

THEOLOGIA MORALIS

VOLUMEN II

THEOLOGIA MORALIS

AUCTORE

AUGUSTINO LEHMKUHL

SOCIETATIS IESU SACERDOTE

VOLUMEN II

CONTINENS

THEOLOGIAE MORALIS SPECIALIS

PARTEM SECUNDAM

SEU TRACTATUS

DE SUBSIDIIS VITAE CHRISTIANAE

CUM DUABUS APPENDICIBUS

EDITIO DUODECIMA

DENUO RECOGNITA ET CORRECTA

CUM APPROBATIONE REV. ARCHIEP. FRIBURG. ET SUPER. ORDINIS

FRIBURGI BRISGOVIAE

B. HERDER

TYPOGRAPHUS EDITOR PONTIFICIUS

MCMXIV

ARGENTORATI, BEROLINI, CAROLSRUHAЕ, MONACHII, VINDOBONAE
LONDINI BRITANNIAE, S. LUDOVICI AMERICAE

Imprimi potest

Paulus de Chastonay S. J., Vice Provincialis

Imprimatur

Friburgi Brisgoviae, die 12 Maii 1914

D. m.
Schmitt

Omnia iura reservantur

Index synopticus vol. II. theologiae moralis.

THEOLOGIA MORALIS SPECIALIS.

PARS II.

De subsidiis vitae christianae agendae.

LIBER I.

De subsidiis adiuvantibus seu de Sacramentis.

TRACTATUS I.

De Sacramentis generatim.

	Pag.
Caput I. De natura et divisione sacramentorum	5
§ 1. Quid sit sacramentum	5
§ 2. De numero sacramentorum	7
§ 3. De divisione sacramentorum	8
Caput II. De materia et forma sacramentorum	12
Caput III. De sacramentis iterandis	16
Caput IV. De ministro sacramentorum	19
§ 1. De attentione in sacramentis administrandis necessaria	20
§ 2. De intentione in sacramentis administrandis necessaria	20
§ 3. De modo et ritu conferendi sacramenta	25
§ 4. De probitate ministri seu de statu gratiae sacramentorum ministri necessario	26
§ 5. De obligatione sacramenta ministrandi	29
§ 6. De sacramentis denegandis	31
<i>Appendix</i> praecipuorum peccatorum, quae in sacramentis conferendis occurrere possunt	36
Caput V. De subiecto sacramentorum seu de sacramentorum susceptione.	
§ 1. De valida sacramentorum susceptione	37
§ 2. De licitae et fructuosae susceptionis debita dispositione interna	39
§ 3. De licitae susceptionis conditione externa seu de ministro digno adeundo	41
<i>Appendix</i> praecipuorum peccatorum, quae in suscipiendis sacramentis possunt occurrere	43

TRACTATUS II.
De Baptismo.

	Pag.
Caput I. De essentia et natura baptismi.	
§ 1. De gratia et effectu sacramenti baptismi	43
§ 2. De materia baptismi	46
A. Materia remota	46
B. Materia proxima	48
§ 3. De forma baptismi	50
Caput II. De ministro et modo conferendi baptismi.	
§ 1. Munus ministri	53
§ 2. Munus patrinorum	57
Caput III. De subiecto baptismi	59
Speciatim: I. De baptismo foetus abortivi	60
II. De baptismo adulatorum moribundorum	63
III. De iure et facultate baptizandi filios parent. acatholicorum	65
<i>Appendix</i> peccatorum in baptismo occurrentium	69

TRACTATUS III.
De confirmatione.

Caput I. De essentia et natura confirmationis.	
§ 1. De gratia, quam confirmatio confert	70
§ 2. De materia et forma, quae confirmationem ut gratiae efficax signum constituunt	73
Caput II. De ministro confirmationis	76
Caput III. De subiecto confirmationis eiusque suscipiendae obligatione	80
<i>Appendix</i> praecipuorum peccatorum, quae circa confirmationem possunt occurrere	83

TRACTATUS IV.
De SS. Eucharistiae Sacramento.

SECTIO I.

De SS. Eucharistia, ut est Sacramentum.

Caput I. De re, quam continet SS. Eucharistia.	
§ 1. De reali Christi in Eucharistia praesentia	85
§ 2. De effectibus SS. Eucharistiae	88
Caput II. De confectione SS. Eucharistiae.	
§ 1. Materiam SS. Eucharistiae qualem esse oporteat	92
§ 2. Materia SS. Eucharistiae quomodo debeat esse praesens	95
§ 3. De forma SS. Eucharistiae	98
<i>Appendix</i> praecipuorum peccatorum circa SS. Eucharistiae consecrationem	100
Caput III. De usu SS. Eucharistiae.	
Art. I. De SS. Eucharistiae asservatione	101
Art. II. De distributione SS. Eucharistiae.	
§ 1. Quibus competat ius distribuendi	104
§ 2. De obligatione administrandae SS. Eucharistiae	106
§ 3. De modo SS. Eucharistiae ministrandae	107

	Pag.
Art. III. De sumptione SS. Eucharistiae	111
§ 1. De obligatione sumendi SS. Eucharistiam	113
§ 2. De dispositione animae ad sumendam SS. Eucharistiam	116
§ 3. De dispositione corporis ad sumendam Eucharistiam requisita	124
Speciatim de ieiunio naturali:	
I. De computanda media nocte, a qua lex ieiunii incipit	124
II. De sumptione, quae ieiunium laedat	125
III. De exceptionibus a lege ieiunii naturalis	126
<i>Appendix</i> praecipuorum peccatorum in sumptione SS. Eucharistiae occurrentium	129

SECTIO II.

De SS. Eucharistia, ut est Sacrificium.

Caput I. De natura et efficacia Ss. Missae sacrificii.	
Art. I. De natura huius sacrificii	130
Art. II. De fructibus Missae.	
§ 1. Qui sint in Ss. Missae sacrificio offerentes atque ad fructus et effectus conferentes	133
§ 2. Quos fructus seu effectus Ss. Missae sacrificium habeat pro hominibus	134
§ 3. Quot et quibus modis in diversis diversi fructus Missae producantur	137
Art. III. De applicatione Missae.	
§ 1. Pro quibus Missa offerri possit	139
Specialis quaestio de utilitate Missae pro defunctis	142
A. Quoad iustos non-baptizatos	143
B. Quoad iustos baptizatos	143
§ 2. De valore Missae applicationis sive finito sive infinito	145
§ 3. Quomodo applicatio Missae sacerdoti facienda sit	148
<i>Appendix</i> peccatorum circa Missae applicationem	150
Caput II. De obligatione Ss. Missae sacrificium celebrandi.	
§ 1. Obligatio celebrandi ratione sacerdotii	151
§ 2. Obligatio celebrandi ratione officii curam animarum adnexam habentis	152
§ 3. Obligatio celebrandi ratione contractus seu stipendii accepti atque de legibus circa stipendia Missarum	155
§ 4. Obligatio celebrandi ex oboedientia imposita	165
<i>Appendix</i> seu recapitulatio praecipuorum huius capituli peccatorum	166
Caput III. De praeceptis liturgicis in celebranda Missa servandis.	
Art. I. De tempore et loco celebrationis	167
§ 1. Quibus diebus liceat sive non liceat celebrare	168
§ 2. De facultate binandi	169
§ 3. De hora, qua celebrari liceat	173
§ 4. De loco celebrationis	176
§ 5. De altari eiusque consecratione et exsecratione	179
Art. II. Sacra utensilia ad Missae celebrationem necessaria	181
§ 1. Particularia de vasis sacris	182
§ 2. Particularia de ornatu sacerdotis	183
§ 3. Particularia de ornatu altaris	185
§ 4. De benedictione et exsecratione sacrorum utensilium	187

	Pag.
Art. III. Praescripta ipsum ritum sacrum celebrandi spectantia.	
§ 1. De rubricis generatim	189
§ 2. De qualitate Missae particularia quaedam	189
§ 3. De singulis Missae partibus atque orationibus	191
§ 4. Actiones rituales speciatim consideratae	193
<i>Appendix</i> praecipuorum peccatorum contra praecepta liturgica	196

TRACTATUS V.

De Sacramento Poenitentiae.

SECTIO I.

De natura Poenitentiae qua virtus et qua Sacramentum est.

Caput I. Notio virtutis Poenitentiae	199
Caput II. Institutio Sacramenti Poenitentiae a Christo facta	200
Caput III. De partibus constitutivis Sacramenti Poenitentiae.	
§ 1. Quo sensu materia huius Sacramenti sumatur	204
§ 2. Quam late pateat materia sacramenti Poenitentiae	206
§ 3. De forma sacramenti Poenitentiae	212

SECTIO II.

De subiecto Sacramenti Poenitentiae seu de poenitentis actibus singillatim consideratis, qui quasi-materiam proximam constituunt.

Caput I. De Contritione.	
§ 1. De natura et efficacia contritionis	217
§ 2. De dotibus contritionis	224
§ 3. De elemento dolorem consequente seu de proposito	231
I. De propositi universalitate	231
II. De propositi firmitate efficacia	234
III. De proposito formali et explicito	235
Caput II. Confessio.	
Art. I. De confessionis integritate necessitate et ambitu.	
§ 1. De necessitate et integritate generatim	238
§ 2. De specifica peccatorum declaratione in confessione necessaria particulatim	242
§ 3. De peccatis dubiis	246
§ 4. De peccatis oblivione etc. omissis	251
Art. II. De causis ab integritate confessionis excusantibus	253
Art. III. De mediis ad integritatem confessionis procurandam necessariis.	
§ 1. De examine conscientiae confessioni praemittendo	262
§ 2. De confessionum repetitione et de confessione generali	
Interrogatorium confessionis generalis	268
Caput III. Satisfactio	270

SECTIO III.

De Ministro Sacramenti Poenitentiae.

Caput I. De potestate ministri Sacramenti Poenitentiae.	
Art. I. Notio de potestate ordinis, iurisdictionis, de approbatione	281
Art. II. De iurisdictione ordinaria	283

	Pag.
Art. III. De iurisdictione delegata et approbatione illi coniuncta.	
§ 1. De delegatione et approbatione ordinario modo facta	286
§ 2. De delegatione, quae fit extraordinarie et per accidens	293
§ 3. De illa iurisdictione delegata, quae lege speciali regitur.	
Punctum I. De iurisdictione in regulares eorumque familiares	297
Punctum II. De iurisdictione et approbatione pro confessione Monialium	300
Decretum de Monialium et Sororum confessionibus	301
Art. IV. De iurisdictionis limitatione seu casuum reservatione	303
§ 1. Quid requiratur, ut casus sint reservati	304
§ 2. De casuum reservatorum absoluteione	309
Caput II. De confessarii potestatis atque muneris essentialis exercitio	315
§ 1. De causa recognoscenda	316
§ 2. De dispositione poenitentis inquirenda	319
§ 3. De sententia ferenda sive absoluteionis sive retentionis peccatorum	321
Caput III. De confessarii obligationibus, quae essentialis muneris exercitium comitantur.	
Art. I. De confessarii obligationibus praeviis, seu quibus se rebus ad munus obeundum comparare debeat.	
§ 1. De caritate et patientia	326
§ 2. De scientia et prudentia	330
Art. II. De obligationibus in ipsa confessione occurrentibus.	
§ 1. De obligatione instruendi et monendi poenitentes	332
§ 2. De obligatione remedium afferendi contra relapsum	335
Art. III. De obligationibus confessionem subsequentiis.	
§ 1. De secreto sacramentali seu sigillo confessionis.	
Punctum I. De ipsius sigilli obligatione	340
Punctum II. De obiecto sacramentalis sigilli	342
Punctum III. De sigilli subiecto	344
Punctum IV. Quo modo sigilli sacramentalis violatio committatur	345
§ 2. De obligatione corrigendi defectus in confessionibus exceptis commissis	348
Caput IV. Diversarum confessarii obligationum et munerum ad diversa poenitentium genera applicatio.	
Art. I. De agendi ratione cum iis, in quibus necessaria instructio facilius desideratur.	
§ 1. De confessione puerorum	353
§ 2. De confessione rudium	354
§ 3. De semifatis	356
§ 4. De surdis et mutis	357
Art. II. De agendi ratione cum iis, in quibus difficultas est iudicandi de sufficienti dispositione morali.	
§ 1. De occasione peccandi	358
§ 2. De consuetudine et relapsu	360
§ 3. De quibusdam regulis circa absoluteionem recidivorum et occasionariorum	361
Art. III. De agendi ratione cum iis, in quibus laborandum est, ut dispositio conservetur atque augeatur.	
§ 1. De tentatis et afflictis	364
§ 2. De poenitentibus piis	367
§ 3. De directione Monialium	370

	Pag.
Art. IV. De agendi ratione cum moribundis	373
§ 1. Qui moribundi absolvi possint	374
§ 2. De modo securius et copiosius iuvandi moribundos	377

SECTIO IV. — Appendix.

De remissione poenarum temporalium Sacramentum Poenitentiae complecte, seu de Indulgentiis.

Caput I. De indulgentiis generatim.	
Art. I. Summa capita doctrinae de indulgentiis	383
Art. II. Explicatio singulorum, quae ad notionem et participacionem indulgentiarum spectant.	
§ 1. De conceptu indulgentiarum	383
§ 2. Probatur Ecclesiae potestas	385
§ 3. De applicatione indulgentiarum erga defunctos	385
§ 4. Modus concedendi indulgentias	386
§ 5. De indulgentiarum causa iusta	388
§ 6. De conditione ad lucrandas indulgentias prima seu de statu gratiae	389
§ 7. De conditione lucrandarum indulgentiarum altera, i. e. de voluntate eas lucrandi	390
§ 8. De conditione lucrandarum indulgentiarum tertia, i. e. de praescriptis operibus implendis	390
Caput II. De Iubilaeo speciatim.	
Art. I. Summa doctrinae capita	394
Art. II. De operibus, quae in iubilaeo praescribi consueverunt, singillatim consideratis	396
Art. III. De favoribus indulgentiae Iubilaei annexis.	
§ 1. Expenduntur singulae facultates	398
§ 2. De usu facultatum iterato sive non iterato	401
Caput III. Appendix de quibusdam indulgentiis atque indulgentiarum regulis obviis in particulari	402

TRACTATUS VI.

Sacramentum Extremae Unctionis.

Caput I. De extremae Unctionis rationibus intrinsicis.	
§ 1. De gratiis per Extr. Unctionem conferendis seu de Extr. Unctionis effectu	411
§ 2. De materia et forma	414
Caput II. De causis externis Sacramenti Extremae Unctionis.	
§ unica. De Ministro et Subiecto Unctionis	417
<i>Appendix</i> de praecipuis peccatis circa Extremam Unctionem	420

TRACTATUS VII.

Sacramentum Ordinis.

Caput I. De Ordinis rationibus internis.	
§ 1. De natura Ordinis, eaque sacramentali	421
§ 2. De diversorum Ordinum effectibus	422
§ 3. De materia et forma singulorum Ordinum	423

	Pag.
Caput II. De Ordinis rationibus extrinsecis.	
§ 1. De ministro Ordinis quoad ordinationis valorem	428
§ 2. De ministro quoad licitam Ordinum collationem	430
§ 3. De subiecto ordinationis	434
<i>Appendix</i> praecipuorum peccatorum, quae in ordinatione occurrere possunt	441
Caput III. De oneribus et favoribus ordinibus, praecipue sacris, annexis.	
Art. I. De obligationibus clericorum communibus.	
§ 1. De veste clericali et tonsura	442
§ 2. De prohibitis artibus et officiis.	
Punctum I. De negotiatione	443
Punctum II. De non exercenda arte medica	445
Punctum III. De aliis artibus vel officiis	445
§ 3. De prohibitis ludis animique relaxationibus.	
Punctum I. De venatione	446
Punctum II. De frequentatione theatri et tabernae	446
Punctum III. De ludis aleatoris	447
§ 4. De coelibatu eiusque custodia	448
§ 5. De divini Officii seu Breviarii recitatione.	
Punctum I. De obligatione eiusque gravitate	451
Punctum II. De modo et circumstantiis recitandi officium divinum	456
Punctum III. De causis a recitatione officii excusantibus	462
Punctum IV. De restitutione fructuum beneficii propter neglectum divinum officium	464
Art. II. De obligationibus clericorum in particulari.	
§ 1. De speciali obligatione episcoporum	466
§ 2. De speciali obligatione parochorum	467
§ 3. De obligatione speciali canonicorum	472
Art. III. De privilegiis clericorum.	
§ 1. De privilegiis communibus	475
§ 2. De privilegiis episcoporum	476
§ 3. De praecipuis privilegiis regularium	478

TRACTATUS VIII.

De Matrimonio.

• SECTIO I.

De iis, quae Matrimonium praecedunt.

Caput I. De sponsalibus.	
§ 1. De sponsalium natura	481
§ 2. De sponsalium effectu	485
§ 3. De sponsalium nullitate et dissolutione	487
<i>Appendix</i> praecipuorum peccatorum circa sponsalia occurrentium	492
Caput II. De bannis.	
§ 1. De obligatione bannorum	492
§ 2. De dispensatione bannorum	494
§ 3. De obligatione impedimenta revelandi	496
<i>Appendix</i> praecipuorum peccatorum in hac re occurrentium	496

SECTIO II.

De matrimonialis contractus natura et qualitate.

	Pag.
Caput I. De matrimonialis contractus caractere sacramentali.	
§ 1. De huius sacramenti essentia	497
§ 2. De forma substantiali in contrahendo servanda	506
Pars I. Ius vicens ex decreto « <i>Ne temere</i> »	507
Pars II. Ius Tridentinum.	
Punctum I. Res, quam lex Tridentina praescipit	513
Punctum II. De extensione et limitatione legis, quae vigerit vi cap. Tridentini	515
§ 3. De sacris caerimoniis in matrimonii contractu sacramentali observandis	522
<i>Appendix</i> seu recapitulatio praecipuorum huius capituli peccatorum	526
Caput II. De matrimonii essentialibus qualitatibus.	
Art. I. De unitate matrimonii	526
Art. II. De matrimonii solutione et indissolubilitate.	
§ 1. De matrimonii firmitate, ac de divortio quoad vinculum	529
§ 2. De divortio quoad torum et cohabitationem	537
<i>Appendix</i> praecipuorum peccatorum	540

SECTIO III.

De personis contrahentibus, seu de iis, quae requiruntur, ut licite et valide contrahere possint.

Caput I. De impedimentis impediens.	
§ 1. Ecclesiae vetitum, atque de matrimoniis mixtis	541
§ 2. Tempus clausum	543
§ 3. Sponsalia cum alio	544
§ 4. Votum, seu certa quaedam vota vitae perfectioris	544
§ 5. Appendix de dissensu parentum atque lege civili matrimonium vetante	547
Caput II. De impedimentis dirimentibus.	
§ 1. Praevie notanda	549
A. De statu eorum, qui cum impedimento contraxerint	550
B. Extensio impedimentorum in acatholicos	552
§ 2. Impedimenta erroris et servilis conditionis	553
§ 3. Impedimentum vis et metus	555
§ 4. Impedimentum ligaminis	558
§ 5. Impedimentum impotentiae	560
§ 6. Impedimentum aetatis	563
§ 7. Impedimentum voti et ordinis	564
§ 8. Impedimentum disparitatis cultus	565
§ 9. Impedimenta cognationis.	
Punctum I. Cognatio naturalis seu consanguinitas	567
Punctum II. Cognatio spiritualis	571
Punctum III. Cognatio legalis	573
§ 10. Impedimentum affinitatis	574
§ 11. Impedimentum publicae honestatis	577
§ 12. Impedimentum criminis	579
§ 13. Impedimentum raptus	582

	Pag.
Caput III. De impedimentis matrimonii tollendis.	
§ 1. De potestate dispensandi et de diversis tribunalibus	583
§ 2. De causis dispensandi	592
§ 3. De petitione dispensationis	595
§ 4. De concessione dispensationis	603
§ 5. De matrimonio revalidando.	
Punctum I. De modo ordinario matrimonii revalidandi	608
Punctum II. De sanatione matrimonii revalidandi	611
<i>Appendix</i> peccatorum, quae in dispensatione matrimoniali facilius occurrere possint	615

SECTIO IV.

De iure, quod ex Matrimonio coniugibus oritur.

Caput I. Quae licita sunt coniugibus, quaeque illicita.	
Art. I. De licitis et illicitis ex parte rei seu ex parte ipsius actionis.	
§ 1. De actibus inter coniuges mutuis	616
§ 2. De actibus coniugum, qui sine mutua ad invicem relatione fiunt	619
Art. II. De licitis et illicitis inter coniuges ratione circumstantiarum,	
§ 1. Ratione ipsius matrimonii	621
§ 2. Circumstantiae personarum	622
§ 3. Circumstantiae temporis	624
§ 4. De circumstantia loci et situs	625
§ 5. De circumstantia finis et intentionis	626
Caput II. De obligatione circa actus coniugales.	
§ 1. Obligatio coniugale debitum reddendi	627
§ 2. De obligatione denegandi	631
<i>Appendix</i> seu recapitulatio de peccatis coniugum praecipuis atque mutuis eorum officiis	632

LIBER II.

De subsidiis coërcentibus seu de Poenis ecclesiasticis.

TRACTATUS I.

De Censuris et Poenis similibus.

SECTIO I.

Generalis diversarum Censurarum explanatio.

Caput I. De censuris in communi.	
§ 1. Notio	636
§ 2. De conditionibus necessariis, ut censura incurratur	638
§ 3. Quis in quos censuras ferre possit, seu de auctore censurarum earumque subiecto	642
§ 4. De cessatione censurarum earumque absolute	646
Caput II. De prima censurarum specie, seu de excommunicatione.	
§ 1. Generalis notio	650
§ 2. Effectus formales excommunicationis singillatim expenduntur	652
§ 3. Effectus excommunicationis mediati	661

	Pag.
Caput III. De secunda censurarum specie seu de suspensione.	
§ 1. Notio et divisio	662
§ 2. Effectus suspensionis	664
§ 3. Suspensionis cessatio	665
Caput IV. De tertia censurarum specie seu interdicto.	
§ 1. Generalis notio et divisio	665
§ 2. Uberior explicatio effectuum interdicti, seu quatenam res sacrae prohibeantur.	
Punctum I. De sacramentis prohibitis	667
Punctum II. De divinatorum officiorum prohibitione	667
Punctum III. De privatione ecclesiasticae sepulturae	668
§ 3. De interdicto «ab ingressu ecclesiae» speciatim	669
§ 4. Violatio interdicti, eiusque culpae gravitas	669
Caput V. <i>Appendix.</i> De poenis ecclesiasticis vindicativis, quoad effectus cen- suris similibus.	
§ 1. Depositio	671
§ 2. Degradatio	671
§ 3. Cessatio a divinis	672
§ 4. Sepulturae ecclesiasticae denegatio	672

SECTIO II.

De Censuris latae sententiae singillatim consideratis.

Caput I. Excommunicationes speciali modo R. Pontifici reservatae.	
§§ 1—12. Explicantur censurae I. seriei Constitutionis Pii IX « <i>Apostolicae Sedis</i> »	677—695
§ 13. Explicatur poena lata per Constit. « <i>Romanus Pontifex</i> » 28 Aug. 1873 et altera ex d. d. 4 Aug. 1876	695
Caput II. Excommunicationes ordinario modo R. Pontifici reservatae.	
§§ 1—18. Explicantur censurae II. seriei Const. « <i>Apostolicae Sedis</i> »	696—710
§ 19. Additur excommunicatio Trid. Concilii contra usurpatores bonorum ecclesiasticorum vel piarum causarum	711
Caput III. Excommunicationes latae sententiae Ordinariis reservatae.	
§§ 1—3. Explicatur III. series censurarum Const. « <i>Apostolicae Sedis</i> »	712—714
Additur excommunic. propter mercimonium cum stipendiis Missarum	714
Caput IV. Excommunicationes non reservatae.	
§§ 1—4. Explicatur IV. series censurarum Const. « <i>Apostolicae Sedis</i> »	714—720
§ 5. Additur excommunicatio a Pio IX renovata in missionarios mercaturam exercentes	720
§§ 6—11. Excommunicationes vi Tridentini Concilii vigentes	721—723
§ 12. Adduntur praecipuae excommunicationes generales in reli- giosos	724
Caput V. Suspensiones latae sententiae seu series V. censurarum Constit. « <i>Apostolicae Sedis</i> » cum suspensionibus a Trid. latis	724
Caput VI. Interdicta latae sententiae seu series VI. censur. « <i>Apost. Sedis</i> »	728
Catalogus brevis censurarum latae sententiae	729

TRACTATUS II.

De Irregularitatibus.

Caput I. De irregularitatibus generatim	733
Caput II. Irregularitates ex delicto singillatim consideratae	735

	Pag.
§ 1. Sacrilega baptismi iteratio vel susceptio	735
§ 2. Ordinum illicita susceptio et usurpatio	736
§ 3. Violatio censurarum per exercitium ordinis sacri	737
§ 4. Crimina alia, quae ipso iure irregularitatem inducunt	738
§ 5. Homicidium et mutilatio ut causa irregularitatis	740
Caput III. De Irregularitatibus ex defectu singillatim consideratis.	
§ 1. Defectus natalium seu ortus illegitimus	744
§ 2. Defectus animi	745
§ 3. Defectus libertatis	746
§ 4. Defectus corporis	746
§ 5. Defectus aetatis	747
§ 6. Defectus sacramenti, seu bigamia	748
§ 7. Defectus lenitatis	749
§ 8. Defectus famae, seu infamia	749

SUPPLEMENTUM DE PROHIBITIONE ET CENSURA LIBRORUM.

I. Textus Bullae.

Tit. I. De prohibitione librorum	753
Tit. II. De censura librorum	757

II. Brevis explicatio.

I. De prohibitione	759
II. De censura	764

APPENDIX I.

Series chronol. propositionum damnatarum et quaedam S. Sedis decreta.

1. Articuli 45 Ioannis Wicleff	767
2. Articuli 30 Ioannis Huss	769
3. Propositiones 9 Petri Oxomensis	771
4. Errores 41 Martini Luther	772
5. Propositiones 79 Michaelis Baii	774
6. Propositio de aequalitate SS. Petri et Pauli Ap.	778
7. Propositiones 5 Cornelii Iansenii	779
8. Propositiones 45 ab Alexandro VII damnatae	779
9. Propositiones ab Innocentio XI damnatae (65 etc.)	782
10. Propositiones 68 Mich. de Molinos ab eodem Innocentio XI damnatae	786
11. Propositiones 2 (de peccato philosophico) ab Alexandro VIII damnatae	791
12. Propositiones 31 ab eodem Alexandro VIII damnatae	792
13. Propositiones 23 de amore puro ab Innocentio XII damnatae	793
14. Propositiones 101 Paschasis Quesnelli	795
15. Propositiones 5 de duello a Benedicto XIV damnatae	800
16. Propositiones 85 synodi Pistoriensis a Pio VI damnatae	801
17. Syllabus Pii IX et theses in Encycl. <i>Quanta cura</i> damnatae	820
18. Propositiones 40 Rosmini Serbati a Leone XIII damnatae	829
19. Syllabus Pii X seu decret. «Lamentabili»	833
20. Decretum S. C. Epp. et Reg. de aperitione conscientiae	837
21. Decreta circa admissionem ad sacros ordines	839
22. Decretum de vetita clericis temporali administratione	842

APPENDIX II.

Catalogus scriptorum de theologia morali et practica	843
Index alphabeticus rerum, quae in utroque volumine huius Theologiae moralis continentur	867
Addenda et corrigenda	933

THEOLOGIA MORALIS SPECIALIS.

PARS II.

DE SUBSIDIIS VITAE CHRISTIANAE AGENDAE.

Postquam officia illa pertractavimus, quibus *per se* mores hominis tum ¹ secundum rationalem naturam spectati, tum christiano caractere elevati continentur, ad media sive adiumenta oculos convertere debemus, quae exstant ad mores illos exprimendos et promovendos tum utilia tum necessaria.

Ordo quidem universalis cum postulet, ut bonos praemium, poena malos maneat, eo ipso adiumenta quaedam officiorum et legum servandorum constituta esse intelligimus: quapropter ethica etiam in parte generali de legis sanctione, de praemiis et poenis, agit. Verum de praemiis et poenis in supernaturali ordine a Deo statutis agere omittimus, cum huius tractationis locus proprius in theologia dogmatica sit. De aliquibus tantum poenis humanitus constitutis pauca disserere instituimus, de ecclesiasticis illis poenis videlicet, quarum confessarius in suo munere rationem diligenter habere debet. Quarum praecipuas ecclesiasticas *censuras* esse infra patebit, eaque recte inter media recenseri. quibus Ecclesia homines christianos intra officiorum limites continere conetur gravioresque excessus pro potestate sua a Christo accepta severius castiget.

At imprimis de longe alio adiumentorum genere nobis sermo esse debet. Nimirum officia christianae vitae quaedam sunt ex sese altioris omnino ordinis naturam eiusque vires excedentis, quae ut impleri possint, necesse est humanae facultates eleventur atque supernaturali vi et energia instruantur; alia sunt, quae utcumque quidem per naturales vires impleri queunt, sed ut oportet ad salutem atque aeternam vitam, non possunt impleri, nisi Deus supernaturali auxilio iuvet, transmutet hominem eumque supernaturalis meriti excellentiae conformem efficiat. Transformatio illa eiusque augmentum, si de adultis quidem loquimur, ipsius hominis, divinae gratiae auxilio adiuti, actibus praeparatur, promovetur, completur. Instrumenta autem huius transformationis seu iustificationis sunt *sacramenta Novae Legis*, «per quae omnis vera iustincatio vel incipit vel coepta augetur vel amissa reparatur». Trid. sess. 7, *prooem. de sacramentis*.

Hinc totam hanc theologiae moralis *secundam partem* in duos libros dividimus, quorum unus de mediis positive adjuvantibus et divinae gratiae auxilium conferentibus seu de *sacramentis* agit, alter de mediis coercentibus seu de *poenis*.

Liber I.

De sacramentis.

2 Divinae gratiae auxilium, quo ad implenda christiana officia indigemus, non solis quidem sacramentis, sed etiam aliis mediis nobis conciliare possumus. Nihilominus illa alia media neque seiuncta prorsus ac separata sunt a sacramentis, neque per se tam uberes gratiae fontes constituunt. Quare eo magis hic illa praetermittere possumus, quod ad orationem fere revocantur, de oratione autem eiusque necessitate et efficacia iam superius in I. parte actum est.

Sacramenta vero, quae Christus Ecclesiae suae concredidit, instrumenta sunt, quibus inhaerentem nobis sanctitatem acquirimus et augemus, et per quae iure quodam nostro illa auxilia actualia tenemus, quibus suo tempore Deus nos protegit atque corroborat ad tentationum pericula superanda et mandata divina sancte servanda. Quae ex se iam gravissima ratio est, cur de sacramentis accurate nobis agendum sit. Accedit alia quoque ratio. Ex donis illis divinitus institutis sua sponte multae ac novae obligationes hominis christiani oriuntur, quae tum administros sacramentorum tum susceptores respiciunt. Quare iterum consequitur, ut vix quidquam melius et accuratius a sacerdote perspicere debeat tum sua ipsius causa tum propter eos, quos erudiendos suscipit, quam quod doctrina catholica de sacramentis tenet.

«Cum omnis christianae doctrinae pars pastoris scientiam diligentiamque desiderat, tum sacramentorum disciplina, quae et Dei iussu necessaria et utilitate uberrima est, parochi facultatem et industriam postulat singularem, ut eius accurata et frequenti perceptione fideles tales evadant, quibus praestantissimae et sanctissimae res digne et salutariter impertiri possint, et sacerdos ab illa divini interdicti regula non discedat: Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos» (Cat. Rom. de *sacramentis* c. 1, n. 1). Fusiores quidem explanationem eorum, quae ad solam doctrinam spectant, dogmati relinquere debemus, ea praecipue tractaturi, quae praxi conveniunt.

TRACTATUS I.

DE SACRAMENTIS GENERATIM.

De hoc toto tractatu vide *S. Thom.* 3, q. 60—65; *S. Alph.* VI, n. 1—94; *Lugo*, Disputationes novem de sacr. in genere, aliosque scriptores infra laudatos; ex recentibus: *A. Gassner*, Pastoral c. 12; *Benger*, Pastoralh. § 104 et § 118—120; *E. Müller*, Theol. moral. III, § 43—63; *Gühr*, Die heiligen Sakramente der kath. Kirche; *de Bellevue*, La grâce sacramentelle (Paris 1900); *Pourrat*, La théologie sacramentaire² (Paris 1907).

Caput I.

De natura et divisione sacramentorum.

§ I.

Quid sit sacramentum.

I. Sacramentum Novae Legis breviter definiri potest «Signum efficax gratiae» vel paulo fusius «Signum externum a Christo *lege* quadam institutum ad significandam et efficiendam internam gratiam».

Institutionem a Christo factam esse negant hodierni modernistae, atque — quod consequens est — negant etiam gratiae efficaciam, contententes coetum christianorum ex sese peperisse temporibus succedentibus diversa sacramenta tamquam signa commemorativa beneficiorum a Deo acceptorum. Specialem enim cultum christianum a Christo, cum in terris degeret, ne cogitatum quidem esse; sed Apostolos eorumque posteros, eventibus et circumstantiis temporum id suadentibus, ideas aliquas Christi ita interpretatos esse, easque illam subiisse evolutionem, ut ritus illi sacramentales in usum deducerentur. (Ita *Loisy*, *L'Evangile et l'Eglise* c. 6). — Quo tendunt theses decreto «*Lamentabili*» damnatae 39 sqq.

Quod quam sit blasphemum contra Christum eiusque divinitatem, nemo est qui non videat; quam vero sit falso dictum contra facta historica, luce meridiana clarius et S. Scripturae enarrationes et Patrum testimonia demonstrant. At adversarii in suis praeconceptis ideis suaque incredulitate persistere nequeunt, nisi miracula Christi impossibilia esse pro axioma habeant atque omnes religiones, etiam christianam, naturali evolutione ex humano ingenio ortas aequae veras et aequae falsas esse sumant. Absurdissima igitur potius devorant, quam mentem suam subdant divinae veritati. Quare his difficultatibus ulterius tractandis hic plane supersedere possumus.

Sacramenta autem Novae Legis internam gratiam efficere seu suo modo causare semper agnatum erat in Ecclesia. Inter alios testem habemus S. Augustinum, qui in Ioan. tract. 80, n. 3 (ML 35, 1840) dicit: «unde ista tanta virtus aquae, ut corpus tangat et cor abluat». Quare excedere videtur *Pourrat* l. c. cap. «*L'efficacité des sacrements*», dicens *causalitatem* sacramentorum S. Augustinum non cognovisse; id tamen recte docet, in explicatione modi et rationis, qua gratiam causant, in scriptoribus ecclesiasticis certam quandam evolutionem et progressum observari.

II. Signum illud externum ex duplici elemento componitur, ex materia et forma, quae a legitimo ministro adhiberi debent. Quare Concil. Florentin. vel *Eug. IV* in Instruct. ad Armenos dicit: «Sacramenta tribus perficiuntur, vid. rebus tamquam materia, verbis tamquam forma, et persona ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia: quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum.»

III. Gratia, quae efficitur, est tum habitualis, quae non ponentibus obicem statim confertur, tum actualis, quam tempore suo recipiendus ius quoddam per sacramenta datur; datur vero gratia diversa gradu et fine pro diversitate sacramentorum, et diversa pro diversa suscipientium dispositione.

IV. Gratia, etsi ex Trid. sess. 6, c. 7 datur «secundum propriam cuiusque dispositionem et cooperationem», tamen in sacramentis producitur *ex opere operato* (Trid. sess. 7, can. 8), i. e. non propter merita eius, qui suscipit, nec eius, qui administrat, sed *vi ipsius ritus sacri* a Christo instituti et eius nomine positi intuitu infinitorum eius meritum. Hoc operandi *modo* sacramenta Novae Legis tum a sacramentis Legis Vet. tum a sacramentalibus distinguuntur.

- 5 Sacramenta V. L. transmittit. De *sacramentalibus* haec pauca: Sacramentalia sunt quaedam sacramenta minora, ritus sacri sacramentis similes, sed efficaciae inferioris. Definiri possunt: signa sacra in Ecclesia usitata ad concilianda pie utentibus auxilia supernaturalia. Sacramentalium nomine comprehenduntur igitur tum actiones, ritus et caerimoniae, tum res seu signa realia, imprimis ab Ecclesia benedictae vel consecratae. — Distinguuntur a sacramentis a) *effectu*, quia non ordinantur ad conferendam gratiam sanctificantem eamve augendam ex opere operato; b) distinguuntur *institutione*, quia non postulant institutionem eam immediatam a Christo, quam postulant sacramenta: hinc etsi forte aliqua ad Christum institutorem referri possint, pleraque tamen ab Ecclesia ortum ducunt, utut ex ea potestate, quam a Christo accepit; c) distinguuntur *efficiendi modo*, qui saltem non unice et principaliter est ex opere operato per Christi mandatum, sed imprimis fit per modum *impetrationis Ecclesiae* atque ex opere operantis eius, qui pie illis utitur. Confer hac de re *Melata*, De benedict. Pap. in *Anal. eccl.* III; *Fr. Schmid*, Die Sakramentalien der kath. Kirche, Brixen 1896; imprimis *Guil. Arendt* S. J., De sacramentalibus, Romae 1900.
- 6 Difficultas igitur est, ut iam supra innui, in assignando *modo*, quo sacramenta gratiam efficiant. Nimirum secundum fidem catholicam *causae* sunt *instrumentales*, quibus Deus utitur propter merita Christi ad efficiendam iustificationem hominis, ut Trid. sess. 6, c. 7 docet *de baptismo*.

Antiquiores theologi non pauci modum operandi sacramentorum ita explicabant, ut ea dicerent causas gratiae improprie dictas, videl. condiciones necessarias, quibus positis Deus infallibiliter produceret gratiam. Ita *Scotus* in 4 dist. 1, q. 4 et 5; neque abnuat *S. Bonaventura* in eund. loc.

Verum post Tridentinum omnes theologi quaerunt modum, quo proprie dicta causalitas servetur, et ideo fere dividuntur inter defensores causalitatis physicae et causalitatis moralis tantum. Moralem autem sic explicare solent, ut sacramentum tamquam actio moraliter loquendo a Christo posita (cum ipse ministros ad sacramentales actiones deputet atque illi nomine Christi agere debeant), ab ipso Christo dignificata, Deum obiective moveat ad gratiam sacramentalem suscipientibus sacramentum conferendam. — Si vero quaeritur ulterius de modo, quo Deus moveatur, fateri debent id non fieri per modum meriti, sed per modum impetrationis, ita ut sacramentum non sit causa gratiae meritoria, sed impetratoria infallibilis. — Attamen etiam ille modus explicandi a difficultatibus non est immunis: ex quibus potissima ea est, quod tali modo sacramentum causa quidem instrumentalis in manu Christi hominis dici possit, non autem ita in manu Dei; natura enim instrumenti non est, ut moveat artificem ad effectum producendum, sed ut ab artifice ad eum effectum producendum moveatur. — Responderi quidem potest, sacramenta etsi per modum impetrationis effectum suum producant, certe non minus dici posse causam instrumentalem gratiae in manu Dei quam *orationem*; hanc autem non inepte dici instrumentum seu causam

instrumentalem, qua Deus nobis actualis gratiae auxilia conferre voluerit. Quamquam enim oratio Deum obiective movet ad dandam gratiam, tamen hanc movendi vim habet ex ipsa Dei ordinatione, qui per orationem voluerit nos auxiliorum gratiae participes reddi. Similiter igitur de sacramentis.

Qui vero haec satisfacere non videntur, alius modus relinquitur, secundum quem non solum operandi *modus* moralis fuerit, sed etiam *effectus*, qui ratione prior producat, statuatur non physicus, sed moralis seu iuridicus. Sunt igitur, qui rem ita explicant, ut sacramenta non immediate attingant gratiam sacramentalem sanctificantem ut effectum, sed ut immediate producant imperatively effectum moralem et iuridicum, qui sit titulus *natura sua exigens* gratiam sanctificantem. *Ut actiones Christi* talem effectum moralem et iuridicum producere possint, cum Deus opus iustificationis hominum posuit in manibus Christi: «Voluntas Domini in manu eius dirigitur» (Is 53, 10); voluntas autem Dei est salus et sanctificatio hominum. Christus igitur pro suo beneplacito et modo sibi beneviso nomine Dei renuntiare potest iuri, quod Deus habet contra peccata et peccatores, potest homini dare titulum quasi iuris, quo sanctificationis gratiam ut sibi debitam exigit. Talis titulus iuris est in sacramento baptismi adunatio ad corpus Christi mysticum seu Ecclesiam; in confirmatione consignatio hominis ut militis Christi; in poenitentia cessio iuris contra peccatum; in extrema unctione complementum effectus poenitentiae et uberioris misericordiae addictio; in SS. Eucharistia tam intima cum Christo unio amica, quae quoad animam quidem moralis est, ceteroquin plus quam moralis sed plane physica; in ordine deputatio potestativa ad functiones supernaturales; in matrimonio contractus sacer. Omnes illi tituli seu relationes ad Christum novae exigunt natura sua gratiam sanctificantem; eam igitur sacramenta, quae hos titulos conferunt, instrumentaliter causare dicuntur. Fere ita, paullo tamen aliter, *Billot*, De Eccl. sacramentis I, thes. 7; *de Bellevue*, La grâce sacr. 66 sqq. Neque quae modo dixi, efficaciter refutata sunt iis, quae contra Billot scripsit *Ed. Hugon* O. Pr., La causalité instrumentale, Paris 1907, 157 sqq.

Tota illa dignitas, quae ex eo petitur, quod actiones sacramentales sint actiones Christi, certe etiam in hac explicatione manet integra.

§ 2.

De numero sacramentorum.

De sacramentorum numero sollemnem Ecclesiae definitionem habemus in Concil. Trid. sess. 7, can. 1: «Si quis dixerit sacramenta Novae Legis non fuisse omnia a Iesu Christo Domino N. instituta, aut esse plura vel pauciora quam septem, vid. baptismum, confirmationem, Eucharistiam, poenitentiam, extremam unctionem, ordinem et matrimonium, aut aliquid horum septem non esse vere et proprie sacramentum: A. S.»

At definitum non est septenarium illum numerum sumi de infima omnium sacramentorum divisione, immo id re ipsa non obtinere, saltem in uno ordinis sacramento, postea de eo tractantes videbimus, cum negari nequeat unum ordinis sacramentum plures quasi species infimas vel partes sub se continere.

Difficultas contra septenarium illum numerum moveri solet ex eo, quod ante saeculum XII ille numerus non efferatur, sed in numero assignando

magna fuerit discrepantia. — Ad quam difficultatem elevandam notandum est: 1. *Vox* sacramentorum habebat sensum longe latiore neque satis circumscriptum, ita ut ex ea voce sola nihil effici possit. 2. *Re* ipsa omnes ritus illi, quos stricto sensu sacramenta vocamus, ab initio in Ecclesia erant in usu, per eosque Christianis certam quandam veramque sanctificationem conferri notum erat; neque tamen discrimen, quo alii ab aliis differebant, ignorabatur. 3. Ut igitur omnes illi ritus, iique soli, ad unam certam categoriam redigerentur, opus erat accuratiore descriptione vocis, sacramenti diligenti definitione, eius efficacitatis modique operandi investigatione: quae demum decursu saeculorum magis magisque evoluta atque perfecta sunt. Ita tandem de numero certum aliquid statutum est. Ceterum quantopere hac in re omne *reale* discrimen a doctrina primitus tradita et ab Apostolis accepta exsulet, certissimum signum est conformitas omnium ecclesiarum, occidentalium et orientalium, etiam earum, quae iam dudum ante XII saeculum a latina Ecclesia se separaverant. Cf. *Pourrat*, La théologie sacramentaire² chap. 5.

§ 3.

De divisione sacramentorum.

9 Sacramenta illa septem diverso modo in quosdam ordines distinguuntur.

1. Secundum effectum, ad quem producendum principaliter instituta sunt, distinguuntur sacramenta *mortuorum* et *vivorum*: prout spiritualiter mortuos ex sua institutione ad vitam supernaturalem revocant aut spiritualiter iam vivos ampliore vita supernaturali seu eius augmento donant.

2. Pro diversa necessitate, qua sacramenta suscipi debent, dividuntur in sacramenta *necessaria* et *non necessaria*, eaque sive singulis sive communitati necessaria.

3. Pro diverso usu in vita christiana distinguuntur sacramenta *iterabilia* et *non iterabilia*.

4. Pro diversa habitudine ad subiectum, quod suscipit sacramentum, eiusque susceptionis fructum distinguuntur sacramenta *formata* et *informia*, prout scilicet formaliter evaserunt signa efficacia gratiae aut gratiam propter obstaculum non produserunt.

Respectu habito harum divisionum pauca dicenda sunt: 1. de efficacia sacramenti mortuorum quoad vivos, et maxime sacramenti vivorum quoad mortuos spiritualiter; 2. de diversa sacramentorum necessitate; 3. de ratione, cur sacramenta quaedam non possint iterari; 4. de effectu sacramenti informis eiusque secutura formatione seu reviviscentia.

10 I. De sacramentis mortuorum et vivorum eorumque efficientia in spiritualiter mortuos. Sacramenta mortuorum, ut modo dictum est, non supponunt hominem spiritualiter vivum, sed ex sua institutione suoque fine id habent, ut hominem spiritualiter mortuum, i. e. letali peccato obnoxium, ad vitam seu gratiam sanctificantem restituant. Sacramenta vivorum autem supponunt hominem spirituali et supernaturali vita donatum, seu in statu gratiae sanctificantis existentem, idque ex sua institutione habent, ut vitam supernaturalem *augeant* atque conservent.

Aliis verbis discrimen inter sacramenta mortuorum et vivorum ita exprimitur, ut priora dicantur ex sua institutione *dare gratiam primam*, posteriora *dare gratiam secundam*: quod utique de gratia sanctificante intelligitur. *Prima* vocatur ea, qua *incipit* sanctificatio seu iustificatio, sive lapsus in peccatum personale grave et reparatio pluries praecessit, sive non; nam in *qualibet* reconciliatione peccatoris gratia sanctificans, quae incipit vel restituit staturum iustificationis, *gratia prima* vocatur: quodlibet augmentum gratiae sanctificantis, sive secundo sive tertio etc. augetur, vocatur *gratia secunda*.

Sacramenta mortuorum per se sunt solum baptismus et poenitentia. Reliqua sunt sacramenta vivorum. Attamen, ut infra dicitur, extrema unctio id etiam ex sua institutione habet, ut gratiam primam conferre possit, quamquam suscipi per se debet post staturum gratiae recuperatum. — Alia sacramenta, Eucharistia, confirmatio, ordo, matrimonium, id ex sua institutione nullatenus habent, ut gratiam primam conferant. Quare sacrilegii reus est ille, qui sciens haec sacramenta in statu peccati suscipit; immo ante Eucharistiam confessio requiritur.

At gravior quaestio movetur, num ille, qui, bona fide putans se esse in statu gratiae, etsi non est, cum attritione sive dolore imperfecto sacramenta vivorum suscipit, iustificetur: aliis verbis, num sacramenta vivorum aliquando per accidens «gratiam primam» conferant.

Probabiliter id affirmatur, uti a *S. Thoma* 3, q. 79, a. 3; *Simonnet*, Instit. theol., tract. 11, disp. 3, a. 4 resp. 2; *S. Alph.* VI, n. 6; aliis id negantibus, ut *Tournely*, De Euch. quaest. 6, art. 3, conclus. 2; *Vasquez* in 3 S. Th. disp. 160, n. 14.

Ipsa res vere dubia manet. Nam id tandem pendet a divina institutione; coniecturam igitur habere possumus, certam probationem ex fontibus revelationis non habemus, ut scite animadvertit *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 7, c. 11, n. 1; «controversia est», ait, et res, «quae unice a divina institutione pendet, nobis hactenus per Ecclesiam non manifestata». Ratio, ex qua probabilis omnino coniectura ducitur, est haec: non ponentibus obicem sacramenta conferunt gratiam ex opere operato (ex Trid.); atqui ille non ponit obicem, qui cum bona fide et cum attritione ad sacramenta accedit, aliter ne sacramentum mortuorum quidem cum fructu recipere posset; ergo ille dicendus est gratiam sacramenti accipere. Verum probabilis quidem, sed non certa est ratio; nam hoc est, quod quaeritur, utrum pro sacramentis vivorum ipse defectus status gratiae obex sit necne. Quare merito *Suarez*, In 3 S. Thom. q. 84 sqq, disp. 41, sect. 1, n. 19 dicit: «In ceteris — praeter extremam unctionem — id solum habetur ex pia et probabili coniectura.»

Attamen praeter hanc operationem sacramentis ut talibus propositam, qua scilicet non ponentibus obicem ex opere operato gratiam conferunt, pro sacramento SS. Eucharistiae specialis ratio probabilis habetur, cur pie in Domino confidere possimus fore, ut Christus Dominus, si minus ex opere operato, tamen exoratus ab eo, apud quem personaliter sub speciebus eucharisticis devertit, gratiam perfectae caritatis et contritionis concedat atque ita hominem e statu peccati in staturum iustificationis transferat.

E contrario sacramenta mortuorum, si ab homine iam iustificato suscipiuntur, augere gratiam sanctificantem certum est, neque salva fide potest negari. Certissime enim ille non ponit obicem, qui est *melius* dispositus; atqui non ponentibus obicem gratiam ex opere operato conferri doctrina fidei catholicae est.

12 II. De diversorum sacramentorum necessitate. Qua necessitate singula sacramenta necessaria sint, explicandum erit infra in singulis sacramentis.

1. Distinguitur autem necessitas *medii* et necessitas *praecepti tantum*. Necessitas autem *medii* in eo consistit, quod sacramentum aliquod, idque per se solum, ex institutione hoc habeat, ut conferat positivum aliquod donum divinum ita necessarium, ut sine eo salus aeterna attingi nequeat: quodsi, deficiente sacramento, suppetat alia via, qua ille defectus suppleri possit, necessitas *medii* quoad sacramentum vocatur *hypothetica*: si non suppetat, necessitas est *absoluta*.

2. Ex explicatione necessitatis *medii* sequitur sola sacramenta mortuorum, si severe loquimur, esse necessaria necessitate *medii*. Attamen aliqualis necessitas *medii* etiam pro S. Eucharistia statuitur, quatenus secundum divinam voluntatem est medium moraliter necessarium ad gratiam sanctificantem *conservandam*. — Dein extrema unctio in certo quodam casu fieri potest necessaria necessitate *medii*.

13 3. Diversa diversorum sacramentorum necessitas quo melius intelligatur, necesse est, ut breviter indicetur, quisnam sit singulorum sacramentorum singularis effectus, seu quae sit ratio peculiaris, cur hoc et illud sacramentum sit institutum.

Diversus ille diversorum sacramentorum finis, imprimis sacramentorum, quae vivorum vocantur, maxime ex diversis auxiliis gratiae actualis repetitur, ad quae ius quoddam speciale sacramenta homini conciliant. Quod peculiare auxilium vocatur *gratia sacramentalis* qua talis sacramenti: quamquam *gratia sacramentalis* vocatur etiam — idque vi vocis rectius — totus sacramenti effectus, i. e. *gratia sanctificans*, at non sola in se spectata, sed quatenus radix est et causa, cur pro diversis necessitatibus diversa auxilia gratiae actualis dentur.

Porro 1) effectus baptismi est regeneratio, ut videlicet homo, qui per naturam est filius Adae atque per eum membrum naturae peccatricis, damnationis reus, fiat per adoptionem filius Dei, membrum Christi Domini atque haeres vitae aeternae, et simul accipiat gratiam, qua ut membrum Christi vivere possit.

2) Effectus confirmationis est robur mentis, quo homo aptus fiat ad conservandam gratiam regenerationis contra pericula et persecutiones.

3) Effectus SS. Eucharistiae est, ut alatur vita supernaturalis, augeatur et crescat.

4) Effectus poenitentiae est reconciliatio hominis post baptismum lapsi, ut denuo recipiat remissionem et gratiam.

5) Effectus extr. unctionis est abstergere reliquias peccatorum, mentis infirmitatem, diffidentiam, quo securior aegrotus in mortis periculo contra inimicum consistat.

6) Effectus ordinis est idoneos ministros Christi et Ecclesiae creare.

7) Effectus sacramenti matrimonii est coniunctionem matrimonialem sanctificare et ad eius onera ferenda auxilium conferre.

14 III. Ratio, cur quaedam sacramenta iterari non possint, quaerenda est ex eorum effectibus

1. Absolute iterari non possunt ea sacramenta, quae *characterem* imprimunt: baptismus, confirmatio, ordo. Matrimonii sacramentum nequit re-

peti manente illo matrimonio, quia vinculum indissolubile producitur. Extrema unctio repeti nequit manente eodem mortis periculo; periculo transacto quando novum instat, potest repeti.

2. Trident. Concil. de characterē loquens sess. 7, can. 9 (*de sacr. in gen.*) definit eum indelebiter imprimi; naturam eius accuratius non explicat. «Si quis dixerit in tribus sacramentis, baptismo scil., confirmatione et ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est, signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt: A. S.» Communius theologi eum reponunt in quadam conformatione cum Christo homine, cum in quolibet horum sacramentorum ille, qui suscipit, Christo consecretur et immutabiliter ad eius famulatum in diverso gradu deputetur. — In intimam characteris naturam satis sero theologi coeperunt inquirere (de quo dissertit *Brommer*, *Die Lehre vom sakramentalen Charakter in der Scholastik bis Thomas v. Aq. incl.*, Paderborn 1908); attamen rem ipsam Ecclesia semper tenuit a primis exordiis, cum doceret certa quaedam sacramenta semel valide etiam sine sanctificante gratia suscepta repeti non posse, eaque relinquere in anima certum quandam effectum, qui operaturus esset salutem, postquam mala suscipientis dispositio esset correctā. Lis de valore baptismi haeticorum a S. Stephano Papa sollemniter composita hanc etiam nostram doctrinam habet pro fundamento.

IV. De sacramento informi eiusque reviviscentia.

1. Sacramenta, saltem plurima, posse valida, at simul informia esse, 15 extra dubium est. Valide enim aliquis baptizatur, confirmatur, ordinatur, ungitur, matrimonium contrahit, etiam quando haec sacramenta sacrilege ac sine ullo fructu gratiae, i. e. informiter, suscipit.

Nec vero sacrilegam esse eam susceptionem necesse est, quae sit informis. Si ipsa modo dispositio a Christo requisita et absolute necessaria deest, quamquam fortasse sine nova culpa eius, qui suscipit sacramentum, gratiae effectus non producitur.

2. Verum gravissimi momenti quaestio est illa, quae cum modo dictis intime cohaeret, quam vocant *de reviviscentia sacramentorum*, scilicet sacramentum, quod informe erat seu quodammodo exanime, possitne postea vivum fieri eo sensu, ut tunc effectū suo potiri incipiat. Quod a *Vasquez* in 3 S. Thom. disp. 160 et 161, excepto fortasse baptismo, aliisque negatur¹, communius vero a theologis defenditur. Cf. *Suarez*, *De Sacram. in gen. etc.* disp. 28, sect. 5; *Lugo*, *De sacram. in gen.* disp. 9, n. 22 sqq; *S. Alph.* VI, n. 87.

Et re quidem vera, hanc quasi excitationem sacramenti quoad baptis- 16 num contingere et traditio et gravissima ratio theologica suadet, immo plane videtur demonstrare. Notum est effatum illud *S. Aug.* (*De Bapt. contra Donatistas* l. 1, c. 12; ML 43, 119): «Tunc valere incipiet (baptismus), cum illa fictio veraci confessione recesserit.» — Immo quoad *aliquem* baptismi effectum plane videmur cogi, ut reviviscentiam statuamus. Extra controversiam enim esse debet eum, qui statim post baptismum sine ullo peccato

¹ Attamen etiam *Vasquez* l. c. n. 14 non negat omnem reviviscentiam. Fatetur enim sacramenta non pro libitu iterabilia, si quando in susceptione informia manserint, postea, recedente fictione, eo modo incipere effectum habere, ut specialia gratiae auxilia, quorum causa instituta sint, homini concilient; negat autem ea reviviscere quoad effectum gratiae sanctificantis eiusve augmentum. Idem negat *de Bellevue*, *La grâce sacramentelle*, chap. 13, p. 424 sqq.

actuali postea commisso moritur, sine ullo poenae temporalis reatu statim in coelum admitti, neque pro peccatis ante baptismum commissis temporalem poenam in altera vita luendam amplius habere: quapropter in Florent. Decr. ad Armenos etiam adiungitur: «Baptismi effectus est remissio omnis culpae originalis et actualis, omnis quoque poenae, quae pro ipsa culpa debetur... *morientes, antequam culpam aliquam committant, statim ad regnum coelorum et Dei visionem perveniunt.*» Iam vero ex una parte certum est nullam culpam remitti sine aliqua eius retractatione vel dolore; ex altera vero parte incredibile est omnes catechumenos cum tanta animi praeparatione et perfectione accedere ad baptismum, ut de omni etiam levissimo peccato dolentes *omnium* culparum et consequenter poenae temporalis *omnis* remissionem in ipso baptismo iam consequantur. Ergo, si minus in ipso baptismo, necesse est, ut *propter baptismum postea*, saltem in illo momento, quo ex hac vita in statu gratiae decedunt, illum effectum re ipsa in se recipiant. Quod nihil est nisi aliis verbis dicere quoad hunc effectum saltem in innumeris casibus reviscentiam baptismi admitti debere.

Porro si unum effectum revivisore posse statuimus, non est ratio, cur non etiam quoad alios effectus et quoad alia sacramenta idem admittatur, ad minimum in iis sacramentis, in quibus par ratio est, eo quod aut nunquam aut saltem non pro certo tempore iterari possunt, in confirmatione dico, extrema unctione, ordine, matrimonio. — In Eucharistia autem reviviscentia a nemine admittitur; in poenitentiae sacramento possitne accidere, acriter disputatur: de quo suo loco dicemus.

3. Sed ut sacramentum aliquod revera reviviscat, certa quaedam dispositio requiritur in eo, qui primo illud sine effectum gratiae recepit. Quenam vero sit illa dispositio necessaria, vide infra c. 5, § 2 versus finem, videlicet saltem attritio, saepe contritio aut confessio.

Caput II.

De materia et forma sacramentorum.

17 Sacramenta, ut dictum est, «tribus perficiuntur, materia et forma et persona ministri cum intentione etc.» Quare de horum singulis agendum.

Materia et forma nominantur secundum analogiam eius distinctionis, quae a schola in corporibus eorumque compositione fieri consuevit; siquidem quodlibet corpus materia et forma constare docet. Sicut igitur in corporibus materia pars determinabilis est, ac per formam corpus substantialiter *tale* constituitur, forma vero illud elementum est, quod dat hoc determinatum Esse: ita etiam in sacramentis forma vocatur, quae reliquum ritum magis determinat in suam significationem, materia est, quae significationem satis determinatam nondum habet.

Materia est plerumque res aliqua sensibilis, quae in ipso sacro ritu adhibetur, forma vero illa ritus pars, quae ad rem sensibilem eiusque usum accedit et communiter per verba reliquum ritum comitatur.

Doctrinam necessariam circa materiam et formam hisce complecti possumus:

I. Materia distinguitur remota et proxima. Prior dicitur ipsa res, 18
 quae adhibetur, e. g. aqua in baptismo, chrisma in confirmatione etc.;
 posterior est ipse actualis usus seu applicatio materiae remotae eius-
 que directio ad formam, quaecumque iungatur, scilicet aquae infusio in
 baptismo, unctio in confirmatione etc., in Eucharistia panis et vinum
 ut subiciuntur verbis consecrationis.

II. Materia et forma cum ad essentiam pertineant, in quam se
 habere facultatem Ecclesia negat, debent omnino adhiberi secundum
 divinam institutionem; aliter de valore sacramenti actum est. Ea
 autem, quae in materiae et formae applicatione a Christo ipso non
 plene ad infima determinata sunt, secundum Ecclesiae praescriptum
 fiant oportet. Omne igitur vitium in sacramentis sedulo cavendum
 est, et probe sciri debet, quatenam in singulis sacramentis sive certo
 sive etiam dubie tantum sint essentialia. Et quia non semper usque
 ad ultimos apices scimus, quatenam a Christo ut necessaria elementa
 constituta sint: Ecclesiae praescripta, ut infallibilis ducis, ad amissim
 sunt servanda.

III. Materia cum forma uniri debet, idque pro diversitate sacra-
 mentorum plus minusve arcte, scilicet semper ita, ut unum elementum
 ab altero vere determinetur.

IV. Porro in vitiis seu defectibus, quos minister declinando a norma
 per Ecclesiam praescripta committere potest, distinguitur defectus
essentialis et *accidentalis*, dubius seu probabilis et certus. *Accidentalis*
 ille vocatur, qui recedit quidem a praescripta norma circa materiam
 et formam, non ita tamen, ut eam in alteram mutet valoremve sacra-
 menti attingat: si autem accidit; ut talis mutatio fiat valorque sacra-
 menti attingatur, defectus est *essentialis*. Quando vero haec re ipsa
 fiant, in singulis sacramentis tractandum est.

V. Defectum accidentalem committere, etsi valor sacramenti in tuto
 positus sit, tamen pro maiore minoreve rei gravitate peccatum est aut
 mortale aut veniale. Defectum vero essentialem, etiam dubie essen-
 tialem, committere, natura sua semper grave est peccatum.

Maioris explicationis causa nota circa essentialis defectus: 19

I. **Essentialis defectus notio.** Generatim ille defectus adest:

a) Si materia sive remota sive proxima non manet secundum
 humanam aestimationem eadem illa, quam Christus instituit. Dixi:
 «eadem secundum humanam aestimationem»; recte enim sumitur
 Christum, cum certam materiam pro sacramento constitueret, com-
 munem aestimationem respexisse potius quam artem physicam et
 chemicam: nihilominus etiam eas in dubio attendamus oportet.

b) Si forma seu verba secundum communem loquendi usum inter
 homines vigentem sensum non amplius faciunt aut alium sensum quam
 forma praescripta, defectus est essentialis. Corruptio autem vel mu-
 tatio, quae in communi loquendi et intelligendi usu sensui non obstat,
 neque in sacramentali forma pro essentiali haberi potest.

c) Si deest *debita* unio inter materiam et formam.

20 2. *Regulae particulares et exempla:*A. *Quoad formam.*

1) Facilius forma corrumpitur, si litera mutatur aut omittitur in initio quam in fine verbi, v. g. si dicis «matris» loco «patris».

2) Facilius essentialis defectus inducitur, si mutatio fit ex industria vel in iis circumstantiis, quae pravam mentem manifestant, quam si fit ex inadvertentia aut linguae inscitia. Celebre exemplum habemus in responso *Zachariae* Papae, qui formulam baptismi «Ego te baptizo in nomine Patria et Filia et Spiritus sancta» validam iudicavit, si facta esset ex inscitia; invalidam, si ex consulto corruptio haec obtinisset.

Similiter non evadit dubia extr. unctio, si sacerdos loco «deliquisti» pronuntiaverit «delquisti»; dubia evadit, si errando dicat: «quidquid per visum etc. dereliquisti»; certo invalida esset, si ex industria corruptio in vocem «dereliquisti» fieret.

3) De essentiali defectu committendo timeri debet, si forma pronuntiatur modo non satis audibili, eo quod non habeas satis certo veram elocutionem (de qua re cf. infra *de sacrificio Missae* c. 3, a. 3, § 3), aut si ipsius formae verba ita *distrahuntur* mora aliqua aut verbis extraneis interiectis ut iustum sensum non faciant. Minima tamen mora non officit.

Hinc: a) Valebit baptismus, si parochus dicat: «Ego te baptizo (convertens se ad pueros garrientes interponit: Silete, pueri) in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.» Vide *Busenb.* l. 6, tract. 1, c. 1, dub. 2; *Gury*, Casus II, n. 154, 2; *Gobat* tract. 1, n. 39 et 46; *Tambur.*, De sacr. l. 2, c. 1, § 1, n. 10.

b) Dubius vero evadet baptismus, si parochus ita procedat: «Ego te baptizo (intericit: Silete, pueri nequam) —ptizo in nomine Patris etc.» *Tambur.* ib. n. 15.

c) Non evadet dubius baptismus, si loco verborum sub b) interpositorum *brevissima* tussis aut sternutatio syllabas diviserit; at quia facile brevissimam illam moram minister excedere potest, securius est in talibus casibus saltem verbum inceptum integrum resumere; immo si mora paulo longior fuit, etiam forma ab initio redintegrandam est. Vide *Tambur.* ib. n. 15.

21 B. *Quoad unionem inter materiam et formam.*

1) Essentialis defectus unionis inter materiam et formam habetur, si inter utramque nimia intercedit temporis distantia, aut si materia et forma non ponuntur ab eodem ministro. In posteriore enim casu, cum uterque ritus *unam* actionem sacram nomine Christi ponendam constituat, vere nihil fit, si talis divisio inducitur. Adde, quod verba plerumque ne *verum* quidem sensum exhibebunt¹.

¹ Sunt nihilominus aliqui theologi, qui in extrema necessitate talem administrationem, si aliter fieri nequeat, permittant, ut scilicet extreme periclitanti aliqua, etsi valde tenui, probabilitate succurratur. Putant enim non esse evidens talem divisionem valori sacramenti obesse eo quod uterque, et qui materiam applicet et qui formam pronuntiet, non suo, sed Christi nomine agat; ac proin verba formae ut in persona Christi prolata videri posse verum sensum retinere. Ita *Caietan.*, atque etiam *Suares*, loquens de baptismo,

2) Quoad disiunctionem inter ipsam materiam et formam adverte: 22

Unio *simultaneitatis* inter materiam et formam ea requiritur, qua verba vere ad actionem referri eamque determinare possint. Non igitur una eademque unio temporis relate ad omnia sacramenta requiritur, sed modo strictior, modo minus stricta.

Ut singula percurram, de Sanctissima Eucharistia nihil dicendum est. In poenitentia et matrimonio maior potest esse distinctio inter diversas partes seu diversa elementa, quae haec sacramenta adaequate constituunt, cum in iudicio et in contractu — qui sunt horum sacramentorum essentialis modi — tanta simultaneitas non requiratur.

In reliquis sacramentis optimum est omnino eodem tempore, quo verba pronuntiantur, actionem sacramentalem seu applicationem materiae fieri. At tamen a) dubitari nequit de sacramenti valore, si, antequam applicatio materiae finiatur, prolatio verborum incipiat, aut vice versa; immo b) videtur satis certa esse sacramenti collatio, quamquam illicita, si *immediate post* seu cum finita applicatione materiae, nullo temporis spatiolo interiecto, prolatio formae incipiat, aut vice versa; aut c) etiam aliquod, quando aliquod, sed *brevissimum spatium* intercedit, siquidem unio materiae et formae moraliter sumenda est: verum in ultimo casu facile dubium prudens oriri potest.

De hac doctrina, unionem essentialis etiam consistere, si materia et forma se invicem ita excipiant, ut una immediate post alteram ponatur, vide *Suarez*, De Sacram. i. g. etc. disp. 2, sect. 2; *Lugo*, Respons. moral. l. 1, dub. 33; *Reginald.*, For. poenit. l. 27, n. 31 et l. 26, c. 3; *Greg. de Valent.* disp. 4, q. 1, punct. 3; *Salmantic.*, De baptismo c. 3, n. 44; *Scavini*¹⁰ III, n. 13; *S. Alph.* VI, n. 9. (NB. S. Doctor quidem in H. A. exam. ordinand. app. 3, n. 6 vocat hanc opinionem practice non probabilem, quamquam eam in theol. moral. hisce verbis proponit, de prolatione verborum immediate ante vel post actionem tractans: «De hoc [i. e. de valore] videtur non posse dubitari».) Cf. etiam infra *De ordinatione presbyteri* decr. S. Off. 30 Nov. 1898.

3. **Usus materiae et formae dubiae.** Materia aut forma dubia extra 23 casum necessitatis, quo certa haberi nequit, uti non licet, quando dubium manet. Quando autem dubium consequenter ad usum aufertur (ut explicabitur infra praecipue in tractatu *De poenitentia*), materia et forma iam est moraliter certa.

Hinc pro diversitate sacramentorum aliquando *moralis* certitudo etiam paulo latius sumpta sufficere debet, praesertim si nimia sollicitudo scrupulis viam aperiret et sacramentorum administrationem odiosam nimisque difficilem redderet.

In casu necessitatis vero materia dubia, etiam tenuiter probabilis, adhibenda est, ea tamen conditione, ut 1) quae haberi possit certior, saltem minus certae semper praefertur; 2) postea, si tempus et facultas suppetat, sacramentum sub conditione ad securitatem repetatur. Immo sic accidere potest, ut in sacramentis summe necessariis pluries conditionatam repetitionem facere necesse sit atque minus dubia collatio magis dubiae pluries succedere debeat. De qua repetitione iam fusius est dicendum.

disp. 23, sect. 3, n. 14 ait: «Non nego... posse (tali modo i. e. a muto, qui infundat aquam, et altero vincto, qui formam pronuntiet) conferri baptismum (in casu necessitatis), quia melius est accipere baptismum dubium et aliquo modo probabilem quam omnino nullum.» Sacramentum sic collatum quam primum conditionate repeti debere certissimum est.

Scholion. Generatim sacramenta singulis hominibus singulatim per suam materiam et formam administranda sunt, nisi necessitas urgeat. At *una actione vel forma* pluribus simul sacramenta conferre sine necessitate (plures baptizare, absolvere simul) peccatum quidem est, sed veniale ex *S. Alph.* VI, n. 29 et *Lacroix* l. 6, p. 1, n. 44, modo ne periculum nullitatis propter incuriam inducatur.

Caput III.

De sacramentis iterandis.

24 Quoniam, ut modo dictum est, sacramentum cum dubia materia sive cum dubia forma — quod rarius quidem occurrit — collatum conditionate repeti debet, operae pretium est sub uno conspectu regulas de iterandis sacramentis exhibere:

Regula I. *Non licet* sacramentum iterare, si dubium, quod de valore sacramenti movetur, omni rationabili fundamento caret.

Regula II. *Licet* sub conditione sacramentum iterare, quando rationabile dubium de sacramento valide collato adest.

Pro rationabili autem, ita ut sub conditione sacramentum repeti possit, dubium aliquod habetur facilius quidem in sacramentis aut necessariis aut in se non iterabilibus; generatim autem in illis tunc censetur rationabile: 1) quando *in dubio iuris* opinio negans valorem aut dubitans de eo *non est aperte falsa*; 2) *in dubio facti*, quando, spectatis circumstantiis, *non pro mero et inani scrupulo* haberi debet. *Gobat* de baptismo iterando loquens tract. 2, n. 381 sic explicat: «Dubium utcumque rationabile *seu non aperte vanum.*»

Regula III. *Debet* repeti sacramentum sub conditione, si occurrit dubium, ex quo repetitio licita evadit, et insuper secundum regulas iustitiae aut caritatis adest obligatio curandi, ut homini, de quo agitur, certius sacramentum administretur, ne scil. aut notabili bono privatus existat aut gravis damni periculo exponatur.

25 Nota ad regulam I: 1. Repetere sacramenta sine ulla rationabili causa per se mortale peccatum est. Attamen ex scrupulo, quamquam inani, perturbante tamen et molesto, formam sacramenti sub conditione repetere censent non grave peccatum esse *Reuter* IV, n. 60, 4; *Tamb.*, De sacr. l. 1, c. 1, § 3; *Gobat* tract. 7, n. 172. Dicunt nimirum: «Immo videntur scrupulosi excusari quandoque ab omni peccato ratione status perplexi, cum putent se peccare gravius, si omittant repetere, et saepe non sit locus prudenti considerationi» (*Reuter* l. c.); vel: «Quid si sit leve dubium atque adeo sit merus scrupulus animi pusillanimis, peccabiturne mortaliter ab eo, qui, ut amoveat a se scrupulum illum, repetit formam sub conditione? Respondeo: non audeo hunc condemnare de mortali, sed solum de veniali, quia non irrogat gravem iniuriam Deo vel sacramento, dum se movet tam bono fine non offendendi ipsum eundem Deum, licet non effugiat culpam certe levem imprudentiae» (*Tamb.* l. c.).

2. Potest tamen eiusmodi repetitio inanis aliquando grave peccatum evadere, nimirum si quis *advertens* consuetudinem contrahit frequenter irrationabilem illam repetitionem committendi, aut si non adlaborat consuetudinem illam obiective graviter peccaminosam auferre: quod re ipsa raro locum

habebit. Cf. *Sporer*, De sacr. in gen. n. 99. — Quare etiamtum, qualibet vice, qua fiat irrationabilis illa repetitio, graviter peccari dici nondum potest.

3. Etiam unum tantum verbum in sacramentorum forma inaniter repetere peccatum est, attamen per se veniale peccatum non excedit. *Reuter* IV, n. 60, 3; *Sporer* l. c. n. 98; *Gobat* tract. I, n. 42.

Ad regulas II et III. 1. Si sacramentum, de cuius valore dubitatur,²⁶ omnino necessarium est sive absolute sive respective, aut si ab eius valore multa alia pendent, prorsus fieri debet repetitio, quamdiu valor sacramenti non est *vero* (non lato) sensu *moraliter certus*. Ita, si agitur de baptismo, ordine, de moribundi absolutione, de unctione moribundi sensibus destituti. Quare fere si *licet* repetere, repeti etiam *debet*.

2. Nihilominus accidere potest aliquando etiam in sacramentis valde necessariis, ut baptismo et ordine, ut licita quidem sit conditionata sacramenti repetitio, praescripta non sit. Nam 1) quoad dubium facti scrupulus molestus et diuturnus aliquando licitam reddere potest repetitionem etiam non necessariam. 2) Quoad dubium iuris aliquando existunt opiniones scriptorum paucorum negantium sacramenti valorem vel valorem certum, quae tamen, re melius discussa, postea evadant ratione adeo destitutae, ut vix levissimam probabilitatis umbram ex externa potius quam ex interna probabilitate retineant. Hinc fieri potest, ut certus aliquis modus conferendi aliquod sacramentum habeatur communi sententia non theoretice, sed practice etiam moraliter certus, aliquibus tamen scriptoribus eum valorem etiam theoretice in dubium vocantibus, praesertim ex priore aetate. Quod si obtinet, obligatio repetendi sacramentum sic collatum statui nequit; verum etiam repetendi licentia non facile debet negari, nisi authentica declaratio hac in re facta fuerit. Cf. *Lacroix* l. 6, p. 1, n. 310 sqq.

Exempla rem declarabunt:

Si ordo ita collatus esset, ut non in ipso tactu instrumentorum, sed im-²⁷mediate post eum verba «Accipe potestatem etc.» prolata sint: *Lugo*, Resp. moral. l. 1, dub. 33 fuse defendit ordinationem *non debere* quidem conditionate repeti, repeti tamen posse ad sedandam inquietudinem.

Accedit, quod non quodlibet aliquot theologorum placitum seu dubium sufficit ad imponendam obligationem repetendi sacramentum, immo, meo iudicio, ne ad licitam quidem reddendam repetitionem. Scriptores non pauci in dubium vocant ordinationem presbyteri, qui in ordinatione sua praeter patenam et calicem non etiam hostiam tetigerit: vide *S. Alph.* VI, n. 752, immo numerus scriptorum ibi citatorum facile augeri potest. Nihilominus, nedum repeti debeat talis ordinatio, mihi persuasum est, ne licere quidem eam repetere, cum plus quam moraliter certum sit eum tactum ad essentiam non pertinere. Ceterum hodie complura huiusmodi dubiola responsis a suprema auctoritate datis sublata sunt, ut suis locis infra notabitur.

Aliud exemplum esse potest baptismus ab acatholicis collatus. En fieri potest, ut propter consuetudinem rectam in certa quadam secta observatam neque de recta intentione neque de necessaria materia et forma ita dubitari possit, ut baptismus repeti *debeat*, e contrario neque tanta evidentia valoris existat, ut repeti baptismum *illicitum sit*¹.

¹ Ceterum patet in hoc necessario sacramento potius inclinandum esse in conditionatam repetitionem. Hanc esse etiam mentem Apostolicae Sedis, utut prohibuit, quo-

Lehmkuhl, Theol. mor. II. Edit. 12.

28 3. Si vero sacramentum, de cuius conditionata repetitione quaeritur, non ita necessarium est, perpendi debet: 1) quam probabile sive

minus repeteretur baptismus ex hac sola causa, quod collatus esset a ministro haeretico, declarabunt haec documenta recentiorum Conciliorum Romae approbata.

A. De baptismo a catechistis rudibus collato habes in Collect. Lac. VI, 670 pro appendice ad Synodum Pudicherianam Instructionem S. Congr. de Propag. F. ad omnes Vicarios Apostolicos Indiarum Orient. in eaque sequens praeceptum: § XLIV. «Extenderunt quoque iidem EE. PP. ad omnes vicariatus praescriptiones Pudicherianae memoratae synodi habitae anno 1849 circa reiterationem baptismi sub conditione. 1. Unusquisque missionarius catechistas suos et ‚Covilpelleas‘, id est, inferiores catechistas aut (officiales), semel saltem singulis annis diligenter examinare tenebitur, ut certior fiat, quinam inter illos sint fiducia digni. 2. Ut non teneatur missionarius baptizatos a catechista fiducia digno sub conditione baptizare, requiritur ut adsint duo testes qui testificari possint baptismum fuisse legitime collatum; quibusdam tamen casibus exceptis, in quibus singulis perpensis circumstantiis, attenta perfidia et probitate catechistae, cui tamen fiducia non est nimis facile concedenda, fieri potest, ut nullum prorsus probabile dubium circa validitatem baptismi oriatum, etiamsi non adfuerint duo testes. 3. Catechista infantem aliquem baptizaturus testes, quotiescumque poterit, advocare tenebitur dabitque operam, ut testes aptissime noscant, quatenam sint conditiones ad huius sacramenti validitatem requisitae. 4. Pueros a catechista fide digno baptizatos non licebit missionario sub conditione rebaptizare, si praedicta exhibeantur testimonia, nec ulli pateat suspicioni testium sinceritas.» 8 Sept. 1869.

B. De baptismo eorum, qui ab heterodoxis vel imperitis baptizati sunt, habes praescripta Concilii plen. Baltim. II art. 240 et 241 ex Coll. Lac. III, 161: «240. Haeretici autem plerique cum de baptismo parum recte sentiant, eumque merae caerimoniae loco habeant, quae nihil ad animae salutem consequendam iuvat, ritus quosdam, qui maximi momenti sunt, et sine quibus haud consistit sacramenti ratio, negligere saepissime solent. Ideoque eos, quos singularis Dei gratia ex illorum castris evocat atque educit, cum Ecclesiae nomen dant, iterum baptizari fere semper oportet. Neque tamen omnes ab haereticis olim baptizati statim temere a sacerdote, ad quem accedant, iterum baptizari debent. Hoc enim fieri vetatur, dummodo non adsit probabile dubium invaliditatis baptismi. Neque de omnibus, nullo discrimine, per principia quaedam, ut aiunt, generalia iudicandum est: sed in singulos, qui oblati fuerint, casus non levi quidem aut perfunctorio sed diligenti examine inquirendum est explorandumque, num in singulis servata fuerit debita materia ac forma. Quod postulat tum sacramenti dignitas, tum verba ipsa legis ecclesiasticae, quae Roma paucos ante annos ad nos transmissa fuit. Si post accuratum examen aliquid necessarium defuisse constet, baptismus absolute iteretur; si dubium aliquod adhuc supersit, iteretur adiecta conditione; si denique, perpensis omnibus, nihil omnino sacramenti substantiae defuisse appareat, baptismum iterare ne quis audeat, aut per alium iterare sinat. Secus enim contrahitur illa labes et macula, quam *irregularitatis* nomine theologi appellant.

241. Quod idem dicendum est, si forte dubium de valore baptismi ab obstetrice aut alia persona laica administrati excitatum fuerit. Non illico, ob exortum dubium, iterandus est baptismus; sed tota res caute et diligenter investiganda et testimonio eorum, qui interfuerunt, definienda. Qua in re monet Benedictus XIV, unum testem fide dignum sufficere ad validitatem baptismi probandam.»

Paucas notas adicio: 1. Verissime dicitur in singulis casibus diligenti examine inquirendum esse, num servata fuerit debita materia et forma. Id enim etiam postea anno 1878 generali edicto S. Officium denuo inculcavit. Verum non mea tantum sententia, sed ipsius S^o Congr. de Propag. F. iudicio (cf. S. C. epistola ad Vicar. Ap. Mayssuriensem in Collect. Lac. VI, 698) illud «diligens examen» intelligitur plane: *prout adiuncta ferant*; atque suprema lex semper esse debet, ut aeterna salus hominis in tuto collocetur. Quapropter etiam tum PP. Americani, tum S. Officium addiderunt: si *aliquid* dubium supersit, baptismum esse sub conditione iterandum. 2. Ut autem diversorum adiunctorum discrimen explicem, propono exemplum. Sume matrem

improbabile sit dubium de valore; 2) quanto bono suscipiens, si forte sacramentum invalidum sit, privetur; 3) quanto incommodo sit sacramenti repetitio ministro: ex quibus omnibus perpensis iudicari debet, utrum repetendi obligatio adsit necne; utrum obligatio, si adest, levis sit an gravis.

Omitti igitur facilius potest repetitio confirmationis, subdiaconatus, diaconatus, etiam extremae unctionis, quae aegroti *rationis compoti* simul cum aliis sacramentis *indubie* collatis administrata est, saltem si ex una parte dubia unctionis collatio tamen valde probabiliter valida fuit, et ex altera parte ministro incommodum non leve ex repetitione oriturum est.

Caput IV.

De ministro sacramentorum.

Minister sacramentorum ille est, qui ritum sacrum a Christo institutum eius nomine peragit. Non omnium sacramentorum idem est minister. De quo confer, quae in singulis sacramentis notantur.

Minister, ut *valide* sacramentum conferat, non modo pro diversis sacramentis ut debita potestate instructus sit et ut materiam et formam a Christo determinatam adhibeat necesse est, sed debet etiam omnino 1) humano modo illam sacram actionem peragere, quia Apostoli et proin omnes ministri sacramentorum deputati atque mandatarii Christi sunt; mandatarius autem nihil agit, nisi agat modo humano; debet 2) in persona Christi eam actionem perficere: quod etiam ex notione mandatarii sequitur. Nam ritus ille non habet vim sanctificandi, quatenus est illa externa actio, sed quatenus est actio a Christo instituta

vel cognatum aliquem infantis patris acatholici offerre tibi illum infantem baptizatum suo modo ab heterodoxo ministro: nisi nunc eum catholico ritu sub conditione rebaptizes, summum periculum esse, ne maneat infans in illo statu, immo quoniam testimonium catholici baptismi postea, si adoleverit, habere non possit, spem catholicae educationis vix adfore, alioquin esse futuram. Ex ritu consueto heterodoxorum non potes omne dubium validi baptismi. excludere; testes peracti baptismi vel non habes praesentes vel habebis solum heterodoxos qui contra suae sectae ministrum sane difficulter dicturi sint testimonium. Num putaverimus ecclesiasticam legem seu potius legem divinam — siquidem Ecclesia solum explicat hac in re, quid sit divini iuris — prohibere, quominus hic et nunc infantuli illius baptismus in tuto collocetur, an potius eam vehementer urgere, ut omissa ulteriore inquisitione statim conditionata repetitione baptismus certus evadat? 3. Pro America igitur plane puto numquam haberi sufficientem certitudinem baptismi rite collati, nisi forte in singulari casu habeas testes catholicos fide omnino dignos, qui tamquam testes de visu certo affirmant, hoc et illo modo se vidisse baptismum hunc particularem conferri. Nam alioqui ne ipsi quidem earum sectarum episcopi, qui secundum rituales suas leges omnia in baptizando necessaria servare debeant, re ipsa essentialia servant, ut ex aliorum relatione compertum habeo: quod si ita est, quomodo apud alios ad certitudinem validi baptismi umquam pervenies?

Immo ita in dies magis crescit sive infidelitas sive etiam apud bonae fidei acatholicos incuria, ut nunc idem dici debeat fere ubique. Quare censeo baptismum ab acatholico collatum practice repetendum regulariter esse, nisi proferatur testis omni fide dignus, qui de baptismo rite peracto singillatim testari possit. Idem statuit S. Offic. 4 Febr. 1885 ad Visit. Coptorum, *si dubium supersit vel investigatio fieri non possit.*

et exercetur Christi nomine. Christi enim actionem, etiam per mandarii ministerium exhibitam, Pater coelestis adeo aestimat et secundum Filii sui voluntatem ita accipit, ut propter illam gratiae dona ab eodem Christo determinata hominibus conferat.

Ut vero *licite* minister procedat, praeter debitam subiectionem erga Ecclesiam atque ecclesiasticos superiores debet in statu gratiae existere.

Quae ut accuratius pro fine nostro tractentur, agendum est singillatim de attentione, intentione, probitate ministri, dein de obligatione ministrandi aut denegandi sacramenta.

§ 1.

De attentione in sacramentis administrandis necessaria.

80 Attentio est mentis applicatio ad ea, quae aguntur: de qua pauca.

I. Ad valorem sacramenti non alia requiritur attentio, nisi quae sufficit, ut cum debita intentione materia et forma rite ponantur.

Id autem etiam cum plena distractione fieri posse non est dubium: *S. Alph.* VI, n. 14; *Suarez* in 3 *S. Thom.* disp. 13, sect. 3. *S. Alph.* l. c. dicit opinionem, quae attentionem actualem ad valorem requirat, esse prorsus singularem, eamque a nemine defendi.

II. Attamen voluntaria distractio peccatum est, atque voluntaria distractione inter orandum multo gravius, sed veniale peccatum *per se* non excedit, nisi accedat grave periculum errorem essentialem vel utcumque notabilem committendi. Immo in ipsa *S. Eucharistiae* confectione, si ultra solam consecrationem distractio non producitur, non graviter peccare sacerdotem distractum complures scriptores, aliis quidem contradicentibus, docent, ut *Quarti* p. I, tit. 16, dub. 5; *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 443; *Mazzotta*, De Euch. omnino in fine, alii: nisi forte cum contemptu actionis sacrae distractio foveatur.

§ 2.

De intentione in administrandis sacramentis necessaria.

81 Intentio quid sit et quotuplex distinguatur, in vol. I, n. 60 66 de actibus humanis tractantes de *voluntario* exposuimus. Verum cum, quae ibi dicta sunt, non minimam applicationem in sacramentis habeant, ea, quae ibi dixi, nonnihil illustrari debent.

1. Distingui intentionem ratione sui ipsius, seu secundum diversum modum, quo se ad actus humanos habet, in actualem, virtuales, habituales, interpretativam, l. c. vol. I, n. 60 habes expositum. Inter alia fac attendas non actionem humanam propriam, at actionem alienam eiusque effectum *circa me* productum mihi voluntarium esse posse intentione etiam interpretativa; aliis verbis: intentio *agendi* interpretativa non potest efficere, ut voluntarie agam; at intentio *recipiendi* aliquid interpretativa potest efficere, ut voluntarie illud recipiam. Quare in administrandis sacramentis interpretativa intentio est plane reiicienda; in sacramentis recipiendis non in omni casu reiicitur, ut postea dicitur. Attamen etiamtum, ut receptio vero sensu

sit voluntaria, interpretativam intentionem debes sumere pro *habituali implicita*, i. e. debet existere aliquis meus actus antea habitus nec retractatus, quo *non expresse* quidem illud opus voluerim, quod circa me exercetur, attamen *implicite* tamquam in alio obiecto a me voluto contentum.

Intentionem igitur actualem habet, qui v. g. alterum baptizat sive absolvit attendens quid faciat; eamque habet *reflexam*, si baptizando simul novo mentis actu cogitat se baptizare, *directam*, si sine tali distincta cogitatione sciens et volens baptizat.

Intentionem virtualem ille habet, qui distractus e. g. absolvit, at virtute illius voluntatis, qua ad confessiones excipiendas ecclesiam adiit ibique manet; similiter atque ille, qui mane exit ad laborandum pro alenda familia, postea semper hanc virtualem alendae familiae intentionem in suo labore habet, etsi non iam de ea cogitet.

Intentionem habitualement agendi habet is, qui alteri aliquid mandavit, sed eo tempore, quo mandatarius mandatum exsequitur, nihil amplius de eo cogitat, vel etiam sibi conscius non est. — Exemplum intentionis recipiendi habes in eo, qui optavit, ut ante mortem suam baptizaretur, neque hoc desiderium retractavit: is habitualement intentionem baptismi habet, quando nunc sensibus destitutus in mortis periculo iacet.

Qui vero numquam hoc desiderium expresse habuit, attamen habiturus esset, si de eo cogitatio incidere vel incidisset, interpretativam dicitur habere recipiendi baptismi intentionem. Quae ut *vera* intentio dicatur, debuit baptismus recipiendus in alio obiecto expresse aliquando intento seu desiderato satis esse contentus. Quod num et quando obtimeat, non est huius loci inquirere.

2. Distinguitur intentio ratione obiecti, seu diversi modi, quo obiectum ³² menti obversatur: 1) intentio *clara* et *confusa*, prout obiectum, in quod voluntas fertur, clare menti obversatur aut non ita; 2) intentio *determinata* et *indeterminata*, prout res volita certa et definita est, aut sub notione vaga, indeterminata concipitur: v. g. qui hunc hominem aut totam hanc multitudinem absolvere vult, determinatam intentionem habet; qui vero ex septem hominibus aliquem, tres etc. absolvere vellet, non determinans, quos: indeterminatam haberet intentionem; 3) intentio *explicita* et *implicita*, ut iam supra dictum est.

3. Distinguitur intentio ratione modi, quo voluntatis actus in obiectum fertur: 1) in *absolutam* et *conditionatam*, prout independenter ab aliquo eventu vel circumstantia apposita voluntas obiectum amplectitur aut dependenter; 2) in *directam* et *indirectam* (vel etiam intentionem «in causa»): cf. I, n. 70 sqq.

His praenotatis, iam videndum est, quanam intentio in admini-³³strandis sacramentis requiratur, utpote actionibus nomine Christi atque humano modo ponendis.

I. Ut valeat sacramentum, non requiritur intentio actualis, sed sufficit virtualis; non sufficit habitualis, minus etiam interpretativa. *Suarez* in 3 S. Thom. (seu: De sacramentis) disp. 13, sect. 3 ait.: «Quod illa [virtualis intentio] sufficiat, probatur primo ex usu atque adeo *ex consensu totius Ecclesiae*»; *Lugo*, De sacram. disp. 8, n. 74 dicit: «Certum est apud omnes»; idem *S. Alph.* VI 18 aliique. — Quod habitualis intentio non sufficiat, supra iam explicatum est vol. I, n. 60.

Videlicet: Intentio actualis optima quidem est et ob reverentiam sacrae actionis pro viribus curanda: nihilominus valor ab ea non pendet, quia quae ex virtuali intentione fiunt, vere a voluntate tamquam causa emanant. Et revera, nisi haec sufficeret in humanis actionibus, de innumerabilium actionum libertate et valore actum esset; pleraque enim negotia virtuali tantum intentione, si minus suscipiuntur, tamen continuantur et finiuntur.

Si quando dicitur habitualement intentionem sufficere, ut actio sit humana, sciendum est ab aliquibus eam vocari intentionem habitualement, quam supra virtualement diximus, videlicet intentionem habitam et etiamnunc in aliquo effectu et vi, quam exerceat, perdurantem. Cf. *S. Thom.* 3, q. 64, art. 8 ad 3; hac vero aetate communius voces sumuntur, ut superius explicatum est.

34 II. Ratione obiecti, quod intendi debet, et ratione modi, quo ritus *ut sacer* poni debet, requiritur et sufficit ad valorem sacramenti, ut *in confuso* et, ut dicitur, *reductive* minister in persona Christi agere velit, seu ut ritum et *aliquo modo qua sacrum* exercere intendat, neque contraria aliqua voluntate positive nolit eum *qua a Christo institutum* peragere.

Explico: 1. Etsi *aliquo modo* minister ut Christi mandatarius agere atque agere velle debet, tamen 1) non requiritur, ut minister reflexe et expresse intendat agere nomine Christi: *S. Alph.* n. 21 et 22; 2) non requiritur, ut minister expresse intendat agere nomine Ecclesiae catholicae seu ut Ecclesia agi vult. *S. Alph.* ib.

Sine dubio illae intentiones optimae sunt et sufficientissimae. Qui vero illas intentiones non tantum non expresse haberet, sed e contrario eas positiva et praevalente voluntate excluderet, is utique sacramentum nullum conficeret: nam sic volendo seu potius nolendo *omnem* voluntatem se gerendi ut Christi mandatarium et instrumentum *excluderet* ita, ut ne *reductive* quidem eam haberet. Quo fieret, ut actio illa maneret mere inermis et materialis ritus, qui a Deo ut actio a Christo per suum ministrum posita non assumeretur.

2. Atque adeo ne illa quidem intentio omnino requiritur, qua velit minister exercere ritum, quem ipse pro sacro et gratiae efficaci habet, modo velit eum ritum, quem scit ab aliis haberi pro sacro, ita peragere, uti ab aliis pro sacro habeatur.

Id ex certa et constanti praxi et doctrina Ecclesiae eruitur. Numquam enim propter eam solam rationem v. g. baptismum iteravit aut iterari permisit, quod ab haereticis aut infidelibus collatus esset, qui vim et sanctitatem baptismi non agnoscerent. Hac de re optime *Suarez*, De sacr. disp. 13, sect. 2: «Dicendum . . . requiri intentionem faciendi sacramentum vel sub hoc conceptu vel sub aliqua ratione confusa et communi seu aequivalenti, scil. intendendo facere, quod Christus instituit, vel *quod Christiani faciunt, vel aliquid simile*: quilibet enim ex his modis intentionis absque controversia sufficit et reperiri potest in haeretico vel alio infideli.»

Quare sola haeresis vel infidelitas *per se* numquam est sufficiens ratio de intentione requisita dubitandi; at si alia indicia accedunt, ut odium christiani nominis, quod e. g. in homine iudaeo alterove similis

conditionis saepe merito suspicari possumus, intentio debita num adfuerit ac sacramentum verum reddiderit, rationabiliter in dubium vocatur.

3. Certe non conficitur sacramentum ab eo, qui ritum externum³⁵ quidem totum peragit, sed mere ex alio fine, v. g. mere ioci, irrisionis causa, exercitii gratia.

4. Quaestio olim acriter disputata ea est, num sufficiat ritum externum serio quidem ponere atque in iis adiunctis, ex quibus externe tamquam sacer ritus appareat, at simul, quamquam sola mente, voluntatem gerere «nolo sacramentum conficere», aut simile quid. Quam quaestionem breviter, nomine non adeo perspicuo, ita proponebant: «utrum sufficeret intentio mere externa, an interna requireretur».

Sufficere illam externam propugnabant *Ambros. Catharinus* aliique post eum; negabant alii plerique, idque hodie fit longe communius; vide *S. Alph.* l. c. n. 23. *Lugo* disp. 8, n. 15; *Vasquez* disp. 138, n. 35; *Suarez* disp. 13, sect. 2 vocant hanc «communem», opinionem *Catharini* falsam et haereticorum errori proximam. *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 7, c. 4, n. 8 mitius quidem loquitur, nihilominus isti opinioni «grave vulnus inflicturn esse thesi 28 ab *Alex. VIII* damnata» dicit. Ratio brevis, cur externa illa intentio sufficere non possit, ea est, quia in voluntate hominis (ministri) positum est, utrum suo tantum nomine agere, an personam alterius, Christi scil., in externo ritu exercendo induere velit. Posterius si excluditur, non conficitur sacramentum; excluditur autem ab eo, qui intentionem illam mere externam habet. Cf. *Morgott*, Der Spender der heiligen Sakramente, Freiburg 1886.

III. Ratione obiecti circa quod actio sacramentalis exercetur, requiritur, ut obiectum sit in se determinatum.

Quod eo ipso quidem obtinet, si singulis hominibus aut toti multitudini sacramentum administratur. At si quis v. g. ex multitudine certum tantum numerum vellet absolvere vel certum numerum hostiarum consecrare, positive eas determinare deberet.

IV. Ratione modi, quo voluntas ferri debeat in suam actionem, dicendum est licere ex gravi causa conditionatam intentionem habere, non vero sine causa — id quod in singulis sacramentis fusius exponetur — non tantum in sacramentis repetendis, sed etiam nunc primo ponendis; *determinatam* vero intentionem circa materiam et circa subiectum prorsus requiri, ita ut, si aliter fiat, nihil a ministro efficiatur.

Explicanda est imprimis *conditionata* sacramentorum collatio, de qua³⁷ nota: 1. Licitam, immo necessariam aliquando esse conditionatam sacramentorum collationem ex ipso Rituali Romano probatur, quod suis locis conditionem apponendam exprimit.

Quando igitur sacramentum conditionate confertur, verbis conditionem exprimere plerumque convenit; immo ubi ex Rituali sic praescribitur, id agi debet, alias tamen per se sufficit sola mente conditionem concipere.

2. Conditio vero, quae apponitur, debet esse *de praeterito* aut *de praesenti*, non de futuro. Quo fit, ut ritus sacramentalis aut statim evadat verum et validum sacramentum aut vi et valore destituatur, prout nimirum conditio verificatur aut non verificatur. — Conditio *de futuro*, maxime *de futuro libero*, etsi postea verificetur, communiter ritum sacramentalem relinquit nullum et inanem; nam ministri est ritum externum *qua efficacem* ponere, non alte-

rius, a quo pendeat, utrum conditio apposita verificetur necne. Videlicet minister nequit alteri illum influxum in ritum sacramentalem concedere, ut pro illius arbitrio evadat gratiae efficax aut inefficax, sed minister ipse id secundum Christi institutionem peragere debet.

Excipitur ab hac regula de conditione rei futurae sacramentum *matrimonii*; quod validum evadere potest impleta conditione de futuro. Quamquam enim generatim *non licet* sic matrimonium contrahere, valori tamen ex se non obstat, quoniam hoc sacramentum omnino naturam contractus humani sequitur.

3. In plerisque circumstantiis, in quibus fit conditionata sacramentorum administratio, quoad effectum nihil interest, utrum conditio apponatur necne. Conditio enim apposita seu apponenda plerumque versatur circa rem, cuius defectus si accidit, ex sese essentialem defectum contra sacramenti valorem inducit. E. g. sive in moribundo absolvendo vel ungero addis conditionem: «si vivis», in baptizando: «si nondum baptizatus es», sive non addis: deficiente vita, aut in altero exemplo existente priore baptismo valido, tamen nihil efficit.

Ratio igitur, cur conditio sive verbis sive saltem mente exprimatur, potius est reverentia sacro ritui a Christo instituto debita, ita ut minister protestetur sibi, deficiente necessaria conditione, in animo non esse ipsum tentamen facere nomine Christi agendi: quo magis absit ab omni rei sacrae profanatione.

38 4. Ex quibus facile etiam communis regula pro conditionata sacramentorum collatione eruitur:

Regula 1: *Conditionate*, non absolute, conferri debet sacramentum, si confertur, quoties rationabile dubium adest, an aliquid desit, quod ad sacramenti valorem necessario requiritur aut praerequiritur.

Regula 2: *Debet autem conferri* sacramentum, quamquam conditionate, si sacramentum absolute negatum hominem periculo gravis damni exponat aut magni boni privationis, maxime si apud ipsum non est periculum illud avertere dubiumque circa sacramenti valorem auferre. Haec de conditionata sacramentorum collatione in genere dicta sufficiant. Ceterum accuratiora vide in singulis sacramentis.

Quod vero ad *determinationem materiae et subiecti* attinet, saepe difficile vel impossibile est eam ab ipsa actione excludere; aliquando tamen haec determinatio non ex ipsa actione, sed aliunde peti et praevie fieri debet.

Error autem in persona plerumque valori sacramenti non obstat, neque necessariam determinationem atque intentionem destruit. Nam si quem absolvo sive baptizo, quem, cum sit puer, putavi puellam esse, intentio praevalens et primaria determinata erat ad *praesentem* hominem; error igitur, quem commisi, mere concomitans et extraneus erat, nisi forte — id quod generatim minime fieri debet — intentionem meam ad certam aliquam personam aliam restrinxissem.

39 Scholion. Ut quae ad intentionem pertinent, compleantur, aliquid addendum est de eo, qui plures intentiones sibi invicem contrarias habet. Nimirum indagandum est de *principali* et *praevalenti* voluntate. Quae si recta et sufficiens fuit, sacramentum pro valido habendum est; si sacramento eiusve essentiae opposita certo erat, sacramentum omnino pro invalido haberi debet; si dubium manet,

quanam voluntatis intentio praevaluerit, sacramentum utpote dubie validum pro circumstantiis conditionate repeti debet.

Unde iudicandum est v. g., num valeat matrimonium eius, qui illud solubile esse putans ut solubile inire voluit; num valeat Baptismus eius, qui baptizare quidem voluit, sed noluit se Ecclesiae Romano-catholicae conformare, aut positive noluit infantem baptizandum subicere auctoritati Romani Pontificis. Cf. supra n. 34; *Mazzotta*, De sacr. in gen. q. 2, c. 2 fere circa finem; *S. Alph.* VI 24; *Lugo* disp. 8, n. 120 sqq.

§ 3.

De modo et ritu conjerendi sacramenta.

Minister, ut irreprehensibilem se exhibeat in sacramentis admini-⁴⁰strandis, non solum ad eorum valorem attendere debet, sed etiam ad reverentiam et decentiam sanctissimis illis actionibus debitam.

Quare 1) omnia peragere debet secundum praecepta Ecclesiae, cuius est in dignam et convenientem sacramentorum tractationem invigilare; 2) debet ipse dignus esse, qui personam Christi exhibeat; 3) debet discernere, quibus conferat, quibus neget sacramenta, ne margaritas proiciat ante porcos.

Quare deinceps agendum nobis est: de modo et ritu administrandi sacramenta, de fide et probitate ministri, de officio conferendi et negandi sacramenta. De priore puncto hic pauca dicturi sumus, de aliis in sequentibus paragraphis plura.

I. De modo igitur conferendi sacramenta vix aliud dicendum est in genere, nisi omnia peragi debere secundum praescriptum Ritualis. Ritualis autem Romanum, aut quod Romano conforme est, in latina Ecclesia pro norma legitima haberi debet.

S. R. C. saepius dixit «illos solos libros adhibendos et in illis tantum benedictionibus, quae Rituali Romano sunt conformes, nec alios adhibendos esse, dummodo non constet ab hac S. Congreg. fuisse approbatos»: ita 7 Apr. 1832; 23 Mai. 1835 *Gard.* ed. 3 Rom. n. 4681 ad 5, n. 4748 ad 9. Quae vero in Rituali Romano continentur, partim esse praecepta gravia, partim levia, partim regulas tantum directivas, idque sive ex verbis sive ex ipsa re intelligi debere: vix est, quod dicam. Cf. *Noldin* III¹, n. 29.

Amplam autem collectionem diversarum benedictionum invenies in Ritualis Romani nova editione *cum appendice*.

II. Vestes sacrae, nisi necessitas urgeat, pro sacramentis conferendis sunt generatim superpelliceum et stola.

In sacramento poenitentiae sola stola per se sufficit, ut ex Rituali colligitur; immo quando consuetudo id fert, in administrando poenitentiae sacramento ex rationabili causa in cubiculo privato ne absolutum quidem praeceptum stolae adhibendae est. Potest nihilominus Episcopus — ut S. R. C. monuit — etiam pro poenitentiae sacramento *usum stolae et superpellicei praescribere*.

§ 4.

De probitate ministri seu de statu gratiae sacramentorum ministro necessario.

41 I. Ut minister in sacris functionibus, maxime in ipsis sacramentis administrandis, licite procedat, ipse in statu gratiae esse debet.

In statu igitur peccati sacras functiones exercere, nisi necessitas et angustiae temporis excusent, propter quas ministro impossibile videatur reconciliationem cum Deo prius peragere, peccatum est. Irreverentiam enim committit, qui nomine Christi Ecclesiaeque cum Deo pro salute hominum agit, dum ipse Dei inimicus est.

II. Si quis ergo sacramentum administraturus (aliamve sacram functionem exerciturus) peccati mortalis sibi conscius est, saltem per contritionem praemissam se cum Deo reconciliare tenetur, idque ut per solam contritionem fiat, etiam sufficit — excepta S. Eucharistiae confectione — ut certum est ex Rituali R. tit. I, n. 4. Sic etiam *S. Alph.*, *Suarez* aliique contra paucos aliter sentientes; immo secundum *S. Alph.* VI 34 cum *Suarez*, De sacr. disp. 16, sect. 3, *Sporer*, Theol. sacram. I, n. 170 cum 172, *Elbel* VIII, n. 50 multisque aliis *sufficit contritio prudenter existimata.*

Ad SS. Eucharistiam vero sive conficiendam sive sumendam sacramentali confessione et absolutione opus est. Trid. sess. 13, c. 7.

42 III. De gravitate autem peccati, ut certa et indubitata ab opinionibus controversis et incertis distinguamus, haec regula esse potest:

«Grave peccatum committit ille, qui ut minister consecratus sacramentum conficit cum conscientia mortalis peccati, neque tamen, ut in n. I notatum est, angustiis temporis et necessitate excusatur.»

Reliqua, quae in hac regula non continentur, non possunt practice mortale peccatum dici, siquidem a pluribus iisque gravibus theologis id negatur. Attamen veniale peccatum, idque pro circumstantiis plus minusve grave, etiam alias committi dubitari non debet.

Uberior huius asserti **explicatio**. I. Controversia est, utrum *quilibet*, qui sacramentum administrat, quando hoc in statu peccati faciat, graviter peccet, an solum *minister consecratus* sacramentum conficiens. Practice id reducitur ad solas hasce quaestiones: 1) utrum distributio S. Eucharistiae etiam comprehendatur, 2) utrum comprehendatur baptismus necessitatis quem etiam laicus conferre potest, an contra: alia sacramenta omnia — de matrimonio singularis subest ratio¹ — a solo ministro consecrato administrari possunt idque confectione.

43 Ex theoretico igitur dubio sequitur:

1) Laicus in statu peccati baptismum necessitatis conferens non tantum propter temporis angustias a peccato gravi excusatur, si contritionem non praemittit, sed etiam propter rem ipsam obiective dubiam: mea tamen opinione id *obiective* graviter illicitum est. Cf. *S. Alph.* l. c. n. 32.

¹ Quoad matrimonium nimirum nemo administrat sacramentum, nisi qui etiam suscipiat: quare qui cum conscientia peccati mortalis matrimonium init, graviter peccat certe; dubium autem est, utrum committat peccatum grave duplicis malitiae mortalis an unius tantum.

2) Immo, si id tandem admittitur, non peccari graviter a laico, etiam probabiliter idem dici debet de diacono vel sacerdote, qui in talibus adiunctis baptismum privatum more laicorum conferant, siquidem tunc non agunt *ut* ministri consecrati. Ita *S. Thom.* 3, q. 64, a. 6 ad 3, *S. Alph.* l. c.

3) *S.* Communionem distribuere in statu peccati *S. Alph.* quidem l. c. n. 35 cum aliis visum est mortale peccatum esse; negant ita esse *Lugo*, De Sac. disp. 8, n. 155; *Vasquez* aliique bene multi (*S. Alph.* l. c. ipse saltem 15 theologos affert, qui hanc negantem sententiam aut unice docent aut probabilem dicunt). Neque spernenda est ratio, quae Cardinalem *de Lugo* movit, scil. quod in illa actione minister neque stricto sensu nomine Christi agat neque instrumentaliter gratiam sanctificantem causet — quae rationes sunt, ex quibus grave peccatum committi a ministro peccatore deducitur — sed vix aliud praestet, nisi quod inanime etiam instrumentum praestare potest.

4) Minus etiam constat graviter peccare eum, qui in statu peccati existens *S.* Eucharistiam tangit.

Practice igitur videri debet post factum, fueritne ministro persuasum se graviter peccare: at dedocendus est.

5) Neque diaconus et subdiaconus, qui sollemniter in Missa ministrant,⁴⁴ si in statu peccati sunt, per hoc suum ministerium graviter peccant: *S. Alph.* l. c. n. 38.

6) Idem dici potest de exercitio aliarum sacrarum functionum, ut sunt consecratio vasorum, templi, sacri olei confectio (at certe graviter peccatur ratione Missae sacrilege celebratae). *S. Alph.* n. 39 et 40.

7) Idem valet probabiliter de sacerdote, qui tantum *excipit* confessionem in statu peccati existens, ita tamen, ut firmiter statuatur ante absolutionem dandam contritionem elicere. Affirmant quidem graviter peccari *Suarez*, *Escobar* etc.; negant *Lugo* l. c. n. 158, *Sporer* l. c. n. 173, *Elbel* VIII, n. 50, *Lacroix* l. 6, p. 1, n. 102, *S. Alph.* VI 36.

Nimirum affirmant praecipue ii theologi, qui gravitatem peccati, quod minister peccator administrando sacramentum committit, ex eo repetunt, quod minister personam Christi indigne gerat; negant ii, qui potissimam rationem gravis peccati inde repetunt, quod divinum illud donum gratiae sanctificantis, quam minister instrumentaliter producit, vilipendat et quasi commaculet.

2. *Ut natura illius malitiae* nonnihil intelligatur, quae ab indigno ministro⁴⁵ sacramenti contrahitur, iuvat utramque explicationem dare, quam et *Lugo*, De sac. disp. 8, n. 149 sqq, et *Suarez* l. c. disp. 16, sect. 3, *S. Thomam* commentans, proponit.

Lugo haec habet: «Minister operatur in persona ipsius Christi, et . . . operatur sanctitatem et gratiam habitualement, quae sanctificat eos, quibus sacramenta conferuntur. Cum enim in ordine supernaturali gratia habitualis, qua homo redditur consors divinae naturae et filius Dei adoptivus, ac princeps, haeres beatitudinis aeternae, supremum locum teneat, si unionem hypostaticam excipias: negari non potest, quod gravissimam contineat indecentiam ad eiusmodi actionem accedere, qua minister, Dei vices gerens, alios sanctificat, gratos reddit et filios Dei, in sordidissimo illo statu peccati et inimicitiae Dei. Sicut si femina aliqua ex divino beneficio conceptura in utero suo Deum-hominem auderet in statu peccati et inimicitiae Dei illum concipere, quis auderet temeritatem illam a culpa gravi excusare? Et tamen actio illius terminaretur . . . non ad unionem hypostaticam; minister autem sacramenti actione sua tendit ad ipsam filiationem Dei (adoptivam) pro-

ducendam et ad coniungendas animas strictissimo illo gratiae et adoptionis vinculo cum Deo.»¹

Suarez nixus explicatione *S. Thomae* ita loquitur: «Eo ipso, quod talia sacramenta et tam sancta vereque sanctificantia instituta sunt et ad illa digne ministranda consecrantur sacerdotes et specialem gratiam recipiunt, statim oritur obligatio ministrandi ea in statu gratiae. Hanc vero consecutionem dupliciter probat *S. Thomas*. Primo quia huiusmodi minister se exhibet in illo ministerio tamquam divinum et animatum instrumentum ex officio ad huiusmodi munus deputatum; ergo tenetur se conformare principali agenti, ut sit sanctus, sicut ille sanctus est; alioqui gravem irreverentiam in eum committit. Secundo, quia quantum est in se, contaminat sacramentum, tractando illud tamquam rem profanam, non diiudicans neque discernens pretiosum a vili, neque ministerium sacrum a communi et vulgari. . . Tertia probatio addi potest: nam sacerdotes sunt specialiter consecrati ad hoc munus, et ad illud digne exercendum specialem gratiam recipiunt; ergo ex vi talis muneris et consecrationis oritur eis obligatio digne ac sancte tractandi sacramenta, saltem quando illa ministrant ex officio.»

46 3. Occasione huius quaestionis tractatae etiam id quaeri solet, quot peccata committantur a sacerdote sacrilege celebrante, seu potius, quot malitiae sive specie infima sive saltem numero distinctae in una illa sacrilega actione *contineantur*.

Alii tres (*Gury*, Cas. II, n. 164), alii quatuor, alii duas malitias mortales distinctas inesse docent:

Prima mortalis malitia — in statu peccati sacramentum conficere;

Secunda mortalis malitia — in statu peccati sacramentum suscipere;

Tertia mortalis malitia — in statu peccati sacramentum administrare (sibi ipsi);

Quarta mortalis malitia — indigno (scil. iterum sibi ipsi) illud ministrare.

Verum satis probabile videtur illam quartam malitiam a secunda non distingui ut novam, siquidem malitia, quae in conferenda indigno Eucharistia sita est, ex cooperatione cum illius peccaminosa susceptione maxime petitur: quae hic omnino coincidit cum *secunda* malitia. Dein tertia malitia ex sententia supra relata probabiliter non est mortalis. Quare relinquatur, ut cum *Lugo* l. c. n. 161 statuamus: «habet illud peccatum (sacrilegae celebrationis) non quidem tres malitias, ut volunt aliqui . . . nec solum unam . . . sed *duas*, alteram *suscipiendi* sacramentum, alteram *conficiendi* in statu peccati; in quibus includitur malitia offerendi (sive sacrificandi), cum oblatio (sive sacrificium) non distinguatur a consecratione et sumptione».

47 4. Similiter quaeritur, quot peccata committantur ab eo, qui continenter pluribus sacramentum administrat. Communiter ita statuitur, ut *toties* mortale peccatum numero distinctum committi dicatur, quoties sacramentum

¹ Inde patet Cardinalem *de Lugo* censere quamlibet sacramenti confectionem in statu peccati peractam culpam esse mortalem, sive a ministro consecrato sive ab altero fiat. Verum cum alii in explicanda illa malitia rationem a *Lugo* allatam non negent quidem, sed potissimum insistant in illa turpitudine, quod minister munus suum adeo excellens, quo assumptus sit ad gerendam Christi personam, per statum peccati commaculet: negari nequit, in eorum probabili argumentandi modo multum interesse, utrum minister munus ex speciali consecratione et perpetua deputatione, an per accidens in necessitate gerat. Quare nisi coniungatur et horum ratio et ratio, quam *Lugo* exponit, non constat certo de mortali peccato.

ministretur. In poenitentiae quidem sacramento administrando *Lugo* (De poenit. disp. 16, n. 558) probabile putat esse toties solummodo peccata numero distingui, quoties confessarius diversis vicibus in foro sacramentali pro tribunali sederit, sive eadem vice unum sive plures poenitentes audiverit et absolverit. Idem *Salmanticenses* (De censuris c. 1, n. 182) absolute tenent. Quam opinionem *Lugo* probabilem dicit non ex sua opinione, quam tenet de specifica malitia indignae administrationis sacramentorum, sed potius secundum alteram, quam supra retulimus, explicationem.

Ceterum *communius* censetur sacerdos, qui in statu peccati plures absolvat, toties graviter peccasse, quoties absolutionem pronuntiaverit. Consultius igitur est eam in praxi sequi; si quis vero sacerdos confessionem instituturus, qui illius peccati reus esset, secundum benigniorem opinionem et computationem sese accusaret, non esset necessario reprehendendus.

De numero peccatorum, quae committantur in distribuenda pluribus Sancta Eucharistia, non est, cur multum dicamus, cum ne constet quidem peccari mortaliter: verum etiam ii, qui tenent peccari mortaliter, numero distinguunt peccata non pro numero communicantium, sed pro numero diversarum vicium, quibus Sanctam Communionem minister distribuit.

§ 5.

De obligatione sacramenta ministrandi.

Principia, quibus haec obligatio declaratur, sumenda sunt tum ex munere, quod aliquis cum quasi-contractu suscepit, tum ex generali obligatione caritatis, qua tenemur proximo succurrere.

I. II, quibus cura animarum vi muneris incumbit, tenentur *sub gravi* idque *ex iustitia* administrare sacramenta subditis suis rationabiliter petentibus.

Suscipiendo scilicet munus seu officium tacito contractu ad id se obligaverunt. Tales autem sunt non tantum episcopi (ex parte), parochi, praelati regulares, sed ii etiam, qui munus subsidiarium vicarii, coadiutoris etc. susceperunt, modo ei coniuncta sit cura spiritualis circa certam aliquam communitatem.

Extra casum, quo sacramentum administraturo grave incommodum oritur, ii, qui in pastoralis munere constituti sunt, subditis suis toties, quoties petunt non solum ex necessitate, sed etiam *propter convenientem suum profectum*, sacramenta administrare debent. — At secluso periculo gravis necessitatis gravisve detrimenti et periculo fideles deterrendi a sacramentorum frequentatione, una alterave vice nolle sacramentum administrare, neglectus officii est ex parvitate materiae venialis.

Si minister sibi grave periculum timere debet, v. g. sanitatis, vitae etc.: nihilominus obligatio iustitiae eaque gravis ministrandi sacramenta *necessaria* sustinenda est, quoties subditus in aliqua gravi necessitate spirituali versatur.

II. Reliqui, qui animarum curam ex munere non habent, sacramenta ministrare non tenentur severe, nisi *secundum regulas caritatis*, ex qua propter necessitatem fidelium obligatio, eaque aliquando gravis, oriri potest. — Immo idem cum eadem limitatione dicendum est de obligatione pastorum animarum circa non subditos.

Ergo cum gravi vel etiam extremo vitae periculo hi tum tantum obligantur ad sacramenta conferenda, quando proximus in extrema vel quasi-extrema necessitate versatur. — Alias autem, si commode seu sine gravi incommodo possunt, etiam obligantur ad ministrandum sacramentum, si quod necessarium est ad aliquem ex gravi — etsi non gravissima — necessitate eripiendum. Hanc obligationem etiam ex se gravem esse prorsus dici debet, siquidem alias ratio reddi non potest, cur correctio fraterna umquam sub gravi urgeret: non enim ex alia radice haec obligatio oritur, quam ex obligatione succurrendi iis, qui in spiritali necessitate gravi, licet non ad extremum gravi, versantur.

Quae omnia ex auctoribus mox citandis confirmantur.

50 **Explicandi causa** noto quaedam singularia:

1. Graviter peccat parochus, qui saepius se difficilem et morosum praebet in excipiendis confessionibus aut tempora non opportuna pro distribuenda S. Eucharistia constituit: in causa enim est, cur multi a sacramentis deterreantur, atque idem efficit, ac si formaliter sacramenta denegat. *Gury II*, n. 216; *Lacroix I. 6*, p. 1, n. 134.

2. Idem dic de parochis, qui nolunt confessiones excipere nisi paucis diebus in mense fixis; onerosam enim et difficilem reddunt sacramentorum receptionem, quam e contrario facilem reddere debent.

3. Ratio, cur una alterave vice denegare sacramentum ei, quem parochus satis scit in nulla necessitate versari, peccatum non sit mortale, haec est, quia damnum, quod infertur, facile reparatur. Iis autem, qui irrationabiliter vel tempore nimis importuno petant, sacramentum denegare vel differre nullum peccatum est. Caveant vero pastores animarum, ne personas vere devotas cum devotulis confundant. *Lacroix ib.*; *Suarez*, De poenit. disp. 32, sect. 1, n. 5 et 6; *Arriaga*, De poenit. disp. 43, sect. 2, n. 4 et 5.

4. Non omnia tenetur parochus per seipsum praestare; potest enim subditis suis etiam ex parte satisfacere per vicarios. Si vero nominatim postulatur, ipse per se petenti satisfacere debet, nisi legitime impediatur.

Minus etiam per seipsos sacramenta administrare tenentur altiores praelati; immo illi in rebus ordinarie contingentibus *per alios* fidelibus plene satisfaciunt et satisfacere per alios debent.

51 5. In gravi vitae periculo ministro imminente, ut tempore morbi contagiosi, per se non est gravis obligatio nisi ea sacramenta ministrandi, quae simpliciter necessaria sunt, scil. baptismum et poenitentiam, dein extremam unctionem ei, qui sensibus destitutus est, antequam absolvi potuit. Vide *S. Alph.* VI 233 et ib. Declarationes S. Congr. Conc. a Greg. XIII approbatas. At suadendum omnino est, ut etiam Viaticum generatim detur.

6. Ex iisdem autem S. Congr. rescriptis anni 1576 *Bened. XIV*, De syn. dioec. l. 13, c. 19, n. 2 concludit parochus non licere tempore pestis recedere, etsi relinquat suo loco vicarium idoneum: licere tamen sibi curam sanorum reservare, si vicarius paratus sit aegrotorum curam suscipere, ne videlicet omnes infectionis periculo exponantur, neve homines etiam sani utrumque sacerdotem ex metu infectionis fugiant. Vide *Bened. XIV* ib. n. 6.

7. Nimius timor nimiaque cautela sive parochi sive aliorum sacerdotum vere reprehensibilis est, siquidem fideles tantum metum videntes scandalum potius quam aedificationem capturi sunt. Fiducia in Deum et remedia cum sobria prudentia adhibita periculum satis removebunt. *S. Carolus Borrom.* heroicum plane exemplum dedit caritatis, cum ipse, Mediolanensis Archi-

episcopus, tempore pestis in ministrandis sacramentis praeiret, immo ad aegrotos in nosocomiis decumbentes accederet, ut non necessaria tantum sacramenta, sed ipsam etiam confirmationem conferret: (cf. De syn. dioec. ib.)

§ 6.

De sacramentis denegandis.

Praenotanda. 1. Sicut digne et rationabiliter petentibus sacramenta ⁵² conferenda sunt a ministro, ita indignis sunt deneganda. Hoc enim exigit dignitas ipsa sacramentorum et *virtus religionis*, ne sacra profanationi exponantur; exigit *fidelitas a ministro* in munere sibi concredito servanda, ne margaritas mittens ante porcos contra voluntatem Domini coelestia eius dona, ipso invito, dissipet potius quam dispenset; hoc etiam exigit *communis lex caritatis*, ne ei, qui indigne sacramenta suscipere conatur et audet, minister cooperetur scandalumve praebeat: ex neglectis igitur officiis pluribus colliges, quanta malitia, nisi adsit causa excusans, in hac sacramenti administratione erga indignos contineatur.

Sed cum ex una parte cooperatio ista non necessario formalis sit, atque etiam sacramentorum profanatio per se et primario in suscipientem recidat, nec fidelitas in dispensandis bonis omnem abusum eorum, quibus dentur, necessario cavere debeat; cum dein ex altera parte ex denegatione sacramentorum aliquando maiora mala oriri possint: illa obligatio sacramenta denegandi certis limitibus circumscribatur oportet. Scilicet distinctione opus est 1) inter occultum et publicum peccatorem, qui petat sacramenta, seu inter eum, cuius indignitas publice nota sit, et eum, cuius indignitas cognita sacerdoti quidem sit, ceteroquin autem occulta; 2) inter petitionem publicam et petitionem occultam.

2. *Occultus peccator* ille dicitur, cuius indignitas vel crimen *paucis* ⁵³ tantum notum est; immo tamdiu *aliquo modo* dicitur occultus, quamdiu peccatum illius communi notitiae subduci adhuc potest.

Publicus igitur peccator ille vocatur, cuius peccatum seu indignitas ad communem notitiam venerit. Potest vero publicitas esse aut *absoluta*, aut *relativa* tantum. Relativa habetur, si solummodo ex praesentibus multi vel maior pars crimen eius, qui sacramentum petit, sciunt, id tamen ad communem vulgi notitiam nondum pervenit. — *Absoluta publicitas* adesse potest 1) ex iudicio per iudicis sententiam publicam vel publicandam, aut per propriam confessionem in tali iudicio; 2) per facti evidentiam (v. g. in foro publico aut alio publico modo patrati), ita ut nulla tergiversatione celari crimen possit; 3) per famam, si rumor sparsus est in civitate et simul adsunt vehementia patrati criminis indicia.

3. Hac distinctione data, breves propono regulas, quae communiter ⁵⁴ traduntur; postea adiciam explicationem. Quae regulae imprimis S. Eucharistiam sive denegandam sive non denegandam spectant: at cum quibusdam modificationibus, quas ceterorum sacramentorum natura facile subministrabit, etiam illis sacramentis applicantur.

I. Peccatori publico, sive occulte petit sive in publico, deneganda sunt sacramenta.

II. Peccatori occulto item, si occulte petit, deneganda sunt sacramenta.

III. Peccatori occulto, si in publico petit, non sunt deneganda sacramenta.

1. Ratio, cur occulte petenti, etsi occultus peccator sit, sacramenta debeant denegari, ea est, quia nullum sequitur malum, propter quod praecavendum cooperatio, quae in administrando sacramento indignis reperitur, satis cohonestetur. Malum enim praecavendum, propter quod alias cooperatio illa permittitur, est diffamatio petentis cum aliis incommodis illi conexas. Sed occulte petenti ex illa denegatione nulla exoritur infamia.

2. Porro ex altera parte ex modo dictis iam sequitur tum tantum recte dici posse aliquem occulte petere, quando petit coram solo sacerdote aut coram sacerdote cum aliis paucis iisque ignaris vel simplicibus, qui non intelligant, de qua re agatur, ut sunt v. g. pueri. Si enim aliqui adsunt, licet pauci, quos rem evulgaturos esse praevidetur, iam non habetur occulta petitio.

55 3. Publicus autem peccator, qui, sive occulte sive palam petit, excludi debet a sacramentis, publicus esse potest, ut supra dictum est, propter crimen aut simpliciter et absolute publicum, aut publicum praesentibus tantum. Porro si peccatum secundum «*praenotanda*» absolute publicum est, sacramenta negari debent petenti, etsi ex hominibus praesentibus multi sunt, qui crimen eius adhuc ignorant: quod per accidens fit. Peccator enim ille ius ad famam prorsus amisit; quare fieri nequit, ut diffamatione paulo latius extenta iniustum incommodum illi inferatur: atqui id solum incommodum est, quod aut in se et per se aut tamquam radix et ansa aliorum malorum pro causa habetur, cur ministro aliquando liceat etiam indignis sacramenta conferre. — Si quis vero non ita publice diffamatus est, attamen ex praesentibus *multi* sunt, qui crimen eius noverint: sacramentum denegandum non est, *si alii multi adsunt*, qui crimen adhuc ignorent; denegandum tum tantum est, quando ex praesentibus *relative omnino pauci* criminis ignari existunt. Vide *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 7, c. 11; *Lacroix* l. 6, p. 1, n. 138 et 139.

56 4. Hinc etiam facile deducitur, quid agendum sit cum eo, qui in uno loco publice diffamatus est, in alio vero, ubi nunc petit sacramenta, non est. Nimirum responderi debet: si ex circumstantiis elucet illam diffamationem etiam hoc loco, ubi petit sacramenta, diu impediri non amplius posse, sed brevi esse secururam, in hoc casu tanti non debet aestimari aliquis diffamationis acceleratio et diffusio, ut non maiorem rationem habere debeamus et sacramenti reverentiae et scandali, quod fideles brevi post passuros esse praevidetur, quando scilicet cognoverint fuisse hominem indignum et scelestum, cui accessus ad sacramenta datus fuerit. Quare in illis circumstantiis peccator potius repellendus est. Conferri potest hac in re doctrina, quam tradit *Lacroix* l. c. n. 140, qui videtur etiam *facultatem*

maiolem repulsæ dandæ concedere cum *Bonacina*, Tract. de sacram. disp. 1, q. 6, p. 4, *Suarez* disp. 18, sect. 2, n. 4, *Castrop.* tract. 18, disp. 1, p. 14, *Tamb.*, Methodus s. communionis c. 6, n. 15 sq, et aliis. Attamen *S. Alph.* VI 46 limites hic assignatos servandos esse recte putat.

5. Magis etiam repellendus est ille, quem peccati, propter quod indignus est, non pudet, sed qui de eo potius gloriatur. Nam tunc nulla ratio habenda est eius circumstantiæ, quod in hoc loco, ubi petit sacramenta, non cognoscatur, sed ignotus et peregrinus sit. Ignorantia enim criminis in illis adiunctis omnino per accidens est, neque ulla fit per eius propalationem iniuria, neque per se laesio caritatis; quare nulla ratio est, cur istius hominis indignitas tegatur atque ipse ad sacramenta admittatur. Quod autem homo ille indigne ferat repulsam ipsam in se spectatam, hæc nulla causa est, cur ipsi parcat; immo hæc in se *numquam* ratio est, cur *ulli* peccatori indigno sacramentum ministrari permittatur. — Verum ut repellatur, sacerdoti certum esse debet, emendationem interea non esse secutam.

6. Ceterum *in dubio* de publicitate criminis potius dandum est sacramentum palam petentibus. Si vero post criminis publicitatem dubium est de emendatione vel satisfactione præstita, potius denegandum sacramentum est, seu differendum.

7. Ut igitur peccator, qui ex crimine aut ex vitiosa consuetudine ⁵⁷ diffamatus fuit, denuo ad sacramenta possit admitti, hæc notanda sunt:

1) Si vixit in occasione proxima peccandi, hæc communiter antea relinquenda est.

2) Si indignitas oritur ex solo crimine sine peccandi occasione, in qua maneat, sufficit, peccatorem confessum esse in publico, vel coram pluribus, ita ut brevi sic poenitentia divulgetur, uti nota erat indignitas.

3) Si alia quaedam satisfactio vel retractatio facienda est, hæc præcedere debet, eaque publica, vel saltem ita exhibita, ut brevi evulgari possit (scil. si coram paucis, qui retractationem evulgaturi sint, satisfactio data est, facile coram illis paucis *statim* ad sacramenta admissio fieri potest).

4) Si quem in vitiosam consuetudinem, confessione non obstante, sæpius relapsum esse vulgo constat, generatim per aliquod tempus expectandum est, quo iudicetur, emendationem esse satis probatam (nisi forte palam ostendat signa peculiaria emendationis). Cf. *Lacroix* l. c. n. 141 cum pluribus aliis.

8. Ex notitia igitur confessionis sacerdos, ut ad deneganda sacramenta numquam, ita ne ad iterum concedenda quidem semper procedere potest. Quare tum monere debet poenitentem, si quem forte sacramentaliter quidem absolvit, sed publice ad Sanctam Eucharistiam admittere nondum valet, ne, quamquam confessus, repulsam postea patiat.

Scholion I. Addam, quomodo, quæ dicta sunt atque Sacram ⁵⁸ Eucharistiam imprimis spectant, ad aliorum sacramentorum concessionem denegationemve applicari possint, quomodo debeant mutari.

1. Ad baptismum (nisi agitur de articulo mortis) non ita ex improviso fit accessus: sed candidatus antea disponitur. Neque extra

mortis articulum ad baptismum aliquis admittitur ob id solum, quod non constet de eius indignitate, sed inquirendum est antea positive de eius dispositione et dignitate.

2. Poenitentiae sacramentum de se numquam ita palam aut petitur, aut negatur: ibi igitur absolutio danda aut deneganda est pro dispositione, de qua inter solum confessarium et poenitentem constabit, ut postea fuse exponetur.

3. Extrema unctio, quamquam peccatori non emendato etiam deneganda est, tamen, quia sacramentum est quod in vitae periculo datur, non tantam requirit certitudinem de indispositionis absentia. Item dic de Viatico, quod desideratur a moribundo. Quando vero agitur de homine sensibus destituto, maior reverentia videtur habenda Sanctissimae Eucharistiae quam extremae unctioni, si moribundus honestae vitae non fuit: ceterum cf. quae in singulis sacramentis dicturi sumus.

4. Sacramentum ordinis omnino requirit positivam inquisitionem et moralem certitudinem de vera candidati dignitate: ergo ille, contra quem suspicio est, multo facilius repelli potest et debet, quam eum repelli liceat a Sacra Eucharistia sumenda.

5. Matrimonium, cuius sacerdos minister non est, sed testis tantum publicus, permitti facilius aliquando potest, propter alia mala declinanda, ut etiam ab iis ineatur, qui sacramentis suscipiendis indigni habentur: sed de hoc plura suo loco.

6. Restat igitur solum confirmationis sacramentum, de qua concedenda negandave vix alia principia statui possunt, quam quae supra universim data sunt, et quae imprimis in Sanctissima Eucharistia valere dixi. Id solummodo notandum, episcopum, confirmationis ministrum, plerumque aliter agere non posse, nisi ut parochi testimonio stet, atque eos admittat, quos ille admiserit.

59 Scholion II. Incommoda et damna, ad quae praecavenda non quemlibet indignum a sacramentis repelli posse dictum est, ex parte suscipientium consideravimus. Licetne etiam, ut a ministro gravia damna avertantur, indigno sacramentum ministrare, e. g. si quis peccator sacerdotem mortem ei minando cogere conetur, ut sibi sacramentum administret?

Negandum est, id licere. Quod ut melius intelligatur, discrimen enucleatius exponendum est, quod intercedit inter casum mox allatum et inter sacramentum homini alioqui non rite disposito non negandum.

Nimirum 1) ingens discrimen inter eum, qui interne non rite dispositus cum aliis ad sacramentum accedit, et inter eum est, qui cum positiva summa iniuria sacramentum postulat. Prior potius *omittendo* debitum honorem contra sacramentum delinquit, alter *invadendo positive* honorem sacramenti laedit: quare multo magis urget obligatio hunc repellendi. 2) Ille, qui tantummodo sine debita dispositione ad sacramentum accedit, a ministro non iuvatur in aliqua actione, quam tandem sine peccato ponere non possit: potest enim revera occultus peccator, quando iam in eo est, ut sacramentum recipiat, praemissa contritione, digne recipere. Immo is quando iam in illis angustiis positus est, non tenetur recedere, sed sola contritione contento esse licet. Et quamquam antea se coniciendo in illas angustias peccavit, et communiter

de contritione curam habiturus non est, id actionem administri non mutat, sed profanatio incipit a suscipiente. Qui vero minis gravibus extorquere vult sacramenti collationem, actum committit, qui a peccato gravi immunis esse *nequit*, gravem iniuriam infert sacramento, ad quam sacerdos obsecundaturus cooperatur, atque a sacerdotis actione incipit profanatio. 3) Effectus bonus, propter quem aliquando cooperatio ad effectum malum (intelligē hic sacramenti profanationem) permittitur, in uno casu, scil. in collatione sacramenti erga indignum, ut communiter fit, aequae immediate sequitur atque effectus malus; in casu autem altero, quem discutimus, non aequae immediate sequitur, ita ut cooperatio licita non sit. Nimirum in priore casu effectus bonus est, ut illaesa maneat fama peccatoris, et ut alia incommoda vitentur, quae cum famae laesione cohaerent, i. e. timor fundatus fidelium et aversio a sacramentorum frequentatione, quae nimis odiosa facile reddi posset. At famam illam manere illaesam, aequae immediate sequitur ac malus effectus sacramenti profanationis: nam ex repulsa aequae immediate, immo *magis necessario* sequitur famae laesio, quam ex concessione sequitur sacramenti profanatio. Sed si nunc oculos conicimus in eum, qui metu mortis sacerdotem cogere velit, ut sibi indigno sacramentum conferat: effectus bonus, i. e. evasio mortis seu vitae conservatio, sequitur *mediante sacramenti profanatione*; ergo non aequae immediate sequitur bonus effectus ac malus. Quo fit, ut numquam liceat ad hanc profanationem concurrere, sed ut potius mors, si inferatur, fortiter subeunda sit. Cf. *S. Alph.* VI 49.

Sunt quidem qui mitius sentiant, si extorsio sacramenti conferendi non fiat in odium religionis (*Baller.-Palm.* IV, n. 689; *Noldin*¹ III, n. 36, 3 b, alii), ea ducti ratione, quod sacramenta indigno administrare non sit intrinsecus malum; alias id ne liceret quidem ad servandam famam peccatoris occulti praecavendasque fidelium perturbationes. At haec ratio, utut externam habet probabilitatem, tamen probabilitatem internam satis firmam ei sententiae conciliare non videtur.

Scholion III. Fictio sacramenti. Cum indigna sacramenti collatione *fictio* seu *simulatio sacramenti* cohaeret. Quae, utut videri alicui possit iustus modus profanationis sacramenti effugiendae, licita tamen non est.

Proscriptam habemus thesin 29 ab *Innoc. XI*: «Urgens metus gravis est causa sacramentorum administrationem simulandi.»

In definienda autem illa simulatione seu fictione, quae ex sese et absolute illicita sit, theologi multum laborant. *Suarez*, afferens exemplum conferendi sacramenti sine intentione, dicit, actum *fictum* esse actum, qui externe ita ponatur, ac si omnia ad valorem requisita adsint, sed animo ficto, seu sine interna voluntate et intentione. Ita v. g. fecte contractum facit, qui verba, quibus contractus perficiatur, profert, sed voluntatem verum contractum faciendi nullatenus habet. Ita *De leg.* l. 1, c. 5, n. 7.

Simili modo *Mazzotta* (De sacr. in gen. q. II. fere in fine): «Simulare», inquit, «administrationem sacramenti dicitur, qui profert formam sacramentalem super materiam sine intentione conficiendi sacramentum.» Potest tamen «fictio sacramenti» paulo latius sumi pro omni defectu essentiali voluntario, sed modo pro aliis imperceptibili in confectione sacramenti commisso, ita ut praeter formam sine intentione prolatam intelligatur etiam quilibet modus, quo adhibeatur materia ex occulto defectu invalida aut forma essentialiter corrumpatur, quibus fiat, ut ii, qui ius habent ad sacra-

menti legitimam confectionem, in errorem necessario inducantur. Velut si sacerdos fingens, sed re ipsa omittens consecrationem in Missa, hostiam non consecratam adorandam elevet, sive fecte pronuntiaverit verba, sive omnino non, sive pro materia adhibuerit rem invalidam.

- 61 Malitiam autem, quae in fictione sacramenti committitur, *Mazzotta* l. c. breviter explicat his verbis: «Est abusus rerum sacrarum et quaedam illusio Dei, et insuper est mentiri facto (reali mendacio) in re gravi.» Aliis verbis dici potest: fictio sacramenti est *mendacium graviter nocivum*, et est *mendacium sacrilegum*, cum ipsa re sacra, videlicet ritu sacro a Christo instituto minister sacrilege abutatur tanquam medio mendacii proferendi. In fictione Eucharistiae accedit multiplex *idololatria*.

Paulo diversa fictio committitur, si hostia non consecrata pro consecrata communicaturo porrigitur. Quae non ipsius sacramenti fictio est, attamen fictio *circa* sacramentum. Haec, si ex condito forte fiat, deceptionem graviter damnosam erga suscipientem quidem non inducit; sed quoniam inductio ad idololatriam materialem et simulatam inest, gravissimum sacrilegium semper continet: quare ad evitandam sacrilegam Sanctae Eucharistiae sumptionem eo artificio uti numquam licet, quia peccatum mortale unum altero *graviore* evitaretur.

Aliud esset, si ex conventionem cum eo, qui se ad dignam Sanctissimae Eucharistiae susceptionem componere non posse arbitratur, sed neque sine gravis infamiae periculo prorsus abstinere vel discedere posse sibi videtur, res ita componeretur, ut sacerdos, pronuntiatis verbis «Corpus D. N. etc.», sacram particulam non porrigeret, sed confestim in ciborium reponeret. Quae agendi ratio, si ex gravi causa fiat, in se quidem illicita dici nequit; at rarissime expediet ea uti, siquidem plerumque ne illud quidem incommodum vitabit — periculum puta diffamationis — ad quod evitandum assumitur.

- 62 Dissimulatio sacramenti. A fictione seu simulatione sacramenti toto coelo distat eius *dissimulatio*, seu potius sacramenti denegationis dissimulatio. Quae in absolutionis sacramentalis negotio non tantum licita, sed saepe necessaria est. Denegationem enim absolutionis aliis precibus recitatis et benedictione data tegere, nullo modo est fingere sacramentum; sed illa denegatio poenitenti quidem vix umquam, aliis autem utique occultanda est, ne sigillum sacramentale laedatur.

In matrimonio contrahendo, si gravis metus incussus est, scienter declarare consensum invalidum, potest alicui videri simulatio sacramenti. De nomine quidem nolo contendere, quamquam recte negari potest sacramenti fictionem subesse; at ita agere, sine ulla dubitatione licebit. Matrimonium enim sequitur prorsus naturam contractus: quare quae in aliis contractibus fieri licet, ne contrahens gravem iniuriam patiatur, etiam in matrimoniali contractu licita sunt. — Ceterum qui gravi metu ad matrimonium compellitur, validum consensum, quantumvis velit, dare nequit, neque id alterum fugere potest, quare in errorem invincibilem non inducitur; atque ipse cum restrictione non pure mentali verba proferre potest: quo fit, ut neque contractus neque sacramentum ullo modo simuletur.

Appendix.

- 63 Hinc colligitur, circa sacramentorum administrationem graviter peccari praecipue in sequentibus:

1. si ex impia intentionis perversione sacramentum simulatur;

2. si voluntarie vel ex gravi negligentia materia formave mutatur, ita ut invalidum fiat sacramentum;

3. si ita producitur voluntaria distractio, ut periculum sit in valore erandi. — Communis est in his omnibus peccatis 1) malitia, quae continetur in mendaci abusu sacratissimi et divini signi, ita tamen, ut gradus huius malitiae summus sit in 1., infimus in 3.; 2) malitia iniustae deceptionis et damni aliorum. — In Eucharistia alia accedunt —;

4. si notabiliter, quamquam sine valoris periculo, receditur a forma et ritu ab Ecclesia praescripto;

5. si sine rationabili causa sacramentum iteratur — quod peccatum accedit ad malitiam *primam*, quae est in peccatis n. 1 et 2;

6. si, existente rationabili dubio, sacramentum conditionate non iteratur, idque pro gravitate damni aliisque circumstantiis;

7. si minister, ut consecratus minister est, sacramentum conficit in statu peccati;

8. si a sacerdote in munere constituto sine sufficienti causa subditis sacramenta denegantur;

9. si ab aliis sacerdotibus secundum regulas caritatis non succurritur iis, qui in necessitate versantur;

10. si sacramenta indignis administrantur.

Caput V.

De subiecto Sacramentorum seu de Sacramentorum susceptione.

* Sacramenta, excepta S. Eucharistia, perficiuntur in aliquo subiecto, ita ut sacramentum conficere idem sit atque administrare. Ad doctrinam sacramentorum in genere complendam de subiecto sacramentorum quaedam notatu digna sunt.

§ I.

De valida Sacramentorum susceptione.

I. Valor sacramentorum, quae in subiecto conficiuntur, eatenus pendet ab homine suscipiente, ut requiratur susceptio, quae dici possit *voluntaria*.

II. Haec voluntas in homine adulto, i. e. ratione utente, *personalis* adesse debet¹; in iis vero, qui ad usum rationis numquam pervenerunt, pro sacramentis, quorum capaces sunt, sufficit voluntas ministri, qua nomine Christi et Ecclesiae agit, ut videlicet ii, qui rationis usu nondum potiti sunt, sicut sine propria voluntate ceciderunt in Adamo primo, ita erigantur in Adamo secundo.

III. Baptismus valide susceptus praerequiritur ad valorem aliorum sacramentorum.

¹ Trid. sess. 6, c. 7 dicit, iustificationem fieri «per voluntariam susceptionem gratiae et donorum».

IV. Praeter ea, quae hic sunt exposita, nihil aliud requiritur ad *valorem* eorum sacramentorum, quae pro *omnibus* hominibus instituta sunt. Conditiones pro reliquis sacramentis necessariae suo loco exponendae sunt.

Id unum magis explicandum est, *qualis* debeat esse pro singulis sacramentis intentio seu voluntas suscipiendi sacramentum, ut valeat. Recole interim, quae dicta sunt de intentione n. 31 sqq; dein nota sequentia:

65 1. Pro baptismo suscipiendo, ut *certa* sit collatio, requiritur intentio explicita habitualis, i. e. explicite habita, nec retractata¹.

At *probabiliter* sufficit intentio implicita scil. ea, quae habetur in omni vera contritione aut attritione. Nimirum in illa continetur propositum sincerum seu voluntas faciendi omnia ad salutem necessaria. At, aiunt, susceptio baptismi, quamquam fortasse non cognoscitur vel non cogitatur ut necessaria, re ipsa ad salutem necessaria est; ergo illa voluntas omnia necessaria faciendi videtur aliquo modo voluntatem suscipiendi baptismum implicite in se continere. Nihilominus tota res est valde dubia. Vide fusiùs *de baptismo* n. 106 sqq.

66 2. Pro confirmatione, Viatico, extrema unctione sufficit intentio implicita habitualis, vel, ut alii dicunt, interpretativa secundum ea, quae *cap. super.* explicata sunt.

Videlicet quilibet homo, qui voluit fieri membrum verae Ecclesiae per baptismum, vel qui libere in illo statu permanet, eo ipso vult etiam huius status quasi naturale complementum. Complementum autem quoddam baptismi confirmatio est, qua baptizatus quasi in adulta aetate vitae supernaturalis et christianae constituitur — quam utique etiam infantes recipere possunt. Ergo in voluntate evadendi vel manendi verum Ecclesiae membrum, quae habita aliquando est nec retractata, satis continetur — etsi implicite tantum — voluntas recipiendae confirmationis: ideoque haec intentio implicite habitualis sufficit, ut confirmatio dici possit voluntarie suscipi.

Relate ad Viaticum et extremam unctionem res non difficiliore negotio componitur. Nam voluntas christiano more moriendi includit in se voluntatem recipendorum in articulo mortis sacramentorum Ecclesiae. Quam voluntatem quemlibet catholicum, qui christiane vixit, habuisse certo certius est. Ergo cum in extremis etiam solum dubium sufficiat, quilibet catholicus, quem non constat mansisse in impietate, vel qui mansit in unione Ecclesiae, iure censetur eam intentionem

¹ Quando autem dico intentionem *habitam nec retractatam*, non intelligo — quod etiam de aliis sacramentis valet — indubie valere sacramenta, quae utcumque post illam intentionem dormienti etc. conferantur. Valent utique in casu necessitatis, quando timendum est, ne alias homo sacramentum non amplius possit recipere, siquidem intentio recipiendi aliquando sacramenti includit prorsus voluntatem illud recipiendi in periculo mortis, quando antea intentio non fuerit impleta; sed num includat etiam voluntatem utcumque quolibet tempore absque conscientia sui sacramentum extra necessitatem recipiendi, non est plane certum. Vide *S. Alph.* VI 81. Quapropter si in casu occurrente extra necessitatem homini sibi non conscio sacramentum, potissimum si necessarium erat, collatum esset, ratio subesse potest sub conditione illud repetendi.

habuisse, quae requiritur et sufficit, ut extrema unctio et Viaticum voluntarie suscipi dicantur.

3. Pro S. Eucharistia praeter casum Viatici intentio habitualis expressa requiritur: (adest autem vix non solum virtualis, sed etiam actualis). In generali nimirum voluntate christianae vitae agenda nullatenus continetur voluntas sumendae toties et tali tempore Sacrae Eucharistiae. Cum ergo in altero obiecto voluto haec voluntas non contineatur, relinquitur, ut separatim ipsa eliciatur. Quare adultus, cui (praeter casum Viatici) inscio S. Eucharistia daretur, eam reciperet materialiter quidem, sed non sacramentaliter, neque cum fructu.

4. Pro poenitentia requiritur virtualis intentio, si actus poenitentis respicis; habitualis sufficit, si respicis solam absolutionem accipiendam.

5. Pro ordine requiritur habitualis intentio expressa. Susceptio enim novi status et novi oneris nullo modo continetur in generali voluntate christianae agenda vitae aut in alia voluntate generali: ergo *explicite* in se concipienda est. Sufficit autem haec intentio habitualis, non retractata, nisi forte pro tactu instrumentorum potius ex natura rei virtualement intentionem necessariam esse dicamus (cf. S. Alph. VI 82 83). Inde vero fit, ut defectus necessariae intentionis in eo, qui non coactus accedit, neque sacrilegus contrariam voluntatem fovet, vere impossibilis sit.

6. Pro matrimonio requiritur intentio saltem virtualis, idque iam ex hac sola ratione, quod contrahentes non solum recipiunt, sed etiam faciunt contrahendo sacramentum. At qui per procuratorem contrahit, valide agit atque sacramentum recipit, si retinet intentionem habitualement.

§ 2.

De licitae et fructuosae susceptionis debita dispositione interna.

Ut licite et cum fructu sacramenta suscipiantur, a legitimo ministro⁶⁸ peti debent, atque cum debita dispositione admitti vel sumi. De hac *primo, dein* de adeundo legitimo ministro agemus.

I. Qui *sine debita dispositione* ad sacramentum suscipiendum accedit atque ita culpa sua sacramentum effectu frustrat, grave peccatum sacrilegii committit, profanando res sanctissimas, et ritum ex Christi institutione gratiae efficacem reddendo inanem et quodammodo mendacem, cum summa erga Christum iniuria.

Si quaeris relativam malitiae gravitatem, quae in susceptione sacramenti indigna reperitur, dici debet maior, quam sacrilegium indignae administrationis, sed minor, quam fictio sacramenti; haec enim abusum magis directum continet, et insuper aliorum damnum causat.

II. *Debita dispositio* ad suscipienda sacramenta *vivorum* est status gratiae: ita quidem, ut qui sibi peccati mortalis conscius est, si de S. Eucharistia suscipienda agitur, confessionem praemittere debeat, si de aliis sacramentis, saltem perfectam contritionem; at etiam in aliis illis sacramentis suadendum maxime est, ut confessio antea instituat.

69 III. *Debīta dispositio* ad sacramenta *mortuorum* rite et cum fructu suscipienda est peccatorum commissorum retractatio saltem per supernaturalem attritionem, cum actibus fidei et spei saltem eatenus, quatenus ii actus ad veram attritionem concipiendam necessarii sunt; atque ita aut explicite aut implicite adesse debent pro diverso statu poenitentis. Cf. Trid. sess. 6, c. 6 et sess. 14, c. 4.

Videlicet: 1. Fides in articulos necessarios expresse et explicite exigenda est praecipue ab eo, qui numquam veram fidem habuit, aut in peccatum contra fidem lapsus est; quodsi fides explicita requiritur, etiam actus spei expresse et explicite concipiendus est, item actus spei ab eo, qui spem amisit.

2. At ne in aliis casibus nimii simus in exigendis illis actibus praevis fidei et spei, iuvat notare, non posse fieri, ut habeatur actus supernaturalis attritionis, quin simul expresse aliquis fidei actus adsit, etsi non cum expressa et reflexa conscientia. Quomodo enim, nisi per fidem, motivum attritionis apprehendere possum? Et quomodo aliquis sincere accedat ad confessionem, nisi speret a Deo veniam et reconciliationem? Quare si quis speciale peccatum contra fidem vel spem non commisit, inutiliter de actibus fidei et spei ad iustificationem necessariis anxius inquit: nam si satis constat, verum dolorem de peccatis adesse seu adfuisse, etiam de actibus fidei et spei, in quantum requiruntur, satis constabit. Vide *Reuter*, Theol. moral. p. II, n. 36 (De virtut.) et p. IV, n. 247 (de poenit.); *S. Alph.* VI 439.

70 IV. Si quod sacramentum *inculpabiliter* informe mansit, *ad eius reviviscentiam* requiri et etiam sufficere videtur ea dispositio subsequens, quae in susceptione adesse debuerat. — Ergo attritio cum suis actibus praevis requiritur et sufficit quoad reviviscentiam baptismi, atque etiam — ut videtur — extremae unctionis. Num valere idem possit aliquando de poenitentia, infra de ea acturi dicemus. — Si vero post susceptum sacramentum informe aliquod mortale peccatum commissum est, sacramentum reviviscere nequit, nisi contritio, aut cum absolutione sacramentali attritio accesserit. Quod *Vasquez* quidem, qui reviviscentiam proprio et pleno sensu negat, in 3 S. Thom. disp. 160, n. 21 sq in quolibet casu sacramenti etiam inculpabiliter informis putat requiri, at contra opinionem communiorem.

Videlicet: Ad reviviscentiam sacramenti vivorum, etsi *inculpabiliter* informe mansit, requiri videtur status gratiae aliunde causatus, i. e. aut sola contritio, aut attritio cum sacramento, quod nunc suscipitur: solam attritionem sufficere, non minus dubium est, quam ea sacramenta cum attritione suscepta peccatorem iustificare. Nam si hanc vim iustificandi eum, qui bona fide cum sola attritione sacramentum suscipit, positivae Dei dispositioni nobis non certo notae relinquere debemus, magis etiam dubium est, num Deus cum sacramento informiter suscepto adiunctaque attritione postea secutura infusionem gratiae coniunxerit. — Nihilominus id *probabiliter* opinari potest is qui est in ea sententia, ut sacramenta vivorum bona fide cum attritione suscepta hominem sanctificare teneat, simulque attendat, sacramenta cum obice gratiae suscepta incipere effectum suum producere remoto obice. Nam in ea opinione

sola attritione secuta obex aufertur: dummodo post sacramenti susceptionem novum peccatum grave non sit commissum. Peccatum enim *post* susceptum sacramentum commissum non potest sacramento praeterito auferri, sicut auferri nequit sacrilegae sacramenti susceptionis peccatum.

Si igitur quodcumque sacramentum *ex gravi culpa* suscipientis informe mansit, certum est, sacrilegium sic commissum fructui sacramenti tam diu obstare, donec aut contritione, aut attritione cum alio sacramento (absolute) deleatur.

Paucis: Sola *attritio certo non sufficit*, ut reviviscat sacramentum in sequentibus: 1) si *quodlibet* sacramentum informe fuit propter *sacrilegam* susceptionem; 2) si *post* quodlibet sacramentum informe *mortale* peccatum commissum est.

Attritio non certo sufficit, si sacramentum aliquod *vivorum* (excepta, ut videtur, extrema unctione) utcumque etiam bona fide informe mansit: nam probabile quidem est, at dubium, num sequatur reviviscentia, cum primum homo conceperit attritionem.

§ 3.

De licitae susceptionis conditione externa seu de ministro digno aequando.

Ad debitam dispositionem ipsam aliquo modo pertinet, ut sacramenta a legitimo et digno ministro petantur. Verum, cum id dispositionem subiecti *per se* non attingat, separatim hac de re pauca dicam.

Generalis ratio, cur prohibeamur, quominus ab indigno ministro sacramenta petamus, *cooperatio* est ad huius indigni ministri peccatum, quod ministrando sacramentum commissurus est, seu *invitatio* ad id, quod ille sine peccato praestiturus non est. — Aliquando *accedere* possunt aliae rationes scandalii, periculi.

Indignus autem sacramenti minister aut est propter statum peccati, in quo eum versari scitur, aut propter censuram aliquam ecclesiasticam, v. g. excommunicationem, qua sacramentorum administratio ei interdicitur. Nam de cetero eum legitimam facultatem et iurisdictionem habere, hic supponimus. Porro pro diversis impedimentis ministri diversam normam statuere debemus:

I. Si agitur de sacerdote peccatore *censura non ligato*, res, quae ab ipso petitur, si eum sacramenti causa adeo, non illa est, quam sine peccato praestare non possit (potest nimirum, si vult, perfecta contritione elicit, sibi sacramenti administrationem plene licitam reddere); at verisimiliter praevideatur, eum revera peccaturum esse.

Quare sine causa quidem non licet ab eo petere; sed si desideranti sacramentum secus incommodum *aliquo modo* notabile oriturum est, neque ipse id leviter fert, v. g. si diutius cariturus est absolute, aut S. Eucharistiae usu, sine ullo scrupulo sacerdotem indignum adire eumque suae conscientiae relinquere potest.

II. Si agitur de sacerdote *censura ligato, sed non publice*: nihil mutandum est eorum, quae n. I. dicta sunt. Nam excommunicatus

toleratus, si a fidelibus rogatur, per excommunicationem non impeditur, quominus sacramenta administret. Quare solum ratio habenda est status peccati, ex quo, ut dictum est, minister ipse se eripere potest.

72 III. Si vero de «*vitando*» agitur, vel de sacerdote *publice haeretico vel schismatico*, non solum status peccati, sed ipsa censura obstat, quominus aut sacerdos administrare, aut fideles ab ipso petere possint sacramenta. Illa enim communicatio in sacris graviter prohibetur, *excepto casu necessitatis in mortis articulo*. — Insuper si de sacerdote publice haeretico vel schismatico agitur, habenda est ratio scandali, et proprii periculi eo quod eiusmodi homo facile tentare possit, ut poenitentem ad suam sectam pertrahat, et aliis fidelibus illa cum tali viro communicatio facile videri possit falsae sectae professio.

Quae rationes accessoriae, quas postremo loco tetigi, videntur suo tempore aliquos praesules movisse (ut in perturbatione illa in Germania per antiquo-catholicos vel potius neo-protestantes Vaticanum Concilium respicientes inducta), ut communicationem cum sacerdote neo-protestanti fidelibus etiam in necessitate articuli mortis interdicerent. Ceterum si et scandalum removetur, et periculum perversionis praecavetur (id quod certe fieri potest; immo scandalum cessabit, si fideles dedocentur): susceptio sacramenti per ministerium sacerdotis etiam «*vitandi*», alio deficiente, in articulo mortis non debet haberi illicita. Ita ex SS. Pontificum et communi theologorum sententia: cf. *S. Alph.* VI 560, ubi clare dicitur, *Innocentium XI* praecepisse, non amplius dubitandum esse de veritate affirmativae sententiae (scil. quae docet, licere a sacerdote vitando in illis circumstantiis sacramenta necessaria recipere). Cf. etiam *S. Alph.* in q. 19 *inter quaest. recentius reformatas*; *Suarez*, De censur. disp. 11, sect. 1, n. 14—16.

73 Pro huius quaestionis dilucidatione non abs re est subicere responsa quaedam, quae occasione perturbationis Gallicae a *Pio VI* datae sunt 28 Maii 1793 (vide *Scavini*¹⁰ IV, n. 415):

1. Licitum non esse adire presbyterum iuratum (scil. agebatur de sacerdotibus intrusis, qui iuramentum in constitutionem civilem cleri Gallicani emiserant) pro sacramento baptismatis, nisi in casu extremae necessitatis, in quo non sit alius valens baptizare.

2. Non posse fideles adire parochum intrusum pro contrahendo matrimonio; unde si non suppetat medium habendi presbyterum catholicum facultatibus opportunis ad hoc instructum, fideles debere contrahere sine praesentia proprii pastoris (coram aliis testibus).

3. Fideles *posse* in articulo vel periculo mortis sacramentum poenitentiae recipere a sacerdotibus iuratis et etiam a parochis intrusis, deficiente quovis alio sacerdote catholico.

4. Fidelibus vetitum esse assistere etiam diebus Dominicis et festis sacrificii Missae aliisque officiis celebratis a presbytero seu parochio iurato, neque licere aliis eius functionibus interesse, vel ab eo officia ministerii petere, neque officio patrini fungi, si casu intrusus baptismum ministret.

5. Licere sacerdoti catholico non ieiuno hostias consecratas a sacerdotibus catholicis consumere, ne in manus veniant intrusi, si aliter reverenter conservari nequeant.

Tandem licere fidelibus genua flectere coram hostiis consecratis ab intrusis; sed ne huiusmodi cultui praestando immiscere se videantur catho-

lici cum schismaticis, curandum iisdem catholicis, ut occasiones declinent occursum schismaticorum, cum Sacramentum deferant.

Appendix.

Circa sacramentorum susceptionem igitur graviter peccant praecipue: ⁷⁴

1. qui scienter suscipiunt sacramenta mortuorum sine attritione aliisque actibus praeviis;
2. qui scienter suscipiunt sacramenta vivorum, antequam restituti fuerint in statum gratiae;
3. qui suscipiunt sacramenta a ministro indigno sine causa excusante plus minusve gravi, prout maior minorve est ministri indignitas.

TRACTATUS II. DE BAPTISMO.

S. Thom., S. theol. 3, q. 66—71; *S. Alph.* VI, n. 94—160; *Tambur.*, Theol. mor. II, l. 2 etc.; ex recentioribus de iis, quae ad praxim baptismi pertinent, erudite et copiose scripsit *Gassner* l. c. c. 13.

Caput I.

De essentia et natura Baptismi.

«Primum omnium sacramentorum locum» — utor verbis Eugenii IV ⁷⁵ in *Instructione ad Armenos* — «tenet sanctum baptisma, quod vitae spiritualis ianua est: per ipsum enim membra Christi, ac de corpore effimur Ecclesiae. Et cum per primum hominem mors introierit in universos, nisi ex aqua et Spiritu renascimur, non possumus, ut inquit Veritas, in regnum coelorum introire.»

Brevem definitionem tradit Catech. Rom.: «Baptismus est sacramentum regenerationis per aquam in verbo», seu: Sacramentum, quo per ablutionem et certa verba homo a peccato mundatur et filius Dei adoptivus evadit. S. Paulus ad Ephes. 5, 26 illum vocat «lavacrum aquae in verbo vitae» et Tit. 3, 5 «lavacrum regenerationis Spiritus Sancti».

Quare ut quid sit baptismus intelligatur, explicandum fusius est: 1. quae sit illa gratia seu ille supernaturalis effectus, cuius est signum efficax; 2. quale debeat esse signum, seu quae materia et forma, ut illius gratiae ex Christi institutione evadat efficax.

§ 1.

De gratia et effectu Sacramenti Baptismi.

I. Effectus baptismi brevi hac voce *regenerationis supernaturalis* continetur.

Sicut enim generatione homo constituitur membrum humani generis et filius Adami, non solum quatenus physice ab Adamo descendit, sed etiam

quatenus sub Adamo *ut morali generis humani capite* constituitur, originali peccato infectus: ita regeneratione per sacramentum baptismi sub morali capite novo, Christo, secundo Adamo, constituitur, atque Christi corpori morali seu mystico ut membrum coadunatur.

Corpus illud Christi morale 1) est Ecclesia visibilis in hac terra; sed 2) sensu aliquatenus ampliore, aliquatenus strictiore intelligitur de omnibus sive vivis sive defunctis, qui per gratiam et caritatem sive consummatam sive nondum consummatam Christo coniuncti sunt.

76 II. Plenius autem hanc regenerationem explicant hi insignes effectus:

1. *Impressio characteris*, quo fit 1) ut baptizatus sit membrum Ecclesiae visibilis et capax reliquorum sacramentorum, quae Christus Ecclesiae suae reliquit; 2) ut baptismus iterari nequeat. Cf. supra Eug. IV et Trid. sess. 7, can. 9.

2. *Deletio peccati* originalis et peccatorum personalium, si qua commissa sunt, per infusionem gratiae sanctificantis et divinam filiationem adoptivam. Vide Trid. sess. 5, can. 5: «Si quis per Iesu Christi Domini nostri gratiam, quae in baptisate confertur, reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit, non tolli totum id quod veram et propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum radi aut non imputari: anathema sit.» Dein sess. 6, c. 4: «Quae translatio (in statum gratiae et adoptionis filiorum Dei) post evangelii promulgationem sine lavacro regenerationis aut eius voto fieri non potest.»

3. *Remissio omnis reatus poenae*, etiam temporalis. *Instr. ad Armenos* haec habet: «Huius sacramenti effectus est remissio omnis culpae originalis et actualis, omnis quoque poenae, quae pro ipsa culpa debetur» (*Denzinger*, Enchir.¹⁰ 696, al. 591), «ita ut nihil prorsus eos ab ingressu coeli remoretur» (Trid. sess. 5, can. 5).

4. *Ius quoddam speciale ad auxilia actualis gratiae*, quibus adiuvis homo vitam christianam agere possit. Cf. Trid. sess. 6, c. 11 et can. 18, ubi obligationem quidem et possibilitatem servandi mandata Dei effert, rationem autem petit ex auxilio divinae gratiae, quoabilia evadant quae alias essent impossibilia. «Nemo autem, quantumvis iustificatus, liberum se esse ab observatione mandatorum putare debet; nemo temeraria illa et a Patribus sub anathemate prohibita voce uti, Dei praecepta homini iustificato ad observandum esse impossibilia. Nam Deus impossibilia non iubet, sed iubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis, et adiuvat ut possis. . . . Deus namque sua gratia semel iustificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur.»

77 **Explicantur singula.** I. Characterem baptismali homo imperfecte constituitur membrum Christi.

Videlicet character ille est nota indelebilis animae impressa seu spiritalis quaedam transformatio, qua, qui naturali formatione homo est, sit et indelebiter maneat christianus, Christo quasi novo quodam iure consignatus atque in eius dominium transcriptus; verum non in dominium servile, sed filiale, vi cuius particeps fit vel fieri possit omnium Christi bonorum, ut eius frater et membrum, et cum Christo capite ad divinum cultum divinam-

que gloriam speciali modo deputatus atque consecratus. Cf. *S. Thom.* 3, q. 63 in omnibus art.

Ille autem effectus est solummodo inchoatio quaedam transformationis et regenerationis, quam baptismus perficit, ut *S. Thom.* l. c. art. 4 ad 1 inquit, et *Suares* disp. 11, sect. 1 in fine (in 3 *S. Thom.*) aperte docet, «prius natura» inquit «datur character, quam gratia sacramentalis».

2. Formaliter igitur perficitur illa regeneratio per gratiam sanctificantem, qua homo ex inimico fit amicus Dei, haeres regni coelestis, filius Dei adoptivus, ut colligere licet ex *Eph* 5, 26 etc.; 2 *Petr* 1, 4; 1 *Io* 3, 1. Quae sanctificatio omnem culpam coram Deo aditum supernaturalis beatitudinis excludentem delet, sed ita delet, ut simul hominem interne renovet atque quodammodo deificet. (Cf. *S. Greg. Nyss.*, Serm. in diem lum.; *MG* 46, 580).

3. Regeneratio in baptismo ex plena Dei bonitate et misericordia efficitur; quare perfectum quiddam et absolutum habet. Reconciliatio non fit, ut in sacramento poenitentiae, per misericordiam cum iustitia coniunctam. Hinc est, ut et culpae et poenae plena fiat remissio. Nihilominus quia neque poena remittitur sine remissione culpae, neque ulla culpa venialis sine aliqua illius retractatione remittitur, in adultorum baptismo facile accidere potest, ut *non omnis* culpa et poena remittatur, siquidem alicuius venialis peccati affectio facile in catechumeno haerere potest. Attamen cum primum postea culpa retractata fuerit, et haec et omnis poena illi debita exstinguetur.

4. Ius ad speciales gratias actuales ipsam sanctificationem sive *per* sive *extra* sacramentum acquisitam consequitur, sed abundantius obtinetur, quando *per sacramentum* sanctificatio effecta aut aucta est. Haec enim specialis auxilii collatio ratio praecipua est, cur Christus plura atque diversa sacramenta instituerit; eiusque auxilii quasi ius ex baptismo oriri eo ipso patet, si animum convertimus ad conditionem filii Dei, quam per baptismum homo consequitur. Deus enim id sibi debet, ut, quos tamquam filios suscepit, speciali protectione p osequetur.

III. Baptismus est sacramentum necessitate medii necessarium ad salutem: ita tamen, ut haec necessitas medii in adultis baptismo Flaminis, qui vocatur, et baptismo sanguinis seu martyrio suppleri possit, in infantibus in solo casu martyrii suppleatur. Trid. sess. 6, cap. 4: «Quae translatio (i. e. in statum gratiae) post evangelium promulgatum sine lavacro regenerationis aut eius voto fieri non potest et sess. 7, can. 5 *de bapt.* Quod colligitur ex verbis Christi *Io* 3, 5: «Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.»

Videlicet: 1. Necessitas baptismi, praeterquam ex doctrina Christi ipsius, praecipue elucet ex summa cura, quam Ecclesia a primis saeculis impendit, ne ullus infans sine baptismo decederet, atque ex doctrina Patrum, qua haereticos illos, qui peccatum originale negantes infantium baptismum negligebant, impios et crudeles in parvulos vocaverunt, vid. impia sua haeresi et incuria eos re ipsa a beatitudine deturbantes.

2. Neque infantibus, qui propriis actibus sese iuvare nondum possunt, aliud remedium salutis relinquitur, nisi tamen etiam ipsi in odium fidei necem patiantur. Constans est enim doctrina et praxis Ecclesiae, quae etiam tales parvulos ut veros martyres supernaturalisque beatitudinis consortes

colit atque veneratur. — Pro iis autem, qui usum rationis adepti sunt, quamquam baptismus medium est a Christo institutum, nihilominus perfectae caritatis actus id semper operatur, ut gratiam sanctificantem divinumque amorem conciliet: quare dubium minime est, quin ii, qui baptizari non possint, etiam sine baptismo salvari *possint* per actum perfectae caritatis et contritionis.

Quoniam autem ille actus perfectae caritatis et contritionis a Deo acceptatur ut relatus ad sacramentum baptismi, quod — si fieri potest — postea suscipiendum est: ille actus tunc vocatur baptismus Flaminis, i. e. Spiritus Sancti, quia regeneratio illa fit sine aqua ex *solo Spiritu Sancto*.

79 3. Verum id discriminis inter sacramentum baptismi et inter baptismum sanguinis et baptismum Flaminis intercedit: 1) quod solum baptismi sacramentum reddat hominem aliorum sacramentorum capacem; 2) baptismus Flaminis non semper deleat omnem reatum poenae: sed id tantum obtineat, si tantam intensitatis vim habuerit, ut ipse ille actus poenis alioqui sustinendis aequivaleat; 3) baptismus autem sanguinis secundum theologos hanc praerogativam habet, ut id omne homini conciliet, quod requiritur, ut et culpae et poenae omnis remissionem accipiat. Quare sive actus perfectus caritatis et contritionis necessarius est, sive attritio martyri sufficit, ut peccati fortasse commissi remissionem obtineat: id dubium esse non debet, quin Deus propter promissionem suam certo curaturus sit, ut qui vere martyrium subeat, hos necessarios actus, antequam plane sit extra statum viae, eliciat. Fusius vide haec omnia apud theologos dogmaticos tractata.

§ 2.

De materia Baptismi.

A. *Materia remota.*

80 I. *Materia valida baptismi est sola et quaelibet aqua naturalis:* Hanc enim Christus ipse aperte pro materia assignavit apud Io 3, 5: «Nisi quis renatus fuerit *ex aqua* et Spiritu Sancto, non poterit introire in regnum Dei», quam plurimis locis Sacra Scriptura baptismum *aqua* faciendum esse aperte ostendit; Act 8, 36: «Ecce aqua, quid prohibet me baptizari?» Act 8, 38; Act 10, 47: «Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi?» — Atque Trid. Conc. sess. 7, can. 2 sollemniter definivit: «Si quis dixerit, aquam veram et naturalem non esse de necessitate baptismi, atque ideo verba illa Domini nostri Iesu Christi: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto*, ad metaphoram aliquam detorserit, anathema sit.» — Praeierat Instructio Eugen. IV ad Armenos: «Materia huius sacramenti (baptismatis) est aqua vera et naturalis; nec refert, frigida sit an calida» (*Denzinger*, Enchir.¹⁰ 696, al. 591).

Explicatio materiae validae. 1. *Valida materia* est 1) aqua, sive ex puteis, sive ex fluminibus, ex lacu, palude hausta;

2) aqua ex pluvia, rore, nebulis etc. collecta;

3) aqua mineralis, ferruginea, turbida etc., siquidem heterogenei elementi admixtio adeo parva naturam aquae non transmutat: idem igitur dic, si om-

nino parva pars alterius liquoris in aquam iniecta, vel sat parva copia sacchari vel salis aquae admixta sit¹;

4) aqua ex nive, grandine, glacie soluta et in statum liquidum redacta; ex vapore iterum condensata, vel destillatione ab elementis tantum extraneis depurgata.

2. *Invalida materia* est 1) lac, sanguis, vinum — nam etsi multa ex⁸¹ parte elementa chimica aquae adsint, nemo tamen eiusmodi materiam vere aquam vocat (*S. Alph.* VI 103);

2) humores humani corporis, ut sudor, sputum, urina: *S. Alph.* ib.;

3) ius, cerevisia aliique potus caffeei, thei: si in magna copia aliena materia aquae admixta est; similiter lutum, atramentum (attamen haec omnia facillime materia *dubie valida* evadent). Vide *S. Alph.* ib. n. 103 III.

3. *Dubia materia* est 1) iusculum, cerevisia reliquique potus valde tenues, seu qui ex parva copia alienae materiae confecti sunt; simili modo lixivium (immo facilius seu probabilius in eo valide baptizatur, quam in cerevisia vel caffeeo). *S. Alph.* VI 103. — Haec omnia igitur in defectu materiae certae in summa necessitate adhibenda sunt sub conditione, etsi iterandus conditionate baptismus est quam primum, si tempus et materia certior suppetat. — Similiter dubia materia est:

2) succus plantarum (quamquam valor non est multum probabilis, de quo cf. *Gobat* tract. 2, n. 16 et *Tanner* IV, disp. 4, q. 1, n. 41); probabilior paulo erit humor fluens ex vite aliisve plantis (*S. Alph.* l. c. n. 104, dub. 3), aqua ex sale soluta, aqua cum notabili non tamen praedominante quantitate alieni liquoris permixta;

3) aqua artificialis, si praeter veram aquam aliena elementa notabiliter continet: *S. Alph.* l. c.

4) glacies, nix etc. nondum resoluta (scil. si frons baptizandi glacie perfricaretur). At vix possibile est, ut necessitas utendi *hac* dubia materia umquam adsit: si enim calore manus resolvat paululum nivis vel glaciei, habeas materiam *certam*.

II. *Materia*, ut licita sit, in baptismo sollemni debet esse *sub*⁸² *gravi aqua consecrata* decenter munda. In baptismo privato convenit quidem, etiam a laico adhiberi aquam *lustralem*, si ad manus est; peccatum autem non videtur esse, si sive a laico, sive a sacerdote adhibetur quaelibet aqua simpliciter naturalis. Cf. *S. Alph.* VI 102, 3.

1. Aqua baptismalis sive fons baptismalis bis in anno consecrari debet, veteri aqua in sacrarium dimissa, i. e. Sabbato sancto et in vigilia Pentecostes; etiam alio tempore (secundum formulam in Rituali Romano descriptam), si aqua aut plane defecerit aut foeculenta evaserit. Haec vero consecratio facienda est cum oleis recenter, i. e. fer. V in Coena Domini eiusdem anni, consecratis, si haberi possunt. Si vero tam cito afferri non potuerint, benedictio fontis peragenda est in vigilia Pentecostes cum oleis novis; Sabbato sancto cum veteribus, saltem si quis baptizandus occurrat. Quodsi baptizandus non occurrat, Sabb. sancto «*benedicat fontem sine sacrorum*

¹ Ita v. g. si milesima pars hydrargyri bichlorati aquae admixta est: quod fieri sole ad praecavendum periculum inficiendi materni uteri, si quando in utero infans baptizandus sit. *S. Offic.* d. 21 Aug. 1901 id licere declaravit, at in solo periculo morbi; alias enim non *licet* uti aqua non pura (*Anal. eccl.* X 9).

oleorum infusione, quae privatim opportuno tempore fiet: ita S. R. C. decr. 31 Ian. 1896 in *Anniciensi* (*Decr. authentic. n. 3879*), quo contraria decreta sunt abolita.

2. Si aqua consecrata foeculenta evaserit, neque nova consecrari vel e vicinia recipi possit: haec aqua foeculenta non est adhibenda, sed potius aqua non consecrata, praesertim si benedicta (i. e. lustralis) sit. Ita *S. Congr. d. Prop. fide in Tonkin. 1806* et *S. Offic. 17 Apr. fer. IV 1839*.

3. Si timor est, ne aqua consecrata deficiat, licet in minore quantitate aquam naturalem admisceri, idque etiam saepius.

4. Sine necessitate adhibere aquam valde impuram, a peccato gravi immune non est. *S. Alph. VI 102*; *Gury II, n. 236*.

5. Quamquam peccatum non esse constat, in baptismo privato uti aqua non consecrata vel non benedicta: tamen quando sacerdos in necessitate domi baptizat infantem simul cum caerimoniis baptismum subsequentibus, quae baptismum efficiunt non omnino privatum, videtur omnino adhibenda esse aqua consecrata, si praesto est. — Ceterum in aliis baptismis consule etiam leges dioecesanarum. Sic in Anglia pro conditionato baptismo eorum, qui ab haeresi ad fidem catholicam redeunt, *praescribitur* usus aquae simpliciter lustralis hisce verbis: «Huiusmodi baptismus non fiat publice, sed omnino privatim, cum aqua lustrali et absque caerimoniis.» *Concil. Westmon. I, c. XVI, n. 8, vide Coll. Lac. t. III, col. 929*.

B. *Materia proxima.*

83 I. *Materia proxima* est ea aquae applicatio, qua vere fiat hominis ablutio; haec enim spiritualiter efficienda est, ac proin corporaliter seu externo signo exhibenda.

II. Certissimum est, baptismum valide conferri sive immersione sive infusione, sive aspersione, modo tamen vera fiat ablutio.

III. Attamen quoad liceitatem non licet mutare ritum Ecclesiae vigentem: quare nunc immersio non est adhibenda, nisi est legitimus usus particularis ecclesiae; aspersionem autem, utpote nimis facile valorem in dubium adducens, nullibi in usu est. Quare communiter *infusio* fiat oportet, eaque in baptismo sollempni *trina*¹.

IV. Ut vero sine ulla controversia baptismus valeat, aqua ita applicanda est, ut 1) aliquo modo fluat seu successivo motu tangat baptizandum; ut 2) tangat caput eiusque cutem, non capillos tantum; ut 3) tangat baptizandum iam ex parte saltem natum seu ex utero egressum, de quo cf. infra n. 84 sq.

Operae pretium est, modum applicandae aquae paulo magis explicare atque varios casus attingere, in quibus acciderit, ut non exacte omnia servata fuerint, quo appareat, quandonam qualisque obligatio existat propter aliquale dubium circa materiam proximam exortum baptismum conditionate

¹ Antiqua praxis baptizandi erat in Ecclesia tum occidentali, tum orientali per immersionem, quae etiam nunc in sollempni baptismo apud Graecos in usu est. In latina Ecclesia autem a 13. saeculo baptismi per infusionem conferendi usus invaluit atque paulatim evasit praeceptus. Cf. *Binterim, Denkwürdigkeiten* vol. I, p. 1, pag. 106 et 109. — Quod autem aliquae sectae protestantium per levem aspersionem baptizare consueverunt, eorum baptismum merito dubium reddit. Vide *Gassner* l. c. p. 109.

repetendi. Mirum est, quantum scriptores paulo antiquiores hac in re inter se dissident, aliis baptismum certo modo collatum pro dubio habentibus, aliis pro ita securo, ut ne sub conditione quidem repetendus sit. Quare cum magna cautela eorum opiniones suscipiendae sunt, ne quid forte dubii in sacramento adeo necessario incauti relinquamus. Neque tamen putō quamlibet dubitatiunculam ab uno alterove scriptore excitatam adeo considerandam esse, ut propterea huius sacramenti etsi summe necessarii repetitio conditionata sub gravi obligatione praescribatur. Nam doctrina, quam tradit *Lugo*, vera est, in ipsis sacramentis necessariis dubium adeo improbabile esse posse, ut liceitas quidem conditionatae repetitionis danda, neganda tamen obligatio sit (*Resp. moral.* l. 1, dub. 33, n. 3): quamquam haec ipsa doctrina non est laxius sumenda, sed plerumque repetitio saltem consulenda et enixe suadenda. Cf. supra n. 26.

1. Si una alterave gutta tantum tetigerit infantem, praesertim si non⁸⁴ fluxerit (immo *Tamb.*, De baptismo c. 1, § 3, n. 21 addit «etiamsi successive corpus tangat»), baptismus manet *dubius* (*S. Alph.* l. c. n. 107, Q. VI. cum multis auctoribus).

Etsi quando motu digiti bene madefacti minister aquam per se immotam in baptizando haerentem diffundat atque ita partem corporis (capitis) abluat, videtur baptismus satis certus esse (cf. *S. Alph.* l. c.): tamen baptismos collatos «*per modum unctionis in fronte cum pollice in aqua baptismali madefacto*» S. Officium d. d. 14 Dec. 1898 *iussit repeti sub conditione*: vide *Anal. eccl.* VII 61. Ergo in eiusmodi casibus facillime saltem adest ratio dubitandi; neque ille, qui dubitans sub conditione iterat baptismum in similibus casibus, videtur facile peccati damnandus esse, ne tum quidem, quando multorum theologorum sententia est, baptismum satis esse certum.

2. Si alia pars praeter caput aqua abluta sit, dubius ac sub conditione⁸⁵ *omnino repetendus est* baptismus, si in membro minus principali ablutio facta sit (*S. Alph.* n. 107 Q. III.); si vero in scapulis, pectore, collo, humeris facta sit ablutio, »propter aliquale dubium ad maiorem cautelam *licite poterit repeti*» baptismus (*S. Alph.* l. c. Q. IV.), immo id saltem *prorsus suadendum* est (cf. etiam Rit. Rom. quod indiscriminatim dicit de infante nondum plene nato et periclitante: «si aliud membrum [quam caput] emiseric, quod vitalem indicet motum, in illo, si periculum impendeat, baptizetur; et tunc si natus vixerit, erit sub conditione baptizandus»); num vero gravis obligatio etiamtum conditionate repetendi baptismum adsit, dubitari potest, cum tot auctores baptismum validum et satis certum et indubitatum esse dicant: (vide *Busenb.*; *Suarez* disp. 20, sect. 2; *Tanner* q. 1, n. 60 et q. 2, n. 114 etc.).

3. Si crines tantum abluti sint, baptismus utpote *dubius* sub conditione *repeti debet*. quidquid aliqui auctores contra dixerint (*S. Alph.* VI 107, Q. III.); quare monitum non spernendum in aliquibus Ritualibus habetur, ut minister manu sinistra capillos dividat et discriminet, si in vertice vel occipite baptismum conferre vult; melius tamen omnis dubitandi causa tollitur, si *in fronte* baptismus confertur.

4. Si quis non infuderit aquam, sed infantem tenuerit et aquae pro⁸⁶ fluenti, ut stillicidio, supposuerit simul proferendo formam, communis sententia, cui adstipulatur *S. Alph.* l. c. n. 106 fere in initio, docet baptismum *valere* certo; quare, utut *Tamb.* l. c. n. 17 dubium movet, nulla obligatio iterandi existit.

Aliud prorsus est, si humana ope, i. e. alterius ope, aqua fluat, alter vero infantem aquae *sic* fluenti submittat: nam tum aut invalidus, aut saltem dubius est baptismus.

5. Aliquatenus dubius etiam censetur baptismus, si quis proicitur in flumen vel puteum, dum, qui proicit, pronuntiat verba formae cum vera baptizandi intentione: nonnulli enim scriptores cum *Soto* et *Toleto* putant, praeter immersionem *etiam emersionem ex aqua* a baptizante esse efficiendam. Cf. *S. Alph.* l. c. — At certe modus ille videtur saltem probabilis esse quoad valorem, modo cura habeatur absolvendi formam, antequam violenta illa proiectio forte mortem causaverit; quamquam communiter illicitus est, utpote actus homicidii. Sed si ille modus baptizandi solus possibilis esset, atque baptizandus (infans) non solum in periculo utcumque sine baptismo pereundi versaretur, sed vere iamiam moriturus esset, non videtur illa actio illicita, ex qua sequitur *aeque immediate* et baptismi vere sat probabilis collatio et aliqualis corporalis mortis acceleratio (vide *Reuter* IV, n. 89, 6 cum *Suarez* et aliis et *Lacroix* l. 6, p. 1, n. 264), sicuti communi sententia potest, immo debet puer mox moriturus baptizari aqua omnino frigida, si alia haberi nequeat, etsi ex eius contactu mors acceleretur. Consentit *Palmieri* in *Baller.*, Op. mor.^s IV, n. 729. Cf. *S. Alph.* l. c. n. 106 in fine.

§ 3.

De forma Baptismi.

87 Ante omnia applica ea, quae n. 18 sqq supra de forma sacramentorum in genere dicta sunt. De cetero baptismi forma necessaria est haec: «Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti», aut, ut Graeci baptizant, «baptizatur servus Christi N. in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti», siquidem illud «baptizatur» actionem assertive pronuntiat, ita ut idem sit ac: «per me seu meum ministerium baptizatur».

Porro percurrere iuvat singulas voces, ut de earum necessitate atque de defectibus in earum omissione vel mutatione committendis rectum iudicium feratur.

1. «Ego» in lingua latina essenziale non est; aliud est in lingua gallica, germanica, anglica etc.

2. «Te» essenziale est, ita ut aut formaliter aut aequivalenter (ut in graeca forma) exprimatur: quare in eius locum «vos» (sensu pluralis maiestatis) vel nomen proprium N. N. substituere, defectus *essentialis non est*.

88 3. «Baptizo» vox omnino essenziale est. Substituere aliud verbum, quod exprimit notionem «abluendi, lavandi» non facit invalidum baptismum, modo adsit omnino intentio sacrae ablutionis seu sacramenti faciendi (*S. Alph.* n. 109, 2).

a) In vernacula lingua convenit, quantum fieri potest, illud verbum «baptizandi» retinere, quia, ut *Suarez* disp. 21, sect. 2, n. 2 dicit, *securius* est, nisi forte habeas, ut in germanica lingua, vocem, quae et nativa sua vi abluendi actum designat et usu consecrata sit ad *sacram* ablutionem exprimentam, ut «taufen».

b) Si vero aliae etiam voces in usu communi sunt pro baptismo, videndum est, num forte *effectum baptismi* potius quam *actionem* notione sua exprimant: quod si obtinet, consultum est a tali voce in formula baptismi abstinere, ne dubium de valore oriatur. — Exemplum praebet *Tamb.*, De bapt. § 5, n. 51 sqq dicens, in lingua sicula usum fuisse, exprimendi collationem baptismi necessitatis et privati per verbum «ingravattare», quam vocem illum sensum privati baptismi in necessitate collati exclusive habere dicunt. Quaedam igitur obstetrix, ait, usa erat per incitiam hac forma: «Io t' ingravatto in nome del Padre etc.» Postea dubium et consultatio de valore exorta est, multis affirmantibus, multis negantibus, *contententibus tamen omnibus, debere sub conditione infantem iterum baptizari*, siquidem illa vox non satis determinate abluendi actionem, sed complexum actionum in illis angustiis et illa repentina necessitate consuetarum exprimere videretur.

Quare si iisdem fere principiis utamur circa vocem anglicam «to christen», quam promiscue quidem cum voce «to baptize» de baptismo usurpant, facile aliquid dubii circa legitimum valorem formae «I christen thee etc.» excitari potest, quamquam multo probabilius illam formam validam esse dixerim. Communis autem usus fert, ut in formula baptismi dicant: «I baptize thee etc.» — Debere autem praesentem actionem, quae fit, exprimi, habemus tum ex natura rei, tum ex continuo usu Ecclesiae.

4. Vox «in nomine» est essentialis. Quare a) vox «in nominibus» ⁸⁹ non valet ut forma;

b) loco «nomine» dicere «auctoritate», dubium reddit baptismum;

c) omissio «in» etiam aliquod dubium circa valorem excitat¹:

d) «cum nomine» *sine mala intentione dictum*, S. Congr. C. et S. Offic. pluries dixit, *non ob stare valori*: vide 16 Aug. 1828, item 23 Maii 1720, 24 Maii 1723. Vide thes. resolut. S. C. C. LXXXIII 136.

Idem puto dicendum, si quis «in nomen» dixerit, seu ut alicubi volunt in Hollandia «op den naam» (*εἰς τὸ ὄνομα*), etsi haeretica mente putent, Ecclesiam catholicam a recta formula deviasse, modo absolute intendant formulam a Christo et ab Apostolis traditam adhibere; nam haec versio plane congruit cum verbis in Sacra Scriptura traditis.

5. «Patris etc.» — Tres igitur Personae singillatim exprimendae sunt, idque vocibus communibus et usitatis. Quare

a) «in nomine Genitoris, et Geniti, et Procedentis ab utroque» — faceret baptismum *aliquatenus dubium*: S. Alph. l. c.;

b) «in nomine Patris et Iesu Christi et Spiritus Sancti» est expressio *non satis certa*²;

¹ Quamquam ex consultatione in causa *Faesul.* 12 Sept. 1801 id effici videtur, ut valius censeatur baptismus *sine prava mente* collatus sub forma italica: «Io ti battezzo in nome del Padre etc.»: id tamen consultor arguit ex usu linguae italae vel etruscae, quo consueverunt saepe suppressere litteram «I» ante M et N, ita ut «n nome del Padre» omnino sit «in nome etc.»: quare minime constat, etiam in latina aliave lingua suppressionem vocis «in» certo non ob stare valori.

² *Suerk*, Der Taufritus der griech.-russ. Kirche pag. 115 putat quidem, ex *Iustini* Apologia I, n. 61 concludendum esse, eo tempore formam fuisse: «Baptizo te in nomine Patris omnium rerum et Domini Dei, et Salvatoris nostri Iesu Christi, et Spiritus Sancti.» Verum ex eo quod S. Martyr dicit, baptismum horum nomine dari, non magis sequitur

c) «in nomine SS. Trinitatis», omissis nominibus singularum personarum, est forma *omnino dubia*.

d) «Ego baptizo te in nomine Christi» — est forma *invalida*.

6. Omissa vocula «et», si bis omittitur, aliqui putant dubium reddi baptismum: at si secundo loco ponitur, ante Spiritum Sanctum, non videtur dubitandum esse de valore baptismi, cum non semel tum a S. Congr. C. tum a S. Offic. in tali casu decisum sit «pueros, de quibus agitur; fuisse valide baptizatos, ideoque non esse baptizandos neque sub conditione». Cf. Resol. S. Congr. C. l. c. LXXXIII et 12 Sept. 1801 *in Faesul*¹.

7. Si repetitur: «in nomine Patris, et in nomine Filii etc.», *Bonacina* censet baptismum non esse validum; *S. Alph.* VI 111, quamquam probabilius eum validum esse dicit, tamen formulam esse non satis tutam, sed aliquatenus dubiam, eo quod personarum distinctarum in una divinitate non satis exprimatur. Dicunt autem *Baller.-Palm.* IV, n. 738 et *Bucceroni* II 416, S. Officium 13 Ian. 1882 declarasse hanc formam per se validam².

8. Additio haeretica vel erronea mente facta facile dubiam vel etiam certo invalidam reddere formam potest, ut

a) si quis dicat: «in nomine Patris maioris»;

b) at si sensus non corrumpitur, neque voces aptae sunt ad exprimendum sensum corruptum, additio non inficiet valorem, ut si quis

eum formam usitatam dare, quam ex narratione S. Scripturae (Act 8, 16; 19, 5) de baptismum in nomine Iesu collato sequatur formam tum fuisse «Baptizo te in nomine Iesu».

¹ *Scavini* III, n. 252 refert, a S. C. C. 12 Maii 1753 *in Cenetensi* declaratum esse dubium baptismum ex inscitia collatum sub forma «Mi te abattezzo in nome del Padre, e del Figliuolo, dello Spirito Santo» tum propter corruptam vocem «abbattezzo», tum propter omissam vocem «et» ante Spiritum Sanctum. Verum in *thesauro resolut.* nihil habetur. Episcopus quidem *Cenet.* ob illas rationes, ut ipse refert, iussit sub conditione iterari baptismum. At relatione facta ad S. Congr. C., EE. Patres decreverunt «scribatur iuxta mentem», neque exhibetur eorum decretum. Porro 12 Sept. 1801 *in Faesul.* consultor refert, *in Cenet.* declaratum esse illum baptismum «non esse iterandum ne quidem sub conditione»; idem *in Forosempron.* 24 Maii 1823 refertur: «validum fuisse baptismum (ex solo errore et inscitia) hisce verbis collatum: „Mi te abattezzo in nome del Padre e del Figliuolo, dello Spirito Santo respondit haec S. Congr. *in Cenet.* 12 Maii 1753.» Quid autem sibi voluerit illud «iuxta mentem», videtur constare ex ipsa hac ultima causa, in qua additur: «Haec autem S. Congr. in citata *Cenet.* Episcopo mandavit, ut suae dioecesis obstetrices de recte proferenda baptismi forma in casu necessitatis, praevio examine, curet edoceri, eisque huiusmodi exercitium inhibeat, nisi circa eandem formam optime instructae et approbate fuerint.» Si ergo hisce decisionibus insistimus, vox «et» semel tantum omissa praesertim ante «Spiritus Sanctum» invalidum aut dubium faceret baptismum, si ex prava aut erronea mente minister vocem «Spirit. S.» proferret ut appositionem ad «Patrem et Filium», non ut nomen distinctae personae Ss. Trinitatis: cf. *S. Alph.* n. 112, dub. 1. Alias puto, ne utrumque quidem *et* omissum facere baptismum dubium.

² Ritus Nestorianus hanc ipsam formulam exhibet. Immo ritus copticus schism. exhibet formam in trina immersione adhibendam hanc: «Baptizo te in nomine Patris, Amen; baptizo te in nomine Filii, Amen; baptizo te in nomine Spiritus Sancti, Amen.» *Maltzew,* Die Sakramente der orthodox-kath. Kirche des Morgenlandes pag. LXXII et LXXVI.

dicat: «in nomine Patris ingeniti, et Filii unigeniti, et Sp. S. ab utroque procedentis», vel similia.

c) «In nomine Dei Patris et Dei Filii et Dei Sp. S.», putat *Gury* (casus II, n. 191) baptismum dubium esse; at vere puto id sine causa fieri, nisi quis voluerit exprimere tres Deos: nam si bona fide et recto sensu profertur, habes formulam in aliquibus regionibus consuetam, quam cum signo crucis exprimunt, et qua eandem trium personarum deitatem quam maxime efferre volunt (cf. *Gobat* tract. 2, n. 719 sqq); at cum a formula Ecclesiae discrepet, sine peccato adhiberi nequit.

Caput II.

De ministro et modo conferendi Baptismi.

§ 1.

Munus ministri.

I. Minister ordinarius. Minister ordinarius, qui solus extra⁹¹ casum necessitatis ius baptizandi habet, est episcopus vel parochus quoad incolas sui territorii, ita ut, qui eorum ius laedant, per se graviter peccent. Rit. Rom. tit. 2, c. 1, n. 12. *S. Alph.* VI 115 cum communi sent.

Hinc: 1. Episcopus intra limites dioecesis, parochus intra limites parochiae eos baptizare potest, qui ibi domicilium habent. — Extra suum territorium autem ne incolas quidem sui loci baptizare potest sine licentia parochi loci. Cf. *Craisson*, Man. n. 1350; *Bouix*, De Iudic. tract. 1, p. 454.

2. Vagi baptizari possunt in qualibet ecclesia, quam elegerint (sive ipsi, quando adulti sunt, sive parentes, si de infantium baptismo quaeritur).

3. Peregrini, qui diutius extra patriam morantur, eodem modo in loco, ubi subsistunt, baptizari possunt. — Si mulier parit in loco non suo, infans baptizandus est a parochi loco, ubi peperit mater et decumbit, nisi forte aequae bene ad proprium parochum deferri possit: immo si parochia patria non distat ultra 3 leucas, semper licet ad proprium parochum infantem deferre. *S. Alph.* n. 115.

4. Quae de iure conferendi baptismi dicta sunt, valent etiam de supplendis caerimoniis, si forte baptismus necessitatis iam ab altero collatus est.

5. In baptismo conditionato privatim sine caerimoniis conferendo convenit eadem servari, at de stricta obligatione non constat; quapropter ob aliquam rationabilem causam alius sacerdos id facere posset. Immo *Gobat* tract. 2, n. 405 cum aliis, ut *Quintanadu*, *Lacroix* l. 6, p. 1, n. 325 dicunt, baptismum sub conditione repetendum, quando sine caerimoniis conferatur, conferri posse quocumque loco, et a quocumque etiam laico: quod tamen non sine aliqua necessitatis causa *S. Alph.* vult approbare.

92 II. Minister ex delegatione. Quilibet sacerdos est vi ordinationis suae minister ordinarius baptismi eo sensu, ut a competente pastore animarum semper licentiam baptizandi, idque sollemniter, accipere possit; diaconus sensu arctiore. Nimirum:

1. Facultas alieno sacerdoti aut expresse data esse debet, aut rationaliter praesumpta: vide *S. Alph.* l. c. et *Latroix* l. c. n. 274.

2. Haec *commissio* requiritur etiam in terris infidelium, ubi ecclesiae iam constitutae et circumscriptae sunt: at, ut patet, ubicumque verae parochiae canonice erectae desunt, episcopi aut alterius qui regioni seu districtui praeficitur est, aliis licentiam dare sive pro parte dioecesis vel quasi-dioecesis tantum, sive pro tota. Immo facilius accidere potest, ut *merito* licentia *praesumatur*.

3. Diaconus sollemnis baptismi minister extraordinarius est eo sensu, ut in casu mediocris *necessitatis*, si *delegatus* fuerit a sacerdote, possit baptizare. — Ergo et delegatio requiritur et casus mediocris necessitatis. Cf. c. 19 D. IV. *de consecr.*

93 III. Minister necessitatis. Minister extraordinarius relate ad baptismum necessitatis privatim conferendum est quilibet homo usu rationis pollens: valide baptismus semper a quolibet homine rationis compote conferri potest. Cf. c. 19 et 21 D. IV. *de consecr.*; Conc. Later. IV cap. *Firmiter* (*Denzinger-B.*, Enchirid.¹⁰ n. 430 al. n. 357).

Attamen etiam, *si fieri potest*, ordo a Rituali Romano assignatus observari debet in eligendo ministro: «Si adsit sacerdos, diacono praefertur, diaconus subdiacono, clericus laico, et vir feminae, nisi pudoris gratia deceat feminam potius quam virum baptizare infantem non omnino editum, vel nisi melius femina sciret formam et modum baptizandi.»

Haec autem regula ita intelligitur, ut 1) quilibet fidelis in unione cum Ecclesia existens, sive vir sive femina, modo satis sciat modum baptizandi, praefertendus sit omnino cuilibet haeretico, schismatico, excommunicato vitando *etiam sacerdoti*; 2) ut femina extranea praefertur patri infantis; siquidem parentes infantem proprium baptizare non debent, nisi in defectu alterius.

Inversio ordinis a Rituali statuti grave peccatum tum tantum inducit per se: 1) si infidelis, haereticus, schismaticus vel excommunicatus (vitandus) praefertur sine necessitate *homini catholico*: inter ipsos illos enumeratos unum aliis praeferre, potest solum *per accidens* peccatum grave evadere (cf. n. 71 sq); 2) si non-sacerdos praefertur sacerdoti in unione Ecclesiae existenti; 3) aut si ille, qui non est parochus, praefertur parochi praesenti (nisi ipse alteri sacerdoti officium committat). — Grave peccatum est illa ordinis inversio tum ex parte ministri, tum ex parte eius, qui ita fieri petit aut approbando permittit.

94 IV. Baptismi sollemnis caerimoniae. Caerimonias in Rituali praescriptas notabiliter mutare aut omittere peccatum grave est. — Si baptismus sine caerimoniis collatus est, generatim hae sunt splendae. *S. Alph.* VI 141 cum *sententia communi*.

De gravioribus praescriptis caerimonialibus haec imprimis notari merentur. I. Baptismi, eiusque sollemnis, conferendi locus per se est *ecclesia*,

neque domi *privatus* baptismus conferendus sine caerimoniis nisi in periculo. — Excipiuntur a iure *fili principum*, qui in sacello domestico domus paternae sollemniter baptizantur. (Ita ex iure a *Clem. V* praescripto *Clem.* l. 3, tit. 15, cap. unic.; cf. etiam *Lacroix* l. 6, p. 1, n. 337.)¹ Attamen ius ecclesiasticum hac in re paulatim mitigatum est.

Instructio pastoral. Eystettensis de sacramento baptismi c. 1, § 1 casui necessitatis, in quo baptismus privatus sine caerimoniis conferri possit, adnumeraverat tempus ingentis frigoris; dein ed. 5ta anni 1902 ita statuerat: «In casu veri et neutiquam simulati aut praetensi mortis periculi baptismus per domos conferatur; sollemnitates vero et caerimonias in domibus per se non licet adhiberi (videlicet caerimonias baptismum *praecedentes*), sed emenso periculo in templo debite suppleri et decencia et sacramenti reverentia postulant. Attamen ex speciali indulto, ab Apostolica Sede pro hac dioecesi concesso, parochis et eorum vicariis facultatem facimus in casu huiusmodi gravis et urgentis necessitatis, praesertim hiemali tempore (de quibus tamen eorum conscientiam oneramus) baptismum etiam sollemnem adhibitis omnibus caerimoniis in domibus privatis conferendi. Similiter, ne ex nimio frigore tenerae proli damnum inferatur, permittimus, ut sacra baptismi functio etiam in sacristia calida peragi possit et cum aqua baptismali aliquo modo calefacta» n. 71.

Quae nunc intellige secundum decr. d. d. 23 Dec. 1912 (Acta Ap. Sedis IV 725): Ad Quaes.: «An Ordinarii permittere possint, ut parvulis, praeterquam quod instante mortis periculo vel urgente infirmitate, domi baptismatis sacramentum administretur», R. «*Affirmative ex iusta et rationabili causa*»: quo ne sollemnis quidem administratio excluditur; immo eam adhibendam esse, in quantum angustiae temporis permittunt, posteriore decreto 17 Ian. 1914 et alio d. d. 23 Ian. 1914 expresse statuitur. (Acta Ap. Sedis VI 32 et 75.)

Aliae *graves rationes*, v. g. infamia parentum alias oritura aliudve grave damnum, etiam licitum reddunt baptismum domi conferendum idque, si res urget, sine recursu ad Ordinarium. Cf. *S. Alph.* VI 142, *Scavini* cum *Del Vecchio* II, n. 432 et 434 etc.

2. De aqua consecrata vide, quae supra dicta sunt n. 82.

3. Omissio unctionis sive ante baptismum cum oleo catech., sive post⁸⁵ cum sacro chrismate censetur *gravis* (*S. Alph.* et *Gury* l. c.); quare donec recentia olea habeantur, vetera conservanda sunt. — Idem dic de aliis caeri-

¹ Cum primum Ecclesiae, finitis persecutionibus, sub Constantino Magno pax et libertas reddita erat, baptismus extra casum necessitatis in locis sacris conferri consuevit. Verum cum propter modum baptizandi per immersionem et propter multitudinem eorum, qui simul baptizandi erant, amplior locus requireretur, prope ecclesias baptisteria construi consueverunt, cum ecclesia tamen saepe coniuncta: qui mos eo magis permansit, quia per id simul significabatur, baptizandos nondum intra Ecclesiam esse. Postea vero, praecipue a saeculo 13, cum baptismus per modum infusionis inciperetur conferri, in ipso ecclesiae vestibulo ad septentrionalem partem exstruebatur fons baptismalis, ad quem baptizandus, peractis *praeviis caerimoniis extra ecclesiam*, deduceretur — quae mansit hodierna praxis. Cf. *Mayer*, Geschichte des Katechumenats; *Binterim*, Denkw. t. I, p. 1, pag. 77 sqq; *Gassner* l. c. pag. 641 sqq.

moniis maioris momenti, ut professionis fidei, aut de caerimoniis levioribus in maiore copia.

4. Interrogationes a Rituali praescriptas *lingua latina* faciendas neque mutationem in Rituali inducendam esse, S. R. C. constanter respondit: atamen cum impossibile sit, patrinus ignota lingua interrogari et respondere, atque etiam in diversis conciliis provincialibus Romae approbatis de necessaria explicatione in lingua vernacula sermo sit, nihil relinquitur, nisi ut sacerdos, postquam omnia lingua latina pro se dixerit, eadem vernacula lingua pro patrinis repetat eorumque responsum excipiat. Atque ita etiam S. R. C. d. 5 Martii 1904 in *Uticensi* ad IV decrevit, cf. *Ephem. liturg.* XVIII 165. — Ceterum *Noldin* III⁷, n. 80 refert, pro aliquibus locis concessionem datam esse, ut interrogationes simpliciter in lingua vernacula fierent.

5. Si infans propter necessitatem domi a sacerdote baptizatur: ex Rituali Romano, si tempus suppetit et chrisma adest, caerimoniae baptismum *subsequentes* statim perficiendae sunt; saltem id fieri magis convenit, etsi de praecepto non constat, quod etiam *Gardell.* in nota ad responsum S. C. R. in *Caligurit.* 28 Sept. 1820 sentit dicens, caerimoniae subsequentes *posse* sive permitti *feri*.

96 De *supplendis* autem caerimoniis et de iis adhibendis in baptismo adutorum haec nota:

1) Si infans ab haeretico ministro baptizatus defertur ad catholicam ecclesiam, sive baptismus conditionate confertur sive non: caerimoniae adhibendae sunt caeque ex baptismo infantium.

2) Si caerimoniae supplentur super adultum *catholicum*, caerimoniae sumantur ex baptismo infantium. Ita S. R. C. 27. Aug. 1836 in *Rhedon.* (*Gard.* n. 4780, Decr. auth. n. 2743).

3) Super adultum ab haeticis baptizatum, si baptismus conditionate non repetitur, non est mos supplere solas caerimoniae: si vero — id quod sane licet, immo per se magis convenit — supplentur, sumendae sunt ex baptismo adutorum, nisi specialis facultas S. Pontificis aliter agendi habetur.

4) Si repetitur conditionate baptismus super adultum ab haeresi conversum, communis lex est, ut sumatur baptismus cum caerimoniis pro adutorum baptismo, «quatenus supplendae sint, vel supplendae credantur caerimoniae», ut S. R. C. in *Rhedonensi* ad 4, ut supra, dixit. Suppleri igitur caerimoniae possunt quidem, necessarium tamen non videtur esse. Nam ex annot. ad decret. allatum (Decr. auth. vol. V 354 sqq) id relinquitur arbitrio episcopi. Atque ex ipso Rituali Rom. tit. 2, c. 3, n. 16 patet, *omissa supplendi* non esse strictam obligationem, cum ibi addatur: «nisi rationabili de causa aliter episcopo videatur».

Pro Anglia *generalis* facultas data est, in tali casu conferendi baptismum sine caerimoniis aqua simpliciter benedicta (vide supra n. 82, p. 48). Quae quidem facultas pro America, episcopis anno 1866 petentibus, negata est (Collect. Conc. Lac. III, 384 462). Verum id non impedit, quominus in singulis casibus permittere possint caerimoniae omissionem.

5) Si adultus antea non baptizatus nunc baptizatur, decet, ut patet, formam baptismi adultorum sumi, si ille adultus convertitur ab haeresi vel infidelitate. At etiam tum aliquae dioeceses obtinuerunt facultatem adhibendi formam pro baptismo infantum. Ita saltem pro limitato tempore dioeceses Liverpoolitana et Salopiensis in Anglia (vide syn. dioec. Liverp. sextam et Salopiens. quartam) et multae regiones Americae Septentr., de quibus cf. Coll. Lac. III, col. 34 321 599 1106 etc., et Hibernia, de qua cf. Dublin Rev. 1889, I (33).

§ 2.

Munus patrinorum.

Ut doctrina de baptismo conferendo compleatur, de patrinis⁹⁷ agendum est, quos in baptismo adhiberi consuetudo et lex ecclesiastica iubet. Antiquissimus mos est Ecclesiae adhibendi patrinum in baptismo, cuius munus erat catechumenum baptizandum offerre, de bonis eius moribus testimonium dicere, atque de servanda vita christiana pro eo quodammodo fide iubere. Quare praeter nomen «patrini» occurrunt nomina antiquiora «fideiussoris», «sponsoris», «susceptoris». Morem illum iam saec. 3 ut antiquum *Tertull.*, De bapt. c. 18 clare testatur; immo *Binterim* putat, illum ad tempora Apostolorum usque ascendere, l. c. 189. Cf. *Gassner* l. c. — Ius vigens habes statutum a Conc. Trid. sess. 24 *de ref. matr.* c. 2: «... Sancta synodus . . . statuit, ut unus tantum, sive vir sive mulier, iuxta sacrorum canonum instituta, vel ad summum unus et una baptizatum de baptismo suscipiant, inter quos et baptizatum ipsum, et illius patrem et matrem, necnon inter baptizantem et baptizatum baptizatque patrem ac matrem tantum spiritualis cognatio contrahatur. Parochus, antequam ad baptismum conferendum accedat, diligenter ab iis, ad quos spectabit, sciscitetur, quem vel quos elegerint, ut baptizatum de sacro fonte suscipiant, et eum vel eos tantum ad illum suscipiendum admittat, et in libro eorum nomina describat, doceatque eos, quam cognationem contraxerint, ne ignorantia ulla excusari valeant. Quodsi alii ultra designatos baptizatum tetigerint, cognationem spiritualement nullo pacto contrahant, constitutionibus in contrarium facientibus non obstantibus.»

Quare haec pauca tenenda sunt:

I. Adhiberi debet saltem unus (isque baptizatus et usu rationis⁹⁸ pollens) vel una, ut munere patrini fungatur, in baptismo sollemni: in baptismo privato obligatio non est.

II. Non licet adhiberi plures quam duos, i. e. marem unum, alteram feminam; alias peccatur, sed venialiter tantum, si ambo eiusdem sexus sint ac baptizandus. — Quodsi *uterque* patrinus sive utraque matrina, quando duo assumuntur, sint diversi sexus a baptizando, *S. Alph.* id habet pro peccato mortali VI 155, dub. 2.

III. Si plures patrini designati sint sive a parentibus sive iis deficientibus a parochio, lique omnes infantem tetigerint: omnes cogna-

tionem contraxerunt¹; idem dic, si nullus designatus sit aut nullus eorum qui designati sunt tangat infantem, siquidem tum ii omnes, qui volentes esse patrini infantem, dum baptizatur, tangunt aut immediate post baptismum e manu sacerdotis suscipiunt, vere patrini sunt et spirituales contrahunt cognationem. Verum si certi designati sunt iique infantem dicto modo levaverunt: praeter hos nemo cognationem contrahit. Cf. *S. Alph.* n. 154, ibique declar. S. Congr.

IV. Patrinus aliquis constitui potest per procuratorem a se constitutum: verum tunc procurator omnia ea physice agere debet, quae patrinorum sunt, i. e. cum vera intentione infantem sufficienter tangere (de quo cf. infra *De matrim.* circa impedimenta dirimentia).

V. De *cognitione spirituali*, quae contrahitur per munus patrini, vide infra *de matrim.* l. c. *Officium* autem patrini est, ut deficientibus parentibus curam spiritualem filioli agat, eumque in fide moribusque christianis instituat.

99 VI. Hinc a munere patrini licite suscipiendo excluduntur 1) ii, qui propter statum suum curam aliorum gerere non possunt, vid. religiosi et moniales; iique positivo iure prohibentur: *Rituale Rom.* tit. 2, c. 1, n. 26; *S. Alph.* VI 156;

2) qui in christianis moribus educare non possunt: ut apostatae et haeretici, atque alii publici peccatores²: *Rit. Rom.* ib. n. 25;

3) qui primariam curam educandi iam aliunde habent, scil. parentes respectu filiorum, coniux respectu sui coniugis. — Alii autem cognati non excluduntur, etsi sunt proxime cognati, ut fratres et avi.

Regulariter admittenda non est sententia *Laym.* l. 5, tract. 2, c. 9, n. 7, et *Castropal.* tract. 19, disp. 1, p. 11, § 1, n. 7—9, qui pro regionibus haeticorum permittunt, ob gravem causam, e. g. si gravis offensio timeatur, adhiberi praeter patrinum catholicum aliam personam haeticam pro patrino sive matrina; aliter tamen res expediri potest, scilicet hominem haeticum admittendo *ut testem* et impediendo, ne omnia peragat, quae ad patrinum constituendum requiruntur. Cf. *S. Alph.* n. 156.

E contrario *S. Alph.* cum *Laym.* ib. n. 6; *Lacroix* l. 6, p. 1, n. 370; *Gobat* tract. 2, n. 565; *Castrop.* l. c.; *Tambur.*, De sacram. l. 2, c. 4, § 2, n. 8 permisit, ut catholicus sit patrinus infantis parentum haeticorum, baptizante illorum ministro, in illis adiunctis, quando «nullatenus illa actio censeretur approbatio ritus acatholici.» Quae praxis reprobat a S. Officio. Scil. Acta S. Sedis XXVII 455 referunt decisionem S. Offic. 10 Maii 1770: «Sanctissimus decrevit, catholicis regulariter non licere haeticorum aut schismaticorum contionibus, baptismis, matrimoniis interesse. Absolute

¹ Verum si plures patrini a parentibus quidem vocati sint, parochus autem duos (ut ex II) designet declarans, ne alii habeant intentionem contrahendi cognationem, hi, etsi tangant infantem, veri patrini non videntur fieri. Cf. *S. Alph.* l. c. n. 154.

² Quamquam ii, qui notorie censuram ecclesiasticam incurrerunt, non necessario reiici debent a munere patrini, si gravia inde mala oriantur (S. Poenit. 10 Dec. 1860): tamen praestat, baptismum sine patrino conferre, quam haeticum pro patrino admittere. S. Offic. 3 Maii 1893, de quo Acta S. Sedis XXVI 448. Cf. etiam Casus consc. II, n. 80 sqq.

autem non licere nec per se nec per alios fungi officio patris in baptismis, quae haereticorum filiis ab haereticis ministrantur.»

Videlicet auctores illi putaverunt, patrum catholicum posse ut fidei sponsorem facilius postea filiolum spirituales in *vera* fide educare; eamque esse gravem causam, cur illam cooperationem cum haereticis praestare possit: verum non videntur satis attendisse, impossibile esse, ut patrinus non petat baptismum a ministro, qui baptizaturus est; at ille actum baptizandi sibi omnino illicitum exercebit; ergo patrinus id petit, quod alter licite facere nequit: sed eiusmodi actionem ne peti quidem licet.

Caput III.

De subiecto Baptismi.

A. Hac in re quaedam certa et obvia sunt: quae hisce breviter ¹⁰⁰ comprehenduntur:

I. Subiectum baptismi est omnis homo viator nondum baptizatus.

II. *Conditio necessaria*: Ut illi, qui usum rationis non habent, valide et fructuose baptizentur, ex eorum parte nihil requiritur. — Ut autem ii, qui usum rationis perfectum umquam adepti sunt, valide baptizentur, necesse est, ut ipsi voluntatem recipiendi baptismum aliquo modo habuerint vel habeant: ut vero cum fructu baptizentur et gratiam sanctificantem recipiant, etiam actum fidei et dolorem de peccatis commissis supernaturalem adesse vel adfuisse necessarium est.

Quare: 1. Infantibus usu rationis carentibus accensentur ii, qui perpetuo *amentes* sunt; siquidem illi etiam sine propriae voluntatis actu baptizantur et gratiam consequuntur. Si vero, antequam in amentiam inciderunt, usu rationis potiebantur, non baptizantur, nec fructuose, nec valide, nisi voluntatem et dispositionem, sicut alii adulti, *antea habuerunt*: at quia de illius defectu raro constabit, in necessitate, i. e. in mortis periculo, aut si de recuperanda ratione desperatum est, sub conditione baptizandi sunt, ea manente obligatione, ut, si forte postea ad rationis usum redierint, et examine facto baptismus dubie validus inveniatur, is conditionate repetendus sit.

2. Ii, de quorum perfecto *rationis usu dubitatur*: 1) *si ipsi volunt* baptizari, pro modulo suo instrui de actibus virtutum theologiarum et attritionis debent, atque dein postquam aliquo modo, quid sit baptismus, cognoverint, baptizandi sunt. Id etiam extra periculum mortis valet, quia non est ratio, cur baptismus, qui tum *certo valide* administratur, propter instructionis plenae impossibilitatem differri debeat postquam puer instructus est pro sua capacitate. 2) In articulo autem mortis multo magis baptizandi sunt, idque tunc temporis, *etiamsi aliquam repugnantiam ostendunt*: quamquam, si id obtinuit, baptismus utpote *dubius* postea, si certius conferri potest, repetendus est sub conditione.

III. Obligatio baptismi suscipiendi vel procurandi. ¹⁰¹ Postquam aliquis in adulta aetate de baptismi necessitate et obligatione

edoctus est, eum *diu differre*, etiam extra periculum mortis, grave peccatum est: unius alteriusve mensis dilatio etiam post sufficientem instructionem ex se non videtur gravis. Attamen facile fieri potest, ut id non sit sine periculo; quapropter hoc urgendum est, ut quam primum recipiatur.

Quoad baptismum infantibus suis procurandum christianis parentibus obligatio incumbit, eaque gravis: 1) quam primum infans periculose aegrotat; 2) etiam sine tali periculo ex hodierna disciplina Ecclesiae, quae primis saeculis alia erat, dilatio unius alteriusve mensis censetur gravis, nisi causa maioris momenti excuset; 3) ex speciali lege dioecesana etiam citius obligatio gravis urgeri potest.

Quamquam scilicet ex natura rei solum periculum sine baptismo moriendi obligationem illam inducit: tamen quia id ipsum maius est et magis fatale quoad infantes quam pro adultis, utpote qui actu contritionis tandem salvari possint, et quia hodierna consuetudo Ecclesiae veram legem effecit, approbantibus atque etiam urgentibus superioribus ecclesiasticis, dilatio unius alteriusve mensis pro peccato mortali generatim habetur; paucorum dierum dilatio (ad 3—8 dies pro consuetudine regionis) sine ullo peccato tolerari potest, nisi speciale periculum infanti impendet. Cf. *Reuter* IV, n. 94; *S. Alph.* VI 118 cum *Suarez*, De sacram. disp. 25, s. 2, n. 7; *Laymann* l. 5, tract. 2, c. 6, n. 8 etc. Nihilominus secundum *Benedictum XIV*, De syn. dioeces. l. 12, c. 6, n. 7 omnino definiiri potest ab episcopo «ne baptismus infantium ultra 8 dies differatur».

Parentibus deficientibus haec cura transit in eos qui parentum locum tenent. Verum etiam parochus ex officio suo gravis incumbit obligatio quoad parochianos suos invigilandi et curandi, ne quis sine baptismo decedat, neve a parentibus baptismus filiorum diutius protrahatur.

In necessitate autem extrema cuilibet qui succurrere potest incumbit obligatio baptizandi, v. g. si infans nondum baptizatus reperitur in imminente mortis periculo, neque alter adsit qui baptismum conferat vel conferendum curet.

102 B. Restant alia circa baptismum eiusque collationem, quae vel theoretticas vel practicas difficultates secum ferunt. Imprimis inquiri debet de facultate et obligatione 1) baptizandi foetum nondum natum vel abortivum; 2) adultos moribundos in regione acatholica; 3) filios parentum acatholicorum.

I. De Baptismo prolis nondum natae et foetus abortivi.

Pro diverso statu prolis nondum natae diversi casus possunt accidere.

1. De prole partui proxima vel in partu difficili. In quo casu vix dubitari potest de valore baptismi infanti in utero matris collati, si infantis caput a secundina omnino solutum sive medio instrumento sive aliter aqua tingi potuerit. Attamen non desunt qui putent, prius hominem debere membrum separatum externae societatis humanae esse, quam baptizari possit. Quapropter, etsi theoretice considerata ratio dubitandi de valore baptismi

vix ulla suppetat; tamen quia S. C. C. 12 Iulii 1794 in *Sutrina* baptismum illum sub conditione iterandum dixit, qui infanti tali modo collatus erat, Sacrae Congregationis auctoritas nos prohibet, quominus omnino certum eiusmodi baptismum statuamus¹. Ergo in periculo omnino ita conferendus est, sed postea, si infans vivus ex utero prodierit, sub conditione est repetendus. — Ceterum in partu difficili omnino servandum est praescriptum Ritualis Rom. tit. II, c. 1, n. 16: «Si infans caput emiserit, et periculum mortis immineat, baptizetur in capite, nec postea, si vivus evaserit, erit iterum baptizandus. At si aliud membrum emiserit, quod vitalem indicat motum, in illo, si periculum impendeat, baptizetur; sed tunc, si natus vixerit, erit sub conditione baptizandus.»

2. **De foetibus abortivis.** Cum primum foetus humanus anima rationali donatur, per se est baptismi subiectum. Quare cura summa adhiberi debet, ut quilibet foetus humani abortivi saltem sub conditione baptizentur, nisi de eorum morte certo constet.

Dico, *omnes* foetus abortivos, siquidem hodie valde communis sententia est, si post copulam conceptio sequatur, foetum statim in ipsa conceptione animari: quare antiquorum scriptorum opinio, animationem per rationalem animam secundo vel tertio mense tandem fieri, practice relinquenda est. *S. Alph.* n. 124².

Foetus abortivos, qui post quintum mensem a conceptione eduntur, baptizandos esse, non facile ignoratur: at etiam relate ad eos monendae omnino sunt matres alique, ad quos cura spectat, ne propter aliqua signa, quae mortem foetus indicare videantur, baptismus conditionatus omittatur. Nam vix aliud signum *certum* mortis habetur, nisi *ipsa putrefactio*; neque putrefactionem *tantum incipientem* pro certae mortis indicio haberi posse, viri periti testantur. Vide *Del Vecchio* II, n. 437 not. Baptismus vero conferendus omnino est, nisi *constet certo* de morte. — At foetus abortivi, qui prioribus temporibus, maxime primis ipsis hebdomadis forte editur, baptismus ut male negligatur, facile accidere potest. Hac de re etiam matres moneri debent. Idque eo magis faciendum est, quia non adeo raro accidunt ii casus infelices, sive ex quadam culpa, sive sine ulla culpa matris, et quia ex altera parte solae matres earumve adiutrices sint, quae iuvare possint. Iure igitur in quibusdam dioecesibus speciali lege parochi monentur, ne talem instructionem, a qua multorum aeterna salus pendet, praetermittant³.

¹ Scilicet contigerat, ut in partu difficilii medicus caput infantis clare observaret atque, scypho aquae assumpto, illum in caput infantis infunderet cum forma et intentione rite servata. Et quamquam attestabatur, physica necessitate aquam debuisse ad infantis caput et cutem pertingere, nihilominus S. Congr. considerans, puerum penitus in utero materno delituisse, contra parochum, qui noluit sub conditione rebaptizare, e partibus patris infantis stetit, qui iterationem baptismi petierat.

² Foetus etiam minimos baptizandos esse saeculo XVII *Fr. Hieronymus Florentinus* defendere suscepit dissertatione de foet. abort. baptiz. edita, quae post aliquas turbas excitatas approbationem Congreg. Indicis tulit, «modo de iis... agatur, quae initium aliquod *humani* foetus prae se ferant.» Quae conditio appositae secundum praesentem statum physiologiae solos illos materni uteri fructus a baptismo excludere potest, si quae crudae massae carnae, quas *molae* vocant, aliive deformati et defectuosi foetus in eo statu sunt, ut eos omni vita carere constiterit. Nam alioquin etiam minimus foetus vitalem motum habet et initium humani foetus prorsus ostendit. Atque in degenerato foetu si propria vita vegetativa remanserit, haec, rationalem animam remansisse, potius indicat. Cf. etiam *Gury-Ballerini* ed. 5, II 247, II. not.

³ Non abs re erit notare, *gravem* esse obligationem parochorum curandi, ut obstetrices, medici, vel matres hac de re moneantur, ne eorum incuria minimi foetus abortivi

104 3. De foetu chirurgica operatione extrahendo. Sicut industria in eo collocanda est, ut foetui, qui ante tempus ex utero materno eicitur, baptismus conferatur; ita etiam necessitas contingere potest foetum ex materno utero extrahendi, ne baptismo careat. Quod ducit ad pauca de sectione caesarea adnotanda:

1) De qua quaestio esse potest tum vivente matre, quae naturaliter parere nequeat, tum ea mortua. De priore casu cf. vol. I, n. 1009¹.

2) Igitur mortua matre, nullum dubium est, quin sectio fieri possit et debeat, idque etiamsi conceptio a brevi tempore facta sit. Quare, quam citissime fieri potest, chirurgus aliusve, qui possit sectionem facere, advocandus est: interim vero uterus matris mortuae calidus servandus, os eius aperi-

non baptizati in latrinam proiciantur. Ita *Roncaglia*, *Scavini* III, n. 83, Instructio pastoral. Eystettens.⁵, quae n. 85 parochis haec iniungit: «curabunt sedulo, ut obstetrices in sua parochia constitutae a medicis pro quovis periculi eventu bene instituantur . . . numquam enim eiusmodi foetum utut monstruosum vel parvum incaute occidere vel in latrinam mittere absque diligenti inspectione licebit.» Similia monet Rituale Augustan. Cf. insuper folia period. pastoral. Monaster. ann. 1870, n. 8—10; *Gassner*, Pastoral pag. 617 sqq.

Quodsi per obstetrices — eas enim generatim ipse parochus per se vel pium medicum convenientius instruit, et per eas matres — matrum instructio fieri non possit, tempus matres caute hac de re monendi potest v. g. esse, quando brevi post matrimonium confessionem instituunt: tunc enim de cura foetus, quem in utero gестent, sine scandalo et offensione instrui possunt. — Paucis autem haec observanda sunt: a) foetus abortivi etiam minimi diutius vitam servare *possunt*; immo inventi sunt, qui etiam post plures dies indubia vitae signa dederint; b) attamen *periculum semper* est, ne brevi post eiectionem moriantur; multi iam emortui sunt; c) verum *certitudo* de morte iam secuta non ita frequenter habetur, quia certae mortis signum etiam hic vix aliud habetur, nisi putrefactio iam apprens. Quapropter omnes foetus abortivi *caute* tractandi sunt, atque, nisi statim *indubia* mortis signa appareant, ilico baptizandi sunt sub conditione, neque post longius etiam tempus, si statim collatus non sit, baptismus omittendus est. Consuli hac in re imprimis meretur *Capellmann*, Medicina pastoral. edit. lat. pag. 112. Aliqua ex ea afferam:

«Hic iam quaeritur (vid. de embryonibus in primis hebdomadis), utrum . . . liceat vel oporteat primum in membranis ovi clausi sub conditione baptismum conferre et dein aperto ovo ipsum foetum iterum conditionate baptizare? Ex ratione supra allata, quod nimirum exterior velamentorum membrana non oritur ex ovo ideoque minime ad foetum pertinet, id approbare non possum, ut in ovo clauso baptismus conferatur . . . [alii tamen baptismum in placentam collatum habent pro non plane improbabil]. Si caute ovum aperitur, atque si liquor amnii lente, hoc est, nisi ex negligentia subito profluat, aër accedens foetum quamvis exiguum non ilico occidet. Tum . . . aperto ovo e vestigio baptismus sub conditione conferatur. . . Utilissimum ac certissimum consilium erit, ut baptismus per immersionem conferat, et ita quidem, ut *in* vel *sub* aqua (non frigida, sed nonnihil tepida) velamenta disrumpant, hisque disruptis statim formam baptismi pronuntient. Apprehende igitur utriusque manus pollice et indice aliquam velamenti plicaturam atque ita disrumpe, ut materia ovi effluat, h. e. ut aqua baptismalis integram ovi materiam bene abluat. Quod si ita fit, etiam vitabitur (periculosus) accedentis aëris appulsus in embryonem.» At ut *securus* agas, dicens formam foetum *et* immerge in aquam *et* ex ea extrahe. — At cum primum foetus ita discernatur, ut satis certo aquam infundere possis, tali modo baptiza.

¹ In *obligatione* incisionis, vivente matre, imponenda caute quidem agi debet; at *facile* eam *licere* dico. Nam ob solam spem *certius* foetum *baptizandi* matri eam pati licere sentio, etiam cum gravi omnino vitae periculo, modo ne sit ea matris conditio, ut incisio evadat vera occisio, neque foetus, nisi occisione secuta, extrahi possit: alias non minus propinquus sequitur effectus bonus, quam malus. Verum illa incisio non iam periculosa habetur.

dum est; neque facile credendum est medico forte dicenti, omnem conatum incassum fieri, eo quod foetus iam sit emortuus: siquidem id raro omnino certo sciunt.

Ne vero sacerdos legis civilis laesae reus videatur et gravis poenae periculum subeat, non iam ipse ex sese omnia iubere debet, sed inducat strenue maritum defunctae vel propinquos aut virum in munere publico constitutum, ut quam primum curam sectionis perficiendae gerant. — Si gravissima incommoda timenda non sunt, deficiente medico, quilibet alius, qui animum habet, etiam non expectato consensu cognatorum, incisionem ex caritate erga infantem fortasse salvandum perficere potest vel debet¹.

4. De monstris baptizandis. Aliquando accidit, ut quod editur a¹⁰⁵ muliere, sive solum sive cum alio foetu, sit monstrose deformatum (monstrum, Mißgeburt): quod si propriam vitam indicat et in periculo est — id quod plerumque obtinet — ne brevi exstinguatur, statim debet baptizari; immo pro circumstantiis baptizetur conditionate («si capax es») primo antequam plene edatur et iterum conditionate («si capax es et nondum baptizatus») postquam sit editus. Nam omne quod nascitur ex muliere, si vivit, vitam habet ex generatione viri, ideoque homo est, cum physiologia aliam generationem impossibilem esse doceat.

Quare etiamsi ita deformatus sit foetus, ut neque humana facies appareat neque organa adesse videantur quibus vita extraterina produci possit, nihilominus saltem conditionate baptizandus est. Aliter si *constiterit* abesse omnem vitam propriam, vegetationem autem in utero effectam esse ex coalitu cum utero matris aut cum altero foetu recte evoluto, a quo nunc fuerit tamquam extraneum quid et superfluum separatum et dimissum. In dubio autem conatus fiat baptismi. — De aliis casibus non ita urgentibus aut quando propter foetus deformationem dubitatur sintne plures personae an una tantum, vide Rituale Rom. tit. II, c. 1, n. 18—21.

II. De Baptismo adultorum moribundorum, maxime in regione acatholica.

In hac quaestione id imprimis considerandum est, quae voluntas¹⁰⁶ atque dispositio requiratur, ut cum aliqua probabilitate baptismus valeat effectumque producat. Circa quod nota:

1. Qualis voluntas recipiendi baptismi ad validam eius susceptionem requiratur, ex iis repetendum est, quae de sacramentis universim exposita sunt. Videlicet ut *certo* constet de eius valore, requiritur, ut homo adultus *expresse* christianae societati adiungi seu baptismum suscipere voluerit. Cf. *Lugo*, De sacr. in genere disp. 9, n. 130. Nam revera valde dubium est, num recte dicatur, in quacumque supernaturali attritione seu dolore de peccatis satis includi voluntatem recipiendi baptismi, de quo nihil est auditum — aliud plane est relate ad hominem, qui obligationem recipiendi baptismi cognoverit —, quasi illa generalis voluntas servandi omnia ad salutem neces-

¹ Severum omnino edictum episcopale huius curae habendae refert *Dens*, Theolog. tom. V, app. n. 7. — Decr. S. Off. 15 Febr. 1780 (*Collect. S. C. de P. F.* n. 573) iussit *Sutchuenses* caute edocere legem Eccl., etsi Sinensibus exosam et cum periculo pro religione catholica coniunctam; at prohibuit S. Pontifex, «ne Missionarii in casibus particularibus se ingerant in demandanda sectione multoque minus in ea peragenda; sat fuerit illius notitiam edidisse curasseque, ut . . . perdiscant (chirurgici), tum . . . eiusdem praxim ipsorum oneri ac muneri reliquisse». Cf. decr. 17 Dec. 1899: *Anal.* VIII 53.

saria in dolore inclusa sufficiens desiderium baptismi in se contineat. Fac enim, dolorem illum conunere in se propositum servandi omnia ad salutem necessaria: tamen propositum baptismi non habes determinatum. Necessarium quidem est alterutrum, aut perfecta contritio, aut baptismus *re* suscipiendus, idque postquam eius obligatio cognita est. At cognita non est; ergo ille dolor non videtur aliud continere nisi implicitum propositum aliquando contritionem perfectam eliciendi.

2. Nihilominus aliqui scriptores, ut *Coninck*, De sacram. q. 64, n. 103; *Dicastillo*; *Reuter* IV, n. 63, 5; *Mazzotta* tract. 5, disp. 1, q. 3, c. 2 cum multis aliis, quos vide apud *Lacroix* l. 6, p. 1, n. 168, illum dolorem supernaturalem ex fide conceptum habent pro «voluntate baptismi fortasse sufficienti»: neque omnem probabilitatem huic opinioni negare, in animo est. Quare haec usui esse potest in homine *moribundo sensibus destituto*, quem iuvare etiam cum tenui probabilitate, si aliter fieri nequit, caritas iubet.

107 3. Is igitur moribundus sensibus destitutus baptizandus conditionate videtur, de cuius dolore supernaturali fide forte concepto prudens coniectura est. Verum eiusmodi prudens coniectura de dolore supernaturali atque voluntate suscipiendi baptismi, *saltem implicita*, etiam exigi debet, ut liceat baptizare. Quodsi agitur de homine, qui de fide christiana et baptismo audivit, voluntatem *explicitam* adfuisse vel adesse prudenter seu probabiliter debet posse sumi. Circa hoc nunc exstat resp. S. Off. d. d. 30 Martii 1898, d. 1 Apr. a Leone XIII approbatum: «De Mahumedanis moribundis et sensibus destitutis respondendum est ut in decr. S. Officii 18 Sept. 1850 ad Episc. Perthensem, id est: *Si antea dederint signa velle baptizari, vel in praesenti statu aut nutu aut alio modo eandem dispositionem ostenderint, baptizari posse sub conditione, quatenus tamen Missionarius, cunctis rerum adiunctis inspectis ita prudenter iudicaverit.*» (Anal. eccles. VI 187.)

Quod puto facilius prudenter iudicari posse, quando moribundus propterea hucusque noluerit re ipsa baptismum recipere, quia lex christiana iubet vitia reprimere, alioquin christianam religionem non aversatus, quam si moribundus ad extremum usque christianae religionis osorem se ostenderit.

108 *Notandum est 1.* Quando certo licuerit moribundum baptizare, caritas, ut etiam re vera fiat, omnino exigit. Nihilominus cum prudens illud iudicium, de quo S. Officium loquitur, alius aliter conceperit atque de ipsa prudentia vel probabilitate rationum dubium aliquando existere possit, nolim negare, fieri posse, ut obligatio quidem non sit, liceat tamen sub conditione baptizare.

Notandum 2. Bene animadverti debet, in huiusmodi circumstantiis conferri baptismum sub conditione «si capax es», atque eundem sic baptizatum, si postea ad sui conscientiam redierit, etiamsi factum approbaverit, nihilominus sub conditione iterum baptizari debere, nisi certo constiterit, eum prius expressam et explicitam voluntatem baptismi habuisse. Similiter inquiri debet, num veram fidem de iis omnibus mysteriis, quae probabiliter sunt de necessitate medii, iam tum conceperit vereque de peccatis suis supernaturali motivo doluerit: alioquin iuvandus est in resuscitando effectu sacramentali.

Qui autem rationis compos est, antea omnino instrui debet de necessariis fidei articulis pro eius captu et possibilitate suamque fidem et baptismi suscipiendi voluntatem declarare. De quibus si dubium extiterit neque plus possit obtineri, in extremis conditionate baptizandus est, «si es capax». Cf. S. Offic. ib.

III. De iure et facultate baptizandi filios parentum acatholicorum.

In qua re quaedam certa sunt, quaedam controvertuntur.

109

I. Si puer usum rationis habet et baptizari vult, plene sui iuris est quoad salutem aeternam, neque a quopiam impediri potest. Quare etiam dici debet, parochum vel episcopum nequaquam posse eum a baptismo excludere; quantumvis parentes reluctantur. Id solum propter gravissima incommoda, si qua oritura esse praevidentur, fieri potest, ut puer dirigatur ad alium locum, quo securius conversionem perficere et in Ecclesiam recipi possit. Nam si interim puer, qui ab omni falsae religionis professione absteineat, per actum contritionis perfectae iu- vetur, periculum salutis urgens non existit: quapropter ei auxilium ulterius ferre cum valde gravi incommodo non est tam instantanea obligatio.

Id vero, quod postulari potest et debet a tali puero, est ut ostendat firmam voluntatem, non obstantibus incommodis et damnis sibi imminentibus, christiano et catholico more vivendi. Quare sicut haec, si dubia est, aliquo experimento probanda, ita, ne probatio ultra iustos limites protrahatur, curari debet.

Puero igitur omnino licet sese parentibus subducere, aliis eum in hoc proposito iuvare; immo post baptismum susceptum Ecclesia ius habet, et pro diversis adiunctis obligationem, eum extra parentum potestatem utpote fidei periculosam collocandi, atque civilis potestas obligatur, ut Ecclesiae hac in re adiumento sit. Sed si potestas civilis Ecclesiae potius inimica est eamque ab exercendo suo iure impedit, puer, qui sese subducere nequit, apud parentes relinquendus est aliisque remediis contra pericula roborandus.

II. Si puer nondum certe, sed dubie tantum perfectum usum rationis attingit, nisi periculum mortis immineat, eum nondum statim, etsi velit, baptizari expedit, sed usque ad perfectum usum rationis exspectandum.

Attamen, modo hoc executioni mandari possit, a parentibus separandus est, ne cum periculo salutis contra suam voluntatem graves tentationes pati debeat. Erudite rem illam pertractat *Lugo*, Resp. moralia l. 1, dub. 4. — Si vero parentes consentiant in baptismum filii, maxime si parentes sive ambo sive eorum alteruter utpote baptizatus Ecclesiae iurisdictioni subiectus sit, expedire potest, puerum etsi dubie ratione praeditum baptizari, postquam pro modulo suo instructionem receperit et actus virtutum praevios elicere conatus sit.

III. Si certum est, pueros nondum habere usum rationis, seu quando agitur de iis, qui theologico sensu infantes dicuntur, certum est, eos a quocumque valide baptizari posse, atque adeo id fieri debere *secundum regulas praecepti caritatis*¹.

I. Obligatio igitur urget, si infans deprehendatur in articulo mortis constitutus. Porro ut *contra voluntatem parentum* talis puer baptizari debeat, si

¹ Posse et debere baptizari etiam eos infideles non solum pueros, sed etiam adultos, qui deprehendantur *perpetuo amentes* fuisse et esse, cum per se pateat, vix opus est notari.

possibilitas id perficiendi existat, requiritur, ut mors moraliter certo immineat. Immo ut baptizare liceret, S. Congreg. Officii idem aliquando exegerat, scil. «in praesens vitae discrimen adduci debere — quocumque (tamen) modo —, qui ob mortis periculum baptismo sit expiandus»: ita anno 1777 Attamen ex decr. S. Officii d. 18 Iulii 1892 sufficiat ad baptismum filiis infidelium conferendum, ut existant in *periculo* mortis atque valde dubium sit, an praesentem infirmitatem superent et usque ad annos discretionis vitam producant¹. Immo iam antea graves scriptores tenuerant, illud «praesens vitae discrimen» non ex solo morbi statu, sed etiam ex aliis adiunctis peti posse; quare si prudenter putetur puer vix ad annos discretionis perventurus, sed antea moriturus, etsi *nunc* mors nondum immineat, licere baptismum conferre: cf. infra n. 113 et Gallo, Suppetiae missionar. I 104 sqq.

112 2. Certum est, infantes licite et pro rerum adiunctis ex obligatione baptizari, si parentum infidelium curae *iuste* subtracti existunt, aut si *utcumque* eorum potestati re ipsa i. e. *de facto ita* subtracti sunt, ut ad parentes redire non possint. Nam sola ratio, cur infantes baptizari aliquando non liceat, est, quia praeiudicium creatur paternae potestati, cui ex iure naturali subduci infantes nequeant, cui tamen infantes, *postquam baptizati sint*, prorsus subduci debeant, ne cum iniuria sacramenti parentes filios ad apostasiam sollicitent. Ergo si ius parentum iam antea altiore iure *extinctum vel ligatum* est, aut si *usus iuris prorsus impossibilis evasit*, nihil obstat, quominus infantes baptizentur et catholicae educationi tradantur.

3. At ex eo, quod baptismus *iure* conferri possit, et *licite* conferatur, nondum semper sequitur *expedire*, ut re ipsa conferatur. Praecipue aliquando ob stare potest periculum maius communi causae religionis imminens.

Hinc: 1) licite confertur baptismus, et pro circumstantiis dari debet *filiis servorum*, si qui in conditione strictae servitutis iuste existant;

2) licite confertur aut conferri debet iis infantibus, quorum parentes, ubi existant, nescitur, neque spes est id pro comperto habendi;

3) licite per se conferretur baptismus infantibus infidelium, si qui iusto bello capti essent; putant tamen communiter scriptores (cf. *S. Alph., Lugo, Reuter* ll. cc.), id generatim non expedire, sed licite posse fieri mutuum captivorum redditionem, tum quod causa fidelium, quibus potior cura debeat, alias deterior evadat, tum quod illi infantes postea, amore parentum commoti, facile a fide defecturi sint;

4) iure suo utitur Ecclesia ac proin per se licite baptizat filios eorum, qui utpote baptizati Ecclesiae iurisdictioni subiacent, quantumvis ipsi Ecclesiam non agnoscant, idque sive uterque, sive alteruter parentum bapti-

¹ Vid. Ep^o Krishnaghurensi haec data sunt responsa:

1. «An possint baptizari filii infidelium, in periculo, non vero in articulo mortis constituti?»

2. «An iidem possint saltem baptizari, quando non est spes eos denuo revisendi?»

3. «Quid si valde prudenter dubitetur, quod ex infirmitate, qua actu afficiuntur, non vivant, sed moriantur ante aetatem discretionis?»

4. «An baptizari possint filii infidelium in articulo vel periculo mortis constituti, quando dubitatur, an attigerint statum discretionis et non adest opportunitas eos docendi in rebus fidei?»

Resp. «ad 1 2 3 *Affirmative*»;

«ad 4: Conentur missionarii eos instruere eo meliori modo quo fieri possit; secus baptizentur sub conditione.» (Ex fol. per. *Bombay.*, Pastoral Gazette XXI 65.)

zatus est. At ex rationibus modo collatis id invitis parentibus fieri, generatim non expedit.

IV. Infantes¹ infidelium licite baptizantur, si parentes aut alteruter¹¹³ eorum, aut ille, qui loco parentum paterna potestate utitur, in baptismum infantis consentit et simul consentit, ut puer extra domum paternam collocatus catholice educari possit².

Gravior autem difficultas est, quando in baptismum quidem alter parentum consentit, puer autem in domo paterna manere debeat atque ita periculo defectionis a fide seu educationis superstitiosae obiciatur.

S. Congr. superiore saeculo, satis severam sententiam amplexa, in negandum baptismum inclinavit. At tum *antea*, tum — quod maioris momenti est — *postea* multo mitiore modo respondit. Anno 1637 S. C. Off. responderat: «Potest conferri baptismus filiis infidelium, cum adsit *spes iusta* separationis a parentibus»: immo in antiquioribus etiam responsis ne talis quidem spes urgebatur. Anno vero 1867 hoc responsum est: «Remittendum prudenti arbitrio et conscientiae Missionariorum, audito, si fieri possit, Praefecto Apostolico, qui in expositis circumstantiis baptizare possint pueros a parentibus non baptizatis oblatos, dummodo in singulis casibus non praevideatur ullum adesse grave perversionis periculum, et dummodo non constet, parentes ob superstitionem filios offerre baptizandos.» Quo edicto ex mente peritorum virorum haec duo tantum cavenda esse praescribitur in baptismo conferendo: 1) ne puerum ex circumstantiis *singulare* aliquod seu extraordinarium periculum incursum esse iudicari debeat; 2) ne missionarius ita agat, ut parentum ethnicorum superstitioni conniveat: quare si parentes superstitione quadam moventur ad puerum pro baptismum offerendum, missionarius eos nonnihil instruere et dedocere debet. Vide *Gallo* l. c.

Multo magis etiam baptismus conferri potest, alterutro parente *qui baptizatus sit* consentiente. Iuvat in hunc finem referre responsum *Clementis VIII*, prout in tabulis S. Officii continetur sub 12 Oct. 1600: «Proposito dubio, an filii mulierum christianarum et patris Turcae . . . sint baptizandi, instante patre vel matre, cum pater in progressu aetatis illos instruat in secta mahometana, et filii timeant profiteri se esse christianos: Sanctissimus, auditis votis, *decrevit, ut baptizentur*. Moneatur episcopus, ut diligenter curam educationis habeat, et exprimat (scil. in proponendo dubio) si certum sit, quod omnes efficiantur Turcae, apostatent a fide et labantur in Mahometanismum: si non adsit certitudo apostasiae, baptizentur; si adsit, iterum proponatur (scil. dubium istud).» — Unde concludes, ne in apostasia quidem certo praevisa ausos esse Patres, baptismi conferendi licentiam *absolute* negare. Haec pro extraordinariis adiunctis. In ordinariis quidem adiunctis Ecclesia, ut filios infidelium vel acatholicorum baptizet, solet, nisi periculum mortis adsit, expectare consensum alterutrius parentis vel eius, qui locum tenet, atque

¹ Hic quoque et in sequentibus agitur semper de infantibus veri nominis seu liberis usum rationis nondum habentibus, cum de reliquis sub I et II satis dictum sit.

² Idque verum est, etsi filium iam Ecclesiae vel viro catholico concredidum postea repetere velit: nam prior oblatio et acceptatio, cum iuridice valida fuerit, non debet in praeiudicium aeternae salutis prolis postea rescindi, neque proles, etsi nondum baptizata, reddenda est. Cf. *Bened. XIV* «Postremo mense» n. 18. Similiter infans *expositus* iuste assumitur in curam a fidelibus, et parentibus postea forte repetentibus iure denegatur. Vide *S. Alph.* l. c. n. 130.

probabilem spem catholicae educationis. Cf. Coll. Conc. Lac. vol. III, col. 29 634 740 779 929 1097: ubi simul etiam pro mortis articulo *obligatio* inculcatur hos limites negligendi atque omnes, si occasio se obtulerit, baptizandi.

115 V. Baptizari non licet infantes bene valentes: 1) si parens uterque infidelis (non baptizatus) repugnat, neque ius in infantes reipsa exercere desiit;

2) si parentes in baptismum quidem consentiunt, sed non in catholicam educationem, idque eo modo, ut periculum perversionis magnum sit seu extraordinarium;

3) si missionarius sua agendi ratione superstitionem infidelium, qui filios suos baptizandos offerunt, fovere dicendus est: sed id opportuna declaratione potius quam negato baptismo caveat.

Neque id iam pro superstitione per se haberi debet, si pater, offert filium ad baptismum, ut a morbo liberetur. Teste *Benedicto XIV* S. Officium 24 Sept. 1699 decretum edidit: «puerum, quem pater Iudaeus offerat ad baptismum, ut liberetur a morbo, esse baptizandum»: quod intellige, modo puer aut a parentibus Iudaeis separari possit, aut aliunde spes concipiatur periculi perversionis ita mitigandi, ut iam adeo magnum et extraordinarium non sit.

116 VI. Disputant theologi, num publica auctoritas sive ecclesiastica sive civilis summo iure licite id agat, ut, parentibus infidelibus invitis, filios baptizet, baptizatosque paternae potestati sublatos in tuto collocet. De qua quaestione, ut breviter quid sentiendum sit dicam, haec noto:

1. Ecclesia hanc potestatem non habet. Et revera eam per se et directe Ecclesiae non competere, ex eo efficitur quod in infideles non baptizatos iurisdictionem proprie dictam non habet. Quare ea solum dubitatio esse potest, num Ecclesia indirecte eam potestatem exercere possit, quatenus principibus fidelibus id praecipiat, quod ipsi iure *suo* facere possint. Qui si id possint, Ecclesiam illum iuris usum praecipere aliquando posse, per se non repugnaverit.

2. At neque potestas civilis hanc potestatem generatim videtur habere. Eam potestatem illi competere negant *S. Thomas* 3, q. 68, a. 10 et 2, 2, q. 10, a. 12 innumerique theologi eum sequentes, affirmat *Scotus* cum suis (cf. *Elbel* VIII, n. 33). Sed rationes, quae *S. Thomae* assentiendum esse suadent, sunt hae: Civitas, si eam potestatem haberet, ea potiretur, aut 1) quod subditos suos ex se ad officia supernaturalis ordinis cogere posset, aut 2) quod infantes in suo iure posset defendere contra parentes, qui re ipsa seu obiective gravissimam impietatem committere, proprios filios summo bono privare, extremo periculo exponere videntur.

117 Verum *prior* ratio non valet. *Posterior* quid valeat, exploremus. Si revera civitati hoc ius baptizandi inesset, necessario sequeretur, ut parentes etiam privare deberet iure naturali secum retinendi filios. Sed hoc iure civitas eos privare nondum potest propter periculum, cui infantes exponuntur. Id patebit, si rem comparamus cum periculo temporalis mali, si quod filii patiuntur. Propter periculum mali temporalis enim, quod fortasse filiis a parentibus creatur, horum iura quae in filios habent auferre non licet, nisi iniustitia atque impietas gravis a parentibus inferenda iam immineat aut illata

fuerit; (alioquin odiosissimi illius systematis, quod «Polizeistaat» vocant, iura familiaria ad publicam potestatem transferentis patrocinium agere deberemus). A pari vel potiore ratione idem dicendum est relate ad bona vel mala supernaturalis ordinis. Quorum bonorum procuratio eatenus tantum a civitate exigi potest (nisi Ecclesiae delegatio amplior accedat), quatenus post supernaturalem ordinem satis certo propositum ius ipsum naturale postulat, ut ille ordo servetur, vel potius ne alii in eo ordine damnificentur. Verum ius infantium, si solam rei naturam spectamus, nondum proxime urget, neque de gravi huius iuris laesione constat, nisi infantes in articulo mortis constituti sint. Alias enim differri baptismus potest, donec pueri ratione utantur, et pro propria sua voluntate baptismum aut eligant aut respuant. Mortis autem tempore non auctoritati civili tantum, sed cuilibet homini privato ius et obligationem esse fatemur, quantum possit, filiis infidelium baptismum conferendi. Immo non videtur a vero aberrare, qui *hanc potestatem* civili auctoritati inesse putet, etiam propositis poenis parentes ipsos infideles adigendi, ut filiis *morituris* baptismum conferendum curent, et potestatem, ut id fiat, invigilandi.

3. Sed quominus haec ipsa potestas proponendi poenas et invigilandi ex obligatione exerceri debeat, pericula communis boni et magnae perturbationis timor dissuadere possunt. Neque re ipsa civilem auctoritatem haec exercuisse legimus, ne illis quidem locis, ubi Ecclesia temporali auctoritate potiebatur.

4. Atque etiam ii, qui civitati generatim *ius* baptizandi filios infidelium¹¹⁸ eosque parentibus eripiendi adscribere student, fatentur ingenue, id communiter nullatenus expedire, siquidem, ne commune bonum in periculum magnum vocetur, timendum sit. Alii vero ex eo, quod numquam factum sit, ius faciendi deesse, colligendum esse putant. Ecclesia enim numquam, ne apud piissimos quidem et potentissimos principes, id urgebat, ut potestate sua ad infidelium filios baptizandos uterentur. Id vero aliquando sine tantis perturbationibus fieri potuisse videtur. Quare, etsi non certam, probabilem quandam rationem inde aliquis petere potest, qua colligat propterea neque Ecclesiam neque principes id fecisse, quod id non licere putaverint.

5. Sollemnis prohibitio invitis parentibus baptizandi filios (exceptis casibus supra notatis) exstat relate ad *filios Iudaeorum* ex Constit. *Iul. III* et resp. S. C. Conc. 16 Iul. 1639: quae vide apud *S. Alphons. l. c. n. 132* circa finem. — Cf. etiam epist. *Ben. XIV* apud *Denzinger, Enchir.*¹⁰ n. 1480 sqq, alias n. 1333 sqq.

Appendix.

119

Graviter peccari praecipue potest praeterquam iis culpis, quae, ubi de sacramentis generatim egimus, notatae sunt:

1. quando extra necessitatem alius praeter parochum ius baptizandi sibi assumit;

2. quando non-sacerdos sacerdoti, non-catholicus catholico libere praefertur in ministrando baptismo;

3. quando praeter casus exceptos baptismus sollemnis extra ecclesiam confertur;

4. quando in sollemni baptismo praetermittitur usus aquae *consecratae*, unctio chrisimatis, oleive catechumenorum, aut aqua oleave vetera sine necessitate adhibentur, aut aliae caerimoniae notabiliter negliguntur;

5. quando adhibentur plures patrini quam duo, aut etiam duo, quorum uterque diversi sexus est a baptizando;

6. quando diutius differtur baptismus infantium, aut adultis petentibus et rite dispositis denegatur;

7. quando per baptismum infantium parentum non christianorum contra ius, quamdiu ab illis hoc ius in infantes retinetur, obstaculum creatur;

8. quando negligentia parochi fit, ut fideles, maxime obstetrices, imperiti maneant in conferendo baptismo necessitatis, aut quando ipse negligit edocere, quo procuraretur baptismus saltem conditionatus foetibus etiam immaturis et abortivis.

TRACTATUS III. DE CONFIRMATIONE.

Cf. *S. Thom.* 3, q. 72; *S. Alph.* VI 161—188; *E. Müller* l. 3, § 78—86; *Benger*, Pastoralh. § 107; *Dölger*, Das Sakrament der Firmung (Wien 1906); *Staerk* O. S. B., Der Taufritus in der griechisch-russischen Kirche (Freiburg 1903).

Caput I.

De essentia et natura Confirmationis.

120 Confirmatio proxime post baptismum sequitur, atque baptismi quoddam complementum seu perfectio est, qua pleniora dona Spiritus Sancti conferuntur. Cf. *Syll. Pii X* thes. 44 proscriptam.

Prioribus quidem temporibus cum baptismo seu statim post baptismum conferri solebat, quando episcopus erat qui baptizaret; atque in orientali Ecclesia haec praxis retinebatur etiam cum necesse esset, ut presbyteris baptizandi munus relinqueretur, ita ut hi ipsi ex commissione Ecclesiae etiam confirmationem statim post baptismum darent. — Verum confirmationem esse sacramentum distinctum probant non solum antiquissima omnium ecclesiarum ritualia, sed etiam factum Apostolorum Act 8, 17, de quo cf. *S. Cyprian.* ep. 73.

Confirmatio est igitur sacramentum Novae Legis, quo unctione chrismatis et manuum impositione sub certa verborum forma homini baptizato detur plenitudo Spiritus Sancti ad robur et fortitudinem.

Doctrinam catholicam de hoc sacramento fusius vide in Conc. Florent., Trid., in Catechismo Rom. Hic pauca potissimum pro praxi notabo.

§ 1.

De gratia, quam Confirmatio confert.

I. Confirmatio hominem baptizatum pleniore iure Christo dedicatumque per novum characterem formaliter Christi militem constituit

II. Per eandem confertur peculiare augmentum gratiae sanctificantis et Spiritus Sancti donorum.

III. Quibus tandem adiungitur ius quoddam speciale ad auxilia gratiae, quibus homo contra fidei pericula atque insectationes fidei causa subeundas muniatur. — De singulis pauca.

I. De caractere. Confirmatio novum characterem imprimit a baptismali caractere distinctum. Quod definitum est a Conc. Trid. sess. 7 *de sacr. in gen. can. 9*; idque ex PP. doctrina sumitur, qui hoc sacramento etiam «sigillum» sive «signaculum» quoddam animae imprimi affirmant, utique post mortem mansurum. — *S. Ambros.*, De Spiritu S. l. 1, c. 6, n. 79; ML 16, 723, unctione post baptismum *spirituale S. Spiritus signaculum* dari monet¹. *S. Cyrill. Hier.*, Catech. mystag. 3; MG 33, 1087 sqq, baptizatos per chrismationem pleno sensu christianos fieri docet, atque in iis *vere* compleri, quod per unctionem Aaron in sacerdotem et per unctionem Salomonis in regem praefiguratum sit². Idem iam insinuat *S. Cyprianus* in ep. 73 ad Iubaianum³. Aliaque testimonia vide apud *Dölger* Absch. 1, Kap. 1. Quare ne hoc quidem sacramentum Ecclesia umquam permisit iterari.

II. Abundans gratia Spiritus Sancti. SS. Patres hoc sacramentum semper collocant in numero eorum sacramentorum, quae suscipienda sunt ab iis, qui supernaturali vita iam vivunt. Quapropter gratiam sanctificantem *augeri*, planum est. — Sed esse hanc excellentem quandam gratiae sanctificantis augmentationem, dubium esse nequit. Nam sacramentum confirmationis prae aliis sacramentis illud vocatur, quo detur Spiritus Sanctus. Quod colligitur ex Act. 8, 14—17: «Cum autem audissent Apostoli, qui erant Ierosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Ioannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis ut acciperent Spiritum S^m: nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant

¹ *S. Ambr.*: «Signati ergo Spiritu a Deo sumus. Sicut enim in Christo morimur, ut renascamur; ita etiam Spiritu signamur, ut splendorem atque imaginem eius et gratiam tenere possimus, quod est utique spirituale signaculum. Nam etsi specie signemur in corpore, veritate tamen in anima signamur; ut Spiritus Sanctus exprimat in nobis imaginis coelestis effigiem.»

² *S. Cyr. Hier.*: «Christi imagines estis. Atque ille quidem in Iordanis flumine ablutus, cum fragrantia divinitatis suae effluvia aquis communicasset, ab eis ascendit: Sanctique Spiritus substantialis in eum illapsus factus est, simili super similem requiescente. Vobis quoque similiter, postquam ex sacrorum laticum piscina ascendistis, datum est chrisma, illius antitypum, quo unctus est Christus, quod est nimirum Spiritus Sanctus. . . Vos vero unguento uncti estis, Christi participes et consortes effecti. . . Hoc sancto chrismate digni habiti, vocamini Christiani, veritatem quoque nominis huius per regenerationem assequentes. . . Nosse autem vos oportet, chrismatis huius in Veteri Scriptura symbolum exstare. Quando enim Moyses divinum cum fratre communicavit mandatum, summum eum sacerdotem constituens, ablutum aqua perunxit, vocatusque est christus, ab chrismate videlicet figurativo. Sic et Salomonem summus pontifex in regem promovens, unxit eum postquam lavasset in Gihon. At haec in figura continebat illis: vobis autem non secundum figuram sed in veritate, siquidem a Spiritu Sancto vere inuncti estis.»

³ *S. Cyprian.*, loquens de Act 8, 14 sqq, ait: «Quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in Ecclesia baptizantur, praepositis Ecclesiae offerantur, et per nostram orationem ac manus impositionem Spiritum Sanctum consequantur et signaculo Dominico consummentur.»

Spiritum S^m». Idem ex quotidiana Ecclesiae doctrina habetur, atque in ipsis orationibus confirmationem concomitantibus exprimitur. Verum certissimum est, in omnibus sacramentis, speciatim in baptismo, conferri Spiritum Sanctum. In omni enim iustificatione cum divino dono caritatis et sanctificantis gratiae ipsum donum increatum vel totam sanctam Trinitatem speciali modo in animam illabi, doctrina catholica est, atque ipsissimis Christi Domini verbis docetur Io 14, 23: «Si quis diliget me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus», atque per baptismum Spiritum Sanctum dari satis innuitur Io 3, 5: «Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.» Quare ut nihilominus in confirmatione per excellentiam dici possit, Spiritum Sanctum dari, fateri debemus, maiorem copiam prorsus *abundantem* gratiae sanctificantis et donorum Spiritus Sancti conferri.

123 III. Gratia specialis fortitudinis. Finis autem specialis huius sacramenti elucet ex auxilio actualis gratiae, quod propter confirmationem fidelibus suo tempore confertur: idque ad robur et fortitudinem referri, tum SS. Patrum explanatio, tum caerimoniae Ecclesiae probant. Instructio ad Arm. dicit «datur Spiritus Sanctus ad robur . . . ut videlicet Christianus audacter Christi confiteatur nomen. Ideoque in fronte, ubi verecundiae sedes est, confirmandus inungitur, ne Christi nomen confiteri erubescat et praecipue crucem eius, quae Iudaeis quidem est scandalum, gentibus autem stultitia».

124 Neque melius effectus illos aliquis intellecturus est, quam si mentem converterit ad caerimonias, quae sive ex ipsius Christi institutione, sive ex ecclesiastica lege adhiberi debent. Nam:

1) *Unctio* ipsa indicat, fidelem praeparari ad pugnam ad eamque roborari.

2) *Unctio* fit oleo cum balsamo mixto. *Oleum* per se nitorem conscientiae designat, atque ita ipsum Spiritum Sanctum, qui est animae nitor atque splendor. *Balsamum* vero odorem sanctitatis et fragrantiam omnium virtutum significat, quibus fideles tamquam Christi bonus odor exemplum sanctae vitae coram toto mundo exhibere debent: ad quod efficiendum copiosa gratia donatur.

3) *Unctio* fit *in fronte* per modum *crucis*: quo indicetur virtus data contra omnem vanum timorem et erubescantiam, simulque obligatio Christum eiusque crucem ubique intrepide confitendi, atque gloriandi in opprobriis eius causa tolerandis.

4) *Unctio* fit sub *impositione manus*: quae manus impositio et consecrationem quandam et deputationem, et rei alicuius apprehensionem et approbationem significat. Deputatur christianus in militem; de novo fit speciali titulo res et proprietas Spiritus Sancti, qui eo uti vult tamquam instrumento ad divinos supernaturalesque actus perficiendos.

5) Denique *alapa* data sub verbis «Pax tecum» signum est, quo admoneatur confirmatus, se collocatum esse inter milites Christi tamquam in nobili equitum ordine: se pugnare quidem strenue debere contra spirituales hostes, at hanc ipsam pugnam cum vera pace consistere atque ad perfectam tandem pacem in coelis praeparare.

Videtur scilicet aliquibus haec caerimonia desumpta esse ex more Germanico infligendi alapam vel ictus in compluribus actionibus sollemnioribus, inter alias in creatione equitis: de qua origine vide, quae Dr *Münz* disputavit in «Katholik» 1869, I 34 sqq. Alii, ut *Assemani*, Cod. lit. eccl.

univ. l. 3, p. 23, nota 1 et post eum *Probst*, Verwaltung des hohenpriesterlichen Amtes 37 putant, hanc caerimoniam ortum ducere ex osculo pacis in lenem maxillae tactum mutato: qua explicatione assumpta, etiam apparet intentio Ecclesiae, quae innuere vult, statum christianae militiae cum vera pace intime esse coniunctum.

§ 2.

De materia et forma, quae Confirmationem ut gratiae efficax signum constituunt.

Necessaria de materia et forma confirmationis breviter his continentur: 125

I. Materia remota ut indubia sit, requiritur chrisma 1) ex oleo olivarum et 2) balsamo confectum, 3) benedictum, i. e. consecratum 4) ab episcopo, 5) idque speciali chrismatis benedictione.

II. Materia proxima ut certo valeat, fieri debet unctio 1) in fronte confirmandi, 2) per modum crucis, 3) immediate per manum episcopi, non mediante instrumento.

III. Actionem aliam praeter eam, quae in hac unctione continetur, ad essentiam sacramenti non requiri, satis certum est.

IV. Forma autem «signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti» secundum omnes suas partes probabiliter essentialis est, ita ut omissio aut mutatio, nisi haec fiat in sensum aequivalentem, dubiam reddat confirmationem.

De singulis pauca pro *explicatione* addo.

I. De materia remota: I. Oleum *olivarum* certo ad valorem 126 requiritur, quia id solum oleum simpliciter dictum est: quare numquam oleum nucum aliave olei genera adhiberi licet. Cf. Florent. Instr. ad Armenos (*Denzinger*, Ench.¹⁰ n. 697, al. 592).

2. Balsamum num de essentia sit, non omnes quidem conveniunt; at verius videtur dici, illud ad essentiam pertinere, sufficere tamen cuiuslibet speciei balsamum: *Denz.* -l. c.

3. Consecrationem eamque per episcopum factam per se ad valorem requiri, *dubitari nequit*. Cf. praeter Instr. ad Armenos decr. S. Officii vel potius SS. Pontificum *Pauli V* et *Greg. XVI* (13 Ian. 1611 et 14 Sept. 1842) circa oleum extremae unctionis, quam oleo episcopali benedictione non consecrato, sed a sacerdote, in casu necessitatis (sine potestate a S. Pontifice accepta) valide ministrari posse, ut temerarium et errori proximum reiectum est. Quare id eo magis de confirmatione dici debet, cum oleum extremae unctionis a Graecis presbyteris valide benedici constet, chrisma confirmationis numquam nisi ab episcopo benedictum adhibeatur. *Denz.*, Ench.¹⁰ n. 1628 1629, al. 1494 1495.

4. Nihilominus S. Pontifex videtur posse simplicem presbyterum ad consecrandum chrisma delegare: aliqua enim exempla occurrunt talis facultatis datae. Sed hodie, quantumvis facultas conferendae confirmationis non raro detur, *semper* praescribitur usus chrismatis ab episcopo confecti, nullius difficultatis in eo comparando ratione habita. Cf. *Ben. XIV*, De syn. dioec.

l. 7, c. 9. Atque idem in ecclesiis quoque graecis et orientalibus, iisque etiam schismaticis, observari, testatur *Maltzew*, Die Sakramente der orthodox-katholischen Kirche des Morgenlandes 83.

5. Debere autem eam consecrationem pro chrismate *specialem* esse, iam partim colligitur ex necessitate balsami admixti. Ceterum haec necessitas non est extra omnem controversiam, ita ut aliquatenus probabiliter valor subsistat, si oleum catechumenorum vel infirmorum adhibitum sit. Cf. *S. Alph.* VI 162 fere in fine.

- 127 6. Theologica et dogmatica quaestio excitari potest, num ratione consecrationis Ecclesia in materiam sacramenti confirmationis potestatem habeat simpliciter, videlicet num non solum presbytero conferre possit facultatem conficiendae materiae legitimae et validae, eamque auferre, sed etiam episcopo eam potestatem auferre ex gravi causa possit. Aliis verbis quaeritur, utrum consecratio materiae validae ita sit cum characterе episcopali conexas, ut Ecclesia eam irritam reddere nequeat, an ita consecratio episcopalis requiratur ut haec ipsa debeat — id quod certe necessarium est in consecratione quae a presbytero fiat — simul esse consecratio nomine Ecclesiae facta, ac proin Ecclesia, eo quod nolit certum aliquem episcopum (sume publice excommunicatum) suo nomine agere, possit consequenter eius consecrationem reddere irritam et chrisma ab eo consecrandum facere materiam confirmationis invalidam.

Re ipsa in hodierna praxi Ecclesia id non facit, sed pro materia valida et pro sacramento valido agnoscit confirmationem ab haereticis et schismaticis collatam eamque oleo ab ipsis consecrato; posse autem Ecclesiam illam consecrationem repudiare atque ita indirecte eorum confirmationem reddere irritam, non videtur improbabile esse.

Quodsi id tenes, evanescent omnes difficultates, quae moventur ex aliquibus theologis, ut *Vuitasse*, De confirm. P. II, q. 2, a. 6 et recenter a *L. Saltet*, Les réordinations P. I, c. 1, ac si antiquitus confirmatio, quia ab haereticis data, pro irrita habita et nova confirmatione correcta fuerit. Nam in theoria modo exposita rationem habes, cur Ecclesia recte pro arbitrio istas confirmationes vel irritas vel validas facere potuerit.

- 128 7. Ceterum facta, ad quae provocatur, ut ostendatur istam fuisse Ecclesiae praxim parum probant. Nam vix non omnia explicari possunt, complura debent explicari non de sacramento confirmationis, sed de manus impositione (vel etiam unctione) reconciliatoria, quae cum poenitentia absolutioneque sacramentali conexas erat. Notum enim est, certi generis peccatores, maxime apostatas, per sollemnem manus impositionem et Spiritus Sancti implorationem (vid. per ritum confirmationis ritui similem) in Ecclesiam recipi consuevisse; immo in Oriente saepe additam fuisse *unctionem reconciliatoriam*, quem ritum etiam liturgia mozarabica (in libr. Ordinum ex saec. VII) exhibet (de quo cf. *Dölger*, Das Sakr. d. Firmung 148), at quem ab Occidentalibus non usurpari *Hincmar*, «De variis cap. eccles.» scite animadvertit, «ne sacramentum confirmationis iterasse *videantur*» (sicut reperies in X^o opusc. Bernaldi presbyt. Monach., scil. Mon. Germ., Libelli de lite etc. II 121).

- 129 II. De materia proxima 1. Unctionem in *fronte* ab antiquissimis temporibus omnia documenta exhibent, ita ut «in fronte chrismate ungerere» pro sacramento confirmationis expriment illudque opponant caerimoniae, quae *per sacerdotem* fiat post baptismum, cui liceat «non in fronte, sed in vertice» ungerere.

In antiquis quibusdam ritualibus orientalium ecclesiarum, quae ritum baptizandi et confirmandi *simul* exhibent, occurrunt quidem unctiones diversorum corporis membrorum, sive a presbytero sive ab episcopo faciendae; ita ut ex his solis documentis non certo distinguas quae sint baptismi caerimoniae, qui sit ritus confirmationis. Verum etiam in his ritualibus, quando exhibent functiones episcopo reservatas, episcopo post alias unctiones a presbytero factas tribuitur *unctio in capite et signatio frontis*. Vide *Dölger*, *Das Sakr. der Firmung* Absch. 2, Kap. 2, § 1, pag. 77 sqq, atque *Rit. aegypt.*, *Testam. D. N. I. Ch. (Rahmani)*, *Hippolyti* can. arab.

2. Signum crucis ad essentiam requiri, ex eo probabiliter omnino eruitur, quod «signatio», quam in confirmatione fieri antiqua traditio docet, illo signo externo exprimi debeat, quo omnes, quotquot Deo et aeternae vitae adscribuntur, insigniti sint oportet, et per quod omnis victoria spiritualis refertur. Insuper latinae formae exordium non verificatur, nisi signum crucis a ministro ducatur.

3. Debere fieri unctionem non mediante instrumento, sed immediate per manum episcopi, idque ad essentiam pertinere, omnino tenendum est contra paucos quosdam scriptores (vide *S. Alph.* VI 166), quorum singularis opinio refellitur ex iis, quae de necessitate impositionis manuum dicenda restant.

III. De impositione manuum necessaria. 1. Aliquam ma-¹³⁰ nus impositionem in confirmatione requiri, vix videtur negandum esse, cum hanc prae aliis caerimoniis commemoret S. Scriptura (Act 8, 17). Et quamquam ex eo inferri nequit, unctionem chrismatis ab essentia excludi — quod catholicae doctrinae prorsus adversatur — (de quo fusius v. dogmaticam theologiam), tamen iuste infertur, impositionem manus etiam includi debere.

2. Porro aliqui auctores putabant, ut *Merbes.*, *Fuenin* etc., hanc impositionem manuum essentialem eam esse, quae unctionem singulorum praecedit, atque super omnes confirmandos in communi fit, quando episcopus implorans Spiritus Sancti dona manus extendit. At communis omnino doctrina eaque certissima est, eam solam manus impositionem essentialem dici posse, quae unguendo exercetur, seu eo ipso, quod episcopus *manu sua* tangit confirmandum, existere actionem, quam manus impositionem iure vocemus. Atque haec ita esse, probatur 1) ex ritu Orientalium, qui generali illa manuum extensione non utuntur, sed sacramentum confirmationis certissime habent. 2) *Bened. XIV*, De syn. dioec. l. 13, c. 29, n. 17 dicit, facta illa manuum protensione ab episcopo super primos confirmandos, passim in locum eorum alios subintrare, eosque confirmari non iterata manuum extensione, neque propterea de valore sacramenti ullatenus dubitari. — Insuper qua Pontifex in epist. encycl. «*Ex quo primum*», quamquam fatetur, se nolle dirimere opiniones theologorum controversas, tamen dicit: «Quod itaque extra controversiam est, hoc dicatur, nimirum in Ecclesia latina confirmationis sacramentum conferri adhibito sacro chrismate seu oleo olivarum balsamo immixto et ab episcopo benedicto, ductoque signo crucis per sacramenti ministrum in fronte susipientis, dum idem verba formae profert.» Quae omnia ostendunt, actionem unguendi in se continere eam manus impositionem, quae essentialis sit, neque hac de re locum dubitandi relinqui.

Verum igitur est, ex S. Scriptura ostendi non posse, Apostolos per unctionem chrismatis confirmationis sacramentum contulisse: nihilo minus, si attenditur, ipsis iam primis saeculis christianis necessitatem *unctionis* efferri eamque ex traditione Apostolorum derivari, probabile fit, ipsos Apostolos manuum impositionem qua conferebant Spiritum Sanctum unguendo perfecisse.

- 131 IV. De forma. Exprimi debet in forma, ut valeat: 1) signatio confirmandi, 2) collatio uberioris salutis seu gratiae Spiritus Sancti, 3) cum aliqua probabilitate invocatio SS. Trinitatis per distinctam trium personarum expressionem, ut in baptismo.

Apud Graecos autem forma haec est: «Signaculum doni Spiritus Sancti.» Attamen ut invocationem SS. Trinitatis essentialem esse sustineatur, statuunt, apud Graecos invocationem SS. Trinitatis, quam precando praemittunt, probabiliter ad essentialiam pertinere; idque dici debet, si in latina forma verba: «in nomine Patris etc.» valorem attingunt.

Ceterum nimis absonum est, de valore graecae formae, si omnis eorum ritus praescriptus servatus sit, vel minimum dubitare.

Caput II.

De ministro Confirmationis.

- 132 I. Quis sit minister confirmationis. Minister ordinarius confirmationis (scil. vi ordinationis seu characteris episcopalis) est solus episcopus. Est de fide, Trid. sess. 7 can. 3, *de confirm.*: «Si quis dixerit, sanctae Confirmationis ordinarium ministrum non esse solum episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem, anathema sit.» — Minister extraordinarius, i. e. ex delegatione, potest esse simplex sacerdos. Est doctrina catholica certa, scil. ex continua praxi Ecclesiae, *Eugen. IV ad Armenos* l. c. (*Denzinger, Ench.*¹⁰ n. 697, al. 592)¹.

1. Episcopus quoslibet quidem valide confirmat; licite tamen solos subditos, vel potius solum intra limites suae dioecesis. Nam quotquot ibi inveniuntur, sive vagi, sive peregrini, sive quasi-domicilium habentes, ex communi consuetudine licite confirmat, nisi forte in peregrinos eorum episcopus expresse contradixerit. — In aliena autem dioecesi nulli episcopo confirmare licet, nisi episcopi proprii consensus accessit: alioqui graviter peccatur (*S. Alph. VI 171 172*).

- 133 2. In Ecclesia graeca sacerdotes confirmare valide et licite, approbante S. Pontifice, dubium esse nequit. — Atque etiam in latina Ecclesia quam

¹ Primis temporibus, cum episcopus ipse consuevisset baptismum conferre, presbyter tantum ex speciali mandato episcopi, statim post baptismum solebat conferre confirmationem. Sed cum auferretur numerus baptizandorum atque infantes recenter nati statim baptismi causa afferrentur, episcopi baptizare per se non amplius poterant, sed presbyteris hanc provinciam universim committere debebant. Quo tempore in latina Ecclesia separatio facta est confirmationis a baptismo; in orientali Ecclesia cum commissione baptizandi simul confirmandi facultatem presbyteri acceperunt approbante supremo Ecclesiae pastore: quae diversa disciplina hucusque perdurat.

plurima exempla sunt facultatis missionariis datae, ut sacramentum etiam confirmationis conferant. Quare recte *Ben. XIV* syn. dioec. l. 7, c. 7, n. 6 et 7, de ea re disputans dicit, nunc R. Pontifici eam potestatem delegandi presbyteros negare instar sacrilegii esse.

3. Utrum vero ex iure divino delegatio R. Pontificis requiratur, an sufficere possit delegatio episcopi, non ita clarum est (vide *Ben. XIV* l. c. c. 8)¹. Certum autem est, R. Pontificem illud ius sibi reservare posse, atque nunc revera neminem, R. Pontifice excepto, simplici presbytero delegationem valide confirmandi dare posse (ib.); hanc autem in graeca Ecclesia generali concessione sive tacita sive expressa adesse.

4. Cum igitur presbyter ex sola delega tione completam potestatem habere possit, qua valide confirmet: id discriminis est inter confirmationem ab episcopo et a presbytero *alienis* collatam, ut episcopus, quantumvis illicite, valide tamen confirmaverit, presbyter vero, sive quoad tempus sive quoad locum vel personas delegationem excessit, sacramentum nullatenus confecerit.

Quare sacerdotes etiam Graeci ab aliquo episcopo missi, cui R. Pontifex expresse abstulerit facultatem, invalide confirmant (vide *Ben. XIV* l. c. c. 9, n. 3). Atque prorsus certum est, presbyteros Graeco-Italos hanc facultatem non habere, cum pro iis regionibus Summi Pontifices pluries declaraverint, se nullatenus velle, ut ille ritus Graecorum servetur. (Cf. *Ben. XIV* «Etsi pastoralis».) Ceterum, nisi expresse facultas confirmandi alicubi dempta sit, a Graecis presbyteris schismaticis secundum eorum ritum valide conferri confirmationem, certum fit ex responso S. Officii, quod a Summo Pontifice confirmatum est. Vide *Conc. Collect. Lac. VI*, col. 567 sqq.

5. Qua vero ratione et modo presbyter per delegationem hanc facultatem confirmandi accipere possit, operae pretium esse duxi paucis exponere².

1) Ut actio aliqua a Christo instituta rite et vere ut sacramentalis actio exerceatur, communiter opus est potestate *ordinis*. Haec potestas ordinis completa habetur in episcopis, minus plena in presbyteris. Presbyteralem potestatem pro reliquis sacramentis, excepto ordine et confirmatione, sufficere, nemo dubitat.

2) Nihilominus in uno sacramento, scilicet in poenitentia, ordinis potestatem non sufficere, sed requiri insuper potestatem iurisdictionis, notissimum

¹ Melius tamen videntur omnia explicari, si sumatur, hanc presbyteri delegandi facultatem non excedere per se episcopi potestatem; eam autem natura sua esse R^{no} Pontifici subiectam ab eoque posse restringi vel sibi ipsi reservari. Analogiam quandam relationis inter episcopum et presbyterum quoad collationem confirmationis seu dependentiae presbyteri ab episcopo habemus in dependentia diaconi a presbytero circa administrationem baptismi et Ss. Eucharistiae. In his enim administrandis adest diacono potestas vi ordinationis, at non potestas ordinaria vel quasi-ordinaria sicut est presbytero, sed potestas ministerialis et secundaria tantum, ut possit scilicet iussus a presbytero in necessitate tanquam eius instrumentum ita agere. Similiter, ni fallor, presbyter vi ordinationis suae habet, ut possit iussus ab episcopo tanquam eius instrumentum confirmationis sacramentum administrare.

Sane analogiam tantum habemus, non paritatem. Nam in diaconi officiis illis ministerialibus non tangitur valor, si deest presbyteri delegatio, sed liceitas tantum; in confirmatione per presbyterum conferenda delegatio supremi sacerdotis, episcopi vel Papae, pertinet ad valorem. Quod quomodo concipiendum sit vel concipi possit vide mox n. 134 sqq.

² Cf. *Zeitschrift für kathol. Theologie*, Innsbr. 1882, pag. 567 sqq.

est. Quare et ordinis et iurisdictionis potestas in eodem ministro concurrere debent, ut sacramentalem absolutionem valide impertiat. An igitur pro sacramento confirmationis simili modo utramque potestatem in sacerdote coniungi dicamus, quo valide confirmationem conferat? Sunt qui putent, sacerdoti certam aliquam iurisdictionis potestatem conferri posse, quae, si accedat ad potestatem ordinis presbyteralis, completam constituat potestatem conferendae confirmationis. At non puto, ita recte rem explicari.

135 3) Scimus episcopum vi solius ordinis confirmationis conferendae potestatem habere. Iurisdictio in sacramento poenitentiae ex natura rei requiritur, quia sacramentum poenitentiae per modum iudicii institutum est: repugnat autem iudicium fieri ab eo, qui iudex non sit, seu iurisdictionis potestatem nullam habeat. At in sacramento confirmationis natura rei id non postulat, neque naturae rei id convenire videtur. Potestas ordinis videlicet, quam in episcopo sufficere videmus, non in aliquo habitu operativo consistit, sed, etsi qualitas physica sit animae inhaerens, eius tamen naturae est, ut *dignitatem* personae tribuat, quam dignitatem Christus sua institutione postulavit, ut ritus sacer a tali persona positus sacramentum evadat. Dignitatem illam plenam pro confirmatione requisitam habet episcopus eamque perpetuam, indelebilem. Presbyter, cum dignitatem minus plenam habeat, nondum aptus est ad confirmationem administrandam. At ex natura rei fieri posse videtur, ut dignitas aliqua transiens, mutabilis, debilis conferatur, quae aliquem in eadem dignitate quadamtenus constituat, quam episcopus habet ex sese, seu ex indelebili ordinatione. Idque optime convenit ipsi confirmationis naturae. Confirmatione enim homo baptizatus *miles Christi* constituitur: porro militem facere per se *ducis* est: dux vero quodammodo natus et princeps in Ecclesia est episcopus. At cum rerum natura non pugnat, supremum principem posse id, quod per se ducibus competit, alteri committere, ita ut illum transeunter in illa dignitate et potestate conscribendorum militum constituat. Similiter in nostro casu rem concipere liceat, videlicet presbyterum, qui accipit a Summo Pontifice facultatem confirmandi, elevari relate ad huius sacramenti collationem extrinsecus ad maiorem dignitatem, quam ea est, qua per characterem sacerdotalem utitur, seu dignitatem presbyteralem extrinsecus a Summo Pontifice compleri: aliis verbis, potestatem *ordinis* (quae in sola dignitate consistit) compleri in sacerdote, non vero potestatem ordinis cum potestate iurisdictionis coniungi, ac si ex hac coniunctione evaderet completa potestas confirmandi. Posse autem ipsum S. Pontificem non *quoslibet*, sed *solos presbyteros*, qui incompletam dignitatem intrinsecam iam habeant, deputare, res facti est, positiva Christi voluntate constituta.

133 4) Ergo id *quod* presbyter *recipit*, ut possit confirmare, non est potestas iurisdictionis, sed est *dignitas*, quae ad eandem speciem refertur ac potestas ordinis, attamen potestas ordinis non recte vocatur, quia non intrinsecus per ordinationem, sed extrinsecus per delegationem confertur. Id vero, *quo* fit, ut Summus Pontifex presbyterum ita elevare et aptum ministrum confirmationis facere possit, utique potestas iurisdictionis est, qua supremam facultatem *regendae* Ecclesiae habet.

• Ceterum sive haec explicatio sive alia datur, res ipsa integra manet. Scimus enim, revera Christum ita instituisse sacramentum confirmationis, ut, accedente voluntate Pontificis, simplex presbyter illud conferre possit. *Quomodo* vero id cogitare possimus vel debeamus, si quaeritur: ea explicatio

melior est, quae cum *natura huius* sacramenti et cum *analogia aliorum* sacramentorum magis conveniat¹.

II. Quae sit ministri obligatio. Obligatio illa respicit et ipsius sacramenti collationem, et modum seu ritum quo conferri debeat.

1. Quod ipsam conferendi *obligationem qua gravem* spectat, haec ea est, ut episcopus debeat *aliquoties* opportunitatem suis subditis praebere sacramenti confirmationis accipiendi. Si igitur per 8—10 annos hanc opportunitatem non praebat, ex communi doctrina *graviter* peccat, nisi vera necessitate impediatur (*S. Alph. VI 175*). Attamen ut plene satisfaciat obligationi, frequentius conferre debet.

Hinc communis sententia est, episcopum non obligari ad conferendam confirmationem moribundo petenti (*S. Alph. ib.*): nam si id uni faciat, alteri neget, ratio scandalii sit; si vero omnibus satisfacere velit, grave omnino onus ipsi imponatur.

2. Posse tamen id fieri, immo pro specialibus rerum adiunctis id laudabiliter fieri, ut episcopus sese paratum exhibeat ad moribundos privatim confirmandos, exemplum heroicum *S. Caroli Borrom.* demonstrat, qui tempore

¹ Similem fere explicationem dedit inter alios *Praxmarer* (in lib. period. «Der Katholik» 1884, I 271 sqq), quam *Dölger* (Absch. 2, Kap. 3, § 3, p. 217) aliis quidem explicationibus meliorem iudicat, at nihilominus reicit. Ipse igitur sentit, ex sese quoslibet presbyteros posse valide confirmare atque characterem presbyteralem ad id sufficere; verum Ecclesiam positiva prohibitione confirmationem ex sola presbyterali caractere conferendam reddere posse invalidam. Quod cum Ecclesia relate ad Occidentem fecisset, in latina Ecclesia presbyterum valide confirmare non posse nisi facultate a S. Pontifice accepta. Ad quam sententiam ducitur duabus rationibus: a) Nisi ea sententia admittatur, presbyteros orientalis Ecclesiae, etiam schismaticos, putat, tenere maiorem gradum hierarchicum quam presbyteros latinos; id autem esse absurdum seu continere in se contradictionem. b) Si *positiva* collatione presbyter indigeret, sine interventu R. Pontificis hanc potestatem communicare posse quoslibet episcopos; nam in orientali Ecclesia presbyteros ab antiquo tempore confirmasse ante omnem a R. Pontifice factam recognitionem.

Verum hae rationes parum suadent hanc novam explicationem, eaque e contrario gravi laborat difficultate. Ut enim ordiar a posteriore illa ratione, quod orientales presbyteri sine ulla recognitione et positivo consensu R¹ Pontificis confirmaverint: haec ratio infirmatur, si distinguis inter consensum formaliter et expresse datum et inter consensum tacitum et legalem. Nam si sumis praxim Orientalium descendere a tempore et auctoritate Apostolorum, hanc sane retinendam esse R¹ Pontifices voluerunt voluntate generali et universalis, etiamsi singulas praxes non recognoverint, dum re cognita ex causis sibi bene visis aliquam aboleverint. Ceterum si quis opinionem praetulerit, presbyteros, quamdiu Rom. Pontifex non contradixerit, ex sui episcopi delegatione et ut eius ministros confirmationem conferre posse, nihil sentit quod dogmaticè possit refelli. — Quod vero alteram rationem cl¹ *Dölger* attinet, haec, si quae contra priorem eius rationem dicta sunt probantur, eo ipso corrui; nam presbyter latinus ex se eandem aptitudinem recipiendae delegationis sive ab Episcopo sive a R. Pontifice habet, quam habet presbyter orientalis; verum non omnes latinos presbyteros eam delegationem re ipsa accipere, ut accipere solent orientales, res facti est, atque si in hac re dignitas quaedam est accidentalis et transitoria, hac sine dubio presbyteri latini longe plurimi carebunt — id quod nullatenus repugnat.

E contrario autem si verum esset, quod *Dölger* sentit, quoslibet presbyteros vi characteris sacerdotalis habere ex se facultatem valide confirmandi: difficulter explicatur, quomodo S. Pontifex eam facultatem adimere cuiquam possit, quam divinitus acceperunt.

pestis eos, qui lue infecti erant, ne confirmationis quidem sacramento privatos esse voluit, sed spreto periculo ad publica nosocomia accedebat, ut sua manu illud coeleste solatium morituris afferret.

138 3. *Modus vero et ritus* conferendae confirmationis in Pontificali describitur: *gravis* transgressio esset 1) notabilis caerimoniae accidentalis omissio, 2) omissio *omnis* vestis stricte *pontificalis*; alias leve peccatum est, paululum a praescripto Pontificalis recedere.

Quare: 1) ut severae obligationi satisfiat, satis est episcopum indui *amictu* super rochetum et *stola*; decet vero secundum Pontificale, ut adhibeat etiam *mitram*, pluviale, et ut baculus pastoralis a clerico teneatur (*S. Alph.* VI 184).

2) Omissio alapae culpa *levis* censetur; omissio vero orationum, quae praecedunt confirmationem, gravis haberi debet; a fortiore quilibet defectus, qui dubium reddat sacramenti valorem.

3) *Patrinus*, isque unus tantum, *per se sub gravi* adhibendus est. Attamen si haberi nequit, sine peccato omittitur. Patrinus autem debet esse a) confirmatus, b) designatus sive a parentibus, sive a confirmando, sive ab episcopo; c) debet tangere confirmandum. In compluribus locis mos est, ut pro omnibus confirmandis unus idemque patrinus adhibeatur, videlicet vir pro maribus, pro feminis matrona. S. Officium hunc modum extra casum necessitatis in literis ad Vicar. Apost. Verapòl. d. d. 16 Iunii 1884 reprobatur ut Rom. Pontificali contrarium (Collect. S. C. Prop. n. 696). Ut plane licite munus patrini suscipiatur, S. C. de Prop. Fide in Instruct. 4 Maii 1774 insuper monet: a) ut excludantur minores 14 annis; b) ut sit unus tantum isque eiusdem cum confirmando sexus; c) ut sit quantum fieri possit diversus a patrino baptismi; d) ut arceantur excommunicati, interdicti, publici peccatores (adde: etiam religiosi, nisi ipse confirmandus sit etiam religiosus).

4) Quamquam convenit, ut, si fieri possit, confirmatio *mane* conferatur, tamen verum praeceptum non est. Et licet locus proprius ecclesia sit, tamen rationabilis causa excusat ab omni culpa, si alius locus eligitur, neque umquam per se sub gravi locus sacer exigitur: (vide Pontificale. *S. Alph.* n. 184).

5) Si qui presbyteri ex delegatione R. Pontificis confirmant, ex instructione 21 Martii 1774 data et 3 Aprilis eiusdem anni a S. Pontifice confirmata (vide in *appendice* ad Rit. Rom.) a) severe praescribitur, ne audeant insignia pontificalia assumere, sed *alba et stola* induti confirmationem administrent; b) iubentur antea vernacula lingua delegationem suam populo praelegere et explicare, ne doctrina illa oblivioni tradatur, solum episcopum esse ordinarium confirmationis ministrum.

Caput III.

De subiecto Confirmationis, eiusque suscipiendae obligatione.

139 I. Subiectum capax. Confirmationis capax est quilibet homo fidelis baptizatus, cui saltem interpretative voluntaria sit confirmationis susceptio.

Interpretative seu habitualiter implicite voluntaria est confirmatio cuilibet, qui christianam vitam amplexus est in eaque permanet (cf. De sacr. generatim n. 66). Infantes autem, sicut in fide Ecclesiae baptizantur, ita etiam confirmari possunt.

II. Aetas. Quamquam in *latina* Ecclesia praxis communis est non conferendi seu recipiendi confirmationem nisi post annos discretionis, tamen lex proprie dicta non existit. Quare non tantum consuetudo Ecclesiae graecae in suis locis servanda est, ut scil. infantes statim post Baptismum confirmentur, sed etiam idem de consuetudine legitima Hispaniarum dici debet (cf. *Gury-Ferreres* II 269 bis), secundum quam infantes ad confirmationem adducuntur. Immo in aliis quoque regionibus ex rationabili causa ita etiam cum laesione communis praxis agere licet (vide *Ben. XIV, De syn. dioec.* l. 7, c. 19, n. 8).

Scilicet: 1. De aetate secundum communiorem praxim latinae Ecclesiae habes in Catechismo Rom. P. II, c. 3, q. 17: «quare si duodecimus annus non expectandus videatur, usque ad septimum certe hoc sacramentum differre maxime convenit». Non convenire illud differre usque ad primam Communionem, docuit Leo XIII in ep. ad Ep. Massil. d. d. 22 Iunii 1897 (vide *Etudes LXXII* 514) in sumptione, quod S. Communio differretur ad 12^m annum.

2. Nihil impedit, quin in teneriore etiam aetate infantes adducantur, 1) si aliquod periculum est, ne prius decedant; 2) si episcopus impeditus non potest frequentius confirmationis occasionem praebere.

III. Obligatio suscipiendae confirmationis. *Quae obli-¹⁴⁰gatio per se gravis non videtur esse.* Gravis autem evadere potest eius omissio ratione contemptus, ratione scandali, ratione peculiaris periculi et infirmitatis spiritualis: quamquam haec ultima ratio rarissime in praxi urgeri potest, cum alia media, quibus homo necessaria auxilia divinae gratiae sibi comparare possit, omnibus suppetant. Nihilominus quam maxime inducendi sunt fideles, ne tantum salutis medium negligant.

1. De obligatione quidem suscipiendae confirmationis, si occasio offeratur, acris est controversia. Negant obligationem gravem *S. Thom.* 3, q. 72, a. 1 ad 3 et a. 8 ad 4, eumque plerique et gravissimi theologi secuti sunt, quorum ultra viginti *S. Alph.* n. 181 affert; affirmare videtur *S. Bonav.* IV, dist. 7, a. 3, q. 2; *S. Anton.* III, tit. 14, c. 3 cum aliis. Hodie complures auctores *S. Alphonsum* secuti negativam sententiam defendere vix audent propter *Const. Bened. XIV* «Etsi pastoralis» de ritibus et dogmatibus Graecorum, ubi de Graeco-Italis loquens (§ 3, n. 4) ait: «Monendi sunt ab ordinariis locorum, eos gravis peccati reatu teneri, si, cum possunt ad confirmationem accedere, illam renuunt ac negligunt.»

Eandem etiam opinionem amplexi sunt card. ex Congr. de Propag. Fide, qui «Instructionem pro simplici sacerdote sacramentum confirmationis ex delegatione Sedis Apostol. administrante» 4 Maii 1774 confecerunt, in appendicem Ritualis Rom. translata, cum ad Constitutionem *Ben. XIV* remittentes simpliciter dicant: «hoc sacramentum . . . sine gravis peccati reatu respui non potest, ac negligi, cum illud suscipiendi opportuna adest occasio»; quod eo gravioris momenti est et auctoritatis, quia Summus Pontifex *Clem. XIV* hanc instructionem approbavit et servari iussit.

2. At hisce omnibus non obstantibus, non immerito *Scavini* III, n. 97¹⁴¹ nota — quamquam ipse non plane assentitur — animadvertit, etiam nunc esse, qui dicant, verba *Ben. XIV* non concludere. Et verba, donec clarus Ecclesia obligationem gravem existere declaraverit, prorsus existimo,

de gravi peccato non constare, nisi extrinsecus alia ratio accedat, quam supra indicavi.

Nam gravis obligatio probaretur aut ex rei natura, aut ex positiva Dei lege, aut ex positiva lege ecclesiastica. At nullo ex his capitibus satis probatur.

Ex natura rei id non probari, clare evincitur ex iis, quae disputat *S. Alph.* tum l. c., tum VI 733 (*de extrema unctione*), siquidem id, quod ad *maius* auxilium et *plenior* tantum sanctificationem institutum est, per se non est de necessitate salutis, ut bene arguit *S. Thomas*. — Neque haec diluuntur iis, quae cum *Schell* statuit *Dölger* Abschn. 2, Kap. 1, § 3, putans gratiam confirmationis homini adulto esse necessariam; quapropter confirmationem aut re aut voto susceptam esse de necessitate salutis, unde sequi grave eam suscipiendi praeceptum. Nam gratiam confirmationis simpliciter esse *necessariam*, gratis asseritur. Quam si collocat cl. *Dölger* in auxiliis gratiae actualis, responderi debet, ius ad actuales gratias christianae vitae simpliciter necessarias *per baptismum* dari (ut taceam alia sacramenta), uberioribus etiam alia via hominem sibi conciliare posse.

Ex positiva lege divina gravis obligatio non eruitur, quia neque in Sacra Scriptura neque in Traditione tale argumentum invenitur: certe mirum esset, tot auctores, qui negativam opinionem defendant, *clarum* praeceptum, si quod esset, non vidisse.

142 Tandem neque ex lege ecclesiastica certa probatio affertur. Textibus antiquorum canonum ex hoc solo supersedere possumus, quod *S. Alph.* l. c. eos ut inter infirma argumenta reiecit, ipseque in *sola* Constitutione *Ben. XIV* insistat. Sed quamquam fatemur, Ecclesiam eiusmodi legem certissime condere posse, eam tamen vere latam esse negamus.

Primo enim Constitutio illa *Ben. XIV* certe controversiam theologorum dirimere noluit. Si enim, quae agere soleat *Ben. XIV*, attendas, quando controversas quaestiones supremo oraculo finire vult, nihil ex iis *hic* eum fecisse deprehendas. Solummodo quasi transeundo verba supra citata affert, cum alias in definiendis quaestionibus singulas sibi contrarias quaestiones enumerare easque discutere consueverit. — Dein, quod maximi momenti est, pro Graeco-Italis peculiaris ratio erat, obligationem gravem non tam imponendi quam explicandi, quae pro reliquis fidelibus communiter non adest. Graeco-Itali enim aliquando suo ritui inhaerentes contra omne fas infantes a simplicibus sacerdotibus, quibus omnis facultas a R. Pontificibus dempta erat, confirmandos curabant, neque induci poterant, ut ab episcopis latini ritus, sicut Pontifices volebant, confirmationem reciperent. Illi igitur, quando confirmationem, data occasione, renuebant atque negligebant, facile et scandalum praebebant, immo et contemptum vel contumaciam probebant. Quibus circumstantiis reatum gravis peccati induci, nemo est qui neget. At inde communi lege neglectam confirmationem reatum gravis peccati involvere aut Romanum Pontificem eam communem legem condidisse, inferri nequit.

Secundo instructio illa in appendice Ritualis Romani relata faciliore etiam negotio expeditur. Ultro enim damus, Patres illos ex parte eorum stetisse, qui communiter grave peccatum in omissa confirmatione inesse putavere. At haec sententia *opinio* est, quae contra se communiorem opinionem habet, neque lex evadere ullatenus potest. Ut enim taceam, Congregationem de Propag. Fide non pollere legifera potestate pro universali Ecclesia: *forma*

legis omnino deest. Lex enim, quae ex natura sua universum populum christianum spectat, ad eum certe dirigitur; instructio autem illa, de qua sermo est, solos presbyteros spectat eosque paucissimos, qui extraordinaria delegatione a Summo Pontifice donati sunt. Neque approbatio Summi Pontificis eam amplioris auctoritatis facit, quoniam, ut dixi, deest *forma legis*. — Ita etiam *Palmieri* in *Baller.-Palm.* IV, n. 804.

Ergo *instructio fidelium* ea sit, ut, ommissa mentione gravis peccati, proponatur turpitudine ingratitude erga Deum et incuriae propriae perfectionis, et ita, si opus sit, urgeantur ad accipiendum illud donum, quo copiosa gratia et magna auxilia Spiritus Sancti conferantur: nisi forte pro negligentioribus addere velis, *aliquando* adiuncta *externa* ea esse, ut sacramenti illius neglectus grave scandalum, contemptum, periculum personale grave, atque ita grave peccatum constituere possit.

IV. Dispositio necessaria. Cum confirmatio sit sacramentum vi¹⁴³ vorum, suscipiens debet esse in statu gratiae. Quare qui graviter lapsus est confiteri debet et absolvi, aut contritione perfecta statum gratiae recuperare. Confessio quidem adultis semper *suadenda* est, eaque ex communi etiam consuetudine praemittitur.

Ex praecepto tamen alia non requiruntur, nisi status gratiae utcumque procuratus, et cognitio ipsius sacramenti atque eorum, quae in quolibet homine fidei scitu necessaria sunt: nisi adiungas pro immediata praeparatione piam et devotam mentis compositionem. — Ieiunium accedere, quando mane confertur confirmatio, Pontificale non iubet, sed suadet. — Immo, si usus alicubi est, praevis S. Eucharistiam sumi ab iis, qui iam ad S. Synaxim admissi erant, consuetudo est certe laudabilis.

Appendix.

Circa sacramentum confirmationis praecipua peccata gravia, quae¹⁴⁴ occurrere possunt, sic habeto:

1. si ex materiae aut formae defectu culpabiliter admissa confirmatio invalida aut dubia evadit;
2. si episcopus sine ulla sacra veste *episcopali* sacramentum confert;
3. si orationes, quae confirmationem ipsam praecedunt, quibus Spiritus Sanctus imploratur, omittuntur;
4. si sine aliquali necessitatis causa patrinus omittitur;
5. si episcopus in aliena dioecesi sine ordinarii loci consensu confirmat;
6. multo magis, si simplex sacerdos delegatus delegationis limites transgreditur;
7. si sine vera necessitate episcopus ultra 8—10 annos abstinet a praebenda dioecesanis opportunitate confirmationis recipiendae;
8. si fideles opportunitate oblata uti cum scandalo vel quodam contemptu negligunt.

TRACTATUS IV.

DE SS. EUCHARISTIAE SACRAMENTO.

Inter scriptores, qui consuli merentur, praeter *S. Thom.* 3, q. 73—83 et in 4, dist. 8—13 et *S. Alph.* VI, 189—424 noto hos: *Suarez*, De Sacramento Eucharistiae; *Lugo*, De Eucharistia; *Lacroix* l. 6; *Th. Tamburini*, Methodus Commun.; *Ben. XIV*, De sacrif. Missae et de syn. l. 6 et 7; *Franzelin*, De Eucharistia; reliquos vide laudatos suo loco in singulis capitibus.

145 Baptismus et confirmatio hominem, ut vidimus, Christo conformant atque assimilant, atque per hanc primam assimilationem, quae characteris signaculo efficitur, praemonstrant et quodammodo adumbrant suum omniumque sacramentorum principalem et plane divinum effectum, sanctificantem gratiam dico eiusque abundantiam, hominem vero quodam modo deificantem. Adeo copiose Deus suam caritatem atque Christi Redemptoris merita diffundere decrevit.

Verum Christus Dominus immenso erga homines amore flagrans illam deificantem gratiam multo sublimiore modo nobis conciliare voluit. Non solum per sacramenta spiritualem quandam animae secum conformationem efficere eamque pro pignore et signaculo gratiae sanctificantis dare constituit, sed realem personalemque unionem et intimum nexum cum membris suis inivit. Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum, quo realiter ipse Deus-homo praesens est, hominibus pro cibo dedit, illumque perennem atque inexhaustum fontem abundantis gratiae et caritatis augmenti effecit: quo suavissimo et efficacissimo medio nobiscum ea omnia coelestia dona communicaret, quae piissima sua passione tam abundanter est promeritus.

«Ex omnibus sacris mysteriis, quae nobis tamquam divinae gratiae certissima instrumenta Dominus Salvator noster commendavit, nullum est, quod cum Ss. Eucharistiae Sacramento comparari queat.» Catech. Rom. *De Euch.* quaest. I.

Convenit cum reliquis sacramentis in eo, quod sit signum gratiae efficax, at modo longe excellentiore. Significat igitur secundum eundem catechismum Rom. q. XI. 1) passionem Christi, quae praeteriit — quod maxime postea elucebit ex sacrificii ratione —, 2) coelestem gratiam, «quae praesens ad animam alendam et conservandam hoc sacramento tribuitur . . . 3) tertium est, quod futurum praenuntiat, aeternae iucunditatis et gloriae fructus, quos in coelesti patria ex Dei possessione capiemus».

Distinguitur autem hoc sacramentum ab aliis multis modis: 1. quod non tantum gratiam creatam continet hominibus conferendam, sed ipsum omnium gratiarum auctorem et datorem; 2. quod non in solo usu consistit, sed *permanens* sacramentum est, etiam antequam eius usus incipiat: quare distingui debet a) sacramentum *in fieri*, i. e. sacramenti confectio seu consecratio, b) sacramentum *in facto esse*, seu

sacramentum permanens, c) sacramenti ad homines *administratio*, seu distributio; 3. tandem distinguitur hoc sacramentum a reliquis, quod S. Eucharistiae confectio non solum sacramentum est, sed simul sacrificii rationem habet.

Quapropter ex natura rei divisio in duas sectiones oritur, quarum priore rationem sacramenti, posteriore sacrificii rationem considerabimus.

SECTIO I.

DE SS. EUCHARISTIA, UT EST SACRAMENTUM.

Hanc Ss. Eucharistiae ut sacramenti tractationem commode ita possumus dividere, ut cap. I. de *re* ipsius sacramenti seu de eius elemento invisibili quod continet, scil. de reali praesentia et de Ss. Sacramenti effectibus, II. cap. de sacramenti *confectione*, vid. de ministro, materia et forma, III. cap. de *usu* S. Eucharistiae, scilicet de eius aservatione, distributione, susceptione agatur.

Caput I.

De re, quam continet SS. Eucharistia.

S. Eucharistia secundum catholicam fidem sacramentum est, quo¹⁴⁶ sub speciebus panis et vini Corpus et Sanguis Christi continetur, et consequenter totus Christus, Deus et homo, vere, realiter et substantialiter praesens est, atque per corporalem sumptionem spiritualis animae refectio evadit, qua supernaturalis vita confortetur et augeatur. Vide Trid. sess. 13, c. 1 et 2.

§ I.

De reali Christi in Eucharistia praesentia.

Ut summa capita catholicae doctrinae de reali praesentia ex dogmate brevissime complectar, haec commemoro:

I. In SS. Sacramento totus Christus vere, realiter et substantialiter praesens est.

II. Totus Christus praesens est sub utraque specie, et sub qualibet speciei parte.

III. Christus praesens fit per modum transsubstantiationis panis et vini in Corpus et Sanguinem Christi.

I. De reali Christi praesentia. 1. Principio habeto doctrinam¹⁴⁷ Conc. Trid. sess. 13, can. 1: «Si quis negaverit, in Ss. Eucharistiae Sacramento contineri vere, realiter et substantialiter Corpus et Sanguinem una cum anima et divinitate Domini N. Iesu Christi, ac proinde totum Christum, sed dixerit, tantummodo esse in eo ut in signo, vel figura, aut virtute: anathema sit.»

2. Quae veritas, humano intellectui humanaeque superbiae utique impervia, effatis S. Scripturae atque omnibus Traditionis documentis

adeo clara et certa continetur, ut sine imprudentissima verborum detorsione atque maxime ridiculis effugiis a nullo possit negari. Quae omnium saeculorum documenta et Ss. Patrum effata optime collecta, vel potius ex multis pauca selecta habes apud *Hurter*, Comp. theol. dogm. III, n. 342 sqq.; *Simar*, Lehrb. der Dogm. § 149; *Schanz*, Die hl. Sakram. § 29.

3. Quamquam ipsa verba institutionis et consecrationis solum Corpus et Sanguinem exprimunt: tamen et ipsa ratio et perpetua Ecclesiae fides docet, Corpus et Sanguinem Christi in Ss. Sacramento sic praesentia fieri, ut *re ipsa* existunt, i. e. tum inter se tum cum anima et divinitate coniuncta; nam neque Corpus neque Sanguis Christi existunt separata, neque existunt mortua, multo minus ab hypostatica Divini Verbi unione dimissa. Hinc est, ut ecclesiastica definitione «Corpus quidem sub specie panis et Sanguinem sub vini specie ex vi verborum, ipsum autem Corpus sub specie vini, Sanguinem sub specie panis, animamque sub utraque vi naturalis illius connexionis et concomitantiae, qua partes Christi Domini, qui iam ex mortuis resurrexit, non amplius moriturus, inter se copulantur, divinitatem porro propter admirabilem illam eius cum corpore et anima hypostaticam unionem» existere dicamus. Trid. l. c. cap. 3.

Neque haec ita intelligenda sunt, quasi *verba* consecrationis *nullo modo* exigant praesentiam et sanguinis et animae et divinitatis Christi: — vere enim omnia haec nunc exigunt vi rei significatae, sed non exigunt vi solius significationis vocum per se sumptarum, utpote quae possint corpus mortuum, sanguinem separatum significare, idque vere significassent, si in triduo mortis Domini consecratio locum habuisset. Tametsi scilicet verba ex se solis abstrahant a statu vitae aut mortis, in quo existat corpus et sanguis, tamen propter statum Christi, in quo re ipsa est, i. e. propter statum vitalem, gloriosum, et hypostaticam unionem verba illa nunc contrahuntur ad significandum Corpus et Sanguinem Christi viva, gloriosa, atque semper et in omni suppositione qua hypostatice cum Divino Verbo unita.

148 II. De praesentia Christi sub qualibet utriusvis speciei parte. 1. De fide definita est, «in venerabili Sacramento Eucharistiae sub unaquaque specie, et sub singulis cuiusque speciei partibus, separatione facta, totum Christum contineri»: siquidem Conc. Trid. id ipsum can. 3, sess. 13 docet, quae «si quis negaverit, anathema sit».

2. *Definitum* igitur est, sub utriusque speciei *singulis partibus* Christum totum contineri, saltem cum partium separatio seu divisio facta sit. Ex qua definitione theologica explicatione satis certo concluditur, etiam ante separationem partium Christum totum sub singulis cuiuscumque speciei partibus contineri. Nam: 1) separatio seu divisio sacramentaliter nihil operatur; 2) haec existentia Christi sub qualibet parte specierum vix aliter explicari potest, nisi ut dicamus, Christum *modum* sub speciebus existendi habere *spiritualem*, i. e.: sicut spiritus, velut

anima humana in corpore, in toto spatio, cui coëxistit, et in omnibus eius partibus totus existit, ita Christus in tota hostia et in singulis eius partibus totus existit, utique non plane secundum omnem illum modum, quo anima corpori, *cuius forma est*, coëxistit.

III. De transsubstantiatione. 1. Fieri transsubstantiationem, ¹⁴⁹ hoc dicit: 1) Substantiam panis et vini non remanere, sed cessare omnino, ita ut solummodo *accidentia* seu species panis et vini remaneant. 2) In locum substantiae panis et vini succedere Corpus et Sanguinem Christi, ita tamen sicut inseparabiliter coniuncta sunt cum anima et divinitate, i. e. Christum totum praesentem fieri non solummodo quoad substantiam, sed quoad integrum eius Esse, qualis gloriose in coelis existit. 3) Cuiusmodi mutatio recte vocatur conversio substantialis seu transsubstantiatio, eo quod non est mera substantiae panis et vini annihilatio; sed desinitio substantiae panis et vini ex ea ratione exigitur, quia Corpus et Sanguis Christi praesens ponitur; ideoque substantia panis et vini *desinit in* Corpus et Sanguinem Christi; aliis verbis, annihilationis terminus est nihilum, hic autem terminus actionis sunt Corpus et Sanguis Christi praesentia ponenda. Vide Trid. l. c. can. 2.

2. Ergo ex pane et vino nihil remanet, nisi accidentia. Sed accidentia seu species vere et obiective remanent. Id enim cum dogmate conciliare nullo modo possumus, quod aliqui videntur imaginati esse, quasi nomine specierum cogitare possemus impressiones in sensus nostros immediate a Deo productas easdem, ac si substantia panis et vini adesset: nam revera aliquid obiective manens assumere debemus, quod impressiones illas in sensus humanos faciat.

3. Neque tamen ita Corpus et Sanguis Christi in locum substantiae panis et vini intrant, ut omnino eius vice fungantur. Nam substantia panis et vini substratum erat, cui tamquam subiecto accidentia inhaerebant: verum Corpori Christi eiusve Sanguini accidentia panis et vini non tamquam subiecto inhaerent, sed divinitus sine subiecto sustentantur; Corpus et Sanguis Christi divina lege alligata sunt accidentibus panis et vini.

4. Quamdiu igitur species panis et vini in aliqua particula intacta manet, tam diu Christus praesens est et manet: cum primum autem desinit esse species panis et vini, praesentia Christi seu Ss. Eucharistiae Sacramentum desinit existere; atque in eius locum succedit ea substantia, quae *naturaliter* adesset, si corruptio in vero pane et in vero vino locum habuisset.

IV. Consectaria circa usum fructumque S. Eucharistiae. ¹⁵⁰

1. Qui sumit S. Eucharistiam sub una specie, totam rem Sacramenti accipit, sive totum Christum, sicut ille, qui sub utraque specie communicat.

2. Quare si quis sacerdos maiorem effectum ex Sacramento percipit, id praecipue *per accidens* est; nimirum si forte in sumptione secundae speciei, i. e. calicis, melius dispositus est. Nam cum sacramenta ex opere operato quidem operentur, sed secundum uniuscuiusque dispositionem: dici debet, effectum Sacramenti produci pro meliore dispositione, quam sumens habet intra totum illud spatium, quo dici debeat Sacramentum *sumere*. Sed ex hac ratione homo laicus fructu nullo per se privatur: si enim ipse in sacrae

hostiae sumptione non minus bene dispositus est, quam sacerdos in ultima sumptione, eandem gratiam percepturus est unica sumptione, quam sacerdos duplici sumptione accipiet; si melius, maiorem est percepturus. — Num vero sumptio sub duplici specie *per se* ex opere operato maiorem gratiam producat, sane dubium est.

3. Qui in prima (hostiae) sumptione dispositus non sit, puta peccato mortali foedatus, sed ante calicis sumptionem recte disponatur, videtur omnino Sacramenti fructum percipere.

151 4. Pie putari licet — quamquam certum non est — sacramentalem effectum ex opere operato tam diu augeri per meliorem dispositionem, quamdiu species Eucharistiae in sumente consumptae seu corruptae non sint. Dixi effectum sacramentalem ex opere operato; nam alio modo, ex opere operantis per modum impetrationis hominem toto illo tempore, quo species eucharisticae non-corruptae manent, per se multo abundantius, quam aliis temporibus, gratias divinas sibi conciliare posse, minime est dubium, siquidem omnium gratiarum datorem sibi intime unitum habet.

5. Quamdiu autem sacrae species incorruptae maneant, certe determinari nequit. Id enim a facultate digestiva eius, qui Sanctissimam Eucharistiam sumpsit, dependet. Quamquam in homine sano non ultra quadrantem requiri communiter videtur, ut sacrae species plene corruptae sint: tamen de stomacho aegroti id dici nequit. Quod maxime attendendum est, si post aliquod tempus a sumptione vomitus sequitur, ne citius iudicemus omne periculum profanationis abesse. *Capellmann*, Medicina pastoralis sub E. II (ed. 15, p. 187) putat, spatium semihorae esse minimum illud, quod requiri debeat, ut *constet* de plena corruptione chimica sacrae speciei, neque tantum discriminis esse inter sumptionem laici et sacerdotis celebrantis: quare post vomitum, qui intra illud spatium contingat, si nulla sacra species appareat, nihilominus eiectione in sacrarium esse inicienda. Si autem specialis infirmitas adest, accidere potest, ut *etiam post complures horas* species non solum non certo corrupta, sed fere plane incorrupta reiciatur.

§ 2.

De effectibus Ss. Eucharistiae.

152 S. Eucharistia Sacramentum quidem est ante usum, attamen propter usum humanum institutum est. Plenum igitur effectum suum sumptione producit, quatenus effectus Eucharistiae qua sacramenti consideramus. Effectus vero in se excellentissimos esse, nihil est quod dicam; id enim ex ipsa huius sacramenti natura iam per se patet.

Trident. Synodus eos cap. 2, sess. 13 adumbrat, dicens: «Sumi autem voluit [Salvator noster] sacramentum hoc tamquam spirituales animarum cibum, quo alantur et confortentur viventes vita illius, qui dixit: ‚Qui manducat me, et ipse vivet propter me‘, et tamquam antidotum, quo liberemur a culpis quotidianis, et a peccatis mortalibus praeservemur. Pignus praeterea id esse voluit futurae nostrae gloriae et perpetuae felicitatis, adeoque symbolum unius illius corporis, cuius ipse caput existit, cuique nos, tamquam membra, arctissima fidei, spei et caritatis conexione adstrictos esse voluit, ut id ipsum omnes dicemus, nec essent in nobis schismata.»

Si quis igitur ad certum quandam ordinem varios effectus revocare voluerit, haec fere statuenda sunt.

I. Primus effectus: augmentum gratiae sanctificantis. S. Eu-¹⁵³charistia est sacramentum vivorum, ad augendam, non ad primo dandam iustificationis gratiam instituta; nonnisi probabiliter in eo, qui bona fide putat se in statu gratiae et debita dispositione esse, peccatum mortale delet, modo attritio saltem antecesserit.

1. Haec iam satis exposita habes, ubi de sacramentis universim egimus. Id unum addo, Sanctissimam Eucharistiam ne sacramentaliter quidem sumi posse ab iis, qui baptizati non sint. Hinc est, ut distinguantur varii modi sumendi Sanctissimam Eucharistiam: materialis, sacramentalis, spiritualis. De quo fusius infra n. 193 sq.

2. Hominem non-baptizatum ne sacramentaliter quidem sumere posse Ss. Eucharistiam, colligitur ex doctrina de baptismo atque effato S. Augustini exprimitur, debere esse de Corpore Christi eum, qui velit edere Corpus Christi. Neque propterea in eadem causa sunt peccatores baptizati et non-baptizati, si qui Sanctissimam Eucharistiam sumant. Nam non baptizati, quantumvis contritionem elicuerint, sacramentalis effectus incapaces sunt et manent: baptizati vero capacitatem effectuum sacramentalium percipiendorum habent quidem, quamvis impeditam: quare si in ipsa sumptione, antequam manducatio perfecta fuerit, veram contritionem elicuerint (siquidem in illis temporis angustiis confiteri requeunt), effectum sacramentali non privantur, sed sumptionem, quam sacramentalem tantum inceperunt, simul spirituales reddunt. Haec a nullo theologo negantur aut negari possunt.

II. Alter effectus: fervor in *exercenda* caritate divina. Effectus¹⁵⁴ omnium sacramentorum (vivorum) communis, huius Sacramenti quodammodo specialis est, augmentum vitae supernaturalis. Verum haec vitae supernaturalis augmentatio non in solo gratiae sanctificantis augmento ex opere operato efficiendo collocanda est, sed efficitur etiam per specialem et abundantiosem collationem actualis gratiae auxiliorum, quae ad exserendam spiritualem vitam eiusque nobilissimam activitatem, caritatem dico, tendunt, atque ita continuum gratiae et meriti incrementum operantur.

Videlicet: 1. Specifica ratio diversorum sacramentorum imprimis desumitur ex iure quodam, quod homini conciliant, accipiendi suo tempore actualis gratiae auxilia. Pro diverso enim fine, ad quem haec auxilia conferuntur, diversa habentur sacramenta. Hinc ex ipso sacramenti *fine* arguere licet, quatenam sint specialia gratiae auxilia, quae vi illius sacramenti conferuntur. Ss. Eucharistiae finem praecipuum esse caritatem eiusque augmentum, innumera scripta SS. Patrum testantur: quare eam ad excitandos caritatis actus potissimum institutam esse, concludatur oportet. Cf. *Bellevue*, La grâce sacramentelle 245 sqq.

2. Quocum cohaeret ipsa symboli ratio, quae in hoc Sacramento reperitur. Sub specie convivii eiusque pleni institutum est, ut significet et producat in anima id, quod in convivio largiter instructo videre licet, hilaritatem et laetitiam. Spiritualis autem laetitia et hilaritas ad caritatem pertinet; illa est enim, quae dilatat cor, quae ardorem et zelum pro Deo infundit, atque omnia, quae Deum et coelestia spectant, etsi difficillima et

ardua, non cum resignatione tantum, sed cum gaudio et exultatione aggreditur et perficit.

3. Quo fit, ut Ss. Sacramentum revera eximio modo ad augendam vitam spiritualem conferat. Si enim homo gratis actualibus propter Sanctissimam Eucharistiam sibi collatis respondet, habet abundanter, quo crescat atque perficiatur. Nam etsi omnia opera supernaturalia in statu gratiae facta vitam spiritualem et meritum augent, nihilominus quae ex caritatis motivo fiunt, ceteris paribus alia quaelibet merita longe superant.

155 III. Tertius effectus: conservatio et protectio vitae supernaturalis. Quo loco notatur effectus, qui Ss. Eucharistiam secundum Christi voluntatem reddit medium moraliter necessarium ad conservandam gratiam sanctificantem. Secundum communem enim supernaturalis providentiae ordinem homini adulto praecipue intuitu S. Communionis

1. tribuuntur auxilia abundantiora gratiae, quibus superet pericula et tentationes hominum saluti insidiantes, sine quibus aut non potest aut difficulter tantum potest omnem lapsum etiam gravem cavere. At non solum haec abundantiora gratiae auxilia, quae homini moraliter necessaria sunt, Ss. Eucharistia suo tempore digne sumentibus conciliat, sed etiam aliis modis pericula salutis removet, videlicet:

2. ipsam concupiscentiam in homine latentem cohibet et diminuit: idque maxime valet quoad concupiscentiam carnis, ita ut S. Patres multi sint in efferendo illo effectum et in pollicendo dono continentiae iis, qui frequenter et cum debito fervore ad sacram mensam accedant, atque theologorum doctrina et confessoriorum experientia id comprobet, praesentissimum et fere necessarium remedium luxuriae esse Communionis frequentationem.

3. Diabolum, qui tantam alioqui in homines, Deo permittente, per insidias et tentationes potestatem exercet, compescit, ne eas tentationes et pericula cedere possit, in quibus hominem lapsurum esse Deus praevidet¹. Compluribus igitur modis Ss. Eucharistia gratiam perseverantiae activae hominibus digne sumentibus conciliat.

156 IV. Quartus effectus: culpae venialis et poenae temporalis remissio seu diminutio. Videlicet: 1. Peccata venialia per Ss. Eucharistiam deleri, expresse docetur a Trid. l. c. Modus autem, quo id efficitur, potest esse varius. Certe delentur per actus supernaturales doloris et caritatis, ad quos Ss. Sacramentum nos excitat, idque eo magis eoque plura, quo ferventiores actus eliciantur. At ille modus *ex opere operantis* non videtur totam efficaciam explicare, sed id etiam videmur asserere debere, Ss. Eucharistiam delere *ex opere operato* culpas veniales, plures paucioresve pro hominis dispositione, etsi homo non posuit neque ponit *eos* actus, qui sufficiant ad culpas illas ex

¹ De hisce effectibus vide *Less.*, De divinis perf. l. 12, c. 15; *Hurter*, Theol. dogm. compendium III, n. 426: ex PP. ibi habes *Cypr.* Ep. 63, n. 11; *Ambros.* Serm. 8 in Ps 118, n. 48; *Cyr. Alex.* in Ps 22, 5; in Io 6, 57 (l. 3, c. 2); *Chrysost.* Hom. 46, n. 3 et 4 in Io; *Petr. Dam.* Opusc. 47, c. 2 etc.

opere operantis delendas. Immo si homo utcumque ex parte sua peccata venialia commissa retractavit, sive formali actu, sive aequivalenti affectuum suorum immutatione et purgatione, Ss. Eucharistia *culpa reatum* videtur remittere.

2. Similiter duobus modis tum ex opere operantis, tum ex opere operato S. Communio efficit poenae temporalis post remissam culpam residuae diminutionem: idque eo magis tenendum est, quod venialis culpa remissio sine ulla poenae debitae remissione hac in vita vix possibilis est.

V. Quintus effectus: unio cum proximis. Effectus caritatis¹⁵⁷ erga proximum non eo tantum sensu intelligitur, quo quaelibet sanctificantis gratiae augmentatio omnes virtutes ideoque etiam caritatem in proximum secundum infusum habitum auget; sed dubitare non possumus, quin intuitu S. Communionis Christus Dominus actuali sua gratia nos specialiter excitet atque iuvet in actibus caritatis erga proximum eliciendi sive internis desideriis et orationis suffragiis, sive externis opitulationibus.

Hanc enim mutuan inter Christianos unionem hoc Ss. Sacramento significari atque effici, et externa symbola, et liturgicae preces (cf. *Postcomm.* in festo *Pasch.*, *Secreta* in Missa de Ss. Sacramento, *prima oratio* ex tribus *ante Communionem sacerdotis* in canone Missae etc.), et Ss. Patrum dicta demonstrant¹, et ipsa S. Scriptura insinuat (1 Cor 10, 17).

VI. Sextus effectus: futura glorificatio. Nam Ss. Eucharistia dicitur¹⁵⁸ specialem titulum futurae gloriae et gloriosae corporis resurrectionis² tribuere. Quod tamen 1) intelligendum est hypothetice, modo scilicet homo vere in statu gratiae perseveraverit seu in eo moriatur; 2) non intelligitur *res* aliqua essentialiter *nova*, siquidem quicumque tandem in amicitia divina decesserint, gloriae coelestis et gloriosae resurrectionis participes erunt; at haec ipsa gloriosa resurrectio *novo titulo* conferri videtur; 3) nihil autem impedit, quominus putari liceat, singulari quodam *splendore* propter Sacram Communionem perceptam corpora Beatorum distinctum iri.

Admirabiles divini Sacramenti effectus, fortasse magis quam effectus aliorum sacramentorum, ab humana cooperatione pendent; immo id ex speciali huius Sacramenti fine nobis conicere licet. Cum enim praecipue ad excitandos divinos affectus in anima sumentis institutum sit, neque illi sine ulla hominis cooperatione in actus liberos et meritorios transire possint: omnino patet, ipsius hominis tepore, negligentia, distractionibus divinos illos fructus facile intercipi vel praescindi posse. Unde aliquam causam habes, cur huius venerabilis Sacramenti fructus aut abundantiores non sint, aut non ita admirabiles appareant. Ceterum non ex iis praecipue, quae apparent, illi effectus diiudicandi sunt. Plura de hoc notanda occurrent postea cap. 3, ubi de sumptione Sanctissimae Eucharistiae dicturi sumus.

¹ Praecipuus in hoc effectu efferendo est *Cyr. Alex.* in Io 6, 56; 17, 22; 19, 24; MG 73, 381; 74, 564 660. Cf. etiam *Hurter* l. c. n. 385; *S. August.* in Io tract. 26, c. 6; ML 35, 1606.

² Cf. *Franzelin*, De Ss. Euch. thes. 9.

Caput II.

De confectione SS. Eucharistiae.

159 Ad Sacramenti confectionem et legitimus minister requiritur, et observatio legitimi ritus seu materiae et formae, prout a Christo praescriptae sunt.

De ministro, qui conficere debeat S. Eucharistiam, id unum notandum est, solos esse presbyteros, qui consecrare possint. Quod habes *definitum* in Concilio Later. IV. *adv. Albig.* etc. (*Denz.*, Enchirid.¹⁰ n. 430, al. 357) «Et hoc utique Sacramentum [altaris] nemo potest conficere nisi sacerdos, qui rite fuit ordinatus.» Cf. etiam Trid. sess. 22, can. 2 et sess. 23, can. 1 et 3: quod insuper universa Traditio contestatur. Et re quidem vera, cum Christus Dominus solis Apostolis mandatum et potestatem consecrandi seu faciendi idem, quod ipse in ultima Coena fecerit, divino ore contulerit: nemo hanc potestatem habere potest, nisi cui per successionem Apostolorum ab Ecclesia fuit communicata, communicatur vero ordinatione presbyteratus.

Haec de ministro hoc loco sufficiant. Restat, ut de materia et forma dicamus.

De materiae Ss. Eucharistiae tum natura, tum praesentia agi debet; in utraque re videndum est, quid requiratur ad validam, quid insuper ad licitam consecrationem.

§ 1.

Materiam SS. Eucharistiae qualem esse oporteat.

160 I. Materia ad valorem necessaria est *panis triticeus* et *vinum de vite*.

II. Quamdiu secundum humanam aestimationem et usum panis et vinum substantialiter incorrupta sunt, manent materia valida; si certo corrupta sunt, invalida evadunt; si dubie, materia erit dubia.

III. Nihilominus si materia aliquod corruptionis initium aut periculum subiit, fieri potest, ut de valore quidem consecrationis dubitandum nondum sit, sed — nisi forte adsit necessitas — gravi irreverentia peccetur.

IV. Ut igitur licite fiat consecratio, materia debet esse 1) decenter munda; 2) panis debet esse formae secundum ritum diversum consuetae, 3) in latino ritu solum azymum, in graeco solum fermentatum panem licet adhibere; 4) vino ex apostolica traditione et gravi praeccepto Ecclesiae modica aqua admisceri debet.

161 **Uberior explicatio:** I. Circa materiae validitatem. 1. Panis, ut sit certo validus, debet aqua esse confectus et igne coctus.

2. Invalida materia est panis confectus ex farina pomorum terrestrium, fabarum, avenae etc., item vix non certo invalida dicenda est materia ex hordeo, secali confecta, utut *Gobat* et *Laymann* panem ex secali confectum pro materia valida at generatim illicita habent.

3. Si frumentum tritico simile est, materia dubia potest esse: sic multi de «spelta» iudicant. Alii tamen de ea aliter loquuntur. Quod inde vide-

tur factum esse, quia nomine «Spelt» non idem ubique genus frumenti designatur. Si enim nihil est nisi veri tritici species, de eius materiae valore dubitari nequit: sicut nemo diverse sentire potest de varia tritici specie, quae in Germania vocatur sive triticum aestivum sive triticum hiemale. Quare recte etiam *Scavini* III, n. 227 dicit de tali spelta: «Eam teste *Gobat* tract. 3, n. 29, *Laym.* l. 5, tract. 3, c. 2, n. 2 aliisque censent esse materiam validam et licitam, quia ex spelte fit panis usualis optimus . . . , qui sine scrupulo adhibetur in Missa . . . Hinc pro praxi consulendum peritorum iudicium, et praestat attendere ad communem dioecesis et regionis aestimationem.»

4. Invalida est massa, licet ex farina triticea, *cruda*; aut in aqua per modum pulvis cocta; aut notabili lactis alteriusve materiae copia permixta (saltem panis sic confectus esset materia valde dubia).

5. Dubia insuper materia sunt orbiculi seu formulae illae *vario colore tinctae*, quibus literae obsignari consueverunt.

6. Quodlibet vinum de vite materia valida est: immo etiam mustum ex ¹⁰² uvis *maturis* recenter expressum, quamquam per se extra necessitatem licita materia non est, tamen est *valida*, ut clare colligitur ex *Rubr. Missalis* IV, n. 2: «Si fuerit . . . mustum de uvis tunc expressum . . . conficitur sacramentum, sed conficiens graviter peccat.»¹

7. Aliud vero dicendum est de vino arte confecto. Immo etsi chimice eadem sint elementa, materiam certe dubiam dixerim, cum non quid chimice, sed quid humana aestimatione vinum *de vite* sit, attendi debeat. Quare materia inepta vel summopere dubia dici debet vinum, quod copiosa aquae affusione et sacchari mixtione triplo aut quintuplo plus augetur, quam est

¹ In necessitate, i. e. in defectu alterius materiae, licere in musto consecrare, colligi potest ex cap. «*Cum omne*» 7, dist. 2 de consecr. «Si necesse sit, botrus in calice comprimatur et aqua misceatur.»

Dein attendendum est ad communem aestimationem pro regione, in qua vivitur, et ad vini confectionem ibi consuetam: ex qua facilius aliquid licitum evadit, quod alibi non liceat.

Hac in re habes utilissimum documentum ex resp. S. Off. 22 Iulii 1706 circa *vinum ex acinis uvae passae* (Rosinen) confectum; quod si sollicitè praeparatur, materiam et validam et licitam esse posse, non solum postquam liquor expressus satis efferbuerit, sed etiam antea, certo constat. Vide *Coll. Concil. Lac.* II, col. 505.

Videlicet P. Iosephus de Hierusalem O. Min., praefectus missionum Aethiopiae, exposuit modum conficiendi vini ita: Sumuntur v. g. 4 librae zebibi (acinarum uvae passae), franguntur, atque in apto vase tunduntur, ac deinde totidem frigidae aquae librae in idem vas infunduntur, eaque in infusione servantur per sex, octo, vel ad summum decem horas: extrahitur postea uvae passae materia, eaque ab exteriori aqua purgata panno stringitur, vel torculari premitur. Liquor inde expressus vinum est, quo sine ulteriore diligentia utuntur, dum celebrant.» Hac praemissa explicatione, et variis experimentis factis pro eruendo dicto vino, *Sanctissimus*, auditis votis Eñorum, *dixit, licere, dummodo ex colore, odore et gustu dignoscatur esse verum vinum.* — Quod sane supponit, posse constare, modo ne nimia aquae copia affundatur vel citius res peragatur, antequam succus ex acinis satis exprimi possit. Facilius igitur ubique tale vinum videtur licite adhiberi posse, si soli acini illi ex moderata aquae copia affusa turgentes torculari subiciuntur et modo nostris regionibus consueto musti effervescencia expectatur, atque ita vinum defaecatum diffunditur.

Licet etiam adhibere vinum obtentum ex musto, quod ante fermentationem vinosam per evaporationem igneam condensatum est, dummodo haec decoctio fermentationem alcoholicam haud excludat, ipsaque fermentatio naturaliter obtineri possit et de facto obtineatur. S. Off. d. d. 5 Aug. 1896 et 22 Maii 1901: vide *Anal. eccl.* IX 379.

quantitas naturaliter elicita: quo indubitanter fit, ut *notabilis* sit mutatio et permixtio alienae materiae.

8. Eo magis invalida materia est liquor ex pomis aliisque fructibus expressus, aut vinum adustum.

9. Parva autem alterius materiae commixtio valorem non afficit; quamquam videtur materia aliquo modo fieri illicita, nisi rationabilis causa sit, v. g. vini conservatio, quae illam parvam additionem suadeat¹.

Cf. hac de re libellos periodicos «Theologisch-praktische Quartalschrift», Linz anni 1881, fasc. 1.

163 II. Circa usum materiae. 1. Materiam *dubiam* consecrare vix unquam licet, nisi forte ad sacrificium *complendum*, si materia certo valida iam haberi nequeat.

2. Materia in *corruptionis initio* nondum est invalida, neque dubia. Quod colligitur ex *Rubr. Miss.* l. c.: «Si vinum coeperit aescere vel corrumpi, vel fuerit aliquantulum acre . . ., conficitur Sacramentum, sed conficiens graviter peccat.» Quae ut recte intelligantur, nota a) de vino: illud «aescere», quod constituat materiam quamquam non dubiam, sed *graviter* prohibitam, intelligunt scriptores de paulo notabiliore aescencia, vide *S. Alph.* VI 207, q. 1, «nam vinum parum aescens, deficiente alio vino, adhibere licet sine scrupulo», ut ait S. Alph. approbans alios, ut *Gobat, Sporer, Lacroix*, idque *Ben. XIV* notif. 77 extendit ad eos, qui in aliena ecclesia celebrent, aut quibus cura vini non incumbat, cum difficulter aliud vinum habere possint.

b) Idem per se de pane dici debet, ut, quando coeperit primo corrumpi, vel mucidus fieri, valeat quidem consecratio, communiter tamen non liceat, nisi non solum et *valoris* dubium nullum sit neque ulla notabilis alteratio, sed etiam gravior quaedam causa excusans accedat.

Hic attende decret. S. R. C. in *Gandav.* (Decr. auth. n. 2650 ad I, 1 et 2), quod refertur tum ad particulas pro populo consecrandas tum ad maiorem hostiam pro Missa:

1) «An attenta consuetudine Rector licite consecrare possit species a tribus mensibus tempore hiemis, vel a sex mensibus in aestate confectis?»

2) «An casu quo Rector sive Pastor ecclesiae praxim illam approbet, nec velit eam relinquere, alii sacerdotes in eadem ecclesia inservientes possint tuta conscientia in hoc Pastori obsecundare, utendo praefatis speciebus?»

R. «Ad 1^m: Negative, et eliminata consuetudine, servetur Rubrica. Ad 2^m: Negative. Atque ita servari mandavit.»

Quare scienter illis uti non licebit, nisi forte, omni periculo corruptionis absente, gravis ratio accedat. Cf. postea c. III de asservanda Ss. Eucharistia n. 178 cum notis.

164 3. Mitius iudicandum est de *accidentalibus defectibus* in materia omnino valida. Quare notant scriptores complures cum *S. Alphonso*: a) hostia fracta aut maculata uti, secluso scandalo, esse peccatum veniale tantum; rationabilem causam ab omni culpa excusare, e. g. si defectus ille post oblationem

¹ Circa hoc habes nunc decret. S. Off. a Leone XIII approbatum d. 31 Iulii 1890, quo declaratur: licere vino aliqui debili quo melius conservetur admiscere quantitatem spiritus vini (Alkohol), «dummodo 1) spiritus (Alkohol) extractus fuerit ex gemine vitis, et 2) admixtio fiat, quando fermentatio tumultuosa defervescere inceperit et 3) quantitas alcoolica addita una cum ea, quam vinum de quo agitur naturaliter continet, non excedat proportionem 12%; quam si naturaliter iam excedat, augeri posse ad 17—18%, decret. S. Off. 5 Aug. 1896 docet: cf. Anal. eccl. IV 385 483.

factam tandem advertatur. — Idem ex pari ratione dic de vino parum turbido, si aliud commode haberi non possit.

b) Pariter cum *S. Alph.* docent, etiam solius devotionis causa celebrari posse, quando magna hostia desit, cum hostia parva, i. e. eius formae, quae pro usu populi adhibetur: si vero celebretur coram populo, eum ad tollendam admirationem de defectu occurrente monendum esse.

4. Gravior omnino censetur *defectus in ritibus principalibus* circa materiam, ¹⁶⁵ scil. a) Sacerdotem latini ritus solo *azymo*, graeci ritus solo *fermentato pane* posse uti, praeceptum *grave* est, a quo vix ulla ratio umquam excusat, excepta necessitate complendi sacrificium, si panis adhibitus deprehenditur corruptus, neque alius panis, qualem ritus requirit, potest haberi. — Verum sacerdos itinerans debet quidem in *suo* ritu, si huius ecclesia adest, celebrare; sed si sola ecclesia alieni ritus adest, in ea celebrare potest quidem in suo ritu, at videtur etiam posse alieno ritui sese conformare, hinc celebrare latinus in fermentato, graecus in azymo: vide *S. Alph.* VI 203 et Coll. L. c. II, col. 605; melius tamen servat etiam tum ritum suum.

b) *Admixtio aquae*, quae in ipso ritu celebrandi Missam fieri debet, si suo tempore facta non fuerit, *ante* consecrationem supplenda est, postea minime. Vidè Missale, *Rubr. de defect.* tit. 4, n. 7. — Cavendum est, ne nimia aquae copia affundatur, maxime si vinum est debile; nam usque ad tertiam partem aquam admiscere, dubiam reddere potest materiam consecrationis: sufficit modicissima aquae pars, seu una alterave gutta. (Vide *Eugen. IV*, Instruct. ad Arm.; *Denzinger*, Enchirid. ¹⁰ n. 698, al. 593.)

§ 2.

Materia Ss. Eucharistiae quomodo debeat esse praesens.

I. Materia consecranda debet ita esse praesens, ut per verbum ¹⁶⁶ «hoc» possit demonstrari, idque *ad valorem*. Insuper vera aliqua voluntate sive actuali sive virtuali determinari debet et assumi ad consecrandum; quod pariter ad valorem necessarium est. *S. Alph.* ex *Busenb.* et aliis n. 211 et 213.

Unde haec sequuntur: 1. Non consecratur hostia sacerdoti moraliter non praesens, ut quae post tergum est, neque videtur posse consecrari hostia in tabernaculo *clausa*, siquidem per «hoc» non demonstratur. *S. Alph.* ib. — Neque ulla particula consecratur, si quis ex praesenti cumulo velit *novem* consecrare non determinans quas, vel: *tot quot nunc distribuendas habuerit*; siquidem intentio non feratur in ullam materiam determinatam.

2. Neque consecratur hostia, quae, sacerdote prorsus inscio, posita est in corporali et quam numquam ad consecrandum assumpsit. *Busenb.* apud *S. Alph.* n. 215.

3. Consecratur autem utraque hostia, quam sacerdos consecrans in manibus tenet putans, se unam solam tenere; quia eius intentio est consecrare, quod tenet in manibus, hancque intentionem *ipso facto* actualiter habet, nisi forte — quod obiective grave peccatum est — contrariam voluntatem fovit expresse. Vide Missale, *Rubr. general. de def.* tit. 7, n. 2.

4. Guttulas in calice dispersas, si vel specialem intentionem sacerdos non fovit, vel specialiter intendit consecrare ut intendit Ecclesia, non videtur consecrare: nam cum *reverenter* non possint consecrari, voluntas eas consecrandi censetur non adesse; nihilominus quia res dubia est, eas post con-

secreationem abstergere non licebit, sed cum S. Sanguine aut cum ablutione sumendae sunt. *S. Alph.* VI 215, *Lacr.* l. 6, p. 1, n. 449.

Quando vero sacerdos bis terve celebrat, consultius est cavere diligentius, ne quae guttulae dispergantur in calice, atque omne quod in calice continetur expresse consecrare velle; quo melius caveatur omnis materiae dubie consecratae sumptio.

5. Idem dubium est circa minimas micas panis, non quae cum hostiis utcumque cohaerent — nam illae certo consecrantur — sed quae iam ab illis separatae cum hostiis in ciborio existunt. Potest sacerdos sine expressa voluntate sua Ecclesiae menti sese conformare; potest etiam expresse excludere intentionem illas micas consecrandi. Nihilominus postea ex micis, quae in fundo ciborii inveniuntur, plures erunt dubiae, aliae certo consecratae, siquidem vix continget, ut non al quae particulae post consecrationem ab hostiis separentur. Cf. *Lacroix* ib.

187 II. Ut ritualibus Ecclesiae praeceptis satisfiat, materia consecranda, eaque omnis, sive sacerdos pro se tantum, sive etiam pro Communionem populi consecrat, *sub gravi praecepto* debet tempore consecrationis esse, 1) super altare, 2) in corporali, 3) si altare solum lapidem consecratum insertum habet, in ipso hoc lapide consecrato: quod de ipsis hostiis parvis expresse monet *Bened. XIV*, De sacrif. Missae sect. 2, n. 139; *Navarr.*, Manuale c. 25, n. 83; *Suar.*, De Euch. disp. 81, sect. 5; *Tambur.*, De sacr. Missae l. 2, c. 1, § 3 *casus quartus* et ib. c. 5, § 2, n. 12; *Gury-Ballerini* II, n. 281 etc., 4) sub praecepto veniali ciborium discoopertum esse debet.

Quae ut magis explicentur, nota: 1. Sufficit, ut ciborium quoad maiorem partem in sacra petra consistat, cum Rubricae idem disponant de sacro calice. Et quamquam per se omnis materia consecrata usque ad Communionem sacerdotis consistere debet in sacra petra: nihilominus, si propter sacri lapidis angustiam calix et ciborium simul in eo consistere nequeunt, hic non videtur tantus defectus esse, ut ciborium in eo altari consecrare non liceat; videtur enim tunc sufficere, ut ipso consecrationis tempore materia accessoria in sacro lapide ponatur, statim removenda, ut locum cedat calici consecrando. — Ceterum in tota huius rei cura, ut materia consecranda in sacra petra consistat, *moralis* diligentia sufficit. Rectoris seu praefecti ecclesiae est, lapidem in medio altari sic collocare, ut pro celebrante sufficiat communi more in corporali materiam consecrandam disponere.

2. S. R. Congreg. prohibuit, ne parvae hostiae pro populo consecrandae in altero corporali separato ponerentur; sed sive in ciborio vel patena collocantur, sive nude in corporali: in ipso eodem corporali ponendae sunt, in quo calix et hostia sacerdotis ponitur. Ita 12 Aug. 1854. *Annal. iur. Pontif.* ser. II, p. 2192.

188 3. Dubia quaedam moventur de consecratione particularum, quae in ciborio positae remanserint omnino *extra corporale*, et quarum sacerdos oblitus sit, quamquam ante Missam sit monitus: utrum videlicet in hoc casu solummodo adsit inculpabilis laesio praecepti ritus, an etiam consecrationis valor tangatur. Circa quod practice haec dicenda sunt:

1) Si sacerdos in Missa iam consecraturus de parvis hostiis cogitavit, etsi ex errore eas reliquit extra corporale, certissime consecratae sunt.

2) Si sacerdos eas intra Missam, ut in offertorio, aspexit atque consecrare intendit, magis etiam si tunc temporis eas assumpsit atque in corporali super sacrum lapidem se eas collocare putavit: dubium esse nullo modo potest, quin sint consecratae, etsi momento consecrationis earum plane immemor fuit, siquidem intentio consecrandi implicite dirigitur ad omnem materiam consecrabilem, quae intra Missam a sacerdote vera intentione ad consecrandum assumpta est, sive re sive sola mente, modo ne intentio retractata sit.

3) Si intra Missam sacerdos nullatenus cogitavit de particulis, eaeque extra corporale relictæ sunt, consecratio practice dubia est, quia non certo constat de voluntate consecrandi sive explicitè sive implicite habita. Nam monitio antea v. g. a ministro facta, id quidem effecit, ut sacerdos haberet intentionem particulas postea ad consecrationem assumendi, sed certum non est, eum illas revera assumpsisse seu intentionem revera executum esse; siquidem voluntas illa ante Sacrum concepta *non certo* dici potest materiae consecrandæ determinatio tempore consecrationis perdurans, sed probabiliter erat tantum propositum postea illas particulas assumendi et in consecratione includendi: quod, num factum sit, dubium manet¹. Cf. *S. Alph.* n. 217.

4. Verum si particulae *in corporali* positæ erant, utcumque tandem sacerdos tempore consecrationis earum oblitus est: rationabilis dubitatio de consecratione oriri nequit: nam si sacerdos ipse eas in corporali posuit, ipse initio Missæ eas consecrandas vere assumpsit et determinavit; si minister eas in corporali posuit ante Missam, fieri non potuit, quin sacerdos eas, maxime tempore offertorii, adverterit atque satis ad consecrandum assumpserit: denique semper omnes liturgicæ actiones saltem implicite ad eas particulas etiam dirigebantur.

5. Si vero, sacerdos nullatenus advertente, ciborium a ministro allatum est, etsi in corporali positum, aut nulla, aut saltem dubia est earum consecratio.

6. Si igitur dubia manet consecratio, particulae aut in sequenti Missa sub conditione iterum consecrandæ sunt, aut — id quod, nisi aliunde in-

¹ Videlicet materiam consecrationis principalem, i. e. hostiam maiorem et vinum calicis, impossibile est non assumi ad consecrandum; quare si sacerdos duas hostias in manu tenuit putans esse unam, quando consecrationis verba pronuntiabat, sine ulla dubitatione utraque consecrata est; quamquam si ante consecrationem id advertit, unam reponere et tamquam panem benedictum post ablutiones consumere debet. At materia *superaddita* actione ab ipsa liturgica actione distincta assumi et determinari debet, idque, ut omne dubium removeatur, *intra Missam* vel externa vel saltem interna actione. Quare si tota actio circa particulas posita mansit omnino extra Missam, dubium validæ consecrationis non omnino tollitur. — Optime rem proponit *Lacroix* in indice ad vocem «Eucharistiae Sacramentum» dicens: «si sacerdos, *advertens* ciborium consecrandum cum hostiis minoribus poni in corporali, *intendit consecrare*, quamvis postea non amplius ad illas reflexionem expressam habeat, *valide* consecrat: quodsi *advertat ciborium poni extra corporale*, et postea reflexionem non habeat, probabilius non consecrat: hinc in praxi tales hostiæ erunt de novo in alia Missa sub conditione consecrandæ.» Nimirum in posteriore casu cum advertat, hostias esse extra corporale, *absoluta voluntas* consecrandi concipi licite non potuit; idem dic, si neque advertat, particulas in corporali poni neque eas poni extra corporale, siquidem etiam tunc voluntas probabiliter ea tantum fuit, qua *proposuerit* consecrare, sed non ea, qua particulas illas iam *absolute addiderit reliquæ materiae consecrationis*: solum autem propositum consecrandi certe non sufficit, ut hostiæ sint consecratae.

commodum oriatur, maioris reverentiae causa praefendum videtur — post sumptionem sacri calicis ante ablutionem a sacerdote celebrante consumi debent.

169 7. Restat, ut dicatur, quo tempore materia consecranda afferri debeat. Quod imprimis de accessoria materia notandum est; nam materia principalis in ipso ritu Offertorii, suo tempore abesse nequit. Tempus aptum etiam pro materia accessoria Offertorium est: quo longius illud iam est elapsum, eo difficilius particulae in ea Missa consecrandae admittuntur. Accuratus haec: Si paulo post Offertorium particulae pro populi Communionem afferuntur, sine graviore causa eas consecrare licet, oblatione mentaliter facta; incepta Praefatione, aliquanto gravior causa adesse debet; incepto iam Canone, causa *absolute gravis* videtur prorsus requiri, ut eas particulas consecrandas assumere liceat. Quare si unus alterve fidelis diutius Communionem expectare deberet, satius esset, particulam ex hostia sacerdotis *detrahere*, quam alias particulas consecrandas addere. Si aliter plures sine Communionem remanerent, *Ben. XIV*, De sacrif. Missae l. 3, c. 18, n. 5 approbat, licere post Praefationem, antequam Canon sit inceptus, parvas hostias assumere. Si autem magna pars populi non sine offensa aut Communionem privaretur, aut nimis diu expectare deberet, esset, ut videtur, haec ratio omnino sufficiens, cur etiam incepto Canone particulae consecrandae afferrentur. Cf. *S. Alph. VI* 217, IV cum *Tamb.*, Meth. celebr. II, c. 5, § 2, n. 10 sq., *Gobat. tract. 3*, n. 85 sq.; *Lacr. l. 6*, p. I, n. 450 etc. — Numquam autem licet post consecrationem Missae peractam super ciborium allatum speciatim verba consecrationis pronuntiare: id adeo certum est, ut vix conveniat hoc adnotare; esset enim sacrilege essentiam Missae secundo peragere idque imperfecte.

§ 3.

De forma Ss. Eucharistiae.

170 I. Formam consecrationis esse ipsa verba Christi, quae sacerdos Christi nomine profert, sine errore in fide negari nequit.

Eugen. IV in Instr. ad Armenos dicit: «Forma huius Sacramenti sunt verba Salvatoris, quibus hoc confecit Sacramentum; sacerdos enim in persona Christi loquens hoc conficit Sacramentum.» *Denz.*¹⁰ n. 698, al. 593.

II. Quare dicendum est, essenziale esse in consecratione panis «hoc est (enim) Corpus meum», in consecratione calicis saltem: «hic est (enim) calix Sanguinis mei».

In consecrationis forma: «Hoc est enim Corpus meum» omnia et singula verba sunt essentialia, excepta vocula «enim»: cuius omissio materia peccati *venialis* est.

Loco «hoc» dicere «illud», dubiam reddet consecrationem, item si «est» omittatur. Vide *S. Alph. VI* 221 224, q. IV.

Si «hic» loco «hoc» dicitur *adverbialiter* (aliud si per errorem grammaticalem pro pronomine sumitur), invalida est consecratio; item si loco «est» dicitur «fit».

Ex negligenti pronuntiatione, sine prava mente, corrumpere «est» in «es», «corpus» in «copus», «meum» in «meu», «calix» in «calis», «sanguinis» in «sanguis» etc. non reddit invalidam nec dubiam consecrationem: quamquam, si vere incuria committitur, id a veniali peccato excusari nequit. *S. Alph. n. 224.*

III. Ad essentiam consecrationis calicis pertinere insuper verba, quae¹⁷¹ adduntur «novi et aeterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum», sunt qui affirmant: verum sufficiens ratio id affirmandi esse non videtur.

Scilicet: 1. Contra opinionem dicentium, sine verbis «novi et aeterni testamenti etc.» consecrationem calicis valide non fieri, est 1) analogia consecrationis panis, 2) quia in diversis liturgiis diversa ex illo additamento omittuntur: quare saltem non omnia ad valorem consecrationis pertinere possunt.

Difficultas tantum sumitur ex aliqua Rubrica, et ex verbis *S. Thomae*. — Rubr. tit. 10 *de defect.* n. 3 docet: «Si obierit sacerdos *semiprolata forma Sanguinis*, tunc alter prosequitur Missam, et super eundem calicem repetat integram formam» — verum, cum non possit sciri, quousque sacerdos prior verba pronuntiaverit, hoc monitum cautissime datur, etsi per verba «hic est calix Sanguinis mei» consecratio perficitur, sicuti ib. etiam sermo est *de semiprolata forma Corporis*.

S. Thomas in 4 dist. 8, q. 2, a. 2 dicit: «illa, quae sequuntur, sunt essentialia sanguini, prout in hoc Sacramento consecratur, et ideo oportet, quod sint de *substantia formae*.» At quo sensu haec dicta sint, interpretes non consentiunt. Potuit *S. Thomas* illa verba *de substantia formae* esse dicere, eo quod externe exprimant audientibus characterem sacrificalem Sanctae Eucharistiae: quod indicari videtur inciso illo «prout in hoc Sacramento consecratur»; idque verissimum est, videlicet verbis illis substantialiter *efferi* rationem sacrificii. Sed id ad ipsum consecrationis valorem exigi, propterea dici nondum debet; nam sacrificii ratio non in ipsis verbis, sed in ipsa reali actione consistit: quare incongruum videtur, vocem «essentialia», qua *S. Thomas* usus est, premi atque pleno sensu sumi.

2. Quapropter puto, si priora verba «hic est calix Sanguinis mei» in¹⁷² dubie rite prolata sint: 1) propter aliqualem errorem et omissionem in verbis subsequentibus ne licere quidem formam integram repetere, ut si «novi», aut «aeterni»; aut «mysterium fidei» omissum sit;

2) immo ne propter quemcumque quidem talem errorem obligationem repetendae sub conditione formae statui posse, cum consecratio videatur moraliter certo valida;

3) attamen si notabilis error occurrerit, propter complurium auctorum sententiam, conditionatam repetitionem licere.

3. Voluntaria autem mutatio vel omissio in illis verbis «novi et aeterni testamenti etc.» non potest sine gravi peccato fieri.

Ceterum propter distractionem forte occurrentem, atque dubium inde exortum circa rectam verborum consecrationis pronuntiationem aliquid repetere raro licebit, eo quod raro rationabile dubium erit. Ipsa Rubrica tit. 5 n. 2 monet: «Si celebrans non recordetur se dixisse, quae in consecratione communiter dicuntur, non debet propterea turbari. Si tamen certo ei constet, se omisisse aliquid eorum, quae sunt de necessitate sacramenti, resumat formam. Si vero valde probabiliter dubitat, se aliquid essentialia omisisse, iteret formam, saltem sub tacita conditione.»

IV. Verba, quibus invocatur virtus divina ad perficiendam conse-¹⁷³ crationem et complendum sacrificium, sive post, sive ante verba Christi, (epiclesim) ad formam consecrationis nullatenus pertinere, certissimum

est. — Verba, quae historiam ultimae coenae referunt: «Qui pridie quam pateretur etc.» formaliter ad formam consecrationis non pertinere, aequè certum est; indirecte autem seu eatenus eo pertinere, ut per ipsa verba celebrans constituatur ut in persona Christi agens, opinantur pauci quidem theologi: quae opinio, etsi non est ab Ecclesia proscripta, tamen fundamentum non habet.

Circa quae nota: 1. *Pius VII* 8 Maii 1822 *in lit. ad Patriarcham Melchit.* «prohibet omnibus, quominus sustineant ac tueantur illam opinionem a schismaticis hominibus propugnatam, consecrationem non consistere unice in verbis Christi, quibus utraque Ecclesia occidentalis et orientalis utitur, sed ad perfectam consummatamque consecrationem addi oportere precandi formulam, quae in liturgia occidentali antecedit, in orientali subsequitur.»

2. Quare etiam ut prorsus antiquata reicienda est eorum opinio, qui putant, Christum ipsum non verbis, sed sola benedictione consecrasse in ultima coena.

3. Sententia Scoti dicitur, quam aliqui recentioris aetatis comprobarunt: verba «qui pridie etc.» propterea requiri, ut *significetur*, consecrationem proferri in persona Christi, aliter illud «hoc est Corpus meum» non significare corpus Christi, sed sacerdotis; alii autem Scotum aliter explicant.

At haec opinio ita singularis est, ut *Lugo* disp. 11, n. 39 dicere potuerit, illam sententiam ab omnibus reici. Nam verba illa *sola* non efficiunt, ut sacerdos loquatur in persona Christi, neque hoc significant, cum mere *historice* sumi possint. Quare, ut re ipsa non *historice* tantum, sed *assertive* sive *operative* in persona Christi dicantur, id efficitur tandem intentione sacerdotis; satis autem et habetur et significatur haec eius intentio, eo quod verba illa in liturgica hac actione sollemniter profert, quando quidem et vult et omnibus spectantibus apparet velle Missam celebrare.

4. Hinc fit, ut solummodo si consecrationis verba repetenda sint postquam celebrans iam longius progressus sit, resumere debeant ex praecepto Ecclesiae: «qui pridie etc.», quo *congruentius* ad ipsam consecrationem deveniatur. Sin autem statim inter consecrationem error corrigendus est repetitione formae, non resumantur oportet illa verba «qui pridie», sed sola ipsius consecrationis forma.

174 Appendix.

Graviter peccat praecipue ille:

1. qui utitur materia corrupta, aut utcumque non valida;
2. qui utitur materia, quae paulo notabilius *coepit* corrumpi, aut notabiliter impura, aliave materia permixta est: ita tamen, ut pro minore maioreve gradu indecentiae facilius aut difficilius excusatio adesse possit;
3. qui sciens formam corrumpit, aut sine rationabili causa sive totam formam, sive eius notabilem partem repetit;
4. qui consecrat extra Missae celebrationem;
5. qui sciens materiam consecrandam extra corporale sacrumve altare relinquit;
6. qui non curat, ut debito tempore sacrae species renouentur, si notabilis indecentia, magis etiam, si periculum corruptionis propterea inducitur.

*Caput III.***De usu SS. Eucharistiae.**

Scriptores de hac re tractantes laudari merentur inter alios: *Apoll. Maier*, Liturgische Behandlung des Allerheiligsten; *Probst*, Verwaltung der Eucharistie; *De Herdt*, Sacrae liturgiae praxis; *Hartmann*, Repertorium rituum; *Thalhofer*, Handbuch der katholischen Liturgik; — praeter proprios liturgiae fontes: *Missale, Rituale, Caereemoniale Episcop.*, *Decreta S. R. C.* authentica (sub auspiciis Leonis XIII edita 1898—1901) eorumque anteriorem editionem *Gardellinianam* tertiam.

*Articulus I.***De SS. Eucharistiae asservatione.**

I. Asservanda est Ss. Eucharistia in ecclesiis cathedralibus, parochialibus, regularibus, et in ecclesiis monialium sub clausura stricta viventium. — Pro aliis autem ecclesiis consulenda est consuetudo vel Apostolicum indultum; item pro oratoriis et sacellis. Cf. *Benger*, Compendium § 90.

In conservatoriis, ad communitatem spectantibus, cui sacerdos ut rector praeest, non difficulter indultum Apostolicum conceditur, ut S. Eucharistia asservari possit; etiam nonnumquam in grangiis seu villis regularium. Interdum autem Apostolicum indultum etiam conceditur pro oratorio domus privatae: modo semel in hebdomada sacerdos celebrans sacras species renovet.

Utrum in ecclesiis filialibus Ss. Eucharistia sine privilegio asservari possit necne, circumstantiae et consuetudines considerandae sunt. Si sacerdos aliquis illi ecclesiae praeest et apud eam habitat, facile licentia obtinebitur, immo, licentia existente, desideratur vel praecipitur, ut Ss. Sacramentum ibi custodiatur pro commoditate et securitate Viatici; verum ubi sacerdos deest, in ecclesiis vel sacellis ruralibus indultum concedi minime consuevit. Cf. inter alios *S. Alph.* VI 424, magis particularia vide *Maier* l. c. 522 sqq.

II. De modo asservandi Ss. Sacramenti sufficit afferre praescripta Ritualis, iisque paucas notulas adicere¹.

I. «Curare porro [parochus] debet, ut perpetuo aliquot particulae consecratae eo numero, qui usui infirmorum et aliorum fidelium Com-

¹ Modum asservandae Ss. Eucharistiae non semper eundem fuisse notum est. Persecutionis tempore primis saeculis Ss. Sacramentum fidelibus domi asservandum tradebatur, quo ingruente necessitate pro Viatico uterentur vel sese ad agonem confortarent. Face Ecclesiae reddita, quando sacrae aedes et templa augebantur atque splendidius extruebantur, pro sola necessitate infirmorum Ss. Sacramentum in ecclesiis asservari consuevit, cum fideles, qui liturgiae assistere poterant, intra Missam solerent S. Communionem sumere. Asservabatur in ciborio, quo nomine vocabatur tota illa custodia, qua altare protegebatur, per modum tecti super illud extructa atque columnis fulta; ex medio illo tecto pendulum erat sacrum vasculum in modum columbae vel turriculi confectum, quod Ss. Eucharistiam contineret. — Paulatim factum est, ut in ipso altari tabernaculum construeretur, atque ciborium vocaretur sacrum illud vas, quod in tabernaculo inclusum Ss. Eucharistiam contineret. — Cf. *Probst* l. c.; *Benger*, Pastoralth. § 78.

munioni satis esse possit, conserventur in *pyxide*¹ ex solida decentique² materia, eaque munda et suo operculo bene clausa³, albo velo cooperta⁴, et quantum res feret, ornato in tabernaculo⁵ clave obserato.»⁶

177 2. «Hoc autem *tabernaculum* conopaeo⁷ decenter opertum, atque

¹ Pyxis non consecratur, sed benedicitur similiter, ut vestes sacrae.

² Pyxis, quantum fieri potest, sit ex eadem materia, quae in calice praescribitur, ideoque aut aurea, aut saltem argentea vel stannea intus deaurata. Verum propter verba Ritualis non constat de rigoroso praecepto deaurationis, saltem si sit pyxis argentea (cf. etiam infra *de vasis sacris* in Missa). Excluditur materia aeris, vitri, ligni etc. Quod de pyxide dictum est, valet etiam de lunula ostensorii, quae excipit sacram hostiam exponendam: sit igitur, quantum fieri potest, intus deaurata atque ita constructa, ut purificari possit; quod commodius fit, si duae laminae semicirculares medio cochlearum disjungi et arctius coniungi possunt.

S. Congr. R. 4 Febr. 1871 *Vicario Ap. Daniae* respondit, non decere sacram hostiam inter duas laminas vitreas sic includere, ut illae laminae tenuissimo quidem circulo aureo vel deaurato circumducto contineantur, ipsae tamen vitreae laminae, non aureus circulus, sacras species tangant. — At si latior est ille circulus, sphaerulae autem vitreae convexae sacras species non tangunt, sed circumdant, non tantum nihil obstat, quominus tale vasculum pro lunula usurpetur, sed ex maiore reverentia et cura contra omnem SS. Sacramenti profanationem commendari et laudari debet.

³ Pyxis suo operculo bene claudi debet; quare minime sufficit palla aliudve operculum superpositum, quod solum in necessitate ad asservandum Sanctissimum Sacramentum pro brevi tempore permitti potest. — Multo maior abusus est, sanctam hostiam in lunula non clausa nudam in tabernaculo collocare.

⁴ Pyxis aliudve vasculum Sanctissimam Eucharistiam continens in corporali vel palla benedictis collocari debet; pyxis velo albo serico est circumdanda, ita ut in tabernaculo non nuda appareat.

⁵ Tabernaculum communiter ex ligno conficiendum est: alicubi maioris securitatis causa ferreum praescribitur. Extrinsecus *debet* esse deauratum; intus vero *debet* esse serico — etiam villosu — panno albo ornatum vel deauratum. Cf. *Decr. auth.* n. 3254 ad VII et 4035 ad IV.

⁶ Clavis tabernaculi (vel claves) debet esse sub diligenti custodia, eaque non laici, sed ipsius *sacerdotis*, ut pluries S. Congr. decrevit et S. Pontifices monuerunt. Vide *Maier* l. c. p. 543; *Gard.* n. 940 987 1048 4097 4918 5029 etc. (*Decr. auth.* n. 529 635 2830 2904). — At rector ecclesiae clavem tabernaculi retinere potest in sacristia sub alia clavi atque *hanc* committere sacristae seu aedituo pro tempore, quo ipse praesens non est et clavis tabernaculi necessaria esse potest: *Gasparri*, De Euch. n. 1000. Aliquando etiam privilegium habetur ut in *Collectan. S. Sedis* ed. I, n. 336, ubi Pius IX 13 Dec. 1874 indulsit cuidam Vic. Ap.; ut in domibus religiosis piisve institutis permittere posset ex rationabili causa aliam tutam tabernaculi clavis custodiam.

⁷ Conopaeum, quod Rituale requirit, non ubique quidem conspicitur; sed ad conformitatem cum Rubricis revera saltem convenit, illud inducere etiam ibi, ubi contraria consuetudo verae obligationi fortasse moderata est. S. C. enim praeter «ornatum tabernaculum», licet extra sit deauratum (S. C. Epp. et Reg. 26 Oct. 1575), semper conopaeum requirit: vide *Maier* l. c. p. 542 sqq. — Est autem conopaeum velum ad instar tentorii, quo extrinsecus tabernaculum circumtegatur, seu etiam ex loco paulo altiore usque ad basim tabernaculi undequaque descendens; materia non praescribitur, convenit materia uti pretiosiore; color aut albus sit, aut secundum tempora et festa mutetur, ita tamen, ut loco nigri coloris, si occurrat pro tempore, violaceus sit adhibendus: ita 21 Iulii 1855 in *Driocensi* ad 10 Decr. auth. n. 3035.

ab omni alia re vacuum¹, in altari² maiore vel in alio³, quod venerationi et cultui tanti Sacramenti commodius ac decentius videatur, sit collocatum: ita ut nullum aliis sacris functionibus, aut ecclesiasticis officiis impedimentum afferatur.»

3. «Lampades coram eo plures, vel saltem una die noctuque perpetuo colleceat⁴; curabitque parochus, ut omnia ad ipsius Sacramenti cultum ordinata integra mundaque sint, et conserventur.»⁵

4. «Sanctissimae Eucharistiae particulas frequenter renovabit⁶; ho- 178

¹ In tabernaculo nihil servari licet nisi Ss. Eucharistiam, et sacra vasa, antequam post usum purificata sunt. Quare non licet simul cum Ss. Sacramento ibi asservari vasa vacua et purificata, sacra olea, sacras reliquias sive Sanctae Crucis sive Sanctorum, multo minus purificatoria, claves, alia id genus. Cf. S. Congr. Ep. 3 Maii 1693 (*Benger* l. c.).

² Consuetudo asservandi Ss. Sacramentum non in medio altari, sed ad latus in pariete aut in turricula ad id constructa (Sakramentshäuschen) Romae reprobatur, eam in *epist. ad Ep. Limburg.* 21 Aug. 1863 S. Congr. Rituum nomine S. Pontificis omnino prohibuit (vide *Benger* l. c.): quare quantum fieri potest, eiusmodi usus tollendus est; quamquam *Maier* op. cit. (edit. anni 1860) p. 539 adhuc mitius iudicat, si diuturna consuetudo alicubi morem illum probaverit, quem *Bened. XIV*, Const. «*Accepimus*» 16 Iul. 1746 antiquitus usitatum fuisse testatur.

³ Communiter Ss. Sacramentum in altari maiore asservatur; in ecclesiis autem cathedralibus debet in alio altari asservari, ne videlicet sacrae functiones episcopales impediantur, cum commode et reverenter observari simul non possint et reverentia Ss. Sacramento debita et rubricae sacrarum functionum.

⁴ Peccatum grave tamen non constituitur, nisi per integrum diem et noctem lampas extincta mansit. (Cf. *S. Alph.* n. 248.) Oleum per se debet esse *olivarum*; ex necessitate autem episcopus permittere potest, ut aliud oleum, etiam alio deficiente petroleum, substituitur; quod tamen non sine graviore causa faciendum est. «Generatim utendum esse oleo olivarum; ubi vero haberi nequeat, remittendum prudentiae episcoporum, ut lampades nutriantur ex aliis oleis, quantum fieri possit, vegetabilibus»: vide *Decr. auth.* n. 3121. — Quare sola ratio minuendi expensas iusta non est, cum potius in aliis rebus minui debeant; aliud est, si paupertas et ecclesiae et parochiae accedit.

⁵ Altare, in quo Ss. Sacramentum asservatur, ornatus habere debet et lampades plures, quam forte alia altaria reliquiis vel sanctis imaginibus distincta. Quod nihilominus non sic intelligitur, ut auferendae sint lampades ad altare Beatissimae Virginis aliorumve Sanctorum appensae, sed ut potius maior earum numerus addatur ante Sanctissimum. S. R. C. 2 Iulii 1661, ut refert *Benger* l. c.

⁶ Caeremoniale episcoporum statuit, ut saltem semel in hebdomada sacrae species renoventur, aut etiam saepius, si necesse sit, idque variis legibus sancitum esse, *Gardell.* in Gand. 16 Dec. 1826, n. 4623 (*Decr. auth.* n. 2650) ad l. 1 et 2 adnotat. Nihilominus, si excipias casum, quo propter speciales circumstantias loci et tempestatis valde incongruae id necesse est, et quando in privilegio asservandae Ss. Eucharistiae in oratoriis et locis alioqui non permissis expresse ea lex adiungitur (id enim aliquando fieri certum est): praxis communis et statuta dioecesana, immo etiam conciliorum provincialium Romae recognitorum id ad quatuordecim dies extendunt, atque *Bened. XIV*, Constitutione «*Etsi pastoralis*» § 6, n. 9 et *Clemens VIII*, «*Sanctissimus*» 31 Aug. 1591 pro Graecis approbant, ut octavo aut saltem *quintodecimo quoque die* renovatio fiat. Idem *Innocent. IV* in *litteris ad legatum Cypr*i fecerat, Quare *Gardellini* ipse concludit: «Quodsi ad quindecim dies protrahatur renovatio, non id reprobandum culpaque vertendum . . . secus nec *Clemens VIII* tempus hoc pro Italo-Graecis determinasset.» — Notant autem auctores, per integrum mensem sacras species non renovari mortale peccatum posse facile evadere: v. *Scavini*¹⁰ III, n. 279.

stiae vero seu particulae consecrandae sint recentes¹; et ubi eas consecravit, veteres primo distribuatur vel sumat.»²

179 III. Loco appendicis pauca hic adnoto circa *Sanctissimi Sacramenti expositionem*, de qua confer *Maier* op. c. pag. 249—437.

1. Distinguitur expositio publica et expositio privata. — Expositio quoad formam *publica* est expositio in ostensorio non velato ita facta, ut populo aditus ad ecclesiam, ubi expositum est Sanctissimum Sacramentum, pateat. — Expositio *privata est*: 1) quae fit in ciborio non extracto e tabernaculo, sed in vestibulum tabernaculi protracto. 2) Etiam privata censi debet expositio in ostensorio, quae fit in oratorio sive ecclesia regularium *ianuis clausis*, ita ut fidelibus aditus non pateat, sed summum uni alterive hospiti, qui quasi de familia specialiter admittitur: cf. *Bouix*, De regular. V., sect. 3, c. 2, q. 13. — 3) Expositioni privatae secundum *Scavini* III, n. 121 not. *ex notificatione* Card. *Morozzo* 14 Aug. 1834 equiparari potest expositio *in ostensorio velato*, i. e. tenui velo albo circumdato, ita ut sacra species oculis fidelium non appareat.

2. Ad expositionem *publicam* requiritur causa publica et approbatio sive licentia episcopi: quod multoties etiam relate ad regulares S. R. C. declaravit atque praescipit. Causa autem publica sine dubio est devotio specialis promovenda.

Expositio *privata* fieri potest solo consensu superioris vel rectoris ecclesiae etiam ex causa privata, v. g. ad implorandam sanitatem homini privato aegrotanti; eamque expositionem privatam priore loco notatam «de consensu episcopi», etiam affluente populo, sic fieri posse, ut tabernaculum aliquod speciatim ad hoc consuratur et in altari pro populi devotione magis adaptato collocetur, S. R. C. declaravit: vide *Gard.* n. 3162. Verum ille episcopi consensus hic non intelligitur pro qualibet causa, sed solum quoad *modum* expositionis.

Articulus II.

De distributione Ss. Eucharistiae.

§ I.

Quibus competat ius distribuendi.

180 I. Solus sacerdos est ordinarius minister Ss. Eucharistiae; diaconus ex delegatione in casu necessitatis minister est extraordinarius. Trid. sess. 13. c. 8.

Diaconus, quamquam ex ordinatione sua id habet, ut possit Sanctissimam Eucharistiam dispensare, tamen ex hodierna praxi hoc non potest, nisi ad causam alicuius necessitatis commissio sacerdotis accessit. S. R. C. 25 Febr. 1777 (Decr. auth. n. 2504). Si autem de Viatico agitur, ne eo moribundus

¹ S. *Carolus Borromeus* praescipit, ne assumerentur umquam hostiae, nisi quae infra tres hebdomadas essent confectae. Cf. *Benger* l. c. et Decr. auth. ut supra n. 162, ubi reprobatur abusus adhibendi hostias a tribus mensibus confectas.

² Id igitur in renovatione ciborii ante omnia notandum est, ne umquam recenter consecratae hostiae aliis addantur: sic enim summum periculum inducitur, ne una alterave particula ultra modum diu servetur, atque ita lex renovandi sacras species illusoria evadat. Neque omitti debet diligens ciborii purificatio, ne videlicet minimae particulae residuae cum iniuria Ss. Sacramenti corruptioni exponantur.

privetur, commissio utique expectanda non est. Nam necessitas, cui commissio accedere debeat, intelligitur longe minor, scil. notabile aliquod incommodum, quod sive sacerdoti sive fidelibus oriretur, nisi diacono Eucharistiae dispensatio committeretur.

II. Ut in aliena ecclesia Ss. Eucharistiam distribuere sacerdoti liceat, 181 requiritur licentia parochi vel rectoris: verum cum licentia celebrandi etiam licentia Ss. Eucharistiae distribuendae dari censetur ex consuetudine hodie vigente, nisi forte in Communionem paschali parochus exceptionem faciat. Cf. Müller III, § 94. — In sacello autem privatae domus cum indulto Apostolico celebrandae Missae non dabatur antea eo ipso facultas distribuendae Ss. Eucharistiae; sed quid liceret, ex indulto superaddito, aut ex licentia *episcopi*, cuius erat haec concedere, repeti debebat. Ita Const. *Ben. XIV* «Magno» § 15 edita 2 Jun. 1751, et ex parte S. R. C. d. 10 Febr. 1907.

Sed d. 8 Maii 1907 S. Pont. *Pius X* statuit, «ut in Indultis oratorii privati intelligatur inclusa facultas S. Communionem distribuendi iis omnibus christifidelibus, qui sacrificio Missae adsistunt, salvis iuribus parochialibus: contrariis non obstantibus quibuscumque». Ergo S. Communionem suscipere licet etiam iis, qui assistendo Missae oratorii privati praecepto dominicali satisfacere non possunt. — Iura autem parochialia sunt, ut parochus reservetur administratio Viatici et Communionis *paschalis*. Num prohibita maneat Communio devotionis die Paschatis vel etiam Feria V in Coena Domini, si forte in speciali indulto hi dies non eximerentur a Missa in privato oratorio celebranda, ex ipso indulto sumi debet.

Minus etiam obstat, quominus in oratoriis regularium S. Eucharistia distribuatur; idque valet non solum de oratorio principali, sed etiam de oratoriis secundariis. Nam in eorum oratoriis sine restrictione distribuendae S. Eucharistiae licentiam Pontifices concesserunt Patribus Soc. Iesu *Gregor. XIII* «Decet Romanum Pontificem» et «Usus altaris viatici», *Paul. III* «Licet debitum», immo in *hac* facultate celebrandae Missae etiam illa licentia omnino censenda est contineri: est enim eiusmodi facultas, si personale quidem privilegium conceditur, *strictae* interpretationis, *latae* autem interpretationis, quando per privilegium communitatibus datur.

III. Regulares, etsi in suis ecclesiis et oratoriis S. Eucharistiam mi- 182 nistrare possunt fidelibus, etiam die Paschatis (cf. decr. 28 Nov. 1912 in Acta Ap. Sedis IV 726): tamen non possunt sine venia episcopi aut commissione parochi ad aegrotos S. Eucharistiam (publice) deferre; multo minus per modum Viatici S. Communionem praebere.

Videlicet: 1. Regulares, cum ex officio ordinario curam animarum non habeant, id solum possunt erga fideles, quod S. Pontifex vel episcopus concessit. Quare in suis ecclesiis quidem sacramenta fidelibus confluentibus administrare possunt, ut S. Pontifices expresse constituerunt, atque etiam aegrotorum confessiones ubique — modo approbati sint — audire possunt (vide infra *de sacramento poenitentiae* sect. 3, c. 1, a. 3, § 1): sed S. Eucharistiam ad aegrotos deferre, ad eos solos spectat, qui ordinariam curam fidelium vi muneris habent, scilicet ad parochos eorumve superiores. Quapropter solummodo

ex eorum commissione regulares id sibi sumere possunt, ut *Suarez*, De Euch. disp. 72, *Castrop.*, De censur. disp. 3, p. 26 bene explicant.

2. In casu Viatici et extremae unctionis fertur excommunicatio erga regulares, qui illegitime sine necessitate sibi illud munus contra iura parochialia arrogaverint (vide infra *de censuris*).

3. Administratio autem sacramentorum non solum erga regulares subditos, sed etiam erga familiares illi restrictioni non subicitur; atque ratio est plana, siquidem superior regularium in eos vi muneris sui officium quasi-parochiale habet. Vide etiam *Müller* l. c.

183 IV. Communiter nemini, ne sacerdoti quidem extra celebrationem Missae, licet sibi ipsi S. Communionem sumere, neque laico eam ad alterum deferre. Verum secluso scandalo, sacerdoti infirmo. licebit sibi S. Eucharistiam sumere, si aliter S. Communionem privaretur. Immo nonnulli concedunt, id laico licere in casu necessitatis Viatici, si id aliter ei administrari non possit; magis etiam posse laico in casu summae necessitatis id committi, ut alteri S. Eucharistiam pro Viatico deferat, ita ut saltem tempore pestis episcopus hoc laico pio committere possit.

1. In casu verae necessitatis, ne moribundi Viatico priventur, licere laico (tum sibi sumere, tum) alteri deferre Sanctam Eucharistiam idque ei committi *posse*, censent *Cajetan*; *Suarez* disp. 72, sect. 1, n. 10; *Laym.* l. 5, tract. 4, c. 7, n. 6; *Mazzotta* c. 3, § 1 De Euch., citans pro eadem sententia *Greg. de Val.*, *Regin.*, *Filliucci*: neque *S. Alphonsus* eam doctrinam ullatenus reprobat VI 237 in fine. Idem concedit *Ninzatti* n. 1078, «si desit sacerdos qui absolvat».

2. Ut autem sacerdoti liceat, sibi sumere Sacram Communionem, talis necessitas nullatenus requiritur; immo approbante *S. Alphonso*, sola devotio et defectus alterius sacerdotis sufficit. VI 238.

§ 2.

De obligatione administrandae S. Eucharistiae.

184 Quae de illa obligatione dicenda sunt, facile eruuntur tum ex generali caritatis officio, tum ex speciali officio, quod vi muneris habent, qui curae animarum exercendae sunt praepositi. Quare haec pauca nota:

I. Parochus aliique curam animarum ex munere exercentes tenentur sive per se, sive per alterum administrare S. Eucharistiam subditis suis toties, quoties rationabiliter petunt.

Quamquam illam obligationem fidelibus satisfaciendi potius severius quam laxius interpretari convenit: tamen ex se grave peccatum dici nequit, raro alicui petenti non obsecundare, etsi fiat sine iusta causa: potest autem grave fieri per accidens. Cf. quae dicta sunt supra n. 48. — Ab omni peccato parochus excusari potest, si petitio sine causa fit importuna sive ex se sive propter alia parochi negotia. Multo minus crimini verti potest, quando denegat frequentiore Communionem iis, qui ad eam rite dispositi non sunt: verum id publice facere non licet, nisi de illa indispositione publice constet.

II. Praecipue vero debent aegrotis Viaticum praebere, immo prospicere, ut illud sumere velint et sumant; idque pro conditione per-

sonarum et circumstantiarum etiam saepius: de qua gravissima obligatione visitandi infirmos eorumque saluti prospiciendi vide, quae infra in tractatu de sacramento ordinis dicentur circa specialia officia parochi.

III. Debent etiam curare, ut pueri suo tempore ad sumendam S. Eucharistiam praeparentur et admittantur, idque in periculo mortis longe severius, quam extra illud. De tempore admissionis dicetur sequenti articulo.

IV. Reliqui sacerdotes (vel diaconi), atque ipsi parochi non-parochianis, tenentur solum in casu necessitatis hoc officium praestare. Quare gravis obligatio fere restringitur ad periculum mortis. Quod si imminet, quilibet sacerdos, qui praesto sit, debet aegroto succurrere, etsi Sacramento illo non indigeat tamquam medio salutis necessario: attamen si sacerdos grave damnum subire debet, alienus sacerdos multo facilius, quam parochus, excusatur.

§ 3.

De modo S. Eucharistiae ministrandae.

I. In danda sacra specie servanda est consuetudo Ecclesiae: quare numquam licet in latino ritu laico dare S. Eucharistiam sub specie vini. Sub specie panis danda non est hostia maior, quali sacerdos in celebratione utitur, neque plures hostiae parvae (cf. decret. S. C. C. 12 Febr. 1679 ab *Innoc. XI* expresse approbatum); licet tamen, si necessarium est, parvas hostias dividere, sed summum in duas vel tres partes, ne particula nimis parva evadat; licet etiam pro uno alterove communicaturo, qui aliter diutius exspectare deberet, ex hostia maiore pro Missa consecrata particulam detrahere.

Sacram Eucharistiam sub specie vini laico dare in latina Ecclesia numquam licet, ne in necessitate quidem Viatici id unquam permittitur: sicut longe communius etiam negatur, fieri posse consecrationem in pane fermentato, etsi necessitas Viatici urgeat (*S. Alph.* n. 203). Sola ratio perficiendi sacrificium causa esse potest, cur fermentatus panis alio omnino deficiente sumatur. Videlicet quamquam iuris divini censetur esse, ut moribundus sumat S. Eucharistiam, praeceptum azymi vel fermentati panis iuris divini esse dici nequit: nihilominus illud divinum mandatum Sacram Eucharistiam pro Viatico sumendi intelligitur, modo convenienter sumi possit.

Circa administrandam et sumendam S. Eucharistiam in ritu alieno Pio X S. Pontifici visum est omnia illa abolere decreta, quae ritum promiscuum in usu Ss. Eucharistiae prohibent vel coangustant, atque per Bullam «*Tradita ab antiquis*» die festo Exaltationis S. Crucis 14 Sept. 1912 haec statuit:

1. «Sacris promiscuo ritu operari sacerdotibus ne liceat: propterea suae quisque ecclesiae ritu Sacramentum Corporis Domini conficiant et ministrant.»

2. «Ubi necessitas urgeat nec sacerdos diversi ritus adsit, licebit sacerdoti orientali, qui fermentato utitur, ministrare Eucharistiam consecratam in azymo, vicissim latino aut orientali, qui utitur azymo, ministrare in fermentato; at suum quisque ritum ministrandi servabit.»

3. «Omnes fidelibus cuiusvis ritus datur facultas, ut pietatis causa Sacramentum eucharisticum quolibet ritu confectum suscipiant.»

4. «Quisque fidelium praecepto Communionis paschalis ita satisfaciat, ut eam suo ritu suscipiat, et quidem a parochio suo; cui sane in ceteris obeundis religionis officiis addictus manebit.»

5. «Sanctum Viaticum moribundis ritu proprio de manibus proprii parochi accipiendum est; sed urgente necessitate fas esto, a sacerdote quolibet illud accipere; qui tamen ritu suo ministrabit.»

6. «Unusquisque in nativo ritu permanebit, etiamsi consuetudinem diu tenuerit communicandi ritu alieno; neque ulli datur facultas mutandi ritum, nisi cui iustae et legitimae suffragentur causae, de quibus S. Consilium Fidei propagandae pro negotiis Orientalium iudicabit. In his vero causis numeranda non erit consuetudo quamvis djuturna ritu alieno communicandi.» (Acta Ap. Sedis IV 614 sqq.)

187 II. Caerimoniae concomitantes eae sunt, ut, nisi urgentem necessitatem excipias, vestis sacra *sub gravi* requiratur, lumen sub veniali, preces sive antecedentes sive subsequentes sub veniali. *S. Alph.* VI 241. Item, excepto casu necessitatis, observari debet, ut S. Eucharistiam distribuatur sacerdos pollice et indice manus dexterae; si vero illos digitos impeditos habet, praestat aliis uti, quam *populum*, aut *singulos moribundos* S. Communionem privari.

Scilicet: 1. Omittere *omnem* vestem sacram, nisi necessitas adeo urgeat, peccatum grave est; at omittere solam stolam, aut solum superpelliceum, grave peccatum certo dici nequit. Deferre autem Sacramentum ab uno altari ad aliud sine ulla sacra veste, non excedit peccatum veniale. *S. Alph.* l. c. n. 241.

2. In locis haeticorum vel infidelium aut ex sese, aut ex privilegio a Sancta Sede concessa licebat iam dudum Sacram Eucharistiam ad aegrotos clam deferre sine vestibus sacris: verum in *Instructione Ben. XIV* (quam vide in *appendice ad Rit. Rom.* anni 1877) hoc praescribitur pro ipsis regionibus Turcarum et infidelium, ut sacerdos Sacram Eucharistiam deferens saltem *sub communi* veste sua *deferat stolam*, quae ab aliis non videatur, ne vid. sine omni sacra veste Sanctissimum Sacramentum feratur. In eundem sensum habes responsum S. R. C. 4 Febr. 1871 in una *Vicariatus Apost. de Dania, Gard.* n. 5469: «omittendum non esse, quotiescumque fieri possit, scil. ut sacerdos saltem in cubiculo infirmi talari et stola se induat». Generale decretum vide infra num. sequenti.

188 3. Sanctissimum Sacramentum capite cooperto ad aegrotos deferri — *quando palam defertur* — S. Congr. difficulter permiserat, nisi quando per agros deferendum esset. Quamquam si vere graves rationes sunt, ita ut propter aëris inclementiam valetudinis detrimentum sacerdoti timendum sit, ne illud quidem exclusit, quominus id in oppidis fieret, ut videri potest in *Oriolensi* 22 et 27 Aprilis 1871 *Decr. auth.* n. 3246.

Verum huic difficultati aliisque incommodis occurritur per generale decretum d. d. 23 Dec. 1912 (*Acta Ap. Sedis* IV 725). Videlicet ad Quaes.: «An Ordinarii permittere possint, ut mala affectis valetudine, qui domo egredi nequeant et S. Communionem ob devotionem petant, cum praesertim in aliqua parocia plures petant, vel aliquis petat frequenter, S. Eucharistia privatim, seu non observatis Ritualis praescriptionibus, ab ecclesia domum deferatur», R. «Affirmative ex iusta et rationabili causa, servato saltem ritu proposito a Bened. XIV in Decr. *Inter omnigenas* 2 Febr. 1744, § 23, scilicet: *Sacerdos stolam semper habeat propriis coopertam vestibus; in sacco seu bursa pixidem recondat, quam per funiculos collo appensam in sinu reponat; et numquam solus procedat, sed uno saltem fidei, in defectu clerici, associetur.*» Quodsi hoc permittitur quoad Communionem solius devotionis, multo magis in casu Viatici.

4. In ipsa Sacrae Communionis distributione, si diacono legitime commissa est, nullus ritus mutari debet, sed a diacono *omnia* perficienda sunt, sicut a sacerdote, ommissa, ut videtur, sola benedictione populi *post* datam Communionem, et mutato modo deferendae stolae: si autem cum Sanctissimo Sacramento danda est benedictio, hanc diaconus impertiatur oportet. Vide *Analecta Sanctae Sedis* ser. IX, vol. V, p. 1, col. 1136, ubi refertur responsum, quod a. S. C. tulit Coadi. Vicar. Apost. T nquini Occidentalis: «Diaconus, qui ex mandato sui Vicarii Apost. defert Sanctum Viaticum infirmis, potestne facere aspersionem aquae benedictae, dicere ‚Misereatur etc., Indulgentiam etc., signare infirmum, dicere ‚Dominus vobiscum‘ et benedicere cum Sanctissimo Sacramento infirmum et assistentes?»

R. «Deficiente presbytero et Vicarii Apost. concurrente licentia, *affirmative in omnibus.*»

5. Post Communionem extra Missam, i. e. sive omnino extra Missam, sive immediate ante vel immediate post fit, ex Ritualis Romani Rubrica dicenda est saltem Oratio de Sanctissimo Sacramento (quae tempore Paschali mutatur) praemissis versiculis «Domine, exaudi orationem meam» etc. et «Dominus vobiscum»: quam *legem* veri nominis esse, tum ex Rituali patet, siquidem Rubricae, quando aliquid praescribunt, non consueverint id aliter exprimere, nisi ut hic quoque fit, utendo voce: «*Sacerdos dicit*», tum ex responso S. C. R. 24 Sept. 1842 (*Gard.* n. 4947): «An in Communione fidelium post versum ‚Panem de coelo‘ dici omnino debeant ante orationem versiculi ‚Domine, exaudi‘ etc.?» R. «Affirmative, ut praescribitur in Rituali.» Versus autem et antiphona «O sacrum convivium etc.» pro libitu dicuntur aut praetermittuntur, ut ex Rituali evidens est.

III. Tempus S. Eucharistiae fidelibus distribuendae est tempus Missae, i. e. tempus, quo vel iure ordinario vel ex privilegio celebrare licet; verum facilius admittitur latior huius temporis extensio, quam in ipso Sacro faciendo. Viatico vero administrando quodlibet tempus sive diei sive noctis aptum est; immo etiam pro aliis aegrotis, qui alioqui ieiuni manere non possent, aliquoties legitimum tempus anteveti debet.

De tempore, quo fidelibus in Ecclesia Sacra Communio possit distribui, *S. Alph.*, loquens sane de praecepto gravi, solummodo excludit tempus nocturnum et illam diei partem, quae ad vespem vergit; ita ut saltem propter speciales circumstantias permittat, Sacram Eucharistiam ieiunis distribui posse etiam tempore pomeridiano, cum tempus Missarum iam omnino elapsum sit, ut hora secunda vel tertia pomeridiana.

Quod autem alii opponunt Rubricam Ritualis, et responsum S. R. C. (*D. auth.* n. 2572) 7 Sept. 1816 in *Tuden.* ad 23, id rem non evincit. Nam 1) Rituale loquitur de tempore, quod *per se* deceat et conveniat observari. 2) Responsum illud S. R. C. *legem non tulit*, respondit tamen ita, ut pro particulari illo casu etiam illud tempus fortasse comprehenderet, quod alias, utpote nocturnum, excludi deberet. Nam interrogata: «An in die magni concursus ad Indulgentiam plenariam vel Iubilaeum possit ministrari Sacra Eucharistia fidelibus aliqua hora ante auroram et post meridiem?» dixit: «Affirmative in casu, de quo agitur, a tempore ad tempus, quo in illa ecclesia Missae celebrantur vel ad formam Rubricae, vel ad formam indulti eidem ecclesiae concessi.» At indultum speciale aliquando concedit, ut Missae celebrentur paulo post mediam noctem; quod tempus sane ex com-

muni lege ineptum est ad distribuendam fidelibus Sacram Communionem: id quod comprobatur ex lege, quae vetat, ne post primam Missam in nocte Nativitatis Domini celebratam liceat Sacram Communionem distribuere, nisi privilegium speciale obtineatur. — Verum eiusmodi privilegium omnibus institutis religiosis, piis locis, clericorum seminariis, ubi Ss. Eucharistia habitualiter servatur, per Pium X d. 1 Aug. 1907 data est, ita ut ibi cum Missarum celebratione etiam S. Eucharistiam in nocte Nativitatis distribuere liceat; quod tamen ex decr. 26 Nov. 1908 non licet nisi ianuis clausis, neque in ecclesiis vel oratoriis publicis quae publico fidelis populi usui inserviant.

Etsi Rituale moneat, Sacram Eucharistiam, si fieri possit, esse *intra Missam* distribuendam: tamen consuetudo late vigens et causae communiter occurrentes id effecerunt, ut verum praeceptum, etsi sub veniali tantum, statui amplius non possit. Cf. *Ben. XIV*, De sacrificio Missae l. 3, c. 19, n. 1.

191 IV. In defectibus inter distributionem occurrentibus ipsae Rubricae omnia necessaria praescribunt et minutim reverentiam Ss. Sacramento debitam servandam indicant.

1. Si in ipsa distributione Sacrae Eucharistiae sacra species deciderit: sacra specie diligenter collecta, locoque inspecto, ne qua particula remaneat, locus interim tegendus et postea abluendus est, aqua ablutionis in sacrarium inicienda.

Quae lex ablutionis, si agitur de sancta hostia, quae cecidit, non obligat sub gravi (*S. Alph. VI 250*), nisi forte cecidit in locum, qui alias pedibus calcatur. Quare si sancta hostia cecidit in barbam viri, in sinum mulieris etc., paucis, quoties ablutio magnam admirationem excitaret, potius omittitur: *S. Alph. l. c.* cum aliis. Si igitur in sinum mulieris sancta hostia cecidit, mulier in sacristiam ducenda est, ut ipsa sacras species inquirat et sacerdoti porrigat, atque manus suas, quae sacras species tetigerunt, ipsa lavet ibidem.

2. Si vero in Sacro celebrando gutta Sanguinis cecidit sive in linteam, sive in alium locum: Sanctissimus Sanguis, si fieri potest, sorbeatur, dein si usque ad lapidem lignumve penetravit, hae res nonnihil radi, rasura comburi, locus ter abluui debet; lintea similiaque tegumenta ter debent abluui, ablutio et cineres rasurae in sacrarium inicienda sunt. In effusione Sancti Sanguinis eiusque guttulae aliqua ablutio *sub gravi* fieri debet.

192 3. Alius defectus facilius occurrere potest, quando ciborium purificandum sacraeque species renovandae sunt. Si igitur ciborium, quo sacerdos statim indiget, purificari *debet*, sacerdos vero ex oblivione purificationem calicis iam sumpsit; nihilominus post ieiunium naturale sic fractum generatim licet parvas reliquias in ciborio inventas colligere et sumere, siquidem haec consumptio per modum unius cum Sacra Communionem computatur. Ita saltem, si accidet, ut aliter vix possibile sit reverentiam Sacrae Eucharistiae debitam servare atque tempus pro renovandis sacris speciebus et purificando ciborio praescriptum retinere. Cf. *Tamb.*, De methodo Commun. c. 2, n. 37 cum *Henriquez et Fagund.* Integram autem hostiam multo difficilius sumi licebit, ut quae etiam servari possit ad sequentem diem.

4. De aliis fragmentis sacrae speciei, si forte inveniuntur, haec statui possunt: 1) Nulla difficultas est, si quae fragmenta inveniuntur a sacerdote intra Missam, antequam ablutionem sumpsit; nam tum etiam post Sacram Communionem diutissime distributam potest quaslibet particulas, etiam in tegras hostias, si opus sit, consumere.

2) Consulto quidem numquam ita agere licet, ut non ieiunus debeat sanctam particulam postea sumere: at si tandem post ieiunium per ablu-tionem laesum invenit fragmenta ad idem sacrificium spectantia, ea sumere *debet*, si adhuc est ad altare, immo communius cum *Ben. XIV* dicunt, idem faciendum, etsi sit in sacristia, sacris vestibus nondum exutis. Immo si sacerdos iustam causam habet particulas pro fidelium Communione consecratas post suam Missam potius, quam intra illam distribuendi, idque non ex pyxide, sed ex patena: *Ben. XIV* absolute concedit, ut etiam tum fragmenta sumantur.

3) Si fragmenta non sunt de eodem sacrificio, aut si de eodem quidem sacrificio sunt, sed inveniuntur a sacerdote sacris vestibus iam exuto: sumenda non sunt, nisi accedit periculum irreverentiae, scil. si post ultimam Missam inveniuntur et a) aut deest tabernaculum vel decens locus, ubi conserventur, b) aut particulae minutissimae sunt, quae sine periculo ne ad tabernaculum quidem deferri possint.

4) Quod de fragmentis dicitur, non potest intelligi de hostia integra, aut tali parte, quae commode usui esse potest in fidelium Communione: nam ut haec a non ieiuno sumi liceat, requiritur, ut post ultimam Missam desit locus decens, quo sacra hostia asservetur, et simul sine graviore incommodo deferri ad alium locum non possit. Sub illis autem conditionibus etiam integra hostia post ablu-tionem sumenda est, ut ipsa Rubrica Missalis disponit. Cf. *Ben. XIV*, De sacrif. Missae l. 3, c. 17, n. 3—5.

Articulus III.

De sumptione SS. Eucharistiae.

Sumptio S. Eucharistiae distingui potest: materialis, sacramentalis, ¹⁹⁹ spiritualis. *Materialis* sumptio vocatur, quae fit ita, ut sacramenti ratio pro sumente excludatur, videlicet 1) si a non-baptizato S. Eucharistia sumitur, pro quo sacramentum esse aut sacramentalem gratiam producere non potest; 2) si suscipitur a baptizato (adulto) nullatenus voluntarie, ne interpretative quidem, ut si extra mortis periculum ab inscio, dormiente sumitur.

I. *Sacramentalis* sumptio est quaelibet S. Eucharistiae voluntaria sumptio ex parte hominis baptizati (si de infante agitur, sufficit voluntas aliena). Verum si voluntarie quidem sumitur, sed cum obstaculo recipiendae gratiae, sumptio dicitur *sacramentalis tantum*; si cum effectu gratiae sumitur, habetur sumptio *sacramentalis et spiritualis simul*.

Ut certo sit sacramentalis, sumptio fieri debet per *manducationem* (et potationem), i. e. fieri debet vitalis transmissio per os et guttur in reliquam viam ordinariam alimentorum. *Probabile* autem est, sufficere, ut species eucharisticas homo utcumque voluntarie, etiam miraculoso vel artificiali modo, e. g. per fistulam oesophago insertam, in organa digestiva recipiat: sic enim s. species vere recipit *per modum cibi*, quamquam non proprie «*manducat* carnem Filii hominis». Quodsi quaeris, num aegroto, qui aliter cibos recipere iam non possit, hoc modo etiam S. Eucharistia pro Viatico administrari *debeat*, dico neque ministrandae neque suscipiendae sic Eucharistiae obligationem esse, eo quod modus sit dubius et inusitatus, nisi forte hoc solum

sacramentum sit, quod dari possit. Si quaeris, num sic administrare *liceat*, non abnuerim, quamdiu lex ecclesiastica id non prohibet; ceterum superiorum Ecclesiae est, id decernere definitive. Refertur (cf. *Noldin*, De sacram. ⁷ n. 100) S. Officium, proposita quaestione, num S. Viaticum administrari possit, introducendo sacras species directe in stomachum infirmi, cui a medico via infra pectus aperta sit ad cibum et potum excipiendum, d. 27 Ian. 1886 respondisse: «Sicut exponitur, non expedire.» Quo responso praeiudicium quidem creatur contra rem modo expositam; at illicitas non redditur certa, tum quia propositae causae non sunt plane eadem, tum quia responsum particulare non facit generalem legem. Cf. *Suarez*, De Euchar. disp. 63, sect. 7, et praecipue *Lugo*, De Euchar. disp. 1, n. 114 115.

194 II. *Spiritualis* sumptio, si a sacramentali seiungitur, est perceptio ipsius fructus sacramenti extra realem S. Eucharistiae sumptionem: quae vocari potest, ad analogiam aliorum sacramentorum, Communio in voto, seu desiderium Communionis.

Hoc pium devotionis exercitium summopere commendandum est, cum fervorem augeat et innumeras gratias spirituales homini conciliet. Nam etsi ceteris paribus per realem sumptionem largior gratia datur: nihilominus quo maius desiderium fuit, eo abundantius ipsius Sacramenti gratia iam anticipatur; idque eo magis attendendum est, quod spiritualis Communio quovis tempore et frequenter peragi potest.

Peragitur autem aliquo modo, quoties homo christianus per affectum sese unit Christo, Deo incarnato et pro homine passo, atque ad arctiorem unionem cum Christo, tamquam vivum membrum adspirat, maxime per affectum Divini Cordis imitationem. Ille enim ipse effectus est, quem Christus Dominus per SS. Sacramentum in suis membris producere et in dies augere intendit: quare qui desiderio hunc effectum vult atque divina gratia adspirante in se effingere studet, rectissime dicitur Sacram Eucharistiam in voto seu spiritualiter suscipere.

Si quis autem impensius huic devotionis exercitio indulgere vult, expressius in plures quosdam actus virtutum erga SS. Eucharistiam ferri debet: 1) in actum vividae fidei in realem Christi praesentiam, 2) in piam memoriam et gratiarum actionem pro Dominica passione et huius SS. Sacramenti institutione, 3) in amorem et desiderium erga Christum Salvatorem, cui quam simillimus fieri et quam intime tamquam membrum capiti uniri cupiat, his in terris in humilitate, labore, dolore, cum summa fiducia postea sese Christo iungendi in gloria, 4) in dolorem de peccatis ex caritate oriundum, 5) in desiderium Christum Iesum in SS. Eucharistia, si fieri possit, realiter suscipiendi.

Haec spiritualis Communionis praxis tum in pia visitatione Ss. Sacramenti, tum maxime tempore Missae, si realiter Communio sumi nequit, utilissime exercetur.

Huius loci est agere de *sacramentali* sumptione atque ea, quae debeat simul esse spiritualis. Nam Sacram Eucharistiam sacramentaliter tantum sumi, aut supponit defectum erroris, aut grave sacrilegium. Explicanda est tum obligatio S. Communionis, tum dispositio ad eam necessaria.

§ I.

De obligatione sumendi S. Eucharistiam.

I. S. Eucharistia ex iure divino adultis necessaria est necessitate 195
praecepti et medii moraliter quodammodo necessariii aliquoties in vita
et maxime circa eius finem.

Hoc praeceptum ab Ecclesia ita determinatum est, ut quotannis tem-
pore Paschali sumi debeat ab iis, qui ad annos discretionis pervenerint.
Later. IV, c. 21: «*Omnis utriusque sexus.*»

1. Obligationem divinitus impositam habemus apud Io 6, 54:
«Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius Sanguinem,
non habebitis vitam in vobis.» Quae verba quomodo necessitatem
communicandi sub utraque specie non includant, vide Trid. sess. 21,
c. 1 2.

Obligationem autem solis adultis seu usu rationis pollentibus im-
poni, tum ex ipso textu, tum ex constanti Ecclesiae praxi et consue-
tudine elucet. Et vere obligationis implendae aut violandae infantes
capaces non sunt. Medii autem necessitas, quam etiam aliquatenus
exprimi ultro fatemur, ea sola est, ne recepta gratia in periculis et
tentationibus huius vitae per gravem lapsum amittatur: cuius amissio-
nis infantes iterum incapaces sunt. Quomodo haec necessitas medii
ad obtinendas gratias necessarias et abundantiores intelligi debeat, iam
supra n. 154 dictum est. Quodsi impossibile erit, S. Eucharistiam
recipere, Deus aliis subsidiis homini praesto est, ut possit in spirituali
pugna consistere.

2. Determinatio ex sola lege divina non est facta. Esse tamen 196
praecipue circa finem vitae S. Eucharistiam sumendam, theologorum
consensus et Ecclesiae praxis demonstrat. Atque etiam planum est,
Paschali Communionem divino praecepto per se sumpto, i. e. quatenus
extra articulum mortis saepius in vita urget, satisfieri.

Verum divinae legi per sacrilegam Communionem non satisfieri,
per se in comperto est. Fuerunt quidem theologi non pauci, qui
putarent, *ecclesiasticae* legi qua tali satisfieri quacumque sumptione, ita
ut post sacrilegam sumptionem ecclesiastica lex non amplius urgeret.
Sed haec opinio tum statuit, Ecclesiam non posse praecipere actus
internos, tum etiam parum distinguit inter actus internos per se prae-
ceptos et inter actus externos, qui sint externae actionis necessarium
complementum. Neque opinio illa amplius sustineri potest, postquam
Innoc. XI proscripsit thesim 55: «Praecepto Communionis annuae
satisfit per sacrilegam Domini manducationem»; idque magis confir-
matur thesi ab *Alex. VII* damnata 14: «Qui facit confessionem vo-
luntarie nullam, satisfacit praecepto *Ecclesiae.*»

3. At si quis moribundus sacrilege sumpsit Viaticum, et postea dolore 197
tactus id confitetur: prudentiae confessarii relinquitur, utrum moribundum
moneat de iterando Viatico, an id dissimulet. Nam si id difficile videtur,
si moribundus non potuit solo hortatu sine obligationis mentione ad hoc

adduci, consultius est, a declaranda obligatione abstinere, ne formalis laesio divinae legis committatur in summam morituri perniciem.

4. Qui subito in mortis periculo constituitur, *non certo tenetur* ad sumendam Sacram Eucharistiam, quando circiter una ante hebdomada Communionem sumpsit, maxime si mortis periculum ex causa intrinsecus orta creatur, quae iam tunc praeparata erat. — Verum *potest* pro Viatico etiam ille Sacram Communionem sumere, qui eodem die, mortis periculo nondum ullatenus apparente, Sacram Communionem ex devotione sumpsit atque postea in mortis periculo inopinato constituitur: quamquam minime tenetur. Ita *Ben. XIV*, De syn. l. 7, c. 11, n. 2; *Gury-Baller. II*, n. 319. Cf. etiam recentiora concilia particularia. *Coll. Lac. IV* (Conc. Rem.) 117, (*Auscit.*) 1186.

5. Ceterum obligatio in mortis periculo aut circa illud tempus Sacram Eucharistiam sumendi adest, ex quacumque tandem causa mors imminet, sive ex morbo, sive ex proelio instante, sive ex itinere omnino periculoso.

198 6. At haec obligatio, cum nulla absoluta medii necessitas sit, semper sic intelligi debet, ut supponatur facultas Sacram Communionem sine irreverentiae periculo sumendi. Quare sensuum destitutio quidem ex se nihil impedit, quominus Sacra Eucharistia iis, qui interpretative petierint, detur; tamen videndum est, sitne magnum in hoc statu fortasse periculum, ne aegrotus positivam irreverentiam gravem contra SS. Sacramentum committat; quod si iuste timetur, potius Sacra Communio omittenda est. Quare etiam iis, qui videntur in statu peccati sensibus destituti esse, non tam facile dari potest Sacra Eucharistia pro Viatico, quam extrema unctio. — Hinc iis, qui in actu peccati sensibus destituti videntur, Sacra Communio dari non debet, nisi forte sit unicum sacramentum, quo probabilius iuvari possint. — Aliis autem, qui signo positivo probabili ostenderunt mutationem animi et conversionem a peccato, non est ratio, cur (post datam absolutionem) negetur. — Similiter iudicandum est de iis, qui vomitu laborant aut tussi vehementi. Ex una enim parte nimis rigorosum est, multas horas quietis expectare; ex altera parte *grave* periculum saerae speciei evomendae inducere non licet. Prudenter monet *Instructio pastoralis Eystettensis* ⁵ n. 64, posse Sacram Eucharistiam dari, «si infirmitas aegroti per spatium unius vel alterius horae quietem aliquam indulgeat», aut *faciendum esse in dubio experimentum cum frustulo non consecrato*. Nam si hoc vomitum non provocat, etiam particula parva consecrata sive sola, sive cum aqua vel vino, sine magno periculo dari potest; neque necessarium est, ut *omne* levius periculum absit, cum revera sacramenta propter hominem demum sint instituta.

199 II. Nullus igitur fidelis adultae aetatis seu post annos discretionis, si modo dispositus sit, a S. Communionem, maxime in articulo mortis, excludendus est.

Quare quod aliqui dubium movent circa epilepticos, energumenos, sine causa fit, si quaeritur, num illis, quando sui compotes et dispositi sint, liceat Sacram Eucharistiam porrigere; quando autem sui compotes non sunt, periculum irreverentiae communiter prohibet, quominus SS. Sacramentum dari possit. — Si quando alicubi usus est capite damnatos, ut dispositos, a percipienda Sacra Eucharistia excludendi, illa praxis non est probanda, neque conformis est Romanae Ecclesiae praxi, nec divinam misericordiam imitatur, quam multo fidentius illis ipsis miseris hominibus licet sperari. Cf. *Concil. Queb. II*, *Cassal.*, *Auscit.* etc. *Coll. Lac. III* 642 835, *IV* 1186.

Difficultas esse potest quoad semifatuos. Quodsi revera aliquam notitiam Ss. Sacramenti habent, non est ratio, cur iis denegetur. *S. Alph.* VI 303 quidem id restringit ad tempus Paschale et ad periculum mortis. Verum alii, ut id pluries fiat, concedunt. Et quamquam id, quod *Leander* et *Sanchez* (ib.) permittunt, videlicet posse iis toties quoties Sacram Eucharistiam dari, laxiori interpretationi facile patet: id tamen dicendum est, pro minore maioreve gradu discretionis iis tuto concedi posse, ut aliquoties in anno, rarius saepiusve, Sacram Eucharistiam sumant.

III. Anni autem discretionis paulo latius sumuntur relate ad Ss. Sa-²⁰⁰cramentum, si excipias mortis periculum, ita ut intervallum aliquod, etiam usque ad annum, ex iudicio parochi concedi liceat, antequam gravis obligatio Sacrae Eucharistiae primum suscipiendae statuatur. *Suarez*, De Euch. disp. 70, sect. 1; *Laym.* l. 5, tract. 4, c. 4, n. 2 et 3.

1. Magna enim erat discrepantia scriptorum, qua tandem aetate *gravis* obligatio esset, pueros admittendi ad Sacram Communionem. Id quod antiqui auctores statuerunt, in regionibus septentrionalibus usque ad 14 annum aetatis expectari posse: hac nostra aetate sane nimium est; nam qui tum tandem pueros ad plenam discretionem et ad annos pietati et devotioni Ss. Sacramento debitae aptos pervenire consuevisse diceret, sine dubio falleret. Etsi igitur putetur sumendae Eucharistiae terminum paulo latius extendi posse, quam peragendae confessionis, id tamen inter artos limites tantum admittendum est, cum decretum d. 8 Aug. 1910 initium obligationis pro utroque sacramento idem esse statuatur, idque «circa annum *septimum*, sive infra, sive supra». Proin etiam in regionibus septentrionalibus ultra annum octavum Sacra Communio vix differenda est.

2. Regulae autem, si quae constitutae fuerint ab episcopo ad definiendam²⁰¹ aetatem, qua pueri ad primam Communionem *sollemniter* habendam admittantur, non admittantur antea, auferre nequeunt ius admittendi citius pueros satis instructos ad Sacram Communionem *privatim* accipiendam; eorumque admissio ad parochum et confessarium omnino spectat. Ita iam antea statutum Annetiensis dioecesis per decr. S. C. C. a Leone XIII approbatum d. d. 21 Iulii 1888 correctum est, videl. «decretum episc. confirmandum esse *iuxta modum*; modum autem esse ne episcopus parochos prohibeat ab admittendis *privatim* absque ulla sollemnitate et publicitate ad primam Communionem iis pueris, de quibus certo constat eos ad discretionis aetatem iuxta Conciliorum Later. IV et Tridentini decreta pervenisse». Cf. Acta S. Sedis XXI 239 sqq. Quod multo magis nunc observandum est.

Ergo ne parochis quidem est ius *exclusivum* admittendi ad *primam Communionem*, sicut est dandi Communionem paschalem et Viaticum, sed confessarius etiam suas partes sibi potest assumere, immo etiam parentes et institutores: qui omnino iudicare possunt, num pueri sive puellae eiusmodi indolis sint, ut satis distinguant panem eucharisticum eumque cum pietate et devotione sumant. *Sollemnis* quidem admissio *potest* ab episcopo, ut modo dictum est, et speciali lege regi et pro variis loci adiunctis parochis reservari, salvis tamen legitimis exceptionibus sive consuetudine sive privilegio inductis, praesertim in communitatibus exemptis, quae instituendorum puerorum curam agunt. *Nouv. Revue théol.* XL 524 sqq.

3. Quodsi puer ante illud tempus primae Communionis in mortis peri-²⁰²culum sive articulum inducitur, parochi nullatenus fas erit, S. Eucharistiam denegare, cum primum puer ad annos discretionis utcumque pervenerit.

Quare si septennium attigerit, communiter obligatio erit parochi, puerum post brevem instructionem Sacra Communione, non solum absolute et extrema unctione, muniendi. Vide hanc communem doctrinam theologorum, divino praecepto innixam, apud *Lacroix* l. 6, p. 1, n. 636; *Reuter* IV, n. 182; *Suarez* l. c.; *Lugo*, De Euch. disp. 13, n. 39; *Dicast.*; *Tamb.*, Methodus Commun. c. 5, n. 13; *Lohner* etc. Cf. etiam concilior. recentior. monita et praecepta quam plurima in Coll. Lac. III 467 643 835; IV 117 274 434 570 890 991 1116 1186; V 822 etc. Sin autem aut propter maiorem hebetudinem mentis, aut propter teneriorem aetatem de usu rationis sufficienti dubium manserit: absolvi quidem post diligentem praeparationem omnino *debet* hypothetice, sacra unctione et Communionem muni *potest*, unctione utique hypothetice tantum. De *obligatione* extremae unctionis tali puero dubie capaci dandae, eaque gravissima, quandonam sit exstitura, vide infra in ipso tractatu de extrema unctione.

203 IV. Quamquam *legem* S. Communionis Ecclesia ad annuam Communionem restrinxit, tamen maxime optat, ut quam frequentissime fideles ad sacram mensam accedant. Id habes ex Trid. sess. 13, c. 8, sess. 22, c. 6 et ex decreto *Pii X* d. d. 20 Dec. 1905, de quo infra n. 211.

1. Frequentior usus Sacrae Eucharistiae, etsi per se praeceptus non sit, per accidens tamen potest alicui poenitenti evadere moraliter necessarius. Sume hominem prava potissimum consuetudine vitiatum et debilitatum. Illi utique, re theoretice considerata, alia remedia absolute quidem praesto sunt, verum, ut evadant efficacia, saepe difficiliora. Quare poenitentem debilem illa difficiliora media adhibiturum esse, sperari nequit: unde nihil relinquitur, nisi ut urgeatur omni modo ad frequentiore usum Sacramentorum poenitentiae et Eucharistiae, ut vere voluntatem sinceram et nunc probet et diutius retineat. Immo, si licet fidere viris hac in re maxime versatis, una est eorum sententia, iuvenem peccato mollitiei deditum emendationem sperare non posse, nisi *frequenter* ad Sacramenta accedat; atque eum quavis hebdomada *confiteri* vix satis, nedum nimium esse. Cf. *Tolet.*, Instructio sacerdotum l. 5, c. 13, n. 11. Est igitur confessarii, talem poenitentem, si minus denegata absolute, certe aliis modis inducere, ut, quantum possit, Sacramenta frequentare assuescat.

2. Aliis vero hominibus, qui ad superandas graves tentationes non ita indigent frequentiore usu Sacrae Eucharistiae, suadendus ille frequens usus est secundum mentem Ecclesiae, ut in virtute christiana melius contineantur et crescant. Verum ne sola sacramentali sumptione omnia putent esse absoluta, serio instituendi sunt in debita praeparatione et gratiarum actione perficienda. Alias enim ne eum quidem fructum percipient, quem ex minus frequenti Communionem sed. cum meliore praeparatione facta percepturi essent. Ceterum hac de re vide infra monita de frequenti Communionem n. 210 sqq.

§ 2.

De dispositione animae ad sumendam S. Eucharistiam.

204. I. Dispositio necessaria. Substantia dispositionis consistit in statu gratiae, quae animam exornet: qui si adest, essentielle obstaculum effectui Sacramenti non obicitur.

Si gratia sanctificans amissa fuit, per peccatorum confessionem atque sacramentalem absolutionem iterum acquiri debet, antequam ad S. Eucharistiam aditus pateat: quodsi in casu necessitatis hoc impossibile est, perfecta contritio elici debet. Trid. sess. 13, c. 7 *de SS. Euch.*

Quae quo melius intelligantur, nota:

1. Neque devotionis defectus, neque affectio ad peccatum veniale, immo neque illa negligentia, qua in ipsa S. Eucharistiae perceptione aliquod veniale peccatum committatur, omnem effectum Sacramenti intercipiunt: quamquam ille defectus et animi torpor uberiores gratias *multum* impediunt atque vitae spirituali summopere periculosi evadere possunt. *S. Alph.* VI 270.

2. Gratiae sanctificantis status re ipsa adesse debet, ut *certo* constet de sacramentali gratia percipienda; probabiliter tamen produci effectum sacramentalem, modo adfuerit et attritio et bona fides, iam supra n. 11 dictum est. Qui gratiae statum adesse prudenter iudicat, sacrilegii culpam non contrahit.

3. Quoad necessitatem confitendi observa: Si bona fide confessio per-²⁰⁵acta atque sacramentalis absolutio data est, etsi ante Communionem memoria peccati *omissi* occurrit: de necessitate novae confessionis. illius scil. peccati, ante Communionem non constat. Ita *S. Alph.* n. 257 contra plerosque antiquiores theologos, quorum sententia sane gravi, non tamen certa ratione nititur. Trid. syn. sess. 13, can. 11 dicit «. . . illis, quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcumque etiam se contritos existiment, habita copia confessoris, necessario praemittendam esse confessionem sacramentalem».

4. Si quis dubius est de peccato gravi commisso: communiter quidem ex aliis circumstantiis, habituali statu et praesumptione moralis quaedam certitudo de peccato gravi aut contracto aut non contracto adest, et secundum illam aut confessionis obligatio urgenda aut non urgenda est. — Ceterum si tandem fundatum dubium peccati gravis manet, licet probabile sit, illud esse commissum: *obligatio* confitendi ante S. Communionem, Sacrum celebrandum urgeri illa quidem nequit, *consulenda* confessio omnino est, immo ab ordinariis fidelibus, qui sibi rationem reddere atque conscientiam efformare nesciant, potius exigenda: nisi agatur de homine scrupuloso vel nimis timorato, a quo eiusmodi dubia sperni debent neque eius confessio admittenda est.

Ne vero S. Communio periculo frustrati effectus exponatur, ille, qui cum gravi ratione dubium gravis peccati commissi concepit, debet saltem conatum perfectae contritionis facere; nam illum conatum, qui difficilis non sit, omittere idem est ac *temere* periculum frustrandi Sacramenti subire. At si sibi videtur non posse satis certo ad perfectam contritionem assurgere: obligatio ulterioris certitudinis habendae non erit, cum probabilem sui ipsius probationem et humanum conatum adhibuerit. Cf. *S. Alph.* VI 475.

5. Trid. l. c. innuit, aliquando licere etiam ei, qui peccati gravis sibi²⁰⁶ conscius sit, praemissa perfecta contritione, sine confessione ad Sacram

Eucharistiam sive Missae celebrationem accedere. Quod facilius in sacerdote celebraturo, raro prorsus in laicali Communionem accidere potest.

a) Nimirum ut hoc liceat, debet et facultas confitendi seu «copia confessarii» deesse, et *necessitas* celebrandi sive communicandi adesse. Qui, alterutra conditione non verificata, nihilominus sine confessione Sacramentum Eucharistiam sumit, sacrilegii reus est.

b) *Copia confessarii* censetur deesse, non si consueti confessarii adeundi facultas deest, sed si *nullus* confessarius seu sacerdos approbatus adest vel adiri potest sine nimia difficultate. Difficultas autem illa numquam excusat, quae confessioni quodam modo intrinsecus inhaeret, neque sola repugnans contra hunc vel illum confessarium; sed sola ea difficultas attenditur, quae confessioni est prorsus extranea, ut nimia confessarii distantia, poenitentis infirmitas, necessaria occupatio etc. Quare qui iam celebraturus est coram populo expectante, propter satis brevem distantiam confessarii excusatur, cum sine nota et suspitione non iam possit multum discurrere; item ille, qui proximo die celebrare debet, hodie autem per totum diem necessariis muneris sui laboribus occupatus, iter illud, quod ipsum longum non est, instituere nequit ad inveniendum confessarium. — Si vero speciales circumstantiae, quae difficultatem augeant, absint, distantia 1—1½ leucae seu horae ratione solius longinquitatis censetur sufficiens, ut dicatur copia confessarii deesse, ex *S. Alph.* VI 264: quod tamen nunc pro ratione commodi, quod forte per viam ferream habetur, nonnihil mutari debet.

Confessarius tunc deesse autem censetur, quando nullus *legitimus* confessarius adest. Quare ei, qui peccatum reservatum habet neque ullius alterius gravis peccati reus est, confessarius deest, si, qui forte adest, nulla, ne ad interim quidem, polleat facultate in reservata. — Qui vero cum reservatis peccatis etiam alia gravia commisit, secundum *S. Alph. probabiliter* quidem non tenetur confiteri, si contritionem perfectam elicuerit; *probabiliter* autem et ex «communissima sententia» tenetur saltem peccata non reservata confiteri¹; et *certo*, ut quilibet, si contritionem perfectam sibi non videtur posse elicere. *S. Alph.* VI 265.

Haec quidem, quando a *reservatis* absolutio dari nequit. Si autem ille, qui ab adeundo superiore impeditus est, *absolvi potest* ab inferiore confessario sive absolute sive cum onere, sive sola peccata sunt reservata, sive censura annexa (de quo nunc vide infra *de casibus reservatis*), confessio institui debet eaque *integra*.

207 c) *Necessitas celebrandi* adert: 1) si sacerdos ratione officii sui celebrare tenetur, e. g. diebus Dominicis et festis, ut populus Missam audiat; 2) ut moribundo provideatur de Viatico; 3) si sine gravi infamiae periculo Sacramentum omitti nequit: quod non imaginario timore, sed fundata prorsus ratione diiudicari debet. — Ratio non amittendi stipendium per se nullatenus iusta est. *S. Alph.* n. 259.

¹ Ceterum eum, qui peccata alia gravia praeter reservata commiserit, non teneri confiteri, nititur in ea opinione, secundum quam confessarius, qui non possit absolvere reservata, nulla peccata valide possit absolvere. Quae utut tempore Sⁱ Alphonsi fortasse dici adhuc potuit probabilis, hodie videtur vera probabilitate destitui. Ex praxi enim hodierna certissimum est, illum confessarium habere saltem probabilem potestatem absolvendi eiusmodi poenitentem a non-reservatis: quae potestas in probabilitate iuris *supplente Ecclesia* fit practice certa. Quapropter non amplius probabile esse censeo, eiusmodi poenitentem posse confessionem etiam non reservatorum omittere.

Infamiae periculum facile aderit, si sacerdos, incepta iam Missa, peccati gravis recordetur, aut infelici lapsu peccatum committat. Nam licet theoretice verum sit, sacerdotem tum, Canone nondum incepto, potius *relinquere* debere Missam, vel saltem interrompere ad confitendum (num enim, si confitendi facultas non est, Missa prorsus *deserenda* sit *sub gravi*, omnino certum non est, secundum *S. Alph.* n. 262 dub. 2, modo concepta sit perfecta contritio): tamen raro sine nota et periculo suspicionis recedere aut accersere confessarium potest is, qui publice celebrat, nisi forte infirmitatem possit praetextere, aut in Missa sollemni sive ad cantum assistenti ministro possit confiteri, sive alteri in interruptione, quae concionis causa fiat. At sine contritione procedere numquam potest. Quod autem dicunt, sacerdotem, qui contritionem perfectam elicere non possit, omnino recedere debere, periculo infamiae posthabito, ad praxim vix quidquam valet: nam serium conatum adhibenti Deus gratia sua non deerit, neque agitur de actu, qui comitante divina gratia, adeo sit difficilis, neque necessaria est omnimoda certitudo, sed prudens opinio seu persuasio contritionis factae sufficit.

Quod eo magis notandum est de sacerdote, qui post consecrationem (coeptam) peccati gravis recordetur aut reus evaserit. Nam illi deserere Missam aut interrompere non licet: quare, nisi ministro sacerdoti assistenti vel (quod rarius continget) advocato brevissime confiteri potest, prorsus obligatur ad eliciendam perfectam contritionem, idque saltem ante suam Communionem sub gravi, immo etiam prius, ne Missam notabiliter protrahat in statu peccati; statim autem saltem sub veniali. — Hinc impium est putare, sacerdotem tum non posse contritionem elicere, modo conetur et Deum oret, quasi Deus hominem conantem et orantem in implendis praeceptis sua gratia necessariam unquam destituat.

d) Necessitas *in laico* extraordinarie adesse potest: 1) si iam in scamno communicantium coram aliis assidens peccati gravis recordatur; 2) si Sacram Eucharistiam ab impiorum manibus sumendo salvare potest: quod tunc *debet*, praemissa, quantum rerum angustiae patiuntur, contritione; at si in illis *secundi casus* angustiis id sibi praestare non posse videretur, tamen cum contritionis vel saltem attritionis conatu omnino *deberet* Sacram Eucharistiam sumere, propter statum gratiae certius non procuratum nullatenus peccaturus.

6. Sacerdoti, qui in necessitate, deficiente copia confessarii, cum sola ²⁰⁸ contritione Sacram celebravit, Trid. l. c. cap. 7 imposuit praeceptum, ut «quam primum confiteatur». Illud «*quam primum*» scriptores intelligunt, ut fiat saltem infra triduum, modo copia confessarii tum habeatur. *S. Alph.* l. c. n. 266. Quodsi sacerdos ille statim facultatem confitendi (etsi ex inopinato adventu sacerdotis alieni) habet, si praevidet, se alias intra triduum occasionem non habiturum esse, statim eodem die sub gravi tenetur confiteri: ita *Lugo*, De Euch. disp. 14, n. 162 163. — Verum interim non licebit absque confessione re ipsa instituta secundo celebrare, nisi et *defectus confessarii* perdurat et *necessitas* celebrandi denuo urget.

Obligatio illa quam primum confitendi non est in laico, si quis forte ex necessitate non praemissa confessione Sacram Communionem sumpsit, neque censent scriptores, illum sacerdotem hac lege teneri, qui sine necessitate aut praesenti copia confessarii, adeoque *sacrilege*, celebravit; siquidem aut legis verba eos non comprehendunt, aut finis legis nullatenus obtinetur. Vide *S. Alph.* VI 266; *Lugo* l. c. n. 138 149 secundum «communem sententiam».

209 II. Dispositio conveniens. Ut huius SS. Sacramenti fructus uberes, ut convenit, percipiantur, requiritur tum longe maior animi puritas eiusve desiderium, tum actualis devotio, tum iusta post susceptum sacramentum animi recollectio et gratiarum actio.

1. Trid. l. c. cap. 7 dicit: «Quo magis sanctitas et divinitas coelestis huius Sacramenti viro christiano comperta est, eo diligentius cavere ille debet, ne absque magna reverentia et sanctitate ad id percipiendum accedat»; et revera vix ullius sacramenti uberius fructus ita pendere videtur a digniore praeparatione quam huius SS. Sacramenti effectus; idque merito, quia in nullius sacramenti susceptione neglectus aliquis tantam *culpam* constituit, quantam in hoc omnium divinissimo mysterio. Quare idem valet, quod antea (n. 157) dictum est de negligenti cooperatione, nimirum neglectum praeparationis huius Sacramenti dignitati adaptatae a multis pro ratione haberi, cur ex frequentiore etiam Sacrae Eucharistiae sumptione fructus sanctitatis maior non appareat. Cf. *S. Thomas* 3, q. 79, a. 8.

Nihilominus ex altera parte id etiam cum *de Lugo* l. c. n. 46 sqq fateri debemus: «Illud augmentum gratiae et caritatis [i. e. fructus Sacramenti], licet magnum sit, non tamen debere experientia cognosci, quia virtutes infusae per se loquendo non mortificant passiones, neque excludunt habitus vitiorum.» Dein n. 48: «si homo ille in gratia diu perseverat absque mortali peccato, hunc ipsum esse non exiguum fructum frequentis Communionis.» Ulterius pergit doctus ille scriptor exponere, quomodo gratia illa sacramentalis diu manere possit quodammodo otiosa et suffocata sub sollicitudinibus et curis saecularis vitae, ita tamen, ut data opportunitate magnam vim exserat et robur ad heroicam virtutes inspiret.

210 2. Dispositio vero distingui potest in remotam et proximam praeparationem. Remota praeparatio est ipsa animi puritas, qua studeat homo sese praeservare ab omni etiam veniali peccato, immo quantum possit a moralibus etiam imperfectionibus, etsi ad peccati rationem non pertingant. Proxima autem consistit in iis actualis devotionis exercitiis, quibus fides, fiducia, desiderium et caritas exercentur et augeantur, quo melius homo suo actuali fervore divino fervori Christi Domini eiusque immensae erga nos caritati respondeat atque illi sese coniungat.

3. Praeparationem autem sequi debere etiam iustum tempus gratiarum actionis post susceptum SS. Sacramentum, omnes spiritualis vitae magistri clamant. Loco omnium audiatur *S. Alph.*, Prax. confess. n. 155: «Curet [confessarius poenitenti] insinuare, ut post Communionem immoretur in gratiarum actione pro eo tempore, quo potest. Paucissimi sunt directores, qui sedulo id faciunt, scilicet inculcare suis poenitentibus, ut per aliquod notabile tempus post susceptam Eucharistiam gratias agant . . . pudet eos aliis insinuare, quod ipsi non faciunt. Gratiarum actio . . . fiat saltem per dimidiam horam¹, in qua anima in amando et petendo se exercent. Inquit

¹ Immo *S. Alph.* in iis, qui perfectionem christianam profitenter neque aliis negotiis nimis detinentur, optat, ut «ordinarie per integram horam gratiarum actio durare debeat: verum communiter iam praeclare actum esset, si gratiarum actio sive a sacerdotibus post Missam, sive a reliquis fidelibus semper minimum per horae quadrantem produceretur: quod temporis spatium etiam a quolibet sine difficultate impendi et regulariter exigi potest; si diutius, eo melius.

Sunt, qui in gratiarum actionem potius abbreviandam inclinent, ne frequentioris Communionis habeatur obstaculum: quod nisi de abbreviatione ex causa necessaria in-

S. Theresia, quod post Communionem Iesus existit in anima tamquam in throno misericordiae, ut illi gratias largiatur dicens: „Quid vis, ut tibi faciam. Et alibi: „Post Communionem non amittamus tam praeclaram opportunitatem negotiandi; non solet divina maiestas male rependere hospitium, si bene in anima excipiatur.“ (Cf. Rit. Rom. tit. IV, c. 1, n. 3 4.) Qui cupit videre praeclaram methodum exercendae devotionis post susceptam Eucharistiam, adeat *Lancii* opuscul. spirit. [XIII] De officiis sacerdotum l. 1, c. 10.

4. De frequenti, vel etiam quotidiana Communionem habes edictum²¹¹ *Innoc. XI* 12 Febr. 1679, quo cavetur, ne propter solum statum laicalem, coniugalem etc. aliquis a frequenti Communionem arceatur, sed iudicium de frequenti vel etiam quotidiano accessu ad sacram alimoniam confessariorum prudenti iudicio esse relinquendum, qui secreta cordis explorantes ex conscientiarum puritate et frequentiae fructu et ad pietatem progressu id, quod prospiciat singulorum saluti, praescribere debeant.

Atque etiam decretum d. d. 20 Dec. 1905 auctoritate *Pii X* vult, ut S. Communionis frequentia fiat ex consilio confessarii; prohibet tamen confessariis, ne a frequenti seu quotidiana Communionem quemquam avertant, qui *in statu gratiae reperiatur et recta mente accedat*.

Videlicet has duas condiciones solas exprimere dispositionem *necessariam*, quibus existentibus nemo a S. Communionem etiam quotidiana retrahi posset. Maiorem quidem perfectionem et puritatem sane *expedire*, videlicet immunitatem a peccatis venialibus saltem plene deliberatis ab eorumque affectu, non ita tamen, ut ea dispositio *re existens* necessaria sit; sufficere debere, ut qui ad sacram mensam accedat, non usui aut vanitati aut humanis rationibus indulgeat, sed *Dei placito satisfacere velit, ei arctius caritate coniungi, ac divino illo pharmaco suis infirmitatibus ac defectibus occurrere*. Ceteroquin fieri non posse quin *hac recta mente* quotidie communicantes a peccatis etiam venialibus ab eorumque affectu sensim se expediant.

Unde concludere licebit, augmentum puritatis et immunitatem a²¹² levioribus etiam peccatis paulatim crescentem signum esse quo quis probet suam rectam mentem, e contrario relapsus semper eisdem in peccata deliberata etsi venialia tantum signum esse, ex quo dignoscatur defectus rectae mentis et debitae dispositionis: proin illis hominibus, nisi ad maiorem sinceritatem se converterint, demum frequentiore

telligitur atque de ea, quae nihilominus per iustum tempus «iuxta uniuscuiusque vires, condiciones et officia» regulariter perduret, nullatenus possum approbare. Non enim tota perfectio christiana pendet a S. Communionem *quam frequentissime* sumenda, sed potius ab ea sumenda *quam fructuosissime*. Neque ita sumitur, nisi et fervens praeparatio et iusti temporis gratiarum actio adhibetur. Si igitur eligendum esset inter frequentiore et negligentiore accessum ad sacram mensam et minus frequentem sed ferventiore accessum, posterior praefereendus esset. Verum talis electionis nulla est necessitas. Nam frequentior Communio, si recta mente fit, ex se non minuit, sed auget fervorem in ea recipienda. Cuius igitur augetur ex frequentiore sumptionem negligentia in praeparationem et gratiarum actionem, is indicium praebet *mentis non rectae* qua ad frequentem Communionem duceretur.

usum S. Eucharistiae esse interdicendum. Ne autem res eo deveniat, omnes qui frequentis Communionis volunt esse participes a confessario *exstimulandi* sunt, ut, quam fervide possint, se praeparent atque post sumptum sacrum cibum in gratiarum actionem sedulo et ferventer incumbant.

Confessario autem ante omnia incumbit indagare, utrum poenitens sincerum foveat desiderium in dies magis proficiendi Deoque arctius adhaerendi. Quod nisi adsit vel excitari possit, ad Communionem frequentem ne admittat; si vero illud deprehenderit, ad frequentem vel etiam quotidianam Communionem potius adhortetur.

Quae igitur antea tradebantur regulae pro frequentioris vel quotidianae Communionis dispositione, imprimis etiam a S. Francisco Salesio (Philothea c. 21) et S. Alphonso (Praxis confess. n. 148 sqq), abolitae censi debent ut regulae necessitatis; retineri possunt a confessario, ut proponat quid deceat et ut poenitentes devotos ad exoptatum fervorem exstimulet¹, videlicet ad strenuum studium exstirpandi non

¹ Convenit decreti partem dispositivam ex integro hic referre: Sacra Concilii Congregatio in plenariis comitiis diei 16 Dec. 1905 hanc rem ad examen accuratissimum revocavit, et rationibus hinc inde adductis sedula maturitate expensis, ea quae sequuntur statuit ac declaravit:

1° Communio frequens et quotidiana, utpote a Christo Domino et a Catholica Ecclesia optatissima, omnibus Christifidelibus cuiusvis ordinis aut conditionis pateat; ita ut nemo, qui in statu gratiae sit et cum recta piaque mente ad s. mensam accedat, prohiberi ab ea possit.

2° Recta autem mens in eo est, ut qui ad sacram mensam accedit non usui, aut vanitati, aut humanis rationibus indulgeat, sed Dei placito satisfacere velit, ei arctius caritate coniungi, ac divino illo pharmaco suis infirmitatibus ac defectibus occurrere.

3° Etsi quam maxime expediat ut frequenti et quotidiana Communionem utentes, venialibus peccatis, saltem plene deliberatis, eorumque affectu sint expertes, sufficit nihilominus, ut culpis mortalibus vacent, cum proposito se nunquam in posterum peccaturos: quo sincero animi proposito fieri non potest, quin quotidie communicantes a peccatis etiam venialibus, ab eorumque affectu sensim se expediant.

4° Cum vero Sacramenta Novae Legis, etsi effectum suum ex opere operato sortiantur, maiorem tamen producant effectum, quo maiores dispositiones in iis suscipiendis adhibeantur, idcirco curandum est, ut sedula ad sacram Communionem praeparatio accedat, et congrua gratiarum actio inde sequatur, iuxta uniuscuiusque vires, conditionem ac officia.

5° Ut frequens et quotidiana Communio maiori prudentia fiat uberiorique merito augeatur, oportet ut confessarii consilium intercedat. Caveant tamen confessarii ne a frequenti seu quotidiana Communionem quemquam avertant, qui in statu gratiae reperiatur et recta mente accedat.

6° Cum autem perspicuum sit ex frequenti seu quotidiana S. Eucharistiae sumptione unionem cum Christo augeri, spiritualem vitam uberius alii, animam virtutibus effusius instrui, et aeternae felicitatis pignus vel firmius sumenti donari, idcirco parochi, confessarii et concionatores, iuxta probatam catechismi Romani doctrinam (Part. II, c. 4, n. 60), christianum populum ad hunc tam pium ac tam salutarem usum crebris admonitionibus multoque studio cohortentur.

7° Communio frequens et cotidiana praesertim in religiosis institutis cuiusvis generis promoveatur; pro quibus tamen firmum sit decretum *Quemadmodum* diei 17 mensis Decembris 1890 a S. Congr. Episcoporum et Regularium latum. Quam maxime quoque

peccata solum, etiam levia deliberata, sed vel ipsos affectus inordinatos indeliberate orituros, et proficiendi in conformitate cum Christo eoque pro nobis egeno facto, passo et abiecto.

His regulis etiam continetur ea quam in sacerdote quotidie celebrante²¹³ animi puritatem necessariam vel congruam aestimemus: immo quo excelsius eius est officium, eo sanctior esse debet. Neque diffitendum est, illum imperfectionis moralis reum esse, qui recta illa intentione in dies magis proficiendi in mentis puritate et intimiore cum Deo coniunctione non ducitur. Nihilominus a peccato veniali irreverentiae longe facilius sacerdos celebraturus excusatur quam homo laicus, eo quod sacerdos *publicum munus ad communem Ecclesiae utilitatem* gerit: immo propter hanc ipsam rationem suadendum omnino est, ut potius celebret, quam ut Sacrum omittat, modo tamen pro sua parte aliquatenus incumbat in puritatem non a solis mortalibus, sed etiam a levioribus culpis conservandam vel quantocius sibi restituendam.

Scholion. Ad animae dispositionem revocari potest, quod non pauci²¹⁴ scriptores tractant de pollutione carnali, quatenus accessui ad Sacram Eucharistiam impedimento sit. Quid tenendum hac de re sit, paucis accipe ex doctrina *de Lugo*, De Euch. disp. 15, sect. 1: 1. Pollutio sive eiusmodi carnalis voluptas, si mortaliter peccaminosa fuit, non solum qua peccatum impedit, quominus sine confessione Sacra Eucharistia sumi possit, sed peccatum venialis irreverentiae inducit ita, ut, etiam culpa per confessionem deleta, accedere eo die non liceat, nisi aliqua necessitas excuset: cf. *Misale*, De defect. IX 5.

2. Immo qui voluptatem illam voluntarie sine causa excusante in usu matrimonii de se licito quaesierit eodem die quo velit S. Communionem sumere, quandam indecentiam committet, neque tamen abstinere a Communionem tenetur, si alia causa eam suadeat.

3. Orta involuntarie pollutio per se non impedit Sacram Communionem. Quando autem propter eam mentis perturbatio devotionem impedit, ex hac ratione expedit Communionem differre; nihilominus alia ratio contrarium suadere potest, ut: difficultas differendi, diabolica illusio saepius excitata et frequentationi Sacrae Eucharistiae obiecta.

4. Si igitur carnalis illa voluptas involuntaria mentem parum perturbat, aut si aliae causae Sacram Communionem suadem, aut si agitur de usu matrimonii *debito*: nulla est ratio, ne consilii quidem, cur propter illam rem ab Eucharistia percipienda abstinenceatur.

promoveatur in clericorum seminariis, quorum alumni altaris inhiant servitio; item in aliis christianis omne genus epehebis.

8° Si quae sint instituta, sive votorum sollemnium sive simplicium, quorum in regulis aut constitutionibus, vel etiam calendariis, Communiones aliquibus diebus affixae et in iis iussae reperiantur, hae normae tamquam mere directivae non tamquam praeceptivae putandae sunt. Praescriptus vero Communionum numerus haberi debet ut quid minimum pro religiosorum pietate. Idcirco frequentior vel cotidianus accessus ad eucharisticam mensam libere eisdem patere semper debet, iuxta normas superius in hoc decreto traditas. Ut autem omnes utriusque sexus religiosi huius decreti dispositiones rite cognoscere queant, singularum domorum moderatores curabunt, ut illud quotannis vernacula lingua in communi legatur intra octavam festivitatis Corporis Christi.

9° Denique post promulgatum hoc Decretum omnes ecclesiastici scriptores a quavis contentiosa disputatione circa dispositiones ad frequentem et quotidianam Communionem abstinenceant.

§ 3.

De dispositione corporis ad sumendam Eucharistiam requisita.

215 Legis naturalis est, ut ad S. Sacramentum accedatur in decenti et mundo habitu; quantum sinunt conditio personae et circumstantiae.

Contra quod non solum incuria et negligentia peccari potest — quamquam plerumque venialiter tantum — sed etiam, idque gravius, vana superfluitate et indecenti ornatu, si scilicet muliebris ornatus castos oculos non potest non graviter offendere. Quod *quando* grave peccatum constituat, ita ut sacerdos sic accedentem debeat repellere, non nihil ex circumstantiis regionum pendet, atque sumendum est ex iis, quae de VI decalogo praecepto dicta sunt.

Fusiore quadam explicatione indiget lex positiva a prioribus saeculis christiani temporis iam vigens, quae ad sumendam Eucharistiam praescribit ieiunium naturale¹.

I. Lex ieiunii naturalis ea est, ut non liceat ad S. Eucharistiam sumendam accedere illi, qui a media nocte aliquid, etsi minimum, cibi vel potus sumpserit. *S. Alph.* n. 278 sqq.

II. Ut ieiunium hoc laesum esse censeatur, id quod sumptum est, debet esse 1) *ab extrinseco*, 2) *per modum* cibi vel potus, 3) debet aliquatenus habere *rationem cibi seu potus* vel medicinae, seu aliquo modo debet esse inter res pro homine consumptibiles.

III. Ab hac lege Ecclesia excipit periculose aegrotos, qui ieiunii S. Eucharistiam commode sumere nequeant: alii casus extraordinarii, quos nulla lex positiva eximat, secundum regulas collisionis officiorum eximuntur.

Hinc enucleatius dicam:

I. *De computanda media nocte, a qua lex ieiunii incipit.*

216 1. Media nox sumitur secundum horologia publica regionis, etsi non accurate verum tempus referant. Nimirum illud tempus cuique licet saltem sequi, etiamsi multum discrepet a tempore sive vero sive medio: ita S. Poenitentiaria 18 Iunii 1873, vide Acta S. Sedis VII 399.

2. Attamen illud tempus sequendi non est obligatio; nam S. Poenitentiaria hac de re interrogata 29 Nov. 1882 respondit: «Fideles in ieiunio naturali servando, et in officio divino recitando sequi tempus medium posse, sed non teneri» (scilicet in distinctione a tempore *vero*). Si quando plura

¹ *S. Augustinus* epist. 54 (al. 118) n. 8 (ML 33, 203) dicit, hoc naturale ieiunium «per universum orbem servari»: excipiebatur tamen dies Coenae Domini, pro quo die teste eodem S. August. (*ibid.*) Concilium Carth. anno 392 can. 23 statuerat, ut S. Eucharistia sumeretur vespere post coenam: qui mos etiam alibi servabatur. De reliquo autem tempore iam *S. Io. Chrysost.* (ep. ad Cyriacum 125; MG 52, 683), immo *Tertull.* (Ad uxor. II 5, ML I, 1296) ieiunium ante sumptionem S. Eucharistiae servari supponunt: vide *Probst* op. cit. § 16. Ceterum *Sozomenus* (Hist. eccles. 5, 22, MG 67, 636) de Aegyptiis universim testatur, eos vespere cibo sumpto ad S. Eucharistiam accedere; at etiam pro tota orientali Ecclesia ieiunii legem iam antiquissimam esse constat, ita ut *Bened. XIV.* De syn. dioec. l. 6, c. 8, n. 10 dicat: «nec desunt, qui eius initia repetant ab aevo Apostolico.»

horologia diversimode tempus indicant, licebit eligere secundum regulas probabilismi. Ergo licebit, prout magis libuerit, sumere vel tempus solare *verum*, vel tempus solare *medium*, vel tempus *publicum*, etsi a prioribus temporibus discrepet.

3. Scriptores complures versant quaestionem, quid faciendum sit, si quis inter comedendum sive bibendum primum pulsum horae duodecimae audiat. Certe re in se spectata haustum non potest perficere: sed debetne, quod in ore tenet, expuere? *Gobat* et *Voit* negant, eo quod Ecclesia ad talem rusticitatem non censeatur velle obligare. Melius forte dixeris, practice de ieiunio laeso non constare, quia sine dubio vix deerunt horologia etiam probata, quae tantillo spatio serius tempus indicent, quae quominus aliquis sequatur, prohibitum esse ostendi nequit.

II. De sumptione quae ieiunium laedat, eiusque conditionibus.

1. Prima conditio supra indicata est: «*sumptio ab extrinseco*»: quae²¹⁷ deest, si quis transmittit in stomachum sanguinem fluentem ex dentibus, vel saniem ex ulcere, quod in ore exstiterit. — Est autem «*ab extrinseco*», si quis sugit sanguinem ex vulnere digiti etc.

Aliqui etiam defectum conditionis «*ab extrinseco*» reperire volunt in transmissione reliquiarum cibi, quae haereant inter dentes. — Alii dicunt, illas transmitti non *per modum* cibi, sed per modum salivae; ceterum certum est ex ipsa Rubrica Missalis, illam traiectionem non impedire Sacram Communionem, maxime si involuntaria fit traiectione, immo probabiliter ne tum quidem, si voluntarie et advertenter fit. Cf. *S. Alph.* VI 279.

2. Secunda conditio «*per modum cibi vel potus*» explicatur per opposita.²¹⁸ Opponitur: 1) per modum salivae, 2) per modum aspirationis, 3) per modum attractionis per nares.

1) Ut aliquid dicatur sumi *per modum salivae*, requiritur, ut res traiecta sit a) minima quantitas cum saliva inseparabiliter commixta et b) non assumpta eo fine, ut deglutiat, sed aut ex alio fine (ad gustandum et dein expuendum, ad os lavandum)¹, aut casu in os immissa, vide *S. Alph.* n. 280, *S. Thom.* 3, q. 80, a. 8. De iis vero, quae communiter occurrunt atque difficulter caventur, lex ipsa ecclesiastica laxius disposuit, ut a) in traiectione reliquiarum cibi: de qua modo supra; b) si praeter intentionem inter os lavandum stilla aquae in stomachum transmittatur: quod videtur utique valere de stilla, quae nondum sit omnino cum saliva coniuncta, nam salivam deglutire, etsi sciat seu sentiat, non omnem aquam, quam ad os abluendum sumpserit et quae cum saliva prorsus commixta sit, se expuisse, nemo prohibetur ex regula antea data. Missale, *De defect.* tit. 9, n. 3. c) Similiter si guttula sanguinis defluens ex capite, aut manans ex ore exteriori praeter intentionem cum saliva permixta transmittitur, Communio non impeditur: *Cas. Bened. XIV* continuati 1770. Oct. cas. 2.

Verum si quidquam, licet minimum, ex intentione deglutendi sumitur, omnino impeditur sumptio Eucharistiae: idem dic de eo casu, quando alter aliquid in os alterius inicit, idque in stomachum descendat. Missale ibidem n. 1.

¹ Complures etiam censent, ieiunium eucharisticum non laedi ab eo, qui ope canalis *stomachum lavat*: cavendum tamen esse, ne canalis ille oleo sit inunctus: *Génicot* II, n. 200; *Noldin* III, n. 149; *Il Monitore eccl.* IX 184.

2) Per modum *aspirationis* id dicitur sumi, quod communiter per aëra volat et cum respiratione attrahitur, ut musca, pulvis; verum si quis haec ex proposito in os assumat, et dein deglutiat, ieiunium laedit. *S. Alph.* n. 280.

3) Per modum *attractionis per nares* tabacum sumitur: quare etsi granum aliquod per accidens in faucibus haerens deglutitur Sacra Communio non impeditur. — Immo *S. Alph.* l. c. id etiam dicit de grano vel minima parte, quae insensibiliter *cum saliva* deglutitur vel de minima quantitate succi *cum saliva* coniuncta, si quis tabacum masticet.

219 3. Tertia conditio ieiunii laesi est, ut *res assumpta sit aliquo modo consumptibilis*. — Non igitur necessarium est, ut res vere nutriat: hinc sufficit medicinam, immo venenum sumpsisse, ut expresse monet *Rubr. Miss.* tit. 9, n. 1 «*per modum etiam medicinae*». Sed si res prorsus digeri nequeunt, ieiunium non censetur laesum, ut *S. Alph.* cum plerisque asserit n. 281, inter quas recenset: capillos, ungues, metallum, vitrum, fila ex serico aut lana. Si vero res aliquo modo, licet non plene, digeri potest, sufficit ad ieiunium laesum: neque excusat vomitus statim secutus, quia praesumptio est, aliquid minimum saltem a stomacho retineri. — Ut res aliquo modo digestibiles *S. Alph.* affert: chartam, paleam, filum ex lino, ceram, cremam etc.

Verum si chimiam consulimus, haec non omnino ita sunt. Ungues enim vere alterari possunt in stomacho, certius sane, quam palea. Dein non omnia metalla, ut ferrum, cuprum, a qualibet alteratione in stomacho subeunda excluduntur, neque tamen quisquam ea pro cibo vel medicina ullo modo habet, nisi per modum pulveris vel simili modo sumuntur: quod si fit, talis sumptio certe ieiunium laedit; alias vero communem hominum aestimationem imprimis attendendam esse dixerim. Hinc ieiunium non laedi puto ab eo, qui deglutiat vitrum, capillos, sericum, lanam, metallum, paleam(?), ossicula fructuum omnino depurata; laedi ab eo, qui deglutiat ungues, ossa, ceram, cremam.

III. De exceptionibus a lege ieiunii naturalis.

220 1. Ius ecclesiasticum concedit, ut infirmi, qui *periculose* decumbant, possint etiam non ieiuni Sacram Eucharistiam sumere, ut commemorat Conc. Const. sess. 13¹. Sed communis doctrina theologorum est, hoc ita intelligi, ut ne aegroto quidem ex mero libitu liceat laedere ieiunium ante Sacram Communionem pro Viatico sumendam, sed tum tandem, quando commode non possit sumere ieiunus. Cf. *Tamb.*, Method. Communionis c. 5, § 10 cum *Suarez* disp. 68, sect. 5, n. 2; *S. Alph.* cum *Busenb.* n. 284 etc.

Verum quodlibet incommodum rationabile sive ipsius aegroti, sive eorum, qui inserviunt, sive sacerdotis, ratio est, cur observatio ieiunii negligi possit. Idem dic, si reus ad supplicium damnatus ipso die supplicii post sumptum cibum tandem convertatur aut de S. Eucharistia sumenda cogitet. — Neque solum unica vice, sed, durante periculo, toties quoties devotio et dispositio poenitentis hoc suadet, S. Communio ab aegroto repeti potest, ieiunio neglecto. Cf. *S. Alph.* n. 285; *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 7, c. 12, n. 5

¹ «Quod huiusmodi venerabile Sacramentum non debet confici post coenam, neque a fidelibus recipi non ieiunis, nisi in casu infirmitatis aut alterius necessitatis a iure vel Ecclesia concessio vel admissio.»

(qui poenam decernendam esse dicit in sacerdotes, qui aegroto volenti noluerint iterato S. Eucharistiam administrare). Neque quod aegrotus, cum sanus erat, S. Communionem non tam frequenter sumpsit, ratio est, cur etiam nunc, modo satis dispositus sit, raro ad eam admittatur. Cf. comi plurium Conc. praecepta Coll. Lac. III 643; IV 117 570 991 1186; V 825¹.

2. In gravi morbo non letali quidem, at diuturno, si quando aegrotus²²¹ non potest servare ieiunium, S. Communio etiam non ieiuno dari potest secundum normam decreti d. d. 6 Dec. 1906. Videlicet: «Infirmi qui iam a mense decumbunt absque certa spe, ut cito convalescant, de confessarii consilio SS^m Eucharistiam sumere possunt semel aut bis in hebdomada, si agitur de infirmis qui degunt in piis domibus ubi SS. Sacramentum asservatur, aut fruuntur privilegio celebrationis Missae in oratorio domestico; semel vero vel bis in mense pro reliquis, etsi aliquid per modum potus antea sumpserint.»

Quo melius intelligatur, qui sint *illi infirmi*, declaratum est die 6 Martii 1907, intelligi non solum qui perpetuo decumbant lecto, sed etiam eos, qui, quamvis gravi morbo correptos et ex medici iudicio ieiunium naturale servare non valentes, nihilominus in lecto decumbere non possunt aut ex eo aliquibus horis diei surgere queunt (cf. Acta S. Sedis XXXIX 604 sq; XL 344).

Per modum potus vero sumi possunt ea quae rationem potionis retinent, etiamsi sunt potus nutritivi aut minutissimae particulae solidi cibi immixtae sunt, v. g. lac, cofeum vel tea cum ovo liquato commixta, chocolatum etc.

Alii autem debiles, qui nullo modo in sensu decreti sunt infirmi, non ieiuni sumere nequeant S. Eucharistiam, nisi forte quando urget praeceptum Paschale, quod, cum sit quasi-divinum, ex opinione aliquorum auctorum (*D'Annibale* III 411; *Génicot* II 202; cf. *Scavini*¹⁰ III, n. 286) praeferre licet legi ieiunii. — Licebit magis etiam illis infirmis aliquoties afferre S. Eucharistiam paullo post mediam noctem; nam lex ecclesiastica quae prohibet, ne excepto casu necessitatis ratione Viatici dandi Ss. Eucharistia noctu deferatur, non tam gravis est, ut non possit vinci a sumptione SSⁱ Sacramenti aliter impossibili aliquoties in anno sic peragenda. Commodius aliquando erit recurrere ad S. Sedem ad ampliorem habendam dispensationem personalem.

3. Utrum sacerdos pro conficiendo Viatico, si S. Eucharistia desit, non²²² ieiunus celebrare possit — sicut potest bis celebrare — necne, non conveniunt scriptores. Plerique quidem negant. At non video, cur legem ecclesiasticam circa ieiunium servandum, quod re ipsa iam aliquas exceptiones patiat, neque adeo ad necessariam decentiam S. Eucharistiae debitam pertinet, ita severe tueri debeamus, ut vergat in dispendium divinae legis

¹ Casum Viatici, et proin pro circumstantiis excusationem a ieiunio non a solo *praesenti* periculo, sed etiam nonnihil ab adiunctis pendere, habes ex responso S. C. de Prop. F. 20 Febr. 1801 (vide *Collect. ed. II*, n. 721): «Aliquando missionariis christianos sibi commissos visitantibus occurrit aegrotus, hectica febris vel simili morbo laborans, qui iuxta experientiam vivet adhuc plures menses, sed intra annum morietur. Quaeritur, an in tali casu missionarius ipsi administrare possit Viaticum et extremam unctionem, eo quod, quando verior aderit casus ea recipiendi, non poterit haberi praesens missionarius ob magnam distantiam et alias circumstantias? S. C. de Prop. F. respondit: Affirmative.»

recipiendi Viatici. Quamquam enim verum est, legem divinam praecipere Viaticum tantummodo, quando decenter sumi possit: sed in celebranda Missa laeso ieiunio, saltem si fiat ante prandium, non est tanta indecentia aut abnormis discrepantia ab ecclesiastico ritu.

Quare libenter cum *Lugo* (Euch. disp. 15, n. 67) aliisque ibi laudatis auctoribus¹ probabile esse fateor, id sacerdoti *licere*, ideoque licere in hunc finem etiam sacerdoti non ieiuno secundam Missam dicere, seu binare: quod idem plures ex scriptoribus allegatis expresse concedunt. — Immo addam, si (quod practice vix iuvabit notasse) aegrotus huius sacramenti solius satis certo capax sit, eo quod absolutio propter sensuum rationisque aegroti destitutionem maneat dubia et quod S. Oleum defecerit neque haberi tam cito possit, celebrari *debere*, etiam post meridiem.

223 4. Aliae circumstantiae, in quibus non ieiunus Sacram Eucharistiam sumere debeat, extraordinariae sunt, vid. 1) ad perficiendum sacrificium, si v. g. sacerdos in sumptione calicis adverterit esse aquam, aut si sacerdos post consecrationem corruerit; 2) ad salvandam Sacram Eucharistiam ab iniuria hostium². Cf. etiam causam reverentiae erga sacras species supra n. 192 notatam.

5. Causa perplexitatis oriri potest, si sacerdos ex inadvertentia aliquid cibi vel potus sumpserit, et populus die Dominico vel festivo Sacrum expectet. In quo id adverti debet, rationem, quod populus Missa forte privetur, ab Ecclesia non haberi pro legitima causa, cur non ieiunus celebret: nam aut alia opportunitas est; aut, si non est, populus disobligatur. Verum non adeo raro ratio *scandali* adesse potest, quia nimirum facile praevideatur gravis populi offensio, periculum gravis suspicionis vel dicterii contra sacerdotem, aut periculum, ne complures, quamquam possint et debeant alio se conferre ad audiendam Missam, ex inopinato illo casu ansam sumant cum peccato gravi Missam negligendi: quodsi haec iuste timentur — non solum populi admiratio —, videtur lex naturalis scandala praecavendi gravius urgere, quam ecclesiastica lex de ieiunio naturali lata. Cf. *Gobat* tract. 4, n. 329; *Lacroix* l. c. n. 582; *Suarez* n. 7, alios. Quare in singulis casibus prudenti iudicio relinquendum est, num putetur ex Missa non celebrata aliquid grave scandalum secuturum esse.

Simile quid dicendum est, si sacerdos iam in altari celebraturus, etsi ante consecrationem — nam postea pergere *debet* — recordetur, se non amplius ieiunum esse, aut laicus iam scamno communicantium accumbens: nam si

¹ *Suarez*, licet dicat *videri id probabile* disp. 68, sect. 5, n. 4, postea tamen n. 5—7 eam sententiam utpote communiori sententiae contrariam impugnat; verum ex dictis n. 7 eruitur, eum excipere casum, quo moribundo aliis sacramentis non possit subveniri. Pro quo casu saltem sacerdotem etiam non ieiunum celebrare posse, concedunt *Laymann* l. 5, tract. 4, c. 6, n. 21; *Lacroix* l. 6, p. 1, n. 600 etc.

² Alium casum minus frequentem quidem, sed qui ostendat propter ieiunium illud ante S. Communionem servandum non debere perturbari alios ritus ab Ecclesia praescriptos, affert responsum S. C. de Prop. F. 13 Febr. 1806 (Collectanea n. 616): «Sale a catechumenis in collatione baptismi adultorum praegustato, etsi ieiunium frangi videatur, adhuc tamen nullum dubium est, quin ad S. Communionem, suscepto baptis- mate, admitti possint, inno vero debeant: ita omnino Ecclesia, in cuius potestate est a generali lege ieiunii eucharistici ab ipsamet iis induca, qui extra mortis periculum Sacram Communionem recipere cupiunt, in peculiaribus casibus dispensare, in Rituali Romano praescribente, ubi ritum tradit, quo baptismus adultis conferendus sit.»

iuste timetur ex recessu periculum gravis suspicionis seu diffamationis, licebit utique non ieiunis sive celebrare, sive S. Communionem sumere.

* * *

Exceptis igitur causis relatis, lex illa ieiunii omnino gravis est nec levi-²²⁴ tatem materiae admittit. Quae ut ecclesiastica sine dubio S. Pontificis dispensationi subiacet, neque desunt exempla concessi privilegii, ut *Carolo V* Imperatori a *Iulio III* 15 Martii 1554, missionariis in Indiis pro certis rerum adiunctis a *Pio IV* 10 Febr. 1563, *Elisabethae* imperatrici pro die coronationis ab *Innoc. XIII* 20 Aug. 1723 etc.; vide *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 6, c. 8, n. 19: attamen nostra aetate rigorosius illam legem observari volunt, ut dispensatio fere ad causam infirmitatis restringatur.

Ceterum convenit, ut haec observantia non solum lex sit, sed etiam signum quoddam desiderii et famis spiritualis, qua fideles in Sacra Communionem premantur. Desiderio eorum Christi eucharistici liberalitas respondebit, et Ipse re implebit, quod dicit: «Beati, qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.»

Scholion. 1. Ex. c. «*Tribus*» (23) dist. 2 de consecr. antiquitus iubebatur servari ieiunium usque ad *Sextam* a ministris, qui mane SS. Eucharistiam sumpsissent; ab iis, qui tertia vel quarta hora sumpsissent, usque ad *vesperam*. Verum *S. Thom.* 3, q. 80, a. 8 ad 6, hanc legem abolitam iam dicit, ne rarius sacra mysteria celebrarentur.

2. Rituale Rom. monet etiam, ne statim post sumptam S. Eucharistiam expuatur: quod sic intelligendum est, ne forte minimae particulae sacrae speciei, quae utrum iam transmissae sint in stomachum necne, non sentiatur, simul expuantur. Propter hanc solam rationem et tam diu, donec certo constet, nihil amplius sacrae speciei in ore sive in faucibus haerere, id monetur et prohibetur.

Appendix.

225

Graviter igitur peccat praecipue:

1. Qui in asservanda S. Eucharistia decori notabiliter deest;
2. qui negligentia sua causa est, cur subditus sine Viatico decedat;
3. qui rogatus nolit pluries S. Eucharistiam subdito graviter aegroto dare;
4. qui pluries S. Eucharistiam subdito fidei rationabiliter petenti denegat sine causa, aut etiam semel tantum ei, qui probabiliter in gravi necessitate est;
5. qui moroso aut importuno agendi modo causa est, cur subditi a frequentatione Sacrae Communionis deterreantur;
6. qui, excepta necessitate, S. Eucharistiam sine vestibus sacris administrat;
7. qui gravi negligentia in causa est, cur sacra species pereat;
8. qui S. Eucharistiam in statu peccati volens et sciens sumit;
9. qui peccati gravis reus ante sumptionem S. Eucharistiae, nisi necessitas urget, non confitetur;
10. qui, quando ex necessitate cum sola contritione sine confessione sacramentali *celebravit*, saltem infra triduum, si potest, non confitetur;

11. qui extra casus ab Ecclesia permissos post laesum ieiunium naturale S. Eucharistiam sumit;

12. qui Eucharistiam sumere negligit tempore paschali, aut in gravi mortis periculo.

SECTIO II.

DE SS. EUCHARISTIA, UT EST SACRIFICIUM.

Praeter scriptores supra (ante n. 145 et 175) laudatos consuli possunt: *Gühr*, Das heilige Meßopfer (1877—1912¹⁵); *Kössing*, Liturgische Erklärung der heiligen Messe; *Specht*, Die Wirkungen des eucharistischen Opfers; *Oswald*, Die dogmat. Lehre von den Sakramenten; *Gassner*, Pastoral; *Benger*, Pastoraltheol.; Card. *Bona*, Rerum liturgicar. libri duo, eiusdem De Sacrificio Missae tractatus asceticus; *Platzweg*, Betrachtungen über die heilige Messe; *Schneider*, Manuale sacerdotum; *Many*, Praelectiones de Missa.

226 S. Eucharistia non modo sacramenti rationem habet eamque nobilissimam reliqua sacramenta longe excedentem, sed in eius confectione simul sacrificium omni cogitatu nostro excellentius Deo offertur. Atque sub hac quoque ratione non pauca sunt, quae in theologia morali sive fusius explicari, sive brevius saltem attingi debeant, abundantiore tractatione dogmaticis relicta.

Caput I.

De natura et efficacia SS. Missae sacrificii.

Articulus I.

De natura huius sacrificii.

Doctrinae catholicae, quam Trid. Conc. sess. 22 uberrime explicat, summa capita quoad naturam sacrificii, quod in Eucharistiae confectione seu in Missa celebratur, sunt haec:

1) Missa est verum sacrificium (can. 1). 2) Missa omnes diversorum sacrificiorum fines complectitur (cap. 1 et can. 2). 3) Missa est cruenti crucis sacrificii repraesentatio seu realis exhibitio incruenta (cap. 1). 4) Missa non est sacrificium a sacrificio crucis plane distinctum, sed secundum quendam respectum unum cum illo, secundum alium respectum sacrificium distinctum dicendum est (cap. 2).

Scil. I. Missa est verum sacrificium. Nam sacrificium communi notione apud omnes gentes vigente concipitur ut signum reale publicum, quo per quandam rei destructionem sive physicam sive moralem homines profitentur summam Dei excellentiam eiusque supremum in vitam et mortem dominium¹. Inesse autem in Missa omnia mo-

¹ Complures quidem scriptores recentes contendunt, eum omnino non esse conceptum sacrificii primogenium vel genuinum, maxime non primitivum christianum: genuinam notionem collocantes aut in epulis quibus homo quasi cum Deo coniungatur, aut in repraesentatione vel exhibitione illius, quod solum verum sit sacrificium, cruentae Christi oblationis, aut in laude et gratiarum actione quae sincere Deo exhibitae solae veri sacri-

menta: 1) quandam rei oblatae destructionem, eamque 2) publice seu auctoritative institutam, 3) tamquam signum seu protestationem supremi Dei dominii, theologi dogmatici explicant.

II. Missa omnes diversorum sacrificiorum fines complectitur. Protestatio supremi Dei dominii in vitam et mortem sacrificio maxime essentialis est. Illud supremum dominium Deo divinitatis titulo plenissime competit; at post peccatum ab homine commissum novus titulus accedit, cum peccando homo se mortis reum constituerit, atque Deo iustissimum puniendi titulum contulerit. Quare in statu naturae lapsae non solum divinitatis professio atque latria per sacrificium exhibetur, sed etiam ut propriae culpae agnitio et propitiationis imploratio usurpatur.

Immo communiter quatuor fines sacrificii enumerantur, quos etiam in V. T. divinitus approbatos habes, et prout unus alterve finis principalis intendebatur, sacrificia diversa V. T. diversa nomina sortiebantur.

Fines sunt: 1. *latria* — hinc sacrificium latreuticum (holocaustum): qui est finis maxime essentialis et principalis;

2. *laus et gratiarum actio* — sacrificium eucharisticum, votivum: hic finis priori cognatus est, cum beneficia a Deo accepta specialis ratio sint Deum ut Deum colendi (cf. *de virtute religionis*, vol I, n. 466, quomodo gratitudo ad eam virtutem referatur);

3. *expiatio peccatorum* — sacrificium propitiatorium: qui finis accessorius quidem est, sed in nostro statu summe necessarius;

4. *beneficii imploratio* — sacrificium impetratorium: per id enim, quod Deum debito modo colimus, eum nobis propensum reddimus eiusque liberalitatem provocamus.

Omnes autem illi fines in uno Missae sacrificio plenissime complentur.

III. Missa est realis repraesentatio sacrificii crucis. 1. Esse sacrificium Missae cruenti sacrificii repraesentationem, eamque esse essentialem, extra controversiam versatur. Nam sacrificii ratio ab institutione positiva ipsius Christi Domini pendet: Christus vero hanc repraesentationem cruenti sacrificii omnino voluit.

At aliud est, eam repraesentationem ad essentiam pertinere, prout re ipsa Missa instituta est, aliud, in ea ipsam sacrificii essentiam totam sitam esse. Aliqui cum *Vasquez* (in 3 S. Thom. disp. 222, c. 7 sq) ita sentiunt, dicentes, sacrificium Missae ita esse sacrificium *relativum*, ut in hac relatione ad sacrificium crucis tota sacrificii ratio consistat, cum realiter immolationem cruentam exhibeat.

ficii rationem habeant. Verum hae novae theoriae paucissimis primorum Patrum dictis iisque obscuris speciem quandam veri sibi conciliare possunt, copiosissimis aliorum dictis iisque clarissimis atque ipsa authentica Ecclesiae doctrina refelluntur. Quod dogmaticis deo relinquare. Varias eiusmodi theorias expositas habes praecipue in *Gg. Renz*, Geschichte des Meßopferbegriffs, Freising 1901; lib. period. «American Ecclesiastical Review» vol. 33 et 34: *Wieland*, Mensa und Confessio, München 1906; *Götzmann*, Das eucharistische Opfer, Freiburg 1901.

Communiter vero alii censent, etiam in ipsa actione Missae ex sese id haberi, quod ad sacrificii absoluti rationem requiratur. Igitur aliqui ex iis cum *Lessio* (De perfectionibus divinis 12, 13) mysticam destructionem eferunt, quae vi verborum habeatur, cum separatim sub aliis speciebus vi verborum Corpus, sub aliis Sanguis Christi ponatur: alii aliter explicant. Multorum est sententia, quam *Lugo* (De Euch. disp. 19, n. 65 sqq) docuit, et quam nostra aetate *Franzelin* plenius perfecit, scil. rationem sacrificialis destructionis in eo haberi, quod Christus Deus-homo, cui omnis gloria et honor competit, sese ita deprimat, ut in statu adeo vili quasi mortuum se collocet, sine naturali usu ullius sensibilis facultatis, atque in esum et potum hominibus praeparetur. De quo cf. etiam *Sasse*, De sacram. I, thes. 28—32.

229 2. Si vero de actione illa in toto decursu liturgicae celebrationis quaeras, in qua potissimum essentia sacrificii consistat, communis iam opinio est, eam in *consecratione utriusque speciei*, in eaque sola consistere.

Sunt quidem, qui cum *Bellarmin.*, De Missa l. 2, c. 27; *S. Alph.* VI 305, et suo modo *Lugo* l. c. putent, *etiam Communionem* ad essentiam sacrificii pertinere: communis vero illam non ad essentiam, sed ad *integritatem* pertinere, censent¹.

At nullo modo probabile est, *alterutram* consecrationem per se solam sufficere ad essentiam sacrificii Missae. Licet enim sufficiat, ut *potuerit assumi* pro sacrificio, re ipsa tamen *non ita assumpta est* a Christo Domino. Nam realis cruentae mortis repraesentatio non satis habetur secundum ea, quae Christus voluit, nisi utriusque separatae speciei consecratio fiat. Haec vero realis repraesentatio Missae essentialis est.

IV. Unitas sacrificii Missae cum crucis sacrificio. Quam unitatem Conc. Trid. sess. 22, cap. 2 eatenus effert, quatenus una eademque hostia, unus idemque principaliter offerens utrobique sit, diversitas vero habeatur in sola *offerendi ratione*. Quare cum actio, *qua* hostia offertur, diversa sit, *Suarez* aliique theologi communius asserunt, idque recte, potius dici *simpliciter* diversa sacrificia quam unum idemque, at unum idemque sacrificium dici debere *secundum quid*. Formalis enim diversitas sacrificii potissimum ex actione sacrificiali desumitur; haec autem in Missa plane alia est, quam in crucis sacrificio.

Articulus II.

De fructibus Missae.

230 Potissimus sacrificii finis ille est, qui Deum respicit, ut scilicet sit signum externum, quo prae aliis signis Deo supremus cultus simul cum laude et

¹ Videlicet: a) In ea actione essentia sacrificii consistere debet, quae exercetur *nomine Christi*, siquidem Christus ut principalis sacerdos actionem essentialiter sacrificialem exercere debet: at consecratio est eaque sola, quae strictissimo sensu nomine Christi exercentur; Communio autem, quae non fit nomine Christi, ad integritatem sacrificii, qua sacerdos visibilis et populus victimae particeps fiat, potius refertur.

b) In ea actione essentia sacrificii Missae collocanda est, cui definitio sacrificii communis, seu cui essentialis notae cuiuslibet sacrificii conveniant. Quae conveniunt consecrationi; ergo in ea essentia reponenda est; neque est ratio, cur praeter eam alia actio etiam addatur. destructio sacrificio essentialis solum elementum est, de quo difficultas seu quaestio moveri possit: nam alia omnia elementa definitionis in consecratione adesse, *si destructio adsit*, evidens est. Porro et adesse et essentialiter compleri destructionem in consecratione, paulo attentius consideranti patebit, sive *Lessii*, sive *Vasquezii*, sive *Lugonis* theoriam elegerit.

gratiarum actione exhibeatur, quae tum propter summam eius excellentiam ipsi debentur, tum propter iniuriam peccatis ei illatam strictiore iure exiguntur. Deo igitur patriam, laudem et gratiarum actionem plenissime exhiberi, optimo iure inter effectus Missae numeratur. A nobis effectus et fructus Missae illi maxime intelliguntur, qui utilitatem nostram respiciunt. Quae sane summa est. Ut vero melius totus eius ambitus cognoscatur, haec capita breviter proponam et in hoc et sequenti articulo explicabo:

- 1) qui sunt in S. Missae sacrificio offerentes atque ad fructus et effectus conferentes;
- 2) quos fructus seu effectus S. Missae sacrificium habeat pro hominibus;
- 3) quot et quibus modis in diversis diversi fructus producantur;
- 4) quibus illi fructus applicari seu pro quibus Missa offerri possit;
- 5) quis sit valor applicationis Missae;
- 6) quomodo sacerdos fructus Missae applicare debeat.

§ 1.

Qui sint in Ss. Missae sacrificio offerentes atque ad fructus et effectus conferentes.

I. Offerens principaliter ipse Christus est, siquidem ipse est, cuius nomine et delegatione sacerdos celebrat. Scilicet Christus qua sacerdos princeps, qui aliorum sacerdotum ministerio utitur, post opus redemptionis his in terris absolutum atque perfectum non amplius meretur quidem nec satisfacit, tamen applicat merita praecedentia.

Christus autem se ipsum offert non ut singularis persona tantum, sed ut caput Ecclesiae et mediator Dei et hominum.

Christum esse, qui vere offerat, habetur non solum ex liturgica actione, cuius nobilissimam partem, consecrationem dico, sacerdos plane nomine et verbis Christi ipsius peragit, sed etiam ex aperta declaratione Trid. Conc. sess. 22, cap. 2, ubi dicitur, in sacrificio crucis *eundem esse offerentem*.

II. Sed ipsa etiam Ecclesia, ut a Christo capite distincta, non se iuncta, sacrificandi actionem participat. Nam Christus dilectissimae suae sponsae hoc sacrificium reliquit, ut ipsa quoque haberet, quod offerret (vide Trid. l. c. cap. 1: «ut dilectae sponsae suae Ecclesiae visibile, sicut hominum natura exigit, relinqueret sacrificium»). Neque umquam desinet Ecclesia, i. e. coetus fidelium ut unum aliquod morale, vel saltem in membris suis principalioribus hanc intentionem Christi complere et eius desiderio sese unire. Perficitur autem haec sacrificandi actio ex parte Ecclesiae ut societatis per ministerium sacerdotis, qui a Superiore ecclesiastico deputatur, ut *nomine Ecclesiae* agat. Deus autem hanc actionem vere ut Ecclesiae actionem respicit, eamque propter Ecclesiae dignitatem sanctitatemque benignus acceptat.

III. Offert porro etiam ipse sacerdos celebrans. Immo plane necessarium est, esse singularem aliquem hominem, qui immediate et phy-

sice sacrificium peragat, cum Christus et Ecclesia mediate et moraliter actionem sacrificialem exercent.

Igitur sacerdos celebrans 1) ministerium Christi gerit atque immediate eius nomine agit; 2) ministerium Ecclesiae gerens nomine Ecclesiae offert; 3) nomine proprio ut hic singularis homo agit et offert, cum character publici muneris non impediatur, quin ipse suam personalem intentionem adiungat.

IV. Postremo autem quodam sensu offerunt singuli fideles, qui activo aliquo modo ad sacrificium concurrunt, ut ministrando, assistendo sive mente et corpore, sive sola mente, stipendium dando etc. Quo fit, ut generalis illa deputatio, qua sacerdos nomine omnium fidelium agat, maiorem in iis recipiat energiam, atque specialis et immediata fiat.

Haec ita esse, ex ipsa liturgica precandi formula habetur; expresse enim sacerdos in Canone pro circumstantibus orans dicit: «pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium.»

§ 2.

Quos fructus seu effectus SS. Missae sacrificium habeat pro hominibus.

282 I. Quatenus Missae celebratio *personalis* actio sive sacerdotis sive eorum fidelium est, qui actu ad eam concurrunt, ei omnia adscribenda sunt, idque excellentissimo modo, quae generatim bonis operibus attribuantur, modo ex parte aliorum et ministri illae conditiones verificentur, quae in reliquis operibus bonis necessariae sunt.

Igitur eorum, *qui sunt in statu gratiae*, personalis ad Missam agenda cooperatio *meritoria* est augmenti gratiae et gloriae, *satisfactoria* pro poenis temporalibus peccato debitae, *impetratoria* cuiuslibet beneficii divini nobis vere utilis. Qui vero extra statum gratiae est, per Missae sacrificium solum potest *impetrare*, cum aliorum effectuum incapax sit. Sacerdos vero, qui sciens et culpabiliter in statu peccati celebrat, hac sua actione, quatenus personalis est, utpote summe sacrilega, certe ne impetrare quidem quidquam potest, sed potius divinam iram contra se excitat et auget.

Impetratio vero tum ex dignitate orantis multum pendet, tum ex praecedentibus peccatis eius, qui orat, obstacula sibi per divinam iustitiam obiecta invenire potest; quare impetratio sive hominis iusti sive hominis nondum iustificati *multiplicatis intercessoribus* fidentius et uberiori desiderata consequitur; idque fit ex Missa,

283 II. quatenus Missae celebratio fit *nomine Ecclesiae*, seu quatenus sacerdos fungitur munere eius, qui ab Ecclesia delegatus est. Sic enim per Missam neque meremur, neque satisfactionis fructum recipimus, at *impetramus*. Per sacerdotem enim necessitates et *desideria* fidelium Deo praesentantur.

Orare autem id ipsum est, desiderium suum alteri pandere atque ad eum dirigere. Et revera illa desideria eo magis pia et ferventia

sunt, quo plures et sanctiores sunt in Ecclesia, qui aestiment coelestia dona, et ob graves tum communes tum privatas necessitates compassione et zelo torqueantur. Per sacerdotem enim Deo omnis illa virtus et sanctitas praesentatur, qua Ecclesia in multis suis membris semper excellit; numquam enim, ut *Suarez* bene dicit *De relig.* tract. IV, l. 4, c. I, n. 10, Ecclesia ut Christi sponsa dilectissima non potest esse sancta ac Deo placens. Quapropter haec impetratio ex parte Ecclesiae per se semper est efficacissima, maxime in celebratione Missae, ubi Ecclesia mentem suam et intentionem atque se totam cum Christo sponso suo intime unit: attamen pro singulis hominibus, in quorum favorem illa impetratio a sacerdote pro Ecclesia fungente dirigitur, non semper infallibiliter beneficium petatum obtinetur; id enim in ipsa ratione impetrationis seu orationis, praecipue pro aliis, situm est.

III. Potissimi igitur effectus Missae habentur ab eo respectu, quod²³⁴ Missa est *actio Christi ipsius*. Videlicet sicut in reliquis sacramentis, ita etiam in SS. Eucharistiae sacramento, cuius confectio simul sacrificii rationem habet, sacerdos instrumentum, Christus principaliter agens est, ex cuius deputatione et dignitate propria vis movendi Deum oritur.

Porro sacrificium Missae sub hoc respectu est copiosissima applicatio meritorum Christi et cruenti crucis sacrificii, ita ut ad avertenda mala et ad concilianda bona omnemque benedictionem, qua Deus benedixit nos in coelestibus in Christo, sit efficacissimum.

At *meritorium* non est ex parte Christi, sed meritorum, quae Christus comparavit, *applicativum*; siquidem etiam in Christo merendi facultas limitibus vitae eius terrestri concludebatur.

Neque hominum iustificationem gratiae sanctificantis augmentum immediate efficit sacrificium sicut sacramenta, quasi eum ex sese iustificet, qui cum sola attritione Missam audiat, aut pro quo Missa offeratur. Sed effectus omnes continentur sub ratione sacrificii ut *impetratorii* et *propitiatorii*. Vide Trid. sess. 22, cap. 1 et 2 cum can. 3. Sic igitur placat divinam iram, quae propter peccata sive nondum remissa, sive quoad culpam solam remissa contra peccatores exarsit, atque Deum inclinatur, ne ex iustitia vindice mala inferat aut spiritualia auxilia uberiora deneget. Sic Deum pronum reddit ad bona, maxime spiritualia, conferenda, immo etiam ad temporalia bona saluti animae convenientia danda.

Qua *impetratorium* sacrificium Missae nobis obtinere potest:

235

Gratiam conversionis, qua homo ad veram poenitentiam ac reconciliationem cum Deo perducatur; *victoriam in tentationibus*, sive efficaciores gratias actuales conciliando, sive tentationes ipsas atque pericula imminuendo vel succidendo; *animos et occasiones bonorum operum* atque profectum in vita spirituali (atque tali modo summi momenti est ad convertendos homines, ad delenda peccata, ad perseverantiae donum obtinendum, ad augendam gratiam et futuram gloriam), *protectionem* singularis divinae providentiae in necessitatibus tum spiritualibus tum temporalibus; *bona temporalia* cuiusvis generis, quae secundum Dei voluntatem aeternae saluti adiumento esse possunt.

Christi igitur haec oratio est, per sacerdotem nomine ipsius fusa, quae illa iramensa bona iis impetrat, pro quibus Missa offertur vel qui ipsi hoc sacrificium coofferunt. Immo Christus non solum per mandatarium suum Patrem coelestem exorat, sed ipse, cum realiter praesens sit in altari, pro hominibus apud Patrem intercedit, non eo sensu et modo, quo formalis oratio defectum aliquem denotat, sed quatenus realiter merita sua Patri coelesti exhibet in eum finem, ut bona supra notata hominibus concedantur.

Attamen effectus ille impetratorius non est omnino infallibilis relate ad illud speciale beneficium, quod desideratur, et cuius intuitu Missa offertur. Nam etsi excellentissima sit oratio ab ipso Christo exhibita, tamen conditiones illae, quae requiruntur, ut orationes pro altero oblatae sint efficaces, non semper implentur, scil. 1) non semper ex parte eius, pro quo oratur, cum denique ipse possit pro sua libertate gratis oblati resistere, neque secundum Dei vel Christi voluntatem est, omnibus hominibus sub quavis conditione et sub qualibet perversa et obstinata eorum voluntate gratias re ipsa efficaces concedere; 2) non semper ex parte obiecti, quod ab hominibus per Missam impetrandum desideratur, et quod sacerdos, interpositis meritis Christi, a Deo exorare conatur. Christus igitur ipse sese non semper cum tali desiderio coniungit; siquidem quae homini nociva sunt vel quae divino beneplacito adversantur, desiderare et impetrare certe non potest, neque ipse in iis discernendis fallitur, homines vero falli possunt. Quod si accidit, sacerdos, Christi mandatarius, fallitur putans se Christi desideria Deo repraesentare; re ipsa Christi oratio et impetratio nullo modo circa illam rem versatur, sed ad alia beneficia, quae vere bona sunt, hominibus concilianda convertitur.

236 Qua *propitiatorium* sacrificium Missa, quatenus Christi actio est:

1. Delet aliquam partem poenae temporalis, quae, post peccata deleta quoad culpam, est residua: ita ut ille, pro quo Missa offertur, nisi ipse obicem ponat, remissionem aliquam temporalis poenae consequatur. — Nam Missa, quatenus Christi actio est, est sacrificium illud mundum, quod nulla indignitate offerentis possit maculari et quod aliorum sacrificiorum «*bona omnia . . .* velut illorum omnium consummatio et perfectio complectitur» (Trid. l. c. cap. 1). Atque revera vetera sacrificia hanc vim habebant, ut temporalem poenam aliquam in eo, pro quo offerebantur, extinguere possent. Ergo sacrificio Missae illa vis negari nullo modo potest. Si enim cuiuslibet hominis iusti actio eam efficaciam habet, ut etiam alterius temporalis poenae reatum possit diminuere, quamquam id ex meritis Christi habet: quanto magis illa efficacia exercetur in illa sollemni ipsius Christi actione!

2. Avertit calamitates, flagella, mala communia vel privata, quae Deus in poenam peccatorum infligere paratus est.

237 3. Avertit poenas multo terribiliores spirituales, quas Deus secundum *iustitiam suam*, nisi placetur, statuit pro peccatis infligere. Scil. peccata commissa, maxime si culpa reatus nondum deletus est, at etiam si culpa iam remissa est, non raro ratio sunt, cur Deus in poenam deneget uberiora actualis gratiae auxilia, quae alioqui dare paratus foret. Quae poena non solum mortalium peccatorum, sed etiam venialium, immo etiam inspiratorum divinarum neglectarum esse potest: quo fiat, ut homo *possit* quidem aut converti, aut tentationes vincere et peccata vitare, re ipsa autem victurus eas non sit, sed lapsurus, gratiam sanctificantem amissurus, in aeternum periturus. Haec miserissima sequela peccati est, ad quam *permittendam* peccata commissa divinam iustitiam provocant. Quae poena ut avertatur atque ut Deus plenissime placetur, homini summopere curae esse debet. Excellen-

tiore igitur modo Deo servire eique honorem exhibere seque humiliare debet, ut servitiis indebitis atque fervore supererogatorio contumeliam compenset, quam peccando Deo intulit. At haec omnia tum demum plenum effectum facilius sortiuntur, si immaculata illa hostia, unigenitus Dei Filius in eucharistico sacrificio, pro propitiatione offeratur. Neque aliud quidquam Ecclesia in liturgia tam saepe inclamat, quam: «Propitiare Domine, placare Domine...»

Postquam ergo per sacrificium Missae — fieri potest, ut frequenter offerri debeat, ut Deus omnino placatus sit certo alicui peccatori¹ — Deus plene placatus est: peccata, pro quibus propitiatio facta est, non amplius impedimentum sunt, quominus Deus gratias suas easque uberiores concedat; easque, *vi impetrationis* adductus, per idem sacrificium fortasse conferet².

§ 3.

Quot et quibus modis in diversis diversi fructus Missae producantur.

I. Modus duplex vel triplex distingui potest, quo diversi fructus²³⁸ ex Missae sacrificio hauriantur. Sollemnis distinctio est inter spirituales

¹ Videlicet quo plura et graviora peccata commissa sunt, aut quo maiore ingratitude, eo altius divinae menti odium peccati quasi inhaeret, eoque vehementius impellitur Dei iustitia, ne certae quaedam gratiae peccatori dentur, seu ut impetratio certi beneficii maneat inefficax: quare etsi aliquatenus Deus placatus sit, nihilominus accidere potest, ut nondum quidquam Deus re ipsa ex iis concedat, quae antea deneganda decreverat. Nondum enim omnes tituli, cur denegat, deleti sunt; at sufficit unus titulus residuus, ut impetratio inefficax maneat, similiter ac reatus gravis culpae unius sufficit, ut homo Deo inimicus sit et privatus maneat gratia sanctificante.

² Propitiatio et impetratio, ut recte notat *Lugo*, De Euch. disp. 19, sect. 9, et *Suarez*, De Sacram. disp. 79, saepissime ad eandem rem homini conciliandam tendunt, at diverso modo: propitiatio quodammodo negative agit, removendo obstacula parat viam, ut impetratio positive per liberalitatem et clementiam Dei bona et beneficia obtineat. Quod aliis verbis sic exprimitur: Propitiatio et impetratio saepe habent effectus materialiter eosdem, diversos tamen formaliter. Quamquam igitur propitiatio non ita immediate et directe in utilitatem nostram tendit, ut impetratio, tamen indirecte quam maxime nobis utilis est, ita ut facile id nobis persuasum esse debeat, fructum propitiationis prae aliis Missae fructibus esse vix non optatissimum atque cum salute nostra aeterna cohaerentem. Deus enim ex sese proclivis est ad dona et beneficia sua in nos profuse conferenda: at peccata hominum malum ingens cogitatuque nostro gravius est, quod iustitiam divinam lacerans eius benignitatem quasi vinculis constrictam detinet. Quare id maxime agendum, ut propitiatione seu placatione haec vincula solvantur, neve amplius frustra divina bonitas atque liberalitas fatigetur, sed bonitas illa secundum insitam vim suam expedita in nos exerceatur.

Ceterum quamquam propitiationis effectus, nisi ipse homo obstacula ponere pergit, infallibiliter ex Missa oritur: gratia efficax qua efficax sive ad convertendum peccatorem, sive ad alios fines obtinendos non infallibiliter Missarum oblationi adscribi potest, nisi homo ipse suo tempore atque debito modo pro se orationem adiungat; de quo confer *Lugo* l. c. n. 148 et 149, ubi inter alia haec habet:

«Certe non expediebat [independentem scil. a propria et non intermittenda oratione] impetrationem auxilii efficacis esse infallibilem, quia . . . magna securitas et libertas peccandi daretur hominibus scientibus, postea habituros se infallibiliter, medio hoc sacrificio, auxilium efficax ad iustificationem et donum perseverantiae. . . [Voluit ergo Deus] relinquere nos cum timore et dubio ad maiorem cautelam.» — Nihilominus sacrificium Missae multum conferre ad illos effectus obtinendos et ad propitiationem sensu indicato perficiendam, tum ex communi notione sacrificiorum et divina veterum sacrificiorum institutione habemus, tum ex satis clara doctrina Concilii Trid. sess. 22, cap. 2.

effectus et gratias, quae producuntur «*ex opere operato*», et quae producuntur «*ex opere operantis*».

1. Ex *opere operantis* oriuntur fructus illi, qui respondent Missae, quatenus est actio personalis sacerdotis celebrantis aliorumque, qui ministrando, assistendo concurrunt.

Ex *opere operato* imprimis illi fructus oriri dici debent, qui respondent Missae, quatenus est actio Christi ipsius adeoque valoris independentis a merito et devotione celebrantis aliorumque concurrentium.

Ad effectus illos, qui respectu Christi principaliter offerentis oriuntur, illi proxime accedunt, quos respectu Ecclesiae a sacerdote etiam repraesentatae Deus concedit, quosque etiam alio quidem, sed certo quodam sensu ex opere operato dari dicere possis.

2. Sed ex opere operato alii effectus oriuntur infallibiliter, modo ille, cui applicantur, capax sit, — quos dicere licet oriri *ex opere operato stricte dicto*; alii non omnino infallibiliter, quos dixerim a Deo dari *ex opere operato latius sumpto*, cum praeter ipsam Missae oblationem liberalis Dei acceptatio vel effectus determinatio intercedere debeat.

Hinc a) *ex opere operato stricte sumpto* habetur fructus propitiatorius, praecipue ille, qui presse *satisfactorius* vocatur, atque pro temporali poena peccatis remissis debita ex parte saltem solvit: qui nititur in solis Christi meritis certa lege pro Missam in hunc finem applicatis; propitiatio latiore sensu (vide n. 237) potest simul etiam in meritis et sanctitate Ecclesiae niti.

b) *Ex opere operato latius sumpto* habetur fructus *impetratorius*, qui respondet Missae, quatenus est actio Christi et Ecclesiae actio.

c) *Ex opere operantis* habetur impetratio, satisfactio et propitiatio, meritum, ut supra dictum est n. 232.

3. Unde postremo facile patet, effectum propitiationis relate ad poenas spirituales supra indicatas avertendas et effectum impetrationis tum demum maxime haberi et certius efficax auxilium divinae gratiae producere, si eius ipsius, pro quo Missa offertur, fervens oratio accedat, atque desideria Christi et Ecclesiae per ipsam illam personalem orationem sustententur et compleantur.

239 II. Modus hucusque explicatus praecipue respicit *rem*, quae per Missam obtinetur, et fontem, ex quo emanat. Si vero consideramus *diversos gradus applicationis* fructuum ad diversos homines, prout alii aliis magis minusve propinquam relationem ad Missam celebrandam seu celebratam habent, distinguitur:

1) fructus generalis, 2) fructus specialis seu ministerialis, 3) fructus personalis.

NB. Fructum generalem dicunt etiam *universalem*; alii secundum fructum vocant medium, tertium specialem: quem tertium alii, qui secundum fructum dicunt specialem, etiam *specialissimum* vocare consueverunt. Quare, ne confusio oriatur, melius vocemus fructum secundum *ministerialem*, tertium fructum *sacerdotis personalem*. Pluris tamen interest explicare, quid sibi nomina illa velint.

Fructus *sacerdotis personalis* est, qui pro sacerdote oritur eo ipso, quod ministerio suo digne fungitur. Nam nullum est dubium, quin ipse non solum ratione Sacramenti Eucharistiae percepti, sed etiam ratione sacrificii oblatis omnium fructuum ex opere operato sive latius sive presse sumpto particeps fiat, idque ita, ut ipse eos, saltem quosdam, a se in alios transferre nullo modo possit.

Fructus specialis seu *ministerialis* est, quem sacerdos nomine Christi et Ecclesiae agens pro certo et determinato fine vel homine applicat. Sicut enim specialiter pro singulis necessitatibus oramus idque ceteris paribus cum maiore efficacia, quam si solum generatim oraremus, ita etiam secundum catholicam doctrinam et praxim hoc sacrificium pro certis necessitatibus certisque hominibus speciatim offertur. Sacerdotis autem est, hanc specialem applicationem facere; nam ipsius demum est, immediate nomine Christi et Ecclesiae agere atque huic actioni suae ministeriali certam determinationem dare. Huic ergo, pro quo Missa celebratur, si capax est, fructus satisfactorius, reliquaque propitiatio atque impetratio ex opere operato communicatur. Cf. n. 242 sqq.

Fructus *generalis* ille est, qui praeter singularem illam Missae applica-²⁴⁰ tionem in communi producitur, cum sacerdos nomine Christi et Ecclesiae semper oret et offerat pro communi necessitate, pro toto coetu assistentium, pro tota Ecclesia, immo aliquatenus pro toto mundo. At illius generalis fructus alii aliis abundantius participes fiunt non solum pro maiore sua dispositione et capacitate, sed etiam pro maiore coniunctione, quae inter eos et sacerdotem offerentem intercedit. In multis hominibus ille fructus propter obstacula prorsus frustrari potest. Diversi autem gradus coniunctionem, quae diversam participationem inducit, hi fere habent: 1) ministrantes, 2) assistentes, 3) qui mente solum sese coniungunt, 4) reliqui fideles, qui in unione cum Ecclesia permanserunt, 5) alii, qui extra Ecclesiam sunt: immo, ne ii quidem omnes *eodem modo* in fructuum participationem admittuntur, siquidem Ecclesia quosdam a quadam directa participatione in poenam excludit, ut habes seq. §.

NB. In hac generalis fructus participatione, si ministrantes et assistentes excipias, reliqui solummodo fructus impetratorii et aliquatenus propitiatorii participes evadunt, vel evadere possunt. Ministrantes et assistentes probabiliter aliquem fructum *satisfactorium* ex opere operato ferunt, et insuper impetrationis et propitiationis effectus per se multo maior pro iis est, quam pro reliquis. Siquidem duplex causandi modus ex opere operato latius sumpto et ex opere operantis inter sese excipiunt, coniungunt, in eundem effectum realem producendum conspirant; immo cum eorum personalis oratio non sit nuda oratio, sed impetratio per victimam divinam, quam ipsi cum sacerdote cofferunt, fructus ipsis proveniens non solum praecipua quaedam pars illius fructus est, qui in eos, *pro quibus* Missa offertur, redundat, sed similis est eius fructus, qui personalis et proprius est sacerdotis celebrantis.

Articulus III.

De applicatione Missae.

§ I.

Pro quibus Missa offerri possit.

Sensus quaestionis. 1. Proposita quaestio non est eadem, ac si²⁴¹ quis quaerat, quinam fructuum Missae sint participes. Nam a) ex una parte latius patet numerus eorum, pro quibus offerri *possit* Missa, quam qui re ipsa participes fiunt: b) ex altera parte participatio fructuum Missae non ex eo solo habetur, quod *pro* aliquo offertur, sed etiam ex eo, quod aliquis assistendo ad offerendum concurrat, ut modo dictum est. — Quamquam

assistendo coofferre nemo potest, pro quo non etiam possit offerri et pro quo non etiam aliquo modo tunc offeratur, e contrario autem offerri potest etiam pro iis, qui coofferentes nullo modo esse possint.

2. Non quaeritur, in quos ex parte coofferentium ille fructus, quem fortasse ex opere operato percipiunt, transfundi possit; nam ille non videtur ullatenus in alios posse transfundi. Neque quaeritur, cuinam sacerdos fructum specialissimum seu personalem, quatenus ex opere operato satisfactorius est, communicare possit; nam ille item incommunicabilis est.

3. Neque id proprie quaeritur, cuinam applicari possit sive ex parte sacerdotis, sive ex parte assistentium seu coofferentium *fructus ex opere operantis*, qui respondet eorum actioni qua supernaturaliter bonae, immo excellenter bonae: nam *impetratio*, quae cuilibet operi bono qua tali inest, fieri potest pro quibuslibet hominibus vivis sive iustis sive iniustis, sive fidelibus sive infidelibus, baptizatis sive non baptizatis, excommunicatis sive non excommunicatis, atque etiam pro quibuslibet animabus in purgatorio degentibus; valor satisfactorius, quo insuper opus bonum praeditum est, videtur eodem modo offerri posse et transfundi in quoslibet *iustos* vivos sive defunctos, baptizatos sive non baptizatos, neque ulla prohibitio Ecclesiae quoad quemcumque hominem ostendi potest.

4. Neque quaeritur, quibusnam Missa *indirecte* utilis esse possit. Nam nihil impedit, quominus ita evadat etiam iis utilis, pro quibus ob Ecclesiae prohibitionem proprie et directe offerri Missa non potest. Eo ipso enim, quod v. g. Missa offertur pro exaltatione Sanctae Ecclesiae, indirecte utilis fieri potest ipsis excommunicatis iisque etiam vitandis, qui alioquin a communione bonorum Ecclesiae excluduntur.

5. Quaestio igitur proprie intelligitur de iis fructibus directe applicandis, qui applicationi sacerdotis subsunt, quatenus personam alienam in publico munere agit, i. e. quatenus nomine Christi et Ecclesiae agit et *fructus ex parte Christi et Ecclesiae oriundos* dispensat; paucis de *fructu ministeriali*. Atque hoc est, quod vulgo dicimus, *Missam pro aliquo celebrare sive applicare*. Ad quam quaestionem breviter sic responderi potest:

242 Missae fructus applicari possunt seu offerri pro omnibus, qui et re capaces sunt, neque ab Ecclesia positive excluduntur. Hinc:

I. Fructum satisfactorium ex opere operato stricte sumpto possunt *certo* percipere soli iusti baptizati sive vivi, sive defuncti nondum beati. — Certum quidem non est, non-baptizatos per actum perfectae caritatis iustificatos atque ita in gratia Dei *defunctos* ab illo fructu excludi; at utrum participes fiant immediate illius fructus necne, vere *dubium* manet (cf. *Suarez* l. c. disp. 79, sect. 6 et *Lugo* disp. 19, n. 173 sqq).

II. Fructum propitiatorium latiore sensu sumptum et fructum impetratorium percipere possunt per se omnes viatores omnesque defuncti in purgatorio existentes.

243 III. Prohibitio vero Ecclesiae huiusmodi est:

I. Relate ad excommunicatos vitandos omnis applicatio proprie dicta prohibita est, atque ita fit, ut fructus ex parte Ecclesiae oriundos ne valide quidem excommunicato vitando applicari possit, siquidem Ecclesia sacerdotem non constituit suum ministrum et delegatum pro

excommunicato vitando, nisi sumas publicam orationem in liturgia feriae VI in Parasceve; ergo si sacerdos nihilominus conaretur in illa causa prohibita se ut publicum ministrum gerere, nihil ageret. Fructus vero ex parte Christi oriundos graviter quidem illicito, at si excommunicatus alioqui capax est (maxime si contritione cum Deo reconciliatus est), valide sacerdos applicat: nam quod nomine Christi agat, habet ex sacramento ordinis et caractere sacerdotali indelebili.

Quod ergo aliquando a scriptoribus dicitur, sacerdotem posse pro excommunicato vitando ut personam privatam Missam celebrare, id sane ambiguum est. Nam in celebratione semper personam publicam agit. *Licite id solum* pro excommunicato vitando offerre potest, quod in celebranda Missa agit ut *opus bonum privatum*.

2. Relate ad *omnes*, qui absque unione externa cum Ecclesia *defuncti* sunt, prohibetur Missae celebratio seu applicatio saltem publica: ut habes ex Brevi *Greg. XVI* 16 Febr. 1842 ad Episcop. Augustanum, et 19 Iulii ad Abbat. mon. Scheyern.

Quodsi probabilia signa sunt (i. e. non tantum generalis illa possibilitas, quae in solo secreto divinae gratiae et misericordiae nititur), defunctum bona fide et in gratia divina decessisse, occulte seu privatim sacerdos pro tali defuncto in particulari celebrare posse videtur (*Il Monitore eccles.* XIII 132 permittit applicationem conditionatam, «si in gratia decesserit»). Specialem autem Missam de Req., potissimum cum speciali oratione pro hoc defuncto, fieri non probo, cum nunquam non sit actio *per se* publica¹.

IV. Prohibitio Ecclesiae aut non est, aut non est totalis:

244

1. relate ad infideles viventes;

2. relate ad excommunicatos etiam publicos, sed toleratos, inter vivos existentes: hinc neque pro iis, qui ad sectam acatholicam pertinent, totalis prohibitio est.

Attamen haec aliquo modo limitari debent. Nam:

1) Quamquam non ita certum est, excommunicatum toleratum, qui sciat, se esse excommunicatione ligatum, posse ex se sine peccato saltem veniali rogare sacerdotem, ut ad suam intentionem celebret, nisi forte id ex desiderio conversionis et ad hunc finem petat: sacerdos tamen sive rogatus, sive non rogatus licite pro eo applicat, qui toleratus excommunicatus quidem sit, sed ad coetum religiosum acatholicum non pertineat. Nimirum excommunicato potius interdicta est spontanea cum fidelibus communicatio sacra (quo sensu, vide postea de censuris), fidelibus vero communicatio cum excommunicatis toleratis interdicta non est.

2) Attamen applicatio Missae pro iis, qui ad sectam acatholicam pertinent, non permittitur ab Ecclesia ita universaliter, sicut pro ipsis infidelibus

¹ *Marc*, qui Instit. Alphons. n. 601 ullam Missae applicationem pro eiusmodi defunctis fieri posse negat, circa stipendium forte oblatum haec dicit l. c.: «Quodsi stipendium pro aliquo in particulari offeratur, respondeat sacerdos, se posse applicare Missam pro omnibus fidelibus defunctis, cum intentione subveniendi eam animae illius defuncti, si hoc acceptum sit coram Deo.» — *Pro iis vero, qui in manifesta haeresi moriuntur, Missam offerri non licere, etiam si applicatio nota sit sacerdoti tantum et illi qui dat eleemosynam*, S. Offic. respondit d. 7 Apr. 1875: Acta S. Sedis XXV 445.

nondum baptizatis. Ratio videtur esse, tum quod poena excommunicationis quoad asseclas falsae sectae non omnino ita temperata est, ut circa reliquos toleratos, tum quod illa communicatio facile pro communicatione in sacris sumitur quae indifferentismum quendam religiosum fovere possit.

Proposito dubio: «Utrum possit aut debeat celebrari Missa ac percipi eleemosyna *pro graeco-schismatico*, qui enixe oret atque instet, ut Missa applicetur pro se sive in ecclesia adstante, sive extra ecclesiam manente»; Resp.: «Iuxta exposita non licere, nisi constet expresse, eleemosynam a schismatico praebere ad impetrandam conversionem ad veram fidem.» S. Offic. d. 19 Apr. 1837 a Greg. XVI approb.

«Utrum liceat sacerdotibus Missam celebrare *pro Turcarum aliorumque infidelium intentione* et ab iis eleemosynam accipere?» Resp.: «Affirmative, dummodo non adsit scandalum et nihil in Missa addatur, et quoad intentionem constet, nihil mali aut erroris aut superstitionis in infidelibus eleemosynam offerentibus subesse.» (S. Offic. 12 Iulii 1865.)

3. Relate ad catechumenos sive vivos, sive ante baptismum defunctos nulla est prohibitio, immo pro iis Ss. sacrificium offerre est pietatis matris Ecclesiae. Sintne autem eodem modo omnium fructuum capaces ac fideles baptizati, ex iis, quae iam supra dicta sunt, et quae mox dicturi sumus, diiudicabitur.

245 V. Sancti consummati seu beati propriam utilitatem ex sacrificio Missae habere non possunt. At praeterquam quod Missa Deo offertur in gratiarum actionem pro donis in Sanctos collatis, etiam per modum impetrationis offerri potest, ut alicuius Sancti cultus in terris augeatur: ex quo honor quidam externus Sancto, fidelibus in terra degentibus utilitas oritur.

VI. Igitur, ut supra notatum est, a participatione Missae penitus excluduntur soli damnati, i. e. tum ii, qui cum peccato mortali personali defuncti poenas sensuum in gehenna patiuntur, tum ii, qui cum solo peccato originali in limbo parvulorum reclusi sunt.

Specialis quaestio de utilitate Missae pro defunctis.

246 Quo modo et qua mensura Missae sacrificium prosit defunctis, difficultate non caret; idque *primo*, si respicimus defunctos non-baptizatos, qui tamen in gratia Dei decesserunt atque in purgatorio detinentur. Nam fructus, cuius solius capaces sunt, est satisfactio pro poena temporali, seu poenae temporalis diminutio; at supra satis dubium esse diximus, num non-baptizati fructum satisfactorium ex opere operato percipere possint. *Alter* difficultas oritur, etiam quoad baptizatos, si respicimus praxim Ecclesiae, quae multoties pro defunctis Missas aliaque opera satisfactoria offerenda curet, tamen non raro uni Missae plenariam indulgentiam adiungat. An igitur applicatio pro defunctis adeo incerta et dubia est?

Ut hisce quaestionibus aliquam lucem affundam, haec respondeo:

I. De fide est, animas in purgatorio detentas fidelium suffragiis (i. e. orationibus, ieiuniis aliisque piis operibus) *iuvare*. Trid. sess. 25.

II. Est doctrina theologicæ saltem certa, eas per fideles iuari posse non ex opere operantis tantum, sed etiam aliqua ratione ex opere operato. Id enim ex usu indulgentiarum et ex sacrificio Missæ, «quo potissimum eas iuari» syn. Trident. docet, satis certe colligitur.

III. Attamen de modo et mensura, secundum quam fidelium suffragia, sive ex opere operantis, sive ex opere operato satisfactiva, defunctis applicentur, non ita certo constat.

IV. Cum autem Deus semel decreverit, vicariam satisfactionem a fidelibus vivis oblatam pro defunctis accipere, videmur causam non habere statuendi, insuper *impetrationem* atque recursum ad divinam liberalitatem et misericordiam *per se* esse necessarium; qui cum infallibilis efficaciam non sit, effectu possit frustrari. Ita saltem, si de defunctis baptizatis agitur. Nam quoad defunctos non-baptizatos utique ratio est, cur illum recursum necessarium esse statuamus. Verum etiam in baptizatis prorsus videtur fieri posse, ut pro diverso statu defunctorum, seu pro diversis eorum peccatis nondum expiatis, etsi non impetratio proprie sumpta, tamen *propitiatio* aliqua requiratur, quæ viam sternat, ut ad illas animas efficax auxilium perveniat. — Explico singula.

A. Quoad iustos non-baptizatos.

1. Etsi dubium sit, sintne *non-baptizati* in purgatorio existentes ²⁴⁷ capaces *satisfactionis ex opere operato*, tamen certum est, eos *alia via*, mediante Missa, satisfactionum participes effici posse sive directe sive indirecte. Capaces nimirum utique sunt communicatione *satisfactionum personalium*, quas iustus pro altero iusto offerre potest, quia ad id nihil est quod videatur requiri, nisi commune vinculum caritatis et gratiæ: quare Missa ut opus eximie bonum personale sive sacerdotis celebrantis sive fidelium assistentium iis prodesse potest.

2. Certum est, alterius speciei *propitiationem*, si qua requiratur, etiam pro defunctis non-baptizatis per fideles in terra degentes perfici posse. Confer, quæ postea sub n. 5 dicturi sumus *de propitiatione* etiam baptizatis fortasse necessaria.

3. *Impetratio* etiam locum habere potest pro quibuslibet in statu gratiæ defunctis, scil. a) certo ea ratione, ut impetretur fidelibus vivis efficax gratia actualis, quæ moveantur ad satisfactiones personales et privatas pro certo defuncto offerendas; b) fortasse etiam id impetrationi tribui potest, ut satisfactio ex opere operato, quæ nimirum est immediata solutio ex meritis et satisfactionibus Christi, et quæ ex sese non ita extenditur ad non-baptizatos sicut ad baptizatos, nihilominus titulo impetrationis per divinam benignitatem etiam ad non-baptizatos applicetur: quod ratione non dissimili etiam de indulgentiis pie opinari licet, ita ut etiam hæc fortasse per impetrationem non-baptizatis prodesse possint; c) num vero insuper vi impetrationis immediate aliquam solutionem ex satisfactionibus Christi alicui defuncto applicare possimus, etsi non potest quidem certo negari, tamen valde dubium est.

B. Quoad iustos baptizatos.

4. *Iustis baptizatis* in purgatorio existentibus præter modos hic ²⁴⁸ allatos *satisfactione ex opere operato* etiam levamen afferri posse certum est.

Hoc autem multum deprimitur, si existimatur, *impetrationem* addi debere, ut satisfactio Christi vi Missae ex opere operato exhibita certae et determinatae animae applicetur. Quare illam non requiri puto, sed applicationem immediate fieri, *modo ne sit in illa anima aliquod obstaculum*¹. Idem dicendum videtur quoad satisfactiones personales (suffragia) et indulgentias.

5. At quamquam *impetratio* proprie dicta non videtur requiri, saepe requiri videtur aliqua *propitiatio* similis illi, quam supra quoad poenas spirituales tanti momenti esse dixi pro vivis. Sicut enim propter certa peccata Deus ex iustitia moveri potest ad gratias uberiores et efficaces denegandas: ita propter certa peccata et negligentias defunctorum iustitia divina id statuere potuit, atque revera statuisse censenda est, ut *in poenam* suffragia vivorum, sive satisfactiones personales, sive indulgentiae sive Missarum satisfactiones hunc et illum defunctum non possint attingere et sublevare, nisi haec ira Dei iusta sedata divinaque iustitia placata sit sive per poenas ab anima defuncti toleratas, sive operibus bonis a vivis ad placandum Deum exhibitis: inter quae praecipuum locum occupat sine dubio SS. Missae sacrificium.

Quod si ita est, nihil mirum, si aliquando multae Missae requirantur, neque sufficiat offerre Deo indulgentias, ut anima certa e purgatorio liberetur. Nam obvoluta quasi iacet in densissimis tenebris divinae irae atque iustitiae: quae tenebrae multa diuturnave *propitiatione* (per sacrificium Missae potissimum efficienda) prius dispellendae sunt, donec tandem suffragia vivorum, indulgentiae, Missarum satisfactiones tamquam radii pacificae lucis et tamquam ros lenissimus ad animam defuncti recreandam descendant eamque *solutione* poenarum liberare possint.

Quae confirmari videntur tum privatis quibusdam Sanctorum revelationibus, tum praxi et sensu Ecclesiae. Interrogata enim S. G. Indulg., quid intelligeretur indulgentia altaris privilegiati, 28 Iulii 1840 (vide Decreta authentica n. 283) ita respondit: «Per indulgentiam altari privilegiato adnexam, si spectetur mens concedentis et usus clavium potestatis, intelligendam esse indulgentiam plenariam, quae animam statim liberet ab omnibus purgatorii poenis: si vero spectetur applicationis effectus, intelligendam esse indulgentiam, cuius mensura divinae misericordiae beneplacito et acceptioni respondet.» Scil. propter propitiationem, de qua supra dixi, nondum completam fieri non raro potest, ut applicationis effectus aut mancus aut nullus sit, etsi in concedenda indulgentia atque causae sufficientia — ut verbis scholae utar — clavis non erraverit.

At simul intelligitur, indulgentiam altaris privilegiati, quamquam in se ab alia indulgentia plenaria non distinguitur, non raro animae defuncti multo plus prodesse, quam ordinarias plenarias indulgentias: cum enim cum Missae sacrificio eidem animae applicato coniungatur, per hoc propitiatione et impetratione via paratur ad applicationem efficaciter obtinendam.

¹ Suarez disp. 79, sect. 10 cum S. Thoma, Bellarm. pluribusque aliis dicit, defunctos baptizatos probabilius iuvari ex opere operato stricte sumpto, seu infallibiliter; idem docet, ex opere operato autem latius accepto, seu quod applicetur mediante intercessione et recurso ad divinam liberalitatem fallibili, etiam iuvari posse defunctos non baptizatos sive catechumenos: atque ex eo ipso, quod SS. Patres, ut Chrysostomus et Augustinus, doceant, sacrificium Missae non ita pro catechumenis defunctis offerri posse, sicut pro baptizatis, valde probabiliter colligit, defunctis baptizatis Missam prodesse infallibiliter ex opere operato stricte sumpto. Addiderim: nisi obex adsit, qui alia propitiatione indigeat.

§ 2.

De valore Missae applicationis sive finito sive infinito.

I. Sacrificium Missae *ratione victimae* infiniti valoris esse, immo²⁴⁹ etiam quatenus moraliter *actio Christi* est, infinitae esse dignitatis, nemo est, qui dubitet. At hoc idem de sacramentis, praecipue de Eucharistia qua sacramento dici debet.

II. Item apud omnes in confesso est, *effectum* Missae non undequaque limitatum esse, ita ut non possit pro maiore dispositione hominis maior semper fructus inde percipi: quare quoad *intensitatem* sui effectus hanc habet illimitationem. Sed id etiam de sacramentis iisque omnibus valet, ut pro maiore subiecti dispositione maiorem semper gratiam producant. Qua vero proportionem hoc augmentum fiat, plane cognoscere non valemus.

III. Relinquitur igitur in medio haec quaestio, num Missa *extensive*²⁵⁰ *infiniti valoris* sit ita, ut ex multis unicuique tantum prosit, quantum ex paucis. At ne sic quidem quaestio est satis determinata, sed distinctione opus est pro diversa fructuum causalitate. Si enim *plures* assistentes sunt seu cofferentes, non est dubium, quin omnes, quotquot sunt et quantumvis eorum numerus augeatur, eundem fructum atque omnis generis fructum sive satisfactionis vel propitiationis, sive impetrationis percipiant, ac si unus tantum assistat. Nam proxima causalitas est ipsa actio cofferentium, quae aut immediate causat aut quasi instrumentum est, quo ex inexhausto fonte meritorum et satisfactionum Christi secundum mensuram divinae dispositionis portio quaedam hauriatur. Consortium multorum non impedit alios neque infinitum thesaurum umquam exhaurit aut diminuit; immo facile accidere potest, ut ex multorum consortio accidentale fructuum augmentum, aucto fervore et intercessione, proveniat.

Haec valoris seu applicationis extensio comparari potest cum celebratione plurium simul, quando — ut in Oriente quandoque fit — in uno altari eundem panem et idem vinum plures sacerdotes consecrant. Nam tum tot Missas dici, quot sint sacerdotes, et toties Missae fructum multiplicari, extra dubium est, siquidem, approbante Ecclesia, singuli sacerdotes stipendium Missae licite accipiunt. Vide *Ben. XIV*, De sacrif. M. l. 3, c. 16, n. 10.

IV. E contrario facile omnes concedunt, extensionem indefinitam et non-diminutam admitti non posse relate ad fructus Missae, quatenus respondeant impetrationi *Ecclesiae*. Illi enim fructus accidentales sunt, neque illa impetratio, cuius valor certe finitus est, tantum valet ceteris paribus communis pro omnibus, quantum particularis pro singulis.

V. Substantialis Missae fructus ille est, qui ex parte Christi oritur:²⁵¹ de hoc ergo *ministeriali fructu* quaeritur, num eius applicatio sit *extensive indefinita*, ita ut, causa proxima applicativa — quae est ipsa celebratio — non multiplicata, tamen tantum valeat pro sin-

gulis ex millibus, si pro iis sacerdos offerre intendat, ac si pro uno tantum Missam dicat.

Affirmavit *Caietan.*, *Vasquez* alique ex antiquioribus theologis — quamquam complures ex iis revera non *universim* id affirmant, sed non satis distinguentes intelligere videntur fructum respondentem iis, qui cofferunt, non vero effectum respondentem iis, pro quibus offertur¹. Adstipulantur autem huic sententiae *universim affirmanti* non pauci theologi, quos videre est apud *S. Alph.* VI, n. 312², quam sententiam *S. Alph.* ipse ibi secutus est.

At *universim* id dici posse, potissimum de fructu satisfactorio, alii theologi veteres longe communius negaverunt, atque etiam hodie complures ab affirmante sententia recedunt (vide *Gihl*, Das hl. Messopfer¹⁰ § 17, p. 118 sqq).

Lugo l. c. dicit: «Sententia communior et verior simpliciter negat hanc infinitatem in Missae sacrificio»; *Tamb.* l. 3, c. 1, § 3, n. 11 dicit: «Negat *Suarez* cum communi, et merito.» Atque sic cum *S. Thoma*, *S. Bonaventura*, *Soto* aliisque innumeris prorsus negandum esse puto; nam sententia affirmans *universim* infinitam illam applicationem 1. non videtur cohaerere cum praxi Ecclesiae, 2. neque cum praxi communi sacerdotum, 3. neque cum analogia eorum, quae alias in oeconomia supernaturali divinitus constituta sunt. Cf. etiam *Bened. XIV*, De syn. dioec. l. 5, c. 8, n. 6 et c. 9, n. 4, qui illum infinitum valorem applicationis prorsus reicit.

Nam 1. Quod ad *praxim Ecclesiae* pertinet, ea est et ab omni tempore fuit, ut commendaretur oblatio Missae pro singulis hominibus, atque summopere ei curae semper fuit, ut pro singulis defunctis Sacra celebrarentur. Porro si adversariorum sententia vera est, haec praxis aut inutilis aut crudelis est: inutilis, si ex eo, quod pro uno Missa dicatur, alii re ipsa nullatenus a consortio excluduntur, sed si semper omnes Missae pro omnibus re ipsa offeruntur; crudelis, si per ministrum celebrantem excluduntur a pleno consortio, siquidem melius esset, semper Missam pro omnibus ex aequo dicere.

Insuper Romani Pontifices quasi praemio quodam proposito invitent et alliciunt, ut Missae pro *singulis* dicantur. Nam saepe tamquam singularem favorem privilegium altaris concedunt, *regulariter tamen ea conditione*, ut indulgentia altaris *illi* animae detur, pro qua Missa applicetur. At vere in

¹ Vide *Lugo*, De Euch. disp. 19, n. 245.

² Fallitur autem *S. Doctor*, quando *Suarez* inter eos, qui ab hac parte stent, recenset: nam satis clare contrarium docet disp. 79, sect. 12 conclus. 2: «Effectus sacrificii respondens oblationi sacerdotis ut sic, quem ipse potest pro aliis proferre, finitus est et unus tantum. Unde si pro multis offertur, sive diversis intentionibus specialibus, sive una tantum communi, ut pro populo vel pro communitate, minuetur fructus in singulis tantoque magis, quanto maior eorum numerus fuerit, supposita uniformi applicatione. . . . Ut existimo, non repugnant *Caietanus* . . . et alii supra citati, qui non tractant de hoc effectu, sed de illo, qui respondet *offerentibus, ut offerentes sunt.*» Loquitur vero *Suarez* praecipue de fructu satisfactionis; nam relate ad impetrationem aliquatenus indefinitam applicationem defendit. — *S. Alph.* autem videtur postea in libris asceticis sententiam mutasse; *Gaudé* in ed. nov. ad l. c. expresse notat: «Postea tamen, anno scil. 1769, tum in opusculo de caeremoniis Missae part. 3 de *abus. in accipiendis Missis* n. 26—28, tum in *Trid. sess. 22, n. 22*, *S. Doctor* communiorem vocavit et propugnavit priorem [i. e. negantem] opinionem.»

sententia adversariorum multo melius esset, missam facere indulgentiam et Sacrum applicare pro omnibus defunctis et vivis.

2. Quod *communem praxim sacerdotum* spectat: si sententia adversariorum ²⁵² vera vel probabilissima esset, nihil impediret, quominus sacerdos una Missa multiplici obligationi satisfaceret; et quamquam, ne pluribus *stipendiis* satisfiat, lege ecclesiastica et naturali iustitia merito vetari dixeris, eo quod titulus sustentationis pro secundo et tertio stipendio vix possit allegari; tamen unica Missa exstingeret debita contracta ex uno stipendio, ex voto, ex obedientia etc., «quae» — ait *Lugo* l. c. — «omnia aequae absurda reputantur in praxi, ac si acciperetur stipendium ab utroque».

Etiam sequeretur, sacerdotem, qui, pluribus stipendiis acceptis, secundum intentionem plurium v. g. decem Missas dicere debeat, non tantum *posse* decies Missam offerre pro omnibus iis decem in communi, sed eum valde delinquere contra decemiam caritatis, nisi ita faceret; nam sine ullo negotio omnibus decuplo plus prodesse posset, quam si pro singulis singulas Missas diceret. At haec praxis, licet singularis non dicatur, tamen, si ex hoc motivo fieret, sane singulare aliquid redoleret ¹.

Immo *S. Alph.* VI 335 loquens de applicatione, quam sacerdos facere possit, si a decem personis stipendia accepit, approbat, decies posse dici Missam pro omnibus decem et singulis applicari decimam partem uniuscuiusque Missae, atque haec addit: «cum nemo dubitet, quin fructus sacrificii sit divisibilis, et ideo tribuitur unicuique quod debetur». At si nemo dubitat, fractum Missae esse divisibilem, id in sola hac sententia verum est, quae dicit, illum fructum finitum esse atque ex consortio multorum diminui.

3. Demum *analogiam cum sacramentis* considerare licet. Nam non est ²⁵³ ratio, cur de effectu sacrificii aliter iudicemus atque de effectu sacramentorum. Utraque enim continet in se infinitum meritum Christi thesaurum. At nihilominus sacramentis certus *et limitatus* effectus adnectitur non solum propter dispositionem subiecti, quae semper finita est et finitam capacitatem infert, sed etiam effectus aliquo sensu finitus et limitatus est ex ipsa Dei voluntate et lege. Alias sacramenta multiplicata et iterata nihil operarentur, nisi dispositio subiecti melior facta esset: quod plane falsum et catholicae doctrinae contrarium est. An forte aliquis dixerit, infantem baptizatum non accipere augmentum gratiae, si confirmetur aut secundum praxim pristinam SS. Eucharistia reficiatur? Dispositio infantis immutata manet. An homo moribundus sensibus destitutus, si Sacra Eucharistia refectus sit, iam sine novo augmento gratiae ungitur, cum dispositio eius mutata non sit, atque ideo Sacra Eucharistia iam omnem effectum possibilem produxerit? Fateamur ergo oportet, sacramentorum, etiam SS. Eucharistiae sacramenti, effectum non tantum esse, quantum *possibilis sit* pro hominis capacitate, sed secundum certos limites a Christi et Dei voluntate praefixos. Quod si ita est, etiam pronum est concludere, id ipsum a Deo servatum esse in Missae sacrificio, ut voluerit quidem, per illud merita Christi quam maxime applicari, at secundum certos limites a se statutos, praesertim cum illud excellentissimum sacrificium non semel, sed quam frequentissime et in innumeris locis offerri voluerit.

¹ *Ballerini* in not. ad *Gury* II 352 et 356 etiam sententiam, quae *Caietano* adscribitur, prorsus assumit, et in hoc vere sibi constat, quod omnes sequelas supra indicatas in textu admittit. At id negari nequit, ex singularitate et novitate talis praxis, quae certe communis non est, oriri gravissimum praedudicium contra eam opinionem, quae ad illam praxim legitime ducit. Idque iam egregie evoluerat *Lugo* l. c. n. 250.

Haec, ut supra iam indicavi, de effectu satisfactionis, qui ex opere operato presse sumpto producitur, potissimum intelliguntur, et pro suo modo etiam de alia propitiatione. Si vero de *impetratione* loquimur, non prorsus eodem modo ratiocinari licet. Nam cum impetrationis effectus re ipsa nondum habeatur per ipsam Missae oblationem, sed ille, mediante recurso ad divinam benignitatem et liberalitatem libere exercendam, tandem obtineatur: fieri potest, ut secundus, tertius etc., qui adiungitur in Missae applicatione, tantum quantum primus recipiat, immo et plus obtineat quam ille (*Ven. Lud. de Ponte*, De christiana perfectione IV, tract. 2, c. 5, § 1 et 2). Nihilominus, ceteris paribus, etiam in hoc genere effectuum videtur ille, cui primo loco sacerdos Missam applicat, facilius et plus per impetrationem recipere quam posteriores: at *hic* diversitas conditionum, cum non in sola hominis dispositione, sed etiam in occulta Dei providentia sita esse possit, multo facilius et saepius in favorem posteriorum inclinare sese potest (cf. *Gühr*, Das heilige Meßopfer¹⁰ 120).

254 Scholion. Hinc iam apparet, quid sibi velit *secunda vel tertia intentio* in Missae applicatione. Haec enim 1) *conditionata* est sub conditione: si alter, pro quo Missam offero, fructu non indigeat aut incapax sit; 2) *ratione impetrationis absoluta* esse potest, ut videlicet, non obstante fructu ei conferendo, pro quo primarie Missam offero, velit Deus simul ei quem secundo vel tertio loco intendo, intuitu Missae sacrificii certam gratiam concedere.

Illam autem *conditionata* intentio applicandi fructus satisfactionis raro videtur ad libitum sacerdotis fieri posse, quando pro stipendio Missam dicere debet: quia intentio dantis stipendium sine dubio est, ut, si ille, cui primo intendit Missam applicari, incapax sit, sibi alterve sibi amico fructus totus quantus applicetur. Ita etiam recte sentit *Scav.* III, n. 196 cum *Elbel* VIII, n. 416, *Sporer*, *Marchant*, aliis. Quare neque tum plane libera manebit sacerdoti applicatio Missae, si debet ex stipendio applicare pro defuncto, qui re ipsa non amplius indiget: nam semper debet omnes Missae fructus applicare secundum intentionem dantis stipendium; aliis verbis *secundam* intentionem formare debet «salva in omnem sensum intentione prima».

Ex hoc aliquo modo conici potest, quid sit utilius et fructuosius, Missam audire, an Missam dicendam sibi que applicandam curare. Quod universim decidi vix potest. At fortasse non errat, qui cum *Tamburini* putat (vide *Method. celebr.* l. 2, c. 2, § 14), fructum impetrationis facilius et uberius percipi ab eo, qui Missae devote *assistit*, fructum satisfactionis vero amplius haberi ex Missae *applicatione*. Quare *per se* si de utilitate pro defunctis sermo est, videtur praefendum omnino esse, ut Missa pro iis applicanda curetur, quam ut aliquis pro defunctis Missae assistat, quamquam divina misericordia etiam hic supplere et compensare potest. Pro vivis vero facile fructuosius esse potest Missae assistere, quam Missam dicendam curare, nisi forte impetrationi efficaci poenae spiritualis reatus obstet, qui propitiatione delendus sit: nam illam propitiationem existimo maiorem esse ex oblato sacrificio, quam ex sola assistentia.

§ 3.

Quomodo applicatio Missae sacerdoti facienda sit.

255 I. Solus fructus ministerialis aliqua applicatione indiget: reliqui enim effectus per se ex Missa hauriuntur.

II. Sacerdotis autem celebrantis est, fructus ministerialis applicationem facere. Nam sicut Christus non personaliter consecrat et sacrificat, sed id agit per ministerium sacerdotis, sui deputati, ita etiam sacerdoti applicationem faciendam commisit.

III. Aliqua autem applicatio fieri debet, ne fructus, qui hauriri potest, effectu frustretur et in thesauro Ecclesiae relinquatur.

Verum in praxi non videtur umquam abesse applicatio. Videtur enim sacerdos celebrans semper hanc voluntatem habitualement gerere, ut, si omnis applicatio desit aut impossibilis facta sit, sibi ipsi omnis fructus applicetur. Vide *Laymann* tract. 5, c. 2, n. 11 et *Lugo* l. c. n. 226 et sq. Melius tamen est, expresse id intendere: immo praeterea multum iuvat etiam alias intentiones expresse facere, cum ratione impetrationis et fortasse etiam propitiationis, quo expressior et ferventior fuerit intentio circa plures, sive a sacerdote ipso facta, sive ab iis, ad quorum intentionem ipse celebrat, eo abundantior effectus hauriri possit.

IV. Applicatio ita facienda est, ut saltem ante secundam consecrationem exstiterit, et ut circa certam personam certumve finem determinata existat.

Videlicet. 1. Cur applicatio saltem ante secundam consecrationem facta esse *debeat*, ratio ea est, quia sacrificium secunda consecratione essentialiter completur. At completo essentialiter sacrificio, effectus non suspenditur, sed producitur secundum intentionem ministri tunc existentem: nam nulla est ratio fundata de hac re aliter iudicandi in sacrificio, quam in sacramentis, circa illum fructum, qui ex opere operato producitur.

2. *Potest* autem applicatio longe antea fieri. Nam sufficit secundum communem doctrinam applicatio habitualis: vide *S. Alph.* VI 335. Paucorum opinio contraria non potest obligare, ut in praxi aliquis virtualement vel actuali intentionem applicandi habere debeat. Propterea autem habitualis voluntas sufficit, quia applicatio fit per modum donationis, quae ex voluntate habita et non retractata valida evadit. Ad tempus quidem nimis diuturnum non videtur extendenda esse applicatio; initio autem mensis pro toto mense applicationem determinare sane sine ullo scrupulo licebit. Ceterum communiter habetur plus quam habitualis voluntas circa applicationem, cum circa tempus celebrationis *implicite* sacerdos resumere consueverit voluntatem antea habitam.

3. Ex eo autem, quod sufficit habitualis voluntas, solvitur quaestio, quaenam applicatio valeat, si sacerdos diversas applicationes inter se contrarias fecerit, ut si heri intenderit hodiernam Missam dicere pro Paulo, hodie vero intendat Petro eam applicare. Nam respondeo: a) Si sacerdos prioris intentionis memor aliam facit, posterior intentio certo praevalet; b) si vero immemor prioris intentionis eam in aliam mutat: *per se* quidem idem dicendum est, etsi, illius memor, mutationem non fecisset; c) at si priorem intentionem ita fecit, ut *voluerit* eam *prorsus* valere, etsi forte ex oblivione eam mutaturus sit: prior praevalebit; d) quod si non constet, nihil restat, nisi ut sequenti die pro illa ex duabus intentionibus Missam dicat, quam Deus sciat invalidam mansisse, alterutra enim — etsi sacerdos ipse id diiudicare nequeat — valida certo erat.

4. Intentio *in se* seu obiective determinata omnino esse debet; at necesse non est, ut sacerdos eam explicite cognoverit. Sufficit igitur prorsus ex

parte sacerdotis, si vult celebrare ad eam intentionem, quam superior determinaverit, modo ille vere determinationem fecerit, aut ad eam intentionem, quam sibi pro hac die in suo libello notaverit etc.

Si vero cumulum stipendiorum collectum habet, neque scit, a quibus et quo ordine data fuerint, sufficit facere intentionem secundum ordinem eorum, qui stipendia contulerunt: Deus enim hunc ordinem scit. Quodsi non ipse collegit, sed alter, qui diversis sacerdotibus ex eo cumulo distribuit, per se distributoris est secundum ordinem temporis distributionem facere, et sacerdotum, Missas dicere secundum ordinem sibi datum. At potest aliquis etiam ita facere, ut quamlibet Missam dicat ad intentiones omnes seu omnium, pro quibus propter accepta stipendia Missam dicere debet, seu ad intentionem omnium, qui haec stipendia dederunt. Vel potest sic facere: intendo Missam dicere secundum ordinem, quem accepi seu qui praestitutus est a distributore stipendiorum; quodsi certum ordinem non praestituit, intendo quamlibet Missam pro omnibus, qui haec stipendia contulerunt, celebrare. Completo igitur numero Missarum, neminem defraudavit, cum fructus cuiuslibet Missae, utpote divisibilis, secundum partem debitam singulis applicatus sit. —

Ceterum si intentio ita *confusa* mansisset, ut e. g. celebrandi unam ex *decem diversis*, ita ut *neutiquam* determinatum fuerit, quotam ex decem sacerdos intellexerit: applicatio *nulli* ex illis decem facta, ac proinde determinata applicatio repetenda esset. Verum, ne facilius haec repetendae applicationis obligatio imponatur, recale quod dicitur in *Cas. conscientiae* II, n. 201.

258 Appendix.

Peccata gravia, quae circa materiam hic expositam occurrere facilius possint, haec fere sunt:

1. applicare Missam pro excommunicato vitando;
2. Missam publice dicere pro aliquo, qui extra unionem cum externa seu visibili Ecclesia defunctus est;
3. stipendium accipere ad dicendam Missam pro fine peccaminoso, aut utcumque talem finem in celebranda Missa intendere.

Caput II.

De obligatione SS. Missae sacrificium celebrandi.

Christus Dominus, cum S. Eucharistiam ut sacramentum et sacrificium institueret, atque Apostolos suos sacerdotes faceret, dicens: «Hoc facite in meam commemorationem», ex perpetuo sensu et praxi Ecclesiae non consilium tantum dedisse censetur, sed mandatum et praeceptum imposuisse, ut hoc divinum sacrificium in altari Deo mactaretur, neque umquam in Ecclesia deficeret. Vide Trid. sess. 22, cap. 1.

Sacerdotes igitur, cum ordinantur, in publico munere constituti, ut publicae utilitatis curam gerant, obligationem contrahunt pro potestate accepta publicae utilitati inserviendi, ne tantum thesaurum sibi concreditum quasi in terra defossum abscondant. At strictior saepe obligatio accedit ex alio munere vel officio, quod sacerdos in se assumpsit.

Quare obligatio Missae celebrandae vel etiam ad certam intentionem applicandae adesse potest ratione sacerdotii, ratione officii curam animarum habentis, ratione stipendii accepti, ratione oboedientiae impositae.

§ 1.

Obligatio celebrandi ratione sacerdotii.

Obligatio celebrandi quae ex ipso suscepto sacerdotio oritur breviter sic enuntiari potest: 1) In genere quidem practice tenendum est, exsistere obligationem *gravem*. 2) Quae ulterior non videtur esse, nisi ut ter quaterve in anno diversis temporibus, praecipue in festis sollemnioribus, celebretur. 3) Attamen venialis culpa longe facilius aderit, quando sacerdos, cum bene possit, sine causa a celebrando abstinat.

Explico. 1. Plerique scriptores ut *Suarez, Laym., Vasquez, Elbel, Collet* cum *S. Thoma* obligationem aliquoties celebrandi ex iure divino probabilius repetunt, cum ille, qui non celebrat, potestate sacerdotali ad honorem Deo praecipuum exhibendum hominibusque tam necessariam opem ferendam non utatur eamque fine suo prorsus frustret: quam non levem esse inordinationem censent. «Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis» (Hebr 5, 1). — Alii vero cum *S. Bonav., Lugo* gravem obligationem ex iure divino sequi negantes, id tamen affirmant, *ratione scandali* sacerdotem graviter peccare, si per tempus adeo diuturnum sine manifesta causa absteat, cum «signum malae conscientiae» vel cuiusdam contemptus edat. (Cf. *S. Alph.* VI 313.)

Cum nihilominus exercitium sacerdotii semper subiectum sit regimini Ecclesiae, consequens est, ut S. Pontifex sive in poenam, sive ob aliam gravem causam sacerdotem possit per externo foro ad statum laicalem redigere, interdicta ipsi in perpetuum Missae celebratione.

2. Lex divina autem tempus non determinavit, neque Ecclesia positivam legem condidit: quare nihil relinquitur, nisi ut ex natura rei id coniciatur, quandonam dilatio celebrationis *notabiliter* sive divino iuri repugnet sive in procreandum scandalum influere censeatur. Quod cum a morali aestimatione dependeat, non melius quam communi doctorum et probatorum virorum iudicio definitur. *S. Alph.* l. c. id ita enuntiat: grave esse peccatum, 1) si celebratio differatur *ultra sex menses*, 2) si in decursu totius anni non saltem *ter quaterve* celebretur.

3. Venialis autem culpa, quae longe facilius contrahatur ab eo qui cum 260 possit non celebret, repetenda est ex incuria in re tanti momenti, quae ad communem utilitatem instituta est, et cuius exercendae munus sacerdos utcumque assumpsit. Nimia enim incuria est neque ab omni peccato immunis, Deum tanto honore, hominem tantis bonis privare, quae tanta facilitate praestari possunt ab eo, qui a Deo hoc speciale munus accepit. Nam recte *S. Bonav.*, De praeparatione ad Missam c. 5 ait: «Sacerdos, qui non celebrat, quantum in ipso est, privat Trinitatem laude et gloria, Angelos laetitia, peccatores venia, iustos subsidio et gratia, in purgatorio existentes refrigerio, Ecclesiam Christi speciali beneficio, seipsum medicina et remedio contra quotidiana peccata et infirmitates.»

At si quis comparatione facta cum ea animi puritate, quam supra diximus decere eum habere qui ad quotidianam Communionem accedat, putat, se ab ea longe distare ac propterea sibi non convenire quotidie celebrare: haec observari iuvat praeter ea, quae dicta sunt n. 212 et 213:

1) Verum quidem est, sanctissimi sacrificii celebrationem per se non minorem, immo potius maiorem animi puritatem et perfectionem requirere, quam Ss. Sacramenti sumptionem: quare sacerdos, qui se imperfectiorem reperit iis, quos ad quotidianam Communionem admittat, iustam causam habet dolendi, sese humiliandi et defectuum sese accusandi; at non sequitur, eum debere potius a frequentiore celebratione abstinere.

2) Sacerdoti scil. (vide *Lugo*, De Euchar. disp. 17, n. 45) cum pari dispositione facilius convenit celebrare, quam laico communicare, quia defectus personalis puritatis compensatur publico munere et maiore obligatione, quam ex officio habet, offerendi sacrificium, modo sit in statu gratiae; puritas et sanctitas Ecclesiae, cuius minister deputatus est, eius defectum quodammodo compensat atque ipsum Deo reddit magis acceptum.

3) At sacerdos communiter facilius etiam vincere potest dispositionis defectum, cum ex statu suo et quotidianis laboribus separatus sit a saecularibus curis et spiritualibus rebus intentus, atque facilius praeter statum gratiae rectam illam mentem Deo in dies arctius inhaerendi, quam solam pro quotidiana etiam Communionem Ecclesia *postulat*, habet vel sibi comparare potest.

4) Si vero nihilominus periculum irreverentiae et negligentiae ex frequenti celebratione oriatur, optimum est consilium, ut per complurium dierum secessum, seposita etiam celebratione, sacerdos sese colligat et ad maiorem reverentiam et devotionem disponat.

§ 2.

Obligatio celebrandi ratione officii curam animarum adnexam habentis.

261 I. Post institutum S. Missae sacrificium pro Ecclesia eiusque membris, ii, qui officium pastorale susceperunt, lege naturali-divina etiam *pro populo sacrificare* debent, quia haec est pars officii pastoralis. Nam quod Apostolus ait Hebr 5, 1: «Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis», nisi spectet omnem sacerdotem, saltem eum spectat, qui pastoris officium susceperit. Hinc dicit Trid. sess. 23 *de ref. c. 1*: «Cum praecepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, *pro his sacrificium offerre etc.*»

II. At ex iure divino absoluto stricta obligatio soli episcopo incumbit, ut pro suae ecclesiae populo sacrificium offerre debeat seu applicare.

III. Inferioris ordinis pastores, quorum munus ecclesiasticae institutionis est, et qui ab Ecclesia *ad partem* pastoralis officii assumpti sunt, eatenus tenentur pro populo sacrificium offerre, quatenus Ecclesia iis hanc partem concedit: quare post officium cum hac cura institutum iure divino-naturali quidem etiam tenentur, at iure divino

hypothetico, videlicet quamdiu Ecclesia hanc obligationem et curam illis relinquat; sed S. Pontifex illis dispensationem concedere *potest*¹.

Episcopale scilicet munus iuris divini est, atque ex iure divino plenitudinem pastoralis officii habet, ita ut Ecclesia hanc plenam curam pastorem ab episcopatu auferre nequeat. Cui vero plena cura pastoralis competit, ille pro parte gregis sibi commissa sacrificia offerre *absolute* debet. Parochi vero institutionis ecclesiasticae sunt; quare illam pastoralis curae partem exercendam habent, quam Ecclesia cum parochatu coniunxit, et tam diu, quamdiu non seiungit. Revera autem plenam curam contulit exceptis iis, quae externam iurisdictionem vel altiozem ordinem requirunt. Igitur, ut instituti sunt, lege divino-naturali ad offerendum sacrificium tenentur, seu iure divino; sed quia semper dependenter ab ecclesiastica institutione obligationem illam sustinent, recte dicuntur iure divino *hypothetico* teneri. Quo fit, ut facilius aliquam dispensationem a Summo Pontifice accipere possint quam episcopi. Cf. Const. *Leon. XIII* «In suprema» 10 Iunii 1882.

IV. De facto lege ab Ecclesia statuta, nisi dispensatio aliqua habetur, omnes, qui in episcopatu vel in parochia canonice erecta sive ex ordinario munere sive tamquam vices gerentes curam animarum exercent, debent diebus dominicis et de praecepto festivis (etiam suppressis) Missam pro populo applicare (vide praecipue *Ben. XIV* Const. «*Cum semper oblatas*» et *Pii IX* Const. «*Amantissimi*» 3 Maii 1858 et *Leonis XIII* mox laudatam).

Quae obligatio ut rite intelligatur, haec nota: 1. Obligatio extenditur ad omnes dies festos, qui secundum catalogum *Urbani VIII* festivi erant, quibus additur festum Immacul. Concept. B. M. V. et festum patroni loci.

Quare etsi *sollemnitatis festi*, ut in Gallia, saepe transfertur in proximam dominicam diem, sacerdotes tamen ipso die, quo officium festi habetur, applicare debent: si vero festum cum officio in Dominicam transfertur, ut in compluribus dioecesibus Germaniae fit quoad festum Assumptionis et Nativitatis B. V., sufficit, die dominica celebrare et applicare. Cf. Const. *Pii IX* «*Amantissimi*». Ut autem aliqua reductio locum habere possit, non quaelibet consuetudo, sed specialis dispensatio S. Sedis requiritur, quae aliquando, raro tamen, datur (vide *ib.*).

2. Obligatio vero est a) realis, b) personalis, c) localis, d) pro ipsis diebus; seu obligatio est, ut a) Missa celebretur, idque b) ab ipso parochi, c) in ecclesia parochiali, d) ipso die assignato; et si b), c), d) observari non potuerit vel observatum non sit, nihilominus onus ad applicandam Missam maneat.

Quare: a) si ipso die *Missae celebrata non est*, suppleri debet alio die. Vide *S. Alph. VI* 326 et *S. C. de Prop. F.* 11 Martii 1843. Concessit id unum *Ben. XIV*, ut episcopus parochi valde pauperi permittere possit, ut, si die dominica maius stipendium pro Missa tunc dicenda offeratur, id faciat, suppleturus aliqua die intra hebdomadam pro parochia.

¹ Cf. hac de re tract. Card. *Tarquini*, Acta S. Sedis I 389 sqq.

b) *Parochus ipse* Missam pro populo dicere debet, sed non obligatur ad Sacrum sollemne; quod alteri celebrandum committere potest. S. C. C. 25 Sept. 1847 et alias saepius ut 26 Ian. 1771, 18 Iulii 1789.

c) Missa per se dici debet *in ecclesia parochiali*, ut populus interesse possit: at si propter speciale festum in aliquo sacello vel ecclesia filiali intra limites parochiae concursus populi fiat, licite ibi celebratur. Vide *ib.*

d) Si parochus impeditus est, quominus *die obligato* celebret, curare debet, ut per alterum in parochia Missa pro populo applicetur, etiam collato stipendio: quodsi tantum impeditur legitime, quominus *in parochia* celebret, potest *pro suo arbitrio* aut ipse in alio loco pro parochia sua applicare, aut alteri sacerdoti committere, ut in proprio loco pro parochia celebret, modo semper populus habeat in parochia opportunitatem audiendi Missam. Ita S. C. C. 14 Dec. 1872, vide Acta S. Sedis VII 191.

264 3. Obligatio realis semper *gravis* est; obligationem aliarum circumstantiarum *raro* omnino transgredi, non videtur grave peccatum; aliud dicendum, si saepius fit.

Catalogum Urbani VIII habes in vol. I, n. 1448. Applicatio Missae igitur praeterquam in Dominicis totius anni facienda est in his festis: Nativitatis D. N., Circumcisionis, Epiphaniae, Resurrectionis cum duabus sequentibus feriis, Ascensionis, Pentecostes cum duabus sequentibus feriis, Sollemnitatis Corporis Christi, Inventionis S. Crucis; Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis, Immac. Conceptionis B. M. V.; Dedicationis S. Michaelis Arch., Nativitatis S. Ioan. Baptistae, festis SS. Petri et Pauli, S. Andreae, S. Thomae, S. Ioannis Ev., S. Matthiae, SS. Philippi et Iacobi, S. Iacobi Mai., S. Bartholomaei, S. Matthaei, SS. Simonis et Iudae; item S. Stephani Protom., SS. Innocentium, S. Laurentii M., S. Sylvestri Papae et C., S. Ioseph, S. Annae, Sollemnitatis OO. Sanct., Patroni regni, Patroni loci.

265 V. Qui vero in regionibus aliis, ubi districtus canonice erecti non sunt, curam animarum exercent, ut missionarii, vel qui ex caritate, non ex munere sibi ad tempus collato parochiae derelictae assistunt, non tenentur ex iustitia pro populo applicare; S. Congr. cum antea dixisset, «missionarios teneri ex caritate», id postea correxit, scilicet 23 Martii 1863 C. de Prop. F. respondit: «Vitandam esse locutionem teneri ex caritate», dicendum autem esse: *decere ex caritate*, idque ita, ut nulla proprie dictae obligationis significatio appareat.»

Quare Vicarii Apostolici, Apostolici Delegati, si mittuntur in eas regiones, ubi sedes episcopales vel parochiae canonice erectae non sunt, ad Missae applicationem *non tenentur*; si vero in sedis vacantis vel suspensae administrationem mittuntur, obligationem applicandae Missae habent, quia iam vices gerunt eius, qui pro illa parte gregis dominici Missam applicare deberet, si adesset vel impeditus non esset. Immo si parochus duarum parochiarum administratio committitur, debet aut per se aut per alterum curare, ut pro singulis parochiis singulae Missae applicentur. S. C. C. 11 Mart. 1774, vide *Müller* l. c. § 21, 3 et *Gassner* l. c. — Episcopi tantum

titulares ad applicationem pro populo non tenentur (cf. Constit. *Leoqis XIII* «In suprema»); quamquam decet, interdum celebrari pro illa titulari ecclesia.

Immunes igitur etiam sunt per se ab hac obligatione applicandi capellani seu cooperatores, capellani monialium, capellani nosocomiorum aliorumve huiusmodi locorum (vide S. C. C. 3 Iunii 1860). Relate ad capellanos militares leges particulares et modus institutionis eorum attendi debent: vide *Gassner* 515. Cf. *Acta Apost. Sedis* I 554.

VI. Praelati regulares praecepto ecclesiastico qualibet die dominica²⁶⁶ et festiva applicandi pro subditis non subiacent; at ex iure divino tenentur utique pro subditis orare et sacrificium offerre; verum et temporis et modi determinatio eorum tandem aestimationi relinquitur, cum neque quoties id facere debeant, neque ipsumne ministerialem fructum prima intentione pro subditis applicare teneantur, extra controversiam sit.

Ut melius intelligatur dubium quod suscitatur, num praelati regulares ad Missae applicationem teneantur, recolendum est, quod n. 261 ad III notavi. Plenitudinem pastoralis officii ex iure divino non habent in suos subditos, ut episcopi in suos populos. Quare videndum est, qualem curam Ecclesia illis commiserit. Sub lege qualibet die dominica et festiva celebrandi Ecclesia eos non comprehendit, legislatore de iis tacente: at non videtur minorem partem pastoralis curae iis commisisse quam parochis, immo ampliore potius, quia externam iurisdictionem ut episcopi exercent; quare concludendum videtur, eos non lege quidem ecclesiastica, at iure divino illo hypothetico obligari, ut *aliquoties* pro suis Missam dicant, neque satis consultum videtur, ad solam commemorationem seu secundam intentionem officium illud restringere. (Cf. *Gassner* 513; *Mühlbauer*, Thesaurus resolut. I 1017.)

§ 3.

Obligatio celebrandi ratione contractus initi seu stipendii accepti.

Cum qui altari serviant, de altari vivere debeant secundum Aposto-²⁶⁷ lum (cf. I Cor 9, 13), fideles pro sacro ministerio, quod sacerdotes agebant, illorum sustentationem in se susceperunt. Atque cum frequentius adirentur sacerdotes, ut pro privata et peculiari causa Sacris operarentur, nihil aequius videbatur, quam ut ii, in quorum peculiarem utilitatem spiritualem operam suam impenderent, speciali modo ad illorum sustentationem conferrent. Quare a diuturno iam tempore pro Missa dicenda stipendium titulo sustentationis offerebatur¹. Quam praxim Ecclesia comprobavit.

¹ Scil. primitus fideles, cum ad Sacra peragenda conveniebant, ad clericorum et ecclesiae sustentationem panem, vinum, fructus etc. conferebant, vel etiam pecunias in gazophylacium coniectas pro ecclesiae, cleri, pauperum communi usu tradebant. At cum labente tempore communis vita clericorum cessasset, singulorum sacerdotum sustentationi aut ex communibus ecclesiae bonis certa parte detracta aut ex donis fidelium in singulos collatis subveniendum erat. Quare a saeculo octavo vel duodecimo ille mos invectus est, ut, quando sacerdotem rogarent, ut sibi speciatim Missa applicaretur, fideles speciatim stipem ei conferrent (vide *Ben. XIV*, De syn. l. 5, c. 8; *Binterim*, Denkwürdigkeiten IV 3, 376 sqq; *Geyer*, De Missar. stipendiis, Mogunt. 1864).

Abusus vero, cum aliquando irreperent, Ecclesia sedulo eliminandos curavit. Summa capita, quae circa Missarum stipendia atque obligationes inde oriunda notanda sunt, hisce comprehenduntur:

I. Licitum est accipere stipendium pro Missa, quae ex nullo alio titulo est debita, non tamen ut pretium, sed ex titulo sustentationis: quod a plurimis Concil. partic. recentioribus pro axiomate statutum vides Coll. Lac. III col. 497 835; IV 826; V 851.

II. Stipendio accepto seu stipendii contractu inito, sacerdos ex iustitia tenetur Missam promissam applicare idque cum iis circumstantiis, quae a dante stipendium impositae sunt. Cf. Coll. Lac. III col. 208 498; V 161 etc.; *Reuter* IV, n. 233, 2.

III. Sedulo servandae sunt leges ecclesiasticae in hac re latae sive abusum prohibentes, sive periculum abusus praecaventis; praecipue vero 1) ut *tot* Missae dicantur, quot stipendia fuerint accepta; 2) ne ullum mercimonium Missae stipendiis instituatur neve ulla pars ipsius stipendii detrahatur, si cui alteri sacerdoti Missae celebratio committatur.

268 I. De quantitate stipendii eiusque iustitia.

1. Iustum stipendium censetur illud, quod ab episcopo taxatum est, aut, hac determinatione deficiente, a consuetudine. Quare tantum stipendium *exigi potest*. Maius vero stipendium sive expresse sive implicite *exigi nequit*, accipi tamen potest *liberaliter oblatum*. *S. Alph.* VI 319 320.

2. Plus *exigi potest*, si Missa dicenda ratione loci, temporis etc. cum maiore incommodo non consueto coniuncta est; nequit *exigi* pro Missa in altari privilegiato, in loco miraculoso etc. dicenda, cum ille excessus revera pro circumstantia *spiritualis favoris*, ac proin simoniae postuletur.

3. Ita etiam per se stipendium minus sumi potest, condonando offerenti taxam eiusve partem: attamen nisi sacerdos id expresse pro eleemosyna se dare exprimat, idque pro conditione offerentis verum esse possit, episcopus ex iusta causa prohibere potest, quominus stipendium taxâ *minus* sumatur, ne videlicet alii sacerdotes aut iusta sustentatione, aut meliore fama priventur. *S. Alph.* ib. Cf. Concil. Baltim. II, Cassil., Pragense in Coll. Lac. III 498 835; V 465.

4. Ceterum sacerdos etiam dives a percipiendo stipendio non prohibetur. Sicut enim patrimonio parcere et beneficii fructus in sustentationem suam impendere potest; ita etiam, quando ultra id quod ratione officii — cui beneficium adnexum est — amplius *laborat*, ex hoc labore titulum sustentationis habet. Simili igitur modo ex Missa libere oblata honorarium accipere potest. *S. Alph.* n. 317, *Gobat* tract. 3, n. 569.

5. Peccatum simoniae utique est, mente simonica stipendium pro *pretio* Missae aut pro pretio laboris Missae intrinseci accipere.

At *intuitu* stipendii celebrare sacerdotem alias non celebraturum, laudabile quidem multum non est, a simoniae tamen peccato est alienum: qui enim ita agit, stipendio utitur pro motivo impellente, quo socordiam expellat, sed permutationem Missae cum pecunia non facit. *S. Alph.* ib.

269 II. De gravitate obligationis ex stipendio assumptae.

1. Quamquam collatio et acceptio stipendii nullatenus permutationis contractum continet, tamen iustitiae titulus ad celebrandam Missam intercedit, sive illum contractum innominatum «do ut facias» nominare vis, sive *onerosam*

promissionem celebrandi Missam, quae propter onus ab altero praestitum *iustitiae speciem* induit. Quare etiam huius contractus violatio num gravis (i. e. mortale peccatum involvens) sit, non diiudicatur ex sola quantitate stipendii dati, sed ex valore rei per onerosum contractum promissae: quae cum sit summi momenti, inde fit, ut omissio Missae ex mera liberalitate et fidelitate promissae veniale peccatum sit, *ex stipendio debitae* communius grave peccatum censeatur (S. Alph. VI 317; Marc n. 1610). Ita de unica etiam Missa omissa, imprimis si de gravi sublevanda necessitate agitur, vel de homine paupere cui grave fuerit stipendii taxam colligere eaque se privare; immo communius ita iudicatur universim. Nolim tamen id ita urgere, ut etiam eum, qui ex magno numero Missarum ad unam eandemque intentionem dicendarum unam omitteret, peccati mortalis certo arguam. Cf. Casus consc. II, n. 219; *Ballerini-Palm.* IV, n. 1012.

2. Non solum omissio, sed etiam *diuturna dilatio* contra iustitiam delinquit. Circa quam, missis prioribus legibus et decretis, sufficit afferre decr. S. C. C. iussu Pii X d. d. 11 Maii 1904, imprimis normam hanc: «Utile tempus ad manualium Missarum obligationes implendas esse *mensem* pro una Missa, semestre pro centum Missis, et aliud longius vel brevius temporis spatium plus minusve, iuxta maiorem vel minorem numerum Missarum.»¹

Unde concludendum est: excepta speciali causa non peccari dilatione quae mensem non excedat; peccari graviter dilatione Missarum quae singillatim datae sunt, quando dilatio mensem *multum* excedit, alias venialiter.

Quid igitur illud sit «multum excedere», puto etiamnum declarari posse iudicio theologorum gravium qui antea de hac re sententiam suam protulerunt; videlicet exceptis peculiaribus circumstantiis recenter defuncti vel urgentis necessitatis, peccare *graviter* eum, qui *ultra alterum mensem* Missam celebrandam differat.

NB. 1. Attamen S. Sedes maiorem dilationem concedere potest, cum Summus Pontifex, si ex gravi causa id facit, detrimentum, quod hac dilatione vivis vel defunctis Missarum fructus expectantibus oriri possit, ex thesauro Ecclesiae supplere valeat. Ex eadem ratione, orta necessitate, Missarum obligationem reducere vel extinguere potest². Re ipsa a tempore *Pii IX* missionariis aliisque, qui omnibus Missarum oneribus tam cito satisfacere posse sibi non videbantur, speciale privilegium iam saepius concessum est «pro gratia dilationis spectatis peculiaribus circumstantiis, non tamen ultra sex menses» (cf. Acta S. Sedis VIII 660).

NB. 2. Qui pro sublevanda necessitate *urgente* stipendium accepit, sine dubio peccare potest etiam unius alteriusve diei dilatione: immo ad restitutionem tenetur, si brevi illa dilatione finis a stipendii datore intentus attingi amplius non potest.

¹ Reliquas dispositiones illius decreti habentur infra n. 275 sqq.

² Videlicet satisfactiones Christi et Sanctorum potest S. Pontifex ex iusta causa, ut fit in indulgentiis, sive pro vivis sive pro defunctis applicare, atque etiam supplicationes, quae nomine Ecclesiae ad Deum fiunt, ad certos fines certasque sublevandas necessitates per modum impetrationis dirigere. — *Bened. XIV*, De syn. dioec. l. 13, c. 25, n. 15 aperte de hac re dicit: «ex spirituali thesauro Ecclesiae supplendo». — Eodem modo *Leo XIII*, cum per S. C. C. d. 16 Iulii 1883 concederet Ep^o Engolismensi, ut quoad applicationem Missae pro populo dispensationem impertiri posset, praeteritas quasdam omissiones condonavit, *supplendo in reliquis de thesauro Ecclesiae*: *Nouv. Revue théolog.* XVIII 240.

271 3. Restant *obligationes accidentales*. Quamquam enim principalis obligatio qualibet Missa exstinguitur, tamen obligatio reliqua accidentalis aliquando sat magni momenti esse potest:

a) Circumstantia *altaris privilegiati*, si omissa est aut culpa celebrantis inefficax facta, obligat saltem ad quaerendam aequivalentem compensationem per indulgentiam plenariam alio titulo animae defuncti applicandam, quod e. g. fieri potest visitando stationes viae crucis. Verum qualitas Missae *de Requie* aut additio Orationis pro defuncto post decr. S. Officii in Act. Ap. Sedis 31 Mart. 1913 ad valorem non amplius exigitur. Cf. infra n. 698.

b) Circumstantia *qualitatis Missae* ex se levem obligationem tantum afferre videtur, nisi forte eum, qui stipendium dedit, propter peculiarem causam graviter offensus iri praevideatur. Ceterum nisi contrarium expresse petitur vel aliunde absolute a stipendii datore intendi cognoscitur, Missa de Sancto dici potest loco Missae de Requie pro defuncto, et e contrario Missa de Requie, si Missa applicanda est pro vivis. Ita quoad primum expresse S. Congreg. Rit. compluries dixit. Vid. d. 28 Apr. 1902 ad 15 respondit: Detur decr. n. 4031 d. 13 Ian. 1899 ad IV, i. e. sacerdotem in casu satisfacere obligationi suae Missam dicendo officio conformem, dummodo eam applicet iuxta intensionem dantis eleemosynam; sed *consultius* esse, ut quantum fieri possit, intensioni eleemosynam largientis satisfiat per Missam de Req. — Quoad secundum habetur resp. S. C. de Prop. F. 13 Oct. 1856 et S. R. C. d. 29 Nov. 1856. Cf. Ephem. lit. XX 360 sqq.

272 Multo severius S. Sedes urgebat, ut, si Missa peteretur «in honorem alicuius Sancti», ex obligatione dicenda esset Missa votiva, neque satisfaceret per Missam diei currentis, modo supponi posset, intensionem petentis ad Missam votivam dirigi, et modo exstaret dies legitimus. Atque ita circa Missas *in honorem alicuius Sancti* fundatas (cf. *De Herdt* tom. I, p. I, n. 66 IV) constanter voluit, ut, si dies impeditus esset, Missa transferretur potius in alium diem, quam ut Missa de die currente celebraretur cum intensionem alterum Sanctum honorandi; atque etiam circa Missas manuales noluit, obligationi Missae votivae satisfieri in festo ritus semiduplicis celebrando Missam de festo occurrente.

Verum recentius ab hac severa praescriptione recessit. Nam *Decr. auth.* n. 4031, IV, de quo modo, integrum hoc est: «Dub. IV: Sacerdos, cui erogatur eleemosyna ad celebrandam Missam pro uno vel pluribus defunctis, aut votivam in honorem alicuius Mysterii, B. Mariae V., vel Sancti, satisfacitne obligationi suae Missam faciendo Officio conformem, cum aliunde petitam Missam ritus diei non permittat, dummodo applicet iuxta intensionem dantis eleemosynam? — Ad IV Affirmative: sed *consultius* est, ut, quantum fieri possit, intensioni eleemosynam erogantis satisfiat per Missam de Requie, vel votivam.» Ergo ne iis quidem diebus, quibus per rubricas licet, *stricta obligatio* est sumendi Missam sive de Requie, sive votivam, nisi haec obligatio *specialis* ad hanc Missae formam imposita sit:

c) Circumstantia *loci et temporis* aliquando potest, imprimis in Missis manualibus, primarie intendi tamquam res essentialis quae cum ipsa Missa confundatur, v. g. in Missa exsequiali, nuptiali vel simili, cui vult stipendii collator eiusve familia assistere: proin haec ut servetur, obligatio ex genere suo gravis est. Idem dic de Missis fundatis, si eadem ratio occurrit. Quae si abest vel tractu temporis desierit, illam circumstantiam *raro* laedere, non excedit peccatum veniale (nisi forte agatur de detrimento privilegii altaris

ita causato); immo episcopus ex causa rationabili ab illa obligatione potest dispensare, nisi gravis ratio in contrarium obstat. Cf. *Marc* n. 1617.

III. De legibus eccl. quae abusum circa stipendia cohibent. 273

In quam plurimis decretis SS. Pontificum i. urgetur, ut *tot* Missae omnino celebrentur, quot stipendia accepta fuerint. Ita ex decretis Urb. VIII et Constit. Innoc. XII d. d. 23 Nov. 1697, in qua decreta illa Urbani VIII referuntur et confirmantur. Insuper cf. theses 8—10 ex iis, quae proscripatae sunt ab Alex. VII d. d. 24 Sept. 1665. — Innocentius XII l. c.: «sub obtestatione divini iudicii mandat, ut absolute *tot* Missae celebrentur, quot ad rationem attributae eleemosynae praescriptae fuerint, quantumcumque exigua stipendia . . . collata fuerint»¹.

Facultas reducendi numerum Missarum a Trid. Conc. episcopis collata fuit transitoria, atque omnino exspiravit, ita ut *speciali* facultate a S. Sede impetranda indigeant, qua, existente necessitate, id valide efficere possint. Vide Const. *Innoc. XII* supra cit. et *Ben. XIV*, De synod. dioec. l. 13, c. ult. n. 19: «Episcopo nullam hodie relictam esse facultatem reducendi Missas, excepta tantum ea facti specie, qua testator ipse hanc facultatem tribuisse dignoscatur»; immo proposita quaestione: «An episcopus possit *onera Missarum nondum acceptata* reducere absque beneplacito Sedis Apostolicae sive huius S. Congr., quoties (ob tenuitatem legati) reductionem necessariam esse iudicaverit ex eo, quod locus pius legatum acceptare recuset, non diminuto onere», responsum est 20 Iunii 1682: «Negative»; vide *De synod. dioec.* l. 5, c. 10, n. 2. Nihilominus *Scavini* III 307 in ea opinione est, episcopum propria auctoritate posse Missarum numerum reducere, si legatum acceptatum nondum sit, et *ita tenue*, ut ne consuetum quidem stipendium manuale pro singulis Missis assignatum sit: in quo casu episcopum putat posse ad consueti stipendii manualis normam Missas reducere.

¹ Ratione stipendiorum manualium, et ratione omnium Missarum, quarum *numerus* assignatus est, haec omnino valent. At si quis ratione foundationis vel beneficii ecclesiastici onus habet adnexum «cotidie celebrandi (et applicandi) Missam»: res non cum tanto rigore sumitur. Ex ipsa scil. foundatione videndum est, utrum quotidiana Missa ut onus reale, non ut personale, an ut personale tantum impositum sit. Si onus imponitur *ut reale*, vel si expresse sive aequivalenter substitutio alterius sacerdotis postulat pro beneficio (vel legatario) forte impedito: onus Missarum omnino exacte implendum est. Si vero haec non exprimuntur, et celebrandi onus (quod obligationem pro fundatore applicandi communiter et ex sese secum trahit) sine alia clausula potius *ut personale tantum* onus impositum est, communi sententia (vide *S. Alph.* VI 332) haec admittuntur:

a) Sacerdotem non peccare, si reverentiae causa semel in hebdomada Sacrum intermittat, aut si alias *aliquando* ex legitima causa omitat.

b) Neque substitui debere alterum, si accidat infirmitas non diuturna. Non diuturna censetur ex S. Congr. C. in «*Romana*» 25 Sept. 1695 «quae non excedit *quindecim dies*». — Alii, teste *S. Alph.* n. 333, id ad *mensem* extendunt et ultra: quod *S. Alph.* admisit. — Si vero diuturnior sit infirmitas, substitutio procuranda est, etiam collato stipendio.

c) Diebus vero, quibus secundum modo dicta (sub lit. a) sacerdos licite vacare potest a Missa, nullatenus licet *pro stipendio accepto* Missam celebrare; nam sola ratio, cur applicationem Missae possit omittere, est, quod ipse a Missa dicenda vacat. Vide *S. Alph.* l. c. et expressam declarationem S. Congr. C. 18 Sept. 1683. (Acta S. Sed. VII 179.)

d) Posse vero raro in anno (4—6) diebus, quibus alias licite vacet, sacerdotem pro se vel amicis gratis celebrare, *S. Alph.* l. c. admittit; at S. Congr. C. modo cit. etiam ad id respondit «Negative».

274 2. Similiter severe prohibetur, ne, parte stipendii retenta, Missa celebranda alteri sacerdoti cum minore stipendio committatur.

Ita *Urb. VIII* et *Innoc. XII* l. c. § 5: «Omne damnabile lucrum ab Ecclesia remove volens prohibet sacerdoti, qui Missam suscepit celebrandam cum certa eleemosyna, ne eandem Missam alteri, parte eiusdem eleemosynae sibi retenta, celebrandam committat.» — Cf. etiam thes. ab *Alex. VII* damn. 9.

Immo *Ben. XIV* in Const. «Quanta cura» 30 Iunii 1741 declarat: «A quolibet sacerdote stipendio maioris pretii pro celebratione Missae accepto, non posse alteri stipendium minoris pretii erogari, etsi eidem sacerdoti celebranti et consentienti se maioris pretii eleemosynam accepisse indicasset.»

Neque huius stipendii diminutio ex eo licita evadit, quod pars illa detracta in aliam causam piam impendatur, nisi forte, qui dedit stipendium, in id consentiat. Ita 9 Sept. 1874 (vide infra ex Actis S. Sedis VIII 108).

Stipendium diminuere ne ad hunc quidem finem universim licet, ut sacerdotes extranei ad ecclesiam, in qua eleemosynae pro Missis collectae sunt, confluentes aliquid solvant pro necessariis expensis; permittitur enim tantum, quando ecclesia utpote pauper nihil habeat, quo illas expensas sustineat. Vide *Innoc. XII* § 22: «Permittendum non esse, ut ecclesiae ac loca pia, seu illorum administratores ex eleemosynis Missarum celebrandarum, ullam utcumque minimam portionem retineant ratione expensarum, quas subeunt pro Missarum celebratione, nisi cum ecclesia et loca pia alios non habent redditus, quos in usum earundem expensarum licite erogare possint, et tunc portionem, quam retinebunt, nullatenus debere excedere valorem expensarum, quae pro ipsomet tantum Missae sacrificio necessario sunt subeundae, et nihilominus eo etiam casu curandum esse, ut ex pecuniis, quae supersunt, expensis ut supra deductis, *absolute tot Missae celebrentur*, quot praescriptae fuerint ab offerentibus eleemosynas.»

In Missis fundatis partem aliquam detrachere in certis casibus permittitur, si quando fundatio praeter Missas celebrandas alium finem spectat, ut infra declarabitur.

3. Ad cavendos abusus non solum ipsa cum stipendiis Missarum negotiatio prohibetur, sed etiam ea quae eiusmodi negotiationem sapiunt vel ope stipendiorum Missarum iuvant seu promovent.

275 Quae omnia decreto «*Ut debita*» seu «*De observandis*» iussu *Pii X* per S. C. C. d. 11 Maii 1904 collecta, confirmata et strictius ordinata sunt. Statuuntur haec:

«Decretum de observandis et evitandis in Missarum manualium satisfactione. Ut debita sollicitudine *Missarum manualium* celebratio impleatur, eleemosynarum dispersiones et assumptarum obligationum obliviones vitentur, plura etiam novissimo tempore S. Concilii Congregatio constituit. Sed in tanta nostrae aetatis rerum ac fortunarum mobilitate et crescente hominum malitia, experientia docuit cautelas vel maiores esse adhibendas, ut pie fidelium voluntates non fraudulentur, resque inter omnes gravissima studiose ac sancte custodiantur. Qua de causa E^{mmi} S. C. Patres, semel et iterum collatis consiliis, nonnulla statuenda censuerunt, quae SS^{mus} D. N. Pius PP. X accurate perpendit, probavit, vulgarique iussit, prout sequitur:

Declarat imprimis S. Congregatio, manuales Missas praesenti decreto intelligi et haberi eas omnes quas fideles oblata manuali stipe celebrari

postulant, cuiuslibet vel quomodocumque sive brevi manu sive in testamentis hanc stipem tradant, dummodo perpetuam fundationem non constituent, vel talem ac tam diuturnam ut tamquam perpetua haberi debeat.

Pariter inter manuales Missas accenseri illas, quae privatae alicuius familiae patrimonium gravant quidem in perpetuum, sed in nulla ecclesia sunt constitutae, quibus Missis ubivis a quibuslibet sacerdotibus, patri familias arbitrio, satisfieri potest.

Ad instar manualium vero esse, quae in aliqua ecclesia constitutae vel beneficiis adnexae, a proprio beneficiario vel in propria ecclesia hac illave de causa applicari non possunt, et ideo aut de iure, aut cum S. Sedis indulto, aliis sacerdotibus tradi debent ut iisdem satisfiat.

Iam *de his omnibus* S. C. decernit: 1° neminem posse plus Missarum quaerere et accipere, quam celebrare probabiliter valeat intra temporis terminos inferius statutos, et per se ipsum, vel per sacerdotes sibi subditos, si agatur de Ordinario dioecetano aut praelato regulari.

2° Utile tempus ad manualium Missarum obligationes implendas esse mensem pro Missa *una*, semestre pro *centum* Missis, et aliud longius vel brevius temporis spatium plus minusve iuxta maiorem vel minorem numerum Missarum.

3° Nemini licere tot Missas assumere, quibus intra annum a die susceptae obligationis satisfacere probabiliter ipse nequeat; salva tamen semper contraria offerentium voluntate, qui aut brevius tempus pro Missarum celebratione sive explicite sive implicite propter urgentem aliquam causam exposcant, aut longius tempus concedant, aut maiorem Missarum numerum sponte tribuant.

4° Cum in decreto *Vigilanti* diei 25 mensis Maii 1893 statutum fuerit, 276 «ut in posterum omnes et singuli locorum beneficiati et administratores piarum causarum, aut utcumque ad Missarum onera implenda obligati, sive ecclesiastici sive laici, in fine cuiuslibet anni Missarum onera, quae reliqua sunt et quibus nondum satisfecerint, propriis Ordinariis tradant iuxta modum ab iis definiendum»: ad tollendas ambiguitates E^m Patres declarant ac statuunt, tempus his verbis praefinitum ita esse accipiendum, ut pro Missis fundatis aut alicui beneficio adnexis obligatio eas deponendi decurrat a fine illius anni, intra quem onera impleri debuissent: pro Missis vero manualibus obligatio eas deponendi incipiat post annum a die suscepti oneris, si agatur de magno Missarum numero; salvis praescriptionibus praecedentis articuli pro minori Missarum numero aut diversa voluntate offerentium.

Super integra autem et perfecta observantia praescriptionum quae tum in hoc articulo, tum in praecedentibus statutae sunt, omnium ad quos spectat conscientia graviter oneratur.

5° Qui exuberantem Missarum numerum habent, de quibus sibi liceat libere disponere (quin fundatorum vel oblatores voluntati quoad tempus et locum celebrationis Missarum detrahatur) posse eas tribuere praeterquam proprio Ordinario aut S. Sedi, sacerdotibus quoque sibi bene visis, dummodo certe ac personaliter sibi notis et omni exceptione maioribus¹.

¹ Quae facultas restricta est decreto d. d. 22 Maii 1907, quo, confirmante *Pio X*, S. C. C. sub gravi conscientiae vinculo ab omnibus servanda haec statuit (cf. Acta S. Sedis XL 346):

6° Qui Missas cum sua eleemosyna proprio Ordinario aut S. Sedi traderint, ab omni obligatione coram Deo et Ecclesia relevari. — Qui vero Missas a fidelibus susceptas, aut utcumque suae fidei commissas aliis celebrandas tradiderint, obligatione teneri, usque dum peractae celebrationis fidem non sint assecuti; adeo ut si ex eleemosynae dispersione, ex morte sacerdotis, aut ex alia qualibet etiam fortuita causa in irritum res cesserit, committens de suo supplere debeat et Missis satisfacere teneatur.

277 7° Ordinarii dioecesanii Missas, quas ex praecedentium articulorum dispositione coacervabunt, statim ex ordine in librum cum respectiva eleemosyna referent et curabunt pro viribus, ut quamprimum celebrentur, ita tamen ut prius manualibus satisfiat, deinde iis quae ad instar manualium sunt. In distributione autem servabunt regulam decreti *Vigilanti* scilicet: «Missarum intentiones primum distribuent inter sacerdotes sibi subiectos quos eis indigere noverint; alias deinde aut S. Sedi aut aliis Ordinariis committent, aut etiam, si velint, sacerdotibus extradioecesanis dummodo sibi noti sint omnique exceptione maiores», firma semper regula art. 6 de obligatione, donec a sacerdotibus actae celebrationis fidem exegerint.

278 8° Vetitum cuique omnino esse Missarum obligationes et ipsarum eleemosynas a fidelibus vel locis piis acceptas tradere bibliopolis et mercatoribus, diariorum et ephemeridum administratoribus, etiamsi religiosi viri sunt, nec non venditoribus sacrarum utensilium et indumentorum, quamvis pia et religiosa instituta, et generatim quibuslibet, etiam ecclesiasticis viris, qui Missas requirant non taxative ut eas celebrent sive per se sive per sacerdotes sibi subditos, sed ob alium quemlibet, quamvis optimum, finem. Constitit enim, id effici non posse, nisi aliquod commercii genus cum eleemosynis Missarum agendo, aut eleemosynas ipsas imminuendo: quod utrumque omnino praecaveri debere S. Congregatio censuit. Quapropter in posterum quilibet hanc legem violare praesumpserit aut scienter tradendo Missas ut supra, aut eas acceptando, praeter grave peccatum quod patrabit, in poenas infra statutas incurret.

9° Iuxta ea, quae in superiore articulo constituta sunt, decernitur, pro Missis manualibus stipem a fidelibus assignatam, et pro Missis fundatis aut

1) Ut in posterum quicumque Missas celebrandas committere velit sacerdotibus, sive saecularibus sive regularibus extra dioecesim commorantibus, hoc facere debeat per eorum Ordinarium, aut ipso saltem audito atque annuente.

2) Ut unusquisque Ordinarius, ubi primum licuerit, suorum sacerdotum catalogum conficiat, describatque Missarum numerum, quibus quisque satisfacere tenetur, quo tutius deinceps in assignandis Missis procedat.

3) Denique si qui vel episcopi vel sacerdotes velint in posterum Missas, quarum exuberet copia, ad antistites aut presbyteros ecclesiarum quae in Oriente sitae sunt, mittere, semper et in singulis casibus id praestare debebunt per S. Congregationem Propagandae Fidei.

Verum d. 9 Sept. 1907 quoad Orientem declaratum est, Pio X confirmante: a) licere Missarum stipendia mittere ad Delegatos Apostolicos pro sacerdotibus ipsorum districtus;

b) Superiores regularium non prohiberi, quominus pro suis sacerdotibus subditis mittant Missarum intentiones atque stipendia (*Acta S. Sedis* XLI 146);

c) demum per Instructionem S. C. de Prop. Fide d. d. 15 Iulii 1908 concessum est, ut Missae dicendae cum stipendiis suis accurate adnotandis committi etiam possint antistibus iis, qui iurisdictionem ordinariam episcopalem exercent, pro sacerdotibus subiectis tantum: dummodo simul res communicetur cum respectivo Delegato Apostolico; non vero licere ita Missas committere episcopis titularibus, simplicibus Vicariis Patriarchalibus, Superioribus Congregationum religiosarum orientalium.

alicui beneficio adnexis (quae ad instar manualium celebrantur) eleemosynam iuxta sequentes articulos propriam, numquam separari posse a Missae celebratione, *neque in alias res commutari aut imminui*, sed celebranti ex integro et in specie sua esse tradendam, sublatis declarationibus, indultis, privilegiis, rescriptis sive perpetuis sive ad tempus, ubivis, quovis titulo, forma vel a qualibet auctoritate concessis et huic legi contrariis.

10° Ideoque libros, sacra utensilia vel quaslibet alias res vendere aut emere, et associationes (ut vocant) cum diariis et ephemeridibus inire ope Missarum, nefas esse atque omnino prohiberi. Hoc autem valere non modo si agatur de Missis celebrandis, sed etiam de celebratis, quoties id in usum et habitudinem cedat et in subsidium alicuius commercii vergat.

11° Item sine nova et speciali S. Sedis venia (quae non dabitur nisi ante constiterit de vera necessitate, et cum debitis et opportunis cautelis) ex eleemosynis Missarum, quas fideles celebrioribus sanctuariis tradere solent, non licere quidquam detrahere, ut ipsorum decori et ornamento consulatur.

12° Qui autem statuta in praecedentibus art. 8 9 10 11 quomodolibet ²⁷⁹ et quovis praetextu perfringere ausus fuerit, si ex ordine sacerdotali est, suspensioni a divinis S. Sedi reservatae et ipso facto incurrendae obnoxius erit; si clericus sacerdotio nondum initiatus, suspensioni a susceptis ordinibus pariter subiacebit et insuper inhabilis fiet ad superiores ordines assequendos; si vero laicus, excommunicatione latae sententiae episcopo reservata obstringetur.

13° Et cum in Const. *Apostolicae Sedis* statutum sit, excommunicatione latae sententiae S^o Pontifici reservatae subiaccere «colligentes eleemosynas maioris pretii pro Missis, et ex iis lucrum captantes, faciendo eas celebrari in locis ubi Missarum stipendia minoris pretii esse solent», S. C. declarat, huic legi et sanctioni per praesens decretum nihil esse detractum.

14° Attamen ne subita innovatio piis aliquibus causis et religiosis publicationibus noxia sit, indulgetur, ut associationes ope Missarum iam initae usque ad exitum anni, a quo institutae sunt, protrahantur. Item conceditur ut indulta reductionis eleemosynae Missarum, quae in beneficium sanctuariorum aliarumve piarum causarum aliquibus concessa reperiuntur, usque ad currentis anni exitum vigeant.

15° Denique quod spectat Missas *beneficiis adnexas*, quoties aliis sacer- ²⁸⁰ dotibus celebrandae traduntur, E^{mi} Patres declarant ac statuunt, eleemosynam non aliam esse debere quam synodalem loci, in quo beneficia erecta sunt.

Pro Missis vero *in parocciis aliisque ecclesiis fundatis* eleemosynam, quae tribuitur, non aliam esse debere quam quae in fundatione vel in successivo reductionis indulto reperitur in perpetuum taxata, salvis tamen semper iuribus, si quae sint, legitime recognitis sive pro fabricis ecclesiarum, sive pro earum rectoribus, iuxta declarationes a S. C. exhibitas in Monac. 25 Iulii 1874 et Hildesien. 21 Ian. 1898.

In Monac. enim «attento quod eleemosynae Missarum quorundam legatorum pro parte locum tenerent *congruae parochialis*, E^{mi} Patres censuerunt licitum esse parochi, si per se satisfacere non possit, eas Missas alteri sacerdoti committere, attributa eleemosyna ordinaria loci sive pro Missis lectis sive cantatis». Et in Hildesien. declaratum est, «in legatis Missarum aliqua in ecclesia fundatis retineri posse favore ministrorum et ecclesiarum inservientium eam reddituum portionem, quae in limine fundationis vel alio legitimo modo ipsis assignata fuit, independenter ab opere speciali praestando pro legatis adimplemento».

Denique officii singulorum Ordinariorum erit curare, ut in singulis ecclesiis praeter tabellam onerum perpetuorum et librum in quo manuales Missae quae a fidelibus traduntur ex ordine cum sua eleemosyna recensentur, insuper habeantur libri, in quibus dictionum onerum et Missarum satisfactio signetur.

Ipsorum pariter erit vigilare super plena et omnimoda executione praesentis decreti: quod Sanctitas Sua ab omnibus inviolabiliter servari iubet, contrariis quibuslibet minime obstantibus.

Datum Romae ex S. Congreg. Concilii die 11 Maii 1904.

Vincentius, Cardinalis Praenest. Praefectus.

C. de Lai, Secretarius.»

281 Partem accepti stipendii detrahi, modo ne minuatur numerus Missarum, licebit in sequentibus casibus:

1. Si cum consensu donatorum aliquid detrahitur pro altera causa pia (modo pro circumstantiis res cum episcopo tractetur).

2. Si alter sacerdos, cui Missa dicenda committitur, *non rogatus* libere omnino partem aliquam cedit, siquidem id pro puro dono tum habetur.

3. Si excessus super stipendium consuetum datus est, habita peculiari ratione personae, amicitiae, necessitatis: quod si factum est, ille excessus iam non habet rationem stipendii, sed rationem doni seu eleemosynae superadditae. S. C. C. 25 Iulii 1874 integrum stipendium reddendum esse dixit, «*nisi morali certitudine constet, excessum communis eleemosynae oblatum fuisse intuitu parochi*».

4. Si agitur non de stipendiis manualibus et obligatione Missarum *inde* exorta, sed de oneribus Missarum, quae *alio modo alicui fundationi*, ut capellaniae etc. inhaerent, ita ut honoraria pars sint annuorum reddituum parochi, loci pii etc.; aut si agitur de Missa, cuius celebratio ad iura parochialia pertinet et quacum certa «*iura stolae*» conexas sunt¹.

5. Si celebrans ab ecclesiae in qua celebrat administratore stipendium accipit ad celebrandam Missam ex iis quae ecclesiae commissae sunt, quando ecclesia pauper reditus non habet ex quibus expensas pro celebratione Missarum ferre possit: in quo casu licet necessarias illas expensas, neque plus, a stipendio detrahere.

6. Similiter in causa *Tarraconnensi* ad quinquennium ei, qui constitutus erat, ut ex officio distribueret stipendia Missarum, concessum est, ut 3 cen-

¹ Attamen si testator certam summam sive semel sive quotannis distribuendam reliquit in stipendia Missarum, adeoque fundatio existit solum ad celebrandum quotannis certum numerum Missarum, taxato quidem stipendio, sed non assignato sacerdote vel ecclesia, cui favere testator voluerit: nulla stipendii pars retineri potest, ut videre licet in Actis S. Sedis IV 39—41: «*Manualia autem censi ea Missarum stipendia, quae ipsimet legatarii teneantur tradere ad Missas celebrandas.*» Sic etiam responsum est archiepiscopo Coloniensi 25 Iulii 1873. Idem patet ex decreto 11 Maii 1904, atque ex resp. S. C. C. 19 Dec. 1904. I. «*An Missae, quae ex onere perpetuo inhaerent ecclesiae, monasterio, confraternitatibus aut locis piis quibuscumque, sed in quibus ecclesia sunt constitutae ita ut a quolibet sacerdote pro administratorum arbitrio ubivis applicari possint, accenseri debeant inter fundatas vel potius inter manuales ad effectum decreti.*» Resp.: «*Habendas esse ad instar manualium.*» Quapropter ex eodem resp. ad II ii, qui eiusmodi stipendia acceperunt ab administratoribus, non possunt committere earum Missarum celebrationem aliis sacerdotibus cum minori stipendio. (Acta S. Sedis XXXVII 521 sq.)

tesimas ex stipendiis detractas sibi pro honorario retineret. Unde patet, fieri posse ut etiam alibi ex superiorum licentia talis remuneratio concedatur. (Acta S. S. XXXVIII 79 sq.)

7. Si quis in procurandis seu colligendis Missarum stipendiis pro aliis quasi ex munere destinatus est, adeoque non accepit stipendia, ut a se Missae celebrarentur, potest moderatam mercedem sui laboris exigere. *S. Alph.* VI 322, dub. 3 dicit: «si ad hoc munus destinatus sit, et labor vere mercedem mereatur».

§ 4.

Obligatio celebrandi ex oboedientia imposita.

Obligationem S. Missae sacrificii celebrandi atque pro certo fine²⁸² illud applicandi, de qua hucusque actum est, non vidimus, nisi aut in iure divino fundatam, aut ex libera promissione vel contractu libere inito exortam. Ecclesia quidem, ut supra dictum est, pastoribus legem celebrandi et applicandi imposuit, sed ipsam rem iuris divini esse cognovimus, ab Ecclesia definitum modum et mensuram.

At potestne superior etiam in aliis rerum conditionibus idem lege vel praecepto imponere?

Celebrationem Missae praescribi *posse* ex iusta causa, nemo est, qui dubitet; *applicationem* ad certum finem imperari posse, aliqui negarunt ex eo, quod haec res sit mere interna, actus vero mere internus ab auctoritate humana, etiam ecclesiastica, praecipui non possit. Verum quid sit de illa generali doctrina sentiendum, quae potestatem iubendi actus internos universim negat, vol. I, n. 221—224 visum est. Insuper prorsus negari debet, hic agi de actu mere interno, sed agitur de actu interno, qui complementum est alterius actionis mixtae, puta Missae celebrationis, quae *applicatione tandem* completur. Vide *Suarez*, De leg. l. 3, c. 29, n. 10.

Quamquam in *usu* huius potestatis ratio habenda est iustitiae, ne sacerdoti, qui aliter stipendium recipere posset, damnum gravius oriatur. Quo fit, ut raro ab episcopis utendum videatur tali praecepto, cum ipse S. Pontifex, etsi possit, re ipsa non consueverit talem applicationem iniungere; cuius rei exemplum habemus in lege, quae occasione Concilii Vaticani lata erat celebrandi quidem in ecclesiis cathedralibus et collegiatis quaque fer. V. Missam de Spiritu Sancto, libera tamen manente Missae applicatione.

At si a superiore ecclesiastico generatim sumpto oculos convertimus ad²⁸³ superiores regularium, et quaerimus, *quo titulo* illi suis subditis Missas celebrandas et ad certam intentionem *applicandas* iniungere possint, haec statuenda sunt: nam eos id *aliquo modo* posse, extra dubitationem est. Potest igitur Superior regularis iniungere

1. titulo iustitiae erga eos, qui stipendia dederunt; stipendia enim a religione seu a domo religiosa per superiorem accepta religiosas domum ligant ex iustitia, ut Missae dicendae curentur: quae obligatio ex determinatione superioris ad singula communitatis membra transit, cum id oneris seu potius illius oneris possibilitatem in professione assumpserint.

2. Possibile est, ut superior hanc iniungendi facultatem habeat titulo voti specialis, quo subditus *voverit* aut votum oboedientiae ita fecerit, ut etiam actus internos comprehenderet. Obligationem illam sic oriri posse omnes admittere debent et admittunt, etiam ii, qui contendunt Missae applicationem esse actum mere internum. Ex sese autem votum cuiuscumque religiosae oboedientiae ad actus internos extendi, a pluribus quidem, qui id de oboedientia iurisdictionis potestati debita negant, conceditur, ab aliquibus similiter negatur. Igitur

3. utrum sine tali speciali voto vel speciali sensu oboedientiae solo titulo communis oboedientiae religiosae, et

4. titulo iurisdictionis superiores id iubere possint, necne, pendet ab iis, quae supra dixi, scil. ab eo a) utrum Missae applicatio sit res mere interna annon; b) utrum potestas ecclesiasticae iurisdictionis aut potestas dominativa religiosa sese ad actus mere internos extendat an ad externos tantum.

Utramque vero quaestionem in favorem potestatis religiosi superioris solvendam esse existimo, priorem scil. negando, alteram potius affirmando. Immo etiam ex iis — ut dixi — qui iurisdictioni ecclesiasticae facultatem *interna iubendi* denegant, sunt tamen, qui potestati religiosae dominativae id concedant. Cf. *Laym.* et *Suarez*, De leg. l. c., et quae diximus vol. I, n. 223.

De facto autem id fieri, etiam non solo titulo iustitiae ex acceptis stipendiis, patet ex diversorum ordinum constitutionibus, in quibus quandoque Missae ad certas intentiones imponuntur. Et quamquam Constitutiones illae non semper sub peccato, sed solum ut *regula* obligant: tamen nihil sub obligatione regulae praescribitur, quod stricte sub peccato praescribi non possit.

284

Appendix.

Praecipue grave peccatum committit:

1. sacerdos, qui negligit aliquoties saltem in anno Missam celebrare;
2. qui, pastorale munere suscepto, diebus dominicis et festivis pro populo Missam non applicat; aut qui saepius sine causa necessaria vel alteri id committit vel extra parochialem ecclesiam id facit;
3. qui onus dicendae Missae vel applicandae ex fundatione sibi impositum non implet;
4. qui, accepto stipendio Missae, ad dantis intentionem non celebrat, aut id diu differt;
5. qui pro una Missa celebranda plura sumit stipendia;
6. qui Missam alteri committit, retenta stipendii parte (saltem si res gravis evasit in materia iustitiae: alioqui iam antea, si agit mente prava vel immo simoniaca);
7. qui stipendium ultra taxam *exigit*. idque generatim loquendo, etsi excessus non est gravis in materia iustitiae;
8. qui Missarum stipendiis mercimonium instituit.

Caput III.

De praeceptis liturgicis in celebranda Missa servandis.

285

In omnibus quidem sacris actionibus sacerdotalibus Ecclesia ad servandam et augendam devotionem et reverentiam summa cura adlabo-

ravit, ut sacrae actiones certo quodam rituum et precum splendore circumdarentur: maxime vero id in sacrosancto Missae sacrificio Apostolicae traditionis sequens vestigia providit.

Si quae vero humana incuria vel fragilitate irrepserant, quae decori et reverentiae minus congruere viderentur, id pastorum vigilantiam iterum atque iterum excitabat, ut emendatione adhibita pristinus decor restitueretur. Quod suo tempore Concil. Trid. sess. 22 «*de observandis et evitandis in celebratione Missae*» fecit, atque posteriore tempore speciali curae et vigilantiae S. C. Rit. commissum est.

Praecipua autem praecepta, quae tum in Rubricis tum in aliis SS. Pontificum et S. R. Congregationis decretis continentur, referuntur 1) ad externas circumstantias temporis et loci, 2) ad sacra utensilia pro Missae celebratione necessaria, 3) ad ipsas preces et ritus sacros in celebratione observandos.

Articulus I.

De tempore et loco celebrationis.

Circa tempus et locum celebrationis summatim haec statuuntur:

I. Licet quotidie semel sacerdoti celebrare, et communiter semel tantum. Excipitur festum Nativitatis Domini, quo in occidentali Ecclesia sacerdotibus singulis tres Missas dicere licet; et ex altera parte triduum sacrum maioris hebdomadae, in qua Fer. V in Coena Domini et Sabbato Sancto solam Missam conventualem celebrari licet, Fer. VI in Parasceve sola Missa praesanctificatorum permittitur, privatis Missis exclusis.

II. Ex necessitate datur aliquando facultas aliis diebus bis Missam celebrandi: aut in Coena Domini ex speciali ratione permittitur, ut a pluribus Missa dicatur.

III. Tempus celebrandae Missae est, nisi privilegium aliud quid permittit, ab aurora usque ad meridiem: excepta prima Missa in nocte Nativitatis Domini.

IV. Tempus vero, quod in celebranda Missa privata impendendum est, ut cum decore et devotione fieri possit, spatio dimidiae horae circiter concluditur.

V. Pro loco celebrationis communis iuris praescripto habenda est ecclesia, vel publicum oratorium, benedicta vel consecrata non polluta neque exsecrata aut interdicta.

VI. Episcopi ipsis atque variis religiosorum familiis latius extenditur facultas celebrandi: ut vero in domibus privatis privatisque oratoriis Missa dicatur, privilegium a S. Pontifice datum requiritur. Episcopi id in sola necessitate pro singulis vicibus permittere possunt.

VII. Locus proximus, ubi S. Missae sacrificium offeratur oportet, altare lapideum est, consecratum sive quoad totam mensam, sive quoad lapidem per modum portatilis altaris insertum.

Quae singula accuratius definienda sunt:

§ 1.

Quibus diebus liceat sive non liceat celebrare.

286 I. Pluralitas Missarum.

1. In festo Nativitatis Domini cuilibet sacerdote licet tres Missas celebrare, si modo ieiunium laesum non est. At Missae speciales in Missali notatae dicendae sunt: quare qui ob defectum visus ex privilegio quotidie Missam votivam de Beata dicat, non possit in festo Natalitio ter illam Missam votivam dicere (vide Decr. S. R. C. 11 April. 1840 *in Barcinon.* Decr. auth. n. 2802 ad 3).

2. Si quis pro sacerdote, qui post consecrationem defecerit, Sacrum perficere debeat, non iam possit celebrare: quod cum aliquando in dubium vocaretur, re in S. R. C. discussa, *Leo XII* iussit decretum prohibens expediti 16 Dec. 1823 *in Carpen.* vide Decr. auth. n. 2630. — In festo Nativitatis Domini, recte addit collector decretorum, posse hanc Missam pro una ex tribus permissis computari, ita ut sacerdoti supplenti liceat praeterea duas, non autem tres celebrare.

287 II. Restrictio in celebranda Missa.

1. In triduo hebdomadae maioris ante Pascha per se sacrae functiones peragi debent *sollemniter*, non per Missam sine sacris ministris cantatam vel tantummodo lectam. Verum propter defectum ministrorum functiones minus sollemnes conceduntur maxime in ecclesiis parochialibus, secundum normam sequentem:

a) In *ecclesiis parochialibus* sacrae functiones *peragi debent omnibus illis diebus*, i. e. non solum Fer. V in Coena Domini, sed etiam Fer. VI in Parasceve et Sabbato Sancto, idque, si sufficiens numerus ministrorum adest, secundum Missale et decreta *sollemniter*; alioquin secundum parvum Rituale Benedicti XIII.

b) In *ecclesiis non parochialibus* vel publicis oratoriis per se non est obligatio, attamen licentia est, si functiones fiant *sollemniter*. Nam ut minus *sollemniter*, secundum dictum Rituale seu Memoriale, functiones fiant, licentia non adest per se, sed expetenda est ab episcopo; ita tamen ut omitti quidem possint functiones Sabbati Sancti, non vero Feriae VI in Parasceve.

c) In *ecclesiis vel oratoriis regularium veri nominis* potest, si necesse fuerit, Missa celebrari Fer. V, etsi functiones Fera VI et Sabbato Sancto sint omittendae, eaque cantata vel simpliciter lecta.

d) In *ecclesiis vel oratoriis monialium* claustralium, piarum Communitatum, seminariorum etc., ut possint fieri functiones minus sollemnes, requiritur indultum apostolicum sive illis piis personis vel locis concessum, sive episcopo datum quo possit pro circumstantiis suoque arbitrio illam facultatem communicare.

Ita in omnibus decr. S. R. C. d. d. 9 Dec. 1899 (Decr. auth. n. 4049)¹.

¹ Videlicet: «Dub. I. An Fera V in Coena Domini in ecclesiis parochialibus celebrari possit Missa lecta vel cum cantu, quin peragantur functiones Ferae VI in Parasceve et Sabbati Sancti? Dub. II. An praedicta Missa legi vel decantari possit in ecclesiis vel oratoriis spectantibus ad Regulares, ad seminaria et ad pias Communitates?» Ad quae S. R. C. *rescripsit*: «Ad I. In ecclesiis parochialibus, ubi adest fons baptismalis, servantur Rubricae Missalis et Decreta, adhibito Memoriali Rituum Benedicti PP. XIII pro functionibus praescriptis, si exstet defectus sacrorum ministrorum et clericorum. In aliis vero ecclesiis non parochialibus omitti *potest* functio Sabbati Sancti, non tamen illa

2. Si in Fer. V in Coena Domini incidit festum de praecepto, ut An-²⁸⁸nuntiatio B. M. V., S. Iosephi, Patroni particularis, episcopus curare debet, ut *tot Missae in ecclesiis dicantur*, quot sufficient, ut populus praecepto audiendae Missae satisfacere possit: neque transfertur festum pro foro. Si autem festa illa alicubi non amplius *de praecepto* in foro celebrantur, etiam locum non esse dispositioni, qua plures Missas celebrari liceat, S. R. C. 27 Sept. 1868 *in Viglevan.* declaravit: Decr. auth. n. 3179.

Si autem in Feriam VI vel Sabbatum hebdomadae sacrae incidit festum Annuntiationis B. M. V., totum festum cum obligatione chori et fori transfertur in Fer. II post Dominicam in Albis: si vero aliud festum de praecepto (quod tantum particulare esse potest) in eos dies inciderit, obligatio *fori* non transfertur, sed temperatur: scil. manet integrum praeceptum non assumendi labores serviles; obligatio audiendae Missae Feria VI prorsus cessat, neque *obligatio* est assistendi Missae praesantificatorum, Sabbato Sancto obligatio Missae cessat pro iis, qui nequeunt unicae Missae parochiali seu conventuali interesse.

NB. In compluribus Germaniae regionibus mos transferendi festum cum obligatione feriandi quoad ipsum festum Annuntiationis observatur, quoties incidit in hebdomadam sive maiorem sive paschalem; quare legitimae consuetudini standum est.

3. Sententia, quam antea gravissimi scriptores tuebantur, tum Feria V, tum Sabbato Sancto privatas Missas non absolute interdicti, nunc post plura S. R. C. decreta prorsus relinquenda est, neque tuta conscientia pro norma practica potest haberi. Vide *S. Alph.* VI 350; *Ben. XIV*, Instit. eccles. 38, n. 9 et edictum *Clem. XI* 15 Maii 1712.

Attamen Sabbato Sancto aliquando ex specialissimo privilegio Missa privata *a S. Sede* permittitur: quae procul dubio sine lectione prophetiarum et omnium, quae subsequuntur, ab «ordine Missae» incipit. Immo in necessitate conficiendi Viatici etiam Feria VI in Parasceve celebrandum est: quod si contingit, celebranda est Missa, quae magis convenit, scilicet *de Passione Domini*.

Scholion. S. Communionis distributio sola Feria VI sacrae hebdo-²⁸⁹madae prohibetur (excipitur Viaticum, si nondum antea receptum est), idque, nisi aliunde specialis facultas sumendae S. Eucharistiae illo die habeatur, *sub gravi*. Vide *Innoc. XI* Decr. de Communionem frequenti et quotidiana, *S. Alph.* n. 349. Sabbato Sancto post expletam Missam S. Communio distribui potest: in ipsa Missa id faciendum non esse S. R. C. respondit, nisi adsit consuetudo (23 Sept. 1837 *in Mutin.* ad II, Gard. n. 4815 — omittitur in D. auth.). Ex quo inferri potest, distributionem S. Communionis intra Missam haberi pro re minus convenienti, sed nullatenus graviter prohibita.

§ 2.

De facultate binandi.

I. Ius commune, ut supra dictum est, devotionis causa in sacerdotum²⁹⁰ et fidelium gratiam in solo festo Nativitatis Domini plures Missas cele-

Feriae VI in Parasceve; et fiat sepulcrum: expetita facultate pro usu dicti Memorialis, si idem sacrorum ministrorum et clericorum defectus existat. — Ad II. *Affirmative* quoad Regulares proprie dictos, iuxta Decretum sub n. 2799 d. 31 Aug. 1839; *Negative* quoad seminaria et pias Communitates, nisi habeatur Apostolicum indultum.» (*Ita Decr. auth. n. 4049.*) *Decr. auth. n. 2799 ad 2^m* ita habet: «Superior celebret in privato oratorio ad ministrandam religionis Communionem; et si desit oratorium, fiat in ecclesia ianuis clausis.»

brandas concedit, neque ulla lege prohibetur, quominus sacerdos pro singulis *illis* Missis stipendium accipiat. Cf. *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 142; *Gury* ed. Ratisb. II 383 not. c; Const. *Ben. XIV* «Quod expensis» 26 Aug. 1748; *Scav.* III, n. 320 c; immo id evidenter colligitur ex cit. Const. et op. «*De sacrif. Miss.*» l. 3, c. 4. Quidquid igitur aliis diebus conceditur, id aut speciali privilegio aut necessitati innitur.

Re ipsa pro regnis Hispaniae et Lusitaniae antiquus usus erat certis quibusdam locis pluries celebrandi die commemorationis omnium defunctorum. Post repulsas aliquoties latas duo illa regna a *Ben. XIV* tandem universim acceperunt privilegium, ut omnes sacerdotes sive regulares sive saeculares *ter* Missam dicere possent, idque etiam duabus horis post meridiem (vide *Ben. XIV*, De sacrif. Missae l. 3, c. 4, n. 11 et De syn. dioec. l. 13, c. ult., n. 14), ita tamen, ut, nisi antiquum privilegium iam exsisteret, sed de Missis *vi novi privilegii permissis* ageretur, illae, i. e. duae quae vi novi privilegii addendae permittebantur, *sine stipendio* atque *pro omnibus fidelibus defunctis* dicendae essent, una Missa pro stipendio quidem, sed *consueto tantum*.

Quod privilegium sane valet pro omnibus locis, quae tum temporis sub ditione regni Hispan. vel Lusitan. erant; scil. ex Act. et Decr. Concilii plen. Amer. lat. anni 1899, n. 348 pro «omnibus et singulis ditionibus Americae Latinae, nulla excepta». De quo cf. *Gury-Ferreres* II, n. 383.

291 2. Aliae causae eodem die Missam iterandi sunt solius necessitatis. Iure autem communi sine speciali facultate a S. Sede impetranda conceditur, ut bis Missa celebretur:

1) Pro necessitate Viatici, si sacerdos post sumptam S. Hostiam de ea necessitate monetur neque sunt particulae consecratae: si enim ante sumptam S. Hostiam monetur, ex illa particulam detrahere debet; num vero, si post sumptam ablutionem monetur, secundo celebrare possit aut debeat, infer ex iis, quae de celebranda Missa post laesum ieiunium supra (de disposit. S. Comm.) dicta sunt n. 222.

2) Si unus sacerdos duas parochias canonice erectas administrandas habet, neque adest alter sacerdos, qui celebrare possit, parochus diebus dominicis et de praeepto festivis duas Missas celebrare potest *et debet*, ut populus utriusque parochiae Missae possit assistere (nisi forte ita provisum est, ut in eandem ecclesiam uterque populus facile convenire possit). (Cf. Instruct. S. C. de Prop. F. 24 Maii 1870, Acta S. Sedis VI 546—566; *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 6, c. 8, n. 2¹.)

¹ Nimirum *Missae iterandae* facultatem et *obligationem* adesse, quamquam semper ex iudicio Ordinarii, quando unus sacerdos duas parochias regere debeat, habetur expresse in ipsa ista «Instructione»: unde Editor Act. S. Sedis pag. 568 deducit: «Opus non est facultate Apostolica . . . quando unus presbyter praesidet pluribus populis; quo in casu toties repeti Missa debet, quot sunt populi: unde si sunt tres vel quatuor, ter vel quater idem presbyter Missam iterare debet.» Alii tamen negant, licere sine speciali concessione S. Sedis pluries quam bis celebrare. Quae concessio negari solet saltem quando de repetenda Missa in eadem parochia agitur, ut referunt Acta S. Sedis XXVI 237 ex resol. S. C. C. d. 6 Maii 1893 «Pro gratia, ut in praefatis paroeciis, ubi duo tantum adsint sacerdotes, alteruter binare possit ad decennium, *excluso tamen quocumque in casu, ut quisque a sacerdotibus tertiam Missam celebrare possit*». Singulare indultum tempora-

3) Si populus eiusdem parochiae canonice erectae in eandem ec-²⁹²clesiam «insimul» convenire non potest, licite Missa *secundo* ab eodem sacerdote celebratur, quando alter sacerdos deest.

NB. In casu sub n. 2) et 3) pro conditione quidem necessaria habetur, ut Ordinarius causam recognoverit. Quod certo in *tertio* casu omnino requiritur, ut vid. episcopus de sufficientia causae et de defectu alterius sacerdotis iudicaverit, neque haec recognitio, nisi expresse sacerdoti communicata est, praesumi potest: immo etiam in altero casu episcopi est videre, utrum parochus duas parochias habens duas Missas celebrare cogatur, an aliter utrique populo provideri possit. At cum iure communi concedatur Missae iteratio, episcopus *privilegio* S. Sedis non indiget, ut sacerdoti Missae iterationem committat. Quare operae pretium est fusius videre, quomodo casus n. 3) allatus intelligendus sit, ut, quam late pateat concessio iuris communis, rite sciatur.

In «*Instructione*» supra laudata dicitur «quando una tantum sit ecclesia, in qua Missa celebratur, et ad quam insimul universus populus convenire non potest»: quod quo sensu sumatur, videndum est, vid. utrum eum tantum casum indicet, quo templum propter loci angustias totum populum capere non possit, an similes etiam casus comprehendat, in quibus ob quascumque causas non omnes uni Missae assistere possint.

Complures sunt, qui ad angustiam loci id restringant: at sine causa. Verum quidem est, aliquos textus S. Pontificum epistularum, quibus facultas binandi exprimitur, angustiam loci efferre, ut effert epistula *S. Leonis*: cf. eandem «*Instructionem*» ut supra, Act. S. Sedis l. c. 568; at inde non sequitur, alios casus excludi. Immo *Bened. XIV* in Constitutione «*Declarasti*» 16 Martii 1746 Concilia particularia approbans commemorat, quae *sensu latiore* hanc licentiam bis celebrandi intelligunt. Ex Concilio Nemaucensi anni 1284 haec affert: «Si omnes parochiani ad unam Missam simul convenire non possint, eo quod in diversis locis habitant distantibus ab ecclesia et remotis, sicut est in montanis . . . poterit tum sacerdos aliam [Missam] celebrare.» Quibus *Ben. XIV* addit: «Ea potissimum verba diligenter observari debent: ubi non est nisi unus sacerdos, . . .; ex quibus clare perspicimus, non licere parochi, si alius sacerdos praesto est, duo Sacra perficere diebus festis, ut populus Missae sacrificio intersit. sive Missa celebranda sit in duabus ecclesiis distantibus, ut in supra citata synodo Limana, sive una tantum sit ecclesia, in qua Missa celebratur, et ad quam insimul universus populus convenire non potest, ut in Concilio Nemaucensi. *Hi quippe duo casus eodem iure censendi sunt.*»¹

Ergo sensus evidens, in quo *Ben. XIV* communi iure licere dicit bis Missam celebrare, non restringitur ad solam loci angustiam, sed ad alias etiam causas, ob quas totus populus ad eandem Missam simul convenire non possit. — Accedit ad hanc sententiam latioris facultatis opinio veterum theo-

neum, ut *tres* Missae a singulis sacerdotibus diebus dominicis et de praeepto festis, in diversis tamen locis, celebrarentur, propter necessitatem populi et sacerdotum penuriam, concessum est pro regno Mexicano a Leone XIII: de quo vide Acta S. Sedis XIII 340; XXIX 96.

¹ Si eiusmodi causa *dubia* est, convenit consulere S. Sedem, quae in danda licentia non ita difficilem se praebet: ut videre est in causa supra relata d. 6 Maii 1903 et d. 20 Febr. 1886 in causa Aprutina. Acta S. Sedis XVIII 557.

logorum, qui (vide *Lugo*, De Euch. disp. 20, n. 46) concedunt Missae iterationem, si propter *habituale* impedimentum seu *permanentem* necessitatem una Missa toti communitati satisfieri non possit.

Id solum declaravit S. C. C. d. 10 Maii 1897, non licere Ordinario *absque facultate S. Sedis* concedere licentiam binandi, quando in loco complures sunt sacerdotes, qui in diversis loci ecclesiis oratoriisve celebrent: cf. Anal. eccl. V 452.

293 Haec valent de iure communi. Quare in illis casibus sub n. 2) et 3) indicatis episcopus non indiget speciali privilegio a S. Sede accepto, sed ordinaria sua potestate id statuere et sacerdoti permittere potest, ut, deficiente altero sacerdote, bis celebret: immo ille episcopi interventus non tam est licentia sacerdoti data, quam potius causae cognitio et necessitatis declaratio. Quare facultas tunc binandi non pro personali facultate *huic* sacerdoti data habenda est, sed pro reali: ergo, si ex inopinato casu ille sacerdos impeditur, atque alter advocatur, qui eius vices suppleat, huic quoque sacerdoti, etsi episcopus interrogari non potuit, bis celebrare licet.

294 3. Aliud est, si facultas binandi non secundum ius commune, sed secundum privilegium a S. Sede acceptum alicui sacerdoti communicata fuit. Haec facultas non potest sine nova licentia ab altero usurpari, etsi eadem causa eademque necessitas adsit.

Verum, cum in facultatibus diversis episcopis vi privilegii datis vel dandis iussu *Alexandri VII* apposita fuerit clausula severis verbis concepta: «Caveat vero, ne praedicta facultate seu dispensatione bis celebrandi in die aliter quam ex gravissimis causis (et rarissime) utatur, in quo graviter ipsius conscientia oneratur»: sane mirandum non est, quod episcopi complures putaverint, se vix illo privilegio uti posse. — At huic dubio S. Sedes et Congreg. de Prop. Fide occurrit. Videri licet de toto hoc negotio ipsa illa «Instructio S. Congr. de Prop. Fide super Missae iteratione» 24 Maii 1870 in Actis S. Sedis l. c.

Iam 13 Martii 1828 *Leo XII* literis ad episcopum S. Ludovici in America Septentrionali datis haec scribi iusserat: «Omnem te anxietatem animi deponere debere, et quin commovearis verborum rigore, se [scil. Sanctitatem Suam] conscientiae ac prudentiae tuae committere, ut iudices, quibus in casibus ratione habita adiunctorum dioecesis tuae graves adesse causae censendae sint facultatem, de qua sermo est, sacerdotibus impertiendi. Ubi vero has graves causas secundum conscientiam prudentiamque tuam arbitratus fueris, Sanctitas Sua, posse te absque ulla dubitatione ea facultate uti, benigne declaravit.»

Quas autem causas S. Congr. ipsa pro satis gravibus habuerit, iuvat aliquot exemplis declarare:

1) Anno 1851 Vicario Apostol. Limburg. respondit, videri posse sufficientem necessitatem, si magna pars parochiae aliter careat Missa, *etsi vicina parochia non distet ultra mediam leucam.*

295 2) Ipsa Instructio expresse effert, «articulum formularum, cum sit facultativus, protendi *ad alios quoque casus necessitatis* in iure communi non comprehensos; secus enim evaderet inutilis saltem pro iis locis, in quibus paroeciae sunt canonice erectae, ipso iure communi pro his paroeciis dis-

ponente»: ergo sufficit *similis* necessitas; et sufficit etiam pro iis locis, ubi parochia canonice erecta non est.

3) Anno 1688 S. Inq. Officium quidem iudicavit, non sufficere numerum 15—20 personarum, quae aliter Missa carerent. — At eodem anno, paucis mensibus postea Congreg. de Prop. Fide iudicavit, sufficere numerum 10—12 *servorum*, qui aliter Missa carerent. Quare non ex solo numero, sed etiam ex hominum conditione et necessitate ratio desumenda est.

4) In literis supra citatis anni 1828 pro sufficienti causa habetur, si 30—50 fideles periculo exponantur Missam de praecepto non audiendi.

5) S. Officium 20 Iunii 1860 respondit pro regionibus infidelium, desiderium neophytorum bis vel ter in anno SS. Eucharistiam sumere volentium, *per se* non esse urgentissimam causam, propter quam bis Missa celebranda esset (idque etiam diebus non festivis): attamen pensatis locorum et personarum circumstantiis, id relinquendum esse arbitrio Vicarii Apostolici. — Ex quo patet, hanc causam pro gravi non haberi, si neophyti cum aliquo mediocri incommodo, ut itineris unius leucae vel ultra, desiderio suo aliter satisfacere possint; at si id nequeant, aut cum gravi omnino incommodo tandem possint, eam causam satis gravem videri.

4. Constans autem est prohibitio pro secunda Missa, quae sic ex ²⁹⁶ necessitatis causa celebratur, ullum stipendium accipiendi; neque obligatio ulla iustitiae vel quasi-iustitiae, v. g. obligatio parochi, qua pro populo applicare debet, ea Missa potest exstingui. — Aliquando tamen, conceditur ex speciali omnino privilegio, vel propter missionariorum paupertatem vel in favorem piae causae, ut etiam pro secunda Missa stipendium accipiatur. Cf. Acta S. Sedis I 9 sqq; VI 545 sqq. Sine tali privilegio S. Sedis id non licet, etsi causae piae stipendium applicetur; sed consueta observanda est formula: «*Firma semper manente prohibitione accipiendi stipendium pro secunda Missa.*»

At si cum secunda Missa specialis labor atque defatigatio coniungitur, sicut fit, quando in loco dissito secunda Missa celebranda est, *ratione huius laboris* compensationem accipere illicitum non est. Acta S. Sed. ib. .

Etiam licet, secunda illa Missa aliquam quasi-obligationem, quae potius caritatis est, exstinguere. Ita S. Congreg. C. 14 Sept. 1878 respondit, ut refertur Act. S. Sedis XI 284¹.

§ 3.

De hora, qua celebrari liceat.

1. Tempus «ab aurora ad meridiem usque» quod a rubrica pro ²⁹⁷ legitimo praescribitur, sic intelligendum est, approbantibus S. Pontificibus *Ben. XIII* et *Clem. XII*, ut Missa non sit *finienda* ante auroram, neque *incipienda* post meridiem. *S. Alph.* VI 341. Quare fere

¹ Episcopus N. in Gallia exposuit, ab anno 1842 institutam fuisse in sua dioecesi sacerdotum congregationem S. Iosephi, indulgentia a S. Sede ditatam, cuius sodales semel pro unoquoque sacerdote confratre defuncto Missam celebrare deberent. Sacerdotes, quibus binare concessum esset diebus dominicis et festis, secundam Missam celebrasse pro defunctis confratribus. . . Ordinarius, exorto dubio, quaerit, an Missa binationis offerri possit, ut in casu, pro defunctis confratribus.

S. Congr. C., visis videndis, respondendum censuit: «*Licere.*»

duabus horis ante ortum solis licet incipere; in regionibus septentrionalibus aurora diutius producitur, ita ut in hieme plus quam duabus horis ante ortum solis incipere liceat.

2. *Generali* lege in Nocte Nativitatis Domini non licet omnes tres Missas ante auroram dicere, ut ex diversis decretis contra multos veteres scriptores nunc decisum est: immo media nocte non est celebranda nisi una Missa, eaque solemnitas, vel si lecta, quasi conventualis, assistente legitima consuetudine; Missae stricte privatae sine speciali privilegio S. Sedis nondum celebrari possunt. Cf. S. R. C. in *Senon.* 23 Martii 1686 (*Decr. auth.* n. 1761), pluraque alia decreta collecta habes apud *De Herdt* t. III, n. 5. Id tamen videtur licere, ut illa prima Missa, etsi privata celebratur, media fere hora ante auroram *finiatur*.

At lege *speciali* in omnibus et singulis sacrarum virginum monasteriis clausurae legi subiectis aliisque religiosis institutis, piis domibus et clericorum seminariis publicum aut privatum oratorium habentibus cum facultate sacras species habitualiter asservandi licet in sacra nocte Nativitatis D. N. I. C. tres rituales Missas, vel etiam pro rerum opportunitate unam tantum celebrari, sacraque Communio omnibus pie peccantibus ministrari potest. Ita *motu proprio* Pius X d. 1 Aug. 1907 (cf. *Acta S. Sedis* XL 478). Quod indultum ex decr. 26 Nov. 1908 «non importat facultatem celebrandi etiam apertis oratoriorum ianuis, nec extendi potest ad ecclesias religiosorum quae publico fidelis populi usui inserviunt, salva tamen religiosorum privilegio in media nocte Missam [conventualem] celebrandi».

298 3. Generatim, qui sine privilegio multum ante aut post tempus statutum celebrat, per se graviter peccat. Materia gravis autem non est, nisi tota hora tempus legitimum antevertitur aut postponitur *S. Alph.* VI 346. Ex causa vero mediocriter gravi etiam id sine peccato fit, scilicet:

1) ratione Viatici conficiendi prorsus celebrari debet, etiam statim post mediam noctem;

2) ubi mos rationabilis est opificibus praebendi opportunitatem pro Missa audienda, licebit, quando ad id necesse est, etiam hora tempus antevertere;

3) si die festivo solempne Sacrum protrahitur ultra meridiem hora et amplius, et consuevit post Sacrum solempne Missa privata celebrari, licebit etiam tum id facere pro populi commoditate, cuius notabilis pars aliter facile Missa careret;

4) si sacerdos die Dominico vel festo ex itinere impeditur, potest hora sive ante auroram sive post meridiem celebrare;

5) ex rationabili causa in casu particulari episcopus dispensationem concedere postest (hinc etiam sibi ipsi id potest concedere), ut hora ante aut post legitimum tempus celebretur. Cf. de his omnibus *S. Alph.* n. 343 et 344.

299 4. Privilegia regularibus ante Tridentinum concessa pro revocatis habenda sunt, *S. Alph.* 342; atque ex sola oblivione S. Doctor hanc revocationem pro dubia postuisse videtur in tract. de privilegiis n. 122. — At

hodie facile accipiunt privilegium celebrandi *hora* ante auroram et hora post meridiem. — Immo refertur privilegium ab *Alex. VI* monasterio Benedictino *Montis Serrati* datum, et a *Clem. VIII* ad totum ordinem atque ita per communicationem privilegiorum ad omnes regularium ecclesias extensum, secundum quod ex iusta causa hora secunda post mediam noctem quovis anni tempore liceat celebrari. Verum haec privilegii indicati extensio aliud non est nisi generalis extensio gratiarum monasterio *Montis Serrati* datarum ad totum ordinem Benedictinorum; quare ut hoc speciale privilegium, concessum ante Trident., a *Clemente VIII* dici possit confirmatum et extensum, requiritur, ut probetur, illud illaesum mansisse neque per Trident. Concilium fuisse sublatum: quod non videtur probari posse. Ut igitur tempore adeo maturo celebrare liceat, habendum est privilegium recentius.

5. In regionibus vero, ubi aurora non habetur, tempus legitimum, quo ³⁰⁰ Missam incipere liceat, illud reputatur, quo homines communiter surgere consueverunt (vide Decr. auth. n. 614); aut etiam (ex decreto «*Poli Arctici*» 6 Febr. 1858) permittitur, ut in persolvendis divinis laudibus (celebratio Missae videtur includi) sequantur methodum Romanam, i. e. ut retenta distributione horarum secundum Romanam methodum, *determinetur meridies* per transitum solis in meridiano locali; quodsi tempus medium sequi placeat, adiciatur consueta aequatio temporis medii. Transitus autem solis per meridianum — observabatur ab astronomo consultore — semper dignosci posse tempore aestivo per maximam solis altitudinem, hiemali tempore ex stellarum observatione. Cf. Acta S. Sedis III 602 sqq et VII 400.

6. Si in regionibus septentrionalibus aestivo tempore aurora vix cessat, non convenit ante horam secundam matutinam celebrare, cum illa hora ab Ecclesia pro ultimo termino habeatur, ultra quem vix umquam conceditur facultas celebrationem Missae anticipandi: at in rigore id illicitum esse, si iusta causa subsit, non putem; qui enim hiemali tempore cogitur diutius differre Missam, aestivo tempore meretur frui favore eam celebrandi maturius.

7. Discutitur tandem quaestio, num Missam celebrandam praecedere ³⁰¹ debeat recitatio divini officii Matutini cum Laudibus. In qua

1) extra dubium est, tempus relativum seu ordinem inter officium divinum et Missam a rubrica assignatum afficere eos, qui choro addicti sint: ita communius statuitur, et pro *gravi* disordinatione habetur, si sine iusta causa eaque gravi Missa conventualis celebretur, antequam in choro officium nocturnum persolutum sit. *S. Alph.* n. 348.

2) Pro iis vero, qui privatim divinum officium recitant, iam practice certum est, nostro saltem tempore *gravem* obligationem non esse, ut, antequam Missa celebretur, officium nocturnum persolutum sit. *S. Alph.* n. 347. Quare etiam posthaberi potest opinio *Ben. XIV* (De sacr. Missae l. 3, c. 13, n. 4), putantis, eum, qui sine causa semper ante officium nocturnum persolutum celebret, quasi ex contemptu agere atque mortaliter peccare.

3) Hinc etiam certum est, accedente mediocri causa, sacerdotem omni culpa vacare, qui tandem post Missam Matutinum cum Laudibus dicat.

4) Sine ulla vero causa id facere communius pro veniali culpa habetur. Aliqui ne ullam quidem veram culpam per se in illius rubricae violatione agnoscere volunt, quam pro mere directiva habent (*S. Alph.* l. c.). Attamen cum *pluries* rubrica de celebratione Missae ante Matutinum ut de *defectu* loquatur, atque graves auctores, ut *S. Antonin.*, sint, qui illum defectum pro adeo peccaminoso habeant, ut gravem culpam committi dicant: *omnem* culpam in illius rubricae violatione abesse dici vix potest.

302 Scholion. Cum tempore et hora celebrationis nonnihil cohaeret tempus, quod in celebranda Missa impendendum sit. Igitur:

1. Communis sententia est, eum gravis peccati irreverentiae et scandali reum esse, qui Missam, etsi breviorē, infra quadrantem absolvat. *S. Alph.* VI 400 cum *Roncaglia*, *Quarti* etc.

2. A culpa vero indecentis accelerationis per se immunis ille est, qui tempus $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ horae in celebranda Missa impendat: nihilominus alii a veniali peccato vel potius a venialibus peccatis aut saltem a pluribus defectibus vix excusant eum, qui notabiliter infra semihoram Sacrum absolvat, nisi alia causa accedat; siquidem voluntarie impedimentum ponit, quominus eam devotionem per singulas Missae partes retineat, quae tantum mysterium summopere decet. Cf. *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 559; *Rogacci*, De uno necessario append. c. 10, n. 13, ubi vitio vertitur, non explere semihoram in faciēdo Sacro, etsi Missa sit ex brevioribus.

3. Notabiliter semihoram excedere in celebranda Missa privata non convenit, ne adstantes taedio afficiantur, nisi forte sacerdos non publice, sed privatim celebrans suae privatae devotioni satisfacere velit.

4. Neque abs re erit monere, ut post Sacrum notabile tempus in gratiarum actionem impendatur, tum ne sacerdos ipse se privet tantis gratiis, quas colligendi eo tempore summam habet opportunitatem, tum ut bono exemplo reliquos fideles praebeat, quos aliquando conspicimus statim post sumptam S. Eucharistiam templo exeuntes atque ita eucharisticae gratiae copiam sibi prorsus intercludentes. Cf. de hac re monitum *S. Alph.*, Prax. conf. ante n. 156, et quae supra dicta sunt de Communionē. Gravioris etiam irreverentiae reus est, qui nulla urgente causa ne tam diu quidem cum Christo eucharistico pie conversari vult, quamdiu species eucharisticae certo remaneant incorruptae.

§ 4.

De loco celebrationis.

303 1. Loco sacro, i. e. ab auctoritate ecclesiastica ad solum cultum divinum consecrato vel benedicto, in quo solo, excepto privilegio, celebrare licet, opponitur: locus profanus, interdictus, exsecratus, pollutus. *Profanum* voco, qui nullam consecrationem aut benedictionem umquam accepit.

2. Quid sit locum, etsi alias sacrum, *interdicere*, ita ut non liceat amplius in eo celebrare, postea in tractatu de censuris explicabitur. Id unum addendum est, celebrationem prohiberi sive vera censura interdicti lata fuerit, sive sola «cessatio a divinis» indicta.

3. Sacellum vel ecclesia sive benedicta sive consecrata *exsecrantur*, si parietes ex magna parte corruunt, ita ut suae destinationi apta non amplius sint, non vero, si solum tectum corruit; neque exsecrantur, si crustae interioris maior pars simul ablata est (cf. S. R. C. 19 Maii 1896, *Decr. auth.* n. 3906); minus etiam, si *successive* renovetur integra.

4. *Polluuntur* vero loca sacra: 1) vulneratione seu sanguinis humani effusione, 2) homicidio, 3) effusione humani seminis, 4) sepultura hominis infidelis, i. e. non baptizati, 5) sepultura hominis excommunicati vitandi.

Explicandi causa noto quoad loci sacri pollutionem.

304

Ad 1): Requiritur a) *effusio* non aliquarum guttarum, sed notabilis sanguinis eaque b) *graviter iniuriosa*: quare si ex naribus tantum fluat, nisi constet de *gravi* iniuria — quae certe inter pueros rixantes non assumitur — non polluitur ecclesia; at c) sufficit vulneratio in ecclesia facta, etsi forte sanguis tandem extra ecclesiam effunditur: e contrario vero non polluitur ecclesia per sanguinem, qui effunditur e vulnere extra ecclesiam inflicto.

Ad 2): Ut ratione homicidii facti ecclesia polluatur, debet *actio letalis* sive contra personam sive contra immunitatem loci graviter peccaminosa completa esse, seu complementum suum habuisse in ecclesia: quare qui extra ecclesiam existens aliquem in ecclesia versantem sclopeto occidit, polluit ecclesiam, aut qui in ecclesia venenum alicui propinat; non vero polluitur ecclesia ab eo, qui in ecclesia existens dirigit sclopetum in aliquem, qui extra ecclesiam est, neque polluitur, si quis, letaliter vulneratus, in ecclesiam confugiat ibique moriatur.

Ad 3): Intelligitur quilibet actus luxuriae completus et sive ratione luxuriae sive ratione solius sacrilegii graviter peccaminosus, sive est viri sive feminae pollutio, sive extra copulam sive in copula facta seminis effusio. Copula igitur coniugalis, quando ex circumstantiis sacrilega non est, ecclesiam non polluit. Cf. I 527.

Ad 4) et 5): Excipiuntur catechumeni, atque etiam proles parentum vel alterutrius parentis baptizati.

Cf. de his omnibus *Mazzotta*, De Euch. quaest. II, c. 3, § 2.

Notandum est: a) Omnia illa facta seu peccata debent esse *notoria*, antequam ecclesia vel oratorium pollutum censeatur. Vide *Mazz.* I. c., *S. Alph.* n. 364 sqq.

b) Polluta ecclesia, omnia loca annexa polluta sunt; non vice versa: quare crimina illa patrata debent esse in ipsa ecclesia, non in sacristia, neque supra tectum etc.

c) Oratoria privata, quae benedictione non donantur, non polluuntur.

d) Ecclesia polluta reconciliari debet, idque vel sollemni modo per episcopum, vel minus sollemniter per sacerdotem delegatum, prout consecrata fuit aut solum benedicta: at etiam consecrata ecclesia «ad interim» per sacerdotem delegatum reconciliari potest.

e) Quamquam per se ecclesia non polluitur per hoc, quod pro stabulo erat, atque animalia et homines spurcitiis (non luxuriosas) exercuerunt: tamen S. R. C. «*Tolentina*» 27 Febr. 1847 ecclesiam, «quae militaribus stationibus et excubiis per biduum inservivit», censuit «ad cautelam esse reconciliandam» (*Decr. auth.* n. 2938).

5. Locus igitur stricto sensu sacer non sunt oratoria privata, quae post usum sacrum etiam diuturnum pro arbitrio possessoris ad usum profanum redire possunt. Ut in iis, immo etiam in oratoriis benedictis non publicis celebrari liceat, necessarium est privilegium, de quo haec:

1) Ante Tridentinum variis religiosis familiis amplissima facultas data erat celebrandi quolibet loco honesto ac decenti, ubicumque essent, in altari

portatili. Verum haec facultas sublata est, quatenus agitur de celebratione in loco profano domibusve privatis¹.

2) At in monasteriis seu domibus religiosis stricte sumptis per Trid. Concilium sublata non est facultas habendi oratoria divino tantum cultui dedicata ibique Missas celebrare: ut ex *C. Trid.* l. c. patet.

Insuper post Tridentinum *Greg. XIII* Societati Iesu concessit, «ut in domibus et collegiis et in aliis locis, ubi aliqui ex Societate residebunt, in oratoriis, quae Provincialis per se approbaverit, Missam celebrare etc. possint»: quod per communicationem privilegiorum ad alios regulares transiit. Habetur autem duplex discrimen inter hoc privilegium et eam facultatem, quam Concilium Tridentinum intactam reliquit; scil. 1) secundum pristinam facultatem approbatio personalis a Provinciali facienda necessaria non erat; quae requiritur, quatenus privilegium *Gregorii XIII* in usum deducitur; at 2) pristina facultas erigendi oratoria relicta est pro solis illis domibus, quae vere sunt domus religiosae seu monasteria; facultas *Gregorii XIII* autem etiam omnes eas domos respicit, quas aliqui religiosi pro aliquo tempore locum habitualis habitationis legitime fecerunt.

306 3) Praeterea episcopis facultas inest, in quibuslibet monasteriis aliisque locis piis et publicis oratorium erigendi.

4) Pro ipsorum episcoporum, etiam *titularium*, commoditate facultas antiquitus data intacta remansit — ut Summi Pontifices pluries declaraverunt (vide Constit. supra relatas) — qua scil. non solum in sua domo episcopali oratorium habere ibique illis etiam sacerdotibus celebrationem permittere possint (immo quilibet in illis oratoriis sive Missam dicere sive praeepto ecclesiastico satisfactorius Missam audire potest: vide *Ben. XIV*, De sacrif.

¹ Trident. vero sess. 22 de observandis in Missae celebr. statuit, ne episcopi paterentur celebrari Missam in domibus privatis atque omnino extra ecclesiam et oratoria ad divinum tantum cultum deputata . . ., non obstantibus privilegiis quibuscumque, data etiam episcopis facultate procedendi ex munere Delegati Apostolici. Quare magna contentio inter theologos exarsit, utrum vere privilegia regularium hac in re revocata essent necne, aliis affirmantibus, aliis negantibus propterea quod facultas illa regularibus data in corpore iuris clauso inserta esset, nec ut *privilegium*, sed ut *lex* revocanda fuisset. Atque ita fiebat, ut complures pergerent celebrare in privatarum domorum oratoriis, in suis cellulis, neque ab episcopis impedirentur.

At *Clemens XI* Constitutione sua 15 Dec. 1703 stricte vetuit, ne episcopi aut regulares in privatorum aedibus celebrare praesumerent, atque quoad usum altaris portatilis in locis, ubi regulares degerent, in eoque celebrandi absque licentia episcopi, privilegia priora edixit revocata esse per Conc. Trid. — *Innoc. XIII* in Bulla «Apostolici Ministerii» idem fere repetit, atque addit expresse prohibitionem, ne regulares in suis cellulis privatis altare erigant ibique celebrent: quam Constitutionem *Ben. XIII* confirmavit atque promulgavit. Haec ex se universalis quidem non est, at vix aliud quidquam statuit, nisi quod universali Constitutione *Clemens XI* decreverat: nisi excipias facultatem celebrandi in cubiculo infirmi, qui commode exire nequeat; quam facultatem utpote Tridentino *posteriorem*, a *Pio IV* 18 Maii 1565 datam Canonice S. Salvatoris, *Clem. XI* non revocavit, *limitasse* videtur *Innoc. XIII*, Constitutione allata, et *Bened. XIII* in Rom. Conc. 1725 in iis locis, ubi illae leges vim habeant. Cf. etiam *Ben. XIV* Constit. «Magno cum animi» ad episcopos Poloniae 2 Iunii 1751.

Quare facultas celebrandi sive in privatis cubiculis sive in oratoriis legitimis domorum privatarum ultra numerum Missarum a S. Sede domino privilegiato concessum prorsus extincta est, et solummodo ex speciali aliquo privilegio, si post Conc. Trid. aliquod datum est, existere potest: — cf. de oratoriis privatis quae dicta sunt vol. I, n. 720 sqq.

Missae l. 5, c. 6, n. 1); sed etiam in itinere liceat in illis aedibus, in quibus ut hospites commorantur, transitorie oratorium erigere, ibique et ipsi episcopo liceat celebrare et *aliam Missam in sui commodum* celebrari facere: quarum alterutri qui assistat, satisfaciat Ecclesiae praecepto. *Leo XIII* d. 10 Jun. 1896, vide *Anal. eccl.* IV 271. Id autem prohibetur, quominus e suo hospitio egressi in aliam domum se conferant, ut amicitiae causa ibi Sacrum faciant. Cf. *Bcn. XIV* Const. «Magno», ut supra.

5) Etsi episcopi generalem facultatem celebrandi in loco profano concedere nequeunt, ut in domibus privatis vel in locis ad cultum divinum non destinatis: id tamen ex causa gravi *per modum actus*, i. e. non habitua-liter, sed pro singulis vicibus seu una alterave vice concedere possunt. Cf. *S. Alph.* n. 357 et 359; *Gury-Baller.* II, n. 386.

6) Si subitanea urget necessitas neque recursus ad episcopum patet, licebit per modum epikiae etiam sub dio celebrare, ut: si subito ecclesia corruiat atque dies festiva vel dominica instat; similiter si ecclesia polluitur (in quo casu aliqui putant parochum posse permittere, ut in polluta ecclesia celebraretur: cf. *Laurentius*, Instit. iur eccl. n. 74f); si exercitus in castris est neque episcopi consensus inquiri amplius potest, urgente praecepto celebrandi sive propter diem dominicam etc., sive propter Eucharistiam neces-sario ministrandam etc.

§ 5.

De altari eiusque consecratione et exsecratione.

1. Distinguitur inter altare *portatile et fixum*. At haec, quae fit ³⁰⁷ inter altaria distinctio, alia est sensu *canonico*, alia sensu *liturgico*. Sensu canonico, quando prohibetur usus altaris portatilis loco celebrationis in ecclesia vel publico oratorio, altare *portatile* id tantum intelligitur, quod secundum totam structuram seu mensam facile de loco in locum movetur, vel pro solo tempore celebrationis, maxime in loco per se profano¹, exstruitur; *fixum* vel ad modum altaris fixi illud altare dicitur, quod aut nullatenus de loco in locum moveri potest, aut difficulter tantum, atque ita communiter constructum est, ut mensa parieti coniuncta vel saltem ad eum inclinata sit et quodammodo cum illo cohaereat, sive tota mensa lapidea est consecrata, sive solum lapis consecratus mensae lignae insertus est.

Sensu vero *liturgico*, scilicet relate ad altarium consecrationem et exsecrationem, altare *fixum* id solum dicitur, cuius mensa tota consecrata est atque cum stipite cohaeret; *portatile* omne id intelligitur, quod in solo lapide consecrato consistit, qui mensae inseri vel imponi potest atque adeo ab una mensa ad alteram transferri.

2. *Exsecratur igitur altare quodlibet:*

308

¹ Immo *prohibitio* altaris portatilis intelligitur per se de celebratione in loco non sacro. Hinc est, quod *Prickartz*, Theol. mor. VII, tract. 4, n. 356 dicit: Quilibet sacerdos potest etiam sine privilegio vel licentia celebrare in altari portatili, si illud positum est in ecclesia vel in loco privilegiato; quia id nullibi prohibitum, immo usus quotidianus demonstrat esse licitum.» Item *Manigart*, Manipul. th. mor. p. I, c. 4, n. XXV «in ecclesia consecrata seu benedicta sine privilegio quisvis celebrare potest cum solo altari portatili»; atque licentiam episcopi necessariam esse *negat*.

1) defectu aut spoliatione reliquiarum. Cf. quam plurima decr. S. R. C. in *Decr. auth.* n. 2876 2880 2941.

2) laesione seu fractione sepulcri, i. e. loculi, ubi reliquiae reconduntur;

3) fractione sigilli, i. e. illius lapilli seu operculi, quo sepulcrum reliquiarum tegitur; aut etiam sola huius sepulcri apertione, quae fit removendo operculum, etsi statim reponitur et clauditur¹;

4) enormi fractura qualibet. At non omnes conveniunt, quatenam praeter fracturas supra indicatas enormis sit. Editor Gardell. collectionis decr. S. R. C. ad n. 4577 (*Decr. auth.* n. 2612) putat, enormem fracturam esse omnem eam, qua aliqua ex crucibus lateralibus a reliquo lapide separatur. Verum cum haec non sit authentica declaratio, sed doctrinalis opinio, licebit aliorum, ut *Mazzott.* et *Tamb.* l. I, c. 5, § I, n. 14 *de meth. celebr. Miss.*, opinionem sequi, qui unius crucis lateralis fractionem non habent pro tanta fractura, nisi forte notabilem partem reliqui lapidis secum traxerit, aut — id quod in parvo altari portatili accidere potest — lapis ita diminutus sit, ut hostiam et maiorem partem calicis non amplius capiat;

5) *altare fixum etiam exsecratur*, si mensa a stipite separatur, quia amittit formam, sub qua consecratum fuit. Vide *Decr. auth.* n. 2599.

309 3. Quoad ipsam *altarium portatilium consecrationem*, ut rite secundum Pontificale et praxim Romanam fiat et exsecratio facilius praecaveatur, id observandum est, ut sepulcrum reliquiarum excavetur in medio superioris partis ipsius lapidis consecrandi. Ubi reconditis reliquiis, sepulcro etiam aperto, apponitur episcopale sigillum, quo constet de authenticitate reliquiarum atque integritate; postea ab episcopo consecrante sepulcrum lapillo adaptato clauditur et caemento coagmentatur. Neque postea sigillum episcopale opus est exterius in consecrato lapide apponatur; eiusmodi enim signum in altaribus Romano more consecratis nullibi apparet, sed tota portatilis altaris consecratio fit ad eundem modum, sicuti altaris fixi consecratio, quando reliquiae in superiore mensa ipsa reconduntur.

310 Recenti etiam tempore pro exsecratis declarata sunt altaria, quorum sepulcrum consisteret in cavea partim in inferiore lapidis parte, partim in ligneo illius operculo facta, quod coagmentari cum lapide utique non potuit. Scil. 31 Aug. 1867 in una *Sancti Hippolyti* ad II *Decr. auth.* n. 3162: «Altaria portatilia plerumque talia sunt, ut ex duabus partibus constant, et quidem pars superior est lapis, pars inferior est lignum, et inter lapidem et lignum in quodam concavo spatiolo positae sunt reliquiae Sanctorum, quae proinde ex una parte lapidem, ex altera parte lignum tangunt, adeo

¹ Id saltem dicendum est, si illud operculum *invenitur non coagmentatum cum reliquo lapide*. Videlicet altare aliquod fixum defectu laborabat, quo lapis sepulcralis, propter calcem qua conglomerabatur solutam, sepulcro amplius non haerebat. Episcopus, ut rem melius exploraret, lapidem sua manu movit, sublevavit, reposuit, reliquiis nullo modo tactis: S. R. C. (*Decr. auth.* n. 3106) dixit, altare indigere nova consecratione. Cf. etiam *Decr. auth.* n. 3162 ad V. — Verum quando in altari lapis sepulcri firmus non invenitur, sed certo constat, numquam eum fuisse amotum, episcopus potest per se ipsum firmare lapidem novo addito caemento, ita ut lapis non amoveatur, neque altare alia indiget consecratione denuo facienda. Cf. *Decr. auth.* n. 3575 ad X.

ut sepulcrum pro dimidia parte ex lapide, pro altera dimidia parte ex ligno formetur. Quaeritur, an haec altaria in usu retineri possint?» R. ad II. «Altaria portatilia, ut describuntur in dubio, admitti nequeunt; sed reliquiae recondendae sunt in sepulcro intra lapidem effosso, et claudendae cum parvo operculo ex lapide etiam confecto.»

Memoratu digna est etiam Quaestio III: «Aliqua etiam altaria portatilia, licet nec sepulcrum fuerit violatum nec enormis fractura adsit, tenui scissura laborant, quae per medium integrum lapidem decurrit. Quaeritur, an per eiusmodi tenuem scissuram ad instar fili altare exsecratum censendum sit?» R. ad III: «Affirmative.» — Nimirum Em. Cardinales hanc pro fractura enormi habuerunt, siquidem, hac scissura per medium lapidem integrum decurrente, lapis revera in duas partes fractus erat.

Similiter S. R. C. interrogata saepius declaravit, ea altaria nova consecratione indigere, quorum sepulcrum non lapillo, sed sola cera sigillari vel lithocollo vel gypso etc. clausum esset, cum facultate tamen a S. Pontifice impetrata, ut data opportunitate per delegatos presbyteros consecratio perfici posset sola illa caerimonia, quae in *sepulcri* consecratione adhiberi solet; neque ea altaria portatilia esse admittenda, quorum sepulcrum in fronte scilicet non in superiore parte, sed in parte transversali existat, cum praescriptis Pontificalis Rom. non essent conformia (ex decr. 24 Nov. 1885, de quo cf. *Nouv. Revue théol.* XVIII 368), postea tamen declaravit, his altaribus usque ad novam consecrationem, si qua commode fieri possit, uti licere (cf. *Decr. auth.* n. 4032 ad III).

4. *Exsecrata ecclesia, altaria per se non exsecrari*, patet; verum celebratio³¹¹ non iam potest fieri nisi secundum superius dicta n. 303 sqq, quia locus sacer iam non censetur. — *Polluta autem ecclesia, omnia censentur polluta*, ita ut reconciliatio, quae ex praescripto Ritualis vel Pontificalis fieri debeat, censeatur ad omnia etiam altaria fixa sese extendere. Sufficit autem pro plena reconciliatione, ut ea observentur, quae in Rituali seu Pontificali ad hunc finem ordinata sunt.

Articulus II.

Sacra utensilia ad Missae celebrationem necessaria.

Antequam particularia notem, praemittam brevem conspectum earum rerum, quibus ad celebrandam Missam sacerdos indiget.

I. *Vasa sacra*, quae S. Sacramentum immediate continere debent³¹² vel in eius usu necessaria sunt, requiruntur:

1. calix cum patena, consecrata, idque sub gravi;
2. corporale ex lino vel cannabe, legitime benedictum, etiam sub gravi;
3. palla benedicta et purificatorium ex lino vel cannabe confecta;
4. velum calicis et bursa pro corporali (ex serico confecta secundum modum paramentorum sacerdotalium): *gravis* vero obligatio, modo irreverentia caveatur, pro rebus n. 3 et 4 notatis non potest ostendi;
5. ampullae vini et aquae, et manutergium: in quibus gravis obligatio solum respicit materiam aptam pro sacrificio et usu sacerdotis praebendam.

II. *Ornatum sacerdotis* necessarium constituunt *paramenta sacra* ab episcopo vel ab eo, qui facultatem habet, benedicta, scil.: Amictus,

alba, cingulum, manipulus, stola, casula: quorum aliquod si omittitur aut benedictum non est, peccatur; gravis vero materia non in qualibet sacra veste habetur, sed in alba, casula atque etiam in stola saltem cum manipulo simul.

313 III. *Altare* instrui debet:

1. mappa triplici benedicta, ita tamen ut, modo aliqua mappa habeatur, *gravis* defectus non adsit (*S. Alph.* n. 375, dub. 1 et 2);

2. missali cum cussino (vel. ex consuetudine cum pulpito), idque per se sub gravi;

3. tabella secretarum in medio altaris appellata: quae, quia in rubricis *de defect.* non enumeratur, ex sola decentia videtur requiri, *S. Alph.* n. 390: similiter dicendum videtur de pallio seu antependio altaris, quod consuetudo non ubique servat, modo aliter decentiae altaris satis provisum sit;

4. candelabra cum duobus cereis accensis, ita ut *omnis* luminis defectus omnino gravis materia sit;

5. cruce seu potius crucifixo in medio candelabrorum, quamquam sub veniali tantum;

6. campanula, qua signum detur — etsi per se sub veniali tantum.

IV. In sacris utensilibus et paramentis, postquam rite perfecta et benedicta vel consecrata sunt, gravis defectus superveniens oriri potest tum propter execrationem, tum propter munditiae neglectum.

De sacris utensilibus et legibus circa ea latis dicturus, praevis noto, existere aliquando pro Missionibus amplissima privilegia, quorum hic rationem habere nequeo: cf. *Collectan. S. C. de Pr. F.* n. 848 sqq.

§ 1.

Particularia de vasis sacris.

314 1. Praescribitur, ut patena et cuppa calicis sit aurea, vel argentea intus deaurata, vel saltem stannea intus deaurata.

2. *Pius IX* permisit etiam, ut sacra vasa ex *aluminio* conficerentur, attamen 1) ex aluminio certae mixtionis (10% Al, 90% Cu), quod dein 2) certam deargentationem reciperet, vid. 3 gramm. pro superficie 1 decim. □, tandem 3) certa deauratione donaretur, vid. 0,25 auri pro 1 decim. □ (vide Acta Sanctae Sedis II 232 et VI 589 — Decr. 11 Sept. et 6 Dec. 1866, quae in collect. auth. non referuntur).

3. Nunc pro certo haberi debet, calicem vel patenam, si denuo deaurentur, etiam denuo consecranda esse. Vide S. R. C. 14 Iunii 1845, *Decr. auth.* n. 2889. Vasa vel vestimenta sacra, si ante consecrationem vel benedictionem sive bona sive mala fide sacrificio Missae servierint, pro iam consecratis haberi posse: admisit S. R. C: pro «*vasis sacris iam adhibitis*», quae a sacerdote illegitime delegato consecrata erant; reprobavit pro paramentis 22 Sept. 1703 in *Fuldensi* Gardell. n. 3663 ad 3: quae omnia omissa sunt in *Decr. auth.* n. 2119.

4. Secundum *S. Alph.* autem 1) gravis culpa non esset, adhibere calicem deauratum, etsi ex aere, aurichalco confectus esset; immo ne veram quidem culpam videtur admittere, si episcopus eum demum, licet cum veniali

peccato, consecraverit; 2) si calicis cuppa sit argentea vel stannea, deaurationem requiri quidem censet, at sub veniali peccato; haec enim. n. 370 dub. 3 habet: «Alii vero dicunt, non exini a culpa veniali consecrantes in calice non inaurato, nisi paupertas excuset. Et hoc videtur probabilis etc.»

Sed cum hodie S. Congr. et S. Pontificum edicta semper insistant in servanda materia sacrorum vasorum a rubricis assignata, atque in deauratione facienda: ea sine culpa, saltem veniali, negligi nequeunt. Mitius tamen sentiendum: 1) si diuturno usu deauratio calicis iam videatur evanuisse; 2) si forte in paupere ecclesia non calix quidem, sed pyxis vel lunula ostensorii inveniatur non deaurata; 3) si in paupere ecclesia pyxis et lunula ex cupro deaurato habeatur: quod ultimum S. R. C. positive approbavit¹. Cf. supra n. 176 II not. 2.

5. Corporale, sicut benedictum esse debet, ita etiam ex lino vel cannabe³¹⁶ necessario conficiendum est: quare pro *gravi peccato* alteruter defectus haberi debet: in gravi vero necessitate licebit sine eo celebrare. *S. Alph.* 387.

6. Praeter corporalia etiam pallae et purincatoria, quae ex lino vel cannabe non sint, omnio reiciuntur; vide *decret. universale* S. R. C. 18 Maii 1819, *D. auth.* n. 2600: mappae, albae etc., quae ex gossypio confecta erant, permittebantur, donec essent consumpta, sed in posterum etiam ea omnia ex lino vel cannabe esse conficienda; similiter «*nipis*», materia in insulis Philippinis usitata, admittitur solum pro *albis, mappis, humeralibus*, idque *donec consumantur*: S. R. C. 13 Aug. 1895 (*Decr. auth.* n. 3868).

Pallae, quamquam per se et ex usu Romano integrae ex lino consistere debent, tamen ut panno serico coopertae vel auro in superiore parte contextae essent, S. R. C. permisit *Decr. auth.* n. 3832, *dummodo pannus ne sit nigri coloris neve referat aliqua mortis signa*.

7. Ampullae per se quidem non adhibentur aureae vel argenteae, nisi pro episcopo, sed vitreae: attamen 28 Apr. 1866 in una *Sancti Iacobi de Chile* S. R. C. interrogata, «an liceat uti in Missa ampullis aureis vel argenteis», respondit: «tolerandam esse consuetudinem».

8. Usus parvi cochlearis certo permittitur. S. R. C. interrogata in *Briocensi* 6 Febr. 1858 ad IV respondit: «usum parvi cochlearis non esse prohibitum».

§ 2.

Particularia de ornatu sacerdotis.

1. Casulam, stolam, manipulum, etsi certa materia pro iis non est prae-³¹⁶scripta, ex serico tamen aliave materia pretiosa decet esse confecta; saltem debet esse subserica vel tramoserica. Cf. *Eph. liturg.* I, 24 32. Positive reprobat materia vilis, ex qua communiter vestes profanae conficiuntur, eaque ne pauperioribus quidem ecclesiis petentibus conceditur, «donec sacrae vestes consumentur». Ex secretaria S. R. C. 28 Iulii 1881 declaratio exit, decreta quae usum paramentorum ex *gossypio, lino, lana* confectorum illicitum

¹ Exstat resp. S. R. C. in una *S. Hippolyti* 31 Aug. 1867 dub. VI: An permitti possit calix vel patena pro Ss. Missae sacrificio ex cupro bene deaurato pro ecclesiis pauperibus? dub. VII: An saltem permitti possit *ciborium* ex cupro deaurato? item monstrantia et *lunula*? S. Congr. rescipit: «ad VI serventur rubricae; ad VII affirmative.» Et in *Rom.* 16 Mart. 1876 de calicibus ex cupro vel aurichalco dixit, «abustum esse interdicens, congruo tamen assignato tempore, ut de aliis calicibus provideatur».

declaraverint, in sua plena vi manere (Acta S. Sedis XIV, 144)¹. — Multo magis autem plene reprobata sunt paramenta *cum textura vitrea* propter periculum, quod creare possint, ne videlicet minutissima fragmenta talis texturæ solvantur et in corporale atque sacrum calicem — non sine sacerdotis celebrantis periculo — decidunt: *Decr. auth.* n. 2949.

Cingulum, etsi convenientius ex lino fit, tamen neque alia materia, neque varius color prohibetur².

2. Defectus casulae vel albae tantus censetur, ut fere ne ad Viaticum quidem conficiendum liceat sine illis celebrare: *S. Alph.* VI 377; reliquæ vestes, etsi, quando plures simul desunt, materiam gravis praecepti constituunt, tamen ex necessitate Viatici consecrandi aut scandali evitandi (e. g. si cum scandalo populi diebus festivis Sacrum futurum non esset) licite omittuntur.

317 3. Color paramentorum praeceptum grave *per se* non constituit, sed solum per accidens, ut si cum scandalo in magna festivitate niger color adhibeatur. Veniale autem praeceptum circa colorem servandum adesse, videtur dici debere. Nam etsi plures auctores (vide *S. Alph.* n. 378 dub. 5) iique graves hanc rubricam pro directiva tantum habuerint, posteriora S. R. C. decreta usum coloris praescripti inculcando severioribus verbis, ut «servari mandarunt», «esse abusum, qui sit eliminandus» et similibus utuntur, quae praeciendi vim continere videntur. — Immo pro rerum adiunctis episcopum posse strictam coloris debiti observationem etiam *sub gravi* urgere, colligitur ex *decr. in Pisana* 19 Dec. 1829 (*Gard.* n. 4653).

Paramenta vero, in quibus omnes colores permixtim habentur, *per se* pro solo colore praedominante servire possunt; attamen S. R. C. in *Decr. auth.* n. 2675 «confusionem colorum» reprobavit quidem, sed «facta potestate episcopo indulgenti, ut in ecclesiis pauperibus permittat illis uti, donec consumantur». — Ita alias n. 2682 ad 50 prohibuit, quominus paramenta vel flavi vel mixti coloris pro albo, rubro, viridi et violaceo adhererentur; immo n. 2704 ad 4 reprobavit omnem usum flavi vel caerulei coloris: «Utrum liceat uti colore flavo vel caeruleo in sacrificio Missae et expositione Ss. Sacramenti?» R. «Negative». Quod intellige quoad obligationis gravitatem et excusationem secundum prius dicta.

Attamen paramenta pretiosa aureis filis contexta usui sacro aptissima sunt, eaque pro colore tum albo, tum rubro adhiberi possunt, immo etiam pro viridi, non autem pro violaceo aut nigro. *Decr.* 29 Martii 1851 ad 5 in una *Adriensi*, *D. auth.* n. 2986, negavit usum *coloris aurei* pro coloribus diversis; at n. 3191 ad V in una *Syren.* dixit: quoad paramenta *ex auro contexta, affirmative*, non tamen pro colore violaceo.

318 4. Dixi ex sententia *S. Alph.* n. 377, sine ulla veste sacra, vel etiam sine casula vel alba ex nulla causa celebrari licere (excipiunt, secluso odio sive contemptu religionis, complures — id quod practice vix umquam eveniet — si necesse sit ad vitandam *extremam* necessitatem sive propriam sive alienam). Attamen si ex aliis vestibus sacris etiam aliqua desint, quo-

¹ Nihilominus ipsa S. R. C. facultate pollet, maxime in gratiam missionariorum in terris infidelium, dandi privilegii, quo eiusmodi paramentis uti valeant. (Acta S. Sedis XXXVI 412 sqq et Acta Ap. Sedis I 99.)

² Ex S. R. C. *Decr. auth.* n. 2067 ad 7 cingulum potest esse *sericum*, sed congruentius *lineum*; potest esse ex *lana* (*Decr. auth.* n. 3118), coloris paramentorum (*Decr. auth.* n. 2194 ad 3).

rum defectus per se certo gravis est, ex gravi omnino necessitate celebrare licere, ut: a) ad Viaticum conficiendum, etsi necessitas *non sit extrema*, b) *ne cum scandalo populi*, si oriturum sit, Missa diebus praeceptis omittatur.

Utrum vero propter necessitatem sub a) et b) liceat cum casula vel alba non benedicta celebrare, dubium est, at negare non ausim. Quamquam enim per se eadem prohibitio est celebrandi sine vestibus sacris atque cum vestibus non benedictis (vide *Tamb.*, Meth. celebr. l. 1, c. 3, § 2), nihilominus cum sine dubio gravior causa requiratur, ut liceat omnem ornatum omittere, quam cum vestibus non benedictis celebrare, propter longe maiorem externi decoris defectum: vestibus non benedictis uti prorsus licere debet, si aliter moribundo sensibus destituto subveniri non possit, scil. si neque sacrum oleum pro unctione adest, neque absolutio propter defectum doloris externe manifestati satis certa est; immo *Reuter* IV, n. 217 *tantam* necessitatem non requirit, sed dicit: «si parochus die festo nullam possit habere albam benedictam, posset celebrare in non benedicta.»

5. Rubrica praescribit, ut sacerdos, antequam sacras vestes induat, *veste talari* indutus sit: quare si ob certas causas extra sacras functiones veste talari indutus non est, debet in sacristia vestis talaris pro sacerdotis opportunitate parata esse. Defectus autem per se veniale peccatum nullatenus excedere videtur, ita ut rationabilis causa seu difficultas talarem vestem habendi ab omni peccato excuset.

§ 3.

Particularia de ornatu altaris.

1. *Benedictionem mapparum* complures auctores censent non ex praecepto, ⁸¹⁹ sed ex decentia fieri; quae opinio *S. Alphonso* (l. c. n. 375, dub. 2) «non videtur improbabilis»: quamquam magis inclinatur in eam sententiam, quae praeceptum quidem, sed leve esse existimat.

2. Defectus *missalis* communiter pro gravi habetur propter errandi periculum: attamen si quis moraliter certus est, se omnia ex memoria recitare posse, sine missali pro uno alterove casu, quo inveniri non possit, etiam ex sola devotione licite celebrat; admirationis vero vitandae causa alterum librum ante se habeat. Ita cum *Lugo*, *Tamb.* etc. *S. Alph.* l. c. n. 390 vocans eam «sententiam communissimam». — Nota, missalia sicut reliquos libros liturgicos debere omnino approbationem episcopi insertam habere cum attestazione, ea in nihilo discrepare ab authenticis exemplari: et 26 Apr. 1834 (cf. etiam 27 Febr. 1847 *in Brixisiensi*) decreto gen. inter *Decr. aucth.* n. 2716 id solum concessum est, ut libros sine approbatione impressos episcopus revidendos curet et dein suo clero usum concedat. — Verum ex Bulla *Officiorum ac munerum* d. d. 25 Ian. 1897 videntur libri illi permitti esse, si re ipsa in nulla re discrepant ab authenticis. Nam n. 18 *ibid.* dicitur: «In authenticis editionibus Missalis, Breviarii; Ritualis, Caeremonialis Epp., Pontificalis romani aliorumque librorum liturgicorum a S. Sede approbatorum, nemo quidquam immutare praesumat: si secus factum fuerit, hae novae editiones prohibentur.»

3. Sine ullo *lumine* celebrari tam stricte prohibetur, ut 1) ante consecrationem, si lumen deficiat neque aliud haberi possit, a sacrificio cessari debeat; si vero post consecrationem inceptam, sacrificium prorsus perfici, neque diu (ut per $\frac{1}{2}$ horam vel etiam $\frac{1}{4}$) interrumpi debet.

2) Ad conficiendum Viaticum plerique etiam censent, sacerdotem sine ullo lumine celebrare non posse: *S. Alph.* n. 394; *Tamb.* l. c. c. 5, § 4;

at si agatur de summa necessitate moribundi sensibus destituti, non video, cur non possimus cum *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 392 contrariam opinionem «probabilem», immo valde probabilem dicere, in quam etiam *Gobat* (Experim. theol. de sacram. tract. 3, n. 293); *Sporer* (De Euch. n. 381) etc. inclinant. — Sed ex mox dicendis videtur vix non semper defectus *omnis luminis* imaginaria potius necessitas esse.

3) Si *unus cereus* adest, defectus secundi cerei a *S. Alph.* l. c. ex sese pro defectu *veniali* habetur, a quo quaelibet rationabilis causa excuset, idque sive addatur lumen ex alia materia, sive non.

4) Sine ullo autem cereo, cum solo lumine ex alia materia, ut oleo, sebo, celebrare, *per se* secundum communem sententiam grave peccatum censetur esse; attamen non ita grave, ut non causa mediocriter gravis prorsus excuset: vide *S. Alph.* VI 394, dub. 1; immo *Gobat*, *Suarez* aliique id pro uno alterove casu ex sola devotione concedunt licite fieri, si cereus haberi non possit¹: *Suarez* d. 81, s. 6, n. 5 admittit lumen ex *oleo*, non ex viliori materia v. g. sebo; *Gobat* l. c. n. 291 etiam hoc admittit.

Immo S. R. Congreg. ex speciali privilegio propter specialem difficultatem habendi *cereos* permisit habitualiter in missione Oceaniae usum candelarum ex adipe ceti confectarum (ita 7 Sept. 1850, *Decr. auth.* n. 2985): quod tamen sine facultate expresse accepta ad alios extendi nequit.

5) Plures quam duos cereos accensos habere in *Missa stricte privata* non permittitur nisi solis episcopis, non aliis, ne *usum quidem Pontificalium* habentibus (S. R. Congr. 7 Aug. 1627): cf. Const. *Pii VII* «Decet Romanos Pontifices» 4 Iulii 1823 et *Decr. inserta* n. 24; neque in *Missa parochiali* id permittitur, 7 Sept. 1850 in «*Tiburtina*». *Decr. auth.* n. 441 2624 2984.

At si *Missa*, etsi lecta, non est *stricte privata*, sed v. g. pro conventuali *Missa*, seu coram magistratu etc., haec prohibitio non urget; neque si ratione *sollemnitatis* vel *festi* plures candelae accendantur; neque si propter specialem honorem alicuius Sancti *coram eius imagine* in medio altaris collocata lumina plura ardeant.

Verum id prohibetur, quominus supra mensam altaris, aut eidem quomodocumque imminetia accendantur lumina *nisi cerea*. Ita *decr. gen.* S. C. R. a *Pio VII* confirmatum 3 Apr. 1821: quo prospicere voluit potissimum S. C., ne mappae altaris oleo aliave materia macularentur. — Quare, si alia quam cerea lumina adhibentur, ea aut ad latus extra mensam altaris collocentur, aut in conspectu altaris lampades pensiles appendantur. *Gard.* n. 4578 ad 7.

321 4. Crux seu potius *crucifixi effigies* adesse debet. Si vero in altari est statua crucifixi, sive pictura Christi e cruce pendentis habetur, altera crucifixi effigies non necessario requiritur.

¹ Adverte etiam responsum S. R. C. die 8 Martii 1879 datum. Ad *Quaesita*: «1. Usus sat generalis in Gallia viget, quod candelae pro *Missa* non sint ex cera nisi pro minima parte, v. g. quinta vel sexta parte. — 2. Item in multis ecclesiis albae pro celebratione *Missae* adhibentur ex lino quidem ex parte superiore et manicis, sed ex bombacio, vulgo cotone, in tota reliqua et multo maiore parte. . . . Itaque supplex quaesivit orator, utrum in casu, quo sibi extra ecclesiam, qua solet celebrare, necessitas incumbit adeundi, ob confessiones audiendas etc., *sibi liceat* ibi *Missam* celebrare cum praedictis cereis vel alba, an debeat in praedictis locis a celebratione *Missae* abstinere?» S. Congr. . . . in casu rescribendum censuit: «*Orator acquiescat sententiae sui episcopi.*» Decreto autem d. 4 Dec. 1904 excitatur vigilantia Ordinariorum, ut duae candelae pro *Missa* sint ex maxima saltem parte ex cera apum; «neque sacerdotes privati *Missam* celebraturi de qualitate candelarum anxie inquirere tenentur.» *Acta S. Sedis XXXVII*, 388 sq.

Crucifixi effigies debet inter candelabra *eminere*, ita ut non a celebrante tantum, sed ab aliis quoque facile conspici possit; neque sufficit parva crux tabernaculo praefixa, quae oculos contuentium fere effugiat: quem usum *Bened. XIV* ut abusum eliminandum prohibuit in *Constit. «Accepimus»* 16 Iulii 1746.

In Ss. Sacramenti expositione sive apponi sive omitti potest crucifixi effigies pro consuetudine. Ita S. C. R. 2 Sept. 1741 in *Aquen.* ad 1, *Decr. auth.* n. 2365.

§ 4.

De benedictione, interdictione vel execratione sacrorum utensilium.

1. *Benedictionem* earum rerum sacrarum, quae solum benedicuntur, quam³²² quam ex sese episcopus simplici sacerdoti committere nequit, tamen saepe ex privilegio a S. Sede accepto potest.

Regularium superiores praeterea ex variis privilegiis etiam hanc benedictionem impertire possunt, at per se pro suis ecclesiis tantum; idque post *Alex. VII* indubium est: vide *S. Alph.* VI, n. 378. Si vero pro alienis ecclesiis benedixerunt, illicitè quidem egerunt, at num sacra utensilia nova benedictione indigeant, magis dubium est. Immo quando benedictio data est a sacerdote, qui nullatenus hanc benedicendi facultatem habeat: sunt quidem qui putent, benedictionem non esse iterandam; at id satis probabile non videtur, ut colligere licet ex *S. R. C. D. auth.* n. 2119. Cf. *Hartmann* (Repertor. rituum¹⁰ § 131), qui opinatur, si res usui sacro iam fuerit atque de ea benedictione agatur, quae delegari soleat, illam iterandam non esse; immo eam vestes sacras benedicendi facultatem in necessitate a parochio praesumi posse (*op. laud.*⁵ § 203): puto tamen, haec benignius esse dicta.

Inter sacra utensilia sic benedicenda probabiliter etiam collocanda est pyxis seu ciborium, et lunula ostensorii; idque extra necessitatem practice faciendum est. At cum multorum opinio sit (*Suarez, Lugo, Vasquez, Sylvius, Sporer*), quam *S. Alph.* l. c. n. 385 dicit «non videri improbabilem», benedictionem *horum* vasorum non ex praeepto, sed ex decencia tantum requiri, aliquando mitius agere licet.

2. *Interdicuntur* sine execratione utensilia, quae decenter adhiberi non³²³ possunt, praecipue propter sordes: quare tum ante usum ea purgari oportet.

Sufficit hac in re attulisse verba *Pii VI* in decr. 5 Dec. 1775: «Una est auctorum omnium sententia, culpae mortalis reos esse, qui cum ornatu sacerdotali notabiliter immundo et lacero Missam celebrant, nulla admissa necessitatis causa.» Quod idem etiam magis dicendum est de corporali et sacro calice.

Concedunt tamen scriptores:

1) necessitatem, ex qua in defectu aliarum rerum liceat uti ita immunis — etsi sit ipsum corporale — esse eam, ne die praeepto populus vel sacerdos Missa careat: *S. Alph.* n. 376;

2) illud «valde immundum esse», quo peccatum grave constituatur, non facile occurrere;

3) eos, quibus cura earum rerum non incumbat, neque facile sit habere utensilia nitidiora, multo facilius excusari ab omni peccato, maxime si immundities non sit valde notabilis. *Gobat*, quem *S. Alph.* l. c. cum aliis approbans citat, haec habet, l. c. n. 389, ex sua aliorumque doctrina: «Qui praesunt sacristiae, mortaliter peccant, si eorum culpa fiat, ut vestes et paramenta valde immunda non mudentur, priusquam in iis sacrificatur. Qui

vero utitur talibus paramentis, non peccat — ut ait *Suarez* disp. 81 sect. 3 — si videlicet non possit facile habere munda.» — Quandonam vero utensilia «valde immunda» dicenda sint, pro diversitate diversarum rerum iuxta prudentem aestimationem iudicandum est. — *Laymann* ita dicit: «Quare plures arbitrantur, peccatum mortale esse, in vestibus aut vasis immundis celebrare. Interdum tamen sacerdos subditus, si superiorem, ut vasa mundari vel munda servari curet, admonuerit, nihilque effecerit, excusatur propter sacrificandi necessitatem.» *De sacrif. Missae* c. 6, n. 15.

324 3. *Exsecratur* vasa vel paramenta sacra, si amittunt formam suam, sub qua benedicta sunt, vel si facta sunt inepta ad usum, pro quo destinantur, aut si nova materia ex magna parte additur: quare post refectionem iterum benedicenda vel consecranda sunt; levior autem reparatio novae consecrationis necessitatem non inducit.

Quare calix exsecratur, si *in fundo* fissuram etiam tenuissimam habet, non vero, si id accidit in *superiore* parte cuppae; si notabiliter contusus est; si laeso pede consistere non amplius potest, vel si pes a cuppa frangitur — nisi forte, ut in calice tornatili, pes a cuppa separabilis est atque sola cuppa consecrationem recipit.

Corporale exsecratur, si propter notabilem lacerationem S. Hostiam cum calice convenienter continere non amplius potest.

Cingulum exsecratur, si ita rumpitur, ut nulla pars tantae magnitudinis sit, ut ad cingendum sufficiat; si absolute sufficit, nihil impedit, quominus ad maiorem commoditatem alia pars connectatur.

Alba exsecratur, si manica separatur etc.; casula, si in duas partes dissolvitur, nisi forte duae partes separabiles sunt, solis chordulis conexas (quod si est, haec ipsa est forma casulae, sub qua est benedicta); si notabili ruptione ad suum usum prorsus inepta evasit. Cf. *Scav.* IV, n. 327, qui de stola et planeta loquens satis late extendit integritatem quoad benedictionem, cum tum demum eas vestes *propter reparationem* denuo benedicendas esse dicat, si novi panni assuti superent reliquam partem, quae manserat; at ne tum quidem, si haec renovatio *paulatim* facta sit. Quae rectissime dicuntur, nisi tamen in reparatione forma dissoluta fuerit.

325 Scholion. Pauca notanda supersunt de cultu sacris vasis debito.

1) Vasa sacra, cum sacras species continent, citra peccatum mortale tangi non possunt ab eo, qui non sit saltem in ordine diaconatus constitutus.

2) Vasa sacra, dum S. Eucharistiam non continent, extra necessitatem a laicis tangi, veniale peccatum est: scil. calicem, patenam, ciborium, lunulam ostensorii; item corporale, pallam, purificatorium post usum sacrum nondum lota.

3) Permittitur tactus harum rerum sacrarum tum ex consuetudine tum ex privilegiis: a) omnibus clericis tonsuratis, b) laicis regularibus sacristis, c) monialibus sacristis. *S. Alph.* VI 382.

4) De lotione fere idem dicendum est ac de tactu, exclusis tamen monialibus atque laicis sacristis: immo decentius fit a personis in ordine *sacro*, saltem subdiaconatus, constitutis; quamquam probabile est, etiam primam lotionem a solo clerico tonsurato fieri posse (*S. Alph.* n. 387); a laico vero eam fieri, nisi iusta causa excuset, *veniale peccatum* est (ib.) — Aqua lotionis in sacrarium mittenda est. Quae si in alium locum decentem mittitur, mortale peccatum quidem non est, at veniale (*S. Alph.* ib., *Reuter* l. c. n. 211), nisi necessitas quaedam excusat. (Cf. *Lacroix* l. c. n. 334 etiam mitius sentientem.)

Articulus III.

Praescripta ipsum ritum sacrum celebrandi spectantia.

§ 1.

De rubricis generatim.

I. Rubricae, quae disponunt circa ea, quae ante vel post Missam ³²⁶ agenda sint, probabiliter non pro praeceptivis, sed pro directivis tantum haberi possunt; i. e. earum violatio per se veri nominis peccatum non est, minorem tamen convenientiam redolet, nisi forte iusta causa aliter agendi adsit, aut rubrica aequivalenter impleatur. *S. Alph.* n. 399. Quae recenti tempore pro severiore interpretatione congeruntur, nova non sunt, sed iam a veteribus auctoribus expensa, neque tamen pro concludentibus sunt existimata.

II. Rubricae, quae res intra Missam servandas disponunt, generatim praeceptivae sunt, idque graviter aut leviter pro subiecta materia; at tamen multi scriptores inter has ipsas rubricas quasdam esse censent, quae mere directivae sint, ut ex infra dicendis patebit.

III. Quod de rubricis dictum est, etiam observari potest de S. R. C. responsis: ex quibus, nisi praeciipiendi seu sub peccato obligandi vis exprimatur, strictam obligationem non semper eruere licet.

IV. Utrum vero defectus, qui sive in actionibus sive in precibus ³²⁷ praescriptis committatur, gravis sit an levis, multum pendet ab eo,

1. utrum reverentia S. Sacramento ex sese, an ex lege solum humana debita laesa sit;

2. utrum defectus occurrat in nobiliore Missae parte, vel in ea re, quam Ecclesia propter mysticam significationem maximi aestimet, an in alia;

3. utrum defectus materialiter notabilis seu in magna quantitate sit, necne.

Ceterum opinio communis DD. respicienda est.

Quare 1. Orationes, quae pro praeparatione ad Missam vel gratiarum actione in missali et breviario habentur, non inferunt *praeceptum*, siquidem *pro opportunitate sacerdotis* dicenda dicuntur: modo alia ratione fiat praeparatio et gratiarum actio.

2. Orationes in recessu ab altari dicendae, i. e. «Benedicite» cum precibus, verene ex praecepto imponantur, non constat: quare qui alias preces devotius recitat, hac commutatione non peccat. — Preces, quae in induendis vestibus dicendae sunt, communius habentur pro praeceptis sub veniali; quamquam etiam de hoc alii, ut *Suarez*, dubitant.

Intra Missam stricte sumptam, quae a rubricis praescripta inveniuntur, referri possunt sive ad qualitatem Missae, sive ad singulas partes et orationes recitandas, sive ad rituales actiones exercendas.

§ 2.

De qualitate Missae particularia quaedam.

1. Qualitas Missae de praecepto quidem est, at non de gravi, secluso ³²⁸ scandalo et contemptu, vel nisi frequenter diebus vetitis Missae diei non convenientes dicantur. Cf. *S. Alph.* n. 420 cum innumeris auctoribus.

2. Missa in aliena ecclesia debet huius ritui esse conformis, idque ita quidem, ut qui, habens officium ritus duplicis, celebret in ecclesia habente ritum inferiorem, possit celebrare Missam votivam vel de Requie. Decretum S. R. C. d. d. 9 Iulii 1895, approb. a *Leone XIII* d. 9 Dec., abrogatis suprema auctoritate Rescriptis seu Decretis tum particularibus tum generalibus contrariis, hoc est:

«Omnes et singuli sacerdotes, tam saeculares quam regulares, ad ecclesiam confluentes vel ad oratorium publicum¹, Missas cum Sanctorum tum Beatorum, etsi Regularium proprias, omnino celebrent officio eiusdem ecclesiae vel oratorii conformes, sive illae in Romano, sive in Regularium Missali contineantur: exclusis tamen peculiaribus ritibus Ordinum propriis.

«Si vero in dicta ecclesia vel oratorio officium ritus duplici inferioris agatur, unicuique ex celebrantibus liberum sit, Missam de Requie peragere, vel votivam, vel etiam de occurrenti feria: iis tamen exceptis diebus, in quibus praefatas Missas Rubricae Missalis Romani vel S. R. C. decreta prohibent.»

NB. 1. Ex speciali igitur diversorum Regularium Missali licet nunc speciales Missas Regularibus concessas cuilibet in eorum ecclesiis celebranti sumere, ritum tamen quibusdam Ordinibus proprium adhibere non licet. Quare supervacaneum est, enumerare ea Regularium Missalia, quibus per speciale indultum iam antea uti licebat omnibus sacerdotibus extraneis apud Regulares celebraturis.

NB. 2. Si celebratur in sacellis privatis — idque etiam intellige de secundariis sacellis regularium vel monialium —, celebrans *suum* kalendarium prorsus sequi debet: inmo etiamsi officium est de *Beato*, cuius Missam in aliena ecclesia dicere non potest. (Decr. 16 Apr. 1853 *Gard.* n. 5183 ad 14.)

329 3. Quenam orationes in diversis Missis *de Requie* dicendae sint, vide rubricas, easque reformatas decr. S. R. C. d. 30 Iunii 1896, videlicet:

«I. Unam tantum esse dicendam orationem in Missis omnibus, quae celebrantur in commemoratione OO. fidelium def., *die* et *pro die* obitus seu depositionis, atque etiam in Missis cantatis, vel lectis permittente ritu diebus III, VII, XXX, et die anniversaria, necnon quandocumque pro defunctis Missa *sollemniter* celebratur, nempe sub ritu, qui duplici respondeat, uti in Officio, quod recitatur post acceptum nuntium de alicuius obitu, et in anniversariis late sumptis.

II. In Missis quotidianis quibuscumque, sive lectis sive cum cantu, plures esse dicendas orationes, quarum *prima* sit pro defuncto vel defunctis certo designatis, pro quibus sacrificium offertur, ex iis quae inscribuntur in Missali, *secunda* ad libitum, *ultima* pro omnibus defunctis.

III. Si vero pro defunctis in genere Missa celebretur, orationes esse dicendas, quae pro Missis quotidianis in Missali prostant; eodemque ordine quo sunt inscriptae.

IV. Quodsi in iisdem quotidianis Missis plures addere orationes celebranti placuerit, uti rubricae potestatem faciunt, id fieri posse tantum in Missis lectis, impari cum aliis praescriptis numero, et oratione pro omnibus defunctis loco assignato.

¹ Oratoriis publicis hac in re accensentur sacella piarum communitatum, collegiorum, hospitalium etc., etiam *semipublica*, dummodo agatur de sacello *principali*: S. R. C. 22 Maii 1896.

V. Quod denique ad Sequentiam attinet, semper illam esse dicendam in quibusvis cantatis Missis, uti etiam in lectis, quae diebus ut supra privilegiatis fiunt: in reliquis vel recitari posse vel omitti ad libitum celebrantis iuxta rubricas. Contrariis non obstantibus quibuscumque.»

§ 3.

De singulis Missae partibus atque orationibus.

Quamquam summa cura omnia secundum rubricarum normam reci-³³⁰ tanda sunt: tamen non omnis omissio materiam gravis peccati constituit. Pro diiudicanda gravitate maxime videndum est, 1) in quam Missae parte verseris, utrum in Canone, an in partibus accessoriis; 2) utrum, quod omittitur, sit pars quaedam, quae in qualibet Missa occurrat, necne. Nam partem seu orationem, quae in qualibet Missa occurrat, omittere multo facilius grave peccatum est, quam partes extraordinarias; dein in Canone aliquam orationem omittere multo facilius gravis materia est, quam extra Canonem.

Quare communiter sic statuitur (vide *S. Alph.* VI 403 etc.):

1. Quamlibet orationem Canonis in se aliquo modo completam omittere, aut notabiliter mutare, ita ut sensus plane desit, grave peccatum est. — Utrum autem solum «Agnus Dei» vel similia omittere grave peccatum ratione materiae sit, vere non videtur satis constare.

S. Alphonsus etiam pro gravi habet, omittere circiter decem nomina Sanctorum in Canone.

2. Omittere purificationem patenae (nisi forte inspexeris et nullam adesse sacram particulam videris) vel calicis, certe peccatum grave est propter gravem irreverentiam Ss. Sacramento illatam.

3. Grave etiam est, omittere fractionem et commixtionem hostiae cum S. Sanguine, quia haec caerimonia semper pro gravissima habita est propter mysticas significationes, immo gravior quam infusio modicae aquae in vinum consecrandum, de cuius gravi obligatione dubium non est.

4. Extra Canonem omittere alias partes integras, quae in omni Missa³³¹ occurrant, etiam pro gravi habetur, ut:

omissio confessionis cum omnibus, quae in principio Missae occurrunt;

omissio epistolae cum sequentibus tractu, graduali etc.;

omissio evangelii — non vero omissio ultimi evangelii; neque censetur gravis omissio, si in Sacro sollempni sacerdos epistolam et evangelium, quae cantantur a subdiacono et diacono, privatim non recitet, siquidem potior pars huius Missae est epistula et evangelium cantatum: at ne veniale quidem peccatum esse, non satis probabiliter dicitur, cum rubrica et decreta S. R. C. haec omnia a sacerdote submissa voce dici iubeant. *S. Alph.* n. 410 dub. 4;

omissio collectarum, quae sunt ipsius Missae propriae, aut etiam duas, i. e. primam orationem cum eius secreta sive cum eius postcommunionem omittere: omissio autem orationum, quae solum *commemorantur* vel ut *imperatae* dicuntur, non est *gravis*, licet materia omissa longe amplior sit¹;

¹ Non raro opinionum diversitas invenitur, quando quaerunt, num oratio *imperata* dici debeat vel possit in festis I et II cl. — Tempore Conc. Vatic. orationem de Spiritu S. ita praescriptam fuisse, ut deberet in *quolibet* festo addi, notum est. Verum

omissio *complurium precum*, quae ab Offertorio usque ad Canonem secretae dicuntur, gravis est, non tamen singularum omissio.

332 5. E contrario *veniale* peccatum est, omittere Gloria, Credo; specialia, quae occurrunt festivis temporibus in Canone; neque censetur grave unam alteramve epistolam superadditam vel secundum *Sporer-Bierb.*, De Euch. n. 426 omnes supernumerarias in Missis Quatuor-temporum omittere, aut Sequentias certorum festorum. — Non plane constat esse peccatum grave in hebdomada sacra Passionem omittere, recitando solam ultimam partem, quae pro evangelio sumitur: verum si quis fortuito impedimento detineatur, quominus Missam tam longam dicere possit, devotione tamen aliave causa ad celebrandum impellatur, praestet aliam Missam, ut votivam de Passione, sumere, quam ex Missa illorum dierum Passionis historiam omittere. Nam illam votivam Missam sumere, etsi per se peccatum sit contra rubricas, at certe veniale tantum, et ex causa mediocriter gravi licebit sine ulla culpa id facere.

6. Addere aliquid in Missa ex mente inducendi novum ritum, *grave* peccatum est.

7. Ex importuna devotione aliquid addere, quod a forma Missae non discrepet, ut aliquam collectam, peccatum veniale non excedit. Immo *S. Alph.* VI 411 putat, ex aliqua causa licere unam collectam in Missa addere, at tamen satius esse rubricam servare.

8. In Sacro sollemni, dum a choro cantatur, a ministris alias preces, e. g. officium divinum recitari, S. R. C. reprobatur: at si est urgens ratio id faciendi, non videtur ullum peccatum esse.

9. Devotionis causa per modum suspirii orationem iaculatoriam a sacerdote celebrante interponi, quando propter actiones a prosequendis liturgicis precibus impediatur — ut in elevatione, post sacrarum specierum sumptionem, vel dum finem cantus exspectat — minus quidem convenire videtur, ita ut praestet, sola mente affectus divinos cieri, attamen pro peccato, etiam veniali tantum, id ducere non possumus.

10. Si quis ex errore aut oblivione aliquid omisit: quando ex ipsa materia leve est, ne repetendo resumatur. Aliter, si quid notabile est, atque sine offensione aliorum (uti fit, quando ex iis, quae secreto recitantur, aliquid omisit) omissa resumere potest; id enim pro gravitate materiae tunc facere debet, quando *brevis* post; seu post pauca verba, errorem advertit.

Quare Gloria, Credo et similia ne unquam sacerdos resumatur; neque Epistolam, Evangelium etc., si unum pro altero sumpserit, nisi forte ab initio falsae epistolae etc. errorem animadvertat.

haec regula pro communi haberi nequit, cum *suprema* auctoritas, quae hoc praescripsit, communibus regulis non subiacet.

Circa facultatem episcoporum *imperandi* aliquam orationem etiam pro festis I cl. videri potest aliqua antilogia esse in Decr. auth., quorum alia eam admittere videntur, alia negare. Decr. auth. n. 2597 ad 2 et n. 3009 ad 3 negant «collectam in re gravi imperatam» dici posse in dupl. I cl., in dupl. II cl. eam dici posse dicunt ad libitum in Missis privatis tantum. Posteriore autem decr. n. 3365 ad dub. III «episcopus potestne praecipere, ut Collecta pro re gravi recitetur etiam in dupl. I cl. sub unica conclusione», Resp. «Affirmative, si revera sit pro re gravi.» Quae ita concilianda sunt, ut episcopus possit *pro singulari aliquo die* talem Collectam imperare, non autem Collectam habitually imperatam recitari iubere etiam festis I cl.

Si autem orationes in Missa dicendae ternarium numerum excedunt, nunc orationes imperatae nisi sint pro re gravi praescriptae, prohibentur: item in dupl. I et II cl., in octavis privilegiatis, in vig. Nativ. et Pentec. Cf. Rubr. ad Bullam *Divino afflatu* tit. XI.

11. Illa, quae alta voce recitanda praescribuntur, voce omnino submissa 333 recitare per modum *secretae* recitationis, a peccato veniali non excusatur, nisi forte iusta causa infirmitatis etc. adsit; at deprimere vocem, relicta tamen aliqua distinctione inter hanc et inter secretam recitationem, ex qualibet rationabili causa licet. Immo si alii sacerdotes in propinquo celebrent, ipsa rubrica omnino monet, ut celebrans ita vocem moderetur, ne alios perturbet.

E contrario ea, quae secreto dicenda sunt, tam alta voce dicere, ut in magna distantia a populo audiantur, censetur tum grave peccatum, quando notabilem partem, praesertim Canonis, vel sola verba consecrationis sacerdos ita pronuntiet. (*S. Alph.* VI 416 dicit, si ad 40 passus audiri possit sacerdos, sibi grave peccatum videri; sed, ait, «quis nisi mente captus hoc facturus est? deberet enim tunc toto conatu vocem elevare».) Alias peccatum quidem est, sed veniale tantum; immo si sacerdos a solis ministris auditur, nullum peccatum est, cum vere sic recitando modum *secretae* recitationis non necessario excedat. Insuper quis vitio vertat sacerdoti in sacellulo angusto celebranti, si submissa quidem voce utens, non tanto conatu eam deprimat, ut non cuilibet ex praesentibus, qui erectis auribus audiat, vox imperceptibilis maneat?

Immo nimis secreto verba proferre periculosius est, quam paulo altius. Qui enim ita submisso loquitur, ut ne se ipse quidem audire possit — secluso strepitu forte excitato — si de verbis consecrationis agitur, facile graviter peccat, eo quod consecrationem facile *dubiam* facit. (Ita recte *S. Alph.* n. 414.) Nam sacramenti forma sensibili et audibili modo omnino dici debet, ut *sit* forma. Si vero de reliquis precibus agitur, grave peccatum non est, modo voces vere proferantur et efformentur syllabae; at a veniali id non videtur excusari posse, cum contra claram rubricarum dispositionem sit (*Rubr. gen.* XVI 2). — Similiter dic, si ex praecipitantia quaedam verborum mutilatio fiat, salvo tamen sensu et secluso scandalo.

12. Cum voluntaria distractione Sacrum peragere ita communius censent 334 peccaminosum, ut auctores etiam benigniores, e. g. *Tamb.*, *Meth.* celebr. Missam l. 2, c. 3, n. 9, quem *S. Alph.* n. 410 dub. 5 approbans affert, dicant, mortale peccatum esse, *per notabile tempus intra Canonem Missae* plena voluntate alienas res, ut quaestionem philosophicam, negotia domestica mente tractare. *S. Alph.* idem tenet de solo tempore consecrationis, cum pars omnium nobilissima sit; compluribus aliis scriptoribus, ut *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 443 sq, *Mazzotta* tract. 5, disp. 4, q. 2, c. 5, § 2 in fine, durius videtur, pro *mortali* peccato id habere. Voluntaria igitur distractio extra Canonem, etiamsi diutius producat, pro *mortali* peccato statui non potest, at certo pro aliquo peccato inter venialia graviore.

§ 4.

Actiones rituales speciatim consideratae.

1. Ante omnia notandum est, sacerdotem non debere solum celebrare, 335 sed requiri ministrum masculum, ita ut gravis peccati defectus sit aut *nullum ministrum* haberi, aut feminam ministrare *ad altare*. Permitti tamen potest, ut, *alio ministro deficiente*, femina, praesertim sanctimonialis, respondeat e longinquo, atque sacerdos solus sibi in altari omnia subministret, idque sive ex necessitate, sive vi consuetudinis ex rationabili causa. *S. Alph.* VI 392, *Reuter* IV, n. 216. — Immo quoniam ratione rei grave peccatum non sit,

mulierem sic e longinquo vice ministri fungi, etiam ubique causa ex devotione celebrandi sufficere potest, ut omne peccatum exsulet. Cf. *Craisson*, Manuale n. 3687. — Ad altare autem ministrare feminam numquam per mittitur, sed potius sine ullo ministro, si sit necessitas, Sacrum peragi debet

Licet igitur sine ministro celebrare, approbante *S. Alph.* l. c.:

a) ob conficiendum Viaticum; b) ut populus audiat Missam diebus praecipis: verum tum saltem aliquis accedere potest, qui porrigat urceolos et similia, etsi nequeat respondere; c) ut ipse sacerdos diebus praecipis satisfaciat obligationi audiendi Sacri: quamquam si minister deest, sese etiam pro excusato habere potest, quando aliam Missam audire nequit; d) si minister, postquam sacerdos iam notabiliter processit in Missa, abscedat, neque brevi reversurus sit (*Craisson* n. 3683 approbans refert sententiam «maxime, si *facta oblatione* minister abscesserit»).

Cum ministro, qui nesciat respondere, celebrare, ex minore necessitate licet, quam sine ullo ministro. Dein notant passim scriptores, ne sacerdos sibi scrupulum faciat, si minister male pronuntiet; sed ut tunc, si commode fieri possit, ipse suppleat, si non possit, absteineat ab omni correctione, ne se aliosve turbet. *Reuter* l. c. n. 216, *S. Alph.* VI 391.

386 2. Benedictiones, genuflexiones, inclinationes in rubricis notatae sub peccato fieri debent; harum igitur omissione vel nimia in iis acceleratione *venialiter* per se peccetur, nisi notabilis deordinatio a scandalo vel contemptu vix immunis mortale peccatum efficiat.

Qui vero ex infirmitate vel simili causa non omnia haec ad amussim servare possit, nihilominus licite celebrat, maxime in loco privato, aut etiam publico praevia populi monitione vel notitia infirmitatis iam aliunde habita. — Si autem notabilis defectus externi decoris inde oriturus est, petenda est venia Ordinarii vel pro rei gravitate Summi Pontificis, ut: si celebrans indiget assistentia alterius, quo sustentetur, aut si tantum sedendo celebrare potest, aut habitualiter capite pileolo cooperto celebrare debet, aut si, carente manu, sola manu arte confecta uti neque aliter sacras species tangere potest.

3. Capite igitur cooperto celebrare non licet, sicque *totam* Missam peragere *sub gravi* sacerdos vetatur sine dispensatione Sedis Apostolicae, quae tamen consuevit in facultate danda tempus Canonis excipere: *Ben. XIV*, De sacrif. Missae l. 1, c. 9, n. 3; *S. Alph.* n. 397 ex decreto *Urb. VIII* et *S. R. C.* At extra Canonem pileolo uti, grave non censetur (ib.); quare ex rationabili causa repentinae infirmitatis id una alterave vice facere illicitum non est (vide *Ben. XIV*, De sacrif. Missae l. c.). — Uti vero capillis ficticiis (perruque), *Innoc. XI* quondam sub poena suspensionis prohibuit atque vetuit, ne episcopi aut Nuntii Apostolici hanc licentiam concederent: attamen in aliquibus regionibus consuetudo contraria hanc severitatem temperavit.

4. Rubrica praescribit, ut purificatio calicis *vino* fiat et sequens digitorum ablutio vino et aqua — in qua, ut recte *De Herdt* advertit, plus aquae quam vini sumendum est, quo certius omnis species vini consecrati desinat. Quare aut sola aqua uti, aut pro digitorum ablutione solo vino, *per se* peccatum est; attamen neutra laesio rubricae plus quam *veniale* peccatum est: vide *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 423; *Gobat*, Experim. Theol. de sacram. tract. 3, n. 852. Rationabilis autem causa casualis omnino excusat, ita ut propter defectum vini licite aliquis pro purificatione sola aqua uti possit. — Si quis vero habitualiter vini nauseam patiatur, ac propterea optet pro utraque ablutione

semper aqua sola uti, saltem expediat a S. Sede facultatem petere; quam ob eam causam datam esse constat.

5. Quod maximi momenti est in sacris actionibus liturgicis, id est, ³³⁷ quod respicit reverentiam S. Sacramento lege naturali debitam et ipsius sacrificii essentiam et integritatem, vel actiones, quae specialem mysticam significationem continent.

Ut praecipua hoc loco simul commemorem, repeto: 1) Omittere purificationem patenae vel calicis — peccatum grave irreverentiae est propter certam profanationem reliquiarum S. speciei, vel saltem eius profanationis grave periculum, nisi forte, *inspecta patena*, sacerdos certo conspexerit nullam particulam adesse.

2) Omittere mixtionem aquae ante consecrationem *grave* peccatum censetur.

3) Idem a fortiori dicendum de omittenda fractione hostiae, eiusve particulae cum S. Sanguine commixtione. Addo:

6. Missam abruptere, praecipue si sacrificium ipsum imperfectum relin- ³³⁸ quitur, nisi gravissima ratio urget, peccatum omnino grave est.

Scil.: a) Si incursus hostium imminet, aut alias periculum mortis aut Ss. Sacramenti profanationis adsit, sacerdos, sive unam sive utramque consecrationem perfecit, S. Sacramentum aut statim debet consumere aut fugiendo secum auferre, ut in loco tuto consumat, modo periculum sit in mora. — Similiter, si ante consecrationem ecclesia pollueretur, excommunicatus vitandus intraret nec removeri posset.

b) Quando, incepta consecratione, eaque aut certo aut dubie facta, sacerdos deficit: si post aliquod tempus, etsi paulo longius, vires resumpturus videtur, etsi ieiunus manere nequit, exspectandum est, ut ipse sacerdos Sacrum suum postea perficiat. Si vero ipse perficere illud nequit, alter sacerdos inquirendus est, qui perficiat, resumendo ea, quae dubie tantum a priore perfecta sunt; atque si ieiunus adest, ille Sacrum perficere debet, alioquin etiam non ieiunus; immo in alterius defectu etiam sacerdos irregularis, excommunicatus etc. *debet* omnino Sacrum perficere, praemissa tamen contritione: quae cum semper, adstante divina gratia, suo tempore elici possit, non datur excusatio pro sacerdote excommunicato, qua declinet novum peccatum grave, nisi Sacrum illud perficiat, siquidem *legis divinae* est, ne sacrificium mancum relinquatur.

Qui vero sic perfecit alienum sacrificium, eum non posse eodem die aliud Sacrum celebrare, iam supra dictum est n. 286. Neque ita rem componere licet, ut secundus sacerdos sacras species ab altero consecratas secum afferat atque in Sacro a se tum incipiendo simul consumat. Sic enim vere imperfectum relinquitur sacrificium.

Si vero intra horam circiter compleri sacrificium non potuit: *obligatio* perficiendi non videtur amplius adesse (*S. Alph.* n. 355), quia non iam certo est moralis unio; at *licet* etiam *post plures horas* (*Tamb.* putat etiam post 7 horas id faciendum esse), immo si idem sacerdos, qui incepit, vires resumpsit, videtur id prorsus decere, ut fiat.

c) Si necessitas aliena acciderit, eaque forte omnino gravis (v. g. si ³³⁹ agitur de moribundo baptizando, absolvendo, aut sensibus destituto ungerendo), sacerdos etiam post consecrationem Missam interrompere debet, atque sacris speciebus reverenter inclusis vel custoditis, postea — etsi post aliquot horas — Missam prosequatur. Si vero consecrationem nondum inceperit,

et diurna interruptio, ut horae unius, fiat, potius Missam ab initio resumere debeat: panem et vinum oblatum postea sumpturus. Vide *S. Alph.* l. c. cum aliis.

Quando autem necessitas ita gravis non est: Missa, saltem post consecrationem, interrumpi non debet, e. g. pro solo Viatico dando aegrotis, qui sufficienter adiuti sint per absolutionem neque putari possint relapsi esse in aliquod peccatum, nisi forte aegrotus ita vicinus sit, ut sacerdos, vestibus sacris non depositis, eum adire possit. — Si vero pro sola devotione aegrotus Viaticum iterato sumere velit, aut si periculum in mora non sit: etiamsi agatur de consueto tempore pro Communionis distributione intra Missam, ad aegrotum accedere sacerdoti non licet, nisi ipse *in conspectu altaris* maneat. Ita S. R. C. 19 Dec. 1829: *D. auth.* n. 2672¹.

d) Ante offertorium ex causa mediocriter gravi licebit Missam interrumpere, eamque pro subortis causis postea aut proseguere aut denuo incipere: V. g. si nuntius affertur sacerdotem, quem postea Sacrum sollemne celebraturum esse putaverunt, impedimento detineri: licebit Missam inceptam relinquere et postea Sacrum sollemne facere. Ita 3 Iulii 1869 in *Marianopol.* «dummodo adstantes moneantur» — neque tunc expedire ab eodem sacerdote potius bis celebrari: ita ib. *Gard.* n. 5440.

340 Appendix.

Praecipua gravia peccata, quae in celebratione occurrere possunt, sunt haec:

1. Bis in die sine legitima facultate celebrare.
2. Sine legitima facultate hora ante tempus celebrare.
3. In dicenda Missa scandalose properare, ut si Missa, etsi brevior, infra horae quadrantem absolvitur.
4. Sine legitima facultate extra ecclesiam vel oratorium publicum celebrare.
5. Sine legitima facultate altari exsecrato uti.
6. In ecclesia vel altari polluto celebrare.
7. Sine sacris vestibus iisque benedictis, aut sine aliqua earum notabiliore, aut cum vestibus *valde* immundis vel laceris celebrare.
8. In calice non consecrato celebrare.
9. Excepta necessitate gravi, sine corporali ex lino vel cannabe, eoque benedicto, aut cum notabiliter immundo celebrare.
10. Sine ulla mappa altaris, aut — nisi gravissimam necessitatem excipias — sine lumine celebrare.
11. Seclusa gravi necessitate, sine ministro celebrare.

¹ Verum hoc videtur prohibitum esse eo sensu, ut non liceat Missam *interpositis aliis precibus* interrumpere; liceat tamen solum Communionem administrare. Nam d. 7 Febr. 1874 (*Decr. auth.* n. 3322) S. R. C. interrogata de Communionem *infra Missam*: «An recitato ad altare *Confiteor* . . . *Domine non sum dignus*, possit permitti, quod sacerdos cum pyxide sine velo humerali deferat ad infirmos Sacram Communionem saltem a duobus candelas deferentibus comitatus, . . . (idque) non solum in toto valetudinario sive a parte anteriore sive a parte posteriore altaris, sed etiam in aliquibus cubiculis, ex quibus, etsi altare non videatur, tamen vox sacerdotis celebrandis auditur?» Resp. «*Nihil obstat, dummodo tamen in delatione SS¹ Sacramenti umbella omnino adhibeatur.*»

12. In Missa caerimonias aut orationes notabiliter negligere: quae notabilis materia intra Canonem facillime aderit.

13. Notabilem partem eorum, quae secreto dicenda sunt, *omnino alta* voce dicere.

14. Intra Canonem per notabile tempus distractionem omnino voluntariam fovere.

15. Post notabilem Missae partem absolutam Missam prorsus interrumpere sine necessitate.

16. Facta consecratione, etsi prima tantum, sacrificium, nisi perficere impossibile sit, imperfectum relinquere.

TRACTATUS V.

SACRAMENTUM POENITENTIAE.

Cf. *S. Thom.*, Summa theol. 3, q. 84—90 et Suppl. q. 1—28; *S. Alph.* VI 425—705 cum *prax. confess.*; *Lugo*, De poenit.; *Suarez*, In III S. Thom. disp^{ta} 38 de poenit.; *Sporer*, Theol. sacramental. III; *Elbel* P. IX; *Gobat* tract. 6 et 7; *Stoz*, Tribunal poenit.; *Tamburini*, Meth. confess.; *Navarrus*, Manuale confess. (maxime c. 1—20 et 26 sqq); *Reuter*, Neoconfessarius. — Alios scriptores vide infra ad singula capita.

Sacramentis baptismi, confirmationis, Eucharistiae ea completa sunt, ³⁴¹ quae per se ad christianam perfectionem personalem pertinent. Nam sacramenta matrimonii et ordinis primarie socialem utilitatem et perfectionem respiciunt, quamquam eos, qui in sociali vita statum alterutri sacramento correspondentem eligunt, vere personaliter etiam sanctificant; sacramentum vero poenitentiae cum extrema unctione, suo complemento, medium sanctificationis non per se, sed per accidens necessarium est, etsi re ipsa illius necessitas atque utilitas quam latissime patet. Necessitas enim ex voluntario lapsu hominum oritur, quo fidei in baptismo datae tam facile obliti, gratiam et amicitiam divinam abiciunt atque in miserrimo statu peccati, ex quo per misericordiam Dei erepti atque per priora sacramenta ad divinam excellentiam et quasi cognationem evecti erant, sese denuo libere collocare audent.

Nam «si ea in regeneratis omnibus gratitudo erga Deum esset, ut iustitiam in baptismo ipsius beneficio et gratia susceptam constanter tuerentur, non fuisset opus, aliud ab ipso baptismo sacramentum ad peccatorum remissionem esse institutum. Quoniam autem Deus, dives in misericordia, cognovit figmentum nostrum, illis etiam vitae remedium contulit, qui se postea in peccati servitute et daemonis potestatem tradidissent, sacramentum videlicet poenitentiae, quo lapsis post baptismum beneficium mortis Christi applicatur». Trid. sess. 14, c. 1.

Atque in hoc ipso sacramento mira potestas hominibus a Deo collata elucet, quae sacerdotalis dignitatis complementum est. Ut enim

in Ss. Eucharistiae sacramento Christus Deus-homo se ipsum sacerdoti subiecit, ut per eum eucharisticam existentiam et praesentiam acciperet, conservaret, amitteret: ita in sacramento poenitentiae membra sua mystica, quotquot per fidem et baptismum Ecclesiae aggregati sunt, sacerdotis potestati subiecit, ut eius opem eiusque iudicalem sententiam adire deberent ad peccatorum remissionem consequendam et ad ius eucharisticae dapis peccato amissum sibi denuo restaurandum.

342 Verum etiam labor sacerdotum et confessoriorum maximus in poenitentiae sacramento rite administrando consistit, quo impigre pro Domino suo obeundo fidelitatem et amorem imprimis probent, eique quodammodo vices reddant, peccatores pretiosissimo Christi Domini sanguine redemptos Redemptori suo reducendo atque ab infernali hoste vindicando.

Laborem hunc sacerdos rite subire nequit, nisi scientia et prudentia necessarium subsidium sibi comparaverit. Quanta autem scientia ad munus confessarii rite obeundum opus sit, ex multiplici officio ostenditur, quo in huius sacramenti administratione sacerdos fungitur; quam gravis vero huius scientiae acquirendae sit obligatio, ex illius sacramenti necessitate ac frequentissimo usu elucet. Bonus enim confessorius et peccatores lapsos ad divinam amicitiam reducit, et qui restaurati sunt, in divina gratia conservat; qui autem perfunctorie illo munere fungitur, fideles quam plurimos maxima parte saluberrimorum sacramenti fructum privat.

Gravissima autem munera atque multiplex officium, quod sacerdoti in confessionali incumbit, ex singulari huius sacramenti natura petuntur. Non enim hoc tantum — quod in quibuslibet sacramentis administrandis occurrit —

1) quibus sacramentum constet quaeque ad valorem illius pertineant, probe debet tenere, sed iudicium etiam de peccatis exercere debet.

343 2) Propterea scire debet diversorum peccatorum rationes et species: quibus modis contra diversas leges homo peccare possit — quam malitia et gravitate. Praeterea dispositionem internam poenitentis diiudicare debet eiusque voluntatem divina mandata in posterum servandi.

3) Perspectas igitur habere debet diversas obligationes, quae tum in communi, tum ex singulari statu hominibus oriuntur, ut et poenitentis sinceram voluntatem probe et ignaros doceat vel pro diversis adiunctis prudenter quaedam dissimulet.

4) Debet saepe poenitentem indispositum disponere adeoque dexteritate pollere eum flectendi, remedia apta et poenitentias aptas imponere.

5) Insuper — id quod non levem difficultatem creat — in multis iisque diversis opinionibus, quae praxim spectant, apprime versatus esse debet. Multa enim in iis, quae ad mores attinent, non adeo certa et definita sunt: quare in sanis doctrinis et sentiis eligendis

prudens esse debet, ne in nimium rigorem neve in laxitatem eius agendi ratio degeneret.

Tota quidem theologia moralis magis minusve propinque confessarium erudiendi curam suscipit, cum tota in iis versetur, quae in diiudicandis variorum hominum obligationibus atque peccatis et virtutibus scitu necessaria atque utilia sunt: proxime tamen in explanando poenitentiae sacramento ea tradenda sunt, quae tum poenitentem eiusque instructionem, tum confessarium eiusque munus respiciunt.

Omnia autem, quae notanda occurrunt, in tres vel quatuor partes facile dividere possumus, ita ut prima sectione tractemus ea, quae *naturam poenitentiae*, et ut virtus et ut sacramentum est, explanant; secunda sectione ea, quae *subiectum poenitentiae eiusque actus* spectant; tertia sectione, quae ad *ministerium eiusque potestatem atque officium* pertinent; quartam sectionem appendicem addemus *de indulgentiis et iubilaeo*.

SECTIO I.

DE NATURA POENITENTIAE, QUA VIRTUS ET QUA SACRAMENTUM EST.

Caput I.

Notio virtutis Poenitentiae.

I. Poenitentia omni quidem tempore necessaria fuit, ut homo, postquam peccaverit, cum Deo reconciliaretur; sed a Christo ad sacramenti dignitatem est evecta. Quare cum sollemne sit inter virtutem et sacramentum poenitentiae distinguere, quid utrique conveniat, videntum est. Distinctio illa non sic concipi debet, quasi aliud omnino sacramentum sit, aliud virtus: nam virtus poenitentiae in sacramento poenitentiae includitur, at per sacramentum maioris fit efficaciae et energiae.

Poenitentia igitur latissimo sensu concepta est dolor animi de actu commisso. Hoc autem sensu nondum necessario virtus est, v. g. si doleam de re indifferenti vel bona.

Pressius est dolor de actu peccaminoso. Neque tamen sic iam habes, quo virtus constituatur. Dolor videlicet est de eo, quod aliquis pro malo considerat. In peccato autem plura mala occurrunt, quae considerari et fugi possunt. Quorum fuga tum tandem est virtus, si est fuga illius mali *rationalis*, quod in peccato inest, seu si dolor et detestatio fundatur in amore *boni moralis* vel rationalis, cui peccatum opponitur. Si vero *inferioris ordinis* mala tantum considerantur atque ad detestationem movent, *virtus* poenitentiae non est.

II. Quapropter virtus poenitentiae communiter dicitur detestatio et dolor de peccato commisso cum relatione ad Deum, seu quatenus peccatum consideratur ut violatio divinae legis Deique offensa.

Neque sic in poenitentia habemus virtutem aliquam singularem et specialem ab aliis virtutibus distinctam, sed potius actum, qui ad diversas virtutes pertinere possit: et revera *virtus poenitentiae* hoc sensu, quo illa vox diversas specificas virtutes dicere potest, — id quod postea explanabitur — ad iustificationem sufficit. Videlicet in peccatis multiplex malum rationale atque multiplex oppositio ad Deum divinaque bona invenitur, quorum singula sufficiunt ad dolorem peccati concipiendum: quod si fit, dolor ad illam virtutem specificam proxime spectat, cuius boni amor dolorem de peccato opposito generavit. Hinc peccatum luxuriae ex virtute castitatis, ebrietatem ex virtute temperantiae, superbiam ex virtute humilitatis homo detestari potest, maxime vero quodlibet peccatum ex illis virtutibus, quibus malitiae «transcendentales» peccati opponuntur, i. e. ex gratitudine, iustitia, religione, amore etc. erga Deum.

³⁴⁵ Nihilominus praeter illam virtutem poenitentiae *generalem* theologi communi sententia aliquam poenitentiae virtutem *specialem* statuunt, quae speciale motivum seu obiectum formale habeat: in quo assignando inter se dissident. Celebres prae aliis sunt opiniones, quas sive cum *Suarez*, De poenit. disp. 2, sect. 3, sive cum *Lugo*, De poenit. disp. 2 defendunt. Quorum prior poenitentiam pro rigorosa iustitia erga Deum habet, qua homo moveatur ad *ius* divinum illaesum servandum, laesumque pro viribus reparandum; posterior hoc pro speciali motivo seu formali obiecto statuit, quod quaeratur *pax atque concordia cum Deo* habenda: id ipsum enim, hominem cum Deo non in inimicitia, sed in pace vivere, speciale bonum rationale esse, quod appeti possit et debeat. — Nobis autem haec dissensio ad voces potius pertinere debere quam ad ipsam rem videtur: nam actus secundum utramlibet sententiam efformatus certae alicuius virtutis est; cuinam autem congruentius nomen poenitentiae detur, vere dici nequit atque lis est de nomine. Qui vero possibilitatem actus secundum alterutram sententiam efformati neget, videtur re ipsa cum vero non consentire.

Virtus igitur poenitentiae pro quolibet, qui grave peccatum commisit, necessaria est necessitate medii, eaque diversa, prout sacramentum simul suscipitur, aut non suscipitur.

Christus enim poenitentiam ad rationem sacramenti evexit, idque ita, ut vis et energia virtutis poenitentiae sacramento compleretur atque virtus imperfecta de se ad iustificationem inefficax per sacramentum iustificandi vim acciperet.

Caput II.

Institutio Sacramenti Poenitentiae a Christo facta.

³⁴⁶ Cum huius disciplinae non sit, sed potius dogmaticae theologiae, hanc sacramenti institutionem et naturam evolvere, id unum faciendum esse duxi, ut summa capita huius doctrinae fidei recenserem et indicarem.

I. Christus dedit Ecclesiae, i. e. Apostolis et eorum in huius potestatis participatione successoribus, presbyteros intellige, potestatem remittendi et retinendi peccata post baptismum commissa.

Hanc potestatem datam esse clarissimis verbis narrat S. Ioan. 20, 22 et 23: «Accipite Spiritum Sanctum: quorum remisistis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt» — eamque a potestate baptismi distinctam esse tum locorum S. Scripturae collatio (Mt 28, 19 et Mc 16, 14) tum verborum nativa vis, quae etiam potestatem retinendi sive ligandi — id quod in baptismo nullatenus fit — clare enuntiat, tum Ecclesiae perpetua traditio indubie demonstrat.

II. Haec potestas remittendi et retinendi peccata coram Deo iudicialis est, seu per modum iudicii exercenda. Quam veritatem, ut heterodoxi ipsi fatentur, summi momenti est stabilivisse. In ea enim, ut in cardine, tota doctrina catholica de sacramento poenitentiae vertitur. Verissime autem iudiciale potestatem *in peccata* Apostolis collatam esse non solum aperta Patrum testimonia a primis saeculis testantur — quae videre licet obvia apud dogmaticos¹ — sed etiam ipse naturalis sensus verborum Io 20 evincit:

a) Ipsa formalis notio potestatis remittendi peccata iam iuridicam aliquam potestatem exprimit, siquidem exstinguit ius divinum peccatorem odio habendi novamque iuridicam relationem inter Deum et hominem ex se formaliter constituit. (In sacramento baptismi *re* idem habetur, sed non per eandem potestatem *formaliter* sumptam. Baptizandi potestas et baptismi effectus per se et directe tendit in regenerationem seu in constituendum filium Dei adoptivum; quare consequenter seu indirecte etiam in remissionem peccatorum — siquidem peccatorum remissio et adoptio divina in hoc ordine *re* non distinguuntur: secundum formalem suam notionem tamen longissime dissident.)

b) Maxime vero verbum «retinendi» seu *κρατεῖν* hanc *iudiciale* potestatem ostendit. Id enim potestatem *contra* poenitentem in causa peccatorum exprimit. Et revera pro causarum diversitate peccata tum quoad culpam ligantur, ita ut denuo deferri debeant ad tribunal ecclesiasticum, tum quoad reatum poenae homini quodammodo imponuntur: siquidem legitime novum vinculum certae cuiusdam poenae (quae quidem eluit poenas alioqui Deo in altera vita solvendas) homini imponi potest et debet.

III. Exercitium huius potestatis sacramentum est.

Finis enim principalis in huius potestatis exercitio est, ut homo³⁴⁷ Deo reconcilietur. Quamquam enim bipartita potestas Apostolis data est et remittendi et retinendi: tamen retinendi potestas transitorie exercetur, sola remissione peccatorum usus potestatis completur. Et licet cum remissione peccatorum simul vindicandi seu puniendi potestas exerceatur — aequissimum enim fuit eum, qui post baptismum in peccata laboretur, suae infidelitatis etiam poenas luere debere — tamen misericordia divina divinam iustitiam vindicem circumdat et undique quasi adstringit.

¹ Hurter, Theol. dogm. comp. III, n. 482, ubi afferuntur et indicantur: Tertull., Apolog. c. 39, n. 129; Chrysost., De sacerdotibus. l. 3, n. 5; Hieron. ep. 14, n. 8; Innocentius I ep. 25 (ad Decent.); Ambrosius in Ps 38, 14; Gregorius M., Hom. 26 in Ioan. 20 etc.

Porro remissio peccatorum — ut fide certum est — in hoc ordine necessario fit infusione gratiae sanctificantis. Quare in huius iudicii exercitio omnia elementa habentur, quae ad sacramentum constitutum requiruntur: 1) *signum externum*, videlicet externa iudicialis actionis prosecutio,

2) *internae gratiae efficax*, nam reconciliatio per divinae gratiae infusionem habetur, quae per ultimam huius iudicii sententiam inducitur,

3) *lege stabili a Christo institutum*: scil. haec potestas eiusque exercitium eadem cum Ecclesia stabilitate vigeat et divino iure exercenda est.

348 IV. Sacramentum poenitentiae omnibus post baptismum graviter lapsis necessarium est necessitate medii.

Trid. sess. 14, c. 2 sollemniter definivit: «Est autem hoc sacramentum poenitentiae lapsis post baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse baptismus.»

Et revera id ex bipartita illa potestate remittendi et *retinendi*, seu ligandi vel puniendi peccata prorsus sequitur. Nisi enim illi, qui causam cum Deo necessario componendam habent, i. e. qui grave peccatum commiserunt, ad hoc tribunal pro remissione se sistere *deberent*, sed si sine ullo recursu ad iudices ecclesiasticos sese cum Deo reconciliari possent, de illa potestatis parte, quae *contra* peccatorem est, esset actum, suoque fine ea prorsus careret et sine exercitio relinqueretur. Quod non ita esse universa traditio et praxis catholica monstrat¹.

¹ Summa vis argumenti ex traditione et praxi Ecclesiae petita contra adversarios in eo est, ut ostendatur hanc potestatem iudicalem tendere in remissionem peccatorum coram Deo, adeoque semper fuisse in Ecclesia persuasionem de *necessitate* confugiendi ad interventum sacerdotum pro iis, qui graviter lapsi fuerint post baptismum, ut *reconciliationem cum Deo* reciperent. Adversarii enim modo obiciunt, recursum ad sacerdotes fuisse ad libitum poenitentium; modo, Christifideles reconciliationem cum Deo quidem quaesivisse per contritionem et confessionem coram Deo in secreto animi, per confessionem coram sacerdote eos obtinuisse reconciliationem cum Ecclesia.

Verum traditio christiana aliter docet. Innuam pauca ex S. Patribus. *S. Leo I* ep. 108 (ML 54, 1011) expresse dicit: «Divinae bonitatis praesidiis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequeat obtineri. Mediator enim Dei et hominum Christus Iesus hanc praepositis Ecclesiae tradidit potestatem, ut et contentibus actionem poenitentiae darent et eosdem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent.»

S. Aug., Serm. 351 (ML 39, 1545) christianum lapsum, *ne invitus sententiam Domini condemnatoriam experiatur*, docet recurrere debere ad presbyteros seu praepositos Ecclesiae, qui potestatem clavium habeant. Quod sane dicit necessitatem ad reconciliationem cum Deo recipendam. «Implicatus igitur tam mortiferorum vinculis peccatorum detractat aut differt aut dubitat fugere ad ipsas claves Ecclesiae, quibus solvatur in terra, ut sit solutus in coelo? . . . Iudicet ergo se ipsum homo in istis voluntate, dum potest, et mores convertat in melius; ne cum iam non potest, etiam praeter voluntatem a Deo iudicetur . . . Veniat ad antistites . . . a praepositis sacramentorum accipiat satisfactionis suae modum.»

Similia occurrunt in serm. 392 (ML 39, 1711).

S. Ambrosius, De poenit. l. 1, c. 2 (ML 16, 468): «Ecclesia in utroque servat oboedientiam, ut peccatum et alliget et relaxet: haeresis (Novatiana) in altero immitis, in altero inoboediens. . . Dominus enim par ius et solvendi esse voluit et ligandi, qui

V. Partes vero huius sacramenti sunt tum ex parte poenitentis: 349 dolor, confessio, satisfactio; tum ex parte sacerdotis: causae poenitentis exceptio et discussio et absolutio. Cum vero illa causae exceptio et discussio re coincidat cum poenitentis confessione, satis est enumerare ut partes sacramenti poenitentiae:

1. dolorem, 2. confessionem, 3. satisfactionem, 4. absolutionem. Trid. sess. 14, c. 3 doctrinam catholicam explanat, atque absolutionem *formam* sacramenti esse dicit, «in qua praecipue ipsius [sacramenti] vis sita est». — «Sunt autem *quasi materia* huius sacramenti ipsius poenitentis actus, nempe contritio, confessio, satisfactio. Qui quatenus in poenitente ad integritatem sacramenti, ad plenamque et perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione poenitentiae partes dicuntur.»

Breviter indicare iuvat discrimen 1) inter sacramentum poenitentiae et reliqua sacramenta, 2) inter iudicium sacramentale et iudicium humanum.

I. 1. Ab aliis sacramentis poenitentia distinguitur per ipsam suam formam iudiciale. Quo fit, ut non idem plane dici possit de materia et forma sicut in aliis sacramentis, quae in aliqua consecratione consistant. — Ceterum etiam matrimonii sacramentum consistit in actu quodam iuridico; propterea inter sacramenta poenitentiae et matrimonii maior quaedam similitudo intercedit, si *modi essentialis* sacramentorum considerantur.

2. Consequens est, Ecclesiam, etsi directe in sacramentis eorumque essentia mutandis potestatem nullam habeat, nihilominus indirecte potestatem suam exercere posse et debere in sacramentorum poenitentiae et matrimonii valorem, siquidem iuridicorum actuum sacrorum valor a suprema potestate religiosa independens non est.

II. Sacramentum poenitentiae, etsi per modum iudicii exercetur, differt 350 tamen multum ab aliis causis iudicialibus atque earum iudiciali actione. Nam:

1. Finis et intentio iudicii in aliis causis est ordinem recti publicum per delicta laesum delinquentis punitione aliquo modo reparare: quare principalis finis est punire delicta, secundarius innocentes liberare; et secundum meritum causae eorumque, quae commissa sunt, sententia profertur. Finis vero et intentio sacramentalis iudicii est ordinem divinum inter Deum et peccatorem reparare non tam punitione quam reconciliatione; quare bonum privatum proxime spectat, atque princeps intentio fertur in eum, qui vere reus est, innocentem efficiendum et a culpa absolutione eximendum, quam-

utrumque pari conditione permisit. . . . Ecclesiae utrumque licet, haeresi utrumque non licet; ius enim hoc solis permissum sacerdotibus est. Recte igitur hoc Ecclesia vindicat, quae veros sacerdotes habet: haeresis vindicare non potest, quae sacerdotes Dei non habet. . . . Specta etiam illud, quoniam qui Spiritum Sanctum accepit, et solvendi peccati potestatem et ligandi accepit. Sic enim scriptum est: Accipite Spiritum Sanctum; quorum remisistis peccata, remittuntur, et quorum detinueritis, detenta sunt.»

S. Cyprianus, De lapsis c. 29 (ML 4, 489): «Confiteantur singuli, quaeso vos, fratres dilectissimi, delictum suum, dum adhuc qui deliquit in saeculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio et *remissio facta per sacerdotes apud Dominum grata est*. Convertamur ad Dominum mente tota, et poenitentiam criminis veris doloribus exprimentes, Dei misericordiam deprecemur.»

Alia testimonia vide infra sect. III de ministro poenit. (ab initio). Consuli etiam meretur Pignataro, De disciplina poenitentiali, Romae 1904.

quam haec ipsa absolutio et reconciliatio per modum alicuius poenae in fligendae — idque pro merito culpae — fieri per se debet.

In sacramento igitur poenitentiae ultra finem cum humano iudicio communem, per vindictam scil. ordinem recti aliquo modo reparandi, — quamquam etiam in hoc ipso ordine recti reparando humani iudicii finis multo inferior est minusque late patet — insuper alius multo nobilior finis pro principali fine statuitur.

2. Inde etiam fit, ut ultima sententia in sacramentali iudicio, qua causa compleatur, sit absolutoria, et ut locus sit intermediae cuidam sententiae, quae in humano iudicio analogiam vix habet, scil. sententiae non-absolvendi, seu denegandi absolutionem, qua reus iudicialiter declaretur non-absolutus, seu quoad absolutionem ad posterum tempus remissus.

3. In humano iudicio differt accusator a reo; in iudicio sacramentali necessario idem est accusator et reus. Ad prius illud iudicium reus communiter invitus trahitur; in posteriore nemo nisi volens potest iudicari, quia nemo nisi volens Deo iterum reconciliatur.

Caput III.

De partibus constitutivis Sacramenti Poenitentiae.

Fusioem singularum partium explicationem postea singillatim eas tractantes daturi sumus. Hic tantum ea, quae ad notionem sacramenti necessaria sunt, notamus.

§ 1.

Quo sensu materia huius Sacramenti sumatur.

351 1. Cum actus poenitentis, qui circa peccata commissa versantur, a Tridentino «quasi materia» vocentur, sollemne est distinguere inter materiam proximam et remotam. Proxima materia dicuntur illi ipsi actus poenitentis, remota materia vocantur *peccata commissa*, circa quae poenitens illos actus exercet.

2. Theologorum autem non concors opinio est, utrum actus poenitentis sint vere materia intrinsecus sacramentum constituens, ad eam rationem, qua ablutio aquae intrinsecus elementum baptismi est, an latiore sensu ad sacramentum pertineant; aliis verbis, utrum actus poenitentis sint materia *ex qua* sacramenti, an solum materia sacramenti *circa quam* (scil. circa quam sacramentum versetur).

Scotistae videlicet totam *sacramenti* rationem in absoluteione collocant, actus poenitentis dicunt materiam circa quam et conditionem sine qua non, ita tamen, ut sine illis ne absolutio quidem ullo modo sacramentalis esse possit. Vide *Sporer* III, n. 18 sqq. Quare *partes essentielles* eas vocare non dubitant.

Thomistae vero atque longe maxima pars reliquorum theologorum actus poenitentis sumunt pro materia ex qua, quia vere ad signum externum, quod internae gratiae efficax est, plene constituendum essentialiter pertineant. Idque videtur prorsus praefendum esse, nisi forte «materiam ex qua» dicere velis actus poenitentis, non ut a poenitente exercentur, sed *ut a confessario iudicialiter excipiuntur*: de quo nullatenus contendere volo; *requiri* enim actus poenitentis, dolorem et accusationem, eo modo positos, extra controversiam est.

Cur autem actus poenitentis aliquo sensu materiam sacramenti constitu- 352
tivam seu «ex qua» potius dicamus, rationes sunt hae:

1) Generatim sacramenta dicuntur a Conciliis constare materia et forma, idque hoc sensu, ut in ipsius signi externi ratione, quod effectum sacramentalem significat, unum sit elementum minus determinate significans (per modum materiae nondum plene determinatae), alterum magis determinatum sive per modum formae, quod materiae pleniorum determinationem et significationem tribuat et simul cum materia signum a Christo institutum complendo gratiam producat. Porro nisi actus poenitentis sint «materia ex qua», in sacramento poenitentiae nullam materiam sensu explicato assignare possumus, sed totum sacramentum in sola forma consistit. Nam quod *Maldonato* tribuunt, absolutionem esse materiam, quatenus significet sanctificationem hominis, quatenus autem eam efficiat, eandem ipsam esse formam: nihil confert ad propositam quaestionem; hac enim explicatione «materia et forma» ad alium prorsus sensum transferuntur, qui praeter priorem sensum vocibus subici quidem potest, et quoad omnia sacramenta etiam a theologis quam plurimis subicitur, ita ut totum signum (constans ex elemento et ex verbis) qua significans gratiam vocent τὸ materiale, qua efficiens gratiam τὸ formale sacramenti; attamen praeter illum sensum «materia et forma» etiam in priori sensu omnino ut constitutivae sacramenti partes admittendae sunt.

2) Sacramentum poenitentiae est per modum iudicii institutum; ergo id ad intrinsecam huius sacramenti rationem pertinere dicendum est, quod intrinsecus ad ipsum iudicium pertinet. Porro actus poenitentis, saltem aliquo sensu, ad ipsum *iudicium* intrinsecus pertinere indubitatum est.

3. At non omnes actus *eodem modo* materia sacramenti sunt.

353

Satisfactio solum eatenus ad sacramentum pertinet, ut sacramentum integritatem suam atque effectum completum habeat: pars *integralis*, non essentialis dicitur. Potestas quidem, qua confessarius poenitentiam congruam imponere potest vel debet, potestati, quae in hoc sacramento exercetur, prorsus essentialis est: quapropter, ut postea fusius explicabitur, poenitens convenienti poenae sacramentali necessario sese subicere atque ad eam solvendam se paratum declarare debet; realis autem solutio ad principalem sacramenti effectum producendum non pertinet.

Confessio seu accusatio sacerdoti facta principaliter materia sacramenti est: haec enim in se et per se ad iudicium efformandum atque ita etiam ad hoc sacramentum constituendum est necessaria.

Dolor in se quidem pars est summopere necessaria: verum ad sacramentum intrinsecus constituendum *in se* quidem concurrat, attamen non *per se* ipsum, sed per accusationem seu externam sui manifestationem: siquidem dolor per se sensibile elementum non est, sed per aliquid aliud manifestari et sensibile fieri debet.

Summopere necessarius dolor est, quia non solum pars materialis sacramenti in eo collocatur, sed *etiam* rationem necessariae *dispositionis* habet. Quà dispositio necessaria internus dolor sufficit, quà sacramenti materia externus fieri debet. Ergo *non sub eadem prorsus ratione* materia est ac dispositio. Utrum autem re idem dolor esse debeat atque iisdem conditionibus vestitus, qui sit et materia ad validum sacramentum requisita et dispositio

ad iustificationem consequendam essentialiter necessaria, *Vasquez* (De poenit. q. 92, art. 2) aliique theologi affirmant; *Suarez* (De poenit. disp. 20, sect. 5, n. 7 sqq), *Lugo* (De poenit. disp. 14, n. 65 sqq, impr. n. 88) atque bene multi auctores cum iis negant. In praxi ab ea distinctione dependet 1) solutio illius quaestionis, num esse possit sacramentum poenitentiae validum, sed informe; 2) explicatio probabilis alicuius modi, quo possibile esse ostendatur, ut moribundus sensibus destitutus absolutione sacramentali donetur. Quare suis locis plura de hac re.

§ 2.

Quam late pateat materia sacramenti Poenitentiae.

354 Materia, circa quam et actus poenitentis et iudicialis actio sacerdotis versatur, sunt, ut supra dictum est, peccata post baptismum commissa, eaque materia remota vocatur.

I. Distinguitur autem 1) materia necessaria et libera, 2) materia certa et dubia, 3) materia sufficiens et insufficiens — quamquam haec non proprie dici potest materia.

Porro si materia *necessaria* dicitur, non ea per se intelligitur necessitas, quae in essentia sacramenti fundetur, ita ut, ea materia deficiente, sacramenti valor non possit subsistere, sed necessitas, quae in divino nititur praecepto, secundum quod quaedam materia remota ab homine necessario subici debet iudicio sacramentali seu clavibus Ecclesiae: quamquam inde sequitur, eum, qui voluntarie id omittat, sacramentum poenitentiae valide suscipere non posse.

Libera materia ea dicitur, quae clavibus Ecclesiae subici, et circa quam poenitens absolutionem sacramentalem recipere possit, sed quam neque ex necessitate medii, neque ex necessitate praecepti clavibus submittere debeat.

Certa materia dicitur, quae si adest, certo absolutio valida datur; *dubia*, si absolutio non certo circa eam dari potest.

Sufficiens materia est, quae ad essentiam sacramenti constituendam atque absolutionem valide recipiendam sufficiat, sive necessaria materia est sive libera; *insufficiens*, quae absolutionis sacramentalis causa esse non possit.

355 II. *Materia necessaria* sunt omnia et sola peccata gravia post baptismum commissa nondum directe vi clavium remissa, ita quidem, ut omnia et singula a poenitente accusanda sint.

Videlicet omnis et quaelibet peccati causa cum Deo necessario componenda ad hoc tribunal sacramentale deferatur oportet, atque ita deferatur necesse est, ut potestas, prout a Christo collata est, plene in peccata possit exerceri (vide supra n. 348). Atqui quodlibet peccatum grave eaque singula post baptismum commissa sunt eiusmodi causa; ergo omnia et singula declarari *debent*; nec potestas a Christo collata plene in illa peccata exerceri *potest*, scilicet proportionata poena ea vindicando et retinendo, nisi singula peccata gravia secundum numerum et species declarentur, quae nondum declarata sunt in hoc iudicio. —

Id autem de solis peccatis post baptismum commissis valet, quia de non-baptizatis, utpote qui foris sint, Ecclesia non iudicat, eorum vero peccata non iudiciali sententia, sed ablutione et regeneratione plene purgantur.

Circa materiam necessariam difficultatem facit peccatum sacrilegii, si ³⁵⁶ quod commissum est ab homine adulto, qui baptismum sciens et volens sine debita dispositione, ideoque valide quidem, sed informiter suscepit. Quaerunt enim theologi, sitne hoc peccatum *fictionis* materia confessionis et absolutionis: *si* materia est, sine dubio est necessaria. Si vero non est, quomodo hoc peccatum, quod baptismum iam deleri non potest, delebitur? At absolutione id deleri propterea difficile videtur, quod commissum sit quoad substantiam ante baptismum potius quam in baptismo.

Practice respondendum est cum *Lugo*, De poen. disp. 16, n. 1 sq, illud peccatum declarari debere in sequenti confessione, in qua si poenitens rite dolet, illud peccatum cum aliis, quae forte commisit, delebitur, quamquam partim vi baptismi, partim vi sacramentalis absolutionis. Quatenus enim peccatum illud *fictionis* praecessit, postea, recedente fictione, vi baptismi remittitur; quatenus vero — id quod non fieri practice vix possibile est — perseveravit et sustentum est a peccatore etiam proximo saltem instanti post baptismum, necessaria est omnino sacramentalis absolutio. Quodsi contigerit, ut homo ille in ipso baptismo malae suae voluntatis non amplius recordaretur, primo autem momento, quo post baptismum susceptum recordatio rediret, detestatione eam prosequeretur, videtur, si aliud peccatum grave non intercesserit, sola attritio sufficere, ut iustificationis gratiam consequatur.

2. Altera difficultas proponitur circa peccata eius, qui non satis certo baptizatus sit, sed propter dubium sui baptismi sub conditione iterum baptizetur, num scil. omnia et singula peccata clavibus Ecclesiae subicienda sint. At huius quaestionis solutio melius dabitur, quando speciatim de confessione atque de confessione peccati dubii agetur. Materia enim sacramenti dubia est: sed utrum eodem iure dubia sit obligatio confitendi, an secus, infra examinabimus agentes de *confessionis integritate*.

III. *Materia sufficiens libera* sunt peccata post baptismum com-³⁵⁷missa venialia, et gravia sive levia iam directe per potestatem clavium remissa, etsi non secundum numerum infimasve species accusantur. — Haec certo omnino constant ex perpetua praxi fidelium, quam Ecclesia non tantum non reprimit, sed promovet: quod propter Ecclesiae sanctitatem et infallibilitatem in doctrina morum non posset fieri, nisi haec praxis veritate niteretur. De constanti doctrina theologorum in hac re vide *S. Alph. VI*, n. 427 post *S. Thom.* aliosque doctores.

Ut autem quodlibet peccatum veniale *in actu secundo sit materia sufficiens*, seu ut re ipsa materia proxima, quae circa peccata levia concipitur, sufficiens evadat, necesse est, ut *verus dolor* de iis eliciatur: quod in confessione peccatorum levium tum poenitenti tum confessario observandum est, ne quamlibet materiam, quae sufficere *possit* pro absolutione, etiam re ipsa pro sufficienti in concreto habeat.

1. *Venialia* peccata vi clavium *remitti posse*, ideo materiam absolutionis *sufficientem* esse aperte docet Trid. sess. 14, c. 5: «Venialia . . . recte et

utiliter . . . in confessione dicuntur . . . tamen multis aliis remediis expiari possunt»; ergo *etiam hoc remedio possunt* expiari. Esse autem venialia peccata materiam non necessariam, sed *liberam*, iisdem verbis Tridentini Conc. patet et ex toto laudato cap. 5 illius 14. sessionis.

358 2. Peccata iam directe remissa posse denuo accusari et materiam absolutionis esse non solum universalis praxis fidelium et theologorum concursus sententia ostendit, sed etiam satis exprimitur in ipsa Constitutione R. Pontificis; nam *Ben. XI* (Extrav. com. l. 5, tit. 7 [*de privileg.*], c. 1) Const. «*Inter cunctas*» haec habet: «Ceterum licet de necessitate non sit iterum eadem confiteri peccata: tamen . . . propter erubescensiam, quae magna est poenitentiae pars, ut eorundem peccatorum iteretur confessio, reputamus salutarem» etc. Et quamquam pro causa utilitatis erubescensiam tantum affert, nihilominus etiam iteratam absolutionem includi prorsus consequens est; nam confessio, de qua S. Pontifex loquitur, omnino dirigitur ad *absolutionem* sacramentalem, neque potuisset *Ben. XI* doctrinam suam sine aliqua necessaria declaratione relinquere, qua sola abusum et profanationem sacramenti cavisset necessario orituram, si peccatorum *iterata* confessio pro absolutione servare non posset. — Idem pro omnino explorato tradit S. C. Epp. et Reg. 1 Oct. 1839 *Bizzarri*, Collectanea p. 94.

3. Quomodo autem salvetur verus conceptus «absolutionis», quae *re* cum infusione augmenti gratiae sanctificantis identificatur, theologorum dogmaticorum est accuratius explicare. Hic satis est breviter attulisse explanationem ex *Lugo*, De poenit. disp. 13, n. 73: Sicut denuo me possum obligare ad eandem rem praestandam, ut in renovatione votorum, quae per se et independenter a prima emissionem habeat vim me obligandi, ita Deus denuo iuri suo contra peccata renuntiare atque denuo quodammodo se obligare potest homini, ne propter peccata commissa velit ipsi succensere, atque haec iterata iuris divini renuntiatio ex se tam efficax est quam prima, fitque in hoc ordine semper per gratiae sanctificantis novam collationem.

359 4. Necessarium autem non esse accurate declarare numerum et speciem peccatorum, si solam materiam *liberam* poenitens afferendam habet, ex ipsa notione *liberae* materiae consequitur. Nam ut *omnis haec causa* afferatur, iuris divini non est, nec iuris divini est, ut in ea causa *plene* potestas iudicialis contra poenitentem in peccatorum vindictam proportionatam exerceatur vel pro arbitrio iudicis exerceri possit. At hae solae rationes sunt, cur alias, scilicet in peccatis mortalibus nondum accusatis, integra confessio quoad numerum et infimam speciem requiratur. Ergo in materia libera ea peccatorum determinata explicatio essentialiter sufficit, quae satis est, ut *aliquo modo* iudicialis potestas possit exerceri. Hoc autem fieri *posse* in magis generica peccatorum declaratione, tum aliis exemplis probatur, tum maxime eo casu, in quo aliquis obligatus esse potest ad quaerendam sacramentalem absolutionem circa peccatum non plene specificè declaratum. Qui enim sciret se semel graviter peccasse aliquo luxuriae peccato, oblitus esset infimae speciei, aut qui sciret se semel graviter peccasse, speciei vero prorsus non recordaretur: *deberet*, fatentibus omnibus, aut peccatum contra castitatem aut peccatum sub generico conceptu *gravis peccati* confiteri, ut a reatu culpae absolveretur; immo multi etiam id extendunt ad peccatum dubie grave, cuius speciem poenitens in memoriam revocare non possit, et quod solum sit, quod eius conscientiam gravet.

Haec, ut essentia sacramenti servetur. Quid vero *in praxi* faciendum sit, ex seqq. et ex sect. II, c. II colliges.

IV. *Materia insufficientis* sunt omnes illi *morales defectus*, qui ad rationem peccati non pertinent.

Quare de neglectu operis melioris, de neglectu divinae inspirationis circa opus supererogatorium *qua tali* dolorem quidem concipere possum, de eoque poenitere et Deum etiam placare, siquidem talis neglectus Deo ratio esse potest diminuendi actuales gratias et protectionem, nisi placatur, at causa absolutionis sacramentalis numquam esse potest¹.

Verum tamen est, saepe in committendo eiusmodi defectu vel imperfectione latere aliquod peccatum veniale intentionis seu finis leviter mali: at si id obtinet, illa intentio, non ipsa omissio vel operis executio, quae in se solam imperfectionem dicit, materia tum accusationis tum absolutionis est.

V. Alia eaque forte gravior quaestio *de peccato omnino generice accusato*, videlicet quo sensu et ambitu sit valida et licita materia absolutionis, et possitne id etiam contingere, si *necessaria* materia seu gravia peccata adsint. Sunt enim diversi gradus in illa *generica* peccatorum accusatione.

1) Latissime sumitur, si poenitens dumtaxat dicat: «Peccavi, accuso me de peccatis totius vitae» (neque confessarius aliud notitiam iam hauserit), et similia: ad quod refertur merum signum doloris sine ulla peccati expressione.

2) Si poenitens dicat: «Peccavi graviter», vel: «Accuso me de meis peccatis mortalibus.»

3) Si dicat: «Accuso me de mendaciis, de peccatis contra castitatem, contra caritatem, virtutem religionis, contra hoc et illud praeceptum», indicando speciem virtutis vel legis, contra quam deliquerit, non tamen infamam speciem peccati.

4) Si poenitens etiam infamam aliquam malitiam exprimat, at non ipsum actum peccaminosum neque omnes circumstantias specificas neque numerum.

Dico igitur: 1. *In accusatione materiae liberae* sufficit indicare malitiam speciei superioris, vel *virtutem laesam*, vel legem seu praeceptum, contra quod

¹ Quam sententiam P. Hugueny in libellis period. «Revue du Clergé français» LIII 652 vocat «plus quam obscuram, cum videatur esse contradictoria». «Nam talis neglectus, si debeam eum deplorare et Deum propter illum placare, nonne», ait, «damnum pro me, inordinationem in se, erga Deum iniuriam continet? Quid igitur deest ad constituendum peccatum veniale et materiam absolutionis?» — Ad quae respondeo: 1. Non dixi me *debere* talem neglectum deplorare, me *debere* Deum propterea placare; sed solummodo fieri posse, ut haec faciendi sint, si velim a Deo maiorem quam ordinariam providentiam et liberalitatem exspectare. 2. Neque in hoc ulla est contradictio, si sumo Deum iis qui plus faciunt, quam ad quae tenentur, generatim maiorem liberalitatem ostendere quam iis, qui peccata quidem vitant, ad ulteriora autem bona minus alacres sunt. Sicut autem summam Dei in me liberalitatem maximopere desiderare possum, ita dolere et deplorare possum, quod eam mihi non reddiderim certiolem; inde tamen non sequitur me peccasse vel peccare, si hanc Dei liberalitatem mihi certiolem non reddam. Si vero cl. scriptorem offendit vox qua usus sum «*placare Deum*», substituere licebit «reddere Deum mihi magis propitium et beneficum». Quare nequaquam necessarium est opinioni quam Hugueny tenet assentiri, omnem neglectum voluntarium operis supererogatorii, quod facere possim, ex se esse peccatum veniale atque hoc sensu materiam absolutionis. Cf. Theol. mor. I, n. 109.

actum sit, sive agitur de tota confessione sic peragenda, sive de confessione, quae cautelae causa additur in altera confessione leviorum peccatorum, circa quae facilius iustus dolor deficere possit.

2. Post declarata accuratius peccata recentia *cautelae causa* addere: «Ac-cuso me insuper de peccatis meis mortalibus alias iam accusatis», habeo pro satis tuto tum quoad valorem, tum quoad liceitatem. Nam *mortaliter* pec-casse non est materia prorsus indeterminata, sed malitia plane determinata, circa quam iudicialis sententia absolutoria bene versari possit, immo ali-quando *debeat*. (*J. Rossell* O. Carth., Prax. depon. scrup. c. 32, n. 17, «certum apud omnes doctores».) Attamen *totam* confessionem *secundo* modo concludere, sic resumendo peccata iam accusata nec quidquam addendo in specie quoad peccata venialia recentia, minime convenit, neque facile ab-solutio denuo conferenda est, nisi quaedam necessitas urgeat.

362 3. Accusatio *omnino* indeterminata, etsi adest materia necessaria, *in casu summae necessitatis*, scil. quando nulla determinata accusatio quidem fieri potest, absolutionis autem recipiendae necessitas urget, pro sufficienti censi debet. Quod obtinet 1) in articulo mortis, quando moribundus iam loqui non potest, aut etiam sensibus destitutus iacet, postquam desiderium ab-solutionis ostendit. Secundum doctrinam enim Ritualis R. eiusmodi mori-bundus «absolvendus est», ne mentione quidem facta conditionis adiciendae; 2) ex paritate causae illa generica accusatio, quae continetur in quolibet signo desideratae absolutionis, sufficit in alio mortis periculo, v. g. naufragio, ubi tempus non suppetit aliud exigendi; 3) videtur etiam sufficere, quando ob poenitentis ruditatem labilemque memoriam nullius specifici peccati con-fessio extorqueri potest, ita ut saltem absolutio, si diu poenitenti data non est, aliquoties ei concedatur. Vide *Reuter*, Neoconf. n. 117 cum *Luga* et aliis.

363 4. Si autem de libera venialium confessione agitur, quam poenitens peragere possit, practice id admittendum nullo modo est, ut post accusa-tionem *omnino genericam* absolutio detur.

Ea enim 1) non est extra casum necessitatis *plane certa* materia, cum ex eo, quod in articulo mortis valeat et liceat, non plane necessario ad valorem extra illam necessitatem concludere possimus: quod patet ex con-fessione per nuntium facta, quam in articulo mortis, ubi sacerdos moribun-dum invenerit sensibus destitutum, per modum genericae accusationis valere dubitandum non est; at talem confessionem per nuntium factam alias nullo umquam casu posse pro sacramentali haberi, communi suffragio theologi ex universali prohibitione Clem. VIII et Pauli V (*Denzinger*, Enchir. ¹⁰ n. 1088 sq, al. n. 962 sq) deducunt. Quare qui facili negotio certiore materiam praebere possit, id facere debet, si vult sacramentaliter absolvi.

2) Et revera, qui materiam determinatam praebere cum possit, non facit, aperte declarat se venialiter tantum peccasse: cum e contra desiderium moribundi, quo ostenderat se absolutionem postulare, sumi potest pro accu-satione sive certa sive dubia *gravis* peccati. In *gravis* autem peccati decla-ratione habetur, ut dixi, materia aliquo sensu omnino determinata; non autem in peccati venialis generica declaratione: siquidem peccatum mortale infert notionem offensae Dei secundum respectum privativum plane deter-minatae et definitae, peccatum veniale non ita. Quare causa iudicialis videtur manere prorsus incognita: sed de causa prorsus incognita et in-determinata sententia non fertur.

3) Prorsus etiam alienum est a praxi Ecclesiae confessionem sic institui: «Mortale peccatum non habeo, doleo de venialibus et peto absolutionem.»

Qui igitur, etsi possit, omnem maiorem declarationem se daturum esse negaverit, merito ab absoluteione repellitur, ad quam sola consueta accusatione ius acquirit. Cf. *Laymann*, De poenit. c. 5, n. 14. Quare recte monet *Suarez* (disp. 23, sect. 1, n. 10) de valore talis accusationis disputans: «Fortasse speculative tantum loquendo posse hoc defendi . . . Nihilominus tamen practice negandum hoc est propter incertitudinem materiae. Dico ergo, licet homo absolute non teneatur species peccatorum venialium confiteri, tamen supposito, quod vult confiteri [et absolvi], [eum] teneri ad exhibendam materiam omnino certam, si potest, et ideo debere aliquod peccatum veniale in particulari suo arbitrio confiteri: adiuncta vero *necessitate* seu *impotentia* aliud dicendi [scil. quam omnino generica illa moribundi confessio est], sine dubio illa materia sufficiens erit.»

5. Cum ergo extra casum necessitatis et impossibilitatis confessio omnino generica, quando ex adiunctis venialia peccata tantum exprimit, non sit materia *omnino certa*, eam cautelae causa adiungere, ut in ea *certius* nitatur absolutio, quam in accusatione peccatorum leviorum recentium, satis non est ad finem, ob quem fit, obtinendum: *nisi confessarius ex prioribus confessionibus poenitentis conscientiam noverit, quae propterea ipsi materiam satis certam et determinatam subministret.*

6. *Practica conclusio*: 1) Curandum est, ut accusatio ex praeterita ³⁶⁴ vita, si cautelae causa adiungenda est, fiat declarata specie saltem superiore alicuius peccati, aut declarata specie contrariae virtutis vel legis violatae: ita tamen, ut vere fiat circa peccatum aliquod gravius, neque ex mera consuetudine, sed cum vero dolore denuo concepto. Sed quoniam etiam recentius complures scriptores pro sufficientia accusationis omnino genericae stant, si de libera accusatione agitur: haec opinio aliquando id efficere potest, ut confessarius, si nequit determinatam materiam extundere, facilius acquiescat, siquidem in tali necessitate positus securiora sequi non ita tenetur. Vide *Ballerini* notam ad *Gury* II, n. 421. — Circa peccata autem venialia, ut conveniens fructus ex eorum confessione hauriatur, tum a nimia prolixitate, tum a nimia generalitate cavendum est: saltem unum alterumve peccatum, quod gravius conscientiam premat, accuratiore dolore et accusatione clavibus subministretur: alias enim sicut accusatio, ita dolor et propositum facile nimis vagum manet et prorsus deficere potest. Sed de his plura, quando de dolore et proposito agetur.

2) Si vero poenitentes adeo rudes sunt, ut nullius peccati in specie ³⁶⁵ mentionem faciant, confessarius indagare debet, utrum id oriatur vere ex defectu gravioris peccati, an ex nimia ignorantia vel etiam ex inveterata peccandi consuetudine, quae tantam mentis hebetudinem et salutis incuriam creaverit. Si prior causa est, proponat quasdam leviores peccatorum species et interroget poenitentem, utrum neque post ultimam confessionem, neque antea in hac et hac materia peccaverit¹:

¹ Videlicet potius ipse confessarius statim proponat certa quaedam peccatorum genera, quae pro conditione personae et regionis probabiliter commissa sunt, sed quorum inquisitio non offendit; si enim a poenitente petat peccata praeteritae vitae, saepe oleum et operam perdet, quod se omnia iam dixisse et se accusasse respondebit.

proximum offenderit, iratus fuerit, inoboediens, negligens in orando etc. Quod si annuit, excitato dolore et proposito cum reliquis actibus prout opus fuerit, absolvat; si vero nihil recordatur poenitens neque sponte aliquid ex praeterita vita addere potest, confessarius potius quam multum inquirat, statim dicat absolute: Eliciamus igitur dolorem de omnibus peccatis totius vitae, maxime contra caritatem proximi, de inoboedientia etc. commissis, et veniam a Deo petamus; quando poenitens annuit, etsi antea dixerat se peccati non recordari, confessarius postquam in dolore etc. eliciendis poenitentem praeiverit, sub conditione absolvat, modo a diuturniore tempore poenitens absolutus non fuerit.

Si causam deprehenderit esse ignorantiam veritatum maxime necessariarum, sine dubio aut nunc — id quod saepe praestat fieri — aut postea instruendus est poenitens; si inveteratam peccandi consuetudinem et hebetudinem mentis, magna patientia, sed etiam strenua severitate gravissimae peccati sequelae proponendae sunt atque in reliquis ad sacramentum necessariis poenitens iuvandus est, ut ad absolutionem aut nunc, si tamen capax reddi potest, aut post meliorem praeparationem recipiendam disponatur. Cf. quae optime notat in hac re *Reuter*, Neoconfess. n. 117, et quae postea dicturi sumus de confessione rudium, tractantes *de agendi ratione cum diversis poenitentibus*.

§ 3.

De forma sacramenti Poenitentiae.

386 Forma sacramenti poenitentiae, in qua potissimum eius vis consistit, sunt verba absolutionis. Circa quae haec pauca nota:

I. Forma ex natura iudicialis sententiae non merum deprecatorium sensum, sed assertorium habere debet seu indicativum.

Videlicet verba absolutionis sensu quidem indicativo, i. e. cum intentione absolutionis sententiam proferendi seu conferendi, non eam a Deo mere implorandi, enuntianda sunt: attamen forma verborum, saltem si fit approbante Ecclesia, potest speciem deprecationis prae se ferre, modo *iudiciali mente* proferatur. Nam cum Deus ipse principalis iudex sit, qui absolvat, sacerdos ministerialiter tantum agat, forma «Deus te absolvat etc.» potest hunc sensum habere: «A Deo per meum ministerium absolvitor a peccatis tuis.»¹

¹ Late per Ecclesiam in usu fuisse, sicut etiam nunc in usu est in orientalibus ecclesiis, formam deprecatoriam, iam *Morinus*, De poenit. et *Frank*, Bußdisziplin etc. l. 5, c. 5 cum aliis ostenderunt atque ut res indubitata nunc omnino habetur — quamquam argumentum ex solis Patrum dictis petitum, quod asserant sacerdotis *supplicationibus* vel *orationibus* peccata dimitti, sane infirmius esse, ut iam recte notaverat *Binterim*, Denkw. Bd. V, Tl. 3, S. 422 ff, ultro conceditur. Huius vero deprecatoriae formae sensum plane fuisse non mere deprecatorium, insigne testimonium habes in responso Armenorum, quo in negotio unionis *suae* formae sensum et intentionem explicaverit. Vide *Binterim* ib. et *Frank* l. c. in fine. Formae igitur consuetae fere sic efferebantur: «Deus tibi condonet peccata tua», «gratia Spiritus S. habeat condonata peccata tua», «sis absolutus», «esto absolutus a tuis peccatis» etc. Hodiernam autem formam multum ante 13. saec.

At sine auctoritate Ecclesiae hac forma uti grave peccatum omnino esset: immo quando publica auctoritas sensum illum indicativum tali formulae non affixisset, facile aliqua dubitandi ratio de valore oriri posset non solum propter defectum intentionis et sensus necessarii ex parte loquentis, sed etiam propter defectum sensus obiective verbis illis inhaerentis. Cf. *S. Thom.* 3, q. 84, art. 3.

II. Essentia verba, ut certo constet de valore, sunt: «*te absolvo a peccatis tuis.*»

Ut autem confessarius extra casum summae necessitatis, ita ut convenit, procedat, debet formam Ritualis observare, quod in brevioribus et frequentioribus confessionibus satis esse dicit pronuntiare haec:

«Dominus noster Iesus Christus te absolvat, et ego auctoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis (suspensionis — quod omittitur in confessione laici —) et interdicti, in quantum possum et tu indiges. Deinde¹ ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris † et Filii et Spiritus S. Amen.»

Plenam autem formam, saltem in longioribus confessionibus, sic exhibet:

«Misereatur tui omnipotens Deus, et dimissis peccatis tuis perducatur te ad vitam aeternam. Amen.»

Deinde dextera versus poenitentem elevata dicit: «Indulgentiam, absolutionem et remissionem peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens et misericors Dominus. Amen.»

«Dominus noster etc.» ut supra.

«Passio Domini nostri Iesu Christi, merita beatæ Mariae Virginis, et omnium Sanctorum, quidquid boni feceris et mali sustineris, sint tibi in remissionem peccatorum, augmentum gratiae, et praemium vitae aeternae. Amen.»

Quam ultimam orationem etiam in frequentioribus confessionibus expedit non omittere.

Ad quae nota: 1. Probabile quidem est ad essentiam sufficere: «ab-³⁶⁸ solvo te» vel «absolvo a peccatis tuis», attamen non certum; quare nullatenus hac forma manca uti licet, immo si factum sit, forma certa conditionate repetenda est.

2. Verba «in nomine Patris etc.» ad essentiam non pertinent; sed citra peccatum veniale omitti nequeunt.

3. Similiter complures dicunt de omissione «Dominus noster etc.», etsi nullum peccatum, quod censurae subiaceat, accusatum sit. Ex praescripto

culum in latina Ecclesia introduci coeptam esse vide *Binterim* l. c. p. 244, ubi iam ex 10. saeculo indicia huius usus profert; exclusivus eius usus atque praeceptus invaluit circa tempus *S. Thom. Aquinatis*.

Verbum «deinde» in ipsis editionibus Ritualis a S. C. R. recognitis et approbatis modo pro rubrica habetur (quippe rubro caractere impressum) modo pro voce ad formam pertinente, ut videre licet in editione Romae ex typogr. Prop. anno 1876 profecta coll. cum edit. Ratisbon. 1881 specialiter a S. C. R. recognita. Unde concludo parum interesse, utrum confessarius verbum «deinde» dicat an omittat; melius tamen illud addi, cum sit conforme *typicae* editioni anni 1884 et sequentibus.

enim Ecclesiae haec a censuris absolutio *ad cautelam* semper praemittenda est; immo in summa necessitate brevissima formula debet esse: «Ego te absolvo ab omnibus *censuris* et peccatis in nomine Patris etc.» Ita Rituale. Attamen approbante *S. Alphonso* VI 430, dub. 3, *plerique* scriptores docent: si poenitens nullam suspicionem censurae contractae praebet, *peccatum proprie non esse* etiam illa verba «Dominus noster etc.» omittere, modo reliqua dicantur cum intentione ab omni vinculo a peccatis orto, si quod forte adsit, absolvendi, eo quod Trid. sess. 14, c. 3 dicat tantum «eas preces laudabiliter adiungi».

4. Si quis poenitens vero censuram re ipsa incurrisset, eum prius a peccatis quam a censuris absolvere velle esset deordinatio graviter peccaminosa, modo agatur de excommunicatione (vel aliquando de interdicto): quamquam, si haec est absolventis intentio, verba «absolvo te a peccatis tuis» possunt simul de absoluteione censurarum, utpote de vinculis a peccato ortis et cum illo conexas, intelligi.

5. Omissio elevationis manus et efformationis signi crucis veniale peccatum nullatenus excedit, immo cum quavis rationabili causa omni peccato vacat.

389 III. Absolutionis sententia 1) verbis concepta, 2) in praesentem proferri debet.

Videlicet 1. debet esse *verbis concepta*. Nam nutu, signo, literis invalida omnino fieret absolutio sacramentalis. Haec enim secundum normam divinae, non humanae institutionis omnino fieri debet¹. Aliud est de absoluteione a censuris, in qua, utpote humani iuris, plus non requiritur, quam id quod ex natura cuiuslibet iudicialis actus necessario colligitur.

2. Absolutio debet proferri *in praesentem*. Ex necessitate absoluteionem verbis proferendi necessitas *praesentiae* poenitentis iam consequitur. Praesentiam igitur requiri certissimum est apud omnes: at *qualis* debeat esse, non ita clarum est. Ea sine dubio debet esse, ut moraliter loquendo poenitens sit coram confessario, ita ut *ad eum* verba dirigi dici possint.

Quare, 1) ut certo constet de valore, confessarius et poenitens a) non debent esse in diversis cubiculis, quae nullo modo inter se communicant;

¹ Cf. hac in re thesim a *Clemente VIII* proscriptam, scil.: «SS. Dominus N. propositionem: 'licere per literas seu internuntium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri et ab eodem absente absoluteionem obtinere' ad minus ut falsam, temerariam et scandalosam damnavit ac prohibuit praecepitque, ne deinceps ista propositio publicis privatisque lectionibus etc. doceatur neve umquam tamquam aliquo casu probabilis defendatur, imprimatur aut ad praxim quovis modo deducatur.» — *Paulus V* 14 Iulii 1605 in Congreg. S. Officii declaravit, thesim illam damnatam etiam esse in sensu diviso, i. e. de confessione vel de absoluteione seorsim. — Declaraverat tamen ipse *Clemens VIII* se non intendere prohibere absoluteionem *moribundi sensibus destituti*, de cuius poenitentia per solos testes confessario constaret; atque revera eiusmodi homo, ut Rituale Rom. monet in *ordine ministrandi sacramentum poenit.* n. 24, «absolvendus est». Ratio autem utriusque declarationis, cum primo adpectu videri possit una alteri contraria, ea est, quod obiecta, a quibus sermo est, sint plane diversa. Primum illud decretum agit de confessione iure divino *per se necessaria*, altera declaratio de illa aliqui accusatione, quae sufficit per accidens ad recipiendum sacramentum, sed quae intactam relinquat obligationem poenitentis iure divino necessariam instituendae — quando fieri possit — etiam postea confessionis particularis et integrae, non per literas vel per testem, sed per se ipsum. Cf. *Palmieri* in Anal. eccl. III 264 sqq; *Reuter-Lehmke*, Neoconf. n. 31 not.

b) neque, si in eodem loco versantur, nimia distantia ab invicem separati; S^o *Alph.* distantia 20 passuum nimia videtur; at si notabiliter minor est distantia, valori non obest¹, S. *Alph.* VI 429; c) si praesentia talis, qualem explicavi, adest, non requiritur, ut confessarius re ipsa poenitentem videat vel sensu aliquo percipiat, dummodo eum praesentem esse sciat, S. *Alphonsus* ibidem.

2) Ut vero probabilis sit absolutionis valor, eaque in necessitate hypothetica tentanda, sufficit talis praesentia, ut, si impedimentum non esset, poenitentem aliquo modo percipere possem: ergo absolvere deberem, etsi *e longinquo* viderem aliquem labentem in undas et periclitantem, ruentem de tecto etc. Ib. cum *Tamb.*, De sacr. poenit. l. 5, c. 2, n. 13. — Absolutio per telephonium, etsi non certo invalida, valida tamen valde improbabiler est.

IV. Quamquam absolutio per se sensu absoluto danda est, tamen³⁷⁰ propter gravem causam etiam conditionate dari potest vel debet.

Generalis autem regula de *conditionata* absolutione haec est, ut conditionate detur, si 1) gravis ratio est putandi eam valide proferri non posse, sed tamen 2) propter quandam necessitatem aut notabilem utilitatem probabilem etiam cum dubio securiora tentanda sunt.

Videlicet. Conditionatae absolutioni nullatenus obstat — ut aliqui putare — specialis ratio *huius* sacramenti, quod sit iudicium. Nam neque iudicio generice sumpto, neque *huic* iudicio repugnat conditionata sententiae prolatio.

Pro humano iudicio notum est hodie multos iuristas postulare, ut contra crimina minora primo feratur sententia condemnatoria *conditionata*: tantopere iis persuasum est sententiam conditionatam iudicii conceptui non repugnare. Atque alio etiam modo constat haec non esse repugnantia. Nam non repugnat iudicem v. g. hic et nunc sententiam solvendae mulctae infligere, «nisi infra diem certa solutio facta fuerit»², aut alicui causam addicere, «si in eius scrinio sit hoc vel illud documentum», quod statim a fidis hominibus inquiri iubeat. — Immo sententia etiam humani iudicii et in re criminali et in re civili aliquo modo hanc conditionem implicite non raro habet, «si modo testimonium testium verum fuerit»; nisi enim hac existimatione atque conditione, quae tamen aliquando falli potest, nitatur, iniusta atque ita *nulla* sit sententia; idque maxime, cum non a suprema auctoritate dicitur.

A pari, sententia sacramentalis semper nititur in hac suppositione, poenitentem verum dicere et vere dolere: quae hypothesis aliquando fallere potest confessarium, etsi putat se habere certitudinem. Id eo magis, quod sententia sacramentalis semper ministerialiter a confessario profertur, atque ut

¹ Si vero in casu necessitatis tota aliqua multitudo simul absolvitur, certe distantia illa non obstat, quominus valida absolutio fiat, etiam in homines remotiores cum tota turba coniunctos. Nam si omnes alloquerer, nemo negaret omnes illos ex turba mihi moraliter praesentes esse, ad quos naturaliter vox mea pertingeret: nimirum tunc videndum est, non tantone distent remotiores, sed sitne multitudo ut unum aliquod a me tantopere separata.

² Cur tamen sacramentali sententiae absolutionis conditio *huic* similis, i. e. *de futuro*, repugnet, vide supra n. 37; sententiae, prout poenitentiam sacramentalem imponit, ne talis quidem conditio repugnat.

vere efficax sit, divino iudicio re ipsa debet esse conformis. At hoc non impedit, quominus plerumque *forma absoluta* et intentione absoluta sententia sacramentalis dicatur: id enim tamdiu practice faciendum est, quamdiu ex gravi ratione metuere non potest confessarius, ne forte suum a divino iudicio discrepet; conditio enim, quae in sola possibilitate seu in levi suspitione nititur, practice negligitur, neque explicite mente concipienda est; re ipsa enim semper implicite, quantum sufficit, latet.

Si vero gravis ratio est timendi, ne forte sententia confessarii a divina sententia discrepet, at propter dubium et propter necessitatem vel utilitatem poenitentis etiam dubia tentanda sunt, conditio *propter reverentiam sacramenti* aut verbis aut saltem mente *expresse* additur, ut scil. confessarius protestetur, se, conditione illa deficiente, ne intendere quidem verba illa sacra in persona Christi proferre.

371 Praecipuae autem occasiones, in quibus absolutio conditionate dari potest, aut pro necessitate poenitentis dari debet, hae sunt:

1. si dubium versatur circa vitam et mortem poenitentis — quamdiu non constat de incapacitate;

2. in dubio de sufficienti usu rationis in pueris et semifatis — quando afferunt materiam *probabiliter gravem*, aut etiam aliquoties alias, quia forte subiective graviter peccaverunt;

3. in dubio de morali praesentia poenitentis;

4. in dubio de absolute rite data: — in quo casu pro ratione dubii et necessitatis *repetenda* est absolutio;

5. in dubio de iurisdictione confessarii, quando nihilominus occurrit gravis ratio dubie absolvendi;

6. in dubio de sufficienti materia sive remota sive tantum proxima propter dubium iusti doloris circa leviora peccata — quando difficulter alia materia certa haberi potest: tunc *aliquoties* (S. Alph., Homo ap. tract. 16, n. 6, putat, si dubium non de iusto dolore, sed de materia remota sit, semel in mense id fieri posse) absolutio conditionate dari potest; *debet*, si simul prudens dubium est de materia necessaria, seu si adest peccatum dubie grave, quod poenitens nunc satis certo deestatur.

7. Immo in dubio de sufficienti dispositione *necessaria* circa mortalia peccata, non semper quidem, sed aliquando conditionata absolutio dari potest, vel pro graviore causa dari debet: a) in periculo mortis, undecumque oritur; b) si poenitens bona fide putat se satis esse dispositum, et confessarius graviter timet, ne, negata aut dilata absolute, poenitens in peius ruat et ab omni sacramentorum frequentatione absterreatur aut alterius sacramenti (ut matrimonii, confirmationis) *certa profanatione* delinquat.

Quapropter si confessarius *quemlibet* poenitentem vere dubie dispositum absolvere velit, gravis laxitatis notam non effugiat ac falsa misericordia in poenitentem moveatur, quia per se culpa poenitentis est, si sufficientia doloris argumenta non praebet; at si peculiaris causa iusti timoris est, nequam laxitatis reatus contrahitur. Cf. S. Alph. VI 432, IV.

Ceterum complura ex iis, quae hic breviter tacta sunt, infra fusius exponentur.

SECTIO II.

DE SUBIECTO SACRAMENTI POENITENTIAE
SEU DE POENITENTIS ACTIBUS SINGILLATIM
CONSIDERATIS, QUI QUASI-MATERIAM
PROXIMAM CONSTITUUNT.

Subiectum poenitentiae est quilibet homo baptizatus, qui post bap-³⁷²tismum peccatum commisit. Qui ergo aut baptizatus non est, aut post baptismum nihil peccavit, absolutionis incapax est. Incapaces igitur sunt omnes infantes ante rationis usum.

Ut autem homo proxime capax sit sacramentalem absolutionem eiusque effectum recipiendi, actus quosdam, iam supra indicatos, exercere debet, quibus non solum sese ad sacramentum disponat, sed etiam — quod in hoc sacramento peculiare est — materiam sacramenti proximam praebet. De singulis igitur poenitentis actibus, tum ut dispositio sunt iustificationis, tum ut materia sacramenti sunt, tractemus oportet.

Caput I.

De Contritione.

§ I.

De natura et efficacia contritionis.

De contritione id potissimum valet, quod dictum est, considerandam esse rationem necessariae dispositionis et rationem materiae sacramentalis. Quare recte dicitur pars poenitentiae prae reliquis maxime necessaria. — Summa capita doctrinae de contritionis natura et efficacia sunt haec:

I. Conritio generice definitur «dolor animi ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero». Trid. sess. 14, c. 4.

II. Conritio alia dicitur perfecta (sive simpliciter *contritio*, presse et specificè sumpta), alia imperfecta, seu *attritio*, prout dolor et detestatio ex motivo perfectae caritatis concipitur, aut ex alio motivo quocumque, quod sit inferius caritate.

III. Conritio generice sumpta est absolute necessaria necessitate medii illi, qui grave peccatum (sive ante sive post baptismum) umquam commisit: necessitas vero praecepti inde consequitur. Vide Trid. sess. 14, c. 4: «Fuit autem quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hic contritionis motus necessarius.»

IV. Effectus vero contritionis ille est, ut conritio perfecta hominem iustificet etiam ante sacramentum re susceptum; attritio vero extra sacramentum re susceptum ad iustificationem non sufficiat, sufficiat cum sacramento.

Quod, ut omittam textus S. Scripturae, clare habetur ex Trid. sess. 14, c. 4, ex thesibus Baianis a Pio V, Greg. XIII, Urbano VIII damnatis 31 70 71. (*Denzinger*, Enchir. ¹⁰ n. 1031 1070 1071, al. n. 911 950 951.)

Trid. Concilium enim docet «contritionem hanc aliquando caritate perfectam esse . . . hominem Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum [poenitentiae] actu suscipiatur». — Condemnatae autem sunt theses hae: «Caritas perfecta et sincera, quae est ex corde puro et conscientia bona et fide non ficta, tam in catechumenis quam in poenitentibus potest esse sine remissione peccatorum.» «Homo existens in peccato mortali, sive in reatu aeternae damnationis, potest habere veram caritatem: et caritas etiam perfecta potest consistere cum reatu aeternae damnationis.» «Per contritionem etiam cum caritate perfecta et cum voto suscipiendi sacramentum coniunctam non remittitur crimen, extra casum necessitatis aut martyrii, sine actuali susceptione sacramenti.»

V. Ut autem attritio cum sacramento poenitentiae iustificet, debet aliquo modo cum eo coniungi atque ex voluntate recipiendae absolutionis procedere. Singula sunt explicanda.

373 I. De singulis contritionis elementis. Propositum circa vitam futuram aliquo modo in detestatione continetur, modo vera et efficax sit peccati detestatio. Qui enim in peccato commisso rationem peccati, sive communem sive particularem huius peccati rationem, detestatur, hanc detestationem ad omne id extendit, in quo eadem ratio invenitur: porro in peccato futuro eadem ratio malitiae est, atque in praeterito. Utrum autem explicite et formaliter propositum concipi debeat necne, infra discutiendum erit.

Dolor vero et detestatio etiam in se motus diversi sunt, attamen ita cohaerent pro homine in hac vita, ut, ubi detestatio sit, necessario etiam dolor sequatur, et dolor verus et efficax peccati qua peccati adesse nequeat sine eius detestatione: vide *Suarez*, De poenit. disp. 3, sect. 2; *Lugo* disp. 4, sect. 1; *Reuter*, Theol. mor. IV, n. 243. Detestatio igitur radix est et principalis affectus, qui per se tamen latius patet quam dolor. (Deus enim etiam detestatur peccata hominum, dolere non potest; immo peccata propria olim commissa detestantur Beati, non possunt autem amplius dolere.) Eo quod dolor additur, detestatio contrahitur ad certam speciem: quare etiam recte dici potest *praecipue seu potius* attendendum esse, ut adsit dolor. Si enim dolor pro *dolorosa detestatione* sumitur, id verissimum est, siquidem habes detestationem *cum* suo complemento. Attamen si pro affectione distincta sumitur, non videtur satis recte praecipua vis in illo complemento poni, sed potius in eius fundamento, unde vis et efficacia peccato contraria oriatur, detestationem dico et aversionem animi a peccato, est collocanda.

374 II. De perfectae contritionis motivo. 1. Quaerebant aliqui ex veteribus theologis, utrum ad contritionem, quae iustificet, necessarium sit motivum ipsius perfectae caritatis, an etiam aliarum virtutum, quae proxime Deum spectant, ut religionis, gratitudinis etc. motivum sufficiat; *Lugo*, De poenit. disp. 5, n. 10 sqq. Attamen prorsus dicendum est requiri motivum perfectae caritatis, cum: 1) Sacra Scriptura ad perfectam seu *totius cordis* conversionem ad Deum remissionem peccatorum restringat (Dt 4, 29; Ier 29, 13); totius cordis *conversio ad Deum* autem non habeatur nisi in ipsa caritate; et 2) Trid. sess. 14, c. 4 ab attritione, quae per se sola ad iustificationem non sufficiat, tantum eam contritionem, quae *caritate* perfecta sit, distinguat.

2. Quale autem *caritatis* motivum esse debeat, discendum est ex iis, quae de virtutibus theologicis disputata sunt, videlicet sufficere quodlibet divinum attributum, modo *ut divinum*, i. e. *summe* perfectum concipiatur.

III. De necessitate contritionis. 1. Re ipsa peccatum grave non re-³⁷⁵mitti hominemque Deo non reconciliari sine aliqua retractatione a peccatore facta seu sine ulla poenitentia fide certum est, ut praeter alia fidei documenta Trid. sess. 14 l. c. demonstrat, ideoque poenitentia necessaria est necessitate medii¹. At quamquam Deus in hoc ordine numquam peccatorem in gratiam et amicitiam iterum recipit, nisi de peccatis doluerit, inde non sequitur Deum absolute non posse aliter agere, quasi internam repugnantiam id involvat. Posse enim id absolute fieri, antiquiores scriptores ex schola S. Thomae communiter docuerunt (vide Suarez, De poenit. disp. 9, sect. 4, n. 3 sqq), atque cum illis docent ipse Suarez, Bellarm., Bonav., Scotus cum sua schola, Lugo (De poenit. disp. 7, n. 108) aliique quam pluri. Rationes autem, quae rem plane evincere videantur l. c. legere licet.

Nihilominus convenientissimum esse Deum noluisse id facere eumque plane statuisse, ut homo ipse etiam sese a peccato positive avertat atque Deo invitanti atque excitanti obviam eat, probatione non eget.

2. Hinc sequitur necesse esse homini post peccatum patratum de eo dolere, immo ita dolere, ut re ipsa veniam consequatur — aliter enim finem suum ultimum proiceret. Ergo debet aut perfecta contritione dolere aut cum debita praeparatione sacramentum poenitentiae recipere: eaque obligatio, quia est circa medium salutis necessarium, saltem in probabili mortis periculo urget.

3. At videndum est, num *alias* fortasse etiam obligatio contritionis existat, sive propter Deum, cui offensa illata est, sive propter ipsum hominem, qui quovis momento mori possit et qui graviter semel lapsus difficiliter alia gravia peccata vitaturus sit.

R. 1. Offensa Dei sive iniuria quaedam ei per peccatum illata ratio quidem esse *poterat*, cur Deus *statim* retractationem peccati exigeret; at de facto non exegit neque ius suum cum illo rigore urget, idque convenienter, ne peccata infinitis multiplicentur. Attamen qui per *tempus valde diuturnum* reconciliationem cum Deo prorsus negligat, divinam amicitiam atque divinum ius quodammodo despiciere videtur, atque ita nova *iniuria* Deum afficere. Quale tempus adeo notabile sit, accurate definiri nequit: spatium aliquot annorum certo notabile est; qui vero tempore ab Ecclesia confessioni assignato reconciliationem cum Deo facit, ab hoc novo iniuriae peccato immunis per se videtur.

R. 2. Illa possibilitas moriendi ante reconciliationem cum Deo factam urgentissimum quidem motivum est, ut homo semper sibi provideat: at si speciale periculum inortis non adest, illa communis possibilitas non sufficit, ut dilatio poenitentiae pro novo peccato gravi habeatur. Quare ille, qui fortasse morte praeventus fuerit inopinata, poenas quidem aeternas pro peccato non deletio luiturus est; at novi peccati gravis dilatatae poenitentiae reus non erit.

R. 3. Nihilominus obligatio conversionem vel ipsam *contritionem* post peccatum grave *non diu differendi* videtur prorsus asserenda esse *ex alia*

¹ Venialia autem peccata non eandem formalem retractationem semper necessario requirere, ut remittantur, virtute sacramentorum accedente, satis probabile est. Cf. infra de dolore et confessione ad remissionem peccatorum venialium necessariis.

causa, scil. ex eo quod homo in statu peccati proximam facultatem superandi alias graves tentationes non habeat ita expeditam, ut re ipsa non lapsurus sit. Nam lex divina in distribuendis gratiis ea est, ut solis amicis suis efficaces illas gratias dare Deus consueverit. Quare, ut in alia quaestione de obligatione actus caritatis eliciendi diximus, ita in hac consimili re *S. Alph.* prudenter dicit, videri esse in se gravem obligationem contritionem vel reconciliationem cum Deo non ultra mensem differendi: II 8 et VI 437. Cf. hanc Theol. mor. I, n. 451.

Ceterum cum peccatum subiectivum a morali aestimatione hominis pendeat, neque multi sint, qui id attendant, confessarius quoad praeteritam vitam poenitentis non debet sollicitus esse in deprehendendis illis peccatis, neque quoad futuram vitam in docenda hac determinata obligatione: sollicitus autem multum esse debet, ut — peccati novi per omissionem committendi mentione quidem non facta — aliunde stimulos adiciat poenitenti, ut quam primum post graves lapsus saltem per perfectam contritionem aut etiam data occasione per confessionem veniam quaerat. Tristis enim experientia docet, post primum lapsum, nisi citissime reparetur, innumeros lapsus sequi consuevisse.

377 IV. De contritionis efficacia. 1. Quamquam contritio caritate perfecta hominem iustificat, antequam sacramentum poenitentiae (vel baptismi) resuscipiat, ut *Trid.* docet l. c., tamen idem Concilium eodem loco docet «reconciliationem ipsi contritioni sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam».

Votum vero sacramenti 1) non necessario continet propositum illud quam primum suscipiendi, 2) neque necesse est votum seu desiderium explicite concipi, ut ex doctrina theologorum et Ecclesiae satis certum est. Sufficit igitur illud votum sacramenti, quod *eo ipso existit*, quod aliquis actum perfectae contritionis seu caritatis elicit. — Ceterum quomodo id explicandum sit, quod dicitur reconciliationem cum Deo *voto sacramenti* adscribendam esse, sume ex *Lugo*, De Euchar. disp. 3, n. 24 sqq. Vide etiam supra de *sacram. baptismi* n. 78.

378 2. In remissione peccatorum venialium illam relationem ad sacramentum seu sacramenti votum non esse necessarium ex eo evidens est, quod peccata venialia non indigent secundum divinam institutionem remissione vi sacramenti quaerenda, quia non solum sacramentali absolutione, sed docente *Trid. Conc.* (sess. 14, c. 5) «multis aliis remediis expiari possunt». Quare eorum reatus culpa 1) certo deletur contritione perfecta, quae et quatenus etiam ad venialia peccata sese porrigit; 2) etiam extra sacramentum perfecta contritio non videtur requiri, sed sufficere videtur imperfectior dolor, qui ad attritionem pertinet; 3) attamen non quamlibet attritionem, etsi afficiat peccata venialia, ad quaelibet venialia peccata extra sacramentum remittenda sufficere dixerim — aliter enim numquam per sacramentalem absolutionem primo deleterentur, nisi in eo, qui simul mortalia peccata accusanda haberet: quod vix probabile videtur.

Quare non sine gravi fundamento *Lugo* (disp. 9, n. 32 33) ita opinatur: «Ut per solum actum attritionis peccatum veniale quoad culpam tollatur, Deus non exigit eandem dispositionem pro omnibus venialibus, sed pro gravioribus perfectiorem attritionem, pro levioribus minus perfectam . . . Qualis autem et quanta dispositio exigatur a Deo ad remissionem singulorum venialium, nos scire non possumus. . . . Fateamur non semper remitti peccata venialia quacumque attritione, nisi per fervorem vel alia pia opera ad

iuvetur.» Igitur ut extra sacramentum attritio peccata venialia remittat, videtur exigi pro eorum maiore minoreve gravitate aut certus attritionis fervor aut aliorum piorum operum adiumentum. Quodsi verum est, facile intelligitur, quomodo *alia nulla remedia* sint, quibus peccata venialia remittantur. Immo opinari licet, quotiescumque per augmentum gratiae quomodo-cumque causatum Deus animam iustam ad novum amplexum et osculum pacis in Spiritu Sancto admittat, toties aliquid venialis culpa, cuius affectum homo deposuerit, deleri, ut sic magis magisque sine ruga et macula coram Deo appareat.

V. De intentione in dolore seu de eius coniunctione cum sacramento ³⁷⁹ necessaria. 1. Secundum doctrinam n° 351—353 actus poenitentis non solum eius dispositio interna sunt, sed etiam materia «ex qua» sacramenti. Quae si vera est, ad sacramentum poenitentiae non solum ea intentio poenitentis requiritur, qua susceptio fiat voluntaria, sed etiam ille actus, *quo dolorem voluntarie dirigat ad sacramentum*. Quoniam autem re vera illa opinio probabilis saltem, immo communior est, practice eiusmodi directio ex parte poenitentis — saltem ante factum — prorsus est procuranda.

Igitur 1) dolor, qui conceptus quidem est de peccatis, sed nullam relationem ad sacramentalem absolutionem recipiendam habuit aut habet, *dubium* efficit valorem absolutionis.

2) Neque tamen id necessario requirendum est, ut ex voluntate confitendi prius habita poenitens dolorem eliciat; sed sufficit, ut a) aut hoc ipsum egerit (qui modus utique plane communis est); aut b) ut dolore concepto ad confessionem faciendam moveatur et dolorem adhuc aliquo modo perseverantem et coexistentem cum confessione re ipsa coniungat; aut c) ut tempore intermedio inter confessionem peractam et absolutionem dandam dolorem eliciat — id quod per se periculosum est, quia facile accidere potest ut absolutio pronuntietur, antequam verus dolor conceptus sit¹.

¹ Totius igitur nodus quaestionis in eo est, ut explicetur, non *utrum* aliqua ordinatio doloris ad sacramentum recipiendum requiratur, sed *quaenam* ordinatio dicenda sit necessaria. Nam neque omnem eiusmodi ordinationem excludi vel negligi posse cum probabilitate defenditur, neque omnimodam ordinationem vel intentionem sacramenti prae-habitam requirere, utpote quod etiam sine ratione postularetur, veritati et prudentiae consentaneum est.

Aliquam igitur ordinationem doloris ad sacramentum dixi necessariam videri. Nam dolor non est tantum dispositio ad iustificationem in sacramento poenitentiae recipiendam, sed est etiam huius sacramenti quasi partialis materia. Ex qua catholica doctrina in Tridentino tradita immerito tamen concluditur ipsam doloris excitationem sive dolorem *in fieri*, ut aiunt, constituere materiam proximam sacramenti, cum potius dicendum sit dolorem *excitatum* sive «*in facto esse*» constituere sacramenti materiam eamque non in se et per se proximam, sed illam proximam evadere per confessionem et in coniunctione cum illa. Dolor enim confessionem quasi informare seu accusationem dolorosam et reconciliationi cum Deo ineundae aptam reddere debet. Cum primum igitur dolor ad confessionem aliquo modo coexistens refertur, habetur dolor qui proxime materiam sacramenti constituit, neque necesse est, ut iam ante dolorem excitandum confitendi voluntas hominem occupaverit. Simili fere modo aqua est materia baptismi; at inde non efficitur aquam debere ex intentione sacramenti esse praeparatam. Sufficit omnino eam existentem adhibere et hoc modo ad sacramentum ordinare. Posse autem etiam eum dolorem, qui non *ex praevia* sacramenti suscipiendi voluntate conceptus est, adhuc aliquo modo existere, ita ut *dolor perseverans* ad sacramentum ordinetur: non est, cur dubium videatur. Qui enim. e. g. dolore permotus confitendi occasionem quaerit aut ea oblata utitur, certe dolorem de peccatis non deposuit, sed in illo perseverat, etsi

380 2. Dolorem vero, dum ex desiderio reconciliationis cum Deo ortus sit, aut ad quaerendam confessionem fugamque peccati eiusque occasionum efficaciter hominem promoverit illique voluntati coëxstiterit, posse per unum

neque tunc huius doloris actualis reflexam conscientiam, neque postea certam illius memoriam habet. Quare sine sufficienti ratione *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 687 pro necessitate doloris ex intentione confessionis eliciendi dimicans «alias, ait, non est actio sacramentalis, sicut ablutio facta sine intentione baptizandi, quamvis immediate post referretur ad baptismum et adderetur forma, non esset actio sacramentalis . . . et si ordinandus poneret contactum materiarum sine intentione sacramenti, non ordinaretur valide». Nam ut omittam illam dissimilitudinem nostrae quaestionis, quod, ut supra dixi, dolor non est in se et per se proxima materia sacramenti, ut ablutio et traditio instrumentorum est baptismi et ordinis proxima materia: certe si quis ex alia prorsus intentione instrumenta tangere coepisset et *tangere pergens* intentionem recipiendi ordinem haberet, nemo diceret tali tactu sacramentum valide conferri propterea non posse, quia actio tangendi non suscepta est ex intentione sacramenti; nam sufficit eam cum vel ex illa intentione continuatam esse. Ergo idem dic de dolore quoad sacramentum poenitentiae. Concludamus ergo: eum dolorem sufficere, qui cum voluntate sacramenti aliquo modo coexistat. Ceteroquin alia quoque animadversione patebit, ea, quae ab adversariis postulari possunt, adesse in omni dolore, ex quo homo postea ad recipiendum sacramentum procedit, modo ne — id quod nulla ratio suadet — hanc intentionem expressam et reflexam requirant. Nam praeterquam quod *continuatus* ille dolor et aliquo modo usque ad confessionem *perseverans* tum ex vel cum confessionis intentione fiat, hanc intentionem videmus ab initio, quando actus elici coeptus est, modo conditiones a *Trid. sess. 14, c. 4* recensitas habeat, ex ipsis illis conditionibus colligere posse. Nam considerate Patres Tridentini attritionem, si cum spe veniae et voto praestandi reliqua coniuncta sit, esse praeparationem sive dispositionem ad iustificationem in sacramento recipiendam dixerunt. Spes enim illa veniae, ne temeraria sit, non in sola attritione fundatur, quippe quam per se insufficientem esse ad remissionem peccatorum accipiendam non ignoretur, sed necessario includit voluntatem id addendi, quo attritio *compleri debet*. Compleri autem ex divina institutione debet sacramento poenitentiae. Quilibet ergo, qui attritionem cum spe veniae concipit atque necessitatem eam per sacramentum complendi plane novit, eo ipso implicite voluntatem habet adhibendi sacramentum poenitentiae, quo omnia, quae ad remissionem necessaria sunt, compleantur atque iustificatio recipiatur. Sicut igitur ille, qui statuit accedere ad sacramentum poenitentiae, de spe veniae actualiter concepta sollicitus esse non debet, ut sq. *paragr.* dicitur — etsi optimum est etiam illum actum cum maiore mora et reflexione elicere —: ita e contrario, qui spem veniae elicit, vix dubitare potest de ea voluntate seu intentione sacramenti, quae in vel cum dolore requiritur.

Necessaria igitur doloris ad sacramentum ordinatio atque confessionis cum dolore necessaria unio adest in sequentibus:

1. si quis post peccatorum suorum enarrationem ante absolutionem dolorem elicit vel a confessario ad contritionem perducitur. (Attende tamen dolorem eo usque differre propter periculum in tam brevi tempore deficiendi postea in dolore ex se non licere.) Quamquam enim sola illa enarratio peccatorum dolorosa (prout esse debet) dici nequit, tamen de valore sacramenti dubitandum non est. Nam si post confessionem ante absolutionem verus dolor sequitur, ipsa absolutionis humilis expectatio accusationem priorem quasi resumit atque perficit, immo fit ipsa accusatio dolorosa externe manifestata, quae proxime sit materia sacramenti.

2. Si quis ex proposito confitendi se disponit et excussa conscientia dolorem elicit —; qui modus communior et planior est et esse debet.

3. Si quis occasione aliqua ad veram peccatorum detestationem et dolorem et ad efficacem reconciliationis cum Deo perficiendae desiderium movetur atque propterea voluntatem confitendi concipit vel confessionem facit.

Quodsi dolor neque ex voluntate confitendi ortus est, neque ad propositum confitendi hominem permovet: dubitari potest, num actus a confessione adeo separatus cum

alterumve diem perseverare, ita ut pro absolutione sufficiat, *S^o Alph.* dubium non est (Homo ap. tract. 16, n. 20): secus vero, si quis ex mera devotione aut ob implendum votum similemque causam confiteretur.

3. Ceterum practice insistendum est in eo, ut fideles assuescant in ipsa immediata praeparatione ad confessionem iustum tempus in considerandis motivis ad dolorem excitantibus, in eoque ferventer concipiendo impendere: quia ab ea ipsa praeparatione maior fructus sacramentalis absolutionis dependet.

E contrario autem, post factum ob defectum necessariae connexionis doloris cum confessione, modo de dolore habito constet, non est imponendum onus confessionis iterandae, tum ob contrariam opinionem de materia sacramenti, tum maxime quia vix accidit, ut dolor antea utcumque elicitus, cum quis postea confiteri vult, non aliquo modo renovetur atque cum confessione eiusve intentione satis coëxistat. Solummodo si de periculo mortis agitur seu de periculo, ne poenitens ante absolutionem iterum susceptam moriatur: securiora, quantum fieri potest, sectanda sunt, siquidem in illa necessitate leviora etiam dubia attendere, ne ullum aeternae salutis periculum remaneat, prudentiae est.

4. Dolorem non amplius perseverare, sed necessario denuo concipiendam esse, si intercesserit novum peccatum mortale, evidens est. At non ita certe solvitur quaestio circa dolorem de venialibus peccatis, utrum scil. dolor universali motivo circa venialia peccata conceptus revocetur per quodlibet peccatum veniale, an possit perseverare. Quodsi primum affirmatur, non raro scrupuli excitari possunt, nisi dolor immediate ante confessionem renovetur. At quamquam id est optimum, tamen necessarium non est, si peccatum novum certo levius est, quam ea, quae poenitens, cum dolorem eliceret, confiteri intendit. Cf. *Tamburini*, Meth. conf. l. 1, c. 3, § 4.

5. Alia causa discutienda restat, quae cum ea, quam modo n. 2 tetigi, cohaeret, vid. num dolor semel elicitus isque universalis, qui sese extendebat ad peccata tum memoriae obversantia, tum oblivioni tradita, etiam sufficiat ad absolutionem denuo recipiendam, dolore non renovato.

Si latius quaestionis sensus sumitur, quaeri potest, *utrum unus idemque doloris actus pro pluribus absolutionibus sacramentalibus sufficiat, necne.*

R. 1. Auctores non pauci indiscriminatim id affirmant, sive secunda vel tertia vice alia quoque, sive eadem tantum peccata confessus fueris, ita ut de iisdem peccatis aliquis pluries absolvi possit, dolore neque renovato neque revocato, sed habitualiter et virtualiter permanente. — Verum, si hoc ita intelligunt, quasi post hebdomades et menses iterata fieri possit absolutio, id sane valde dubium est: 1) quia illa virtualis perseverantia doloris, quae requiritur, non de sola habituali animi dispositione intelligi debet, sed de ea virtuali persistentia, quae conectat dolorem intentionaliter cum absolutione (cf. *Tamb.* l. c. c. 2, § 5); 2) quia gravis ratio contra hanc opinionem ex eo petitur, quod totum iudicium sacramentale finitum atque perfectum sit; ergo ut novum incohetur, non solum nova accusatio, sed etiam nova peccatorum detestatio prorsus requiri videtur (ita *Henriquez*, *Vasquez*

illa in materiam sacramenti coalescat. Cum tali igitur probabili defectu voluntarie petere absolutionem non licet. Attamen practice de hoc defectu vix ita constabit, ut postea confessio iniungatur iteranda, nisi forte aliae rationes accedant, cur necessarium sit, ut poenitentis saluti per novam aliqualem confessionem et absolutionem securius provideatur.

in III S. Th. q. 92, a. 3, dub. 5, n. 10; *Bonacina*, De Poenit. disp. 5, q. 4, punct. 4, n. 1: ubi complures alios scriptores invenies allegatos).

R. 2. Si vero poenitens post absolutionem receptam recordatur peccati ex oblivione omissi, idque nunc confessario declarat: non erit necessaria doloris renovatio, si modo dolor antea conceptus sese extenderit ad omnia peccata, etiam forte memoriae non occurrentia. Nam in hoc casu iudicium nondum obiective completum erat. Dolor et intentio implicita recipiendi absolutionem fuerat circa omnia peccata sive accusata, sive inculpabiliter omissa: et sicut renovatio doloris nullatenus necessaria fuisset, si poenitens peccati illius post dolorem universalem habitum tandem recordatus fuisset et immediate ante absolutionem primo datam declarasset, ita neque nunc necessaria est; nam perinde est aut plures particulares absolutiones aut unam generalem et omnia peccata respicientem accipere. Quamquam igitur conveniat et consultum sit, in tali casu breviter renovare dolorem, id quod facillime fit et certo auget gratiam vi secundae absolutionis recipiendam: — tamen ad valorem et essentiam secundae absolutionis non requiritur. Vide *Baller.* notam ad *Gury* II, n. 448.

NB. Quamquam aliquot scriptores, levioere ratione innixi, contradicunt atque semper doloris actum repeti omnino volunt, eorum opinio tamen obligationem securiora eligendi inducere nequit, cum poenitens semper supponatur iam satis certo iustificatus esse; ut autem iuri divino, quod omnium peccatorum directam absolutionem postulat, satisfactum esse censeatur, sufficit illi satisfieri secundum sententiam solida ratione fundatam, etsi ab aliquibus leviter impugnatum.

§ 2.

De dotibus contritionis.

383 De dotibus contritionis acturi contritionem generice sumimus, prout et perfectam contritionem et attritionem sub se continet: nam proprietates, quae requiruntur, ut homo vi contritionis sive perfectae extra sacramentum, sive imperfectae cum sacramento veniam peccatorum consequatur, communes sunt. Revocantur doctrina in omnes fere catechismos recepta ad quatuor.

I. Contritio debet esse interna et *vera*, eaque *formalis*; ergo non sufficit contritio vel attritio existimata. Neque sufficit dolor in altero actu fortasse implicite contentus: ita ut, si possibile sit, aliquem solum caritatis actum elicere atque, illo solo elicitio, peccata sua accusare, is iustificetur quidem vi caritatis, absolutionem tamen valide accipere non possit.

II. Contritio debet esse *appretiative summa*, ita ut poenitens peccatum supra omnia alia mala detestetur atque *absolute* sub quavis hypothese paratus sit non amplius peccare. Dummodo vero homo *absolute* sese avertat a peccato, comparatio cum aliis malis expresse fieri non debet, immo id imprudentissimum et periculosum est atque aptum ad extinguendum dolorem et propositum antea rite conceptum. — Quare plerumque eiusmodi comparationes, si menti sese obtrudunt, potius positiva fuga excludendae sunt et generali illa voluntate superandae cogitando: gratia divina suo tempore mihi aderit, cum illa statuo absolute non peccare.

III. Contritio debet esse *supernaturalis*, i. e. tum ope supernaturalis auxilii divini, tum ex motivo supernaturali fide noto a poenitente concepta. Posterius elementum potioris momenti est, cum, homine faciente quod suum est, Deus in supernaturali ope ferenda non sit defuturus.

IV. Contritio *universalis* esse debet, si de peccatis *mortalibus* agitur, ita ut aut singularibus motivis singula et omnia peccata commissa aut uno motivo universali omnia peccata sive nota sive ignota comprehendantur.

Uberior explicatio. I. De dolore vero et formali. 1. Antiquitus plures ³⁹⁴ scriptores in oppositione ad contritionem omnem illum dolorem vocaverunt attritionem, qui utcumque a perfecta contritione deficeret sive propter motivum inferius, sive propter defectum firmi propositi et voluntatis, sive propter defectum detestationis super omnia.

Aliqui dein putaverunt pro absolutione sacramentali requiri per se contritionem; per accidens autem sufficere contritionem existimatam eo sensu, ut 1) poenitens debeat conari et probabiliter iudicare se pervenisse ad praeparationem necessariam, 2) sufficiat vero haec *putativa* contritio, *utcumque* tandem a vera ratione contritionis dolor re ipsa deficiat. Ita etiam *Vega*, Trid. decreti de iustif. expositio l. 13, c. 34.

At utrumque falsum est. Nam 1) non sufficit, si attritio eo defectu laborat, ut sit velleitas tantum vel non detestatio super omnia; neque eam iam genuinam attritionem vocamus; 2) sufficit vero, ut homo etiam sciens in attritione haereat, modo quatuor illae dotes enumeratae adsint, utcumque motivum doloris super omnia firmi caritate inferius sit. Cf. *Busenb.* tract. IV, c. 1, dub. 2, resolv. 1 et 2.

2. *Formalem* dolorem requiri, ut *vi sacramenti* remittantur peccata, est communis et prorsus tenenda sententia: *Lacr.* l. 6, p. 2, n. 666. Contrariam opinionem *Suarez*, De poenit. disp. 20, s. 1, n. 2 vocat temerariam, *Vasquez*, In III S. Th. q. 86, a. 2, dub. 4, n. 1 et q. 92, a. 1, dub. 1, n. 2 erroneam. Quare ne id quidem teneri potest, quod aliqui habuerunt pro probabili, et quod *Tambur.* (Meth. conf. l. 1, c. 3, n. 1) in confessione venialium tantum admittit, sufficere contritionem virtuales in amore aut in proposito formali inclusam (si tamen virtualis seu implicita manere potest). Quod autem hanc opinionem tribuant *Vega* et *Victoria*, praeclaris illis theologis, id, nisi sumatur in sensu de aestimata contritione, videtur ex errore factum. Nam ex eorum dictis id unum colligitur, peccatorem per actum perfectae caritatis etiam sine formali poenitentia iustificatum iri — quae est communis et plane certa sententia — at eum etiam tum ad actum poenitentiae teneri. (*Vega* l. c. l. 13, c. 20 sqq; de *Victoria* certus reddi non potui.)

Ceterum notatu digna sunt verba *Reuter*, Theol. mor. IV, n. 247: «Quamquam qui *memor peccatorum* elicit actum perfectae caritatis, angui nullatenus debet de defectu doloris formalis. Est enim moraliter impossibile, ut *memor peccatorum* amet Deum super omnia, quin sua peccata detestetur... Et idem est de proposito de vitandis amore Dei peccatis; neque enim hoc sine formali dolore esse moraliter potest.» Idem autem videtur dicendum esse de quocumque proposito efficaci ex peccati odio propter supernaturalis motivum oriundo. Etsi enim odium non dicat ex se formaliter detestatio-

nem et dolorem *praeteriti* peccati, attamen moraliter necessario illam etiam producit in eo, qui se peccasse recordatur. (Cf. etiam *Vasquez*, In III S. Th. q. 86, a. 2, dub. 4, n. 3 sqq.)

385 II. De dolore appetitiae summo. 1. Adverte, non dici *intensive* summum. Scil. intensio actus eius substantiam non mutat, et quamquam quo intensior, eo melior est, tamen certa aliqua intensitas requiri nequit, nisi omnia in dubium vocare et perpetuos scrupulos ciere velis, neque illa intensitas ullo argumento ut necessaria probatur. — Immo id quoque fidelibus sciendum est, dolorem intensiorem et magis sensibilem, qui sentiatur propter temporalia damna, amicorum et cognatorum mortem, nullatenus impedire, quominus dolor appetitiae maior de peccato concipiatur: cuius rei certum argumentum est, quando homo ita sese disponit, ut, si per peccatum posset, tamen damno illi temporali remedium afferre nollet.

2. Est difficultas a theologis proposita: attritionem ex metu gehennae conceptam non videri esse super omnia, cum poenam plus quam peccatum detestetur.

Ad hanc difficultatem et intelligendam et solvendam notandum est esse duplicem timorem poenarum, unum serviliter servilem, alterum simpliciter servilem (distinguitur ab illo timor *filialis*, qui ad caritatem pertinet). Timor serviliter servilis poenam timet, peccatum nullo modo, sed relinquit in homine affectum praesentem ad peccatum, cum ita dispositus sit, ut peccare velit atque peccaret, si poena non esset: ille affectus ipse peccaminosus est, et non tantum poenam plus timet quam peccatum, sed peccatum potius amat quam timet. — Timor simpliciter servilis propter poenam peccatum timet et detestatur eiusque affectum excludit; qui timor bonus est, et si reliquae conditiones adsunt, ad iustificationem in sacramento accipiendam proxime disponit, ut *Trid. sess. 14* docet. Si ergo aliquis dicit hanc attritionem plus seu potius timere poenam quam peccatum, respondendum est distinctione: Si illud *potius* (nam illud *plus* nullatenus recte dicitur) indicet rationem causalitatis, id concedo, siquidem *tota* ratio motiva detestandi peccati est; si illud *potius* indicat rationem praelectionis, id omnino negandum est. Nam qui propter poenam peccatum odit et fugit, non eligit prae peccati fuga fugam poenae, seu non vult *peccando* poenam effugere, sed *non-peccando* poenam effugere vult; neque unquam poena et peccatum erunt obiecta, inter quae electio facienda sit: quare ut homo peccatum absolute et in omni casu vitet, necesse non est fugiat peccatum *supra* poenam gehennae, sed *eadem fuga cum* gehenna, at supra omnia mala, quorum perpessio ad vitandum peccatum possibilis fieri valeat.

Quare id concedendum est, attritionem ex metu gehennae *satis* quidem, etsi *non perfecte* super omnia peccatum detestari: hoc fit per contritionem perfectam, quae id in peccato considerat et super omnia detestatur, quod vere summam rationem mali in peccato habet, scil. oppositionem ad Deum eiusque beneplacitum, seu quod peccatum aliquo modo malum Dei sit.

3. Sicut nulla certa actus intensitas in contritione requiritur, ita neque certa temporis diuturnitas, cum uno momento sive attritio sive contritio concipi possit; at practice fideles in eliciendo dolore ante confessionem aliquod tempus insumere tenentur, neque consueta formula superficie tenus recitanda contenti esse debent: secus aut nullus aut valde debilis dolor concipitur.

III. De doloris supernaturalitate. I. Genesim doloris, qui ad iusti-³⁸⁶ ficationem praeparat, describit Trid. sess. 6, c. 6: et quamquam non omnes et singuli actus, qui ibi enumerantur, formaliter adesse debent, tamen quodlibet motivum, quo moveri possimus ad dolendum de peccatis, ut oportet ad salutem, ex fide concipi debet.

Unde etiam fere solvitur quaestio, quam theologi aliqui scrupulosius movent, utrum ante sacramentum poenitentiae *actus fidei et spei* explicite concipi oporteat, an satis sit implicite.

Ut enim ab actu fidei ordiamur, si exigas, ut poenitens *ante seu praeter doloris actum* concipere debuerit expresse et reflexe actum fidei cum sua ratione motiva seu obiecto formali, id sine causa requiras, nisi ab eo, qui contra fidem peccans fidem amiserit: at si assensum in aliquam veritatem *ut fide notam* ab habitu fidei oriundum intelligas, ille sine dubio requiritur, cum secus impossibile sit ex supernaturali motivo dolorem concipere.

Quare sine dubio formalis actus fidei et explicitus requiritur, sed ille etiam sine dubio adest seu adfuit, si modo de dolore necessario constiterit.

Rectissime igitur *S. Alph.* VI 439 secundum *Lugo* et *Escobar* diversas theologorum opiniones, si sane intelligantur, conciliari posse dicit, cum homo formaliter quidem credere debeat, sed non reflexe et ex *distincta* motivorum fidei apprehensione. Similiter de spe. Dicit enim: «Cum quis accedit ad confessionem vere poenitens, necessario elicit explicite (non iam reflexe, sed exercite) actus fidei et spei; cum enim accedit ad recipiendam remissionem suorum peccatorum, procul dubio explicite etiam credit . . . et explicite sperat per sacramentum Deum remissurum sibi peccata propter merita Christi.» Haec utique valent de homine fideli, qui de rebus ad salutem necessariis instructus sit. Cf. *Reuter* II, n. 36 et IV, n. 247. Recole, quae de *sacram. in genere* supra n. 69 dixi.

2. Multa autem et diversa motiva doloris a fide nobis submini-³⁸⁷ strantur, quae tamen, nisi habeas caritatem, ad metum poenarum et ad odium turpitudinis peccati revocantur. Haec enim turpitude multiplex est, cum et generales illas malitias, quas I, n. 324 sqq de peccatis agens memoravi, et specialem singulis peccatis propriam malitiam et oppositionem ad proprias virtutes complectatur. Adde passionem Christi (quam ad motivum caritatis referre licet) et foeditatem animae, quae per privationem gratiae sanctificantis etc. incurritur. Haec omnia motiva *aeterna* vocari licet: immo non immerito ipsas poenas purgatorii motivis aeternis adnumeramus, cum illae poenae hanc vitam eiusque mala transcendunt et tum locum habeant, quando humana anima iam a vita temporali ad vitam aeternitatis translata est. Sufficere autem quodlibet horum motivorum ad attritionem rite concipiendam certum est, neque necessarium est tale motivum concipere, quod fide nobis *primo* revelatum sit — sunt enim multa, quae *et fide et ratione* tenemus — dummodo ne per solam rationem, sed per fidem re ipsa menti

obversetur. At si quando ex motivo *particulari* (scil. ex particulari alicuius peccati foeditate, quamquam ut fide nota) dolor concipitur, praestat aliquod motivum universale sive timoris sive odii illius foeditatis, quae in *omni* peccato (mortali) est, adiungere, ne forte propter peccatum aliud latens e memoria elapsum dolor insufficientis reddatur vel dubius.

388 3. *Supernaturalis* quidem dolor etiam esse potest, qui ex consideratione poenarum huius vitae, ut a Deo inflictarum, oritur, non tamen ita certo *absolutus*. Nam revera non sola ratione, sed fide etiam docemur Deum res ita ordinasse, ut ex peccato diversa mala sequerentur, eumque consuevisse propter peccata tum privata tum communia mala et flagella in homines immittere. Suntne igitur haec mala sufficiens motivum attritionis, quae cum sacramento veniam peccatorum consequatur? Sunt qui negent, sunt qui affirmant. Sed etiam ex magno numero eorum, qui pro affirmante sententia afferuntur, si recte eorum doctrina inspicitur, minime omnes simpliciter affirmant. Unus *Suarez* sufficiat. Eius doctrina colligitur ex disp. 20, sect. 2, n. 10 et disp. 5, sect. 2, n. 15. Priore loco ita dicit: «Hinc ulterius colligo huiusmodi attritionem debere esse ex aliquo motivo divino. et supernaturali. Et imprimis, quod non sufficiat motivum temporale et humanum, satis colligitur ex Conc. Trid. . . . Deinde est aperta ratio, quia tale motivum revera *non avertit voluntatem ab affectu peccati*. . . . Quod autem hoc motivum debeat esse supernaturale, probandum est ex generali principio horum actuum supernaturalium. . . .» — Altero loco (disp. 5) haec habentur: «*Vega* l. 12 in Tridentinum c. 14 concedit detestationem ob metum aliarum poenarum [praeter gehennam] esse attritionem [scil. sufficientem]. . . . Quae sententia vera erit, si intelligamus illum timorem non esse mere humanum et naturalem, sed divinum et supernaturalem. Itaque, quamvis poenae temporales sint, si tamen considerentur *ut inflictae a Deo et ut nobis indicant iram eius et quodammodo incohant divinum supplicium nisi emendemur*: sub ea ratione possunt movere ad supernaturalem attritionem, quae optime reducitur ad illam, quae est ex metu gehennae; sicut sperare a Deo bona temporalia sub aliqua habitudine ad vitam aeternam, seu ad specialem vel supernaturalem Dei providentiam, ad virtutem spei pertinet.»

Cui doctrinae subscribendum esse censeo. At facile patet eum, qui *ita* poenas temporales consideret, non in illis solis haerere, sed ab illis occasionem sumere, ut transeat ad considerandam divinam iustitiam, quae in gravioribus et aeternis poenis infligendis compleatur; quae consideratio generat — ut *Lugo*, De poenit. disp. 5, n. 141 suam sententiam exponit — timorem «Dei potentis infligere illas *et alias* poenas». Quodsi quis ad *eam* considerationem transit, sine dubio moveri potest ad voluntatem absolutam super omnia vitandorum peccatorum, quae tantam castigationem facile omnia alia mala cum peccatorum fuga forte coniuncta superantem mereantur; aut etiam ex poena ut a Deo infligenda colligit peccati indignitatem, quod a Deo utcumque puniri mereatur, etiam illa temporali poena huius vitae: quae punibilitas — ut hac voce utar — vere altiore mali rationem habet quam poena ipsa, et propterea super omnia mala physica odio haberi potest¹.

¹ Ita etiam videtur intelligi posse, quod *Lugo* in Resp. moral. l. 1, dub. 29 dicit de poena temporali, ex qua unum peccatum *veniale* prae aliarum specierum peccatis sufficienti attritione detestari aliquando possimus: de quo cf. paragr. sq. Nam si latiore sensu *etiam solam poenam huius vitae* sufficiens motivum detestationis peccati *hoc loco* dicere vult, praeferendum omnino est, quod priore loco dixerat, et quod *Suarez* bene exposuit.

Sed si quis in solis malis temporalibus, quae re ipsa pro peccatis in-³⁸⁹ ficta sint vel in hac vita infligantur, haeret, non videtur hisce solis moveri posse ad firmam voluntatem super omnia et prae omnibus aliis malis peccatum vitandi; possibile enim est, ut cum peccati fuga maiora mala huius vitae coniuncta sint, quam quae nunc ut sequelas peccati timet. Porro impossibile est, ut fuga minoris mali efficaciter hominem determinet ad ferenda mala maiora. Nihilominus dolor et propositum, ut pro iustificatione consequenda sufficiat, ita esse debet, ut implicate et in radice hominem determinet ad ferenda potius omnia mala huius vitae possibilis, quam ullum committat peccatum; et quamquam id explicite cogitare non debet, *motivum* doloris et propositi tantum esse debet, ut, *si* motivum illud in animo servetur, ad omnia potius mala ferenda exstimulet et stimulare possit.

Quare solum cum limitatione a *Suarez* et aliis scriptoribus addita mala huius vitae motivum doloris sufficiens subministrant. Utilissimum tamen esse potest, ab illo motivo ut magis sensibili incipere, cum confessarius poenitentem peccatis deditum ad dolorem permovere studet, et ab illo ad altiora et securiora ascendere.

4. Ex iis, quae hic et pluries antea dicta sunt de sufficientia at-³⁹⁰ tritionis, iam patet sententiam eorum esse prorsus reiiciendam, qui ad dispositionem pro suscipiendo sacramento poenitentiae actum perfectae caritatis *postulent*. — Si enim de sola meliore dispositione quaeritur, aut quid optandum sit, et ad quid confessarius conari debeat poenitentem propellere, facile omnes consentiunt melius et consultius esse caritatem et contritionem perfectam adhibere. — Perfectam autem caritatem *exigi*, a doctrina Concilii Tridentini alienum esse (sess. 14, c. 4) censeo. Cf. *S. Alph.* VI 440 et sq.

Si igitur nihilominus Trid. sess. 6, c. 6 inter actus iustificationi praevious recenset etiam eum, quo homo «Deum diligere incipiat» — quod utique de omni iustificatione dicitur, quam homo dein per sacramenta sive baptismi, cuius Tridentinum specialem mentionem facit, sive poenitentiae consequatur —: illud dilectionis initium nequit esse perfectus actus caritatis, quo homo Deum propter se dilectum absolute super omnia ita prosequatur, ut ex hoc motivo efficaciter determinetur ad evitanda peccata et divinam amicitiam conservandam. Nam dummodo quocumque supernaturali motivo, etsi inferioris virtutis, ad id absolute determinetur, id sufficit.

Quid vero sit illud dilectionis initium, quod postulatur, complures theo-³⁹¹ logi hoc ad amorem spei referunt, quo homo Deum amet non tam Dei, quam sua causa. Spem enim requiri certissimum est ex ipso Trident. sess. 6, c. 6 et sess. 14, c. 4, cum eam demum attritionem ut dispositionem admittat, quae voluntatem peccandi excludat, *cum spe veniae*. Et vere, qui speret Dei veniam eiusque reconciliationem et in altera vita beatificam possessionem (ut homo sine dubio sperare debet, si vult peccatorum remissionem consequi), Deum amore concupiscentiae amat; immo qui velit deinceps vitam sanctam agere, atque iustitiam supernaturalem habere desideret, quod sola Dei ope se consecuturum esse scit et sperat, hanc sanctitatem et iustitiam et consequenter Deum «ut omnis iustitiae fontem», ut Trident. dicit, necessario amat. Haec igitur explicatio probabilis est, eaque ostendit in

omni supernaturali attritione, quae affectum peccati excludat et cum spe veniae coniungatur, aliquem Dei diligendi actum contineri.

At cum vox «diligere» communius non illum concupiscentiae amorem, sed affectum, quo aliquis erga Deum in se moveatur, significet: etiam eiusmodi affectum in poenitentis dispositione quaerendum esse probabile est. Et sane talem affectum, qui ad speciem caritatis quidem pertineat, sed actus perfectus non sit, vid. non efficax in Deum ut in se dilectum absoluta et super omnia firma prosecutio atque voluntas, sed huius voluntatis *incohatio* et in Deo complacentia, talem affectum dico existere posse nemo dubitare potest. Neque magis potest negari eiusmodi affectionem erga Deum morali et psychologica quadam necessitate sequi ex aliis actibus, qui ad debitam attritionem necessarii sunt. Qui enim a Deo veniam speret, qui cum Deo amicitiam inire desideret: quomodo ab eius animo omnis affectio erga Deum ipsum in se spectatum exulare possit? Illius autem affectus initium a Deo rationabiliter exigi posse inde efficitur, quod remissio peccatorum sit amicitiae Dei cum homine redintegratio; huius autem amicitiae status redintegratio, quae ab homine voluntarie quaeri et suscipi debeat, optime praeparatur per aliquem, quamvis incohatum tantum, amicitiae affectum. Ceterum quia ille affectus psychologica quadam necessitate cum aliis coniungitur, eum, quem constat veram attritionem habuisse, etiam hoc dilectionis initium habuisse constabit.

892 IV. De doloris universalitate. 1. Etsi dolor ad omnia peccata mortalia commissa extendi debet, non necessario supponit singulorum peccatorum considerationem, ita ut de singulis dolor concipiatur; *S. Alph.* VI 438. Hoc tum tantum requiritur, quando quis haeret in motivis solum particularibus, quae ex natura sua ad alia quaelibet mortalia peccata non extenduntur. Quare si quis ex motivo universali, quod practice numquam omittendum est, de omnibus peccatis suis saltem gravibus doluit, et postea adhuc aliquorum peccatorum recordatur, ea cum aliis confiteri eorumque absolutionem recipere potest, etsi novum dolorem non elicuerit. Ceterum cum nova aliorum peccatorum recordatione naturaliter doloris renovatio coniungitur, eumque denuo concipere pro perfectiore praeparatione optimum est, de necessitate vero non est.

2. In hoc observandum est discrimen inter universalitatem doloris et universalitatem propositi, quod haec ultima latius patet, i. e. peccata omnia gravia sive antea commissa sive numquam commissa debet comprehendere, dolor vero circa peccata commissa tantum potest versari.

393 3. In confessione peccatorum tantum *venialium* dolor non debet ex necessitate universalis esse; reliquas autem dotes habere debet. Ratio est, quia ex peccatis venialibus, quae divinam amicitiam non solvant, unum sine altero remitti potest: quare etiam praeparatio ad unius vel aliquorum peccatorum venialium remissionem recipiendam in rigore sufficere debet. Neque repugnat hominem efficaciter detestari unum veniale peccatum, maxime quod ceteris gravius est, reliqua non item. Cf. quae infra de proposito dicentur.

4. Ceterum poenitenti conandum est, ut omnium peccatorum venialium, quae accusat, etiam dolorem concipiat. At ea sine sufficienti

dolore confessario exponere non est peccatum, modo alia materia sufficiens cum vero dolore clavibus subiciatur, siquidem ab iis, quae sine sufficienti dolore accusantur, neque poenitens censetur absolutionem velle recipere, neque confessarius dare, atque aliae causae iustae adesse possunt, cur horum quoque peccatorum mentio fiat, ut maior humilitas, melior directio etc.

Et quamquam *Suarez*, De poenitent. disp. 20, sect. 6, n. 7 et *Lugo* disp. 14, n. 48 putant eum, qui indiscriminatim peccata de quibus non doleat cum reliquis confiteatur, defectum doloris certo cognitum non indicando *venialiter peccare*, eo quod materiam partialem ineptam cum materia apta misceat: alii tamen etiam hoc negant. *Mazzotta* tract. 6, q. 3, c. 1, § 2 versus finem dicit: «Ex praxi et sensu communi fidelium intelligitur poenitens in confessione venialium exercite dicere se dolere *de aliquibus* illorum et ab eis velle absolvi, reliqua vero confiteri ad sui humilitatem et confusionem vel ad manifestandam magis suam conscientiam, ut a confessario dirigatur, ut etiam manifestantur habitus pravi et inclinationes inordinatae, quae non sunt peccata. . . . Ex dictis infero, quod, si doleas solum de venialibus gravioribus, etsi in fine dicas: ‚De his et omnibus aliis meis peccatis doleo‘, neque mentiris, quia ex communi sensu aliud non vis significare, quam quod doleas de illis, a quibus vis *et potes* absolvi. . . . Ceterum si advertas te non dolere de aliquo veniali, melius tibi consulis omittingo eius confessionem» (vel, ut addere liceat, manifestando hunc doloris defectum).

§ 3.

De elemento dolore consequente seu de proposito.

Propositum non peccandi de cetero ad contritionem tamquam necessariam poenitentis dispositionem pertinere supra ex Trid. rettulimus. At quale esse debeat, paulo fusius explicandum est.

Conditiones, de quibus imprimis quaeritur, sunt: 1° quo sensu debeat esse propositum *universale*, 2do quo sensu *firmum* et *efficax*, 3^{io} debeatne esse explicitum et formale an sufficiat implicitum.

I. De propositi universalitate.

Propositum non peccandi de cetero, si de peccatis mortalibus agitur, debet esse omnino universale, ita ut homo quaelibet peccata mortalia, non solum ea quae hucusque commisit et nunc confitetur, vitare velit. Alioqui homo non vult deponere inimicitiam erga Deum, proinde reconciliatione cum Deo eiusque amicitia restauranda sermo esse nequit.

Aliter si agitur de peccatis venialibus: in quibus sicut dolor, ita etiam propositum restringi potest ad unum, neque extendi ad aliud, et nihilominus venia recipi potest unius peccati, quod homo detestatur et in posterum cavere vult, manente aliorum peccatorum reatu. — Quapropter in confessione peccatorum venialium:

1) Sufficit circa unum aliquod peccatum gravius dolorem et propositum concipere, etsi non extendatur ad omnia peccata minora eiusdem speciei.

2) Sufficit a fortiori circa certam aliquam speciem vel genus vel circa peccata certae virtuti contraria dolorem et propositum efficax concepisse, praecipue insistendo in iis, quae cum maiore consideratione et malitia patrata fuerint.

Videlicet motiva universalialia, peccatum offendere Deum, esse causam mortis Christi Domini etc., si *generica sua ratione* sumuntur, debent, si revera motiva detestandi peccata sunt, ad omnia ea detestanda movere, in quibus haec generica ratio invenitur. Quae cum reperiatur in *omnibus* peccatis tum gravibus tum levibus, omnia peccata tum gravia tum levia illo dolore debent comprehendi.

Verum haec motiva possunt *cum aliqua restrictione* moveri — id quod relate ad peccata venialia probe notandum est. Quo graviora enim sunt peccata, eo magis displicent Deo, Deum offendunt, mortem et dolorem Christo Domino causaverunt: quare possum *talem gradum* displicentiae divinae etc. pro motivo doloris sumere, ac proin peccata *talis gravitatis* detestari, atque eo ipso quidem peccata *eiusdem* gravitatis detestari debeo, non vero peccata leviora.

395 Dein motivum aliquo modo particulare movere potest ad detestandam hanc *specificam* peccati malitiam, etiam cum relatione ad Deum, nimirum *specialis illa turpitudinis*, quae est in violanda speciali aliqua lege divina, et in speciali *haec* inobedientia erga Deum. Quae detestatio non extenditur ad alias species peccatorum, imprimis non ad peccata leviora. De his egregie *Lugo*, Responsa moralia lib. 1, dub. 29¹.

¹ Iuvat afferre ipsa verba et ratiocinationem doctissimi auctoris:

«Sequitur, si dolor sit de uno peccato veniali propter talem gradum gravitatis, quo displicet Deo, vel Deum ita graviter offendit, non posse dolorem illum non extendi virtualiter ad alia venialia, *quae sunt aequae gravia*, cum in illis etiam reperiatur malitia et gravitas talis, quam formaliter odio habet poenitens in dolore de tali peccato particulari.

«Immo intra eandem speciem contingere posse, quod poenitens doleat de aliquo veniali propter peculiarem eius malitiam et gravitatem, quin doleat virtualiter de omnibus aliis venialibus eiusdem speciei, quae non habent talem gradum malitiae et gravitatis, sed leviora sunt intra eandem speciem, et dolor ille sufficienter disponere posset ad remissionem illius peccati venialis in sacramento poenitentiae, ut olim cum aliis dixi *De poenit.* disp. 14, n. 141.

«His suppositis, difficultas videtur solum restare, quando aliquis poenitens dolet v. g. de peccato veniali mendacii officiosi, an debeat virtualiter saltem dolere de peccatis aliis venialibus aliarum specierum, quae sint graviora vel saltem aequae gravia ac mendacium illud, de quo dolet, an vero possit habere dolorem de illo peccato mendacii sufficientem ad absolutionem sacramentalem, quin doleat virtualiter de peccatis venialibus aliarum specierum aequae gravibus vel gravioribus. Et quidem si vera esset sententia, quam rettuli *De poenit.* disp. 5, n. 142 affirmantem, esse sufficientem attritionem cum sacramento poenitentiae, qua sine ullo respectu explicito ad Deum dolemus de peccato propter oppositionem, quam habet cum regula rationis seu cum natura rationali: tunc consequenter dici deberet posse aliquem dolere de mendacio officioso propter oppositionem, quam habet cum veracitate et cum dictamine rationis prohibente mendacium, quin doleat de peccato veniali gulae vel furti, quamvis haec supponerentur graviora: quia nimirum haec peccata non habent oppositionem cum virtute veracitatis, sed cum temperantia vel iustitia, atque adeo amor veracitatis non inclinatur ad odium et detestationem gulae vel furti, sed mendacii. Quare posset haberi attritio de mendacio et propositum non mentiendi sufficiens ad sacramentum, absque dolore et proposito circa alia peccata graviora.

Quia tamen in eodem loco diximus, attritionem sufficientem cum sacramento debere habere semper aliquem respectum explicitum ad Deum, vel tamquam ad punitorem pec-

3) Sufficit per se a fortiori concepisse dolorem et propositum circa omnia peccata plene deliberata, cum maioris malitiae sint, modo tamen in tam generali dolore et proposito firma et efficax voluntas inveniatur: atque circa peccata semideliberata seu subreptitia sufficit pro proposito concipere seriam voluntatem maioris diligentiae in eis evitandis adhibendae. — Ceterum ne tam generalis voluntas nimis langueat, practice omnino suadendum est, ut ex illo genere omnium peccatorum certa species singillatim sumatur, circa quam cum maiore consideratione dolor et propositum exerceatur.

4) Passim etiam dicitur per se sufficere dolorem et propositum³⁹⁶ habere de *frequentia* peccatorum, ita ut poenitens firmiter statuatur talem frequentiam saltem diminuere: in quo tamen a laxiore praxi caveri debet.

Nimirum etsi hoc de quibuslibet peccatis, etiam plene deliberatis, dicatur et in rigore quidem defendi possit, practice id non ab omni periculo est immune. Quo *S. Alph.* in Praxi confessarii n. 71 permotus esse videtur, ut id efferret «non sufficere dolere de multitudine seu de numero excessivo talium culparum, quin dolor habeatur de aliqua in particulari»; attamen in Theol. mor. VI 449 opinionem negantium et affirmantium sufficientiam talis doloris et propositi concilians dixerat: «Cum impossibile sit dolere de multitudine et non dolere saltem de illis posterioribus culpis, per quas constituitur multitudo, quia circumstantia haec *excessus* abstrahi non potest ab ipsis culpis: tunc enim in obliquo saltem doleres de culpis (particularibus) et in recto et principaliter de excessu»: qui utique speciale et maiorem turpitudinem et ingratitudinem erga Deum continet. Comprobat

atorum, si sit ex timore poenae, vel tamquam ad offensum, si sit ex motivo (specialis virtutis) poenitentiae, vel tamquam ad Superiorem, si sit ex motivo oboedientiae, vel tamquam ad excellentem, si sit ex motivo religionis, et sic de aliis virtutibus: ideo oportet nunc explicare, an, supposita illa nostra sententia, possit adhuc concipi dolor de uno peccato veniali, quin sit dolor virtualis de aliis gravioribus vel aequè gravibus aliarum specierum.

•Respondi itaque ad hoc quaesitum: posse id contingere, quoties motivum formale detestationis est diversum, prout aliquando esse potest. Fateor quidem non posse facile id contingere, quando dolor est ex motivo poenitentiae . . . cum non possimus odio habere offensam Dei, quia offensa est Dei, et simul velle etiam offensam Dei graviolem vel aequè gravem. Idem est, si ex odio vel metu poenae purgatorii doleamus efficaciter. . . .

•Potest tamen aliquando motivum detestationis esse diversum, ut, si doleas de irreverentia Dei [potius: erga Deum], quia opponitur cultui debito divinae excellentiae, quod est motivum religionis, non est necesse quod doleas etiam virtualiter de quolibet peccato veniali alterius speciei graviori vel aequè gravi, nisi in illo inveniatur etiam aequalis irreverentia opposita religioni. . . .»

Deinde idem praeclare exponit probabile videri idem fieri posse, si quis doleat de certa peccati specie, ut mendacii, non propter communem inoboedientiam in quolibet peccato contentam, sed propter *specialem* inoboedientiam, quatenus *haec* specialis lex divina violatur, seu potius propter oppositionem cum *speciali hac* lege divina, qua prohibemur, ne veracitatem laedamus; et sic de aliis similibus motivis.

Immo admittit id fieri posse propter speciales poenas temporales, quas Deus infligendas comminatus est certis quibusdam peccatorum speciebus, v. g. irreverentiae erga parentes. Verum quo sensu haec doctrina admitti restringique debeat, vide supra n. 388 cum nota.

id S. Auctor doctrina S. *Thomae* 3, q. 87, a. 1 dicentis «sufficere propositum se praeparandi ad venialia minuenda». Haec igitur doctrina conferre potest ad sedandos scrupulos circa confessiones *peractas*, quas poenitens, qui in gravia peccata labi non consuevit, timet, ne sine sufficienti dolore et proposito fecerit. Verum *ante factum* in praxi restringenda potius haec doctrina est ad dolorem et propositum circa peccata semideliberata et subreptionis: in illis enim culpa ipsa proxime consistit in ea *negligentia*, quod homo non conatur melius sibi attendere et motus inordinatos, quantum possit, suppressere et praevinire. Neque tamen ab omnibus eiusmodi peccatis sese immunem servabit. Quare tunc plane sufficit *maiore diligentia* eorum numerum velle diminuere.

Ceterum qui ita puram conservat conscientiam, ut solas semideliberatas culpas contrahat, facili negotio dolorem maximum et sufficientissimum de culpis commissis concipit. Qui autem sine emendatione semper in easdem culpas deliberatas relabatur, satis ostendit se dolorem et propositum nimis infirmum habuisse: quare aut melius sibi caveat de concipiendo dolore et proposito circa unum alterumve peccatum notabilius, aut peccatum gravius praeteritae vitae subiungat, de quo *sincerum* dolorem et propositum concipiat; aliter absolutionem recipere nequit. Cf. S. *Alphons.* l. c. in Praxi confessarii.

II. De propositi firmitate et efficacia.

397 I. Propositum debet esse *firmum*, ita ut respondeat dolori super omnia concepto atque homo in omni casu peccatum fugere velit; aliis verbis: debet esse non velleitas, sed *voluntas absoluta* non amplius peccandi. Quae si adest, secum trahit voluntatem adhibendi media necessaria, quibus lapsus vel relapsus praecaveatur: hoc sensu requiritur propositum *efficax*, seu ut aliqui dicunt, affective saltem efficax, ita ut adsit seria voluntas *exsequendi* quod propositum fuerit atque ea *faciendi*, sine quibus peccata vitari non possint.

Verum homo, pro dolor, in bonis est valde mutabilis, atque ita fieri potest, ut voluntatem seriam conceperit vitandi peccata mediaque necessaria adhibendi, et ut nihilominus postea ab hac voluntate recedat. Neque sequitur propositum, nisi maneat immutabile, fuisse non verum neque pro sacramento reconciliationis sufficiens: quamquam ex mutatione facili atque brevi post secutura suspicio seriae voluntatis non habitae oritur.

Imprimis fieri potest, ut voluntatis propositum hic et nunc firmum et efficax concidat, quando difficultates, quas superare homo sibi proposuit, re ipsa illum premunt; gravius enim sentiuntur mala vera et praesentia quam possibilium tantum et cogitata, immo vivida imaginatione repraesentata particulatim ferunt gravius quam cogitata in genere tantum et universim. Quare saepe confessarii prudentiae erit cavere, ne ipsas difficultates, quae fortasse postea re ipsa occurrent, aut obligationes, quas poenitens bona fide ignorat, ipsi declaret, ne difficultatibus concretis territus a bono proposito suo recedat. Nam per se sufficit, ut poenitens in confuso firmam voluntatem conceperit nullatenus amplius peccandi; haec autem firma voluntas, exorta gravi tentatione ex consideratione peculiaris difficultatis, facile succumbere et mutari potest.

Quare tunc frequenter et firmiter renovare debet generalem illam voluntatem non peccandi: quo facto, si exorta difficultate orat, sperandum est fore ut vincat difficultatem re ipsa sibi occurrentem. Firmioris autem animi est difficultates ipsas fixis oculis intueri, idque ad spiritualis pugnae exercitationem utilissimum est, nisi agatur de illis rebus, quae gravius animum sollicitant; de his enim fuga et ipsa cogitationum cohibitione victoria est reportanda; minus etiam convenit omnibus imaginarias difficultates mente volvere, quae timida ingenia perplexitatibus et tentationibus involvere possunt. Cf. quae postea habentur de afflictis et scrupulosis infra sect. 3, c. 4, art. 3, § 1 et quae dicta sunt tom. I, n. 133 sqq.

2. Firmitati propositi videtur obstare ipsius poenitentis timor, quo se putet nihilominus relapsurum esse.

Qua in re id notandum est: 1) solos rigoristas esse, qui ad absolutionem sacramentalem requirant firmam poenitentis persuasionem, qua credat se non esse relapsurum.

2) Qui vero adeo timet vel sibi persuadet se relapsurum esse, ut de emendatione sua desperet, non est absolvendus, nisi antea de hac ipsa desperatione doluerit et firmiorem spem in divina gratia conceperit. Cf. *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 1822, quem *S. Alph.* se sequi fatetur VI 451.

3) Qui autem non adeo timet, quamquam multum timet relapsurum propter tristem suam experientiam, non ideo pro indisposito habendus est: sed hic et nunc firmam voluntatem non peccandi debet concipere, et animandus est, ut fiduciam suam in divinae gratiae auxilio collocet, qui omnem infirmitatem possit superare; quare si tandem sperat, et se in tentationibus oraturum esse promittit, potius absolvendus et ad frequentem confessionem inducendus est, quam ad aliud tempus remittendus.

Haec cum communi theologorum doctrina conveniunt. Quare si qui dicunt dispositioni debitae non absolute obstare, si poenitens *credat* se relapsurum esse, id non intelligunt de firma persuasionem et emendationis desperationem, sed potius de magno timore, quocum simul firma spes divini auxilii et actualis voluntas firma consistere potest; ceterum illa vox «si credat» moderatione indiget, ita ut debeat sumi potius pro timida aliqua opinione; quamquam etiam ab ipsa illa timida opinione poenitens conari debet mentem avertere. *Lacr. ib.*

A fortiori, dispositioni necessariae non obstat persuasio, quam *confessarius* habet, qua iudicat vix fore ut contingat, ut poenitens revera ab omni relapsu sese immunem servet. Id enim aliquando ex iis, quae communiter contingunt, cum morali quadam certitudine iudicare vel multum suspicari potest: nihilominus autem de poenitentis sufficienti dispositione actuali satis certo potest constare.

III. De proposito formali et explicito.

In praeparatione sacramenti poenitentiae suscipiendi practice quidem apprimè in proposito formali et *explicito* concipiendo insistendum est. Attamen ad necessitatem sacramenti eiusque essentialem effectum pro-

positum implicitum sufficere, modo dolor ex *universali* motivo conceptus sit, moraliter satis certum videtur: ita ut ex defectu *expliciti* propositi neque obligatio peccata accusata iterum accusandi, neque obligatio certioris iustificationis ante S. Communionem quaerendae oriatur, nisi forte in mortis periculo, in quo homo rationabiliter leviora etiam suae salutis dubia remove debet.

Videlicet. 1. Vix non certum est tunc requiri propositum explicitum ad dolorem addendum, quando poenitens de peccatis mortalibus ex solo particulari motivo dolet: aliter enim *nullo modo universale* est, i. e. neque explicitum, quia explicitum non exsistere propositum ullum sumimus, neque implicitum, seu ut est in dolore contentum, quia dolor ipse ex particulari motivo conceptus non est plane et absolute universalis. Verum propositum aliquo modo universale esse omnino debere constat.

Pauci quidem scriptores extenuant necessitatem *universalis* propositi, putantes sufficere propositum particulare, i. e. de omnibus peccatis commissis, *si modo absit* omnis affectus ad alia peccata (ita *Aversa, Hurtado, Platell.*; *Reuter* IV, n. 290 id pro speculative probabili habet): attamen alii iique longe plurimi hanc opinionem plane reiciunt, eam vocantes *aperte falsam*, contrariam vero sententiam, quae stat pro necessitate propositi absolute universalis, *exploratam* et *veram*: vide *S. Alph.* VI 451, II; *Lugo*, De poenit. disp. 14, n. 51 sq.; *Suarez*, De poenit. disp. 4, sect. 3, n. 5; *Lacroix* l. c. n. 898; *Laym.* l. 5, tract. 6, c. 4, n. 6; *Stoz* l. I, p. 2, n. 91.

400 2. Num vero praeter dolorem conceptum ex *universali* motivo, quod cuilibet peccato mortali opponitur, explicitum propositum requiratur, non extra omnem quidem controversiam est, at illud *ex necessitate sacramenti* requiri communissima sententia negatur.

Quam plurimi id simpliciter negant, alii distinguendo dicunt necessarium esse propositum explicitum elici ab eo, qui de futura vita cogitet; si vero immemor sit, illud non requiri. At hi etiam potius adnumerandi sunt negantibus necessitatem. Simile quid *Suarez* loquens de contritione perfecta dicit, quando quaerit, utrum ad iustificationem requiratur solus actus caritatis, an etiam doloris de peccato. Dicit enim per se utrumque actum requiri, per accidens tamen solum actum caritatis sufficere. Scilicet qui actum caritatis posuerit, sine dubio statim vi illius actus iustificabitur; nihilominus qui sibi conscius est peccati, naturali quodam officio suam tendentiam erga Deum sic complere debet, ut formaliter et explicitum actum displicentiae et odii peccati eliciat: quod nisi faceret, se vera caritate carere probaret. Similiter qui de peccatis commissis super omnia dolet, non ex naturali aliquo motivo, sed ex motivo supernaturali et aeterno, naturali quadam necessitate fertur in propositum cavendi a peccatis in posterum, ita ut voluntaria propositi omissio dolorem ipsum merito suspectum reddat.

3. Quando ergo de dolore constat, propter defectum propositi expliciti post factum poenitentes communiter angari non debent. Attamen ante factum propterea etiam summopere insistendum est in eliciendo proposito, quia aliter fructus ex sacramento poenitentiae valde mancus

et incompletus percipitur. Propterea enim frequens usus sacramenti poenitentiae aliquando necessarius est contra relapsum, quia voluntas indiget frequenti excitatione, ut firma evadat in odio peccati committendi; sed eo firmior fit, quo magis explicite hanc voluntatem seu propositum concepit. Et revera causa relapsus in debili proposito maxima ex parte reponenda est. Cf. etiam *Stos* l. c. n. 92.

Scholion. Complementi causa hic quaeri solet, *num sacramentum poenitentiae possit esse validum, sed informe.*

In qua quaestione theologi antiquiores non pauci erant, qui sentirent sacramentum validum quidem, at informe esse, si poenitens habeat dolorem in se non sufficientem, at pro sufficienti existimatum: in quo casu sacramentum tum evasurum gratiae efficacis, quando postea homo defectum suppleat seu dolorem cum sacramento sufficientem conceperit. Quam opinionem nostro tempore resuscitavit *Billot*, De sacramentis II, thes. 16, et post ipsum *Sani*, Teologia morale pastorale cas. 1451 1452. Neque tamen feliciter id actum esse censeo. Nam 1) in tali contritione existimata nullatenus verificatur conceptus seu definitio contritionis, quam Concil. Trid. sess. 14, c. 4 exhibet tamquam partem et quasi materiam sacramenti; ergo excludenda est ab iis actibus, qui sufficiant ad sacramenti valorem; 2) doctrina quae talem contritionem existimatam pro sufficienti habet ad valorem, ansam dare potest laxioris sacramenti poenitentiae administrationis, scil. ad absolutionem levius et indiscriminatum dandam, ad homines in peccatis suis retinendos, utpote qui, si in accessu ad confessionem ad verum et efficacem dolorem de peccatis non moveantur, postea etiam difficilius eum concipiunt, atque ita in statu peccati permanentes tabescant.

Hunc igitur casum — qui si adnumerari posset causis sacramenti validi at informis, sed postea facile resuscitandi, frequentior sane esset — a quaestione proposita excludimus, atque illum solum casum ad discussionem admittimus, quando dolor bona fide non fuit universalis; cum vid. poenitens aliquod peccatum ex particulari motivo detestatur, immemor alius peccati, quod in confessione omittit, in dolore et retractatione nullatenus includit.

Alii igitur negant tunc sacramentum validum, sed informe esse, at alii alio sensu. Quidam, ut *Elbel*, P. IX, n. 82 et *Vasquez*, De poenit. q. 92, a. 2, et validum et fructuosum esse putant; quidam, ut *Holzmann* aliique, et informe et invalidum esse existimant; alii vero ique summae auctoritatis theologi probabilius iudicant sacramentum validum quidem esse, sed informe, ita passim theologi ex schola *S. Thom.* (ad suppl. q. 9, a. 2) et *Tolet.*, *Suarez* (disp. 20, sect. 5 dicit: «quod sit talis confessio *valida*, videtur satis certa, utrum informis, non ita»), *Lugo* disp. 14, sect. 6 et 7, *Lacroix*, *S. Alph.* VI 444, *Bonacina*, De poenit. disp. 5, q. 6, sect. 1, p. 5.

Ratio vid., cur dicatur confessio et absolutio valida, est, quod 1) adfuit omne id, quod ad validum sacramentum communiter requiritur, materia *per se* sufficiens et forma rite pronuntiata; 2) huius sacramenti specialis ratio servata est, i. e. iudicium circa peccatum accusatum: — ergo iudicium illud valide exercitum esse dicendum est. Attamen ratio, cur dicatur mansisse sacramentum informe, haec est, quia poenitens non habuit sufficientem dispositionem ad iustificandam gratiam recipiendam: deerat enim retractatio peccati omissi, sed nullum peccatum grave sine aliqua retractatione remittitur. At si illud peccatum omissum non remittitur, gratia sanctificans, utpote quae *omnia* peccata gravia delet, infusa esse nequit: quod nihil est aliud,

nisi sacramentum mansisse informe. — Formatum autem seu cum gratiae sanctificantis effectu coniunctum fieri *videtur*, si postea attritio sufficiens etiam in peccatum omissum accedat vel extendatur: quodsi aliquod mortale peccatum interea commissum sit, aut contritio perfecta requiritur, aut nova confessio cum fructuosa absolutione.

Maxime autem id commodi habetur ex opinione eorum omnino probabili, qui putant informem, at validam fuisse confessionem, ut supplenda confessio, non ex integro repetenda sit; nam si invalida esset, confessio peccati etiam iam accusati certo esset repetenda. Cf. *Suarez* l. c. n. 14.

Caput II.

Confessio.

Praeter scriptores supra laudatos vide *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 915—1228; *Mazzotta* tract. 6, disp. 1, q. 4; *Reuter* IV 297—333.

408 De confessione acturis, quae est praecipua pars materiae poenitentiae ut sensibilis, missis aliis dotibus, vix aliud nobis restat, nisi ut de sola *integritate* agamus. Nam etsi multae dotes passim afferantur, illae aut secundariae tantum sunt nec essentielles, aut ad dolorem et integritatem quodammodo revocantur, de dolore autem modo actum est.

Quae igitur maiore explicatione indigeant, ad tria capita revocare possumus, distinctis articulis tractanda. Agemus:

1. de necessitate integrae confessionis eiusque ambitu;
2. de causis ab integritate excusantibus;
3. de mediis ad integritatem procurandam necessariis, scil. de examine conscientiae, et de confessionum praeteritarum suppletionem et repetitionem.

Articulus I.

De confessionis integrae necessitate et ambitu.

§ 1.

De necessitate et integritate generatim.

I. *Necessitas confessionis* ea est, ut integra omnium peccatorum mortalium post baptismum commissorum sit iure divino necessaria.

Nam I. necessitas confessionis ex notione iudicialis potestatis in peccata exercendae sequitur. Christus Dominus enim apud Io 20, 23: «*Quorum remisistis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt*», sacerdotes constituit iudices cum potestate peccata remittendi et retinendi, delendi et castigandi, ad quorum tribunal omnis causa peccati cum Deo componenda deferri debeat. Atqui causa necessario cum Deo componenda est quodlibet peccatum mortale, neque deferri potest ad illud tribunal, nisi per confessionem ipsius poenitentis. Ergo omnia et singula peccata mortalia confessione ad tribunal sacramentale deferri debent. — Videlicet incognitâ causâ iudicium non fit: neque ulla cognitio aliunde fortasse habita sufficit, sed iudicialis sit oportet; porro iudiciale notitiam in hoc tribunali, ubi libere et volun-

tarie ipse reus sententiam in se ferendam rogare debet, nemo dare potest, nisi reus ipse sui accusator existit. Cf. n. 346—348.

2. Accedit quod huic potestati iudiciali *essentialis* est facultas⁴⁰⁴ puniendi peccata: haec autem facultas convenienter exerceri nequit, nisi integra fit peccatorum declaratio. Et quamquam aliquando neque conveniens neque possibile est pro proportionem peccatorum poenam imponere, id per accidens est, neque ad reum, sed ad iudicem pertinet cognoscere. Quare ex parte rei semper, *quantum fieri potest*, integra confessio fieri debet, cum lex et ius divinum non id, quod per accidens fit, sed quod per se contingit, respiciat. Christum autem contulisse Ecclesiae potestatem peccata pro demerito puniendi praxis tot saeculorum ostendit, qua certae et definitae poenitentiae pro certis peccatis statutae erant. Cum igitur iuris divini sit, ut *possit* Ecclesia pro merito punire, iuris etiam divini est, ut reus *debeat* id Ecclesiae possibile reddere integra omnium peccatorum gravium confessione.

3. Concordem vero in hac re esse omnium temporum doctrinam Ecclesiae, Patrum et theologorum dogmaticae est fusius probare¹. Trident. Concilium rem nostram plane his verbis exposuit sess. 14, c. 5: «Constat enim sacerdotes iudicium hoc incognita causa exercere non potuisse, nec aequitatem quidem illos in poenis iniungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat et non potius in specie ac singillatim sua ipsi peccata declarassent. Ex his colligitur oportere a poenitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in confessione recenseri, etiamsi occultissima illa sint, et tantum adversus duo ultima decalogi praecepta commissa. . . . Cum universa mortalia peccata, etiam cogitationis, homines irae filios et Dei inimicos reddant, necesse est omnium etiam veniam cum aperta et verecunda confessione a Deo quaerere.»

II. *Integritas confessionis necessaria* ea intelligitur, ut peccatorum⁴⁰⁵ mortalium numerus et species infimae declarentur, quantum morali aestimatione et diligentia fieri potest. Nam haec integra et distincta confessio peccatorum *humana* esse debet. Quare etsi ex princ. I aliquis concludere possit diversas gravitates secundum species non

¹ Quod aliqui putant primis saeculis confessioni subiecta non fuisse nisi peccata illa capitalia, quae publica poenitentia castiganda fuerint, eaque publicae confessioni subiactis: minime cum vero consonat. Antiquissimum testem, qui aetati apostolicae erat proximus, habemus S. Irenaeum, qui iam de peccatis *etiam internis* loquitur, quae secreto accusanda erant, ut veniam acciperent; neque de iis umquam poenitentia exigebatur publica. Neque magis verum est conceptum peccati mortalis, quod sit solum confessionis materia necessaria, olim restrictum esse ad enormia crimina excommunicationis poena digna. Certe numquam non nota erant in Ecclesia quae S. Paulus 1 Cor 6, 9 sq dixerat, eaque peccata, quae a regno Dei secundum Apostolum excludunt, semper in Ecclesia pro peccatis mortalibus confessione sacramentali expiandis habebantur. Ceterum primis saeculis, quando fervor christianus is erat, ut peccata mortalia vix acciderent, potuisse fieri, ut aliquis infeliciter lapsus peccatum suum pro mortali non haberet, ac proin sine confessione sacramentali ad S. Eucharistiam accederet, non est cur negetur. Atque ita facile explicabitur, cur, cum mos venialia confitendi non ita pateret, usus confessionis et sacramentalis absolutionis rarus omnino fuerit.

solum, sed etiam circumstantias esse exponendas, id tamen non sequitur. Plene enim accuratam notitiam diversae malitiae confessarius prorsus accipere nequit, cum tot sint circumstantiae, quae hominem omnino lateant, neque omnia peccata secundum relativam gravitatem explicari possint, ut intensitatem, maiorem malitiae cognitionem, expeditam deliberationem etc. Quare ne in perpetuis dubiis versemur, quando quaeritur, quousque necesse sit, ut accusatio producat: in certis et definitis limitibus nos sistere prorsus convenit.

Melior vero norma assignari nequit nisi ea, qua Concil. Trid. obligationem conclusit: «Colligitur praeterea etiam eas circumstantias in confessione explicandas esse, quae speciem mutant, quod sine illis peccata ipsa neque a poenitentibus integre exponantur, nec iudicibus innotescant.» Hanc accusationem per se esse sufficientem vide *S. Alph.* VI 468; *S. Thom.* 4 dist. 16, q. 3, a. 2, q^{ta} 5; *S. Antonin.* III, tit. 14, c. 19, § 7; *S. Bonav.* 4 dist. 17, p. 3, q. 3 concl.; *Tolet.*, Instructio sacerd. l. 3, c. 7, n. 3—5; *Vasquez* q. 91, a. 1, dub. 2; *Navarr.*, Manuale c. 2, n. 11; *Lugo*, De poenit. dist. 16, n. 106.

406 Hinc: 1. Etsi aliquando aliqua alia circumstantia multum iuvat ad peccatum melius cognoscendum, id nimis per accidens est, quam ut generali lege eius confessio *imponatur*: sufficit suasisse eius confessionem.

2. Qui nescit infimam peccati speciem quod commisit, superiorem, quantum recordatur, explicare debet, e. g. contra quam virtutem peccaverit; qui vero ne id quidem amplius recordetur, sciat tamen se graviter peccasse, id ipsum omnino confiteri debeat. Haec communis est et certa doctrina: vide *Gury* II, n. 471. Quid vero in illo casu directe remittatur sacramentali absolutione, vide apud *Lugo*, De poenit. disp. 17, n. 14 sqq.

3. Qui nescit numerum certum, debet numerum verisimiliorem addendo «*circiter*» exponere, idque, si frequentes lapsus, maxime si in peccata interna erant, quoties circiter in mense, hebdomada, die, a quonam tempore: *S. Alph.* VI, n. 466 cum communi sent. — Immo in consuetudinario, qui *valde frequenter* peccaverit, saepe sufficit indicare temporis spatium, per quod consuevit quotidie quavis occasione in peccatum consentire: vid. id tum sufficit, si numeri determinatio adeo dubia esset, ut semper magnum periculum errandi in eo determinando committeretur¹. Confessarius enim, audito temporis spatio, facile conciet eum, qui habitualiter manserit in peccandi voluntate, peccatum numero idem non produxisse ultra unam alteramve horam, eumque circiter toties quotidie peccasse, quot interruptiones necessario sequi debuerint.

407 4. Qui igitur numerum approximativum enuntiavit dicendo «*circiter*», etsi postea accuratius numerum cognovit, non tenetur quidquam repetere, nisi notabilem excessum peccatorum supra id, quod dixit, se

¹ *Segneri*, Confessarius instructus c. 2 loquens de peccatis internis huiusmodi consuetudinariorum sola temporis indicatione determinandis comparisonem affert cum agricola, qui copiam frumenti non numero singulorum granorum, sed modio metitur.

commisisse reperit. Ita communis theologorum doctrina, de qua cf. *S. Alph.* l. c., *Reuter*, *Lugo* disp. 16, sect. 2 etc — Quapropter sciendum est, quandonam ille excessus censeatur adesse, quando non, seu: qualis numerus vel excessus censeatur aliquo modo, etsi dubie, in approximativo numero comprehendi. Dicunt igitur, si dicatur «*circiter quinquies*», intelligi 4—6; «*circiter decies*», intelligi 8—12; «*circiter trigesies, quadragies*», intelligi 25—35, vel 35—45; «*circiter centies*», ad summum 90—110 intelligi posse: ita ut, crescente numero, non cum eadem proportione excessus comprehendi possit, sed cum proportione minore. Ceterum si numerus ad 100 accedit, plerumque consultius est quaerere, quoties peccatum sit in die, hebdomada etc.

5. Quamquam peccatorum diversis *speciebus* accuratior fieri potest et proin debet accusatio, quam de *numero* frequenti: nihilominus etiam in specierum distinctione cavendum est praesertim doctioribus confessariis, ne quid nimium postuletur. Nam recte notat *Lugo*, sicut a confessariis minus instructis per defectum hac in re peccari possit, ita etiam per excessum a doctis posse peccari. Nimirum species peccatorum accusandae a poenitente et inquirendae a confessario sunt pro captu poenitentis eiusque conscientia, quam peccando habuit; malitia enim ignorata non contrahitur: attamen sufficit confusa gravioris malitiae cognitio seu apprehensio.

Quo melius evitetur nimia indagatio in numerum et species peccatorum, ⁴⁰⁸convenit afferre doctrinam probatorum theologorum circa hanc rem. Sic in casibus Bened. XIV pro anno 1744 mense Iun. cas. 3 habentur haec: «Confitetur poenitens se per unum mensem gravia mala ex corde imprecatum esse Francisco et per idem tempus turpiter concupivisse puellam. Quaeritur, an talis confessio sit sufficienter distincta? Resp. distinguendo: 1) Si poenitens aliquando retractavit inimicitias aut concupiscentiam, nec nimis frequenter lapsus sit, *negative*; 2) si vero numquam retractavit et quolibet die valde frequenter in illa peccata lapsus est, *affirmative*.»

Quoad specierum distinctionem aliquando in confessione longi omnino temporis a poenitentibus peragenda, qui in certo peccatorum genere quolibet species easque implicitas commiserunt, iuvat notasse, quod pro tali casu inter alios censent *Lugo* disp. 16 a n. 573, *Gobat* tract. 6, n. 400, cas. 16, *Navarrus*, Manuale c. 6, n. 15, *Reiffenstuel*, Theol. moral. tract. 14, dist. 7, n. 34: quod *Reuter* IV, n. 313, ita exponit: «Meretrix satisfacit dicendo: Tot annos in statu meretricii perseveravi, et quoties occasio fuit, quibusvis sive coniugatis, sive liberis, sive voto obstrictis copiam mei corporis feci. — Exprimere tamen debet species peccatorum, saltem principales, quantum potest, immo et numerum aliquem, si posset, saltem in mense, vel hebdomada commissum.» ¹

«Item qui solitus est obvias quascumque concupiscere mulieres, satisfacit dicendo suam consuetudinem *et species saltem principales*, an coniugatas, an cognatas, an sacras.» ²

¹ Notant aliqui de peccatis internis vix inquiri debere numerum aliquem, utpote qui ut exprimatur sine magno periculo errandi, impossibile sit.

² Si accuratius hic et nunc confessio fieri potest, utique cum maiore determinatione facienda erit.

«Si tales postea magis distincte recordentur numerum et species peccatorum, non teneri eos illas distinctius confiteri, quia in illa confusa narratione [peccata illa] sufficienter intellecta fuerunt a confessario.» Ita Reuter, aliique cum eo. Et revera gravissimum onus poenitenti imponeretur, atque vix non necessaria fieret frequentior peccatorum repetitio, quia singulorum factorum recordatio in prima confessione humano modo impossibilis est, neque umquam satis tranquillus reddi posset poenitens, si semper timendum esset, ne forte ad accuratiorem confessionem postea faciendam teneretur.

«Excipe» — addit Reuter recte — «nisi tanta multitudo peccatorum postea in mentem veniret, ut notabiliter excederet numerum antea in confuso dictum. Quodsi quis numerum bona fide nimis magnum dixisset, non tenetur denuo confiteri, quia numerus verus in maiore inclusus et remissus fuit.»

409 III. Ex declarata necessitate confessionis eiusque integrae quoad omnia peccata mortalia sequitur *iure divino* omnibus graviter lapsis incumbere obligationem aliquando peccata confitendi, maxime in periculo mortis; alias tempus non est determinatum. *Ecclesiastico* autem *iure* praescribitur confessio annua, qua, quando fit, etiam obligatio iuris divini exstinguitur. Suadenda tamen est confessio longe frequentior, eaque per accidens potest evadere necessaria.

§ 2.

De specifica peccatorum declaratione in confessione necessaria particulatim.

410 *Peccata ipsa*, cum sint causa sacramentalis iudicii, declarari debent secundum specificam distinctionem. Quod non prorsus idem est atque specificam malitiam declarari. Peccatum enim *actum* humanum dicit; quare peccata ab invicem distinguuntur et in specie actus et in specie malitiae. E. g. desiderium furti et furtum *eandem specificam malitiam* habent, sed non sunt *specie iidem actus*. Neque quisquam dixerit eiusmodi peccata posse prorsus confundi in confessione accusando eorum specificam malitiam. Hinc, ut magis declaretur, quid necesse sit accusari in confessione praeter numerum peccatorum, regulae quaedam statuendae sunt: 1. de actu externo, qui accusari debeat, 2. de effectu peccati, 3. de circumstantiis.

I. De actu externo. Actus externus, qui internum actum in ratione peccati compleat adeoque *in se* contra ordinem recti et morum regulam sit, in confessione exprimi debet.

Eiusmodi actus externus sumitur lato sensu sive pro commissione, sive pro omissione. Sic v. g. omissio Sacri die praecepto accusanda est, sive facta fuerit ex taedio, sive amore studii, sive voluntaria compositione ad somnum capiendum — quia omissio Sacri id est, quod obiective *legi* adversatur, et quod voluntarie admissum fuit. — Vulneratio, occisio hominis sunt actus externi, qui in ratione peccati pravam voluntatem compleant; quare non sufficit solam pravam voluntatem confiteri. Cf. Reuter IV, n. 317 sqq et I, n. 336.

411 II. De effectu peccati. Effectus ex peccato secutus, si actuali libertate substat, sine dubio, cum in se sit peccati continuatio atque

novum peccatum, in confessione declarari debet. Verum si agitur de effectu subsecuto, qui actuali libertati non subest, is non per se necessario est accusandus; accusari aliquando debet per accidens ratione reservationis peccati vel censurae, si quando «*effectu secuto*» infliguntur, vel etiam accusari aliquando debet, ut iudicetur de obligatione restitutionis faciendae et de iniustitia *re* commissa.

Exempla doctrinam datam explicabunt. Sic effectus peccati libertati non iam substans est e. g. mors inimici post vulnerationem vel datum venenum secuta, pollutio in somnis secuta ex prava cogitatione. Quare in huiusmodi exemplis sufficit *per se* confiteri letalem vulnerationem, veneni propinationem, causam pollutionis praevisae positam, nisi propter reservationem vel censuram ipse effectus secutus accusandus est: quod communiter fieri expedit. — Si quis vero vigil in se pollutionem causavit, iam ex eo *effectum* confiteri debet, quod libere voluptatem ex ea sumpsit, quod denuo peccaminosum est; habes igitur effectum peccati, qui actuali libertati subest et prioris peccati est peccaminosum complementum. Qui vero in illo effectu peccaminoso voluptatem actu voluntario respueret, sane novum peccatum non committeret; attamen id ipsum deberet declarare, quia contrarium communiter praesumitur factum esse.

III. De circumstantiis. Circumstantiae (seu illae conditiones, ⁴¹² quae actus substantiam circumstant atque in eius moralitatem influunt) speciem mutantes ideoque necessario declarandae cognosci debent ex diversis legibus et praeceptis, in quibus pertractandis etiam studuimus modos specificè diversos, quibus contra ea peccari possit, indicare. Praecipuae autem, quae attendi debeant, hae sunt:

1. Quaelibet circumstantia sive erroneae conscientiae sive scandalis etc., quae *ex peccato ex se veniali efficiat mortale, aut vice versa.*

2. Circumstantia *personae peccantis*, a) quando relate ad obiectum seu materiam peccati Deo consecrata est vel voto obstringitur, ut in rebus contra castitatem; b) quando matrimonio iuncta contra castitatem deliquit; c) quando in eum, quem in peccatum induxit, vel quocum in peccando cooperata est, talem superioritatem tenet, quae ad specialem curam spiritualem subditorum obliget.

3. Circumstantia *personae, quae peccando laeditur*, si forte haec laesio inducit laesionem honoris divini, iuris tertii, reverentiae specialis vel amoris ipsi personae laesae debiti.

4. Circumstantia *loci*, quando sacrilegium per hoc inducitur.

5. Circumstantia *temporis*, 1) si ipsum tempus ratio est, cur actio posita prohibita fuerit; 2) si specialis iniuria contra Deum additur.

6. Circumstantia *finis*, qui in se sit graviter peccaminosus.

Particularia de circumstantiis. 1. Qui specialiter Deo consecratus ⁴¹³ est sive per ordines sacros sive per statum religiosum, *idem* sacrilegii peccatum committit, si contra castitatem delinquit; neque species mutatur, prout voto sollemni aut simplici tantum voto religiosus constitutus est, neque novam speciem contrahit, qui voto religioso et ordine sacro simul ligatur;

quare haec omnia accurate declarari necesse non est. — Aliqui etiam scriptores eandem sacrilegii speciem committi putant ab eo, qui voto privato ad castitatem tenetur — id quod *S^o Alph.* probabile visum est. — Quod si probabile est: omnes illi, qui contra castitatem deliquerint, sive voto privato sive voto religioso sive ordine sacro (quod «votum sollemne ordinis sacri» dicitur) ligati, satisfaciunt in confessione declarantes circumstantiam voti. Verumtamen id reipsa verum non videri exposui I, n. 528 et 604.

2. Parochus, qui suis parochianis, magister, qui discipulo pro educatione tradito, parentes, qui filiis scandalo sunt, speciale peccatum violati sui muneris (sive pietatis) contrahunt. Non ita confessarius, qui scandalo sit ei, qui apud ipsum consueverit confiteri, nisi peccatum referatur ad ipsius sacramenti administrationem; siquidem confessarii munus solum transitorium est atque cum singulis confessionibus per se expirat, parochi aliorumque munus *habitualiter curam spiritualem* pro subditis habendam exigit. — Alia autem ratio superioritatis in scandalo subditis dato speciem non mutat, sed *augere* potest eandem malitiam, ut si herus ancillam, magistratus subditum seducat. Si vero herus ancillam quasi in paternam curam susceperit, sine dubio novum peccatum specie distinctum eam seducendo committit.

414 3. Si persona, quacum peccatur, vel quae ad peccatum inducitur, persona *Deo sacrata* est vel *voto ligata* in ordine ad materiam peccato oppositam, specialis malitia *contra religionem* (sacrilegii vel voti violati) contrahitur. — Si cum persona *cognata* luxuria peccatur, malitia *incestus* committitur, idque intra omnes gradus diversarum cognationum, qui impedimentum matrimonii constituunt. Utut vero probabile sit diversos *gradus* cognationis aut lineas diversas non mutare speciem peccati *ratione incestus*, nisi excipiatur *gradus primus* (atque etiam perinde sit, utrum sit cognatio naturalis, an affinitatis): ceterum *ratione superioritatis* vel *pietatis* sine dubio aliud peccatum est, quod committat pater seducens filiam vel privignam, atque illud quod committat filius seducens sive matrem sive socrum sive novercam: de quibus cf. vol. I, n. 1050.

In peccatis odii nova species *mortalis* malitiae *ratione pietatis laesae*, superaddita peccato odii contra alios extraneos concepti, censetur solum contrahi, quando versatur odium in proxime cognatos, i. e. in cognatos sive utcumque in linea recta sive in primo gradu lineae etiam lateralis, non vero in reliquis gradibus. Nam etsi in his quoque pietas laedatur, tamen *gravis* malitia superaddi non censetur.

Ceterum amoris laesio contra proxime cognatos *facilius* etiam gravis esse potest, quam cum fit contra extraneos. Cf. quae dicta sunt in explicatione quarti praecepti decalogi, et *Lugo* disp. 16, n. 308.

415 4. De sacrilegio locali confer praeceptum decalogi primum.

5. Temporis sacri circumstantia inducere potest malitiam gravem, e. g. a) si die Parasceves ludicra spectacula exhibentur; b) si tempore clauso sollemnitas matrimonii agitur; c) si in faciendo Sacro, aut post sumptam Sacram Communionem, dum sacrae species nondum sunt corruptae, peccatum graviter indecens committatur. Quod autem die Dominica, aut die Ss. Communionis peccetur, per se non addit novam malitiam gravem sacrilegii ad peccatum in se sumptum: accidere tamen potest, ut relapsus ipso die confessionis et Communionis factus *arguat* confessioni defuisse sincerum dolorem, eamque propterea fortasse invalidam vel sacrilegam fuisse. Cf. *Lugo*, De poenit. disp. 16, n. 213 sqq.

Haec de necessitate declarandarum circumstantiarum obiective considerata. Unde sequitur ut practica norma pro poenitentibus atque de eorum sinceritate necessaria: Poenitentes, qui in circumstantiis id bene distinguere non possunt, quid speciem mutet, docendi sunt, ut ea expriment, quae peccati malitiam multum augeant vel diminuunt: cetera suppleat confessarius.

Verum confessarius habet ius interrogandi ea, quae, etsi non ad integritatem, tamen ad rectum iudicium de statu poenitentis eiusque obligationibus necessaria esse duxerit: cui respondet obligatio poenitentis respondendi. Id imprimis valet de iis, quae spectant *consuetudinem* peccandi, *relapsum*, *occasionem proximam*; saepe etiam, quamquam non eadem prorsus necessitate, de aliis circumstantiis notabiliter aggravantibus id valet.

Videlicet ut sinceritatem erga confessarium necessariam explicem: 1. Exstat propositio ab *Innoc. XI* damnata n. 58: «Non tenemur confessario interroganti fateri peccati alicuius consuetudinem.» Quae merito damnatur, cum consuetudo et relapsus multum conferant ad iudicium ferendum de absolutione nunc danda aut differenda. Idem dic de occasione peccati.

Et generatim, si quid necessarium declaratu putat confessarius, quo rectius iudicare possit de poenitentis dispositione atque de munere absolvendi aut non absolvendi: id iure suo a poenitente interrogat, neque id poenitentis arbitrio vel iudicio relinquendum est, nisi forte in poenitentis doctrina confessarius ita confidere possit, ut illius doctrinali iudicio iudicium confessarii auctoritativum tuto nitatur.

2. Defectus igitur sinceritatis in confessione committi potest aut tacendo aliquid, quod per se necessario aperiendum sit, aut falso negando id, quod utcumque confessarius iure suo interrogaverit. In utroque idem committitur sacrilegium. Quare graviter peccat:

1) qui peccatum grave necessario declarandum reticet vel negat;

2) qui peccatum grave falso sibi imponit;

3) qui peccatum recenter commissum aut expresse aut aequivalenter fatetur ut peccatum antiquum iam antea declaratum (videlicet sic impeditur confessarius, quominus iudicium atque poenitentiae impositionem recte exercere possit; — aliud est, si accusatione id in dubio relinquatur, utrum sit peccatum recens an antiquum, iam declaratum necne: etsi forte poenitens cupit, ne confessarius id habeat pro peccato recenter commissio);

4) qui consuetudinem, relapsum, occasionem, de qua confessarius interrogat, falso negat, aut hanc declarationem, ne a confessario petatur, studiose declinat: quod intellige, si agitur de consuetudinario, recidivo, occasione in sensu theologico, de quo infra.

3. Qui vero mendacium committit *in re levi*, per se graviter non peccat, si modo de aliis peccatis (certo gravioribus) verum dolorem afferat. Quare eiusmodi mendacia peccatum grave evadere possunt a) e falsa conscientia; b) ex eo, quod poenitens tantummodo alia venialia peccata accusat, quorum detestatio et odium per mendacium illud facile revocari potest.

Similiter, qui declinat responsum in re, quam confessarius non iure interrogat, aut non peccat cum quadam restrictione loquens, aut, si cum mendacio respondet, per se venialiter tantum peccat: e. g. si poenitens negat peccatum antea commissum, sed iam confessione deletum, quod neque

nunc poenitentem consuetudinarium vel recidivum facit; nam cum confessarius ad hanc confessionem ius non habeat, poenitens iure negare potest cum restrictione non pure mentali: etsi plerumque melius est sincere, id quod est, fateri.

- 418 4. *Colliges* igitur: a) Grave peccatum est in accusando peccato gravi recenter commisso hac formula uti post alia peccata dicta: «Dein accuso me de peccatis vitae praeteritae, praesertim de hoc. . . .» Nam haec formula ea est ex omnium praxi, ut non designet nisi peccata iam antea declarata. — b) E contrario grave peccatum non esset peccata recentia et antiqua confundere in confessione generali, si modo sciat confessarius, non omnia peccata gravia iam accusata esse: quare si hic iudicat sibi accuratorem notitiam sumendam esse, relinquitur, ut interroget; si vero putat se supersedere posse, ipsius est (atque aliquando fortasse prudenter sic agit) haec in suspenso relinquere. — c) A fortiori grave peccatum non est, immo pro circumstantiis aliquando consultum esse potest aut necessarium, ita confessionem facere, ut dicas quidem peccatum accusatum nondum esse, studeas tamen id efficere, ne confessarius suspicetur illud peccatum esse recenter commissum. (Causa necessitatis esse potest, si hoc modo sacerdos suum peccatum in audiendis confessionibus commissum declarare valet sine sigilli violatione, aliter declarare nequit.)

§ 3.

De peccatis dubiis.

- 419 Antequam statuatur, num et quando dubia peccata accusanda sint in confessione, varia dubia explicari aut eorum notiones in memoriam revocari debent.

I. Dubium versari potest aut a) circa actus peccaminosi existentiam, aut b) circa eius gravitatem, aut c) circa illius confessionem institutam, aut d) circa eam circumstantiam, num sit peccatum post baptismum commissum, seu circa valorem baptismi peccatum praecedentis.

2. Dubium distinguitur aut negativum aut positivum, idque aut ex utraque parte, aut ex alterutra parte tantum. De quibus confer I, n. 119.

His praenotatis sint haec principia:

I. Peccatum, *pro* cuius existentia vel gravitate *non* habetur fundata ratio positiva, aut *contra* cuius existentiam vel gravitatem habetur fundata ratio positiva, etiamsi *pro* illa etiam fundata ratio habeatur: non est necessario seu ex obligatione accusandum. Peccatum vero, *pro* cuius existentia vel gravitate fundata ratio positiva habetur, etsi non convincens, *nulla* autem vel levis ratio *contra* illam, accusari debet.

Aliis verbis: peccatum utrimque negative dubium, aut utrimque positive dubium, aut negative dubium ex sola parte affirmantis culpam, non necessario accusatur; accusandum est, si est positive dubium ex sola parte affirmantis culpam.

II. Peccatum, de cuius gravitate constat, de cuius peracta confessione dubitatur, accusandum est, nisi *satis probabiliter* positive probetur confessionem esse peractam.

III. Peccata, quae post baptismum susceptum quidem, sed de cuius valore dubitetur, commissa sunt, debent in sacramentali iudicio accusari.

Uberioris explicationis causa de singulis plura.

I. De dubio circa ipsum peccatum, idque ut grave,⁴²⁰ commissum.

1. Peccata, contra quorum perpetrationem vel gravitatem nulla vel levis tantum ratio habetur, gravis vero pro perpetratione et gravitate, accusanda esse est concors theologorum doctrina. Cf. *Lugo*, De poenit. disp. 16, n. 58. Nam etsi fortasse non omnimoda probatio adsit, tamen in eiusmodi negotio, in quo saepissime evidentia deest, morali quadam certitudine nos regi debere, etsi contra nos agendum sit, omnes fatentur, praesertim cum confessio non solum onus sit, sed etiam, utpote sacramentum, medium sanctificationis maioris evadat.

2. Antiquitus vero theologi longe communiore sententia hanc obligationem aliter efferebant, latius extendentes ad peccata negative dubia: vide *S. Alph.* VI, n. 474.

Attamen cum *S. Alph.*^{us} l. c. sententiam obligationis negatae defendat, neque sine internis ipsius causae rationibus, practice tuto eam amplecti possumus¹. Immo veteres illi scriptores, qui pro obligatione confitendi argumentantur, quamquam verbis latioribus usi sunt, re ipsa id videntur potissimum *intellexisse*, quod etiam nos amplectimur, ne videlicet aliquis propter *levem* rationem sibi faventem sese immunem habeat a confitendi lege, quando *gravem* rationem contra se suamque a peccato gravi immunitatem adesse sentit.

3. Eandem regulam statuimus, sive de ipsius actionis substantia⁴²¹ seu existentia, sive de eius mortali peccaminositate (propter defectum plenae advertentiae atque consensus) dubium est. (Nam si speculative dubitatur ex gravi ratione de *obiectiva* rei gravitate, dubium huc non pertinet, sed secundum probabilismi regulas prorsus dispellitur.) Et re quidem vera, *in se* eadem regula de utroque dubio valet. At in praxi hoc discrimen notandum est, quod, si constat de *actu*, eoque obiective gravi, dubitatur vero de subiectiva culpa gravi, dubium communiter ex praesumptione seu habituali conscientiae statu hominis solvendum est. Scil. 1) qui laxa conscientia utitur, aut frequenter consuevit peccatis pleno consensu adhaerere, in dubio, quod sibi oritur

¹ Aliqui obligationem confitendi peccata dubia inde petere conantur, quod confessio sit medium salutis necessarium, ac propterea hac in re, probabili opinione exclusa, tutiora sequi debeamus. Verum oportet distingui. Sacramentum quidem poenitentiae et maxime absolutio, in qua praecipue ipsius vis sita est, dici debet pro iis, qui post baptismum graviter lapsi fuerint, medium salutis necessarium, in re vel in voto, atque etiam in casu lapsus dubii necessaria est aut contritio perfecta aut absolutio re suscepta, et proin confessio eatenus, quatenus necessaria sit ad validam absolutionem seu ad gratiam sanctificantem vi absolutionis recipiendam. At *integram* confessionem eatenus tantum necessariam dicere poteris, quatenus *praescripta esse probatur*, ut licite et valide absolutio detur. Ad hoc autem requiri integram *etiam dubiorum peccatorum* confessionem *re* peractam, tantum abest, ut probetur, ut ex verbis Trid. sess. 14, c. 5 et can. 7 S. Alphonsus potius contrarium colligat.

de subiectiva culpa, obligandus est ad confitendum, siquidem gravis praesumptio contra ipsum est, neque dubitaret, si consensum non dedisset: id saltem plerumque tenendum est. 2) Qui vero timoratae conscientiae est, aut etiam medium tenet inter laxam et teneram conscientiam, in dubio *non tenetur* confiteri, quando eius dubium vere prudens est et fundatam rationem pro immunitate a peccato subministrat. Ceterum pro conscientiae pace generatim expedit eiusmodi peccata dubia confiteri, si prudens ratio pro peccati gravitate adest. 3) Qui vero scrupulosa utitur conscientia, tantum abest, ut dubia teneatur confiteri, ut ab eorum confessione potius prohibendus sit; nam eius dubia ex praesumptione habenda sunt pro rationibus levibus et futilibus, atque etsi aliquando gravior ratio pro peccato commisso adfuerit, huiusmodi confessionem urgere vel admittere graviora prorsus mala excitabit, quam dubii peccati reticentia. Cf. *Reuter* IV, n. 306 sqq.

422 4. Pro conscientiae pace generatim *expedire* confessionem peccatorum dubiorum, etiamsi obligatio non adsit, iam innuimus. Porro *ut dubia* accusanda sunt. Quare qui sola peccata ita dubia habet et accusat, iure quidem suo utitur postulandi conditionatam absolutionem (si modo ea nunc primum confiteatur): attamen expedit aliam materiam certam, quamquam ex praeterita vita, adiungere, idque necessarium est ad absolutionem *absolute* dandam et recipiendam.

Verum si postea peccatum, quod ut dubie accusatum est, detegitur certo tamquam grave esse commissum, non ita planum est, quaenam maneat obligatio, utrum scil. poenitens id postea declarare debeat, an rem ut finitam possit considerare. Peccatum enim illud directe vi clavium remissum esse constat, siquidem conditionata illa sententia «si vere peccasti», cum reipsa conditio verificata fuerit, evasit absoluta, atque rata et firma fuit. *S. Alphonsus* cum sententia antiquitus communissima affirmat adesse obligationem, quamquam admittit eam non adesse pro illis peccatis dubie declaratis, quae in numero verisimili «circiter» ut dubia inclusa fuerint, etsi poenitens postea certum numerum cognoverit. Verum postquam *Lugo* disp. 16, n. 78 sqq. gravissimas rationes contra hanc opinionem collegit — quamquam ipse propter scriptorum aliorum numerum noluit stare pro negante sententia — posteriores auctores magno numero eius rationibus adhaeserunt atque negantem sententiam et intrinsicus et extrinsecus probabilem reddiderunt. Ita *Holzmann*, *Sporer*, *Elbel*, *Arriaga* etc. apud *S. Alph.* l. c., *Reuter* IV 332; aliosque quam plurimos vide apud *Baller.* notam ad *Gury* II 480. — Et revera id dilemma non videtur solvi satis posse: Aut ille, qui se circiter decies peccasse dixit, et postea certo se duodecies peccasse intellexit, tenetur *duo vel quatuor peccata*, ut dubia accusata, postea pro certis accusare, aut si non tenetur, etiam ille, qui *unicum* peccatum commissum ut dubium bona fide confessus est, postquam illud pro certo cognovit, id declarare non tenetur. Verum priorem non teneri communissima sententia et praxis docet: ergo etiam posteriorem ab obligatione immunem dicere debemus. Nam in utroque *par ratio est*. Neque dici potest numerum peccatorum solummodo circumstantiam quandam esse, peccatum autem, quod ut semel factum declaratur, substantiam ipsam spectare. Nam numerus omnino ad substantiam pertinet, cum tot et tot actus secundum substantiam indicet.

5. Quam agendi rationem post peccatum dubium aliquis tenere debeat quoad Sanctissimae Eucharistiae sumptionem aliasque actiones, quas in statu peccati suscipere non licet, iam liquet ex iis, quae dicta sunt n. 205.

II. De dubio circa confessionem peccati commissi.

423

De hoc dubio sufficit breviter haec notare: Si quis de peccato commisso seu de obligatione illud confitendi generatim sumpta iam dubius non est, sed dubitat, num huic obligationi satisfecerit: omnino requiritur, ut positiva ratio adsit, qua probetur obligationi esse satisfactum. Attamen si vere fundata ratio habetur, quae certitudinem plenam quidem non afferat, sed aliquam dubitationem relinquat, obligatio censetur extincta secundum ea, quae de probabilismo dicta sunt. Nam, nisi leges atque obligationes odiosas reddere velimus, humana aliqua probatione late sumpta contenti esse debemus. Quapropter ‚praesumptio‘ in his casibus saepe probationem satis probabilem et tutam efficit.

Hinc: qui consuevit diligenter instituere confessiones, si postea non recordetur se hoc vel illud peccatum dixisse: praesumere potest se illud declarasse. Et ita in similibus casibus.

III. De confessione eius qui dubie baptizatus est.

424

Multorum scriptorum sententia erat eum, qui propter baptismum dubie validum in secta acatholica susceptum, quando ad fidem catholicam convertitur, sub conditione iterum baptizatur, non teneri ad integram peccatorum suorum confessionem, cum peccata illa sint materia dubie necessaria, eodem scil. dubio, quo dubius sit baptismus: quare *sufficienti* aliqua materia exhibita, quae sufficiat ad sacramenti valorem et ad iustificationem vi sacramenti conciliandam, eiusmodi hominem conversum absolvi posse conditionate, immo id practice expedire, ne ab initio suae conversionis onus illud quandoque gravissimum totius vitae confessionem peragendi subire cogatur.

At haec opinio nunc prorsus relinquenda est. Ex decisione enim Sanctae Sedis plena argumenta habemus pro necessitate integrae confessionis. Nam tum anno 1715, tum recentius anno 1868 decretum in hunc sensum latum est, quorum prius sine dubio scriptoribus communiter ignotum manserat.

Ad postulatam Epp. Angliae vid., «an debeat... confessio sacramentalis a neoconversis in Anglia exigi, et an debeat esse integra», S. Officium 17 Dec. 1868 respondit: «Affirmative, et detur decretum 14 Iunii 1715.» Quod decretum allegatum hoc est:

«Dubium, an plena fides sit adhibenda Carolo Wippermann de Rostock in ducatu Mecklenburg praedicanti et lectori theologiae lutheranae quietisticae, superintendenti et doctori primariae sectae lutheranorum quietistarum, s. fidei reconciliato in S. O. Parmae, et circa nonnullos errores detectos in eius baptismo: an ipsi credendum sit circa ea quae narrat, et quatenus affirmative, tum ut ipsius saluti tum etiam ut ceterorum illius sectae seu regionis, praesertim si fuerint ignorantibus, saluti pariter consulatur.

«Quaeritur, an dictus Wippermann sit rebaptizandus; et quatenus affirmative, an absolute vel sub conditione; et quatenus affirmative (i. e. ‚sub conditione‘), an teneatur confiteri omnia peccata praeteritae vitae; et quatenus affirmative, an confessio praeponenda sit vel postponenda baptismo conferendo sub conditione.

«Sanctissimus auditis votis Emissimorum dixit: Carolum Ferdinandum esse rebaptizandum sub conditione, et collato baptismo, eius praeteritae vitae peccata confiteatur, et ab iis sub conditione absolvatur.»¹

425 S. Officium igitur et S. Pontifex in decreto anni 1715 non de particulari facto, sed de causa ipsa in genere iudicatum esse illudque pro universalis norma et lege haberi censuerunt. Et merito. Nam illud decretum haberi nequit nisi pro legis divinae authentica interpretatione per S. Pontificem facta, non pro mera lege vel praecepto ecclesiastico. Ceterum in resp. ad Archiep. Québec. d. 10 Iul. 1869 Praefectus S. C. de Prop. F. dixit decretum anni 1868 esse universale atque obligare ubique (*Anal. eccl.* VII 489).

Legis enim ecclesiasticae minime est praescribere pro materia necessaria *confessionis* eam, quae ex iure divino necessaria non sit: vide *S. Anton.*, Summa p. III, tit. 14, c. 19, § 14. Ergo ut concipi possit possibilitas illius praecepti in decreto anni 1715 contenti, necesse est dicamus peccata post baptismum dubie validum commissa ex iure divino necessario clavibus Ecclesiae subici debere. Hoc est, quod positiva illa declaratio nos certo doceat; sed id ipsum ratio confirmat. Nam etsi ille, qui dubie baptizatus est, non certo, sed probabiliter tantum sacramentalem absolutionem circa peccata recipere potest: minime sequitur ipsam confitendi obligationem etiam probabilem tantum et proin practice nullam esse. Obligatio enim confitendi poenitentiamque iniunctam persolvendi apud omnes homines *certior* est, quam possibilitas sacramentalem effectum recipiendi. Haec enim non excedit certitudinem moralem late sumptam, cum in valore baptismi aliisque conditionibus nitatur, ita ut aliquod dubium concipi possit: attamen obligatio confitendi et persolvendi poenitentiam tale dubium nullatenus admittit, cum ex fundamento obligationis moraliter tantum certo evidens sequatur obligatio; secus enim de omni obligatione humanae vitae actum est.

426 Quo stabilito, ulterius dicendum prorsus est, Christum omnes eos Ecclesiae potestati subiecisse quoad peccata in sacro tribunali recognoscenda et iudicanda, qui ecclesiastico regimini generatim subiecti sint, seu quos leges ecclesiasticae generatim ligent. At haec subiectio iis limitibus eaque amplitudine definienda est, quibus ambitus regiminis in quacumque humana societate definitur. Nemo autem ambigit quoslibet regimini sociali eius societatis subiacere, cui externo ritu adscripti fuerint, *donec illa adscriptio probetur invalida*: associatio enim externa ad externam societatem facta, quae praesumitur rite facta, certum et indubitatum ius tribuit auctoritati sociali in membra tali modo associata, atque membris certam et indubitatum obligationem imponit illius societatis iuribus et legibus subiacendi; dubium

¹ Circa ordinem sacrarum functionum, qui servandus sit in receptione neoconversi, si baptismus dubius est, nihil prohibet, quin praecedat confessio, tum sequatur conditionatus baptismus, dein resumpta summaria accusatione et contritione fiat conditionata absolutio. Ita enim S. Officium Nov. 1875 expresse rescripsit: «Si agatur de iis, qui debent sub conditione baptizari, tunc poterunt, ad maiorem functionis ecclesiasticae facilitatem, prius audiri sacramentaliter quoad earum culparum accusationem; deinde, post collationem baptismatis sub conditione, confessarius, iterum reassumptis per summa capita cum poenitente iis, de quibus iam accusationem fecerit, absolvat sacramentaliter, pariter sub conditione.» — Ceterum uniformitatis causa servetur in America ordo Ritualis in America vulgati, ut fiat: 1) abiuratio haeresis, fideique professio; 2) conditionatus baptismus; 3) confessio cum absolutione conditionata: quem ordinem S. Officium in Instructione pro America Sept. assignavit. (Cf. *Appendix ad Concil. pl. Balt.* II in *Collect. Lac.* III 550. Ita etiam *Rit. Colon.* 1900, tit. II, c. 2, n. 5.)

nullitatis adscriptionis, quod solvi non possit, nullatenus admittitur, quo aliquis subiectionis onus excutiat. Hinc plane sequitur omnes, qui baptismum utcumque receperint, quem validum recipere voluerint, etsi eius valor aliquod dubium admittat, et generatim ecclesiastico regimini eiusque legibus certo adstringi, et legi divinae subiaccere, quae iubeat ab Ecclesiae membris ad Superiores ecclesiasticos peccata commissa recognoscendi et iudicandi causa deferri. Aliis verbis: dubium circa baptismi valorem id quidem efficit, ut hoc sensu habeatur baptismus pro nullo, quatenus possit et debeat conditionate repeti in favorem hominis, ne salutis aeternae dispendium faciat; sed nullatenus eo sensu pro nullo practice haberi potest, quatenus dubie baptizatus eximatur ab iis legibus et obligationibus, quae sive ecclesiastico sive divino iure pro baptizatis vigent: inter quas obligatio peccata confitendi principalem locum tenet¹.

§ 4.

De peccatis oblivione sive alio inculpabili modo omissis.

Ex iis, quae supra disputata sunt, constat iure divino omnia peccata⁴²⁷ gravia post baptismum commissa in confessione declaranda esse. Cum autem ea sit hominis infirmitas, ut non semper omnium recordetur quae commisit, scite Trid. sess. 14, c. 5 addidit «oportere a poenitentibus omnia peccata mortalia recenseri, quorum post diligentem sui discussionem *conscientiam habent*» vel: «quibus se Deum mortaliter offendisse *meminerint*». — Hinc, si omnia gravia peccata, quae re ipsa commissa sunt, declarantur, dicitur adesse *integritas obiectiva* sive *materialis*: quatenus autem omnia peccata gravia, quorum homo recordatur, et quorum confessio ipsi possibilis est, accusantur, habetur *integritas subiectiva* sive *formalis*.

Quare oblivio inculpabilis peccatorum integritati formali non obstat. Quod autem de oblivione dicitur, extendi debet ad quasdam alias causas legitimas, quae aliquando — id quod infra dicitur — ab integritate obiectiva excusant.

Eiusmodi autem peccata, quae ad obiectivam quidem, sed non ad subiectivam integritatem spectent, in «confessione inclusa esse intelliguntur» atque vere delentur absolute, non tamen *directe*, sed *indirecte tantum*.

¹ Doctrina hic tradita confirmari potest ex Instructione S. Officii ad Vicar. Ap. Iaponiae meridionalis d. d. 4 Febr. 1891, ubi leguntur haec: «*Qui valide aut dubie baptizati fuerint, ii subsunt impedimentis etiam iure ecclesiastico dirimentibus (excepta clandestinitate, quae isthic non viget*)*»: Acta S. Sedis XXVI 63. Quod dici nequit, nisi dubie baptizati iure divino iurisdictioni Ecclesiae subsint; cui si subsunt, sequitur obligatio peccata confitendi. Neque efficax videtur obiectio, hoc responsum atque praxim Ecclesiae huic responso conformem *niti in praesumptione iuris, re ipsa autem matrimonia illis impedimentis affecta invalida tum tantum esse, quando contrahentium baptismi re ipsa valida fuerint; id interim praesumi. Nam contra hoc 1) dici potest Ecclesiam non ignorare baptismos dubios saepenumero esse re ipsa invalidos, adeoque illam praesumptionem esse falsam. Videtur autem bonis moribus non satis provisum esse, si nihilominus ex sola praesumptione iuris quam non raro fallere sciatur, matrimonia valida pro invalidis habeantur, adulterina matrimonia validis accenseantur. Respondetur: 2) Esto, nullitatem matrimoniorum sumi ex praesumptione iuris; *illicita* ista matrimonia iis qui dubie baptizati sunt non solum sunt secundum iuris praesumptionem, sed *certo*. Id autem sufficit ostendisse, dubie baptizatos *certo* obligari ad servandas Ecclesiae leges seu Ecclesiae iurisdictioni et regimini eos subici. — *Quod nunc corrige ex decr. *No temere*.*

Videlicet in sacramento poenitentiae peccatorum deletio fit per actum absolutionis: verum peccata non accusata non proprie absolvuntur, vel saltem non absolvuntur, quatenus talia peccata specifica sunt. Nihilominus, quia sententia absolutionis rite et valide facta est circa *quaedam* peccata (aut aliquando circa peccatum in genere), haec absolutio, quia *sacramentalis* est, et quia in hoc ordine coram Deo non fit ulla peccati remissio, quae non sit simul *sanctificatio supernaturalis*, inducit in animam, quae obicem non habet, gratiam sanctificantem: quae omnem reatum culpae mortalis destruit, hominemque plene ex inimico facit amicum Dei et haeredem vitae aeternae.

Attamen illa peccata, quia *iudicialiter* remissa non sunt per se, sed potius per concomitantiam, postea, si forte memoriae occurrunt, accusari et directa iudiciali absolutione remitti debent: atque ita obligatio ea confitendi suspensa fuit, non deleta.

Quae accuratius definiuntur sequentibus principiis:

428 I. Peccata gravia inculpabiliter omissa sunt et manent materia confessionis *necessaria*, seu obligatio confitendi obiectiva eadem manet, atque antea fuit.

II. Haec obligatio autem neque ratione sui »quam primum» urget, neque ratione sumendae S. Eucharistiae statim impleri debet.

III. Impleri eam necesse est aut ratione periculi mortis, aut ratione alterius confessionis, sive ea fieri debet, sive libere instituitur: ita ut in prima confessione, quae fiat, peccata omissa reticere non liceat, nisi forte etiam tum causa legitime excusans adsit.

Pro pleniore intelligentia nota:

I. De ipsa obligatione ea peccata confitendi. Hanc obligationem existere, habes ex thesi 11^a ab *Alex. VII* damnata: «Peccata in confessione omissa seu oblita ob instans periculum vitae aut ob aliam causam, non tenemur in sequenti confessione exprimere.»

Obligatio autem non oritur ex mera lege ecclesiastica neque ex sola necessitate, qua homo tenetur post lapsum e statu peccati resurgere et statum iustificationis sibi denuo procurare, sed ab ipsa *lege* divinitus imposita.

429 II. De tempore illius obligationis. I. Multi quidem scriptores non sine gravi ratione docent eum, qui ante S. Communionem recordetur peccati gravis, etsi non post ultimam confessionem commissi, sed in ea inculpabiliter omisi, *debere* id confiteri atque ab eo sacramentaliter absolvi, ex eo, quod huius peccati sibi adhuc conscius sit, nemini vero, qui sibi peccati mortalis conscius sit, liceat, antequam (si modo possit) confessus fuerit, ad S. Eucharistiam accedere secundum Trid. sess. 13, c. 7: *S. Alph.* VI 257.

Attamen cum *S. Alph.* aliisque, quamquam paucioribus, licet alteram opinionem pro probabili habere et sequi, quia confessio sacramentalis vere praecessit eaque subiective integra, neque plus videtur a Trid. et a lege divina exigi, nisi ut humano modo probatio per sacramentalem confessionem praemittatur: quae si facta fuit, alia obligatio *nunc* non urget.

Praxim vero contrariam pro *consilio* poenitentibus proponere per se optimum est, nisi forte conscientia poenitentis timidior contrarium suadeat; pro obligatione statui haec praxis non debet.

2. Id autem plane non convenit cum divina sacramenti poenitentiae institutione, quod aliqui iique pauci recentiores auctores tradere conati sunt, quasi sufficiat eiusmodi peccata declarasse, absolutionem autem circa ea recipere seu dare necessarium non sit. Nam confessio non fit eo fine, ut sacerdos peccata sciat, sed propterea confessio facienda est, ut peccata convenienter per iudicalem sententiam remittantur sive absolvantur. Ergo nisi necessitatem *absolvendi* statuas, nulla solida ratio, cur exigi debeat confessio, suppetit.

Quare poenitens, qui statim post absolutionem receptam peccatum novum grave declarat, *iterum absolvi debet*. Et quamquam haec absolutio usque ad proximam confessionem differri absolute potest, si poenitens hanc apud eundem confessarium instituturus est, tamen id raro admodum expediet, quia hac agendi ratione poenitens ad alterutrum cogitur, aut ut liber non sit in instituenda proxima confessione apud eum confessarium, quem forte maluerit, aut ut, si alium confessarium tum praeferat, ad idem peccatum bis confitendum obligetur.

3. Hucusque *negative* determinatum est tempus confitendi peccati inculpabiliter omissa. Restat ut determinetur *positive*. Obligatio igitur illa, etiam quando nova peccata gravia commissa non sunt, urget *ratione sui* a) ante mortem, adeoque in gravi mortis periculo; b) tempore annuae confessionis. Nam annua confessio non tantum ratione iustificationis recuperandae instituenda est (obligatio enim recuperandae iustificationis frequentius urgere omnino videtur), sed ratione legis divinae implendae ab Ecclesia determinatae. Quare tum eius annuae confessionis lex graviter urget, quando materia necessaria confessionis adest; porro peccatum inculpabiliter omissum sine dubio materia necessaria est.

4. Si vero ante illud tempus confessio instituitur, sive de novo materia necessaria, sive libera tantum commissa est: statim prima confessione peccata omissa declarari debere adeo evidens est, ut nemini scriptorum umquam in mentem venerit hac de re disputare vel dubitare. Idque ex conceptu confessionis *integrat*, quam Trid. dixit iuris divini esse, consequitur. Confessio enim *quaelibet*, quandocumque et ubicumque instituitur, subiective seu formaliter integra esse debet. Porro ad subiectivam integritatem pertinet, ut omnia peccata gravia nondum clavibus Ecclesiae directe subiecta, quorum memoria habeatur, accusentur, nisi forte legitima excusatio adsit. Ergo nisi in prima confessione peccata antea omissa declarentur, haec non erit integra, sed sacrilega. Neque quidquam valet, quod illa peccata iam remissa sunt; nam ut taceam idem valere de quibuslibet peccatis post actum perfectae contritionis elicatum: haec non est intima ratio discernendi inter peccata necessario accusanda et non accusanda, quod utcumque sive perfecta contritione sive per sacramentum remissa sint aut non sint. Vide *Gury* II, n. 495; *Palmeri* in *Ball.-Palm.* V, n. 205.

Articulus II.

De causis ab integritate confessionis excusantibus.

Ut ea, quae praecedenti articulo postremum exposuimus, compleantur: necessarium est eas rationes videre, quae legitimae sint, cur peccatum aliquod in confessione omittatur. Universim haec teneri debent:

I. A confessione integre peragenda numquam excusat difficultas, quae dicitur confessioni interna sive insita, e. g. pudor et verecundia; quae si quoad praesentem confessarium speciali modo adsunt, generatim aut confessio, si id fieri potest, differenda est, aut alius confessarius ad-eundus, aut pudor prorsus vincendus. Id satis innuit Trid. sess. 14, c. 5, cum «confessionis difficultatem ac peccata detegendi verecundiam» negat ita gravem esse, ut a lege divina excuset. Cf. *Gury* n. 497.

II. Generatim excusat ea difficultas extrinsecus exorta sive per accidens cum confessione coniuncta, quae integram confessionem impossibilem moraliter reddat seu grave omnino damnum poenitenti aut confessario causatura sit: qua difficultate cessante, lex integrae confessionis reviviscit.

III. Eiusmodi difficultates autem recensentur sequentes:

1. extrema necessitas, in qua pro circumstantiis sufficit quodlibet externum signum;
2. defectus loquelae, sive ex ignorantia idiomatis, sive ex inopia facultatis loquendi;
3. defectus temporis, e. g. si milites pergere debent ad pugnam;
4. periculum vitae, si ex diuturna confessione contagionis periculum oritur;
5. periculum famae, quando apud alios praeterquam apud confessarium poenitens se prodere deberet;
6. periculum lapsus seu scandali, sive pro poenitente sive pro confessario iuste timetur;
7. periculum laesionis sigilli: si — quod vix continget — confessarius praevideatur sigillum laesurus; aut si confessarius *suam* confessionem facere non possit, nisi alterius poenitentis peccatum indicet et ita sigillum violet.

492 De singulis illis causis plura. 1. *Extrema necessitas*. In ea necessitate etsi, quantum fieri potest, aliqua accusatio specifici peccati recipienda est, tamen apud hominem usu rationis adhuc utentem potius, quam in integritate confessionis, in dolore eliciendo est insistendum: apud hominem sensibus destitutum, maxime si antea certum signum accusationis non dedit, post absolutionem conditionate datam maxime curandum est, ut detur extrema unctio, securius valida et salutifera quam ipsa absolutio; neque tamen propterea abstinendum erit a praemittenda conditionata absolutione.

493 2. *Defectus loquelae*. *Mutum* ex scripto confiteri debere, quantum convenienter fieri possit, multi scriptores tenent; attamen multis etiam contrarium sentientibus, obligatio imponi nequit: vide *Gury-Ball*. II, n. 503. Quapropter a fortiori in confessione mutorum, qui sunt simul surdi, confessarius recte ab aliis interrogationibus scripto faciendis, quae solam integritatem confessionis spectent, si poenitens mutus scripto confiteri velit: quod utique interdicendum nullo modo est, immo ultro admittendum, si poenitenti muto id est solatio.

Surdi vero ex sua parte integre confiteri debent. Si quis igitur in initio confessionis statim deprehenditur esse surdaster, in sacristiam seu locum separatum deduci debet, ubi altius loquendi est facultas. Ceterum fideles in catechesi et in sermonibus monendi sunt, ut surdastri ex se locum specialem ipsis reservatum adeant, confessariumve *statim* doceant se esse surdastros. Nam quem confessarius in decursu tantum confessionis deprehenderit surdastrum esse, eum in locum remotiorem, ubi altius colloqui liceat, adducere non potest, si id facere nequit, quin aliis suspicionem peccati gravis auditi ingerat ideoque sigillum laedat; quare tunc cum dispendio integritatis ab interrogando confessarius abstinere debet. — Idem dic, si forte causa honestatis in confessionibus mulierum excipiendis aliquando prohibeat, quominus cum illis confessarius secedat. Vide *Gury-Ball.* ib. notam.

Ignarus idiomatis ad adhibendum interpretem, utpote medium extra-⁴³⁴ordinarium, non tenetur. Ita etiam S. C. de Prop. F. compluries tenuit suadens quidem, ut interpretes adhiberentur, obligationem ita faciendi negans (cf. *Casus consc.* II, n. 362). Praeprimis in articulo mortis suadet, ut aeger saltem aliquam determinatam materiam, *de qua vere dolet*, quamquam veniale peccatum tantum, exprimat, etsi per solum interpretem id facere possit, quia eo tutius removetur illud aliquale dubium, quod de valore confessionis omnino generalis ab aliquibus movetur.

Ceterum fieri potest confessio etiam satis integra per interpretem, ita ut in eius notitiam nihil deveniat. Confessarius enim propositis quaestionibus circa peccata per interpretem, ipso non vidente, signum poenitentis, e. g. manu pressa aut annuentis aut negantis et pro numero peccatorum signum illud iterantis, excipere *potest*. Quare si vir poenitens id desiderat, ad *talem* confessionem admittatur.

Omnes vero illi, de quibus hic diximus, tenentur *signis*, quantum convenienter possunt, confessario peccata declarare: atque confessarius debet, si alius confessarius idiomatis peritus deest, eos admittere et aliquoties absolvere, etsi solam accusationem in genere intelligere potuit.

3. Defectus temporis. Si defectus temporis in unius tantum⁴³⁵ confessione occurrat, eo quod e. g. hostes irruant, audito *aliquo* peccato et dolore excitato absolutio danda est, quando necessitas absolvendi nunc instat. Si vero de multis agitur, qui nunc Deo reconciliandi sunt, ut de militibus pugna iam instante:

1) si periculum in mora est, omnes exhortandi sunt in communi, immo verbis praeendum est, ut sincerum dolorem et propositum excitent atque signum aliquod externum, e. g. manum attollendo, exhibeant: quo facto in communi absolvantur. Vide *Reuter* IV, n. 331, 4.

2) Quo vero securius singulorum saluti provideatur, omittendum non est singulos ad confessionem admittere et vocare, idque ita, ut si omnium confessiones integrae excipi nequeant, praeferendum omnino sit ab integritate deficere et quam plurimos singillatim admittere, quo

efficacius ad dolorem excitari possint, addito monito postea, si Deus vitam eorum servaverit, integritatem supplendam esse.

4. Periculum vitae. In morbo contagioso, quamquam confessarius aliis cautelis adhibitis periculum contagionis diminuere potest, tamen propter illud ipsum periculum ab integritate confessionis excipiendae excusatur.

436 5. Periculum famae. Quod adesse potest in variis adiunctis, praecipue si confessionem factam esse aliis notum est, sed poenitens eam utpote sacrilegam repetere debet et gratia divina tactus repetere vult, instante iam tempore Communionis, quam sine suspitione contra se excitanda differre nequit.

E. g.: Aegrotus antea iam confessus et nunc Viaticum suscepturus detegit sacerdoti seriem confessionum sacrilegarum: quas si nunc integras repetere deberet, gravem suspicionem adstantibus, qui eum iam paratum putant, ingereret. — In sollemni Communione communi, cum omnes iam confessi sunt, aliis spectantibus paulo ante Communionem aliquis sacerdotem petit, detegens similiter confessionem sacrilegam: quam cum nunc non possit integram repetere, excitato dolore et audito ipsius sacrilegii peccato (vel paucis aliis), cito absolvendus est, postea completurus. — Aut sacerdos, iam adstans ad altare sive Sacrum iam operans sacrilege, interim dolorem concipit, et dum facit Sacrum sollemne, uni ex ministris (sacerdotibus) id indicare potest: quibus in circumstantiis, declarato hoc peccato, secreto absolvendus est.

Num vero etiam periculum famae alienae apud confessarium ratio ab integritate excusans sit, infra fusius discuti debet.

437 6. Periculum scandali. Si poenitens sibi timet, ne recogitando peccata, maxime luxuriae, misere in delectationem labatur: accuratorem recogitationem omittere debet etiam cum periculo ab integritate deficiendi, cum lex *naturalis* cavendi a gravi lapsus periculo praevaleat legi *positivae* integre confitendi. Quare etiam confessario haec ratio esse potest, cur caute procedere debeat in interrogationibus, ne in sacramento reconciliationis poenitenti ansam novi lapsus creet. *Reuter* l. c. n. 331, 6.

Confessarius autem sibi timens eodem modo ab interrogationibus, quae alioquin ad integritatem procurandam videntur necessariae, abstinere debet. Attamen, nisi talis timor ex inopinato casu singulari iuste concipiatur, confessarius, qui se adeo debilem deprehendit, ut in exercendo sacro munere sibi grave periculum creet, potius ab audiendis confessionibus abstinere debet.

Poenitens vero, qui singularem confessarii fragilitatem noverit, quae suorum peccatorum narratione periculum lapsus inducat, illum confessarium *declinare* debet: si vero in singulari necessitate eius ope indigeret, peccata, quorum vere periculosa esset narratio, omittenda essent.

Ceterum eiusmodi pericula, de quibus hic sermo fuit, non temere supponi, sed ex gravi tantum ratione, vel si de confessarii periculo agitur, ex vehementibus indiciis timeri debent.

438 7. Periculum laesionis sigilli. Eiusmodi periculum si intelligitur illud, quod sacerdos confitens peccata in excipiendis confessionibus forte commissa inducturus sit, non est adeo impossibile: quodsi

et hoc obtinet, neque alius confessarius adiri potest, peccata, quorum confessio tale periculum induceret, taceri prorsus debent. Cf. *Bonac.* l. c. q. 5, s. 2, p. 2, § 4.

Periculum vero laesionis sigilli, quam ne confessarius contra se committat poenitens timeat, adeo immane scelus in confessario supponit, ut nisi in homine haeretico vel haeresis vehementer suspecto, idque in illis ipsis minime semper, suspicari liceat. Ita de deliberata et maxime de directa sigilli laesione. Non adeo immane peccatum in indirecta laesione invenitur, siquidem ex inconsiderata agendi ratione oriri potest. Quam habebis, si confessarius adeo alta voce loquatur, ut a circumstantibus possit audiri. Igitur si hoc contingat, neque monitus confessarius vocem moderetur, poenitens excusari possit ab integritate, ne confessarius interrogando peccata repetat et adstantibus nota faciat.

NB. In causis excusantibus, quas rettuli, id in universum notari debet — praecipue in causis sub n. 2 6 7 recensitis: 1) requiri aliquam confitendi necessitatem et 2) morale impossibilitatem adeundi alium confessarium, apud quem ex integra confessione illud damnum, quod alias timetur, non sit oriturum. *Necessitas* vero *confitendi* non adeo stricta sumitur, sed sufficit timor poenitentis, ne aliter uno alterove die in statu peccati manere debeat; quia haec in homine rationabiliter et timorate iudicante gravis necessitas spiritualis est. *Reuter* l. c. n. 330 cum *Lugo* dicit «dilationem confitendi, quae ultra triduum excurreret».

Specialis difficultas movetur circa confessionis integritatem, si ex ea alterius diffamatio apud confessarium oritur: num haec ipsa etiam sit causa excusans ab integritate. Aliis verbis haec quaestio proponitur: *num possim vel debeam peccatum confiteri, quod confiteri nequeam sine complicitis apud confessarium diffamatione.*

Antequam hanc quaestionem solvamus, explorata a controversis se iungi debent.

1. Omnes consentiunt, si alius confessarius adiri possit, cui complex ignotus sit et maneat, apud *eum* confessionem esse instituendam, ut et lex integre confitendi et fama proximi servetur.

2. Si peccatum, quod sine complicitis notitia danda non possit declarari, non sit materia necessaria confessionis, non licet cum dispendio alienae famae illud peccatum declarare: nisi forte de complicitis peccato non gravi agatur et ex altera parte rationabilis utilitas poenitentis ex declaratione peccati sequatur.

3. Si nihilominus haec illicita complicitis manifestatio apud unum confessarium fiat, id grave peccatum ex se non esse prorsus probabile est. Nam etsi permulti auctores id pro gravi habeant, tamen ex iis, quae de octavo decalogi praecepto circa diffamationem dicta sunt, contrarium concluditur.

Cum enim, probante *S. Alph.* III 973, complures theologi, ut *Less.*, *Caiet.*, *Regin.* etc. doceant, ipse *S. Thom.* (Quodl. II, a. 13 ad 3) id innuere videatur, crimen alterius uni vel alteri viro probo seu prudenti revelare, pro *gravi* diffamatione per se non haberi: id pro practice probabili certo sumere licet. Quod si unquam probabile est, maxime

tum est, quando confessario illud alienum crimen detegitur, qui sub gravissimo vinculo sacramentalis sigilli perpetuum secretum servare teneatur.

4. Hinc etiam sequitur causam mediocriter gravem utilitatis vel necessitatis ab omni prorsus culpa excusare; atque etiam obligationem potius alterum confessarium quaerendi, cui complex ignotus sit, non cum gravi incommodo urgere.

At si alterutrum necessarium fuerit, aut complicem confessario manifestare, aut non integre confiteri: utrum eligendum est? Si alterutra sententia, sive quae affirmat, sive quae negat, complicitis manifestationem esse causam ab integritate confessionis excusantem, obiective vera est: aut *obligatio* tacendi, aut confitendi integre *obligatio* erit. Solum si utraque dubia, sed probabilis est, practice consequitur quemlibet pro libitu id, quod sibi melius esse duxerit, agere posse. Theoretice igitur duplex sententia esse *potest*: una, quae dicat manifestationem complicitis esse causam ab integritate confessionis excusantem, ita *ut non liceat* complicem manifestare; altera, quae neget illam esse causam ab integritate excusantem.

440 Praestat vero prius videre, quaenam commoda et incommoda ex alterutra sententia et praxi oriuntur; dein de ipsis sententiis iudicium proferre.

A. Primo aspectu ea sententia, quae complicitis manifestationem dicit esse causam ab integritate confessionis excusantem, benignior videri poterit. At ne facilius pro benigniore re ipsa sumatur, omnino considerata sunt onera, quae imponit:

1) Cum multo maiore incommodo a poenitente subeundo postulari debet, ut alius confessarius, cui complex ignotus sit, pro excipienda confessione quaeratur. Nam integritas confessionis, nemine dubitante, per se servanda est, quando servari potest, atque solum id poenitentis incommodum, quod eam moraliter impossibilem reddit, excusat; quare illud incommodum omnino magnum esse debet, idque multo maius, quam quod ex aliorum sententia legitimam facit aliqualem complicitis diffamationem.

2) Si vero alius confessarius tandem adiri nequit atque peccati circumstantia propter complicitis famam servandam reticetur: plerumque onus, quod semper pro magno haberi consuevit, peccati actum substantialem *bis* confitendi imponitur. Scilicet fama complicitis servanda, *si* excusat ab integritate confessionis, ex omnium sententia non dat ius aliud reticendi, quam quod ad conservandam complicitis famam prorsus exigitur: quare e. g., qui incestum commissum aliter fateri non potest, certissime tenetur in prima confessione ad confitendum *peccatum luxuriae*, quamvis suppressa illa circumstantia incestus. Porro postea, quando apud alium confessarium confitendi facultas adest, circumstantiam incestus, quam declarare tunc debet, quomodo practice declarabit, nisi peccatum luxuriae iterum accusaverit?

3) Si peccatum complicitis ab integritate excusat, et — quod huius sententiae fundamentum est — hoc peccatum indicare non licet: ne confessario quidem licebit apud poenitentes eas interrogationes instituere, quae poenitentem facile inducant, ut complicitis notitiam confessario indirecte det. At si confessarius haec ex obligatione evitare debet: aut de peccandi occasionibus inquirere libere non potest, aut arbitrio et iudicio poenitentium id saepe committere debet, num et quomodo obligationem respondendi urgere possit. Sed ob multa gravia incommoda et damna spiritualia inde oritura neutrum quispiam facile admiserit.

Quare confessarius, ne gravissimo muneri poenitentem ab occasione proxima arcendi desit, neve poenitentem ipsum sibi illudere sinat, qui sibi suoque iudicio relictus occasiones pro adeo periculosus nolit agnoscere, libere interrogare debet, spreto periculo illo notitiam complicitis diffamantem accipiendi, si modo probabile, licet non certum sit illam complicitis diffamationem non esse causam ab integritate confessionis excusantem. At probabilis certo est haec sententia.

B. Scriptores enim, et numero plures, et auctoritate gravissimi defendunt⁴⁴¹ legem integrae confessionis esse potioris iuris, ita ut ad eam implendam sperni debeat, si necessaria sit, illa aliqualis complicitis apud confessarium diffamatio: ita *S. Thom.* in 4, dist. 16, q. 3, a. 2, *S. Bonav.*, *S. Antonin.*, *S. Bern.*, *Gerson*, *Medina*, *Sylvester*, *Caietan.*, *Henriques*, *Suarez* disp. 34, sect. 2, *Lugo* disp. 16, n. 398 sq. *Laym.* l. 5, tract. 6, c. 8, n. 12, *Vasquez* q. 91, dub. 3, a. 2, *Tolet.*, *Reginald* l. 6, n. 156, *Lessius*, *Tamburini*, *Meth.* confess. l. 3, c. 3, n. 30, *Salmant.* c. 8, n. 128, *Reuter* IV 321, *S. Alph.* VI 489 etc. — Contrariam sententiam, scil. non licere complicitis notitiam dare, docuere: *Canus*, *Petr. Soto*, *Ledesma*, *Navarrus*, *Manuale* c. 7, n. 1, *Valentia* disp. 7, q. 11, p. 1, *Bañez*, *Diana* etc.; ac probabile id esse expresse tradunt praeter alios: *Busenb.*, *Mazzotta*, *De poenit.* disp. 1, q. 4, c. 7, § 1 ab initio, *Tamburini* l. c.

Rationes sententiae eorum, qui non licere amplius notitiam dare adeoque potius abstinendum esse ab integritate confessionis docent, ad hanc unam causam reducuntur: quod famam alienam laedere sit contra legem *naturalem*, ideoque eius servandae obligatio potioris iuris sit, quam obligatio integre confitendi, quippe quae sit legis *positivae*.

II vero, qui defendunt confessionem integram faciendam esse, sprete illa, si opus sit, complicitis apud confessarium diffamatione: certe non negant per se lege naturali vetari, ne aliena fama laedatur, at opponunt id non absolute vetari, sed solum, ne laedatur sine legitima causa; quare videndum esse, utrum lex integre confitendi sit eiusmodi legitima causa necne, maxime cum illa apud confessarium oritura laesio famae obiective non certo gravis sit. (Cf. I, n. 1421.) Legitimam vero esse hanc causam, ex gravissimis rationibus suaderi potest: 1) ex iis, quae antea iam notata sunt circa incommoda et damna, quae sequantur, nisi universim liceat libere fateri et interrogare circa circumstantias et occasiones peccatorum. 2) Alia exempla afferri possunt, in quibus sperni omnino debeat aliqualis nota et famae labes, quae ex poenitentis diffamatione in alios redundare possit. Nemo enim umquam ausus fuerit neque umquam audebit e. g. filium eximere ab integra confessione criminum suorum propterea, quod fortasse ex iusta suspitione educationis non bonae aliqua in parentes labes redundet, aut religiosum eo quod suspicio relaxatae disciplinae contra eius monasterium a confessario concipiatur. Cur ergo in causa non adeo dispari dispar feratur iudicium et levis complicitum diffamatio tanti aestimetur? 3) Integrae confessionis lex tantopere urget, ut poenitenti numquam liceat propriae famae apud confessarium servandae causa eam posthabere, sed ut, quantovis sui diffamationis timore spreto, debeat semper omnia peccata sua accusare. At lex servandi famam alienam tam gravis non est, ut non vincatur ab obligatione seu necessitate alioquin incurrendi infamiam propriam. Aliis verbis, potius possum famam alienam prodere, quam obligatus sim meam violare. Ergo ea causa (scil. integritas confessionis), quae me semper *obligabit* ad laedendam meam famam, causa *legitima* videtur spernendi illam aliqualem infamiam alienam.

(Cf. *Lugo* disp. 16, n. 398; *Tambur.*, Meth. conf. l. 2, c. 9, § 2.) 4) Cum antiquitus consuetudo fuerit atque per se obligatio confitendi apud parochum, parochus autem omnes suos subditos nosse consueverit: illis temporibus, si alia sententia vera esset, circa peccata manifestatu et curatu difficiliora lex integre confitendi fere semper cessasset. Num vero credi potest Christum Dominum legem illam communem sic instituisse, ut practice tam frequenter evaderet illusoria?

442 Ex quibus omnibus id concludere debemus: confessario id integrum manere, ut, prout expedire sibi videatur, de circumstantiis occasionibusque peccandi interroget; neque poenitentes edocendos esse, ut eiusmodi circumstantias supprimant, quae complicitis famam apud confessarium laedant, sed, nisi secundum regulas supra datas alium confessarium adire possint, eos nihilominus ad integram confessionem apud notum confessarium faciendam esse urgendos.

Id vero alteri sententiae damus: Qui propter auctoritatem theologorum certe etiam probatorum illam defendentium ea uti velit pro sua confessione instituenda, si ipse sibi secundum eam dictamen conscientiae fecerit, incusari nequeat, neque adigi debeat, ut a sua sententia discedat.

Quapropter etiam confessarius, si excipit confessionem eorum, qui, in theologia versati, ei videantur secundum alteram illam sententiam procedere, et qui ipsi de suis obligationibus satis iudicare possint, quasdam interrogationes facilius omittere potest, relicta eiusmodi poenitentibus suas sententias sequendi licentia.

443 Quod de complicitis fama servanda sive negligenda dictum est, pari fere ratione dicitur de fama eorum, qui poenitentis peccato ansam, occasionem dederunt: scil. si poenitens peccatum suum sufficienter declarare nequit secundum omnem specificam malitiam, nisi alienum peccatum utpote obiectum, occasionem etc. sui peccati etiam manifestet; e. g., qui sororem suam ex peccato gravidam ita percussit, ut abortus sequeretur, peccatum suum vix integre confiteri potest, nisi sororis peccatum simul indicet.

Quamquam aliqui etiam eorum, qui prae integritate confessionis famam complicitis spernendam esse dicunt, in casu nunc allato idem concedere nolunt; tamen utrobique id faciendum esse saltem probabile est. Cf. *Gury* n. 502, *Lugo* disp. 16, n. 420 cum aliis.

444 Ab hac causa, in qua complicitis peccatum indirecte manifestatur, prout proprii peccati integra confessio id postulat, toto coelo distat nominis complicitis inquisitio, ut complex corripiatur. Quod per se illicitum esse et natura instituti sacramentalis tribunalis et positivae leges Ss. Pontificum probant.

Hac de re *Ben. XIV* plures Constitutiones edidit, quas *Pius IX* in Constit. «Apostolicae Sedis» confirmavit.

Prima Constitutio *Ben. XIV* «Suprema» edita est 7 Iulii 1745 ad Episcopos ditionis Lusitaniae; secunda «Ubi primum» 2 Iunii 1746; tertia «Ad eradicandum» 28 Sept. 1746 (cui accedit quarta Const. 9 Dec. 1749, quae solam Portugalliam videtur spectare).

Nimirum prima Constitutione, ad Episcopos Lusitaniae directa, S. Pontifex designat et damnat crimen inquirendi nomen complicitis; secunda Constitutione, ad eosdem Lusitaniae Episcopos directa, poenas in delinquentes statuit atque ordinem contra eos procedendi praescribit; tertia Constitutione *Ben. XIV* duas priores ad universam Ecclesiam extendit.

Crimen in *prima* Constitutione sic describitur: «Pervenit ad aures nostras nonnullos . . . confessarios falsa zeli imagine seduci se passos, sed a zelo secundum scientiam aberrantes, perversam quandam et perniciosam praxim in audiendis Christi fidelium confessionibus et in saluberrimo poenitentiae sacramento administrando invehere atque inducere coepisse; ut videlicet, si forte in poenitentes incidissent socium criminis habentes, ab iisdem poenitentibus socii huiusmodi seu complicitis nomen passim exquirerent atque ad illud sibi revelandum non inducere modo suadendo conarentur, sed, quod detestabilius est, denunciata quoque, nisi revelarent, absolutionis sacramentalis denegatione, prorsus adigerent atque compellerent: immo, etiam complicitis eiusdem nedum nomen, sed et habitationis insuper locum sibi exigerent designari. Quam illi quidem intolerandam imprudentiam tum procurandae complicitis correctionis aliorumque bonorum colligendorum specioso praetextu colorare, tum emendicatis quibusdam Doctorum opinionibus defendere non dubitarunt: cum revera opiniones huiusmodi vel falsas et erroneas sequendo, *vel veras et sanas male applicando* perniciem tam suis, quam poenitentium animabus consciscerent; ac sese praeterea plurium gravium damnorum, quae inde facile consecutura fore praevidere debuerant, reos coram Deo aeterno iudice constituerent. . . . Nec fieri potuit, quin ea de causa et oblocutiones et scandala et non ministrorum tantum, sed sacri etiam ipsius ministerii odium et animorum ingens perturbatio in populo fideli exorta sint. . . .»

In *secunda* Constitutione statuitur: 1) excommunicatio latae sententiae R. Pontifici reservata contra *quoscumque*, «qui ausi fuerint in posterum docere licitam esse huiusmodi praxim, prout in relato nostro Brevi [priori] exponitur et reprobatur; vel scribere aut loqui praesumpserint in eius damnatae praxis defensionem; vel ea, quae in dicto Brevi contra eandem praxim decreta sunt, impugnare, aut in alienos sensus temere detorquere vel interpretari».

2) Suspendio ab audiendis confessionibus *ferendae sent.* aliaeque etiam graviores poenae et iudicis ecclesiastici sententia contra eos, «qui conformiter ad praedictam reprobata praxim poenitentes . . . *interrogare praesumant de nomine complicitis . . .* vel adiunctis . . . expressiorem magisque individuum eiusdem complicitis manifestationem concernentibus, eidem poenitenti, si manifestare renuerit, *sacramentalem absolutionem denegando*».

3) A sacro Officio procedi debere tum contra *docentes licitam esse illam* praxim, defendentes (etc. ut supra), et contra confessarios illam doctrinam pravam sequentes, si eorum agendi ratio talis sit, ut *suspecti reddantur de adhaesione ad pravam illam doctrinam*. Quare, exceptis poenitentibus in propria causa, omnes qui noverint aliquem deliquisse sive doctrina ista, sive praxi, quae suspicionem pravae doctrinae ingerat, iubentur infra mensem S. Officio delinquentem denunciare (sub poena excommunicationis: quae ex communibus censuris expuncta hodie est).

Attamen, quamquam per se nomen complicitis inquire non licet,⁴⁴⁵ possunt eiusmodi esse adiuncta, in quibus id sane liceat atque adeo sub poena denegandae absolutionis complicitis manifestatio exigi debeat. Nimirum si confessarius simul alio munere, ut *Superioris*, fungitur,

propter quod poenitens obligetur ad ipsum auctores et complices peccati communi bono contrarios corrigendi aut puniendi causa deferre. Quod si obtinet, confessarius non qua confessarius, sed qua Superior notitiam complicitis sibi dandam iure exigit. — Immo in illo casu, in quo poenitens propter commune bonum denuntiationem complicitis facere debet, confessarius quilibet per se exigere debet, non quidem ut sibi, sed ut Superiori denuntiatio fiat. Quare si poenitens ex iusta causa mavult per confessarium denuntiationem facere, is sine dubio complicitis nomen excipere potest; immo exigere, ut aut per se aut per alterum aut immediate denuntiatio fiat, etiam sub poena denegandae absolutionis pro re nata prorsus debet. Expedit vero, ut extra confessionem, quantum commode fieri possit, haec denuntiatio excipiat; immo ut detur notitia sigillo sacramentali non clausa, exigendum est. Cf. *Lugo* disp. 16, n. 432 sq., *Ball.* not. ad *Gury* II 502.

Ad eiusmodi circumstantias *Ben. XIV* ipse referre videtur, cum damnatam praxim describens dicat: «Opiniones falsas et erroneas sequendo *vel veras et sanas male applicando* perniciem tam suis quam poenitentium animabus consciscunt.»

Num et quomodo in peccato reservato, quando legitimus confessarius desit, integritas obiectiva non sit necessaria, vide infra *de casibus reservatis* n. 538.

Articulus III.

De mediis ad integritatem confessionis procurandam necessariis.

446 Quoniam generatim peccatum grave nullum voluntarie tacere in confessione fas est, integritas vero subiectiva seu formalis, quantum per diligentiam *humanam* licet, obiectivae integritati debet respondere, media ad id efficiendum necessaria adhiberi debent. Medium igitur per se et semper necessarium est conscientiae discussio; medium per accidens necessarium, i. e. post confessiones prius invalidas factas, est confessionum repetitio, vel etiam confessio generalis. De utroque medio agendum est.

§ 1.

De examine conscientiae confessioni praemittendo.

I. Requiritur per se sub gravi examen serium et diligens, ea scilicet diligentia, quam homines in gravi negotio impendere consueverunt; at non tanta diligentia, quae confessionem reddat odiosam et nimis molestam. *Trid.* sess. 14, cap. 5. Cf. *Lugo* disp. 16, n. 590—594.

II. Diligentia igitur necessaria diversa est pro diversis poenitentium conditionibus, scilicet.

- 1) pro diversa conditione conscientiae et habituali vitae puritate,
- 2) pro temporis diuturnitate, quod ad confessionem instituendam percurrendum est,
- 3) pro diversa poenitentium instructione et ingenii acumine,
- 4) pro diversa corporis valetudine.

Circa quod *Lugo* l. c. et alii recte dicunt: Etiansi post adhibitam moralem diligentiam putes te, si plus temporis adhuc impendas, etiam plura peccata reperturum esse, propterea tamen male inferas te teneri etiam ad plus temporis impendendum: secus enim, qui a multis annis confessus non sit, per dies et dies recogitando vitam suam non satisfaciat; quod absolum est dicere. — Immo *Sporer-Bierb.* III, n. 366 docet eum, qui post diligentiam moralem confessionem instituat, postea vero non recordetur, utrum hoc illudve peccatum dixerit necne, non teneri ad eius peccati confessionem, eo quod praesumere possit et debeat, se cum ceteris ea peccata vere confessum esse: si autem ex alia quadam ratione graviter dubitet et vere dubius haereat, utrum tale peccatum confessus sit annon, debere utique illud peccatum certo a se commissum postea confiteri.

Hinc sequitur: 1. Qui raro peccatum grave committit, levioe omnino examine contentus esse potest, maxime si consuevit quotidie conscientiam suam nonnihil excutere: gravia enim peccata, si quae commisit, tum facillime memoriae occurrent. Immo qui moraliter certus est se ab ultima confessione graviter non peccasse, ad examen *severe* non tenetur, sed ad curam, ut *sufficientem* materiam clavibus subiciat. — Ceterum etiam eum, ut extirpet peccata leviora et *iustum fructum* ex sacramento hauriat, nullatenus debere omni examini supersedere evidens est.

2. Qui diu confessus non est, quamquam absolute diutius se examinare debet quam ille, qui a breviori tempore confessus est, tamen relative minus tempus impendere potest. Quis enim ferat eum, qui ab anno confessus non sit, ad examen duodecies longius obligare, quam qui ante mensem confessus sit!

3. Homines rudes et parum instructi ad tantum examen non tenentur, quantum instructi et exculti. Quare si poenitens aliter bene instructus imparatus accedit ad confessionem, per se benigne remittendus est, ut, excussa conscientia, redeat: si vero homo rudis est, quando *nullam* quidem adhibuit diligentiam, idem faciendum est, attamen *alicuius diligentiae defectum* confessarius longe facilius supplebit. Nam homo rudis sibi relictus etiam diuturno tempore id perficere non potest, quod confessarius brevi tempore interrogationibus perfecturus est. Quare si confessarius videt se interrogando eam integritatem confessionis attingere posse, ad quam poenitens sibi relictus diuturniore examine vix pertinet, tuto examinandi onus in se suscipere potest, et melius in se suscipiet, maxime si timendum est, ne poenitens ob dilatam confessionem perterritus redire non audeat.

Sic *Catech. Rom.* part. 2, c. 5, n. 60: «Si sacerdos huiusmodi homines prorsus imparatos cognoverit, humanissimis verbis a se dimittit hortabiturque, ut ad cogitanda peccata aliquod spatium sumant, ac deinde revertantur. Quodsi forte affirmaverint se in eam rem omne studium contulisse, quoniam sacerdoti maxime verendum est, ne semel dimissi amplius non redeant, audiendi erunt, praesertim si emendandae vitae studium aliquod prae se ferant adducique possint, ut negligentiam suam accusent, quam se alio tempore accurata meditatione compensaturos promittant.»

Reuter IV, n. 311: «Ceterum experientia docet, ut recte notarunt *Vasquez* et *Lugo*, rudes raro se bene examinare, et prudentem confessarium aliquot interrogationibus plus proficere, quam illi sibi relictis longo examine, quamvis conentur omnia in memoriam revocare. Unde tales, si diligentiam *aliquam* adhibuerint, non facile sunt remittendi, ut se examinent, etsi aliquis defectus advertatur.»

Sporer-Bierb. III, n. 365: «Rudes et imperiti adhibere non possunt tam exactam sui discussionem, sicut docti et intelligentes: quamobrem illi confessarii examine iuvari debent.»

Segneri, Il Confessore istruito c. 2 monet, ne sine urgenti causa homines rudes remittantur, ut melius se examinent, quia ex una parte timendum sit, ne deterriti redire omittant, et ex altera parte confessarius sua diligentia examinis defectum facilius supplere possit.

Cf. etiam *Scavini* III¹⁰, n. 456.

449 4. Ii vero, qui gravi morbo decumbunt et prae virium defectu recogitare praeteritam vitam nequeunt, nedum ad examen diligens obligandi sint, ne ab ipso quidem confessario nisi valde moderate examinari debent; postea, si Deus sanitatem restituerit, defectus maioris diligentiae supplendus est, aut si post absolutionem sine mentis conatu alia peccata memoriae occurrunt, illa utique accusanda et absolvenda sunt.

5. Ceterum quo melius examen perficiatur, aliquem ordinem poenitens sibi praestituere debet, scil. ut secundum ordinem decalogi, praeceptorum Ecclesiae et peculiarium status obligationum perpendat, quaenam peccata commiserit, in mentem revocando singula tempora, maxime extraordinarios dies etc.

Reuter IV, n. 311 modum non sufficientis tantum, sed magnae omnino diligentiae exhibet: ut aliquis recogitet, «ubi quovis die fuerit, quae negotia gesserit, quid in iis circumstantiis cogitatione, interiore affectu, verbo, opere, vel omissione deliquerit; quomodo domi, in templo, in conversatione cum proximo se habuerit: nec necesse est, ut eadem vestigia relegendo iterum iterumque rimetur».

Sporer-Bierb. III, n. 365 ex *Gobat* n. 498 approbans affert compendiosam praxim examinandae conscientiae a longiore tempore v. g. aliquot mensium vel medii anni pro eo, qui vitam potius uniformem egit: «ut nimirum poenitens consideret trina tempora, i. e. 1) unum diem feriale, quid in illo fecerit, . . . 2) unum similiter diem festum, 3) tempora extraordinaria itinerum, negotiorum, nuptiarum, conviviorum, occasionum».

Qui a brevi tempore tantum instituturus est examen, consideret cogitationes, verba, opera in ordine ad Deum, proximum, semetipsum.

Ceterum vide infra aliquam methodum, secundum quam confessarius in examinanda conscientia poenitentem iuvare possit, praecipue eum, qui a longo tempore confessus non sit, aut generalem confessionem velit instituire.

450 III. Qui gravem negligentiam in sui discussione committit, per se sacrilege et invalide confitetur: attamen ut hoc re ipsa committatur, poenitentem etiam subiective ad hunc gravem defectum a se commissum satis attendisse necesse est. De cetero confessarius non raro aliquem defectum examinis supplere potest eumque ab ipso suppleri expedit.

Ut de defectu graviter leviterve culpabili commisso postea aliquod iudicium feras, attende regulas quasdam practicas a *Reuter*, *Mazzotta*, *Lacroix* datas:

Reg. 1. Qui conscientia neque nimis stricta, neque nimis laxa utens post sui discussionem remorsum conscientiae clamantis seu «latrantis» non sentit quasi de culpabili negligentia, potest quietus esse.

Reg. 2. In dubio de negligentia gravi aut levi commissa, qui post institutam confessionem reperit se plura peccata mortalia omisisse quam dixisse,

gravis negligentiae reus habendus est; si multo plura confessus est, quam omisit, non gravem negligentiam commisisse censendus est. Sporer n. 367 cum Nugno aliisque.

Reg. 3. Qui, ab una alterave hebdomada confessus, numero incerto et dubio accusat peccata externa palpabilia, e. g. «ter quaterve commisi fornicationem», gravem suspicionem ingerit de negligentia examinis graviter culpabili. *Reuter IV, n. 311; Mazz. disp. I, Q. 2, c. 1.*

§ 2.

De confessionum repetitione et de confessione generali.

Confessiones, in quibus defectus aliquis commissus est, aut sunt invalidae aut incompletae tantum. Si incompletae tantum erant, sed validae, compleri debent, non repeti; si vero invalidae fuerunt, repeti debent, at pro confessarii diversitate diverso modo.

I. Obligatio repetendi confessiones imponenda non est, nisi moraliter certo de earum nullitate constat; consilium vero dari potest secundum regulas mox notandas. *S. Alph. VI 505 «cum communi sent.»*

II. Haec repetitio ex integro fieri debet, si instituitur apud diversum confessarium; si vero apud eundem fit, apud quem prius confessiones institutae erant, integritas quidem, si deerat, distincta accusatione complenda est, circa reliqua peccata autem sufficit, ut confessarius retinuerit aut nunc resumat confusam de statu poenitentis notitiam. *S. Alph. n. 502.*

Explico: 1. Certo invalida est confessio, quando poenitens voluntarie peccatum reticuit, aut occasionem voluntariam numquam dimisit inimicitiasve deponere numquam paratus fuit, et in similibus causis: quia tunc certo constat confessiones invalidas et sacrilegas fuisse. Sed difficile est aliquando iudicare in causa frequentis relapsus sine ulla occasione continua libera. Quodsi poenitens brevi post confessiones, prima data occasione, sine ulla resistentia saepius relapsus est, praesumi debent confessiones sine sufficienti dolore et proposito ideoque invalidae factae esse; si vero sincera aliqua resistentia confessionem sequi consueverat (cf. infra *de absolute recidivorum*), de nullitate confessionum non constat, quare non imponenda, sed consulenda est earum iteratio, quando tandem poenitens maiores vires et meliorem dolorem concepit.

2. Confusa illa notitia, quae apud eundem confessarium absolute sufficit, comparari potest sive ex poenitentia imposita sive aliquot interrogationibus apud poenitentem factis. Haec igitur sufficit quatenus coniungitur cum priore notitia distincte data, maxime quando ex hac notitia poenitentia conveniens imposita eaque persoluta est. Ad complendum enim iudicium tunc *restat*, ut 1) valide feratur sententia absolutionis, et ut 2) illa cognitio praevia ad eam ferendam necessaria, per quam poenitens absolutione dignus cognoscatur, a confessario concipi possit¹.

¹ Si confessione facta absolutio dilata erat, poenitente vero postea revertente confessarius peccatorum accusatorum immemor factus est: sine dubio etiam sufficit confusam notitiam nunc resumere. Immo si poenitens dispositus iam antea erat, atque ex alia causa absolutio dilata est, sufficit absolute ut confessarius meminerit poenitentem dignum esse atque poenitentiam convenientem esse impositam. (Semper supponitur nullum aliud peccatum grave intercessisse inter tempus praesens et inter tempus peractae confessionis,

452 III. Verum si generalis confessio utilitatis spiritualis causa instituitur, non expedit ad absolute necessaria se restringere, neque tanti momenti est distinguere inter confessarium eundem et confessarium diversum: quamquam prior levioe cura rem tractare potest. Confessio igitur generalis, quae est vel omnium vel multarum confessionum repetitio, aut necessaria est, aut utilis tantum, aut nociva: si necessaria, praecipienda est; si utilis, aliquoties consulenda; prohibenda, si nociva est.

IV. Praecipienda est, si confessiones praeteritae moraliter certo nullae erant. Utilis et consulenda duabus ex causis esse potest: 1) si de nullitate confessionum non constat quidem, tamen grave dubium est propter frequentem relapsum similesque rationes; 2) si de valore quidem priorum confessionum prudenter dubitari nequit, attamen in specialibus adiunctis seu vitae conditionibus homo sese ad maiorem fervorem in divino servitio disponere vult. — Nociva autem est apud eos poenitentes, qui, si recogitarent praeteritam vitam, aut periculum lapsus sibi crearent, aut conscientia nimis stricta in anxietates et perplexitates conicerentur; quare tunc, *nisi omnino constat* de priorum confessionum nullitate, nulla repetitio permittenda est, si vero de nullitate certo constat, cum moderata cura et sub confessarii prudentis auxilio repetitio institui debet, et examen postea prorsus interdicti.

453 Utilitates confessionis generalis succincte enumerat *S. Ignatius de Loyola* in libello *Exercitiorum spiritualium*: 1) Multo plus commodi ac meriti accedit ob dolorem de peccatis vehementiorem; 2) longe manifestius natura et malitia peccatorum perpenditur et inspicitur; 3) multo melior fit dispositio ad Ss. Eucharistiae sumptionem atque sic ad fugam peccati et ad gratiae receptae conservationem et augmentum.

alioquin id distincte accusari atque dolor cum aliis actibus renovari omnino debet.) Cf. *Suarez* disp. 22, sect. 6, n. 8; *Lugo*, De poenit. disp. 16, n. 636.

Cognata quaestio versatur circa eum casum, quando aliquis sacerdoti qua amico peccata sua dixit, qualis requiratur in sacerdote illorum peccatorum praesens notitia et memoria, ut, accedente generali accusatione, poenitens absolvi possit. In quo *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 1217, *S. Alph.* VI 502 alique *distinctam* omnium peccatorum memoriam postulant, ex eo quod requiratur distincta confessio sacramentalis, haec autem ex generali accusatione poenitentis non oriatur, nisi pro illo tempore confessarius habeat *distinctam* eorum memoriam; *Lugo* l. c. contra ad communem praxim provocat, quo probet sufficere, ut nunc *confusa* notitia eorum, quae antea amice dicta fuerunt, existat, eo quod ex illa confusa memoria cum notitia distincta antea habita videatur confessio sacramentalis conflare. — Haec quidem *Lugonis* opinio tunc omnino probabilis videtur esse, si sacerdos qua amicus narrationem peccatorum excipiens iam aliquatenus suspicabatur se posse hominem, qui tum de confessione nihil cogitaret, ad confessionem sacramentalem perducere; nam tunc accusatio quidem sacramentalis intentionaliter non fuit, notitiae tamen peccatorum receptio coepit esse iudicialis et sacramentalis ex parte sacerdotis, ideoque distincta notitia iudicialis incohative saltem data est: quod videtur prorsus sufficere, modo postea ex parte poenitentis consensus externe detur ad iudicium perficiendum. Quodsi vero neque poenitens in illa narratione peccatorum praevia quidquam de sacramento poenitentiae dixit, nec sacerdos cogitavit, sententia *S. Alph.* videtur vera esse, quia tunc, nisi distincta memoria in sacerdote perseverat, distincta *notitia iudicialis* neque adest neque unquam aderat: at in sola iudiciali notitia sententia sacramentalis, necessario in singula peccata gravia ferenda, nititur.

Expedi igitur confessionem generalem instituire in praecipuis vitae epochis, ut 1) in electione vel assumptione novi status: ante matrimonium, ante statum religiosum assumendum, ante sacerdotium; 2) in missionibus publicis vel spiritualibus exercitiis: in quibus ii, qui iam bonam confessionem generalem fecerunt, communiter solum ad partialem confessionem generalem, i. e. ab ultima incipiendam, admitti debent; 3) in morbo periculoso, vita ad finem vergente, si aegroto vires suppetunt.

Totius vitae confessionem generalem, saltem si in matura aetate facta fuit, raro admodum expedit repetere: attamen neque ita interdicenda est, ut ne ille quidem, qui sine ullo scrupulo et perturbatione ex singulari fervoris spiritualis augmento concepto perfectiorem denuo vitam sibi praestituerit, ad eam ullatenus admittatur; quamquam communiter potius declinanda quam admittenda est. Partiales vero confessiones generales a tempore ad tempus utiliter instituuntur, uti mos communis etiam est in diversis religionis familiis.

V. In confessione generali non necessaria confessarius omnino levior⁴⁵⁴ cura in interrogationibus contentus esse potest; immo etiam poenitentem monere expedit *obligationem* omnia peccata accusandi non adesse, ne forte in decursu confessionis verecundia aliqua captus ex falsa conscientia sacrilegium committat. Attamen si demum poenitens serio cupit generalem confessionem instituire, maxime si id accidit propter dubium priorum confessionum, a nimia brevitate aut quadam praecipitantia etiam abstinendum est: secus ipse poenitens non tranquillus, sed inquietus redditur, ut non semel observari licuit poenitentes post generalem confessionem peractam conquerentes se non omnia dicere potuisse, quod confessarius nimis cito rem expedire voluisset.

In modo vero eiusmodi confessionum excipiendarum id observandum videtur, ut, si poenitens *cupit*, ipse prius, quae in conscientia habet, dicat, dein confessarius interrogando suppleat; si vero poenitens libenter consentit, confessarius interrogando incipiat, postea vero paululum temporis poenitenti concedat, ut, quae fortasse reliqua sint, exponat.

Antequam confessio generalis suscipiatur, plerumque inquiratur oportet⁴⁵⁵ de causa, cur poenitens eam instituire velit, ut cognoscatur, utrum confessio generalis necessaria sit, an libera.

Deinde inquiratur in conditionem poenitentis atque vitae statum, quo convenientius confessarius interrogando eum iuvare possit. Animetur poenitens ad magnam sinceritatem, ne quid verecundia et pudore occupatus reticeat; quare ne umquam confessarius signum admirationis vel indignationis edat, quantumvis gravia fuerint peccata, sed potius ostendat se nullatenus mirari, se graviora audivisse, infirmitatem humanam extollat, ex qua mirandum potius sit, quod non plura etiam et graviora peccata fuerint commissa, immo laudet poenitentem, si quod peccatum gravius cum pudore et repugnantia tandem dixit, gratuletur de victoria ex se et diabolo reportata et iterum efficacibus verbis ad sinceritatem animet atque ad confessionem sic faciendam, ac si ultima totius vitae sit.

Si peccatum diu celatum erat, potest expedire hoc peccatum primo loco exprimi atque de tota materia, in qua id versabatur, confessionem statim compleri: si vero nimia verecundia etiam nunc poenitens detinetur, con-

fessio incipiatur secundum ordinem decalogi, ut postea poenitens, quando maiores animos cepit, fidentius rem enarret: at tum imprimis saepe animandus et exhortandus est ad vincendum pudorem atque cum multa benignitate tractandus.

Confessario plerumque minus grave erit, si ipse potest interrogationibus totam confessionem generalem perficere, idque si de hominibus rudioribus agitur, communiter etiam poenitentibus gratius erit. At ne sese hac in re poenitenti obtrudat; qui enim, conscientia discussa, peccata sic reperta fateri vult, postea tranquillus non erit, nisi secundum *suum* ordinem ea potuerit exponere; tunc igitur interrogando solum suppleat. Sed etiamsi interrogando ipse confessionem quasi totam fecerit, ne umquam omittat poenitenti tempus concedere, ut possit, quae velit, addere.

450 Breve methodum hic exhibeo, multa tamen pro circumstantiis relinquo supplenda¹; multa etiam ex responsis acceptis a poenitente saepe evadent superflua. Interrogationes exhibeo tantum de speciebus, id supponens, de numero ubique etiam interrogandum esse, quoties scil. aut absolute, aut in mense, hebdomada, die. Incipio a sexto praecepto.

In iuventute forte seductus (cta) es? — qua aetate? tactus, an peiora? cum puellis an pueris? tecum ipso? (sequelaene aderant, vel: tibine satisfacisti, vel: pollutio? in feminis, nisi ipsae clarius rem expriment, saepe sufficit: «valdene excitata eras»? cf. I, n. 1039.)

(NB. Postquam confessarius in genere cognoverit usque ad impura facta perventum esse, interroget prius de actionibus, dein de sermonibus, tum de cogitationibus, et cogitationes et sermones resumens de desideriiis.) Igitur: Postea acciderunt etiam peiora? cum altero sexu? peccatum completum? evasitne praegnans? . . . (Si negatur: scisne, unde id acciderit? an erat tale peccatum, ut praegnans evadere posset? — alioqui de onanismo, vel abortu, sed caute.) Quoties alias (cf. I, n. 351) tactu peccasti (obscoenis? maxime si hoc negatur: vel ex prava intentione vel cum voluptate? an sine prava intentione et superficialitatenus tantum in superiore corporis parte supra vestes?), amplexibus et osculis (cum mora et ardore vel cum prava voluptate)? Cum eadem persona semper? etiam cum persona cognata, matrimonio (voto) obstricta? Estne in eadem domo tecum, an saepe visitasti? vis eam matrimonio tibi iungere? Accideruntne alia tecum, si solus eras? tactus an peiora? tunc etiam alia desideria? An aliud quid accidit? cum sodalibus pravis conversatus es? . . . (ut explicetur, si quid actum est cum eodem sexu). Etiam postea de male gestis gavisus es eaque approbasti? Insuper obscoenis *aspectibus* peccasti?

Alias etiam inhoneste locutus es? *sermones* miscebas (de altero sexu?) an unum alterumve verbum tantum? idque *valde* obscoenum? sermones pravis ex prava libidine et intentione vel saltem cum scandalo praevisto, coram pluribus? an cum intentione seducendi, coram quot? (Si poenitens est matrimonio iunctus: coram personis solutis? si negat: erantne valde obscoeni? vel ex prava intentione?)

Quoties alias pravas cogitationes fovisti voluntarie (cum pravis motibus vel libidine, de altero sexu? . . .) — Quoties inter sermones et cogitationes processisti ad desideria? cuius rei? in quasnam personas? cognatas, matrimonio iunctas? . . .

¹ Longiorem peccatorum catalogum vide apud *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 980—1140; *Tambur.*, *Meth. confess.* l. 2, c. 1—9 incl.

(Si poenitens matrimonio iunctus est:) Etiam post matrimonium aliquid accidit? . . . prava desideria in alienas personas? . . . in matrimonio christiano more vixisti? (contra finem matrimonii? sed non semper interrogandum); si uxor est: virone obsecundas? (debitum coniugale non negasti?)

An nunc omnia peccata contra sanctam puritatem dixisti? Cogita, num quid te remordeat. Fortasse non amplius poteris confessionem generalem denuo instituere.

I. *pracc.* An contra fidem voluntarie dubitasti? dubia aliis communicasti? ⁴⁵⁷ Aliter contra fidem egisti, locutus es? coram pluribus vel quot? eosve seduxisti? Contra religionem et sacerdotes locutus es? Aliorum sermones audivisti, approbasti, promovisti? Pravos libros et ephemerides (contra fidem, an mores?) emisti, legisti, aliis legenda dedisti vel permisisti?

An umquam desperasti de salute et divina misericordia? . . . Praesumens de divina misericordia peccasti, in peccatis perseverare proposuisti?

An superstitionem exercuisti? sortilegos adiisti? serio? (magnetismus? tabulae rotantes . . .) — Sacris rebus abusus es, vel irreverenter tractasti? Sacramenta indigne suscepisti? (. . . etiam extr. unctionem, matrim., confirm.)

II. Blasphema verba protulisti? (etiam mente blasphema?) — maledicta in alios congesisti? verba sacra cum ira in Deum dixisti? Contra Deum divinasque ordinationes iratus vel non contentus fuisti? idque manifestasti? falsone iurasti? aut cum dubio periculo peierandi? (consuetudo?) in iudicio, et cum alieno damno? — Fecistine aliquod votum, quod non impleveris?

III. Diebus dominicis et festis semper totum Sacrum audisti? In ecclesia scandalose non egisti? Sine necessitate serviles labores exercuisti? (diu? coram aliis? — Expendantur et explicantur causae excusantes.)

IV. Parentes suntne superstites? graviterne eos offendisti? inoboedientia vel frequenti vel in rebus gravibus? (contra eorum praeceptum familiaritatem cum altero sexu fovisti, periculosa consortia adiisti?) ex animo eos contempnisti? cum contemptu iis respondisti? ad gravem maerorem commovisti? iniuriis et asperis verbis eos allocutus es? iis maledixisti idque serio vel ipsis audientibus? . . . eorumne te puduit? curam eorum in necessitatibus habuisti? ultimam eorum voluntatem implevisti?

In famulatu heris fidelitatem servasti? non contemptim et asperis verbis eos gravi iniuria affecisti, secreta non revelasti? famam apud vicinos non laesisti? An in rebus prohibitis oboedivisti? In domo aliis, praesertim liberis, scandalo non fuisti? — (Similiter interroga de aliis Superioribus, num offensi fuerint, et quare.) — (Ipsos heros vel Superiores vero:) Curam famulorum egisti? malos famulos expulisti? — vel si forte sat gravis causa eos retinendi fuit, cohibuisti et innocios reddidisti? nihil mali eis permisisti? eos ad officia religionis implenda induxisti?

(Parentes ipsi interrogandi:) Filiis providisti? correxisti et punivisti, cum prudentia tamen et sine ira? pueros non una dormire permisisti cum puellis? Scivistine semper, ubi et cum quibus conversarentur? Eos in religione et oratione ad Deum et B. Mariam V. instituisti? ad scholas pravas non misisti? Adultis non permisisti familiaritatem periculosam cum diverso sexu? si matrimonium intendunt, num solum cum sola esse permisisti? Numquam coram liberis liberius locutus es? in nulla re scandalo eis fuisti? Cum coniuge pacifice vixisti? etc. . . .

V. Numquam ira te abripi sivist? maledicta protulisti? mala optasti proximo? ex animo? gravia? De aliorum malis gavisus es? Invidiam fovisti?

Malum intulisti? aut inferre inferrive voluisti? Rixa? Ebrietatem incurristi? plenam? in eo statu mala perpetrasti, aut facere *consuevisti*? officia tua et familiae curam propterea neglexisti? (Occasio, consuetudo!)

VII. Proximum in re nulla laesisti? in emendo et vendendo? (Damnum, furtum? Num restituisti? facere saltem proposueras? cur nondum? . . .)

VIII. In re gravi mentitus es, cum damno alieno? Aliis detraxisti (quod narraveras, eratne falsum an verum? ignotum an notum?) coram pluribus? Aliorum sermones diffamantes approbasti auscultando et promovisti? . . . Secutane sunt alia damna? (Restitutio famae etc., et causae excusantes.) Temeraria iudicia gravia voluntarie fovisti? cum aliis communicasti?

Praecept. Ecclesiae. Ieiunia ecclesiastica servasti? (Cur non? . . . edoceantur —) abstinentiam a cibis vetitis (carnes, carnes et pisces simul?) — (De Communionem paschali et annua confessione fere aliunde constabit.)

Quaedam de vitiis capital. et peccatis alienis. Valde superbe cum aliis egisti? Pauperes dure et aspere repulisti? (Beati misericordes! . . .) Avarus divitiis inhiasti vel anxie possedisti? — De peccatis te iactasti? de quibus? — Aliis peccata suasisti? laudasti? mandasti? cum facile posses, non impedivisti?

Spectacula, choreae etc.? Ornatus muliebris inhonestus? ex prava intentione, aliave industria alios pelliciendi? (Familiaritas cum periculo matrimonii mixti?)

Obligationes status? . . . Cogita paululum, num aliud quid habeas, quod conscientiam mordeat? Fortasse ultima confessio erit!

Dein seria exhortatione et subiectis motivis poenitens ad contritionem peccatorum inducatur et propositum cavendi abhinc ab omni peccato saltem mortali.

Caput III.

Satisfactio.

458 Secundum doctrinam S. Scripturae (cf. e. g. Dt 32, 49 sqq; 2 Rg 12, 10—14) et perpetuae Traditionis a Trid. expositam (sess. 14, c. 8) non semper cum culpa etiam universa poena condonatur, sed divina iustitia cum misericordia coniungitur, quod et peccata post baptismum commissa dimittit, neque ad solvendum tantum, sed etiam ad ligandum, i. e. ad peccata etiam convenienti poena atque satisfactione castiganda, claves sacerdotibus concessae sunt.

Quapropter ut divinae iustitiae divinique iuris ratio habeatur, confessarii in sacramento poenitentiae poenitentias imponere, poenitentes illas acceptare et persolvere debent. Notissimae sunt graves illae poenitentiae canonicae, quae ex antiqua praxi a fidelibus lapsis, ut reconciliationis plenae participes evaderent, praestari debebant. Verum Ecclesia, quam etiam in eiusmodi praxi retinenda et mutanda a Spiritu Sancto duci negare non possumus, humanae infirmitatis rationem habet, et quo mitiores nunc poenas imponere consuevit, eo frequentius ad sacramentalem gratiam in sacramento poenitentiae accipiendam fideles invitat.

At non solum iustitiae divinae consulitur, quando poenitentia sacramentalis imponitur, sed simul in ipsa illa satisfactione sacramentali in

fideliū commodū misericordiā exercetur. Poena enim temporalis, quae dimisso reatu culpae restat, aut in altera vita in purgatorio solvenda est, aut his in terris sive voluntaria castigatione sive tolerantia malorum a Deo immissorum sive operibus a sacerdote impositis est exstinguenda. Porro catholica doctrina, communi consensu theologorum proposita, est: opera in sacramentali confessione imposita *maiolem vim satisfactivam* habere, quam eadem opera arbitrio ipsius poenitentis assumpta, cum virtute clavium sacramentalem effectum ex opere operato producant. Hinc est, quod satisfactio ipsius sacramenti pars dicitur, quae effectus sacramentales compleat atque integros reddat.

Summa doctrina circa obligationem confessarii poenitentiam imponendi et obligationem poenitentium eam implendi hisce capitibus continetur:

I. Obligatio confessarii. 1. Tenetur confessarius in qualibet ⁴⁵⁹ confessione, si poenitens poenae solvendae capax est, poenitentiam imponere aliquo modo gravitati et qualitati criminum proportionatam.

«Debent ergo sacerdotes Domini, quantum spiritus et prudentia suggererit, pro qualitate criminum et poenitentium facultate salutare et convenientes satisfactiones iniungere, ne, si forte peccatis coniveant et indulgentius cum poenitentibus agant, levissima quaedam opera pro gravissimis delictis iniungendo alienorum peccatorum participes efficiantur. Habeant autem prae oculis, ut satisfactio, quam imponunt, non sit tantum ad novae vitae custodiam et infirmitatis medicamentum, sed etiam ad praeteritorum peccatorum vindictam et castigationem.» Trid. sess. 14, c. 8.

2. Haec obligatio imponendi poenitentiam pro peccatis mortalibus nondum vi clavium remissis per se gravis est; atque ipsa illa poenitentia communiter res seu materia simpliciter gravis esse debet. *S. Alph.* VI 506, idque prorsus ex verbis Trid. citatis sequitur.

Pro peccatis venialibus vel qualibet materia confessionis libera obligatio quidem imponendi poenitentiam adest, at venialis tantum: ib.

Ad melius cognoscendam hanc confessarii obligationem et rationem, qua impleatur, confert videre fontem huius obligationis et conditiones operum variaeque eorum genera, quae pro poenitentia convenienter imponantur.

1. Fons obligationis est ipsa natura huius sacramenti, cuius confessarius minister est. Videlicet poenitentia seu satisfactio imponi debet:

- 1) ut ordo divini iuris divinaeque iustitiae servetur,
- 2) ne poenitens sacramentali fructu satisfactionis privetur,
- 3) ut sacramentum integritatem suam et complementum habeat.

2. Distinguuntur -- ut ipsa verba Trid. allata innuunt -- poenitentiae ⁴⁶⁰ *vindicativae* et *medicinales*; quarum determinatio ad confessarium, et ut iudex et ut spiritalis medicus est, spectat. Sed ne falso eiusmodi munera distincta concipiantur, sciendum est totam potestatem et auctoritatem imponendarum poenitentiarum seu fideliū *obligandorum* in munere iudicis esse sitam.

Scil.: Qua medicus confessarius intendere quidem debet animae vulnera curare, relapsus convenientibus remediis praecavere; sed, nisi de *necessariis*

mediis agitur, ad medicam suam curationem subeundam poenitentes cogere nequit: si vero de necessariis remediis agitur, ad ea non tam obligat, quam obligationem iure naturali et divino existentem declarat atque manifestat.

Aliud vero est, si confessarium *qua iudicem* spectamus: qua talis cum auctoritate *contra poenitentem* ius divinum servat atque vindicat, atque prorsus puniendi atque obligandi potestate potitur. Sed in *eligendis* seu *determinandis* operibus, quae tandem ut iudex imponit, medici partes agere potest, immo eum id agere expedit vel oportet, ita ut prae aliis operibus ea iniungat, quae simul remedia sint utilia ad curandas spirituales infirmitates hominemque contra relapsus melius praeservent.

461 3. Quod ad *diversa genera operum* attinet, quae imponi possunt, optimum quidem est ea opera eligere, quae pravae illi cupiditati poenitentem ad peccata impellenti contraria sint; attamen saepe haec ratio valde imperfecte tantum considerari potest. Ceterum imponi possunt:

1) cuiuslibet generis opera bona, non solum ieiunia corporisque afflictationes et incommoda, sed etiam eleemosyna, orationes aliave spiritualia exercitia meditandi, pii libri legendi, examinis conscientiae instituendi etc. Nam in hac vita quaelibet pia opera humanae naturae sensuali aliquatenus gravia sunt eamque affligunt; immo ex communi doctrina certum est quibuslibet bonis operibus, si modo aliae conditiones non desint, vim satisfactivam inesse. Ita ex *S. Thom.* 3 suppl. q. 15, a. 3; *S. Alph.* VI 514.

2) Possunt etiam iniungi opera *mere interna*, quia, quamvis aliqui dubitent de eiusmodi potestate relate ad auctoritatem *humanam*, hic non humana, sed divina potestas exercetur: *S. Alph.* l. c. cum communi sententia.

3) Etiam opus pro defunctis offerendum iniungi potest; nam etsi in eo casu satisfactio, quae operi, ut in se est, competit, in defunctos refundatur; tamen ipsa haec caritatis exercitatio opus bonum est atque aptum, cui ex opere operato effectus *sacramentalis* poenam temporalem poenitentis diminuens adnectatur: cf. *S. Alph.* ib.; *Scavini* III, n. 383; *S. Thom.*, Quodl. 3, a. 28.

4) Immo etiam cessationem ab aliquo opere bono iniungi absolute licebit, non quatenus est operis boni cessatio, sed oboedientiae, humilitatis, propriae voluntatis abnegandae exercitatio. *S. Alph.* ib.: quamquam *raro expedit* id tantum aut id etiam iniungere.

5) Opus aliunde debitum etiam pro sacramentali poenitentia iniungi potest, ut contra paucos *S. Alph.* n. 513 cum innumeris scriptoribus tenet, siquidem etiam eiusmodi opus ex natura sua satisfactorium esse potest, et maioris efficaciae satisfactivae ex opere operato recipiendae est capax. — Attamen, nisi id expresse declaratum est a confessario, opus impositum non sic intelligitur; neque expedit eiusmodi opera sola iniungere, nisi gravitas aliqua causa ex parte poenitentis existat. Quando vero opus ita impositum est, eius culpabilis omissio duplex peccatum specie distinctum constituit.

462 6) Opus aliquod *sub conditione relapsus* implendum *imponi posse* cum *Suarez*, De relig. tract. 5, l. 3, c. 8, n. 7; *Laym.* l. 5, tract. 6, c. 15, n. 11; *S. Alph.* n. 524 etc. tenendum est, ita ut, verificata conditione, poenitens vere obligatus esse dici debeat: at hac *sola* poenitentia imposita confessarius muneri suo minime satisfacit. Ib.

7) Opus publicum pro peccatis occultis imponi nequit, et universim ea, quae poenitens implere nequeat, quin peccati gravis commissi suspicio in aliis excitetur, pro poenitentia iniungi non possunt, siquidem quandam sigilli

violationem continent. Cf. Rituale Rom.: «pro peccatis occultis, quantumvis gravibus, manifestam poenitentiam non imponat». At quae poenitens pro sua conditione facile sua sponte assumere potest neque coram aliis agere cogitur, quamquam re ipsa ea aliis videntibus agat, non habentur pro poenitentia publica; neque id ad confessarium spectat, si poenitens ipse haec et haec se pro poenitentia sacramentali facere aliis dicit. Si autem pro publicis peccatis publica quaedam reparatio necessaria est, ea pro poenitentia sacramentali iniungi potest; num vero expediat et quatenus, confessarii prudentiae relinquitur. *S. Alph.* n. 512.

8) Praeterea cavendum est, ne imponantur opera poenitenti nimis repugnantia aut ea, quae, ne omittantur, timendum est, v. g. ut pueri veniam petant a parentibus, ut in ecclesia coram aliis expansis brachiis orent etc. Confessarii imprudentia in eiusmodi poenitentiis potius elucet atque multorum sacrilegiorum ansa esse potest, nisi maximus delectus poenitentium habeatur.

4. Ut autem *materiam gravem* habeas, haec secundum hodiernam disciplinam ea est, quae *in legibus ecclesiasticis* sub gravi obligare censetur: ita in precibus recitandis rosarium 5 decadem materia gravis est, pariter litaniae omnium Sanctorum cum precibus: levis vero censetur unus ex consuetis psalmis, litaniae Lauretanae, quinquies Pater et Ave¹.

Si multa peccata gravia commissa sunt, pro numero quidem peccatorum materia gravis multiplicari vix potest: attamen per se non sufficit imponere solummodo eam materiam, quae in limite gravis materiae est, nisi adsit aliqua ex causis excusantibus statim explicandis; alioquin poenitenti *nullo modo* est proportionata.

II. Potestas confessarii eiusque limes. Pro peccatis venialibus⁴⁶⁴ seu pro materia libera confessionis confessarius, sive levem sive gravem poenitentiam iniungit, eam *sub gravi* iniungere *nequit*; pro peccatis gravibus vero, si materiam levem iniungit, etiam *tantum sub levi potest* iniungere, si gravem, ea *sub gravi* per se iniuncta est, potest nihilominus, si id expresse manifestat, eam *sub levi* iniungere — quod raro tamen expedit. *S. Alph.* VI 517 et 518.

De distinguenda scilicet obligatione gravi et levi, quam confessarius iniungat et qua poenitens teneatur opus impositum persolvere, eadem valent fere, quae de *lege* eiusque obligatione dicta sunt, scil. materiam obiective levem gravis obligationis capacem non esse; materiam vero gravem, si ex gravi causa iniungatur, per se gravem obligationem secum ferre; posse tamen Superiorem imperfectam seu venialem tantum obligationem statuere: id cui *S. Alph.* tamquam sententiae «communiori et valde probabili» assentitur n. 518.

Quod videlicet adversarii dicunt confessarium in imponenda poenitentia agere in persona Christi, et propterea eum non posse aliter ac Christum et Deum praecipere, i. e. rem gravem sub gravi: prior thesis verissima est. posterior non plane consequitur. Recte quidem concludes confessarium, qui sine gravi causa poenitentiam gravem pro gravibus peccatis sub levi

¹ Perperam autem videtur ea precum recitatio pro materia gravi statui, quae recitationem privatam «*parvae horae* in officio divino» adaequet. Quamquam enim haec in obligatione recitandi Breviarii gravis habetur, attendi debet id non ex obiecto solum in se spectato repeti, sed etiam ex eo, quod Breviarii recitatio sit actio hominis publice deputati eaque nomine Ecclesiae peragenda.

praecipiat, peccare, cum sit contra institutionem sacramenti poenitentiae atque contra Christi intentionem. At valide videtur esse actum. Confessarius enim, etsi agit in persona Christi, tamen nullatenus agit, *nisi velit*. Ergo si graviter atque perfecto modo poenitentiam imponere noluit, eam neque sic imposit. Num vero poenitentia ita sub levi imposita tantum poenae temporalis ex opere operato exstinguat, quantum eadem sub gravi praeepta, valde dubito: sicut enim *imperfecto modo* sacramento eiusque institutioni respondet, ita etiam *imperfectum* tantum influxum sacramentalis virtutis recipere videtur. De potestate commutandae poenitentiae impositae vide infra n. IV.

465 III. Causae excusantes a graviore poenitentia imponenda. Pro peccatis mortalibus per se quidem gravis et proportionata poenitentia imponi debet; complures tamen existere possunt causae, quae confessarium excusant, ne teneatur imponere sive proportionate gravem, sive aliquando simpliciter gravem poenitentiam. Quae causae comprehenduntur morali poenitentis *impossibilitate* aut maiori eius spirituali bono, quod ex mitiore agendi ratione oriturum sit.

Videlicet tres classes causarum excusantium distingui possunt, quarum ultima prae ceteris maioris momenti est.

1. Causae, ob quas liceat sine ulla poenitentia imposita absolvere, sunt: 1) urgens mortis periculum — quamquam si poenitens levissimum opus, e. g. invocationem nominis Iesu, praestare potest, talem levissimam actionem iniungere expedit (S. Alph. H. A. n. 49); 2) quando poenitens perplexus vel scrupulosus brevi omnino temporis intervallo pluries novum peccatum ex oblivione omissum affert atque simul aliqua causa existit absolutionem iterato concedendi: quod si accidit, sufficit tandem poenitentias *iam impositas* iterum iniungere sine novo opere addito vel potius priora opera sic commutare, ut iam valeant tamquam sacramentalis poenitentia pro *omnibus* peccatis accusatis (*Busenb.* approbante S. Alph. VI 513; *Lugo* disp. 25, n. 50).

466 2. Causae, ob quas liceat pro culpis gravibus imponere poenitentiam non relative tantum, sed absolute levem:

1) causae priores paulo latius intellectae — S. Alph. dicit: «in *gravissima infirmitate*»;

2) vehementissima et extraordinaria contritio — quae tamen rarissime supponi vel deprehendi potest. — Eam *in se* esse rationem a gravi poenitentia excusantem ex eo elucet, quia quo vehementior est contritio, eo magis etiam ipsa poena temporalis exstinguitur. Ceterum, qui ita contritus est, libentissime graviorem etiam poenitentiam sustinebit. Si igitur aliquando sancti viri, ut S. Franc. Xav., ita egerunt, ut levem omnino poenitentiam iniungerent, id potissimum eo fine fecerunt, ut aut ipsi pro poenitente supplerent, aut ipsum poenitentem ad graviore poenitentias sponte suscipiendas incitarent;

3) gravissima infirmitas spiritualis, quando videt confessarius poenitentem animum despondere atque vix adduci posse, ut gravem poenitentiam persolvat, de cetero tamen dolorem et propositum circa peccata sufficienter haberi. — At in hoc casu alterum remedium suppetit, quod vix non semper eligendum sit, nimirum ut, iniuncto levi opere nondum aliunde debito, adiungantur aliqua opera iam aliunde debita simul tamquam sacramentalis satisfactio, v. g. Missa diebus Dominicis audienda et similia (S. Alph. VI 513).

3. Causae, ob quas poenitentia quidem iniungatur, quae in legibus ecclesiasticis pro gravi materia habetur, attamen *minor*, quam proportio multorum peccatorum mereatur. (Videlicet nisi causa excusans accedat, confessarius certe officio suo deest, si pro multis gravibusque criminibus solummodo unum alterumve rosarium recitandum iniungit.) Cf. *Reuter* IV 391:

1) magna, etsi non extraordinaria contritio;

2) occasio iubilaei vel indulgentiae plenariae (*S. Alph.* H. A. n. 49 et VI, n. 510): scil. antiquitus permulti scriptores docuerunt propter indulgentiam plenariam propositam licere poenitentiam sacramentalem omittere; attamen *Ben. XIV* in Const.: «Inter praeteritos» § 65 contrarium omnino fieri iussit;

3) timor, ne poenitens, quamquam accepit, postea tamen omittat magnam poenitentiam ex spirituali infirmitate (*S. Alph.* n. 509, H. A. n. 50)¹;

4) fundata spes minore poenitentia peccatorem ad frequentiore usum sacramentorum cum maiore fructu spirituali alliciendi: *S. Alph.* ib.; *Lugo* disp. 25, n. 60 (immo haec una ex potissimis causis videtur esse, cur Ecclesia nostris temporibus ab antiquo rigore poenarum canonicarum recesserit);

5) voluntas confessarii per seipsum loco poenitentis satisfaciendi, ut illustra exempla habemus in *S. Franc. Xav.*, qui cruentis flagellationibus luit

¹ Praestat hic subiungere effata quaedam sanctissimorum et prudentissimorum virorum, qui in illo negotio tractandi poenitentes versati maxime erant.

S. Antonin. p. 3, tit. 17, cap. 20: «Debet confessarius talem dare poenitentiam, quam credat verisimiliter poenitentem implere, ne ipsam violando deterius ei contingat. Quodsi magna peccata commisit et dicit se poenitere, sed non posse aliquam duram poenitentiam agere, animet eum ad hoc confessor ostendendo gravitatem peccatorum et per consequens poenarum . . . , tandem iniungat ei poenitentiam, quam libenter suscipiat. Et si sacerdos non potest gaudere de omnimoda purgatione eius, saltem gaudeat, quod liberatum a gehenna transmittit ad purgatorium. Itaque confessor nullo modo debet permittere peccatorem desperatum recedere a se, sed potius imponat ei unum, Pater noster vel aliud leve, et quod alia bona, quae fecerit, et mala, quae toleraverit, sint ei in poenitentia, concordante *S. Thoma*. Hoc tamen sane intellige, vid. quia si alias ipsum poenitit et paratum dicit se facere quod debet, sed onus poenitentiae dicit non posse sufferre, tunc propter hoc, quantumcumque deliquerit, non debet dimitti sine absolutione, ne desperet.»

S. Carol. Borromaeus in *Instruct. conf.*: «Talem imponat poenitentiam, qualem a poenitente praestari posse iudicet. Proinde aliquando, si ita expedire viderit, illum interroget, an possit anve dubitet poenitentiam sibi iniunctam peragere: alioquin eam mutabit aut minuet.»

S. Alph. ipse addit n. 510: «Quam imprudenter se gerunt confessarii, qui magnas imponunt poenitentias, quas praevident poenitentes non impleturos. O quam plures confessarii indocti inveniuntur, qui non dubitant absolvere eos, qui vel sunt in proxima occasione peccandi, vel recidivi indispositi, et insipienter putant, se ipsos curare graves eis imponendo poenitentias; ex quo fit, quod illi, etsi poenitentiam acceptent, ut absolutionem carpant, tamen post absolutionem obtentam, quia nullum ei remedium praescribitur, quo praeserventur, brevi misere relabuntur, poenitentiam non implent, et ab eius gravitate deterriti, deinde a confessione abhorrent, et sic in peccatis diutius tabescunt. Ceterum hic animadvertendum puto, quod extra casum gravissimae infirmitatis aut vehementissimae contritionis non bene ageret confessarius, si pro culpis mortalibus iniungeret poenitentiam per se levem, quae levem inferat obligationem. Licet enim, si expedierit, imponatur opus, quod respective ad peccata sit leve, tamen *regulariter* semper est iniungenda aliqua poenitentia gravis, quae gravem inducat obligationem.»

crimina eorum, quorum confessiones exceperat. *Posse enim vicaria satisfactione aliorum poenas lui, ex catholica doctrina de communione Sanctorum constat.* Proscripta vero thesis est, «posse poenitentem *propria auctoritate* substituere sibi alium, qui loco ipsius poenitentiam impleat» (*Alex. VII* prop. 15; vide *S. Alph.* VI 526); neque tota poenitentia alteri implenda committi debet, quia *sacramentalis* actio non videtur esse, nisi quod ab ipso poenitente praestetur et quod ipse *consentiendo* in vicariam satisfactionem bene agat: vide *Reuter* IV, n. 404 ex doctrina *S. Thom.*, *S. Bonav.* etc.;

6) spes peccatorem minore poenitentia ad id permovendi, ut voluntarias poenas maiores de se ipse sumat.

Utile vero erit, poenitentes de insufficientia operis iniuncti monere.

468 IV. Obligatio poenitentis. Poenitens poenitentiam rationabilem acceptare tenetur; irrationabilem autem poenitentiam potest, non accipiens absolutionem, recusare, alium confessarium aditurus; aut si acceptatam poenitentiam postea graviorem experiatur seu iudicet, eius commutationem licet petere. — Alias autem acceptam poenitentiam implere tenetur, ita ut graviter peccet: 1) si eam recuset, 2) si culpabiliter notabilem poenitentiam eiusve notabilem partem sub gravi obligantem omittat, 3) si diuturna dilatione eius impletioni grave dispendium inferat. Cf. *S. Alph.* VI 516—518.

1. Detrectare poenitentiam rationabilem ius divinum in re gravi laedit, ac proinde id a gravi peccato immune non esse iudico. Nam qui alicuius confessarii iudicio semel se subiecit, debet etiam illud iudicium ita perficere, sicut per ius divinum perficiendum praescribitur: divini autem iuris est, imponi a confessario, solvi a poenitente poenitentiam congruam. Quod *Lugo*, De poenit. disp. 25, n. 68 dixit *verum et certum*, idque sequi prorsus ex Trid. sess. 14, c. 8. Cf. etiam *Elbel* IX, n. 227; *Mazzotta* q. 5, c. 2 cum *Suarez*, De poenit. disp. 38, sect. 7; *Bonacina* l. c. sect. 3, p. 4, n. 1.

469 Aliud autem est rogare confessarium, ut minuat poenitentiam; quod etiam in casu, quando petitio minus recta fuerit, denegare neque ad infirmitatem poenitentis descendere velle, communiter imprudentiae confessarii est, si modo poenitens alioquin est dispositus.

2. Quae sit poenitentiae materia gravis, ita ut pro peccatis gravibus imposita sub gravi per se obliget eiusque omissio peccatum grave constituat, sumendum est, ut supra dictum est, ex norma legum ecclesiasticarum. Atque etiam modus implendi sive praescriptus sive permissus diiudicandus est ex eadem norma. Quare preces, quae ecclesiastico more alternatim dicuntur, etiam quando pro poenitentia persolvendae sunt, cum socio alternatim dici *possunt*, v. g. litaniae, rosarium, psalmi; non vero aliae, quae more ecclesiastico hunc modum non admittunt.

3. Praeterea ad *modum* implendae poenitentiae pertinet *intentio*, quae sit necessaria, et *status gratiae* num requiratur.

470 a) De *intentione*. Negant alii, alii affirmant requiri intentionem, qua poenitens opus praescriptum pro poenitentia peragere velit. Priorum ratio est haec: De actione seu opere lege aliqua praecepto communis et certa sententia statuit, eum qui opus praeceptum, etsi legis immemor vel inscius, immo cum expressa voluntate nunc pro sola devotione neque ex praecepto agendi posuerit, legem implevisse neque ad iterandum opus teneri. Quod *Sanchez*, In decal. l. 1, c. 13, n. 17 absolute, *Lugo* disp. 25, n. 34 «proba

biliter» ad sacramentalem poenitentiam etiam applicat. Nihilominus aliorum sententia praeferenda videtur, secundum quam in ipsius poenitentis arbitrio est, opus pro poenitentia impositum *ut* sacramentalem poenitentiam exercere aut non. Ratio haec est: Sicut sacramentum suscipi nequit nisi *voluntarie*, ita illam sacramenti partem integram ponere videtur omnino a voluntate agentis pendere. Censetur ille quidem satisfacere, qui de sacramentali poenitentia non cogitans opus tamen iniunctum perficiat, siquidem in habituali illa voluntate fuerit prius ea faciendi, quae ex obligatione facere debuit, quam quae ex mera devotione assumit (*Lugo* n. 38): qui vero expresse statuatur, non pro poenitentia sacramentali, sed pro devotione libera opus illud facere, sacramentali poenitentiae satisfacisse non videtur. *Mazzotta* q. 5, c. 2, «Quaeres secundo» cum *Vasquez* aliisque plurimis.

b) Dein quaeritur *de statu gratiae*. De obligationibus legis generatim⁴⁷¹ quidem valet, non esse de praecepto, legem in statu gratiae implere: sed hic specialis ratio contraria moveri potest. Scilicet is, qui in peccatum relapsus neque cum Deo reconciliatus poenitentiam sacramentalem exercet, fructum sacramentalem, remissionem dico poenitentiae temporalis, consequi nequit, sed sacramenti effectui secundario obicem ponit. Peccatne? Aliqui rigidius quidem pro peccato gravi id habent, vel potius dicunt, illud opus *non valere*, ut *Tabiena*; alii cum *Lugo* disp. 25, n. 32 pro nullo peccato habent; alii tandem pro peccato veniali, ut cum *Suarez* disp. 38, sect. 8, n. 7; *Laym.* l. 5, tract. 6, c. 15, n. 15; *Bonac.* l. c. q. 5, s. 3, p. 4, n. 15; *S. Alph.* VI 523, eo quod obex quidem sacramentali effectui ponatur, sed effectui secundario tantum, qui remoto obice reviviscat.

Scil. opera quidem qua personalia, quae in statu peccati fiunt, vim satisfactivam nec habent, neque unquam recipient; at opus sacramentaliter iniunctum, quatenus ex opere operato satisfactivum est, illum effectum, qui propter statum agentis suspensus erat, postea remoto obice producat.

4. In diiudicanda *dilatione* poenitentiae videndum est, utrum tempus ad⁴⁷² substantiam operis impositi pertineat necne; scil. 1) num confessarius diem fixum assignaverit eumque etiam *per se* intenderit — quod non semper fit, si dies assignatur — immo communiter etiam tum translatio in sequentem diem, ut ieiunium feria sexta indictum transferre in sabbatum, non est grave peccatum: *S. Alph.* n. 521; 2) num per certum tempus a confessione aliquid praestandum praescripserit, quod remedii causa statim et continuo adhiberi voluerit: quod si factum est, omissio etiam unius alteriusve diei, si materia gravis est, grave peccatum constituere potest (nisi tamen pro uno alterove die confessarius alterius temporis substitutionem concesserit aut concessisse praesumendus sit); 3) utrum per ipsam dilationem opus ipsum notabiliter diminuatur necne, v. g. si quis pro poenitentia post hebdomadam ad sacramenta redire iussus ad mensem differat. (Hebdomadariam susceptionem sacramentorum differre uno alterove die, aut menstruum non ultra hebdomadam differre, communiter leve peccatum tantum censetur: *S. Alph.* ib. *Mazz.* q. 5, c. 2.)

Si nihil horum in dilatione poenitentiae apparet, longe etiam maior dilatio sine peccato gravi fit. *S. Alphonso* dilatio sex mensium certo gravis videtur; alii ad tempus etiam longinquius eam produci non plane negant, atque grave peccatum, quod committatur, praecipue repetunt ex gravi periculo poenitentiam oblivioni tradendi aut propter insequentem impossibilitatem fortasse omittendi: quod utique, si ad dimidium annum vel annum

differatur, facile accidere poterit. Cf. *Lugo* disp. 25, n. 92; *Sanchez*, In decal. l. 4, c. 10, n. 21; *Elbel* IX, n. 229.

478 5. Si poenitentia quotidie persolvenda pro longiore tempore imponitur, et interim accidit, ut idem opus ex lege ecclesiastica debeatur, confessarius non censetur bis eodem die opus illud postulare, nisi expresserit; contra si pro una alterave vice, aut etiam pluries, die non assignato, opus imposuit, omnino debet poni opus aliunde nondum debitum, nisi confessarius aliud expresse concesserit. Hinc:

1) Qui per mensem quotidie Missam audire debet, diebus Dominicis per se non debet bis Sacro interesse: *Mazz.* q. 5, c. 1; *Gury* II, n. 535; *S. Alph.* H. A. n. 57 etc.

2) Qui ter Missam audire debet pro poenitentia, non potest die Dominica — nisi confessarius id expressit — per illam Missam satisfacere, quae legi ecclesiasticae respondet; neque duas tresve Missas *eodem tempore* audire, siquidem id contra intentionem confessarii censetur esse.

3) Qui preces recitare debet, *potest* satisfacere intra Missam, cui ex lege ecclesiastica assistere debet, quia hae duae obligationes eodem tempore impleri possunt, nisi confessarius aliud declaravit: immo non raro expedit, poenitentem hac de re monere, scil. sibi licere intra Missam preces persolvere, saltem si illius conditionis poenitens est, ut pro longioribus precibus alium tempus ipsi vix suppetat.

474 6. Qui putaverit *rationabiliter*, poenitentiam quam confessarius vult imponere esse graviolem, potest, ut dictum est, si confessarius non vult acquiescere, sine peccato eius iudicium relinquere, ita ut *absolutionem non recipiat*, sed iterata confessione apud alterum sacerdotem huius iudicio sese subiciat. *Mazz.* ib. Si vero causa quidem poenitentis adest, sed non ita rationabilis, facile veniale peccatum committit: *Lugo* l. c. n. 77; practice igitur vix mortaliter peccabit poenitens alioqui rite dispositus, qui ex infirmitate graviolem putans poenitentiam absolvi nolit, sed alterius confessarii (non tamen nimis indulgentis) tentare velit iudicium. *Lugo* ib.; *Coninck* disp. 10, n. 80.

Qui vero post absolutionem (ideoque post sinceram voluntatem poenitentiam iniunctam implendi) opus illud reperit sibi gravius, commutationem accipere potest sive ab eodem confessario sive ab alio.

Quae commutatio fieri non potest nisi virtute absolutionis aut datae, aut postea dandae. Scil. sola absolutio sacramentalis ea actio est, per quam sacerdos effectum ex opere operato producere possit circa poenitentem; atque haec est, quae opus aut *impositum* aut tamquam iudicii complementum adhuc *imponendum* ad virtutem satisfactivam ex opere operato elevat. Cf. *Lugo*, De poenitent. disp. 25, n. 110, qui contrariam opinionem «omni specie probabilitatis carere» merito dicit, et disp. 15, n. 107: «Haec elevatio (scil. ad vim satisfactivam ex opere operato) fieri non potest a ministro, nisi proferat formam sacramenti.» Hinc sequitur pro praxi:

475 *Idem confessarius* immediate post absolutionem, antequam poenitens confessionale reliquit, commutationem certo facere potest vi praecedentis absolutionis, siquidem iudicium moraliter adhuc perdurat. Aliqui auctores eandem facultatem extendunt ad unum alterumve diem vel ultra post peractam confessionem. Videtur tamen verior esse sententia *S. Alph.* VI, n. 529, dub. 3, qui eam facultatem restringit ad tempus immediate post absolutionem: nam vere cum illo tempore iudicium sacramentale absolutum et perfectum est, ita ut, quidquid postea instituitur, novum iudicium incipiat atque ad novam absolutionem sacramentalem dirigi debeat. Nihilominus, si confessario et

poenitenti altera opinio praeplicet, cui *externam* aliquam probabilitatem ad stipulari non nego, secundum eam agi posse, non tantopere repugno, siquidem de sacramenti parte *non essentiali* agitur. Nam si de *essentia* sacramenti ageretur, operandi modus ex probabili sed *dubia* sententia et sacramento et sacramentum suscipienti iniuriam inferret: nunc vero neque sacramento iniuria infertur, neque poenitens, utpote qui invitus non sit, ex periculo carenti effectu satisfactivo maiore patitur iniuriam.

Alius autem *confessarius* commutationem poenitentiae facere nequit, nisi vi absolutionis sive *nunc*, sive *postea* dandae. Attamen *praeteritae* confessionis repetitio propterea non exigitur; sufficit statum poenitentis in confuso cognovisse aut notitiam ipsius poenitentiae accepisse, ut commutatio in opus fere aequale fiat. Ita saltem *S. Alph.* VI 529 sentit, et — quod non abs re erit adnotare — addit ex *Sporer*, Theol. mor. sacrament. III 589 et *Tamb.*, confessarium posse, poenitente etiam non rogante, poenitentiam priorem mutare, si videat, poenitentem opus illud non implevisse et facile fore, ut etiam postea non impleat.

Poenitentiam vero pro peccatis *reservatis* a legitimo superiore confitenti impositam confessarius inferior mutare non potest, ut recte *S. Alph.* l. c. cum plerisque scriptoribus tenet: nam *illius causae* iudicium prorsus subtractum est inferiori iudici. Excipe, si accessus ad superiorem non pateat, gravisque causa commutationis faciendae adsit.

7. Si poenitens operis impositi oblitus fuerit, videndum est, num prudenter possit putare, confessarium illius adhuc memorem esse, neque difficile sit confessarium iterum adire. Quae si obtinent, debet poenitens confessarium denuo adire, ut cognoscat poenitentiam, nisi forte postea in sequenti confessione mavult priorem confessionem repetere et tunc se poenitentiae oblitum fuisse declarare. Verum per se ad repetendam confessionem non tenetur, atque ita, cum impossibile evaserit poenitentiam impleri, ab omni onere excusabitur, si confessarius difficulter tantum aditur, aut si ipse etiam operis impositi memor amplius non esse iudicari debet. *S. Alph.* n. 520.

Pro appendice subnectam catalogum aliquem poenitentiarum, quae utiliter imponi possint. Expedi enim saepe delectum quendam eorum operum expedite mente retinere.

Ieiunium (quamquam non frequenter expediet plenum ieiunium imponere), vel aliquoties partem coenae vel ientaculi sibi subtrahere; abstinere a certo cibo, a vino et potu inebriante. — Aliae corporis macerationes difficilius etiam imponi, vel etiam permitti non nisi cum magna prudentia possunt. — Expansis brachiis (privatim) aliquam orationem fundere (sed brevem, ne noceat sanitati); genibus flexis orare; mane statuto tempore statim surgere; abstinere ab inutilibus colloquiis, ludis etc.

Eleemosynam dare — invisere infirmos, hospitalia, pauperes; iis servire, humilia opera, etsi pauca, exercere.

Rosarium, litanias omnium Sanctorum, Lauretanus recitare: — in honorem quinque Vulnerum 5 Pater et Ave recitare — Viam Crucis peragere (at aliquando parcendum est vano pudori) — mane et vespere Ss. Cordi et B. Virgini sese commendare recitando pauca Pater vel Ave — conscientiam quotidie excutere et contritionem elicere per certum tempus, e. g. per semiquadrantem — ex libris piis aliquod caput legere (e. g. ex Thoma Kempensi . . .) — meditationem aliquam instituere (saltem attente legere et post quamlibet sententiam ruminari, ut de novissimis, de decalogo, de passione Domini, aliisque mysteriis vitae Christi) per semihoram, vel saltem quadran-

tem — actus fidei, spei et caritatis quotidie per aliquod tempus elicere — Missam devote audire — contioni interesse vel christianae doctrinae — statutis diebus ad sacramenta redire: quod si nequeat fieri, saltem die Dominica coram crucifixo sese praeparare, ac si accedatur ad Sacramenta, atque proposita bona coram crucifixo renovare cum imploratione divini auxilii (idque per spatium praescriptum, e. g. per horae quadrantem). — Mane et vespere quotidie renovare proposita in confessione concepta, neque superficie tenus, sed serio, atque in honorem modo Ss. Cordis, modo B. Virginis, modo aliorum Sanctorum firmiter servare, implorando eorum adiutorium — ad pulsum horologii auditum per aliquod tempus oratiunculam iaculatoriam ex animo dicere (at simul indicetur poenitenti, si neglectum fuerit, postea simul toties dici posse oratiunculam, quoties omissa sit: quod etiam nota de aliis poenitentiis, quando tempus fixum fuerit).

478 Quae autem poenitentiae eligendae sint, pendet tum a conditione poenitentis, tum a peccatis commissis, quibus sint et poena et *medicina*. Quare convenit quidem, ut avaris et iniustis eleemosyna et misericordiae opera, superbis humilitatis opus et propriae vilitatis consideratio, desideribus frequens oratio et exercitatio, luxuriosis et sensualibus mortificatio quaedam imponatur vel ad preces impositas adiungatur. Verum id etiam tene, ferventem et frequentem orationem contra quodlibet vitium esse remedium. Similiter frequens doloris et propositi renovatio, sacramentorum frequentatio contra quaelibet peccata hominem defendit. Insuper eleemosyna et misericordiae opera, teste S. Scriptura, Deum propitium reddunt, extinguunt poenae peccatis debitae reatum atque gratiam perseverandi facilius conciliant. Quare quo debiliores sunt poenitentes aut minus ferventes ad toleranda duriora, eo magis haec leviora illis commendari et imponi debent.

Ceterum confer, quae postea dicuntur de remediis contra relapsum n. 577 sqq.

SECTIO III.

DE MINISTRO SACRAMENTI POENITENTIAE.

479 In pertractandis actibus poenitentis, praecipue vero in tractanda satisfactione, multa iam occurrerunt, quae ministrum eiusve munus concernerent, atque ea occasione data adnotavimus. Sed principale confessarii munus in iis consistit, quae absolutionem a peccatis spectant, atque ad eam rite et secundum Christi voluntatem digne exercendam diriguntur. Gravissimum sane et difficillimum ex sacerdotalibus officiis hic aggredimur, et si qui theologi universim in theologia morali in nimium rigorem aut in nimiam laxitatem declinant, hic propria sedes pravorum fructuum est, quos quaelibet a recta semita deviatio in spirituale detrimentum producit. Quare conandum maxime est, ut probatissimorum scriptorum vestigiis tantum inhaereamus eosque sequamur, qui et doctrina et sanctitate eminere.

Singulis capitibus agemus de ministri potestate; de huius potestatis et essentialis muneris exercitio; de obligationibus, quae muneris exercitium comitantur; de applicatione diversarum confessarii obligationum et munerum ad diversa poenitentium genera.

Caput I.

De potestate ministri Sacramenti Poenitentiae.

Praeter *S. Alph.* aliosque laudatos scriptores vide praecipue *Laym.* l. 5, tract. 6, c. 10 et 11; *Craisson* n. 1515—1560; *Müller* III, § 136—147; *Scavini* III, n. 417 sqq.

Articulus I.

Notio de potestate ordinis, iurisdictionis, de approbatione.

I. Ad administrandum sacramentum poenitentiae duplex potestas⁴⁸⁰ requiritur, ordinis et iurisdictionis. Nam quia *iudicium* est, propterea exerceri nequit nisi *a iudice*: sed quia *sacramentum* est, propterea nequit administrari, seu cum gratia coniungi, nisi ab eo, qui ex Christi institutione ut minister instrumentalis a Christo ipso assumitur ad gratiam supernaturalem hominibus communicandam. Porro id fieri non posse nisi a *sacerdote*, qui speciali ordinatione consecratus sit, S. Scriptura et constans Ecclesiae traditio docet.

Ex S. Scriptura enim constat, hanc potestatem Apostolis ut rectoribus et gubernatoribus Ecclesiae esse collatam (Io 20, 21—23; Mt 18, 18), ideoque eam non competi nisi iis quibus per Apostolos transmissa sit: eos autem esse sacerdotes tum primi tum secundi ordinis, eosque solos, testatur Traditio. Sufficit pauca indicasse. *S. Ioan. Chrys.*, De sacerdotio l. 3, c. 5 ex ipsa potestate remittendi peccata repetit summam dignitatem sacerdoti singulariter propriam (MG. 48, 643) — quod sane inefficax esset, si haec esset iis cum aliis communis. Similiter dic de eo, quod S. Patres lapsos, ut remissionem peccatorum recipiant, constanter *ad sacerdotes* remittant. Cf. *Origenes*, In Lev. hom. 2, n. 4 (MG. 12, 118): «est . . . remissio peccatorum . . . cum non erubescit sacerdoti Domini indicare peccatum suum»; *S. Cyprianus*, De lapsis n. 29 (ML. 4, 486): «Confiteantur singuli delictum suum . . . dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio et remissio facta *per sacerdotem* apud Deum grata est»; *S. Ambros.*, De poenit. l. 1, c. 2 et l. 2, c. 9 (ML. 16, 468 517): «Ius hoc *solis* permissum *sacerdotibus* est.» Cf. etiam *S. Innoc. I*, Ep. ad Decent. (25) c. 7 (ML. 20, 559); *S. Leo M.*, Ep. (108) ad Theod. Foroiul. (ML. 54, 1011) etc.

II. Potestas autem ordinis essentialiter innititur in caractere sacer⁴⁸¹ dotali, et consistit in aptitudine, vi cuius ritus illi sacri a Christo instituti, si peraguntur, *valide* in nomine Christi (seu ut actus gratiae efficaces) peragi possint.

III. Ex eo, quod ritum huius sacramenti Christus instituit ut iudicium, in agente seu ministro praerequitur conditio, ut sit iudex, similiter sicut sacramentum matrimonii praerequitur in agente talem conditionem, vi cuius contractus illius specialis capax sit: secus forma quasi externa, sub qua hoc sacramentum institutum est, deficeret.

Quare in ordinatione sacerdoti non tam datur potestas iudicialiter remittendi peccata, quam potestas, qua, *si iudex fuerit* et circa peccata iudicare possit auctoritative, id iam facere possit *sacramentaliter*, i. e. potestas per gratiae infusionem peccata delendi.

Igitur potestas iurisdictionis aut praesupponitur, aut accedere debet, ut sacerdos in sacramento poenitentiae vere peccata remittat. Neque aliquorum opinio vera est, qui putent 1) aut *potestatem* absolvendi datam quidem esse omnibus sacerdotibus, at tamquam conditionem accedere debere iurisdictionem, ut potestas illa expedita sit, aut 2) potestatem illam per se quidem expeditam esse ad absolvenda peccata, sed ecclesiastica auctoritate ita ligari, ut nunc iam valide in actum transire nequeat. Nam in ordinatione per se nulla iurisdictio communicatur; iurisdictionis autem sensu omnino proprio vera potestas est, immo sensu magis proprio quam ipsa ordinis potestas: ex sese enim dicit auctoritatem in alios, moralem potestatem¹.

482 IV. Christus scilicet potestate theandrica iudices constituit, qui suo loco ac nomine in causa peccatorum iudicium visibiliter exercerent auctoritate quidem vicaria, at *ordinaria* cum ipso munere a Christo instituto coniuncta. Illi iudices a Christo instituti sunt Apostoli eorumque successores, R. Pontifex cum episcopis, qui tamen adiutores sibi assumere possunt.

V. Qui igitur ex publico munere ecclesiastico secundum divinum ius instituto subditos habent, quos regant et iudicent, *ordinaria potestate* in sacro tribunali iurisdictionem exercent; alii potestate a propriis superioribus communicata seu *delegata*. Hi in exercitio potestatis et quoad licitatem et quoad valorem plene ab ipsis superioribus dependent.

483 VI. Quamquam ex natura rei quilibet, qui ordinariam potestatem habeat, eam alteri communicare potest: nihilominus suprema auctoritate ecclesiastica, a qua tandem omnis iurisdictionis exercitium atque valor pendet, ita constitutum est, ut delegatam iurisdictionem in S. Poenitentiae tribunali exercere non possit (saltem quoad confessiones saecularium), qui *approbationem* ab episcopo non acceperit. Quo factum est, ut delegatio ab iis, qui episcopo inferiores sunt, data seu danda

¹ Iurisdictionis latiore sensu sumitur pro publica auctoritate in toto eius ambitu, ita ut regendi imperandique potestatem complectatur; pressius pro potestate secundum leges et statuta in particularibus causis, quid iuris sit, decernendi, unicuique ius suum dicendi atque faciendi, in causis criminalibus reum poenae addicendi eumque liberandi: quae posterior notio plene atque perfecte potestati illi competit, quae in sacro tribunali exercetur.

At quaelibet iurisdictionis pressiore sensu intellecta in legislativa potestate tamquam in fundamento et radice nititur. Quae si in ipso iudice inest, supremum iudicem in suo ordine independentem habeas, videlicet supremum societatis caput: si vero ipse iudex hac suprema potestate non potitur, ipse eiusque potestas ab altioris superioris legislatione pendet ita, ut ordo ab illo institutus observari debeat: quare potestatem non independentem in dicendo iure exercet, sed aliquo modo *vicariam*. Ita in iure dicendo iudex civilis sententias ferre consuevit «in nomine regis», idque sive supremi sive infimi tribunalis iudex est; in sacro poenitentiae tribunali confessarius quilibet «in nomine Christi» sententiam fert idque expressis verbis enuntiat: «et ego auctoritate ipsius (Christi) etc.» Id solum discriminis est in potestate sacri tribunalis, ut ordo quidem et subordinatio diversorum iudicum servetur, ad ipsum tamen supremum iudicem Christum visibiliter causa deferri nunquam possit, sed sisti debeat tandem in supremo visibili Christi *vicario*, Romano Pontifice, qui, quamquam *vicariam* exercet potestatem, maxime in hoc foro interno et sacramentali, tamen *supremam* tenet auctoritatem visibiliter inter homines exercendam.

fere inutilis evaserit. Immo consuetudo id induxit, ut cum «approbatione» plerumque simul iurisdictio detur et dari censeatur. Nihilominus pro aliquibus casibus utramque probe distinguamus oportet.

Trid. sess. 23 de ref. c. 15 ita habet . . . «decernit sancta synodus, nullum, etiam regularem, posse confessiones saecularium, etiam sacerdotum, audire, nec ad id idoneum reputari, nisi aut parochiale beneficium [scil. obtineat], aut *ab episcopis* per examen, si illis videbitur necessarium, aut alias *idoneus iudicetur*, et approbationem, quae gratis detur, obtineat, privilegiis et consuetudine quacumque, etiam immemorabili, non obstantibus.»

VII. Approbatio *in se* nihil aliud dicit nisi testimonium auctoritativum, quo aliquis sacerdos declaretur *aptus*, qui iurisditionem sacramentalem exercere possit. Aptitudo autem seu idoneitas tum a doctrina, tum a morum honestate sumitur. Quae aptitudo adesse debet vel prudenter existimari, ut *liceat* approbationem dare: at non ita ipsam approbationem afficit, ut, deficiente re ipsa aptitudine, approbatio nulla et invalida evadat, sed ita, ut retrahi *debeat*.

Articulus II.

De iurisditione ordinaria.

I. Qui iurisditione ordinaria potitur, potest subditorum suorum confessiones ubique excipere eosque absolvere: haec enim iurisdictio cum munere seu officio coniungitur illudque sequitur, atque cum eo exspirat.

Iurisdictio ordinaria scilicet sequitur ipsos subditos: neque Tridentinum, quod approbationem ex parte episcopi tamquam necessariam conditionem adiecit, eos, qui «parochiale beneficium» obtinuerunt, in ea lege relate ad subditos suos inclusit. Quare *parochus* suorum parochianorum confessiones, sive intra sive extra parochiam et dioecesim, semper excipere potest. Vicarius autem aliisque sacerdos auxiliaris illorum confessiones excipere nequit extra dioecesim, etsi pro tota dioecesi facultatem acceperit, nisi ab episcopo eius loci, in quo versantur poenitentes, approbationem obtinuerit. Cf. infra ea, quae de iurisditione delegata atque approbatione dicentur.

II. Iurisditionem ordinariam habet Romanus Pontifex in universam Ecclesiam.

Quod ita esse, luce clarius est. Aliter enim Romanus Pontifex aut nullam, aut delegatam (ab episcopis) habere facultatem dicendus esset — quorum utrumque absurdissimum est, cum ipse sit, a quo omnis iurisdictio in tota Ecclesia oriatur et dependeat. Ceterum Concil. Vatic. expresse declaravit, *hanc R. Pontificis iurisditionis potestatem, quae vere episcopalis sit, esse ordinariam et immediatam, atque ad omnes fideles extendi*: sess. 4, c. 3.

Desudant theologi in declaranda ratione, qua S. Pontifex ipse alicui potestatem communicet sese absolvendi. *Lugo* disp. 15, sect. 2 fusius loquens de hac re dicit — id quod unice verum est — non repugnare, Summum Pontificem alteri delegatam iurisditionem in se concedere. Quod eo minus repugnat, quia illa iurisdictio fori sacramentalis, etsi ab Ecclesiae pastoribus exerceri aut communicari debeat, nihilominus nomine Christi

ipsius exercetur. Et vere Summum Pontificem, qua persona privata est, suae ipsius iurisdictioni, quam ut persona publica nomine Christi tenet, subiacere absonum non est; nam quamquam seipsum ligare, punire non potest, tamen seipsum alteri subicere, sibimet favores et gratias applicare potest: secus R. Pontifex indulgentias lucrari non posset ulla. Huic sententiae calculum adicit etiam *Palmieri*, De poenit. th. 16.

486 III. Iuris *divini* est, ut episcopi habeant iurisdictionem etiam interni fori in suos dioecesanos, ideoque iurisdictionem ordinariam, cum subordinatione ad Romanum Pontificem; iure *ecclesiastico* vicarii generales eadem potestate fruuntur, et sede vacante vicarii capitulares.

Similiter *ecclesiastico* iure parochi ordinariam iurisdictionem habent in suos parochianos.

Eodem iure *ecclesiastico* alii ordinaria iurisdictione potiri possunt; re vera potiuntur praelati regulares in suos subditos, Legati pro sua provincia; Cardinales pro sua ecclesia intra limites valde angustos.

Subditi vero dioecesani vel parochiani intelliguntur ii, qui in dioecesi, parochia domicilium vel quasi-domicilium habent, ita ut episcoporum et parochorum etc. iurisdictione imprimis localis sit, secundario personalis, vid. respiciat eos qui in certo loco habitationem fixerunt. Iurisdictione autem praelati regularium imprimis personalis est et secundario tantum locum certis limitibus circumscriptum respicit.

1. Quamquam singuli *episcopi* a Summo Pontifice iurisdictionem accipiunt, tamen iuris divini est, ut sit episcopatus, et ut episcopi, qui creantur, certam iurisdictionem in suis ecclesiis habeant: ad quam praecipue iurisdictione interni et sacramentalis fori pertinet. Quare episcopus, quamdiu in suo munere eiusque exercitio relinquitur, potestate suos subditos sacramentaliter absolvendi privari nequit: potest tamen haec potestas casuum reservatione a S. Pontifice restringi, potest etiam a Summo Pontifice episcopus in poenam aliamve gravem ob causam a munere removeri aut exercitio eius interdici et iurisdictione privari; quod re ipsa in censuris ecclesiasticis aliquando accidit.

487 2. *Vicarii generales* censentur *ordinariam* potestatem habere, sicut ipsi episcopi, tamen ab ipsis omnino dependentem; unde praegnanter dicitur: episcopi morte moritur vicarius generalis. Sed qua vicarius generalis nemo alias facultates habet nisi illas, quae episcopo ex munere suo ordinario competunt; nam si quas ampliores vi privilegii a S. Pontifice episcopus accepit, hae ad vicarium generalem non transeunt, nisi prout S. Pontifex hanc communicationem permisit atque ipse episcopus contulit¹. — Sede vacante in vicarium capitularem tota ordinaria potestas episcopalis transit, exceptis paucis causis, de quibus iuris canonici est tractare.

3. *Poenitentiarius cathedralis* ecclesiae etiam *ordinariam* potestatem pro tota dioecesi habet, in qua Poenitentiaria in officium stabile erecta est: unde secundum *Scav.* III, n. 540 ille omnes dioecesis suae subditos etiam extra dioecesim absolvere potest.

4. *Parochi*, cum institutionis ecclesiasticae sint, tantam habent facultatem, quantam iis ut episcoporum adiutoribus Ecclesia voluit communicare. Sunt

¹ In exercitio iurisdictionis *externi* fori, etiam *ordinariae*, speciale mandatum episcopi saepe requiri, vide apud canonistas.

autem pro sua parochia ut *pastores proprii* instituti, qui in foro quidem externo solam «administrationem» habeant, in interno autem plenam iurisdictionem, cum subiectione tamen et restrictione non a S. Pontifice tantum, sed etiam ab episcopo facta. Ut vero extraneos sacramentaliter absolvere possint adeoque extra parochiam in tota dioecesi non erga parochianos proprios, sed etiam erga alios fideles sacramentum poenitentiae administrare valeant, *delegatione* opus est aut expresse data, aut tacite vi consuetudinis concessa.

Quare qui, antequam parochiale beneficium acceperint, iurisdictionem et approbationem pro tota dioecesi *illimitate* habebant, hi sine ulla difficultate etiamnunc eam retinent, donec revocatio fiat.

Alias videndum est, quid consuetudo permittat. In Germania iam a pluribus saeculis ea consuetudo viget, vi cuius parochi censeantur pro tota dioecesi approbati, teste *Gobat* tract. 7, n. 45: cf. *Gury* not. ad n. 552.

Per se parochus «pro suo tantum oppido, ubi sita sit parochialis ecclesia, ⁴⁸⁸ approbatus est», ut declaravit S. C. C.: *S. Alph.* n. 544, q. 2; *Bouix*, De parcho p. 4, c. 4; *Scavini* III, n. 540. Sed ipse *Scavini* l. c. addit: «Atamen hodie fere ubique vel consuetudine vel lege et parochi et coadiutores titulares, quoadusque hoc munere funguntur, pro tota dioecesi valent confessiones excipere.»

Ex illa S. Congr. declaratione sequitur, parochi non solum iurisdictionem, sed etiam approbationem *per se* non extendi ultra parochiam vel locum, ac proin omnem eius facultatem ampliorem repetendam esse ex concessione episcopi, in alienis dioecesibus ex concessione harum diocesium ordinarii, neque parochum loci posse parcho alieno (vel alienae dioecesis) facultatem audiendae confessionis dare ¹.

Ita autem aliquando accidit, ut in confiniis diversarum diocesium confessarii, qui in una dioecesi approbati sunt, etiam in alterius dioecesis locum vicinum ad excipiendas confessiones advocari possint: quod si re ipsa fit sciente et tacente episcopo, tacita, sed vera eius approbatio adest. — Ceterum in Germania non raro fit, ut episcopi expresse facultatem dent etiam confessariis diocesium immediate adiacentium omnibus.

Parochiae collatione parochus eo ipso quidem censetur aptus ad confessiones suorum excipiendas. Nihilominus episcopo inest facultas aliquando de novo etiam parochos examinandi et de eorum aptitudine denuo recognoscendi: vide *Ben. XIV*, Notif. 9, n. 16 apud *Scavini* III, n. 538.

Scil. S. Congr. Conc. haec statuit: 1) Si agitur de parochis ab episcopo *antecessore* institutis: successores posse, «superveniente *rationabili causa*, etiam ex officio, etiam extra visitationem, examinare parochos ad ecclesias parochiales approbatos»; etiam «parochos regulares» sic examinari posse:

¹ Sed S. C. C. declaratio *legem* non condidit. Esto, *iurisdictionem* parochus non habet nisi pro sua parochia suisque parochianis; sed si iurisdictionem delegare vult parochus, apud quem devertit, controversia est, num insuper episcopalis *approbatio* requiratur. Non pauci sunt qui negant, cum Tridentinum Conc. alterutrum tantum postulaverit, aut parochiale beneficium, aut approbationem specialem. Quare puto cum *Ball. Palm.*, Opus th. mor. ⁵ V, n. 377 sqq non destitutam esse omni probabilitate opinionem illam, quae dicit: quamdiu episcopus non positive contradixerit vel ademerit potestatem, posse parochum *parochis etiam alienae dioecesis* delegatam dare facultatem in sua parochia audiendi confessiones. Extra casum quidem necessitatis suadeo, ut de certiore iurisdictione sibi provideant, maxime cum universalis consuetudo pro mitiore illa praxi non iam vigeat. Cf. *infra* n. 503 sqq.

immo Rota Romana decrevit, sufficientem causam rationabilem esse «libitum et solam conscientiae quietem episcopi». 2) Si agitur de parochis ab eodem episcopo iam examinatis, S. Congr. voluit: a) «posse episcopum examinare parochos et rectores semel approbatos ad curam animarum, quando adest *vehemens suspicio de illorum imperitia*; b) posse episcopos ad huiusmodi examen procedere extra visitationem; c) ad dictum examen faciendum haud necesse esse, ut iudiciales probationes imperitiae praecedant; d) eos vero, contra quos suspicio imperitiae non vigeat, ad examen revocari non posse.» Ita 15 Ian. 1667 et 22 Sept. 1668: cf. *Ben. XIV*, De synodo dioec. l. 13, c. 9, n. 21.

⁴⁹⁰ 5. Cum Trid. Conc. solos eos, qui parochiale beneficium obtinuerint, ab ulteriore approbatione episcopi exemerit, difficultas esse potest, quid sit dicendum de iis sacerdotibus, qui proprie parochiale beneficium non habeant, attamen quibus similis cura spiritualis erga certos fideles imposita sit. Quod si accidit, videri debet, quamnam facultatem S. Sedes cum hoc munere coniunxerit. Nam Apostolica Sedes, sicut decretum Trid. approbando sanxit, ita etiam exceptiones statuere potest.

Ita maxime quaeritur, quid *capellari militares* possint, num scil. militum confessiones etiam in *praesidiis* possint excipere, nulla habita ratione episcopi loci. Non potest generalis regula statui. Nam si distinctus episcopus militaris creatus est, aut aliquando etiam si solummodo super totum exercitum constitutus est capellanus maior, hisce facile amplissima facultas datur alios sacerdotes sive capellanos approbandi sine ullo episcopi loci interventu; alias non item.

Vide Acta S. Sedis I 681 et *Scavini* III, n. 541, ubi reperies decreta:

«An capellani exercitus sive regulares sive saeculares catholici possint administrare sacramentum poenitentiae *militibus in praesidiis* sine speciali facultate S. Sedis vel licentia et approbatione ordinarii, in cuius dioecesi exstare contigerit.» Responsum fuit: «*Negative*», 6 Martii 1694. Idem 29 Ian. 1707 in *Frising*. Quare eorum facultas per se limitatur ad milites in itinere et castris, sed non raro nunc extenditur ulterius: quare in singulis casibus potestas positive data consideranda est¹.

Articulus III.

De iurisdictione delegata et approbatione illi coniuncta.

§ I.

De delegatione et approbatione ordinario modo facta.

⁴⁹¹ I. Ante omnia notandum est, approbationem iis necessariam qui ex *delegata iurisdictione* agunt, ut valide absolvere possint saeculares²,

¹ Specialis facultatis a S. Sede datae exemplum habes in amplissima potestate, quae dabatur nostris temporibus episcopo militari pro Borussia, ita ut maxima pars fidelium tempore belli Germano-Gallici subtracta videretur ipsorum dioecesanorum episcoporum iurisdictioni. — Etiam *Ben. XIV* Brevi «Quoniam» 28 Maii 1746 concessit ad septennium capellano regis Sardiniae ab ipso rege deputato «facultatem per se vel alios sacerdotes probos et idoneos in examine a se repertos et subdelegandos sacramentaliter absolvendi milites a quibusvis peccatis et censuris, necnon alias utriusque sexus personas ad exercitus regis (comprehensis etiam copiis auxiliaribus) spectantes.»

² Quid in confessionibus regularium excipiendis requiratur, infra dicitur.

esse approbationem *episcopi dioecesanii loci* illius, ubi confessiones instituuntur, nisi speciale privilegium S. Sedis aliud permittat. Id habetur clare ex Const. *Innoc. XII* 19 Apr. 1700 «Cum sicut» et *Innoc. XIII* 23 Maii 1723 «Apostolici ministerii», confirm. per Constitutionem *Ben. XIV* «Apostolica indulta» 5 Aug. 1744: «Confessarii tam saeculares quam regulares, quicumque illi sint, . . . nullatenus confessiones huiusmodi audire valeant sine approbatione ordinarii et episcopi dioecesanii loci, in quo ipsi poenitentes degunt et confessarios eligunt, vel ad excipiendas confessiones requirunt», et expresse declaratur, privilegia quaecumque sive Cruciatæ, sive Iubilæi etc. sibi eligendi confessarium approbatum ab ordinario intelligi omnino de approbatione episcopi dioecesanii loci, in quo confessio excipiatur.

Approbatio autem, sicut plene et illimitate dari, ita etiam certis limitibus circumscribi, aut etiam revocari potest.

Explicatio. 1. Constitutionibus allatis (*Clem. X, Innoc. XII, Ben. XIV* etc.) sublata est controversia, quæ post Trid. exarsit, a *quonam* episcopo approbatio confessarii fieri debeat. Alii putabant, a superiore confessarii, alii a superiore poenitentis: immo relate ad regulares exemptos probabile prorsus videri poterat sufficere approbationem sine restrictione a quocumque tandem episcopo acceptam, cum proprium superiorem non haberent episcopum ullum, idque eo magis, quod aliqua privilegia existebant a *Clemente VII* et *Sixto V* data, qui id expresse concesserant (vide *Salm.*, De privil. c. 4, punct. 2, n. 76), et *Greg. XIII* facultatem fecerat «confessariis ab aliquo ordinario semel approbatis et a suis superioribus deputatis, ut quandocumque iter fecerint, quorumcumque Christi fidelium . . . confessiones audire — dummodo id non faciant in ipsis oppidis aut locis, in quibus ordinarii existunt, nisi eorum licentia desuper obtenta — libere et licite valeant».

At *Innoc. XII* omnia privilegia et constitutiones suæ bullæ contraria plenissime abrogavit¹.

2. Approbationem ut episcopus concedat, ius habet exigendi examen⁴⁹² Quod tum ex Trid. loco supra cit., tum ex Constit. Ss. Pontificum, ut «Superna» *Clementis X*, omnino liquet: attamen cum aliunde sufficiens notitia idoneitatis haberi possit, arbitrio episcopi relinquitur, aliter approbationem concedere.

¹ Episcopi possunt sibi eligere, etiam extra suam dioecesim, in confessarium quemlibet sacerdotem sibi subditum, eumque ubique secum ducere: at si non est eorum subditus (sive per domicilium, sive per quasidomicilium, sicut habet ille, qui ab episcopo ad famulatum conductus est), confessarius eorum esse nequit extra eorum territorium, nisi sit approbatus. (*S. Alph.* ex opinione *Fagn.* et *Lugo* dicit «approbatus ab episcopo [domicilii] sacerdotis»; *Scavini* «ab episcopo loci»: quod ultimum pro norma haberi debet, siquidem, teste *Ferraris*, S. Congreg. iam anno 1609 dixit, episcopum extra dioecesim non posse confiteri confessario nisi approbato ab ordinario loci — intellige: nisi sit ipsius episcopi confitentis subditus.) Cf. *Mazzotta*, De poen. disp. 2, q. 1, c. 3, § 4; *Scavini*¹⁰ III, n. 421; *S. Alph.*, De priv. n. 65.

Cardinales, domestici R. Pontificis, reges et principes possunt sibi eligere aliquem ex approbatis confessariis, atque ab eo *ubique* absolvi: ib. Immo *Romæ* et cardinales et episcopi possunt sibi totique familiae eligere quemlibet sacerdotem idoneum, atque eum etiam extra Romam secum educere et pro confessario retinere. *S. Alph.* ib.

3. Approbatio, quae ad validam confessionem requiritur, vere data (et confessario notificata) esse debet, non sufficit praesumpta. Cum enim *de valore* actus, quem confessarius exercet, agatur, non est quaerendum, quam potestatem superior ei *collaturus esset*, sed num et quanam potestas *collata sit*. Quare si sacerdos literis datis petiit approbationem eiusve prorogationem, etsi ex iis, quae episcopus agere consuevit, conicere prorsus possit, approbationis concessionem esse expeditam¹, confessiones nullatenus excipere potest, antequam vere nuntium concessionis factae acceperit. — Viri fidelis pro nuntio missi relatio de facultate re ipsa data sufficit, si ex mandato episcopi nuntium ferat.

498 4. Approbatio danda restringi potest ad locum, tempus, personas, idque, saltem si approbatio iurisdictionem includit, per se *pro arbitrio episcopi*, eaque data revocari potest: siquidem omnis delegatio ad arbitrium delegantis et fit et perdurat. Immo etsi de sola approbatione presse sumpta sermo est, restrictio ad certum tempus, pro certis locis, certoque hominum genere (v. g. pro viris tantum) ex rationabili causa fieri potest, atque practice tandem ordinarii iudicio standum est.

Causae autem restringendi sive iurisdictionem sive approbationem rationabiles sunt: defectus plenae aptitudinis; timor, ne studium negligatur atque ita periculum errandi inducatur etc.

5. Iurisdicatio et approbatio pro certo tempore concessa elapso tempore expirat: alias revocatione finitur. Sed si illimitate concessa est, sola morte concedentis non expirat², neque ex eo tantum, quod delegatus mutavit domicilium; nam si aut iterum in dioecesim priorem revertitur, aut etiam per eam casu transit, nulla est ratio, cur non possit poenitentes absolvere. Quod hodie certum omnino esse debet quoad regulares alicubi sine limitatione approbatos³.

¹ Putaveram quidem in prioribus editionibus, si sacerdos concessionis illius, quam expectaret, acceptionem apud se posuisset, iurisdictionem ad valide, non vero ad licite agendum adesse, quando literae concessionis ordinarii non subscriptae solum, sed *expeditae* essent, ita ut retineri vel mutari amplius non possent nisi novo nuntio sacerdoti misso, aut quando ordinarius concessionem dedisset nuntio a sacerdote petente misso, etsi ille nondum rediisset. Verum hoc nunc nimis dubium evasit, cum in re simili S. Off. d. 14 Aug. 1892, S. Pontifice approbante, decreverit, dispensandi ab impedimento matrimonii facultatem *valide* exerceri non posse, antequam documentum datae facultatis sit receptum, neque sufficere nuntium telegraphicum de data facultate, *nisi notitia telegraphica transmissa fuerit ex officio auctoritate S. Sedis*: cf. libellos per. pastor. Monaster. an. 1894 p. 186.

² Id etiam expresse habes ex bulla *Innocentii XIII* «Apostolici ministerii» 23 Maii 1723 et *Bened. XIV* «Apostolica indulta» § 3, 5 Aug. 1744.

In genere quaelibet potestas delegata per mortem delegantis seu eius muneris cessionem in sequentibus casibus *expirat*: si data est *pro casu particulari* a) per rescriptum *gratiae faciendae*, b) iurisdictione odiosa seu coercitiva, causa nondum incepta; si data est «*ad beneplacitum nostrum*», putant multi, eam expirare; sed S. C. Ep. et Reg. in resp. 19 Iun. 1866 supponit, *eam non expirare* (*Ball.-Palm.* V, n. 355). Insuper

non expirat: a) si data est «*ad arbitrium Sedis*», b) si data est per rescriptum *gratiae iam factae*, c) si causa quaecumque iam incepta est, d) si aliqua facultas in genere data est sine temporis restrictione.

³ Ab antiquioribus scriptoribus maioris probabilitatis specie moveri poterat difficultas, quia probabiliter approbatio illius episcopi exigebatur, qui erat aliquo modo confessarii superior, sed superior eius non mansit, domicilio mutato. At cum hodie id falsum esse constet (vide supra *Innoc. XII*), sed requiratur approbatio eius ordinarii, in cuius di-

II. Circa iurisdictionem autem naturalis ordo ille est, ut inferior et delegatus iudex potestatem a superiore habeat idque per se a suo superiore immediato, recipi vero *nequeat* potestas nisi in eos, qui vere subditi sint illi, qui potestatem alteri tribuat. Quare haec observanda sunt:

1. Confessarii saeculares accipiunt et approbationem et iurisdictionem aut a suo episcopo (aut ab alieno, si in eius dioecesi confessiones excipiunt) ad absolvendos eos, qui in illo loco subditi sunt.

2. Confessarii regulares, si modo adsit *approbatio* ex parte episcopi loci accepta, iurisdictionem ad audiendas confessiones saecularium accipiunt a S. Pontifice, mediis suis superioribus, qui iurisdictionem ex parte S. Pontificis ipsis communicare debent. Ii vero in conferenda suis subditis iurisdictione non potestate propria agunt, sicut agunt episcopi in deleganda sua iurisdictione, sed tamquam S. Pontificis commissarii. Quare quod ad *iurisdictionem* spectat, confessarii regulares quoslibet fideles saeculares absolvere possunt, accedente approbatione episcopi loci.

3. Nihilominus, nisi pro aliquo ordine specialis lex a S. Pontifice lata obstet, confessarii regulares *possunt* cum approbatione etiam *iurisdictionem* ab episcopo loci accipere sicut confessarii saeculares, eaque hodie fere semper intentio episcoporum est, quando regulares pro excipiendis confessionibus approbant.

Explicatio. 1. Regulares, etsi iurisdictionem a Papa habent, confessiones tamen excipere nequeunt sine approbatione episcopi, quam sine rationabili causa iis denegare non licet quidem, at ipsorum non est, de causa, cur episcopus denegat, iudicare, et utcumque tandem denegata approbatione, confessiones excipere nullatenus possunt. Cf. thesim 13 ab *Alex. VII* proscriptam: «Satisfacit praecepto annuae confessionis, si confitetur regulari episcopo praesentato, sed ab eo iniuste reprobat.»

2. Certis tamen limitibus *Clem. X* potestatem episcoporum in approbandis et reiciendis regularibus circumscripsit. In Const. «*Superna*» dicit: 1) «illos religiosos, qui ad confessiones audiendas idonei generaliter reperti fuerint, ab episcopo generaliter quoque et indistincte absque aliqua limitatione temporis certorumque locorum aut generis personarum in propria dioecesi admittendos: quoad ceteros vero, qui non adeo idonei reperiuntur, si petierint, se admitti, arbitrio ordinariorum relinquere, ipsos cum limitata facultate, prout iisdem ordinariis magis expedire videbitur, probare et admittere.»

2) «Semel autem simpliciter approbatos posse in dioecesi approbantis quovis anni tempore, etiam paschali, et quorumcumque, etiam infirmorum,

oecesi confessiones excipiuntur, omnis difficultas evanuit relate ad eum confessarium, cui approbatio data est non ratione alicuius muneris, quod ut subditus approbantis episcopi gessit — id quod iam *Lugo* disp. 21, n. 44 probaverat. Si autem iurisdictionem et approbationem simul collata erat propter munus, quod confessarius tamquam subditus in aliqua dioecesi gessit, non censetur abdicato munere perdurare. Quare sacerdos saecularis, qui munus capellani aliudve gessit, si in alteram dioecesim translatus est, in priorie dioecesi non censetur facultatem excipiendi confessiones retinere, nisi aliunde de contraria mente episcopi constet. Idem dicendum est de regulari, qui a suo superiore locali facultates acceperat. Nam si transfertur in aliam domum, facultates prioris superioris expirant neque reviviscunt eo, quod revertatur.

confessiones audire absque ulla parochorum vel ipsius episcopi licentia; de qua tamen confessione teneri dictos religiosos eorundem infirmorum parochum ilico certiozem reddere . . . saltem per scripturam apud ipsum infirmum relinquendam»: idque sub poena suspensionis a facultate audiendi confessiones ab episcopo praecipui posse.

3) «Regulares vero ad eiusmodi confessiones audiendas praevio examine simpliciter et absque ulla temporis praefinitione ab ipsomet episcopo (secus autem ab eius vicario, aut antecessoribus episcopis) approbatos non posse ab eodem, qui sic approbavit, iterum examinari, aut ab iisdem confessionibus audiendis suspendi, seu licentias illis concessas revocari, nisi nova superveniente causa, quae ipsas confessiones concernat: de qua tamen haud necessarium esse, ut in actis constet, nec eam teneri episcopum ipsis regularibus significare, sed Sedi Apostolicae dumtaxat, ubi eam sibi aperiri postulaverit.»

Quare regularis in toto hoc negotio episcopi arbitrio oboedire debet: quodsi putet, secum iniuste agi, restat, ut ad Sedem Apostolicam appellet, interim vero acquiescat.

4) «. . . Cum praecipua ministri poenitentiae sacramenti qualitas sit vitae integritas ac morum honestas, utique *eam causam* ad confessionis ministerium pertinere . . . : attamen confessiones audiendi facultatem omnibus simul unius conventus regularibus confessariis adimi ab episcopo, inconsulta Sede Apostolica, nullatenus posse.»

Verum quidem est, in *Benedicti XIV* Instit. 86 dici, episcopum *communiter* posse limitatam approbationem regularibus concedere. Attamen haec Benedicti est opinio privata tantum, neque norma obligatoria. Quod adeo verum est, ut ne ipse quidem ut Pontifex Constitutionem *Clementis X* mutaverit, sed in ipsis suis bullis eam pro norma alleget. Quare si quid iuris amplius contra regulares episcopis alicubi competit, id ex legitima consuetudine, per modum praescriptionis in certis locis probanda, vim ducere debet.

496 3. E contrario ius episcoporum certum existit quoad haec:

1) Limitatur approbatio quibuslibet religiosis iuste omnino tum saltem, quando sine examine conceditur.

2) Ad examen regulares approbati vocari possunt: a) qui sine examine approbati fuerunt; b) qui post examen limitate tantum approbari poterant, saltem tempore approbationis elapso; c) qui non ab episcopo, sed ab eius vicario, aut antecessore, licet examinati, approbationem acceperunt, etiamsi ea fuit illimitata; d) si supervenerit causa ad confessiones spectans, etiam ii, qui ab ipso episcopo post examen approbationem, etiam illimitatam, acceperunt.

497 4. Quoniam simul cum approbatione iurisdictio ab episcopo regularibus conferri possit, in certo casu videri omnino debet, quid re ipsa episcopus fecerit. Nam ab eo valor aut nullitas confessionum dependet, quas regularis ille forte, inscio vel contradicente superiore, excepturus sit. Cf. responsa S. Congr. Epp. et Reg. 2 Martii 1866 (Acta S. Sed. I 683):

«An religiosus non approbatus iuxta leges proprii Ordinis a suo superiore, vel ipso invito, cum sola facultate ordinarii *valide* excipiat confessiones saecularium.» R. «Affirmative». — Nam eum, *invito* superiore, *illicite* agere, in comperto est.

5. Etiam in alio casu attendi debet quam lata sit data ab episcopo facultas, scil. quando ab episcopo superior regularis accepit potestatem suos subditos ex parte episcopi ad confessiones deputandi, atque superior iuris-

dictionem ex parte episcopi communicat. Quare videndum est, quam lato sensu intelligatur haec facultas communicata. Videlicet:

1) Si episcopus *generalem* dedit facultatem, casus reservati non comprehenduntur, etsi non expresse eximuntur, secundum regul. *Bonif. VIII* l. 5, tit. 10, c. 2 in 6°.

2) Si episcopus ampliorem facultatem concessit, v. g. pro «missionariis», et superior subdito suo etiam generali tantum modo facultatem pro Missione illa communicat, censetur *omnes facultates* ab episcopo acceptas communicare, quia ut commissarius tantum episcopi agere censetur, nisi contrarium dixerit.

3) Si episcopus pro certo tantum fine facultates dederit, illae ulterius non extenduntur: aliud vero est, si certum aliquod opus *ocasio* fuit facultates generaliter petendi et concedendi.

III. A notione et limitibus iurisdictionis, imprimis ordinariae, pendet ⁴⁹⁸ solutio quaestionis theoretice controversae de absoluteione peregrinorum. Practice tene haec:

1. Peregrini, i. e. qui extra dioecesim sui domicilii vel quasidomicilii existunt, sine ulla difficultate absolvuntur a confessario regulari, cum subditi sint eius, a quo confessarius regularis iurisdictionem delegatam habet, scil. R. Pontificis; ex consuetudine tamen a quolibet confessario etiam saeculari absolvuntur, cum aut ipsi incolis loci accenseantur, aut episcopus peregrini hanc potestatem cuilibet approbato confessario tacite concedat et rationabiliter concedere debeat.

2. Idem magis etiam dic de vagis. Nam vagi, quoniam certum territorium pro domicilio non habent, nisi transitorie evadant subditi loci, proprie solum S. Pontificem spiritualem superiorem habent, et ex eius sive expressa sive tacita delegatione absolvuntur ab omnibus confessariis approbatis in iis locis, ubi existunt. At neque ullibi ab alio atque ab approbato confessario loci possunt absolvi.

Explicatio. 1. Controversia gravis ea est, quo iure peregrini absolvantur, ⁴⁹⁹ utrum vi potestatis, quam *eorum* episcopus alieno confessario det, an vi potestatis sive a Summo Pontifice sive ab episcopo eius loci, in quo confessiones excipiantur, datae.

Neque enim prorsus idem est pro praxi, quomodo hanc quaestionem solvas. Si peregrini absolvuntur ex iurisdictione, quam *ipsorum* episcopus dat: 1) idem episcopus absolute potest prohibitionem efficere, ne ab alieno confessario, saltem saeculari, valide absolvantur; 2) in absoluteione casuum reservatorum — ut postea videbitur — diversa solutio pro diversa huius quaestionis solutione danda est.

Porro 1) id pro principio inconcusso haberi debet, neminem posse absolvi nisi a suo superiore eiusve delegato, ab iis autem absolvi quemque posse; — quare peregrinos *posse* absolvi vi potestatis a *suo* episcopo alienis confessariis tacite datae *nemo* in dubium vocare *potest*; manent enim, etsi peregre existunt, *suo* episcopo subiecti.

2) Episcopum quoque illius loci, in quo peregrini actu versentur, potestatem eos absolvendi *proprio munere* habere atque aliis communicare posse tenetur ab iis, qui putant episcopum constitui simpliciter superiorem pro suo territorio, atque ordinariam habere potestatem in omnes, qui actu in illo territorio versentur; ita maxime in foro interno.

Qui concipiendi modus a pristina quidem consuetudine alienus erat, hodiernis autem conditionibus magis respondet et a non paucis scriptoribus iisque gravissimis defenditur. — Nimirum peregrinum, quamdiu retinet suum domicilium, manere subditum episcopi sui domicilii res indubitata est. Et si peregrini parochus, cum ipso peregre existens, eum sacramentaliter potest absolvere, hoc sane non minus potest episcopus; neque id per se ipsum tenetur facere, sed quemlibet idoneum sacerdotem potest delegare, modo ex lege Tridentina is ab episcopo loci acceperit approbationem.

500 Verum non repugnat peregrinum habere complures superiores, adeoque eum transitorie adipisci superiorem episcopum loci, ubi actu versetur. Id revera obtinere, seu quemlibet episcopum dioecesanum hanc transitoriam superioritatem habere in omnes advenas, quamdiu in suo territorio versantur, opinio est eorum, qui dicunt peregrinos absolvi a confessariis loci sicut loci incolae.

Ita *Busenbaum*, De poenit. c. 2, dub. 3, res. 6: «Cum iurisdictio [*sensu passivo*] acquiratur ratione domicilii, vel quasi-domicilii, vel etiam *actualis habitationis*: hinc, qui duobus locis habent domicilium, vel quasi, possunt utrobique absolvi . . .; item vagi et *peregrini possunt absolvi a parcho loci, in quo versantur.*»

Suarez, De poenit. disp. 30, s. 1, n. 6: «Licet ille [*peregrinus*] alias non sit subditus, tamen tunc iudicatur ut subditus et ut incola illius loci.» *S. Alph.* VI 569 et 588: «Communiter docent DD. peregrinos spectata consuetudine et tacito consensu episcoporum posse confiteri cuilibet approbato in loco, ubi reperiuntur. Ita Castropal., Lugo, Concina, Salmant., Bonacina cum *Suarez*, *Vasquez* etc. Limitant tamen praefati auctores: dummodo ipsi peregrini ex industria non discedant e proprio domicilio, ut extra confiteantur. Sed *Tamburini*, *Renzi*, *Mazzotta* . . . cum aliis verius dicunt, quod praedicta limitatio non est necessario servanda, ex illa generali regula iuris, quod nullus videtur fraudulenter agere, qui utitur iure suo; nec autem aliunde habetur, quod Ordinarii in praedicto casu signum aliquod umquam dederint sui dissensus. Hasque sententias recte dicunt praefati AA. valere etiam pro implenda confessione praecepti paschalis. . . . Et hoc hodie non est amplius dubitandum ex praesenti consuetudine universalis. Per Bullam autem Clem. X vetitum est poenitentibus accedere ad alienam dioecesim pro confessione in fraudem reservationis suarum culparum.» — «Peregrini, stante hodierna consuetudine, nempe quod absolvuntur ubique a quocumque confessario approbato, non amplius absolvuntur ex voluntate suorum Episcoporum, sed ex voluntate Ecclesiae, quae talem consuetudinem approbando tribuit facultatem, ut habeantur ipsi tanquam incolae loci, ubi confitentur.»

Quidquid sit de opinione omnium eorum, quos S. Doctor in hac re laudat — nam non omnes eodem modo loquuntur — cum S. Alphonso non pauci recentiores consentiunt, ut *D'Annibale* III, n. 310 et I, n. 346; *Buceroni* II, n. 297; *Ferreres-Gury* II, n. 573.

Licet igitur in absolvendis peregrinis utramlibet opinionem ut probabilem amplecti, atque potestatem absolvendi ab utrolibet fonte, sive ab Ordinario habitualis domicilii peregrinorum, sive ab Ordinario loci actualis confessionis, derivare. Neque episcopis integrum est prohibere, quominus qui sibi ratione habitualis domicilii subditi sunt, extra dioecesim existentes ibi confiteantur. Cf. *Collect. S. C. de Prop. F.* n. 929 et 930.

501 2. Quod de peregrinis et de vagis dictum est, specialem applicationem habet ad *navigantes*. Hos in periculo a quolibet sacerdote absolvi posse

certum est ex iis, quae infra dicentur. Alias vero ut absolvi possint, sacerdotem a certo quodam episcopo iurisdictionem vel approbationem accepisse necesse est. In qua re, ut dubia omnia auferrentur atque absolutio redderetur facilis et expedita, latum est sequens S. Officii decretum: Fer. IV die 23 Aug. 1905 in Congr. S. R. et U. Inq. E^mi decreverunt: «Sacerdotes quoscumque maritimum iter arripientes, dummodo a proprio Ordinario, ex cuius dioecesi discedunt, vel ab Ordinario portus, in quo in navim descendunt, vel etiam ab Ordinario portus cuiuslibet intermedii, per quem in itinere transeunt, sacramentales confessiones excipiendi . . . facultatem habeant vel obtineant: posse toto itinere maritimo durante, sed in navi tantum, quorumcumque fidelium secum navigantium confessiones excipere, quamvis inter ipsum iter navis transeat vel etiam aliquamdiu consistat diversis in locis diversorum Ordinariorum iurisdictioni subiectis.» *Pius X* adprob. d. 24 Aug.

Fer. IV die 12 Dec. 1906: «Supplicandum SS^o ut concedere dignetur sacerdotes navigantes, de quibus supra (decr. 23 Aug. 1905), quoties durante itinere navis consistat, confessiones excipere posse tum fidelium, qui quavis ex causa ad navem accedant, tum eorum, qui ipsis forte in terram obiter descendentibus confiteri petant, eosque valide ac licite absolvere posse etiam a casibus Ordinario loci forte reservatis, dummodo tamen — quod ad secundum casum spectat — nullus in loco vel unicus tantum sit sacerdos adprobatus et facile loci Ordinarius adiri nequeat. Sequenti fer. V die 13 eiusdem mensis et anni Ss. D. N. *Pius X annuit.*» Acta S. Sedis XL 24 et 25.

§ 2.

De delegatione, quae fit extraordinarie et per accidens.

I. Praenotanda. Modus delegatae potestatis, quem hic considerandum suscipimus, ille est, qui potestatem absolvendi dat *supplente Ecclesia*¹. Supplet autem Ecclesia aliquando in certo defectu potestatis, aliquando in dubia iurisdictione. Praeterea non idem est Ecclesiam supplere et sacerdotem licite absolvere innixum in Ecclesiae supplementatione. Quas quaestiones ut rite solvamus, prius exponendum est:

- 1) quid hoc sit, Ecclesiam supplere;
- 2) quid discriminis sit inter dubiam et probabilem iurisdictionem.

Ad 1^{am} quaestionem: *quid hoc sit, Ecclesiam supplere*, respondendum est: Si dicitur *Ecclesiam* supplere, id intelligitur de Ecclesiae superioribus seu potius de eius Summo Pastore, qui facultatem conferre potest; *suppleri* iurisdictionem seu facultatem dicitur de eo, qui illam habitualiter non possidet, sed quoties causam agat, in qua requiratur iuridica potestas, in singulis casibus *in ipso actu* eam suppeditatam accipit neque ulterius retinet, sed transacta causa ea iterum destitutus est. Ita rem explanat *Lessius*, De iustitia et iure l. 2, c. 29, n. 65 et 68: Si dicitur Ecclesia seu supremus iudex (R. Pontif.) supplere, «ius ipsum confert iurisdictionem extraordinarie ad singulos actus», et: «Ecclesia iurisdictionem extraordinarie propter bonum commune *in ipso actu* suppeditat.»

Hoc igitur discrimen est inter iurisdictionem, quae vere iam habetur, et eam, quae exercetur supplente Ecclesia: 1) Ille, qui habet iam iurisdictionem,

¹ Cf. Theol. Zeitschr., Innsbr. 1882, 659 sqq.

ante actionem (confessionem aliamve causam) susceptam facultate valide agendi pollet, idque plurimum habitualiter. 2) Ille vero, qui tantum supplente Ecclesia absolvit aut aliud agit, in singulis actibus consequenter ad causam susceptam vel confessionem inchoatam, ut eam perficiat, ab Ecclesia potestate donatur, sed finita causa ilico potestate iterum destituitur. Quando ergo ante actionem susceptam probabiliter iurisdictio iam habetur, Ecclesia, si supplet, hypothetice tantum supplere debet, scil. si illa iurisdictio, quae putatur adesse, revera nulla est; in hac enim sola hypothese potestate ab Ecclesia supplente collata opus est, ut actus iurisdictionis validus fiat.

503 Ad 2^{dam} quaestionem: quid discriminis sit inter dubiam et probabilem iurisdictionem, haec dicenda sunt:

Probabilis iurisdictio communi usu ad solam probabilitatem iuris restringitur; dubiam autem vocamus eam, cuius incertitudo in dubio vel probabili aliquo facto nitatur.

Et revera, utut alii loquuntur, nos hoc solo sensu de iurisdictione probabili et dubia loquemur, idque ea potissimum ratione, ut indicetur discrimen valoris. Nam in dubio facti semper, etiam consequenter ad actionem (puta confessionem) inceptam, facultas et actionis valor dubia manent; in iuris vero probabilitate — ut statim dicemus — post susceptam actionem eius valor moraliter certus evadit. Ita etiam S. Alph. VI 571 — id quod attente legenti patebit — omnino diversimode de dubia iurisdictione et de probabili iurisdictione eiusque usu (n. 573) loquitur, ut prorsus in sensu a nobis indicato rem intellexisse videatur.

Igitur probabilis iurisdictio (i. e. probabilitate iuris) adest, quando antecedenter ad confessionem aliamve causam susceptam iurisdictione secundum iuris interpretationem non certam quidem, tamen vere probabilem, habetur: id quod praecipue in dubia extensione aut revocatione iurisdictionis contingere potest.

504 II. Quando et qua certitudine adsit potestas seu iurisdictio supplente Ecclesia.

1. Certum defectum iurisdictionis a) Ecclesia certo supplet, si, qui exercet potestatem, suae potestatis titulum coloratum habet et simul error communis est, ita ut defectus verae potestatis communiter ignoretur (scil. titulus coloratus dicitur ille Superioris actus ex se aptus, quo vera potestas conferatur, attamen propter essentialem aliquem defectum occultum invalidus): Ecclesiam tunc supplere, ex ipso iure ab Ecclesia condito vel approbato habemus. Ita ex cap. «Barbarius» Dig. I, 14 (c. 3) iure R. civili, et ex cap. «Infamis» caus. 3, q. 7 (c. 1), quod ab omnibus iuris canonici scriptoribus pro legitima norma habetur.

b) Ab Ecclesia suppleri dubium est, si sine titulo colorato solus error communis adest. Multi quidem putant Ecclesiam propter commune bonum, cui potissimum publica auctoritas provideat, etiamtum supplere; at cum nullam legem ecclesiasticam habeamus, quae id fieri statuatur, neque consensus Doctorum adsit, hoc non est certum.

c) Ecclesia non supplet, si neque titulus coloratus est neque error communis, sed paucorum tantum.

Errorem vero communem ut distinguas ab errore paucorum, non id considerari debet, utrum multi an pauci eum adierint, qui legitima potestate

destitutus erat; sed utrum pauci multive defectum potestatis cognoverint, an potius eum potestate legitima praeditum esse putaverint.

2. In iurisdictione *antecedenter iuris probabilitate probabili* mora⁵⁰⁵ liter certum est (sensu utique latiore) Ecclesiam hypothetice supplere.

Id habemus non quidem ex expresse manifestata Ecclesiae voluntate, sed ex manifestatione *tacita*. Nimirum pro casu, quo doctrina, quae tenet iurisdictionem adesse, veritati non consonat, potest certissime supremus Ecclesiae rector potestatem omnino certo suppeditare, si velit. Verum eum etiam velle et facere merito *concluditur* ex eo, quod *sinat* confessarios in tali probabilitate agere et absolvere neque contradicat; alias enim deberet contradicere. Atque ex hoc tacito consensu certitudinem moralem huius iurisdictionis potissimum repetit *S. Alph.* VI 573.

Praeter hanc rationem alia non spernenda affertur a *Lacroix* et aliis, vid. si forte desit iurisdictione, eam saltem haberi propter errorem communem cum titulo colorato. Nam in *probabilitate iuris*: 1) error *si* est, certe *communis* est, siquidem ne docti quidem viri eum detegere possunt; 2) titulus adest, scil. ipsa illa concessio, in cuius probabili interpretatione opinio, quae affirmat iurisdictionis existentiam, nititur, qui aut *verus* titulus est aut saltem *coloratus*. Aliae autem rationes, quas a nonnullis scriptoribus allatas reperias, infirmae sunt aut evaserunt.

3. In iurisdictione *dubia dubio facti* semper dubius manet valor actus (absolutionis) cum tali iurisdictione positi. Nam sive agitur de paucorum sive de multorum absolutione, summum invocari potest ratio *erroris communis*, ex qua absolutio consequenter reddatur certa. Verum sufficiatne error communis solus, ut modo dictum est, manet *incertum*, ideoque etiam valor absolutionis incertus manet.

III. De usu iurisdictionis, quae nititur in Ecclesia supplente.

508

1. *In certo defectu* non licet scienter uti potestate ex solo titulo colorato oriunda, etsi Ecclesia certo suppleat; qui vero defectum sui tituli, re ipsa colorati tantum, ignorat, cum valide egerit, postea nihil resarcire debet.

A fortiori non licet illi, qui omni potestate eiusque titulo destitutum se novit, propter solum errorem communem agere, tum quia *usurpat* potestatem, quam non habet; tum quia eos, quorum interest ipsius actum validum esse, periculo atque damno exponit.

2. *Dubia potestate* vel iurisdictione uti etiam in sacramento poenitentiae, *etsi dubia manet*, licet quidem, at *ex causa valde gravi* tantum, vid. quando necessitas absolvendi urget et melius est aliquem dubie absolvi, quam absolvi nullatenus. Neque tum semper sine ulla monitione aut cautela poenitentem dimittere licebit, ne propterea, quod putet se certo absolutum esse, periculo salutis exponatur.

S. Alph. n. 571 recenset sequentes casus: 1) si urget praeceptum annuae confessionis; 2) si poenitens debeat celebrare vel communicare, nisi infamiae notam incurrere velit; 3) si sacerdos teneatur celebrare ex obligatione.

In eiusmodi adiunctis posse, si alius confessarius desit, eum, qui *dubia* tantum iurisdictione potiatur, conditionate absolvere facile admitti debet: at scite animadvertit *S. Alph.* n. 432: «in hoc casu censeo teneri confessarium patefacere poenitenti, qui ei confessus est mortalia, quod tantum sub conditione absolutus sit, ut, si postmodum fortasse notum fiat confessarium revera carere iurisdictione, poenitens iterum confiteatur peccata» — quod per se utique semper faciendum est, nisi forte gravis ratio sit timendi, ne haec monitio potius in ruinam spiritualem poenitentis tendat¹.

507 3. Si vero *probabilis* iurisdictione sensu supra explicato habetur, cum morali periculo valor absolutionis non exponatur, tota fere quaestio, num et quando liceat «probabili» iurisdictione uti, solvenda est ex principiis probabilismi pro casibus, in quibus de solo licito et illicito agitur: nisi forte excipias absolutionem hominis in articulo mortis constituti, quando in singulari aliquo casu etiam tantum probabilis tantum iuris interpretatio pro iurisdictionis existentia suppetit. Videlicet *moraliter* quidem in latiore sensu certum est Ecclesiam actum probabilis iurisdictionis hypothetice validum facere, atque in communi vitae cursu sufficit cum tali certitudine procedere: quando vero de mortis periculo agitur, maior certitudo, quae alias scrupulosam anxietatem denotet, tunc censetur cura non superflua, interdum debita.

508 4. Speciatim dicam, quid iuris sit in articulo mortis.

1) Trid. Conc. loquens de casuum reservatione sess. 14, c. 7 (dogm.) ait: «Verumtamen pie admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis, atque ideo omnes sacerdotes quoslibet poenitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt.»

Rituale Rom. *de sacramento poenit.* ab initio ita dicit: «Minister [scil. huius sacramenti] est sacerdos habens potestatem absolvendi vel ordinariam vel delegatam. Sed si periculum mortis immineat approbatusque desit confessarius, quilibet sacerdos potest a quibuscumque censuris et peccatis absolvere.»

Verba Conc. Trid. eiusque intentio diversos nacta sunt interpretandi modos, cum alii putent quoslibet sacerdotes sine ulla exceptione ab ipsa Ecclesia recipere iurisdictionem, alii restrictionem addendam esse putent: «si modo desit sacerdos approbatus, cui facile et sine periculo moribundus confiteri possit» (limitantes nimirum verba «atque ideo omnes sacerdotes» ex fine, quem priora verba «ne quis pereat» etc. prae se ferunt, atque alia «ut nulla sit reservatio», quo indicetur agi de sacerdotibus alias iurisdictione donatis).

Priorem sententiam ex se probabilem esse fatendum est tum ex auctoritate multorum scriptorum, tum ex regulis interpretationis (cf. *Gury-*

¹ Causis modo allatis adnumerandus videtur alius casus; nimirum si sacerdos bona fide inceptit confessiones audire, interim autem grave dubium concipit, an tempus suae approbationis expiraverit, neque certus fieri potest: confessionem, quae coepta et iam notabiliter producta est, tum videtur perficere posse, quando sibi et poenitenti secus magnum odium creaturus est, admonito tamen poenitente de dubia absolutione; at si sine nimia difficultate potest, abrumperet debet.

Ballerini II, n. 551), eamque in ipso articulo mortis tutam esse, saltem si *actu* non adest sacerdos approbatus, habetur ex decr. S. Officii d. d. 29 Iulii 1891.

«Non sunt inquietandi, qui tenent validam esse absolutionem in articulo mortis a sacerdote non approbato, etiam quando facile advocari seu adesse potuisset sacerdos approbatus; nec qui tenent validam esse absolutionem in eodem articulo mortis concessam a peccatis reservatis sive simpliciter sive cum censura per sacerdotem non habentem iurisdictionem in reservata, etiamsi advocari seu adesse facile potuisset sacerdos habens praedictam iurisdictionem.»

Quodsi *actu* adest sacerdos approbatus, tum ex aliis rationibus, tum ex aliquali dubitatione nonnullorum de valore absolutionis, in articulo mortis approbatus praefendus est, vel saltem ita est agendum, ut approbatus, etsi confessionem primitus non excipiat, tamen postea post iteratam *aliqualem* aegroti confessionem denuo absolvat. — Omnes autem consentiunt sacerdotis approbati rationem habendam non esse: a) si incepta iam confessione supervenerit; b) si ille nolit confessionem excipere; c) si periculum sit, ne poenitens sacrilege apud eum confiteatur aut alia gravis causa contra sacerdotem approbatum existat.

2) Articulo mortis comparari etiam quodlibet *grave periculum* (*S. Alph.* 509 VI 561), sicut adesse censetur: a) in morbo periculoso, b) tempore pestis, c) in partu difficili, d) ante operationem chirurgicam valde arduam, e) in proelio sive paulo antea, f) ante navigationem valde periculosam etc.

3) Illud autem «quoslibet sacerdotes» sic intelligitur, ut *deficiente alio sacerdote* etiam sacerdos haereticus vel excommunicatus vitandus valide absolvere possit, et, saltem si requiritur, absolvere debeat. Ita hodie certissimum est. Refert enim Card. *Albitius* (ut videre licet apud *S. Alph.* n. 560 circa fin.) anno 1682 *Innocentium XI*, cum hac de re in S. Congr. Officii disceptatum esset, iussisse «ne super dicta opinione disceptaretur, neque in dubium amplius revocaretur». *Gury-Ball.* n. 550.

Cur autem hic *prorsus* addendum sit «*deficiente alio sacerdote*», ratio clara est. Communicatio enim in sacris cum haeretico vel cum vitando graviter peccaminosa est, nisi necessitas excuset; ergo nisi quilibet alius sacerdos desit, poenitens ipse peccat postulando absolutionem ab haeretico vel vitando, ut ex hac sola ratione iam absolvi non possit. Cf. supra n. 72.

§ 3.

De illa iurisdictione delegata, quae lege speciali regitur.

Trid. Conc. cum, ut iurisdictio delegata valida existeret, praescripserit approbationem Ordinarii, ut supra iam notatum est, de solis confessionibus *saecularium* haec dixit. Restat igitur, ut videamus, quodnam ius servandum sit 1) quoad confessiones regularium et eorum, qui eorum oboedientiae subsint, 2) quoad confessiones monialium.

Punctum I.

De iurisdictione in regulares eorumque familiares.

I. Praelati regulares sive superiores locales quamquam in suos subditos iurisdictionem plenam atque etiam in foro interno habent eosque

in sacramentali confessione absolvere possunt, tamen tenentur alios confessarios constituere, ne ad confessionem apud se peragendam subditos cogant, quibusdam casibus exceptis, qui videndi sunt seq. § *de casuum reservat.* et alias in ordinum constitutionibus. Cf. *Clem. VIII*, decret. «Sanctissimus».

Superiores igitur ipsi, quando subditi confiteri volunt apud ipsos, eos admittere debent: sed subditis communiter id liberum esse oportet. Id tamen non impedit, quominus pro diversis religiosorum coetibus etiam eiusdem domus diversi constitui possint confessarii, ita ut nullus valide confiteatur apud eum tantum, qui vere deputatus sit a superiore sive immedito sive altiore: regulariter tamen *plures* constitui debent, ita ut apud subditum aliqua eligendi facultas sit: vide *Clem. VIII* loco cit. et infra n. 539 sq, atque etiam n. 514.

511 II. Confessarii a Superiore regulari deputati sine ulla alia approbatione ipsos religiosos absolvere possunt. Deputari seu delegari autem possunt non solum sacerdotes regulares, sed etiam sacerdotes saeculares, licet ab episcopo non approbati, nisi forte specialis constitutio certi ordinis obstat. *Mazzotta*, De poenit. disp. 2, q. 1, c. 3, § 2 ex sent. comm.

Videlicet: 1. Confessarius regularium eos, pro quorum confessionibus audiendis deputatus est, etiam extra conventum absolvere potest: quia illa iurisdictio ad certum locum non restringitur, neque alia approbatio episcopi loci requiritur.

2. Immo regulares itinerantes possunt confiteri socio eiusdem ordinis, si quem habent, etsi alias ad confessiones audiendas deputatus non erat: nam ipsa ordinis lex eum tum deputat (videndae tamen sunt diversorum ordinum constitutiones). Confiteri autem possunt etiam apud quemlibet alium sacerdotem sive regularem sive saecularem, ab episcopo loci approbatum, ut nunc ex decr. S. Congr. de religiosis d. d. 5 Aug. 1913 aperte patet. Quod decretum v. infra n. 514.

512 III. Ii autem, qui ex solius Superioris deputatione absolvi possunt, sunt non tantum ipsi religiosi cum novitiis, sed etiam ii saeculares, qui in monasterio seu collegio «sunt vere de familia et continuo commensales». *Clem. X*, «Superna».

Probabile est familiaribus adnumerari posse *alumnos convictores*, qui plene sub oboedientia religiosorum vivunt atque in collegiis educantur.

Videlicet: 1. *Clem. X* in Bulla «Superna» haec habet: «Ceterum in monasteriis atque etiam collegiis, ubi iuxta regularia instituta vivitur, posse tam praelatos regulares quam confessarios regularium eorundem monasteriorum seu collegiorum audire confessiones illorum saecularium, qui inibi sunt vere de familia et continuo commensales, non autem illorum, qui tantum ipsis deserviunt.» Scil. ii, qui continua habitatione et victu cum religiosis coniunguntur et intra septa monasteriorum commorantur, exemptionem a iurisdictione episcopi dioecesani participant, et praelati religiosi iurisdictioni subduntur: ex quo quodammodo consequens erat, ut eorum absolutio ab episcopi iurisdictione et approbatione non iam dependeret. Cf. etiam Trid. sess. 25 *de ref. reg.* c. 11: «In monasteriis seu domibus virorum seu mulierum, quibus imminet animarum cura personarum saecularium, *praeter eas, quae sunt de illorum monasteriorum seu locorum familia*, personae tam regu-

lares quam saeculares huiusmodi curam exercentes subsint immediate in iis, quae ad dictam curam et sacramentorum administrationem pertinent, iurisdictioni, visitationi et correctioni episcopi, in cuius dioecesi sunt sita.»

2. Famuli igitur et operarii, qui propriis expensis vivunt, etsi servitio monasterii sese addixerint, non possunt absolvi, nisi episcopi approbatione obtenta; multo minus operarii diurni seu mercenarii pro certis diebus conducti.

3. Scriptores quidem inter se dividuntur, si decidenda est quaestio, utrum verba *Clem. X* «qui inibi sunt vere de familia etc.» verificentur etiam relate ad alumnos convictores, qui institutionis et educationis causa in collegio regularium commorantur, annon. Afirmat *Mazzotta* l. c., *Bordone*, *Pichler*, *Schmalzgr.* etc., si modo collegium totaque eius gubernatio ad religiosos spectat, neque religiosi vocati tantum sunt, ut magistros agant. Nam non minus videntur esse de familia, quam ii, qui intra septa habitantes religiosi deserviunt; immo ex parte magis etiam sub religiosorum oboedientia sunt.

Praeter nonnullorum auctorum sententias, qui affirmant ex solis verbis *Clem. X*, ad hanc opinionem practice confirmandam afferuntur aliquae concessioniones seu privilegia aliquibus religiosis congregationibus *in hoc sensu expresse data*: quare ad alios ordines, qui in privilegiis communicant, si nondum ex concessione *Clem. X* habeant, ex posterioribus concessionibus id extenditur. Cf. *Gury-Baller.* II, n. 564, ubi afferuntur *Benedictini*, *Theatini*, *Congr. de Somascha* etc., quibus datum sit privilegium *familiaritatis* pro ipsorum convictoribus.

Cum ergo saltem probabile sit illos alumnos considerari posse in sacramento poenitentiae administratione ut familiares, agere licebit secundum principia probabilis iurisdictionis supra data.

IV. Id vero discrimen statuendum est per se, ut religiosi ipsi per ⁵¹³ *solos* confessarios a Superiore regulari deputatos absolvi possint, familiares autem sive ab illis, sive a confessariis extra monasterium ab episcopo deputatis. Ita, ut dixi, per se; nunc vero attende decretum n. 514 allatum.

Videlicet: 1. Religiosos ipsos per vota consueta ordini adscriptos ex se absolvi valide non posse nisi per potestatem a superioribus delegatam, extra omnem controversiam est. Papa tamen, qui omnium religiosorum supremus praelatus est, aliis etiam hanc potestatem concedere valet. Quod iam dudum plerumque in iubilaeis fieri consuevit. Nunc vero S. Pontifex omnibus confessariis ab Ordinario loci approbatis potestatem dedit, ut *sua*, i. e. Pontificis Romani, auctoritate religiosos quoslibet absolvant.

2. Familiaribus autem probabilius dici potest competere per se facultas confitendi sive apud confessarium a superiore deputatum sive apud externum ab episcopo approbatum. Nam illi utique *proprie saeculares* sunt et manent, qui legibus regularium non subdantur, possunt semper oboedientiae monasterii pro arbitrio sese subducere et mutato consilio redire; immo si superiores monasterii respicimus, ne illi quidem, quantum ad ipsos spectat, familiares umquam impedire velle videntur, quominus apud saeculares confessarios confiteantur. Considerari igitur possunt ut ii, qui duplex quasi domicilium habent, in monasterio et extra. — Haec non minus valent de alumnos convictoribus; immo nunc de omnibus his eo minus dubium moveri potest, quod ipsis religiosis concessa sit facultas licite et valide confitendi

apud quemlibet sacerdotem ab Ordinario loci ad excipiendas fidelium confessiones approbatum.

3. Familiares a confessario regularium sine approbatione episcopi absolvi possunt non tantum quando actu sunt *in* monasterio, sed etiam extra monasterium in itinere, *modo maneat sub oboedientia regularium*. *Mazzotta* l. c. Quare alumni convictores, cum primum in feriis potestati parentum sive eorum, qui a parentibus constituti erant, redditi aut suae libertati relictis sunt, non amplius absolvi possunt a regularibus sine approbatione episcopi loci, ubi versantur. Nam etsi forte subsequenti anno alumni redituri sunt, nunc tamen relatio subiectionis ad regulares soluta vel suspensa est.

514 4. Novitios per se eadem lege adstrictos esse dici debet, ita ut valor confessionis, quam forte instituant apud confessarium externum ab episcopo approbatum et delegatum, pendeat a consensu superioris sive expresse sive tacite dato.

Nunc autem sine dubio non strictius iurisdictioni Ordinis subiciuntur quam ipsi religiosi professi; ac proin libertate fruuntur decreti d. d. 5 Aug. 1913 confitendi apud quemlibet confessarium ab Ordinario loci approbatum. Ex quo nihilominus non sequitur, eos posse pro libitu domo exire aut Superiorem debere id eis pro libitu permittere.

Decretum autem laudatum est hoc ex *Act. Ap. Sedis* 27 Sept. 1913 (V, 431):

«In audientia habita ab infrascripto Cardinali Pro-Praefecto S. Congr. de Religiosis, die 5 Aug. 1913, SS. D. N. Pius PP. X, ob peculiare conscientiae rationes, facultatem, quam mense Februarii huius anni omnibus confessariis ab Ordinario Urbis approbatis concesserat quoad absolutionem religiosis impertiendam, extendere dignatus est ad omnes totius orbis confessarios a locorum Ordinariis approbatos. Hi proinde confessarii, auctoritate Ss^{mi} Domini nostri Pii X, omnium sodalium cuiuscumque Ordinis, Congregationis aut Instituti, sacramentales confessiones excipere, quin de licentia a Superiore obtenta inquirere vel petere teneantur, atque valide et licite absolutionem a peccatis in Ordine vel Instituto etiam sub censura reservatis, impertire queant.

«Omnibus igitur cuiusque Ordinis, Congregationis aut Instituti superioribus et praesidibus, huius decreti praescripta fideliter Sanctitas Sua in virtute sanctae obedientiae observare mandavit, constitutionibus, ordinationibus apostolicis, privilegiis qualibet efficaciori forma concessis, aliisque contrariis quibuscumque, etiam speciali atque individua mentione dignis, minime obstantibus.

«Datum Romae ex Secretaria S^{ae} Congr. de Religiosis die, mense et anno quibus supra.

O. Card. Cagiano de Azevedo, Pro-Praefectus.
Donatus, Archiep. Ephesin., Secretarius.»

Punctum II.

De iurisdictione et approbatione pro confessione monialium.

515 I. Pro confessionibus monialium ex constitutionibus Ss. Pontificum *specialis omnino* approbatio requiritur, quae data non censetur generali approbatione pro omnibus Christi fidelibus; neque approbatio pro uno monasterio secum trahit approbationem pro omnibus monasteriis, etsi

eiusdem ordinis: vide *Greg. XV*, «Inscrutabili»; *Clem. X*, «Superna»; *Ben. XIV*, «Pastoralis officii» et «Pastoralis curae».

Quamquam approbatio pro uno monasterio non ulterius extenditur: tamen episcopus *potest* confessarium aliquem approbare pro omnibus monialibus suae dioecesis. Ceterum specialis illa approbatio necessaria solum est ad excipiendas confessiones in ipsis domibus religiosis.

Ius vigen decreto S. Congr. de Religiosis d. d. 3 Febr. 1913 constitutum et declaratum est:

Decretum de Monialium et Sororum confessionibus.

«Cum de sacramentalibus Monialium et Sororum confessionibus moderandis ⁵¹⁶ plures ad hunc diem, ex re et ex tempore, iussae sint leges, eas aliqua ex parte immutatas et apte dispositas, visum est in unum colligere Decretum, prout sequitur:

1. Unicuique religiosae communitati tum Monialium tum Sororum, regulariter, unus dumtaxat detur confessarius ordinarius: nisi ob magnam ipsarum numerum, vel aliam iustam causam, alterum vel plures dari oporteat.

Ergo etiam nunc mos erit, ut sorores apud stabilem suum confessarium confiteantur, cum ex regulis non fas sit eis pro libitu domo exire. — Atque idem valet pro novitiis, cum haec maxime severiore disciplina ab omni commercio cum externis seiungendae sint. Observa tamen moderamen, quod infra noto ad § 14 huius decreti.

2. Confessarius ordinarius, regulariter, non ultra triennium in hoc munere permaneat. Episcopus tamen seu Ordinarius eum ad secundum, immo etiam ad tertium triennium confirmare poterit: a) si ob sacerdotum ad hoc officium idoneorum penuriam aliter providere nequeat; vel b) si maior Religiosarum pars, earum quoque quae in aliis negotiis ius non habent ferendi suffragium, in eiusdem confessarii confirmationem, per secreta suffragia, convenerit; dissentientibus tamen, si velint, aliter providendum erit.

Tempus illud ad triennium restrictum de solis ordinariis confessariis statuitur, atque etiam quoad eos nunc facilius quam antea exceptionem admittit. Approbatio confessariorum extraordinariorum certos limites temporis non habet, sive spectas extraordinarios illos qui statis temporibus ex munere religiosas domos adire debent et quibus quaelibet ex sororibus se sistat oportet, sive eos qui ab aliqua sorore vocati per Superiorissam accersendi sunt.

3. Pluries in anno, unicuique religiosae communitati detur confessarius extraordinarius, ad quem omnes Religiosae accedant oportet, saltem ut benedictionem accipiant.

Extraordinarius ille, cui omnes sistere se debent, dicebatur antea *bis vel ter* accedere debere; nunc dicitur *pluries*, quod mea opinione saltem *ter* esse debet, seu, ut usus iam fert, *quater* in anno.

4. Unicuique domui religiosae aliquot ab Ordinario sacerdotes deputentur, quos Religiosae in casibus particularibus, confessionis peragendae causa, facile vocare queant.

Hic igitur sermo est de altero genere confessariorum extraordinariorum, quod retinetur eodem modo, sicut illud statutum est a Leone XIII decreto «*Quemadmodum*» d. 17 Dec. 1890. Verum praeter confessarios illos, qui sororibus indicandi sunt, mea sententia Ordinarius non prohibetur, quin det «approbationem pro Monialibus» etiam aliis sacerdotibus idoneis, quos sororibus non nominat, quibus tamen certae occasiones occurrere possunt invisendi domos religiosas sororum.

5. Si qua Religiosa, ad animi sui quietem et maiorem in via Dei progressum, aliquem specialem confessarium vel moderatorem spirituales

postulet, erit facile ab Ordinario concedendus; qui tamen invigilabit ne ex hac concessione abusus irrepant: quod si irrepserint, eos caute et prudenter eliminet, salva tamen conscientiae libertate.

Haec est nova concessio sororibus data, prudenter tamen in praxin deducenda, qua etiam pro certa aliqua sorore *specialis* confessarius, qui habitualiter hoc munere fungatur, dari possit. Quod munus sane non ad certum tempus restringitur, sed rationabili voluntate et ipsius illius sororis et Ordinarii dioecesani determinatur.

517 6. Si Religiosarum domus Ordinario loci subiecta sit, hic eligit sacerdotes a confessionibus tum ordinarios tum extraordinarios; si vero Superiori regulari, hic confessarios Ordinario loci praesentet, cuius est iisdem audiendi confessiones potestatem concedere.

7. Ad munus confessarii sive ordinarii, sive extraordinarii, sive specialis, deputari possunt sacerdotes, tum e clero saeculari tum, de Superiorum licentia, e clero regulari, dummodo tamen nullam habeant in eadem Religiosas in foro externo potestatem.

8. Hi confessarii, qui annos quadraginta expleverint oportet, morum integritate et prudentia emineant; at Ordinarius, iusta de causa et onerata eius conscientia, ad hoc munus eligere poterit sacerdotes, qui nondum ea aetate sint, modo memoratis animi laudibus excellent.

9. Confessarius ordinarius non potest renuntiari extraordinarius, et, praeter casus in articulo 2 recensitos, rursus eligi ut ordinarius, in eadem communitate, nisi post annum ab expleto munere. Extraordinarius immediate ut ordinarius eligi potest.

10. Confessarii omnes sive Monialium sive Sororum, caveant ne interno vel externo communitatis regimini sese immisceant.

11. Si qua Religiosa extraordinarium confessarium expetat, nulli Antistitae liceat, vel per se vel per alios, neque directe neque indirecte, petitionis rationem inquirere, petitioni verbis vel factis refragari, aut quavis ratione ostendere se id aegre ferre; quod si ita se gesserit, a proprio Ordinario moneatur; si iterum id ipsum peccaverit, ab eodem deponatur, audita tamen prius sacra Congregatione de Religiosis.

Hac in re plane servandae sunt praescriptiones decreti «Quemadmodum» d. d. 17 Dec. 1890.

12. Omnes Religiosae de sociarum confessionibus nullo modo inter se colloquantur, neve eas Sorores carpere audeant, quae apud alium, quam deputatum, confessionem peragant; secus ab Antistita vel ab Ordinario puniantur.

13. Confessarii speciales, ad monasterium, seu domum religiosam vocati, si intelligant Religiosas nulla iusta causa vel necessitatis vel utilitatis spiritualis ad ipsos accedere, eas prudenter dimittant. Monentur praeterea omnes Religiosae, ut facultate sibi concessa specialem petendi confessarium sic utantur, ut, rationibus humanis sepositis, tantummodo spirituale bonum et maiorem in religiosis virtutibus progressum intendant.

518 14. Si quando Moniales aut Sorores extra propriam domum, quavis de causa, versari contigerit, liceat iis in qualibet ecclesia vel oratorio, etiam semipublico, confessionem peragere apud quemvis confessarium pro utroque sexu approbatum. Antistita neque id prohibere, neque de ea re inquirere potest, ne indirecte quidem; Religiosaeque nihil Antistitae suae referre tenentur.

Haec est nova et amplissima facultas pro libertate conscientiae sororibus concessa. Qua ut uti possint, sorores versari debent «extra propriam domum», quod intelligo de

domo habitualis commorationis communitatis. Hinc quae in domo sororibus non propria habitant communitatem tamen efficientes, certe *ibi* suum proprium habebunt confessarium, neque confiteri possunt apud quemlibet alienum fortuito *ibi* versantem, nisi ille approbationem «pro Monialibus» habeat. Excipio tamen hac in re novitias, nisi in Instituti constitutionibus vel per Superiores sancitum est eas legi *specialis* approbationis vel iurisdictionis eodem modo subiectas esse atque professas. Alioqui cum nondum sensu stricto membra Instituti sint, eas considerare licet in favorabilibus ut saeculares, ad quarum confessiones rite excipiendas communis approbatio et iurisdicatio sufficit.

De cetero ex hac ampla facultate extra domum confitendi in qualibet ecclesia apud confessarios *ibi* expositos colligi nequit, Superiorissam cuilibet sorori ad confitendum exire volenti id permittere debere, immo legitime posse.

15. Moniales omnes aut Religiosae, cum graviter aegrotant, licet mortis periculum absit, quemlibet sacerdotem ad excipiendas confessiones adprobaturum arcessere possunt, eique, perdurante gravi infirmitate, quoties voluerint, confiteri.

Ibi alia nova concessio hac § habetur. Soror igitur *graviter* aegrotans ius habet petendi ex confessariis pro fidelium confessione approbatis quem maluerit. Quod intellige de iis qui moraliter loquendo praesto sunt. Nam si de morbo periculoso seu letali agitur, iam satis provisum decreto Trid. Concilii sess. 14, c. 7, secundum quod «in articulo mortis omnes sacerdotes quoslibet poenitentes . . . absolvere» possunt.

16. Hoc decretum servandum erit ab omnibus religiosis mulierum ⁵¹⁹ familiis, votorum cum sollemnium, tum simplicium, ab Oblatis aliisque piis communitatibus, quae nullis votis obstringuntur, etiamsi Instituta sint tantum dioecesana. Obligat etiam communitates, quae in Praelati regularis iurisdictione sunt; qui nisi fidelem observantiam huius decreti curet, Episcopus seu Ordinarius illius loci id agat ipse tamquam Apostolicae Sedis Delegatus.

17. Hoc decretum regulis et constitutionibus uniuscuiusque religiosae familiae addendum erit, et publice legendum lingua vulgari in Capitulo omnium Religiosarum, semel in anno.

Itaque praerogatis Emis Patribus Cardinalibus sacrae Congregationis de Religiosis in plenario coetu ad Vaticanum habito die 31 mensis Ianuarii anno 1913, sanctissimus Dominus noster Pius PP. X, referente infra scripto Secretario, hoc decretum in omnibus adprobare et confirmare dignatus est, et mandare ut in lucem edatur, et ab omnibus ad quos spectat, in posterum apprime servetur.

Contrariis non obstantibus quibuscumque, etiam speciali et individua mentione dignis.

Datum Romae, ex Secretaria sacrae Congregationis de Religiosis, die 3 mensis februarii anno 1913.

Fr. I. C. Card. Vives, Praefectus.

† Donatus, Archiep. Ephesin. Secretarius.»

L. † S.

Articulus IV.

De iurisdictionis limitatione seu casuum reservatione.

Trident. Concilium ex natura iudicii, sub cuius forma sacramentum poenitentiae institutum sit, quasi necessariam conclusionem deducit potestatem, qua et Romanus Pontifex et episcopi polleant, atrociora crimina sibi seu suo peculiari iudicio reservandi: vide sess. 14, c. 7.

Et re quidem vera casuum reservatio nihil aliud est nisi aut certa peccata excipi, quando iudex ordinarius aliis iurisdictionem delegat, aut certa peccata seu graviore causas a *summo* iudice ad suum tribunal vocari atque inferiorum tribunali subtrahi: quorum prius ad quolibet pertinet, qui *ordinariam* iurisdictionem in certos subditos habent — possunt enim pro arbitrio *suam* potestatem aliis sive totam sive ex parte tantum delegare —: posterius ad Summum Pontificem maxime spectat, qui pro suprema sua potestate aliquas causas episcoporum iudicio subtrahere atque suo iudicio speciali subicere potest.

§ I.

Quid requiratur, ut casus sint reservati.

I. Nemo peccata reservare potest, nisi *subditorum suorum*: nam nisi in aliquem eiusque peccata potestatem habet, eum cogere non potest, ut ad se vel specialem delegatum peccata deferat.

II. Reservatio, quamquam directe versatur circa peccata subditorum, tamen etiam recte dicitur afficere confessarium eiusve potestatem, quam vel iam existentem et ordinariam restringit, vel conferendam seu delegandam restricto tantum modo contribuit.

III. Ut peccatum sit reservatum, 1) ex natura rei, ut pleno sensu reservetur, debet esse *mortale*; ex consuetudine Ecclesiae debet 2) esse *externum*, et 3) secundum speciem et actum debet esse *completum*. *S. Alph. VI 582, Busenb. tr. 4, c. 2, dub. 4.*

IV. Reservatio ex diverso fine fieri potest, tum ut poena delinquenti infligatur, qui cogatur ad subeundum illud onus comparendi coram superiore eiusve speciali delegato, tum ut ipsa causa, peccata graviora puta, maturius discutiatur et recognoscatur, cum non cuilibet, sed delectis tantum confessariis illa peccata diiudicanda committantur. Qui posterior finis, si historiam reservationis consideramus, potior videtur fuisse; tamen aliquando priorem finem re ipsa praevalere fatendum est.

V. Reservare igitur possunt certa peccata: 1) pro tota Ecclesia Rom. Pontifex; 2) episcopi pro suis dioecesibus (Provinciale Concil. pro tota provincia); 3) praelati regulares alique iurisdictionem quasi-episcopalem habentes relate ad suos subditos: nihilominus omnes praelati Papa inferiores in hoc reservandi facultatis exercitio Papae subiecti sunt.

Ex quibus principiis deducuntur sequentia: I. De ⁵²¹conditione poenitentium quoad reservata.

1. Confessarii regulares, quamquam non necessario ab episcopo iurisdictionem delegatam accipiunt, sed a Papa, nihilominus, Summis Pontificibus ita prorsus disponentibus — id quod re ipsa ordinis servandi ratio quodammodo exigit — nequeunt poenitentes absolvere a peccatis in dioecesi reservatis, nisi specialem facultatem ab episcopo acceperint.

2. Familiares regularium possint sine facultate ab episcopo accepta absolvi, pendet ab eo, utrum vi iurisdictionis episcopalis, an regularis absolvantur. Si per confessarios a superiore regulari deputatos absolvantur,

reservationi episcopali non subiacent; si vero ab aliis confessariis (saecularibus) absolvuntur, videntur reservationi episcopali esse subiecti. Si vero agitur de peccatis censura ab episcopo punitis, hanc poenam regulariter non incurrunt, siquidem ut peregrini tractandi sunt: vide infra de censuris sect. 1, c. 1, § 3.

3. Peregrini quoad absolutionem generatim diiudicari quidem possunt⁵²² secundum leges loci confessarii, sed non necessario debent, cum possint etiam diiudicari ex iurisdictione et secundum reservationem domicilii poenitentis (cf. ea, quae n. 499 et 500 dicta sunt de absolutione peregrinorum); immo potiore iure in eos potitur episcopus domicilii eorum: qui nisi in sua dioecesi peccatum reservavit, neque extraneis confessariis iurisdictionem restringere censetur.

Practice sic statui potest, ut peregrinum absolvere liceat, nisi aut 1) peccatum reservatum sit utrobique, i. e. in loco confessionis et in loco domicilii poenitentis, aut 2) poenitens «in fraudem legis», i. e. ut sese iudicio sui superioris subducat, in alienam dioecesim se transtulerit.

Id expresse pro confessariis *regularibus* statuitur in Bulla *Clem. X* «Superna»¹; pro confessariis saecularibus vero ex consuetudine id haberi videtur, episcopum peregrini consentire, ut ille a quolibet confessario approbato absolvatur a peccatis, quae in loco confessarii reservata non sunt, ac consequenter ab omnibus peccatis, nisi *utrobique* reservata sint, excepto casu *fraudis*.

At quando poenitentes *alieni ritus* (qui alioqui videri potuerint peregrinis equiparari) absolvuntur, confessarii, utcumque etiam privilegiati, nequeunt absolvere eos, qui habent casum «suis cuiusque Ordinariis reservatum», nisi ille id permiserit. Quod intelligi debet de casibus sive cum censura, sive sine ea reservatis. Cf. Const. *Leonis XIII* «Orientalium dignitas» d. d. 30 Nov. 1894.

Neque episcopus loci confessariis id prohibere potest, quominus peregrini absolvantur a peccatis a se quidem reservatis, non autem ab episcopo peregrinorum. Nam *ipse* in *peccata peregrinorum* potestatem non habet, neque in *confessarium* nisi ratione solius *approbationis*; solam vero approbationem, ut a iurisdictione distinguitur, quoad *peccata* restringere hucusque inauditum est. Et re quidem vera, quando S. Pontifices loquuntur de episcopi facultate approbationis limitandae, de limitatione quoad tempus, certa loca, genera personarum loquuntur (vide *Clem. X* «Superna», *Ben. XIV* Instit. 86); de limitatione quoad certa genera peccatorum loquuntur numquam. Ex scriptoribus vero unum *Reuter* vidi, qui p. IV, n. 354 dicat «posse episcopum approbationem limitare ad certas personas, tempus, loca, *et peccata*»: verum *Ballerini* ad *Gury* II, n. 573, Q. 4 in fine notae ostendit, quae *absurda* ex tali doctrina sequerentur. Quare talem approbationis limitationem episcopum fecisse numquam praesumi potest, atque si fecisset, merito de eius limitationis valore dubitaretur.

In «fraudem reservationis», seu «ex fine sese subtrahendi legitimi superioris iudicio» potissimum, quamquam non unice, tum aliquis in alienam dioecesim transiisse dici potest, quando crimen eiusmodi est, ut facile ad forum externum deducatur, vel ad illud aliquo modo deductum sit, ita ut

¹ Verba sunt: «posse autem regularem confessarium in dioecesi, in qua est approbatus, confluentes ex alia dioecesi a peccatis in ipsa reservatis, non autem in illa, ubi idem confessarius est approbatus, absolvere, nisi eosdem poenitentes noverit in fraudem reservationis ad alienam dioecesim pro absolutione migrasse.»

tum ne in foro interno quidem absolutio dari possit sine episcopi licentia. *Mazzotta*, De poenit. disp. 2, q. 3, c. 3, § 2 in fine. — Addit *Ballerini* ad *Gury* II, n. 573, Q. 5 nota secunda in fine: «si episcopus expresse invitus est». — *S. Alph.* VI 589 illud «in fraudem» explicat de intentione poenitentis principali effugiendi iudicium sui superioris; quare illud «si episcopus expresse invitus est» sic intellige, ut non solum confessariis, sed populo suo episcopus hanc suam mentem declarare debuerit.

528 II. De conditionibus peccati reservati. I. Cum *peccata venialia* non sint materia necessaria absolutionis, *reservari proprio et pleno sensu nequeunt*. Licet enim per se possibile sit, ut superior potestatem sacramentaliter absolvendi etiam relate ad aliquod veniale peccatum cuiquam auferat, tamen poenitentem cogere nequit, ut huius peccati absolutionem sacramentaliter quaerat. Idem dic de peccatis vere et positive dubiis.

2. Immo *utcumque* rationabiliter *dubium* est peccatum, ex consuetudine Ecclesiae et communi auctorum doctrina (vide *S. Alph.* n. 600) non est reservatum. Quamquam enim ex natura rei omnia peccata, quae materia confessionis necessaria sunt, aliquando reservari possunt: re ipsa tamen id non fit, atque reservatio, utpote odiosa, strictae interpretationis est.

Quare non reservatur peccatum: 1) in dubio de subiectiva gravitate; 2) in dubio de obiectiva gravitate: nisi forte superior propter peculiare circumstantias aliquam materiam ex se non certo gravem pro gravi declaravit, cuius iudicio in dubio standum est; 3) in dubio, utrum verba legis *tale* peccatum comprehendant necne: — quamquam aliquando *Clem. VIII* etiam casus in Bulla «Coenae» *dubie* contentos reservaverat, postea tamen illa verba omittens prius decretum ipse correxit — cf. *S. Alph.* n. 600 —; 4) in dubio de actu peccati.

Qui vero a peccato *dubie reservato* per confessarium simplicem absolutus est, etsi postea cognoverit fuisse peccatum certo reservatum, absolutus est et manet tum a peccato tum a censura forte annexa: vide *Lugo*, De poen. disp. 20, n. 22—24.

524 3. Similiter Ecclesia peccata sola externa reservare consuevit; etiamsi dubitari nequit eam *posse* etiam interna peccata reservare (vide *S. Alph.* n. 582), siquidem etiam interna peccata gravia Ecclesiae foro «interno» ex iure divino subiciuntur.

Immo communi theologorum consensu (vide *S. Alph.* l. c. cum *Suar.*, *Lugo* disp. 20, n. 15, *Tamb.*, De cas. reserv. c. 4, n. 15) tenetur, peccatum, ut sit reservatum, debere *externe grave* esse; quare si interne quidem malitia mortalis aderat, actus vero externus hanc *mortalem* malitiam non participabat aut saltem non ostendebat, reservatum peccatum non est, v. g. si quis mente haeretica aliquid dixit, quod tamen neque in se haeresim continebat, neque ex adiunctis haeticam mentem ostendit: peccatum non est reservatum.

4. Tandem ex iis, quae sub 2. 3) notavi, iam sequitur peccatum, ut censi possit reservatum, debere esse completum, i. e. in *ea ratione* completum, qua reservatur; quare si verba legis exprimunt actionem

externam completam, e. g. homicidium, utcumque externum complementum, i. e. mors alterius, desit, reservatio peccati non adest; alias vero si sola attentatio, machinatio, consilium etc. per se reservatur, sufficit hanc ipsam actionem posuisse, ut peccatum reservatum sit.

NB. Saepe actiones illae imperfectae reservantur accessorie tantum: quod si fit, de principali actione constare debet; qua completa, etiam actiones illae accessoriae reservata peccata evadunt.

III. De ignorantia reservationis. Ex fine reservationis deducenda est solutio quaestionis satis disputatae, num requiratur cognitio reservationis ex parte poenitentis, ut eius peccatum reservatum sit. Ad quam haec notanda videntur:

1. Posse praelatos peccata subditorum ita reservare, ut comprehendantur etiam ea, quae ab ignorante reservationem perpetrentur, indubium est.

2. Utrum vero sic reservaverint, an alio modo, id colligi aliquando potest tum ex principali fine reservationis, tum ex voluntate aliunde manifestata.

3. Ex veteribus theologis non pauci sunt, qui peccatum reservatum non esse doceant, quod sine cognitione reservationis commissum fuerit, «si modo reservatio sit *poenalis*»; esse reservatum, si reservatio sit *medicinalis*, i. e. non *poena* medicinalis, quae similiter atque censura frangat peccantis contumaciam eumque a peccato deterreat, sed lex disciplinaris, qua superior velit aut per se aut per *specialiter* delegatos atrociori crimini, postquam commissum fuerit, remedium adhibere¹. Cf. *S. Alph.* n. 581; *Lugo* disp. 20, n. 9—11 et n. 86; *Mazzotta* l. c. q. 3, c. 2 «Quaeres secundo R. 3»; similiter *Castropal.* tract. 2, disp. 1, p. 17, n. 8.

4. Reservationem principaliter poenalem esse negat *Lugo* l. c. cum aliis, ac propterea eam dicit manere, etsi peccatum cum ignorantia reservationis fiat, in ordinibus religiosis. Idem autem hodie dicendum esse existimo in plerisque dioecesibus, earumque casibus reservatis: aliter, si constat reservationem imponi eo fine, ut fideles efficacius ab illis peccatis retrahantur. In quo casu qui reservationis ignari prima vice peccant, reservationi non subiacent; monendi tamen sunt, atque postea, si moniti relapsi fuerint, erunt reservationi obnoxii.

Censeo autem, nisi *positiva* ratione probetur reservationem esse poenalem, eam ab episcopo statui ut disciplinarem modo indicato, eo quod usus et consuetudo huic sensui reservationis a longo tempore faveat, ideoque reservationem ligare etiam ignorantes.

5. Quando vero, episcopo sciente et non reclamante, alicubi docetur sententia, secundum quam ignorantia a reservatione excuset: id haberi debet pro sufficienti signo voluntatis episcopi, quod nolit ignorantes ligare.

6. Immo de unico casu R. Pontifici sine censura reservato, nimirum *de falsa accusatione sollicitationis*, indubium est reservationem esse *poenalem*, ideoque probabiliter non incurri ab ignorante. *Ben. XIV* enim in Constit. «Sacramentum poenit.» expresse dicit: «*Ut tam detestabile facinus metu magnitudinis poenae coerceatur etc.*»

¹ *Lugo* l. c. ita finem reservationis medicinalis explicat: «quod superior peccati notitiam haberet, ut medicinam et satisfactionem congruam imponere!».

7. Si tandem de censuris reservatis agitur, ignorantia quidem *censurae*, ut postea de censuris agentes dicturi sumus, excusat a poena. At quando censurae cognitio aderat, *reservatio* vero censurae ignorabatur, merito pro laxa et omnino improbabili habetur paucissimorum opinio, qui putent, etiamtum reservatam non esse censuram; neque haec opinio cum aliis moralistarum et canonistarum principiis cohaeret, cum accessorium sequatur principale: ideoque, cognita *principali* poena, etiam accessorium onus, sive poenam dicis sive medicinam, incurritur. Vide *Mazz.* l. c. «Resp. primo».

527 IV. De potestate reservandorum casuum limitata. 1. Quamquam ex natura rei omnes, qui ordinariam potestatem habent, suis *delegatis* limitare iurisdictionem atque *sibi* reservare casus possunt, ac proin etiam parochi potestatem id per se non excedit: tamen pro hodierna disciplina, cum parochi inutiliter suam iurisdictionem alteri delegent, quippe qui iam aliunde potestatem habere debeat, etiam recte parochi omittuntur, si de potestate reservandorum casuum sermo est.

2. Quoniam omnes superiores Summo Pontifice inferiores ipsius Summi Pontificis legibus etiam in potestate reservationis exercenda subiciuntur: efficitur, ut contra eius legem inferiorum reservatio non valeat. Unde iam patet, nullum praelatum inferiorem eos casus sibi reservare posse, quos Summus Pontifex sibi reservavit.

Insuper facultatem sibi reservandi casus praelatis regularium quoad valorem restrinxerunt S. Pontifices (vide decr. *Clem. VIII* «Sanctissimus», de quo n. 539 sq). Episcopis vero S. Pontifices non imposuerunt certam legem, quae reservationem nimiam iam redderet ipso facto nullam: at plura monita existunt, quibus monentur Ordinarii, ne nimii sint in reservandis casibus; immo non desunt exempla, in quibus S. Congregatio excessum quemdam correxit atque annullavit.

528 Videri potest *Ben. XIV*, De syn. dioecesis. l. 5, c. 5, n. 4, ubi refert monita S. C. Ep. et Reg. 9 Ian. 1601: «Ne locorum Ordinarii, quibus ius hoc reservandorum casuum competit, pluribus, quam opus sit, reservationibus subditis aut confessariis . . . sint onerosi, monentur omnes, ut paucos eosque tantum, quos ad christianam disciplinam retinendam animarumque sibi creditarum salutem pro cuiusvis dioecesis statu et qualitate necessario reservandos esse iudicaverint, reservent.»

26 Nov. 1602: «Sed ne locorum Ordinarii, ad quos casuum reservatio spectat, ea in re modum excedant, S. Congr. illos rursus magnopere admonendos censet, ut non passim, sed cum id videbitur communi bono expedire, atrociorum tantum et graviorum criminum absolutionem sibi reservent. . . ne alioqui, sacramenti poenitentiae ministrorum coarctata potestate, sanctae matris Ecclesiae piaie menti contrarius effectus subsequatur. Prohibet etiam, ne sibi superflue reservent casus in Bulla die Coenae Domini legi consueta contentos, neque alios Sedi Apostolicae (specialiter) reservatos.»

Similiter in literis encyclicis eiusdem diei haec habentur: «Praecipue vero haec monenda censet S. Congregatio, ut videant ipsi Ordinarii, ne illos casus promiscue reservent, quibus annexa est excommunicatio maior, a iure imposita, cuius absolutio nemini reservata sit, nisi forte propter frequens scandalum, aut aliam necessariam causam aliqui eiusmodi casus nominatim reservandi viderentur; neque casus, in quibus absolutio, nisi cum restitutione vel executione eorum, ad quae poenitentes tenentur, non confertur; neque illos, qui, etsi mortale peccatum inducant, circa res tamen parvi momenti versantur, et frequenter inter idiotas evenire solent, uti damni dati, et similia; in peccatis etiam carnalibus reservandis multa utantur circumspectione propter periculum scandalorum in iis maxime personis, in quas ob accessum ad confessarios extraordinarios, vel frequentem reditum ad ordinarios suspicionis aliquod cadere possit.»

Quare etiam anno 1661, cum querelae fierent de quadam nimia reservatione, S. Congr. 29 Ian. iussit, ceteris casibus deletis, ad summum decem aut duodecim graviora crimina reservari.

§ 2.

De casuum reservatorum absolute.

I. A casibus reservatis absolvere possunt *ordinaria* potestate: 1) qui reservationem statuit, atque eius in munere successores; 2) eorum superiores: — *delegata* autem potestate ii, qui a reservante, eiusve successore aut superiore specialem facultatem obtinuerunt.

Etsi regulares a R. Pontifice delegatam potestatem absolvendi accipiunt, tamen — ut iam supra notavi — ipsis Summis Pontificibus disponentibus non possunt absolvere a casibus, quos Ordinarii sibi reservarunt, nisi ab his eam potestatem acceperint.

II. Episcopi eorumque delegati possunt communi iure absolvere 1) omnes poenitentes a casibus papalibus *occultis*; exceptis iis, qui *speciali* modo R. Pontifici reservantur: vide Trid. sess. 24 *de ref.*, cap. 6 «*Liceat*» et Const. *Pii IX* «Apostolicae Sedis»; 2) secundum communem doctrinam in ipsa lege ecclesiastica nixam etiam poenitentes ab ad-eundo Pontifice R. impeditos poterant absolvere a casibus papalibus *omnibus*, sive occultis sive publicis: vide *S. Alph.* VII 84; Corp. iur. can. cap. «*Eos qui*» 22 *de sent. excomm.* in 6: de quo tamen *nunc* cf. quae hic n. V notantur.

Aliorum potestas et potestas episcoporum amplior num existat, repeti debet ex speciali facultate a S. Sede data.

1. Tridentinum praeter episcopum ipsum nominat eius vicarium *specialiter* ⁵³⁰ *deputandum*; quod iam communi interpretatione (vide *S. Alph.* VII 93) sic intelligitur, ut episcopus id possit committere, cui voluerit, etiam generali delegatione, ita ut solum specialiter nominari debeat haec facultas, sed necesse non sit, in singulis casibus ad episcopum recurrere.

2. Quid possint praelati regulares circa absolutionem suorum subditorum, vide postea, quando de censuris agetur.

3. Privilegio speciali per facultates *quinquennales* vel *triennales* episcopi, praecipue in dissitis regionibus, non raro accipiunt ampliorem facultatem in casibus speciali modo Romano Pontifici reservatis. Num vero accedat facultas subdelegandi et quo sensu, nimirum utrum generaliter, an pro singulis casibus specialiter tantum, ex instrumento privilegiorum colligendum est.

Olim regulares etiam privilegio *perpetuo* poterant absolvere a casibus R. Pontifici ordinario modo reservatis: quae privilegia per Constitutionem *Pii IX* «Apostolicae Sedis» abrogata sunt. Nihilominus privilegia *ad certum tempus*, si quae erant, remanserunt integra, atque eiusmodi facultates etiam regularibus facilius iterum conceduntur. Sed cum in iis privilegiis nulla existat inter diversos ordines communicatio, unusquisque videre debet, quid per speciale privilegium possit.

III. Reservatio cessat non solum 1) legitima confessione et absolu- ⁵³¹ tione ab eo, qui sive ordinariam sive delegatam potestatem habet, collata, sed plerumque etiam 2) confessione invalida apud legitimum superiorem facta, si modo peccata reservata manifestata sint; 3) con-

fessione cum absoluteione valida per legitimum superiorem, etsi ex inculpabili oblivione peccatum reservatum est omissum. Cf. *S. Alph.* VI 597.

Explicatio. 1. Legitimus superior hic intelligitur etiam ille, qui a superiore legitime deputatus erat ad absolvendum a casibus reservatis.

2. Ratio cur approbante *S. Alph.* etiam sacrilega confessio, si modo rite declaratum fuerit peccatum reservatum, reservationem auferat, haec est, quia superior de hoc peccato legitime iudicavit eique poenitentiam iniunxit. Quare id etiam plane dici debet, poenitentiam pro tali peccato iniunctam, etsi confessio fuerit nulla vel sacrilega, omnino praestandam esse.

Quod de sacrilega confessione reservationem auferente dictum est, speciem quandam exceptionis patitur in iubilaeo. Videlicet confessio sacrilega non sufficit, ut aliquis vi iubilaei a *reservatione* peccatorum et censurarum solvatur. Nam tum conceditur poenitenti favor eligendi quemlibet confessarium, a quo absolvi possit a casibus reservatis, at solummodo eo fine, ut poenitens lucratur indulgentiam iubilaei: quare qui seriam voluntatem praestandi opera pro indulgentia praescripta non habet — quam utique non habet, qui sacrilege confitetur —, illo favore uti nullatenus potest. Cf. hac de re, quae dicuntur postea de *indulgentiis et iubilaeo*. — Aliter tamen, si confessio bona fide facta est, etsi propter defectum sufficientis doloris obiective invalida. Cf. *Baller. Palm.*³ V, n. 507.

3. Auferri autem reservationem etiam quacumque confessione, *utique valida*, apud legitimum superiorem eiusve delegatum peracta, etsi inculpabili oblivione omissum fuerit peccatum reservatum, ita ut postea *quilibet* confessarius id directe absolvere possit, a multis negatur, neque sane improbabiler; immo *probabilius* videtur utique negandum esse, siquidem superior de ipsa causa reservata nullatenus cognovit neque ullam satisfactionem imposuit. Nihilominus cum *S. Alph.* alteram opinionem etiam pro satis probabili habeat, eam practice amplecti possumus: interna autem ratio haec potissimum affertur, quia superior, cum confessionem exciperet, poenitentemque ceteroquin absoluteione dignum reperiret, censeatur omne onus omneque vinculum ab illo auferre voluisse, quod potuerit; potuit autem saltem *reservationem* peccati ab eo auferre. In iubilaeo id extra dubium est pro eo, qui opera ad lucrandum iubilaeum perfecit: quo facto ius acquisivit ad usum eorum favorum, qui iubilaeum comitabantur et quibus ipse indigebat; quare postea favorem inceptum complere potest (cf. infra *de iubilaeo*).

532 IV. Reservatio in articulo mortis cessat, ita ut a quolibet confessario absolutio legitime dari possit. Attamen si non peccatum solum reservatum sit, sed censura reservata imposita, onus postea coram legitimo superiore comparendi, si aegrotus convaluit, aliquando restat.

Quando hoc onus comparendi et quomodo imponi debeat ab eo, qui alias facultatem absolvendi a censuris reservatis non habet, postea dicetur, quando tractantur *censurae*. Obligationem autem satisfaciendi pro laesa iustitia vel scandalo dato semper imponi debere, per se patet.

Consequens autem est, ut, si adsit confessarius privilegiatus, conveniat cum adire vel vocare ad confessionem excipiendam, quia sic evitatur onus futurum. Nihilominus simplex confessarius *pro nunc* absolvere potest.

533 V. Extra articulum vel periculum mortis etiam aliquando absoluteionem dare potest alius confessarius ei, qui casus quidem reservatos habeat, sed superiorem adire nequeat, videlicet aliter si normam antea

communem, aliter si normam a S. Officio die 23 Iunii 1886 propositam spectemus: quam posteriorem nunc attende in casibus papalibus.

A. Si respicimus normam a S. Officio nunc datam: a) extra mortis articulum generatim non datur absolutio sine onere Romam recurrenti; b) verum si necessitas declinandi infamiam aliudve grave damnum instat, vel poenitenti durum est, tam diu manere in peccato, potest cum onere isto et sub poena reincidentiae dari vera adeoque directa absolutio per quemlibet confessarium a casibus papalibus quibuslibet, etiam specialiter reservatis; neque distinctio inter longissimi, longi, brevis temporis impedimenta locum amplius habet.

1. Decreta sunt haec:

«Quaesitum est ab hac S. Congr^{no} R^{ae} et Univ. Inquisitionis:

I. Utrum tuto adhuc teneri posset sententia docens ad episcopum aut ad quemlibet sacerdotem approbatum devolvi absolutionem casuum et censurarum etiam speciali modo Papae reservatorum, quando poenitens versatur in impossibilitate personaliter adeundi S. Sedem? — II. Quatenus negative, utrum recurrendum sit saltem per literas ad E^{mum} S^{ae} Poenitentiariae Praefectum pro omnibus casibus Papae reservatis, nisi episcopus habeat speciale indultum (praeterquam in articulo mortis) ad obtinendam absolventi facultatem?» *Resp.* d. 23 Iunii 1886 (a S. Pont. d. 30 confirmatum): «Ad I. Attenta praxi S^{ae} Poenitentiariae praesertim ab edita Const. Ap. s. m. Pii IX, quae incipit ‚Apostolicae Sedis‘: *Negative*. — Ad II: *Affirmative*; at in casibus vere urgentioribus, in quibus absolutio differri nequeat absque periculo gravis scandali vel infamiae, super quo confessariorum conscientia oneratur, dari posse absolutionem, iniunctis de iure iniungendis, a censuris etiam speciali modo Summo Pontifici reservatis, sub poena tamen reincidentiae in easdem censuras, nisi saltem infra mensem per epistolam et per medium confessarii absolutus recurrat ad S. Sedem.»

Etiam d. 30 Martii 1892 idem S. Off. respondit: *Decretum diei 23 Iunii 1886 omnino obligare, praximque contrariam tolerandam non esse*. Quod denuo Leo XIII d. 2 Apr. confirmavit.

Fer. IV, 16 Iunii 1897 ad Quaesitum «Utrum in casu, quo nec infamia nec scandalum est in absolutionis dilatione, sed durum valde est pro poenitente in gravi peccato remanere per tempus necessarium ad petitionem et concessionem facultatis absolventi a reservatis, simplici confessario liceat a censuris S. Pontifici reservatis directe absolvere, iniunctis de iure iniungendis, sub poena tamen reincidentiae in easdem censuras, nisi saltem infra mensem per epistolam et per medium confessarii absolutus recurrat ad S. Sedem.» S. Officium resp.: «*Affirmative*, facto verbo cum SS^{mo}.» Quod d. 18 Iunii Leo XIII confirmavit. (*Ephem. liturg.* XI 526.)

Norma haec a S. Officio proposita relate ad casus papales clara est. Haec non distinguit inter casus cum censura et sine censura reservatos¹. Quod autem dicit, recurrendum saltem infra mensem per epistolam et per medium confessarii, evidenter innuit, id *posse fieri* etiam per ipsum poenitentem. Recursum fieri acceptarique poenitentiam S. Sedis (vel *S. Poenitentiariae*), obligatio sane est *gravis*.

¹ Quod comprobatur resp^o S. Poenit. 7 Nov. 1888 ad I, exstante in Collect. S. C. Prop. F. n. 1013. Vide etiam *Gennari*, Consult. I² cons. 88, n. 10.

534 2. Loco recursus ad S. Sedem sufficit facere *recursum ad episcopum* vel eius *vicarium generalem*, si illi instructi fuerint facultate delegata absolvendi a casu papali, de quo agitur; non autem sufficit recurrere ad quemlibet sacerdotem subdelegatum: ita ex decr. S. Off. d. 19 Oct. 1900 a Leone XIII approb. (*Anal. eccl.* IX 54). Ratio restrictionis postremae videtur esse, quod sacerdos subdelegatus possit in sola confessione rem tractare, non extra eam per literas. Ad eum igitur si quis recurrere vult, id potest quidem facere, at sacramentaliter confiteri debet et sic absolvi: ita etiam *Gennari* l. c. n. 9.

3. Verum aliquando ab omni recursu licet abstinere. Nam «si neque confessorius neque poenitens epistolam ad S. Poenitentiarium mittere potest, et durum sit poenitenti adire alium confessorium, in hoc casu liceat confessorio poenitentem absolvere etiam a casibus S. Sedi reservatis absque onere mittendi epistolam». Neque tamen haec moderatio locum habet in casu *attentatae absolutionis complicis*, neque alias si solummodo poenitens non potest iterum ad confessorium redire, ut sibi mandatum S. Poenitentiarie communi- cetur; potest enim vel ipse scribere (sume *sacerdotem*) vel per literas confessorii mandatum S. Poenitentiarie recipere (S. Offic. d. d. 9 Nov. 1898 et 7 Iunii 1899 ex *Anal. eccl.* VII 6 339). — Alioquin ut illa impossibilitas adsit, ex novo decr. d. 5 Sept. 1900 (vide *ib.* VIII 489) «sufficit, quod *poeni- tens scribendi impar* eidem confessorio, a quo vi decreti 1886 et 1897 ab- solutus fuerit, [iterum] *se praesentare* nequeat, et ipsi durum sit alium confessorium adire, licet confessorius absolvens pro poenitente epistolam ad S. Sedem mittere posset».

* * *

535 B. Si antiquam legem in *Corpore iuris* indicatam respicimus, ex communi doctrina haec valebant: a) Qui impeditus erat *longissimo tempore sive perpetuo* (5 annos et ultra), absolvebatur ab inferiore sine ullo onere; b) qui impeditus erat *longo* tempore (a 6 mensibus usque ad 5 annos), absolvebatur quidem, sed cum onere sese postea, cessante impedimento, sistendi superiori: c) qui impeditus erat brevi tantum tempore, a casibus reservatis numquam absolvebatur, at si necessitas urgebat recipiendae sacramentalis absolutionis, absolvi poterat ab aliis peccatis, ita ut etiam reservata peccata indirecte delerentur, manente tamen reservatione aut etiam censura.

Sed haec nunc solis episcopalibus casibus applica, ac proin quoad magnam partem pro abrogatis habe, cum rarissimi sint, qui impediti possint censi, saltem perpetuo, quominus adeant episcopum. At quoniam haec antiqua norma etiam nunc *aliquando* usui est; propterea eius explicationem non duxi penitus esse supprimendam:

1. Multi auctores hoc discrimen statuerunt inter peccatum simpliciter reservatum et censuram reservatam, ut in priore casu *directa* absolutio *numquam*, in posteriore vero occurrente impedimento longissimi longive temporis dari posset. At merito *Mazzotta* l. c. c. 3, § 1 et § 2 putat, distinctionem illam necessariam non esse, neque eludi constitutiones ecclesiasticas, quae solum mortis articulum afferant, in quo liceat absolvere: nam 1) hoc fieri etiam, quando sermo sit de censuris reservatis, et nihilominus ius commune et communem doctrinam dare facultatem impeditos absolvendi; 2) onus cessante impedimento coram superiore comparandi utique imponendum esse, nisi impedimentum censetur perpetuum. Illud autem est discrimen inter directam absolutionem et solam indirectam, quod, qui solum indirecte absolutus est, non possit, prout liberit, ad S. Communionem vel Missae cele-

brationem accedere, saltem si censura obstrictus manet, sed tantum, quando in singulis casibus urget *necessitas* celebrandi aut communicandi: nam quando de peccato sine censura reservato agitur, sunt qui putent, licere quoties *libuerit* ad S. Communionem vel Missae celebrationem accedere, si impossibilitas habendi directam absolutionem permanserit.

2. Onus illud comparandi coram superiore sine dubio sub peccato gravi⁵³⁶ obligat: immo si de censura agitur, a qua aliquis cum onere postea superiori se sistendi absolutus est, haec obligatio urgebat et urget etiam in casibus non-papalibus sub poena in eandem censuram recidendi.

3. Impedimentum, propter quod absolutio dari possit ab eo, qui per se facultatem non habet, intelligitur impedimentum personaliter superiorem adeundi; nam 1) obligatio non est adire aliquem, qui speciali *privilegio* absolventi a reservatis munitus sit: *S. Alph.* VII 89; 2) neque est ex antiqua norma, pro casibus non-papalibus nondum abolita, communiter obligatio, adire superiorem per literas, nisi forte episcopus aliusve superior id etiam pro suis casibus nunc urget. Cf. *S. Alph.* ib.

Attamen etiam quando obligatio non est, tamen *expedit*, ut per literas negotium componatur, aut ut poenitens ad confessarium privilegiatum dirigatur. Hoc enim modo onus illud postea coram superiore comparandi, quod alioquin in poenitente saepe remanet, penitus aufertur. Atque propterea caritatis officium est, quod plerumque confessarius poenitenti praestare debet, ut, occurrente casu vel censura reservata, confessarius sibi potestatem absolventi a legitimo superiore petat.

4. Ut intelligatur, quinam haberi possint pro impeditis, exhibeo etiam⁵³⁷ nunc enumerationem S. Alphonsi. Quamquam enim S. Doctor recenseat eos, quos habeat impeditos a *Romano* itinere: inde tamen, mutatis circumstantiis facile quisque coniciet, qui quando impediuntur, quominus coram episcopo appareant. S. Alphonsus igitur VII 88 nominat eos, qui aut 1) sui iuris non sunt in suscipiendo itinere Romano, 2) qui ob paupertatem impensis ferendis impares sunt, aut 3) viribus debiles ac propterea labori illi ferendo impares. Nihilominus nunc propter mutatas condiciones itinerandi non plane eadem impedimenta pro iusta causa haberi possunt. Minus etiam omnes eos, quos *S. Alph.* refert, nunc pro *perpetuo impeditis* habere potes; sed hoc prudenti aestimationi relinquatur. Licet tamen eam regulam retinere: censeri eos pro *perpetuo impeditis*, quorum impedimentum *ultra quinquennium* duraturum praevideatur. Cum hac igitur observatione et regula accipe sequentem S. Alphonsi enumerationem.

1) Filii familias; 2) regulares (excepto excessu criminis enormi); 3) senes septuagenarii vel sexagenarii; 4) servi; 5) pauperes, nisi assueti sint mendicando vitam vagabundam ducere; 6) carceribus damnati et similes; 7) infirmi et debiles; 8) cura obstricti sive publici muneris sive alendae familiae, quae sine gravi detrimento alieno deponi nequeat; 9) mulieres, nisi in speciali casu expresse contra mulieres statuatur reservata censura, ut in violatione clausurae, quo in casu semper recursus haberi debebat per literas ad legitimum superiorem; 10) impuberes; «denique, quicumque iter arripere nequeunt sine gravi damno spirituali vel temporali suo vel suorum.»

* * *

Quando autem aliquis propter instantaneam necessitatem atque im-⁵³⁸pedimentum absolutione indiget, *nunc*, quando agitur de casibus *papalibus*, *brevis regula haec observanda est*: Poenitens, cum directe quidem, quamquam

cum onere recurrenti ad tribunal Romanum, *absolvi possit a censuris et a peccatis, omnia peccata statim confiteri debet.* — Antea in instantanea necessitate et impedimento non diuturno haec defendi poterant universim, quae *etiam-nunc* valent in casibus *non-papalibus*: 1) Poenitens, cum directe a peccato reservato absolvi nequeat, summo iure non tenetur *illud* peccatum confiteri, nisi confessarius ex iusta causa interrogaverit; 2) *debet* vero alia peccata gravia, si quae commisit, integre confiteri, si propter necessitatem sumendae S. Eucharistiae aut utcumque ex gravi causa confessionem faciat; 3) si vero nullum peccatum grave praeter reservatum commisit, tenetur, si absolvi vult aut propter defectum perfectae contritionis absolvi debet, materiam aptam, i. e. peccatum veniale aut peccatum grave praeteritae vitae, clavibus subicere; 4) quodsi in casu sub 3) notato de perfecta contritione ipsi satis constat, in necessitate *atque solummodo in necessitate*, omissa omni confessione, ad S. Eucharistiam accedere potest. *S. Alph. VI 265 585.* Cf. etiam supra n. 206.

Appendix.

539 Quid iuris sit relate ad regulares in casibus apud eos reservatis, praestat hic uno conspectu exhibere.

Clem. VIII decreto a S. Congregatione, ipso iubente, ad omnes ordines regularium transmissio 26 Maii 1593 haec statuit (vide illud decr. in Bullar. Romano inter Constit. *Urbani VIII* Const. 28):

1. Ut nemo ex regularium superioribus, *nisi accedat post maturam discussionem consensus Capituli generalis, aut resp. provincialis*, sibi reservet peccata, nisi sequentia aut aliquot eorum. Sunt autem haec:

- 1) Veneficia, incantationes, sortilegia.
- 2) Apostasia a religione, sive habitu dimisso sive retento, quando eo pervenit, ut extra septa monasterii seu conventus fiat egressio.
- 3) Nocturna ac furtiva e monasterio seu conventu egressio, etiam non animo apostatandi facta.
- 4) Proprietas contra votum paupertatis, quae est peccatum mortale.
- 5) Iuramentum falsum in iudicio regulari seu legitimo.
- 6) Procuratio, auxilium seu consilium ad abortum faciendum post animatum foetum, etiam effectu non secuto.
- 7) Falsificatio manus aut sigilli officialium monasterii aut conventus.
- 8) Furtum de rebus monasterii seu conventus in ea quantitate, quae sit peccatum mortale.
- 9) Lapsus carnis voluntarius opere consummatus.
- 10) Occisio aut vulneratio, seu gravis percussio cuiusque personae.
- 11) Malitiosum impedimentum aut retardatio, aut aperitio literarum a superioribus ad inferiores, et ab inferioribus ad superiores.

540 2. «Non liceat superioribus regularium confessiones subditorum audire, nisi quando peccatum aliquod reservatum admiserint, aut ipsimet subditi sponte ac¹ proprio motu id ab iis petierint.»²

¹ Plerique scriptores referunt verba «aut proprio motu», ut *Lacroix, Tamb., Balle-rini* etc.: sed Bullarium Rom. habet «ac», ita etiam *Pawels*, qui non omittit notare, sensum esse diversum, siquidem «sponte» etiam illi accedere possunt, qui per superiorem ad id permoti fuerint.

² Si quae singularis dispensatio ab aliqua parte huius Constitutionis facta est, id ipsi cuiuslibet ordinis socii videre debent: id solum observo, ea, quae vivae vocis oraculis innituntur, non posse valere, nisi data sint post revocationem horum oraculorum ab *Urbano VIII* 20 Dec. 1631 Const. «Alias felic. record.» factam.

3. «Superiores in singulis domibus deputent duos, tres aut plures confessarios pro subditorum numero maiore vel minore; iique sint docti, prudentes, charitate praediti, qui a non reservatis eos absolvant, et quibus etiam reservatorum absolutio committatur, quando casus occurrerit, in quo eam debere committi ipse imprimis confessarius iudicaverit.»

Immo, ut in Bullario legere est l. c., «Sanctitas Sua deinceps declaravit et declarat, ut, si huiusmodi regularium confessariis casus alicuius reservati facultatem petentibus superior dare noluerit, possint nihilominus confessarii illa vice poenitentes regulares, etiam non obtenta a superiore facultate, absolvere.»

At nequaquam inde sequitur, superiorem numquam legitime facultatem absolvendi a reservatis denegare posse, aut confessarium, si superior id denegaverit, semper tuto absolvere posse. Nam si relapsus, externa peccandi occasio, damnum alienum, maxime communitatis etc., occurrerit, obligatio esse potest pro poenitente ipsum superiorem adeundi: quare in eiusmodi circumstantiis confessarius, facultate non obtenta, absolvere non potest. Cf. *Parwels*, De cas. reserv. I, n. 506 et sq. Hinc necesse non erit recurrere ad concessionem ab ipso *Clem. VIII* vivae vocis oraculo Societati Iesu datam, «ne iudicium a reservatis absolvendi absolute confessariis relinquatur, sed liceat inter- dum superiori pro ratione sui officii huiusmodi facultatem denegare»; neque essentialis mutatio facta est ex eo, quod *Urb. VIII omnia* vivae vocis oracula a se suisque praedecessoribus umquam data revocavit. Cf. etiam *Busenb.* et *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 1599 VI; *Suarez*, De relig. tract. 4, l. 8, c. 5, n. 10.

Insuper *Clemens VIII*, postquam § 3 omnem usum notitiae sacramentalis ad externam gubernationem illicitum prorsus esse declaravit, superioribus hanc facultatem inesse dicit:

4. «Licebit tamen superioribus determinare poenitentias graves quibusdam peccatis etiam non reservatis a confessariis imponendas, quae subditos ab iisdem perpetrandis cohibere possint.»

Haec quidem valent etiam nunc, quando agitur de confessionibus in monasteriis peragendis apud confessarios qui ab Ordinario loci approbationem non habent. Nam si illam habent vel si confessio instituitur (sive intra sive extra monasterium) apud confessarium extraneum ab Ordinario loci confessionis approbatum, reservatio Ordinis quaelibet cessat ex decreto 5 Aug. 1913, quod habetur supra n. 514. — Alioquin autem valebit quod d. 16/17 Aug. 1866 statutum est: «ut in parvis communitatibus debeat habitualiter deputatus esse unus confessarius ex religiosis proprii Ordinis, qui facultatem habeat absolvendi a casibus et censuris in Ordine reservatis».

Casuum illorum reservatorum explicationem vide *Parwels* l. c. (*Migne*, Curs. theol. tract. 18); *Castrop.* tract. 23, punct. 15, § 2 et § 3; *Tamb.* l. c.; *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 1600 et 1668 sqq.

Caput II.

De confessarii potestatis atque muneris essentialis exercitio.

Cf. *S. Alph.*, Praxis confess.; *Reuter*, Neoconfessarius Pars I; *Gaume*, Manuel des confesseurs; *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 1699 sq; *Tamb.*, Meth. conf. l. 3; *Tappehorn*, Verwaltung des Bußsakramentes; similiter diversi scriptores de theologia pastoralis, ut *Gassner*, *Schuech*, *Benger*, *Aertniji* etc.

541 *Essentiale* munus, quod confessarius in confessionibus excipiendis exercet, *iudicis* officium est. Alia officia, quae in poenitentiae sacramento administrando occurrunt, patris, doctoris, medici, officia *accessoria* vocari possunt, non quod sint levioris momenti — immo maximi momenti sunt —: sed quia ad iudicis munus rite exercendum disponunt atque ad illud tandem diriguntur. Etsi enim sacramentum eiusque essentialis fructus iudiciali absolutione percipitur: confessarius tamen, nisi alia officia, quae accessoria vocamus, attendet, satis steriliter munus suum exercebit, atque abundantiore fructu, quem fideles in sacro tribunali haurire possunt, illos destituet; immo ne ipso quidem iudicis munere rite fungi potest.

Sed de his infra tractaturi sumus.

Porro iudicis est: causam recognoscere; meritum rei ad sententiam recte ferendam, seu poenitentis dispositionem, inquirere; sententiam dicere.

§ 1.

De causa recognoscenda.

Confessarius in hac causa, quae agitur inter Deum et hominem peccatorem, quodammodo medius inter utrumque constituitur, atque sicut ad peccatorem iuvandum Deoque reconciliandum adlaborare debet, ita etiam divinum ius protegere divinaeque iustitiae ordinem sartum tectum servare debet. Itaque imprimis curandum ei est, ut, quae divino iure statuta sunt circa confessionem eamque integram, impleantur.

542 I. Confessarius opportuna interrogatione supplere debet, si prudenter iudicet, a poenitente quaedam dictu vel cognitu necessaria omitti. *Lacr.* n. 1745.

De quo officio interrogandi *Rituale Romanum* dicit: «Si poenitens numerum, species et circumstantias peccatorum explicatu necessarias non expresserit, eum sacerdos prudenter interroget.»

Ceterum de eo haec nota: 1. Haec confessarii obligatio, quamquam in se gravis est, tamen facilius aliquando parvitatem materiae admittere potest, i. e. in iis ipsis rebus, quae poenitens per se sub gravi dicere debeat seu in materia confessionis necessaria. Cum enim confessarius in longa serie confitentium de omnibus coram Deo respondere debeat, longe gravius, quam quod singuli poenitentes circa integritatem confessionis habent, onus sentit: quare non solum verum est, quod *Billuart* dicit: «Si ex levi negligentia, ex inadvertentia, memoriae labilitate, humana distractione, spiritus defatigatione, nimia attentione in confessionibus audiendis etc. aliquid etiam necessarium inquirere omittat, nullum aut leve tantum erit peccatum: nemo enim tenetur cum tanta difficultate et morali impossibilitate alienos defectus supplere»; sed etiam rationabiliter dici videtur, quod *Gury* putat, si una alterave interrogatio per se necessaria in longa confessionum serie, non malitiose, omitatur, ex ipsa materiae parvitate grave peccatum abesse. *Gury*, Casus conscientiae II, n. 669.

2. Obligatio interrogandi in confessario cum sit tantum secundaria, i. e. in defectu poenitentis, secundum condiciones diversas poenitentium

diversa est, ita ut confessarius non teneatur plus interrogare, quam poenitens pro suo statu et capacitate accusare. Quare si moraliter certum est, poenitentem non attendisse neque nosse certarum circumstantiarum malitiam superadditam, confessarius de illis interrogare non tenetur. *Lacroix* n. 1748 cum aliis.

3. Interrogatio necessaria non est relate ad eos poenitentes, qui ex se satis instructi et diligentes in enumerandis peccatis videntur, ut poenitentes pii, qui frequenter confitentur, religiosi, sacerdotes etc., nisi forte ex eorum accusatione pateat aut gravis suspicio concipi debeat, aliquid necessario exprimendum praetermitti. Quod si fiat, nullo respectu poenitentis habito, eo magis interrogatio instituenda est, quo magis fortasse poenitens praxim suam negligenter confitendi a confessario transmissam in exemplum audiendarum confessionum trahere possit.

4. Interrogatio, si quae necessaria est, debet esse moderata, discreta, ⁵⁴³ honesta, videlicet:

a) Ne interrogentur poenitentes de iis rebus, quas commissas esse verisimile nullatenus est; non enim de omnibus possibilibus peccatis interrogari debent; sed factis quibusdam interrogationibus de peccatis magis consuetis pro poenitentis conditione, videatur, num responsa data ansam praebent ulterius inquirendi, aliter interrogetur poenitens in genere, num quid praeterea habeat, quod conscientiam gravet. Quodsi post breve tempus recollectioni concessum neget, sibi aliud dicendum restare, non est, cur confessarius inquirere pergat. Ceterum saepe utile est, opportuno tempore exhortationem *sincerae* confessionis intermiscere.

b) Neque quidquam confessarius interroget, unde poenitentes peccare discere possint. Quod potissimum observari debet in confessionibus puerorum. Quare si qua ratio vel suspicio est, cur de peccatis turpibus interrogetur, confessarius quasi e longinquo generalibus omnino quaestionibus incipiat, et pro responsis datis videat, quid amplius inquirendum sit.

In dubio autem, an poenitens ex verbis confessarii, quod ignoraverat, discat aut curiositate allectus inquirere aut tentare incipiat: omnino servanda est regula: «Melius est in multis deficere (scil. relate ad integritatem), quam in uno abundare» (i. e. in probabilem ruinam poenitentis).

c) Si quid interrogari debet de rebus inhonestis, id quam verecundissime et quam brevissime fiat. Immo si poenitens verbis crudioribus utitur, modeste moneatur, ut decentius rem exprimat. — Accidere potest, ut imprudens confessarius aliter agens incurrat denuntiationem, ac si sollicitationis reus sit.

Quare etiam cum coniugibus non debet sine gravi ratione vel *fundata* suspicione sermo incipi de debito coniugali. Expediit plerumque, solummodo generatim uxorem interrogare, num viro in suis officiis oboederit, vel num in matrimonio vere christiane vixerint. Quodsi in coniugali debito aliquid commissum fuit, quod conscientiam premat, occasio poenitenti praebetur, id ex sese exprimendi; tum confessarii est sive inquirere magis, sive instruere et docere — quod plerumque breviter omnino fieri potest.

«Sed caveat, ne curiosis aut inutilibus interrogationibus quemquam detineat, praesertim iuniores utriusque sexus vel alios de eo, quod ignorant, imprudenter interrogans, ne scandalum patiantur, indeque peccare discant.»
Rit. Rom. tit. III, c. 1, n. 16.

II. De peccatis auditis eorumque malitia sibi aliquod iudicium effor- ⁵⁴⁴ mare debet. Illud iudicium ac peccatorum, quae audivit, recordatio

in tantum requiritur, ut confessarius de statu morali poenitentis eiusque dispositione pro recipienda absolutione recte iudicet poenitentiamque convenientem imponat: alia in ipso actu absolutionis *memoria* peccatorum non requiritur.

De iudicio igitur circa peccata nota: 1. Iudicium illud, quod confessarius ferre debet de malitia peccatorum, quae audit, eo ipso habetur, quod peccata prout facta sunt audit, si modo habitualement scientiam habeat, ex qua sciat distinguere inter peccata obiective gravia et levia, eorumque specificam malitiam. Non enim cuiusvis specificae malitiae expressam et distinctam ideam sibi efformare debet.

2. Num vero *subiectiva* malitia rei obiecto respondeat (quod plerumque praesumi debet), non semper sciri potest; immo etsi interroges, qua conscientia hoc et illud factum sit, non semper certum quid comperies. Quare, nisi poenitens satis instructus est, *id* interrogare saepe inutile est, siquidem pro modo interrogandi diversa responsa dabuntur; sed, si potest, ex praesumptione tunc confessarius *probabile* iudicium sibi faciat, dubia Deo relinquat: aliter quoad eas interrogationes, 1) quae plenam perfectamve advertentiam atque consensum confessario manifestare poterunt, 2) quae pro circumstantiis diversis rem ipsam obiective gravem aut levem fuisse ostendunt.

545 3. Hae ultimae interrogationes per se faciendae sunt, si accusatio poenitentis id dubium relinquit, utrum materia gravis fuerit, an levis; neque umquam offendi potest poenitens, cuiuscumque conditionis sit, si confessarius haec interrogaverit. At necessarium non est *semper*, haec interrogari: *aliquando* enim ex praesumptione etiam in hac re confessario procedere licebit, ut ex nota poenitentis conscientia, aliisque similibus adiunctis, idque tum in favorem poenitentis, tum contra ipsum.

In hunc finem *Gobat* habet haec tract. 7, n. 338: «Si religiosus a castitate mihi notus diceret, se semel turpia locutum esse, praesumerem haec esse scurrilia, non contra castitatem.» Attamen haec potius per exceptionem dicuntur; nam generalis regula est, ut, si brevi interrogatione confessarius *dubium* de gravi aut levi peccato solvere possit, hanc instituere debeat.

Mazzotta l. c. Q. II, c. 2, § 2: «Si confessarius (involuntarie sive casu) distrahatur, et ob notam sibi conscientiam poenitentis praesumere possit, id quod non intellexit, esse quid leve, nec possit sine eius molestia interrogare, potest tacere et absolvere.» — Immo addit *Gooat*, quod, si per experientiam sciat, suum poenitentem non solere committere mortalia, sed tantum se accusare v. g. de mendaciis (intelligo, confessarium scire, poenitentem communiter sese accusare cum certo dolore de peccatis gravioris mendacii ex praeterita vita), possit illum absolvere, etiamsi ob distractionem non sit memor ullius peccati ab eo expressi: sed pro praxi expedit, ut iubeat repeti unum saltem veniale, puta ultimum, et sic absolvat.

Cavendum tamen est, ut iam monui, ne, quae pro casu extraordinario dicta sunt, laxius et generalius applicentur.

546 4. Quod ad *recordationem* eorum, quae confessarius audivit, attinet, sufficit attulisse dicta probatorum theologorum. *Suarez*, De poenit. disp. 22, sect. 6, n. 7, ubi refert sententiam *Medinae*, *Hadriani*, *S. Antonini*, *Sylv.*, *Navar.*, approbans dicit: «*Memoria* sacerdotis non est necessaria ad absolvendum, sed ad taxandam poenitentiam.» — *Mazzotta* loco modo cit. ita ait: «Si

confessio fuerit valde longa, vel interrupta, satis est, si [confessarius] recorderetur vel peccatorum in confuso, vel status poenitentis, vel poenitentiae impositae; et sic, si confessio fuerit interrupta per aliquot dies, sufficit, si poenitens uno verbo dicat: ‚Accuso me de omnibus, quae iam dixi‘ — addendo tamen alia, si forte de novo occurrerint.»

NB. Etsi confessarius mediocrem scientiam habere debet, ex qua habitualiter discernat specificas peccatorum malitias, atque, quid mortale, quid veniale peccatum in singulis praeceptis sit, sciat: tamen, si ex inscitia in illo iudicio erravit, bona nihilominus est confessio, neque poenitens ad aliud quidquam tenetur, dummodo obiective omnia necessaria declarata fuerint neve fortasse confessarius indebite a reservato peccato absolverit.

§ 2.

De dispositione poenitentis inquirenda.

Cum absolutio aut concedenda aut non concedenda maxime pen-⁵⁴⁷ deat e dispositione rite habita, circa hanc confessarius pro officio suo inquirere debet: praesertim cum dispositio illa, in dolore et proposito consistens, huius sacramenti etiam quasi-materia sit, qua deficiente, absolutio omni vi atque valore destituatur.

At quamquam communiter in aliis sacramentis materia morali certitudine certa requiritur, ut sacerdos licite operetur: in *hoc* sacramento illa moralis certitudo longe latius sumi debet, nisi sacramenti huius administrationem, contra Christi institutoris voluntatem, volumus reddere odiosam atque etiam moraliter impossibilem.

I. De dispositione itaque poenitentis sufficit et communiter requiritur *prudens iudicium*, quod aliqui quandam moralem certitudinem vocant, alii veram probabilitatem simul cum exclusione gravis rationis contrariae.

S. Alph. moralem quandam certitudinem necessariam esse dicit; attamen quid intelligat, eodem loco VI 461 explicat: «Sufficit, quod confessarius habeat prudentem probabilitatem de dispositione poenitentis, et non obstet ex alia parte prudens suspicio indispositionis.»

Sicut in aliis sacramentis accidere potest, ut cum dubia materia administrari possint et debeant, ita etiam in sacramento poenitentiae; ideoque etiam aliquando necesse non est, ut habeam positivum iudicium fundatum de dispositione eius, quem absoluturus sum. De quo confer mox dicenda in sq. § et supra de conditionata forma sacramenti poenitentiae.

II. Hoc iudicium imprimis efformatur *ex ipsa sincera poenitentis*⁵⁴⁸ *declaratione* seu assertione, nisi aliunde eius assertio suspecta reddatur, seu grave praeiudicium contra eius dispositionem exsurgat.

Ad hanc rem *Suarez*, De poenit. disp. 32, sect. 2 dicit: «Priusquam absolvat [confessarius], necesse est, ut prudenter et probabiliter iudicet, poenitentem esse dispositum: quia alias se exponeret periculo errandi, et sine sufficienti cognitione operaretur. Explicandum superest, quid debeat facere confessor, ut hoc prudenter iudicet, et suae conscientiae satisfaciatur. In quo (secundo) est observandum, hanc dispositionem poenitentis ex duobus consurgere, scil. displicentia praeteritorum et proposito in futurum. Et quidem

quod ad displicentiam attinet, facile sibi potest satisfacere confessor; quia si poenitens in ipso modo confessionis et accusationis suae praebet signa doloris, vel certe, si est homo non valde rudis et apparet moratus, nullam diligentiam in hoc tenetur confessor adhibere: bene tamen semper faciet, proponendo et consulendo detestationem peccati; et quando non habet sufficientia signa doloris, potest et debet interrogare poenitentem, an ex animo detestetur peccatum, cui affirmanti credere tenetur. Et hoc idem dicendum est de proposito in futurum, quando ex confessione non oritur specialis aliqua obligatio restituendi, vel relinquendi aliquam occasionem proximam peccandi, sed solum communis et generalis obligatio non peccandi de cetero.» Monuerim, ut *suggerat* confessarius motiva doloris etc.

Hic autem casus restitutionis faciendae, occasionis relinquendae pro exemplis afferuntur, ita ut ad *similes quoque causas*, quae grave dubium de dolore et proposito poenitentis causent, extendi debeat peculiaris quaedam et maior inquisitio in poenitentis dispositionem.

549 III. Quando igitur *ex adiunctis tale praeiudicium grave* seu gravis suspicio contra poenitentem eiusque dispositionem habetur: ad poenitentis assertionem pro adminiculis probandae dispositionis *accedere debent alia quaedam argumenta plus minusve gravia*, quae ad talem suspensionem sive minuendam sive penitus tollendam apta sint. Quae a multis vocantur «signa doloris extraordinaria». Attamen in re aliqua *extraordinaria* insistendum non est. Neque quodlibet horum signorum in quibuslibet adiunctis certam probationem facit.

Eiusmodi signa ex *S. Alph. VI, n. 460; Reuter, Neoconf. n. 177* aliisque haec recensentur:

1) dolor maior per lacrimas, suspiria manifestatus, — quamquam nec lacrimis nec suspiriis semper fidendum est;

2) extraordinario motivo ad confessionem instituendam inductum esse, v. g. repentina amici morte, contione etc.;

3) ad confessarii exhortationem meliorem peccati cognitionem et detestationem concepisso;

4) peccata diu celata nunc tandem confessario manifestare;

5) numerum peccatorum notabiliter minuisse, quando circumstantiae eadem manserant —: non vero, quando poenitens morbo similive causa a peccando impeditus fuit;

6) restitutionem re ipsa fecisse, occasionem sustulisse, aliamve difficilem obligationem implevisse;

7) intuitu confessionis bene instituendae sponte auxisse preces, dedisse eleemosynas, ieiunium aliave opera bona suscepisse;

8) sponte a confessario apta remedia inquirere, remedia indicata libenter suscipere, vel, si antea indicata nondum erant, eorum usum sincere promittere;

9) poenitentiam difficilem libenter admittere, atque ad satisfactionem Deo praestandam sese offerre;

10) saepe ipsa spontanea confessio, non ex praecepto Ecclesiae, neque parentum aliorumve auctoritate et iussu, neque ex sola consuetudine instituta, sufficiens signum erit.

IV. Casus praecipui, in quibus *grave praeiudicium contra poenitentis* ⁵⁵⁰ *dispositionem* facile existat, sunt sequentes ex sententia S. Leonardi a Portu Mauritio:

1) si poenitens semper eodem modo aut peiore relapsus est, ita ut nullum vestigium neque spes ulla emendationis appareat;

2) si poenitens sat frigide tantum respondet se dolere, praecipue si iam saepius relapsus est;

3) si poenitens revertitur cum iisdem peccatis neque remedia a confessorio indicta adhibuit;

4) quando poenitentes sunt, qui totum studium in satisfaciendo suis passionibus collocaverunt;

5) quando accessus ad sacramentum non fit nisi iussu parentum, magistri, aut ex mera consuetudine festorum dierum, aut ex humano respectu;

6) quando poenitens peccata sua temere excusat, vel cum confessorio contentionem atque altercationem instituit, a fortiori quando iactantiam de peccato commisso prae se fert;

7) quando poenitens recusat rationabilem poenitentiam sive medicinalem sive vindicativam;

8) quando poenitens magnum affectum ad peccatum ostendit, aut magnam utilitatem magnamve voluptatem ex peccato hausit.

V. *Plane indispositus* est ille, qui aut dolore supernaturali, aut vero ⁵⁵¹ proposito certe caret: praecipue igitur quilibet, qui gravem aliquam obligationem implere recusat, v. g.:

1) qui peccandi occasionem proximam atque liberam dimittere non vult;

2) qui inimicitias vel odium deponere, reconciliationem instituere renuit;

3) qui restitutionem vel reparationem necessariam non vult facere;

4) qui artes peccaminosas relinquere recusat;

5) qui ad habitum pravum corrigendum se adlaboraturum esse non vult promittere;

6) qui remedia *necessaria* non admittit;

7) qui scandalum, quod aliis praebet vel praebet, auferre paratus non est.

VI. *Dubie dispositus* non dicitur ille, qui tantum non omnino certam, at vere probabilem iustae dispositionis probationem affert; sed ille, contra quem grave praeiudicium ex positivis indiciis adest, quod aliquatenus quidem, sed non cum satisfactione dissolvit, ita ut fundata ratio supersit eum pro non satis disposito habendi.

§ 3.

De sententia ferenda sive absolutionis sive retentionis peccatorum.

I. De danda absolutione. Investigatione facta de dispositione, de ⁵⁵² qua modo dictum est: absolutio generatim *danda* est, idque commu-

niter sub gravi, si poenitens *certo* dispositus est. Nam tunc certum ius habet suscipiendi sacramentum, quod Christus pro fidelibus eorumque spirituali utilitate instituit; idque eo magis quod confessarius poenitentem admittens eiusque confessionem excipiens ex quasi contractu sese obligavit ad sententiam secundum Christi institutionem ferendam.

Quando igitur certa est dispositio, contra quam *nulla* ratio appareat, vix umquam causa adesse potest, cur expediat aut liceat absolutionem suspendere seu differre, nisi forte ipse poenitens velit ad copiosiores fructus ex sacramento hauriendos sese melius disponere. — Ceterum id experimenti causa facere vel ad probandos poenitentes, ordinarie praxis erit contraria spiritui Christi et Ecclesiae; neque ecclesiastica praxis nostris temporibus vigens patitur absolutionis dilationem ob hanc causam, ut poenitens ante absolutionem poenitentiam agat, immo ne umquam quidem haec generalis praxis in poenitentiae sacramento observata est, ut ante absolutionem poenitentia canonica debuerit esse finita: quod *Frank*, Bußdisziplin der ersten christl. Jahrh. 5. Buch, 6. Kap., § 2, et *Palmieri*, De sacram. poenitentiae append. § 2, n. 9 sq monstraverunt.

Etsi de solis venialibus peccatis accusatio fit, poenitenti certo disposito absolutio danda est, si modo de his verum dolorem verumque propositum se habere ostendat. Attamen eam non semper impertiri, sed aliquando solam benedictionem dare, ex se non est gravis iniuria; accedente rationabili causa, nullum peccatum est.

558 II. De absolutione deneganda. Absolutio *deneganda* est iis, qui sunt certo indispositi, donec dispositionem bonam ostendant. Immo si de dispositionis defectu certo constat, confessarius semper grave sacrilegium committit, si — quaecumque tandem necessitas poenitentis est — sacramentalem formam, prorsus in vanum, proferre conatur.

Hac in re confer ea, quae praec. § dicta sunt de *indispositis*. Id vero maxime notandum est, confessarii munus esse, eos, quos indispositos repererit, suasionem et exhortationem omnique conatu disponere, ac tum demum eos ut indispositos dimittere, si omnis zelus atque conatus incassum fuerit: immo etiamtum summopere cavendum est, ne confessarius eos aspere tractet et a se reiciat; sed misero eorum statu summoque damnationis periculo ante ipsorum oculos posito, ostendat confessarius, se summo gaudio affectum iri, si tandem aliquando seria agatur poenitentia, seque paratum esse quovis tempore ipsos recipere, cum primum divinis mandatis obtemperare voluerint¹.

¹ Praeclarissima documenta de agendi ratione confessarii prudentia et caritate plena habemus in encyclica *Leonis XII* 25 Dec. 1825 «*Caritate Christi*» ad omnes episcopos data, qua extensionem iubilaei ad universum catholicum gregem decrevit. § 5 Summus Pontifex ita loquitur: «Sed ut [populi], quae docti fuerint, efficere cum fructu possint, quam necessaria sit apta et opportuna sacerdotum opera, apud quos confiteri peccata sua debeant, probe intelligitis. Quamobrem curandum sedulo vobis est, ut ii, quos ad confessiones audiendas deligitis, ea meminerint ac praesent, quae de ministro poenitentiae praecepit praedecessor Noster Innoc. III, ut scilicet sit discretus et cautus, ut more periti medici similiter infundat vinum et oleum vulneribus sauciati, diligenter inquirens et peccatoris circumstantias et peccati, per quas prudenter intelligat, quale illi debeat consilium praebere et eiusmodi remedium adhibere diversis experimentis utendo ad sanandum aegrotum; habeatque prae oculis documenta illa Ritualis Romani: Videat diligenter sacerdos, quando et quibus conferenda, vel neganda, vel differenda sit absolutio,

Hic etiam illa causa inquirenda est, quid faciendum sit, si poenitens⁵⁵⁴ videatur non sincere peccata accusare, sed ea reticere. Videlicet potest confessarius cognovisse peccatum a poenitente factum, de quo ipse silet. Undecumque confessarius illam notitiam habet, ante omnia perpendere debet, utrum poenitens fortasse potuerit illud non pro peccato habere, an oblivioni tradere, an confessione apud alterum iam facta deponere, an aliam quandam causam habere, quae ipsi iusta videatur reticendi. In quolibet horum adiunctorum tandem potius poenitenti credendum est, neque ut indispositus tractari potest.

Si vero nulla excusatio eiusmodi suppetit, sacerdos vero notitiam habeat a) ex aliorum relatione extrasacramentali: pro circumstantiis diversis plus minusve urgere poenitentem debet atque fortasse etiam audita proponere, in negando vero persistenti tandem potius credendum est, quam aliis, qui in narrando errare potuerunt: ita saltem communiter;

ne absolvat eos, qui talis beneficii sunt incapaces, quales sunt, qui nulla dant signa doloris, qui odia et inimicitias deponere, aut aliena, si possunt, restituere, aut proximam peccandi occasionem deserere, aut alio modo peccata derelinquere, et vitam in melius emendare nolunt; aut qui publicum scandalum dederunt, nisi publice satisfaciunt et scandalum tollant. Quae quidem nemo non viderit, quam longe ab eorum ratione distent, qui, ut gravius aliquid audiunt peccatum, aut aliquem sentiunt multiplici peccatorum genere infectum, statim pronuntiant, se non posse absolvere: iis nempe ipsis mederi recusant, quibus maxime curandis ab eo sunt constituti, qui ait: „non est opus valentibus medicus, sed male habentibus“; aut quibus vix ulla scrutandae conscientiae diligentia, aut doloris ac propositi satis videtur significatio, ut absolvere se posse existant: ac tum demum tutum se cepisse consilium putant, si homines in aliud tempus absolvendos dimiserint. Si enim ulla in re servanda est mediocritas, in hac potissimum servetur necesse est, ne vel nimia facilitas absolvendi facilitatem afferat peccandi, vel nimia difficultas alienet animos a confessione, et in desperationem salutis adducat. — Sistent se quidem multi poenitentiae ministris prorsus imparati, sed persaepe tamen huiusmodi, ut ex imparatis parati fieri possint, si modo sacerdos viscera indutus misericordiae Christi Iesu, qui non venit vocare iustos, sed peccatores, sciat studiose, patienter et mansuete cum illis agere. Quod si praestare praetermittat, profecto non magis ipse dicendus est paratus ad audiendum, quam ceteri ad confitendum accedere. Imparati enim illi tantum modo sunt iudicandi, non qui vel gravissima admiserint flagitia, vel qui plurimos etiam annos abufferint a confessione; — misericordiae enim Domini non est numerus, et bonitatis infinitus est thesaurus; — vel qui rudes conditione aut tardi ingenio non satis in seipsos inquisierint, nulla fere industria sua id sine sacerdotis ipsius opera assecuturi; sed qui, adhibita ab eo necessaria, non qua praeter modum graventur, in iis interrogandis diligentia, omnique in iisdem ad detestationem peccatorum excitandis, non sine fusis ex intimo corde ad Deum precibus, exhausta caritatis industria, sensu tamen doloris ac poenitentiae, qua saltem ad Dei gratiam in sacramento impetrandam disponentur, carere prudenter iudicentur. Quocumque autem animo sunt, qui accedant ad ministrum poenitentiae, nihil ei magis cavendum est, quam ne sua culpa diffusus quispiam Dei bonitati, aut sacramento reconciliationis infensus discedat. Quare si iusta sit causa, cur differenda sit absolutio, verbis, quoad poterit, humanissimis persuadeat confessis necesse est, id et munus officiumque suum, et eorum ipsorum salutem omnino postulare, eosque ad redeundum quamprimum blandissime alliciat, ut, iis fideliter peractis, quae salubriter praescripta fuerint, vinculis soluti peccatorum gratiae coelestis dulcedine reficiantur. Apertissimo eius caritatis exemplo inter ceteros esse potest S. Raymundus de Penafort, quem insignem poenitentiae ministrum appellat Ecclesia. Cognitis peccatis — inquit — adsit [confessarius] benevolus, paratus erigere et secum onus portare; habeat dulcedinem in affectione, pietatem in alterius crimine, discretionem in varietate, adiuvet confitentem orando, eleemosynas et cetera bona pro eo faciendo, semper eum iuvet leniendo, consolando, spem promittendo, et, cum opus fuerit, etiam increpando. »

b) si sacerdos oculis suis crimen patrantem viderit, neque errandi possibilitas subsit, poenitentem convincere potest et debet: qui si *contra manifestam veritatem* infitari pergat, ut indispositus absolvi nequit — quod sane rarissimum erit;

555 c) si tandem ex aliena confessione (ut alterius ex sponsis) res certa atque indubitata videtur (neque alter complex apud alium confessarium iam instituit confessionem, cuius sive cum restrictione sive cum veniali mendacio mentionem facere nolit): confessarius vix non certus quidem esse potest de indispositione poenitentis, at non potest insolito modo, i. e. plus quam secus facere potuit, inquirendo persistere, ne sigillum laedat; utrum vero absolutionis formam pronuntiare, an dissimulando alias preces super poenitentem recitare debeat, non una est theologorum sententia. *S. Alph.* n. 631.

In hoc ultimo casu posse confessarium, poenitente non advertente, dissimulando alias preces recitare, per se non est negandum, quia nihil fit in odium prioris confessionis, cum *veram* absolutionem complici dari impossibile sit. At *debere* confessarium id agere, negandum est. Nam sola fere ratio, cur ita agere debeat, haec affertur, quod sine ullo poenitentis gravamine vel ulla prioris confessionis manifestatione sacrilegium impediri possit. Sed non ita est; poenitens enim, qui praesens est, sacrilegium tam certo committit, si confessarius absolutionem non pronuntiat, quam si pronuntiat. Confessarius vero materialem tantum cooperationem praestat; ad quam impediendam non videtur obligatus esse, ut utatur noticia ex alterius confessione hausta. Nam regula communiter vera est, quam tradit *Gobat* tract. 7, n. 875: «Confessarius ex rebus in confessione auditis non obligatur quidquam sive intra sive extra confessionem facere vel omittere, ad quod non obligaretur, si tota vita non excepisset ullam confessionem»; exciperem ab hac regula a *Gobat* data, si confessarius sine ullo gravamine poenitentis vel confessionis odio impedire possit iniuriosam rerum divinarum tractationem vel aliquid simile (vide infra de sigillo n. 600); quod hic non obtinet.

556 III. De dubia dispositione et absolutione differenda. Absolutio *differenda* est iis, qui sunt plane dubie dispositi secundum ea, quae § praec. explicata sunt, nisi forte gravis ratio urgeat, cur sub conditione absolutio proferri possit vel pro adiunctis debeat: aliae rationes, cur aliquando absolutio differri debeat, *extrinsecus* oriuntur.

Quoniam vero inter *certam* et *plane dubiam* dispositionem multi gradus et differentiae existunt, fieri potest, ut poenitens eiusmodi dispositionem praebeat, quae tam certa non sit, ut debeat statim absolvi, sed quae neque tam dubia sit, ut absolutio debeat negari vel differri.

Quare pro maiore vel minore dubio, quod contra poenitentem rationabiliter concipitur, ex diversis adiunctis relapsus praecipue vel occasionis peccandi, aliquando poenitens absolvi absolute poterit, sed non debeat.

1. Dubie igitur dispositi *absolvi omnino debent* sub conditione *in articulo mortis*: de quo ne potest quidem ulla controversia excitari.

Immo id etiam conceditur communiter atque a *S. Alph.* VI 432, 4 approbatur, posse etiam alias poenitentem dubie dispositum conditionate absolvi, si ipse bona fide putat se satis dispositum, atque gravis ratio est timendi, ne propter negatam dilatamve absolutionem in peius ruat, i. e. aliud sacrilegium committat, aut omnino a sacramentis alienetur.

Tunc enim post diligentem conatum adhibitum confessarius pro prudentia et zelo suo recordari debet misericordiae Christi Domini, cuius instrumentum est, qui «calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non extinguet» (Is 42, 3).

2. Alias vero, quando gravis ille timor non est, dubie dispositis tamdiu differenda absolutio est, donec melius se dispositos probaverint: quod praecipue accidere potest in consuetudinariis recidivis atque occasionariis.

3. Praeterea differri debet absolutio iis, qui actu quidem satis dispositi sunt, at a) publicum scandalum remove debent; id enim tollendum est, antequam ad S. Eucharistiam admittantur et communiter etiam ante absolutionem;

b) qui publici peccatores utcumque fuerunt, donec sese emendatos etiam publice exhibuerunt — nisi forte, dilata S. Communione, pro *absolutione* aliquando mitius agere expediat ad eorum maius solatium maioremque spirituales utilitatem;

c) qui utcumque gravem aliquam obligationem uno actu implendam implere debent, saepe cogendi sunt, ut ante ipsam absolutionem id faciant, e. g. magnam restitutionem, cum inimico reconciliationem, occasionis remotionem.

Ceterum in hisce adiunctis *regula bona est*: Si notabiliter gravius est poenitentibus redire quam obligationem suam gravem implere, ne iubeantur redire, sed statim absolvantur, nisi forte fidem datam iam fregerint; si autem gravius est illam gravem obligationem, ad quam tenentur, implere, quam redire, differatur absolutio. At in hoc negotio confessarius difficultatem relativam seu subjectivam poenitentis pendere debet, quae in removenda peccandi occasione propter inveteratam consuetudinem vehementisque passionis affectum saepissime gravissima est: ad quam superandam atque ad vim sibi inferendam poenitens dilata interim absolutione urgeri debet, secus facile propositi atque promissi obliturus. (Cf. *Reuter*, Neöconfess. n. 34.)

4. Si ex dispositione poenitentis aliisque adiunctis absolutio in rigore dari potest, non tamen eam dari debere putatur: confessarius ut medicus videre debet coram Deo, quid magis expediat poenitenti, eum absolvi, an ad tempus absolutione carere. Ad quod discernendum ratio prorsus haberi debet indolis poenitentis atque temporum locorumque, in quibus vivimus, conditionis. Quando enim fides potius languet, atque poenitens vix ad confessionem instituendam adduci potuit, periculosum est absolutionem differre, ita ut haec ipsa ratio esse possit, cur *dubie* disposito secundum modo dicta absolutio detur. Hinc fit, ut saepe nostro tempore confessarius paulo magis in dandam absolutionem inclinare debeat, quam prioribus temporibus, ubi fides vivida erat, fieri debuit.

Id insuper prae oculis habendum est, dilationem in hoc casu, quando absolute dispositus est poenitens, neque rationes ad 3 notatae adsunt, brevem esse debere. Immo *generatim* dilatio numquam debet esse diuturna. Quare poenitens post 8 vel 14 dies redire iubeatur, et si dispositus tunc est, absolvatur, nisi forte propter peculiare circumstantias diuturnior probatio pro necessaria habeatur, e. g. in ebrioso, qui habitum habeat quovis mense graviter sese inebriandi: iste, ut post plures relapsus emendationem, si *tempore* ostendere debet, ostendat, certe notabiliter ultra mensem sese contineat oportet. At si *ante* confessionem iam aliquo tempore abstinuit, v. g. aliquot hebdomades, absolutio ultra mensem post confessionem non est protrahenda:

NB. Complementum iudicialis actionis, quod re ipsa ante absolutionem fieri debet, 559 est poenitentiae impositio: at de ea satis dictum est in sect. 2, cap. 3. — Verum id

hoc loco non possum non monere, ne confessarius inhiat confessionibus accelerandis, pro laude sibi ducens quod ceteris plures absolverit. Ita enim agens vix essentialia omnia ut iudex perficere potest, necessario autem reliqua saltem officia gravissima docendi, monendi, medendi negligere debet, de quorum neglectu severam rationem Domino est redditurus. Apposite ad hanc rem notat *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 1719: «Magnus defectus est in confessariis, qui nimis cito deproperant confessiones, maxime solliciti ut multos audiant. Sapienter Gerson p. 2, n. 32 de arte audiendi confess., consid. 3 ait: Eligibilis est paucos audire complete, quam multos imperfecte . . . mallet namque, si curatus essem, multorum differre confessiones post Pascha, etiam ubi quidam non redirent, quam quod caecus caecos ducerem, dum pro vere absolutis ipsi non recte absoluti se gerent. Et S. Xaverius confitentibus non festinatam, sed diligentem navandam operam censebat, monens ut praeoptarent confessiones paucas rite factas audire, quam multas temere properatas (*Tursell.*, Vita S. Fr. l. 6, c. 17).»

Caput III.

De confessarii obligationibus, quae essentialis muneris exercitium comitantur.

Cfr. praeter scriptores supra nominatos: *S. Franc. Sales.*, Instructio ad confessarios; *Zenner*, Instructio practica confessarii; *Schneider*, Manuale sacerdot. cp. de poen.; *Scavini*, Theol. mor.; *Frassinetti*, Manuale pract. parochorum; *Aertnys*, Theologia pastoralis; *Corn. Krieg*, Wissenschaft der Seelenleitung.

Duplicis vel triplicis generis obligationes essentialis confessarii munus ut iudicis circumstant: aliae, quae adiumenta sunt in iudicis munere rite et utiliter implendo, atque officia confessarii accessoria respiciunt, tum ut idoneum se reddat ad munus suum obeundum, tum ut in ipsius muneris functione fideliter agat; aliae, quae post confessiones exceptas confessario incumbunt.

Articulus I.

De confessarii obligationibus praevis, seu quibus se rebus ad tantum munus obeundum comparare debeat.

§ 1.

De caritate et patientia.

560 1. Caritatis proximi exercitium in operibus misericordiae maxime elucet, quae, etsi non ex sese nobilissimus actus caritatis est et altissimus, tamen practice summe necessarius atque ita aliis superior. Porro misericordiae opera in boni confessarii munere quasi in quodam compendio continentur. Pulchre Ven. *Lud. de Ponte* sibi haec depinxerat (vide opusculum «*sensa pretiosa*» p. 6, n. 17 sqq): «Audire et absolvere confitentes delicta sua, est actus plane heroicus, et mirum quantum divinae maiestati acceptus; quia imprimis hoc in ministerio magis immediate quam in quovis alio sacerdos plurimum confert ad reducendas et reconciliandas animas suo Creatori. Deinde quia hic modo quodam speciali cuncta misericordiae opera tum corporalis, tum spiritualis optime exercet. Hic ignorantem docet, aberrantem in viam dirigit, offensas remittit, moerentem et contritum consolatur, dubitanti salubria impertit consilia, pro periclitantis salute Deum efficaciter deprecatur. Hic durae servituti mancipatum redimit, vinctum peccatorem catenis

exsolvit, nudum convestit stola gratiae, egenum et languidum cibo potuque spirituali, prout cuiusque fert stomachus ac necessitas, pascit ac reficit. Unde persuasum habeo, fore, ut Deus confessario bono et frugi misericordiam retribuat: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.»

2. Unde facile colligitur, munus confessarii gerere valde meritorium esse. Sed confessarius, ut meritum idque plenum ex munere suo referat, vere ex caritate agat oportet, ut actio munerisque exercitium ita in ipso resplendeat, ut est ex natura sua sublime. Quod ut assequatur, iuvat identidem mente revolvere atque attente considerare: 1) quis ille sit, cuius munus gerat; 2) quis ille, qui hoc munus gerat; 3) quis ille, cuius causa munus illud geratur.

Nam praecipuo quodam modo sacerdos in sacro tribunali personam Christi gerit ac quodammodo plus ex propriis impendit quam in aliis sacramentis administrandis. Potissimum vices gerit Christi ut salvatoris, qui semetipsum dedit pretium redemptionis pro anima illa, cuius iudicium et curam confessarius nunc agit; Christi Iesu, qui hanc animam in particulari prae oculis habuit, cum laboravit, sanguinem fudit, sacramentum poenitentiae instituit; qui ut Deus ab omni aeternitate, ut homo a primo instante incarnationis hanc ipsam horam specialis caritatis affectu elegit, in qua, interna gratia inspirante, hunc hominem ad pedes huius sacerdotis adduceret, atque huius opera et auxilio illum sibi reconciliaret et amicum redderet.

Confessarius autem, qui hoc divinum munus gerit atque Christo in divi-⁵⁶¹ nissimo opere, peccatorum salvatione, quam proxime cooperatur, sibi ipse fateri debet, sine ullo merito sese ad tantam dignitatem evectum esse, qua sibi concreditum sit, ut sanguinis Christi fructus colligat, eumque reddat efficacem atque ei quodammodo ius suum vindicet re ipsa delendi peccata atque frangendi duos hominum animos in vitiorum consuetudine induratos: sibi fateri fortasse debet confessarius, se eum esse, qui ipse multa debeat Salvatori, neque debita propria solvere melius possit, quam si in alienis peccatis delendis et praevendis operam suam atque labores impendat; aut si peccata propria redimenda non habeat, etiam magis se Christi eiusque gratiae debitorem esse, quod a multis peccatis atque infiniti mali abyssu praeservatus sit.

Poenitentem autem, cuius causa officium confessarii exercet, agnoscere debet ut fratrem Christi, sanguine eius respersum, sed nunc in Christi contumeliam ad conditionem miserrimae captivitatis atque diaboli servitutem redactum, qui nihilominus a Deo et Christo tanto amore diligatur, ad aeternam beatificam cum Deo unionem vocetur; qui fortasse magnus Sanctus futurus sit in coelis, atque ibi, si confessarium praecesserit, pro eo intercessor aut certe his in terris pro ipso Deum rogaturus. Quodsi ille haec agere obliviscetur, omnia tamen eius bona opera, nova sanctificatione in hac confessione accepta, splendoris supernaturalis augmento splendescunt atque in aeternum coram Deo resplendebunt, in omnes, qui utcumque huic augmento producendo collaborarunt, partem aliquam splendoris atque aeterni gaudii transfusura.

3. Quibus rationibus si vera caritate permotus fuerit confessarius, facile⁵⁶² a defectibus et vitiis, quae in sacro ministerio occurrere possunt, cavebit:

1) Non praeferet divites et nobiles pauperibus et miseris, sed exemplo Salvatoris pauperes et eos, qui miseriis premuntur, praecipua caritate atque affectu complectetur.

2) Non quaeret naturalem suam inclinationem, multo minus sensualem in diligendis poenitentibus: quare sibi non gratulabitur, si turba devotarum

mulierum confessionale suum circumstet, nec eas in confessionali diutius detinebit, neque familiarius tractabit, sed potius paterna gravitate et severitate cum iis potissimum aget, ne forte in ipso sacro ministerio sibi lapsum et ruinam creet.

3) Non movebitur humano respectu, sed nobiles et ignobiles, divites et pauperes, potentes et humiles de officiis et obligationibus monebit, habita eo tantum fine ratione personarum, ut expendat, quid et quo modo loquendum sit, quo plenius omnibus omnia fiat.

4) Iis, quos reperiet multis peccatis affectos, diutina consuetudine atque relapsu frequenti languentes, singularem industriam impendet, ut eos tandem aliquando e caeno vitorum eripiat et ad Deum novamque vitam convertat. Praeclarum effatum *S. Ioannis Chrysostomi* recogitabit: «Tu igitur, cum videris aliquem egentem curatione . . . animae, ne dicito apud te ipsum: quare ille et ille cum non curaverunt? Sed a morbo libera, nec rationes exigas ab illis negligentiae. Si inveneris aurum iacens, num dicis apud te ipsum: quare ille aut ille hoc non sustulerunt? sed festinas ante alios rapere. Itidem et de fratribus collapsis cogita, putatoque te thesaurum reperisse, nimirum curam illorum.» Orat. 8 adversus Iudaeos, MG. 48, 932.

5) In *excipiendis* confessionibus augebit suam caritatem eamque benignitate et mansuetudine ostendet: non exhibens ullum impatientiae vel admirationis signum, sive poenitens gravissima peccata confitebitur, sive durum et parum contritum sese ostendet, sive rudis et parum instructus sinistris responsis et confusa confessione patientiam fatigabit.

6) Tandem si parum praeparatus et dispositus peccator est, confessarius maxime in fine confessionis exceptae omnem lapidem movere debet ad dispositionem perficiendam, monendo, exhortando, arguendo, immo pro poenitentis conditione increpando, atque divina iustitia proposita terrendo, ita tamen, ut fiduciam etiam suggerat atque viscera caritatis et misericordiae pandat. Id enim maxime cavendum est, ne umquam poenitens offensus discedat.

563 Audiri meretur *S. Alphonsus*, H. Ap. tract. 21, n. 1 sqq.

«Confessarius primo caritatem adhibere debet in benigne excipiendo omnes sive pauperes, sive rudes, sive peccatores sint. Nonnulli tempus solummodo insumunt in audiendis confessionibus aliquorum devotorum aut personarum spectabilium, quia, ut has a se repellant, non est eis tantus animus. Si tamen ad se aliquis miserabilis peccator accedat, aegre auditur, et conviciis oneratus arcetur; unde fit, ut ille miser, postquam sibi maximam vim intulerit, ut ad sua peccata confitenda veniret, se tam aspere acceptum sentiens, odium in poenitentiae sacramentum concipiat, et desperans, se posse invenire, qui sibi opituletur, et se absolvat a peccatis, in perditae vitae lubricum laxis habenis praeceps ruat, et in salutis desperationem incidat.

«Secus boni confessarii agunt. Cum ad se huiusmodi peccatores confluunt, benigne hos accipiunt, et quasi victor capta praeda exsultant, perpendedes sibi sortem contigisse animam de manibus daemonis eripere. Sciunt hoc sacramentum proprie non pro iustis fuisse constitutum, sed pro peccatoribus; etenim veniales culpa, ut remittantur, non indigent sacramentali absoluteione, cum multis aliis modis mederi possint; sciunt quoque Christum protestatum fuisse his verbis: ‚Non enim veni vocare iustos, sed peccatores‘ (Mc 2, 17). Propterea confessarius caritatis viscera induens, quo magis animas peccatorum multitudine et atrocitate coinquinatas reperiat, eo magis, ut Deo ipsas lucrifaciat, maiore caritate eas amplectitur, eisque animum praebet his aut similibus verbis: ‚Eia, frater; bono animo esto, noli timere, peccata tua impavide confitere. Aperi omnia confidenter, nullius te pudeat. Nihil refert, si in omnes tuae conscientiae sinus non introspereris: sufficit, si ad interrogata respondeas. Age Deo gratias, qui te hucusque ad poenitentiam exspectavit. Nunc tibi mutanda est vita. Laetare, quia Deus certe omnia

peccata, quantumvis ingentia, remittit, si bonam habes voluntatem, ideoque te exspectavit, ut tibi parceret. Igitur hilari animo dic omnia, nil involucris tegas.'

«Caritatem deinde longe maiorem ostendere debet in confessionem excipiendo. Caveat, ne se impatientem aut taedio affectum exhibeat, nec ostendat, admiratione se percilli de peccatis, quae narrantur, modo poenitens non sit ita animo durus aut petulans, ut plura et atrociora peccata sine ullo rubore et sine ulla displicentia animique sensu exponeret; quia tunc opus habet pro viribus efficere, ut a poenitente, quanta sit illorum deformitas et magnitudo, percipiatur: ideoque tunc acrior requiritur correctio, ut ipse a letali lethargo expergefiat. Verum quidem est, quod in actu confessionis abstinere debent confessarii a correctione facienda, ne forte exterriti poenitentes peccata reticeant; nihilominus hoc intelligitur regulariter loquendo. . . . Advertat tamen [confessarius], ne [poenitentem] exasperet, nec perterreat. Quapropter postquam eum, quantum opus fuerit, correxerit, statim ei animum faciat ad reliqua peccata confitenda, dicens: ,Eia, frater, visne ab hoc vitio respiscere? Et quoniam hoc facere es paratus, esto animo hilari. Itaque enarra reliqua peccata, nihil reticens. Cave, quaeso, ne sis sacrilegium commissurus. Hoc enim esset maximum omnium peccatorum, quae hucusque commisisti. Igitur dic omnia animo forti, vince teipsum, confitere omnia sincere; Deus enim paratus est tibi parcere.

«Deinde in fine confessionis oportet, ut confessarius vehementiore ardore ac studio⁵⁶⁴ incumbat, ut poenitenti percipere faciat gravitatem et multitudinem eius peccatorum, ac miserum damnationis statum, in quo reperitur; sed hoc semper maxima cum caritate fiat. Verumtamen congruentius est tunc verbis gravioribus uti, ut sic melius ad bonam mentis frugem redire possit; nihilominus efficere debet, ut poenitens intelligat hoc, quod ei dicitur, non ab animo irato, sed ex singulari amore et commiseratione erga suam animam procedere. Quod poterit hoc modo exprimi: ,Fili mi, considerasne vitam damnati, quam duxisti? Percipisne malum, quod operatus es? Quid tibi mali fecit umquam Deus tuus, quem tu ita perditte contempsisti? Si Iesu Christo nullus tam fuisset tibi inimicior, potuisses cum illo te gerere peiorem? Sed, quaeso, animadverte, quis sit hic Iesus. Hic est ille, qui, cum esset Deus, nullius egens factus est homo propter te; voluit mori in cruce, ut te de inferno redimeret. Ah, fili, si interim mortuus esses, si hac nocte, quo iturus fuisses? Ubi nunc esses? Esses in aeterno igne inferni. Quid de te factum erit, si vitam hactenus ductam pergas in posterum vivere? Poteris sic salvari? Expergiscere, et vide, nisi mores in melius mutes, iam es damnatus. Quid boni ex tot peccatis tibi collegisti? Nonne consideras, quod duplicem infernum tibi paras, unum hic angoris et miseriae, alterum illic poenarum? Age, fili, averte a malo, desine peccare, et te totum in Dei brachia, quae ad te suscipiendum sunt extensa, committe; sufficit, quantum ei peccasti. Ego totis viribus et toto corde te adiuvere volo; veni ad me semper ac tibi lubet, quoniam invenies patrem, qui te libenter suscipiet. En firmiter nunc statue te sanctum velle effici. Per te stat. Deus enim semper paratus est, et propterea hoc tempus tibi impertitus est, ut avertas a malo et facias bonum. Oh quam bonum est amicum habere Deum etc. . . . Postea adiuvabit eum ad doloris actum efformandum, et si dispositus est, eum absolvat, et remedia salutaria . . . suggerat. . . . Si autem fuerit absolutio in incapax, aut expediens videbitur differendam esse absolutionem, assignet ei diem, in quo regredi debeat, dicendo ei: ,tali die te exspecto, ne praetermittas ad me redire . . . commenda te quotidie beatae Virginis. Si forte statuto die invenies me aliorum confessiones excipientem, accede, te enim ante alios audiam. Si alibi ero, fac, ut me accersant, omnia deseram, ut tu confitearis.' Et sic dulcibus verbis a se dimittat. Haec est via, qua tales peccatores allici possunt, nempe cum eis agere quanta maxima fieri potest caritate.»

Quibus S. Doctoris verbis alia addam ex *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 1792:

565

«Praeter scientiam necessaria est confessario imprimis mansuetudo, qua benigne excipiat omnes, ut confessarios magnopere hortabatur S. Franc. Xav. . . . Et ratio est, quia, si durus sit, vel terrebit poenitentes, qui ideo peccata graviora non aperient, vel saltem nimium aggravabit onus confessionis, quod de se est satis grave. Afflicti semper sunt consolandi, innocentes suaviter excitandi, duri autem peccatores, quamvis aliquando terri debent proposita severitate iudicii divini et rigore poenarum aeternarum, attamen debet abesse omnis mordax vel contumeliosa obiurgatio. Cogitet confessarius, se Christi personam gerere, qui peccatores omnes benigne semper excepit, cuius exemplum dedit

pater ille in Evangelio, qui filium prodigum post consumptam cum meretricibus substantiam benevolentissime recepit. Necessaria quoque confessario est patientia, imprimis cum mulieribus, deinde cum scrupulosis, qui longas saepe confessiones texunt, eademque decies repetunt sine causa; item cum recidivis, cum quibus saepe putabit, se frustra laborare, sed utiliter laborat, si vel semel unum peccatum impediatur; praeterea cum rudibus, qui saepe velut trunci stabunt, nec ea, quae dicuntur, capere velle videbuntur, cum tamen vel non possint ex stupiditate ingenii, vel ita haereant ex aliqua perturbatione nimiae reverentiae: cum talibus benignissime agendum, excitando ad fiduciam, docendo necessaria, praeceundo in pios affectus. Denique confessario necessaria est caritas, qua serio et indefesse quaerat emendare poenitentes eisque prodesse in salutis aeternae negotio, assumptis etiam in se poenis pro illis.»

§ 2.

De scientia et prudentia.

566 Quanta scientia necessaria sit in confessario, ut rite munus suum obeat, leviter inspicienti diversa eius munera patebit. Declaremus haec fusius:

I. Ambitus scientiae. Tenetur confessarius sub gravi ea scire, quae ad munus suum sine gravi errore exercendum scitu necessaria sunt.

Noto ex *Lacroix* ea, quae potissimum confessarius optime nosse debet (l. 6, p. 2, n. 1789): 1) Ante omnia tenetur confessarius quilibet accuratissime scire, quomodo *ex propriis motivis* eliciendi sint actus fidei, spei et caritatis, attritionis, contritionis: debet enim saepissime poenitentibus ipsi praeire in illis actibus eliciendis.

2) Deinde etiam accurate scire debet confessarius, quandonam et quanam peccata distinguantur *numero* et *specie*; quanam sint peccata mortalia, quae venialia: id intellige, ut possit ea discernere secundum principia communia, non vero in causis difficillimis. *Lugo*, De poenit. disp. 21, n. 71 ita dicit: «Haec scientia non debet esse tanta, ut de omnibus, quae poenitens dicit, possit discernere, an sint mortalia vel venialia . . . sed de communibus: reliqua vero audiat et intelligat, ac postea absolvat cum debita intentione.»

3) Debet scire ea, quae communiter requiruntur ad valorem actuum, ad contractus, ad matrimonium, quanam illa impediunt.

4) Scire debet causas restitutionis faciendae aut excusandae; diversorumque hominum secundum diversos status diversaque officia obligationes.

5) Scire debet suam potestatem eiusque limites, casus reservatos atque censuras ecclesiasticas: quid et quando absolvere possit.

6) Debet scire, quomodo dignoscat poenitentis dispositionem, quibus remediis eum muniat, qualem poenitentiam imponere possit vel debeat.

567 II. Limitatio scientiae necessariae. *Exquisita* tamen scientia non requiritur, sed sufficit *mediocris*. Neque requiritur, ut in omnibus etiam difficilioribus rebus statim solutionem dare possit, modo sciat, quo se melius instruat. Igitur in rebus intricatis confessarius scire saltem debet: 1) ubi et quando dubitare debeat, 2) ubi quaerere possit consilium et plenioris rei instructionem.

Dein sufficit et requiritur, ut scientia illa *relativa* sit ad poenitentes, qui confitendi causa accedunt. Quare qui exponitur ad audiendas confessiones in loco, quo undique omnis generis poenitentes confluunt, maiorem omnino scientiam habere debet, quam ille, qui solum rudium et hominum simplicium confessiones excipiendas habet.

Practice nota haec: 1. (Ex *Lacroix* l. c. n. 1790) «Quantumcumque autem se doctum esse quis putet, non expedit ex tempore statim resolvere *implicitos casus*, praesertim qui impedimenta matrimonii, simoniam vel restitutionem concernunt; sed dicendum poenitenti, ut det tempus considerandi. Sic enim cavebuntur errores, qui saepe fiunt, et poenitens ipse postea melius acquiescet, cum alioqui saepe adhuc maneant scrupuli, si ita subito et non datis rationibus fiat resolutio; quae admonitio est praesertim indoctis confessariis maxime necessaria, qui eo confidentius quandoque a quibuscumque absolvunt, et in quibuscumque dispensant, quo ob imperitiam minus dubitare norunt.»

2. Ceterum mediocris quidem, sed solida doctrina saepe utilior est, ⁵⁶⁸ quam summa et exquisita rerum moralium cognitio, si haec coniuncta non est cum prudentia et naturali iudicio. Nam qui sobrio iudicio carentes, «ita subtiliter volunt omnia revocare ad apices theologicos, saepe seipos et alios implicant scrupulis aliisque difficultatibus; unde praestat hic se accommodare ad *usum* Ecclesiae et aliorum prudentium confessariorum»: *Lacroix* ib. n. 1787.

3. Scite notat *Lugo* ad hanc rem disp. 21, n. 70: «Unde apparet, scientiam, quae in confessario requiritur, non esse eandem pro omnibus: minor sufficit ad audiendas confessiones puerorum et rusticorum, maior requiritur ad audiendos mercatores, iudices etc.» «Ad confessiones vero hominis docti (i. e. in theologia morali versati) multo minor scientia requiritur», «quia potest confessarius instrui ab ipso poenitente de gravitate peccati et aliis circumstantiis necessariis.»

4. Dein bene advertit: «Si ipse confessarius causam difficiliorem non potest resolvere, erit bonum consilium petere a poenitente, an sit paratus ad consulendos homines peritos et standum illorum iudicio circa illud dubium: quod si poenitens promittit, absolvat dicendo illi obligationem, quam habet, consulendi aliquem vel aliquos de illo dubio.»

5. In dubio autem de sufficienti scientia sacerdos non raro acquiescere potest superioris iudicio, i. e. tum quando huic superiori subditus bene perspectus est: quod communiter facilius accidit sacerdoti regulari, at etiam in sacerdote saeculari occurrere potest, quando episcopo aut alteri prudenti viro ex diuturna consuetudine et indoles atque ingenium et scientia ipsius cognita sunt.

6. Occurrunt aliquando rationes excusantes, ob quas confessarius, etsi ⁵⁶⁹ ignarus, possit et debeat confessiones excipere, videlicet, si existit gravissima necessitas neque alius adest, qui confessionem audiat; ergo:

1) in articulo mortis, quando confessarius melius instructus deest;

2) in necessitate *simili*, ut, «quando christiani qui apud infideles in servitute detinentur non haberent nisi unum sacerdotem ignarum et indoctum... quia illa etiam reputatur necessitas moraliter extrema»: *Lugo* l. c. n. 72;

3) ex hoc capite excusari possunt saepe praelati, «qui in aliquibus oppidis exiguis et remotis praeficiunt parochos indoctos; hoc enim plerumque faciunt, quia... non invenitur homo doctus, qui velit curam illam suscipere. Unde cum aliter non possit illis ovibus subveniri, ut suppono, melius est, quod habeant confessarium indoctum in tali necessitate, quam quod omni remedio

prorsus destituantur. Deberet tamen praelatus admonere parochum de defectu scientiae, quem patitur, et de obligatione, quam habet, comparandi, si possit, doctrinam necessariam ad suum ministerium obeundum. *Hanc obligationem enim semper habet parochus* et confessarius, licet praelatus ob necessitatem ovium excusetur aliquando mittendo ministrum minus sufficientem». *Lugo* l. c. n. 74.

570 III. Studium theologiae numquam negligendum. Quamquam naturale iudicium naturalisque prudentia multum iuvant ad confessarii munera bene exercenda, tamen sine solida doctrina non prosunt, immo saepe confessarium exponunt periculo temere rem definiendi contra omnia sanae doctrinae principia.

Qui vero congenita prudentia non adeo praestat, eo magis sese exercere debet, atque casuistarum solutiones persolvere et expendere, quo iudicium suum acuat atque principia applicare addiscat.

Quantopere Ecclesia velit, ne umquam studium theologiae moralis et casuisticae intermittatur, ostenditur ordinatione saepius inculcata, qua cautum est, ut non solum apud sacerdotes saeculares, sed etiam apud sacerdotes regulares in cura animarum occupatos frequentes habeantur conferentiae casuum. Immo hoc unum ex illis punctis est, circa quae episcopi in visitatione liminum Apostolorum Sedi Apostolicae referre debeant. Nam in «instructione S. Congr. Conc. pro episcopis etc. super modo conficiendi relationes statuum ecclesiarum etc.» in 3 cap. n. 14 haec respondenda proponuntur: «An habeantur conferentiae theologiae moralis seu casuum conscientiae . . . et quot vicibus habeantur, et qui illis intersint, et quinam profectus ex illis habeatur.» Cf. decreta *Clem. VIII*, De ref. regul. (Bullar. Rom. IV.)

Prudentia vero confessario maxime necessaria est in scientia et doctrina sua applicanda seu communicanda, ut suo tempore sciat loqui, suo tempore sciat tacere: non enim omnia omnibus conveniunt.

Atque id etiam scriptores monent, confessarium debere circa diversas materias morales plures opiniones probabiles scire, scil. quid in quaque re sit vere probabile, cum saepe opiniones sibi contrariae probabiles esse possint. Et quamquam *obligatio* imponi non debet, quamdiu sententia vere probabilis dicit, obligationem non adesse: tamen directio et consilium pro diversa poenitentium conditione in eadem re dari potest et debet modo secundum hanc, modo secundum illam probabilem sententiam: *Lacroix* l. c. n. 1791.

Articulus II.

De obligationibus in ipsa confessione occurrentibus.

§ 1.

De obligatione instruendi et monendi poenitentes seu de munere doctoris.

Cf. *S. Alph.* VI, n. 608 sqq; *Stoz*, Tribunal poen. II, n. 126—134; *Müller* III, § 150; *Schneider*, Man. sacer. l. c.; *Gassner*, Pastoral c. XVI, p. 740 et 770.

571 Instructio vel admonitio supponit, poenitentem in aliqua re ignarum esse vel oblivioni obnoxium. Ignorantia illa vel error accidere potest

1) de iis, quae sacramentum hic et nunc recipiendum spectant; 2) circa ea, quae ad communem instructionem christiano homini necessariam et convenientem pertinent; 3) circa particularem aliquam obligationem, quae re ipsa seu obiective poenitenti incumbit, sed quae subiective non percipitur.

Pro diverso igitur ignorantiae obiecto diversa erit obligatio confessarii talem ignorantiam tollendi.

I. Error vel ignorantia, qua poenitens nescit ea, quae hic et nunc scitu necessaria sunt ad sacramentum poenitentiae valide, aut etiam ad Eucharistiam licite sumendam, statim depellendus est.

Ergo: 1) Poenitens, qui deprehenditur ignarus rerum fidei, quae necessitate *medii* sive certo sive probabiliter sciri et credi debeant, necessario instruendus est, antequam absolvi possit.

2) Eodem modo instrui debet, qui nescit actum doloris elicere: immo prorsus institui et moneri debet, ut hunc actum semper confessioni praemittat.

3) Qui Ss. Eucharistiam ignoret et realem praesentiam Christi Domini, certe hac de re instrui debet, antequam ei Sanctam Communionem sumere liceat: immo qui adeo rudis est, etiam propterea instruendus est, ut praecepta ecclesiastica tam saepe circa Missam urgentia rite implere possit.

Quae instructio circa res maxime necessarias, si spes fundata non est, fore ut poenitens invitatus brevi post aut ad confessarium aut ad parochum redeat, ut extra confessionem instruatur, hic et nunc breviter dari debet.

Sed ut absolute absolutio dari queat, non requiritur, ut poenitens omnia haec memoria retineat: sufficit, eum veritates intellexisse et *cum confessario*, qui praebeat, actum fidei etc. elicere. At imponi prorsus debet tali homini, ut postea se melius instruendum curet.

II. Si poenitens ea quidem scit et fide tenet, quae *medii* necessitate scitu necessaria sunt et quae requiruntur ad sacramenta, quae recepturus est, sed in doctrina christiana aliter valde ignarus et rudis existit: confessarius, si *parochus* est, ex officio sive ex iustitia opportunitatem ei praebere debet melioris instructionis acquirendae; si *parochus non est*, haec cura per se ipsi non incumbit, nisi aliquando ex caritate, at semper monendus est poenitens de obligatione melioris instructionis capiendae, immo de *peccato negligentiae*, quam fortasse commisit, accusando et detestando atque de sincera emendationis promissione. — Quod si praestatur a poenitente, absolutio nunc potest dari.

III. Si ignorantia in re particulari versatur, ex qua immineat alicuius legis obiectiva violatio, suprema fere regula discernendi, num et quid moneri debeat, poenitentis bonum spirituale est: modo bonum spirituale recte intelligatur et pleno sensu sumatur tum cum respectu ad ipsius particulare bonum, tum cum respectu ad universale seu commune bonum, quod procurare seu ad quod conferre ipse debeat.

A. Instructio igitur seu monitio fieri debet:

I. Si ignorantia est vincibilis sive *culpabilis*: quae autem morali sensu dicatur vincibilis et culpabilis, disce ex iis, quae tomo I dicta sunt. Nam haec ipsa ignorantia, quia a culpa non est libera, omnino expelli debet.

2. Si ignorantia nunc quidem culpabilis et vincibilis nondum est, brevi tamen cessabit aut culpabilis evadet. — Tunc enim *ordinarie* statim monitio fieri debet; sed perpendendae sunt circumstantiae, num forte ipso hoc tempore proximo gravissimum onus poenitenti oriturum sit, at postea cessaturum, quod eum laturum esse vix possit sperari. Nam si ita est, melius nunc tacetur.

3. Si ignorantia versatur circa prima principia moralia proximasve conclusiones. Ratio, cur monitio tunc fieri debeat, est, quia haec ignorantia aut non est aut diu non erit invincibilis. Maxime autem *tunc* urget obligatio poenitentem monendi, si, neglecta monitione, poenitens firmetur in prava consuetudine, quam postea difficilius depositurus sit, e. g. si puer deprehenditur ex erronea conscientia turpiter agere.

4. Idem dic, si ignorantia perdurans inducit vel relinquit formalis peccati periculum, v. g. si poenitens ignorat aut non attendit ad obligationem, qua proximam peccandi occasionem evitare tenetur.

5. Instructio facienda etiam est, si certo praevidetur *profutura* (etsi poenitenti difficultatem creat) vel certo *non nocitura* esse: quia, quantum fieri potest sine gravioris mali periculo, etiam materialis laesio legis evitanda et cavenda est.

6. Etiam fieri debet, si silentium confessarii ex adiunctis positivo responso falso aequivalet.

574 7. Semper etiam instrui debet poenitens, si ex erronea conscientia aliquid habet pro peccato aut pro graviore peccato, quod peccatum aut grave peccatum non sit. Immo adeo verum est, tum instructionem esse faciendam, ut omittenda non sit, etsi forte ansam det, longe saepius veniale peccatum perpetrandi, quod antea cum conscientia *mortalis peccati*, at longe rarius fiebat. Cf. *Stoz* l. c. n. 127 et *Tamb.*, Meth. conf. l. 3, c. 4, n. 3. Attende vero, ne, quod *in se* peccatum veniale est, ex circumstantiis scandalii, periculi etc. pro poenitente fortasse sit mortale.

8. Etsi dubium est, utrum monitio profutura sit, an nocitura: monitio fieri generatim debet, si bonum damnive commune in quaestionem vocatur. Immo illud commune damnum secus imminens tantum esse potest, ut monitionem fieri oporteat, etsi certo praevideam, poenitentem nunc saltem nondum obtemperaturum esse, adeoque formaliter peccaturum et absolutione indignum fieri. Ceterum perpendendae sunt circumstantiae variae, videlicet quantum sit damnum commune, quam prope immineat et quam certo; quanta timeatur difficultas quantumve damnum poenitentis, quanta spes fructus, quanta fundata ratio putandi ignorantiam esse invincibilem. Nam si spes omnis fructus aberit, inutilis et mere nociva evadit monitio: nisi forte expressa lex, quae in omni casu monitionem praecipiat, positive lata est.

575 **B. Instructio seu monitio fieri non debet.**

In aliis igitur causis, quando grave omnino dubium est, utrum monitio profutura sit annon, poenitens, si in bona fide atque invincibili ignorantia versatur, relinquendus est potius in sua bona fide, ne ex peccato materiali fiat peccatum formale. Cave tamen, ne *facilius* putes, monitionem non esse profuturam, neque poenitentem obsecundaturum.

Sunt quidem, qui severius putent, in omni casu ignorantiam depellendam esse, neque poenitentem satis dispositum haberi posse, si putetur monitis

non esse oboediturus; nam dispositum non esse, qui nolit obligationes saltem graves adimplere. Sed haec ratio nulla est. Nam poenitens recte hic et nunc putatur habere generalem illam voluntatem omnia praecepta gravia adimplendi: nihilominus ex variis circumstantiis, e. g. ex eius spirituali infirmitate et ex gravissimo onere, quod obligatio ipsi ignota allatura est, confessarius multum timere potest, ne hoc onere manifestato gravissima tentatio poenitentem obruat atque prosternat et ad mutandam bonam voluntatem inducat.

Unde erues:

1. Timor ille atque periculum inducendi peccatum formale aliquando⁵⁷⁶ tantum esse potest, ut confessarius apertum *responsum declinare debeat*, etsi interrogetur. Videl.: si interrogatio procedit ex inani et falsa ratione, confessarius vero scit, ex alia ratione rem interrogatam veram esse, non tenetur semper, immo ne potest quidem semper veritatem detegere. Id praecipue accidit in impedimentis matrimonium dirimentibus, quae post initum matrimonium deteguntur. Haec si ignorantur a putativis coniugibus, ea communiter praestat silentio tamdiu premere, donec remedium ad revalidandum matrimonium afferri possit. Immo si tunc ex alia, sed futili causa coniux de nullitate matrimonii interroget, confessarius, qui veram causam nullitatis noverit, hanc nullatenus indicare, sed coniugis interrogantis rationem futilem atque inanem esse dicere debet. — Quare nihil obstat, quominus etiam uxori interroganti, num coniugale debitum reddere debeat, confessarius respondeat, ipsam id *debere*: nam, persuasione veri matrimonii perseverante, subiectiva obligatio ipsi vere incumbit, etsi obiective seu materialiter peccatum est. Sed confer etiam, quae infra «de matrimonio revalidando» dicuntur de alio remedio tunc adhibendo.

2. Multo difficilius silere potest confessarius, si videt, hominem in officio aliquo constitutum ea, quae sui officii sunt, ignorare. Nam 1) longe facilius scandalum aliorum oritur, cum vident, eum in negligentia sua persistere; 2) difficilium est, in ea re inculpabilem ignorantiam statuere; 3) plerumque contra bonum commune peccatur vel facile peccari potest ab iis, qui officii sui sunt ignari. Quare si sacerdos, parochus, iudex etc. in gravi aliqua ignorantia vel errore versatur, confessarius generatim eum admonere debet, neque multum attendere, utrum videatur monitio esse profutura necne. Attamen si revera res desperata est, neque grave scandalum videtur excitare, etiam tum accidere potest, ut accuratior instructio omittenda sit.

3. Non abs re *S. Alphonsus* monet, aliquando imprudenter agi, si *moneantur* rudes de speciali aliqua et graviore malitia, quam peccata ex circumstantiis contrahunt, v. g. de graviore malitia adulterii prae fornicatione, de malitia incestus, si quae inhonesta aguntur inter pueros cognatos etc.: ne videlicet relabentes post cognitionem acceptam longe gravius peccent. — Tum vero illa instructio dari debet, quando prudenter putatur, eam gravioris malitiae cognitionem poenitentem *efficaciter* impedituram esse a peccato iterando. *S. Alph.*, Praxis confess. n. 39.

§ 2.

De obligatione remedium afferendi contra relapsam seu de munere medici.

Summi momenti est confessarium id attendere, ut non tantum⁵⁷⁷ poenitentem nunc cum Deo reconciliet, sed ut eum pro futuro etiam tempore in suo officio contineat, a peccatis praeservet atque ad meliora

promoveat. Quare imprimis curare debet, ut poenitens muniatur firmis remediis contra peccata gravia, ut evitet pericula et occasiones, maxime eas, quae grave peccatum quidem nondum sunt, sed facile in grave peccatum periculumve degenerare possunt, dein etiam ut poenitens solide instituat in fugiendis peccatis levioribus atque perfectiora sectari paulatim assuescat.

Quod ut rite effici possit, confessarius 1) radices et causas peccatorum investigare debet, 2) indolem et ingenium poenitentis introspeciat oportet.

Afferam breviter ea, quae *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 1825 omnino ad rem proponit.

578 I. Remedia universalia ad praecavenda peccata et ad profectum faciendum:

1. Praecipuum et universale remedium ad omnia vitia extirpanda et inserendas virtutes est humilis et frequens oratio cum magna fiducia in Deum. — Quare omnino inculcandum est poenitenti, ut tempore tentationis *statim* oret atque cum multo fervore atque constantia divinae gratiae auxilium imploret. Poenitentes magis pii inducendi sunt, ut sibi familiarem reddant usum precum iaculatoriarum atque frequenter per diem pia aspiratione ad Deum utantur.

2. Multum iuvat, immo necessarium est, frequenter renovare propositum non peccandi, atque circa observationem propositi conscientiam discutere. Quare poenitens saltem mane non obiter, sed serio proponat cavere a peccato, immo saepius in die hoc propositum repetat, vespere vero examen conscientiae per aliquod tempus instituat, non perfunctorie, sed percurrando singula diei tempora vel actiones, atque sincerum dolorem de omnibus peccatis eliciat.

3. Frequens confessio; quae post lapsum in peccatum mortale *statim* assumatur, alias statis temporibus fiat.

4. Frequens accessus ad S. Communionem, at cum debita praeparatione et gratiarum actione.

5. Fuga malorum sociorum, et conversatio cum piis et benemoris¹.

¹ Universalis hoc extendi potest et debet ad fugam cuiuslibet occasionis et periculi peccandi, imprimis cuiuscumque occasionis proximae, dein omnis gravioris periculi etiam remotioris, quantum moraliter possibile est. Speciales occasiones et pericula peccati, a quibus fideles arcendi sint, in qualibet regione cognosci debent tum ex peritorum consilio, tum ex monitis praesulum. — Americae Sept. Concilia haec pericula pro sua regione exhibent, etiam alibi maxime attendenda:

1. Frequentationem cauponarum et potationum praecipue diebus Dominicis. [Prudenter monet *Konings*, Theol. mor. n. 1466, esse aliquot dies et festivitates, relate ad quas prae aliis vigilandum sit, ne fiant peccandi occasiones, videlicet: dies, quibus operarii recipiant hebdomadariam mercedem; dies publico iure feriales, ut 4 Julii, 1 Ianuarii; dies Bacchanal.; feria II Paschatis et Pentecostes; dies festus Stⁱ Patritii; dies publicarum electionum, publicarum excursionum, certarum nundinarum, dein vigiliae, quae agantur ad cadavera defunctorum; convivia baptismalia, nuptialia, funeralia.]

2. Ludos scenicos et theatra, aliosque ludos, si qui peccandi ansam praebere soleant: moment tamen PP., ne confessarius vel parochus omnia indiscriminatim condemnans imprudenti zelo et nimio rigore omnia perdat.

3. Lectionem scriptorum haereticorum, quae ex industria a sectariis inter ipsos catholicos sparguntur.

4. Frequentationem scholarum haereticarum vel impiarum.

5. Participationem cum sectis occultis.

6. Lectio piorum librorum.

7. Meditatio veritatum aeternarum, et vitae Christi et Sanctorum.

8. Recordatio frequens Dei ubique praesentis.

9. Recordatio novissimorum secundum S. Scripturam (Eccli 7, 40): «In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis.»

10. In poenam relapsus assumere voluntariam poenitentiam, eamque iam praevie constituere. Quod remedium summo opere commendandum est non tantum contra peccata gravia, sed etiam contra leves defectus vel solas imperfectiones, si quis ad perfectionem adspirat. Quare qui serio progressum facere cupit, si ex aliqua culpa proposita sua, etsi peccatum nullatenus respiciunt, neglexit, sine ulla sui commiseratione statutam poenam infligere debet, atque ita defectum commissum abundanti compensatione diluet. Nihil vero peius, quam hac in re inconstantem se gerere.

11. Specialem devotionem exercere erga SS. Cor Iesu, erga B. Mariam Virginem, erga Angelum custodem: quae ut melius exerceatur, pauca quaedam statuenda sunt pia opera, quae in hunc finem *constanter* fiant. Melius est enim pauciora constanter agere, quam plura sine constantia et ordine, sed secundum genium et transitorias consolationes.

12. Fiducia et perseverantia etiam post relapsum semper retinenda. Nihil magis vires spirituales corrodit quam animum despondere, atque propter frequentes relapsus emendationem pro difficiliore vel quasi impossibili habere. Quod certe ex aliis remediis male adhibitis oritur, atque in occulta quadam superbia fundatur. Quare abiecta omni fiducia, quam homo in se ipso ponat, eo maior fiducia in Deo Deique auxilio collocanda est, qui, quo frequentiora et graviora peccata commissa fuerint, eo magis hominem lege sua pungit atque urget, ut tandem aliquando a peccatis desistat, atque semper ad auxilia danda paratus est.

II. Remedia specialia contra diversa vitia.

Contra superbiam.

579

1. Considera: Quid fuisti? Nihil. — Quid es? Quoad animam multis tenebris involutus, multis passionibus subiectus, peccatis multis oppressus, fortasse Dei inimicus; quoad corpus bestii similis, saccus stercorum. — Totus homo, ut S. Ignatius in Exercit. spirit. (hebd. 1, exercit. II) notat, «quasi ulcus quoddam et apostema, unde pullularunt tot peccata et tot nequitiae ac venenum tam turpissimum».

2. Exemplum Christi Domini, cuius sectatorem quivis fidelis se esse fatetur, praecipue in humilitate eluxit, humilitatemque prae omnibus commendat: «Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde» (Mt 11, 29); contra superbia maxime peccatum diaboli est.

3. Humilitas ducit ad aeterna bona atque thesaurum divinae gratiae aperit, superbia claudit. «Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam» (Iac 4, 6).

4. Ad humilitatem acquirendam humiliatio necessaria est. Quare quantum patitur decor status, a quolibet moderatio adhibenda est in externo splendore, cum simplicibus et humilibus conversandum, laus propria non quaerenda, sed cavenda.

Contra avaritiam.

580

1. Scriptura dicit: «Avaro nihil est scelestius. . . Nihil est iniquius quam amare pecuniam: hic enim et animam suam venalem habet» (Eccli 10, 9 sq.).

2. Possessio multarum divitiarum non satiat animam, sed eam potius ex cruciat atque pecuniae famem auget: quare quo maiore moderatione aliquis utitur, eo securior erit atque magis quietus.

3. Omnia brevi relinquenda sunt: relinquentur haeredibus fortasse ingratis, prodigis. Nonne praestat perituris divitiis aeternos thesauros colligere? «Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: ubi aerugo, et tinea demolitur: et ubi fures effodiunt, et furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in coelo: ubi neque aerugo, neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt, nec furantur»: Mt 6, 19 20. «Facite vobis amicos de mammona iniquitatis»: Lc 16, 9.

4. «Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli» (1 Tim 6, 9). Christus propter nos egenus factus est: si melior fuisset via ad coelum, Christus eam nobis ostendisset.

581 Contra luxuriam.

1. *Fuga* earum rerum earumque personarum, quae aspectu vel conversatione ad aliquid turpe excitant; omnisque periculosae familiaritatis evitatio.

2. Fuga otii et honesta occupatio assidua.

3. Custodia sensuum.

4. Corpus delicate non nutriendum, sed potius aspere tractandum exemplo tot Sanctorum, qui in proprium corpus tamquam in hostem infensissimum saevierunt. Quodsi haec altiora videntur, saltem imitandi sunt aliqua corporis mortificatione in cibo, potu, molliore lecto etc.

5. Tentatio a primo exordio suppressenda et debellanda est: quo magis creverit, eo difficilius vincetur.

6. Hic imprimis humilis oratio necessaria est. «Et ut scivi quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, et hoc ipsum erat sapientia, scire cuius esset hoc donum: adii Dominum, et deprecatus sum illum»: Sap 8, 21 — quae a proprio textu sensu huc trahi possunt.

7. Devotio erga B. Mariam V., imprimis in eius Immaculatam Conceptionem et purissimam Virginitatem. Multis profuit quotidie mane et vespere, et in tentationibus oratiunculam illam fudisse: «O Domina mea, o mater mea, memento, me esse tuum; serva me, defende me ut rem ac possessionem tuam».

8. Operibus misericordiae sibi Deum propitium reddere.

582 Contra gulam.

1. Gulositas est vitium turpe, humanam nobilitatem deprimens atque affine impuritati.

2. Cavendum ab iis, quae magis gulam excitare solent, ut condimenta et delicatiora cibi, aut si illis utendum est, tum praecipua cura habenda.

3. In corporis refectione non tota mens cibo et potu occupari debet, sed potius aliis piis considerationibus locus dandus est, ut Christi Sanctorumve imitationi, vel similibus.

4. Mensuram cibi antea aliquis sibi praefinire potest, eamque, si rationabiliter fecit, ne transgrediatur, sed si tentatio urget, potius victoriae causa infra eam haereat.

5. In omni cibo vel potu sumendo aliquam, etsi parvam, abnegationem quaerat.

583 Contra invidiam.

1. Invidus est tortor sui ipsius, atque hoc vitium omnium est stultissimum.

2. Sicut aliis invidere diabolicum est, ita de aliorum felicitate gaudere omniumque felicitatis participem se existimare divinum quiddam est, cum ille, qui ita gaudet, Deo similis sese in omnes quasi diffundat. Quod Deus re facit, ille facit saltem affectu.

3. Omnes homines nobis fratres sunt, per Deum et Christum, consortes vocati gloriae coelestis pro tota aeternitate: in quam invidus intrare nequit.

4. Quo melius invidia vitetur, praestat ei, contra quem invidiae affectus exurgit, positive benefacere, vel saltem pro eo speciatim orare.

Contra iram.

584

1. Proderit occasiones externas irae abscindere, ut ludos, potationes; alias, quae caveri non possint, praeparatione mitigare.

2. Deus totius fons sanctitatis iuste nobis irasci potuit, atque vindictam sumere. Si ipse nobis pepercit, nonne iustum est, etiam nos proximo parcere?

3. Si proximus venia dignus non est, Christus dignus est, cui venia pro proximo detur: ipse quasi veniam a nobis postulat.

4. Nisi veniam damus, neque nos a Deo veniam recipiemus. Terribilis est oratio, quam quotidie fundimus: «Dimitte nobis: *sicut nos dimittimus*»; quae petitio in maledictionem vertitur.

5. In ipso irae affectu lingua continenda est; facilius enim est omnino tacere, quam in ira sese moderari.

Contra acediam.

585

1. Scriptura dicit: «Utinam frigidus esses, aut calidus! Sed quia tepidus es, et nec frigidus nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo»: Apc 3, 15 16. Adeo detestabilis Deo est acedia et tepor.

NB. Textus ille tamen recte intelligi et explicari debet, ne falso rigori locus detur.

2. Tempus breve est. Quare, sicut messorum tempore messis indefessi colligunt, nobis hoc brevi vitae tempore colligendi thesauri pro aeternitate. Quis non uno die strenue laboret, si pro tota eaque longissima vita omnes thesauros sibi possit colligere? Nonne vita etiam longissima aeternitati comparata uno die brevior est?

3. Non proficere est deficere. Nemo in eodem statu permanet.

4. Quot labores assumuntur a multis pro mundana gloria atque mundanis divitiis! Nonne Deus et coelum plus valent?

5. Quo facilius tepor vincatur, *ordinate* vivendum est, i. e. secundum ordinem antea praefinitum. Mane fervens propositum concipiendum, vespere examen conscientiae faciendum est et sequentis diei labores atque occasiones sunt praevidendae.

Articulus III.

De obligationibus confessionem subsequentibus.

Post exceptas confessiones duae obligationes considerandae sunt, una, quae *per se* oritur idque semper, obligatio servandi secretum sacramentale, altera, quae per accidens existere potest, corrigendi, si qui sunt, defectus commissos.

§ I.

De secreto sacramentali seu sigillo confessionis.

Cf. praecipue *S. Thom.* 3 suppl. q. 11; *S. Alph.* VI 633—661; *Lugo*, De poen. disp. 23; *Sporer-Bierb.* III, n. 807 sqq; *Elbel*, P. IX, n. 477—525; *Noldin* III⁷ n. 416—432; *Ballerini-Palm.*³ V, n. 591—672; *Bucceroni*⁵ II, 825—860.

Punctum I.

De ipsius sigilli obligatione.

586^r Sigillum confessionis sive sacramentale sigillum obligatio est sub secreto servandi ea, quae ex confessione sacramentali cognita sunt. Quam obligationem eamque strictissimam adesse, nemo est qui neget. Sed eius originem atque conditionem diligentius inspicere convenit.

I. Obligatio sigilli sacramentalis est ex lege divino-naturali, ecclesiastica lege confirmata; spectat vero ad virtutem religionis et ad virtutem iustitiae: quae iustitiae obligatio parvitatem admittit, religionis obligatio eam admittere non potest.

Explicatio. 1. Ex lege ecclesiastica sufficit afferre verba Concilii Later. IV, cap. 21: «Omnis utriusque sexus», ubi sic habetur: «caveat autem omnino [confessarius], ne verbo aut signo, aut alio quovis modo aliquatenus prodat peccatorem: sed si prudentiore consilio indigerit, illud absque ulla expressione personae caute requirat.» *Denzinger*¹⁰ n. 438, alias 363. — Legem vero divino-naturalem esse dico, quia lex illa servandi secretum non est expresse et formaliter divinitus lata, sed ex ipsa institutione confessionis divinitus facta *naturaliter consequitur*. Certum est enim, confessionis legem fideles adstringere, secundum quam peccata gravia confiteri *debeant* nec teneantur *nisi secreto* confiteri, peccata levia sic confitendi atque spirituali divinoque remedio sacramenti utendi *ius habeant*. At universalis illa lex illudque commune ius fidelium sartum tectumque minime esset, nisi strictissima obligatio, eaque semper gravis, servandi secretum confessarios ligaret; obligatio enim confitendi peccata eaque gravissima et occultissima nimis odiosa evaderet, immo periculum vitam humanam atque sociale gravissime perturbandi induceret, nisi summa securitas fidelibus praeberetur, qua confidere possent, numquam fore ut secreti laesio esset timenda. Et ne causa daretur vel occasio hallucinationis, debuit illa lex secreti ita imponi, ut ne in levissima quidem re eam infringere liceret: nam etsi in se fortasse res levissima esset, licentia tamen infringendae secreti legis in re, quam confessarius levem putaret, ingentis abusus periculum imminentissimum crearet, neque umquam fideles *tuto* omnia dicere possent, quae accusanda esse putarent. Cf. *S. Alph.* VI 635; *Lugo* disp. 23, n. 1—16.

587^r 2. Malitia, quae in laesione sigilli qua talis primo reperitur, contra religionem est et ad quandam sacrilegii speciem recte reducitur; debet tamen tamquam sigilli sacramentalis laesio indicari, ut infima et integra species intelligatur. Sacrilegii rationem inesse patet ex eo, quod adsit *abusus sacramenti*.

Insuper accedit obligatio communis servandae fidei, quae in quasi-contractu nitatur. Nam cum confessarius *ex officio* excipiat accusationem poenitentis, *fidelitatem* servare ex *quodam iustitia* debet, i. e. secretum servare in omnibus rebus, quae secreta manere poenitentis interest. Ex natura

sua autem omnis materia accusationis, et quae cum accusatione cohaereat, secretum postulat.

Sed non raro huius secreti violatio diffamationem poenitentis secum ferat: quod si accidit, sigilli violatio *alterius iniustitiae* malitiam habet, i. e. iniustam famae laesionem.

3. Quoniam vero *diffamatio* oritura levis esse potest vel nulla, atque etiam prioris illius *fidelitatis* obiectum singillatim pro se sumptum saepe est levis momenti: propterea dixi, si abstrahas a religionis laesione et radicali illo ad religionem respectu, illas *iustitiae* laesiones praecisive sumptas parvitatem materiae admittere.

II. Sigilli sacramentalis obligatio, si sumitur totaliter, in eo dis-⁵⁸⁸crepat ab omni alio secreto, quod 1) nulla umquam exceptio admitti potest, quae a servando secreto eximat; 2) quod parvitas materiae non admittatur; 3) quod secreti obligatio etiam erga eum obliget, qui confessus est seu quod secretum respicit. Nulla harum trium legum in aliis secretis invenitur. — Strictissima autem illa obligatio ex sola oritur sacramentali confessione saltem incohata.

Explicatio. 1. In nulla umquam re aut occasione vel minimam revelationem sigilli sacramentalis licitam esse, *certissima* est sententia: vide *S. Alph.* VI 634, ita ut ne ad vitandam quidem propriam mortem, ad salvandam rempublicam, ad extremam necessitatem spiritualem levandam id umquam liceat.

2. Si igitur de re ex confessione cognita interrogatio fiat, per se ipsa interrogatio reprehendenda et retundenda est. At si confessarius aliter aut interrogantem retundere, aut suspicionem contra poenitentem repellere non satis certo possit: potest et debet etiam cum iuramento dicere, poenitentem haec sibi non dixisse, se nihil prorsus de hac et illa re scire. Quae omnia sine ulla mendacii specie dici possunt et debent, cum sit restrictio omnino palpabilis, confessarium haec dicere — neque aliter eum loqui posse — tamquam hominem privatum; sed qua homo privatus verissime nihil prorsus scit, neque poenitens quidquam de peccatis aliisque rebus sub sigillo clausis dixit ipsi ut homini privato, sed ut Christi Deique vicario. Quodsi, qui sacrilege interrogat, hanc restrictionem nescit vel non attendit, ipsius est, neque confessarius potest propterea ab ea abstinere.

3. Materiae parvitatem non admitti, universim valet de violatione sigilli directa; nam in violatione indirecta (de qua infra) materiae parvitas admitti potest, eo quod *periculum laesionis* aliquando non sit ullo modo notabile, sed valde remotum.

4. Sicut materiae parvitas excluditur, ita etiam in materia sigilli proba-⁵⁸⁹bilitate uti non licet, scilicet:

1) Probabilitas *facti*, seu si probabile est fuisse et etiam probabile non fuisse *sacramentalem* confessionem, ex qua hausi notitiam, non dat mihi ius aliquid dicendi vel agendi, quod fortasse sigilli laesionem contineat;

2) neque probabilitate iuris (vid. si dissentiant auctores, utrum in hac et illa agendi ratione sigilli laesio contineatur necne) uti licet, quamdiu vere probabile manet, sigilli laesionem subesse, seu agendi rationem, de qua agatur, sacramento odiosam fore: sed moraliter certum esse debet, ab hac vel illa agendi ratione omne odium seu gravamen revelationisque periculum excludi: *S. Alph.* VI 633; *Diana* I, tract. 8 (exord. in edit. altera); *Gury-Ball.* II, n. 650.

590 5. Obligatio illa strictissima sigilli, sicut ex omni confessione saltem incohativa sacramentali oritur, ita etiam ad eam solam restringenda est.

Quare: 1) confessio, seu potius enarratio peccatorum, quae ex alio fine fit, non inducit *sigilli* obligationem; pro re nata strictissimi secreti naturalis vel commissi obligationem inducere potest.

2) Confessio ficta et simulata, quae fit ad decipiendum, seducendum confessorium, sigilli obligationem non inducit: potest igitur pro adiunctis confessorium hac notitia ad sui defensionem uti. At si inter confessionem ex fine sacramenti inceptam prava intentio poenitentem occupet, confessio facta, utpote aliquatenus sacramentalis, sigilli obligationem secum trahet.

3) Confessio, quae *scienter* fit laico, aut sacerdoti quem poenitens scit iurisdictione carere, non est sacramentalis, nisi poenitens intendit, ut sacerdos sibi comparet iurisdictionem atque tum demum absolvat.

4) Manifestatio conscientiae solius consilii causa facta vel ob directionem spiritualem, etsi fit ex praescripto superioris vel regulae ordinis religiosi (nisi ille, qui se manifestat, intendat haec dicere tamquam praeparationem ad confessionem), inducit tantum obligationem secreti naturalis et commissi, licet in illo genere strictissimi. Hinc semper id discriminis adest, ut quodlibet aliud secretum praeter sacramentale et parvitatem materiae admittat, et ex sese non laedatur per sermonem, qui cum solo illo, qui sese manifestavit, instituitur.

Punctum II.

De obiecto sacramentalis sigilli.

591 Obiectum sigilli est: 1) quidquid est materia confessionis sive vera sive putativa; 2) omne id, quod ad materiam confessionis in concreto declarandam servivit; 3) omne id, cuius manifestatio materiae sigilli manifestationem secum trahat, aut confessionem odiosam reddat.

Igitur obiectum sigilli in specie sunt:

1) quodlibet *peccatum mortale* non tantum in individuo, sed etiam omnino in genere, scil. poenitentem graviter peccasse: *Lugo* l. c. n. 50;

2) peccata *venialia quaelibet in individuo*, seu secundum speciem suam, immo etiam in genere dicere, poenitentem venialia peccata graviora commisisse, aut eum de novo peccata venialia perpetrasse, et similia;

Tantummodo id genericè dicere, poenitentem venialiter peccasse seu venialia tantum peccata confessum esse, non continet laesionem sigilli, si quidem ipse poenitens confitendo re ipsa omnibus id dicit, se *aliquod* peccatum saltem veniale habere; quod de cetero nullum hominem cavere omnino posse, tunc certum est, nisi speciale privilegium divinae gratiae receperit, quod collatum esse de sola B. M. V. constat.

3) *poenitentia imposita*, nisi sit adeo levis, quae pro levissimis peccatis iniungi soleat: nam gravior poenitentia innuit, graviora peccata esse commissa;

4) *peccatum complicitis*, siquidem cum peccato poenitentis intime coniungitur, atque ad eius concretam declarationem sive necessario sive libere complicitis mentio facta est;

592 5) omnes *circumstantiae peccatorum* aut eorum *obiecta*, quocumque tandem modo obiecta horum peccatorum erant, v. g. homicidium, de

quo poenitens gavisus sit; duellum, cuius fuerit spectator; crimen alienum, quo ad iram, vindictam motus sit.

Attamen censetur poenitens, si obiectum sui peccati factum publicum et communiter notum erat, quamquam confessario forte ignotum, illius publici facti notitiam potius supponere vel praevidere, quam sigillo claudere velle. Quod si constat, confessarius hanc notitiam non tenetur sub sigillo sacramentali secretam tenere: periculum tamen esse potest, si confessarius dicat, se ex confessione hanc notitiam habere.

6) *defectus*, qui ad explicandum peccatum dicuntur, ut *illegitimitas*, quacum poenitens v. g. ordines suscepit contra ecclesiasticam legem irregularitates statuentem;

7) *conditio, status* poenitentis ex se potest quidem obiectum sigilli esse, quatenus huius status conditionisque declaratio necessaria est ad peccata secundum infimas species declaranda;

Attamen plerumque ne tum quidem, quando ita necessaria est, haec notitia censetur confessario dari sub sigillo, sed potius *praevidere*. Scilicet si agitur de conditione, statu etc. omnibus noto et manifesto, etsi confessarius haec ignoret, poenitentis nihil interest, haec sciri aut nesciri a confessario, neque vult hanc notitiam confessario sub sigillo sacramentali claudere. Aliud vero dicendum sit, si propter circumstantias poenitentis intersit, suam conditionem in hoc loco tegi et ignorari. — Huc referuntur: poenitentem caelibem esse, vel matrimonio iunctum, eum esse opificem, magistratum, sacerdotem, huius aut alterius nationis etc.: cf. *Reuter* IV, n. 377; *Lugo* l. c. n. 57; *Tamb.*, Meth. conf. append. c. 3, n. 10 et 11; *Sporer-Bierb.*, Theol. sacrament. III, n. 833. Verum confessario sane non licet, ita de istis poenitentis conditionibus loqui, ut innuat, peccata quaedam contra singulares status obligationes esse commissa.

8) *scrupuli* vel *scrupulositas* poenitentis possunt diverso modo⁵⁹⁴ cognosci et intelligi: et pro diversa hac cognitione aut materia sigilli sunt, aut materia naturalis secreti;

a) Scrupuli ipsi, qui a confitente dicuntur, sunt directe obiectum sigilli, quatenus putantur a confitente peccata; b) scrupulositas, quam poenitens tamquam obiectum vel circumstantiam suorum peccatorum declarat, si fuit v. g. non satis oboediens suo directori in hac re, vel quae indicanda fuit, quo rectius et melius confessarius de peccatis commissis eorumque gravitate iudicaret, etiam omnino obiectum sigilli est; c) in genere dicere, poenitentem multos scrupulos vel naenias attulisse, eatenus materiam sigilli tangit atque ipsum sigillum laedit, quatenus contra sigillum est, poenitentem habuisse *plura* peccata venialia sive vera, sive putativa; d) scrupulositas, quae ex solo *modo loquendi*, respondendi etc. percipitur, non est sigilli materia directa, sed per se est materia secreti naturalis, quod eo gravius urget, quo magis connectitur notitia secreto accepta cum ipsa confessione: attamen praeter huius secreti violationem, si res secreta est, etiam accidere potest, ut in huius rei manifestatione, quando dicitur, *ex confessione hanc notitiam haberi*, indirecta sigilli violatio committatur secundum ea, quae sub c) dicta sunt: vide *Lugo* l. c. n. 60.

9) *virtutes* et *dona divina* per se sigilli obiectum non sunt, at⁵⁹⁴ possunt esse obiectum strictissimi secreti naturalis et commissi; si vero

ipsa illa Dei dona manifestantur tamquam obiectum, circa quod peccatum commissum fuerit, quatenus sic tantum manifestantur, obiectum sigilli sunt secundum n. 5);

10) *peccata in ipsa confessione* a poenitente commissa *per se* materia sigilli non sunt: attamen plerumque eorum manifestatio veram sigilli materiam simul indicat; quapropter tunc illa peccata in confessione secreto commissa manifestare sigilli violatio est.

V. g. contumelia, impatientia erga confessarium a poenitente commissa plerumque indicant, a confessario poenitentem acrius esse correptum, ac proin eum gravius aliquod peccatum dixisse: quod innuere, sigilli violatio est. — Si vero constet, impatientiae causam fuisse confessioni plane extraneam, eam aliis indicare, sigilli violatio non sit, fortasse tamen peccaminosa famae detractio.

Punctum III.

De sigilli subiecto.

595 Postquam explanatum est, quarum rerum notitia ad secretum sacramentale pertineat, etiam id considerari debet, quosnam huius secreti obligatio afficiat. Ad quam quaestionem sic breviter responderi potest:

Obligatio sigilli eos omnes respicit, qui utcumque sive legitime sive illegitime ad notitiam materiae sub sigillo sacramentali communicatae pervenerunt. Vide *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 1951. Iuvat singulos enumerare, ad quos ut haec notitia deveniat, facilius fieri potest.

1. Confessarius, qui confessionem exceperit; per se non ille, ad quem *poenitens* literas misit, quae materiam conscientiae tractant. Communicatio enim illa per literas facta sacramentalis confessio non est: quamquam strictissimum secretum naturale et commissum inde oritur.

2. Superior, ad quem sive poenitens sive confessarius (ex licentia poenitentis) pro casu reservato similive causa recursum habuit *sive verbo sive per literas*. Videlicet ille superior cum confessario ipso unum quoddam tribunal facit, ad quod poenitens pro confessione confugere *debet*: et quamquam per literas non semper confugere debet, eam viam eligere tamen iure suo potest. Quare in hoc casu literae datae vere ad notitiam sacramentaliter datam pertinent.

3. Similiter literae, quas confessarius cum licentia poenitentis ad hunc dirigit in materia confessionis, prorsus notitiam sigillo sacramentali clausam continent. Quare quicumque praeter poenitentem sine ipsius licentia eas legat, sigilli sacramentalis violationem committat.

596 4. Ille, qui ad confessionem peragendam a poenitente ut persona intermedia adhibitus est, ut interpres, aut scribens peccata pro poenitente, qui aliter confiteri nequeat.

5. Ille, quem confessarius voce vel literis ex licentia consuluit, aut utcumque res ex confessione cognitae docuit, nisi forte poenitens *amplio*rem concessit facultatem. *Stoz* II, n. 199.

Quapropter si confessarius loco poenitentis debitorum remissionem petiit ac propterea cum illius facultate peccatum furti etc. domino laeso aperuit, ipse dominus huius furti notitiam *sub sigillo sacramentali* habet: quia apud

poenitentem est, concedere facultatem notitiae in sacramento a confessario acceptae divulgandae aut *sub eodem sigillo* clausae, i. e. eo modo, quo confessarius eam tenet, aut laxiore modo. Sed quando cum restitutione, per confessarium facienda vel componenda, declaratio poenitentis necessaria est, vix videtur convenire, hoc negotium a confessario ita suscipi, ut tota illa notitia sub sigillo clausa maneat. Quare nisi poenitens licentiam det illius negotii liberius tractandi sub solo secreto naturali, confessarius est prospicere, num expediat cum tanto onere causam poenitentis apud alterum tractare. *Lugo* disp. 23, n. 29; *Lacroix* n. 1957; *Baller.-Palm.*^o V, n. 643.

6. Ille, qui sive casu, sive ex consulto audivit alterum peccata sua sacramentaliter confitentem: hoc autem ex consulto seu advertenter facere, iam continet sigilli violationem.

7. Illi, quibus confessarius sive advertenter sive inadvertenter rem ex confessione notam narraverit. Immo rectissime docet *Suarez*, si quando revera contionator coram tota multitudine sigillum violarit, *omnes* ita ad sigillum teneri, ut ne inter se quidem de re audita loqui possint.

8. Legens chartam, in qua poenitens peccata sua scripsit, aliquando ⁵⁹⁷ ad sacramentale sigillum obligatur, aliquando ad solum secretum naturale.

Ad sigillum tenetur: 1) si e manibus confessarii, cui eam poenitens confitendi causa tradidit, eripuerit; 2) si confessarius eam amiserit, in confessionali reliquerit, quia haec notitia non est nisi *confessarii* notitia ad alios casu extensa, confessarii vero notitia est sigillo clausa; 3) si poenitenti, cum confitetur, eripiatur vel e manibus elapsa sit: tunc enim eam legere est *invadere* confessionem poenitentis; 4) si poenitenti scriptio necessarium medium est confessionem integram faciendi, ante ipsam confessionem chartam legere, est sacramentalem notitiam invadere, atque ita sigillo obstringi; 5) idem dic in omni casu post confessionem, *antequam* charta sic ad poenitentem rediit, ut eam libere servaverit, cum destruere potuerit.

Si igitur 1) poenitens confessione peracta, chartam libere reliquit, abiecit, non destruxit sed neglegenter servavit, qui eam invenit et legit, secreti naturalis laesionem gravem committere potest, non sigilli laesionem. Aut si 2) poenitens omnino pro suo libitu peccata sua conscripsit, illud scriptum ante sacramentalem confessionem legere gravissimi secreti naturalis laesionem continere potest, et per se continet, non vero sigilli laesionem. Cf. *S. Alph.* VI 650.

Punctum IV.

Quo modo sigilli sacramentalis violatio committatur.

I. Violatio sigilli est tum quaelibet *communicatio* sive narratio earum ⁵⁹⁸ *rerum*, quae sub sigillo continentur, sic facta, ut simul notitia personae detur aut periculum cognoscendae personae adsit; tum quilibet *usus* rerum sub sigillo clausarum, qui aptus sit ad reddendam confessionem odiosam vel onus incommodumque poenitenti creandum.

II. Si immediate et per se materia sigilli narratur simul cum persona poenitentis, *directam* habes sigilli violationem; si ex materia sigilli narrata periculum tantum oritur cognoscendae personae, vel incommodi ei excitandi, *indirectam* sigilli violationem habes.

III. *Indirecta* sigilli violatio materiae parvitatem eo sensu admittere potest, quod 1) leve peccatum videtur, si cum *narratione* vel *usu rei* sub sigillo sacramentali cognitae nihil nisi periculum noscendae personae admodum leve coniungitur; 2) si confessarius loquens ex notitia confessionis de peccatis in certo loco, urbe vigentibus, gravamen *admodum leve* loco illi eiusque incolis contra institutum sacramenti creat neque diffamatio ullius momenti censi debet. Attamen in dubio, num haec adeo levia sint, pro malitia gravi standum est.

IV. Ad sigilli violationem non requiritur, ut ille, quocum loquor, sciat, me ex notitia sacramentali loqui; sufficit, ut ego vere id faciam. Neque requiritur, ut persona poenitentis re ipsa cognoscatur ab eo, coram quo loquor; sed satis est, si circumstantiae eiusmodi sunt, ut persona poenitentis ex iis, quae narro, satis determinata sit, seu si ex narratis persona poenitentis cognosci aut fundata suspicio concipi *possit*.

599 Ex quibus facile infertur:

1. Violatio sigilli est, si de notorio fure dico, eum *sua furta* cum magna contritione confessum esse. Ita ex *communi* sententia *Lugo* l. c. n. 61; *Reuter* IV 378. Contra sigillum non est dicere: ille (notorius fur) peccata sua confessus est, non exprimendo, *quaenam* sit confessus, vide eosdem auctores l. c.

2. Violatio sigilli est, si duo confessarii, apud quos idem poenitens peccata sua confessus est, inter se de poenitentis peccatis loquuntur.

3. Violatio sigilli est, cum ipso poenitente de confessione loqui, nisi ipse incipiat, neque tunc debet sermo institui nisi *de ea particulari materia*, de qua poenitens loqui coepit. — Loqui vero cum poenitente in proxima confessione de materia priorum confessionum, non censetur esse contra sigillum: at ne id quidem *sine causa* fieri debet; aliter id ipsum grave esse potest poenitenti. — Immo post absolutionem datam, antequam poenitens recessit a confessario sive e confessionali, si quae dicenda occurrunt, sine sigilli laesione dici possunt, quia sacramentale iudicium moraliter adhuc perdurat.

4. Generatim sigilli violatio est dicere, me hunc et hunc poenitentem non absolvisse, quia communiter aliquod grave peccatum atque poenitentis indispositio innuitur.

Immo *Lugo* l. c. n. 85 monet, etsi poenitens dicat se non fuisse absolutum, omnino falsum esse, tunc confessarium idem dicere posse.

Attamen *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 1965 cum *Stoz* n. 235 et *Reuter* IV 378, 8 ita rem explicant, ut non semper quidem confessario tunc licentia id affirmandi detur, attamen si poenitens coram confessario et aliis id quasi nihil curans dicat, se ab eo absolutum non esse, hoc ipso dari licentiam confessario id fatendi; sed nullatenus eum causam denegatae absolutionis dicere posse, si modo haec fuerit in poenitentis indispositione sita aut ulla ra.ione poenitenti odiosa.

600 5. Loqui indeterminate de peccatis in confessione auditis, ita ut nullum periculum cognoscendae personae aut suspicionis contra aliquos concipiendae subsit, non est contra sigillum: attamen 1) cavendum est a scandalo laicorum, qui facilius putare possunt subesse sigilli violationem, immo ab ipsa confessione possunt deterreri; 2) cavendum est, ne facilius putetur omne periculum abesse.

6. Loqui de peccato vel vitio regnante in tali loco vel urbe, violatio sigilli non est, si locus resp. parochia satis ampla est (*S. Alph.* dicit 3000 catholicorum circiter) et agatur de criminibus, quae, utpote publica, novam diffamationem loco non inferant: est contra sigillum, si 1) ex peccatis narratis et modo narrationis civitas diffamationem patitur, 2) communiter, si locus satis angustus est. Verum in hac re videtur id patere, cum certi limites, qui gravem violationem sigilli ab omnimoda liceitate distinguant, accurate definiri non possint, posse aliquando nullum, aliquando gravem, aliquando levem notitiae sacramentalis abusus seu violationem adesse.

Similiter quaeritur, num et quando sigilli violatio committatur, si dicat confessarius, se peccatum grave religiosi huius et illius ordinis audivisse. Qua in re ut iudicium rectum feratur, videndum est 1) utrum ex natura peccati, quod narratur, aliqua ordinis diffamatio sequatur necne; 2) coram quibus sermo instituatur, siquidem inde multum pendet diffamatio; 3) num aut ex ipsa narratione aut ex adiunctis suspicio cadat in incolas paucorum domorum. Ex his omnibus concludi tandem debet, utrum gravis sigilli violatio sit, an levis, an nulla. Nullam esse, non ita facile accidit.

7. Post paucorum confessiones auditas unum prae aliis extollere, aut dicere: audivi tale peccatum, periculum contra sigillum et facile quidem gravem violationem continet.

8. Si sine violatione sigilli confessarius necem sibi paratam effugere seu evitare nequit, aut sacrilegium obiectivum non potest evitare: haec potius pati aut permittere *debet*, quam sigillum violare. Attamen in confessione potest vel debet poenitentem monere, ipsum obligari, ut facultatem utendi hac notitia concedat.

9. Superioribus prorsus non licet uti notitia ex confessione habita ad 601 externam gubernationem vel ad quidquam agendum, quod poenitenti ullo modo odiosum sit, seu quod, si agi licere sciatur, confessionem odiosam vel gravem reddat. Quare propter confessionis notitiam superior non potest mutare dispositionem etiam sola mente factam: potest vero accidere, ut in confessione id poenitenti declarare debeat, sibi in mente fuisse ita et ita disponere, nunc vero ipsum poenitentem obligari, ut sibi det licentiam ab hoc proposito resiliendi¹. Cf. *Clem. VIII* 26 Maii 1593 «Sanctissimus» (in Bullar. inter Const. *Urb. VIII*).

In hunc finem confer propositionem 18 Nov. 1682 ab *Innoc. XI* damnatam: «Scientia ex confessione acquisita uti licet, modo fiat sine directa aut indirecta revelatione et gravamine poenitentis, nisi aliud multo gravius ex non-usu sequatur, in cuius comparatione prius merito contemnatur.» —

¹ Idem dic de parcho, qui secum constituerat, Titiam assumere pro ancilla, sed postea ex eius confessione audit, eam esse ex delicto gravidam. Haec ratio esse nequit, cur etiam invitam nunc respuat; sed illi in confessione declarare debet, ut sponte desistat a munere ancillae apud se, alioquin ipsam absolutionis incapacem esse. At si nolit acquiescere, tunc tantum propositum mutare potest, si aliam causam, seu causam extra confessionem notam, detegit.

Similiter, qui (casu) audiverit propriam uxorem confitentem crimen, ex quo pateat, matrimonium fuisse et esse invalidum, eam tamen pro uxore habere et matrimonialiter cum ea vivere debet. Nam si de impedimento ecclesiastico agitur — hoc tum potius cessare debet, ita ut matrimonium validum nunc fieri possit *tacito*, si opus est, utriusque coniugis consensu. Si vero fingas casum, quo agatur de impedimento indispensabili, Deus utique censendus est concedere supremo suo dominio potestatem in putativam illam coniugem, donec alia via per ipsam mulierem aut complicem matrimonii nullitas pateat.

Ergo non licet uti confessionis notitia cum ullo gravamine poenitentis, etsi ex non-usu malum longe maius, immo maximum, sequatur; neque — ut expresse addit S. Inquisitio — ulla proprie revelatio requiritur, ut notitiae confessionis usus illicitus evadat.

602 10. Si vero neque ullum revelationis periculum, neque ullum gravamen poenitentis sequitur: notitiae sacramentalis usus non est illicitus, e. g. poenitenti se benevolum exhibere, pro eo orare, directionem spiritualem aliorum addiscere, *in genere* ex notitia confessionum in contionibus directionem sumere, sed caute et citra omne periculum vel scandalum.

Neque propter sigillum impeditur confessarius, quominus utatur notitia aliunde habita contra poenitentem. Sed ut evitet omnem suspicionem et scandalum, expedit, vel necessarium erit, poenitentem de hac ipsa re monere, ne putet, agi cum sigilli violatione.

11. Sigilli obligatio cum sit in solum favorem poenitentis, ipse isque solus eius obligationem remittere aut relaxare potest: sed licentia omnino *libere data*, nullatenus ne per reverentiam quidem quasi extorta et sic roganti data, esse debet, ut sine sigilli violatione loqui possim.

Quando igitur licentiam prorsus libere dedit poenitens, relate ad complices aliosque *sigilli* obligatio nulla est: attamen communis caritatis et iustitiae lex, ne v. g. fama aliena laedatur, prorsus adhuc subsistere potest, atque eo gravior, quo facilius suspicio violati secreti sacramentalis sacramento odium creet.

§ 2.

De obligatione corrigendi defectus in confessionibus exceptis commissos.

Circa hanc materiam praeter S. Alph. consuli merito possunt: Lugo, De poenit. disp. 23, n. 50 sqq; Suarez, De poenit. disp. 32, sect. 6; Tamb., Meth. conf. l. 3, c. 8; Gobat tract. 7, cas. VI.

603 Quamquam commune est omnium, qui munus aliquod gerant, ut post munus gestum ea corrigere et emendare debeant, in quibus erraverint, atque ita aliis etiam sacramentis administratis ea obligatio ministro incumbere potest: tamen, quae alias ad illam obligationem spectant, satis intelliguntur, modo ad ea, quae de repetendis sacramentis dicta sunt, attendas; sed in sacramento poenitentiae, in quo propter diversa confessarii officia facilius et gravius errari potest, quaedam monita de praecipuis erroribus emendandis exponantur oportet.

Verum antea opus est distinctio diversorum defectuum attendatur.

1. Defectus vel error committi potest *circa substantiam* sacramenti, aut *circa sacramenti accidentia*.

Ad substantiam pertinet *valida absolutio*. Ad accidentia pertinent tum ea, quae munera confessarii accessoria spectant ut medici, doctoris, tum quae muneris quidem principalis sunt, i. e. a confessario *ut iudice* fiunt, at in parte sacramenti non essentiali, sed integrali tantum, ut poenitentiae impositione.

2. Defectus commissi possunt *coniungi cum gravi damno* sive poenitenti sive alteri orituro, aut sine gravis damni periculo esse.

3. Defectus vel error accidere potest *ex gravi culpa* confessarii, aut *sine eius culpa saltem gravi*. Quando scilicet culpa *gravis* ab-

fuit, etsi non omnis negligentia et levis culpa, error tamen potius inter *inculpabiles* numeratur, quam inter *culpabiles*, quia plene voluntarius non erat.

4. Defectus vel error potest aut *positive* committi, i. e. aliquid agendo, aut *negative*, i. e. silendo seu omittendo id, quod agendum erat.

Quibus praenotatis, haec statuenda sunt:

I. Error utcumque commissus *circa valorem* sacramenti reparandus⁶⁰⁴ est ex iustitia et secundum regulas iustitiae.

Explico. 1. Dicitur «*ex iustitia*». Nam confessarius quilibet, etsi non teneatur ex iustitia confessiones excipere: si tamen iudicium sacramentale *inceptit*, ex quasi-contractu atque ex iustitia erga poenitentem tenetur inceptum iudicium saltem essentialiter recte complere.

2. Dicitur «*secundum regulas iustitiae*», i. e. si errando graviter peccavit, a defectu reparando non excusatur propter incommodum grave, quod ipsi subeundum sit, nisi forte hoc incommodum *multum* excedat damna et pericula poenitenti exorta: si vero errando graviter non peccavit, causam damni pro poenitente oriundi auferre damnunquē reparare debet quidem, si facere potest sine proprio damno relative gravi; alias excusatur, sicut ille, qui *inculpabiliter* causam damni temporalis posuit. Attamen si poenitens ex confessarii errore in gravi periculo salutis constitutus est, ut si ille moribundum¹ vel eum, qui ante mortem probabiliter non amplius confessurus sit, invalide absolvit, debet prorsus etiam cum suo damno relative gravi, vel pro adiunctis gravissimo, damnun praecavere: cum etiam sola caritas id fere exigat.

Hinc si quem non valide absolverim, maxime a gravibus peccatis, eumque post breve tempus obvium habeam, debeam illum tunc absolvere, idque sine ulla monitione, si supponere possim, eum interim peccatum aliquod grave non commisisse. — Num vero cum gravi meo incommodo eum quaerere debeam, pendet tum a periculo salutis, cui poenitens expositus fuerit, tum a culpa, quam commiserim; insuper cavendum est, ne quaerendo poenitentem sigillum sacramentale periculo exponam.

Si autem longius intervallum iam intercessit, absolutio danda non est, antequam poenitens monitus per dolorem denuo conceptum sese disposuerit. Monitionem autem hanc fieri, seu confessarium fateri coram poenitente illum suum errorem, licentia praevie non petita, ex se non est contra sigillum; nam quilibet poenitens, sive venialia sive mortalia peccata confessus est ius habet ad absolutionem rite accipiendam eamque habere vult, neque peccatorum exprobratio habetur, si confessarius hunc defectum manifestat. Si vero ex adiunctis pro manifestatione vel exprobratione gravis peccati in confessione auditi sumeretur, confessarius antea licentiam de rebus confessionis loquendi a poenitente petere deberet, innuendo agi de re, quae sine dubio gratissima et utilissima ipsi esset.

II. Error circa accidentia commissus *positive*, item ex iustitia reparari debet et secundum iustitiae regulas.

Ad quae noto: 1. Quid sit «*secundum regulas iustitiae*», modo dictum est.

¹ Neque excusatio ex eo sumi potest, quod moribundus iam Viaticum sumpserit: nam probabile quidem est, sed nullatenus certum, hoc Ss. Sacramentum gratiam iustificantem homini in statu peccati versanti conferre.

Sed cum accidentalis error multiplex esse possit, haec iustitiae obligatio valde diversa est. Imprimis videri debet, cuinam ex actione confessarii damnum creatum sit, sive immineat, et quam grave illud damnum sit. Pro poenitente potest esse aut spirituale damnum ex falsa doctrina, potest esse temporale propter obligationem restitutionis et similia indebite imposita; pro aliis facilius temporale damnum in quaestionem venit; potest etiam agi de damno publico, vel de damno recti ordinis sive ex aliis causis orituro, sive ex mala legis humanae vel divinae interpretatione.

2. Si igitur cum gravi culpa confessarius defectum commisit — sit exempli causa grave damnum temporale, de quo agatur — damna exorta, quae iam aliter reparari nequeunt, suis expensis reparare confessarius debet, alia oritura debet praecavere. Quodsi gravis culpa confessarii aberat, damna ante defectum cognitum iam exorta, quae sine gravi damno confessarii non possint emendari, non tenetur reparare: damna oritura praecavere debet, quae iam illata sunt, monitione reparare, modo possit sine suo damno vel incommodo relative gravi; quodsi hoc negligit ex gravi negligentia, gravis iniustitiae ex tunc reus fit atque ita obnoxius iis damnis, quae non impedivit. Igitur si indebite ad restitutionem obligavit, debet monere poenitentem, — petita licentia loquendi — ut aut non exequatur aut sibi compenset, si possit, restitutionem: modo, si error inculpabilis fuerit, id sine suo incommodo damnove relative gravi facere valeat. Quod si, cum facere possit, ex gravi negligentia neglexerit: tenebitur postea ipse suis expensis damnum compensare, si monitum seu erroris retractatio, ad damnum impediendum aut compensandum antea efficax, nunc efficax amplius non fuerit. Sin post cognitum errorem confessarius monere iam nequit, aut monitio sive erroris retractatio inefficax putari debet: ipse ab omni onere liber manet. Si vero error ab initio graviter culpabilis fuit, confessarius, ut dixi supra, quocumque tandem modo efficere debet, ut damnificatus evadat indemnis. — Eadem autem damni reparandi obligatio est, sive poenitens, sive tertius quilibet damnum damnive periculum incurrit.

3. Quodsi damnum non videtur ita imminens esse, sed efficaciter reparari in subsequenti confessione potest, erroris retractationem tum demum fieri sufficit, praesertim si error inculpabilis erat. Onus enim saepe non adeo leve est, extra confessionem de materia confessionis loqui, tum confessario, qui, petita *et accepta* licentia, facile aliquam confusionem subire debeat, tum poenitenti, cui ex sese aliquod gravamen sit, hunc sermonem a confessario institui. At in necessitate haec spernenda sunt, et, errore detecto, poenitenti utique non grave, sed commodissimum erit, falsitatem dedocum esse.

Ad errores accidentales revocandus est error confessarii, qui dixerit, non omnia gravia peccata in confessione esse accusanda; aliquid esse peccatum, quod non est, aut grave peccatum id, quod re ipsa leve est, etc.

606 III. Error *circa accidentia* commissus *negative* ex caritate reparandus est, sive culpabiliter sive inculpabiliter commissus est, quamquam pro graviore culpa graviore etiam obligatione secundum caritatis regulas.

Error hic notatus committitur, quando confessarius non docuit docenda, non monuit monenda, non interrogavit interroganda. Cf. *Gobat* tract. 7, n. 298; *Tamb.*, Meth. conf. l. 3, c. 8; *Suarez*, De poenit. disp. 32, sect. 6, n. 9; *Lugo* disp. 22, n. 65 sqq. Praecipue nota:

1. Si in muniis *accessoriis* confessarius erravit nihil agendo seu *non-agendo*, quae agere debuit: haec agere debuit non tam *ex officio* suo, quam *occasione* officii, vel potius *ex officio* quidem, quod erga Deum habet, sed non *ex officio*, quod titulo iustitiae et muneris *habitualiter* gerit erga homines. Nam erga eos obligationes illae accessoriae, quatenus obligationes officii seu quasi-iustitiae sunt, sese non extendunt ultra ipsum actum confessionis. Ita Gobat l. c.

2. Inde consequitur, longe rarius eiusmodi defectus seu errores corrigi oportere extra confessionem, ad quam postea idem rediturus esse praevideatur. Potest tamen aliquando contingere, ut poenitens, nisi moneatur vel dedoceatur, damnum tam magnum, praecipue spirituale, incurrat, ut caritas omnino postulet defectus etiam negativi reparationem quam primum atque extra confessionis tribunal faciendam. Ad quod tamen, si recte rem consideres, etiam alius, qui confessarius non fuerit, teneretur, si illam proximi necessitatem sciret. Quare confessario maxime propterea nunc monendi obligatio incumbit, quod confessio excepta ipsi illius necessitatis notitiam dedit: neque id tacendum est, paulo gravius legem caritatis tunc urgere, quando cum gravi culpa in ipsa confessione necessitatem poenitentis non sublevavit.

3. Poenitentiam sacramentalem non imposuisse, videri quidem potest defectus *negative* commissus: attamen cum id ad munus confessarii principale, quod ex quasi-iustitia exercere aut complere debeat, recte referatur, ille defectus potius ex iustitia reparari debet. At confessarius cum adeo grave damnum neque poenitenti neque alteri intulerit, et ipse, poenitentia in se assumpta, aliquatenus supplere possit, propter incommodum notabilius subeundum facilius excusabitur ab errore extra confessionem emendendo.

4. Aliquando ex adiunctis studiosum silentium considerari debet ut *positivus influxus* in poenitentem. Quare error sic commissus pro *positivo* haberi debet, et ut talis est reparandus. Vide Gobat ib. 299.

Pro coronide addo quaedam axiomata et brevissima documenta, quae ⁶⁰⁷ confessarius, maxime quando novitius adhuc est, prae oculis habeat ad acquirendam necessariam prudentiam et dexteritatem. Dedi ea ex Gobat tract. 7, n. 321 sqq.

1. Confessionibus auditis, confessarius apud se consideret, num qua in re erraverit, ut postea a simili errore caveat.

2. Attendat auream regulam a viris doctis et piis commendatam: cum ad sacramentum poenitentiae accedere sit unum ex difficilioribus officiis, quae in lege gratiae praecipiantur, confessarius studeat, quoad fieri possit, minus difficilia reddere, quae ad huius sacramenti usum et susceptionem spectant.

3. In absolvendis retinendisve peccatis, in poenitentia maiore vel minore imponenda salus poenitentis eiusque maior utilitas spiritualis prima regula esto.

4. Caveat confessarius, aliquid esse peccatum mortale dicere, quod certus non est esse mortale.

5. In dubiis circa restitutionem similique onera imponenda benigniorem confessarius sequatur theologorum sententiam, si modo sit vere probabilis.

6. Praesumere debet confessarius posterior, priorem munere suo bene functum esse. Quare quoad praeteritas confessiones praesume, confessarium alterum satisfacisse quoad interrogationes, monita restituendi etc., nisi certo deprehendas, eum errasse.

7. Non contrahitur, neque accusanda est malitia circumstantiae speciem mutantis, nisi poenitens, quando peccavit, sciebat aut saltem dubitabat confuse de contrahendo propter illam circumstantiam speciali peccato. — Quod usui esse debet praecipue tum, quando circumstantiae malitia solis doctis viris nota est.

8. Confessarius non debet esse nimis scrupulosus in interrogandis iis, quae poenitentem commisisse *possibile est*, sed tantum ea interrogare debet, quae commissa esse *probabiliter* credit: neque credere vel suspicari debet sine fundamento.

9. Confessarii est, nosse circa unam eandemque rem sententias plures, si quae sunt, practice probabiles: quo possit pro diversa poenitentium conditione atque utilitate modo una, modo altera uti, eamque, si minus praescribere, saltem suadere.

Caput IV.

Diversarum confessarii obligationum et munerum ad diversa poenitentium genera applicatio.

Erudite hac de re tractarunt praeter alios: *S. Alphonsus*, Praxis confessarii; *Mart. Fornarius*, Institutio confessariorum; *Reuter*, Neoconfessar.; *Lacroix*, Theol. mor. l. 6, p. 2, n. 1797—1932; *Lohner*, Instructio de conversatione apostolica et instructio pastorum; *Scaramelli*, Directorium asceticum et directorium mysticum; *Scavini*¹⁰, Theol. mor. in vol. IV appendices; *Benger*, Pastoraltheologie; *Gaume*, Manuel des confesseurs; *Tapphorn*, Verwaltung des Bußsakramentes; *Probst*, Theorie der Seelsorge: quamquam non omnia, quae in singulis scriptoribus reperiuntur, velim commendata habere. Adde: *Aertnys*, Theol. pastoral.; *Krieg*, Wissenschaft der Seelenleitung; *Schiich-Polz*, Pastoraltheologie¹¹.

608 Modus agendi cum diversis poenitentibus eosque in via salutis et perfectionis dirigendi ex multiplici capite diversus esse debet, videlicet 1) diversus pro diverso ingenio et indole ita ut, qui indole cholericus, sanguineus, phlegmaticus, melancholicus utuntur, non eadem ratione tractandi sint in remediis, quae praescribantur vel consulantur ad vitia debelianda atque extirpanda, aut in aliis monitis et exhortationibus, quibus in via perfectionis dirigantur: alii enim erigendi, alii reprimendi sunt; 2) diversus pro diversa habituali conscientia: circa quae confer, quae dicta sunt de conscientia laxa atque scrupulosa diversisque eius speciebus; 3) diversus pro diverso poenitentium statu atque vitae conditione: quae hic potissimum attendenda sint, exposita habes in doctrina de diversis statibus et in quarto decalogi praecepto; 4) diversus pro diversis obligationibus, quae extrinsecus poenitentibus oriri possunt: in condonandis iniuriis inimicitiisque deponendis, in restitutione sive bonorum fortunae sive famae facienda. — Sed haec suis locis notata sunt, quando illas obligationes explicavimus; quare ea nunc praetermittimus.

Hic 5) ad eam solam diversitatem poenitentium attendimus, quae magis intrinsecus cum sacramento poenitentiae eiusque partibus cohaereat, atque ministro sacramenti graviores difficultates excitare possit, idque

a) quidem propter difficultatem deprehendendi *necessariam in poenitente instructionem*, ut in pueris, rudibus etc.

- b) propter difficultatem *diiudicandi necessariam poenitentis dispositionem*, ut in occasionariis et recidivis,
 c) propter difficultatem *conservandi atque augendi poenitentis dispositionem*, ut in tentatis et afflictis, vel piis,
 d) propter difficultatem *extremi periculi praecavendi*, ut in moribundis.

Quare haec distinctis paragraphis et articulis tractabimus.

Articulus I.

De agendi ratione cum iis, in quibus necessaria instructio facilius desideretur.

§ I.

De confessione puerorum.

1. Quando in tenera aetate pueri sive puellae confitendi causa accedunt, 609 videndum est, nisi aliunde constat, satisne ratione polleant. Si enim in ipso confessionali clathris ludunt vel digitis et pileo, si circumspiciunt ad socios similiaque agunt, generatim magna praesumptio contra perfectum usum rationis est, ita ut, nisi aliunde de rationis usu melius constat, extra necessitatem mortisve periculum saltem communiter non sint absolvendi: sine causa enim sacramentum fere certae nullitati exponitur. Nam pueri, si modo usum rationis attigerint, potissimum in prima confessione, quam instituti sunt, generatim magna rei sanctitate percelluntur atque maiore reverentia mentisque recollectione agunt.

2. Si usu rationis puer pollet, propter mentis instabilitatem et levitatem non raro periculum subit, levius agendi circa dolorem et propositum; admonitione confessarii autem facile iuvare potest, cum in tenera aetate animus veritates illas divinas et aeternas magno affectu suscipere et alte imprimere soleat, si serio et considerate proponuntur. — Igitur magnopere in eam curam confessarius incumbere debet, ut levitate pueri sive puellae superata, intimum dolorem firmumque propositum saltem circa unum alterumve principale peccatum, si quod mortale non habetur, verbis praecundo cum poenitente eliciat.

3. Non erit abs re monere confessarios, ut dispiciant, num forte quae- 610 dam peccata a puero habeantur pro gravibus, quae nec gravia nec ita periculosa sint. Nam prorsus evelli debet hac in re erronea conscientia, quam non raro pueri ex imprudenti exaggeratione certorum peccatorum ex se levium concipiunt. Quamquam ex altera parte id etiam curandum est, ut levissimi etiam peccati *horrorem* retineant vel concipiant, modo discrimen peccati mortalis et venialis edocti sint. Quod nota praecipue de mendaciis, furtulis etc.

4. Magna cura et prudentia opus est in tractandis rebus turpibus, ne puer vel puella discat, quae nescivit, neve pergat in iis, quae obiective illicita sunt — etsi eorum malitia non ita perspecta sit poenitenti — et quorum emendatio in dies difficilior evadat. Quae si deprehenduntur committi, poenitens prorsus monendus et omni modo retrahendus est a prava consuetudine.

5. Neque id praetermitti debet, grave periculum proximamque peccandi occasionem oriri posse, si pueri puellaeque in eodem lecto dormiant. Qua

in re, si accidit, severe arguendi sunt parentes, nec facile admittenda est excusatio propter loci angustias. Immo si infantes aetatem plenae rationis attingerunt et mali suspicio utcumque capi potest, eiusmodi pessima consuetudo numquam positive permittenda, sed, quantum fieri potest, stirpitus evellenda est; quod si fieri impossibile fuerit, saltem periculum imminuendum est eo, quod parentes filios suos atque filias vestitas lecto committant atque invigilent, donec somno sese dederint; atque insuper id omnino efficiant, ut unus ex filiis, cui fidere melius possint, ipsos prorsus moneat, cum primum aliquis ex reliquis minimum quid committere conatus fuerit, quod minus deceat.

- 611 6. Ceterum si ex confessione puerorum confessarius cognovit occasionem proximam, ipsos pueros tractare debet sicut alios in occasione proxima constitutos, eosque etiam aliquando adigere debet, ut apud parentes instent pro separatione. Neque videtur aliqualis suspicio aut infamatio apud ipsos parentes tanti semper aestimari debere, quando sunt pueruli, quanti alias diffamatio aestimatur. Universim autem benigne semper suscipiendi sunt pueri; graviter enim delinquat confessarius, qui moroso et aspero tractandi modo eos a confessione deterreat.

Iuvat notare ex *Bened. XIV*, De syn. dioc. l. II, c. 4, n. 8, quae statuta fuerint in Conc. Mediol. IV: «Parochus, ut diligentissime poterit, et episcopus imprimis, tum auctoritate sua, tum etiam, si opus erit, saecularis magistratus ope implorata, id maximopere curet, ut ne cum femina quocumque vel artissimae propinquitatis gradu coniuncta mas simul cubet, etiamsi ambo puerili aetate sunt, ita tamen grandiusculi, ut aliqua inde suspicio, periculum, occasiove impuri flagitii committendi exsistere possit. Nec vero paupertatis, angustiae habitationis excusationi locus facile relinquatur, quominus istiusmodi impuritatibus occasio omnis praecidatur; cum humi potius atque adeo sub dio iacere satius esset.» Pergit Ben. XIV: «Item in synod. Fulginatensi anno 1722 illud idem praescribitur, et prohibitio redigitur ad eos, qui septimum annum compleverint; dein inter casus episcopo reservatos recensetur eorum delictum, qui, curam gerentes filiorum aut nepotum diversi sexus, permittunt eos simul, mares nimirum et feminas septennio maiores, in eodem lecto cubare.» — Nihilominus accidere potest, ut etiam adulti diversi sexus simul dormientes nihil mali agant neque mali periculum suspicentur: quare, si hoc contingit, quid indulgeri possit, prudentiae confessarii relinquatur.

7. Optime monet *Benger*, pueros et puellas ante confessionem immediate esse praeparandos, maxime ad dolorem; odium peccati iis instillandum esse, etiam venialis, — addo tamen: ne umquam venialia pro gravibus tradantur! — etiam de sigillo a sacerdote servando eos institui debere.

§ 2.

De confessione rudium.

- 612 Sufficit pauca haec practice notasse:

1. Saepe homines, alioqui rudes, in negotio salutis et rerum supernaturalium aequae bene, immo melius instructi apparent, quam qui in rebus humanis optime sunt versati. Verum non semper ita instructi reperiuntur. Quare tum ex accusatione, quam faciunt, tum ex responsis, quae dant, confessarius iudicare debet. utrum in necessariis etiam tunc instrui debeant, necne.

2. Ante omnia etiam ii, qui in enumerandis peccatis negligentes non sunt, monendi sunt de dolore et proposito eliciendo: nisi aliunde constat, eos bene hac in re instructos et sollicitos esse. Porro id maxime inculcandum est, ut, antequam confessionale ingrediantur, peccati, offensaeque divinae malitiam serio perpendant atque in dolore sese exerçant: non ita raro enim invenire est poenitentes, qui putent sufficere, ut post receptam absolutionem dolorem excitent vel potius aliquam formulam contritionis recitent.

Immo etsi homines rudes se dolorem elicuisse fatentur, nihilominus etiam videndum est atque curandum, ne cum sola formula recitanda contenti fuerint. Quare plerumque praestat, sive per modum exhortationis, sive per modum orationis cum illis ad Deum fundendae motiva doloris subministrare, ita ut attente audientes eo ipso in animo necessarium actum doloris et propositi concipiant.

3. Si vix habent, quod accusent, videndum est, unde defectus materiae⁶¹⁸ accusationis oriatur. Fieri enim potest, ut propter uniformem vitam et continuos labores occasiones peccandi vix habuerint atque ita a gravioribus peccatis etiam per longum omnino tempus abstinerint, leviora autem non ita aestiment. Quod si ita factum esse apparet, paululum iuvandi sunt poenitentes, ut etiam leviora peccata vitare proponant; securitatis causa dolorem elicere doceantur de graviore aliquo peccato anteactae vitae.

Si nihil certae materiae extundi potest (incertam materiam voco non solum res obiective dubie peccaminosas, sed etiam peccata quidem certa, at leviora neque cum *certo dolore sufficienti* accusata), quando ab aliquot mensibus poenitens non est confessus, de cetero autem neque incurius suae salutis invenitur: sub conditione absolvi potest, post dolorem de peccatis gravioribus in genere elicito. *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 1808. Cf. etiam quae dicta sunt de practico modo supra hoc vol. n. 365.

Si ratio deficientis accusationis non tam est defectus materiae in se spectatae, quam potius defectus examinis, poenitens monendus est de obligatione discutiendae conscientiae. Relinquitur autem prudentiae confessarii, utrum putet, se posse interrogationibus illum defectum supplere an potius poenitentem dimittendum esse iudicet, ut post quadrantem vel semihoram revertatur.

Cum omnibus illis, qui cum praeparatione tam manca poenitentiae tribunali se sistant, dolorem et propositum etiam eliciendum esse, idque rem summi momenti esse, vix est, quod moneam. Qui enim in aliis partibus deest necessariis, etiam doloris sufficientis concepti argumentum non praebet. De modo vero cum rudibus dolorem excitandi utiliter confertur *Lacroix* l. c.; *Reuter*, Neoconfessarius n. 116. Generatim optimum est, exordium sumere a similitudinibus rerum et relationum naturalium atque sensibus subiectarum.

4. Aliquando vero defectus accusationis ortum habere potest ex plena⁶¹⁴ inscitia poenitentis, quae etiam necessarios fidei articulos comprehendat. De quibus omnino instruendus est.

Deprehensa igitur tali inscitia, utiliter observatur, quod *Reuter* l. c. n. 117 et *Lacroix* l. c. n. 1809 tradunt: «Quodsi quis ita stupidus et hebes reperiatur, ut nec possit apprehendere necessaria necessitate medii, conetur confessarius intelligere, utrum hebetudo orta sit ex peccatis quibusdam, quae mentem obcaecant, ut sunt luxuria et ebrietas, an vero ex naturali com-

plexione¹. Si prius, differatur absolutio et prius abducatur a peccatis, quia irrita erit instructio², durante impetu passionum. Si posterius, sitque poenitens bonae voluntatis et innocentis vitae, inducatur ad eliciendum actus fidei, spei et dilectionis Dei (cum dolore etc.) secundum eius capacitatem, et sic dispositus absolvatur sub conditione permittaturque accedere ad Sacram Communionem. Indicium est, hebetudinem provenire ex naturali complexione, si ad temporalia quoque hebes sit, si non male vivat, bonaque sit voluntatis; si autem ad temporalia sit sollers et industrius, suspicio est hebetudinem provenire a peccatis. Unde discrete examinandus erit de peccatis luxuriae. — Si autem ita hebes esset, ut nullam cognitionem de mysteriis fidei formare posset, fatuo vel infanti comparandus videretur. — Denique si hebetudo nata esset ex senectute, et senex antea scivisset necessaria necessitate medii, etsi non ita clare iam videretur ista credere, absolutio et S. Communio ei dari posset. Si vero ista ignorasset, laborandum esset, ut cito addisceret, cum crescente senio descrecat magis capacitas.»

5. Cum hominibus rudibus et inferioris conditionis confessarius ex una quidem parte aliquando severiore agendi et loquendi modo uti potest eos increpando, si durioris sunt ingenii peccatisque dediti neque in iis detestandis diligentes, ex altera autem parte multum cavere debet, ne eos duritiae repellat, sed in id incumbere, ut eos soletur Deoque lucretur. Nam mirum est, quantopere etiam rudiores homines duriusculo agendi modo offendantur atque magis quam exculi deterreantur, benignitate vero atque affabilitate attracti, ad bonos mores cum magna docilitate efformentur.

§ 3.

De semifatuis.

615 1. In diiudicandis iis hominibus, qui ratione plena non utuntur, imprimis distinguere debet et investigari, utrum 1) sint certe plene fatui; an 2) certo plene fatui non sint, sed semifatui tantum, ita ut inter bonum et malum morale distinguere atque actus etiam supernaturales elicere possint; an 3) dubium hac de re maneat.

2. Pro diversa hac conditione diversimode agi cum illis debet. Nimirum si constat, hominem esse semifatum tantum, et alioqui piae indolis, nihil obstat, quominus saepius ad sacramenta admittatur. *Reuter*, Neoconf. n. 192 cum *Gobat* dicit, eum absolvi posse singulis mensibus, si hic et nunc iudicetur habere saltem imperfecte actus ad poenitentiam necessarios. — Si vero maior malitia in eo deprehenditur, ita ut fortasse sufficiat ad mortale peccatum committendum, magis etiam urgere potest necessitas eum absolvendi, ne maneat in peccato fortasse commisso, sed etiam maior necessitas eum plenius per dolorem aliosque actus disponendi.

¹ Sane intelligit auctor eam hebetudinem, quae confessario relinquat solum aliquod dubium de capacitate intelligendi veritates maxime necessarias, non certitudinem tantae incertitiae: alioqui frustra conaretur cum poenitente elicere actus fidei, spei etc. utpote impossibiles. Ceterum nemo adeo incapax erit, nisi sumas eos, qui propter defectum rationis infantibus adnumerandi sunt, peccandi nondum capaces.

² I. e. compleri per absolutionem instructio nondum potest: ceterum statim aliquam instructionem de actibus necessariis, immo maxime de contritione et caritate, qua se ipsum homo, si velit, iuvare possit, dandam esse, nemo non videt.

3. Si prudens dubitatio est, utrum usus rationis tantus sit, quantus sufficit ad peccatum actusque morales et supernaturales, annon: absolvendus ille homo est sub conditione: 1) omnino in articulo mortis, 2) immo etiam aliquoties in vita, saltem in Paschate, vide *Reuter* ib.; 3) alias etiam, quando affert materiam, quae aut ex se mortale peccatum sit, aut in qua timeri debeat, ne forte homo ille subjective graviter peccaverit.

Absolutio quidem semper danda est *sub conditione*; attamen etiam praemitti debet instructio de necessariis actibus, qui ope confessarii eiusque auxilio a poenitente eliciantur.

§ 4.

De surdis et mutis.

1. De integritate confessionis a talibus hominibus exigendae vide, quae⁶¹⁶ supra dicta sunt n. 433. E scripto scilicet confiteri non est res certae obligationis, at sane esse potest consilii. Signis autem mutos, quantum fieri possit, confessionem complere debere, habes ibidem l. c.

2. Istorum hominum curam parochus eatenus maiorem gerere debet, ut eos instruendos curet, ut ex seipsis satis praeparati ad confessionem accedere assuescant; atque locum separatum illis destinet, ubi libere cum iis agi queat, quoniam in ipso confessionali sine sigilli violatione eiusve periculo non omnia possunt tractari.

3. Si quis surdus idemque mutus est, certe temporibus nostris satis instrui potest. Curari autem debet, ut ab eo instruat, qui eum etiam christianam doctrinam doceat, atque bene instituat in actibus fidei, spei, caritatis, doloris et propositi elicierendis, idque ex propriis uniuscuiusque actus motivis formalibus; neque solis libris precatoriis hac in re fidendum est, cum reperiantur in iis formulae, quae ne essentielle quidem motivum necessariorum actuum contineant.

De confessionis autem integritate hominis surdi eiusdemque muti confessarius utique sollicitus esse non debet. Agat, quantum fieri potest, signis; aut, si poenitens vult, scripto: verum observa, confessarium non obligari, ut scripto faciat interrogationes atque ita extorqueat responsa; id enim odiosum est poenitenti, neque ipse poenitens ad responsa scripto danda, quibus compleat suam confessionem, tenetur.

Articulus II.

De agendi ratione cum iis, in quibus difficultas est iudicandi de sufficienti dispositione morali.

Magnum negotium facessunt confessario poenitentes occasionarii,⁶¹⁷ et consuetudinarii recidivi: cum, ut supra iam dictum est, non raro contra eorum sinceram atque firmam voluntatem prudens praeiudicium oriri possit.

Quare hic fusius explicandum assumpsi, quomodo cum huiusmodi hominibus agi debeat. Primum exponam doctrinam de occasione, et quaenam sit obligatio eam auferendi; dein quaenam ratio habenda sit consuetudinis et relapsus; demum breves regulas subtexam, quae aliquam practicam agendi normam subministrent. — Uberiora hac de re invenies apud *Reuter-Lehmkuhl*, Neoconf. n. 168—189.

§ I.

De occasione peccandi.

Praenotanda:

1. Occasio peccandi in genere est quaedam circumstantia homini extrinsecus adiacens, quae eum alliciat et pertrahat ad peccatum.

2. Occasio dicitur aut *remota* aut *proxima*, prout periculum labendi leve est, aut grave et instans: proxima dicitur *absolute proxima*, si pro omnibus hominibus communiter hoc periculum exstat, *relative proxima*, si pro certo homine, accedente peculiari dispositione, illud periculum adest.

Porro proximam esse occasionem, colligitur 1. ex tristi experientia lapsus, si nimirum homo, quando versabatur in illis circumstantiis plerumque aut saltem satis frequenter re ipsa peccavit: si autem notabiliter rarius peccavit, quam victor mansit, occasio ex lapsum experientia proxima dici nequit: cf. *Reuter*, Neoconf. n. 168; 2. colligitur ex vehementi tentatione, cui homo in illis circumstantiis exponitur; nam etsi lapsus nondum accidit, tamen vehementem tentationem *temere* subire numquam non secum fert grave omnino labendi periculum: quod *ex dogmate* plane constat.

3. Occasio dicitur continua seu *in esse* aut non-continua (*non in esse*), prout circumstantia illa alliciens hominem habitualiter comitatur, ut persona in eadem domo habitans, turpis statua, quam dominus detinet etc.; aut tum tandem homini adiacet, quando sese in haec vel illa adiuncta ingerit, ut sunt v. g. cauponae frequentatio et similia.

4. Occasio dicitur *libera* aut *necessaria*, prout homo, si vult, eam remove sive omittere moraliter potest, aut hoc non potest. Non posse dicitur etiam ille, qui sine incommodo *magno* notabilive damno eam occasionem vitare nequit, e. g. alioqui subiturus infamiam, gravem penuriam etc. — Si vero leve est damnum vel incommodum, occasio debet dici libera.

618 Quibus notatis, haec statuenda sunt principia:

I. Occasio proxima libera peccandi graviter, sive absolute sive relative proxima, omnino vitari debet, ita ut ipsam libere sustinere sive adire iam sit peccatum mortale.

Itaque 1. absolvi nequit, qui non vult auferre seu vitare occasionem proximam liberam, in qua iam graviter peccavit, aut eum mox graviter peccaturum esse praevidetur. Immo si est occasio continua, plerumque nullatenus absolvi debet, qui eam nondum removet¹. Cf. supra n. 557.

¹ Ita etiam *S. Carol. Borrom.*, *S. Alph.*, *S. Franc. Xav.*, *S. Thom. a Villanova*, qui in tractando foro poenitentiali eximie versati erant: cf. *Reuter*, Neoconf. n. 173, qui recte notat: «per se absolvendus non est concubinarium, nisi concubinam dimiserit a se, etsi ploret et promittat, se, ubi domum redierit, statim dimissurum, maxime si id alias promisit et fidem fefellit. . . Firmiter tenendum, vix, aut ne vix unum ex iis, qui mulierculae cohabitanti aliquoties mortifere adhaeserit, licet res turpis nec abierit in consuetudinem, . . . emendatum iri nisi per separationem; quia peccati et delectationis

2. Neque in libera occasione proxima id admitti potest, ut poenitens mediis adhibitis eam remotam reddere conetur. Temeritas enim summa est, divino auxilio fidere in illis circumstantiis, in quibus divina lex fugam praecipiat. Eccli 3, 27: «Qui amat periculum, in illo peribit.»

3. Neque facilius credendum est homini occasionario praetendenti, sibi nimis grave esse gravisque damni causam, occasionem a se dimittere. Praetendunt enim aut imaginantur ipsi sibi damnum et difficultatem, aut gravio-rem quam re ipsa est, ubi tantum affectus ad peccatum obstat: quare prudenter omnino inquirere debet confessarius in causas et circumstantias.

II. Occasionem proximam necessariam vitare seu auferre non ab-⁶¹⁹ soluta quidem obligatio est; at obligatio gravis est disiunctiva, scilicet aut opportunis remediis eam reddendi remotam, aut eam, quacumque difficultate spreta, auferendi.

1. Difficile est dicere, quando adhuc permitti possit, ut propter veram difficultatem vitandi occasionem occasionarius potius remediis conetur periculum peccandi remotum facere, quam deserat occasionem; quando, maxime post iteratum lapsum, tandem separatio praecipienda sit. — Quod prudentiae confessarii est relinquendum. Generalis autem regula haec est, ut non sit imponenda *absolute et determinate* separatio, si hanc instituere notabiliter difficilius est, quam, manente occasione, per media adhibita peccatum vitare.

2. At in hac re vitanda sunt ex utraque parte extrema. Nimirum in quibusdam peccatis, maxime si relapsus pluries secutus est, valde difficile erit per media adhibita victorem in tentatione evadere, aut etiam, manente occasione, remedia efficacia adhibere: praecipue cum labor ille pugnandi fere continuus sit. — Quare quod in se difficilius videtur, facilius tamen una vice perficitur. — Ex altera autem parte dici debet, *gravissimum* damnum, ut periculum vitae, iacturam famae, omniumve bonorum etc., subeundum imprudenter imponi absolute, cum nemo sit, qui, si modo velit, non possit cum divina gratia remedia adhibere etiam efficacia, faciliora tamen, quam gravissima damna ista.

Quare si tanta incommoda cum occasionis fuga coniunguntur, serio quidem poenitenti dicendum est, eum aut unum aut alterum prorsus facere debere, i. e. aut tandem remedia (*assignanda*) fidelius et constantius adhibere, aut etiam cum maximo incommodo peccati periculum a se amovere: prius tamen cum divina gratia in sua esse potestate. Si quis vero poenitens heroica voluntate potius summum aliarum rerum discrimen subire vult, quam in periculo manere, quod ut efficaciter superet, ex tristi experientia rationabiliter timet, nequaquam retrahi debet: nisi forte cum suo damno damnum etiam alienum coniungatur.

III. Occasionem remotam non auferre, etsi specialis causa eam sub-⁶²⁰ eundi non adsit, ex se grave peccatum non est, modo maneat occasio

memoria, obiecti praesentia, propensio in talia insensibiliter cor eiusmodi hominis emolliunt».

Habes theses damnatas ab *Alex. VII* 41: «Non est obligandus concubinari- us ad eiciendam concubinam, si haec nimis utilis esset ad oblectamentum concubinari- i, vulgo regalo, dum deficiente illa nimis aegre ageret vitam, et aliae epulae taedio magno concubinarium afficerent, et alia famula nimis difficile inveniretur»; ab *Innoc. XI* 62: «Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrit.»

remota, atque voluntas determinata sit ad repellendam tentationem, si qua oriatur. Verum quo maius est periculum intra ipsos fines remotae occasionis, eo gravius est etiam peccatum veniale, quod ille committit, qui sine causa istud subit periculum: accedente autem ratione plus minusve gravi, omne peccatum abest, modo, ut dixi, voluntas firma persistat non peccandi.

Videlicet: 1. Aliquando fieri potest, ut praevideatur, id quod nunc adhuc remotum periculum sit, brevi evasurum esse grave seu proximum: quare tunc confessarii est eiusmodi occasionem praecidere eamque poenitenti prohibere, ne scil. brevi in grave peccatum formale labatur.

2. E contrario, si *valde remotum* est certi alicuius peccati periculum, et insuper firma voluntas non peccandi, non videtur ex solo isto periculo etiam sine causa assumpto illa species virtutum laedi, contra quam peccatum istud impingit: secus, si periculum, etsi non proximum — tunc enim certissimum est, contrariam illam virtutem laedi —, tamen aliquatenus notabile sine causa subitur.

621 IV. Si de periculo venialiter peccandi agitur, etiam illud temere subire peccatum veniale est: at si illud, unde periculum oritur, actio in se honesta et utilis est, ex hac ipsa bonitate ratio sufficiens agendi habetur, ita ut illud aliquale periculum non debeamus attendere, sed potius remediis adhibitis nos ipsos praemunire; aliter enim innumerae actiones utiles metu peccandi impedirentur, quod non tam hominis cauti et timorati quam pusillanimis est. Inutilia autem, quae iam ex se sine aliquali peccato fieri vix possunt, etiam multo magis propterea declinare, quod incitamenta ad alia venialia peccata esse possint, hominis vere prudentis et suae perfectionis cupidi est.

Haec autem intellige non de iis peccatis venialibus, quae proxime disponunt ad mortalia, sed de iis quae leviora sunt et certo venialia tantum manent. Alias enim periculum illud omnino praecidendum est.

§ 2.

De consuetudine et relapsu.

622 I. Consuetudinarius ille dicitur, qui frequentia in certo genere peccandi habitum seu pravam inclinationem eorum peccatorum committendorum contraxit.

2. Quanam vero frequentia eiusmodi habitus contractus esse censeatur, accurate definiri non potest. Sine dubio pro consuetudinario haberi debet, qui per notabile tempus tentationibus ad certum peccatum urgentibus pugnam non opposuit, sed victas manus dedit. Verum quia frequentius occurrit occasio internis peccatis consentiendi, quam externa perpetrandi, immo frequentius etiam urgere possit tentatio solitaria peccata committendi quam peccata cum complice: propterea cum distinctione loquendum est, scil. 1. sufficere minorem numerum peccatorum externorum constanter post certum intervallum perpetratorum, quam peccatorum mere internorum, ut censeatur contracta consuetudo; 2. facilius contrahi consuetudinem per uniformem modum relabendi in

eadem peccata, quam eodem peccatorum numero, si frequentius quidem uno tempore commissa sunt, sed rarius et post pugnam alio tempore, v. g. facilius dixeris consuetudinarium, qui per certum temporis spatium quintodecimo quoque die se polluit, quam eum, qui, una alterave hebdomada longe frequentius quidem lapsus, aliis hebdomadis cum gravi pugna sese continuit.

S. *Alph.*, Prax. conf. n. 70 dicit, eum, qui per notabile tempus quinque in mense peccaverit peccato operis, dici debere consuetudinarium; immo in materia luxuriae fornicationem (vel graviora peccata) semel in mense per annum commissam consuetudinem peccandi induxisse.

Ceterum haec accuratius definiri, tanti non interest, quando agitur de absolutione poenitenti danda aut differenda. Nam si quis, non obstante vitioso habitu, sinceram voluntatem huius habitus impugnandi habet, nihil est, cur propter pravum habitum ab absolutione excludatur. Immo ille habitus contractus facit, ut facilius credamus, poenitentem sinceram voluntatem emendationis habuisse et habere, etsi aliquando relapsus acciderit, modo ne sine seria pugna acciderit. Si vero consuetudinarius fidem aliquoties ita fefellit, ut sine vera pugna semper eodem modo post institutam confessionem peccaverit, iam propter *relapsum* difficilior evadat eius absolutio, sive homo ille strictiore sensu consuetudinarius est, sive minus stricto.

3. Relapsus igitur vi vocis dicitur peccati iam accusati iterata perpetratio. Verum sensu theologico *recidivi* vocantur ii, qui pluries confessi semper eodem modo relapsi sunt. Ex quo patet, recidivum vix non esse consuetudinarium, non autem quemlibet consuetudinarium posse dici recidivum.

4. Relapsus in eadem peccata sine emendatione et sine vi, quam poenitens pugnando contra vitium sibi intulerit, non directe quidem praeiudicium contra praesentem poenitentis dispositionem creat, attamen creat *indirecte*. Nam relapsus ille directe praeiudicium creat contra dolorem et propositum, quod homo ille in praecedentibus confessionibus exhibuit: qui enim *sincere* dolet et firmiter proponit peccatum aliquod omittere, saltem per aliquod tempus se continebit, neque ilico in primo cum hoste congressu victas manus dabit.

Unde iam indirecte non ita raro contra praesentem dispositionem concludi debet: si enim poenitens eodem modo atque antea. nec ferventius et melius asserit se dolere, eius verbis maiorem fidem adhibere non possumus, quam eadem assertio antea merebatur.

§ 3.

De quibusdam regulis circa absolutionem recidivorum et occasionariorum.

I. Pro maiore vel minore difficultate absolutionis dandae ita fere poenitentes in quasdam classes dividere possumus, scil. eorum,

1) qui versantur in proxima occasione libera eaque continua;

2) qui versati sunt saepius in proxima occasione libera non continua;

3) qui versantur in proxima occasione continua, sed necessaria;

4) qui saepius versantur in proxima occasione necessaria non continua;

5) qui sine externa occasione ex fragilitate interna relapsi sunt.

Scilicet *primi* vix umquam absolvi possunt, antequam re ipsa occasionem reliquerint;

secundi aliquoties absolvi possunt, si serio promittunt vitare occasionem, neque gravis ratio praeiudicii contra eos existit;

terti ex parte quidem mitius, ex parte etiam severius tractandi sunt, quam poenitentes secundae classis; nimirum severius saltem exigi debet usus fidelis mediorum, alioqui differenda est absolutio;

quarti adigendi sunt etiam omnino ad adhibenda remedia efficacia: at si tandem *dispositi* esse videntur, raro expedit absolutionem differre;

quinti ordinis poenitentes etiam magis absolutione confortandi sunt, modo sufficientem dispositionem prae se ferant.

625 II. Poenitentes, qui remedia a prudenti confessario praescripta serio adhibuerunt, atque aliquamdiu contra vitia pugnauerunt, etsi dein paulo negligentiores evaserunt atque iterum relapsi sunt, recidivi *stricto sensu* non censentur; neque propter relapsum ratio est, cur nunc absolutio iis negetur aut differatur, modo dolorem et *absolutam* voluntatem non amplius peccandi concipiant.

Verum id circa eiusmodi homines notari debet, esse, qui ex industria una alterave hebdomada a confessione peracta, atque etiam ante confessionem denuo instituendam sese continere consueverint, ut sic quaedam signa sinceræ voluntatis confessario possint praebere, sed qui post breve illud tempus semper eodem modo relabantur. Quod si accidit, videri omnino debet, utrum vera voluntas *absolute* abstinendi a peccato adfuerit et adsit, an potius sola voluntas per aliquod tempus sese continendi. Quae voluntas sine dubio plane insufficientis est ad recipiendam absolutionem: atque huiusmodi homines pleno sensu sunt recidivi.

626 III. Stricto igitur seu pleno sensu recidivi ii sunt, qui ita sunt relapsi, ut merito inde dubium de dispositione in praeteritis confessionibus colligi debeat. Quo non efficitur quidem, ut repetitio harum confessionum iam pro necessaria habeatur; tamen id efficitur, ut iidem homines nunc melius probare debeant praesentem dispositionem.

At qua ratione et quo gradu haec probatio fieri debeat, certa regula definiri non potest. Quo maius praeiudicium contra sinceritatem doloris et eius nudae assertionis ex frequenti relapsu apparet, eo magis insistendum est, ut hoc praeiudicium melioribus poenitentiae signis diluatur. Sed si tandem confessarius sibi dicere prudenter debet, non

obstante frequenti relapsu, sibi de sincero dolore et proposito solide persuasum esse, non est, cur absolutio dari nequeat, nisi forte obstet obligatio relinquendae occasionis, faciendae restitutionis etc., quae prius implenda sit.

Quando igitur talis obligatio existit, iam prima vice pro regula sumi potest, differendam esse absolutionem, dum poenitens officium suum impleverit, si facilius sit ei redire, quam obligationi suae satisfacere: quod multo magis fieri oportet, si poenitens iam aliquando promissis non stetit; immo si ita est, raro omnino ei fidi debet, antequam re ipsa illi obligationi satisfactum sit. Dico, raro omnino fidi debere; nam aliquando per exceptionem id fieri posse, negari non debet, sume, si ex una parte poenitens nunc specialia prorsus signa melioris propositi praebet, et ex altera parte gravissimum onus est illi redire, utpote qui longius iter instituerit, vel aliquid simile.

IV. Relapsus, si ex occasione externa ortus est, aliquando mani-⁶²⁷ festam reddit obligationem auferendi occasionem potius, quam eam per remedia reddendi remotam: si nimirum hoc nimis difficile esse experientia probatum est, neque *adeo* difficile, quamquam satis onerosum, occasionem remove. Immo etiam quando *absolute* id imponi nequit propter nimiam difficultatem, tamen si alias umquam, in hoc casu confessarii est omnino videre, nonne debeat differre absolutionem, ut voluntatem seriam eius, qui saepius fidem fregerit, experiatur, neque solis promissis, immo nec lacrimis facilius credat confessarius.

Homo vero relapsus ex interna fragilitate, si satis dispositus ad recipiendam absolutionem non videtur, potius omnibus modis ad seriam voluntatem dolendi et proponendi induci debet, quam remitti. Attamen etiam in hoc poenitentium genere accidere potest, ut rigor adhibendus atque absolutio ad aliquod tempus differenda, vel aliquando saltem Communio interdicenda sit, si nimirum ex frequenti relapsu cum frequenti susceptione sacramentorum apparet, vel existimari debet, horrorem peccati firmamque voluntatem non amplius peccandi defuisse atque deesse. — Si vero relapsus frequentior ex rariore sacramentorum susceptione oriri videtur, ad frequentiore usum poenitens potius animandus est.

V. Recidivi, etiam si absolvi absolute possunt, tamen aliquando pro⁶²⁸ remedio ad breve tempus possunt remitti, ut videlicet interim melius de peccati malitia recogitent, atque melius dispositi maiorem fructum ex sacramentis hauriant, Verum huius experimenti usus prudenter omnino fieri debet, maxime nostris temporibus, quibus qualibet difficultate homines infirmi a sacramentis retrahantur. Immo meminisse iuvat dicti *Sⁱ Alph.*, tunc posse poenitentem etiam *dubie dispositum*, modo tamen ipse putet se dispositum esse, sub conditione absolvi, si «prudenter timeatur, quod peccator ille non amplius ad confessionem redibit, et in peccatis suis tabescet»: VI 432.

Articulus III.

De agendi ratione cum iis, in quibus laborandum est, ut dispositio conservetur atque augeatur.

Intelligo hic tum eos, qui propter afflictiones tentationesque peculiari periculo exponantur, tum eos, qui, utpote pii et devoti, gravem materiam non afferant et in periculo sint leviora etiam levius aestimandi.

§ 1.

De tentatis et afflictis.

629 Sciri debet: quid sit tentatio, ut discernatur a consensu; unde oriatur, ut convenientia remedia adhiberi possint; quanti sit periculi, quanta etiam utilitatis, ne homo animo cadat, neve superbia efferatur; quibus remediis utendum sit, ut re ipsa tentatio vincatur et utilitatem spiritualem ferat. Copiose et erudite hac de re scripsit *Hense*, *Die Versuchungen*³, Friburgi 1902, ubi utilissima quaeque circa tentationes habes pertractata.

Cum afflictis et tentatis communiter benigne agere debet confessarius, ne afflictionem afflictioni addat neve eum deprimat, quem erigere et iuvare debet.

I. Tentatio est provocatio ad peccatum, eaque aut mere externa, aut etiam interna, quando ipse appetitus hominis ad bonum apparens atque fallibile attrahitur et ad agendum contra legem sollicitur¹.

Oritur autem tentatio aut ab ipsa natura corrupta, quae inclinatur ad vitia atque in appetentia rerum sensibilibus legis rationem non habet; aut a diabolo, qui praecipue per phantasiam res sensibiles et peccaminosas menti obicere, atque ipsum etiam appetitum inferiorem vehementer commovere potest; aut ab utroque, ita scilicet, ut diabolus naturali inclinatione utatur eamque promoveat. Quodsi impetus tentationis communem mensuram humanae appetentiae longe superat, signum est diabolicae tentationis. Frequenter tamen in tentationibus non ita extraordinariis diabolus *partem* habet.

Cogitatio igitur importune ingesta, appetitus rationalis ad malum indeliberatus, sensus delectationis atque commotio tentatio sunt, nondum peccatum: hoc in *consensu* consistit, aut in sustentanda deliberate sine sufficienti excusatione cogitatione periculosa. Haec probe distinguenda sunt relate ad homines timoratos, qui habitualiter ita constituti sint, ut mori potius velint, quam Deum graviter offendere. Qui ergo in hac mentis dispositione constituti sunt, minime timere debent, ne consenserint, nisi plane certi sint de consensu dato. Neque id dicitur ad solam certitudinem peccati excludendam, quasi dubium maneat, utrum homo ille peccaverit necne; sed potius ad stabiliendam certitudinem peccati, gravis saltem, non commissi. Nam peccatum mortale tantum malum est, ut in animam eius, *qui illud habitualiter horreat*, non possit intrare, nisi plene cognoscatur. Timidas animas iuvat comparatio illa a sanctis viris commendata: utut muscae cubiculum intrare

¹ Haec definitio carpitur a cl. viro *I. Stoffel* in periodicis *‘Theologie und Glaube’* IV 569 sqq, quod nulla sit tentatio sine pugna interna. Sed cum adversarius eo ipso cogatur dicere, Christum Dominum non fuisse proprio sensu tentatum, haec ratio sufficit, ut maneam in definitione data, quae ceteroqui est communis.

possunt, quin animadvertantur, tamen bos non ita intrabit: sic leves quidem defectus homine pio non advertente animam afficere possunt, mortale peccatum non item.

Dein — id quod probe notandum est — etiam in tentationes mere spi-⁶³⁰ rituales, ut blasphemiae, odii Dei etc., ipse diabolus imaginationem quandam consensus fingere potest, animumque quodam complacentiae sensu afficere, ita ut homo tentatus aliquando sibi videatur Deo voluisse maledicere, et cum complacentia impias cogitationes fovisse: cum nihilominus longissime absit a deliberata eiusmodi voluntate, atque, cum primum sui vere compos fiat, ex animo istas impietates detestetur. Cf. *Reuter*, Neoconf. n. 267, 3. — Quare si quis turbatur, quasi consensum dederit, confessarius bene perspiciat in poenitente animi dispositionem, ne forte tentationes pro peccato habeat, neve etiam timido responso hominem afflictum in dubio commissi peccati relinquat atque excruciet.

Huc pertinent conceptus cogitationesque vi ingestae, sive a corporali complexione oriantur, sive excitentur a diabolo (Zwangsvorstellungen, Zwangsgedanken). Quodsi haec homo invitus patitur, eaque remove non potest, sane omnis culpa abest, suntque exercitium patientiae, non materia peccati. Quo magis homo spectra haec spernat, eo melius agit; alias enim ea phantasmata altius in cerebro infiget ab iisque saepius et molestius afficitur.

II. Tentatio a diabolo quidem movetur aut promovetur in eum finem, ut ad peccatum homines pertrahat: a Deo permittitur ad exercendam pugnam reportandamque victoriam, quo homo copiosiora merita sibi colligat atque in virtutum exercitio proficiat. Tentari igitur non est signum conditionis animi malae, sed tentationibus cedere. Immo quo magis strenue homo ad perfectionem contendit, et quo maius praemium Deus illi praeparavit, eo graviore saepe tentationes sustinere debet secundum Eccli 2, 1: «Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in iustitia et timore, et praepara animam tuam ad tentationem.»

III. Quo facilius autem tentationes vincantur, confessarius poeni-⁶³¹ tenti remedia subministrare debet, quae ipsi in promptu sint, tum generalia, tum specialia.

Ad generalia remedia quod attinet, haec sunt praecipua:

1. Humilitas cum diffidentia propriarum virium et vigilantia;
2. oratio, qua statim ad Deum confugere debemus ad implorandum auxilium gratiae;
3. magnus animus ex fiducia in Deum et fortitudine contra inimici aggressus oriundus.

Ad haec iuvat addidisse quaedam monita, quae in aureo libello *exercitiorum spiritualium S. Ignat. de Loyola* tradit circa diversos motus animae discernendos, nimirum:

1. Videre debet homo, ex qua parte ipse sit debilior atque ad malum proclivior. Quoniam scil. inimicus ex hac parte facilius animam aggreditur cum maiore spe vincendi, hominis est vigilare et ante exortas tentationes sese munire atque in contrariae virtutis exercitia magis incumbere.

2. Tentationes molestas homo tentatus aperiat confessario, etsi ipse sibi satis prudens videatur: hanc enim humilitatem Deus praemio donat, neque quidquam magis aversatur diabolus, quam suggestiones suas prudenti confessario vel directori detegi.

3. Tempore tentationis bona proposita non sunt mutanda, vel in examen revocanda, sed potius strenue prosequenda et exercenda.

4. Multum autem iuvat consueta bona opera potius augere, orationi atque propriae abnegationi insistere.

5. Timeri non debent inimici nostri tentationes, sed ipse sperni potius debet eique imperterrita fronte obsisti, non propriis quidem viribus, sed gratia Dei firmiter confidendo, «qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum ut possitis sustinere» I Cor 10, 13: quo enim timidior homo est, eo diabolus erit audacior.

682 IV. Particularia autem remedia *Reuter*, Neoconf. n. 244 et n. 265 exhibet. Recole, quae supra dicta sunt n. 577 sqq. Addam sequentia ex scriptore laudato, quae magis spectant diaboli suggestiones, quam tentationes ex propria concupiscentia oriundas:

1. Si excitetur tentatio de praedestinatione vel praescientia Dei, aut eam plane negligere tamquam stropham diaboli, aut dic interne: «Meum est servire Deo, futura disponere meum non est, sed Patris, qui misit Filium suum, ut vitam habeam et abundantius habeam. Faciat ipse, quod bonum est coram se. Nemo speravit in eo, et confusus est. Ipse iustus est et misericors. Ipsum amabo, benedicam, laudabo, quamdiu fuero. Si scirem, me esse praedestinatum, quid conveniret me facere? Hoc faciam, quoad vixero.» Ceterum ad indoctos non est loquendum, minus etiam contionandum de praedestinationis mysterio.

2. Si fatiget haec tentatio: Quid faceres, si aut peccare, aut aeternam damnationem subire deberes? Si hoc vel illud malum tolerare deberes, aut hoc vel illud peccatum perpetrare, quid eligeres? quid faceres in hoc vel illo casu? — ad alia convertat animum et hanc cogitationem velut otiosam contemnat, vel interne dicat: «Mihi bonum est adhaerere Deo meo; imperfectum meum viderunt oculi eius, ego egenus et pauper sum; quicumque casus evenerit, ipsi erit cura de me»: his dictis quiescat agatque agenda, certus, se, etsi non videatur se posse omnino certum quid statuere, non peccare, sed coram Deo meritum habere. Caveat autem, ne arroganter dicat cum Petro: «Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo» (Mt 26, 35); sed cum fiducia humiliet se coram Deo, agnoscens lapsum futurum, nisi Dominus supponat manum suam et det cum tentatione proventum.

3. Si daemon immittat tentationem aspicienti res honestas vel etiam sacras, v. gr. imaginem Crucifixi, Beatissimae Virginis, tentatus ne cedat tentatori, sed directe ista aspiciat, etsi experiatur imaginationes foedas aut motus turpes, ut se experiri aliquando queruntur piaae animae; neque enim ista obiecta sunt causa talium foeditatum, neque hae homini voluntariae sunt. Proinde ne procedat timide, sed rideat stultam tentationem; timor enim auget et saepe causat illam, cui si cedat, eo tandem deducetur, ut in omnibus timeat, immo nec confiteri nec communicare amplius audeat, timens ex his similes effectus, quos daemon aut phantasia similiter causare poterit. Idem valet, si ex aspectu talium rerum orientur cogitationes blasphemae,

haereticæ etc.; nam hæc facile vincuntur, si contemnuntur. Hinc etiam errant, qui se ab eiusmodi rebus liberari putant, si eas confiteantur; nam sic augetur timor et tentatio animo magis infigitur, quæ oblivione et contemptu melius esset dissipata.

§ 2.

De poenitentibus piis.

Etsi ea, quæ ultimo loco circa tentationes dixi, ad ipsos poenitentes piis imprimis referri debent, tamen alia quaedam non levis momenti in iis tractandis observanda sunt.

I. Non omnes eodem modo sunt dirigendi. — Attendat igitur confessarius et ad naturalem indolem poenitentis et ad instinctum Spiritus Sancti.

1. Nimirum aliter sunt tractandi phlegmatici, aliter cholericæ, melancholici, sanguinei. Primi excitandi sunt, ne tepidi fiant; cholericæ restringendi, ne excedant, at etiam ad nobiliora et excelsiora in Dei servitio dirigendi; in melancholicis cavendum, ne tristitia et solitudine absorbeantur neve graviori oneri supponantur; in sanguineis multum cavendum, ne subitaneo aliquo affectu et ardore permoti aliquid supra vires assumant, atque insistendum, ut in omnibus deliberate, sed post deliberationem etiam constanter agant.

2. Confessarius ductum Spiritus Sancti in poenitentibus suis indagare, eum sequi, non antevertere debet. Sapientissima est sententia S. Ignatii Loyolæ: «Res plena periculi est, uno omnes calle cogere velle ad perfectionem; quam varia quamque multiplicia sint Spiritus Sancti dona, talis non intelligit.»

II. Generalia tamen documenta quaedam pro omnibus utilia, qui perfectionis christianæ capaces videntur, hæc sunt:

1. Doceantur, perfectionem consistere in singulis actionibus iisque quotidianis perfecte faciendis.

2. Non esse per saltum ad perfectionem tendendum.

3. Ne fidant nimis primo ardori et consolationi, sed studeant sese etiam ad desolationem præparare, Deoque etiam sine consolatione et gustu servire.

4. Extraordinaria confessarius nedum imponat, sed ne permittat quidem facile: hæc saltem sit *regula*; exceptiones, quæ occurrere possunt, ne facile sibi fingat adesse.

At propterea mortificationes et poenitentiae etiam externæ non sunt impediendæ. Scilicet quamquam mortificationes secundum vires poenitentis non debet neque potest confessarius prohibere: tamen poenitentem sic instituat, ut ipse eas sibi permitti petat, atque melius est eas sic assumi, ut augeri possint, quam ita, ut minui debeant. Quare caute et prudenter in iis rebus director spiritualis agere debet, ne ultra vires tum corporales, tum spirituales quidquam imponat. Vires autem spirituales non ex fervore novitio aestimare debet, sed ex virtute probata.

5. Probationes, quas putat confessarius vel director instituendas esse cum poenitente, ut eum aut exploret magis aut promoveat, *ne sint apertæ*

— nam si poenitens eas ut probationes cognovit, tales esse desinunt — neque communiter singulare quidquam redoleant. Quae enim sancti viri aliquando fecerunt aut fieri permiserunt, non possunt assumi pro regula, sed admiranda potius quam imitanda sunt.

6. Attendat confessarius ante omnia, ut alatur oboedientia, humilitas, amor crucis et propriae abiectiois et oblivionis rerum mundanarum atque desiderium constanter proficiendi in sequendo Christo patiente, paupere et abiecto. Nisi ad hunc finem omnia spiritualia exercitia et oratio omnis conducant, merito suspecta sunt etiam ea, quae illustra et eximia videntur.

7. De sacramentorum frequentia habes, quae notata sunt circa Communionem frequentem. At id semper videndum est, ut accedant bene praeparati, neve ex sola consuetudine agant: una enim S. Communio cum bona praeparatione suscepta praestat pluribus tepide sumptis. Distinguere tamen debet confessarius verum spiritus fervorem et animi promptitudinem ad quaelibet, quae divinum servitium spectant, a sensibili devotione.

685 III. Confessarius attendat ad peculiaria pericula atque tentationes, quae hominibus ad perfectionem enitentibus occurrere possunt.

1. Qui ab initio consolatione spirituali perfundebantur, iidem, postea subtracta sensibili devotione, facile animum despondent, atque animi ardorem remittunt: quare iam ab initio praemuniendi sunt, et maxime tunc instruendi, in quonam vera perfectio sita sit.

2. Qui aliquamdiu Deo servierunt, eos diabolus artibus suis facile tentat ad tepiditatem iisque axiomata tepidorum inspirat: quare incipiunt exercitia orationis, mortificationis omittere, leves defectus parvi pendere. Quo fieri potest, ut paulatim deficientes in profundum peccati mortalis irruant. Cf. *Reuter*, Neoconf. n. 246, 2. Initium teporis difficulter, progressus facile animadvertitur. Huic malo sedula cura adhibenda est.

Quare si tepor nondum ita progressus est, poenitens moneatur serio, ut omnia devotionis exercitia *serio* resumat aut etiam pro aliquo tempore augeat vel secessum aliquot dierum faciat.

Si autem iam ad peius homo prolapsus est, primo confessarius eum cum magna benignitate excipiat augeatque fiduciam in Deum, ut eum sic compellat ad pristinum fervorem resumendum: quodsi benigna exhortatio nihil prodest, etiam severitate utendum est atque terror divini iudicii addendus.

686 3. Aliquando etiam accidit, ut homo, qui iam satis magnam perfectionem attigerat, donisque divinis non ordinariis donatus erat, sibi fidens efferatur, atque misere in peccatum etiam grave cadat.

Quodsi tristis eiusmodi casus confessario umquam occurrat, *prudentia* opus est, scilicet:

1) Ne ullo igitur modo confessarius miretur vel admirationis signa edat, sed magna benignitate poenitentem excipiat, ne ille plane animo cadat.

2) Si ipse poenitens sibi multum indignatur, videndum est, utrum sit indignatio superbiae, an sancti doloris: superbia reprimenda est, non est exstinguendus dolor; quare non semper convenit, solo melle diffuere velle.

3) Erigatur tamen poenitens ad spem plenae misericordiae, immo maioris gratiae, quam antea, quia Deus dives est in misericordia, qui poenitentes Magdalenam et Petrum contritionis dolore flentes maioribus gratiis cumulavit, quam multos, qui ita non ceciderant.

4) Excitetur propterea etiam ex parte sua ad maiorem caritatem et maiorem fervorem, exemplo eorum, qui ex ipso lapsu occasionem sumpserunt tantae perfectionis attingendae, quantam aliter vix attigissent.

5) Tandem doceatur poenitens adorare divinam iustitiam atque seipsum multum humiliare, et deinceps caute vivere. Miro enim modo Deus sibi complacet in animo contrito et humiliato, atque cum proprio quasi dispendio sui offensam permittit, ut homo propria experientia quodammodo cogatur ad abiendum fastum, humilitatem sectandam.

IV. Quando extraordinariae consolationes, atque extraordinarii orandi modi occurrunt, neque signa hallucinationis apparent: confessarius non incredula quidem, at sobria mente dispiciat, quid rei sit. Eiusmodi res facilius quidem diabolicis illusionibus expositae sunt; sed si vere a Deo proficiscuntur, non parum iuvant ad magnum in virtutibus progressum faciendum divinamque manifestandam gloriam.

Sicut igitur periculum affert quam plurimum, credulitate imprudenti fovere et iuvare diabolicas fraudes: ita etiam damnum ingens afferre potest incredulitas et despectus quidam extraordinarii Dei doni.

Hinc confessarius non omnis harum rerum notitiae expertus sit oportet. Deus enim in quolibet vitae statu sibi speciali praerogativa animas deligere potest, quibuscum intima utatur familiaritate. Cognoscat ergo confessarius aliquo saltem modo eos scriptores, qui de mystica theologia scripserunt, eosque probatae auctoritatis. Pauca tetigit brevi compendio *S. Alph.*, «Praxis confessarii» n. 126—144. Fusa diversos orandi modos extraordinarios describit *Scaramelli*, Directorium mysticum. — Regulas vere aureas ad discernendos spiritus in quolibet, etiam extraordinario, modo spiritualis vitae tradit *S. Ignatius Loy.* in libello exercitiorum: ex quibus iuvabit, notasse praecipuas:

1. Multo magis cautos nos esse debere in consolatione, cui praecedat causa, seu quando antea sensibus, appetitui obversabatur obiectum, quod naturaliter eiusmodi solatii causa esse potuit, quam in ea consolatione, qua subito, nulla existente praevia causa, rationales animae facultates magno lumine perfundantur: posterioris solum Deum causam esse posse.

2. Divinam motionem non posse non esse ex omni parte rectam et ordinatam, ab initio, in progressu, in fine, semper ad veram virtutem impellentem; daemonis vero illusionem, etsi incipiat a bono, desinere tamen sive immediate, sive mediate in finem pravum, sive aliquid in se pravum insinuet, sive a meliore bono retrahat, hominemve perturbet; exercitatum tamen oculum requiri, ut haec cauda serpentina animadvertatur.

Quare, ut iam antea dictum est, augmentum verae humilitatis, amor propriae abiectiois, contumeliae non experimenti causa, sed ex animo desideratae, amor crucis et perfectae abnegationis et mortificationis non externi tantum hominis, sed etiam interni, eiusque imprimis in consuetis et

quotidianis actionibus exercitium, quae ad munus et officium ipsius poenitentis spectent, lapis lydius est, quo vera aut fucata virtus et devotio discernantur.

3. Nihilominus motioni etiam divinitus datae postea adiungi posse aliquando tentationem diaboli, aut naturalem animae motum minus ordinatum, ita ut e. g. non ex quolibet motu superbiae etc. concludi queat, consolationem illuminationemque, quam homo perceperat, a Deo profectam non esse. At si frequenter inordinati motus occurrunt, et homo multum in iis inhaeret, res est saltem valde suspecta.

638 4. Undecumque tandem motio interna et illustratio veniat, homo contendant oportet ea uti ad proficiendum in contemptu sui tum apud se, tum apud alios, atque ad concipiendum maius desiderium imitandi Christum pauperem, humilem, passum: quodsi serio et constanter homo hunc finem prosequitur, si diabolica fuit illustratio, inimicus fine suo et spe frustratus facile recedet.

5. Oboedientia, etiam contra propria sensa, signum bonum est, immo prorsus necessarium. Manifestare cum simplicitate confessario Dei dona, sed cum repugnantia laudis habendae, signum bonum est; at libenter et leviter manifestare, quae ad propriam laudem videntur esse, aut ex donis extraordinariis propriam laudem quaerere, vel occultare, quae videntur a confessario non approbatum iri, contristari, si non approbantur: signa mala sunt vel, ut minimum dicam, suspecta.

V. Etsi extraordinaria non semper prima fronte ut nugae reiiciendae sunt: ex altera parte novellus confessarius sese etiam praemunire debet contra fraudes et hallucinationes praesertim muliercularum, quae aliquando specietenus tantum pietatem et devotionem colunt, extraordinaria avidè sectantur, atque ea sibi contigisse praetendunt.

Ne igitur ipse confessarius cupiat incidere in personas extraordinaria sectantes, neve vanitate quadam ductus sibi complacet in laudibus ab eiusmodi mulieribus sibi delatis! Qui adeo stultus et vanus est, iusto Dei iudicio et permissioni adscribere debet, si reperit tandem, in poenam suae vanitatis et imprudentiae a feminis, quae ipsae illusionibus laborant, se quoque deceptum esse atque illusum.

Digna, quae legantur, sunt ea, quae scripsit *Benger*, Compendium der Pastoraltheologie § 129, n. 775—778.

§ 3.

De directione monialium.

639 Quae de poenitentibus piis priore § dixi, suo modo huc applica. Sed quoniam speciales difficultates et pericula evitanda, exstirpanda mala, bona promovenda sunt, breviter dicam, quae apprimè notatu digna videntur.

I. Confessarius ipse doctus esse debet, versatus in rebus spiritualibus, prudens, caritate et patientia eximius.

Videlicet si omnibus sacerdotibus atque confessariis *doctrina* necessaria est, ea tanto maior in confessariis monialium requiritur, quanto maiorem videmus ab Ecclesia selectionem fieri in iis deputandis. Extraordinaria, quae accidere possunt, sine solida doctrina saepissime perperam tractantur nec sine damno.

Cur autem confessarius ipse *versatus* esse debeat *in rebus spiritualibus*, non solum theoretica earum scientia imbutus, ratio haec est, quia spiritualia sine propria experientia recte vel plene intelligi nequeunt. Si quis igitur hanc experientiam non habeat, caecus caecos ducet. Idque adeo verum est. ut in extraordinariis donis divinis, teste Sancta Theresia, Deus non raro directorem vel confessarium experientia instruat, ut alios, qui eiusmodi charismatibus dotati sint, recte instruere et dirigere possit.

Quo magis igitur confessarius sese extraordinariis donis orbatum viderit, eo *prudentialior* et cautior esse debet, si forte in animam speciali familiaritate cum Deo utentem inciderit, ne temere eam tractet. — Praeterea in ipsis ordinariis et quotidianis rebus summa prudentia cum monialibus agere debet, ne in consiliis vel responsis sive in dexteram sive in sinistram partem excedat vel deflectat: quo enim sagacioris et suspicacioris indolis sint feminae et quo maius otium ruminandi et indagandi monialibus relinquatur, eo cautior et prudentior esse debet illarum confessarius, ne errorum det ansam. — Sit suo munere plane contentus, ne praeter spiritualium rerum curam etiam rerum temporalium negotia gerere velle videatur, neve cum hac et illa moniali familiarius agens sibi vel illis pericula creet, factionumve atque divisionis animorum ansam praebeat et subministret fomenta.

Caritas autem, eaque supernaturalis, atque patientia necessaria imprimis est, tum ut in spiritualem profectum suarum subditarum promovendum serio incumbat, tum ut defectus, spirituales miseriae, aequanimiter ferat atque in utilitatem poenitentium convertat. Quamquam enim paucas animas habet suae spirituali curae concreditas: sciat tamen, paucorum *perfectione* Deum plus honoris percipere, quam multorum studio virtutum imperfecto; insuper attendat, eos, qui divino servitio sese dedant, multo plus quam alios ad sustinendas cuiusvis generis tentationes debere esse paratos, neque minimam partem huius oneris ferendam esse *cum* afflictis ab eo, qui illorum spiritualem curam gerat. Nisi igitur confessarius ea caritate erga Deum et erga proximum ardeat, qua exstimuletur ad gravia sustinenda, ad aliorum curam spiritualem agendam non est aptus.

II. Moniales sive stricte dictas, sive latius sumptas dirigere debet ⁶⁴⁰ imprimis, ut servant plene et perfecte vota, dein ut servant regulas sui specialis instituti, ut cum devotione et fervore exercitia spiritualia obeant, ut quotidiana opera cum supernaturali et perfecta intentione peragant divinae praesentiae saepe memores.

Hinc instructae esse debent in methodo singula spiritualia exercitia fructuose et perfecte peragendi, ut in methodo meditandi, conscientiae examinis faciendi, S. Communionis accipiendae, instituendae confessionis, audiendae Missae, recitandi officium divinum aliasque preces vocales etc.; dein videant, ut in quibuslibet aliis quotidianis exercitiis *certam* virtutem sibi definiant atque exercent et in ea crescere studeant.

Quae circa maiorem perfectionem prosequendam, atque circa extraordinaria dona divina observanda sint, ex prioro paragrapho intelligi possunt.

641 III. Superiorissae quidem non est, internum animi statum monialium penitus introspicere, neque de frequentiore aut minus frequenti Communione definire. Quamquam aliqua communicatio eorum, quae conscientiam spectant, sane utilis esse potest, nunc plane servandum est decretum *Leonis XIII* «Quemadmodum» d. d. 17 Dec. 1890, quos evere prohibetur, ne superiorissae ullo modo, sive directe sive indirecte, personas sibi subditas ad intimam conscientiae manifestationem sibi faciendam inducere tentent, subditis autem libertas vindicatur ultro ac libere consilii capiendi causa sese manifestandi. Proin confessarius neminem in his rebus sinat excedere. Reverentiam vero et oboedientiam erga superiorissam a subditis omnibus omnino exigit et promoveat.

Neque tamen ita in omnibus superiorissam adiuvet, ut, si forte ipsa deliquerit vel imprudenter agat, aliarum monialium querelis et consultationibus sese occludat. Interdicat privatas querelas, earumque disseminationem, auctoritatis diminutionem; audiat tamen cum prudentia et perpendat querelas, si quae *iustae* esse videantur, quo possit iuvare, ceteras succidat.

642 IV. Circa defectus et peccata praecipue haec sunt, quae curare debet cavenda vel exstirpanda:

1. Omnia, quae vitam communem laedant atque proprietatem quandam sapiant.

2. Inoboedientia vel querelae contra superiorissam, aversio et similia.

3. Laesio caritatis erga sorores: et quamquam apprime dignosci debent, quae sint levia hac in re, quae possint evadere gravia, tamen ne sinat confessarius vel minimum quid in animo radicem figere, quo deliberate laedatur caritas, atque severus sit in exigenda reconciliatione et omnis aversionis exclusione.

Oboedientia et caritas duae virtutes sunt, in quibus omnis vita religiosa communis ut in quibusdam cardinibus vertitur.

Discant igitur moniales propriam voluntatem et proprium sensum frangere atque aliis sese accommodare, persuasum habentes, se Deo hac re magis placere, quam aliis etiam gravioribus mortificationibus, quae secundum propriam voluntatem exercentur.

4. Singularis familiaritas, quae cum una alterave sorore foveatur; ut taceam de sensuali familiaritate periculosa, etiam ea, quae in se periculosa non sit, animum dividit, familiaritatem cum Deo impedit, communem caritatem diminuit, querelarum et detractionum occasionem praebet atque nutrit.

643 5. Familiaritas vel lubens conversatio cum extraneis: haec enim, praeterquam quod graviora pericula inducere potest, religiosam mentem mundanis rebus et cogitationibus implere atque foedare solet, atque in ipsum monasterium saeculum introducit. — Quare multum vigilari debet, ut clausura stricte servetur, ianitrix sit fidelissima; atque si agitur de iis congregationibus, quae labores assumant circa homines extraneos vel etiam forte extra monasterium curam aegrotorum exercent, confessarius plane prospicere debet, ne cui moniali haec occupatio occasio peccandi evadat. Quod si fieret, agendi modum sumet ex iis, quae de occasione peccandi generatim dixi.

6. *Acedia et tepescentia.* Videlicet confessarius invigilet, ne paulatim fervor primitivus evanescat neque solum sensibilis devotio — quae demum non est in hominis potestate —, sed etiam substantialis devotio pereat, atque periculosus tepor vires occupet, qui leviora spernat, propriis viribus fidat, pericula temere subeat. — Quapropter moniales diligenter utantur frequenti spiritus renovatione, sive menstrua sive trimestri, sive praecipue annua per arctiorem complurium dierum spirituales recessum.

Si qua vero monialis umquam turpiter ceciderit atque mortale peccatum commiserit, magis etiam, si forte peccato diu celato, saepius sacrilegi sacramentorum usus rea evaserit: confessarii est, ante omnia quidem animum eius erigere, ne illa plane decidat vel desperet, dein vero etiam adiectis stimulis amissum fervorem resuscitare, ut novo studio maioreque humilitate et abnegatione tantum damnum resarciatur, atque pro futuro relapsus omnino praecludatur.

V. Confessarius ipse in sua agendi ratione nemini sit familiaris, ⁶⁴⁴ sed omnes aequa lance tractet; neque specialem familiaritatem erga superiorissam ostendat, siquidem hoc modo aliarum animos, maxime earum, quae minus bene erga illam affectae sint, plane a se potest abalienare.

In excipiendis confessionibus paternam gravitatem, non mollem quandam agendi rationem prae se ferat, neque prolixus, sed potius brevis sit, ita tamen, ut, quantum satis sit, singularum conscientiis prospiciat.

Ex sua parte extraordinarium confessarium vel directorem libenter admittat, atque ipsam superiorissam moneat, ne difficilis sit in procurando et admittendo alio confessario, si qua monialis nedum postulet, sed desideret: nisi tamen ratio sit suspicandi, haec non propter pacem conscientiae, sed propter alios fines desiderari.

Tandem animas sibi commissas Deo in suis orationibus et Ss. Missae sacrificio frequenter commendat, atque sibi lumen imploret, quo illas in via perfectionis recte ducere possit atque in dies promovere.

Articulus IV.

De agendi ratione cum iis, in quibus extremum periculum curam summam postulat, seu de agendi ratione cum moribundis.

Si umquam pastoralis cura impendenda est atque zelus sacerdotalis ⁶⁴⁵ exercendus, sane numquam id magis exigitur, quam apud moribundos: quidquid enim agitur, si feliciter animae negotium tractatur, fructus manebit aeternus; si opera frustratur, irreparabilis manet defectus in aeternum.

Duo praecipue consideranda sunt: 1) potestas utcumque absolvendi, seu quousque sacerdos progredi possit in danda absolutione, 2) modus certius et copiosius dandi atque augendi absolutionis fructus.

§ I.

Qui moribundi absolvi possint.

Ut, quae hic dicenda sunt, intelligantur, necessarium est recolere ea, quae de materia sacramenti poenitentiae deque actibus poenitentis essentialibus sect. I, c. III dicta sunt. Quando enim certum est, aliquid essentialia deesse, absolutionem dari non licet, siquidem prorsus vane et proin sacrilege daretur; quando vero aliquo modo, licet tenuiter, probabile est, adesse omnia essentialia, absolutio dari non solum potest, sed debet; nam in periculo extremo extrema tentanda sunt. Quod intellige tamen ita, ut exsistere possint casus, in quibus dari possit absolutio, non autem sub peccato dari debeat, quando nimirum plerique theologi negant, absolutionem dari licere, aliquibus tantum docentibus, eam posse dari.

I. Generalia principia et plerique casus occurrentes claram et certam solutionem habent, scilicet:

1. Danda est absolutio moribundo, eaque absolute, quando constat de sufficienti dolore et *aliquali* confessione: nimirum etsi integritas ex impossibilitate non habetur, si modo aliquod peccatum moribundus confessus sit, vel etiam in genere se peccatorem esse seque absolutionem velle dixerit, aut per testem se petere absolutionem sacerdoti manifestaverit. Haec omnia enim in casu necessitatis continere accusationem essentialiter sufficientem, iam in confesso est. Cf. Rit. Rom. tit. III, c. I (*ordo ministrandi sacr. poenit.*), n. 24.

2. Hinc patet, si moribundus per testes ostendit desiderium confitendi, et interim loquelam usumque rationis amisit, de danda absolutione non esse dubitandum; immo de adicienda conditione «si capax es» non esse negotium faciendum — Rituale enim dicit simpliciter «absolvendus est» —: attamen culpandus non est, qui forte conditionem «si capax es» adiungat, cum *possint* occurrere circumstantiae, quae absolutionis valorem dubium reddant.

3. Danda est etiam absolutio, sed conditionate, quando habetur aliqua probabilitas doloris et desiderii confessionis manifestati.

Sed hic iam difficultas oritur, quousque dici possit aliqua probabilitas adesse. Tene igitur haec:

4. In homine catholico non solum pio, sed etiam eo, qui parum pie vixerit, ista probabilitas aderit, donec non constet de indispositione. — Id relate ad eum, qui sui compos sit atque signa possit edere, facile eruitur. De eius autem, qui sensibus destitutus appareat, indispositione rarissime constabit, ita ut practice vix non quilibet homo catholicus saltem sub conditione absolvendus videatur. *S. Alph.* VI 483 id extendit etiam ad eum, qui in ipso actu peccati sensibus destitutus fuit.

5. Immo ad hominem acatholicum baptizatum id extendi fortasse potest, si modo aliquam rationem positive probabilem habeam, eum in bona fide versari, et libenter admissurum esse adiutorium sacerdotis,

si hoc sciat esse necessarium: de quo confer infra n. 651. Difficultas est, quomodo praxis tam benigna theoretice explicetur.

Igitur relate ad eum, qui rationis adhuc compos sit, facile res componitur, si quaeras de *facultate* absolventi. Monendum tamen est, ne confessarius eum, qui in bona fide circa obligationem aliquam difficilem versatur, facilius exturbet e bona fide, ne periculum malae fidei et aeternae damnationis iniciat.

II. Difficultas tota est, si agitur de homine, qui neque nunc dare⁶⁴⁷ possit, neque antea dederit signum, quo expresse petierit absolutionem, quomodo nimirum sine expressa manifestatione doloris et expressa petitione absolutionis essentialia sacramenti poenitentiae *cum aliqua probabilitate* salventur. Dico «cum aliqua probabilitate»: nam necessarium non est ostendere, certo adesse omnia essentialia, sed sufficit ostendi, aliquam tenuem probabilitatem saltem afferri posse, qua iudicetur, omnia sacramento essentialia adesse.

Nimirum adesse debet 1) probabilis coniectura interni doloris; 2) aliqua externa manifestatio, quae cum probabilitate aliqua sumatur pro doloris manifestatione; 3) aliquod signum externum, quod cum aliqua probabilitate sumi possit pro accusatione, etsi generica tantum, atque desiderio habendae absolutionis.

Sed quomodo hoc reperias in moribundo sensibus destituto, qui neque per se signum sensibile dat, neque antea aliis dederit?

1) Quod ut explicarent, multi recurrerunt ad anxiam respirationem, ictum oculi etc., quibus moribundus «fortasse» velit dare signum doloris et petita absolutionis: saepe enim, qui videntur esse sensibus destituti, re ipsa non sunt, sed omnia, quae circa se aguntur, percipiunt atque intelligunt. Quod si velis accipere pro aliquo externo signo, habeas probabilem explicationem: vide *S. Alph.* VI 482.

2) Alii putarunt, se melius nodum rei solvere, si actus poenitentis dicant esse non materiam sacramenti *ex qua*, sed materiam *circa quam*. Verum id ex se nihil iuvat, quoniam etiam ii, qui cum *Scoto* actus poenitentis habent pro materia circa quam, tamen *externam manifestationem* pro *essentially conditione* sacramenti validi statuunt.

3) Relinquitur ergo, ut etiam, quando anxia respiratio etc. non per-⁶⁴⁸cipiatur, quaeratur aliquis modus probabilis explicandi manifestationem doloris et accusationis.

Videl. A. Ut incipiam de dolore *interno, ut dispositio est*, hunc adesse, praesumere possumus et debemus. Saltem de illius defectu non constabit umquam. Habentur enim exempla eorum, qui aut videbantur sensibus destituti, aut re ipsa destituti erant, qui tamen postea sui compotes effecti testari potuerint, se in ipsis illis momentis vere dolorem de peccato concepisse, cum iam exterius nihil prodere possent: quod de ipsis illis valet, qui in se manus ipsi iniecerant, aut in alius peccati actu usum rationis amiserunt. — Ille quidem dolor debet conceptus esse post ultimum mortale peccatum, atque universalitate sua ad omnia peccata saltem nondum deleta extendi. At has condiciones adesse, vel non certo deesse, sumi debet: maxime cum Dei gratia, qui omnes homines vult salvos fieri, adiutura sit.

B. Doloris *manifestatio* fortasse non ita requiritur, ut debeat esse *eius* doloris, qui dispositio necessaria est, externa manifestatio: sed sufficere

videtur, ut poenitens significaverit exterius, se aut habuisse, aut ante absolutionem habiturum esse seu habere velle dolorem necessarium. Quod *cum* qualibet desideratae absolutionis manifestatione et *per* eam revera semper implicite habetur. At haec desideratae absolutionis manifestatio etiam tertium elementum, aliqualem accusationem, aequivalenter continet. Quare de utroque simul quaerendum est.

649 C. *Accusatio aliqualis* igitur, quae utique necessaria est, habetur eo ipso, quod homo exterius manifestavit, se cupere, per sacerdotem in ultimo vitae articulo reconciliari cum Deo: nam eo ipso se peccatorem profitetur idque in ordine ad sacerdotale iudicium in suae mortis articulo perficiendum.

Verum homo eo ipso, quod christiane vivit, immo eo ipso, quod ostendit, se velle vivere et mori in unione cum Christi Ecclesia, satis videtur ostendere desiderium suum, quo velit pro ultimo vitae tempore per sacerdotis ministerium reconciliationem cum Deo sibi forte necessariam recipere.

Ergo vere aliquam accusationem generalem publicam facit, eamque ad totam Ecclesiam omnesque sacerdotes, a quibus absolvi possit. Si enim — ut cum quadam exaggeratione *Bened. XIV*, De syn. dioec. l. 7, c. 15, n. 9 sqq. animadvertit — sufficit, ut per unum testem ocularem petatur in mortis articulo absolutio: qui non sufficiat, si tot adsint huius petitionis testes, quot sacramenta suscepta, quot virtutis christianae exercitia!

Neque talis desiderii aliqualis manifestatio deest in eo, qui parum christiane vixit, vel in ipso etiam peccato sensibus esse destitutus videtur: nam eo, quod mansit in Ecclesia, ostendit, se sperare et cupere, ut in ultimo vitae tempore per Ecclesiam cum Deo reconcilietur.

650 Sed estne forte talis desiderii manifestatio intercepta et revocata per mortale peccatum? Si ita, operam perdidimus; nam tunc absolutio valebit fortasse pro eo, qui, utpote peccati mortalis non reus, illa non indiget; pro eo, qui indiget, non valebit. At nequaquam id dicere necessarium est. Revocatus est et interceptus dolor, *ut dispositio necessaria est*; verum manifestatio hominis, se *velle* quantum in se *tunc temporis* dolorem habere, seque cupere absolutionem, revocata non est. Totum inutile manet — id sane damus —, nisi internus dolor denuo, isque sincerus, accesserit: propterea *valde dubius* manet valor absolutionis. At de hoc non quaerimus. Dolorem internum «fortasse» accessisse, iure sumimus, et propterea tentare licet absolutionem, quae fortasse iuvabit, hominemque attritum gratia sanctificante et vita aeterna donabit, alias in aeternum perituum. Ut *coexistat* dolor absolutioni, *certo* non requiritur. Cf. *Lacr.* l. 6, p. 2, n. 1162 cum multis aliis. En explicatio, etsi non certo, tamen aliquantulum probabilis.

Facta sane admiratione digna circa dolorem in ultimo vitae momento habes etiam in libello: *Briefe über das Fegfeuer*, Ratisbonae 1883.

III. I. Haec explicatio excluditur utique in eo, qui antea sacerdotem repulit, dein sensibus destitutus reperitur. Quem igitur ut absolvere *possis*, ad aliud recurrere debes, nimirum aut ad aliquam, etsi dubiam, declarationem mutatae mentis coram aliis factam, aut ad signum aliquod, quod fortasse pro doloris manifestatione sumi possit, sive aliis sive sacerdoti datum, ut pressio manuum, oculorum obtutus, suspiria etc. Quorum si aliquod, etsi dubie, adest, absolutio conditionata tentanda est.

2. In homine acatholico baptizato etiam difficilior est, ex praeterita vita ⁶⁵¹ aliquid colligere, quod pro accusatione atque desiderio absolutionis utcumque sumatur, quoniam absolutionem expresse non cogitavit, vel eam a se desiderari non declaravit: nisi tamen velis contentus esse *bona fide illius hominis, quam probabiliter adesse seu adfuisse, externe sit manifestatum*. Num illa bona fides — modo dolor accesserit — implicite videatur aliquo modo continere manifestatum desiderium recipiendi ea salutis media, quae necessaria sint, adeoque sacerdotis absolutionem, sapientiores iudicent.

Si autem tractandum est cum acatholico sensibus non destituto, quem propter instantem mortem et propter periculum inducendi gravem tentationem, cui forte succumbat, non possim prudenter aperte monere de vera Ecclesia: ante omnia *contritio perfecta* cum aliis actibus praeviis elicienda est; dein ut dari possit clam absolutio conditionata, praestat eum adducere, ut praeterea declaret: «Doleo et accuso me de peccatis meis coram Deo et hominibus, sicut Deus postulat ad remissionem peccatorum», et sibi placere ostendat, ut per me in causa salutis iuvetur. Nam, quod aliquando dicitur, proponendum illi esse, num, si sciret necessarium esse, vellet confiteri et absolvi, hoc in se nihil est: non enim quaeritur, quid vellet, sed quid velit et re ipsa faciat. Summum tali velleitate dici potest includi etiam quandam voluntatem et actuale accusationem non velleitate, sed voluntate praestitam; qua ratione explicatio non prorsus improbabilis conficitur.

§ 2.

De modo securius et copiosius iuvandi moribundos.

Hucusque dixi de potestate sacerdotis circa moribundos. Erant ⁶⁵² autem hic plura addenda de practica agendi ratione. Verum quoniam tot libelli praesto sunt, qui de hoc eximio sacerdotis, maxime parochi, officio tractant, summatim tantum quaedam puncta attingam ex aureo libello: *Methodus iuvandi moribundos*, auctore P. Polanco, Dilingae 1578 deprompta.

I. Antequam confessarius ad aegrotum accedat,

1. recordetur oportet, quanti momenti res sit: nullibi enim gravius erratur; si quis error hic admittitur, nullo ingenio corrigi potest.

2. Advertat, se ipsum ex se imparem esse tanto negotio: quare *sibi diffidens* totam spem bene gerendi negotii in divino auxilio constituat.

3. Studeat purissimam intentionem habere, ac desiderium vehemens iuvandi eos, quos Christus Dominus, cuius vices agit, tanto pretio redemit.

4. Oret pro felici huius negotii exitu.

5. Res ipsas, quae dicendae vel agenda sunt, ac modum et ordinem earum bene intelligat et in memoria habeat: atque modum procedendi cum aegroto praemeditetur, quoniam longe maioris momenti rem aggreditur, quam est contio, neque tamen ad illam sine praemeditatione accedit.

6. Studeat antea ingenium, mores, conditionem aegroti, quantum fieri potest, ab aliis explorare.

II. Cum ipso aegroto acturus

1. ostendat magnam caritatem atque etiam commiserationem.
2. Studeat in aegroto accendere spem et desiderium redeundi in bonam gratiam cum fidelissimo amico Iesu Christo, qui in probationem perfectae amicitiae totum suum sanguinem pro ipso effuderit.
3. Adducat eum ad confessionem quam primum instituendam, ne scilicet eam procrastinet, etsi mors nondum videatur imminere.
4. In instituenda confessione maxime incumbat in excitandum dolorem de peccatis commissis, etiam memoria elapsis, in exuendum affectum ad peccata et emendationem pro vita futura, quam Deus forte dederit, firmiter proponenda.

Quare motiva efficacia in promptu habeat: quamquam etiam ad rigorem divinae iustitiae aliquando recurrere debet, eam tamen considerationem spe temperet atque fiducia, ac prae ceteris motivis beneficia divina et passio Dominica movere solent, ex qua et odium Dei contra peccatum et infinitus amor erga peccatores simul appareat. — Ingerat autem, quantum fieri potest, contritionem et amorem *perfectum*. — Quoad integritatem confessionis, etsi plerumque aliqua generalis confessio suaderi potest, tamen ne in ordinaria quidem confessione, si longa est, ita omnia rigorose investiget, ut aegroto debili et fatigato nimiam molestiam creet.

5. Si qua restitutio, sive bonorum fortunae sive famae facienda est, aut reconciliatio, sive alia quaedam obligatio implenda, viam planet, sed dein etiam, ut haec statim fiant, urgeat: nisi forte aliquando hominem in bona fide existentem in ea relinquere satius duxerit.

6. Nisi dispositio de rebus temporalibus aliisque officiis, quae ut paterfamilias etc. aegrotus habeat, iam facta fuerit, exhortetur aegrotum, ut mature omnibus provideat, quo securius et tranquillius ultimo vitae tempore cum solo Deo tractare possit.

7. Prae ceteris curet, ut ab infirmo removeantur omnes peccandi occasiones, v. g. imagines periculosae, maxime vero personae, in quas feratur turpis amor vel odium; idque eo maiore diligentia, quo propius videatur mors impendere: vide *Gaume*, Man. des conf. n. 376. Cf. etiam infra *de contrahendo matrim. in periculo mortis*.

III. Iuvat quam maxime, si confessarius mente teneat tum modos diversos, quibus, si oportet, instrui ignari possunt de rebus scitu necessariis et ad actus virtutum theologicarum excitari, tum breves orationes et versus S. Scripturae, quae nervose contineant actus diversarum virtutum, eo tempore maxime necessarium.

1. Si quis igitur reperitur non satis instructus, quando homo rudis est, aperte instrui potest; quando autem in aliis rebus bene instructus est aut sibi esse videtur, quodammodo furtim interdum instrui debet, ne offendatur. Quare tum fidei veritates earumque brevis explicatio dari potest a) per modum orationis, qua Deus exoratur, adiectis motivis vel beneficiis, ita ut facile symboli apostolici explicatio interseri possit; b) per modum gratiarum actionis; c) per modum oblationis; d) per modum sese in spem erigendi. Postea nihilominus addat ex-

plicitum fidei actum, commemorata divina revelatione et veracitate suprema, quo securius iis, quae antea fusius explicata fuerint, vera fide aegrotus nunc adhaereat.

2. Contra spem et fiduciam, si umquam, in fine vitae diabolus tentare potest, ansa sumpta sive ex naturali pusillanimitate, sive ex multitudine peccatorum, quae commissa sint, sive ex inscrutabilitate divini iudicii: aliquando etiam ad nimiam securitatem et praesumptionem tentatio tendit. — Quibus periculis ut occurratur: a) confessarius studeat desiderium aeternae vitae in aegroto excitare, proponens mala et pericula, e quibus effugiamus, et infinita bona, quae illic adipiscamur; b) cum agnitione humanae fragilitatis, immo ex ea sumat ansam eo maioris, sed humilis fiduciae in Deum excitandae, proposita tum infinita Dei bonitate, qua nos vocaverit ad intimum consortium divinae naturae, tum infinito thesauro meritorum Christi, quem pro nobis et modo adeo mirabili collegerit, tum multitudine eorum, qui pro nobis intercedant in coelis; c) hortetur aegrotum ad orationem, qua divinum auxilium impleret, atque simul se pro ipso oraturum esse promittat.

3. Ante omnia caritatem erga Deum quam maximam accendendam, ⁶⁵⁵ eiusque actus internos quam saepissime frequentandos aegroto commendat. Itaque et motiva, quae praeparent caritatem, et ea, quae efforment actum perfectae caritatis et contritionis perfectae, aegroto bene suggerat, eumque doceat saepius eiusmodi actus elicere, atque instruat, quomodo, maxime in necessitate, per tales actus etiam ante absolutionem remissio peccati acquiri possit. Quoniam enim certum non est, aegrotum in ultimo vitae momento praesentia sacerdotis fruturum esse, neque certum est, aegrotum in peccatum aliquod non esse lapsurum, siquidem diabolus omnia tentabit, ut hominem in extremam ruinam pertrahat: summi momenti est, aegrotum scire methodum, qua per proprios actus sese cum Deo reconciliet. Immo fidam aliquam personam ex iis, qui aegroto assistunt, confessarius de gravissimo illo negotio moneat, ut saepius, maxime in extremo agone, cum moribundo actus caritatis et contritionis perfectae eliciantur.

4. Sed quoniam tentationes exorbitatae vinci non possunt, nisi per adiutorium divinae gratiae, doceatur aegrotus frequenter divinum auxilium *implorare*, adhibita etiam implorata intercessione B. Mariae V. aliorumque sanctorum patronorum et angeli custodis. Solatium etiam magnum aegroto erit, si confessarius se specialiter pro ipso oraturum esse promiserit, et si alios monuerit, ut multum pro moribundo orent.

5. Moribundum ratione utentem confessarius saepius etiam eodem die sacramentaliter absolvat, si modo ad novum doloris signum aegrotum perduxerit; sensibus destitutum non adeo frequenter intra eundem diem absolvat, sed post notabile temporis intervallum. Ceterum hac in re secundum *S. Alph.*, Praxis confess. n. 176 11° confessarius ex conscientia aegroti sibi nota ad frequentiore vel minus frequentem

absolutionem procedat. Quo facilius enim aegrotus gravi tentationi cessurus fuerit, eo frequentius, renovato dolore et renovata accusatione, in quantum possibilis sit, absolutio est danda.

656 IV. Confessarius zelo divinae gloriae et animarum salutis incensus non solum moribundum contra pericula defendet, sed etiam, ut eius merita, quantum fieri possit, cumulentur, instanter curabit. Quare suggeret modos eliciendi actus internos valde perfectos, quibus identidem aegrotus se suaque omnia Deo offerat cum plena resignatione et intima cum Christo Domino eiusque infinitis meritis et perfectissima divino Patri placendi intentione.

Quod qui negligit, aut zelo erga Deum et animas caret aut non cogitat, quam incomparabiliter magna futura sit divina gloria, quae in aeternum resplendeat ex augmento etiam minimo gratiae sanctificantis et beatificae visionis, quam homo iustus ex quolibet meritorio actu sibi comparat.

Perfectio autem affectus pendet ex unione et conformitate cum Deo et Christo.

Quare: 1. Expediit, pleno affectu sese saepe unire 1) cum divino beneplacito et iis dispositionibus, quas ab aeterno de nobis fecit; 2) cum perfectissima intentione, quam Deus ipse habet in actione sua, qua universum creavit atque conservat, speciatim qua nos ipsos conservat, atque nobiscum in omni actione concurrat, sive naturaliter, sive supernaturaliter; 3) cum summa illa et divina intentione, qua Christus Dominus in terris divinas laudes dixit, opera sua perfecit, tormenta sustinuit.

657 2. Aliquando tamen, quo perfectius haec fiant, ad singula accuratius descendendum est, ut explicite excitetur 1) adoratio summa et desiderium supplendi defectus perfecta adoratione illa, qua omnes Sancti et Angeli, immo Christus homo divinitatem adorant, et infinita illa laude, qua in ipsa Ss. Trinitate Deus perfruitur; 2) gratiarum actio pro donis omnibus, tum nobis, tum Christi humanitati et B. Virgini atque Sanctis omnibus collatis vel praeparatis, tum iis, qui ipsi gratias agere neglexerunt, cum simili unione cum Christo et Sanctis; 3) amor et complacentia intima de divinis perfectionibus, desiderium Deum quam maxime glorificandi et ad Eius gloriam beatifica possessione mox Eo fruendi; 4) dolor summus et displicentia de omnibus peccatis, imprimis a nobis ipsis, dein a quolibet homine contra divinam maiestatem commissis; 5) oblatio omnium actionum nostrarum, et omnium facultatum animi et corporis cum omnibus, quae egimus et toleravimus, atque acturi passurique sumus ad Dei laudem et honorem in unione cum omnibus bonis operibus omnium creaturarum ac praecipue cum infinitis meritis ac singulis virtutibus et tormentis Christi Salvatoris, Eiusque beatissimae Matris; 6) amor erga omnes homines, maxime, qui nobis aut benefecerunt, aut malum aliquod intulerunt, ut Deus omnes protegat, convertat, gratis cumulet et ad salutem aeternam perducat, simulque amor erga animas in purgatorio detentas, ut nostris suffragiis Deus earum poenas minuatur atque exstinguat.

658 3. Quoniam autem aegroti conditio saepe non patitur longiorem attentionem, ad augenda merita multi sanctissimi viri cum *S. Alph.* commendant, ut pactum quoddam cum Deo ineatur, idque interdum renovetur; cuius modum aliquem *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 1868 ita fere exhibet:

«Itaque, carissime, numquid credis firmiter, Iesum Christum esse verum Deum et hominem pro te crucifixum et mortuum? (Resp. Credo.) Numquid speras certo te fore salvum per merita Domini N. Iesu Christi pro te crucifixi et mortui? (R. Spero.) Numquid poenitet te peccatorum propter Deum summe bonum offensum? et proponis firmissime non amplius peccare? (R. Maxime.) Fac igitur hoc pactum cum Deo et dic ex toto corde: Misericordissime Deus, scis, me in hac infirmitate mea non posse multum precari; opto ergo ex toto corde, ut, quoties cor meum pulsaverit, quoties spiritum traxero, quoties fecero vel minimum motum manus, oculi vel alterius partis corporis mei, toties Tu benedicaris et lauderis ab omnibus creaturis. Ex nunc pro tunc declaro, mi Domine, toties mihi placere, meque gaudere de eo, quod sis, qui es, perfectissimus, excellentissimus, adeoque potens, ut omnes egeamus Tui, Tu egeas nullius; toties gaudeo, quod sis infinite sapiens, iustus, misericors et bonus; toties gaudeo propter opera bona, quae aliquando acta sunt, aguntur in dies, agentur in posterum ex amore Tui, aliaque omnia, quae fieri possent ab iis, quos creasti et creare potuisti, sub quanta possibile est perfectione. Toties laetor plurimum ob ea, quae Dominus meus Iesus Christus, Virgo Sanctissima, Patriarchae, Prophetae, Apostoli, Martyres, Confessores, Sancti Sanctaeque omnes subierunt, necnon ob amorem illum, quo Te aeternum prosequuntur cum omnibus angelicis spiritibus. Toties offero Tibi quaecumque sacrificia tibi oblata sunt, offeruntur, offerenturque in posterum, imprimis Ss. Missae sacrificium. Toties me in manus Tuas committo, ut de me disponas tamquam de re maxime Tua, ex nunc et in aeternum. Toties displicent mihi peccata omnia, quae a mundo condito perpetrata sunt, et usque ad finem perpetrabuntur: utinam, o bonum meum, vice cuiuscumque peccati milia milium obsequiorum Tibi imponderentur. Toties dimitto ex corde propter Te omnibus, qui me umquam offenderunt vel offendent, et pro qualibet offensa mihi irrogata peto, Domine, ut des illis insigne aliquod beneficium, et tandem mortem, qualem mihi opto, felicissimam. [NB. Si quis aegrotus forte vindictae tentationibus graviter laborat et periculum est, ne succumbat, melius erit, si ultima verba «et pro qualibet etc.» omittantur.] Demum toties offero divinae maiestati Tuae, quidquid boni possum offerre, maxime vero vitam, passionem et mortem Redemptoris mei Iesu Christi, ac omne Tuum in Teipso beneplacitum, in gratiarum actionem pro beneficiis, quae a Te accepi, et pro caritate, qua ab aeterno dilexisti me, et pro omnibus donis et gratiis, quibus Angelos et Sanctos omnes, speciatim Beatam Virginem et humanam Christi naturam exornasti, sicut etiam pro omnibus beneficiis iis collatis, qui debitas gratias Tibi numquam persolverunt. Hunc ipsum actum, quem nunc elicio, toties denuo ratum esse volo, quoties aliquod e signis praedictis edidero. Quoties ergo dicta signa occurrent, declaro, intentionem meam esse, tot vicibus id ratum facere, quot sunt creaturae, immo quot sunt creaturae possibiles, vel toties, quoties hanc intentionem meam iterari cogitatu possibile est; atque hoc intendo pure ob amorem Tui in agnitionem supremae Maiestatis Tuae, ex motivis sanctissimis et perfectissimis, quae habere debeo vel possum.»

Notat idem *Lacroix* ib. n. 1864 sapienter: «Expedit, ut quis recens ordinatus sacerdos . . . sibi componat industrias et modos agendi cum aegrotis et iuvandi moribundos.» Libelli complures ad manum sunt. Praeter allegata et *S. Alphonsi* Praxim confessarii habes e. g. *S. Caroli Borrom.*, Instructiones de cura et visitatione infirmorum in Act. Mediolan.; *Scupuli*, Append. ad pugnam spiritualem (libell. etiam germanice editum). Breves

et nervosas aspirationes diversarumque virtutum actus habes in laudato opusculo *Sⁱ Alphonsi*, Prax. confess.; *Schneider*, Manuale sacerdotum¹⁴ Append. II, et in ipso Rituali Romano.

SECTIO IV. — APPENDIX.

DE REMISSIONE POENARUM TEMPORALIUM SACRAMENTUM POENITENTIAE COMPLENTE, SEU DE INDULGENTIIS.

659 Post sacramentum poenitentiae convenit, eius quasi complementum considerari, quod in indulgentiis habetur.

Nam poenitentiae sacramentum gratia quidem est, sed gratia mixta cum iustitiae rigore, ita ut nomine Dei Ecclesia reum ad tribunal vocet atque sacerdos in ipsa remittendi actione etiam punire possit et debeat. Nihilominus Christus Dominus sui infiniti meriti et satisfactionis applicationi limites non posuit, atque ipsum divinae iustitiae rigorem, quem in sacramentali absolute misericordia non plane absorbit; nova potestate indulgentiarum Ecclesiae concessa, vere ligavit atque devinxit.

Immo catholicae doctrinae dogma de indulgentiis, ut mox patebit, quasi compendio quodam complura dogmata eaque solatio plenissima complectitur. Peccati magnitudinem atque foeditatem ostendit, infinita Christi merita eorumque efficaciam illustrat, pietissimam Dei misericordiam atque liberalitatem patefacit, iustorum apud Deum acceptabilitatem atque potentiam manifestat, mutuam unionem et caritatem inter fideles commendat, poenitendi animum desideriumque incitat, odium peccati atque peccatorum conversionem promovet, zelum animarum et divinae gloriae inflammat.

At haec ipsa lectori meditanda atque consideranda relinquere debemus; restringimur ad ea capita breviter indicanda quae cum sacramento poenitentiae et munere confessarii magis cohaereant.

Tridentinum sess. 25 decr. *de indulgentiis* haec pauca definivit:

«Cum potestas conferendi indulgentias a Christo Ecclesiae concessa sit, atque huiusmodi potestate, divinitus sibi tradita, antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit: sacrosancta synodus indulgentiarum usum christiano populo maxime salutarem, et sacrorum Conciliorum auctoritate probatum in Ecclesia retinendum esse docet et praecipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant.»

Collectionem indulgentiarum praecipuarum, quae re ipsa concessae sunt, atque conditiones praescriptas reperies imprimis in libris, quibus tituli: *Prinzivalli*, Resolutiones et decreta S. C. Indulg.; Decreta auth. S. C. Indulg., Ratisb. 1883; Rescripta auth. S. C. Indulg., ib. 1885; Raccolta di orazione etc., ed. auth. 1898; *Beringer*, Die Ablässe ed. 13.

*Caput I.***De indulgentiis generatim.***Articulus I.***Summa capita doctrinae de indulgentiis.**

I. Indulgentia intelligitur remissio poenae temporalis post deletam⁶⁶⁰ culpam Deo aut in hac aut in altera vita exsolvendae, per ecclesiasticam potestatem extra sacramentum concessa: quae aut totalis aut partialis est.

II. In Ecclesia esse potestatem ipsis fidelibus hanc poenam condonandi, tum in S. Scriptura satis indicatur, tum ex Traditione et praxi Ecclesiae plenius ostenditur.

III. Quam potestatem seu remissionem ad ipsos fideles defunctos in purgatorio existentes extendi, ex aliis doctrinae catholicae dogmatibus iure inferitur, maxime vero ex praxi Ecclesiae indubium evadit.

IV. Modus autem, quo potestas illa exercetur, diversus est, prout circa vivos aut defunctos versatur: erga vivos absolutione et solutione exercetur, defunctis indulgentiae mera solutione per modum suffragii applicantur.

V. Ut indulgentia valeat, requiritur non solum potestas in concedente, sed etiam ex parte rei iusta causa, cum aliter a communi ordine divini iuris, quod pro peccatis post baptismum commissis etiam deleta culpa delinquentis postulat temporaneam punitionem, nequeat recedi.

VI. Ex parte vero eius, qui lucretur indulgentias, requiritur 1) remissio culpa iam facta, 2) voluntas lucrandi indulgentiam, 3) operum, quae praescripta sint, exacta impletio.

Articulus II.

Explicatio singulorum, quae ad notionem et participationem indulgentiarum spectant.

§ I.

De conceptu indulgentiarum nota:

I. Agitur de remissione poenae temporalis *in foro Dei* debitae.⁶⁶¹ Incaute igitur quidam scriptores indulgentias pro remissione poenae in solius Ecclesiae foro debitae acceperunt. Quod iam in *Lutheri* artic. 19 a Leone X proscripto: «Indulgentiae his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem poenae pro peccatis actualibus debitae apud divinam iustitiam» et in conciliab. Pistoriensi etiam clarius damnatum est; videl. Constitutio «*Auctorem fide*» ita habet: «40. Propositio asserens, indulgentiam secundum suam praecisam notionem aliud non esse, quam remissionem partis eius poeni-

tentiae, quae per canones statuta erat peccanti⁴, quasi indulgentia praeter nudam remissionem poenae canonicae non etiam valeat ad remissionem poenae temporalis pro peccatis actualibus debitae apud divinam iustitiam: falsa, temeraria, Christi meritis iniuriosa, dudum in art. 19 Lutheri damnata.»

662 2. Remissio aut totalis fieri potest, aut partialis. Quare prout totius poenae aut certae illius partis remissio a concedente intenditur, *plenaria* indulgentia habetur, aut *partialis*.

3. Partialis indulgentiae concessio olim non raro sic enuntiabatur, ut diceretur concedi v. g. tertiae partis peccatorum remissio. (Notum est enim nomine «peccati» saepissime ipsum *poenae reatum* designatum esse.) Nunc vero constans usus est, ut concedatur indulgentia tot et tot dierum, annorum, vel tot annorum et quadragenarum. Norma desumpta est ex poenarum canonicarum, quae antea infligebantur, mensura; atque tantum intenditur ut remittatur poenae coram Deo residuae, quantum poenitentia canonica tot dierum vel annorum coram Deo per ipsam satisfactionem poenalem delevisset. Quod vero quadragenae annis saepe adduntur, ea ratio est, quia in poena canonica imposita a *communi* modo poenitendi per totum assignatum tempus observando certa tempora quadragesimalia distinguebantur, quibus arctiore modo poenitentiae opera peragi debebant.

At cum valor omnium operum ex poenitentia assumendorum coram Deo pluris minorisve aestimaretur pro maiore minoreve fervore atque dispositione poenitentis, primum est, concludere, etiam nunc indulgentias illas partiales apud diversos, qui eas lucentur, diversum valorem coram Deo habere pro meliore dispositione eius, qui opera ad indulgentias praescripta exercent.

4. Plenaria indulgentia olim ita distinguebatur, ut vel plena vel plenior vel plenissima remissio poenarum diceretur. Quae expressio quid proprie sibi voluerit, non omnino quidem convenit inter scriptores. Sed planior modus sensum attingendi videtur esse, si *plena* remissio ad poenas canonice *impositas* et eam poenae Deo debitae partem, quae his respondeat, referatur; *plenior* ad poenas et impositas et secundum rigorem canonum *imponendas*, si forte re ipsa ita impositae non fuerint; *plenissima* ad remissionem omnis poenae Deo debitae, etiamsi excedat debitum secundum canones imponendum. *Nunc* autem *quaelibet plenaria* indulgentia ultimo sensu intelligitur.

663 5. Plenariam indulgentiam nihilominus saepe homines *non plene* lucrari, patet ex eo, quod saepe non ab omni *culpa* venialis reatu immunes sunt. Quare in illis adiunctis lucrari quidem possunt remissionem omnis illius poenae temporalis, quae pro culpis iam remissis residua est, non vero, quae pro culpis nondum remissis debetur. Quod autem quidam putaverunt, tunc nihil remitti, quasi indulgentia plenaria aut plenissimo sensu omnem poenam temporalem deleteret, aut nullam, id sine ulla ratione sumitur. Et quoniam tandem res ex mente S. Pontificis concedentis pendet, quomodo suspicari possunt, Pontificem, qui animum amplioris gratiae concedendae prae se ferat, quam si partialem indulgentiam largiatur, revera ita comparatum esse, ut eam gratiam tam multis hominibus illusoriam reddat et multo infra partialis indulgentiae valorem deprimat!

§ 2.

Probatur Ecclesiae potestas.

1. Christus Dominus contulit Apostolis suis et imprimis S. Petro eiusque successoribus plenissimam potestatem ligandi et solvendi, quaecumque cum fine Ecclesiae praestituto atque continua praxi probato conectuntur. Mt 16, 19: «Et tibi dabo claves regni coelorum, et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in coelis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis.» Verum sicut pro peccatis commissis puniendo ligare, ita non culpae tantum reatum, sed etiam poenas coram Deo debitas solvere cum fine Ecclesiae intime cohaeret, quippe quae ad hoc instituta sit, ut hominum cum Deo reconciliationem atque unionem beatam perficiat. Idque eo magis dicendum est, quia aliunde ex catholica doctrina certum est, temporalis poenae reatum et propria et aliena satisfactione posse exstingui. Neque ratio est, cur illa Ecclesiae potestas ad solam sacramentalem poenae temporalis diminutionem restringatur: amplissima enim potestas, prout verbis Christi continetur, non alios limites patitur, nisi qui ex natura rei aut ex positiva Christi voluntate exigantur; sed Christum restrictionem apposuisse non probatur, natura vero ipsius temporalis poenae non exigit, ut per solum sacramentum remittatur.

2. Idem comprobatur ex 2 Cor 2, 10, ubi S. Paulus Corinthio incestuoso in persona Christi poenam pro peccatis antea impositam remittit: quod vix convenienter explicatur, nisi admittatur, hanc remissionem ita factam esse, ut etiam coram Deo homo ille a reatu et culpae et poenae liber evaserit.

3. Traditio vero ecclesiastica tum dictis tum factis probat, hanc facultatem poenas temporales remittendi et agnitam et usu comprobata iam a primis saeculis fuisse. Sufficit, unum hoc factum commemorasse, scil. martyrum seu confessorum intercessione et meritis fidelibus lapsis reconciliationem et poenitentiae remissionem concessam saepius esse. Quo vero sensu haec remissio intellecta fuerit, Tertullianus, Montanista factus, catholicis exprobrans clare ostendit. «Sufficiat», inquit, «martyri, propria peccata purgasse. Si peccator es, quomodo oleum faculae tuae et tibi et mihi sufficere potest?» (De pudic. c. 22.) Si autem peccata putabantur purgari posse aliorum perpeccionibus, necesse est fateamur, poenas pro peccatis coram Deo debitas purgatas seu remissas esse.

4. Posterioribus temporibus constat, quam frequentissime indulgentias secundum hodiernam formam vel similem concessas a Summis Pontificibus esse.

§ 3.

De applicatione indulgentiarum erga defunctos.

1. Quam fieri posse convenienter, colligitur ex communiione Sanctorum, quae inter membra Ecclesiae triumphantis, militantis, patientis intercedat. Nam propriis fidelium operibus bonis atque sacrificio Missae defunctorum animas in purgatorio existentes iuvare posse, aliunde constat. — Quare ratio non est, cur S. Pontifex mediantibus bonis operibus fidelium ex thesauro Ecclesiae propter merita Christi et Sanctorum augere opem illam non possit, quam alias fideles ex sese defunctis praestare valent.

2. Ab antiquo tempore exempla exstant indulgentiarum etiam defunctis concessarum. Sic videtur Ioan. VIII (vide Baronium ad annum 878) militibus Ludovici regis pro defensione christianae religionis pugnantibus, «qui

cediderant aut de reliquo pro ea re casuri essent», indulgentiam plenam Apostolica auctoritate concessisse.

Postremo tempore *Pius VI* in Constit. «Auctorem fidei» n. 42 haec statuit contra conciliab. Pistoriense: «Item in eo, quod superaddit: „Luctuosius adhuc esse, quod chimaerica isthaec applicatio transferri solita sit in defunctos“; falsa, temeraria, piarum aurium offensiva, in Romanos Pontifices, et in praxim et sensum universalis Ecclesiae iniuriosa, inducens in errorem haereticali nota in *Petro de Osma* confixum, iterum damnatum in art. 22 Lutheri.»

§ 4.

Modus concedendi indulgentias.

667 I. Cum secundum ordinem divinae sanctitatis et iustitiae nullus reatus sive culpa sive poenae sine satisfactione remittatur, remissio nemini contingere potest, nisi sufficiens Deo solutio fiat; at sufficit solutionem fieri applicatione meritorum sive satisfactionum Christi et Sanctorum¹. Verum haec applicatio et solutio aliter fit pro vivis, aliter pro defunctis. Vivos Summus Pontifex *absolvere* potest — quae absolutio efficax utique non esset, nisi Deo exhiberetur simul solutio ex thesauro Ecclesiae. At in defunctos Summus Pontifex potestatem iurisdictionis non habet, neque in eas immediate agere potest; sed actio immediate solum erga Deum versatur, ipsi offerendo solutionem ex thesauro Ecclesiae pro defunctis. Id quod scriptores sic exprimere consueverunt (cf. *Bellarmin.*, De indulg. l. 1, c. 5), ut vivis dicant indulgentiam conferri per modum absolutionis (quae tamen includit solutionem), defunctis per modum solutionis.

668 2. Alter dicendi modus est, quo defunctis indulgentiae dicuntur applicari *per modum suffragii*: quod formaliter quidem non dicit per modum impetrationis, re ipsa tamen cum illa expressione converti potest; atque usus in lingua germanica consecravit hanc formulam «per modum intercessionis» seu «fürbittweise». Videlicet applicantur indulgentiae defunctis, sicut opera bona satisfactoria fidelium pro refrigeratione defunctorum offerri possunt, quae vocantur suffragia sive opitulationes; illa autem re ipsa sic applicantur de-

¹ Multi difficultatem in eo inveniunt, si quaeritur, quo modo satisfactiones Sanctorum in indulgentiis concurrant, et utrum semper cooperentur, annon. Equidem plane puto, eas semper cooperari, atque mihi videor rem considerare posse hac ratione: Deus certo in omni remissione poenae temporalis, cum moveatur meritis et satisfactionibus Christi, ad *quaelibet* Christi opera respicit. Quamquam enim singula opera infiniti sint meriti atque infinitae virtutis satisfactoriae, tamen re ipsa Deus non tantum propter poenas infantiae Christi, sed etiam propter labores in vita publica exantlatos, propter cruciatum in cruce toleratos poenas peccatis hominum debitas relaxat. Verum Christus non est solus in hac singulari persona, sed sibi corpus mysticum Sanctorum adiunxit: Cum primum igitur Deus invenit superabundantes satisfactiones in corpore Christi mystico, haec etiam, eaque omnia, quae exstant, respicit, quotiescumque poenas temporales relaxat. Semper enim totum Christum, i. e. Christum cum mystico suo corpore respicit, sibi in toto Christo complacet: et sicut nulla est ratio, cur in acceptatione vicaria satisfactionum Christi excludat umquam ullum opus Christi, ita nulla est ratio, cur umquam excludat ullum opus superabundans Sanctorum, quod exstat. Ut sit minimum, non est nihil; ut sit minimum valeat ad relaxandas poenas, tamen valet aliquid, neque umquam timendum est, ne virtus satisfactoria exhauriatur. Quantumvis paucae et parvae fuerint satisfactiones Sanctorum, — re quidem vera non tam paucae sunt — ex coniunctione satisfactionum Christi totus thesaurus est et manet infinitus et inexhaustus.

functis, ut non ex iustitia quadam, sed ex misericordia et liberalitate divina hanc vicariae satisfactionis acceptationem expectare debeamus: verum quod proxime ex misericordia et liberalitate pendet, per modum intercessionis seu impetrationis efficaciter acquiritur.

3. Hinc etiam fit, ut transfusionem indulgentiarum in defunctos fieri posse, in genere quidem certum sit omnino, neque ullo modo dubitari possit, quin certos defunctos pro electione nostra iuvare possimus: nihilominus applicatio totius valoris atque in certam personam infallibilis non est, quia certae rationes divinae iustitiae et sapientiae obstare possunt, quominus aut totus indulgentiae valor, aut huic illive personae indulgentia applicetur¹. Hunc esse sensum Ecclesiae, tum ex praxi patet, qua consuevit multas indulgentias etiam plenarias pro uno eodemque defuncto concedere atque offerre, tum ex responso S. Congr. Indulg. dato circa sensum indulgentiae altaris privilegiati (28 Iulii 1840 Decreta authentica n. 283): «Per indulgentiam altari privilegiato adnexam, si spectetur mens concedentis et usus potestatis clavium, intelligendam esse indulgentiam plenariam, quae animam statim liberet ab omnibus purgatorii poenis; si vero spectetur applicationis effectus, intelligendam esse indulgentiam, cuius mensura divinae misericordiae beneplacito et acceptationi respondet.»

4. Applicatio indulgentiarum pro defunctis non a solis fidelibus pendet; ⁶⁶⁹ sed ut applicari possint, Summus Pontifex seu ille, qui concedit indulgentiam, hanc facultatem concedere seu indulgentiam ut defunctis etiam applicabilem concedere debet: quod si concessum est, fideles pro sua voluntate eam aut sibi aut defunctis lucrari possunt. Quodsi volunt lucrari defunctis, mensura indulgentiae ex intentione Summi Pontificis, quando partialis est, intelligitur secundum dicta superius n. 662, si plenaria est, secundum necessitatem eius animae, cui homo christifidelis opitulari vult, seu tanta, quae sufficiat ad animam illam e purgatorio liberandam.

Applicatio autem fieri potest erga animam singularem, aut etiam erga plures vel omnes animas fidelium in purgatorio existentes. Posterior applicatio facile intelligitur de qualibet partiali indulgentia, cuius certa mensura dividi potest in multos: circa plenariam autem indulgentiam, quam aliquis dividere velit in plures, aut dicendum est, Deum tum determinare certam mensuram, quam accipiat et dividat, aut Deum eligere certam animam quandam pro virtuali vel habituali voluntate illius, qui indulgentiam offert, ut, si divina iustitia et misericordia permittat, illa anima plene liberetur.

Pia praxis fidelium pro defunctis indulgentias lucrantium est, ut eligant certos defunctos sive in individuo sive in cumulo pro sua quisque devotione, quibus intendunt succurrere speciatim: scil. modo iis, qui sibi necessitudine, familiaritate, amicitia, beneficiis coniuncti sint; modo iis, qui sibi nocuerint aut quibus fortasse ipsi temporaliter vel spiritualiter nocuerint; modo iis, qui in terris degentes speciatim defunctis succurrerint, certos Sanctos speciatim coluerint; modo iis, qui liberationi proximi ideoque quam primum Deum glorificaturi sint; modo iis, qui a sua liberatione sint quam remotissimi, aut qui maxime sint derelicti etc.

5. Per se nihil impedit, quominus, si suppetat iusta causa, Summus Pontifex ita indulgentias concedere possit, ut vivi non tantum sibi aut defunctis eas lucrari valeant, sed etiam, ut unus pro altero vivente eam lucretur.

¹ Cf. ea, quae supra dicta sunt de applicatione Missae pro defunctis n. 248.

Verum id *a praxi* alienum est, neque ullum exstat exemplum talis concessionis re ipsa factae. Immo generatim id ne expedire quidem neque iusta causa inniti videtur, cum facili modo quisvis fidelis sibi ipse indulgentias lucrari possit. Cf. etiam *Gennari*, Consultaz. ² I cons. 90.

6. In concessione indulgentiarum id fieri consuevit, ut certa quaedam bona opera peragenda praescribantur. Theologi igitur inquirunt de nexu inter illa opera et ipsam indulgentiam seu poenarum temporalium remissionem. Communior et planior opinio est, opera illa praescripta considerari tamquam *conditiones tantum*, ita ut immediata et tota causa remissionis poenarum consistat in thesauro Ecclesiae seu in satisfactionibus Christi et Sanctorum: — quod non impedit, quominus illae «conditiones» influere possint in determinandam aliquo modo mensuram et valorem indulgentiae secundum ea, quae n. 662 dicta sunt. — Novum quendam modum Cardinalis *de Lugo*, De poenit. disp. 27, n. 70 ingeniose excogitavit, quoad indulgentias pro defunctis, qui utique possibilis est et qui difficultates removet explicandi, quomodo potestas Pontificis in ipsorum defunctorum levamen redundet. Nimirum putat, Summum Pontificem elevare posse opera aliqua fidelium ad vim satisfactivam ex opere operato eamque longe maiorem, quam ex sese habeant, atque hanc vim satisfactivam ex thesauro Ecclesiae eo modo eaque mensura a Summo Pontifice operibus praescriptis attribui, quae respondeat indulgentiae enuntiatae. Posse vero ex potestate clavium opera nostra elevari, ita ut ex opere operato condignum ipsius operis valorem satisfactorium superent, ostenditur revera ex sacramento poenitentiae, in quo satisfactio sacramentalis pluris valet, quam ipsius operis condignitas est. — Aliis vero haec explicatio utpote nimis artificiosa non ita placet.

§ 5.

De indulgentiarum causa iusta.

671 1. Iustam causam requiri, ab omnibus theologis admittitur. Complures tamen putant, sufficere eam causam, quam S. Pontifex seu is, qui concedit indulgentiam, prudenter putaverit iustam et proportionatam esse, etsi re ipsa non sit proportionata: vide *Lugo* l. c. n. 145. Quam sententiam tenent cum *Suarez* disp. 54, sect. 3, n. 11 plures alii, «quia ab oeconomio non requiritur, nisi ut operetur iuxta regulas prudentiae»: «quod», ait *Lugo*, «probabile et pium est». Recte autem dicit, id probabile esse; nam certum non est. Immo ipsi summi pontifices videntur ex hac ipsa ratione, quod *effectus* indulgentiarum, maxime quoad ambitum, valde dubius sit, indulgentias indulgentiis addere, ut, quod uni concessionem forte desit, aliis concessionibus suppleatur.

2. Iusta causa aliquando repetitur ex ipsis operibus praescriptis, ut, si pontifex cuilibet hanc vel illam orationem fundenti, vel devotionis exercitium peragenti indulgentias concedit; vid. mens concedentis est, eiusmodi pietatis exercitia fidelibus ex sese valde utilia proposito praemio promovere. Et revera, si crescit sanctitas et perfectio interna fidelium, prudenter propter hoc ipsum poenae temporalis quaedam relaxatio conceditur.

Aliquando causa petitur extrinsecus, maxime ex publica Ecclesiae utilitate, splendore promovendo, calamitate avertenda etc.: quo fer-

ventius omnes excitentur, ut ad communem utilitatem ex suis contribuant. Sic etiam peti potest ex liberali quadam gratitudine aut remunerandi studio erga aliquem, qui ad bonum Ecclesiae laboravit; decet enim vicarium Christi profusa quadam liberalitate in spiritualibus donis concedendis summam Christi liberalitatem imitari. Hinc patet, ex eo, quod pro operibus admodum levibus aliquando indulgentiae quam maximae et multae proponantur, inferri minime posse, causam deesse sufficientem.

3. *Potestas* autem concedendi suprema est in R. Pontifice; in aliis⁶⁷² Ecclesiae praesulibus a Concil. Later. IV (c. 14 X 5, 39) facultas multum restricta est, ita ut indulgentias defunctis applicabiles reddere nequeant, ceteroquin autem in ipsa consecratione ecclesiae *non ultra unum annum* indulgentiam extendere possint, pro anniversario dedicationis aliisve de causis non ultra 40 dies: id quod *Pius X* d. 28 Aug. 1903 ita mutavit, ut episcopi usque ad 50 dies, archiepiscopi in suis provinciis usque ad 100 dies, cardinales in suis titulis et dioecesibus usque ad 200 dies, nuntii usque ad unum annum indulgentias largiri possint. Cf. *Beringer*, Die Ablässe¹³ 46 sq.

§ 6.

De conditione ad lucrandas indulgentias prima seu de statu gratiae.

1. Ut aliquis sibi indulgentiam lucrari possit, ex iure divino et⁶⁷³ interna necessitate requiritur *status gratiae*. — Quod saepe etiam in indulgentiae concessione indicatur per verba: «*corde saltem contrito*». Qua clausula nihil aliud significatur nisi, eum, qui lucrari velit indulgentiam, debere esse in *statu* contritionis, seu in statu gratiae sanctificantis, eamque sanctificantem gratiam, si forte amissa fuerit, debere praevis reparatam esse saltem per actum perfectae contritionis: qui vero in statu gratiae est, actu contritionis non necessario indiget. — Ita ad abundantiam declaravit expresse S. Indulg. Congr. 17 Dec. 1870 in una *Urbis et Orbis* (*Decr. auth.* n. 427). — Quando vero dicitur «qui confessi et Communionem refecti haec et haec praestiterint» quid necessarium sit, vide infra.

2. Quare, si in indulgentiae concessione dicitur, «qui corde contrito devote haec et haec fecerit», pronum est concludere, neminem, qui in statu gratiae non sit, ne pro defunctis quidem eam indulgentiam lucrari posse.

Neque tamen id ipsum certum est. Nam fortasse formula illa «corde contrito» Ecclesia monere tantum voluit, eum, qui *sibi* indulgentiam velit lucrari, in statu gratiae debere existere. Cf. Casus consc. II, n. 644 not.

3. Maxime autem quando illa clausula deest, non pauci theologi putant⁶⁷⁴ (ut *Bellarm.*, De indulg. l. I, c. 14; *Suarez*, De poenit. disp. 53, sect. 4, n. 6, atque *Biel*, *Richard*, *Raynaud*, *Cherub. Mayr*, *Minderer*, De indulg. II, n. 28), etiam eum, qui in tristissimo statu peccati existat, operibus illis bonis, quibus indulgentia annexa sit defunctis applicabilis, eam non sibi quidem,

sed defunctis lucrari posse: quod utique limites probabilitatis non excedit: vide *Lugo*, De poenit. disp. 27, n. 75. Videlicet quia non operis neque operantis dignitas respicitur, sed satisfactio ex opere operato illi operi annexa, ex se non repugnat, indulgentias aliquem sic lucrari posse; immo id aliquo modo suadet ex efficacia satisfactionis sacramentalis, quae, etsi in statu peccati praestita, efficientia sua non destituitur, sed, licet pro tunc operanti applicari nequeat et proin suspendatur, nihilominus postea remoto obice propter valorem, quem ex opere operato habet, reviviscit. At in indulgentiis applicationi erga defunctos obex essentialiter non creatur: nihilominus cum applicatio per modum suffragii et intercessionis fiat, ceteris paribus Deus facilius accepturus est, quae ei ab homine iusto, quam quae a peccatore pro animabus defunctorum offeruntur.

§ 7.

De conditione lucrandarum indulgentiarum altera, i. e. de voluntate eas lucrandi.

675 Voluntas saltem illa requiritur, quae necessaria est ad voluntariam susceptionem donorum et gratiae. Attamen:

1. Sine causa requiratur specialis et expressa intentio indulgentiae lucrandae in singulis illis operibus, quibus forte annexa est. Immo ne cognitio quidem indulgentiae requiritur.

2. Sufficit igitur voluntas habita, idque saltem *implicite*, neque retractata, seu intentio habitualis implicita, i. e. voluntas lucrandi indulgentias debuit aut formaliter sive in se aliquando adesse, aut debet illa in altero obiecto voluntatis implicite contineri, deinde voluntas esse non retractata. Quae intentio, quam aliqui etsi minus accurate, interpretativam vocant, prorsus sufficere debet, modo opera ipsa rite perficiantur.

3. Ut vero maiore fervore voluntas in indulgentias lucrandas feratur, pia praxis est consulenda, ut quotidie in precibus matutinis renovetur intentio eas indulgentias lucrandi, quae operibus bonis occurrentibus annexae sint: id vero ad valorem exigi, sine ulla vel minima ratione praetendas.

4. Ut indulgentiae defunctis applicentur, utique expressior voluntas ex parte lucrantis seu exercentis opera praescripta requiritur. Cum enim in actione hominis ex sese non habeatur voluntas in alterum eius utilitatem transfundendi, sed potius eam sibi acquirendi: illa liberalis transfusio expressiore modo fieri debet. Verum si quis semel aut omnium aut certarum indulgentiarum donationem erga defunctos eosque secundum suam devotionem determinatos fecerit, non est, cur in singulis indulgentiis eius intentionis renovationem requiramus. — Nihilominus ad *hanc* intentionem frequentius renovandam fideles eo magis utiliter exhortamur, quo magis et frequentius id agentes eximiam caritatem exercent atque sibi ipsi coelestia *merita* accumulunt.

§ 8.

De conditione lucrandarum indulgentiarum tertia, i. e. de praescriptis operibus implendis.

676 1. Indulgentiae partiales saepissime adnexae sunt precum certarum devotae recitationi. In quibus notandum est indultum a S. Pontifice

29 Dec. 1864 specialiter concessum, «indulgentias adnexas precibus (*ergo quibuslibet*) valere, quocumque idiomate recitentur, dummodo versiones sint fideles». De versionis fidelitate ut constet, sufficere declarationem sive S. Congregationis Indulg., sive alicuius ex Ordinariis loci, in cuius linguam nativam versio facta sit, habetur ex declaratione eiusdem S. Congr. 29 Dec. 1864: *Decr. auth.* n. 415.

2. Pro indulgentia plenaria plerumque statuuntur: confessio, S. Communio, visitatio ecclesiae et preces ad certas intentiones S. Pontificis ad Deum fusae. Quae conditiones, etsi non omnes necessario in statu gratiae perficiendae sunt, tamen ultimum complementum omnino in statu gratiae, ut per se patet, exerceri debet.

3. Quamquam dicitur, «qui confessi et S. Communionem refecti hoc vel illo die ecclesiam visitaverint» etc.: nihilominus visitationem ecclesiae confessioni et Communioni praemittere licet, modo die assignato fiat. Ita ex approb. Pontificis 19 Maii 1759: *Decr. auth.* n. 214.

4. *Confessio* semper requiritur, si dicitur «qui confessus» etc.: quamquam, si quis sola venialia peccata habet, absolutio non necessario requiritur (*Decr. auth.* n. 295 et 359). Attende tamen hos limites:

a) Hebdomadaria confessio (in aliquibus locis ex speciali concessione etiam confessio infra duas hebdomadas peracta) sufficit pro omnibus indulgentiis occurrentibus, ad quas lucrandas confessio praescribitur (excipe indulgentiam iubilaei¹), modo ne peccatum grave fuerit interim commissum; quod si sit commissum, confessio et absolutio denuo necessaria est. Ita *Clem. XIII* 9 Dec. 1763, et *Pius IX* 12 Mart. 1855: *Decr. auth.* n. 231 et 364. — Immo ii, qui quotidie aut fere quotidie (5 vel 6^{ies} in hebdomada) ad S. Communionem recta piaque mente accedere solent, indulgentias omnes lucrari possunt sine hebdomadaria confessione. Ita *Pius X* per Decr. S. C. Ind. d. 14 Febr. 1906 (cf. Acta S. Sedis XXXIX 63).

b) Hebdomadaria autem confessio reputatur eorum, qui *semel saltem in hebdomada* confiteri consueverunt; neque requiritur, ut quaelibet confessio a sequenti *aequali spatio* septem dierum distet².

¹ Sume e. g. aliquem secundum consuetudinem suam Fer. VI confessum esse; vi illius confessionis lucrari nequit indulgentiam iubilaei, cuius initium fuerit sequenti die Dominico, alias indulgentias plenarias, si quae illi diei Dominico annexae sunt, potest lucrari.

² Neque puto, ullo modo contrarium probari responso illo dato 23 Nov. 1878 (*Decr. auth.* n. 439) et 25 Febr. 1886 «hebdomadam intelligi stricte spatium *septem*, non *octo* dierum»: id enim verissimum est, idque verificatur, etsi poenitens hac hebdomada feria II, sequenti hebdomada feria IV, subsequenti fer. III confitetur. Nam in exemplis allatis verum est, poenitentem semper intra quodlibet spatium a Dominica usque ad Sabbatum inclusive, i. e. *septem* dierum, aliquam confessionem instituisse. Negavit autem iure S. Congregatio, intelligi posse spatium *octo* dierum: alias pronum esset concludere, sufficere, ut aliquis v. g. confiteretur *primum* Dominica die 13 Iunii, *secundo* 28 Iunii; nam ille vere confessus esset infra duo *octidua* sibi succedentia, i. e. primo die prioris octidui et ultimo secundi octidui, verum qualibet *hebdomada* confessus non esset, cum confessio incidat in Dominicam primae, et in feriam II tertiae hebdomadae. Nihilominus, qui frequentius confessionem *ultra septimum diem* protrahit, iam dici nequit consuevisse

c) Si indulgentia ratione *festi* conceditur, in *illis locis*, ubi penuria est confessariorum, petentibus indulgebatur, ut valeret pro indulgentia confessio *infra hebdomadam* ante festum peracta etiam pro iis, qui hebdomadariam confessionem peragere non *consueverant*. Attamen pro aliis regionibus id applicari non potuit, cum pro generali regula hoc indultum minime latum esset. Cf. *Decr. auth.* n. 252 264 295.

678 d) Decreto d. 6 Oct. 1870 (*Decr. auth.* n. 426) concessum est, ut, *cuicumque diei annexa sit indulgentia*, sive ratione festi sive ex alia causa, *pridie* peragi possit sive confessio et Communio, sive sola confessio, si modo reliqua opera praescripta ipso die praescripto impleantur, quoad *confessionem* demum a Pio X d. 23 Aprilis 1914 concessum est, ut ad *quaslibet lucrandas indulgentias* sufficiat confessio sacramentalis *ultimo octiduo antea* peracta, nisi pro aliquo poenitente obstet prudens confessarii iudicium (cf. Acta Apost. Sedis VI 308 sq)¹. — In iubilaeo autem semper ipsum tempus iubilaei retineri debet, neque sufficit confessio aliunde praescripta, nisi specialis concessio hac in re habeatur. Incipit autem iubilaeum cum primis vesperis primi diei: *Scavini* IV, n. 348, XLI.

679 5. S. Communio, utique *digna*, fieri necessario non debet in illa ecclesia, *cuius visitatio* praescribitur, nisi forte in speciali casu id expresse indictum sit: verum si in illa ecclesia S. Communio sumitur, eadem visitatione preces ad intentionem S. Pontificis indictae fieri possunt, ita ut satisfiat eodem tempore et ecclesiae visitationi et orationi praescriptae simul cum S. Communionis sumptione, si modo tempus ipsum sit lucrandae indulgentiae aptum. «*Raccolta*» a. 1898, p. XIII. De cetero nota:

a) Communionem *pridie* sumi posse vide modo supra.

b) Excepto iubilaeo, S. Communio non tam inter ipsa opera praescripta computatur, quam pro praerequisito habetur: quare sufficit extra iubilaeum etiam Communio paschalis ad lucrandas indulgentias; immo una eademque Communio ad lucrandas plures indulgentias plenarias (quamquam solum defunctis tunc re ipsa applicari possunt) eodem die occurrentes, quarum singulae Communionem exigunt, modo reliqua opera pro *singulis* indulgentiis singula ponantur, resp. repetantur. S. Congr. 29 Maii 1841 et 10 Maii 1844; *Decr. auth.* n. 291, 1° et n. 327.

c) Porro ii, qui impedimento aliquo physico et permanente impediuntur, quominus domo exire possint, ut qui morbo detinentur, propter difficultatem saepius recipiendi S. Communionem accipere pos-

quavis hebdomada confiteri; potest autem optime, si hoc una vice facit, altera vice brevius spatium observaturus. Sed haec omnia nunc superflua evaserunt.

¹ Tenor decreti est hic: «SS. D . . . Pius PP. X . . . firmis remanentibus amplioribus iam factis concessionibus, . . . benigne concedere dignatus est, ut ad quaslibet lucrandas indulgentias sufficiens habeatur confessio sacramentalis ultimo octiduo ante diem pro lucranda indulgentia designatum peracta; dummodo tamen non oporteat, ut, secundum prudens confessarii iudicium, aliquis ex christifidelibus aliter se gerat.»

sunt commutationem S. Communionis et visitationis ecclesiae in alia opera pia ab ipsorum confessario, et sic acquirere omnes indulgentias plenarias, quas acquirerent visitando ecclesias illius loci, ubi vivunt: ex Decr. *Urbis et Orbis* 18 Sept. 1862 (*Decr. auth.* n. 393). Quod quidem decretum excipiebat eos, qui in communitate viverent: postea vero *Leo XIII* d. 16 Ian. 1886 ad hos quoque, si impediti fuerint, eum favorem extendit.

d) Pro pueris ad S. Communionem nondum admissis generalis dispensatio seu facultas dispensandi facta non est, sed specialis tantum pro iubilaeis: quare aliarum indulgentiarum, quae S. Communionem requirunt, participes esse nondum possunt.

6. Si visitatio ecclesiae ad *certas ecclesias* restringitur, eas visitari opus est, quae in indulto indulgentiarum notantur. Accuratus haec adverte:

a) Si in genere *alicuius ecclesiae* visitatio praescribitur, intelligitur tum ecclesia proprie dicta, tum oratorium *pleno sensu publicum*: non censi publica oratoria (illo pleno sensu) ea, quae canonicè erecta fuerint in monasteriis, seminariis etc., aditu *publico* fidelibus non patente, declaravit S. Congr. 22 Aug. 1842 in *Verdunen*. *Decr. auth.* n. 310. — Privata enim illa oratoria, in quibus quidem S. Sacramentum asservatur, et quae *semipublica* vocantur, summum pro ipsis religiosi substitui consueverunt, ne cogantur extra monasterium versari, si indulgentiarum velint esse participes.

b) Si prae multitudine fidelium affluentium ad ecclesiam locus non omnes capit, sufficit ante fores ecclesiae cum reliqua multitudine sese coniungere: alioquin ecclesiam intrare consultius est.

c) Pro visitatione ecclesiae ex decreto d. d. 26 Ian. 1911 tempus utile est «non modo a media nocte ad mediam noctem constituti diei, verum etiam a meridie diei praecedentis». Quod valiturum esse *Pius X* edixit «tam pro indulgentiis plenariis, quam pro partialibus, semel in die aut toties quoties acquirendis, usque ad hunc diem concessis vel in posterum concedendis, quacumque demum sub locutione tempus sive dies designetur. . . . Contrariis quibuscumque, etiam specialissima et singulari mentione dignis, non obstantibus» (*Acta Ap. Sedis* III 64). Confessionem et Communionem potest visitatio ecclesiae vel sequi vel *praecedere*, etiamsi dicatur «*confessi et S. Communionem refecti*» (*Decr. auth.* n. 214).

7. Preces fundendae ad intentionem S. Pontificis in ecclesiae visitatione fundi debent, si visitatio ecclesiae praescribitur; alias *ubique* fieri possunt.

a) Intentio illa ad mentem S. Pontificis sufficit *confusa*: ad fervorem excitandum tamen convenit, illius intentionis expressius et distinctius recordari, scil. exaltationis et propagationis S. Ecclesiae, extirpationis haeresum et errorum, pacis inter principes populosque christianos.

b) Situs inter orandum non praescribitur: raro pro quibusdam orationibus indulgentia ditatis genuflexio praescribitur; quod si obtinet, haec est conditio ad lucrandas indulgentias *necessaria*, ut in oratione illa «*Sacrosanctae*» post officium divinum dici solita, quam solummodo

ratione infirmitatis salva indulgentia recitari licet genibus non flexis. Cf. *Decr. auth.* n. 398 et *Prinzivalli* n. 654.

c) Quamquam in precibus ad mentem S. Pontificis fundendis determinatum aliquid praescriptum non est: tamen non videtur sufficere *minima omnino* oratio. Sufficit communi opinione 5—7 Pater, Ave, Gloria recitare. — Optimum consilium est mentaliter Deum exorare, ita tamen, ut *aliqua vocalis* oratio adiungatur.

d) Pro surdo-mutis (et mutis) *Pius IX* concessit, ut sufficiat, 1) si visitatio ecclesiae cum precibus praescripta sit, ibi mente orare, vel si publicae preces fiant, cum reliquo populo devote sese coniungere; 2) si agitur de indulgentiis quae precibus privatim fundendis sint annexae, «confessarii surdo-mutorum valeant easdem orationes in alia opera pia externe aliquo modo manifestata commutare, prout in Domino iudicaverint»: 15 Martii 1852, *Decr. Urbis et Orbis* (*Decr. auth.* n. 355). Atque d. d. 18 Iulii 1902 *Leo XIII* concessit, ut surdo-muti lucrentur indulgentias, si preces illas signis vel *mente fundant* vel eas legant sine ulla pronuntiatione (*Acta S. Sedis XXXV* 570).

Caput II.

De Iubilaeo speciatim.

Articulus I.

Summa doctrinae capita.

682 I. Iubilaeum ad similitudinem anni iubilare Legis Vet. inductum post arias mutationes a longo iam tempore (ab anno 1475) *vicesimo-quinto* quoque anno celebrari consuevit: qui etiam *annus sanctus*, sive *iubilaeum maius* vocatur, in distinctione a iubilaeo minore, quod Pontifices certis quibusdam occasionibus, ut initio sui pontificatus (Sixtus V a. 1585), vel in publicis calamitatibus, concedere consueverunt, atque «indulgentiam *ad instar iubilaei*» vocant.

II. Iubilaeum, sive maius sive minus, hac re ab indulgentia plenaria alio modo concessa distinguitur, quod certi quidam favores et gratiae ad plenariam indulgentiam addantur.

III. Opera praescripta revocantur ad haec: visitationes certarum ecclesiarum et orationem ibi fundendam, certa ieiunia, eleemosynam, confessionem et Communionem.

IV. Favores iubilaeo annexi versantur circa absolutionem a censuris et peccatis reservatis atque quibusdam irregularitatibus, commutationem votorum.

683 V. Verum quo magis excitentur christifideles, ut Romam petant atque Urbis sanctuaria devote visitent, 1) *intra annum sanctum* suspenduntur aliae indulgentiae vivis concessae, paucis exceptis; sed indulgentiae defunctis non applicabiles eo anno illis applicabiles fiunt. Ita *Ben. XIII* Const. «Salvatoris» 28 Apr. 1725, quod dein (per *Ben. XIV*) evasit regula generalis. — At anno sancto elapso omnia reviviscunt,

atque eo tempore consuevit concedi, ut in toto orbe indulgentiam seu iubilaeum christifideles lucrari possint, ne, qui Romam petere nequeant, tanto favore priventur.

2) Facultates quaedam *absolvendi* a casibus et censuris reservatis, *commutandi* vota, *dispensandi* ab irregularitatibus, impedimentis etc. *tempore anni sancti*, si consueto modo celebratur, extra Urbem suspendi consueverunt. Attamen non semper eodem modo haec suspensio facta est, ut narrat *Ben. XIV* «Inter praeteritos» §§ 29—32: quare tandem in quolibet iubilaeo ipsa bulla inspici debet. Intelliguntur communiter facultates regularibus, congregationibus, locis piis etc. datae.

Ab illa autem suspensione attingi non solent (vide *Ben. XIV* «Cum nos super» 7 Maii 1749 § 2):

1) facultates S. Inquisitionis Officio datae et iis, qui ad illius munus utcumque deputati sunt;

2) facultates, quae a S. Poenitentiaria Missionariis *pro locis Missionum dantur*;

3) facultates episcopis sive a Conc. Tridentino, sive speciali privilegio a S. Sede datae;

4) facultates, quae regularium superioribus collatae sunt in ipsos regulares subditos exercendae. Ceterum semper consule bullam iubilaei.

VI. Nisi bulla, qua iubilaeum indicitur, aliud quid statuit, censentur ⁶⁸⁴ validae manere regulae a *Ben. XIV* occasione iubilaei 1750 datae in Constitutionibus «Inter praeteritos» et «Convocatis»: praecipuas mox afferam, cum fere totae sint in explicandis operibus praescriptis et adiunctis favoribus. Cf. *Decr. auth.* n. 353.

Pauca addam de notione iubilaei.

1. Primo cogitantem occupare poterit mentis admiratio, quod aliquando tam profusa manu Pontifices iubilaeae concedunt, quasi hac agendi ratione non satis provideatur divinae iustitiae ordini. At qui ingentes fructus poenitentiae, sinceras tot peccatorum conversiones, iustorum in fervore incrementum perspexerit, potius etiam hic divinam providentiam adorabit, quae tandem et iustitiae rigorem et misericordiae relaxationem in salutem animarum dirigit.

2. Iubilaeum minus, seu quod dicitur dari «ad instar iubilaei», plerumque ad aliquot hebdomadas, vel unum alterumve mensem aut a Summo Pontifice determinatum aut per Ordinarios locorum determinandum restringitur. Neque illud consuevit sic concedi, ut aliquis pluries indulgentiam iubilaei consequi possit, nisi forte in bulla iubilaei id expresse notetur.

3. Iubilaeum autem anni sancti censetur toties acquiri posse, quoties aliquis praescripta opera repetierit. Ita expresse *Ben. XIV* «Inter praeteritos» § 84.

Atque eodem modo indulgentiam iubilaei pluries lucrandi facultas aderit, si iubilaeum extraordinarium ad longum tempus conceditur: paucis, cum iubilaeum sit aliquod favorabile, tamdiu dicendum est, adesse facultatem pluries lucrandi, quamdiu ex bulla iubilaei aliisve *indubiis* decretis contrarium non probatur.

4. Exemplum extraordinarii iubilaei longissimi temporis, cuius exemplum in Ecclesiae historia aliud non exstat, habes in iubilaeo occasione Concilii Vaticani promulgato: quod etiam post suspensionem Concilii expressa de-

claratione *Pii IX* perduravit, et quamquam occasione anni sancti 1875 eo anno suspendebatur, tamen eo elapso, ex ipsis verbis bullae, qua iubilaeum anni 1875 indicabatur, videri poterat iterum revixisse; attamen subsequencia acta *Leonis XIII* satis ostendunt, illud pro extincto esse habendum. Eiusmodi autem iubilaea extraordinaria, quae per diuturnum omnino tempus perdurant, consueverunt Romani Pontifices ita concedere, ut fideles illud pluries lucrari valeant: ut ipsum illud iubilaeum Vaticanani Concilii, et iubilaea a *Leone XIII* concessa.

Articulus II.

De operibus, quae in iubilaeo praescribi consueverunt, singillatim consideratis.

685 1. Pro iubilaeo minore vel extraordinario consueverunt praeter confessionem et Communionem praescribi ieiunia, eleemosynae, visitationes ecclesiae certo numero definitae: pro iubilaeo vero anni sancti praeter confessionem et Communionem solum visitationes certarum ecclesiarum, at maiore numero, nimirum quatuor basilicarum visitatio devota cum oratione per 30 dies, qui numerus, existente magno peregrinorum concursu, solet ad 15 dies reduci. Ceterum in hac et in qualibet alia re inspici debet accurate bulla indictionis iubilaei. Regula communis est, opera praescripta ea intelligi, quae *non iam aliunde sint debita*, nisi in bulla iubilaei contrarium expresse conceditur: «Inter praeteritos» § 53.

2. Quando in iubilaeo visitatio plurium ecclesiarum praescribitur — quod consuevit fieri, maxime in iubilaeo anni sancti —, Ordinarii pro iis locis, ubi *una tantum* est ecclesia, facultatem habent toties visitationem illius unius ecclesiae praescribendi, quot ecclesiarum visitationes bulla per se iniungit. Quod decreto generali *Urbis et Orbis* 15 Martii 1852 concessum est (*Decr. auth.* n. 353); quare etsi bulla iubilaei id non exprimit, nihilominus Ordinarii ita agendi auctoritate pollent.

3. Regulares autem, quamquam alias facultatem habent, suas ecclesias visitando omnes lucrandi indulgentias, quas lucrarentur, si ecclesias loci, ubi degunt, visitarent, iubilaei indulgentiam non lucrantur, nisi visitent ecclesias ab Ordinario *designatas*: quare, ut in *suis* ecclesiis lucrari possint, aut designatio Ordinarii fieri debet pro ipsis religiosis, si ea facultas in literis Apostolicis confertur, aut singuli religiosi, si iusta causa a visitandis aliis ecclesiis impediti fuerint, a suo confessario illam commutationem debent accipere¹.

¹ Communico hac de re complures declarationes S. Poenitentiariae:

A. ex anno 1875: «An religiosi iubilaeum lucrari valent peragentes in propria ecclesia visitationes ad id praescriptas?» R. *Negative*. (Acta S. Sedis VIII 554.)

B. ex d. 24 Apr. 1886. Circa iubilaeum illius anni quaesitum erat: «I. Utrum regulares in claustris degentes indulgentiam iubilaei lucrari valeant ex sola dispositione literarum «Quod auctoritate Apostolica» visitando propriam ecclesiam, quin opus sit aliqua concessione vel commutatione? — II. Et quatenus negative ad primum, utrum Ordinarius id ipsis concedere valeat? — III. Utrum potius recurrere debeant singuli ad confessarium pro commutatione obtinenda? — IV. Utrum sub titulo «*ecclesiae publico cultui addictae*» adscribi valeat ecclesia vel capella alicuius monasterii, in qua singulis diebus per annum Missa conventualis et Horae canonicae publice celebrantur, etsi mulieres ex consuetudine

4. Aliquam orationem vocalem, etsi quis mentales preces ad intentiones consuetas peregerit, faciendam esse, habetur ex Const. «Inter praeteritos» § 83.

5. Ieiunia, quae in iubilaeis extraordinariis praescribuntur, intelligi⁶⁸⁶ debent sensu ecclesiastico stricto, i. e. coniuncta *cum abstinentia*, quae in ecclesiastico ieiunio per se observanda esset, si indultum nullum existeret. Quare indulta circa delectum ciborum alias per annum concessa pro iubilaeo non valent, nisi aut specialis concessio S. Pontificis facta est, aut ex *iusta et gravi causa* commutatio a singulis fidelibus per confessarium fuit obtenta. — Num ieiunia, si tria indicantur, *eadem* hebdomada peragenda sint, ex tenore bullae indicti iubilaei sumi debet. Pro iubilaeo Concilii Vaticani evidenter concessum erat, ut liceret ieiunia in plures hebdomades distribuere; antea communiter praecipiebatur, ut in *una* hebdomada perficerentur. — Si ieiunium *stricti iuris* indicitur, servanda est abstinentia etiam a lacticiniis.

6. Eleemosyna, si praescribitur, «prout devotio suggesserit», quae⁶⁸⁷ libet sufficit, modo ne *pro conditione personae* tantilla sit, ut donator censeatur nihil facere velle; si vero indicitur eleemosyna «pro uniuscuiusque facultate», ditiores certe debent maiorem aliquam eleemosynam facere suis facultatibus proportionatam: *S. Alph.* VI 538, q. II. — Verum pauperes obtinere possunt a confessario *commutationem*, vel quodlibet minimum contribuere; religiosi aut commutationem possunt obtinere, aut satisfaciunt consentiendo in eleemosynam, quam superior totius communitatis nomine facit: *S. Alph.* ib. Idem dic de filiis familias aliisque, qui sub aliorum potestate constituti nihil proprium habent: vide *S. Alph.* ib. dub. I.

NB. L. c. *S. Alph.* discutit quaestionem, num lucretur iubilaeum, qui dederit eleemosynam distribuendam, si postea (durante iubilaeo) non distribuatur. Diversi diversimode opinantur. Verum dubitari de acquirendo iubilaeo, mea opinione, nequit, *si dominus dominium rei, quam pro eleemosyna destinavit, a se abdicaverit*. Nam si hanc voluntatem habuit, alter (ut procurator) rem sibi traditam *iam tenet* nomine pauperum aut pie causae, si modo ea determinata sit, ita ut dominus, si repeteret, iniustitiam prorsus committeret; at si res tradita iam transit in dominium pie causae, etsi nondum in eius physicam possessionem, eleemosyna perfecta est ex parte dantis, nec quidquam domino oberit, si procurator forte iniuste rem sibi retineat, sicuti nihil obsesset danti eleemosynam, si fur donum ipsum a paupere statim surriperet.

7. Confessio et Communio non possunt eae computari, quae ex⁶⁸⁸ praecepto Ecclesiae iam fieri debeant. Quapropter Communio paschalis

ab ingressu huius ecclesiae arceantur?» — *S. Poenit. R.* «Ad I. *Negative*. — Ad II. *Providebitur in sequenti*. — Ad III. *Affirmative*. — Ad IV. *Respondebitur, cum recurrit Ordinarius*.» (*Nouv. Revue théol.* XVIII 318.)

C. Eodem anno quaesitum erat: «Utrum abbates et praelati regulares, utpote iuris dictionem quasi-episcopalem in subditos intra septa sui respectivi monasterii habentes, ecclesiam seu oratorium monasterii proprii suis subditis visitandum designare valeant ad lucrandam iubilaei indulgentiam?» *S. Poenit. R.* die 15 Dec. 1886: «*Negative*.» (*Nouv. Revue théol.* XIX 28.)

— attamen S. Pontifex speciale indultum in certis adiunctis dedit — non sufficit: cf. n. 679.

Ita constanter S. Sedes declaravit, quamquam nonnumquam certis regionibus specialem dispensationem largita est: cf. resp. S. Congr. Ep. 5 Martii 1847; *Scavini*¹⁰ IV, n. 348, 1; Decr. S. Poenitentiariae ex speciali mandato *Pii IX* 25 Ian. 1875: «4. Declarat, unica confessione et Communionem non posse satisfieri praecepto paschali et simul acquiri Iubilaeum» etc. Idem declaratum est iussu *Leonis XIII* pro iubilaes anno 1879, et anni 1881 a S. Poenitentiaria 25 Martii 1881. Praeterea nota:

a) Verum, quia *confessio* non necessario pro tempore paschali praescribitur, scite S. Poenitentiaria postea declaravit (vide Acta S. Sedis VIII 361) ad quaest. VII: «Ex S. Poenitentiariae responsis certum est, haud satisfieri posse praecepto paschali et iubilaes lucrari unica confessione et Communionem; potestne unus et alter attingi finis duabus Communionibus et unica confessione?

«R. Affirmative; firma tamen manente obligatione satisfaciendi, si nondum quis satisfecerit, praecepto *annuae* confessionis.»

Quare ei, qui ante tempus iubilaes in illo anno confessus iam est peccata mortalia, tempore paschali cum iubilaes coincidente, sufficit semel confiteri et bis paschali tempore S. Eucharistiam sumere. Aut qui confessus nondum est, confessionem et Communionem primo facere potest pro iubilaes, uno alterove die postea sine nova confessione (modo ne lapsus fuerit in peccatum grave) praeceptum paschalis Communionis implere; at si forte intra cursum eiusdem anni in grave peccatum lapsus fuerit, tenebitur vi praecepti annuae confessionis, iterum confiteri: quodsi se immunem servet, non tenetur, eo quod necessariam confitendi materiam non habet.

b) Qui, antequam omnia opera praescripta perfecit, post factam confessionem et Communionem in mortale peccatum incidit, reliqua quidem opera repetere non tenetur, confessionem denuo peragere debet, ut a suo peccato sacramentaliter absolvatur, nec sufficit perfectam contritionem elicere. *Ben. XIV* l. c. § 79.

Articulus III.

De favoribus indulgentiae Iubilaes annexis.

§ I.

Expenduntur singulae facultates.

689 Favores iubilaes indulgentiae annexi circa absolutionem, votorum commutationem etc. dantur non directe confessariis, sed potius christifidelibus iubilaes lucrari volentibus. Quare

a) dicitur facultas eligendi confessarium ex approbatis, a quo absolvi etc. possint. Quae facultas datur etiam regularibus, nisi forte aliqua religio peculiarem constitutionem obtinuerit, ne socii etiam vi

iubilaei absolvi possint ab aliis nisi ab iis, quos superior designaverit. Nihilominus a tempore *Ben. XIV* S. Pontifices consueverunt tam amplam facultatem omnibus concedere, ut etiam speciali illi constitutioni derogarent: quare cuiuslibet iubilaei indictio videri debet.

b) Moniales autem et earum novitiae communiter nequeunt confiteri, ne in iubilaeo quidem, nisi apud eos, qui saltem pro aliquo loci monasterio specialem approbationem obtinuerint: vide *Ben. XIV* in Const. «Celebrationem» I Ian. 1751. Quod practice valet de omnibus illis mulieribus in communitate viventibus, quarum confessiones audiendi potestatem episcopus ita sibi reservavit, ut eam a communi approbatione confessariorum exemerit atque *specialem* approbationem necessariam esse declaraverit: nam confessarii communes relate ad eas feminas non sunt approbati confessarii.

c) Facultas igitur absolvendi extenditur ad quoslibet casus et censuras reservata, nunc fere solum exceptis casibus contentis in Const. «Sacramentum poenitentiae», atque iis censuris, quae forte latae fuerint nominatim contra aliquem; etiam cautius agendum est in iis, quae ex natura rei publicam retractationem et reconciliationem exigant.

d) Facultas dispensandi in irregularitatibus non datur, nisi quatenus in ipsa bulla exprimitur; exprimi solet sola irregularitas ex violatione censurae contracta. — Anno 1901 data est facultas dispensandi in compluribus impedimentis matrimonii.

e) Facultas circa vota non versatur: 1) circa vota reservata (saltem non circa votum castitatis perpetuae et religionis); 2) circa vota, in quibus ius tertii intervenit; 3) circa vota poenalia praeservativa, nisi opus substitutum aequè bene praeservet a peccato. — Ita bullae indictionis expresse monere solent. — Commutatio autem seu «dispensando commutare» sic intelligitur, ut *non liceat opus notabiliter minus* substituere. Ceterum ratio seu causa commutationis probabiliter non alia requiritur quam ipsum iubilaeum: *S. Alph. VI* 537, q. 4: quae commutatio, in quantum fieri potest, facienda est in opera eiusdem naturae.

f) Exercitium facultatis absolvendi, commutandi *in confessione sacramentali* fieri debet: *Ben. XIV* l. c. § 63.

g) Invalida est absolutio a censuris, votorumve commutatio, nisi poenitens sincerum animum habet opera pro iubilaeo iniuncta praestandi; ergo etiam invalida est, si confessio est sacrilega: nam favores annexi solummodo conceduntur in ordine ad iubilaeum lucrandum. Verum si quis postea tantum mutat animum, quem antea serium habuit, manet absolutus, votaue manent commutata; utrum autem, qui sic agat, graviter peccet, non est concors theologorum sententia: vide *Ben. XIV* l. c. § 86 et bullam *Pii IX* «Gravibus Ecclesiae» pro iubilaeo a. 1875.

h) Confessarii poenitentibus, non obstante iubilaei indulgentia, sacramentalem poenitentiam iniungere, poenitentes eam implere debent. *Ben. XIV* l. c. § 65.

691 i) Qui opera pro iubilaeo praescripta peregit, aut peragere, quando confessus est, voluit, sed in confessione sincere facta peccati vel censurae reservatae oblitus est, etiam post tempus iubilaei a quocumque confessario approbato absolvi potest, cum *reservatio* sublata sit: *S. Alph.* VI 537, q. 4.

k) Etiam ille non excluditur a favore absolutionis, qui peccatum commisit spe obtinendi absolutionem vi iubilaei, modo sincere doleat: *S. Alph.* ib. q. 6.

l) Etiam votum non petendi commutationem commutari per se potest; atque ille, qui iubilaeum non solum in confessione lucrari sibi *proposuit*, sed operibus impletis illud *lucratus est*, etiam elapso tempore iubilaei a quolibet confessario votorum commutationem neglectam obtinere potest, quae, cum iubilaeum lucraretur, iam emiserat, modo ea postea ne renovaverit, *S. Alph.* ib. q. 4; huius commutationis ius ex iubilaeo adeptus est.

692 m) Quamquam *Ben. XIV* constituit, usum facultatum sive gratiarum annexarum in solo foro sacramentali fieri posse, atque primum videtur inde concludere, etiam operum iniunctorum commutationem a confessario peragi non posse nisi in sacramentali confessione, nihilominus pro iubilaeo anno 1865 celebrato respondit S. Poenitentiarum 16 Martii 1865: «An eveniente iusta causa commutandi opera iniuncta praescripta in Brevi praesentis iubilaei, eiusmodi commutatio fieri possit extra actum sacramentalis confessionis? Resp. Ex declaratione facta a Ss. Domino *Pio PP. IX*, affirmative» (vide *Acta S. Sedis* I 177).

Quod, licet pro *illo* iubilaeo tantum quaerebatur, facile ansam dare poterat, ut consuetudine subsequentium iubilaeorum haec communis regula evaderet. Verum interim tutius hucusque mihi semper visum erat, intra confessionem etiam hanc commutationem facere. Immo contraria praxis, ne lex fieret, intercepta et abolita est, cum S. Poenitentiarum rogata, ut concedat vel declaret, commutationes fieri posse extra actum sacramentalis confessionis, d. 30 Ian. 1886, annuente *Leone PP. XIII*, responderit: *Non expedire* (*Nouv. Revue théol.* XVIII 89). Aliter de commutatione, quae fiebat anno 1900 vi *Const. «Aeterni Pastoris»* pro aegrotis etc.

693 n) Quando iubilaeum fideles saepius lucrari possunt, haec operum commutatio a *Ben. XIV* in numero eorum favorum collocatur, quorum poenitentes *semel tantum* participes fieri valeant: cf. «Convocatis» n. 52 et 39. Quare ex *Const. Ben.*, ut pluries cum impeditis fieri possit illa commutatio, in bulla, quae iubilaeum indicit, haec amplior concessio videtur debere contineri. At 1881 responsum est, commutationem pro impeditis fieri posse *toties quoties* (*Archiv für kath. Kirchenr.* XL 259); anno 1900 concedebatur, ut commutatione, *semel tantum* accipienda, impeditis *pluribus uti* posset (*Anal. eccl.* VIII 360).

o) Commutatio confessionis numquam, Communionis pro solis pueris, qui ad primam Communionem nondum admissi sunt, fieri potest: reliquorum operum commutatio fieri potest quidem, sed solum propter

iustum impedimentum, alias non valet; quamquam omnimoda impossibilitas praescripta opera peragendi non requiritur. Cf. *Ben. XIV* «Convocatis» n. 21. Qui autem tempore iubilaei opera praescripta incipit, at se complere non posse praevidet, aut commutationem operis, aut, si Bulla id concedit, prorogationem temporis obtinere potest. Ita dic etiam de eo, qui ultimo die venit, si nunc sincere confitetur.

§ 2.

De usu facultatum iterato sive non iterato.

1. Etiamsi iubilaei indulgentiam aliquis pluries lucrari potest, annexis⁶⁹⁴ tamen favoribus semel tantum potest frui: ita constanter *Ben. XIV* «Inter praeteritos» § 84 et «Convocatis» n. 52. S. Poenitentiaria 1 Iunii 1869, dixit «prima vice tantum» vel «una vice tantum».

2. Id autem sic intelligitur, ut, qui prima vice, qua lucratus est iubilaeum, gratis concessis usus sit, si iterum indigeat, vi iubilaei non possit amplius iis frui, etsi opera praescripta repetat: verum si prima vice non indigebat, nunc vero infeliciter indiget, videtur posse hac vice, quando opera praescripta denuo implere vult ad indulgentiam iterum lucranda, si modo indulgentia iubilaei pluries acquiri possit, etiam gratiarum annexarum particeps fieri. Ita concludi licet ex *Ben. XIV* l. c. § 84 et ex allegato responso S. Poenitentiariae, cum dicatur, eum, qui semel absolutus sit a censuris etc., non posse amplius facultatibus uti, si *de novo* indigeat¹. Ceterum videri debet, num forte currente iubilaeo strictior etiam decisio facta sit.

3. Alia dubitatio in iubilaeo longioris temporis incidere potest, scil.:⁶⁹⁵ Poenitens censuris reservatis ligatus confitetur et absolvitur; verum antequam reliqua opera praescripta perfecit, in censuras reservatas iterum incidit: — potestne denuo absolvi, ut iubilaei indulgentiam lucrari possit?

R. 1. In iubilaeo anni 1875 a S. Poenitentiaria haec proposita quaestio negativum responsum tulit. Scilicet ex mandato S. Pontificis 25 Ianuarii 1875 responsum est: «Declaravit [Sanctitas sua], vi praesentis iubilaei [fideles] una tantum vice absolvi posse a censuris et casibus reservatis [et similiter semel tantum acquiri posse ipsius iubilaei indulgentiam].» — Magis etiam eodem die S. Poenitentiaria idem declaravit *suo* responso: «An confessarii absolvere possint poenitentem, qui iam a reservatis et a censuris absolutus in ea denuo

¹ Immo postea comperi, in privato responso ad literas episcopi Novocomensis diei 1 Ian. 1873 dato S. Poenitentiariam id clare et expresse enuntiasse, videlicet: «Titus, postquam pluries praesentis iubilaei indulgentiam obtinuerit, in censuram reservatam lapsus est. Hinc quaeritur: I. An possit a confessario suo absolvi, eo quod nunquam fuerit in antea actis confessionibus aliquo reservato irretitus, ac propterea nunquam hoc iubilaei privilegio usus sit. II. Si affirmative, utrum Titus denuo debeat opera praestare, quae ad iubilaeum consequendum iniuncta sunt? R. ad I et II affirmative.» Ex Nouvelle Revue théol. XVIII 62. — Quam sententiam eo magis in quolibet iubilaeo, cuius indulgentia pluries acquiri potest, sustinendam esse puto, si in dubio sequenti n. 695 discusso negativa sententia pro lege statuatur.

inciderit, antequam opera impleverit ad iubilaeum acquirendum praecepta? Resp.: «Virtute iubilaei posse una vice tantum absolvi a reservatis et a censuris, seu negative.»

R. 2. Pro iubilaeo anni 1869, cuius indulgentiam pluries acquiri posse, concessum erat, responsum de negato usu iterato favorum annexorum quaestionem nostram non dirimit; videlicet auctoritate Summi Pontificis declaratum est 1 Iunii 1869: «An tempore iubilaei ille, qui vi iubilaei eiusdem fuerit a censuris et a casibus reservatis absolutus, si iterum incidat in casus et censuras reservatas, possit secunda vice absolvi peragens iterum opera iniuncta.» R. «Negative.»¹ Dixi, hoc responso non ita clare propositam nostram quaestionem solvi; nam sane sermo est de eo, qui iam semel lucratus sit iubilaei indulgentiam operibus omnibus peractis, nos vero quaerimus de eo, qui, antequam praecepta opera absolverit, iterum in censuras incidat. — Neque ita patet, responso anni 1875 *generalem* regulam statui pro futuro tempore. Hinc existimo, pro futuris iubilaeis respiciendum omnino esse, quid tunc statuatur: alioqui, nisi res aliter definiatur, stari posse edictis *Ben. XIV*, cuius regulae, nisi postea mutentur, in generalem normam transierunt.

R. 3. Porro sensus Constitutionis *Ben. XIV* «Convocatis» § 84 in fine videtur sane esse, posse eum, qui, antequam indulgentiam semel lucratus sit, iterum inciderit in censuras reservatas, ut valeat tandem semel indulgentiam lucrari, denuo a reservatis peccatis et censuris absolvi. En ipsa verba: «Illum, si semel illarum [gratiarum] particeps est prima vice, qua *iubilaeum consecutus fuit*, iterum earum participem fieri non posse, si *post primam iubilaei acquisitionem* iterum in censuras incurrit etc.» Ergo a) indirecte et *e contrario* videtur satis innui, eum, qui *iubilaeum consecutus nondum sit*, posse, si iterata absolutione indigeat, iterum absolvi; b) idque ex communi regula, favores late nos interpretari debere, confirmari videtur, et c) ex mente Ecclesiae, quae, nisi aliud certo constituerit, cuilibet vere poenitenti censeatur facultatem saltem semel iubilaei lucrandi praebere velle. — *Idem* sentit Card. *D'Annibale*, *Summula* § I, n. 348. In iubilaeo anni 1901 ipsa haec interpretatio vim legis habuit.

Caput III.

Appendix de quibusdam indulgentiis atque indulgentiarum regulis obviis in particulari.

I. Regulae et praecepta.

696 1. Collectio earum indulgentiarum, quae omnibus fidelibus patent, seu ad quas lucrandas unio cum certis sodalitatibus, congregationibus, ordinibus etc. non requiritur, authentica, «quae sola in quolibet dubio vel controversia circa quamcumque indulgentiam modumve eam lucrandi excitata consulenda est» ex decl. *Pii IX* et decr. S. Congr. Indulg. 3 Iulii 1877, eodem anno Romae in lucem edita est, atque complura menda, quae in alias collectiones irreperant, correxit: cuius altera editio anno 1886 apparuit, tertia anno 1898.

2. Summaria seu collectiones indulgentiarum ex diversis concessionibus nunc in unum collectarum imprimi nequeunt sine approbatione S. Congr. Indulg.: d. 22 Ian. 1858 a *Pio IX* sancitum, vide *Decreta authentica* n. 383

¹ Responsa illa cum aliis multis collecta habes in folio periodico «Archiv für kath. Kirchenrecht» XLV 353 sqq.

et Const. «Officiorum et munerum» § 17. Singulae autem indulgentiae aut collectiones iam a S. Congreg. approbatae possunt cum licentia et approbatione Ordinariorum imprimi, nisi forte de certo quodam elencho aut collectione specialis prohibitio exstet (*ibid.*). Quae prohibitio est circa indulgentiarum elenchum, quae annectuntur rosariis, crucibus, numismatibus etc. a Summo Pontifice vel ex eius commissione benedictis, ne videlicet ullibi ille elenchus imprimatur sine speciali S. Congregationis licentia.

3. Indulgentiae generales, quae conceduntur a Summis Pontificibus ad aliorum instantiam, v. g. pro recitantibus hanc vel illam orationem, exhiberi debent documento authentico apud Secretariam «pro Indulgentiis», nunc apud S. Officium; *alioqui antea non valent*, ut ipsi Summi Pontifices decreverunt: vide decr. 28 Ian. 1756, a Pio IX confirmatum, *Decr. auth.* n. 205 et 371. Immo ex Motu proprio Pii X d. d. 7 Apr. 1910 (*Acta Ap. Sedis* II 225) indulgentiae *quaecumque*, quae non respiciant ipsas personas petentes tantum, a S. Officio authentice recognoscendae sunt. Cf. etiam *ibid.* II 477 575.

4. Conditiones ad indulgentias quaslibet praescriptae ad amussim impleri debent; verum si defectus relative valde parvus est, ex communi opinione theologorum id indulgentiae non obstat. Cui consonat *Raccolta* edit. 1898, p. VIII: «Si quaecumque opus praescriptum, sive totum sive secundum *notabilem* partem, sive ex ignorantia, sive per negligentiam, sive ex impotentia omittitur, aut si aliqua ex conditionibus temporis, loci etc. praescriptis ob quamcumque rationem non observatur — nisi forte legitima commutatio intercesserit —: indulgentia nequaquam acquiritur».

Attamen illud «secundum notabilem partem» non potest adeo late intelligi. Si enim de indulgentia recitantibus hymnum concessa agitur, Sancta Congregatio habuit pro defectu relative satis notabili, ita ut indulgentia non esset salva, solam ultimae strophae mutationem.

II. Particulares quaedam indulgentiae potioris momenti. 695

I. Indulgentia altaris privilegiati.

Notio. Intelligitur indulgentia plenaria solis defunctis applicanda, effectum non infallibili: vide supra n. 668 sq.

Distinguitur privilegium altaris *locale* et *personale*; primum, si indulgentia conceditur propter celebrationem Missae in *certo altari*, posterius, si *certo sacerdote*, quando sub praescriptis conditionibus celebrat in quocumque altari, ille favor conceditur.

Conditiones: a) Antea exigebatur, ut, quando Rubricae non obstarent, celebraretur Missa «de Requie»: cf. *Decr. authent.* n. 281 339 357; atque ex novis Rubricis ad normam Bullae «Divino afflatu» tit. X, n. 5 lex erat, ut in Missis de Feria privilegiata adderetur Oratio pro defuncto. Nunc vero ex decr. S. Off. 19/20 Febr. 1913 «Ad altaris privilegiati, quod vocant, indulgentiam lucrandam, non amplius in posterum sub poena nullitatis requiri, Missam de Requie, aut de Feria vel Vigilia cum Oratione defuncti propria celebrari; id tamen laudabiliter fieri, cum licet ac decet, pietatis gratia erga defunctum» (*Acta Ap. Sedis* V 122 die 31 Mart.).

b) Missae sacrificium etiam applicandum est pro illa anima, cui celebrans indulgentiam altaris applicare vult: quod cum antea clarum non esset, decreto S. I. C. d. d. 18 Dec. 1885, approbato per *Leonem XIII* d. 19 Dec., sancitum est. Nam ad Quaesitum: «utrum indulgentia plenaria altaris privilegiati personalis debeat a sacerdote, qui actum heroicum emisit, applicari animae, pro qua Missam celebrat», resp.: «Affirmative, hoc enim modo

privilegium altaris conceditur a Summo Pontifice.» Verum nihil prohibet, quominus Missa dicatur pro *pluribus defunctis*, uni ex illis applicetur privilegium altaris. Quod patet ex eo, quod in die commemorationis omnium defunctorum (2 Nov.) omnia altaria sunt privilegiata, Missae autem dici possunt sive pro uno, sive pro pluribus, sive pro omnibus fidelibus defunctis.

c) Praeter celebrationem vel applicationem Missae ex parte sacerdotis nihil requiritur. Id autem evidens est, sacerdotem propter altaris privilegium, quod habuit, non impediri, quominus vi Missae celebratae, seu sumptionis Sacrae Eucharistiae in Missa, alias indulgentias lucrari possit, quae Sanctam Communionem requirant, si modo etiam pro sacerdote concessae sunt¹. Cf. *Beringer*, Die Ablässe¹⁸ n. 356, p. 454 sqq.

699 2. Indulgentiae viae crucis.

De harum indulgentiarum extensione nihil opus est dicere, maxime cum prohibitum sit, ne in tabellis indulgentiae singulis viae crucis stationibus annexae recenseantur. Sunt autem quam plurimae.

Illud iuvat notare, requiri 1) legitimam viae crucis erectionem et benedictionem, 2) modum legitimum peragendi hanc devotionem.

¹ Ad favorem altari privilegiato concessum revocatur favor *altaris Gregoriani*, immo hoc inter altaria privilegiata eminet. Videlicet ipsum altare Sⁱ Gregorii altare illud est, in ecclesia Sⁱ Gregorii Romae in monte Coelio nunc existens, in quo ipse Gregorius, cum monasterio eius loci praeesset, Ss. Missae sacrificium pro defunctis saepe celebrasse fertur. Huic igitur non solum ex concessione Ss. Pontificum privilegium altaris consuetum inhaeret, sed sub patrocinio gloriosissimi Sancti collocatum spem facit, fore ut Deus ad potentem huius Sancti intercessionem eo facilius et certius fructus ss. sacrificii et indulgentiam oblatam ei animae re ipsa applicet pro qua offeruntur. — *Altaria Gregoriana ad instar* ea sunt altaria, quibus alibi erectis Ss. Pontifices ex sua parte idem privilegium communicant, quod datum est altari Gregoriano Romano, adnectentes eandem indulgentiam plenariam pro animabus defunctorum qualibet vice, qua pro certo defuncto Missa ibi celebratur, atque simul eadem altaria constituentes sub speciali patrocinio Sⁱ Gregorii in eum finem ut animabus defunctorum efficacius suffragia applicentur.

Si ergo quaeritur, quo distinguatur, altare Gregorianum (sive proprium sive ad instar) ab aliis altaribus privilegiatis, dicendum est: Si Deus pro defuncto indulgentias, quas Ecclesia offert, plene acceptat, nullum est discrimen; sed quoniam ipsa illa acceptatio incerta est atque a divina liberalitate et misericordia eiusque secretis consiliis pendet, non sine causa fideles eo plenior applicationem Deum facturum esse sperant, quo magis intercessio Sanctorum accedat, talis autem intercessio habetur eo ipso quod Ss. Missae sacrificium in altari Gregoriano celebratur.

Est etiam pia praxis *30 Missarum Gregorianarum*. Quae in eo consistit, ut in suffragium certi defuncti per 30 continuos dies sive ab eodem sive a diversis sacerdotibus ubilibet sive in eodem sive in diversis altaribus Missa celebretur. Interrumpere dies non licet nisi iis diebus (triduo hebdomadae maioris ante Pascha), quibus Missae (privatae) interdiciuntur. Certe necesse non est, ut Missae hae celebrentur de Requie (ne rigorose quidem iis diebus quibus per Rubricas licet, quamquam iis diebus magnopere convenit); neque Missae illae sunt *per se* privilegiatae. Attamen ex ipsa S. Gregorii M. praxi hic usus commendatur, atque ex divino beneplacito et S. Gregorii intercessione pie speratur auxilium animabus defunctorum fieri certius vel abundantius. — Missae Gregorianae, quae prohibitae dicuntur initio Missalis ex Registro Decretorum S. R. C., intelliguntur *certa Missarum formularia*, quae a S. R. C. nullatenus approbata circumferebantur «pro vivis et defunctis» non sine specie quadam superstitionis.

Cf. fusius de hac re *Beringer*, Die Ablässe¹⁸ n. 355, p. 447 sqq et Acta S. Sedis XVI 508 sqq.

Quid ad legitimam erectionem requiratur, longius est hic exponere. Id solum noto, benedictionem cadere in cruces *lignas*, quae debent esse *conspicuae*, i. e. ita collocatae, ut non tegantur neque a tergo picturae vel statuae collocentur, sed cerni possint a fidelibus (*Decr. auth.* n. 442), verum picturae statuave non sunt necessariae (*Decr. auth.* n. 258 et 264). Neque obstat temporanea remotio crucium e loco suo, modo circiter in eodem loco reponantur: etsi una crux cum altera permutetur. — Neque obest, si deficientibus aliquibus crucibus in locum illarum, *in minore tamen numero*, substituantur non benedictae, modo ab initio quatuordecim cruces rite benedictae fuerint. Ita S. Indulg. Congr. 30 Ian. 1839 etc.; *Decr. auth.* n. 258 270 275 328.

Non raro habetur etiam facultas benedicendi crucifixos cum indulgentiis viae crucis: quod sic intelligitur, ut illi, qui legitime impediti sint, quominus viam crucis peragant, easdem indulgentias cum crucifixo sic benedicto lucrari possint, modo recitent 20^{ies} Pater, Ave, Gloria (vide *Decr.* 8 Aug. 1859), 14^{ies} pro 14 stationibus, 5^{ies} in honorem quinque vulnerum Salvatoris, 1 ad intentionem Romani Pontificis pro consuetis finibus. — Pro graviter aegrotis autem 18 Dec. 1877 singulare illud privilegium concessum est, ut easdem indulgentias cum crucifixo sic benedicto lucrari possint, modo loco 20 Pater, Ave, Gloria recitent brevem oratiunculam a P. Generali Franciscanorum assignandam¹. — Denique 19 Ian. 1884 a Leone XIII concessum est, renovatum 1903, ut, si plures se devote componant ad orandum communiter, atque unus tantum teneat eiusmodi crucifixum benedictum, nihilominus omnes, qui simul 20 Pater etc. orent, indulgentias valeant lucrari: *Rescripta auth.* n. 447.

Quando autem ipsa via crucis peragitur: I. in privato exercitio nihil aliud in rigore requiritur, nisi ut 1) quilibet ab unaquaque ad alteram stationem sese corporali motu transferat (*Decr. auth.* n. 278 die 26 Febr. 1841), 2) ad quamlibet stationem breviter meditetur seu recolat passionem Dominicam, scil., ut videtur², partem illam passionis, quae stationi iuxta consuetam et antiquitus introductam repraesentationem 14 stationum respondeat. — Consulitur tamquam pia praxis, ut ad singulas stationes eliciatur brevis contritionis actus, et *Pater* et *Ave* dicatur. Quod si in honorem Dominicae passionis cum recordatione stationis occurrentis fit, pro praescripta meditatione sufficere potest, maxime si agitur de iis hominibus, qui meditationi proprie dictae assueti non sunt. Cf. *Decr. auth.* n. 100 257 259.

¹ Ut autem ii, qui eiusmodi crucifixum possident, illa gratia frui possint, eius quidem communicatio per P. Generalem Franciscanorum vel per sacerdotem ab illo specialiter delegatum requiritur. Pro oratiuncula ille qui tunc temporis erat Generalis Ordinis, assignaverat versiculum «Te ergo quaesumus, tuis famulis subveni, quos pretioso sanguine redemisti» corde contrito recitandum, vel actum contritionis eliciendum. Eius vero successor anno 1890 Leo XIII eandem facultatem pro tempore sui generalatus renovavit, ea tamen conditione, ut iniungendum sit illis aegrotis, ut 1) ore recitent actum contritionis, 2) recitent dictum versiculum, 3) mente saltem sequantur recitationem ab alio adstante factam 3 Pater, Ave, Gloria.

² Cf. *Prinz. decr.* n. 487. An indulgentiae viae crucis... datae sint ob Christi Domini passionis meditationem *in genere*, an vero taxative pro meditatione illarum stationum 14, quae a fidelibus generaliter cognoscuntur? Resp. negative ad I., affirmative ad II. 16 Febr. 1869. — Ceterum alii putant, sufficere meditationem quamlibet de quavis phasi Dominicae passionis.

701 II. Si publicum exercitium viae crucis peragitur, quando perturbatio excitari facile potest, observetur methodus «ut unoquoque de populo suum locum tenente sacerdos cum duobus clericis sive cantoribus circumeat, ac sistens in qualibet statione ibique recitans peculiares consuetas preces, eeteris alternatim respondentibus» 6 Aug. 1757 a Summo Pontifice approbata: vide *Decr. auth.* n. 210. Clarum non est, utrum requiratur aliquis motus, ita ut singuli ex populo genuflectant et iterum surgant, an sufficiat plane immotos eos in loco suo manere.

Ut autem in ipso altari summo aut in suggestu sacerdos consistere atque ex eo loco solum pro singulis stationibus certas preces cum populo recitans exercitium viae crucis peragere salvis indulgentiis possit, necessaria est *specialis concessio*, in certis quidem locis impetrata; nihilominus etiam tunc id saltem praescriptum est, ut ad singulas stationes, quae in libello precum occurrant, surgatur et genuflectatur¹.

702 3. Scapularia.

Ut aliquis legitime ad piam scapularium diversorum unionem admissus sit, necesse est, ut sacerdos a) legitimam facultatem admittendi habeat, b) in benedictione scapularis, in impositione et receptione *non defecerit in essentialibus*; S. Congreg. Indulg. 24 Aug. 1844: quod 18 Aug. 1868, approbante *Pio IX*, ita declaratum est, ut etiam *verba substantialia* proferri debeant. (*Decr. auth.* n. 329 et 421.) Per *Pium IX* 18 Sept. 1862 facta est sanatio pro Orbe, si quae receptiones invalidae fuerint propter defectum facultatum, vel propter defectum in scapularium forma: *Decr. auth.* n. 394. — Denuo d. 20 Iulii 1884 Ss. D. *Leo XIII* concessit, «ut adscripti cum aliquo defectu, ut in precibus (vid. quoad omnes receptiones invalidas bona fide peractas), abhinc indulgentias singulis scapularibus proprias lucrari valeant». — Postea receptiones ad scapulare *de Monte Carmelo ex quocumque defectu invalidae* sanatae sunt d. 3 Iulii 1901 (cf. *Anal. eccl.* IX 356), eodem modo demum per *Pium X* d. 4 Febr. 1908 (*Acta S. Sedis* XLI 355).

Primum scapulare, quo aliquis utitur, debet esse legitime benedictum: quamquam in admissione seu receptione, si scapularia desunt, sic omnes vestiri possunt, ut uni post alterum idem scapulare ab ipso sacerdote imponatur. Attamen postea saltem ad singulos sic receptos scapulare rite benedictum transmitti debet. — Post primum autem scapulare, quo quis usus est, detritum sive amissum, aliud etiam non benedictum, modo sit ex legitima materia et iuxta legitimam formam confectum, substitui privatim potest. Vide *Beringer*, *Die Ablässe*¹⁸ p. 409 sq. Qui semel legitime ad scapulare admissi sunt, nova admissione non indigent, etsi diu scapulare non gestaverint, sed sufficit illud resumere, ut favoribus illius frui possint, quibus interim non

¹ Die 10 Sept. 1882 S. C. I. interrogata respondit: «Ex documentis non constat, indulgentias pro pio exercitio viae crucis concessas toties lucrari, quoties praefatum exercitium iteratur», i. e. in uno eodemque die: *Rescripta auth.* n. 443. Ergo res neque affirmatur, neque negatur, sed relinquitur obiective dubia, quamdiu Ss. Pontifices indulgentias antiquitus concessas noluerint mutare vel interpretari. Inclino tamen in eorum opinionem, qui putent, illas pluries, i. e. toties quoties acquiri posse, nisi eas eximas, quas fortasse antiqui S. Pontifices pro visitantibus loca terrae sanctae *certis* quibusdam diebus *prae aliis* annexas esse voluerunt. Quoad has enim obstare videri potest decretum *Innoc. XI* «Delatae», quod vide infra in nota ad n. 703; quoad reliquas, nisi positive facta sit restrictio, potius sumere debemus latam interpretationem, quae iteratae acquisitioni faveat.

fruebantur. Nova admissio tum tandem requiritur, si quis, *nolens amplius* sodalitati scapularis adiungi, illud deposuit vel si in deponendo scapulari ita se gessit, ut illa voluntas piae sodalitati valedicendi implicite adesset, e. g. si ex contemptu deposuit; sicut enim nemo nolens admitti potest, ita nemo nolens in illa pia sodalitate retinetur.

Inter diversa scapularia eminent 1) Scapulare de Monte Carmelo, 708
2) Scapulare Immaculatae Conceptionis. *Prius* antiquissimum est, atque eminet inter alia omnia singulari protectione, quam B. Maria V. pie creditur promississe illis, qui hoc scapulare devote gesserint in eoque moriantur, immo speciali privilegio, quo dicitur B. V. sodales illos, qui certas preces vel abstinentiam insuper persolverint, ditasse, ita ut Sabbato post mortem potenti Beatae Virginis intercessione liberationem e poenis purgatorii sperare liceat. *Posterius*, quod in honorem Immac. Conceptionis institutum est cum eo fine, ut sodales orationibus suis et operibus bonis incumbant in peccatorum conversionem, excellit quam plurimis indulgentiis, quas post plures Summos Pontifices *Pius IX* contulit atque firmavit. Praeter magnum numerum dierum, quibus sodales sub consuetis conditionibus plenariam indulgentiam sive sibi sive defunctis lucrari posse dicuntur (quoad plerosque tamen dies de concessionis authenticitate non clare constat), alius singularis favor concessus est, ut sodales toties, quoties in honorem Sanctissimae Trinitatis, B. Mariae V. sine labe conceptae atque pro consuetis intentionibus Summi Pontificis recitent devote *sexies* Pater, Ave, Gloria, lucretur indulgentias Portiunculae, Ierusalem, 7 Urbis basilicarum, S. Iacobi de Compostella, idque quocumque loco et tempore, sine conditione confessionis et Sacrae Communionis peractae, etiam defunctis applicabiles. Ita decr. S. C. I. 31 Martii 1856 a *Pio IX* 14 Apr. eiusdem anni approbatum. Intelligitur tamen, orantem debere esse in statu gratiae, ut sibi lucretur indulgentiam et probabiliter etiam, ut lucretur defunctis¹.

4. Indulgentia Portiunculae.

In Martyrologii Romani appendice, Martyrologio Ordinis Seraphici, die 704
2 Augusti annuntiatur, Christum ipsum S. Francisco plenariam indulgentiam concessisse pro iis, qui dolentes de peccatis sacellum *Portiunculae* visitarent, cum mandato, ut eam a Pontifice impetraret; eamque indulgentiam ab *Honorio III* confirmatam, a *Gregorio XV* ad omnes ecclesias Franciscanorum extensam esse. — *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 13, c. 18 refert, authenticum documentum *primaevae* concessionis deesse quidem, verum authentice constare de testimonio duorum religiosorum anno 1277 exarato, qui referant, se integram illius primaevi facti historiam audivisse a P. Matthaeo de Marignano, qui fuit unus ex sociis S. Francisci, quique cum ipso Perusiam se contulit ad Honorium III, cum is indulgentiam illam, suspecta Dei voluntate, sit elargitus. — At, quidquid est de authenticitate huius testimonii, indulgentiam illam plenariam postea Romani Pontifices ita exten-

¹ In dubium vocatum est, num revera *omnes* illas indulgentias, non partiales tantum — nam de his nullum est dubium —, sed etiam *plenarias*, quae illorum locorum visitationi annexae sunt, fideles possint lucrari *toties quoties*, idque si minus sibi, saltem defunctis. Atque negativa sententia Romae praevaluit. Ratio dubitandi est decretum *Innoc. XI* 7 Martii 1678 «*Delatae saepius*» (*Decr. auth.* n. 18), quod servandum esse etiam relate ad indulgentias caerulei scapularis, ipsa S. Congr. et *Pius IX* expresse edixerant: *Decr. auth.* n. 374 et *Rescripta auth.* Summar. 57 scil. pag. 577 in nota. Res non est omnino clara.

derunt, ut fideles confessi et Sacra Communionem refecti die 2 Augusti *toties* lucrari possint plenariam indulgentiam, etiam defunctis applicabilem, *quoties*¹ aliquam ecclesiam ordinis S. Francisci visitent, i. e. quoties in eam ingrediantur, ut parumper orent: cf. etiam decr. S. C. I. 22 Febr. 1847 (8 Iulii 1850): neque requiritur inter diversas visitationes notabile spatium, sufficit egredi, et iterum ingredi ecclesiam, ut ipsa S. I. C. declaravit. — Pro ipsa ecclesia Sanctae Mariae Angelorum *Innoc. XII* 18 Aug. 1695 concessit, ut *singulis diebus* idque sine Communionem eo modo lucrari possint fideles indulgentiam, quo die 2 Aug. (vide *Craisson* n. 4618).

705 5. Rosaria. — Inter varia rosaria indulgentiis ditata eminent:

1) *Rosarium consuetum* quinque aut quindecim decadum, quod a Patribus O. Pr., vel ab iis, qui eandem facultatem acceperunt, benedicitur et indulgentiis afficitur: benedictionis *formula peculiaris requiritur*, ut indulgentiae valeant. Praecipuae indulgentiae sunt:

a) pro recitantibus quindecim aut quinque decades 100 dierum indulgentia pro qualibet oratione Dominica et salutatione angelica, idque valet, etiamsi decas a decade separatur, modo tota corona vel totum rosarium recitetur in decursu diei;

b) recitantibus per integrum annum quotidie, sub consuetis conditionibus plenaria indulgentia semel aliquo die;

c) *sociis sodalitati Sanctissimi Rosarii* in multis festis per annum plenaria indulgentia conceditur, immo pro qualibet rosarii recitatione ingentes indulgentiarum copiae dantur, quas descriptas habes in *Leikes*, Rosa aurea;

¹ Ceterum indulgentiae plenariae similiter *toties-quoties* lucrandae nunc ob complures alias causas concessae sunt:

a) In festo Ssⁱ Rosarii in iis ecclesiis, ubi confraternitas Ssⁱ Rosarii canonice erecta existat, quoties eam visitant et in sacello Ssⁱ Rosarii vel extra illud coram statua B. M. Virg. Rosarii reginae ad intentionem S. Pontificis orant (a I vesp.). (*Beringer*, Die Ablässe¹³ p. 324, n. 289);

b) in festo septem dolorum B. M. V. (III Dom. Sept. aut ea Dom. in quam festum legitime translatum est) in ecclesiis Servitarum aliisque ubi confraternitas 7 dol. canonice est erecta (*Beringer* ib. n. 295, p. 327);

c) in festo B. M. V. de monte Carmelo (16 Iul. vel aliquando Dom. proxime sequenti) in ecclesiis vel publicis oratoris Ordinis Carmelitarum (*Beringer* l. c. n. 296);

d) pro sodalibus scapularis etiam in publicis oratoriis vel ecclesiis, ubi sodalitas canonice erecta est (Acta S. Sedis XLI 608), in festo B. M. V. de mercede die 24 Sept. (a I vesp.) in ecclesiis vel publicis oratoriis Mercedariorum, vel eorum Tertiariarum vel Confraternitatum (Pius X 10 Aug. 1904. Acta S. Sedis XLI 602 sq);

e) in die commemorationis omnium def. (2 Nov. i. e. a II. vesp. 1 Nov. usq. ad occasum solis 2 Nov.) in ecclesiis vel publicis oratoriis Ordinis Sⁱ Benedicti cuiuslibet familiae vel habitus;

idem conceditur iis qui habitualiter gestant *numisma Sⁱ Benedicti iubilare*, ex visitatione cuiuslibet ecclesiae vel publici oratorii, si ob valetudinem, distantiam unius saltem milliarii, vel clausurae legem impediuntur a visitanda ecclesia Benedictina (Pius X d. d. 27 Febr. et 1 Sept. 1907 — Acta S. Sedis XL 246 sq 591);

f) ultima Dominica Iunii in iis ecclesiis ubi per mensem Iunium exercitia devotionis erga Ss. Cor Iesu sollemniter peracta sunt cum sacra praedicatione quotidiana, aut saltem ad formam spiritualium exercitiorum per octiduum (Decr. 26 Ian. 1908, cf. Acta S. Sedis XLI 354);

g) qui Romae scalam sanctam genuflexi ascendunt orantes et S. passionem D. N. pie mediantes, si confessi et S. Comm. refecti ad intentionem S. Pontificis preces fuerint (Pius X 28 Febr. 1908. — Monitore eccl. XX 258).

d) in recitatione rosarii pro capacitate recitantis requiritur, ut aliquo modo mysteria recolat. Vide *Rescr. auth.* n. 51 373; *Decr. auth.* n. 92 273 373.

2) *Rosarium S. Birgittae*, quod sex decadibus constat, quarum singulae 706 continent 1 *Pater*, 10 *Ave*, 1 *Credo*; in fine totius coronae adduntur 1 *Pater* et 3 *Ave*: quo compleantur 63 *Ave* in honorem 63 annorum, per quos fertur Beata Maria Virgo in his terris degisse, et 7 *Pater* in honorem 7 dolorum et gaudiorum eiusdem B. M. V. — Benedictio reservatur per se ordini Sanctissimi Salvatoris.

Verum saepe conceditur per S. Sedem facultas applicandi rosariis indulgentias a S. Birgitta nuncupatas: quod, ut declaratum est, sic omnino intelligi debet, ut non sit facultas illa rosaria peculiaris formae benedicendi et indulgentiis ditandi, sed consuetis rosariis S. Dominici quinque aut quindecim decadum indulgentias Birgittinas applicandi: neque requiritur specialis formula benedictionis. *Decr. auth.* n. 268 271 281.

Praecipuae indulgentiae sunt: a) Qui coronam 6 decadum recitat (etiamsi ipsum rosarium grana quinque tantum decadum habet), acquirit pro qualibet oratione Dominica, salutatione angelica, symbolo apostolico, quod occurrit, 100 dierum indulgentias.

b) Non requiritur meditatio mysteriorum.

c) In articulo mortis sub consuetis conditionibus plenaria indulgentia conceditur iis, qui consueverunt saltem semel in hebdomada eiusmodi coronam recitare: vide *Decr. auth.* n. 273; *Rescr. auth.* n. 19 et 20 et ibid. Summar. 3.

3) *Rosarium septem dolorum*, quod ordini Servitarum est proprium, con- 707 stat ad recolendos septem dolores B. V. septem partibus, quarum quaelibet orationem Dominicam et septies salutationem angelicam comprehendit, quibus in fine tres aliae salut. angel. adduntur in honorem lacrimarum Beatae Mariae Virginis. Qui haec rosaria benedicendi et indulgentiis ditandi facultatem habet, etiam ad valorem adhibere debet *specialem benedicendi formulam*.

Indulgentiae annexae sunt quam plurimae; inter alias: a) 100 dierum indulgentia pro qualibet oratione Dominica et salutatione angelica, ubicumque et quocumque die rosarium recitatur;

b) 200 dierum pro quolibet grano, si ita recitetur rosarium in ecclesiis Servitarum, post confessionem vel saltem cum proposito confitendi;

c) item 200 dierum in quolibet loco, si, ut ad b), recitatur rosarium feriis sextis, aut in praecipuis sollemnitatibus septem dolorum cum suis octavis, aut quolibet die quadragesimae;

insuper: d) 200 ann., si recitatur *post conscientiam exacte discussam et confessionem institutam* et insuper preces funduntur ad consuetam intentionem S. Pontificis;

e) centum annorum, si recitatur rosarium praevia contritione et confessione, aut saltem firmo confitendi proposito;

f) indulgentia 150 annorum pro iis, qui, coronam secum portantes, vere poenitentes et confessi, eam recitant, feriis II, IV, VI et omnibus festis de praecepto. Verum indulgentiae sub e) et f) notatae annexae sunt iis solis coronis, quae a PP. Servitis fuerint benedictae, non ab aliis sacerdotibus delegatis (cf. *Beringer*, Die Ablässe¹³ pag. 389).

4) *Rosarium PP. crucigerorum* ita ditatum est indulgentiis, ut, qui eam 708 coronam possident a crucigeris vel aliis hac facultate praeditis benedictam,

ad quodlibet granum seu quolibet *Ave Maria* vel *Pater noster*, quod ad tactum granorum recitatur, acquirere possint indulgentiam 500 dierum, neque necesse sit, totam coronam recitare. Praeterea concessum est, ut haec indulgentia acquiri possint *cumulative* cum indulgentiis consueti Mariani rosarii, si haec etiam certo rosario annexae fuerint.

6. Benedictio Papalis pro mortis articulo.

709 1) Facultatem moribundis benedictionem Apostolicam dandi cum plenaria indulgentia quam plurimis sacerdotibus, aut Ordinariis cum potestate eam suis sacerdotibus subdelegandi Ss. Pontifices iam a longo tempore concesserunt. Cf. *Decr. auth.* n. 440; *Rescr. auth.* n. 408.

2) Haec indulgentia sic intelligitur, ut moribundus re ipsa eam accipiat in *vero* mortis articulo, seu eo momento temporis, quo mors realiter sequitur: quando igitur sacerdos delegatus benedictionem dat, adhuc *suspensa manet* indulgentia. Hinc est, 1) cur repetitio benedictionis — utpote nullius utilitatis — non sit in eodem mortis periculo facienda: cf. *Decr. auth.* n. 9 257 263 286 300 362; 2) cur liceat, neque aegroto detrimentum ullum inferat, benedictionem dari statim post extremam unctionem, etiamsi periculum mortis *nondum sit imminens*: cf. *decr.* S. I. C. a Leone XIII approb. d. 19 Dec. 1885, in quo dicitur, «hanc praxim *ex natura rei* valere».

3) Formula autem benedictionis omnino ad valorem indulgentiae requiritur, ita ut, si Viaticum, extrema unctio et Apostolica benedictio *simul* dantur, nihilominus *ter Confiteor* debeat recitari: si autem instat mors, breviori formula in ipsa instructione provisum est. Cf. *Decr. auth.* n. 286 444.

4) Conditiones ad lucranda hanc indulgentiam in rigore non sunt Confessio et S. Communio: quamquam necessarium est, a) ea Sacramenta, si fieri potuit, antea esse suscepta; si vero id impossibile est, sufficit, ut moribundus sit vere contritus seu in statu gratiae: immo Bened. XIV in Constit. «*Pia mater*» videtur pro conditione iniungere *conatum* eliciendi *actus* ferventissimae *caritatis et contritionis*, si pro statu moribundi possibile sit. b) Certo essentialis conditio est, *ut nomen Iesu pie invocetur*, idque etiam ore, si possibile est, alioquin saltem corde: ita expresse declaratum est 20 Sept. 1775: cf. *Decr. auth.* n. 237 ad 7^m. c) *Certo etiam pro conditione* iniungitur, *ut ipsa mors aequo ac libenti animo de manu Domini suscipiatur*: quod quo *melius* fiat, Instructio ab eodem Bened. XIV approbata atque Rituali Rom. addita monet sacerdotem, ut «moribundum instruat atque hortetur, ut morbi incommoda ac dolores in anteactae vitae expiationem libenter perferat, Deoque sese paratum offerat ad ultro acceptandum, quidquid ei placuerit, et mortem ipsam patienter obeundam in satisfactionem poenarum, quas peccando promeruit».

710 NB. Praeter hanc *Benedictionem Papalem* habetur ex concessione Pii X *decr.* d. 9 Martii 1904 (Acta S. Sedis XXXVI 637) alter modus lucrandae indulgentiae plenariae pro articulo mortis, vid. per actum sequentem: «*Domine Deus meus, iam nunc quodcumque mortis genus, prout Tibi placuerit, cum omnibus suis angoribus, poenis ac doloribus de manu Tua aequo ac libenti animo suscipio.*» Concessum enim est, «ut omnes christifideles, qui, die ab iisdem eligendo, sacramentali confessione rite expiati sacraque Synaxi refecti, cum vero caritatis in Deum affectu praedictum actum ediderint, plenariam indulgentiam in ipso mortis articulo lucrari valeant».

TRACTATUS VI.

SACRAMENTUM EXTREMAE UNCTIONIS.

Cf. inter alios *S. Thom.*, Suppl. q. 29—32; *S. Alph.* VI 706—733; *Schüch-Polz*, Pastoraltheologie¹⁸ § 323 sqq; *Kern*, De sacramento extr. unctionis tractatus dogmaticus.

Post poenitentiae sacramentum eiusque complementum, quod in 711 indulgentiis habetur, aliud quoddam complementum, idque quod sacramenti rationem habet, considerandum est, extremam unctionem dico, quae in extremo agone in hominibus fidelibus effectus poenitentiae complet atque perficit, ac fere eodem modo refertur ad poenitentiam, sicut confirmatio ad baptismum. Cum autem tota huius sacramenti doctrina sat facilis sit, breviter ea, quae practice observanda sunt, his capitibus complectemur, acturi 1) de rationibus sacramenti intrinsicis, i. e. materia, forma, effectu; 2) de rationibus extrinsecis, ministro scil. et subiecto eorumque obligationibus.

Caput I.

De Extremae Unctionis rationibus intrinsicis.

Sacramentum quodlibet est signum gratiae efficax. Quare ut cuiuslibet sacramenti ratio recte intelligatur, declaretur oportet *cuiusnam gratiae* sit efficiens, et *quale signum externum* (materia et forma) sit necessarium.

§ 1.

De gratiis per Extr. Unctionem conferendis seu de Extr. Unctionis effectu.

I. Extremam unctionem esse verum sacramentum, sollemniter definitum est a Concilio Trid. sess. 14, can. 1 *de extr. unctione*: «Si quis dixerit, extremam unctionem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino nostro institutum, et a beato Iacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum, anathema sit.»

Praeter Concilii decreta ad eam veritatem probandam et omnium ecclesiarum etiam ab unitate Romanae Ecclesiae separatarum liturgiae et effata Ss. Patrum praesto sunt: quae videre est in scriptoribus dogmaticis. Sed vix ullum sacramentum clarius ex ipsa Sacra Scriptura probatur, quam extrema unctio. Nam verba *S. Iacobi* 5, 14 sq: «Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus: et si in peccatis sit, remittentur ei», et signum sensibile, unctionem aegroti cum oratione sacerdotis, et efficaciam gratiae, in remissione peccatorum necessario contentam, plenissime ostendunt.

II. Extrema unctio per se et primaria sua institutione est sacra-712 mentum vivorum, quod supponit, hominem fidelem peccatorum morta-

lium remissionem iam accepisse: id non solum ex necessitate confessionis et sacramenti poenitentiae, sed etiam ex constanti doctrina Ecclesiae colligitur, atque ex perpetua illius praxi, qua extremam unctionem post absolutionem sacramentalem, immo etiam post S. Viaticum dare consuevit.

Extremam unctionem ex sese id postulare, ut aegrotus Deo iam reconciliatus sit, 1) innuitur etiam ex ipsis verbis *S. Jacobi*, quae conditionate tantum proferuntur: «*si in peccatis sit*»; cf. Trid. l. c. cap. 2: «*si qua* (delicta) sint adhuc expianda»; 2) id certissime sequitur ex doctrina de necessitate sacramenti poenitentiae, quod secundum fidem catholicam *medium salutis necessarium* aut re aut voto suscipiendum dicitur omnibus, qui post baptismum graviter lapsi sunt. At si aliud sacramentum per se primaria sua institutione peccata gravia deleteret, illa Ecclesiae definitio falsa evaderet. Quapropter ante extremam unctionem aut confessio aut perfecta contritio per se fiat oportet a quolibet, qui gravis peccati reus sit. Cf. *Suarez* l. c. (de extr. unct.) disp. 41, sect. 1.

713 III. Gratia specialis huius sacramenti, quae ut in omnibus sacramentis in gratia sanctificante collata vel aucta fundatur, est ius specialis divini auxilii, quo aegrotus spiritualiter sublevetur atque confortetur, scil. ad sustinendos insultus atque tentationes diaboli easque vincendas, ad ferendamque cum patientia et merito morbi incommoda et dolores, ita ut haec alleviatio animi redundet in corpus conferatque ad sanitatem restituendam, si ad salutem aegroti expedierit.

Breviter et clare haec ex Iac. 5, 15 Synodus Trid. l. c. cap. 2 exponit.

Videlicet. 1. Specialis gratia huius sacramenti quatenus sit, tum ex positiva et expressa sacrorum fidei fontium doctrina, tum ex fine institutionis et ipsis formae sacramentalis verbis colligitur. Dicitur vero communiter alleviatio spiritualis, vel reliquiarum peccati abstersio. Utrumvis idem significat, sed quadam explicatione indiget:

Verba formae «*indulgeat tibi Dominus, quidquid deliquisti*», non solum culpae remissionem significant, sed plenissimam indulgentis Dei misericordiam, qua auferat, quidquid per peccatum contra hominis salutem obstaculi seu periculi ortum fuerit.

Idem dicitur, si effertur «*abstersio reliquiarum peccati*».

Reliquiae autem peccati praeter certam et definitam poenam temporalem post culpae remissionem adhuc residuam — quae non totaliter auferatur — potissimum sunt 1) iusta quaedam abundantioris auxilii divini denegatio, 2) quaedam diaboli servitus atque sub eius tentationes atque assultus subiectio, 3) spei et fiducia salutem assequendi per timorem depressio quaedam atque detentio.

Porro sacramentum extremae unctionis 1) conciliat abundantiora gratiae auxilia; 2) diaboli vim frangit, sive eius tentationibus Dei imperio remotis, sive hominis tentati viribus auctis, ita ut facile victor evadere possit; 3) timorem pellit atque firmam spem fiduciamque adauget.

Quibus fit, ut mentis serenitas animique gaudium in locum timoris atque tristitiae succedat, atque aegrotus vere sublevetur.

714 2. Sanitatem ipsam vi huius sacramenti interdum, si ita expedierit, aegroti restitui, docet Trid. l. c.; neque raro experientia id comprobatur.

Ille autem effectus non sic intelligendus est, ut Deus propter sacramentum apertum miraculum patret, sed solum ita, ut speciali providentia naturalia remedia dirigat atque iuvet, et imprimis animum ita erigat, ut is etiam vim suam naturalem in corpus exserat et eos morbos mitiget vel depellat, quorum vis per animi affectiones frangi potest. (Ita de hac re *Kern*, De Sacr. extr. unct. 205 sqq.) Unde intelligitur, ut recte theologi monent, (cf. *Bellarmin*, De arte bene moriendi l. 2, c. 8), quomodo ii se ipsos cum aliis effectibus tum hoc effectu privant, qui sacramenti extremae unctionis susceptionem tamdiu differant, dum sine miraculo sanitati restitui non possint. Praeterea intelligitur cur re ipsa multi, atque vel sanctissimi et optime dispositi aegroti, hunc effectum non consequantur. Nam si quis alio genere morbi tenetur, cuius vis frangi naturaliter nequit per animi erectionem et affectionem quam optimam, ille sacramentalis effectus quo sanitati restituatur particeps fieri nequit, cum contra talem vim morborum sacramentum nullatenus sit institutum.

3. Peccata venialia etiam quoad culpam ex ipsa huius sacramenti institutione eiusque fine remitti, facile omnes concedunt: atque idem dici debet de poënis temporalibus post remissam culpam residuis; quas, si non omnes, magnam saltem partem pro minore melioreve dispositione aufert. Omnia haec optime explicat *Suarez* disp. 41, sect. 1, n. 14 sqq. Sacramentum enim illud institutum est, ut iuvet peculiari modo hominem moribundum, eique omnia ea conciliet, quibus tunc temporis egeat.

Quae quodammodo complecti possumus uno verbo, *disponi animam et praeparari proxime ad introitum gloriae*, gratiam finalis perseverantiae (quamquam hanc non infallibiliter) conciliando, obstacula gloriae removendo. *Kern* l. c. 190 putat, Sacramentum extr. unct. habere ex sua specifica ratione vim delendi omnem poenam temporalem, non tamen immediate, sed mediantibus auxiliis gratiae quae infirmo conciliet et quibus ille, si bene cooperatur, omnem reatum poenae debeat. Qui effectus tamen incertus est, longe magis incerta *plena* eius assecutio. Quapropter praeter extr. unctionem neque indulgentiae inutiles sunt neque Ss. Missae sacrificium pro defuncto. Verum iis quae hucusque dicta sunt, non exhauriuntur effectus extr. unctionis.

IV. Ex secundaria sua institutione (non solum per accidens) hoc sacramentum id habet, ut etiam peccata mortalia debeat, si aegrotus inculpabiliter in statu peccati manserit, modo veram attritionem de peccatis commissis elicuerit. Haec sententia contra paucos scriptores pro certa statuenda est ex *S. Thom.*, Suppl. q. 30, a. 1, *S. Alph.* VI 731, *Suarez* l. c. n. 19, innumeris aliis, qui «id clare colligi ex verbis *S. Iacobi* et ex *Trid.*» iure dicunt.

Haec peccatorum remissio non fit tantum eo modo, quo alia sacramenta vivorum, praecipue Ss. Eucharistia, eam aliquando efficere dicuntur. Illa enim hunc effectum habere, *pia coniectura*, ut recte ait *Suarez*, colligitur; hoc vero sacramentum eum effectum producere, *satis certe* ex textu *S. Iacobi* atque ex doctrina Tridentini Concilii elucet. Quare iis omnibus fidelibus, qui, utpote sensibus destituti, per se vel alios desiderium absolutionis recipiendae sacerdoti manifestare non potuerint, extrema unctio longe securius remedium est, quo peccatorum remissionem consequantur, quam absolutio vel Viaticum. Dummodo enim *interna* attritio adfuerit, extrema unctio aegrotum iustificabit; absolutionem vero id facere, ad summum probabile lest, sed minime certum, eo quod non certo constat de accusatione, quae

tamen est essentialis; neque plus quam probabile est, Eucharistiam hunc fructum ferre, quia ex sua institutione solummodo est sacramentum vivorum. Cf. etiam *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 8, c. 6, n. 5 et c. 7, n. 3, et hoc vol. n. 11 et 647 sq.

Immo in iis haereticis baptizatis, quos in bona fide versari sumi potest, fortasse remedium reconciliationis erit, applicabile utique tantum, si sensibus destituti fuerint, atque si externae sint conditiones eiusmodi, ut sine maioris mali periculo haec adiumenta adhiberi valeant: quamquam etiam quoad hoc remedium satis dubium est, num in piis illorum hominum actibus, qui praecesserint, sufficiens intentio contineatur. — *Kern* l. c. 317 id admittit quoad eos haereticos tantum, quorum sectae profitentur extr. unctionis sacramentum. Iis igitur, si in bona fide existunt, sacramentum dari posse, certum est; ceteris, etsi in bona fide sint, dari non posse, ita certum non est.

§ 2.

De materia et forma.

117 I. De materia remota. Ut sacramentum extremae unctionis certo valeat, materia remota debet esse 1) oleum olivarum, 2) ab episcopo aut a sacerdote a S. Pontifice delegato benedictum, 3) idque speciali benedictione olei infirmorum.

Videlicet. 1. Oleum olivarum requiri certum est: vide *Conc. Florent. Denz.*¹⁰ n. 700, alias 595.

2. Benedictionem episcopalem per se requiri, etiam extra dubium est, ita ut ne in summa quidem necessitate sacerdos oleo a se benedicto uti possit, nisi a Sancta Sede hanc potestatem acceperit. Quod plane constat ex duplici decreto S. Inquis. a Summis Pontificibus *Paulo V* et *Gregorio XVI* confirmato: vide *Denzinger*, *Enchir.*¹⁰ n. 1628 1629 alias 1494 et 1495, scil. 14 Sept. 1842: «... an in casu necessitatis parochus ad validitatem sacramenti extremae unctionis uti possit oleo a se benedicto? R. Negative ad formam decreti fer. V diei 13 Ian. 1611, vid. „quod sacramentum extremae unctionis oleo episcopali benedictione non consecrato ministrari valide possit“, propositionem esse *temerariam et errori proximam.*» — Immo *Scavini* exhibet interrogationem, quae expresse fiebat pro «casu extremae necessitatis, cum moribundus sensibus destitutus nullum doloris signum ante dedit, neque praebet». R. semper negative; etiam sess. 12 Ian. 1850 coram *Pio IX*: *Scav.*¹⁰ III, n. 585.

3. Summum Pontificem vero simplici sacerdoti hanc consecrandi olei facultatem dare *posse*, extra omne dubium est, tum quia sic fert consuetudo orientalis ecclesiae, ut sacerdotes ipsi in huius sacramenti administratione oleum benedicant, tum quia Summi Pontifices *Clem. VIII* et *Ben. XIV* hanc facultatem etiam graeco-italis sacerdotibus concesserunt; cf. De syn. dioec. l. 8, c. 1.

4. Alia olea ab episcopo consecrata, ut catechumenorum oleum aut *chrisma*, sunt materia *dubia*: quare in necessitate uti iis licet vel oportet sub conditione. Ceterum si oleum infirmorum praevideatur defecturum esse, licebit oleum olivarum non benedictum in minore semper quantitate admiscere, idque, si opus sit, deinceps pluries, neque tum dubitari potest de materiae valore: vide *Rituale Romanum*, *Rubr. de extrema unctione* fere ab initio.

II. De valida applicatione materiae et formae. 1) Materia proxima, nisi necessitas aliud postulet, debet esse unctio singulorum quinque sensuum, ita ut singulae unctiones, sive ab eodem sive a diversis sacerdotibus fiunt, moraliter uniantur. 2) Singulis unctionibus, ut omnis dubitandi possibilitas absit, singulae formae correspondere debent, eaeque essentialiter integrae. 3) Forma autem haec est: Per istam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus, quidquid per visum . . . deliquisti. Amen.

Explicatio. 1. *Unctiones* posse valide a pluribus sacerdotibus fieri, comprobatur usus orientalis ecclesiae: in latina tamen non licebit. Vêrum quando sacerdos in unguendo aegroto deficiat, alter, si statim adsit, unctiones *peractas* non debet iterare, sed residuas explere. — Post notabile vero temporis intervallum — *S. Alph.* dicit circiter horae quadrantis — cum dubia sit necessaria unio, sub conditione omnes unctiones ab initio resumendae sunt.

In singulis autem unctionibus debere et unctionem fieri et respondentem formam pronuntiari ab *eodem* ministro, vix necesse est commemorari.

2. Cum in ordinariis circumstantiis singulorum sensuum unctio facienda sit sub singulis iisque partialibus formis: ii, qui sensus alicuius usu perpetuo caruerunt, ut caeci, surdi etc. a nativitate, nihilominus in illis organibus unguendi sunt, neque forma «quidquid per visum etc. deliquisti» falsa redditur, siquidem peccata, quae ad visum referuntur, committere potuerunt, v. g. impatientiam de visus carentia; ii vero, qui organo sensus inungendo carent vel truncati sunt, in parte viciniore unguuntur, ut, qui manibus truncatus est, ungitur in proxima parte brachii.

3. Probabile tamen omnino est, singulas unctiones sufficere ad valorem, ita ut in prima unctione gratia conferatur, in sequentibus vero eatenus tantum augeatur, quatenus interim melior fiat *dispositio* suscipientis sacramentum: sed practice securiora amplectenda sunt, maxime cum forma in singulis unctionibus sit partialis tantum.

4. Certo tamen unctio unica valida est, v. g. in fronte, si cum ea *forma* generalis adhibetur.

Ita nunc indubie constat ex decreto S. Officii d. d. 25 Apr. 1906 et sequenti die a Pio PP. X approbato, quod formaliter quidem de abbreviata forma, implicite etiam de unctione unica decernit; videlicet: «Cum huic supremæ Congregationi quaesitum fuerit, ut unica determinaretur formula brevis in administratione sacramenti extremae unctionis in casu mortis imminenti, E^{mi} ac Rev^{mi} Patres Generales Inquisitores, maturime re perpensa, praehabitoque R^{morum} Consultorum voto, decreverunt:

In casu verae necessitatis sufficere formam: Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti. Amen.»

5. *Forma* in hoc sacramento per modum deprecationis enuntiari debet: quod colligitur ex verbis *S. Iacobi* supra allatis. Eo vero impediri non videtur, quominus verba sensum assertorium prae se ferentia valere possint, cum ex *intentione* Deum precandi enuntiari queant, atque haec Deum precandi intentio ex ipsa actionis natura sese videatur manifestare. *Bened. XIV*, De syn. dioec. l. 8, c. 2.

Ad essentiam formae pertinent verba: 1) «per istam unctionem», 2) «indulgeat tibi Dominus», 3) «quidquid deliquisti». — De verbis illis «per

suam piissimam misericordiam» aliqui auctores etiam ita loquuntur, ut eorum omissionem pro essentiali aliquo defectu habere videantur (*S. Alph.* VI 711, dub. 2); at ex decreto mox allato de contrario constat. Conveniunt vero omnes, horum verborum voluntariam omissionem extra casum necessitatis peccatum grave esse.

NB. Ex iis, quae de valore certo, probabili, dubio dicta sunt, facile quis colliget, quandonam propter defectum in unctione sive culpabiliter sive inculpabiliter commissum, repetitio conditionata sive omnium unctionum, sive alicuius unctionis facienda sit.

720 III. De modo conferendi licite. Ad liceitatem requiritur: 1) ut sacrum oleum sit eiusdem anni, 2) ut per se gemina fiat in singulis sensibus unctio¹ (excepto ore seu labiis), 3) eaque per modum crucis, 4) ut, excepta dispensatione Sedis Apostolicae, addatur unctio pedum, vel etiam pro tempore et personis unctio renum; 5) ut excepto casu necessitatis aliae preces in Rituali notatae recitentur, adhibeantur vestes sacrae atque lumen.

Plenior explicatio. 1. Culpabilis omissio renovationis sacri olei censetur grave peccatum: *S. Alph.* n. 708.

2. Idem dicendum videtur de neglecta unctione alterutrius ex partibus geminis, nisi excuset aut instans mortis periculum aut nimia difficultas *vertendi* infirmum et attingendi *geminas* partes.

3. Inversionem ordinis in unctione singulorum sensuum praescripti *S. Alph.* l. c. habet pro *gravi peccato*; attamen *Suarez*, qui citatur, disp. 40, sect. 2 dicit tantum, ordinem negligi «sine *aliquo* peccato non posse», quod indubie peccatum tantum veniale significat.

4. In unctione renum pro viris, immo etiam simpliciter in unctione *pedum*, quae certo de essentia sacramenti non est, servandam esse consuetudinem ecclesiarum, *S. Alph.* l. c. approbas commemorat; vide etiam *Reuter* IV 430, *Del Vecchio* II 781: quare earum omissio ex quadam rationabili causa etiam praeter consuetudinem facta videtur aut nullum, aut leve peccatum esse. S. R. C. tamen optavit, ut tales consuetudines sensim emendarentur: *Gard.* n. 5271.

5. Preces in Rituali praescriptae, nisi necessitas urget, tum post tum ante unctionem sub gravi obligant, attamen ex parvitate materiae fit peccatum veniale, ut si ex tribus orationibus una solum omittatur: litaniae vero atque psalmi poenitentiales non praescribuntur, sed commendantur.

6. Extra necessitatem omnem vestem sacram omittere etiam pro gravi habetur; luminis autem omissio pro levi materia reputatur, sicut etiam omissio ministri, cuius vices ipse sacerdos supplere potest, si minister difficulter habebitur. Cf. *Del Vecchio* II 785.

7. Antiquitus extrema unctio ante Sacrum Viaticum administrabatur; nunc vero cum praxis et ordinatio Ritualis contraria sit, sine rationabili causa id non est faciendum: sed ordinis mutatio per se gravis deordinatio non est. *Bcn.* XIV, De syn. dioec. l. 8, c. 8, n. 2.

¹ Ad odoratum gemina unctio in naribus, i. e. in partibus *lateralibus* fiat; cuius rei etiam practica ratio est, ne, si fiat in superiore parte, sternutatio excitetur.

Caput II.

De causis externis Sacramenti Extremae Unctionis.

§ 1.

De Ministro et Subiecto Unctionis.

I. De ministro. Minister valoris est quilibet sacerdos; licitae administrationis minister, excepto casu urgentis necessitatis, solus parochus est aut alius sacerdos ex eius *licentia*.

Ius exclusivum parochi quoad extremae unctionis collationem extra casum necessitatis, sive eius, qui parochi loco est, tam severe protegitur ab Ecclesia, ut in *regulares*, qui sine eius vel episcopi licentia hoc sacramentum administrent, excommunicatio lata sit: vide infra De censuris sect. II, ser. II, § 14.

Et quamquam id, quod antea in illa lege cavebatur, ne sine *expressa* licentia unctionem conferrent, nunc suppressum est, et tantum dicitur «sine parochi licentia», tamen difficulter admodum praesumpta facultate uti licebit, maxime regularibus.

II. De subiecto. Subiectum E. U. est quivis homo baptizatus, capax peccati, periculose aegrotans, quem non constet velle decedere in statu peccati: idque quoties in novo mortis periculo constituitur.

Explicatio. 1. Ut extrema unctio valide, atque ita etiam ut licite conferri possit, requiritur periculum mortis, non extrinsecus, sed intrinsecus impendens, i. e. ex afflicta valetudine sive ex periculoso morbo, sive ex vulnere, sive ex solo senio: ita enim diuturna Ecclesiae praxis *infirmi*tem intelligit. Cf. Rituale Rom. tit. 5, c. 1, n. 5.

Sufficit et requiritur *probabile periculum*, ne brevi vita finiatur: nullatenus requiritur, ut mors iam immineat, aut ut *instantis* mortis periculum adsit¹. Ergo sufficit morbus gravis seu periculosus, qui vitam brevi finire possit, aut morbi ex natura sua diuturni (ut phthisis) ille status, in quo iuste timeri possit, ne vita brevi finiatur; senectutis talis conditio, ut vires in dies deficere videantur. *S. Alph.* VI 714.

Quapropter cum primum tale probabile periculum existit, multo magis, quando certum est, sacramentum conferri potest, vel potius debet, ne aegrotus tantis gratiis propter dilationem privetur. — Sed antequam tale periculum probabile existat, extrema unctio dari nequit. Ergo dari nequit: a) in proelium profecturis, b) *ante* operationem chirurgicam periculosam, nisi iam aliunde valetudo periculose affecta sit, c) capitis damnatis etc.

2. Dari potest et debet extrema unctio iis, qui modo usum rationis attigerint, aut umquam habuerint, ita ut peccatum actuale committere poterint. Igitur deneganda non est: 1) amentibus et delirantibus, qui umquam antea rationis usum habuerint — praecavenda tamen omnino est *irreverentia*, quae communiter caveri potest, etsi forte aegrotus propter furorem ligari debeat —; 2) pueris, modo rationis aetatem attigerint, quamquam antea neque confessi sunt neque S. Eucharistia donati — quae Sacramenta, quantum fieri potest, tum quidem omnino danda etiam sunt —: immo extremam unctionem in dubio usu rationis dandam sub conditione esse, auctor est

¹ Imminens mortis periculum expectare, esse prorsus contra antiquae Ecclesiae praxim, evidens fecit *Kern* l. c. p. 300 sqq.

S. Alph. cum aliis multis n. 719, eaque obligatio gravissima est, quando per absolutionem non ita secure subveniri potest pueri saluti, si forte peccaverit; 3) modo baptizatis, etsi post baptismum peccatum nullum commiserunt; etiam illi enim alleviationis animi capaces sunt contra angores et dolores morbi: sufficit igitur ante baptismum peccasse vel peccare potuisse, siquidem non omnes peccatorum «reliquiae» seu *effectus* per baptismum auferuntur, v. g. non auferuntur malae inclinationes, neque subiectio sub diaboli infestationes et tentationes, ex quibus periculum spirituale, contra quod muniendus sit, aegroti impendit: vide *S. Alph.* l. c.; *Reuter* IV, n. 434 etc.

724 3. Quoad iudicium de dispositione subiecti ferendum notari debent haec: Dispositio necessaria et status gratiae, quantum fieri possit, certissime procurandus est; nihilominus quando plus haberi nequeat, sufficit, ut non constet de indispositione, quia in extremo periculo omnia tentanda sunt. Neque adici debet conditio «si dispositus es»; extrema unctio enim *absolute* conferri debet, si homo capax est unctionis sacramenti *valide recipiendi*, sub conditione tum tantum, quando dubium est, num *valide* recipere possit. — Quare ii, quos sumi licet catholice voluisse mori excludi non debent ab extrema unctione: 1) si sensibus destituti reperiuntur, etsi parum christiane vixerint, 2) neque si in ipso actu peccati, signo poenitentiae non manifestato, sensibus destituuntur: quibus quamquam *S. Eucharistia* danda non est, tamen cum conditionata absolutione extrema unctio omnino concedenda est. Nam si forte internum actum attritionis miser peccator habuit, longe tutius, immo *certo* eius salus procurabitur per unctionem, per absolutionem valde dubie. Atque etiam quando sine iusta dispositione, dummodo valide, extr. unctionem homo sensibus destitutus suscipit, postea per actum attritionis fortasse sacramenti effectum atque aeternam salutem consequetur. Cf. *Mazz.*, De extr. unctione c. 3. Quaes 2.

Excludendi quidem sunt ab extr. unctione, ut *Rituale Rom.* notat tit. 5, c. 1, n. 8, «*impoenitentes, et qui in manifesto peccato mortali moriuntur, et excommunicati*»: quod intellige 1) de iis qui, in tali statu reperti, usum rationis retinent et in impenitentia persistunt; 2) qui in tali impenitentia manifesta perstiterint atque religionis auxilium respuerint usque ad tempus quo ratione destituti sint, neque ullum ne dubium quidem signum mutatae mentis postea dederint.

725 4. Iterari potest resp. debet extrema unctio: 1) si post recuperatam sanitatem homo postea iterum aegrotat; 2) in morbo diuturno, si periculum mortis evanuit et postea denuo periculum mortis instat. Immo sufficit, ut mortis periculum propinquum *probabiliter* cessaverit, et iterum inducatur, modo in hoc casu intervallum satis diuturnum, ut unius mensis, intercesserit. — Ita in phthisi, hydropi aliisque morbis tenendum est, ex quibus saepius mortis periculum imminere probabiliter videri potest, immo etiam re ipsa adesse, postea tamen satis iterum remotum exsistere. *S. Alph.* n. 715 cum *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 8, c. 8, n. 4 haec habet: «Unde adverte, quod in morbo diuturno, si infirmus post unctionem certe mansit in eodem mortis periculo, non poterit rursus ungi. Secus vero, si dubitetur... nempe quando probabile est [positive] infirmum iam exiisse a periculo mortis.» Tunc enim dicit *Ben. XIV* expedire ad sacramenti iterationem *propendere*, eo quod haec sit uniformior veteri Ecclesiae consuetudini, et per eam novum spirituale subsidium infirmo obveniat. — Quapropter saepius accidere potest, ut *liceat* iterum conferre sacram unctionem, *obligatio* vero iterandi non adsit.

III. Obligatio E. U. suscipiendae. Obligatio E. U. suscipiendae 726 per se *gravis* non est, per accidens gravis evadere potest, sive propter spirituale aegroti periculum, sive propter sacramenti contemptum, scandalumve aliorum: dispositio subiecti illa esse debet, ut existat status gratiae prudenter existimatus, vel potius ea peccati gravis, si commissum est, revocatio, quae *putetur* saltem reconciliationem cum Deo perfecisse, atque ad minimum *re ipsa* talis sit, ut cum sacramento peccati remissionem operetur.

Explicatio. 1. Longe communior sententia cum *S. Thoma* in IV, dist. 23, q. 1, a. 1, q. 3, sol. 3 et *S. Alph.* n. 733 negat, per se existere obligationem *gravem* suscipiendi hoc sacramentum: esse tamen, si suscipi possit, eius neglectum peccatum veniale, eo quod homo sine causa sese privet subsidio a Christo Domino specialiter instituto contra spiritualem necessitatem tum temporis maxime urgentem¹.

Grave igitur peccatum ab infirmo committi, ex sola ipsius necessitate vix unquam concludi potest. Nam si propria voluntate postulare potest hoc sacramentum, etiam alia sacramenta vel remedia adhibere *potest*, quae strictam *necessitatem* sublevent. Si vero extrema unctio propter extremam necessitatem necessaria est (scil. homini sensibus destituto), ipse certe per eius neglectum peccare iam non potest. At *scanialum aliorum*, qui ex neglecto hoc sacramento propter peculiare circumstantias male de infirmo eiusque recta fide sentire debeant, aut contemptus sacramenti, quem modus, quo infirmus illud recuset, prae se ferat, ratio aliquando esse potest, cur grave peccatum ab infirmo committatur.

2. Ceterum pro variarum regionum atque incolarum indole curandum est parochis, ut stultas quasdam et superstitiosas opiniones eliminat, quae aliquando rudium mentibus inhaerent, quasi post susceptam extremam unctionem de vita conclamatum sit, vel recuperata sanitate nudis pedibus pavementum attingere non liceat, vel saltare propter pedum unctionem susceptam grave peccatum evadat, et similia.

3. Supra dictum est, pro dispositione ex parte infirmi *per se* habenda requiri et sufficere statum gratiae prudenter existimatum, sive per sacramentalem absolutionem sive per contritionem perfectam: semper tamen, ut status gratiae infirmo tamquam effectus sacramenti secundarius restitui *possit*, requiri absoluta necessitate, ut *re ipsa* saltem verus actus attritionis adfuerit vel accedat.

Verum practice dici debet, aegrotum, qui in statu peccati versetur et confiteri possit, confiteri peccata sua antea omnino debere; quia haec con-

¹ Kern l. c. p. 364 cum *Schell*, Kath. Dogmatik Bd. III, T. 2, p. 635 sqq. contendit, probabiliter E. U. *moribundis* esse *per se necessariam ad salutem*, ac proinde eam suscipiendi esse obligationem gravem, eo quod sit medium ordinarium, quo Deus velit communicare gratias extraordinarias quibus moribundus indigeat contra tentationes illo tempore imminentes vel timendas. — Certe quod E. U. sit fons abundans auxilii divini pro formidolosissimo momento mortis, est ratio urgens, cur christifideles hoc sacramentum avidissime appetant, et cur parochus sub *gravi* teneatur id administrare tum petentibus tum iis qui auxilio usuque rationis destituti petere non possunt. Verum unumquemque moribundum *sub gravi teneri* illud petere, vel Deum nolle dare necessarias gratias nisi per hoc sacramentum (sive *re* sive in voto susceptum) neque ex eius institutione *per se* sumpta, neque ex traditione Ecclesiae potest colligi.

fitendi obligatio, si umquam, in mortis periculo *per se* urget ex divino praecepto; aegrotum, qui confiteri non possit, absolvendum sive absolute sive conditionate antea esse.

727 IV. Obligatio E. U. administrandae. Obligatio administrandi hoc sacramentum, immo etiam curandi, ut administraretur, in iis, qui spiritualement aegroti curam habere debent, facilius gravis est, quam suscipiendi obligatio pro ipso aegrotato.

Explicatio. 1. Legenti fortasse mirum videbitur, cur graviorem culpam eius esse statuamus, qui omiserit hoc sacramentum administrare aegrotato vel administrandum curare, quam ipsius aegroti, qui voluntarie omittat recipere. Quodsi eos respicimus, qui solo *communis* caritatis praecepto erga aegrotum tenentur, recte gravior culpa *negatur*, immo levior est ceteris paribus eorum culpa, nisi forte aegrotus, ut ungatur, petiit.

At si ad eos advertimus, qui titulo *officii* vel specialis pietatis (ut domestici proximeque cognati) curam aegroti habent: longe alia ratio est. Illi enim non expressam solum infirmi voluntatem respicere debent, sed etiam eius voluntatem interpretativam, etsi formalis voluntas contraria *videatur*; immo ut tantum spirituale bonum atque fortasse tantopere necessarium libenter admittat ipse aegrotus, eum impellere atque movere debent. Nam grave nocumentum, vel privationem magni boni, qua ego me sine gravi peccato afficere possim, alter, cuius munus sit, illud providere, mihi negligentia sua inferre sine gravi peccato nequit. Quare:

1) parochus graviter peccat, qui aegrotato petenti sacram unctionem non confert, etsi aegrotus in tanta necessitate non est: ius enim habet recipiendi; nisi forte ministro periculum gravioris damni sit: S. Off. 23 Mart. 1656.

2) etiam graviter peccat, si prudentem diligentiam non adhibet, ut aegroti, qui sui incurii sint, tempestive admoneantur et adiuventur hoc sacramento;

3) domestici, maxime parentes, filii, coniuges graviter peccare possunt eo quod nolunt aegrotum, qui sibi illudit, ad mortis periculum sive per se ipsos sive per parochum vel medicum attentum reddere.

2. Quae S. Congregatio Conc. compluries statuit de obligatione parochi circa visitationem infirmorum, vide infra *de sacramento ordinis* n. 820.

728 Appendix. Graviter igitur peccatur praecipue ab eo:

1. qui ex incuria circa materiam vel formam sacramentum reddit dubium;

2. qui, sine necessitate, non geminas unctiones in geminis sensibus facit;

3. qui, postquam oleum recenter benedictum habere potuit, vetere adhuc utitur;

4. qui preces in Rituali praescriptas notabiliter omittit extra casum necessitatis;

5. qui sine urgente necessitate sine ulla sacra veste unctionem administrat;

6. qui, cum curam aegrotato debeat, non providet, ne sine extrema unctione decedat;

7. qui sciens in statu peccati extremam unctionem suscipit.

TRACTATUS VII. SACRAMENTUM ORDINIS.

Cf. *S. Alph.* VI 734—830; *S. Thom.*, Suppl. q. 34—40; *Ben. XIV.*, De syn. dioec. l. 8, c. 9—11 et l. 12, c. 3 et 4; *Craisson*, Manuale iuris can. n. 1666—2053; *Manu*, De sacra ordinatione.

Sacramenta illa, de quibus hucusque egimus, singulorum hominum⁷²⁹ sive fidelium necessitatem atque utilitatem respiciunt: priora tria utilitatem atque perfectionem per se intentam, posteriora duo, poenitentia et extrema unctio, per accidens tantum (vid. ad necessitatem ex peccato ortam referuntur). Quapropter haec a B. Maria Virg. suscepta non sunt, utpote omni peccato carente, tria priora vero: baptismum, confirmationem, Eucharistiam B. Virgo sine dubio suscepit.

Sacramenta, quae restant, ordo et matrimonium, necessitatem communitatis seu generis humani ut talis respiciunt, non tantopere singulorum necessitatem: ordo communitatem spiritualem et supernaturalem, matrimonium societatem coniugalem.

De his iam agendum est: atque breviter quidem de ordine, fusius de matrimonio, quippe quod multis legibus ecclesiasticis circumdatum sit, quo melius eius sanctitati provideatur.

Caput I.

De Ordinis rationibus internis.

§ 1.

De natura Ordinis, eaque sacramentali.

I. Ordinis sacramentum in Ecclesia vere existere, de fide cath. definita est. Inter alia vide Trid. sess. 23, can. 3: «Si quis dixerit, ordinem sive sacram ordinationem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum, . . . A. S.»

II. Etsi non omnes, tamen *aliquos* ordines rationem sacramenti habere, ita ut sacramentum ordinis potius genericam quandam rationem quam infimas species vel partes exprimat, certa catholica doctrina est.

III. Ordines quatuor, qui dicuntur minores, scil. ostiariatus, lectoratus, exorcistatus, acolythatus, sacramenti rationem non habent, cum sint ecclesiasticae institutionis¹. Quae sententia hodie communis est, contra non paucos antiquiores scriptores, qui omnibus ordinibus etiam minoribus sacramentalem characterem vindicare studuerunt. Cf. *Voit* II, n. 995.

Uberior explicatio. 1. Ex ordinibus maioribus subdiaconatus etiam a 730 sacramenti ratione videtur excludi debere, cum 1) neque in S. Scriptura aut

¹ Ante ordines minores «*tonsura*» confertur, quae certo ecclesiasticae institutionis est atque initiatio quaedam ad *statum clericalem*, quo iuridica distinctio fit a laicis.

Traditione divinae institutionis probationes contineantur, 2) neque in materia et forma quidquam occurrat, quod gratiae sanctificantis collationem clare innuat. Insuper apud orientales pro sacro ordine non habetur.

2. Certum autem est omnino, tum diaconatum, tum presbyteratum, tum episcopatum rationem sacramenti habere; neque hac in re ulla est apud catholicos controversia. Nam id quod in utramque partem theologi disputant, hoc solum est, utrum episcopatus characterem a sacerdotali plene distinctum conferat atque ita sacramentum a presbyteratu distinctum constituat, an *extensio* quaedam sacerdotalis characteris et sacramenti sit. Saltem potestatis extensionem, et alterum sanctificantis gratiae augmentum in episcopali ordinatione conferri, extra omne dubium et controversiam est.

3. Divina institutio horum trium ordinum est fide definita certa. Sess. 23, can. 6 Concilium Trid. dicit: «Si quis dixerit, in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris, et ministris, a. s.»: quibus verbis post episcopos et presbyteros evidenter comprehenduntur saltem diaconi, seu ministri primi gradus.

Consonat ritus, qui in eorum ordinatione observatur. Nam idem Concil. ib. can. 4 de ordinatione generatim loquens ait: «Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum Sanctum, ac proinde frustra episcopos dicere: ‚Accipe Spiritum Sanctum etc.‘, a. s.» Porro in ordinatione sive episcopi, sive presbyteri, sive diaconi, non vero in reliquorum ordinatione occurrunt verba: «Accipe Spiritum Sanctum». Inde consequens est, ut in illorum ordinatione Spiritus Sanctus vi ipsius ritus detur atque verae rationis sacramentum fiat.

4. Effectus igitur ordinis cum omnibus sacramentis *communis* est, ut Spiritus Sanctus detur ad propriam sanctificationem, seu cum hic agatur de sacramento vivorum, ad augendam gratiam sanctificantem; *peculiaris* effectus, ut praeter characteris impressionem peculiaris auxilii ius quoddam acquiratur, quo ordinatus rite et sancte munera sua obire atque graves suas obligationes implere queat.

§ 2.

De diversorum Ordinum effectibus.

781 I. Ordinis definitionem si ex effectu potissimum petas, hanc merito cum *S. Thoma*, Supplem q. 34, art. 2 tradere licet: «Signaculum quoddam Ecclesiae, quo spiritualis potestas ordinato tribuitur.» Quae definitio tum iis ordinibus, qui sacramentum non sunt, tum iis, qui sacramentum sunt, suo modo convenit. Id tamen discriminis est: Ordines, qui sacramentum sunt, *ex se* gratiae sanctificantis augmentum atque actualis gratiae auxilia ad munia ecclesiastica digne obeunda ordinato conciliant; qui vero sacramentum non sunt, similem effectum non ex opere operato, sed tantum ex impetratione Ecclesiae atque ex piis actibus ipsius ordinandi producant.

II. In minoribus ordinibus munia quaedam ecclesiastica deputantur, quae antiquitus quidem clericis reservabantur, ex hodierno tamen usu pleraque etiam a laicis licite exercentur, videlicet:

1. *Ostiariatu* committitur officium templorum fores aperiendi et claudendi, ad officia divina datis signis christianam plebem convocandi, arcendi indignos.

2. *Lectoratu* committitur officium, ex libris sacris Veteris et Novi Testamenti assignatas lectiones publice in ecclesia legendi, atque prima fidei rudimenta rudibus explicandi.

3. *Exorcistatu* traditur potestas super energumenos manus imponendi, atque exorcismos ab Ecclesia approbatos super eos legendi daemonesque expellendi. — Attamen hodie hanc potestatem publico nomine exercendi facultas solis presbyteris, consulto quoad publicum exorcismum episcopo, conceditur.

4. *Acolythatu* committitur officium ad Ss. Missae sacrificium luminaria deferendi, atque vinum et aquam pro sacrificio ministrandi. Acolythi igitur, cum iam propius ad altare atque Missae sacrificium accedant, ad quod potissimum ordines referuntur, supremi sunt inter initiatos minoribus ordinibus.

III. Ordines maiores sive sacri sic distinguuntur:

732

5. *Subdiaconatu* committitur potestas post diaconum assistendi presbytero in sacrificio Missae et sollemniter cantandi epistolam. — Officia vero subdiaconi pleniore sensu haec sunt: in sacrificio Missae aquam ad offertorium vino affundere, diacono ministrare, calicem et patenam ad Missae sacrificium diacono offerre, sollemniter epistolam cantare, in aliis etiam liturgicis functionibus diacono et post eum presbytero ministrare et assistere, pallas altaris et corporalia abluere.

6. *Diaconatu* potestas confertur in Ss. Missae sacrificio aliisque sacris functionibus sacerdoti immediate ministrandi et sollemniter cantandi evangelium; plenius: Potestas *ministrandi* intelligitur etiam de facultate S. Eucharistiam ministrandi et sollemniter baptizandi, modo id fiat ex necessitate et commissione sacerdotis. — Potestas cantandi evangelium annexam habet facultatem *praedicandi* ex commissione episcopi.

7. *Presbyteratu* confertur potestas in Corpus Christi verum et in corpus Christi mysticum, i. e. potestas Missam celebrandi et S. Eucharistiam consecrandi, et potestas sacramenta alia fidelibus conferendi (exceptis iis, quae episcopalem characterem requirunt). Quibus natura sua annectitur potestas benedicendi, populum instruendi doctrina christiana et contione, quamquam *sub* episcopo.

8. *Episcopatus* autem est sacerdotii complementum et apex, quo potestas in Corpus Christi verum et corpus Christi mysticum completur.

NB. Quae autem de potestate in corpus Christi mysticum seu fideles dicta sunt, intellige de potestate *sacramentali*, non de potestate *iurisdictionis*: haec enim non ordinatione, sed institutione seu *officii collatione* confertur.

§ 3.

De materia et forma singulorum Ordinum.

A. Praenotanda:

1. Quamquam, ut dictum est supra, ordines minores sacramenta non esse communis sententia est, subdiaconatum non esse, valde probabile: tamen in

omnibus ordinibus de materia et forma loquimur, siquidem singuli ordines *simili* modo conferuntur. Id unum adverti debet, materiam et formam in minoribus ordinibus non sumi pro *sacramentali* materia et forma ex sese gratiae efficaci, sed de *ecclesiastico* ritu per analogiam sacramenti instituto.

2. Unde sequitur: 1) Horum ordinum materia et forma multo minus theologorum disputationi subesse potest, sed eam prorsus esse materiam et formam fateamur oportet, quam Ecclesia in Pontificali ex praescripto assignat, sive convenit cum ritu priore aetate usitato. sive non: sicut enim instituere potest illos ordines, ita eorum validam collationem determinare et immutare.

2) Valor horum ordinum diudicandus est secundum regulam consuetam earum rerum, quae ab Ecclesiae potestate pendent, vid.: si secundum *probabilem* interpretationem ecclesiastici praescripti omnia essentialia observata sunt, ordinatio non probabiliter tantum, sed *certo* valida est. Nam a) communis regula est, non plus requiri ad actus valorem, qui ab humana potestate pendeat, quam quod *certo* demonstretur requiri, seu id certo excludi a necessariis valoris conditionibus, quod probabiliter non requiritur; b) si quae vere probabilis praescripti interpretatio falsa forsitan sit, Ecclesia, quod ab ipsius potestate pendet, supplere omnino consuevit.

734 3) S. Pontifex, si vult, pro suprema sua potestate omnes defectus etiam essentialia in horum ordinum collatione forsitan exortos sola voluntate exterius significata emendare potest, i. e. hac sua voluntate eos, quos vult, efficere potest clericos ordinum minorum. Nam omnis haec ordinatio seu consecratio consistit essentialiter in assumptione ad certum gradum ecclesiastici servitii et cultus divini, vel in deputatione ad tale servitium a legitima auctoritate facta; modus et forma, qua id fiat, *supremo* Ecclesiae superiori praescripta est nulla, reliquis ordinantibus utique ad valorem ea praescripta est, quam supremus superior observari voluerit.

Neque potest hac in re ullum discrimen ostendi inter ordinationem (seu consecrationem) hominis, ut fiat clericus, et inter consecrationem vasorum, altarium etc., ut fiant sacra. Quae sola Pontificis voluntate consecrari posse, extra omnem dubitationem est; re ipsa in casu difficili S. Pontifex eiusmodi res execratas sola sua voluntate declarata consecratas reddidit. (Cf. *Gardellini*³ n. 5053, ubi S. Pontifex defectum in consecrandis altaribus *sanavit*; simile quid habes *Decr. auth.* S. C. Indulg. n. 389, ubi Pius IX *sanavit* benedictiones coronarum etc.)

3. Aliud omnino est de ordinibus illis, qui sacramenti rationem habent. Quare in iis — etiam in subdiaconatu, quippe quem sacramenti rationem habere, graves auctores defendant — id omne observari plane debet, quod probabiliter tantum, etiam ex ratione non adeo gravi, ad valorem sacramenti pertinere putatur, ne scilicet sacramentum nullitatis periculo subiciatur. Ceterum pro praxi hoc discrimen non leve notari debet, vid. pro valore episcopatus requiri quidem probabiliter presbyteratum valide collatum, ad *valorem* vero presbyteratus nullum ex inferioribus ordinibus, ne diaconatum quidem, esse necessarium.

735 Quibus praenotatis haec pauca observa:

B. Materia et forma ordinum minorum:

I. Ostiariatus confertur *traditione clavium ecclesiae*, quas successive manu dextera singuli tangunt, pontifice *dicente*: «Sic agite, quasi reddituri Deo rationem pro iis rebus, quae his clavibus recluduntur.»

II. Lectoratus confertur *traditione libri lectionum*, quem pontifex omnibus tradit manu dextera tangendum, sub *verbis*: «Accipite, et estote verbi Dei relatores, habituri, si fideliter et utiliter impleveritis officium vestrum, partem cum iis, qui verbum Dei bene administraverunt ab initio.»

III. Exorcistatus confertur *traditione libri exorcismorum* (cuius loco tradi potest Pontificale vel Missale), quem manu dextera singuli tangunt, Pontifice *dicente*: «Accipite et commendate memoriae, et habete potestatem imponendi manus super energumenos, sive baptizatos, sive catechumenos.»

IV. Acolythatus confertur duplici traditione: 1) *candelabri cum candela extincta*, quod successive manu dextera singuli tangunt, pontifice *dicente*: «Accipite ceroferarium cum cereo, et sciatis vos ad accendenda ecclesiae luminaria mancipari, in nomine Domini.» R. «Amen»; 2) *urceoli vacui*, quem similiter tangere debent, pontifice *dicente* communiter omnibus: «Accipite urceolum ad suggerendum vinum et aquam in Eucharistiam Sanguinis Christi, in nomine Domini.» R. «Amen.»

C. Materia et forma ordinum sacrorum:

736

I. Subdiaconatus, ut certo valide conferatur, duplici ritu partiali cum sua materia et forma perficitur:

1) Pontifex accipit et tradit omnibus *calicem vacuum cum patena* vacua superposita, quem successive manu dextera singuli tangunt, pontifice *dicente*: «Videte, cuius ministerium vobis traditur; ideo vos admono, ut ita vos exhibeatis, ut Deo placere possitis.»

2) Pontifex accipit et tradit omnibus *librum epistolarum* (vel Missale), manu dextera ipsum simul tangentibus, *dicens*: «Accipite librum epistolarum, et habete potestatem legendi eas in Ecclesia sancta Dei, tam pro vivis, quam pro defunctis: in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.» R. «Amen.»

II. Diaconatus in Ecclesia orientali sola manus impositione cum oratione confertur; in Ecclesia latina, ut certo de valore constet, iterum duplex partialis ritus observari debet:

Prima partialis materia est *impositio manus* pontificis, forma verba concomitantia: vid. Pontifex solus manum dexteram extendens ponit super caput cuilibet ordinando, et nullus alius . . ., *dicens singulis*: «Accipe Spiritum Sanctum ad robur et ad resistendum diabolo et tentationibus eius: in nomine Domini.»

Quibus subsequitur oratio, qua pontifex manu dextera extensa, dona Spiritus Sancti in eos deprecatur.

Secunda partialis materia et forma est traditio *libri evangeliorum* sub certis verbis; scil. Pontifex accipit et tradit omnibus librum evangeliorum, quem manu dextera tangunt, *dicens*: «Accipite potestatem legendi evangelium in Ecclesia Dei, tam pro vivis, quam pro defunctis: in nomine Domini.» R. «Amen.»

III. Presbyteratus in orientali Ecclesia similiter sola manuum impositione confertur cum certis verbis et orationibus. In Ecclesia

vero latina, ne dubium ullum circa valorem existat, *triplex ritus* cum sua materia et forma observandus est.

1) *Impositio manuum* episcopi in singulorum caput (subsequitur similiter impositio manuum aliquorum presbyterorum, qui adsint), quam episcopus cum presbyteris quodammodo continuat *extensione manus* dexteræ versus ordinandos, dum adhortatur ad orandum: «Oremus, fratres charissimi etc.», et demissa manu, exorat gratiam Spiritus Sancti.

2) *Traditio sacrorum vasorum cum pane et vino* sub verbis mox citandis; nimirum «pontifex tradit cuilibet successive calicem cum vino et aqua, et patenam superpositam cum hostia, et ipsi illam accipiunt inter indices et medios digitos, et cuppam calicis et patenam simul tangunt, pontifice singulis *dicente*: „Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo Missasque celebrandi tam pro vivis, quam pro defunctis: in nomine Domini.“ R. „Amen.“»

3) *Impositio manuum* episcopi sub finem Missæ cum *verbis*: Accipe Spiritum Sanctum etc. Scil. Pontifex «imponit ambas manus super capita singulorum coram eo genuflectentium, dicens cuilibet: „Accipe Spiritum Sanctum: quorum remiseris peccata, remittuntur eis; et quorum retinueris, retenta sunt.“»

789 IV. Episcopalis consecratio essentialiter perfici videtur illa actione, quæ secundum Pontificale Rom. post litanias recitatas incipit a *manuum impositione et impositione libri evangeliorum* super cervices ordinandi, atque completur per *verba* «Accipe Spiritum Sanctum» cum sequentibus precibus, quas per modum præfationis consecrator effundit, ungerendo caput consecrandi continuat et postea prosequendo finit: quæ preces saltem quoad sensum substantialem ad formæ essentiam propterea pertinere dicendæ sunt, quia ita tantum præcedentia verba «Accipe Spiritum Sanctum» ad verum sensum *episcopalis consecrationis* satis certe determinantur atque contrahuntur.

Ceterum paulo plura addenda sunt circa presbyteratum:

740 I. Valde probabile est, sola prima manuum impositione (cum subsequenti extensione) et orationibus illis, scil. admonitione illa «Oremus» cum precibus «Exaudi», etc. totam ordinationem presbyteralem essentialiter esse peractam: vide *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 8, c. 10.

NB. Id tamen non approbo, *impositionem manuum* sub silentio faciendam ad essentiam certo non pertinere, eo quod fiat sine forma. Nam si qua impositio manuum ad quamlibet consecrationem requiritur, videtur potius *haec impositio* quam subsequens *extensio* necessaria esse¹; rectius autem hanc

¹ Practice *utraque* necessaria est: S. Off. 6 Iul. 1898 et 19 Iul. 1899 (*Anal. eccl.* VI 337; VII 340) iussit conditionatam repetitionem propter omissam manus extensionem vel eius dubium, et 28 Ian. 1898 repetitionem diaconatus propter caput non physice tactum in imponenda manu (*ib.* VI 56). Quoad ordinationem vero presbyteri, in qua prima illa manus impositio sub silentio peragenda facta quidem erat, sed sine tactu physico capitis eius, qui ordinandus erat, S. Offic. d. 4 Iulii 1900 approbante Leone XIII decrevit: «ordinationem esse iterandam ex integro et secreto, quocumque die»: *ib.* VIII 339. — Verum *physicus* actus adesse potest, etsi non nudæ sint manus ordinantis vel caput ordinandi: *ib.* V 144.

extensionem ab impositione non distingues, sed pro impositione signo externo continuata habebis cum *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 8, c. 10, n. 4. — Pro forma autem longe probabilius habeo orationem «Exaudi» cum sequenti «praefatione», quam praeviam illam exhortationem «Oremus». Et quamquam S. R. C. 18 Febr. 1843 in *Avenion*. (Acta S. Sedis III 648 not.) respondit *extensionem* manus faciendam esse iuxta Pontificale Rom. inter solam illam orationem «Oremus, dilectissimi», non inter orationem «Exaudi etc.»: id solummodo probat, non requiri immediatam sive physicam coexistentiam materiae et formae, sed sufficere continuationem totius ritus¹.

2. Probabile etiam est hanc manus impositionem ut materiam compleri⁷⁴¹ postea per formam «Accipe potestatem sacrificium offerendi etc.» ad *partialem ordinationem*, qua detur potestas *consecrandi*. Ita *Lugo* et alii: quorum sententia melius explicat decretum *Eug. IV* ad Armenos. Magis etiam probabile mihi est verba illa «Accipe potestatem . . .» constituere formam *posse*, si quo vitio praevii ritus ordinatio valida nondum effecta sit.

3. Secundum hanc *Lugonis* sententiam traditio calicis et patenae solummodo eatenus requiritur, quatenus signo aliquo externo resumatur materia antea posita, i. e. manuum extensio, et visibiliter coniugatur cum *forma sacramenti*, ita ut traditio instrumentorum recte vocari possit materia *accidentalis*. Quamquam alii hanc ipsam instrumentorum traditionem et tactum pro *essentia* habent. Quidquid igitur est, hic ritus maioris securitatis causa deesse nullo modo debet, quatenus a Pontificali praescribitur.

4. Qui autem sive per solam instrumentorum traditionem, sive per eam traditionem ut coniunctam cum priore manuum impositione partialem sacerdotis consecrationem perfici putant, necessario addunt pro altera partiali consecratione illam ultimam manuum impositionem in fine Missae cum verbis: «Accipe Spiritum Sanctum etc.»

5. Practice igitur plus minusve dubia est ordinatio presbyteri:

742

a) si omissa sit illa prima manuum impositio vel extensio, immo tunc valor plane improbabilis est;

b) si substantialiter vitiata sit vel oratio «Oremus, dilectissimi», vel oratio subsequens «Exaudi» cum «praefatione», quae post unctionem manuum tandem protrahitur, vel verba postea proferenda: «Accipe potestatem etc.»;

c) si in porrectione instrumentorum verum vinum aut verus panis triticeus porrectus non sit (cf. d. d. 6 Iul. 1898 et 11 Ian. 1899: *Anal. eccl.* VI 338; VII 145); ceterum recentiore tempore datum est responsum, *quod tuto liceret acquiescere*, cum pro vino in calice qui porrigebatur fuisset vinum cum certe maiore quantitate aquae mixtum;

d) si ordinandus neque calicis cuppam, neque patenam immediate manu sua tetigerit: nam si alterutrum tetigit, satis certa est ordinatio;

¹ De quo nunc habes clarum decretum S. Officii fer. IV d. 30 Nov. 1898: «Si post tactum physicum capitis ordinandorum episcopus manum extensam habuerit super ordinandos, saltem immediate ante recitationem *Oremus* etc., ordinationem esse certo validam, ut in decr. S. Officii fer. IV 12 Sept. 1877. Si autem ne quidem immediate ante recitationem *Oremus* etc. manus extensio facta fuerit, ordinationem esse iterandam secreto et sub conditione, quocumque die, facto verbo cum Ss°, ut etiam suppleat ad cautelam de thesauro Ecclesiae pro Missis usque adhuc celebratis.» Quod Leo XIII d. 2 Dec. approbavit (*Anal. eccl.* VII 60). — Eodem principio innixi PP. Sⁱ Off. idem responderunt ei, qui instrumenta tetigerat quidem, sed antequam formula proferretur, ipso illo momento frustra ea tangere conatus erat: vide *ib.* V 203.

e) si ultima manuum impositio aut eius verba omnia resp. essentialiter corrupta sint.

748 NB. Auctores antiquiores nonnulli in dubium vocant ordinationem, si *hostia* patenae superposita immediate tacta non sit ab ordinando: verum sine ratione. Nam 1) *S. Alph.* ordinationem valere dicit moraliter certum esse; 2) *practica* certitudo eruitur ex mox dicendis de tactu patenae vel calicis; 3) extra omnem dubitationem est, tactum instrumentorum, qui *certo* non est divinae institutionis, non alium nec ulteriorem requiri, quam quatenus ab Ecclesia praescribitur (immo solummodo eum, qui ab Ecclesia *certo* praescribitur): at ut legenti Pontificale patet, Ecclesia *praescribit* solum tactum cuppae calicis et patenae, non immediatum tactum hostiae, dicens: «Tradit calicem cum vino et patenam superpositam cum hostia, et ipsi [ordinandi] illam accipiunt inter indices et medios digitos etc.» Quibus verbis manifeste assignatur non hostiae, sed patenae contactus: nam a) vox «illam» obvio sensu grammaticali ad patenam refertur; b) modus dicendi in Ponticali analogus, quo pronomen refertur ad verbum non proximum, sed remotum, occurrit in ordinatione subdiaconi «calicem vacuum cum patena superposita, quem tangunt...»: c) in forma ordinationis presbyteralis impossibile est, vocem «illam» ad aliud referri nisi ad patenam, siquidem patena utique inter indices et medios digitos accipi potest, hostia minime, quae summum solis digitis indicibus potest tangi.

Immo si possumus stare iis, quae S. R. C. iudicavit, rigorose sufficere tactum aut calicis aut patenae: iam inde habes, multo magis sufficere tetigisse calicem et patenam, non vero hostiam. Scil. (vide *Decreta S. R. C. auth.* n. 1221) 3 Dec. 1661 ad scrupulum Fr. Ephrem, nempe se non tetigisse tactu physico calicem in sua ordinatione ad presbyteratum, respondit: «Posse continuare celebrationem Ss. Sacrificii absque ullo scrupulo ac tuta prorsus conscientia». Quo ostenditur ritum illum non consideratum esse ut ex Christi institutione, sed ut ex Ecclesiae praecepto profectum.

Et quamquam S. C. C. de sola tacta patena consulta d. 28 Maii 1796 in una *Santandriensi* responsum dedit pro conditionata ordinationis repetitione, *S. Offic.* d. 8 Maii 1895 in dubio de tacto calice resp.: «*iuxta exposita acquiescat*»: *Anal. eccl.* III 484; similiter d. 17 Martii 1897 ei, qui exposuerat, se tetigisse patenam et hostiam, non calicem, etsi connisus esset: *ib.* V 202. Quae ultima responsa cum approbationem S. Pontificis tulerint, iam extra dubium collocant in posterum ordinationem sic collatam. Nam illa instrumentorum traditio cum certo sit *ecclesiasticae* institutionis, si ad valorem pertinet, non pertinet ad illum ultra voluntatem Ecclesiae seu supremi eius Pastoris. Verum si supremus Pastor declaravit acquiescendum esse, etsi alterutrum sacrum vas non fuerit immediate tactum, certo manifestat suam voluntatem, se nolle ad *valorem* ordinationis ulteriorem et accuratorem tactum pro necessario habere. Hinc si vel antea fuisset necessarius vel dubie necessarius, abhinc certo non amplius necessarius est.

6. Praeter ritus sive certo sive dubie essentielles alii sunt, quid ad valorem quidem non pertinent, sed *sub gravi* omnino observari debent, immo quorum aliqui, si omissi sint, debeant suppleri. — Inter quos numerant a) unctionem manuum, b) traditionem vestimentorum, c) recitationem canonis cum episcopo; verum rigorosius id extendas ad omissionem consecrationis in canone: cf. *S. Alph.* VI 759; *Sanchez*, Consil. mor. l. 7, c. 1, dub. 13; *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 2322; *Gobat* tract. 8, n. 132: immo etiam de *supplenda* canonis recitatione non videtur constare.

Caput II.

De Ordinis rationibus extrinsecis.

§ 1.

De ministro Ordinis quoad ordinationis valorem.

744 I. De fide definita est, potestatem ordinandi non esse presbyteris cum episcopis communem, ex can. 7, sess. 24 Conc. Trid.

II. Certum est, ordinationem presbyteri a solo episcopo fieri valide posse.

Ex constanti Ecclesiae praxi et Patrum testimonio semper reiectae fuerunt ordinationes a simplici presbytero factae. Immo notum est, unam ex rationibus firmissimis, cur sectis novatorum saeculi decimi sexti presbyteros et sacramentorum ministros deesse catholici palam semper edixerint, fuisse, quod nullos haberent *episcopos*, qui valide ordinare presbyteros possent.

III. Dubium non est, S. Pontificem presbytero potestatem minores ordines conferendi committere posse.

Antiqua praxis a Tridentino, etsi ad legitimos limites redacta, tamen confirmata est, secundum quam abbatibus aliisque exemptis praelatis episcopo inferioribus liceat suis subditis regularibus tonsuram et ordines minores conferre: vide sess. 23 *de ref.*, cap. 10. — Idque, si teneas, minores ordines ecclesiastici instituti esse, non mireris: nam quod ecclesiastici instituti est, Summus Pontifex, cui vult, committere potest. Licet igitur solis «praelatis» de facto id commiserit: tamen dubitari nequit, quin aliis etiam presbyteris — qui tandem eundem sacramentalem characterem habent — id committere possit, immo etiam iis, qui presbyteri nondum sint.

IV. Posse S. Pontificem potestatem ordinandi committere presbytero, probabiliter de conferendo subdiaconatu valet; immo etiam de diaconatu quidam dubitant, an hoc asseri debeat.

Eadem *saltem* probabilitate, qua dicitur, subdiaconatum sacramentum non esse, sed ordinem institutionis ecclesiasticae, dici debet, Summum Pontificem facultatem subdiaconatus conferendi communicare posse presbyteris. — Immo etsi sacramentum sit, nondum ilico sequitur, hanc facultatis communicationem fieri non posse: nam quod ex sese facultati presbyteri desit, aliquando per Romanum Pontificem ut supremum Ecclesiae principem suppleri posse, constat ex confirmatione delegatione Apostolica per presbyterum conferenda. Cf. supra n. 133 sqq.

Quare consulenda est traditio et praxis Ecclesiae. Quae certos nos facit, facultatem presbytero transferri posse *relate ad subdiaconatum*. (Cf. iam ex antiquo tempore epistolam primam *Gelasii I*, qua monet presbyteros, ipsis nulla ratione concedi, ut subdiaconum vel acolythum ordinent *sine concessione Summi Pontificis*.) Posterioris aetatis exempla plura adsunt.

Dubium relinquitur *relate ad diaconatum*. In collectione privilegiorum ⁷⁴⁶ Ordinis Cisterciensium Divione facta anno 1491 existit Bulla *Innocentii VIII* d. d. 9 Apr. 1489, in qua clarissimis verbis abbatibus Cisterc. facultas datur, religiosis suis subditis *subdiaconatus et diaconatus ordines* conferendi. Eam vero potestatem identidem ab abbate generali exercitam esse, historice constat. Unde fit, ut omnino probabiliter is qui solummodo sacerdos est, per S. Pontificem capax reddi possit conferendi etiam diaconatus. Quominus id *plane certo* sequatur, ratio imprimis est, quod non indubie constet de Bullae genuinitate. Nam autographum hucusque Romae non est repertum; circa tempora autem Innocentii VIII falsas et supposititias Bullas exstitisse complures, in comperto est. Quamquam etiam tum, quando de authenticitate Bullae Innocentianae *certo constaret*, non probaretur evidenter, hanc potestatem conferendi diaconatus presbyteris communicari re ipsa posse, eo quod obici possit, in uno alterove facto S. Pontificem agere posse ex opinione probabili, neque inde fieri opinionem illam certo veram, sicut ea vera osten-

ditur, in qua nitatur talis R. Pontificis agendi modus, qui in communem praxim transierit et qui, si cum vero non consonaret, falsos et malos mores in Ecclesiam induceret. Nihilominus eiusmodi concessio, de qua loquimur, non est factum stricto sensu singulare, sed infert *usum frequentem*: qui, quo frequentior fuerit, eo certius signum evadit, opinionem, secundum quam S. Pontifex egerit, cum vero re ipsa consonare. Cf. *Pius a Langonio O. Min. Cap.*, De bulla Innocentiana etc., Romae 1902. Verum in nova approbatione et enumeratione privilegiorum Cisterciensium per Breve *Leonis XIII* «Non mediocri» d. d. 30 Iulii 1902 illa concessio ordinandi diaconos vel subdiaconos est abolita.

§ 2.

De ministro quoad licitam Ordinum collationem.

747 I. Quamquam valida est ordinatio facta a quolibet episcopo, i. e. episcopali caractere per consecrationem insignito, quantumvis excommunicato et ab Ecclesia seiuncto: nihilominus licita non est ordinum collatio (cui ipsa tonsurae collatio adnumeratur), nisi ab episcopo proprio aut cum eius licentia. Cf. *Laurentius*, Instit. iuris eccl. n. 86 sqq.

Notanda. 1) Non idem, quod de ordinatione a quolibet episcopo facta dicitur, dici potest de ordinatione, quam contulit presbyter seu praelatus episcopo inferior. Nam si delegatio Romani Pontificis nullatenus aderat vel erat revocata: ordinatio quaelibet invalida est; verum si quis abbas indultum conferendi ordines (minores) habens limites indulti excessit, conferendo illos ordines etiam non subditis, S. C. C. compluries eiusmodi ordinationem *validam* pronuntiavit in *Conimbr.* 26 Iunii 1655, in *Panorm.* 16 Martii 1647, in *Cataniensi* 23 Nov. 1641: vide *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 2, c. 11¹.

748 2) Primis saeculis sicut de valore baptismi ab haereticis vel utcumque extra Ecclesiam collati, ita etiam de eiusmodi ordinatione dubitatum esse, nemo mirabitur. At hanc de ordinatione dubitationem et incertitudinem universam Ecclesiam pervasisse atque ad saeculum 12^m usque perdurasse, ut quidam putant, a vero videtur exsulare. Neque enim quorundam theologorum disceptationes, neque facta quaedam reordinationum, quae circumferuntur, eam vim habent, quam aliqui scriptores iis attribuunt. Nihilominus fatendum est saeculis 9—11 opinionem de nullitate ordinationis haereticarum recruduisse atque hanc quaestionem inter theologos magni nominis fuisse agitatam.

Videlicet: 1. Certum est, Concilium Nicaenum can. 8 ordinationes Catharorum seu Novatianorum agnovisse, atque — ut *Siricius* Papa scribit (ep. ad Himer.; ML 13, 1135) — id a toto Oriente Occidenteque custodiri, ut «per invocationem solam septiformis Spiritus, episcopali manus impositione» (scil. per ritum reconciliationis)² catholicis socientur. Ergo si quando ii qui

¹ Ratio est, quia abbatibus amplior facultas re ipsa data erat, restrictio autem quoad solos subditos non ita facta, ut certo afficeret praeter licentiam etiam valorem. — Nihilominus S. C. postea in casu proposito contrariam opinionem secuta pro nullitate sententiam dixisse fertur: contrarias autem factas esse sententias eo minus mirum esse debet, quod agatur de re, quae tandem legislationi Ecclesiae subiecta est.

² Quod *Sallet*, De reordinat. pag. 36 sqq. putat, agi hic de sacramento confirmationis, quam ab haereticis collatam Ecclesia tum temporis habuisset pro invalida, nullatenus probatur. Immo ne ritum quidem chrismate unguendi, quem Orientales Ecclesiae

ab haereticis ordinati erant, pro invalide ordinatis habebantur, id non ex eo accidit, quod fuerint ordinati ab haereticis, sed quod aliunde defectus in ordinatione deprehendebantur vel deprehendi putabantur; aut si quando aliquis episcopus propter solam haeresim ordinantis ordinationem habuerit invalidam, id singularis eius error erat, a doctrina universalis Ecclesiae alienus. — Similiter doctrina *S. Aug.* (contra ep. Parmen. II 28; ML 43, 70 sq) et *S. Innoc.* I Papae (ep. 17 [al. 22] cap. 3; ML 20, 530 sqq) de valore ordinationis a ministro haeretico factae indubia est.

2. Facta, quae obiciuntur, sunt imprimis res gestae turbulentissimis illis temporibus saeculi 8, cum intrudi potuerat in Sedem apostolicam Constantinus ac paullo post deponi, et saeculi 10, cum post mortem Formosi Papae S. Sedes per complura decennia factionibus nobilium Romanorum iactabatur, Quodsi ab hominibus factiosis re ipsa reordinationes sacrilegae factae sint, ab his certe sumi nequit exemplum neque doctrina.

3. Obiciuntur facta etiam sanctissimorum virorum, ipsius S. Leonis IX Papae et Urbani II. At certum est, eos non universalem agnovisse necessitatem repetendae ordinationis ab haereticis factae. Si quando igitur in singulari casu repetierunt, id ex speciali dubio facti videtur ortum sumpsisse: quamquam ne hoc quidem absolute repugnat, quominus aliquis Romanus Pontifex, quando quaestio inter doctos disceptabatur, ob aliquod dubium iuris securitatis causa re ipsa ordinationem repetere potuerit.

4. Verum id re ipsa factum esse sive ab aliis sive a Romano Pontifice, praepropere non est affirmandum; sed alia explicatio, nisi plane appareat impossibilis, tentanda est, etsi in narrandis gestis nomen reordinationis recurrat. Voci enim reordinationis subesse potest sensus plane legitimus, ita ut non designet collationem *sacramentalis potestatis* denuo attentatam sed *ecclesiastici officii* nunc demum validam transmissionem cum reconciliatione nomine Ecclesiae data coniunctam.

Videlicet qui ordinatus erat extra Ecclesiam, ab episcopo haeretico vel intruso, episcopalem quidem acceperat characterem, sed non erat verus episcopus seu catholicae Ecclesiae praesul, i. e. nullum habebat hierarchicum officium, nullum gregem gubernandum, nullamque iurisdictionem neque actu neque spe, sed pseudo-episcopus erat et iure nominabatur, ut ex nostris temporibus testis est Encycl. *Pii IX* «Etsi multa» d. d. 21 Nov. 1873.

Ut igitur, qui ita extra Ecclesiam ordinatus erat, pseudo-episcopus, cum potestate sacramentali etiam officio episcopali vere et valide fungeretur verusque evaderet episcopus, indigebat reconciliatione cum Ecclesia atque deputatione per eam faciendam. Quae reconciliatio et officii collatio fiebat ritu primae consecrationi sacramentali simillimo, manus impositione vel etiam instrumentorum traditione, quibus apte omnino non solum potestas sacramentalis nomine Christi danda, sed etiam potestas ecclesiastica nomine Ecclesiae conferenda designabatur. Prout igitur eundem vel simillimum ritum diversa intentione aliquis exercebat: aut sacramentum ordinis, aut reconciliationem et deputationem ecclesiasticam ad ordinis iam collati potestatis legitimum usum conferre volebat et conferebat. Quodsi hunc ritum etiam reordinationem vocabant, necesse non est, ut reordinatio veri et stricti sensus intelligatur.

in recipiendo haeretico non raro adhibebant, ilico licet sumere pro confirmatione: constat enim ex eorum libris liturgicis, hunc etiam unguendi ritum apud eos in usu fuisse solo sensu publicae reconciliationis. De quo vide *Dölger*, *Das Sakrament der Firmung* p. 148 et hoc vol. supra n. 129.

751 5. Dein alia ratio esse poterat et erat, cur in ordinatione suo modo reapere repetenda viri etiam sanctissimi ab invicem discrepabant, videlicet, ut antea innui, dubium facti. In ordinatione enim ab haereticis facta omnia ad valorem necessaria adhibita esse, alii certo iudicabant, addubitabant alii. Posteriores non poterant non transire ad conditionatam (re)ordinationem, saltem cautelae causa, faciendam. Ratio autem dubitandi eo facilius adesse poterat, quod consecratio non solius episcopi, sed etiam presbyteri aut diaconi, antiquitus fieri frequenter solebat pro certa ecclesia particulari et determinata. Manifestum autem est, qui extra Ecclesiam catholicam consecratus erat, non fuisse valide factum episcopum, aut presbyterum, aut diaconum huius certae et determinatae ecclesiae particularis, cum ab hoc officio eum Ecclesia repelleret. Pronum igitur erat dubitare, utrum qui taliter consecratus erat, fuerit absolute consecratus sine ulla sede, an consecratus nullo modo. Hinc ratio, cur ritus consecrationis etiam qua sacramentalis repeteretur seu cur et fieret pleno sensu «reordinatio», neque valor ordinationis negaretur *propter ipsam haeresim ministri*.

6. Id vero semper supponi debet, quando ordinatio ab haeretico, schismatico etc. facta valida esse dicitur, ritum essentialem rectamque intentionem nullatenus fuisse mutatam. Quoniam vero eiusmodi corruptionis fundata suspicio facilius quoad hominem haereticum etc. adesse potest: minor etiam certitudo ordinationis valide peractae habetur quam ea est, quae habetur in ordinatione a legitimo ministro intra Ecclesiam facta.

752 II. *Proprius* episcopus, a quo aut cum cuius licentia ordinatio, ut recte fiat, accipi debet, proprius dicitur sive ratione *originis* ordinandi, sive ratione *domicilii*, sive ratione *beneficii* iam obtenti, sive ratione *incardinationis* rite peractae¹, sive ratione *famulatus*. *Innoc. XII*, Const. «*Speculatores*» d. d. 4 Nov. 1694.

¹ Incardinatio per se non fit nisi circa eum qui iam clericus est. Attamen, ut infra patebit, nunc etiam ad laicos cum certis limitibus extenditur, ita ut liceat iis in dioecesi eousque aliena clero se adiungere. Decretis S. C. C. d. 20 Iulii 1898 et d. 24 Nov. 1906, approbantibus SS. PP. *Leone XIII* et *Pio X* (vide Acta S. Sedis XXXIX 600 sqq), haec statuta sunt circa excardinationem clericorum et incardinationem et subsequentem ordinationem:

1. Excarnationem clerici non licere nisi ex iusta causa neque eam effectum undequaque sortiri, nisi incardinatio in alia dioecesi executioni mandata fuerit.

2. Incardinationem faciendam esse *in scriptis, absolute et in perpetuum*, ita ut clericus novae dioecesi prorsus mancipetur, *praestito ad hoc iuramento ad instar eius iuramenti quod ad domicilium acquirendum praescribitur* Constit. «*Speculatores*».

3. Incardinationem fieri non posse, nisi ex legitimo documento constiterit de perpetua clerici dimissione, et obtenta (si opus fuerit *secreto*) attestazione de natalibus, vita, moribus ac studiis ab episcopo dimittente.

4. Qui hac ratione dioecesi novae adscripti fuerint, possunt promoveri ad ordines (ulteriores). Debent tamen episcopi perpendere, utrum ulteriore probatione opus sit, an sine ea sit ordinandus; atque etiam meminisse debent, nullum esse adscribendum novum clericum nisi pro necessitate aut utilitate dioecesis.

5. Maior cautio etiam necessaria est in admittendis clericis alienae linguae et nationis: quare ne umquam eos recipiant nisi obtenta secreta et favorabili informatione respectivi ordinarii de vita et moribus.

6. Etiam laicus a propria dioecesi ita dimitti potest, per litteras ordinarii, ut proprius subditus episcopi benevoli receptoris evadat et hoc titulo ad tonsuram et sacros ordines possit promoveri, dummodo:

1. Ratione *originis* ille dicitur episcopus proprius, in cuius dioecesi ordinandus natus est, seu rectius, ubi parentes seu pater tempore natiuitatis ordinandi domicilium suum habebant (siquidem non *casualis* natiuitas respicitur, sed *naturalis*, ut dicitur in Bulla *Innocentii*; naturalem vero eam esse, quam dixi, habetur ex S. C. C. 15 Febr. 1704: vide *Scavini* III, n. 602).

Si vero ordinandus est filius illegitimus, attenditur domicilium *matris*.

Si fuit *expositus*, attenditur locus, ubi *expositus repertus est*; vel, ut alii putant, ubi est *baptizatus*: *Vering*, Kirchenrecht Buch 2, § 58, Note 8.

Si est *infidelis* baptizatus, pro *origine* sumitur locus, ubi *baptismum* recepit: ita ex Const. *Pauli III* «Cupientes».

2. Ratione *domicilii*, ut ab originis titulo distinctus adsit titulus, requiritur aut decennalis habitatio, aut translatio maioris partis bonorum cum habitatione notabilis temporis (quod episcopi iudicio relinquitur); in utroque casu insuper requiritur iurata assertio, qua ordinandus fateatur, sibi in animo esse, perpetuo ibi habitare. — Ita Bulla «*Speculatores*».

3. Ratione *beneficii* intelligitur ille episcopus proprius, in cuius dioecesi ordinandus obtinuerit beneficium ecclesiasticum, quod 1) ordinandus debet iam pacifice possidere, 2) debet post detracta onera sufficiens esse ad honestam sustentationem, neque admittitur supplementum per patrimonium. — Insuper exhiberi debent literae *testimoniales* episcopi tum originis tum domicilii de vita, moribus, aetate, natalibus ordinandi.

4. Ratione *famulatus* ille episcopus (dioecesanus; nam episcopo, qui est titularis tantum, id non licet) ordines conferre potest, cui candidatus per triennium famulatus sit et cuius expensis vixerit — etsi non in domo episcopali, si modo in loco aut prope locum episcopi (immo distantia unius alteriusve milliarii non obstat, quominus *prope* locum episcopi vivere dici possit). Sed conditio est, ut ordinato infra mensem beneficium sufficiens conferat, aut ad titulum pensionis vel patrimonii eum ordinet. Requiritur pariter literae *testimoniales* de vita, moribus, aetate etc.

NB. Nomine familiaritatis etiam famuli famulorum ordinari possunt, modo fraus desit.

5. Hi sunt tituli iure communi admissi, ex quibus episcopus *ordines conferre possit*: qui distinguuntur a titulo *sustentationis* seu *mensae*, vi cuius ordinandus petat ordinationem, quamquam beneficium obtentum etiam titulum sustentationis facit.

a) dimissio fiat ex iusta causa, in scriptis, ad determinatam dioecesim;

b) acceptatio fiat secundum regulas modo datas pro incardinatione clerici, et servato decreto «*Vetuit*» d. d. 22 Dec. 1905 de non admittendis *alumnis a seminariis dimissis*;

c) iuramentum praestandum ad tramitem Const. «*Speculatores*» fiat ante clericalem tonsuram: quod cum sine difficultate vel periculo fieri nequeat ab iis qui sunt in aetate minore, ab episcopis cavendum est, ne ad tonsuram admittant nisi eos qui aetate maiores sunt.

754 III. Regulares, etiam exempti, nisi de contraria consuetudine aut de speciali privilegio constet, ordinari debent ab episcopo dioecesis, in qua monasterium situm est: qui si ordinationem non habeat, superior regularis, accepta per episcopum vel vicarium generalem attestazione ordinationis ab episcopo loci non habendae, suos subditos ad alium episcopum transmittere potest. Cf. *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 2236: quod post decretum *Clem. VIII* extra dubium est. *S. Alph.* VI 768.

NB. 1. Novitii (cf. *S. Alph.* n. 765; *Lacr.* n. 2237) probabiliter ordinari possunt ab illo episcopo, a quo ipsi religiosi ordinandi sunt sive ex iure communi sive ex speciali religiosi ordinis privilegio: atamen indigent *titulo mensae*. Immo eos posse ab episcopo loci monasterii vel cum eius dimissionis ordinari ex eo sequi putaverim, quod, si sua secum tulerint, ibi vere habeant domicilium: verum episcopus videtur ab iis exigere posse vel debere iuramentum, quo fateantur, sibi in animo esse post novitiatum vota religiosa emittere. — At cum stricte religiosi nondum sint, dubium non est, quin possint etiam ab episcopo originis ordinari, aut domicilii, si quod adhuc aliud retinent. Disces tamen *limitatam* facultatem superioris regularis in illis ad ordines admittendis ex iis, quae infra notantur § 3, n. 761.

2. Putant aliqui (vide adnotat. Ratisb. ad *Gury*), secluso *speciali privilegio*, post Constitutiones *Pii IX*, quibus nunc religiosi pro tempore ante sollemnia vota emittere iubeantur simplicia, hos professos votorum simplicium, si cum titulo mensae ordinentur, ordinari *debere* ab episcopo originis, aut domicilii ante ingressum habitus: verum id mihi non probatur. Nam si probabile est — uti *S. Alphonso* est —, ipsos *novitios non debere* ab illo episcopo ordinari, multo minus ita *debent* ordinari professi simplicium votorum. Quod vero ex Act. S. Sedis I 366 affertur, quasi S. C. sic decreverit, id non respicit sodales alicuius religiosi ordinis, sed saecularis congregationis; neque licet, quod de his statutum est, ad illos transferre, quod docet inter alia decr. S. C. Epp. et Reg. d. 27 Febr. 1891 (Act. S. Sed. XXIII 629 sqq).

§ 3.

De subiecto ordinationis.

755 I. Ad valorem ordinationis in subiecto requiritur, ut sit mas baptizatus, et, si de suscipiendo episcopatu agitur, ut valide presbyteratum acceperit: dein in homine, qui ad usum rationis pervenit, requiritur, ut susceptio ordinum sit voluntaria saltem habitualiter.

1. Certum est, feminas iure divino ab ecclesiastico *munere* excludi: quare, cum ordinatio tendat ad hominem in ecclesiastico munere constituendum aut ad illud praeparandum, femina *cuiuslibet* ordinis incapax est.

2. Baptismus requiritur ad valorem sicut reliquorum sacramentorum, ita etiam ad sacramentum ordinis; ad quemlibet etiam ordinem, qui sacramenti characterem non habeat, ex ea ratione requiritur, quod nemo potest ordinarium munus ecclesiasticum gerere, qui non sit Ecclesiae membrum.

3. Ad valorem episcopatus requiri presbyteratum rite susceptum, iam supra dictum est, siquidem episcopatus est sacerdotii complementum tantum. Ad sacerdotii vero *valorem* non requiri ceteros ordines praevios, extra controversiam est.

4. Circa voluntatem, qua ex parte subiecti voluntaria esse debet ordinis susceptio, hoc notandum est: 1) valide ordinari infantem, sicut recipit reliqua

sacramenta, ex praxi Ecclesiae et ex rationibus theologicis, seu paritate rationis cum reliquis sacramentis, constat; 2) nihilominus, quia cum ordinibus sacris simul suscipitur obligatio gravis ad coelibatum et reliqua onera: quid faciendum sit, si quis illicite sic ordinatus sit, antequam proprium consensum dare potuerit, vide infra n. 781 *de coelib.*; 3) ut vero ordinatio hominis, qui umquam usum rationis habuerit, valeat, certum est requiri et sufficere, ut susceptio sit *habitualiter voluntaria*, id est, ut candidatus voluntatem expresse habuerit, neque retractaverit: quamquam in praxi vere impossibile est, eum, qui sui compos sit, non habere saltem virtualement intentionem.

Cf. *S. Alph.* VI, n. 81.

II. Ut vero licite ordo suscipiatur, ordinandus debet I. in statu gratiae existere;

2. sequentibus conditionibus munitus esse: 1) debet esse confirmatus, 2) inferioribus ordinibus instructus, 3) nulla irregularitate aut censura impeditus, 4) tot annos natus, quot canone requiruntur, 5) debita scientia institutus et comprobatus, 6) divina vocatione donatus, 7) titulo sustentationis instructus, 8) pro circumstantiis literis testimonialibus vel dimissoriis munitus, 9) debito tempore et post debita interstitia admissus.

1. Confirmatio praerequiritur quidem, cum et a Conc. Tridentino et a Pontificali Romano ante ipsam tonsuram postuletur: attamen per se *sub veniali* tantum (*S. Alph.* n. 786).

2. Qui ante inferiores ordines rite susceptos superiorem sumit, dicitur *per saltum* ordinari; idque ex se *grave peccatum* est: *S. Alph.* n. 793. Verum id dic, quando de inferiore ordine nullatenus dato aut certe invalide collato constat; si enim solummodo dubius aliquis defectus in ordinatione occurrit, consultum quidem semper est, sub conditione repetere ordinis probabiliter accepti collationem, idque eo magis, quo altior iam ordo est: verum nisi agatur de defectu in presbyteratu commisso (idem dic de episcopatu), ratio necessaria et omnino obligans non est, cur, qui secundum probabilem iuris sententiam valide ordinatus sit, contento esse non liceat.

3. De irregularitatibus et censuris vide postea: cum his ordinari grave peccatum est.

4. Aetas a lege ecclesiastica requisita est:

1) pro episcopatu annus 30 completus: vide *S. Alph.* n. 799; 757
2) pro presbyteratu annus 25 inceptus: cf. Trid. sess. 23 *de ref.* cap. 12;

3) pro diaconatu annus 23 inceptus: l. c.;

4) pro subdiaconatu annus 22 inceptus: l. c.;

5) pro minoribus ordinibus et tonsura certa aetas non praescribitur, legitima aetas censetur a 7—14 annis; videtur autem episcopus certam aetatem ultra septennium exigere posse (cf. *Ben. XIV*, Constit. «Inter sollicitas» et recentes ordinationes *Pii X* supra n. 752, not. 1).

Aliquando episcopi vi specialis privilegii dispensare possunt *infra annum* aetatis requisitae, sed *solum quoad sacerdotium*: amplior dispensatio omnino S. Pontifici reservatur; vide *Facult. quinquennales* pro Germaniae epp., de quibus infra *de matrim. eiusque impedim. tollendis*.

758 5. Scientia a Trid. (vide sess. 23 *de ref.* cap. 4 5 7 11 13 14) requisita ea est, ut

1) pro tonsura accipienda sciant rudimenta fidei et sciant legere et scribere;

2) pro ordinibus minoribus intelligant linguam latinam;

3) pro subdiaconatu et diaconatu sint tum in literis, tum in officiis suis et in exercendis suis ordinibus instructi (quare si officia sua et ordines suos sciunt et exercere possunt, reliqua in doctrinis instructio et scientia latam per se patitur interpretationem); verum novo iure de ampliore scientia praerequisita provisum est ordinationibus *Pii X* de studiis theologicis: cf. Motu proprio d. d. 16 Iulii 1905: cf. Acta S. Sedis XXXVIII 93 354;

4) pro presbyteratu idonei sint ad docendum populum in rebus fidei necessariis et ad administranda sacramenta; id quod saltem relate ad eos ordinandos, qui ad curam animarum adspirant seu destinantur, intelligitur etiam aliquatenus de sacramento poenitentiae administrando. Ceterum *S. Alph.* n. 790 sqq. admittit, minorem scientiam sufficere pro religiosis iis, qui ad curam animarum non destinantur, quia tum suum finem facilius assequantur, tum in reliquis facilius a sodalibus suis auxilium praesto habeant: ita ut instructionem requisitam, quam nondum habent, brevi assequi possint. (Quod in casibus necessitatis, si urget collatio subdiaconatus, ad alios etiam transferri licet, quando defectus *praesentis instructionis* similiter suppletur.) Attamen propter recentiora decreta de studiis in omnibus hisce casibus privilegium vel dispensatio S^{ae} Sedis requiritur.

759 Haec scientia debet diligenti examine ab episcopo esse approbata: vide Trid. ib. c. 12 et 14. Examinatio versari debet, praeterquam circa mores etc., circa doctrinam, munera sacra ordinibus suscipiendis annexa, cantum, exercitium ordinis suscepti. Episcopus autem in ordinandis religiosis *acquiescere potest* testimonio superioris circa doctrinam etc.; ex Bulla tamen *Bened. XIV* «Expositi nobis» anno 1747 potest episcopus ordinans etiam regulares examinare (*S. Alph.* n. 792); nisi habeant speciale privilegium, cuius privilegii non communicabilis exemplar est in *Const. Greg. XIII* 22 Sept. 1582 et decreto *Innoc. XII* 17 Aug. 1695 apud *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 2194, ubi dicitur, ut ordinentur a quibuscumque episcopis, quos maluerint, absque ulla inquisitione de cantu, caerimoniis ecclesiasticis, idoneitate etc., cum sola approbatione a suis superioribus obtenta. Immo recentioribus temporibus usu venit, ut simul cum concessione recipiendi ordines a *quolibet antistite* omnes illi, quibus hoc privilegium datum sit, habeantur exempti ab examine de doctrina aliisque rebus subeundo, ut censet *Riganti* in *Reg. XXIV* Cancell. § III, n. 290. — Verum huic privilegio pro Italia derogatum est decreto *Pii X* d. d. 19 Martii 1906: vide Acta S. Sedis XXXIX 93. Atque etiam decreto generali d. d. 4 Nov. 1892 ex mandato *Leonis XIII* pro religiosis sive stricto sive latiore sensu sumptis haec statuta sunt: «Professi tum votorum sollemnitatum simplicium ab ordinariis locorum ad sacros ordines non admittantur, nisi, praeter alia a iure statuta, testimoniales literas exhibeant, quod saltem per annum sacrae theologiae operam dederint, si agitur de subdiaconatu, ad minus per biennium, si de diaconatu, et quoad presbyteratum saltem per

triennium, praemisso tamen regulari aliorum studiorum curriculo.» Circa quod decretum insuper observandae sunt novae declarationes S. Congr. de religiosis de speciali mandato Ss. D. *Pi PP. X* d. d. 9 Sept. 1909, quibus accuratius curriculum studiorum emetiendum describitur. Vide Acta Apost. Sedis I 701 sqq.

6. De divina vocatione hic imprimis noto, debere positiva probatione constare de vitae probitate tum superiori, ut ad ordines, maxime sacros, admittere possit, tum ipsi candidato, ut sacrum ordinem suscipere sibi liceat. Quare recte *S. Alph.* docet, communiter non sufficere, ut clericus hucusque in vitio turpi consuetudinarius sincerum dolorem de peccatis suis conceperit et firmiter proponat caste vivere — quod utique ad sacramentalem absolutionem per se sufficit —, sed requiri aut aliquam temporis diuturnioris experientiam, aut tam extraordinaria signa maioris gratiae divinae, ut moralem certitudinem de *constantia* in bono proposito faciant: alias eiusmodi candidatum eo ipso, quod *temere* statim onus perpetuae castitatis in se sumere velit, idque cum periculo et propriae salutis et scandali alieni, absolutionis incapacem esse.

Ceterum circa vocationem ad clericatum (maxime ad sacros ordines) aliquo modo conferri possunt, quae de vocatione ad statum perfectionis, et speciatim ad statum religiosum, dicta sunt I, n. 657 sqq. Videlicet similia in utrisque requiruntur, immo in candidatis saecularis cleri ex parte plura, quam in candidatis religiosi status. Requiritur scilicet 1) recta intentio, qua quis quaerat non otium vel honorem huius vitae, sed divinam gloriam et propriam perfectionem. — Requiritur 2) aptitudo ad subeunda munera, quae in statu clericali impleri debeant; hinc pro iis, qui ad sacerdotium cum cura animarum aspirant, aptum ingenium et scientia, iudicium prudens in rebus et negotiis gerendis, conscientia timorata neque nimis scrupulosa, ne ex una parte periculum subeant tepescendi in quotidiana rerum sacrarum tractatione, neve ex altera parte in tot negotiis ceteroqui summi momenti haerere et timere soleant. — Requiritur 3) virtus probata et animi constantia.

Circa paupertatem quidem et oboedientiam religiosus graviora onera in se sumere debet; quare et vitae communis amor et submissi animi indoles ab eo requiruntur, a clero saeculari non tanto gradu; at propriae animae pericula graviora, minora adiumenta hunc circumstant, quam religiosum, praesertim quam religiosum, qui vitae activae non ita sit deditus.

Unde concludes, gravissimi momenti esse in seminario munus tum directoris, tum confessarii, ut mature alumnos dirigant, eorum animos efforment, defectum aptitudinis aperiant, immo, nisi in confessario confessionis sigillum vel simile secretum obstat, ineptos etiam relegandos curent.

7. 1) Titulus sustentationis congruae ostendi debet in susceptione primi ordinis sacri, i. e. subdiaconatus: qui si periit, ante alium sacrum ordinem denuo aliquis requirendus est. (Cf. *Laurentius*, Instit. iuris eccl. n. 81 sqq.) Si vero post susceptum presbyteratum amittitur, sacerdos propterea quidem non est eo ipso suspensus, sed ordinarius tenetur eum compellere ad alterius tituli subrogationem. Ad quam tenentur etiam religiosi dimissi vel saecularizati; in locis missionum saltem probare debent, sibi suppetere, unde vivant: cf. in *Collect. Mission.* n. 785, 11 sq ex Instr. S. C. de Prop. F. 17 Febr. 1871. Immo ex decr. «Auctis admodum» 4 Nov. 1892 quicumque alumni institutorum

religiosorum in s. ordinibus constituti, qui vota sive sollemnia, sive simplicia eaque vel perpetua vel temporanea emiserunt: a) si «*expulsi vel dimissi* fuerint, perpetuo suspensi maneant, donec a S. Sede alio modo iis consulatur, ac praeterea episcopum benevolum receptorem invenerint, et de ecclesiastico patrimonio sibi providerint»; b) si post vota simplicia *sponte dimissionem* ab Apost. Sede obtinuerint, vel dispensati, vel ob tempus elapsum soluti fuerint, «e claustro ne exeant, donec episcopum benevolum receptorem invenerint et de ecclesiastico patrimonio sibi providerint; secus suspensi maneant ab exercitio susceptorum ordinum»¹.

762 2) Legitimus titulus per se est a) *beneficium* ecclesiasticum re obtentum et sufficiens; b) *patrimonium* proprium, quem titulum episcopus pro suo arbitrio ob necessitatem vel utilitatem suae ecclesiae admittere *potest*; atque episcopi est, pro consuetudine loci patrimonii magnitudinem taxare; debetque curari, ut sit in re immobili fundatum vel saltem aequali certitudine gaudeat, neque alienabile est sine consensu episcopi et alterius tituli suffectione: cui accedit titulus *pensionis*, si aequae certa est et perpetua.

3) Aliquando episcopi recipiunt facultatem ordinandi ante beneficii collationem, modo providere possint clericorum in cura animarum laborantium honestae sustentationi sive per pensionem sive alio modo. Sic in regionibus, quae subsunt S. Congregationi de Prop. Fide, ordinantur presbyteri titulo *missionis*, cum sollemni promissione servitio ecclesiae sese addicere debeant, sustentantur autem collectis et oblationibus fidelium²: alibi ubi beneficia ecclesiastica parochiaeve canonice erectae non exstant, vocatur titulus *servitii ecclesiae*, de quo nunc confer decr. S. Congreg. Consistorialis d. d. 29 Iulii 1909, approbante *Pio X* (Acta Apost. Sedis I 678 sqq.).

763 4) Religiosis sollemniter professis sufficit titulus *religiosae paupertatis*. Verum ille non admittitur pro novitiis neque pro professis votorum simplicium, ut expresse cautum est per S. Congr. Reg. Quare si ratio est illos religiosos ante sollemnem professionem ad sacros ordines promovendi, alius titulus mensae exhiberi debet. *Pius IX* enim 12 Iunii 1858 ad declarandas literas encycl. S. Congregationis Reg. (a die 19 Martii 1857) n. VIII statuit: «Superiores regulares, ad quos spectat, concedere poterunt huiusmodi professis literas dimissorias dumtaxat ad primam tonsuram et ad

¹ Haec suspensio sub b) notata cessat eo ipso post inventum episcopum receptorem et constitutum patrimonium, ut expresse declaravit S. C. Ep. et Reg. d. 20 Nov. 1895 (vide Acta S. Sedis XXVIII 558); aliter suspensio sub a) notata, quae semper indiget relaxatione a S. Sede obtinenda.

² Neque in Americae Sept. Statibus Foeder. circa ordines eosque sacros conferendos hucusque eae leges induci poterant, quae sunt communis ecclesiarum norma. Quoniam beneficia ecclesiastica non existunt, neque patrimonii titulo tot sacerdotes ordinari possunt, quot curae animarum sufficiant: indultum est a Ss. Pontificibus, ut praesules Americani *titulo missionis* ordinationes conferre possent. — Verum 1) id solummodo per modum privilegii conceditur, quod cum aliis suo tempore denuo a S. Sede peti et renovari debeat. 2) Contra vota PP. Baltim. *Pius IX* voluit, ut retineretur lex, secundum quam clerici ante subdiaconatum iuramento promitterent, se suae dioecesi vel missioni perpetuo inservituros (vide Coll. Lac. III, col. 385). Quod secundum votum PP. Concilii plen. Balt. III. ita moderatum est, ut liceat, idque sine novo iuramento, intra eandem *provinciam eccles.* ex una dioecesi in aliam transire de consensu utriusque ordinarii: cf. Acta et decreta Conc. plen. Balt. III. pag. CIV. — Qui titulus *missionis* decreto S. Congr. Consistorialis supra in textu laudato mutatus est in titulum *servitii ecclesiae*.

ordines minores.» Privilegium igitur speciale exhibitum a *Lacroix* l. c., alumnos promovendi etiam ad sacros ordines post vota *simplicia* exacta probatione emissa, per communicationem ab uno ad alios religiosos ordines non transfertur. (Cf. etiam Const. *Leonis XII* «Plures inter» 11 Iulii 1826.)

Attamen religiosis non stricte dictis, i. e. institutis votorum tantum simplicium, concedi solet, ut similiter titulo *mensae communis* vel *missionis* ordinari possint, verum ex decreto 4 Nov. 1892 cum hac restrictione «illis tantum alumni, qui vota quidem simplicia, sed perpetua iam emiserint et proprio instituto stabiliter aggregati fuerint; vel qui saltem per triennium permanserint in votis simplicibus temporaneis quoad ea instituta, quae ultra triennium perpetuam differant professionem» (Act. S. Sed. XXV 312 sqq.).

8. Quicumque non a suo superiore ordinatur, *dimissoriis* literis indiget; 764 qui vero a suo quidem superiore ordinatur, at notabili tempore (puta circa *sex* menses in aetate septennio maiore) extra eius dioecesim versatus est, videl. per tale tempus, ut potuerit contrahere impedimentum canonicum, ab illius loci vel illorum locorum ordinariis literas *testimoniales* habere debet. Vide Constitutionem *Innoc. XII* «Speculatores» 4 Nov. 1694.

Relate ad regulares sufficit illa informatio, quae in admittendis novitiis praecedere debet sive ex Constit. *Pii IX* (25 Ian. 1848 «Romani Pontifices») sive ex peculiari instituti regularis praescripto. (Illa Constitutione exiguntur literae testimoniales «tum ordinarii originis, tum etiam ordinarii loci, in quo postulans post expletum decimum quintum annum aetatis suae ultra annum moratus fuerit».) Ita puto quoad exemptos. Pro sodalibus religiosi instituti votorum tantum simplicium, quorum ordinarius quoad ordines idem est qui ante instituti ingressum, literae dimissoriales et testimoniales requiruntur ut pro non-religiosis; eaeque formaliter pro suscipiendis ordinibus dari debent, quibus saltem attestentur episcopi, sibi nullum notum esse impedimentum. S. C. Epp. et Reg. 6 Maii 1864. Cf. *Bucceroni*, *D'Annibale*, *Bizzarri*, Collect. p. 760 sqq.

Poenas inflictas in transgredientes vide infra *de censuris*, ser. V.

9. Tempus ordinationis A. iure communi est:

785

1) pro *tonsura*: quaevis dies, hora — quilibet locus (vide Rubr. Pontific.);

2) pro *ordinibus minoribus* (modo ne sit ordinatio *generalis*): dies Dominicae et de praecepto festivaе (etsi festa sunt nunc *suppressa*), modo *mane* fiat ordinatio; Missae celebratio non rigorese requiritur;

3) pro *ordinibus sacris*: Sabbata a) quatuor temporum, b) ante Dominicam Passionis, c) ante Pascha; idque solum *intra Missam*.

B. Ex privilegio autem sive conferendi sive recipiendi ordines etiam sacros «extra tempora» licet ordines conferri etiam sacros quibuslibet diebus Dominicis et festivis de praecepto sive adhuc servatis, sive suppressis.

Immo contendunt nonnulli scriptores, necessarium non esse, ut sit dies festivus de praecepto. Verum S. Congr. constanter videtur sic interpretata esse privilegia, ut illa ad solos dies de praecepto festivos restringeret. Quare huic interpretationi standum est, nisi forte diuturna consuetudo legitima praescriptione ampliorem sensum legitimum alicubi reddiderit. Vide *S. Alph.* VI, n. 797, dub. 4; Responsa S. Congr. vide *Gury-Ball.* II, n. 712 not. et 18 Maii 1883. (N. Rev. théol. XV 495.)

Potuit autem ipse tenor privilegii, quod vi quinquennialium etc. datur, laxiori interpretationi ansam dare, non adeo quidem propter verba illius indulti, quod *S. Alph.* l. c. affert pro regularibus, dicentis, «extra tempus diebus festivis duplicibus» — nam expressio «diebus festivis» ex iterato responso Ss. Pontificum et S. Congr. designat festa, quae aut sunt, aut fuerunt ex praecepto a fidelibus in foro externo servanda¹ —, sed propter tenorem eius indulti, quod, omissa quavis clausula, simpliciter dicit «extra tempora et non servatis interstitiis», sicut re ipsa facultas exprimitur pro episcopis Germaniae, Americae etc.

766 Interstitia igitur, nisi aut privilegium Apostolicae Sedis, aut in aliquibus casibus dispensatio episcopi intercedat, servanda sunt haec:

Ex Trid. Concilio 1) inter singulos ordines minores intercedat oportet *aliquod* interstitium: verum ex qualibet causa episcopus dispensare potest: quare iam in pluribus locis consuetudo obtinuit, ut eodem die tonsura cum omnibus ordinibus minoribus conferatur. Cf. *S. Alph.* VI 795; etiam teste *Laym.* l. 5, tract. 9, c. 8, n. 7, nihil prohibet, quominus quatuor minores ordines eodem die conferantur: ita ex consuetudine ecclesiarum.

2) Inter ordines minores et subdiaconatum intercedat (sess. 23, c. 11) *unus annus*, nisi necessitas vel utilitas ecclesiae *iudicio episcopi* aliud exposcat: facile igitur ab hoc interstitio episcopus dispensare potest.

3) *Idem* dicitur de interstitio inter subdiaconatum et diaconatum, scilicet ut ante annum non ascendat, «*nisi episcopo aliter videatur*».

4) Ut autem a diaconatu ad presbyteratum ascendatur, Tridentinum magis urget interstitium unius saltem anni; excipit tamen utilitatem ac necessitatem ecclesiae.

787 Privilegium S. Sedis non raro tribuit facultatem conferendi ordines etiam maiores, «*interstitiis non servatis*»: quod si exstat, tamen ex hoc privilegio etiam simul cum altero recipiendi ordines extra tempora, nondum licet duobus vel tribus diebus continuo sibi succedentibus, etsi incidant festa de praecepto, ordines sacros recipere.

Nam ut hoc liceat, id expressius in privilegio debet contineri, ut e. g. promoveri liceat «tribus Dominicis aut festis diebus *etiam continuis* ad sacros, etiam presbyteratus, ordines» (cf. *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 2194; *S. Alph.* VI, n. 796, dub. 2); siquidem iuris communis prohibitio, ne suscipiantur duo sacri ordines *diebus continuatis* — ut ait *S. Alph.* — distincta est a lege, quae statuit interstitia servanda. Ita *saltem* est dicendum, si privilegium *personale* alicui datum est.

Prorsus autem prohibetur sub gravi, ne duo ordines sacri eodem die suscipiantur: vide *S. Alph.* n. 796, Trid. sess. 23, c. 13.

Immo, nisi contraria consuetudo legem elevavit (*Laym.* l. 5, tract. 9, c. 8, n. 7), graviter prohibitum est, quominus eodem die ordines minores simul cum subdiaconatu suscipiantur (*S. Alph.* n. 797), sive «plures ordines, quorum unus sacer sit».

10. Trid. l. c. cap. 11 innuit etiam, exercitium ordinis suscepti in interstitiis exigi posse ante ulterioris ordinis collationem. Verum obligatio indigendi non satis exprimitur, ut etiam *S. Alphonsus* videtur concedere (n. 801):

¹ Quod autem pro celebrandis officiis divinis in *Caerimoniali Epp.* dies festivi intelligantur *de quolibet festo chori duplici* (S. R. C. 22 Sept. 1703 in *Vien. Austriae*: Gard. n. 3664 ad 3), ad rem *nostram* non pertinet.

quare multo minus id exigi potest ab eo, cui ex privilegio diebus continuo sibi succedentibus maiores ordines suscipere licet.

Notanda praeterea. 1. S. Communionem recipere relate ad ordines minores, 768 si intra Missam conferuntur, consilium est, non praeceptum; immo, secluso presbyteratu, ne in aliis quidem ordinibus sacris id sub gravi praecipitur videtur (cf. *S. Alph.* l. c.; *Lacroix* l. c. n. 2225). In presbyteratu autem sub gravi obligat, cum illa cum episcopo concelebratio id exigat. — Hinc, seclusa S. Eucharistiae sumptione, ordines *minores* in statu peccati suscipere grave sacrilegium non videtur, cum satis probabiliter constet, eos sacramenti rationem non habere.

2. Circa *ieiunium* ordinibus sacris tum ab ordinante tum ab ordinandis praemittendum nota: 1) ante dies, qui ut tempus *ordinarium* horum ordinum notantur, praecedunt dies ieiunii lege communi praescripti; 2) ordinationi, quae haberi potest «*extra tempora*», iure communi ex stricta obligatione non est ieiunium praemittendum, at conveniens est atque lege particulari potest esse impositum. Cf. *Wernz*, Ius decretal. II° n. 38.

3. Relate ad preces et Missas, quae ordinatis secundum Pontificale in- 769 iunguntur, dicendum est: 1) ex sententia *S. Alphonsi* VI 829 de *obligatione* non constare inter theologos.

2) Quod ad Missas neopresbyteris iniunctas attinet, sola Missarum *forma*, non applicatio indicitur, ita ut sine ulla dubitatione stipendium pro illis accipi possit: neque prius dicendae sunt, quam occurrat dies, in quo secundum rubricas Missam votivam celebrari licet. Per Missam autem festivam forte occurrentem (v. g. Pentecostes vel B. Mariae V.) satisfit certe oneri iniuncto celebrandi Missam de Spiritu Sancto aut de B. Maria Virg.

3) «Nocturnus talis diei», qui iniungitur subdiaconis et diaconis, «intelligendus est Nocturnus ferialis, vel primus festi aut Dominicae in Psalterio, prout ordinatio in feria, festo aut Dominica habenda sit» (*Decr. auth.* n. 4042 ad I); «sufficiunt Psalmi cum respectivis antiphonis» (d. d. 10 Iulii 1903, vide *Anal. eccl.* XI 208). Potest vero episcopus ordinans, si vult, alium Nocturnum iniungere.

Appendix.

770

Praeter ea, quae ex communi doctrina de sacramentis intelliguntur, gravia peccata, quae in collatione et in susceptione ordinum occurrere possint, sunt praecipue haec:

1. ordinatio candidati vel irregularitate vel censura affecti;
2. ordinatio per saltum;
3. ordinum plurium, saltem si uterque sacer est, uno die collatio, sive susceptio, ac generatim ordinatio illegitimo tempore facta;
4. ordinatio sine legitimo titulo sustentationis;
5. ordinatio a ministro illegitimo;
6. ordinatio sine debita vocatione candidati;
7. ordinatio sine voluntate implendi onera ordinibus annexa.

Caput III.

De oneribus et favoribus ordinibus, praecipue sacris, annexis.

Cf. praeter scriptores supra allatos: *Craisson* l. c. n. 2051—2453; *Coll. Lac.* in omnibus fere conciliis provinc.; *Phillips*, Lehrbuch des Kirchenr.

§§ 158—170; *Heiner*, Katholisches Kirchenrecht; *Säg Müller*, Lehrbuch des kath. Kirchenrechts; *Laurentius*, Institutiones iuris ecl.; *Wernz*, Ius decretalium II.

Articulus I.

De obligationibus clericorum communibus.

771 Pleraque, quae hic tractantur, clericos in sacris constitutos et quoslibet beneficiatos et religiosos spectant, non ita clericos, qui sine alio statu in solis minoribus ordinibus constituti sint. Ceterum id in singulis §§ adnotabimus.

§ I.

De veste clericali¹ et tonsura.

I. Ad vestem clericalem et tonsuram tenentur per se sub gravi clerici in sacris constituti, et clerici beneficiati.

Trid. sess. 14, cap. 6 de ref. haec habet: «Oportet clericos vestes proprio ordini congruentes semper deferre, ut per decentiam habitus extrinseci morum honestatem intrinsecam ostendant.»

II. Quamquam clerici ordinum minorum, quando beneficium ecclesiasticum non possident, non tenentur per se sub ullo rigoroso praecepto ad habitum clericalem; tamen qui tertio admonitus ab episcopo habitum clericalem (vestem et tonsuram) non assumit, amittit privilegium et fori et canonis, *S. Alph.* VI 827.

Poenae aliae, quae in lege indicantur contra eos qui habitum non deferant, ferendae sententiae sunt.

III. Vestis clericalis vel lege vel communi usu est talaris et nigri coloris, idque episcopus stricte praecipere potest. Cf. *Ben.* XIV loc. infra cit. — Ubi autem neque episcopi praeceptum neque consuetudo vim legis habens ita urgent, et color similis et forma brevior ad talarium accedens tolerari potest. *Sixtus V* quidem *vestem talarem* praecepit «*Cum sacrosanctum*» 9 Ian. 1589; sed eius lex videtur iam subsequente saeculo non stricte fuisse in vigore.

In itinere facilius permittitur vestis brevior, modo tamen clericum a laico omnino distinguat; at videnda est semper loci consuetudo.

772 IV. Etiam pro clericis per se sub gravi obstrictis parvitas materiae admittitur, ad quam determinandam non ad solum temporis spatium, quo aliquis habitum praescriptum deposuerit, sed etiam ad varias circumstantias attendi debet. — Seclusa igitur circumstantia aggravante, *Lacroix* l. I, n. 672 spatium 4 vel 6 dierum saltem pro materia levi habet, idque ex multorum auctoritate confirmat. — De sola autem tonsura si sermo est, tempus multo longius ad gravem materiam requiritur.

¹ Quinque primis saeculis clericalis vestis propria non videtur exstitisse; attamen a saeculo sexto et deinceps apparet discrimen inter vestitum laicorum et clericorum; posteriores veste oblonga utebantur, immo in compluribus conciliis eius usus praescribatur. Cf. *Bened.* XIV, De syn. dioec. l. II, c. 8.

1. Certe grave peccatum est, dimittere habitum: a) *ex contemptu*; b) *cum scandalo*, ut, si quis clericus publice personatus incedat; c) *ad pravam finem*, quo liberius peccari possit; verum d) *sola negligentia* si accidit, debet aut notabile tempus adesse, aut notabilis discrepantia ab habitu clericali consuetudo: notabilis enim eiusmodi excessus sive quoad tempus sive quoad formam pro quadam temeritate contra ecclesiasticam legem habetur; cf. Conc. Trid. l. c. cap. 6. Quando autem ille notabilis excessus temeritatem redolens graviterque peccaminosus adsit, morali aestimationi circumstantiarum relinqui debet. Cf. *Laym.* l. 5, tract. 9, c. 12, n. 3 et *Tamb.* l. 7 de sacram. c. 2, § 6, n. 16 sqq.

2. Circa tonsuram multo mitius theologi loquuntur. Plerique pro materia gravi ratione diuturnitatis habent spatium integri anni: vide *S. Alph.* VI 820; *Gury-Baller.* II, n. 48; ex *Tamb.* l. c. autem concludere licet, complures auctores ne id quidem pro gravi materia habere, si clericus de cetero clericali habitu incedat.

V. Ut sine culpa clericalis habitus totaliter dimittatur, *gravis causa* requiritur, e. g. imminens persecutio, transitus per loca infidelium seu haereticorum cum periculo gravis iniuriae: nisi forte legitima dispensatio causas illas latius nonnihil extendit.

§ 2.

De prohibitis artibus et officiis.

Punctum I.

De negotiatione.

I. Negotiatio interdicitur saltem clericis in sacris constitutis, beneficia-⁷⁷⁸ tis, omnibus religiosis etiam laicis: ita ut neque per se neque per alterum, nec pro se, nec pro altero negotiari possint. Vide *Mazzotta* tract. 3, disp. 3, Q. 1, c. 3; *S. Alph.* III, n. 831 sqq; *Scavini* IV, n. 93. — Cf. imprimis *Ben. XIV*, «Apostolicae» 25 Febr. 1741.

Necessitatis causa, scil. ad se suosque alendos secundum status decentiam, permitti potest negotiatio: *S. Alph.* n. 837. Ut autem negotiatio, quae fit necessitatis causa, aut quae devolvitur ad clericum v. g. per haereditatem, continuari possit, etsi per alterum, requiritur concessio episcopi, si agitur de hac re extra Italiam, concessio vero S. Congr. Conc. sive Sedis Apostolicae, si intra Italiam: vide *Bened. XIV* ib., *Clem. XIII* «Cum primum» 27 Sept. 1759; cf. *S. Alph.* n. 833.

Alias autem non admittitur negotiatio, etsi pro causa pia fiat: extra conditiones igitur determinatas licentia S. Sedis ut necessaria ubique requiritur.

II. Nomine negotiationis intelligitur rem ex intentione eam non mutatam cum lucro vendendi emere et postea vendere: ad quam accedit venditio rei, in qua mutatio quidem fit, sed ipsa mutatio per modum emptionis, ita ut res mutetur per labores eorum, qui ad hoc pretio conducantur, idque ex intentione lucri: vide *S. Alph.* III 381; *Craisson* n. 2067.

Prohibitio autem gravis est: quamquam materiae parvitatem admittit.

774 1. *Negotiatio non est*: 1) vendere fructus ex agris propriis collectos; 2) emere pecora, eaque in propriis praediis saginata vendere, aut alere greges, ut foetus, lana etc. vendantur; 3) artem proprio statui convenientem exercere, et opera vendere; 4) emere fructus et animalia iis saginata vendere, cum proprii potius labores ad lucrum capiendum vendantur, quam res non mutatae; 5) emere ad proprios usus, etiam large, et postea, quae supersunt, vendere: immo cum pretium crescit, etiam ex industria parcius utendo res venditionis causa conservare.

2. *Negotiatio est*, aut ei tamquam prohibita actio aequiparatur: 1) pecora in alienis agris seu pascuis conductis saginare, et saginata vendere, cum proprius labor non intercedat; 2) agros alienos conducere et fructus eorum vendere: vide *S. Alph.* n. 834 ex antiqua prohibitione, *Craisson* n. 2071; 3) similiter fructus, v. g. uvas *emere*, et ex iis *per operarios conductos* vinum facere, quod cum lucro vendatur: *Lugo*, De iust. disp. 26, n. 34; 4) dein negotiationi comparatur quaelibet diversarum rerum ex materia coempta fabricatio, quae fit per operarios conductos; ideoque etiam per modum «societatis» in sola fabricatione industrialium partem habere; 5) eodem modo negotiationi clericis per se vetitae comparatur, haberi seu emi eiusmodi fabricationis participationem per eas, quas vocant «actiones», aut emi eiusmodi chirographa, vi quorum ius habeatur ad lucrum annuum *mutabile* («*Dividende*») ex lucrosa institutione vel associatione hauriendum. Sed nostra aetate Ecclesia hac in re plus indulget, maxime si finis associationum non est ipsa negotiatio¹.

3. Aliud etiam iam ex rei natura dicendum est de iis quae vocantur *obligationes*, quibus habetur ius ad annum censum fixum et determinatum. Nam qui eas emit, aliud non facit, quam qui pecuniam suam alteri tradit pro annuo foenore: quod hodie non censetur negotiatio, etsi alter cum accepta pecunia negotiatur.

4. *Aliquoties* tantum negotiationem non turpem, neque in magna quantitate facere, censetur *leve peccatum*: *S. Alph.* n. 381; ita semel in magna,

¹ Exstat decretum S. C. Concilii d. d. 30 Ian. 1846 ad Quaesitum episcopi Castellani, num liceret clericis suis per «actiones» partem habere associationis (en commandite), cuius finis erat argentariam facere: quod cum nimis evidenter esset negotiationem exercere, quamquam per interpositas personas, S. Congr. respondit omnino: *Non licere*, *Bizzarri*, Collectanea ad usum secretariae S. C. C. p. 582. — Verum de *actionibus* aliarum societatum aliter iam decrevit S. Officium I Apr. 1857: «*Sanctissimus concedit facultates episcopis communicandas per S. Congr. episcoporum permittendi ecclesiasticis, ut accipiant actiones viue ferreae de propria pecunia tantum.*» — Immo licentiam generalem dedit idem S. Officium d. 17 Nov. 1875: «*Non sunt inquietandi, qui nomina vel actiones viarum ferrearum similiumque societatum aut arcarum publicae utilitati inservientium de sua pecunia acquirunt, dummodo parati sint stare mandatis Sedis Apostolicae et certo sciant, eas societates nullum habere propositum finem illicitum vel quomodolibet suspectum, et dummodo nullam in iis societatibus administrationis partem suscipiant, neque actionum earundem societatum negotiationem exercent.*»

Habetur etiam Resp. recentius S. Officii d. 15 Apr. 1885, quod in speciali causa sic datum est: «*Iuxta exposita et attentis peculiaribus temporum circumstantiis personas ecclesiasticas non esse inquietandas, si emerint vel eman actiones seu titulos mensae nummulariae, dummodo paratae sint stare mandatis S. Sedis et se absteineant a qualibet negotiatione dictarum actionum seu titularum et praesertim ab omni contractu, qui speciem habet, ut vulgo dicitur, dei giuochi di borsa.*» Vide *Novv. Revue théol.* XXV 608 sqq. — Attamen inde non videtur sequi, licere emere *quaslibet* cuiuslibet societatis, etiam pure mercatoriae, actiones.

sed non enormi quantitate negotiationem facere, plerumque veniale est ex probabili *S. Alphonsi* (ib.), *Caletani* et aliorum opinione: at hoc trahi *nequit ad missionarios*, de quibus loquuntur Constitutiones Ss. Pontificum et decretum S. Officii iussu *Pii IX* 4 Dec. 1872 renovatum: cf. infra *de censuris* ser. IV, § 5.

Punctum II.

De non exercenda arte medica.

I. Exercitium chirurgiæ, seu medicæ artis cum incisione aut ad-775 ustione — excepto casu necessitatis, quo alius peritus non adsit — saltem clericis in sacris constitutis, beneficiatis, et quibuscumque religiosis certo interdicitur: v. c. «*Sententiam*», «*Ne clerici vel monachi*»: decretal. l. 3, tit. 50, c. 9. Cf. *S. Alph.* VII 384 et infra *de irregularitatibus*.

II. Multi scriptores idem dicunt de quocumque medicæ artis exercitio, nisi fiat erga pauperes aut propinquos. At revera, aliis scriptoribus consentientibus, de hac prohibitione non constat; siquidem textus iuris can., qui afferuntur, solum vetant, ne clerici ordinum sacrorum, beneficiati, religiosi *addiscant* artem medicam aut leges civiles.

Severiolem sententiam tenent *Schmalzgrueber* in III decret. tract. 1, § 1, n. 46 cum *Sylv.*, *Suarez*, De censur., *Sanch.*, *Pellizar.*, *Pirhing*, *Wiestner*, *Reiffenstuel*, *Bened. XIV*, De syn. dioec. l. 13, c. 10, n. 5 sqq. — Et quamquam *Schmalzgrueber* cum aliis in ea ratione insistit, quod *negotia secularia generatim* clericis interdicanter, id tamen non probat, quodlibet medicæ artis exercitium clericis peritis prohiberi, vel eos dispensatione Sedis Apostolicæ indigere.

Recte igitur recentiores scriptores, ut *Scavini*, *Craisson* n. 2062, docent, prohibitionem *per se* non existere.

III. Nihilominus episcopis ius competere interdicensi, si id iudicaverint expedire, 1) omnis medicæ artis exercitium, 2) idque relate ad quoslibet clericos, etiam ordinum minorum clericalem vitam agentes, satis colligitur ex recentioribus Conc. provinc. Cf. *Baltmor.* IX., *Baltim. plenar.* II. Collect. Lac. III 180 443.

Punctum III.

De aliis artibus vel officiis.

I. Ratione indecentiæ ipsius rei prohibentur *omnibus clericis* ea, 776 quæ eorum statum dedecent, ut: ars macellaria, tabernaria, ioculatoria etc. Cf. *Scavini* I, n. 4 479; *S. Alph.* IV, n. 189.

II. Ratione cuiusdam cum status mansuetudine repugnantiae clericis sacrorum ordinum, religiosi (et ex parte beneficiati) non licet: a) iudicem agere in causa sanguinis; b) militiam suscipere; c) armatis incedere seclusa necessitate: quæ ex se sub gravi prohibentur; nisi quod ultimum parvitatem materiæ admittere fatendum est. Cf. *Scavini* l. c. n. 481; *Ben. XIV notif.* 101.

III. Ratione implicatæ curæ clericis ordinum sacrorum etc., ut supra, 1. non licet officium agere: tutoris, curatoris, procuratoris, ad-

ministratoris bonorum, nec quodvis ministerium publicum, ex quo obligentur ad reddendas rationes de iustitia aut de bonis administratis: neque advocati, notarii etc. in curia saeculari.

2. Licebit tamen tutorem vel curatorem agere eorum, qui clerico proxime cognati sunt; etiam suscipere administrationem bonorum causae piae cum restrictione ad 4 notata, procurationem pro persona privata indigenti; atque etiam causam propriam, suae ecclesiae, personae propinquae usque ad quartum gradum in saeculari iudicio defendendam suscipere.

3. Administrationem bonorum alienorum, seu procurationem suscipere lucri causa ad decentiorem sustentationem propriam vel suorum, clerico peccato mortali non vertitur, nisi propria ministeria negligantur aut pericula subeantur. *S. Alph.* III 358 in fine. — Canonicae leges, quando graviter puniunt eiusmodi officia a clerico suscepta, loquuntur de iis, qui, «officio clericali neglecto, fluctibus saeculi se immergunt» c. «*Sed nec*» 4 X 3 50.

4. Severius tamen in arcibus nummariis, etsi sint in subsidium aliorum, ea officia gerere, quae administrationis curam, obligationes, recepta pericula secum ferant, omnino prohibetur viris sacri ordinis, sive saecularibus sive regularibus. Decr. d. d. 18 Nov. 1910 (infra in Appendice II). *Acta Ap. Sedis* II 910.

§ 3.

De prohibitis ludis animique relaxationibus.

Punctum I.

De venatione.

777 I. Venatio quamquam Concilio Lat. IV, can. 15 «universis clericis» interdicitur, tamen hodie vix alios haec prohibitio adstringit, nisi clericos sacrorum ordinum, quoslibet religiosos.

II. Sub gravi prohibitione sola «clamorosa» venatio prohibita censetur, idque si *pluries* fiat, et cum scandalo aut magnis expensis coniuncta, *S. Alph.* III 606: pro religiosis tamen *facilius* scandalum adesse censetur: alioqui manet peccatum veniale, nisi severior prohibitio particularis accessit.

III. Venatio quieta, quae fiat laqueis, retibus, immo etiam sclopeto, sed cum uno alterove tantum cane sine magno strepitu, non censetur *ex se* prohibita, adeoque omni culpa vacat, si fit raro, moderate, sine scandalo: *S. Alph.* ib. Quamquam episcopus etiam talem venationem prohibere potest. Vide etiam *Craisson* n. 2072—2078.

Punctum II.

De frequentatione theatri et tabernae.

778 I. Spectaculis publicis interesse communiter pro gravi scandalo habetur et gravi indecentia statui clericali illata, saltem si agitur de clericis sacrorum ordinum: adde periculum pro morum honestate.

Immo post Trid. (vide sess. 22, c. 1 *de ref.*), teste *Benedicto XIV*, De syn. dioec. l. II, c. 10, synodi provinciales et dioecesanae consueverunt sub gravi oboedientiae praecepto, vel etiam poena gravi adita talem spectaculorum scenicorum frequentationem prorsus prohibere.

II. Idem dici debet, immo sub aliquo respectu magis etiam, si clericus ordinis sacri choreis saltando intersit: vide *Scavini* I, n. 471.

III. Relate ad tabernas et popinas frequentandas Conc. Later. IV habet: «Tabernas prorsus evitent, nisi forte causa necessitatis in itinere constituti.»

Quare indiscriminatim cum aliis clericis sacrorum ordinum in tabernis versari est res per se graviter indecens; idque multo magis, si cum aliis minus honeste iocentur, aut bibendo temperantiam — etsi non ex se graviter — laedant.

Verum quidem est, si omnia honeste agantur, aliquorum locorum consuetudinem posse, ubi sit, indecentiam multum diminuere, ita ut nolim statim mortalis peccati id incusare; minus etiam, si clerici ibi in cubiculum separatum conveniant — quod si ex rationabili causa fiat, in se peccaminosum esse non videtur, ubi scandalum nullum creatur. Nihilominus, cum abusus facile accedat, fieri potest, ut vel loci consuetudo vel lex episcopi quamlibet cauponae frequentationem severius prohibeat. Cf. hac de re statuta quam plurima in Coll. Lac. III *in indice* ad vocem «sacerdos» n. 70.

Punctum III.

De ludis aleatoriiis.

I. Canonicis sanctionibus antiquis (vide Conc. Later. IV can. 16, ⁷⁷⁸ Trid. sess. 22) prohibetur: «Clerici ad aleas et taxillos non ludant, nec huiusmodi ludis intersint»: quam prohibitionem consuetudo et praxis multum temperavit.

Pro aliqua norma hodiernae legis capienda iuvat inspicere verba Concil. Baltim. plenar. II, tit. III, c. 6, n. 154 (vide Coll. Lac. III 443): «Nonnulli sunt ludi, qui, licet privatim et domi fiant, clericum tamen dedecent. Alii sunt, in quibus aleae quidem et chartae, quas vocant, pictae adhibentur; verum quatenus animum honeste recreare et oblectare possint, a sacris canonibus non vetantur. Ludos igitur clericus fugiat illicitos; licitis sic utatur, ut ne per excessum aut scandalum illiciti fiant.»

II. Quare prorsus assentiri possumus *S. Alph.* III 900, falso confundi ludos mixtos cum aleatoriis seu merae sortis; priores non esse clericis illicitos, nisi extrinsecus ratio peccati accedat, posse tamen etiam eos facilius venialiter malos evadere.

Praecipue igitur spectandam esse 1) rationem scandali, maxime coram laicis, 2) dissipationem pecuniae forte expositae, 3) iacturam temporis cum sacri ministerii vel officii neglectu.

III. Porro apud eundem *S. Doctorem* n. 896—899 habes: ut clerici saeculares ordinum sacrorum aut beneficiati ludo aleatorio *graviter* peccent, praeciso scandalo, — quod in publico aleatore lucri causa ludente aderit —, requiri, ut aut 1) frequenter ludant cum magna pecuniae iactura, aut 2) frequenter et diu: non autem peccare graviter eos qui raro, moderate et privatim aleis ludant, immo ne venialiter quidem, si recreationis iustae gratia id fiat, in loco, ubi canones non tam rigide observantur, — quod multo magis de ludis mixtis dici debet.

IV. Quoad episcopos autem, et quoad religiosos «strictioris observantiae» *S. Alph.* ib. multo severius loquitur circa ludum aleatorium cum pecuniae expositione etiam semel tantum exercendum et circa ludi mixti frequentiam.

Gravitas autem peccati, quod occurrat, aestimari debet 1) e vigente prohibitione sive vi legis particularis, 2) e scandalo, 3) e periculo relaxandi disciplinam religiosam vigentem, 4) e neglectu officiorum vel gravi temporis iactura: praeterquam quod paupertas laedi potest. Quare ipse rigor *S. Doctoris* videtur nonnihil temperandus esse.

V. Quod ergo additur «nec huiusmodi ludis intersint», multo rarius sub gravi obligat. *S. Alph.* n. 903 dicit, mortaliter ab eo peccari, qui a) causa sit ludi mortaliter peccaminosi; b) aut negligat, quando debeat corrigere lusores; c) aut de ludo, quatenus mortaliter peccaminosus sit, sibi complaceat; d) aut propter singularem status sui decenter laesionem assistendo scandalo sit.

§ 4.

De coelibatu eiusque custodia.

780 Legem coelibatus non eodem modo in orientali atque in occidentali Ecclesia servari, notum est. Apud Graecos, qui ante sacros ordines uxorem duxit, in illo matrimonio, dum vixerit uxor, potest manere, nisi factus fuerit episcopus. Quam antiqua autem sit, ita ut ad Apostolorum usque tempora ascendat, perfecti coelibatus lex vel consuetudo, vide apud *Phillips*, *Lehrbuch des Kirchenrechts* § 70, et *Bickell*, *Der Coelibat eine apostol. Anordnung*, in lib. period. «*Zeitschrift f. kath. Theol.*», Innsbr. II 26 sqq, III 792 sqq. *S. Gregorius M.* in Romana Ecclesia ab ipso subdiaconatu exegit castitatis *promissionem*; quae disciplina mox ab aliis ecclesiis recepta est: *lex* autem servandae castitatis coelibatus longe antiquior erat. Cf. *Wernz*, *Ius decretalium* IV, n. 392 sqq; *Laurentius*, *Institutiones iuris eccl.* n. 629. Zelosisimos autem coelibatus propugnatores et restitutores fuisse *S. Greg. VII* atque *S. Petrum Damianum*, nemo est qui ignoret.

I. In Ecclesia latina indubitata lex est, ut clerici a primo ordine sacro, scil. subdiaconatu, perfectam castitatem servare debeant. Vide *Trid.* sess. 24, can. 9 et Pontificale *de ordin. subdiaconi* ab initio.

II. Quae obligatio non solum ut aliae leges obligat, sed simul *per modum voti* clericos adstringit atque *consecrationis*.

III. Quare quaelibet castitatis laesio, etiam solis internis peccatis, rationem sacrilegii et laesi voti habet.

781 IV. Nec iuvat, aliquem fortasse coelibatus obligationem nescivisse; nam qui adulta aetate libere ordines sacros suscipiat, in tali ignorantia versari vix potest; neque eam potest Ecclesia attendere; quare nihilominus lege ecclesiastica adstringeretur, idque ex motivo religionis per modum voti sive emissi sive emittendi. Qui vero ante usum rationis sacrilege ordinatus sit, ei post annos pubertatis et coelibatus cognitionem electio datur aut redeundi ad statum laicalem sine ullo ordinis

exercitio, aut cum observatione coelibatus in exercitio ordinis mandendi. Idem dic de eo, qui «ex gravi metu» ordines susceperit, modo ne postea remoto metu ordinationem ratihabuerit. *S. Alph.* VI 811. Tutius tamen est petere dispensationem; immo id plerumque necessarium est.

V. Vir coniugatus ordines suscipere nequit, nisi consentiente uxore et castitatem vovente, idque tum saltem in monasterio monialium, quando vir episcopus fit, aut quando religiosus fit neque uxor iam senex est extra omnem suspicionem posita. De quo cf. Ius eccl. c. 4—6 X 3, 32. At consule etiam infra *de matrim.* c. 2, a. 2, § 2.

VI. Ad maiorem castitatis custodiam leges ecclesiasticae interdixerunt clericis, ne cum mulieribus in eadem domo habitarent:

Ita c. 9 X 3, 2 «A nobis»: «Cum clericis quoque non permittas mulierculas habitare, nisi forte de illis personis existant, in quibus naturale foedus nil permittit saevi criminis suspicari.»

Nota uberiora quaedam. I. De natura obligationis coelibatus. ⁷⁸²

1. Dissensus quidem est inter theologos, utrum obligatio coelibatus ex sola lege ecclesiastica, an simul ex voto oriatur; cf. *S. Alph.* VI 809; *Gury-Ballerini* II 41; *Laurin*, *Der Zölibat der Geistlichen nach kanonischem Recht*; *Scharnagl*, *Das feierliche Gelübde als Ehehindernis* (Straßb. theol. Studien IX 316 ff). Nam legem ecclesiasticam existere, nemo est qui dubitet; ac sunt perpauci, qui ad ipsam legem *divinam* provocent, perperam id quidem, ut et praxis orientalis Ecclesiae ostendit, atque dispensatio a Summis Pontificibus ex gravissima causa aliquando facta (cf. quae dicta sunt de voto), et Trident. sess. 24, can. 9 satis innunt.

2. Verum intercedere etiam voti obligationem, ex declaratione *Bonifacii VIII*, Decret. l. 3, tit. 15 in 6 plane habetur: «... illud solum votum debere dici sollemne, quod sollemnizatum fuerit per susceptionem sacri ordinis, aut professionem factam... (religiosam)». Idem ut notum supponit *Benedictus XIV* in Constit. «*Inter praeteritos*», ubi § 41 poenitentiariorum negat habere facultatem dispensandi «in votis sollemnibus castitatis etc. et in sollemni religiosa professione sive in ordinum sacrorum susceptione emissis»¹.

¹ *Scharnagl* l. c. contendit quidem, id ex Bonifacii VIII decretali minime sequi; Pontificem enim nihil aliud fecisse nisi ut declararet, quoddam votum, si expresse emissum esset, habendum esset *pro sollemni*, siquidem de hac ipsa re tum temporis fuerit controversia; emittere autem expresse votum castitatis ante sacros ordines numquam fuisse universali lege necessarium, etsi lege ecclesiastica adfuerit et adsit obligatio coelibatus.

Ad haec quae respondeantur, complura sunt. Nam 1. Parum probabile est S. Pontificem ista lege sua voluisse definire rem quae ad praxim vix pertineat. 2. Si ita voluisset definire, etiam ea definitione non obstante fuissent quam plurimi religiosi qui voto sollemni castitatis non tenerentur. Nam quam plurimi tum temporis sine ullo praevio voto castitatis *professionem religiosam tacitam* faciebant; cum igitur illi non haberent praevisum votum quod sollemnizaretur, illi ex doctrina clⁱ *Scharnagl* numquam habuissent votum sollemne castitatis. Verum hoc est contra decretalem *Ioannis XXII* c. un. Extrav. tit. 6, in quo Pontifex quemlibet sacrorum ordinum clericum qui religionem — etsi tacite tantum — professus fuerit voto sollemni obstrictum doceat, quo dirimatur matrimonium ratum tantum. Immo id est contra conceptum ordinis religiosi tum temporis vigentem

3. Haec sententia, quae ex voto immediate repetit castitatis obligationem, melius evitat omnes difficultates, quas contra sacrilegii malitiam aliquis movere possit quoad peccata mere interna: quibus tamen sacrilegii reatum inesse, nemo ausus fuerit aut possit negare.

783 4. Quod autem aliqui, etiam nostra aetate, voti obligationem propterea prorsus excludere volunt, quia sacri ordinis candidati non iam interrogentur, neque promittant coelibatum; id nititur in neglecta distinctione inter promissionem expressam et tacitam. Nam si hanc distinctionem adhibeas, facile explices, quomodo voti obligatio existat etiam in eo, qui expresse non voverit, immo qui de voto emittendo ne cogitaverit quidem expresse. Nam candidatus ordinis sacri de obligatione coelibatus ex religionis motivo suscipienda sane instruitur, atque monetur, se ad Deo in perfecta castitate servendum consecrari, neque in ea suscipienda aut non suscipienda aliter liber est, nisi quatenus liber est in suscipiendo ordine. Quare si accedit ad ordinem sacrum suscipiendum, eo ipso se in honorem Dei castitatem servaturum tacite promittit coram Ecclesia; scit enim, hunc accessum ab Ecclesia pro promissione, eaque quasi onerosa, haberi, siquidem sub hac conditione Ecclesia eum assumit in numerum sacrorum ministrorum. Quo fit, ut, si quis forte contrariam mentem in accessu ad sacros ordines habeat, mendacem et fictam promissionem faciat, quae eum nihilominus liget similiter, ac si veram promissionem fecerit; proin sacrilegii reatum a laesa castitate non magis excutere potest, quam sacrum sui status characterem pro libitu suo deponere.

784 II. De prohibitionem circa cohabitationem cum mulieribus. Haec a primis temporibus Ecclesiae iam facta saepiusque renovata est. Attamen lex

1. admittit per se proxime cognatas (in primo et secundo gradu consanguineas, et affines primi gradus);

2. facilius etiam admittit famulas provectoris aetatis; hodie a multis synodis statuitur, ne admittantur ancillae infra aetatem 40 annorum;

3. ubi eiusmodi prohibitiones non existunt aut non urgentur, legis graviter violatae non tam facile accusari potest clericus. Attamen ipsa lex naturalis dictat, ut omnis occasio, immo omnia, quae aliis sint minori aedificationi, removeantur; atque in ipsis admittendis cognatis ratio sacerdotum hospitum haberi debet. — Cf. *Craisson* 2090—2100.

cum ex ipso auctore pag. 312 habeas, tum temporis sine votis sollemnibus religiosum statum non exstitisse. 3. Iam *Gregorius M.*, ut ipse etiam Auctor refert ib. pag. 141, rescripserat «ut a praesenti die omnibus episcopis dicatur, ut nullum subdiaconum facere praesumant, nisi qui se victurum caste *promiserit.*» Et quamquam cl. Auctor contendit, hanc legem atque alias similes fuisse particulares, nullam esse universalem: saltem negari nequit, vix non ab omnibus diversarum scholarum theologis traditum esse, cum sacris ordinibus coniungi votum castitatis sive expresse sive tacite tamquam votum in ipsa ordinatione inclusum; neque hac de re fuisse diversas opiniones, sed de re longe alia, unde scilicet vis dirimendi matrimonii derivanda sit, utrum ex voto cum ordine coniuncto, an ex lege ecclesiastica. Cuius rei testimonia in ipso clⁱ auctoris libello sexcenties recurrunt. Cum ergo constet, fuisse continuam praxim occidentalis Ecclesiae usque ad tempora Bonifacii VIII, ut cum sacris ordinibus coniungeretur votum vel expressum, vel tacitum; non est ratio, cur Bonifacium VIII de solo voto *expresso* locutum esse sumamus, et cur hodiernam ordinationis disciplinam ita exponamus, ut sublata omni voti obligatione ex sola lege ecclesiastica obligationem coelibatus et castitatis explicemus. Cf. etiam *Wernz*, Ius decretal. IV, n. 393 et not. 51.

§ 5.

De divini Officii seu Breviarii recitatione.

Punctum I.

De obligatione eiusque gravitate.

Officium divinum, quod vocatur etiam officium ecclesiasticum vel canonicum, breviarium, horae canonicae, est certa precandi formula ex Psalmis et lectionibus S. Scripturae atque Ss. Patrum praecipue composita, quam quotidie secundum praescriptam formam sacri ministri persolvere debent nomine Ecclesiae, sive in choro collecti, sive privatim pro se quisque; semper tamen rationem publicae orationis habet, cum a persona publice deputata Deo offeratur, atque vim impetratoriam non ex sola persona privata recitante, sed ex dignitate totius Ecclesiae, a qua sacer minister deputatus est, desumit. Cf. *Suarez*, De orat. l. 4, c. 1.

I. Diurni oneris definitio et limitatio. 1. Officium divinum constat officio nocturno et diurno presse sumpto. Officium nocturnum comprehendit, prout diversum est officium, unum aut tres *Nocturnos* et *Laudes*; officium diurnum presse sumptum (late enim sumitur officium *totum* pro officio diurno, i. e. unius diei) distinguitur in *parvas horas*, scil. Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, et in *Vesperas* et *Completerium*. — Verum si totum officium spectas, *Nocturnus* vel *Nocturni*, *Laudes*, *Vesperae* intelliguntur, si nominantur *Horae maiores*; *Horae minores* intelliguntur *Prima*, *Tertia*, *Sexta*, *Nona*, *Completerium*.

2. Haec officii divini recitatio singulis diebus affixa est atque cum die expirat. Quare qui sive inculpabiliter sive culpabiliter tempore quod utcumque aptum sit, officium non recitaverit, illud altero die supplere non tenetur; at ille, qui, sequentis diei officio nocturno anticipato, tum demum recordetur, se officium nocturnum *currentis* diei non dixisse, illud dicere tenetur.

3. Circa Officium defunctorum, B. Mariae Virginis, Psalmos graduales etc., quae suis locis notantur in breviario, haec observanda sunt:

1) Pro iis, qui ad officium divinum recitandum tenentur secundum Breviarium *Romanum* a S. Pio V editum et a Clemente VIII, Urbano VIII, Leone XIII recognitum, Constitutio *Pii X* «*Divino afflatu*» d. d. 1 Nov. 1911 obligationem abstulit. Ita enim in Rubricis additis tit. VIII habetur: «Cessat pariter obligatio recitandi in choro diebus a Rubricis hucusque vigentibus praescriptis Officium parvum Beatae Mariae Virg., Officium defunctorum, necnon Psalmos graduales ac poenitentiales. Capitula vero, quae ad ista Officia addititia ex peculiari constitutione aut legato tenentur, a S. Sede eorum commutationem impetrabunt.

In festo S. Marci et in triduo Rogationum integrum manet onus recitandi Litanias Sanctorum, etiam extra chororum.

2) Pro iis, qui alius Breviarii quam Romani legitimum usum habent, ad eiusmodi Officia addititia manet obligatio, quae antea erat.

II. De officii divini *forma* praescripta. Antea permultae ecclesiae particulares suam propriam habebant breviarii formam: sed ad maiorem unitatem inducendam S. *Pius V* novum breviarium Roman. cor-

rectum edidit Const. «Quod a nobis» 7 Iulii 1568, atque alia omnia breviaria, quae nondum a ducentis annis legitima consuetudine introducta essent, abolevit. Quod breviarium Romanum denuo correctum est a *Clem. VIII, Urbano VIII, Leone XIII*, singulis officiis Sanctorum continuo a Ss. Pontificibus augeri consuevit, atque etiam officiis certis, quae pro singulis locis, dioecesibus, familiis religiosis indulta sunt, auctum est. Qui vero non secundum breviarium sibi legitimum recitant officium divinum, obligationis non impletae rei sunt, ac si officium nullatenus recitaverint: vide Const. cit.

Quare: 1. Ubi in aliqua ecclesia legitimum breviarium alterius formae existit, publicum chori officium fieri *debet* ex hoc breviario particulari, nisi episcopus *cum consensu totius capituli* maluerit Romanum breviarium inducere: vide Constit. cit. *Pii V*.

2. Singuli clerici, qui ad chorum non tenentur, possunt proprio arbitratu loco particularis breviarii Romanum assumere.

3. Attamen officia, quae dicuntur «propria dioecesis, ordinis», etsi *ex indulto* dioecesi, ordini concessa sunt, a singulis clericis recitari *debent*, quando semel ab ecclesia particulari, ordine etc. adoptata sunt: cf. *Gard.*³ n. 3991 4078 (*Decr. auth.* n. 2338).

4. Ecclesia, quae semel assumpsit breviarium Romanum, ad aliud breviarium privilegiatum redire nequit. S. R. C. 15 Martii 1608.

5. Similiter, si quando mutatio sive alteratio breviarii legitima consuetudine praescripti facta est, non solum breviarium sic mutatum illegitimum est, sed etiam, prioris breviarii privilegio extincto, ad Romanum breviarium absoluta evadit obligatio: ita Respons. S. Sedis ad Archiep. *Bisuntin.* 28 Aug. 1856, vide *Gury* II 57.

787 III. Quibus recitandi obligatio incumbat. Obligatio recitandi eaque gravis incumbit 1) clericis sacrorum ordinum, 2) clericis beneficiatis, etsi sacrum ordinem nondum receperunt, 3) religiosis utriusque sexus sollemniter professis et choro destinatis.

Obligatio autem ad chorum relate ad domum religiosam gravis est, at religiosos singulos non adstringit per se sub gravi, si modo chorus non tollitur (quid de canonicis dicendum sit, vide infra), sed ad recitationem utcumque tenentur aut vi sollemnis professionis, aut vi sacri ordinis.

Videlicet. 1. Pro clericis beneficiatis obligationem sub gravi ad recitandum officium divinum adesse, colligitur ex poenis gravibus contra negligentes statutis Conc. Later. V et Const. S. *Pii V* «Ex proximo» 20 Sept. 1571; immo expresse ibidem dicitur «grave peccatum intelligat se commisisse.»

2. Pro quibuslibet clericis sacrorum ordinum hanc obligationem eamque gravem Constitutiones Conciliorum et Ss. Pontificum supponunt potius adesse, quam imponunt; adeo indubia iis haec obligatio semper visa est. Cf. cap. «*Dolentes*» decretal. l. 3, tit. 41, c. 8, quod sic habet: «districte praecipientes in virtute oboedientiae, ut divinum officium nocturnum pariter et diurnum, quantum iis dederit Deus, studiose celebrent pariter et devote.»

788 3. Circa religiosos et moniales ad chorum destinatos, si hoc solo titulo teneantur, moverunt quidem aliqui dubium, gravisne obligatio pro singulis

adsit; verum altera opinione prorsus improbabili relicta statuendum est omnino, diuturna consuetudine satis constare, pro singulis etiam gravem obligationem existere: neque laxior illa paucorum opinio hodie, quantum scio, ab ullo defenditur: vide *S. Alph.* IV 142.

4. Verum qui in ordine religioso vota sollemnia nondum emisit, sed interea simplicibus votis adstrictus est secundum novum ius necdum ordinem sacrum habet, si est inter destinatos ad chorum (i. e. non inter conversos seu laicos): ad chorum quidem tenetur, ut sollemniter professi, sed ad privatam recitationem non tenetur. Ita *Pius IX* d. 16 Aug. 1858 (*Sentis* lib. 7 decret. p. 87). Idem quoad moniales, quando sunt in triennio votorum simplicium, *Leo XIII* 3 Maii 1902 (*Anal. eccl.* X 204 sqq.).

5. *Ad chorum* sive sollemniter professus, sive professus votorum simplicium *per se*, ut dixi, sub veniali tenetur: quare causa non adeo gravis excusat. Verum si ipsius culpa est, cur chorus non habeatur, graviter peccat; similiter, si oboedientia superioris vel peculiaris instituti grave praeceptum imposuit. Sollemniter professum autem teneri saltem ad recitationem privatam, si choro non interfuit, iam ex modo dictis ad III 3 elucet.

IV. De parvitate materiae in omittendo aut mutando officio.

Circa omissionem gravis materiae limes ex communissima theologorum sententia censetur una ex horis parvis, vel quod ei morali aestimatione aequivalet. Permutatio autem illegitima, ut gravis censeatur, longe maior esse debet.

Quare: 1. Materia gravis non sunt Vesperae in Sabbato Sancto: nam quamvis sit hora integra, tamen obiectum absolute nimis parvum est. — Si quis ex pluribus horis partem omisit, hae omissiones utique intra diem coalescunt; quare si tantum evadant, quantum parvae horae consuetae aequivalet, materia gravis est. Quod etiam dicendum est de omissione horae parvae *moraliter totius*, ita ut, quae recitata fuerint, sint aliquid minimum, v. g. solum «Deus in adiutorium etc.»: vide *Lacr.* l. 4, n. 1202.

2. Pro singulis diebus quisque suae ecclesiae kalendarium sequi debet. Quod ad peregrinos seu extra locum domicilii versantes attinet, regula a S. R. C. 12 Nov. 1831 data sic statuit: «Beneficiati tenentur semper ad officium propriae ecclesiae; simplices vero sacerdotes conformari *possunt* officio loci, ubi *morantur*; *vagis* consultius est, ut dioecesis propriae kalendario utantur, quia secus magna confusio officiorum oriretur.»

Pro regularibus autem traditur regula, ut, si in aliena domo sui ordinis morentur, etsi ad breve tempus, sequi debeant officium illius domus. Verum haec regula evidenter refertur ad religiosos choro obligatos; additur enim in responso (*Gardellini* n. 4874 et 5175 seu *Decr. auth.* n. 2801 et 3001) a S. R. C. dato ad Quaesitum *PP. Capuc. et Reg. S. Franc. de Paula*: «quia debent choro ibi interesse.» Quare religiosi ad chorum non obligati, nisi diuturna sit commoratio in alieno monasterio, convenientius officia *suae* domus recitabunt.

3. Si quis erravit in officio diei, unum cum altero mutando, servet haec axiomata: 1) Officium pro officio, et: 2) Error corrigitur, ubi deprehenditur. Attamen si officium *notabiliter* brevius sumpsit, v. g. pluribus psalmis minus (quod nunc raro tantum potest accidere), videtur omnino aliquid ex officio recto supplendum esse; verum ut propter maiorem brevitatem ille, qui inculpa-

biliter erravit, supplere debeat, materiam gravem latius extendere debemus, quam quae parvae horae aequivalet. Vide *S. Alph.* IV 161, Q. III.

4. Ex industria unum officium cum altero mutare per se veniale peccatum tantum est, modo ne sit notabiliter brevius, neque fiat valde frequenter, ita ut annuus ordo officiorum sit permultum perturbatus. Cf. *S. Alph.* I. c., *Laym.* c. 5, n. 4 etc.: quamquam alii severius, alii etiam laxius loquuntur. Hinc fit, ut illa permutatio ex mediocri causa raro facta peccatum non sit, v. g. si quis loco officii proprii recitat idem «de communi», quando proprium officium sine incommodo habere nequit.

5. Si quis autem mutando officium erraverit, potest quidem postea officium omissum restituere in locum alterius iam recitati, si specialem causam sic agendi habet; at convenientius est, ut etiam bis idem officium recitans nunc rectum calendarii ordinem sequatur; immo S. R. C. sic *debere* fieri, respondit. *Gard.* n. 2634 seu *Decr. auth.* n. 1474.

6. Ex breviario alieni ritus officium desumere non licet; nam cum ex praescripto *Pii V* illa recitatione ne quoad substantiam quidem satisfiat, gravem hanc esse deordinationem dicere debemus.

791 7. Circa mutationem officii in aliud multum brevius et a vero difforme habes thesim proscriptam 34 ab *Alex. VII*: «In die Palmarum recitans officium Paschale satisfacit praecepto»; thes. 35: «Unico officio potest quis satisfacere duplici praecepto pro die praesenti et crastino.»

8. Quamquam valet axioma «officium pro officio», id tamen sic intelligi nequit, ut, qui *bis eandem* horam recitaverit, propterea aliam possit omittere: cum ne forma quidem officii et distinctionis horarum servata sit.

9. De recitatione horarum, ut cesset obligatio, debet quidem constare, at sufficit, si probabiliter constat. Quare in dubio, num quid omiseris, sive partem horae, sive integram, sufficit, ut habeas probabilem coniecturam recitationis factae: quae, si de *parte* alicuius horae sermo est, multo facilius habeatur, quam de tota hora. — Itaque in his dubiis prudenti existimatione utendum est et iudicio secundum communiter contingentia, ac male facit, qui propter eiusmodi dubium levius repetit, quia viam aperit scrupulis: vide *Sanchez*, Consil. moral. l. 7, c. 2, dub. 34; *Lacroix* l. 4, n. 1236 cum aliis.

10. Qui totum unius diei officium voluntarie omittit manens semper in hac prava dispositione, peccatum numero unum censetur commisisse: potest tamen secundum regulas de distinctione peccatorum (I, n. 349 sq) internis peccatis pluribus peccare, si mutat et renovat pravum propositum.

792 V. De tempore apto. Obligationi gravi in privata recitatione satisfiat, si modo totum officium a media nocte ad mediam noctem recitatur (addita etiam facultate anticipandi officium nocturnum): ut autem a veniali etiam culpa aliquis immunis sit, id observare debet, — nisi legitima adsit excusatio, — ut recitet Matutinum et Laudes aut pridie aut tempore matutino, Primam et Tertiam tempore antemeridiano, Sextam et Nonam pro libitu tempore aut antemeridiano aut pomeridiano, Vesperas et Completorium tempore pomeridiano (nisi extendas tempus pro facultate recitandi Vesperas in Quadragesima, ut in breviario notatur).

Videlicet. 1. Matutinum cum Laudibus licite recitatur privatim pridie sub vesperam; sed quo tempore haec anticipatio incipi possit, non omnes conveniunt.

1) Communis et certa regula est, posse fieri, cum primum sol se *magis* ad occasum a meridie inclinaverit, seu quando sol perfecit medium cursum inter meridiem et occasum; pro quo tempore, utpote mutabili, iam consueverunt fieri tabellae pro variis regionibus.

2) Alii nolentes tantum discriminis inter tempus aestivum et hiemale facere, putant, per totum annum fieri posse anticipationem circa horam quartam pomeridianam: ita *Lacroix*; — aut etiam circa horam tertiam cum dimidia, nimirum quando tempus canonicum vesperarum et completorii iam elapsum sit: ita ex *Suarez* de horis canon. (De orat. l. 4) c. 27, n. 14 deducere licet; quae sententia videtur etiam probabilis, ita ut secundum utramque, prout convenientius sit, recitari possit.

3) Sunt etiam, qui ulterius progrediantur, et toto anni tempore, secluso 793 etiam privilegio S. Sedis, hora secunda pomeridiana anticipationem iam fieri posse contendunt. Quae sententia hodie a tam multis iisque gravissimis viris tenetur et observatur, ut, spectata consuetudine, extrinseca saltem probabilitas negari nequeat. Internas rationes alii alias dant, neque omnes possum approbare. Potissima ratio, cui vis quaedam videtur attribuenda, est, quod dies ecclesiasticus cum primis vesperis incipere soleat, neque proin obstare quidquam videatur, quominus a tempore, quo publica recitatio vesperarum in ecclesiis fieri solet (a publica enim recitatione ecclesiasticum tempus desumendum est), pensum ecclesiasticum diurnum persolvi legitime possit; publica autem vesperarum recitatio ex praxi nunc vigente circa horam *secundam* pomeridianam legitime fit.

Quapropter cum dubia proponerentur S. R. C. 1. Utrum in *privata* recitatione Matutinum sequentis diei incipi possit hora 2da pomeridiana; 2. utrum idem in recitatione *publica* seu *chorali*; 3. utrum hora determinanda sit ex meridiano locali, an officiali: *resp.* in una *Placentina* d. 12 Maii 1905 ad 2^m quidem negative nisi habeatur indultum; at ad 1^m *consulantur probati auctores*, et ad 3^m *ad libitum*. Ita Acta S. Sedis XXXVII 712: quorum editores non praetermittunt notare, pro utraque opinione tum affirmante tum negante stare auctores et numero et auctoritate praestantes, ita ut etiam benignior illa opinio merito habeatur probabilis et tuta conscientia in proximum deduci possit.

2. In publica chori recitatione multi theologi docent grave peccatum 794 committi, si ordo atque statuta tempora violentur. Attamen nisi haec rerum perversio cum scandalo gravi fiat, de *gravi* peccato non constat. *S. Alph.* n. 171 cum *Sanchez, Laymann* etc. negat, grave praeceptum existere circa ordinem et stas horas servandas.

3. In privata recitatione non solum Matutinum cum Laudibus, utpote quod iam pridie dici possit, sed etiam parvae horae, a Prima usque ad Nonam toto matutino tempore, etiam *ante auroram* licite dicuntur: hodie enim de lege horas illas discernendi et suo canonico tempori ad amussim adaptandi ne sub veniali quidem constat, quamquam prioribus temporibus veniale praeceptum exsistebat. Ita *Suarez* l. c.

4. De sacerdote celebrante notat rubrica, celebrandum esse post recitatum saltem Matutinum cum Laudibus. (Vide *de praeparatione sacerdotis* rubricas *de defectibus*.) Immo *Innoc. IV* anno 1254 dicit: «ne antea sacerdotes Missas celebrare praesumant». — Quare non desunt inter antiquos theologos, qui defectum non praemissae recitationis Matutini cum Laudibus pro mortali peccato habeant, nisi gravis causa excusans adfuerit, ut *S. Antoninus* aliique. Verum hodierna praxis hunc rigorem certe temperavit, ita

ut quam plurimi scriptores *gravem culpam adesse negent*, e. g. *Bellarm., Tolet., Less., Laym., Lacroix, S. Alph.* VI 347, *Bened. XIV* (De sacr. Missae l. 3, c. 13), *Suarez*, De Euch. disp. 82, sect. 1 etc., atque adeo «quamlibet mediocre causam rationabilem ab omni culpa excusare» (vide *S. Alph. ib.*).

Nimirum Constitutio *Innoc. IV* desuetudine vim suam, saltem ex parte, amisit; per illas rubricas autem Missalis contendunt multi non tam imponi praeceptum, sed mentionem fieri eorum, quae aliunde aut praecipiantur aut consulantur. Hinc etiam est, quod aliqui scriptores, ut *Quarti, Tambur.* etc. (vide *S. Alph.* l. c.), per se nullam culpam esse dicant, ante recitatum Matutinum cum Laudibus Missam celebrare: immo etiam *Suarez*, qui culpam venialem adesse putat, hanc culpam non tam ex praecepto illo repetit, sed potius ex eo, quod generatim post Missam dies iam ita progressus sit, ut tempus pro recitatione Matutini per se debitum iam notabilem dilationem pati debeat: quod non semper ita est.

5. Dicunt tamen communiter, in choro Missam conventualem ante officium nocturnum in choro dictum celebrare, nisi adsit gravis et publica causa, quae scandalum removeat, grave esse peccatum. *S. Alph.* VI 348.

705 6. Pridie diei anticipare Matutinum et Laudes, privilegium est, non obligatio: quare qui ipso die prorsus impeditus est, quominus officium divinum recitet, laudabiliter agit — idque ut fiat consulendum est — si tempus praeventit; at vera obligatio non tenetur.

7. Gravior difficultas est, num idem dicendum sit de eo, qui in certa diei parte impeditus est, ita ut *canonico* tempore horas recitare nequeat. Qua in re dicendum est:

1) Qui mane impeditus est, sed in fine diei recitare potest, adhuc tenetur ad totum officium, quia tempus obligationis nondum transiit, sicut ille, qui summo mane die Dominica Missam audire nequit, potest autem circa meridiem, aut etiam, si celebratur adhuc Missa, hora prima etc. post meridiem, eam audire certe debet: neque sententia aliquorum laxior probabilis ullatenus dici potest: cf. *Salmant.* tract. 16, c. 3, n. 49 et 50.

2) Qui tempore pomeridiano impeditus est, saltem tenetur mane eas horas dicere, quae secundum hodiernam praxim in choro mane iam dici solent; i. e. totum officium usque ad Nonam inclusive (tempore Quadragesimae etiam Vesperas). Plerique etiam tenent, eum debere quolibet anni tempore sub gravi etiam Vesperas et Completorium recitare: vide *Salmant. ib.*; *Sanchez*, Cons. l. 7, dub. 55; at, num haec rigorosa *obligatio* existat, merito videtur dubitandum esse.

3) Qui vero non necessarium, sed liberum impedimentum subit, omnino tenetur, etiam antevertendo tempus vel postponendo, integrum officium sub gravi persolvere; nam rationabilis causa a servando ordine illa quidem excusat, sed non ilico a substantia officii divini.

Punctum II.

De modo et circumstantiis recitandi officii divini, i. e. de pronuntiatione et attentione.

706 I. De pronuntiatione. Recitatio debet esse vocalis, integra, continuata: ita ut notabilis omissio in pronuntiatione materiam gravis peccati constituat.

Quae ut melius intelligantur, attendatur ad haec: 1. Vocalis pronuntiatione haberi potest, etsi recitans se non audit: sufficit enim voces et syllabas suis organis efformasse. Ita *S. Alph.* IV 163; idque docet in distinctione a

pronuntiatione in celebranda Missa, et maxime in consecratione, sicut in omnium sacramentorum formis requisita. Nam ubi de valore sacramenti quaeritur, non sufficit probabilia eligere; sed probabile tantum est, eam prolationem sufficere, quae ne a loquente quidem *exterius audiatur*. At quia probabile est, sufficit, sic recitasse breviarium.

2. Sufficit cum socio alternatim recitasse et auditione eorum, quae ipse profert — etsi non ita distincta — cum eo communicasse: sic enim chori recitationem imitantur. Immo unus solus potest lectiones omnes recitare, quibus alter subiunget partem responsorii: *ib. n. 162.*

In choro aliquis etiam facilius excusatur, etsi pauca quaedam, sive ob perturbationem, sive quia occupatus est in officio chori, ex *sua* parte omittit; chorus enim supplet. Cf. *S. Alph. n. 163, Q. II.*

3. Mentaliter autem tantum officium divinum percurrere certo non ⁷⁹⁷ sufficit: nisi forte a legitimo superiore ob gravem causam talis dispensatio facta est.

4. Notabiliter verba et syllabas corrumpere, mutilare, ita ut sensus notabiliter corrumpatur, aut ut, v. g. in choro, scandalum generetur, grave peccatum esse potest atque ad iterationem quandam obligare: si tamen ita notabilis corruptio non est, atque sensus verborum moraliter loquendo manet, veniale peccatum est, neque repetendi obligatio inducitur. *S. Alph. n. 165.* Immo nullum peccatum, si levis corruptio ex naturali quodam defectu balbutiendi, aut ex inveterata consuetudine, quam recitans nunc studet emendare, fortasse procedit.

5. Quare cum socio sic non notabiliter corruptente recitare, si causa aliqua subest, non est peccatum; ex libera electione ita agere, aliquod veniale peccatum est. Ad repetendum vel supplendum autem non teneris, nisi *constet* de notabili corruptione ex parte socii. *S. Alph. ib.*

6. Qui in choro recitans surdus est, ita ut partem alteram nullatenus percipiat, videtur etiam hanc partem submisisse pro se dicere debere: *S. Alph. n. 163, Q. III;* qui autem surdaster tantum est, atque aliquatenus aliorum recitationem percipit, modo oculis hanc partem in libro lustrando sese iuvat nonnihil ad eam intelligendam, satisfacit, neque ad aliud quid obligatur.

Reliqua vide infra ad II de attentione in «audiente» n. 806.

7. Horam interrumpere sine causa veniale peccatum est, cum causa ⁷⁹⁸ etiam non gravi, nullum. Quare postea absolute loquendo, saltem si causa interrumpendi erat, pergi potest, ubi recitatio fuerat relicta; convenit tamen, si diuturnior interruptio neque multum recitatum erat, aut horam, aut saltem psalmum ab initio resumere. — Hinc, si ad manum non habeas breviarium, et scias ex memoria Psalmos, possis, ne temporis dispendium facias, lectiones Nocturnorum remittere, postea suppleturus, et reliquum Nocturnorum nunc recitare. Similiter horas parvas, si ex memoria recitare possis reliquum praeter orationem, et similia.

8. Interrumpere unum Nocturnum ab aliis, etsi fit sine causa, non est peccatum, modo ne nimia sit interruptio — *S. Alph. concedit tres horas.* — Laudes autem etiam interposita nocte separari possunt.

Utrum vero, si aut Nocturnus a Nocturno (aut Laudes a Nocturnis) separantur, concludendum sit addita Oratione officii et «Pater noster», et postea incipiendum a *Pater* et *Ave*, an sufficiat statim incipere ab invocatione «Deus in adiutorium etc.», non convenerat inter theologos. S. R. C. saepius dixit, concludendum Oratione officii, Laudes incohandas ut in Psalterio:

nunc in ipsis Rubricis novi Psalterii praecipitur, ut, si separentur Laudes à Matutino, in fine Matutini dicatur *Oratio* et *Pater noster*, initio Laudum *Pater, Ave* etc.

9. Ordinem singularum horarum non servare, adeoque non suo ordine horam unam post alteram dicere, est veniale, si fit sine causa; ex mediocri causa, v. g. ratione socii, qui iam ultro progressus est, ita agere, ut posterior hora ante priorem recitetur, nullum est peccatum.

Idem dic, si incipiatur Matutinum sequentis diei ante praesentis diei Vesperas: immo aliqui id facilius etiam permittunt, cum non sit nexus idem inter officia diversorum dierum, qui sit inter eiusdem diei singulas canonicas horas.

Quare etiam qui advenit ad chorum, iam incepta recitatione, potest cum choro pergere, et omnia postea privatim supplere.

10. In ipsis commemorationibus, si quae fieri debent, observandus quidem est ordo secundum rubricas: at huius ordinis laesionem peccatum esse non constat, cum complures eas rubricas inter mere directivas collocent.

799 II. De devotione et attentione. Recitatio debet esse devota; tamen ad grave peccatum evitandum sufficit cum intentione orandi observasse attentionem, quam vocant externam, i. e. eas actiones externas cum recitatione breviarii non coniunxisse, quae sua natura veram seu internam, quae dicitur, attentionem impediunt.

Corporis habitus et locus in privata recitatione quilibet sufficiunt, qui non sint contra reverentiam Deo debitam: quare non solum genuflexus, sed etiam ambulans, sedens, immo curru iter agens, vel ex rationabili causa decumbens officium divinum recitare aliquis potest; neque grayis deordinatio ratione situs vel loci committitur, quamdiu *necessaria* attentio servari potest.

Uberior explicatio. I. Necessarium est ad legem divini officii recitandi implendam, ut fiat ex intentione *orandi* seu Deum colendi, non ex intentione instructionis causa legendi, vel simili motivo. — At de hac intentione orandi nemo sanae mentis dubitare potest, si assumit *consueto modo* breviarium, et recitare incipit, modo ne expresse ad alium finem lectionem assumat.

2. Praeter hanc intentionem attentio seu devotio saltem sub veniali eatenus requiritur, ut homo etiam mente cum Deo divinisque rebus, quas ore tractat, occupetur atque voluntarias distractiones vitet.

3. Gravis autem disputatio est inter theologos, num haec attentio sub gravi peccato requiratur adeoque ad *substantiam* rei praeceptae pertineat, ita ut, qui notabiliter illi defuerit, officium divinum eiusve partem repetere debeat. Quae quaestio, antequam tractetur, exigit praevidiam explanationem diversae attentionis.

800 4. Attentio igitur vera seu interna potest esse:

1) in singulas voces, ut rite pronuntientur, etsi sensus non rite percipiatur. Quodsi mens recitantis in hoc defigitur, est vera attentio ad orationem sufficiens, cum oret ex persona Ecclesiae, cuius deputatus est; propterea enim sufficit attente quasi legere literas seu epistolam ab Ecclesia ad Deum directam.

2) Attentio ferri potest in sensum verborum et versuum: quod cum maiore minoreve perfectione possibile est. Perfectior attentio haec habetur,

si mentem eius, qui intelligit sensum, etiam affectus comitatur, i. e. si conatur eosdem similesque affectus erga Deum ciere, qui in sacris precibus exprimuntur, quos Spiritus Sanctus intendit, quos Christus Dominus in vita sua terrena psalmos precando fovit.

3) Attentio ferri potest in alia mysteria divina, ea meditando, contemplando, dum lingua psalmos aliasve preces recitat.

Quae ultima attentio a pluribus dicitur omnium optima et perfectissima: quod sic intelligi debet, ut *supposita secunda attentione* simul coniungantur altiores animi affectus, qui per mysteriorum divinorum contemplationem excitentur et caritatis ardore mentem impleant. Nam si nimis abstrahit illa meditatio ab affectibus, qui verbis respondent, profecto non est optima attentio, multo minus, si ne aliquo quidem modo attentio ad sensum verborum dirigitur. Verum eiusmodi contemplatio mirum in modum iuvare potest recitantem, ut perfectissime affectus suos verbis adaptet; quod si fit, etsi in uno alterove affectu haeretur, atque plura interim dicuntur cum imperfectiore attentione ad verba, sane optimus precandi modus est. Cf. *Less.*, De iust. et iure etc. l. 2, c. 37, n. 70.

5. Multi igitur theologi plane contendunt, sub gravi requiri aliquem ex 801 illis modis verae internaеque attentionis: attamen si quaeritur, quinam gradus requiratur, in explicatione non multum discrepant ab iis, quae a benigniore sententia requiruntur; aliis dicentibus sufficere «attentionem virtuale», ut *Suarez*, De hor. can. c. 36, n. 13; aliis, sufficere «attentionem ad verba, ne erretur»; aliis, «ut aliquis dicatur non satisfacere officio, non solum requiri, ut voluntarie se distrahat, sed etiam ut plene advertat, se distrahi *ab officio*», aut ut cum «contemptu vel industria se divertat» (cf. *S. Alph.* IV 177).

Quodsi ita demum conditiones extenuantur, iis etiam deficientibus vix amplius habebis *intentionem* orandi seu Deum colendi: quae si ne virtualiter quidem ullo modo perdurat, nemo est, qui dicat satisfieri.

Nihilominus in quacumque suppositione ut graviter peccetur ab eo, qui necessariam attentionem non servat, requiritur aut a) contemptus quidam vel scandalum grave, aut b) voluntas postea non repetendi, vel c) impossibilitas id faciendi praevisa.

6. Neque tamen omnes scriptores, qui internam attentionem sub gravi requirunt, eam ita extenuant, neque, si sibi constare volunt, ita extenuare possunt, sed tandem in eo sistere debent, ut cum *Suarez* l. c. n. 19 dicant, sub gravi excludi debere «totalem distractionem voluntariam, etiam eam, quae non sit directe voluntaria, sed ex supina negligentia procedat» (modo perduret per notabilem officii partem).

Nunc igitur praestat breviter indicare et perpendere rationes et huius sen- 802 tentiae et contrariae. — En argumenta praecipua: 1) ex cap. «Dolentes» *Conc. Lat.* sub *Innoc. III*, Decretal. l. 3, tit. 41, c. 8, ubi severe arguuntur, qui inter officium divinum «intendunt exterius colloctionibus laicorum, dumque auditum ad indebitos sermones effundunt, aures intentas non porrigunt ad divina»; dein pergitur: «Haec igitur et similia . . . penitus inhibemus, districte praecipientes in virtute oboedientiae, ut divinum officium nocturnum pariter ac diurnum, quantum iis dederit Deus, studiose celebrent pariter et devote»;

2) sine attentione ulla vera oratio non videtur subsistere;

3) Ecclesia praecipit sine dubio actum, qui procedat ex intellectu et voluntate, non ex sola imaginatione.

Verum *primam* rationem non satis rem probare, ipse *Suarez* fatetur, quoniam ex contextu agitur de iis, qui «externam attentionem» graviter laedebant, neque ullatenus participabant in iis, quae altera chori pars cantu lectione persolvebat. Quare strictum illud oboedientiae praeceptum de devotione seu attentione saltem externa intelligere possumus.

Ad *tertiam* rationem responderi potest, posse Ecclesiam utique etiam sub gravi internam attentionem praecipere, at eam ita egisse non probari, siquidem multorum theologorum aliter sentientium opinionem plane toleret; neque inde fieri, ut evadat recitatio officii actus nullatenus humarus: revera enim procedit a voluntate colendi aliquatenus Deum ac proin etiam ab intellectu, etsi non actualiter, sed virtualiter.

Summa igitur ratio est in eo, quod cum plene voluntaria distractione oratio non consistat ullatenus. Quare

803 7. Theologi, qui benigniorem opinionem tenent, in eo potissimum sunt, ut probent, orationem nihilominus substantialiter posse consistere (sententiam hanc defendunt *Lugo*, De Euch. disp. 22, n. 25 etc., *S. Antonin.*, multaque alii; *S. Alph.* l. c. eam «satis probabilem» vocat).

Nimirum: 1) orare est loqui ad Deum, Deo desideria animi manifestare; at hoc fieri potest ab eo, qui voluntarie distractus est, sicuti ille ad regem loquitur, qui petitionem suam e scripto legit, dum interim plane diversa mente volvit. Quod in divino officio eo magis valet, quia Ecclesiae ministri non suo solum nomine, sed maxime nomine Ecclesiae preces ad Deum dirigunt: hinc fit, ut irreverentia ministri deputantem non reddat Deo ingratum.

2) Qui votum ex proposito facere vult, re ipsa autem illud facit cum plena distractione, vere et valide vovet: at etiam votum est locutio ad Deum.

3) Nemo in dubium vocat validam sacramentorum administrationem cum plene voluntaria distractione factam: at haec est actio cultus divini, immo extrema unctio pro forma precationem habet; ergo necesse est, ut concludatur, substantiam orationis posse cum plena distractione consistere.

4) Immo si quis contrarium defendere vult, videtur etiam dicere debere, distractionem totalem involuntariam relinquere quidem voluntatem orandi, at impedire, quominus re ipsa oretur, adeoque etiam involuntarie distractum divino officio non satisfacere: quod nemo dixerit.

8. Quare ad substantiam divini officii dicamus satis probabiliter sufficere cum intentione orandi observasse attentionem «externam»: seu sub gravi prohiberi, — nisi quis forte postea velit repetere caveatque rationem gravis scandali etc. — quominus inter divini officii recitationem eae actiones externae fiant, quae necessario internam attentionem graviter impediunt.

804 Eiusmodi actiones censentur esse: pingere, scribere, attente alios audire loquentes, magna cura exterius aliquid agere, quod totum hominem occupat, attente lustrare picturas, etc.; quare ab his etiam in privata recitatione quilibet abstinere debet, ut quoad substantiam satisfaciatur, nisi forte de una alterave actione *certo sciret*, se nihilominus cum ea attentionem servare posse; attamen etiam tunc generatim saltem venialiter peccaret, eam simul exercendo: vide *Lacroix* l. 4, n. 1335.

Aliae actiones sunt leves omnino, quae ex natura sua attentionem non impediunt; quas nemo sub gravi vitare tenetur, immo pro circumstantiis ne sub veniali quidem: lente vestibus se induere, vel exuere,

prata agrosque aspicere, manus lavare, paucos flores colligere, etc., a fortiori: ambulare, et similia; quare si quis nihilominus distractus fuit, haec distractio non censetur causata esse ex hisce actionibus. *Lacroix* ib.

Tandem aliae sunt actiones mediae, quae utrum cum officii divini recitatione sine substantiali laesione (ex causa igitur sine peccato) coniungi possint, necne, a subiectiva recitantis dispositione pendet; ita ut evitari *debeant* ab eo, qui scit, se *per* illas actiones ab attentione interna etiam infimi gradus impediri; inter eiusmodi actiones quidem numerant: celeriter se vestire, calamos aptare etc.; cf. *S. Alph.* l. c., *Lacroix* ib.

9. Licet igitur hucusque infimos limites descriperimus, quibus obligatio ⁸⁰⁵ divini officii quoad substantiam contineatur, tamen monere debemus, eum, qui sine aliqua causa loca occupationesve attentioni minus congrua quaerat, a veniali culpa vix immunem esse. Insuper, ut quae sentiam dicam, valde dolendum est, si quis, cum possit, non adhibeat apta adminicula, quibus magis arceat etiam non voluntarias divagationes, et quibus magis magisque devotionem sanctosque affectus excitare valeat atque augere. — Agitur enim de sanctissima atque nobilissima actione, quae bonam partem vitae sacerdotalis occupare debeat, in qua et in cuius fructibus Ecclesia universa multum confidat, per quam Ecclesia Deum placare atque exorare velit pro tot necessitatibus, quibus ipsa continuo premitur, quibusque totum mundum immersum esse dolens et moerens intuetur. Quare pudore suffundi sacerdos debet, si negligentia sua et socordia se tot meritis privat, Ecclesiam tot bonis destituat, quae maiore devotione et fervore a Deo consequi facile possit. Media autem quaedam eaque diversa a pluribus subministrantur. Cf. *S. Alph.* IV 177 in fine; *Lacr.* n. 1347; *Gobat* tract. 5, n. 849—856; *De Ponte*, Lumina pretiosa n. 6—9; *Nilles*, De rat. festorum Sacratissimi Cordis etc. ³ l. 3, c. 3, § 6.

Brevissime tantum pauca indicare possum:

1) Cum Christo sese coniungere secundum oratiunculam «Domine, in unione illius divinae intentionis . . .», eosque affectus excitare, quos probabiliter Christus Dominus in se excitavit; quod eo facilius fit, quia complures psalmi aut messianici sunt, aut Messiae facile accommodantur.

2) Mentem occupare aliqua consideratione eorum, quae in passione Dominica occurrerunt: ita valde antiqua praxis singulas horas canonicas in diversas phases Dominicae passionis distribuit, quod quilibet pro sua devotione poterit facere. — Simile quid dic de aliis mysteriis considerandis.

3) Per singulas horas divini officii vel psalmos singulas virtutes efflagitare a Deo, vel in alios diversos fines dirigere, e. g. in gratiarum actionem pro variis beneficiis divinis etc.

4) Sibi proponere Deum praesentem, vel alternare cum Beatis in laude divina.

5) Quandoque renovare propositum bene orandi, e. g. ad «Gloria Patri».

6) Cum animo suo pacisci, ut hunc saltem psalmum devote dicamus.

7) Expediit aliquando, piam praxim mutare, cum variatio mentem magis attentam reddat.

10. Is, qui alternatim recitat, sive cum socio, sive in choro, quando ⁸⁰⁶ nullatenus attendit ad ea, quae ab altero dicuntur, sed distractionem plene voluntariam attentionem prorsus excludentem fovet, sane ne quoad

substantiam quidem satisfacit: nam qui ipse recitat, utcumque saltem canonicum pensum absolvit; qui vero alterum sinit recitare, nihil cum ulla attentione audiens, quoad hanc partem nihil facit.

Immo hac in re ipsa involuntaria distractio, si attentionem penitus sustulit, facessit difficultatem: nihilominus iure ita legem ecclesiasticam interpretari debemus, ut propter eam noluerit ad aliquid repetendum obligare, sicut communiter sentiunt theologi; alioquin in choro aliquis difficulter satisfaciatur. Cf. *Reuter* II, n. 262, 6; *Gobat* tract. 5, n. 691. Atque illa benigna interpretatio videtur applicanda esse omnino, etsi distractio aliquo modo voluntaria subreperit, siquidem etiam illa non necessario omnem attentionem superficialemp impedit. Quare nisi quis plene voluntarie distractus etiam satis adverterit, se attentionem nullam praestare posse, de obligatione repetendi non constare censeo. Cf. etiam *Tamb.*, In decal. l. 2, c. 5, § 4, n. 8 sqq. Et revera illa assistentia, quam choro adhuc aliquo modo pia mente praestat, et participatio cum aliis aliquantulum supplere potest proprium defectum.

Hac ratione etiam *S. Alph.* n. 143 excusat eum omnino, qui in choro antea perlegit lectionem, ne erret, alias erraturus: cum enim interim levis tantum pars officii recitetur a choro, illa communis utilitas accuratae lectionis excusat ab omissione tam parvae materiae.

Similiter *Sanchez*, qui sub mortali peccato non in sola auditione, sed in *recitatione* quoque aliquam internam attentionem postulet, tamen Consil. l. 7, c. 2, dub. 33 ita dicit: «Qui vexatur a somno, sed adeo resistit, ut pronuntiet suas horas . . . ea attentione, ut saltem videat, quod non omittat dicere aut audire ullum versum vel verbum, etsi propter gravitatem somni non advertit ad significationem . . . non peccat mortaliter» (addiderim: immo pro causa ne venialiter quidem).

807 II. Consueverunt scriptores pro scrupulosis etiam speciales regulas tradere; sed iis fere supersedere possumus, quoniam ex iis, quae de omnibus dicta sunt, facile colligitur, vix umquam scrupulosum habere posse rationabilem causam dubitandi, an obligationi quoad substantiam defuerit: nam externam attentionem ille, nisi simul sit laxissimae conscientiae, sine dubio servavit, neque intentionem orandi, nisi stultus, mutavit.

Sapienter igitur notat *S. Alph.* n. 177 in fine ex *Gobat*, scrupuloso, si graves anxietates patiatur, «aliquando interdici posse recitationem officii, donec videatur posse recitare sine tanto incommodo; cum magnum incommodum excuset per se a praeceptis Ecclesiae».

Punctum III.

De causis a recitatione officii excusantibus.

808 I. Causae per se excusantes revocantur: 1) ad impossibilitatem physicam; 2) ad quandam impossibilitatem moralem seu magnum incommodum, quod cum recitatione officii per accidens coniungatur; 3) ad occupationem urgentem pietatis vel caritatis causa suscipiendam, quae maioris momenti sit.

II. Verum ex eo, quod aliquis non possit recitare totum officium, nondum excusatur a qualibet hora, utpote quarum singulae obligationem gravem inducant.

III. Quando causa per se quidem excusans non est, at similis quaedam circumstantia, dispensatio superioris supplere potest, ut licite recitatio officii omittatur.

IV. Superiores infra Papam sine causa dispensare valide non possunt; Papa, quamquam potest, tamen id facere non censetur, nisi causa, prout sincere exposita sit, exsistat.

Explicatio uberior. I. Ille, qui breviarium amisit, aut secum ferre⁸⁰⁹ omisit, neque aliud sibi comparare potest, certo nunc excusatur, nisi memoriter possit recitare; peccavit tamen, si voluntarie breviarium abiecit vel reliquit; immo tunc a restitutione, quae secundum *Punctum seq.* imponitur, pro rata omissionis mea sententia excusandus non est.

2. Caecus etiam excusatur, nisi memoriter officii partem notabilem sciat.

3. Qui aegrotat graviter, ita ut seriis rebus mentem occupare nequeat, excusatur: immo etsi iam incipit reconvallescere, si tamen merito timere debet gravem defatigationem, capitis gravedinem, stomachi cruditatem etc., non tenetur officium divinum recitare.

Immo si tantas vires resumpsit, ut aut celebrare, aut officium divinum recitare possit, utrumque simul non possit: praeeligere potest Missae celebrationem, cum sacerdoti gravius sit celebrationem debere omittere, et ipsa Ss. Missae celebratio opus sit multo praestantius quam officium divinum. Ita saltem equidem opinor. Cf. *Elbel* P. VII, n. 176.

4. Si quis aegrotus non totum officium recitare potest, dubitat an partem, ad nihil tenetur, ne anxietatibus res exponatur. *S. Alph.* IV 154, *Gury* II 95. — In casibus igitur infirmitatis, si fieri potest, convenit iudicium superioris sequi, qui etiam dispensatione iuvare potest; ceterum sufficit stare iudicio prudenti et probabili sive alieno, sive proprio: *S. Alph.* ib.

5. Qui vero propter aliam impossibilitatem, e. g. carentiam breviarii,⁸¹⁰ excusatur, certo debet partem, quam potest, recitare, modo sit notabilis pars tum in se ratione materiae, tum in ordine ad formam officii divini. Ergo 1) qui horam fere integram ex memoria recitare potest, id debet facere; 2) qui ex longiore hora partem notabilem, quae parvae horae aequivaleat, recitare potest, ut plures psalmos Nocturnorum secundum ordinem divini officii, id ex sententia practice tenenda facere debet: vide *S. Alph.* n. 158 cum aliis; 3) qui autem modo ex una, modo ex altera hora singulos tantum psalmos scit, ita ut nulla *cohaerens* materia ad gravem accedat, non tenetur se pro obligato habere ad quidquam: quidquid igitur recitat, recitabit ex convenientia quadam et consilio. Quare axioma illud: «qui potest recitare, quantum est parva hora, tenetur», non sic intellige, quasi valeat etiam de materia ex multis valde levibus partibus collecta.

Expressam declarationem Ecclesiae ex thesi ab *Innoc. XI* damnata n. 54 habes: «Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest

autem reliquas horas, ad nihil tenetur, quia maior pars trahit ad se minorem.»

- 811 6. Ut exempla aliarum occupationum, quae magis urgeant, afferam:
- 1) Excusatur, qui ex improvise vespere vocatur ad aegrotum, neque ante elapsum diem naturalem liber est.
 - 2) Eodem modo excusatur ille, qui extraordinario tempore per totum diem occupatur in excipiendis confessionibus, quando poenitentes sine magno gravamine remittere nequit: neque tenetur propterea a necessario somno et corporis refectione desistere, maxime si *per plures dies* his laboribus incumbere debet. At revera raro expedit, propter talem causam se eximere: *Gobat* tamquam laxam atque inauditam sententiam reicit doctrinam *Caramuelis*, eum excusari, qui per 12 horas confessionibus excipiendis similive labore occupatus fuerit. — Causam autem dispensandi similia adiuncta superiorum utique videntur praebere.

3) Si quis omni tempore indigeat ad contionem etc. parandam, quam sine gravi nota omittere non possit, utique excusatur. At peccavit, si, cum potuerit, negotium non antevertit; atque etiam post habitam contionem id, quod ex officio adhuc potest recitare, persolvere utique debet.

7. Qui non potest solus recitare officium, potest autem cum socio, id facere debet, quando socium commode habere potest, sive ille ad dicendum divinum officium tenetur, sive non; neque hoc est extraordinarium medium. Verum si commode non invenitur, multa inquisitione opus non est.

Num vero beneficiatus ex fructibus beneficii teneatur *conducere* socium, si aliter non occurrit, non omnes eodem modo loquuntur. Videtur tum tantum talis obligatio esse, quando beneficiatus continenter impeditus est, quominus solus breviarium recitet. Ille igitur ad id videtur obligatus esse, maxime si breviarii recitatio solum onus est, quod beneficio adiungitur: aut, si mavult, quaerat dispensationem vel commutationem. Cf. *S. Alph.* IV 158 in fine.

8. Religiosi *eiecti* per sententiam, quoniam status religiosus in iis quasi extinctus est, non tenentur amplius ad breviarium, nisi forte *ratione ordinis sacri*. *S. Alph.* n. 142.

Religiosos clericosve ad triremes damnatos, *S. Alph.* ib. dicit, probabiliter non teneri ad officium etiam iis diebus, in quibus a laboribus illis cessent, tum quia cedat in dedecus status clericalis, si se ut clericos exhibeant, tum quia in tam misero statu illo onere non videantur insuper gravandi esse. — Quod ad similes poenas publicas applicari potest. Sola tamen incarceration per se non excusat ab obligatione divini officii, cum et tempus et opportunitas exstat.

Punctum IV.

De restitutione fructuum beneficii propter neglectum divinum officium.

- 812 I. Beneficiati, quamquam statim ac beneficium possident iure in re et pleno dominio, ad canonicas horas obligantur sub gravi peccato, tamen propter neglectum pensum non tenentur fructus restituere prioribus sex mensibus: cf. *L. a. r.* V sect. 9, § «Statuimus» et *S. Pius V* «Ex proximo» anno 1571.

II. Dicunt tamen plures auctores (vide *S. Alph.* IV 144, 4 et III 674), eos non teneri ad recitandum officium ratione beneficii, quorum beneficii fructus tam tenues sint, ut tertiam partem mediocris sustentationis

non adaequent. — Verum potest illis tunc imponi brevior pars canonicarum precum: quam si negligant, sicut reliqui ad restitutionem teneantur.

III. Obligatio restitutionis fructuum non existit, nisi propter omissionem divini officii eiusve partis graviter culpabilem; est autem obligatio pro singulis *horis* omissis.

IV. Quando praeter divinum officium alia onera beneficio annexa sunt, solummodo pars quaedam pro divini officii recitatione atque pro restitutione ex neglecto officio computari debet.

Explicatio uberior. 1. Ut clericus beneficiatus dicatur, debet habere ⁸¹³ beneficium ecclesiasticum stricte dictum, auctoritate Ecclesiae constitutum; attamen pensiones seu salaria, quae a guberniis in locum bonorum ecclesiasticorum occupatorum quotannis clericis solvuntur, pro beneficiis computari debent, ut in simili quaestione dixi vol. I, n. 1075.

Beneficium non est: 1) pensio saecularis: si vero pensio *ecclesiastica* clerico ut clerico datur, imponitur (cum eodem onere restitutionis) recitatio officii B. Mariae V.: vide *S. Alph.* IV 138.

Beneficium non est: 2) praestimonium, quod datur in subsidium studiorum: verum considerandae sunt circumstantiae.

Quaenam beneficii *possessio* requiratur et sufficiat in casu litis contestationis, vide apud *S. Alph.* III 664.

2. Obligatio restituendi fructus respondententes omissioni adest ante omnem sententiam iudicalem, ut patet tum ex thesi damnata vicesima *Alex. VII*, tum ex ipsa re, quia negligentes officium divinum fructus beneficii numquam fecerunt *suos*: quare obligantur ad restitutionem ex possessione rei alienae.

Attamen haec restitutio *ut poena* imponitur: quare supponitur culpa theologica, eaque per se gravis. Determinavit autem *S. Pius V* restitutionem sic, ut pro Matutino cum Laudibus *dimidia* pars fructuum unius diei, pro reliquis horis altera *dimidia* pars esset restituenda, pro una ex illis reliquis horis *sexta* pars: quam sextam partem *Mazzotta* (I, tract. 2, disp. 1, q. 2, c. 1, § 3, *Quaeres* 10) ita explicat, ut sit sexta pars *diurno* officio respondens, seu duodecima pars fructuum officio integro respondentium. Ex quo inferre licebit, pro omissione unius Nocturni festivi quartam partem dimidii, seu octavam partem fructuum unius diei restitui debere.

3. Restitutio, si quaeritur *cui* sit facienda, fieri debet aut fabricae beneficii (ita ut in augendis agris etc. impendatur), aut fabricae propriae ecclesiae, aut quibuslibet pauperibus: unde colligunt, posse etiam fieri restitutionem ita, ut sumatur summa restituenda pro stipendiis *consuetis* Missarum aliorumve suffragiorum pro levamine animarum purgantium. *S. Alph.* III, n. 672.

Immo eleemosynae, quae post commissum peccatum neglecti divini officii datae sunt, etsi sine recordatione restitutionis faciendae, computari possunt propter uniuscuiusque interpretativam intentionem prius satisfaciendi obligationi iustitiae, quam merae misericordiae et liberalitatis.

4. In beneficio curato maior pars pro *aliis* muneribus computari potest, atque eo maior relativa, quo maiora sunt reliqua onera, et quo minus est beneficium: (scil. tunc iam alia onera fere merentur omnes beneficii fructus). Quare pro diversis adiunctis sufficit, ut tertia vel quarta pars omnium fruc-

tuum pro recitatione divini officii computetur; immo si beneficium sat tenue est, et alia onera magna, etiam solum quinta vel sexta pars: vide *Laym.*, *S. Alph.* III 673 cum *Sanchez, Soto*, aliis.

Articulus II.

De obligationibus clericorum in particulari.

§ 1.

De speciali obligatione episcoporum.

Opusculum omni laude superius hac de re tractans habes *S. Gregorii Magni* «De cura pastoralis», ex scriptis *S. Caroli Borromaei* Acta ecclesiae Mediol. et Pastorum instructiones; brevi compendio obligationes comprehendit *S. Alph. H. Ap. tract.* 7, n. 47—66; praeterea cf. *Lucidi* De visit. limin. Apost., et *Zitelli* Apparatus iuris ecclesiastici 76 sqq.

Obligationes speciales episcoporum hae praecipuae sunt:

- 815 I. Residentia iure ecclesiastico et aliqua ratione divino praecipitur, Trid. sess. 23, c. 1 *de ref.*, nisi forte necessitas aut evidens Ecclesiae utilitas, maxime oboedientia erga Rom. Pontif., aliud exigat. Cf. *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 7, c. 2, n. 4.

Nihilominus conceditur episcopis, ut ex «aequa» causa per 2—3 menses abesse possint: ut autem diutius sine culpa absint, requiritur *gravis* causa, eaque, nisi evidens et urgens sit, a S. Sede approbata. Nimirum antea approbatio aut S. Sedis pro Cardinalibus Romanae Ecclesiae, aut metropolitani praesulis pro suffraganeis, aut antiquioris suffraganei pro metropolitano vel aliis suffraganeis in illius absentia sufficiebat; nunc ex *Bulla Bened. XIV* semper recursus ad Summum Pontificem requiritur: vide *Scavini*¹⁰ I, n. 482, 6.

Qui autem contra hanc legem delinquit, non facit fructus suos, sed restituere debet. Quantitas restituenda non ea est, ut pro residentia annua omnes redditus annui computari debeant, sed pars; atque ex hac pro rata indebitae absentiae sine ullo iudicis interventu restitutio debita est (Trid. sess. 23, c. 1). Sed iudiciali criminis declaratione *insuper* maiorem poenam «ipso facto incurrendam» reus subit, ita ut suae ecclesiae vel pauperibus *loci* applicare debeat mediam partem fructuum, quos fecerat suos, si per totum annum abfuit, quartam, si per sex menses abfuit, nimirum tres alios menses ultra tres permissos: vide Trid. sess. 6, c. 1 *de ref.* et *Ben. XIV* «Ad universa»; cf. *Craisson* n. 894, *Lucidi* l. c. vol. I, c. 2.

- 816 II. Visitatio dioecesis (cf. Trid. sess. 24, c. 3 *de ref.*) sive per se ipsos, sive impedimento occurrente per visitatorem. Trid. quidem singulis saltem bienniis visitationem dioecesis praescribit: ubi autem nimis amplae sunt dioeceses, videtur nonnihil indulgendum; episcopus autem alio modo fini visitationis provideat.

In visitatione praecipua cura esse debet, ut videatur:

1. qui sit status cleri, cum ab illius moribus et zelo reliquorum vita pendeat;
2. qui sit status morum in dioecesi, utrum scandala publica existant, utrum quaedam correctione indigeant, necne; episcopus enim (Hom. Ap.

tr. 7, n. 63) strictius, quam parochus, tenetur ad corripiendos subditos et ad occurrendum scandalis; quod ut facere possit, monet *S. Alph.*, non solum a parochis et vicariis foraneis eum informationem petere debere, sed etiam ab aliis;

3. quoniam querelae a variis afferantur: quare id agere debet episcopus, ut adiri facile possit, ne fideles a se repellat, sed quidquid exponere velint, libenter excipiat;

4. ut detur opportunitas recipiendi sacramentum confirmationis: v. s. n. 137.

III. Visitatio liminum Apostolorum.

Circa quam decr. S. C. Consist. d. d. 31 Dec. 1909 (public. per Acta Apost. Sedis II 13 sqq, 20 Ian. 1910) constituta sunt sequentia:

Can. I. «Abrogata lege temporum, quibus hactenus visitanda fuerunt sacra limina et relatio S^{ae} Sedi exhibenda de statu dioecesis, omnes locorum Ordinarii, quibus dioecesani regiminis onus incumbit, obligatione tenentur referendi *singulis quinquenniis* ad Summum Pontificem de statu sibi commissae dioecesis ad normam canonum infra positorum et novi ordinis praesenti decreto adiecti.»

Can. IV. «Omnibus et singulis pariter praecipitur, ut, quo anno debent relationem exhibere, beatorum Petri et Pauli sepulcra veneraturi ad Urbem accedant, et Romano Pontifici se sistant. — Sed Ordinariis, qui extra Europam sunt, permittitur, ut alternis quinquenniis, i. e. singulis decenniis, Urbem petant. — Huic obligationi Ordinarius, vel ipse per se, vel per Coadiutorem aut Auxiliarem Episcopum, si quem habeat, satisfaciet; vel, iustis de causis a S. Sede probandis, per idoneum sacerdotem qui in eadem dioecesi stabilem commorationem teneat.»

IV. Cura circa ordinandos.

Quantam curam circa candidatos ordinum sacrorum, eorum educationem, morum inquisitionem etc. agi oporteat, non est, quod hic exponatur. Ausus non sum omnia illa referre, quae *S. Alph.* l. c. n. 47 sqq dicit; verissimum est, hoc esse episcoporum munus gravissimum, sanctissimos praesules, si in ulla re, in hac ipsa timuisse rationem, quam de ea Deo reddere debeant. — Cum quo munere cohaeret, ut invigiletur continuo confessariis, aliisque sacerdotibus curam animarum exercentibus, ut, si quid corrigendum sit, corrigatur.

V. Etiam peculiaris cura impendenda est monialibus, ut observentur, quae de earum confessariis sapientissime a RR. Pontificibus constituta sunt, et ut in earum admissione plena libertas servetur etc.

VI. Praedicatio verbi divini.

Quod est unum ex praecipuis officiis episcopi. Quamquam autem ipse per se non debet a praedicatione abstinere, tamen facilius hoc munus per alios exercere potest, quam parochus. Saltem ergo id agendum est, ut provideatur populo de instructione, maxime etiam rudibus et pueris, ut bene instituantur in doctrina christiana.

VII. Quae de obligatione orandi et Missam celebrandi pro populo dicenda sint, vide iam exposita in «*Sacrificio Missae*».

§ 2.

De speciali obligatione parochorum.

Cf. praeter opera modo laudata *S. Alph.*, H. Ap. l. c. n. 14—47; *Scavini* I, n. 490—518; *Zitelli* op. laud. pag. 177 sqq. Aliorum operum recensionem magna cura confectam habes apud *Amberger*, *Pastoraltheologie* 4 § 49—53.

818 Praecipua parochi officia brevi compendio ita recenseri possunt¹:

1. Parochus tenetur ad residentiam, idque in domo parochiali ecclesiae propinqua (cf. Trid. sess. 23, c. 1 *de ref.* atque S. C. C. decreta), eamque non otiosam.

2. Debet curam habere ecclesiae, ut et ipsa ecclesia atque sacra utensilia decore conserventur, et sacrae functiones consuetae celebrentur.

3. Debet pro parochia sua orare et diebus Dominicis et festis Sacrum pro populo suo applicare.

4. Debet populum sibi commissum et sacramentis pascere, et doctrina christiana tum per catechizationem tum per contiones instruere, delinquentes corrigere, scandala, quantum potest, remove.

5. Debet maximam curam infirmorum habere, neque solum extremis sacramentis munire, sed etiam postea eos iuvare, maxime in ipso vitae exitu.

6. Debet instruere obstetrices et matres, ut in necessitate sciant baptismum rite conferre infantulis periclitantibus aut etiam foetibus abortivis.

Quoniam pleraque, quae hic notantur, fusius alibi suis locis tractantur seu tractata sunt, sufficit pauca maioris explicationis causa addidisse de residentia, de populi instructione, de cura infirmorum, de cura circa baptismum.

819 I. De residentia. 1. Absentia parochi conceditur ad duos menses in anno ex causa rationabili et licentia episcopi: quam licentiam ut concedat, episcopus debet se non difficilem praebere; sed requiritur insuper, ut parochus relinquat vicarium idoneum ab episcopo approbatum.

2. Ut autem ultra duos menses absentia concedi possit, requiritur causa *gravis*: attamen si causa est evidenter iusta eturgens, modo relictus sit vicarius, S. *Alph.* censet, parochum incusari non posse, si, misso nuntio ad episcopum, proficiatur ante licentiam acceptam.

3. Infra hebdomadam ex rationabili causa recedere (modo ne occurrat dies festus de praeepto), relicto vicario idoneo, non censetur illicitum ex se,

¹ Parochi proprie dicti quidem in Foederatis Americae Statibus in paucis omnino regionibus inveniuntur: sunt tamen loco parochorum ii, qui vocantur missionarii rectores, a populo nomine «parish priests» insigniuntur. Hi ergo, quamquam tandem iure mutari sede possunt, non debent facile removei vel transferri inviti, cum e contrario sacerdotes auxiliares ad nutum episcopi amovibiles sint. — Officia sacerdotum quasi-parochorum vix distinguuntur ab iis, quae muneri proprii parochi inhaerent; applicandae Missae obligationem tamen non habent eandem.

In causa criminali etsi non requiratur idem processus iudicialis, qui secundum canones in depositione parochi praescriptus est, tamen ne omnia episcopi arbitratui nimis paterent, *Leo XIII* instructione per S. Congr. de Prop. F. die 20 Iulii 1878 data complura servanda accurate praescripsit, quo iudicialis agendi modus *communis iuris* similis evaderet. *Archiv für kath. Kirchenrecht* XLI 401 sqq. — Simile quid constitutum est pro Anglia, ubi fere eadem est sacerdotum missionariorum conditio. — Sed nunc post Concil. pl. Balt. III fere ubique in Foed. St. Americae sept. ius obtinuit nova Instructio S. C. de Prop. F. «Cum magnopere» anni 1884, abrogata illa prior: cf. S. B. *Smith*, *The New Procedure*, apud Pustet 1887. — Ceterum confer *Laurentius*, *Instit. iur. eccl.* n. 345.

etsi licentia episcopi petita non sit: verum ius est episcopo id statuendi etiam sub gravi, ut nemini fas sit sine licentia accepta (aut si negotium urgeat *petita*) recedere ultra triduum vel biduum: alias materia gravis, ut adsit, censetur extendi ad spatium 2—3 hebdomadarum, si vicarius idoneus adest: vide Const. Concil. Rom. an. 1725.

4. A mane usque ad vesperam abesse die feriato, modo ne quis ex parochianis graviter decumbat, et modo raro fiat in anno, etsi superioris licentia quaesita non sit, non censuit prohibitum S. Congr. C. 8 Febr. 1747: vide *Scavini* IV, n. 100 g.

5. Qui ultra duos menses abest sine causa ab episcopo probata, amittit fructus suos, seu potius *non facit fructus suos*, nimirum eos, qui respondent absentiae et residentiae seu exercitio munerum parochialium.

6. Residentia autem propterea praecipitur, ut officia parochialia exercentur, praecipue instructio populi per catechismum et contiones et sacramentorum administratio. Quare qui notabili tempore haec negligat, otiose residere dicitur, neque fructus suos facit: vide *Bened. XIV* Constit. «Grave» d. d. 15 Aug. 1741.

7. Parochum tempore contagiosi morbi parochiam relinquere non posse, iam supra n. 51 diximus.

II. De populo instruendo. Relate ad contionandum grave peccatum ⁸²⁰ saltem censetur, si parochus notabiliter ultra mensem (v. g. per duos menses) continue omittat contionari, aut si notabiliter ultra tres menses discontinuus in anno. Immo puto attenta tum ratione scandali, tum recentiore praescriptione *Pii X* facilius graviter peccari, cum per se praecipiat, ut singulis diebus Dominicis et festis sermo ad populum habeatur.

Sufficit hic notasse puncta quae lit. encycl. «Acerbo nimis» d. d. 15 Apr. 1905 (Acta S. Sedis XXXVII 623) *Pius X* praescipuit, et quae ubique observanda sunt, nisi alicubi abundantiore modo instructioni provisum et data sit dispensatio (cf. lit. ex secretaria status d. d. 21 Aug. 1905 ad G. Card. Kopp, Acta S. Sedis XXXIX 272):

«1. Parochi universi, ac generatim quotquot animarum curam gerunt, diebus Dominicis ac festis per annum, nullo excepto, per integrum horae spatium, pueros et puellas de iis quae quisque credere agereque debeat ad salutem adipiscendam, ex catechismi libello erudiant.

«2. Idem, statis anni temporibus, pueros ac puellas ad sacramenti poenitentiae et confirmationis rite suscipienda praeparent, continenti per dies plures institutione.

«3. Item, ac peculiari omnino studio, feriis omnibus Quadragesimae atque aliis, si opus fuerit, diebus post festa paschalia, aptis praeceptionibus et hortationibus adulescentulos et adulescentulas sic instruant, ut sancte sancta primum de altari libent.

«4. In omnibus et singulis paroeciis consociatio canonice instituatur, cui vulgo nomen «Congregatio doctrinae christianae». Ea parochi, praesertim ubi sacerdotum numerus sit exiguus, adiutores in catechesi tradendos laicos habebunt, qui se huic dedent magisterio tum studio gloriae Dei, tum ad lucrandas indulgentias, quas Romani Pontifices largissime tribuerunt.

«5. Maioribus in urbibus, inque iis praecipue ubi universitates studiorum, lycea, gymnasia patent, scholae religionis fundentur ad erudiendam fidei veritatibus vitaeque christianae institutis iuventam, quae publicas scholas celebrat, ubi religiosae rei mentio nulla inicitur.

«6. Quoniam vero, hac praesertim tempestate, grandior aetas non secus ac puerilis religiosa eget institutione, parochi universi ceterique animarum curam agentes, praeter consuetam homiliam de Evangelio, quae festis diebus omnibus in parochiali Sacro est habenda, ea hora, quam opportuniorem duxerint ad populi frequentiam, illa tantum excepta, qua pueri erudiuntur, catechesim ad fideles instituit, facili quidem sermone et ad captum accommodato. Qua in re catechismo Tridentino utantur, eo utique ordine ut quadriennii vel quinquennii spatio totam materiam pertractent, quae de Symbolo est, de Sacramentis, de Decalogo, de Oratione et de Praeceptis Ecclesiae.»

Praeterea nota:

a) Si qui sunt in parochia, qui ad ecclesiam accedere nequeant: eos parochus adire debet, aut saltem per alios idoneos *instruendos curare*, ut post *Lacr.* (l. 2, n. 174 et l. 3, p. 1, n. 767) *S. Alph.* l. c. n. 35 omnino monet, neque grave incommodum praetexere potest parochus, ut hanc *gravem* obligationem negligat.

b) In instruendis pueris circa confessionem gravissimus est abusus, ut iam I, n. 1449 dixi, si parochus illos remittat usque ad annum 10—14, quo ad primam Communionem eos praeparaturus est. Nam confessio institui debet, cum primum periculum fuerit, ne forte pueri peccaverint et in peccato permaneant: quod sane non raro ante septennium, immo aliquando ante sexennium accidit.

c) Quoad corrigendos parochianos et removenda scandala regulae quidem prudentiae opus est adhibeantur, sicut in qualibet correctione fraterna et paterna; at cum correctionis obligatio privatum hominem non ita facile sub gravi teneat, parochum multo facilius adstringit, modo prudens spes fructus adsit. Neque propter grave incommodum, quod subire debeat, parochus ab officio suo excusatur. — Multo magis cum gravi vel etiam supremo periculo avertere debet spiritualem parochiae ruinam, si qua per seductionem, pravae doctrinae disseminationem etc. impendeat. — Quo melius curam suis subditis adhibeat, plurimum conducit, interdum missiones, quas vocant, instituendas curare.

821 III. De visitatione infirmorum. Circa eam 1. etiam recentius decretum est, ut servetur praescriptum Ritualis Romani. Quod parochus iniungit, ut, quantum fieri possit, assistat etiam moribundo in vitae exitu, atque propterea domesticos moneat, ut se vocent, si videatur finis vitae instare, quamquam aegrotus sacramentis omnibus iam rite munitus sit. Ratio autem manifesta est, quia in fine vitae et periculum peccandi gravius est propter inimici insidias, et damnum irreparabile.

2. Quare obligatio utrum gravis an levis sit, non potest una generali regula definiri. Nam si de homine peccatis assueto agitur, nemo non videt, esse, etsi grave incommodum subiri debeat, gravem obligationem, ab eo periculum aeterni interitus non leve omni modo depellere; multo minorem esse obligationem, si agatur de moribundo pio, quem non amplius peccaturum esse, moraliter certum sit.

3. Immo si periculum notabile pro aegrotis non adsit, causas parochum excusantes adesse posse, S. C. noluit negare; at hoc negotium ex magna parte conscientiae parochi tandem visa est committere, utrum scil. censeret causam adeo gravem esse, ut putaret, se ad illam moribundi assistentiam non teneri, an secus.

4. Ceterum, si ita est, ut parochus non possit assistere, eo minus omittè debet — quod etiam alias summi momenti est — ut admoneat aegrotum atque unum ex assistentibus, hominem fidum et pium, ut saepius eliciatur actus perfectae caritatis et contritionis. Quare methodum id faciendi apprime doceat aegrotum et eum, qui aegrotum curat. Ab hoc enim aeterna salus multorum pendere potest; aeternae gloriae *augmentum* multum ex eo dependere, est certissimum (cf. resp. S. C. C. 23 Martii 1879).

IV. De cura baptismi. Cum causa baptizandi infantes gravissima sit, ⁸²² quando vita illorum periclitatur, non est, cur multa verba hac de re faciam. Nota verba *S. Alph.*, H. Ap. l. c. n. 45: «Tenetur diligenter examinare obstetrices, si [num] ipsae sciant, quod ipsas oportet scire ad conferendum baptismum in casu necessitatis.» Cf. *Scav.* III, n. 83 et ea, quae supra attuli De baptismo n. 100 sqq. — Addam, monendos etiam esse *medicos*, cum hodie quam plurimae matres nobiliores medici ope loco obstetricis utantur, neque desint inter ipsos medicos catholicos, qui foetus abortivos baptizandi curam habeant vix ullam. Cf. *Capellmann*, Medicina pastoralis cap. «baptismus».

Ceterum, ut in ea, quae ad n. III et IV notavi, parochus sedulo incumbat, non solum officii suscepti ratio et caritatis erga proximum obligatio postulat, sed ipsa caritas sui ipsius. Quo enim meliore modo et securiore parochus efficere potest, ut sibi faciat amicos in coelis? Quot animas salvaverit, tot intercessores apud Deum habebit, qui in periculis ipsum protegant, atque maxime in fine vitae potenti patrociniò finalem perseverantiam atque coelestis gloriae assecutionem implorent.

Notanda circa parochi iura. Ex parochi officiis quasi fluunt iura ⁸²³ quaedam et facultates, quae parochi competunt. Haec quidem exponere et demonstrare iuris canonici est. Pro maiore autem commodo lectoris praecipua hic subicio, contracta ex *Bouix*, De parochi parte IV, et *Craisson*, Manuale n. 1288—1514.

Distingui possunt 1) *iura stricte dicta*, quae facultatem excludendi alios continent, ita ut alii in iis rebus licentiam parochi (vel pro re nata episcopi) indigeant; et 2) *iura minus stricta*, quae facultates et functiones sunt parochis quidem propriae, non ita tamen, ut alios ab iis excludere possint.

Ad 1um genus pertinet:

1. Ius eligendi sibi sacerdotem auxiliarem seu vicarium, si propter numerosiorem populum eo indiget: (non vero eligendi eos qui in officium stabile capellaniae etc. canonice erectae instituantur, neque eligendi vicarii, qui in locum vel adiutorium parochi ex infirmitate, senio aliisque causis muneris sui imparis iudicio episcopi necessarius sit.) De idoneitate vicarii episcopus quidem debet recognoscere; atque si non idoneus repertus sit, parochus autem tempore sibi praefinito alium eligere neglexerit, episcopus vicarium, si parochiae populo necessarius est, destinare et eligere potest.

2. Ius administrandi bona tum sui beneficii, tum suae ecclesiae sub dependentia ab episcopo: verum quoad alienationem, immo diuturniorem locationem, vel ipsius episcopi potestas valde restricta est. — Pro rerum autem adiunctis causarumque gravitate ecclesiae bonorum administratio ab episcopo etiam laicis committi potest; cui dispositioni parochus tum acquiescere debet.

3. Ius sollemniter baptizandi eos, qui in parochia domicilium habent, sive infantes, sive adultos qui ad fidem convertuntur.

4. Ius conferendi infirmis S. Viaticum et extr. unctionem (nisi urgeat necessitas), atque parochianis simpliciter sumptis Communionem paschalem. — Similiter ius retinendi clavem tabernaculi et rerum quae ad sacramenta spectant.

5. Ius assistendi matrimonio suorum parochianorum, atque sollemnis benedictionis matrimonii dandae.

6. Ius benedicendi sollemniter campos et peragendi adiurationem animalium: atque etiam benedicendi domos Sabbato Sancto. Ceteroquin privatim benedicere campos, naves et similia cuilibet sacerdoti licebit «de licentia episcopi»: *Gardell.* n. 3124.

7. Ius ad certas oblationes fidelium, sive quae re ipsa liberaliter fiunt, sive quae ab ordinario determinari et imponi possunt congrua parochi sustentatione aliter deficiente. — Quenam vero ex iis, quae occasione sacrarum functionum a fidelibus dantur, parochi obveniant, etsi alius sacerdos functiones fecerit, accuratius ex lege vel consuetudine loci decernendum est.

8. In funeribus parochianorum iura quaedam sive honoris, ut deferendi stolam, deducendi corpus defuncti e domo ad ecclesiam in qua exsequiae peragendae sint, sive emolumenti temporalis parochi reservantur; atque ita, ut parochi quaedam cedi debeant, etsi defunctus forte alibi quam in ecclesia parochiali vel coemeterio communi sibi exsequias et sepulturam elegerit. Accuratiora vide apud canonistas.

824 *Ad 2^{am} genus pertinent:*

9. Iurisdictio fori sacramentalis in ea civitate seu eo oppido, ubi parochia sita est, idque iure communi, immo in ipsos parochianos ubique etiam extra dioecesin iurisdictionem sacramentalis fori exercere potest. — Addi licet: Facultas et officium ducendi pueros ad primam S. Communionem secundum ea quae dicta sunt supra n. 201.

10. Facultas ex iusta causa cum parochianis singillatim dispensandi in praecepto ieiunii vel abstinentiae; atque etiam in praecepto dierum festorum sive quoad Missam audiendam, sive quoad requiem ab opere servili: ita ex consuetudine potestatem parochi interpretari licet.

11. Quam plurima habes puncta, quae in controversiis et litibus circa iura parochorum, confraternitatum etc. decreto U. et O. d. d. 10 Dec. 1703 decisa sunt circa quasdam functiones sacras; ex his notari merentur sequentes, quae exhibentur ut functiones parochiales, non ita tamen, ut *ex se* de iuribus mere parochialibus sint:

Benedictio fontis baptismalis, benedictio puerperarum, Missa sollemnis fer. V in Coena Domini aliaque functiones hebdomadae sanctae, benedictio candelarum, cinerum, palmarum, ignis etc. (*Gardell.* n. 3670.)

12. Attamen parochus non solum nequit se opponere regularibus, quominus in ecclesiis suis sacras functiones peragant; sed neque prohibere potest, quominus in ecclesiis vel oratoriis separatis confraternitatum congregationes, contiones, aliaque functiones sacrae confraternitatum habeantur, modo ne impediuntur officia parochialia.

§ 3.

De obligatione speciali clericorum.

Cf. *S. Alph.* III 675 et IV 129—132; *Scavini* I, n. 485—488 653; IV, n. 77; *Lucidi et Zitelli* II. cc.

I. Residere debent¹.

Attamen 1. Permittitur iis absentia trium mensium ex causa non gravi, non postulata licentia, nisi forte *extra dioecesim* abire voluerint (vide S. C. Conc. anno 1626, *Scavini* IV, n. 77), neque facta alterius substitutione. Verum non tot simul abesse licet, ut chorus tollatur, nec absentiam incidere in tempora sollemniora.

2. Si diutius abfuerunt, excepta gravi causa per licentiam superioris approbata, amittunt pro rata fructus suos ipso facto (Trid. sess. 24, c. 12 de ref.), ita tamen, ut non omnes fructus pro residentia computari opus sit, sed partem etiam pro privata divini officii recitatione; et insuper poena ferendae sententiae statuitur, ut priverentur primo anno, quo delinquant, dimidia parte, secundo anno omnibus fructibus, quos etiam ratione residentiae et praebendae fecerint suos.

3. Distributiones quotidianas non lucentur iis diebus, quibus absunt, etiam legitima concessione usi: vide S. *Alph.* IV 129 circa med.

II. Chorum habere ibique psallere debent sive cantare divinum officium, non submisso tantum orare².

Quodsi in choro solum *submissa voce* officium recitant, ita ut chori partem non faciant, amittunt saltem et partem fructuum beneficii et quotidianas distributiones (nisi forte quoad fructus beneficii tempus illud, quo consueverunt submissa voce recitare, computent inter tempus absentiae a Tridentino permissum, i. e. inter tres illos menses). Vide Constitutionem *Ben. XIV*, «Cum super oblatas» et subseq. Breve «Dilecte Fili» 19 Ian. 1748. — S. *Alph.* III 675.

III. Ad Missam conventualem tenentur, nimirum 1) assistere quoti-⁸²⁶ die debent, 2) eam, si ipsi non canunt, per vices celebrandam curare debent, i. e. canendam, etiam soluto stipendio, atque applicandam pro fundatoribus et benefactoribus in genere.

IV. Assistere debent episcopo sollemniter pontificalia exercenti.

V. Tandem vacante Sede debent Vicarium Capitularem intra octo dies eligere, ad quem totum iurisdictionis exercitium transit.

Per se sunt consiliarii episcopi: quorum consilium episcopus in certis rebus audire debet, sequi tamen non semper; quibus in rebus consilium, in quibus consensus capituli requiratur, vide *Phillips*, *Lehrbuch des Kirchenrechts* § 159. Alicubi tamen consuetudo maiora iura sive Capitulo sive episcopo contulit: vide *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 13, c. 1, *Phillips* l. c., *Zitelli* p. 148 sqq.

Relate ad absentiam eiusque causas aliqua notanda sunt.

¹ Haec obligatio, ut patet, non obligat, ubi propter penuriam sacerdotum canonici extra urbem episcopalem curam animarum exercent neque pro canonicatu beneficio ecclesiastico fruuntur, ut in Anglia: nam ibi ecclesiasticum quidem honorem et munus consiliariorum episcopi habent, obligationes vero, quae cum *beneficio* ecclesiastico coniunguntur, non habent.

² In multis capitulis statuta capitularia a S. Sede approbata existunt, quae obligent ad solas parvas horas cum Missa conventuali et ad Vesperas cum Completorio in choro canendas vel recitandas: quare hac de re legitima relaxatio attendi debet. Cf. *Craisson* 2321.

A. Neque fructus beneficii neque quotidianas distributiones propter absentiam amittunt:

1. qui, iniustam vexationem patientes, in carcere detinentur, vel in fuga: S. C. 17 Dec. 1815, *Scavini* I, n. 653, *Lucidi* c. 3, n. 66—68.

2. Aegroti, etsi debent proficisci in balnea (*S. Alph.* IV 130 II), aut qui propter contagiosum morbum absunt (*Scavini* IV, n. 77 ex S. C. C. 9 Nov. 1630, *Lucidi* n. 54 sq).

3. Caeci, aut senio confecti — non vero surdi tantum: vide *Scavini* n. 77 h), *Lucidi* n. 62.

4. Qui occupantur in servitio *ecclesiae* ob eius utilitatem (non in episcopi servitio), e. g. qui mittitur sive solus sive comitandi causa ad visitanda limina Apostol. et faciendam relationem status *ecclesiae*; qui mittitur ut canonicus vel ut theologus ad concilium provinciale, legatus ad Summum Pontificem aut Principem ad tractandas res *ecclesiae*; Vicarius capitularis (non Vicarius generalis episcopi: de quo infra): *S. Alph.* n. 130 III, *Lucidi* n. 72 sqq 84.

5. Poenitentiarius, si tempore officii divini confessiones excipit: Trid. sess. 24, c. 8; cf. *Lucidi* n. 77.

6. Canonicus theologus, qui tempore officii in templo contionatur, vel ibi coram populo lectionem Sacrae Scripturae habet [non vero qui professor Sacrae Scripturae in scholis docet]: *S. Alph.* n. 131 «Sic pariter» coll. cum n. 132, *Lucidi* n. 91.

7. «Dignitates seu canonici, beneficiati aliique chorales omnes, qui sive in conficiendis praefatis processibus (in causis servorum Dei ac Beatorum) tum ordinariis tum Apostolicis operam navant, sive ut testes vocati fuerint, habeantur, intra vel extra Urbem, tamquam praesentes in choro . . ., et ideo omnia percipiant emolumenta, etiam eventualia» *Pius X* per decr. S. C. R. 13 Iulii 1904. *Ephem. liturg.* XVIII 718.

8. Recessum exercitiorum spiritualium agentes, exceptis temporibus Adventus, Quadragesimae et principalium festorum: *Clem. XI* 1710, de quo cf. syn. Pistor. 1892.

828 B. Quotidianas distributiones amittunt, non amittunt fructus beneficii, quando propter impedimentum choro non intersunt:

1. Qui utuntur privilegio trium mensium absentiae.

2. Examinatores synodales impediti: *Lucidi* n. 94.

3. Deputati ad visitandas *ecclesias*, vel ad comitandum episcopum in visitatione, aut ad aliud praestandum iuvamen in officio episcopi: vide *Lucidi* n. 82 et 84.

4. Fungentes officio Vicarii generalis: *Lucidi* n. 94.

5. Occupati in quibusdam officiis pro seminariorum (aliqui putant, eos nec distributiones quotidianas amittere).

6. Lectores Sacrae Scripturae — num vero ad lectores aliarum *ecclesiarum* disciplinarum id extendi possit, consulenda est Sancta Sedes.

7. Studentes theologiae vel ecclesiasticis disciplinis in scholis publicis cum licentia episcopi, quae ex *Innoc. XII* decreto nequit dari ultra triennium, neve iis, qui 25^m aetatis annum iam absolverint.

8. Si quid ulterius conceditur, id vi particularis privilegii, vel legitima consuetudinis habeatur oportet; cf. *Scavini* I n. 654.

Articulus III.

De privilegiis clericorum.

§ 1.

De privilegiis clericorum communibus.

Duplex nominatur privilegium clericorum, fori et canonis, quod explicari debet.

I. Privilegium fori personale in eo consistit, quod personae ecclesiasticae a potestate et iurisdictione laicali per se exemptae sunt, ita ut puniri saltem a laicali foro nequeant sine licentia S. Sedis vel aliquando immediati tribunalis Ecclesiae: licentia autem haec in certis casibus et cum certis limitibus conceditur. Quo sensu autem legibus civilibus et directivis et in conscientia obligantibus subiciantur, dictum est in tractatu *de legibus*.

Haec exemptio nimirum ita late ad omnes clericos extensa *ecclesiastici* iuris est, atque olim etiam a civili iure universim agnoscebatur: nunc autem regna ut regna consueverunt evadere athea, neque amplius — in multis saltem regionibus — ius exemptionis agnoscere volunt. Summus Pontifex autem divino plane iure exemptus est, neque civili potestati sese subicere pleno iure potest, sed arbitrario summum modo: alios autem clericos pro causis existentibus civili potestati subicere potest, ut potuit eximere; quo maior tamen est ecclesiastici ordinis dignitas. ut in episcopis, eo magis inconveniens est, eos etiam in civili rebus laicali potestati subditos existere.

Hoc privilegio gaudent: 1) regulares latissimo sensu cum piis congregationibus vitam communem degentibus; 2) clerici in sacris constituti omnes; 3) clerici in minoribus vel sola tonsura constituti, si aut beneficium ecclesiasticum habent, aut habitum et tonsuram deferunt atque alicui ecclesiae deserviunt.

II. Etiam bona clericorum fori privilegio afficiuntur, ita ut et ecclesiastica bona et quae proprio nomine possident, a tributorum exactione sint immunia. Nihilominus haec quoque exemptio, quo ambitu iure et re sustinenda sit, a voluntate S. Pontificis aut expresse aut tacite declarata pendet.

III. Accedit privilegium asyli: quo statutum est, ut delinquentes et aere alieno gravati, qui confugerent ad ecclesiam eiusve viciniam (30 vel 40 pass.), capi seu extrahi non possent a saeculari potestate, possent autem superiores ecclesiastici proprios subditos extrahere et, si opus esset, saeculari potestati eandem facultatem facere. A quo iure asyli complura excepta sunt crimina: latrocinium, agrorum depopulatio, homicidium, proditio, haeresis, rebellio contra principis personam: cf. *Craisson* n. 4838. — Atque etiam contraria consuetudo derogationem et mutationem hac in re fecit. Ita iam *Schmalzgrueber* testatur l. 3, tit. 49, n. 88 sqq, extensionem asyli ad ecclesiarum viciniam desuetudine fere esse sublatam. Nihilominus hoc ius a saeculari

gubernio non servari, nondum est ratio, cur omne hoc privilegium dici possit sublatum: moderationem sane facilius admiseris, quam abrogationem totalem. De cetero confer infra *de censuris* sect. 2, ser. 2, § 5.

IV. Privilegium canonis est, quo personae ecclesiasticae *latissimo sensu* contra realem iniuriam protegentur ita, ut, qui clericum percusserit sive aggressus fuerit, excommunicationem incurrat. Neque ii, qui fori privilegium amittunt, simul privilegio canonis privantur. Cf. infra *de censuris* l. c. § 2.

§ 2.

De privilegiis episcoporum.

881 De privilegiis episcoporum tractaturo in animo esse nequit exponere omnia privilegia temporanea et personalia, sed ea tantum, quae iure communi vi muneris episcopis competunt.

I. Circa absolutionem a censuris et peccatis reservatis

absolvere possunt: 1. a peccatis et censuris (etiam suspensionibus) *occultis*, exceptis iis, quae *speciali modo* R. Pontifici reservata sunt: ita cap. «Liceat» Trid. sess. 24 de ref. et Const. *Pii IX* «Apostolicae Sedis»;

2. a casibus tribus, in quibus S. Pontifex excommunicationem infligit, absolutionem ordinariis reservavit: scil. 1) procuracione abortus, 2) usu falsarum literarum Apostolicarum eiusve cooperatione, 3) attentacione matrimonii post votum sollemne religionis aut sacri ordinis: Const. «Apostolicae Sedis»; nunc adde 4) mercimonio quodam stipendiorum Miss.: de quo *de censuris* l. c. ser. 3, § 4.

3. ab haeresi in utroque foro tum, *cum causa ad forum externum delata est* iis locis, ubi tribunal S. Inquisitionis non est: vide *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 9, c. 4, n. 3; *Bouix*, De episcopo II 222 sqq; *Craisson* n. 1168 et 6119. — De reliquis confer, quae dicenda sunt de censuris.

II. Circa irregularitates et alia, quae spectant ordinationem clericorum,

dispensare possunt: 1. ab irregularitatibus ob delictum occultum, excepto casu homicidii voluntarii, vide cap. «Liceat» Trid. sess. 24 et infra *de irregularitatibus* cap. 2, § 5.

2. in irregularitatibus dubiis ex defectu;

3. in irregularitate etiam publica ex defectu natalium ad beneficia simplicia et ordines minores conferendos. Cap. «Liceat»; *S. Alph.*, De priv. n. 49 sq;

4. ab interstitiis inter singulos ordines, maxime sacros, servandis; scil. ad sacerdotium suscipiendum ex causa alicuius *necessitatis* ecclesiae, ad alios ordines sacros ex rationabili causa *utilitatis* ecclesiae. Trid. sess. 23, c. 13.

882 III. In votis et iuramentis

dispensare possunt: 1. in votis et iuramentis omnibus, quando ius tertii non laeditur, accedente proportionata causa, exceptis votis reservatis, scil. perfecta castitatis, religionis ingrediendae, trium peregrinationum: Romanae ad limina Apostol., Hierosolymitanae, Compostellanae;

2. etiam a voto castitatis, si quis, voto non obstante, matrimonium contraxit: nimirum dispensatio ab episcopo concedi potest eo fine, ut auferat

impedimentum debiti petendi coniugalis; quare non simpliciter votum aufertur, sed stante matrimonio suspenditur.

Cf. ea, quae dicta sunt de voto, quando egimus de virtute religionis.

IV. In impedimentis matrimonii

dispensare possunt: 1. in impedimentis impedientibus; excipiuntur sponsalia iusta non dissoluta, vota reservata, matrimonium mixtum: cf. *S. Alph.*, H. Ap. tract. 18, n. 54.

2. ab impedimentis supervenientibus ad petendum debitum coniugale; *S. Alph.* ib.

3. in impedimentis dirimentibus: 1) dubiis: *S. Alph.*, De privil. n. 55: quo sensu id intelligatur, vide infra de *impedimentis matrimonii tollendis* § 1;

2) etiam certis, quando *necessitas* urget, ut ratio gravis scandali, diffamationis, nec recursus ad Pontificem Romanum amplius fieri potest: quod quidem ex natura causae ad impedimenta *occulta restringitur*. — (Immo si *necessitas scandali* ita urget, ut ne ad episcopum quidem recurri amplius possit, potest parochus vel confessarius declarare, legem ecclesiasticam cessare. In utroque autem casu tum cautelae gratia, tum debitae subiectionis servandae causa postea recurri debet et matrimonium ad cautelam sub conditione renovari, quantum fieri potest.) — Cf. *S. Alph.*, De privil. n. 57;

3) etiam quantumvis publicis iure ecclesiastico dirimentibus, excepto sacro presbyteratus ordine et affinitate lineae rectae ex copula licita proveniente, quoad aegrotos in mortis gravissimo periculo constitutos et in concubinato viventes, si recurrendi ad S. Sedem tempus non suppetit: de quo vide infra l. c.

Verum in casu supremæ necessitatis quilibet sacerdos ex decr. 14 Maii 1909 dispensare potest, ut infra notabitur.

V. Circa leges Ecclesiae communes:

833

Si modo adest iusta causa, episcopus cum singulis — non autem cum tota communitate, saltem non habitualiter, sine speciali facultate a S. Sede accepta¹ — dispensare potest:

1. in lege ieiunii et abstinentiae;
2. in festorum et diei Dominicæ observatione relate ad Missam et labores serviles;
3. in obligatione officii divini, si gravis causa adest, ad breve tempus;

¹ Videlicet pro certa vice et die etiam quoad communitatem vel totam dioecesim ex gravissima causa episcopum relaxare posse legem ieiunii ex potestate *ordinaria*, pro practice probabili haberi licet. Cf. *Gennari*, Consult.³ vol. I, con. 97, n. 6. Cum tota communitate vel dioecesi habitualiter dispensandi facultatem episcopi facilius impetrant seu possident, quando agitur de relaxanda severa observatione ciborum esurialium tempore ieiuniorum.

In perpetuum data est episcopis aliisque locorum ordinariis facultas concedendi anticipationem die sibi bene visa atque ob gravissimas causas etiam dispensationem generalem in lege ieiunii et abstinentiae (excepto tempore quadragesimae, diebus quattuor temporum et vigiliis per annum ieiunio consecratis), quando cum magno populorum concursu occurrerint vel festum sollemne praeceptum vel alia sollemnitas catholica seu festivitas vel nundinae extraordinariae: atque declaratum est 1) concursum non requiri necessario extraneorum, sed sufficere posse civitatis aut loci; 2) dispensandi causam etiam esse legis transgrediendae periculum, si sit *generale*. S. Offic. d. 5 Dec. 1894 et 18 Martii 1896: cf. *Anlecta eccl.* III 56, IV 145.

4. in omnibus statutis, in quibus clausula est «donec dispensetur»;

5. quod autem aliqui dicunt, episcopum in omnibus legibus pontificiis dispensare posse, nisi *expressa reservatio* facta sit, universim defendi nequit; sed ad eas res restringendum est, pro quibus, utpote non adeo gravis momenti, consuetudo hanc episcopi facultatem probat: vide *S. Alph. ib. n. 53.*

VI. Personales favores:

1. Possunt non solum in suis aedibus sacellum habere, ubi Missam celebrant et alios ad celebrandum admittant, sed etiam in itinere in domo suae habitationis possunt altare erigere ibique et *ipsi* celebrare et aliam Missam in sui commodum celebrari facere (attamen aliis non licet ibi celebrare). Cf. supra n. 306.

2. Possunt sacerdotem *sibi subditum* etiam extra propriam dioecesim sibi pro confessario assumere, etsi approbatus non sit ab ordinario loci, ubi existant: *S. Alph. n. 65*; si subditus non sit, debet approbatus esse ab ordinario loci. Cf. supra n. 491, not. 1.

§ 3.

De praecipuis privilegiis regularium.

884 I. Circa suos subditos praelati regulares fere iisdem facultatibus utuntur, sicut episcopi erga suos, praecipue:

1. Absolvere suos poterant a casibus papalibus *occultis* etiam specialiter in Bulla «Coenae» reservatis, excepto relapsu in haeresim et falsificatione literarum Apostolicarum, teste *S. Alph.*, De priv. n. 96 et Const. *S. Pii V*, atque etiam a percussione clerici sive sodalis sive exteri, etsi enormis fuerit et publica, ex *S. Alph. ib. n. 97.* Verum post Bullam «Apostolicae Sedis» haec privilegia, nisi *ad certum tempus* eadem certis familiis religiosis data fuerint, censentur cessasse: vide resp. S. Poenitentiariae 5 Dec. 1873, et S. Off. 30 Iun. 1886, de quo supra n. 533.

2. Absolvere possunt a censuris aliis quam R. Pontifici reservatis, etiam speciali sententia latis, tum suos religiosos proprie dictos, tum novitios, etsi incurrerint censuram ante ingressum, dummodo iudicium episcopi contra novitium inceptum nondum sit: *S. Alph. n. 95.*

3. Ab irregularitatibus ex delicto occulto possunt suos subditos dispensare, ut episcopos; immo in irregularitatibus ex defectu etiam *facilius* aut dispensare, aut dubium declarare possunt, e. g. in defectu corporis (pedis, oculi), defectu animi, si iudicio medici amentiae periculum cessavit: *S. Alph. n. 105*, in defectu lenitatis etiam publico, in bigamia etiam ea, quae vocatur *vera*: *S. Alph. ib.*

4. In legibus Ecclesiae communibus et in divino officio idem ex iusta causa possunt, aut in aliis statutis pontificiis, quorum relaxatio sive per clausulam «donec dispensetur», sive per consuetudinem Romano Pontificii non reservatur, sed praelatis ordinariis conceditur: *S. Alph. n. 106.*

885 II. Circa saeculares:

1. Absolutio a censuris *Romano Pontifici reservatis* per Const. «Apostolicae Sedis» iis ablata est: ita ut hanc facultatem solummodo habeant, quantum *ad tempus singulis* ordinibus concessum est; neque enim privilegia ad tempus data communicationem patiuntur. — Verum mansit facultas absolvendi

a censuris pontificiis episcopis iure ordinario reservatis: *S. Alph.* n. 100; sed quominus id intelligatur etiam de iis, quae ex se sunt Romano Pontifici reservatae, evadunt autem ob crimen occultum episcopales, videtur omnino prohibere Constitutio *Pii IX* «Apostolicae Sedis». Ceterum confer praeter n. 533 sqq infra n. *de censuris* sect. 1, cap. 1, § 1 et sect. 2, ser. 3.

2. Possunt dispensare in irregularitatibus ex delicto occulto, excepto homicidio voluntario: *S. Alph.* n. 104.

3. Mendicantes habent potestatem dispensandi in iuramentis et votis — excipe vota reservata —, item in voto castitatis coniugum, etiam ante matrimonium emissum, in ordine ad petendum debitum: *S. Alph.* n. 108 et 109. Recte autem dubitat S. Doctor, num possint etiam ante matrimonium a voto castitatis perfectae dispensare in casu necessitatis ad matrimonium contrahendum. — Etiam dispensare possunt in impedimento petendi debitum coniugale ex crimine incestus exorto: modo hanc licentiam dederit provincialis, vel saltem superior localis pro diversorum ordinum disciplina.

NB. Ceterum, utrum singuli confessarii regulares habeant hasce facultates, utrum licentiam expressam petere debeant a superiore, et a quo superiore, necne: diversorum ordinum Constitutiones consulendae sunt.

III. Reliqua privilegia seu favores sunt haec praecipua: 886

1. Possunt celebrare una hora ante auroram: vide supra n. 299. Immo recentiore tempore re ipsa data existunt privilegia ampliora, quibus ex certis causis liceat celebrare sive duabus horis ante auroram sive etiam secunda hora post mediam noctem.

2. Possunt — saltem ii qui communicant in privilegiis cum Societate Iesu — in suis domibus erigere oratoria a Provinciali designanda, in quibus Missae et officia divina celebrari possint ab omnibus. Ex concessione *Greg. XIII*, «Decret R. Pontificem» 1575; cf. *S. Alph.* n. 121.

3. Possunt ordinari extra tempora; quod, nisi legitima consuetudo ita interpretata sit, ut intelligatur de quovis festo ritus duplicis in choro, per se potius restringitur ad dies Dominicos et festivos de praecepto, i. e. qui aut sunt, aut ante reductionem erant de praecepto festivi: vide *S. Alph.*, De privil. n. 115 et 116, VI 797; et hic supra n. 765.

4. Possunt permittere, ut contententur simpliciter tonsurati, modo de sufficienti aptitudine constet (ex Const. *Greg. XIII*, «Vigore privilegii», et aliis aliorum Ss. Pontificum Constitutionibus apud *Salmantic.* tract. 18, c. 4, n. 174). Requirit autem Trid. Conc. sess. 5, c. 2, ut «a suis superioribus de vita, moribus et scientia examinati et approbati fuerint».

Reliqua privilegia in compendium redacta vide apud *S. Alph.*, Appendix de privil.; *Salmantic.* tract. 18, quorum expositionibus tamen non in omnibus subscribi potest. — Amplissima autem existit communicatio perpetuorum privilegiorum inter diversos ordines: 1) apud mendicantes, qui omnia privilegia inter se communicant et privilegia cuiuslibet alius ordinis vel instituti communicando recipiunt — nisi forte in certo aliquo privilegio exceptio exprimatur —; 2) etiam aliis ordinibus fere concessa est communicatio cum mendicantibus: atque ex hac sumptione profecti sumus in enumerandis privilegiis; quare si quis ordo sit, qui hac communicatione non fruatur, eius sodales ex *propriis* Constitutionibus colligere debent, quid facere valeant; 3) neque solum in viris religiosis haec communicatio viget, sed etiam apud moniales, in quantum capaces sunt: *S. Alph.* l. c. n. 9—11; *Salmantic.* l. c. n. 88—99; 4) communicatio autem illa, cum favor sit, in

odium verti nequit: quare non valet contra propriam cuiusque ordinis disciplinam, neque principaliter singulorum sodalium bonum et commodum respicitur, sed *ordinis*.

TRACTATUS VIII. DE MATRIMONIO.

Scriptores de matrimonio tractantes habes praeter alios, qui de tota theologia morali sive de universo iure canonico scripserunt, praecipuos: *Sanchez*, Disputationum de s. matrim. sacramento lib. decem; *Kugler*, Tract. theol. canon. de matrim.; *Roskovány*, De matrimonio in Ecclesia catholica; *Perrone*, De matrimonio christiano; *Carrière*, Praelectiones theol. de matr.; *Feije*, De impedimentis et dispensationibus matrim.; *Mansella*, De impedimentis matrim. dirimentibus; *Allègre*, Impedimentorum matrim. synopsis etc.; *Gasparri*, Tract. canonicus de matrim.; *Heiner*, Grundriß des kath. Ehrechts; *Leitner*, Lehrbuch des kath. Ehrechts; *Rosset*, De matrimonio; *Wernz*, Ius decret. IV; *Aloys. Desmet*, De sponsalibus et matrimonio (Brugis 1909).

887 Matrimonium, quod ab initio creationis non ut solum naturae officium, sed ut res aliqua sacra a Deo institutum est, Christus ad maiorem sanctitatem veri N. Legis sacramenti evexit atque Ecclesiae iurisdictioni subiecit. Pluribus igitur rationibus theologiae moralis tractationi addicitur, siquidem multiplici modo iura obligationesque inducit, quae aut sacerdotem Ecclesiae ministrum per se tangant, aut ipsos coniuges, sponso vel despondendos respiciant a sacerdote in officio instruendos. Verum quidem est, multa matrimonium spectantia, quia directe externum forum iudiciale respiciunt, iuris canonici provinciae adscribi potius debere, quam theologiae moralis, cuius est ea exponere, quae ad internum forum atque relationem inter Deum et hominem eiusque conscientiam pertinent; et quatenus internum forum ab externo dirigi debet, theologia moralis illa iuris praescripta potius sumere et supponere ex aliis disciplinis debet.

Sed cum tot rationibus omnia ea, quae canonicis sanctionibus de causis matrimonialibus sancita sunt, cum conscientia atque moribus christianis in matrimonio servandis conectantur: manca omnino et fere inutilis esset haec tractatio, nisi etiam summam, quantum satis est, iuris statuta attingeremus.

Sufficit autem, *ecclesiastici* iuris statuta attingisse: nam quae a iure civili in rebus matrimonialibus statuta sunt, per se aut inania sunt et valore destituuntur, aut ad solas res temporales cum matrimonio coniunctas referuntur; quorum momentum ex iis, quae de iure et iustitia dicta sunt, diiudicari debet.

Iuvat hic afferre, quae *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 9, c. 9, n. 3 et 4 docte adnotat: «Tria sunt causarum matrimonialium genera. Aliquae versantur circa initi foederis conjugalis firmitatem; et hae, nullo catholicorum contradicente, in solo Ecclesiae foro sunt pertractandae. . .

Aliae sunt causae excitatae aut super validitate sponsalium, aut super iure instituendi divortium quoad torum et cohabitationem, et istae pariter ob illum respectum, quem habent ad matrimonii sacramentum, ad solum iudicem ecclesiasticum deferuntur. . . . Aliae demum sunt causae, quae connexionem quidem habent cum matrimonio, sed res mere politicas et temporales directe atque immediate respiciunt, uti sunt lites, quae frequenter moventur super dote, donatione propter nuptias, haereditaria successione, alimentis et similibus, et istas ad iudices saeculares pertinere ex communi doctorum sensu recte docent Bellarminus et Tanner.»

Cum igitur sponsalia matrimonii initium quoddam sint et ad Ecclesiae tribunal haec quoque spectent eiusque legibus gubernentur, ab illis tamquam matrimonii praeambulo incipiamus, doctrinam de bannis addituri.

SECTIO I.

DE IIS, QUAE MATRIMONIUM PRAECEDUNT.

Caput I.

De sponsalibus.

§ 1.

De sponsalium natura.

Sponsalia sunt futuri matrimonii promissio vera et deliberata, mutua, ⁸³⁸ signo externo legitime expressa inter personas habiles.

Sed ut plenius eorum vis et obligatio intelligatur, accuratius agendum est: 1. De valore sponsalium generatim sumpto. 2. De matrimonii obligatione quae existat sine validorum sponsalium obligatione. 3. De sponsalibus impuberum et filiorum-familias.

I. **Valor sponsalium generatim sumptus.** Ut *sponsalium* obligatio adsit, conditiones in definitione enumeratae adesse debent, scil. promissio 1) vera, non ficta, 2) cum sufficiente deliberatione et *libertate* facta, 3) mutuo acceptata, 4) legali forma facta, 5) inter personas *ex se*, aut nunc aut in futuro, habiles.

1. Qui *fictè* promisit, in foro externo ita tractatur, ac si vera sponsalia fecisset, nisi fictionem probare possit: attamen etiam tum et in foro externo, et in foro interno ad iniuriam fictione illatam, quantum fieri potest, reparandam tenetur; nisi forte ad iniuriam, quam ipse passus est, evadendam fictum consensum posuit.

2. *Libertas plena* ad sponsalia requiritur. Et licet in matrimonio solus metus gravis iniustus attenditur, ne cum periculo errandi matrimonia valida pro invalidis facilius habeantur: in sponsalibus longe alia ratio est, quippe quae sint contractus ex se non indissolubilis. Verum quidem est, etiam in sponsalibus metum omnino levem a iudice fori externi vix attendi; at si res ad externum forum non deducitur, sed in solo interno conscientiae foro

componenda est; qui sincere sibi dicere potest, se metu quocumque iniusto ad matrimonii promissionem esse perductum, aliter non promissurum, obligatione implendi non tenetur, eo quod vere probabile est, metum iniustum etiam levem *valori* sponsalium obstare: vide *Gury-Baller*. II 754 not., *S. Alph.* VI 844, qui hanc opinionem non approbat quidem, at auctoritate *Navarri, Less., Rebelli, Comitolo, Roncaglia* etc. confirmat. — Eiusmodi sponsalia *saltem rescindibilia* esse ad nutum eius, qui metum levem passus sit, *S. Alph.* l. c. ut communionem et probabiliorem sententiam contra aliquot auctores severiores docet. Sive tamen sponsalia rescindibilia, sive ut sponsalia nulla esse potius senseris, id relinquitur, ut, qui metum incusserit, teneatur ad matrimonium, si altera pars vult; at, teneaturne ex veris sponsalibus, non constat.

3. Si una igitur pars matrimonium promisit, altera noluit sese obligare, sponsalia non sunt: si prior autem sese omnino ligare voluit, alteri relinquens libertatem, matrimonii ineundi vel consilium alterius exspectandi obligatio erit, nondum tamen sunt sponsalia. Neque unius promissionis acceptatio sufficit ad sponsalia; nam etiam alterius promissio eiusque acceptatio requiritur: quae acceptatio mutua adesse solet, si habetur promissio et repromissio a praesentibus facta.

839 4. Ex natura rei sufficit quaevis promissionis et repromissionis forma, si modo mutuus consensus indubie externe exprimitur. Verum *pro catholicis* per decretum speciali mandato *Pii X* a S. C. C. d. d. 2 Aug. 1907 statutum est, ut a festo Paschatis subsequentis, i. e. a die 19 Aprilis 1908, invalida sint neque ullum effectum canonicum producant, nisi «contracta fuerint per scripturam subsignatam a partibus et vel a parcho aut a loci ordinario, vel saltem a duobus testibus. — Quodsi utraque vel alterutra pars scribere nesciat, id in ipsa scriptura adnotetur; et alius testis addatur, qui cum parcho aut loci ordinario vel duobus testibus, de quibus supra, subsignat».

Ergo: 1) scripta promissio mutua subsignari debet: a) tum a sponsis, b) tum vel a parcho aut loci ordinario vel a duobus testibus, idque c) uno contextu, ita ut non sufficiat scripturam ab uno sponsorum subscriptam coram testibus ad alterum mittere coram iisdem testibus subscribendam (ita expresse ex decr. 25 Iulii 1908 ad I^m); d) addita adscriptione diei, mensis et anni (quod ad valorem requiri idem decr. d. 25 Iulii 1908 ad II^m declaravit).

2) Parochus et loci ordinarius sunt testes privilegiati, ita ut, si pro testibus assumuntur, sufficiant ut testes *singuli*; alias adesse debent et subscribere testes saltem duo. Quoniam vero de specialibus qualitatibus nihil decernitur, sufficiunt quilibet testes qui scribere possunt et qui intelligentes quae res agatur valent testari.

3) Parochus aut loci ordinarius non possunt alium delegare, ut loco ipsorum munere testis privilegiati fungatur: quod cum aliquibus fieri posse videretur, S. C. C. interrogata «Negative» respondit d. d. 28 Martii 1908 ad 5. — Quapropter si ipse parochus seu ordinarius assistere nequit, *duo* testes adhibendi sunt.

4) Quamquam omnes parochi fungi possunt munere testis privilegiati, neque necesse est adhibeatur testis sponsorum proprius: tamen privilegiatus testis nullus esse potest nisi in suo territorio. S. C. C. d. d. 28 Martii 1908 ad 6 respondit: «Sponsalia posse celebrari coram quolibet parcho, *dummodo in proprio territorio.*»

5) Parochus ut testis privilegiatus intelligitur — id quod expresse notatur in decreto «Ne temere» — non solum qui legitime praest parociae canonice erectae; sed in regionibus, ubi parociae canonice erectae non sunt,

etiam sacerdos, cui in aliquo definitivo territorio cura animarum legitime commissa est et qui parochio aequiparatur; et in missionibus, ubi territoria necdum perfecte divisa sunt, omnis sacerdos a missionis moderatore ad animarum curam in aliqua statione universaliter deputatus.

5. Si spondentes matrimonio ineundo inhabiles sunt, per se matrimonii promissionem sponsalia non efficere clarum est, siquidem non est in facultate spondentium stare promissis. At acriter trahitur in diversas partes quaestio, utrum matrimonii promissio sub conditione «si Papa dispensaverit» sustinenda sit atque promissio, impleta conditione, evadat sponsalitia, necne.

De quibus, si consulis praxim Romanam, haec statuenda videntur:

1) Ex hac promissione aliqua obligatio quaerendae dispensationis et consequenter ineundi matrimonii oriri potest, maxime si Papa in hoc impedimento dispensare consuevit: quod eo magis valet, si aliae circumstantiae accedunt, quae matrimonium illud suadent aut quasi iubent. Quare ex violata hac obligatione iniustitiae reatus contrahi *potest*.

2) Ante dispensationem obtentam *sponsalia* veri nominis non adesse, omnibus in comperto est.

3) Immo ne per solam quidem dispensationem, sed per liberam huius dispensationis acceptationem ex utraque parte, quae sive implicita sive explicita promissi renovatio est, sponsalia tandem valida fiunt.

4) Antecedens illa promissio, si nude ut talis respicitur, nedum sponsalium vim umquam accipere possit, ne strictam quidem obligationem acceptandae dispensationis parere, a S. Congregatione existimari videtur¹. Cf. etiam *Wernz* IV, n. 95 96; *Desmet* n. 21.

6. Si aliis conditionibus sponsalia fiunt, retinenda est doctrina, quam⁸⁴¹ in genere tradunt de conditionato contractu vel actu. Nam si conditio est 1) de praeterito vel de praesenti, pro verificata aut non verificata conditione sponsalia statim evadunt aut valida aut nulla. 2) Si conditio incerta de futuro apponitur eaque *resolutiva*, sponsalia statim quidem valida fiunt, at, impleta conditione, sine nova voluntatis declaratione obligatio cessat. 3) Si eiusmodi conditio de futuro est *suspensiva*, conditione impleta, sponsalia *eo ipso* valida et firma evadunt: ita saltem, si consensus spondentium retractatus nullatenus (ne interne quidem) est. Difficilior est quaestio, si alteruter ante impletam conditionem consensum iniuste retractat. Qua retractatione obligatio ineundi matrimonii certe non exstinguitur; sed, num forte vis sponsalium qua talium? Ad analogiam aliorum contractuum dicendum videtur, sponsalia nihilominus fieri; nam in genere contractus, qui solo consensu perficitur, consensu dato, sed iniuste retractato, prorsus sustinendus est: vide *Lugo*, De iust. et iure disp. 22, n. 384 388; *Wernz* IV, n. 103.

¹ Ut harum rerum aliquod argumentum indicem, remitto lectorem ad Acta S. Sedis, ubi plures eiusmodi causae a S. C. discussae leguntur I 80 22 Febr. 1862: insuper in *Burgaten*. 26 Ian. 1709, *Ianuens*. 12 Dec. 1733, *Sypont*. 2 Maii 1857, *Benev*. 27 Nov. 1858.

842 II. *Obligatio non-sponsalitia*. Utcumque tandem obligatio matrimonii contrahendi adest: multum interest scire, utrum ex veris et certis sponsalibus haec obligatio oriatur, an ex alia causa. Nam sponsalia eaque sola alium effectum iuridicum, impedimentum honestatis publicae, inducunt, de quo infra n. 849. Potissimum igitur haec quaestio consideranda est in promissione matrimonii conditionata.

Speciatim etiam quaeritur de promissione matrimonii sub conditione, si puella peccet nunc cum promittente. Haec enim abhinc *sponsalia non facit*, tamen matrimonii obligationem ex seductione et iniuria inducit, nisi forte aut deceptio ex circumstantiis puellae cognita esse debuerat, aut matrimonii infelix exitus timendus est vel similis gravis ratio excusans existit. Alias utique pro obligatione matrimonii standum est, etiam quando promissio seria non fuit. Si vero matrimonii promissio seria fuit, peccati admittendi conditione impleta, de obligatione matrimonii ineundi per se minus etiam dubitare licet, utut fuerit promissio informis.

Similiter quaeri potest generatim, de promissione mutuo acceptata non scripta num utcumque obligationem inducat, quando uterque promittens sciens et volens formae scriptionis renuntiaverit. In quo casu catholici non amplius possunt obligationem sponsalitiā contrahere.

Complures scriptores ullam omnino obligationem ex tali conventionē oriri negant, ita ut, si qua pars ex promittentibus propter fidem ab altero non servatam se deceptam reperit damnumque fuerit passura, id sibi debeat adscribere. Cf. *Ferreres*, *Casus consc.* II°, n. 847; *Vermeersch*, *Decr. «Ne temere»* 4 n. 23; *Ojetti*, *Comment. etc.* n. 49.

843 Verum his non possum plane consentire, at neque iis consentire possum, qui obligationem naturalem ad contrahendum matrimonium plene subsistere putent.

Nimirum 1) Nisi de contrario certo constet, praesumi debet eiusmodi conventionem non esse nisi praevium quendam consensum de sponsalibus postea ineundis nondum firmum, ita ut alterutri, etiam altero invito, ex causa liceat recedere; recedenti autem sine causa saltem macula aliqua inconstantiae inuratur.

2) Si plane firmiter sibi invicem voluerint promittere matrimonium, saltem ille, qui postea sine iusta causa recedat, tenetur alteri de damno, si quod ex deceptione vel dolo incurrit; ad matrimonium autem non videtur teneri *absolute*. Ita etiam sentit *Gennari*, quamquam tenet, informia sponsalia *in utroque foro* esse invalida — quod pro verissimo habeo (*Breve commento* 6 p. 21).

Hinc concludo, quando alterutra pars promissione informi confisa iam notabiles faciat expensas pro futuro matrimonio, vel aliis nuptiis oblati renuntiare parata sit; alterum, si nolit amplius firmiter se pro obligato habere, debere monere cum primum conditionem alterius partis noverit; alioqui de dolo atque de damnis dolo causatis tenebitur.

Insuper notari debet, solum sponsalitiū contractum, seu promissionem futuri matrimonii mutuo datam et acceptatam, pro catholicis factam esse invalidum, si manserit informis, non autem promissionem matrimonii unilateralem. Haec etiam nunc potest omnino sine scriptione valida fieri, atque sive ex fidelitate sive ex iustitia obligare (*Gennari* l. c. p. 22).

III. **Sponsalia impuberum.** 1. Sponsalia valide fieri praesumitur,⁸⁴⁴ si spondentes septennium egressi sint: *antea praesumuntur invalida*. Sola certa probatio contrarii praesumptionem elidere potest. Cf. c. 4 § 13 X 4, 2; *Sanchez*, De matr. l. 1, disp. 16, n. 11 12. Ceterum haec inter catholicos post decretum *Pii X* «Ne temere» vix occurrent.

2. Sponsalia, quae post septennium, sed ante annos pubertatis (i. e. quartum decimum completum in pueris, duodecimum completum in puellis) fiunt, valida sunt, at ex positiva lege ecclesiastica ne communi quidem consensu rescindi possunt in aetate puerili, sed post adeptam pubertatem intra triduum alterutri sponsorum facultas datur, non exspectata alterius voluntate vel aetate, a sponsalibus recedendi. Cf. *Decretal.* l. c. cap. 8 et 11.

Quod triduum probabiliter sic intelligitur, ut sumi possit triduum post *cognitum* privilegium sibi ab Ecclesia datum. *S. Alph.* VI 856.

3. Sponsalia filiorum familias, quae antea per parentes filii tacentibus contrahebantur, nunc non fiunt, nisi ipsi filii contractum sponsalium scriptum sui nominis subscriptione coram testibus legitimum reddiderint secundum ea quae dicta sunt n. 839. Ita quidem inter catholicos¹. Quod vero attinet ad sponsalia inter acatholicos contracta: si fuerint inter non-baptizatos, haec sola lege naturali reguntur; si inter baptizatos, etiam nunc manet antiqua lex, quae statuit, sponsalia filiorum familias (in aetate minorenni) valere, quando filiis scientibus neque contradicentibus per parentes contrahantur. Ceterum id valet quoad effectum canonicum impediendi publicae honestatis; nam obligatio ad ineundum matrimonium in foro conscientiae non erit, nisi filii familias re ipsa consenserint.

§ 2.

De sponsalium effectu.

I. **Mutua fidelitas.** Tres e sponsalibus oriuntur effectus: obligatio⁸⁴⁵ mutuae fidelitatis, obligatio matrimonii ineundi, impedimentum publicae honestatis. Sponsalia valide inita speciali titulo obligant sponso, ut sibi fidem servant: quare qui cum altero peccat, contra hanc fidem datam agit.

Acriter autem controvertitur, utrum peccatum, quod sponsi fortasse cum extraneis personis committant contra mutuum fidem, adeo grave sit, ut novae seu distinctae malitiae speciem inducat. Resp. 1) *certo* ita esse, si quis sponsam alienam violenter oppresserit, nam praeter stupri peccatum gravis iniustitia contra sponsum committitur; 2) idem obtinere, ipsis sponsis libere peccantibus cum aliis personis, valde *probabile* est. Attamen in posteriore casu cum, teste et approbante *S. Alph.* VI 847, multi iique graves scriptores censeant, de distincta iniustitiae malitia gravi non constare, eo quod per tale peccatum non contrahatur defectus, qui *per se* sub gravi manifestandus sit, nisi puella conceperit (vide infra n. 857): hanc sententiam confessa-

¹ Qui censeantur esse catholici, vide infra, ubi agitur de forma matrimonii contrahendi secundum decretum «Ne temere».

rius de integra poenitentis confessione sollicitus amplecti potest, ne de tali circumstantia in peccatis luxuriae interrogare se debere opinetur.

846 II. **Obligatio matrimonii contrahendi.** Quae obligatio est, ut matrimonium *suo tempore* contrahatur, i. e. tempore fixo, si quod constitutum est, alias cum primum alteruter rationabiliter petierit, ita ut diuturna dilatio, nisi fiat ex utriusque consensu, ex se gravis fidei datae violatio sit; quod multo magis dicendum est de iniusto a sponsalibus recessu.

Qui vero sine iusta causa a sponsalibus resilit, 1) a iudice ecclesiastico etiam per censuras ad matrimonium compelli potest, 2) arrham vel munera data amittit, 3) damnum, si quod ortum est, v. g. propter expensas factas, aut quod sponsa derelicta, utpote macula quadam aspersa, nuptias inire difficilior potest, reparare debet.

Ad quae nota: 1. Dilatio diuturna ex parte sponsi facilius gravis esse potest, quam ex parte sponsae. Nam sponsus sponsam, quae dilationem forte traxerit, facile monere eamque sic urgere potest; sponsa vero frequentius prae verecundia non audet monere et urgere sponsum. Quare sponsus, etsi non moneatur, sub gravi teneri potest non longas moras trahere.

2. Haec dicta sunt solius promissionis sponsalitimae et iuris mutui habitata ratione. Si enim morum periculum respicimus, evidens est, post sponsalia inita matrimonium diu differri non debere, sed utrumque sponsum a confessario vel parochio urgendum esse, ut brevi matrimonium contrahatur. Quodsi gravis et legitima causa obstet, a consuetudine mutuae visitationis sponsi prorsus sunt retrahendi.

847 3. Obligatio standi sponsalibus per se omnino subsistit, etsi secundae puellae matrimonium promissum, idque aut iuramento, aut copula carnali confirmatum sit.

Quod vero non pauci scriptores ultimum casum exceperunt, ex eo videtur esse, quia, antequam impedimentum clandestinitatis valuit, promissio matrimonii, *secuta copula*, transire censebatur in ipsum matrimonium: nam iure supponebatur, eos, qui ita agerent, quam minimum peccare velle, adeoque copulam non fornicariam, sed coniugalem ab iis admitti. Ceterum si cum secunda puella vir peccaverit, maxime si haec gravida evasit, suadendum est priori puellae, ut iuri suo renuntiet. Quod si nolit, secundae puellae pro deceptione et iniuria, si adfuerit, compensatio concedi debet.

4. Quamquam ipsa ecclesiastica censura ille, qui iniuste a sponsalibus recedit, cogi possit: raro ramen expedit, ut ad id veniatur, multo minus, ut ulterius procedatur: *S. Alph.* n. 846. Nam cum matrimonium a libero consensu essentialiter dependeat, qui ne poenis quidem ecclesiasticis movetur, ut obligationem suam impleat, aliter cogi iam non potest. Quare tandem suae conscientiae relinquitur, et adigitur ad iustam damni compensationem: quae etiam non raro conscientiae foro relinquitur et communiter secundum convenientem puellae dotationem aestimari solet. Cf. *v. Schulte*, *Eherecht* p. 293 et 296, *Bangen* op. cit.

848 5. *Arrha* restitui debet, si aut iusta causa dissolvendi sponsalia est, aut, qui arrham dedit, mortuus est. Idem de aliis muneribus teneto, quae intuitu matrimonii data sunt, nisi forte ratione conditionis donatoris minoris sunt momenti neque reclamatio fit, ita ut condonatio spontanea et absoluta supponi possit.

Poena autem conventionalis, si pro omni casu, etiam iustae dissolutionis sponsalium, statuitur, illicita est, neque iure solvenda, siquidem libertati matrimonii obstat; at poena contra *iniuste* recedentem licita est, et obligat: *S. Alph.* n. 853.

6. Compensatio damni maxime tum necessaria evadere potest, quando sponsa a sponso iniuste relinquitur. In opposito casu raro quidem erit vera damni causa: at id numquam interna ratione niti — ut *v. Schulte* l. c. p. 293 vult — audacius dicitur. Porro iudex ecclesiasticus causam non assumit, si actor de sola compensatione sibi debita agit, sed id conscientiae, aut civili tribunali relinquit; verum tum accessorie circa compensationem cognoscit, quando principalis actio est implendorum sponsalium; vide *Bangen* l. c.

III. **Impedimentum publicae honestatis.** Sponsalia enim, ubi primum valida facta sunt, impedimentum canonicum matrimonii dirimens inducunt relate ad consanguineos alterius sponsi in primo gradu: ita ut sponsus sponsae suae matrem, filiam, sororem valide ducere nequeat, neque sponsa sponsi patri, fratri, filio nubere valide possit.

Ad effectum illum honestatis publicae dignoscendum, ut id statim hoc loco praevidere moneam, ante omnia notandum est: Honestatis publicae impedimentum oritur 1) ex *omnibus* sponsalibus validis, neque cessat, etsi sponsalia postea sive mutuo consensu sive ex alia iusta causa dissolvantur; 2) ex *solis validis* sponsalibus, ita ut observari debeat, num forte ab initio adfuerit defectus essentialis, et si matrimonii ineundi obligatio adest et adfuit, verene haec *sponsalitia* obligatio exstiterit. Accuratius de hoc effectu et impedimento postea disputabitur.

§ 3.

De sponsalium nullitate et dissolutione.

Dissolutio sponsalium supponit, sponsalia valida ab initio fuisse, at ea nunc reddi nulla; nullitas vero designat, ea invalida et nulla fuisse ab initio.

Igitur 1) aliae sunt causae, quae sponsalia ab initio nulla et invalida reddunt; 2) aliae, quae ipso facto utrumque sponsorum ab obligatione solvunt, seu quae sponsalia ipso facto rescindunt; 3) aliae, quae in alterutro tantum obligationem auferunt, ita ut pro suo libitu obligationem sustinere aut sponsalia rescindere possit, quae proinde dicuntur sponsalia facere rescindibilia.

I. **Nullitas sponsalium.** Sponsalia sunt *ipso facto nulla*, praeterquam ex essentiali defectu in § 1 notato, ex quacumque causa, quae subsequens matrimonium *illicitum* reddit: nam ad opus illicitum nulla promissio obligare potest.

1. Huc pertinent 1) votum castitatis vel simile ante sponsalia emissum; 2) sponsalia cum altera persona iam contracta; 3) promissio matrimonii, quod sine dedecore familiae iniri nequeat, aut cuiuslibet matrimonii, cui parentes iuste se opponere censi debeant; 4) promissio matrimonii mixti, nisi forte aliunde obligatio talis matrimonii existit.

2. Ratio singulorum facile intelligitur. Quaedam tamen maiore explicatione egent. Votum castitatis promissionem matrimonii antecedens matri-

monium illicitum omnino reddit, nisi forte gravis prorsus causa ad dispensationem adest.

Si vero sub spe matrimonii puella deflorata sit, *S. Alph.* n. 874 cum aliis dicit, sive promissio fuerit ficta sive vera, matrimonium esse ineundum, saltem si puella voti inscia fuerat, aut conscia quidem, iustam tamen dispensandi causam iam subesse rationabiliter putaverit. Si neutrum obtinet, *S. Alph.* quidem etiam tum «probabiliter» sustinet obligationem matrimonii; at certo probari ea tunc nequit. Dispensatio autem voti tunc non requiritur, ut matrimonium possit contrahi, sed ut vir, contracto matrimonio, ex se debitum coniugale licite petat. *S. Alph.* ib.

851 3. Dissensio quaedam inter scriptores notatur, si quaerunt, utrum sponsalia contra voluntatem parentum valeant, necne. Plerique affirmant, sponsalia valere, eo quod filii in ineundo matrimonio sint sui iuris, nec matrimonium, parentibus etiam iuste invititis, invalidum esse Ecclesia statuere voluerit. Ex quo inferunt, etiam sponsalia, licet fuerint illicite inita, valida tamen fore: at existente gravi causa dissensus ex parte parentum, ea rescindibilia esse.

Sed puto cum *S. Alph.* n. 849 prorsus distingui oportere. Nam si solus *modus* procedendi, inconsultis parentibus, filiis non licet, sponsalia valida sunt; etiam valida dici debent, si ipsa sponsalia parentibus quidem displicent, tamen sine gravi et iusta causa. At si ex iustissima et gravi causa sponsalia sive matrimonium cum tali persona parentibus omnino displicent et exosa sunt, utpote quae dedecus familiae inferant, vel ex simili causa: matrimonium, si contrahitur, validum quidem est, verum *quoad rem* illicitum, ac propterea sponsalia sunt et fuerunt nulla.

Quoniam autem in foro externo causa adeo gravis raro probatur, ac saepe praesumendum est, damna et incommoda talis matrimonii compensari aliis bonis, quae sponsus in hac sponsa — aut vice versa — se detexisse putavit: frequenter accidere debet, ut eiusmodi sponsalia pro validis quidem habeantur, sed propter parentum dissensum rescindi possint.

852 4. Nec minus invalida censi debent communiter sponsalia inter catholicum et haereticum. Si enim rarissimum casum excipias, in quo gravis omnino causa, maxime publica, eiusmodi matrimonium mixtum suadeat, ita ut promissio matrimonii sustinenda sit (quamquam ne tum quidem ante dispensationem ecclesiasticam veri nominis sponsalia adsunt): multo communius eiusmodi matrimonia mixta illicita sunt. Neque Ecclesiae dispensatione eam prohibitionem, *quae iuris naturalis sit*, auferri vel pro sublata sive suspensa declarari *semper*, sed accedentem *positivam* prohibitionem tantum, vide infra *de matrimonii impedimentis*. Cf. etiam egregia documenta Ss. Pontificum *Pii VIII* ad episcopos Borussiae 25 Martii 1830 et *Greg. XVI* ad epp. Bavariae 27 Maii 1832 cum instructionibus annexis. Neque censeo aliter iudicandum esse, si quae sponsalia mixta secundum formam novi iuris scripto ineantur cooperantibus testibus. — Solum quando, obtenta iam dispensatione Ecclesiae et praestitis cautionibus necessariis, adhibetur testis privilegiatus, parochus aut loci ordinarius, praesumptio videri potest adesse pro valore, cum hi alias munus testis denegaverint; at etiamtum res ipsa iudicanda erit ex circumstantiis.

Si sub spe matrimonii puella catholica deflorata et gravida facta sit, haec causa ex se satis gravis sit, ut promissio matrimonii sustineatur, modo omnes conditiones ab Ecclesia praescriptae impleantur: atque etiam sub iisdem conditionibus puellae catholicae a viro acatholico ita violatae conceditur, ut viri acatholici obligationem ad se ducendam urgeat.

II. **Dissolutio ipso facto.** *Ipsa facto rescindunt* seu extinguunt sponsalia ⁸⁵³ tum conditiones resolutoriae, si quae additae implentur, tum eae causae, quae supervenientes impedimentum matrimonii inducunt, seu alterutrius sponsi conditionem ita mutant, ut ex natura illius conditionis matrimonium promissum evaserit aut impossibile aut illicitum: nisi forte illud impedimentum facile possit auferri.

Huc referri debet 1) electio status perfectioris; 2) matrimonium cum altera persona subsecutum; 3) temporis lapsus.

1. Non est dubium, professionem religiosam extinguere sponsalia; idemque dicendum est de susceptione ordinum sacrorum. Neutrum illicitum est sponsis, modo ne alteram partem ex industria deceperint: *S. Alph.* n. 871.

2. Maius dubium est, num *votum privatum* castitatis sponsalia ipso facto solvat. In foro externo, in quo tale votum non cognoscitur, hoc vix admittitur; sed iudex cogit eum, qui votum castitatis se emisisse contendit, aut ad ingressum in religionem, aut ad contrahendum matrimonium promissum. At in foro conscientiae satis probabile visum est *S. Alph.* VI 873 cum aliis, sponsalia ipso facto dissolvi.

3. Quare — id quod consequitur — etiam ipso facto sponsalia dissolvi dicenda sunt per votum 1) suscipiendi sacros ordines, 2) professionis religiosae faciendae.

4. Per solum autem *ingressum* in religionem, sine voto in eo manendi, non dissolvuntur sponsalia: datur quidem parti relictae statim facultas recedendi a sponsalibus, sed etiam ius retinet postulandi matrimonii, si, qui novitiatum ingressus est, ad saeculum revertatur.

5. Qui vero post emissum votum, quod ipso facto sponsalia dissolvat, ab eo voto legitime dispensatur, sponsalibus, *utpote extinctis*, non iterum ligatur: nisi forte in fraudem, ut sponsalia a se excuteret, ita egit.

6. Si contra priora sponsalia cum altera persona matrimonium initur, sponsalia illa priora probabiliter extinguuntur: quare si forte matrimonium morte coniugis solvitur, obligatio priorum sponsalium non reviviscit. Ita auctores quam plurimi apud *S. Alph.* n. 875: cf. *Gury-Ball.* II 733 notam. Neque ratio dissimilis est ab ea, quae affertur pro voto castitatis, quod postea per accidens dispensatione solvitur.

7. Temporis diuturni dilatio per se non dissolvit sponsalia. Si vero

1) tempus praefixum fuit ad obligationem *finiendam*: quocumque tandem ⁸⁵⁴ modo matrimonium impeditum est, sponsalia sunt soluta, nisi forte fraudulenter ab alterutro sponsorum morae trahebantur. Aliud dici debet, si tempus praefixum est ad obligationem *urgendam*.

2) Si igitur terminus praefixus est ad sollicitandam obligationem, aut si nullus terminus praefixus est: ille, qui culpabiliter longas moras trahit, amittit ius suum, ita ut altera pars libera sit. Si vero ex iusta causa differtur matrimonium, certe diutius expectandum est, non vero nimis diu. Quo in casu convenit, ut, re ad iudicem delata, interpellatio iudicis certique termini praefixio sequatur, quo elapso, altera pars libera maneat.

3) Qui autem in longinquam regionem abit non negotii causa neque cum animo revertendi, sed cum animo aliud domicilium figendi, compartem, cui talis translatio gravis fuerit, ad idem faciendum cogere non potest; quare id habetur pro iuris renuntiatione: *S. Alph.* n. 866—868.

Ex dictis patet, iam quasdam causas allatas esse, quae non dissolvunt ipso facto vinculum sponsalium, sed alterutri parti ius recedendi concedunt.

855 III. *Facultas dissolvendi*. Recedendi igitur facultas saltem adest pro ea parte quae causam non posuit, in omnibus casibus n. 853 propositis; sed praeterea in aliis, de quibus nunc speciatim, scil.: *Rescindibilia* fiunt sponsalia ex mutatione notabili in conditione alterius sponsorum sive nunc facta sive nunc demum detecta, si haec mutatio tanta sit, ut promissio non censeatur hanc conditionem amplecti: at facultas recedendi illi non fit, qui *culpabiliter* talem mutationem induxit, ne ex iniuria favorem capere possit; immo ille pro adiunctis ad damni reparationem teneri potest.

Ut autem alterutri sponsorum *ius detur resiliendi* a sponsalibus, in conscientia sufficit iusta causa cognita eaque saltem semiplene probata. — Attamen iudicis interventus accedere debet, 1) si causa eiusve iustitia vere dubia est; 2) si sponsalia, ut nunc communiter, publica sunt, causa recedendi occulta, nisi (quod tunc omnino fieri debet) alterius etiam assensus ad sponsalia publice solvenda accessit: cf. *S. Alph.* n. 878. — Qui autem iuri resiliendi sive expresse sive implicite renuntiavit, sane sponsalia solvere amplius non potest.

856 Unde: 1. Impedimentum matrimonii superveniens parti innocenti ius dat negandi fidem ei, qui impedimentum induxit; ille vero, qui culpabilis causa huius impedimenti fuit, tenetur dispensationem quaerere, modo sine nimio incommodo id facere possit: *S. Alph.* VI 857 858.

2. Crimen alterius grave aut post sponsalia commissum aut nunc tandem detectum (modo pro conditione personae vere grave censeatur) parti innocenti ius dat recedendi. — Speciatim quoad fornicationem practice haec notanda sunt:

1) Fornicatio subsequens parti innocenti, sive sponso sive sponsae, ius dat recedendi.

2) Fornicatio antea commissa, sed nunc detecta, *sponso* semper ius dat recedendi; sponsae ius tum solum conceditur, a) si detegat, sponsum frequenter ita egisse, aut etiam cum pluribus feminis ita conversatum esse, ut eius fidelitas merito suspecta haberi debeat; b) si sponsus ex altera femina prolem susceperit, c) si ob conditionem suam aliasve circumstantias etiam sponsa valde graviter ferat viro nubere, quem etiam semel fornicationem commisisse cognoverit. *S. Alph.* n. 861.

3) Utroque sponso post sponsalia fornicante, ab aliis soli sponso ius recedendi datur. Cf. *S. Alph.* n. 862, *Craisson* 4022, qui hanc dicunt *communem* sententiam, eo quod ob antecedentem fornicationem non idem concedatur puellae, quod viro, siquidem in puella res multo turpior existimatur. Alii *satis probabiliter* neutrum cogi posse censent.

857 3. Notabilis mutatio seu delapsus in peiorem conditionem sive physicam sive moralem, aut etiam talis defectus nunc primum detectus, qui, si cognitus fuisset, a sponsalibus deterruisset, alteri parti ius dat recedendi.

Quare 1) si tanta detegitur morum discrepantia, ut infelix matrimonium plane timendum sit, sponsalia non debent sustineri. 2) Si

sponsa etiam violenter sine propria culpa opprimitur, sponsus non iam tenetur eam ducere. *S. Alph.* l. c. — 3) Si ex morbo etc. alter spon-
sorum notabilem deformitatem contraxit, alter liber est; sed longe
facilius certus aliquis defectus in sponsa habetur pro deformitate notabili,
quam in sponso. 4) Ignobilior conditio, paupertas etc. nunc detecta,
modo probabiliter a sponsalibus retraxissent, nunc ius dant resiliendi:
ib. n. 863.

Id vero communius affirmant, partem illam, quae aliquo defectu laboret,
nisi sit *noctivus* defectus, non teneri sponte illum manifestare, immo inter-
rogatum posse ambiguo responso declinare: modo ne infelicem matrimonii
exitum praevideat. Nam quod per breve aliquod tempus altera pars, si
forte postea defectus detegatur, id aegre aliquantulum ferat, non inducere,
gravem obligationem, cum *gravi* incommodo proprio haec praecavendi
S. Alph. n. 865 cum aliis multis tenet.

Qui autem morbo periculoso aut pernicioso laborat, debet utique
id manifestare, vel potius abstinere a matrimonio. Similiter dicendum
est generatim de sponsa, quae ex alterius consortio gravida est: certe
raro accidit, ut id tegi possit, et ut propter sponsae gravissimum dam-
num hoc damnum et incommodum sponso etiam inscio inferre liceat:
S. Alph. n. 864.

4. Notabilis conditionis in melius mutatio illi, qui sic mutatur,⁸⁵⁸
etiam ius confert a sponsalibus se liberandi. Quare 1) id de super-
veniente nobilitate vix negatur. 2) De magnis divitiis supervenientibus
magis dubitatur; *S. Alph.* n. 876 censet, discessum propter hanc rati-
onem per se omnino dissuadendum esse (et revera, qui divitiis magis
movetur, quam optimis moribus compartis, felicem matrimonii exitum
vix habebit); attamen eum ex se peccatum non esse, etiam censet.
Immo 3) *S. Doctor* ne eum quidem peccati accusat, qui, cum sibi
post inita sponsalia offeratur matrimonium cum comparte multo di-
tiore¹, priora sponsalia relinquit, ut cum secunda matrimonium ineat.

5. Dissensus parentum etiam in iis circumstantiis causa recedendi
esse potest, in quibus sponsalia ab initio nulla esse dici non possint,
scilicet si propter parentum dissensum, etsi fortasse iniustum, magna
mala timentur, ut diuturnae inimicitiae vel dissensiones, exhaereditio,
gravia scandala. Ad eiusmodi enim mala perferenda, quae rationa-
biliter praevideri non poterant, nemo censetur se voluisse obligare.

6. Num autem sola *prodiga* matrimonii promissio, quae ab eo fit,
qui sponso sive sponsae multo inferioris conditionis vel fortunae matri-
monium promisit, quamquam sine ullo familiae dedecore, ratio sit dis-
solvendae promissionis, vel potius ab initio nullam fecerit promissionem,
audi *S. Alphonsum* recte ita dicentem: 1) si nulla ratio cohonestans
hanc prodigam promissionem adfuerit, eam videri venialiter malam at-
que ita nullam; 2) sin mediocris ratio cohonestans adsit, ut specialis
virtus in sponsa deprehensa, spes felicioris matrimonii, maiorque honesti

¹ *S. Alph.* utitur voce «*excedenter melior*» VI 876.

amoris affectus, promissionem et validam et licitam esse. Quare inaequalitas in divitiis non erit ex se sola iusta causa, cur parentes consensum suum denegent, neque causa iusta recedendi a sponsalibus scienter contractis, etsi parentum dissensus accedit, nisi praeter hunc dissensum et propter illum alia mala timentur.

859 7. Quae sint partes parochi, si, instante matrimonio vel proclamatione futuri matrimonii, aliquis obicit sponsalia secum facta, vide apud *Bangen* I, § 8. Si enim interpellator non matrimonium cum illa persona intendit, sed solam indemnitate, parochi est, eum monere, de *hac* causa iudicem ecclesiasticum non consuevisse cognoscere, sed eam conscientiae partium relinquere: quare suadeat amicam compositionem.

Alias, si sponsalia contracta esse per scripturam exhibitam probatur, neque pro altera parte causae certo iustae resiliendi deprehenduntur: parochi est, sistere proclamationes et efficere, ut ecclesiastici iudicis sententia quam citissime procuretur, quae, quid iuris sit, decernat; secus enim eum, qui *iuste* interpellat, a iusta spe vincendi deiceret, siquidem, contracto matrimonio, actio sponsalitia non amplius admittetur. — Si altera pars certas causas recedendi habet, sufficit parochi, monere alteram partem, se et in proclamationibus et in ipso celebrando matrimonio progressurum esse, nisi sibi exhibeatur prohibitorium ordinarii, ad quem actor, si velit, confugere possit.

860 Appendix.

Gravia igitur peccata praecipua, quae circa sponsalia committi possunt, sunt haec:

1. Temere et inconsultis parentibus sponsalia contrahere (ita plerumque saltem).

2. Cum gravi periculo aut alterum decipiendi, aut gravia mala ex matrimonio oritura inducendi sponsalia facere.

3. Fidem sponsalitiā frangere.

4. Statum sponsalitiū diu protrahere cum peccandi periculo seu occasione proxima.

Caput II.

De bannis.

861 Quo securius in celebrandis matrimoniis procedatur, et quo facilius impedimenta, si qua existant, detegantur, Concilia Later. et Trid. proclamationes matrimonii antea faciendas accurate praescripserunt. Quare, ut compleatur doctrina eorum, quae ante matrimonium aut fieri debent, aut obligationes inducere possunt, breviter agemus 1) de bannorum obligatione, 2) de eorum dispensatione, 3) de obligatione impedimenta matrimonii revelandi.

§ 1.

De obligatione bannorum.

I. Ex praescripto Ecclesiae matrimonium *tres* proclamationes praecedere debent: quae obligatio ex se gravis est: Later. IV. c. 51; c. 3 X 4, 3; et Trid. sess. 24, cap. I *de ref. matr.*

II. Circumstantia *temporis* praescripta ea est, ut fiant 1) tribus *continuis* vicibus, 2) diebus Dominicis et festis de praecepto, 3) inter Missarum sollemnia: vide Trid. *ib.*

III. *Locus* autem praescriptus est ecclesia parochialis illius loci vel illorum locorum, ubi sponsi habent domicilium aut quasi-domicilium.

Plura I. De numero. 1. In genere gravissima est haec obligatio, ita ut Trid. l. c. cap. 5 disposuerit, eos etiam, qui ignoranter quidem cum impedimento dirimente contraxerint, sed requisitas sollemnitates (inter quas enumerat proclamationes) neglexerint, spe dispensationis carere debere.

2. Unam ex illis tribus proclamationibus omittere, non censetur ex se materia gravis, gravis vero omnino est *duarum* omissio: *S. Alph.* VI 990; *Craisson* 4048.

3. Si, proclamationibus expletis, matrimonium diu differtur (Rit. Rom. dicit post *duos menses*, Rit. Trevir. et Fuld. notat «*quatuor menses*»: v. *Schulte*, *Eherecht* pag. 53), proclamationes ante matrimonii celebrationem renovandae seu *iterum faciendae* sunt.

II. De tempore. 1. Quamquam Trid. dies Dominicos *et* festivos⁸⁶² pro bannis assignat, consuetudo in multis regionibus est, ut solis diebus Dominicis, intermissis festis intra hebdomadam occurrentibus, proclamationes fiant: quod menti legislatoris adversari non videtur; quare licet sic fieri, si legitima consuetudo id approbaverit.

2. At etiam satisfieri videtur legis intentioni, si, occurrente magno concursu fidelium, in die ex praecepto non festivo, proclamatio aliqua fiat: vide *Craisson* n. 4054.

3. Dicitur «inter Missarum sollemnia»; quare fiat oportet non in sola Missa privata, neque in Vesperis. At si oblivione omissa fuerit aliqua proclamatio in Missa, in Vesperis, modo sat magnus populi sit concursus, ea suppleri posse videtur: cf. *S. Alph.* n. 991.

III. De loco. 1. In ecclesia parochiali proclamationes faciendae sunt. Si vero pro peculiari aliqua festivitate populus potius ad aliquod sacellum eiusdem parochiae confluxerit, quam ad ipsam ecclesiam: nihil impedire videtur, quominus *ibi* in sacello isto proclamatio fiat: *ib.* Immo si ob gravem aliquam causam, v. g. pestis grassantis, finis bannorum in ecclesia propter penuriam populi eo confluentis obtineri vix possit, modus affigendi nomina in loco publico cum venia episcopi eligi potest.

2. In utriusque sponsi parochia proclamatio fiat oportet: quare si diversae sunt parochiae, utrobique banna publicari debent, nisi parochiae sint valde vicinae. Immo si quis sponsorum in pluribus locis domicilium seu quasi-domicilium re aut iure habet, ubique in omnibus illis locis publicatio facienda est: cf. *Craisson* n. 4057.

3. Difficile non est definire, quis *re* plura domicilia habeat. Difficilior⁸⁶³ quaestio evadit circa eos, qui, ut nondum plene sui iuris, ex domicilio eorum, quibus subsunt, *iuridice* censeantur domicilium habere, ubi re non habitant. Pro his nota haec, quae praecipue ex recentioribus conciliis provincialibus

desumpta sunt, ut *Queb. II*, Coll. Lac. III col. 648, *Senon. ib.* IV 894 sq, *Bitur. ib.* 1118, *Remensi ib.* 126 etc., Instruct. Austriaca § 61—64, *ib.* V 1294.

1) *Filii familias* aetate minorennitatis¹ proclamari debent non solum in actuali domicilio, sed etiam in domicilio *iuris* seu *parentum*.

2) *Milites*, si minores sunt, eodem modo tractari debent; alioqui praeter locum actualis habitationis domicilium *iuris* putatur locus, ubi ante susceptam militiam habitaverunt.

3) *Vagi* proclamandi sunt in loco, ubi diutius commorati sunt, vel in loco originis: insuper pro eorum matrimonio licite celebrando consensus episcopi adesse debet et legitima attestatio eorum status liberi.

4) Qui a brevi tempore domicilium mutaverunt, non in solo actualis habitationis loco, sed etiam in loco prioris domicilii proclamari debent. Quantum autem tempus actualis habitationis requiratur, ut in priore loco banna omitti possint, a diverso iure loci atque episcopali lege multum pendet. Quamquam enim Romanum ius saltem quinquennium requirere videtur, in aliis locis habitatio unius anni, immo sex mensium pro sufficienti habetur. Sic in Conc. prov. Bituric. 1850 et in Concilio Auscitano (vide Coll. Lac. IV 1118 et 1191) commoratio sex mensium statuitur, ut aliquis quoad banna domicilium mutasse censeatur. Additur dein «sed pro iis, qui transitorii officii, vel studiorum, famulatus causa in uno loco ultra sex menses degunt, *domicilium retinentes in altero, in utroque* [loco] proclamantur»: ergo qui domicilium in altero loco neque re, neque iure retinuerint, in solo posteriore proclamandi sunt. — Quae cum Romae approbata sint, norma esse possunt, ut simile spatium pro legitimo habeatur, ubi consuetudine idem observatur.

4. Quando banna in pluribus locis facienda sunt, parochus loci, ubi matrimonium contrahitur, literas testimoniales de statu libero sponsorum accepisse debet (Ledigschein), ut matrimonio possit assistere.

A lege civili interdum exigitur, ut consensus parentum — si de filiis minoribus agitur — afferatur: quod leges canonicae non requirunt. Prudentiae igitur est videre, quousque leges civiles observari hac in re debeant.

§ 2.

De dispensatione bannorum.

864° I. Episcopus ex iusta causa, si aliunde de impedimento non existente satis videtur constare, a bannorum obligatione dispensare potest: Trid. l. c. cap. 1.

1. Facilius potest dispensari ab una alterave proclamatione, quam ab omni. Quod si fit, in ipsa proclamatione dici debet, eam esse unam pro tribus, vel secundam pro secunda et tertia.

2. Facilius etiam, quam totalis bannorum omissio, concedi potest ab episcopo, ut post contractum matrimonium tandem proclamationes supplementur, monitis coniugibus, ut interim a matrimonii consummatione abstineant: vide Trid. l. c. et Rit. Rom. tit. VII, c. 1, n. 9. *Potest* tamen episcopus pro causae gravitate *absolute* dispensare.

¹ Aetas minorum computatur secundum leges civiles regionis: vide ll. cc. Conc. *Queb.*, *Remen.*, *Senon.* etc.

Si in tali causa coniuges moniti aut iussi sunt abstinere a matrimonii consummatione, ipsi vero *certi* sunt, impedimentum non existere: illius praecepti transgressio mortale peccatum non censetur: vide *Gury-Baller.* II, n. 740 2 not., nisi forte specialis intimatio et *gravis* comminatio adiuncta fuit.

II. Probabiliter sufficit dispensatio episcopi unius ex sponsis: quia, nisi unus sponsorum alteri gratiam acceptam communicet, gratia nihil iuvat, insuper lex bannorum obligat sponso tantum, quatenus de *mutua* ipsorum relatione agitur. Aliis verbis, omissio bannorum per se est impedimentum matrimonii impediens; quare qui, sicut in quibusvis aliis impedimentis sive impediens sive dirimentibus, ita in hoc dispensationem accepit, cum comparte sua ab impedimento liberatus est: *S. Alph.* n. 1006; *Gasparri* n. 183.

III. Causae dispensationis aliae sunt necessariae, aliae gratiosae.⁸⁶⁵ Necessariae sunt eae, quae, nisi dispensatio fiat, grave damnum uni alterive sponsorum inferant; gratiosae, quae id minime faciant.

1. Causae necessariae fere hae sunt:

- 1) ne malitiose impediatur matrimonium, v. g. a cognatis,
- 2) ne forte vir, mutato consilio, derelinquat puellam a se violatam;
- 3) ne damnum, scandalum, infamia ex dilatione matrimonii oriatur;
- 4) si urget necessitas contrahendi, cum sponsus statim proficisci debeat;
- 5) si forte vir post matrimonium civiliter contractum non vult in tres proclamationes consentire, admittere tamen vult ecclesiasticum ritum: tunc enim in gratiam sponsae dispensari debet, si iam separatio fieri nequit;
- 6) si proclamationes sponso magno ludibrio atque irrisioni exponunt: quod cum plus minusve urgere possit, aliquando pro causa necessaria, aliquando pro libera et gratiosa haberi debet.

Quando igitur eiusmodi causae certo adsunt et graviter urgent, episcopus iuste denegare nequit bannorum dispensationem.

2. Aliquando vero ex mera gratia, v. g. propter sponsorum nobilitatem vel meritum, dispensatio concedi potest. Immo in matrimoniis summorum principum, quorum cognatio communiter publice nota est, proclamationes omitti solent: vide *Craisson* n. 4050.

IV. Parochus, quamquam dispensare a bannis nequit, potest tamen⁸⁶⁶ aliquando, si recursus ad episcopum non iam patet, ex epikia proclamationes omittere, et sine illis ad matrimonium celebrandum sponso admittere.

1. Epikia igitur uti potest: 1) maxime in articulo mortis ad matrimonialiter coniungendos concubinarios sive propter bonum prolis, sive propter spiritualem curam moribundi: immo in iis angustiis implicite datam esse *dispensationem* a lege bannorum, habes ex notatis supra n. 831; 2) si in aliis causis necessariis modo allatis episcopus tam cito adiri nequit.

2. Sed, nisi mortis articulum excipias, parochus *debet* coniuges monere, ut a matrimonii consummatione abstineant, donec proclamationes suppletæ fuerint, aut aliter per episcopum sit provisum. Nam epikia non plus concedit, quam necessarium est. At necessarium quidem esse potest statim matrimonium contrahere, vix unquam, etiam post matrimonium proclamationes omittere. Quomodo vero coniuges laedentes hoc praeceptum peccent,

et — quod consequens est — qua prudentia hoc praeceptum coniugibus a parochis explicandum sit, vides ex iis, quae supra n. 864 dicta sunt.

§ 3.

De obligatione impedimenta revelandi.

867 Proclamationes propterea fiunt, ne cum impedimentis matrimonia celebrentur. Quare, ut finis ab Ecclesia intentus obtineatur, necesse est adesse obligationem pro fidelibus ea revelandi, quae matrimonium, quod proclamatur, sive invalidum sive illicitum reddant.

Ex iis vero, quae matrimonium *illicitum* reddant, fere sola sponsalia cum tertia persona inita huc pertinent. Quorum revelatio vix ad alios spectat nisi ad ipsam hanc tertiam personam, si ius suum servare velit. Aliquando tamen, si ipsa ius suum prosequi nequit, aliorum est, parochum de illo impedimento certiore facere.

Plerumque igitur ad impedimenta *dirimentia* obligatio faciendae revelationis restricta est; quae paucis his principiis continetur:

I. Per se est obligatio gravis impedimenti revelandi, etsi res occulta est et vel secreto scitur naturali vel promisso tantum.

II. Obligatio illa, quamquam prae aliis sponsos ipsos adstringit, tamen ab omnibus, qui rei notitiam habent, idque quam primum, nisi gravis causa excusat, impleri debet.

868 III. At obligationis excusatio censetur adesse pro iis:

1) qui sciunt impedimentum sub secreto *commisso*, ut sibi in officio suo dictum, v. g. parochi, medici;

2) qui nequeunt revelare sine magno suo damno, vel scandalo aliorum;

3) qui fructum ex revelatione sperare non possunt, praecipue si certi non sunt de impedimento, sponsi vero in bona fide existunt;

4) qui audierunt ab homine fide non digno, aut nesciunt, a quo rem sibi narratam habeant (nisi fundata spes est ulterius inquirendi);

5) qui sciunt, sponsos occulte petiisse dispensationem.

IV. Si illius impedimenti revelatio crimen aliorum manifestat, illi, qui ex revelatione impedimenti diffamationem patiuntur, sive sponsi sunt, sive alii, per se prius moneri debent, ut ipsi per seipsos provideant (aut desistendo a matrimonio, aut dispensationem occulte petendo): quo facto, si provisum fuit, revelatio non amplius fiat oportet. Haec vero *monendi* obligatio eos etiam adstringere potest, qui ex secreto commisso notitiam habent, ut videlicet eos ipsos moneant, a quibus rem secreto cognoverunt.

889 Appendix.

Gravis igitur obligatio circa banna praecipue est:

1. ne parochus ea (plus semel) omittat;

2. ne sponsi sine bannis, nisi dispensatum fuerit, matrimonium contrahant;

3. ut omnes, qui impedimenta norint illaque sine gravi damno manifestare possint, ea quam primum revelent.

SECTIO II.

DE MATRIMONIALIS CONTRACTUS NATURA ET QUALITATE.

Complures recentiores scriptores de matrimonio disputantes a voce contractus quodammodo abhorrent, quasi aut matrimonium non deceat sic vocari, aut matrimonii conceptus minus rectus ingeratur. Nos vero id minime timentes, vocem a tot saeculis usitatam, et Ss. Pontificum etiam nostri temporis sollemnibus documentis ut *Pii IX* et *Leonis XIII*, consecratam et fidenter adhibemus et matrimonii naturam sic exacte exprimi prorsus putamus, modo ne quemlibet contractum eandem omnino naturam habere sumatur. Matrimonium sine dubio non solum propter officium naturae, cuius causa institutum est, singularis omnino contractus est, sed etiam propter eximiam dignitatem, ad quam Christus illud evexit. Nam et contractus et sacramentum est. Qui characteres cum ab invicem separari non possint, ne nos quidem in tractando eos dividemus, sed coniunctim de utroque locuturi sumus, et 1) quidem de contractus matrimonialis sacramentali caractere, 2) de necessariis huius contractus sacri qualitatibus.

Caput I.

De matrimonialis contractus caractere sacramentali.

Matrimonium christianum, a Christo Domino novo splendore circumdatum, natura non est mutatum, sed elevatum. Quare ab ipsius natura et essentia in se spectata incipiendum est, ab eaque definitio est sumenda.

§ 1.

De huius sacramenti essentia.

Definitur igitur matrimonium: Individua maris et feminae con-⁸⁷⁰ sociatio, qua mutuo complentur ad constituendum iure unum generationis principium.

Distinguitur 1) matrimonium *in fieri* et matrimonium *in facto esse*: A) *Matrimonium in fieri*, quatenus consideratur illa transitoria actio seu consensio, qua mas et femina ius illud mutuum mutua traditione et acceptatione acquirunt, seu qua constituuntur in iure efformandi unum generationis principium; B) *matrimonium in facto esse*, quatenus permanens ille status iuris consideratur, qui morali et iuridico vinculo coniuges coniunctos tenet, ex ipsa consensione resultans.

2) Distinguitur matrimonium legitimum, ratum, consummatum, vel potius: *consummatum, ratum tantum, legitimum tantum*. «Legitimum tantum» dicitur illud matrimonium, quod verum quidem est, sed elevatione ad dignitatem sacramentalem caret: quod solummodo inter non-baptizatos existere posse, infra probabitur. «Ratum» dicitur matrimonium

ratione illius confirmationis et ratificationis, quam per *sacramentalem characterem* accipit¹, quo matrimonium est non tantum coram Deo ut auctore naturae, sed etiam coram Christo ut Sanctificatore et Redemptore, atque coram Eius Ecclesia: dicitur autem «ratum tantum», ut excludatur, carnale commercium iam habitum esse, quo morale et iudicum vinculum fortius etiam sit adstrictum. Quodsi post matrimonium vere contractum carnale commercium accessit, dicitur «matrimonium consummatum»: vid. ratum et consummatum, si de matrimonio inter baptizatos agitur; legitimum tantum et consummatum, si de matrimonio inter non-baptizatos sermo est.

Definitio supra data referri potest et ad matrimonium in fieri et ad matrimonium in facto esse, prout consociationem accipias illam actionem transeuntem, qua societas initur, aut stabilem societatem ipsam.

«Consociatio» indicat ipsa sua notione a) contractum, sed b) contractum certi generis, quo contrahentes non rem quandam aut actionem quandam obligant, sed se suasque personas ipsas proxime et directe ad sociale vitam adstringunt. — Sequentibus verbis in recto exprimitur primarius finis, ad quem *haec* societas proxime tendit, vid. «ut contrahentes compleantur iure tamquam unum generationis principium». Nota enim distinctiva diversarum consociationum essentialiter pendet a proximo eius fine; quare in definitione ille necessario exprimendus est. — Dicitur est autem, «quo *iure* constituantur unum principium», ut iam hic negetur, ad essentiam matrimonii pertinere eius consummationem, vel etiam ipsius matrimonialis usus ius expeditum: de quo tamen infra aliqua notanda sunt, quando de conditionibus matrimonio appositis agemus. — Verba illa «*Individa maris et feminae consociatio*» innuit duas essentialia matrimonii qualitates, unitatem dico et *indissolubilitatem*. Haec praevis indicasse sufficiat. Necessariam de matrimonii essentia doctrinam brevissime his thesibus comprehendo, singulas fusius explicaturus.

871 I. Matrimonium verum et legitimum etiam inter infideles seu non-baptizatos existit.

II. Matrimonium inter fideles seu baptizatos sacramentum Novae Legis est, unionem Christi cum Ecclesia significans et efficienter extendens.

III. Sacramentum a contractu reipsa separari non potest, sed matrimonium inter baptizatos aut sacramentum est, aut contractus validus non est.

IV. Materia et forma sacramenti est ipse consensus contrahentium legitime manifestatus, quo matrimonium in ratione contractus perficitur.

V. Minister igitur sacramenti non est sacerdos, sed ipsi contrahentes et ministri et suscipientes sunt.

VI. Necessae tamen non est, ut contrahentes rationem sacramenti expresse intendant; sufficit, ut eam praevalente intentione non excludant.

¹ *Innoc. III* in *decret.* l. 4, tit. 19, c. 7: «Nam etsi matrimonium verum inter infideles existat, non tamen est ratum; inter fideles autem et verum et ratum existit, quia sacramentum fidei, quod semel est admissum, numquam amittitur, sed *ratum efficit coniugii sacramentum.*»

I. **Matrimonii non-christiani legitimitas.** Huius thesis veritas adeo patet, ut probatione non indigeat. Nemo enim umquam ausus fuerit neque audeat generis humani propagationem prohibere: quae extra matrimonium iure naturae a gravi crimine immunis non est. Atque ipsa Ecclesia quovis saeculo pro sollemni axiomate habuit: «Per baptismi sacramentum non solvuntur coniugia, sed dimittuntur crimina», ut ait *Innoc. III*: vide Decret. l. 4, tract. 19, c. 8 (*de divortiiis*).

II. **Matrimonii christiani conditio sacramentalis.** 1. Doctrinam catho-⁸⁷²licam de sacramentali matrimonii characterem ex compluribus Ecclesiae definitionibus habes ut fide certam. Trid. sess. 24, can. 1 dicit: «Si quis dixerit, matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum, neque gratiam conferre, a. s.» — Cf. *Flor.*, Instr. ad Armenos; in Syllabo *Pii IX* th. 65 (et 66): «Nulla ratione ferri potest, Christum evexisse matrimonium ad dignitatem sacramenti» damnatur.

2. Anterioris temporis documenta ex ecclesiastica traditione collecta habes apud *Perrone*, De matrimonio christiano l. 1, sect. 1, c. 1, art. 1 et 2.

3. Immo ex ipsa Sacra Scriptura satis erui potest, Christiano matrimonio id competere, ut sit signum efficax gratiae seu verae rationis sacramentum. Videl. *S. Paulus* (Eph 5, 32) imprimis de matrimonio Christianorum effert: «Sacramentum hoc [sive mysterium] magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesia», nimirum magno aliquo et mystico modo matrimonium significare sublimem illam unionem Christi et Ecclesiae, quam sibi ut dilectam sponsam acquisivit atque perpetuo amore prosequitur. Porro hoc *imprimis* de christiano matrimonio recte non diceretur, nisi, rationem *nudi signi* excedens, *efficienter* hanc unionem significaret; efficere autem hanc unionem non potest, seu latius *diffundere*, nisi contrahentes gratia divina sanctificet et cum Christo intimius coniungat.

Nisi enim hanc *efficacem* significationem sustineas, habeas matrimonium ante-christianum, maxime protoparentum, longe excellentiore modo fuisse unionis inter Christum et Ecclesiam signum. Est enim signum *praeformans*, cui sub hac ratione maiorem dignitatem adscribere debemus, quam signo imitanti. Quare, ut nihilominus maiorem excellentiam secundum *S. Paulum* matrimonio christianorum vindicemus, id aliunde peti debet, videl. ex eo, ut non nude, sed *cum effectu* signum sit.

4. Sed ut in ipsa etiam *re significata* diversitas pro diversis statibus matrimonii habeatur, ecclesiastici scriptores et Romani Pontifices id sic exhibent¹, ut matrimonium *infidelium* significet unionem Verbi cum genere humano per *Incarnationem*, matrimonium *fideliū ratum* unionem cum Ecclesia eiusque membris per *gratiam*, matrimonium *fideliū consummatum* unionem Verbi cum individua humana natura per *hypostaticam unionem*: ex quibus prima unio est praeparatoria gratiarum, secunda conferens quidem gratiam, sed per peccatum grave dissolubilis, tertia unio firmissima et indissolubilis; et sic ex ipsa re significata illustratur minor maiorve gradus indissolubilitatis, quam matrimonio competere infra dicitur.

5. Matrimonium sacramentum vivorum est, ideoque scienter in statu peccati suscipi sine sacrilegio nequit. Et quamquam actus contritionis

¹ *Leo XIII* in Encycl. «Arcanum divinae Sapientiae» 10 Feb. 1880 haec habet: «Cum matrimonium fuerit vel a principio quaedam Incarnationis Verbi Dei adumbratio.»

per se sufficit, praestat omnino morem catholicum servare, ut et confessio praemittatur et S. Eucharistiae susceptio aut praecedat aut sequatur matrimonii ipsius celebrationem.

6. Effectus autem est 1) maius sanctificantis gratiae augmentum; 2) speciale ius ad actualis gratiae auxilia, quibus onera christiani matrimonii levius et fructuosius ferantur, scil. perpetua fides, mutua concordia et patientia, libidinis refrenatio, liberorum educatio etc. Quae divina dona ut percipiantur et largius hauriantur, id imprimis cavendum est sponsis, «ne nuptias antevertant continuatione quadam serieque flagitiorum, irato Deo», ut ait *Leo XIII* l. c. De quo multum monendi sunt.

874 III. Sacramenti a contractu inseparabilitas. 1. Rationes externae huius veritatis, sacramentum a contractu re ipsa separari non posse, desumuntur ex ipsa supremæ Ecclesiae auctoritatis declaratione et communi inter catholicos scriptores doctrina.

Pius IX Allocut. 27 Sept. 1852: «Inter fideles matrimonium dari non posse, quin uno eodemque tempore sit sacramentum . . . ac proinde a coniugali foedere sacramentum separari numquam posse.» — Accedit thesis 66 in *Syllabo* damnata: «Matrimonii sacramentum non est nisi quid contractui accessorium ab eoque separabile, ipsum sacramentum in una tantum nuptiali benedictione situm est». *Leo XIII* Encycl. cit.: «Iam vero Apostolis magistris accepta referenda sunt, quae Ss. Patres nostri, Concilia et universalis Ecclesiae traditio semper docuerunt, nimirum Christum Dominum ad sacramenti dignitatem evexisse matrimonium»: unde Summus Pontifex dein concludit: «Christus . . . totam [matrimoniorum] disciplinam Ecclesiae credit . . .», ita ut absonum sit, gubernatoribus rerum civilium partem aliquam eius curae vindicare.

Communis theologorum doctrina, antequam regalis arum commenta lucem aspexere, ex eo colligitur, quod matrimonia etiam clandestina semper pro veris et *ratis* habita sunt, antequam Ecclesia ea irrita fecerit: matrimonia autem «rata» dicuntur ratione sacramenti: cf. *Tri d.* sess. 24 *de-ref. matr.* c. 1.

2. Interna autem ratio ita efferri potest: Hoc idem signum *efficax* rei sacrae seu sacramentum est, quod rei sacrae signum *significans* est. Atqui ipsum matrimonium, ut contractus est, seu ut est legitima viri et mulieris coniunctio, rei sacrae signum est significans, (significans unionem Christi cum Ecclesia eiusque membris per gratiam sanctificantem). Ergo *matrimonium, ut contractus est, est sacramentum.*

875 IV. Sacramenti materia et forma. 1. Ex principio III plane consequitur, materiam et formam reperiri debere in ipsorum contrahentium consensus mutui declaratione, seu in matrimonialis iuris traditione et acceptatione, quae sive verbis — ut communiter fit — sive indubiis signis exprimitur (vide *Eugen. IV*, Instr. ad Armenos); atque id etiam patet, essentiam sacramenti sequi prorsus essentiam contractus. Aliis verbis dicam: quae essentiam contractus violant, etiam essentialiter vitiant sacramentum; quae contractui non repugnant, ex se neque sacramento obsunt.

2. Igitur 1) hoc sacramentum celebrari potest etiam per procuratorem: ita ut, quando procurator consensum declaraverit, modo ne

mandans interim retractaverit, ipso illo tempore sacramentum conficiatur atque gratiae sanctificantis augmentum coniugibus accrescat. At ille modus, nisi in principibus, communiter non licebit. 2) Huic sacramento nullatenus essentialiter obstat conditio de futuro: licet aliorum sacramentorum essentia talem conditionem non ferat. Quare, impleta conditione, eo ipso matrimonium firmum evadit atque sacramentalem effectum producit. 3) Quamquam in sacramentorum essentiam et valorem Ecclesia potestatem nullam habet, tamen sacramenti matrimonii valor indirecte ab Ecclesiae potestate pendet. Nam *ut contractus* subiacet publicae auctoritati illi, quae res sacras custodire atque ordinare debet, ecclesiasticam dico iurisdictionem. Quae cum circa contractus sacri valorem leges ferre possit, eo ipso sacramenti valorem attingit.

3. Consensus vero, qui et contractum et sacramentum efficit, debet esse 1) mutuus, 2) deliberatus et voluntarius, 3) externus, 4) de praesenti.

Quare 1) si alteruter vere non consensit, sed fecte tantum, matrimo-⁸⁷⁶ nium nullum est. Fictio quidem non supponitur; neque in foro externo haec fictio admittitur, nisi forte probari potest. Hinc etiamsi ille, qui fecte consensit, sub poenis gravissimis ad vitam conjugalem adigeretur, in conscientia usum matrimonii sibi permittere non posset, fictione nondum sublata.

2) Consensus non tantum eatenus voluntarius esse debet, quatenus est actus perfecte humanus, sed etiam quatenus metum gravem iniustum excludit, — de quo accuratius infra in «*impedimentis*» — sive hoc ex natura rei, sive ex positiva lege repetas.

3) *Externus* consensus requiritur ex essentia contractus et sacramenti. Nam quodlibet sacramentum signum externum est, neque contractus inter homines ullus cogitari potest, nisi externo signo effectus, cum acceptatio iuris oblata fieri non possit, nisi oblatio facta et *manifestata* fuerit.

4) Contractus «*de praesenti*» dicitur de obiecto, in quod consensus fertur, cum comparatione ad sponsalia. Sponsalia enim pro obiecto habent *futuram* iuris matrimonialis traditionem, matrimonium *praesentem* iuris traditionem: quod etiam verum est, etsi conditio futura apponatur; nam etiamtum iuris traditio seu obligatio ad ipsa matrimonialia iura fit ex *nunc*, non ex tunc. Conditione videlicet impleta, eo ipso contrahentes evadunt coniuges, etsi forte ratione actu non utuntur¹.

¹ Alia aliquando invaluit sententia, quae tamen merito est derelicta. Haec reponit essentiam matrimonialis contractus in copula maritali, statuens, omnia alia, quae praecesserint atque consensum sive de futuro sive de praesenti manifestaverint, sponsalia esse, eaque, sive fuerint «sponsalia de futuro» sive «sponsalia de praesenti», solvi plane posse tum Ecclesiae potestate, tum, nisi Ecclesia contrarium statuerit, mutuo consensu. Verum ista singularis sententia neque consistit cum doctrina Instructionis *Eugenii IV* ad Armenos, neque cum notione matrimonii virginei B. Mariam V. inter et S. Ioseph, neque

877 Porro de conditionato consensu quaedam addi debent; de aliis conditionibus pauca, plura de conditione turpi.

A. Igitur *generatim* 1. plerumque illicitum est, conditionato consensu matrimonium contrahere velle: id enim innumeris periculis rem exponeret. Quare parochus *sua* auctoritate id nullatenus admittere debet. At interdum ipsi contrahentes, etsi coram parochio non expriment, habere possunt intra se, aut etiam potuerunt mutuo inter se statuere — utut illicite haec fecerint vel faciant — aliquam conditionem appositam. Quare, quid iuris sit circa matrimonii valorem, prosequi debemus.

2. De valore in conditione, quae est de praesenti aut de praeterito, nihil est, quod difficultatem movere possit; nam statim talis consensus aut absolutus aut nullus evadit, prout conditio verificatur aut non verificatur.

3. Si conditio de futuro est ex obiecto honesta, valori matrimonii nihil obstat: attamen non est matrimonium, nisi factum futurum, quod pro conditione positum est, revera acciderit. Aliud est, si conditio non tam est factum aliquod futurum, quam voluntatis propositum futuro tempore aliquid agendi, quae potius conditio de praesenti est: neque voluntatis *mutatio* postea subsecutura matrimonio vitium inferre potest; matrimonium enim semel valide effectum dissolvi non amplius potest.

Immo in tali conditione futurae alicuius actionis *praestandae* videri omnino debet, utrum concepta sit tamquam vera conditio sine qua non, an potius tamquam *modus*, i. e. obligatio quaedam, quam unus alteri imponere voluit, non ita tamen, ut ab eius *impletione* vel eius implendae voluntate matrimonium intrinsecus pendeat.

878 B. *Speciatim* de conditione turpi, quae matrimonio adiciatur. Si conditio de futuro ex obiecto suo turpis est, quid iuris sit, longiore expositione eget. — Ante omnia advertendum est: 1) «conditionem» sumi aliquando stricto sensu, aliquando sensu latiore pro intentione vel proposito aliquid faciendi; 2) conditionem turpem aut substantiae matrimonii repugnare, aut alterius generis esse.

Substantiae matrimonii repugnat turpis conditio, quae excludat 1) aut bonum prolis, nimirum eius *generationem vel conservationem*, 2) aut bonum fidei seu exclusivam fidelitatem *unitati* matrimonii respondentem, 3) aut bonum sacramenti seu vinculi *perpetuitatem*.

I. Circa intentionem conditionemve turpem *substantiae matrimonii non contrariam* haec valent:

1. Sola intentio ex coniunctione coniugali sumendi ansam sive auxilium peccandi in matrimonium eiusve valorem influere nequit. Immo etiam mutua eiusmodi consensio in peccatum perpetrandum practice plerumque considerari debet tamquam conatus in se irritus *adiecti* alicuius oneris: ita ut nihilominus in matrimonium consensus datus sit absolutus et verus.

2. Idque eo magis plane tenendum tum est, quando contrahentes ius ecclesiasticum norunt. Scilicet Ecclesia in foro externo hanc regulam tenet: Si conditiones turpes matrimonio non contrariae aut impossibiles in pactum deducuntur, *habentur pro non adiectis*. Contrahentes igitur quando conditionem ut turpem vel impossibilem cognoverunt, eam non serio appossuisse censentur.

— id quod nobis in theologia morali causa praecipua est — cum iis, quae coniugibus extra matrimonii consummationem licere, quae non, unanimis theologorum sententia docet. Quare etiam in sequentibus illius opinionis eiusque consecratorum rationem non sum habiturus.

3. Nihilominus in omnibus istis causis praesumptionem quidem habemus, quae tandem voluntate vere contraria contrahentium vinci *potest*. Si igitur contrahentes, sive alteruter eorum, ita comparati sunt, ut conditionem sive intentionem turpem pro vera *conditione sine qua non* habeant: haec reddit matrimonium nullum, quando conditionis impletio ad indefinitum tempus protrahitur, vel quamdiu conditio utcumque impleta non est; impleta vero conditione dubium manet, num matrimonium re vera validum evaserit.

II. Circa intentionem conditionemve turpem *substantiae matrimonii con-* 879
trariam nota: Matrimonii valor destrui potest tum secundum regulam mox expositam, quatenus promissio turpis pro vera *conditione sine qua non* habebatur; tum etiam quia obiectum contractus matrimonialis atque consensus in illud essentialiter corrumpebatur, siquidem, obiecto essentiali mutato, contractus non subsistit. Obiectum videl. essentialis mutui consensus est ius et obligatio mutua in ordine ad generandam educandamque prolem, eaque individua et perpetua; proin voluntas, quae huic obiecto contraria est, non facit verum consensum matrimonialem. Fac tamen advertas, voluntatem dandi accipiendique ius et obligationem consistere posse cum peccaminosa *voluntate* illud ius laedendi. Igitur:

1. Qui habet solam voluntatem iura matrimonialia laedendi sive per abusum matrimonii, sive per adulteria, nihilominus matrimonium valide inire potest: verum si ne voluntatem quidem saltem implicitam haberet *ius* exclusivum idque in ordine ad rectum matrimonii usum alteri parti tradendi, matrimonium contraheret nullum.

2. Qui voluntatem, etsi internam tantum, habet, postea si sibi placuerit ad alias nuptias transeundi, matrimonium invalidum contrahit, eo quod *nolit* perpetuum *ius* alteri tradere: quod tamen essentialis est. Attamen ut propter talem voluntatem matrimonium censeatur nullum, illa determinata voluntas ut *positiva* et *praevalens* adesse debuit. Nam si ex errore aliquis putat, se posse postea ex certa causa vinculum dissolvere, id tamen non positive intendit, sed voluntatem praevalentem gerit ineundi veri matrimonii: matrimonium valet.

3. Si peccaminosa aliqua intentio seu propositum peccandi contra bonum 880
substantiale matrimonii *in pactum deducitur*, quo matrimonii iura determinentur: matrimonium nullum est. Nam tunc non solum aderat voluntas delinquendi contra matrimonialia iura, sed horum iurium comparti tradendorum deerat et voluntas et voluntatis declaratio. Immo talis intentio seu conditio in pactum deducta *etiam in foro externo* facit matrimonium nullum, modo certe probari possit. Sic enim *decretal.* l. 4, tit. 5, c. 7: «Si condiciones contra substantiam coniugii inserantur, puta, si alter dicat: Contrahò tecum, si generationem prolis evitas, vel donec inveniam aliam honore vel facultatibus ditiozem, aut si pro quaestu adulterandam te tradis: matrimonii contractus, quantumcumque sit favorabilis, caret effectu. Licet aliae condiciones in matrimonio, si turpes aut impossibiles fuerint, debeant propter eius favorem pro non adiectis haberi.»¹

¹ Ex omnium sententia non tantum nullum est matrimonium sub conditione «si evites generationem», sed etiam sub conditione «si prolem occidas, abicias», quia non solum susceptio prolis, sed etiam susceptae prolis aliqualis educatio ad matrimonii *essentialem* finem spectat. At quod aliquando dictum reperitur (cf. *Weber*, Die kanonischen Ehe hindernisse § 3), scil. conditionem educandae prolis in Iudaismo etc. *facere* matrimonium nullum, conditionem educandae prolis in haeresi non facere nullum, incredibile est. Nam

Cf. etiam *Sanchez*, De matr. l. 5, disp. 9 etc.; *S. Alph.* VI 891; *Mazzotta* IV, disp. 3, q. 1, c. 1, § 2; *Sporer* n. 341 sqq; *Filliucci* tract. 9, n. 147 etc.

Verum eiusmodi conditionis appositio privatim facta — a fortiori sola perversa voluntas — probatu difficilis est. Quare si coram parochō et testibus consensus absolute dari videbatur, illud vitium turpis conditionis pro impedimento iuris privati haberi debet, quod aut privatim auferendum est, aut ab alterutro coniuge tantum, si *probari possit*, pro causa ad obtinendam sententiam nullitatis matrimonii apud ecclesiasticum iudicem potest afferri. In foro conscientiae communiter id fieri debet, ut sive certo sive dubie invalidum fuit matrimonium, nunc, deposita prava voluntate, saltem ad cautelam consensus renovatio fiat.

4. Si, uno turpem istiusmodi conditionem apponente, alter *contradicit*, vel etiam solo silentio *dissentium suum manifestat*, etiam prior ille, quando nihilominus contrahit, conditionem illam abiecit et matrimonium valide iniisse *praesumitur*. At hae praesumptiones contrariis probationibus elidi possunt; neque internum forum sola praesumptione ita niti potest, ut non renovationem recti consensus ad cautelam exigere debeat: vide *Sanchez* l. c.

881 5. Conventio turpis, quae practice facilius accidere potest, haec est, ut 1) contrahentes nolint ultra unam alteramve prolem procreare, de cetero abusuri matrimonio; aut 2) ut ab initio velint turpiter generationem excludere, donec ad meliorem fortunam pervenerint. — Quid de tali conventionē dicendum?

De utraque conventionē vix non idem iudicandum est. Nam utraque in se est contra substantiam matrimonii matrimonialisque iuris. Si igitur alterutra conditio in pactum inducitur, matrimonium per se nullum est atque indiget consensus renovatione, ut post depositam pravam istam voluntatem valere incipiat. Id imprimis patet, si nupturientes ita inter se convenerunt; sed per se idem obtinet, si vel uterque vel alteruter contrahentium consensum suum, etsi interne tantum, ita restrinxit, ut nollet matrimonium nisi hac prava conditione; in quo casu post emendatam voluntatem saltem is, qui ita consensum suum vitiaverat, consensum renovare seu rectum consensum ponere debet; immo mutua consensus renovatio semper praestat, atque quando prava voluntas mutuo cognita erat, est necessaria.

Si vero turpes illae conditiones neque mutuae conventionis obiectum erant, neque ab ullo ex nupturientibus pro *conditione sine qua non* erant habitae, sed solum ut propositum pravae voluntatis comitabantur consensum matrimonialem praevalentem et verum matrimonium est validum. — In praxi autem, quando eiusmodi voluntates pravae occurrerint, non raro dubium remanebit. Quapropter saltem ad cautelam renovatio consensus seu consensus ab omni prava voluntate immunis declaratio (mutua) procuranda est: quae, cum de consensus vitio non soleat publice constare, vix non semper sufficit privata.

882 Scholion. A conditione, quae turpiter excludit bonum prolis, toto coelo distat conventio ex obiecto suo honestissima, qua inter contrahentes conveniat ex amore casti-

revera utraque est conditio *turpis*, ac proin, si pro conditione sine qua non sumitur, utraque reddit matrimonium nullum. Sed neutra censetur contra matrimonii *substantiam*; quare in foro externo pro non adiecta habetur, atque etiam in foro conscientiae praesumendum est, eam pro solo *modo adiecto* haberi, qui ex natura sua corrumpat, matrimonio existente valido.

tatis perpetuo ab usu matrimonii abstinere, vel etiam voto sese ad hoc adstringere. Utrum vero cum tali conditione in pactum deducta *matrimonium* subsistat, quaestio est inter theologos agitata.

Qui negant, exemplo matrimonii virginialis inter B. Mariam Virginem et S. Ioseph se turbari non debere dicunt, quod sufficiat, ut Beatissima Virgo votum castitatis a se antea emissum numquam per S. Ioseph violatum iri divina revelatione cognoverit, neque requiratur, ut mutua conventionem Maria et Ioseph voto sese obstrinxerint atque usu iuris matrimonialis conventionem sese abdicaverint. Vide *Sanchez* l. c. disp. 10; *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 13, c. 22, n. 11; *Sporer* l. c.

Alii tamen putant, sine causa confugi ad divinam revelationem, neque sic satis explicari, cur, approbante Ecclesia, ex gravi causa iniri possit matrimonium salvo virginitatis voto, uti revera aliquando contractum esse constat. Quis enim dixerit, et Ecclesiam et coniuges in omnibus illis casibus habuisse divinam revelationem, a comparte id exactum iri numquam, quod iure exigi potuit. Exemplum habes in S. Pulcheria, de qua Ecclesia laudat: «salva, quam Deo voverat, virginitate, coniugem sibi delegit». Neque interna ratio ulla probat, conventionem de iure matrimoniali non utendo essentialiter corrumpere contractum. Ius radicale enim ab usu iuris separari potest, ut manifestum est in dominio rerum temporalium. Neque sane repugnat, coniuges *post* matrimonium contractum mutua conventionem ab usu matrimonii sive pro tempore sive in perpetuum abstinere seseque voto ad hoc adstringere. Cur igitur haec usus iuris renuntiatio in ipso matrimonio contrahendo, praevia conventionem facta, fieri non possit, explicatu difficile erit. Quodsi quaeris, quomodo eiusmodi coniuges differant ab hominibus omnino solutis, et quodnam sit vinculum, quo teneantur, facile respondetur, eos multum differre. Nam 1) si sola conventio mutua intercedit, haec mutuo consensu auferri potest: quapropter si eiusmodi contrahentes contra suam conventionem matrimonio utuntur, nullatenus peccant; 2) si vero voto insuper adstricti sunt, licet contra votum peccent, contra castitatem tamen *ut sic* non peccant: vide *Schmalzgrueber* l. 4, tit. 5, n. 119, *Rebell., Clericat.* apud *Gury-Ball*, II, n. 752 not.; 3) si quis contrahentium cum tertia persona peccet, adulter veri nominis sit; 4) si unus contrahentium alterum vi metue ad copulam cogat, fornicationem non committat, sed solum contra fidem datam iniustitiae reus sit, vel etiam sacrilegii.

V. Sacramenti ministri. 1. Ex iis, quae supra dicta sunt de natura ⁸⁸³ et essentia sacramenti (hic n. 874), hodie pro omnino falsa haberi debet opinio paucorum, ministrum sacramenti esse sacerdotem, benedictionem nuptialem elargientem: quod solummodo in falsa opinione illa tueri aliquis potest, quae realem distinctionem et separabilitatem sacramenti et contractus docet. Immo etiam singularis illa, quam tribuunt *Maldonato* (cf. catalogum scriptorum), sententia reiicienda est, ac si sacerdos regulariter, contrahentes extraordinarie, scil. sacerdote deficiente, ministri essent. Essentia enim sacramentalis signi semper a quolibet ministro, sive extraordinarius sive ordinarius est, poni debet: at sacerdos numquam id ponit, quod a contrahentibus in absentia sacerdotis ponitur, qui nihilominus sacramentum conficiunt. Quod igitur *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 8, c. 12 et 13 dicit, tolerari posse ut probabilem opinionem eorum, qui parochum habent pro ministro, nunc sustineri amplius non potest.

2. Inde deducere non sine ratione aliquis potest, alterutrum sponsorum ut ministrum alterius curam eatenus gerere debere, ut non contrahat cum ipso, nisi iudicare possit, eum in statu gratiae esse. Attamen communior sententia theologorum hanc obligationem reicit, neque aliud putant esse praeceptum, nisi communis caritatis, quod quemlibet adstringat, ut, quantum sine gravi incommodo possit, alterius peccatum impediatur atque corrigere conetur: propterea tamen illi matrimonio valedicere non tenetur, sed suae conscientiae alterum relinquere potest. Haec enim positiva cura, ut soli

digno sacramentum conferatur, iis ministris incumbit, qui ex officio sacramentorum ministri sunt: vide *Lugo*, De sacramentis in genere disp. 8, sect. 14.

884 VI. 1. Eo ipso, quod homines baptizati *verum matrimonium* inire volunt, id totum volunt, quod Deus instituit, et ita volunt, ut a Christo ordinatum est. Immo etsi sacramentalem matrimonii characterem ignorant aut se ipsos ministros esse nesciunt: nihilominus praevalens voluntas est contrahendi id, quod a Deo et Christo statutum est.

2. Verum si quis positive nolit matrimonium ut rem religiosam et sacram, idque voluntate praedominante ita, ut potius eligat nullum matrimonium, quam matrimonium ut rem religiosam: baptizatus homo non contrahat matrimonium ullo modo.

3. Hinc etiam deducendum est, utrum matrimonium «civile» in locis et personis, pro quibus lex clandestinitatis irritans non viget, pro vero matrimonio haberi possit et debeat, necne. Si enim contrahentes (aut alteruter eorum) matrimonium ecclesiasticum a civili distingui norunt, atque in civili matrimonio *merum civilem actum* exercere intendunt — quod non possunt non intendere, si ipsis, licet falso, *persuasum est*, se verum matrimonium inire non posse —: matrimonium validum non contrahunt. Si autem solum dubitantes vel etiam putantes, se non posse contrahere, volunt tamen ambo, *quantum possunt*, verum matrimonium inire, matrimonium valet.

Sic 18 Julii 1867 a S. Officio decisum est in causa *Coloniensi* circa matrimonium mixtum civiliter tantum contractum. Quamquam enim vi Brevis *Pii VIII* talia matrimonia per se valida erant: nihilominus «Eminentissimi Cardinales necessarium existimarunt, tum virum, tum mulierem ad formale examen revocare, ut iurisiurandi sanctitate deponant, utrum absque praesentia parochi verum se inire matrimonium reputaverint an non, et quatenus se id non reputasse affirmant, affirmationem suam, quo melius poterunt, enitentur probare». Probatione hac facta, S. Officium decedit, «matrimonium Bonnae initum inter Titum et Semproniam esse nullum». Cf. libellos period. *Archiv für kath. Kirchenrecht* XLI 292.

§ 2.

De forma substantiali in contrahendo matrimonio servanda, cuius defectus nullitatem inducit.

885 Cum matrimonium contractus sit sacer, immo sacramentalis, Ecclesiae est eius formam regere. Quod quidem omni aetate ita fecit, ut matrimonium aliter quam cum interventu sacerdotis eiusque benedictione inire, nisi impossibilitas necessitasque excusarent, haberet pro re graviter illicita. At demum in Conc. Trid. sess 24, c. 1 *de ref. matr.* praesentia parochi proprii cum aliis duobus testibus ita praescripta est, ut post publicatam illam legem matrimonia sine illa forma inita seu «clandestina» essent invalida.

Quoniam autem *proprii* parochi praesentiae necessitas nostris temporibus saepe gravem pariat difficultatem, et ex defectu debitae promulgationis legis Tridentinae obligatio pro diversis locis valde diversa

evaserit: formae matrimonialis legem *Pius X* decreto «Ne temere» d. d. 2 Aug, 1907 reformavit: quae necessaria evasit a die Paschatis 19 Aprilis 1908.

Hanc igitur novam legem primo daturus sum. At quoniam matrimonia prius inita secundum legem anteriorem (Tridentinam), si quando de eorum valore aut nullitate quaestio fuerit, diiudicanda sunt, post explicatum ius novum, etiam Tridentinum ius eiusque limites adiungam.

Pars I.

Ius vigens a die 19 Apr. 1908 secundum decr. «Ne temere».

(N. I. agit de sponsalibus: cf. supra n. 839.)

886

II. Nomine parochi hic et in sequentibus articulis venit non solum qui legitime praeest paroeciae canonice erectae; sed in regionibus, ubi paroeciae canonice erectae non sunt, etiam sacerdos, cui in aliquo definito territorio cura animarum legitime commissa est et parochi aequiparatur; et in missionibus, ubi territoria necdum perfecte divisa sunt, omnis sacerdos a missionis moderatore ad animarum curam in aliqua statione universaliter deputatus.

In missionibus igitur quilibet sacerdos, qui pro certa statione intra fines alicuius Missionis ab eius praefecto universaliter deputatus est ad exercenda munia sacerdotalia, sive pro hac sola statione est deputatus, sive pro aliis etiam in ista Missione erectis, valide et licite consensum matrimonialem requiret et excipiet intra ambitum suae deputationis.

III. Ea tantum matrimonia valida sunt, quae contrahuntur coram⁸⁸⁷ parochi vel loci ordinario vel sacerdote ab alterutro delegato, et duobus saltem testibus, iuxta tamen regulas in sequentibus articulis expressas, et salvis exceptionibus quae infra n. VII et VIII ponuntur.

Attamen neque lege Tridentina neque lege Pii X omnia matrimonia clandestina sunt invalida. Lege enim Pii X per se omnia matrimonia acatholicorum, in certis locis etiam mixta, valida sunt utut clandestine inita, lege autem Tridentina etiam catholicorum matrimonia, ad quae publicatio legis *Tametsi* non attinebat. Ut igitur de iis matrimoniis recte iudices, attende sequentia:

1. Per se sufficit, ut sponsi utcumque inter se soli, sive coram aliis, verum coniugalem consensum manifestent.

2. Si autem sponsis sive alterutri eorum persuasum est — utut falso — se ita inter se matrimonium inire non posse, sane consensus verus deest, neque durante hac persuasione matrimonium validum effici potest. Quodsi hac de re ignari sunt vel nihil cogitant, vel etiam dubitant, modo praevolente voluntate velint omnino quantum possunt matrimonium contrahere: re ipsa contrahunt valide.

3. Ante diem 15 Febr. 1892 si sponsi post sponsalia copulam inter se habebant, erat *praesumptio iuris et de iure*, in iis locis et circumstantiis ubi clandestina matrimonia erant valida, sponsos eo ipso matrimonium verum iniisse verosque coniuges evasisse, ita ut in foro externo vix contraria probatio admitteretur, sed coniugibus illis putativis, si verum consensum non dederant, fere nihil relinqueretur nisi ut vero consensu dando defectum

supplement. Attamen quoniam dispositiones istae legis canonicae a sponsis communiter ignorabantur, sat gravia incommoda oriri poterant. Quibus permotus *Leo XIII hanc iuris praesumptionem* prorsus sustulit, ita ut nunc consensus matrimonialis probari seu exprimi debeat: «Decernimus et mandamus, ut deinceps illis in locis, in quibus coniugia clandestina pro validis habentur, a quibusvis iudicibus ecclesiasticis, in quorum foro causas eiusmodi matrimoniales agitari et iudicari contigerit, copula carnalis sponsalibus superveniens non amplius ex iuris praesumptione coniugalis contractus censeatur. nec pro legitimo matrimonio agnoscatur seu declaretur.» (Vide Act. S. Sed. XXIV 441.)

Fornicatio autem ante diem 15 Febr. 1892 a sponsis inter se habita etiamnunc pro matrimoniali consensu haberi debet iis in locis, ubi clandestine contrahere valide poterant, nisi contraria sponsorum intentio clare probetur.

888 IV. Parochus et loci ordinarius valide matrimonio adsistunt:

1) a die tantummodo adeptae possessionis beneficii vel initi officii, nisi publico decreto nominatim fuerint excommunicati vel ab officio suspensi;

2) intra limites dumtaxat sui territorii: in quo matrimoniis nedum suorum subditorum, sed etiam non-subditorum valide adsistunt;

3) dummodo invitati ac rogati, et neque vi neque metu gravi constricti requirant excipiantque contrahentium consensum.

Notanda sunt aliqua discrimina inter novum ius et ius Tridentinum.

1. Iure enim Tridentino valide assistebat parochus etiam nominatim excommunicatus vel denunciatus, nisi beneficio parochiali privatus existeret; verum si quis publice deficeret ad sectam acatholicam, eo ipso etiam ante sententiam contra ipsum latam censebatur amisisse facultatem valide matrimoniis assistendi. Nunc vero, quocumque crimine commisso, parochus retinet illam facultatem, usquedum sententia contra ipsum feratur; at sententia lata exspirat facultas valide assistendi matrimoniis, etiamsi parochiale beneficium ille retinuerit.

2. Hoc habetur alterum et maximum discrimen inter ius novum et pristinam ius Tridentinum, quod parochus *loci* nunc sit parochus competens pro omnibus matrimoniis, quae *in* parochia contrahantur.

3. Tertium discrimen novi iuris a iure pristino efferri debet, quod matrimonium contrahi non possit, nisi *volente* parochi vel loci ordinario, cum antea potuerit contrahi ipsis etiam invitatis vel contradicentibus. Sufficit tamen *invitatio aequivalens*, si modo parochus nupturientes de consensu interroget iique ad eius interrogationem consensum declarent. — Videlicet S. C. C. d. 23 Martii 1908 ad 3^m ad Quaes. «An ordinarii et parochi nedum explicite, sed etiam *implicite invitati ac rogati*, dummodo tamen neque vi neque metu gravi constricti requirant excipiantque contrahentium consensum, valide matrimoniis assistere valeant.» — Resp. «*Affirmative*».

Quodsi parochus iniuste denegaret suam liberam assistentiam, nupturientes facile habent remedium, cum ubique coram parochi loci contrahere possint, neque assistentiam suam denegaturus sit parochus quilibet.

Testes sane assistere debent *formaliter* ut testes, ita ut intelligant atque testari possint de re quae acta fuerit. Nec quidquam hac in re mutatum est iure novo. Confer igitur de modo assistendi infra n. 898.

V. Licite autem adsistunt,

889

1) constituo sibi legitime de libero statu contrahentium servatis de iure servandis;

2) constituo insuper de domicilio, vel saltem de menstrua commoratione alterutrius contrahentis in loco matrimonii;

3) quod si deficiat, ut parochus et loci ordinarius licite matrimonio adsint, indigent licentia parochi vel ordinarii proprii alterutrius contrahentis, nisi gravis intercedat necessitas, quae ab ea excuset;

4) quoad *vagos*, extra casum necessitatis, parochus ne liceat eorum matrimonio adsistere, nisi, re ad ordinarium vel ad sacerdotem ab eo delegatum delata, licentiam adsistendi impetraverit;

5) in quolibet autem casu pro regula habeatur ut matrimonium coram sponsae parochus celebretur, nisi aliqua iusta causa excuset.

Ut licite ad matrimonium procedatur, constare debet, ut antea, de contrahentium statu libero et de absentia impedimentorum.

Cessant nunc disceptationes de quasi-domicilio eiusque legitima acquisitione pro matrimonio. Nam ad valorem haec non amplius pertinet; ad licitam assistentiam sufficit menstrua in loco commoratio, neglecta qualibet intentione ulterius ibi habitandi. Immo in casu gravis necessitatis ne haec quidem requiritur. — Scite autem dicitur «in loco matrimonii» sufficere menstruam commorationem, non «in parochia». Sume v. g. in magna urbe sponso advenas commorari primo in parochia A, post unam alteramve hebdomadam in parochia B. Postquam totalis commoratio in urbe producta fuerit ad mensem integrum, ab actualis suae parochiae parochus licite ad matrimonium admittuntur, etiamsi in ipsa illa parochia a paucis tantum diebus commorati sint. — Alii quidem aliter sentientes *locum* pro *parochia* sumunt.

Dein advertet, si quando sponsi verum domicilium novum acquisierint, necessariam non esse menstruam habitationem, ut licite contrahant coram parochus novi domicilii.

VI. Parochus et loci ordinarius licentiam concedere possunt alii sacerdoti determinato ac certo, ut matrimoniis intra limites sui territorii adsistat.

Delegatus autem, ut valide et licite adsistat, servare tenetur limites mandati, et regulas pro parochus et loci ordinario n. IV et V superius statutas.

Desinit igitur potestas concedendi sponso facultatem, ut contrahant coram quolibet sacerdote quem elegerint: potest tamen fieri delegatio erga eum qui deleganti ignotus sit, si modo fuerit in se certus et determinatus, v. g. parochus vel vice-parochus talis parochiae pro tempore existenti, rectori talis ecclesiae etc. Neque videtur excludi potestas subdelegandi, si ita deleganti placuerit.

VII. Imminente mortis periculo, ubi parochus vel loci ordinarius vel sacerdos ab alterutro delegatus haberi nequeat, ad consulendum conscientiae et (si casus ferat) legitimationi prolis, matrimonium contrahi valide ac licite potest coram quolibet sacerdote et duobus testibus.

Textus decreti permittit, ut in imminente mortis periculo, deficiente parochus vel delegato, contrahatur coram quolibet sacerdote et testibus. Sacerdos de cetero se gerere debet ut parochus, i. e. rogatus requirere et

recipere consensum. Posse etiam in hoc casu illum sacerdotem dispensare ab omnibus fere impedimentis iure ecclesiastico dirimentibus, cf. infra n. 1015 not. 2.

Duo igitur testes etiam hoc casu advocari debent. — Nihilominus, quando ea est necessitas, ut aeterna salus aegroti in discrimen vocetur, nisi contrahat, non sola dispensatione, sed etiam per epikiam ecclesiastica impedimenta *probabiliter* cessant atque ita ipsius clandestinitatis impedimentum, si impossibile fuerit habere testes. (Cf. *Gennari*, Commento etc. ⁶ pag. 40 not.)

Causae, ob quas in periculo mortis coram quolibet sacerdote matrimonium contrahi possit, statuuntur duae: 1) legitimatio prolis (verum non prolis *spuriae* ex sacrilegio aut adulterio, cf. n. 1046); 2) ut consulatur conscientiae (quae causa adest praecipue in casu civilis matrimonii vel concubinatus; at etiam in aliis casibus, in quibus alterutri incubuerit contrahendi matrimonii obligatio). — Ceterum sacerdos sufficit quilibet, etiam excommunicatus.

892 VIII. Si contingat, ut in aliqua regione parochus locive Ordinarius aut sacerdos ab eis delegatus, coram quo matrimonium celebrari queat, haberi non possit, eaque rerum conditio a mense iam perseveret, matrimonium valide ac licite iniri potest emisso a sponsis formali consensu coram duobus testibus.

In hoc casu articuli VIII sufficit, ut nupturientes suum consensum formaliter exprimant; necesse non est, ut id faciant interrogati a testibus. Ut autem sine sacerdote coram solis testibus matrimonium contrahi possit, non sufficit, ut desit *proprius* parochus eiusque delegatus, cum praesto sint parochi vicini; sed defectus parochi legitimique delegati afficere debet totam aliquam regionem. Verum momentaneus per eam regionem transitus sacerdotis competentis, qui fiat inopinatus et fidelibus insciis, non interrumpit spatium mensile, quod sufficit, ut eo exacto in ista regione coram solis testibus matrimonium possit contrahi, si ex quacumque causa competens sacerdos haberi vel adiri sine gravi incommodo nequeat. C. S. C. 27 Iulii 1908 et S. C. de Sacr. 12/13 Martii 1910.

Disputatum est, num hoc modo matrimonium iniri possit coram solis testibus, si parochus ex metu legis civilis nolit assistere, eo quod nupturientibus impossibile sit legis civilis praescripta praevia implere. Ad quam causam S. Congr., cui proposita erât, differendo respondit «Non esse interloquendum»: proin probabilis opinio theologorum erat, *sic fieri posse*. Ita *Desmet*, De sponsalibus et matrimonio n. 69; *Gennari*, Commento p. 52; *Oietti*, Ius antepianum et pianum n. 122. Postea id ipsum respondit S. C. de Sacr. 26 Nov. 1909; de quo v. *Nouv. Revue théolog.* XLV 717 et *Bucceroni*, Enchir. mor. supplem. alt. p. 103.

Nota praeterea, etiam in hoc extraordinario modo contrahendi matrimonii in casu necessitatis requiri consensum *formaliter expressum*, non sufficere solam taciturnitatem.

893 IX. 1) Celebrato matrimonio, parochus vel qui eius vices gerit statim describat in libro matrimoniorum nomina coniugum ac testium, locum et diem celebrati matrimonii, atque alia iuxta modum in libris ritualibus vel a proprio ordinario praescriptum; idque, licet alius sacerdos vel a se vel ab ordinario delegatus matrimonio adstiterit.

2) Praeterea parochus in libro quoque baptizatorum adnotet, coniugem tali die in sua parochia matrimonium contraxisse.

Quodsi coniux alibi baptizatus fuerit, matrimonii parochus notitiam initi contractus ad parochum baptismi sive per se sive per curiam episcopalem transmittat, ut matrimonium in baptismi librum referatur.

3) Quoties matrimonium ad normam VII vel VIII contrahitur, sacerdos in priore casu, testes in altero, tenentur in solidum cum contrahentibus curare, ut initum coniugium in praescriptis libris quam primum adnotetur.

Accuratam normam adnotandi matrimonii parochi sequantur eam, quam ordinarius loci praescripserit.

X. Parochi, qui heic hactenus praescripta violaverint, ab ordinariis pro modo et gravitate culpae puniantur. Et insuper si alicuius matrimonio adstiterint contra praescriptum § 2 et 3 num' V, émolumenta *stolae* sua ne faciant, sed proprio contrahentium parochi remittant.

Praeter amissionem iurium *stolae*, quae vocantur, aliae poenae sunt *ferendae sententiae*: quare huius loci esse nequit de iis plura dicere.

XI. Statutis superius legibus 1) tenentur omnes in Ecclesia catho-⁸⁹⁴lica baptizati et ad eam ex haeresi aut schismate conversi (licet sive hi sive illi ab eadem postea defecerint), quoties inter se sponsalia vel matrimonium ineunt.

In Ecclesia catholica baptizati certe sunt ii, qui a ministro Ecclesiae in sacris constituto baptizati fuerint, aut, a quocumque baptizati, catholicis caerimoniis supplendi causa donati. Alioquin si agitur de infantibus solo baptismo necessitatis donatis, ii in Ecclesia catholica baptizati censi debent, quos illi, qui eorum curam egerunt, per baptismum catholicae Ecclesiae adiungere voluerint. Hinc qui mandato sive expresso sive interpretativo parentum catholicorum eorum prolem baptizaverint, sive ipsi fuerint catholici sive acatholici, eam in Ecclesia catholica baptizaverunt. Similiter si catholicus insciis parentibus prolem acatholicam baptizaverit, eam in Ecclesia catholica baptizavit, cum saluti eius prospiciens fidelium coetui voluerit eam aggregare.

Idem per se dic, si quis catholicus volentibus parentibus acatholicis eorum prolem baptizaverit: alias enim impie egisset atque gravissime peccasset. Nihilominus si baptizans in hoc casu nihil dicens baptizasset, parentes vero, cum ambo sint christiani acatholici, prolem postea vi baptismi collati in catalogum assecularum suae sectae inscribendam curarent, *non puto*, prolem dici debere in Ecclesia catholica baptizatam in sensu decreti «Ne temere». — Certo non diceretur illa proles in Ecclesia catholica baptizata, quae, cum sit parentum christianorum acatholicorum, ab acatholica persona baptismo necessitatis donata esset, nisi clare constaret de tali baptizantis voluntate, quae per se plane improbabilis est: praesumptio enim est, baptizantem voluisse prolem sectae parentum addicere.

In posterum igitur non amplius valent regulae a S. Officio d. 6 Apr. 1859 datae (cf. infra n. 905 not.), secundum quas in ordine ad matrimonium, seu ad diiudicanda matrimonia *mixta*, pro haereticis habebantur: a) qui ab Ecclesia catholica ad sectam acatholicam transierint; b) qui, a pueritia nondum septennali in haeresi educati, haeresim profiteantur, etsi catholice baptizati fuerint. Nam hi omnes nunc quoad leges matrimoniales *inter catholicos* numerantur, qui illis legibus subiaceant. — Verum quoad matrimonia antea contracta attendendae sunt omnino regulae prius a S. Officio datae.

2) Vigent quoque pro iisdem de quibus supra catholicis, si cum⁸⁹⁵ acatholicis sive baptizatis sive non baptizatis, etiam post obtentam

dispensationem ab impedimento mixtae religionis vel disparitatis cultus, sponsalia vel matrimonium contrahunt, nisi pro aliquo particulari loco aut regione aliter a S. Sede sit statutum.

Pro matrimoniis *mixtis* exceptio facta est quoad ea matrimonia, quae in regno hodierno Germaniae contrahuntur, per Constitutionem «Provida», cuius valor incepit a die 15 Apr. 1906; atque haec exceptio etiamnunc sustinetur, ea tamen restrictione, ut matrimonia mixta a die 19 Apr. 1908 in Germania inita non valeant, nisi inita sint *a natis in Germania*: quae tamen verba sic intellexi, ut saltem *pars catholica*, quae eiusmodi matrimonium iniret, deberet esse in Germania nata: (ita etiam *Gennari* innuit Commento³ pag. 50 not.) Atque ita etiamnunc iudico de matrimoniis initis a 19 Apr. 1908 usque ad 18 Iunii 1909. Hoc autem die 18 Iun. 1909 S. C. de Sacramentis, edidit decretum, ut mixta matrimonia in Germania non valerent clandestina, *nisi ambo sponsi nati fuerint in Germania*: quod deinceps tenendum est.

Haec constitutio pro Germania facta extensa est d. 23 Febr. 1909 ad *Hungariam*, ita ut, qui ambo nati sint in Hungaria, in Hungaria valide contrahant matrimonium mixtum clandestine. Neque tamen ita contrahunt valide Hungari in Germania, neque Germani in Hungaria. Cf. Acta Ap. Sedis I 516 sq.

3) A catholici, sive baptizati sive non baptizati, si inter se contrahunt nullibi ligantur ad catholicam sponsalium vel matrimonii formam servandam.

A catholicorum igitur sive sponsalia, sive matrimonia quoad formam contractus, per se sola lege naturali reguntur, atque valida sunt sine ulla forma positive praescripta. Insuper acatholicorum baptizatorum sponsalia informia etiamnunc producunt impedimentum matrimonii dirimens publicae honestatis, usque dum Ecclesia illud non sustulerit; eorumque matrimonia afficiuntur reliquis impedimentis dirimentibus. — Dixi matrimonia informia *per se* esse valida. Nam 1) controversa est quaestio, num *pro non-baptizatis* lex civilis dirimentia impedimenta possit statuere; 2) per accidens fieri potest, ut homines acatholici putantes se matrimonium non posse valide contrahere nisi sub certa forma, ex defectu intentionis verum matrimonium non contrahant in forme.

Praesens decretum legitime publicatum et promulgatum habeatur per eius transmissionem ad locorum ordinarios: et quae in eo disposita sunt, ubique vim legis habere incipiant a die sollemni Paschae Resurrectionis D. N. I. Chⁱ proximi anni 1908.

Interim vero omnes locorum ordinarii curent hoc decretum quam primum in vulgus edi, et in singulis suarum dioecesium parochialibus ecclesiis explicari, ut ab omnibus rite cognoscatur.

Praesentibus valituris de mandato speciali Ss^{mi} D. N. Pii PP. X, contrariis quibuslibet etiam peculiari mentione dignis non obstantibus.

Datum Romae die 2 Augusti 1907.

Vincentius, Card. Ep. Praenest., Praef.
C. De Lai, Secretarius.

Pars II.

Ius Tridentinum.

Punctum I.

Res quam lex Tridentina praescripserit.

Requirit quidem lex Tridentina etiam praesentiam parochi et duorum ⁸⁹⁶ saltem testium: verum neque in quaestione qui sit legitimus parochus, neque si quaeris qualis assistentia sufficiat, ius Tridentinum cum iure hodierno plane concordat. Quare explicandum utrumque est.

In cap. *Tametsi* (Conc. Trid. sess. 24, cap. 1 *de ref. matr.*) habes haec:

«Qui aliter quam praesente parocho vel alio sacerdote de ipsius parochi vel ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos sancta Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et huiusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos praesenti decreto irritos facit et annullat.»

I. Quis vigente lege Tridentina fuerit legitimus parochus.

Parochus censebatur ille qui in parochia canonice erecta legitime institutus erat, et ii qui *eminenter* ius parochiale habebant: Papa pro tota Ecclesia, episcopus eiusque vicarius generalis (vel vicarius capitularis) pro tota dioecesi, abbas quasi-episcopalem iurisdictionem in aliquo territorio exercens pro illo loco.

Num *quasi-parochus*, scil. ille qui certo districtui praefectus est pro ordinaria cura, ubi parochiae canonicae non existunt, esset necessarius testis auctoritativus, non una certa lege statui poterat. Nam *si* lex Tridentina ibi obligabat adeoque testis auctoritativus ad valorem erat necessarius, ille quasi-parochus sane erat testis legitimus.

Parochus autem manebat legitimus matrimonii testis sive ad assistendum matrimonio, sive ad valide delegandum alterum sacerdotem, quamdiu beneficio parochiali non exstiterat exutus, neque evadere illegitimus per publicam censuram seu denuntiationem (sicut nunc per eam evadit illegitimus), evadere autem per publicam haeresim seu publicam defectionem a coetu fidelium vel adhaesionem ad sectam acatholicam, saltem secuta sententia declaratoria.

Legitimus autem parochus erat parochus *proprius alterutrius sponsorum*; seu legitimus erat non ex loco ubi matrimonium inibatur, sed ex loco *domicilii sponsorum*. In solis *vagorum* matrimoniis legitimus parochus idem est pristini iuris et iuris hodierni.

Domicilium autem reputabatur: sive actuale et verum, sive ⁸⁹⁷ domicilium iuris, sive quasi-domicilium.

Domicilium verum acquiritur translatione corporali cum parte saltem bonorum et cum animo perpetuo seu habitualiter ibi habitandi. Acquiritur quidem domicilium statim; verum ad probandum animum per-

petuo ibi habitandi generatim necessarium erat commoratio per unum saltem mensem, antequam parochus liceret matrimonio novi incolae assistere.

Domicilium iuris reputabatur legitimum pro aetate minoribus, vid. domicilium parentum.

Quasi-domicilium habetur per actualem habitationem cum intentione manendi per maiorem anni partem, i. e. non quotannis tamdiu manendi, sed nunc saltem; non autem sufficit habitatio precaria quae mox finiri potest, etsi re ipsa ultra dimidium annum perduraverit. Hoc quasi-domicilium habere solent famulantes, studiosi etc.

Speeiali autem lege in quibusdam locis indultum erat, ut ad contrahendum matrimonium sufficeret *habitatio per mensem* sine ulla inquisitione vel intentione diutius ibidem manendi seu habitandi: ita 6/12 Maii 1886, petente Concilio plen. Baltimorensi III, per S. Officium *Leo XIII* pro Stat. Un. Americae septentr. constituit. (Cf. etiam Conc. Bitur. anni 1850 in Collect. Lac. IV 1119.)

Alibi speciali lege concessum erat, ut commoratio per 6 menses sufficeret, ut parochus censeretur proprius in ordine ad matrimonium, quin inquisitio facienda esset de animo permanendi per maiorem anni partem. Ita in speciali casu S. Officium approbante *Leone XIII* d. 9 Nov. 1898 (*Anal. eccl.* VII 7).

Delegari poterat, uti etiam nunc, a parochus locive ordinario alter sacerdos. Quae delegatio debebat et debet esse *expressa*, delegato nota, immo, nisi delegans sit delegati superior, a delegato *acceptata*. Quare licentia *praesumpta* non sufficit nec sufficiebat; num *tacita* valeat, a circumstantiis pendet.

Delegationem potuisse et posse esse *generalem* pro omnibus matrimoniis occurrentibus, aut *specialem* pro certo quodam matrimonio, ex se patet.

898 II. Qualis assistentia vigente lege Tridentina sufficiens fuerit.

Assistentia vi legis Tridentinae necessaria a legitimo parochus eiusve delegato valide fiebat *ubique*, etiam extra parochiam vel dioecesim. Atque ita dari *poterat* sponsis facultas contrahendi coram quolibet sacerdote et ubilibet secundum eorum electionem, saltem si sacerdos quem eligerent, volens assistebat.

Ceteroquin ut *volens* assisteret parochus, necessarium non erat. Satis erat, ut consensum sponsorum, etiam invitus, perciperet, immo etsi reclamaret et affectaret non audire nec videre, modo re ipsa consensum a sponsis datum intelligeret. (Quod hodierno iure non amplius sufficit.)

Praeter parochum etiam a lege Trid. requirebantur duo testes, qui simul cum parochus consensum perciperent, ideoquē non materialiter tantum sed *formaliter* essent testes.

De cetero alii duo testes facilius ex tota agendi ratione satis percipiunt utriusque contrahentis consensum, quando cum caerimoniis

ecclesiasticis matrimonium celebratur. Si enim vident, contracturos libere se sacerdoti sistere, ibique omnia rite peragi, iam moraliter praesentes sunt, ita ut sufficienter de contracto matrimonio testari possint. — Verum quo omnis scrupulus removeatur, curandum omnino est, ut omnes testes prope ad altare accedant et attendant, saltem pro eo tempore quo sponsi mutuum suum consensum declarent.

Punctum II.

De extensione et limitatione legis clandestinitatis, seu ubinam vigerit.

I. Exemptio a lege Tridentina, si qua exstitit, non tam personalis, ⁸⁹⁹ quam potius territorialis erat: seu mediante territorio multi ab hac lege eximebantur. — Nihilominus in certis territoriis aliquando certa genera contrahentium vel matrimoniorum habes exempta, v. g. matrimonia aatholicorum vel mixta, aliis non exemptis.

II. Exemptio haec nititur in diversis rationibus, quae sunt: 1) promulgatio alicubi non facta, 2) desuetudo diuturna, 3) dispensatio a S. Pontifice concessa, 4) diuturna impossibilitas tuto accedendi ad parochum eiusque delegatum.

A. Generalis regula de valore matrimoniorum clandestinorum. Etiam quando valor matrimonii a legis Tridentinae observatione non pendeat, tamen per se illicitum erat, eam negligere. Ut autem magis pateat, quomodo mediante territorio contrahentes quoad valorem a lege Tridentina excusati fuerint, hae regulae generales notandae sunt:

Regula 1. Clandestina matrimonia (clandestina vocamus omnia, in quibus lex Tridentina utcumque non est plene servata) valebant, si *in loco, ubi lex Tridentina non vigeat*, matrimonium contrahebatur ab iis, quorum alteruter: 1) ibi habebat domicilium, 2) aut quasi-domicilium, 3) aut vagus erat, 4) aut advena ex loco, ubi pariter lex Trid. non vigeat; *fortasse* 5) si advena ex loco, ubi lex Trid. vigeat, non tamen ob finem matrimonii contrahendi alienum locum erat ingressus: (verum etiamtum, quando sine illo fine alienum locum ingressus erat, ille casus n. 5 controversiae subicitur)¹.

Regula 2. Clandestina matrimonia non valebant: 1) si utcumque con-⁹⁰⁰trahebantur in loco, ubi vigeat lex Tridentina, a quibuslibet²; 2) si in loco, ubi non vigeat lex Tridentina, contrahebantur ab iis, quorum uterque *advena erat ex loco, ubi vigeat*, atque in fraudem legis, i. e. in hunc finem, ut contraherent matrimonium, e suo loco recesserunt. (NB. Advenam seu peregrinum distingue semper a vago.)

Regulae illae eruuntur ex responsis S. Congregationis Concil. sub *Urb. VIII* ad archiep. Coloniensem datis et a *Ben. XIV* in epist. supra cit. ad archiep. Goan. relatis:

¹ De qua re, ac etiam de matrim. haereticorum vide *Allègre* op. supra laud., in quo succincte et dilucide singula impedimenta suasque de iis sententias exponit.

² Quod pauci quidem (cf. *Carrière*, Compend. matr. p. 3, c. 4, n. 190) contrarium putabant in favorem eorum, qui, habitantes in loco, ubi lex Tridentina non vigeat, *peregre existentes* contraherent in loco ubi vigeat, id practicam probabilitatem numquam habuisse censeo. Cf. etiam *S. Alph.* I 156 in fine et *Gury*, Casus II 1015 sq.

1. «Quaeritur . . . an incolae tam masculi quam feminae loci, in quo Conc. Trid. in puncto matrimonii est promulgatum et acceptatum, transeuntes per locum, in quo dictum Concilium non est promulgatum, retinentes idem domicilium, valide possint in isto loco matrimonium sine parocho et testibus contrahere.

2. «Quid, si eo praedicti incolae tam masculi quam feminae, solo animo sine parocho et testibus contrahendi, se transferant, habitationem non mutant.

3. «Quid, si iidem incolae, tam masculi quam feminae, eo transferant habitationem illo solo animo, ut absque parocho et testibus contrahant.»

S. Congr. die 5 Sept. 1626 ad primum et secundum respondit, non esse legitimum matrimonium inter sic se transferentes et transeuntes cum fraude. Ad tertium respondit, nisi domicilium vere transferatur, matrimonium non esse validum. Quod *Urbanus VIII* 14 Aug. 1627 approbavit.

901 B. Gravissima quaestio agitabatur in utramque partem, utrum nimirum haeretici (baptizati) aequae atque catholici legi Tridentinae in iis locis, ubi promulgata neque per dispensationem aut desuetudinem sublata erat, *pro valore* matrimoniorum adstringerentur.

Quae quaestio aut in genere statui potest de quibuslibet impedimentis dirimentibus a lege ecclesiastica inductis, aut speciatim de hoc clandestinitatis impedimento potest institui.

Si in genere quaeritur, iam supra n. 895 notatum habes, ex communi theologorum doctrina de legibus, et ex constanti Ecclesiae praxi adeo certum esse, haeticos per se legibus Ecclesiae adeoque etiam canonicis impedimentis matrimonii subiacere, ut paucissimorum quorundam huius rei addubitatio pro omnino inani haberi debeat.

Iis, quae ibi allata sunt, addi potest, Romanos Pontifices circa clandestinitatem in matrimoniis haeticorum aliquando dispensantes constanter addidisse: «dummodo non adsit aliud impedimentum canonicum». Immo ex ipsa re patet, Ecclesiam communiter id pati non posse, ut, qui a fide desciscant, suae rebellionis commòdum portent et ab omni ecclesiastica lege propterea liberentur.

Sed pro lege clandestinitatis videri potest specialis ratio esse, cur haeticos non comprehensos fuisse dicamus. Et revera speciales rationes afferri consueverunt:

1. Non videri mentem Ecclesiae esse, tot milia matrimoniorum facere invalida et illegitima; nam id clarum est, haeticos numquam Tridentinam formam observaturos esse neque observare moraliter posse, quamdiu maneant acatholici, siquidem catholico parochi se sistere nequeant.

2. Haec ipsa videtur mens PP. Tridentinorum fuisse; ne enim omnes haeticos illa lege involverent, specialem formam promulgationis pro hac lege statuerunt, quam haeticos numquam facturos vel passuros esse praevidebant.

3. Videri potest huic opinioni calculum adiecisse *Bened. XIV* in epistula ad *Cardinalem York* § 17 (9 Febr. 1749) apud *Avogadro*, De matr. IV, docum. 29 et in ipsa sua Constitutione circa matrimonia *Hollandiae* data 4 Nov. 1741 (cf. etiam De syn. dioec. l. 6, c. 6), cum dicat: «Verissimis argumentis coniecturisque probatum est, Concilium Tridentinum, cum novum illud dirimens impedimentum constituit, decretum suum ad ea matrimonia non extendisse, quae disceptationi a Nobis anno 1741 solutae occasionem dedere.»

Verum hae rationes rem pro iure *Pii X* decreto anteriore minime evincunt. Nam

1. Patres Tridentini ex ea ratione, qua bene sciebant, haereticos in hac re per se comprehendi, atque involvi lege clandestinitatis, ita ut eorum matrimonia fierent nulla: remedium *aliquod* adhibuerunt, quod multos eximeret; atque ita eatenus haereticos exemisse dicendi sunt, quatenus remedio illo adhibito comprehenduntur, i. e. eos, apud quos promulgatio legitima facta non esset, alios non item.

2. Neque Constitutio *Bened. XIV* de foederatis Belgii provinciis afferri potest. Nam ratio, quae affertur, cur matrimonia et haereticorum et mixta valida fuerint, est «ex temporum et locorum conditione» desumpta, vel «quod nullatenus constaret de promulgatione legis Tridentinae facta». At id in omni lege valet, ut aut promulgatio positive probari debeat, aut lex vim suam non exerceat. Et quod pro statibus foederatis Belgii etiam magis attendendum erat: etsi in aliquibus locis lex Tridentina publicata erat, at tamen satis diuturno tempore exercitium catholicae religionis prorsus iacuerat, ita ut tota illa regio secundum publicam rerum conditionem acatholica facta esset. Illa lex Tridentina certe longa desuetudine vim suam amittere potuit, et amisit. Quando vero postea catholica religio eiusque exercitium iterum restituebatur, lex clandestinitatis vigere coepit *vi promulgationis novae*. Quae nova promulgatio homines acatholicos, utpote qui plane seiunctae societatis et in suos coetus religiosos separatos coadunati essent, non adstrinxit, quia et tenor legis et mens legislatoris plenior promulgationem requirebat, ut lex clandestinitatis cum effectu homines ligaret.

Id unum igitur ex Constitutione illa Benedictina concludi debet, eos acatholicos Tridentina lege non fuisse comprehensos, qui *tempore legitimae promulgationis* separatos coetus religiosos atque publicum religionis exercitium habebant, eo quod ad parochiam et locum, in quo promulgatio facta est, non censebantur pertinere. Ita etiam *Gasparri* n. 894.

3. Constitutionem *Benedicti XIV* non potuisse indiscriminatim ad omnia haereticorum matrimonia extendi, adeoque illa propter clandestinitatem fuisse illegitima et nulla, nisi specialis ratio loci et circumstantiarum ea eximebat, *indubio* argumento ex eo probatur, quod S. Congr. non semel etiam post *Benedicti XIV* Constitutionem eiusmodi matrimonium, post conversionem alterutrius ad veram fidem declaravit *nullum*. Si vero in praxi sententia fertur pro nullitate, theoretice ne leve quidem dubium superesse potest: secus enim sententia ecclesiastica est, «de nullitate non constare»¹.

¹ En exempla quaedam! S. Congregationis C. resolutio 4 Aug. 1743 est haec: «Cum nonnullis abhinc annis contractum fuerit in Franconia in loco, in quo Concilium Trid. fuit acceptatum, matrimonium inter Comitem Frid. Christian. de Schaumburg-Lippe, sectae Lutheranae, et eiusdem sectae mulierem, non praesente parcho catholico, sed juxta ritum et praxim protestantium, acceptaque fuga a muliere etc.: S. Congregatio Conc. sententiam episcopi Paderb. et episcopi Monast. [de nullitate matrimonii] confirmavit deditque facultatem praedicto Comiti ad fidem catholicam converso novum in eundi matrimonium.» Ita *Perrone*, De matrim. t. II, pag. 258, not. 89. (NB. Nisi mendum in assignando die irrepsit, in collectione resolutionum S. C. C. hoc decretum non invenitur; de authenticitate tamen non videtur dubitandum.) — Aliud exemplum affert *Knopp*, De matrim. pag. 307 ex decreto S. Officii 29 Nov. 1852 et 26 Ian. 1853 de matrimonio *mixto* in Rhenania contracto in loco, ubi *post* publicationem decreti Tridentini protestantes demum supervenerant: matrimonium igitur, quod contractum erat ante dispensationem a *Pio VIII* 25 Martii 1830 datam, 26 Ian. 1853 declaratum est

908 C. Cum vero speciales causae, cur certa quaedam matrimonia acatholicorum a clandestinitatis lege eximerentur, plures esse poterant, hae videntur valere regulae: (*re eadem statuit Gasparri* n. 893—896).

1) Matrimonia et haeticorum et matrimonia mixta¹ *valida* erant:

a) si in illa regione lex Tridentina nullatenus erat promulgata (immo in hoc casu etiam catholicorum matrimonia, quamquam illicita, *valida* tamen erant sine forma Tridentina inita);

b) si promulgata quidem erat, sed eo tempore, quo acatholici iam habebant pacificum religionis suae exercitium, atque in ea regione sua templa suosque ministros habebant;

c) si regio illa post promulgationem decreti Tridentini tota haeretica evaserat, ita ut aut etiamnunc haeretica esset, aut saltem diuturno tempore catholicae religionis exercitium plane iacuisset;

d) si specialis concessio seu dispensatio a S. Sede erat data.

2) E contrario seclusa speciali S. Sedis dispensatione, *invalida* erant haeticorum matrimonia et matrimonia mixta clandestine contracta:

a) si haeretici in regione, ubi Tridentinum publicatum erat, inter catholicos permixti vivebant sine propria communitate legaliter agnita propriisque templis;

b) si tempore, quo publicabatur Tridentinum decretum, haeretici distinctam societatem nondum efformabant, sed postea in eum locum supervenerant et tunc suos ministros suaque templa habebant.

Scilicet si ea rerum mutatio a brevi tempore tantum obtinebat, res evidens erat, quia ne species quidem ulla praescriptionis seu desuetudinis, qua a lege eximerentur, afferri poterat. Sed etsi iam a longo tempore ea mutatio facta fuerit, puto idem esse dicendum. Nam ipsi acatholici soli non videntur eam communitatem separatam facere posse, quae *per se* ecclesiasticam legem desuetudine abroget: alioquin omnes leges mere ecclesiasticae sectam acatholicam iam non adstringerent, cum observatae iam diutissime non sint; quod plane absonum est. Cf. Resp. S. Officii d. d. 18 Martii 1884².

nullum. — Alia exempla afferuntur a *v. Schulte* in editione Conc. Trid. in notis ad sess. 24 de reform. matr., praecipue n. 173 et 174; a *Wernz*, Ius decr. IV, n. 166, not. 145; Anal. eccl. XI 284 sqq ex d. 18 Jul. 1903.

¹ Generalis quidem regula erat: Si *alteruter* contrahentium a lege Tridentina solutus erat, in favorem matrimonii validum iudicabatur matrimonium sine forma Tridentina contractum; ergo: ubi matrimonia haeticorum valebant clandestina, etiam clandestina valebant matrimonia mixta; non tamen illico viceversa ex valore matrimoniorum mixtorum concludi poterat ad valorem matrimoniorum haeticorum. — Verum ab hac regula communi in singulari causa *Melitinensi* recessum est, ita ut in ista insula valerent quidem matrimonia haeticorum, mixta nihilominus essent invalida, si forma Tridentina observata non fuerit. Quod decretum est a *Leone XIII* ope Congr. neg. eccl. extraord. d. d. 12 Ian. 1890 et S. Offic. 3 Iunii 1892 (Köln. Pastoralbl. 1892, pag. 418 et Nouv. rev. théol. XXV 161 sq).

² Verba sunt haec: «Tandem quod . . . de exemptione a lege Tridentina coniugi catholico *per haeticum* communicata ex *Ben. XIV*, De synodo dioec. l. 6, c. 6, n. 12 memorasti, id tenendum quidem est, donec a S. Sede aliter fuerit dispositum. Animadverten-

Ceterum in eiusmodi casu praestabit, ad S. Congregationem causam deferre, si forte de tali matrimonio *dissolvendo* agatur, quia ob circumstantias varias res evadere potest dubia.

In superioribus iam nonnihil dictum est de diversis causis, quae certa⁹⁰⁴ matrimonia certasque regiones a lege clandestinitatis eximere poterant. Alia hic suppleuntur.

1. Impossibilitatem accedendi ad parochum eiusque substitutum aliquatenus causam esse et fuisse, habes ex responso S. Congregationis 28 Maii 1793 ad Episc. Lucion. (vide *Bangen* l. c. III 23), scil.: posse sine parcho, in praesentia tamen duorum saltem testium, matrimonium valide et per se licite contrahi, si tutus accessus ad parochum non pateat, nec aliter a legitimo superiore per delegationem sacerdotis provisum fuerit vel provideri possit. — Sufficiebat autem etiam tum, ut *per mensem impossibilitas* non particularis, sed *communis* existeret parochum legitimumve superiorem aedeundi.

2. Desuetudine diuturna legem clandestinitatis aboleri *potuisse* (scil. si regio quaedam evaserat totaliter acatholica), expresse memoravit *Pius VII* in literis ad *Dalberg*, archiep. Moguntinum, 8 Oct. 1803 datis (*Avogadro* IV, docum. 88). Ubinam vero talis desuetudo re ipsa adfuerit, in singulis locis videri debet: de quo consule regulam priore n. statutam.

3. S. Pontificem dispensare potuisse in lege clandestinitatis, non est, quod adnotem. Exhibebo catalogum locorum, pro quibus *dispensatum* erat a lege illa Tridentina, dein ubi lex *publicata erat*, sive *non erat*. Fusius haec enarrat *Foder*, Formulaire matrimonial, append.

I. Igitur dispensatio, vel expressa S. Sedis declaratio de⁹⁰⁵ valore matrimonii etiam clandestini, data erat:

A. relate ad matrimonia *tum haereticorum*¹, *tum mixta*;

1. Pro compluribus locis Germaniae. Sed haec dispensatio nunc facta est pro toto hodierno imperio Germaniae a die 15 Apr. 1906, *simul cum sanatione eorum matrimoniorum quae eousque ita contracta erant* (*Pius X* Const. «Provida» d. d. 18 Ian. 1906). Ex quo fit, ut priores dispensationes particulares superfluae evaserint, neque necesse sit eas amplius enumerare.

2. Pro provinciis foederatis Belgii et Hollandiae, quae antea regi Hispaniarum subiectae erant (*Ben. XIV* 4 Nov. 1741). — Accuratam locorum hodiernae Hollandiae, quibus haec declaratio applicari debebat, enumerationem habet *Feije*, De imped. et dispens. matr. n. 321. — Haec Benedictina declaratio sive per authenticam declarationem sive per dispensationem extensa erat ad complures regiones; quae videlicet sunt hae:

dum vero, hanc doctrinam minime valere nisi *pro iis locis, in quibus haeretici iam tempore publicationis decreti Tridentini in separatam et per se consistentem communitatem seu quasi-parochiam coaluerant et ideo decreto in parocciis catholicis publicato non comprehendebantur.*»
(Archiv f. kath. Kirchenrecht LXXII 123 sq.)

¹ Ex declar. S. O. 6 Apr. 1859 hoc nomine *hic* comprehenduntur etiam sequentes: 1) illi, qui catholice quidem baptizati, sed a pueritia nondum septennali in haeresi educati, haeresim profitentur; 2) qui *ab haereticis* educantur, etsi nulla vel vix ulla haereticae doctrinae instructione accepta, neque cultu eorum frequentato, sed aliquoties tantum participato, si modo non transierunt ad catholicam religionem; 3) qui adhuc pueri in manus haereticorum incidentes eorum sectae adiunguntur; 4) apostatae ab Ecclesia catholica ad haeticam sectam transeuntes; 5) qui, nati et baptizati ab haereticis, adoleverunt, quin ullam sollemnem haeresis professionem emisissent, ac veluti nullius religionis existunt.

3. Quebec et Canada, Americae sept. — *Clem. XIII* 29 Nov. 1764.
 4. Malabar — *Clem. XIII* 12 Sept. 1765.
 5. Bombay Vicariatus — *Clem. XIII* 17 Maii 1767.
 6. Polonia Russiaco imperio subiecta — *Pius VI* 2 Martii 1780.
 7. Luisiana et Florida Americae¹ — *Leo XII* anno 1824.
 8. Insula Ss. Trinitatis — idem anno 1825.
 9. Mosae-Traiectum cum suburb. ad S. Petri — *Leo XII* per S. Officium 20 Apr. 1826 (vide *Feije* l. c. n. 322).
 10. Coromandel — anno 1831.
 11. Pondichery — *Gregor. XVI* 23 Martii 1833.
- B. Quoad matrimonia *mixta* regiones, pro quibus dispensatum erat, sunt:
1. Hibernia — *Pius VI* 3 Maii 1785.
 2. Hungaria et Transsylvania — *Gregor. XVI* per Congreg. negotior. extraord. 30 Apr. 1841.
 3. Russia et tota Polonia: *Gregor. XVI* 19 Aug. 1844 (C. neg. extr.).
 4. Georgia Asiae — S. Officium anno 1865.
 5. Dioec. Basileensis Helvet. decr. 1 Iul. 1890 (Archiv f. kath. Kirchenrecht 78 177).

Pro Curaçao legem Tridentinam oblitteratam fuisse, authentica declaratione habemus. Similiter pro Iaponia, cum persecutio ante plura saecula esset exorta, declarabatur, matrimonia, non obstante legis Tridentinae promulgatione, ob penuriam sacerdotum valere *sine parochi assistentia*.

906 Accedunt regiones, in quibus post defectionem magnae populi partis ad sectas acatholicas promulgatio facta erat, ita ut soli catholici adstringerentur, matrimonia tum protestantium tum mixta clandestinitatis lege non afficerentur:

1. Nonnullae Hiberniae regiones: practice igitur matrimonia catholicorum saltem ab 1 Ian. 1828 clandestine inita erant invalida (cf. *Feije* l. c. n. 325) in tota Hibernia; mixta valida; de matrimoniis mere protestantium inter se res non ubique ita patebat.
2. Valachia et Bulgaria, ubi pro solis catholicis lex Trid. valebat, idque, quia ab immemoriali tempore tamquam lex irritans Trid. observata est; non valebat pro matrimoniis acatholicorum aut mixtis.
3. Turcia: in plerisque catholicis parochiis promulgata erat Tridentina lex.

907 II. Practica comprehensio diversarum regionum Europae.

A. Promulgatio legis Tridentinae facta non erat:

in Anglia, Scotia, in provinciis Borussia presse dicta, ac Pomerania et Brandenburg, in *aliquibus* Helvetiae *pagis*, in Saxonia, Suecia, Norvegia, Dania, in *antiquo episcopatu* Bremensi, in *aliquibus* Bavariae *locis*.

NB. Nihilominus in singulis illis regionibus pro catholicis videri debet, num forte post constitutam catholicorum parochiam *pro iis* promulgatio aut iniunctio Tridentinae legis sit facta: secus non habebis certitudinem de valore matrimoniorum clandestinorum ante decretum «Ne temere» initorum nisi quoad matrimonia tum protestantium, tum mixta.

¹ De aliis stat. foed. Americae sept. cf. *notam ad n. 908*.

B. E contrario in *his* Europae regionibus lex Tridentina **plene vigeat**: in Italia, Lusitania, Hispania, Gallia, Austria (presse sumpta), Belgio hodierno et ex Neerlandia in *diocesis* Ruraem. quam maxima parte et in aliis locis paucis (de quibus accuratiora vide *Feije* l. c.), in ducatu Luxemburg.

C. Lex Trid. singulis locis **non plene vigeat**, ita tamen, ut *saltem catholicos* adstringeret in paroeciis existentibus:

in plerisque Germaniae locis supra non exceptis, in Hungaria et Transsylvania, Russia, Polonia regno Russiaco subiecta, Valachia et Bulgaria, Neerlandia (except. vide supra), in Hibernia.

III. De regionibus extra Europam difficile est, accuratum aliquid statuere. ⁹⁰⁸ Praeter ea, quae recensui, pro Asia et Africa quaedam adnotat *Perrone* op. cit. II 262 sqq; recentius *Zitelli*, Apparatus Iuris eccles. 394 sqq. — In America Meridionali in iis regionibus, quae sub Hispanorum et Lusitanorum ditione fuerunt, promulgatio facta erat, atque generatim lex clandestinitatis vigeat.

Relate ad Americam Septentrionalem res, multis difficultatibus implicita, petente Concilio plen. Balt. III iis nonnihil expediebatur, ita ut sequentia ad praxim spectantia notari possint:

A. In Americae Septentrionalis Statibus Foederatis et America Britannica haeretici non ligabantur clandestinitatis lege; quare etiam mixta matrimonia clandestina valida erant ¹: vide *Konings*, Theol. moral. n. 1609.

B. Quoad *catholicorum* matrimonia per se sola quaestio agitari poterat, fueritne lex Trid. promulgata necne, ideoque fuerintne eorum matrimonia clandestina tantum illicita, an etiam invalida. Circa eorum cum complures difficultates moverentur, in Concilio plen. Baltim. III, Roma approbante, determinabantur regiones, in quibus *pro catholicorum* matrimoniis forma Tridentina ad valorem necessaria esset, in quibus non. Ex his statutis pro Statibus Unitis Americae Septentr., pro regionibus Americae Britannicae ex *Konings*, Theol. mor., hae sunt regiones, in quibus lex Trid. ut irritans observabatur, et in quibus non observabatur.

Non observabatur in provincia Oregon; in provinciis Baltimor., Philadelph., Neo-Eborac., Boston., Milwauk., in *maxima parte* provinciarum Cincinnati., S. Ludovici, Chicago; in Americae Britannicae *diocesi* Ottawa provinciae Quebec, in totis provinciis Halifax, Canada superiore, in Vicariatu Ap. Sault S. Mary.

E contrario observabatur in provinciis Neo-Aurelianensi; Sanctae Fidei (Santa Fé), excepta parte septentr. territorii Colorado; S. Francisci cum territorio Utah, excepta ea parte quae est ad Orientem fluminis Colorado; in *diocesi* Vincennopolitana provinciae Cincinnati.; ex *diocesi* S. Ludovici (prov. eiusdem nominis) in *ipsa civitate* S. Ludovici cum locis S. Genovefae, S. Ferdinandi et S. Caroli; in *diocesi* Alton in *aliquibus parochiis*, scil.: Kaskaskia, Cahokia, French Vil-

¹ Difficultas solum est circa provinciam Sanctae Fidei. Nam pro aliis provinciis, ubi lex Trident. per se videbatur vigere, declaratio Benedictina pro Hollandia data, per S. Sedem expresse extensa erat; sed haec extensio *pro provincia S. Fidei fuit negata*: quare ibi quaestio de valore matrimoniorum haeticorum et mixtorum antea initorum ex principiis communibus diiudicanda est secundum ea, quae modo dicta sunt n. 903.

lage, Prairie du Rocher. — In America Britannica observabatur in provincia Quebec, excepta *diocesi* Ottawa; in provincia S. Bonifacii.

Haec quidem de regionibus, ubi vigerit aut non vigerit lex Tridentina. Verum in iis locis, ubi non vigit, utrum matrimonia clandestina (inter quae censi debent matrimonia civilia, et ea quae coram acatholico ministro inibantur) re ipsa fuerint valida an invalida, potest a persuasione pendere, qua contrahentes circa valorem vel nullitatem talis matrimonii affecti erant. Cf. supra n. 884.

§ 3.

De sacris caerimoniis in matrimonii contractu sacramentali observandis.

900 I. Quamquam matrimonii minister sacerdos non est, tamen communiter illicite et invalide sine eius interventu a catholicis contrahitur.

Etsi demum post cap. Tametsi (Conc. Trid. sess. 24, cap. 1 *de ref. matr.*) matrimonia sine interventu parochi ineunda fuerint invalida, nihilominus tum antea, tum etiam nunc iis locis, ubi forte parochi praesentia ad valorem non requiritur (ut re ipsa in Germania et Hungaria pro matrimoniis mixtis non requiritur), matrimonium sine illa assistentia et sacerdotali benedictione inire graviter illicitum erat et est, nisi adfuerit necessitas vel defectus sacerdotum. Quod probant tum perpetua fidelium praxis, tum ipsius Tridentini Concilii verba, quibus Ecclesiam semper detestatam esse dicit matrimonia clandestina.

II. Quare in matrimoniis catholicorum semper observari debet ritus sacer, qui in Rituali inscribitur «*Ritus celebrandi matrimonii sacramentum*». Ad «*sollemnem benedictionem*» illam, quae in Missa dari solet, non cogendi quidem sunt fideles contracturi, sed exhortandi.

910 I. Benedictionem hanc *sollemnem*, a ritu contrahendi seu celebrandi matrimonii distinctam, extra Missam dare non licet. Ut id liceat, requiritur privilegium *omnino speciale*, quod 1 Sept. 1838 dioecesi Eystettensi (*Gardell*. n. 4840) concessum est. Unde videri poterat, id universim licere, cum S. R. C. ad quaesitum: «Utrum liceat hunc ritum a Missa abstrahere, et quatenus negative, utrum sponsi adigi possint ad Missam», respondisset: «Nihil obstat quoad primam partem; negative quoad secundam.»

Attamen postea expresse declaratum est, hanc concessionem esse prorsus localem et specialem, neque licere eam in exemplum trahere. Nam 23 Iunii 1853 in *Limbürgensi* iussu *Pii IX* responsum est: «Sanctitas Sua . . . mandavit, ut iuxta mentem suam et alias decreta dubiis propositis responsa darentur, scil. assignata benedictio [i. e. benedictio matrimonialis in Missa pro sponsis] iuxta rubricas non est impertienda nisi in Missa.» . . . Mens autem S. Pontificis, postea speciali epistula Cardinalis *Lambruschini* 12 Ian. 1854 data, declarabatur: «Sanctitatem Suam nullo prorsus modo assentiri velle, ut benedictio super sponso in Missali annotata extra Missam adhibeatur; etsi de anno 1838 Kalendis Septembris ob peculiare circumstantias id improbatum non fuerit pro dioecesi Eystettensi. . . .» De cetero iterum responsum est, inducendos, non cogendos esse fideles, ut copiosiores etiam gratias divinas sibi conciliarent adstando Missae et Sanctam Eucharistiam sumendo.

At non semper fieri repulsam in ista facultate petenda, patet ex concessione «impertiendi extra Missam benedictionem sollemnem», quam 5 Febr.

1865, rogante S. C. de Prop. Fide, Patribus Conc. Quebec. *Pius IX* fecit: vide Coll. Lac. III 687.

2. Haec sollemnis benedictio *omitti debet* a) in secundis nuptiis, quae sunt secundae ex parte mulieris; b) in matrimonio, quod forte tempore clauso celebratur. Quoties vero sollemnis benedictio prohibetur. prohibetur etiam, quominus Missa votiva «pro sponso et sponsa» dicatur, aut addatur in Missa diei illius Missae Collecta. Numquam autem anuli benedictio praetermittitur: S. R. C. 27 Aug. 1836 in *Rhedon. Gard.* n. 4780 ad 2.

Aliqui putant, sollemnem illam benedictionem, quae omittenda sit in secundis nuptiis, etiam omittendam esse, si forte sponsa corruptione non amplius sit virgo. At hoc falsum esse, vide apud *De Herdt* III, p. 6, n. 39 II.

3. Neque *necessarium* est supplere illam benedictionem postea: S. R. C. 31 Aug. 1839 *Gard.* n. 4868; *cupit* tamen Ecclesia, ut illa benedictio postea detur. Pro variis adiunctis varia data erant responsa: cf. Acta S. Sedis XII 602 et Collect. Conc. Lac. VI 169 402 622. Omne autem dubium sustulit generale decretum S. Officii d. 31 Aug. 1881, quod haec statuit:

«Benedictionem nuptialem, quam exhibet Missale Romanum in Missa, pro sponso et sponsa, semper impertiendam esse in matrimoniis catholicorum, infra tamen Missae celebrationem, iuxta rubricas, et extra tempus feriatum, omnibus illis coniugibus, qui eam in contrahendo matrimonio quacumque ex causa non obtinuerint; etiamsi petant, postquam diu iam in matrimonio vixerint, dummodo mulier, si vidua, benedictionem ipsam in aliis nuptiis non acceperit.

«Insuper hortandos esse eosdem coniuges catholicos, qui benedictionem sui matrimonii non obtinuerunt, ut eam primo quoque tempore petant. Significandum vero illis, maxime si neophyti sint, vel ante conversionem ab haeresi valide contraxerint, benedictionem ipsam ad ritum et sollemnitatem, non vero ad substantiam et validitatem pertinere coniugii.» — (Ita ex *Pastoral Gazette*, Bombay 1882, Nr. 109, p. 903.) Necessaria autem semper est praesentia *utriusque coniugis*: Decr. 27 Maii 1911, Acta Ap. Sedis III 281 sqq.

4. Ex universali quidem lege non praescribitur, sed consulitur, ut matrimonium semper contrahatur in ecclesia, non in privatis oratoriis; si qua autem severior lex particularis statuta est, haec in dioecesi servari debet.

III. In matrimoniis vero mixtis inter partem catholicam et haereticam, si cum Ecclesiae dispensatione servatis praescriptis cautelis in-euntur, excluditur semper quidem Missae sacrificium et sollemnis benedictio; ritus autem sacer consuetus «*celebrandi matrimonium*», si ita ad maiora mala evitanda Ordinario videtur, adhiberi potest. Sed summum *solam assistentiam* (quae abhinc passiva sit neve includat requisitionem consensus contrahentium) certis in locis praestare licet, si eiusmodi mixtum matrimonium sine necessariis cautelis et sine ecclesiastica dispensatione catholica pars inire praesumpserit at nihilominus melius esse iudicetur tale matrimonium valide coram parochi, quam invalide iniri.

Circa modum et ritum observandum in matrimonio mixto plura decreta eaque pro diversis temporibus diversa emanarunt.

Scil. I. si cum debitis cautelis (de quibus dicitur postea) atque Ecclesiae dispensatione matrimonium initur, ne tum quidem antea aliud concedebatur parochi catholico, nisi ut secluso quocumque ritu sacro et extra ecclesiam coram aliis duobus testibus sponsorum consensum «de praesenti»

reciperet. Tamen postea *Pius IX* literis encycl. anno 1858 datis pro illo casu hoc moderamen induxit (vide Acta S. Sedis VI 456 sqq):

«Sanctitas Sua omnes . . . locorum Ordinarios vehementer in Domino monet . . . eisque mandat, ut . . . in eadem facultate [dispensandi in matrimonio mixto] exsequenda numquam desistant omni cura studioque advigilare, ut sedulo quoque impleantur conditiones de mixtis hisce matrimoniis extra ecclesiam et absque parochi benedictione alioque ecclesiastico ritu celebrandis. Quodsi in aliquibus locis Sacrorum Antistites cognoverint, easdem conditiones impleri haud posse, quin graviora exinde oriantur damna ac mala, in hoc casu tantum Sanctitas Sua ad huiusmodi maiora damna ac mala vitanda prudenti eorundem Sacrorum Antistitum arbitrio committit, ut ipsi, salvis firmisque semper ac perdiligenter servatis cautionibus de perversionis periculo amovendo a coniuge catholico, de conversione acatholici coniugis ab ipso coniuge catholico pro viribus procuranda, deque universa utriusque sexus prole in sanctitate catholicae religionis omnino educanda, iudicent, quando commemoratae conditiones de contrahendis mixtis hisce nuptiis extra ecclesiam et absque parochi benedictione impleri minime possint, et quando in promiscuis hisce coniugiis ineundis tolerari queat mos adhibendi ritum pro matrimoniis contrahendis in dioecesano Rituali legitime praescriptum, exclusa tamen semper Missae celebratione.»

Quodsi additur «onerata ipsorum Antistitum conscientia super omnium circumstantiarum veritate et gravitate», id non esse severius sumendum, colligitur ex *Collect. S. C. Prop. F.* (ed. 1893) n. 1436.

918 2. Quando sine ecclesiastica dispensatione necessariisve cautelis matrimonium mixtum initur, omnis ritus ecclesiasticus parochi prorsus prohibetur; immo regulariter quaelibet auctoritativa assistentia deneganda est. Per exceptionem tamen passivam assistentiam praestari posse, si id magis convenire iudicaretur, certis locis, etiam ubi pro matrimoniis mixtis lex clandestinitatis sublata erat, iam ante fuit concessum (vide Instructionem ad episcopos Bavariae, et ad epp. Hungariae 12 Sept. 1834 et 30 Apr. 1841 iussu *Gregorii XVI missam, Denzinger, Enchir.*⁹ n. 1484 1485). Quod post decretum *Ne temere* etiam de assistentia suo modo activa valere, probabiliter poterat sustineri. Verum decreto S. Officii d. d. 21/23 Iunii 1912 in hisce casibus statutum est, approbante S. Pontifice, *ut assistentia mere passiva, ut antea, sufficiat ad matrimonii valorem.* (Cf. Acta Ap. Sedis IV 444.) Indulgentia illa extendenda non est ad alias regiones sine speciali Sanctae Sedis venia. Videlicet prorsus melius esse potest, ut hac celebratione matrimonii coram catholico parochi aliqua saltem conexio inter parochum eiusque subditum, legi ecclesiasticae et divinae temere inoboedientem, conservetur, quam ut illum ab Ecclesia plane abalienatum praecipitem in peiora ruere parochus sinat. Ceterum parochi generatim est, episcopi sententiam pro regula sumere. Cf. *Desmet*, De sponsal. et matr. n. 257; *Wernz*, Ius decr. IV, n. 589, not. 53.

Immo etiam consuetae proclamaiones in tali casu fieri non vetatur, modo ne mentio religionis mixtae fiat: vide Instruct. easdem.

3. Si autem matrimonium iam coram ministro acatholico valide contractum sit, ex Instruct. ad epp. Hannoveriae 17 Febr. 1864 iussu *Pii IX* parochus catholicus permittere nequeat, ut coram se consensus matrimonialis renovetur, nisi pars catholica facti poenitens resipuerit et absolutioem a censuris (ob favorem haeresi datum) forte contractis obtinuerit¹.

¹ Nimirum matrimonium mixtum sine dispensatione Ecclesiae *utcumque* iniisse, etiam quando clandestinitas valori non obstat, grave peccatum ex se publicum est, quod publica satisfactione et reconciliatione indigeat: quare episcopus certam quandam satisfactionem et poenitentiam statuere potest, quam confessarii plane debeant exigere. Id colligitur ex resp. S. Officii, quod 21 Ian. 1876 ad Vicar. Apost. Bombay (cf. «*Pastoral Gazette*», Bomb. 30 Nov. 1881) agnoverat potestatem episcopi eos, qui *valide* contraxerant matrimonium mixtum, «absolvendi ab impedimento mixtae religionis, ut licite utantur

4. Aliud tamen est, si minister protestans consideratur et agit solummodo ut persona publica civilis, quam ex lege civili omnes adire debeant, ut civiliter se matrimonium velle inire declarent. Videlicet tum plane idem dicendum est, quod de adeundo magistratu civili: cavendum tamen, ne ullus ritus sacer admittatur. Cf. infra *de matrimonio civili*.

Aliqua afferam ex laudata Instructione ad epp. Hannov. (vide Archiv für 914 kath. Kirchenr. XV 332 sqq):

«Iam vero urgentibus hæreticis, aut lege civili imperante, non improbat, quod pars catholica una cum hæretica se sistat ante vel post contractum ad formam Trid. matrimonium etiam coram ministro hæresi addicto ad actum civilem dumtaxat implendum. . .

matrimonio»; at illud «ut licite utantur matrimonio» 12 Mart. 1881 suppressit, et eo solo fine voluit recurri ad episcopum, «*ut Ecclesiae a coniugibus satisfiat, eidemque cautiones de periculo salutis aeternae a se et a sua prole amovendo in foro etiam externo praestentur*». Acta S. Sedis XVI 235. — In eundem sensum ep. Warmiensis 12 Martii 1873 et 18 Apr. 885 constituit seu monuit relate ad eos, qui valide quidem, sed illicite matrimonium mixtum inissent: «*etiamsi tales personae sacramentaliter absolutae fuerint, nondum ius ad publicam Ss. Eucharistiae susceptionem habent, sed extra confessionem parochum vel episcopum adire obligati sunt, quibus iudicare incumbit, num scandalum publicum ex illicito matrimonio contracto vel acatholica liberorum educatione exortum adeo sit sublatum, ut ad publicam sacrae synaxis perceptionem valeant admitti.*» (Köln. Pastoralbl. 1885 Nr. 5.)

Immo qui *coram ministro hæretico hæretico* ritu matrimonium inierit, vel *in filiorum educationem hæreticam consenserit*, si in foro externo res tractatur, semper, ut cum Ecclesia reconcilietur, indiget absolute a censuris. Quo in casu huius fori modus et forma ab ordinario praescripta observanda sunt. Aliquando autem pro circumstantiis in foro externo rem tractari nec necesse est neque expedit, atque tota causa *in foro interno* potest componi. Exstat resp. S. Off. d. d. 29 Aug. 1888 sequens: «1. Utrum absolutio a censuris omnibus catholicis, qui *coram hæretico ministro nuptias contraxerunt, necessaria sit*, an potius in eo tantum casu impertienda sit, quo in huiusmodi celebrationem ab antistite censurae promulgatae sint? Et quatenus negative ad primam partem, quaeritur: 2. utrum absolutio a censuris necessaria sit iis saltem, qui in huiusmodi nuptiis consenserunt acatholicae prolium educationi? 3. Num hæc absolutio requiratur solummodo tamquam formalitas in executione dispensationis stilo Curiae inducta, an etiam iis catholicis sit necessaria, qui post matrimonium coram acatholico ministro *valide* initum cum Ecclesia reconciliari desiderant. — Fer. IV die 29 Aug. 1888 in Congreg. gen. S. Inq. Emi PP. responderi mandarunt: Ad 1. *Affirmative ad primam partem, negative ad secundam*. Ad 2. et 3. *Provisum in 1mo*. — Eadem fer. ac die Ss. D. N. Emorum PP. resolutionem adprobavit.»

Attamen S. Off. d. 18 Maii 1892 respondit: «Qui vero hucusque, nulla praevia a censuris absolute, ab huiusmodi culpa absoluti sunt, iuxta exposita non esse inquietandos», videlicet opinor, eos vel ob ignorantiam censuram in foro *interno* non contraxisse, vel eos re ipsa absolutos esse, idque si nondum ab aliquo delegata potestate praedito confessario, saltem per voluntatem supremi Ecclesiae superioris satis declaratam, et si opus sit, defectus supplementem. — Immo quod S. Offic. addit, ordinarios vi facultatum quinquennialium posse et ipsos absolvere et alios ad absolvendum subdelegare, satis innuit, ex mente S. Officii nequaquam semper requiri absolutionem in foro externo, sed pro circumstantiis rem totam *in foro interno* componi posse, cum pro hoc solo episcopi in istis regionibus indigeant facultate illa quinquenniali. (Cf. Archiv f. k. K. LXVIII 185, et Acta S. Sedis XXV 118.) — Quare mea opinione nihil obstat, quominus ordinarius, si id expedire putet, facultatem illam, pro accepta potestate *generaliter* vel *specialiter*, aliis deleget, eorumque iudicio relinquat, utrum in casibus occurrentibus in foro externo, an in solo interno absolutio a censuris impertienda sit. Quod comprobatur resp. S. Poenit. d. 27 Iunii 1893 ad Epp. Bavariae: quod vide in Instr. Eystett.⁵ 534.

Verum enimvero quotiescumque minister haereticus censetur veluti sacris addictus et quasi parochi munere fungens, non licet catholicae parti una cum haeretica matrimoniam consensum coram tali ministello praestare et contrahentes peccare mortaliter et esse monendos. . . . Sciant igitur parochi, si interrogentur a contrahentibus, vel si certe noverint, eos adituros ministrum haereticum sacris addictum ad consensum matrimoniam praestandum, se silere non posse; sed monere eosdem debere sponso de gravissimo peccato, quod patrant, et de censuris, in quas incurrunt.

«Verumtamen ad gravia praecavenda mala, si in aliquo peculiari casu parochus non fuerit interpellatus a sponso, an liceat necne adire ministrum haereticum, et nulla fiat ab iisdem sponso explicita declaratio de adeundo ministrum haereticum, praevideat tamen eos forsitan adituros ad matrimoniam renovandum consensum, ac insuper ex adiunctis in casu occurrentibus praevideat, monitionem certo non fore profecturam, immo nocituram, indeque peccatum materiale in formalem culpam vertendum: tunc sileat, remoto tamen scandalo, et dummodo aliae ab Ecclesia requisitae conditiones atque cautiones rite positae sint, praesertim de libero religionis exercitio parti catholicae concedendo, necnon de universa prole in religione catholica educanda. Quodsi tandem consensus coram parochio [catholico] velit renovari, postquam praestitus iam fuerit [videl. valide datus] coram ministro haeretico, idque publice notum sit, vel ab ipsis sponso parochio notificetur: parochus huic matrimonio non intersit, nisi, servatis ut supponitur ceteroqui servandis, pars catholica facti poenitens, praeviis salutaribus poenitentiis, absolutionem a contractis censuris rite prius obtinuerit.»

Appendix.

915 In ipso matrimonio contrahendo grave peccatum committit:

1. qui in statu peccati matrimoniam init;
2. plerumque, qui fecte consentit;
3. plerumque, qui conditionem de futuro apponit;
4. plerumque etiam, qui sine ritu ecclesiastico matrimoniam init;
5. semper, qui conditionem turpem sive externe, sive sola mente apponit.

Caput II.

De matrimonii essentialibus qualitibus.

Vinculi matrimonialis qualitates duae sunt, quae — ut iam ex supra dictis de consensu conditionato patet — si excluduntur, matrimoniam corrui: unitas, i. e. contractus inter unum et unam, et indissolubilitas.

Articulus I.

De unitate matrimonii.

§ unica.

916 Praevie notanda. 1. Unitati opponitur simultanea polygamia aut polyandria. 2. Unitati non repugnant secundae aut posteriores nuptiae post prioris coniugis mortem contrahendae.

Unitas vero, quae re ipsa matrimonio competit, breviter hisce thesibus declaratur:

I. Primaeva matrimonii institutio tum natura duce, tum Deo positive iubente, illud ad perfectam unitatem restrinxit.

II. Post diluvium vero patriarchis et populo iudaico polygamiae permissio facta est, quae etiam ad gentiles populos videtur fuisse ex-

tensa: polyandria vero ita prohibita est et mansit, ut licita neque umquam fuerit neque esse possit.

III. Per legem evangelicam promulgatam conditio matrimonii ita ad primaeavam unitatem revocata est, ut neque fidelibus neque infidelibus amplius facultas sit plures uxores habendi.

IV. Post mortem coniugis coniugi superstiti neque ad secundas neque ad posteriores nuptias transire ulla lege prohibetur.

Videlicet. I. De primaeava matrimonii unitate. 1. Perfectio ipsius⁹¹⁷ naturalis legis id exigit, ut aequalitas inter virum et mulierem servetur, neve fines matrimonii substantiales, procreatio et educatio prolis, difficultatibus involvantur intrinsecus. Porro in polygamia aequalitas non servatur; educatio prolis fit multo difficilior, pax et concordia domestica multis periculis exponitur.

2. A rerum primordiis matrimonium a Deo ut signum constitutum est futurae unionis Christi cum Ecclesia. Huius autem signi ratio quoad potiore partem perimitur, perfecta unitate non servata: relinquitur tantum imperfecta adumbratio unionis Christi cum singulis fidelibus, sed ne eorum quidem adunatio in unicam Ecclesiam significatur.

3. Verbis Christi Matth. 19, 4 sqq et Marc. 10, 6 sqq aperte docetur, a primaeava matrimonii institutione a Deo sancita exulasse prorsus omnem uxorum pluralitatem.

II. De subsequentis aetatis polygamia. 1. Ex sacra historia et lege⁹¹⁸ Mosaica scimus, ipsos sanctissimos viros plures uxores accepisse, neque hac de re a Sacra Scriptura eos reprehendi, qui tantum paucas uxores duxerunt. Quos in ea re materialiter peccasse, nimis audacter et vix non impie dicatur. Ergo dispensatio seu permissio divinitus data intercesserit oportet.

2. Quoad populos gentiles consuetudo pervulgata erat, plures uxores accipere, neque S. Scriptura id expresse illis vitio vertit, quamquam alia eorum vitia perstringuntur. Immo, quod maximum est, nisi ad eos quoque populos dispensationem divinam sese extendisse dicamus, quomodo iudaicum populum atque sanctos patriarchas a gravi scandalo gentium excusabimus, quos suo exemplo ad polygamiam provocarint? Quare aut dicendum videtur, gentiles potuisse ex exemplo patriarcharum et Iudaeorum ad dispensationem sibi etiam tacite datam concludere, ita ut licitum fieret, quod antea illicite usurpassent; aut — ut cum aliis *Bellarm.*, *Platell.* censent — Deum cum ipso *Noë*, secundo generis humani parente, dispensationem communicasse, quae ad omnes posteros usque ad Novae Legis institutionem permaneret.

3. Polyandriam vero matrimonio intrinsecus contradicere omnino, ex eo maxime patet, quod non solum secundarii fines matrimonii evertuntur, sed ipse primarius finis, prolis procreatio et educatio, incerta fiat atque impossibilis, immo mulieris sterilitas demum inducatur.

4. Difficile autem nonnullis videtur explicatu, quomodo Deus polygamiam umquam permittere, i. e. non solum impunitatem eius permittere, sed ipsam pluralitatem uxorum licitam reddere poterit, siquidem contra legem naturalem nihil facere possit. — At haec non ita difficulter solvuntur. Nam aut inaequalitas iurium quoad virum et mulierem dicitur contra legem naturalem esse, aut damnorum et incommodorum effectio, quae contra pacem familiae, prolis educationem etc. oriantur. Verum si inaequalitatem iurium spectas, ea certo certius non ita contra legem naturalem esse potest, ut divino dominio non subsit; Deus enim pro absoluto suo dominio de iuribus

omnium disponere potest, idque multo magis, cum quandam inaequalitatem vel inferioritatem mulieris, duce natura, per se adesse fatendum sit. Si vero damna illa et incommoda spectantur, quae familiae eiusque concordiae atque prolis educationi inferuntur: haec ex parte, eo quod accessorii generis sunt, possunt permitti, partim a *Deo* speciali providentia praecaveri. Quare facile patet, etsi nemo alius dispensationem concedere possit, Deum tamen, qui specialem providentiam impendere valeat, posse, nullo legis naturalis ordine laeso, hanc dispensationem concedere.

919 III. **Perfectae unitatis restitutio per Christum.** Lex Christi Domini ex locis Mt 19, Mc 10 etc. evidens est, qua ad primaevam puritatem matrimonium revocavit. Neque dubitari amplius potest, pro omnibus populis, sive fidelibus sive infidelibus, illam divinam dispensationem, si antea polygamiam licitam reddidit, iam dudum cessasse. Et merito: cum primum enim lex evangelica ita promulgata fuit, ut universum genus humanum adstringeret — quod Apostolorum temporibus factum esse, ita ut saltem circa eorum mortem promulgatio sufficiens completa esset, communis theologorum sententia tenet¹ —, cur imperfectus ille naturalis legis servandae status amplius permitteretur, ratio nulla iam exsistebat. — Atque Ecclesia constanti doctrina et praxi id tenuit, ut, quotquot infideles polygamiae indulgerent, eos contra legem naturalem deliquisse censeret. At si quae, praecipue remotiores, gentes erant, quae legem divinam ignorarent, eae utique illam non servantes formaliter non peccavere.

IV. **De secundis nuptiis.** Ecclesia semper condemnavit errorem quorundam haeticorum, ut Montanistarum et Novatianorum, qui secundas nuptias illicitas esse statuebant. Vide Conc. Nic. I can. 8. — *S. Hieronymus*, Epist. ad Iovinian.: «Proclamo, in Ecclesia non damnari digamiam, immo nec trigamiam etc.» — Quod sane ipse *S. Paulus* pluribus locis docuerat: Rom 7, 3 «Si mortuus fuerit vir eius, liberata est a lege viri: ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro»; I Cor 7, 9 «[viduae] quod si non se continent, nubant» et v. 39 «Quod si dormierit vir eius, liberata est: cui vult, nubat.»

Articulus II.

De matrimonii solutione et indissolubilitate.

920 Loco proemii sit thesis in syllabo *Pii IX* 67 proscripta: «Iure naturae matrimonii vinculum non est indissolubile, et in variis casibus divortium proprie dictum auctoritate civili sanciri potest.»

¹ Neque debemus, quando de divina lege sermo est, omnia revocare ad legis humanae normas, quasi lex illa vim suam exercere non possit, nisi ad modum humanae legis promulgatio sit facta. Deus enim, cum sit absolutus dominus omnium, legem condere atque media instituere potest, quae statim vim suam exercent, hominesque etiam per se adstringant in actu primo, cum primum in principali aliquo terrae loco promulgata, atque nuntii destinati sint, qui eorum notitiam ad alia loca deferant: in actu secundo autem adeoque subiective nemo adstringitur sub peccato, nisi qui legem noverit aut per quem steterit legem scire.

Quare vinculi solutionem ab ipso iure naturae prohiberi aliquo saltem sensu, tenendum est: quo sensu et gradu, infra patebit. Quam indissolubilitatem evangelica lex firmavit corroboravitque.

A vinculi autem solutione distinguitur solutio quoad torum et cohabitationem: quam ex certis causis, manente vinculo, fieri posse, Ecclesia semper intellexit.

§ I.

De matrimonii firmitate, ac de divortio quoad vinculum.

Quamquam matrimonium quoad vinculum simpliciter indissolubile dicitur, id pleno et perfecto sensu de solo matrimonio christianorum consummato intelligi debet. Ut igitur diversos gradus firmitatis statuamus, haec notanda sunt:

I. Fide certum est, matrimonium christianorum consummatum ex nulla causa nullave auctoritate solvi umquam posse: Trid. sess. 24 vocat matrimonii vinculum «indissolubilem unitatem», atque cum practica difficultas de solo casu adulterii tamquam causa divortii moveretur, can. 7 anathema dixit in eum, «qui dixerit, Ecclesiam errare, cum docuit et docet, iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolvi etc.» — Cf. Lc 16, 18; Mc 10, 9; 1 Cor 7, 10 et 11.

II. Matrimonium ratum tantum, non consummatum, tum professione religiosa alterius coniugis dissolvitur, tum Romani Pontificis auctoritate ex gravi causa dissolvi potest. Trid. l. c. can. 6: «Si quis dixerit, matrimonium ratum, non consummatum, per sollemnem religionis professionem alterius coniugum non dirimi, a. s.»

III. Matrimonium in infidelitate contractum, etsi consummatum, quando alter coniugum ad fidem convertitur, aut suprema potestate Pontificis ex gravi causa dissolvi potest, aut, infideli coniuge pacificam cohabitationem cum fidei denegante, per novas nuptias a fidei coniuge initas dissolvitur.

De singulis plura. I. De matrimonii insolubilitate generatim sumpta: 921

1. Ex thesi a Pio IX damnata (syll. 67) sequitur, legem ipsam naturalem iubere, ne pro arbitrio, etsi communi consensu, coniuges matrimonium dissolvere possint; id enim nisi statuerimus, nulla indissolubilitas contractui matrimoniali competet. — Insuper dicendum est, re ipsa civilem auctoritatem nullatenus vinculum matrimonii solvere posse.

2. Ex ipsa autem lege naturae in se spectata auctoritatem *civilem qualem* omnis facultatis umquam vinculum matrimonii solvendi expertem esse, ex thesi illa proscripita non eruitur: quamquam aliis rationibus et argumentis id probari posse videtur. — Dein advertendum est, humanum genus non versari in ordine mere naturali, sed in ordine supernaturali per Christum reparato.

Quare, etsi daretur, publicam auctoritatem vi legis naturalis non prohiberi penitus ab omni potestate in vinculum matrimonii exercenda, civilem tamen nostram auctoritatem ab ea potestate vel penitus, vel saltem a potestate *vinculum matrimoniale umquam solvendi* excludere debemus, idque eo magis, quod Christus sicut ad unitatem (n. 919) ita etiam ad indissolubili-

tatem primaevam matrimonia *universim* revocavit¹, et christianorum matrimoniorum causas Ecclesiae tractandas commisit.

Ceterum cum potestas in matrimonii vinculum, quod civilis auctoritas non raro sibi vindicare tentat, non in solo *solvendo* matrimonio collocatur, sed maxime etiam in statuendis impedimentis dirimentibus, infra quaestio haec de potestate civili in matrimonia recurret, ibique ulterius accitis rationibus tractabitur n. 951 not.

922 3. Publicae auctoritati illi, cui re ipsa causae matrimoniales subiaceant, quantum ex solo iure naturali pendet, aut cum hac ipsa auctoritate collatam esse aut a Deo concedi posse potestatem in extraordinariis casibus vinculum matrimonii solvendi, in dubium vocari non debet, cum re ipsa in lege Mosaica Deus aliquam vinculi coniugalis solutionem concesserit.

4. De permissione divortii cum «libello repudii», de qua cf. Mt 19, 7 et 8 ac Dt 24, 1, fere idem dici debet, quod supra de dispensatione divina circa perfectam unitatem dictum est. Haec enim concessio de sola permissione seu *impunitate* rei in se illicitae intelligi vix potest: mala vero et incommoda, quae et moribus propter effrenam libidinem et liberorum educationi atque domesticae paci propter divisionem et dissidium ex divortio inferuntur, partim ob maiora mala praecavenda tolerari, partim speciali Dei providentia minui potuerunt. Quare cum iure naturali non pugnat, Deum in statu imperfectae legis intra certos limites a se positos et sub publicae auctoritatis tutela collocatos divortium concessisse.

5. Nihilominus primitiva matrimonii conditio a Deo ipso sancita erat perfecta indissolubilitas, ad eamque Christus Dominus matrimonium prorsus

¹ Sed proh dolor! civilis auctoritas in tam multis locis iura ecclesiastica hac in re usurpavit. Quapropter non raro accidit, ut saeculari iudici offeratur causa matrimonialis diiudicanda, quae tendat in sententiam divortii tandem pronuntiandam. Eos, qui ita recurrunt ad forum civile, nisi forte post habitam sententiam ecclesiasticam solas res temporales componendas curant, graviter peccare, non est dubium. — Idem dicendum est de iudice, qui causas per se ad Ecclesiam spectantes quasi suo iure vel sine necessitate tractat. — Num etiam, si ex necessitate, quia, nisi velit munere suo se abdicare, eas res tractare cogitur? Respondeo, id pendere a *modo*, quo agat et pronuntiet sententiam. Si enim ita pronuntiare potest et pronuntiat, ut clare pateat idque litigantibus innotescat, se nullatenus tangere neque tangere velle ipsum vinculum seu contractum, sed solam civilium iurium protectionem vel cessationem secundum leges quoad reliqua non iniquas se determinare: non negaverim, id ex adeo gravi causa iudici licere. Videlicet tunc pronuntiat, in hisce circumstantiis hoc et illud matrimonium a civili auctoritate tamquam non existens considerari, et legalem *impunitatem* adulterandi, *non licentiam*, pronuntiat atque contribuit. Quod a legibus statui, iniquum quidem est et malorum gravium causa: quae tamen, cum impediri a iudice nequeant, permitti ab eo posse dixerim. Si quando autem eiusmodi leges ex odio Ecclesiae feruntur et sustinentur, atque illud odium flagrans effertur, quaelibet cooperatio et applicatio illicita evadere potest. Ceterum in dubio, qualis cooperatio licita sit vel illicita, S. Sedis est statuere: quae, sicut res erant in Gallia, divortii sententiam non licere dixit (S. O. 27 Maii 1886), ad Belgium eam decisionem extendi negavit; immo etiam pro Gallia in causa particulari d. 24 Sept. 1887 S. Poenitentiarum permisit, ut, postquam iudices civiles pronuntiant, *locum esse divortio*, syndicus secus ex officio suo eiciendus *pronuntiaret divortium civile*, modo 1° «*catholicam doctrinam de matrimonio deque causis matrimonialibus ad solos iudices ecclesiasticos pertinentibus palam profiteretur*, 2do *in ipsa sententia et tamquam magistratus loquens publice declararet, se solos effectus civiles solumque contractum civilem spectare posse, aliunde vinculum matrimonii omnino firmum remanere coram Deo et conscientia*»: cf. Revue des sciences ecclés. Ambien. LX 476.

revocavit (vide Mc 10, 9), ita ut cum unitate etiam perfecta indissolubilitas iam dudum ut lex pro toto humano genere existat. Cf. c. 8 *de divort.* X, 4, 19.

II. De solutione matrimonii tantum rati: 1. Professione religiosa ⁹²⁸ sollemni matrimonium ratum dissolvi, Trid. sess. 24, can. 6 definit: quod multos induxit, ut hoc iuris divini esse crederent. Verum summum illud dici potest, iuris divini esse, Ecclesiam debere semper aliquem statum evangelicae perfectionis institueret et comprobare, quem qui assumant, a matrimonio rato nondum consummato solvantur. Etenim hunc effectum cum *sollemni professione* religiosa coniungi, multo probabilius iuris proxime ecclesiastici est. Nam cum *statu religioso assumpto* eum per se non coniungi, certissimum est ex eo, quod non coniungitur cum votis simplicibus, quae in Societate Iesu post novitiatum — et nunc post *Pium IX* in aliis quoque ordinibus — ad tempus emittuntur, quamquam, qui haec vota emittunt, verissime religiosi sunt (vide *Greg. XIII* «Ascendente Domino»); ergo iure divino cum statu religioso illa dissolutio vinculi coniugalis non conectitur. Sed neque cum votorum sollemnitate ex iure divino per se et proxime illa dissolutio coniuncta est, quia tota institutio *sollemnium* votorum atque omnes effectus ex *Greg. XIII* l. c. iuris ecclesiastici sunt.

2. At si tandem constat, ex iure ecclesiastico hunc effectum esse inductum, pronum est concludere, Ecclesiae hanc potestatem universim competere, ut pro prudenti iudicio ex gravi et proportionata causa vinculum matrimonii tantum rati solvat. Si enim id facere potest ex causa professionis religiosae, illorum, qui alias causas legitimas esse negaverint, erit probare, Christum facultatem Ecclesiae ad hanc solam causam restrinxisse; quod nisi fiat, ob amplissimam potestatem: «Quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis» Mt 16, 19, illa restrictio merito reicitur.

Et re quidem vera Ecclesiae, i. e. Romani Pontifici, summo Ecclesiae ⁹²⁴ capiti, hanc facultatem competere, facta quam plurima testantur, cum Romani Pontifices, soluto matrimonio rato, alterutri parti ad novas nuptias transire permiserint, ut vere iam a multis saeculis mos invaluit.

Facta indubia a tempore *Martini V* et *Eugenii IV* exstant (de his gravissimum testimonium *S. Antonini* habemus Summ. theol. III, tit. 1, c. 21, § 3); de posterioris aetatis Pontificibus non est quod multa dicamus, et maxime ab aetate *Pii IX*, quorum acta in omnium manibus sunt. (Vide quasdam causas indicatas apud *Perrone*, De matr. III, l. 3, c. 6, art. 4, ed. Rom. 1858, p. 509; *Kutschker*, Eherecht IV 314 sqq; *Phillips*, Lehrbuch des Kirchenrechts § 285.) Ab illo tempore habes permulta exempla huius solutionis per *Pium IX* eiusque successores, ita ut libelli periodici Acta S. Sedis vix ullum tomum exhibeant, qui non referat complura exempla «*dispensationis super matrimonium ratum tantum*».

Ben. XIV iam suo tempore dicere poterat (Quaest. can. 479), «nullam de potestate Summi Pontificis moveri amplius posse quaestionem»; immo iam sub *Clem. VIII* in S. Congreg. C. nullam fuisse de hac potestate Pontificis controversiam (Quaest. can. 108). Atque ex antiquioribus etiam auctoribus *Gobat* et *Pignatelli* temerarium et S. Sedi contumeliosum esse dixerunt, contrariam opinionem tenere. Ex tot enim factis Summorum Pontificum merito

putabant, invicte probari posse eius potestatis veritatem; cuius argumenti robur ex gestis Pontificum hoc tempore mirifice auctum est. Et re quidem vera, quomodo fieri potuerit, ut Summi Pontifices inducerent praxim et persuasionem, quae, si falsa esset, bonis moribus aperte repugnaret, cum bigamiam et adulteria innumera concederent: quod cum infallibilitate et sanctitate Ecclesiae consistere non potest. Quare paucorum scriptorum contraria opinio, quam defenderunt *Pontius, Sylvius, Tournely, Collet* etc., pro certo falsa haberi debet. Neque iuvat dicere, Summos Pontifices probabilitate ductos ita egisse. Nam si ipsi suam potestatem pro probabili tantum habebant, sine gravissimo peccato agere non potuerunt, eo quod probabiliter laederent ius divinum, ius sacramenti, ius tertii: quod fieri posse nemo umquam rationabiliter defendit. Si autem Romanis Pontificibus persuasum erat, se hac potestate pollere, errorem quidem in una alterave causa admittere, non plane repugnare dixerim: at in tam longa serie Pontificum atque in causa, quae in frequentem praxim transiit, errorem perniciosum admittere plane repugnat¹.

925 III. De solutione matrimonii in favorem fidei: 1. Si ex infidelibus alteruter coniugum ad fidem convertitur, infidelis vero nolit cum fidei pacifice cohabitare, hunc ad alias nuptias transire posse atque ita prius matrimonium dissolvi, ex *S. Paulo* 1 Cor 7, 15 et constanti interpretatione huius loci atque praxi Ecclesiae constat².

«Discessus» autem infidelis coniugis seu denegatio pacificae cohabitationis sic intelligitur, ut, antequam fidelis ad novas nuptias transeat, interpellare debeat coniugem infidelem, quo constet, utrum velit pacifice cohabitare vel etiam ipse fidem (baptismum) amplecti, necne: ne forte novae nuptiae periculo nullitatis exponantur.

2. Discessui aequiparatur, si pars infidelis nolit cohabitare nisi cum contumelia Creatoris, vel cum periculo perversionis pro coniuge fidei, quod sollicitetur ad peccatum, maxime apostasiae. Ita *Innoc. III* cap. «*Gaudemus*» 8 de *divort.* X, 4, 19: «Aut etiamsi consentiat, non tamen absque contumelia Creatoris, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum.» Cf. etiam Resp. S. Congr. 23 Ian. 1603 ex *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 13, c. 21, n. 1 et ib. l. 6, c. 4, n. 3: immo clarius id elucet ex cap. «*Quanto*»: «Si enim alter infidelium ad fidem catholicam convertatur, altero vel (1) nullo modo, (2) vel non sine blasphemia divini nominis, (3) vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente: qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit.»

928 Immo *Ben. XIV* l. c., quamquam, allato resp. S. C., ostendit, ex se non sufficere, infidelem nolle converti, ut alter coniux novum ineat

¹ Causae autem, cur solutionem matrimonii rati sive absolute sive ad cautelam Ss. Pontifices concesserint, sunt insuperabilis coniugum aversio, impotentia dubia etc. Cf. Acta S. Sedis I 420 sqq.

² Facultatem hanc propter discessum coniugis infidelis transeundi ad novas nuptias aliquatenus etiam competere ei, qui ab infidelitate ad sectam christianam acatholicam se receperit, modo rite sit baptizatus, vide *Braun*, Archiv für kath. Kirchenr. XLVI 385 sqq. Quae sententia robur accipit ex causa matrimoniali a S. Sede decisa anno 1876 relata a *Konings*, Theol. mor., Neo-Eborac. 1878, II 394. Cf. etiam folium period. *Mogunt.* «Der Katholik» 1883 p. 280.

matrimonium, tamen non abnuit probare *consuetudinem*, quae servetur in regione infidelium, ut scil. in matrimonio utriusque infidelis, quorum unus convertitur, alteri optio detur intra spatium ab ecclesiastico iudice praefixum deliberandi et declarandi, num ipse quoque fidem atque baptismum amplecti velit; alias separationem esse faciendam a comparte fidei, cui tum liberum sit aliud matrimonium inire: nam pro locorum circumstantiis Ecclesiae esse iudicare, utrum sola pertinacia infidelitatis pro periculo pervertendi coniugem fidelem atque pro contumelia Creatoris habenda sit, necne. Verum *Apostolicae Sedis iudicio*, sive generali sive speciali, haec certe subicienda sunt, ne in aliqua regione solutio matrimonii facilius fiat. Cf. infra Responsa S. Officii et *Ben. XIV* l. c.

3. Discessus coniugis infidelis, qui det ius fidei novi matrimonii ineundi, ⁹²⁷ etiam ille intelligitur — idque lato sensu secundum n. 2 —, qui fit, quando primo pacifice cum coniuge converso alter cohabitavit, postea mutata voluntate non amplius vult, ut constat ex decreto S. Officii sub *Clem. XIII* 5 Aug. 1759. *Perrone* l. c. II 322 haec ipsa verba refert:

«Saepe contigit, ut ex duobus infidelibus alter convertatur ad fidem, alter converti quidem nolit, consentiat tamen cohabitare cum fidei sine contumelia Creatoris. . . . Quare fidelis infidelem non dimittit, sed cohabitare pergunt ut coniuges, idque ad aliquot etiam annos: at postea infidelis, mutata voluntate, non solum converti non vult, sed tentat fidelem, vel discedit, immo ad alias nuptias transit.»

Quaeritur: 1) «an in hoc casu possit etiam fidelis derelictus discedere, et ad alias nuptias transire? — R. in casu, de quo agitur, *affirmative.*»

2) «An hoc privilegium solum locum habeat, quando infidelis discedit odio fidei, an etiam, quando discedit propter discordias, vel aliam causam a fide diversam? R. Cum militet ex parte coniugis conversi favor fidei, eo potest uti, quacumque ex causa, dummodo iusta sit, nimirum *dummodo non dederit iustum ac rationabile motivum alteri coniugi discedendi*» (sume adulterium)¹.

3) «Num possit fidelis transire ad alias nuptias, quando infidelis quacumque de causa ab eo discessit, nec sciri possit, vivat adhuc necne? — R. Remittendam esse interpellationem, qua intimetur coniugi infidei, an velit converti; a qua interpellatione Apostolica Sedes iustis de causis dispensat.»

4) «An fidelis, qui *ex dispensatione* valide contraxit matrimonium cum ⁹²⁸ infidei, transire possit ad alias nuptias, si infidelis discedat, vel cohabitare nolit, vel eam pertrahat ad mortale peccatum? — R. Si fidelis, praevia dispensatione, contraxit matrimonium cum infidei, censetur illud contraxisse cum explicita conditione: dummodo nimirum infidelis secum habitare velit absque contumelia Creatoris; quare si infidelis non servat supradictam conditionem, adhibenda sunt iuris remedia ad hoc, ut eam servet; alias sepa-

¹ Meretur addi aliud responsum S. C. de Propag. Fide 17 Ian. 1797, quod declarat: Si coniux ex infidelitate conversus ante conversionem adulterium commiserat et repudiatus seu repudiata erat a comparte, ipsa pars repudiata potest post conversionem interpellare infidelem; quodsi infidelis renuit reconciliationem et pacificam cohabitationem, fidelis ad novas nuptias transire potest. Videlicet irrationabiliter recusatur reconciliatio, quoniam conversio per baptismum facta omnia crimina atque etiam adulterium purgat plenissime. *Feije*, De imped. matr. ² n. 478; Collect. S. C. de Propag. F. n. 1318 et 1322.

rari debent quoad torum et cohabitationem, *non tamen quoad vinculum*; quocirca in casu, de quo agitur, coniuge infideli superstite, non poterit ad alia vota transire.»

5) «An aliquo et quanto tempore possit fidelis post conversionem cohabitare cum infideli, quin privetur potestate transeundi ad alias nuptias? — R. Conversus ad fidem in quovis conversionis momento non intelligitur solutus a vinculo matrimonii cum infideli adhuc superstite contracti. Sed tunc acquirit tantummodo ius transeundi ad alias nuptias cum coniuge tamen fidei, idque si coniux infidelis recusat post interpellationem converti. Ceterum tunc solum coniugii vinculum dissolvitur, quando coniux conversus transit cum effectu ad alias nuptias. Si gentilis conversus ante susceptionem baptismi habuit plures uxores, et prima recuset amplecti fidem, tunc legitime potest quamlibet ex illis retinere, dummodo fidelis fiat. Sed in hoc casu contrahentes mutuam consensum coram parochio et testibus renovare debent.»

920 4. Discessus igitur compartis infidelis est ex divino privilegio causa iusta, cur coniux fidelis per novum matrimonium prioris vinculum solvat, sive hoc privilegium, quod Paulinum vocant, immediate et simpliciter divinitus datum sit, sive per interventum ecclesiasticae auctoritatis. — Omnem sane ecclesiasticam potestatem in hac causa excludere non possumus. Id enim omnes Ecclesiae ius vindicant, quo interpretetur vel extendat hanc ipsam causam «discessus»: quod quantum distet a potestate immediate eiusmodi vinculi solvendi, vel sub nova conditione solutionis permittendae, vix apparet.

5. Immo ex aliis documentis ecclesiasticis quodcumque rationabile dubium illius potestatis removeri videtur, ita ut certo dici possit: Romanus Pontifex pro suprema sua potestate potest ex gravi ratione dissolvere vinculum matrimonii, quod in infidelitate quidem consummatum est, sed post baptismatum vel utrumque coniugem non est consummatum. Neque propterea causa *prorsus alia* solvendi matrimonii inducitur. Nam causa, cur divinitus solutio matrimonii talis permissa sit, est *fidei favor*. At haec causa generalis est, specialem autem et immediatam causam cum suis conditionibus et adiunctis statuere, puto esse Ecclesiae seu Romani Pontificis: cf. infra n. 932. Consentit cum aliis *Gasparri* n. 1109.

930 Videt. *Greg. XIII* 25 Ian. 1585 in literis datis loquens de novis matrimoniis, quae inirentur a conversis ab infidelitate, *cum a suis coniugibus separati existerent, neque, ubi essent, quidquam compertum haberent*, ait¹: «Quae quidem matrimonia [Apostolica dispensatione] inita, etiamsi postea innotuerit, coniuges priores infideles suam voluntatem iuste impeditos declarare non potuisse, et ad fidem etiam tempore transacti secundi matrimonii conversos fuisse, nihilominus rescindi numquam debere, sed valida et firma esse.» Porro rata et firma esse nequeunt, nisi soluta fuerint priora matrimonia. At illa vigore «Paulini privilegii» solvi nequaquam potuerunt, siquidem illius privilegii conditio est, «*si infidelis discedat*»; verum neque *discessum* habemus post alterius conversionem, neque *discessum ab infideli* factum, siquidem supponitur, etiam ipsum iam fidelem fuisse. Igitur 1) Romanus Pontifex pro sua suprema auctoritate aut dedit alterutri coniugi facultatem novis

¹ Vide *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 13, cap. 21, n. 3.

nuptiis prius vinculum solvendi, aut potius ipse pro illo tempore, quo alteruter novas nuptias, accepta licentia, inierit, prioris matrimonii vinculum dissolvit.

2) In hisce literis Summus Pontifex suam agendi rationem explicans praemittit: «Huiusmodi conubia inter infideles contracta vera quidem, non tamen adeo rata censi, ut, necessitate suadente, dissolvi non possint.»

3) Idem edixerat literis 20 Oct. 1626 et 17 Sept. 1627 datis *Urbanus VIII*: «Nos attendentes, huiusmodi infidelium matrimonia non ita [firma] censi, quin, necessitate suadente, dissolvi possint», ut *Lugo* commemorat in supplici libello ad eundem Pontificem dato, quo nomine Missionariorum Paraguensium petebat hanc dissolutionem, ut infideles conversi liberius quamlibet ex suis uxoribus antea assumptis eligere possent (*Cardenas*, Crisis theol. IV, disp. 2, n. 552).

4) Eandem potestatem, qua infideles conversi eam ex uxoribus, quam maluissent, modo converti vellet etiam ipsa ad fidem, retinere possent, *S. Pius V* in Const. «Romani Pontificis» d. d. 2 Aug. 1571 pro India fecit¹: quod sane, nisi haec prima uxor esset, includit huius cum priore uxore initi matrimonii dissolutionem (eamque saltem ad cautelam: nam propter voluntatem plures uxores ducendi easve repudiandi dubium plerumque mansit, num cum ipsa prima uxore verum matrimonium contraxissent).

Quod vero ab aliis scriptoribus obicitur, R. Pontificem solum concedere⁹³¹ dispensationem ab interpellando altero coniuge, et totam facultatem ad novas nuptias transeundi repeti ex privilegio «Paulino», num totam rem satis explicet, ipsi viderint². — In qua re lucem afferre potest ipsa causa olim dis-

¹ Vide De syn. dioec. l. c. et *Gury-Baller*. II, n. 759 not. ult. Verba S. Pontificis haec sunt: «Cum itaque, sicut accepimus, Indis in sua infidelitate manentibus plures permittantur uxores, quas ipsi etiam levissimis de causis repudiant, hinc factum est, quod recipientibus baptismum permissum sit permanere cum ea uxore, quae simul cum marito baptizata existit; et quia saepenumero contingit, illam non esse primam, unde tam ministri, quam episcopi gravissimis scrupulis torquentur, existimantes, illud non esse verum matrimonium; sed quia durissimum esset separare eos ab uxoribus, cum quibus ipsi Indi baptismum susceperunt, maxime quia difficillimum foret, primam coniugem reperire: ideo nos statui dictorum Indorum paterno affectu consulere ac ipsos episcopos et ministros ab eiusmodi scrupulis eximere volentes, motu proprio et ex certa scientia nostra ac Apostolicae potestatis plenitudine, ut Indi, sicut praemittitur, baptizati, et in futurum baptizandi, cum uxore, quae cum ipsis baptizata fuerit, et baptizatur, remanere habeant, tamquam cum legitima uxore, aliis dimissis, Apostolica auctoritate tenore praesentium declaramus, matrimoniumque huiusmodi inter eos legitime consistere.»

² Ultro concedo, in plerisque causis, in quibus etiam nunc non raro parti conversae datur potestas novi matrimonii ineundi, S. Congregationem consuevisse dicere, concedi «dispensationem a faciendi interpellatione»: at plane mihi videtur in hac dispensatione amplius aliquid contineri, nimirum causam non ex toto quidem, sed ex parte novam, ob quam ius divinum nondum plane concesserat, sed ob quam Apostolica Sedes nunc concedat matrimonii prioris dissolvendi, novi ineundi facultatem. Neque quaestio est, quid vocetur haec dispensatio, sed quid sit et quid necessario contineat. — Ut enim privilegium Paulinum dicas divinum, id fatearis necesse est, si infidelis non discedat, neque discedere possit, sed coactione quidem separatus sese cum coniuge iterum coniungere cupiat, non haberi causam plane eandem atque eam, ob quam iam concessum habeas ius matrimonii solvendi; verum si causa est non plane eadem, atque nihilominus eius solvendi matrimonii facultatem Apostolica Sedes concedit, haec autem limites suae potestatis transgredi non potest: quid tandem reliquum est, nisi ut dicas, Apostolicam Sedem posse propter alias etiam causas saltem eas, quae in generali causa favoris fidei contineantur,

cussa (ut *Ben. XIV* in Quaest. can. caus. Florent. anno 1726 refert), in qua distulit S. Pontifex matrimonium eiusmodi dissolvere: cum ex Iudaeis coniugibus uxor ad fidem converteretur et a marito fidem respiciente sese separasset, ad novas nuptias non transitura; postea vero vir, qui alteram mulierem adamabat, cum hac secunda etiam ad fidem catholicam transire paratus esset, sed illam secundam mulierem pro uxore retinere desideraret. Quod rite fieri cum non posset, nisi prioris matrimonii vinculo soluto, nihil relinquebatur, nisi ut cum consensu prioris uxoris Summus Pontifex vinculum solveret. Uxor illa non obstabat, immo caelibem vitam degere apud se staterat, nolebat tamen religiosum statum assumere; at, suggerente *Lambertino*, tunc Secretario S. Congr., qui Summo Pontifici eam potestatem non competere putabat, res diu pendebat. Poterat enim de iusta causa dubitari, sine qua in iure divino ne S. Pontifex quidem dispensare potest. Verum, ut ex archivis Romanis constat, solutio a vinculo re ipsa contra votum *Lambertini* postea est concessa: cf. *Ballerini-Palmieri*, Opus mor.³ VI, n. 449.

932 6. Potestatem S. Pontificis in favorem fidei ex gravi causa dissolvendi matrimonium ab infidelibus contractum videmur ex ipso textu S. Scripturae 1 Cor 7, 12 sqq eruere posse. Nam illud privilegium a S. Paulo promulgatum potius ex Apostolica auctoritate quam a Deo *immediate* datum et ab Apostolo *tantummodo* promulgatum esse, contextus suadere videtur; siquidem quod vers. 12 dicitur: «Ego dico, non Dominus», ab interpretibus recentioribus, et ex antiquis a *S. Augustino*, *Theophylacto*, *S. Hieronymo*, refertur ad sequentia; atque ita etiam vers. 15: «Quodsi infidelis discedit, discedat etc.», ad ea pertinere videtur, quae Apostolus dicit ipsa sua auctoritate, non immediata sua lege Dominus. — Nam quod aliquis obiecerit, sensum verborum «Ego dico, non Dominus» sumendum esse hunc, quasi S. Paulus ea dicat ut merus praeco Dei, non Dominus immediate per se, mihi verisimile non videtur; oppositio enim inter «ego dico» et «Dominus» sane debilis fieret, immo oppositio vera non esset: *S. Paulus* scil. opponit non enuntiationem legis, prout a se aut immediate a Christo facta sit, sed auctoritatem, qua fideles ligentur, prout aliqua a se aut ab ipso Christo constituta sunt; quae vero a Christo constituta quidem sunt, licet promulgata sint per Apostolum, certe illam divinam auctoritatem habent, de qua dici non congruit: «Non dicit Dominus». — At si Apostolica auctoritate haec facultas ob discessum infidelis novum matrimonium ineundi data est, nulla est ratio, cur non ex simili causa aequae gravi Apostolicae auctoritatis plenitudine Summus Pontifex id facere possit.

Neque movere debet, quod dicitur, communi theologorum opinione haberi hoc privilegium divinum; secundum nostram hanc interpretationem vero id non satis recte fieri posse videtur. Nam certe vero aliquo sensu *divinum* est, cum ex solo iure divino favor fidei pro causa status sit, ex qua liceat matrimonium consummatum solvi; sed ultimam *causae* vel *causarum* determinationem iuris divini esse, nullibi dicitur neque ostendi potest; neque quantum scio umquam aliqua decisio ecclesiasticae auctoritatis facta est, sitne textus ille 1 Cor de privilegio *immediate* divinitus determinato intelligendus, necne. Cf. *Gasparri* n. 1084 sq.

potestatem solvendi matrimonii concedere? Quodsi potest hanc facultatem *concedere*, quaero, num cohaerentia dicas, si negaveris, Sanctam Sedem posse potestatem sua auctoritate vinculum matrimoniale solvendi *immediate* exercere.

7. Matrimonium in infidelitate consummatum, sed post coniugum baptis-⁹³³ mum non consummatum etiam professione religiosa dissolvi, secundum *Sanchez*, De matr. l. 7, disp. 76, n. 9: «commune theologorum placitum a simili ducit». At quia de concessione immediate divina non constat, neque ecclesiastici iuris expressa concessio facta est — cum, fatente *Sanchez*, id decum non inveniatur sive in iure canonico, sive in divinis literis —: occurrente illo casu, ad S. Sedem recurrendum erit, quae aut universalem sive legem sive legis interpretationem faciat, aut in singulis casibus vinculum solvat.

§ 2.

De divortio quoad torum et cohabitationem.

Manente vinculo, esse plures causas, propter quas sive privatim,⁹³⁴ sive ecclesiastici iudicis auctoritate interposita, separatio coniugum a toro et cohabitatione fieri possit, vel pro adiunctis fieri debeat, intelligitur ex can. 8 sess. 24 Trid.: «Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum ob multas causas separationem inter coniuges quoad torum, seu quoad cohabitationem, ad certum incertumve tempus fieri posse decernit, a. s.»

Causas vero eiusmodi fere enumeratas habes in Decretal. l. 4, tit. 19 *de divortis*.

I. Utroque coniuge consentiente, separationem sive temporaneam, sive perpetuam per se fieri posse, patet, siquidem iuri suo quilibet renuntiare potest: modo et scandalum et incontinentiae periculum caveatur.

Quare ex consensu mutuo coniuges, vel alteruter, suscipere possunt vitam religiosam, sacros ordines —; quid tunc iuris sit pro coniuge residua, vide supra n. 781. Posse eos etiam votum privatum castitatis emittere, aliunde patet: quod si fit, omne periculum peccandi removendum est. Longe facilius autem ad tempus separatio a toro seu continentia mutuo consensu suscipi potest, quam in perpetuum. Verum ne possunt quidem mutuo consensu sese separare, sive perpetuo sive ad tempus, si alteruter periculum incontinentiae incurrit. Ceteroquin etiam aliae rationes gravis momenti, quamvis ad temporalia bona spectent, ut negotiatio etc., separationem temporaneam iustam reddunt.

II. Uni coniugi contra alterum ius separationis oritur *ad tempus*:⁹³⁵ 1) propter grave corporis periculum, aut nimis gravem molestiam ab altero iniuste illatam; 2) propter grave periculum animae, quando alter coniugum compartem ad peccatum mortale pertrahere tentat.

Quare: 1. Si mulier crudelitatem viri rationabiliter timet, cohabitare non tenetur. Sola autem verberatio, nisi pluries fiat et gravis sit, apud ignobiles non censetur causa iusta recedendi; aliud est, si propter ingenuitatem uxoris haec iniuria atrox evadat: vide *S. Alph.* VI 972. — Attamen ad separationem non requiritur, ut gravia mala iam illata sint; sufficit, ut frequenter acciderint convicia et iurgia, quae nimis molestam vitam reddant, maxime si maioris mali inferendi timorem iustum causant: *S. Alph.* n. 971.

2. Quod ad grave animae periculum spectat, illud ex sollicitatione vehementi ad quodlibet peccatum mortale habetur. Nisi hoc igitur remotum fieri potest, non solum ius adest, sed obligatio imponitur recedendi.

3. Illae causae periculi, sive corporis sive animae, postquam cessarunt, ius protrahendae separationis non amplius dant; quare pars innocens redire debet, at interventu iudicis cautionem in iudicio dandam postulare potest: *S. Alph.* l. c.

936 III. *Perpetuae* separationis ius oritur 1) ex alterius coniugis adulterio; 2) ex illius haeresi vel apostasia in iudicio probata et declarata.

Videlicet: 1. Ut ex *adulterio* ius separationis oriatur, debet flagitium: 1) esse moraliter certum, ad quod sufficiunt vehementia indicia peccati *consummati*; 2) adulterium formale seu libere commissum, non sufficit violentia illata; 3) non condonatum, quae condonatio etiam tacita fit, quando coniux innocens post scelus alterius cognitum sponte signa coniugalis affectus exhibuit; 4) non mutuum, siquidem tum propter mutuum infidelitatem neuter iuste contra alterum agere potest.

Sed si post emendationem unius altera pars pergit in vita adulterio dedita, pars emendata acquirit ius separationis: cf. *S. Alph.* VI. 966.

Adulterio communiter accensent theologi flagitia peiora sodomiae aut bestialitatis, si modo actu perfecto commissa sunt: *S. Alph.* n. 962, *Gury-Ball.* II, n. 761 not.

2. Pars innocens per separationem sive privatim sive iuridice factam non amittit ius revocandi coniugem reum; quare hic redire tenetur, nisi forte timere debet, ne crudeliter tractetur: *S. Alph.* n. 967. In dubio igitur iudicis sententiae standum est.

Gravior difficultas est, num pars innocens, si facta separationem etiam in adulterium labatur, ab altera revocari ad vitam coniugalem possit. Quod, si separatio privatim tantum facta est, affirmari debet: si iuridice facta erat, videtur severo iure negari posse, donec iudex ad id cogat, at summe conveniens est, neque solum iudicis praeceptum, sed etiam ratio scandali et peccandi perpetuum periculum ad reconciliationem obligare possunt. *S. Alph.* n. 967; *Gury-Ballerini* II, n. 763 nota; *S. Thom.* in 4 dist. 35, q. 1, art. 6 ad 4.

937 3. Coniugi adultero ex tacita concessione innocentis licebit ad statum perfectionis transire, si innocens: 1) talem statum irrevocabiliter susceperit; 2) si idem sciat alterius coniugis propositum et nihil contradicat, cum facile possit; 3) si rogatus nolit reconciliationem inire; 4) si ultra biennium adulteram partem non revocaverit: *S. Alph.* n. 969. Neque coniux innocens in saeculo residuus tenetur in hoc casu votum castitatis emittere.

Si autem adultera pars sine licentia saltem tacita innocentis vel sacros ordines susceperit vel religiosum statum assumpserit: non obstante voto sacrove ordine, summo iure revocari et ad coniugalem vitam compelli potest. Cf. *Heiss*, De matr. § 35 III.

4. Ius dimittendi partem adulteram aliquando in obligationem transire potest, videlicet si adulterium notorie continuatur neque alia via restat, qua innocens scandalum gravemque suspicionem suae in adulterium conniventiae auferre possit. Quod accidere potest, si uxor est adultera; rarissime, si vir adulterio se dedit. Immo etiam in causa uxoris adulterae videri debet, num viro nihilominus propter periculum incontinentiae alteriusve damni aut maioris etiam perversionis uxoris adulterae nimis grave sit uxorem dimittere: quod

si est, excusatur, modo aliis mediis utatur, ut, *quantum possit*, uxorem corrigat et scandalum tollat. Cf. *S. Alph.* VI 963 et 964 ex *S. Thoma*, *S. Antonino* aliisque. Scilicet in hisce adiunctis scandalum, si quod alii capiunt, potius acceptum, immo pharisaicum est, quam a viro illo datum.

5. *Haeresis vel apostasia a fide* altera causa esse potest separationis perpetuae. Crimen intelligitur id, quod matrimonio supervenit. Hoc, ut causam separationis det, non necessario debet coniungi cum sollicitatione ad defectionem a fide (in quo casu separationis ius transit in obligationem): sed ex iure (cf. *Decretal.* l. 4, tit. 19, cap. «*De illa*») equiparatur «adulterio». Quare si in iudicio sit declarata, et iudicialis separatio facta fuit, idem ius perpetuae separationis et assumendi statum perfectionis innocenti datur, quod propter adulterium: cf. *S. Alph.* n. 974. At etiam haeresis iuridice non probata ius dat privatae separationis; sed, haeresi cessante seu resipiscente coniuge haeretico, alter, qui privatim recesserat, redire debet.

Probe igitur discernendae sunt causae, quae *ius* dant perpetuae separationis ab iis, quae ius dant tantum transitorium. Hae enim, ubi cessarunt, inducunt obligationem iustitiae, ut innocens redeat vel revocet alterum. Si vero causa perpetuae separationis adest, emendatione facta, innocens ex caritate quidem teneri potest, ut redeat vel revocet alterum, sed non ex iustitia.

IV. 1. Quamquam generatim in omni causa, nisi periculum sit in mora, aut recursus ad iudicem probatiove causae certo existentis impossibilis sit, ad iudicem ecclesiasticum *per se* recurri debet, saltem ut fiat publica cohabitationis separatio: adulterium tamen etiam privatim tantum cognitum ius dat perpetuo tori consortium denegandi, et etiam cohabitationem denegandi, si crimen publice notum est (*S. Alph.* n. 970 sqq). Atque etiam in aliis causis notoriis nostris temporibus, cum iudici civili causas illas per nefas submitunt, recursus ad ecclesiasticum tribunal non semper summo iure urgeri potest: *Scavini* IV, n. 402.

2. Pro circumstantiis, in quibus recursus ad iudicem ecclesiasticum difficulter a coniugibus obtinetur, iuvat notasse, quod iam suo tempore *Laymann* l. 5, tract. 10, p. 3, c. 7, n. 18 dicit, nimirum: *per se loquendo, si causa divortii notoria sit, propter grave periculum coniugi imminens, propria auctoritate fieri posse separationem*; nihilominus addit «tamen longe tutius est, immo *ratione scandali vitandi plerumque necessarium*, ut iudicis ecclesiastici officium impleretur, nisi periculum in mora sit». Unde patet, si scandalum aut absit aut alio modo praecaveatur, privatam separationem non posse dici absolute illicitam.

V. In causis, quae ius ad perpetuam separationem tribuunt, si ecclesiastica auctoritate separatio sancita est: parti innocenti datur facultas transeundi ad statum cum vita coniugali incompatibilem, scil. ad statum religiosum vel sacros ordines; reo autem id non licet, nisi ex expresso vel tacito consensu compartis.

Separatione facta, videndum est, apud quem proles sit educanda. Ad quod responderi debet cum *S. Alph.* n. 976: 1) Si alter coniugum est infidelis vel haereticus, semper proles apud fidelem educanda est, quicumque ex coniugibus in culpa est, cur separatio fiat. 2) Alias

proles relinquenda est apud partem innocentem: expensae autem aut totae aut saltem ex parte faciendae sunt a parte culpabili, praecipue si in culpa est pater.

Ceterum, si quando ob prolis bonum ab hac regula sub 2) data recedi potest id iudici considerandum relinquitur. Neque de expensis educationis ferendis — de quibus solis tamen civiles leges statuere possunt in matrimoniis fidelium — diversa iura idem statuunt.

NB. Aliae causae praeter supra indicatas ad faciendum divortium non admittuntur. Supplentur tamen ea, quae hic dicta sunt, ex iis, quae infra tractari debent de obligatione debiti coniugalis et de obligatione uxoris sequendi virum peregre earumque limitibus.

Graviter igitur peccat:

1. qui se simultaneae bigamiae reum facit;
2. qui a coniuge sine iusta causa se separat;
3. qui, cessante causa, non redit, aut non revocat coniugem;
4. qui existente quidem separandi causa, at periculo non urgente, cum gravi scandalo iudicis ecclesiastici interventum, si possit, non expectat;
5. qui, periculo id exigente, a coniuge reo non vult recedere.

SECTIO III.

DE PERSONIS CONTRAHENTIBUS SEU DE IIS, QUAE REQUIRUNTUR, UT LICITE ET VALIDE CONTRAHERE POSSINT.

⁹⁴¹ Matrimonialis contractus, cum Ecclesiae iurisdictioni subiaceat, certis legibus canonicis regatur oportet, sicut alii contractus civilibus legibus reguntur. Quasdam leges circa matrimonium hucusque iam notavi. Praecipuae autem leges, quae ipsos contrahentes spectant, sunt **canones** de impedimentis matrimonii, ad quae tota tractatio de personis contrahentibus restringitur.

Impedimentorum duo genera sunt: 1) *impedientium*, i. e. quae aut matrimonium quodlibet aut certa quaedam matrimonia quibusdam reddunt illicita, utut sunt valida; 2) *dirimentium*, quae reddunt matrimonium ipso facto nullum et irritum, seu quae efficiunt, ne certi quidam contractus matrimoniales validi fieri possint.

Caput I.

De impedimentis impedientibus.

Ex impedimentis impedientibus alia sunt naturalis, alia ecclesiastici iuris. Iuris naturalis sunt: sponsalia, vota quaedam (adde certo quodam sensu: cultus disparitatem); iuris ecclesiastici, in quantum etiam nunc

viget, numerantur: Ecclesiae prohibitio sive generalis sive specialis, tempus prohibitum seu clausum. Omnia impedimenta simul habes collecta:

«*Ecclesiae vetitum, tempus, sponsalia, votum.*»

§ I.

«*Ecclesiae vetitum.*»

I. *Specialis* prohibitio fieri potest ab Ecclesiae praesulibus, scilicet ab episcopo, S. Congregatione, Papa, si nimirum gravis causa est, ne v. g. ex matrimonio inter certas personas ineundo oriatur scandalum, publicum damnum, graves inimicitiae etc., aut si gravis suspicio est, ne forte inter personas contracturas existat impedimentum dirimens, aut ius tertii per illud matrimonium laedatur.

Item accidit, ut specialis prohibitio a S. Congregatione contra mulierem fiat, quae obiciens, se cum ignorantia rei matrimonialis matrimonium iniisse, solutionem matrimonii rati nondum consummati petiit. Quodsi tali petitioni S. Pontifex annuit, consuevit severa prohibitio adiungi, ne mulier illa umquam, inconsulta S. Congregatione, aliud matrimonium inire audeat: vide Acta S. Sedis V 553 ex S. Congr. Conc. 18 Dec. 1869.

II. *Generales* prohibitiones plures sunt: 1) ne ineatur matrimonium nisi bannis praemissis, de quibus supra actum est; 2) ne a filiis familias matrimonium ineatur sine consensu vel consilio parentum. Verum si parentes iniuste dissentiunt, filii hac in re sui iuris esse debent; at si lex civilis parentum consensum severius urget, propter externa mala et pericula parochi plerumque nihil relinquitur, nisi ut studeat parentes et filios ad concordiam permovere: — quod impedimentum potius iuris naturalis est, ab Ecclesia solum confirmatum.

Idem dici debet de cultus disparitate, quae inter catholicum et acatholicum baptizatum existat; quod aliis verbis matrimonium *mixtum* vocatur. Disparitas enim cultus, quae inter baptizatum et non-baptizatum existit, constituit impedimentum dirimens¹.

¹ Circa matrimonium cum viro franco-murario die 21 Febr. 1883 hoc responsum a S. Officio datum est. Videlicet ad Quaesitum: «Utrum iuramentum massonicum non retractatum considerari et tractari possit et debeat ad instar impedimenti matrimonii impediens vel etiam dirimens; et quae cautelae exigi debeant, ut matrimonium puellae catholicae cum viro franco-muratore iurato licite vel etiam valide a parochi benedici possit», *Resp.* datum est: «Quod attinet ad matrimonium, in quo una pars contrahentium clandestinis aggregationibus notorie adhaeret, donec Apostolica Sedes generale decretum hac in re ediderit, oportet, ut Pastores caute et prudenter se gerant; et debent potius in casibus particularibus ea statuere, quae magis in Domino expedire iudicaverint, quam generali regula aliquid decernere; omnino vero excludatur celebratio sacrificii Missae, nisi quando adiuncta aliter exigant.» (Ex folio angl. «*The Tablet*» Suppl. Iun. 27 1885.) — Immo nisi graviora mala timenda sint, a tali matrimonio potius excludendus est omnis ritus ecclesiasticus seu religiosus, praestita sola assistentia, ut monuerat S. Congr. de Prop. Fide in Instr. ad Epp. Brasiliae d. d. 5 Iulii 1878: quae tamen post decretum «Ne temere» eo sensu activa esse debet, ut breviter parochus *et requirat* et excipiat contrahentium consensum.

De matrimoniis mixtis.

942 1. Ecclesia haec matrimonia mixta communiter improbavit atque detestata est; immo iam iure naturali et divino plerumque reprobantur.

2. Prohibitio iuris naturalis et divini fundatur, ut iam supra *de sponsalibus* dictum est, in periculo perversionis, quod coniux catholicus subit, et in periculo, quod contra debitam proles educationem in vera religione oritur. — At quoniam haec pericula nondum sunt formaliter peccata, fieri potest, ut propter causam proportionate gravem et propter illorum periculorum diminutionem illa naturalis legis prohibitio aut cesset aut non amplius sit gravis.

Hinc: 1) Propter magnum bonum publicum eiusmodi matrimonium mixtum licitum evadere potest, etiam manente periculo non levi, modo pars catholica animum firmum gerat huic periculo non cedendi, sed obsistendi¹.

2) Si vero ob personarum locorumque adiuncta illa pericula evanuerunt, vel potius levia evaserunt, etiam magnum bonum privatum potest tale matrimonium honestum reddere. Pro eiusmodi bono aliquando haberi potest *vera* et magna spes partem acatholicam ad veram fidem convertendi.

3) Si autem pericula illa non omnino cessant, vere gravia tamen non amplius sunt, aut ex altera parte ex illo mixto matrimonio bonum quidem, sed non adeo magnum, neque commune sperare licet: fieri potest, ut hoc matrimonium contrahi mortale peccatum contra legem naturalem non amplius sit, a veniali tamen peccato non excusetur.

943 4) Ecclesia, si a lege sua, praesertim ob privatas causas, in matrimonio mixto dispensat, solet has condiciones urgere: a) ut coniugi catholicae liberum relinquatur religionis exercitium; b) ut omnes liberi in catholica religione educantur; c) ut spes sit acatholicam partem ad fidem convertendi vel, «ut a parte catholica coniugis acatholici conversio pro viribus curetur»: ita ex facultatibus a *Pio IX* datis, vide *Bangen* II 161 et in Concil. prov. Angl. Westmon. I decr. XXII, 6. Quarum conditionum duae priores per stipulationem cum coniuge acatholico in tuto positae esse debent, *Praeter* illas condiciones verificatas *gravis causa* illius matrimonii ineundi requiritur. Quare qui sine illis conditionibus et causis sibi per Ecclesiam mixtum matrimonium licere putant, sibi ipsi illudunt. Immo si Ecclesia non semper ita severe inquit, num *omnes* condiciones, velut tertia, vere impleantur vel in tuto positae sint, aut si ad maiora mala praecavenda ex prava contrahentium voluntate causam dispensandi sumit: talis dispensatio est potius negativa quae-

¹ Cf. *Lugo*, De sacram. in gen. disp. 8, sect. ult., et De fide disp. 22, n. 33. In iis tamen, quae doctissime ibi disseruntur, id fac advertas, supponi ab illo scriptore eas leges etiam civiles, quae ius catholici coniugis vindicare paratae sint. Quod cum nostris temporibus vix ullibi praestetur, atque propterea periculum catholicae partis augeatur, sane hodie longe difficilius matrimonium mixtum a culpa excusare possumus. — Ceterum si gravissima causa publica matrimonium mixtum suadet, sententia *Castropol.* (De Sponsal. et matrim. disp. 4, punct. 11, n. 12) probari potest: «Quinimmo verum existimo cum *Bas. Pontio*, posse catholicum cum haeretico matrimonium contrahere cum periculo subversionis, animo tamen firmo praedictae subversioni non assentiendi, si ex subeundo tali periculo magni fructus sperentur, v. g. multorum conversio, catholicorum status tranquillitas, et Ecclesiae catholicae non leve augmentum; Pontificemque debere in sua lege ecclesiastica dispensare, quia periculum peccandi subire non est intrinsece [absolute] malum, quin ex rationabili causa honestari possit etc.»

dam permissio seu tolerantia «propter cordis duritiam», neque legis *naturalis* prohibitionem ulla sua vi destituit.

Unde sequitur, sponsos, etiam obtenta dispensatione Ecclesiae, saepe sponsalibus nullatenus ligari, neque *semper* in ineundo matrimonio a peccato, sive gravi, sive saltem veniali, liberos esse. Quare, nisi alia gravis causa obstat, etiamtum non raro suaderi potest, immo si fructus speratur, suaderi debet, ut ab illo matrimonio desistant; ante sponsalia et dispensationem multo etiam severius retrahendi communiter sunt. Cf. supra n. 852.

3. Facultas dispensandi ab ecclesiastica lege matrimonia mixta prohibente ordinario iure episcopis non competit, sed R. Pontifici reservatur.

Attamen in regionibus haereticorum, maxime in dissitis, vi privilegii non raro episcopis haec dispensandi facultas conceditur¹.

4. Quid vero tenendum sit de mixto matrimonio, quando de baptismo acatholicae partis non certo constat, vide infra in impedimento *dirimente* «disparitatis cultus».

§ 2.

«Tempus.»

Conc. Trid. sess. 24 *de ref. matr.* c. 10 statuit: «*Ab adventu 944 Domini N. I. Chr. usque in diem Epiphaniae, et a Fer. IV Cinerum usque in Octavam Paschatis inclusive antiquas sollemnium nuptiarum prohibitiones diligenter ab omnibus observari, sancta synodus praecipit; in aliis vero temporibus nuptias sollemniter celebrare permittit.*» Ergo:

1. Tempus *clausum* ad assignatos dies nunc restringitur; quamquam antea latius patebat.

2. Iure communi nihil prohibetur, nisi *sollemnitas*, i. e. tum sollemnis nuptiarum benedictio, tum externa pompa, festivi lusus, sollemniora

¹ Notum est, *Pium VIII* 25 Martii 1830 contulisse episcopis Borussiae amplam facultatem circa matrimonia mixta. At vix ullum documentum est, ex quo melius constet, quantopere Ecclesia haec matrimonia detestetur, quam et illa Constitutio Pontificis et subsequens instructio per *Card. Albanum* secretar. stat. transmissa: vide *Avogadro*, «*Del Matrimonio*» parte IV Documenti n. 109 et 110.

Potissimum haec notatu digna sunt:

«Ignotum vobis non est, Ecclesiam ipsam a conubiis huiusmodi, quae non parum deformitatis et spiritualis periculi prae se ferunt, abhorrere: atque idcirco Apostolicam hanc Sedem summo semper constantique studio curasse, ut canonicae leges matrimonia eadem prohibentes religiose custodirentur. Quodsi Romani Pontifices a sanctissimo illo canonum interdicto nonnumquam dispensasse inveniuntur, id profecto graves ob causas et aegre admodum fecerunt, suisque dispensationibus adicere consueverunt conditionem expressam de praemittendis matrimonio opportunis cautionibus etc.»

Instructio autem subsequens, qua amplior quaedam facultas datur circa matrimonia mixta revalidanda, etsi non omnes leges canonicae servatae sint, finitur hisce verbis: «Post haec Sanctitas Sua ad crucifixi pedes provoluta protestatur, se ad tolerantiam praedictam ea dumtaxat de causa adduci, seu verius pertrahi, ne graviora religioni catholicae incommoda obveniant.»

Cf. etiam *Ben. XIV*, De syn. dioeces. l. 6, c. 5, n. 3 et l. 9, c. 3, n. 5: «Vix evenire posse, ut a conubiis catholicorum cum haereticis ea pericula amoveantur... verum id non omnino impossibile esse»; quare etiam censet, temerarium esse, omnia illa matrimonia mixta, quae ineantur cum dispensatione Pontificia, dici nihilominus illicita, aut — quod peius sit — dispensationem illam licite concedi non posse nec potuisse. — Conc. plen. Balt. II. app., Coll. Lac. IV 573.

nuptiarum convivia. Quare, exclusa sollemni benedictione, ritu ecclesiastico matrimonium iniri non prohibetur.

3. At iure locali in variis locis ad ipsam matrimonii celebrationem tempore clauso episcopi licentia requiri potest. Ibi igitur hæc ordinarii licentia debet matrimonium præcedere. Cf. Conc. Prag. 1860 in Coll. Lac. V 519.

§ 3.

«Sponsalia.»

945 Quomodo sponsalia impediunt matrimonium cum alia persona in eundem, supra satis dictum est. Neque generatim Ecclesia in ea re valet dispensare, siquidem nemini fas est ius alienum laedere. Nihilominus potest tam gravis causa exurgere, propter quam publica auctoritas alienum ius extinguere valeat. Hinc in sponsalibus accidere potest, etsi raro, ut Papa dispenset.

Ceterum si contra priora sponsalia cum alia persona matrimonium initur, hoc validum est, simili modo ut quaelibet res promissa, etsi contra fidem datam alienetur, alienatur tamen valide.

§ 4.

«Votum» seu certa quaedam vota.

946 Vota, quae matrimonii impedimentum impediens, non dirimens constituunt, quatuor vel quinque enumerantur: 1) votum non nubendi seu coelibatus, 2) votum virginitatis, 3) votum (perpetuae) castitatis, 4) votum suscipiendorum sacrorum ordinum, 5) votum ingrediendae religionis.

Tria priora vota, cum similitudinem inter se habeant, ab ipsis voventibus aliquando confunduntur, ita ut non statim pateat, quale fuerit votum emissum. Quae dubitatio, si solvenda est, ex inquisitione de *obiecto* et de *motiva* voti auferri aliquando potest. Nam votum coelibatus, si vocem premas, habet pro obiecto, quod illicitum fiat, *unicum actum ineundi matrimonii*: igitur non formaliter, sed consequenter tantum inducit obligationem perfectae castitatis. — Votum virginitatis pro obiecto prohibito habet *illud primum peccatum consummatum*, quo virginitas laeditur, i. e. voluntariam seminis effusionem, si de viro agitur, sive per copulam, sive per pollutionem fit; si de muliere agitur, copulam aut innaturalem corporalis integritatis laesionem culpabiliter factam. — Votum castitatis formaliter et per se quemlibet actum castitati contrarium, sive externum sive internum, ex motivo religionis prohibitum facit.

Si ergo *de obiecto*, quod vovens intendit, satis constat, de nomine, quo vocet suum votum, nihil amplius curandum est. Neque raro accidit, ut dicentes virginitatem intelligant perfectam castitatem.

Sed si ex obiecto promisso dubitatio auferri nequit, adiumentum praebere potest inquisitio *circa motivum*, quod vovens intenderit. Qui enim 1) ex voluntate *declinandi onera* matrimonialia vovit, praesumitur vovisse coelibatum, nisi aliud constat; 2) qui impulsus est ex desiderio specialem aureolam virginum sibi comparandi, vel propter eximiam pulchritudinem castitatis perfectae *numquam laesae*, virginitatem presse sumptam; 3) qui ex amore ipsius virtutis puritatis permotus est, formaliter castitatem vovisse dicendus est.

Porro pro diversis illis votis diversum iudicium ferendum est de eo, qui, voto non obstante, matrimonium iniit. Votum scilicet ex se obligat ad rem promissam praestandam, idque quoad non evaserit impossibilis vel alieno iuri contraria, nec dispensatione fuerit condonata.

I. Circa votum *non nubendi*:

947

1. Qui nihilominus matrimonium iniit, graviter peccavit.
2. Sed, inito matrimonio, per votum non impeditur, quominus matrimonio utatur; siquidem votum non amplius obiectum possibile habet.

II. Circa votum *virginitatis* presse sumptae:

1. Votum graviter laeditur primo actu venereo consummato.
2. Post tale peccatum contra votum commissum obligatio non contrahendi matrimonii per se non amplius existit, quia votum impossibile factum est.

3. Qui virgo init matrimonium, vix non semper ineundo matrimonium graviter peccat, quia aut habet voluntatem consummando matrimonium votum formaliter violandi, aut votum servare sibi *iure impossibile* reddit — siquidem, coniuge postulante, matrimonium consummare debet.

Excipi debet theoretice 1) casus, quando contrahens matrimonium propositum habet intra legitimum tempus ingrediendi religiosum ordinem: at nisi hoc alteri coniugi antea dixit, generatim eam decipiendo graviter peccat; 2) casus matrimonii virginei mutuo consensu ineundi, si ita agendi causa gravis adsit, quod nostris temporibus sane difficulter permittitur.

4. Vi voti autem, qui virgo matrimonium iniit, non tenetur ad ingrediendum religiosum ordinem — siquidem id multo plus est, quam quod vovens promisit.

5. Neque ad servandam interim virginitatem videtur ex voto obligari, ut per priores duos menses ab usu matrimonii abstineat. Nam cum votum simpliciter servari ipsi impossibile factum sit, seu quia ad actum voto contrarium ex iustitia erga compartem tandem absolute obligatur: parum referre videtur, utrum hanc obligationem ad breve tempus differat necne.

NB. Non raro tamen votum virginitatis intelligitur a vovente pro voto *perfectae castitatis*. Quod si *constiterit*, ut tale tractari debet.

III. Circa votum *perpetuae castitatis*.

948

Castitatis voto ligatus: 1. ineundo matrimonium graviter peccat, quia sese constituit in impossibilitate votum suum servandi. Theoretice excipe idem, quod supra in II ad 3 excepi.

2. Neque petere neque reddere potest debitum coniugale, quoties alter coniux id iure suo exigere non potest; ergo a) in primo bimestri, b) quoties per adulterium vel incestum iure suo alter privatus est.

3. Attamen religionem ingredi probabilius non tenetur ex ratione supra data.

4. Elapso bimestri, alteri coniugi debitum petenti reddere debet, quoties petit iure suo utens: petere autem per se numquam ipse potest. Nam ex una parte ipse per se voto ligatus manet, ideoque illud servare debet, quantum sibi licet: alteri autem petenti debitum negare, iniustum ac proin illicitum est. — Ceterum expedit, quam primum

dispensationem a voto quaerere, ne perpetuum sit periculum contra votum agendi: haec autem dispensatio sic concedi consuevit, ut matrimonialis castitatis laesio *maneant* etiam vi voti interdicta adeoque tum contra castitatem, tum contra religionem malitia sit infecta.

5. Post mortem coniugis novum matrimonium inire non licet, nisi dispensatio a voto absolute facta est, eaque ex causa absolute, non solum relate ad primum matrimonium existente: nam alias etiam dispensatio ipsa a voto castitatis ad hoc vel illud matrimonium ineundum vel continuandum ipsius matrimonii durationem non excedit.

NB. Quae de voto perpetuae castitatis dicta sunt, facile applicantur ad votum castitatis temporaneum, quando aliquis ante tempus elapsum matrimonium inierit.

949 IV. Circa votum suscipiendi sacros ordines.

1. Qui cum tali voto matrimonium init, peccat, sese in impossibilitatem servandi votum coniciens: siquidem post initum matrimonium ipsi liberum non amplius est sacros ordines suscipere — nisi cum restrictione supra data simul religiosus fieri velit.

2. Quamquam ad religiosum statum amplectendum probabilius non tenetur, obligatur tamen ad suscipiendos sacros ordines, si uxor a) consensum dedit atque condiciones a sacris canonibus praescriptas servare vult, b) aut irreparabiliter ius coniugale amisit, c) aut mortua est: ex-cipe nihilominus, si propter filios generatos et educandos vel alias obligationes ex matrimonio exortas susceptio sacrorum ordinum moraliter impossibilis, aut ipse non satis aptus evasis.

3. Contractum vero matrimonium — nisi spes fundata sit illud per religiosam professionem alterutrius coniugis dissolvendi, ad quod neuter tenetur — statim consummari potest, atque marito sine novo peccato debitum coniugale et petere et reddere pro arbitrio licet.

950 V. Circa votum ingrediendi religionem.

1. Cum restrictione iam saepius allata sub II et III graviter peccat, qui cum tali voto matrimonium init, quia sese exponit saltem gravi periculo voti laedendi, aut coniugis decipiendi. — Immo qui cum voluntate matrimonii consummandi illud contrahit, hoc proposito in se sumpto graviter contra votum peccat.

2. Inito matrimonio, tenetur a consummatione abstinere atque intra spatium duorum mensium religionem ingredi — nisi praestet, dispensationem a voto implorare. Prima igitur matrimonii consummatione graviter peccatur contra votum, quia eo ipso facultas implendi votum praecluditur.

3. Consummato autem semel matrimonio, nisi altera pars consentit aut propter ius suum amissum consentire debet in perpetuam separationem, et reddi et peti potest debitum coniugale, siquidem castitas in se non est promissa, sed promissum tantum est, dependenter a professione religiosa castitatem promissum iri: quod nunc impossibile factum est.

4. Quoties ius alterius coniugis non amplius obstat, sive quod in continentiam consentit, sive quod per peccatum amisit ius suum, sive quod mortua est, obligatio voti reviviscit: nisi tamen ex matrimonio et obligationibus inde exortis conditio voventis adeo notabiliter mutata est, ut assumptio status religiosi aut impossibilis aut nimis gravis sit.

Dispensatio ab illis votis ex sufficienti causa concedi potest ab episcopis iure ordinario; excipe: 1) si matrimonium nondum contractum sit, votum perpetuae et perfectae castitatis, 2) votum religionis, quod etiam post contractum matrimonium per se obligat. Si qui alii ea potestate potiuntur, aut episcopi aliive maiore facultate utuntur, id ex privilegiis specialiter datis repetendum est

§ 5.

Appendix de dissensu parentum atque lege civili matrimonium vetante.

I. Dissensum parentum *iustum* obstat, quominus matrimonium inire liceat, supra de sponsalibus tractantes diximus: quare recte inter impedimenta impediencia numerari potest. Quando dissensus parentum sit iustus, quando non ita, ibi expositum habes.

II. Similem causam habemus in dissensu legis civilis: modo plane inter iustos limites concludatur.

Nimirum: 1. lex civilis certo nequit statuere impedimenta matrimonii dirimentia quoad matrimonia christianorum seu baptizatorum¹.

¹ Disputatur inter theologos, num civilis auctoritas possit statuere impedimenta dirimentia pro subditis non baptizatis.

Rationes sive unam sive alteram opinionem suadentes fusius exposui in opere postumo *I. B. Sasse*, Institutiones theol. de sacramentis Eccl. II 467 sqq. Inclinet in negantem. Ceterum quaestio universalior est, num scil. civili auctoritati utcumque competat auctoritas in vinculum matrimonii non-baptizatorum. Quae cur negetur, ratio praecipua est, quod matrimonii vinculum sit natura sua res sacra, in res sacras autem civili auctoritati ius non videatur competere. Nam primo matrimonium eatenus res sacra est, quatenus eius usus ad procreandos Dei cultores proxime tendit atque intime cum divina actione creatricis potentiae conecitur. Quae congenita sanctitas in hoc rerum ordine a Deo instituto multo certius ex eo patet, quod ipse matrimonii usus ex prima destinatione causa instrumentalis erat, qua divina gratia adoptionis protoparentibus pro toto humano genere collata in posterum diffunderetur. Et quamquam originale peccatum hanc divinam intentionem subvertit atque hoc sanctitatis caractere matrimonium privavit: nihilominus Deus in curam humani generis intendens eam sanctitatem coniugali foederi reliquit, qua significaret atque praemonstraret unionem Christi cum humano genere tristissimam ruinam reparaturi. *Leo XIII* haec in encycl. «*Arcanum*» d. d. 10 Febr. 1880 sic exhibet: «Etenim cum matrimonium habeat Deum auctorem, fueritque vel a principio quaedam Incarnationis Verbi Dei adumbratio, idcirco inest in eo sacrum et religiosum quiddam, non adventitium, sed ingenitum, non ab hominibus acceptum, sed natura insitum. . . . Igitur cum matrimonium sit sua vi, sua natura, sua sponte sacrum, consentaneum est, ut regatur ac temperetur non principum imperio, sed divina auctoritate Ecclesiae, quae rerum sacrarum sola habet magisterium. Deinde considerata sacramentorum dignitas est, cuius accessione matrimonia christianorum evasere longe nobilissima. De sacramentis autem statuere et praecipere ita ex voluntate Christi sola potest et debet Ecclesia, ut absonum sit plane, potestatis eius vel minimam partem ad gubernatores rei civilis velle esse translata.»

Verum hac in re quoad matrimonia non-baptizatorum nihil definitum est. Quoniam autem utraque opinio probabilis sit, saltem extrinsece, auctoritas civilis, dum Ecclesia

2. Nihilominus ex gravi causa potest aliquando certis matrimoniis *legalem* agnitionem denegare atque ita sequelas *civiles* ex matrimonio alioquin oriundas non agnoscere. — Quod ut fiat, sane ratio omnino alioquin requiritur: neque per se eiusmodi causas lege sua statuere potest, nisi ex consilio cum Ecclesia habito.

952 Quodsi civilis auctoritas ultra fines suae potestatis impedimenta ponit: potest fieri, ut civibus tamen obligatio incumbat eas leges servandi, non quod leges istae ex se obligationem in conscientia creent, sed quia ratio avertendi grave damnum tum proprium tum futurae prolis obligationem gravem valet inducere ad ea, quae ex natura sua non sunt illicita.

Huc refer, quae hodie de *matrimonio civili* statui consueverunt. Iniquum sane est illam civilem matrimonii ineundi declarationem postulare, *antequam* coram Ecclesia contrahatur, atque spreta veri matrimonii declaratione hanc solam civilem formam pro legitimo conubio habere¹: at si sine illa civili

contrarium non definierit, utitur iure suo, statuens ex gravi causa eiusmodi impedimenta, si modo christianorum matrimonia nolit attingere. Attamen si occurrerit quaestio solvenda de valore matrimonii talis contra legem civilem serio initi: pronuntiandum non erit eiusmodi matrimonium esse nullum, sed dubie validum, atque remedium quaerendum esse, quo ad cautelam sublato impedimento matrimonium revalidetur.

Sed ecce ex potestate illa probabili civilis auctoritatis gravis difficultas oriri potest in casu matrimonii initi inter partem baptizatam et non-baptizatam, quod cum dispensatione Ecclesiae initum sit, manente impedimento civili. Sume Titiam puellam catholicam nupsisse cum dispensatione Ecclesiae Caio non-baptizato 20 annorum, cum lex civilis ad valorem matrimonii annos 21 postulet.

Sunt, qui in hoc casu matrimonium nullum esse censent, eo quod Caius fuerit et manserit inhabilis. (Cf. *Bucceroni*, Casus consc. II, cas. 151, 3: qui tamen dissentit.)

Verum, etsi sumatur ab iis, qui ita censent, re vera auctoritatem civilem habere potestatem in ipsum vinculum matrimonii non-baptizatorum: eam potestatem non habet nisi in quantum ei subiacent etiam res sacrae. Sed quam primum agitur de matrimonio eorum quorum alteruter est baptizatus, *haec* res sacra seu *hoc* matrimonium propter indivisibilitatem contractus subiacet auctoritati sacrae potiori, quae habeat potestatem in res sacras baptizatorum, i. e. Ecclesiae, atque civili auctoritati subtrahitur. Quapropter censeo omnino, eiusmodi matrimonium quoad valorem solis regi legibus Ecclesiae. — Ceterum si quod dubium manserit, Ecclesiae iudicium expetendum est: interea autem matrimonium practice ut validum tractari posse sentio, quia in simili casu Ecclesia iam dispensavit, cum nosset civilem legem obstantem: cf. Collect. C. Pr. F. n. 1449.

¹ At quid agere licebit iudici vel alteri viro in publico munere constituto, coram quo matrimonium contrahere cives secundum leges possunt vel iubentur, si ipse scit vel videt, eos hac sola civili caerimonia contentos fore? Potestne eos admittere atque ita cum eorum peccato cooperari?

R. 1. Id non licet sine gravi causa. Atque sane gravior etiam causa esse debet, ubi matrimonium sic contractum coram Deo invalidum est, i. e. ubi lex ecclesiastica circa clandestinitatem viget, quam ubi lex illa non viget, quia gravius peccatum committitur a contrahentibus in priore, quam in posteriore casu. Dein gravior omnino causa accedere debet, quando nupturientes tantummodo per leges *possunt* civile matrimonium inire, quam requiritur, quando *tenentur*. — R. 2. Ubi fieri potest sine graviore incommodo, iudex seu magistratus conari debet, num forte commonitione sua nupturientes ad meliorem frugem reducat. — R. 3. Si vero nihil efficere potest, ex repulsa autem nupturientium grave sibi damnum timet, eorum consensum ut testis recipere et adnotare potest. Quare generatim id licebit, ubi secundum leges tenentur nupturi ad civile matrimonium: quia magistratus, nisi consensum recipiat, muneri suo cedere cogitur; ubi solum permittitur civile matrimonium, at simul eiusmodi clandestinum matrimonium valide initur, causa

forma tandem civitas coniunctionem pro legitima non habet, nihil relinquitur, nisi ut fideles hanc etiam iniquam legem servant, id semper caventes, ne hanc ipsam matrimonii declarationem pro vero et legitimo consensu habeant, sed pro mera caerimonia profana. Videlicet ipsa Sancta Sedes id declaravit, *per se* declarationem matrimonialis foederis civilem faciendam esse *post* matrimonium coram Ecclesia initum; sed si lex civilis id ordine inverso exigit, fideles, ne gravibus damnis exponantur, isto inverso ordine agere posse; nihilominus eos instruendos esse, ne tum iam gerant animum veri matrimonii coram Deo contrahendi, quo melius praecaveatur periculum in adiunctis in quibus lex de clandestinitate non vigeat, matrimonii ineundi clandestine.

Caput II.

De impedimentis dirimentibus.

§ I.

Praevie notanda.

I. Ecclesia habet potestatem, eaque sola, impedimenta matrimonii ⁹⁵³ dirimentia statuendi.

1. Ecclesiam *sua* potestate impedimenta dirimentia statuere posse, nemo, salva fide, negare potest.

Trid. sess. 24, can. 4 ita definit: «Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, aut in eis constituendis errasse, a. s.», et can. 12: «Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos, a. s.»

Insuper *Pius IX* in damnatione operum *Nuytz*, professoris Taurinensis, per Breve «Ad Apostolicæ» 22 Aug. 1851 inter alias has theses proscripsit (vide *Syllab.* thes. 68—70 et 74): «Ecclesia non habet potestatem impedimenta matrimonium dirimentia inducendi, sed ea potestas civili auctoritati competit, a qua impedimenta existentia tollenda sunt. — Ecclesia sequioribus saeculis dirimentia impedimenta inducere coepit, non iure proprio, sed illo iure usa, quod a civili potestate mutuata erat. — Tridentini canones, qui

mediocriter gravis iudicem seu magistratum excusare videtur; quando vero, matrimonio civili non praescripto, sed permissio, clandestina matrimonia sunt invalida, causa longe gravior adesse debet, ut magistratui talem actum coram se peragi permittere liceat.

Quando vero agitur de assistentia, qua *approbetur vel foveatur* coniunctio, quae non possit esse non mala ex sese atque intrinsecus, e. g. adulterina coniunctio hominis bigami, qui iam priore matrimonio coram Ecclesia celebrato legitime coniunctus sit, accipe responsum S. Penitentiariae ad Ep. Ital. a *Bucceroni*, Enchirid. mor. pag. 52 communicatum, quo negatur, posse iudicem, etsi munere suo cedere debeat, tali actui assistere: «Ho riferito all' Eminentissimo Penitenziere Maggiore il caso del sindaco di codesta diocesi, che in forza del suo officio dovrebbe assistere al matrimonio civile di un tale che è già legato in faccia della Chiesa, e per comando del lodato Emo devo significarle, che non può il nominato sindaco in verun modo prestarsi ad un atto così contrario alla santità del matrimonio. Quindi qualunque sieno le circostanze del caso, deve assolutamente astenersi da tale assistenza, ancorchè poi se seguisse che dovesse dimettersi. Dalla S. Penitenzieria 28 Nov. 1883. Luigi Martini, Sostit. della S. P.» — Si vero adiuncta ea sunt, ut assistentia matrimonii adulterini approbationem nullatenus contineat, *causa gravissima* ratio esse potest, cur haec cooperatio, materialis tantum, viro in officio publico constituto licita evadat: cf. *Gasparri* n. 1231.

anathematis censuram illis inferunt, qui facultatem impedimenta dirimentia inducendi Ecclesiae negare audeant, vel non sunt dogmatici, vel de hac mutuata potestate intelligendi sunt. — Causae matrimoniales et sponsalia suapte natura ad forum civile pertinent.»

954 2. Ratione doctrina vera facile fulciri potest. Quidquid enim est de ea civili potestate, quae in ordine mere naturali, aut Ecclesia divinitus non instituta, existeret: id saltem certissimum est, matrimonium inter Christianos ad sacramenti rationem evectum esse, atque eo ipso evasisse rem sacram, vel potius sanctitate maiore auctum esse, ideoque matrimonium ipsum a religiosa, non a politica auctoritate regi debere (cf. ea, quae supra dicta sunt n. 874 et 951 cum nota).

Quare, licet cum multis scriptoribus asseras, apud infideles politicam auctoritatem, quatenus non mera politica potestas est, sed simul curam religionis saltem naturalis gerere debeat, legiferam potestatem circa matrimonialem contractum eiusque impedimenta exercere; tamen apud Christianos id solius Ecclesiae esse, ille tantum negaverit, qui Christum divina potestate Ecclesiam suam instituisse negare ausus fuerit.

Ex eo autem solo, quod Ecclesiae tamquam sacrae potestati publicae, causae matrimoniales subsunt, primum est concludere, ab ipsa impedimenta dirimentia statui posse. Sicut enim publica auctoritas generatim pro bono communi statuere quaedam potest, quibus contractus suo foro subiecti invalidi fiant; ita etiam Ecclesia quaedam statuere potest, quae in certis adiunctis contractum matrimonialem, alioqui non invalidum, invalidum reddant. — Et re quidem vera pro bono communi et pro servanda matrimonii sanctitate utilissimum, immo pro circumstantiis necessarium esse potest, ut ea, quae lex naturalis libera reliquerat, restringantur.

3. Quanta autem prudentia Ecclesia suis legibus impedimenta illa dirimentia sustinuerit, quantisque cum damnis humani generis ea negligantur, ex statistica, quam vocant, colligere licet. Omnis enim generis morbi et defectus naturales inveniuntur potissimum in sobole ex matrimoniis secundum canonicas leges irritis procreata. Sed haec nostrae partes non sunt fusius prosequi.

II. Quibus generatim statutis, practica difficultas oriri potest: a) si quando cum impedimento dirimente certo vel dubio matrimonium initum fuerit, b) si quaeritur de legis impedimentorum extensione in acatholicos.

A. De statu eorum qui cum impedimento contraxerint.

955 1. Generales regulae sunt hae: 1) impedimenta dirimentia, sicut quae libet leges irritantes non propterea cessant, quod in certis casibus singuli homines gravissimo incommodo vel damno premantur. Num et quando haec regula exceptionem sive veram sive apparentem admittat, melius postea in ipsis singulis impedimentis pertractandis notabitur.

2) Leges mere irritantes, non solum quas ipsa natura statuit, sed etiam quae positive humanitas latae sunt, etiam ignorantes seu nescientes afficiunt, ita ut propter ignorantiam sive facti, sive iuris impedimentum dirimens non cesset. Non plane eadem dicuntur, quando lex irritans est in poenam criminis. De his vide, quae circa impedimentum criminis dicturi sumus.

3) Cum impedimenta dirimentia efficiant matrimonium nullum, clarum est, eos, qui sic contraxerint, si vitam coniugalem agant, fornicarios esse et concubenarios, utut materialiter tantum, si ipsi nullitatem matrimonii ignorant.

Quare qui sciunt, formaliter gravis peccati plane reos se faciunt. At si quando matrimonium sanatur, haec causa peccandi tollitur.

2. Haec de impedimento certo imprimis dicta sunt. De *dubio* impedimento iam quaedam addere necesse est. At multiplici distinctione utamur oportet. 1) Si enim incidit dubium de *impedimento legis naturalis aut divinae*, prorsus illicitum est, cum tali dubio matrimonium inire¹, siquidem, qui ita agit, in perpetuo periculo est aliquid intrinsecus malum perpetrandi.

2) Sin de *impedimento iuris ecclesiastici* agitur, matrimonium contrahere licet, si *dubium* est *iuris*, i. e. quod versatur circa ipsam legem eiusve extensionem. Nam praeterquam quod axioma illud applicari debet: «Odiosa sunt restringenda», etiam quando nihilominus dubium omne nondum dissipatur, altero principio communiter admissio practice quaelibet difficultas solvitur, videlicet: In probabilitate iuris, quando et vere probabile est adesse facultatem aliquid faciendi, et certum est, hanc facultatem rite et valide agendi ab humana seu ecclesiastica potestate pendere, Ecclesia hypothetice supplet, i. e. dat revera facultatem agendi, si forte antecedenter haec facultas idcirco non adfuit, quod opinio illa probabilis exstitit re ipsa falsa. Cf. *S. Alph.* VI 573 901, ubi hoc approbans cum *Sanchez, Castrop., Suarez, Mazzotta, Holzmann* etc. tutum et moraliter certum dicit.

Quando autem circa impedimentum iuris ecclesiastici adest *dubium facti*, i. e. si probabile est, commissam esse actionem, quae, si vere commissa sit, induxit impedimentum matrimonii dirimens ab Ecclesia statutum: sententia communior et practice tenenda dicit, matrimonium contrahi non posse, nisi dispensatione obtenta. Ita *S. Alph.* n. 902 cum *Less., Laym., Roncaglia* etc. Illud autem pro probabili habetur, episcopo in tali impedimento, si vere dubium manet, auctoritatem dispensandi competere. Si tamen *vehemens praesumptio* impedimentum vix non certum facit, privilegio papali opus est.

3. Si *factum*, in quo dubium innititur, eiusmodi est, ut dubium non tantum insolubile sit, sed etiam ex iuris praesumptione *in dubium iuris transeat*, Ecclesiam impedimentum a se statutum non censi sustinere, sed legem irritantem tum cessare, tenet cum aliis *Lacroix* l. 6, p. 3, n. 535. Exemplum singularis casus rem declarat:

1^{mus} casus. Sume, Caium velle contrahere cum Bertha. Bertha est vidua Titii; Caius est Catharinae filius, quem illa in matrimonio cum Sempronio suscepit. Sed tempore matrimonii Catharina adulterinum commercium habuit cum Titio; quare si forte Caius filius adulterinus est, affinis est Berthae in primo gradu. Hic habes dubium facti, quod nisi ex absentia Sempronii aliisve indiciis certis probatur, prorsus insolubile est. At ex praesumptione iuris quaelibet proles *in legitimo* matrimonio nata censetur etiam *ex illo* nata, donec contrarium probari possit. Nihilominus R. Curiae praxis videtur esse, ut saltem ante matrimonium contrahendum ad cautelam petatur dispensatio.

¹ Ita practice brevi regula statui potest. Ne vero theoretica difficultate res involvatur, huius regulae veritas aliter demonstratur, si dubium *in facto* nititur, cum ius sit indubium, aliter si ipsum *ius* dubium est. Periculum perpetuum aliquid intrinsecus malum perpetrandi ratio est, quae evincat regulae veritatem in dubio facti. — Si vero dubium iuris est, fac advertas, tale dubium numquam existere, nisi in illis maris et feminae coniunctionibus, quae *indubie* indecentes et *illicitae* sunt, ita tamen, ut non prorsus certum sit, utrum ipsum ius naturale divinum has coniunctiones ipso facto *nullas* faciat. Quae si animadvertuntur, facile patet, eiusmodi coniunctiones iniri nullo modo posse tum propter certam indecentiam tum propter probabilem nullitatem.

2us casus. Fac, Bertham non viduam, sed filiam Titii esse, dubium impedimentum inter Caium et Bertham iuris divini est: scilicet fortasse sunt frater et soror — quo fit, ut ad Ecclesiam pro tacita dispensatione recurri non possit. Hinc matrimonium inter eos est prorsus interdicendum, neque iuris praesumptio quidquam valet; *contractum* tamen matrimonium in dubio sustinetur.

958 4. Postquam de impedimento certo et dubio communem normam proposuimus, quaerendum est, quae causa sit eorum, qui cum impedimento *putativo* contraxerint. Videlicet, si quis putans, subesse impedimentum dirimens, nihilominus matrimonium contrahere attentavit, at postea comperit, impedimentum non adfuisse: verene contraxit matrimonium? Ratio dubitandi haec est, quia voluntas in *verum* matrimonium ab illo haberi potuisse non videtur, qui verum matrimonium sibi impossibile esse putavit.

Et re quidem vera, si *firmam persuasionem* de impedimento habuit, quod parvipendens nihilominus alteram personam sibi coniunxit, non matrimonium, sed concubinatum voluit; at si dolens de impedimento voluntatem habuit contrahendi, quantum posset, praevalere seu praevaluisse dicenda est intentio matrimonii: ad cautelam nihilominus consensus renovandus est. — Facilius pro valore matrimonii stari debet, si matrimonium cum solo *dubio* de impedimento in initum est, quod postea nullum fuisse demonstratur. Nam dubium illud nullatenus excludit voluntatem *hypotheticam* veri matrimonii, videlicet «si forte impedimentum non subsit»; atqui hypothesis illa reapse vera erat: ergo matrimonium statim valide contractum est.

B. Extensio impedimentorum in acatholicos.

959 Acatholicos *baptizatos* ecclesiasticis impedimentis matrimonialibus generatim subiacere, nisi in speciali causa contraria voluntas Ecclesiae probata fuerit, pro certo debet haberi, atque immerito ab aliquibus in dubium vocatur.

Loco omnis probationis ulterioris sufficit attulisse verba *Ben. XIV* ex eius Bullario, lit. d. ad Card. ducem Eborac. 9 Febr. 1749 § 14—16: quae eo gravioris ponderis sunt, quod Pontifex nixus doctrina illa, secundum quam acatholici baptizati legibus Ecclesiae matrimonialibus subiciantur, matrimonium aliquod *nullum* declarat, quod contra illas leges in initum erat. Constat autem, matrimonii nullitatem non declarari, nisi plane certo de illa constiterit. Quare consequens est, ut illa doctrina, haereticos illis legibus ecclesiasticis subici, debeat esse certissima.

«Exploratum est», ait Summus Pontifex, «ab haereticis baptizatos . . . non [tamen] ab eius [Ecclesiae] auctoritate et legibus liberari. . . . Cum vero inter Ecclesiae leges illa quoque recenseatur, quae matrimonia illorum, quorum alter rite baptismum acceperit, secus alter, rata non habet: in nostra etiam quaestione statuendum erit, cum haeretica mulier Hebraeo nupsit, matrimonium illud pro irritato habendum esse.»

NB. Quae de usu matrimonii dicenda sunt, quando post matrimonium in initum dubium de eius valore exurgit, postea explicanda sunt, quando de obligationibus iuribusque matrimonialibus acturi sumus.

* * *

960 Singula impedimenta dirimentia breviter explicare aggredimur. At non solum, quae *iuris ecclesiastici* sunt, sed etiam, quae sunt *iuris naturalis* vel *divini*, simul complectimur. — Praeter hanc distinctionem

impedimentorum secundum diversum ius, a quo statuuntur, distinguuntur etiam impedimenta *iuris privati* et *iuris publici*; alia tandem sunt impedimenta *absoluta*, quae certis personis quodlibet matrimonium impossibile faciunt, et *relativa* seu quae solummodo matrimonium cum certis personis nullum faciunt.

Omnia diversorum generum impedimenta memoriae causa his versibus complectere:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Aetas, affinis, si clandestinus, et impos,
Raptave sit mulier nec loco reddita tuto:
Haec socianda vetant conubia, facta retractant.

Excepta clandestinitate, de qua n. 885 sqq actum est, singula impedimenta eo ordine tractaturi sumus, ut primo loquamur de iis quae praecipue iuris naturalis sunt, dein de iis quae potissimum sunt legis positivae ecclesiasticae. Accurata tamen utriusque generis impedimentorum distinctio fieri nequit, cum difficile vel impossibile sit, in quibusdam limites naturalis legis assignare, ac proin sufficere debeat ea declarari, quae ad maiorem legis naturalis firmitatem atque plenioram determinationem vel extensionem Ecclesia adiecerit.

§ 2.

Impedimenta erroris et servilis conditionis.

I. Ex natura rei matrimonium dirimit: 1) error personae, 2) error eius qualitatis, quae in personam redundet.

II. Ex intentione contrahentis expresse addita dirimit matrimonium error cuiuslibet rei, quae pro conditione *sine qua non* habita sit.

III. Ex positiva Ecclesiae lege error, si sit de conditione servili, matrimonium nullum facit. Scilicet si persona libera putat, alteram personam, quacum matrimonium contrahere intendit, esse etiam liberam, sed eam vere *in statu servitutis* esse postea comperit: matrimonium initum iure ecclesiastico *nullum* est. — Vide Decret. l. 4, tit. 9, c. 2 «Proposuit», secundum quod irritum declaratur matrimonium, quod vir liber ignoranter contraxerat cum serva, nisi postea hoc sciens eam cognoverit.

«Mandamus, quatenus, si constiterit, quod idem vir praefatam mulierem, postquam eam audivit esse ancillam, carnaliter cognovit, ipsum monitione praemissa compellatis, ut eam sicut uxorem maritali affectu pertractet. Si vero aliter fuerit, et sententiam divortii proferri contingat, mulieri pecuniam, quam praefato viro pro dote concessit, restitui faciatis.»

Nam: 1. Ad matrimonii substantiam spectat certa et determinata persona, ideoque error de ipsa persona, aut qui in personam redundet, substantialis est. Sed substantialis error in quolibet contractu rationem voluntarii aufert. Ergo etiam in matrimonio idem valere debet.

2. Si autem consensus *conditionatus tantum* aderat, defectus *cuiuslibet* rei vel qualitatis, quae pro conditione ponebatur, consensum irritum facit. Quare error de quacumque alterius coniugis qualitate, quam ut conditionem sine qua non alter intendebat, efficit, ut matrimonium sit nullum. At in foro externo ex illo errore matrimonium pro irritum non habetur, nisi probari possit, aliquid pro vera conditione appositum fuisse. Secus in tali casu nihil relinquitur, nisi ut, errore detecto, matrimonium novo et absoluto consensu sanetur.

962 3. Nisi vero habemus conditionem sine qua non adiectam, nullus error de sola personae *qualitate*, quae in errorem circa personam ipsam non redundet, matrimonium irritum facit; immo ne ille quidem error, qui si cognitus fuisset, matrimonium certissime impedivisset, neque ille error, qui fraudulenter inductus est. Nam non quaeri debet, quid contrahens facturus fuerit, si veritatem cognovisset, sed quid re ipsa fecerit.

Et verior quidem opinio id de omnibus contractibus dicit, errorem non substantialem, etsi causam det contractui, non facere ipso facto contractum irritum, attamen alios contractus fieri rescindibiles, de quo vide I, n. 1262: id quod in matrimonio valere nequit. — Haec regula, quae in omnibus contractibus valet, videlicet contractus non evadere propter eiusmodi errorem ipso facto nullos, omnino certa fit translata ad matrimonium. Nam si cuiuslibet rei vel incommodi cognitio, quae, si praecessisset, a matrimonio retraxisset, facultatem recedendi tribueret: infinitae essent causae, infinitaque matrimonia, a quibus postea recederetur. Quoties enim coniuges postea sibi dicturi sunt: Si haec et haec cognovissem, matrimonium non contraxissem! Sed iam de pace et concordia actum esset, de firmitate et stabilitate familiarum atque rerum humanarum plane esset conclamatum. Verum ad eiusmodi pessimos effectus et societatis humanae perturbationem inducendam lex naturalis ius facultatemve tribuere non potuit ullam: seu aliis verbis, lex naturalis non potuit ex illis erroribus matrimonium nullum reddere. — Immo secundum unanimum scriptorum sententiam quaelibet obligationes, quibus *certus vitae status* assumitur, firmas subsistere debent, non obstante errore quocumque, qui substantiam rei non spectet. Quod postulatur, ne magna humanarum rerum perturbatio sequatur. Quare idem etiam in votis religiosis, in susceptione status clericalis etc. observatur. Ergo magis etiam in matrimonio id valere debet.

Ceterum qui gravissime erravit, potest a Summo Pontifice dissolutionem matrimonii rati nondum consummati implorare, praesertim si ab altero coniuge deceptus fuit. In hoc posteriore casu pro gravitate iniuriae divortium a toro et cohabitatione fieri sane licebit.

963 4. Difficilis est explicatio, quomodo cognoscatur error qualitatis, qui in personam redundare dicatur, atque propterea matrimonium dirimat.

Ut ille error adsit, qualitas, in qua erratur, debet 1) esse *individualis* vel quasi-individualis, et praeterea 2) debet ea esse qualitas, sub qua *primo et per se* alter hanc personam sibi ut coniugem *determinavit*.

Nam ad matrimonium id exigitur, idque solum, ut cum persona certa et determinata voluntarie ineatur. Quare si in persona ut tali determinata vel ut hac individuali erratur, matrimonium non subsistit; si vero in persona, ut hoc individuum est, non erratur, per se matri-

monium valet. Determinatio vero huius personae, ut hoc individuum est, *non potest sumi nisi a qualitate individuali* vel quasi-individuali: at *non necessario a qualibet* individuali qualitate sumitur. Ergo ut error qualitatis id efficiat, ut erratum sit in determinatione personae, qualitas illa debuit et individualis esse — alioqui determinatio personae *non potuit* ex ea sumi, sed debuit aliunde fieri — et qualitas illa debuit de facto in determinationem huius personae inducere.

Exemplum celebre ponitur: Si quis constituit filiam cuiusdam principis *primogenitam* ducere, atque in primogenituram ita intendit, ut, quaecumque tandem sit illa primogenita, eam sibi in uxorem accipere velit: sane ex hac qualitate tota personae individuae determinatio pendet, et *sub hac qualitate* certam illam personam pro matrimonio desiderat. Quodsi errore quolibet alia puella loco illius ei offeratur, etsi ritum matrimonii celebret, verum matrimonium non ineat.

Sed si aliunde cuiusdam puellae desiderium concepit et eam ducit, putans, illam esse principis filiam primogenitam, fortasse etiam non ducturus, si sciret, id falso iactari: nihilominus matrimonium valet; nam vult primo et per se *hanc* individuum personam, etsi falso putat, eam esse principis filiam primogenitam.

Paucis, si consensus datus sic est: Duco filiam primogenitam talis principis, quam puto esse hanc Annam — error in ista qualitate reddit matrimonium nullum;

si vero consensus ita est: Duco hanc Annam, quam puto esse filiam primogenitam talis principis — error in hac qualitate matrimonium *nullum non facit*.

Scholion. Breviter addam aliqua de errore circa officia matrimonialia. ⁹⁶⁴ Videri potest alicui ille error esse substantialis. At prorsus adverti debet, propter generalem voluntatem contrahendi *ut ceteri*, nihilominus matrimonium validum esse posse. Quapropter, si de illo errore agitur, S. Congregatio *constanter tenuit*, matrimonium esse validum, vel saltem non constare de nullitate. Mulieri igitur, quae sic erravit, nihil relinquitur, nisi ut aut officiis matrimonialibus exercendis nunc vera voluntate coniugali consentiat — quod si fit, certe omne dubium tollitur — aut ut solutionem a vinculo matrimonii rati ante consummationem impleret — quae, si ad usum matrimonii per moveri nequit, aliquando a S. Sede conceditur: cf. supra n. 924 941 et Acta S. Sedis V 551 sqq. Etiam *Ben. XIV* pro valore talis matrimonii per se standum esse docet.

§ 3.

Impedimentum vis et metus.

I. Metus gravis iniuste incussus aut sustentatus in ordine ad matri- ⁹⁶⁵ monium extorquendum irritum facit matrimonium, ita ut, qui metum patiatur, perdurante metu, validum consensum dare non possit.

1. Multi auctores censent, hoc impedimentum, quamdiu *ex metu* consensus detur, iuris naturalis esse, tum propter probabilem doctrinam, omnes contractus ex gravi metu ad contrahendum incusso initos iure naturae vi sua destitui, tum propter specialem characterem matrimonii, quod, si semel valide initum est, rescindi amplius nequit: quamquam igitur in aliis contractibus libertati contrahentis satis consultum sit per hoc, quod contractus ex metu

initus postea pro arbitrio eius, qui iniustum metum passus est, sit rescindibilis, id in matrimonio, quippe quod rescindibile numquam sit, sufficere non posse. Quod sane probabiliter dicitur.

Sed quidquid est de ea sententia, id saltem fateri debemus, *iure positivo* illud naturale ius firmatum esse, immo ita extensum, ut ille, qui sub influxu metus maneat, non possit, etsi velit, validum matrimonium inire. Vide cap. 15 et 18 «*Veniens*» et «*Consulationi*» X 4, 1.

906 2. Ut autem propter metum impedimentum dirimens inducatur, debet esse: 1) Metus *gravis*, sive absolute, sive relative gravis. Quare si adfuit, qui dicitur reverentialis metus, considerandae sunt circumstantiae. Licet enim ille metus *per se* non pro gravi habeatur, si tamen pro ingenio personae vel pro adiunctis aliae causae timendi accesserunt, pro gravi non difficulter habetur, potissimum in muliere. Generatim autem ille metus reverentialis, cui accedunt preces multum importunae, pro gravi habetur.

2) Metus *iniuste incussus*. Quare excommunicatio, timor carceris et similia, quibus iudex cogat sponsum, ut stet promissis et ducat *sponsam suam*, non est metus, qui impedimentum efficiat; iuste enim incutitur. Verum haec media non amplius solent adhiberi.

Similiter pater, qui filiam suam a iuvene violatam esse scit, quando iuvenem etiam gravibus minis terret, ut iniuriam reparet, non agit iniuste: quare si iuvenis minis perterrefactus sese offert ad puellam ducendam, matrimonium, si initur, valet. — At si pater non indeterminate ad reparandam iniuriam cogit, sed determinate ad ducendam puellam, non semper est metus iustus; siquidem teneri potest ad alterutrum, ut aut ducat, aut dotet puellam. Quare tunc matrimonium irritum esse potest. Idem dic de iudice cogente.

Si medicus, qui aut ex iustitia curam puellae notabiliter aegrotae suscipere debet, aut solus est, qui spectatis circumstantiis vocari possit, auxilium suum denegat, nisi puella sibi nubat: metus gravis et iniustus est; quare matrimonium sic extortum est nullum. Aliud dicendum sit, si et medicus sola caritate ad medendum teneatur neque alter desit, qui facile curam aegrotae puellae possit suscipere. *S. Alph.* VI 1053.

3) Metus iniuste debet esse incussus aut saltem protractus *in ordine ad extorquendum matrimonium*. Quare qui iniuste incarceratus extraneo viro sese offert ad ducendam eius filiam, si ferat auxilium ad fugam, eius matrimonium valet. At si ita agitur cum custode carceris aliisve, qui saltem obiective iniuste reum innoxium carcere detinent, matrimonium ex tali metu contractum invalidum est. — Qui iuste ad gravem poenam condemnatus a custode aliisve, sive licite sive illicite, auxilium fugae capiendae accipit sub conditione certi matrimonii ineundi, matrimonium init valide, quia metus gravis poenae non iniuste protrahitur: si modo verus consensus in contrahendo matrimonio non defuerit.

907 II. Haec matrimonii annullatio est in favorem eius, qui metum iniustum patitur: quare solum per accidens in favorem alterius adduci potest.

1. Propter matrimonii nullitatem ille, qui metum iniuste incussit, nondum ab omni obligatione liber est: nam iniuriam illatam reparare debet. Quare si ille, qui metum passus est, postea matrimonium vere inire vult, neque alter, qui metum intulit, alia via plenam iniuriae reparationem facere potest, is ad confirmandum seu sanandum matrimonium adigendus est. Ergo per se matrimonii instauratio ex arbitrio eius, qui vel quae metum passa est, dependet. Verum si plena iniuriae reparatio aliter fieri potest, non est ratio, cur non etiam arbitrio eius, qui intulit metum, id relinqui possit. Saltem iudex etiam illius rationem gerere tunc debet. *S. Alph.* n. 1057.

2. Ex parte eius, qui metum passus vel quae passa est, ius impugnandi matrimonium non amittitur, etsi ob ignorantiam sui iuris, aut ob metum perdurantem per annos vitam coniugalem duxit. Immo si de metu illato publice constat, illa matrimonia, quae lex ecclesiastica de clandestinitate afficit quoad valorem, nulla manent, donec libere coram parochi et testibus renovata fuerint.

3. Gravior quaestio est, num impedimentum metus vim suam semper retineat, etiam quando in gravissimum incommodum eius vertitur, in cuius favorem nullitas matrimonii inducta est.

Aliis verbis: Sume, mulierem gravi metu adigi ad matrimonium, atque virum postea, manente metu, eam sub metu mortis cogere ad copulam. Debetne illa mulier potius mori, quam copulam admittere, an potest in illis circumstantiis in matrimonium vere atque sincere nunc consentiens hoc reddere validum? Ad quae ita respondendum censeo:

R. 1. Mulier potest utique semper mortem praeeligere.

R. 2. Potest etiam, si per id ex conscientiae angustiis libera evasura est, atque id sibi possibile iudicat, in sui violatione passivae se habere.

R. 3. Si gravis metus in contrahendo matrimonio incussus externe probari potest, neque de iis matrimoniis agitur, quae a lege clandestinitatis eximuntur, ipsa hac clandestinitate difficultas quidem augetur. At, nisi sumas, metum incuti in odium religionis vel auctoritatis ecclesiasticae, etiam legem clandestinitatis in tanta necessitate cessare, est sententia quae dici nequeat improbabilis. Cf. *Ballerini-Palmieri* VI, n. 819.

R. 4. Magis vero si clandestinitatis impedimentum matrimonio per se non obstat, salvo meliore iudicio, mihi videtur probabile omnino esse, *impedimentum metus* in eiusmodi circumstantiis cessare. Nam aut ut impedimentum iuris positivi, aut ut impedimentum iuris naturalis illud consideres. Porro lex positiva cessat etiam in casu particulari, quando finis cessat, ut dicunt, «*in contrarium*»: quod hic obtinet. Finis enim legis est ius innocentis protegere seu innocenti favere. At, quod alias favor est, nimirum non ligari matrimoniali vinculo, hic in summum odium vertitur; praecludit enim potestatem evadendi aut mortem, aut grave peccatum. Quatenus igitur impedimentum metus fundatur in lege positiva, utpote in favorem privatum constitutum, in nostro casu cessat. Neque excipi debet, leges impedimentorum non solum prohibentes, sed irritantes esse, atque axioma illud de lege cessante ob finem cessantem in contrarium ad solas leges prohibentes pertinere. Nam idem axioma aliquando in ipsis legibus irritantibus admitti, habes apud *S. Alph.* VI 613.

Neque aliter videtur dicendum, si impedimentum metus consideratur ut profectum ex ipso iure naturali. Ut enim omitam, id ipsum, impedimentum illud ex iure naturali manere, non plane certum esse: sane ratio, cur ex ipso iure naturali oriri dicatur, ea est, quia libertas et bonum privatum id postulat. At licet in aliis circumstantiis bonum privatum id postulet, in his, de quibus loquimur, bonum privatum *contrarium* postulat, nimirum ut concedatur facultas valide contrahendi. Si secus esset, ius naturae postuleret, ut aliquis in inevitabilem necessitatem coniceretur ad peccandi, si mere passive se habere posse vix confidat, aut mortem subeundi, idque ad suam libertatem conservandam. At num vere ius naturae id postulat, ut libertatem meam meae vitae servandae necessario praeferre debeam? Saltem igitur probabile esse, ius naturale quoad impedimentum metus in nostris circumstantiis cessare, vix videtur negari posse.

969 Verum sufficitne *probabilitatem* tantum hac in re statuisse? Aut, potestne mulier matrimonio solum probabiliter valido sine culpa uti?

Ad haec respondeo: Quominus *plane certum* dicam, impedimentum metus cessare, prohibet multorum scriptorum eorumque gravium contraria opinio. At matrimonii probabiliter validi usum licere ex gravissima causa ac mulieri in summo isto discrimine versanti id licere, et ratio et auctoritas suadent. *S. Alph.* VI 906 ita habet: «An contracto matrimonio cum dubia fide de impedimento possit dubitans post diligentiam petere debitum [a fortiori reddere] dubio adhuc perseverante? . . . secunda sententia *satis probabilis affirmat.*» — Insuper si ad solum ius ecclesiasticum reducas impedimentum metus — quod pro nostro casu vix non certum videtur — facile tibi probabitur, stante *probabilitate* cessationis impedimenti, ex principio reflexo valorem matrimonii moraliter certum haberi posse. At quando contra matrimonium ea solum dubia manent, quae moralem certitudinem validitatis non excludant, eo uti licere, planum est. Cf. infra *de matrimonio revalidando* dicenda.

De hac ipsa quaestione, num metus mortis efficiat, ut impedimentum metus cesset, tractant ex eorum scriptorum numero, qui illud impedimentum ex iure naturae repetunt, *Tambur.*, De matr. tract. 4, c. 7, § 4, et qui illud ex lege positiva ecclesiastica derivant, *Mazzotta*, De matr. disp. 3, Q. 2, c. 3, n. 2. Uterque affirmativam sententiam tenet, afferuntque alios eiusdem sententiae patronos: *Aversa, Scot., Gabriel, Bart. Ledesma, Vega*; dein: *Paludan.* in 4 dist. 29, q. 1, a. 4, concl. 9; *Angel.* sub verb. «Matrim. impedim.» I, n. 3; *Sotus* in 4 dist. 29, q. 1, a. 3; *Covarruv.*, De sponsal. c. 4, § 1, n. 16 (qui non de muliere quidem, sed de viro in eum mortis passo loquitur); fautores contrariae sententiae vero: *Navarr., Sylv., Henrig., Sanchez, Coninck, Pont., Petr. Ledesma* etc. — quamquam *Sanchez*, De matr. l. 4, disp. 18, n. 17 affirmantem sententiam non reprobat.

Tamb. l. c. sententiam suam sic concludit: «Tantum virorum duas hasce sententias suis innixas rationibus nisi probabiles iudicemus, vereor, ne imprudentiae notam apud prudentes incurramus.»

Mazzotta vero haec habet: «Quae sententia, cum sit probabilis *et circa id, quod susplicari potest ab Ecclesia*, non videtur in praxi reiicienda: non sic autem [procedi potest], si adsit aliud impedimentum, quod non in favorem metum passi est positum.»

§ 4.

Impedimentum ligaminis.

970 I. Impedimentum ligaminis, vi cuius nemo, vivente coniuge, aliud matrimonium inire potest, iuris divini est et indispensabile. Nititur in matrimonii unitate et indissolubilitate.

Quamquam, vivente uxore, altera duci nequit, tamen in solo matrimonio christiano consummato nequit omnino fieri, ut uxor semel accepta, quamdiu vixerit, uxor esse desinat. De exceptione tamen illa, quam indissolubilitas matrimonii patitur in matrimonio rato tantum et in matrimonio infidelium, seu de causis, quae praeter mortem ligamen aliquando solvunt, alibi satis dictum est.

II. Ut igitur novum matrimonium iniri possit, moralis certitudo de alterius coniugis morte requiritur, eaque probata. — Quapropter ex defectu certitudinis circa alterius coniugis mortem fieri potest, ut non solum illicite, sed etiam invalide novum matrimonium ineatur, etiam si re ipsa alter coniux obierit.

De probatione ligaminis soluti, seu: qua ratione alterius coniugis mors innotescere probarique debeat, antequam ad novas nuptias liceat transire, nota sequentia:

1. Optandum quidem est, ut mors probetur per plures testes immediatos, aut per authenticum testimonium, v. g. parochi loci, quo coniux defunctus et sepultus est. At si eiusmodi probatio haberi nequit, attendendum est ad Instructionem S. Congregationis, quam relatam habes in Actis S. Sedis VI 436 sqq.

2. Praecipua capita haec sunt:

Si eiusmodi testimonia, quae absolutam certitudinem de morte coniugis⁹⁷¹ faciant, haberi non possunt, S. Congregatio non intendit excludere alias probationes, quae de iure communi possunt admitti, dummodo legitimae sint et sufficientes.

1) Sola absentia, quantacumque est, a sacris canonibus minime pro sufficiente probatione habetur.

2) Unde diligenti studio utendum est, ut documentum authenticum obitus comparetur.

3) Quod si haberi nequit, duorum testium immediatorum testimonio obitus probandus est.

4) Aliquando unus testis omnino fide dignus a S. Congregatione admittitur, diligenter examinatus, maxime, si alia etiam externa indubia veritatis indicia accedunt.

5) Quodsi ne unus quidem testis immediatus reperitur, videndum est, an mediatis testibus rei veritas probari possit; secus *aliae praesumptiones et adiuncta* investiganda sunt, ex quibus iudex ecclesiasticus sufficiens iudicium efformare possit: «de morte constare».

6) Eiusmodi praesumptiones sunt e. g., num ille, de cuius obitu quaeritur, fuerit bonis moribus imbutus, pie vixerit, uxorem dilexerit, utrum fortasse causam se occultandi habeat, num habeat bona stabilia, num aliquando scripserit, unde etc. . . . Si militiam secutus fuerit, apud ducem militarem inquirendum est; si negotiationis causa profectus, apud socios itineris etc.

7) Fama a duobus testibus fide dignis et iuratis narrata, quam a maiore et saniore populi parte acceperint, si alia adminicula accedunt, probationem efficere potest.

8) Tandem investigatio per publicas ephemerides praetereunda non est.

9) Omnibus igitur perpensis, et consultis aliquibus viris theologicis et iuris peritis, iudex, si sibi constat de morte, sententiam ferat; in dubio ad S. Sedem recurrat.

Quae res cum ex natura sua fori externi sit, episcopi iudicio subici debet: neque parochus per se eam componere potest.

De novis nuptiis praepropere initis haec observa: 1. Si sine suf⁹⁷² ficienti certitudine obitus alterius coniugis novum matrimonium contractum est: hoc invalidum est, si postea constat, tunc temporis alterum coniugem superstitem fuisse neque validum evadit sola illius morte postea secuta, sed practice requiritur novus consensus; prior enim consensus ne naturaliter quidem validus erat. Quando autem clandestinitatis impedimentum non obstat, putativi coniuges ipsi, matrimonialem vitam post notitiam mortis prioris coniugis acceptam continuantes matrimonium revalidant consensu tacito. Si autem tempore, quo secundum matrimonium alter inire conabatur, mors iam obtinuerat, videri debet, num coniux superstes cum secunda comparte revera putaverint, se non teneri ad plenam certitudinem obitus habendam, aut si sciverint quidem, se illicite agere, at voluerint saltem, quantum potuerunt, novum matrimonium contrahere. In utroque casu re ipsa matrimo-

nium validum est. Si vero se matrimonium novum contrahere non posse sive uterque sive alteruter scivit, attamen hanc legem divinam parvipendens nihil curavit, concubinato contentus, matrimonium nullum aut saltem dubium est, etsi postea in comperto sit, coniugem vere iam fuisse defunctum.

2. Quid de usu matrimonii, manente dubio ligaminis impedimento, censendum sit, vide infra sect. 4, c. 1, art. 2, § 1.

§ 5.

Impedimentum impotentiae.

973 NB. Vix est, quod moneam, hanc materiam tractandam non esse nisi pura intentione et mente saepius ad Deum elevata, ne, dum scientiam sibi necessariam comparare studeant, animae periculum incurrant.

Praevie notanda:

I. Impotentia distinguitur 1) *antecedens* et *consequens*, prout matrimonii celebrationem antecedit aut post illam suboritur; 2) *perpetua* et *temporanea*, prout auferri nequit aut aetate arteve curabilis est; 3) *absoluta* et *respectiva*, prout aliquem ad quamlibet copulam consummatam seu ex sese ad generandum aptam inhabilem reddit, aut solummodo usum matrimonii inter duas certas personas impossibilem facit; 4) addunt distinctionem minoris momenti, prout *ex diversis causis oritur*: morbo, frigiditate vel naturali defectu, disproportionem viri et feminae, influxu diabolico.

2. Ab impotentia presse sumpta, ut impedimentum constituit, distinguitur mera sterilitas — quamquam hae non raro confunduntur seu promiscue eadem voce vocantur. Sterilitas enim, ut distinguitur ab impotentia, supponit possibilitatem copulae ex se ad generationem aptae perficiendae; at proles non generatur, quia sive ex parte virilis seminis, sive ex parte mulieris aliquid obstat, quominus semen virile ovum maternum contingat atque fecundet.

974 I. Impotentia perpetua matrimonialem contractum antecedens reddit matrimonium nullum, sive absoluta sive relativa est.

II. Temporanea impotentia nulla, nec perpetua subsequens matrimonium facit invalidum; reddit tamen usum cum aliqua limitatione illicitum.

III. In dubio de impotentia conceditur triennalis experientia, nisi forte antea plane certo de impotentia constiterit. Postea iudicis sententia separatio et declaratio nullitatis matrimonii facienda est.

IV. Etiam in solo dubio de impotentia matrimonium inire non licet, comparte non monita, nisi forte agatur de temporanea impotentia brevi omnino cessatura.

V. Quando confessarius in confessione cognoverit, coniuges impotentia laborare, in bona fide tamen eos versari, caute agere debet, atque saepe expedit, eos in bona fide relinquere: secus vero eos instruere et ad ordinarium dirigere debet. Qui raro quidem permittere potest, ut separatione solius tori facta tamquam frater et soror vivere simul pergant.

Explicatio. I. Quando adsit impotentia. 1. Absoluta impotentia⁹⁷⁵ perpetua facilius detegitur in viro quam in femina. In viro igitur est, 1) si utroque testiculo caret seu perfecte eunuchus est, sive ab hominibus factus, sive defectu naturae sic natus. 2) Si testiculi officio suo fungi nullatenus possunt, aut si quacumque membri deformatione ad actum generationi servientem substantialiter perfectum vir ineptus est.

NB. Utrum propter testiculos latentes omnis generandi facultas desit, medicorum est in particulari casu discernere. — Idem dic, ut discernatur, num propter genitalium deformationem spes generandi nulla sit.

2. Apud mulieres impotentia absoluta est, si vagina plane occlusa existit, ita ut copula a viro nullatenus exerceri possit. Et *ex mea opinione* pro absoluta impotentia habuerim non solum modo dictam totalem vaginae occlusionem, quae impediat, quominus semen possit *recipi*, sed a) eam etiam, quae illud *permeare* non sinat, b) carentiam utriusque ovarii, c) carentiam uteri.

Verum de genuino sensu impotentiae mulieris disputant etiam nunc viri docti sub oculis ipsius Romani Pontificis. Immo sunt responsa Sⁱ Officii, quae in eiusmodi casibus sub b) et c) notatis matrimonii valori videantur favere. Quodsi illi casus impedimentum dirimens non constituunt, primum est concludere neque casum a) eiusmodi constituere impedimentum.

Videlicet S. Officium interrogatum «Num mulier, per utriusque ovarii excisi defectum sterilis effecta, ad matrimonium ineundum permitti valeat ac liceat, necne», d. 3 Febr. 1887 respondit: «Re mature diuque perpensa, matrimonium mulieris, de quo in casu, non esse impediendum». Idem de excisis ovariiis *et utero* responsum dedit d. 30 Iulii 1890. Cf. Acta S. Sedis XXVII 128. — Attamen propter vaginam detortam, quae non permittebat, ut copula plene perfici posset, matrimonia compluries declarata sunt nulla: cf. Anal. eccl. VIII 241 sqq.

Nihilominus responsa illa de utero ovariiisque excisis rem non evincunt. Nam, praeterquam quod responsa illa sunt particularia, inquisitione circa responsa illa facta videtur constare, in casibus propositis locum habuisse non totalem excisionem, sed partialem tantum, quae iudicio medicorum possibilitatem conceptus saltem extrauterini non excluderat. Neque desunt in ipsa Urbe, qui etiam post decreta illa defectum totalem uteri aut ovariorum mulieris impedimentum impotentiae matrimonii dirimens esse doceant.

Nisi igitur S. Sedes rem clarius deciderit, practica sit conclusio: ne propter eiusmodi defectum citius aut declaretur matrimonii nullitas, aut prohibeatur mulier a nuptiis cum viro, qui defectus istius conscius redditus sit. In difficilioribus casibus negotium Romam videtur deferendum, ut ibi supremo iudicio definiatur.

3. Veteres quidem auctores absolutam impotentiam statuunt vel ex suis⁹⁷⁶ principiis statuere debent: 1) si mulieris vagina ita arcta sit, ut a nullo viro penetrari possit; 2) si mulier seminare seu quasi-seminare nequeat. Verum, ut ab hoc incipiam, solus defectus quasi-seminationis secundum physiologos potestatem concipiendi non tollit: at indicium esse *potest*, quo defectus modo sub n. 2 notati se prodant. De altero autem defectu nimiae arctitudinis quid dici debeat, discatur ex modo dicendis de impotentia relativa.

4. Impotentia igitur relativa consistit aut in improportione viri et mulieris, aut in aversione naturali tali, ut vir erga mulierem numquam excitetur. Disproportio, quae perfectam copulam impossibilem facit, num revera pro impotentia haberi debeat, iudici ecclesiastico relinqui debet: quae, ut modo

dictum est n. 975, pro impedimento dirimenti saepius iudicium tulit. Conceptionem quidem *posse* fieri sine vasis muliebris plena perforatione per seminis attractionem, physiologia et ars medica hodie docent; verum completa voluptas a muliere ex congressu capi non potest.

Si sumis, disproportionem revera impotentiae impedimentum statuere, alia quaestio sane difficilis oritur, num idem dici debeat, si haec arctitudo possit auferri. Cum *S. Alph.* VI 1096 dici debet, si mulier apta reddi nequit nisi peccaminoso modo, aut cum gravi periculo vitae, impotentiam censi pro incurabili seu perpetua. Ita ex iure can. c. 6 X 4, 15; alias, si mulier apta reddi possit per incisionem vel operationem non periculosam, nam eo casu matrimonium censetur secundum plerosque *validum*. Verum si quaerunt, num igitur mulier *teneatur* operationem illam non periculosam pati, inter se dissentiunt; *S. Alph.* ib. n. 1099 obligationem quidem statuit, si de solo gravi aliquo dolore agatur, verum si per *virum* tantum medicum cura haberi possit, solum pudorem obstare quominus imponatur *obligatio*.

Sed fac, mulierem operationem medicam subiisse et aptam evasisse: valetne matrimonium? R. 1. Si operatio illa fuit vere periculosa, non convaluit matrimonium, sed necessaria est consensus renovatio (*S. Alph.* n. 1096), idque in forma publica, si de nullitate matrimonii publice constiterit; privatim inter virum et mulierem, si res occulta mansit. — R. 2. Si indubie levis erat operatio, matrimonium fuit et manet validum. — R. 3. Si (id quod non raro locum habere potest) dubium est, utrum adfuerit periculum, necne: saltem ad cautelam privata fiat consensus renovatio. Quae quidem fieri potest eo ipso, quod vir et mulier de matrimonii valore eousque dubio edocti in vita coniugali pergunt. At si de hoc dubio valore non edocti, ita faciunt, non omnis dubitatio de matrimonii revalidatione auferitur.

5. Si impotentia relativa ex aversione oritur, videndum est, utrum tractu temporis auferatur necne: quare attende pro praxi ad sequentia:

977 II. Agendi ratio coniugum in variis de impotentia dubiis.

1. Si coniuges potentes erant, quidquid supervenerit: matrimonium non solvitur; sed si matrimonialis actus perficiendi spes nulla amplius erit, abstinere debent ab iis actibus, qui alterutrum periculo pollutionis exponunt: quod tunc utique multo rigidius sumatur oportet, quam fieri deberet, si facultatem periculi per copulam praevieniendi haberent. Alia autem, quae mutuo inter se exercent ex rationabili causa, illicita non sunt¹.

2. Si vero ab initio dubium est, utrum impotentia perpetua sit, an temporanea: *quamdiu aliquod dubium manet*, experientia per triennium conceditur, etsi semen extra vas effunditur, modo tamen *spes aliqua* perficiendae copulae remaneat: vide *S. Alph.* n. 1096 et 1103; si igitur triennalis experientia et remedium usus nihil profuit, separatio seu nullitatis declaratio facienda est. *S. Alph.* haec applicat: 1) ad impotentiam ex maleficio, quod exorcismis, orationibus, mediis licitis per triennium auferri non potuit; 2) ad impotentiam ex relativa frigiditate seu aversione; 3) ad impotentiam ex nimia excitatione, seu potius debilitate, qua fiat, ut vir semper semen effundat, antequam ad copulam perventum sit (quod tamen arte medica videtur curari posse, ita ut haec ratio vix inducere nullitatis declarationem possit); 4) ad defectum arctitudinis, quae continuato usu fortasse auferatur — nisi forte medica arte antea curari potuerit vel debuerit.

¹ Attamen aliquem casum scriptores statuunt, in quo liceat, impotentia subsequente non obstante, copulam habere, de quo infra sect. 4, c. 1, art. 1, § 1.

Verum quomodo in casu triennalis experientiae frustra factae probatio veritatis fieri debeat, *S. Alph.* n. 1103 aliquantum, fusius *Bargen*, De matrim., exponit: quibus supersedere eo magis possumus, quod ad forum externum ea spectant.

3. Quando autem *certa* evasit impotentia, separatio — modo de impotentia antecedenti et perpetua agatur — ilico et privata auctoritate fieri potest, immo, si periculum peccandi adest, fieri debet. Propter periculum scandali autem communiter novum matrimonium inire nequeunt ante iudicis ecclesiastici sententiam: quodsi scandalum cessat, haec obligatio in conscientia non ita urgenda est. Ita *S. Alph.* n. 1101.

S. Alph. n. 1102 ita rem declarat circa facultatem ineundi matrimonii in casu dubiae impotentiae: Qui de sua impotentia dubitat, matrimonium inire nequit, antequam de re diligenter investigavit atque dubium saltem probabiliter deposuit. Verum si iudicio medicorum spes probabilis potentiae est, licet, *monita comparte*, sub conditione matrimonium inire et experimentum facere secundum modo dicta. Qui aliter agat, graviter peccet ex iniuria comparti illata: nihilominus, perstante dubio, a facultate triennalis experientiae non excluditur.

III. De bona fide turbanda vel non turbanda in casu im-⁹⁷⁸ potentiae. Circa causam, cur, occurrente impotentia, putativi coniuges in bona fide relinqui possint, cur non, haec noto: 1. Aliquando ex separatione, quae post cognitam nullitatem matrimonii fieri plerumque debet, timeri possunt gravissima incommoda atque publica diceria. Quae si putativi coniuges ita timere videantur, ut vix ad separationem et ad causam coram iudice agendam induci queant: quando in bona fide versari deprehenduntur, melius erit in bona fide eos sic relinquere, quam causam malae fidei afferre nec tamen quidquam perficere.

2. Verum quoniam bona fides hac in re non adeo facilis est, ut semper pro ea sit praesumptio, notandum est, quid sit positivi iuris. Olim (cap. 5 *de frig. et malefic.*) hisce contrahentibus permittebatur, ut possent simul cohabitare tamquam frater et soror. At ex hodierna Ecclesiae disciplina id per se non permittitur, nisi contrahentes senes sint, licet ipsi non insiterint pro declaratione nullitatis matrimonii, et *Sixtus V* (cf. *Scav.* III, n. 890) praecepit, ne tales simul cohabitarent. Permittitur tamen, si occasio peccati remota est et lex civilis separationi obstat.

3. Facilius igitur bona fides eo sensu in eiusmodi contrahentibus reperiri potest, ut putent sibi licere vitam agere ut fratri et sorori: quodsi in tali convivendi ratione periculum formalis peccati grave non subeant, confessarii prudentis est prospicere, utrum poenitentes ulterius urgere debeat necne, modo ne ex hoc ipso consortio publicum scandalum oriatur, si videlicet rumor impedimenti existentis adsit et suspicio vitae incontinentis. Ceterum si rumor publicus aderit, res non a solo confessario in interno foro, sed a paracho in foro externo tractanda et per ordinarium componenda erit.

§ 6.

Impedimentum aetatis.

Quamquam illa aetas, quae perfectum usum rationis excludit, ex iure⁹⁷⁹ naturali et propter necessariam protectionem privati iuris impedit, quominus matrimonium validum fieri possit: tamen ea aetas, quae ab Ecclesia re ipsa

requiritur, ut positivae legis est, propter bonum commune atque publicum non minus quam propter privatum contrahentium bonum est constituta.

I. Ex Decret. l. 4, tit. 2, c. 6 10 14 *impuberes* sunt matrimonii incapaces, nisi ex gravi atque publica causa dispensationem obtinuerint.

Pubertas autem sumitur secundum aetatem, i. e. mares quatuordecim, feminae duodecim annorum esse debent. Excipitur in favorem matrimonii «nisi malitia supplet aetatem», i. e. nisi iam antea ad generandum apti exsistant: quod prudentium iudicio relinquitur. Verum etiamtum illicitum est, ante legitimam aetatem matrimonium contrahere sine licentia Ecclesiae, quam ne episcopus sine urgentissima causa concedat, iure canonico cavetur. Quare extra urgentem causam S. Pontifex adeundus est. Vide *Mazzotta* c. 12, § 1, *Mansella* c. II, art. I.

II. Post annos autem legitimos, etsi ad generandum nondum sunt apti, matrimonii contrahendi incapaces non sunt, modo impotentia sit temporanea. Ut de impotentia tamquam de impedimento dirimenti iudicium feratur, exspectandum est pro maribus usque ad annum decimum octavum, pro feminis usque ad decimum quartum, immo in regionibus septentrionalibus etiam pro feminis diutius, siquidem ante illam aetatem natura completa nondum est. Verum antequam proxima potentia existat, rarissime *licebit* matrimonium contrahere.

980 Aetas enim illa ab Ecclesia statuta ubique valoris quidem matrimonii norma est, at non ubique norma licite et convenienter matrimonium contrahendi. Ecclesia enim debuit regiones etiam meridionales respicere, ubi natura maturius completur: in frigidioribus autem regionibus sane non expedit, immo vix licebit ad nuptias transire, cum primum canonica aetas adfuerit. Raro videtur ibi convenire, ut puella ante decimum octavum aetatis annum, juvenis ante vigesimum matrimonium ineat; saepe etiam ulterius exspectandum erit, ne ante aetatem robustiorem vires debilitentur. Ex altera autem parte pro integritate morum sane optandum est, ne tempus ineundi matrimonii nimis differatur: iudicium Ecclesiae ex hoc solo iam habes, quod annos 24 in puella pro «aetate superadulta» sumat atque pro causa dispensationem ab impedimento cognationis concedendi. Similiter in adolescentibus aetatem notabiliter maiorem, vel etiam trigesimum annum usque exspectare, mos est nullatenus laudandus.

III. Propter *senilem aetatem* tum tantum inhabilitas adest, si ne post opem quidem medicam copula et seminis effusio haberi potest. Sola seminis sterilitas non est ratio, cur senes matrimonii incapaces habeantur. Quod ex praxi Ecclesiae satis colligitur, quae semper consuevit senum cuiuscumque aetatis matrimoniis benedicere, etsi spes generandi prolem iam evanuit: cf. *Gasparri* n. 512.

§ 7.

Impedimentum voti et ordinis.

981 Votum, quod constituat dirimens impedimentum, intelligitur *votum sollemne*, sive in ordine religioso amplectendo, sive in suscipiendis sacris ordinibus emissum: utrumque pro uno impedimento sumitur.

Habetur tum ex antiquis constitutionibus, tum ex Trid. sess. 24, can. 9: «Si quis dixerit, clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares castitatem sollemniter professos posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica vel voto . . . , anathemā sit.»

1. Utrumque, sive voti sive sacri ordinis, impedimentum voti sollemnis vocari posse, facile colliges ex iis, quae de obligatione coelibatus eiusque fonte dicta sunt supra n. 782 sqq.

2. Impedimentum vero hoc in utroque casu legis ecclesiasticae, non divinae esse, certum est. Nam ex plurium Pontificum constitutionibus tota *votorum sollemnitas* ecclesiastici est instituti. — Quod etiam praxis RR. Pontificum confirmat. Aliquoties enim ex gravissima causa, ut in perturbatione Galliarum, dispensatio facta est, ut sacerdotum matrimonia, quae sacrilege contraxerant, sanarentur. Nec desunt, quibus post votum sollemne religionis R. Pontificis dispensatione matrimonium inire permissum sit — soluto antea ex gravissima causa voto illo sollemni, siquidem secus matrimonium semper mansisset saltem illicitum.

3. Constitutio *Greg. XIII* 25 Maii 1584 «Ascendente Domino» etiam vota ⁹⁸² simplicia, quae in Societate Iesu post biennium novitiatus emitterentur, constituit impedimentum matrimonii dirimens. «Quinimmo eos omnes ad contrahendum [matrimonium] inhabiles, ac contractus huiusmodi nullos et irritos esse, prout irritos facimus et annullamus.»

4. Cum autem post constitutionem *Pii IX* «Neminem latet» d. d. 19 Martii 1857 et *Leonis XIII* d. 3 Maii 1902 etiam in aliis religiosis ordinibus post novitium vota simplicia tantum emittantur, in quibus ante sollemnem professionem saltem per triennium persistendum est: peculiaris tamen illa constitutio pro Societate Iesu data ad aliorum ordinum vota simplicia extendi non potest. Quare *haec* vota impedimentum matrimonii impediens, non dirimens constituere, certum est.

Quod idem dici debet de votis quarumcumque religiosarum congregationum, quae sollemnia non sunt. At qui in ordine vel congregatione religiosa vota emittit, non solum Deo promittit, sed seipsum intuitu divini cultus religiosae illi communitati seu instituto tradit. Quare religiosa communitas, non obstante matrimonio sacrilege fortasse contracto, ius in eum eiusque labores retinet, atque per se loquendo eum reclamare eiusque a coniuge separationem postulare potest. Solummodo per accidens propter alia officia exorta, potissimum si alter coniux innocens est, ius religiosae congregationis suspendi plerumque vel exstingui debet. Si enim mulier, votis sacrilege violatis, mater numerosae prolis facta est, aut vir paterfamilias evasis: sane ius naturae strictissimas obligationes educandae prolis similesque imponit, quae in tali casu iura ordinis sive congregationis religiosae vincere debent.

§ 8.

Impedimentum disparitatis cultus.

I. Disparitas cultus alia est inter baptizatos, alia inter baptizatos ⁹⁸³ ex una et non-baptizatos ex altera parte. Prior (vide supra n. 941 sq) efficit matrimonium, quod communiter «*mixtum*» dicitur, et constituit impedimentum impediens tantum, altera vero dirimens.

II. Hoc impedimentum ortum duxit ex consuetudine seu lege non scripta. Quare occasione fidei nuper in terras infidelium, imperium Sinense et Iaponiam, invectae gravis quaestio oriebatur, num ibidem eiusmodi impedimentum vigeret. Ss. Pontifices satius duxerunt, *universali* consuetudine semel constituta, eadem lege omnes fideles ubique ligatos declarare, at pro certis circumstantiis aliquando dispensationem a tali impedimento concedere (*Ben. XIV* in Const. «Singulari Nobis» 9 Febr. 1749, § 19). Cf. *Perrone*, De matr. l. 2, sect. 1, c. 7, art. 2.

Esse igitur hoc impedimentum qua dirimens solius iuris ecclesiastici, nemo in dubium vocare potest. Atque id ipsum non tantum Pontificiae constitutiones et dispensationes modo allatae, sed etiam praxis priorum saeculorum aperte ostendunt, ut matrimonium S. Monicae cum Patricio, viro tum adhuc ethnico, et similia.

Sed spectato periculo, quod cum illis matrimoniis non raro coniunctum est, nisi impossibilitas inveniendi compartem fidelem adest, Ecclesia minime lubens dispensat, sed potius in impedimento consanguinitatis vel affinitatis legem suam relaxat.

984 III. Circa impedimentum mixtae religionis seu cultus disparitatis, utrum re ipsa dirimens sit, an secus, quando de baptismo partis acatholicae non constat, haec notanda sunt.

S. Officii Congr. 17 Nov. 1830 et 20 Iulii 1840 haec statuit:

«1. Quoad haereticos, quorum Ritualia praescribunt collationem baptismi, absque necessario usu materiae et formae essentialis, debet examinari casus particularis.»

«2. Quoad alios, qui iuxta sua Ritualia baptizant valide, validum censendum est baptisma [scil. quoad matrimonii valorem: quod non impedit, quominus pro circumstantiis, si de conversione sic baptizati agatur, ad cautelam sub conditione baptismus iteretur]. Quodsi dubium persistat etiam in primo casu, censendum est validum baptisma in ordine ad validitatem matrimonii.»

«3. Si autem certo cognoscatur nullum baptisma ex consuetudine actuali illius sectae, nullum est matrimonium.»

Hinc sequitur: in casu dubii, quod inquisitione facta manet circa baptismi valorem, saltem esse praesumptionem iuris pro eius valore, quatenus matrimonii valor in quaestionem venit, ita ut neque ante matrimonium impedimentum dirimens disparitatis cultus adesse censeatur, et post matrimonium contractum omnia agenda sint sicut in matrimonio certe valido.

985 Immo in casu dubii iuris insolubilis circa baptismum, i. e. si de facto quidem baptizandi constat, modus vero, quo collatus sit, dubie validus iudicari debeat, pro valore matrimonii videtur *praesumptio iuris et de iure* existere ita, ut in foro externo eiusmodi matrimonii impugnatio plane excludatur: ita saltem puto, quando cum Ecclesiae dispensatione circa matrimonium mixtum tamquam inter baptizatos matrimonium fuerit initum; a fortiori, quando exoritur dubium de valore baptismi alterutrius coniugum catholicorum. — Verum estne eiusmodi matrimonium *re ipsa* certe validum? Puto plane id dicendum esse. Nimirum vel dici potest, Ecclesiam lege illa matrimonii dirimente quoad disparitatem cultus non comprehendere casum baptismi insolubiliter dubii; vel, si dispenset in tali casu ab impedimento, eam implicite et tacite etiam dispensare ab impedimento fortasse dirimente. Quae etiam

videtur sententia esse Ballerini (cf. *Ball.-Palm*³. I, n. 335) dicentis: «Dum Ecclesia exigit, ne conversus separet se a coniuge, eo ipso sua auctoritate *supplet defectum.*» Cf. etiam *Gasparri*, De matr. n. 598.

Sed quid in dubio baptismi non natura sua insolubili quidem, sed re tantum non soluto, quod visum sit, non expedire, ut accuratius inquireretur? In hoc quoque casu: si sponsi ab Ecclesia ad matrimonium admissi fuerint, matrimonium vel *est* vel praesumptione *iuris et de iure praesumitur validum*, i. e. non ex defectu baptismi invalidum. Si Ecclesia nullatenus intervenerit, *praesumitur quidem* etiam iure validum, sed revalidandum videtur, si quando postea certo constiterit de nullitate baptismi alterutrius coniugis. Ita concludo ex duobus responsis Sⁱ Officii, quod 1) d. 5. Febr. 1851 matrimonia eorum, qui in Hollandia convertantur ad catholicam fidem, valida esse dixit, nisi forte certe et evidenter constet in casu particulari de baptismi nullitate; verum in eiusmodi casibus particularibus recurrendum esse ad S. Sedem cum expositione omnium circumstantiarum. (Cf. *Feije*, De imped. etc. n. 460 464 467 et *Collectan. Mission.* n. 243); 2) d. 9 Sept. 1868 «proposito dubio, utrum, si dubium de valore baptismi remaneat, et non visum sit opportunum solvere dubium de his, qui sic dubie baptizati sunt, in rebus quae ad matrimonium spectant, habendi sint, ac si vere et valide baptizati fuerint», *respondit*: «Censendum esse validum baptisma in ordine ad validitatem matrimonii».

IV. Alia causa, cur matrimonia acatholicorum, aut matrimonia mixta⁹⁸⁶ aliquando nulla evadere possint, est defectus veri matrimonialis consensus ex parte acatholica. Qui defectus oriri potest ex falsa persuasione matrimonii dissolubilitatis. Nam qui in hac persuasionem existit quidem, sed ea non ita utitur, ut sibi quasi ius quoddam pro libitu recedendi servare praevalente intentione velit, valide init matrimonium, quod praevalente voluntate ita vult, ut est ex parte rei; at si expresse aut praevalente voluntate perpetuitatem eiusve obligationem excludit, verum matrimonium neque vult, neque contrahit. Cf. *Denzinger*, *Enchir.*⁹ n. 1485.

§ 9.

Cognatio.

Triplex cognatio impedimentum dirimens constituit: 1) naturalis, quae consanguinitas dicitur, 2) spiritualis, 3) legalis seu adoptiva.

Punctum I.

Cognatio naturalis seu consanguinitas.

Praevie notanda: 1. Consanguinitas est vinculum eiusdem sanguinis⁹⁸⁷ seu relatio illa moralis, quae in origine carnali fundatur. Ut autem accuratius haec mutua relatio diversorum hominum describatur, consanguinitas distinguitur secundum diversam *lineam* et secundum diversos *gradus*.

2. Linea una vocatur *recta*, transversalis sive *lateralis* altera. Recta linea est inter eos, quorum unus ab altero ipsa generatione carnali ortus est. Qui genuerunt, cum generatis in linea *descendenti* cognati sunt, generati cum genitoribus seu progenitoribus in linea *ascendenti*.

Linea transversalis seu lateralis est inter eos, qui omnes a communi aliquo stipite descendunt.

3. Gradus consanguinitatis in iure canonico vigente sive in linea recta, sive in laterali secundum numerum generationum computantur, quae intercesserunt, donec a communi stipite ad eos, de quorum cognatione quaeritur, aut ordine inverso, veniatur. Qui ergo una generatione inter se aut a communi stirpe distant, *primo gradu*, qui duabus generationibus a communi origine distant, *secundo gradu*, et sic porro consanguinei sunt; seu: numera personas, una dempta, et habebis gradum.

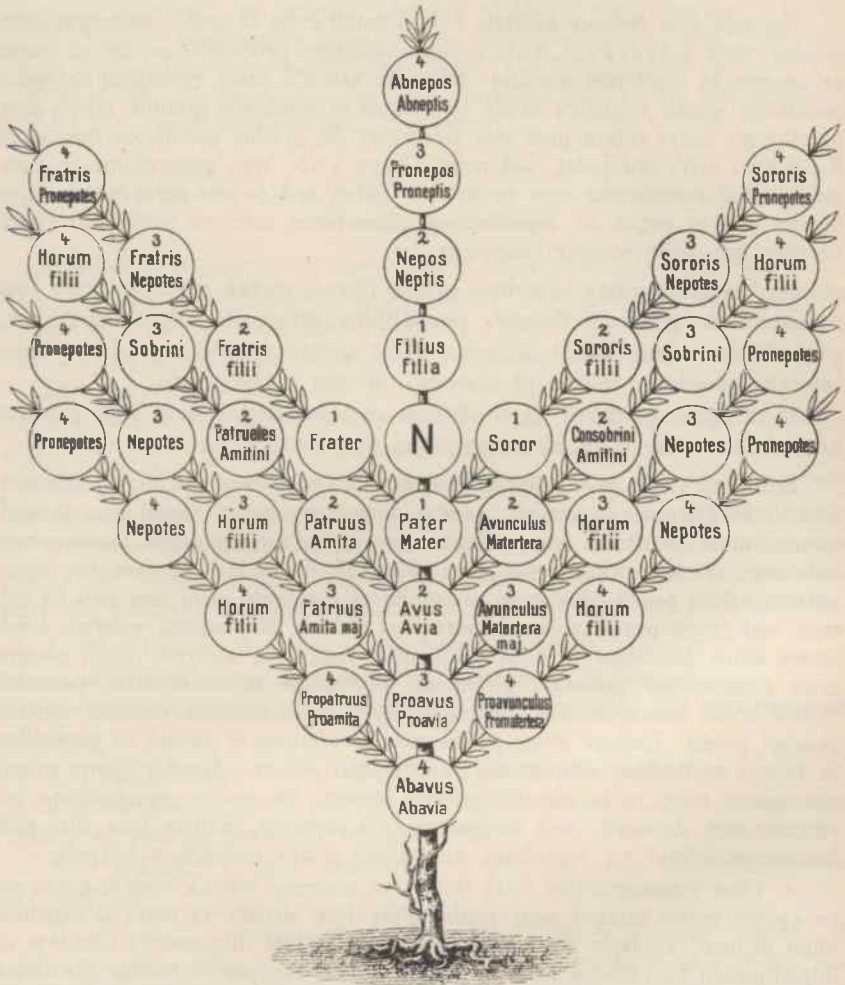
At cum in cognatione laterali duo cognati non aequali, sed inaequali numero generationum ab eodem progenitore distare possint, in inaequali distantia gradus secundum remotiorem quidem descensum sumitur, sed notato etiam propiore. V. g. Titus a progenitore Andrea quatuor generationibus distat, Titia ab eodem Andrea duabus generationibus: Titus cum Titia consanguineus dicitur in *quarto gradu attingente secundum*.

988 NB. 1 In civili computatione, uti nunc observatur, consanguinitas collateralis alio modo assignatur; numerantur enim generationes ex utraque parte. Quare gradus canonicus aequalis duplicatur; si inaequalis est, gradus propinquior ad remotiorem additur. Sic patruus cum nepote suo secundum computum canonicum dicitur consanguineus in secundo gradu attingente primum, secundum civilem computum in *tertio gradu*.

NB. 2. Consanguinitas eodem modo numeratur, sive descensus communis est per ambos parentes eosdem, sive per descensum ex eodem patre tantum aut ex eadem tantum matre.

Si vero ipsi progenitores inter se iam cognati erant, *multiplex* consanguinitas inter certas personas adesse potest. Fieri potest variis modis, ut multiplex inter duos (sumo Iulium et Annam) sit consanguinitas, videlicet 1) ita ut ortus Iulii et Annae *ad plures stipites communes* ducat, aut 2) ita ut duplici vel *multiplici modo a communi stipite* descendant, aut 3) ita ut *utrumque* locum habeat. *Primum* obtinet: a) quando Iulii et Annae progenitores proxime communes inter se erant cognati (v. g. communis Iulii et Annae avi uxor ipsius neptis erat: in quo casu Iulius et Anna consanguinei sunt tum in secundo gradu, tum in quarto attingente tertium); b) quando inter progenitores Iulii et Annae occurrant matrimonia, quibus singuli consanguinei singulas consanguineas duxerunt (v. g. avus Iulii et avus Annae erant fratres, qui duas sorores duxerunt in matrimonium: quo in casu habes duos stipites communes pro Iulio et Anna, *bis* cognati sunt in tertio gradu); c) quando mutua Iulii et Annae cognatio ex matrimonio leviratus ortum ducit, seu ex coniunctione progenitoris cum pluribus personis inter se consanguineis (v. g. avus Iulii, defuncta uxore, huius duxit sororem, Iulius ex priore, Anna ex posteriore matrimonio descendit: quo in casu consanguinei sunt tum in secundo, tum in tertio gradu). — *Secundum* obtinet, i. e. descensus ex communi stipite multiplici modo, a) quando apud progenitores Iulii vel Annae, antequam ad communem stipitem pervenias, iam occurrat matrimonium consanguineorum; b) quando habes secundas nuptias viduae cum viduo, quorum filius et filia priorum matrimoniorum nuptias inierunt et v. g. filiam suam suo ex secundis parentum nuptiis communi fratri nuptui tradere volunt. — Ex quibus intelligitur, quomodo *tertium* seu primum *et* secundum locum habere possit (v. g. si in casu ultimo vidua illa cum viduo iam erat consanguinea).

GRADUS CONSANGUINITATIS.

NB. Quando ergo quaeritur de duorum sponsorum, sume Iulium et Annam, mutua cognatione, num existat et in quo gradu: videndum est, num habeant Iulius et Anna communes progenitores, et quanta generatione ipsi ab illis communibus progenitoribus sive a communi proparente distent; sic habebis gradum cognationis.

Fac, sciri e. g., avum Iulii et matrem Annae fuisse consobrinos. Ut communes progenitores habeas, ascendere debes duabus generationibus: dein, ut pervenias ad Iulium, insuper debes descendere per duas generationes, ut ad Annam, per unam tantum. Hinc habes quoad mutua cognationem Iulii et Annae ex una parte 4, ex altera 3 generationes, quae intercedant, ideoque cognationem in *quarto* gradu attingente *tertio*.

Principia. I. Consanguinitas in linea recta indefinite constituit im-⁹⁸⁹pedimentum dirimens: vide *Nicol. I* ad *Bulgar.* c. 37; in linea autem laterali usque ad quartum gradum inclusive: *Decretal.* l. 2, tit. 14,

c. 8 ex Later. Conc. sub *Innoc. III.* «. . . Prohibitio quoque copulae coniugalis quartum consanguinitatis et affinitatis gradum de cetero non excedat. . . .»

Ecclesia non semper eandem legem tenuit circa diversos consanguinitatis gradus: ante Lateran. Concil. supra notatum prohibitio invaluerat usque ad sextum et septimum gradum. Nimirum saeculo sexto exsistebat Ecclesiae prohibitio quoad cognatos usque ad sextum et septimum gradum civilis computationis; brevi autem post iam *Gregorius M.* gradus prohibitos non more Romano civili computat, sed more Germano, quo generationes a communi stirpe sumebantur non ex *utraque* parte, sed ex *una parte tantum*: quo factum est, ut usque ad septimum gradum huius computi prohibitio extenderetur, qui nunc vocatur canonicus.

990 II. Consanguinitas in primo gradu lineae rectae certo ex ipso iure naturali matrimonium dirimit, probabilius etiam in reliquis gradibus; probabiliter idem etiam dicendum est quoad primum gradum lineae lateralis seu inter fratres et sorores, minime autem certo.

In reliquis gradibus certo dirimit consanguinitas sola lege positiva ecclesiastica, ita ut in hisce gradibus dispensatio concedi *possit*.

Scilicet: 1. Ex iure naturali matrimonium subsistere nequit, si talis coniunctio reverentiae naturaliter debitae repugnat, aut si possibilitas ineundi matrimonium ex natura sua periculum inevitabile corrumpendi bonos mores induceret. Verum prima ratio certo valet pro filiis relate ad parentes, immo videtur valere relate ad omnes progenitores; secunda ratio non pro iis tantum, sed etiam pro fratribus et sororibus videtur aliquatenus valere. Communis enim convictus et cohabitatio inter fratres et sorores, quam naturae ordo communiter postulat, proximum periculum et occasionem peccandi contra bonos mores facilius inducit, si inter eos matrimonii ineundi cogitatio concipi potest. Insuper etiam prima ratio reverentiae et pietatis ex parentibus in fratres redundans aliquatenus matrimonio obstat. Quae rationes utique non tantae sunt, ut in exordiis generis humani necessitas propagationis eas vincere non debuerit: sed necessitate illa cessante, natura ipsa illas coniunctiones videtur aut reprobare, aut saltem minus probare, abhorrere.

991 2. Cum consanguinitas inter fratres et sorores, etsi ex eodem patre aut ex eadem matre tantum sint, probabiliter iure divino et naturali matrimonium dirimat, Ecclesia non dispensat, neque potest dispensare; immo si de impedimento ex crimine orto relaxando agitur, semper excluditur ille casus, qui relinquat dubium, an sponsi in primo gradu consanguinei sint. Cf. *Heiss* § 37 v.

3. Si vero infideles ad fidem convertuntur, et in reliquis gradibus cognati matrimonium contraxerunt: sine dubio in matrimonio suo relinquuntur, nec dispensatione indigent. At si forte frater et soror coniugalem vitam agant, numquam eam post fidem susceptam produci permittitur, sed novi matrimonii ineundi licentia datur.

At ecce difficultas! Cum enim supra dictum sit, matrimonium inter fratres et sorores esse tantum *probabiliter* lege naturali invalidum, non certo fuit invalidum, atque ita cum dubio impedimento ligaminis novum matrimonium videtur concedi: quod absonum est. Quare nisi censeamus, eiusmodi matrimonia lege naturali (aut lege civili) certo esse nulla, cogamur dicere: Summus Pontifex suprema sua potestate per generalem legem ipso

momento, quo coniuges illi dubii ad fidem convertuntur, eorum matrimonium dubium hypothetice solvit, ut sine ullo scrupulo, utpote *certo* liberi effecti, novum matrimonium inire possint. Haec sola via est praxim ecclesiasticam commode explicandi, et quoniam recursus ad legem naturalem aut ad legem civilem fortasse existentem dubitationem omnem minime aufert¹, ista ipsa praxis ecclesiastica argumentum esse potest, quo demonstretur potestas Romani Pontificis matrimonium infidelium, antequam post eorum conversionem ratum atque consummatum fuerit, dissolvendi.

Punctum II.

Cognatio spiritualis.

Spiritualis cognatio est, quae oritur ex sacramentis collatis; at ex⁹⁰² sola baptismi et confirmationis collatione. Eamque olim late patuisse constat ex diversis locis iuris canonici. Vide Decretal. l. 2, tit. 11. Sed Tridentina Synodus eam arctioribus limitibus conclusit.

Sess. 24 *de ref. matr.* cap. 2 haec habentur: «. . . unus tantum sive vir sive mulier, vel ad summum unus et una baptizatum de baptismo suscipiant, inter quos ac baptizatum ipsum, et illius patrem et matrem, necnon inter baptizantem et baptizatum baptizatique patrem et matrem tantum spiritualis cognatio contrahatur. . . . Ea quoque cognatio, quae ex confirmatione contrahatur, confirmantem et confirmatum, illiusque patrem et matrem, ac tenentem non egrediatur; omnibus inter alias personas huius spiritualis cognationis impedimentis omnino sublatis.»

I. Impedimentum igitur cognationis spiritualis existit:

1. inter ministrum sacramenti et sacramenti subiectum;
2. inter ministrum sacramenti et parentes eius, qui sacramentum suscepit;
3. inter patrinum vel matrinam et sacramenti subiectum;
4. inter patrinum et matrem baptizati vel confirmati, et inter matrinam et patrem baptizati vel confirmati.

Non existit: 1) inter ministrum et patrilinos; nec 2) inter patrinum et matrinam.

II. Ut illud impedimentum existat, 1) debet uterque eorum, de⁹⁰³ quibus agitur, esse baptizatus; 2) sacramenti collatio non debet esse mere dubia.

At praestat, condiciones pro impedimento necessarias fusius exponere.

Quae sunt sequentes: 1. Baptismus in omnibus requiritur aut susceptus, aut qui nunc suscipiatur; ita quidem ut, si alteruter eorum, qui pro spiri-

¹ Magnum numerum scriptorum ex utraque parte, sive qui defendunt nullitatem, sive qui defendunt valorem eiusmodi matrimonii vi ipsius legis naturalis, vide apud *Schmalzgruber* l. IV, t. 14, n. 56—59: ubi etiam argumenta non contemnenda habes tum ex ratione tum ab exemplis sanctorum virorum petita, quibus persuadeatur, matrimonia inter fratrem et sororem non posse dici lege naturali plane invalida, atque etiam exempla invenis diversarum gentium, apud quas lege publica talia matrimonia probabantur. Cf. *Vering*, *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts* § 238, n. I et VII. Insuper vide infra § 10; *Mansella*, *De imped. matr.* c. 3, art. 1.

tualiter cognatis enumerati sunt, baptizatus non sit, re vera non fiant mutuo cognati, neque a matrimonio post baptismum ineundo impediatur: vide *Sanchez*, De matrim. l. 9, disp. 62, n. 6 et 7.

2. Requiritur pro patrinis, ut valide fuerint patrini. Igitur 1) ut habuerint animum gerendi munus patrini, 2) ut non sint extra numerum designatorum (si modo designati adsunt et munus patrini gerunt), 3) ut infantem vel per se vel per suum procuratorem aut in actu baptismi physice tetigerint (idque non solum momentanee summis digitis), aut statim postea ab ipso baptizante in manus receperint, vel eum immediate sacerdoti baptizandum praesentaverint. — Pro confirmatione in patrino eadem intentio atque similis actio requiritur, atque probabiliter etiam insuper, ut ipse confirmatus sit. *S. Alph.* VI 186.

3. Ex baptismo conditionato tunc contrahitur cognatio spiritualis et impedimentum matrimonii, quando praesumptio est pro nullitate prioris baptismi et valore secundi; si autem potius praesumptio est pro valore prioris baptismi, quamquam non ea certitudo, quae conditionatam repetitionem prohibeat, impedimentum dirimens probabiliter non inducitur, i. e. practice tum non adest dirimens impedimentum. Ita *S. Alph.* VI 151 et *Sanchez* l. c.

894 4. In baptismo privato etiam non a solo baptizante (id quod extra controversiam est), sed etiam a patrino impedimentum contrahi, a S. C. C. tenetur: neque tamen mos communis est, ut adhibeatur in baptismo privato patrinus. Quam S. C. C. sententiam, saltem ante factum i. e. matrimonium ininitum, pro norma habere suadeo. Quominus autem post factum matrimonium ista conditione affectum *pro certo invalido* habeam, prohibent me et S. Alphonsi aliorumque auctoritas et rationes, quae contra hanc sententiam possint afferri¹.

5. Quamquam Tridentina Synodus prohibuit, quominus plures quam duo munus patrini gererent: tamen fieri potest, ut valide plures patrini sint, atque ita etiam cognationem spiritualem contrahant, scil. 1) si plures designati sunt iique omnes vere munere patrini funguntur, 2) si, nullo designato, plures sponte se pro patrinis ingerunt, et alias essentielles conditiones adimplent.

6. Si prolem illegitimam ipse parens baptizat, certe cum altero parente cognationem contrahit, quae sit impedimentum matrimonii dirimens. Si vero prolis ipsius legitimae pater aut mater eam baptizat extra casum necessi-

¹ Videlicet S. C. C. (vide *Analecta* I. Pont. ser. 8, col. 1707 sqq) initio saeculi XVII in causa particulari responderat, adesse impedimentum cognationis spiritualis; postea d. 29 Maii 1677, generali quaestione proposita, noluit certum quid affirmare; post discussionem quaestionis d. 5 Martii 1678 denuo respondit ad generalem quaestionem: «*Affirmative*». — Quod responsum, si legis Tridentinae declaratio mere comprehensiva fuerit, rem finivit; sed si fuerit declaratio extensiva, promulgatione indigebat: quae num facta sit, valde dubito; S. Alphonsus saltem eam sua aetate nescivit.

Unde alia oritur ratio et difficultas. Ecclesia nostro saeculo omnino permisit confessariis omnibus, ut sequi possint sententias Sⁱ Alphonsi, rationibus non examinatis, S. Alphonsus autem tenet sententiam, quae negat, in baptismo privato patrinum contrahere impedimentum cognationis spiritualis. Non igitur videtur ipsa Ecclesia hanc quaestionem habuisse *pro decisa*, ut supra, ante tempora S. Alphonsi. Propterea etiam *Palmieri* (*Ball.-Palm.*, Opus theol. mor.³ VI, n. 652 not.), imprimis arguens ex consuetudine non-agnoscendae cognationis ex baptismo privato, ait: «Unde concludimus cum Ball., impedimentum hoc suscipientis baptizatum in privato baptismo absque sollempnitatibus administrato dubium esse, donec Ecclesia aliquid clarius decernat.»

tatis, multi tenent, cognationem spiritualem inter patrem et matrem contrahi, quae, si ex malitia ita actum sit, baptizanti *in poenam* auferat ius petendi debitum coniugale. Attamen secundum *S. Alph.* «sententia satis probabilis negat, eamque tenent *Suarez, Viva, Pontius* etc.», atque idem recentiora decreta iuris canonici videntur supponere, quamquam antiquitus severior disciplina vigeat: cf. etiam *Mansella* c. 3, a. 1, n. 19.

PUNCTUM III.

Cognatio legalis.

I. Hoc impedimentum, ex lege Romana civili desumptum, Ecclesia⁹⁹⁵ confirmante, vere evasit lex matrimonium dirimens. Inducitur per *adoptionem perfectam*, quae etiam arrogatio dicitur. Vide *Decretal.* l. 4, tit. 12, ex *Nicol. I* ad consulta *Bulgar.* «Si qua per adoptionem mihi soror esse coeperit, quamdiu durat adoptio, inter me et ipsam nuptiae consistere non possunt.»

Perfecta autem adoptio, quae sola dirimit matrimonium, et ab imperfecta distinguitur, has praecipue condiciones habet essentielles: 1) ut filius adoptivus in potestatem patris adoptivi transeat, desinatque esse plene sui iuris, 2) ut non tantum sit haeres legitimus ab intestato, sed etiam *haeres necessarius*.

Quare ubi iura recentiora perfectam illam adoptionem ignorant seu essentialiter mutant, tale impedimentum evanuit. Si vero similes effectus, non essentialiter mutati, a lege civili adoptioni attribuuntur, pro impedimento standum est. Ceterum in dubio adeunda est *S. Congregatio*. Vide *Gury-Ballerini* II, n. 808 cum nota; *Instruct. matr. Austr.* § 28 et 29 (*Coll. Lac.* V 1290) exigit *solum transitum in potestatem adoptantis*.

II. Personae vero, inter quas impedimentum dirimens exurgat,⁹⁹⁶ hae sunt:

1. Adoptans et adoptatus cum eius descendentes, qui, stante adoptione, sunt aut erant sub adoptati potestate — est cognatio ex quasi-consanguinitate in linea recta.

2. Adoptatus et uxor adoptantis, et vice versa uxor adoptati et adoptans — est cognatio ex quasi-affinitate primi gradus in linea recta.

3. Adoptatus cum suis descendentes (ut supra in 1) et filii adoptantis sub eius potestate constituti — est cognatio ex quasi-consanguinitate in linea collateralis.

III. Discrimen autem inter personas, quae n. 1 et 2, et eas, quae n. 3 comprehenduntur, illud est, ut inter personas sub n. 1 et 2 sit impedimentum *perpetuum*, quod sola dispensatione auferri possit; inter personas n. 3 impedimentum *temporaneum*, videlicet tamdiu, quamdiu durat subiectio tum filiorum naturalium tum filii adoptivi sub potestate adoptantis. Cf. *S. Alph.* VI 1027; *Sanchez*, De matrim. l. 7, disp. 63, n. 23; *Schmalzgrueber* l. 4, tit. 12, n. 26.

Sanchez haec habet: «contrahere possunt, si *utervis* emancipatur»; ergo si solvitur adoptio, aut si filii (vel filiae) naturales viri alterum adoptantis ex patris potestate dimittuntur. Quibus vero modis adoptio solvatur praeter mortem patris adoptivi, videri debet ex legibus cuiusvis regionis.

§ 10.

Impedimentum affinitatis.

997 I. Affinitas est vinculum propinquitatis, quod existit inter eum, qui carnali copula alicui iunctus erat, et inter huius compartis consanguineos; ergo radix cuiuslibet affinitatis est copula carnalis sive licita in legitimo matrimonio, sive illicita extra matrimonium.

Gradus autem et linea desumuntur ex gradu et linea consanguinitatis, ad quam affinitas relationem dicit.

Qui igitur carnalem copulam numquam habuit, eos solos habet affines, qui cum suis consanguineis carnali copula iuncti fuerunt. — Qui vero ipse copulam carnalem habuit, *praeterea* pro affinibus habet consanguineos suae compartis.

Affinitas non parit affinitatem, ita ut duo consanguinei duas puellas, quae inter se consanguineae sint, ducere possint.

II. Affinitas constituit impedimentum dirimens, si ortum habet ex copula licita, usque ad quartum gradum inclusive: cf. Conc. Later. IV in Decretal. l. 4, tit. 14, c. 8 «*Non debet*» supra § 9 relatum; si ex copula illicita, usque ad secundum gradum inclusive tantum: ita Trid. l. c. c. 4 «*Praeterea sancta synodus eisdem et aliis gravissimis causis adducta impedimentum, quod propter affinitatem ex fornicatione contractam inducitur, et matrimonium postea factum dirimit, ad eos tantum, qui in primo et secundo gradu coniunguntur, restringit; in ulterioribus vero gradibus statuit, huiusmodi affinitatem matrimonium postea contractum non dirimere.*»¹

998 Notanda sunt: 1. Affinitas non oritur nisi ex copula perfecta, de se ad generationem apta, qua fiant vero sensu «una caro», vel qua fiat «sanguinum commixtio», ut habetur ex *Decr. Grat.* caus. 27, q. 2, c. 18 «*Lex divinae*». Aderit igitur semper, si facta fuerit conceptio, utcumque aliquid defuisse dicatur in ipso actu coniunctionis viri et mulieris: nam revera facti sunt una caro, cum ex carne viri et mulieris proles concipiatur. At sive ex causis notis sive ex ignotis conceptio facta non est, aderit etiam tum affinitas, si copula ex parte viri completa fuit atque ex parte mulieris complementum spermationis accessit: sic enim haec sanguinum commixtio semper intellecta est, et cum tandem — maxime si aliud constituendae affinitatis momentum, scil. matrimonii rati, deest — tota ratio tum affinitatis tum eius impedimenti ex ecclesiastica lege repetatur, huic communi, immo unanimi consensui in eruendo sensu legis plane standum est.

Immo haec copulae perfectio atque impedimentum affinitatis plane praesumitur, si constat de completo actu ex parte viri, i. e. si vir, perforato vase

¹ In lege Mosaica affinitas impedimentum matrimonii creavit in primo gradu tantum, et in quibusdam casibus secundi gradus. Ecclesia autem paulatim hanc affinitatem extendit usque ad ipsius consanguinitatis limites; immo si quis secundas nuptias inierat, coniugem huius secundi matrimonii secundi generis affinitate affinem faciebat consanguineis defuncti coniugis prioris, et sic porro ex tertiis nuptiis affinitas tertii generis oriebatur. — Verum haec omnia ad normam praesentem redacta sunt ab *Innoc. III* in Later. Concilio et a Tridentino: maior etiam reductio, ut notum est, est inter *Postulata* complurium PP. Vaticani Concilii.

muliebri, semen emiserit, mulier receperit: atque ita etiam in foro conscientiae iudicandum est. Quodsi forte de defectu ex parte mulieris *certo* constet neque re ipsa secuta sit conceptio, non pauci quidem sunt ex antiquioribus, qui negent, affinitatem contrahi, inter quos *S. Alph.* VI 1075 et aliquo modo videtur etiam *S. Thomas*, Suppl. q. 55, a. 4 ad 2 idem sentire (cf. etiam *Sanchez* l. 7, disp. 64, n. 10; *Mansella* c. 3, a. 2, n. 5); at *Wernz*, Ius decretal. IV, n. 432 contrariam sententiam dicit nunc esse certam.

Si puer cum puella peccavit in aetate puerili, nota, quod *Elbel* (De matr. n. 255) et *Gobat* (tr. 9 n. 395) habent; scil. si alteruter est infra aetatem pubertatis, (quae est pro masculis circa annos quatuordecim, pro puellis circa annos duodecim), non praesumitur affinitas, quia non censetur apti, ita ut in dubio non censeantur impedimentum induxisse. Si vero *uterque* annos pubertatis attigit, affinitas praesumitur, si modo perfecta corporum coniunctio adfuerit: adeo ut probari debeat aliquis defectus in copula, ut radix affinitatis negari possit. *Sanchez* l. c. dicit: praesumitur seminis emissio, si adfuit vasis muliebris perforatio. — Verum in regionibus septentrionalibus non raro *probatio* pubertatis *nondum* secutae videtur afferri posse praecipue quoad puellam, vid. si fluxum menstruum multo post tandem prima vice passa fuerit.

2. Impedimentum dirimens ex matrimonio invalido exortum, quamquam ratione affinitatis fortasse dici debet solummodo usque ad secundum gradum extendi, practice tamen usque ad quartum gradum extenditur ratione publicae honestatis, de qua infra.

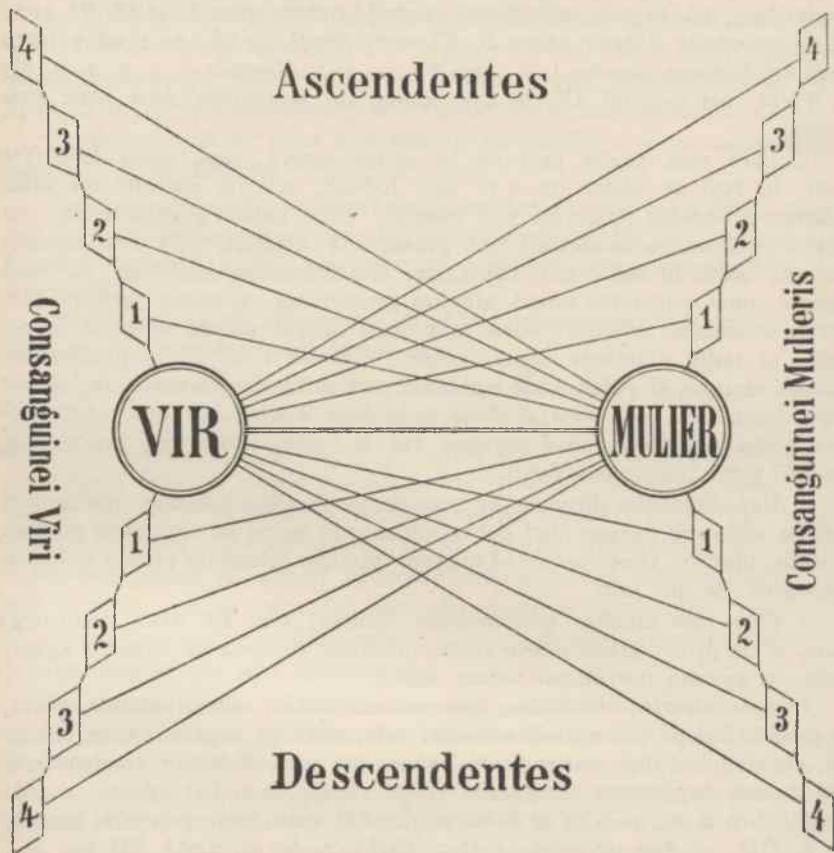
3. Quo iure affinitas matrimonium dirimat, non est extra controver-⁹⁹⁹siam, si de primo gradu lineae rectae quaeritur atque de ea affinitate agitur, quae ex legitimo matrimonio ortum ducit.

Insuper advertet: affinitatem, quae ex matrimonio, saltem putativo, oritur, *ab omnibus* haberi pro *vinculo naturali*; eam, quae ex copula aperte illicita est, ab aliquibus dici *ecclesiasticam tantum*, qua non afficiantur non-baptizati, etsi postea baptismum susceperint (*Lugo*, Resp. mor. l. 1, d. 40, n. 29; *Sanchez* l. 7, d. 65, n. 9 10 et d. 66, n. 3). Alii etiam hanc *naturalem* habent: ita *S. Off.* 26 Aug. 1891 et 14 Dec. 1898; cf. *Anal. eccl.* VII 62.

Plura hac de re congescit *Lugo* l. c., ubi habes multos scriptores allatos, qui negant, affinitatem etiam in primo gradu lineae rectae ex legitimo matrimonio ortam impedimentum dirimens iuris naturalis constituere, ut: *Alex. Hal.*, *Caiet.*, *Pigh.*, *Ledesma*, *Vega*, *Sa*, *Henriquez*, *Sanchez*, *Rebell.*, *G. Hurtado*, *Bonacina*, *Diana*; at etiam complures pro contraria sententia, inter quos *S. Thom.*, *S. Antonin.*, *Victoria*, *Catharin.*, *Dom.* et *Petr. Soto*, *Navarr.*, *Covarruv.*, *Valent.*, *Vasquez*, *Bellarmin.*, *Gregor.* et *Ludov. Lopez*, *Sylvius*, *Laym.*, *Tanner* etc. Sed id insuper ad favorem posteriori sententiae conciliandum accedit, quod afferuntur decreta in pluribus conciliis *Limens.* anno 1552, 1567, 1583 lata, et a *Sixto V* et *Paulo V* confirmata, quibus praecipitur prorsus, eiusmodi matrimonia inter tales affines in infidelitate contracta post baptismum, tamquam irrita, nullatenus esse sustinenda. In secunda synod. cap. 38 sic statuitur: «Ut qui in infidelitate contraxerat matrimonium cum sua noverca, vel cum sorore, vel cum aliqua in linea recta sibi coniuncta, ante baptismum separetur, cum naturali lege eiusmodi matrimonia reprobentur: si vero matrimonium contraxerat in gradibus solum Ecclesiae prohibitis, suscepto postea baptismo, ratificentur eiusmodi matrimonia.»

Nihilominus haec auctoritas tanta non est, ut controversiam inter theologos plane solvere debeat. Cf. etiam *Mansella* l. c. n. 12.

GRADUS AFFINITATIS.

NB. Ut igitur invenias v. g. Petri et Berthae affinitatem, institue computum consanguinitatis sive inter Petri coniugem vel compartem et Bertham, sive inter Petrum et Berthae compartem.

Porro id certum est, quancumque affinitatem mere ecclesiasticam seu ex copula illicita exortam, etsi includas primum gradum lineae rectae, ex solo iure ecclesiastico *impedimentum dirimens* constituere; deest enim omnis ratio, cur lex naturalis dicatur tale impedimentum statuisset, insuper Summus Pontifex in hac re non raro dispensat, maxime post matrimonium specie tenus contractum.

Item certum est, omnem naturalem affinitatem ex solo iure ecclesiastico dirimens impedimentum esse, si forte excipias primum gradum lineae rectae, i. e. coniunctionem inter novercam et privignum, vitricum et privignam, aut inter socerum et nurum, socrum et generum. De hoc enim gradu, ut dixi, controversia theologorum est. At eum gradum ex iure naturae impedimentum dirimens constituere, fortasse aliquod fundamentum habet ex 1 Cor. 5, 1. — Ceterum recole ea, quae dicta sunt de matrimonio inter fratrem et sororem; vide etiam *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 9, cap. 13, n. 4.

III. Affinitas, quae post matrimonium initum oritur ex peccato viri¹⁰⁰⁰ cum consanguineis uxoris aut vice versa, matrimonium utique dirimere non potest, at si fuit cum consanguineis primi vel secundi gradus, reo adimit ius *petendi* debitum coniugale, obligatione *reddendi* illud parti innocenti manente intacta.

Haec affinitas, quae privat coniugem iure petendi debitum, cum *poena* sit, eaque gravis et extraordinaria, supponit culpam gravem contra legem qua ecclesiasticam. Unde huic poenae non subiacent:

1. Si copula habita est non voluntarie, sed coacte, ut si mulier vi oppressa est.

2. Si ex metu gravi aliqua persona ad peccatum adacta est; quamquam enim libera non est a peccato coram Deo, tamen aliqua excusatione digna est, neque censetur deliquisse contra legem *qua humanam*.

3. Si quis nesciens legem ecclesiasticam peccavit; quia etiam tum legis ecclesiasticae violatae poenas luere non debet.

4. Probabiliter ille etiam ab ista poena incurrenda excusatur, qui *solam poenam* ignorabat. Ita *S. Alph.* VI 1074, ubi vocat id satis probabile, et auctoritate plus quam 12 scriptorum confirmat.

Ceterum requiritur peccatum eiusdem naturae, quod alias ad affinitatem efficiendam requiritur. Qui vero poenam illam incurrit, *ius* matrimoniale seu copulam petere non potest, nisi dispensatione obtenta: vide *S. Alph.* VI 930 et 1070 sqq.

Patet autem, eiusmodi privationem iuris non incurri, si v. g. vir peccat cum *suis* consanguineis, quia per hoc affinitas cum uxore non inducitur.

§ 11.

Impedimentum publicae honestatis.

I. Publica honestas est impedimentum affinitati simile¹. Loco enim¹⁰⁰⁰ carnalis coniunctionis, quae radix affinitatis est, sume matrimonium nondum consummatum aut sponsalia valida, et habes pro affinitate publicam honestatem. Oritur tum ex sponsalibus, tum ex matrimonio rato tantum.

Publica honestas certissime ex sola lege ecclesiastica matrimonium dirimit; quare a quolibet gradu dispensatio dari potest a S. Pontifice, si modo sponsalia non obstant, quominus licite detur.

II. Publica honestas *ex sponsalibus orta* dirimit matrimonium in *primo* gradu tantum, seu cum sponsi resp. sponsae consanguineis in

¹ Impedimentum hoc, quod etiam quasi-affinitas vocatur, in iure Romano civili vigeat intra primum gradum: quod Ecclesia videtur recepisse atque ita suum impedimentum dirimens fecisse: at paulatim illud extendit ad omnes gradus verae affinitatis et consanguinitatis, qui iure ecclesiastico matrimonium dirimebant; reductis autem illis, etiam publicae honestatis impedimentum ab *Innoc. III* reducebatur, atque Tridentinum denuo restrictionem fecit. «Iustitiae publicae honestatis impedimentum, ubi sponsalia quacumque ratione valida non erunt, sancta synodus prorsus tollit. Ubi autem valida fuerint, primum gradum non excedant.» Sess. 24 *de ref. matr.* c. 3.

primo gradu, i. e. cum eius matre, sororibus, filiabus, resp. cum sponsi patre, fratribus, filiis.

Circa quae observa: 1. Sive sponsalia sunt publica et sollemnia, sive privata, si modo valida sunt, hoc quoad impedimentum publicae honestatis idem est.

Quoniam vero catholicorum sponsalia non amplius valent nisi scripta et a testibus subsignata, sponsalia omnino privata et oretenus facta impedimentum publicae honestatis non inducunt nisi apud acatholicos baptizatos.

2. Sponsalia conditionata *ante conditionem impletam* impedimentum honestatis non inducunt. Qui ergo antea cum sorore sponsae matrimonium init, peccare potest propter non exspectatam conditionis impletionem, at valide contrahit matrimonium; conditione verificata, probabiliter tum non oritur publica honestas, quia sponsalia priora censentur extincta (cf. n. 853): quodsi contrariam opinionem praeferas, tamen illa publica honestas, cum contractum iam antea sit matrimonium, vix amplius attenditur, eo quod matrimonium validum dissolvere nequeat neque eius usum impediatur.

3. Sponsalia, cum primum valida fuerint, etsi postea iuste solvuntur, impedimentum publicae honestatis efficiunt; quare ab ecclesiastica auctoritate dispensatio concedatur oportet, ut impedimentum illud, si matrimonio intento obstat, tollatur¹.

1002 III. Publica honestas ex *matrimonio non consummato orta* nullam mutationem et restrictionem ex iure Trid. passa est; quapropter inducitur secundum ius antiquum Lateranense usque ad *quartum* gradum inclusive, idque etiam ex matrimonio invalido. Ita plane constat ex Const. S. Pii V «Ad Romanum» 1 Iulii 1568.

Matrimonium quidem etiam invalidum impedimentum publicae honestatis inducit, modo externam speciem matrimonii habeat: ita *saltem* est, quando in facie Ecclesiae matrimonium est contractum.

Attamen de matrimonio *civili* tantum et de matrimonio *utcumque clandestino coram Ecclesia invalido* idem dici non potest. Per se enim cum sensus in tale matrimonium est voluntas meri et putidi concubinatus. Id de matrimonio civili catholicorum certum est ex decreto 17 Martii 1879 a Leone XIII confirmato: vide Acta S. Sedis XII 176. De mixtis matrimoniis idem valet, quando subiacent legi de clandestinitate: maxime cum decretum laudatum loquatur non solum de iis, qui *in spretum ecclesiasticarum legum*, sed etiam de iis, qui *ex ignorantia* matrimonium ita velint contrahere.

1003 In certis etiam casibus aliis matrimonium invalidum non producit impedimentum publicae honestatis. Videlicet: a) Non oritur publica honestas, si matrimonium *nullum est ex defectu veri consensus*, v. g. si consensus *fictus* probari potest, vel si quis *ex metu* consensit. b) Numquam oritur impedimentum publicae honestatis *in praesudicium prioris sponsae* (vel sponsi). — Utrumque sequitur ex Decretal. l. 4, tit. 1, cap. *unic.* in 6. Cf. etiam Feije n. 384 et sq. et *Del Vecchio* II, n. 974. Disputatur quidem quaestio,

¹ Si vero v. g., Caii cum Bertha sponsalibus solutis, Berthae soror nascitur, Caium postea hanc ducere posse, quippe quae numquam ipsius sponsae consanguinea fuerit, videtur mihi recte notari a *Weber*, Canon. Ehehindernisse⁴ § 11.

utrum sponsalia secunda post priorum sponsalium legitimam solutionem facta impediunt reditum ad priora: communius tamen affirmatur. — c) Si matrimonium invalidum fuit *ex defectu aetatis*, publica honestas hucusque computabatur non quasi ex matrimonio, sed *quasi ex sponsalibus*, i. e. restringebatur ad primi gradus consanguineos; nam eiusmodi consensus de praesenti ab impuberibus datus transibat *iure* in consensum de futuro, seu in valida sponsalia. (Vide *de despons. impuberum* decretal. l. 4, tit. 2, c. 14 «*Tuae nobis*».) — Post decretum autem «*Ne temere*» ille consensus non amplius habetur pro contractu sponsalium; ac proin haec ex matrimonio invalido oriunda publica honestas videtur simpliciter cessare.

Quare: 1. Qui sponsalia contraxit cum Anna et peccavit cum Bertha eius sorore, neutram ducere potest sine dispensatione: non Annam, propter affinitatem; non Bertham, propter publicam honestatem.

2. Idem vero, si cum Bertha matrimonium attentasset, carnali copula neque antea neque postea cum ea habita, ad Annam quidem redire et posset et deberet, cum reliquis autem Berthae consanguineis usque ad quartum gradum inclusive ne valide quidem matrimonium inire posset.

3. Immo in casu secundo ne cum Anna quidem videtur postea contrahere posse, si ante matrimonium cum Bertha invalide initum iuste soluta erant priora sponsalia, quae cum Anna fecerat.

§ 12.

Impedimentum criminis.

Hoc impedimentum vel potius haec impedimenta tum potissimum ab 1004 Ecclesia coeperunt sustineri, cum disciplina poenitentialis ab antiquo rigore relaxata erat. Cum enim sub illius rigoris et fervoris tempore istiusmodi crimina potius a *quolibet* matrimonio excluderent atque perpetuae poenitentiae reum addicerent, frustra fere haec lex irritans esset statuta.

Crimina, propter quae impedimentum dirimens statuitur, sunt: adulterium, coniugicidium, raptus. De ultimo crimine postea dicturi sumus, cum ibi non solius criminis causa impedimentum statuatur.

Quod ad adulterium et coniugicidium attinet, haec statuta habes iure vigente, Decretal. l. 4, tit. 7, c. 7: «*Licet autem, vivente uxore legitima, praedictam M. vir adulter G. sibi copulare nequiverit in uxorem, quia tamen uxore defuncta, utpote a lege ipsius solutus, in eandem M. de novo potuit matrimonialiter consentire, dummodo non praestiterit fidem adulterae, vel machinatus fuerit in mortem uxoris: mandamus, quatenus, si est ita, eidem G., ut supradictae M. affectu adhaereat coniugali, licentiam concedatis*»; c. 6: «*Quod nisi alter eorum in mortem uxoris defunctae fuerit machinatus, vel ea vivente sibi fidem dederint de matrimonio contrahendo, legitimum iudices matrimonium supradictum.*» Ergo:

I. Primum crimen, quod impedimentum dirimens inter duos inducit, 1005 est: Adulterium cum fide mutuo data de matrimonio post mortem compartis contrahendo.

Conditiones, quae adesse debent, ut dici possit impedimentum subsistere, sunt: 1) Adulterium *formale ex utraque parte*: ita ut igno-

rantia alterutrius peccantium impedimentum auferat. Ita colligitur ex Decretal. l. c. c. 1, ubi S. Pontifex virum non esse separandum dicit a muliere, quam stante suo matrimonio priore cognoverat, sed matrimonii *ignaram*; atque ex communi DD. sententia confirmatur: vide *S. Alph.* VI 1036 v.

2) Adulterium *consummatum*. Nam odiosa sunt stricte sumenda, nec vocatur stricto sensu adulterium, nisi copula consummata: immo *S. Alph.* l. c. IV dicit «merito probabilem» opinionem, quae requirit consummationem ex utraque parte, seu completum actum etiam ex parte mulieris, ita ut, si mulier completionem actus certo cohibuerit — nisi forte conceptio secuta sit — possit aliquis impedimentum *nullum* considerare. Verum cum hodie constet, actum coniugalem generationi aptum perfici etiam sine perfecta mulieris excitatione, dicendum est, *de adulterio consummato*, etiam quoad hoc impedimentum dirimens, constare, cum constet de copula ex parte viri perfecta, si modo habita sit cum muliere apta. Cf. supra n. 998; *Ball.-Palm.* VI, n. 672; *Wernz*, Ius decretal. IV, n. 523 cum n. 432.

3) *Promissio* futuri matrimonii debuit esse *seria* ex utraque parte, et aliquo modo *acceptata*: seu debet promissionis esse acceptatio talis, quae *repromissionem* quoque indicet: ita ut verum sit, eos fidem sibi dedisse. Ita contra *S. Alph.* VI 1041 aliosque ex antiquioribus *ib. Bellarm.*, De matrim. l. 1, c. 22; *Laymann* l. 5, tract. 10, p. 4, c. 10, n. 4, *Holzmann*, De iure et iust. n. 562; *Elbel* X, n. 160; ex recentioribus vide *Ball.-Palm.* VI, n. 680; *Wernz* l. c. n. 524, not. 38 etc. — Adde: promissio debet esse *non suspensa* per conditionem ceteroqui honestam; *Ball.-Palm.* n. 677; *Gasparri* n. 648.

4) Promissio debet cum adulterio ita coniungi, ut utrumque *tempore eiusdem matrimonii* factum sit: quare aut debet promissio subsequi adulterium, aut, si antecessit, debuit ante adulterium non esse retractata.

NB. Idem impedimentum dirimens habetur, s loco «mutuae promissionis» adest *matrimonium attentatum*: v. *Lacroix* l. 6, part. 3, n. 621; *S. Alph.* n. 1042; ita ex Decretal. l. 4, tit. 7, cap. 2 «*Significavit*» et cap. 4 «*Ex literarum*».

1006 II. Secundum crimen impedimentum creans inter reos est: Adulterium cum machinatione mortis, seu crimen «*uno patrante*». Requiritur videlicet 1) adulterium, ut supra.

2) Loco mutuae promissionis sufficit, ut alter ex adulteris coniugicidium (aut proprii aut alterius compartis coniugis) sive physice sive moraliter commiserit, idque intuitu matrimonii cum complice adultero ineundi. Quae intentio aliquo externo signo seu externis coniecturis se utique prodere debet; at practice prava illa mens ex subsequenti matrimonii tractatione facile colligitur: vide *S. Alph.* l. c.

3) Mors debet realiter ex crimine esse secuta.

4) Non requiritur, ut alterius crimen alter cognoverit vel cognoscat.

1007 III. Tertium crimen est: Coniugicidium cum conspiratione, seu «*utroque patrante*».

Requiritur nimirum: 1) conspiratio utriusque in necem alterutrius coniugis; 2) mors ex tali conspiratione revera secuta; 3) intentio matrimonii saltem ab alterutro conspirantium habita, atque ita habita, ut hac de re externe aliquo modo constare possit. Id ex probabili auctorum interpretatione colligitur, quamquam ipsum ius scriptum haec non ita clare exprimit: vide *S. Alph.* l. c. 1034; *Feije* l. c. n. 453.

Notandum 1. Coniugicidium adeo constituit impedimentum dirimens, ut ne tum quidem Ecclesia ad ineundum matrimonium complices admittat, si unus infidelis, fidelis alter fuit, et ope fidelis alter nunc ad fidem catholicam etiam conversus est. — Ita clare habetur in *Decretal.* l. 3, tit. 33, cap. 1 «*Laudabilem*»: «Interrogasti de Saracenis, qui, dum in captivitate essent quarundam christianarum, viros earum insidiis et machinationibus occiderunt, utrum, quia postea per ipsas ad fidem christianam conversi sunt, eas de iure possint accipere in uxores, vel si duxerint, coniugium eorum teneat. — Hic Triburiensis Concilii regula contenti sumus asserentis, quod, si in mortem ipsorum malitiose fuerint machinatae, licet earum studio ad fidem accesserint, nec tamen eis adhaerere debent, nec sunt, si adhaeserint, etiam tolerandi, cum tale damnum tali lucro Ecclesia compensare non velit.» Idem ex paritate causae dicendum est, si crimen *aut solius adulterii aut uno patrate* intercesserit, si modo in posteriore crimine coniux fidelis machinationem mortis commisit.

Notandum 2. Si cum conspiratione in coniugicidium adulterium et promissio coniunguntur, erit *duplex impedimentum*.

Notandum 3. Reservavi ad hunc locum quaestionem, utrum hoc cri- 1008
minis impedimentum, ut adsit, cognitum esse debuerit delinquentibus, cum crimen patrarent: an etiam ignorantes afficiat.

Posterior sententia communius tenetur, atque in foro externo sola attenditur, ita ut, si forte matrimonium cum tali impedimento ab ignorantibus contractum reperiatur, eius revalidatio post acceptam dispensationem urgeri debeat. Cf. *Marc* n. 2038; *Wernz*, Ius decretal. IV 522; *Laurentius*, Instit. iur. eccl. n. 659, alios. Prior sententia docens hoc impedimentum non adesse, si neuter contrahentium legem sciverit, a non paucis iisque gravibus auctoribus *probabiliter* defenditur ex eo, quod lex illa ecclesiastica irritans matrimonium sit ab Ecclesia statuta *in poenam criminis*; talem autem poenam, utpote extraordinariam, non incurri ab ignorantibus. Ita imprimis *Krimer*, In decretal. l. 4, n. 1011 sqq.; *Ballerini* in *Ball-Palm.* VI 683 sqq.; *d'Anibale* III, n. 442, alii.

Minus recte videlicet ab aliquibus, qui adesse sentiunt impedimentum etiam in ignorantibus, arguitur, si dicunt, impedimentum natura sua habere primo rationem vinculi seu inhabilitatis, secundo rationem poenae, ideoque primam rationem praevalere. Nam quaeritur, num haec inhabilitas inducta sit ab Ecclesia *in poenam criminis*, seu num intentio legislatoris sit hoc modo crimen punire. Sic etiam irregularitates, quae dicuntur ex delicto, natura sua primo inducunt inhabilitatem, sed hanc inducunt *in poenam*; verum ex sententia innumerorum theologorum practice tuta ab ignorantibus in foro conscientiae hae inhabilitates non incurruntur. In hoc igitur, mea sententia, cardo rei in hac quaestione vertitur, num in lege illa impedimenti criminis Ecclesia intenderit *imprimis poenam reorum*. Quamquam ne tum quidem quaestio perfecte est soluta: nam ut tuto dicatur, poenam ab ignorantibus legem non incurri, agi debet de poena *extraordinaria*. Ergo de utroque

probabiliter constare debet, tum esse legem istam poenalem, tum poenam esse extraordinariam. Quodsi constet, applicare licebit doctrinam *S. Alphonsi* VI 1074: «probabilissimum esse, ab ignorantibus non incurri poenas a lege ecclesiastica impositas, quando sunt *extraordinariae* (vel *exorbitantes*) scil. quae per se ne in confuso quidem praevideri possunt».

1009 *Probabiliter* autem constare puto de utroque momento, de quo quaeritur, minime autem *certo*. De caractere poenali nostrae legis habes testem insignem *Lugo*, De poenit. disp. 16, n. 337, ubi expresse docet «non propter motivum honestatis specialis, sed in poenam delicti» Ecclesiam eiusmodi matrimonia prohibere. De cetero theologos qui poenalem istam esse legem fatentur, habes innumeros laudatos *Baller.-Palm.* l. c. — Poenam esse gravissimam seu extraordinariam, agnovit cum aliis *d'Annibale* l. c. Et quamquam, si rem ante matrimonium contractum consideramus, dubitari licet, num ita extraordinaria sit poena ab hoc matrimonio arcens: tamen propter sequelas, quae habentur pro statu post contractum matrimonium, negari nequit poenam gravissimam esse, matrimonium invalidum declarari atque cum scandalo vel infamia separari.

Quapropter in solo foro conscientiae probabile habeo, matrimonium ab ignaris cum impedimento criminis contractum non esse invalidum, *dummodo neuter complex legem ecclesiasticam sciverit*: licet *suadeam*, maxime ante nuptias, ut petatur dispensatio. Consentit in hac re *Gasparri*, De matrim. n. 658.

Ratio, cur ultimam clausulam «*dummodo neuter legem sciverit*» addam, habetur ex ipso cap. «*Laudabilem*» supra citato, ex quo patet, alterutrum independentem a complice hac lege irritante ligari¹. Quodsi unus inhabilis est, matrimonium validum fieri nequit. — Ita etiam alii scriptores hanc poenam intelligunt, ut *Navarr.*, Manuale conf. c. 22, n. 46: «Si uterque probabiliter ignorat [impedimentum]; possunt matrimonium contrahere, simul atque mortuus fuerit, qui impediabat.»

Verum, utut haec omnia probabilia dicam, *non sunt certa*. Imprimis certum non est, Ecclesiam maxime in poenam delicti legem illam impedimenti tulisse. Recentiores theologo, inter quos *Wernz* l. c. et ipse *Palmieri* l. c. VI, n. 688 *not.*, censent, primariam intentionem Ecclesiae fuisse eam ipsam, quam *Lugo* negat, vid. ut maior decentia et honestas servetur, arceatur indecentia quae appareat in matrimonio inter personas istorum flagitiorum reas contrahendo vel contracto. Ex quo sequitur, non sine ratione saltem suaderi, ut occurrente tali casu petatur dispensatio.

§ 13.

Impedimentum raptus.

1010 Quomodo et quamdiu inter raptorem et raptam impedimentum existat, habes ex *Trid. sess. 24 de ref. matr.* c. 6: «Decernit sancta Synodus, inter raptorem et raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium. Quodsi rapta a raptoe separata, et in loco tuto et libero constituta illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat.»

¹ Accuratius dicitur: si modo *ille*, qui scivit poenam, aut legi poenali subiacet, peccatum *ita complevit*, sicut impedimentum criminis requirit: aliis verbis, qui poenae conscius est, debuit in II crimine machinationem mortis committere, in III crimine *intentione matrimonii* machinationem illam aut facere aut in eam conspirare.

Igitur: I. Inter raptorem, i. e. qui sive per se, sive per alterum mulierem rapit, et raptam non potest matrimonium consistere.

Videlicet: 1. Intelliguntur soli viri, qui mulierem rapiunt, non — si accidere potest — vice versa.

2. Intelliguntur ii, qui *sibi* mulierem rapiunt, aut rapiendam curant. Si quis igitur per alterum mulierem rapit, non exsecutor, sed mandans, qui eam sibi in uxorem habere voluit, impedimento raptus afficitur.

II. Hoc impedimentum temporaneum tantum est, ita tamen, ut, quamdiu mulier in potestate raptoris maneat, ipsa ne libero et voluntario quidem consensu facere possit, ut verum matrimonium exsurgat. Valent nimirum ea, quae de impedimento metus dicta sunt.

III. Raptus, qui impedimentum hoc inducat, debet esse mulieris ¹⁰¹¹ invitae abductio iniusta, matrimonii ineundi causa.

Nam ad raptum requiritur: 1) ut mulier abducatur *de loco in locum*, non sufficit e cubiculo in alterum cubiculum; 2) ut abducatur *matrimonii causa*, non solum ad implendam libidinem; 3) ut abducatur *iniuste*: quare si raptum praecesserit conventio seu contractus, ex quo viro ius oriatur vel consensus mulieris appareat, impedimentum non inducitur; 4) ut abducatur mulier *invita*: si enim ipsa consentit, vel sollicitat virum ut se auferat, fugam habes potius mulieris, timentis fortasse, ne ab aliis matrimonium impediatur. — Attamen, ne illud «invita» strictius sumatur, nota: a) *non* requiritur *vis illata* — sic enim semper cum impedimento vis et metus confunderetur —, sed sufficit, ut mulier fuerit fraude vel falsis promissionibus circumventa vel decepta: cf. *Gury-Baller*. not. tum hoc loco, tum I, n. 427; b) quando contractus de nuptiis nullus praecesserat, abductio mulieris ut volentis praesumitur facta esse per dolosam circumventionem: quare ex tali consensu in abductionem nullatenus concludi licet ad consensum in matrimonium, sed potius impedimentum raptus censetur seu praesumitur adesse: v. *Riganti* ad Cancell. reg. 49 a. n. 79; confer notam ad § 19 «*Instructionis Austr.*» in Coll. Lac. V 1288.

Quare facilius etiam pro impedimento raptus standum est, si agitur de puella sub potestate paterna constituta, quae invitae parentibus tutoribusve abducitur. Nihilominus etiam tunc, si consensus puellae existat maxime post sponsalia, raptus non aderit. Cf. *ibid.*, *Mansella* c. I, art. V, n. 6; *Wernz* IV, n. 260—264.

Caput III.

De impedimentis matrimonii tollendis.

(Cf. *Bangen*, *J. Weber*, v. *Kutschker*, v. *Schulte* etc. opera cit.)

§ 1.

De potestate dispensandi et de diversis tribunalibus.

I. Dispensari in solis illis impedimentis potest, quae sunt *certo eccle-* ¹⁰¹² *siastica tantum*. Eo tamen difficilior dispensatur, quo magis ecclesiastica lex in naturali quadam decentia sive indecentia nititur. Et quamquam S. Pontifex in legibus ecclesiasticis sine causa dispensare potest, id tamen facere non solet. Reservavit sibi causas regum regiaeque stirpis principum (Acta Ap. Sedis II 147).

1. A dispensatione igitur *penitus excluduntur*: 1) defectus consensus, 2) error (non tamen error conditionis servilis), 3) vis sive metus, 4) ligamen, 5) consanguinitas in linea recta et in primo gradu laterali, 6) affinitas in primo gradu lineae rectae ex legitimo matrimonio exorta.

2. *Vix umquam* dispensatio concedi consuevit in: 1) cultus disparitate in regionibus fidelium; 2) crimine coniugicidii publico; 3) affinitate primi gradus lineae rectae ex crimine orta, si publicum factum est; 4) sacro ordine vel religiosa professione. Vide *Phillips*, Lehrbuch des K.-R. § 276.

3. Impedimenta, in quibus dispensatur quidem, sed quorum dispensatio *graviores omnino causas* requirit, haec sunt: 1) consanguinitas in secundo gradu, maxime si simul attingit primum; 2) cognatio legalis; 3) crimen cum mortis machinatione, etsi non publicum; 4) defectus aetatis; 5) clandestinitas.

4. Impedimenta igitur, in quibus *ex causis minus gravibus* dispensatur, sunt: 1) consanguinitas et affinitas in tertio et quarto gradu; 2) publica honestas; 3) crimen adulterii tantum «neutro machinante»; 4) cognatio spiritualis; 5) attamen etiam impedimenta graviora affinitatis, si occulta sunt et ex crimine orta, maxime post matrimonium quoad externam speciem contractum.

¹⁰¹⁸ II. Episcopi non possunt valide sine causa dispensare, neque aliter nisi secundum normam a S. Sede praescriptam.

In potestate episcoporum autem distingui debet, quid possint *iure ordinario*, quid iure extraordinario seu *ex privilegio* a S. Sede accepto.

Nam in iis causis, in quibus secundum probabilem opinionem facultas dispensandi ad episcopum iure ordinario devolvitur, episcopus aut per se, aut per alium dispensare potest; immo aliis hanc facultatem generali delegatione communicare potest, nisi in certis causis S. Pontifex id positive limitaverit. *S. Alph.* l. c. n. 1025 dicit, id communiter affirmari. Cf. *Heiss* § 49 III.

Quando vero ex solo privilegio episcopis facultas dispensandi competit, videre debent, num et quanta facultas alios delegandi (seu potius subdelegandi) ipsis in privilegio *concessa* sit.

III. Ordinario igitur iure (i. e. non propria quidem potestate, at sine privilegio quod speciatim petere debeant) episcopi dispensare possunt: 1) in impedimentis occultis, si causa ita urget, ut recursus ad Sanctam Sedem haberi nequeat; 2) in impedimentis dubiis dubio facti, quando pro impedimenti existentia *non est magna* praesumptio; 3) in impedimentis etiam publicis, urgente causa, cum aegrotis in mortis periculo constitutis, i. e. in omnibus impedimentis iure ecclesiastico *dirimentibus* excepto sacro presbyteratus ordine et affinitate lineae rectae ex copula licita proveniente.

De singulis plura:

¹⁰¹⁴ 1. Excepto ultimo casu urgentis mortis periculi episcopum in solis occultis causis dispensare posse, non in publicis etsi videatur urgentissima causa,

ex declarationibus Romanis constat, imprimis ex decr. S. C. C. d. d. 19 Jan. 1661. Cf. *Bangen* II 154; *S. Alph.* VI 1122. — Verum hisce *occultis* casibus in urgentissima causa accenseri posse a) impedimentum ex sua natura quidem publicum sed re ipsa occultum, b) impedimentum materialiter quidem publicum at *formaliter occultum*: auctor est *Gennari*, Consultaz. ³ cons. 107, n. 12 13. Ita v. g. quando nota quidem fuerit compluribus copula fornicaria sponsi cum consanguinea sponsae, ignoretur tamen inde oriri impedimentum dirimens, scandalum vero oriatur, si post matrimonium civile a ritu ecclesiastico nupturientes repellantur. Nihilominus securitatis causa et ob debitam subiectionem et ut in foro externo constet de dispensatione rite facta, ilico Romam recursus fieri *debet*, interea autem matrimonium licebit habere pro legitimo.

2. In *dubiis* impedimentis episcopum dispensare posse ad cautelam, communis est sententia. Et quamquam multi id intelligunt de dubio iuris, alii tamen id extendunt etiam ad dubium facti. In dubio enim iuris summa lege ne requiritur quidem dispensatio, cum lex dubia practice non existat neque a legislatore sustineatur. Apud *S. Alph.* VI 902 in fine, et apud *Scavini* III, n. 1029 habes de impedimentis dubiis dubio facti: «Plures auctores graves dicunt, quod tunc poterit episcopus dispensare». Cur autem eximatur causa, quando *magna praesumptio* est pro impedimenti existentia, est resp. S. C. C., quod interrogata dedit 18 Sept. 1852: «Consulat probatos auctores, et in casibus *gravioris dubii* recurrat ad S. Sedem saltem ad cautelam» (scil. nisi episcopus ex privilegio ampliorem facultatem habuerit).

3. Pro causis in urgenti mortis periculo occurrentibus provisum est gra-¹⁰¹⁵vissimo decreto *Leonis XIII* d. d. 20 Febr. 1888, sed solum ad auxilium eorum, qui civiliter coniuncti sunt aut alias in concubinato vivunt:

«De mandato Sanctissimi D. N. *Leonis XIII* Supremae Congregationi S. Rom. et Univ. Inquisitionis nuperrimis temporibus duplex quaestionum genus expendendum propositum fuit. Primum respicit facultates, quibus urgente mortis periculo, quando tempus non suppetit recurrenti ad S. Sedem, augere conveniat locorum ordinarios dispensandi super impedimentis publicis matrimonium dirimentibus *cum iis, qui iuxta civiles leges sunt coniuncti aut alias in concubinatu vivunt*, ut morituri in tanta temporis angustia in faciem Ecclesiae rite copulari et propriae conscientiae consulere valeant: alterum spectat ad executionem dispensationum, quae ab Apostolica Sede in pertiri solent.

Ad primum quod attinet, re serio diligenterque pensata, adprobatoque et confirmato Eminentissimorum Patrum una mecum Generalium Inquisitorum suffragio, Sanctitas Sua benigne annuit pro gratia, qua locorum ordinarii dispensare valeant sive per se, sive per ecclesiasticam personam sibi benevisam ¹ aegrotos in gravissimo mortis periculo constitutos, quando non suppetit tempus recurrenti ad S. Sedem super impedimentis quantumvis publicis matrimonium iure ecclesiastico dirimentibus, excepto sacro presbyteratus ordine et affinitate lineae rectae ex copula licita proveniente ².

¹ *Habitualiter* delegari haec facultas potest *parochis* tantum, idque pro casibus, in quibus desit tempus recurrenti ad ipsos ordinarios et periculum sit in mora. (Alii igitur sacerdotes delegationem accipere possunt in casibus singularibus.) S. Offic. d. d. 1 Martii 1889 a *Leone XIII* approb.: vide Acta S. Sedis XXI 696.

² Comprehendi etiam dispensationem *a forma Tridentina* seu ab impedimento clandestinitatis, habetur ex S. Offic. d. d. 13 Dec. 1899, vide *Anal. eccles.* VIII 54; sed haec per novam legem matrimonialem «*Ne temere*» irrita facta est, neque amplius

Mens autem est eiusdem Sanctitatis Suae, ut, si quando, quod absit, necessitas ferat, ut dispensandum sit cum iis, qui sacro subdiaconatus aut diaconatus Ordine sunt insigniti, vel sollemnem professionem religiosam emiserint atque post dispensationem et matrimonium rite celebratum convaluerint, in extraordinariis huiusmodi casibus, ordinarii de impertita dispensatione Supremam Sancti Officii Congregationem certiore faciant et interim omni ope curent, ut scandalum, si quod adsit, eo meliori modo quo fieri possit removeatur, tum inducendo eosdem, ut in loca se conferant, ubi eorum conditio ecclesiastica aut religiosa ignoratur, tum, si id obtineri nequeat, iniungendo saltem iisdem spiritualia exercitia aliasque salutares poenitentias atque eam vitae rationem, quae praeteritis excessibus redimendis apta videatur, quaeque fidelibus exemplo sit ad recte et christiane vivendum.»

1016 Ceterum in dispensationibus¹ per episcopum faciendis si sponsi ex diversis dioecesibus sunt, sufficit in impedimentis *correlativis*, ut dispensatio ab uno episcopo impetretur, vid. ab episcopo eius sponsi, qui forte causam seu originem impedimenti posuit. Nam uno dispensato uterque habilis efficitur. Quod eo minus repugnat, etsi non uterque est episcopo dispensanti subditus, quia episcopus in lege universali utitur potestate a Summo Pontifice utpote *omnium* fidelium superiore delegata. Contraria igitur opinio merito posthabenda est. Cf. *S. Alph.* VI 1142.

1017 IV. Episcopi quid per privilegium speciale possint, sane non ubique idem est. Quare in singulis regionibus et ipsae facultates a S. Sede datae et clausulae quibus circumdatae vel restrictae sint, videri debent. Communico hoc loco clausulas communiore et facultates magis usitatas.

A. Circa clausulas noto sequentia:

1) Si dicitur «nullo modo uti possit extra fines suae dioecesis», non tantum requiritur, ut ille, cui datur dispensatio, episcopo dispensanti *sit sub-*

erit necessaria; nam periculo mortis imminente, si haberi nequit loci parochus vel delegatus, quilibet sacerdos testis legitimus seu autorizabilis est, coram quo contrahi valide et licite potest, adhiberi tamen semper debent alii duo testes, nisi forte in summa necessitate epikia uti liceat, ut supra dictum est n. 891.

De cetero autem sacerdos ille quicumque fuerit ab impedimentis dirimentibus etiam dispensare potest secundum decr. S. Congr. de Sacramentis d. d. 14 Maii 1909: «Sanctitas Sua... declarare dignata est ac decernere, quemlibet sacerdotem, qui ad normam art. VII decreti *Ne temere*, imminente mortis periculo, ubi parochus vel loci ordinarius vel sacerdos ab alteruto delegatus haberi nequeat, coram duobus testibus matrimonio adistere valide ac licite potest, in iisdem rerum adiunctis dispensare quoque posse super impedimentis omnibus etiam publicis matrimonium iure ecclesiastico dirimentibus, exceptis sacro presbyteratus ordine et affinitate lineae rectae ex copula licita.» Ita Acta Apost. Sedis I 468 sq.

¹ Simul etiam in facultate illa episcopis vel parochis etc. data comprehenditur potestas *prolem faciendi legitimam*, excepta prole adulterina et ea quae proveniat ex laeso voto sollemni castitatis sive religionis sive sacri ordinis. Ita S. Offic. d. d. 8 Iul. 1903, quod vide *Monitore eccles.* XV 242.

Ceteroquin facultas legitimandae prolis conceptae non intelligitur per se data cum potestate dispensandi ab impedimento ex causis inhonestis, sed legitimatio vel legitimandi facultas expresse peti et dari debet: decr. S. Congr. de discipl. Sacram. 29 Ian. 1909. Acta Apost. Sedis I 214.

ditus, per domicilium aut quasi-domicilium, sed etiam, ut subditus ille *actu sit in dioecesi*, quando dispensatio conceditur: non vero necessarium est, ut in dioecesi incipiat dispensatione accepta uti. Si vero illa similisve clausula abest, episcopus suum subditum ubique dispensare potest, i. e. sive episcopus dispensans est extra dioecesim, sive subditus dispensandus peregre existit. Cf. Acta S. Sedis II 671.

2) Non raro pro dispensationibus *publicis* haec clausula praecipitur observanda: «in dispensatione tenor huiusmodi facultatum inseratur cum expressione temporis, ad quod concessae fuerint.» Si insuper additur: «alias nullae sint dispensationes», satis patet, hanc temporis etc. insertionem *ad valorem dispensationis* requiri. — Si vero haec clausula «alias nullae sint» omittitur, temporis insertio est quidem per se omnino observanda, sed non requiritur ad valorem; immo si pro circumstantiis observari nequit (ut si per telegraphum ex necessitate danda est dispensatio), licite negligitur, quando pro valore praescripta non est. S. Offic. 15 Iun. 1875, vide Archiv für kath. Kirchenr. 36, 148 sq¹.

3) In eodem responso modo citato dicitur, episcopos, qui acceperunt¹⁰¹⁸ facultatem dispensandi in hoc et illo gradu consanguinitatis et affinitatis, ea facultate uti posse, sive gradus oriatur ex uno, sive ex multiplici stipite. Quod extenditur ex decr. S. Officii 16 Martii 1898 ad casum, *quo sponsi innodantur duobus impedimentis consanguinitatis, uno in tertio gradu simplici, et altero in quarto gradu simplici.*

4) Alias, ut possit dispensari, quando complura diversa impedimenta simul in iisdem personis occurrant, communis regula saltem pro fori externi dispensationibus est: requiri specialem facultatem a S. Sede datam, quam vocant facultatem *cumulandi*.

Verum a) haec prohibitio *cumulandi* dispensationes non extenditur ad eos casus, in quibus cum impedimento natura sua publico aliud occurrit impedimentum dirimens *occultum* seu fori interni: S. Offic. 31 Martii 1872 (cf. *Wernz*, Ius decretal. IV, n. 622)². b) Si praeter impedimentum dirimens occurrit impedimentum *impediens* mixtae religionis, vel sponsalium, vel voti simplicis perpetuae castitatis, specialis *cumulandi* facultas requiritur, ut privilegii dati usus fieri possit; «*secus in reliquis, circa quae episcopus uti poterit iure suo*». Ita S. Offic. d. 18 Aug. 1897.

5) Circa perdurandam facultatem S. Offic. d. 24 Nov. 1897, *Leone XIII* approbante, decrevit: Facultates omnes speciales habitualiter a S. Sede epi-

¹ Videl. ad *Quaesitum*: «An dispensatio super impedimentis matrimonialibus ab ordinario huius regionis iuxta facultates apostolicas concessas, quamvis graviter illicita, tamen valida sit, quando data sit *informis*, propterea quod *tenor facultatis* a S. Sede delegatae, vel *tempus*, ad quod concessa, expressa non sint, vel quia telegraphice paucis verbis, vel oretenus tantum concessa sit. — Dubium hoc oritur ex omissione clausulae alias nullae sint' in facultatibus Americae *nunc* concessis; quae clausula *olim* in huiusmodi facultatibus expresse apposita fuerat.» R. «*Affirmative*» (igitur valida est dispensatio *informis*) «dummodo reapse mulier rapta non fuerit, vel, si rapta, in potestate raptoris non existat» (scil. clausula haec *etiam* apponitur in formulis, quibus privilegium episcopis conceditur; haec clausula semper ad valorem spectat, quia aliter impedimentum *raptus* etiam adesset, a quo episcopi dispensare non possunt). «Clausulas vero servandas ad amussim esse, *quantum tamen rerum, temporum locorumque adiuncta ferre possunt.*»

² Quod ex pari ratione applicatur etiam ad casum, quando complura impedimenta occulta inter eosdem sponsos occurrant, a quorum singulis dispensandi facultas concessa est: ita *Gennari*, Consult. ² I, cons. 107, n. 7.

scopis aliorumque locorum ordinariis concessas non suspendi vel desinere ob eorum mortem vel a munere cessationem, sed ad successores ordinarios transire ad formam et in terminis decreti . . . d. 20 Febr. 1888. (De qua re cf. etiam infra n. 1045.) Comprehenduntur nomine ordinariorum inter alios Vicar. in spiritualibus generalis, sede vacante Vicarius Capitularis vel legitimus administrator.

1019 B. Facultates, quae episcopis per privilegia dari consueverunt.

Primo exhibeo facultates quinquennales, episcopis Germaniae dari solitas¹, quae, quatenus matrimonium spectant, hodie sic dari solent (cf. Manuale sacerdot. 16 346 sqq):

Pro foro externo: «N. III. Dispensandi in 3^{io} et 4to *simplici et mixto* (consanguinitatis et affinitatis) gradu tantum, nedum cum pauperibus, sed etiam cum nobilibus et divitibus, in contrahendis et contractis; cum haereticis vero conversis, etiam in 2do *simplici et mixto*, dummodo nullo modo attingat 1um gradum, et in his casibus prolem susceptam declarandi legitimam.»

«IV. Dispensandi super impedimento publicae honestatis iustis ex sponalibus proveniente.»

«V. Dispensandi super impedimento criminis, neutro tamen coniugum machinante; ac restituendi ius petendi debitum amissum.»

«VI. Dispensandi in impedimento cognationis spiritualis, praeterquam inter levantem et levatum.» [Cf. infra n. 1035, not. 1.]

«VII. Hae vero dispensationes matrimoniales, videlicet III, IV, V et VI, non concedantur, nisi cum clausula, dummodo mulier rapta non uerit, vel si rapta fuerit, in potestate raptoris non exsistat, et in dispensationibus huius, modi declaretur expresse, illas concedi tanquam a Sedis Apostolicae delegato, ad quem effectum etiam tenor huiusmodi facultatum inseratur, cum expressione temporis, ad quod fuerint concessae»².

1020 *Pro foro interno*: «N. IX. Dispensandi ad petendum debitum coniugale cum transgressore voti castitatis privatim emissi, qui matrimonium cum dicto voto contraxerit, monendo etc.

«N. X. Dispensandi cum incestuoso vel incestuosa ad petendum debitum coniugale... remota occasione peccandi, et iniuncta gravi poenitentia salutari, et confessione sacramentali quolibet mense per tempus arbitrio dispensantis statuendum.

«N. XI. Dispensandi super occulto impedimento 1^{mi}, necnon 1^{mi} et 2^{di}, et 2^{di} tantum gradus affinitatis ex illicita carnali copula provenientes, quando agitur de matrimonio cum dicto impedimento iam contracto, et quatenus agitur de copula cum suae putatae uxoris matre, dummodo illa secuta fuerit post eiusdem putatae uxoris nativitatem³, et non aliter; monito poenitente

¹ Eiusdem fere tenoris facultates Ferdinando archiep. Colon. sub Urb. VIII compluries *ad septennium* datae erant (ultimum d. 21 Dec. 1645), dein a d. 12 Ian. 1651 eius successoribus aliisque Germaniae archiepiscopis dari solebant *ad quinquennium*. Cf. *Legatio Apost. Al. Carafae, Leodii 1634*; *lit. circulares* d. d. 30 Nov. 1786 ad parochos a *Barth. Pacca*, tum Nuntio Apost. ad Tractum Rheni.

² Quid iuris sit, si quando clausulae N. VII non accurate serventur, habes supra n. 1017.

³ Similiter quando dispensatur *ad contrahendum* addi solet: *dummodo copula cum matre non antecesserit nativitatem filiae*. Quae clausula, ut ait *Wernz*, Ius decret. IV. n. 438, sufficienter verificatur, si copula eo tempore locum habuit, ut omne periculum ducendi propriam filiam in uxorem omnino sit exclusum. Sume copulam, quae integro anno vel ultra nativitatem filiae antecessit.

de necessaria secreta renovatione consensus cum sua putata uxore, aut suo putato marito, certiorato seu certiorata de nullitate prioris consensus, sed ita caute, ut ipsius poenitentis delictum nusquam detegatur; et quatenus haec certioratio absque gravi periculo fieri nequeat, renovato consensu iuxta regulas a probatis auctoribus traditas: remota occasione peccandi, ac iniuncta gravi poenitentia salutaris etc.

«*Item de speciali et expressa apostolica auctoritate vobis facultatem concedimus dispensandi super dicto occulto impedimento seu impedimentis affinitatis ex copula illicita etiam in matrimoniis contrahendis, dispensandique facultatem subdelegandi, etiam habitualiter, parochis vestrae dioecesis, quando tamen omnia parata sint ad nuptias, nec matrimonium, usque dum ab Apostolica Sede obtineri possit dispensatio, absque periculo gravis scandalii differri queat; remota semper occasione peccandi et firma manente conditione*» (ut supra). — Quam facultatem subdelegandi etiam habitualiter parochos propriae dioecesis Bucceroni, Institutiones theol. mor. ⁵ II, n. 955 repetit ex Formulis facultatum d. 5 Maii 1896; refert autem *ib.* resp. S. Poenitentiariae d. d. 17 Iulii 1901, ex quo subdelegatio fieri possit «etiam rectoribus sic dictis, qui in districtu aliquo curam animarum exercent, licet parochi veri nominis non sint; necnon iis sacerdotibus, qui durante vacatione parochiae, vel occasione infirmitatis vel absentiae parochi, tamquam administratores parochiae deputantur».

«N. XII. Dispensandi super occulto criminis impedimento, dummodo sit absque ulla machinatione et agatur de matrimonio iam contracto: monitis putatis coniugibus de necessaria consensus secreta renovatione.

«*Item ex eadem speciali et expressa apostolica auctoritate pariter facultatem concedimus dispensandi super eodem occulto impedimento . . . etiam in matrimoniis contrahendis, in casibus tamen urgentioribus, in quibus tempus non suppetat recurrendi ad S. Sedem; iniuncta in utroque casu gravi poenitentia salutaris et confessione sacramentali semel singulis mensibus per tempus dispensantis arbitrio statuendum.*»

NB. 1. Explicandi causa additur: «Mens nostra est: 1. ut, si forte ex 1021 oblivione vel inadvertentia ultra praedictum terminum his facultatibus vos uti contingat, absolutiones seu dispensationes exinde impertitae ratae sint et validae; 2. ut iniunctio confessionis sacramentalis, de qua sub nn. X, XI et XII, non sit irritativa, sed tantum praeceptiva; 3. ut his facultatibus fori interni non solum singillatim, sed *etiam cumulatim* in uno eodemque casu uti possitis».

NB. 2. Pro certo numero causarum etiam amplior facultas aliquando conceditur, e. g. pro foro externo in 1mo cum 2do gradu consanguinitatis lineae collateralis, in 1mo gradu affinitatis lineae collateralis. — Pro foro interno generatim non invenitur facultas dispensandi in consanguinitate, siquidem haec, etsi re ipsa occulta sit, *iure* censetur *publica*: in qua num aliquando ex iure *ordinario* dispensari possit, v. n. 1014.

In regionibus dissitis facultates etiam omnino ampliores concedi solent. Quare secundo exhibeo facultates, quas episcopi Americani recipere solent.

I. Facultates *ordinariae* (Formulae I), quas episcopi iis, quibus visum 1022 fuerit, subdelegare possunt, quatenus matrimonium spectant, sunt hae:

«6. Dispensandi in 3^{io} et 4to consanguinitatis et affinitatis gradu *simplici et mixto* tantum, in 2do, 3^{io} et 4to *mixtis*, non tamen in 2do *solo*, quoad futura matrimonia; quod vero ad praeterita etiam in 2do *solo*, dummodo nullo modo attingat 1um gradum, cum his, qui ab haeresi vel infidelitate convertuntur ad fidem catholicam, et in praefatis casibus prolem susceptam declarandi legitimam.

«7. Dispensandi super impedimento publicae honestatis iustis ex sponsalibus proveniente.

«8. Dispensandi super impedimento criminis, neutro tamen coniugum machinante, et restituendi ius amissum petendi debitum.

«9. Dispensandi in impedimento cognationis spiritualis praeterquam inter levantem et levatum.

«10. Hae vero dispensationes matrimoniales non concedantur nisi cum clausula: *dummodo mulier rapta non fuerit, vel, si rapta fuerit, in potestate raptoris non existat*; et in dispensatione tenor huiusmodi facultatum inseratur, cum expressione temporis, ad quod fuerint concessae.

«11. Dispensandi cum gentilibus et infidelibus plures uxores habentibus, ut post conversionem et baptismum, quam ex illis maluerint, si etiam ipsa fidelis fiat, retinere possint, nisi prima voluerit converti.»

1023 II. Facultates *extraordinariae* (Formulae D), quae non omnibus subdelegari possunt, sed solis vicariis generalibus, si episcopus ultra diem abfuerit, et duobus vel tribus presbyteris in locis remotioribus dioecesis pro certo numero casuum urgentiorum:

«1. Dispensandi super impedimento cognationis spiritualis inter levantem et levatum.

«2. Dispensandi in casibus occultis et in foro conscientiae tantum super *1mo* et *2do* gradu *simplici et mixto* affinitatis ex copula illicita provenientes, in linea sive collateralis sive etiam recta, dummodo, si de linea recta agatur, nullum subsit dubium, quod coniux possit esse proles ab altero contrahentium genita, tam in matrimoniis scienter vel ignoranter contractis quam in contrahendis.

«3. Dispensandi cum subditis, excepto casu matrimonii cum viro vel muliere Iudaeis, super impedimento disparitatis cultus, quatenus sine contumelia creatoris possit, et dummodo cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia praescriptis ac praesertim de amovendo a catholico coniuge perversionis periculo, de conversione coniugis infidelis pro viribus curanda ac de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino educanda: servata in reliquis adiecta instructione typis impressa¹.

«4. Dispensandi cum suis subditis super impedimento mixtae religionis, dummodo cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia praescriptis prout in superiore n. 3.

«5. Dispensandi in matrimoniis mixtis iam contractis, non item in contrahendis, super gradibus consanguinitatis et affinitatis, super quibus apostolicam facultatem pro catholicis iam obtinuit, quatenus pars catholica, praevia absolute ab incestus reatu et a censuris, cum parte acatholica rite et legitime matrimonium contrahere de novo possit, prolesque suscepta ac suscipienda legitima declarari, dummodo cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia praescriptis prout in superiore n. 3².

«6. Sanandi in radice matrimonia contracta, quando comperitur, adfuisse impedimentum dirimens, super quo ex Apostolicae Sedis indulto dispensare ipse possit, magnumque fore incommodum requirendi a parte innoxia reno-

¹ Decreto Sⁱ Off. d. d. 12/13 Iunii 1912, approbante *Pio X*, sancitum est: dispensationem super impedimento disparitatis cultus [scil. inter partem baptizatam et non-baptizatam] ab habente a S. Sede potestatem, impertitam non-requisitus vel denegatis praescriptis cautionibus, *invalidam* esse; atque eiusmodi matrimonium specietenus contractum ab Ordinario sine recurso ad S. Sedem nullum declarari, si opus fuerit, posse. (Cf. Acta Ap. Sedis IV 443.)

² Si cautelae illae *obtinere nequeant*, recurratur *denuo* pro sanatione.

vationem consensus, monita tamen parte conscia impedimenti de effectu huius sanationis.»

Additur clausula: «Voluit autem Sanctitas Sua et omnino praecepit, ut praedictus episcopus superioribus facultatibus iustis dumtaxat gravibusque accedentibus causis, et gratis, utatur, iniuncta tamen aliqua congrua elemosyna in pium opus arbitrio episcopi eroganda, atque ut elapso quinennio de singulis dispensationibus concessis certiorare debeat Apostolicam Sedem.»

III. Facultates extraordinariae (Formulae E), quae etiam solum iis subdelegari possunt, quibus facultates Form. D, et quae *insuper* requirunt *urgentissimas* causas, atque pro solo certo numero casuum dantur.

«Dispensandi in utroque foro cum catholicis, eius iurisdictioni subiectis, in matrimoniis sive contractis sive contrahendis super sequentibus impedimentis:

«1. Super impedimento 1^{mi} gradus affinitatis in linea collateralis ex copula licita provenientis pro [v. g. 10] casibus.

«2. Super impedimento 2^{di} gradus consanguinitatis vel affinitatis admixti cum 1mo in linea transversali pro . . . casibus.

«3. Super impedimento 2^{di} gradus consanguinitatis vel affinitatis in linea transversali aequali pro [conceditur maior numerus] casibus.

«4. Super impedimento publico 1^{mi} gradus affinitatis ex copula illicita provenientis in linea sive collateralis sive etiam recta pro . . . casibus, dummodo, si de linea recta agatur, nullum subsit dubium, quod coniux sit proles ab altero contrahentium genita.» (Additur clausula fere ut supra, sed ut *urgentissimis* dumtaxat concurrentibus causis episcopus his facultatibus utatur.)

IV. S. Pontifex suam potestatem per varia tribunalia exercet, antea per *Poenitentiarium* et *Datariam*, nunc a 3 Nov. 1908 imprimis per *S. Congregationem de disciplina Sacramentorum* et per *S. Poenitentiarium*.

Posterior concedit gratias pro foro *interno*, etiam non sacramentali; quare illius est concedere dispensationes matrimoniales in casibus occultis, quae ad externum forum non deductae sint, neque deductum iri praevideantur. Quare etiam fictis nominibus fit petitio per supplices literas.

Prior concedit dispensationes in foro externo; nam «eidem Congregationi tribuuntur ea omnia, quae hucusque ab aliis Congregationibus, Tribunalibus aut Officiis Romanae Curiae decerni concedere consueverant tam in disciplina matrimonii, uti *dispensationes in foro externo tam pauperibus quam divitibus*, sanationes in radice, dispensatio super rato etc.»

Nihilominus quaedam reservantur Congregationi Sⁱ Officii, videlicet tum ea quae respiciant *impedimenta disparitatis cultus* et *mixtae religionis*, tum ea quae respiciant privilegium Paulinum i. e. matrimonium infidelium, si alteruter eorum ad fidem christianam transierit:

Praeterea notari meretur, ex iis regionibus, quae subiciuntur S. Congregationi de Propaganda Fide, omnes gratias et dispensationes fori externi peti ab ipsa hac S. Congregatione: ipsius tamen est «ut ad peculiare alias Congregationes deferat, quaecumque aut fidem attingunt [ad S. Officium] aut matrimonium [ad S. Congreg. de disciplina sacramentorum] aut sacrorum rituum disciplinam» [ad S. Rituum Congreg.]. Quod ad S. Congreg. de Prop. Fide spectat, non ad eos qui ad eam recurrunt.

Pro praxi confessoriorum et parochorum utile est scire, quae facultas per diversa privilegia episcopis data sit: unde colligant, quando ad hos, quando

sive per se sive per episcopum ad Romanas Congregationes vel tribunalia confugere debeant¹.

1026 Libelli supplices, si Romam confugiendum est, diriguntur quidem ad Cardinalem Praefectum; qui tamen eas transmittet ad subsecretarium dispensationum, ut supplicationes in suas classes distribuat, secernens 1) eas quae in pleno consessu S. Congregationis discutiendae sunt, 2) eas quibus dispensationes Cardinalis Praefectus solet concedere, 3) eas, in quibus ipse Subsecretarius dispensat.

Ad *primam* classem pertinent soli casus extraordinarii;

ad *alteram* casus impedimentorum a) consanguinitatis *secundi* gradus collateralis aequalis; et secundi vel tertii gradus primum attingentis; b) affinitatis primi et secundi gradus aequalis, et secundi vel tertii gradus primum attingentis; c) criminis ex adulterio cum promissione futuri matrimonii;

ad *tertiam classem* a) impedimenta consanguinitatis et affinitatis tertii et quarti gradus lineae collateralis, sive aequalis sive mixtae (etiam mixtae cum *secundo* gradu); b) affinitatis in *primo* gradu, in *secundo* cum *primo mixto*, in *secundo simplici*: ubi haec impedimenta ex illicito commercio procedant; c) cognationis spiritualis cuiusvis generis; d) publicae honestatis, sive ex sponsalibus, sive ex matrimonio rato ortae, si modo illa soluta fuerint.

Dispensationes tertiae classis vocantur dispensationes *minoris gradus*; reliquae *gradus maioris*.

Pleraque expediuntur per *Rescriptum*, subsignatum in gradibus maioribus a Card. Praefecto, Secretario kontrasignante (vel a locum tenentibus); in gradibus minoribus signante Subsecretario, contraposita subscriptione amanuensis officialis. Solum si in causis honestis occurrunt dispensationes (pro divitibus *maioribus obnoxiae taxationibus*, haec documenta *in forma Brevis* expediuntur.

Ita ex Regolamentoo iussu *Pii X* d. 29 Sept. 1908, c. 7, art. 3; Acta S. Sedis XLI 719 sqq.

§ 2.

De causis dispensandi.

1027 Uti dictum est, dispensationes, maxime si sunt gradus maioris, non sine causa conceduntur. Neque omnis causa pro omni impedimento ut sufficiens haberi potest.

Distinguuntur causae honestae et inhonestae; causae finales seu *motivae* et causae *impellentes*. Causa finalis seu *motiva* ea respicit, quae sibi attingenda aut removenda legislator dispensans proponit, v. g. prolis legitimationem, scandalum et infamiam auferenda vel praecavenda, difficultatem puellae inveniendi virum, cui convenienter nubat, et similia: sunt igitur internae rationes, cur dispensatio concedatur, seu

¹ Communiter quidem, nisi forte periculum laedendi sacramentalis sigilli obstat, parochus vel confessarius *primo* recurrit ad ordinariatum, ut aut ab ipso dispensationem accipiat, aut per ordinarium petitio Romam dirigatur. Quaeritur, num per recursum Romam factum *delegatus* impediatur, quominus in ea ipsa causa *sua* dispensandi facultate, quam alioquin habet, utatur. Ad quod accipe responsum ex *D'Annibale*, Summula⁴ I, § 77, not. 63: «Manuum appositione Romani Pontificis per recursum indigentis *non aufertur* superiori inferiori sive potestas ordinaria sive delegata *in foro interno*, indecens et temerarium esset agere *in foro externo*.» Conceditur tamen aliquando ordinarii specialis facultas, ut etiam in foro externo agere liceat. Cf. etiam *Gasparri*, De matrim. n. 410.

quas ipsa dispensatio respiciat. Causae impellentes sive *impulsivae* dicuntur eae, quae dispensantem movent, ut facilius dispensationem concedat, quae causam motivam supponunt.

I. In dispensationibus matrimonialibus ab impedimentis *minoris gradus*, quae supra n. 1026 recensita sunt, *speciales causae canonicae* non amplius exiguntur, sed sufficiunt rationabiles causae quaecumque; immo hae dispensationes sub hac forma «ex rationabilibus causis a S. Sede probatis» nunc ita conceduntur, ut perinde valeant, ac si ex motu proprio et ex certa scientia impertitae sint, neque ex vitio obreptionis sive subreptionis invalidae amplius evadant (Acta S. Sedis XLI 725).

II. In causis maioris gradus autem valor dispensationis et subsequentis matrimonii corrui, si causa motiva vera et sufficiens non existit; non corrui, si, existente quidem et allegata veraciter sufficienti causa, etiam alia falso addita erat.

III. Facilius omnino, etiam in propinquioribus gradibus, dispensatur ex causis inhonestis, quam ex honestis; siquidem in illis semper quaedam necessitas seu malum avertendum habetur.

Quamquam pro impedimentis levioribus causae *canonicae* non amplius statuuntur, tamen etiam nunc saltem pro gravioribus impedimentis operae pretium est nosse, quas causas canonicas *Instructio super dispensationibus matrimonialibus* a S. Congr. de Prop. Fide d. d. 9 Maii 1877 recensuerit (Acta S. Sedis X 291 sqq.).

Praemittitur hoc monitum: «Haec prae oculis habere debent non solum ¹⁰²⁸ ii, qui ad S. Sedem pro obtinenda aliqua matrimoniali dispensatione recurrunt, sed etiam, qui ex pontificia delegatione dispensare per se ipsi valent, ut facultatibus, quibus pollent, rite, ut par est, utantur»; insuper monet: «Quin immo facile quisque intelligit, tanto graviorem causam requiri, quanto gravius est impedimentum, quod nuptiis opponitur». — Dein pergit S. Congr.:

«Opportunum visum est, in praesenti instructione paucis perstringere praecipuas illas causas, quae ad matrimoniales dispensationes obtinendas iuxta canonicas sanctiones et prudens ecclesiasticae provisionis arbitrium pro sufficientibus haberi consueverunt; deinde ea indicare, quae in ipsa dispensatione petenda exprimere oportet.

«Atque ut a causis dispensationum exordium ducatur, operae pretium erit imprimis animadvertere, unam aliquando causam seorsim acceptam insufficientem esse, sed alteri adiunctam sufficientem existimari; nam quae non prosunt singula, multa iuvant. Huiusmodi autem causae sunt sequentes:

1. «Angustia loci sive absoluta, sive relativa (ratione tantum *oraticis*), cum scilicet in loco originis vel etiam domicilii cognatio feminae ita sit propagata, ut alium paris conditionis, cui nubat, invenire nequeat, nisi consanguineum vel affinem, patriam vero deserere ei sit durum.»

NB. Angustia loci non est desumenda a numero focorum cuiusque parochiae, sed a numero focorum cuiusque loci, vel etiam plurium locorum, si non distent ab invicem ultra milliare: ex resol. S. C. C. 8 Iulii 1876 Angustus autem dicitur locus, qui non plus quam 300 focos habet.

2. «Aetas feminae superadulta, si scil. vigesimum quartum aetatis annum iam egressa hactenus virum paris conditionis, cui nubere possit, non invenit. Haec vero causa non suffragatur viduae, quae ad alias nuptias convolare cupiat.»¹

3. «Deficientia aut incompetentia dotis, si nempe femina non habet actu tantam dotem, ut extraneo aequalis conditionis, qui neque consanguineus neque affinis sit, nubere possit in proprio loco, in quo commoratur. Quae causa magis urget, si mulier penitus indotata existat, et consanguineus vel affinis eam in uxorem ducere aut etiam convenienter ex integro dotare paratus sit.»

4. «Lites super successione bonorum iam exortae, vel earundem grave et imminens periculum. Si mulier gravem litem super successione bonorum magni momenti sustineat, neque adest alius, qui litem huiusmodi in se suscipiat, propriis expensis prosequatur, praeter illum, qui eam in uxorem ducere cupit, dispensatio concedi solet; interest enim reipublicae, ut lites extinguantur. Huic proxime accedit alia causa, scil. dos litibus involuta, cum nimirum mulier alio destituta est viro, cuius ope bona sua recuperare valeat. (Verum huiusmodi causa nonnisi pro remotioribus gradibus sufficit.)»

5. «Paupertas viduae, quae numerosa prole sit onerata, et vir eam alere pollicetur. Sed quandoque remedio dispensationis succurritur viduae ea tantum de causa, quod iunior sit, atque in periculo incontinentiae versetur.»

6. «Bonum pacis, quo nomine veniunt non tantum foedera inter regna et principes, sed etiam extinctio gravium inimicitarum, rixarum et odiorum civilium. Haec causa adducitur vel ad extinguendas graves inimicitias, quae inter contrahentium consanguineos vel affines ortae sunt, quaeque matrimonii celebratione omnino componerentur: vel quando inter contrahentium consanguineos et affines inimicitiae graves vigerint, et, licet pax inter ipsos inita iam sit, celebratio tamen matrimonii ad ipsius pacis confirmationem maxime conduceret.»

1029 7. «Nimia, suspecta, periculosa familiaritas, necnon cohabitatio sub eodem tecto, quae facile impedi non possit.»

8. «Copula cum consanguinea vel affini vel alia persona impedimento laborante praehabita, et praegnantia ideoque legitimatio prolis, ut nempe consulatur bono prolis ipsius, et honori mulieris, quae secus innupta maneret. Haec profecto una est ex urgentioribus causis, ob quam etiam plebeis dari solet dispensatio . . .»², dummodo copula patrata non sit sub spe facilioris dispensationis: quae circumstantia in supplicatione foret exprimenda — cf. hac de re nunc infra n. 1036, not. 3.

9. «Infamia mulieris ex suspicione orta, quod illa, suo consanguineo aut affini nimis familiaris, cognita sit ab eodem, licet suspicio sit falsa; cum nempe, nisi matrimonium contrahatur, mulier graviter diffamata vel innupta maneret, vel disparis conditionis viro nubere deberet, aut gravia damna orirentur.»

¹ Refert *Knopp*, *Eherecht* ³ 454, hanc causam aetatis superadultae etiam admitti, quamquam puellae antea oblatae sunt nuptiae cum viro paris conditionis, modo propterea eas recusaverit, quia constituerat manere coelebs.

² Additur in textu: «dummodo etc.»

10. «Revalidatio matrimonii, quod bona fide et publice, servata Tridentini forma, contractum est; quia eius dissolutio vix fieri potest sine publico scandalo et gravi damno, praesertim feminae. At si mala fide sponsi nuptias inierunt, gratiam dispensationis minime merentur, sic disponente Conc. Trid. sess. 24, c. 5 *de ref. matr.*» [Verum etiam non merentibus, ne res peior fiat, dispensatio solet concedi.]

11. «Periculum matrimonii mixti, vel coram acatholico ministro celebrandi. Quando periculum adest, quod volentes matrimonium in aliquo etiam ex maioribus gradibus contrahere ex denegatione dispensationis ad ministrum acatholicum accedant pro nuptiis celebrandis, sprete Ecclesiae auctoritate, iusta invenitur causa dispensandi, quia adest non modo gravissimum fidelium scandalum, sed etiam timor perversionis et defectionis a fide taliter agentium et matrimonii impedimenta contemnentium, maxime in regionibus, ubi haereses impune grassantur. Ita docuit haec S. Congregatio in instructione die 17 Aprilis 1820 ad archiepiscopum Quebecensem data. Pariter cum Vicarius Apostolicus Bosniae postularet, utrum dispensationem elargiri posset iis catholicis, qui nullum aliud praetexunt motivum quam vesanum amorem, et simul praevideatur, dispensatione denegata, eos coram iudice infideli coniugium inituros, S. Congr. S. Officii in IV fer. Aug. 1822 decrevit, respondendum oratori, quod in exposito casu utatur facultatibus sibi in formula II commissis, prout in Domino expedire iudicaverit'. Tantundem dicendum de periculo, quod pars catholica cum acatholica matrimonium celebrare audeat.»

12. «Periculum incestuosi concubitus. Ex superius memorata instructione anni 1822 elucet, dispensationis remedium, ne quis in concubinato sordescat cum publico scandalo atque evidenti aeternae salutis discrimine, adhibendum esse.»

13. «Periculum matrimonii civilis. Ex dictis consequitur, probabile periculum, quod illi, qui dispensationem petunt, ea non obtenta, matrimonium dumtaxat civile, ut aiunt, celebraturi sint, esse legitimam dispensandi causam.»

14. «Remotio gravium scandalorum.»

15. «Cessatio publici concubitus.»

16. «Excellentia meritorum, cum aliquis aut contra fidei catholicae hostes dimicatione, aut liberalitate erga Ecclesiam, aut doctrina, virtute aliove modo de religione sit optime meritus.»

«Hae sunt communiores potioresque causae, quae ad matrimoniales dispensationes impetrandas adduci solent; de quibus copiose agunt theologi ac sacrorum canonum interpretes.»

§ 3.

De petitione dispensationis.

I. Parochus aut confessarius, quando dispensatio per ipsum petenda est, primo videat, a quo debeat dispensationem petere; dein maxime attendat, quid necesse sit in petitione exponi.

Quando igitur a publico impedimento petenda est dispensatio, exponere debet nomen sponsorum, i. e. cognomen et nomen *integre* scriptum, adeoque v. g. «Andreas», non A., et locum atque dioecesim sive originis, sive actualis domicilii.

Censetur autem *publicum* impedimentum quaelibet consanguinitas, atque etiam facile affinitas ex illicita copula orta, si femina gravida evasit, modo agatur de matrimonio *contrahendo* (vide *Bangen* II 169). Alioquin *occultum* dicitur impedimentum, si pauci tantum, iique prudentes, qui praevidentur rem silentio premere, consciï sunt; *omnino occultum* dicitur, si praeter impedimenti auctores nemo est, qui illud cognoverit, aut summum unus, qui probare illud non possit (vide infra § 4, n. 1047).

II. In publico impedimento a Dataria dispensabatur in triplici forma: in forma *nobilium*, in forma *ordinaria*, in forma *pauperum*. Quae, cum cohaereant cum taxa maiore minoreve solvenda, etiam nunc scire convenit, siquidem in dispensationibus matrimonialibus, ut *Pius X* in novo «Regolamento» expresse dicit, interim eadem taxae retinentur, quae apud Datariam Apostolicam et apud S. Poenitentiarium pro publicis impedimentis in usu erant.

Videlicet in forma *nobilium* dispensatio dabatur, longe maiore taxa imposita; verum cum eiusmodi taxa seu eleemosyna ad pios usus vel necessitates Ecclesiae collata partialis causa dandae gratiae seu dispensationis esset, ceteroquin minor causa sufficiens reputabatur ad dispensationem concedendam.

Propter alias causas graviore honestas tamen concedi solebat dispensatio in forma *ordinaria*: in qua igitur non supplebat defectum gravioris causae larga eleemosyna, sed ex solo merito causae dispensatio ordinariis expensis tribui consuevit.

1032 In forma *pauperum* dari solebat dispensatio propter causas inhonestas, sive vere pauperibus sive non-pauperibus. Dicebatur autem «in forma *pauperum*», quia antiquitus ex solis causis inhonestis, quae sane urgentiores esse solent, pauperibus, idque expensis valde minutis, dispensatio illa concedebatur, et si quando alii non-pauperes ex solis inhonestis causis dispensationem petebant, haec ipsa forma illis etiam applicabatur. Eiusmodi causae inhonestae seu infamantes sunt: copula habita, nimia familiaritas, sponsae diffamatio, matrimonium iam contractum propter quod sine scandalo separatio fieri nequeat.

Decursu quidem temporis facilius etiam concessae fuerunt pauperibus dispensationes matrimoniales ex aliis rationabilibus causis; et revera quaelibet causa rationabilis in gradibus minoribus, ut supra dictum est, sufficit; atque etiam in gradibus maioribus causa vere gravis, si casus occurrerit, relate ad pauperes admittitur. Quapropter nunc, ne hi nimis graventur expensis, non tantopere dispensatio «in forma *pauperum*» attenditur, sed dispensatio aut ordinario modo concessa, aut *ut pauperibus* data. Atque haec dispensatio ut pauperibus danda imprimis S. Poenitentiarium pro foro externo, utpote cum minoribus expensis, expediebat; nunc vero etiam illa dispensatio a S. Congregatione de disciplina Sacramentorum petenda est, nisi ipse ordinarius per privilegium S. Sedis possit dispensare.

Expensae autem per novam *Pii X* ordinationem non augentur. Taxa pro canonicè pauperibus ea erat, ut, si qui apud S. Poenitentia-

riam agerent pro dispensatione in causis gravioribus (*1mo gradu, vel 2do attingente 1^{umum}*) 32 liras, in causis *gradus 2^{di} simplicis* 26 liras solvere deberent (additis, si *per agentes* res tractabatur, 5 liris pro agentura). — Quodsi dicta taxa petentibus pro sua facultate gravior videbatur, in petitione indicandum erat, quid solvere parati sint. — Verum si qui ita erant pauperes ut nihil solvere possent, id ipsum debebat indicari, ut dispensatio fieret *omnino gratis*.

Canonice pauperes vel *fere pauperes* autem ii haberi consueverunt ¹⁰³⁸ non solum qui nihil possideant, sed etiam ii qui ex meris redditibus bonorum suorum pro conditione status sui decenter vivere non possint, nisi adhibeant negotium, industriam, laborem manuum. Qui vero munus publicum gerit, ex eoque salarium accipit, quod pro victu secundum status sui conditionem et muneris dignitatem et onera annuatim vel omnino vel quasi totum insumit, hic pariter inter pauperes vel fere pauperes reputatur.

Quoniam igitur canonica paupertas satis large diiudicatur, eo magis a fraude caveri debet, ne, qui pauperes non sint, expensis pauperum dispensationem sibi conentur extorquere. *Pius X* circa hanc rem haec statuit:

1) Ordinarii ex secreta informatione a parochis oratorum sumenda in casibus particularibus id notare debent, quando agatur de pauperibus vel fere pauperibus, et quodnam ius illi habere possint ad taxae vel totalis vel partialis condonationem: ita tamen ut eorum conscientia gravata maneat, ne quae exposuerint a vero sint aliena, et firma manente obligatione restituendi ea quae indebite fuerint subtracta.

2) Si quando ex prava voluntate aliqui renuant solvere taxam pro assequenda dispensatione praescriptam, at aliunde moraliter necessarium fuerit ad evitandum scandalum aut peccatum dispensationem nihilominus concedere: ordinarii id indicent in informatione quam dabunt. Et post concessam gratiam quando eam cum iis quos spectat communicant, hisce, quantum prudentia id permiserit, notificent, esse debitum iustitiae quod implendum habeant erga S. Sedem.

3) In nullo casu valor alicuius gratiae concessae pendebit ab errore vel fraude, quae commissa fuerit circa conditionem oeconomicam petentis.

Ergo in posterum, si quando error vel fraus commissa detegitur, id solum restat, ut hi, quos spectat, urgeantur ad reparandum damnum illatum, idque ex iustitia commutativa.

In casibus *occultis* apud Poenitentiarium non exprimitur verum nomen, sed utendum est ficto nomine, neque taxa pecuniaria solvenda est, sed id tantum quod in expeditione literarum est expendendum.

III. Literae melius quidem scribuntur lingua latina; at cum cui ¹⁰⁸⁴libet tribunali Romano praesto sint interpretes diversarum linguarum, absolute necessarium non est, literas ad tribunalia Romana directas latina lingua conficere. Verum si vernacula lingua scribantur, id expedit observari, ut scribens caractere latino utatur. — Nomina

loci, dioecesis etc. propriis suis nominibus scribi debent, quibus in sua patria vocantur, non nominibus latinis, in quae latina lingua secundum lexica ea mutat; atque nomini urbis vel oppidi nomen provinciae addatur, ne pro directione literarum oriantur difficultates.

Literae in causis publicis foris inscribuntur: «*Eminentissimo Principi, Reverendissimo D. D. N. (praenomen) Cardinali N. (cognomen) Praefecto S. Congr. de discipl. Sacrament.*

In ipsis literis allocutio est: *Eminentissime Princeps, Reverendissime Domine!*»

Similiter quando in causis occultis aditur S. Poenitentiaria; foris vero: «*Eminentissimo Principi, Reverendissimo D. D. N. Cardinali N. (Poenitentiario Maiori) Romam*»; vel si mavis: «*Sacro Tribunali Poenitentiariae Apostolicae Romam.*»

1085 Tenor autem literarum, quae dirigi debent ad Apostolica tribunalia, optime indicatur in instructione S. Congregationis de Propag. Fide ex die 9 Maii 1877, supra praec. § ex parte iam data. Quae rem suam sic prosequitur:

«Sed iam se convertit instructio ad ea, quae *praeter causas* [NB. ergo ante omnia causae vere motivae, eaeque canonicae indicandae sunt, ut dispensatio concedi *possit*] in literis supplicibus pro dispensatione obtinenda de iure vel consuetudine aut stilo curiae exprimenda sunt, ita ut, si etiam ignoranter taceatur veritas aut narretur falsitas, dispensatio nulla efficiatur. Haec autem sunt:

1. «Nomen et cognomen oratorum, utrumque distincte ac nitide ac sine ulla literarum abbreviatione scribendum.»

2. «Dioecesis originis, vel actualis domicilii. Quando oratores habent domicilium extra dioecesim originis, possunt, si velint, petere, ut dispensatio mittatur ad ordinarium dioecesis, in qua nunc habitant.»

3. «Species etiam infima impedimenti, an sit consanguinitas vel affinitas orta ex copula licita vel illicita; publica honestas originem ducens ex sponsalibus vel matrimonio rato; in impedimento criminis, utrum provenierit ex coniugicidio cum promissione matrimonii, aut ex coniugicidio cum adulterio, vel ex solo adulterio cum promissione matrimonii; in cognatione spirituali, utrum sit inter levantem et levatum, vel inter levantem et levati parentem.»¹

4. «Gradus² consanguinitatis vel affinitatis, aut honestatis ex matrimonio

¹ Etsi aliqui putant necessarium non esse distinguere, utrum cognatio spiritualis ex baptismo oriatur an ex confirmatione: securius tamen et rectius ipsum factum ita narratur, ut eo ipso sive baptismum sive confirmationem cognationi originem dare intelligatur; nam nomine «levantis» solius baptismi patrinus recte exprimitur. — Dein notandum est, cognationem spiritualem, a qua dispensandi facultas episcopis dari solet, *non intelligi paternitatem*, seu cognationem inter baptizantem et baptizatum secundum decr. S. Off. d. d. 3 Dec. 1902 in Anal. eccl. XI 10. Quare si causa talis dispensationis occurrat, necessario ad S. Sedem recurri debet atque haec cognationis species omnino declarari.

Si quis vero plurium eiusdem parentis filiorum patrinus exstitit, haec pluralitas in petenda dispensatione non est necessario declaranda: S. Off. d. d. 29 Apr. 1894.

² Quando erratur in indicando gradu, invalida est dispensatio, si gradus remotior indicatus est, cum re ipsa sit propinquior cognatio seu affinitas. — Severius autem aliqui

rato, et an sit simplex, vel mixtus, non tantum remotior, sed etiam propinquior¹, uti et linea, an sit recta an transversalis², item an oratores sint coniuncti ex duplici vinculo consanguinitatis, tam ex parte patris, quam ex parte matris.»

5. «Numerus impedimentorum, e. g. si adsit duplex aut multiplex consanguinitas vel affinitas, vel aliud quodcumque impedimentum sive dirimens, sive impediens.» Sic qui consobrini sunt ex avo et avia inter se consobrini, tribus tenentur impedimentis, uno 2^{di} gradus, duobus 4^{ti} gradus: quae omnia indicanda sunt. S. C. Off. 11 Martii 1896.

6. «Variae circumstantiae, scil. an matrimonium sit contrahendum vel contractum; si iam contractum, aperiri debet, an bona fide saltem ex parte unius, vel cum scientia impedimenti; item an praemissis denuntiationibus et iuxta formam Trident.; vel an spe facilius dispensationem obtinendi; demum an sit consummatum; si mala fide, saltem unius partis, seu cum scientia impedimenti.»³

valorem dispensationis in dubium vocant, quando natura quidem impedimenti recte expressa, ex errore autem indicatus est gradus propinquior v. g. tertius, cum re ipsa sit quartus: vide Wernz, Ius decret. IV, n. 636, not. 177.

¹ Quando in gradu mixto remotior tantum gradus expressus est, certo invalida est dispensatio, si reticitus est gradus primus, ut habetur ex Bulla Pii V, cuius meminit Bened. XIV in Quaest. can. q. 183, n. 12. — Alias valida quidem est dispensatio, at tenentur oratores obtinere literas declaratorias, ut vocant, super gradu propinquiore. Bened. XIV Const. «Etsi matrimonialis» d. d. 30 Sept. 1755.

² In impedimentis publicis sane ad valorem pertinet circumstantia lineae rectae affinitatis. In affinitate illegitima occulta si dispensatio data est non expressa linea: valet quidem dispensatio, etsi fuerit linea recta, si modo indubie constat oratorem non posse esse patrem puellae quam ducere velit, sed esse tantummodo ei affinem ex copula cum illius puellae matre habita eo tempore, quo paternitas illa evidenter impossibilis fuerit.

³ In dispensationibus minoris gradus haec omnia nunc impune omitti posse, ex novo iure Pii X plane sequitur, siquidem in his concessio fit ex qualibet rationabili causa, neque ullo subreptionis sive obreptionis vitio obnoxia est. Alioquin ista prava spes seu intentio non potest quidem falso negari; at eam non declarare sed reticere, quando habebatur in civili matrimonio ineundo, numquam censebatur invalidam reddere dispensationem: ita Wernz, Ius decret. IV, n. 636, not. 179 ex responso S. Poenitent. 18 Apr. 1831.

Antea haec prava intentio imprimis indicanda erat sub poena nullitatis, quando ad fuerat in copula incestuosa inter sponsores vel putativos coniuges. Verum cum necessitate indicandae huius copulae incestuosae sublata decreto 25 Iun. 1885 sublata etiam universim est necessitas indicandae pravae illius intentionis, quae incestus commissi erat causa. — Similiter sublata est necessitas indicandae incestuosae consummationis matrimonii invalide contracti: de quo habes etiam decr. S. Officii d. 18 Martii 1891, dispensationes matrimoniales super quovis impedimento, sive agatur de matrimoniis invalide contractis, sive de contrahendis, esse validas, etiamsi copula, vel consilium et intentio per eam facilius gratiam impetrandi reticita fuerit: vide Acta S. Sedis XXVI 510. — Instructio S. C. de Prop. F. pergit n. 7 indicans necessitatem indicandae copulae incestuosae, quae ut dixi a Leone XIII sublata est. Verum quia etiam nunc ab illo incestu non declarato valor matrimoniorum ante diem 25 Iunii 1885 contractorum dependere potest, dabo hic tenorem Instructionis.

«Copula incestuosa habita inter sponsores ante dispensationis executionem sive ante sive post eius impetrationem, sive intentione facilius dispensationem obtinendi, sive etiam seclusa tali intentione, et sive copula publice nota sit, sive etiam occulta. Si haec reticeantur, subreptitias esse, et nullibi ac nullo modo valere dispensationes super quibuscumque gradibus prohibitis consanguinitatis, affinitatis, cognationis spiritualis et legalis necnon et publicae honestatis declaravit S. Congr. S. Officii fer. IV, 1 (8?) Aug. 1866. — In petenda vero dispensatione super impedimento affinitatis primi vel secundi

7. «Tandem exponi debet, si quid ex clausulis, quae in instrumento dispensationis apponi solent, verificari vel impleri non posse praevidetur, ut pro gratia tales clausulae omittantur: alias enim instrumentum facile vi sua destituetur.»

Ad pleniorē intelligentiam addo: 1. Valde essentialē est, *omnia impedimenta* exponi. Hoc ita est verum, ut, si in tribunali publici fori aliquod impedimentum aut aliqua circumstantia, utpote occulta, suppressa est, in literis ad Poenitentiarium dirigendis non tantum illa res suppressa declarari debeat, sed simul totum impedimentum antea in foro publico expositum, nisi forte sint res omnino disparatae, quae dispensationem nullo modo difficiliorem aut cum maiore gravamine coniunctam reddant. Exponi igitur debet, a foro publico hanc vel illam dispensationem esse obtentam, aut literas ad eam esse directas, prout res se habet: caveri tamen debet secreti proditio, aut si

gradus lineae collateralis, si impedimentum nedum ex matrimonio cum defuncto coniuge oratoris vel oratricis, sed etiam ex copula antematrimoniali seu fornicaria cum eodem defuncto ante initum cum ipso matrimonio patrata oriatur, necesse non est, ut mentio fiat huiusmodi illicitae copulae, quemadmodum patet ex responso Sacrae Poenitentiarie diei 20 Martii 1842, probante. s. m. *Gregorio XVI* ad episcopum Namurcensem, quod generale esse, idem tribunal literis diei 10 Decembris 1874 edixit.»

Quo melius autem negotium tractari possit, si forte occurrat matrimonium ex priore lege etiam nunc invalidum, addo explicandi causa sequentia practice probabilia circa copulam illam declarandam, quae incestuosa dicitur sensu lato, sive agebatur de consanguinitate, sive de affinitate, vel publica honestate, sive de cognatione spirituali vel etiam legali:

1) Declaranda illa circumstantia non erat, si post dispensationem oratoribus *applicatam* copula perpetrabatur aut iterabatur: vide *Scavini* III, n. 925 et 926.

2) Quando incestus declaratus quidem erat, sed ante dispensationem applicatam *iterabatur*, nova seu iterata declaratio solum exigebatur, si dispensatio fiebat in forma pauperum, vel ad eius analogiam.

3) Sed ne tum quidem exigenda erat, nisi sponsi incestum iteraverant, postquam ex mandato delegati separatio pro certo aliquo tempore iis indicta fuerat, ut, eo elapso, dispensationem reciperent. Ita omnino clare *Pyrrhus Corradus*, Praxis dispensationum Apostol. l. 8, c. 5, n. 36.

4) Declaranda omnino erat praeter incestum, quando ipse incestus eiusve fama pro causa dispensationis allegabatur, etiam prava intentio, quoties sponsi hac mente copulam habuerant, ut facilius obtinerent dispensationem; idque *sub poena nullitatis*, si ambo hac prava intentione egerant.

Ad quae omnia *non amplius est obligatio*. Nam *Leo XIII* literis d. d. 25 Iunii 1885, postquam retulit decreta S. Officii et responsa S. Poenitentiarie quibus necessitas declarandi incestus inculcabatur, ita pergit: «Verum cum plurimi sacrorum antistites sive seorsum singuli sive coniunctim S. Sedi retulerint, maxima ea de causa oriri incommoda, cum ad matrimonialium dispensationum executionem proceditur, et hisce praesertim miseris temporibus in fidelium perniciem non raro vergere quod in eorum salutem sapienter inductum fuerat, Sanctissimus D. N. D. Leo divina providentia Papa XIII eorum postulationibus permotus, re diu ac mature perpensa, et suffragio adhaerens Eminentissimorum S. R. E. Cardinalium in universa christiana republica una mecum inquisitorum generalium, hasce literas omnibus locorum ordinariis dandas iussit, quibus eis notum fieret. decretum superius relatam S. Romanae et Universalis Inquisitionis et S. Poenitentiarie, et quidquid in eundem sensum alias declaratum, statutum aut stilo Curiae inductum fuerit, a se revocari, abrogari nulliusque roboris imposterum fore decerni; simulque statui et declarari, dispensationes matrimoniales posthac concedendas, etiamsi copula incestuosa vel consilium et intentio per eam facilius dispensationem impetrandi reticita fuerint, validas futuras: contrariis quibuscumque etiam speciali mentione dignis minime obstantibus.

sigilli sacramentalis laedendi periculum fuerit, solum cum licentia poenitentis procedendum est.

2. Circumstantiae illae aggravantes, scil.: a) neglectio legum Ecclesiae¹⁰⁸⁷ de bannis vel clandestinitate, b) mala fides seu scientia impedimenti in ipso matrimonio contrahendo, si in gradibus maioribus necessario exprimendae sunt, exprimi debent pro valore dispensationis, saltem si ab utroque (putativo) coniuge ita peccatum est. Si enim alteruter bona fide egit, in eius favorem dispensatio obtenta videtur pro valida sustinenda esse, sed cum primum cognoscitur, alterum mala fide egisse vel in enumeratis circumstantiis peccasse, delegatus iam licite procedere nequit ad dandam dispensationem, sed iterato recurso ad s. tribunal Poenitentiariae opus est.

Videlicet culpam ab alterutro tantum commissam *valori* matrimonii non obstare, concludo ex casibus nomine *Bened. XIV* editis, ubi cas. II *mens. Sept. 1740* de certa aliqua eiusmodi circumstantia dicitur, «hoc tamen intelligendum puto, quando ea intentio [facilius extorquendi dispensationem] reciproca fuit, cum aequum non sit, ut unius delictum alteri noceat». — Cave tamen, ne hoc principium applies ad *ipsum impedimentum*, quod vocatur «*criminis*», et ad matrimonium cum illo impedimento ab uno tantum *ut tali* cognito contractum: de quo n. 1007 et 1009.

Ex dictis sequuntur pro praxi notanda:

1. Si impedimento publico adiungitur impedimentum occultum aut¹⁰⁸⁸ circumstantia necessario exprimenda occulta: publicum impedimentum apud S. Congr. de disciplina sacramentorum exponi debet; occulta vero deferuntur ad Poenitentiarium suppressis nominibus, ad mentione facta publici impedimenti eiusque dispensationis vel petitionis apud dictam S. Congr. factae.

2. Si carnalis copula, quae exprimi debeat, pluries commissa est, sufficit, ut factum narretur; numerum peccatorum non oportet exprimi.

3. Si quis fornicaria copula contraxit cum sponsa affinitatem, post dispensationem autem acceptam iterum cum eadem sponsae consanguinea peccat, probabiliter non indiget nova dispensatione: *S. Alph. VI 1140* cum *Garcia, Gury II 871* ex quadam declar. S. C. C.; indigeat autem dispensatione in ordine ad debitum coniugale, si *post* contractum matrimonium peccatum iteret; contrahit enim illo peccato iterum affinitatem cum sua uxore, quae sublata erat non ad liberius peccandum, sed ad finem matrimonii contrahendi.

4. Qui, dispensatus ab affinitate illegitima, cum *alia* consanguinea sponsae peccat, *nova* dispensatione indiget, quia novam affinitatem contraxit. Immo semper id addi debet, quando affinitas ex copula cum pluribus sponsae consanguineis existit, utpote quod *multiplicem affinitatem* creaverit¹.

5. Si quis post acceptam dispensationem secundam dispensationem petere debet, primae dispensationis mentio facienda est, si secundum impedimentum conexione cum priore habet vel ex simili crimine oritur: quia duo haec impedimenta in uno homine concurrere habetur pro *circumstantia aggravante*, quae aut difficiliorem reddit dispensationem, aut graviolem poenam imponendam inducit.

¹ Alia autem causa existere potest, in qua perperam dixeris esse *duplicem* affinitatem, quae declarari debeat. Videlicet si vir, defuncta uxore, quacum ante matrimonium peccaverat, eius sororem vult ducere, illi affinis quidem factus est tum ante suum matrimonium illegitima affinitate, tum legitima ex matrimonio. Sed *sola posterior*, in quam prior affinitas transit, declaranda est. Ita expresse declaravit S. Poenitentiarium 20 Martii 1842, approbante *Gregorio XVI*; item 10 Dec. 1874 (supra n. 1036 not.).

1039 Appendix. In literis supplicibus, quae Romam ad tribunalia diriguntur, secundum stilum *nunc vigentem* quam brevissime indicantur impedimenta cum suis circumstantiis aggravantibus, et causae pro dispensatione existentes. In literis ad ordinariatum datis idem modus potest observari, quamquam etiam fusiore calamo enarratio fieri potest. Formam exhibiturus sum tum ad S. Poenitentiarium, tum ad Ordinariatum.

I. Reverendissime Domine!
Celsissime Praesul!

Maria N. ex oppido N. (huius) dioecesis orta (vel oppidi N. etc. incola) annos 25 nata cum Tullio N. ex oppido . . . dioecesis . . . annorum 33¹ matrimonium inire cupit. Obstat impedimentum secundi gradus consanguinitatis attingentis primum, ut ex schemate adiuncto patet. Petunt igitur humillime dispensationem. — Rationes sunt hae: 1. Aetas Mariae superadulta; 2. defectus dotis, quo non obstante Tullius eam alere vult; 3. ex parte Tullii vidui, patris 4 filiorum parvulorum, difficultas inveniendi aliam personam, quae pro matre educationem procuret.

Supradicti igitur oratores rogant per me, ut Reverendissimus episcopus dispensationem concedere, aut, si opus sit, Roma implorare dignetur. Quodsi posterior via ineunda sit, videntur sane sub forma pauperum dispensationem sperare posse, cum non solum Maria pauper et miserabilis existat, sed etiam Tullii bona, quae possidet, tantummodo ad valorem 4000 M. ascendant, ex annuo autem salario 3000 M. pro viri et familiae conditione superfluum aliquid reponi vix possibile sit.

Reverendissimae Dominationis Vestrae
servus humillimus
N. N.

Quodsi tandem eiusmodi dispensationis petitio Romam dirigitur, directionem habes supra n. 1034.

1040 II. Pro impedimento occulto propono exemplum literarum, quae dirigantur ad Poenitentiarium: quodsi ad Ordinariatum dirigantur, tenor idem manet, sola directio (Adresse) et allocutio diversa est.

Eminentissime Princeps!
Reverendissime Domine!

Titus et Titia cupiunt matrimonium inire. Sed obstat impedimentum affinitatis 1^{mi} gradus lineae rectae ex copula illicita, quam Titus cum matre Titiae post sponsalia cum hac contracta habuit.

Quare sponsus, de commisso crimine dolens, humillime per me confessarium petit, ut haec gratia et indulgentia dispensationis sibi concedatur.

Causae sunt: sponsalia iam inita; timor diffamationis, si sponsalia ex causa non apparente dissolverentur.

Münster, Domplatz (seu via X) N. n.
Westfalen (Germania)².

Eminentiae Vestrae
humillimus servus
N. N.

¹ In petenda dispensatione fori externi servetur mos vigens, ut utriusque sponsorum aetas semper notetur, sive aetas superadulta existit et pro causa dispensandi allegatur sive non, i. e. dicatur: «natus die *tali* anno *tali*».

² *Regnum*, quo dirigi debent literae, italico suo nomine, quantum fieri possit, scribatur; reliqua autem, i. e. oppidum, provincia nomine suo, quo in patria vocantur.

III. Pro matrimonio iam contracto:

1041

Titia cum Tito vivit in matrimonio specietenus valido, re ipsa nullo. Obstat impedimentum consanguinitatis occultae in 2do gradu ex crimine ortae, ut constat ex schemate annexo: quod ambo quidem sciverunt, sed spreverunt, ita ut civile matrimonium inirent, quod alias in hoc loco, utpote legi de clandestinis matrimoniis tum temporis non subiecto, nullitatem non induxisset: Titia nunc tanti criminis poenitens humillime petit dispensationem, ut clam cum Tito nunc legitimum consensum ponere possit. — *Rationes* sunt: 1. publicum scandalum ex separatione oriundum; 2. periculum educationis proles iam natae, quam alias Titus, bonis moribus non indutus, sibi verisimiliter vindicabit; 3. civilis impossibilitas separationis, cum Titia lege et poenis cogi possit ad convivendum cum Tito.

Instante igitur rogo nomine Titiae, ut Eminentia Vestra pro facultate sibi data dispensationem misericorditer concedere dignetur etc.

NB. Si agitur de impedimento publico, nomina vera sponsorum vel putativorum coniugum, locus originis, vel domicilii accurate scribi debent, ut in exemplo priore ad Ordinariatum.

IV. Exemplum literarum, quibus petitur sanatio dispensationis 1042 propter defectum invalidae aut dubiae.

Publius et Anna a secundo gradu consanguinitatis dispensationem obtinuerunt. Nunc autem detectum est, eorum consanguinitatem revera attingere etiam gradum primum. Cum matrimonii celebratio iam instet neque sine scandalo possit omitti, sponsi supplices implorant ab Eminentia Vestra sanationem dispensationis prius obtentae, ut tuta conscientia matrimonium possint contrahere. (*Subscriptio etc.* ut supra.)

NB. In literis sanatoriis consuevit breviter dici *«perinde valere»*; quod igitur sic intellege, ut dispensatio nunc valide dari seu dispensatio data nunc sanari possit *perinde, ac si defectus ille enarratus commissus non esset*. Haec autem sanatio etiam in forma commissoria concedi solet, ita ut commissarii (confessarii) sit, eam poenitentibus *applicare*, sicut ipsam primam dispensationem, secundum modum, quem seq. § explicaturus sum.

Si defectus seu impedimentum noviter detectum gravius non est, quam impedimentum circa quod dispensatio data erat, necesse non est novas rationes in libellis supplicibus enarrare; alias addantur rationes suadentes prout adsunt.

Si post dispensationem ob defectum invalidam matrimonium iam fuerit specietenus contractum, non petendum est *Perinde valere*, sed nova dispensatio secundum form. III mutatis mutandis.

§ 4.

De concessione dispensationis.

I. Dispensatio a S. Sede conceditur aut *«in forma gratiosa»*, aut 1043 *«in forma commissoria»*, i. e. aut S. Pontifex tribunalve Romanum per se ipsum *dispensationem elargitur*, aut alteri, scil. episcopo vel confessario, *committit*, ut dispensationem largiantur. Quod ultimum communiter fit; primum fieri consuevit in causis Principum et similium.

Discrimen illud aliquando omnino observandum est. Nam ad valorem dispensationis, quae subreptione sive obreptione vitiosa fiat, atque subsequenter matrimonii exigitur, ut, quae in literis supplicibus dicta fuerint, vera sint saltem tempore, quo dispensatio ipsa datur (cf. *Scavini* III, n. 930; *Pyrrh. Corradus*, Op. c. l. 7, c. 6, n. 24: «et sufficit, causam

ipsam verificari tempore executionis literarum, licet tempore impetrationis illarum [in forma commissoria] non esset vera»).

II. Si igitur ipse S. Pontifex eiusve tribunal dispensavit, seu, quod idem est, si dispensatio fit in forma gratiosa, impedimentum tollitur eo tempore, quo rescriptum subscribitur et sigillo munitum expeditur.

III. Per S. Congregationem de disciplina sacramentorum *mandatum dispensandi* ad Ordinarium alterutrius sponsorum dirigitur, qui, inquisitione de veritate rerum in literis supplicibus expositarum facta, mandatum tenetur exsequi: quapropter tunc dispensatio perficitur, seu impedimentum aufertur, quando Ordinarius hanc suam voluntatem declarat, seu quando instrumentum conscriptum signat et expedit (nisi forte dispensationem alteri, v. g. parochi, committere possit et committat).

1044 IV. S. Poenitentia in foro interno per confessarium dispensationem impertitur: quapropter tunc impedimentum aufertur, quando confessarius id poenitenti aliquo modo indicat seu pronuntiat. Videlicet convenit quidem, ut, confessione peracta (quae communiter requiritur) et absolute data, subiungat: «Et ego auctoritate mihi delegata dispenso tecum in impedimento NN., quod contraxisti, et habilem te reddo ad matrimonium cum NN. ineundum, atque legitimam declaro prolem conceptam (sive natam) et concipiendam, in nomine Patris etc.»; attamen certa forma ex se praescripta non est, ideoque sufficit, ut cum intentione dispensandi vernacula lingua confessarius poenitenti dicat, se facultate accepta ipsum dispensare.

Clausulas autem, quae notatu dignae sunt, hic afferam:

1045 I. In instrumento *publico* seu pro foro externo hae pro diversis dispensandi causis praecipuae sunt clausulae, prout a die 28 Aug. 1885 apponi solebant.

1. «Suprascriptos oratores a quibusvis sententiis, censuris et poenis ecclesiasticis tam a iure quam ab homine . . . latis . . . ad effectum infrascriptae gratiae dumtaxat consequendae, huius rescripti tenore absolvens etc.» — Haec clausula id solum efficit, ut nulla poena ecclesiastica, quam oratores fortasse incurrerint, valori dispensationis obstet. De reliquo censurae illae vel poenae in omni suo vigore persistunt. De pleniore absoluteione cf. clausulam 4. Verum haec clausula sine dubio abhinc supprimitur, cum *Pius X* in Regol. d. 29 Sept. 1908 cap. 3, art. 1, 6° haec statuerit: «A die 3 Nov. 1908 . . . gratiae ac dispensationes omne genus a S. Sede concessae etiam censura irritis ratae sunt ac legitimae, nisi de iis agatur qui nominatim excommunicati sint, aut a S. Sede nominatim pariter poena suspensionis a divinis multati».

2. «Proprio *oratoris (oratricis, oratorum) ordinario (vel ordinario loci)* facultatem concedit.» Ita nunc literae Roma dirigi solent. Appellatione *ordinarii* veniunt episcopi, administratores seu vicarii apostolici, praelati seu Praefecti habentes iurisdictionem cum territorio separato, eorumque officiales seu vicarii in spiritualibus generales, et sede vacante vicarius capitularis vel legitimus administrator: ergo loco episcopi defuncti vicarius capitul. suffectus literas exsequi potest, et vice versa; de quo cf. supra n. 1018.

3. «Praevia absoluteione sive per se sive per aliam idoneam ecclesiasticam personam ab eo ad hoc specialiter hac vice tantum specialiter deputandam a censuris etc.» Quamquam igitur facultas dispensandi in impedimento

matrimonii delegari per ordinarium non potest, nisi ad normam supra n. 1043 datam, facultas absolvendi a censuris potest alteri committi, sed specialiter pro singulis causis occurrentibus.

4. «(Praevia absolutione) . . . a censuris et poenis ecclesiasticis, si quas ob praemissa incurrerint, et ab incestus reatibus.» Circa poenas igitur, quas propter incestum aliave crimina, quae causam vel ansam dederunt dispensationis petendae, plene et absolute relaxatio seu absolutio conceditur. Est autem etiam in casu, quando dioecesana lex incestum censura aliave poena punit, necessarium, ut Apostolica Sedes facultatem dispensandi concedat, si ad eandem Apostolicam Sedem recurri debebat pro dispensatione impedimenti matrimonii: nam si causa aliqua ad Sanctam Sedem refertur, illa causa *tota* ad eam trahitur, neque inferiori superiori quidquam potestatis in ea causa remanet. — Absolutio autem haec sic dari potest, ut pro utroque foro, i. e. et externo, si necesse sit, et interno, valeat. Aliter, si S. Poenitentiarum pro solo interno foro facultatem concedit¹.

1046

5. «Imposita eis pro modo culpae salutari poenitentia.»

Si crimen commissum in causa erat, et a Pontifice seu eius tribunali *poena determinabatur*, haec antea, ne invalida fieret dispensatio, imponi et accipi debebat. Aut si nulla determinata erat, nihilominus sub poena nullitatis poenitens acceptare debebat poenitentiam, *quae imponebatur*, cum animo eam implendi. Nunc vero etiam in foro externo praeceptum quidem grave est sincere acceptandae et implendae poenitentiae, at valor dispensationis non videtur amplius tangi secundum ea, quae habes infra n. 1048 cum *not. 1.* — Commissarius vero etiam nunc sub gravi tenetur imponere poenitentiam, at si negligit, dispensatio non corrumpitur: vide *Wernz*, Ius decret. IV, n. 640, *not. 210.*

6. «Si vera sint exposita.» — Hinc pro dispensationibus in posterum concedendis sublata est dubitatio de valore dispensationis, si causa exposita vera quidem erat, sed informatio a dispensante contra praescriptum erat omissa. Nunc enim *a sola rei veritate* dispensationis valor pendet, scilicet a veritate eorum, quae n. 1035—1038 supra explicata sunt.

7. «Dummodo super petita dispensatione recursus ad Apostolicam Datariam factus non sit.»²

8. «Aliudque eis non obstat canonicum impedimentum.» Sive igitur aliud aliquod impedimentum dirimens, sive solummodo impediens subest, dispensatio non valet, quia omnia impedimenta declarari debent: cf. supra n. 1035.

9. «Remoto, quatenus adsit, scandalo, praesertim per separationem tempore tibi bene viso, si fieri possit.» Cum non amplius absolute dicatur «ab invicem separe», difficultas et dubium circa valorem dispensationis propter separationem non factam vel a sponsis violatam, evanuit, atque res committitur prudentiae Ordinarii.

¹ Post decretum *Leonis XIII*, de quo n. 1036 *not.*, clausula non amplius locum habet, quae alias erat summi momenti, videlicet: «Recepto prius ab eis iuramento, quod sub spe facilius assequendae dispensationis huiusmodi, incestum non commiserint.» — Quod dicitur *sub spe*, intelligitur *ex ea intentione*; nam si haec aberat et solum aliqua spes habendi dispensationem suboriebatur, id indicandum non erat. — Quid iuris fuerit, si unus tantum hanc pravam intentionem habebat, iam supra dictum est.

² Hanc clausulam S. Poenitentiarum addebat, quia dispensationem in foro externo concedebat vicario modo pro Dataria. Nunc cum omnes fere in causis publicis dispensationes per S. Congr. de disciplina sacramentorum fiant, per S. Poenitentiarum in solis causis occultis, haec clausula frustranea erit.

10. »Dummodo ipsi pauperes et miserabiles existant.» Si in forma ut pro pauperibus dispensatio postulata est, haec clausula consuevit addi. Quae conditione non verificata, manet certe obligatio iustitiae consuetam taxam solvendi seu Romam mittendi. Dispensatio autem, saltem post ordinationem *Pii X* a die 3 Nov. 1908, certo non corrui. — Num antea dispensatio per S. Poenitentiarium in foro externo data valida fuerit, res non est omnino certa, ita ut in casu occurrente matrimonium quidem contractum declarari non debeat nullum, at consultum sit pro cautela illud certius reddendum curare. Cf. *Wernz*, Ius decret. IV, n. 613, not. 37.

1047 II. Clausulae in instrumento *pro foro interno* apponi solent sequentes:

1. «Si ita sit» sive «si preces veritate nitantur». Haec in minoris gradus dispensationibus non amplius addentur. In aliis quando ita dicitur, dispensationis valor, ut supra habes, pendet a sola obiectiva veritate. Quapropter confessarius *debet* utique in veritatem rerum expositarum inquirere, at fides adhibenda est poenitenti, nisi forte aliunde certo scitur contrarium.

2. «Audita prius sacramentali confessione.» Confessio ad valorem dispensationis necessaria est, at non requiritur valida absolutio, immo responsum S. Poenitentiarie (vide *Scavini* III, n. 390) statuit, «dispensationem validam fore, etsi confessio sit nulla et sacrilega, et absque sacramentali *absolutione* concedi posse [dispensationem], si forte urgens aliqua necessitas id suadeat.» (Quae necessitas saepe adest, si post auditam confessionem absolutio dari nequit: verum sacrilega matrimonii susceptio caveri debet, si et in quantum fieri potest, per exhortationem et conatum contritionis perfectae.)

3. «Sublata occasione peccandi», i. e. aut de facto, si occasio est voluntaria, aut ex animo, ita ut fiat occasio ex proxima remota. Haec clausula confessarii monendi causa additur, non facit valorem irritum.

4. «Dummodo impedimentum sit occultum.» — Si dicitur «*omnino occultum*», id non verificatur, si per duos testes res probari potest, immo ne tum quidem videtur verificari, si, accedente aliquo indicio, praeter impedimenti auctores unus testis adsit in eiusmodi causa, in qua in iudicio unus admittatur: nam tum revera res *probari potest* in foro externo, quod autem sic probari potest, non censetur «*omnino occultum*». — Si vero dicitur simpliciter «*occultum*», cognitio, quam 4—5 personae, immo pro rerum circumstantiis 7—10 personae de re habent, non obstat, modo ne ex earum indole et ingenio praevideatur ulterior pro palatio. (Cf. *Scavini* III, n. 930; *S. Alph.* VI 1111, aliosque scriptores ibi allatos.)

1048 5. «Iniuncta poenitentia gravi . . . salutari.» — Haec poenitentia determinanda est non tantum ex criminis gravitate, sed etiam ex poenitentis conditione. Valor non tangitur¹.

Quandoque dicitur: «poenitentia *gravi et longa*», quod intellige, ut imponatur saltem *per annum* v. g. semel in mense ad sacramenta accedere, vel semel quavis hebdomada ieiunare, quavis hebdomada aliquoties rosarium recitare, quotidie Sacro assistere. — Si solummodo dicitur «*gravi poenitentia*», sufficit, ut eiusmodi opera ad brevius tempus reducantur, maxime si poenitens antea iam convenientem poenitentiam egit.

¹ S. Poenit. d. 12 Nov. 1891 resp.: «Clausulae praescribenti impositionem poenitentiae censi satisfactum, etiamsi ficto animo ab iis suscipiatur, qui dispensantur»: *Monitor* eccl. ser. II III, 12. — Similiter dic, quando confessarius omiserit poenitentiam imponere.

Aliquando dicitur: «poenitentia *gravi et diuturna*», quae ex stilo Curiae intelligitur imponenda saltem *per tres annos*; si dicitur «*perpetua*», intelligitur *pro tota vita*¹.

Si additur: «poenitentia *gravissima*», ex operibus poenalibus modo enumeratis saltem plura simul coniungi debent: vide *Scavini* l. c., *Bangen* II 232.

6. «Dispensatio in foro externo nullatenus suffragetur.» — Igitur, si impedimentum postea publicum fiat, potest accidere, ut novus recursus necessarius sit, et interim separari coniuges debeant: (quamquam ipsi occulte ut coniuges vivere tuta conscientia possunt). At si, petentibus coniugibus, confessarius fidem facit de dispensatione rite obtenta, episcopus aliive iudices eius testimonio acquiescere possunt, modo hac ratione publicum scandalum etiam auferatur.

7. «Praesentibus laceratis sub poena excommunicationis latae sententiae».¹⁰⁴⁹ Quae clausula imprimis apponi solet, quando agitur de revalidando matrimonio iam contracto. Attamen etiamsi de matrimonio contrahendo agitur, neque illa clausula adiuncta est, nihilominus literae S. Poenitentiariae destruendae, aut saltem occultandae sunt. Clausula haec sane non est irritans; destructio literarum imposita facienda est intra triduum post datam seu applicatam dispensationem, aut si de matrimonio contrahendo agatur, saltem post matrimonium contractum.

8. Inscribuntur literae «discreto viro N. N. confessario». Quodsi literae ad certum confessarium diriguntur, ipse facultatem acceptam exsequitur: ita fieri solet, si ipse confessarius a Poenitentia facultatem sibi petierit.

Quodsi poenitentes ipsi supplicationem ad S. Poenitentiarium direxerunt, literae ad eos diriguntur, incluso instrumento, quod inscribitur «discreto viro confessario ex approbatis ab ordinario»². Quare ille solus, qui a poenitente eligitur, instrumentum aperire et verificatis clausulis exsequi potest. Si autem ambo sponsi vel putativi coniuges impedimenti conscii dispensatione indigent, potest uterque *sibi* confessarium eligere: quare prior confessarius instrumentum reddere debet, ut alter eo etiam utatur.

Pro dispensatione in matrimonio iam contracto insuper addi consuevit:¹⁰⁵⁰

1) «Si separatio fieri non possit absque scandalo etc.»: quae clausula, ut recte notat *Scavini*, confessarium inquietare non debet, siquidem ex natura rei scandalum ex separatione vix non semper oritur.

2) «Certiorata altera parte de nullitate matrimonii, sed ita caute, ut oratoris delictum numquam cognoscatur.» Quod certe non raro gravem parit difficultatem. Quare si moraliter impossibile est id exsequi: aut haec difficultas praevideri debuit et moneri S. Poenitentia, ut pro illa hypothese «in radice» dispenset; aut licebit sumere, in casu nimiae difficultatis hanc clausulam non esse irritantem, sed coniuges putativos posse verum matrimonium contrahere, etsi unus tantum consensum renovet, alter impedimenti

¹ Cave tamen, ne putes mandatum esse perpetuam poenitentiam imponendi, si ipsa poenitentia definiatur et *indefinite* exprimatur v. g. confessio singulis mensibus peragenda: sufficit enim, talem poenitentiam *ad notabile tempus* imposuisse (cf. *Scavini* l. c. ex synodo *Navarr.* anni 1778).

² Olim, nunc raro, dici solebat: «Discreto viro in theologia vel decretorum doctori.» Quod si fit, eligi debet confessarius doctor in theologia aut in iure canonico, aut confessarius religiosus ex ordinibus mendicantium, quibus ex literis *Greg. XIII* «Exponi nobis» instrumenta sic inscripta aperire et exsequi licet.

in scius in consensu antea dato perseveret. Hunc modum ipse *Ben. XIV* Notificatione 87, n. 74 non reprobatur. Immo hoc idem S. Poenitentiarium solere clausula sua recentioris temporis insinuare, vide infra n. 1053 in fine.

Sed haec iam praecipue ea, quae mox seq. § de revalidando matrimonio dicturi sumus.

§ 5.

De matrimonio revalidando.

Punctum I.

De modo ordinario matrimonii revalidandi.

1051 Facta dispensatione circa aliquod impedimentum, si de matrimonio contrahendo agitur, ad illud tandem proceditur; si matrimonium specie tenus iam contractum est, debet nunc revalidari. De hoc igitur nunc agendum est. Sed pro diverso impedimento, quod intercesserat, diverso etiam modo revalidatio fieri debet.

I. Si forma substantialis a Tridentino vel decreto «Ne temere» praescripta observata non est, aut si palam constat seu probari potest matrimonii nullitas, omnino ad valorem requiritur, ut secundum formam ecclesiasticam consensus renovatio fiat, nisi forte — id quod raro conceditur — etiam ab hac forma dispensatum fuerit, aut de matrimonio agitur, cuius valor a lege clandestinitatis sit exemptus.

Si vero matrimonium laborat occulto defectu seu impedimento, forma autem ecclesiastica observata fuit, cum primo iniretur: occulta renovatio consensus ad matrimonii valorem et licitatem sufficit.

1. Facile intelligitur, defectum formae ecclesiasticae illius tandem observatione supplendum esse. Quodsi putativi coniuges adduci non possunt, ut in ecclesiam conveniant, id saltem agendum est, ut domi coram parochi et testibus contrahant, aut ut alteruter, qui publicae revalidationi repugnat, procuratorem constituat. Si vero nihil horum obtineri potest, in favorem alterius partis, si illa reconciliationem cum Deo desiderat, parochus experimentum facere potest, num S. Pontifex dispensationem aliam concedat: secus nihil faciendum est, nisi ut miseri peccatores Deo commendentur.

2. Si vero illi, qui propter solum defectum formae legitimi coniuges non sunt, nunc versantur in loco, ubi eorum matrimonii valor a forma ecclesiastica exemptus est, fiunt veri coniuges, si sui matrimonii nullitatem cognoscentes vitam coniugalem libere protrahunt *animo coniugali*. Eo ipso enim ponunt non verbis, sed factis consensum coniugalem in eo loco, ubi consensus privatus matrimonium validum efficit; at sine graviore causa ita agere sane non licebit; nihilominus melius est id agere, quam continuo in concubinato manere. Verum si nescientes sui matrimonii nullitatem in concubio perseverant, *nihil efficiunt*, idque ne tum quidem, quando ita comparati sunt, ut, si nullitatem scivissent, eam emendassent; perseverant nimirum in consensu priore invalido, quem emendassent quidem, sed revera non emendarent. Aliis verbis: debent consensum a priore consensu *independentem* ponere, quo illius defectus emendetur. Hoc ita certum est, ut S. Congr. matrimonia illis conditionibus producta non dubitet pronuntiare *nulla*, data potestate ad alias nuptias transeundi.

3. Si utcumque de nullitate matrimonii *vulgo constat*, renovatio fieri debet in forma ecclesiastica (cf. Acta S. Sedis II 19 52). Quare si consensus propter metum gravem nullus fuit, videndum est, utrum ex circumstantiis gravis ille metus aliis notus fuerit, necne. Si notus erat, matrimonium sanandum est coram paroco et testibus; si ignotus erat et mansit, neque facile probari possit incussus metus, sufficit privata renovatio.

II. In casu impedimenti occulti si impedimentum, *uni tantum con-* 1052 *iugum notum, eundem etiam solum respicit*, sufficit, ut ille consensum suum renovet, si modo alter voluntate efficaci consensum non retractaverit.

Si vero impedimentum, quodcumque tandem est, utrique coniugi notum est, practice uterque, sublato impedimento, consensum renovare debet.

Immo etsi notum nondum est utrique, sed uni tantum, attamen eiusmodi est, ut utrumque, i. e. *mutuam ad alterum relationem afficiat*, curandum est, ut, quantum fieri possit, utriusque consensus novus a priore independens post sublatum impedimentum ponatur, nisi obtineatur «sanatio in radice». Quodsi obtineri nequit sanatio in radice, neque cognitio aut dubitatio nullitatis matrimonii coniugi hucusque ignaro inici potest: licet consensus unius, qui impedimenti conscius (et causa) est, renovationi acquiescere, siquidem Ecclesia sanationem ad modum sanationis in radice et dare potest, et datura esse in tanta necessitate merito censetur.

1. Sic si consensum ab uno coniuge invalide et fecte datum esse, nemini, ne alteri quidem coniugi, notum est, sufficit, ut verus consensus nunc detur ab eo, qui invalidum posuit. Nam moraliter perseverante seu non retractato alterius consensu, sine dubio nunc utriusque consensus legitimus coniungitur atque ita matrimonium verum producit. — Quod idem transfer ad ea impedimenta, quae iuris naturalis sunt atque sine interventu Ecclesiae auferuntur, quatenus haec comprehendi possunt sub titulo «consensus ab alterutra parte fecte seu invalide dati».

At si gravis causa non obstat, quominus alter etiam moneatur, praefenda utique est renovatio consensus utriusque, quia securior est matrimonii revalidatio et melius constat de consensu ab altero *non revocato*.

2. Quodsi agitur de impedimento ecclesiastico *relativo* consanguinitatis, affinitatis aliarumque relationum quae mutuae sunt, coniuges putativi non fiunt eo ipso veri coniuges, quod impedimentum auferatur; sed dispensatio Ecclesiae facit eos *habiles, ut possint* nunc consensum validum dare, quem antea invalidum dederant. Verum ex hoc, quod consensus antea datus invalidus fuit, Ecclesia rationem sumit exigendi novum consensum a priore, utpote invalido, *independentem*, ita ut notitiam nullitatis vel saltem eius dubium ante renovationem consensus postulare consueverit. Atque id in inhabilitate, quae ex clandestinitate ortum habuit, ita certum est, ut S. Congr., ut antea dixi, aliam sanationem prorsus excluserit et propter solam priorem nullitatem ignoratam matrimonii dissolvendi novarumque nuptiarum ineundarum facultatem dederit.

Idem, teste S. *Alphonso* VI, n. 1115, plerique et gravissimi scriptores universim de impedimento loquentes docent, ut S. *Thom.*, *Scot.*, *Caetan.*, *Navarr.*,

Lessius, Sanchez etc.: quamquam pro contraria sententia S. Doctor etiam non paucos affert, ut: *Salmantic., Soto, Ledesma* etc.

1053 3. Verum hanc renovationem cum cognitione vel dubitatione circa nullitatem matrimonii *ex natura rei* necessario exigi, dici non potest: alioquin Ecclesiam matrimonium in radice sanare, impossibile foret. Quare ita tantum necessaria dici debet renovatio consensus ex utraque parte, quia Ecclesia communiter priorem consensum ne nunc quidem pro legitimo acceptare *vult*; sed, nisi acceptet, consensus potestati Ecclesiae irritanti subiectus *inefficax manet*. Vide *Heiss* § 63, 1.

Recte igitur *S. Alphonsus* l. c. pro praxi concludit: in solo casu necessitatis, quando scil. ex notitia nullitatis matrimonii prudenter timeri possit periculum mortis, gravis scandali, infamiae, et ex altera parte coniux impedimenti conscius sive conscia redditionem debiti coniugalis non possit evitare, locum esse huius benignioris sententiae. Quod recte admittitur non tantum, quia in tali necessitate opinione uti licet minus probabili, sed quod in tali necessitate Ecclesia seu S. Pontifex legali sua voluntate remedium illud afferre censendus est, quod possit. At potest sine dubio efficere, ut matrimonium valeat non vi consensus de novo praestandi, sed vi consensus antea dati et hucusque perseverantis. Ac propterea recentiore tempore in facultate dispensandi haec clausula additur: «Et quatenus haec certioratio [nullitatis matrimonii] absque gravi periculo fieri nequeat, renovato consensu iuxta regulas a probatis auctoribus traditas.» (Cf. *Archiv für kath. Kirchenrecht* XLIII 23.)

Igitur si confessarius praevidet, fore ut moraliter impossibile sit, coniugem innoxium impedimenti ignarum de nullitate matrimonii moneri (id quod sine dubio moraliter impossibile facilius est, si mulieris crimen, quam si viri crimen in causa est): consultum erit, statim sanationem in radice a legitimo superiore petere, aut saltem eum monere, renovationem consensus impetrari vix posse; at si neque petitionis, neque adiectae monitionis ratio habetur, propter sententiam illam, quam *S. Alph.* l. c. in tali necessitatis casu censet «*probabilem*», videtur legali voluntate Summi Pontificis id ex parte concedi, quod expressa voluntate negabatur, secundum axioma: in probabilitate iuris supplet Ecclesia id, quod a sua potestate pendet, si forte illa probabilis opinio falsa sit.

1054 4. Immo si ne ad eum quidem, qui dispensare potest, recursus possibilis est, antequam gravissima illa difficultas instet, qua coniux rea non possit citra gravem infamiam periculumque scandali et gravissimae discordiae debito coniugali se subtrahere: videtur alia via talem necessitatem evadendi superesse.

Sume enim, coniugem reum vel ream confiteri crimen ante matrimonium commissum, ex quo matrimonium evasit nullum. Quid faciendum confessario, si destitutus est facultate dispensandi, neque ea iam haberi possit?

R. 1. Si in bona fide est poenitens circa *valorem* matrimonii, plerumque expedit in bona fide eum relinquere, sed sub alio praetextu eum movere, ut post certum tempus ad confessionem apud ipsum illum confessarium redeat; interim quaerat confessarius facultatem dispensandi, ut redeunti possit totam rem exponere eumque statim habilem ad contrahendum verum matrimonium efficere.

R. 2. Si poenitens scit matrimonii nullitatem, evitare vero debitum coniugale aliquo praetextu, itinere etc., impossibile non est, quamquam cum

difficultate coniunctum: debet id omnino fieri, donec a legitima potestate ecclesiastica dispensatione obtenta matrimonium sanatum sit. At id viro quidem saepius possibile erit, mulieri longe rarius. Quare:

R. 3. Si neque tam cito dispensatio obtineri potest, neque evitari debet coniugale sine urgente periculo gravissimi mali, ut diffamationis, scandali etc.: *videtur lex ecclesiastica irritans cessare*, ita ut *nunc* putativi coniuges habiles evadant ad efficiendum matrimonium validum, renovando consensum secundum ea, quae mox n. 1055 dicturus sum, quamquam obligatio manet recurrendi statim ad legitimum superiorem, tum ut pro cautela certior fiat dispensatio, tum ut crimine admissio suscipiatur iusta poena, et superioris mandato oboedientia praestetur. (Suppono vero semper, agi de impedimento non publico neque de impedimento, quod solum per accidens sit occultum, publicum ex natura sua, paucis agi de iis impedimentis, in quibus petentibus dispensatio *in foro interno dari solet*.)

Ut autem huius responsi — quod legenti forte benignius videtur — ¹⁰⁵⁵ breviter rationem dem; moveor auctoritate S. *Alphonsi* dicentis in simili causa, quando, sponsis iam in ecclesia cum comitatu praesentibus, detegatur impedimentum dirimens (VI 613), «dicit *Roncaglia* . . . *Ford.* et *Pignatelli*, quodsi aliquando nec etiam ad episcopum aditus pateret et nullo modo aliter vitari posset gravissimum periculum scandali aut infamiae, posset parochus vel alius confessarius declarare, quod lex impedimenti eo casu non obliget, quia eadem ratio tunc urget, nempe quod cessat lex, quando potius est nociva, quam utilis . . . Notant tamen auctores, quod . . . tamen quanto magis, saltem ad maiorem securitatem et ad salvandam reverentiam legibus ecclesiasticis debitam, recurri debeat ad S. Poenitentiarium, ut ab illa dispensatio obtineatur». Sed — ut meam promam sententiam — si in tali casu lex probabiliter cessat, cur non idem dicamus in altero, ubi similis, immo maior necessitas graviusque damnum immineat? Quapropter consensus et nunc statim renovandus est (*saltem* ab illo coniuge, qui impedimentum scit, eiusque causa fuit) et postea, accepta legitima dispensatione, iterum (sub conditione) renovari deberet ab illo, vel potius ab utroque coniuge, nisi — id quod praestat — sanatio in radice impetrata sit.

Dixi supra, consultum esse petere sanationem in radice. Quae hodie facilius conceditur in iis circumstantiis, in quibus nimis difficile est, alterius partis renovatum consensum obtinere. Qua autem formula utendum sit, si confessario facultas in radice sanandi detur, determinate non praescribitur; agi igitur licet vel debet secundum ea, quae n. 1044 notata sunt.

Porro explicandum est, quid sit sanatio in radice, quo melius constet, Ecclesiam posse sine consensus renovatione matrimonium validum efficere.

Punctum II.

De sanatione matrimonii in radice.

Sanatio matrimonii *in radice* est eius sanatio seu revalidatio *vi con-* ¹⁰⁵⁶ *sensus primitus dati*. Videlicet *ordinario modo* sanatio matrimonii invalidi seu dispensatio sic peragitur: Ecclesiastica potestas auferens impedimentum reddit coniuges putativos habiles, ut *consensu nunc dando* matrimonium verum et validum efficiant. Aliis verbis, in ordinaria dispensatione Ecclesia id non facit, ut consensum antea datum accipiat, sed dat potestatem, ut putativi coniuges *nunc* consensum legitimum ponere possint.

Sanatio autem in radice id efficit, ut matrimonium verum evadat *vi consensus antea dati*. Videlicet ille consensus antea datus ex intentione contrahentium verum matrimonium pro obiecto habuit, et tamdiu pro obiecto habere pergit, dum efficaci voluntate retractatus non est¹. Ergo nihil obstat, quominus illum consensum antea datum nec retractatum Ecclesia legi suae irritanti in speciali casu plenissime derogando ad omnem effectum iuridicum producendum assumere possit. Atqui id unum, scil. Ecclesiam consensum illum ratum non habere, impedimento erat et est, quominus matrimonium verum factum sit; ergo cessante illo impedimento, matrimonium exoritur. — Sanatio autem in radice praeter valorem matrimonii nunc oriturum id ex potestate Ecclesiae efficit, ut alii iuridici effectus, v. g. legitimatio prolis et quae ab illa pendent, ita sustineantur, ac si matrimonium ab initio validum fuerit. Quod a summa ecclesiastica potestate effici posse, indubium est, siquidem de iis rebus agitur, circa quae publica auctoritas Ecclesiae ex iusta causa disponere possit.

1057 Hunc esse genuinum et facilem conceptum sanationis in radice, optime exponit Dr *Braun* in Archiv für kath. Kirchenrecht XLIII 4 sqq.

Clare rem ipsam exhibet *Ben. XIV* in decreto 17 Sept. 1755 «Cum super matrimonio»: «Porro gratia concessa importat dispensationem in radice matrimonii, quae a Romanis Pontificibus concedi consuevit, urgente magna causa, et quando agitur de impedimento matrimonii ortum habente non a

¹ Sanationem hanc fieri *vi consensus antea dati*, satis convenit inter auctores; non ita, utrum dici debeat «*vi consensus antea dati virtualiter perseverantis*», an sufficiat «*vi consensus solummodo non efficaciter retractati seu habitualiter tantum perseverantis*». Quodsi dixeris, sanationem matrimonii in radice esse eius revalidationem *vi consensus antea dati et virtualiter perseverantis*: causam efficientem matrimonii eiusque sacramenti potius habes actum illum, in quo *nunc* consensus antea datus perseverat, quam actum illum, quo *antea* consensus erat datus; facilius explicabis, quomodo contrahentes coniuges vere sint ministri, qui conficiant sacramentum eo tempore, quo matrimonium sanatur; at debes etiam excludere possibilitatem sanandi in radice matrimonii eorum, quorum uterque vel alteruter incidit in amentiam. — Non consuevit quidem in tali casu dari sanatio in radice. Neque tamen putaverim, id Ecclesiae excedere potestatem, cum putem, *posse* Ecclesiam revalidare matrimonium *vi consensus antea dati solum habitualiter perseverantis*, ita ut causa efficax et contractus et sacramenti ipse ille consensus sit, qui primitus est datus, qui *nunc* demum efficaciam suam exercet. Neque *huic* sacramento repugnat, causam efficientem poni antea, postea re ipsa sacramentum effici: quod ita fit e. g. in matrimonio sub conditione de futuro inito. Similiter *huic* sacramento non repugnat, sacramentum perfectum evadere et confici, quando contrahentes actu humanae actionis capaces non sunt: quod habes v. g. etiam tum, quando matrimonium initur per procuratorem eo tempore, quo mandans somno sit oppressus. In hac igitur explicatione quando matrimonium in radice sanatur, coniuges consensu suo primitus dato *incohative* posuerunt ut ministri actionem sacramentalem: quae perfecte et vere evadit sacramentalis per sanationem. Haec prae altera verissime est sanatio *in radice*. Nam si consensus *qua virtualiter perseverans* sumitur, non radix matrimonii, re accurate sumpta, sanatur, sed id quod ex radice pullulaverit seu quod radix produxerit et producere pergit.

Ceterum in consueta Ecclesiae praxi parum refert, utrum uno an altero modo rem explices. Cum enim vix non semper habeas consensum antea datum virtualiter perseverantem, in angustiis non eris, etsi *hunc* consensum necessarium habeas; minus etiam, si putes, in rigore sufficere eum consensum perseverantem tantum habitualiter.

iure divino, aut naturali, sed a iure ecclesiastico, et per eam non fit, ut matrimonium nulliter contractum non ita fuerit contractum, sed effectus tolluntur de medio, qui ob huiusmodi matrimonii nullitatem ante indultam dispensationem atque etiam in ipso matrimonii contrahendi actu producti fuerunt.»

Videlicet immediatus effectus, prout matrimonium nullum est aut validum, est prolis legitimitas. Quare in sanatione radicis matrimonii proles nata ita plenissimo sensu fit legitima, ac si ex matrimonio ab initio valido orta esset.

Restrungi solet illa sanatio ad impedimenta ecclesiastica tantum; nam in impedimentis iuris divini vel naturalis certum non est, eam esse possibilem. E. g. qui inscius contraxerit cum muliere, cuius vir superstes erat, etsi postea vir ille moritur, non potest ulla dispensatione vel sanatione ecclesiastica vero matrimonio cum uxore putativa *certo* iungi, nisi *vi novi consensus*, qui post mortem primi viri mutuo detur atque manifestetur. Radix enim putativi illius matrimonii *iure divino et naturali* intrinsecus vitata est, neque solet ab Ecclesia pro vero consensu acceptari. Vide tamen mox infra n. 1059.

Immo id etiam sequitur, si quod ecclesiasticum impedimentum alia ratione quam dispensatione cesset, matrimonium validum fieri non posse, nisi per *novum* consensum, cum Ecclesia primum consensum numquam acceptarit: in dispensatione vero ordinario modo data *per se quidem* etiam talem prioris consensus acceptationem non contineri, contineri tamen *posse* ex voluntate Ecclesiae in casibus difficilibus *tacite data*.

Explico: Si qui contraxerunt clandestine in loco, ubi lege clandestinitatis tenebantur, impedimenti dirimentis ignari: quamquam postea in loco, ubi lex illa valori matrimonii non obstiterit, vitam coniugalem agunt, matrimonium non convalescit, siquidem haec vita coniugalis fundatur in priore consensu invalide dato. Verum si scientes, se antea invalide contraxisse, nunc vero se a valido matrimonio per legem Ecclesiae non impediri, vitam coniugalem producunt, matrimonium reddunt validum, eo quod non verbis quidem, sed *re* consensum novum a priore independentem ponunt. Cf. n. 1051.

E natura igitur rei iam probatum est, Ecclesiam posse in radice matrimonium illud sanare, cui solum ecclesiasticum impedimentum obstat. Quod idem ex factis innumeris probatur. Ex rebus enim a S. Pontifice gestis tum saltem recte ad potestatem ita agendi concluditur, quando a) haec communis agendi norma effecta est, idque b) in rebus, quae mores eorumque puritatem apprime tangunt. Communem iam agendi normam esse illam sanationem, melius, quam ex singularibus factis, quae enumerare longum est, ex facultatibus generalibus patet, quas in dissitis regionibus S. Pontifex episcopis dare consuevit, quarum una (*sexta* ex «facultatibus extraordinariis D.» Americae epp. datis) est haec: «sanandi in radice matrimonia iam contracta etc.» (supra n. 1023). — Similiter *Pius VIII* 25 Martii 1830 episcopis Rhenaniae et Westf. dedit potestatem certa quaedam matrimonia sanandi in radice; *Pius X* 15 Aprilis 1906 pro toto imperio Germaniae in radice sanavit matrimonia mixta et christiana acatholica (vide supra n. 895 et 905).

Facile iam erues condiciones necessarias, ut sanatio in radice fieri possit:

1ma conditio est: ut putativi coniuges ab initio verum intenderint matrimonium: in quo tamen fac attendas, hanc intentionem veri matrimonii adesse posse etiam in matrimonio clandestino vel civili eorum, qui sciunt, Ecclesiam haec matrimonia reprobare, immo valore destituere. Nam etiamtum voluntas praevalens seu absoluta ea esse potest, ut contrahentes velint omnino mutuum ius coniugale sibi tradere. Atque ita Ecclesia iam concessit matrimonii civilis sanationem in radice, et matrimonii mixti etiam sine cautione data de prole catholice educanda, si modo pro posse in id adlaboretur: Acta S. Sedis XXX 382. Immo adsunt exempla partialis cuiusdam sanationis in radice quoad consensum unius, cum matrimonium esset invalidum ex impedimento ligaminis, quod postea morte sublatum erat: cf. Gasparri, De matr. n. 1137.

1060 2da conditio est: ut illa voluntas ita saltem perduret, ut *efficaci* voluntate retractata non sit. Quare:

1) Debent ignari esse matrimonii nullitatis, i. e. aut ipsam *rem impedi- menti* ignorare, aut *eius vim*, ita ut saltem non fuerint neque sint in persuasione, se non potuisse validum matrimonium inire. — Quodsi alteruter putativorum coniugum nullitatem matrimonii scivit, aut ante sanationem comperit, ille practice *novum* consensum dare debet: haec igitur etiam vocatur sanatio in radice, non tamen perfecte talis est, sed solum alterius coniugis ignari consensus (in radice) sanatur.

2) Debent permanere in consensu dato. Quapropter communiter de bona pace et concordia inter coniuges constare debet, ut S. Sedes sanationem in radice largiatur. Non tamen *absolute* necessarium id est¹. Nam si sola est *velleitas* discedendi, non vero propria voluntas: nihil impedit, quin Ecclesia matrimonium sanare possit. At etiam in magnis discordiis vix aliud concipitur aut concipi potest a discorde coniuge, quam sola velleitas discedendi ab altero et a *vinculo* matrimonii, modo subiectiva persuasio de matrimonii valore habeatur. Quae erronea persuasio impedit, quominus seria et efficax voluntas retractandi consensum matrimonialem (quae concipitur ut res impossibilis) foveatur; nam vir e. g. sibi dixerit: «recederem ab uxore, si possem, seu nisi eam duxissem», at nunc non recedit, neque vult recedere, eo quod contractum tamquam insolubilem considerat. Quae quidem voluntatis affectio non sufficeret, ut nunc contractus per eam concluderetur, sufficit tamen, ut consensus antea datus non retractetur.

1061 Sic revera, teste *Ben. XIV*, sanatio data est matrimonii, quod solvi vir iam petierat, sed ex causa, quae vana erat et quam S. Congr. reiecerat, cum postea re ipsa ab uxore, quae instabat pro sanatione, manifestaretur aliud impedimentum vere dirimens, quod censebant viro esse incognitum. Atque etiamnunc sanatio in radice datur, quando timor est, ne, nullitate matrimonii utrique coniugi patefacta, alter compartem deserat.

Omni sane periculo in eiusmodi circumstantiis non occurritur. Nam si coniux dissentiens artificioso quodam modo retractationem consensus conciperet, quo non solum velleitatem, sed omnimodam voluntatem haberet discedendi et revocandi consensum suum, si forte quomodocumque matrimonium invalidum esset: vere sanatio in radice non fieret. At sine dubio,

¹ Neque desunt exempla sanationis in radice, alterutro coniugum iam defuncto. Quod ut fieri possit, constare debet, illum coniugem in bona fide veri matrimonii de functum esse. Neque sanatio illa proprie *matrimonii* sanatio est (cf. n. 828 cum *nota*), sed omnium effectuum iuridicorum — praecipue pro filiis — ac si ab initio verum matrimonium exstiterit: vide Acta S. Sedis I 182 sqq.

qui sic dispositus esset, graviter peccaret, et si matrimonii solutionem flagitans repelleretur, nihil ipsi relinqueretur, nisi ut malignam illam retractationem retractaret atque iterum in verum matrimonium consentiret. (Cf. Acta S. Sedis I 182 sqq; *Ben. XIV*, Const. «Etsi matrimonialis».)

Id unum notandum restat, episcopos ex eo, quod recipiant facultatem in certis impedimentis «dispensandi», nequam habere potestatem sanandi matrimonii in radice, quando eiusmodi impedimenta occurrunt; sed ut haec potestas adsit, speciale prorsus privilegium necessarium est.

Appendix. Circa dispensationem impedimentorum graviter peccari facilius potest:

1. si delegata potestate utens sine causa dispensat;
2. si petens dispensationem subreptionem seu obreptionem committit, aut in re aliqua gravi, licet ad valorem non pertineat, mentitur vel verum supprimit;
3. si sponsi graviora mala committenda molientes dispensationem extorquent;
4. si ille, cui dispensatio committitur, dispensationem vel instrumenti clausulas non fideliter implet.

SECTIO IV.

DE IURE, QUOD EX MATRIMONIO CONIUGIBUS ORITUR.

NB. Cum *S. Alphonso* in mentem revoco, in tractanda hac materia eiusque studio, confessariis necessario, oratione et crebro ad Deum recursum esse insistendum, ne qui ex lubrica illa re conscientiae maculam contrahant, sed potius in amore Dei et merito crescant.

Ius, quod ex matrimonio oritur, ex eius fine repetendum est. — Internus et essentialis finis ad propagationem generis humani dirigitur: secundarius autem finis remedium contra concupiscentiam est. De priorie fine cf. Gn I, 28; de posteriore I Cor 7, 2. Ex quibus et ea, quae *liceant* coniugibus, et ea, quae *sibi debeant*, sequuntur.

Caput I.

Quae licita sint coniugibus, quaeque illicita.

Brevi hac regula, quae saepe ipsis coniugibus sufficit, licita et illicita continentur:

1. Licet absolute, quidquid *pro* fine matrimonii essentiali utile est.
2. Graviter est illicitum, quod *contra* finem matrimonii essentialem est, seu quod tendit ad illum frustrandum.
3. Saltem non graviter illicitum illud est, quod, cum *contra* finem primum seu essentialem non sit, versatur *propter* finem.

Verum quo brevius confessarius ea, quae ad usum matrimonii spectant, expedienda curare debet, quantum necessitas conscientias recte instruendi illud patitur, eo accuratius ipse, quid liceat, ex certis rationibus et ex auctoritate sciat oportet, ne aut laxior illicita approbet, aut rigidior licita prohibeat.

Articulus I.

De licitis et illicitis ex parte rei, seu ex parte ipsius actionis.

§ 1.

De actibus inter coniuges mutuis.

1064 I. Licitus actus est ex natura sua ad prolem generandam destinatus, etsi per accidens proles non generetur, seu licita est copula carnalis essentialiter consummata.

1. Cum non solum ad prolem re ipsa generandam, sed etiam ad consulendum concupiscentiae matrimonium inductum sit: constans est doctrina theologorum, post matrimonium legitime contractum licitam esse copulam coniugalem, in qua ex parte coniugum nihil fit ad prolis generationem impediendam, quamquam propter diversas circumstantias re ipsa *non potest* proles generari. Quare copula non prohibetur ex hac ratione eo tempore, quo uxor gravida est. Cf. n. 1082.

2. Neque prohibetur copula propter sterilitatem mulieris, dummodo ex parte viri adsit actus perfectus. Praeter alias rationes habes, quod non omnis spes desit post diurnam sterilitatem nihilominus prolis concipiendae; nam causae sterilitatis saepe ignotae sunt possuntque cessare. Cf. infra 5.

3. Idem concedunt *Laym.* l. 5, tract. 10, p. 3, c. 1, n. 7; *Bonac.* aliique, si mulier ex experientia scit, se non posse nisi prolem mortuam edere (ex pari ratione, si experta est, se abortum pati): saltem *in periculo incontinentiae* licere docent actum coniugalem exercere, eo quod etiam tali proli melius sit cum peccato originali existere, quam omnino non esse, et ex altera parte a parentibus ille status privationis seu exclusionis a supernaturali beatitudine permittatur ex gravi causa, i. e. propter periculum formalis peccati incontinentiae removendum. (Vide, quod magis etiam consuli possit, postea n. 1086.)

4. Licitam etiam habetur copula, si vir sterilis est aut a) propter senectutem, aut b) propter impotentiam supervenientem; saltem si in utroque casu congressus perfici potest, etsi *veri* aut *fertilis* seminis emissio non habeatur. Ita *Tolet.*, Instructio sacerdotum l. 7, c. 16, n. 2; *Sanchez*, De matr. l. 7, disp. 102, n. 7; *Reuter* IV, n. 559; *Lacroix* l. 6, p. 3, n. 317, alii; siquidem in actu ex se coniugibus licito non ipsi faciunt, quo impediatur generatio, sed hoc fit naturae defectu.

5. Eadem ratio subest, si mulier post legitimum matrimonium contractum impos evadat, v. g. excisis utero vel ovariis, de quo cf. n. 975.

1065 6. Communiter quidem theologi ad copulam coniugibus licitam requirunt, ut in ipsa vasis muliebris perforatione fiat virilis seminis effusio; idque, si fieri potest, fieri utique debet, quia aliter cum seminis partiali profusione periculum totalis frustrationis est: quod ex consulto committere aut sine gravi causa permittere sane non licet. Verum hodie inter physiologos et medicos constat, sufficere posse ad generationem, si semen virile ita organum muliebre contingat, ut ab illo aliquo tandem modo recipiatur vel intro atrahatur. Quare in casu matrimonii certo valide contracti, quando impossibile est, aut mulieri graviter damnosum, perfectius coire, neque alia impotentiae causa accedit: non videtur peccati eiusque gravis ille coitus damnandus esse, qui sufficere possit ad essentialem matrimonii finem obtinendum.

Utrum vero, si illa impossibilitas ab initio existat, matrimonium concepta prole pro valido habendum sit, an ex impotentiae impedimento pro invalido, id, ut *Gury-Ball.* II, n. 855 notat, non confessarii (pro quo haec scripta sunt), sed iudicis ecclesiastici in externo foro est iudicare.

II. Licitī illi actus imperfecti sunt, ut tactus, aspectus etc., qui ad 1066 copulam praeparant vel disponunt, quando aut intentio eius exercendae adest, aut saltem possibilitas et pro eo casu etiam voluntas, si forte urgens pollutionis periculum oriatur.

Illiciti aut non sunt, aut non sunt graviter illiciti actus imperfecti venerei inter coniuges mutuo facti etiam extra voluntatem vel facultatem copulae, saltem si grave pollutionis periculum non inducunt.

1. Licere coniugibus eos actus, qui consummatum actum praecedant vel adiuvent, per se patet, cum illis, quibus liceat actus consummatus, etiam liceat eius incohatio, seu ea, quae utcumque tamquam eius incohatio vel praeparatio considerari possunt.

2. Immo etsi haec intentio consummati actus non adest, quoslibet actus imperfectos peccati, eiusque gravis, damnare, esset coniuges in perpetuo periculo peccandi constituere. Et revera communis omnino sententia cum *S. Alphonso* VI 933 docet 1) eiusmodi actus, si periculum pollutionis non adsit, etiam ex sola voluptate venerea assumptos, non esse nisi veniale peccatum; 2) ex honesto fine, ut fovendi sive reconciliandi mutui amoris eos exercere, aut ad compartis petitionem eos pati vel ad eos cooperari, nullum esse peccatum.

3. Quando tactus ex sese pudici sunt, si grave periculum pollutionis ex 1067 iis in alterutro coniuge praevideatur, sine graviore causa eos exercere peccatum erit (idque *S. Alph.* etc. videtur grave, aliis aliter); ex graviore autem causa (e. g. ad avertendam suspicionem propensionem ad alteram personam, ad mutuum amorem ex aliqua necessitate fovendum) eos *agere* licebit; immo *pa. i* seu *reddere* etiam minus pudica seu turpiora, nisi sint quasi incohata pollutio, licebit: *S. Alph.* n. 934. — Verum si abesse grave pollutionis periculum coniuges sciunt, etiam inter se agere minus pudica seu turpiora, grave saltem peccatum coniugibus id non est, cum ratio mortalis peccati ex sola frustratione seminis, quae ex natura actus secutura sit, repetatur.

4. Quamquam in pollutione, seu extra congressum maritalem in seminis effusione quiescere eamque *completam* veneream voluptatem voluntarie capere seu admittere non licet, ac propterea ob periculum consensus actus, de quibus n. 3 sermo est, obiective peccata gravia fieri possunt (vide *S. Alph.* n. 934 in prima sent.; *Sanchez* l. 9, disp. 45, n. 34 sqq; *Scavini* III, n. 962, not. 34 etc.): nihilominus non puto expedire, hac de re coniuges moneri; nam raro videntur in ea re peccatum deprehendere, et, si dedocentur, periculum peccati formalis difficulter aberit.

5. Cui propter varias circumstantias consummata copula illicita est vel impossibilis, actus imperfecti — periculo pollutionis secluso — propterea interdicti nondum sunt. Verum ille tum longe cautior esse debet, cum pollutionis gravior sit periculum, facultas praeveniendi nulla.

III. Graviter autem illiciti illi actus imperfecti sunt, qui adeo tur- 1068 piter mutuo exercentur, ut ex sese proximum periculum pollutionis inferant, antequam coniuges ad copulam procedere possint aut velint.

A fortiori graviter illiciti sunt actus perfecti extra legitimam copulam seu seminis extra copulam effusio sive frustratio ex consulto facta seu inducta.

1. Difficulter inveniuntur actus imperfecti, qui absolute et pro omnibus sub reatu mortalis peccati interdicendi sunt, cum iidem actus idem pollutionis periculum non omnibus inferant. Sunt tamen aliqua, quae adeo turpia sunt, ut periculum facere vix unquam liceat, quaeque immunia a peccato eoque gravi dici vix possint, nisi relate ad eos, qui ex experientia sciant, sibi illud periculum grave non creari.

2. Ad ea referenda videtur incohata copula, a qua ex mutuo consensu coniuges desistant ante seminis effusionem. Quod plures auctores excusant, si, cessante pollutionis periculo fiat ad sedandam concupiscentiam ab iis coniugibus, qui iuste timent numerosam prolem: at revera concupiscentia potius excitabitur, ita ut conatu et pugna pollutio reprimenda sit. Nihilominus fieri potest, ut isto modo aliquam saltem quaerant satisfactionem mutuaque amoris expressionem, quando ex gravi causa exclusam esse volunt prolis generationem. Quodsi igitur pollutio generatim non solet sequi, sed raro tantum et per accidens idque praeter voluntatem et praevisionem, non audeo illam agendi actionem gravis peccati damnare, nisi ex speciali circumstantia *actu* augeatur pollutionis periculum. Tota haec res aliquando, sed admodum raro ad praxim utilis erit. — Ceterum si periculum gravis damni copulae incohatae superveniat, illa abrumpi sine peccato potest et debet, etsi pollutio sequatur: quam promovere tamen tum non licebit.

1069 3. Videntur eadem principia applicanda esse ad actum illum, quem a culpa nemo eximit, gravis culpae complures damnant, scil. si vir pudenda in os mulieris inmittat (*S. Alph.* n. 935): quod *S. Alph. semper* mortalis peccati damnat; *Sporer-Bierb., Sanchez, Fill.* etc., si obiter fiat, et — ut *Castropal.* addit — immediate ante legitimum congressum maritalem atque sine praeviae pollutionis periculo, a *mortali* peccato excusant. De qua re sponte interrogare, pro gravi omnino imprudentia et scandalo habeo, si autem deprehendatur poenitens, qui non possit per se exprimere foedissimas istas res, sed neque conscientiae pacem habeat, nisi dixerit: confessarii erit, si moraliter certus sit, ipsam illam rem commissam esse, quam castissime possit, interrogare, v. g. mulierem, num ore abusa sit. Idem accidere potest, si quis vir cum meretrice consuevit peccare: revocari autem hoc peccatum aliquando debere ad sodomiam specie imperfectam sive affectu sive re commissam, legenti facile patet. — Ex quibus exemplis allatis alia, si forte confessario diiudicanda occurrant, facile discerni possunt.

1070 4. Ad actus perfectos graviter illicitos refertur concubitus sodomitico vel copula in vase praepostero. Immo si affectio ad vas non legitimum adest, *affectu* graviter peccatur, etsi forte seminis effusio seu infusio non sequitur: idque tum in agente, tum in patiente seu permittente. Sunt quidem aliqui scriptores, qui cum *Navarro* putent, non peccare graviter virum incohando copulam in vase praepostero, si intendat eam in vase debito consummare. Quod quamquam a *Sanchez, Tamburini, S. Alphonso* n. 916 non admittitur, et obiective vere reiciendum videtur: tamen haec aliquorum sententia ratio esse potest, cur praesertim uxor, quando potius invita eiusmodi quid patiat, non etiam in omni casu graviter peccasse dicatur; immo aliquando res diiudicari possit ex iis, quae dicta sunt supra.

5. Huc referendus etiam est onanismus, sive vir sese retrahat et semen extra vas mulieris effundat, sive alia nefanda arte efficiatur, ut semen in vas

muliebri non perveniat. Quae quidem, utrum et quomodo ex parte mulieris peccaminosa esse possint, vide infra n. 1093 sqq. Nam generatim ex parte viri principaliter peccatum oriri, patet.

6. Ex parte mulieris graviter peccatur, si ipsa post legitimum congressum semen receptum expellere studeat, lotionem aliove studioso conatu.

7. Quasdam actiones mulierum hic iuvat adnotare, quae ex earum sub-¹⁰⁷¹ iectiva intentione graviter peccaminosae fieri possunt, obiective autem fere inefficaces sunt, ita ut inefficaciam conatus edoctae ab impietate, si committere pronae sint, revocari debeant. Scilicet 1) in maritali copula naturam compescere, ne mulieris quasi-semminatio seu spermatio sequatur: quod impedire generationem secundum physiologos et medicos non potest, quamquam naturale aliquod complementum subtrahitur; 2) statim post copulam surgere, aut etiam mingere ex intentione conceptionis impediendae: sed revera, nisi alia violenta actio accedit, id *vix* efficax est; siquidem brevi post habitam copulam et semen receptum matrix clauditur atque tantum seminis retinet, quod ad foecundationem sufficit: vide *Capellmann-Bergm.*, *Pastoralmedizin* ¹⁶ pag. 227 sq.

8. A peccato sodomitico apprime distinguat confessarius oportet actum, cuius aliquando coniuges sese accusant illis verbis, quae etiam sodomiam exprimere possunt, vid. se praepostere vel a tergo congressos esse. Quare omnino videre debet seu interrogare, utrum generatio prolis propter illum actum fuerit possibilis, necne: quodsi respondent, impossibilem non fuisse, habetur sola inordinatio in situ, quae ex sese sine ratione facta peccatum veniale non excedit, si modo revera effusio seminis extra vas facta non sit, vel tantum partialis effusio fuerit praevisa. Si vero aut actus sodomiticus erat, aut mera effusio seminis extra vas, mortale peccatum ex se plane erat.

9. Nostra aetate recurrunt aliquando ad fecundationem artificialem. De ¹⁰⁷² qua quaeritur, num liceat inter coniuges. Nam ab iis, qui matrimonio inter se iuncti non sunt, per eam gravissima peccata committi, evidens est. Quando igitur inter coniuges res ita fit, ut in ipsa copula incohata ad eam plenius perficiendam auxilium medici vel medii externi adhibeatur, id, si ad conceptionem securius habendam necessarium sit, per se a culpa vacat. Quando vero actus ipse non est coniugalis, sed extra eum semen emissum in vase excipitur atque a medico praeparatum in vas muliebri infunditur: id mihi semper visum est a pollutione non distare ideoque esse illicitum, utut aliqui erant de ea re dubii. Nunc habes rem decisam per decretum S. Off., confirmatum *Leone XIII*, d. 17 Mart. 1897, *artificialem fecundationem adhiberi non licere*: Acta S. Sedis XXIX 704.

§ 2.

De actibus coniugum, qui sine mutua ad invicem relatione fiunt.

Actus, qui ab alterutro coniuge exercentur *cum relatione ad per-*¹⁰⁷³
sonam extraneam, malitiam gravem adulterii contrahere, ex se evidens est.

Actus, qui ab alterutro coniuge *solitarii* fiunt sine relatione ad extraneam personam, sed etiam sine expressa relatione ad compartem (in proprium corpus), gravia peccata sunt, si periculum pollutionis adest — quod longe facilius ita adest, ut praeveniri nequeat, quam in actibus

mutuis —; alias peccata quidem sunt, sed gravia peccata ea esse, non constat: vide *S. Alph.* VI 936.

1. Adulterii malitia non solum contrahitur actibus externis, etiam imperfectis, sed etiam interno affectu; quare adulterii *malitiam* ille contrahit, qui in legitima copula de aliena muliere cogitat, vel etiam de priore uxore defuncta; aut si forte formalis adulterii reus nondum est, saltem sese in huius peccati grave periculum conicit.

Simile quid dicendum est de circumstantiis sacrilegii, incestus etc., quae contrahi possunt.

2. Etsi in actibus mere solitariis, quos dixi, secluso gravi periculo pollutionis, *de mortali* peccato non constat, tamen coniuges ab illis actibus solitariis omnino retrahendi sunt, 1) quia sunt saltem utcumque peccata, 2) facile omnino periculo pollutionis eos exponunt.

Qui igitur illos actus per se a gravi peccato excusant, rationem hanc proferunt, quia actus imperfecti, etsi relatio expressa non habeatur, ex se tendunt ad consummatum actum eumque legitimum, nisi expresse contrarium, i. e. pollutio, intendatur sive directe sive indirecte: vel considerari possunt tamquam excitatio et praeparatio quaedam ad futurum legitimum congressum; at quia sane sunt superflua prorsus praeparatio et excitatio, saltem veniale peccatum evadunt.

1074 3. Ab illis autem actibus solitariis omnino distingui debet excitatio, quae post consummatam copulam ex parte viri, mulier, quae nondum ex sua parte actum complevit, sese ipsa tactibus excitat, ut sibi plene satisfaciatur et naturale complementum copulae producat. Quod licitum esse, etiam post hodiernam physiologorum et medicorum sententiam, plane censeo. Nam ut ut hoc mulieris complementum ad generationem non est necessarium, tamen cum *Capellmann-Bergm.* l. c. pag. 231 sqq prorsus sentio, naturam nihil frustra instituisse, ac propterea illam mulieris spermationem ad foetus conceptionem melioremve efformationem aliquid saltem conferre: quod sufficit, ut dicamus, uxori licitam esse debere huius complementi procurationem.

4. Ut ad actus plene solitarios revertar, qui propter periculum graviter peccaminosi esse *possunt*, iis adnumerandae etiam sunt cogitationes de venereis rebus in se non illicitis (ut taceam de desideriis, quae si in alienas personas feruntur, eorum malitia omnibus patet) atque sermones, si adeo producuntur aut ita vivide sustinentur, ut periculum pollutionis inducant. Ceterum simplex cogitatio vel complacentia de ipso coniugali actu sibi licito coniugibus peccaminosa non est.

5. Seminis autem effusio eiusve grave periculum in coniugibus *gravius* est peccatum, quam in solutis: participat enim, ut recte *S. Alph.* notat, rationem adulterii, cum et sacramenti sanctitatem laedat, et ius alterius coniugis violet secundum Apostolum: «Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.» 1 Cor 7, 4.

6. Quamquam in muliere propria seminatio non habetur, tamen idem omnino dicendum est de completa voluptate venerea extra legitimam copulam habita, quae fit cum secretionem humoris organorum muliebrium: quam, cum exterius non semper effluat, non semper certo cognoscent adfuisse; quare communiter sufficit sciri a confessario, ut iam supra de interrogationibus a confessario faciendis notavi n. 456 et vol. I, n. 1039, adfuisse *magnam* excitationem, seu completam voluptatis *satisfactionem*.

Articulus II.

De licitis et illicitis inter coniuges ratione circumstantiarum.

§ I.

Ratione ipsius matrimonii.

Id, quod hic considerandum est, respicit matrimonii certum dubiumve ¹⁰⁷⁵ sive valorem sive nullitatem.

I. Si cognoscitur matrimonium certo ut invalidum, etsi ab uno coniuge tantum, neque matrimonium nunc sanari potest: non licet aut petere aut reddere debitum coniugale, quolibet malo ex illa denegatione orituro, nisi forte haec cognitio ex solo sacramentali secreto habeatur.

Nam actus est certo fornicarius, proin intrinsecus malus, quem exercere vel in quem consentire in nullo casu licere potest. Cf. tamen, quae supra dicta sunt n. 1053 sq.

II. Si dubium de valore matrimonii ab utroque coniuge habetur, saltem ante inquisitionem in rei veritatem factam neque petere neque reddere debitum licet: alias (secundum principia de dubia conscientia) coniuges temere sese actibus fornicariis exponerent.

III. Si vero, inquisitione facta, dubium perseverat, coniuges in vita maritali pergere possunt, nisi forte cum impedimento ligaminis fortasse existenti dubia aut mala fide matrimonium contrahere attentaverint.

Scilicet si impedimentum, quod forte existit, dispensatione auferri potest, haec utique requirenda est. Sed si dispensatio nihil efficere potest, tum regula data servanda est, imprimis quando matrimonium bona fide, saltem ab alterutro, est contractum (*S. Alph.* VI, n. 904 905), etsi gravior ratio pro nullitate videatur esse; immo etsi *dubia fide*, i. e. cum dubio de impedimento, matrimonium initum est, Sanctus Doctor n. 906 cum aliis satis probabile esse dicit, dubitantem post frustraneam inquisitionem debitum petere posse, nisi dubium versetur de ligamine prioris matrimonii.

IV. Si alteruter de valore matrimonii dubitat, ille *ex sua parte* abs- ¹⁰⁷⁶ tinere debet a petendo debito ante inquisitionem veritatis, pergere potest post frustraneam inquisitionem: monere vero alteram compartem in bona fide versantem non tenetur; atque *petenti debitum est reddendum*, siquidem ille propter dubium alterius suo iure non est privandus, cum melius sit, materialem fornicationem permittere, quam committere iniustitiam formalem.

V. Qui *mala vel dubia* fide cum dubio impedimento ligaminis contraxit, a petendo debito tamdiu prohibetur, donec certus fuerit de ligamine non existente: qui vero *bona* fide contraxit, si post inquisitionem dubium de ligamine solvi non potest, iure suo non privatur; quare etiam a coniuge altero postulare potest, ut debitum matrimoniale sibi reddat.

1. Cur in causa ligaminis ille, qui cum mala seu dubia fide novum matrimonium iniit, severius diiudicandus atque a petendo coniugali debito prohibendus sit, ea ratio est: quod non solum reverentia sacramenti, sed

etiam *prioris* coniugis ius probabile et prioris sacramenti reverentia obiciuntur; quae vinci non possunt a dubio iure, quod nunc praetenditur, sed numquam legitime inceptum est. Videlicet ratio applicanda est similis illi, quae in qualibet materia iustitiae viget: eum, qui mala vel dubia fide possessionem inceperit, quamdiu dubium ipsius iuris perseveret, ut legitimum possessorem agere seu disponere non posse.

1077 2. Multis difficultatibus causa involvitur, si coniux sine plena probatione prioris matrimonii per mortem compartis soluti novum matrimonium inierit. Nimirum quaeritur, num umquam dici possit, alterum matrimonium *bona fide* esse initum, atque secundum regulas, quae bonam fidem in contrahendo matrimonio supponunt, procedi posse. Quod aliqui videntur prorsus negare. Verum *Lacroix* l. 6, p. 3, n. 310 cum aliis putat — idque videtur rectius fieri — bonam fidem non esse impossibilem. Dicit enim, non solum alteram compartem posse ignorare prius matrimonium, sed etiam «potest fieri, ut etiam alter ex probabilibus argumentis bona fide iudicet, priorem suam coniugem obiisse, neque sciat, requiri de hoc plenior certitudinem. Unde etiam ille dicitur hic bona fide contraxisse, qui inculpabiliter iudicavit, sibi licere etiam stante tali [aliquali] dubio et in circumstantiis casus propositi matrimonium contrahere, tametsi universaliter scivit, superstite altero coniuge non licere ad secundas nuptias transire: e contra si processerit cum dubio, formidine aut remorsu, ne peccaret sic contrahendo, non processit bona, sed mala fide»¹. Immo formido et remorsus peccati committendi vel commissi, ex aliis causis forte conceptus, e. g. quod matrimonium ineatur spretis bannis aliisque Ecclesiae legibus, certum nondum facit, bonam fidem circa ligaminis absentiam eiusque certitudinem defuisse.

NB. Quando dicitur in hac paragrapho, non licere debitum coniugale petere, id, ut patet, intelligitur non de sola copula, sed de quibuslibet actibus imperfectis; neque in eo, cui haec prohibita sunt, excusatio a gravi peccato (*obiectivo*) admitti potest, si leviores actus in proprium corpus exercet (supra n. 1073). Quousque autem in subiectiva ignorantia relinqui possit, ad generales prudentiae regulas spectat.

§ 2.

Circumstantiae personarum.

1078 Ad quas revocari debet: 1) impotentia superveniens; 2) ius coniugale debiti amissum ex incestu; 3) ius coniugale precarium factum ex quolibet adulterio; 4) ius coniugale ligatum ex voto castitatis.

I. In impotentia superveniente, quousque liceat copulam exercere, habes n. 1064. Si vero hanc exercere non amplius licet, nihilominus ea interdicta non sunt, quae vocantur actus imperfecti, modo pollutionis periculum ne inducant: at multo cautiore coniuges tunc esse debent,

¹ Huius rei confirmationem petere potes ex responso S. Officii d. d. 22 Martii 1865 (*Collect. Mission.* n. 973): «Mulier, cum frustra reditum mariti exspectasset, post tres annos existimans ipsum iam mortuum esse, bona fide alii viro in matrimonio se coniunxit, et cum impossibile nunc sit investigare, utrum primus maritus vivat adhuc, aut reapse mortuus sit, quaeritur, utrum relinqui ipsa possit in usu secundi matrimonii contracti, donec certitudo habeatur de vita primi viri?»

R.: «Relinquendos esse in bona fide.»

maxime ille, qui petit; qui reddit, facilius excusatur, etsi forte aliquando praeter intentionem et consensum pollutio accidat. Ut immunis sit ab *omni* peccato, causa coonestans accedere debet in petente.

II. Qui ex incestu cum sui coniugis consanguineis (usque ad *secundum* gradum canonicum inclusive) suo coniugi affinis factus est: amisit *ius petendi* debitum coniugale ex lege ecclesiastica; cuius igitur condonatio a coniuge fieri nequit — idem sequi ex contracta cognatione spirituali inter ipsos coniuges, certum non est, ac propterea practice negligi potest —: verum tenetur debitum reddere.

1. Ut incestus cum compartis consanguineis inducat privationem iuris petendi debitum, debuit adesse: 1) consummata copula; 2) secundum *S. Alphonsum* non solum cognitio prohibentis legis *ecclesiasticae*, sed etiam ipsius *poena* cognitio; 3) crimen *sponte*, seu non ex gravi metu, commissum.

2. Privatio coniugalis iuris in poenam statuta sic intelligitur, ut sola copula interdicatur, non quaelibet actio imperfecta. Cf. *S. Alph.* VI 933 et *Ball.* ad *Gury* II, n. 919.

III. Qui autem quodcumque adulterium commisit, a suo coniuge ¹⁰⁷⁹ repelli potest quoad debitum coniugale, secundum ea, quae dicta sunt circa *causas divortii*: verum ipse adulter ex se non amisit *facultatem* petendi, quasi ipsa debiti coniugalis petitio ipsi peccato esset: id enim soli incestui pro poena impositum est; multo magis obligatur ad reddendum debitum coniugi petenti.

Ex peccato, ut est *adulterium*, parti innocenti oritur ius adulterum repellendi non a sola copula, sed ab omni consortio coniugalis vitae.

Sed qui adulterium commisit, quod a comparte condonatum nondum est, neque mutuo adulterio quasi sopitum, non prohibetur quidem, quominus petat debitum coniugale *rogando*; controvertitur, num possit *exigendo*. Multi hoc negant. Quare ex eorum sententia ab imperio erga uxorem prorsus abstinere debet, tum ne sibi ultra ius aliquid arroget, tum ne coniugi ius denegandi, quod ipsa habet, ignorantini iniuste ansam det per denegationem peccandi. Cf. *Sanchez*, De matr. l. 1, d. 68, n. 2—6, ubi pro hac sententia inter alios recensentur *Tabien.*, *S. Antonin.*, *Navarrus*. Ipse autem *Sanchez* cum *Caietano*, *Soto* aliisque etiam multis contrarium sentit, videlicet ius *exigendi* tum tandem amitti, quando pars innocens post crimen cognitum *sese ab obligatione absolverit* (vel absolvere debeat), antea ipsam obligatam, alterum in possessione iuris coactivi manere. Haec etiam confessarius prae oculis habeat, quo pro prudentia sua et variis circumstantiis monere possit adulterum, non tamen obligare. Inde sequitur, pro diversa opinantium sententia alios scriptores confessario illi, qui in casu incestus ius petendi debiti restituere possit, nihilominus negare facultatem, qua restituere possit ius *exigendi*, alios concedere etiam hanc potestatem.

IV. Qui voto castitatis ligatus est, ex sua parte petere non potest ¹⁰⁸⁰ debitum coniugale, at debet alteri petenti reddere: immo id a *S. Alph.* VI 944 recte extenditur ad casum, quando uterque solo voto ligatus esset, etsi ille, qui contra suum votum petit, monendus sit ex caritate, ut ab illicita petitione desistat. Cf. infra n. 1089.

1. Qui voto castitatis simpliciter ligatur, interdicatur *ab omni* etiam imperfecta actione, nisi qua a comparte iure postulatur.

2. Quare si altera pars sive per incestum, sive per quodlibet adulterium ius amisit, ille, qui voto castitatis ligatur, neque petere neque reddere potest ullum debitum coniugale sive perfectum, sive imperfectum.

3. Nihilominus qui sive incestu sive voto prohibetur, quominus *petat*, tum *petere potest*, quando coniux petere non ausa in periculo incontinentiae versatur, vel graviter fert, maritum non petere, quia tunc potius reddit, quam petit: excipe, si forte etiam illa *propter votum* petere licite non possit. Immo si non voto, sed sola lege ecclesiastica ratione incestus prohibetur, ratio propriae incontinentiae — si periculum magnum in mora est, nec brevi peti potest dispensatio — causa est, cur probabiliter debitum coniugale petere possit. A voti autem obligatione periculum propriae incontinentiae eximere numquam potest. Cf. *S. Alph.* VI 930.

§ 3.

Circumstantiae temporis.

1081 Alia temporis circumstantia est prorsus externa, alia quasi interna, quae afficiat conditionem ipsius personae.

I. Diebus festivis, vel ieiunii, qui praecipue divino cultui vel poenitentiae dedicati sunt, quamquam consilium est a *petendo* coniugali debito abstinere: nihilominus praeceptum non est; immo ne consultum quidem, si periculum incontinentiae existit: vide *S. Alph.* n. 923.

II. In die S. Communionis magis etiam quam alias specialis quaedam causa urgere quidem videtur, cur ab omni veniali culpa eum immunem esse negemus, qui solius voluptatis causa, nulla tentatione aliave ratione urgente, coniugale debitum petat: tamen cavendum est, ne uxor, quae frequentius accedat ad S. Communionem, roget virum, ut desistat a debito petendo, nedum petenti difficiliorem sese exhibeat: *S. Alph.* n. 922.

1082 III. Tempore praegnationis per se satis probabiliter peccatum non est, copulam maritalem habere, maxime si causa aliqua cohonestans accedit: vide *S. Alph.* ib. Sola ratio abortus timendi obstare potest. Verum grave periculum non est, nisi specialis dispositio uxoris ad abortum existit — quae si adest, leves causae abortus occasionem dare possunt, eas autem omnes sub timore gravis peccati evitari debere videtur prorsus intolerabile esse.

Capellmann-Bergm., Pastoralmedizin¹⁶ pag. 248 sqq dicit: 1) primo tempore post conceptionem facilius fieri posse abortum, sed tum de ea non constare, atque abortum vix adverti: 2) postero tempore, i. e. primis gestationis uteri mensibus, si aliquod periculum iam adsit ex speciali uxoris dispositione, copulam aliquantulum periculum posse augere; 3) alii insuper advertunt, tempore partui proximo, nisi coniuges in copula situm mutant, periculum creari posse.

Quibus omnibus consideratis, tandem concludi debet, rarissime coniuges plane obligandos esse, ut tempore gestationis uteri a copula absterneant: nam 1. raro *grave* periculum abortus per copulam inducitur, rarius de eo constat; 2. aliquod autem periculum pro minore maioreve incontinentiae periculo, quod coniuges alioqui subirent, permitti seu tolerari potest.

IV. Tempore purgationis post partum, tempore fluxus menstrui consueti vel etiam tempore extraordinarii fluxus muliebris periculum damni, quod forsitan mulieri oriatur, considerari debet, ut de licitate copulae iudicium feratur. — Plerumque scriptores copulam illis temporibus, nisi gravior quaedam causa cohonestans (ut periculum incontinentiae) accedat, pro peccato quidem, sed *veniali* habent, quia indecentia est, et quia mulieris incommodum et gravamen saltem augetur. — Immo, teste Capellmann l. c. pag. 246 sq periculum *non leve*, praesertim brevi, i. e. duabus hebdomadis post partum, mulieri creari potest. Quare quid liceat tunc, collige ex sequenti principio.

V. Quando propter morbum similesve circumstantias ex usu matrimonii *grave* damnum seu periculum sequitur, non tamen imminens mortis periculum, ut copula liceat, *gravis* causa accedat necesse est: qualis est, praecipue in diuturno morbo compartis, grave incontinentiae periculum. Sed quamquam caritas erga periclitantem permittit alteri, ut seipsum periculo exponat, obligatio tamen non est, siquidem ad tentationem vincendam tandem alia remedia existunt. Cf. *Lacroix* l. 6, p. 3, n. 395 et 397.

In imminens mortis periculo, ex copula secuturo, ille usus matrimonii graviter illicitus est, utpote temeraria de vita dispositio: quo autem minus *imminens* periculum sit, etsi in se non leve, *gravis* quaedam causa usum matrimonii *licitum* reddere potest. Cf. *Tambur.*, In decal. l. 7, c. 3, § 5, n. 24; *Laymann* l. 5, tract. 10, p. 3, c. 1, n. 5 etc.

Hinc: 1. post balneum, post prandium communiter vix ullum notabile damnum timendum est ex copula: vide *Capellmann-Bergmann* l. c. pag. 261.

2. In morbis gravibus acutis, magnis febris etc. de periculi, quod tum maxime adest, gravitate medici est iudicare: vide *Capellmann-Bergmann* l. c. pag. 258 sqq. In certis autem statibus morborum venereorum propter ingens infectionis periculum medici hodierni de usu matrimonii longe severius iudicant, quam complures veteres theologi, quibus vis illorum morborum non ita erat cognita: *Capell. Bergm.* ib. pag. 252 sqq. Quod imprimis de *iure* petentis intellige; de altero obsecundante tene quod modo n. V dixi.

3. Si uxori ex hoc periculum impendit, quod in partu consuevit in grave discrimen adduci: cum ex copula conceptio secutura non certo sit, secundum *Sanchez*, De matrim. l. 7, disp. 102, n. 9—11 aliosque licebit uxori ex gravi causa (ut gravis incontinentiae) sese tali periculo exponere, eo quod hoc periculum non pro imminente mortis periculo habeant. Ceterum timorati medici est, hac de re iudicare. Qui si iudicaverit, uxorem nova conceptione in certam mortem ruituram esse: copula dici debet illicita; si periculum non leve quidem, sed neque imminens fore dixerit, illicitam copulam ne statuas; at pro periculi gravitate neque eam statue, petente viro, obligatoriam.

§ 4.

De circumstantia loci et situs.

I. Usus matrimonii ex natura sua exigit locum secretum. Cuius rei violatio ratione scandalii grave peccatum est. — Immo id etiam notari debet, coniuges peccare, nisi caveant, ne filii de re maritali noti-

tiam capientes scandalum patiantur. Quod scandalum facillime oriri potest, si pueri sive puellae grandiusculi modo in eodem cubiculo cum parentibus dormiant.

II. Ratione sacrilegii vetatur usus matrimonii in loco sacro. In qua re et de casibus exceptis confer, quae vol. I, n. 526 dicta sunt.

III. De situ id unum fere notandum est, etsi naturalis situs violatio sine causa facta venialis deordinatio sit, grave peccatum nulla mutatione induci, nisi forte copula perfici nequeat ad generationem apta. Immo aliqua seminis per accidens perditio, si coniunctio ad generationem certo sufficiens facta sit, pro gravi peccato non habetur (*S. Alph.* VI 917 et *H. Apost.* tract. 18, n. 39); neque per se pro *ullo* peccato habendum est, si solus modus possibilis generationi adhuc aptus adhibetur, etsi «non modica» pars seminis dispergatur. Cf. *S. Alph.* ib.; *Sanchez*, De matr. l. 9, disp. 16, n. 5.

De alio peccato, quo saepe sola debita situs circumstantia laeditur, vide supra n. 1071 sub 8.

Ceterum per se de situ coniuges in confessione interrogandi non sunt: nam si peccatum grave committitur, id alio modo deprehendi solet; ut de situ interrogatio fieri debeat, per accidens erit.

Aliquando vero situm per se naturalem coniuges mutare *debent*, ut tempore graviditatis iam progressae, ne foetus damnum capiat.

§ 5.

De circumstantia finis et intentionis.

1085 I. Quamquam solius voluptatis causa matrimonii iure uti, veniale peccatum dicitur — quod idem de quolibet cuiusvis rei usu dicere debeas — tamen practice id prae oculis haberi debet, aliud esse agere *ex* voluptate, aliud *cum* voluptate, si ipsa res, quae agitur, in se licita est.

II. Finis primarius utique est liberorum ad Dei servitium procreatio; secundarius concupiscentiae remedium: in eo vero, qui alteri obsecundet, honestissima ratio est ipsius iuris redditio. Primarium finem excludere positive, i. e. aliquid *contra* illum *agere*, numquam licet; verum si sic positive non excluditur, ex se peccatum non habetur. Neque constat, peccatum esse, primarie ex intentione secundarii finis agere.

1. Ad fines honestos secundarios, quorum intuitu principaliter agere peccaminosum non est, etiam refertur, amorem conjugalem fovere; ad quem maxime reliqui actus imperfecti, qui supra pro licitis notati sunt, referri saepe possunt.

2. Id, quod multi censent, scilicet aliquod peccatum veniale committi ab eo, qui, quando aliis mediis concupiscentiam facile vincere possit, in usu matrimonii nihil nisi hoc remedium quaerat, vix practicam regulam subministrat, quia certe facile non erit, constanter aliis remediis concupiscentiam compescere. Nihilominus id attendi potest, quo magis iis coniugibus, qui *perfectionem* christianam sectari volunt, temporanea continentia, quam citra peccati periculum observare possint, virtutis exercendae causa *sua-*
deatur.

III. Ex communi theologorum sententia et ex praxi Ecclesiae com-¹⁰⁸⁶probata eruitur, matrimonii usum nondum evadere in se illicitum, quando per accidens primarius finis non attingitur neque attingi potest, si modo actus ex sua natura legitimus sit.

Immo neque fit eiusmodi actus ex eo peccaminosus, quod fortasse coniuges cupiant, ne sequatur proles conceptio, si modo ipsi positive eam non impediunt.

1. Ecclesiae sensum colligimus ex benedictione nuptiarum eorum, qui ex senectute steriles sunt; quae fieri non posset, si in usu matrimonii re ipsa conceptio sequi deberet, aut sequi posse deberet. — Sic etiam tempore graviditatis usus matrimonii non interdicitur. Quae omnia supra iam dicta sunt.

2. Si coniuges, qui timent multam prolem, in periculo sunt peccandi, suaderi illis potest, ut, reliquo tempore sese continent, eo tempore matrimonio utantur, quo spes generandi magis remota sit: quod accidit, si sese continent paucis diebus ante mulieris fluxum menstruum et plenos quatuordecim dies post menstruationem inceptam, ita ut sine magna spe — vel, ut ipsi considerant, periculo — generandi circiter decem intermediis diebus vel pluribus matrimonio uti possint. Verum tamen non est, generationem non posse sequi; solum spes minor est. Remedium igitur illius «facultativae sterilitatis» valde incertum est: vide *Capellmann-Bergm.*, *Pastoralmedizin*¹⁶ pag. 224 sqq. — Nihilominus eam praxim damnandam non esse, atque in-
suarari caute posse coniugibus, si aliter ab onanismi peccato non retraherentur, S. Poenitentiaria 16 Iun. 1880 edixit.

Caput II.

De obligatione circa actus coniugales.

Quoniam pleraque, quae de coniugali vita dicenda sunt, ex prae-¹⁰⁸⁷cedentibus satis colliguntur, ea, quae de obligatione ulterius exponi debent, ad duas quaestiones breviter reduci possunt: 1) quae sit obligatio reddendi debitum, 2) quae obligatio denegandi.

§ 1.

Obligatio coniugale debitum reddendi.

Cum secundum Apostolum mulier non habeat potestatem corporis sui, sed vir, et vir non habeat potestatem sui corporis, sed mulier, statuendum est:

I. Serio et rationabiliter petenti debitum coniugale reddendum prorsus est: quod imprimis de actu perfecto intelligitur, sed etiam extendendum est per se ad actus imperfectos non certo malos.

II. Si alter ius petendi vel exigendi amisit, reddendi obligatio per se non erit; at generatim neque obligatio *omnino* denegandi vel in denegatione persistendi, nam haec denegandi obligatio oriri tantum potest ex obligatione caritatis, alterum monendi, re ipse peccet: verum hoc ipsum praeverti potest, si coniux rogata, potius quam reddat, ipsa *petat* debitum.

1088 III. Excusatur aut omnino aut saltem a mortali peccato, qui non reddit debitum petenti, *secluso incontinentiae periculo probabiliter animadverso* — quod periculum tamen facile adesse potest — in his adiunctis:

1) Si non est petitio seria, aut si roganti facile remittitur petitum.

2) Si petitio est nimis immoderata. Cavendum quidem est, ne facilius petitio pro immoderata habeatur; attamen *S. Alph.*, qui tandem uxorem non audet peccati gravis damnare, quando, nisi speciale periculum in viro sit, post tertiam in eadem nocte quarta vice negaverit, videtur plane de extraordinariis circumstantiis id intelligere: nam adeo frequens usus matrimonii diutius productus viro potius quam mulieri grave damnum facile infert. Sed etiam uxoris, si viribus debilis est, ratio haberi debet. In dubio perdurante consulatur medicus; confessarii tamen est animadvertere, non quodlibet incommodum, sed serium damnum, quod ex prudentis medici iudicio omnino timetur, ab obligatione reddendi vel frequentius reddendi debitum excusare. Cf. infra 1089 sub 2.

Excusatur igitur 3) generatim uxor, a qua petitur debitum, si grave damnum, etsi non imminens mortis periculum, iuste timere debet: quare pro viribus uxoris facilius aut minus facile petitio immoderata censenda est.

4) Si ad breve tempus, secluso semper periculo, differtur.

5) *Cum eadem restrictione* etiam admitti debet, *raro* denegare, si saepe praestatur, ex parvitate materiae esse veniale peccatum, v. g., ut *S. Alphonsus* dicit, si mulier, quae saepius in hebdomada rogata debitum praestare, consuevit, semel in mense denegat.

6) Si vir uxoris et prolis curam non habet, ita ut ex culpa viri vagabundi illae sibi suaeque miseriae atque gravi paupertati relinquuntur, uxor obligari non potest; immo nisi vir respiscat, ne periculum quidem incontinentiae ratio esse videtur, quae uxorem cum tanto incommodo obliget, ut mero arbitrio et libitui viri addicta sit.

7) Si sine culpa viri magna paupertas et coniugibus et numerosae proli impendet, haec per se ratio non est, cur perpetuo aut diu debitum denegetur; siquidem grave periculum incontinentiae non aberit, et tandem proli melius est pauperem esse, quam omnino non esse. At si diu denegare non licet, vix quidquam iuvabit, aliquando negare, eo quod post debitum diutius negatum, quando redditur, facilius est spes concipiendi. Tamen si proles concipienda aut ipsi coniuges extremae necessitati exponerentur, ratio denegandi foret: vide *S. Alph.* n. 941. — Verum haec paupertatis, etsi non extremae, conditio, et timor numerosae prolis, ratio est, cur insinuetur coniugibus, ut, potius quam incontinentiae periculo sese exponant, secundum ea agant, quae dicta sunt supra n. 1086 ad III, 2.

1089 IV. 1. Obligatio reddendi debitum non exstinguitur per hoc, quod petens *illicite* tantum petat, modo ne *iniuste* aut *rem illicitam* petat.

Quare de voti impedimento magis etiam intellige, petenti esse reddendum. Nam votum obligat quidem erga Deum ex virtute religionis voventem, ne petat; sed huius rei iudicium alter non habet; quare, etsi vovens *illicite* petat, petit tamen, quod ad ius suum pertinet, ac proin nolenti desistere altera pars reddere debet: nisi forte — quod melius est — partes *petentis* vult assumere.

Immo etsi coniuges ambo vovissent castitatem, ita tamen, ut invicem se non abdicassent *usu iuris*, persistenti in exactione alter reddere deberet, quia hic per votum sibi tantum illicitam reddit petitionem, non vero redditionem actus coniugalis, neque ipsius est diiudicare, cur alter ius suum exigat: cf. *S. Alph.* n. 944, et cum eo contra paucorum opinionem *Suarez, Lugo, Laym., Bonacina, Elbel, Sporer, Holzmann, Diana, Filliuc., Salmantic.* etc. — vide supra n. 1080.

2. Quando propter grave malum ipsis coniugibus timendum obligatio reddendi non amplius subsistat, vide supra. Hic tantum addo, propter communia vel non adeo gravia incommoda defatigationis, dolorum capitis etc., quando ita vehementes non sunt, ut aliquot menses post partum protrahantur, uxorem a reddendo debito non excusari. Cf. *Elbel*, De matr. n. 397.

3. Perfecte amenti, si petit, utpote qui humano modo non petat, reddendi debitum obligatio per se non est. Facultas autem reddendi aut petendi ex parte obligis sani plerumque aderit. Excipiendus est casus, quando *uxor* non sterilis *furiosa* amentia laborat, siquidem summum periculum seu moralis certitudo faciendi abortus tunc aderit; nihilominus si maritus in gravi periculo incontinentiae versatur, quod sibi videtur aliter vincere vix posse, de omnimoda obligatione ab usu matrimonii abstinendi puto non constare (cf. supra n. 1064). — Quod de amentia dictum est, per se valet etiam de ebrietate: extrinsecus tamen facilius obligatio reddendi debitum accidere potest, ut mox dicam.

Si amentia sive ebrietas plena non est, adeoque usum rationis, quamquam debilem, relinquit¹, petenti debitum reddendum est, idque in semiaumentia magis quam in semiebrietate, eo quod prior continua, posterior transitoria est; quare extra periculum incontinentiae in semiebrietate viri uxor facilius rem potest differre. Nimirum periculum defectuum corporali-um non levium in prole progignendorum — quod tum ex amentia, tum ex ebrietate impendet — ratio esse potest non quidem perpetuo negandi, at differendi usum coniugii: verum si semiebrius in periculo imminente incontinentiae est, periculum illud pro prole forte oriturum postponi debet, praecipue quando vir in eo statu existat, ut gravis peccati committendi forte sit capax, vel ex praevisa denegatione uxoris tum, cum levius se inebriat, gravem reatum luxuriae contracturus sit.

Gravior quaestio est, num perfecte ebrio vel amenti debitum coniugale reddi *debeat*, si petens alioqui sit in periculo pollutionis committendae: quod multi affirmant, ut *S. Alph.* n. 948, *Sanchez* l. 9, disp. 23, *Scavini* III, n. 959, eo quod sic impediatur actus saltem materialiter malus: alii, si sit rationalis causa, negant, vide *Ball.-Palm.*³ VI 407. — Sed a medicis et physiologis observatum est, ut dixi, pro prole ex tali actu coniugali oritura adesse gravis damni periculum, nimirum tum defectus corporales, tum *graves* (si agitur de coniuge ebrio) vitiosos habitus morales contrahendi. Quae pericula uxor graviora iudicare potest, quam bonum illud, quod sit in impediendo actu mariti materialiter malo. — E contrario autem, si uxor ex quacumque causa in ea conditione est, ut concipere non possit, sane illud prolis futurae peri-

¹ Quod extendi debet etiam ad tempus lucidi intervalli, at cum restrictione modo dicta in casu furiosae amentiae, in qua uxor versari consueverit. — Si vero uterque coniux perfecta et perpetua amentia laborat, etsi lucido intervallo raro interrumpatur, separatio eorum facienda est, eo quod educatio prolis reddatur impossibilis. Cf. *Sanchez*, De matr. l. 9, disp. 23.

culum cessat; dein, si vir ebrius ex denegato debito coniugali postea moveatur ad inimicitias vel graves discordias contra uxorem, aut si propter cognitam uxoris repugnantiam in periculo sit, cum ebrietatis malitia simul etiam malitiam luxuriae *praevisae* contrahendi: habes momenta, quae perpendi debeant, ut reddendi debiti obligatio ex parte uxoris potius urgeatur.

1092 V. Ex obligatione mutua reddendi debitum coniugale sequitur pro coniugibus obligatio cohabitandi, ita ut sine mutuo consensu aut necessitatis causa diu unus ab altero abesse nequeat: quare si diu vir absens esse debet, uxorem, si commode possit, secum debet ducere: *S. Alph. VI 939.*

Etiam gravis obligatio iustitiae sequitur, qua uterque coniugum tenetur, ne se impotentem voluntarie reddat ad debitum, sive fit excessu peccandi luxuriose, sive excedente labore et maceratione.

Ad quam rem pertinet examinare, quousque liceat feminae subire operationem, qua ovaria vel uterus exstirpentur. Posterius non solum in utero ex sese periculose infecto, sed etiam accidere potest in *matre*, quae, ut prolem conceptam parere possit, pati debeat caesaream sectionem: hanc enim non raro medicus ita perficere cupit, ut et diminuat praesens matris periculum et praecaveat graviditatem pro futuro, proin uterum excidat. — Ovarii excisio tam in femina matrimonio iuncta, quam in innupta propter ipsius organi morbidam affectionem eiusve timorem committitur.

Primo dicam de muliere matrimonio iuncta. Utramvis excisionem sive ovariorum, sive uteri, habeo pro eo *defectu subsequente*, qui, etsi conceptionem prolis reddat impossibilem, usum matrimonii tamen non faciat illicitum. — Licere utramlibet operationem, si aliter nunc de vita uxoris actum sit, plane dici debet, sive maritus consentiat, sive non. Immo etsi periculum non adeo instans et certum est, si modo hac operatione periculum notabiliter diminuitur, eam fieri licet. Hinc, si in operatione caesarea huius periculositas per uteri exstirpationem notabiliter minor fit, aut uterus ipse deprehenditur ulceratus vel aliter male affectus, ita ut ex hac mala affectione pro muliere grave vitae periculum iuste timetur: mulier consentire potest, ut uterus exstirpetur. Quod, utero infecto, valet, etiamsi periculum illud futurum tantummodo est, et postea, si praesens evaserit, nova incisione et excisione tum faciendi possit auferri; nam organum infectum cum tanto periculo iterato conservare mulier non tenetur, etsi sterilis evadat. — Verum si quaeritur de illa exstirpatione ad solam impediendam conceptionem futuram et praecavendam iteratam operationis caesareae necessitatem, ex hac sola ratione eam licitam non posse evadere censeo. Membrum enim abscindere non licet, nisi ad salvandum totum corpus; hic autem id fieret proxime ad eum finem, ut matrimonii usus maneret sterilis. Aliunde igitur ista excisio seu mulieris sterilisatio iam debet existere licita; quod si obtinet, desiderium matrimonii usum efficiendi sterilem accedere potest tamquam causa impellens, causa per se movens esse nequit.

Hinc patet, quid *secundo* dicendum sit de femina innupta. Vix apud eam quaeri potest de tali ovariorum vel uteri excisione, nisi ob morbidam illarum partium affectionem. Ceterum eadem valent, quae de uxore. De sequelis quoad futurum matrimonium iudica ex iis, quae n. 975 dicta sunt. Velle autem excisionem istam ad id solum, ut inducatur sterilitas atque commercii sexualis facultas sine timore prolis concipiendae, gravissimum est peccatum.

§ 2.

De obligatione denegandi.

Obligatio denegandi oriri potest solum ex eo, quod aut 1. res, ¹⁰⁹³ quae petitur, *in se* sit illicita, aut 2. res, quae petitur, *ex circumstantiis* fiat mala.

I. *Ex-circumstantiis* res, quae petitur, mala fit, si inducit alterutrum coniugem in periculum magnum neque adsit causa excusans, aut si in imminens vitae periculum coniciat secundum ea, quae n. 1083 dicta sunt.

II. *In se* illiciti sunt illi actus imperfecti, qui ex se evidens periculum pollutionis secum ferunt, quod coniuges praevenire nequeunt aut nolunt. Quare si tale quid petitur, denegandum est. Verum si periculum adeo certum ex sese non inducitur, reddens excusatur, etsi ipse in se periculum pollutionis aut pollutionem subeat (modo cohibeat consensum, de quo supra n. 1067 sub 4): quia, qui oboedit, praestat rem in se non certo illicitam ex oboedientia erga alterum quasi-superiorem, ac proin effectus ille malus ipsi non imputabitur: vide *S. Alph.* VI 934 in fine.

III. Magis autem illicita sunt ea, quae tendunt in effusionem seminis extra vas, vel eam intendunt, sive est onanismus, videlicet abruptio copulae voluntaria cum effusione virilis seminis extra vas (saepe nomine onanismi vocant peccatum pollutionis studiose causatae; quare si poenitens id peccatum nominat, videndum est, quid velit designare), sive est sodomia. Haec igitur agere, aut in ea consentire, gravissime illicitum est.

Hinc: 1. Sodomia ex parte utriusque coniugis gravissimum peccatum est.

2. Onanismus per se ex parte viri gravissimum est peccatum.

3. Ex parte uxoris onanismus eiusmodi peccatum praecipue tum est, quando utcumque inducit virum ad illud scelus, sive directe, sive indirecte nimis querelis de prolis numerositate et similibus, aut si utcumque approbat, aut si ea fiunt, quae indico seq. n. 1095, 5.

IV. Quare si vir onanista est, uxor id agere debet, ut virum ad ¹⁰⁹⁴ impium scelus omittendum inducat, monitis et precibus pro spe fructus aliquoties iteratis, tum ex obligatione fraternae correctionis, tum ne ipsa videatur consentire.

At si nihil proficit, grave autem sibi est, viro usum corporis denegare aut periculum propriae incontinentiae subire: mulier, utpote quae ex sua parte rei licitae operam det, peccati rea non est, si *nihil aliud* fit, praeterquam quod vir se retrahit. *S. Alph.* n. 947.

1. Igitur tum timor, ne a viro aliquid grave pati debeat, graves rixas etc., tum timor, ne sibi periculosum et grave sit tamdiu a matrimonii usu abstinere, pro uxore legitimae rationes sunt, cur viri peccatum permittat eique materialiter cooperetur, modo illud sibi displiceat, idque sibi displicere ostendat. Quamquam si spes fructus non est, non tenetur *singulis vicibus* monita et signa displicentiae positive iterare, etsi experientia scit, virum iure coniugali abusurum esse; — viro autem, qui se ad abusum copulam petere declaret,

seu *ad abusum* petat, mulier obsistere debet, et solummodo *cum protestatione* cui vir non aperte contradicat, scilicet declarans, se nolle nisi legitimum usum, admittere potest.

2. Si quando de viri peccaminosa voluntate non certe constat, potest non solum licitum pro uxore, sed etiam debitum esse, viro copulam petenti obsecundare.

1095 3. Quando igitur uxor licite aut petit copulam a viro onanista, aut ei reddit, ipsa non peccat voluptati internum consensum praebendo, neque semetipsam *ante* copulam excitando.

Attamen quod *post* copulam ex parte viri perfectam supra licitum esse dixi, scil. uxorem tactibus sese excitare posse ad complendum actum, si ex parte mulieris perfectus nondum fuerit: id in casu onanismi obiective licitum esse, dicere minime possum. Quantum autem expediat, uxorem cum bona fide id agentem monere, ex communibus regulis desumitur, quae exponunt munus confessarii in poenitente instruendo atque monendo.

4. Ipsum peccatum viri uxori non posse placere, in comperto est. At cum vera peccati displicentia et detestatione coniungi potest quaedam complacentia seu gaudium circa effectus, v. g. si uxor viri onanistae gaudium concipiat, quod utrum non gestet, ab onere et labore partus, educationis libera sit. Quae si accidunt, non ilico peccati damnari debent. Verum uxori agendum est, ne illo gaudio nimis sese occupet, alioqui fieri facile potest, ut complacentia de illis effectibus transeat in complacentiam ipsius causae seu peccatorum, quae illis effectibus ortum dederunt. Suadendum ergo, ut, si tale gaudium mentem subeat, ipsa peccatum viri positive detestetur, atque ita se paratam esse coram Deo declaret, ut, si optio illi detur, numquam ipsum abusum velit ¹.

5. Verum si non sola retractione viri, sed alio modo onanismus fiat, ita ut statim ab initio copula contra leges naturae incohetur et contra eas perficiatur, e. g. interposito instrumento, vel tegumento, quo impediatur receptio seminis in vas naturale mulieris: sane mulier tali rei *nullatenus* acquiescere vel cooperari potest, multo minus id ex sese peragere.

1096 *Communiora peccata* coniugum gravia haec fere sunt:

1. Adulteram mentem fovere, a fortiori adulterium committere;
2. solitariis actibus vel etiam cogitationibus, verbis sese periculo pollutionis exponere;
3. mutuos actus ex sese vehementer ad pollutionem, quae anteverti nequeat, excitantes exercere;
4. sodomiam, onanismum committere;
5. debitum coniugale rationabiliter petenti, praesertim in periculo incontinentiae existenti, denegare;
6. debitum coniugale contra ius compartis seu cum gravi eius damno irrationabiliter exigere vel extorquere;
7. matrimonio uti cum proprio periculo gravi, nisi forte aliquando causa gravis excuset.

1097 Nota. Confessarius modestus et parcus esse debet in interrogationibus de usu matrimonii. Ex una quidem parte non semper potest

¹ Ad quod, si confessario videatur expedire, addi potest, eiusmodi matrimonii abusum inducere posse effectus sane tristes morborum, maxime pro femina.

ab interrogando abstinere, si iustam causam habet suspicandi, non omnia rite manifestari a coniugibus, aut coniuges in errore periculoso versari; ex altera autem parte excederet omnino partes prudentiae et decetiae; si quoslibet coniuges de hac re interrogaret, immo si unquam sine vera necessitate ad res minutas descenderet. Quodsi gravis ratio interrogandi sit, incipiat a generali aliqua interrogatione, v. g. num in matrimonio bene vivant, uxore viro oboediat: responsa data et modus respondendi facillime confessarium docebunt, utrum ulterius interrogandum sit necne¹.

Pro appendice complebo doctrinam de mutuis inter maritum et uxorem relationibus atque officiis, recapitulando, quae sparsim variis in locis iam ex parte adnotavi. Cf. ex *Busenb.*, *Lacroix* l. 3, p. 1, n. 708.

Qua coniuges, seu quoad matrimonium eiusque usum, maritus et uxor paris conditionis sunt, atque alter alteri debet obsecundare. Quatenus autem societatem domesticam spectamus, quae per matrimonium fundatur, maritus superioris tum officium, tum potestatem habet.

Quapropter maritus 1. debet uxorem atque familiam alere, atque bona non sua tantum, sed etiam communia (vel etiam uxoris) administrare. — Hinc graviter peccat: a) si bona dilapidat atque familiae curam negligit; b) si, dum potest, uxorem indigentem et familiam non alit, nisi forte, quod, uxorem spectat, ex huius culpa divortium factum sit.

2. Tenetur maritus invigilare in bonos mores et familiae et uxoris. Et quamquam uxor hac in re multum eum iuvare potest et debet circa educationem filiorum: nihilominus ut superiori prima cura marito incumbit, ita ut ipse videre debeat, utrum per uxorem aliosve bonae educationi bonisque familiae moribus satis provideatur necne, et ut ipse uxorem, si negligentior sit, ad officia religionis implenda debeat urgere. — Hinc a) incuria hac in re graviter delinquere potest; b) a fortiori graviter peccat, si uxorem ab officiis religionis necessariis impediatur, vel etiam sine sufficienti causa ab exercitiis religionis non necessariis quidem, sed multum utilibus: ceteroqui, si eam impediatur ab iis, quae consilii sunt, plerumque venialiter tantum peccat;

¹ Circa hanc rem responsum hic communico d. d. 10 Maii 1886 a S. Poenitentaria: «Dub. I. Quando adest fundata suspicio, poenitentem, qui de onanismo omnino silet, huic crimini esse addictum, num confessario liceat a prudenti et discreta interrogatione abstinere, eo quod praevideatur, plures a bona fide exturbandos, multosque sacramenta deserturos esse? Annon potius teneatur confessarius prudenter ac discrete interrogare?»

II. An confessarius, qui, sive ex spontanea confessione sive ex prudenti interrogatione, cognoscit poenitentem esse onanistam, teneatur illum de huius peccati gravitate aequae ac de aliorum peccatorum mortalium monere, eumque, ut ait Rituale Rom., paternam caritate reprehendere, eique absolutionem tunc solum impertiri, cum sufficientibus signis constet, eundem dolere de praeterito et habere propositum non amplius onanistice agendi?

K. ad I. *Regulariter negative* ad primam partem; *affirmative* ad secundam.

ad II. *Affirmative, iuxta doctrinas probatorum auctororum.*»

Illud *regulariter* innuit, interdum per exceptionem fieri posse, ut potius res silentio premenda sit, ne sine ulla spe fructus bona fides in fidem malam convertatur. Attende etiam, solum factum, quod unum alterumve tantum filiolum coniuges ex matrimonio susceperint, non esse sufficientis signum eos quasi de onanismo arguendi. Fieri enim potest non solum, ut religionis causa coniuges communi consensu continentiam velint servare, sed etiam ut uxor sterilis evaserit.

etiam graviter peccat, si uxorem nimis severe vel crudeliter tractat eamque verbis *pro conditione sua* graviter contumeliosis contristat.

E contrario uxor graviter peccat: 1. si sibi, spreto viro, imperium vindicet; 2. si nolit sequi virum in domiciliū habitationisque mutatione, nisi forte ex mutatione periculum valde grave subitura sit vel pacta de contrario neque causa pacti sit mutata, vel si vir post nuptias factus sit vagus; 3. si uxor, reverentiae plane immemor, virum contumeliis prosequatur pro conditione gravibus, vel rixis seu verbis ad gravem iram vel blasphemiam provocet; 4. si contra rationabilem viri voluntatem et contra consuetudinem feminarum similis conditionis notabile aliquid expendat, sibi sine iusta causa rerum administrationem arroget (iusta causa esset v. g. viri prodigalitas, damnum a domo sive familia avertendum).

1099 Ceterum christiani coniuges incumbere debent, ut in suo statu non solum graves obligationes impleant, sed sese christiano more vere sanctificent. Atque sane intra ipsius domus limites multas habebunt occasiones eximiarum virtutum exercendarum, supernaturali motivo atque spiritu fidei omnem domesticam conversationem sanctificantes, bona et religiosa lectione, si per tempus licuerit, saltem diebus Dominicis, sese excitantes, communi exercitio precum mane et vespere divinam opem implorantes, mutua pace et caritate sese praevenientes, mutuo exemplo sese provocantes ad Deum super omnia et in omnibus amandum, eiusque cultum et amorem in filiis aliisque subditis promoventes. Haec vel similia toties inculcat S. Scriptura, imprimis S. Paulus in epistolis suis, ut 1 Cor 7, Col 3, 1 Tim 2, sed praecipue Eph 5, 22—28, ubi ad ipsum Christum eiusque erga Ecclesiam amorem appellat, quo efficacius ad mutuam caritatem coniuges permoveantur: «Mulieres viris suis subditae sint, sicut Domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput Ecclesiae: ipse, salvator corporis eius. Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus. Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea. . . . Ita et viri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit.»

Liber II.

De poenis ecclesiasticis.

Ecclesia hanc a Christo divino institutore provinciam accepit, ut ¹¹⁰⁰ homines eorumque actiones ad supernaturalem finem, qui solus est verus hominum finis, quique in altera vita tandem attingitur, efficaciter dirigeret. Quam ob causam illius potestati concedidit illiusque potestati atque administrationi subiecit sacramenta, illa videlicet divina media, quibus homo rite dispositus supra naturae suae conditionem effertur, ad divina opera exercenda idoneus efficitur, contra inimicos insultus et tentationes viribus et fortitudine donatur. At non solum illa subsidia, quorum vim et efficaciam ipsa suspendere nequit, Ecclesiae contulit, sed eam plena potestate et auctoritate regendi instruxit, qua sola hominum multitudo in societatem coalescit atque unum corpus morale efficitur. Qua facultate potita, Ecclesia sive Ecclesiae rectores lege, iudicio, poena fideles sibi subiectos dirigunt et urgent, ut praestitutum sibi finem aeternae vitae numquam negligant, aut neglectum ordinem recti finis citius reparent eumque alacrius prosequantur.

Et quamquam pro sua prudenti voluntate Ecclesia eas poenas statuere potest, quas aptas iudicat ad continendos vel corrigendos pervicaces et rebelles filios, tamen ipsius natura et indoles ea est, ut praecipue spirituales poenas statuatur. Porro poenae eiusmodi aut arbitrariae sunt, scilicet boni alicuius spiritualis iam recepti, honoris, officii functionis privatio, vel alicuius boni habendi sive sperandi denegatio secundum arbitrium superioris, aut sunt regula certa iam determinatae et fixae.

De solis his poenis, ut facile patet, quae ad certos iam ordines redactae sint atque effectus determinatos legeque praestitutos habeant, nobis hic sermo est.

Ordinarias ecclesiasticas poenas in tres ordines dividere possumus, videlicet in poenas *medicinales*; in poenas *vindicativas*; in *poenalitates*, quae quidem primo impedimenti rationem, secundarie poenae habent. Primus ordo complectitur *censtras*, quae vocantur; secundus poenas quoad effectus quidem censuris similes, quoad modum et finem tamen diversas, ut depositio etc.; tertius *irregularitatibus*, saltem quae vocantur «ex delicto», constituitur.

Quia vero poenae illae secundi ordinis paucae sunt et raro occurrunt, ea, quae complementi causa de iis dicenda sunt, censuris adnectemus; et omnem poenarum ecclesiasticarum tractationem duabus sectionibus complectemur, quarum I^a de censuris, II^a de irregularitatibus agit.

TRACTATUS I. DE CENSURIS ET POENIS SIMILIBUS.

Scriptores hac de re conferri possunt inter alios: *Kober*, Der Kirchenbann, Tübingen 1857, Das Interdict, Die Suspension; *Thesaurus*, De poenis ecclesiasticis; *Berardi*, Commentar. ad ius ecclesiast. IV; *Suarez*, De censuris; *Schmalzgrueber* in l. 5, tit. 39; *Bucceroni*, Commentar. II, de censuris; *Hollweck*, Die kirchl. Strafgesetze.

SECTIO I. GENERALIS DIVERSARUM CENSURARUM EXPLANATIO.

§ 1.

De censuris in communi.

1101 Censurae nomen quidem notam, vituperium significat, atque ideo translatum est ad poenam, qua mala actio notetur, vituperio afficiatur, puniatur. Sed ecclesiastico sensu certas omnino et definitas poenas ab aliis prorsus distinctas significat. Quamquam in codice legum ecclesiasticarum expressa definitio non traditur, satis tamen tum ex illo, tum ex communi omnium iuris peritorum doctrina, quid sit censura, habetur.

Definitur communiter «poena medicinalis, qua homo baptizatus et contumax bonis quibusdam spiritualibus privatur». — Quam definitionem veram esse, ut plene probetur, ad auctoritatem appellare debemus, aut ad ea remittere, quae postea de singulis censuris dicenda sunt. Quid enim sit censura, in *Corpore iuris* sola enumeratione definitur; intelligi «excommunicationem, suspensionem, interdictum», ex cap. «*Quaerenti*» (20) de *verbor. signif.* l. 5, tit. 40 habes.

His 1) «privari hominem bonis quibusdam spiritualibus» infra patebit, quando exponetur, *quibus* privetur. — 2) Privari hominem «*quibusdam*» tantum bonis, ex hoc solo iam patet, quod bonis internis et homini inhaerentibus (habitibus virtutum) aut quasi-inhaerentibus (ut merito), Ecclesia neminem privare potest, sed solus homo se ipse iis exuere valet. — 3) Privari hominem «*baptizatum*» dicitur, quia Ecclesia in solos baptizatos iudicium exercet. — Esse poenam contra «*contumaces*», colligitur partim ex indole poenae, quae cum per se gravis sit, immo possit esse gravissima, partim ex iis, quae Ecclesia constituit de monitione praerequisita, quando agitur de censura nunc infligenda, nondum ex lata lege inflictata, partim ex iis, quae iam de ultima voce «*medicinalis*» dicenda sunt. — Esse igitur poenam «*medicinalem*» ad

frangendam hominis contumaciam eumque ad resipiscentiam inducendum, adeoque non mere vindicativam, apparet ex iis, quae de absolutione a censuris ab Ecclesia statuuntur. Eo ipso enim, quod absolutionem censurarum Ecclesia sollicitè urget eumque, qui mandatis Ecclesiae obtemperare velit, ab illa poena liberat, eum vero, qui hanc liberationem non curat, etiam graviore nota et poena afficit¹, manifeste patet, poenam hanc non esse mere vindicativam — quippe quae ex se sit perpetua neque a resipiscente auferatur — sed vere medicinalem.

Notis qualitatibusque, quas exposui, quaelibet censura ab omnibus aliis¹¹⁰² poenis ecclesiasticis distinguitur. Maxima vero differentia apparet ex eo, quod ultimo loco dixi, scilicet *censuras* iure debere auferri, quam primum reus efficaciter fuerit correctus, alias autem poenas ecclesiasticas esse *de se perpetuas*. Et revera poenae ex propria sua institutione vindicativae, ut sunt degradatio, depositio etc., suas naturales conditiones etiamtum retinent, quando superior eas pro medicina infligit, et proin etiam post correctionem effectam per se manent. Item impedimenta et inhabilitates in poenam inflicta sunt ex natura sua perpetua, ita ut, postquam reus resipuerit, non pro iustitiae exigentia, sed pro gratia tantum, et proin non semper auferantur, si tandem re ipsa auferantur. Cf. cap. 11 (*Ex litteris*) X 1, 2.

Quare homo reus pro peccato prorsus praeterito, quod scilicet in effectu suo non amplius perdurat, neque satisfactione vel reparatione indiget, censura, nisi quam antea incurrit, non iam affligitur. Si vero delictum *adhuc pendet*, ut aiunt, quia nondum ad finem perductum est, vel effectus malos producere pergit, vel si satisfactione seu reparatione opus est, delinquens, ut desistat aut reparet, censura urgeri potest. Pro delicto autem mere praeterito quominus alia poena vindicativa imponatur, nihil vetat.

NB. Suspendio et interdictum aliquando naturam suam mutant, ita ut censurae non sint: quare, quando non ut censura infliguntur, eorum violatio secum non trahit irregularitatem, quae incurritur propter violatam censuram (de qua infra).

Divisio censurarum:

1. *Prima* divisio, ut iam notatum est, fit in *excommunicationem*,¹¹⁰³ *suspensionem*, *interdictum*: prima privat communionem fidelium, altera ecclesiastica potestate, tertia usu quarundam rerum sacrarum, prout fusius postea explicabitur.

2. Sunt censurae *a iure et ab homine*, prout leges ecclesiasticae seu ius ecclesiasticum certas censuras pro quibusdam peccatis iam tulit, aut superior ecclesiasticus, occurrentibus delictis, pro arbitrio suo poenam illam sive in singulos, sive in plures subditos statuit. Si dicitur «a iure», intellige 1) ius commune universalis Ecclesiae — quod maxime intelligitur —, 2) etiam ius *particularis ecclesiae*, etiam a solo episcopo statutum.

3. Censurae in iure constitutae sunt aut *latae* aut *ferendae sententiae*, prout contra delinquentes ita lex statuta et sententia iam quodammodo lata est, ut eo ipso, quod crimen commissum sit, poena incurratur, nulla amplius interposita iudiciali sententia; aut sententia

¹ Cf. inter alia Trid. sess. 25, cap. 3 in fine *de ref.* «si (excommunicatus) obdurato animo . . . in illis (censuris) per annum insorduerit, etiam contra eum tamquam de haeresi suspectum procedi possit».

iudicialis, quae censuram infligat, post crimen commissum ferenda est, ita ut lex solum moneat vel iubeat superiorem ecclesiasticum censuram infligere. (Inde fit, ut censurae «ferendae sententiae», ut re ipsa incurrantur, ab homine ferri seu infligi debeant.)

4. Censurae «ab homine» feruntur aut *per modum mandati*, aut *per modum sententiae*. Priores imitantur censuras latae sententiae, siquidem superior aliquid praecipit vel prohibet, ita ut inoboediens ipso facto poenam incurrat; per modum sententiae censura fertur, quando, criminis perpetrati nondum plane praeteriti inquisitione facta, superior reum pro culpa punit.

1104 5. Aliae sunt censurae *notoriae*, aliae *occultae*, prout notum est, aliquem censuram incurrisse, ita ut nulla tergiversatione id tegi vel occultari possit, aut notum non est.

6. Aliae sunt censurae *reservatae*, aliae *non reservatae*, prout superior earum absolutionem aut sibi reservavit, aut omnibus confessariis concessit.

NB. Censurae *ab homine*, saltem si in singulos latae sunt, semper reservantur. — Censurae vero *latae sententiae*, quae hodie vigent, ex Constit. *Pii IX* «Apostolicae Sedis» pro maiore minoreve reservatione ita distinguuntur: a) Censurae nemini reservatae (a quibus quilibet confessarius absolvere potest, nisi deducta sit causa ad forum externum); b) Censurae ordinariis seu episcopis reservatae; c) Censurae Romano Pontifici ordinario modo reservatae; d) Censurae R. Pontifici speciali modo reservatae, ex quibus forte unam etiam magis excipere possumus tamquam e) specialissime reservatam.

§ 2.

De conditionibus necessariis, ut censura incurratur.

1105 Ex definitione censurae supra data plures conditiones facile eruuntur, quae nisi adsint, censura non incurritur. Sed quo melius et accuratius cognoscantur, singulas tractemus. Communi consensu hae statuuntur circa delicta, quae censuris puniuntur: debet peccatum esse *mortale, externum*, in suo genere *completum, non mere praeteritum*, cum *contumacia* coniunctum.

I. *Mortale*. Quidquid ergo a *gravi* peccato delinquentem excusat, scilicet levitas materiae, imperfectio actus, ignorantia, cooperatio materialis ex gravi causa: id etiam a censura eum liberat, ita ut saltem vere et coram Deo bonis illis spiritualibus non existat privatus, quamquam fortasse externe se ut censura ligatum gerere debeat. Circa peccatum dubie mortale *S. Alph.* VI 600; *Suarez*, De censur. disp. 40, sect. 6, n. 3 dicunt, quemlibet confessarius absolvere posse a quolibet tali peccato alias reservato: id innumeros alios scriptores sentire, habes apud *Lugo*, De poenit. disp. 20, n. 18, qui hanc sententiam expresse etiam applicat ad censuram, quam poenitens propter illud peccatum, quod num subiective mortale fuerit dubitatur, fortasse incurrit.

Attamen leviores quaedam censurae, ut excommunicatio minor (quae hodie iam non viget), quaedam suspensiones vel interdicta *partialia* non

necessario requirunt mortalem culpam; immo ne excommunicatio quidem, quae *ferendae sententiae* in lege statuatur vel quae, ut a superiore infligatur, facultas detur, argumentum certum est, rem, de qua agatur, esse aliquid sub culpa gravi faciendum; sed tum demum *certo* sub gravi faciendum est, quando superior, facultate sibi data utens, a subdito sub poena incurrendae gravis censurae id postulaverit.

2. *Externum*. In peccatum enim *mere* internum Ecclesia numquam ¹¹⁰⁶ consuevit in *suo* foro poenam imponere. Quamquam enim a *potestate* Ecclesiae id alienum nullatenus videtur esse, poena *latae sententiae* culpam *mere* internam punire, ab eius consuetudine tamen alienum est. At cave, ne confundas peccatum internum cum peccato omnino occulto, cuius *solus reus* conscius sit. Eiusmodi enim peccata Ecclesia et potest certissime punire, et re ipsa punit, v. g. haeresim occulte sine ullo teste ore prolatam. — Porro illud «externum» intelligitur, ut peccatum, quod censura puniatur, se *ut grave* externe manifestare debuerit.

3. *In suo genere completum*. Poenalis enim lex, utpote odiosa, strictae interpretationis est; quare delictum, prout in lege poenam statuente exprimitur, plene adesse necesse est, aliter poena locum non habet. Hinc, si verba legis denotant ultimum actionis peccaminosae effectum, quocumque modo effectus impeditus fuerit, poena non incurritur: quando vero ipsa actio vel conatus censura punitur, sufficit actionem posuisse, ut poena valida evaserit. — Sume, homicidium sub excommunicatione prohiberi; qui venenum inimico dedit, antequam inimicus mortuus sit, excommunicatus nondum est; si utcumque sive casu sive miraculo ille non moritur, reus numquam excommunicationem incurrit. Si vero «homicidium mandantes» *per se*, non solummodo *accessorie* ratione homicidii *facti* excommunicantur, eo ipso poenam incurrun, quando alteri homicidium mandant, etsi ille nullatenus mandatum exsequitur. Attamen si verba vel intentio legislatoris alterum benigniorem sensum patiuntur, ille tenendus est.

4. *Non mere praeteritum*. Haec conditio tum tantum ¹¹⁰⁷ attentione digna est, quando de censura ab homine infligenda, non de censura latae sententiae agitur. — Quo sensu autem peccatum non *mere praeteritum* dicatur, supra explicatum est.

5. *Cum contumacia coniunctum*. Quae conditio ut rite intelligatur, quaedam clara et indubia, quaedam maiore minoreve iure dubia et explicatione digna sunt. Contumacia minuitur, aut etiam abest propter 1) ignorantiam, 2) metum incussum, 3) monitionem non praemissam, 4) poenitentiam post factum, sed ante eius ultimum effectum seu complementum secutam. De quatuor illis causis breviter dicendum est, num et quando a censura excusent.

I. *Ignorantia* potest esse a) ipsius *facti*, quod ponitur, ut si quis clericum percutiens nescit, eum esse clericum; b) ignorantia iuris eaque talis, ut *legis* ecclesiasticae prohibitio ignoretur; aut c) ignorantia iuris circa solam *poenam* ab Ecclesia inflictam; aut d) ignorantia iuris circa solam *poenae reservationem*.

1. Ignorantia ipsius *facti* si adest, censura non incurritur, quia non adfuit *formaliter* illud peccatum, quod sub censura prohibetur, sed materialiter tantum.

1108 2. Quoad ignorantiam iuris circa *legis* vel *soliis poenae existentiam* nota tres regulas. 1ma: Si lex poenam statuit contra «scienter, consulto facientes», quaelibet vera sive legis sive poenae ignorantia a censura excusat, etiam affectata. 2da: Si dicitur «temere facientes, facere praesumentes»¹, affectata quidem non videtur excusare, excusat vero crassa et supina. 3^a: Etsi nulla harum clausularum additur, ignorantia non solum leviter culpabilis secundum omnes a censura excusat, sed secundum multos scriptores, idque satis probabiliter, etiam ea ignorantia, quae graviter quidem culpabilis est, non vero affectata neque crassa. — Attamen id addi debet, satis esse genericam quandam poenae notitiam, non requiri accuratam censurae eiusque effectuum cognitionem: quare satis est nosse, Ecclesiam certum illud crimen speciali poena prohibere.

Ratio *primae* et *secundae* regulae est, quia aliter verba legis non plene verificantur; re enim vera, ex quacumque ignorantia delinquitur, non idem est in delinquente auctoritatis et ecclesiasticae legis contemptus atque in eo, qui cum cognitione legis et poenae peccat. Nam etiam qui affectata² ignorantia laborat, etsi ex temeritate et praesumptione contra legem ecclesiasticam peccare dicendus sit, tamen ita constitutus est, ut, *si sciret* legem et poenam, ita peccare non auderet. Cf. *Sanchez*, De matrim. l. 9, disp. 32, n. 30 sqq.

Ratio *tertia* regulae est ipse tenor ecclesiastici iuris, cum l. 1, tit. 2, c. 2 in 6 dicatur: «Ligari nolumus ignorantem, modo tamen ignorantia crassa non fuit aut supina.»

Controversia autem tantum in eo consistit, quaenam ignorantia *crassa* aut *supina* dicenda sit. Quidam contendunt, omnem ignorantiam graviter culpabilem seu ex gravi negligentia ortam dici debere crassam. Ita *S. Alph.*, *Suarez*, *Laymann*, *Reginald.* aliique: vide *Gury* II 939. Alii vero (vide ib.), ut *Tanner*, *Castropal.* p. 8, n. 7, *Sanchez*, *Avila*, *Pirhing*, *Reuter* I, n. 267, *Mazzotta*, De censuris disp. 1, q. 2, c. 3, § 2, *Barbosa* aliique, nequaquam omnem ignorantiam graviter culpabilem pro crassa vel supina habent, sed eam tantum, quae ex negligentia cum excessu gravi oriatur: id quod practice admittere licet.

Affectata autem ignorantia, ut in nota dicitur, ea est, quam aliquis ex consulto fovet, seu inquisitione non deponit, ut liberius peccet, fortasse peccare non ausurus, si legem cognitam haberet. Hanc crassa peiorem esse, quivis videt.

1109 3. Quoad ignorantiam circa solam poenae *reservationem* haec nota: Si accidit, ut aliquis poenam quidem impositam in se spectatam cognoverit, nesciverit autem, eam esse *reservatam*, ita ut absolutio non a quocumque confessario, sed ab episcopo vel Romano Pontifice tantum concedi possit: aliquibus visum est, *reservationem* censurae non incurri (cf. *Linsenmann*, *Moraltheologie* § 68). At cum *S. Alphonso* VI 580 et *Mazzotta*, De poenit. disp. 2, q. 3, c. 2 dicendum est, *istam* ignorantiam non efficere, ut absolutio illius censurae non sit vere reservata. Nam ratio, cur ignorantia excuset, est, quia Ecclesia ignorantes non vult subicere poenae *extraordinariae*. At reservatio, si quando censura contracta est, non est quidquam extraordinarium, quod censurae adiciatur, sed potius id, quod eam naturaliter consequitur, nisi legislator ex benignitate favorem facilioris absolutionis obtinendae constituerit.

¹ Illud «temere» sive «ausu temerario» non solum non verificari, si adsit ignorantia aliquo modo excusabilis, sed neque, si delinquens metu moveatur, vide infra.

² Intellige ignorantiam, quae ex industria non depellatur, sed studiose foveatur, non vero ignorantiam, quam se habere delinquens solummodo affectet, praetendat: haec posterior vere ignorantia non est, sed prorsus scientia.

II. *Metus*; praecipue gravis, contumaciam contra legem notabiliter minuit. ¹¹¹⁰
Hinc ratio esse potest, cur a censura liberet. Sed haec consideratio simul exceptiones subministrat, quando metus etiam gravis a censura non liberet.

I. *Metus gravis* a censura excusat, quodcumque a lege *ut humana* violanda excusat. Excusat igitur in omnibus casibus, exceptis iis, in quibus etiam lex *ut humana*, metu gravi non obstante, vim suam retinet, videlicet: a) si metus incutitur in odium religionis vel contemptum auctoritatis ecclesiasticae; b) si agitur de delicto, quod *grave damnum commune causat*; c) si agitur de iniuria valde atroci contra Ecclesiam, ita ut ipsum delictum natura sua sit in odium religionis seu Ecclesiae; d) si agitur de crimine sub censura prohibito, cuius declinatio *communiter* grave damnum infert, aut si in particulari casu aliquid graviter periculosum ex gravissima causa a superiore sub censura praecipitur.

Nam in iis circumstantiis superior, quamquam scit, grave incommodum cum lege coniunctum esse, tamen potest suam legem urgere et, ut supponitur, re ipsa legitime urget (*Mazzotta* l. c.). — In aliis autem casibus, quantumlibet contra legem naturalem et divinam is peccat, qui metu gravi contra eam agit, tamen eandem legem *ut humanam* seu ecclesiasticam non censetur infringere. At censura ob ipsius *ecclesiasticae* legis violationem statuitur; ergo illam non incurrit. (Cf. *Mazzotta* l. c. c. 4, § 1; *Reuter* l. c.; *S. Alph.* VII 49; cf. etiam supra I, n. 249 et 250.)

2. *Metus quilibet*, etiam levis, si vere ad legem violandam induxerit, a censura excusat, quando in lege dicitur: «qui *sponte* id fecerit», vel similiter. Cuius exemplum habes in excommunicatione contra «ausu temerario asylum ecclesiasticum violantes»; quam non incurrun, qui ab aliis iussi asylum violant: vide decret. S. Officii 22 Dec. 1880, Archiv für kathol. Kirchenrecht XLVI 27.

III. *Moralis impotentia* implendae legis excusat eodem modo ac metus gravis.

IV. Difficilius solvitur quaestio, num *revocatio sive resipiscentia interposita*, ¹¹¹¹ antequam effectus ultimus secutus fuerit, contumaciam illam ita auferre censenda sit, ut censura non incurratur. Cf. *S. Alph.* VII 40; *Gury-Baller.* II, n. 934, nota c; *Mazzotta* l. c. c. 5, § 4. Breviter videntur haec tenenda esse: Si ad censuram incurrendam ultimus effectus requiritur, sume v. g. «homicidium», ille, qui antea causam illius effectus posuit, non incurrit censuram in hac hypothesisi:

a) Si antea confessus legitime absolutus est a peccato, — absolvi autem sine dubio potest ab eo, qui a censuris absolventi potestatem non habet. — Ita contra *Lugo*, *Dicastill.*, *Ballerini* practice teneri potest cum *S. Alph.*, *Mazzotta*, *Hurtado*, *Oviedo*, *Castropal.*, *Krimer* etc. Nam neque propter contumaciam, quam committit eo tempore, quo effectus mortis sequitur, punitur, utpote quae non existat, neque propter eam contumaciam, quae in praecedente peccato continetur et moraliter (i. e. imputative) perseverat, utpote quae *legitima absolute* etiam *coram Ecclesia* deleta sit.

NB. At haec ad solam internam poenitentiam, quam reus forte agit, sive attritionem sive contritionem, referri vel extendi nullatenus possunt, siquidem contumacia, quae in ipso peccato commisso continetur, coram Ecclesia nequaquam deleta est — tenetur enim delinquens saltem in foro interno iudici omnino se sistere, ut a peccato absolutionem recipiat: — quare prorsus dicendum est, nisi reus absolutionem receperit, contumaciam cum omnibus effectibus quoad imputationem perseverare.

b) Si delinquens, ut mandans, consulens, propter revocationem desiit ¹¹¹² moraliter causa effectus secuturi existere. Id autem obtinet, si mandatum,

consilium ex sua parte efficaciter retractavit, idque mandatario innotuit. Ita sententia prorsus communior cum *Baller.*, *Suarez*, *Laym.*, aliis.

Immo etiamtum, quando non innotuit quidem mandatario, sed id ipsum, ut non innotuerit, ab alio malitiose effectum est. Nam in illo casu is, qui ita malitiose egit, iam moraliter substituitur in locum prioris mandantis, atque huius personam *in se transfert*. Quare non iam prior mandans, sed ille posterior utpote formaliter mandatum sustinens censuram incurrit, si quae in cooperantes lata est. Cum hac saltem restrictione teneri potest benignior sententia, quam tenent *Castropal.*, De censuris disp. 1, p. 7, n. 15 ex sent. *Tabiena*, *Hurtado*, cum *Mazzotta*, *Salmant*. Si vero casu impeditur, quominus revocatio innotescat mandatario, prior mandans non videtur excusari a censura, nisi antea confessus fuerit: id dandum est sententiae severiori, quam *Suarez*, De censuris disp. 44, sect. 3, n. 13; *Lugo*, De poenit. disp. 16, n. 453; *Dicast.*, *Coninck* disp. 14, dub. 14, concl. 3, n. 183; *Ballerini* ad *Gury* II n. 934, not. c) etc. propugnant.

§ 3.

Quis in quos censuras ferre possit, seu de auctore censurarum earumque subiecto.

1113 I. Ecclesiam habere potestatem censuras infligendi seu spiritualibus bonis suae administrationi subiectis delinquentes privandi, patet 1. ex natura Ecclesiae ut perfectae societatis, cuius suprema saltem auctoritas poenas in suo ordine infligere semper potest; 2. ex expressis Christi verbis: «Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis», quibus etiam puniendi facultas continetur; 3. ex exemplo Apostolorum, et perpetua Ecclesiae praxi. Cf. 1 Cor 5, 4 et 5.

II. S. Pontifex censuras ferre potest pro tota Ecclesia, item Concilium generale; Concilium provinciale pro tota provincia; episcopus cum suo vicario pro sua dioecesi; praelati regulares in suos subditos secundum sui ordinis instituta; paucis: omnes, qui ex munere suo vera potestate regendi in Ecclesia potiuntur, seu iurisdictione in foro externo, ut cardinales in suis ecclesiis, legati pontificii in territorio suae legationis.

III. Potestate delegata ii soli clerici censuras ferre possunt, qui ab eo, qui habet ordinariam iurisdictionem, delegationem acceperunt.

Singulorum potestas quousque pateat, quibus limitibus circumscribatur, cum sit causa *externi fori*, vide accuratius apud canonistas. Hic adicio pauca tantum, quae generaliora sunt et conferunt ad naturam poenarum ecclesiasticarum accuratius intelligendam:

1114 A. Limites quoad poenam *incurrendam*.

1. De facto omnes superiores ecclesiastici in foro externo iurisdictionem exercentes de se quaslibet censuras ferre possunt. Verum si naturam, saltem excommunicationis, inspiciamus, illa talis est, ut complete suum effectum producere non possit, nisi per Summi Pontificis voluntatem. Cum enim excommunicatio hominem a fidelium omnium communione excludat, eumque privet participatione omnium precum, quae nomine Ecclesiae a quocumque offeruntur, ita ut — saltem si excommunicatus *vitandus* sit — nemo possit nomine Ecclesiae valide pro illo orare: consequi omnino videtur, ut illius

voluntate vel consensu id fiat, qui possit *omnes* fideles vel omnes Ecclesiae ministros eorumque opera et preces ita constringere, i. e. Romani Pontificis utpote in *omnes* fideles potestate praediti. — At cum constanti praxi quilibet alii superiores in Ecclesia censuras ferant, vel saltem persuasum omnibus sit, se eas ferre posse: hanc potestatem ad consensum Romani Pontificis reducere debemus, qui legali sua voluntate id compleat et suppleat, quod alii superiores ex se efficere non possint¹.

2. *Summus Pontifex* in omnes quidem fideles potestatem exercet, ipse vero, ut evidens est, nullis censuris subiacet, immo si — quod Deus avertat — is, qui censura aliqua ligatus fuerit, in S. Pontificem legitime electus sit, acceptance electionis facta ab omni censura immunis evadit, quia non potest S. Pontifex eiusmodi poenam in se ferre, neque in se retinere, cum ille, qui sic punitur, illo, a quo punitur, debeat esse inferior, nemo autem se inferior esse possit, neque ulla censura ecclesiastica subsistat, nisi per voluntatem efficacem Romani Pontificis aut expresse aut legaliter datam.

3. Consuetudine vero inductum est, ut *reges et principes* a nullo censuris plecti possint, nisi a S. Pontifice.

4. *Episcopi et cardinales* per se quidem censuris a Papa latis, utpote ab ipsorum superiore, subiacent; at ex privilegio iuris *suspensionibus et interdictis* generalibus non subiacent, nisi expresse nominantur, subiacent vero excommunicationibus, nisi expresse eximuntur.

5. *Impuberes* etiam ex Ecclesiae indulgentia censuris non subiacent, nisi expresse nominantur: eorum expressio summum fit in duabus excommunicationibus — his igitur subiacent, si aliae conditiones adsunt — scil. 1) in percussione clericorum (de qua re tamen controvertitur), 2) in violatione clausurae monialium (Trid. sess. 25, c. 5 *de ref. regul.*).

B. Limites quoad *censuras ferendas*.

1115

1. De potestate episcoporum.

Episcopi in suo territorio quidem censuras ferre possunt. Sed quid possint, si ipsi sint extra suam dioecesim, quid possint contra suum subditum extra dioecesim versantem, quid contra peregrinos, accuratius explicari debet.

Igitur episcopi 1) *extra dioecesim versantes* omnia possunt, ac si in suo territorio sint, excepta publicae causae instructione atque ea iudiciali sententia, quae publicam et contentiosam inquisitionem postulet. Haec agere nequeunt, nisi episcopus loci consenserit, aut pro casu, quo episcopus peregrinus violenter e suo territorio eiectus fuerit, saltem rogatus sit, quamquam forte non dederit licentiam. — Ergo leges in suam dioecesim ibi publicandas mittere episcopus peregre existens potest, subdito suo mandatum sub poena incurrendae censurae dare etc.

2) *In subditum suum etiam absentem* episcopi possunt, aliis formis servatis, per modum sententiae censuram ferre propter delictum a) *in*

¹ Nimirum primitus episcopus subditum suum criminis reum priyavit communionem suae particularis ecclesiae: quod postmodum ita extensum est, ut non liceret aliis episcopis eos ad suam communionem admittere, quos a proprio episcopo communionem priyatos esse novissent. R. Pontificis igitur consensu secuto, plena et totalis evasit ecclesiasticae communionis privatio.

dioecesi commissum, b) aut *ad* propriam dioecesim spectans, c) aut personaliter *per mandatum prohibitum*. — Attamen casus c) controversitur; nec subditus ille peregre profectus incurrit *poenas territoriales*.

3) *Peregrinos* possunt episcopi propter delicta in loco suae iurisdictionis commissa *vi sententiae* punire, etiam inflicta censura; quia delictum sortitur forum loci, ubi committitur.

1116 2. De praelatis regularium.

Quinam ex praelatis regularium censuras ferre possint, videri debet ex Constitutionibus ordinum. Ceteroquin cum in suos subditos potius personalem quam localem iurisdictionem habeant, communiter illos censura punire possunt sine respectu ad locum, atque ita plerumque etiam leges censurarum ab ipsis latae intelliguntur, ut subditos ubicumque existentes afficiant. — Restrictionem a *Clemente VIII* statutam v. supra n. 539 sq.

1117 3. De potestate episcopi in regulares.

Episcopi in regulares exemptos per se censuram ferre non possunt, cum iurisdictionem ordinariam in eos non habeant. Attamen in multis causis lege canonica donati sunt ea potestate qua delegati apostolici: quapropter in iis solis et omnibus etiam regulares exemptos, si opus est, censuris compellere possunt. Excipiuntur nihilominus iterum ii regulares, qui speciale privilegium habeant, ne *censuris puniri possint* ab episcopis. Eos nimirum in illis tantum causis censura plectere possunt, in quibus ipsi tali speciali privilegio derogatum est, quod maxime locum habuit per Bullam *Greg. XV* «Inscrutabili Dei providentia» Nonis Febr. 1622.

Videlicet notum est, leges pontificias posterioris temporis, et maxime Tridentinam synodum, in multis rebus exemptos regulares episcopis subiecisse ut delegatis Sedis Apostolicae. Quos casus videre est apud *Ferraris* ad vocem *regulares*; *Chokier*, De iurisd. ordinar. in exemptos II, q. 45; praecipuos enumerat *S. Alph.*, De priv. n. 76 et *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 9, c. 15, n. 4 sqq, scilicet in variis rebus, quae Missae celebrationem, sacramentorum administrationem, praedicationem verbi divini, delicta extra claustra commissa respiciunt.

Quare iam puniri possunt, si in illis causis delinquant, *etiam per censuras*, nisi habeant *speciale* privilegium, quo *censuris* non possint puniri, quatenus illud privilegium manserit intactum. Verum etiam isti speciali eorum privilegio, quo ne ab episcopis quidem ut Sedis Apostolicae delegatis puniri possunt *censuris*, derogatum est in sequentibus:

1) in administratione sacramentorum erga saeculares; 2) in delictis, si quae committuntur circa personas intra septa degentes, aut 3) circa clausuram monialium, aut 4) in administratione bonorum monialium; 5) in praedicatione in alienis ecclesiis sine licentia episcopi, aut 6) in suis ecclesiis sine benedictione episcopi saltem petita aut episcopo contradicente¹.

¹ Vide Const. *Greg. XV* «Inscrutabili Dei prov.» Nonis Febr. 1622 et declarat. S. C. C. 16 Apr. 1648 confirm. a S. Pont. 14 Maii eiusd. anni. Videlicet extra omnem dubitationem est derogatio illius specialis privilegii facta in hisce postremis causis, quae

NB. Concedunt tamen communiter, pro aliquibus vicibus ipsum parochum licentiam in sua ecclesia praedicandi dare posse. Vide *S. Alph.*, De privil. n. 125; *Craisson*, Manuale n. 595 dicit «pro duabus aut tribus vicibus, aut si ordinarius absens esset et religiosus aliquis transeunter adesset: in quibus casibus parochus illis concedere posset licentiam praedicandi ex concessione *Gregorii XIII.*». Atque etiam praecipuum petendi benedictionem consuetudine aut circumstantiis temperatum est.

Accedit 7) *septima* causa, si agitur de removendis imaginibus Domini Nostri et Sanctorum inconsueto vel scandaloso modo pictis ex decr. U. et O. S. Congr. R. iussu *Urbani VIII* editum et publicatum 26 Iulii 1646 (vide *Gardell.* n. 1403), ubi vides additam clausulam privilegii etiam maxime specialibus plenissime derogantem.

Tandem nota, episcopum in omnibus casibus, in quibus censura papalis latae sententiae incurritur, posse regulares quomodolibet exemptos, si forte eiusmodi censuram incurrerint, tamquam Sedis Apostolicae delegatum *publice denuntiare*, quando delictum est ita *notorium*, ut iudiciali inquisitione non indigeat: vide *Mazzotta*, De cens. et irreg. disp. 1, q. 1, c. 4, § 4, n. 4.

4. De potestate delegatorum et laicorum.

1118

Notum est, eum qui habet potestatem ordinariam, ex se posse eam alteri delegare. Lege tamen communi cautum est, ne quis ecclesiasticam potestatem exercent, vel exercere possit, qui non sit clericus, saltem per tonsuram. Ideoque nemo, qui Papa est inferior, valide facultatem censurarum ferendarum delegare potest homini laico. At Summum Pontificem id posse, in confesso est, cum ille, qui per tonsuram clericus factus sit, a laico solummodo ecclesiastica institutione distinguatur, quam Papa observare non absolute tenetur.

Num vero *mulieri* potestatem hanc ferendi censuras delegare Papa possit, non ita unanimiter scriptores affirmant; at quamquam illa potestas (cf. I, n. 214) *non solet* dari, de *possibilitate* tamen non videtur posse dubitari. Nam quamquam mulier divino iure *muneris* ecclesiastici incapax est, adeoque a gerenda ecclesiastica auctoritate excluditur: nullo modo sequitur, eam *delegata* potestate nihil posse, sed tantum, eam *ordinaria* potestate nihil in Ecclesia posse. In delegata enim potestate non tam conditio delegati, quam conditio delegantis respicitur, qui proprie ille sit, qui agat; alter enim mere alieno nomine agit, delegantisque personam sustinet, vel eius quoddam instrumentum est. Ab illa autem facultate neminem excludere debemus, nisi quem ex natura actus, qui exercendus sit, incapacem esse monstretur. At mulierem ita incapacem esse, falsum est; aut intrinsecus repugnaret, reginam in republica summa potestate potiri, siquidem illa actus natura sua prorsus similes, i. e. *iudiciales*, exercere debet. — Cur autem ordinaria potestate mulier censuras ferre non possit, ea est ratio, quia potestas ferendarum censurarum iis

in textu referuntur sub n. 5), 6) et infra 7), ex ipsa Bulla *Greg. XV* et decreto *Urbani VIII*. De aliis causis in *Const. Greg. XV* «Inscrutabili» citatis controversia excitatur, utrum *speciali* privilegio non subiaccendi correctioni episcoporum *per censuras derogatum* sit neque, videlicet in causis supra notatis n. 1) — 4): cum videatur soli § «*Ac demum*», qua S. Pontifex causas n. 5) et 6) recenset, adiecta clausula «per censuras». Verum id contextui congruere non videtur; siquidem illa clausula «Ita ut . . .» referri debet non ad solam istam §, sed ad omnes praecedentes §§ «in suprascriptis casibus in praemissis omnibus et singulis»: ut — quod opinor — legenti ipsam Constitutionem persuasum fiet.

ex munere suo inhaeret, qui constituti sunt «regere Ecclesiam Dei», aut qui ad partem huius regiminis assumpti sunt; at hos pleno sensu solos episcopos esse, i. e. qui *characterem* pontificalem vel habent, vel ad illum recipiendum destinantur et obligantur, institutionis divinae est; per quamdam participationem secundum beneplacitum Ecclesiae sacerdotes secundi ordinis, quando parti dominici gregis pascendae ut quasi-episcopi praeficiuntur. Porro a saecerdotali caractere mulieres excludi, ut notum et certissimum sumimus; ergo etiam a potestate vi proprii muneris ferendi censuras excluduntur mulieres. Cum hac distinctione mulieri adscribit potestatem, de qua loquimur, *Lugo*, Responsa moral. I. 6, dub. 6, n. 9, ubi quaerit, num S. Pontifex homini non baptizato spiritualem potestatem delegare possit¹; *Schmalzgrueber* in l. 5, tit. 39, § 1, n. 15 cum *Suarez*, *Laymann*, *Pirhing* etc.

§ 4.

De cessatione censurarum earumque absoluteione.

1119 I. Quamquam ad contumaciam frangendam censura infligitur, non tamen per se sola delinquentis poenitentia cessat, sed communiter indiget *absoluteione*.

De facto sunt tamen suspensiones quaedam et interdicta, quae inter censuras referuntur, ad certum tempus statuta. Quae, sive veri nominis censuras eas dixeris, sive non, elapso illo tempore, absoluteione non indigent, sed eo ipso cessant; antea ut auferantur, absoluteione opus est. — Potest etiam ferri censura *sub conditione resolutiva*. Quod si fit, conditione perfecta, cessat eo ipso censura.

II. Per se absolvere potest tantum superior, qui censuram infixit eiusque delegatus, aut eius superior vel successor.

III. Regula modo enuntiata imprimis omnino servanda est in censuris *ab homine*, iis scilicet, quae speciali mandato vel sententia contra aliquem latae sunt. Has ille solus, qui tulit, aut ipsius superior, aut qui specialiter ab ipso sit delegatus, absolvere potest.

1120 IV. Censurarum autem *latae sententiae*, quae sunt *a lege*, eaque universali per S. Pontificem statutae, pro maiore minore facultate absolvendi distinctionem iam supra habes n. 1104, videlicet:

1) Censurae nemini reservatae, a quibus *quilibet confessarius* in foro interno absolvere potest; in foro externo, si causa ad illud deducitur, solus ordinarius est, qui absolvat.

2) Censurae ordinario reservatae, a quibus confessarii tum tantum absolvere possunt, si hanc potestatem ab ordinario communicatam habent.

3) Censurae Romano Pontifici ordinario modo reservatae, ad quas absolvendae, *si occultae sunt*, pro foro interno ex cap. «*Liceat*» Trid. sess. XXIV

¹ Ita faciliore modo explicantur facta, quibus S. Pontifex aliquando abbatissis facultatem fecit, sub censura subditis suis praecipendi: si vere hanc potestatem fecit. Nam nimis violentum videtur dici, ipsum S. Pontificem quoslibet iam excommunicasse hypothetice, videlicet sub conditione praeepti, quod abbatissa imponeret et urgeret. Alii tamen putant cum *De Angelis*, facta, quae referuntur, sic explicanda esse, ut presbyter abbatissae vicarius censuram infligeret iis, qui contra oboedientiam abbatissae debitam delinquerent. Decretal. l. 1, t. 33, c. 12.

c. 6 de ref. et Const. Pii IX (vide supra) ordinariis facultas vi muneris conceditur.

4) Censurae R. Pontifici *specialiter* reservatae, quarum absolvendarum facultas in c. «*Liceat*» non includitur, neque continentur umquam in generali facultate, per privilegium concessa, absolventi a casibus (omnibus) Sedi Apostolicae reservatis, nisi expresse mentio harum censurarum facta est.

5) Immo ab ipsis illis casibus speciali modo Romano Pontifici reservatis unum alterumve casum excipere debemus, qui etiam strictiore modo Pontifici reservatus consetur. Excipiebatur antea *haeresis et apostasia*. Itemque etiam nunc post Bullam «*Apostolicae Sedis*» facultas absolventi ab haeresi et apostasia consuevit separatim et speciatim dari praeter facultatem generalem absolventi a censuris etiam speciali modo R. Pontifici reservatis (vide *Rohling* facult. episcopis Americae dari solitae. *Form.* I, n. 15 16). — Sed *specialissimo modo* excipitur «*attentata absolutio complicitis*» (et sine censura R. Pontifici specialiter reservata «*falsa accusatio sollicitationis*»). Quae delicta vel censurae nunc in amplissimis etiam facultatibus pro iubilaeo datis excipi solent, atque ipsa Congregatio Sacri Officii 27 Iunii 1866 decrevit, numquam censi harum absolvendarum facultatem contentam in facultatibus, quae episcopis *generali modo* dari consuevissent. — Attamen ad certum numerum casuum aliquando S. Sedes etiam hanc facultatem pro dissitis regionibus concessit, conditionibus autem multum aggravantibus adiectis.

De potestatis absolventi ambitu nota sequentia: 1. Ipsum superiorem posse etiam eum absolvere, qui invitus vel indignus sit, nullum est dubium. Delegati potestas communiter non ita arbitrario usui patet. Attamen fieri potest, ut poenitens satis dispositus non iudicetur, ut recipiat sacramentalem absolutionem, neque vero propterea necessario a censurae absolutione excludi debeat. Sufficit, ut contumaciam in illo delicto, quod censura punitur, deposuerit. Absolutio tamen metu gravi et iniusto extorta invalida est. *S. Alph.* VII 119.

2. Modus absolventi in foro externo servandus in Rituali Romano notatur; in foro interno sufficit formula, quae secundum Ritualis praescriptum omni absolutioni sacramentali praemittitur. Immo ad *valorem* sufficit, quocumque modo voluntatem absolventi efficacem manifestare. Quapropter absolvi potest absens per literas vel nuntium; ita *Reginald*, *Prax. fori poenit.* lib. 9, n. 39; *S. Alph.* l. c. n. 119 et alii communiter, nisi forte absolventi facultas foro *sacramentali* adnexa est, ut fit in iubilaeo.

3. *Absentem et ignarum* posse absolvi, non tantum manifesto modo per literas, sed etiam clam, ita ut verba absolutionis quidem proferantur, a nemine autem percipiantur, auctorem habes *Suarez*, De poenit. disp. 32, sect. 6 et *Lugo*, De poenit. disp. 22, n. 51; idque *S. Alph.* VI 618 videtur approbare. Loquens scilicet de erroris in confessionibus audiendis commissi reparatione, *Suarez* haec habet: «*Quidam dicunt, interdum posse confessorem supplere defectum per se ipsum nihil dicendo poenitenti . . . petendo iurisdictionem a superiore [et dein] repetendo absolutionem, dirigendo illam in poenitentem, ubicumque fuerit . . . Haec quidem sententia [NB. reprobanda est haec sententia omnino quoad sacramentalem absolutionem, ut constat ex thesi a Clem. VIII damnata] mihi valde probaretur, si auctores hic de excommunicatione loquerentur; nam de illa verum est, posse absolutionem fieri in absentem et ignorantem etc. Confessor ergo potest optime illo remedio uti, immo et debet*» [scil. debet, si aliquis, qui se putat absolutum,

absolutus non est et aliter censura obstrictus manet]. — *Lugo* de eadem re loquens ait: «Prima sententia dicit: confessarius debet absolvere vel praesentem vel etiam absentem. . . . Hanc sententiam quod attinet ad absolutionem ab excommunicatione approbant *Suarez, Vasquez* aliique recentiores *communiter*.» Idem tenet *Filliucci*, De sacram. tract. 7, n. 370. — Magis etiam certo dixerim valere absolutionem a censuris, quae detur per telephonium; nam talem absolutionem a peccatis habeo plane improbabilem, ne dicam certo nullam. S. Poenitentiaria hac in re declinavit responsum. Nam proposito dubio, «utrum in casu extremae necessitatis dari possit absolutio per telephonium», d. 1 Iulii 1884 rescripit: «Nihil est respondendum.» (Ex *Linzer Quartalschrift* [1886] 730.)

1123 4. Si quis peregrinus per sententiam *particularem* ab episcopo non suo excommunicatus est, non potest a suo Episcopo absolvi. Si vero censurae latae sunt mandato vel sententia *generali*, ab illis absolvi potest per eum, qui in ipsum iurisdictionem (episcopalem) habet: *S. Alph.* n. 73.

5. A censuris ordinario reservatis absolvendi facultatem etiam a S. Pontifice accipi *posse*, non est, quod notem. Num autem et quo sensu haec facultas a Summo Pontifice data sit, vide infra *de censuris in specie* c. III.

6. Praelatis regularium non raro datur temporaneum privilegium absolvendi a casibus papalibus. Quod si obtinuit, difficultas non est in absolvendis regularibus subditis, si qui forte talem censuram incurrerint. Si vero absolvendi privilegium deest, nunc practice loquendo res componenda est secundum decretum S. Officii, de quo sermo erat n. 533 sq.

Complures quidem scriptores facultatem capitis «*Liccat*» transtulerunt etiam ad praelatos regularium exemptorum, ita ut suum subditum, qui forte eiusmodi censuram occultam Papae ordinario modo reservatam incurrisset, possent absolvere. Revera, quamquam privilegia omnia regularibus *indefinite* concessa Constitutione «Apostolicae Sedis» sublata sunt: illa tamen facultas erga suos praelatis regularium censebatur mansisse, si minus ex cap. «*Liccat*», saltem ex communi regula iuris, qua absolutio, quae a mediato superiore per se dari deberet, devolveretur ad immediatum superiorem, quando is, qui absolvendus est, mediatum superiorem adire nequibat, nisi in *peculiari casu* recursus per literas exigeretur. Si enim casus papalis devolvitur ad episcopum delinquentis, regularis exemptus, qui non habet episcopum superiorem, loco episcopi suum praelatum adire debet. Immo *Ferraris v. «Absolutio»* art. 1, n. 37 et «*Prael. Regul.*» n. 20 refert, S. Congregationem Epp. et Reg. facto verbo cum Ss. Clem. VIII absolute decrevisse, omnes bullas et decreta derogatoria privilegiorum regularium, quantum ad facultatem absolvendi a casibus Papae reservatis, esse intelligenda solum in ordine ad saeculares, non autem in ordine ad suos subditos regulares. Verum de huius decreti authenticitate non videtur constare; S. Poenitentiaria 5 Dec. 1873 hanc doctrinam non admisit. Atque nunc decr. S. O. aliam normam ostendit.

1124 V. In articulo sive periculo mortis quilibet sacerdos, etsi nullum privilegium habeat, a quibusvis peccatis et censuris quantumlibet reservatis absolvere potest, attamen firma manente etiamtum obligatione poenitentis, ut stet mandatis Ecclesiae, si convaluerit; alioquin in eandem censuram aliquando iterum incidere potest.

Extra articulum mortis autem, in censuris papalibus saltem, dari potest absolutio in casu verae necessitatis a quolibet confessario cum onere tamen, ut infra mensem etiam per literas et saltem per medium confessarium Romam recurratur, nisi absolutus velit reincidere in eandem censuras. — Extra casum necessitatis ante absolutionem quaeri debet absolvendi facultas. Cf. supra n. 533 sq.

1. Si quis propter articulum mortis aut aliud legitimum impedimentum ab eo, qui facultatem per se non habet, absolvitur, ex c. «*Ea noscitur*» c. 12, tit. 39, l. 5 *Decret.* debet iurata promissio a reo exigi, se cessante impedimento sese sistere velle legitimo superiori (vel nunc se infra mensem veile causam cum S. Sede vel S. Poenitentaria componere), eius mandata susceptorum. Haec autem iurata promissio in foro quidem externo adhibenda est, eaque 1) de satisfaciendo parti laesae, si quis laesus erat neque realis satisfactio vel cautio dari potuit, 2) de crimine non amplius committendo, 3) de adeundo superiore eiusque mandato vel poenitentia recipienda. At in foro interno utiliter quidem in causis seu delictis atrocioribus adhiberi potest simile iuramentum, sed illud adhiberi *debere*, non iam constat: vide *S. Alph.* n. 129; *Tamb.*, De poenit. c. 12, § 4, n. 7 cum aliis multis; quare sufficit, si a confessario iniungitur *seria promissio*.

2. Illa obligatio *standi mandatis Ecclesiae* quid sibi velit, iam extra omne dubium est per decretum S. Officii, nimirum esse obligationem *postea comparendi vel recurrendi ad S. Sedem seu legitimum superiorem, idque sub poena reincidentiae in eandem censuram*. Haec obligatio saltem adest tum quoad omnes censuras *publice inflictas*, tum quoad censuras *speciali modo* Romano Pontifici reservatas, idque si agitur de solvendis censuris papalibus *in articulo mortis, quoad eas solas*; si agitur de impeditis extra articulum mortis, qui celeriore absoluteione indigent, ea obligatio adest quoad censuras sive specialiter sive simpliciter reservatas¹.

Quoad censuras non papales, sed ab aliis, episcopis, latas sibi que reservatas remanere etiam obligationem, facta reconvalescentia vel cessante alio

¹ Circa interpretationem novi iuris quaesitum est:

I. Utrum responsum S. Off. sub die 30 Iunii 1886 valeat etiam pro casu, quando poenitens fuerit *perpetuo* impeditus?

II. Utrum . . . clausula «*sub poena reincidentiae etc.*» referatur solummodo ad absoluteionem a censuris et casibus *speciali modo* R^o P. reservatis, an etiam ad absoluteionem a simpliciter Papae reservatis?

Dein quaeritur III. Utrum auctores moderni post Constitutionem «*Apostolicae Sedis*» (contra ius commune cap. *Eos qui*, cap. *Ea noscitur* et Rituale R.) recte doceant, ei, qui in articulo mortis a quolibet confessario a quibusvis censuris quomocumque reservatis absolutus fuerit, tunc solummodo imponendam esse obligationem se sistendi superiori recuperata valetudine, si agatur de absoluteione a censuris *speciali modo* Papae reservatis; an huiusmodi recursus ad superiorem etiam necessarius sit in absoluteione a censuris simpliciter S^o Pontifici reservatis?

Fer. IV d. 17 Iunii 1891 E^m PP. respondendum mandarunt: Ad I. Affirmative. — Ad II. Negative ad 1^m partem, affirmative ad 2^m partem. — Ad III. Affirmative ad 1^m partem, negative ad 2^m.

Sequenti fer. V Ss. D. *Leo XIII* approbavit.

Aliud decretum d. 19 Aug. latum, die 20 Aug. 1891 a *Leone XIII* approbatum hoc est:

I. An obligatio *standi mandatis Ecclesiae*, a Bulla «*Apostolicae Sedis*» imposita, sit *sub poena reincidentiae*, vel non? R. Affirmative ad 1^m, negative ad 2^m.

II. An obligatio *standi mandatis Ecclesiae* in sensu Bullae «*Apost. Sedis*» idem sonat ac obligatio se sistendi coram S. Pontifice, vel an ab illa debeat distingui.

R. ad II. Obligationem *standi mandatis Ecclesiae* importare onus sive per se, sive per confessarium, recurrendi ad S. Pontificem, eiusque mandatis oboediendi; vel novam absoluteionem petendi ab habente facultatem absolvendi a censuris S. Pontifici speciali modo reservatis. (Vide Nouvelle revue théol. XXIV 159 et 166.)

Aliud decretum S. Off., vim prioris declarans, habes supra ipso n. 533 sq.

impedimento, comparendi coram superiore vel recurrendi ad eum, cum *D' Annibale* (Summula I⁴, n. 350) plane sentio; nam quoad has Constitutio «*Apostolicae Sedis*» antiquum ius non sustulit (de quo cf. c. *Eos qui* V, 11 in 6to).

1126 3. Quamquam in Constitutionibus SS. Pontificum, quibus censuras statuunt sibi que reservant, solus articulus mortis excipitur, in quo alius possit absolvere, idque aliquando sub gravissima poena contra eos, qui alias absolvere audeant: tamen hucusque communis erat sententia scriptorum eaque ex communi regula Corporis iuris (cap. «*Ea noscitur*» et «*Nuper*» Decretal. l. 5, tit. 39, c. 13 et 29 et cap. «*Eos qui*» l. 5, tit. 11, c. 22 in 6to) desumpta, potestatem absolvendi esse etiam circa legitime impeditos. Videlicet: 1) eos qui essent legitime impediti, quominus personaliter Rom. Pontificem adirent, posse absolvi ab episcopo, sive casus occultus sit sive publicus, sive ordinario, sive speciali modo S. Pontifici reservatus; 2) qui etiam impediti essent, quominus episcopum adirent, hos ab aliis confessariis posse absolvi; 3) at tamen si quando ad forum externum causa deducta ibique componenda esset, neque res urgeret, per literas cum episcopo communicationem esse faciendam¹.

Nunc vero ex supra dictis haec facultas absolvendi impeditos simpliciter et sine onere sublata est saltem quoad casus papales: cum fieri debeat recursus per literas saltem medio confessario. Quoad casus episcopales autem communi quidem lege nihil mutatum est; at raro invenies qui sint *perpetuo* impediti quominus adeant episcopum, et praeterea episcopis fas est, in absolutione a suis censuris eandem normam praescribere, atque praescripta est quoad casus papales. Propterea regula illa antiqua circa absolutionem impeditorum raro usui est; potest tamen esse aliquando. Quare recale quae supra habentur loco saepe laudato n. 533 sqq.

Caput II.

De prima censurarum specie, seu de excommunicatione.

§ 1.

Generalis notio.

1127 I. Excommunicatio est gravissima omnium censurarum, estque vi nominis et re ipsa exclusio a communicatione fidelium, seu exclusio ab illis bonis, quorum fideles qua fideles, i. e. qua membra Ecclesiae, participes sunt.

Ab illis igitur bonis, quorum valida participatio ecclesiasticae potestati subdita est, ita excluduntur excommunicati, ut ne valide quidem eorum participes fieri possint, ab aliis spiritualibus bonis ita excluduntur, ut eorum participatio saltem non liceat.

¹ Quamquam dicitur obligatio personaliter se sistendi R. Pontifici, id tamen non sic intelligitur, quasi R. Pontifex ipse omnium confessiones excipiat atque poenam statuatur, sed id facit per specialem suum delegatum, Poenitentiarium pro foro interno in Urbe munere fungentem, aut per Inquisitorem pro certis causis publicis: quem proin loco Pontificis reus adire deberet. Simile quid intellige de Poenitentiaro ecclesiae cathedralis. Per literas autem, ut iam dictum est, recurritur ad S. Poenitentiarium.

II. Attamen plenum suum effectum illa excommunicatio non habet nisi in *vitandis*, seu in iis, qui neque ipsi cum fidelibus communicare possunt, neque a fidelibus recipi possunt, seu quibuscum fideles communicare nequeunt. Distinguuntur enim post Constit. *Martini V* «Ad vitanda scandala»¹ excommunicati *tolerati* et *vitandi*. Cum toleratis igitur reliqui fideles libere agere possunt etiam in sacris actionibus; et quamquam haec pristinae severitatis relaxatio solummodo in favorem et gratiam fidelium facta est, indirecte tamen ipsorum excommunicatorum poena multo levior evasit.

1. Quamquam ceteri fideles cum excommunicato tolerato agere et conversari possunt: *licet* iis tamen, si excommunicatio notoria est, illum vitare, eumque a Missa, officiis divinis etc. excludere vel *expellere*, idque etsi clericus sit: *S. Alph. VII 137, Thesaurus p. 2 ad vocem «censura» c. 10.*

2. Probabilius *censura* non obstat (*S. Alph. n. 139*), quominus fideles cum tolerato etiam in divinis communicent sine aliqua speciali causa vel necessitate. Haec autem communicatio *in divinis*, ut per se patet, intelligitur de ritu catholico, non de ritu acatholico, quantumvis acatholicus inter toleratos numeretur. At quamquam *censura* non obstat, obstare tamen potest in quibusdam actionibus ratio scandali vel cooperationis ad peccatum: de quo cf. n. 1146.

III. *Vitandi* hi soli sunt: 1) nominatim excommunicati et denunciati; 1128 2) notorii clericorum percussores, etsi excommunicationis publica et iuridica declaratio ipsius percussoris facta non est.

1. Ut aliquis tamquam *notorius clericus percussor* vitandus sit, crimen debet ita notorium esse, ut «factum non possit aliqua tergiversatione celari, nec aliquo iuris suffragio excusari»: vide Const. «*Ad vitanda*». — Igitur 1) de *facto* debet publice constare; 2) insuper quaedam iuris notorietas requiritur, ut reus vel de crimine convictus sit in iudicio, vel ipse in iudicio confessus sit (*S. Alph. n. 144*), vel ipse palam de scelere commisso gloriatus sit cum contemptu ecclesiasticae poenae; at non requiritur, ut iudex excommunicationem declaret. — «Percussores autem clericorum» num non tantum ipse *exsecutor*, sed etiam mandantes, consulentes etc. sint secundum can. «*Si quis suadente diabolo*», vide infra *de censuris singill.* ser. II, § 2.

2. Ut aliquis tamquam *nominatim excommunicatus* debeat vitari, requiruntur haec: 1) Debet denuntiatio fieri publice vel in publico loco (post ci-

¹ Vide *Hardouin*, Concil. VIII 892: «Insuper ad vitanda scandala et multa pericula subveniendumque conscientis timoratis, omnibus christifidelibus tenore praesentium misericorditer indulgemus, quod nemo deinceps a communionem alicuius in sacramentorum administratione vel receptione aut aliis quibuscumque divinis vel extra illa, praetextu cuiuscumque sententiae aut censurae ecclesiasticae, a iure vel ab homine generaliter promulgatae, teneatur abstinere vel aliquem vitare ac interdictum ecclesiasticum observare, nisi sententia vel censura huiusmodi fuerit in vel contra personam, collegium, universitatem, ecclesiam, communitatem a iudice *publicata vel denunciata specialiter et expresse*; Constitutionibus Apostolicis et aliis in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque: *salvo si quem pro sacrilegio et manuum iniectione in clericum in sententiam latam a canone adeo notorie constiterit incidisse, quod factum non possit aliqua tergiversatione celari, nec aliquo iuris suffragio excusari*; nam a communionem illius, licet denunciatus non fuerit, volumus abstinere iuxta canonicas sanctiones.» (De var. a lectione ultimae partis huius Const. eiusque defensione vide *Baller.-Palmieri*³ VII, n. 215 sqq.)

tationem vel monitionem quatenus necessaria est); 2) debet a legitimo iudice non tantum declarari, crimen illud et illud esse commissum, sed excommunicationem esse contractam; 3) reus in generali aliqua expressione tantum comprehendi non potest, sed debet proprio suo nomine, aut iis saltem verbis designari, quae solam hanc individuum personam expriment; 4) ut extra territorium superioris denuntiantis aliquis vitari debeat, saltem requiritur, ut in illo extraneo loco etiam notoria evaserit aut brevi omnino evasura sit illa iuridica denuntiatio: *S. Alph.* VII 137.

Similiter de percussione clerici, si causa est, cur excommunicatus sit vitandus, in loco, de quo agitur, notorie constare debet; privata unius alteriusve cognitio non sufficit, ut excommunicatus vitari debeat, aut etiam aliquando, ut possit vitari, siquidem pro variis circumstantiis eiusmodi evitatio potest peccatum contra caritatem esse. Cf. *S. Alph.* n. 145 et 78; *Tamburini* l. 10 (*de censuris*), tr. I, c. 3.

Adde 5): At postquam semel constitit, aliquem esse vitandum, tandiu vitari debet, donec constet, saltem testimonio hominis fide digni — aliquando ipsius rei testimonium sufficit — de data absolutione. *S. Alph.* n. 146.

IV. Communicatio cum vitandis sine causa excusante per se quidem peccatum est, plerumque tamen veniale peccatum tantum (quaenam communicatio grave peccatum sit, vide infra n. 1133 1135 1141 1146); eaque antea puniebatur *excommunicatione minore*.

1129 Nunc vero Constitutione «*Apostolicae Sedis*» sublata est excommunicatio minor ipso facto incurrenda; immo prohibitio cum vitando communicandi in civilibus ordinarie loquendo non videtur amplius tam stricte urgere; cum communis socialis vitae conditio hodie videatur causa excusans esse, quam in singularibus casibus probari non oportet.

Excommunicatio minor id inferebat, ut, qui ea tenebatur, ante absolutionem 1) non posset licite sacramenta recipere, 2) neque licite eligi ad beneficia et dignitates ecclesiasticas. Utrumque sub gravi prohibebatur: *S. Alph.* 147—150.

Absolutio vero huius censurae dari poterat a quolibet approbato confessario.

§ 2.

Effectus formales excommunicationis singillatim expenduntur.

1130 Supra dictum est, excommunicationem dicere exclusionem a communione fidelium. Nexus igitur vitalis, qui est inter membra et totum corpus mysticum seu morale Ecclesiae, et inter singula membra mutuo inter se adiuvantia, relate ad excommunicatos solvitur. Quapropter incurritur:

I. Privatio suffragiorum communium.

Suffragia intelliguntur preces et spiritualia bonorum operum auxilia, quibus unus ab altero apud Deum iuvatur maxime per modum impetrationis, vel etiam propitiationis et satisfactionis. Nititur haec mutua fidelium opitulatio in communione Sanctorum.

1. Excommunicati privantur iis orationibus, quae nomine Ecclesiae a publicis ministris Deo deferuntur; quia exclusi sunt a legitima auctoritate e numero eorum, pro quibus Ecclesia per suos ministros orare

intendit, neque amplius deputantur ministri, ut pro illis excommunicatis orent. Tota enim haec deputatio tandem ab auctoritate supremi Ecclesiae rectoris, R. Pontificis, pendet.

2. Privantur iis suffragiis, quae sine speciali intentione seu applicatione orantium per privatas christianorum orationes et bona opera in totum corpus Ecclesiae et singula membra propter solum illum nexum redundant, qui omnes in unum spirituale corpus, cuius caput Christus est, coniungit.

Propter opera bona singulorum Ecclesia tamquam unum corpus Deo placet, et quo magis haec Ecclesia Deo placet, eo facilius et abundantius singulis eius membris, qui vitalem nexum servaverunt, intuitu totius Ecclesiae gratias suas Deus largitur. Neque a peccatoribus seu membris aegrotis et putridis omnis talis influxus arceatur; at in excommunicatos non derivatur, utpote qui dissecta sint a reliquo corpore membra. Sicut talis communio bonorum pro tota Ecclesia existit, ita *intra* Ecclesiam singulae societates, ut religiosi ordines, inter sua membra singularem et specialem bonorum spiritualium communionem habent. Ad hanc communionem admittere, aut ab illa excludere, illius est, qui universalem talis societatis gubernationem habet: siquidem ipsius est, nova membra societati aggregare, idque sive plene, sive ex parte, atque etiam eodem modo membra rescindere. Totius vero Ecclesiae universalem curam S. Pontifex habet. Quare ipsius est et eorum, quibus ipse eam potestatem facit, et ad hanc bonorum operum communionem admittere et ab ea excludere.

3. Eodem modo, vel potiore iure excommunicati excluduntur a¹¹⁹¹ participatione omnium indulgentiarum, non tantum, quatenus extra statum gratiae sunt, sed etiam quatenus, contritione quidem cum Deo reconciliati, a vinculo excommunicationis nondum soluti sunt. The-saurus enim Ecclesiae, ex quo indulgentiae conceduntur, aperitur et clauditur secundum iustam voluntatem supremi Ecclesiae capitis, cui Christus hanc dispensationem concessit. — Aliquam relaxationem vide infra n. 1143.

4. Quae n. 2 et 3 notata sunt, eodem modo valent de vitandis et de toleratis. Quoad orationes vero, quae a publico ministro nomine Ecclesiae fiunt, illud discrimen intercedit, ut *nullus* quidem excommunicatus, sive toleratus sive vitandus, inclusus sit in numero fidelium eorum, pro quibus Ecclesia per ministros suos orat, sed quod vitandus ne includi quidem possit, *possit* vero speciali actione ministri *toleratus*. Nam cum Ecclesia non amplius prohibeat fideles sive laicos sive clericos, quin admittant ad sacrarum functionum et liturgiae praesentiam toleratos: consequens est, ut clerici, etiam sacras functiones exercentes et ut ministri Ecclesiae pro omnibus adstantibus orantes, licite pro toleratis orent, seu communionum orationum eos participes *faciant* — id quod intelligi debet ad eum finem fieri, ut excommunicatus convertatur¹.

¹ Quae de Missa celebranda pro excommunicatis teneri debent, habes supra *de Missae sacrificio* n. 243 et 244.

5. Privatum orare pro excommunicatis sive toleratis sive vitandis nemo prohibetur, sed laudabile est et ab Ecclesia commendatur. Immo etiam in sacra functione Feriae VI in Parasceve Ecclesia iubet ministros suos orare pro omnibus, etiam excommunicatis, pro schismaticis et haereticis, ut omnes gratia divina illuminati et moti ad Christum eiusque Ecclesiam convertantur.

Fuse de hac quaestione tractat *Suarez*, De censuris disp. 9; *Kober*, Der Kirchenbann c. 6, § 1.

1132 II. Privatio sacramentorum recipiendorum.

1. Est regula ab omnibus admissa, excommunicatum sub gravi prohiberi a sacramentis recipiendis, quamdiu excommunicationi subiacet. Vide Decret. l. 5, tit. 39, c. 59 «*Si quem*», quo illa exclusio minori excommunicationi et a fortiori maiori excommunicationi attribuitur: cf. *Suarez* l. c. disp. 10; *S. Alph.* VII 158.

2. Excommunicatio qua talis tamen, quae recipientem liget, nullum sacramentum facit irritum. *Suarez* l. c. sect. 3; *S. Alph.* n. 159.

Videlicet fieri propter excommunicationem sacramenta irrita, ne cogitari quidem potest nisi relate ad sacramenta matrimonii et poenitentiae, cum eorum valor indirecte aut directe *pendeat ab Ecclesia*, reliquorum autem valor ab Ecclesia attingi nequeat. Quapropter si quaeritur, num revera propter excommunicationem haec duo sacramenta fiant irrita, quaestionis solutio ab eo dependet, utrum Ecclesia 1) excommunicationem statuerit impedimentum matrimonii dirimens; 2) utrum cuilibet sacerdoti iurisdictionem in peccata hominis excommunicati subtraxerit annon. Primum nemo asseruit umquam, immo eiusmodi matrimonium manifeste pro valido ducitur in Decretal. l. 4, tit. 7, c. 6 «*Significasti*». Secundum asseritur quidem a compluribus, ut *Sylvest.*, *Palud.*, *Gabr.*, *S. Antonin.*, *Soto*; attamen *S. Alph.* VII 159 cum *Lugo*, De Euch. disp. 14, n. 102 et *Suarez*, De cens. disp. 10, sect. 3, n. 9 pro «*veriore*» habet sententiam «*communissimam*», excommunicatum non subtrahi ita iurisdictioni sacramentali, siquidem nusquam Ecclesia id expresserit.

Sed probe notandum est, per excommunicationem qua talem quidem non fieri sacramentum poenitentiae irritum: fieri vero communiter ex indignitate excommunicati et defectu debitae dispositionis. Quapropter tum tantum valide conferri potest, si praeter iurisdictionem in confessario in poenitente adest aut ignorantia aut gravis necessitatis excusatio. Nam:

1133 3. Si gravis necessitas adest, e. g. periculum gravis infamiae et similia, excommunicatio non obstat, quominus sacramentum (Eucharistia et tum etiam antea poenitentia) licite suscipiatur.

Haec autem necessitas in *vitando*, immo in quolibet notorie excommunicato vix potest contingere; facilius in eo, qui occulta excommunicatione ligatur. At pro absolute *sacramentali* illius, qui *reservata* excommunicatione ligatur et, quamquam respicit, legitimum superiorem adire nequit: timor manendi diutius in statu peccati gravis necessitas putatur; *S. Alph.* VII 86 (cf. VI 265 585) refert sententiam, ex qua pro diversa poenitentis conditione atque desiderio durum existimetur, si quis etiam per biduum tantum in statu peccati relinquatur: quam, etsi non expresse reprobatur, sed nec approbare quidem videtur,

quia in tali spatio non adsit morale periculum mortis. Verum si talis dilatio poenitenti-re ipsa dura est, S. Officium hanc admittit causam, cur detur absolutio etiam a censura cum onere tamen Romam recurrendi secundum dicta n. 533 sqq.

4. Qui admittunt ad sacramenta nominatim excommunicatum, ipsi incurrunt: a) excommunicationem Papae reservatam, si *sponte et scienter* admittunt eum, qui a Papa nominatim excommunicatus est; b) interdictum ab ingressu ecclesiae, si utcumque aliquem ab alio nominatim excommunicatum admittunt (cf. infra Bullam «Apostolicae Sedis»).

III. Privatio sacramentorum administrandorum.

1134

1. Excommunicatio per se *sub gravi prohibet* sacramentorum administrationem et Ss. Missae celebrationem, at irritas non facit illas actiones, nisi forte quoad sacramentalem absolutionem iurisdictione privaverit: vide Decretal. l. 5, tit. 7 fere totum, praecipue c. 10 «*Si celebrat*».

2. Quelibet excommunicatum sive toleratum, sive vitandum excusat ab hac prohibitione gravis necessitas sive propria sive aliena.

3. Toleratum insuper excusat petitio aliorum fidelium. Nam cum illis interdictum non sit, in divinis cum tolerato communicare, iste favor nullus esset, nisi etiam tolerato, si rogaretur, communicare cum fidelibus liceret.

Explicatio. Ad 2 nota: 1) Propter alienam necessitatem excommunicato vitando licet moribundis administrare sacramenta, quando alius minister deest; immo tunc, saltem si rogatur, ministrare *debebit*.

2) Propria necessitas, quae in vitando quidem rarissime aderit, est v. g. gravis timor infamiae vel scandali, quod ex omissione sacramenti administrandi sequatur (at communiter potius ex ipsa administratione gravissimum scandalum sequeretur); aut gravis metus incussus citra iniuriam religionis vel scandalum. Cf. *Suarez* l. c. disp. 11, sect. 1.

3) Quamquam in certis casibus excommunicatio administrationi sacramenti non iam obstat: erit certe obligatio — in quantum fieri potest — ante sacramenti collationem vel confectionem recuperandi status gratiae sanctificantis; alioqui sacrilegium committitur.

Ad 3. Etiamsi fidelibus licet, cum toleratis etiam in divinis communicare: tamen periculum, ne excommunicatus *indigne* sacramentum ministret, aut alia scandali ratio prohibent, quominus sine sufficiente causa, maiore vel minore, ab eo sacramenta petantur, qui excommunicatione ligatus esse cognoscitur. Attamen si de occulta excommunicatione agitur, notabilis utilitas propria, etsi non adeo gravis, ratio est, cur eiusmodi ministrum fidelibus adire liceat.

IV. Privatio officiorum divinorum.

1135

«*Divina*» simpliciter dicta latiore sensu sumpta comprehendunt:

1) Ss. Missae sacrificium aliaque publica officia liturgica, 2) sacramenta, 3) ecclesiasticam sepulturam; si vero pressius sumuntur, «*divina officia*» distinguuntur aliquando a sacramentis, immo interdum a sacramentis et sepultura ecclesiastica.

Hic in sensu illo restrictiore sumuntur, non quod excommunicati solummodo illis officiis divinis priventur, quae strictiore illo sensu ita appellantur, sed quia de aliis membris, sacramentis et sepultura, iam actum est, vel agetur infra.

1. Prohibentur igitur excommunicati, quominus non tantum sacras illas et a publico ministro faciendas actiones exerceant, sed etiam iis assistant. Vide Decretal. l. 5, tract. 39, c. 43 «*Responso*» etc. Immo haec omnia ex prohibita communicatione fidelium cum excommunicatis vitandis satis colliguntur et ex aliis sanctionibus, quibus poena gravi in clericos animadvertitur, qui excommunicatos illos ad sacra recipiant.

2. Sacrae illae functiones sunt imprimis: sacrificium Missae, officium divinum in choro peragendum, aliae functiones, quae secundum liturgiam a sacris ministris publice in templo peraguntur, ut benedictio palmarum, candelarum in festo Purificationis, consecratio oleorum, ecclesiae consecratio, exsequiae defunctorum, benedictio nuptiarum, expositio Sanctissimi etc. Immo quando de *exercendis* sacris functionibus agitur, excommunicatus ab *omni* exercitio ordinis sacri sub gravi arcetur, nisi excommunicatus toleratus id agat rogatus ab aliis, aut nisi fiat ex necessitate (vide supra de privatione sacrament.). Cf. ea, quae infra de irregularitate ex «*violatione censurae*» dicuntur.

1136 3. Nullus excommunicatus prohibetur contioni assistere: vide cap. «*Responso*» supra citatum.

4. Quamquam vi legis per se spectatae omnes excommunicati a divinis officiis excluduntur, ita ut, si assistant, graviter peccent: tamen in favorem fidelium ille rigor *toleratis* mitigatus est, ita ut saltem invitati et rogati a fidelibus licite possint assistere; immo illa assistentia quoad divina officia pro toleratis non videtur hodie amplius tam severe prohibita. Ita *probabiliter* Comment. Reat. in Bullam «*Apostolicae Sedis*» cap. II, art. 1 «*Praenotanda*».

NB. Quod magis etiam valet de heterodoxis acatholicis. Nam in foro externo quidem pro excommunicatis habentur, cum de interna eorum bona fide Ecclesia non iudicat: at non solummodo subiective, quod nihil sciunt de prohibitione, sine peccato sacris catholicorum assistant, etiam non specialiter invitati, sed etiam obiective pro illis heterodoxis prohibitio illa multo minus amplius viget, cum ubique passim non tantum permittatur, sed etiam desideretur ab Ecclesia, ut praesentes videant et percipiant tum veram liturgiam, tum veram doctrinam.

1137 5. Excommunicati autem vitandi omnino excludendi sunt a divinis officiis, et si se illis ingerunt, monendi sunt primum, ut exeant; si nolunt, vi expellendi seu extrahendi (non tamen violenter laedendi vel iniuria afficiendi); si expelli nequeunt, fideles debent recedere, sacerdos vero, si Missam celebrat et consecrationem vel canonem iam incepit, pergere quidem debet cum ministro usque ad sumptionem Ss. Sanguinis, dein recedere et reliquam Missam in sacristia peragere aut in alio loco decenti: vide *S. Alph.* VII 176 et 177.

NB. Etsi vitandus clericus est, expelli debet — quamquam sine personae laesione —; neque propterea incurritur casus canonis: «*Si quis suadente diabolo*».

6. *Quilibet igitur notorie* excommunicatus ita expelli *potest*, ut supra dixi n. 1127; tamen eum, quem excommunicatione ligari *notorium non est*, sic expellere, contra caritatem vel etiam contra iustitiam erit, utpote gravis delicti nondum noti manifestatio.

7. Cum per se, lege severe sumpta, excommunicato non liceat divinis¹¹³⁸ officiis assistere, neque hodierna mitior praxis certum, sed solum probabile ius tribuat, ipse excusatur ab obligatione audiendae Missae diebus Dominicis et festivis. Atque probabile est (contra *Gobat*, aliosque) secundum multorum scriptorum doctrinam, eum non delinquere contra *hoc* praeceptum, si negligat absolutionem quaerere atque ita impedimentum audiendi Sacri auferre. — At si quis propter excommunicationem impeditus manet, non quaerens absolutionem, quominus praeceptum paschalis Communionis impleat, communis sententia eum damnat etiam de hoc praecepto violato, quippe quod multo nobilius sit atque quodammodo in *divinum* praeceptum transeat. Hinc etiam omnino dicendum est, eum, qui diu manens in excommunicatione causa est, cur *diu* abstinere debeat ab audiendo Sacro, hoc quoque titulo reum esse gravis peccati, siquidem diu a sacrificio N. Legis abstinere non minus offendit contra *divinam* legem, quam diu abstinere a suscipienda S. Eucharistia.

8. Excommunicatus, si clericus est in sacris constitutus vel beneficiatus,¹¹³⁹ nullo modo deobligatur a recitando Breviario: sed, saltem si vitandus est, non potest cum aliis recitare, multo minus in choro fungi officio hebdomadarii. — Complures scriptores notant, eum etiam in privata oratione, si solus orat, loco «Dominus vobiscum» dicere debere (sub veniali) «Domine, exaudi orationem meam»; at de hoc minime constat, ut videre est apud *S. Alphonsum* VII 178.

Privatim cum altero recitare excommunicato ad summum veniale peccatum est, ut constabit ex dicendis de irregularitate; in choro vero officio hebdomadarii fungi per se est mortale peccatum, ita ut ne tolerato quidem, nisi propter necessitatem etc. excusetur, id agere liceat.

De socio privatim adhibendo confer, quae *Schmalzgrueber* l. 5, tit. 39, n. 131 habet, nimirum posse etiam non toleratum advocare socium ex aliqua necessitate vel utilitate, praesertim si hic ei subditus sit; nam subditum sive famulum non privari communione domini sui in iis, in quibus inservire ipse tenebatur. Cf. *Gury-Ballerini* II, n. 962 not.

V. Privatio sepulturae ecclesiasticae.

1140

Quamquam ante Const. «Ad evitanda» quilibet excommunicatus privandus erat sepultura ecclesiastica: tamen cum sepultura non sit aliquid, quod agat excommunicatus, sed quod alii fideles cum ipso vel circa ipsum agant, essentielle discrimen inter excommunicatos toleratos et vitandos hac in re exinde ortum est.

1. Vitandus, qui sine signis poenitentiae decessit, non potest ecclesiastico ritu sepeliri, immo si in loco sacro sepultus est, exhumandum est corpus, locus vero, *utpote pollutus*, reconciliandus est. Ita tum ex aliis locis iuris canon., tum ex iis, quae agunt *de consecratione et exsecratione*.

2. Vitandus, qui absolvi non poterat, attamen poenitentiae signa dedit, etiam post mortem absolvendus est a censura, dein in loco sacro

sepeliendus. Quodsi ante absolutionem sepultus est, *supplenda est absolutio*, sed non censetur locus sepulturae pollutus.

3. Toleratus, qui *notorie* excommunicatus est, si sine signo poenitentiae vel reconciliationis cum Ecclesia desiderii decessit, etiam privandus est sepultura ecclesiastica, immo si sepultus est in loco sacro, inde removendus est. At locus ille reconciliatione non indiget; id quod valet etiam, si notorie haereticus in loco sacro sepultus est: vide *S. Alph.* VI 366 ex *Lugo*, De Euchar. disp. 20, n. 57.

1141 Sunt vero, qui hanc sepulturae privationem potius quam a censura ab eo repetunt, quod defunctus aut ut publicus peccator se gesserit, aut ut haereticus vel schismaticus plane extra communionem Ecclesiae vixerit, ita ut sine scandalo non possit sepeliri. *Castropal.*, De censuris disp. 5, p. 4, § 3, n. 10 haec habet: «Post Extravag. *Ad evitanda'* nemini est neganda sepultura ecclesiastica vi alicuius censurae vel sententiae, nisi prius fuerit ea censura vel sententia denunciata.» Ergo quotquot denunciati non sunt, si sunt sepultura christiana privandi, privantur alio titulo accedente, ut haeresis, schismatis, publicae impenitentiae titulis.

4. Admissio ad sepulturam, si agitur de nominatim excommunicato, punitur:

1) interdicto ab ingressu ecclesiae («Apostol. Sedis» ser. VI, n. 2);

2) excommunicatione Rom. Pontifici reservata, si clerici sponte et scienter exsequias faciunt circa eum, qui nominatim a Papa excommunicatus est (ib. ser. II, n. 17);

3) excommunicatione non reservata ii puniuntur, qui mandant vel cogunt tradi ecclesiasticae sepulturae quoslibet nominatim interdictos vel excommunicatos, aut notorios haereticos (ib. ser. IV, n. 1).

1142 VI. Privatio iurisdictionis ecclesiasticae.

1. Excommunicatus vitandus omni iurisdictione ecclesiastica privatur sive externi, sive interni fori. Quare leges ferre, censuras infligere, sententiam dicere, beneficia conferre approbationem dare, sacramentaliter absolvere valide non potest. — Relate ad sacramentalem absolutionem excipe articulum mortis.

2. Excommunicatus toleratus, quamdiu titulo suo privatus non est, *valide* quamlibet iurisdictionem exercet: hoc enim necessario consequitur ex concessione fidelibus facta cum tolerato communicandi, quae inanis esset, nisi in illius officio sine periculo frustra agendi cum eo communicare valerent.

3. Sed excommunicato tolerato ipsi ex sese ne iurisdictionem quidem exercere licet; idque grave peccatum est, nisi levitas materiae excusat; rogatus autem a fidelibus, aut necessitate alioqui grave damnum incurrendi coactus et valide et licite agit.

1143 VII. Privatio beneficiorum.

1. Quilibet excommunicatus sive notorius sive occultus inhabilis est ecclesiasticis beneficiis *obtinendis*. Collatio igitur excommunicato facta tum ex parte conferentis, tum ex parte accipientis graviter peccaminosa est atque eo ipso irrita et nulla, neque ullum ius ad fructus creare

potest: excipe, si collatio ab ipso S. Pontifice scienter fit. At si collatio fit erga absentem, qui tempore collationis excommunicatus non erat, evasit autem excommunicatus ante acceptationem: alii putant, eum acceptare *valide* posse atque ita collationem perfectam reddere (ita *Covarruvias* I in cap. *Alma mater* § 7, n. 4), alii, ut *Kober* (*Kirchenbann* c. 6, § 5, p. 347), id negant. Cum prior opinio probabilis sit, eiusmodi homo etiam licite acceptet, si in animum induxerit, quam primum quaerere absolutionem.

Iure autem *Pii X* quaedam relaxatio facta est, ita ut nunc censura incursa non amplius obstet valori cuiuslibet gratiae a S^a Sede concessae. Nam in *Regolamento* d. d. 29 Sept. 1908 ad maiorem explicationem Constitutionis «Sapienti consilio» in Parte II, cap. III, art. I, n. 6 (v. Acta Apost. Sedis I 64) haec habentur: «Servatis tum quae in superiore num. 4° statuta sunt circa rescriptorum executionem, tum necessariis conditionibus ad sacras indulgentias lucrandas: a die 3 Nov. 1908, quo die incipient vim legis habere praescripta in Constitutione ‚Sapienti consilio‘, gratiae ac dispensationes omne genus a S^a Sede concessae, etiam censura irretitis, ratae sunt ac legitimae, nisi de iis agatur qui nominatim excommunicati sint, aut a S^a Sede nominatim pariter poena suspensionis a divinis multati.»

2. Nulla excommunicatio eo ipso privat beneficio *iam obtento*; atque ita ipse vitandus etiam beneficium saltem retinet. Non idem omnino de fructibus beneficii percipiendis dici potest: quos excommunicatus saltem non omnes retinere valet, siquidem incapax est implendi omnia officia, propter quae fructus beneficii suos facit; immo si vitandus est vel notorie excommunicatus, a superiore ecclesiastico privandus est beneficii administratione et fructuum perceptione. — Quodsi per annum in excommunicatione perseveravit, non fructibus solum, sed ipso beneficio per iudicem privari potest. — Attamen si aut per se aut per alterum officia omnia implet — id quod in occulte excommunicato facile contingere potest — fructibus ex se privatus non est, neque iis restituendis obnoxius.

VIII. Privatio communicationis forensis.

1144

1. Vitandus in foro ecclesiastico non potest publicum munus gerere. Id enim natura sua sequitur ex eo, quod neque ipse cum fidelibus, neque fideles cum ipso agere possint in iis, quae ecclesiastica sunt. — Attamen ne iniuriam impune pati debeat, conceditur ei, ut appellationem instituere et prosequi possit, et in iudicium actus possit se tueri.

2. Ex iure Romano privabatur vitandus similiter communicatione in foro civili, ita ut neque iudex, advocatus etc., neque actor, testis etc. esse posset. Immo etiam ab aliis muneribus, ut tutoris, testamenti executoris ipso facto excludebatur. Hae vero dispositiones a recentibus iuribus expunctae sunt.

3. Toleratus nulla communicatione forensi ipso facto privatur; at in omnibus illis, in quibus vitandus exclusus est, toleratus iuridice *repelli* potest ab iis, quorum forte interest.

1145 IX. Privatio communicationis civilis.

Quae hodie non videtur vigere, nisi aliqua specialis ratio ex ipsa criminis natura appareat, et nisi excipias aliquatenus actionem cum illo *orandi*. Nam etiam ad privata devotionis exercitia, nulla causa excusante, vitandum admittere, non puto licere. — De cetero vero rationes illae, quae iam diu ut *causae excusantes* afferebantur, propter quas civilis communicatio licita in singulis casibus fieret, hodie tam late patent, ut eae vix non pro quolibet adsint. Sed lex aliqua, si *communiter* servari amplius non potest, vi sua censetur destituta esse, etsi ab aliquo in particulari servari possit.

Complementi igitur causa accipe actiones, quae in civili commercio praecipue prohibebantur, nisi causa iusta excusaret, hoc versiculo memoriali comprehensas:

«Os, orare, vale, communicio, mensa negatur.»

Cf. *S. Alph.* VII 188 sqq ex c. «*Excommunic.*» caus. 11, q. 3: adverte tamen, solos *vitandos* respici.

1. *Os* intelligitur osculum pro omni signo *familiaritatis*.

2. *Orare* intelligitur omnis communicatio in divinis, de qua supra; at non tantum publica, sed *sub veniali* etiam privata cum excommunicato oratio, nisi status subiectionis excuset.

3. «*Vale*» est salutatio *honorifica*, i. e. honoris exhibendi causa facta; ergo: 1) non resalutatio, neque 2) — idque probabiliter — ea salutatio, in cuius omissione non tantum officii praeteritio, sed positiva dehonoriatio seu contumelia contineatur, neque 3) alia merae urbanitatis signa: vide *S. Alphonsum* n. 192.

4. *Communicio* intelligitur: contractus, societas, cooperatio, cohabitatio; at haec cohabitatio, concursus ad idem opus et similia non dicuntur illicita, si casu fiunt, non per modum societatis. *S. Alph.* n. 194.

5. *Mensa* est convictus, convivium per modum societatis, invitatio ad mensam etc.; non vero prohibitum censebatur, quominus aliquis in eodem hospicio cum excommunicato mensae assideret. *S. Alph.* n. 195.

1146 NB. 1. Si *eam* communicationem in divinis excipias, de qua iam supra dictum est, mere civilis communicatio generatim non censebatur *mortale* peccatum esse. At *potest esse mortale etiam nunc*: 1) ex periculo perversionis; 2) ex eiusmodi communicatione, quae contumaciam excommunicati confirmet; 3) ex cooperatione in ipso crimine (de quo cf. infra, quae de *singulis excommunicationibus* dicentur).

NB. 2. Causae excusantes, quae iam dudum efferebantur ut rationes, ex quibus liceret civiliter cum vitando communicare, initium sumpserunt a tempore *S. Gregorii VII*. Ille enim in Concil. Romano IV — quamquam *ad tempus* — a lege communicationem prohibente exemit «uxores, liberos, servos, ancillas, seu mancipia, necnon rusticos et servientes, et omnes alios, qui non adeo curiales sunt, ut eorum consilio scelera perpetrentur, et illos, qui ignoranter excommunicatis communicant seu illos, qui communicant cum iis, qui communicant excommunicatis»; vide c. (103) «*Quoniam*» caus. 119, q. 3. — At decursu temporis moderatio illa, nedum cessaverit, stabilita et aucta est (cf. *Kober* l. c. § 7, p. 388 sqq), ita ut *hac regula exceptiones* contineas:

«*Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.*»

1. *Utilitas* tum spiritualis ipsius excommunicati, tum quaelibet notabilis, 1147 quam alter ab excommunicati consortio perciperet.

2. *Lex* est vinculum matrimoniale, vi cuius uxori cum viro excommunicato vivere permittitur, nisi 1) iam antea legitimum divortium factum sit, aut 2) excommunicatio lata nominatim propter haeresim, aut 3) matrimonium ipsum illegitime initum causam dederit excommunicationi — in quo casu vita coniugalitatis ex parte uxoris sit communicatio *in crimine criminoso*.

3. *Humile* intelligitur de quolibet statu subiectionis, ut famulorum, filiorum-familias, immo etiam filiorum iam emancipatorum et similium. Item vice versa cum famulis, filiis etc. forte excommunicatis permittebatur dominis, parentibus communicare: vide *S. Alph.* n. 203 et 204.

4. *Res ignorata* exprimit quamlibet, i. e. sive iuris sive facti, ignorantiam, ita ut, quamdiu ignorem aliquem excommunicatum eumque vitandum esse, liceat mihi cum eo communicare (*S. Alph.* n. 204); idque verum dicit S. Doctor, etsi ignorantia sit vincibilis et crassa.

5. *Necesse* dicit quamlibet cuiusvis necessitatem gravem, sive hominis excommunicati, sive alterius, quae sine communicatione cum excommunicato auferri vel evitari non possit; eaque vix non inclusa est in n. 1 «*Utile*», nisi hoc discrimen attendas, quod sola utilitas excommunicati temporalis non fuerit sufficiens, fuerit autem necessitas.

§ 3.

Effectus excommunicationis mediati.

Hucusque actum est de effectibus excommunicationis, quos formales 1148 vocare licet vel immediatos, quibus ipsa excommunicationis natura declaratur. Sunt autem alii quoque effectus, qui cum ea coniunguntur vel ortum ex ea ducunt, interposita alia post excommunicationem excommunicati culpa:

1. *Irregularitas*, quae inducitur violatione censurae: de quo vide infra de irregularitatibus. At hic non est solius excommunicationis effectus proprius.

2. *Suspicio haeresis*, quae inducitur, quando aliquis post legitimas monitiones non resipuit, sed in excommunicatione obdurato animo *per annum insorduit*, ut legere est *Trid. sess. 25 de ref.*, c. 3.

Quapropter in hoc casu potest, quaecumque causa fuit excommunicationis, «*Inquisitio haereticae pravitatis*» contra contumacem procedere. Censetur autem illa annua perduratio per se suspicio, quae dicitur «*levis*»; quodsi aliquis ulterius contumax existit, nolens se a suspicionem haeresis purgare, fit suspectus *vehementer*, atque post alterum annum insordescitiae declarandus erit *haeticus*: vide *Thesaurum* p. 2 ad vocem «*Insordescitiae*» n. 1.

3. *Insordescitiae* per annum producta habetur pro probatione illius criminis, propter quod excommunicatio inflictata est: vide *Thesaurum* ib. n. 3.

4. Etsi in ipsa excommunicatione reus non privatur beneficio, tamen postquam per annum in ea insorduit, a iudice beneficio privari potest: *Thesaurus* ib. n. 5.

Illa autem poenarum aggravatio non ita ad alias quoque censuras praeter excommunicationem referri debet.

Caput III.

De secunda censurarum specie seu de suspensione.

§ 1.

Notio et divisio.

1149 Suspendio est censura, qua clericus privatur quodam usu potestatis ecclesiasticae vel functionum sacrarum exercitio. Pro distinctione ab aliis poenis haec nota:

1) Suspendio est poena in solos clericos; 2) ea privat tantum *activo* usu quarundam rerum sacrarum, non usu *passivo* seu receptione: quare nulla suspendio obstat, quominus clericus, si aliter dispositus est, sacramenta ecclesiastica recipere possit, aut defunctus ritu ecclesiastico sepeliatur; 3) suspendio distinguitur a depositione et degradatione, quae sunt poenae per se *vindicativae* et privant non usu tantum et exercitio ecclesiasticae potestatis, sed ipso titulo *ecclesiastico* atque, *quantum ab Ecclesia pendet*, ipsa potestate. Dixi «quantum ab Ecclesia pendet»; nam potestate solius ordinis, utpote in caractere indelebili fundata, is, qui ordinatus est, privari nequit.

Divisio: I. Suspendio non *omni* usu potestatis semper privat, sed multiplex pro maiore minoreve privatione distinguitur. Res enim, qua quis privari potest, aut officium est, aut beneficium, i. e. eius fructus et administratio; officium vero dicit usum ordinum et iurisdictionis. Secundum diversam igitur privationem erit:

1) Suspendio *ab officio*, quae et usu ordinum et iurisdictionis privat.

2) Suspendio *ab ordine*, quae usu ordinum *sacrorum* privat: — minores ordines, qui a quovis laico secundum disciplinam nunc vigentem exerceri possunt, frustra comprehenduntur.

Sed haec ipsa ab ordine suspendio *particularis* esse potest, superiore aliquo ordine privans, non inferiore, ut: suspendio *a Pontificalibus*, quae liberum exercitium eorum relinquit, quae solum presbyteralem ordinem spectant; suspendio *a presbyteratu*, *a diaconatu* etc.: immo partialis etiam esse potest suspendio ab unius certi ordinis functionibus, v. g. *suspendio a conferendis ordinibus*, suspendio *ab audiendis confessionibus*.

3) Suspendio *a beneficio*, qua poena clericus, relicto sibi usu ordinis et iurisdictionis, a perceptione fructuum beneficii eiusque administratione arcetur.

Si «suspendio» sine determinatione infligitur, intelligitur *totalis*, quae et officio et beneficio (sensu explicato) privat.

Hinc sequitur, eum, qui ab ordine suspendus est, posse valide et licite illa facere, quae solius iurisdictionis sint, non vero, quae ordinem sive solum sive cum iurisdictione coniunctum requirant: v. g. confessiones eum

excipere non posse, posse ad confessiones audiendas — si ipsius muneris est — approbare, delegare etc.

II. Pro diverso modo infligendae suspensionis non tantum distin- 1150
guitur, ut fit etiam in ceteris censuris, suspensio latae et ferendae sententiae, suspensio a iure et ab homine: sed in suspensione peculiari aliquid inductum est a Concilio Trid. sess. 14, c. 1 *de ref.* Nam pro diverso ordine iuris in infligenda suspensione, quae «ab homine» est, observando, distinguitur suspensio communi modo inflictata, et suspensio *ex informata conscientia* «ex quacumque causa etiam ob occultum crimen quomodolibet etiam extraiudicialiter», quae fieri potest *ab officio* et *ab ordine*, non vero a beneficio: vide *Scavini* I, n. 938.

Quae Tridentini constitutio ansam dedit dubitandi, num et in causis occultis et in causis publicis episcopus clericum suum, iudiciali forma non servata, suspendere possit. Qua in re S. C. C. non raro invenitur tenuisse sententiam, propter solam causam occultam hanc suspensionem infligi posse; in publicis vero causis iuris ordinem omnino esse servandum: cf. Acta S. Sedis VII 569 sqq. — Quapropter si episcopus contraria opinione nixus procedat, clerico appellationem ad S. Sedem interponere liceat. — In hac igitur suspensione «ex informata conscientia» episcopus causam clerico indicare non tenetur, tenetur vero, si postulatur, S. Congregationi vel S. Sedi negotium exponere: vide *Scavini* l. c. n. 1016.

III. Suspensio non necessario est censura, sed potest esse poena 1151
mere vindicativa. Quare haec distinctio multum attendenda est propter effectum irregularitatis, quae *censurae* violationem sequitur. Dignoscitur autem ut censura, si imponitur pro peccato non mere praeterito, atque eo modo, qui indicet, secururam esse absolutionem post resipiscentiam delinquentis.

Non est igitur censura vero sensu suspensio:

1. si imponitur «*in perpetuum*», seu ex se irremissibiliter: *S. Alph.* VII 314;
2. si imponitur post peccatum iam praeteritum, quod neque in effectu suo a delinquente culpabiliter sustinetur;

3. si imponitur ex informata conscientia, *causa non nota vel ne implicite quidem manifestata*; nam ex hoc solo concludi debet, non esse censuram, siquidem censura dirigitur ad frangendam contumaciam, ac propterea primo ad manifestandam causam seu culpam, a qua superior vult delinquentem corrigere. Quodsi *Ben.* XIV, De syn. dioec. l. 12, c. 8, n. 5 refert decisum a S. C. C. 21 Iulii 1625, clericum ex informata conscientia suspensum, qui nihilominus sacras functiones, licet interposita appellatione, exercuerat, irregularem evasisse, idemque monet Instr. S. C. de Prop. F. 20 Oct. 1884: sumi debet in quaestione esse delictum aliquo modo pendens et satis manifestatum. Alias enim contraria opinio manet satis probabilis. Cf. *D' Annibale*, Summula I^o n. 386.

4. Si *post* crimen patratum per sententiam particularem iudicis suspensio 1152
ad certum et definitum tempus infligitur, praesumptio est, eam non esse censuram, sed poenam vindicativam. Si vero suspensio *latae sententiae* ad certum tempus, v. g. ad annum, ad triennium, statuitur, haec videtur cum *S. Alphonso* VII 314 pro censura habenda esse. Nam certe mens legislatoris non est, ut eum, qui deliquerit, tempore indicato absolute poena affectum teneat;

sed potius, ut is, nisi resipiscat, per certum tempus poenam suspensionis sustineat, et ut ad accelerandam resipiscentiam per ipsam poenam urgeatur, eo quod, si citius resipuerit, citius absolute dignus habeatur et iure suo absolute petitionem petat. Huic sententiae congruit praxis Ecclesiae, secundum quam ille *irregularis* censetur, qui suspensionem ad tempus latam violaverit (c. 1, X 2, 14 in 6°). Cf. *D'Annibale*, Comment. 4 n. 224.

5. Si infligitur suspensio oretenus, nisi superior regularis, habens privilegium, quo non teneatur in scriptis poenam ferre, id facit: alias *praesumitur*, suspensionem esse per modum poenae vindictivae impositam. Nam censuram oretenus infligere generatim nisi urgente causa non licet, quamquam valide fit; sed nemo censetur illicite agere vel egisse, nisi probetur: *S. Alph.* n. 317; cap. 1 «*Cum medicinalis*» 5, 11 in 6°.

6. Si statuitur, suspensionem durare *ad arbitrium* seu *beneplacitum* iudicis, merito haec poena non pro censura habetur, siquidem censurae duratio non a iudicis arbitrio, sed a poenitentia delinquentis pendere debet (*Tambur.*, De censuris tr. 2, c. 1, n. 3; *D'Annibale*, Comment. 4 n. 224.)

7. Si fertur suspensio *in communitatem*: vide *S. Alph.* VII 317 — quod aliquando fieri potest. At nisi simul in particulares istius communitatis personas fertur, hae arcentur tantum ab illis functionibus, quas exercere poterant collegialiter seu *ut corpus morale*, non ab iis officiis, quae ipsis personaliter competunt: *S. Alph.* ib. Cf. *D'Annibale*, Summula 3, n. 388 et Comment. l. c.

§ 2.

Effectus suspensionis.

1153 1. Suspensus graviter peccat, si actum sibi prohibitum exercet. In aliquibus tamen parvitas materiae admitti potest, ut quando suspensus ab ordine benedictionem mensae (i. e. prandii vel coenae) faciat.

Eisdem vero causas excusantes omnino admittere debemus, quas in excommunicatione excusare cognovimus, videlicet gravem metum, periculum diffamationis, aut etiam petitionem fidelium, relate ad eum, qui occulte suspensus est neque vitandus. Vitandum intellige secundum n. 1127 sq; sed *hic* solum in officiis vel actionibus per suspensionem prohibitis.

2. Suspensus publice non toleratus *invalide* exercet iurisdictionem, quippe qua privatus existit; toleratus autem semper valide eam exercet, quantumvis illicite, sicut de excommunicato dictum est.

3. Qui suspensionem, quae censura sit, exercitio ordinis sacri sibi per suspensionem interdicti violat, irregularitatem incurrit. Excipe semper causas n. 1 relatas: nam quod sine novo delicto gravi fit, irregularitatem non inducit.

Hinc communiter deducunt: 1. Episcopus, a Pontificalibus suspensus, non incurrit irregularitatem, si in Pontificalibus celebrat. Celebrare enim non est episcopalis ordinis proprium, sed presbyteralis; id autem *in Pontificalibus* facere, grave quidem illi peccatum est, at non mutat actus *substantiam*, quae ad inferiorem *ordinem* sibi non interdictum spectat.

2. Episcopus, a Pontificalibus suspensus, qui sacros ordines confert, vel confirmat, sacra olea consecrat, sive altaria, templa, fit irregularis. Haec enim omnia aut ex Christi institutione, aut ex Ecclesiae lege ad *ordinem* pon-

tificalem pertinent; ordo vero episcopalis vere ordo *sacer est*, a presbyteratu gradu distinctus. Quare id, quod aliqui dicunt, ne in illis quidem casibus irregularitatem contrahi, eo quod episcopatus ordinem novum et distinctum non constituat, prorsus reiiciendum est: vide *S. Alph.*, H. Apost. tr. 19, n. 64.

§ 3.

Suspensionis cessatio.

1. Sensus pro certo et determinato tempore lata, aut sub conditione inflictæ, eo ipso cessat, impleta conditione vel tempore elapso. Ante elapsum tempus determinatum solvi nequit, nisi iis modis, quibus solvitur suspensio indefinite lata.

2. Sensus, quæ ut vindicativa poena infligitur (vel quæ utcumque non est censura), *dispensatione* legitimi superioris aufertur.

3. Sensus, quæ censura est atque indefinite lata, *absolutione* aufertur; idem dic de ea suspensionis censura, quam ad certum tempus latam aliquis solvi postulat ante elapsum terminum.

4. Absolutio autem, si de suspensione *ab homine* agitur, superiori reservata est; si agitur de suspensione *latae sententiæ*, quando *censura* est, eius absolutio cuilibet confessario in foro interno committitur, nisi aut reservatio in ipsa lege sit expressa, aut ex natura rei in foro externo res absolvenda sit, aut absolutio suspensionis «*certi temporis*» ante elapsum tempus postuletur: cf. *Del Vecchio* I, n. 550. Nunc igitur raro omnino est suspensio non reservata.

5. In articulo mortis probabiliter quilibet confessarius vel sacerdos a qualibet suspensione, quæ *censura* sit, absolvere potest, salva tamen pro diversis causis obligatione, post sanitatem, si recuperetur, comparandi coram legitimo superiore eiusque mandata excipiendi: cf. *Trid.* sess. 14 *de poenit.*, c. 7.

Caput IV.

De tertia censurarum specie seu interdicto.

§ 1.

Generalis notio et divisio.

1. Tertia et ultima censura est interdictum, quod est censura, qua aut certis personis aut in certis locis interdicitur quaedam sacramenta aliaque quaedam sacrae functiones.

2. Quo melius intelligatur interdicti natura, praestat comparisonem et distinctionem inter illud et reliquas censuras instituere, maxime cum quidam effectus iidem sint, i. e. privatio earundem rerum, quæ fit per excommunicationem, etiamsi ibi simul cum aliis inducantur, vel ex parte etiam per suspensionem induci possint. At diversa ratione fit illa privatio. — Videlicet excommunicatio usu rerum sacrarum privat, prout ille usus est *communicatio cum Ecclesia et fidelibus*. Sensus usu sacrarum rerum privat, quatenus est *exercitium sacrae potestatis*. Inter-

dictum usu illarum privat, quatenus sunt *quaedam res sacrae*. Cf. *Suarez*, De censuris disp. 32 ab initio.

3. Quoad divisionem interdicti haec nota:

1) Interdictum est aut *locale*, aut *personale*, aut *mixtum*, prout usus rerum sacrarum immediate prohibetur fieri in aliquo loco (scil. mediante loco semper homines afficiuntur), aut immediate prohibetur certis personis, aut utrumque simul immediate fit.

2) Interdictum est aut *generale*, aut *speciale* sive *particulare*, prout interdictum fertur in aliquod totum, et consequenter in partes, quatenus ad illud totum pertinent, aut immediate in singularem seu particularem locum seu personam fertur. Hinc esse potest:

- a) interdictum locale generale,
- b) interdictum locale speciale,
- c) interdictum personale generale,
- d) interdictum personale speciale.

3) Interdictum aut *totale* aut *partiale* est, prout omnium illarum rerum sacrarum usus, quae prohiberi solent, interdicitur, aut una alterave pars tantum. Sic partiale interdictum est, quod vocatur «*ab ingressu ecclesiae*».

1156 4. Quoad culpam seu causam, propter quam interdictum ferri potest, haec breviter dicenda sunt:

1) Interdictum personale speciale requirit culpam personalem ipsius rei, qui punitur, eumque poena statuta ubique comitatur.

2) Interdictum personale generale (v. g. in cives talis loci, in capitulum, familiam latum) non requirit necessario culpam *omnium* membrorum; nihilominus comitatur, saltem ex parte, omnes particulares personas sub communitate ista comprehensas, ubicumque existunt. Sed personaliter innocentes possunt ab interdicto se eximere, si possibile ipsis est desinere esse membra illius communitatis, et si re ipsa desinunt.

1157 5. Quoad ambitum interdicti haec advertite:

1) Interdictum locale generale comprehendit omnia loca particularia sive sacra sive non sacra intra limites loci generalis existentia; immo loca exempta in illis conditionibus ab ipso iure interdiciuntur, ut etiam suburbia et loca adeo vicina, ut ad ea facillime transitus et confluxus fieri possit, atque ita interdictum effectu fere careat. Quare etiam si locus ille vicinus alius dioecesis sit, habetur interdictus *a iure*: vide *Suarez*, De cens. disp. 32, sect. 2, n. 23. Interdictum vero locale speciale ad determinatum locum vel determinata loca restringitur.

2. Ut vero interdicti localis ambitus cognoscatur, advertite illud principium: Accessorium sequitur principale, sed non vice versa. Igitur interdicta ecclesia, etiam coemeterium adiacens interdicitur: adiacenti autem coemeterio interdicto, nondum interdicta est ecclesia: vide cap. «*Si civitas*» (17) l. 5, tit. 11 in 6.

3) Interdictum *locale*, sive generale sive speciale, involvit semper aliquod interdictum *personale speciale*, scilicet contra eum vel eos, qui causam interdicto dederunt; reliquos *homines* non afficit, nisi *in loco interdicto*: vide cap. «*Si sententia*» (16) l. 5, tit. 11 in 6; cf. etiam *Suarez* l. c. sect. 2, n. 34 35.

§ 2.

Uterior explicatio effectuum interdicti, seu: quaenam res sacrae prohibeantur.

Tria genera sacrarum rerum sunt, quae prohibentur: 1) Sacramenta quaedam, 2) officia divina, 3) sepultura ecclesiastica.

Punctum I.

De sacramentis prohibitis.

1. Nisi minister, vel resp. recipiens, sit speciali interdicto personali¹¹⁵⁸ ligatus, licet conferri sacramenta sequentia:

1) baptismum, etiam sollemniter: ex cap. «*Responso*» (43) Decretal. l. 5, tit. 39, cf. *S. Alph.* VII 334; 2) confirmationem *ib.*; 3) poenitentiam: ex cap. «*Alma*» (24), l. 5, tit. 11 in 6; 4) extremam unctionem, saltem quando aliud sacramentum ita certo et secure dari nequit: sume moribundum sensibus destitutum; 5) Eucharistiam solummodo pro Viatico: ex cap. «*Responso*» ut supra; 6) matrimonium sine benedictione: vide *ib.*, *S. Alph.* l. c.

Prohibentur ergo:

1) Eucharistiae ordinaria distributio; 2) nuptiarum benedictio; 3) collatio ordinum; 4) ex cap. «*Quod in te*» (11) Decretal. l. 5, tit. 38 etiam extrema unctio extra casum necessitatis explicatae.

NB. In speciali interdicto contra civitatem G. decreto S. Congr. Consist. lato d. 10 Dec. 1913 enumerantur quae sint vetita, quae permissa, sic:

Vetita: 1) celebratio Missae cum omnibus aliis sacris functionibus; 2) sonus campanae; 3) publica administratio sacramentorum; 4) sollemnia funeralia.

Permissa: 1) administratio *baptismi* erga infantes, et *aliorum sacramentorum* cum *Viatico* erga infirmos; 2) celebratio privata matrimoniorum; 3) una Missa qualibet hebdomada ad sacras species renovandas. Ita Acta Ap. Sedis V 517 sq.

2. Personaliter autem interdicti ad sacramenta nullatenus admittendi sunt, nisi versantur in periculo mortis atque probabilem poenitentiam ostendunt¹. — Ita saltem, si — ut communiter obtinet — interdictum reservatum est; alioquin agendum est, sicut in ceteris censuris.

Punctum II.

De divinarum officiorum prohibitione.

Divina officia, quae fieri *locis interdictis*, et quibus interesse *homines*¹¹⁵⁹ *interdicti* vel *alii locis interdictis* vetantur, sunt Missa et aliae publicae functiones liturgicae. (Cf. ea, quae tractantes de excommunicatione circa officia divina diximus.) Sed limitationes quaedam apponendae sunt.

1. In festis sollemnioribus fieri possunt officia divina ianuis ecclesiae apertis et cum cantu, atque *admissis omnibus* (i. e. excommunicatis exclusis, interdictis admissis: cf. *Castropal.*, De censur. d. 5, p. 4, § 2, n. 18), si modo ii, qui causam dederunt interdicto, non audeant accedere ad altare (i. e. neque ad S. Communionem, neque ad offertorium seu oblationem faciendam). Ea tamen concessio non valet pro interdicto locali *speciali*, ut

¹ In extrema necessitate sufficere ad conditionatam reconciliationem tunc plane peragendam, ut impenitentia non sit certa, ex iis, quae de sacramento poenitentiae dicta sunt, satis colligitur.

si aliqua ecclesia speciatim interdicta est: ex cap. «*Alma Mater*» (24) l. 5, tit. 11 in 6.

Festa illa sollemniora sunt: Nativitatis Domini N., Paschatis, Pentecostes, Assumptionis B. Mariae V., Corporis Christi cum tota octava. Festa vero ita computantur, ut liceat incipere *cum primis Vesperis* festi, immo pro Paschate et Pentecoste probabiliter incipere licet a Missa Sabbati Sancti sive vigiliae Pentecostes, atque omnes illos dies Paschatis et Pentecostes computare, qui sint festi de praecepto.

2. Etiam in ecclesiis specialiter interdictis licet, si S. Eucharistia ibi asservanda est, semel in hebdomada occulte et ianuis clausis celebrare pro conficiendo et renovando SS. Sacramento pro infirmis; et, si quando *necessarium* sit, ad Viaticum moribundo ministrandum: ex cap. «*Permittimus*» (57) Decretal. i. 5, tit. 39.

1180 3. Alias vero Missa et aliae functiones in loco interdicto fieri non possunt, nec interdictae personae possunt harum functionum esse participes (i. e. neque ea peragere, neque iis assistere illis licet). Attamen sunt personae quaedam exemptae, quae in generali interdicto non comprehendantur; quapropter illae possunt et debent ianuis clausis sine cantu divina officia peragere. Videlicet interdicta civitate vel interdictis civibus, clerici, i. e. omnes, qui privilegio fori et canonis fruuntur, non censentur interdicti.

4. In ecclesiis igitur non specialiter interdictis clerici non interdicti possunt et debent ianuis clausis et sine cantu divina peragere, iique possunt S. Eucharistiam recipere. — Verum admittere nequeunt eos, qui sunt interdicti, sive reos sive innocentes, nisi forte, deficiente clerico, aliquis ex innocentibus sumatur pro ministro ad Missam ministrante. — Quodsi quis ex iis, qui personaliter interdicti et simul publice denunciati sunt, sese intrudit, agendum est sicut in excommunicatum vitandum; attamen si expelli nequit, in illo solo loco vel illa sola civitate, quae interdicto subiacet, propter huius hominis praesentiam cessandum est a divinis officiis et Sacro incepto. Cf. *Castropal.* l. c.; *S. Alph.* n. 333; *Mazzotta*, De cens. disp. 4, c. 2, § 1.

5. Ceterum quando interdictum *locale* fertur, innocentes in alium locum se conferre possunt, ibique divinis interesse, v. g. si interdictum fertur in *urbem*. Aliud est, si in *populum ut talem* fertur interdictum, quippe quod sit personale. Cf. cap. «*Si sententia*» (16) l. 5, tit. 11 in 6.

Punctum III.

De privatione ecclesiasticae sepulturae (de qua cf. cap. „*Si sententia*“, ut modo).

1181 Breviter in ordinem redacta habes haec apud *Mazzotta* l. c. § 3:

1. Interdicto locali generali vetatur, ne quis in illo loco ecclesiastica sepultura donetur, exceptis quibusdam; scil.: 1) Iure excepti sunt clerici, nisi interdicto personali subiaceant; at etiam in exsequiis celebrandis officia divina in sola ecclesia et sine sollemnitate peragere licet. Clerici autem *lato sensu* sumuntur, ut supra. 2) Infantes alique innocentes *extra* locum interdicti sepeliri quidem possunt; immo probabiliter etiam

in loco *generaliter* interdicto tempore festivitatum, quo celebratio divinorum officiorum conceditur. Pro ea opinione afferuntur *Ugolin., Suarez, Castropal.*: quem cf. l. c. p. 4, § 3.

2. Interdicto locali speciali eadem fit sepulturae prohibitio: immo clerici, quamquam sepeliri in eo loco possunt, tamen sepeliendi sunt *sine Missa*.

3. Interdicto personali generali omnia illius communitatis membra privantur sepultura ecclesiastica omnino, quocumque loco existant, nisi forte innocentes solvere potuerint et re ipsa solverint suam ad communitatem relationem et nexum, ita ut eius membra esse desierint. At eiusmodi interdictum, ut hunc effectum habeat, publice denuntiatum esse debet.

4. Interdicto personali speciali quicumque ligatus est, privatur sepultura ecclesiastica, si modo denuntiatus erat neque signa poenitentiae ostendit. Si vero denuntiatus non erat, non vi interdicti sepultura privatur, sed si privatur, id fit — ut sane fieri facile potest vel debet — titulo publici peccatoris in impenitentia defuncti.

§ 3.

De interdicto «ab ingressu ecclesiae» speciatim.

1. Interdictum «ab ingressu ecclesiae» personale est; per illud reo haec 1162 prohibentur:

- 1) celebratio divinorum officiorum vel exercitium ordinis sacri in ecclesia;
- 2) assistentia divinorum officiorum in ecclesia;
- 3) sepultura (sepeliri) in ecclesia aut ecclesiastico coemeterio nisi poenituerit: «*Is cui*» (20) l. 5, tit. 11 in 6.

NB. *Ecclesia* sumitur pro omnibus aedibus sacris publice deputatis ad officia divina ibi peragenda; comprehenduntur igitur *oratoria publica*, non *oratoria privata*.

2. Non obstante interdicto ab ingressu ecclesiae, licet taliter interdicto, nisi aliud quid obstat, sequentia agere:

- 1) tempore, quo divina non peraguntur in ecclesia, eam ingredi, vel etiam tempore, quo peraguntur, sed tum solummodo per eam transitum facere, ita ut mora non trahatur ad assistendum divinis officiis: ita probabiliter secundum complures scriptores, vide *Del Vecchio* I, n. 555;
- 2) immo tempore, quo divina non peraguntur, licet interdicto sacramenta *recipere*, sed non ea administrare;
- 3) *extra ecclesiam*, si id alias interdicto licet, potest divina peragere; idque licere potest etiam in coemeterio; nam id unum, quod propter illud interdictum in coemeterio quolibet ecclesiastico non licet, est hominem interdictum sepeliri.

§ 4.

Violatio interdicti, eiusque culpa gravitas.

1. Omnes, qui *personale* interdictum violant, per se graviter pec- 1163 cant, nisi forte causa necessitatis, ut in aliis censuris, praecipue occultis,

excusat, aut parvitas materiae, v. g. assistentia in divinis officiis brevi tempore facta ab aliquo, qui specialiter interdictus non est.

2. Clerici graviter peccant locale interdictum violantes per sacramentorum administrationem, per celebrationem divinorum ianuis apertis, vel sollemniter, vel admissis interdictis, per sepulturae concessionem: praeter casus in iure exceptos. — Attamen si brevi tantum tempore ianua relinquitur aperta, censetur materia parva.

3. Laici interdictum locale violantes graviter peccant: 1) si recipiunt sacramenta prohibita, 2) si cogunt alios ad officia divina aut impediunt exclusionem eorum, qui prohibentur assistere, 3) si compellunt ad ecclesiasticam sepulturam, 4) si ipsi in loco interdicto aliquem sepeliunt.

4. Si quis vero innocens clam tantum in ecclesiam se confert, ibique divinis officiis interest, secundum complures veniale tantum peccatum committit, quamquam unum ex gravioribus peccatis venialibus.

1164 5. Qui interdictum *personale* violat per exercitium actionis sacro ordini annexae, vel in *loco* quoquo modo nominatim interdicto aliquod officium divinum peragit, incurrit irregularitatem: cf. *D'Annibale*, Summula⁵ I, n. 375. — Aliae poenae hodie ad haec restringuntur:

1) excommunicatio non reservata in eos, qui mandant vel cogunt ad sepulturam ecclesiasticam hominis nominatim interdicti (Constit. «*Apostolicae Sedis*» ser. IV, n. 1);

2) suspensio Rom. Pontifici reservata contra eum, qui ab episcopo nominatim interdicto ordinem suscipit, eaque suspensio incurritur *ab ordine sic suscepto* (ibid. *Suspens.* n. 6);

3) interdictum ab ingressu ecclesiae contra eos, qui interdictum locale violant celebrando aut celebrari faciendo divina (ibid. *Interd.* n. 2);

4) activa et passiva electione privantur clerici vel religiosi violantes interdictum locale: ex cap. «*Is qui*» (18) l. 5, tit. 11 in 6.

NB. 1. Ab interdicto personali speciali, quod a iure sit latum pro indeterminato tempore, nisi reservatio sit expressa aut natura causae eam exigat, absolvere quidem potest, si de foro interno agitur, supposita iusta dispositione poenitentis, quilibet confessarius; ab aliis autem interdictis absolvere ille tantum potest, qui tulit, aut qui eius est superior. Excipitur tamen articulus mortis, siquidem illo tempore quilibet confessarius a personali interdicto quocumque absolvere potest, imposita pro circumstantiis obligatione comparandi post superatum forte mortis periculum vel morbum.

NB. 2. Ferre interdictum locale solus ille potest, qui externam iurisdictionem localem habet. Immo praelati id nequeunt, nisi in territorio subiectum sibi *populum* habeant. Cf. *Mazzotta* l. c. cap. 4.

Caput V. — Appendix.

De poenis ecclesiasticis vindicativis, quae quoad effectus censuris similes sunt, sive de depositione, degradatione, cessatione a divinis, sepulturae privatione.

Quo melius per oppositionem et collationem similium poenarum eae, quas hucusque exposuimus, cognoscantur, breviter dandam esse

duxi notionem reliquarum poenarum ecclesiasticarum; quamquam illae per se, utpote poenae *externi fori tantum*, ad ius canonicum spectant, ibique plenius tractandae sunt.

Cf. *Phillips*, Lehrbuch § 188; *Schmalzgrueber*, Ius ecclesiast. l. 5, tit. 37; *Berardi*, Comment. IV 183 sqq; *Laurentius*, Institutiones iuris eccl. n. 388 sqq.

Cum suspensione igitur cognationem quandam habent poenae illae priores, depositionis et degradationis, posteriores cum interdicto: verum nullatenus sunt censurae.

§ 1.

Depositio.

1. Depositio poena ecclesiastica est — utar verbis *Bened. XIV*, De syn. 1165 dioc. l. 9, c. 6, n. 3 —, per quam clericus perpetuo removetur a suscepti ordinis exercitio, aut ab officio et ecclesiasticae iurisdictionis usu, aut a beneficio, aut denique ab ordine simul et officio atque beneficio.

2. Distinguitur a suspensione: 1) eo quod semper privat non tantum licito, sed etiam valido usu eius potestatis, quae ab Ecclesia pendet (a fortiori inducit, sicut suspensio, inhabilitatem ad aliquod ecclesiasticum officium vel beneficium accipiendum); 2) eo quod depositio est de se *perpetua*, neque mere medicinalis poena.

3. Ut haec poena infligi possit, clericus convictus esse debet alicuius gravis sceleris commissi.

4. Clericus depositus retinet nihilominus utrumque privilegium fori et canonis.

§ 2.

Degradatio.

1. Poena degradationis, quae multo magis perpetua est et per se non 1166 condonatur, id addit super depositionem, ut clericum coram ecclesiastico foro omnino releget ad statum laicalem, ita ut omni officio clericali et iure ad id privatus exsistat, neque amplius privilegio fori vel canonis fruatur.

2. Distinguitur tamen degradatio *verbalis* et *realis* (sive actualis). *Verbalis* degradatio solo privilegio fori privat, relinquit clerico privilegium canonis; cum reali degradatione utriusque privilegii extinctio coniungitur.

3. Pro maiore dignitate clerici degradandi maior numerus iudicum, immo episcoporum requiritur, ut coram iis res agatur. Cf. tamen *Trid. sess. 13, c. 4 de ref.*

Degradationem verbalem subsequitur, si ad illam procedendum est, *realis*, qua clericus ornatu suo competenti indutus gradatim sacris vestibus et insignibus exiit cum caerimoniis in Pontificali descriptis. Quibus expletis, degradatus iudici laicali adstanti traditur, ut secundum civiles leges in reum animadvertatur; commendatur quidem iudici, ut moderatione utatur et a poena sanguinis absteineat.

4. Degradationem episcopus infligere nequit, nisi propter gravissima 1167 crimina, in quibus clericus incorrigibilem se ostendit, aut quibus *in iure* haec poena decernitur. Incorrigibilis ille censetur, qui neque depositione neque excommunicatione ad meliorem frugem deduci potuerit.

Crimina, quibus ex iure communi degradationis poena annexa sit, a *Bened. XIV* l. c., De syn. l. 9, c. 6, n. 7 haec recensentur:

1) haeresis et apostasia, saltem si relapsus aut pertinacia accedat; 2) falsificatio literarum Apostolicarum; 3) assassinium; 4) frequens sodomia; 5) celebratio Missae vel exceptio confessionum sine ordine presbyterali; 6) furtum Ss. Eucharistiae; 7) procuratio abortus (post foetum animatum) effectu secuto.

At in aliis etiam criminibus valde atrocibus, si ut supra de incorrigibilitate constat ad degradationem tandem procedi potest.

5. Clericus vero degradatus per se nullo modo eximitur ab obligatione recitandi officii divini, aliisque oneribus, nisi forte propter aliam poenam superadditam — e. g. condemnationem ad triremes vel similem — recitatio divini officii fiat moraliter impossibilis.

§ 3.

Cessatio a divinis.

1168 1. Cessatio a divinis non tam poena est, quam publicus luctus impositus propter gravissimum crimen in aliquo loco commissum; est autem semper *localis*.

2. In effectibus suis, ut ex ipso nomine apparet, similitudinem habet cum interdicto.

3. Differt ab interdicto per hoc, quod neque certis quibusdam diebus neque privatim a quibusdam personis divina peragi possunt, sed totaliter abstinendum est 1) a sacramentis, 2) a divinis officiis, 3) a sepultura ecclesiastica.

4. Quandam speciem cessationis a divinis habemus in iis casibus, quando ecclesia polluitur. Alias cessatio a divinis ab homine imponi debet; nam ab ipso solo iure praeter ecclesiae pollutionem in nulla causa ex sese imponitur.

5. Sacramenta *necessaria*, quae in interdicto conceduntur, etiam tempore cessationis a divinis conferri licet.

§ 4.

Sepulturae ecclesiasticae denegatio.

1169 1. In superioribus iam dictum est, et excommunicationem et interdictum id secum ferre, aut saltem secum ferre posse, ut ecclesiastica sepultura deneganda sit. Atque etiam exceptiones ibi notatae sunt.

2. Sed ecclesiastica sepultura etiam aliis iure denegatur et deneganda est, universim nempe iis, qui aut ad Ecclesiam nullatenus pertinuerunt, aut publice ab ea excisi erant, aut tamquam peccatores publici in impenitentia decesserunt.

3. Speciatim hi enumerandi sunt: 1) infideles non baptizati, immo etiam infantes sine baptismo mortui; 2) notorii haeretici sive schismatici eorumque asseclae, similiter increduli vel apostatae; 3) ii, qui in duello occubuerunt: quos *Ben. XIV* privari vult ecclesiastica sepultura, etsi extra locum conflictus post data signa poenitentiae et receptam absolutionem defuncti sint, — quare mitior agendi ratio cum iis, qui poenitentes et reconciliati obierunt, si alicubi invaluit, ex sola legitima consuetudine excusari potest; 4) suicidae, nisi probabile sit, eos in amentia sive rationis impotes sibi vim intulisse, aut nisi ante decessum

poenitentiam ostenderunt; 5) qui sua corpora cremanda mandaverunt; 6) omnes peccatores publici et notorii, qui in impenitentia defuncti sunt¹.

4. Non deneganda est sepultura ecclesiastica iis fidelibus, qui, quantumvis peccatores fuerint, ante mortem sinceram poenitentiam egerunt. Quare non excluduntur a christiana sepultura: 1) capitis damnati, qui sacramentaliter confessi sunt, quamquam *sollemnitatis* omittitur; 2) ii, qui artem illicitam exercuerunt, si similiter ante mortem sunt conversi; 3) ii, qui diu sine sacramentorum participatione vitam egerunt, si modo ante mortem sacramentorum recipiendorum desiderium manifestaverunt seu sacerdotem advocarunt; 4) ii, qui aliter scandalo publico fuerunt, sed in mortis articulo scandalum submoverunt atque satisfactionem praestiterunt.

5. Aliquando dubium existere potest propter poenitentiae signa dubie tantum data, aut propter dubium imputabilitatis suicidii. In his et similibus casibus per se quidem, si rationabile dubium est, potius inclinandum est in meliorem partem; quod etiam observari interdum debet, si solus sacerdos testis repulsae fuit, quam dedit moribundus conversionem suadenti. — At ne nimis res in laxitatem desinat, id etiam adverti debet, eum, qui publicum scandalum dederit, vel ex aliqua ratione publicam satisfactionem praestare debeat, tamdiu debere pro impenitente haberi, donec publice vel saltem coram testibus retractationem fecerit: quare eum, si sacerdotem solum secum agentem repellat, manere omnino publice peccatorem impenitentem, qui christiano more sepeliri nequeat.

Si dubium de concedenda aut deneganda sepultura ex iure oritur, seu ex dubia consuetudine communi legi contraria, episcopus consulendus, eiusque iudicio per se standum est.

6. Recens causa ab aliquo tempore accessit, ob quam sepultura ecclesiastica per se sit deneganda, crematio corporis a defuncto heredibus imposita. Quae res non solum parochi in foro externo quoad exsequias aliasque sacras functiones, sed etiam confessario in foro interno difficultates excitare potest, imprimis cum non semper exsulet bona fides, atque difficile sit statuere, utrum haec bona fides destrui debeat an potius non turbari. Lucem afferent *decreta S. Officii circa hanc corporum cremationem*:

A. Fer. IV die 19 Maii 1886.

«Non pauci Sacrorum Antistites cordatique Christifideles animadvertentes, ab hominibus vel dubiae fidei vel massonicae sectae addictis magno nisu

¹ Intellige eos, qui *sine ullo signo poenitentiae* decesserint. Requiritur aliquod probabile resipiscentiae signum, ut iis qui eousque publici peccatores erant, ecclesiastica sepultura possit concedi, colligitur ex responso circa coniuges mixti matrimonii: «Utrum catholici, qui cum acatholicis coram haeretico ministro qua tali nuptias contraxerunt, et in eiusmodi nuptiis vel expresse consenserunt acatholicae prolium educationi, vel eas de facto in haeresi educari fecerunt, adeoque censuram incurrisse dicendi sunt, si apoplexia tacti et sensibus destituti aut statim aut brevi post discesserint, Ecclesiae minime reconciliati, et quin resipiscentiae signa umquam dedissent, donari possint sepultura ecclesiastica et exsequiis, necne». . . «S. Off. Fer. IV d. 8 Maii 1908 respondendum decrevit: *Negative.*» (Acta S. Sedis XLI 583.)

hodie contendi, ut ethnicorum usus de hominum cadaveribus comburendis instauretur, atque in hunc finem speciales etiam societates ab iisdem institui: veriti, ne eorum artibus et cavillationibus fidelium mentes capiantur, et sensim in eis inminuatur existimatio et reverentia erga christianam constantem et sollemnibus ritibus ab Ecclesia consecratam consuetudinem fidelium corpora humandi: ut aliqua certa norma iisdem fidelibus praesto sit, qua sibi a memoratis insidiis caveant, a suprema S. Rom. et universalis Inquisitionis Congregatione declarari postularunt:

«I. *An licitum sit nomen dare societatibus, quibus propositum est promovere usum comburendi hominum cadavera?*»

«II. *An licitum sit mandare, ut sua aliorumve cadavera comburantur?*»

«Eminentissimi et R^{mi} Patres Card. in rebus fidei Gen. Inquisitores supra-scriptis dubiis serio ac mature perpensis, praehabitoque DD. Consultorum voto, respondendum censuerunt: *Ad I. Negative, et si agatur de societatibus massonicae sectae filiabus, incurri poenas contra has latas. — Ad II. Negative.*

«Factaque de his Ss^o D. N. Leoni PP. XIII relatione, Sanctitas Sua resolutiones E^{morum} PP. approbavit et confirmavit, et cum locorum Ordinariis communicandas mandavit, ut opportune instruendos curent Christifideles circa *detestabilem abusum* humana corpora cremandi, utque ab eo gregem sibi concreditum totis viribus deterreant. (Acta S. Sedis XIX 46.)

B. Fer. IV die 15 Decembris 1886.

1172 «E^m et R^{mi} DD. Cardinales Inquisitores Gen. decreverunt: Quoties agatur de iis, quorum corpora non propria ipsorum, sed aliena voluntate cremationi subiciantur, Ecclesiae ritus et suffragia adhiberi posse tum domitum in ecclesia, non autem usque ad cremationis locum, remoto scandalo. Scandalum vero removeri etiam poterit, si notum fiat, cremationem non propria defuncti voluntate electam fuisse. — At ubi agitur de iis, qui propria voluntate cremationem elegerunt, et in hac voluntate certo et notorie usque ad mortem perseverarunt, attento decreto fer. IV 19 Maii 1886, agendum cum iis iuxta normas Ritualis Romani Tit. «*Quibus non liceat dare ecclesiasticam sepulturam.*» — In casibus autem particularibus, in quibus dubium vel difficultas oriatur, consulendus est Ordinarius, qui, accurate perpensis omnibus adiunctis, id decernet, quod magis expedire in Domino iudicaverit.»

1173 C. Fer. IV die 27 Iulii 1892.

Archiepiscopus Friburgensis ad pedes Sanctitatis Vestrae provolutus, humillime petit sequentium dubiorum resolutionem:

I. Utrum liceat sacramenta morientium ministrare fidelibus, qui massonicae quidem sectae non adhaerent, nec eius ducti principiis, sed aliis rationibus moti corpora sua post mortem cremanda mandarunt, si hoc mandatum retractare nolint?

II. Utrum liceat pro fidelibus, quorum corpora non sine ipsorum culpa cremata sunt, Missae sacrificium publice offerre vel etiam privatim applicare, itemque foundationes ad hunc finem acceptare?

III. Utrum liceat cadaverum cremationi cooperari, sive mandato ac consilio, sive praestita opera, ut medicis, officialibus, operariis in crematorio inservientibus? et utrum hoc liceat saltem, si fiat in quadam necessitate aut ad evitandum magnum damnum?

IV. Utrum liceat taliter cooperantibus ministrare sacramenta, si ab hac cooperatione desistere nolunt, aut desistere non posse affirmant?

E^{mi} ac R^{mi} Dⁿⁱ Cardinales in rebus fidei et morum generales Inquisitores respondendum mandarunt:

Ad I. Si moniti renuant, *negative*. Ut vero fiat aut omittatur monitio, serventur regulae a probatis auctoribus traditae, habita praesertim ratione scandali vitandi.

Ad II. Circa publicam S. Missae applicationem, *negative*; circa privatam, *affirmative*.

Ad III. Numquam licere formaliter cooperari mandato vel consilio. Tolerari autem aliquando posse materialem cooperationem, dummodo 1° crematio non habeatur pro signo protestativo massonicae sectae; 2° non aliquid in ipsa contineatur, quod per se directe atque unice exprimat reprobationem catholicae doctrinae et approbationem sectae; 3° neque constet, officiales et operarios catholicos ad opus adstringi vel vocari in contemptum catholicae religionis. Ceterum quamvis in hisce casibus relinquendi sunt in bona fide, semper tamen monendi sunt, ne cremationi cooperari intendant.

Ad IV. Provisum in praecedenti. Et detur decretum feriae IV 15 Dec. 1886.

(Analecta eccl. III 98 et 99.)

Ut plenius, quid de crematione sentiam, lector intelligat, dico: 1174

1) Crematio historice considerata est contra ritum et mores Christianorum.

Nam a primordiis Ecclesiae ad nostra usque tempora id semper observatum est, ut defunctorum corpora terrae mandarentur; immo et in Vetere et in Novo Testamento hanc corporum sepulturam curare, inter opera misericordiae, Deo gratissima, collocatur.

2) Crematio ex sese doctrinae christianae professioni minus convenit.

Corpus Christiani tot sacramentis, imprimis Ss^a Eucharistia, sanctificatum est, atque futuram resurrectionem vivamque cum anima unionem exspectat. Verum quidem est, etsi per ignem in cineres redactum fuerit, Deo difficilius non esse, cineres, quam pulverem resuscitare et vivificare; sed religio ipsa quodammodo prohibet, quominus corpori toties sacro vis quaedam inferatur et violatio, et non potius eius in pulveres resolutio viribus naturae Dei que providentiae committatur. — Insuper Christi ipsius sacratissimum corpus in sepulchro conditum est; ergo sepultura consueta, non crematio Christianum Christo in hac re similem reddit.

3) Nihilominus crematio ex sese seu intrinsecus mala non est.

Exanimis corporis enim in cineres resolutionem per ignem accelerare, *ex se* non est *propria* violentia nec iniuria. Neque necessario id religioni opponitur, cum e contrario in se possibile sit, etiam ipsi destructioni per ignem religiosam ideam subicere, seu rem veram et piam ea significare; potest enim ut symbolum purificationis assumi et purificati status, in quo corpus debeat resurgere. Haec possible sunt; de facto tamen non obtinent, cum signa religiosa eaque publica statuere sit Ecclesiae, Ecclesia autem hoc signum vel hanc significationem non elegit.

4) Crematio ex adiunctis, quae morem illud hodie comitantur, moraliter mala est, etiam antecederet ad Ecclesiae prohibitionem. 1175

Qui enim cremationis morem promovere student, probe norunt, se, posthabito christiano more, morem a vera religione immunem et ethnicum re-pristinare, atque id intendunt, quo se fateantur christiana religione superiores. Quare impium est, quacumque participatione huic studio favere. — Immo qui, quod in animo habent, sincere pandunt, non obscure innuunt, crema-

tionem sibi signum esse annihilationis totius hominis, eamque faciunt professionem negatae immortalitatis. Verum libere uti signo, quod communiter habeatur tam impiae credulitatis significativum, continet huius significationis adoptionem. Quare ex adiunctis crematio fit infidelitatis et materialismi professio: quod est gravissimum peccatum.

5) Ex prohibitione Ecclesiae extra omne dubium est, crematione corporis humani sub nostrorum temporum adiunctis grave omnino et mortale peccatum committi.

S. Pontifex cremationem vocat detestabilem abusum, a quo totis viribus pastores curare debeant populum deterrere — quae verba insinuant rem gravissimam. — Insuper qui corpus suum cremandum esse voluerunt, hoc titulo carere debent exsequiis christianis: quae poena grave omnino crimen supponit.

1176 6) Hinc colligere licet, quid faciendum sit viro catholico, quando agitur de more illo cremandorum corporum publice introducendo vel permittendo. Videlicet: a) Non licet hunc morem positive promovere, ne pro ipsis quidem acatholicis positiva concessione eum legitimum facere. Est enim ritus saltem ex adiunctis obiective malus; est ritus ad religionem spectans, proin iudicio Ecclesiae subiectus, ab ea autem declaratus illicitus: ob quas causas non possum *ulli* hunc ritum *positive* permittere vel in eo peragendo formaliter iuvare. — b) Licebit vero ex causa proportionate gravi eum aliis *negative* permittere, i. e. non impedire, quominus alii eum exercent, atque etiam declarare vel ut declaretur consentire, publicis legibus istum cremationis ritum relinqui impunem, si modo eiusmodi impunitatis declaratio ex circumstantiis non evadat commendatio positiva.

1177 Scholium 1. Circa modum sepeliendi difficultas oriri potest ex eo quod publica potestate catholici prohibentur, quominus sua propria et separata habeant coemeteria. Si quando igitur catholici ex necessitate permixti cum acatholicis vel infidelibus sepeliri debent, ita ut ne pars quidem separata communis coemeterii iis concedatur: nihil relinquitur, nisi ut quodcumque sepulchrum singillatim benedicatur et locus sacer reddatur; alias pars pro catholicis separata benedicatur, relicto certo spatio non benedicto pro infantibus, si qui forte sine baptismo moriantur.

1178 Scholium 2. Alia quaestio frequens occurrit, quomodo tractanda sint *membra amputata*. Quoad hanc existit sequens responsum, quo, quantum fieri possit, maiori decentiae consulatur.

Sorores alicuius nosocomii membra amputata solebant in terra profana sepelire aut, suadente medico, comburere. Dubio circa hunc agendi modum excitato, S. Offic. d. 3 Aug. 1897 dedit hoc responsum:

«Quoad membra amputata acatholicorum, sorores praxim suam tuto servare possunt. Quoad membra amputata fidelium baptizatorum pro viribus curent, ut in loco sacro sepeliantur. Sin vero graves obstant difficultates, quominus in loco sacro condi possint, circa praxim hucusque servatam non sunt inquietandae. Quoad membrorum combustionem, praecipientibus medicis, prudenter dissimulent et oboediant. Et ad mentem.» — «Mens est, quod, si fieri potest, in proprio horto domui adnexo deputetur aliquod parvum terrae spatium ad sepelienda mem-

bra catholicorum amputata, postquam fuerit benedictum.» Die 6 Aug. Leo PP. XIII approbavit (Acta S. Sedis XXX 630 sq).

SECTIO II.

DE CENSURIS LATAE SENTENTIAE SINGILLATIM CONSIDERATIS.

Omnes fere censurae latae sententiae Constitutione *Pii IX* «Apostolicae Sedis» 12 Oct. 1869 data recensentur: quare id nobis reliquum est, ut brevem quandam declarationem singulorum articulorum demus. Singulis capitibus series singulas diversi gradus excommunicationum, dein duobus capp. subsequentibus omnes suspensiones et interdicta explicaturi sumus¹.

Excommunicationes quadruplicis generis enumerantur 1) speciali modo R. Pontifici reservatae, 2) R. P. ordinario modo reservatae, 3) Ordinariis reservatae, 4) nemini reservatae. Quoniam sit horum generum distinctio, quodve discrimen, supra satis explicatum est.

Caput I. seu Series I.

Excommunicationes speciali modo R. Pontifici reservatae latae sunt contra:

§ 1.

«Omnes a christiana fide apostatas, et omnes ac singulos haereticos quocumque nomine censeantur et cuiuscumque sectae existant; eisque credentes, eorumque receptores, fautores ac generaliter quoslibet eorum defensores.» (Bulla «Coenae» § 1.)

Quatuor igitur genera delinquentium enumerantur: 1) apostatae, 2) haeretici, 3) iis credentes, 4) eos protegentes.

1. *Apostatae*, i. e. baptizati, qui et interne reiciunt christianam religionem atque hanc suam defectionem externe profitentur.

Hinc 1. nihil refert, ad aliumne quandam cultum seu religionis formam transeant, e. g. ad Iudaismum, Muhamedanismum etc., an nullum cultum religiosum profiteantur: quamquam pro diverso cultu religionis falsae contra *religionem* diversimode peccatur, eodem modo peccatur contra *fidem*. Quare huc referendi sunt rationalistae, indifferentistae, alique id genus homines, si modo baptizati sunt.

2. *Apostasia*, quatenus *fidei* opponitur, essentialiter non differt ab haeresi, i. e. non formaliter, sed materialiter tantum. Utraque, et haeresis et apostasia, formale fidei obiectum reicit, materiale obiectum haereticus ex parte tantum, apostata integrum, saltem qua specificè christianum est.

¹ In hac brevi explicatione consului praeter veteres auctores de iisdem rebus agentes potissimum: 1) explicationem datam in libell. «Acta S. Sedis», 2) Commentationem Reatinam⁴, primum a *D'Annibale*, dein a *Polidori* curatam, 3) Commentat. Nolanam⁶, a *Formisana*, Ep. Nolano, factam, 4) notas *Ballerini* ad *Gury*, Comp.⁵, 5) *Bucceroni*, Commentar.

Nota 1. Qui externe defecit a fide vel religione christiana, praesumitur etiam interne defecisse. Propterea ut verus apostata (vel haereticus) in foro externo tractandus est, atque etiam in foro interno, *nisi constat* eum interne non defecisse.

Nota 2. Immo qui externe defecit, etsi non interne, facile censuram huius articuli incurrit, saltem ut fautor haeresis vel apostasiae.

- 1180 II. *Haeretici*, i. e. qui scientes et deliberato animo negant sive in dubium vocant aliquem articulum fidei ab Ecclesia propositum (de quo fusius confer vol. I *de fide*); iique omnes, si modo haeticam mentem externe, etsi occulte et nullo audiente, prodiderunt. — Externus autem actus, qui mentem haeticam prodiderit, debuit esse 1) sive in se sive ex aliis circumstantiis vere manifestans haeresim, 2) humanus actus, non in somnio, ebrietate prolatus, 3) actus, qui sit qua manifestatio malus, ergo non manifestatio tentationis, dubii vel interni peccati *consulendi causa* facta. — Comm. Reat. ex *Laym.*, *Sanchez*.

Neque quemquam movere debent verba «cuiuscumque sectae existant», ac si requiratur defectio ad certam sectam, ut excommunicatio incurratur; nam omnes haeretici comprehenduntur, «quocumque nomine censeantur». Verba huius Bullae sunt ipsissima verba Bullae «Coenae»; nec quisquam hucusque dubitavit, quin secundum Bullam «Coenae» quicumque haeretici, si modo haeresim quomodolibet externe prodidissent, etsi occulte et coram se solis, excommunicationem incurrissent. — Ita etiam Comment. Act. S. Sedis (*Pennacchi*), *D'Annibale* seu Comment. Reatinus et quotquot hanc Constitutionem interpretati sunt.

- 1181 III. Credentes haeticis sive apostatis. Qui ab ipsis haeticis vel apostatis essentialiter non distinguuntur. Accidentale discrimen in eo est, quod non explicite, sed implicite errorem haeticum sustinent, in genere declarantes, hos vel illos haeticos recte sentire. Requiritur tamen huius impiae mentis externa manifestatio.

Mazzotta ita hoc delictum explicat: Qui errorem haeticum implicite sustinent, et qui credunt, Lutherum, Calvinum etc. vera et recta docere, vel qui mori velint in eorum fide, etsi eam ne explicite quidem cognoscant. — *Tolet.*, Instruct. sacerdot. l. I, c. 19, n. 7 haec habet: «Ille [credens haeticis] similiter haeresim committit, ac Christianus fidei actum ponit, quando credit implicite profitendo, quae credit Ecclesia.»

- 1182 IV. Protegentes, seu «receptores, fautores, quilibet defensores».

Haec igitur protectio debet facta esse in causa haeresis.

1. *Receptores* ii sunt, qui contra S. Inquisitionem reos recipiunt, in causa haeresis occultant, ne capiantur vel puniantur. Verum si quis forte amicitiae causa id faciat, non ex amore haeresis, peccatum quidem non effugiat, at *S. Alphonso* probabile est, censuram non incurri (VII 307).

2. *Fautores*. Favor haeticis vel haesi praestari potest tum commissione tum omissione. Unum fit verbis, literis, factis, e. g. laudando haeticorum innocentiam; carpendo agendi rationem Ecclesiae contra eos; praebendo iis auxilia, quibus resistere possint legitimae auctoritati, vel rebellionem suam sustinere et protrahere valeant; libertatem cultus inducendo eique patrocinando, nisi hoc fiat necessitatis aut maioris boni causa; nomen dando sectae, etsi specietenus tantum; etiam matrimonium ritu acatholico ineundo, vel aliter actibus religiosis communicando; filios in haesi educare sive educandos curare, vel id permittere: siquidem his omnibus causa haetica fomentum sumit, existimatione, potentia crescit. — Alterum, favere omissione,

fit e. g. ab iis, qui ex officio seu iustitia obligati ad puniendos haereticos vel coercendos, eos impune agere sinunt.

3. *Defensores*. Defensio requiritur, etsi non ipsius haereticae *doctrinae*, tamen hominum haeticorum *in causa haeresis*. Quae multis modis fieri potest, ut verbis, factis. Alia est e. g. vi et potentia, ne haeretici coërceantur; auxilio, ut elabantur; patrocinio, quo liberentur. Neque requiritur, ut defensio re ipsa efficax fuerit. (Cf. *Pauwels*, De cas. reserv. II, n. 450 451.)

§ 2.

«Omnes et singulos scienter legentes sine auctoritate Sedis Apo-¹¹⁸³stolicae libros eorundem apostatarum et haeticorum haeresim propugnantes, necnon libros cuiusvis auctoris per Apostolicas literas nominatim prohibitos, eosdemque libros retinentes, imprimentes, et quomodolibet defendentes.» (Bulla «Coenae» § 1 mutata.)

Ad materiam huius § explicandam videri debet: 1) quinam sint *libri* sub hac excommunicatione prohibiti; 2) quaenam *actiones* prohibitae.

NB. Constitutio «Officiorum ac munerum» has poenas reliquit intactas. *Prohibitio* sine poenis latae sententiae longe latius patet. Quae igitur nunc iuris sunt circa editionem, retentionem, lectionem librorum etc., infra collecta habes in appendice de prohibitione librorum.

I. *Libri* sub excommunicatione prohibiti sunt duplicis generis:

1. *Haeticorum vel apostatarum libri haeresim propugnantes*. Quare requiritur:

1) ex parte auctoris, ut sit haeticus, i. e. aut ex secta haeretica (etsi ipse fortasse in bona fide existit) aut ex doctrina manifesta. Quodsi auctor hucusque fuit catholicus, de eius haeresi tamen plane constare debet. — Liber anonymus, qui ex doctrina manifeste est haeticus, etiam praesumi debet ab haetico auctore profectus. *S. Alph.* VII 282; *Bucceroni*, Commentar. III, n. 13.

2) Ex parte obiecti, quod tractatur, debet haeresis *propugnari*, i. e. haeretica doctrina debet accitis rationibus stabiliri atque defendi. Quare non sufficit, ut haeresis in libro *contineatur*, aut breviter quasi aliud agendo defendatur. Verum non requiritur, ut totus liber agat de religione, vel de haeticis erroribus; potest etiam aliarum disciplinarum tractatio in doctrinam haeticam propugnandam dirigi.

NB. Libri haeticorum ex primis aerae christianae saeculis non censentur hac prohibitione includi. Ita *Lacroix* l. 7, n. 333 agens de Bulla «Coenae», *Pennacchi*, Comment. in C. Apost. Sedis app. 3, pag. 132; *D'Annibale*, Comment. 4 n. 35, not. 4, et iam suo tempore *Lugo*, De fide disp. 21, n. 29, cum dicant, illos libros, quorum haereses nocivae vix amplius videantur, considerari ut monumenta ad cognoscendam haeresum historiam, eosque, absente quovis damni perversionisque periculo, non existimari saltem viris ecclesiasticis prohibitos.

2. *Libri cuiusvis auctoris per literas Apostolicas prohibiti*. Hinc requiritur: ¹¹⁸⁴

1) ut liber sub speciali suo titulo designatus, non solum ex mandato R. Pontificis, sed literis ab ipso S. Pontifice eiusve nomine datis, condemnentur.

2) Probabiliter requiritur, si antea prohibitus est, ut prohibitus fuerit sub poena excommunicationis Romano Pontifici reservatae; si in posterum pro-

hibebitur, ut prohibeatur saltem sub excommunicatione. — Ita ex mente Constit. «Apost. Sedis» infert *D'Annibale*, Comment.⁴ n. 40, not. 34. — Quod si factum est, excommunicatio illa *speciali modo* reservatur. Pauci sunt libri, qui *sic* prohibiti fuerint, neque necesse est eorum catalogus re-enseatur: praesertim cum plerique illorum librorum iam ad primum genus pertineant. Cf. de hac re *Fos. Hilgers*, Die Bücherverbote in Papstbriefen, Freiburg 1907.

Nota. Quia dicitur «*libros*», probabiliter excommunicationi non subiacent *libelli*, *ephemerides*, *scripta* nondum impressa etc. Quodsi scriptum aliquod diversis quidem fasciculis in lucem edatur, tamen libri volumen completurum sit, illum *librum esse* planum est. Immo ne nimis arctetur ambitus huius articuli, puto libellos tum tantum excludi posse, si prorsus minores sunt, e. g. ambitum contionis, maioris epistolulae etc. non excedentes: si enim maioris amplitudinis sunt, vere eos libros esse dixeris¹.

Hinc est, quod passim Commentatores illos libellos seu ephemerides, quae periodice compactis fasciculis eduntur, in hac excommunicatione includi dicunt: vide *D'Annibale* ib. n. 39. Quod comprobatum est a S. Offic. d. d. 13 Ian. 1892². — *Prohibitio* autem sive ecclesiastica, sive naturalis etiam latius patet.

1185 II. Actiones prohibentur hae: lectio, retentio, impressio, defensio.

1. Lectio seu: «*scienter legentes*»:

Ab excommunicatione igitur excusatur: 1) qui ignorat prohibitionem et poenam, etsi crassa, vel affectata inscitia est; 2) qui parum legit (saltem si nihil occurrit haereticum: quare materia gravis tum ex *re*, quae tractatur, tum ex *amplitudine* desumitur, ita ut, si sit res indifferens, tota pagina pro materia *parva* haberi possit); 3) qui potius oculis lustrat, quam legit librum ignoti idiomatis; 4) qui audit legentem:

2. «*Retinentes*» (intellige eodem modo «*scienter*»): quod fit, 1) sive aliquis apud se, sive apud alterum retinet sibi servans liberam dispositionem, ut in *deposito*; 2) sive pro se, sive pro altero retinet.

Excipie tamen: 1) eum, qui pro altero facultatem legitime habente ex officio retinet, ut famulus pro domino (ita *Mazzotta* multique alii); 2) qui pro commodato dat librum ei, qui facultatem legitimam legendi habet, sibi reservans quidem dominium, non tamen liberam potestatem pro libitu repetendi; 3) excusatur ex parvitate materiae, qui uno alterove die retinet; 4) immo etiam, qui longiore aliquo tempore retinet, exspectans opportunitatem librum tradendi superiori vel alteri licentiam legendi habenti, aut dum licentiam legendi petit interim retinens, modo ex rationabili causa licentiam petat neve interim legat (*S. Alph.* VII 295 298; *Laymann* l. 2, tract. 1, c. 15, n. 7; *Sanchez*, Decal. l. 2, c. 10, n. 55).

¹ *S. Alph.*, De prohibit. librorum cap. 5, n. 7 «contionem, epistolam seorsim editam» excludit e numero *librorum*, quorum lectio etc. excommunicationem Bullae «Coenae» inferat. — Legentes ephemerides propugnantes haeresim non incurrere hanc censuram habes ex d. S. Off. 21 Apr. 1880: Acta S. Sedis XX 368.

² Decretum est hoc: «Utrum scienter legentes publicationes *periodicas in fasciculos ligatas*, habentes auctorem haereticum et haeresim propugnantes, excommunicationem . . . speciali modo R^o Pontifici reserv. art. 2 incurrant.» R. «*Affirmative*». (Acta S. Sedis XXIV 625.) Quae lex transit etiam in Decreta Concil. plen. Americae Latinae a. 1899, n. 115.

3. «*Imprimentes*» (scil. «*scienter*»). Hoc titulo, aut si forte non omnes¹¹⁸⁶ hoc titulo, tamen tamquam «*fautores haeresis*» incurrunt excommunicationem:

- 1) qui conscribit eo fine, ut imprimatur;
- 2) qui librum imprimendum mandat;
- 3) qui negotium imprimendi suscipit (Verleger); per se etiam
- 4) qui scientes in eiusmodi libris imprimendis proxime occupantur, v. g. characteres collocant, prelum versant, chartam supponunt. *D'Annibale* l. c. n. 38; *Bucceroni*, Comment. n. 10.

Requiritur autem ad excommunicationem 1) ut impressio revera facta sit; 2) — id, quod pro cooperatoribus notari debet —, *mortalis culpa* in cooperatione. Quare qui aut infimum aliquod auxilium praestat seu motum, aut qui ex gravissima ratione etiam propius cooperatur, a culpa gravi et magis etiam ab excommunicatione excusatur. Cf. *Laymann* l. 2, tract. 3, c. 13 (*de scandalo*), n. 5. Facile etiam ii, qui cooperantur propius, excusantur, quod vel finem et conditionem libri imprimendi, vel poenam ecclesiasticam ignorant.

4. «*Quomodolibet defendentes*» (iterum intellige «*scienter*», nisi forte evadat¹¹⁸⁷ defensio *haereticorum*, de quo supra). Defensio (cf. supra § 1) supponit aggressorem vel adversarium sive formaliter explicite, sive implicite.

Verbalis defensio est, si doctrina libri defenditur voce, scripto — quantumvis persuasio aliorum non sequatur; si damnatio libri carpitur; si liber non propter doctrinam quidem, sed simpliciter laudatur, commendatur, ita ut illa commendatio tendat in conservationem, propagationem illius libri eiusque errorum. Si quis vero id tantum in libro laudat, quod boni revera continet, cum reprehensione errorum: illa laus in hac censura non videtur contineri, ut colligere licet ex iis, quae supra n. 1182 notata sunt ex *S. Alph.* VII 307, et aperte habes apud *Lugo*, De fide disp. 21, n. 95 sqq.

Realis defensio est, qua librum in tuto collocari, destructioni vel prescriptioni eripi, in posterum servari, propagari studetur. Ad quam etiam refertur aliis ea mandare, illos ad ea instigare, quibus liber protegatur vel defendatur: sed hisce actionibus censura tum demum incurritur, si mandatum, instigatio re ipsa efficax evasit, i. e. si mandatum executioni datum sit.

§ 3.

«Schismaticos et eos, qui a Romani Pontificis pro tempore ex¹¹⁸⁸istentis oboedientia pertinaciter se subtrahunt vel recedunt.» (Bulla «*Coenae*» § 1.)

Comprehenduntur: 1. Schismatici *sensu stricto*, i. e. qui se separant a *corpore Ecclesiae eiusque capite*, sive ineunt diversum coetum religiosum, sive non.

2. Omnes, qui se separant a *capite Ecclesiae* eius obedientiae pertinaciter se subtrahentes, etsi velint cum reliquo corpore Ecclesiae manere uniti. Neque necesse est, ut dicant, se non a Romana *Sede* recedere; sufficit recedere ab oboedientia eius, qui *est* Romanus Pontifex legitime electus.

Incurrunt hanc censuram et censuram § 6 et 11 asseclae *societatis clerico-liberalis* seu *emancipatricis cleri*, qui populari sacrorum ministrorum electioni dant operam. (S. C. C. 24 Ian. 1878 ad omnes ordinarios Italiae.) — Similiter asseclae societatis, cui titulus «*Società cattolica italiana per la rivendicazione dei diritti spettanti al popolo cristiano*» etc. (S. Poenit. 4 Aug. 1886; cf. *Bucceroni*, Comment. III, n. 16).

§ 4.

1189

«Omnes ac singulos, cuiuscumque status, gradus seu conditionis fuerint, ab ordinationibus seu mandatis Romanorum Pontificum pro tempore existentium ad universale futurum Concilium appellantes, necnon eos, quorum auxilio, consilio vel favore appellatum fuerit.» (Bulla «Coenae» § 2.)

Praenotio. Dicitur «cuiuscumque status» etc., non quod necesse sit, ut episcopi, cardinales etc. expresse nominentur, quando de excommunicatione Papali agitur (aliud enim est in suspensione et interdicto), sed ut expressius illi prae ceteris *monentur*, ne putent plus sibi licere quam reliquis, maxime cum tempore huius Constitutionis editae Gallicanismus similesque doctrinae Apostolicae Sedi iniuriosae nondum ita sollemniter proscriptae fuerint, ut a Concilio Vaticano sunt proscriptae.

Materiam huius paragraphi, ex Bulla «Coenae» desumptam, *Pauwels* l. c. n. 461 ita describit: «appellare a sententiis, praecceptis, legibus (sive doctrinalibus sive aliis), censuris et poenis specialiter vel generaliter latis». Neque refert, utrum iusta an iniusta fuerit Pontificis sententia, quia *iniuria* appellationis eadem manet, «ut constat, ac si appellares ab episcopo ad parochum», ut aiunt *Suarez, Regin., Bonac., Castropal.*

Cum dicatur «ad futurum Concilium», huic censurae non subiacet provocatio ad Concilium, quod praesens est et iam legitime congregatum. Atamen tali provocatione potest contrahi excommunicatio § 1 vel 3.

Punitur duplex genus delicti: 1. principalis actio appellationis, 2. secundarie cooperatio per auxilium, consilium, favorem.

Quae cooperatio ut excommunicationi subiacere incipiat, 1) ipsa appellatio secuta esse debet; 2) debuit cooperatio vere fuisse efficax, puta, si consilium fuit, consilium quod *influxerit* in appellationem faciendam; si aliud auxilium vel favor fuit, debet appellationem aliquatenus praecessisse, vel saltem *non mere eam subsequi*.

Consilium igitur est, alterum ad agendum inducere: mandatum a fortiori per vocem «consilii» comprehenditur.

Auxilium est praesens cooperatio, seu «in ipso crimine committendo opem ferre, vel aliquid facultatis ad patrandum crimen conferre».

Favor latius patet, quam auxilium, videlicet est facultatem peccandi expeditam facere, vel conservare, vel protegere. Favor igitur habetur non tantum in praesentis auxilii collatione, sed etiam in auxilii futuri promissione, quo delinquens animetur, aut in cooperatione indirecta et negativa, ut: *non impediendo*, quod ex officio vel iustitia impediri debeat, vel *obstaculum ponendo*, quominus delictum ab aliis praecaveatur, sive quo delinquens securus reddatur a poena timenda.

§ 5.

1190

«Omnes interficientes, mutilantes, percutientes, capientes, carcerantes, detinentes vel hostiliter insequentes S. R. E. Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos Sedisque Apostolicae Legatos, vel Nuntios, aut eos a suis dioecesibus, territoriis, terris, seu dominiis, eicientes, necnon ea mandantes, vel rata habentes, seu praestantes in iis auxilium, consilium vel favorem.» (Ex Bulla «Coenae» § 11, ommissa sola voce «vulnerantes»: quo sensus nihil mutatur.)

Quibus punitur laesio iniuriosa contra principes Ecclesiae.

I. Quod ad personas attinet, quarum honor atque libertas hac § protegitur, nota ad vocem «Episcopus», intelligendos esse eos, qui *episcopali caractere* insigniti sint; ergo 1) non comprehenduntur ii, qui electi quidem aut etiam confirmati sunt, sed nondum consecrati (ita *Toletus, Mazzotta* etc.); at 2) comprehenduntur episcopi *auxiliares et titulares tantum*: verum non omne iniuriarum genus hic enumeratum contra eos exerceri potest.

II. Prohibetur sub hac censura:

1. Laesio corporis: «interficientes, mutilantes, percutientes», quod intellige de qualibet percussione vel vulneratione, etsi non materialiter gravi, tamen graviter iniuriosa.

2. Libertatis laesio: «capietes, carcerantes, detinentes»; ergo rei imprimis sunt, qui suo nomine capiunt aut deducunt episcopum ad carcerem vel custodiam, eumve ibi detinent; dein mandantes seu qui per alios agunt; sed etiam qui haec agunt ut mandatarii vel auxiliarii; praefecti carceris; immo etiam officiales subalterni tamquam cooperatores, nisi eorum cooperatio sit admodum remota atque propter causam gravis metus non amplius peccaminosa.

Ceterum qui proxime ad gravem laesionem concurrunt, etsi ex gravi omnino metu agunt, non semper a peccato neque a censura immunes erunt; nam actionem adeo immanem facile in odium fidei posse fieri et in contemptum ecclesiasticae auctoritatis, videtur clarum esse. Quod si ex circumstantiis fieri constat, lex etiam *qua humana vim suam retinet*, neque a poena imposita gravis metus excusat.

3. Iniuriā dignitati illata: «hostiliter insequentes», i. e. insecutio eo fine facta, ut laesio vel nocumentum *inferatur* — non mere ad terrorem incutiendum aut furti committendi causa. — «A suis dioecibus . . . eicientes», intellige e locis, in quibus habent iurisdictionem aut possessiones; eiectio autem intelligitur «ex loco suo in non suum»; quare si fit ex una civitate in aliam intra fines propriae dioecesis, non est actio, quae *huic* censurae subiaceat, nisi forte est hostilis insecutio, aut exclusio a loco, in quem praeter spiritualement aliam iurisdictionem eiectus iure possideat.

4. Quoad *cooperatores* praecipue nota, quod dicitur «rata habentes»; videl. aequiparantur «mandantibus», at requiritur, ut in eorum favore aut ex praesumpta eorum voluntate alii ipsorum nomine crimen commiserint vel continent: quod si ratum postea habent, in hanc excommunicationem incidunt; non vero incidunt, si crimen nullatenus ipsorum nomine factum est vel fit, etsi postea approbant vel laudant¹ (cf. cap. 23 *Cum quis* V, 11 in 6°). Alii *cooperandi* modi per se intelliguntur.

¹ Addunt complures commentatores, requiri, ut tempore, quo delictum factum sit, *potuerint* mandare, eo quod ratihabitio ipsi mandato aequiparetur ex reg. iuris. — Verum quod aliqui inde inferunt (vide explicationem in Actis S. Sedis), eum non incurrere censuram, qui ratum habeat, quod tempore sui somni, ebrietatis suo nomine factum sit, id meo iudicio recte a *Castropal.* aliisque reicitur, atque merito pro conditione necessaria id solum statuitur, ut ratihabitio tempore delicti in numero eorum, qui *habitualmente* sui compotes sunt, fuerit. Secus id absurdum statuere debes, eum, qui indubie ostendit famulis, sibi necem episcopi *placere*, atque eos adulatorem efficaciter permovet, ut pro domino episcopum occiderent, ex eo excommunicationem effugere, quod famuli nocturnum tempus elegerint. — Multo satius est eam conditionem requirere, quam *Suarez* disp. 21, sect. 2, n. 71 explicat, «ratihabitio tunc proprie dicitur, quando est mandatum quoddam

Cf. cum hac paragrapho paragraphum secundam capitis secundi, quae latius etiam patet relate ad actiones prohibitas principales.

§ 6.

1191 «Impedientes directe vel indirecte exercitium iurisdictionis ecclesiasticae sive interni sive externi fori, et ad hoc recurrentes ad forum saeculare, eiusque mandata procurantes, edentes, aut auxilium, consilium, vel favorem praestantes». (Ex Bulla «Coenae» § 16 contractum.)

Breviter explicandae sunt tum actiones principales, quae per se puniuntur, tum secundariae, quae propter principales, et ut ad eas referuntur, poenae subiacent.

I. Actio principalis certo est: 1. impedire exercitium iurisdictionis ecclesiasticae.

Dein sunt aliae actiones: 2. ex fine iurisdictionis impediendae recurrere ad forum saeculare;

3. fori saecularis mandata procurare, edere: quae utrum per se solae censurae subiaceant, an ut media impediendae iurisdictionis tum demum cum effectum habuerint, controversia est.

De singulis aliqua.

Actio 1ma: *Exercitium* iuris dictionis impeditur, si impeditur aliquis, quominus iurisdictione *uti incipiat*; quominus *exsequatur*, quod statuit (e. g. poenam iam decretam); quominus *sustineat*, quod ordinavit.

Perinde est, sive fit contra eum, qui *ordinaria* iurisdictione utitur, ut est papa, episcopus, parochus . . ., sive contra eum, qui utitur *delegata*, idque sive de *externa* iurisdictione agitur, sive de *interna*, sicut utitur S. Poenitentiaria.

1192 *Iurisdictionis* externae est: leges, mandata ferre, punire, absolvere, dispensare; ad officia alios publice deputare sive instituere, praedicatorum mittere, in Ecclesiae gremium recipere etc., paucis, ea facere, quae ad regendam societatem (Ecclesiam) spectant, vel ut verbis cl. *Bouix*, De principiis iur. can. p. IV, cap. III, § 3, punct. I et II utar, «iurisdictionis generatim appellatur potestas ea omnia gerendi atque gubernandi, quae ad bonum Ecclesiae conservandum et promovendum pertinent, atque primario et directe publicam corporis fidelium utilitatem respicit.» — Iurisdictionis interni fori, «quae primario et directe refertur ad privatam uniuscuiusque fidelis utilitatem» atque eius internum statum respicit, est: absolvere a peccatis, a privato voto etc., atque omnia ea, quae per S. Poenitentiarium exerceri consueverunt. — Iurisdictionis distinguitur 1) a potestate ordinis, 2) ab iis, quae potius officii vel iuris sunt, quam potestatis in alios.

Dicitur: iurisdictionis *ecclesiasticae* exercitium: quo consulatur *iurisdictioni Ecclesiae catholicae*, non exercitio privilegiorum ordinis religiosi (quod aliis censuris protegatur); ita *D'Annibale* l. c. n. 57; *Bucceroni*, Comm. III, n. 19.

virtuale», i. e. si ex parte eius, qui postea delictum ratum habet, *ea praecesserunt*, quae aliis ansam dare poterant putandi ipsum libenter consensurum esse, ut (suo nomine) delictum fieret. Nam si haec nullo modo praecesserunt, ipsius nomine delictum fieri non potuit, v. g. si hucusque amicitiam potius fovit quam inimicitias: odium vero *post mortem* interfecti *conceptum vel manifestatum* statum rerum non videtur mutare.

Impedire fit vi, minis, iussione saltem, si iubens iussionem urgere potest. 1193 Idque fit *directe*, si vis, minae etc. fiunt contra ipsum illum, qui ecclesiastica iurisdictione potitur, ne illa in hac istave causa utatur, aut etiam ut absolute sive omnino ab exercitio sui muneris deturbetur.

Indirecte fit: 1) si quis *directe* quidem *vult* impedimentum iurisdictioni ecclesiasticae creare, verum contra Superiorem ecclesiasticum eiusve delegatum non *directe* agit, sed vim, minas, iussionem contra eos adhibet, qui Superiori eiusve delegato in iurisdictionis exercitio auxilio vel instrumento sunt, aut ipsi sunt coniuncti cognatione, affinitate, familiaritate — quod Bulla «Coenae» expresse dicit — ut minae malave illis illata in ipsum redundant;

2) si quis iurisdictionem ecclesiasticam impedire quodammodo *indirecte vult*, i. e. non quia est ecclesiastica iurisdictione, sed praetendens aliam causam iniustam. Cf. etiam § 3 supra n. 1188.

Actio 2^a et 3^a, i. e. «recurrere ad forum saeculare, eius mandata procurare, illa mandata edere». 1194

Gravissima quaestio est, ut supra innui, utrum hisce verbis notetur crimen, quod *per se* puniatur, an tum tandem, quando iurisdictione ecclesiastica vere *coepit* est *impediri*.

Probabile est, requiri posterius, scil. ut *iudex saecularis ad instantiam recurrentis mandatum dederit*. Ita *D'Annibale*, Comment. 4 n. 61: in quo casu, in eoque tantum, et recurrens et mandatum edens sive procurans excommunicationem incurrunt. Vide etiam *Pennacchi* app. 5, p. 252. Cui sententiae mitiori eo magis licet assentiri, quod in Bulla «Coenae» omnes illi cooperatores tum tandem comprehendebantur, quando effectus secutus erat, vid. «recurrentes» tum, quando mandatum saecularis fori revera procuratum fuerit; Bulla autem «Apostolicae Sedis» potius ad imminuendas quam ad augendas censuras lata est.

Quae sententia si admittitur, parum interest quaerere, quinam sint, qui constituent «forum saeculare»: utrum ii soli, qui iurisdictione veri sensus potiuntur, an etiam ii qui administrationem exercent (magistratus, praefecti urbis, districtus, provinciae). Nam sive arctius sive latius sumas, perinde est, quando ad incurrendam censuram recursus *efficax* atque *efficax impedimentum* contra ecclesiasticam iurisdictionem requiritur: quod si adfuerit, censurae certo subiacent omnes qui *auxilium, consilium, favorem* praestiterint aut praestent. Iis enim *recurrentes* communiter accensendi sunt. Si quando autem evenerit, ut simplex recursus nullum auxilium vel consilium sive mandatum contineret, qui recursus habuisset ad magistratum tantum, ex probabili sententia censura effugeret. *D'Annibale* l. c.

At ne laxius, quam par est, impedimentum ecclesiasticae iurisdictionis 1195 accipias: ad incurrendam censuram prorsus sufficere puto, ut actio ex natura sua impeditiva posita fuerit, e. g. iussio quasi-auctoritativa iudici ecclesiastico intimata, neque debet inquiri, num ea actio re ipsa superiorem ecclesiasticum *moverit*, ut a iurisdictione exercenda desisteret. Impeditur enim exercitium quando *libero* exercitio *obstaculum* creatur; seu impedit, ut verbis *d'Annibale* utar, *qui obsistit* ei, apud quem est ecclesiastica iurisdictione. Quare etiam *Filliucci* commentans Bullam «Coenae» tract. 16, n. 284 sqq eos censura ligari docet, qui mandatum ediderint, quamquam nondum sit executioni datum. Igitur censurae subiacent: a) *recurrentes*, postquam a foro saeculari mandatum contra superiorem ecclesiasticum impetraverunt

idque illi superiori intimatum aut contra illum publicatum est, b) *edentes* eodem modo, postquam mandatum intimatione etc. contra ecclesiasticum superiorem perfectum est.

Ut *obiectum* ecclesiasticae *iurisdictionis* illustrem, incurrunt hanc excommunicationem e. g.: qui impediunt executionem decretorum R. Pontificum; qui impediunt episcopos, quominus dioecesim administrent, quominus scholas suas visitent, parochos etc. instituunt etc. etc.; qui impediunt praelatos in sua administratione, ne populos suos sacramentis instructionibusque pascendos curare possint; qui vetant eos, qui delegatam solam facultatem habent, ne confessiones excipiant, saltem quando eas excipere statuerunt idque, ut sibi liceat, postulant —; qui parochos sacerdotesque denuntiant apud civilem iudicem, quo a suis iurisdictionis exercitiis impediuntur, immo, etsi non ea intentione agunt, ut vir ecclesiasticus interdicatur officio suo, si modo sciunt, hanc iniustam poenam illis impositum iri, atque decretum editum fuerit.

II. De actionibus *secundariis* seu de cooperatione speciale aliquid notare, vix necessarium est, cum satis sit attendere ea, quae n. 1189 notavi.

§ 7.

1196

«Cogentes sive directe sive indirecte iudices laicos ad trahendum ad suum tribunal personas ecclesiasticas praeter canonicas dispositiones: item edentes leges vel decreta contra libertatem aut iura Ecclesiae.» (Cf. Bulla «Coenae» § 15: nunc contracta, et nonnihil mutata est.)

Paragraphus illa duas partes habet.

I. *Prima* parte ii puniuntur, qui iudices laicos cogunt, ut ad suum tribunal ecclesiasticas personas trahant. Sed ut limites huius censurae intelligantur, plura notanda occurrunt:

1. Personae, ad quas *haec* censura restringitur, sunt soli *legislatores et aliae auctoritates cogentes iudices laicos*. Ita S. Off. d. 23 Ian. 1886 (Acta S. Sedis XVIII 416)¹.

2. *Causam*, quae *excepta sit ab hac censura*, habes, si agitur de clerico citando tantum ut teste aliove titulo: quia in ius trahere intelligitur aliquem trahere *ut reum*, vel *contra quem* agatur.

3. Non incurritur censura, neque censura ferendae sententiae, quando secundum canonicas dispositiones agitur, videlicet:

- 1) *iure communi* licet virum ecclesiasticum ad tribunal laicale trahere:
 - a) si clericus traditus est bracchio saeculari (post degradationem);
 - b) si cum licentia episcopi causa iudicialis instruitur in re civili;
 - c) per viam *reconventionis*, ut aiunt, in causa civili;

2) in recentioribus quibusdam «Concordatis» *iure extraordinario*, ut in concordato Austriaco, concessum est potestati laicae, tractare causas civiles ecclesiasticorum, immo cum certis restrictionibus etiam quasdam causas

¹ At *Pius X* Const. «*Quantavis diligentia*» d. d. 9 Oct. 1911 eam censuram extendit: «Quicumque privatorum, laici sacrae ordinis, mares feminaeve, personas quasvis ecclesiasticas sive in criminali causa sive in civili, nullo potestatis ecclesiasticae permissu, ad tribunal laicorum vocent, ibique adesse publice compellant, eos etiam omnes in excommunicationem latae sententiae speciali modo R^{no} Pontifici reservatam incurrere, statuimus atque edicimus.» Ubi tamen haec clericorum exemptio legitime abolita est, censura ista locum non habet.

criminales: quid igitur eiusmodi iure extraordinario liceat, in singulis regionibus videndum est.

3) Quibus accenseri posse aliquibus videtur *consuetudo*, Ecclesia tacente, ut iam supra dixi. *D'Annibale* l. c. n. 65 adnotat, hanc censuram cessare videri in iis quoque locis et causis, ubi privilegium fori, sinente vel tacente S. Sede, abrogatum fuit. Hoc tamen ita intellige, ut nihilominus aliqua exemptio clericorum quoad substantiam servari debeat: de quo confer, quod in simili causa *asyli* S. Offic. respondit, infra n. 1228.

Ubi autem exemptio fori plene viget, illud «praeter canonicas dispositiones» non solum dicitur de causis, in quibus non liceat, sed etiam de modo seu de conditionibus, quibus non servatis non liceat iudici laico in clericum ius dicere.

II. *Secunda* parte comprehenduntur «edentes leges vel decreta contra libertatem Ecclesiae».

Ad quae observa: 1. *Decreta*, quae a legibus distinguuntur, intellige non quaelibet inferioris tribunalis *mandata particularia* — quae potius *sententiae* sunt aut sententiis aequiparantur —, sed ea tantum, quae aliquo modo *generalia* sunt, et quodammodo legis rationem participant, ut «Kabinetts-ordre», «Ministerialerlaß», vel ordinationes, quae ab aliis magistratibus stabili modo pro communitate (a praefecto urbis, a municipiis) feruntur. Consentit *D'Annibale*, Comment. 4 n. 68.

2. Cum in legibus ferendis multi saepe concurrant: ii omnes huic censurae subiacent, qui pro varia regni constitutione potestatem legislativam participant, seu omnes illae personae singulares aut morales (comitia), quae *concurrere* debent, ut lex aliqua vim legis obtineat. Quando vero de persona morali, ut de comitiis, agitur, omnes illi excommunicationem incurrunt, qui suffragio suo legi propositae assentiuntur, etsi post completum necessarium numerum suffragantium votum suum dederunt, nisi forte efficaciter retractaverint ante legis confirmationem. — Censura incurritur tum demum, quando lex *formaliter* evasit lex.

3. Cum nihil dicatur de cooperatoribus, in excommunicationem non incidit, qui tantum proponit legem, vel suadet, neque praecones, qui evulgant, neque qui lege data utitur, secundum eam sententias fert. Aliqui horum nihilominus in censuram praecedentium §§ incidere facile possunt.

§ 8.

«Recurrentes ad laicam potestatem ad impediendas literas vel acta quaelibet a Sede Apostolica, vel ab eiusdem legatis aut delegatis quibuscumque profecta, eorumque promulgationem vel executionem directe vel indirecte prohibentes, aut eorum causa sive ipsas partes, sive alios laedentes vel perterrefacientes.» (Cf. Bulla «Coenae» § 13, quae quoad rem idem statuit.)

Breviter explicanda est I. materia, circa quam, et II. actiones peccaminosae, quae circa illam materiam sub excommunicatione prohibentur.

Ad I. De materia, circa quam, haec notanda sunt:

1. Si eam conferimus cum § 6, partim extenditur latius, partim restringitur. Extenditur latius, quatenus de literis et actis *quibuslibet* sermo est, sive aliqua vera iurisdictio exercetur, sive non ita. Restringitur, quia a) tantum agitur de iis, quae proficiscuntur a S. Sede, eiusve delegatis

aut legatis, non de aliis iurisdictionem ecclesiasticam exercentibus; b) agritur de iis, quae iam acta seu profecta sunt, in § 6 vero sive de *actis*, sive de *agendis*. — Intelligentur vero Acta sive a S. Pontifice immediate sive mediantibus S. Congregationibus profecta, sicut S. Offic. comprobante S. Pontifice d. 13 Ianuar. 1892 ad II. declaravit.

2. Promulgatio, de cuius impedimento sermo est, intelligitur de *essentia* promulgatione, quae legem in ratione legis complet, modo advertas, supremum legislatorem posse promulgationem alias non consuetam eligere, si velit, e. g. promulgationem per ephemerides etc.: quae, nisi a legislatore pro essentiali sit electa, erit divulgatio, non proprie promulgatio. — Verum si de literis seu actis agitur, quae privatum hominem respiciunt, sufficit, ut impediatur communicatio rerum cum eo, ad quem diriguntur, quia et a) haec est illarum rerum promulgatio debita, b) hac communicatione impedita (quod fit v. g. literis interceptis) impeditur executio literarum seu actorum.

1199 Ad II. Tria genera delinquentium praecipua distinguuntur:

1. Recurrentes ad laicam potestatem etc., 2. prohibentes promulgationem seu executionem, 3. laedentes vel perterrefacientes eos, quorum causa agitur.

Palmaris quaestio solvenda ea est, utrum requiratur ad incurendam excommunicationem «impedimentum efficax», ut quilibet horum delinquentium censura ligatus sit, an sufficiat fecisse recursum, prohibitionem, laesionem. Prius putat *D'Annibale*, Comment. 4 n. 76, alterum *Pennacchi* app. 7, p. 283 cum antiquis commentatoribus Bullae «Coenae» quam plurimis. Cui posteriori explicationi accedendum esse puto: nam priorem benigniorem ipsa Constitutionis verba mihi nullatenus permittere videntur, neque hic illi ad stipulatur, ut in § 6, benignior expressio antiquae Bullae «Coenae». Grammaticalis enim sensus saltem postulat, ut «*laedentes* etc.» dicamus eo ipso excommunicari, quod laeserint vel perterrefecerint. Verum neque aliter haec § loquitur de prioribus ordinibus, qui omnes coordinate seu eadem serie eodemque sensu referuntur, ita ut etiam *prohibentes* promulgationem vel executionem dicere debeamus subiacere censurae eo ipso, quod edicto prohibuerint, etsi forte promulgatio, edicto isto non obstante, facta postea fuerit; et *recursum habentes* censeri debent excommunicati tum, quando recursum ad eos habuerint, qui civili potestate praediti sunt atque hac potestate *publica* uti valent ad acta S. Sedis etc. impedienda.

Quapropter 1) recursus mea opinione sufficit, etsi recurrens passus sit repulsam. Sed cum aliqui aliter sentiant (*D'Annibale* l. c.; *Bucceroni* n. 22) non ausus sum eum accusare, qui recurrentem repulsam passum absolvat sine facultate a S. Sede habita.

2) Prohibentes sive directe sive indirecte. Directa prohibitio formali edicto fieri solet; indirecta saepe *factis* committitur. In qua prohibitionem reali seu factis commissa videtur utique communiter impedimentum *efficax* requiri, eo quod aliter vera prohibitio colligi vix potest.

3) Laedentes vel perterrefacientes. Intelligitur de minis gravibus, quae rationabiliter hominem graviter permovere possunt. — Quid intelligatur per vocem «*ipsas partes*», ex se patet; quod autem additur «*vel alios*», intellige eos, qui quomodolibet cum «*partibus*» coniuncti sunt, aut cum rescripto Apostolico in aliqua sunt relatione vel esse putantur.

Cum non solum «*laedentes*», sed etiam «*perterrefacientes*» nominentur, sine ullo dubio non solum executor, sed etiam *mandans* comprehenditur, qui verissime, etsi non laedat, tamen *terret*.

§ 9.

«Omnes falsarios literarum Apostolicarum, etiam in forma Brevis, 1200 ac supplicationum gratiam vel iustitiam concernentium, per R. Pontificem vel S. E. R. Vice-Cancellarios, seu Gerentes vices eorum, aut de mandato eiusdem R. Pontificis signatarum: necnon falso publicantes literas Apostolicas, etiam in forma Brevis, et etiam falso signantes supplicationes huiusmodi sub nomine R. Pontificis seu Vice-Cancellarii aut Gerentis vices praedictorum.» (Cf. Bulla «Coenae» § 6.)

Discrepat tenor huius § ab antiquioribus recensioibus Bullae «Coenae», 1) quod additum est, «necnon falso publicantes literas Apostolicas etiam in forma Brevis»; 2) quod omissum est «falso fabricantes» (de quo vide infra): sed recensio *Benedicti XIV* anno 1741 ad verbum eadem est atque praesens paragrahus.

Igitur continentur: 1. Falsificantes literas nomine seu mandato Romani Pontificis scriptas et subscriptas, i. e. quae a Dataria proficiscuntur, sive a Secretaria Brevium sive a Cancellaria — non vero literas, quae a Legatis vel Nuntiis emanant, aut ab aliis Tribunalibus Romanis, v. g. a S. Poenitentiarum, vel a S. Congregationibus tantum. *Falsificat* is, qui aliquid *mutat, addit, demit*, quo sensus mutetur.

2. Falsificantes supplicationes, postquam subscriptae vel signatae iam sunt a R. Pontifice vel eius vices Gerente.

3. Eiusmodi supplicationes falso subsignantes, ac si sint subsignatae a R. Pontifice vel eius vice¹.

4. Falso publicantes literas Apostolicas, scil. 1) *falsas* literas publicantes, 2) veras quidem, sed clam, sine iussu, contra voluntatem Pontificis publicantes, ac si fiat mandato Pontificis. Publicationem sume pro subiecta materia aut formalem promulgationem, vel etiam eam evulgationem, qua literae publici iuris fiant, si literae agant de re communitatem spectante, aut communicationem privatam cum iis, quos res respicit, si ad eos literae diriguntur. — Non autem videtur ille dici posse falso publicare, qui literas ex obiecto suo publicas cum paucis communicat, neque qui literas falsas ab alio publicatas historice refert ut ab alio publicatas, neque qui dubias literas ut dubias communicat.

Etsi *huic* censurae 1) non constat eos ex se subiacere qui falsas literas Apostolicas *fabricant*² [siquidem a) sermo est de literis *a Romano Pontifice signatis*, ergo *de veris*, b) incisum «falso fabricantes» est omissum]; 2) neque subiaceant *cooperantes vel mandantes*: tamen de his omnibus vide infra cap. 3, § 3.

¹ Ad 2. et 3. enim observa, concessionem a S. Pontifice factam tum quidem communiter esse *perfectam*, quando literae nomine Pontificis *datae* fuerint; at consensum a S. Pontifice prius dari per nominis sui subscriptionem sub ipsis literis supplicibus, quae dein mittuntur ad Cancellariam, ut ipsum Breve expediatur. Falsificatio huius § igitur adest, sive a) fit in ipso Brevi, sive b) in literis supplicibus, postquam a R. Pontifice subsignatae sunt, sive c) hae literae supplices falso signantur, ac si signatae sint a S. Pontifice.

² Consentit, etsi non plane in modo explicandi, tamen fere in re, *Ballerini-Palm.*³ VII 285 in explicatione huius §, cum dicat: «excipe [falsificationem], quae admittitur *confingendo* literas Apostolicas, *ante quarum publicationem* censura ista non incurritur»; *Bucceroni*, Comment.³ n. 24.

§ 10.

1201

«Absolventes complicem in peccato turpi, etiam in mortis articulo, si alius sacerdos, licet non adprobatus ad confessiones, sine gravi aliqua exortura infamia et scandalo, possit excipere morientis confessionem.»

I. Ad materiam huius censurae declarandam exponi debet, quid sit illud *peccatum turpe*, quid *complex*, quid *absolvere*.

1. Peccatum turpe intelligitur quodlibet peccatum grave contra sextum praeceptum, non solum consummatum, sed etiam imperfecta peccata, ut tactus, aspectus, sermones. — Ultimum aliqui in dubium vocare tentarunt (vide *Gury-Baller*. II, n. 585, Comment. *Reatin.*) nixi verbis *Bened. XIV* in lib. *De synod. dioec.* l. 7, c. 14, n. 4, ubi loquens de summa indecentia excipiendi confessionem «personae complicis, cum qua confessarius *impudicitiae scelus* commiserit», dicit, se propterea statuisse, ne ullus confessarius confessionem sacramentalem personae complicis *in peccato turpi contra sextum decalogi praeceptum* commisso excipere audeat. Verum haec descriptio, si colloquium graviter turpe excludit, cur non excludat pari iure tactum turpem et similia, quae nemo umquam excludere ausus sit? Quare puto prorsus cum *S. Alph.* aliisque, haec omnia etiam hac lege comprehendi: quod idem respondit *S. Officium* d. 28 Maii 1873. — Id unum quidem noto, in solis verbis vel sermonibus dubium, num fuerit peccatum ex utraque parte mortale, facilius concipi posse, ac propter tale dubium causam complicitatis, de qua lex loquatur, facilius abesse.

1202

Nam 2. *complex* ut adsit: 1) requiritur, ut adfuerit ex utraque parte peccatum *grave*, idque *externae prodierit*: quare si alteruter aut nullo modo peccavit, aut solo interno actu graviter peccavit, non habetur peccatum complicis, quod sub excommunicatione *S. Pontifex* vetat absolvi.

2) Requiritur absolutio complicis *formaliter*, i. e. non solum ut sacerdos noverit, se absolvere personam, quacum peccavit, sed probabiliter etiam, ut confessarius et poenitens *invicem se ut complices noverint* idque *aut* tempore peccati, *aut* tempore subsequenti; alioquin haec persona a sacerdote non *ut complex* absolvitur. Quare non adest formaliter complicis absolutio, quando peccantium alteruter alteri ignotus est et mansit; etiam ille, qui v. g. incognitus, mutata veste, larvatus peccasset, non videtur sub poena excommunicationis abstinere debere ab absolvenda poenitente, quam postea in confessione cognoverit esse suam complicem, sed illius sacrilegae luxuriae ignaram. (Ita illustr. episc. Nolanus in Commentatione Bullae «Apost. Sedis» contra *Gury*, Casus II, n. 617 sqq.) Si vero antea se *invicem noverint*, non requiritur, ut in ipso sacro tribunali *invicem se recognoscant*, sed omnino sufficit, ut *confessarius* animadvertat poenitentem esse complicem suum.

3) Non videtur requiri, ut peccatum commissum fuerit post sacerdotium susceptum. Id enim communi opinione scriptores concludunt ex verbis *Bened. XIV* in Constitutione «Sacramentum Poenitentiae», et ex fine legis. Et revera si verba sumuntur, ut sonant, distinctio inter peccata post sacerdotium et ante sacerdotium commissa fieri posse non videtur¹.

¹ Consonat resp. *S. Poenitentiariae* d. d. 22 Ian. 1879: «Confessarium non posse absolvere complicem, cum quo ante sacerdotium in puerili aetate turpiter egit, nisi moraliter certus sit, ipsum iam ab alio confessario directe et valide a peccato complicitatis absolutum fuisse.» Ex *Linzer Quartalschr.* 1891 p. 227.

4) Neque requiritur, ut persona complex muliebris sexus sit: includitur quodlibet peccatum contra castitatem.

3. Absolventes. Quamquam sola confessionis exceptio in ordine ad 1208 absolutionem grave peccatum est, excommunicatio non incurritur, nisi absolutio accedit, eaque ipsius illius peccati turpis.

Quare 1) non sufficit ad incurrendam excommunicationem a) excepisse confessionem, neque b) absolvere (etsi sacrilege) complicem plane tacentem illud peccatum turpe, neque c) si qui sacerdos absolvit, quem homines aliunde sciant nullam habere iurisdictionem; debet enim saltem *externa species* verae absolutionis adesse.

2) Sufficitne ad incurrendam censuram, fingere absolutionem?

S. Alphonso (VI 556) suo tempore, etiam contra responsum S. Poenitentiarie, probabile videri poterat, a *fingente absolutionem* censuram non incurri. Verum non tantum S. Poenitentia denuo, sed etiam S. Officium, approbante Leone XIII, contrarium statuit¹.

Immo d. 19 Febr. 1896 S. Poenitentia, *approbante Leone XIII*, hanc fictionem latius explicans, declaravit, «*excommunicationem non effugere confessarios absolventes vel fingentes absolvere eum complicem, qui peccatum quidem complicitatis, a quo nondum est absolutus, non confitetur, sed ideo ita se gerit, quia ad id confessarius poenitentem induxit, sive directe, sive indirecte*»².

3) Requiritur ne ausus temerarius, ita ut ignorantia etiam crassa excuset? De hoc habes decisionem S. Off. a S. Pontifice approbatam d. d. 13 Ian. 1892 ad III: «*absolventes complicem in re turpi cum ignorantia crassa et supina hanc excommunicationem incurrere*». — In casu vero, qui mox n. 1206 tractatur, ignorantia etiam crassa, si modo non sit affectata, excusare videtur.

¹ S. Officium fer. IV 5 Dec. 1883 ad quaesitum Ep¹ Petrocorensis: «*an permittere possit, ut in suo seminario doceatur illa sententia S. Poenitentiarie responso contraria*», respondit: «*Negative*». (*Fol. period. pastoral. Monast. 1885, pag. 85.*) — Et revera puto, ipsum hunc solum esse posse legitimum ipsarum Constitutionum Pont. sensum. Sacerdos enim complex, utut absolvere tentat et verba absolutionis profert, non nisi fecte, utpote iurisdictione privatus, absolvere potest. Quare excommunicationem incurret, sive absolutionis formam pronuntiet, sive pronuntiare simulet vel dissimulet, si modo *poenitentem* in errorem inducat acceptae absolutionis. Cf. *Baller.-Falm.* Opus th. mor. V³, n. 427 *not.*

² *Directe* inducere, approbante hunc sensum S. Poenit., est positive et explicitè praemonere de tacendo illo peccato, quia v. g. illud iam novit et declaratio esset inutilis; *indirecte*, poenitenti suadere, actionem istam turpem non fuisse peccatum vel non peccatum grave. Porro id certum est, valide absolvi non posse a sacerdote complice (excepto articulo mortis, de quo mox infra) illud, cuius complex est, peccatum in re turpi; atque in ordine ad hoc solum peccatum intelligi privationem iurisdictionis. S. Poenitent. d. 16 Maii 1877 declaravit. Quare si bona fide in confessione apud sacerdotem complicem illud peccatum clavium potestati non subicitur, satis certum est, confessarium iurisdictionem in alia sui complicis peccata retinere eaque directe posse absolvere, ac proin poenitentem ab *omnis* culpae reatu indirecte liberari, manente obligatione directae absolutionis istius peccati turpis apud alium confessarium quaerendae. Idem obtinere, etsi sacerdos complex mala fide a peccato, cuius complex est, absolvere tentet, si modo poenitens complex bona fide sit, sunt qui S^{mo} Poenit. responsum ita accipiant, neque improbabiliter; alii tamen tenent, sacerdotem complicem, quando istud peccatum prima vice potestati clavium pro absolutione subicitur, «*in huiusmodi peccati et poenitentis genere iurisdictione carere*» (*Bened. XIV* in Const. «*Sacram. poenit.*») hoc sensu, ut nullatenus poenitentem absolvere valcat.

1204 II. Excusatio a censura aderit:

1. In articulo mortis, quando citra grave periculum diffamationis etc. alius sacerdos advocari nequit. Si vero alius etiamtum advocari potest, aut eum advocandi dilatio ex industria facta est (vide infra): absolutio quidem *etiam directa huius peccati* valida est, sed absolvens excommunicationem non effugit. — Ita tum ex ipsis verbis Bullae «Apost. Sedis», tum ex *Bened. XIV* «Sacram. poenitentiae».

Igitur per se sacerdoti complici praefendus est sacerdos simplex non approbatus (si modo non oriatur diffamatio); verum sacerdos publice suspensus, excommunicatus praefendus non est, tum quia in se magna indecentia est talem vocare, tum quia ratio infamiae tali modo vix vitatur.

2. Auctores communiter dicunt, in articulo mortis etiam admittendam esse illam exceptionem, quando persona complex ex gravi ratione putatur sacrilege confessura esse apud alterum sacerdotem.

1205 3. Ex paritate rationis excipiunt *Ballerini* et Commentator in «Actis S. Sedis» absolutionem eius personae complicitis, quae careat omnino altero confessario atque, nisi absolvatur, diu omnino, idque fortasse cum scandalo aliorum, a Communionem etiam Paschali abstinere debeat: uti accidere possit in regionibus dissitis, quo vix umquam alius sacerdos accedat.

4. Idque ad alios etiam extraordinarios casus in commentariis Act. S. Sedis extenditur, si diu desit confessarius, cui persona complex sine *evidenti sacrilegii* periculo confiteatur, et simul ex diuturna abstinentia a sacramentis evidens infamiae periculum seu suspicio sequatur.

Sed excepto periculo mortis aut impedimento quasi-perpetuo ad alterum sacerdotem accedendi, onus manet peccatum illud complicitatis saltem postea alii sacerdoti declarandi, siquidem peccatum complicitis relate ad confessarium complicem semper pro peccato *reservato* haberi debet, in quod per se non habeat facultatem.

1206 Haec vero pro causa declinandi censuram haberi nequit, si sacerdos post *auditam* confessionem commissi criminis dolorem concipiat et dein *ad causam*, quam incepit, *complendam* absolvat. Nam vere sic causam complere non licet, nisi nunc periculum mortis urgeat, neque amplius suppetat facultas vocandi alterum sacerdotem: quodsi vere eiusmodi necessitatis conditio adest, etsi *antea* necessitas averti potuit, confessarius, quem re vera causae inceptae poenitet, sine novo peccato, atque etiam sine censura videtur posse absolvere. Aliter enim sacerdos nunc constituitur in necessitate alterutrum committendi, nimirum aut cum gravissimo crimine contra caritatem proximi personam moribundam relinquendi sine absolutione, aut praeepto gravi caritatis satisfaciendo sese excommunicationis poena constringendi. Si autem etiamnunc sacerdos complex congrua media adhibere potest, ut alter sacerdos vocetur, id prorsus facere tenetur; immo puto infamiae periculum, quod antea, cum posset, ex industria non avertit, gravior omnino debere esse, quam alias, ut nimirum etiamnunc propter illud ab altero sacerdote vocando excusari valeat; ipse enim volens hoc onus sibi imposuit. — Postquam haec scripseram, inveni etiam *Van der Velden*, Praxis administrandi sacramentum poenitentiae (Trudonopoli 1858) P. I, cap. 1 idem docere, scil.: «non incurrit excommunicationem, etsi antea peccaverit, cum faciat opus praeeptum».

1207 Ceterum advertite verba *Ben. XIV* in Constit. «Apostolici muneris»; quibus declarat Constitutionem «Sacramentum poenitentiae»:

«Sciat autem complex eiusmodi sacerdos, et serio animadvertat, fore se reipsa coram Deo, qui irrideri non potest, reum gravis adversus dictam Nostram Constitutionem inoboedientiae, latisque in ea poenis obnoxium, si praedictae infamiae, aut scandali pericula sibi ultro ipse confingat, ubi non sunt: immo intelligat, teneri se graviter nuiusmodi pericula, quantum in se erit, antevertere vel remove, opportunis adhibitis mediis, unde fiat, ut alteri cuivis sacerdoti locus pateat illius confessionis absque ullius infamia vel scandalo audiendae. Ita enim ipsum teneri vigore memoratae Nostrae Constitutionis declaramus, et nunc quoque ita ipsi faciendum esse districte mandamus et praecipimus. Quod si idem sacerdos aut quovis modo sese nulla gravi necessitate compulsus ingesserit, aut ubi infamiae vel scandali periculum timetur, si alterius sacerdotis opera requirenda sit, ipse ad id periculum avertendum congrua media adhibere de industria neglexerit, atque ita personae in dicto crimine complicitis, eoque in articulo, ut praefertur, constitutae sacramentalem confessionem excipere, ab eoque crimine absolutionem largiri, nulla, sicut praemittitur, necessaria causa cogente, praesumpserit: quamvis huiusmodi absolutio valida futura sit (non intendimus enim pro formidando mortis articulo eidem sacerdoti, quantumvis indigno, necessariam iurisdictionem auferre, ne hac ipsa occasione aliquis pereat), nihilominus sacerdos ipse violatae ausu eiusmodi temerario legis poenas nequaquam effugiet, ac propterea latam in dicta Constitutione maiorem excommunicationem, eodem plane modo, quo ibidem decernitur, Nobis et huic S. Sedi reservatam incurret, prout illum eo ipso incurrere declaramus, volumus, atque statuimus.»

§ II.

«Usurpantes aut sequestrantes iurisdictionem, bona, redditus ad ¹²⁰⁸ personas ecclesiasticas ratione suarum ecclesiarum, aut beneficiorum pertinentes.» (Cf. Bulla «Coenae» § 17.)

Conferenda est cum hac § sequens § et sequentis cap. § 19.

I. Materia, circa quam haec censura versatur, seu obiecta, quae per hanc poenam S. Pontifex protegere vult, sunt iura et bona, quae ad *personas ecclesiasticas* pertinent, non quocumque modo, sed ratione suarum *ecclesiarum* aut *beneficiorum*, seu bona, quae ad virum ecclesiasticum pertinent a) ratione beneficii ecclesiastici, b) alio modo, quatenus est huic vel illi ecclesiae praepositus — hinc quae pertinent ad episcopum, quatenus est huius sedis episcopus, ad parochum, quatenus huius particularis ecclesiae rector est etc.

Ergo non comprehenduntur: 1. bona et redditus aliorum locorum; 2. bona monasteriorum, nisi ratione ecclesiae, cui superior regularis sive alius religiosus praeficiatur — id eo magis suadet, quia onisum est verbum «monasterium», quod antea in Bulla «Coenae» addebatur —; 3. bona, quae viri ecclesiastici alio titulo possident; 4. redditus beneficii, quos aliquis a beneficiato conduxit, quia is, qui iure percipiendi pollet, eo non utitur ratione *sui* beneficii: si ius beneficiati intactum relinquitur.

II. Delicta circa eiusmodi obiecta sunt (cf. *Pennacchi* app. X, resp. ¹²⁰⁹ S. Officii 9 Martii 1870):

1. usurpare, i. e. ab altero occupare tamquam propria, et quasi ex auctoritate et iure: hinc non incurrunt *hanc* censuram: 1) fures, latrones etc. (cf. *Castropal.* disp. 3, punct. 20, n. 4; *D'Annib.* n. 91); 2) ii, qui ab usurpatore titulo ex se legitimo accipiunt (*D'Annib.* ib.; *Bucceroni* n. 29);

2. sequestrare, i. e. absque legitima facultate iudiciali actione apud se vel alium bona deponere, impedire liberum usum iis, ad quos iure usus rei pertinet. *Bucceroni* n. 29 huic excommunicationi subiectos recenset: iudices

sequestrum pronuntiantes, actores qui sententiam iudicis obtinuerunt; eos, qui vi sequestri rem detinent.

NB. Multi vero ex iis, quos n. 1 exemi, aliique incidunt in excommunicationem Rom. Pontifici ordinario modo reservatam ex Concilio Trid.: de qua infra n. 1244. Cf. etiam § 3 supra n. 1188.

§ 12.

1210 «Invadentes, destruentes, detinentes per se vel alios civitates, terras, loca aut iura ad Ecclesiam Romanam pertinentia, vel usurpantes, perturbantes, retinentes supremam iurisdictionem in iis; necnon ad singula praedicta auxilium, consilium, favorem praebentes». (Cf. Bulla «Coenae» § 20.)

Si conferas hanc censuram cum praecedente, observes, materiam, circa quam protegendam haec censura occupetur, multo arctioribus limitibus esse circumscriptam; actionum vero peccaminosarum genus, quae excommunicationi subiacent, longe latius patere. — Fertur haec censura ad defensionem temporalis domini S. Sedis. (Bulla «Coenae» § ult.)

I. Materia, circa quam versatur, sunt:

1. iura ac possessiones Romanae Ecclesiae, eaque singula;
2. suprema iurisdicatio in iis locis, quae temporali dominio Apostolicae Sedis subiacent.

II. Delicta excommunicationi subiecta sunt:

1. Circa bona ac iura Romanae Ecclesiae:

- 1) invadere (i. e. cum impetu tamquam hostem aggredi);
- 2) destruere (hostilis devastatio). Attamen notari potest, videri consulto omissam iam dudum esse vocem «*hostiliter*» (invadere etc.), quae in prioribus recensionibus Bullae «Coenae» adhibebatur, quo significetur, sufficere, ut aliquis vi adhibita loca aggrediatur, etsi forte sub praetextu praecavendae seditionis aliisve similibus praetextibus, non requiri, ut formaliter bellum moveatur contra loca Romano Pontifici iure subiecta;

3) detinere (sive ipse usurpaveris, sive ab aliis usurpata acceperis): additur «per se vel per alios», quo clarius et exsequentes et mandantes censura ferri declaretur.

Notat Suarez disp. 21, sect. 2, n. 105 — id quod in se verum est, practice vix obtinebit —, si quis bona fide et ex iudicio probabili doctorum hominum illa committeret, eum non incurrere censuram; quod intellige *in bello iusto atque etiam hoc cum iusta restrictione*; nam ipse *Suarez* ne theoretice quidem id concedit «nisi ad defensionem, non ad offensionem seu ad bellum offensivum movendum». Cf. *Defensio fidei contra regem Angliae* l. 4, c. 16 in fine n. 18.

1211 2. Circa supremam iurisdictionem:

- 1) usurpare, seu iniuste sibi assumere;
- 2) perturbare, i. e. ea agere sive circa ipsum R. Pontificem, sive circa eius ministros, quibus pacificum exercitium supremae iurisdictionis impeditur;
- 3) retinere: ergo etiam post usurpationem ab altero factam *usurpatori succedere*.

3. Circa utrumque: quaelibet *cooperatio*.

Quoad cooperantes difficultas practice gravis est, determinare, num et quando ii, qui officia publica ab usurpatore accipiant vel sub eo exercent.

dici debeant auxilium sive favorem praestare in iniusta detentione. Ad quae notari possunt haec: 1) officia, quae mere ad utilitates et necessitates civium spectant, assumi et exerceri possunt; 2) quae vero ad tuendum ipsum regimen spectant, tantummodo cum magna restrictione tolerari possunt. Respondit S. Poenitentiaria 10 Oct. 1860 ad 11: «tolerari posse, dummodo non agatur de officiis, quae directe et proxime influunt in spolium, vel in eiusdem spolii manutationem, et exerceri possint absque laesione legum divinarum et ecclesiasticarum. — Quare 3) si quod iuramentum fidelitatis praestandum exigitur, id facere non licet, nisi cum restrictione *externo manifestata* «salvis iuribus divinis et ecclesiasticis»¹.

§ 13. — Appendix.

Ad hasce excommunicationes per Bullam «Apostolicae Sedis» latas ¹²¹² alia addenda est ex Const. *Pii IX* «Romanus Pontifex» 28 Aug. 1873:

«Si Dignitates, Canonici cathedrales . . . concedere et transferre in nominatum et praesentatum ad eandem ecclesiam, eius curam, regimen et administrationem [scil. *ante literas Apostolicas exhibitas*] . . . ausi fuerint praeter nullitatem . . . praedictae concessionis et translationis praefatos Canonicos ac Dignitates *excommunicationis maioris*, necnon privationis fructuum ecclesiasticorum beneficiorum quorumcumque, aliorumque reddituum ecclesiasticorum per eos respective obtentorum, similiter eo ipso incurrendis poenis innodamus, et nodatos fore decernimus et declaramus; ipsarumque poenarum absolutionem seu relaxationem Nobis et Romano Pontifici pro tempore existenti dumtaxat *specialiter reservamus*.

«In easdem poenas *pariter reservatas* ipso facto incurrunt ominati et praesentati ad vacantes ecclesias, qui earum curam, regimen et administrationem suscipere audent ex concessione et translatione a Dignitatibus et Canonicis aliisque, de quibus supra, in eos peracta, necnon ii, qui praemissis paruerint, vel auxilium, consilium aut favorem praestiterint, cuiusque status, conditionis et praerogativae et dignitatis fuerint.

«Si vero aliqui ex praedictis Episcopali caractere sunt insigniti, in poenam suspensionis ab exercitio Pontificalium et interdicti ab ingressu ecclesiae ipso facto absque ulla declaratione incidunt, S. Sedi *pariter reservatam*.»

I. Crimen igitur, de quo sermo, est citius, i. e. ante exhibitas Apostolicas literas, aliquem ad regimen dioecesis admittere, qui *nominatus* vel *praesentatus* sit, nimirum a *laica potestate*. (Non igitur sermo est de eo, qui fuerit *electus* a capitularibus.)

Praeterea eidem poenae subiacet crimen hoc: eum in Vicarium capitularium, episcopali sede vacante, eligere, aut in locum prioris Vicarii capitularis

¹ In Bulla «Coenae» addebatur, «adhaerentes et defensores». Quoniam id nunc omittitur, dici debet, tum demum adhaerentes et defensores hanc excommunicationem necurrere, quando ista sua actione efficaciter favorem, auxilium, consilium praebuerint.

eum sufficere, qui et postquam ad eandem sedem vacantem electus aut praesentatus fuerit; non autem eundem in munere Vicarii capitularis, ad quod antea electus fuerit, relinquere.

Ratio legis est impedire, quominus ille in administrationem episcopatus intrudi possit, quem S. Sedes fortasse nolit confirmare.

II. Personae, quae excommunicantur:

1. Dignitates et Canonici, qui talem instituere conantur;
2. ille, qui eiusmodi munus sibi oblatum suscipit;
3. omnes, qui auxilium, consilium, favorem praestant.

Verum *excommunicationem* incurrunt illi tantum et eorum quilibet, qui episcopali characterе insigniti non sunt, quamquam fortasse reges sunt vel cardinales. — Eximuntur *episcopi*: hi videlicet levioꝛe poena puniuntur *suspensionis* et *interdicti*. Eo ipso enim, quod *illa* poena contra eos fertur, concludendum est, eos ab excommunicatione eximi. Nam si hoc non fieret, inutiliter suspensio et interdictum statueretur, utpote quorum effectus omnes in excommunicatione abunde contineantur.

§ 14.

1213 Ulterius addendum est ex declaratione S. Poenit. 4 Aug. 1876, approbante *Pio IX*, data:

«Ipso facto incurrunt excommunicationem speciali modo R^{mo} Pontifici reservatam omnes et singuli societati catholicae pro vindicatione iurium populi christiani, et inprimis Romani, in electione Romani Pontificis nomen dantes, vel eam promoventes, aut ei quomodocumque faventes, vel adhaerentes.» Circa «*nomen dantes*» existit ipsius S. Poenitentiariae declaratio, ut censurae subiaceant non si *simpliciter* nomen dederint, sed «*expresse declarantes se assentire doctrinis in programme contentis, et coram duobus testibus obligationem contrahentes se operam duros ut tales doctrinae propugnentur et societas ipsa dilatetur*». (Cf. *D'Annibale*, Comment.⁴ post n. 223 *append.*)

Caput II. seu Series II.

Excommunicationes ordinario modo R. Pontifici reservatae latae sunt contra:

§ 1.

1214 «Docentes vel defendentes sive publice sive privatim propositiones ab Apostolica Sede damnatas sub excommunicationis poena latae sententiae; item docentes vel defendentes tamquam licitam praxim inquirendi a poenitente nomen complicitis, prouti damnata est a *Benedicto XIV* in Const. ‚Suprema‘ 7 Iulii 1745; ‚Ubi primum‘ 2 Iulii 1746; ‚Ad eradicandum‘ 28 Sept. 1746.»

¹ Qui enim haereticam thesim defendunt, incurrunt poenam superius expositam cap. I, § 1.

Igitur incurrunt excommunicationem:

I. Docentes vel defendentes theses, quas Apostol. Sedes sub poena excommunicationis latae sententiae damnavit. Ad quae nota:

1. Non solum sermo est de thesibus damnatis ut haereticis¹, sed etiam de aliis. Constitutiones ergo omnes priorum Romanorum Pontificum, quae de tali thesium damnatione agunt, etiam quoad poenam excommunicationis vim suam retinent.

2. Per se non requiritur *internus consensus* damnatae thesi praestitus, ut excommunicatio incurratur; nam ipsa *docendi* vel *defendendi* actio (utique seria) sufficit, etsi fiat contra mentem vel persuasionem docentis. Neque vero sufficit interno assensu solo peccasse.

Cf. cum hac censura similes infra cap. IV, § 11.

3. Theses sic damnatas iuvat hic summatim indicare. Sunt:

1213

1) Articuli 45 Ioannis Wicleff et 30 articuli Ioannis Hus damnati a *Martino V* Constitutione «In eminentis Apost.» 13 Febr. 1420.

2) Errores 41 Martini Luther a *Leone X* damnati per Bullam «Exsurge» 16 Maii 1520.

3) Theses Baianae 79 a *S. Pio V*, *Gregor. XIII* et *Urbano VIII* damnatae 1 Oct. 1567, 29 Ian. 1579, 6 Mart. 1641.

4) Thesis de confess. epistolari a *Clem. VIII* proscripta 20 Iun. 1602.

5) Propositiones 45 ab *Alexandro VII* 24 Sept. 1665 et 18 Mart. 1666 damnatae.

6) Propositiones 65 damnatae ab *Innoc. XI* 4 Mart. 1679.

7) Propositiones Michaëlis de Molinos ab eodem *Innoc. XI* damnatae 20 Nov. 1687.

8) Propositiones duae damnatae ab *Alexandro VIII* 24 Aug. 1690.

9) Theses 31 damnatae ab eodem *Alex. VIII* per decret. S. Inquis. 7 Dec. 1690.

10) Propositiones 101 Quesnellii damnatae a *Clem. XI* Constitutione «Unigenitus» 8 Sept. 1713.

11) Propositiones 5 a *Ben. XIV* proscriptae per Bullam «Detestabilem» 10 Nov. 1752.

12) Propositiones 85 synod. Pistoriensis a *Pio VI* Constitutione «Auctorem fidei» 28 Aug. 1794 condemnatae.

13) Propositiones damnatae in Encycl. *Pii X* «Pascendi» d. d. 8 Sept. 1907; et

14) Propositiones 65 damnatae decreto «Lamentabili» d. d. 3/4 Iulii 1907: salvis poenis illis quas etiam graviore incurrerint defendentes multas ex his thesibus numeri 13 et 14, ut habes ex Motu proprio «Praestantia» *Pii X* d. d. 18 Nov. 1907.

Omisi illas propositiones, quae *expresse et singillatim* declarantur *haereticae*; qui enim eas docet et defendit, excommunicationem haereticorum eorumque fautorum incurrit.

II. Defendentes praxim inquirendi nomen complicitis. Ad quam excom-¹²¹⁶ municationem notandum est:

I. *Bened. XIV* in Const. «Suprema» damnavit hanc praxim ut scandalosam, perniciosam, famae proximi et «sacramenti» iniuriosam; in Const. «Ubi primum» fert excommunicationem latae sententiae in docentes licitam esse hanc praxim et eam defendentes; in Const. «Ad eradicandum» de-

cernit et declarat Constitutionem priorem non tantum vim habere in Lusitania, sed ubique eam obligare.

2. Dicitur «prout damnata est». De quo confer, quae dicta sunt supra in tractando sacramento poenitentiae «de integritate confessionis» n. 444 sq. Unde eruitur, posse aliquando contingere, ut confessarius pro munere, quod *praeter confessarii munus* gerat, postulare debeat, ut sibi aut per poenitentem aut per alterum complex declaretur.

§ 2.

1217 «Violentas manus, suadente diabolo, incientes in clericos vel utriusque sexus monachos, exceptis quoad reservationem casibus et personis, de quibus iure vel privilegio permittitur, ut episcopus aut alius absolvat.»

Praenotanda. Habemus hic, quod dicitur «privilegium Canonis clericorum». Interpretatio huius censurae quoad eius extensionem est contra regulam alias ubique applicandam *latissime* facienda: tum 1) quia continet *privilegium*, tum 2) quia universalis consuetudo et praxis eam semper sic intellexit et interpretata est, et plures textus «Corporis Iuris» vere hunc favorem clericorum sic explicant, praecipue cap. «*Quantae*» (47) *Decretal.* l. 5, tit. 39, dein l. 5, tit. 11, cap. 23 «*Cum quis*» in 6. idque non velut novam legem ferentes, sed veterem ut ex cap. «*Si quis*» indubie vigentem inculcantes.

Quare etiam quoad hanc censuram standum est pro *antiquo iure*, ad quod ipsa verba Bullae «Apostolicae Sedis» remittunt, scil.:

1) ipsos etiam impuberes¹ huic censurae subiacere, licet facilius sit eorum absolutio;

2) esse istos percussores clericorum, si ita notorii sint, ut nullus sit tergiversationis locus, *vitandos*, antequam nominatim fuerint denunciati.

I. Personae, quae hoc articulo *protegentur*, sunt:

1. Clerici quicumque, etsi solam tonsuram receperunt — nisi ob canoniam causam privilegio *canonis* privati sunt² — qui alicuius ecclesiae servitio adscripti sunt, vel etiam pueri et seminaristae, qui in seminariis more ecclesiastico vivunt;

2. omnes regulares et moniales, sive stricte dicti, sive late sumpti, quatenus ad solam congregationem religiosam pertinent, etiam laici;

3. eorumque novitii;

4. tertiarii gestantes habitum et in communitate viventes;

5. eremitae, qui alicui loco sacro vel episcopo subiecti et addicti sunt, aut qui sub oboedientia et sub certa regula vivunt. — Cf. de iis omnibus *S. Alph.* VII 271.

¹ Praeter hanc excommunicationem existit *altera tantum*, quae etiam nunc *impuberes* afficiat (idque ex ipsis verbis Bullae «Apost. Sedis»), scil. quae lata est contra violantes clausuram monialium. — Nihilominus in casu percussiois clerici *D'Annib.*, Comm. ⁴ n. 111 cum aliis negant, etiam nunc *impuberes* excommunicationi subiacere. Quod etsi a vero dissidere putem, aliquo modo dubiam reddit poenam, ita ut impuberes saltem a quolibet confessario *possint absolvi*. Eadem dubitatio occurret infra circa *cooperantes*. Cf. *Laurentius*, Instit. iuris ecl. n. 100.

² De trina monitione ad id ex iure requisita, ut clericus dimittens habitum etc. privilegium canonis amittat, atque de huius necessitatis moderatione cf. *Bened. XIV*, De syn. dioec. lib. 12, c. 2 et declarationem *Pii IX* ad epp. ditionis Pontif. d. d. 20 Sept. 1860 in Acta S. Sedis III 433.

II. Actiones iniuriosae, quae excommunicatione puniuntur:

1218

1. Ipsa violenta laesio: intelligitur quaelibet physica laesio violenta et graviter iniuriosa, etsi ipsa physica laesio ut talis gravis non fuit, e. g. percutere, conspuere, luto aliisque sordibus conspurcare, crines evellere, vestem lacerare, vestem aliamve rem vi et iniuria clerico eripere, incarcerare, in custodia detinere, persequi ita ut laedi debeat v. g. decidendo ex equo in foveam, sclopetum in clericum explodere (etsi non teriatur, modo territus concidat), violentas manus inicere in equum cui clericus insidet.

Neque excusatio esse potest ex eo, quod clericus iniuriam illam permittat, cum neque semper iniuria contra ipsam personam, neque umquam iniuria contra statum clericalem propterea cesset. — Similiter neque ille ab excommunicatione excusatur, qui laedit clericum poena dignum, si, qui laedit, puniendi ius in eum non habet.

2. Extenditur excommunicatio etiam contra efficaciter cooperantes, ut: *mandantes, consulentes, consentientes.*

3. Immo ad ratihabentes (vide § 5, cap. I) extenditur, et ad non-impedientes qui ex officio seu ex iustitia impedire debebant. *S. Alph.* n. 269.

NB. Quamquam *D'Annib.*, Comment. Nolan. p. 71; *Pennacchi* app 17, p. 485 sqq; *Baller Palm.* VII, n. 299; *Bucceroni*, Comment. III 41 putant, mandantes aliosque cooperantes non amplius in excommunicatione includi: nihilominus huic interpretationi obstare videtur regula, quam de hoc «canonis privilegio» antiquum ius tradidit. Privilegium enim — pro eo autem haec contra percussores clericorum lata excommunicatio constanter habebatur et habetur — latae interpretationis est, si toti hominum communitati datur, atque ita late intelligitur, ut ne incommodum quidem et gravamen, quod aliis propterea oriatur, attendi debeat. Quare cum canonem «*Si quis*» (qui Constitutione *Pii IX* renovatur) — ut dicitur cap. «*Cum quis*» supra allato — *catholica auctoritas* ita interpretata sit, ut condemnaret etiam cooperantes: non est, cur ab ea interpretatione recedamus, nisi manifesta ratio aut auctoritas cogit. Idem sentiunt *Avancini*, Comment. *Patavinus*, alii.

Verum ex quocumque hac concertatione id efficitur, ut quomodolibet cooperantes etiam in manifesto crimine, cum tergiversari valeant, *vitandi* amplius non sint: immo ut illi cooperantes — quod antea iam monui — a censura, quam incurrerint, absolvantur per quemlibet confessarium, siquidem reservatio non attingit casus utcumque dubios vel controversos.

III. Limitatio huius excommunicationis reduci potest ad haec:

1219

1. Non incurritur censura secundum communem regulam, quoties culpa gravis abfuit: quare etiam illud «*suadente diabolo*» de peccato *mortali* intelligitur. Hinc censura non aderit, si est iocosa percussio, aliqua ira concomitante; aut si ex subita ira, quae perfecte voluntarium excludat; si est percussio inter pueros clericos, quae raro gravis evadit; si fit ad defensionem, servato moderamine; si praelatus vel pater subditum clericum pro modo culpa etiam accedente ira punit, nisi manifestus excessus in laedendo subdito committatur.

2. Non incurritur ab eo, qui ignorans clericum violat.

3. Non incurritur ab eo, qui fraudulenter, clam clerico aliquid surripit; secus, si hoc fit violenter.

4. Non incurritur ab eo, qui violentas manus iniciat ob defensionem aut ad propellendum turpe clerici consortium ab innocenti aut cognata persona, si quando forte clericus inveniatur cum ea hic et nunc turpiter agere: quod magis declarari debet. Nam a) ad defensionem personae cuiuslibet innocentis cum moderamine inculpatae tutelae id licet, quod fieri licet ad propriam defensionem; b) verum in aliquo casu censura non incurritur, etsi

moderamen non sit servatum neque innocentis defensio locum habuerit, eo quod clericus turpiter egerit cum altera persona non invita: ita cap. «*Si vero*» de sent. excomm. (l. 5, t. 39, c. 3), «qui in clericum cum uxore, matre, filia, sorore propria [i. e. non clerici, sed percutientis] turpiter inventum manus iniecerit violentas»; cf. etiam *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 9, c. 12, n. 7. Idque verum est, seu censura non incurritur, etsi in clericum adeo graviter peccatum sit, ut *necem* subiret. — «Ceterum si in stupro vel adulterio, quod committit (clericus) cum ea, quae ipsum (percussorem) ita proxima consanguinitatis linea non contingit, ceperit aut in eum violentas manus iniecerit (videl. non servato moderamine in defensione propria vel aliena servando), non erit a sententia excommunicationis immunis»: ibidem.

1220 IV. De absoluteione huius excommunicationis *iure communi* haec teneto:

1. Episcopus absolvere potest 1) a percussione *levi*¹, etsi publica, quacumque; 2) a percussione etiam enormi, modo sit crimen *occultum*; 3) a percussione etiam enormi et publica, si rei sunt a) impuberes (quos a quolibet confessario absolvi posse, vide supra n. 1217 cum nota); b) mulieres; 4) a percussione publica non enormi eos, qui in communitate vivunt. *S. Alph.* VII 279.

2. Religiosi rei absolvendi sunt: 1) religiosus, qui percussit clericum saecularem, absolvendus est ab ordinario eius, quem percussit, si levis est percussio, alioquin a R. Pontifice; 2) religiosus, qui percussit sodalem alieni ordinis, absolvendus est cum consensu sui praelati a praelato eius, quem percussit, nisi fuerit percussio enormis, quae reservatur R. Pontifici; 3) religiosus, qui percussit sodalem proprii ordinis, a suo praelato absolvendus est, excepta percussione enormi, quae iterum R. Pontifici reservatur.

3. Breviter: S. Pontifici reservatur absolutio 1) percussiois publicae enormis factae a viro clerico aut religioso in communitate vivente; 2) percussiois publicae etiam simpliciter gravis a viro religioso perpetratae in clericum saecularem; 3) percussiois publicae sive enormis sive mediocriter gravis factae ab alio viro per vitam in communitate non impedito.

In reliquis casibus episcopus aut alius praelatus absolvere potest.

Haec de iure communi: vi privilegiorum non raro amplior facultas sive episcopis, sive regularibus conceditur. Immo regulares saepe facultate fruuntur absolvendi *suos subditos* etiam a percussione enormi et publica sive alterius religiosi sive saecularis clerici.

§ 3.

1221 «Duellum perpetrantes, aut simpliciter ad illud provocantes, vel ipsum acceptantes, et quoslibet complices, vel qualemcumque operam aut favorem praebentes, necnon de industria spectantes, illudque permittentes, vel quantum in illis est, non prohibentes, cuiuscumque dignitatis sint, etiam regalis vel imperialis.»

¹ *Levis* dicitur, quae non relinquit sui vestigium, nisi forte ex circumstantiis, quae iniuriam valde aggravant, ut dignitatis personae, temporis locive sacri, scandali etc., evadat gravis vel enormis; *enormis per se* dicitur, quae fit cum membri obruncatione, copiosa sanguinis effusione (enormis ex adiunctis, quae fit cum circumstantiis *valde* aggravantibus); inter utramque medium tenet percussio simpliciter *gravis*.

I. Quoniam de duello agitur, necesse est, ut notio duelli verificetur: 1222
vide I, n. 1014.

II. Comprehenduntur 1) duellantes, 2) provocantes eo ipso, quod serio provocaverunt, 3) acceptantes facta ipsa acceptatione, 4) complices quilibet sive positivi sive negativi, si modo posteriores ex officio suo impedire teneantur, uti sunt ii, qui permittunt fieri duellum in locis, quorum ipsi sunt domini, dummodo impedire possint, — duello secuto.

III. Explicatio seu ratio danda est, cur provocantes et acceptantes quidem dicamus excommunicationem incurrere, etiam duello non secuto, complices alios non item. Nam:

1) quoad provocantes et acceptantes verba Constitutionis *Pii IX* clara sunt; nimirum recensentur non solum duellum perpetrantes, sed eodem etiam ordinè: ad duellum provocantes, duellum acceptantes; qui actus completi sunt, antequam duellum sequatur. Verum videri potest alicui, si res ita se habet, supervacaneum prorsus esse verbum «duellum perpetrantes», siquidem provocatio vel acceptatio necessario semper praecedere debet. At non ita est, si reliqua incisa seu membra huius articuli consideramus.

2) Scilicet lucem affert illud «duellum perpetrantes», quo melius perspicitur, quo sensu vox «complices» sumi debeat. Actio enim principalis «duellum» est, ad quam reliquae omnes actiones referuntur; sed ut reliqua membra rite intelligantur, ubique «duellum» supplendum est. Quare habes: duellum perpetrantes, ad duellum provocantes, duellum acceptantes, duelli utcumque complices seu duello qualemcumque favorem praebentes, duellum de industria spectantes, duellum permittentes seu non prohibentes. Quod si consideras, facile patebit, iure haec verba ita sumi posse, ut ii, qui consilio, favore, permissione etc. influxerint in duellum, sive in eius provocacionem, vel acceptacionem, tum demum excommunicatione puniantur, cum *duelli* complices evaserint, i. e. duello re ipsa secuto: quod circa spectatores evidens est.

Haec, salvo meliore iudicio, cum regulis interpretationis communibus cohaerere arbitror; neque contra ea id obici posse, quod Constitutiones priorum Romanorum Pontificum etiam complices, effectu non secuto, in poena lata comprehensos esse voluerint. Nam cum *Pius IX* potius restringere voluerit censuras, mitior sensus, ubicumque probabilis apparet, sumi non solum potest, sed debet. Haec scripseram, cum vidi editores ephem. «Acta S. Sedis» quoad substantiam eandem sententiam defendere, nimirum complices, duello tandem secuto, poenae subiacerent. Ita etiam *Bucceroni*, Comment. III 44, aliique.

«De industria spectantes» ii sunt, qui ex conventionem vel eo modo pa- 1223
lam ad locum conflictus se conferunt, ut quodammodo animum pugnantibus aut splendorem pugnae addant: non vero ii intelliguntur, 1) qui casu transientes ex curiositate conspiciunt, vel qui clam ad locum conflictus accedunt, ut *clam* aspiciant, neque 2) qui se conferunt ad locum conflictus, ut duellum impediant aut, si plane impedire nequeunt, illud *minus periculosum* reddant¹,

¹ Inter censuras a Concilio Trid. statutas, ex ipsa Constitutione *Pii IX* etiamnunc vigentes, etiam excommunicatio in duellantes (sess. 25, cap. 19 *de ref.*) est. Verum cum haec § 3 latius pateat, Tridentina excommunicatio practice negligi potest. — At Concilium Trid. et R. Pontifices etiam alias poenas contra duellantes statuerunt, quae expresse abrogatae non sunt. Nihilominus, si excipias carentiam sepulturae ecclesiasticae et irregularitatem, aliae poenae aut ferendae sententiae sunt, aut sive propter desuetudinem sive propter subiectam materiam mutatam incurri vix possunt.

nisi tamen *ex conducto* se illuc conferentes animum duellantibus addant. Circa quod adverte, episcopo *Pictav.* S. Officium 28 Maii 1884 respondisse, in curri excommunicationem a) a medico, qui rogatus duello assistat etiam cum intentione citius finiendi pugnam vel vulnera curandi; b) item, qui cum eadem intentione in loco propinquo se sistat, si ita agat *ex conducto* cum duellantibus; c) similiter a confessario, qui *ex conducto* in viciniam se receperit. — Aliud plane est, si quis cum dicta intentione, duellantibus ignaris, vicinus latet. Cf. Archiv für kath. Kirchenr. LIV 346.

§ 4.

1224

«Nomen dantes sectae massonicae aut carbonariae, aut aliis eiusdem generis sectis, quae contra Ecclesiam vel legitimam potestatem seu palam seu clandestine machinantur, necnon iisdem sectis favorem qualemcumque praestantes, earumve occultos coryphaeos ac duces non denuntiantes, donec non denuntiaverint.»

I. Decr. S. Off. 12 Ian. 1870 secta «Fenianorum» hac censura comprehenditur. Utrum igitur aliqua societas *hac censura* afficiatur necne, discerne ex *fine*, quem prosequitur, non ex iuramento secreti tenendi, quod postulat. Nam sine tali iuramento societas potest huic poenae subiacere, et contra cum iuramento utut illicito ab ea immunis esse. — Id patet ex instructione S. Officii d. 10 Maii 1884: «Ne quis vero errori locus fiat, cum iudicandum erit, quatenam ex his perniciosis sectis *censurae*, quae vero *prohibitioni tantum* obnoxiae sint, certum imprimis est, excommunicatione latae sententiae mulctari massonicam aliasque eius generis sectas, quae cap. 2, n. 4 Pontificiae Constitutionis ‚Apostolicae Sedis‘ designantur, quaeque contra Ecclesiam vel legitimas potestates machinantur, sive id clam sive palam fecerint, sive exegerint, sive non, a suis asecclis secreti servandi iuramentum. *Praeter istas* sunt et aliae sectae prohibitae, atque sub gravis culpa reatu vitandae, inter quas praecipue recensendae *illae omnes, quae a sectatoribus secretum nemini pandendum et omnimodam oboedientiam occultis ducibus praestandam iureiurando exigunt.*» Ceterum de quibusdam sectis in America Sept. exortis iudicium a S. Sede latum est hoc:

Amplitudinem Tuam profecto non latet, R^{mos} archiepiscopos in ecclesiasticis provinciis istius Foederatae Reipublicae constitutos in suis conventibus egisse de tribus quae istic coaluerunt societatibus, sociorum nempe singularium (Odd Fellows), filiorum temperantiae (Sons of temperance), et equitum Pythiae (Knights of Pythias), atque unanimi consensu rem totam iudicio Sedis Apostolicae detulisse. Porro Ss. D. N. quaestionem examinandam tradidit R^{ms} et E^{ms} D. D. S. R. E. cardinalibus una mecum Inquisitoribus gener. Hi vero generali Congregatione Feria IV die 20 Iunii 1894, confirmantes iudicium de aliquibus ipsismet societatibus alias latum, decreverunt, «*cunctis per istas regiones ordinariis esse omnino comitendum, ut fideles a tribus societatibus praedictis et ab unaquaque earum arceantur; eaque de re ipsos fideles esse monendos; et, si monitione insuper habita velint adhuc iisdem societatibus adhaerere, nec ab illis cum effectu separari, a perceptione sacramentorum esse arcendos.*» Ss. D. N. sententiam hanc plane confirmavit et ratam habuit etc.

Romae, 20 Augusti 1894.
Illmo ac R^{mo} F. Satolli Del. Ap.

R. Card. Monaco.

Num socialistarum coetus comprehendatur hac paragrapho, dubium est. 1225
 Nam etsi «contra legitimam potestatem palam machinentur», tamen, ut nonnulli auctores non sine ratione notant, non sunt eius formae coetus, qui cum secta massonica eiusdem generis sit, siquidem sectae massonicae id proprium est, ut occultis ducibus regatur suosque asseclas ad oboedientiam erga occultos duces obligare conetur. — Ceterum qui ex animo socialistis adhaeret, certe ut haereticus vel apostata censuris subiacet. Immo eorum coetibus interesse et periculosissimum est, et ex favore qui iis hoc modo praestetur, gravissime prohibitum.

II. Tria genera delinquentium notantur:

1226

1. «*Nomen dantes.*» Circa quos nihil aliud addendum est, nisi quoad practicum agendi modum, quando confessarius aliquem poenitentem apprehendit eiusmodi societati nomen dedisse, praecipue si neque legis ecclesiasticae neque pravi societatis finis conscius fuerit. Ante oculos haec habenda sunt: 1) Si poenitens novit se male egisse, aut nunc edocetur, ius ipsum naturae postulat, ut dimittatur occasio peccandi et ut scandalum reparetur. Modus autem satisfaciendi huic obligationi in eo consistit, ut, qui nomen dederat sectae, eidem nunc declaret, se abhinc nolle ad eam pertinere (quod germanice «decken» dicitur). Immo pro diversis adiunctis aliquando exigitur, ut exhibeatur scriptum praefecti huius sectae, quo acceptae huius declarationis authenticum detur testimonium. Sed si re ipsa grave damnum oriturum est, licet, *abrupta omni communicatione atque pecuniae contributione*, nominis expunctionem differre, dum sine gravi damno expungi possit; interea curari debet, ut scandalum aliis modis obvietur: S. Off. 7 Martii 1883. (Acta S. Sedis XXVII 701.) 2) Seclusis scandalo et peccandi occasione, etiam in hac re regula illa valet: Leges, maxime humanas, confessarius edocere non debet, si vere timendum est, ne poenitens ex materiali transgressore formalis evadat. Quamquam practice scandalum occasioque peccandi, quae vix umquam aberunt, istius regulae usum impossibilem fere semper reddunt. (Cf. *Schneider*, Manuale sacerdotum. ed. 17 II, 230 not.) 3) Si poenitens legem poenamve ecclesiasticam hucusque ignorans nunc eas edoctus non vult deserere sectam, vel tergiversatur: discernatur oportet, utrum et quando excommunicationem incurrat. Nam si statim, cum primum renuit sectam deserere, excommunicatus est, confessarius facultate absolvendi a papalibus destitutus eum absolvere per se nequit, etsi exhortatione tandem ad meliorem frugem reducerit. Verum puto, eum tum demum excommunicari, quando postea novum actum ponit, quo se probet damnatae sectae asseclam, non iam eo ipso, quod sectam deserere nomenque suum expungere renuit.

2. «*Qualemcumque favorem praestantes.*» Actiones praecipuae, quibus favor praestatur, sunt. recipere, ministrare, locum vel domum praebere, alios aggregare, ingressum consulere etc., protegere, promovere etc. — Antea dicebatur «aut interesse»: quare etiam ille excommunicabatur, qui *fictis* secretariorum conventui intererat (ita S. Poen. 8 Nov. 1821). Nunc vero dici debet, non quemlibet accessum ficto animo et clam factum sive *incognito* sufficere, ut excommunicatio incurratur, maxime si finis accedendi malus in se non sit, sufficere tamen, si quomodocumque ille accessus externam aliquam sectae agnitionem, commendationem, promotionem in se contineat. Peccatum autem committitur qualibet etsi ficta sectae professione per signa, verba etc.

1227 3. «*Non denuntiantes occultos coryphaeos vel duces.*» Nimirum adverte:

1) Antea lex aderat denunciandi quoslibet nomen sectae dantes et cooperantes.

Quae obligatio in locis, ubi haeresis atque proscriptae sectae impune grassabantur, vi sua destituta erat. Attamen denuntiatio *occultorum ducum* ubique etiam nunc per se facienda est. Haec recte comparatur cum obligatione denunciandi haesiarchas et haereticos dogmatizantes, quae ubique viget. Verum non videtur exigi eadem iudicialis denuntiatio, quae in casu *solicitationis* exigitur; sed sufficit reos ad episcopos vel inquisitores detulisse, etsi per intermediam personam, e. g. confessarium: vide S. Officii Resp. d. d. 15 Iunii 1870 in Acta S. Sedis VI 433.

2) *Occulti* coryphaei ac duces non desinunt esse ii, quorum nomina in ephemeridibus, praecipue in ephemeridibus massonicis, efferuntur. Nam S. Officium decreto allato rectissime dicit, per hoc palam non fieri, utrum veritatis causa, an ad fallendum illorum nomina evulgentur. Quare ex diversis circumstantiis concludi debet, quandonam coryphaei dici possint publice noti, quando debeant dici occulti.

3) Obligatio denunciandi *ad omnes* spectat, qui in certam notitiam pervenerunt, nisi forte audierunt ab iis, qui iam ipsi denuntiarunt aut certo denuntiaturi sunt. — Ad incurrendam censuram propter denuntiationem omisam requiritur et cognitio legis et poenae atque gravis neglectus, qui non adest, si brevi tantum differtur. A censura videtur excusari, qui *infra mensem* post cognitam obligationem denuntiat.

4) Post contractam excommunicationem *saltem eius reservatio* cessat ipso facto denuntiationis, ita ut tunc quilibet confessarius absolvere possit. Ita concluditur ex doctrina *Castropol.* disp. 1, p. 11, § 2, n. 2, *S. Alphonsi* VII 123; consentit in hac ipsa re *Formisano* episc. Nolan. in commentatione huius paragrâphi.

Immo quaeri potest, sitne haec ipsa clausula conditio resolutive (de qua iam supra n. 1119), qua impleta, *censura* cesset. Non enim dissimilis videtur haec clausula ab illa «donec satisfecerit»: quam eam vim habere complures docent, ut satisfactione secuta sine absolute censura auferatur: quamquam iidem scriptores monent, pro foro *externo* ad evitandum scandalum iudicis ecclesiastici sententiam requiri, non qua reus absolvetur, sed qua declaratur, ab illo satisfactionem esse praestitam. Ita *Thesaurus* De poenis eccles. p. I, cap. 26 dicit *probabilius* esse cum *Coninck, Tanner, Laymann* etc. contra *Suarez* aliosque.

§ 5.

1228 «Immunitatem asyli ecclesiastici ausu temerario violare iubentes aut violantes.» (Ita ex emendatione a *Pio IX* facta d. 19 Febr. 1871.)

1. Requiritur ausus *temerarius*, qui facilius in «*violante*», quam in «*iubente*» abest. S. Offic. (decr. supra cit.) dicit, «eum tantum excommunicationem incurrere, qui *ab aliis minime coactus*, prudens ac sciens immunitatem asyli ecclesiastici aut violare iubeat, aut exsequendo violet».

2. Ius asyli ad id refertur, ut rei ad ecclesiam confugientes, ex illa eripi nequeant. Varias modificationes et exceptiones ius Canon. tradit. — Quod autem in multis regionibus hodie non solum ignorantia excuset, sed etiam quia ius asyli propter desuetudinem vix vigeat: C. S. Off. 22 Dec. 1880 noluit absolute agnoscere; nam interrogata: «Hisce in regionibus lex asyli ecclesiastici secundum omnem suam rationem a longissimo tempore in desuetudinem abiit, ita ut vix quisquam sine [nisi?] casu ad petendum eius

patrocinium animum intendat. Nihilominus movetur quaestio, utrum abrogata contraria consuetudine lex asyli denuo statuta in his quoque regionibus sit saltem quoad substantiam servanda necne.» — Resp. «*Affirmative*». Cf. *Archiv für kathol. Kirchenrecht* XLVI 26. Attende tamen, dici tantum, servandam esse legem asyli quoad substantiam.

§ 6.

«Violantes clausuram monialium, cuiuscumque generis aut con-¹²²⁹ditionis, sexus vel aetatis fuerint, in earum monasteria absque legitima licentia ingrediendo, pariterque eos introducentes vel admittentes, itemque moniales ab illa exeuntes extra casus ac formam a *S. Pio V* in Const. „Decoris“ praescriptam.»

I. **Praenotanda.** 1. Dicitur «*cuiusvis conditionis*», ne quis forte praelatos eximat, qui antea leviori poenae subiacebant: verum non videntur comprehendi ii praelati qui licentiam ingrediendi dare possunt quippe quam ingrediendo ipsi sibi dent.

2. «*cuiusvis aetatis*» — hic habes alterum casum (cf. violationem clericorum), qui etiam «*impuberes*» adstringit neque circa hunc casum ulla existit vel existere potest dubitatio: at eorum absolutio *episcopo* competit;

3. «*cuiusvis sexus*» — sive igitur ingrediuntur mares, sive feminae: cum e contra in monasterio virorum solum prohibeatur ingressus hominum diversi sexus, i. e. feminarum;

4. «*moniales*» intelliguntur sensu stricto: quare piarum mulierum congregationes, quae ordinem sensu stricto non constituunt, hac strictae clausurae lege non tenentur; potest autem episcopus pro certis conditionibus similem poenam statuere.

II. **Triplex genus delinquentium distinguitur:** 1) ingredienti, 2) intro-¹²⁸⁰ducentes vel admittentes, 3) moniales exeuntes; vid.:

1. *Ingrediendi* absque legitima facultate. — Licentia haec post *Urbanum VIII*, ut *S. Congregatio* saepius dixit, semper dari debet ab episcopo, et insuper, si usus id fert, a praelato regularium, cui monasterium subiectum est (vide *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 13, c. 12, n. 23); posse autem etiam episcopum delegationem dare abbatissae, confessario aliive prudenti viro, ut ipsi nomine episcopi (vel praelati) licentiam concedant, docet *S. Alph. VII* 224 in fine. Quae licentia danda est ob necessitatem vel utilitatem monialium idque *in scriptis*, attamen excommunicatio non incurritur, modo licentia utcumque data adsit¹; neque ulla obligatio ad scriptionem erit, si *urget* necessitas; immo annuente *S. Alphonso* l. c. n. 223, ex complurium opinione pro foro conscientiae *scriptio* licentiae non requiritur in casibus ordinariis, quando *causa est manifesta*, ut in ingressu medici, operarii neces-

¹ Quamquam ex *Trid. sess. 25 de ref. reg. cap. 5* requiritur: «Episcopi vel superioris licentia in scriptis obtenta sub excommunicationis poena ipso facto incurrenda», atque *Pius IX* censuras a *Trid.* inflictas integras manere declaravit: tamen visum est inter alios cl. *Avanzini*, hanc excommunicationem regendam esse secundum normam in hac *Pii IX* Constitutione expressam, missa norma Tridentina, ita ut neglecta licentiae scriptione, modo adsit licentia, *excommunicatio* non incurratur; quod eo magis probari posse opinor, quia poena Tridentina addita reservatione R. Pontificis aucta est, ac proin, si in odiosis, etiam in favorabilibus solam ultimam Constitutionem respiciendam esse, aequum potest videri.

sarii, confessarii. Confessarius autem (ib. n. 227) ingredi potest ad administranda sacramenta moniali aegrotae, quoties convenit, idque, si *regularis* est, cum socio probatae vitae et maturae aetatis, si *saecularis*, solus; debetque esse stola et superpelliceo indutus, assistentibus commatricibus (monialibus).

1231 2. *Introducentes vel admittentes.* Introducendi peccatum committere possunt et moniales et extranei; admittere autem nequeunt, qui sunt plene extranei. Admissio fieri potest aut positive et expresse; aut negative vel potius tacite, vid. ab iis, qui ex officio ingredientibus repellere debent neque faciunt, ut superiores, iantrices. Ingressos comitari, cum iis confabulari, est sine dubio admissio, quando haec fiunt ab iis, quorum sive quarum *officium* est, ingressos repellere: si autem *alii* comitantur seu confabulantur, tum demum «admittentes» sunt, quando comitatu, colloctione causa sunt, cur, qui illegitime ingressi sunt, *detineantur, aliter egressuri*; quando in ea causa non sunt, sed ipsi ingressi nihilominus in conventu sunt commoraturi, illi «admittentes» non sunt: vide *Castropal.* (de relig.) tract. 16, disp. 4, punct. 8, n. 11 cum *Suarez, Sanchez* etc. — Quamquam pueri puellaeve ante septennium aetatis, cum usu rationis nondum pollere censeantur, excommunicationem non incurrunt ingredientibus, nihilominus, qui eos introducunt aut admittunt, secundum complures ab excommunicatione immunes non sunt; alii perpendentes vim et finem legis Trid. sess. 25, cap. 5 *de ref. regul.*, ex qua verba illa «*cuiuscumque generis etc.*» desumpta sunt, et considerantes sensum vocis «*eos* introducentes vel admittentes», videlicet, *qui ipsi violare clausuram ingrediendo possunt*, infantes ante usum rationis obiectum prohibitionis esse negant: cf. *Sanchez*, In decal. l. 6, c. 16, n. 5; *Thesaurus* De poenis eccl. sub voce «*Clausura*» c. 4.

1232 3. *Moniales exeuntes.* Parvitas materiae vix admittitur, modo monialis toto corpore extra clausuram egressa fuerit. Verum si fit egressus ad unum vel duos pedes tantum in ea monasterii parte, ubi nullum est periculum conveniendi cum exteris, et statim receditur iterum intra clausuram, videtur rationi consona esse sententia *Lacr.* l. 1, n. 673 cum *Reuter*, Theol. mor. I, n. 149 etc., qui tenent, esse materiae parvitatem. — Dicitur «extra casus et formam» Const. «*Decori*». Utrumque simul requiritur.

Casus a *S. Pio V* enumerati sunt: a) magnum incendium, b) infirmitas leprae, c) infirmitas epidemiae. Ex communi doctrina (*S. Alph.*, De leg. n. 200 in fin.) *similes* etiam causae comprehenduntur: ut inundatio, invasio hostium, ruina domus.

Forma autem praeter obligationem, ne commoratio extra clausuram protrahatur ultra tempus necessarium, id secum fert, ut in casibus sub lit. b) et c) adsit recognitio causae et approbatio *in scriptis facta* tum a praelato regulari, si monasterium exemptum est, tum in omni casu ab ordinario loci.

Cf. *S. Off.* supra cit. 22 Dec. 1880, quod noluit admittere consuetudinem contrariam, qua amplior facultas ab ordinariis dari consueverit.

§ 7.

1233 «Mulieres violantes regularium virorum clausuram, et superiores aliosve eas admittentes.»

Ad quae nota discrimen inter hunc et praecedentem articulum:

1. Vetatur solus mulierum ingressus.

2. Regulares exeuntes censura non plectuntur. Quod qualeve peccatum sit, non est huius loci discutere; sane latiore sensu admittit parvitatem materiae.

3. Clausura pro regularibus minus stricte intelligitur: nam 1) in ecclesia, et 2) in sacristia, si ad ecclesiam pertinet, et per eam aditus ad illam omnibus patet, regulares et mulieres simul adesse non prohibentur.

4. Ingressus in monasteria regularium patet reginis et principissis regnantibus earumque filiabus, cum earum comitatu necessario.

5. Qui sint admittentes, vide ex § 6.

§ 8. 9. 10.

«Reos simoniae realis in beneficiis quibuscumque eorumque com-¹²³⁴
plices.»

«Reos simoniae confidentialis in beneficiis quibuslibet cuiuscum-
que sint dignitatis.»

«Reos simoniae realis ob ingressum in religionem.»

I. Quae sit simonia *realis*, quae *confidentialis*, discere licet ex vol. I, n. 530 et 545. In utramque simoniam praeter excommunicationem etiam aliae poenae statutae sunt; neque illae pro abrogatis habentur.

II. 1. In simonia reali circa beneficia excommunicantur 1) ipsi paciscentes, 2) quilibet complices.

2. Ob simoniam confidentialem, antequam realis evasit, videtur solus ille excommunicationi subiaccere, qui ex turpi illo pacto beneficium ecclesiasticum recipit, et qui retinet; nam illi soli in antiquis Pontificum Bullis exprimuntur: vide etiam *Thesaur.* ad vocem «Simonia confid.»; *Mazzotta*, De cas. reserv. — Additur «cuiuscumque dignitatis», siquidem antea in praelatos maiores mitior poena statuta erat.

3. Simonia realis propter ingressum in religionem (scil. quando¹²³⁵
aliquid temporale datur pro eo, ut aliquid recipiatur in religionem): poena incurritur a paciscentibus et ab eo, qui sic admittit, aut qui recipitur.

Verum simonia non est: 1) quando aliquid accipitur titulo merae eleemosynae.

2) Moniales possunt semper *dotem* recipere et de ea pacisci.

3) A monasteriis virorum aliquid accipi potest titulo *sustentationis pro tempore novitatus*.

4) Immo ultra illud tempus titulo sustentationis aliquid accipi potest, si revera monasterium susceptione candidati gravatur vel paupertate laborat. Quapropter ut hoc titulo sustentationis sine peccato aliquid accipi possit, praeter ipsam paupertatem etiam aliquantulum consuetudinem respici debere, recte monet *D'Annibale*, Comm⁴ n. 134. — Quod vero idem auctor addit, illud etiam quando illicite fiat, cum sit simonia iuris humani, non subiaccere censurae, quae probabiliter ad simoniam iuris divini restringatur (ib. n. 130 et 134): pace docti scriptoris, approbare non sum ausus. Nam si et prohibitum est, quominus aliquid accipiatur, neque pro sustentatione aliquid iuste postulari potest, eo quod ex bonis fundatis sustentari religiosi commode possint et, secundum voluntatem supremi bonorum ecclesiasticorum administratoris, sustentari debeant: quando nihilominus pecunia accipitur,

nihil reliquum est, nisi ut revera accipiatur pro ipso ingressu seu pro admissione ad statum religiosum; quae simonia iuris divini est. — *Gury-Ball.* I, n. 291, Q. 5, notam 1.

§ 11.

1286 «Omnes qui quaestum facientes ex indulgentiis aliisque gratiis spiritualibus excommunicationis censura plectuntur Const. *S. Pii V*, 'Quam plenum' 2 Ian. 1569.»

Nota 1. Personae, quae in Const. *S. Pii V* excommunicatione puniuntur, sunt «*episcopis inferiores*».

2. «*Quaestum facientes*» intelligitur, pecuniam etc. vere acceptam esse; sed non requiritur, ut mens formaliter simoniaca adfuerit; quia sub nullo titulo pro publicatione indulgentiarum, concessionem dispensationum diversarum etc. pecuniam accipi licet, nec si quaelibet pia quidem causa praetenditur. Cf. ipsam Constit. *Pii V* § 3 et 4.

3. Constitutione citata *S. Pii V* causae enumerantur, ex quibus sub poena excommunicationis vetatur quaestum fieri: 1) indulgentiae, 2) facultas eligendi confessarium, qui absolvat a reservatis; 3) facultas celebrationis Missae et sepulturae faciendae tempore interdicti; 4) facultas utendi cibis vetitis; 5) facultas adhibendi plures paternos in baptismo; 6) facultas absolvendi a simonia reali alias Sedi Apostolicae reservata.

§ 12.

1287 «Colligentes eleemosynas maioris pretii pro Missis et ex iis lucrum captantes, faciendo eas celebrari in locis, ubi Missarum stipendia minoris pretii esse solent.»

Quamquam quaelibet mercatura in Missarum stipendiis interdicta est, tamen ad incurrendam hanc excommunicationem plures condiciones aggravantes requiruntur (de cetero cf. infra 1248 not.):

1) «*Colligentes*» — ergo requiritur, ut maior numerus stipendiorum quasi mercandi causa conquiratur, non sufficit unum alterumve stipendium accipere.

2) «*Lucrum captantes*» — quare qui non sibi partem stipendii retineat, sed ipso facto alicui causae piae cedat, non incurrat hanc excommunicationem: quamquam ne id quidem universim licere, vide hoc vol. n. 274 et 278; neque incurrat hanc poenam, qui ex officio colligens aequam laboris remunerationem retineat; neque qui ut fur partem stipendii sibi vindicet. Cf. *Bucceroni*, Comment. III, n. 62.

3) «*Faciendo eas celebrari etc.*» — Concluditur, non incurrere censuram (quamquam peccet), qui *eodem loco*, aut alio loco, ubi stipendia consueta *eiusdem pretii* sint, stipendii parte retenta, Missas celebrandas curet. Quod autem S. Offic. approbante S. Pontifice die 13 Ian. 1892 ad IV decrevit, *etiam eos hanc censuram incurrere*, qui eodem loco, quo collegerunt, pro minore stipendio Missas faciant celebrari: id intelligitur, si *consueta* stipendia ibi *minoris pretii* sunt, quam quae collector acceperat.

§ 13.

1288 «Omnes qui excommunicatione mulctantur in Constitutionibus *S. Pii V*, 'Admonet nos' 4° Cal. Apr. 1567, *Innoc. IX*, 'Quae ab hac

Sede⁴ prid. Non. Nov. 1591, *Clem. VIII*, Ad R. Pontificis curam⁴ 26° Iunii 1592, et *Alex. VII*, Inter ceteras⁴ 9° Cal. Nov. 1660 alienationem et infeudationem civitatum et locorum S. R. E. respicientibus.»

1. Obiectum. Excommunicantur, qui de alienatione vel infeudatione locorum et civitatum ad S. Sedem sive immediate sive mediate pertinentium tractant, i. e. 1) qui id suadent, insinuant, consulunt, de iis tractant, vel verba faciunt, sive haec agunt publice in consiliis et conventibus, sive privatim: si modo consilium capiant de eligendis oratoribus ad Apostolicam Sedem, illique electi fuerint; 2) qui se ut oratores ad Sanctam Sedem eligi permittunt seu electionem accipiunt, etsi non impleverint munus sibi demandatum; 3) qui sive per se sive per alios ipsi R. Pontifici eiusmodi alienationem seu infeudationem suadent vel insinuant. Quare ut aliquis, qui nulla praevia cum aliis tractatione de hac re cum R. Pontifice agere velit, sine poena excommunicationis id facere possit, necessarium est, ut antea Papa annuat¹.

2. Personae, quae censurae subiaceant, sunt quaelibet cuiuscumque dignitatis, sive privatae, sive publicae, etiam communitates etc.

§ 14.

«Religiosos praesumentes clericis aut laicis extra casum necessari- 1239
tatis sacramentum extremae unctionis aut Eucharistiam per Viaticum ministrare absque parochi licentia.»

Antea excommunicatio latius patebat, etiam circa alia sacramenta; nunc igitur sola extrema unctio et Viaticum intelligitur.

Licebit igitur religiosis etiam haec sacramenta conferre:

1. in eos, qui censentur esse *de familia*;

2. in extraneos in necessitate, si parochus adiri nequeat, aut iniuste nolit ea sacramenta administrare per se vel alterum;

3. etiam extra necessitatis casum *ex licentia* parochi. Porro 1) pro parochio intellige etiam episcopum. Ita *Castropal.*, De cens. disp. 3, p. 25, n. 11, qui citat etiam *Sanchez, Suarez, Navarr., Bonac.* 2) Cum prius diceretur «sine *speciali* licentia», nunc vero illud «speciali» omissum sit: licentia tacita aut prudenter *praesumpta* sufficiet, ne censura incurratur, idque, etsi falso et levius, sed *bona fide* erat praesumpta; quamquam suadendum non est, ut agatur sine licentia *expresse* habita. Cf. *D'Annibale*, Comment.⁴ n. 145.

Quod dicitur «clericis aut laicis», non comprehendit *religiosos*, etiamsi fuerint non-subditi, vel alieni ordinis, vel extra monasterium versantes. *Ib.*

§ 15.

«Extrahentes absque legitima venia reliquias ex sacris coemeteriis 1240
sive catacumbis Urbis Romae eiusque territorii, iisque auxilium vel favorem praebentes.»

¹ Dubium est, num suasio seu tractatio de abdicatione civilis principatus in nostris temporibus hac lege comprehendatur. Sunt qui negent, eo quod leges illae semper loquantur de illa alienationis incompletae specie, quae sit in *infeudatione*, neque valeat in poenalibus illatio a minori ad maius: hinc practice illi benigniori sententiae standum est: *Pennacchi* in Act. S. Sedis Comment. app. XXVI.

1. Legitima venia consistit in eo, ut *scripta* habeatur facultas subscriptione et sigillo Vicarii Urbis munita, et ut extractio ex catacumbis fiat praesente sacerdote delegato. Constit. *Clementis X* «Ex commissae» 13 Ian. 1672.

2. Perinde est, sive multum sive parum reliquiarum illegitime sumitur; id excommunicationem non mutat: ita expresse declaravit *Paulus V* decretis 24 Aug. 1613 et 16 Maii 1614. Cf. *Bucceroni* l. c. n. 68.

§ 16.

1241 «Communicantes cum excommunicato nominatim a Papa in crimine criminoso, ei scil. impendendo auxilium vel favorem.»

1. Nominatim a Papa excommunicatum intellige 1) eum, contra quem S. Pontifex ob quodlibet crimen nominatim sententiam excommunicationis publice tulerit; 2) eum, contra quem excommunicatio latae sententiae iam existat, quam contractam ab illo esse, S. Pontifex nominatim declarari et publicari fecerit.

2. «*Crimen criminosum*» illud est, propter quod iste homo nominatim excommunicatus seu reus declaratus fuerit.

3. «*Auxilium vel favorem impendendo*» intelligitur post excommunicationem nominatim factam, ut vid. iste homo crimen suum eiusve sequelas continuat, aut in contumacia perseveret.

§ 17.

1242 «Clericos scienter et sponte communicantes in divinis cum personis a R. Pontifice nominatim excommunicatis et ipsos in officiis recipientes» (cap. 18 *de sent. excommunicationis* seu l. 5, tit. 39).

1. Dicitur: «*scienter et sponte*»; quare metus, etsi gravis non est, neque excusat ab aliis poenis vel excommunicationibus (cf. interdicta n. 4), hic tamen excusat.

2. «*Communicantes in divinis et in officiis recipientes.*» Scriptores veteres id sic intelligere consueverunt, ut illud «*et*» *explicative* sumeretur; vide *Castropal.* disp. 3, p. 24, n. 3.

Officia divina intellige: Missam aliasve functiones liturgicas, sacramenta, sepulturam cum sacris ritibus vel Missa. Videlicet aliquando presse sumuntur officia divina cum distinctione a sacramentis et ecclesiastica sepultura, aliquando, si haec distinctio non apparet, omnia haec includuntur.

«*Recipere*» in divinis officiis eorum est, qui ex quadam potestate vel auctoritate agunt: est vero, sive admittere excommunicatos *ut obeant* functiones sacras, sive admittere ut earum participes sint *assistendo aut recipiendo*. Quare eum etiam puto excommunicationi esse subiectum, qui pro nominatim a Papa excommunicatis scienter et sponte ecclesiastico ritu officium defunctorum publice persolvat, eumve *ritu ecclesiastico* sepeliat. Cf. *Navarr.* c. 27, n. 93; *Filliucci* tract. 15 (c. 7), n. 168 et 169. — Neque puto, illud «*recipere*» restringi ita posse, ut solummodo intelligatur «*admittere ad divina officia seu liturgicas actiones obeundas*».

3. Qui sint nominatim a Papa excommunicati, vide supra n. 1241.

§ 18.

1243 Quibus excommunicationibus addenda est alia; nam post censuras speciali modo R. Pontifici reservatas in hac ipsa Constitutione «*Apostolicae Sedis*» S. Pontifex ita prosequitur:

«Absolvere praesumentes sine debita facultate [scil. ab excommunicationibus *speciali modo* R. Pontifici reservatis], etiam quovis praetextu, excommunicationis vinculo R. Pontifici reservatae innodatos se sciunt.»

Id tamen intellige extra articulum mortis, et extra casum illius impedimenti et necessitatis, in quo probabilis theologorum doctrina vel ipsa declaratio S. Sedis absolutionem (eamque communiter cum onere postea coram legitimo superiore comparandi vel infra mensem per literas recurrendi) permittit.

§ 19.

Quoniam vero censuras a Concilio Trid. latas (praeter eam, quae 1244 de impressione librorum agit) S. Pontifex *Pius IX* declaravit intactas manere, addi debet excommunicatio in violationem bonorum ecclesiasticorum lata — quae sola est, quam Synodus Tridentina R. Pontifici reservavit.

Fertur sess. 22, c. II *de ref.* Haec longe latius patet, quam excommunicatio supra c. I, § II (n. 1209).

Scil. 1. Versatur circa *quaecumque* bona ecclesiastica sive piorum locorum sive beneficiorum, sive ecclesiarum, sive montium pietatis, aliorumque piorum locorum, sive bona, sive iurisdictiones, census, fructus, emolumenta etc., iura, etiam feudalia vel emphyteutica.

2. Punitur iniusta eorum laesio saltem ea, quae fit *per usurpationem proprie dictam*, occupando, sequestrando, occupata emendo etc., vel impediendo, quominus destinatis finibus possint servire, *id scilicet agendo quasi ex iure ad illa bona*¹, nempe si haec fiant ex *praesumptione*, non si ex metu vel ignorantia. Sufficit autem ad incurrendam hanc censuram etiam, ut aliquis bona illa dono, hereditate etc. accepta *ut propria* detineat, quia ita usurpationis participes et reus est. — Immo quam plurimi scriptores id docent de qualibet iniusta actione, rapina, furto etc., atque ita declaratum esse a S. C. C. *Azor*, *Bonacina* etc. referunt. Verum id de furto vel rapina singularis rei non valere, habes ex S. C. C. in *Sorana* d. 27 Febr. 1696 «fures surripientes res ecclesiae vel locorum piorum non incurrere excommunicationem Bullae Coenae, *neque Concilii.*» Quando autem res persistens vel fructifera ita ablata est, continuata eius rei possessio facillime, ut monui, constituit actionem, quae huic censurae subiaceat. Cf. *Thesaurus*, De poenis eccles. II ad vocem «Usurpantes» c. I; Acta S. Sedis, Comment. in Bullam «Apostolicae Sedis» (append. X) p. 368; *Bucceroni*, Comment. III, n. 73.

¹ Si patronus ecclesiae sive pii loci crimen commisit, incurrit eo ipso insuper privationem iuris patronatus; clericus, qui sese hoc peccato inquinavit, etiam contrahit inhabilitatem ad beneficia obtinenda et privationem beneficii iam obtenti, quibus adduntur aliae etiam poenae ferendae sententiae: vide ib. — Excommunicationem autem Trid. his verbis expressit: «Si quem clericorum vel laicorum, quacumque is dignitate, etiam imperiali vel regali, praefulgeat, in tantum malorum omnium radix cupiditas occupaverit, ut alicuius ecclesiae, seu cuiusvis saecularis vel regularis beneficii, montium pietatis, aliorumque piorum locorum iurisdictiones, bona, census ac iura, etiam feudalia et emphyteutica, fructus, emolumenta, seu quascumque obventiones, quae in ministrorum et pauperum necessitates converti debent, per se vel alios vi vel timore incusso, seu etiam per suppositas personas clericorum aut laicorum, seu quacumque arte aut quocumque quaesito colore in proprios usus convertere, illosque usurpare praesumpserit, seu impedire, ne ab iis, ad quos iure

Caput III seu Series III.

Excommunicationes latae sententiae ordinariis reservatae¹.

1245 Sequentes excommunicationes, cum tamquam censurae latae sententiae a S. Pontifice statutae sint, potius papales dixeris, quam episcopales, eas tamen, a quibus absolvendi facultas iure ordinario episcopis detur. Quare non tam propria, quam *delegata* potestate absolvunt. Ita *S. Alph.* VII 99 et De privil. c. 5, n. 100; *Suarez*, De poenit. disp. 29, sect. 3. Hinc videtur sequi, ut ii, quibus forte S. Pontifex concesserit facultatem «absolvendi a casibus *etiam* R. Pontifici reservatis», ab his quoque absolvere possint: siquidem illud «*etiam*» arguit, posse absolutionem dari *non solum* ab iis, qui Pontifici Rom. maneant reservati.

Quodsi facultas sic data non sit, *regulares* tamen posse ab hisce «casibus iure communi seu per Papam, non per ipsum episcopum episcopo reservatis» absolvere (modo legitimam facultatem per suos superiores et approbationem ab episcopo acceperint, neve propter publicitatem rei causa in foro externo reconciliationem exigat), habes ex *S. Alph.* l. c. et *Lacroix* l. 6, p. 2, n. 1628 (qui commemorat, id docere plus quam 30 scriptores), atque ex compluribus privilegiis a S. Sede regularibus concessis. Quae privilegia etiam post Bullam «Apostolicae Sedis», utpote quae solam facultatem absolvendi a casibus R. Pontifici reservatis revocaverit, intacta manent. — Excipiuntur antiquo iure pro Italia extra Urbem a facultate regularibus data «*casus Clementini*», inter quos est etiam percussio clericorum levis quaelibet, aut gravis per mulierem commissa, quarum absolutio episcopis iure communi reservatur: *huius* igitur casus exceptio etiam nunc viget in regionibus modo dictis. Cf. hic n. 1217 sqq. Quibus praemissis:

§ I.

1246 «Clericos in sacris constitutos, vel regulares aut moniales post votum sollemne castitatis matrimonium contrahere praesumentes, necnon omnes cum aliqua ex praedictis personis matrimonium contrahere praesumentes.»

1. «*Matrimonium contrahere* (praesumentes)» — intelligi debet ita, ut contrahentes sciant quidem impedimentum dirimens, sed nihilominus *externam speciem matrimonii* vere intendant atque in sua actione exhibeant. Id communiter notatur a scriptoribus, qui ius interpretantur, scil. *Clementin.* cap. unic. *de consanguinitate et affin.*: quo loco excommunicatio fertur in eos, qui cum impedimento canonico consanguinitatis, affinitatis, voti sollemnis matrimonium contraherent.

pertinent, percipiantur: is anathemati tamdiu subiaceat, quamdiu iurisdictiones, bona, res, iura, fructus et redditus, quos occupaverit, vel qui ad eum quomodocumque etiam ex donatione suppositae personae pervenerint, ecclesiae eiusque administratori sive beneficiato integre restituerit, ac deinde a R. Pontifice absolutionem obtinuerit. Quodsi eiusdem ecclesiae patronus fuerit etc.» (sequuntur aliae poenae).

¹ Unus casus est per S. Pontificem *Ordinarius reservatus sine censura*, scilicet ex decr. 7 Iunii/16 Aug. 1912 (Acta Ap. Sedis IV, 524 sq): «*Immanis criminis damnamus declaramusque reos*, quicumque praedictos Indos [Americae inferioris] in servitutem redigere, vendere, emere, commutare vel donare, ab uxoribus et filiis separare, rebus et bonis suis spoliare, ad alia loca deducere et transmittere, aut quoquo modo libertate privare, in servitute retinere; nec non praedicta agentibus consilium, auxilium, favorem et operam quomodocumque praetextu et quaesito colore praestare, aut id licitum praedicare seu docere, atque alias quomodolibet praemissis cooperari audeant seu praesumant. *Itaque potestatem absolvendi ab his criminibus poenitentes in foro sacramentali Ordinariis locorum reservatam volumus.*»

Quare 1) uterque contrahentium *affectum maritalem seu conjugalem* saltem prae se ferre debet; 2) *non debent ficte, ex metu* consensum dare. Debere 3) contrahentes *legitima forma* contrahere, ita ut, ubi et quando matrimonium clandestinum non valeret, matrimonium civile non induceret hanc censuram, visum erat non sine probabili ratione cl^o *D'Annib.* (ed. 3^a) n. 149 et *Kohn* in *Archiv für kath. Kirchenr.* XLI 390 etc. Verum S. Officium 22 Dec. 1880 decreto suo alteram sententiam tenendam esse decrevit, nimirum excommunicationem incurri per attentatum matrimonium etiam mere civile: vide idem *Archiv* XLVI 26 et *D'Annib.*, Comment.⁴ n. 158, not. 9.

Multo minus admittere possum, excommunicationem ne tum quidem incurri, si praeter impedimentum voti seu ordinis aliud quoque impedimentum dirimens, ut consanguinitatis, affinitatis etc., adsit. Id ex se plane incredibile videtur, atque frustra invocatur auctoritas *Sanchez*, De matrim. l. 7, disp. 48, n. 14, quippe qui nihil in *hunc* finem dicat. Et revera, qui antiquitus cum impedimento *et* consanguinitatis *et* sacri ordinis matrimonium attentasset, in duplicem excommunicationem incidisset; nam excommunicatio statuitur contra eos, qui in gradibus prohibitis *aut* cum voto sollemni contrahant. Una nunc sublata etiam in eo, qui duplex crimen committat, altera sane contra eum manet: S. Officium d. 13 Ian. 1892 ad V.

2. «*Praesumentes*» — quapropter quaelibet ignorantia juris vel facti, etiam crassa et supina, ab ecclesiastica poena excusat.

3. «*Post votum sollemne*» — quare religiosus solummodo simplici voto castitatis ligatus, vel in religiosam *congregationem*, quae ordinis stricte dicti formam non habeat, aggregatus, *nisi sacros ordines iam susceperit*, non incurrit censuram per matrimonium sacrilege sive contractum sive attentatum. — Dico: sive contractum, sive attentatum. Nam religiosus Societatis Iesu, etsi sola simplicia vota emisit, matrimonium tantummodo attentare potest, contrahere non potest: reliqui religiosi valide contrahere possunt.

NB. Hunc casum ex natura sua ad externum forum spectare facile patet; immo in *Clem.* (l. 4 cap. unic.) praecipitur, ut episcopi eos, quos matrimonium sic contraxisse compererint, publice denunciari et vitari faciant, donec ad meliorem frugem sese receperint.

§ 2.

«*Procurantes abortum, effectu secuto.*»

1. «*Procurantes*». Probabiliter etiam nunc eximi potest ipsa mater, quae ¹²⁴⁷ in se abortum faciat. Nam ex antiquis Bullis matres ipsae *clare* distinguebantur a «procurantibus abortum», neque in eadem poena cum reliquis involvebantur: quae lex id effecit, ut «procurantes abortum» quodammodo terminus technicus evaserit, qui *reliquos praeter matrem* significet, qui sensus in hac § eo magis sumi potest, quod intentio *Pii IX* fuerit excommunicationes potius restringere, quam augere.

2. «*Procurantes*» igitur dicuntur ii, qui sive per se, sive per alios (mandato, iussione) *studiose* seu *ex industria* (directa voluntate) causam foetum eicientem ponunt, sive medicamento, sive percussione, compressione etc.

Quare non comprehenduntur: 1) qui praevidentes quidem, sed non intendentes actionem foetum laedentem — etsi cum peccato — ponunt; 2) qui solummodo cooperantur, e. g. qui solummodo suadet, qui medicamentum vendit, qui iussus illud praeparat etc. Cf. *D'Annib.*, Comment.⁴ n. 161.

3. «*Effectu secuto.*» Hinc 1) nemo amplius praetextu foetus nondum animati ab excommunicatione excusatur, quia nulla admittitur distinctio; 2) censuram non incurrit, qui causam abortus posuit, si effectus utcumque secutus non est. Verum si dubium est seu potius ignorantia effectus secuti, haec a censura non excusat, quando re ipsa effectus secutus est.

§ 3.

1248 «*Literis Apostolicis falsis scienter utentes, vel crimini in ea re cooperantes.*»

Haec censura complementum est ad cap. I, § 9 (n. 1200): ubi vidimus, eum nondum excommunicatione papali teneri, qui literas falsas integre confecerit: verum hic quoque post usum illarum literarum censurae subiacet.

Falsae literae sunt sive *falsificatae* (quod crimen, ut supra expositum est, saepe severius punitur), sive *falso confectae vel publicatae*. — Igitur *post usum* talium literarum quomodolibet falsarum excommunicationi ordinario reservatae subiacent:

1) utentes, i. e. exhibentes, ut effectum habeant; 2) conficientes; 3) cooperantes in falsificatione sive verarum literarum Apostolicarum — principales auctores in hac causa gravius puniuntur —, sive confictarum; 4) mandantes, consulentes, quatenus in usum falsarum literarum efficacem cursum praestitisse dicendi sunt¹.

Caput IV seu Series IV.

Excommunicationes latae sententiae nemini reservatae constitutae sunt in:

§ 1.

1249 «*Mandantes seu cogentes tradi ecclesiasticae sepulturae haereticos notorios, aut nominatim excommunicatos vel interdictos.*»

1. Ex antiquo iure «ecclesiasticae sepulturae tradere», si confers Clem. l. 3, tit. 7, c. 1 cum Decretal. l. 5, tit. 2, c. 2 in 6°, ita concipitur, ut

¹ Ex decreto «Vigilanti» iussu Leonis XIII d. d. 25 Maii 1893 et decr. «De observandis» iussu Pii X d. d. 11 Maii 1904 *excommunicationem ordinariis reservatam* incurruno propter mercimonium cum stipendiis Missarum laici;

1) qui obligationes Missarum et stipendia earum *acceptas tradunt* bibliopolis vel mercatoribus, qui Missas requirant ab aliis [emptoribus] *persolvendas*;

2) mercatores vel bibliopolaee etc. qui Missarum obligationes earumque stipendia, ut modo dictum est, *recipiunt*;

3) qui stipendia Missarum cum aliis rebus, quas celebranti dent, commutant, aut stipendia accepta *diminuunt*; idque etiamsi pars detracta in opus pium vel ornamentum sanctuarii, cui stipendia Missarum tradita sint, sine expressa venia S. Sedis aut voluntate expressa dantium stipendia impendatur;

4) qui quascumque res ope Missarum emit aut vendit, aut associationes cum diariis etc. ope Missarum *init*; idque etiamsi agitur de Missis celebratis quando hoc in *habitudinem* cedit et in subsidium alicuius commercii *vergat*.

Eadem delicta *sacerdotibus* contrahunt *suspensionem a divinis*, i. e. ab exercitio ordinum maiorum, latae sententiae R^{mo} Pontifici reservatam; *reliquis clericis* parem suspensionem ab ordinibus susceptis et inhabilitatem ad superiores ordines suscipiendos.

sit *sepelire in loco sacro*, coemeteriis aliisque locis sacris et benedictis, quae pro sepultura fidelium deserviunt aut servire possunt. — Quare solum *ritum* sacrum adhiberi satis non est, ut habeatur materia, circa quam haec excommunicatio versetur; sed neque requiritur, ut ritus aliquis sacer addatur, quando sepultura fit in loco sacro.

2. Antiquum ius (secundum ll. cc.) ita temperatum est, ut nunc soli illi excommunicationem hanc incurrant, qui ad sepulturam cogunt seu, ut ea fiat, mandant.

De clericis, qui sepeliunt, vide supra n. 1242 et infra de interdicto n. 1272.

3. Qui nominatim excommunicati vel interdicti sint, per se intelligitur. Notorios haereticos intellige tum eos, qui publice haeresis crimen commiserunt, tum eos, qui sectae acatholicae adhaerent, etsi per nativitatem et educationem ei adiuncti sunt atque in bona fide existunt: nam hi in foro externo, maxime quoad sepulturam, pro haereticis habentur.

§ 2.

«Laedentes aut perterrefacientes Inquisitores, denuntiantes, testes,¹²⁵⁰ aliosve ministros S. Officii, eiusque sacri tribunalis scripturas diripientes aut comburentes, vel praedictis quibuslibet auxilium, consilium, favorem praestantes.»

Series harum actionum, quae exercentur contra S. Inquisitionem aut eos, qui apud Inquisitionem egerunt, ex ipsa lectione patet. Comprehenduntur et principaliter agentes et quilibet cooperantes. Solummodo vox «diripere» difficultatem parere posse videtur. Verum opinor, non esse «vi auferre», sed «destruere» sive lacerando, sive comburendo.

§ 3.

«Alienantes et recipere praesumentes bona ecclesiastica absque¹²⁵¹ beneplacito Apostolico, ad formam Extravagantis *'Ambitiosae' de reb. eccl. non alienandis.*»¹

1. Bona ecclesiastica sunt bona, quae sive ad ecclesias, monasteria, sive ad beneficia, sive ad quamlibet causam vel locum pium auctoritate ecclesiastica constitutum pertinent, seu quaelibet bona, quae sint sub dominio personae iuridicae ab Ecclesia constitutae, vel quorum administratio ecclesiasticae auctoritati subsit. Intelliguntur hoc loco ex omnium sententia sola bona immobilia, et mobilia pretiosa, immobilia quidem ea quae sunt eiusmodi sensu stricto seu praedia et aedificia, non arbores; quare etiam census annui videri poterant non comprehendi: cf. Comment. Reat. seu *D' Annibale*, Comment. 4 n. 171 172 174 cum notis. Nihilominus S. C. Concilii d. 17 Feb. 1906 ad Quaesita hac in re aliter *respondit*. Interrogata enim: 1. Num ad alienationem titulorum qui inscribuntur «portatori» requiratur beneplacitum Apostolicum. 2. Num idem valeat quoad permutationem in alios titulos vel etiam res im-

¹ Adde nunc: Religiosi, qui utcumque debita vel obligationes oeconomicas contrahant excedentia valorem 10000 libellarum (8000 mc) sine beneplacito Apostolico, poenis ipso facto subiaceant alienatoribus bonorum ecclesiasticorum inflictis. Cf. *Instruct. S. C. de Relig.* d. 17 Sept. 1809 in *Acta Ap. Sedis* I 695 sqq.

mobiles. 3. Num haec requirantur sub poena «Apost. Sedis». — *Resp.* ad 1. Affirmative, ad 2^m. Affirmative, excepto casu urgentis necessitatis, in quo periculum sit in mora, et tempus non suppetat recurrendi ad S. Sedem, habito tamen in his adiunctis ordinarii beneplacito, et sub lege ut permutatio fiat in titulis quam maxime tutis. Ad 3^m. Affirmative quoad poenas Extrav. *Ambitosae* et Const. «Apost. Sedis» (Acta S. Sedis XXXIX 156 sqq).

1252 2. Alienatio et vicissim receptio: 1) intelligitur ea, quae alioqui formam validam habet, ita ut solummodo haec prohibitio sive liceitati sive valori obstet; 2) sumitur autem *lato sensu*, scil. pro venditione, permutatione, locatione, emphyteusi, infeudatione, hypothecatione. (Ex Instructione S. Congr. de Relig. (Act. Apost. Sed. 15 Sept. 1909 I 695 sqq) d. d. 30 Iulii 1909 hisce poenis subiacet a) contractio debitorum quaecumque 10000 libell., excedentium et b) alienatio dotis monialium vel sororum, nisi adfuerit beneplacitum Apostolicum.) — Non constat, comprehendi alienationes *inter ipsas ecclesias vel loca pia*: *D'Annibale* l. c. n. 175.

3. Permittitur vero: 1) emphyteusis eorum bonorum, quae ab antiquo in emphyteusim dari solita sunt; 2) venditio mobilium non pretiosorum (i. e. non magni valoris); 3) immo si agitur de religiosis exemptis, etiam *immobilia modici valoris* sine alia licentia vendi possunt (pro non-exemptis, et pro monialibus licentia episcopi tunc requiritur et sufficit): modici valoris pro hodierna pecuniae conditione videtur certo esse summa 500 franc. vel etiam maior (olim 29 Nov. 1613 S. Congr. exigui valoris esse dixit, quod pluris 25 aureis non aestimetur: quod aequivalet circiter 220 fr.; vide *D'Annib.* not. 44 et *Thesaur.*); 4) locatio «*ad breve tempus*», saltem ad *triennium*; 5) venditio fructuum, qui servari non possunt; 6) dispositio, etiam venditio, in evidentem utilitatem ecclesiae seu loci pii, quando negotium moram non patitur.

Alias igitur licentia S. Sedis accedere debet: nisi speciale privilegium exstet, quod etiam nunc vigeat.

4. Personae, quae puniuntur propter illegitimam illam dispositionem, sunt: 1) ii, qui bona illa ecclesiastica ex officio administrant; 2) qui cum illis contrahunt. Verum id locum habet universim quidem de recipientibus, de alienantibus solummodo, *si sunt abbate vel episcopo inferiores*: ita ex probabili interpretatione Constit. «*Ambitosae*» *Castropal.*, De cens. in hunc artic. scil. disp. 3, p. 35, n. 4 et tract. 12 De relig. p. ult. § 2. Cf. etiam *D'Annib.*, qui monet, recipientes excusari ignorantia etiam crassa, alienantes vero non ita, l. c. n. 177.

§ 4.

1253 «Negligentes sive culpabiliter omittentes denuntiare infra mensem confessarios sive sacerdotes, a quibus sollicitati fuerint ad turpia in quibuslibet casibus expressis a Praedecess. Nostris *Greg. XV* Const. ‚Universi‘ 20 Aug. 1622 et *Ben. XIV* Const. ‚Sacram. Poenitentiae‘ 1 Iunii 1741.»

I. Materia seu res, quae denuntiari debet.

1. *In se*: Sollicitatio ad turpia, eaque late accepta, si modo est certa et graviter culpabilis (vel propter vehementia indicia pro tali haberi debet) — scil.: formalis sollicitatio, quilibet tractatus turpis, sermo obscoenus, vel actio obscoena, immo consensus externus in sollicitationem a poenitente factam.

2. *Quoad circumstantias*: sive haec fiunt *in actu* sacramentalis confessionis; sive *immediate ante* (scil. si poenitens iam genuflectit); sive *immediate post* (non interiecto negotio prorsus alieno); sive *occasione* confessionis (vid. quando

fit invitatio ad confessionem excipiendam ex parte poenitentis; aut si *in* confessione, sive immediate *ante* sive *post*, initium sollicitationis fit, quae postea completur, v. g. si dantur literae sollicitantes, vel si fit interrogatio de habitatione et postea sequitur sollicitatio domi, etc.); sive *praetextu* confessionis (ut si confessarius fite invitatur poenitentem ad confessionem); sive in confessionali, aut in loco ad confessiones destinato, aut electo, ibidem simulantes confessionem audire, seu *cum simulatione confessionis* sive fit in confessionali, sive in alio loco, quo confessiones excipi *solent*, sive in loco, qui per accidens pro hoc casu ad confessionem *electus* est (quae quidem simulatio in confessionali longe facilius aderit, quam in aliis locis praecipue ex se non destinatis ad confessionem)¹.

¹ Verba *Benedicti XIV* haec sunt: «Sacerdotes tam saeculares, quam regulares quomodolibet exemptos . . . cuiuscumque dignitatis et praecminentiae . . . qui aliquem poenitentem, quaecumque persona illa sit, vel in actu sacramentalis confessionis, vel ante, vel immediate post, vel occasione, aut praetextu confessionis, vel etiam extra occasionem confessionis in confessionali, sive in alio loco ad confessiones audiendas destinato, aut electo simulatione audiendi ibidem confessionem ad inhonesta et turpia sollicitare, vel provocare, sive verbis, sive signis, sive nutibus, sive tactu, sive per scripturam aut tunc aut postea legendam tentaverint, aut cum iis illicitos et inhonestos sermones vel tractatus temerario ausu habuerint.»

Gregorius XV fere eodem modo dixerat: «Omnes . . . sacerdotes . . . qui personas, quaecumque illae sint, ad inhonesta sive inter se, sive cum aliis quomodolibet perpetranda in actu sacramentalis confessionis, sive ante vel post immediate, seu occasione, vel praetextu confessionis, *etiam confessione non secula*, sive extra confessionis occasionem in confessionario aut in loco quocumque, ubi confessiones audiantur, seu ad confessionem audiendam electo, simulantes ibidem confessiones audire, sollicitare vel provocare tentarint, aut cum eis illicitos et inhonestos sermones sive tractatus habuerint.»

Decreta vero S. Officii d. d. 11 Febr. 1661 in Bulla *Ben. XIV* denuo sollemniter confirmata haec sunt (vide *Scavini*¹⁰ III, n. 580).

1. An sit denuntiandus confessarius, qui dat poenitenti chartam in confessione postea domi legendam, in qua ad venerem sollicitabat? R. Affirmative.

2. An confessarius consentiens sollicitationi, sed statim desistens de illa turpi materia loqui, differendo illius complementum ad aliud tempus et non praebendo absolutionem poenitenti, incidat in poenas contentas in Bulla *Gregorii*, et sit denuntiandus? R. Affirmative, reiecta opinione contraria ut non-probabili.

3. An confessarius sollicitando propter parvitatem materiae sit denuntiandus? R. Cum in rebus venereis non detur parvitas materiae, et si daretur, in re praesenti non daretur, censuerunt esse denuntiandum, et opinionem contrariam non esse probabilem.

4. An confessarius, qui feminam in confessionario dicentem, se velle in crastinum confiteri, sollicitat et a confessione dissuadet, sit denuntiandus? R. Si sollicitatio fiat extra locum confessionis, et absque praetextu confessionis, censuerunt negativam opinionem esse probabilem; secus si in confessionario, seu in loco confessionis.

5. An sacerdos carens iurisdictione, si sollicitat in confessione poenitentem, sit denuntiandus? Cens. affirmative; et opinionem negativam non esse probabilem.

6. An interpres, si sollicitet in confessione poenitentem, sit denuntiandus? R. Negativam opinionem non carere probabilitate.

7. An mandatus confessario, ut in confessione sollicitet, sit denuntiandus? R. idem ac ad 6.

8. An quando confessarius et poenitens invicem se sollicitant, confessarius sit denuntiandus? R. Affirmative, et opinionem negativam non esse probabilem.

9. An confessarius sollicitatus, si metu inductus sollicitationi consentiat, sit denuntiandus? R. Affirmative, et opinionem negativam non esse probabilem. [Verum hoc in Instr. S. Off. 1867 omittitur, neque res est extra dubium; proin obligatio non imponenda: cf. *Bucceroni*, Comm. IV, n. 29.]

1254 Dubia quaedam: 1. *Occasione confessionis* putant multi sollicitationem fieri, si confessarius ex auditis in confessione ansam sumat, poenitentem postea invisendi et sollicitandi. Verum id alii negant, cum sollicitatio non fiat occasione *confessionis* sacramentalis, sed occasione *notitiae sacramentalis*: vide *D'Annib.*, Comment.⁴ n. 181, 13; cui eo magis practice assentior, quia in tali casu denuntiatio vix sine propria poenitentis diffamatione fieri potest. Confessarius autem gravissime contra sacramentum peccaret, abutendo et violando sacramentale sigillum.

2. Si quis petit confiteri non statim, sed postea v. g. postero die, aliqui putant, confessarium, qui statim sollicitet, denuntiandum esse vi clausulae «*occasione confessionis*»: vide *S. Alph.*, *Mazzotta* etc. At aliis id non probatur. Et revera *occasione* confessionis non est, nisi aut poenitens petat statim confiteri, aut confessarius postea statuta hora et loco accedat quidem, sed omissa confessione sollicitet (vid. tunc poenitens eo ipso, quod statuta hora accessit, iterum petit confessionem eamque *nunc* peragendam). — Ceterum fieri potest, ut cum petitione confessionis *postea* peragendae, ex qua confessarius sumat ansam sollicitandi, coniungatur *simulatio* confessionis, praesertim si petitio futurae confessionis fit in confessionali: quod prae oculis habuisse videtur S. Officium in responso *quarto* ex 16, quae anno 1661 11 Febr. prodierunt et per ipsam Bullam *Ben. XIV* «*Sacram. poenit.*» confirmationem acceperunt, quae hic in nota adiecta sunt.

1255 3. In «*confessionali* etc.» i. e. quando sacerdos *ut confessarius* agit vel agere videtur. Aliqui putant, quomodolibet fiat sollicitatio *in confessionali*, etiam sine simulatione confessionis aliisve clausulis verificatis, denuntiationem esse faciendam, quamquam non ex Bullis *Greg. XV* et *Ben. XIV*, tamen ex priore aliquo decreto S. Inquisitionis contra «abutentes confessionali ad turpia» anno 1614 sub *Paulo V.* At 1) certissimum igitur est, hanc denuntiationem non requiri sub poena excommunicationis; 2) cum S. Officium explicans Bullam *Greg. XV* dixerit resp^o 15, sententiam, quae negat obligationem denuntiandi, esse probabilem: obligatio, si qua antea exsistebat, videtur satis probabiliter reducta esse ad terminos Bullae *Greg. XV*; 3) immo ipsum illud decretum «contra abutentes confessionali» videtur nobis satis probabiliter sumi posse de confessionali *formaliter*, seu, ut dixi, quando quis in eo *ut confessarius* agit aut agere videtur.

10. An confessarius . . . si sollicitat *in aliis sacramentis*? R. Negativam opinionem esse probabilem.

11. An confessarius, qui sollicitat *ad actus (alios) illicitos* extra actus venereos. R. ut ad 10.

12. An confessarius, si laudat poenitentem de pulchritudine et venustate, dicatur illam sollicitasse, et ideo sit denuntiandus? R. Si laus sit seria et nihil pravae intentionis redoleat, *negative*; secus *affirmative*.

13. An sit denuntiandus confessarius, qui propter sollicitationem alterius abiuravit? R. Affirmative, i. e. esse denuntiandum. (NB. Abiurare debet haeresim, siquidem delictum sollicitationis ex iure canonico reum reddit *suspectum de haeresi*.)

14. An quis teneatur denuntiare confessarium sollicitantem, si hoc audivit a non fide dignis, sed solum a levibus personis? R. Negative.

15. An sit denuntiandus confessarius, qui sedens in confessionario sollicitat mulierem stantem ante confessionarium, non simulando confessionem? R. Negative, seu negativam opinionem non carere sua probabilitate.

16. An denuntiandus confessarius, qui audiens confessionem dat donum mulieri, ita ut hoc facto dicatur sollicitasse? R. idem, quod ad 12 (scil. perpendendas esse circumstantias.)

Certissime denuncianda est: a) sollicitatio *sacerdotis carentis iurisdictione*; 1258

b) sollicitatio, *si mutua fuit*: quod sic intellige, ut denunciandus sit confessarius, non poenitens, si ille, poenitente sollicitante, utcumque consensum suum libere manifestet libidinosa actione;

c) sollicitatio *inefficax*, immo quae ne intellecta quidem tum est;

d) sollicitatio facta *cum persona cuiusvis sexus*, sive femina sive mare.

Non esset obligatio denunciandi (*D'Annibale*, Comment.⁴ n. 180) vi positivae legis — at potest esse ex rei natura — si sollicitans esset episcopus alicuius dioecesis, quia deest tribunal, apud quod iubeatur fieri denuntiatio: potest nihilominus fieri apud S. Poenit^{iam} vel Sacrum Officium.

II. Quae et qualis obligatio denunciandi.

1257

1. Est obligatio gravis denunciandi infra mensem a cognita obligatione.

2. Obligatio numquam exstinguitur, aliquando tamen suspenditur, scil. 1) in regionibus infidelium et similibus, ubi aditus ad Inquisitionem aut ad episcopos, utpote qui non adsint, non patet, seu ubi nulla spes puniendi reos adest; 2) si denunciante vere grave damnum in fama, bonis fortunae, vita ex denuntiatione imminet: nisi forte ex non denuntiatione publicum damnum grave sequatur. Verum impedimento cessante obligatio denunciandi reviviscit.

3. Obligatio denunciandi est, ut fiat denuntiatio iudicialis eaque personaliter coram episcopo aut inquisitore. Verum si hoc fieri nequit aut difficulter obtineri a poenitente potest, recurrendum est ad ordinariatum aut S. Poenitentiarium, quo fiat delegatio alterius sacerdotis, qui aut cum altero viro ecclesiastico notarium agente denuntiationem poenitentis excipiat, aut, si concessum fuerit, *solus* extra confessionem secundum instructionem specialiter acceptam iuridicum actum a poenitente et a se subscribendum conficiat et ad ordinarium (sive Poenitentiarium vel S. Officium) transmittat.

Quare obligationi denunciandi nondum satisfit solis literis a poenitente ad episcopum scriptis (multo minus si anonymae sunt); sed hae summum pro *initio* alicuius denuntiationis haberi possunt, supplendae secundum normam, quam ordinarius iniungat: nisi forte per S. Poenit^{iam} dispensatio obtenta sit.

De modo excipiendae denuntiationis vide Instructionem S. Officii datam anno 1867 et alteram Instr. d. d. 20 Iulii 1890 in lib. per. Acta S. Sedis III 449 sqq et XXV 451 sqq.

4. Obligatio denunciandi sola morte sollicitantis sacerdotis cessat; aliter neque diuturnitate temporis, neque punitione et abiuratione iam facta exstinguitur; immo ne certa quidem emendatio, quam interea secutam esse, denunciaturus sibi persuadet, causa est denuntiationis omittendae, sed tantum huius emendationis simul enarrandae¹.

5. Obligatio quidem denunciandi omnes afficit, qui utcumque crimen 1258 sollicitationis satis certo norunt²; ergo praeter personam, quae passa est sollicitationem, obligantur:

1) Ii, qui ipsum factum suis sensibus perceperunt, videlicet testes immediati.

¹ Poenas *contra sollicitantes*, cum *ferendae sint sententiae*, ut perpetua suspensio a celebranda Missa, discutere supersedeo. (Cf. Instr. hoc n. laud.)

² Quod 1) clare subintelligitur in responso 14 mox allato; 2) ex edicto S. Inquis., quod refertur a S. Alphonso VI 680 in fine: «Denuntient, quemcumque *noverint* aut compererint . . . sacramento poenitentiae abusus esse . . . sollicitando et instituendo sermones etc. (ciascuno di coloro de' quali sappiano, o abbiano notizia etc.).» Cf. *Gury-Baller*. II, n. 590; II, n. 977, IV not.

2) Ii, qui sive a persona sollicitationem passa, sive a teste immediato, sive aliunde rei notitiam hauserunt. Excipe: a) si persona narrans non sit satis fide digna; b) si persona narrans obligationi suae satisfecit (attamen ex eo, quod persona sollicitata vel unus testis immediatus satisfecit, alii, quicumque testes immediati sunt, ab obligatione denunciandi non evadunt immunes); c) si persona narrans rem consilii causa, sub secreto commisso, communicavit.

Verum propter neglectam obligationem non omnes excommunicatione puniuntur: quamquam qui in aliqua confessione deprehendit, poenitentem alicuius sollicitationis conscius esse, illum omnino de sua obligatione monere debet; quam si nolit implere, absolute indignus est.

III. De poena excommunicationis.

1. Excommunicatio eaque non-reservata incurritur a sola persona sollicitationem vel turpem tractatum sive sermonem passa, si infra mensem non denunciaverit; intelligitur, eam ex gravi culpa id omisisse.

2. Quare si prima vice admonita serio promittit se denunciaturam esse, a confessario absolvi potest. Si vero neglecta denuntiatione excommunicationem incurrit, per se generatim differenda est absolutio, donec obligationem impleverit. Verum pro universalis regula id statui nequit. Nam si quam primum nunc se denunciaturam esse promittit, confessarii est videre, utrum ratio sit fidendi promissis et ratio notabilis statim absolvendi.

§ 5.

1259 Ad excommunicationes in Bulla «Apostolicae Sedis» enumeratas accedit alia iussu *Pii IX* a S. Officio 4 Dec. 1872 promulgata, seu potius renovata; scil.:

Excommunicatio ab *Urb. VIII* et *Clem. IX* lata in *missionarios mercaturam exercentes*.

1. Excommunicatio fertur 1) in ipsos missionarios sive saeculares sive regulares cuiuscumque ordinis et instituti, in Indiis Orientalibus, China, Iaponia, America sive Australi sive Septentrionali mercaturam, etiam semel tantum, exercentes; 2) in superiores sive immediatos, sive mediatos, qui eiusmodi reos non puniant, *eos saltem removendo* e loco delicti.

Quare, ut notat *Avanzini* (Acta S. Sedis VII 317 sqq), non videntur excommunicationi subiacere sacerdotes indigenae, etsi peccaverint.

2. Absolutio dari nequit (extra mortis articulum), *nisi lucro restituto*: facta autem hac lucri restitutione, quilibet legitimus delinquentis confessarius absolvere potest, quia excommunicatio per se non est reservata. — Superiores, sola punitionis omissione delinquentes, absolvi possunt antea, nec mora aliorum delinquentium iis nocet: *D'Annibale*, Comment.⁴ append. III.

3. Lucri autem restitutio fieri debet (ita ex Const. *Clem. IX*) non in usum eius ordinis, ad quem reus pertinet; sed in manus ordinarii, vel vicarii apostolici, idque in usum pauperum, hospitalium, seminariorum ecclesiasticorum, aliorumve operariorum impendendum.

Dein addendae sunt reliquae excommunicationes a Concilio Trid. statutae, quae item reservatae non sunt.

§ 6.

«Qui libros de rebus sacris tractantes sine Ordinarii approbatione¹²⁶⁰ imprimunt, aut imprimi faciunt.» Trid. sess. 4 *de edit. et usu S. Scripturae*. Sic Bulla «Apostolicae Sedis» hanc excommunicationem limitavit.

1. Materia ex probabili interpretatione, quam et inscriptio capituli Trid. et totus contextus suadet, est sola impressio S. Scripturae aut eius commentariorum vel adnotationum: vide *Avanzini* et ipsum S. Officium 22 Dec. 1880 (ut supra in Archiv für kath. Kirchenr. XLVI 26).

2. Personae, quae excommunicantur: 1) qui imprimit seu curam imprimendi suscipit; 2) qui librum imprimendum committit. — Quare scriptor, qui manuscriptum suum alteri vendiderit, de impressione nihil curans, non incurrit excommunicationem.

§ 7.

«Raptor (mulieris), ac omnes illi consilium, auxilium et favorem¹²⁶¹ praebentes, sint ipso iure excommunicati (ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces).» Sess. 24, c. 6 *de ref. matr.*

1. Intelligitur solus raptus matrimonii causa, seu qui impedimentum dirimens matrimonii constituat: quare eius limitationem vide supra n. 1010 sq.

2. Verum excommunicatio extenditur in *plures*, quam quos impedimentum matrimonii afficit, videlicet in: 1) raptorem proprie dictum, 2) executorem, si distinctus est, 3) omnes cooperantes.

§ 8.

Trid. sess. 24, c. 9 *de ref. matr.*: «Quare, cum maxime ne¹²⁶² farium sit, matrimonii libertatem violare, et ab eis iniurias nasci, a quibus iura exspectantur, praecipit S. Synodus omnibus cuiuscumque gradus, dignitatis et conditionis existant, sub anathematis poena, quam ipso facto incurrant, ne quovis modo directe vel indirecte subditos suos vel quoscumque alios cogant, quominus libere matrimonia contrahant.»

1. Haec censura non fertur in quaslibet personas, sed, ut contra alios scriptores et aliorum auctoritas et ipsius capituli Tridentini inscriptio et exordium omnino probabiliter suadet, contra eos solum, qui *neque privatae* personae sunt, *neque summa* potestate saeculari potiuntur, sed contra «dominos temporales et magistratus», qui *auctoritatem quasi mediam* exercent, uti nobiles in servos (Hörige, Leibeigene) atque colonos, quibus incumbat, iura subditorum suorum protegere. Verum hodie raro in praxi occurret. Cf. *Castropal.*, De censur. disp. 3, p. 24.

2. Delictum est: *iniusta coactio*, ita ut non relinquatur libertas sive in ineundo repellendove matrimonio, sive in eligenda persona. Coactio fit inferendo aut minitanda mala.

Ergo 1) non intelligitur suasio, etsi aliquatenus importuna;

2) neque intelligitur iusta coactio ad matrimonium, cuius contrahendi iam obligatio existat;

3) neque intelligitur denegatio beneficii, ad quod alter ius non habet, sub hypothesis, si nolit hoc vel illud matrimonium contrahere.

3. Videtur aliquando nostris temporibus accidere posse, ut verificetur causa a Concilio Trident. sub excommunicatione hac damnata, vid. si magistratus civilis post matrimonium ecclesiastica auctoritate legitime solutum sive pro nullo declaratum putativos coniuges ad matrimonium continuandum cogere velit.

§ 9.

1283

Sess. 25, c. 18 *de ref. reg.*: «Anathemati S. Synodus subicit omnes . . . si quomodocumque coegerint aliquam virginem vel viduam aut aliam quamcumque mulierem, praeterquam in casibus in iure expressis, ad ingrediendum monasterium, vel ad suscipiendum habitum cuiuscumque religionis, vel ad emittendam professionem; quique consilium, auxilium vel favorem dederint; quique scientes eam non sponte ingredi monasterium, aut habitum suscipere, aut professionem emittere, quoquo modo eidem actui vel praesentiam, vel consensum, vel auctoritatem interposuerint. Simili quoque anathemati subicit eos, qui sanctam virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi vel voti emittendi quoquo modo sine iusta causa impederint.»

I. Delicta igitur sunt: 1. coactio mulieris ad ingressum, habitum religiosum, professionem;

2. cooperatio quaelibet ad has coactiones;

3. cooperatio quaelibet in admissione coactae personae scienter facta;

4. prohibitio profitendi vitam religiosam (hoc solo sensu intelligitur «*velis susceptio*» a *Sanchez, Suarez, Bonac., Castropal.* disp. 3, p. 36 etc.).

II. Coactio ad quid requiratur, paulo accuratius describendum est:

1. sufficit coactio *ad ingressum* monasterii, idque secundum plerosque, etiam si non fiat, ut femina profiteatur, sed ut tantum in secessu a saeculo vivat (vide *Sanchez*, In decal. l. 4, c. 4; *Castropal.* l. c. n. 8); alii tamen censent ingressum eo fine feminae impositum, ut habitum sumat vel profiteatur. Cf. *Bucceroni*, Comment. III, n. 93;

2. ad suscipiendum habitum: ergo, etsi libera ingressa sit, sed habitum sumere seu novitiatum experiri nolit;

3. coactio ad professionem post novitiatum etiam libere peractum.

III. Restrictio: 1. Restringenda est censura ad monasteria ordinis stricte dicti.

2. Excipiunt communiter compulsam pro tempore, maxime educationis causa, si prudens suspicio est, ne puella alioqui pravis incontinentiae moribus imbuatur (*S. Alph.* VII 212); non vero, si educatio sumitur pro praetextu, finis verus autem est coactio ad vitam monasticam postea a puella assumendam.

3. In iure excipitur casus, quo vir, consentiente uxore, 1) episcopatum susceperit, 2) religionem professus sit, uxor vero in iuvenili aetate; 3) si mulierem ob adulterium repudiatam nolit recipere et periculum pravae vitae adsit.

Quare patet, excommunicationem non respicere casus illos, quando piarum congregationum mulieres puellas instituere et educare ex fine sui instituti consueverunt, et in suis domibus collocant.

§ 10.

Sess. 25, c. 5 *de ref. reg.*: «Auxilium (brachii saecularis) ut prae-¹²⁶⁴ beatur (ad impediendam violationem clausurae monialium), omnes christianos principes hortatur S. Synodus, et sub excommunicationis poena ipso facto incurrenda omnibus magistratibus saecularibus iungit.»

Quae censura plerisque in locis hodie ob varias causas vix incurritur.

Per se fertur *in magistratus* (ut distinguuntur a suprema principum potestate); qui *ad instantiam episcopi* non concedunt auxilium contra eos, qui contradicunt et observare nolunt clausuram in monasteriis monialium.

§ 11.

«Si quis autem contrariam doctrinam [scil. contrariam ei, quae¹²⁶⁵ necessitatem confessionis ante sumptionem S. Eucharistiae indicit] praedicare, vel pertinaciter asserere, vel etiam publice disputando defendere praesumpserit, eo ipso excommunicatus existat.» (Sess. 13, can. 11 *de Euchar.*) — «Eos S. Synodus anathemate damnat, qui ea [matrimonia clandestina, quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit] vera et rata esse negant, quique falso affirmant, matrimonia a filiisfamilias sine consensu parentum contracta irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse.» (Sess. 24, c. 1 *de ref. matr.*)

I. Habes hic aliquot theses damnatas, quas qui defendit, excommunicationem non reservatam incurrit.

Igitur: 1. qui defendit thesim haereticam, facile incurrit excommunicationem R. Pontifici speciali modo reservatam ex § 1, cap. *primi*; 2. qui defendit thesim a R. Pontifice non ut haereticam, sed utcumque sub excommunicatione damnatam, incurrit excommunicationem R. Pontifici ordinario modo reservatam (quae *reservatio* consuevit simul addi) ex § 1, cap. *secundi*; 3. qui theses istas relatas a Tridentino defendit, facile impingere potest in haeresim vel contra can. 11 *de Euch.*, vel in can. 12 *de matrim.*: quod si fit, excommunicatio est speciali modo R. Pontifici reservata. — Si vero mens haeretica non patet, excommunicatio nemini reservatur.

II. Defensio intelligitur: 1. in contione proponere; 2. alias pertinaciter asserere; 3. in publica disputatione eam defendere, etsi *ut probabilem* tantum, non ut certam. — In *altera* thesi sufficit simplex *assertio*.

III. Doctrina, cuius defensio vel assertio hanc excommunicationem secum trahit, est:

1. necesse non esse, *confiteri* eum, qui peccati mortalis sibi conscius sit, ante sumptionem Eucharistiae, quamquam copia confessarii adsit;

2. parentibus inesse potestatem, matrimonia filiorum rata irritave facere;

3. matrimonia christianorum clandestina, etsi Ecclesia ea irrita non fecerit, aut per se irrita esse, aut ab alia potestate esse irrita.

§ 12.

Excommunicationes, quae iure universali vigent ex causa universali,¹²⁶⁶ hucusque enumeratae sunt. Bulla «Apostolicae Sedis» insuper addit:

«Quae vero censurae seu excommunicationis seu suspensionis seu interdicti Nostris aut Praedecessorum Nostrorum Constitutionibus aut sacris canonibus praeter eas, quas recensuimus, latae sunt atque hactenus in suo vigore persisterunt, seu pro Romani Pontificis electione, seu pro interno regimine quorumcumque ordinum et institutorum regularium, necnon quorumcumque collegiorum, congregationum, coetuum locorumque piorum, cuiuscumque nominis aut generis sint, eas omnes firmas esse et in suo robore permanere volumus et declaramus.»

I. Quae de electione S. Pontificis statuta erant, nunc diiudicanda sunt ex Constitutionibus *Pii X* «Commissum nobis» d. d. 20 Ian. 1904 et «Vacante Sede Apostolica» d. d. 25 Dec. 1904. Utramque Constitutionem publicatam habes in Anal. eccl. XVII 90 91 sqq.

II. De interno regimine cuiuslibet ordinis et instituti etc., quae statuta sint, sui quisque ordinis, instituti etc. leges, Constitutiones RR. PP. consulat. — Quaedam ex iis, quae omnes ordines spectant *Ballerini* in ed. *Gury* in fine II, n. 979 recenset: «*Simplicem excommunicationem*» incurrunt:

1. qui temere habitum religionis suae dimitunt — etsi non fit animo apostatandi; nam excommunicatio statuitur, «ut periculosa religiosis evagandi materia subtrahatur»: vide Decretal. in 6to l. 3, tit. 24, c. 2 «*Ut periculosa*».

2. Monachi, aut regulares canonici ad curias principum sese conferre praesumentes, ut suis praelatis aut monasteriis damnum inferant: vide Clem. l. 3, tit. 10, c. 1, § «*Quia vero*».

3. Monachi intra septa monasteriorum sine licentia abbatum suorum arma tenentes. Clem. ib.

Excommunicationem *Rom. Pontifici reservatam* incurrunt:

1. Superiores, qui quosvis religiosos, etiam non subditos, haeresi infectos, aut de haeresi suspectos non denuntient: *Paul. V* «Rom. Pontifex», *Alex. VII* «Licet alias».

2. Superiores, qui in causis ad S. Officium spectantibus sese utcumque intromittere audeant. *Ib.*

3. Superiores, qui subditos suos ad S. Officium recurrere volentes, quoquo modo avertant, retrahant, dissuadeant. *Ib.*

4. Religiosi etiam subditi, si non denuntient confratres vel etiam superiores eiusdem ordinis, quos noverint esse de fide quomodolibet, etiam leviter, suspectos. (NB. Id intellige de *gravi crimine*, quod secundum Canones reum reddat leviter suspectum de haeresi.) *Ib.*

5. Quicumque religiosi, retrahentes aut retardantes a denuntiando sub quolibet praetextu, sive fraternae correctionis sive alio, eos qui a se petunt consilium. *Ib.*

Ab enumerandis excommunicationibus ferendae sententiae a iure statutis prorsus abstinemus: eorum est illas nosse, qui tandem eas ferre debent.

Caput V seu Series V.

Suspensiones latae sententiae incurrunt:

1207 A. Suspensionem a beneficiis (ad beneplacitum S. Sedis). — Ex supra dictis c. III non est censura veri nominis:

I. Capitula, conventus, alique omnes (i. e. etiam singuli, si qui singuli rei sunt), qui recipiant praelatum, a S. Sede tali ecclesiae vel monasterio praefectum, antequam exhibuerit literas Apostolicas suae promotionis (Apost. Sedis Art. I).

B. Suspensionem a collat. Ordinum.

a) *Per triennium* (reservatur R. Pontifici).

II. Qui confert ordines (intellige maiores, ad quos solos in rigore titulus sustentationis requiritur: cf. supra de ordine n. 761 sqq) absque titulo beneficii vel patrimonii et simul cum pacto, ne ordinatus petat alimenta (Apost. Sedis Art. II).

NB. Alias, si «collatio ordinum» dicitur, neque aliunde patet restrictio, intelliguntur etiam ordines minores, immo ipsa tonsura.

b) *Per annum* (R. Pontifici reservatur).

III. Qui ordinat alienum subditum sine literis dimissorialibus, etiam sub praetextu beneficii statim conferendi, aut beneficii non sufficientis iam collati (Apost. Sedis Art. III).

Subditus esse aliquis potest ratione originis, domicilii, beneficii, familiaritatis: de quo vide *Sacram. Ordinis*.

IV. Qui ordinat proprium subditum tanto tempore alibi commoratum, ut impedimentum canonicum contrahere potuerit, sine literis testimonialibus Ordinarii illius loci. (Intellige commorationem 6 mensium seu eam, propter quam in casu matrimonii testimonium *status liberi* requiritur; immo S. C. C. in causa *Firmana* d. 9 Sept. 1893 de iis, qui militaverant, respondit: literas testimoniales esse necessarias, quoties promovendus moratus fuerit in aliqua dioecesi *saltim per trimestre*. Acta S. Sedis XXVI 431.) — Suspendio III et IV non incurritur ob collatam tonsuram (S. Officium 18 Apr. 1888).

V. Conferens ordines sacros religioso *non sollemniter* professo sine titulo beneficii¹ aut patrimonii, *nisi adest privilegium* (Apost. Sedis Art. IV).

Textus Bullae «Apost. Sedis»: Art. I. «Suspensionem ipso facto incurrunt a suorum beneficiorum perceptione ad beneplacitum S. Sedis Capitula et conventus ecclesiarum et monasteriorum, alique omnes, qui ad illarum seu illorum regimen et administrationem recipiunt episcopos aliosve praelatos de praedictis ecclesiis seu monasteriis apud eandem S. Sedem quovis modo provisos, antequam ipsi exhibuerint literas Apostolicas de sua promotione.»

Art. II. «Suspensionem per triennium a collatione ordinum ipso iure incurrunt aliquem ordinantes absque titulo beneficii vel patrimonii, cum pacto, ut ordinatus non petat ab ipsis alimenta.»

Art. III. «Suspensionem per annum ab ordinum administratione ipso iure incurrunt ordinantes alienum subditum etiam sub praetextu beneficii statim conferendi, aut iam collati, sed minime sufficientis, absque eius episcopi literis dimissorialibus, vel etiam subditum proprium, qui alibi tanto tempore moratus sit, ut canonicum impedimentum ibi contrahere potuerit, absque Ordinarii eius loci literis testimonialibus.»

Art. IV. «Suspensionem per annum a collatione ordinum ipso iure incurrit, qui excepto casu legitimi privilegii ordinem sacrum contulerit absque titulo beneficii vel patri-

(6)

¹ Scite notat *D'Annib.*, Comment. 4 n 199, peccare quidem graviter eum, qui ordinet, et qui ordinatur non solum quando titulus *nullus* sit aut titulus, ex quo *ius nullum* oriatur, sed etiam quando titulus sit insufficientis, fiduciarius, iniustus, restitutioni aut resolutioni obnoxius: verum censuram hanc (n. V.) non incurri, modo *aliquid ius*, etsi non sufficientis, aut non plenum, aut non perpetuum, in ordinandum seu ordinatum transeat.

1268 C. Suspensionem ab usu Pontificalium.

a) *Indefinite (speciali modo R. Pontifici reservatam).*

VI. Illi, qui, episcopali caractere insigniti, dioecesis vacantis administrationem ante exhibitas literas Apost. transferunt (aut ad id *cooperantur*) in eum, qui electus est aut praesentatus ad episcopalem illam sedem: vide supra n. 1212 et 1267.

VII. Episcopi, qui in aliena dioecesi sine licentia expressa pontificalia exercent, aut in personas illius loci Ordinario non subiectas (Trid. sess. 6, c. 5 *de ref.*): — non est specialiter reservata; — nota, facile posse etiam tum incurri suspensionem n. III.

b) *Per annum (reserv. R. Pontifici simpliciter).*

VIII. Qui illegitime ordinant clericos in Urbe Roma commorantes (cf. infra de suspensione «*ab ordine suscepto*»).

IX. Episcopi *titulares*, qui alicui sine sui praelati expresso consensu aut sine literis dimissorialibus ordinem vel etiam tonsuram tantum conferunt, etsi fit titulo familiaritatis (Trid. 14, 2 *de ref.*).

1269 D. Suspensionem ab exercitio ordinum (perpetuam, — reserv. R. Pontif.).

X. Religiosi eiectione extra religionem degentes (Apost. Sedis Art. V)¹.

NB. 1. Quamquam dicitur «*in perpetuum*», tamen cum *propter mutatam conditionem* desinere possit, *veri nominis censura videtur esse.*

NB. 2. Ut suspensionis *censura* incurratur, debet religiosus iuste esse eiectione, i. e. ex iusta causa, et servata forma iusta seu legitima.

monii clerico in aliqua congregatione viventi, in qua sollemnis professio non emittitur, vel etiam religioso nondum professo.»

Art. V. «Suspensionem perpetuam ab exercitio ordinum ipso iure incurrunt religiosi eiectione, extra religionem degentes.»

Art. VI. «Suspensionem ab ordine suscepto ipso iure incurrunt, qui eundem ordinem recipere praesumpserint ab excommunicato, vel suspenso, vel interdicto nominatim denunciatis, aut ab haeretico vel schismatico notorio: eum vero, qui bona fide a quopiam eorum est ordinatus, exercitium non habere ordinis sic suscepti, donec dispensetur, declaramus.»

Art. VII. «Clerici saeculares exteri ultra quatuor menses in Urbe commorantes ordinati ab alio quam ab ipso suo Ordinario absque licentia Card. Urbis Vicarii, vel absque praevio examine coram eodem peracto, vel etiam a proprio Ordinario, posteaquam in praedicto examine reiectione fuerint; necnon clerici pertinentes ad aliquem e sex episcopatus suburbicariis, si ordinentur extra suam dioecesim, dimissorialibus sui Ordinarii ad alium directis, quam ad Card. Urbis Vicarium; vel non praemissis arte ordinem sacrum suscipiendum exercitiis spiritualibus per decem dies in domo urbana sacerdotum a Missione nuncupatorum, suspensionem ab ordinibus sic susceptis ad beneplacitum S. Sedis ipso iure incurrunt; episcopi vero ordinantes ab usu Pontificalium per annum.»

Ex Trid. sess. 23, cap. 8 *de ref.*: «Nemo ordinetur ab episcopo non proprio, nisi eius probitas ac mores Ordinarii sui testimonio commendentur. Si secus fiat, ordinans a collatione ordinum per annum et ordinatus a susceptorum ordinum executione, quamdiu proprio Ordinario videbitur expedire, sit suspensus.»

Sess. 6, cap. 5 *de ref.*: «Nulli episcopo liceat cuiusvis privilegii praetextu Pontificalia in alterius dioecesi exercere, nisi de Ordinarii loci expressa licentia et in personas eidem Ordinario subiectas tantum. Si secus factum fuerit, episcopus ab exercitio Pontificalium et sic ordinati ab executione ordinum sint ipso iure suspensi.»

¹ Dein addenda est suspensio propter violatas leges circa Missarum stipendia: de qua vide supra n. 1248 *not.*

NB. 3. Ex decr. S. C. Epp. et Reg. «Auctis admodum» d. 4 Nov. 1892 etiam *dimissi* ex quocumque instituto religioso suspensionem patiuntur, sive absolute sive conditionate, secundum ea, quae habes hoc vol. n. 761 cum *nota*.

E. Suspensionem *ab ordine suscepto* (i. e. cum tali peccato suscepto¹) (reservatur R. Pontifici, nisi aliud notetur, *indefinite*).

XI. Qui ordinem suscipere praesumpsit (qui enim bona fide ita egit, dispensationem ab episcopo habere potest tamquam ab irregularitate) ab excommunicato, suspenso, interdicto *nominatim denuntiatis*, aut a *notorio* haeretico vel schismatico (Apost. Sedis Art. VI).

XII. Clerici saeculares extranei Romae commorantes et

XIII. Clerici saeculares romani: nisi hi utrique observant normam desumendam ex Art. VII Apost. Sedis quoad ordines suscipiendos (n. XII et XIII statuitur «*ad beneplacitum S. Sedis*»).

XIV. (*Ad beneplacitum proprii Ordinarii*.) Ordinati ab episcopo non proprio sine literis dimissorialibus, vel respective testimonialibus (Trid. 23, 8 *de ref.*).

XV. (*Ad beneplacitum proprii Ordinarii*.) Ordinati in aliena dioecesi aut in loco exempto sine licentia Ordinarii loci; et ii, qui sine licentia ordinantur ab episcopo titulari (Trid. 6, 5; 14, 2).

XVI. (*Ad beneplacitum futuri Ordinarii*.) Qui suscipiunt ordinem sacrum cum literis dimissorialibus *illegitime* concessis, sede vacante (Trid. 7, 10; 23, 10 *de ref.*)².

Sess. 14, cap. 2 *de ref.*: «Nemo episcoporum, qui titulares vocantur, etiam si in loco nullius dioecesis etiam exempto, aut aliquo monasterio cuiusvis ordinis resederint, aut moram traxerint, vigore cuiusvis privilegii sibi de promovendo quocumque ad se venientes pro tempore concessi, alterius subditum, etiam praetextu familiaritatis, continuae commensalitatissuae, absque sui proprii praelati expresso consensu aut literis dimissoriis ad aliquos sacros aut minores ordines vel primam tonsuram promovere seu ordinare valeat. Contra faciens exercitio Pontificalium per annum, taliter vero promotus ab executione ordinum sic susceptorum, donec suo praelato visum fuerit, ipso iure sint suspensi.»

Sess. 7, cap. 10 *de ref.*: «Non liceat Capitulis sede vacante infra annum a die vacationis ordinandi licentiam aut literas dimissorias, seu reverendas, ut aliqui vocant, tam ex iuris communis dispositione, quam etiam cuiusvis privilegii aut consuetudinis vigore alicui, qui beneficii ecclesiastici recepti seu recipiendi arctatus non fuerit, concedere. Si secus fiat, Capitulum contraveniens ecclesiastico subiaceat interdicto, et sic ordinati, si in minoribus ordinibus constituti fuerint, nullo privilegio clericali, praesertim in criminalibus, gaudeant. In maioribus vero ab executione ordinum ad beneplacitum futuri praelati sint ipso iure suspensi.»

¹ Haec suspensio «*ab ordine suscepto*» solummodo in casu XI *censura* est: in aliis casibus sub n. XII XIII XIV XV XVI non est proprie *censura* secundum probabilem interpretationem (vide cap. III, § I supra), cum feratur «*ad beneplacitum* vel S. Sedis (n. XII et XIII) vel Ordinarii» (n. XIV XV XVI): quare eius violatio irregularitatem probabiliter non infert.

² De «*ordinatione per saltum*» i. e. susceptione ordinis altioris praetermisso inferiore, ob quam complures (*Suarez*, De censuris disp. 31, sect. 1, n. 44 sqq; *Baller. Palm.*, Op. mor. VII, n. 430 aliique) putabant incurri suspensionem ab ordine suscepto, *Wernz*, Ius decretal. II, n. 73, not. 89 haec habet: «Suspensio ab ordine per saltum suscepto etiam post *Pii IX* Const. Apost. Sedis certe non permanet ut censura, sed ut *simplex prohibitio* ministrandi in ordine per saltum sive bona sive mala fide suscepto non cessat, antequam gradus praetermissus sit obtentus.» — Trid. sess. 23, cap. 14 *de reformatione*

1270 F. Suspensionem *ab officio et beneficio seu totalem* incurrunt¹.

XVII. (*per annum* — reservatur, si publica est, R. Pontifici; alioquin Ordinario). Qui *concedunt* illegitime literas dimissoriales, sede vacante (communiter si infra annum concedunt). (Trid. 23, 10 *de ref.*)

XVIII. (*Indefinite et ex subiecta materia reservata.*) Episcopus, si quis concubinato reus a synodo provinciali admonitus non respiscat (Trid. 25, 14 *de ref.*).

XIX. (*S. Sedi specialiter reservata.*) «Clericus, qui, ut intestinis bellis et publicis contentionibus opem utcumque ferat, proprium residentiae locum absque iusta causa, quae a legitima ecclesiastica auctoritate recognita sit, deseruerit; vel clericales vestes exuerit, quamvis arma non sumpserit et humanum sanguinem minime fuderit; et eo magis qui in civili bello sponte sua nomen militiae dederit, aut bellicas actiones quomocumque dirigere praesumpserit, etsi ecclesiasticum habitum retinere pergat» (*Leo XIII* per decr. S. C. C. 12 Iulii 1900; Anal. eccl. VIII 352: ubi habes, insuper contrahi *inhabilitatem ad quaelibet officia aut beneficia in posterum assequenda*, eamque poenam etiam specialiter S. Sedi reservari).

Sess. 23, cap. 10 *de ref.*: «Poenam quoque impositam iis, qui . . . a Capitulo, episcopali sede vacante, literas dimissorias impetrant [vide supra sess. 7, c. 10] ad illos, qui easdem literas non a Capitulo, sed ab aliis quibusvis in iurisdictione episcopi loco Capituli sede vacante succedentibus obtinerent, mandat extendi. Concedentes autem dimissorias contra formam decreti ab officio et beneficio per annum sint ipso iure suspensi.»

Sess. 25, cap. 14 *de ref.*: «Episcopi quoque, quod absit, si ab huiusmodi crimine (concubinatus) non abstinerint, et, a synodo provinciali admoniti, se non emendaverint, ipso facto sint suspensi.»

Caput VI seu Series VI.

Interdicta latae sententiae incurrunt:

1271 A. *Interdictum totale.*

I. (*Interdictum speciali modo R. Pontifici reservatum, idque totale generale, personale, indefinite*.) Collegia, Universitates, Capitula quaecumque appellantia ab ordinationibus seu mandatis R. Pontif. ad Concilium generale futurum. (Cf. c. I, § 4, ubi vides, singulos, qui rei sunt, incurrere etiam excommunicationem: interdictum vero afficit etiam *innocentes*, qui membra sunt collegii etc. secundum regulas de interdicto.)

II. (*Interdictum totale eiusdem speciei, sed non speciali modo reserv.*)

Capitulum infra annum a vacatione sedis concedens literas dimissorias de ordine suscipiendo praeter casus a iure exceptos (Trid. supra sess. 7, c. 10 *de ref.*).

1272 B. *Interdictum ab ingressu ecclesiae.*

dicit: «Cum promotis per saltum, si non ministraverint, episcopus ex legitima causa possit dispensare.» Res igitur dubia est.

¹ Antea hoc loco enumerabatur *suspensio ad beneplacitum Ordinarii parochi laesi* contra eos «qui sine parochi proprii licentia sponso matrimonio iungunt, aut benedicunt» ex Trid. sess. 24, cap. 1 *de ref. matr. i. e. ex cap. «Tametsi»*. — Verum cum caput illud per novum ius matrimoniale seu decr. *Pii X* «*Ne temere*» vim legis amiserit, atque in violantes decr. «*Ne temere*» praeter amissionem emolumentum iuris stolae poena ferendae tantum sententiae statuatur ad arbitrium Ordinarii: istam suspensionem putavimus hic esse expungendam.

a) *specialiter R. Pontifici reservatum* (cf. cap. I, § 13).

III. Ii, qui, episcopali characterе insigniti, suspensionem (n. VI) incurrunt propter dioecesis administrationem translata in eum, qui electus aut praesentatus est ad illam sedem episcopalem (*specialiter R. Pont. reserv.*): v. n. 1212.

b) (*Reservatum ei, cuius sententia lata est:*)

IV. Qui aut 1) celebrant divina in ecclesiis seu locis interdictis, aut 2) ibi divina celebrari faciunt (sive qui *auctores sunt*, mandando, iubendo, cogendo),

aut 3) ad divina admittunt *nominatim excommunicatos*.

NB. 1. Divina intelliguntur: officia divina, sacramenta, ecclesiastica sepultura.

NB. 2. Quid vero per interdictum «ab ingressu ecclesiae» intelligatur, vide de *interdicto in genere* n. 1162.

NB. 3. Hoc interdictum inter censuras proprie numerari debere ex eo colligitur, quod non statuitur «ad arbitrium superioris», sed «donec competenter satisfecerint ad arbitrium superioris»; quare, cessante per debitam satisfactionem contumacia, reus absoluteione donandus est.

c) (*Ex re subiecta ad S. Sedem recurri debet:*)

V. Metropolitanus, aut in eius defectu antiquior suffraganeus episcopus, qui non denuntiat infra tres menses episcopum non residentem, si ultra secundum semestre illegitime abesse pergat (Trid. sess. 6, c. 1 *de ref.*).

Subicio textum Bullae «Apostolicae Sedis» et Conc. Trid.

Art. I. «Interdictum R. Pontifici speciali modo reservatum ipso iure incurrunt universitates, collegia et capitula, quocumque nomine nuncupantur, ab ordinationibus seu mandatis eiusdem R. Pontificis pro tempore existentis ad universale futurum Concilium appellantia.»

Art. II. «Scienter celebrantes vel celebrari facientes divina in locis ab Ordinario vel delegato iudice, vel a iure¹ interdictis, aut nominatim excommunicatos ad divina officia, seu ecclesiastica sacramenta, vel ecclesiasticam sepulturam admittentes interdictum ab ingressu ecclesiae ipso iure incurrunt, donec ad arbitrium eius, cuius sententiam contempserunt, competenter satisfecerint.»

Trid. sess. 7, cap. 10, vide supra pag. 727.

Trid. sess. 6, cap. 1 de ref.: «Crescente vero contumacia (episcopi, qui ultra secundum semestre non resederit), ut severiori ss. canonum censurae subiciatur, metropolitanus suffraganeos episcopos absentes, metropolitanum vero absentem suffraganeus episcopus antiquior residens, sub poena interdicti ingressus ecclesiae eò ipso incurrenda, infra tres menses per literas seu nuntium R. Pontifici denuntiare tenetur.»

Appendicis loco subnectimus brevem indicem omnium censurarum latae sententiae.

I. Excommunicationes

· speciali modo

R. Pontifici reservatas incurrunt:

1. Apostatae et haeretici, et omnes fautores.
2. Qui libros specialiter prohibitos (duplicis generis) legunt, retinent, imprimunt, defendunt.
3. Schismatici et qui recedunt ab oboedientia R. Pontificis.

Si ad quaedam genera ca-1278
sus I ser. revocare volumus, gravissima et speciali poena haec puniuntur:

(a) Crimina, quae ad haeresim vel schisma spectant (laesio Ecclesiae in suo fundamento et essentiali vinculo.) (1—4.)

¹ Loca a iure interdicta intellige «*hypothetice interdicta*». Nimirum quando episcopus *civitatem* vel similia loca generaliter interdicat, ipsum ius interdicat *loca exempta* in ambitu loci generaliter interdicti forte existentia.

4. Appellantes ab ordinationibus Papae ad futurum univers. concilium eorumque adiutores.	
5. Qui vim inferunt cardinalibus, episcopis, apostolicis legatis et nuntiis, et varii complices.	(b) Laesio Eccl. in suis membris principibus. (5.)
6. Qui iurisdictionem eccles. impediunt, qui ad id recurrunt ad tribunal laicale, et complices.	
7. Qui cogunt iudices laicos ad iudicandas personas ecclesiast., et qui leges vel decreta ferunt contra iura et libertatem Ecclesiae.	
8. Qui impedire conantur literas Apostolicas per laicam potestatem, cum variis complicitibus.	(c) Laesio Ecclesiae in potestatis usu, et independentia. (6—9, et 13.)
9. Qui falsificationem faciunt in literis Apostolicis vel earum publicatione (de quo cf. n. 1275, 3).	
10. Absolventes complicem.	
11. Usurpantes vel sequestrantes iurisdictionem vel bona, quae ad personas ecclesiasticas ratione ecclesiae vel beneficii pertinent.	(d) Laesio Ecclesiae in principalioribus rebus ecclesiasticis. (11 et 12.)
12. Laedentes iura vel bona Ecclesiae Romanae vel supremam eius iurisdictionem, et complices.	(e) Complicis absolutio. (vide n. 10.)
13. Administrationem dioecesis praepropere transferentes in eum, qui electus aut praesentatus iam est ad ipsam sedem episcopalem, cum complicitibus.	

II. Excommunicationes ordinario modo

R. Pontifici reservatas incurrunt:

1274 1. Docentes vel defendentes theses sub excommunicatione damnatas, aut praxim damnatam inquirendi nomen complicitis.	Praecipuae igitur, quae in praxi facilius occurrere possunt:
2. Inicientes in clericos vel religiosos manus violentas, suadente diabolo.	Percussio clerici. (2.)
3. Duellantes, vel provocantes vel acceptantes, cum omnibus duelli complicitibus: permittentes, non impediendes, ex industria spectantes.	Duellum. (3.)
4. Sectae Massonicae vel simili nomen dantes, cum fautoribus; et non denuntiantes occultos coryphaeos.	Secta Massonica. (4.)
5. Immunitatem ecclesiastici asyli ausu temerario violantes aut violari iubentes.	
6. Violantes clausuram monialium scil.: tum ob egressum moniales; tum ob ingressum et extranei ingredientis utriusque sexus, et qui eos admittunt, sive moniales sive alii.	Violatio clausurae. (6 et 7.)
7. Violantes clausuram religiosorum per ingressum (mulieres, et qui eas admittunt).	
8. Simoniae realis in beneficiis quibuslibet rei, cum complicitibus.	Simonia diversi generis. (8—12.)

9. Simoniae confidentialis rei in beneficiis quibuslibet. 10. Simoniae realis rei ob ingressum in religionem. 11. Quaestum facientes ex gratiis vel facultatibus spiritualibus (tantum qui sunt episcopis inferiores). 12. Mercaturam exercentes cum stipendiis Missarum. 13. Suadentes vel quomodolibet tractantes de alienatione seu infeudatione locorum ad Romanam Ecclesiam pertinentium. 14. Religiosi administrantes iis, qui ad familiam non pertinent, Viaticum vel Extremam Unionem sine licentia parochi extra casum necessitatis. 15. Extrahentes e catacumbis absque legitima venia reliquias, cum complicibus. 16. Communicantes in crimine criminoso cum excommunicato nominatim a Papa. 17. Clerici scienter et sponte recipientes eiusmodi excommunicatum in divinis. 18. Absolventes sine debita facultate in casibus I^{ae} seriei. 19. Usurpatores et retentores quorumlibet bonorum ecclesiasticorum vel loci pii. (Trid.)	Usurpatio bonorum ecclesiasticorum. (19.) Insuper nota ea, quae regulares vel clericos spectant: a) regulares in causa Viatici et Extremae Unionis. (14) b) clerici notorie excommunicatos admittentes. (17.) c) absolventes sine debita facultate. (18.)

III. Excommunicationes Papales Ordinario reservatas incurrunt:

1. Matrimonium contrahere attentantes cum violatione voti sollemnis castitatis sive ordinis sacri sive religiosae professionis (ipsi et compartes). 1275
2. Procurantes abortum, effectu secuto.
3. Qui aliquid committunt, vel participant in crimine falsarii literarum Apostolicarum (quod nondum punitum invenitur in n. 9 I^{ae} seriei vide c. I, § 9).
4. Laici ope stipendiorum Missarum emptionem vel venditionem facientes secundum dicta n. 1248 *not.*

IV. Excommunicationes non, seu nemini reservatas incurrunt:

1. Mandantes vel cogentes ad sepulturam ecclesiasticam impertiendam haereticis notoriis, aut nominatim excommunicatis vel interdictis. 1276
2. Laedentes seu Inquisitionem seu alios eius causa, et complices.
3. Alienantes vel recipientes bona ecclesiastica sine beneplacito Rom. Pontificis (qui non comprehensi iam sunt poena graviore), quamquam bona illa iure administrant.

4. Non denuntiantes infra mensem casum sollicitationis secum factae vel turpem tractatum in circumstantiis ad confessionem spectantibus.
 5. Qui libros de S. Scriptura tractantes sine approbatione Ordinarii imprimunt vel imprimi faciunt.
 6. Raptores mulierum, et complices.
 7. Domini temporales et magistratus violantes libertatem in contrahendo matrimonio.
 8. Quicumque cogunt mulierem ad ingressum in monasterium, ad habitum, ad professionem, et varii complices; aut qui eius professionem impediunt.
 9. Magistratus ad instantiam episcopi non iuvantes in causa clausurae monialium.
 10. Asserentes, matrimonia clandestina invalida esse sine interventu legis ecclesiasticae; defendentes, ante sumptionem Eucharistiae non requiri extra casum necessitatis et defectus confessarii confessionem peccati mortalis (nisi ea docentes, circumstantiis spectatis, graviores haereticorum poenas incurrunt).
 11. Missionarii sive saeculares sive regulares mercaturam agentes in Indiis, China, Iaponia, universa America; atque superiores regularium, qui reos non remouent.
 12. Praeterea in vigore suo permanent omnes censurae circa 1) electionem Rom. Pontificis, 2) internum regimen cuiusque ordinis, congregationis, loci pii.
- 1277 V. Praecipuae Suspensiones (magis minusve restrictae).
1. In ordinantes: si sine titulo aut vero aut aequivalenti; si alieno subdito, vel proprio diutius absenti, sine literis alterius Ordinarii ordines conferunt; vel si in alieno territorio absque debita facultate pontificalia exercent.
 2. In cooperantes ad transferendam administrationem dioecesis praepropere in eum, qui electus aut praesentatus est ad episcopatum (si delinquentes episcopi sunt).
 3. In capitulum vel ei succedentes in iurisdictione, si illegitimae conceduntur dimissoriales.
 4. In ordinatos: a) ab eo, qui illegitime ordinat (secundum n. 1 et 3); b) ab episcopo notorie haeretico vel schismatico, aut nominatim denunciato ut excommunicato vel suspenso vel interdicto.
 5. In religiosos eiectos extra religionem degentes.

VI. Interdicta.

- 1278 1. Totale:
- a) in communitates vel personas morales appellantes a Papa ad Concilium generale futurum (est speciali modo R. Pontifici reservatum);
 - b) in capitulum, concedens illegitimas literas dimissoriales.
2. Ab ingressu ecclesiae: incurrunt
- a) iidem, qui suspensionem (2.) incurrunt (specialiter R. Pontifici reservatum);

- b) celebrantes vel celebrari facientes divina in locis interdictis;
- c) ad divina admittentes nominatim excommunicatos;
- d) metropolitanus (vel alius episcopus) non denuntians episcopos . . . diu non residentes.

TRACTATUS II. DE IRREGULARITATIBUS.

Scriptores, qui hac in re laudari merentur, habes inter alios: *Covarruvias*; *Navarr.* (*Azpilcueta*); *Reiffenstuel*; *Schmalzgrueber*; *Suarez*, De censuris; *Laymann*, Theol. moral. l. I, tract. 5, p. 5; *Tamburini*, Moralia I, l. 10, tract. 4; *Mazzotta*, Theol. moral. tract. 8, disp. 5; *Elbel*, Theol. V, n. 151—285; *S. Alph.* VII 341—470; ex recentioribus: *Phillips*, Kirchenrecht I § 46—56; *Boenninghausen*, De irregular., Monaster. 1863 etc.; *D'Annibale*, Summ. theol. moral. I, tract. 7; *Laurentius*, Institut. iuris eccles. n. 58—80; *Wernz*, Ius decretalium II, n. 94—155.

Caput I.

De Irregularitatibus generatim.

I. Irregularitas definitur: canonicum impedimentum, quo aliquis prohibetur, quominus ad gradum clericalem vel altio rem gradum ascendat, gradusve suscepti officium exer ceat. 1279

II. Quapropter irregularitas in se et primarie rationem impedimenti habet, non poenae. Attamen non raro in poenam statuitur, eamque vindicativam. Hinc existit divisio in irregularitates *ex defectu*, et in irregularitates *ex delicto*.

III. Irregularitas ex defectu non ratione culpa e, sed ratione aut indecentiae aut impossibilitatis munera cum clericali statu coniuncta exercendi constituitur; ac sine ulla culpa adesse potest et adest. Cum igitur solum factum respiciat, consequitur, ut nulla ignorantia ab ea excusare possit, atque ut aliquae sint prorsus indispensabiles, aliae vero, quando circumstantiae personarum indecentiam minuant, dispensatione tolli possint.

IV. Quia autem gravius est, ex officio suscepto eici, quam ad illud non admitti, generalis regula est: ante ordinem suscipiendum ille irregularis *simpliciter* est, qui ad *aliquod* munus suscipiendi ordinis decenter exercendum ineptus est; post ordinem autem susceptum quando supervenit defectus, irregularitas non inducitur simpliciter, sed relate ad illa munera tantum, quibus exercendis clericus non amplius idoneus existit. — Irregularitas ex defectu potest igitur esse *partialis*.

V. Irregularitas ex delicto — quae, nisi aliud exprimitur, *totalis* 1280 est — quamquam proxime et in se etiam est impedimentum suscipiendi vel exercendi officii clericalis: tamen vere habet rationem *poenae*, eiusque gravis et extraordinariae, cum vere grave omnino sit, ad certa

officia perpetuo fieri inhabilem. Quare merito haec statuunt scriptores:

1. Causa, propter quam haec irregularitas incuratur, debet actus externus opere consummatus esse, ut in censuris observatum est.

2. Quidquid excusavit a peccato mortali, excusat ab irregularitate.

3. In dubio sive iuris sive facti irregularitas non censetur adesse (excipitur aliquod dubium in causa homicidii, de quo infra).

4. Practice probabile est, huiusmodi irregularitatem, nisi infamia accedat, non incurri ab eo, qui non cognoverit legem ecclesiasticam sive delictum prohibentem, sive poenam irregularitatis infligentem, si modo non sit ignorantia crassa vel supina: vide *Sanchez*, De matrim. l. 7, disp. 32, n. 21; *Castropal*. tract. 2, disp. 1, p. 17, n. 8; *Tamburini*, De cens. et irregularitate tract. 4, c. 4, § 5; *Mazzotta*, De irreg. q. 1 ab initio; *S. Alph.* VII 351 etc.; — quomodo excipitur irregularitas ex homicidio, vide infra n. 1290 sqq.

5. Delictum commissum ante septimum aetatis annum, vel ante baptismum non inducit irregularitatem ex delicto, nisi forte adiungatur *infamia*, quae irregularitas ex defectu est: vide ib.

VI. Irregularitas «*ab homine*» non existit; sed ii soli irregulares sunt, quos lex ecclesiastica lata irregulares esse declaravit.

1281 VII. Irregularitas ex defectu aliquando ex se, defectu sanato, tollitur; alioquin etiam irregularitas ex defectu, si absolutam indecentiam aut ineptitudinem non induxit, dispensatione sola aufertur, sicut quaelibet irregularitas ex delicto.

NB. Quamquam generatim rectius dicitur «*dispensatio* ab irregularitate»: tamen in privilegiis, quae S. Sedes aliquando pro foro conscientiae concedit ad auferendas irregularitates ex delicto occulto oriundas, etiam vox «*absolutionis*» relate ad illas irregularitates adhibetur, idque recte, quia de *reatu poenae* tollendo agitur.

VIII. Dispensatio, quamquam per se ad S. Pontificem spectat, dari potest ex Trid. cap. «*Liceat*» (6), sess. 24 *de ref.* in irregularitatibus ex delicto occulto ad forum contentiosum non deductis, excepta irregularitate ex occulto homicidio voluntario, ab episcopis. — In irregularitatibus ex defectu, si dubium occurrit, episcoporum iudicio dari potest. — In aliis irregularitatibus, si quid ulterius possunt, id tantum ex speciali privilegio habent¹.

1282 IX. Quoad effectus autem, quos irregularitas secum fert, haec observa:

1. Privat licita susceptione ordinum, immo si totalis est, etiam tonsurae susceptione.

¹ Notanda est facultas in casu necessitatis quibuslibet confessariis data cum onere recurrendi infra mensem ad S. Poenitentiarium. Videlicet die 6 Sept. 1909 latum est decretum S. Officii (Acta Apost. Sedis I 677): «Publicetur decretum latum Fer. IV die 28 Martii 1906. Decretum hoc ita se habet: „Supplicandum Sanctissimo pro facultate dispensandi super irregularitate occulta, quando occurrat in casibus comprehensis in decreto S. Officii dato die 23 Iunii 1886. Et insequente Fer. V die 29 Martii annuit pro gratia iuxta E^morum Patrum suffragia.“ — De decreto d. d. 23 Iunii 1886 habes supra n. 533 sqq.

2. Privat usu ordinum susceptorum; attamen illorum illicitus usus non inducit novam irregularitatem. Exercitium illud ordinum minorum, quod laicis licet, irregulari non interdicitur.

3. Privat habilitate ad beneficia et officia ecclesiastica recipienda. Certum autem est, irregularem non ipso facto privari beneficio antea obtento. Pro diversa tamen irregularitate (ex delicto praesertim) clericus irregularis beneficio suo privandus est atque ipse renuntiare debet, nisi dispensationem petat et obtineat.

Gravior est controversia, num collatio beneficii viro irregulari facta ipso facto *nulla* sit. *S. Alph.* l. c. n. 344 post relatam utramque sententiam, et affirmantem et negantem, dicit: «Prima sententia (affirmans) videtur probabilior, secunda sententia (nimirum quae dicit, collationem esse non irritam, sed irritandam) videtur *satis probabilis*»; attamen addit, eiusmodi clericum esse iis adnumerandum, qui cum dubio possessionem rei inceperint: quamquam, si per alium munia beneficii suppleverit, eum ad fructus perceptos restituendos ex se adigi opus non esse.

4. Hinc patet, irregularitatem non irritare ipso facto iurisdictionem, quam quis habet; neque irritam facere iurisdictionem, quam forte in statu irregularitatis *delegatam* acceperit; immo probabilem esse iurisdictionem *ordinariam*, quam vi muneris in statu irregularitatis suscepti sustineat. Quamquam ea per se illicite utitur, eiusve usum scienter rogare aliis non licet.

Caput II.

Irregularitates ex delicto singillatim consideratae.

Delicta, quibus ex iure annexa est irregularitas, hoc versiculo com-1283prehenduntur:

«*Fonte reus, Sacris, censura, crimine, leto*»,

i. e. iteratio baptismi; abusus sacrorum ordinum; violatio censurae; inter crimina infamantia speciatim: haeresis, homicidium et mutilatio. De singulis plura notanda sunt.

§ 1.

Sacrilega baptismi iteratio vel susceptio.

1. Irregularis est, qui scienter suscipit baptismum ab haeretico declarato extra casum necessitatis: *Decret. Grat.* c. 5, dist. 51; c. 3 4, C. 1, q. 4; cf. *S. Alph.* VII 356.

Neque ullo modo requiri videtur, ut haereticus ille fuerit iuridice denuntiatus: quia eiusmodi baptismi susceptio continet haeresis favorem; verum, ut postea dicitur, haeretici cum suis fautoribus irregulares sunt.

2. Irregularis est, qui scienter sine causa *rebaptizatur*. Excipitur, si hoc fit 1) ex metu sine vera intentione, 2) si fit sub conditione, quamquam propter dubium non fundatum res temere peragitur: ita contra *Ben. XIV*, De syn. dioeces. l. 7, c. 6 *S. Alph.* l. c. cum multis aliis.

3. Irregularis est cum iisdem limitationibus, qui ita *rebaptizat*; immo nisi res facta fuerit publice, *probabiliter* irregularitas a rebaptizante non contrahitur. Cf. *Wernz*, Ius decret. II, n. 135, not. 354.

4. Irregularis est etiam clericus, qui publice in sollemni baptismi iteratione ministerium sacrum exhibendo *assistit*: vide *Mazzotta*, *S. Alph.*, *Wernz* ll. cc.

NB. Irregularitas haec, in rebaptizato sine dubio totalis, in *assistente* solum quoad promotionem ad altiores ordines (c. 2 X 5 9); in rebaptizante ex communiore sententia practice tenenda etiam totalis est (*Wernz* l. c.).

§ 2.

«*Sacris reus*», seu: *Ordinum illicita susceptio et usurpatio.*

1284 I. Inter illicitam *susceptionem* ordinum, quae irregularitatem inducat, a multis recensetur *furtiva* susceptio (Decretal. l. 5, tit. 30), quam committere censent:

1. qui sine approbatione et admissione episcopi ordinetur, vel fraude sive deceptione se ingerat inter admissos vel admittendos (v. g. qui usurpato nomine alterius examinati accedat, vel qui post examen, per alterum, qui fecte submissus erat, factum, admissionem hac fraude obtinuerit): vide *S. Alph.* VII 361; *Tambur.* l. c. cap. 14, § 1;

2. qui sine dispensatione episcopi plures ordines eodem die suscipiat, quorum unus sit sacer (siquidem ille revera ad ultimum saltem ordinem accedat «non admissus nec adprobatus»);

3. qui post matrimonium, etiam ratum tantum, non consentiente uxore, ordinem sacrum suscipiat, idque etiam, si ex crassa negligentia uxorem re ipsa viventem mortuam esse sumpserit: *S. Alph.*, *Tambur.* ll. cc.; *Mazzotta* l. c. cap. 4.

Verum verba canonum laud. c. 1 2 3 X 5, 30 non cogunt, ut hanc irregularitatem statuamus. Etiam nunc sub poena excommunicationis (ferendae sententiae) episcopus ordinans praecipere solet, ne quis accedat *non examinatus, non approbatus* etc. Quam censuram si quis incurrerit et exercitio ordinis sacri laeserit, irregularis evadit ex titulo *violatae censurae*; ex titulo ordinis furtive suscepti autem ex iure Decretal. suspensionem ordinis furtive suscepti incurrerat: quae nunc post Constit. «Apost. Sedis» sublata est. *Wernz*, Ius decret. II, n. 44; *Laurentius*, Instit. iuris eccles. n. 78.

Reliquae quoque susceptiones ordinum furtivae, quae a compluribus scriptoribus pro causa irregularitatis afferuntur, scilicet ordinatio per saltum, ante confirmationem¹, iterata susceptio etc., ut revera irregularitatem inducant, coniungi debent cum alia conditione, ut nimirum ordinandus accedat *inscio* episcopo, aut ut se gerat qua *haeretici* episcopi *fautorem*; aliter aut nullam poenam, aut secundum ius antiquum suspensionem induxerunt: nunc autem sola Constitutio «Apostolicae Sedis» attendenda est, de qua supra.

¹ Ex solo defectu confirmationis ut tali oriri irregularitatem, complures quidem censent ob decretum Trid. sess. 13, cap. 4 *de ref.*, alii tamen negant: cf. *Wernz*, Ius decr. II², n. 118 III. *S. Alph.* VI 876 probabilius esse dicit, confirmationem ordinandi non requiri sub obligatione gravi, requiri tamen sub levi. Cum qua sententia componi non potest irregularitas ex neglecta confirmatione per se oriunda.

II. Usurpatum exercitium ordinis sacri, quo, qui exercet, caret 1285 (Decretal. l. 5, tit. 28).

Intelligitur vero aut actio, quae propter defectum sacramentalis characteris invalida fit; aut si actio exercetur, de cuius valore sive nullitate quidem non agitur, sed cuius exercitium soli superiori ordini commissum est, debet fuisse usurpatio per *sollemnem* actionem: vide *S. Alph., Tambur., Mazzotta* ll. cc.

Hinc: 1. Clericus non sacerdos, qui absolvere attentat, est irregularis.

2. Sacerdos, qui attentat confirmationis sacramentum conferre, sacra olea consecrare, altaria vel sacra vasa consecrare, etiam irregularis est.

3. Idem videtur dicendum esse de diacono, qui sine commissione sacerdotis extra casum necessitatis Viatici S. Eucharistiam ministrat¹, baptismum *cum ritibus et caerimoniis* confert. Nam vi sui ordinis accipit potestatem conferendi baptismum et Eucharistiam *ministerialiter*, non ut administer proprius, sed ut administer *instrumentalis*, movendus a ministro proprio seu sacerdote. Quodsi igitur ipse se ingerit tamquam minister proprius, usurpat ordinem sacerdotalem.

Contradiciunt quidem *Ballerini-Palm.* IV^s 742; *Bucceroni* II, n. 1323; *D'Annibale*, Summula I^s, n. 411, not. 23; *Wernz* l. c. n. 137, not. 386 — mea opinione, minus recte. Verum saltem propter externam probabilitatem causa est dubia neque ex ea *tenetur* aliquis se pro irregulari gerere.

4. Ut autem vel subdiaconus in Missa agens diaconum, vel minorista agens subdiaconum, etc. irregularitatem incurrat, requiritur non tantum, ut canat evangelium, epistolam, sed etiam, ut id faciat cum insignibus ordinis illius, quem non habet (stola, manipulo): vide *S. Alph.* n. 359 et alios. Nam ut *S. Alph.* dicit n. 358, canere in Missa sine manipulo et stola pro subdiacono vel diacono, id potest etiam exerceri a *cantoribus* (i. e. videntur intelligi clerici, qui ordinem lectoratus habent).

Haec irregularitas certo afficit *clericum*, at partialis est in eo qui iam ordines susceperit; videlicet arcet tantum *ab ordinibus suscipiendis*, non ab exercitio ordinis iam recepti. Cf. *Wernz* l. c. n. 137.

Num afficiat *laicum* qui ordinem sacrum usurpaverit, eumque simpliciter a recipiendis ordinibus excludat, controvertitur. *Wernz* l. c. cum *Suarez* aliisque affirmat; at *S. Alph.* VI 116, dub. 3; *D'Annib.* l. c.; *Ballerini-Palm.* VII^s, n. 426 cum *Lugo, Laymann* etc. negant, nixi imprimis in *titulo* decretalis, scil. c. 12 X 5, 28 «De clerico non ordinato ministrante», atque etiam in ipsis canonis verbis. Practice igitur laicus huic irregularitati non fit obnoxius.

§ 3.

«Censura reus», seu: *violatio censurae per exercitium ordinis sacri.*

(Cf. Decretal. l. c. tit. 27.)

1. Ut haec irregularitas incurratur, requiritur aut, ut supra § 2 in 1286 *usurpato* ordinis exercitio dictum est, exercitium *sollemne*, aut exer-

¹ Eam solam circumstantiam, quod non fuerit casus necessitatis, non inducere irregularitatem, satis probabile est: cf. libellos period. *Linzer theol.-prakt. Quartalschrift* 1886 pag. 125 sqq.

ctium eius actionis, ad cuius valorem ordo sacer necessarius sit: vide *Suarez*, De cens. disp. 42, *S. Alph.* l. c., *Tambur.* l. c. § 3.

2. Requiritur, ut ordinis sacri exercitium manserit graviter prohibitum. Quare si ex necessitate ad declinandam infamiam, ad petitionem aliorum actiones ordinis sacri fiunt ab eo, qui *toleratus* est, haec irregularitas non contrahitur.

3. Illa censurae violatio irregularitatem inducens probabiliter non habetur, si quis censura ligatus ordines sacros suscipit. Ita *Suarez* l. c. sect. 3, n. 2; *Tambur.* l. c. § 1, n. 8 et 9; *S. Alph.* VI 799; *Ben. XIV*, De syn. dioec. l. 12, c. 3, n. 7 cum aliis multis. Nam etsi forte ordinatus statim exerceat subdiaconatum, diaconatum, vel — id quod in suscipiendo presbyteratu ab omnibus fieri debet — cum episcopo concelebrat: tale ordinis modo suscepti exercitium reputatur pro caerimonia moraliter una cum ipsa ordinis susceptione, non pro exercitio post susceptum ordinem. *Laymann* l. 1, tract. 5, p. 5, c. 3, n. 5 aliique affirmant quidem, incurri irregularitatem, si in ordine suscipiendo *ipse ordo exerceatur*; attamen id videtur esse contra sensum *Ben. XIV* aliorumque, quos hio affert, siquidem *universim* dicat, nixus sententia S. C. C. 31 Ianuar. 1688 et auctoritate ipsius *Laymann*, veriolem et communiorem esse sententiam, quae eum ab irregularitate eximat, qui censura obstrictus superioris ordinis gradum ascendat: quod *universim*, ideoque etiam de suscipiendo sacerdotio, dici non potuit, si exercitium ordinis in ipsa ordinatione factum irregularitatem inducit, utpote quod in sacerdotis ordinatione semper fiat. Nullum vero dubium est, quin *gravissime peccetur* ab eo, qui ita ordines suscipit.

4. Ut irregularitas incurratur, requiritur, ut ipsum ordinis exercitium sit *secundum substantiam* prohibitum, non tantum secundum modum accidentalem: de quo cf. supra n. 1153.

Recenti iure per decr. «Vigilanti» S. C. C. d. d. 25 Maii 1893 iussu Leonis XIII et confirmatum a Pio X decr. «De observandis» 11 Maii 1904 statuta est poena quae speciem alicuius irregularitatis habet, in certum delictorum genus meritionii cum stipendiis Missarum, cuius extensionem habes supra n. 1248 not.

Qui igitur hoc delictum commiserint, incurrunt praeter suspensionem «*inhabilitatem ad recipiendos superiores ordines*». — Restrigitur autem haec irregularitas ad *clericos*, eosque *presbyteris inferiores*.

§ 4.

«*Crimine reus*», seu: *crimina, quae ipso iure irregularitatem inducunt.*

(Cf. Decretal. l. 1, tit. 11, c. 4; l. 5, tit. 1, c. 21; l. 5, tit. 2, c. 2 et 13 in 6.)

1287

1. Crimina illa certo afferri non possunt, excepto homicidio (etiam abortu) et mutilatione, praeter ea, quae *ratione infamiae* irregularitatem inducunt. Quapropter *universim* de illis criminibus *S. Alph.* VII 363, *Laymann* l. c. c. 4, n. 8, *Tambur.* l. c. c. 10 dicunt, ad irregularitatem hanc incurrendam «*requiri notorietatem facti aut iuris*», idque dicunt de ipsis illis criminibus, quibus infamia non tantum ferendae sententiae, sed latae sententiae inuritur.

Praxis quidem hodierna tribunalium ecclesiasticorum sequi videtur severiorem opinionem, ita ut in iis delictis, in quibus statuitur infamia

iuris ipso facto incurrenda, semper requirant dispensationem. Quare consultius est eam exorare; nihilominus cum benignior opinio tot et tantos habeat auctores, in solo conscientiae foro cuilibet licebit eam amplecti. Cf. *Baller.-Palm.* VII³ 436.

2. Crimina autem, quae tali infamia notantur, sunt:

1289

1) Haeresis et apostasia, vel favor haereticis datus (l. 5, tit. 2, c. 15 in 6).

2) Insecutio hostilis cardinalium, vel cooperatio (l. 5, tit. 9, c. 5 in 6).

3) Crimen laesae maiestatis.

4) Raptus mulieris (Trid. sess. 24, c. 6 *de ref. matr.*).

5) Duellum, vel in duello patrum fuisse (Trid. sess. 25, c. 19 *de ref.*): ex quo capite irregularitatem incurri etiam ex duello, quod apud studiosos in usu est, resp. S. C. C. d. 9 Aug. 1890; cf. Acta S. Sedis XXIII 242.

6) Adiunguntur ea crimina, quae in iure civili simili infamia notantur: de quibus cf. infra c. III, § 8, n. 1310.

3. Notorietas *iuris* etiam in his criminibus (nam si de infamia ferendae sententiae agitur, id per se patet) non intelligitur adesse *ex sola lege*, sed interveniente aliqua actione iudiciali, de qua ib. n. 1308.

Notorietas *facti* quae sit, per se satis intelligitur.

4. Discrimen inter iuris et facti notorietatem propterea imprimis notandum est, quia in priore irregularitate necessaria est semper dispensatio; si vero sola fuit *facti* notorietas, generatim per evidentem emendationem eamque diuturno tempore comprobata irregularitas tollitur. Cf. *S. Alph.* l. c. — *Tambur.* l. c. cap. 10, § 5, n. 3 dicit: «per emendationem, quae saltem per triennium duraverit».

5. De criminibus illis, quibus a iudice poena infamiae infligenda est, postea, cum de irregularitatibus ex defectu disseremus, iterum sermo erit.

6. Complures scriptores *haeresi* et *apostasiae* ita irregularitatem adhaerere dicunt, ut, seposita infamia, ex sola haeresi occulta ipso facto irregularitas oriatur. At alii id omnino negant, ut *Laymann* l. c. n. 12, *Tambur.*, *S. Alph.* n. 363, *D'Annib.*, Summula I³, n. 122 430, contra *Suarez*, *Mazzotta* aliosque. Cf. *Baller.-Palm.* VII³ 436 438. In eo autem haeresis alia crimina vincit, quod, si semel propter solam *facti notorietatem* sine ullo iudicis interventu irregularitas contracta fuerit, saltem si per sectae haereticae professionem, haeticus *tantum per dispensationem*, non per solam emendationem, ab irregularitate liberabitur, alii per solam emendationem.

7. Id vero quoad omnia illa crimina infamantia animadvertatur oportet, irregularitatem etiam ab iis incurri, qui poenam ignoraverint.

8. Relate ad haeresim *Laymann* l. c. n. 12 in fine addit, in iis regionibus, ubi ex haeresi infamia non sequatur, acatholicos ad fidem conversos aut non reputari pro irregularibus, aut episcopum cum iis dispensare posse, atque sine difficultate eos ad sacros ordinesmittere: cui consentit *Craisson*, Manuale n. 1808 cum Theol. *Tolesana*. Haec quidem sententia longi tem-

poris usu videri poterat legitimae consuetudinis vim pro se habere; nihilominus Roma approbationem non tulit (vide infra n. 1310 cum *nota*), proin ab hinc illis opus est dispensatione.

§ 5.

«*Leto reus*», seu: de homicidio et mutilatione.

(Cf. Decretal. l. 5, tit. 2, c. 7—18 et 24, ib. tit. 31, c. 10; Clement. l. 5, tit. 4; Trident. sess. 14, c. 7 *de ref.*)

1290 Circa irregularitatem ex homicidio vel mutilatione oriundam, quae aliis latius patet, haec breviter notanda sunt:

I. Quamquam eam habes irregularitatem ex delicto, tamen saepe ignorantia poenae ab irregularitate non excusabit. Incurritur vero non solum a patrantibus, sed etiam a mandantibus, consulentibus, coeoperantibus.

1. Videlicet ab omnibus quidem irregularitas ex homicidio et mutilatione oriunda inter irregularitates ex delicto numeratur; at quaerentes, utrum huius criminis reus, qui poenam ecclesiasticam ignoraverit, irregularis factus sit necne, doctrinam alioqui probabilem de scientia huius poenae ad eam contrahendam necessaria ad homicidium et mutilationem transferre plerique non audent. — Minime dubium est, quin crimen, si publicum sit, *ratione infamiae* etiam ignorantem reddat irregularem. Verum ut universim, etsi hoc scelus occultum sit, tamen eundem effectum etiam pro ignorante statuunt, alii aliam rationem invenire tentant. — Alii putant, cum irregularitate ex delicto simul coniungi eam, quae dicitur «ex defectu lenitatis»: quod recte a *Tambur.* l. c. cap. 4, § 5, n. 14 sqq et a *Mazzotta* l. c. q. 1 ante c. 1 negatur. — Alii repetunt hanc exceptionem ex usu et praxi: quae certe aliquid conferre potest ad dubium dirimendum. Dubito vero, num pro tota homicidii *et mutilationis* extensione de illa praxi constet; saltem igitur, quando *homicidium* factum non est, neque ad notitiam aliorum communem crimen pervenit, facilius teneri potest illa sententia, quae in irregularitate ex delicto cognitionem poenae antecedentem requirit. Immo in homicidio ipse *S. Alph.* n. 350, quamquam suadet, ut dispensatio petatur, tamen non audet reprobare eam opinionem, quae neget adesse irregularitatem, si non solum poenae, sed ipsius *ecclesiasticae legis* prohibentis ignorantia aderat.

Hoc vero certum omnino est: 1. delictum homicidii vel mutilationis nullatenus debet esse publicum, sed etiamsi est omnino occultum, irregularitas per se oritur. 2. Si vero delictum publicum est aut periculum adest, ne publicum fiat, ignorantia poenae certo non sufficit ad reum eximendum, ne debeat dispensationem petere: nam quia crimina illa inter infamantia existunt, aut iam adest aut iuste timetur infamiae irregularitas, quae etiam ignorata contrahitur.

1291 2. Quod ad *concurrentes* pertinet, certum est, consulentes et mandantes omnesque positive ooperantes ad homicidium aut mutilationem eandem atque ipsum homicidam irregularitatem incurrere. Attamen notandum est:

1) Si fundatum dubium est, num consilium datum vere fuerit efficax: plerique quidem scriptores statuunt sicut in homicidio dubio, nimirum consulentem esse irregularem; *S. Alph.* VII 371 autem cum *Sporer* et *Tamburini* opinionem negantem ut «non improbabilem» amplectitur.

2) Qui homicidium vel mutilationem, cum potuit, non impedivit: si ex sola caritate impedire debuit, ab omnibus pro non-irregulari habetur; si vero

ex iustitia tenebatur impedire, a *S. Alph.* n. 376 cum *Roncaglia, Vasquez, Tamburini* contra *Suarez, Mazzotta* aliosque multos etiam excusatur, nisi forte illud «non-impedire» aequivaleat positivae occisioni, ut si parentes «*studiose neglexerint* filioli in cunis iacentis suffocationem impedire» ex cap. «*Quaesitum*» de *poen. et remissione* l. 5, tit. 38, c. 7.

3) *Ratihabentes*, cum in iure non exprimantur, non debent irregulares haberi ex hoc solo capite.

4) Consilium, mandatum, cooperatio, quae fiunt ad citius, securius occidendum aliquem, sufficiunt ad inducendam irregularitatem.

5) Quare, ut recenset *S. Alph.* n. 374, fiunt irregulares:

1292

a) omnes, qui ad homicidium inter se excitant, quamvis unus tantum occidat;

b) omnes, qui *proeliantur* in bello iniusto, si quis in eo occiditur — quia omnes rei censentur aut voluntarii aut casualis homicidii, vel eius cooperationis;

c) omnes, qui in tali bello ministrant arma vel pecunias, vel alia subsidia;

d) omnes, qui in iudicio in causa sanguinis *iniuste* accusant, testes agunt, sententiam proferunt;

e) omnes, qui occisori se associant, eius animum augendo.

6) Notandum vero est etiam in hoc crimine, non solam ignorantiam secundum restrictam quidem explicationem n. 1290 datam esse rationem excusantem, sed etiam gravem metum posse cooperantes ab irregularitate, immo aliquando ab ipsa culpa, excusare.

II. Cum irregularitas ex titulo homicidii oriunda etiam ad *mutilationem* extendatur, explicandam est, quid nomine mutilationis intelligatur. 1293

In sacris canonibus mutilatio per «membra abscissionem» declaratur. Hinc scriptores iam quaerunt, quid membri nomine intelligi debeat, atque communi consensu ita definiunt, ut membrum sit ea corporis pars, quae propriam habeat functionem, ut oculus, auris, manus, pes, non vero membrum, sed membri pars dicatur solus digitus vel digiti articulus, auricula et similia. — Ulterioris declarationis causa nota: a) qui plurium digitorum abscissione manum alicuius hominis ad usum ineptam reddidit, censetur *mutilationem* commisisse; b) qui hominem caecum reddidit, non eruendo oculos, sed luminis acie privando, non censetur irregularis: *S. Alph.* n. 382; c) qui membrum aliquod (brachium, manum) ita laedit, ut illud inutile evadat, secundum *Tambur.* l. c. cap. 15, § 16, n. 24 non est irregularis; qui vero culpabiliter tale membrum inutile factum abscindit, fit irregularis: *ib.* n. 37; d) qui per iniuriam alterum plene castravit, censetur irregularis; e) qui vero hoc in seipso etiam ex parte tantum perfecit, ex ira vel indiscreto zelo (supponitur et cognitio et peccatum mortale), etiam irregularis est, sicut ille, qui sibi solum digitum abscindit: *Tambur.* c. 8, § 2, n. 3—13: *S. Alph.* n. 365 et 380.

III. Ad irregularitatem ex homicidio referenda est etiam irregularitas *procurantium abortum post foetum animatum.* 1294

In Constitutionibus enim *Sixti V* «*Effraenatae*» et *Gregorii XIV* «*Sedes Apostolica*» expresse statutae sunt poenae homicidarum, et nominatim praeter excommunicationem irregularitas in omnes, qui abortum procurant vel in eo cooperantur, si modo agatur de foetu animato. Hanc autem animationem videmur computare posse secundum rationem legum antiquarum canonicarum, quae post 40, resp. 80 dies a con-

ceptione animationem per rationalem animam fieri sumebant. Cum enim recentes hac de re leges latae non sint, videtur omnis antiquae legis restrictio in odiosis retineri posse. — Adverte tamen e contrario, quamquam ex nova lege *Pii IX* «Apostolicae Sedis» excommunicatio ad solos «*procurantes abortum*» restricta sit, neque amplius ad tantummodo *cooperantes* extendatur, ad hos tamen extendi irregularitatem, siquidem huius poenae antiquitus latae mutatio facta non est.

Poenae igitur praeter excommunicationem, contra procurantes abortum latiore sensu non sublatae sunt hae:

1. *irregularitas*, cuius absolutio est Papae reservata, eaque ut comprehendatur in generali facultate delegata, *specialiter* exprimi debet;

2. *privatio* omnis privilegii clericalis, dignitatis, beneficii ecclesiastici: — quae poenae ut incurrantur, requirunt sententiam criminis declaratoriam: — neque, si contractae fuerint, in foro interno dimitti possunt;

3. *inhabilitas* ad beneficia ecclesiastica *recipienda*: — quae secundum veriore opinionem contrahitur ipso facto ante ullam sententiam, sed condonari potest ab episcopo. Cf. *S. Alph.* III 395—397.

Hae poenae ut **incurrantur**: 1. sufficit quaelibet procuratio, cooperatio, consensus;

2. requiritur, ut sit foetus *animatus*, practice 80 dierum post conceptum, cum in odiosis antiquum computum sumere liceat;

3. requiritur, ut effectus sit secutus, et constet de efficaci influxu: unicam exceptionem quoad irregularitatem vide n. seq. 1295.

1295 IV. Homicidium (hic excipe mutilationem) sola culpa est, quae etiam in uno quodam casu *dubio* irregularitatem inducit, videlicet quando de causa physica mortem ex se causante culpabiliter posita constat atque etiam effectus seu mors secuta est, sed propter concursum plurium dubitatur, num singuli vel quis ex iis vere efficaciter mortem induxerit: v. g. si plures explodunt globulos in hominem, sed nescitur, *cuiusnam* globulus ferierit atque hominem occiderit, omnes, qui exploserunt, irregulares sunt. — Verum haec irregularitas solos *clericos* afficit atque partialis est, ita ut imponat solam obligationem a) quaerendae dispensationis et b) interim abstinendi a celebranda Missa. Cf. *S. Alph.* VII 347.

1296 V. Ad intelligendam faciliorem vel difficiliorem dispensationem ab hac irregularitate, distingui debet homicidium (et mutilatio) *voluntarium* et *casuale*. Voluntarium est, quod ex directa voluntate oritur; casuale, quod ex actione culpabili quidem sequitur, et quod facile saltem sequi posse praevideri debuit, intentum vero non est. A voluntario igitur homicidio, etsi occulto, episcopi quoad dispensandi facultatem excluduntur; in homicidio casuali autem, et qualibet mutilatione *occultis* episcopi dispensare possunt ex Trid. cap. «*Liceat*», immo etiam in publico homicidio casuali relate ad ordines *minores* et beneficium *simplex* tantum. Cf. *Mazzotta* l. c. q. 1, § 2.

Voluntarii homicidii notio ex iis, quae modo dicta sunt, satis per se clara est. Praestat hic praecipuos modos *casualis homicidii* subicere.

1. Qui in rixa aliquem occidit vel mutilat, si animum occidendi vel mutilandi, etsi in ira, concepit, atque ex eo animo agit, sino dubio *voluntarium* homicidium committit; si vero intendit tantum percussorem eamque

non letalem, attamen inconsiderantia, etiam graviter culpabili, necem intulit, homicidium *casuale* commisisse censetur.

2. Qui opus exercet, quod aliorum vitis periculum creet: nisi diligentiam sufficientem ad pericula avertenda adhibuit, irregularis est, quando aliquis re ipsa est occisus vel mutilatus: v. g. qui in reparando tecto diligentiam non adhibet, ne immissis tegulis praetereuntes laedantur.

3. Qui opus propter pericula gravia *illicitum vel prohibitum* exercet, similiter ex probabili sententia tum tantum fit irregularis propter hominem praeter intentionem occisus vel mutilatum, quando debitam cautionem omisit: *S. Alph.* n. 387 cum *Castropal.*, *Laymann*, *Tambur.*, *Sporer* etc. contra *Navarrum*, *Toletum*, *Suarez*, qui eum irregularem esse contendunt, quantamlibet cautionem adhibuerit.

4. Medici alique aegrotorum curam agentes, qui ex gravi incuria causa sunt, cur aegrotus moriatur, irregulares evadunt; similiter, qui causa sunt, cur membrum debuerit amputari.

5. Facilius etiam *clerici in sacris constituti vel religiosi*, si cum ¹²⁹⁷ incisione vel adustione medentur, nisi alius peritus deest, irregulares fiunt, si re ipsa aegroti mors aut mutilatio secuta est. Nam communiter legem ecclesiasticam, quae illis clericis hanc medendi artem extra veram necessitatem prohibet, scriptores ita explicant, ut non tantum ille, qui imperitus temere hanc curam assumpserit, evadat irregularis, sed etiam ille, qui de cetero peritus sit neque gravem commiserit incuriam: *S. Alph.* n. 384. — Quamquam *Tambur.* l. c. c. 15, § 4, n. 9—13 dicit, probabiliter etiam in clerico requiri, ut contra artem medicam vel chirurgicam peccaverit.

6. Si quis committit adulterium in iis circumstantiis, ut *facile* crimen notum fieri possit marito, isque probabiliter praevideatur insurgere in adulterum vel in adulteram suam uxorem: adulter irregularis evadet, si 1) uxor adultera occisa vel mutilata fuerit, 2) adulter propter defensionem maritum occiderit vel mutilaverit. Cf. *S. Alph.* VII 388 et III 398; *Tambur.* l. c. cap. 15, § 5.

7. Alioquin ille, qui in defensione sua aut alterius innocentis servat moderamen inculpatae tutelae, ex aggressoris occisione non fit irregularis, ut omnes fatentur. Neque ille irregularis evadit, qui ita egit propter libertatem, pudicitiam, bona temporalia iuste defendenda: *S. Alph.* III 389 cum *Suarez*, De censuris disp. 46, s. 3; *Less.*, De iust. et iure l. 2, c. 9, n. 72; *Tambur.* l. 10, tract. 4, c. 15, § 15, n. 15sq; *Elbel* IV, n. 83 etc. contra *Laym.* l. 3, tract. 3, p. 3, c. 9, n. 3; *Sporer* tract. 5, c. 2, n. 177 sq, alios, qui extra casum defensionis vitae irregularitatem *ex defectu lenitatis* contrahi putant, defensionem vitae autem eam etiam esse censent bonorum aliorum defensionem, quae ad vitam propriam vel familiae necessaria fuerint; immo *Laymann* l. c. concedit irregularitatem non incurri, si utcumque defensio maioris virtutis sit, quam bonorum defendendorum iacturae perperio.

Caput III.

De Irregularitatibus ex defectu singillatim consideratis.

Defectus alii sunt, qui *natura sua* irregularitatem afferunt, i. e. in-¹²⁹⁸ capacitatem exercendi muneris sacri, alii, qui ex natura sua quidem

fundamentum praebent indecentiae, sed qui, ut iure excludant a susceptione vel exercitio ordinum, ab ecclesiastico legislatore debuerunt pro impedimentis constitui. Omnes hisce versiculis memoriae iuvandae causa continentur:

«*Natales, animus, libertas, corpus, et aetas,
Non bigamus, lenis, nec mala fama notet.*»

§ I.

Defectus natalium seu ortus illegitimus.

1. Illegitimitas, quae a suscipiendis et exercendis ordinibus excludit, est ortus extra legitimum matrimonium, sive agitur de filiis, qui dicuntur filii *naturales*, sive de iis, qui *spurii* dicuntur. Naturales enim vocantur, qui extra matrimonium quidem nati sunt, sed a parentibus, qui tempore conceptionis aut nativitatis habiles erant ad matrimonium contrahendum; spurii vero, qui a parentibus ad matrimonium inter se contrahendum incapacibus ortum ducunt, ut incestuosi, adulterini, ex sacrilegio nati: *S. Alph.* VII 422 (Decr. I, 17; I, II in 6).

2. Filii *naturales* legitimantur per matrimonium *subsequens*, idque ita, ut, si quis cum irregularitate illegitimitatis ordines susceperit, parentes vero postea matrimonium contrahant, ab ipso illo tempore irregularitas filii cesset neque ullum amplius impedimentum obstet, quominus ad altiores ordines ascendere suosque exercere possit. Haec per subsequens matrimonium legitimatio sufficit ad omnes dignitates, *cardinalatu excepto*. Quapropter ut talis cardinalis fiat, dispensatione S. Pontificis opus est: *Tambur.* l. c. c. 17, § 3, n. 2.

3. Qui orti sunt ex matrimonio propter occultum impedimentum invalido, sed quod saltem ab alterutro sponsorum pro valido habebatur, *censentur legitimi*, nisi matrimonium contractum sit sine debitis proclamationibus: *Trid.* sess. 24, c. 5 *de ref. matr.*; cf. *S. Alph.* n. 424 et 425.

4. Filii *expositi*, quorum parentes ignorantur, *non censentur illegitimi*; quia defectus natalium non praesumitur, sed probandus est ita saltem practice probabile est ex *S. Alph.* n. 432; *Tambur.*, In decal. l. I, c. 3 ad vocem «*legitimus*»; *Craisson*, Manuale n. 1882. Ita etiam *Wernz*, Ius decretal. II, n. 132, qui tamen notat, in praxi solere ad cautelam peti dispensationem.

1899 5. Illegitimi *quicumque* ab irregularitate solvuntur *per professionem religiosam*, sive sumis stricto sensu professionem votorum sollemnium, sive emissionem simplicium votorum in *ordine* religioso stricti nominis: *S. Alph.* n. 426; *Tambur.* l. c. cap. 17, § 4. — Attamen, nisi intercedat dispensatio, quam plerumque ex privilegio regulares concedere possunt, ipsa professio reddit aliquem habilem tantum ad sacros ordines, non ad praelaturam: *ibidem*.

6. Alioquin illegitimi sola dispensatione ab irregularitate liberantur. Episcopi vero, etsi illegitimitas occulta est, sine speciali privilegio sibi dato

dispensare nequeunt, nisi relate ad ordines minores¹. — Id insuper adverte, dispensationem particularem strictae interpretationis esse, ita ut dispensatio *ad ordines* non comprehendat *sacros ordines*, nisi exprimantur, dispensatio *ad sacros ordines* non includat *praelaturam* vel *dignitatem*, dispensatio *ad beneficia* per se nondum dicat *curata* beneficia. Quare haec omnia, ut simul intelligi possint, aut exprimi aut ex contextu vel ex clara dispensantis intentione patere debent.

§ 2.

Defectus animi.

I. Ex *defectu animi* irregulares sunt: 1. qui *sanam mentem* non¹⁸⁰⁰ habent (ita tum ex rei natura tum ex dispositione *Decr. Grat.* dist. 33, c. 2); 2. qui *debitam scientiam* nondum acquisiverunt (vide *Trid.* sess. 23, c. 5 II 13 *de ref.*); 3. qui recenter ad fidem conversi sunt et baptizati (*Decr. Grat.* dist. 57, c. 1).

II. Defectum sanæ mentis, aut similem, qui cum illo cohaeret, intelliguntur habere *amentes, semifatui, daemониaci, epileptici*.

Qui semel talem defectum amentiae passus est, ex habituali causa, seu ex indole et temperamento, perpetuo irregularis est, ita ut, si ordines nondum suscepit, eos suscipere nequeat. Quodsi iudicio medicorum periculum recidendi in istum defectum cessat, cum dispensatione (S. Pontificis eiusve delegati) ordinari potest: quam dispensationem praelati regulares suis subditis concedere valent. Cf. *S. Alph.* VII 355 et 400.

Quoad epilepsim vero, si epilepsis per plures annos perfecte cessavit, accedente medici iudicio, episcopus talem hominem ad ordines etiam sacros admittere potest, eoque facilius, quo minor aetas erat, in qua defectus ille candidato acciderat: vide *S. Alph.* n. 398 et 399. (Syn. Sciarf. anni 1888 statuit septem annos, cf. *Wernz*, Ius decretal. II, n. 116, not. 143. Verum recentiore tempore longe citius concessa est facultas ordinandi, cum aeger per annum cum dimidio morbo afflictatus non esset et plena cessatio iudicio medicorum exspectari satis certo posset: *Il Monitore eccl.* XX 257.) — Si quis post susceptos ordines in illam miseriam labitur, ordines exercere, immo etiam celebrare potest, cum primum grave periculum irreverentiae non amplius extiterit, at pro maiore securitate, si quid forte acciderit, sacerdos assistens ieiunus adhibeatur: *S. Alph.* ib.

III. Quenam scientia eaque superioribus probata pro singulis or-¹⁸⁰¹ dinibus requiratur, alibi dictum est. Acquisita necessaria scientia, haec scientiae deficientis irregularitas per se cessat.

IV. Defectus ex *novitate fidei* neo-conversum non reddit absolute irregularem, sed *dum iudicio episcopi sufficienter instructus sit*: cf. *Trid.* l. c. et *S. Alph.* n. 402.

¹ Animadvertit autem *D'Annibale* l. c. n. 411: «si quis non possit spurium se prodere sine infamia, nulla ei dispensatio opus est.»

Addi potest ex defectu fidei non confirmatae irregularitas eorum, qui baptismum suum usque ad mortis periculum distulerunt; quam alii ex delicto esse putant: cf. *D'Annibale*, Summula I, n. 415.

§ 3.

Defectus libertatis.

1802 Defectus libertatis ille intelligitur, quo quis sive suas operas alteri debet, sive suscepto munere vel statu ita ab alterius voluntate pendet, ut officia sacra convenienter exercere nequeat; immo quilibet, qui ad dictus est ex officio muneri, quod clericis exercere non licet, quamdiu in tali officio est, ex defectu libertatis irregularis censetur.

Primus defectus libertatis est *conditio vere servilis*: Decretal. l. I, tit. 18.

Alter defectus libertatis est *status matrimonialis*, ita ut maritus nequeat sacros ordines suscipere, nisi ex consensu uxoris paratae ex sua parte ad votum castitatis vel religionis ingressum (cf. supra n. 781), aut nisi uxor ius coniugale in perpetuum amisit. *Decr. Grat. C. 27, Q. 2, c. 19—26.*

Tertius defectus libertatis est officium iudicis vel tabellionis etc. exercere, aut iis negotiis implicatum esse, quae obligationem reddendae rationis secum ferunt, quamdiu rationes nondum redditae sunt. Decretal. l. I, tit. 19.

§ 4.

Defectus corporis.

1808 De corporis defectu, qui irregularitatem inducat, agit Decretal. l. I, tit. 20. Summatim haec teneto:

1. Quilibet defectus corporis, qui aut ineptum facit hominem ad congruum exercitium ordinis, aut qui facit eum valde deformem, ita ut sine aliorum horrore vel offensione sacra ministeria non possit peragere, irregularitatem inducit.

2. Eiusmodi defectus, si quoad *aliquod* ordinis exercitium adest, irregularitatem *simpliciter* inducit *ante ordinem susceptum*; *post* susceptum ordinem vero a) difficilius ille clericus ab exercitio ordinis prohibetur, b) atque ab illo tantum exercitio prohibetur, ad quod ineptus evasit.

3. In dubio de deformitate seu impedimento iudicium hic imprimis committitur episcopo, relate ad regulares eorum praelato; attamen etiam relate ad hos episcopus, cui ordinandus praesentatur, non tenetur semper praelati regularis iudicio acquiescere.

4. Ut aliquis, qui *notabili et certo* defectu corporis atque inde contracta irregularitate laborat, neque totaliter ineptus est ad omnia sacri ordinis ministeria, ordines nondum susceptos suscipere possit, dispensatio S. Pontificis requiritur, nisi talis delegata facultas ex privilegio episcopis sive regularibus praelatis concessa est.

Irregularis igitur est ex defectu visus: a) *Caecus*, nisi post ordines¹³⁰⁴ susceptos adhibitis cautelis acceperit privilegium a Summo Pontifice; b) *multum caecutiens*. — Qui *dextero* oculo caret, non censetur irregularis, nisi cum magna deformitate oculus erutus sit. Qui *sinistro* oculo caret, a multis dicitur irregularis, nisi facta sit dispensatio; at si oculo dextero sine magna deformitate Missale legere potest, quantum est necesse, satis probabiliter irregularis non debet censi: ita *S. Alph.* VII 404 cum *Suarez*, *Laym.*, *Tambur.*, *Lacroix*, *Navarro* etc. — Neque *luscus* irregularis est. Cf. etiam *Wernz*, *Ius decret.* II, n. 110; *Laurentius*, *Instit. iuris eccles.* n. 60 sq.

Irregularis est ex defectu auditus *plene surdus*; at si surditas post sacerdotium supervenerit, celebratio sine dispensatione permittitur: *S. Alph.* n. 405 cum *Concina*, *Navarro*, *Laym.*, *Tambur.*, *Salmantic.* etc. — *Surdaster* non censetur irregularis: *S. Alph.* ib.

Irregularis ex defectu loquelae est a) *mutus*, b) *balbutiens* tum tantum, quando verba integra proferre non potest, aut quando tam difficili pronuntiatione utitur, ut risum et contemptum moveat: ergo parum balbutientes irregulares non sunt.

Irregularis ex defectu pedum est, a) qui sine baculo ad altare sistere nequit; b) qui habet pedem vel crus ligneum: quodsi defectus arte ita tegi possit, ut non multum animadvertatur, episcopus, resp. praelatus regularis, celebrationem permittere potest — cf. *S. Alph.* n. 407 —, et proin hodie iste defectus raro irregularitatem necessario eamque perpetuam efficit. — Neque ille irregularis habetur, qui sine magna deformitate claudus est aut crura aliquantulum distorta habet: *S. Alph.* n. 407.

Irregularis ex defectu manuum est non tantum a) qui *manu caret*, sed etiam b) qui caret *solo pollice* aut c) *indice*, d) qui *eorum usum impeditum* habet; idem valet e) de *tribus posterioribus digitis*. Irregularis non habetur, qui *ex his* uno tantum vel duobus caret, aut solo pollicis vel indicis ungue; neque qui sextum digitum habet. Cf. *S. Alph.* n. 408. Ceterum cum sacerdote, qui manum sinistram vel brachium amiserat, S. Pontifex etiam ad celebrandam Missam iam dispensavit, si manus artificialis tanta dexteritate moveri poterat, ut aliqualis sacrarum specierum elevatio et sacrae hostiae fractio sine periculo fieret. Immo etiam ampliorem facultatem iam datam esse constat.

Irregulares propter magnam deformitatem praecipue hi sunt: a) qui ex mutilatione aliave causa in facie valde foedati sunt; b) qui lepra vel simili morbo ita laborant, ut exterius ille defectus appareat; c) qui gibbum enormem habent, ita ut nimis deformes sint aut nimis debiles, v. g. si erecto capite stare non possunt: *S. Alph.* n. 412.

§ 5.

Defectus aetatis.

De aetate eiusque defectu, de quo agit *Trid. sess. 23, c. 1 de ref.*,¹³⁰⁵ tractantes de sacramento ordinis satis diximus. Haec *irregularitas* relate ad eum, qui sine dispensatione ante legitimam aetatem ordines suscepit, completa aetate eo ipso cessat. — *Suspensio* vero, quae antea contra eos lata erat, qui, ex defectu aetatis irregulares, ordines sacros exercuissent, cum in Constitutione «Apostolicae Sedis» non contineatur, abrogata censi debet.

§ 6.

Defectus sacramenti, seu bigamia.

1306 Bigamia, quae secundum Decretal. l. 1, tit. 21 aliaque iuris canon. decreta irregularitatem inducit, non necessario est simultanea, quae sine maximo crimine esse non potest, sed potissimum successiva: nam *bigamia simultanea* insuper irregularitatem *ex crimine infamante* inducit.

Dicitur bigamia *defectus sacramenti*: quae sacramenti vox sumitur hic pro solo signo sacro seu sacra significatione coniunctionis Christi cum Ecclesia. Christus enim unam tantum habet Ecclesiam sponsam, quacum quasi matrimonium spirituale inierit et spirituales sibi filios gignat. Vult autem lex ecclesiastica, ut clerici, si umquam matrimonio iuncti fuerint, saltem fuerint uno tantum matrimonio, atque ita, si minus *virginalem* unionem Christi cum Ecclesia perfecte repraesentent, saltem illam unionem *cum una tantum* Ecclesia expriment. Attamen cum lex illa decentiae sit, non necessitatis, patet, S. Pontificem saltem ab hac irregularitate dispensare posse.

Accuratius autem distinguitur 1. bigamia *vera*, 2. bigamia *interpretativa*, 3. bigamia *similitudinaria*.

1. Bigamia vera habetur, si quis successive duas uxores legitimas habuit, atque cum utraque matrimonium consummavit.

2. Bigamia interpretativa adest, si quis, extra bigamiam veram, aut ipse duas mulieres affectu maritali carnaliter cognoverit, aut mulierem, quae utcumque cum altero carnalem copulam habuit, ipse maritali affectu carnaliter cognovit. — Hinc irregularis est ex bigamia interpretativa: a) qui duo matrimonia, quorum sive unum sive utrumque invalidum est, contraxit et consummavit¹; b) qui duxit viduam a priore viro cognitam atque consummavit matrimonium; c) qui duxit puellam corruptam et cum ea matrimonium consummavit; d) qui uxori suae sive adulterae sive vi oppressae postea debitum coniugale reddidit, sive sponte, sive ut obligatus erat: neque videtur ex eo ratio irregularitatis non contrahendae peti, quod vir carnale commercium mulieris cum altero viro habitum ignoraverit: de quo cf. *S. Alph.* VII 439 sqq; *Laurentius* l. c. n. 70; *Wernz* l. c. n. 121.

3. Bigamia similitudinaria in eo existit, qui post votum sollemne castitatis sive in ordine sacro sive in religiosa professione emissum matrimonium contrahere et consummare attentavit: cf. *S. Alph.* VII 448 sqq.²

NB. 1. Ut ex notione data patet, potest aliquis ex bigamia multiplici irregularis esse. Quod si obtinet, quaecumque bigamia, quando dispensatio petitur, declaranda est.

¹ Alii aliter hanc causam proponunt. Qui contraxit matrimoniumque [invalidum quidem] consummavit cum legitima alterius uxore at repudiata, c. 1 X 1, 21. Cf. *Wernz* l. c. n. 121; censent etiam aliqui hanc irregularitatem non ex solo defectu, sed simul ex delicto esse (vide *D'Annib.*, Summula I, n. 418).

² Etiam hanc irregularitatem complures censent esse *ex delicto*; neque eam indubitam esse, nisi a) clericus ordinis sacri attentet consummetque matrimonium *cum viduo*, aut b) clericus ordinis sacri qui ante ordines matrimonio iunctus erat idque consummaverat, postea denuo attentet et consummet matrimonium cum quacumque femina etiam virgine. *Wernz* l. c.

NB. 2. Haec irregularitas ex bigamia, si ante susceptam fidem adfuit, *per baptismum non tollitur*, sed etiam tunc dispensatione opus est.

NB. 3. Dispensatio a bigamia vera et interpretativa per se S. Pontifici reservatur; si solum fuit similitudinaria, ab ea dispensandi facultas episcopis competit, si modo infamia aut abfuit aut non amplius existit: *S. Alph.* VII 452.

§ 7.

Defectus lenitatis.

Defectum lenitatis, de quo cf. *Decr. Grat.* dist. 51, c. 1--5, multi ¹⁸⁰⁷ permiscunt cum irregularitate ex homicidio, aut in illo crimine putant defectum lenitatis simul includi. At id nequiquam probatur. Secundum ea, quae de hac re clare et fuse *Mazzotta* et *Tamburini* ll. cc. exponunt, breviter haec teneri possunt:

1. Defectus lenitatis, qui specialem irregularitatem inducat, habetur ex homicidio aut mutilatione sive 1) in iudicio iusto, sive 2) in bello iusto offensivo.

2. In bello igitur iusto offensivo ille solus irregularis est, qui istam actionem sanguinolentam propria manu exercuit; non ille, qui tantum est exhortatus. In iudicio iusto sanguinis *omnes* illi irregulares sunt, qui proxime et efficaciter ad poenam sanguinis contulerunt, ut: executor, iudex, accusator, testis non coactus, assessores iudicis, notarius, qui authentice sententiam scribit etc.

3. Actio illa sanguinolenta eiusve cooperatio irregularitatem non inducit, si ab homine nondum baptizato exercetur.

4. Alii omnes casus, in quibus disputant, utrum irregularitas inducatur, necne, aut eam non inducunt, aut si inducunt, illa ex crimine repetenda est.

Ergo in *bello iusto defensivo* irregularitas non contrahitur, uti neque in defensione privata contra iniustum aggressorem: si modo moderamen inculpaetae tutelae servatur.

Cf. praeter auctores laudatos hac in re *Wernz* l. c. n. 122 sq; *Laurentius* l. c. n. 66 67.

§ 8.

Defectus famae, seu infamia.

Infamia distinguitur infamia *facti* et *iuris*. Cf. *Decretal.* l. 5 ¹⁸⁰⁸ tit. 31, c. 11; l. 1, tit. 11, c. 17, *reg. iuris* in 6, *reg.* 87.

I. Infamia facti habetur: a) ex opinione communi seu notoria facti criminis sive vera sive falsa, b) ex perpessione poenae infamantis publica vel publicata, c) ex exercitio artis sive peccaminosae sive adeo vilis, ut communiter despiciantur, qui eam exercent: quae *facti* infamia etiam aliquando in ipsos filios redundare potest.

II. Infamia iuris completa habetur per iudicis sententiam, a) quae decernat infamiam, b) quae imponat poenam infamantem, c) quae sit criminis infamis condemnatoria, d) quae sit criminis infamis declaratoria (nimirum si crimen aliquod in iure sive canonico sive civili dicitur *ipso*

facto inducere infamiam, sufficit sententia *criminis declaratoria*; si vero crimina infamantia quidem dicuntur, sed non *ipso facto*, sententia *condemnatoria* requiritur); e) demum adest infamia iuris completa per solam confessionem rei in iudicio, quando crimen *ipso facto* dicitur infamiam inducere.

1309 III. Infamia iuris completa, ut iam supra innui n. 1288 sq, si umquam adfuit sive ob delictum proprium, sive ob delictum parentum, quod iuris infamiam in filios transfundit, semper *dispensatione* indiget, ut auferatur, quantumvis *facti* infamia per lapsum temporis aut loci mutationem cessaverit: nisi forte sententia iudicis fuerit manifeste iniusta, aut postea pro iniusta declarata.

Idem dic de irregularitate ex haeresi propria vel aliena contracta, etsi iuris infamia completa non fuit, sed factum tantum notorium erat. In aliis autem criminibus, si iuris infamia completa non fuit, sed tantummodo infamia facti: sunt qui censent irregularitatem sine dispensatione cessare, quando re ipsa infamia facti plene cessavit. Praxi tamen Ecclesiae conformius est, in omnibus iis criminibus, quibus ex lege ecclesiastica infamia iuris *ipso facto incurrenda* inuritur, quaerere dispensationem, utcumque crimen occultum manserit ac proin afuerit infamia facti. — Status autem religiosus assumptus aufert irregularitatem, tum quae ex delicto alieno, tum quae ex vilis artis exercitio orta fuerit; vel saltem superiores regularium dispensare possunt: *S. Alph.* VII 364.

1310 Ad maiorem rerum explicationem distinguere licet infamiam 1) ex delicto proprio, 2) ex delicto alieno, 3) ex arte vili, 4) meri facti.

Relate ad *primum* genus vide delicta ipso facto infamantia supra n. 1288 sq. — Quae vero insuper infamantia habentur, sunt ex *S. Alph.* n. 363 et *Tambur.* l. c. cap. 10, § 2 praeter homicidium praecipue haec: periurium in iudicio, adulterium, sodomia, lenocinium, simonia, proditio, rapina, paratio armorum contra parentes, publicum usurarum exercitium — videlicet tum ecclesiasticarum, tum civilium legum ratio habetur secundum axioma (*Decr. Grat.* C. 6, Q. 1, c. 2): «Omnes infames esse dicuntur, quos leges saeculi infames appellant.» Sed cum axioma illud ius Romanum respexerit ab Ecclesia approbatum, nostra autem aetate leges civiles ab illo iure et a iure ecclesiastico multum discrepent, haec ex sola civili lege infamia *infamia facti* tantum haberi potest: *Baller.-Palm.* VII°, n. 433.

Ad *alterum* genus, eorum scil., qui delicto alieno iuris irregularitatem contrahunt, pertinent sequentes:

1. Filii et nepotes eorum, qui Cardinales hostiliter insecuti sunt, vel in eo crimine cooperatores exstiterunt; ex c. «*Felices*» l. 5, tit. 9, c. 5 in 6.

2. Filii et nepotes ex patre haeretico vel haeresis fautore: ex matre haeretica soli filii irregulares evadunt: ex c. «*Statutum*» l. 5, tit. 2, c. 15 in 6. Sed probabiliter non comprehenduntur a) filii, qui ante lapsum parentum erant sui iuris, immo secundum *S. Alph.* n. 363 qui ante lapsum nati erant; b) neque comprehenduntur filii, si parentes postea Ecclesiae reconciliati sunt. c) Complures censebant, ne illos quidem comprehendi, qui ab haeticis descenderent in regionibus, ubi, haeresi impune grassante, crimen haeresis

infamiam non inferret. Verum Romae id non approbatur¹. Cf. *Wernz*, Ius decretal.² n. 139.

3. Adduntur a multis ex iure civili: filii eorum, qui damnati sunt ob delictum laesae maiestatis; filii nati ex matre meretrice (scil. hi videntur supponi *illegitimi*, et ex hoc capite irregulares exsistere).

Ad *tertium* genus, eorum qui ex arte vili, si minus omnes infames, tamen 1811 irregulares sunt: 1) histriones, qui turpia vel alia graviter illicita exhibent vel exercent; 2) carnifices, lictores aliique id genus homines.

Quorum filii per se non sunt irregulares: attamen dedecet eos ordinari vel ordines sacros exercere in iis locis, ubi parentes tam vilem artem exercent, vel ubi eorum origo publice nota est.

Ad *quartum* genus addi potest: Ut aliquis ex defectu famae irregularis sit, satis est publica perseverantia in quocumque mortali peccato: vide *Tambur.* l. c. cap. 10, § 3. Si vero publice notum est, aliquem peccatum commisisse, non una regula definiri potest, utrum censendus sit publice in eo perseverare, donec publice constet de emendatione, an tum tantum perseverare dici debeat, si peccatum frequentius repetat. Nam recte notat *Tambur.* l. c., si peccatum non est adeo infame, non ex uno peccato commisso arguitur perseverantia, sed ex peccato pluries repetito; si vero crimen atrox est, ut ille, qui commisit, non dicatur perseverare, requiritur, ut emendationem *ostenderit*.

¹ Habetur hac in re responsum S. Officii d. d. 11 Iulii 1884 ad episc. Harlem., qui volebat benigniorem consuetudinem abolere; ei igitur remittebatur decr. d. d. 25 Iulii 1866, scil.: «*filios haereticorum, qui in haeresi persistunt et mortui sunt, esse irregulares etiam in Germania aliisque in locis, ubi impune grassantur haereses; quoad praeteritum autem esse acquiescendum*». (*Zitelli*, Apparatus iuris eccl'es. Romae 1886.) Cui consonat simile rescriptum d. d. 14 Dec. 1890 ad archiep. Colon. aliosque Germaniae epp. datum: «*haereticos ad fidem catholicam conversos, ac filios haereticorum, qui in haeresi persistunt vel mortui sunt, ad 1^m et 2^m gradum per lineam paternam, per maternam vero ad 1^m dumtaxat esse irregulares etiam in Germania et in aliis locis, de quibus petitur, ideoque dispensatione indigere, ut ad tonsuram et ordines promoveantur*». In Anglia etiam mos iam erat, ut dispensatio daretur, uti constat ex Conc. Westmon. I cap. XXI, 2.

SUPPLEMENTUM DE PROHIBITIONE ET CENSURA LIBRORUM.

1812 Circa pravos libros eorumque prohibitionem complura iam dicta sunt vol. I, quatenus spectatur cooperatio ad malum. Esse enim pravos libros pravave scripta magnum malum atque multorum malorum fontem, luce clarius est. Nam facillime legentis *fidem* vel *bonos mores* in periculum inducunt, prout scripta fidei sunt contraria vel turpitudinis labe aspersa. Utrumque igitur genus pravorum scriptorum ipsa lege naturali prohibitum est; prohibitionis autem gravitas ex gravitate periculi pendet. Quapropter circa libros haereticos in homine theologice exulto et pio periculum longe minus existit, quam in homine non ita exulto; et si quod periculum levius remanserit, illud subire cum firma voluntate non succumbendi atque implorato divinae gratiae auxilio, ex causa proportionata licebit: quae causae sane existunt, cum esse debeant viri docti, qui errores sparsos cognoscant atque impugnent. Ceteroquin sine causa lectioni pravae doctrinae temere inhiare, nemini non est periculosum, neque cuiquam licebit oblivioni dare, fidem esse donum Dei, sollicitè servandum, non temere exponendum. Idem, sub aliquo respectu etiam maiori vi, valet de scriptis obscoenis, cum periculum universalius sit, ratio excusans rarior. Nam si de scriptis plane et pure obscoenis agitur, legendi ratio vix est aliis, quam qui sufficiant ad scripta illa cognoscenda et prohibenda; si de scriptis agitur, quae obscoena quidem continent, sed utilitati humanae scientiarumque culturae serviunt: ratio officii ea esse potest, ut praebeat legendi causam excusantem, sed cautione adhibita atque remoto periculo.

1813 Haec quidem ex sola lege divino-naturali. Verum ex iis, quae caveri iubet lex divina et naturalis, oritur obligatio pro Superioribus, ut, quos curae suae concreditos habent, a malis istis et periculis arceant. Itaque gravissima incumbit obligatio parentibus, ut filiorum, magistris, ut discipulorum lectioni invigilent, parochis aliisque curae animarum praepositis, ut attentos reddant Christifideles ad scripta periculosa, maxime si sub specie rei innoxiae incautos invadere tentent, utque omni conatu pravam lectionem studeant exterminare. Et quoniam tum bonorum morum tum fidei supernaturalis supremam custodem divinitus datam habemus Ecclesiam, eo ipso intelligitur officium et ius Ecclesiae in filios suos invigilandi, nè capiant detrimentum, eosque a prava lectione arcendi. Quod facit non solum naturalem legem annuntiando et explicando, sed etiam eam positivis legibus extendendo et augendo. Quare ab antiquissimis etiam temporibus exempla habemus librorum ab Ecclesia prohibitorum. Quod officium et ius eo latius

extendetur et eo gravius urgebit, quo amplior evaserit ex una parte copia pravorum scriptorum, ex altera parte legendi facilitas atque cupiditas. Hinc etiam factum est, ut a Conciliis Lateranensi V et Tridentino atque a subsequentibus RR. Pontificibus leges multae et severae in hac re constitutae sint: quae, utpote leges positivae, non iisdem, quibus lex naturalis, limitibus circumscribuntur, atque etiam eos ligant, qui lege naturali supra exposita non afficiantur vel non graviter afficiantur. Verum propter mutata tempora non omnia illa, quae sic constituta erant, servari amplius conveniebat. Quare sapienti consilio *Leo XIII* Constitutione «Officiorum ac munerum» d. d. 25 Ian. 1897 novum ius hac in re creavit, naturalem legem, quae non raro plura prohibet, relinquens, ut patet, intactam.

Res ipsa nostris temporibus est summi momenti et cotidiani usus, in qua quae licita, quae illicita sint, confessarii est probe scire. Defectum igitur non levem me commissurum fuisse putavi, nisi, quid nunc hac in re iuris sit, breviter explanarem.

Praetermissa Constitutionis Pontificiae parte historica, dabo 1° verbotenus partem iuris dispositivam; 2° ad aliquot capita revocabo leges factas, quae quo sensu intelligendae sint, breviter explicaturus.

En igitur tenor Constitutionis Apostolicae:

Leo Episcopus,
Servus servorum Dei,
ad perpetuam rei memoriam.

Officiorum ac munerum

Itaque matura deliberatione, adhibitisque S. R. E. Cardinalibus e sacro Consilio libris notandis, edere *Decreta generalia* statuimus, quae infra scripta, unaque cum hac Constitutione coniuncta sunt: quibus idem sacrum Consilium posthac utatur unice, quibusque catholici homines toto orbe religiose pareant. Ea vim legis habere sola volumus, abrogatis *Regulis* sacrosanctae Tridentinae Synodi iussu editis, *Observationibus*, *Instructione*, *Decretis*, *Monitis*, et quovis alio decessorum Nostrorum hac de re statuto iussuque, una excepta Constitutione *Benedicti XIV* «Sollicita et provida», quam, sicut adhuc vigit, ita in posterum vigere integram volumus.

Titulus I.

De prohibitione librorum.

Caput I.

De prohibitis apostatarum, haereticorum, schismaticorum aliorumque scriptorum libris.

1. Libri omnes, quos ante annum MDC aut Summi Pontifices, aut Concilia oecumenica damnarunt, et qui in novo Indice non recensentur, eodem modo damnati habeantur, sicut olim damnati fuerunt: iis exceptis, qui per haec Decreta Generalia permittuntur.

2. Libri apostatarum, haereticorum, schismaticorum et quorumcumque scriptorum haeresim vel schisma propugnantes, aut ipsa religionis fundamenta utcumque evertentes, omnino prohibentur.

3. Item prohibentur acatholicorum libri, qui ex professo de religione tractant, nisi constet nihil in eis contra fidem catholicam contineri.

4. Libri eorundem auctorum, qui ex professo de religione non tractant, sed obiter tantum fidei veritates attingunt, iure ecclesiastico prohibiti non habeantur, donec speciali decreto proscripti haud fuerint.

Caput II.

De editionibus textus originalis et versionum non vulgarium Sacrae Scripturae.

1815 5. Editiones textus originalis et antiquarum versionum catholicarum Sacrae Scripturae, etiam Ecclesiae Orientalis, ab acatholicis quibuscumque publicatae, etsi fideliter et integre editae appareant, iis dumtaxat, qui studiis theologicis vel biblicis dant operam, dummodo tamen non impugnentur in prolegomenis aut adnotationibus catholicae fidei dogmata, permittuntur.

6. Eadem ratione, et sub iisdem conditionibus, permittuntur aliae versiones Sacrorum Bibliorum sive latina, sive alia lingua non vulgari ab acatholicis editae.

Caput III.

De versionibus vernaculis Sacrae Scripturae.

1816 7. Cum experimento manifestum sit, si Sacra Biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittantur, plus inde, ob hominum temeritatem, detrimenti quam utilitatis oriri; versiones omnes in lingua vernacula, etiam a viris catholicis confectae, omnino prohibentur, nisi fuerint ab Apostolica Sede approbatae, aut editae sub vigilantia Episcoporum cum adnotationibus desumptis ex Sanctis Ecclesiae Patribus, atque ex doctis catholicisque scriptoribus.

8. Interdicuntur versiones omnes Sacrorum Bibliorum, quavis vulgari lingua ab acatholicis quibuscumque confectae, atque illae praesertim, quae per Societates Biblicas, a Romanis Pontificibus non semel damnatas, divulgantur, cum in iis saluberrimae Ecclesiae leges de divinis libris edendis funditus posthabeantur.

Hae nihilominus versiones iis, qui studiis theologicis vel biblicis dant operam, permittuntur: iis servatis, quae supra (n. 5) statuta sunt.

Caput IV.

De libris obscenis.

1817 9. Libri, qui res lascivas seu obscenas ex professo tractant, narrant, aut docent, cum non solum fidei, sed et morum, qui huiusmodi librorum lectione facile corrumpi solent, ratio habenda sit, omnino prohibentur.

10. Libri auctorum sive antiquorum, sive recentiorum, quos classicos vocant, si hac ipsa turpitudinis labe infecti sunt, propter sermonis elegantiam et proprietatem, iis tantum permittuntur, quos officii aut magisterii ratio excusat: nulla tamen ratione pueris vel adolescentibus, nisi sollerti cura expurgati, tradendi aut praelegendi erunt.

Caput V.

De quibusdam specialis argumenti libris.

1818 11. Damnantur libri, in quibus Deo, aut Beatæ Virgini Mariæ, vel Sanctis, aut Catholicae Ecclesiae eiusque Cultui, vel Sacramentis, aut Apostolicae Sedi detrahitur. Eidem reprobationis iudicio subiacent ea opera,

in quibus inspirationis Sacrae Scripturae conceptus pervertitur, aut eius extensio nimis coarctatur. Prohibentur quoque libri, qui data opera Ecclesiasticam Hierarchiam, aut statum clericalem vel religiosum probis afficiunt.

12. Nefas esto libros edere, legere aut retinere, in quibus sortilegia, divinatio, magia, evocatio spirituum aliaque huius generis superstitiones docentur, vel commendantur.

13. Libri aut scripta, quae narrant novas apparitiones, revelationes, visiones, prophetias, miracula, vel quae novas inducunt devotiones, etiam sub praetextu quod sint privatae, si publicentur absque legitima Superiorum Ecclesiae licentia, proscribuntur.

14. Prohibentur pariter libri, qui duellum, suicidium, vel divortium licita statuunt, qui de sectis massonicis, vel aliis eiusdem generis societatibus agunt, easque utiles et non perniciosas Ecclesiae et civili societati esse contendunt, et qui errores ab Apostolica Sede proscriptos tuentur.

Caput VI.

De sacris imaginibus et indulgentiis.

15. Imagines quomodocumque impressae Domini Nostri Iesu Christi, ¹³¹⁹ Beatae Mariae Virginis, Angelorum atque Sanctorum, vel aliorum Servorum Dei ab Ecclesiae sensu et decretis difformes, omnino vetantur. Novae vero, sive preces habeant adnexas, sive absque illis edantur, sine Ecclesiasticae potestatis licentia non publicentur.

16. Universis interdicitur indulgentias apocryphas, et a Sancta Sede Apostolica proscriptas vel revocatas quomodocumque divulgare. Quae divulgatae iam fuerint, de manibus fidelium auferantur.

17. Indulgentiarum libri omnes, summaria, libelli, folia etc., in quibus earum concessionem continentur, non publicentur absque competentis auctoritatis licentia.

Caput VII.

De libris liturgicis et precatoriis.

18. In authenticis editionibus Missalis, Breviarii, Ritualis, Caeremonialis ¹³²⁰ Episcoporum, Pontificalis Romani, aliorumque librorum liturgicorum a Sancta Sede Apostolica approbatorum, nemo quidquam immutare praesumat: si secus factum fuerit, hae novae editiones prohibentur.

19. Litaniae omnes, praeter antiquissimas et communes, quae in Breviariis, Missalibus, Pontificalibus ac Ritualibus continentur, et praeter Litanias de Beata Virgine, quae in sacra Aede Lauretana decantari solent, et Litanias Sanctissimi Nominis Iesu iam a Sancta Sede approbatas, non edantur sine revisione et approbatione Ordinarii.

20. Libros, aut libellos precum, devotionis, vel doctrinae institutionisque religiosae, moralis, asceticae, mysticae, aliosque huiusmodi, quamvis ad fovendam populi christiani pietatem conducere videantur, nemo praeter legitimae auctoritatis licentiam publicet: secus prohibiti habeantur.

Caput VIII.

De diariis, foliis et libellis periodicis.

21. Diaria, folia et libelli periodici, qui religionem aut bonos mores ¹³²¹ data opera impetunt, non solum naturali, sed etiam ecclesiastico iure proscripti habeantur.

Curent autem Ordinarii, ubi opus sit, de huiusmodi lectionis periculo et damno fideles opportune monere.

22. Nemo e catholicis, praesertim e viris ecclesiasticis, in huiusmodi diariis, vel foliis, vel libellis periodicis, quidquam, nisi suadente iusta et rationabili causa, publicet.

Caput IX.

De facultate legendi et retinendi libros prohibitos.

1322 23. Libros sive specialibus, sive hisce generalibus Decretis proscriptos, ii tantum legere et retinere poterunt, qui a Sede Apostolica, aut ab illis, quibus vices suas delegavit, opportunas fuerint consecuti facultates.

24. Concedendis licentiis legendi et retinendi libros quoscumque prohibitos Romani Pontifices Sacram Indicis Congregationem praeposuerunt. Eadem nihilominus potestate gaudent tum Suprema Sancti Officii Congregatio, tum Sacra Congregatio de Propaganda Fide pro regionibus suo regimini subiectis. Pro Urbe tantum haec facultas competit etiam Sacri Palatii Apostolici Magistro.

25. Episcopi alique Praelati iurisdictione quasi episcopali pollentes, pro singularibus libris, atque in casibus tantum urgentibus, licentiam concedere valeant. Quodsi iidem generalem a Sede Apostolica impetraverint facultatem, ut fidelibus libros proscriptos legendi retinendique licentiam impertiri valeant, eam non nisi cum delectu et ex iusta et rationabili causa concedant.

26. Omnes qui facultatem Apostolicam consecuti sunt legendi et retinendi libros prohibitos, nequeunt ideo legere et retinere libros quoslibet, aut ephemerides ab Ordinariis locorum proscriptas, nisi eis in Apostolico indulto expressa facta fuerit potestas legendi et retinendi libros a quibuscumque damnatos. Meminerint insuper qui licentiam legendi libros prohibitos obtinuerunt, gravi se praecepto teneri huiusmodi libros ita custodire, ut ad aliorum manus non perveniant.

Caput X.

De denunciatione pravorum librorum.

1323 27. Quamvis catholicorum omnium sit, maxime eorum, qui doctrina praevalent, perniciosos libros Episcopis aut Apostolicae Sedi denunciare; id tamen speciali titulo pertinet ad Nuntios, Delegatos Apostolicos, locorum Ordinarios, atque Rectores Universitatum doctrinae laude florentium.

28. Expedit ut in pravorum librorum denunciatione non solum libri titulus indicetur, sed etiam, quoad fieri potest, causae exponantur, ob quas liber censura dignus existimatur. Iis autem, ad quos denunciatio defertur, sanctum erit denunciantium nomina secreta servare.

29. Ordinarii, etiam tamquam Delegati Sedis Apostolicae, libros, aliaque scripta noxia in sua Dioecesi edita vel diffusa proscribere et e manibus fidelium auferre studeant. Ad Apostolicum iudicium ea deferant opera vel scripta, quae subulius examen exigunt, vel in quibus ad salutarem effectum consequendum supremae auctoritatis sententia requiri videatur.

*Titulus II.***De censura librorum.***Caput I.***De Praelatis librorum censurae praepositis.**

30. Penes quos potestas sit Sacrorum Bibliorum editiones et versiones ¹⁸²⁴ adprobare vel permittere ex iis liquet, quae supra (n. 7) statuta sunt.

31. Libros ab Apostolica Sede proscriptos nemo audeat iterum in lucem edere: quodsi ex gravi et rationabili causa singularis aliqua exceptio hac in re admittenda videatur, id numquam fiet, nisi obtenta prius sacrae Indicis Congregationis licentia, servatisque conditionibus ab ea praescriptis.

32. Quae ad causas Beatificationum et Canonizationum Servorum Dei utcumque pertinent, absque beneplacito Congregationis Sacris Ritibus tuendis praepositae publicari nequeunt.

33. Idem dicendum de Collectionibus Decretorum singularum Romanarum Congregationum: hae nimirum Collectiones edi nequeant, nisi obtenta prius licentia, et servatis conditionibus a moderatoribus uniuscuiusque Congregationis praescriptis.

34. Vicarii et Missionarii Apostolici Decreta sacrae Congregationis Propagandae Fidei praepositae de libris edendis fideliter servent.

35. Approbatio librorum, quorum censura praesentium Decretorum vi Apostolicae Sedi vel Romanis Congregationibus non reservatur, pertinet ad Ordinarium loci, in quo publici iuris fiunt.

36. Regulares, praeter Episcopi licentiam, meminerint teneri se, sacri Concilii Tridentini decreto, operis in lucem edendi facultatem a Praelato, cui subiacent, obtinere. Utraque autem concessio in principio vel in fine operis imprimatur.

37. Si auctor Romae degens librum non in Urbe, sed alibi imprimere velit, praeter approbationem Cardinalis Urbis Vicarii et Magistri Sacri Palatii Apostolici, alia non requiritur.

*Caput II.***De censorum officio in praevio librorum examine.**

38. Curent Episcopi, quorum muneris est facultatem libros imprimendi ¹⁸²⁵ concedere, ut eis examinandis spectatae pietatis et doctrinae viros adhibeant, de quorum fide et integritate sibi polliceri queant, nihil eos gratiae duros, nihil odio, sed omni humano affectu posthabito, Dei dumtaxat gloriam spectaturos et fidelis populi utilitatem.

39. De variis opinionibus atque sententiis (iuxta Benedicti XIV praeceptum) animo a praeiudiciis omnibus vacuo iudicandum sibi esse censores sciant. Itaque nationis, familiae, scholae, instituti affectum excutiant, studia partium seponant. Ecclesiae sanctae dogmata, et communem Catholicorum doctrinam, quae Conciliorum generalium decretis, Romanorum Pontificum Constitutionibus, atque Doctorum consensu continentur, unice prae oculis habeant.

40. Absoluto examine, si nihil publicationi libri obstare videbitur, Ordinarius, in scriptis et omnino gratis, illius publicandi licentiam, in principio vel in fine operis imprimendam, auctori concedat.

Caput III.

De libris praeviae censurae subiciendis.

1326 41. Omnes fideles tenentur praeviae censurae ecclesiasticae eos saltem subicere libros, qui divinas Scripturas, sacram Theologiam, Historiam ecclesiasticam, Ius canonicum, Theologiam naturalem, Ethicam, aliasve huiusmodi religiosas aut morales disciplinas respiciunt, ac generaliter scripta omnia, in quibus religionis et morum honestatis specialiter intersit.

42. Viri e clero saeculari ne libros quidem, qui de artibus scientiisque mere naturalibus tractant, inconsultis suis Ordinariis publicent, ut obsequentis animi erga illos exemplum praebeant.

Idem prohibentur, quominus, absque praevia Ordinariorum venia, diaria vel folia periodica moderanda suscipiant.

Caput IV.

De typographis et editoribus librorum.

1327 43. Nullus liber censurae ecclesiasticae subiectus excudatur, nisi in principio nomen et cognomen tum auctoris, tum editoris praeferat, locum insuper et annum impressionis atque editionis. Quodsi aliquo in casu, iustas ob causas, nomen auctoris tacendum videatur, id permittendi penes Ordinarium potestas sit.

44. Noverint typographi et editores librorum novas eiusdem operis approbati editiones novam approbationem exigere, hanc insuper textui originali tributam eius in aliud idioma versioni non suffragari.

45. Libri ab Apostolica Sede damnati ubique gentium prohibiti censentur, et in quodcumque vertantur idioma.

46. Quicumque librorum venditores, praecipue qui catholico nomine gloriantur, libros de obscoenis ex professo tractantes neque vendant, neque commodent, neque retineant: ceteros prohibitos venales non habeant, nisi a Sacra Indicis Congregatione veniam per Ordinarium impetraverint, nec cuiquam vendant, nisi prudenter existimare possint, ab emptore legitime peti.

Caput V.

De poenis in decretorum generalium transgressores statutis.

1328 47. Omnes et singuli scienter legentes, sine auctoritate Sedis Apostolicae, libros apostatarum et haeticorum haeresim propugnantes, nec non libros cuiusvis auctoris per Apostolicas Litteras nominatim prohibitos, eosdemque libros retinentes, imprimentes et quomodolibet defendentes, excommunicationem ipso facto incurrunt, Romano Pontifici speciali modo reservatam.

48. Qui sine Ordinarii approbatione Sacrarum Scripturarum libros, vel earundem adnotationes vel commentarios imprimunt, aut imprimi faciunt, incidunt ipso facto in excommunicationem nemini reservatam.

49. Qui vero cetera transgressi fuerint, quae his decretis generalibus praecipuntur, pro diversa reatus gravitate serio ab Episcopo moneantur; et, si opportunum videbitur, canonicis etiam poenis coerceantur.

Praesentes vero litteras et quaecumque in ipsis habentur nullo umquam tempore de subreptionis aut obreptionis sive intentionis Nostrae vitio aliove quovis defectu notari vel impugnari posse; sed semper validas et in suo

robore fore et esse, atque ab omnibus cuiusvis gradus et praëminentiae inviolabiliter in iudicio et extra observari debere, decernimus: irritum quoque et inane, si secus super his a quoquam, quavis auctoritate vel praetextu, scienter vel ignoranter contigerit attentari declarantes, contrariis non obstantibus quibuscumque.

Volumus autem, ut harum litterarum exemplis, etiam impressis, manu tamen Notarii subscriptis et per constitutum in ecclesiastica dignitate virum sigillo munitis, eadem habeatur fides, quae Nostrae voluntatis significationi his praesentibus ostensis haberetur.

Nulli ergo hominum liceat hanc paginam Nostrae constitutionis, ordinationis, limitationis, derogationis, voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. — Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Romae apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicae millesimo octingentesimo nonagesimo sexto, viii Kal. Februarias, Pontificatus Nostri decimo nono.

NOVAE DE PROHIBITIONE ET CENSURA LIBRORUM LEGIS SYNOPSIS ET BREVIS EXPLICATIO.

Vermeersch S. J., De prohibitione et censura librorum, Tornaci 1897 et deinceps saepius; *I. Pennacchi*, Comment. Act. S. Sedis XXX; *Péridès*, Commentaire de la Const. Apostolique «Officiorum ac munerum», Paris 1898; *Hollweck*, Das kirchliche Bücherverbot, Mainz 1897; *Hilgers*, Der Index der verbotenen Bücher 1904; *Gennari*, La Costituzione «Officiorum»³, Romae 1903.

I. De prohibitione.

A. Prohibita sunt, ita ut nemini edere, retinere, legere liceat, nisi specialia¹³²⁹ facultatem legitime obtinuerit:

NB. Quamquam Constitutio generatim sola utatur voce «*prohibentur*»: vim vocis eam esse, ut non solum editio et lectio, sed etiam retentio intelligatur, patet ex cap. IX, § 23—26, ubi expresse dicitur «libros sive specialibus sive his generalibus decretis proscriptos ii tantum *legere et retinere* poterunt, qui . . . fuerint consecuti facultates». — Atque etiam S. C. Indicis, quandocumque opus aliquod proscrit, semper — etiam post hanc novam Constitutionem — utitur verbis: «Nemo itaque . . . in posterum *edere* aut edita *legere* vel *retinere* audeat . . .»

1. Libri in Indicem relati; etiam non relati in Indicem, qui ante annum MDC a SS. Pontificibus aut Conciliis oecumenicis damnati fuerint, nisi sint ex iis, qui per generalia decreta Constitutionis «Officiorum ac munerum» permittuntur: cf. § 5—10 (§ 1).

2. Libri quorumcumque scriptorum haeresim vel schisma propugnantes, aut ipsa religionis fundamenta utcumque evertentes (§ 2).

NB. Haec prohibitio latius extenditur, quam art. 2 Bullae «Apostolicae Sedis», qui dicit «libros *apostatarum et haeticorum*» oosque tantum, qui «*haeresim*» propugnant.

3. Libri *acatholicorum de religione ex professo tractantes*, nisi *constet*, nihil contra fidem catholicam in eis contineri (§ 3).

NB. Iudicio publico theologorum aliquando constare potest, viros acatholicos in suis scriptis omnino catholice sentire, praecipue eos, qui postea fidem catholicam amplexi fuerint.

4. Libri, qui res lascivas seu obscenas ex professo tractant, narrant aut docent: nisi aliquatenus excipias libros auctorum classicorum (§ 9 et 10). Cf. infra.

1830 5. Libri, in quibus Deo aut Beatæ Virgini vel Sanctis, catholicae Ecclesiae eiusque cultui vel sacramentis aut Sedi Apostolicae *detrahitur* (§ 11).

Vis huius prohibitionis ponenda est in verbo *detrahitur*. Quod si de Deo severe sumitur, in qualibet falsa de eo assertione fit. Verum existimo, prohibitionem intelligi de formalis honoris invasione, quae in Dei, Sanctorum, rerum divinarum, Ecclesiae vel Sedis Apostolicae contemptum vergat: ita ut detrudere idem sit atque *contemptibilem reddere*. Sufficit autem, ut hoc *in libro* notabiliter fiat, non requiritur ad prohibitionem, ut liber integer argumentum illud verset seu ut illam detractionem libri finem esse appareat. Verum si obiter tantum verbum sententiave occurrat, ista labe infecta, probabile est, id non sufficere, ut liber ecclesiastico iure censi debeat prohibitus: Acta S. Sedis, Comment. n. 49.

6. Libri, qui hierarchiam ecclesiasticam aut statum clericalem vel religiosum data opera *probris afficiunt* (§ 11).

Probris afficere plus dicit quam detrudere: requiritur, ut libri auctor malevolum ostendat animum et contumeliose tractet clerum vel religiosos; neque sufficit, ut id obiter fiat, sed opus est, ut finem libri seu notabilis partis esse talem se prodat atque malevolentia appareat certo. Nam «data opera» fere idem est quod minus latine dicitur «ex professo». Quod videtur notandum in distinctione numeri praecedentis.

Aliqui voces illas *ex professo* et *data opera* ita distinguunt, ut *ex professo* facere idem sit ac pro argumento libri eiusve notabilis partis aliquid tractare; *data opera* aut idem sit, aut saltem in alieno quidem argumento, at ex proposito sive industria aliquid tractare sive longius sive saepius, ita ut haec intentio, etsi non libri, verum saltem scriptoris appareat.

7. Libri contra inspirationem S. Scripturae conscripti; scilicet quibus eius conceptus «pervertitur aut eius extensio nimis coarctatur» (§ 11).

In qua re ante oculos habendum est, quod definiverunt Concilium Trid. et Concil. Vaticanum.

1831 8. Libri *superstitiosi*, in quibus scilicet superstitio *rei indebitae* (sensu theologico sumptae; cf. vol. I, n. 489 sqq), quaecumque fuerit, docetur vel commendatur (§ 12).

9. Libri, qui *duellum, suicidium, divortium* licita statuunt (§ 14).

10. Libri, qui sectas massonicas aliasve eiusdem generis societates commendant vel utiles esse contendunt (§ 14).

11. Libri, qui errores ab Apostolica Sede proscriptos defendunt (§ 14).

Eiusmodi libros esse, qui errores Syllabo *Pii IX* proscriptos propugnent, habes ex decr. S. C. Indicis d. d. 23 Maii 1898. Generatim comprehenduntur non solum eae doctrinae quae per litteras Apostolicas proscriptae sunt, sed etiam quas S. Congregationes *approbante* Sede Apostolica condemnaverint, ut ex responsis S. Officii manifestum est: cf. *Gennari* in § 14, not. 3.

1832 12. Libri aut scripta, quae narrant novas apparitiones, revelationes etc., vel miracula, sine legitima Superiorum licentia publicata (§ 13).

Observa: 1. Comprehenduntur non solum libri, sed quaecumque folia vel scripta. 2. Necessè est, ut publici iuris fiant: quare privata eiusmodi rerum communicatio, etiamsi typis res exprimat in commodum complurium, ita tamen ut nullatenus omnibus pateat,

illa prohibitione non comprehenditur. 3. Legitima Superiorum licentia est, a) si agatur de causa beatificationis seu canonizationis, recognitio et licentia S. Rituum Congr. (§ 32); b) alias recognitio et licentia Episcopi, videlicet si narrantur res miraculose gestae *canonicatorum* vel (protestatio ab Urbano VIII praescripta non censetur amplius necessaria: ita *Vermeersch*, *Gennari*, alii) hominum in fama sanctitatis defunctorum.

Requirunt *Pennacchi*, *Vermeersch*, *Gennari* ut narratio fiat ex proposito seu industria ea divulgandi, ita ut non sint prohibitae relationes alicuius miraculi quod transeunter fiat in ephemeride similive modo.

13. Libri aut scripta, quae *novas inducunt devotiones* (§ 13), et generatim libri vel libelli precum seu devotionis, aliique libri qui ad instituendum populum in religione, morali, asceti conducere videantur, sine legitimae auctoritatis ecclesiasticae licentia publicati: igitur omnes libri vel libelli *practico-religiosi* (§. 19 20) qui non prae se ferunt approbationem ecclesiasticam.

NB. Si agitur de *nova devotione* inducenda, prohibitio extenditur ad quaelibet scripta vel folia; alias preces impressae sine approbatione ecclesiastica, quando sunt sola folia, non prohibentur retinentibus vel *legentibus*, sed solum quando ad amplitudinem saltem libelli perveniunt.

14. Imagines Dei, Sanctorum etc. ab Ecclesiae sensu vel decretis difformes.

Intellige imagines insolitae formae, vel contra decreta Ecclesiae de beatificatione et canonizatione servorum Dei factas.

15. Libri liturgici et rituales noviter editi, qui in quopiam discrepent ab editionibus a Sancta Sede approbatis (§ 18).

Qua in re prohibitio ad mitiorem formam est redacta. Antea severe prohibebantur editiones, quae *debitis approbationibus* carent: nunc, etsi eas sic edere nefas fuerit, editis uti licet, si modo nihil a rite approbatis discrepent. — Immo Acta S. Sedis, Comment. n. 56 putant, exinde post hanc Bullam editores Ordinarii approbatione non amplius indigere: quod equidem tamen censeo non esse ad mentem huius Constitutionis neque satis congruere cum § 41. — Similiter liturgicos libros ante hanc Bullam editos, qui approbationem prae se ferunt atque quoad rem cum typicis concordant, in forma autem et ordine accidentaliter leviter discrepaverint, non habeo pro prohibitis.

16. Diaria, folia, libelli periodici, qui religionem aut bonos mores *data* ¹³³⁹ *opera* impetunt (§ 21). Quid sit «data opera» vide supra n. 6. Quare non sufficit, ut *data occasione*, etsi non ita raro, articuli fidei Ecclesiaeque catholicae contrarii in iis foliis appareant. Ex quo capite eorum lectio vel divulgatio mortale peccatum contra legem naturalem quidem esse potest, contra *ecclesiasticam* legem non est. — Videtur autem intelligi impugnatio quaelibet religionis verae, non solum naturalis, sed etiam revelatae tantum, vel catholicae, cum *religio* nominetur, non nomen (cf. n. 2) sola *religionis fundamenta*. Sic omnino sentit *Gennari* in § 21, sententiam contrariam vocans falsam et satis periculosam. Rationes quae pro mitiore interpretatione afferri possunt, vide *Vermeersch* n. 18, 3.

Illa paragraphus summi momenti est, cum tractet de lectione ephemeridum aliorumque foliorum periodicorum, qui libri molem non attingunt neque *poenis* Bullae «Apostolicae Sedis» tanguntur. — Verum etsi *poenali* lege non prohibentur, tamen ex hac nova Bulla sunt, quae non naturali lege tantum sed etiam lege positiva prohibeantur, sunt etiam, quae sola naturali lege prohibeantur. Ab iis igitur, quae positiva Ecclesiae lege sunt prohibita, etiam ille, qui sibi nullum periculum timeat, et retinendis et legendis debet abstinere. Maxime vero a lectione eorum scriptorum abstinendum est, quae fuerint ab Ordinario speciatim prohibita.

1334 B. Prohibita sunt *non plene*:

1. Editiones S. Scripturae ab acatholicis factae, si modo in prolegomenis vel adnotationibus dogmata catholicae fidei non impugnantur, iis, qui studiis theologicis vel biblicis dant operam, permittuntur¹, scilicet:

1) textus originalis et veterum versionum catholicarum, etiam orientalis Ecclesiae (§ 5);

2) aliae versiones sive latina, sive alia lingua non vulgari editae (§ 6), sive etiam linguis vulgaribus editae (§ 8);

3) versiones in lingua vernacula a catholicis confectae, sine approbatione S. Sedis, vel sine notis ex S. Patribus doctisque catholicis viris desumptis, cum approbatione Ordinariorum (§ 7).

NB. Lectio igitur S. Scripturae in lingua vernacula, si versio tulerit approbationem S. Sedis, vel si tulerit approbationem Ordinarii atque *notis*, ut modo dictum est, instructa sit, nulla iam lege ecclesiastica cuiquam prohibetur.

2. Libri scriptorum classicorum sive antiquorum, sive recentiorum, qui infecti sunt rebus obscoenis ex professo tractatis, iis tantum permittuntur, quos officii aut magisterii ratio excusat (§ 10).

Pueris et adolescentibus non permittuntur nisi editiones *expurgatae*.

Verum, si abest ipsis periculum peccandi, videntur aliquando ob necessitatem et coactionem, quae iis inferatur, excusati esse. Peccant autem magistri, qui *non coacti* eiusmodi libros non purgatos pueris tradunt. Consentit in utraque re Comment. Act. S. Sedis n. 48; *Gennari* in § 9.

1335 C. Peccata quae committantur a violante leges illas prohibentes.

1. Quoad diaria libellosque periodicos censeo: 1) iis emendis subscribere, facultate emendi legendive non habita, esse peccatum mortale;

2) ea non caute custodire, ita ut aliis aditus ad ea habenda pateat, etiam grave peccatum esse;

3) ea, etsi non emantur seu iis habendis non subscribatur, tamen alibi exposita legere — nisi forte sola annuntiata negotiorum causa legantur — peccatum quidem semper est contra legem ecclesiasticam; *mortale* peccatum, si vel frequentior fit lectio, vel etiam semel tantum notabiliter producat lectio, postquam legens animadverterit, se incidisse in *materiam* prohibitam.

Peccatum veniale esse censeo, si raro ex tali folio legatur articulus, qui de prohibita materia non tractat.

Ceterum cum numerus eorum diariorum, qui nova hac *ecclesiastica* lege prohibentur, satis restrictus sit, iam difficilius intelligitur, quomodo homo catholicus non dico rationem, sed speciem quandam rationis habere possit, cur sibi res ibi discussas vel etiam solas annuntiatas legere necesse esse putet. — Facilius tamen, quae de excusatione dixi, applica ad ea diaria, quae ecclesiastica quidem prohibitione non certo feriantur, propter impugnatam tamen *data occasione* fidem catholicam naturali lege plerisque prohibeantur.

2. Quoad libros, cum severius prohibeantur, etiam facilius mortale peccatum a violante leges Ecclesiae committitur:

¹ Iis quibus permittuntur illae editiones contineri non solum magistros, sed etiam alumnos seu discipulos, per se patet; idque expresse declaratum est a S. C. Ind. 23 Maii 1898. Immo 21 Iun. 1898 iis accensiti sunt etiam «alumni, qui theologiae et linguae hebraicae ac graecae in scholis seminariorum vacant»; nihilominus *ib.* vetitum est, ne istae editiones sine speciali licentia S. Sedis sint pro *libris scholaribus* ex quibus subductu professoris linguam discant. Cf. *Gennari* in § 5.

scilicet quando agitur de libris propter doctrinam vel obscoenitatem prohibitis, graviter peccat, qui sine facultate: 1) emit, ut retineat; 2) qui plures dies retinet, nisi forte opportunitatem brevi expectat petendae facultatis vel libri tradendi ei qui facultate praeditus est; 3) qui legit locum materiam prohibitam specialiter tractantem, vel si materia ex se periculosa non est, partem notabilem, v. g. unam alteramve maioris formae paginam.

Secundum haec iudica circa eos libros, quos prohibitos recensui sub A, nn. 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11.

3. Libros, qui minus propter rem, sed propter formam, qua publicentur, 1886 prohibiti declarantur (supra A, n. 14 15, ex parte n. 13, ex Bullae §§ 13 18—20), materiam *mortalis* peccati tum constituere censeo, si quis eos edit, vel si iis utatur sive in liturgicis actionibus, sive alias in exercitio religionis, praesertim publico, non si eos tantum etiam legendo perlustrat. Immo iis uti discendi vel studendi causa, non videtur utcumque esse prohibitum.

4. Libri vel scripta, quae novas apparitiones, miracula illegitime narrant¹, *mortalis* peccati materiam constituunt in eo, qui ea iuris publici facit seu in eo graviter cooperatur, vel qui publicata divulgat. Legere pauca quaedam vel transeunter vix mortale peccatum erit, nisi forte agatur de miraculis vel apparitionibus falsis, quibus falsae doctrinae vel sectae favor possit praestari. Aliter tamen dicendum esse existimo de eo qui scripta illa prohibita diutius retinet seu conservat.

5. Libri devotionis vel instructionis religiosae, si a viro catholico eduntur sine legitima approbatione: graviter peccatur 1) ab iis qui ita edunt; 2) qui utuntur, ex hoc videntur gravis peccati reatum contrahere posse, quod aliquando iusta suspicio pravae doctrinae oriri possit. Iis igitur libris vel libellis, qui tali suspicione laborant, saepius uti vel etiam una vice multum (non aliquot tantum paginas, nisi deprehendantur res erroneae) ex iis legere sine facultate, in legem Ecclesiae censeo graviter offendere; alias vel non, vel non graviter.

D. *Facultas legendi*. 1. Facultas legendi peti nequit neque communiter 1837 dari sine iusta causa, neque facultas accepta aufert obligationem legis naturalis abstinendi a lectione, si quod forte periculum legenti nihilominus immineat neque adhibitis remediis removeatur.

Legem *ecclesiasticam qua talem* S. Pontifex quidem sine ulla causa pro aliquo suspendere potest saltem valide, attamen ne ille quidem sic agere solet. Alii, qui a S. Pontifice potestatem acceperunt legem relaxandi seu facultatem communicandi, id valide facere nequeunt sine causa. Verum in dubio standum est pro valore facultatis datae.

2. Facultatem dat: S. Congr. Indicis, S. Officium, S. Congr. de Propaganda Fide pro regionibus ipsi subiectis. Atque haec tribunalia Episcopis aliisve Praelatis potestatem etiam faciunt ex privilegio aliis facultatem legendi libros prohibitos communicandi.

3. Quousque igitur illud privilegium aliis facultatem communicandi extendatur, quilibet ex privilegio sibi dato debet intelligere.

¹ Ex complurium scriptorum interpretatione, ut dixi supra n. 1332, spectantur solum libri vel scripta, quae ex proposito res illas narrant, non ita ephemerides qui eiusmodi res scilicet apparitiones, miracula, quae circumferantur, referunt atque cum lectore communicant. *Gennari* § 13, *Vermeersch* n. 14, *Pennacchi* n. 51 etc.

De cetero scripta, quae respiciunt vitam, virtutes, prodigia servorum Dei vel Beatorum, quorum causis beatificationis vel canonizationis S. R. Congregatio manus apposuit, publicari nequeunt sine licentia «*Nihil obstat*» Promotoris Fidei vel Adessoris ipsius S. Consilii [S. Rit. Congr.]. Ita decr. d. d. 12 Febr. 1909 in Act. Ap. S. I 238.

4. Sine privilegio, adeoque *ordinaria* potestate Episcopi omnesque alii Praelati quasi episcopali potestate utentes¹ facultatem legendi libros prohibitos dare possunt tantum in casibus singularibus, scilicet pro singulis libris in casu necessitatis.

Quae potestas non restringitur iis limitibus, quibus fortasse limitata sit facultas *habitualiter communicabilis*: in qua non raro certi quidam libri excipiuntur. *Hic* nullus liber excipitur, si quando *eum* legendi necessitas occurrerit.

5. Si quis vero casus necessitatis occurrerit, in quo Praelatus adiri nequeat neque necessitas dilationem patiatur: fieri potest, ut ille, qui *aptus* sit ad occurrendum necessitati, v. g. ad propellendam gravem iniuriam causae religionis illatam, epikia iure utatur seu licentiam legendi praesumat. Quod alias facere non licet.

NB. Sicuti *legendi facultas* peti debet, ita etiam a bibliopola *facultas retinendi et vendendi* scripta prohibita: neque vendere potest nisi iis, qui iure sumantur facultate *legendi* esse praediti (§ 46). Quare si libros scripturae prohibita petunt, de quibus ex *gravi* ratione dubitatur quoad legendi licentiam, aliquo modo saltem indirecte inquiri seu interrogari debet.

II. De censura librorum.

A. Censura qualis requiratur.

1338 1. Praeviae censurae subiciendi sunt *libri*, qui *quamlibet sacrae theologiae disciplinam* tractant sensu etiam lato, vel *theologiam naturalem*, vel *ethicam*. Reliqua materia profana censurae ecclesiasticae non subiacet.

2. Minoris molis scripta praeviae censurae subiacent, si materia tractata ea est, ut religionis ac morum honestatis *specialiter intersit*. Quod cum haec materia distinguatur a materiis *librorum*, qui censurae subiciendi sunt, concludi debet, non sufficere, ut haec scripta utcumque rem theologicam tractent, sed requiri, ut sive ex se sive ex temporum circumstantiis res quae tractatur, consuetudo maioris sit momenti, errandive periculum gravius et perniciosius. Exemplum sume, si quis tempore Concilii Vaticani scripserit de infallibilitate Romani Pontificis: consentit *Vermeersch*, ed. 3, n. 21, 2; *Piat* O. C. n. 179

¹ Putat quidem Comment. Act. S. Sedis n. 63, Praelatos iurisdictione quasi-episcopali pollentes eos solos intelligi, qui subditos habeant fideles saeculares; Praelatos regularium etsi exemptorum hac lege non comprehendi eosque illa potestate esse destitutos, nisi quatenus speciale privilegium Sedis Apostolicae circa libros prohibitos impetraverint. — Verum, veniam det cl. scriptor, haec non videntur esse vera. Praelati regulares iure communi cum suis subditis regularibus dispensare possunt in praeceptis ecclesiasticis «ut possunt Episcopi cum suis dioecesanis»: *S. Alph.* de priv. n. 106, atque erga suos quasi-episcopali iurisdictione pollent; idque secundum eundem S. Alphonsum l. c. non de solis mediatis seu altioribus Superioribus valet, sed etiam de immediatis seu localibus, saltem si secundum sui Ordinis Constitutiones pleno iure Superiores seu Praelati censentur. Quare nulla est ratio, cur hanc, de qua agitur, facultatem Superioribus regularium exemptorum denegemus, praesertim cum leges ecclesiasticae favorem dantes late sint intelligendae. Nec quidquam movere debet, quod S. Pontifex hac § 25 suae Constitutionis loquatur de «*fidelibus*», quibus licentiam legendi retinendique libros proscriptos impertiri valeant; nam etsi forte in odiosis religiosi atque quilibet clerici communi nomine *fidelium* non intelligantur, intelliguntur certo hoc nomine tum religiosi tum clerici in favorabilibus. Quod qui negare voluerit, negare etiam debet, Episcopum vi § 25 in causa urgente posse suis clericis vel sacerdotibus libros prohibitos legendi facultatem dare, sed dicere debet, solis laicis: atque ita ii, qui longe facilius facultate legendi indigent, ab ea accipienda excluderentur. Praelatos regulares hic includi, tenent praeter alios etiam *Gennari* in § 25; *Noldin* II⁷, n. 705, 1 a β; *Vermeersch*, De prohib. lib. n. 35.

in fol. per. «Nouv. rev. théol.» XXXII etc. Verum possunt etiam res *ex se non* theologicae theologice tractari, ita ut aliquando *religionis* specialiter *intersit*.

Scripta intelligi videntur *separata*, libelli sive folia, non articuli tantum in diaria vel periodicos libellos non theologicos inserti (*Hollweck*, Das kirchliche Bücherverbot² 56, dicit: «alle Werke»; *Schneider*, Die neuen Bücher-gesetze der Kirche 146 ad art. 41 expresse *separata tantum* scripta nominat), quos in foliis ex se approbationi non subiectis *prae se ferre* approbationem, inauditum est.

3. Quamquam praevia censura non ulterius extenditur, clerici saeculares¹³³⁹ ne profanam quidem rem libris tractent atque publici iuris faciant, inconsultis suis Ordinariis. Qui non id quidem rogari debent, ut dent licentiam, possunt tamen *ex iusta causa* publicationem prohibere. Quapropter si vel severa prohibitio ab Ordinario facta fuerit, vel generale praeceptum, quo legem Pontificiam Ordinarius graviter urgeat, res erit *graviter* obligans; alioquin ex verbis Constitutionis Pontificiae existimo, gravem obligationem non erui, si modo res scribendae et publicandae bonae sunt neque clericum dedecent. — Religiosi autem praeter communem censuram observare debent leges sui ordinis et subiectionem erga superiores suos.

B. Cuius auctoritatis censura requiratur.

1. Generatim, i. e. exceptis quibusdam libris reservatis, approbatio libro-¹³⁴⁰rum pertinet ad Ordinarium loci, in quo *publici iuris* fiunt. Quam approbationem, «si publicationi libri nihil obstare videbitur, Ordinarius in scriptis et omnino gratis auctori» concedat oportet, in principio vel in fine libri imprimendam (§§ 35 40). — Regulares praeter Episcopi licentiam debent secundum decretum S. Conc. Trident. sess. 4 de ed. libror. sacrorum facultatem sui superioris habere: utraque facultas in principio vel in fine operis imprimatur (§ 36).

2. Quae ad causas beatificationis et canonizationis servorum Dei pertinent, publicari nequeunt sine beneplacito S. Rituum Congregationis; neque sine licentia respectivarum S. Congregationum harum decretorum collectiones (§§ 32 33).

3. Indulgentiarum collectiones novae ex variis decretis primum collectae indigent approbatione S. Indulg. Congr.; quoad alias publicationes Ordinarii approbatio sufficit.

4. Si libri auctor Romae degens alibi librum imprimere velit, praeter approbationem Cardinalis Urbis Vicarii et Magistri S. Palatii *alia non requiritur* (§ 37).

C. Editio et publicatio.

1. Libri censurae ecclesiasticae subiecti in principio prae se ferant nomen et cognomen tum auctoris tum editoris, locum et annum impressionis et editionis. Ex causa ordinarius permittere potest, ut nomen auctoris sup-primatur (§ 43).

2. Librorum venditores libros ex professo de obscoenis tractantes nullatenus habeant vel vendant; reliquos prohibitos ut tenere vel vendere possint, habere debent licentiam S. Sedis per Ordinarium impetrandam; «nec cuiquam vendant, nisi prudenter existimare possint, ab emptore legitime peti» (§ 46).

Res igitur, quas hoc volumine pertractandas esse indicavi, Dei ope absolutae sunt. Faxit divina gratia, ut praecipue subsidiis illis adiu-

vantibus, quorum tractatio huius voluminis longe maximam partem implet, tum lector, tum reliqui fideles, qui eius curae concrediti sint, in omni quidem virtutum genere, maxime vero in Dei amore conserventur et crescant, atque ita Apostolica illa adprecatio re ipsa in omnibus adimpleatur: «*Gratia Domini nostri Iesu Christi, et caritas Dei, et communicatio Sancti Spiritus sit cum omnibus vobis.*» 2 Cor 13, 13.

* * *

Legentium tum commoditatis tum eruditionis causa pro appendice addendum duxi 1) catalogum propositionum a S. Sede damnatarum et recentiora circa eas documenta ecclesiastica; 2) catalogum praecipuorum scriptorum, qui theologiam moralem sive cognatas practicae theologiae disciplinas excoluerunt: etsi fateor, enumerationem scriptorum sane mancam esse, neque multas notas ad singulos scriptores cognoscendos potuisse adici, ne huius voluminis moles suos limites excederet.

APPENDIX I.
SERIES CHRONOLOGICA
PROPOSITIONUM DAMNATARUM

ab anno 1418 contra Ioannem Wicleffum ad annum 1907 contra
modernismum.

Num. I.

Articuli 45 *Ioannis Wicleffi*, damnati in Concilio Constantiensi
sessione XLV et a *Martino V* anno 1418.

1. Substantia panis materialis et similiter substantia vini materialis remanent in Sacramento altaris.
2. Accidentia panis non manent sine subiecto in eodem Sacramento.
3. Christus non est in eodem Sacramento identice et realiter propria praesentia corporali.
4. Si episcopus vel sacerdos existat in peccato mortali, non ordinat, non consecrat, non conficit, non baptizat.
5. Non est fundatum in Evangelio, quod Christus Missam ordinaverit.
6. Deus debet oboedire diabolo.
7. Si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior est sibi superflua et inutilis.
8. Si Papa sit praescitus et malus et per consequens membrum diaboli, non habet potestatem super fideles sibi ab aliquo datam, nisi forte a Caesare.
9. Post Urbanum VI non est aliquis recipiendus in Papam, sed vivendum est more Graecorum sub legibus propriis.
10. Contra Scripturam sacram est, quod viri ecclesiastici habeant possessiones.
11. Nullus Praelatus debet aliquem excommunicare, nisi prius sciat eum excommunicatum a Deo: et qui sic excommunicat, fit ex hoc haereticus vel excommunicatus.
12. Praelatus excommunicans clericum, qui appellavit ad regem vel ad Concilium regni, eo ipso traditor est regis et regni.
13. Illi qui dimittunt praedicare sive audire verbum Dei propter excommunicationem hominum, sunt excommunicati, et in Dei iudicio traditores habebuntur.

14. Licet alicui diacono vel presbytero praedicare verbum Dei absque auctoritate Sedis Apostolicae sive episcopi catholici.
15. Nullus est dominus civilis, nullus est praelatus, nullus est episcopus, dum est in peccato mortali.
16. Domini temporales possunt ad arbitrium suum auferre bona temporalia ab Ecclesia, possessionatis habitualiter delinquentibus, id est ex habitu, non solum actu delinquentibus.
17. Populares possunt ad suum arbitrium dominos delinquentes corrigere.
18. Decimae sunt purae eleemosynae, et possunt parochiani propter peccata suorum praelatorum ad libitum suum eas auferre.
19. Speciales orationes, applicatae uni personae per praelatos vel religiosos, non plus prosunt eidem quam generales, ceteris paribus.
20. Conferens eleemosynam Fratribus est excommunicatus eo facto.
21. Si aliquis ingreditur religionem privatam qualemcumque, tam possessionatorum quam mendicantium, redditur ineptior et inhabilior ad observationem mandatorum Dei.
22. Sancti, instituentes religiones privatas, sic instituendo peccaverunt.
23. Religiosi viventes in religionibus privatis non sunt de religione christiana.
24. Fratres tenentur per laborem manuum victum acquirere, et non per mendicitatem.
25. Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis, eis in temporalibus subvenientibus.
26. Oratio praesciti nulli valet.
27. Omnia de necessitate absoluta eveniunt.
28. Confirmatio iuvenum, clericorum ordinatio, locorum consecratio reservantur Papae et episcopis propter cupiditatem lucri temporalis et honoris.
29. Universitates, studia, collegia, graduationes, et magisteria in iisdem sunt vana gentilitate introducta; tantum prosunt Ecclesiae, sicut diabolus.
30. Excommunicatio Papae vel cuiuscumque praelati non est timenda: quia est censura Antichristi.
31. Peccant fundantes claustra: et ingredienti sunt viri diabolici.
32. Ditare clerum est contra regulam Christi.
33. Sylvester Papa et Constantinus Imperator errarunt, Ecclesiam doto.
34. Omnes de ordine mendicantium sunt haeretici, et dantes eis eleemosynas sunt excommunicati.
35. Ingrediens religionem, aut aliquem ordinem, eo ipso inhabiles sunt ad observanda divina praecepta, et per consequens ad perveniendum ad regnum coelorum, nisi apostataverint ab iisdem.
36. Papa cum omnibus clericis suis possessionem habentibus sunt haeretici, eo quod possessiones habeant, et consentientes eis, omnes videlicet domini saeculares et ceteri laici.
37. Ecclesia Romana est synagoga satanae, nec Papa est proximus et immediatus vicarius Christi et Apostolorum.
38. Decretales epistolae sunt apocryphae, et seducunt a fide Christi: et clerici sunt stulti, qui student eis.
39. Imperator et domini saeculares sunt seducti a diabolo, ut Ecclesiam ditarent bonis temporalibus.
40. Electio Papae a cardinalibus a diabolo est introducta.

41. Non est de necessitate salutis credere, Romanam Ecclesiam esse supremam inter alias ecclesias.
42. Fatuum est credere indulgentiis Papae et episcoporum.
43. Iuramenta illicita sunt, quae fiunt ad corroborandos humanos contractus et commercia civilia.
44. Augustinus, Benedictus et Bernardus damnati sunt, nisi poenituerint de hoc, quod habuerunt possessiones, et instituerunt et intraverunt religiones: et sic, a Papa usque ad ultimum religiosum, omnes sunt haeretici.
45. Omnes religiones indifferenter introductae sunt a diabolo.

Num. II.

Articuli 30 *Ioannis Hus*, damnati ut supra.

1. Unica est sancta universalis Ecclesia, quae est praedestinatorum universitas.
2. Paulus numquam fuit membrum diaboli, licet fecerit quosdam actus actibus Ecclesiae malignantium consimiles.
3. Praesciti non sunt partes Ecclesiae, cum nulla pars eius finaliter excidat ab ea, eo quod praedestinationis caritas, quae ipsam ligat, non excidet.
4. Duae naturae, Divinitas et Humanitas, sunt unus Christus.
5. Praescitus, etsi aliquando est in gratia secundum praesentem iustitiam, tamen numquam est pars sanctae Ecclesiae; et praedestinatus semper manet membrum Ecclesiae, licet aliquando excidat a gratia adventitia, sed non a gratia praedestinationis.
6. Sumendo Ecclesiam pro convocatione praedestinatorum, sive fuerint in gratia sive non, secundum praesentem iustitiam, isto modo Ecclesia est articulus fidei.
7. Petrus non est nec fuit caput Ecclesiae sanctae catholicae.
8. Sacerdotes quomodolibet criminose viventes sacerdotii pollunt potestatem, et sicut filii infideles sentiunt infideliter de septem sacramentis Ecclesiae, de clavibus, officiis, censuris, moribus, caerimoniis et sacris rebus Ecclesiae, veneratione reliquiarum, indulgentiis, et Ordinibus.
9. Papalis dignitas a Caesare inolevit, et Papae perfectio et institutio a Caesaris potentia emanavit.
10. Nullus sine revelatione assereret rationabiliter de se vel alio, quod esset caput ecclesiae particularis, nec Romanus Pontifex est caput Romanae Ecclesiae particularis
11. Non oportet credere quod iste, quicumque est Romanus Pontifex, sit caput cuiuscumque particularis ecclesiae sanctae, nisi Deus eum praedestinaverit.
12. Nemo gerit vicem Christi vel Petri, nisi sequatur eum in moribus: cum nulla alia sequela sit pertinentior, nec aliter recipiat a Deo procuratoriam potestatem: quia ad illud officium vicariatus requiritur et morum conformitas et instituentis auctoritas.
13. Papa non est verus et manifestus successor Apostolorum principis Petri, si vivit moribus contrariis Petro: et si quaerit avaritiam, tunc est vicarius Iudae Iscarioth. Et pari evidentia cardinales non sunt veri et manifesti successores Collegii aliorum Apostolorum Christi, nisi vixerint more Apostolorum, servantes mandata et consilia Domini nostri Iesu Christi.

14. Doctores ponentes quod aliquis per cenſuram eccleſiaſticam emendandus, ſi corrigi noluerit, ſaeculari iudicio eſt tradendus, pro certo ſequuntur in hoc pontifices, ſcribas, et phariſaeos, qui Chriſtum non volentem eis oboedire in omnibus, dicentes *Nobis non licet interficere quemquam*, ipſum ſaeculari iudicio tradiderunt: et quod tales ſint homicidae graviorſ quam Pilatus.

15. Oboedientia eccleſiaſtica eſt oboedientia ſecundum adinventionem ſacerdotum Eccleſiae praeter expreſſam auctoritatem Scripturae.

16. Diviſio immediata humanorum operum eſt, quod ſunt vel virtuosa vel vitioſa: quia, ſi homo eſt vitioſus et agit quidquam, tunc agit vitioſe: et ſi eſt virtuoſus et agit quidquam, tunc agit virtuoſe: quia, ſicut vitium, quod crimen dicitur ſeu mortale peccatum, inficit univerſaliter actus hominis vitioſi, ſic virtus vivificat omnes actus hominis virtuoſi.

17. Sacerdotes Chriſti viventes ſecundum legem eius, et habentes Scripturae notiſiam, et affectum ad aedificandum populum, debent praedicare non obſtante praetenta excommunicatione. Quodſi Papa vel aliquis praelatus mandat ſacerdoti ſic diſpoſito non praedicare, non debet ſubditus oboedire.

18. Quilibet praedicantis officium de mandato accipit, qui ad ſacerdotium accedit: et illud mandatum debet exſequi, praetenta excommunicatione non obſtante.

19. Per cenſuras eccleſiaſticas excommunicationis, ſuſpenſionis et interdicti ad ſui exaltationem clerus populum laicalem ſibi ſuppeditat, avaritiam multiplicat, malitiam protegit, et viam praeparat Antichriſto. Signum autem evidens eſt, quod ab Antichriſto tales procedunt cenſurae, quas vocant in ſuis proceſſibus fulminationes, quibus clerus principaliffime procedit contra illos, qui denudant nequitiam Antichriſti, qui clerum pro ſe maxime uſurpabit.

20. Si Papa eſt malus, et praesertim ſi eſt praescitus, tunc ut Iudas apoſtolus eſt diaboli, fur, et filius perditionis, et non eſt caput ſanctae militantis Eccleſiae, cum nec ſit membrum eius.

21. Gratia praedestinationis eſt vinculum, quo corpus Eccleſiae et quodlibet eius membrum iungitur Chriſto capiti inſolubiliter.

22. Papa vel praelatus malus et praescitus eſt aequivoce paſtor, et vere fur et latro.

23. Papa non debet dici ſanctiffimus, etiam ſecundum officium: quia alias rex deberet etiam dici ſanctiffimus ſecundum officium, et tortores et praecones dicerentur ſancti: immo etiam diabolus deberet dici ſanctus, cum ſit officarius Dei.

24. Si Papa vivat Chriſto contrarie, etiamſi aſcenderet per ritam et legitimam electionem ſecundum conſtitutionem humanam vulgatam, tamen aliunde aſcenderet quam per Chriſtum, dato etiam quod intraret per electionem a Deo principaliter factam: nam Iudas Iſcariotes rite et legitime eſt electus a Deo Chriſto Ieſu ad episcopatum, et tamen aſcendit aliunde ad ovile ovium.

25. Condemnatio 45 art. Ioannis Wicleff, per doctores facta, eſt irrationabilis, et iniqua, et male facta; ficta eſt cauſa per eos allegata, videlicet ex eo quod nullus eorum ſit catholicus, ſed quilibet eorum aut eſt haereticus, aut erroneus, aut ſcandalofus.

26. Non eo ipſo, quod electores vel maior pars eorum conſenſerint viva voce ſecundum ritum hominum in perſonam aliquam, eo ipſo illa per-

sona est legitime electa, vel eo ipso est verus et manifestus successor vel vicarius Petri Apostoli vel alterius Apostoli in officio ecclesiastico: unde, sive electores bene vel male elegerint, operibus electi debemus credere: nam eo ipso, quo quis copiosius operatur meritorie ad profectum Ecclesiae, habet a Deo ad hoc copiosius facultatem.

27. Non est scintilla apparentiae, quod oporteat esse unum caput in spiritualibus regens Ecclesiam, quod semper cum Ecclesia ipsa militante converteretur et conservetur.

28. Christus sine talibus monstruosis capitibus per suos veraces discipulos sparsos per orbem terrarum melius suam Ecclesiam regularet.

29. Apostoli et fideles sacerdotes Domini strenue in necessariis ad salutem regularunt Ecclesiam, antequam Papae officium foret introductum: sic facerent, deficiente per summe possibile Papa, usque ad diem iudicii.

30. Nullus est dominus civilis, nullus est praelatus, nullus est episcopus, dum est in peccato mortali.

Num. III.

Propositiones 9 Magistri Petri de Osma, damnatae in Congregatione Complutensi, et deinde a Sixto IV 9 Aug. 1478¹.

1. Peccata mortalia, quantum ad culpam et poenam alterius saeculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves.

2. Confessio de peccatis in specie fuit ex aliquo statuto universalis Ecclesiae, non de iure divino.

3. Pravae cogitationes confiteri non debent, sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves.

4. Confessio debet esse secreta, id est de peccatis secretis, non de manifestis.

5. Non sunt absolvendi poenitentes, nisi peracta prius poenitentia iis iniuncta.

6. Papa non potest indulgere alicui viro* poenam purgatorii.

7. Ecclesia urbis Romae errare potest.

* Sic (*viro*, non *vivo*) legitur in ipsis Actis; ex quibus etiam aliter patet, Petrum negasse etiam speciatim indulgentias pro defunctis.

¹ Sixtus IV Constitutione «Licet ea» d. d. 9 Aug. 1478 summam errorem Petri Oxomensis enumerans, hos notat:

1. Confessionem peccatorum in specie ex universalis Ecclesiae realiter statuto, non divino iure compertam esse.

2. Peccata mortalia, quoad culpam et poenam alterius saeculi, absque confessione sola cordis contritione deleri.

3. Pravas cogitationes sola deleri displicentia.

4. Quod confessio secreta sit necessario non exigi.

5. Non peracta poenitentia, confitentes absolvi non debere.

6. Romanum Pontificem purgatorii poenam remittere non posse.

7. Romanum Pontificem non posse super his, quae universalis Ecclesia statuit, dispensare.

8. Sacramentum poenitentiae, quantum ad collationem gratiae, naturae, non autem institutionis Novi aut Veteris Testamenti, existere.

Verum S. Pontifex addit: « Archiepiscopi [Toletani, praesidis Congregationis] declarationem et decretum huiusmodi, prout illa concernunt, omnia et singula in scripturis praedicti Archiepiscopi super praemissis confectis contenta, auctoritate Apostolica . . . confirmamus et approbamus.

8. Papa non potest dispensare in statutis universalis Ecclesiae.

9. Sacramentum Poenitentiae, quantum ad collationem gratiae sacramentalis, naturae est, non alicuius institutionis veteris vel novi Testamenti. *Damnatae ut scandalosae et haereticæ.*

Num. IV.

Errores 41 *Martini Lutheri*, damnati a *Leone X* bulla «*Exsurge Domine*» etc.

15 Iunii 1520.

1. Haeretica sententia est, sed usitata, sacramenta novae legis iustificantem gratiam illis dare, qui non ponunt obicem.

2. In puero post baptismum negare remanens peccatum est Paulum et Christum simul conculcare.

3. Fomes peccati, etiamsi nullum adsit actuale peccatum, moratur exeuntem a corpore animam ab ingressu coeli.

4. Imperfecta caritas morituri fert secum necessario magnum timorem, qui se solo satis est facere poenam purgatorii, et impedit introitum regni.

5. Tres esse partes poenitentiae, contritionem, confessionem et satisfactionem, non est fundatum in sacra Scriptura nec antiquis sanctis christianis doctoribus.

6. Contritio, quae paratur per discussionem, collationem et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animae suae ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, foeditatem, amissionem aeternae beatitudinis, ac aeternae damnationis acquisitionem, haec contritio facit hypocritam, immo magis peccatorem.

7. Verissimum est proverbium, et omnium doctrina de contritionibus hucusque data praestantius: de cetero non facere, summa poenitentia; optima poenitentia, nova vita.

8. Nullo modo praesumas confiteri peccata venialia, sed nec omnia mortalia, quia impossibile est, ut omnia mortalia cognoscas. Unde in primitiva Ecclesia solum manifesta mortalia confitebantur.

9. Dum volumus omnia pure confiteri, nihil aliud facimus, quam quod misericordiae Dei nihil volumus relinquere ignoscendum.

10. Peccata non sunt ulli remissa, nisi remittente sacerdote credat sibi remitti, immo peccatum maneret, nisi remissum crederet: non enim sufficit remissio peccati et gratiae donatio, sed oportet etiam credere esse remissum.

11. Nullo modo confidas absolvi propter tuam contritionem, sed propter verbum Christi *Quodcumque solveris* etc. (Mt 16.) Hinc, inquam, confide, si sacerdotis obtinueris absolutionem, et crede fortiter te absolutum, et absolutus vere eris, quidquid sit de contritione.

12. Si per impossibile confessus non esset contritus, aut sacerdos non serio, sed ioco absolveret; si tamen credat se absolutum, verissime est absolutus.

13. In sacramento poenitentiae ac remissione culpae non plus facit Papa aut episcopus quam infimus sacerdos: immo, ubi non est sacerdos, aequè tantum quilibet christianus, etiamsi mulier aut puer esset.

14. Nullus debet sacerdoti responderè se esse contritum, nec sacerdos requirere.

15. Magnus est error eorum, qui ad sacramentum Eucharistiae accedunt, huic innixi, quod sint confessi, quod non sint sibi conscii alicuius peccati mortalis, quod praemiserint orationes suas et praeparatoria: omnes illi iudi-

cium sibi manducant et bibunt. Sed si credant et confidant se gratiam ibi consecuturos, haec sola fides facit eos puros et dignos.

16. Consultum videtur, quod Ecclesia in communi Concilio statueret laicos sub utraque specie communicandos: nec Bohemi communicantes sub utraque specie sunt haeretici, sed schismatici.

17. Thesauri Ecclesiae, unde Papa dat indulgentias, non sunt merita Christi et Sanctorum.

18. Indulgentiae sunt piae fraudes fidelium, et remissiones bonorum operum: et sunt de numero eorum quae licent, et non de numero eorum quae expediunt.

19. Indulgentiae his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem poenae pro peccatis actualibus debitae apud divinam iustitiam.

20. Seducuntur credentes indulgentias esse salutare et ad fructus spiritus utiles.

21. Indulgentiae necessariae sunt solum publicis criminibus, et proprie conceduntur duris solummodo et impatientibus.

22. Sex generibus hominum indulgentiae nec sunt necessariae nec utiles; videlicet mortuis seu morituris, infirmis, legitime impeditis, his qui non commiserunt crimina, his qui crimina commiserunt sed non publica, his qui meliora operantur.

23. Excommunicationes sunt tantum externae poenae, nec privant hominem communibus spiritualibus Ecclesiae orationibus.

24. Docendi sunt christiani plus diligere excommunicationem, quam timere.

25. Romanus Pontifex, Petri successor, non est Christi vicarius super omnes totius mundi ecclesias ab ipso Christo in beato Petro institutus.

26. Verbum Christi ad Petrum *Quodcumque solveris super terram* etc. (Mt 16), extenditur dumtaxat ad ligata ab ipso Petro.

27. Certum est, in manu Ecclesiae aut Papae prorsus non esse statuere articulos fidei immo nec leges morum seu bonorum operum.

28. Si Papa cum magna parte Ecclesiae sic vel sic sentiret, nec etiam erraret, adhuc non est peccatum aut haeresis contrarium sentire, praesertim in re non necessaria ad salutem, donec fuerit per Concilium universale alterum reprobatum, alterum approbatum.

29. Via nobis facta est enervandi auctoritatem Conciliorum, et libere contradicendi eorum gestis, et iudicandi eorum decreta, et confidenter confitendi quidquid verum videtur, sive probatum fuerit, sive reprobatum a quocumque Concilio.

30. Aliqui articuli Ioannis Hus condemnati in Concilio Constantiensi sunt christianissimi, verissimi et evangelici, quos nec universalis Ecclesia posset damnare.

31. In omni opere bono iustus peccat.

32. Opus bonum optime factum, est veniale peccatum.

33. Haereticos comburi est contra voluntatem Spiritus.

34. Praeliari adversus Turcas est repugnare Deo visitanti iniquitates nostras per illos.

35. Nemo est certus, se non semper peccare mortaliter, propter occultissimum superbiae vitium.

36. Liberum arbitrium post peccatum est res de solo titulo: et dum facit quod in se est, peccat mortaliter.

37. Purgatorium non potest probari ex sacra Scriptura, quae sit in canone.

38. Animae in purgatorio non sunt securae de earum salute, saltem omnes: nec probatum est ullis aut rationibus aut Scripturis, ipsas esse extra statum merendi aut augendae caritatis.

39. Animae in purgatorio peccant sine intermissione, quamdiu quaerunt requiem et horrent poenas.

40. Animae ex purgatorio liberatae suffragiis viventium minus beantur, quam si per se satisfecissent.

41. Praelati ecclesiastici et principes saeculares non male facerent, si omnes saccos mendicitatis delerent.

Num. V.

Propositiones 79 *Michaelis Baii*, damnatae a *S. Pio V* bulla «Ex omnibus afflictionibus» etc. 1 Oct. 1567, necnon a *Gregorio XIII* bulla «Provisionis nostrae» etc. 29 Ian. 1579, et ab *Urbano VIII* bulla «In eminenti» etc. 6 Mart. 1641.

1. Nec angeli nec primi hominis adhuc integri merita recte vocantur gratia.

2. Sicut opus malum ex natura sua est mortis aeternae meritorium, sic bonum opus ex natura sua est vitae aeternae meritorium.

3. Et bonis angelis, et primo homini, si in statu illo perseverasset usque ad ultimum vitae, felicitas esset merces, et non gratia.

4. Vita aeterna homini integro et angelo promissa fuit intuitu bonorum operum, et bona opera ex lege naturae ad illam consequendam per se sufficiunt.

5. In promissione facta angelo et primo homini continetur naturalis iustitiae constitutio, qua pro bonis operibus sine alio respectu vita aeterna iustis promittitur.

6. Naturali lege constitutum fuit homini, ut, si in oboedientia perseveraret, ad eam vitam pertransiret, in qua mori non posset.

7. Primi hominis integri merita fuerunt primae creationis munera: sed iuxta modum loquendi Scripturae sacrae non recte vocantur gratia: quo fit, ut tantum merita, non etiam gratia, debeant nuncupari.

8. In redemptis per gratiam Christi nullum inveniri potest bonum meritum, quod non sit gratis indigno collatum.

9. Dona concessa homini integro et angelo forsitan non improbanda ratione possunt dici gratia: sed quia, secundum usum sacrae Scripturae, nomine gratiae ea tantum munera intelliguntur, quae per Iesum Christum male merentibus et indignis conferuntur, ideo neque merita neque merces, quae illis redditur, gratia dici debet.

10. Solutio poenae temporalis, quae peccato dimisso saepe manet, et corporis resurrectio proprie non nisi meritis Christi adscribenda est.

11. Quod pie et iuste in hac vita mortali usque in finem vitae conversati vitam consequimur aeternam, id non proprie gratiae Dei, sed ordinationi naturali statim initio creationis constitutae iusto Dei iudicio deputandum est: neque in hac retributione bonorum ad Christi meritum respicitur, sed tantum ad primam institutionem generis humani, in qua lege naturali constitutum est, ut iusto Dei iudicio oboedientiae mandatorum vita aeterna reddatur.

12. Pelagii sententia est: opus bonum, citra gratiam adoptionis factum, non est regni coelestis meritum.

13. Opera bona, a filiis adoptionis facta, non accipiunt rationem meriti ex eo, quod fiant per spiritum adoptionis inhabitantem corda filiorum Dei, sed tantum eo, quod sint conformia legi, quodque per ea praestatur oboedientia legi.

14. Opera bona iustorum non accipient in die iudicii extremi mercedem ampliozem, quam iusto Dei iudicio mereantur accipere.

15. Ratio meriti non consistit in eo, quod qui bene operantur habeant gratiam et inhabitantem Spiritum Sanctum, sed in eo solum, quod oboediunt divinae legi.

16. Non est vera legis oboedientia, quae fit sine caritate.

17. Sentiant cum Pelagio, qui dicunt, esse necessarium ad rationem meriti, ut homo de gratia adoptionis sublimetur ad statum deificum.

18. Opera catechumenorum, ut fides et poenitentia ante remissionem peccatorum facta, sunt vitae aeternae merita: quam vitam ipsi non consequentur, nisi prius praecedentium delictorum impedimenta tollantur.

19. Opera iustitiae et temperantiae, quae Christus fecit, ex dignitate personae operantis non traxerunt maiorem valorem.

20. Nullum est peccatum ex natura sua veniale: sed omne peccatum meretur poenam aeternam.

21. Humanae naturae sublimatio et exaltatio in consortium divinae naturae debita fuit integritati primae conditionis, et proinde naturalis dicenda est, et non supernaturalis.

22. Cum Pelagio sentiunt, qui textum Apostoli ad Romanos 2: *Gentes, quae legem non habent, naturaliter ea quae legis sunt faciunt*, intelligunt de gentibus fidei gratiam non habentibus.

23. Absurda est eorum sententia, qui dicunt, hominem ab initio dono quodam supernaturali et gratuito supra conditionem naturae suae fuisse exaltatum, ut fide, spe et caritate Deum supernaturaliter coleret.

24. A vanis et otiosis hominibus, secundum insipientiam philosophorum, excogitata est sententia, quae ad Pelagianismum reicienda est, hominem ab initio sic constitutum, ut per dona naturae superaddita fuerit largitate conditoris sublimatus et in Dei filium adoptatus.

25. Omnia opera infidelium sunt peccata, et philosophorum virtutes sunt vitia.

26. Integritas primae creationis non fuit indebita humanae naturae exaltatio, sed naturalis eius conditio.

27. Liberum arbitrium, sine gratiae Dei adiutorio, non nisi ad peccandum valet.

28. Pelagianus est error dicere, quod liberum arbitrium valet ad ullum peccatum vitandum.

29. Non soli fures ii sunt et latrones, qui Christum viam et ostium veritatis et vitae negant, sed etiam quicumque aliunde quam per ipsum in viam iustitiae, hoc est ad aliquam iustitiam, conscendi posse docent:

30. aut tentationi ulli sine gratiae ipsius adiutorio resistere hominem posse, sic ut in eam non inducatur aut ab ea non superetur.

31. Caritas perfecta et sincera, quae est ex corde puro et conscientia bona et fide non ficta, tam in catechumenis quam in poenitentibus potest esse sine remissione peccatorum.

32. Caritas illa, quae est plenitudo legis, non est semper coniuncta cum remissione peccatorum.
33. Catechumenus iuste, recte et sancte vivit, et mandata Dei observat, ac legem implet per caritatem, ante obtentam remissionem peccatorum, quae in baptismi lavacro demum percipitur.
34. Distinctio illa duplicis amoris, naturalis videlicet quo Deus amatur ut auctor naturae, et gratuiti quo Deus amatur ut beatificator, vana est et contentitia, et ad illudendum sacris Literis et plurimis veterum testimoniis excogitata.
35. Omne quod agit peccator vel servus peccati, peccatum est.
36. Amor naturalis, qui ex viribus naturae exoritur, ex sola philosophia per elationem praesumptionis humanae cum iniuria crucis Christi defenditur a nonnullis doctoribus.
37. Cum Pelagio sentit, qui boni aliquid naturalis, hoc est quod ex naturae solis viribus ortum ducit, agnoscit.
38. Omnis amor creaturae rationalis aut vitiosa est cupiditas qua mundus diligitur, quae a Ioanne prohibetur, aut laudabilis illa caritas qua per Spiritum Sanctum in corde diffusa Deus amatur.
39. Quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit.
40. In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati.
41. Is libertatis modus, qui est a necessitate, sub libertatis nomine non reperitur in Scripturis, sed solum nomen libertatis a peccato.
42. Iustitia, qua iustificatur per fidem impius, consistit formaliter in oboedientia mandatorum, quae est operum iustitia: non autem in gratia aliqua animae infusa, qua adoptatur homo in filium Dei et secundum interiorum hominem renovatur ac divinae naturae consors efficitur, ut, sic per Spiritum Sanctum renovatus, deinceps bene vivere et Dei mandatis oboedire possit.
43. In hominibus poenitentibus ante sacramentum absolutionis, et in catechumenis ante baptismum, est vera iustificatio separata tamen a remissione peccatorum.
44. Operibus plerisque, quae a fidelibus fiunt solum ut Dei mandatis pareant, cuiusmodi sunt oboedire parentibus, depositum reddere, ab homicidio, a furto, a fornicatione abstinere, iustificantur quidem homines, quia sunt legis oboedientia et vera legis iustitia: non tamen iis obtinent incrementa virtutum.
45. Sacrificium Missae non alia ratione est sacrificium, quam generali illa, qua omne opus, quod fit, ut sancta societate Deo homo inhaereat.
46. Ad rationem et definitionem peccati non pertinet voluntarium, nec definitionis quaestio est, sed causae et originis, utrum omne peccatum debeat esse voluntarium.
47. Unde peccatum originis vere habet rationem peccati sine ulla relatione ac respectu ad voluntatem a qua originem habuit.
48. Peccatum originis est habituali parvuli voluntate voluntarium, et habitualiter dominatur parvulo: eo quod non gerit contrarium voluntatis arbitrium.
49. Et ex habituali voluntate dominante fit, ut parvulus decedens sine regenerationis sacramento, quando usum rationis consecutus erit, actualiter Deum odio habeat, Deum blasphemet, et legi Dei repugnet.
50. Prava desideria, quibus ratio non consentit et quae homo invitatus patitur, sunt prohibita praecepto *Non concupisces*.

51. Concupiscentia, sive lex membrorum, et prava eius desideria, quae inviti sentiunt homines, sunt vera legis inoboedientia.

52. Omne scelus est eius conditionis, ut suum auctorem et omnes posteros eo modo inficere possit, quo infecit prima transgressio.

53. Quantum est ex vi transgressionis, tantum meritorum malorum a generante contrahunt, qui cum minoribus nascuntur vitiis, quam qui cum maioribus.

54. Definitiva haec sententia, Deum homini nihil impossibile praecepisse, falso tribuitur Augustino, cum Pelagii sit.

55. Deus non potuisset ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur.

56. In peccato duo sunt, actus et reatus: transeunte autem actu, nihil manet nisi reatus, sive obligatio ad poenam.

57. Unde in sacramento baptismi aut sacerdotis absolutione proprie reatus peccati dumtaxat tollitur, et ministerium sacerdotum solum liberat a reatu.

58. Peccator poenitens non vivificatur ministerio sacerdotis absolventis, sed a solo Deo, qui, poenitentiam suggerens et inspirans, vivificat eum et resuscitat: ministerio autem sacerdotis solum reatus tollitur.

59. Quando per eleemosynas aliaque poenitentiae opera Deo satisfacimus pro poenis temporalibus, non dignum pretium Deo pro peccatis nostris offerimus, sicut quidam errantes autumant (nam alioquin essemus, saltem aliqua ex parte, redemptores): sed aliquid facimus, cuius intuitu Christi satisfactio nobis applicatur et communicatur.

60. Per passiones Sanctorum in indulgentiis communicatas non proprie redimuntur nostra delicta: sed per communionem caritatis nobis eorum passiones impertiuntur, ut digni simus qui pretio Sanguinis Christi a poenis pro peccatis debitis liberemur.

61. Celebris illa doctorum distinctio, divinae legis mandata bifariam impleri, altero modo quantum ad praeceptorum operum substantiam tantum, altero modo quantum ad certum quendam modum, videlicet secundum quem valeant operantem perducere ad regnum aeternum (hoc est ad modum meritorium), commentitia est et explodenda.

62. Illa quoque distinctio, qua opus dicitur bifariam bonum, vel quia ex obiecto et omnibus circumstantiis rectum est et bonum (quod moraliter bonum appellare consueverunt), vel quia est meritorium regni aeterni, eo quod sit a vivo Christi membro per spiritum caritatis, reicienda est.

63. Sed et illa distinctio duplicis iustitiae, alterius quae fit per spiritum caritatis inhabitantem, alterius quae fit ex inspiratione quidem Spiritus Sancti cor ad poenitentiam excitantis, sed nondum cor inhabitantis et in eo caritatem diffundentis, qua divinae legis iustificatio impleatur, similiter reicitur.

64. Item et illa distinctio duplicis vivificationis, alterius qua vivificatur peccator dum ei poenitentiae et vitae novae propositum et incohatio per Dei gratiam inspiratur, alterius qua vivificatur qui vere iustificatur et palmes vivus in vite Christo efficitur, pariter commentitia est et Scripturis minime congruens.

65. Nonnisi Pelagiano errore admitti potest usus aliquis liberi arbitrii bonus, sive non malus: et gratiae Christi iniuriam facit, qui ita sentit et docet.

66. Sola violentia repugnat libertati hominis naturali.

67. Homo peccat, etiam damnabiliter, in eo quod necessario facit.

68. Infidelitas pure negativa, in his quibus Christus non est praedicatus, peccatum est.

69. Iustificatio impii fit formaliter per oboedientiam legis, non autem per occultam communicationem et inspirationem gratiae, quae per eam iustificatos faciat implere legem.

70. Homo existens in peccato mortali, sive in reatu aeternae damnationis, potest habere veram caritatem: et caritas etiam perfecta potest consistere cum reatu aeternae damnationis.

71. Per contritionem, etiam cum caritate perfecta et cum voto suscipiendi sacramentum coniunctam, non remittitur crimen, extra casum necessitatis aut martyrii, sine actuali susceptione sacramenti.

72. Omnes omnino iustorum afflictiones sunt ultiones peccatorum ipsorum: unde et Iob et martyres, quae passi sunt, propter peccata sua passi sunt.

73. Nemo, praeter Christum, est absque peccato originali: hinc beata Virgo mortua est propter peccatum ex Adam contractum, omnesque eius afflictiones in hac vita, sicut et aliorum iustorum, fuerunt ultiones peccati actualis vel originalis.

74. Concupiscentia in renatis relapsis in peccatum mortale, in quibus iam dominatur, peccatum est, sicut et alii habitus pravi.

75. Motus pravi concupiscentiae sunt, pro statu hominis vitiati, prohibiti praecepto *Non concupisces*: unde homo eos sentiens, et non consentiens, transgreditur praeceptum *Non concupisces*: quamvis transgressio in peccatum non deputetur.

76. Quamdiu aliquid concupiscentiae carnalis in diligente est, non facit praeceptum *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*.

77. Satisfactiones laboriosae iustificatorum non valent expiare de condigno poenam temporalem restantem post culpam condonatam.

78. Immortalitas primi hominis non erat gratiae beneficium, sed naturalis conditio.

79. Falsa est doctorum sententia, primum hominem potuisse a Deo creari et institui sine iustitia naturali.

Num. VI.

Propositio, qua asseritur aequalitas sanctorum Petri et Pauli, damnata ab *Innocentio X* decreto Congregationis generalis sanctae Romanae et universalis Inquisitionis «Editus est» etc. 29 Ian. 1647.

Sanctissimus, relata unanimi theologorum ad hoc specialiter deputatorum censura, et auditis votis eminentissimorum et reverendissimorum DD. Cardinalium Generalium Inquisitorum, propositionem hanc: *S. Petrus et S. Paulus sunt duo Ecclesiae principes qui unicum efficiunt, vel sunt duo Ecclesiae catholicae coryphaei ac supremi duces summa inter se unitate coniuncti, vel sunt geminus universalis Ecclesiae vertex qui in unum divinissime coaluerunt, vel sunt duo Ecclesiae summi pastores ac praesides qui unicum caput constituunt*, ita explicatam, ut ponat omnimodam aequalitatem inter S. Petrum et S. Paulum sine subordinatione et subiectione S. Pauli ad S. Petrum in potestate suprema et regimine universalis Ecclesiae, *haereticam* censuit et declaravit.

Num. VII.

Propositiones 5 *Cornelii Iansenii*, ex eius libro cui titulus *Augustinus* excerptae, damnatae ab *Innocentio X* constitutione «Cum occasione» etc. 31 Maii 1653, necnon ab *Alexandro VII* constitutione «Ad Sanctam B. Petri Sedem» etc. 16 Oct. 1656, tum constitutione «Regiminis apostolici» etc. 15 Febr. 1664, in qua *formularium* edidit, denique a *Clemente XI* constitutione «Vineam Domini Sabaoth» etc. 16 Iul. 1705.

1. Aliqua Dei praecepta hominibus iustis volentibus et conantibus, secundum praesentes quas habent vires, sunt impossibilia: deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant. *Declarata et damnata uti* temeraria, impia, blasphema, anathemate damnanda, et haeretica.

2. Interiori gratiae in statu naturae lapsae numquam resistitur. *Declarata et damnata uti* haeretica.

3. Ad merendum et demerendum in statu naturae lapsae non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione. *Declarata et damnata uti* haeretica.

4. Semipelagiani admittebant praevenientis gratiae interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei: et in hoc erant haeretici, quod vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare. *Declarata et damnata uti* falsa et haeretica.

5. Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse aut sanguinem fudisse. *Declarata et damnata uti* falsa, temeraria, scandalosa, et, intellecta eo sensu, ut Christus pro salute dumtaxat praedestinatorum mortuus sit, impia, blasphema, contumeliosa, divinae pietati derogans, et haeretica.

Formularium Alexandri VII.

«Ego N. constitutioni apostolicae Innocentii X, datae die 31 Maii 1653, et constitutioni Alexandri VII, datae die 16 Octobris 1656, summorum Pontificum, me subicio, et quinque propositiones ex Cornelii Iansenii libro cui nomen *Augustinus* excerptas, et in sensu ab eodem auctore intento, prout illas per dictas constitutiones Sedes Apostolica damnavit, sincero animo reicio ac damno, et ita iuro: Sic me Deus adiuvet, et haec sancta Dei Evangelia.»

Num. VIII.

Propositiones 45 damnatae ab *Alexandro VII* decretis Congregationis generalis sanctae Romanae et universalis Inquisitionis «Sanctissimus Dominus noster» etc.

24. Sept. 1665 et 18 Mart. 1666.

Feria V, die 24 Septembris anno 1665.

Sanctissimus Dominus noster audivit non sine magno animi sui moerore, complures opiniones, christianae disciplinae relaxativas et animarum perniciem inferentes, partim antiquatas iterum suscitari, partim noviter prodire, et summam illam luxuriantium ingeniorum licentiam in dies magis excrescere, per quam in rebus ad conscientiam pertinentibus modus opinandi irrepsit alienus omnino ab evangelica simplicitate sanctorumque Patrum doctrina, et quem si pro recta regula fideles in praxi sequerentur, ingens irreptura esset christianae vitae corruptela. Quare, ne ullo umquam tempore viam salutis, quam suprema veritas Deus (cuius verba in aeternum permanent) arctam esse definivit, in animarum perniciem dilatari

seu verius perverti contingeret, idem SS. D. N., ut oves sibi creditas ab eiusmodi spatiosa lataque (per quam itur ad perditionem) via pro pastorali sollicitudine in rectam semitam evocaret, earundem opinionum examen etc.

1. Homo nullo umquam vitae suae tempore tenetur elicere actum fidei, spei et caritatis ex vi praeceptorum divinatorum ad eas virtutes pertinentium.

2. Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.

3. Sententia asserens bullam *Coenae* solum prohibere absolutionem haeresis et aliorum criminum quando publica sunt, et id non derogare facultati Tridentini, in qua de occultis criminibus sermo est, anno 1629, 18 Iulii in Consistorio sacrae Congregationis eminentissimorum Cardinalium visa et tolerata est.

4. Praelati regulares possunt in foro conscientiae absolvere quoscumque saeculares ab haeresi occulta et ab excommunicatione propter eam incurra.

5. Quamvis evidenter tibi constet, Petrum esse haereticum, non teneris denuntiare, si probare non possis.

6. Confessarius, qui in sacramentali confessione tribuit poenitenti chartam postea legendam, in qua ad venerem incitat, non censetur sollicitasse in confessione, ac proinde non est denuntiandus.

7. Modus evitandi obligationem denuntiandae sollicitationis est, si sollicitatus confiteatur cum sollicitante: hic potest ipsum absolvere absque onere denuntiandi.

8. Duplicatum stipendium potest sacerdos pro eadem Missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem, idque post decretum Urbani VIII.

9. Post decretum Urbani potest sacerdos, cui Missae celebrandae traduntur, per alium satisfacere collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta.

10. Non est contra iustitiam, pro pluribus Sacrificiis stipendium accipere, et Sacrificium unum offerre. Neque etiam est contra fidelitatem, etiamsi promittam promissione etiam iuramento firmata danti stipendium, quod pro nullo alio offeram.

11. Peccata in confessione omissa seu oblita ob instans periculum vitae aut ob aliam causam, non tenemur in sequenti confessione exprimere.

12. Mendicantes possunt absolvere a casibus episcopis reservatis, non obtenta ad id episcoporum facultate.

13. Satisfacit praecepto annuae confessionis, qui confitetur regulari episcopo praesentato, sed ab eo iniuste reprobato.

14. Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit praecepto Ecclesiae.

15. Poenitens propria auctoritate substituere sibi alium potest, qui loco ipsius poenitentiam adimpleat.

16. Qui beneficium curatum habent, possunt sibi eligere in confessarium simplicem sacerdotem non approbatum ab Ordinario.

17. Est licitum religioso vel clerico calumniatorem gravia crimina de se vel de sua religione spargere minantem occidere, quando alius modus defendendi non suppetit: uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus vel ipsi religioso vel eius religioni publice et coram gravissimis viris praedicta impingere, nisi occidatur.

18. Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam iudicem a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.

19. Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.

20. Restitutio a Pio V imposita beneficiatis non recitantibus non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam iudicis, eo quod sit poena.

21. Habens capellaniam collativam aut quodvis aliud beneficium ecclesiasticum, si studio literarum vacet, satisfacit suae obligationi, si Officium per alium recitet.

22. Non est contra iustitiam beneficia ecclesiastica non conferre gratis: quia collator conferens illa beneficia ecclesiastica, pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.

23. Frangens ieiunium Ecclesiae, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inoboedientia hoc faciat, puta, quia non vult se subicere praecepto.

24. Mollities, sodomia et bestialitas sunt peccata eiusdem speciei infimae; ideoque sufficit dicere in confessione, se procurasse pollutionem.

25. Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit confessionis praecepto dicens: Commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.

26. Quando litigantes habent pro se opiniones aequae probabiles, potest iudex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius prae alio.

27. Si liber sit alicuius iunioris et moderni, debet opinio censi probabilis, dum non constet reiectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem.

28. Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam.

Feria V, die 18 Martii 1666.

Propos. 29. In die ieiunii, qui saepius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit ieiunium.

30. Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione ieiunii, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum ieiunio.

31. Excusantur absolute a praecepto ieiunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant.

32. Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova et lacticinia in Quadragesima obliget.

33. Restitutio fructuum ob omissionem Horarum suppleri potest per quascumque elemosynas, quas antea beneficiarius de fructibus sui beneficii fecerit.

34. In die Palmarum recitans Officium paschale satisfacit praecepto.

35. Unico Officio potest quis satisfacere duplici praecepto pro die praesenti et crastino.

36. Regulares possunt in foro conscientiae uti privilegiis suis, quae sunt expresse revocata per Concilium Tridentinum.

37. Indulgentiae concessae Regularibus, et revocatae a Paulo V, hodie sunt revalidatae.

38. Mandatum Tridentini factum sacerdoti (sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali) confitendi quamprimum, est consilium, non praeceptum.

39. Illa particula *quamprimum* intelligitur, cum sacerdos suo tempore confitebitur.

40. Est probabilis opinio, quae dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem quae ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis.

41. Non est obligandus concubinarius ad eiciendam concubinam, si haec nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarium, vulgo *regalo*, dum, deficiente illa, nimis aegre ageret vitam, et aliae epulae taedio magno concubinarium afficerent, et alia famula nimis difficile inveniretur.

42. Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.

43. Annum legatum pro anima relictum non durat plus quam per decem annos.

44. Quoad forum conscientiae, reo correcto, eiusque contumacia cessante, cessant censurae.

45. Libri prohibiti «*donec expurgentur*» possunt retineri usque dum adhibita diligentia corrigantur.

Omnes damnatae et prohibitae ut minimum tamquam scandalosae.

Num. IX.

Propositiones 65 damnatae ab *Innocentio XI* decreto Congregationis generalis sanctae Romanae et universalis Inquisitionis «*Sanctissimus Dominus noster*» etc.

2 Mart. 1679.

Feria V, die 2 Martii 1679.

1. Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabiliter tantum utendum non est in collatione baptismi, ordinis sacerdotalis, aut episcopalis.

2. Probabiliter existimo, iudicem posse iudicare iuxta opinionem etiam minus probabilem.

3. Generatim, dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeat, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.

4. Ab infidelitate excusabitur infidelis, non credens ductus opinione minus probabiliter.

5. An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus.

6. Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare praeceptum caritatis erga Deum.

7. Tunc solum obligat, quando tenemur iustificari, et non habemus aliam viam qua iustificari possimus.

8. Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini: quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.

9. Opus coniugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa ac defectu veniali.

10. Non tenemur proximum diligere actu interno et formali.

11. Praecepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.

12. Vix in saecularibus inuenies, etiam in regibus, superfluum statui. Et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.

13. Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicuius tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare, non quidem ex displicentia personae, sed ob aliquod temporale emolumentum.

14. Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis haereditas.

15. Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex haereditate consecutas.

16. Fides non censetur cadere sub praeceptum speciale et secundum se.

17. Satis est actum fidei semel in vita elicere.

18. Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut Deo et fidei gloriosum consulo: tacere, ut peccaminosum per se non damno.

19. Voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in se ipso sit magis firmus, quam mereatur pondus rationum ad assensum impellentium.

20. Hinc potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat supernaturalem.

21. Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis, immo cum formidine qua quis formidat ne non sit locutus Deus.

22. Nonnisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita remuneratoris.

23. Fides late dicta, ex testimonio creaturarum similive motivo, ad iustificationem sufficit.

24. Vocare Deum in testem mendacii levis non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem.

25. Cum causa licitum est iurare sine animo iurandi, sive res sit levis sive gravis.

26. Si quis, vel solus vel coram aliis, sive interrogatus sive propria sponte, sive recreationis causa sive quocumque alio fine, iuret, se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur nec est periurus.

27. Causa iusta utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa.

28. Qui mediante commendatione vel munere ad magistratum vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali praestare iuramentum quod de mandato regis a similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis: quia non tenetur fateri crimen occultum.

29. Urgens metus gravis est causa iusta sacramentorum administrationem simulandi.

30. Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter haec ignominia vitari nequit; idem quoque dicendum, si quis impingat alapam vel fuste percutiat, et post impactam alapam vel ictum fustis fugiat.

31. Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.

32. Non solum licitum est defendere defensione occisiva quae actu possidemus, sed etiam ad quae ius incohatum habemus, et quae nos possessuros speramus.

33. Licitum est tam haeredi quam legatario, contra iniuste impediendam ne vel haereditas adeatur vel legata solvantur, se taliter defendere: sicut et ius habenti in cathedram vel praebendam, contra earum possessionem iniuste impediendam.

34. Licet procurare abortum ante animationem foetus, ne puella deprehensa gravida occidatur aut infametur.

35. Videtur probabile, omnem foetum (quamdiu in utero est) carere anima rationali, et tunc primum incipere eandem habere, cum paritur, ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.

36. Permissum est furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.

37. Famuli et famulae domesticae possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam maiorem iudicant salario quod recipiunt.

38. Non tenetur quis sub poena peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.

39. Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.

40. Contractus mohatra licitus est, etiam respectu eiusdem personae, et cum contractu retrovenditionis praevis inuito cum intentione lucris.

41. Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit, qui non maioris faciat pecuniam praesentem quam futuram; potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere, et eo titulo ab usura excusari.

42. Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur tamquam ex benevolentia et gratitudine debitum, sed solum si exigitur tamquam ex iustitia debitum.

43. Quidni non nisi veniale sit, detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere?

44. Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam iustitiam et honorem defendat. Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in theologia.

45. Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tamquam pretium, sed dumtaxat tamquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut e contra.

46. Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale, immo etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris aestimetur quam res spiritualis.

47. Cum dixit Concilium Tridentinum eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui, nisi quos digniores et ecclesiae magis utiles

ipsi iudicaverint, ad ecclesias promovent: Concilium vel primo videtur per hoc *digniores* non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo; vel secundo locutione minus propria ponit *digniores*, ut excludat indignos, non vero dignos; vel tandem loquitur tertio, quando fit concursus.

48. Tam clarum videtur fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.

49. Mollities iure naturae prohibita non est. Unde, si Deus eam non interdixisset, saepe esset bona, et aliquando obligatoria sub mortali.

50. Copula cum coniugata, consentiente marito, non est adulterium: adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.

51. Famulus, qui submissis humeris scienter adiuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, et multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo ianuam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta, ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.

52. Praeceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.

53. Satisfacit praecepto Ecclesiae de audiendo Sacro, qui duas eius partes, immo quatuor, simul a diversis celebrantibus audit.

54. Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur; quia maior pars trahit ad se minorem.

55. Praecepto Communionis annuae satisfit per sacrilegam Domini manducationem.

56. Frequens confessio et Communio, etiam in his qui gentiliter vivunt, est nota praedestinationis.

57. Probabile est, sufficere attritionem naturalem, modo honestam.

58. Non tenemur confessario interroganti fateri peccati alicuius consuetudinem.

59. Licet sacramentaliter absolvere dimidiate tantum confessos, ratione magni concursus poenitentium, qualis verbi gratia potest contingere in die magnae alicuius festivitatis aut indulgentiae.

60. Poenitenti habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, naturae, aut Ecclesiae, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda nec differenda absolutio; dummodo ore proferat, se dolere et proponere emendationem.

61. Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest et non vult omittere, quin immo directe et ex proposito quaerit, aut ei se ingerit.

62. Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrit.

63. Licitum est quaerere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali vel temporali nostro vel proximi.

64. Absolutionis capax est homo, quantumvis labore ignorantia mysteriorum fidei, et etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium sanctissimae Trinitatis et Incarnationis Domini Nostri Iesu Christi.

65. Sufficit illa mysteria semel credidisse.

Omnes damnatae et prohibitae, sicut iacent, ut minimum tamquam scandalosae et in praxi perniciosae.

Summus Pontifex decretum concludit his verbis: Tandem ut ab iniuriis contentionibus doctores seu scholastici aut alii quicumque in posterum se abstineant, et ut paci et caritati consulatur, idem Sanctissimus in virtute sanctae oboedientiae eis praecipit, ut tam in libris imprimendis ac manuscriptis, quam in thesibus, disputationibus ac praedicationibus caveant ab omni censura et nota necnon a quibuscumque conviciis contra eas propositiones, quae adhuc inter catholicos hinc inde controvertuntur, donec a sancta Sede re cognita super iisdem propositionibus iudicium proferatur.

23 Nov. 1679 per S. Off. ab *Innoc. XI* confixae ut *temerariae ad minimum et novae:*

1. Deus donat nobis omnipotentiam suam, ut ea utamur, sicut aliquis donat alteri villam aut librum.
2. Deus subicit nobis suam omnipotentiam.

Alia propositio damnata sub eodem *Innoc. XI* 18 Nov. 1682.

Scientia ex confessione acquisita uti licet, modo fiat sine directa aut indirecta revelatione et gravamine poenitentis, nisi aliud multo gravius ex non usu sequatur, in cuius comparatione prius merito contemnatur.

Revocari huc potest et decretum *Clementis VIII* 26 Maii 1593.

Tam superiores pro tempore existentes, quam confessarii, qui postea ad superioris gradum fuerint promoti, caveant diligentissime, ne ea notitia, quam de aliorum peccatis in confessione habuerunt, ad exteriorem gubernationem utantur.

Quoad sacramentum poenitentiae sub *Clemente VIII* 20 Iun. 1602 proscriptum est:

Licet per literas seu internuntium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri, et ab eodem absente absolutionem obtinere.

Num. X.

Propositiones 68 *Michaelis de Molinos*, damnatae ab *Innocentio XI*
Constitutione «*Coelestis Pastor*» etc. 20 Nov. 1687.

1. Oportet hominem suas potentias annihilare, et haec est vita interna.
2. Velle operari active, est Deum offendere, qui vult esse ipse solus agens: et ideo opus est seipsum in Deo totum et totaliter derelinquere, et postea permanere velut corpus exanime.
3. Vota de aliquo faciendo sunt perfectionis impeditiva.
4. Activitas naturalis est gratiae inimica, impeditque Dei operationes et veram perfectionem: quia Deus operari vult in nobis sine nobis.
5. Nihil operando anima se annihilat, et ad ipsum principium redit et ad suam originem, quae est essentia Dei, in qua transformata remanet ac divinizzata, et Deus tunc in se ipso remanet; quia tunc non sunt amplius duae res unitae, sed una tantum, et hac ratione Deus vivit et regnat in nobis, et anima seipsam annihilat in Esse operativo.
6. Via interna est illa, qua non cognoscitur nec lumen, nec amor, nec resignatio, et non oportet Deum cognoscere, et hoc modo recte proceditur.
7. Non debet anima cogitare nec de praemio nec de punitione, nec de paradiso nec de inferno, nec de morte, nec de aeternitate.

8. Non debet velle scire, an gradiatur cum voluntate Dei, an cum eadem voluntate resignata maneat necne: nec opus est, ut velit cognoscere suum statum nec proprium nihil, sed debet ut corpus exanime manere.

9. Non debet anima remisci nec sui, nec Dei, nec cuiuscumque rei, et in via interna omnis reflexio est nociva, etiam reflexio ad suas humanas actiones et ad proprios defectus.

10. Si propriis defectibus alios scandalizet, non est necessarium reflectere, dummodo non adsit voluntas scandalizandi: et ad proprios defectus non posse reflectere, gratia Dei est.

11. Ad dubia, quae occurrunt, an recte procedatur necne, non opus est reflectere.

12. Qui suum liberum arbitrium Deo donavit, de nulla re debet curam habere, nec de inferno nec de paradiso: nec debet desiderium habere propriae perfectionis, nec virtutum, nec propriae sanctitatis, nec propriae salutis cuius spem (ex)purgare debet.

13. Resignato Deo libero arbitrio, eidem Deo relinquenda est cogitatio et cura de omni re nostra, et relinquere, ut faciat in nobis sine nobis suam divinam voluntatem.

14. Qui divinae voluntati resignatus est, non convenit, ut a Deo rem aliquam petat: quia petere est imperfectio, cum sit actus propriae voluntatis et electionis, et est velle quod divina voluntas nostrae conformetur, et non quod nostra divinae: et illud Evangelii *Petite et accipietis* non est dictum a Christo pro animabus internis, quae nolunt habere voluntatem: immo huiusmodi animae eo perveniunt, ut non possint a Deo rem aliquam petere.

15. Sicut non debent a Deo rem aliquam petere, ita nec illi ob rem aliquam gratias agere debent: quia utrumque est actus propriae voluntatis.

16. Non convenit indulgentias quaerere pro poena propriis peccatis debita: quia melius est divinae iustitiae satisfacere, quam divinam misericordiam quaerere: quoniam illud ex puro Dei amore procedit, et istud ab amore nostri interessato, nec est Deo grata nec meritoria, quia est velle crucem fugere.

17. Tradito Deo libero arbitrio, et eidem relicta cura et cogitatione animae nostrae, non est amplius habenda ratio tentationum; nec eis alia resistantia fieri debet nisi negativa, nulla adhibita industria: et si natura commovetur, oportet sinere ut commoveatur, quia est natura.

18. Qui in oratione utitur imaginibus, figuris, speciebus, et propriis conceptibus, non adorat Deum in spiritu et veritate.

19. Qui amat Deum eo modo, quo ratio argumentatur aut intellectus comprehendit, non amat verum Deum.

20. Asserere, quod in oratione opus est sibi per discursum auxilium ferre et per cogitationes, quando Deus animam non alloquitur, ignorantia est. Deus numquam loquitur, eius locutio est operatio, et semper in anima operatur, quando haec suis discursibus, cogitationibus et operationibus eum non impedit.

21. In oratione opus est manere in fide obscura et universali, cum quiete et oblivione cuiuscumque cogitationis particularis ac distinctae attributorum Dei ac Trinitatis, et sic in Dei praesentia manere ad illum adorandum et amandum eique inserviendum, sed absque productione actuum, quia Deus in his sibi non complacet.

22. Cognitio haec per fidem non est actus a creatura productus, sed est cognitio a Deo creaturae tradita, quam creatura se habere non cognoscit, nec postea cognoscit se illam habuisse: et idem dicitur de amore.

23. Mystici cum S. Bernardo in scala claustralium distinguunt quatuor gradus, lectionem, meditationem, orationem, et contemplationem infusam. Qui semper in primo sistit, numquam ad secundum pertransit. Qui semper in secundo persistit, numquam ad tertium pervenit, qui est nostra contemplatio acquisita, in qua per totam vitam persistendum est, dummodo Deus animam non trahat (absque eo, quod ipsa id exspectet) ad contemplationem infusam: et hac cessante, anima regredi debet ad tertium gradum et in ipso permanere, absque eo, quod amplius redeat ad secundum aut primum.

24. Qualescumque cogitationes in oratione occurrant, etiam impurae, etiam contra Deum, Sanctos, fidem, et sacramenta, si voluntarie non nutriantur, nec voluntarie expellantur, sed cum indifferentia et resignatione tolerantur, non impediunt orationem fidei: immo eam perfectiorem efficiunt, quia anima tunc magis divinae voluntati resignata remanet.

25. Etiamsi superveniat somnus et dormiatur, nihilominus fit oratio et contemplatio actualis: quia oratio et resignatio, resignatio et oratio idem sunt, et dum resignatio perdurat, perdurat et oratio.

26. Tres illae viae, purgativa, illuminativa, et unitiva, sunt absurdum maximum quod dictum fuerit in mystica: cum non sit nisi unica via, scilicet via interna.

27. Qui desiderat et amplectitur devotionem sensibilem, non desiderat nec quaerit Deum, sed seipsum: et male agit, cum eam desiderat et eam habere conatur, qui per viam internam incedit, tam in locis sacris quam in diebus sollempnibus.

28. Taedium rerum spiritualium bonum est, siquidem per illud purgatur amor proprius.

29. Dum anima interna fastidit discursus de Deo, et virtutes, et frigida remanet, nullum in se ipsa sentiens fervorem, bonum signum est.

30. Totum sensibile, quod experimur in vita spirituali, est abominabile, spurcum et immundum.

31. Nullus meditativus veras virtutes exercet internas, quae non debent a sensibus cognosci. Opus est amittere virtutes.

32. Nec ante nec post Communionem alia requiritur praeparatio aut gratiarum actio (pro istis animabus internis), quam permanentia in solita resignatione passiva: quia modo perfectiore supplet omnes actus virtutum, qui fieri possunt et fiunt in via ordinaria. Et si hac occasione Communionis insurgunt motus humiliationis, petitionis, aut gratiarum actionis, reprimendi sunt, quoties non dignoscatur eos esse ex impulsu speciali Dei: alias sunt impulsus naturae nondum mortuae.

33. Male agit anima, quae procedit per hanc viam internam, si in diebus sollempnibus vult aliquo conatu particulari excitare in se devotum aliquem sensum: quoniam animae internae omnes dies sunt aequales, omnes festivi. Et idem dicitur de locis sacris, quia huiusmodi animabus omnia loca aequalia sunt.

34. Verbis et lingua gratias agere Deo, non est pro animabus internis, quae in silentio manere debent, nullum Deo impedimentum apponendo quod operetur in illis: et quo magis Deo se resignant, experiuntur, se non posse Orationem Dominicam seu Pater noster recitare.

35. Non convenit animabus huius viae internae, quod faciant operationes etiam virtuosas ex propria electione et activitate; alias non essent mortuae. Nec debent elicere actus amoris erga beatam Virginem, Sanctos, aut Humanitatem Christi: quia, cum ista obiecta sensibilia sint, talis est amor erga illa.

36. Nulla creatura, nec Beata Virgo, nec Sancti sedere debent in nostro corde: quia solus Deus vult illud occupare et possidere.

37. In occasione tentationum etiam furiosarum non debet anima elicere actus explicitos virtutum oppositarum, sed debet in supradicto amore et resignatione permanere.

38. Crux voluntaria mortificationum pondus grave est et infructuosum, ideoque dimittenda.

39. Sanctiora opera et poenitentiae, quas peregerunt Sancti, non sufficiunt ad removendam ab anima vel unicam adhaesionem.

40. Beata Virgo nullum umquam opus exterius peregit, et tamen fuit Sanctis omnibus sanctior. Igitur ad sanctitatem perveniri potest absque opere exteriore.

41. Deus permittit et vult, ad nos humiliandos et ad veram transformationem perducendos, quod in aliquibus animabus perfectis, etiam non arreptitiis, daemon violentiam inferat earum corporibus, easque actus carnales committere faciat etiam in vigilia et sine mentis offuscatione, movendo physice illarum manus et alia membra contra earum voluntatem. Et idem dicitur quoad alios actus per se peccaminosos: in quo casu non sunt peccata, quia his non adest consensus.

42. Potest dari casus, quod huiusmodi violentiae ad actus carnales contingant eodem tempore ex parte duarum personarum, scilicet maris et feminae, et ex parte utriusque sequatur actus.

43. Deus praeteritis saeculis Sanctos efficiebat tyrannorum ministerio: nunc vero eos efficit sanctos ministerio daemonum, qui causando in eis praedictas violentias, facit ut illi seipsos magis despiciant atque annihilent, et se Deo resignent.

44. Iob blasphemavit, et tamen non peccavit labiis suis: quia fecit ex daemonis violentia.

45. Sanctus Paulus huiusmodi daemonis violentias in suo corpore passus est: unde scripsit: *Non quod volo bonum, hoc ago: sed, quod nolo malum, hoc facio.*

46. Huiusmodi violentiae sunt medium magis proportionatum ad annihilandam animam, et ad eam ad veram transformationem et unionem perducendam, nec alia superest via: et haec est via facilior et tutior.

47. Cum huiusmodi violentiae occurrunt, sinere oportet, ut satanas operetur, nullam adhibendo industriam nullumque proprium conatum, sed permanere debet homo in suo nihilo: et etiamsi sequantur pollutiones et actus obsceni propriis manibus, et etiam peiora, non opus est se ipsum inquietare, sed foras emittendi sunt scrupuli, dubia, et timores: quia anima fit magis illuminata, magis roborata magisque candida, et acquiritur sancta libertas. Et prae omnibus non opus est haec confiteri, et sanctissime fit non confitendo: quia hoc pacto superatur daemon, et acquiritur thesaurus pacis.

48. Satanas, qui huiusmodi violentias infert, suadet deinde gravia esse delicta, ut anima se inquietet, ne in via interna ulterius progrediatur: unde

ad eius vires enervandas melius est ea non confiteri: quia non sunt peccata, nec etiam venialia.

49. Iob ex violentia daemonis se propriis manibus polluebat, eodem tempore, quo mundas habebat ad Deum preces (sic interpretando locum ex capite XVI Iob).

50. David, Ieremias, et multi ex sanctis prophetis huiusmodi violentias patiebantur harum impurarum operationum externarum.

51. In sacra Scriptura multa sunt exempla violentiarum ad actus externos peccaminosos: uti illud de Samsone, qui per violentiam se ipsum occidit cum Philistaeis, coniugium iniit cum alienigena, et cum Dalila meretrice fornicatus est, quae alias erant prohibita, et peccata fuissent: de Iuditha, quae Holoferni mentita fuit: de Elisaeo, qui pueris maledixit: de Elia, qui combussit duces cum turmis regis Achab. An vero fuerit violentia immediate a Deo peracta, vel daemonum ministerio, ut in aliis animabus contingit, in dubio relinquitur.

52. Cum huiusmodi violentiae etiam impurae absque mentis offuscatione accidunt, tunc anima Deo potest uniri, et de facto semper magis unitur.

53. Ad cognoscendum in praxi, an aliqua operatio in aliis personis fuerit violenta, regula, quam de hoc habeo, nedum sunt protestationes animarum illarum, quae protestantur se dictis violentiis non consensisse, aut iurare non posse quod in iis consenserint, et videre quod sint animae quae proficiunt in via interna: sed regulam sumerem a lumine quodam actuali cognitione humana ac theologica superiore, quod me certo cognoscere facit cum interna certitudine quod talis operatio est violenta: et certus sum quod hoc lumen a Deo procedit, quia ad me provenit coniunctum cum certitudine quod a Deo proveniat, et mihi nec umbram dubii relinquit in contrarium: eo modo, quo interdum contingit, quod Deus, aliquid revelando, eodem tempore animam certam reddit, quod ipse sit qui revelat, et anima in contrarium non potest dubitare.

54. Spirituales vitae ordinariae in hora mortis se delusos inveniunt et confusos, et cum omnibus passionibus in alio mundo purgandis.

55. Per hanc viam internam pervenitur, etsi multa cum sufferentia, ad purgandas et extinguendas omnes passiones, ita quod nihil amplius sentitur, nihil, nihil: nec ulla sentitur inquietudo, sicut corpus mortuum, nec anima se amplius commoveri sinit.

56. Duae leges et duae cupiditates (animae una et amoris proprii altera) tamdiu perdurant, quamdiu perdurat amor proprius: unde quando hic purgatus est et mortuus, uti fit per viam internam, non adsunt amplius illae duae leges et duae cupiditates, nec ulterius lapsus aliquis incurritur, nec aliquid sentitur amplius, ne quidem veniale peccatum.

57. Per contemplationem acquisitam pervenitur ad statum non faciendi amplius peccata nec mortalia nec venialia.

58. Ad huiusmodi statum pervenitur, non reflectendo amplius ad proprias operationes: quia defectus ex reflexione oriuntur.

59. Via interna seiuncta est a confessione, a confessariis, et a casibus conscientiae, a theologia, et philosophia.

60. Animabus provecis, quae reflexionibus mori incipiunt, et eo etiam perveniunt ut sint mortuae, Deus confessionem aliquando efficit impossibilem, et supplet ipse tanta gratia praeservante, quantam in sacramento recipere:

et ideo huiusmodi animabus non est bonum in tali casu ad sacramentum poenitentiae accedere, quia id est in illis impossibile.

61. Anima, cum ad mortem mysticam pervenit, non potest amplius aliud velle, quam quod Deus vult, quia non habet amplius voluntatem, et Deus illi eam abstulit.

62. Per viam internam pervenitur ad continuum statum immobilem in pace imperturbabili.

63. Per viam internam pervenitur etiam ad mortem sensuum: quinimmo signum quod quis in statu nihilitatis maneat, id est mortis mysticae, est, si sensus exteriores non repraesentent amplius res sensibiles, unde sint ac si non essent, quia non perveniunt ad faciendum quod intellectus se ad eas applicet.

64. Theologus minorem dispositionem habet quam homo rudis ad statum contemplativi: primo quia non habet fidem adeo puram, secundo quia non est adeo humilis, tertio quia non adeo curat propriam salutem, quarto quia caput refertum habet phantasmatis, speciebus, opinionibus, et speculationibus, et non potest in illum ingredi verum lumen.

65. Praepositis oboediendum est in exteriori, et latitudo voti oboedientiae religiosorum tantummodo ad exterius pertingit. In interiore vero aliter se res habet, quo solus Deus et director intrant.

66. Risu digna est nova quaedam doctrina in Ecclesia Dei, quod anima quoad internum gubernari debeat ab episcopo: quodsi episcopus non sit capax, anima ipsum cum suo direttore adeat. Novam dico doctrinam: quia nec sacra Scriptura, nec Concilia, nec canones, nec bullae, nec Sancti, nec auctores eam umquam tradiderunt, nec tradere possunt: quia Ecclesia non iudicat de occultis, et anima ius habet eligendi quemcumque sibi bene visum.

67. Dicere quod internum manifestandum est exteriori tribunali praepositorum, et quod peccatum sit id non facere, est manifesta deceptio: quia Ecclesia non iudicat de occultis: et propriis animabus praeiudicant his de-ceptionibus et simulationibus.

68. In mundo non est facultas nec iurisdictio ad praecipendum ut manifestentur epistolae directoris quoad internum animae: et ideo opus est animadvertere, quod hoc est insultus satanae, etc.

Damnatae tamquam haereticarum, suspectarum, erronearum, scandalosarum, blasphemarum, piarum aurium offensivarum, temerariarum, christianae disciplinae relaxativarum et eversivarum, et seditiosarum respective.

Num. XI.

Propositiones 2 damnatae ab *Alexandro VIII* decreto «Sanctissimus Dominus noster» etc. 24 Aug. 1690.

1. Bonitas obiectiva consistit in convenientia obiecti cum natura rationali: formalis vero in conformitate actus cum regula morum. Ad hoc sufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative: **Hunc homo non tenetur amare neque in principio neque in decursu vitae suae moralis.**

Declarata et damnata uti haeretica.

2. Peccatum philosophicum seu morale est actus humanus disconveniens naturae rationali et rectae rationi: theologicum vero et mortale est transgressio libera divinae legis. Philosophicum, quantumvis grave, in illo, qui

Deum vel ignorat vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque aeterna poena dignum.

Declarata et damnata uti scandalosa, temeraria, piarum aurium offensiva, et erronea.

Num. XII.

Propositiones 31, damnatae ab *Alexandro VIII* decreto «Sanctissimus Dominus noster» etc. 7 Dec. 1690.

1. In statu naturae lapsae ad peccatum formale et demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in causa sua, peccato originali, et voluntate Adami peccantis.

2. Tametsi detur ignorantia invincibilis iuris naturae, haec in statu naturae lapsae operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.

3. Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.

4. Dedit semetipsum [Christus] pro nobis oblationem Deo, non pro solis electis, sed pro omnibus et solis fidelibus.

5. Pagani, Iudaei, haeretici, alique huius generis nullum omnino accipiunt a Iesu Christo influxum; adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam et inermem sine omni gratia sufficienti.

6. Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis, quam perniciosa est, sic, ut proinde merito possimus petere: A gratia sufficienti libera nos, Domine.

7. Omnis humana actio deliberata est Dei dilectio vel mundi: si Dei, caritas Patris est: si mundi, concupiscentia carnis, hoc est, mala est.

8. Necessae est infidelem in omni opere peccare.

9. Revera peccat, qui odio habet peccatum mere ob eius turpitudinem et disconvenientiam cum natura, sine ullo ad Deum offensus respectu.

10. Intentio, qua quis detestatur malum et prosequitur bonum mere ut coelestem obtineat gloriam, non est recta nec Deo placens.

11. Omne quod non est ex fide christiana supernaturali, quae per dilectionem operatur, peccatum est.

12. Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam fides: et etiamsi videantur credere, non est fides divina, sed humana.

13. Quisquis etiam aeternae mercedis intuitu Deo famulatur, caritate si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu licet beatitudinis operatur.

14. Timor gehennae non est supernaturalis.

15. Attritio, quae gehennae et poenarum metu concipitur, sine dilectione benevolentiae Dei propter se, non est bonus motus ac supernaturalis.

16. Ordinem praemittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia aut institutio Ecclesiae, sed ipsa Christi lex et praescriptio, natura rei id ipsum quodammodo dictante.

17. Per illam praxim mox absolvendi, ordo poenitentiae est inversus.

18. Consuetudo moderna quoad administrationem sacramenti poenitentiae, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet auctoritas, et multi temporis diurnitas confirmet, nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu, sed abusu.

19. Homo debet agere tota vita poenitentiam pro peccato originali.

20. Confessiones apud religiosos factae, pleraeque vel sacrilegae sunt vel invalidae.

21. Parochianus potest suspicari de mendicantibus, qui eleemosynis communibus vivunt, de imponenda nimis levi et incongrua poenitentia seu satisfactione, ob quaestum seu lucrum subsidii temporalis.

22. Sacrilegi sunt iudicandi, qui ius ad Communionem percipiendam praetendunt antequam condignam de delictis suis poenitentiam egerint.

23. Similiter arcendi sunt a sacra Communione, quibus nondum inest amor Dei purissimus et omnis mixtionis experts.

24. Oblatio in templo, quae fiebat a beata Virgine Maria in die purificationis suae per duos pullos columbarum, unum in holocaustum et alterum pro peccatis, sufficienter testatur, quod indiguerit purificatione, et quod filius (qui offerebatur) etiam macula Matris maculatus esset, secundum verba legis.

25. Dei Patris sedentis simulacrum nefas est christiano in templo collocare.

26. Laus, quae defertur Mariae, ut Mariae, vana est.

27. Valuit aliquando Baptismus sub hac forma collatus: In nomine Patris etc., praetermissis illis: Ego te baptizo.

28. Valet Baptismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum formamque baptizandi observat, intus vero in corde suo apud se resolvit: Non intendo quod facit Ecclesia.

29. Futilis et toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra Concilium oecumenicum auctoritate, atque in fidei quaestionibus decernendis infallibilitate.

30. Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clare fundatam, illam absolute potest tenere et docere, non respiciendo ad ullam Pontificis bullam.

31. Bulla *Urbani VIII* «In eminenti» est subreptitia¹.

Damnatae et prohibita tamquam temerariae, scandalosae, male sonantes, iniuriosae, haeresi proximae, haeresim sapientes, erroneae, schismaticae, et haereticae respective.

Num. XIII.

Propositiones 23 super amore erga Deum purissimo, damnatae ab *Innocentio XII* Brevi «Cum alias» etc. 12 Mart. 1699.

1. Datur habitualis status amoris Dei, qui est caritas pura, et sine ulla admixtione motivi proprii interesse. Neque timor poenarum neque desiderium remunerationum habent amplius in eo partem. Non amatur amplius Deus propter meritum, neque propter perfectionem, neque propter felicitatem in eo amando inveniendam.

2. In statu vitae contemplativae sive unitivae amittitur omne motivum interessatum timoris et spei.

3. Id, quod est essenziale in directione animae, est, non aliud facere, quam sequi pedetentim gratiam cum infinita patientia, praecautione, et subtilitate. Oportet se intra hos limites continere, ut sinatur Deus agere, et numquam ad purum amorem ducere, nisi quando Deus per unctionem interiorum incipit aperire cor huic verbo, quod adeo durum est animabus adhuc sibimet affixis, et adeo potest illas scandalizare aut in perturbationem conicere.

4. In statu sanctae indifferentiae anima non habet amplius desideria voluntaria et deliberata propter suum interesse, exceptis iis occasionibus, in quibus toti suae gratiae fideliter non cooperatur.

5. In eodem statu sanctae indifferentiae nihil nobis, omnia Deo volumus. Nihil volumus, ut simus perfecti et beati propter interesse proprium: sed omnem perfectionem ac beatitudinem volumus, in quantum Deo placet efficere, ut velimus res istas impressione suae gratiae.

¹ Hanc bullam, qua *S. Pii V* et *Gregorii XIII* constitutiones contra 79 theses Baii confirmantur, Baiani et Iansenistae subreptitiam esse dixerunt.

6. In hoc sanctae indifferentiae statu nolumus amplius salutem, ut salutem propriam, ut liberationem aeternam, ut mercedem nostrorum meritorum, ut nostrum interesse omnium maximum: sed eam volumus voluntate plena, ut gloriam et beneplacitum Dei, ut rem, quam ipse vult, et quam nos vult velle propter ipsum.

7. Derelictio non est nisi abnegatio, seu sui ipsius renuntiatio, quam Iesus Christus a nobis in Evangelio requirit, postquam externa omnia reliquerimus. Ista nostri ipsorum abnegatio non est, nisi quoad interesse proprium. . . . Extremae probationes, in quibus haec abnegatio seu sui ipsius derelictio exerceri debet, sunt tentationes, quibus Deus aemulator vult purgare amorem, nullum ei ostendendo perfugium, neque ullam spem quoad suum interesse proprium, etiam aeternum.

8. Omnia sacrificia, quae fieri solent ab animabus quam maxime disinteressatis circa earum aeternum beatitudinem, sunt conditionalia. . . . Sed hoc sacrificium non potest esse absolutum in statu ordinario. In uno extremarum probationum casu hoc sacrificium fit aliquo modo absolutum.

9. In extremis probationibus potest animae invincibiliter persuasum esse persuasione reflexa, et quae non est intimus conscientiae fundus, se iuste reprobatam esse a Deo.

10. Tunc anima divisa a semetipsa exspirat cum Christo in cruce, dicens: *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* In hac involuntaria impressione desperationis conficit sacrificium absolutum sui interesse proprii quoad aeternitatem.

11. In hoc statu anima amittit omnem spem sui proprii interesse: sed numquam amittit in parte superiore, id est in suis actibus directis et intimis, spem perfectam, quae est desiderium disinteressatum promissionum.

12. Director tunc potest huic animae permittere, ut simpliciter acquiescat iacturae sui proprii interesse, et iustae condemnationi, quam sibi a Deo indictam credit.

13. Inferior Christi pars in cruce non communicavit superiori suas involuntarias perturbationes.

14. In extremis probationibus pro purificatione amoris fit quaedam separatio partis superioris animae ab inferiore. . . . In ista separatione actus partis inferioris manant ex omnino caeca et involuntaria perturbatione: nam totum, quod est voluntarium et intellectuale, est partis superioris.

15. Meditatio constat discursivis actibus, qui a se invicem facile distinguuntur. . . . Ista compositio actuum discursivorum et reflexorum est propria exercitatio amoris interessati.

16. Datur status contemplationis adeo sublimis adeoque perfectae, ut fiat habitualis: ita ut quoties anima actu orat, sua oratio sit contemplativa, non discursiva. Tunc non amplius indiget redire ad meditationem eiusque actus methodicos.

17. Animae contemplativae privantur intuitu distincto, sensibili, et reflexo Iesu Christi duobus temporibus diversis: primo, in fervore nascente earum contemplationis; secundo, anima amittit intuitum Iesu Christi in extremis probationibus.

18. In statu passivo exercentur omnes virtutes distinctae, non cogitando quod sint virtutes. In quolibet momento aliud non cogitatur, quam facere id, quod Deus vult; et amor zelotypus simul efficit, ne quis amplius sibi

virtutem velit, nec umquam sit adeo virtute praeditus, quam cum virtuti amplius affixus non est.

19. Potest dici in hoc sensu, quod anima passiva et disinteressata nec ipsum amorem vult amplius, quatenus est sua perfectio et sua felicitas, sed solum quatenus est id, quod Deus a nobis vult.

20. In confitendo debent animae transformatae sua peccata detestari, et condemnare se, et desiderare remissionem suorum peccatorum, non ut propriam purificationem et liberationem, sed ut rem, quam Deus vult, et vult nos velle propter suam gloriam.

21. Sancti mystici excluserunt a statu animarum transformatarum exercitationes virtutum.

22. Quamvis haec doctrina (*de puro amore*) esset pura et simplex perfectio evangelica in universa traditione designata, antiqui pastores non proponebant passim multitudini iustorum, nisi exercitia amoris interessati eorum gratiae proportionata.

23. Purus amor ipse solus constituit totam vitam interiorem: et tunc evadit unicum principium et unicum motivum omnium actuum, qui deliberati et meritorii sunt.

Damnatae et reprobatae tamquam, sive in obvio earum verborum sensu, sive attenta sententiarum conexione, temerariae, scandalosae, male sonantes, piarum aurium offensivae, in praxi perniciosae, ac etiam respective erroneae.

Num. XIV.

Propositiones 101 *Paschastii Quesnelli*, damnatae a *Clemente XI* Constitutione «Unigenitus» etc. 8 Sept. 1713.

1. Quid aliud remanet animae, quae Deum atque ipsius gratiam amisit, nisi peccatum, et peccati consecutiones, superba paupertas, et segnis indigentia, hoc est, generalis impotentia ad laborem, ad orationem, et ad omne opus bonum?

2. Iesu Christi gratia, principium efficax boni cuiuscumque generis, necessaria est ad omne opus bonum: absque illa non solum nihil fit, sed nec fieri potest.

3. In vanum, Domine, praecipis, si tu ipse non das, quod praecipis.

4. Ita, Domine: omnia possibilea sunt ei, cui omnia possibilea facis, eadem operando in illo.

5. Quando Deus non emollit cor per interiorem unctionem gratiae suae, exhortationes et gratiae exteriores non inserviunt nisi ad illud magis obdurandum.

6. Discrimen inter foedus iudaicum et christianum est, quod in illo Deus exigit fugam peccati et implementum legis a peccatore, relinquendo illum in sua impotentia: in isto vero Deus peccatori dat, quod iubet illum sua gratia purificando.

7. Quae utilitas pro homine in vetere foedere, in quo Deus illum reliquit eius propriae infirmitati, imponendo ipsi suam legem? Quae vero felicitas non est, admitti ad foedus, in quo Deus nobis donat, quod petit a nobis?

8. Nos non pertinemus ad novum foedus, nisi in quantum participes sumus ipsius novae gratiae, quae operatur in nobis id, quod Deus nobis praecipit.

9. Gratia Christi est gratia suprema, sine qua confiteri Christum numquam possumus, et cum qua numquam illum abnegamus.

10. Gratia est operatio manus omnipotentis Dei, quam nihil impedire potest aut retardare.
11. Gratia non est aliud, quam voluntas omnipotentis Dei iubentis, et facientis quod iubet.
12. Quando Deus vult salvare animam, quocumque tempore, quocumque loco, effectus indubitabilis sequitur voluntatem Dei.
13. Quando Deus vult animam salvam facere, et eam tangit interiore gratiae suae manu, nulla voluntas humana ei resistit.
14. Quantumcumque remotus a salute sit peccator obstinatus, quando Iesus se ei videndum exhibet lumine salutari suae gratiae, oportet, ut se dedat, accurrat, sese humiliet, et adoret Salvatorem suum.
15. Quando Deus mandatum suum et suam externam locutionem comitatur unctione sui Spiritus et interiore vi gratiae suae, operatur illam in corde oboedientiam quam petit.
16. Nullae sunt illicebrae, quae non cedant illecebris gratiae, quia nihil resistit Omnipotenti.
17. Gratia est vox illa Patris, quae homines interius docet, ac eos venire facit ad Iesum Christum: quicumque ad eum non venit postquam audivit vocem exteriorem Filii, nullatenus est doctus a Patre.
18. Semen verbi, quod manus Dei irrigat, semper affert fructum suum.
19. Dei gratia nihil aliud est, quam eius omnipotens voluntas: haec est idea, quam Deus ipse nobis tradit in omnibus suis Scripturis.
20. Vera gratiae idea est, quod Deus vult sibi a nobis oboediri, et oboeditur: imperat, et omnia fiunt: loquitur tamquam Dominus, et omnia sibi submissa sunt.
21. Gratia Iesu Christi est gratia fortis, potens, suprema, invincibilis, utpote quae est operatio voluntatis omnipotentis, sequela et imitatio operationis Dei incarnantis et resuscitantis Filium suum.
22. Concordia omnipotentis operationis Dei in corde hominis cum libero ipsius voluntatis consensu demonstratur ilico nobis in incarnatione, veluti fonte atque archetypo omnium aliarum operationum misericordiae et gratiae, quae omnes ita gratuitaet atque ita dependentes a Deo sunt, sicut ipsa originalis operatio.
23. Deus ipse nobis ideam tradidit omnipotentis operationis suae gratiae, eam significans per illam, quae creaturas e nihilo producit, et mortuis reddit vitam.
24. Iusta idea, quam centurio habet de omnipotentia Dei et Iesu Christi in sanandis corporibus solo motu suae voluntatis, est imago ideae, quae haberi debet de omnipotentia suae gratiae in sanandis animabus a cupiditate.
25. Deus illuminat animam et eam sanat, aequae ac corpus, sola sua voluntate: iubet, et ipsi obtemperatur.
26. Nullae dantur gratiae, nisi per fidem.
27. Fides est prima gratia, et fons omnium aliarum.
28. Prima gratia, quam Deus concedit peccatori, est peccatorum remissio.
29. Extra Ecclesiam nulla conceditur gratia.
30. Omnes, quos Deus vult salvare per Christum, salvantur infallibiliter.
31. Desideria Christi semper habent suum effectum: pacem intimo cordium infert, quando eis illam optat.
32. Iesus Christus se morti tradidit ad liberandum pro semper suo sanguine primogenitos, id est electos, de manu angeli exterminatoris.

33. Proh! quantum oportet bonis terrenis et sibimetipsi renuntiasset, ad hoc, ut quis fiduciam habeat sibi, ut ita dicam, appropriandi Christum Iesum, eius amorem, mortem et mysteria! ut facit sanctus Paulus dicens: *Qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me.*

34. Gratia Adami non producebat nisi merita humana.

35. Gratia Adami est sequela creationis, et erat debita naturae sanae et integrae.

36. Differentia essentialis inter gratiam Adami et status innocentiae ac gratiam christianam est, quod primam unusquisque in propria persona recepisset, ista vero non recipitur nisi in persona Iesu Christi resuscitati, cui nos uniti sumus.

37. Gratia Adami, sanctificando illum in semetipso, erat ipsi proportionata: gratia christiana, nos sanctificando in Iesu Christo, est omnipotens et digna Filio Dei.

38. Peccator non est liber nisi ad malum, sine gratia Liberatoris.

39. Voluntas, quam gratia non praevenit, nihil habet luminis nisi ad aberrandum, ardoris nisi ad se praecipitandum, virium nisi ad se vulnerandum: est capax omnis mali, et incapax ad omne bonum.

40. Sine gratia nihil amare possumus, nisi ad nostram condemnationem.

41. Omnis cognitio Dei, etiam naturalis, etiam in philosophis ethnicis, non potest venire nisi a Deo: et sine gratia non producit nisi praesumptionem, vanitatem et oppositionem ad ipsum Deum loco affectuum adorationis, gratitudinis et amoris.

42. Sola gratia Christi reddit hominem aptum ad sacrificium fidei: sine hoc, nihil nisi impuritas, nihil nisi indignitas.

43. Primus effectus gratiae baptismalis est facere, ut moriamur peccato, adeo ut spiritus, cor, sensus non habeant plus vitae pro peccato, quam homo mortuus habeat pro rebus mundi.

44. Non sunt nisi duo amores, unde volitiones et actiones omnes nostrae nascuntur: amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur, et amor quo nos ipsos ac mundum diligimus, qui quod ad Deum referendum est non refert, et propter hoc ipsum fit malus.

45. Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est, ut in eo carnalis regnet cupiditas, omnesque actiones eius corrumpat.

46. Cupiditas aut caritas usum sensuum bonum vel malum faciunt.

47. Oboedientia legis profluere debet ex fonte, et hic fons est caritas. Quando Dei amor est illius principium interius, et Dei gloria eius finis, tunc purum est quod apparet exterius; alioqui non est nisi hypocrisis aut falsa iustitia.

48. Quid aliud esse possumus, nisi tenebrae, nisi aberratio, et nisi peccatum, sine fidei lumine, sine Christo et sine caritate?

49. Ut nullum peccatum est sine amore nostri, ita nullum est opus bonum sine amore Dei.

50. Frustra clamamus ad Deum «*Pater mi*», si spiritus caritatis non est ille qui clamat.

51. Fides iustificat quando operatur, sed ipsa non operatur nisi per caritatem.

52. Omnia alia salutis media continentur in fide, tamquam in suo germine et semine: sed haec fides non est absque amore et fiducia.

53. Sola caritas christiano modo facit (actiones christianas) per relationem ad Deum et Iesum Christum.

54. Sola caritas est, quae Deo loquitur; eam solam Deus audit.
55. Deus non coronat nisi caritatem: qui currit ex alio impulsu et ex alio motivo, in vanum currit.
56. Deus non remunerat nisi caritatem: quoniam caritas sola Deum honorat.
57. Totum deest peccatori, quando ei deest spes: et non est spes in Deo, ubi non est amor Dei.
58. Nec Deus est nec religio, ubi non est caritas.
59. Oratio impiorum est novum peccatum: et quod Deus illis concedit, est novum in eos iudicium.
60. Si solus supplicii timor animat poenitentiam, quo haec est magis violenta, eo magis ducit ad desperationem.
61. Timor nonnisi manum cohibet: cor autem tamdiu peccato addicitur, quamdiu ab amore iustitiae non ducitur.
62. Qui a malo non abstinere nisi timore poenae, illud committit in corde suo, et iam est reus coram Deo.
63. Baptizatus adhuc est sub lege sicut Iudaeus, si legem non adimpleat, aut adimpleat ex solo timore.
64. Sub maledicto legis numquam fit bonum: quia peccatur sive faciendo malum, sive illud nonnisi ob timorem evitando.
65. Moyses, prophetae, sacerdotes et doctores legis mortui sunt absque eo quod ullum Deo dederint filium, cum non effecerint nisi mancipia per timorem.
66. Qui vult Deo appropinquare, nec debet ad ipsum venire cum brutalibus passionibus, neque adduci per instinctum naturalem aut per timorem sicuti bestiae, sed per fidem et per amorem sicuti filii.
67. Timor servilis non sibi repraesentat Deum nisi ut dominum durum, imperiosum, iniustum, intractabilem.
68. Dei bonitas abbreviavit viam salutis, claudendo totum in fide et precibus.
69. Fides, usus, augmentum, et praemium fidei, totum est donum purae liberalitatis Dei.
70. Numquam Deus affligit innocentes: et afflictiones semper serviunt vel ad puniendum peccatum, vel ad purificandum peccatorem.
71. Homo ob sui conservationem potest sese dispensare ab ea lege, quam Deus condidit propter eius utilitatem.
72. Nota Ecclesiae christianae est, quod sit catholica, comprehendens et omnes angelos coeli, et omnes electos et iustos terrae, et omnium saeculorum.
73. Quid est Ecclesia, nisi coetus filiorum Dei, manentium in eius sinu, adoptatorum in Christo, subsistentium in eius persona, redemptorum eius sanguine, viventium eius spiritu, agentium per eius gratiam, et exspectantium gratiam futuri saeculi?
74. Ecclesia, sive integer Christus, incarnatum Verbum habet ut caput, omnes vero sanctos ut membra.
75. Ecclesia est unus solus homo compositus ex pluribus membris, quorum Christus est caput, vita, subsistentia et persona: unus solus Christus compositus ex pluribus Sanctis, quorum est sanctificator.
76. Nihil spatiosius Ecclesia Dei; quia omnes electi et iusti omnium saeculorum illam componunt.

77. Qui non ducit vitam dignam filio Dei et membro Christi, cessat interius habere Deum pro patre et Christum pro capite.

78. Separatur quis a populo electo, cuius figura fuit populus iudaicus et caput est Iesus Christus, tam non vivendo secundum Evangelium, quam non credendo Evangelio.

79. Utile et necessarium est omni tempore, omni loco, et omni personarum generi studere et cognoscere spiritum, pietatem et mysteria sacrae Scripturae.

80. Lectio sacrae Scripturae est pro omnibus.

81. Obscuritas sancti verbi Dei non est laicis ratio dispensandi se ipsos ab eius lectione.

82. Dies Dominicus a christianis debet sanctificari lectionibus pietatis, et super omnia sanctorum Scripturarum. Damnosum est velle christianum ab hac lectione retrahere.

83. Est illusio sibi persuadere, quod notitia mysteriorum religionis non debeat communicari feminis lectione sacrorum librorum. Non ex feminarum simplicitate, sed ex superba virorum scientia ortus est Scripturarum abusus, et natae sunt haereses.

84. Abripere e christianorum manibus Novum Testamentum seu eis illud clausum tenere auferendo eis modum illud intelligendi, est illis Christi os obturare.

85. Interdicere christianis lectionem sacrae Scripturae, praesertim Evangelii, est interdicere usum luminis filiis lucis, et facere, ut patiantur speciem quandam excommunicationis.

86. Eripere simplici populo hoc solatium, iungendi vocem suam voci totius Ecclesiae, est usus contrarius praxi apostolicae et intentioni Dei.

87. Modus plenus sapientia, lumine et caritate est dare animabus tempus portandi cum humilitate et sentiendi statum peccati, petendi spiritum poenitentiae et contritionis, et incipiendi ad minus satisfacere iustitiae Dei, antequam reconcilientur.

88. Ignoramus, quid sit peccatum et vera poenitentia, quando volumus statim restitui possessioni bonorum illorum, quibus nos peccatum spoliavit, et detrectamus separationis istius ferre confusionem.

89. Quartusdecimus gradus conversionis peccatoris est, quod, cum sit iam reconciliatus, habet ius assistendi Sacrificio Ecclesiae.

90. Ecclesia auctoritatem excommunicandi habet, ut eam exerceat per primos pastores, de consensu saltem praesumpto totius corporis.

91. Excommunicationis iniustae metus numquam debet nos impedire ab implendo debito nostro: numquam eximus ab Ecclesia, etiam quando hominum nequitia videmur ab ea expulsi, quando Deo, Iesu Christo atque ipsi Ecclesiae per caritatem affixi sumus.

92. Pati potius in pace excommunicationem et anathema iniustum, quam prodere veritatem, est imitari sanctum Paulum: tantum abest, ut sit erigere se contra auctoritatem, aut scindere unitatem.

93. Iesus quandoque sanat vulnera, quae praeceps primorum pastorum festinatio infligit sine ipsius mandato; Iesus restituit, quod ipsi inconsiderato zelo rescindunt.

94. Nihil peiorem de Ecclesia opinionem ingerit eius inimicis, quam videre illic dominatum exerceri supra fidem fidelium, et foveri divisiones propter res, quae nec fidem laedunt nec mores.

95. Veritates eo devenerunt, ut sint lingua quasi peregrina plerisque christianis, et modus eas praedicandi est veluti idioma incognitum: adeo remotus est a simplicitate Apostolorum, et supra communem captum fidelium: neque satis advertitur, quod hic defectus sit unum ex signis maxime sensibilibus senectutis Ecclesiae, et irae Dei in filios suos.

96. Deus permittit, ut omnes potestates sint contrariae praedicatoribus veritatis, ut eius victoria attribui non possit nisi divinae gratiae.

97. Nimis saepe contingit, membra illa, quae magis sancte ac magis stricte unita Ecclesiae sunt, respici atque tractari tamquam indigna, ut sint in Ecclesia, vel tamquam ab ea separata: sed iustus vivit ex fide, et non ex opinione hominum.

98. Status persecutionis et poenarum, quas quis tolerat tamquam haereticus, flagitiosus, et impius, ultima plerumque probatio est et maxime meritosa, utpote quae facit hominem magis conformem Iesu Christo.

99. Pervicacia, praeventio, obstinatio in nolendo aut aliquid examinare, aut agnoscere se fuisse deceptum, mutant quotidie quoad multos in odorem mortis id, quod Deus in sua Ecclesia posuit, ut in ea esset odor vitae, verbi gratia, bonos libros, instructiones, sancta exempla, etc.

100. Tempus deplorabile, quo creditur honorari Deus persequendo veritatem eiusque discipulos! Tempus hoc advenit. . . . Haberi et tractari a religionis ministris tamquam impium et indignum omni commercio cum Deo, tamquam membrum putridum capax corrumpendi omnia in societate Sanctorum, est hominibus piis morte corporis mors terribilior. Frustra quis sibi blanditur de suarum intentionum puritate et zelo quodam religionis, persequendo flamma ferroque viros probos, si propria passione est excaecatus, aut abreptus aliena, propterea quod nihil vult examinare. Frequenter credimus sacrificare Deo impium, et sacrificamus diabolo Dei servum.

101. Nihil spiritui Dei et doctrinae Iesu Christi magis opponitur, quam communia facere iuramenta in Ecclesia: quia hoc est multiplicare occasiones peierandi, laqueos tendere infirmis et idiotis, et efficere, ut nomen et veritas Dei aliquando deserviant consilio impiorum.

Declaratae et damnatae tamquam falsae, captiosae, male sonantes, piarum aurium offensivae, scandalosae, perniciosae, temerariae, Ecclesiae et eius praxi iniuriosae, neque in Ecclesiam solum, sed etiam in potestates saeculi contumeliosae, seditiosae, impiae, blasphemae, suspectae de haeresi, ac haeresim ipsam sapientes, necnon haereticis et haeresibus ac etiam schismati faventes, erroneae, haeresi proximae, pluries damnatae, ac demum haereticae, variasque haereses et potissimum illas, quae in famosis Iansenii propositionibus, et quidem in eo sensu in quo hae damnatae fuerunt acceptis, continentur, manifeste innovantes respective.

Num. XV.

Propositiones 5 de duello, damnatae a *Benedicto XIV* Constitutione «Detestabilem» etc. 10 Nov. 1752.

1. Vir militaris, qui, nisi offerat vel acceptet duellum, tamquam formidolosus, timidus, abiectus, et ad officia militaria ineptus haberetur, indeque officio quo se suosque sustentat privaretur, vel promotionis alias sibi debitae ac promeritae spe perpetuo carere deberet, culpa et poena vacaret, sive offerat sive acceptet duellum.

2. Excusari possunt etiam honoris tuendi vel humanae vilipensionis vitandae gratia duellum acceptantes vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse secururam, utpote ab aliis impediendam.

3. Non incurrit ecclesiasticas poenas ab Ecclesia contra duellantes latas dux vel officialis militiae, acceptans duellum ex gravi metu amissionis famae et officii.

4. Licitum est, in statu hominis naturali, acceptare et offerre duellum, ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio earum iactura propulsari nequit.

5. Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui civitatis male ordinatae, in qua nimirum, vel negligentia vel malitia magistratus, iustitia aperte denegatur.

Damnatae ac prohibitae tamquam falsae, scandalosae, ac perniciosae.

Num. XVI.

Propositiones 85 Synodi dioecesanæ Pistoriensis, damnatae a *Pio VI* Constitutione «Auctorem Fidei» etc. 28 Augusti 1794.

De obscuratione veritatum in Ecclesia.

Ex decr. de grat. § 1.

1. Propositio, quae assertit, *postremis hisce saeculis sparsam esse generalem obscurationem super veritates gravioris momenti, spectantes ad Religionem, et quae sunt basis Fidei et moralis doctrinae Iesu Christi:*

Haeretica.

De potestate communitati Ecclesiae attributa, ut per hanc pastoribus communicetur.

Epist. convoc.

2. Propositio, quae statuit, *potestatem a Deo datam Ecclesiae, ut communicaretur pastoribus, qui sunt eius ministri pro salute animarum;*

Sic intellecta, ut a communitate fidelium in pastores derivetur ecclesiastici ministerii ac regiminis potestas:

Haeretica.

De capitis ministerialis denominatione Romano Pontifici. attributa.

Decr. de fide § 2.

3. Insuper, quae statuit, *Romanum Pontificem esse caput ministeriale;*

Sic explicata, ut Romanus Pontifex non a Christo in persona beati Petri, sed ab Ecclesia potestatem ministerii accipiat, qua, velut Petri Successor, verus Christi Vicarius, ac totius Ecclesiae Caput, pollet in universa Ecclesia:

Haeretica.

De potestate Ecclesiae quoad constituendam et sancendam exteriorem disciplinam.

Decr. de Fide §§ 13 14.

4. Propositio affirmans, *abusum fore auctoritatis Ecclesiae, transferendo illam ultra limites doctrinae ac morum, et eam extendendo ad res exteriores, et per vim exigendo id quod pendet a persuasione et corde; tum etiam, multo minus ad eam pertinere exigere per vim exteriorem subiectionem suis decretis:*

Quatenus indeterminatis illis verbis *extendendo ad res exteriores* notet, velut abusum auctoritatis Ecclesiae, usum eius potestatis acceptae a Deo, qua usi sunt et ipsimet Apostoli, in disciplina exteriori constituenda et sancienda :

Haeretica.

5. Qua parte insinuat, Ecclesiam non habere auctoritatem subiectionis suis decretis exigendae aliter quam per media, quae pendent a persuasione ;

Quatenus intendat, Ecclesiam *non habere collatam sibi a Deo potestatem non solum dirigendi per consilia et suasiones, sed etiam iubendi per leges, ac devios contumacesque exteriori iudicio ac salubribus poenis coercendi atque cogendi :*

Ex *Ben. XIV*, in brevi «Ad assiduas»; anni 1755, primati, archiepiscopis et episcopis Regni Polon. :

Inducens in systema alias damnatum ut haeticum.

Iura episcopis praeter fas attributa.

Decr. de ord. § 25.

6. Doctrina Synodi, qua profitetur, *persuasum sibi esse, episcopum accepisse a Christo omnia iura necessaria pro bono regimine suae dioecesis ;*

Perinde ac si ad bonum regimen cuiusque dioecesis necessariae non sint superiores ordinationes spectantes sive ad fidem et mores, sive ad generalem disciplinam, quarum ius est penes summos Pontifices et Concilia generalia pro universa Ecclesia :

Schismatica, ad minus erronea.

7. Item, in eo quod hortatur episcopum *ad prosequendum naviter perfectiorem ecclesiasticae disciplinae constitutionem ;* idque, *contra omnes contrarias consuetudines, exemptiones, reservationes, quae adversantur bono ordini dioecesis, maiori gloriae Dei, et maiori aedificationi fidelium ;*

Per id quod supponit, episcopo fas esse proprio suo iudicio et arbitratu statuere et decernere contra consuetudines, exemptiones, reservationes, sive quae in universa Ecclesia, sive etiam in unaquaque provincia locum habent, sine venia et interventu superioris hierarchicae potestatis, a qua inductae sunt aut probatae, et vim legis obtinent :

Inducens in schisma et subversionem hierarchici regiminis, erronea.

8. Item, quod et sibi persuasum esse ait, *iura episcopi a Iesu Christo accepta pro gubernanda Ecclesia nec alterari nec impediri posse, et ubi contigerit horum iurium exercitium quavis de causa fuisse interruptum, posse semper episcopum ac debere in originaria sua iura regredi, quotiescumque id exigit maius bonum suae ecclesiae ;*

In eo quod innuit, iurium episcopalium exercitium nulla superiore potestate praepediri aut coërceri posse, quandocumque episcopus proprio iudicio censuerit minus id expedire maiori bono suae ecclesiae :

Inducens in schisma et subversionem hierarchici regiminis, erronea.

Ius perperam tributum inferioris ordinis sacerdotibus in decretis fidei et disciplinae.

Epist. convoc.

9. Doctrina, quae statuit, *reformationem abusuum circa ecclesiasticam disciplinam in Synodis dioecesanis ab episcopo et parochis aequaliter pendere ac*

stabiliri debere, ac sine libertate decisionis indebitam fore subiectionem suggestionibus et iussionibus episcoporum:

Falsa, temeraria, episcopalis auctoritatis laesiva, regiminis hierarchici subversiva, favens haeresi Aeriae a Calvino innovatae.

Ex epist. convoc., ex epist. ad Vicar. for., ex orat. ad Synod. § 8, ex sess. 3.

10. Item doctrina, qua parochi aliive sacerdotes in Synodo congregati pronuntiantur una cum episcopo iudices fidei, et simul innuitur iudicium in causis fidei ipsis competere iure proprio, et quidem etiam per ordinationem accepto:

Falsa, temeraria, ordinis hierarchici subversiva, detrahens firmitati definitionum iudiciorumve dogmaticorum Ecclesiae, ad minus erronea.

Orat. synod. § 8.

11. Sententia enuntians, veteri maiorum instituto, ab apostolicis usque temporibus ducto, per meliora Ecclesiae saecula servato, receptum fuisse, *ut decreta, aut definitiones, aut sententiae etiam maiorum sedium non acceptarentur, nisi recognitae fuissent et approbatae a Synodo dioecesana:*

Falsa, temeraria, derogans pro sua generalitate oboedientiae debitae constitutionibus apostolicis tum et sententiis ab hierarchica superiore legitima potestate manantibus, schisma fovens et haeresim.

Calumniae adversus aliquas decisiones in materia fidei ab aliquot saeculis emanatas.

De fide § 12.

12. Assertiones Synodi complexive acceptae circa decisiones in materia fidei ab aliquot saeculis emanatas, quas perhibet velut decreta ab una particulari ecclesia vel paucis pastoribus profecta, nulla sufficienti auctoritate suffulta, nata corrumpendae puritati fidei ac turbis excitandis, intrusa per vim, e quibus inflicta sunt vulnera nimium adhuc recentia:

Falsae, captiosae, temerariae, scandalosae, in Romanos Pontifices et Ecclesiam iniuriosae, debitae apostolicis constitutionibus oboedientiae derogantes, schismatica, perniciosae, ad minus erroneae.

De pace dicta Clementis IX.

Orat. synod. § 2 in nota.

13. Propositio relata inter acta Synodi, quae innuit Clementem IX pacem Ecclesiae reddidisse per approbationem distinctionis iuris et facti in subscriptione formularii ab Alexandro VII praescripti:

Falsa, temeraria, Clementi IX iniuriosa.

14. Quatenus vero ei distinctioni suffragatur, eiusdem fautores laudibus extollendo, et eorum adversarios vituperando.

Temeraria, perniciosa, summis Pontificibus iniuriosa, schisma fovens et haeresim.

De coagmentatione corporis Ecclesiae.

Append. n. 28.

15. Doctrina, quae proponit Ecclesiam *considerandam velut unum corpus mysticum coagmentatum ex Christo Capite et fidelibus, qui sunt eius membra per*

unionem ineffabilem, qua mirabiliter evadimus cum ipso unus solus sacerdos, una sola victima, unus solus adorator perfectus Dei Patris in spiritu et veritate;

Intellecta hoc sensu, ut ad corpus Ecclesiae non pertineant nisi fideles qui sunt perfecti adoratores in spiritu et veritate:

Haeretica.

De statu innocentiae.

De grat. §§ 4 7, de Sacram. in gen. § 1, de Poenit. § 4.

16. Doctrina Synodi de statu felici innocentiae, qualem eum repraesentat in Adamo ante peccatum, complectente non modo integritatem, sed et iustitiam interiorum cum impulsu in Deum per amorem caritatis atque primaevam sanctitatem aliqua ratione post lapsum restitutam;

Quatenus complexive accepta innuit, statum illum sequelam fuisse creationis, debitum ex naturali exigentia et conditione humanae naturae, non gratuitum Dei beneficium:

Falsa, alias damnata in Baio et Quesnellio, erronea, favens haeresi Pelagianae.

De immortalitate spectata ut naturali conditione hominis.

De Bapt. § 2.

17. Propositio his verbis enuntiata: *Edocti ab Apostolo, spectamus mortem non iam ut naturalem conditionem hominis, sed revera ut iustam poenam culpae originalis;*

Quatenus sub nomine Apostoli subdole allegato insinuat, mortem, quae in praesenti statu inflicta est velut iusta poena peccati per iustam subtractionem immortalitatis, non fuisse naturalem conditionem hominis, quasi immortalitas non fuisset gratuitum beneficium, sed naturalis conditio:

Captiosa, temeraria, Apostolo iniuriosa, alias damnata.

De conditione hominis in statu naturae.

De grat. § 10.

18. Doctrina Synodi enuntians, *post lapsum Adami Deum annuntiasse promissionem futuri liberatoris, et voluisse consolari genus humanum per spem salutis, quam Iesus Christus allaturus erat: tamen, Deum voluisse, ut genus humanum transiret per varios status, antequam veniret plenitudo temporum; ac primum ut in statu naturae homo relictus propriis luminibus disceret de sua caeca ratione diffidere, et ex suis aberrationibus moveret se ad desiderandum auxilium superioris luminis:*

Doctrina, ut iacet, captiosa; atque intellecta de desiderio adiutorii superioris luminis in ordine ad salutem promissam per Christum, ad quod concipiendum homo relictus suis propriis luminibus supponatur sese potuisse movere:

Suspecta, favens haeresi Semipelagianae.

De conditione hominis sub lege.

Ibid.

19. Item, quae subiungit, hominem sub lege, *cum esset impotens ad eam observandam, praevaricatorem evasisse, non quidem culpa legis, quae sanctissima*

erat, sed culpa hominis, qui sub lege sine gratia magis magisque praevaricator evasit; superadditque, legem, si non sanavit cor hominis, effecisse, ut sua mala cognosceret, et de sua infirmitate convictus desideraret gratiam Mediatoris:

Qua parte generaliter innuit, hominem praevaricatorem evasisse per inobservantiam legis, quam impotens esset observare; quasi impossibile aliquid potuerit imperare, qui iustus est, aut damnaturus sit hominem pro eo quod non potuit vitare, qui pius est:

Ex S. Caesario serm. 73 in append. S. Aug. serm. 273 edit. Maurin.

Ex S. August. de nat. et grat. c. 43. — De grat. et lib. arb. c. 16.

— Enarr. in Psalm. 56, num. 1.

Falsa, scandalosa, impia, in Raio damnata.

20. Qua parte datur intelligi, hominem sub lege sine gratia potuisse concipere desiderium gratiae Mediatoris ordinatum ad salutem promissam per Christum; *quasi non ipsa gratia faciat, ut invocetur a nobis:*

Ex Concil. Araus. II, can. 3.

Propositio, ut iacet, captiosa, suspecta, favens haeresi Semipelagianae.

De gratia illuminante et excitante.

De grat. § 11.

21. Propositio, quae asserit, *lumen gratiae, quando sit solum, non praestare nisi ut cognoscamus infelicitatem nostri status et gravitatem nostri mali; gratiam in tali casu producere eundem effectum, quem lex producebat; ideo necesse esse, ut Deus creet in corde nostro sanctum amorem, et inspiret sanctam delectationem contrariam amori in nobis dominanti; hunc amorem sanctum, hanc sanctam delectationem esse proprie gratiam Iesu Christi, inspirationem caritatis, qua cognita sancto amore faciamus; hanc esse illam radicem e qua germinant bona opera; hanc esse gratiam Novi Testamenti, quae nos liberat a servitute peccati, et constituit filios Dei;*

Quatenus intendat, eam solam esse proprie gratiam Iesu Christi, quae creet in corde sanctum amorem, et quae facit ut faciamus, sive etiam qua homo liberatus a servitute peccati constituitur filius Dei: et non sit etiam proprie gratia Christi ea gratia, qua cor hominis tangitur per illuminationem Spiritus Sancti (Trid. sess. 6, c. 5); nec vera detur interior gratia Christi, cui resistitur:

Falsa, captiosa, inducens in errorem in secunda propositione Iansenii damnatum ut haeticum, eumque renovans.

De fide velut prima gratia.

De fide § 1.

22. Propositio, quae innuit, fidem *a qua incipit series gratiarum, et per quam velut primam vocem vocamur ad salutem et Ecclesiam, esse ipsammet excellentem virtutem fidei, qua homines fideles nominantur et sunt;*

Perinde ac prior non esset gratia illa, quae, *ut praevenit voluntatem, sic praevenit et fidem:* Ex S. August. de dono persev. c. 16, n. 41.

Suspecta de haeresi, eamque sapiens, alias in Quesnellio damnata, erronea.

De duplici amore.

De grat. § 8.

23. Doctrina Synodi de duplici amore (dominantis cupiditatis, et caritatis dominantis) enuntians, hominem sine gratia esse sub servitute peccati,

ipsumque in eo statu per generalem cupiditatis dominantis influxum omnes suas actiones inficere et corrumpere;

Quatenus insinuat, in homine, dum est sub servitute sive in statu peccati, destitutus gratia illa qua liberatur a servitute peccati et constituitur filius Dei, sic dominari cupiditatem, ut per generalem huius influxum omnes illius actiones in se inficiantur et corrumpantur; aut opera omnia, quae ante iustificationem fiunt, quacumque ratione fiant, sint peccata;

Quasi in omnibus suis actibus peccator serviat dominanti cupiditati:

Falsa, pernicioza, inducens in errorem a Tridentino damnatum ut haereticum, iterum in Baio damnatum art. 40.

24. Qua vero parte inter dominantem cupiditatem et caritatem dominantem nulli ponuntur affectus medii a natura ipsa insiti suapteque natura laudabiles, qui una cum amore beatitudinis naturalique propensione ad bonum remanserunt velut extrema lineamenta et reliquiae imaginis Dei;

Ex S. August. de spir. et lit. c. 28;

Perinde ac si *inter dilectionem divinam, quae nos perducit ad regnum, et dilectionem humanam illicitam, quae damnatur, non daretur dilectio humana licita, quae non reprehenditur:*

Ex S. August. serm. 349, de Carit., edit. Maurin.

Falsa, alias damnata.

De timore servili.

De Poenit. § 3.

25. Doctrina, quae timorem poenarum generatim perhibet *dumtaxat non posse dici malum, si saltem pertingit ad cohibendam manum;*

Quasi timor ipse gehennae, quam fides docet peccato infligendam, non sit in se bonus et utilis, velut donum supernaturale ac motus a Deo inspiratus praeparans ad amorem iustitiae:

Falsa, temeraria, pernicioza, divinis donis iniuriosa, alias damnata, contraria doctrinae Concilii Tridentini, tum et communi Patrum sententiae, *opus esse, iuxta consuetum ordinem praeparationis ad iustitiam, ut intret timor primo, per quem veniat caritas: timor medicamentum, caritas sanitas.*

Ex S. August. in I Epist. Io. c. 4, tract. 9, n. 4 5. — In Io. Evang. tract. 41, n. 10. — Enarr. in Psalm. 127, n. 7. — Serm. 157 de verbis Apostoli n. 8. — Serm. 349 de charitate. n. 7.

De poena decedentium cum solo peccato originali.

De Bapt. § 3.

26. Doctrina, quae velut fabulam Pelagianam explodit locum illum inferorum (quem limbi puerorum nomine fideles passim designant), in quo animae decedentium cum sola originali culpa poena damni citra poenam ignis puniantur;

Perinde ac si hoc ipso quod, qui poenam ignis remonent, inducerent locum illum et statum medium expertem culpae et poenae inter regnum Dei et damnationem aeternam, qualem fabulabantur Pelagiani:

Falsa, temeraria, in scholas catholicas iniuriosa.

De sacramentis, ac primum de forma sacramentali cum adiuncta conditione.

De Bapt. § 12.

27. Deliberatio Synodi, qua, praetextu adhaesionis ad antiquos canones, in casu dubii Baptismatis, propositum suum declarat de omittenda formae conditionalis mentione:

Temeraria, praxi, legi, auctoritati Ecclesiae contraria.

De participatione Victimae in sacrificio Missae.

De Euch. § 6.

28. Propositio Synodi, qua, postquam statuit *Victimae participationem esse partem Sacrificio essentialem*; subiungit, *non tamen se damnare ut illicitas Missas illas, in quibus adstantes sacramentaliter non communicant, ideo quia isti participant, licet minus perfecte, de ipsa Victima, spiritu illam recipiendo*;

Quatenus insinuat, ad Sacrificii essentiam deesse aliquid in eo Sacrificio, quod peragatur sive nullo adstante, sive adstantibus qui nec sacramentaliter nec spiritaliter de Victima participant; et quasi damnandae essent ut illicitae Missae illae, in quibus, solo sacerdote communicante, nemo adsit, qui sive sacramentaliter sive spiritaliter communicet:

Falsa, erronea, de haeresi suspecta, eamque sapiens.

De ritus consecrationis efficacia.

De Euch. § 2.

29. Doctrina Synodi, qua parte tradere instituens fidei doctrinam de ritu consecrationis, remotis quaestionibus scholasticis circa modum quo Christus est in Eucharistia, a quibus parochos docendi munere fungentes abstinere hortatur, duobus his tantum propositis: 1. Christum post consecrationem vere, realiter, substantialiter esse sub speciebus; 2. Tunc omnem panis et vini substantiam cessare, solis remanentibus speciebus; prorsus omittit ullam mentionem facere Transsubstantiationis seu conversionis totius substantiae panis in Corpus, et totius substantiae vini in Sanguinem, quam velut articulum fidei Tridentinum Concilium definivit, et quae in sollemni fidei professione continetur;

Quatenus per inconsultam istiusmodi suspiciosamque omissionem notitia subtrahitur tum articuli ad fidem pertinentis, tum etiam vocis ab Ecclesia consecratae ad illius tuendam professionem adversus haereses, tenditque adeo ad eius oblivionem inducendam, quasi ageretur de quaestione mere scholastica:

Perniciosa, derogans expositioni veritatis catholicae circa dogma Transsubstantiationis, favens haereticis.

De applicatione fructus Sacrificii.

De Euch. § 8.

30. Doctrina Synodi, qua, dum profitetur *credere Sacrificii oblationem extendere se ad omnes, ita tamen ut in liturgia fieri possit specialis commemoratio aliquorum tam vivorum quam defunctorum, precando Deum peculiariter pro ipsis*, dein continuo subicit: *Non tamen quod credamus in arbitrio esse sacerdotis applicare fructus Sacrificii cui vult, immo damnamus hunc errorem velut magno-pere offendentem iura Dei, qui solus distribuit fructus Sacrificii cui vult, et se-*

cundum mensuram quae ipsi placet; unde et consequenter traducit velut falsam opinionem inveciam in populum, quod illi, qui eleemosynam subministrant sacerdoti sub conditione quod celebret unam Missam, specialem fructum ex ea percipiant;

Sic intellecta, ut, praeter peculiarem commemorationem et orationem, specialis ipsa oblatio seu applicatio Sacrificii, quae fit a sacerdote, non magis prosit (ceteris paribus) illis pro quibus applicatur, quam aliis quibusque; quasi nullus specialis fructus proveniret ex speciali applicatione, quam pro determinatis personis aut personarum ordinibus faciendam commendat ac praecipit Ecclesia, speciatim a pastoribus pro suis ovis, quod velut ex divino praecepto descendens a sacra Tridentina Synodo diserte est expressum:

Sess. 23, c. 1 de reform. — *Ben. XIV* constit. «Cum semper oblatas» § 2.

Falsa, temeraria, pernicioza, Ecclesiae iniuriosa, inducens in errorem alias damnatum in Wicleffo.

De convenienti ordine in cultu servando.

De Euch. § 5.

31. Propositio Synodi enuntians conveniens esse, pro divinorum officiorum ordine et antiqua consuetudine, ut in unoquoque templo unum tantum sit altare, sibi quoque adeo placere morem illum restituere:

Temeraria, perantiquo pio multis abhinc saeculis in Ecclesia praesertim latina vigenti et probato mori iniuriosa.

Ibid.

32. Item, praescriptio vetans, ne super altaria sacrarum reliquiarum thecae floresve apponantur:

Temeraria, pio ac probato Ecclesiae mori iniuriosa.

Ibid. § 6.

33. Propositio Synodi, qua cupere se ostendit, ut causae tollerentur, per quas ex parte inducta est oblivio principiorum ad liturgiae ordinem spectantium, *revocando illam ad maiorem rituum simplicitatem, eam vulgari lingua exponendo, et elata voce proferendo;*

Quasi vigens ordo liturgiae ab Ecclesia receptus et probatus aliqua ex parte manasset ex oblivione principiorum quibus illa regi debet:

Temeraria, piarum aurium offensiva, in Ecclesiam contumeliosa, favens haereticorum in eam conviciis.

De ordine poenitentiae.

De Poenit. § 7.

34. Declaratio Synodi, qua, postquam praemisit ordinem poenitentiae canonicae sic ad Apostolorum exemplum ab Ecclesia statutum fuisse, ut esset communis omnibus, nec tantum pro punitione culpae sed praecipue pro dispositione ad gratiam, subdit, *se in ordine illo mirabili et augusto totam agnoscere dignitatem Sacramenti adeo necessarii, liberam a subtilitatibus quae ipsi decursu temporis adiunctae sunt;*

Quasi per ordinem, quo, sine peracto canonicae poenitentiae cursu, hoc Sacramentum per totam Ecclesiam administrari consuevit, illius fuisset dignitas imminuta:

Temeraria, scandalosa, inducens in contemptum dignitatis Sacramenti prout per Ecclesiam totam consuevit administrari, Ecclesiae ipsi iniuriosa.

De Poenit. § 10, n. 4.

35. Propositio his verbis concepta: *Si caritas in principio semper debilis est, de via ordinaria ad obtinendum augmentum huius caritatis oportet, ut sacerdos praecedere faciat eos actus humiliationis et poenitentiae, qui fuerunt omnium aetate ab Ecclesia commendati: redigere hos actus ad paucas orationes aut ad aliquod ieiunium post iam collatam absolutionem, videtur potius materiale desiderium conservandi huic sacramento nudum nomen poenitentiae, quam medium illuminatum et aptum ad augendum illum fervorem caritatis, qui debet praecedere absolutionem: longe quidem absumus ab improbanda praxi imponendi poenitentias etiam post absolutionem adimplendas: si omnia nostra bona opera semper adiunctos habent nostros defectus, quanto magis vereri debemus, ne plurimas imperfectiones admiserimus in difficillimo et magni momenti opere nostrae reconciliationis;*

Quatenus innuit, poenitentias, quae imponuntur adimplendae post absolutionem, spectandas potius esse velut supplementum pro defectibus admissis in opere nostrae reconciliationis, quam ut poenitentias vere sacramentales et satisfactorias pro peccatis confessis; quasi, ut vera ratio Sacramenti, non nudum nomen, servetur, oporteat de via ordinaria ut actus humiliationis et poenitentiae, qui imponuntur per modum satisfactionis sacramentalis, praecedere debeant absolutionem:

Falsa, temeraria, communi praxi Ecclesiae iniuriosa, inducens in errorem haereticali nota in Petro de Osma confixum.

De praevia necessaria dispositione pro admittendis poenitentibus ad reconciliationem.

De grat. § 15.

36. Doctrina Synodi, qua, postquam praemisit, *quando habebuntur signa non aequivoca amoris Dei dominantis in corde hominis, posse illum merito iudicari dignum, qui admittatur ad participationem Sanguinis Iesu Christi, quae fit in Sacramentis*, subdit, *supposititias conversiones, quae fiunt per attritionem, nec efficaces esse solere nec durabiles*; consequenter *pastorem animarum debere insistere signis non aequivocis caritatis dominantis, antequam admittat suos poenitentes ad Sacramenta*; quae signa, ut deinde tradit (§ 17), *pastor deducere poterit ex stabili cessatione a peccato, et fervore in operibus bonis*; quem insuper *fervorem caritatis* perhibet (*de Poenit. § 10*) velut dispositionem, quae debet praecedere absolutionem;

Sic intellecta, ut non solum contritio imperfecta, quae passim attritionis nomine donatur, etiam quae iuncta sit cum dilectione, qua homo incipit diligere Deum tamquam omnis iustitiae fontem, nec modo contritio caritate formata, sed et fervor caritatis dominantis, et ille quidem diuturno experimento per fervorem in operibus bonis probatus, generaliter et absolute requiratur ut homo ad Sacramenta et speciatim poenitentes ad absolutionis beneficium admittantur:

Falsa, temeraria, quietis animarum perturbativa, tutae ac probatae in Ecclesia praxi contraria, Sacramenti efficaciae detrahens et iniuriosa.

De auctoritate absolvendi.

De Poenit. § 10, n. 6.

37. Doctrina Synodi, quae de auctoritate absolvendi accepta per Ordinationem enuntiat, *post institutionem dioecesium et parochiarum conveniens esse,*

ut quisque iudicium hoc exerceat super personas sibi subditas sive ratione territorii sive iure quodam personali, propterea quod aliter confusio induceretur et perturbatio;

Quatenus post institutas dioeceses et parochias enuntiat tantummodo *conveniens esse, ad praecavendam confusionem, ut absolvendi potestas exerccatur super subditos;* sic intellecta tamquam ad validum usum huius potestatis non sit necessaria ordinaria vel subdelegata illa iurisdictio, sine qua Tridentinum declarat nullius momenti esse absolutionem a sacerdote prolatam:

Falsa, temeraria, perniciosa, Tridentino contraria et iniuriosa, erronea.

Ibid. § 11.

38. Item, doctrina, qua, postquam Synodus professsa est *se non posse non admirari illam adeo venerabilem disciplinam antiquitatis, quae (ut ait) ad poenitentiam non ita facile et forte numquam eum admittebat, qui post primum peccatum et primam reconciliationem relapsus esset in culpam,* subiungit, *per timorem perpetuae exclusionis a communione et pace, etiam in articulo mortis, magnum frenum illis iniectum iri, qui parum considerant malum peccati et minus illud timent:*

Contraria can. 13 Concilii Nicaeni I, decretali Innocentii I ad Exsuperium Tolos., tum et decretali Coelestini I ad episcopos Viennen. et Narbonen. provinciae, redolens pravitatem quam in ea decretali sanctus Pontifex exhorret.

De peccatorum venialium confessione.

De Poenit. § 12.

39. Declaratio Synodi in peccatorum venialium confessione, quam optare se ait non tantopere frequentari, ne nimium contemptibiles reddantur huiusmodi confessiones:

Temeraria, perniciosa, sanctorum ac piorum praxi a sacro Concilio Tridentino probatae contraria.

De indulgentiis.

De Poenit. § 16.

40. Propositio asserens, *indulgentiam secundum suam praecisam notionem aliud non esse, quam remissionem partis eius poenitentiae, quae per canones statuta erat peccanti;*

Quasi indulgentia, praeter nudam remissionem poenae canonicae, non etiam valeat ad remissionem poenae temporalis pro peccatis actualibus debitaе apud divinam iustitiam:

Falsa, temeraria, Christi meritis iniuriosa, dudum in art. 19 Lutheri damnata.

Ibid.

41. Item, in eo, quod subditur, *scholasticos suis subtilitatibus inflatos invexisse thesaurum male intellectum meritorum Christi et Sanctorum, et clarae notioni absolutionis a poena canonica substituisse confusam et falsam applicationis meritorum:*

Quasi thesauri Ecclesiae, unde Papa dat indulgentias, non sint merita Christi et Sanctorum:

Falsa, temeraria, Christi et Sanctorum meritis iniuriosa, dudum in art. 17 Lutheri damnata.

Ibid.

42. Item, in eo, quod superaddit, *luctuosius adhuc esse quod chimaerica isthaec applicatio transferri volita sit in defunctos:*

Falsa, temeraria, piarum aurium offensiva, in Romanos Pontifices et in praxim et sensum universalis Ecclesiae iniuriosa, inducens in errorem haereticali nota in Petro de Osma confixum, iterum damnatum in art. 22 Lutheri.

Ibid.

43. In eo demum, quod impudentissime invehitur in tabellas indulgentiarum, altaria privilegiata, etc.:

Temeraria, piarum aurium offensiva, scandalosa, in summos Pontifices atque in praxim tota Ecclesia frequentatam contumeliosa.

De reservatione casuum.

De Poenit. § 19.

44. Propositio Synodi asserens, *reservationem casuum nunc temporis aliud non esse, quam improvidum ligamen pro inferioribus sacerdotibus, et sonum sensu vacuum pro poenitentibus assuetis non admodum curare hanc reservationem:*

Falsa, temeraria, male sonans, perniciosa, Concilio Tridentino contraria, superioris hierarchicae potestatis laesiva.

Ibid.

45. Item, de spe, quam ostendit fore, *ut reformato rituali et ordine poenitentiae, nullum amplius locum habiturae sint huiusmodi reservationes;*

Prout attenta generalitate verborum innuit, per reformationem ritualis et ordinis poenitentiae factam ab episcopo vel Synodo aboleri posse casus, quos Tridentina Synodus (sess. 14, c. 7) declarat Pontifices Maximos potuisse pro suprema potestate sibi in universa Ecclesia tradita peculiari suo iudicio reservare:

Propositio falsa, temeraria, Concilio Tridentino et summorum Pontificum auctoritati derogans et iniuriosa.

De censuris.

De Poenit. §§ 20 22.

46. Propositio asserens, *effectum excommunicationis exteriorem dumtaxat esse, quia tantummodo natura sua excludit ab exteriore communicatione Ecclesiae;*

Quasi excommunicatio non sit poena spiritualis, ligans in coelo, animas obligans;

Ex S. August. Epist. 250 Auxilio episcopo. — Tract. 50 in Io. n. 12:

Falsa, perniciosa, in art. 23 Lutheri damnata, ad minus erronea.

§§ 21 23.

47. Item, quae tradit, necessarium esse iuxta leges naturales et divinas, ut sive ad excommunicationem sive ad suspensionem praecedere debeat examen personale; atque adeo sententias dictas *ipso facto* non aliam vim habere, nisi seriae comminationis sine ullo actuali effectum:

Falsa, temeraria, perniciosa, Ecclesiae potestati iniuriosa, erronea.

§ 22.

48. Item, quae pronuntiat, *inutilem ac vanam esse formulam nonnullis abhinc saeculis inductam absolvendi generaliter ab excommunicationibus, in quas fidelis incidere potuisset:*

Falsa, temeraria, praxi Ecclesiae iniuriosa.

§ 24.

49. Item, quæ damnat ut nullas et invalidas *suspensiones ex informata conscientia*:

Falsa, pernicioſa, in Tridentinum iniurioſa.

Ibid.

50. Item, in eo, quod inſinuat, ſoli epiſcopo fas non eſſe uti potestate, quam tamen ei defert Tridentinum (ſeſſ. 14, c. 1 de reform.), ſuſpenſionis *ex informata conscientia* legitime infligendæ:

Iurisdictionis praelatorum Eccleſiæ laeſiva.

De ordine.

De ordine § 4.

51. Doctrina Synodi, quæ perhibet, in promovendis ad ordines hanc de more et instituto veteris diſciplinæ rationem ſervari conſueviſſe, *ut ſi quis clericorum diſtinguebatur ſanctitate vitæ, et dignus æſtimabatur qui ad ordines ſacros aſcenderet, ille ſolitus erat promoveri ad diaconatum vel ſacerdotium, etiamſi inferiores ordines non ſuſcepiſſet; neque tum talis ordinatio dicebatur per ſaltum, ut poſtea dictum eſt.*

§ 5.

52. Item, quæ innuit, non alium titulum ordinationum fuiſſe, quam deputationem ad aliquod ſpeciale miniſterium, qualis præſcripta eſt in Concilio Chalcedonenſi; ſubiungens (§ 6), quamdiu Eccleſia ſeſe hiſ principiis in delectu ſacrorum miniſtrorum conformavit, eccleſiaſticum ordinem floruiſſe; verum beatos illos dies tranſiſſe, novaque principia ſubinde introducta, quibus corrupta fuit diſciplina in delectu miniſtrorum ſanctuarii.

§ 7.

53. Item, quod inter hæc ipſa corruptionis principia refert, quod reſeſſum ſit a vetere instituto, quo, ut ait (§ 3), Eccleſia, inſiſtens Apoſtoli veſtigii, neminem ad ſacerdotium admittendum ſtatueraſ, niſi qui conſervaret innocentiam baptiſmalem;

Quatenus innuit, corruptam fuiſſe diſciplinam per decreta et inſtituta,

1. Sive quibus ordinationes per ſaltum vetitæ ſunt;

2. Sive quibus pro eccleſiarum neceſſitate et commoditate probatæ ſunt ordinationes ſine titulo ſpecialis officii, velut ſpeciatiſ a Tridentino ordinatio ad titulum patrimonii, ſalva oboedientia, qua ſic ordinati eccleſiarum neceſſitatibus deſervire debent iis obeundis officiis, quibus pro loco ac tempore ab epiſcopo admoti fuerint, quemadmodum ab apoſtolicis temporibus in primitiva Eccleſia fieri conſuevit;

3. Sive quibus iure canonico facta eſt criminum diſtinctio, quæ delinquentes reddunt irregulares: quaſi per hanc diſtinctionem Eccleſia reſeſſerit a ſpiritu Apoſtoli, non excludendo generaliter et indiſtincte ab eccleſiaſtico miniſterio omnes quocumque qui baptiſmalem innocentiam non conſervarent:

Doctrina ſingulis ſuis partibus falſa, temeraria, ordinis pro eccleſiarum neceſſitate et commoditate inducti perturbativa, in diſciplinam per canones et ſpeciatiſ per Tridentini decreta probatam iniurioſa.

§ 13.

54. Item, quæ velut turpem abuſum notat umquam prætereſſe eleemoſynam pro celebrandis Miſſis et Sacramentis adminiſtrandis, ſicuti et

accipere quemlibet proventum dictum *stolae*, et generatim quodcumque stipendium et honorarium, quod suffragiorum aut cuiuslibet parochialis functionis occasione offerretur;

Quasi turpis abusus crimine notandi essent ministri Ecclesiae, qui secundum receptum et probatum Ecclesiae morem et institutum utuntur iure promulgato ab Apostolo accipiendi temporalia ab his, quibus spiritualia ministrantur:

Falsa, temeraria, ecclesiastici ac pastoralis iuris laesiva, in Ecclesiam eiusque ministros iniuriosa.

§ 14.

55. Item, qua vehementer optare se profitetur, ut aliqua ratio inveniretur minutuli cleri (quo nomine inferiorum ordinum clericos designat) a Cathedralibus et Collegiatis submovendi, providendo aliter (nempe per probos et provectoris aetatis laicos, congruo assignato stipendio) ministerio inserviendi Missis et aliis officiis, velut acolythi, etc., ut olim, inquit, fieri solebat, quando eius generis officia non ad meram speciem pro maioribus ordinibus suscipiendis redacta erant;

Quatenus reprehendit institutum, quo cavetur, ut *minorum ordinum functiones per eos tantum praestentur exerceanturque, qui in illis constituti adscriptive sunt* (Concil. prov. Mediol. IV); idque ad mentem Tridentini (sess. XXIII, c. XVII), *ut sanctorum ordinum a diaconatu ad ostiariatum functiones ab apostolicis temporibus in Ecclesia laudabiliter receptae, et in pluribus locis aliquamdiu intermissae, iuxta sacros canones revocentur, ne ab haereticis tamquam otiosae traducantur*:

Suggestio temeraria, piarum aurium offensiva, ecclesiastici ministerii perturbativa, servandae, quoad fieri potest, in celebrandis mysteriis decetiae imminutiva, in minorum ordinum munera et functiones, tum in disciplinam per canones et speciatim per Tridentinum probatam iniuriosa, favens haereticorum in eam conviciis et calumniis.

§ 18.

56. Doctrina, quae statuit, conveniens videri in impedimentis canonicis, quae proveniunt ex delictis in iure expressis, ullam umquam nec concedendam nec admittendam esse dispensationem:

Aequitatis et moderationis canonicae a sacro Concilio Tridentino probatae laesiva, auctoritati et iuribus Ecclesiae derogans.

Ibid. § 22.

57. Praescriptio Synodi, quae generaliter et indiscriminatim velut ab usum reicit quamcumque dispensationem, ut plus quam unum residentiale beneficium uni eidemque conferatur, item, in eo quod subiungit, certum sibi esse, iuxta Ecclesiae spiritum plus quam uno beneficio tametsi simplici neminem frui posse:

Pro sua generalitate, derogans moderationi Tridentini sess. VII, c. V, et sess. XXIV, c. XVII.

De sponsalibus et matrimonio.

Libell. memorial. circa sponsalia, etc., § 2.

58. Propositio, quae statuit, sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, qui ad matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium legum praescripto omnino subiacere:

Quasi actus disponens ad Sacramentum non subiaceat sub hac ratione iuri Ecclesiae:

Falsa, iuris Ecclesiae quoad effectus etiam e sponsalibus vi canonicarum sanctionum profuentes laesiva, disciplinae ab Ecclesia constitutae derogans.

De matrim. §§ 7 II 12.

59. Doctrina Synodi asserens, *ad supremam civilem potestatem dumtaxat originarie spectare contractui matrimonii apponere impedimenta eius generis, quae ipsum nullum reddunt, dicunturque dirimentia: quod ius originarium praeterea dicitur cum iure dispensandi essentialiter conexum; subiungens, supposito assensu vel conventia principum, potuisse Ecclesiam iuste constituere impedimenta, dirimentia ipsum contractum matrimonii;*

Quasi Ecclesia non semper potuerit ac possit in christianorum matrimonii iure proprio impedimenta constituere, quae matrimonium non solum impediant, sed et nullum reddant quoad vinculum, quibus christiani obstricti teneantur etiam in terris infidelium, in eisdemque dispensare:

Canonum 3 4 9 12 sessionis 24 Concilii Tridentini eversiva, haeretica.

Cit. libell. memorial. circa sponsalia § 10.

60. Item rogatio Synodi ad potestatem civilem, *ut e numero impedimentorum tollat cognationem spiritualem, atque illud, quod dicitur publicae honestatis, quorum origo reperitur in Collectione Iustiniani; tum ut restringat impedimentum affinitatis et cognationis, ex quacumque licita aut illicita coniunctione provenientis, ad quartum gradum iuxta civilem computationem per lineam lateralem et obliquam: ita tamen, ut spes nulla relinquatur dispensationis obtinendae;*

Quatenus civili potestati ius attribuit sive abolendi sive restringendi impedimenta Ecclesiae auctoritate constituta vel comprobata: item qua parte supponit, Ecclesiam per potestatem civilem spoliari posse iure suo dispensandi super impedimentis ab ipsa constitutis vel comprobatis:

Libertatis ac potestatis Ecclesiae subversiva, Tridentino contraria, ex haereticali supra damnato principio profecta.

De officiis, exercitationibus, institutionibus ad religiosum cultum pertinentibus et primum de adoranda humanitate Christi.

De fide § 3.

61. Propositio, quae asserit, *adorare directe humanitatem Christi, magis vero aliquam eius partem, fore semper honorem divinum datum creaturae;*

Quatenus per hoc verbum directe intendat reprobare adorationis cultum, quem fideles dirigunt ad humanitatem Christi, perinde ac si talis adoratio, qua humanitas ipsaque caro vivifica Christi adoratur non quidem propter se et tamquam nuda caro, sed prout unita divinitati, foret honor divinus impertitus creaturae, et non potius una eademque adoratio qua Verbum incarnatum cum propria ipsius carne adoratur;

Ex Concil. CP. (II), gen. V, can. 9:

Falsa, captiosa, pio ac debito cultui humanitati Christi a fidelibus praestito ac praestando detrahens et iniuriosa.

De orat. § 10.

62. Doctrina, quae devotionem erga sacratissimum Cor Iesu reicit inter devotiones, quas notat velut novas, erroneas, aut saltem periculosas;

Intellecta de hac devotione, qualis est ab Apostolica Sede probata:
Falsa, temeraria, perniciosa, piarum aurium offensiva, in Apostolicam
Sedem iniuriosa.

De orat. § 10 et append. n. 32.

63. Item, in eo quod cultores Cordis Iesu hoc etiam nomine arguit,
quod non advertant, sanctissimam carnem Christi aut eius partem aliquam
aut etiam humanitatem totam cum separatione aut praecisione a divinitate
adorari non posse cultu latriae;

Quasi fideles Cor Iesu adorarent cum separatione aut praecisione a di-
vinitate, dum illud adorant, ut est Cor Iesu, cor nempe personae Verbi, cui
inseparabiliter unitum est, ad eum modum, quo exsanguie Corpus Christi in
triduo mortis sine separatione aut praecisione a divinitate adorabile fuit
in sepulcro:

Captiosa, in fideles Cordis Christi cultores iniuriosa.

De ordine praescripto in piis exercitationibus obeundis.

De orat. § 14, append. n. 34.

64. Doctrina, quae velut supersticiosam universe notat *quancumque effi-*
caciam, quae ponatur in determinato numero precum et piarum salutationum:

Tamquam supersticiosa censenda esset efficacia, quae sumitur non ex
numero in se spectato, sed ex praescripto Ecclesiae certum numerum pre-
cum vel externarum actionum praefinientis pro indulgentiis consequendis,
pro adimplendis poenitentiis, et generatim pro sacro et religioso cultu rite
et ex ordine peragendo:

Falsa, temeraria, scandalosa, perniciosa, pietati fidelium iniuriosa, Ec-
clesiae auctoritati derogans, erronea.

De Poenit. § 10.

65. Propositio enuntians, *irregularem strepitum novarum institutionum,*
quae dictae sunt exercitia vel missiones . . ., forte numquam aut saltem perraro
eo pertingere, ut absolutam conversionem operentur; et exteriores illos commo-
tionis actus, qui apparere, nil aliud fuisse quam transeuntia naturalis con-
cessionis fulgura:

Temeraria, male sonans, perniciosa, mori pie ac salutariter per Ecclesiam
frequentato et in verbo Dei fundato iniuriosa.

De modo iungendae vocis populi cum voce Ecclesiae in precibus publicis.

De orat. § 24.

66. Propositio asserens, *fore contra apostolicam praxim et Dei consilia,*
nisi populo faciliores viae pararentur vocem suam iungendi cum voce totius
Ecclesiae;

Intellecta de usu vulgaris linguae in liturgicas preces inducendae:

Falsa, temeraria, ordinis pro mysteriorum celebratione praescripti perturba-
tiva, plurium malorum facile productrix.

De lectione Sacrae Scripturae.

Ex nota in fine decr. de gratia.

67. Doctrina perhibens, a lectione Sacrarum Scripturarum *nonnisi*
veram impotentiam excusare; subiungens, ultro se prodere obscuracionem,

quae ex huiusce praecepti neglectu orta est super primarias veritates religionis:

Falsa, temeraria, quietis animarum perturbativa, alias in Quesnellio damnata.

De proscriptis libris in ecclesia publice legendis.

De orat. § 29.

68. Laudatio, qua summopere Synodus commendat Quesnellii commentationes in Novum Testamentum, aliaque aliorum Quesnellianis erroribus faventium opera, licet proscripta; eademque parochis proponit, ut ea tamquam solidis religionis principiis referta in suis quisque parocciis populo post reliquis functiones perlegant:

Falsa, scandalosa, temeraria, seditiosa, Ecclesiae iniuriosa, schisma fovens et haeresim.

De sacris imaginibus.

De orat. § 17.

69. Praescriptio, quae generaliter et indistincte inter imagines ab Ecclesia auferendas, velut rudibus erroris occasionem praebentes, notat imagines Trinitatis incomprehensibilis:

Propter sui generalitatem temeraria, ac pio per Ecclesiam frequentato mori contraria, quasi nullae exstent imagines sanctissimae Trinitatis communiter approbatae ac tuto permittendae.

Ex brevi «Sollicitudini nostrae» *Benedicti XIV* anni 1745.

70. Item, doctrina et praescriptio generatim reprobans omnem specialem cultum, quem alicui speciatim imagini solent fideles impendere, et ad ipsam potius quam ad aliam confugere:

Temeraria, pernicioso, pio per Ecclesiam frequentato mori, tum et illi Providentiae ordini iniuriosa, quo *ita Deus nec in omnibus memoriis Sanctorum ista fieri voluit, qui dividit propria unicuique prout vult.*

Ex S. August. epist. LXXVIII, clero, senioribus, et universae plebi ecclesiae Hipponensis.

71. Item, quae vetat, ne imagines praesertim beatæ Virginis ullis titulis distinguantur, praeterquam denominationibus, quae sint analogae mysteriis, de quibus in Sacra Scriptura expressa fit mentio;

Quasi nec adscribi possent imaginibus piaë aliae denominationes, quas vel in ipsismet publicis precibus Ecclesia probat et commendat:

Temeraria, piarum aurium offensiva, venerationi beatæ praesertim Virgini debitæ iniuriosa.

72. Item, quae velut abusum extirpari vult morem, quo velatae asservantur certae imagines:

Temeraria, frequentato in Ecclesia et ad fidelium pietatem fovendam inducto mori contraria.

De festis.

Libell. memorial. pro fest. reform. § 3.

73. Propositio enuntians novorum festorum institutionem ex neglectu in veteribus observandis, et ex falsis notionibus naturae et finis earundem solemnitatum originem duxisse:

Falsa, temeraria, scandalosa, Ecclesiae iniuriosa, favens haereticorum in dies festos per Ecclesiam celebratos conviciis.

Ibid. § 8.

74. Deliberatio Synodi de transferendis in diem Dominicum festis per annum institutis, idque pro iure, quod persuasum sibi esse ait, episcopo competere super disciplinam ecclesiasticam in ordine ad res mere spirituales; ideoque et praeceptum Missae audiendae abrogandi diebus, in quibus ex pristina Ecclesiae lege viget etiamnum id praeceptum; tum etiam in eo, quod superaddit de transferendis in Adventum episcopali auctoritate ieiuniis per annum ex Ecclesiae praecepto servandis;

Quatenus adstruit, episcopo fas esse iure proprio transferre dies ab Ecclesia praescriptos pro festis ieiunive celebrandis, aut inductum Missae audiendae praeceptum abrogare:

Propositio falsa, iuris Conciliorum generalium et Summorum Pontificum laesiva, scandalosa, schismati favens.

De iuramentis.

Libell. memorial. pro iuram. reform. § 5.

75. Doctrina, quae perhibet, beatis temporibus nascentis Ecclesiae iuramenta visa esse a documentis divini praeceptoris atque ab aurea evangelica simplicitate adeo aliena, ut *ipsummet iurare sine extrema et ineluctabili necessitate reputatus fuisset actus irreligiosus, homine christiano indignus*: insuper *continuatam Patrum seriem demonstrare iuramenta communi sensu pro vetitis habita fuisse*; indeque progreditur ad improbanda iuramenta, quae Curia ecclesiastica, iurisprudentiae feudalis (ut ait) normam secuta, in investituris et in sacris ipsis episcoporum ordinationibus adoptavit; statuitque, adeo implorandam a saeculari potestate legem pro abolendis iuramentis, quae in Curia etiam ecclesiasticis exiguntur pro suscipiendis muniis et officiis, et generatim pro omni actu curiali:

Falsa, Ecclesiae iniuriosa, iuris ecclesiastici laesiva, disciplinae per canones inductae et probatae subversiva.

De collationibus ecclesiasticis.

De collat. ecclesiast. § 1.

76. Insectatio, qua Synodus scholasticam exagitat, velut eam, *quae viam aperuit inveniendis novis et inter se discordantibus systematibus quoad veritates maioris pretii, ac demum adduxit ad probabilismum et laxismum*;

Quatenus in scholasticam reicit privatorum vitia, qui abuti ea potuerunt aut abusi sunt:

Falsa, temeraria, in sanctissimos viros et doctores, qui magno catholicae religionis bono scholasticam excoluere, iniuriosa, favens infestis in eam haereticorum conviciis.

Ibid.

77. Item, in eo quod subdit, *mutationem formae regiminis ecclesiastici, qua factum est, ut ministri Ecclesiae in oblivionem venirent suorum iurium, quae simul sunt eorum obligationes, eo demum rem adduxisse, ut obliterari faceret primitivas notiones ministerii ecclesiastici et sollicitudinis pastoralis*;

Quasi per mutationem regiminis congruentem disciplinae in Ecclesia constitutae et probatae obliterari umquam potuerit et amitti primitiva notio ecclesiastici ministerii pastoralisve sollicitudinis:

Propositio falsa, temeraria, erronea.

§ 4.

78. Praescriptio Synodi de ordine rerum tractandarum in collationibus, qua, posteaquam praemisit, *in quolibet articulo distinguendum id, quod pertinet ad fidem et ad essentiam religionis ab eo, quod est proprium disciplinae*, subiungit, *in hac ipsa (disciplina) distinguendum, quod est necessarium aut utile ad retinendos in spiritu fideles ab eo, quod est inutile aut onerosius quam libertas filiorum novi foederis patiatur, magis vero ab eo, quod est periculosum aut noxium, utpote inducens ad superstitionem et materialismum;*

Quatenus pro generalitate verborum comprehendat et praescripto examini subiciat etiam disciplinam ab Ecclesia constitutam et probatam; quasi Ecclesia, quae spiritu Dei regitur, disciplinam constituere posset non solum inutilem et onerosiorem quam libertas christiana patiatur, sed et periculosam, noxiam, inducentem in superstitionem et materialismum:

Falsa, temeraria, scandalosa, perniciosa, piarum aurium offensiva, Ecclesiae ac spiritui Dei, quo ipsa regitur, iniuriosa, ad minus erronea.

Convicia adversus aliquas sententias in scholis catholicis usque adhuc agitatae.

Orat. ad Synod. 2.

79. Assertio, quae conviciis et contumeliis insectatur sententias in scholis catholicis agitatae, et de quibus Apostolica Sedes nihil adhuc definiendum aut pronuntiandum censuit:

Falsa, temeraria, in scholas catholicas iniuriosa, debitae apostolicis constitutionibus oboedientiae derogans.

De tribus regulis fundamenti loco a synodo positae pro reformatione regularium.

Libell. memorial. pro reform. regularium § 9.

80. Regula I, quae statuit universe et indiscriminatim, *statum regularem aut monasticum natura sua componi non posse cum animarum cura cumque vitae pastoralis muneribus, nec adeo in partem venire posse ecclesiasticae hierarchiae, quin ex adverso pugnet cum ipsiusmet vitae monasticae principiis:*

Falsa, perniciosa, in sanctissimos Ecclesiae Patres et Praesules, qui regularis vitae instituta cum clericalis ordinis muneribus consociarunt, iniuriosa, pio, vetusto, probato Ecclesiae mori summorumque Pontificum sanctionibus contraria: *Quasi monachi, quos morum gravitas et vitae ac fidei institutio sancta commendat, non rite, nec modo sine religionis offensione, sed et cum multa utilitate Ecclesiae clericorum officii aggregentur.*

Ex S. Siricio, epist. decret. ad Himerium Tarracon. c. XIII.

81. Item, in eo quod subiungit, sanctos Thomam et Bonaventuram sic in tuendis adversus summos homines mendicantium institutis versatos esse, ut in eorum defensionibus minor aestus, accuratio maior desideranda fuisset:

Scandalosa, in sanctissimos doctores iniuriosa, impiis damnatorum auctorum contumeliis favens.

82. Regula II, *multiplicationem ordinum ac diversitatem naturaliter inferre perturbationem et confusionem;* item, in eo quod praemittit (§ 4), *regularium fundatores, qui post monastica instituta prodierunt, ordines superaddentes or-*

dinibus, reformationes reformationibus, nihil aliud effecisse, quam primariam mali causam magis magisque dilatare;

Intellecta de ordinibus et institutis a sancta Sede probatis, quasi distincta piorum munerum varietas, quibus distincti ordines addicti sunt, natura sua perturbationem et confusionem parere debeat:

Falsa, calumniosa, in sanctos fundatores eorumque fideles alumnos, tum et in ipsos Summos Pontifices iniuriosa.

83. Regula III, qua, postquam praemisit, *parvum corpus degens intra civilem societatem, quin fere sit pars eiusdem, parvamque monarchiam figit in statu, semper esse periculosum*, subinde hoc nomine criminatur privata monasteria, communis instituti vinculo sub uno praesertim capite consociata, velut speciales totidem monarchias civili reipublicae periculosas et noxias:

Falsa, temeraria, regularibus institutis a sancta Sede ad religionis profectum approbatis iniuriosa, favens haeticorum in eadem instituta insectationibus et calumniis.

De systemate seu ordinationum complexione ducta ex allatis regulis, et octo sequentibus articulis comprehensa, pro reformatione regularium.

§ 10.

84. Art. I. *De uno dumtaxat ordine in Ecclesia retinendo, ac de seligenda prae ceteris regula sancti Benedicti, cum ob sui praestantiam, tum ob praeclara illius ordinis merita; sic tamen, ut in his, quae forte occurrent temporum conditioni minus congrua, instituta vitae ratio apud Portum-Regium lucem praeferat ad explorandum, quid addere, quid detrudere conveniat;*

II. *Ne compotes fiant ecclesiasticae hierarchiae, qui se huic ordini adiunxerint; nec ad sacros ordines promoveantur, praeterquam ad summum unus vel duo, initiandi tamquam curati vel capellani monasterii, reliquis in simplici laicorum ordine remanentibus;*

III. *Unum tantum in unaquaque civitate admittendum monasterium, idque extra moenia civitatis in locis abditioribus et remotioribus collocandum;*

IV. *Inter occupationes vitae monasticae pars sua labori manuum inviolate servanda, relicto tamen congruo tempore psalmodiae impendendo, aut etiam (si cui libuerit) literarum studio; psalmodia deberet esse moderata, quia nimia eius prolixitas parit praecipitantiam, molestiam, evagationem; quo plus auctae sunt psalmodiae, orationes, preces, tantundem peraequa proportione omni tempore imminutus fervor est sanctitasque regularium;*

V. *Nulla foret admittenda distinctio monachos inter sive choro sive ministeriis addictos; inaequalitas isthaec gravissimas omni tempore lites excitavit ac discordias, et a communitatibus regularium spiritum caritatis expulit;*

VI. *Votum perpetuae stabilitatis numquam tolerandum; non illud norant veteres monachi, qui tamen Ecclesiae consolatio et christianismi ornamentum existiterunt; vota castitatis, paupertatis et obocientiae non admittentur instar communis et stabilis regulae: si quis ea vota aut omnia aut aliqua facere voluerit, consilium et veniam ab episcopo postulabit qui tamen numquam permittet ut perpetua sint, nec anni fines excedent; tantummodo facultas dabitur ea renovandi sub iisdem conditionibus;*

VII. *Omnem episcopus habebit inspectionem in eorum vitam, studia, progressum in pietate; ad ipsum pertinebit monachos admittere et expellere, semper tamen accepto contubernalium consilio;*

VIII. *Regulares ordinum qui adhuc remanent, licet sacerdotes, in hoc monasterium admitti etiam possent, modo in silentio et solitudine propriae sanctificationi vacare cuperent; quo casu dispensationi locus fieret in generali regula num. II statuta, sic tamen, ne vitae institutionem sequantur ab aliis discrepantem, adeo ut non plus quam una aut ad summum duae in diem Missae celebrentur, satisque ceteris sacerdotibus esse debeat una cum communitate concelebrare.*

Item pro reformatione monialium.

§ II.

Vota perpetua usque ad annum 40 aut 45 non admittenda; moniales solidis exercitationibus, speciatim labori, addicendae; a carnali spiritualitate, qua pleraeque distinentur, avocandae; expendendum, utrum quod ad ipsas attinet, satius foret monasterium in civitate relinquere:

Systema vigentis atque iam antiquitus probatae ac receptae disciplinae subversivum, perniciosum, constitutionibus apostolicis et plurium Conciliorum etiam generalium, tum speciatim Tridentini, sanctionibus oppositum et iniuriosum, favens haeticorum in monastica vota et regularia instituta stabiliori consiliorum evangelicorum professioni addicta conviciis et calumniis.

De nationali concilio convocando.

Libell. memorial. pro convoc. concil. national. § I.

85. Propositio enuntians, qualemcumque cognitionem ecclesiasticae historiae sufficere, ut fateri quisque debeat, convocationem concilii nationalis unam esse ex viis canonicis, qua finiatur in ecclesia respectivarum nationum controversiae spectantes ad religionem;

Sic intellecta, ut controversiae ad fidem et mores spectantes in ecclesia quacumque subortae per nationale concilium irrefragabili iudicio fini valeant; quasi inerrantia in fidei et morum quaestionibus nationali concilio competeret: Schismatica, haeretica.

Num. XVII.

Syllabus Pii IX (per Encycl. «Quanta cura» 8 Dec. 1864).

§ I.

Pantheismus, Naturalismus et Rationalismus absolutus.

1. Nullum supremum, sapientissimum, providentissimumque Numen divinum existit ab hac rerum universitate distinctum, et Deus idem est ac rerum natura, et idcirco immutationibus obnoxius, Deusque reapse fit in homine et mundo: atque omnia Deus sunt et ipsissimam Dei habent substantiam; ac una eademque res est Deus cum mundo, et proinde spiritus cum materia, necessitas cum libertate, verum cum falso, bonum cum malo, et iustum cum iniusto.

Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

2. Neganda est omnis Dei actio in homines et mundum.

Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

3. Humana ratio, nulla prorsus Dei respectu habito, unicus est veri et falsi, boni et mali arbiter, sibi ipsi est lex, et naturalibus suis viribus ad hominum ac populorum bonum curandum sufficit.

Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

4. Omnes religionis veritates ex nativa humanae rationis vi derivant; hinc ratio est princeps norma, qua homo cognitionem omnium cuiuscumque generis veritatum assequi possit ac debeat.

Epist. encycl. *Qui pluribus* 9 Novembris 1846. — Epist. encycl. *Singulari quidem* 17 Martii 1856. — Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

5. Divina revelatio est imperfecta, et idcirco subiecta continuo et indefinito progressui, qui humanae rationis progressioni respondeat.

Epist. encycl. *Qui pluribus* 9 Novembris 1846. — Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

6. Christi fides humanae refragatur rationi; divinaque revelatio non solum nihil prodest, verum etiam nocet hominis perfectioni.

Epist. encycl. *Qui pluribus* 9 Novembris 1846. — Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

7. Prophetiae et miracula, in sacris Literis exposita et narrata, sunt poetarum commenta, et christianae fidei mysteria philosophicarum investigationum summa; et utriusque Testamenti libris mythica continentur inventa; ipseque Iesus Christus est mythica fictio.

Epist. encycl. *Qui pluribus* 9 Novembris 1846. — Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

§ 2.

Rationalismus moderatus.

8. Cum ratio humana ipsi religioni aequiparetur, idcirco theologicae disciplinae perinde ac philosophicae tractandae sunt.

Alloc. *Singulari quadam perfusi* 9 Decembris 1854.

9. Omnia indiscriminatim dogmata religionis christianae sunt obiectum naturalis scientiae seu philosophiae; et humana ratio historice tantum exulta potest ex suis naturalibus viribus et principiis ad veram de omnibus etiam reconditioribus dogmatibus scientiam pervenire, modo haec dogmata ipsi rationi tamquam obiectum proposita fuerint.

Epist. ad Archiep. Frising. *Gravissimas* 11 Decembris 1862. — Epist. ad eundem *Tuas libenter* 21 Decembris 1863.

10. Cum aliud sit philosophus, aliud philosophia, ille ius et officium habet se submittendi auctoritati, quam veram ipse probaverit; at philosophia neque potest, neque debet ulli sese submittere auctoritati.

Epist. ad Archiep. Frising. *Gravissimas* 11 Decembris 1862. — Epist. ad eundem *Tuas libenter* 21 Decembris 1863.

11. Ecclesia non solum non debet in philosophiam umquam animadvertere, verum etiam debet ipsius philosophiae tolerare errores, eique relinquere, ut ipsa se corrigat.

Epist. ad Archiep. Frising. *Gravissimas* 11 Decembris 1862.

12. Apostolicae Sedis, Romanarumque Congregationum Decreta liberum scientiae progressum impediunt.

Epist. ad Archiep. Frising. *Tuas libenter* 21 Decembris 1863.

13. Methodus et principia, quibus antiqui Doctores scholastici theologiam excoluerunt, temporum nostrorum necessitatibus scientiarumque progressui minime congruunt.

Epist. ad Archiep. Frising. *Tuas libenter* 21 Decembris 1863.

14. Philosophia tractanda est, nulla supernaturalis revelationis habita ratione.

Epist. ad Archiep. Frising. *Tuas libenter* 21 Decembris 1863.

Nota. Cum Rationalismi systemate cohaerent maximam partem errores Antonii Günther, qui damnantur in Epist. ad Card. Archiep. Coloniensem *Eximiam tuam* 15 Iun. 1857, et in Epist. ad Episc. Wratislaviensem *Dolore haud mediocri* 30 Aprilis 1860.

§ 3.

Indifferentismus, Latitudinarismus.

15. Liberum cuique homini est, eam amplecti ac profiteri religionem, quam rationis lumine quis ductus veram putaverit.

Lit. Apost. *Multiplikes inter* 10 Iunii 1851. — Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

16. Homines in cuiusvis religionis cultu viam aeternae salutis reperire aeternamque salutem assequi possunt.

Epist. encycl. *Qui pluribus* 9 Novembris 1846. — Alloc. *Ubi primum* 17 Decembris 1847. — Epist. encycl. *Singulari quidem* 17 Martii 1856.

17. Saltem bene sperandum est de aeterna illorum omnium salute, qui in vera Christi Ecclesia nequaquam versantur.

Alloc. *Singulari quadam* 9 Decembris 1854. — Epist. encycl. *Quanto conficiamur moerore* 10 Augusti 1863.

18. Protestantismus non aliud est quam diversa verae eiusdem christianae religionis forma, in qua aequae ac in Ecclesia catholica Deo placere datum est.

Epist. encycl. *Noscitis et Nobiscum* 8 Decembris 1849.

§ 4.

Socialismus, Communismus, Societates clandestinae, Societates biblicae, Societates clerico-liberales.

Eiusmodi pestes saepe gravissimisque verborum formulis reprobantur in Epist. encycl. *Qui pluribus* 9 Novembris 1846; in Alloc. *Quibus quantisque* 20 Aprilis 1849; in Epist. encycl. *Noscitis et Nobiscum* 8 Decembris 1849; in Alloc. *Singulari quadam* 9 Decembris 1854; in Epist. encycl. *Quanto conficiamur moerore* 10 Augusti 1863.

§ 5.

Errores de Ecclesia eiusque iuribus.

19. Ecclesia non est vera perfectaue societas plane libera, nec pollet suis propriis et constantibus iuribus sibi a divino suo fundatore collatis, sed civilis potestatis est definire, quae sint Ecclesiae iura ac limites, intra quos eadem iura exercere queat.

Alloc. *Singulari quadam* 9 Decembris 1854. — Alloc. *Multis gravibusque* 17 Decembris 1860. — Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

20. Ecclesiastica potestas suam auctoritatem exercere non debet absque civilis gubernii venia et assensu.

Alloc. *Meminit unusquisque* 30 Septembris 1861.

21. Ecclesia non habet potestatem dogmatice definiendi, religionem catholicae Ecclesiae esse unice veram religionem.

Lit. Apost. *Multiplikes inter* 10 Iunii 1851.

22. Obligatio, qua catholici magistri et scriptores omnino adstringuntur, coarctatur in iis tantum, quae ab infallibili Ecclesiae iudicio veluti fidei dogmata ab omnibus credenda proponuntur.

Epist. ad Archiep. Frising. *Tuas libenter* 21 Decembris 1863.

23. Romani Pontifices et Concilia oecumenica a limitibus suae potestatis recesserunt, iura principum usurparunt, atque etiam in rebus fidei et morum definiendis errarunt.

Lit. Apost. *Multiplies inter* 10 Iunii 1851.

24. Ecclesia vis inferendae potestatem non habet, neque potestatem ullam temporalem directam vel indirectam.

Lit. Apost. *Ad Apostolicae* 22 Augusti 1851.

25. Praeter potestatem episcopatus inhaerentem alia est attributa temporalis potestas a civili imperio vel expresse vel tacite concessa, revocanda propterea, cum liberit, a civili imperio.

Lit. Apost. *Ad Apostolicae* 22 Augusti 1851.

26. Ecclesia non habet nativum ac legitimum ius acquirendi ac possidendi.

Alloc. *Numquam fore* 15 Decembris 1856. — Epist. encycl. *Incredibili* 17 Septembris 1863.

27. Sacri Ecclesiae ministri Romanusque Pontifex ab omni rerum temporalium cura ac dominio sunt omnino excludendi.

Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

28. Episcopis sine gubernii venia fas non est vel ipsas Apostolicas Literas promulgare.

Alloc. *Numquam fore* 15 Decembris 1856.

29. Gratiae a Romano Pontifice concessae existimari debent tamquam irritae, nisi per gubernium fuerint imploratae.

Alloc. *Numquam fore* 15 Decembris 1856.

30. Ecclesiae et personarum ecclesiasticarum immunitas a iure civili ortum habuit.

Lit. Apost. *Multiplies inter* 10 Iunii 1851.

31. Ecclesiasticum forum pro temporalibus clericorum causis sive civilibus sive criminalibus omnino de medio tollendum est, etiam inconsulta et reclamante Apostolica Sede.

Alloc. *Acerbissimum* 27 Septembris 1852. — Alloc. *Numquam fore* 15 Decembris 1856.

32. Absque ulla naturalis iuris et aequitatis violatione potest abrogari personalis immunitas, qua clerici ab onere subeundae exercendaeque militiae eximuntur; hanc vero abrogationem postulat civilis progressus, maxime in societate ad formam liberioris regiminis constituta.

Epist. ad episc. Montisregal. *Singularis Nobisque* 29 Septembris 1864.

33. Non pertinet unice ad ecclesiasticam iurisdictionis potestatem, proprio ac nativo iure dirigere theologiarum rerum doctrinam.

Epist. ad Archiep. Frising. *Tuas libenter* 21 Decembris 1863.

34. Doctrina comparantium Romanum Pontificem principi libero et agenti in universa Ecclesia, doctrina est quae medio aevo praevaluit.

Lit. Apost. *Ad Apostolicae* 22 Augusti 1851.

35. Nihil vetat, alicuius Concilii generalis sententia aut universorum populorum facto, summum Pontificatum ab Romano Episcopo atque Urbe ad alium episcopum aliamque civitatem transferri.

Lit. Apost. *Ad Apostolicæ* 22 Augusti 1851.

36. Nationalis Concilii definitio nullam aliam admittit disputationem, civilisque administratio rem ad hosce terminos exigere potest.

Lit. Apost. *Ad Apostolicæ* 22 Augusti 1851.

37. Institui possunt nationales ecclesiae ab auctoritate Romani Pontificis subductae planeque divisae.

Alloc. *Multis gravibusque* 17 Decembris 1860. — Alloc. *Iamdudum cernimus* 18 Martii 1861.

38. Divisioni Ecclesiae in orientalem atque occidentalem nimia Romanorum Pontificum arbitria contulerunt.

Lit. Apost. *Ad Apostolicæ* 22 Augusti 1851.

§ 6.

Errores de societate civili tum in se, tum in suis ad Ecclesiam relationibus spectata.

39. Reipublicae status, utpote omnium iurium origo et fons, iure quodam pollet nullis circumscripto limitibus.

Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

40. Catholicae Ecclesiae doctrina humanae societatis bono et commodis adversatur.

Epist. encycl. *Qui pluribus* 9 Novembris 1846. — Alloc. *Quibus quantisque* 20 Aprilis 1849.

41. Civili potestati vel ab infideli imperante exercitae competit potestas indirecta negativa in sacra, eidem proinde competit nedum ius, quod vocant *exsequatur*, sed etiam ius *appellationis*, quam nuncupant *ab abusu*.

Lit. Apost. *Ad Apostolicæ* 22 Augusti 1851.

42. In conflictu legum utriusque potestatis ius civile praevalet.

Lit. Apost. *Ad Apostolicæ* 22 Augusti 1851.

43. Laica potestas auctoritatem habet rescindendi, declarandi ac faciendi irritas sollemnes conventiones (vulgo *Concordata*) super usu iurium ad ecclesiasticam immunitatem pertinentium cum Sede Apostolica initas, sine huius consensu, immo et ea reclamante.

Alloc. *In consistoriali* 1 Novembris 1850. — Alloc. *Multis gravibusque* 17 Decembris 1860.

44. Civilis auctoritas potest se immiscere rebus, quae ad religionem, mores et regimen spirituale pertinent. Hinc potest de instructionibus iudicare, quas Ecclesiae pastores ad conscientiarum normam pro suo munere edunt, quin etiam potest de divinatorum Sacramentorum administratione et dispositionibus ad ea suscipienda necessariis decernere.

Alloc. *In consistoriali* 1 Novembris 1850. — Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

45. Totum scholarum publicarum regimen, in quibus iuventus christiana alicuius reipublicae instituitur, episcopalibus dumtaxat seminariis aliqua ratione exceptis, potest ac debet attribui auctoritati civili, et ita quidem attribui, ut nullum alii cuicumque auctoritati recognoscatur ius immiscendi se in disci-

plina scholarum, in regimine studiorum, in graduum collatione, in delectu aut approbatione magistrorum.

Alloc. *In consistoriali* 1 Novembris 1850. — Alloc. *Quibus luctuosissimis* 5 Septembris 1851.

46. Immo in ipsis clericorum seminariis methodus studiorum adhibenda civili auctoritati subicitur.

Alloc. *Numquam fore* 15 Decembris 1856.

47. Postulat optima civilis societatis ratio, ut populares scholae, quae patent omnibus cuiusque e populo classis pueris, ac publica universim instituta, quae literis severioribusque disciplinis tradendis et educationi iuventutis curandae sunt destinata, eximantur ab omni Ecclesiae auctoritate, moderatrice vi et ingerentia, plenoque civilis ac politicae auctoritatis arbitrio subiciantur ad imperantium placita et ad communium aetatis opinionum amussim.

Epist. ad archiep. Friburg. *Cum non sine* 14 Iulii 1864.

48. Catholicis viris probari potest ea iuventutis instituendae ratio, quae sit a catholica fide et ab Ecclesiae potestate seiuncta, quaeque rerum dumtaxat naturalium scientiam ac terrenae socialis vitae fines tantummodo vel saltem primario spectet.

Epist. ad archiep. Friburg. *Cum non sine* 14 Iulii 1864.

49. Civilis auctoritas potest impedire, quominus sacrorum antistites et fideles populi cum Romano Pontifice libere ac mutuo communicent.

Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

50. Laica auctoritas habet per se ius praesentandi episcopos, et potest ab illis exigere ut ineant dioecesium procurationem, antequam ipsi canonicam a Sancta Sede institutionem et Apostolicas Literas accipiant.

Alloc. *Numquam fore* 15 Decembris 1856.

51. Immo laicum gubernium habet ius deponendi ab exercitio pastoralis ministerii episcopos, neque tenetur oboedire Romano Pontifici in iis, quae episcopatum et episcoporum respiciunt institutionem.

Lit. Apost. *Multiplies inter* 10 Iunii 1851. — Alloc. *Acerbissimum* 27 Septembris 1852.

52. Gubernium potest suo iure immutare aetatem ab Ecclesia praescriptam pro religiosa tam mulierum quam virorum professione, omnibusque religiosis familiis indicare, ut neminem sine suo permissu ad sollemnia vota nuncupanda admittant.

Alloc. *Numquam fore* 15 Decembris 1856.

53. Abrogandae sunt leges, quae ad religiosarum familiarum statum tutandum earumque iura et officia pertinent; immo potest civile gubernium iis omnibus auxilium praestare, qui a suscepto religiosae vitae instituto deficere ac sollemnia vota frangere velint; pariterque potest religiosas easdem familias perinde ac collegiatus ecclesias et beneficia simplicia, etiam iurispatronatus penitus extinguere, illorumque bona et redditus civilis potestatis administrationi et arbitrio subicere et vindicare.

Alloc. *Acerbissimum* 27 Septembris 1852. — Alloc. *Probe meminertis* 22 Ianuarii 1855. — Alloc. *Cum saepe* 26 Iulii 1855.

54. Reges et principes non solum ab Ecclesiae iurisdictione eximuntur, verum etiam in quaestionibus iurisdictionis dirimendis superiores sunt Ecclesia.

Lit. Apost. *Multiplies inter* 10 Iunii 1851.

55. Ecclesia a statu, statusque ab Ecclesia seiungendus est.
Alloc. *Acerbissimum* 27 Septembris 1852.

§ 7.

Errores de Ethica naturali et christiana.

56. Morum leges divina haud egent sanctione, minimeque opus est, ut humanae leges ad naturae ius conformentur aut obligandi vim a Deo accipiant.

Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

57. Philosophicarum rerum morumque scientia, itemque civiles leges possunt et debent a divina et ecclesiastica auctoritate declinare.

Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

58. Aliae vires non sunt agnoscendae nisi illae, quae in materia positae sunt, et omnis morum disciplina honestasque collocari debet in cumulandis et augendis quovis modo divitiis ac in voluptatibus explendis.

Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862. — Epist. encycl. *Quanto conficiamur moerore* 10 Augusti 1863.

59. Ius in materiali facto consistit, et omnia hominum officia sunt nomen inane, et omnia humana facta iuris vim habent.

Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

60. Auctoritas nihil aliud est nisi numeri et materialium virium summa.

Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

61. Fortunata facti iniustitia nullum iuris sanctitati detrimentum affert.

Alloc. *Iamdudum cernimus* 18 Martii 1861.

62. Proclamandum est et observandum principium quod vocant de *non-interventu*.

Alloc. *Novos et ante* 28 Septembris 1860.

63. Legitimis principibus oboedientiam detrectare, immo et rebellare licet.

Epist. encycl. *Qui pluribus* 9 Novembris 1846. — Alloc. *Quisque vestrum* 4 Octobris 1847. — Epist. encycl. *Noscitis et Nobiscum* 8 Decembris 1849. — Lit. Apost. *Cum catholica* 26 Martii 1860.

64. Tum cuiusque sanctissimi iuramenti violatio, tum quaelibet scelestas flagitiosaque actio sempiternae legi repugnans, non solum haud est improbanda, verum etiam omnino licita, summisque laudibus efferenda, quando id pro patriae amore agatur.

Alloc. *Quibus quantisque* 20 Aprilis 1849.

§ 8.

Errores de matrimonio christiano.

65. Nulla ratione ferri potest, Christum evexisse matrimonium ad dignitatem sacramenti.

Lit. Apost. *Ad Apostolicae* 22 Augusti 1851.

66. Matrimonii sacramentum non est nisi quid contractui accessorium ab eoque separabile, ipsumque sacramentum in una tantum nuptiali benedictione situm est.

Lit. Apost. *Ad Apostolicae* 22 Augusti 1851.

67. Iure naturae matrimonii vinculum non est indissolubile, et in variis casibus divortium proprie dictum auctoritate civili sanciri potest.

Lit. Apost. *Ad Apostolicæ* 22 Augusti 1851. — Alloc. *Acerbissimum* 27 Septembris 1852.

68. Ecclesia non habet potestatem impedimenta matrimonium dirimentia inducendi, sed ea potestas civili auctoritati competit, a qua impedimenta existentia tollenda sunt.

Lit. Apost. *Multiplies inter* 10 Iunii 1851.

69. Ecclesia sequioribus saeculis dirimentia impedimenta inducere coepit, non iure proprio, sed illo iure usa, quod a civili potestate mutuata erat.

Lit. Apost. *Ad Apostolicæ* 22 Augusti 1851.

70. Tridentini canones, qui anathematis censuram illis inferunt, qui facultatem impedimenta dirimentia inducendi Ecclesiae negare audeant, vel non sunt dogmatici, vel de hac mutuata potestate intelligendi sunt.

Lit. Apost. *Ad Apostolicæ* 22 Augusti 1851.

71. Tridentini forma sub infirmitatis poena non obligat, ubi lex civilis aliam formam praestituat et velit hac nova forma interveniente matrimonium valere.

Lit. Apost. *Ad Apostolicæ* 22 Augusti 1851.

72. Bonifacius VIII votum castitatis in ordinatione emissum nuptias nullas reddere primus asseruit.

Lit. Apost. *Ad Apostolicæ* 22 Augusti 1851.

73. Vi contractus mere civilis potest inter Christianos constare veri nominis matrimonium; falsumque est, aut contractum matrimonii inter Christianos semper esse sacramentum, aut nullum esse contractum, si sacramentum excludatur.

Lit. Apost. *Ad Apostolicæ* 22 Augusti 1851. — Lettera di S. S. Pio IX al Re di Sardegna 9 Settembre 1852. — Alloc. *Acerbissimum* 27 Septembris 1852. — Alloc. *Multis gravibusque* 17 Decembris 1860.

74. Causae matrimoniales et sponsalia suapte natura ad forum civile pertinent.

Lit. Apost. *Ad Apostolicæ* 22 Augusti 1851. — Alloc. *Acerbissimum* 27 Septembris 1852.

Nota. Huc facere possunt duo alii errores de clericorum coelibatu abolendo et de statu matrimonii statui virginitatis anteferendo. Confodiuntur prior in Epist. encycl. *Qui pluribus* 9 Novembris 1846, posterior in Lit. Apost. *Multiplies inter* 10 Iunii 1851.

§ 9.

Errores de civili Romani Pontificis principatu.

75. De temporalis regni cum spirituali compatibilitate disputant inter se christianae et catholicae Ecclesiae filii.

Lit. Apost. *Ad Apostolicæ* 22 Augusti 1851.

76. Abrogatio civilis imperii, quo Apostolica Sedes potitur, ad Ecclesiae libertatem felicitatemque vel maxime conduceret.

Alloc. *Quibus quantisque* 20 Aprilis 1849.

Nota. Praeter hos errores explicite notatos, alii complures implicite reprobantur, proposita et asserta doctrina, quam catholici omnes firmissime

retinere debeant, de civili Romani Pontificis principatu. Eiusmodi doctrina luculenter traditur in Alloc. *Quibus quantisque* 20 Aprilis 1849, in Alloc. *Si semper antea* 20 Maii 1850, in Lit. Apost. *Cum catholica Ecclesia* 26 Martii 1860, in Alloc. *Novos* 28 Septembris 1860, in Alloc. *Iamdudum* 18 Martii 1861, in Alloc. *Maxima quidem* 9 Iunii 1862.

§ 10.

Errores, qui ad Liberalismum hodiernum referuntur.

77. Aetate hac nostra non amplius expedit, religionem catholicam haberi tamquam unicam status religionem, ceteris quibuscumque cultibus exclusis.
Alloc. *Nemo vestrum* 26 Iulii 1855.

78. Hinc laudabiliter in quibusdam catholici nominis regionibus lege cautum est, ut hominibus illuc immigrantibus liceat publicum proprii cuiuscumque cultus exercitium habere.
Alloc. *Acerbissimum* 27 Septembris 1852.

79. Enimvero falsum est, civilem cuiusque cultus libertatem itemque plenam potestatem omnibus attributam quaslibet opiniones cogitationesque palam publiceque manifestandi conducere ad populorum mores animosque facilis corrupendos ac indifferentismi pestem propagandam.
Alloc. *Numquam fore* 15 Decembris 1856.

80. Romanus Pontifex potest ac debet cum progressu, cum liberalismo et cum recenti civilitate sese reconciliare et componere.

Alloc. *Iamdudum cernimus* 18 Martii 1861.

Theses in ipsa Encycl. «Quanta cura» damnatae.

1. Optimam societatis publicae rationem, civilemque progressum omnino requirere, ut humana societas constituatur et gubernetur, nullo habito ad religionem respectu, ac si ea non existeret, vel saltem nullo facto veram inter falsasque religiones discrimine.

2. Optimam esse conditionem societatis, in qua Imperio non agnoscitur officium coercendi sancitis poenis violatores catholicae religionis, nisi quatenus pax publica postulet.

3. Libertatem conscientiae et cultuum esse proprium cuiuscumque hominis ius, quod lege proclamari, et asserti debet in omni recte constituta societate, et ius civibus inesse ad omnimodam libertatem nulla vel ecclesiastica vel civili auctoritate coarctandam, quo suos conceptus quoscumque sive voce sive typis, sive alia ratione palam publiceque manifestare ac declarare valeant.

4. Voluntatem populi, publica quam dicunt opinione vel alia ratione manifestatam, constituere supremam legem ab omni divino humanoque iure solutam, et in ordine politico facta consummata, eo ipso quod consummata sunt, vim iuris habere.

5. Religiosas familias nullam habere legitimam existendi rationem. (Nam, ut sapientissime rec. mem. Pius VI docebat, «regularium abolitio laedit statum publicae professionis consiliorum evangelicorum, laedit vivendi rationem in Ecclesia commendatam tamquam Apostolicae traditioni consentaneam, laedit ipsos insignes fundatores, quos super altaribus veneramus, qui non nisi a Deo inspirati eas constituerunt societates».)

6. De medio tollendam esse legem, qua certis aliquibus diebus opera servilia propter Dei cultum prohibentur.

7. Societatem domesticam seu familiam totam suae existentiae rationem a iure dumtaxat civili mutuari; proindeque ex lege tantum civili dimanare ac pendere iura omnia parentum in filios, cumprimis vero ius institutionis educationisque curandae.

8. Clerum, utpote vero utilique scientiae et civilitatis progressui inimicum, ab omni iuventutis instituendae educandaeque cura et officio esse amovendum.

9. Ecclesiae leges non obligare in conscientia, nisi cum promulgantur a civili potestate; acta et decreta Romanorum Pontificum ad religionem et Ecclesiam spectantia indigere sanctione et approbatione, vel minimum assensu potestatis civilis; constitutiones Apostolicas, quibus damnantur clandestinae societates, sive in eis exigatur, sive non exigatur iuramentum de secreto servando, earumque asseclae et fautores anathemate mulctantur, nullam habere vim in illis orbis regionibus, ubi eiusmodi aggregationes tolerantur a civili gubernio; excommunicationem a Concilio Tridentino et Romanis Pontificibus latam in eos, qui iura possessionesque Ecclesiae invadunt et usurpant, niti confusione ordinis spiritualis ordinisque civilis ac politici ad mundanum dumtaxat bonum prosequendum; Ecclesiam nihil debere discernere, quod obstringere possit fidelium conscientias in ordine ad usum rerum temporalium; Ecclesiae ius non competere violatores legum suarum poenis temporalibus coercendi; conforme esse sacrae theologiae iurisque publici principiis, bonorum proprietatem, quae ab ecclesiis, a familiis religiosis aliisque locis piis possidentur, civili gubernio asserere et vindicare.

10. Ecclesiasticam potestatem non esse iure divino distinctam et independentem a potestate civili, neque eiusmodi distinctionem et independentiam servari posse, quin ab Ecclesia invadantur et usurpentur essentialia iura potestatis civilis.

11. Illis Apostolicae Sedis iudiciis et decretis, quorum obiectum ad bonum generale Ecclesiae, eiusdemque iura, ac disciplinam spectare declaratur, dummodo fidei morumque dogmata non attingat, posse assensum et oboedientiam detrectari absque peccato et absque ulla catholicae professionis iactura.

Quas omnes et singulas pravas opiniones ac doctrinas auctoritate Apostolica Pius IX ab omnibus catholicae Ecclesiae filiis *veluti reprobatae, proscriptae atque damnatae* omnino haberi vult et mandat.

Num. XVIII.

40 Propositiones ex operibus, quae sub nomine *Ant. Rosmini Serbati* post eius pium obitum edita sunt, desumptae, per *Leonem XIII* decreto S. O. 14 Dec. 1887 proscriptae.

1. In ordine rerum creaturarum immediate manifestatur humano intellectui aliquid divini in se ipso huiusmodi nempe quod ad divinam naturam pertineat.

2. Cum divinum dicimus in natura, vocabulum istud *divinum* non usurpamus ad significandum effectum non divinum causae divinae; neque mens nobis est loqui de *divino* quodam, quod tale sit per participationem.

3. In natura igitur universi, i. e. in intelligentiis, quae in ipso sunt, aliquid est, cui convenit denominatio divini non sensu figurato, sed proprio. Est actualitas non distincta a reliquo actualitatis divinae.

4. Esse indeterminatum, quod procul dubio notum est omnibus intelligentiis, est divinum illud quod homini in natura manifestatur.

5. Esse quod homo intuetur, necesse est, ut sit aliquid entis necessarij et aeterni, causae creantis, determinantis ac finientis omnium entium contingentium: atque hoc est Deus.

6. In Esse quod praescindit a creaturis et a Deo, quod est Esse indeterminatum, atque in Deo, Esse non indeterminato, sed absoluto, eadem est essentia.

7. Esse indeterminatum intuitionis, Esse initiale, est aliquid Verbi, quod mens Patris distinguit non realiter, sed secundum rationem a Verbo.

8. Entia finita, quibus componitur mundus, resultant ex duobus elementis, i. e. ex termino reali finito et ex Esse initiali, quod eidem termino tribuit formam entis.

9. Esse, obiectum intuitionis, est actus initialis omnium entium.

Esse initiale est initium tam cognoscibilium quam subsistentium: est pariter initium Dei, prout a nobis concipitur, et creaturarum.

10. Esse virtuale et sine limitibus est prima ac simplicissima omnium entitatum, adeo ut quaelibet alia entitas sit composita, et inter ipsius componentia semper et necessario sit Esse virtuale. Est pars essentialis omnium omnino entitatum, utut cogitatione dividantur.

11. Quidditas (id quod res est) entis finiti non constituitur eo quod habet positivi, sed suis limitibus. Quidditas entis infiniti non constituitur entitate, et est positiva; quidditas vero entis finiti constituitur limitibus entitatis, et est negativa.

12. Finita realitas non est, sed Deus facit eam esse addendo infinitae realitati limitationem.

Esse initiale fit essentia omnis entis realis.

Esse quod actuatur naturas finitas ipsis coniunctum, est recisum a Deo.

13. Discrimen inter Esse absolutum et Esse relativum non illud est, quod intercedit substantiam inter et substantiam, sed aliud multo maius: unum enim est absolute ens, alterum est absolute non-ens. At hoc alterum est relative ens. Cum autem ponitur ens relativum, non multiplicatur absolute ens: hinc absolutum et relativum absolute non sunt unica substantia, sed unicum Esse; atque hoc sensu nulla est diversitas Esse, immo habetur unitas Esse.

14. Divina abstractione producitur Esse initiale, primum finitorum entium elementum; divina vero imaginatione producitur reale finitum, seu realitates omnes, quibus mundus constat.

15. Tertia operatio Esse absoluti mundum creantis est divina synthesis, i. e. unio duorum elementorum: quae sunt *Esse initiale*, commune omnium finitorum entium initium, atque *reale finitum*, seu potius diversa realia finita, termini diversi eiusdem Esse initialis. Qua unione creantur entia finita.

16. Esse initiale per divinam synthesim ab intelligentia relatum, non ut intelligibile, sed mere ut essentia, ad terminos finitos reales, efficit ut existant entia finita subiective et realiter.

17. Id unum efficit Deus creando, quod totum actum Esse creaturarum integre ponit: hic igitur actus proprie non est factus, sed positus.

18. Amor, quo Deus se diligit etiam in creaturis, et qui est ratio, qua se determinat ad creandum, moralem necessitatem constituit, quae in ente perfectissimo semper inducit effectum: huiusmodi enim necessitas tantummodo in pluribus entibus imperfectis integram relinquit libertatem bilateralem.

19. Verbum est materia illa invisibilis, ex qua, ut dicitur Sap 11, 18, creatae fuerunt res omnes universi.

20. Non repugnat, ut anima humana generatione multiplicetur; ita ut concipiatur, eam ab imperfecto, nempe a gradu sensitivo, ad perfectum, nempe ad gradum intellectivum, procedere.

21. Cum sensitivo principio intuibile fit Esse, hoc solo tactu, hac sui unione, principium illud antea solum sentiens, nunc simul intelligens, ad nobiliorem statum evehitur, naturam mutat, ac fit intelligens, subsistens atque immortale.

22. Non est cogitatu impossibile, divina potentia fieri posse, ut a corpore animato dividatur anima intellectiva, et ipsum adhuc maneat animale: maneret nempe in ipso, tamquam basis puri animalis, principium animale, quod antea in eo erat veluti appendix.

23. In statu naturali anima defuncti existit perinde ac non existeret: cum non possit ullam super seipsam reflexionem exercere, aut ullam habere sui conscientiam, ipsius conditio similis dici potest statui tenebrarum perpetuarum et somni sempiterni.

24. Forma substantialis corporis est potius effectus animae, atque interior terminus operationis ipsius: propterea forma substantialis corporis non est ipsa anima.

Unio animae et corporis proprie consistit in immanenti perceptione, qua subiectum intuens ideam affirmat sensibile, postquam in hac eius essentiam intuitum fuerit.

25. Revelato mysterio Ss. Trinitatis, potest ipsius existentia demonstrari argumentis mere speculativis, negativis quidem et indirectis, huiusmodi tamen, ut per ipsa veritas illa ad philosophicas disciplinas revocetur, atque fiat propositio scientifica sicut ceterae: si enim ipsa negaretur, doctrina theosophica *purae rationis* non modo incompleta maneret, sed etiam omni ex parte absurditatibus scatens annihilaretur.

26. Tres supremae formae *Esse*, nempe subiectivitas, obiectivitas, sanctitas, seu realitas, idealitas, moralitas, si transferantur ad Esse absolutum, non possunt aliter concipi nisi ut personae subsistentes et viventes.

Verbum, quatenus obiectum amatum, et non quatenus Verbum, i. e. obiectum in se subsistens per se cognitum, est persona Spiritus Sancti.

27. In humanitate Christi humana voluntas fuit ita rapta a Spiritu Sancto ad adhaerendum Esse obiectivo, i. e. Verbo, ut illa Ipsi integre tradiderit regimen hominis, et Verbum illud personaliter assumpserit, ita sibi uniens naturam humanam. Hinc voluntas humana desiit esse personalis in homine, et cum sit persona in aliis hominibus, in Christo remansit natura.

28. In christiana doctrina Verbum, character et facies Dei, imprimitur in animo eorum, qui cum fide suscipiunt baptismum Christi.

Verbum, i. e. character in anima impressum, in doctrina christiana est Esse reale (infinite) per se manifestum, quod deinde novimus esse secundam personam Sanctissimae Trinitatis.

29. A catholica doctrina, quae sola est veritas, minime alienam putamus hanc coniecturam: In eucharistico Sacramento substantia panis et vini fit vera caro et verus sanguis Christi, quando Christus eam facit terminum sui principii sentientis, ipsamque sua vita vivificat; eo ferme modo, quo panis et vinum vere transsubstantiantur in nostram carnem et sanguinem; quia fiunt terminus nostri principii sentientis.

30. Peracta transsubstantiatione intelligi potest, corpori Christi glorioso partem aliquam adiungi in ipso incorporatam, indivisam pariterque gloriosam.

31. In Sacramento Eucharistiae, *vi verborum* corpus et sanguis Christi est tantum ea mensura, quae respondet quantitati (a quel tanto) substantiae panis et vini, quae transsubstantiantur: reliquum corporis Christi ibi est *per concomitantiam*.

32. Quoniam qui non manducat carnem Filii hominis et bibit eius sanguinem, non habet vitam in se; et nihilominus qui moriuntur cum baptisate aquae, sanguinis aut desiderii, certo consequuntur vitam aeternam: dicendum est, his, qui in hac vita non comederunt corpus et sanguinem Christi, subministrari hunc coelestem cibum in futura vita, ipso mortis instanti.

Hinc etiam Sanctis V. T. potuit Christus descendens ad inferos seipsum communicare sub speciebus panis et vini, ut aptos eos redderet ad visionem Dei.

33. Cum daemones fructum possederint, putarunt se ingressuros in hominem, si de illo ederet; converso enim cibo in corpus hominis animatum, ipsi poterant libere ingredi animalitatem, i. e. in vitam subiectivam huius entis, atque ita de eo disponere, sicut proposuerant.

34. Ad praeservandam B. V. Mariam a labe originis satis erat, ut incorruptum maneret minimum semen in homine, neglectum forte ab ipso daemone: e quo incorrupto semine de generatione in generationem transfuso, suo tempore oriretur Virgo Maria.

35. Quo magis attenditur ordo iustificationis in homine, eo aptior apparet modus dicendi scripturalis, quod Deus peccata quaedam tegit aut non imputat. Iuxta Psalmistam discrimen est inter iniquitates quae remittuntur, et peccata quae teguntur: illae, ut videtur, sunt culpae actuales et liberae, haec vero sunt peccata non libera eorum, qui pertinent ad populum Dei, quibus propterea nullum afferunt nocumentum.

36. Ordo supernaturalis constituitur manifestatione Esse in plenitudine suae formae realis; cuius communicationis seu manifestationis effectus est sensus (sentimento) deformis, qui incohatus in hac vita constituit lumen fidei et gratiae, completus in altera vita constituit lumen gloriae.

37. Primum lumen reddens animam intelligentem est Esse ideale; alterum primum lumen est etiam Esse, non tamen mere ideale, sed subsistens ac vivens: illud abscondens suam personalitatem ostendit solum suam obiectivitatem: at qui videt alterum (quod est Verbum), etiamsi per speculum et in aenigmate, videt Deum.

38. Deus est obiectum visionis beatificae, in quantum est auctor operum *ad extra*.

39. Vestigia sapientiae ac bonitatis, quae in creaturis relucent, sunt comprehensoribus necessaria; ipsa enim in aeterno exemplari collecta sunt ea Ipsius pars, quae ab illis videri possit (che è loro accessibile), ipsaque argumentum praebent laudibus, quas in aeternum Deo Beati concinunt.

40. Cum Deus non possit, nec per lumen gloriae, totaliter se communicare entibus finitis, non potuit essentiam suam comprehensoribus revelare et communicare, nisi eo modo, qui finitis intelligentiis sit accommodatus: scilicet Deus se illis manifestat, quatenus cum ipsis relationem habet, ut eorum creator, provisor, redemptor, sanctificator.

Num. XIX.

(Syllabus *Pii X.*)

Decretum S. C. R. et U. Inquisitionis, «Lamentabili» 3—4 Iul. 1907.

Lamentabili sane exitu aetas nostra freni impatiens in rerum summis rationibus indagandis ita nova non raro sequitur ut, dimissa humani generis quasi haereditate, in errores incidat gravissimos. Qui errores longe erunt perniciosiores, si de disciplinis agitur sacris, si de Sacra Scriptura interpretanda, si de fidei praecipuis mysteriis. Dolendum autem vehementer, inveniri etiam inter catholicos non ita paucos scriptores qui, praetergressi fines a patribus ac ab ipsa Sancta Ecclesia statutos, altioris intelligentiae specie et historicae considerationis nomine, eum dogmatum progressum quaerunt qui, reipsa, eorum corruptela est.

Ne vero huius generis errores, qui cotidie inter fideles sparguntur, in eorum animis radices figant ac fidei sinceritatem corrumpant, placuit Ss^{mo} D. N. Pio divina providentia Pp. X ut per hoc Sacrae Romanae et Universalis Inquisitionis Officium ii qui inter eos praecipui essent, notarentur et reprobarentur.

Quare, instituto diligentissimo examine; praehabitoque RR. DD. Consultorum voto E^{mi} ac R^{mi} D^{mi} Cardinales, in rebus fidei et morum Inquisitores Generales, propositiones quae sequuntur reprobandas esse iudicarunt, prouti hoc generali Decreto reprobantur ac proscribuntur:

1. Ecclesiastica lex quae praescribit subicere praeviae censurae libros Divinas respicientes Scripturas, ad cultores critices aut exegeseos scientificae librorum Veteris et Novi Testamenti non extenditur.
2. Ecclesiae interpretatio Sacrorum Librorum non est quidem spernenda, subiacet tamen accuratiori exegetarum iudicio et correctioni.
3. Ex iudiciis et censuris ecclesiasticis contra liberam et cultiorem exegem latis colligi potest fidem ab Ecclesia propositam contradicere historiae, et dogmata catholica cum verioribus christianae religionis originibus componi reipsa non posse.
4. Magisterium Ecclesiae ne per dogmaticas quidem definitiones genuinum Sacrarum Scripturarum sensum determinare potest.
5. Cum in deposito fidei veritates tantum revelatae contineantur, nullo sub respectu ad Ecclesiam pertinet iudicium ferre de assertionibus disciplinarum humanarum.
6. In definiendis veritatibus ita collaborant discens et docens Ecclesia, ut docenti Ecclesiae nihil supersit nisi communes discentis opinioniones sancire.
7. Ecclesia, cum proscribit errores, nequit a fidelibus exigere ullum internum assensum, quo iudicia a se edita complectantur.
8. Ab omni culpa immunes existimandi sunt, qui reprobationes a Sacra Congregatione Indicis aliisque Sacris Romanis Congregationibus latas nihili pendunt.
9. Nimiam simplicitatem aut ignorantiam prae se ferunt, qui Deum credunt vere esse Scripturae Sacrae auctorem.
10. Inspiratio librorum Veteris Testamenti in eo constitit, quod scriptores israelitae religiosas doctrinas sub peculiari quodam aspectu, gentibus parum noto aut ignoto, tradiderunt.
11. Inspiratio divina non ita ad totam Scripturam Sacram extenditur, ut omnes et singulas eius partes ab omni errore praemuniat.

12. Exegeta, si velit utiliter studiis biblicis incumbere, in primis quamlibet praeconceptam opinionem de supernaturali origine Scripturae Sacrae seponere debet, eamque non aliter interpretari quam cetera documenta mere humana.

13. Parabolas evangelicas ipsimet Evangelistae ac christiani secundae et tertiae generationis artificiose digesserunt, atque ita rationem dederunt exigui fructus praedicationis Christi apud iudeos.

14. In pluribus narrationibus non tam quae vera sunt Evangelistae retulerunt, quam quae lectoribus, etsi falsa, censuerunt magis proficua.

15. Evangelia usque ad definitum constitutumque canonem continuis additionibus et correctionibus aucta fuerunt; in ipsis proinde doctrinae Christi non remansit nisi tenuae et incertum vestigium.

16. Narrationes Ioannis non sunt proprie historia, sed mystica Evangelii contemplatio; sermones, in eius evangelio contenti, sunt meditationes theologicae circa mysterium salutis historica veritate destitutae.

17. Quartum Evangelium miracula exaggeravit non tantum ut extraordinaria magis apparent, sed etiam ut aptiora fierent ad significandum opus et gloriam Verbi Incarnati.

18. Ioannes sibi vindicat quidem rationem testis de Christo; re tamen vera non est nisi eximius testis vitae christianae, seu vitae Christi in Ecclesia, exeunte primo saeculo.

19. Heterodoxi exegetae fidelius expresserunt sensum verum Scripturarum quam exegetae catholici.

20. Revelatio nihil aliud esse potuit quam acquisita ab homine suae ad Deum relationis conscientia.

21. Revelatio, obiectum fidei catholicae constituens, non fuit cum Apostolis completa.

22. Dogmata quae Ecclesia perhibet tamquam revelata, non sunt veritates e caelo delapsae, sed sunt interpretatio quaedam factorum religiosorum quam humana mens laborioso conatu sibi comparavit.

23. Existere potest et reipsa existit oppositio inter facta quae in Sacra Scriptura narrantur eisque innixa Ecclesiae dogmata; ita ut criticus tamquam falsa reicere possit facta quae Ecclesia tamquam certissima credit.

24. Reprobandus non est exegeta qui praemissas astruit, ex quibus sequitur dogmata historice falsa aut dubia esse, dummodo dogmata ipsa directe non neget.

25. Assensus fidei ultimo innititur in congerie probabilitatum.

26. Dogmata fidei retinenda sunt tantummodo iuxta sensum practicum, id est tamquam norma praeceptiva agendi, non vero tamquam norma credendi.

27. Divinitas Iesu Christi ex Evangelii non probatur; sed est dogma quod conscientia christiana e notione Messiae deduxit.

28. Iesus, cum ministerium suum exercebat, non in eum finem loquebatur ut diceret se esse Messiam, neque eius miracula eo spectabant ut id demonstraret.

29. Concedere licet Christum quem exhibet historia, multo inferiorem esse Christo qui est obiectum fidei.

30. In omnibus textibus evangelicis nomen *Filius Dei* aequivalet tantum nomini *Messias*, minime vero significat Christum esse verum et naturalem Dei Filium.

31. Doctrina de Christo quam tradunt Paulus, Ioannes et Concilia Nicaenum, Ephesinum, Chalcedonense, non est ea quam Iesus docuit, sed quam de Iesu concepit conscientia christiana.

32. Conciliari nequit sensus naturalis textuum evangelicorum cum eo quod nostri theologi docent de conscientia et scientia infallibili Iesu Christi.

33. Evidens est cuique qui praeconceptis non ducitur opinionibus, Iesum aut errorem de proximo messianico adventu fuisse professum, aut maiorem partem ipsius doctrinae in Evangeliiis synopticis contentae authenticitate carere.

34. Criticus nequit asserere Christo scientiam nullo circumscriptam limite, nisi facta hypothese quae historice haud concipi potest quaeque sensui morali repugnat, nempe Christum uti hominem habuisse scientiam Dei et nihilo minus noluisse notitiam tot rerum communicare cum discipulis ac posteritate.

35. Christus non semper habuit conscientiam suae dignitatis messianicae.

36. Resurrectio Salvatoris non est proprie factum ordinis historici, sed factum ordinis mere supernaturalis, nec demonstratum nec demonstrabile, quod conscientia christiana sensim ex aliis derivavit.

37. Fides in resurrectionem Christi ab initio fuit non tam de facto ipso resurrectionis, quam de vita Christi immortalis apud Deum.

38. Doctrina de morte piaculari Christi non est evangelica sed tantum paulina.

39. Opiniones de origine sacramentorum, quibus Patres Tridentini imbuti erant quaeque in eorum canones dogmaticos procul dubio influxum habuerunt, longe distant ab iis quae nunc penes historicos rei christianae indagatores obtinent.

40. Sacramenta ortum habuerunt eo quod Apostoli eorumque successores ideam aliquam et intentionem Christi, suadentibus et moventibus circumstantiis et eventibus, interpretati sunt.

41. Sacramenta eo tantum spectant ut in mentem hominis revocent praesentiam Creatoris semper beneficam.

42. Communitas christiana necessitatem baptismi induxit, adoptans illum tamquam ritum necessarium, eique professionis christianae obligationes annectens.

43. Usus conferendi baptismum infantibus evolutio fuit disciplinaria, quae una ex causis exstitit ut sacramentum resolveretur in duo, in baptismum scilicet et poenitentiam.

44. Nihil probat ritum sacramenti confirmationis usurpatum fuisse ab Apostolis: formalis autem distinctio duorum sacramentorum, baptismi scilicet et confirmationis, haud spectat ad historiam christianismi primitivi.

45. Non omnia, quae narrat Paulus de institutione Eucharistiae (I Cor II, 23—25), historice sunt sumenda.

46. Non affuit in primitiva Ecclesia conceptus de christiano peccatore auctoritate Ecclesiae reconciliato, sed Ecclesia nonnisi admodum lente huiusmodi conceptui assuevit. Immo etiam postquam poenitentia tamquam Ecclesiae institutio agnita fuit, non appellabatur sacramenti nomine, eo quod haberetur uti sacramentum probrorum.

47. Verba Domini: *Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur iis, et quorum retinueritis, retenta sunt* (Io 20, 22 et 23) minime referuntur ad sacramentum poenitentiae, quicquid Patribus Tridentinis asserere placuit.

48. Iacobus in sua epistola (5, 14 et 15) non intendit promulgare aliquod sacramentum Christi, sed commendare pium aliquem morem, et si in hoc more forte cernit medium aliquod gratiae, id non accipit eo rigore, quo acceperunt theologi qui notionem et numerum sacramentorum statuerunt.

49. Cena christiana paulatim indolem actionis liturgicae assumente, hi, qui Cenae praeesse consueverant, characterem sacerdotalem acquisiverunt.

50. Seniores qui in christianorum coetibus invigilandi munere fungebantur, instituti sunt ab Apostolis presbyteri aut episcopi ad providendum necessariae crescentium communitatum ordinationi, non proprie ad perpetuandam missionem et potestatem Apostolicam.

51. Matrimonium non potuit evadere sacramentum novae legis nisi serius in Ecclesia; siquidem ut matrimonium pro sacramento haberetur necesse erat ut praecederet plena doctrinae de gratia et sacramentis theologica explicatio.

52. Alienum fuit a mente Christi, Ecclesiam constituere veluti societatem super terram per longam saeculorum seriem duraturam; quin immo in mente Christi regnum coeli una cum fine mundi iamiam adventurum erat.

53. Constitutio organica Ecclesiae non est immutabilis; sed societas christiana perpetuae evolutioni aequae ac societas humana est obnoxia.

54. Dogmata, sacramenta, hierarchia, tum quod ad notionem tum quod ad realitatem attinet, non sunt nisi intelligentiae christianae interpretationes evolutionesque quae exiguum germen in Evangelio latens externis incrementis auxerunt perfeceruntque.

55. Simon Petrus ne suspicatus quidem umquam est sibi a Christo demandatum esse primatum in Ecclesia.

56. Ecclesia Romana non ex divinae providentiae ordinatione, sed ex mere politici conditionibus caput omnium ecclesiarum effecta est.

57. Ecclesia sese praebet scientiarum naturalium et theologiarum progressibus infensam.

58. Veritas non est immutabilis plus quam ipse homo, quippe quae cum ipso, in ipso et per ipsum evolvitur.

59. Christus determinatum doctrinae corpus omnibus temporibus cunctisque hominibus applicabile non docuit, sed potius inchoavit motum quandam religiosum diversis temporibus ac locis adaptatum vel adaptandum.

60. Doctrina christiana in suis exordiis fuit iudaica, sed facta est per successivas evolutiones primum paulina, tum ioannica, demum hellenica et universalis.

61. Dici potest absque paradoxo nullum Scripturae caput, a primo Genesis ad postremum Apocalypsis, continere doctrinam prorsus identicam illi quam super eadem re tradit Ecclesia, et idcirco nullum Scripturae caput habere eundem sensum pro critico ac pro theologo.

62. Praecipui articuli Symboli Apostolici non eandem pro christianis primorum temporum significationem habebant, quam habent pro christianis nostri temporis.

63. Ecclesia sese praebet imparem ethicae evangelicae efficaciter tuendae, quia obstinate adhaeret immutabilibus doctrinis quae cum hodiernis progressibus componi nequeunt.

64. Progressus scientiarum postulat ut reformentur conceptus doctrinae christianae de Deo, de Creatione, de Revelatione, de Persona Verbi Incarnati, de Redemptione.

65. Catholicismus hodiernus cum vera scientia componi nequit nisi transformetur in quendam christianismum non dogmaticum, id est in protestantismum latum et liberalem.

Sequenti vero feria V, die 4 eiusdem mensis et anni, facta de his omnibus Ss^{mo} D. N. Pio Pp. X accurata relatione, Sanctitas Sua Decretum E^morum Patrum approbavit et confirmavit, ac omnes et singulas supra recensitas propositiones ceu reprobatas ac proscriptas ab omnibus haberi mandavit.

Petrus Palombelli,
S. R. U. I. Notarius.

Num. XX.

Decretum S. C. Episcoporum et Regularium de aperitione conscientiae superioribus haud exigenda, deque iuribus confessarii quoad moniales et instituta virorum laicorum.

«Quemadmodum omnium rerum humanarum, quantumvis honestae sanctaeque in se sint: ita et legum sapienter conditarum ea conditio est, ut ab hominibus ad impropria et aliena ex abusu traduci ac pertrahi valeant. ac propterea quandoque fit, ut intentum a legislatoribus finem haud amplius assequantur: immo et aliquando, ut contrarium sortiantur effectum.

«Idque dolendum vel maxime est obtigisse quoad leges plurium Congregationum, Societatum aut Institutorum sive mulierum, quae vota simplicia aut sollemnia nuncupant, sive virorum professione ac regimine penitus laicorum; quandoquidem aliquoties in illorum Constitutionibus conscientiae manifestatio permissa fuerat, ut facilius alumni arduam perfectionis viam ab expertis superioribus in dubiis addicerent: e contra a nonnullis ex his intima conscientiae scrutatio, quae unice Sacramento Poenitentiae reservata est, inducta fuit. Itidem in Constitutionibus ad tramitem Ss. Canonum praescriptum fuit, ut sacramentalis Confessio in huiusmodi Communitatibus fieret respectivis confessariis ordinariis et extraordinariis; aliunde superiorum arbitrium eo usque devenit, ut subditis aliquem extraordinarium confessarium denegaverint, etiam in casu quo, ut propriae conscientiae consulere, eo valde indigebant. Indita denique eis fuit discretionis ac prudentiae norma, ut suos subditos rite recteque quoad peculiare poenitentias ac alia pietatis opera dirigerent; sed et haec per abusionem extensa in id etiam exstitit, ut iis ad Sacram Synaxim accedere vel pro lubitu permiserint, vel omnino interdum prohibuerint. Hinc factum est, ut huiusmodi dispositiones, quae ad spiritualemente alumnorum profectum, et ad unitatis pacem et concordiam in Communitatibus servandam fovendamque salutariter ac sapienter constitutae iam fuerant, haud raro in animarum discrimen, in conscientiarum anxietatem, ac insuper in externae pacis turbationem versae fuerint, ceu subditorum recursus et querimoniae passim ad S. Sedem interiectae evidentissime comprobant.

«Quare SS^{mus} D. N. Leo divina providentia Papa XIII, pro ea qua praestat erga lectissimam hanc sui gregis portionem peculiari sollicitudine, in audientia habita a me Cardinali Praefecto S. Congregationis Episcoporum et Regularium negotiis et consultationibus praepositae die decima quarta Decembris 1890, omnibus sedulo diligenterque perpensis, haec quae sequuntur voluit, constituit atque decrevit.

«I. Sanctitas Sua irritat, abrogat, et nullius in posterum roboris declarat quascumque dispositiones Constitutionum, piarum Societatum, Institutorum mulierum sive votorum simplicium sive sollemnium, nec non virorum omni-

mode laicorum, etsi dictae Constitutiones approbationem ab Apostolica Sede rettulerint in forma quacumque etiam quam aiunt specialissimam, in eo scilicet, quod cordis et conscientiae intimam manifestationem quovis modo ac nomine respiciunt. Ita propterea serio iniungit Moderatoribus ac Moderatricibus huiusmodi Institutorum, Congregationum ac Societatum, ut ex propriis Constitutionibus, Directoriis, ac Manualibus praefatae dispositiones omnino deleantur penitusque expungantur. Irritat pariter ac delet quoslibet ea de re usus et consuetudines etiam immemorabiles.

«II. Districte insuper prohibet memoratis superioribus ac superiorissis, cuiuscumque gradus et praeminentiae sint, ne personas sibi subditas inducere pertentent directe aut indirecte, praeepto, consilio, timore, minis, aut blanditiis ad huiusmodi manifestationem conscientiae sibi peragenda; subditisque e converso praecipit, ut superioribus maioribus denuncient superiores minores, qui eos ad id inducere audeant: et, si agatur de Moderatore vel Moderatrice Generali, denuntiatio huic S. Congregationi ab iis fieri debeat.

«III. Hoc autem minime impedit, quominus subditi libere ac ultro aperire suum animum superioribus valeant, ad effectum ab illorum prudentia in dubiis ac anxietatibus consilium et directionem obtinendi pro virtutum acquisitione ac perfectionis progressu.

«IV. Praeterea, firmo remanente quoad confessarios ordinarios et extraordinarios Communitatum quod a Sacrosancto Concilio Tridentino praescribitur in *sess. 25, c. 10 de Regul.*, et a *S. M. Benedicto XIV* statuitur in Constitutione, quae incipit ‚Pastoralis curae‘: Sanctitas Sua praesules superioresque admonet, ne extraordinarium denegent subditis confessarium quoties ut propriae conscientiae consulant ad id subditi adigantur, quin iidem superiores ullo modo petitionis rationem inquirant, aut aegre id ferre demonstrent. Ac ne evanida tam provida dispositio fiat, ordinarios exhortatur, ut in locis propriae dioeceseos, in quibus Mulierum Communitates existunt, idoneos sacerdotes facultatibus instructos designent, ad quos pro Sacramento Poenitentiae recurrere eae facile queant.

«V. Quod vero attinet ad permissionem vel prohibitionem ad Sacram Synaxim accedendi, Eadem Sanctitas Sua decernit, huiusmodi permissiones vel prohibitiones dumtaxat ad confessarium ordinarium vel extraordinarium spectare, quin superiores ullam habeant auctoritatem hac in re sese ingerendi, excepto casu quo aliquis ex eorum subditis post ultimam sacramentalem confessionem Communitati scandalo fuerit, aut gravem externam culpam patnaverit, donec ad Poenitentiae Sacramentum denuo accesserit.

«VI. Monentur hinc omnes, ut ad Sacram Synaxim curent diligenter se praeparare et accedere diebus in propriis regulis statutis; et quoties ob fervorem et spiritualem alicuius profectum confessarius expedire iudicaverit ut frequentius accedat, id ei ab ipso confessario permitti poterit. Verum qui licentiam a confessario obtinuerit frequentioris ac etiam quotidianae Communionis, de hoc certiore reddere superiorem teneatur; quod si hic iustas gravesque causas se habere reputet contra frequentiores huiusmodi Communiones, eas confessario manifestare teneatur, cuius iudicio acquiescendum omnino erit.

«VII. Eadem Sanctitas Sua insuper mandat omnibus et singulis superioribus generalibus, provincialibus et localibus Institutorum, de quibus supra, sive virorum sive mulierum, ut studiose accurateque huius Decreti dispositiones

observent, sub poenis contra superiores Apostolicae Sedis mandata violantes ipso facto incurrendis.

«VIII. Denique mandat, ut praesentis Decreti exemplaria in vernaculum sermonem versa inserantur Constitutionibus praedictorum piorum Institutorum, et saltem semel in anno, stato tempore in unaquaque Domo, sive in publica mensa, sive in capitulo ad hoc specialiter convocato, alta et intelligibili voce legantur.

«Et ita Sanctitas Sua constituit atque decrevit, contrariis quibuscumque etiam speciali et individua mentione dignis minime obstantibus.

«Datum Romae ex Secretaria mem. S. C. Epp. et Reg. d. 17 Dec. 1890.
I. Card. *Verga*, Praefectus.»

Num. XXI.

Decreta circa admissionem ad sacros ordines.

De clericorum excardinatione a propria dioecesi et incardinatione in alia, de eorum ordinatione.

I.

«A primis Ecclesiae saeculis plura sacra Concilia decreverunt, quod recentius confirmavit Tridentinum cap. 8, sess. 23 *de ref.*, neminem nisi a proprio Episcopo posse ordinari. . . . Verum nostris temporibus novae contentioni frequens se praebuit occasio. Pluribus enim in locis usu receptum est, ut clerici, qui a sua dioecesi digredi et in alia sedem sibi constituere desiderarent, excardinationem, quam vocant, i. e. plenam et perpetuam dimissionem a suo Ordinario peterent, eaque innixi in alia dioecesi incardinationem seu adscriptionem implorarent: qua obtenta, eo ipso ut proprii novi Episcopi subditi ad posteriores ordines suscipiendos admitterentur. Quae agendi ratio, ubi caute prudenterque adhibita fuit, absque querelis processit, sed nonnullis in locis, ubi necessaria cautio defuit, controversiis et abusibus viam saepe numero patefecit. Quapropter E^m S. C. Concilii Patres, rebus omnibus mature perpensis, praesenti generali decreto haec statuenda censuerunt:

1) Excardinationem fieri non licere nisi iustis de causis, nec effectum undequaque sortiri, nisi incardinatione in alia dioecesi executioni demandata.

2) Incardinationem faciendam esse ab Episcopo non oretenus, sed in scriptis, absolute et in perpetuum, id est nullis sive expressis sive tacitis limitationibus obnoxiam; ita ut clericus novae dioecesi prorsus mancipetur, praestito ad id iuramento ad instar illius, quod Constitutio *Speculatores* pro domicilio acquirendo praescribit.

3) Ad hanc incardinationem perveniri non posse, nisi prius ex legitimo documento constiterit, alienum clericum a sua dioecesi fuisse in perpetuum dimissum, et obtenta insuper fuerint ab Episcopo dimittente, sub secreto si opus fuerit, de eius natalibus, vita, moribus ac studiis opportuna testimonia.

4) Hac ratione adscriptos posse quidem ad ordines promoveri. Cum tamen nemini sint cito manus imponendae, officii sui noverint esse Episcopi, in singulis casibus perpendere, an, omnibus attentis, clericus adscriptus talis sit, qui tuto possit absque ulteriori experimento ordinari, an potius oporteat eum diutius probari. Et meminerint, quod, sicut, nullus debet ordinari, qui iudicio sui Episcopi non sit utilis aut necessarius suis ecclesiis, ut in cap. 16, sess. 23 *de ref.* Tridentinum statuit, ita pariter nullum esse adscribendum novum clericum nisi pro necessitate aut commoditate dioecesis.

5) Quo vero ad clericos diversae linguae et nationis, oportere ut Episcopi in iis admittendis cautius et severius procedant; ac numquam eos recipiant, nisi requisiverint prius a respectivo eorum Ordinario et obtinuerint secretam ac favorabilem de ipsorum vita et moribus informationem, onerata super hoc graviter Episcoporum conscientia.

6) Denique quoad laicos, aut etiam quoad clericos, qui excardinationis beneficio uti nequeunt, vel nolunt, standum esse dispositionibus Constit. *Speculatores*, quae, nihil obstante praesenti decreto, ratae ac firmae semper manere debent.

Facta autem de his omnibus relatione Ss^{mo} Domino Nostro per infra-scriptum Cardinalem S. C. Concilii Praefectum, Sanctitas Sua resolutionem E^{morum} Patrum benigne adprobare et confirmare dignata est, contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae ex aedibus S. C. Concilii, die 20 Iulii 1898.

A. Cardin. *di Pietro*, Praefectus.

† *Beniaminus*, Archiep. Nazianz., Pro-Secret.»

II.

«Decreto diei 20 Iulii 1898, quod incipit *A primis*, E^{mi} S. C. Concilii Patres, probante v. m. S. P. Leone XIII, circa *excardinationem et incardinationem* clericorum eorumque subsequentem ordinationem, haec quae sequuntur, statuerunt: „1° Excardinationem fieri non licere nisi iustis de causis, nec effectum undequaque sortiri, nisi incardinatione“ etc.

«Sed pluribus in locis mos iam pridem invaluerat, ut quaedam litterae quasi *excardinatoriae*, seu *excorporationis* aut *exeat* nuncupatae, laicis quoque traderentur, eodem ferme modo ac pro clericis fieri consueverat. . . Porro evulgato decreto *A primis* de huius praxis legitimitate disputari coepit, et plura dubia hac de re ad S. Sedem delata sunt. Quapropter de mandato Ss^{mi} quaestione semel et iterum in hac S. Congregatione examinata, tandem die 15 Sept. 1906 E^{mi} Patres censuerunt, permitti posse, si Sanctitas Sua id probaverit, ut praefatae litterae, quibus laici a propria dioecesi dimittuntur, ab Ordinariis concedantur, earum vi extradioecesanus fieri proprius valeat Episcopi benevoli receptoris, et hoc titulo ad clericalem tonsuram et ad sacros ordines ab eo promoveri, dummodo tamen:

1) Dimissio ab Episcopo proprio ex iusta causa, in scriptis et pro determinata dioecesi concedatur.

2) Acceptatio ne fiat nisi servatis regulis, quae pro clericis *incardinandis* statutae sunt, et superius sub num. 2 3 4 5 recensentur; et servato quoque decreto *Vetuit* diei 22 Dec. 1905 quoad alumnos a seminariis dimissos.

3) Sed iuramentum, ad tramitem Constitutionis *Speculatores* requisitum, praestandum esse ante clericalem tonsuram. Verum cum obligatio permanendi in dioecesi non propria, eique in perpetuum serviendi, ante maiorem aetatem non sine difficultatibus et periculis suscipi possit, cavendum esse ab Episcopis, ne ad clericalem tonsuram admittant qui aetate maior non sit.

Facta autem de his omnibus relatione Ss^{mo} D^{no} N. Pio Papae X ab infra-scripto secretario in audientia diei 16 Sept. 1906, Sanctitas Sua deliberationem E^{morum} Patrum probavit et confirmavit, mandavitque ut evulgaretur per litteras S. C. Concilii, ut omnibus ad quos spectat lex et regula sit, contrariis quibuslibet minime obstantibus.

Datum Romae, die 24 Nov. 1906.

Card. *Vincentius*, Ep. Praenestinus, Praef.
C. de Lai, Secretarius.»

III.

De seminariorum alumnis qui, e seminario dimissi, in aliud se admitti curant.

«Vetuit S. Tridentina Synodus ad sacros ordines ascendere, vel ordines iam susceptos exercere eos omnes, qui a suo Episcopo fuerint, etiam extra-iudicialiter, prohibiti (cap. 1, sess. 14 *de ref.*). . . .

Cum vero generalis haec lex seminariorum quoque alumnos comprehendat, si quis eorum, sive clericus sive clericatus adhuc non initiatus, e pio loco dimittatur eo quod certa vocationis signa non praebeat, aut qualitatibus ad ecclesiasticum statum requisitis non videatur instructus, hic certe deberet, iuxta grave S. C. Concilii monitum, sui Pastoris iudicio subesse et acquiescere.

At contra saepe contigit, ut e seminario dimissi, eorum qui praesunt iudicium parvipendentes et in sua potius opinione confisi, ad sacerdotium nihilominus ascendere studeant. Quaeritant itaque aliud seminarium, in quod recipiantur, ubi studiorum cursum expleant, ac denique aliquo exhibito plus minusve sincero ac legitimo domicilii aut incardinationis titulo, ordinationem assequuntur. Sanctuarium autem ingressi haud recta via, quam saepissime fit, ut Ecclesiae utilitati minime sint. Passim vero utrumque Ordinarium, et originis et ordinationis, diu fastidioseque vexant ut sibi liceat ad natale solum regredi ibique consistere, dioecesi in qua et pro qua ordinati sunt derelicta, et alia optata, pro cuius necessitate aut utilitate minime assumpti sunt, ubi immo eorum praesentia otiosa est et quandoque etiam damnosa: unde Episcopi in graves angustias conciuntur.

His itaque de causis nonnullarum provinciarum Episcopi inter se convenerunt statuentes in sua seminaria neminem admittere qui antea fuerit a proprio dimissus.

Sed cum particularis haec conventio non plene neque undique sufficeret, complures Ordinarii S. Sedem rogaverunt, ut generalem legem ferret, qua malum radicatus tolleretur.

His itaque attentis, et omnibus ad rem mature perpensis, S^s^{mus} D. N. Pius PP. X, cui cordi quam maxime est ecclesiasticam disciplinam integram conservare, et a Sacris avertere quemlibet, qui probatissimus non sit, accedente etiam voto E^{morum} S. C. Concilii Patrum in congregatione diei 16 mensis Dec. 1905 emisso, praesentibus litteris statuit atque decrevit:

1) Ut in posterum nullus loci Ordinarius alterius dioecesis subditum sive clericum sive laicum in suum seminarium admittat, nisi prius secretis litteris ab Episcopo oratoris proprio expetierit et cognoverit, utrum hic fuerit olim e suo seminario dimissus. Quod si constiterit, omittens iudicare de causis, aut determinare utrum iuste an iniuste alius Episcopus egerit, aditum in suum seminarium postulanti praecludat.

2) Qui vero bona fide admissi sunt, eo quod reticuerint, se antea in alio seminario versatos esse et ab eo deinde dimissos, statim ac eorum conditio cognoscatur, admonendi sunt ut discedant. Quodsi permanere velint, et ab Ordinario id eis permittatur, eo ipso huic dioecesi adscripti maneant, servatis tamen canonicis regulis pro eorum incardinatione et ordinatione; sed aucti sacerdotio, in dioecesim, e cuius seminario dimissi fuerint, regredi ibique stabile domicilium habere prohibentur.

3) Pariter, cum similis ferme ratio vigeat, qui dimissi ex seminariis aliquod religiosum Institutum ingrediuntur, si inde exeant postquam Sacris initiati sunt, vetantur in dioecesim redire, e cuius seminario dimissi fuerint.

4) Dimissi vero ex aliquo religioso Instituto in seminarium ne admittantur, nisi prius Episcopus secretis litteris a Moderatoribus eiusdem Instituti notitias

requisierit de moribus, indole et ingenio dimissorum, et constiterit nil in eis esse quod sacerdotali statui minus conveniat.

Denique meminerint Episcopi, fas sibi non esse, nomine proprio manus cuiquam imponere qui subditus sibi non sit eo modo et uno ex iis titulis, qui in Constitutione *Speculatores* Innocentii XII et in decreto S. C. Concilii quod incipit *A primis* d. 20 mensis Iulii 1898 statuuntur. Ac pariter neminem ordinari posse, qui non sit utilis aut necessarius pro ecclesia aut pio loco pro quo assumitur, iuxta praescripta a S. Tridentino Concilio in cap. 16, sess. 23 *de ref.*

Vult autem Sanctitas Sua, ut statuta haec et cautelae omnes a sacris canonibus in re tam gravi adiectae ab omnibus Ordinariis ad unguem serventur; idque eorum conscientiae et sollicitudini quam maxime commendat.

Praesentibus valituris contrariis quibuslibet minime obstantibus.

Datum Romae, die 22 Dec. 1905.

Card. *Vincentius*, Ep. Praenest., Praef.
C. de *Lai*, Secretarius.»

Num. XXII.

Decretum de vetita clericis temporali administratione.

«Docente Apostolo Paulo, *nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus* (2 Tim 2, 4), constans Ecclesiae disciplina et sacra lex haec semper est habita, ne clerici profana negotia gerenda susciperent, nisi in quibusdam peculiaribus et extraordinariis adiunctis et ex legitima venia. Cum enim a saeculi rebus in altiolem sublato locum conspiciantur, ut habet Ss. Tridentinum Concilium sess. 22, cap. 1 *de ref.*, oportet ut diligentissime servent inter alia, quae de saecularibus negotiis fugiendis copiose et salubriter sancita fuerunt.

Cum vero nostris diebus quam plurima, Deo favente, in christiana republica instituta sunt opera in temporale fidelium auxilium, inprimisque arcae nummariae, mensae argentariae, rurales, parsimoniales, haec quidem opera magnopere probanda sunt clero, ab eoque fovenda, non ita tamen, ut ipsum a suae conditionis ac dignitatis officiis abducant, terrenis negotiationibus implicent, sollicitudinibus, studiis, periculis quae his rebus semper inhaerent obnoxium faciant.

Quapropter Ss^{mus} Dominus Noster Pius PP. X, dum hortatur quidem praecipitque ut clerus in hisce institutis condendis, tuendis augendisque operam et consilium impendat, praesenti decreto prohibet omnino, ne sacri ordinis viri, sive saeculares sive regulares, munera illa exercenda suscipiant retineantve suscepta, quae administrationis curas, obligationes, in se recepta pericula secumferant, qualia sunt officia praesidis, moderatoris, a secretis, arcarii horumque similium. Statuit itaque ac decernit Ss^{mus} Dominus Noster, ut clerici omnes, quicumque in praesens his in muneribus versantur, infra quatuor menses ab hoc edito decreto nuntium illis mittant, utque in posterum nemo e clero quodvis id genus munus suscipere atque exercere queat, nisi ante ab Apostolica Sede peculiarem ad id licentiam sit consecutus. Contrariis non obstantibus quibuslibet.

Datum Romae ex aedibus S. Congregationis Consistorialis, die 18 Nov. anno 1910.

C. Card. de *Lai*, Secretarius.
S. *Tecchi*, Adessor.»

APPENDIX II.

CATALOGUS SCRIPTORUM

DE THEOLOGIA MORALI ET PRACTICA.

Postquam tradidi eum fontem eamque normam theologiae moralis, quae infallibilitate supremi Pastoris Ecclesiae nititur, et quam auctoritatem *legiferam* vocari licet, alium fontem addam, fallibilem quidem, si singillatim spectatur, sed, si umquam, in re practica summi momenti, auctoritatem doctorum virorum, qui in re morali sibi nomen acquisierunt: quam auctoritatem merito vocaveris *doctrinalem*.

Meae intentionis non est completam enumerationem eorum facere, qui de theologia practica scripserunt, sed vel magis obvios scriptores collegi, vel eos, qui sive ex doctrinae soliditate, sive ex communis doctrinae oppugnatione celebriores sunt. Non ad solos quidem eos me restrinxi, qui de theologia morali egerunt, sed etiam ex iis, qui de theologia pastoralis speciatim scripserunt, vel de iure canonico, complures attuli. At in his disciplinis pro theologia morali auxiliariis multo minus integrum catalogum ne eorum quidem dare, qui insigniores in iis evaserunt, in animo mihi erat.

Quo magis pateat, quo auctoritatis pondere singuli fruantur, studui in scriptoribus, praecipue anterioris aetatis, ea signa adiungere, quibus, ab Haringer inductis, iudicium S. Alphonsi de ipso auctore exprimat: nimirum** notet auctorem *gravem* et *probabilistam*, *auctorem *gravem* (etsi forte probabilistam se aperte non fateatur, sed neque probabilioristam), † auctorem *gravem* quidem, sed qui se fateatur *probabilioristam*, †*auctorem rigidum, sive probabilioristam se dicit, sive etiam ipsum probabiliorismum pro laxiore doctrina habet; — in *aliquibus* recentioribus eadem signa ex meo iudicio apposui. Quae ceteroqui necessario addi debent, apud singulos notata sunt.

A.

- ** **Abelly**, Gallus (1604—1691), Episcopus Ruthenensis (Rodez), S. Vincentio a Paulo familiaris, scripsit praeter complura opera ascetica et pastoralia *medullam theologicam*.
- Aegidius Romanus** de Colonna (1247—1316), O. S. Aug. Praepos. gener., Episc. Bitur. et Card., *Doctor fundatissimus*, discipulus S. Thomae, scripsit inter alia *commentarios in libros sentent.*
- Aertnys**, Belga, C. SS. Red., qui edidit libellos *de occasionariis et recidivis, de usu matrim.*, Tornaci 1883; dein *theolog. moralem* iuxta doctrinam S. Alphⁱ M. de Ligorio etc., 2 tom., ed. 8. Tornaci 1913, opus omnino dilucide et moderate compositum, dignum, quod cum magna laude commemoretur; similiter *theolog. pastoral.* 1892, 4. ed. Paderb. 1901.
- Aichner**, S., Germanus, Ep. Brix. († 1910), edidit *compendium iuris canonici*, opus concinne et solide scriptum, Brix. 1862, ed. 8^a 1895.
- Alberti**, Ios., Ital., scripsit *Compendium theol. moralis* et *Theologiam pastorem*, praeter breviora opuscula. Romae 1903—1907.
- B. Albertus Magnus**, Germanus, O. Pr. (1193—1280), Episc. Ratisbon., S. Thomae Aq. magister.
- Albizzi**, Franc., Italus, Card. (1593—1684), scripsit *de inconstantia in fide; de inconstantia in iudiciis; de iurisdictione Cardinalium in suis titulis*.
- †* **Alexander**, Nat., Gallus, O. Pr. (1639—1724), ingenii acumine, scientia, eruditione praeclarus, notissimus ex dissertationibus historiae ecclesiasticae; in rebus moralibus rigidior est, ut apparet ex opere *theologia dogmatica et moralis*.
- Allègre**, G., Gallus, *De impedimentis matrimonii compendium*, Parisiis saepe recusum. Est brevis et dilucida expositio. — Gravioris etiam momenti est opus *le code civile commenté*, in 4 vol. Par. 1888 et saepius, ubi singulos articulos iuris Gallici sub ratione theologica et iuridica expositos habes; eiusdem in brevioram formam redacti et politi ed. 8. 1902.
- Alloza**, Ioannes, S. J. (1598—1666), Limae in America meridionali. *Flores Summarum* seu *Alphabetum morale*: quod Leodii et Coloniae saepius prodiit.
- ** **S. Alphonsus Maria de Ligorio** (1696—1787), Eccles. Doctor, Episc. S. Agath. Goth., fundator C. SS. Redemptoris, cuius scripta, imprimis moralia, cum aliorum scriptis laudasse potius deprimere esset. Quamquam praecipuum opus morale est *theologia moralis* seu commentatio medullae P. *Busenbaum*, quam ad extremam usque aetatem perpolire studuit, tamen etiam *Homo apostolicus* et alia eius opuscula moralia nullatenus negligenda sunt. — Theologiae mor. editionem criticam notisque illustratam parat *Gaudé*, Leon., C. SS. R., cuius tomi 1—3 Romae 1905 ad 1909 prodierunt — opus omnibus desideratissimum.
- Alvarez**, Didac., Granatensis, S. J. († 1608), edidit *decisionem casuum occurrentium in articulo mortis circa Sacramenta*.
- ** **Alvarez**, Didac., Hispanus, O. Pr. († 1635), Archiep. Tranensis, insignis propugnator physicae praedeterminationis gratiae, in re morali magnae auctoritatis.
- Amberger**, Ios. († 1889), germanice scripsit *theologiam pastorem*, cuius quarta editio 1888 (Ratisbonae) in lucem prodiit, opus multum laudatum et aestimatum.

- ** Amico, Franc., Italus, S. J. (1578—1651), edidit *cursum theologiae scholasticae* 9 vol. in fol.
- ** Amort, Euseb., Germanus (1692—1775), a S. Alphonso et Bened. XIV non parum laudatur: quamquam probabilismum vel aequiprobabilismum defendit, in singulis quaestionibus non raro S. Alphonso severior est. Praecipua opera sunt: *theologia eclectica moralis et scholastica; ethica christiana; dictionarium casuum conscientiae*, a Pontas gallice editum, in linguam latinam translatum.
- † Andegavenses, collationes; notis a Cardin. Gousset auctae prodierunt Parisiis 1829.
- ** Angelus, Ioan., de Clavasio, O. Min. († 1493), auctor *summae Angelicae*.
- ** Angles, Ios., Hispanus, O. Min. († ca 1587), scripsit *flores theologiarum quaestionum in libros sententiarum*.
- D'Annibale, Ios., Italus, Cardin., Episc. Carysten. († 1892), scripsit commentationem *Reatinam* in Bullam «Apostolicae Sedis» *de censuris*, quae brevis quidem, sed inter optimas habenda est; et *summulam theologiae moralis*. Reate, opus concinne et erudite conscriptum; 3. ed. 1889—1892; ed. 5^a 1908, curante Fr. Can. *Polidori*.
- † Antoine, Paul. Gabr., Gallus, S. J. (1679—1743), in quaestionibus dogmaticis multum aestimatur, in moralibus ex iudicio S. Alphonsi valde rigidus, scripsit *theologiam universam speculativam et dogmaticam*, et *theologiam moralem universam*.
- Antonelli, Ios., Ital., Medicina pastoralis 3 vol., ed. 3, Romae 1906.
- ** S. Antoninus, O. Pr. (1389—1459), Archiep. Florent. Eius doctrinae et prudentiae laus tanta erat, «ut communi elogio Antoninus consiliorum diceretur» (Brev. Rom.). Praecipuum opus est eius *summa theologica*.
- Antonius a Spiritu Sancto, Hispanus, O. Carm. († 1677), auctor benignior, scripsit *directorium confessoriorum; direct. regularium; direct. spirituale (mysticum); consulta varia*.
- ** Aragon, Petr., Hispanus, O. S. A. († 1595), Salmanticae docuit. Scripsit in 2° 2 S. Thomae *de fide, spe et caritate; de iustitia et iure*.
- Arendt, Gul., S. J., edidit praeter alia scripta *Apologeticae de aequiprobabilismo Alphonsiano crism* (1897), valde utilem ad dignoscendam controversiam de probabilismo et aequiprobabilismo et *Analysim theol.-canonic. decreti «Ne temere»* (1909).
- Arrauxo, Franz., Hispanus, O. Pr. (1580—1664), Episc. Segobiensis, vir apprimè doctus et pius, scripsit praeter plura opera theolog. et philosoph. *varias et selectas decisiones morales etc.*
- ** Arriaga, Rodr. de, Hispanus, S. J. (1592—1667), scripsit *disputationes theol. in Summam S. Thomae*, atque universam theologiam complevit (8 vol. in fol.) excepto tractatu de iustitia et iure.
- ** Aversa, Raph. (1589—1657), Italus, O. Cler. Reg., cuius quinques fuit Praepos. Generalis. Scripsit plures tractatus de sacramentis, praeter *theologiam scholasticam universam*.
- ** Azor, Ioan., Hispanus, S. J. († 1603), scripsit celebres *institutiones morales* (3 vol. in fol.), quae Romae, Brixiae, Venetiis, Lugduni, Parisiis, Coloniae, Ingolstadii etc. iterum atque iterum impressae exstant.
- * Azpilcueta, Mart. (Doctor Navarrus), SS. PP. maxime carus, Romae diu munus Poenitentiarum egit; scripsit *comment. in ius canonicum*, et *manuale confessoriorum*; obiit annos natus 92 anno 1586.

B.

- ** **Babenstuber**, Lud., Germanus, O. S. B. (1660—1726), Salisburgi diversas disciplinas docuit. De re morali scripsit *ethicam supernaturalem*.
- ** **Baldelli**, Nicol., Italus, S. J. (1573—1655). Exstant ab ipso conscriptae et editae *disputat. moral.*, in quibus tractantur quaestiones de theol. mor. gener., atque virtutes theol. cum virtute religionis ex parte. Lugduni 1637 et 1644.
- †* **Ballerini**, Petr. († 1769) et Hier. († 1781), Itali, fratres, in patrologia imprimis versati, in re morali secundum S. Alphonsum «rigidae sententiae moderati sectatores». Petrus quaedam scripta contra probabilismum edidit.
- ** **Ballerini**, Anton., Italus, S. J. (1805—1881), doctus compendii Gury commentator, circa triginta annos in Collegio Romano theologiam moralem docuit: praeter notas ad compendium Gury complura opuscula moralia scripsit. Posthumum *opus theologicum morale* cura D. Palmieri S. J. editum, septem constans voluminibus, quae vastam eruditionem summumque acumen produunt.
- ** **Bancel**, Ludov., Gallus, O. Pr. († 1685), edidit *brevem universae theologiae tam moralis quam scholasticae cursum* (t. 7 in 12°); sed a tomo tertio ex eius scriptis, cum ipse interim mortuus esset, editio absoluta est.
- ** **Bañez**, Dom., Hispanus, O. Pr. (1528—1604), ceber ille defensor physicae praedeterminationis gratiae div., unus ex spiritualibus ducibus S. Theresiae; scripsit *commentarios in S. Thomam*.
- Barbosa**, August., Lusitanus (1589—1649), celeberrimus canonista, vir stupendae plane memoriae et eruditionis. Opera eius varia longum est recensere, cum pro integra bibliotheca iuris canonici esse possint.
- ** **Bardi**, Fr., Italus, S. J. (1583—1661), edidit *quaestiones selectas ex universa theol. mor.*, et *disceptationes de conscientia*.
- †* **Baronius**, Vincentius, Gallus, O. Pr. (1604—1674), distingui debet a Caes. Baronio Card., historiographo illo celeberrimo; scripsit *theologiae moralis summam bipartitam*, in qua probabilistas impugnat: in indicem relata est, «donec corrigatur».
- Bartholomaeus a S. Fausto**, Siculus, O. Cist. (1571—1636); eius exstat *theologia moralis*, 3 tom. in fol., praeter alia quaedam opuscula.
- ** **Bassaeus**, Elig., Gallus, O. Capuc. (1585—1670), scripsit *flores totius theologiae practicae*.
- ** **Beati**, Gabr., Italus, S. J. (1607—1673), scripsit *quaestiones morales selectiores*, quae post eius obitum Aug. Vindelic. 1729 editae sunt.
- Becanus**, Mart., Belga, S. J. (1561—1624), ceber controversista; moralem theologiam spectant imprimis ex opere *theologia scholastica* illi tractatus, qui agunt de 2^a Sⁱ Thomae et de sacramentis.
- Beja**, Lud. de, Lusit., O. S. Aug. († ca 1587), edidit *responsiones casuum*.
- Benger**, Mich., Germanus, Congr. SS. Red., scriptor optime notus ex libro germanice edito *Pastoraltheologie* et eius *compendio*.
- ** **Berteaut**, Bart., doctor Parisiensis († ca 1637), scripsit *regulam prudentis et pii confessarii*.
- Beusch**, Gul., Germanus, S. J. (1693—1743), docuit Dilingae et Ingolstadii, edidit *tractatum canonico-legalem de pactis et contractibus in genere*, qui etiamnunc in aestimatione habetur.
- * **Biel**, Gabr., Germanus, Cleric. Reg. († 1495), scripsit *commentarios in libros sententiarum*.

- Bierbaum, Iren., O. S. Fr. († 1906), v. **Elbel**.
- ** **Biesmann**, Casp., Germanus, S. J. (1639—1714), scripsit praeter alia libellum utilissimum *doctrina moralis in brevissimum compendium redacta*.
- † **Billuart**, Car., Belga, O. Pr. (1685—1757), scripsit doctos commentarios in Summam S. Thomae, qui diversis temporibus recusi sunt.
- Binder**, M. Ios., Ep. Sⁱ Hippolyti († 1893), germanice conscripsit *manuale practicum iuris eccles. circa matrim.*, nunc anno 1891 Friburgi Brisg. in 4. ed. a Dr I. Scheicher transformatum, quod exactitudinis et concinnitatis laudem meretur.
- Binet**, Steph., Gallus, S. J. (1569—1639), scriptor multorum librorum ascesim potius quam theologiam moralem spectantium, qui nihilominus ad hanc referuntur; prae aliis maxime divulgata sunt opuscula *consolatio aegrotorum*, et *consolatio desolatorum*.
- Binsfeld**, P., Germanus, Episcopus Suffrag. Trevirensis († 1598), scripsit inter alia *de confessionibus maleficorum*; praecipue vero commemorandum est *enchiridion theologiae pastoralis*.
- ** **Bissus**, B., Italus, O. S. B. († 1716), scripsit nomine academiae Cassinensis contra rigidum probabiliorismum Thyrsi Gonzalez; prohibitus 1697.
- ** **Bianchis**, Paul., Italus, O. Pr. († 1622), collegit casus conscientiae sub titulo *disceptationes de difficilioribus materiis* etc.
- ** **Bonacina**, Mart., Italus, Episc. († 1631), opera moralia, 3 tom. in fol.
- ** **Bonaespei**, Fr., Belga, O. Carm. († 1677), scripsit *commentarios tres in unversam theologiam scholasticam*.
- S. Bonaventura** O. Min., Cardin. et Episcopus Albau., Doctor seraphicus (1221—1274), cuius *commentarii in magistrum sententiarum* praeter alia opuscula moralia et ascetica huc spectant.
- ** **Bordonus**, Fr., Italus, O. tert. S. Fr. († 1671); contra sectatores rigidiorum sententiarum defensor probabilismi exstitit: scripsit *propugnaculum opinionis probabilis*; *controversias morales* etc.
- ** **Bosco**, I., Belga, O. S. Fr. (1613—1684), scripsit *theologiam sacramentalem*, et *theologiam spiritualem scholasticam et moralem*.
- ** **Bossio**, I. Ang., Belga, Barnabita, Praep. Gener. († 1665), scripsit de *effectibus contractus matrim.*
- Bouquillon**, Thom., professor Univ. Washing., egregie scripsit *theologiam moralem generalem*, Brugis 1873, ed. 2 longe ampliorem 1890; ex theologia morali speciali *de virtutibus theologicis*, ib. 1875; *de virtute religionis*, ib. 1881.
- ** **Bouvier**, I. B., Gallus, Episc. Cenoman. († 1855), scripsit *institutiones theol. in usum seminariorum*.
- Bucceroni**, Ianuar., S. J., prof. in Rom. Univers. Gregoriana, praeter alia opera edidit in nostra disciplina: *enchiridion morale*; *de Const. Ben. XIV «Sacramentum poenitentiae»*; *de censuris in genere et in specie*; *de Const. «Apostolicae Sedis» secundum omnes decisiones SS. RR. Congr.*; *Institutiones theologiae moralis* (ed. 5. 1908), quibus erudite, succincte, acute res practicas tractat; *Casus conscientiae* ⁵ 1903.
- Bulot**, A. Gallus, S. J., prof. in colleg. Cantuar. Compendium theol. mor. ad mentem P. Gury 1905.
- Burghaber**, Ad., Germanus, S. J. (1608—1687). Praeter alia opuscula tum philosophica tum theologica scripsit *centurias selectorum casuum conscientiae tres*, quae late spargebantur.
- ** **Busenbaum**, Herm., Germanus, S. J. (1600—1668), notissimus ex *medulla theologiae moralis*, quae inter alios nacta est celeberrimos commentatores

Lacroix et S. Alphonsum. Liber ille innumeras habuit editiones, quarum prima erat ex anno 1650; ultima, quam auctor ipse paraverit, videtur fuisse editio quadragesima, quae post eius mortem 1670 prodiit. Attamen secutae sunt etiam innumerae aliae.

C.

- † **Cabassutius**, Ioan., Congr. Orat., Gall. (1605—1685), scripsit *iuris canonici theoriam et praxim*, opus saepissime editum.
- * **Caietanus** (Thomas de Vio), Italus, O. Praed., Praep. gen., Card. et Archiepiscopus Panorm. (1469—1534). Opera: *Summula casuum, in Summam S. Thomae* etc.
- †* **Camargo**, Ign. de, Hispanus, S. J. (1650—1722). Opera: *Regula honestatis moralis*.
- ** **Candidus**, Vinc., Italus, O. Pr., magister S. Palatii sub Innoc. X (1573 u. a. 1654), scripsit *illustriores disquisitiones morales*.
- Capreolus**, Ioan., O. Pr. († 1444), Sⁱ Thomae Aq. propugnator strenuissimus, scripsit *commentarios in libros sententiarum*.
- Caramuel** (de Lobkowitz), Hispan., O. Cisterc. (1606—1682), Episc. Campan. et Vigevan., vir portentosi quidem ingenii, sed non satis limati iudicii, atque in opinionibus moralibus laxiora sectans: de quibusvis fere rebus scripsit, 77 vol. in fol.
- ** **Cardenas**, Ioan. de, Hispanus, S. J. († 1684). Opus praecipuum est *Crisis theologica*, pluribus in locis prelo commissum.
- S. Carolus Borromaeus**, Card. et Archiep. Mediolanensis (1538—1584), hic laudari meretur propter *instructiones pastorum* et *monitiones ad clericum*.
- † **Carrière**, Ios., Gallus, Congr. S. Sulp. (1795—1864). Eius opera sunt: *Praelectiones theol. maiores de iure et iustitia, de contractibus, de matrimonio*.
- ** **Castropalao**, Ferd., Hispanus, S. J. (1581—1633). *Opus morale*, tractans universam theologiam moralem in 7 tomis in fol. distinctam, tum Lugduni, tum Venetiis saepius prodiit.
- Chokier**, Erasmus, advocatus Leod. (1569—1625), scripsit docte et erudite *de iurisdictione Ordinarii in exemptis*.
- † **Collet**, Petr., Gallus (1697—1770), continuator Tournely, probabiliorista et, teste S. Alphonso, in severas sententias generatim deflectens, alioqui scriptor doctus et eruditus; praecipua opera sunt: *theologia moralis universa; dictionnaire des cas de conscience; traité des dispenses; traité des indulgences et du jubilé*.
- ** **Comitoli**, Paul., Italus, S. J. (1544—1626). Opus «*Consilia seu responsa moralia*» ansam dedit eum inter adversarios probabilismi collocandi — id quod alii recte fieri negant.
- †* **Concina**, Daniel, Italus (1686—1756), acerrimus probabilismi impugnator et auctor feracissimus.
- ** **Coninck**, Aegid., Belga, S. J. (1571—1633), secundum S. Alphonsum auctor classicus, Lessii discipulus et in cathedra theolog. Lovanii successor, scripsit *de sacramentis et censuris, de virtutibus*.
- †* **Contenson**, Vinc., Gallus, O. Pr., in iuvenili aetate 33 annorum vita functus est († 1674), rigidarum opinionum assecla; ceteroquin eius opus «*theologia mentis et cordis*» non est sine laude.
- Coriolanus**, Italus, Ord. Cap. (1562—1623), edidit praeter alia librum *de casibus reservatis*.

- ** Corradus, Pyrrh., Italus, Canonic. († ca 1656), notus ex opere «*praxis dispensationum Apostolicarum*», quod in quaest. de matrim. etc. notatu dignum est.
- Costantini, V., Italus: *institutiones theol. moralis*, 3 tom. in 8°, Prati 1881—1883.
- * Covarrubias, Did., Hispanus (1512—1577), Ep. Segobiensis, celebrer iurista. Opera omnia pluries recusa 2 tom. in magno fol. constant, consulenda praecipue in re de iustit., de matrimon., aliis quaestionibus canonicis.
- Craisson, D., Gallus, edidit *manuale iuris canonici* nitide compositum, primo 1863 prelo commissum (Pictavii), dein saepius recusum.
- † Cuniliati, Fulg., Italus (1685—1759), O. Pr., scripsit *universae theologiae moralis accuratam complexionem*.

D.

- De Herdt, P. I., Belga, cuius libri *de sacra liturgia* merito laudantur.
- Delama, Dion. († 1896), Austr., edidit egregium *tract. de iustitia et iure*, praec. Austriaco, Tridenti, ed. 3 1889; *Institutiones Theol. mor.*, ib. 1895.
- ** Delbene, Thom., Italus, Cler. Reg. (ca 1649), scripsit *de immunitate eccles.*
- Delrio, Martin., Belga, S. J. (1551—1608), cuius opus *disquisitiones magicae*, quamquam etiam inutilia et fabulosa continet, tamen multa utilissima tradit, quibus superstitionis malitia penitus cognoscatur.
- Del Vecchio, I. A., Italus, in compendium redegit theologiae Scavini, Mediolani 1880, ed. 5^a 1902.
- Deshayes, F., Gallus, Prof. Cenoman., scripsit compendiolum «*Memento iuris eccles.*», propter uberem et materiam et bibliographiam valde utile pro praxi, Parisiis 1895, ed. 2^a 1897.
- Desmet, Aloys., Belga, Can. Brugensis, post decr. *Ne temere* edidit *de sponsalibus et matrimonio tract. canonic. et theolog.* Brugis 1909.
- Diana, Ant., Italus, O. Theat. (1585—1663), auctor aliquando est benignior: eius opus *resolutiones morales* in editione altera in ordinem plane alium redactum est atque in editione priore.
- ** Dicastillo, I., Hispanus, S. J. (1585—1653), scripsit *de sacramentis; de iuramento; de censuris; de iustitia et iure* etc.
- Dieckhoff, B., Germanus, professor Monasteriensis (1802—1858), scripsit *compendium ethicae christianae*, Monasterii 1852—1864 (cont. a Scholz).
- Dionysius Carthusianus (de Rykel vel Leewis, 1402—1471), dictus *doctor exstaticus*, permulta opera moralia, ascetica et mystica scripsit: praecipua, quae nostram materiam respiciunt, sunt *commentarii in libros sentent.*; *de doctrina et regulis vitae christianae*; *de vita sacerdotali recte instituenda*; *de ordinum ac statuum institutione, prolapsione, reformatione*.
- ** Duarte, Did., Italus, O. S. Fr. (ca 1700), scripsit brevem expositionem propositionum a S. Sede damnatarum, Romae 1712.
- ** Duhamel, I. B., Gallus (1624—1706), prof. Parisiensis. Inter alia opera: *theologia speculatrix et practica*.
- Dumas, Henr., Gallus, S. J., post mortem *I. P. Gury* eius Compend. theol. moralis compluries edidit additionibusque auxit. Ed. 7^a 1899.
- Durandus de S. Porciano, O. Pr., Mag. S. Pal. et Ep. Meldensis († 1334), vocatus *doctor resolutissimus*, eo quod magna libertate suas sententias, aliquando singulares, aliorum sententiis opposuit; scripsit *commentarios in libros sententiarum*, et *de iurisdictione ecclesiastica*.

E.

- † **Ehrentreich**, Ad., Germanus, S. J. (1653—1708), scripsit plura opuscula, quibus opem ferret doctrinae a Th. Gonzalez propugnatae, non licere sequi opinionem minus probabilem, relicta probabiliore.
- ** **Elbel**, Benj., Germanus, O. S. Fr. (1690—1756), inter primarios scriptores theologiae moralis numerandus, scripsit per modum conferentiarum *theologiam decalogalem et sacramentalem*; quam de novo edidit a. 1891 ad 1895 **P. Irenaeus Bierbaum** O. S. Fr.
- †* **Elizalde**, Mich., Hispanus, S. J. (1616—1678). Lugduni prodiit 1670 eius opus sub ficto nomine Ant. Celladei «*Recta doctrina morum*».
- Engel**, L., Germanus, O. S. B. († 1674), unus ex celebrioribus scriptoribus iuris canonici. *Manuale parochorum et collegium universi iuris canonici* saepissime recusa sunt.
- * **Escobar**, Ant., Hispanus, S. J. (1589—1669), scripsit, praeter libros exegeticos, *universam theologiam moralem*, et opus, cui titulus «*liber theologiae moralis 24 S. J. doctoribus reseratus*», quod opus vivente auctore 40 editiones habuit, celebrius etiam factum calumniis, quibus Pascal in suis «*les provinciales etc.*» hunc librum impetiit.
- ** **Esparza**, Mart. de, Hispanus, S. J. (1606—1689). Praecipuum eius opus est *cursus theologicus in decem libros et duos tomos distributus*, in quo pertractat totam theologiam secundum summam S. Thomae; posterior editio (Lugduni 1685) aucta est duplici tractatu eiusdem auctoris *de usu licito opinionis probabilis*.

F.

- †* **Fagnani**, Prosp., Italus (1587—1678), canonista maxime eruditus et doctus, at valde rigidas sectans sententias: quamquam 44 annos natus lumen oculorum amisit, tamen dictavit *commentaria in libros decretal.*
- ** **Fagundez**, Steph., Lusitanus, S. J. (1577—1645), scripsit *tractatus in quinque Ecclesiae praecepta, in decalogi praecepta, de iustitia et contractibus.*
- Feije**, H. I., Belga, professor Lovaniensis, scripsit eruditum opus *de impedimentis et dispensationibus matrim.*, nunc tertio Lovanii editum.
- ** **Ferraris**, Luc., Italus, O. Min. († ca 1760); eius opus notissimum «*Prompta bibliotheca iuridica, canonica etc.*», etiam post auctoris obitum saepius recusum est.
- Ferreres**, I. B., Hisp., S. J., praeter complura opuscula de novo edidit atque valde utiliter auxit opera Gury Comp. theol. mor. (ed. 6^a 1913) et Casus consc. (ed. 2^a 1908).
- ** **Filliucci**, Vinc., Italus, S. J. (1566—1622), sub Paulo V poenitentiarius R. Pontificis ad S. Petr., scripsit *quaestiones morales*, 2 tom. in fol., et *synopsim universae theologiae moralis.*
- S. Franciscus Sales**, Ep. Genev. et Doctor Eccl. (1567—1622), qui in compluribus scriptis asceticis utilissima tradidit atque etiam in *monitis ad confessarios* hosce practice instruxit.
- ** **Francolini**, Balth., Italus, S. J. (1650—1709); complures libri satis utiles ab eo exstant: *Clericus Romanus contra nimium rigorem munitus etc.*; *de dolore ad sacramentum poenitentiae necessario*; *de disciplina poenitentiae libri tres.*
- †* **Franzoja**, Aug., Italus († 1760), paravit editionem theologiae Lacroix et Zaccariae *cum notis*, in quibus rigidissimum se ostendit.

- Frassinetti, Ios., Italus († 1868), scripsit *Compendio della teologia mor. di S. Alfonso*, ed. 3 Genova 1867, quae prioribus praeferri debet, cum auctor in ea illa expunxerit, quae nimis benigna erant; et *manuale pratico pel parroco novello*.
- Fridericus a Iesu, Germanus, O. Carm. (1721—1788), collegit ex operibus Benedicti XIV et casibus conscientiae sub eius auspiciis habitis *universam theolog. mor. tripartitam*.
- Friedhoff, Fr. (1821—1878), professor Monasteriensis, germanice conscripsit theologiam moral. general. 1860, specialem 1864.
- Frins, V., S. J. († 1912), scripsit *De actibus humanis etc.* Friburgi Brig. 1897, vol. 2 1904, opus pro pleniore studio huius partis theol. mor. apprime commendandum; ib. 1911 *De formanda conscientia*, ubi praeclare probabilismus defenditur.
- ** Fumus, Barth., Italus, O. Pr. († 1545), scripsit summam theologiae moralis, «*Armillam*» dictam.
- G.**
- Gallo, Thom., Italus, S. J. (1820—1889). Post annos in missione apud Indos infideles peractos scripsit *suppetias missionariorum*, Romae 1872, 4 tom. in parvo 8°.
- ** García, Nic., Hispanus († ca 1613), in utroque iure celebrer, erudite scripsit *de beneficiis, de dispensationibus*.
- Gardellini, Aloys., Italus, collector *decretorum authenticorum S. R. C.*, quae ipse ad ann. 1826 perduxit, ipso defuncto, alii deinceps suppleverunt.
- Gasparri, Petr., Card., scripsit *tract. canonicum de matrimonio*, 2 vol. ed. 2^a 1904, opus eruditione et solida doctrina excellens; item *de s. ordinatione* 2 vol. 1893; *de ss. Eucharistia* 1897.
- Gassner, Andr., professor Salisburg., germanice conscripsit plures libros pastorales: *manuale theologiae pastoralis*, 3 vol. 1868—1869, dein brevius: *theologiam pastorem*, Salisburgi 1881.
- Gaudé, Leon., C. SS. R. v. S. Alphonsus.
- Gaume, Ios., Gallus (1802—1879), praeter alia scripsit librum «*Manuel des confesseurs*», quo ex praeclarorum et sanctorum virorum in cura animarum maxime versatorum dictis et scriptis monita pro confessariis collegit. (Editiones gallicae prae aliis commendandae sunt.)
- Gavanti, Barth., Italus, O. Barn. (1569—1638), insignis auctor liturgicus, cuius *thesaurus sacrorum rituum* saepius recusus est.
- Génicot, Ed., Belga, S. J. († 1900), edidit *Theologiae moralis institutiones* clare et solide conscriptas, 2 vol. Lovanii 1896—1897; ed. 7^a a I. Salsmans 1912.
- Gennari, Casim., Cardin., scripsit italice: *Consultazione morali-canoniche-liturgiche* (1902); dein: *Quistione teol.-moralis*¹ 1907, *Quistione canoniche*² 1908, *Quistione liturgiche*² 1908; praeterea: *Breve com. in Const. Officiorum ac munerum*, *Breve com. de novo iure spons. et matr.*: — opera omnino commendanda.
- Gerlach, H., Germanus, can. Limb. († 1886), edidit primo 1869 *Lehrbuch des kath. Kirchenrechts* (ed. 5. 1890, cura F. X. Schulte) Paderbornae: in quo, praeter brevem expositionem iuris vigentis pro singulis quaestionibus, copiose indicantur monographiae, praecipue germanice conscriptae.
- Gerson, I., Cancellar. Parisiensis (1363—1429). Opera eius, quae complectuntur scripta dogmatica, canonica, moralia etc., editione prae aliis integra impressa sunt cura Du Pin 1706, Anvers, 5 vol. in fol.

- Giribaldi**, Silv., Italus, O. Barn. († 1720), scripsit *universam theologiam moralem*, quae pluries Venetiis prodiit.
- Gobat**, Georg., Germanus, S. J. (1600—1679). Cuius opuscula moralia collecta exstant sub titulis: 1) *theologia experimentalis de septem sacramentis*; 2) *quinarius tractatum theolog.-iuridicorum*; 3) *alphabetum quadruplex etc.*, quo declaratur universa materia voti, iuramenti, blasphemiae et superstitionis. Quamquam aliquot sententiae defenduntur, quae postea a S. Sede reprobatae sunt, generatim tamen scriptor rem suam omnino solide tractat, et suo tempore ipse undique consulebatur.
- Goepfert**, Fr. A. († 1913), praeter monographiam germanice conscriptam de *iuramento* (Moguntiae 1883) edidit opus posthumum, laude dignum: **I. B. Renninger**, *Pastoraltheologie*, Friburgi 1893; dein *Moraltheologie*, 3 tom., Paderb. 1897—1898, ed. 7^a postuma 1914 cura **C. Staab**.
- † **Gonet**, I. B., Gallus, O. Pr. (1616—1681), acerrimus impugnator probabilismi in *dissertatione theologica ad tractatum de moralitate etc.*
- †* **Gonzalez**, Thyrsus, Hispanus, S. J. (1624—1705). Cum celeberrimus professor theologiae Salmanticae existeret, electus est sui Ordinis Praepositus Generalis. Praeter erudita opera apologetica scripsit circa moralem theologiam *tractatum theologicum de recto usu opinionum probabilium*, de quo S. Alphonsus sentit, contineri ibi sententias, quae ob nimium rigorem in praxim deduci non possint.
- Goritia**, Fr. A., Italus, O. Cap. († 1784): *epitome theologiae canonico-moralis*, opus posth., quo 233 tabulis tota materia theologiae moralis exhibetur.
- * **Gotti**, Vinc., Italus, O. Pr. (1664—1742), Card. et Patriarcha Hierosolym., unus ex primariis scriptoribus Thomistis. Cuius scripta apologetica quidem et scholastico-dogmatica sunt, at moralia quoque in iis tractantur.
- Gousset**, Th., Cardin. et Archiep. Rhemensis (1792—1866), scripsit «*Théologie morale à l'usage des curés et des confesseurs*», Paris 1845, opus saepius recusum et in alias linguas translatum.
- ** **Graffis**, Iac. de, Italus, Abbas Cassin. (1548—1620): multum laudantur *decisiones aureae casuum conscientiae*; *consilia casuum conscientiae* etc.
- Grandclaude**, Eug., Gallus, scripsit comment. in Bullam *Apostolicae Sedis*; Ius canonicum 3 tom. (*primo* Paris. 1882—1883): opera iure aestimata.
- ** **Gravina**, Dominic., Italus, O. Pr. († 1643), concionibus et scriptis insignis fuit, maxime in doctrinis controversis contra haereticos.
- ** **Gravina**, Ios. M., Italus, S. J. (1702—1775), scripsit *tractatum apologeticum de probabilismo*, Panormi 1757.
- Gregorius Ariminensis**, O. S. Aug. († 1358), *doctor authenticus* dictus, scripsit *commentarios in libros sententiarum* et *de usuris*.
- ** **Gury**, I. P., Gallus, S. J. (1801—1866). Inter primos scriptores fuit, qui contulerunt ad restaurandam casuisticam theol. mor. tractandae methodum; eius libri *compendium theol. mor.* et *casus conscientiae* multoties recudebantur.

H.

- Haine**, A. I., D. Lovan. ed. opus non exigui valoris *theologiae mor. elementa*, 1881—1884; post eius obitum ed. 5^a 1906 cura *I. Bund* C. SS. C.
- Halensis** (Alexander de Hales), O. S. Fr. († 1245), cognominatus *doctor irrefragabilis*, etiam *doctor doctorum*, cum fuerit praceptor S. Bonaventurae, S. Thomae, scripsit iussu Innoc. IV *commentar. in lib. sent.*

- Haunold**, Christ., Germanus, S. J. (1610—1689), docuit Friburgi et Ingolstadtii: inter eius scripta theolog. eminent *4 tomi contro. de iustitia et iure*.
- Heiner**, Fr., Germanus, scripsit germanice *de censuris ecclesiasticis*, nimirum eruditam explicationem Bullae «*Apostolicae Sedis*», Paderbornae 1884; item *Grundriss des kathol. Eherechtes* 1889, ed. 5. 1904, quae est docta et brevis quidem, at concinna et dilucida practicarum quaestionum tractatio; item *Katholisches Kirchenrecht*, 2 vol. ed. 4 1904.
- Heiss**, M., Germ., Archiep. Milwaukiensis (1818—1890), scripsit *tractatus quinque de matrimonio*, Monachii 1861.
- †* **Henno**, Fr., Belga, O. S. Fr. (ca 1713), composuit *theologiam dogm., moral. et scholasticam*.
- †* **Henricus a S. Ignatio**, Belga, O. Carm. (1631—1720), scripsit *ethicam amoris*, opus damnatum.
- ** **Henriquez**, Henricus, Lusitanus, S. J. (1536—1608), magister Franc. Suarez, scripsit *summ. theol. moralis*.
- Hergenröther**, Phil., Dr († 1890), scripsit germanice compendium iuris canonici (Friburgi Brisg. 1888; 2. ed. 1905 curante **Hollweck**), quo complures res morales tractantur.
- ** **Herinckx**, Guil., Belga, O. S. Fr. († 1678), Ep. Yprensus, scripsit *universam theol. ad mentem SS. Aug. et Thom.*
- Hilarius a Sexten**, P., O. Cap., composuit *compendium theologiae moralis* in 2 tomis, quae anthologia quaedam est ex maxime probatis scriptoribus. Merani 1889: similiter *tract. pastoralem de sacramentis* 1895, et *de censuris eccl.* 1898, Moguntiae.
- Hollweck**, Ios., Prof. Eystett., imprimis commendanda edidit opera *Die kirchlichen Strafgesetze* et *Das kirchliche Bücherverbot*,
- Holzmann**, Apoll., Germ. († 1748), scripsit in 2 2^{ae} S. Th. *de iure et iustitia; theol. moralem*.
- ** **Hurtado**, Gasp., Hispanus, S. J. (1575—1646), scripsit *de sacramentis et censuris; de fide, spe et caritate; de iustitia et iure* etc.
- Hurtado**, P. de Mendoza, Hisp., S. J. (1578—1651), scripsit praeter alia opera *de fide, spe, caritate*.

I.

- ** **Ildephonsus**, I. B., Hispanus, O. Pr. († 1639). Ex mandato capituli gen. O. Pr. edidit suos *commentarios in 1 2^{ae} S. Thom.*
- Illsung**, Iac., Germanus, S. J. (1632—1695), scripsit *Theolog. practicam universam* seu «*Arborem scientiae boni et mali*»; praeterea plures disputationes de iustitia et iure.
- Iosephus a S. Ianuario** (saec. 17.) scripsit *Quaestiones selectas etc.*
- Iosephus a Matre Dei**, O. Carm. (ca 1790), conscripsit *praelectiones in universam theologiam moralem*.

K.

- Kazenberger**, Kil., Germanus, Ord. Min. (ca 1729), continuator *Sporer* et *Sargar*; scripsit nimirum *Recollectiones morales super theolog. P. Patritii Sporer* et *Supplementum conferentiarum theol.-mor. P. Elisei Sargar*.
- Kenrick**, Fr. Patr., Archiep. Baltimor. Amer. (1797—1863), edidit ad usum suorum clericorum *theol. dogmatic. et theol. moralem*.

- Kober**, F. von, professor Tubing. (1821—1897), scripsit lingua germanica de poenis ecclesiasticis libros eruditos (Kirchenbann, Suspension etc.).
- Koch**, Ant., Germ., prof. Tubing., scripsit *Lehrbuch der Moraltheologie*, Frib. Brig. 1905, ed. 3^a 1910.
- Konings**, A., Congr. SS. Red. († 1884), Theologiam S. Alphonsi in compendium redegit. 1882 Neo-Eboraci iam prodiit editio 5.
- Krimer**, Ferdin., Germanus, S. J. (1639—1703), scripsit *Quaestiones canon. in 5 libros decretal.*, et *Quaestiones theol. in 2 2^{ae} S. Thomae de iustitia*.
- Kugler**, Ioan., Germanus, S. J. (1654—1721). Opus eius praecipuum est *de matrimonio et de sponsalibus*.
- Kutschker**, I., Germanus, Cardin. et Archiep. Vind. (1810—1881), scripserat germanice *Manuale practicum iuris circa matrimon.*, 5 vol.

L.

- ** **Lacroix**, Claud., Belga, S. J. (1652—1714). Universam theol. moralem scripsit per modum commentariorum Busenbaum; opus copiosissime scriptum, a S. Alphonso et Bened. XIV multum aestimatum, et saepe tum auctore vivente, tum defuncto recusum.
- Laemmer**, H., germanice scripsit *Institutiones iur. eccles. cathol.*, Friburgi 1886; ed. 2^a 1892.
- * **Lambertini**, Prosp., postea S. Pontifex Bened. XIV (1675—1758); praecipua opera, quae theologiam moralem tangunt, sunt: *de synodo dioec.*; *institutiones eccles.*; *quaestiones canonicae*; *de Sacrif. Missae*: quae multis diversis editionibus circumferuntur.
- Laurentius**, Ios., S. J., scripsit «*Ius ecclesiasticum*», Friburgi 1902, ed. 2^a 1908. Vix reperies in uno volumine tam multa concinne et clare expressa.
- ** **Laymann**, Paul., Germanus, S. J. (1574—1635), vir ex iudicio Muzzarelli in theologia morali nulli aut fere nulli secundus: quod iudicium omnino verum esse arbitrator; neque minus in iure canonico excelluit. Omnia eius opera etiamnunc quaeruntur, atque in pretio habentur propter solidam doctrinam, concinnum et clarum dicendi modum, modestiam, moderationem et prudentiam in diiudicandis opinionibus. — Opus eius maxime vulgatum est *Theologia moralis*; canonici iuris scripta post eius obitum in unum collecta prodierunt Dilingae (1666—1673) sub titulo *Ius canonicum R. P. Pauli Laymann*, 2 vol.
- Leander a SS. Sacramento**, Gallus, O. SS. Tr. (1591—1663), scripsit *Summam novem partium*; at nimis benignas sequitur sententias.
- ** **Ledesma**, Barth. de, Hispanus, O. Pr., Episc. Antequeranus in America († 1604), scripsit *summam casuum conscientiae*.
- ** **Ledesma**, Petr., Hispanus, O. Pr. († 1616), in scientia scholastica et dogm. perceleber; ad nostram disciplinam spectant eius tract. *de sacramentis*.
- Leinz**, A., Dr, germanice scripsit, idque erudite et solide, *de extensione legis Trid. circa clandest. matr.* Friburgi 1888.
- ** **Lessius**, Leonard., Belga, S. J. (1554—1623). Praeterquam in dogmaticis etiam in moralibus quaestionibus apprime versatus. Huc pertinet celeberrimum opus «*de iustitia et iure ceterisque virtutibus cardin. etc.*» Summi Pontifices Sixtus V et Paulus V eum in summa aestimatione habebant; a S. Francisco Salesio opus illud *de iustitia etc.*, sicut etiam *de prae-*

destinatione, summopere probabatur, ut ipse literis ad Lessium 26. Aug. 1613 datis testatus est; S. Alphonsus eum inter auctores classicos numerat.

Leurin, Petr., Germanus, S. J. (1646—1723), scripsit inter alia: «*Forum beneficiale*» et «*Forum ecclesiasticum*».

** **Lezana, I. B., Hispanus, Ord. Carm.** (1586—1659), ab Urb. VIII, Innocent. X, Alex. VII SS. PP. magnopere aestimatus est et saepe consultus, scripsit: *Summam quaestionum regularium; Mare Magnum; consulta moralia*.

S. Liguori v. Alphonsus.

Linsenmann, Fr. X. von, ep. Rottenburgensis electus et confirmatus, † 1898 ante consecrationem, germanice scripsit *Lehrbuch der Moraltheologie*, Freiburg 1878.

Lohner, Tob., Germanus, S. J. (1619—1697), notissimus tum ex opere, cui titulus «*Instructissima bibliotheca manualis concionatoria*», quod saepe recusum, etiam nostro saeculo germanice et gallice — sed in compendium redactum — editum est; tum variis aliis operibus practicae theologiae pro cura animarum: *Instructio practica pastorum, de conversatione apostolica, quintuplicis theologiae* etc.

** **Lopez, Lud., Hispanus, O. Pr.** († 1596). Praecipuum eius opus est *instructorium conscientiae*.

** **Lorca, Petr. de, Hispanus, O. Cist.** († 1606). Compluti primariam Scoti cathedram tenuit: reliquit *commentaria et disputationes in* (1 2° et 2 2°) *Summam S. Thomae*.

Luca, I. B. de, Italus, Cardinalis (1614—1683); opera eius collecta sunt sub titulo: *theatrum veritatis et iustitiae*.

Lucidi, Aug. (saec. 18.), *de visitatione sacr. liminum*, in quo opere explanantur omnia, de quibus Episcopi referre debent ad S. Sedem; optima editio habetur Romae 1883 et ad 4^a 1889 cura *Laur. Lugari S. F.*

** **Lugo, Fr. de, Hispanus, S. J.** (1580—1652), vir apprime doctus et apostolico zelo praeclarus. Scripta eius ex naufragio erepta, quae supersunt, sunt *de Deo* et *de sacramentis*.

** **Lugo, Ioannes de, Hispanus, S. J., Cardinalis** (1583—1660), frater prioris, ingenio acerrimus, non minus de rebus dogmaticis quam de moralibus praeclare scripsit, ita ut eius operibus etiam nunc theologus nullus carere possit. S. Alphonsus III 522 putat, eum post S. Thomam non temere inter alios theologos facile principem dici posse. Opera eius ex parte moralia sunt: *de fide; de iustitia et iure; de sacramentis in genere, Eucharistia, poenitentia; responsa moralia*.

** **Lupus, Christ., Flandrus, O. S. Aug.** (1612—1681), summae eruditionis, maxime in scientia historica: quoad theologiam moralem exstat opusculum posthumum *de antiquitate et legitimo usu sententiae probabilis*.

M.

** **Malder, Ioan., Belga** (1561—1633), docuit Lovanii, postea Episc. Antverp. Scripsit ex theologia morali: *de virtutibus theol.; de iustitia et iure; de legibus; de sigillo confessionis* etc.

Maldonat, Ioan., Hispanus, S. J. (1534—1583), celeberrimus ille in Evangelia commentator, malam eam fortunam habuit, ut *summula* moral. theol.

in indicem librorum prohibitorum referretur: quae tamen nihil est nisi compilatio quaedam post Maldonati mortem aliena manu facta.

Manigart, Canon. Leod., ca 1700 scripsit «*Manipulum theologiae moralis*».

** **Mannhart**, Fr. X., Germanus, S. J. (1696—1773), Oenipont., scripsit inter alia *de ingenua indole scientiae mediae, probabilismi ac gratiae efficaciae*.

Mansella, Ios., Italus, edidit *de impedim. matrimonii dirimentibus* etc., Romae 1881.

Many, S., Gallus, edidit: *Praelectiones iuris canon.*, 1) *de Missa*, 2) *de SS. Euchar. sacramento*, 3) *de locis sacris*, 4) *de sacra ordinatione*. Parisiis 1905.

Marc, Clem., C. SS. Red. († 1886), conscripsit *Institutiones morales Alphonsianas*, sc. doctrinam S. Alphonsi ex diversis eius scriptis collatam et in novum ordinem redactam, in 2 tom. Lugduni 1885, ed. 13^a sqq Romae.

Marchant, Iac. († 1648). Eius opus «*Hortus pastorum*» suo tempore multum desiderabatur atque pluribus in locis editum est.

** **Marchant**, Petr., Belga, O. S. Fr. (1585—1661), frater prioris, fama et doctrina etiam multum praestantior. Opera saepius recusa sunt praecipue: *tribunal sacramentale* etc., et *notabiles resolutiones*.

Marres, P. H., prof. Ruraem., scripsit 2 tomos egregios *de iustitia* ed. 2^a 1889.

Martin, Conr., Episcopus Paderborn. (1812—1879), in favorem aequiprobabilismi prius contra probabilismum stetit, postea non ita. Praeter alia multa opera ad diversas theologiae disciplinas spectantia scripsit germanico idiomate «*Lehrbuch der Moral*», Moguntiae 1850, ed. 5^a 1865, et «*Laien catechismus des kanonischen Rechts*».

Martinez, Gregor., Hispanus, O. Pr. (1575—1637), docuit Segoviae, scripsit commentarios in 1 2° S. Thom. 3 vol. in fol.

** **Martinez**, I. (del Prado), Hispanus, O. Pr. († 1668), scripsit inter alia *quaestiones principales theologiae moralis; de sacramentis* (sc. in genere, de bapt., confirm., Euchar., poenit.).

** **Mastrius**, Barth., Italus, O. Min. († 1673), inter primarios Duns Scoti interpretes omnino collocandus: scripsit praeter disputationes theolog. in 4 libros sententiarum *theolog. moralem ad mentem DD. seraphici et subtilis*.

Matharan, M. M., Gallus, S. J., edidit: 1) *asserta moralia*; 2) *casus de matrimonio fere 500*, opus valde practicum, Matriti 1893.

Mausbach, Ios., prof. Monast., scripsit praeter complura opuscula de re morali-sociali: *Die Ethik des hl. Augustin*, 1909; *Die kath. Moral und ihre Gegner*, ed. 4^a 1913, prae aliis commendanda.

* **Mayr**, Ant., Germanus, S. J. (1673—1749), docuit Friburgi et Ingolstadii; scripsit *theologiam scholasticam*, ubi aequiprobabilismum defendit.

** **Mazzotta**, Nicol., Italus, S. J. (1669—1737). *Theologia moralis* sub eius nomine post obitum ipsius *primum* Neapoli 1748 prodiit.

** **Medina**, Barth., Hispanus, O. Pr. (1528—1581), inter principes theologorum suae aetatis numerandus est: ad moralem theologiam spectant ea, quae scripsit, commentaria in S. Thom. I. II., ibique fundamenta iecit, ex quibus pater systematis probabilismi vocatur.

Medina, Mich., Hispanus, O. S. Fr. (1489—1578). Celebratur praecipue ex scriptis *de recta in Deum fide* et *disputat. de indulgentiis*.

** **Mendo**, Andreas, Hispanus, S. J. (1608—1684). Ex eius operibus moralibus notatu digna sunt 1) *Bullae sanctae cruciatae elucidatio*; 2) *epitome opinionum probabilium*.

Merati, Caiet. Mar., Italus, O. Theat. (1668—1744), propter insignem eruditionem in sacra liturgia a Clem. XI et Bened. XIV multum aestimatus, edidit et auxit *thesaurum sacrorum rituum a Barth. Gavanti*.

- †* **Merbes**, Gallus, Oratorii sodalis (1598—1684), scripsit *summam christianam*, in qua, cum laxitatem declinare vult, subinde nolens in rigorem incidere videtur Iansenismo similem.
- †* **Mercorus**, Iul., Italus, O. Pr. († 1669). Praecipuum eius opus est «*basis totius theologiae moralis*», in quo impugnat et probabilismum et tutorismum. Hinc factum est, ut postea et contra Nicole et contra Caramuel sese defendere deberet.
- * **Milante**, Th., Italus, O. Pr., prof. Neapolit., postea Episcopus Stabiensis († 1749), discipulum habuit S. Alphonsum. Scripsit de re morali: *Exercitationes dogmatico-morales in theses proscriptas*; est auctor gravis quidem, nonnumquam tamen paulo videtur severior.
- Minderer**, Seb., Germanus, O. S. Fr. (1710—1784), supplementum scripsit theologiae moralis P. Elbel, *de indulgentiis et iubilaes*.
- * **Molina**, Ludov., Hispanus, S. J. (1536—1600), celebrer ex libro «*Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis etc.*»; dein ex opere vasto *de iustitia et iure* in 7 vel 5 tomis in fol.
- Moya**, Matth. de, Hispanus, S. J. (1610—1684). Scripsit 1) fictitio nomine Amadei Guimenii opusculum *adversus quorundam expostulationes*; 2) *selectas quaestiones mor.* Attamen utrumque opus in indicem librorum prohibitorum translatum est, posterius post obitum auctoris, alterum ab ipso retractatum est.
- Müller**, Ern., Episcopus Lentiensis (1822—1888), cuius *theologia moralis* (3 tom. Vindob. 1868, edit. 5. anno 1887) et doctrinae soliditatem, et ordinis nitorem, et pietatem affectus prae se fert. Ed. 6^a 1891 curante Schmuckenschläger.

N.

- ** **Naldus**, A., Italus, Ord. Cler. regul. († 1645), edidit *Summam seu resolutiones practicas nobiliorum casuum conscientiae*, brevi intervallo saepe recusam.
- * **Navarra**, Petr. de, Hispanus, O. Pr., scripsit *de restitutione in foro conscientiae* (Lugd. 1594).
- Navarrus**, v. **Azpilcueta**.
- * **Neusser**, Bruno, Germ., Ord. Min. (circa an. 1680), scripsit *Elucidationem bullae cruciatae, Polyanthea theologo-morali-canonica*.
- Neyraguet**, D., Ruthen., libro suo «*Compendium theol. mor.*» S. Alphonsi libros contrahere studuit. Tolosae. 1839.
- †* **Nicole**, Petr., Gallus (1625—1695), Jansenianus, in latinam linguam vertit et notis auxit opus «*Les provinciales*» fictitio nomine Wendrock; inter alia innumera opera suo modo eminent «*Essais de morale*».
- Ninzatti**, Ioan., Italus, scripsit *Theologiam Sⁱ Alphonsi*, 2 vol. in 8° digestam et in novum ordinem redactam, ed. 6^a Venetiis 1899.
- Noldin**, H., S. J., cuius opus «*Summa theologiae moralis*», Oeniponte 1902 (ed. 10^a 1912 et 1913), claritate et sobria benignitate commendatur.

O.

- †* **Obstraet**, Ioan., Belga (1651—1720). Moriturus quidem declaravit suam sub Ecclesiae auctoritatem submissionem, vivus autem Iansenianorum oraculum fuit; in scriptis suis moralibus probabilismi acerrimus impuglator; in indicem librorum prohibitorum relatum habes eius librum: «*Pastor bonus, seu de officiis et praxi pastorum.*»

- Ochagavius**, Petr., Hispanus († 1624), Salmanticae floruit; scripsit *de sacramentis in genere et in specie*.
- Ostiensis** (Henricus de Segusia; † 1271), Ep. Ostiensis et Cardin., scripsit *summam auream*.
- * **Oviedo**, Fr. de, Hispanus, S. J. (1602—1651), docuit variis in academiis disciplinas philosophicas et theologicas, in moralibus imprimis versatus; scripsit in S. Thom. I. II., separatim *de virtutibus theologis*.

P.

- Palasthy**, Paul., edidit *theolog. morum cathol.*, 2 vol., Ratisb. 1861.
- * **Pallavicini**, Sforza, Italus, S. J., Cardin. (1607—1667), notissimus ex sua «Historia Concilii Trid.»; scripta eius, quae theologiam moralem spectant, efferri merentur: *disput. in 1 2^{ae} S. Th.*; *assertionum theologicarum libri 5*.
- Pallavicini**, Car. Em., Italus, S. J. (1719—1785), scripsit *il sacerdote santificato . . . nella retta amministrazione della penitenza*, opus etiam in alias linguas translatum, propter pietatem et instructionem expetitum.
- Palmieri**, Dom., Italus, S. J. (1829—1909), operibus philos., dogm., exeg. clarus, edidit *opus theologicum morale*: v. **Ballerini**.
- * **Paludanus**, O. Pr. (Petrus de Palude), Gallus, Patriarcha Hierosolymitanus († 1342), scripsit praeter alia opera *commentarios in libros sententiarum*, qui in 3 et 4 librum typis impressi existunt, Parisiis 1540, 2 vol. in folio.
- * **Panormitanus**, Abbas (Nicolaus de Tudeschis), O. S. B. (1386—1445), unus ex celeberrimis canonistis, scripsit *commentaria in libros decretal., consilia, quaestiones*.
- Pasqualigo**, Zach., Italus, Ord. Theat. († 1664): opus classicum est *de sacrificio novae legis*; ex operibus moralibus aliqua in indicem relata sunt, «donec corrigantur», propter sententias benigniores.
- Passerinus**, Petr. Mar., O. Pr. (1594—1677). Praeter commentaria in 1 2 3 decret. VI plura opera moralia scripsit: *de hominum statibus et officiis*; *de statu perfectionis episcop.*; *de religioso statu* etc., sed imprimis laudatur *de electione canonica*.
- †* **Patuzzi**, Vinc., Italus, O. Pr. (1700—1769), apologeta versatus, sed in re morali rigidus, S. Alphonsi adversarius erat, quem scriptis impugnavit.
- Pauwels**, canon. Lovan. († 1713), scripsit *theologiam practicam* (5 tom. in 12°).
- Pauwels**, Ios., O. Min. (ca 1750), scripsit insignem tractatum *de casibus reservatis*.
- Pellizarius**, Franc., Italus, S. J. (1596—1651). Opera eius pervulgata sunt *tractatio de monialibus* et *manuale regularium*: quae cum diu post mortem auctoris in indicem relata sint, «donec corrigantur», consule editiones iuxta editionem Rom. 1755 correctas.
- Pennacchi**, Ios., Rom., fuse et late scripsit, cum magna eruditione, *commentarios 1) in Constit. «Apostolicae Sedis» 1883; 2) in Constit. «Officiorum ac munerum» 1898*.
- Pettschacher**, Ben., Germanus, O. S. B. († 1701), Salisburgi theologiam scholasticam docuit; scripsit ex iis, quae mores spectant, *de sacramentis in genere, et de bapt., confirm., Euch.*: imprimis vero *de restitutione*.
- Phillips**, Georg. (1804—1872). Monachii et Vindobonae docuit ius canonicum. Auctor, inter recentiores sane celebris, scripsit germanice «*Hand-*

buch des Kirchenrechts», tom. 7 in 8°, et pro compendio «*Lehrbuch des Kirchenrechts*».

- Pichler, Vit., Germanus, S. J. (1670—1736); magna laude excipiebantur eius opera tum polemica seu apologetica, tum canonica. Successit in docendo iure can. celeberrimo Schmalzgrueber, cui non erat secundus.
- Pignatelli, Iac., Italus, notus ex opere suo «*consultationes canonicae*»; ultima editio (tertia) ab auctore recognita videtur prodiisse Venetiis 1687.
- Pirhing, Ern., Germanus, S. J. (1606—1679), academiae Dilinganae decus, varias disciplinas theologicas ibi docuit, theol. moralem, ius canonic., sacras literas; apud posteros nomen sibi conciliavit praecipue ex variis operibus iuris canonici.
- Pitonius, Franc. Mar., Episcop. Imeriae († 1729), collegit *disceptationes ecclesiasticas*, in quibus invenies collecta tum decreta divers. Congreg., tum decisiones Rotae Rom.
- Platel, Iac., Belga, S. J. (1608—1681). Exstat eius opus «*synopsis cursus theologicis*», quod concinnitate commendatur, continet quaestiones tum speculativas, tum practicas.
- Polanco, I., Hispanus, S. J. (1516—1577). S. Ignatio diu a secretis fuit; composuit *directorium confessarii* et insignem libellum «*method. iuvandi morientes*».
- †* Pontas, Ioan., Gallus (1638—1728); conscripsit *dictionarium casuum conscientiae*.
- ** Pontius, Basil., Hispanus, O. S. A. (1569—1629), celeberrimus in universitate Salmantic. S. theologiae lector. Inter eius opera ut classicum eminent *de sacramento matrimonii*.
- Portel, L., Lusitanus, O. S. Fr. (ca 1630), scripsit plura, quae ad casuisticam pertinent: *responsa moralia, dubia regularium*.
- Potestas, Fel., Italus, O. Min. († 1702), casuisticam excoluit; scripsit *examen ecclesiasticum*.
- Prickartz, Ios., Bohemus, O. Praem. († 1757), scripsit *theologiam moralem* (8 tom. in 8°), in qua non morales tantum, sed etiam canonicas et dogmaticas quaestiones pertractat.
- Probst, Ferd., plures edidit libros in nostra materia versantes, lingua quidem germanica: *Kathol. Moraltheologie*, Tübingen, 2 vol. ed. 2^a 1877; *Verwaltung des hohenpriesterlichen Amtes*, Breslau ed. 2^a 1885; *Theorie der Seelsorge*, item ed. 2^a 1885 — praeter liturgica opera.
- Pruner, Io. Evang. († 1907), ex recentis aetatis scriptoribus merito inter celebriores numeratur; scripsit germanice *de iure* et «*Lehrbuch der kathol. Moraltheologie*». Ed. 3., Friburgi 1903; *Pastoraltheologie* ed. 2. Paderb. 1904—1905.

Q.

- Quarto, Paul. Maria, Italus, Cler. reg. († 1655), scripsit *commentar. in rubricas Missalis; discussionem casuum Episc. reservatorum*; prius illud opus inter classica recensetur.
- Quintanadueñas, Ant., Hispanus, S. J. (1599—1651), scripsit *singularia theologiae moralis*.

R.

- Raphael a S. Ioseph, O. Carm., prof. coll. Gandav., scripsit *Institutiones fundamentales theologiae moralis* (Alosti 1884), in quibus profunde tractat *de actibus humanis et conscientia*, dein: *de legibus universim*.

- Rappenhöner**, Ios. († 1897), scripsit dilucidum librum *Allgemeine Moraltheologie*, Monasterii 1891—1893.
- Rassler**, Christoph., Germanus, S. J. (1654—1723). Praecipuum eius opus de theol. morali est «*Norma recti*», in quo defendit aequiprobabilismum eodem sensu et vix non iisdem verbis, quibus eum proposuit S. Alphonsus, ut sc. liceat sequi sententiam libertati faventem etiam minus tutam, non tamen quando *notabiliter minorem* probabilitatem habere videatur.
- S. Raymundus a Peñafort** (1175—1275), quem insignem sacramenti poenitentiae ministrum Ecclesia appellat, iussu Gregorii IX libros decretalium redegit.
- Rebello**, Ferd., Lusitanus, S. J. (1546—1608), perperam pro probabilismi adversario habetur; scripsit *de iustitia et iure*.
- Reders**, Norb., Germanus, O. S. Fr. (1748—1792), scripsit *doctrinam catholicam de decem praeceptis decalogi et septem N. T. sacramentis*.
- Reding**, Aug., Helvetus, O. S. B. (1625—1692), summa scientiae opinione floruit; scripsit *theologiam scholasticam universam* (tom. 13 in fol.), praeter alia diversi generis opuscula.
- ** **Reginaldus**, V., Gallus, S. J. (1545—1623). Palmare eius opus, a S. Francisco Salesio magnopere commendatum, est «*Praxis fori Poenitentialis*»; accedunt alia opuscula: *compendiaria praxis difficiliorum casuum*; *de prudentia confessorii et ceteris requisitis*; *tractatus de officio poenitentis*.
- ** **Reiffenstuel**, Anacl., Germanus, O. S. Fr. (1641—1703), scripsit *theologiam moralem*; forte celebrior etiam evasit ex *iuris canonici* elucidatione. Ceterum eius theologia moralis tanti habebatur, ut paucis annis quindecies et universim plus quam tricies ederetur.
- ** **Reuter**, Ioan., Germanus, S. J. (1680—1762). Treviris magna cum laude docuit; eius «*theologia moralis*» (4 vol. in 8°) pluribus in locis recusa soliditate doctrinae et perspicuitate excellit; magis etiam in suo genere excellit practica instructio in excipiendis confessionibus, cui est titulus *Neoconfessarius*, nostra aetate tum Parisiis, tum Ratisbonae, tum Friburgi iterum editus.
- Rodriguez**, Emmanuel, Lusitanus, O. S. Fr. († 1613), celeberrimus propter scientiam iuris canonici et theologiae moralis, apud posteros notissimus mansit ex opere «*quaestiones regulares et canonicae*».
- Rohling**, Aug., Germanus, scripsit, cum in America theologiam moralem doceret, *medullam theologiae moralis*, S. Ludovici 1875.
- ** **Roncaglia**, Constant., Italus, O. Matris Dei (1677—1737), scripsit praeter alia *universam theologiam moralem* (2 tom. in fol.), quae brevi intervallo pluries recusa est, atque etiam nunc multum aestimatur.
- Rosmer**, Paul., Belga, S. J. (1605—1664). Notari meretur eius libellus *de iure et iustitia*, et tractatus *de sacramento et virtute poenitentiae*.
- Rosset**, Mich., Gall., Ep. Maurian., scripsit opus eruditissimum *De sacramento matrimonii tractatus dogm., canon., mor., liturg. et iudiciarius* vol. 6, praeterea *De s^{mo} ac divinissimo Eucharistiae mysterio*.

S.

- ** **Sa**, Emman., Lusitanus, S. J. (1530—1596), a S. Pio V in magna aestimatione habitus. Eius opusculum «*Aphorismi confessoriorum*» propter quasdam opiniones singulares a magistro S. Palatii correctum est, atque

postea (anno 1603) prohibita sunt editiones, quae non secundum Romanam correctionem essent excusae. Ceteroqui libellus ita correctus innumeras fere habuit editiones. Scriptor celebrior etiam est propter libros exegeticos. in S. Scripturam.

- Sabetti, Al., S.** (1838—1898), Compendium theologiae moralis a Gury et Ballerini compositum in novam et breviorum formam, praecipue pro America septentr., redegit, ita tamen, ut non alienam tantum, sed suam etiam sententiam ubique dicat. Neo-Ebor. 1884, ed. 8^a 1896; ed. 17^a sqq a **Tim. Barrett S. J.**
- ** **Sabinus, Fr.,** Italus, O. Min. (1665—1742), scripsit opus, cui titulus «*lux moralis*».
- † **Saettler, Gasp.,** doctor Argentin. († 1779), probabiliorista moderatus, scripsit *theologiam moralem universam*, 5 vol. in 8°.
- ** **Salas, Ioan.,** Hispanus, S. J. (1553—1612), scripsit in 1 2° *S. Thomae disputationes*, in quibus praeter alia tractat dona Spiritus Sancti, virtutes, habitus; dein in 2 2° *de contractibus*.
- ** **Salmanticenses,** quo nomine noti sunt editores «*cursus theol. moralis*», O. Carm.: opus illud, 6 tom. in folio, S. Alphonsus propter magnam eruditionem, quam prae se fert, multum aestimabat; dolendum tamen est, quod non semper accurate et fideliter sententiam eorum auctorum, qui laudantur, discere possis.
- ** **Salon, Mich.,** Hispanus, O. S. A. (1538—1620), reliquit opus *de iustitia* in 2 2° S. Thomae.
- Sanchez, Ioan.,** Hispanus († ca 1620), versatissimus in theologia morali, sed in opinionibus suis nimis benignus. Praecipuum opus sunt *selectae et practicae disputationes de administrat. sacrament.*
- ** **Sanchez, Thom.,** Hispanus, S. J. (1550—1610), quem S. Alphonsus virum sanctum appellat, celeberrimus imprimis ex opere suo «*disputationes de S. matrim. sacramento*», dein ex opere «*in decalogum*» (lib. 7), et «*consilia moralia*».
- Sargar, Eliseus,** Germanus, O. S. Fr. (ca 1720), collegit *casus conscientiae* per modum conferentiarum.
- Sasserath, Rein.,** Germanus, O. Min. Conv. († ca 1771), scripsit *cursum theologiae moralis*.
- ** **Sayrus, Gr.,** Anglus, O. S. B. († 1602). Quamquam annos natus nondum 32 morte ereptus est, complura et egregia scripta reliquit ad mores spectantia, inter quae praecipuum opus est *clavis regia casuum conscientiae*.
- Scaramelli, I. B.,** Italus, S. J. (1687—1752), notus et commendandus tum propter *directorium mysticum*, quo ex probatissimis scriptoribus enucleate tractat de donis spiritualibus extraordinariis, tum propter *directorium asceticum*, quo ordinariam viam christianae perfectionis pertractat.
- ** **Scavini, Petr.,** Italus († 1881), omnino secutus S. Alphonsum propria methodo quaestiones distribuens conscripsit *theologiam moralem*, brevi post eius mortem 13° editam.
- Scheicher, I.,** germanice scripsit theol. moral. generalem, 1885. — Cf. etiam **Binder.**
- Schmalzgrueber, Franc.,** Germanus, S. J. (1663—1735), floruit in academiis Oenipont., Diling., Ingolstad.; eius libri canonici magno pretio habentur.
- Schmier, Franc.,** Germanus, O. S. B. (1680—1728), item celeberrimus canonista in univers. Salisburg.; eius quoque opera iuris canonici multum aestimantur.

- Schneider**, Ios., Germanus, S. J. (1824—1884), quam plurimis scriptis sive asceticis, sive liturgicis notus. Ad nostram disciplinam aliquatenus spectat liber apud sacerdotes pervulgatus *manuale sacerdotum*, in quo auctor etiam ea, quae ad administrationem sacramentorum, maxime poenitentiae, pertinent, pro usu practico breviter (ed. 16. 1905) exposuit. Praeterea paravit editionem novam eamque auctam Lucidi *de visitatione S. Limium*, Romae 1883; editionem germanicam libri Maurel *de indulgentiis*, cuius ed. 13. 1906 prodiit cura Fr. Beringer S. J.
- Schüch**, I., O. S. B. († 1893), germanice scripsit *manuale theologiae pastoralis*, Innsbruck 1893, ed. 9, quod inter compendia theologiae pastoralis cum laude effertur. Auctore def. ed. 10^{am} curavit V. Grimmich, ed. 13^{am} Polz, 1905.
- Schulte**, Fr. X., v. Gerlach.
- Schulte**, Friedr. v. Eius opus *Eherecht*, quod germanice conscripsit ante suam apostasiam, inter sui generis opera recentiora laudari meretur.
- Schwane**, Ios., doctor Monasteriensis († 1892), notior quidem ex erudito opere germanico *Dogmengeschichte*, etiam scripsit germanice: 1) *Lehre über die Verträge*, Münster 1872, ed. 2.; 2) *Spezielle Moralthologie*, Friburgi 1878; 3) *Allgemeine Moralthologie*, ibid. 1885.
- ** **Scildere**, Ludov., Belga, S. J. (1606—1667). Reliquit *synopsin de sacramentis Ecclesiae; de principiis conscientiae formandae tractatus sex*.
- Scotus**, Duns, O. S. Fr. (1266—1308), celeberrimum illud ingenium, qui in prolaxis suis commentariis in magistrum sententiarum quaestiones theologicas acutissime pertractat, atque nomen *Doctoris subtilis* sibi comparavit.
- ** **Sfondrati**, Coel., Mediolan., O. S. B., Cardinalis (1644—1696), vir doctrina et virtute insignis. Quam plurimis laboribus distentus, tamen non pauca scripta reliquit, inter quae unum est ad disciplinam moralem spectans *de lege in praesumptione fundata*.
- * **Silvester** (Pierias), Italus, O. Pr., Praepos. General. († 1523), a quo habetur *summa Silvestrina*.
- Simar**, Theoph., Ep. Paderb., dein Archiep. Colon. († 1902), germanice conscripsit brevem *theologiam moralem (Lehrbuch der kath. Moralthologie)*, ed. 3 Friburgi 1893), pro suo fine, quo principia eorumque cohaerentia evolverentur, concinne et erudite compositam, supplenda quidem practica tractatione pro confessariis.
- †* **Sinnigh**, I., Hibernus, doctor Lovan. († 1666), Iansenii tenax defensor, in doctrina morali rigidissimus, statuens thesim: «Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.»
- Slater**, Thom., Angl., S. J., *edidit de iustitia et iure tractat compend. in usum scholarum praesertim in Britannia*.
- Soell**, Ant., Germanus, S. J. (1676—1741), plures tractatus, praecipue canonici iuris, scripsit, qui in unum volumen collecti exstant, i. e. *tractatus singulares: de legibus, de praescriptionibus, tributis* etc.
- ** **Soto**, Dominic. de, Hispanus, O. Pr. (1494—1560), celeberrimus theologus in Conc. Trid., et professor in universitate Salmant., scripsit *in libros sententiarum et de iustitia et iure*.
- Soto**, Petr., Hispanus, O. Pr. († 1563), a Carolo V Imper. et Philippo II Hispan. rege non minus quam a Pio IV S. P. in summa aestimatione habitus, scripsit inter alia *de institutione sacerdotum*.
- ** **Sporer**, Patrit., Germanus, O. S. Fr. († 1683), scripsit *theol. moralem «decalogalem et sacramentalem»*; etsi aliquando benignior, generatim tamen

- solide et erudite res tractat atque inter probatiores auctores numeratur. Novam editionem incepit P. Iren. Bierbaum O. S. Fr. 1897 et 1902.
- Stapf, Ambros., Germanus, can. Brixiensis (1785—1844), *theologiam moralem* scripsit, quae 1855 Oeniponte septimo recusa est; at, teste Ern. Müller, ad praxim non sufficit.
- **Stoz, Matth., Germanus, S. J. (1614—1678), scripsit «*tribunal poenitentiae*», quod tamen quominus perficeret, morte praeventus est: quare Ioannes Stoz, eius frater, posteriorem partem supplevit.
- **Struggl, Marc. M., professor Vindobon., O. servor. B. M. V. († 1760), scripsit *theologiam universam*, quae iure merito aestimatur.
- **Suarez, Franc., Hispanus, S. J. (1548—1617), cuius laudibus aliquid addere velle detraxisse videtur. Cum fere de universa philosophia et theologia omnibusque quaestionibus cum vasta eruditione et acri ingenio non magis, quam cum modestia et pietate scripserit, supersedeo indicare illos tractatus, qui moralem theologiam spectant.
- Sweens, A. F. M., prof. Buscod., edidit *institutiones theol. de theol. mor. fundamentali* in usum alumnorum 1909 secundo recusas.
- **Sylvius, Franc., canonic. et decanus Duacensis (1581—1649), insigni doctrina et virtute praeditus: eius opera pluribus in locis edita maxima ex parte constant *commentariis S. Thom.*, insuper ad moralem theol. spectant *resolutiones variae*.
- Szczeklik, C., edidit *casus conscientiae in praecipuas quaest. theol. mor.*, Tarnowo 1906.

T.

- Taberna (Taverne), I. B., Gallus, S. J. (1622—1686). Eius synopsis theologiae practicae, post mortem edita, miram subiit sortem. A S. Alphonso eius doctrina rigidior habetur; nihilominus brevi, postquam opus lucem aspexit, aliquibus visa est benignior, ita ut a nota laxitatis defendi deberet.
- Tabiena, Ioan., Italus, O. Pr. (ca 1525), conscripsit *Summam Tabienam* seu *Summam summarum*.
- Tamburini, Thom., Italus, S. J. (1591—1675), distingui debet ab Ascan. Tamburini, Ord. Vallisumbros. Gener., qui *de iure abbatum* scripsit et *de iure abbatisarum*. Auctor est, ut ait S. Alph., nimis benignus, sed hac nota illum propterea afficit, quia aliorum auctoritati ille auctor nimium defert atque ex externa auctoritate facilius opiniones *probabiles* dicit: nam quando ex rationibus internis ipse suam opinionem profert, eius sententiae et doctrinae a S. Alph. magnopere aestimantur; idque quilibet merito fieri viderit, qui eius opera penitus inspexit. Scripsit: *in decalogum; de sacramentis, de praec. Eccles.; methodum expeditae confessionis; methodum expeditae Communionis, de SS. Missae sacrificio*: quae tamen in quibusdam editionibus in unam collecta invenies sub titulo: «*theologia moralis*».
- **Tanner, Ad., Germanus, S. J. (1571—1632), a pluribus Germaniae universitatibus avide expertus, theologiam docuit Ingolstadii, Monachii, Vindobonae, Praegae. Scripta praecipua: *disputationes theolog. in Summam S. Thomae: universa theol. scholastica specul. et pract.*
- Tanqueray, Ad., praeter alia edidit *Synopsin theologiae moralis et pastoralis ad mentem S. Thomae et S. Alphonsi hodiernis moribus accommodatam*

- 3 vol., ed. 5 1908: commendatur solida doctrina, nitida expositione, moderamine in eligendis opinionibus.
- Tappehorn, A. († 1906), germanice scripsit *Anleitung zur Verwaltung des hl. Bußsakramentes*, 5 ed. 1908 curata est a Rich. Heinrichs et R^{mo} Ev. Illigens Episc. auxil. Monasteriensi; *der Priester am Krankenbett*, 4. ed. 1902.
- ** Terillus, Ant., Anglus, S. J. (1623—1676), scripsit: *Fundamentum totius theologiae mor. seu de conscientia probabili*; de eodem argumento tractat opus posthumum: *regula morum*.
- Thesaurus, Car., Italus, S. J. (1587—1655). Opus «*de poenis ecclesiasticis*», ab ipso secundo editum, postea (1760) Giralaldi, O. Cler. reg., auxit atque denuo edidit. Recentissima editio prodiit Romae 1831.
- S. Thomas Aquinas, Doctor Ecclesiae (1225—1274), princeps theologiae scholasticae, cuius laus nostra commendatione plane superior est. Eius Summae theologiae pars II mirifice explanat ea, quae ad diversas virtutes, vitia, peccata attinent.
- * Toletus, Franc., Hispanus, S. J., Card. (1532—1596). Eius «*instructio sacerdotum*» a S. Franc. Salesio sacerdotibus multum commendabatur; *commentaria eius in Summam S. Thomae* nostra aetate ex autographo edita sunt vol. 4, Romae 1869 et 1870.
- Trovamala, I. B., Italus, O. Min. († 1495), scripsit *Summam*, quae vocatur «*Rosella*».
- ** Trullenchus, Ioan. Aeg., Hispanus († 1644), reliquit plura opera moralia: *in decalogi et Ecclesiae praec.*; *proxim sacramentorum*; *de iure parochi*.
- Turrianus, Lud. (Luis de Torres), Hispanus, S. J. (1562—1635), complura opera edidit, praesertim moralem theologiam spectantia, sc.: *de fide, spe, caritate, prudentia*; *de iustitia*; *selectas disputationes in theologiam scholasticam, positivam et moralem; summam theologiae moralis*.

U.

Ugolinus, Barth., Italus, Ord. Erem. S. Aug. (saec. 16.), scripsit *de censuris et irregularitatibus*.

V.

- ** Valentia, Greg. de, S. J., Hispanus (1551—1603), docuit Romae, Dilingae et Ingolstadii, notus ex disputationibus in «*Congr. de auxiliis*». Praeter complura opuscula apologetica edidit *commentarios theologicos*, in quibus (in tom. 2 et 3) vir pius tractat praeclare de virtutibus atque materiam Summae theol. S. Thomae partis 2^{ae}.
- Van-Egeren, I. W. S., canon. Ultrai., edidit in compluribus fasciculis *Notationes de selectis quibusdam materiis practicis*. Ultraiecti 1870—1880.
- Van-Espen, Bern., Belga (1646—1728), Iansenista, in scriptis suis auctoritatem ecclesiasticam, maxime Rom. Pontificis, deprimit: opus eius precipuum est *ius ecclesiasticum universum*.
- Van-Gestel, Adr., S. J. († 1900), scripsit *De iustitia et lege civili*, Groningae 1889, ubi vim legum irritantium egregie pertractat; ed. 2. aucta 1896.
- Varceno, de, O. Capuc., scripsit *compendium theologiae moralis ex libris Sca-vini*, Gury, Charmes concinnatum, pluries editum Augustae Taur.
- ** Vasquez, Gabr., Hispanus, S. J. (1551—1604), docuit Romae et Compluti theologiam, vir tum doctrina, tum religiosa virtute conspicuus.

(Benedictus XIV Vasquezium et Suarezium duo luminaria theologiae vocavit.) Scripsit *commentarios in Summam S. Thomae*, scilicet in 1; in 1 2°; in 3; dein (in 2 2^{ae}) *opuscula moralia de elemosyna, de scandalo, de restitutione* etc.

Vecchiotti, Italus, *Institutiones canon. ad usum seminar.* ed. 20^a 1905.

** **Velasco**, Achat., Hispanus, O. Pr., Episc. Oriolensis († 1665), collegit casus conscientiae.

Vering, Fr. H. († 1896), doctus editor libellorum periodicorum «*Archiv für kathol. Kirchenrecht*»; notus ex opere «*Lehrbuch des katholischen und protestantischen Kirchenrechts*», ed. 1. 1876. ed. 3. 1893. Friburgi.

Vermeersch, Arthur, Belga, S. J., ed. eruditum opusculum *De prohibitione et censura librorum brevis dissertatio*, Tornaci 1897, ed. 4^a 1906; *Quaestiones moral. de iustitia* ed. 2. 1904; *De religiosis institutis et personis* ed. 2. 1907, ed. 4. 1909; Comment. in decr. «*Ne temere*» de sponsal. et matr. ed. 4^a 1908.

Vibaldus, M. Alph., Italus, Congr. S. Salvat. (1544—1605), edidit *candelabrum aureum* (de sacram. et de poenis ecclesiast.).

** **Victoria**, Franc. de, Hispanus, O. Pr. (1480—1546), celeberrimus praeceptor celeberrimorum discipulorum, inter quos numerantur: Dominic. Soto, Barth. Medina, Melch. Canus.

Villada, Paul., Hispanus, S. J., scripsit *casus conscientiae his praesertim temporibus accommod.* 3 tom. (Bruxellis, Vromant, 1884—1887), in quibus praecipue liberalismus eiusque consecutaria practice pertractantur.

** **Villalobos**, Henr. de, Hispanus, O. S. Fr. († ca 1630). Per 30 annos docuit, dein edidit *Suma de la teología moral y canonica* et *Manual de confesores*, opus saepe recusum.

** **Viva**, Domin., Italus, S. J. (1648—1726). Opus maxime divulgatum est *trutina theologica* seu explicatio thesium damnatarum; praeterea reliquit: *cursum theologico-moralem; opuscula theologico-moralia*.

Vogler, Ios., Germanus, S. J. (1661—1708). Missis opusculis, quae scripsit, imprimis commendandus est liber, cui titulus «*Iuriscultor theologus circa obligationes restitutionis practice instructus*».

** **Voit**, Edm., Germanus, S. J. (1707—1780), scripsit *theologiam moralem* per modum casuum conscientiae, quae saepissime impressa est, atque etiam nostra aetate multum aestimatur.

Volpilière, Phil. de (ca 1590), scripsit *theologiam speculativam et practicam*.

W.

Wadding, Petr., Hibernus, S. J. (1583—1644), cognatus celeberrimi illius Luc. Wadding, O. S. Fr. annalistae, scripsit *de contractibus*.

Waffelaert, G. I., Belga, Ep. Brugensis, compluribus scriptis clarus, inter quae praecipue notari meretur *tractatus de iustitia*, 2 tom.

Wagemann, Lud., Germanus, S. J. (1713—1792), scripsit *synopsim theologiae moralis*, quae saepissime est recusa.

Walsh, G. I., Hibernus, Archiep. Dublin., scripsit opusculum «*tractatus de actibus humanis*», Dublinii 1880, in quo acute et profunde diversas quaestiones pertractat

Werner, Car. († 1888), germanice scripsit *System der christl. Ethik*, Regensburg 1850 ad 1852, ed. 2^a 1888; dein *Enchiridion theol. mor.*, Vindob. 1863.

- Wernz**, Fr. X., Gen. S. J., incepit publicare «*Ius decretalium*», tom. 1—4, Romae, 1898—1904 (ed. 2^a, tom. 1—3 1905—1908), etiam pro theologia mor. utilissimum.
- Wex**, Iac., Germanus, S. J. (1645—1711), docuit Ingolstadii et Oeniponte. Praeter alios librum scripsit, cui titulus «*Ariadne Carolino-Canonica*».
- Wiestner**, Iac., Germanus, S. J. (1640—1709). Postquam per 17 annos ius canonicum docuerat Ingolstadii, conscripsit suas *institutiones canonicas*.
- †* **Wigandt**, Mart., Germanus, O. Pr. († 1708), Vindob. docuit; scripsit opus saepius recusum *tribunal confessoriorum et ordinandorum*.
- Wiggers**, Ioan., Belga (1571—1639), Leodii et Lovanii summa cum laude docuit; scripta eius, quae nostram disciplinam spectant, sunt: commentar. in S. Thom. 1 2^{ae} et 2 2^{ae}, scil. *de virtutibus theolog.*, *de iure et iustitia ceterisque virtut. cardinalibus cum annexis*.
- Wirceburgensis** theologia dogmatica etc. et moralis, quae in suis quoque moralibus lucubrationibus non infimum locum tenet, quamquam ubertate singularum quaestionum non ita instructa est.
- Wirthmüller**, I. B., prof. Monac., germanice scripsit *Die moralische Tugend der Religion*, Frib. 1881.

Y.

- * **Ysambert**, Nic., Gallus (1569—1642), doctor Sorbonnicus, S. Vincentio a Paulo familiaris, scripsit perdoctos *commentarios in Summam S. Thomae*.

Z.

- ** **Zaccaria**, Franc. Ant., Italus, S. J. (1714—1795), a S. Alphonso in maxima aestimatione habebatur. Innumeris scriptis pugnavit pro iuribus Ecclesiae. Hortatu S. Alphonsi illius theologiae morali praemisit dissertationem historicam de casuistica; paravit novam editionem theol. mor. Lacroix notisque auxit, similiter P. Thomae Tamburini etc.
- Zambranus**, Melch., Hispanus (ca 1604), composuit *aureas decisiones casuum conscientiae*.
- Zaninetti**, I. Steph., Italus, canon. cath. Novar., scripsit *theolog. moral.* tom. 5, Novariae 1908—1909, ubi collegit sententias probatissimorum auctorum tum veterum tum recentium, idque magna eruditione atque generatim optimo delectu.
- Zech**, Fr. Xav., S. J. (1692—1772). Praeter plura opuscula iuris canonici praecipue laudatur eius «*Rigor moderatus . . . circa usuras*».
- Zenner**, Fr. Xav., Canon. Vindobonensis (1794—1861). Eius «*instructio practica confessorii*» pluries recusa est; Vindobonae 1857 ed. 6.
- ** **Zerola**, Th., Italus, Episc. Minoric. († 1663), scripsit *praxim Episcoporum et praxim sacramenti poenitentiae*.
- Zitelli**, Zephyr., Italus, scripsit *De dispensationibus matrimonialibus*, quibus singula ad valorem spectantia exponit (Romae 1884, iterum 1887), dein *Apparatum iuris ecclesiastici*, opus praecipue pro locis missionum summe commendabile (Romae 1886, iterum 1888 et post auctoris mortem 1907).
- Zumel**, Fr., Hispanus, O. de Merc. († ca 1607), scripsit inter alia *commentaria in S. Thom. 1 2^{ae}; variarum disputationum tomos 3*.

Index rerum,

quae in tota hac theologia morali continentur.

Numerus romanus remittit lectorem ad *volumen*, arabicus ad *numerum marginalem*: ubi romanus numerus deest, intelligitur *volumen*, quod ultimo reperitur adnotatum.

A.

- Abbreviare vitam** I 731.
- Abiectio sui vitiosa** I 884.
- prolis quale peccatum 935.
- Ablatio rei alienae** I 1120 sqq.
- Ablutio quae requiritur in baptismo** II 83; — ut extra dubium sit, debet fieri in capite 85. — in Missa 336.
- Abominatio quando et quale peccatum** I 774 775; — erga Deum 456 1488.
- Abortivi foetus qui baptizandi** II 103 sqq; methodus 103 not. 3; — parochi circa hanc rem cura 822.
- Abortus.** Definitio I 1004; — a matre caute cavendus 934; — praevisus num reddat usum matrimonii illicitum II 1064 1082; — directus est homicidium vel ei aequiparandus I 1003 — illicitus etiam ad salvandam matrem 1006 sqq; — ad tegendum honorem puellae lapsae gravissimum crimen 1012; — in foetu extra-uterino 1010 sq; — indirectus quando licitus 1005; — directe procuratus in quos inducat excommunicationem II 1247; — quibus inducat irregularitatem 1294, quae extenditur ad cooperantes *ib.*; atque inhabilitatem ad beneficia *ib.*
- Abrogatio legis** I 271; — quibus modis fiat *ib.*; — per subditos possitne fieri 272 sqq.
- Aburrere Missam** II 338 sq.
- Absens.** Contra eum ut perficiatur praescriptio, tempus duplicatur I 1099 sq; — possitne fieri contumelia 1432; possitne absolvi a peccatis II 369, a censuris 1121 sq.
- Absentia quae censeatur legitima** pro episcopo II 815, pro parochio 819, pro canonico 825 827 sq.
- Absolutio a peccatis fieri debet verbis** II 369; — possitne fieri in absentem *ib.* per telephonium *ib.*, — in qua distantia valeat *ib.*; — conditionata num repugnet iudicio vel sacramento 370; quando dari possit 371; — nequit dari sub conditione de futuro 370; — dubia 371; — invalida quomodo supplenda 604; — quae quibus dari possit a confessario vi iubilaei 690.
- Absolutio a censuris fieri potest signo sine verbis** II 369 1121; — erga absentem 1121 sq; — fieri debet ante absolutionem a peccatis 368; — quae facultas competat episcopis 831, regularibus 834 sq. — quae insit in indulgentiis datis 667.
- si denegatur ob pecuniam acceptam, simonia est I 536.
- Absolventes illegitime a censuris Papae specialiter reservatis Papalem excommunicationem incurrunt** II 1243.
- complices validene absolvant 1203 cum *notis*; — qua excommunicatione feriuntur 1201 sqq; quomodo excipiat articulus mortis 1204, num casus similes 1205; — fide absolventes 1203; — est casus qui generatim ab amplissimis facultatibus eximitur 1120; requirit semper recursum ad legitimum Superiorem, quando absolutio ex necessitate data est 1124 sq 532 sqq.
- Absinentia ut virtus** I 871; — a qualitate ciborum extra ieiunium 1455 sqq; — excludit esum carnum quo ambitu 1458; — diebus Sabbati servanda est lex loci 1455; — diebus ieiunii per se strictior 1460 1463 1466 sqq; — parvitas materiae quae sit 1450 1466; — quosnam lex obliget 1457; — num dispensare possit parochus 203; — a communitate dispensatio recipi nequit per episcopum nisi ex speciali facultate S. Sedis

- 262; — num excludat pro dispensatis promiscuitatem carniū et piscium 1467 1474 sq.
- Acatolici.** Eorum templum adire num liceat I 406 809; — cum ritu communicare *ib.* et *not.*; — contionibus interesse pro tempore et loco graviter prohibito aut non *ib.*; — num legibus ecclesiasticis subiaceant 228 II 895 901 sqq; — non censentur prohiberi ab officiis divinis catholicis 1136; at quo sensu a fructu ministeriali Missae 243 cum *nota* 244; — baptizati, etiam dubie, tenentur lege confessionis 424 sqq; — tenentur impedimentis canonicis matrimonii 959; — non tenentur forma matrimonii ecclesiastica 895; — possint frui privilegio Paulino 925 *not.* 2; — quando invalide contrahant ex defectu intentionis 986; — facilius incurrunt impedimentum publicae honestatis 1001; — infantes num et quando baptizandi 106 sq 109. Cf. **Haereticus.**
- Acceptatio legis** per subditos num requiratur I 218; — in contractu quae necessaria 1256 1258; — speciatim in promissione 1285 1287; — in sponsalibus II 838; — in donatione I 1288 1290; — in hereditate 1397 sqq; — ex parte Ecclesiae in statu religioso diversi gradus esse potest 642 sqq; requiritur ut status religiosus veri nominis existat 644, ut votorum irritatio per superiorem fieri possit 643 *not.*; — non semper cum approbatione coniungitur 644; — ex parte instituti religiosi 642; — quae in votis sollempnibus 651.
- Accessio, modus acquirendi dominii** I 1093.
- Accessoria praesumuntur, si constat de re principali** 200; — in contractu 1243 1278 sqq.
- Accidentia in Ss. Eucharistia** II 149; — obiective manent *ib.* Cf. **Species.**
- Accusatio** quando fieri possit et debeat I 971; — falsa 982; eaque sollicitationis in confessione II 526.
- in sacramento poenitentiae materia sacramenti II 353; — in materia necessaria debet esse determinata usque ad ultimam speciem 405 sqq, in materia libera non ita 359 361 sqq; — omnino indeterminata num sufficiens 361 sqq; — quomodo practice procuranda 364; — — moribundi quae sufficiat ad absolutionem 649 651.
- Accusator in re iudiciali** I 970.
- Acedia** generice sumpta quale peccatum I 890; — ut peccatum speciale 890; — cur et quomodo impugnanda II 585 635 643.
- Acolythatus** non est sacramentum II 729; — quomodo conferatur 735; — quod habeat officium 731.
- Acquirere.** Acquirendi, modi originarii I 1079 sqq; — derivati 1079; — per praescriptionem 1094 sqq.
- Actor in iudicio qui vocetur** I 970.
- Actualis intentio** II 31.
- Actualiter voluntarium** I 60.
- Actus humani et hominis** I 51 sqq; — interni num et quo sensu lege humana exigi possint 221 sqq; num vi voti a religioso 693; — heroici 220 692; — externi quando in confessione accusandi II 410.
- Adeps in abstinentia quae permissa** I 1458 1479 1481.
- Adiunctio** I 1093.
- Adiuratio** I 572; — quomodo sit actus religionis *ib.*; — hominis fieri potest tum deprecando tum iubendo 573; — diaboli licita non est per deprecationem 574; — publica indiget auctoritate episcopi *ib.*; — cum cautione facienda *ib.*; — creaturarum irrationalium quo sensu intelligatur 573.
- Administratio bonorum quae clericis prohibita** II 776; — bonorum ecclesiae parochia incumbit 823; — dioecesis viduatae illegitime et praepropere usurpata vel collata gravissimis poenis subiacet 1212 1267 sq 1272. — sacramentorum II 48 sqq 52 sqq De cetero cf. **Sacramenta** singula.
- Admonitio v. Monitio. Correctio.**
- Adolescentes** usque ad annum 21 completum a ieiunio eximuntur I 1470. Cf. **Filii.**
- Adoptio perfecta et imperfecta** II 995; — perfecta inducit impedimentum matrimonii dirimens *ib.*; idque perpetuum aut transitorium 996; — mter quos *ib.*
- Adoratio** presse sumpta est actus laetiae I 471; — lato sensu 485; — crucis quo sensu fiat *ib.*; — relativa *ib.*
- Adulatio.** Notio viiii I 920.
- Adulta aetas** quando adsit pro baptismo suscipiendo II 109 sq.
- Adulter** quomodo teneatur ad restitutionem erga maritum I 1189; — si fuerint plures 1190; — dimissus a comparte quando recipiat ius eligendi statum perfectionis II 937.
- Adulteratio rerum venalium** illicita vel permissa I 1322 *not.*; — apud officines quae maxime cavenda 1325; — chirographi vel documenti 985.
- Adulterina editio libri laedatne ius auctoris** I 1076 sq 1325.
- Adulterium.** Eius malitia I 1049; — quem gradum in malitia peccatorum diversa occupet 1494 sq, — duplex quando 1049; — etiam adest in peccatis imperfectis *ib.* II 1073; ut causa restitutionis I 1189 sqq; — ut causa imperfecti divortii perpetui II 936 sqq, ante quod non privat facultate petendi debiti 1079; — relinquit ius revocandi reum 936; — num obliget ad divortium 937; — condonatum non amplius dat ius divortii 936; — debeatne ex caritate condonari 938; — quando det ius assumendi statum perfectionis 937 940; — commissum postea a postulante

- divortium obligetne ad instaurandam vitam coniugalem 936; — cum promissione matrimonii ut impedimentum dirimens 1005; — cum machinatione mortis 1006.
- Advena** cf. **Peregrinus**.
- Adventitia** bona filiorum familias I 1058; — quae iura 1059.
- Advertentia** quae sufficiat ad contrahendam malitiam I 77; — in homine laxo quando adesse censeatur 138. Cf. **Attentio**.
- Advocatus** eiusque obligationes et iura I 983 sq; — num post causam relictam possit contrariam partem iuvare *ib.*; — iniustam causam prosequens quomodo teneatur ad damnum resarciendum 984; — in causa criminali reum quomodo possit defendere 983; — in causa sanguinis fit irregularis II 1307.
- Aedificatio** in alieno fundo quid iuris efficiat I 1093; — in proprio fundo ex aliena materia 1093; — templorum haereticorum, similibus 816.
- Aegroti** excusati ab audiendo sacro I 722; excusati a lege abstinentiae 1457, et ieiunii 1470, quamdiu a recitando officio divino II 809; — possintne eius recitationi praeferre Missae celebrationem *ib.*; monendi de vitae periculo I 1185; — de quibus in hoc periculo monendi II 653 sq; — quomodo Ss. Eucharistia muniendi 187 sq; quod fieri nequit per regulares sine commissione episcopi aut parochi 182 1239.
- Aequiprobabilismus** I 149; — defensores 153; — moderatus a probabilismo vix distinguitur 151; — a S. Alphonso explicatus 164 170 sqq; — extremus reprobatur 181 sqq.
- Aequivocatio** v. **Restrictio**.
- Aes alienum** impediens ab ingressu religionis I 667 sq. Cf. **Debita**.
- Aestimatorius** contractus I 1339.
- Aetas** discretionis, qua incipiat obligatio faciliorem legum Ecclesiae I 230; — pro confessione sacram. faciendi 1449, quibus signis cognoscatur II 609; — pro prima Communionem 200; — pro Viatico *ib.*; — ad suscipiendam confirmationem 139; — pro obligatione ieiunii I 1470; — ad votum faciendum 577; — ad statum religios. 654, quoad Fratres laicos 656; — pro variis ordinibus suscipiendis II 757, vi dispensationis *ib.*; alioquin quae inducatur irregularitas 1305; — pro matrimonio qui defectus sit impedimentum dirimens 979, a quo qui dispensare possit *ib.* 1012; — canonice sufficiens nondum reddit ubique aptum ad matrimonium 980; — senilis sitne impedimentum matrimonii dirimens 980; — superadulta ut causa dispensationis matrimonialis 1028.
- Aeterna** lex I 278 sqq; — sitne lex sensu completo 280; — est fundamentum omnium legum 281.
- Affabilitas**. Notio I 920.
- Affectata ignorantia** I 75 II 1108; — non aufert culpam I 75 sq 78; — num minuat voluntarium 77.
- Affinitas** quid sit II 997; — dubia quomodo diiudicanda 998; — ad quem gradum sit impedimentum dirimens 997; quae facilitate dispensabilis 1012 1019 sqq; — quanam dirimat iure naturae 999; — num distingui possit naturalis et ecclesiastica tantum 999; — superveniens privat iure coniugali 1000 1078, cum qua excusatione *ib.* 1080.
- Aggressor** iniustus contra quem homini licet se defendere I 993 sqq; — innocens num haberi possit foetus in discrimine vitae maternae 1001.
- Agnoscere** nolle parentes quale peccatum filii I 949.
- Alapa** inflicta ius non dat fugientem occidendi I 996.
— in sacramento confirmationis quid significet II 124; — omissa est defectus levis 138.
- Alba** pro Missa necessaria II 316 318; — debet esse linea 315; — quando exsecretur 324.
- Aleatorius** contractus I 1354 sqq; — ludus 1372 sq, clericis interdictus II 779; — aleatoria mercatura in bursa I 1367 sq.
- Aliena** res possitne esse obiectum contractus I 1244; — eam rapere, destruere 1109. — culpa, de qua quis caveri debeat 1150.
- Alienatio** bonorum eccl. illegitima punitur II 1251; — quam late sumatur 1252; — quae sit permissa *ib.*
- Alimenta** filiis debita I 934 sq; — in casu ortus illegitimi 1186 *not.* 1393.
- Alloqui** inimicum quae possit esse obligatio I 781 783 *not.*
- Alluvio** ut titulus acquirendi domini I 1093.
- Alphonsus, S.**, aperte defendens probabilismum I 164 166 sqq; — contra probabilismum scribens 169; — sano probabilismo numquam adversarius 170 sqq.
- Altare** fixum et portatile II 307; sensu canonico et liturgico *ib.*; — quando exsecretur 308; — invalide consecratum 309 sq; — eius ornatus pro Missa 313.
— privilegiatum 668 698; — quid prosit Missa in eo celebrata 251, — ex priv. locali aut personali 698; — sano probabilismo amplius Missam de Req. *ib.*, at applicationem Missae pro defuncto, cui indulgentiae applicatur *ib.*; — quando Missa dicitur pro pluribus defunctis *ib.*; — qua certitudine applicetur 668; — non obstat, quominus celebrans vi S^{ae} Communionis Missae alias indulgentias lucrari possit 698.
- Alumni** regularium quoad confessionem v. **Convictores**.

- Ambitio.** Notio I 863 884; — non est in Deo, eo quod velit omnia ad se referri 10.
- Amentes** num subiaceant legibus I 226 sq 229; — licite iubentur laborare die festo 702; — male provocantur ad blasphemiam 226; — capaces sunt dominii 903; — sintne capaces extremae Unionis II 723, usus matrimonialis 1090 sq.
- Amentia.** Dispositio et periculum quomodo faciat irregularem II 1300.
- Amica** narratio peccatorum sufficienter pro confessione II 451 *not.*
- Amicitia** erga Deum geritur a Beatis I 23 36; — ab hominibus iustis 329 440 726; — solvitur peccato mortali *ib.*, non veniali 335.
- Amissae** res quomodo tractari debeant ab inventore I 1089 sqq; — quando fiant inventoris 1090 1091.
- Amissio** brevii quae excuset ab officio divino II 809 sq.
- Amor** Beatorum erga Deum necessarius I 23 25; tum amor concupiscentiae 35, tum caritatis 36; — essentialiter idem atque caritas in hac vita 36; — sitne visione perfectior 27 29.
- hominis in Deum: benevolentiae 440; — beneficentiae sitne erga Deum possibilis 442; — concupiscentiae 425 440; — gratitudinis 445. Cf. **Caritas.**
- parentum erga filios debitus 932 sq.
- filiorum erga parentes similiter debitus 950.
- Amphibologia** v. **Restrictio.**
- Ampullae** vini et aquae pro Missa sint vitreae aut stanneae II 315; — permittuntur argenteae et aureae *ib.*
- Amputare** membrum licet ad salvandam vitam I 734; — uterum matris gravidum num liceat 1011.
- Amputata** membra fidelium quomodo tractanda II 1178.
- Ancilla** cuius aetatis apud clericum II 781 784. Cf. **Famuli.**
- Angustia** loci ut causa dispensationis matrimonialis II 1028.
- Animae** in purgatorio detentae num orari possint I 482; — iuvari quomodo possit Sacrif. Missae II 246 sqq, indulgentiis 666 sqq.
- Animalia** distinguuntur in fera, mansueta, efferata, mansuefacta I 1082; — fera occupatione transeunt in dominium privatum 1083; — mansueta et mansuefacta non fiunt primi occupantis *ib.*; — turpiter tangere quale peccatum 1036 1047; — turpiter agentia aspicere 1031.
- Annexa.** Res spirituali annexa quae vendi sine simonia nequeat I 532.
- Annus** sanctus iubilarius II 682 sq.
- Antecedens** ignorantia I 75, eius influxus in voluntarium 76; — concupiscentia 80; — eius influxus in voluntarium 81 82; — quando transeat in *consequentem* 80; — concupiscentia simpliciter et secundum quid 81; — conscientia 112; — lex quae vocetur 186 191.
- Antecedenter** annexum rei spirituali I 532.
- Antemorsaica** lex divina I 292.
- Anticipatio** officii divini quae possit fieri II 792 sq; — debeat fieri 793.
- Apes** alienas attrahere vel occupare quomodo illicitum I 1086.
- Apostasia** a fide I 413; — quam inducat excommunicationem II 1179 1183, quam irregularitatem 1288 sq, eamque redundantem in filios et nepotes 1310; — quomodo distinguatur ab haeresi 1179; est causa divortii imperfecti 938; — ab ordine religioso I 690.
- Apostolicae** literae. Libri per eas prohibiti II 1184; — eas falsificare 1200; — eas fingere vel in falsarii crimine cooperari 1248.
- Apostolorum** symbolum quomodo sciri et credi debeat a christianis I 393 sqq.
- Apparitor** I 986; — num possit a singulis integrum salarium recipere *ib.*
- Appellantes** ad futurum Concilium II 1189 1271.
- Applicatio** dispensationis quomodo fiat II 1043 1044.
- indulgentiarum erga defunctos 667 sqq.
- Missae sacrificii quibus fieri possit 241 sqq; — quo tempore fieri debeat 256; — qua determinatione 257; — sitne infiniti valoris 249 sqq; — pro parochia seu populo facienda 261 sqq; — pro stipendio 267 sqq.
- Approbatio** rei malae quale peccatum I 355 356.
- status religiosi ex parte Ecclesiae 641.
- confessarii ad excipiendas confessiones II 483 491 sqq; — quibus a quo dari debet 491; — sufficienter data sed nondum notificata 492; — quomodo restringi possit regularibus 492 sq 496 sq; — revocata 493 495; — quando exspiret 493 et *not.*; — ab episcopo data sufficienter regulari, ut superiore invito valide absolvat 497.
- Aqua** naturalis materia baptismi II 80; — consecrata pro quo baptismo praescripta 82; — lustralis num aliquando praecipit *ib.*; — quando propter mixtionem materia incerta 81; — in Missae sacrificio ex gravi praeepto vino admiscenda 337, cavendum ne sit nimia 165.
- Arbiter** I 963.
- Archiepiscopus** quas indulgentias dare possit II 672.
- Architectus** quoad operarios I 1343; — errans in computo quomodo petere possit

- compensationem 1327 1343; — aedificans aedes quae pravum finem habent 816.
- Arma** gerere quomodo clericis prohibitum II 776 1266.
- Arrha** in sponsalibus quando restituenda II 848.
- Articulus** mortis quam late sumatur II 509. Cf. **Mortis articulus**.
- Artificialis** fecundatio in matrimonio quae illicita II 1072.
- Ascendentes** quando heredes necessarii I 1390 sq; — quamnam portionem legitimam sibi vindicent 1386 sqq.
- Aspectus** turpis I 1031 1035 1041; — graviter obscenus *ib.*; — quando graviter peccaminosus 1032 1035; — rei honestae et piae non omittendus si cret tentationes II 632.
- Aspersio** modus baptizandi II 83.
- Assecuratio** diversarum rerum. Natura contractus I 1354; — conditiones obiecti assecurati ex natura necessariae 1355; — iniusta ex parte assecuratoris 1355 1357; ex parte assecurati seu rei assecratae 1356. — contra incendium 1358 sq. — vitae 1360 sqq; — iniusta ex parte assecurantis 1361; ex parte assecurati 1362 1364; — contractus nullitas vel sanatio 1363 1364; — restituito inde oritura 1364. — operariorum 1365, modus committendae iniustitiae 1366.
- Assistentia** parochi activa requiritur ad matrimonium catholicorum II 888; — possitne praestari pro matrimonio mixto 912 913; — in defectu parochi quando sufficiat passiva testium 892; — civili matrimonio quando datur illicite 952 *not.*; — in illicita rebaptizatione inducit irregularitatem 1283.
- Astutia**. Notio I 855.
- Asylum** eccl. II 830; — laedentes quinam excommunicentur 1228.
- Attentio** II 30; — quae requiritur ad peccatum I 338; — quae sufficiat ad peccatum veniale *ib.*; — quae requiritur ad peccatum mortale 337 339 sqq; — ad specificam malitiam non oportet esse nisi confusa 338; — num requiritur ad poenas aeternas, ut peccatum sit mortale 343; — perfecta diu abesse potest in tentationibus 346; — perfecta unde dignoscatur ab imperfecta 344 346. — in sacramento conferendo quae sit necessaria II 30, in celebranda Missa 334; — in officio divino recitando haberi potest diversi gradus 800 sq; — interna num requiritur ad substantiam orationis 802 sq, num sub gravi praecipiat ab Ecclesia 802 sq; — externa quae vocetur 803 sq; — necessaria quibus actionibus censeatur impediri, quibus non 804; — quibus mediis retineri et augeri possit 805; — quae requiritur ad partem a socio recitandam 806.
- Attentio** in audienda Missa praeepta I 716.
- Attestatio** bannorum factorum a quo cui fieri debeat II 863; — morum pro candidatis clericalis status v. **Testimoniales literae**.
- Attritio** II 372; — non delet peccata mortalia sine sacramento *ib.* 11; — delectat venialia 378; — sitne dolor super omnia 385; — supernaturalis quibus motivis concipi possit 387; — num sufficiat concepta ex metu poenarum huius vitae 388 sq; — debeatne secum habere dilectionis initium 391; — contineatne in se desiderium baptismi alteriusve sacramenti 106; — quando sufficiat ad revisiscentiam sacramenti informiter suscepti 70.
- Auctor**. Eius iura I 1076 sqq; leges ea iura determinantes in conscientia ligant 1077.
- Auctoritatis** divinae contemptus est essentia peccati I 322.
- Audacia** vitium fortitudini contrarium I 860. ex audacia subire periculum vitae 738.
- Audiens** sermones turpes quomodo peccet I 1034; — detractionem famae 1428; — peccata alterius confitentis ex industria laedit sigillum sacram. II 596; casu audiens sigillo tenetur *ib.*
- Augmentum** gratiae obiectum meriti condigni I 371; — effectus sacramentorum a iustis receptorum II 10 sq; — specialis effectus Ss^{ae} Eucharistiae 153, idque variis modis 154.
- Aureola** sanctorum Doctorum, Martyrum, Virginum I 48 sq.
- Aurifaber** a quibus fraudibus specialiter cavere debeat I 1325.
- Auriga** quid possit diebus festis facere I 706; — cooperans ad peccata aliena 830.
- Aurora** circa quam liceat celebrare Missam II 297; — quomodo sumatur 300; — eam sine privilegio antevertere quando grave peccatum 298.
- Austeritas** vitiosa I 878. — Corporales austeritates exercere cum vitae abbreviatione num liceat 731 cum *not.*
- Autochiria** quale peccatum I 732; — num mandari possit reo capitis 733.
- Avaritia**. Notio et peccaminositas I 889; — fons est multorum peccatorum *ib.*; — quomodo impugnanda II 580.
- Azymus** panis in occident. Ecclesia sola materia licita Ss^{ae} Eucharistiae II 160.

B.

- Balbutiens** num irregularis II 1304.
- Balsamum** in confirmatione pertineatne ad materiae necessitatem II 126; — quid significet 124.

- Banna** ante matrimonium facienda II 861 sqq.; — in quovis domicilio sponsorum praescripta 863 (quae sint domicilia iuris *ib.*); — facienda in ecclesia inter Misarum sollemnia quibus diebus 862, a qua circumstantia quae causa excuset *ib.*; — ter facienda qua obligatione 861; — omitti possunt vi dispensationis episcopi 864, num unius episcopi *ib.*; — dispensandi causae necessariae et gratiosae 865; — num a parocho ex praesumpta dispensatione omitti possint 866; — num differri possint post matrimonium a quo 864; — dilata qualem secum ferant obligationem abstinendi a matrimonii consummatione *ib.*
- Baptismus.** Notio II 75; — quam necessarius *ib.*; — quos habeat effectus 13 76 sq; — quo sensu reviviscat 16; — unit cum Christo ut capiti morali 75; — delet peccatum originale et peccata personalia 76; — delet reatum poenae *ib.*; — conciliat ius ad gratias actuales *ib.*; — imprimat characterem indelebilem 77; — suppletur suo modo per martyrium et per actum caritatis contritionisque perfectae 78 79; — inducit impedimentum matrimonii dirimens ratione cognationis spiritualis 92 sqq.
— eius materia 80 sqq.
— eius forma 87 sqq.
— eius minister 91 sqq, ordinarius 91, in casu necessitatis quilibet homo ratione utens 93, quis ordo servandus *ib.*, ex qua causa 94; — in statu peccati collatus in necessitate 43; — cum caerimoniis conferendus 93 94; — privatus num inducat in patris impedimentum matr. cognationis 994; — conditionatus 993.
— subiectum 100 sqq; — qua susceptione irregularitatem contrahat 1283. Cf. **Patris.**
- Baptizati** num soli participes sint fructuum Missae II 243 sqq.
— defuncti num infallibiliter iuventur per sacrificium Missae 248; — dubie certo subiciantur iurisdictioni Ecclesiae 426.
- Barbitonsor** possitne diebus festis artem suam exercere I 707.
- Beatitudo** quid sit I 11; — est hominis finis II sqq; — est finis creationis secundarius 10; — debet ad Dei gloriam referri 15; — supernaturalis sita est in Dei visione et fruitione 12 sqq 18 20 sqq 25 sqq, eaque perenni 17; — cum summo Dei amore coniungitur 23; — infert summum gaudium 24 37; — accidentalitatis quae sit 43 sqq.
- Bellum** potest esse iustum et necessarium I 1018; — ex quibus causis sit iustum 1019; — possitne suscipi cum incertitudine iustitiae 1020; — cessare debet, si offertur competens satisfactio *ib.*; — iniustum quosnam reddat irregulares II 1292, iustum 1307. Bellandi modus I 1021 sqq.
- Benedictae** res, quae vendi nequeant salvis indulgentiis iis annexis I 549.
- Benedictinorum** ecclesiae habent indulgentias plenarias toties-quoties in die commem. omnium defunctorum II 704 *not.*; — numisma iubilare idem secum fert privilegium *ib.*
- Benedictio.** Benedictiones quae parochio competant II 823 sq.
— sollemnis sponsorum recipitur non ex obligatione 911; — non datur extra Missam 910, neque tempore clauso 911; — non danda in secundis nuptiis feminae 911; — numquam dari licet in matrimoniis mixtis 912.
— paramentorum sacerdotalium et sacr. utensilium per se reservatur episcopis 322; — competit ex privil. regularibus pro suis ecclesiis *ib.*; — delegari potest ex privilegio S. Sedis presbyteris *ib.*
— Papalis in articulo mortis 709.
- Benefactor** fraude circumventus I 1161.
- Beneficentia** in Deum num sit possibilis I 442; — in homines cf. **Caritas. Eleemosyna.**
- Beneficiatus** quando ad Horas canonicas recitandas obligetur II 787 812; — ob neglectas Horas can. obligatus ad restitutionem 812; — quomodo obligatus ad quotidianam Missae celebrationem 273 *not.*
- Beneficium** ab altero avertens quando sit obnoxius restitutioni I 1158 sqq.
— ecclesiasticum minus digno collatum 1159, aut indigno *ib.*; — vacans per litem interceptas obtentum 1168; — quando habeatur ut titulus ordinationis II 753, ut titulus sustentationis 762; — beneficium iura laedentes 1208 sq. Cf. **Simonia.**
- Benevolentia** in Deum I 442; in proximum v. **Caritas.**
- Bestialitas** I 1047; — num accusari debeat species et sexus bestiae *ib.*
- Biblia** acatholica liceatne adhiberi in praestando iuramento I 552 *not.*
- Bibliopola** possitne libros prohibitos exponere et venales habere I 821 cum *not.* Cf. **Typographus.**
- Bigamia** simultanea post Christum plane illicita II 919; — etiam successiva inducit irregularitatem 1306; — vera, interpretativa, similitudinaria *ib.*; — similitudinaria, si sola est, probabiliter est ex delicto *ib.*; — vera difficillime habet dispensationem *ib.*
- Bilateralis** contractus I 1240.
- Binatio** Missae ex iure communi admittitur ex necessitate populi parochiae II 291 sq; — ex privilegio extenditur ad causas similes 294, cum practico discrimine causae iuris communis et privilegii 293; — excludit generatim stipendium pro altera Missa 296, vel extinctionem alicuius iuris

- ib.*; — admittit remunerationem specialis laboris adiuncti *ib.*, et sine eo extinctionem quasi-obligationis caritatis 296 *not.*
- Birgittae S. rosarium** II 706.
- Blasphemia** eiusque malitia I 506 sqq; — malitia relativa ad alia peccata 1489; — excusatio ex inadvertentia 516, vel corruptione verborum 515; — haereticalis 507; — imprecatoria 507, quae est aliis malitia gravior *ib.*; — variis modis committi potest 508; — iocando quando committatur 510; — non requirit Dei contumeliam directam 509 510; — unde dignoscenda 511; — in Sanctos num sit alterius speciei 509.
- Bona fides** necessaria ad praescriptionem in conscientia I 1097 1108; — quae in extinguendis servitutibus 1103, vel debitis *ib.*; — superveniens 1097; — heredis num valeat in mala fide praedecessoris 1106 sq.
- Bonae fidei** possessor non tenetur de damno I 1133; — tenetur restituere rem exstantem in se vel in aequalenti *ib.*; — debeat pretium rei venditae domino reddere 1137 sq; — rem emptam quando furi reddere possit 1132 1137 sq; — quas obligationes habeat circa rem alienam 1132; — quas expensas possit deducere in re reddenda 1138; — in bona fide relinquare 1135 1212 1226 II 572 575 sq 653 978 1054 1173.
- Bona fortunae** quaerere quae sit obligatio I 743 746; — num recuperari possint occisione furis 995 sq; — hominum privatorum num laedi possint in bello 1021 1022; — ecclesiastica violare est sacrilegium 523, subiacent iurisdictioni Ecclesiae 1095 1099 sq 1403 II 829; eorum usurpatio 1208 sq 1244, usurpatorum condonatio I 1234 sqq. Cf. Clericus. Filius fam. Uxor.
- Boni actus** morales I 53.
- Bonitas v. Moralitas.**
- Bonum** melius quid intelligatur in voto I 583.
- «Boycott»** I 1349.
- Breviarium Romanum** quos obliget II 786; — a Romano distinctum *ib.* Cf. Horae canonicae.
- Bursa.** Negotia aleatoria in ea I 1367.
- C.**
- Caecus** est irregularis II 1304; — post ordines susceptos quo sensu 1303.
- Caelibatus** obligatorius pro clericis ordinum sacrorum in Eccl. latina II 780; — num pro nesciente 781; — quando pro eo, qui ex gravi metu suscepti ordines *ib.*, pro ordinato ante usum rationis *ib.*; — obligetne vi voti an sola lege ecclesiastica 782; — sitne originis Apostolicae 780; — sacrilega reddit peccata etiam mere in-
- terna 782; — quam prohibeat familiaritatem cum feminis 784.
- Caelibatus** votum impedit matrimonium II 947; clericorum impedimentum dirimens 981 sq.
- Caerimoniae** baptismi II 94 sqq; — supplendae 96, quomodo in adulto *ib.* — confirmationis 124; — earum significatio *ib.*; — quanta sint obligationis 138.
- Missae vide Rubricae. Cf. etiam Sacramentalia.
- Caesarea** sectio licita I 1009 1010 II 104 *not.*; — quando debita I 1009; — caute matri suadenda *ib.*; — post mortem matris II 104.
- Calendarium** Horarum canon. quomodo servandum II 789.
- Calix** pro Missa sub gravi consecratus II 312; — intus deauratus 314; — argenteus vel stanneus *ib.*; — num admittatur ex aluminio *ib.*; — execratur tenuissima fissura in fundo 324; — tangendus in ordinatione 742 sq.
- Calumnia** I 1418; — quomodo differat moraliter a simplici detractioe 1418 1421; — quoad reparationem famae et restitutionem damni 1437 1438; — num sic vocare liceat denuntiationem veri criminis, quod non possit probari 977.
- Campanas** pulsare simul cum acatholicis sitne cooperatio illicita I 812; — ex conventione *ib.*, — in templo acatholico *ib.*
- Campanula** pro Missa sub veniali requiritur II 313.
- Canon** Missae. Defectus voluntarius in eo facile grave peccatum II 330; — diuturna in eo distractio 334.
- eo incepto liceatne afferre parvas hostias pro Communionem fidelium 169.
- in ordinatione presbyteri cum episcopo recitandum 743.
- Canonici.** Obligationes speciales II 825; — quando non amittant fructus propter absentiam 827 sq; — quando absentes percipiant distributiones quotidianas 827.
- Canonis** privilegium clericale II 830; — laesum secum trahit excommunicationem 1217 sqq.
- Cantus** sacer in templo haeretico I 813; — obscenus quale peccatum 826 1034.
- Capellani** militares habent iurisdictionem ordinariam personalem II 490; — num teneantur applicare Missam pro suis subditis 265.
- monialium 265.
- Capitis** damnatio num privet usu domini I 1255; — possitne fieri contra innocentem iuridice reum probatum 964 sq. — diminutio 1255.
- Capitulum** male transferens administrationem dioecesis II 1267; — appellans ad futurum Concilium 1271.
- Captiosae** cogitationes quomodo vincendae I 137 II 632.

- Carcer.** Liceatne eum infringere, et cui I 979; eius custodem decipere 979.
- Cardinales** quas indulgentias dare possint II 672; — censuras ferre possunt in suis ecclesiis 1113; — excommunicationibus pap. subiacent, suspensionibus et interdictis non ita, nisi nominentur 1114; — privilegio gauden circa Missas et confessorum eligendum I 720 II 491 *not.* — eos hostiliter insequentes 1190 1288 1310.
- Caritas** est virtus omnibus aliis superior I 449 452 461; — est virtus theologica 440; — num excludat amorem propriae beatitudinis 441; — potest hunc amorem imperare ab eoque imperari *ib.*; — est essentialiter amicitia cum Deo 440; — nititur in Dei perfectione in se spectata 444; — num niti possit in Dei attributis relativis 445; — ex cogitata Dominica passione oriunda 446; — diversos gradus habet essentielles 448; — semper excludere saltem debet quodvis peccatum mortale 442 448; — quovis peccato mortali superveniente exstinguat 329 456 740; — est saepius elicienda 450 sqq; — quo sensu medium salutis necessarium 449 451 453; — quam sit efficax 449 451 sqq 455; — quam facilis in N. Test. 453; — num sola mereatur 369 452; — aliis motibus quoad meritum longe praestat 374 452; potest alia motiva imperare 374.
- extenditur ad homines 726 747; — erga proximum quomodo eadem virtus sit atque caritas erga Deum 748 sq; — exercenda est erga quoslibet, etiam infideles 762; — quem ordinem postulet in opulatione 759 760; — in complacentia et appetitione 760; — a confessorio exercenda erga poenitentes II 560 sqq; — extenditur ad nosmetipsos I 727 728; — quam postulet curam corporis 729 sqq; — qua talis urget ad colligenda merita 741; — obligat ad procuranda media temporalia 743 sq, quomodo ad electionem status 745; — laeditur quovis peccato gravi 740, specialiter peccato impenitentiae *ib.*; — num laeditur omissione boni operis proximorum causa 742.
- Carmelitarum** scapulare eiusque favores singulares II 703; — in eius festo indulgentiae plen. *toties-quoties* 704 *not.*
- Carnes,** quarum esus diebus abstinentiae prohibetur I 1458; — parvitas materiae 1456; — num pluries edi possint a non obligato ad ieiunium, quando fit dispensatio in mandato quadragesimali 1466 1474; — simul cum piscibus edere non licet tempore ieiunii 1467, neque licet dispensatis a ieiunio *ib.*, licet excusatis ob morbum *ib.*, licet etiam dispensatis ad esum carnum in diebus solius abstinentiae 1475; — num liceat edere, ne quis dignoscatur ut catholicus 406; — quando a caupone dari possint 837; — dispensationes a S. Sede datae 1477 sqq; — sitne esus obligatorius, ut mors avertatur 731; — carne humana liceatne vesci umquam 891.
- Castitas** ut virtus I 871; — quomodo laedatur v. *Luxuria*.
- ut votum quando sit reservatum 627; — in coniugato non est pleno sensu reservatum 628; — dispensatio saepe datur sensu non pleno *ib.*; — post dimissionem ex Congregatione religiosa quomodo tractandum 629.
- caute permittendum puellis ut emittant 631; — non solet dispensari nisi adiuncta gravi commutatione 631; — laesio quando sit sacrilegium 528.
- Castitas religiosa voto promissa extenditur ad actus internos 687; — obligat quomodo ad clausuram *ib.*; — quae sit impedimentum matrimonii dirimens *ib.* II 981 sq, impediens 946 sq; — quomodo dispensabile 832 835; — quomodo impediatur matrimonii usum 1080 1089.
- Castratio** puerorum num licita I 735.
- Castrensia** bona filiorum fam. I 1056; — quae iura 1059.
- Casualia** bona clericorum quae vocentur I 1070; — quid iuris clericis competat *ib.* 1071.
- Casula** pro Missa excluditur lanea, linea vilivis materiae II 316; — color est de praecepto, at non gravi 317; — flava non admittitur *ib.*; — ex filo aureo admittitur pro alba, rubra, viridi *ib.*; — quam necessaria 318; — quando exsecretur 324.
- Catechesis** habenda a paroco II 820.
- Catechumeni** quomodo Missae sacrificii possint esse participes II 242 248 *not.*; — quomodo iuvari possint per Ss. Missae sacrificium 243 sq 247.
- Cathedralis** ecclesia sitne locus aptus ad legem paschalis Communionis implendam I 1452.
- Caupo** quoad ephemerides pravas I 822; — quoad dandum potum ebriosis 832; — quoad carnes dandas diebus esurialibus 837; — quoad choreas 802; — quoad curam circa deposita 1292 *not.*
- Cauponam** adire clericis prohibetur II 778.
- Causa.** Divisio in physicam et moralem, immediatam et mediatam etc. I 71; — negativa aut positiva 71 sq; — effectus mali in genere 72 sqq; — motuum inhonestorum quando peccaminosa 74; — in luxuriam influens: gravis 1031, levis 1031, media 1031; — quomodo vitanda 1029; — quando peccaminosa 1030.
- damni 1167 sq; — principalis et secundaria 1209 sq 1213.
- excusans aut eximens a lege v. *Excusatio. Exemptio.*

- Causa contractus** quae dicatur et quem habeat influxum in contractum I 1245.
 — criminalis. In dubia causa quid iudici agendum 964.
 — civilis. In dubia causa quid agendum 966; — pia quando potioris iuris 967; — adversarii non positive iuvanda ab advocato alterius partis 983.
 — dispensationis motiva et impulsiva 265; — canonice sufficiens II 1027 sqq.
- Causalitas sacramentorum** sitne physica an moralis II 6, per modum meriti an impetrationis *ib.*, an per modum imperii 7; — attingatne gratiam sanctificantem immediate an mediate *ib.*; — tendatne in effectum physicum an moralem seu iuridicum *ib.*
- Cautio ut virtus.** Notio I 853.
- Cebrare v. Missa.**
- Censura ecclesiastica** ut poena medicinalis II 1101 sqq; — auferenda a resipiscente 1102; — in quas dividatur 1103 sqq; — ab homine et a iure 1103; — latae aut ferendae sententiae *ib.*, notoria aut occulta 1104 1106 — reservata aut non reservata 1104; — diverso gradu reservata *ib.*; — quibus conditionibus incurratur 1105 sqq; — num afficiat ignorantes 1107, metu agentes 1110, resipiscentes ante effectum 1111; — a quo in quos ferri possit 1113 sqq; — a quo absolvatur 1119 sqq, idque in articulo mortis 1124 533 sqq; — quomodo absolutio danda 1121 sq; — quae ab episcopo absolvatur 831; — violata pro exercitio ordinis sacri inducit irregularitatem 1286, cum qua excusatione seu exceptione *ib.*; — censurarum catalogus 1273 sqq.
- Census** I 1299; — realis et personalis *ib.*; — personalis num sit illicitus *ib.*
- Cenula diebus ieiunii** permessa I 1461 sqq; — quantitas ciborum permessa 1462; — excessus qui sit gravis 1465; — qualitas ciborum 1463; — possitne augeri in vigiliis summorum festorum 1469.
- Cerebri mala affectio** multum influit in liberam hominis determinationem I 90.
- Cerei** pro Missa celebranda II 320; — num ex necessitate cum alio lumine mutari possint *ib.*; — ad unum cereum in necessitate licet restringere *ib.*; — plures quam duo in Missa privata permittuntur solis Episcopis *ib.*
- Certitudo honestatis actionis** quae requiritur ad licite agendum I 121 148 sqq; — ultimi dictaminis conscientiae *ib.* 122 180 181 sq; — subiectiva quae necessaria ad iuramentum 558.
- Cessatio legis** I 271 sqq 276.
 — dispensationis 267 sqq.
 — censurae sine absolutione II 1119, per absolutionem 1119 sqq.
- Cessatio a divinis** distinguitur ab interdicto II 1168; — imponitur in luctum propter crimina *ib.*
- Cessio bonorum** num liberet ab obligatione solvendi debita residua I 1230; — quem ordinem postulet in solvendis debitis 1219 sqq; — num permittat quorundam bonorum occultationem 1230.
- Character sacramentalis.** Notio II 14; — in baptismo 77; — in sacramento confirmationis 121, in quo consistat *ib.* 135; — in ordine 730.
- Charta confessionis** legere quando sit contra sigillum sacramentale II 597.
- Chartas nummularias** habere sitne negotiatio clericis prohibita II 774 *not.*
- Chirographorum** mercatura aleatoria I 1367; — pericula peccandi in ea 1368.
- Chirurgica operatio** possitne esse obligatoria I 730, — pro matre ad salvandum foetum 1009, post mortem matris II 104; — sitne licita, quando inferat mortis periculum I 737; — eam exercere quando inferat irregularitatem II 1297.
- Choreae.** Eas institueri quando sit peccatum I 802; — eas sustinere contra aliorum pium conatum *ib.*; — iis interesse *ib.*
- Chorus** in officio divino, ad quem qui teneantur religiosi aut moniales II 788; — qui clerici saeculares 825; — quod observari debeat tempus 794; — qui auditus partis alternae 796 806, quae si nullatenus audiat 797.
- Chrisma** materia confirmationis II 126.
- Christiana lex divina** I 295 sqq; — quando inceperit esse obligatoria 297; — perfectior longe est legibus prioribus 296.
- Ciborium relictum extra corporale** num censeatur consecratum II 168; — numquam consecrare licet extra actionem Missae liturgicam 169; — neque super illud verba consecrationis repetere *ib.*; — quomodo sit purificandum 178 *not.* 2 192. Cf. **Pyxis.**
- Cibos** praeparare quomodo liceat diebus festivis I 707; — esuriales v. **Abstinencia;** — respere liceatne reo 731.
- Cingulum** pro Missa admittitur ex diversis materiis et diversi coloris II 316 cum *not.* 2; — exsecratur, si hominem cingere non amplius potest 324.
- Circumstantiae** sunt frequenter fons moralitatis I 96; — externae et internae 103; — quae novam addant malitiam II 412 sqq; — quae sint in confessione exprimentae 412 sqq, quae practice declarandae 413 sqq; — de quibus confessorio liceat interrogare 416.
- Civile matrimonium** quid valeat II 951; — liceatne illud praemittere ecclesiastico 952; — debeatne ex obligatione observari *ib.*; — a magistratu catholico cum quibus cautelis excipi possit 952 *not.*; —

- eius ineundi periculum ut causa dispensationis ab impedimentis 1030; — inducatne publicae honestatis impedimentum 1002; — attentatum post ordines sacros excommunicatione punitur 1246.
- Civilis auctoritas** habet potestatem legiferam I 210; — habeatne potestatem baptizandi filios infidelium II 116 sqq; — quid possit in matrimoniis christianis 951; — possitne declarationem matrimonialis consensus postulare ante ritum ecclesiasticum 952; — possitne pro non-baptizatis statuere impedimenta dirimentia 951 *not.* 953.
- Clamat res ad dominum** I 1130.
- Clandestinitas. Clandestina matrimonia** semper censebantur illicita II 885; — invalida facta per Conc. Tridentinum 896; — ante legem eccles. ea invalida esse asserentes excommunicantur 1265; — quae exempta fuerint a iure Tridentino 899 sqq, vi declarationis vel dispensationis Pontificiae 901 905 sqq; — quae iure Pii X eximantur 895.
- Classicus scriptor** in theologia morali qui censeatur I 158; — quoad lectionem permissam II 1317 1334.
- Claudus** qui sit irregularis II 1304.
- Clausula codicillaris** in testamento I 1405.
- Clausulae instrumenti** dispensationis matrimon. in foro externo II 1045 sq; — in foro interno 1047 sqq.
- Clausura religiosa** I 687; — virorum violatur solo ingressu vel admissione mulierum II 1233, eaque sola violatio excommunicatione Papali punitur *ib.*; — violata per egressum nocturnum casus reservatus 539; — monialium violatur ingressu non solum virorum 1229; — quam late patentem secum ferat excommunicationem 1230, comprehendit impuberes 1229; — num violetur introductione infantium 1231; — qua introductione vel admissione violetur *ib.*; — num violetur egressu minimo 1232; — quam postulet licentiam pro ingressu 1230 cum *not.*, pro egressu 1232; — protegenda est a Magistratibus sub poena excommunicationis 1264.
- Clavis tabernaculi** quomodo sit custodienda II 176 *not.* 6.
- Clementia**, virtus praecipue superiorum I 875.
- Clericus** quoad exemptionem a iurisdictione civili eiusque legibus I 232. — quoad bona temp. 1070; — restricta utitur libertate quoad bona ecclesiastica 1072; — male de iis disponens 1073; — cognatos ditans 1074; — testari num libere possit 1072 *not.*; — ab intestato decedens cui bona relinquat 1074 1072 *not.*; — quid aedificationis causa cavere debeat 1075.
- Clericus medicam artem exercens** II 775, idque cum incisione vel adustione quando evadat irregularis 1297. — post ordines sacros matrimonium attentans excommunicatur 1246; — obligationes communes 771 sqq; — communia privilegia 829 sq.
- Coactio ad matrimonium** quae subiaceat excommunicationi II 1262; — ad sepulturam haeretici aut nominatim excommunicati 1249; — mulieris ad ingressum in monasterium vel ad professionem 1263.
- Coalescere** in votis I 597; — in causa iniustitiae et restitutionis 1116 1129.
- Cochlear parvum** in Missa II 315.
- Codicillum. Codicillaris clausula** in testamento I 1405.
- Coelum beatorum** in certo loco constituitur I 44.
- Coemeterium** quando polluatur I 527 II 304.
- Coenula v. Cenula.**
- Cogitatio** de re mala speculativa aut practica I 355; — curiosa de re venera quale peccatum 356; — morosa quae dicatur 1033; — quam habeat malitiam specificam 363 sq; — quando coniugibus peccaminosa II 1074.
- Cognati** conditio quando inducat novam speciem malitiae in peccatis luxuriae II 414, in peccatis odii *ib.* Cf. **Consanguinitas. Incestus.**
- Cognatio spiritualis** vide **Spiritualis cognatio.** — legalis vide **Adoptio.**
- Cognitio** in beatis quae adsit I 30 sqq; — quae necessaria sit circa legem ut obliget 176 179.
- Cohabitatio** cum mulieribus qua limitatione clericis permessa II 784.
- Collatio donorum** quae fieri debeat in divisione hereditatis I 1290 1412. — vespertina diebus ieiunii v. **Cenula.**
- Collecta principalis** in Missa cum sua Secreta aut Postcommunionem censetur pars gravis II 331. — accessoria, immo plures, non censentur pars gravis 331; addere aliquam non convenit 332.
- Collector stipendorum Missarum** num quam partem possit retinere II 281.
- Colloquium** cum persona inordinate dilecta quale peccatum I 1031 cum *not.*
- Color paramentorum** II 317.
- Coloratus titulus.** Quando in eo suppleat Ecclesia II 504 sq; — quid valeat in praescriptione I 1098 sqq.
- Columbae** habentur pro animalibus mansuefactis I 1083 1086; — eas attrahere ad proprium columbarium 1086.
- Comedere** statim post Communionem II 224.
- Comitas.** Notio virtutis I 920.

- Comitia publica.** Electio deputatorum quae obligatio I 955 sq; — in com. malum suffragium dare quando sit causa restitutionis 957 1201.
- Commendatio candidati quae inferat crimen simoniae** I 531 533 538.
- Commissaria forma in dispensationibus** II 1043.
- Commixtio rerum quid efficiat quoad dominium** I 1093.
- Commodatum.** Notio contractus I 1291; obligationes utriusque contrahentis *ib.*
- Commodum naturae quaeerere sitne moraliter indifferens** I 107 108.
- Commoratio quae exigit literas testim. in ordinando** II 764 1269, in candidato religioso I 655; — quoad banna II 862 sq; — quoad matrimonium inuendum 889.
- Communio bona inter coniuges** I 1063 sqq.
- Communicabilitas summa in Deo ratio creandi** I 4.
- Communicatio cum excommunicatis quae evadat graviter illicita** II 1133 1135 1141 1146; — in divinis quatenam prohibita 1133 1135 sqq; cum heterodoxis 99 1136 1141 I 406 410 *not.* 809 sqq; — civilis generatim non amplius prohibita II 1145; quae gravis evadere possit 1146; — cum vitandis severius quidem diiudicanda 1145, at plures habet causas excusantes *ib.* 1146; — cum nominatim excommunicato a Papa in crimine criminoso 1241; per receptionem in officia divina a clericis 1242 1272; — privilegiorum inter religiosos 836.
- Communio bonorum inter coniuges** I 1065 sqq.
- Communio, S., praecepta quando** II 195 sqq; — qua medii necessitate necessaria 195 198; — lege divina necessaria 196; — in articulo mortis quando urget 197 sq; possitne sumi bis in die 197; dari sensibus destitutis 198, vomitu laborantibus *ib.*; — pueris qua aetate danda 200 sqq; — lege ecclesiastica praescripta quotannis in Paschate I 1452 II 203; etiam elapso tempore urget I 1453; — sacrilega non satisfacit legi eccl. 246 1454 II 196.
- prima definienda a confessario aut paroco pro privata susceptione 201; non exclusive a paroco *ib.*; patitur quoad tempus aliquam latitudinem 200; — pro sollemni susceptione episcopo ius est definire aetatem et tempus 201.
- frequens: regulae et leges de ea 211 sq; — est remedium contra peccata 578; — potest alicui esse moraliter necessaria 203.
- pro indulgentiis plenariis praescripta 676 sqq; — una eademque pro pluribus indulgentiis valet 679; in iubilaeo specialis requiritur *ib.* 688; — excepto iubilaeo, sufficit pridie facta 678; — alia opera praecedere aut sequi potest 676 678 sq; — potest ubilibet fieri 679; — commutari potest aegrotis 679, pueris ad primam Comm. nondum admissis in solo iubilaeo *ib.* 693; — fere quotidiana eximit a necessitate confessionis, si modo permanserit status gratiae 677.
- Communio, S., qua dispositione suscipienda** II 204 sqq; — ad habendas abundantiores gratias 210; — a graviter lapsio non licet sumi sine praevia confessione 204; — num in dubio gravis peccati 205.
- **Communio** diei suadeatne abstinentiam ab usu matrimonii 214 1081; — inducatne novam speciem malitiae in peccato 415.
- spiritualis 194.
- Communitas capax iuris** I 904; — quando laesa est, cui debeat restitui 1128 1215.
- Commutatio votorum** I 625, — a quo fieri possit *ib.* II 832 835; — in iubilaeo 690; — quando fieri possit iubilaeo elapso 691; — fieri potest etiam voti non petendi commutationem *ib.*; — possitne fieri propria auctoritate qua restrictione I 625; — votorum quorumlibet privatorum fit in susceptionem status religiosi 616. — Exempla commutationis 632; — commutatio iuramenti II 832 835 I 630.
- operum pro iubilaeo praescriptorum II 692; possitne fieri pluries 693.
- satisfactorum sacramentalis 469 474; — quando fieri possit *ib.* 475, a confessario alieno 474 sq; — petine licite possit a poenitente 469 474.
- Comoediae v. Spectacula.**
- Compensatio in rebus temporal. licita vel non iniusta** I 1124 sq; — occulta *ib.*; — possitne fieri a famulis ob mercedis exiguitatem 1126; — quae competat causae damni secundariae 1213; — possitne fieri in probabilitate iuris 1125; — quibus conditionibus subiecta 1124 sq; — famae laesae 912 1435.
- Complacencia ut primus voluntatis actus** I 66; — in Deum 442 448.
- Complectum peccatum, ut adsit reservatio** II 524; vel censura 1106.
- Complex num prodi possit vel debeat a reo** I 976; — a confitente in sacramento poenitentiae II 439 sqq; num quaeri debeat alius confessarius cui compl. sit ignotus 439 sq; — num inquiri a confessario vel Superiore possit ad corripiendum 444 sq 1216; — eius peccatum res sigilli sacramentalis 591; — cuius absolutio severissime prohibeatur 1201 sqq. Cf. **Absolventes.**
- Compositionis Bulla** I 1218.
- Computationes filii minoris num solvi debeant** I 1253.

- Concilii, S., Congregatio** I 303.
- Concilium oecumenicum** legiferam potestatem habet in totam Eccles. I 211; — provinciale in totam provinciam 212, est singulis episcopis superior *ib.*; — dioecesanum non habet potestatem 213.
- Concionari v. Contionari.**
- Concomitans error** quoad voluntarium I 76 79; — concomitanter annexum rei spirituali aut intrinsecus aut extrinsecus 532.
- Concomitantia.** Vi conc. praesentem esse in Ss. Euch. II 147.
- Concordata** partim sunt pacta rigorosa, partim privilegia I 319; — non intelliguntur revocata revocatis privilegiis *ib.*
- Concubinatus.** Eius malitia I 1037.
- Concupiscentia** I 80; — antecedens et consequens *ib.*; — influens in voluntarium 81 sqq. — Eam non reprimere quando peccatum 82; — diminuitur per S. Eucharistiae susceptionem II 155.
- Condemnatoria sententia** I 313.
- Conditio** in contractu I 1242 1281 sqq; — suspensiva vel resolutoria 1278; — impossibilis et turpis per se nullum reddit contractum 1282; quando habeatur pro non-adiecta *ib.*; — quando sufficiat aequivalenter impleta 1281.
- in sponsalibus II 840 sq.
- in matrimonio 878 sqq, contra substantiam matrimonii quae sit 878 881; — num haec sola reddat matrim. nullum 878; — detecta quam obligationem imponat revalidandi matrimonii 880; — quaenam pro non adiecta habeatur 878, quo sensu 880. Cf. **Matrimonium.**
- in testamento I 1406; — impossibilis et inhonesta modo pro non-adiecta habeatur, modo nullam reddit dispositionem *ib.*; — quomodo implenda sit 1413.
- in voto quomodo sumatur 581 601.
- poenitentis possitne esse res sigilli sacramentalis II 592.
- sponsorum quae faciat sponsalia rescindibilia 857 sq.
- Conditionata desideria** quoad peccaminositatem I 362; — paupertati religiosae opposita 686.
- collatio sacramentorum II 37 sqq; — in poenitentia saepius recurrit 370 sq 556 sqq; — debeatne fieri conditione expressa 37; — possitne fieri sub conditione futura *ib.*
- Condonatio** quando liberet a restitutione I 1181 1213 1229; — praesumpta num sufficiat 1229; — a S. Pontifice facta 1218 1234; — quae re ipsa circa bona eccles. facta fuerit 1237 sq.
- offensae quae necessaria 780.
- Confessarius** quibus virtutibus praeditus esse debeat II 560 sqq; — qua praeditus scientia 566 sqq; — ignarus quando excusetur 568 sq; — quoad usum opinionum probabilium I 206 sqq, iisque diversis II 570 607; — possitne erga poenitentem uti opinione, quam habet falsam I 209; — prudenter monens et silens II 570; — errans in monitis 606, in restitutione poenitentis I 1226 II 605; — advertens errorem prioris confessarii 607; — latens ad succurrendum duellantibus 1223; — num possit dispensare in legibus eccles. I 263; — in causa restitutionis possitne haberi pro negotiorum gestore creditoris 1225; — pravos motus patiens ad quid teneatur 1041; — peccans cum poenitente quando contrahat malitiam specialem II 413.
- Confessarius ordinarius et extraordinarius** monialium II 515 sqq 644; — quem teneat agendi modum 639 sqq 644.
- quando deesse censeatur pro eo qui celebrare debeat 206.
- Confessio** ut materia sacramenti poenitentiae II 353; — integra formaliter et materialiter 446; — quae sit iuris divini 403, cur *ib.* 404; — extendenda ad numerum et species infimas peccatorum 405 sqq; — non postulat accusationem circumstantiarum mere aggravantium 406, nisi confessarius interrogaverit 416; — secundum numerum qualis sufficiat 407 sq; — peccati oblivione omissi debeatne fieri ante S. Communionem 205 428 sq, fieri debet in prima confessione quae instituitur 430; — quam primum facienda a quo sacerdote 208; — a n u a I 1449 sqq; — quos obliget 1449 sq; — cui fieri debeat vel possit 1451; — quomodo computanda 1450; — omissa quomodo supplenda 1450; — peccatorum venialium num lege eccles. comprehendatur 1450; — sacrilega non implet legem eccles. 246 1454.
- frequens remedium contra peccata II 578.
- generalis quando necessaria 451, quomodo instituenda *ib.* 454 455 sqq; — quando utilis 452 sq; — totius vitae non facile repetenda 453; — partialis facile permitienda *ib.*; — ne fiat nimis accelerata 454; — quando nociva et prohibenda 452.
- pro indulgentiis necessaria 677; hebdomadaria pro omnibus sufficit, manente statu gratiae *ib.*; — biduo vel triduo ante festum indulgentis ditatum 678; — alternis hebdomadis facienda ex singulari concessione sufficere potest 677; — pro quotidie fere communicantibus nulla praescribitur, si permanserit status gratiae *ib.*; — commutari in aliud opus nequit 677.
- fierie possit intra Missam ex praecpto audiendam I 717; — complurium excepta in statu peccati quot constituat sacrilegia II 47.

- Confidentialis** simonia I 545 *not.*; — eius poenae 547 II 1234.
- Confirmatio** II 120 sqq; — sacramentum a baptismo distinctum 120; — quos producat effectus 13 121 sqq; — confert abundantem Spiritus Sancti gratiam 122; — quam habeat gratiam *specialem* 123; — imprimi characterem 121; — quam habeat materiam remotam 125 sqq, proximam 129 sq; — quam habeat formam 131; — ministratur ab episcopo ut ministro ordinario 132, ut extraordinario a presbytero per S. Pontificem delegato 133 sqq; — qua obligatione administranda 137; — ministrari potest post meridiem 138; — a quo suscipiatur 139; — qua aetate ut conferatur conveniat *ib.*; — suscipienda qua dispositione 143; — quomodo obliget 140; — quando sub gravi suscipienda *ib.*; — num requiratur in ordinando sub poena irregularitatis 1284 *not.*; — requiritur in ordinando saltem sub veniali *ib.*; — quibus conferenda caerimoniis 138.
- Conformitas** cum lege aeterna: quae tendentia sit necessaria I 191.
- Confraternitas.** Receptio in eam simoniaca est invalida I 549.
- Confusa** notitia peccatorum sufficientiae in confessione II 451 546; — in imponenda poenitentia sacramentali 451 *not.*; — in commutanda poenitentia 475.
- Congregationes Romanae** earumque officia I 300 sqq; — quam inducant obligationem 299 307; — num habeant potestatem dominativam in religiosos 697. — religiosae possint vota suorum irritare 611 643 *not.*; — quoad votum castitatis post dimissionem 629.
- Congrua** quae dicitur clericorum quando ut bona ecclesiastica tractanda I 1075.
- Coniugale debitum** II 1063 sqq; — circumstantiae temporis 1081 sqq; — manet licitum tempore praegnationis 1082, tempore lactationis *ib.*, num tempore purgationis 1083, post cenam vel balneum *ib.*; — tempore morbi quando debitum, quando non debitum, quando illicitum 1083; — possint ex industria eligi tempus ad conceptionem minus aptum 1086. — Circumstantiae situs non inducunt ex se peccatum mortale 1084, quaedam deordinatio in ea omnino distinguenda a sodomia 1071; — quando ex intentione mulieris gravior malum 1071; — obligetne erga ebrium 1090 sq, amentem *ib.*; — existatne in matrimonio dubio 1075, in dubio impedimento ligaminis 1076 sq; — ius ad illud amittitur incestu 1000 1078; quo sensu ex quolibet adulterio 1079; — quomodo ex voto castitatis emisso 1080; — quis restituat ius ex incestu amissum 832 835; — denegatum quando graviter peccaminosum 1087 sqq; excusatio pro muliere 1088; — quando denegari *debeat* 1093 sqq. — De eo vitari debet indiscreta interrogatio in confessione 543.
- Coniugalis** societas I 928 sqq.
- Coniugicidium** ut impedimentum matrimonii dirimens II 100 639.
- Coniux** vide **Uxor. Maritus. Femina.**
- Conopaeum** tabernaculi SSi Sacramenti II 177 *not.* 7.
- Consanguinitas** quatenus constituat impedimentum matrim. dirimens II 987 sqq; — quatenus sit impedimentum legis naturalis 990; — inter fratrem et sororem num lege naturali dirimat 991; — apud infideles quae dirimat matrim. 991; — quousque dirimat matrim. lege ecclesiastica 989; — multiplex quibus titulis adesse possit 988; — accurate describenda in petitione dispensationis 1035.
- Conscientia.** Quid sit I 111; — falsi conceptus 111 *not.*; — sedentiae habeat in ratione an in animi sensu *ib.*; — possintne in homine plane deesse 113; — medium est cognoscendi Dei 113; — distinguitur in veram et rectam, erroneam et falsam 114 116 sqq; — certa et dubia 115 119 sqq; — perplexa 124; — tenera, scrupulosa, laxa 115 125 sqq; — examinanda ante confessionem II 446 sqq. — Manifestatio consc. exigi nequit in Congreg. monialium vel laicorum II 641; — per se secum fert secretum sacramentali secreto inferius 590 I 1445.
- Conscriptio** v. **Miles. Militia.**
- Consecratio** chris matis pro sacram. confirmationis soli competit episcopis II 126; — num ex delegatione fieri possit a presbytero *ib.*; — possintne a S. Pontifice episcopo interdici quoad valorem 127. — olei infirmorum 717; delegari potest presbytero a S. Pontifice *ib.*; at praesumi nequit *ib.* — SSae Eucharistiae quibus verbis fiat 170 sqq; — facienda secreto 333, at audibili modo *ib.*; — quando repetenda 172; — sola constituit essentiam sacrificii 229, requiritur utraque et panis et vini *ib.*; — ei non interesse in Missa de praecipuo materia gravis est I 718.
- Consensualis** contractus qui sit I 1240.
- Consensus** in concupiscentiam quid efficiat quoad voluntarium I 80 81; — distinguitur a non-repulsu 82; — in cogitationem practicam turpem 355 356; — imperfectus quomodo dignoscendus 136 345 346; — in damnum inferendum quam inducat obligationem restituendi 1199; — qui in contractu sit essentialis 1256 sq; — internus sitne ad contr. necessarius 1256; quid faciat externus *ib.*; — mutus 1258; — in sponsalibus qui requiratur II 838 sqq;

- separatim datus ab utroque sponsorum num sufficiat ad contrahendum matrimonium I 1260; — in matrimonio contrahendo quis praescribatur II 876 sqq, invalidus quomodo renovandus 1051 sqq; — legalis num supplet defectum consensus interni I 1256; — legalis superioris quid efficiat in consuetudine legisve abrogatione 272; — in suffragatione iniqua 1199 sqq.
- Consequens** concupiscentia I 80; influxus in voluntarium 81 82; — conscientia quae dicatur 112; — lex 186 191.
- Consequenter** annexum rei spirituali I 532.
- Conservatio** status gratiae effectus S. Eucharistiae II 155.
- Consilium** num possit fieri praeceptum I 109 110 *not.*; — in Lege christiana seu evangelica 295 640 660 662; — alteri datum 1194; — nudum aut vestitum quid sit *ib.*; — damnosum *ib.*; quando censetur damni efficax et restitutioni obnoxium 1195, mali minoris deturne licite 799 1196, num etiam in causa iniustitiae 799; — in variis criminibus censura punitur II 1273 sqq.
- Consistorialis** Congregatio I 301.
- Consolatio** spiritualis II 637; — agendi modus in ea *ib.*
- Conspiratio** in actione damnosa I 1201 1211; — in coniugicidio ut impedimentum criminis II 1007.
- Constantia** ut virtus I 868.
- Consuetudinarius** quoad absolutionem II 622; — in peccato turpi possitne sacros ordines recipere 760.
- Consuetudo**, influxus in determinationem liberi arbitrii I 89; — legem abrogat 272; — quae vim abrogandi non habeat 273; — rationabilis et irrationabilis 273; — num ad abrog. legem requirat bonam fidem 274; — quando legem inducat 272 *not.*
- peccandi II 622; — eam falso negare in confessione quale peccatum sit 416 sq.
- Contagio** quando excuset ab integritate in confessionibus II 435; — non excusat ab administrandis necessariis sacramentis 48 sq 51.
- Contemptus** divinae auctoritatis momentum essentiale in peccato I 322; — parentum quale peccatum 949; — superiorum 954. Cf. **Contumelia.**
- Contentio** quale peccatum I 838.
- Continentia** I 873.
- Contingentia** futura. Cogitationes captiosae de iis quomodo vincendae I 137 II 632.
- Contionari.** Obligatio episcopi II 817, parochi 820; — quomodo permittatur diacono 732; religiosis simpliciter tonsuratis 836; — religiosis quid observandum erga episcopum 1117.
- Contionator** num et quando a ieiunio eccles. excusetur I 1471.
- Contionem** audire cui obligatorium I 714.
- Contractus.** Notio et divisio I 1240 sqq; — requirit consensum et internum et externum 1256 sq; — num perfiatur consensu mere legali 1256; — expressus et tacitus 1242; — turpis 1248 sqq; — in fieri et in facto esse 1243 sqq; — stricti iuris et bonae fidei 1241; — quoad essentiam, naturam, accidentia 1243; — quoad obligationem 1271; — infirmus 1272; — quomodo corruat 1271; — informis quid valeat 1275 sqq; — iuramento firmatus 1283. — **Obstacula:** Error qui faciat c. nullum, qui rescindibilem 1262 sq. — **Metus** faciatne iure naturae c. nullum an lege positiva 1265 sqq; — qui metus faciat rescindibilem 1265; — irritus lege positiva quomodo intelligatur 1274 1276 sq. Cf. **Sponsalia. Matrimonium.**
- Contradictionis** libertas I 61.
- Contrahentes** liberi ut impediti I 1252; — matrimonium christianum sunt ministri sacramenti II 883; neque tamen habent specialem curam de statu gratiae compartis *ib.*
- Contrarietatis** libertas quid sit I 61.
- Contritio** generice sumpta II 372; — quos affectus in se contineat 373; — perfecta unde sumat motivum 374; — quos habeat effectus 372 377 sq; — quando obligatoria 375 sq; — quoties elicienda 376; — summi momenti in articulo mortis 651 655; — continet votum sacramenti 377; — in sacramento sufficitne implicita contenta in caritate, an debeat esse formalis 384; — sufficitne vel requiratur cum sacramento existimata *ib.*, — est appetitativa summa 385, etsi sit intensione remissa *ib.*; — quo sensu universalis 392 sq; — quomodo deleat peccata venialia 378. Cf. **Attritio. Dolor.**
- Contumacia** quae requiratur ad incurendam *censuram* II 1107.
- Contumelia** quid sit I 949 954 1432; — peccatum ex se grave 1434; — in diiudicanda gravitate considerandae sunt personae *ib.*; — proprie fit in praesentem sive in se sive in repraesentatione 1432; — in absentem, qui nihil auditurus est, non est *ex se* peccatum grave *ib.*; nisi fiat ex contemptu *ib.*
- contra Deum 506; quomodo contineatur in peccatis 326; — in Sanctos et res sacras 509 522.
- Conventio** de actione obiective mala in alterum transferenda I 820; de pulsandis campanis cum acatholicis 812; — patronorum 1332 sq; — operariorum 1334

- 1344 sqq; — ementium in licitatione 1337.
Cf. **Monopolium**.
- Conversio** propria et aliena obiectum orationis I 479 sq; — num sit obiectum meriti de congruo 371; — quo sensu impetrari possit per Ss. Missae sacrificium II 235 244. — Receptio neo-conversi 424 *not.*
- Convictores** regularium possintne absolvi sine approbatione episcopi II 512 sq, in feriis 513; — quoad extr. unctionem et viaticum 1239.
- Convivium** instituere in loco sacro quale peccatum I 527.
- Cooperatio** ad alienum peccatum quot modis fiat I 786; — formalis aut materialis 804; — formalis numquam licita 805; — materialis tantum pro causis et circumstantiis licita aut illicita 805—807; — remota quando licita 808.
— ad damnum: positiva 1192 sqq; — negativa 1206 sqq; — quando ad restitutionem obliget 1206; — quem inferat ordinem in restitutione 1209 sq; — negativa num possit obligare *ante* positivam 1210.
- Copia** confessarii quando deesse censetur II 206.
- Copula** conjugalis debet esse essentialiter perfecta II 1065; — quando illicita 1075 sqq; — incohata et abrupta num licita 1068; — sodomitica 1071 1093; — onanistica eaque diversis modis habita 1094 sq; — incestuosa ut causa dispensationis matrim. 1029.
- Coquus** quos labores facere possit diebus festivis I 707.
- «**Corde contrito**» quid sibi velit in concessione indulgentiarum II 673.
- Cor Iesu, Ss.** Devotio erga illud speciale remedium contra peccata II 578.
- Corporale** pro Missa ex lino aut cannabe requiritur sub grave idque benedictum II 312 315; — excipere debet materiam consecrandam 167; — ex gravi necessitate admittitur excusatio 315; — enormiter immundum per se non licet adhiberi 323; — quando sit execratum et ineptum 324.
- Corpus proprium** quomodo caritate supernaturali diligendum I 729. — Quae cura ei adhibenda 730 sqq 743. — Corporis gloriificatio futura ut effectus Ss. Eucharistiae II 158; — defectus qui inducat irregularitatem 1303 sq.
- Correctio** fraterna I 766; — distincta a iudiciali et paterna *ib.*; — cuius sit obligationis 767 sqq, quibus conditionibus 769; — raro obligat non-superiores 769 772; — multo minus scrupulosum 137; — ordo in ea servandus 770; — in defectibus levioribus num obliget 772, erga peccantem materialiter tantum 773; —
- quando omittenda eique substituenda delatio ad superiorem 771.
- Correctio.** Correctionis causa aliena peccata cum altero communicare quando liceat I 1424; — quam parochus populo impendere debeat II 820; — ex parte episcopi necessaria 816.
- Corruptio** verborum num excuset a blasphemia I 515; — medici in causa militiae quale peccatum 1177; — custodum in causa tributorum 979.
— formae sacramentorum quando essentialis sit, quando accidentalis II 20; — materiae 19.
— in recitando officio div. 797.
- Craniotomia** foetus vivi illicita I 1001 sq; — num silentio premi possit 1002.
- Crapula** ut causa praevisae pollutionis quale sit peccatum I 1041; — ut causa praevisae Missae non audiendae 252. Cf. **Gula**.
- Crasa** ignorantia quae I 75; — non excusat violentem leges a peccato *ib.* 77: — num minuat peccatum 77.
- Creatoris** et creationis finis I 3 sqq.
- Credentes** haereticis quoad incurendam censuram II 1181.
- Crede** non est utcumque veritatibus revelatis assentire I 379 412; — quid credi debeat necessitate medii 390 sqq, quid necessitate solius praecepti 393 sqq.
- Creditor.** Qui praeferendus in solutione debitorum I 1219 sqq; — creditoris num possit substitui in causa restitutionis 1231.
- Credo** in Missa non censetur pars gravis II 332.
- Crematio** corporum in se res indifferentes II 1174; — christianis moribus minus conveniens *ib.*; — ex adiunctis hodiernis moraliter mala 1175; — ab Ecclesia reprobata 1171 sq; — bona fide constituta, quando tolerari possit silendo 1173; — a cognatis mandata num impediunt ecclesiasticas exsequias 1172; — publice propagari vel foveri non potest 1176 — Quae cooperatio sit licita, quae illicita 1173 1176.
- Crimen occultum** narrare est detractio famae I 1417; — occultum uni alterive homini prudenti narrare 1421; — hominis ignoti 1421; — in genere narrare de oppido seu regione vel de communitate 1421; — occultum narrare *ut auditum* sitne gravis detractio 1422; — narrari ab iis, quibus fides non solet adhiberi 1422; — publicum narrare ignaris non est detractiois peccatum 1419 1423; — olim publicum, num obliteratum resuscitare 1423; — testis in iudicio num possit a reo publicare 1425.
— ut impedimentum matrim. dirimens II 1004 sqq.
— **criminosum** in quo cooperatio punitur censura eccles. 1241.

- Crimina** quae inducant irregularitatem II 1283 sqq; — infamantia 1287 1310; — quae irregularitatem etiam legis ignaro inferant 1289.
- Crines** si soli fuerint abluti, baptismus est dubius II 85.
- Crucifixi** effigies sub veniali requiritur pro Missa II 321; — non sufficit parva vix visibilis *ib.*; — cum indulgentiis viae crucis 699; pro graviter aegrotis qui favor *ib.* et *not.* 1.
- Crudelitas.** Notio I 875.
- Cruenta** defensio I 993 sqq; — vitae propriae 993; quando illicita 994; — membrorum 994; — pudicitiae *ib.*; — bonorum temporalium 995; — honoris nequit fieri 996; — aliorum licita, an debita 997; — possitne fieri cum intentione necis aggressoris 993; — illicita est contra eum, qui non sit actualis aggressor 995 996; — punitio quibus licita 998 sq.
- Culpa** theologica et iuridica I 1149 sqq; — iuridica lata, levis, levissima 1150; — theologice venialis num obliget ad restitutionem 1153.
- Cultus** animi quae sit fovenda ex obligatione I 743; — num negligatur ab Ecclesia 746.
- Cultus** Dei obiectum proprium religionis I 468; — est latra 471; — exerceri potest quolibet actu bono 469; — natura duce exercetur speciatim sacrificio 472; — publicus quomodo lege divina, praescriptus 701; — exhiberine possit laboribus servilibus ad eum spectantibus diebus festivis 705 711; — vitiosus superstitiosus 488; — falsus aut superfluus *ib.*; — superfluus admittit parvitatem materiae 491.
- sanctae crucis qui exhibeatur 485.
- Sanctorum, per invocationem 481; — per honorem reliquiarum et imaginum 485; — publicus quibus reservetur 486 sq; — privatus erga quos permissus 487.
- acatholicus cui num interesse liceat 406 809.
- cultus disparitas ut impedimentum matrim. dirimens II 983, num adsit in dubio baptismus 984 sq.
- Cumulandi** dispensationes matrim. specialis facultas II 1018.
- Cura** a parentibus filiis impendenda: corporalis I 934 sqq, spiritualis 937 sqq; — proximis necessitate pressis debita 950; — quam sibi quisque debeat 728 sqq 740 sqq.
- Curator.** Eius munus quando clericis prohibetur II 776.
- Curiositas** quale vitium I 879.
- Custos** agrorum debeatne ex silentio reparare damnum I 1208; — in poena capiendi quomodo agere debeat 987; — possitne ansae esse ad delinquendum 798.
- Custos** carceris possitne reum capiendum occidere I 998, detentum in fuga iuvare 979.
- publicae securitatis debet cum proprio periculo alios defendere 997.
- tributis praepositus 1174.

D.

Damnatae theses II 1215, eaeque vario gradu I 416 sqq; — eas defendentes II 1214 sq 1265.

Damnificatio quae obliget ad restitutionem I 1148 sqq; — inculpabilis 1156; — venialiter culpabilis 1153 sqq; — cum errore invincibili erga dominum 1164; — erga dominos incertos ad quid obliget 1216.

Damnium incurrendum quod a lege excuset I 249 250; — excusans ab audienda Missa 722 723, a requie festiva 709 sqq; — emergens titulus recipiendi feneratoris in mutuo 1308; — quod res patitur a quo ferendum in locatione 1341 1342, in deposito 1292, in commodato 1291.

Debita contracta quae impediunt ingressum in religionem I 667 sq; — solvenda quo ordine 1219 sqq; — incerta 1216; — num praescriptione in foro conscientiae extinguantur 1103 1108; — num extinguantur cessione bonorum 1230.

Debitum coniugale v. Coniugale debitum.

Decalogus quomodo sciri debeat a fidelibus I 393.

Decipere custodem carceris ad elabendum I 799. — custodem in causa vectigalium 1174; — medicum in causa militiae 1176.

Declaratio legis comprehensiva et extensiva I 307 *not.*; — in causa tributi quomodo obliget 1173.

Declaratoria sententia I 313.

Decreta edentes contra libertatem et iura Eccl. II 1197; — Romana quam habeant vim obligandi cf. Congregationes.

Defectus morales possitne adesse, qui nullam habeant rationem peccati II 360 *not.*; — tales possunt esse materia doloris *ib.*, at non absolutionis sacramentalis 360; — non peccaminosi, quando sint res sigilli sacramentalis 592.

— alieni. Eos publicos facere v. Detractio.

— naturales publicare quale peccatum I 1420.

— in emptione venditione quomodo manifestari debeant 1321.

— in exercitio officii commissi 1152.

— in confessione excipienda commissi corrigendi II 603 sqq; — loquelae aut temporis qui excuset a confessionis integritate 433 sqq.

- Defectus** in Missa occurrentes II 330 sqq; — quando corrigendi, aut non corrigendi 332; — rituales si vitari nequeant, liceat celebrare 336; — quoad sacras particulas occurrentes 191 sq.
- in sacramentis qui sint essentialia, qui accidentales 18 sqq.
- sponsorum nunc detecti qui deus recedendi 855; — supervenientes 856 sqq; — qui manifestari a sponsis debeant 857.
- Defendentes** haereticos II 1182; — haereticos libros 1187; — theses damnatas 1214 1265; — praxim inquirendi nomen complicit 1214 1216.
- Defensio cruenta v. Cruenta defensio.**
- Defloratio** puellae quale peccatum I 1048; — quam inferat obligationem 1186.
- Deformare** seipsum liceatne ex fine spirituali I 735.
- Deformitas** corporalis quae inducat irregularitatem II 1303 sq.
- Defraudatio v. Fiscus. Tributa.**
- Defuncti.** Eorum famam laedere quod peccatum I 1426; — qui sint capaces fructuum Missae II 242 246 sqq; — iuvantur indulgentiis, interveniente Dei misericordia 668 sq, num etiam ab iis qui in statu peccati sunt 674.
- defunctorum OO. commemorationis dies obligat ad recitandum offic. defunctorum 785; — dat in regnis Hispaniae et Americae merid. facultatem ter celebrandi, quo limite 290; — indulgentia plenar. toties-quoties donatur in ecclesiis Benedictinorum 704 not.; idem numisma Sⁱ Benedicti iubilare gestantibus *ib.*
- Degradatio** poena gravissima eccl. in clericos II 1166; — verbalis et realis *ib.*; — sola realis privat omni privilegio clericali *ib.*; — infligitur ob gravissima crimina 1167; — non liberat ab officio divino recitando *ib.*
- Deicidium** quo sensu contineatur in peccato mortali I 331.
- Deiectio** animi a desperatione distinguenda I 435.
- Delatio v. Denuntiatio.**
- Delectatio** ut actus voluntatis I 69; — quae adsit in Beatis 24 37, eaque etiam corporalis 43.
- morosa 353 355; — quam habeat in re mala malitiam specificam 363, in confessione declarandam 364; — de re mala cogitata distingui debet a del. de cogitatione rei malae 355; — de modo lepido vel ingenioso 357; — morosa in re venerea 363 sq 1026 1033; — sensitiva a venerea distincta 1027; eam quaerere quale peccatum *ib.*
- Delegata** potestas possitne subdelegari I 266.
- Delegatio** ad confessiones excipiendas II 491 494 sqq; — ad assistendum matrimonio 890; — ad ferendas censuras episcopis facta in regulares 1117; — potestatis eccl. possitne dari laicis 1118, mulieribus *ib.*
- Deliberatio** quae in committendo peccato sufficiat I 321; — in votis quae necessaria 577.
- Dementia** aut exstinguit, aut minuit libertatem I 91. — Dispositio ad eam constituit irregularitatem II 1300. Cf. **Amentes.**
- Denegare** sacramenta quando oporteat II 52 sqq.
- Denominative** voluntarium I 56.
- Denudatio** peccaminosa I 802.
- Denuntiatio** fraterna et iudicialis I 766; — quando in genere licita, necessaria, illicita 976; — criminis in communitate commissi 971 sq; — ab Ecclesia praescripta 972 sqq II 1266; — confessarii sollicitantis ad turpia quam late exigatur 1253 sq, eaque iudicialis 1257; quando obligatio suspendatur *ib.*; qui qua poena obligentur 1258; — coryphaeorum occultorum sectae massonicae 1227, quae qua excommunicatione urgeatur *ib.*; — episcopi non residentis 1272.
- Deportatio** ut poena civilis privetne usu domini I 1255.
- Depositio** clerici ut poena vindicativa II 1165; — quomodo distinguatur a suspensione *ib.*
- Depositum** quid sit et quae iura I 1292 1205 not.; — quomodo caveri debeat de rei periculo *ib.* not.
- Deputatus** qui eligi possit I 956; — quae habeat officia 957; — possitne ad fines haereticos conferre 818.
- Derelicta** bona cui cedant I 1092.
- Derivatus** modus acquirendi domini I 1079.
- Derogatio** legis I 271; cf. **Abrogatio.**
- Descendentes** heredes legitimi et necessarii I 1386 sqq 1393 sqq.
- Desertor** militiae quomodo peccet et ad quid teneatur I 1175.
- Desiderium** Beatorum omne impletur I 42; — perpetuo vivendi in hoc mundo sitne contra spem 439; — mortis modo bonum, modo vitiosum 739, concomitans in subeundis periculis 736; — peccaminosum efficax vel inefficax 353 362; — quoad specificam malitiam 362, possitne invincibiliter ignorari ut malum 284; — conditionatum quando sit a malitia immune 362; — paupertati religiosae oppositum 686; — mali alieni quando et quale peccatum 778; — recipiendae absolutionis ex parte moribundi manifestatum sufficit ad absolutionem II 646, quod quomodo adesse possit 647 sqq.
- Desolatio** spiritualis atque ratio agendi in ea II 635.
- Desperatio** I 434; — non unius speciei 435; — quae quoad malitiam infidelitate minus gravis 435 1487, at periculosior et cum gravioribus peccatis non raro con-

- iungitur 1488; — quomodo vincenda 136 435.
- Desuetudo legem abrogans** I 272 sqq.
- Deteriorare merces** I 1322 1325 1343.
- Determinatio materiae et subiecti in ministro sacramenti** II 32 36 38; — in applicanda Missa 257; — in materia contractus I 1244 1279.
- Determinismus** I 88.
- Detestatio elementum necessarium in contritione** II 373; — sitne idem atque dolor *ib.*
- Detractio simplex quando sit peccatum grave aut leve** I 1419 1424. Cf. **Difamatio**.
- Detrectare satisfactionem sacramentalem quale peccatum** II 468 474.
- Diabolus intervenit in superstitione** I 489 490, idque explicite aut implicite seu interpretative 495. Num in dubio intervencione liceat agere cum protestatione 496 504. — in peccatis luxuriae si interveniat in forma visibili vel vere vel imaginarie 1047.
- Diabolus me (te) auferat** sitne blasphemia I 513, — num iuramentum execratorium 555.
- Diaconatus sacramentum est** II 730; — quam habeat materiam et formam 737; — possitne conferri ex delegatione Sⁱ Pontificis per presbyterum 746; — quod habeat officium 732; — praerequiratur ad suscipiendum presbyteratum licite, non ad susc. valide 734.
- Diaconus quando licite administret baptismum** II 92, S. Eucharistiam 180; quam debeat ritum observare 189; — sine licentia ministrans S. Euchar. aut sollemniter baptizans fiatne irregularis 1285; — in statu peccati sollemniter ministrans in Missa quomodo peccat 44.
- Diaria v. Ephemerides**.
- Dictamen conscientiae** I 113; — quam certum esse debeat 119 121 sqq; — quomodo formari possit 122 sq 203; — prudentiae 849.
- Difamatio quibus modis fieri possit** I 1417; est peccatum grave cum materiae parvitate 1418; — unde desumenda gravitas 1419 sqq; — quando evadat licita 1424 1425; — alterius sitne pro poenitente causa excusans ab integritate confessionis II 441 sqq; — ordinis religiosi 441; — num licita sit erga testem in iudicio I 977 1425; — si auditur, nec impeditur 1428; — ut causa restitutionis 1435 sq; — reparanda quo modo 1437; — num pecunia compensanda 1435; — num mutua diffamatione compensetur *ib.*; — num cruenta defensione repelli possit 996. Cf. **Crimen occultum**, **Calumnia**.
- Diffidentia ut distincta a desperatione** I 435.
- Dignitas in beneficiis eccles. unde diiudicanda** I 1159 *not.*; — pro administrandis sacramentis II 71 sqq; — pro sacramentis suscipiendis 54 sqq 68 sqq.
- Dilapidatio bonorum ut peccatum in filios** I 936.
- Dilatio actus fidei aliarumve virtutum quando grave peccatum** I 398 399, speciatim caritatis 451; — contritionis II 376, infert periculum novum labendi *ib.*
- **restitutionis** I 1227; — quando licita 911 1228, vel etiam debita 1228.
- **voti exsolvendi quae sit gravis** 600; — **satisfactionis sacramentalis** II 472.
- **absolutionis sacram.** II 556 sqq; — fieri potest aliquando erga melius dispositos 558; — faciendi ad urgendam obligationem difficillimam 557.
- **baptismi** 101.
- **matrimonii post sponsalia** 846 sqq 854.
- **Missae ex stipendio debitae quando gravis** 270; — longior a S^a Sede concedi potest cur et quo sensu *ib.*
- Dilectio erga Deum**. Eius initium quod requiratur ad iustificationem II 391. V. **Caritas**.
- **erga proximum**: actus internus praecipuus I 750 sq; — plerumque sufficit generalis 752; — erga quosnam specialis necessaria 752; — num debeat esse plane aequalis ei, quo nos ipsos diligamus 753; — diversa erga diversos 753; — per externam opitulationem compleri debet 754 sqq.
- Dimissi a religione quando a votis literi** 1656; — quando suspensi II 761 cum *not.*
- Dimissoriales literae quae quibus necessariae ad ordinationem** II 752 764; — illegitime concessae Sede vacante 1270; — neglectae 267.
- Dioecesana synodus**: in ea tota potestas est apud episcopum I 213.
- Dirimentia impedimenta matrim.** Facultas Eccl. propria et exclusiva II 953 sqq; — obligentne acatholicos baptizatos 959; — dubia num obligent 956; — dubia dubio facti 956 sq.
- Discessus coniugis infidelis qui det fidelium ad novas nuptias** II 925—927.
- Discipulus**. Obligatio erga magistrum I 991. — Peccata specifica *ib.*
- Discordia quid sit** I 838.
- Discretionis aetas v. Aetas discretionis**.
- Disparitas cultus ut impedimentum matrim.** II 983 sqq.
- Dispensatio a lege quid sit** I 254; — praesumpta num locum habeat 266; — sine causa num fieri possit 255 sqq; — ex causa falso allegata facta 264 sq; — quando cesset 267 sqq; — cessante cessante causa 268 sqq; — quae a quibus dari possit 258 sqq II 831 sqq 834 sq; — num fieri possit in lege naturali I 285; — quando stricte, quando large inter-

- pretanda 266. — Dispensandi facultas quosensu intelligatur 266; — petitio in impedimentis matrim. quo dirigenda II 1025, quomodo exaranda 1031 1034 1039 sqq, quae indicanda in ea sint 1035 sqq; — executioni danda 1043 sq.
- Dispensatio a voto** quid sit I 617; — quibus competat 618 sqq; II 832 835; — ex qua causa fieri possit I 623 sq; — possitne fieri a voto non petendae dispensationis 589 II 691; — fit generatim subrogando alia pia opera I 624 sq 631.
- pro pecunia data sitne simonia 539.
- Dispositio necessaria** pro recipiendis sacramentis II 64 sqq; — ad validam susceptionem *ib.*; — ad licitam et dignam susceptionem 68 sqq; — ad revisiscentiam 16 70; — quomodo sit probanda 58, idque diversimode pro diversis sacram. *ib.*; — ad suscipienda sacramenta vivorum quomodo requiratur status gratiae 68, isque ad S. Communionem per confessionem procuratus *ib.*; — ad suscipienda sacramenta mortuorum necessaria attritio 69; — quae necessaria pro extrema unctione 724 726; — pro sacramento poenitentiae quomodo a confessario inquirenda 547 sqq; quam certe de ea constare debeat *ib.* — Cum dispositione dubia sitne absolvendus 371 556.
- Disputatio cum haereticis** quomodo interdicta I 410 *not.*
- Dissensus parentum** irritetne sponsalia II 851; — qui det ius rescindendi 858.
- Dissimulatio sacramenti** denegati licita II 62; — fidei I 404.
- Distantia** quae excuset a praecepto Missae I 723 724, a praemittenda confessione ante Missae celebrationem II 206; — in qua quis absolvi possit 360.
- Distillatio** I 1026 1039; — quae spernenda, quae cavenda 1026.
- Distinctio peccatorum** I 334 sqq; — quoad species infimas et numerum 348 sqq II 406 sqq 410 sqq.
- Distractio voluntaria** in Missa celebranda quale peccatum II 334; — in reliquis sacramentis 30; — in audiendis confessionibus confessarium ad quas interrogationes obliget 545; — quae impedit debitam recitationem Officii divini 799 sqq; media eam evitandi 805. Cf. **Attentio.**
- Distribuere S. Communionem** in statu peccati II 43.
- Distributiones** quotidianae chori quando amittantur, quando non II 825 827 sq.
- Distributiva iustitia** v. **Iustitia distributiva.**
- Dives** num possit praetermitti, quando agitur de restitutione I 1128.
- Divina lex** fons aliarum legum I 144.
- officia, a quibus excommunicati prohibeantur II 1135; — sensu stricto et lato *ib.* 1242; — quae obligatoria maneant non obstante excommunicatione 1138 sq.
- Divinatio** quid sit I 490; — est grave peccatum 495; — ex ioco agere vel cooperari 495.
- Divisio bonorum** primitiva I 1079 sqq.
- Divitiae.** Eas quaerere et congerere sitne obligatio I 746 936 958 sq; — supervenientes num dent ius rescindendi sponsalia II 858.
- Divortium a vinculo** nequit fieri in matrimonio, quod ratum est et consummatum II 920; — fieri potest in matr. nondum consummato per potestatem S. Pontificis ex gravissima causa 924; — fieri potest in matrim. infidelium etiam consummato post alterutrius conversionem 925 sqq; — fieri nequit in matr. cum infideli a Christiano inito ex dispensatione Eccl. 928; — civile num a iudice civili pronuntiari possit 921 *not.*
- imperfectum fieri potest ex variis causis 934 sqq; — num privata auctoritate 939; — quando det ius assumendi statum perfectiorem 937 940.
- Docere poenitentem** quae confessario obligatio II 571 sq; — theses damnatas quam poenam secum trahat 1214 sq 1265. Cf. **Monitio.**
- Docilitas.** Notio I 853.
- Documenta** publica falsificare I 985.
- Dolor** in contritione ut elementum necessarium II 373; — quomodo sit materia sacramenti poenitentiae 353; — ut materia et ut dispositio num sit idem *ib.*; — quamdiu possit perseverare tamquam materia sacramenti 380 sq; — unus idemque possitne servire compluribus absolutionibus 382; — num debeat renovari, si statim post absolutionem accusatur peccatum oblivione omissum *ib.*; — appetitiae summus est in perfecta contritione 385, quomodo in attritione *ib.*; — universalis quo sensu necessarius 392; — particularis sufficiatne ad absolutionem *ib.* 393 402; quando relinquat sacramentum validum at informe 402; — eliciendus ante ingressum in confessionale 612; — in moribundo internus ut dispositio ad absolutionem iure supponitur 650; — ut externum signum desideratae absolutionis 647 sqq.
- Dolorum septem** B. M. V. Cf. **Rosarium Servitarum.**
- Dolus.** Notio I 855; — in contractu quid efficiat 1262. Cf. **Fraus.**
- Domicilium** ut titulus ordinationis II 752. — pro bannis 862 sq; — pro matrimonio contrahendo 897.
- Dominativa potestas** a iurisdictione distincta I 696 698; — prae iurisdictione exerceri sumitur a superiore religioso 696; e contrario a S. Pontifice 697; — num insit

quoad religiosos Congregationibus Cardinalium 697.

Dominica dies sitne sanctificanda ex lege divina an eccles. I 701 sq; per Missam audiendam 713 sqq, per eam applicandam pro populo II 261.

— requies I 702 sqq; num in ea parochus possit dispensare *ib.* 263.

Dominium perfectum quid sit I 900; — eius origo 1079 sqq; — radicale seu directum tantum, et indirectum seu utile 900 1052; — altum non est dominium proprie dictum 900; — solis entibus rationalibus competit 903, at etiam infantibus et amentibus *ib.*; — competit etiam personis moralibus 904; — religiosi quomodo capaces 674 sqq; — perfectum competit homini in suam famam 907, non in propriam personam 905, neque in alios homines 908.

— Dei summum agnoscitur per virtutem religionis 468; — per peccatum quomodo laedatur 326.

— clericorum, filiorum etc. v. Clerici etc.

Dona Spiritus Sancti I 847; — collata cum virtutibus theolog. et moralibus 848.

Donatio I 1288; — ante traditionem rei quid valeat 1288 1290; — a qua qui excludantur 1288; — quando possit revocari 1289; — plenum effectum non habens 1290; — mortis causa quomodo differat 1377 1380; — quando reputanda est inter partem hereditatis dividendae 1290 1412, — simulata an sufficiat loco restitutionis debitae 1223, qua cautela *ib.*

Dormire pueros et puellas simul, occasio proxima II 610 sq.

Dotalia bona quae sint I 1063 1067.

Dotes Beatorum quid sibi velint I 50.

Dotis incompetentia ut causa dispensationis matrim. II 1028.

Dubitatio. **Dubium** presse sumptum et latum I 119 182; — positivum et negativum 119; — facti et iuris 120; — speculative et practicum 120; — quod sufficiat ad peccatum mortale constituendum 347; — dictamen conscientiae quod non possit esse regula actionum 121; quomodo deponendum 122; quodnam causet, nisi deponatur, peccatum 123.

— in damno illato 1165; — de influxu efficaci in damnum 1165 sq 1212; — de paternitate in casu fornicationis 1188, in casu adulterii 1190; — de facta solutione quam relinquit obligationem 1147; — de possessione iusta seu dubiae fidei possessor qui sit 1143; ad quid teneatur 1143 sqq, in dubio insolubili *ib.*, in dubio superveniente 1143, in dubio ab initio existente 1145 sq.

Dubia lex lex nulla 179.

Dubia sacramentorum collatio quid secum trahat II 23 sqq; — materia possitne adhiberi 23; — dub. baptismus num inducat obligationem confessionis 424 sqq, habetur pro certo in ordine ad valorem matrim. 984 sq; — dispositio 551, num permittat absolutio-nem 556; — ob quae dubia liceat conditionata absolutio *ib.* 371; — dubium de perseverantia num arguat defectum propositi 398.

— impedimenta matrim. quid efficiant 956 sq; — dubii iuris eccles. sperni potest 956, iuris natur. non ita *ib.*; — dubii facti exigit dispensationem 957 saltem ab episcopo factam 1014.

— iurisdictio quae sit 503 sq; — liceatne ea uti 506.

— peccata vario sensu sumuntur 419; — num impediunt sumptionem Ss. Euchar. 205; — quae in confessione accusanda 420 sqq; — post accusationem ut certa cognita non denuo accusanda 422, neque si sint inter reservata 523; — dubie gravia non sunt reservata *ib.*

— Dubitatio de alterius fama possitne evadere peccatum mortale I 1431.

Duellum I 1014; — publicum quod vocetur et quando licitum 1015; — privatum numquam licitum 1016 sq; — lege eccles. severe prohibitum 1016 II 1221 1288, num non-periculosum I 1017; — inducatne obligationem restitutionis erga heredes occisi 1182.

Dulia seu cultus Sanctorum I 482 486 sq 923.

Durities erga pauperes I 889.

E.

Ebrietas. **Ebrius.** Notio I 872 892; — perfecta et imperfecta 895; — quando peccatum grave 892 895; — comparativa gravitas malitiae 1494; — peccaminositas ex sequelis praevisis 895; — quam secum ferat imputabilitatem malarum sequelarum 74 894, neglectae legis eccl. 229 252; — relinquatne ius exigendi debiti coniugalis II 1090 sq; — ut causa praevisae pollutionis sitne gravis contra castitatem I 1041; — indirecta quando non peccaminosa 893; — causata in aliis licita esse potest materialis tantum 894, non vero formalis *ib.*

Ecclesia ut societas naturaliter capax domini rerum temporalium I 904; — est societas perfecta, etiam in suis temporalibus rebus civili auctoritatē non subiecta 231 sq 1403; — verae culturae non ab-versatur 736; — habeatne potestatem baptizandi filios acatholicorum II 116; num si alteruter parens est baptizatus 114.

- Ecclesiastica bona v. Bona, Clericus.**
— lex I 298 sqq; — quaelibet pendet a Rom. Pontifice 258 290 cf. *Lex*.
- Educatio** multum influit in liberas hominis determinationes I 89; — filiorum quantopere parentibus incumbat 937 sqq 941 943; — in scholis 937 sqq et *not.*; — in causa divortii cui addicenda II 940; — prolis illegitimae I 1186.
- Effectus mali actionis vel omissionis** quando imputentur I 72 sqq; — peccati quando in confessione accusari debeat II 411.
- Efficax causa** I 71; — damni alieni 1167 sq 1195 sqq; — saepe requiritur ad incurrendas censuras eccles. II 1106.
- Egressus e monasterio** quale peccatum religiosorum I 687 II 539; — illegitimus monialium gravi censura punitur 1232.
- Eiecti e religione** sunt suspensi II 1269.
- Electio ut actus voluntatis** I 67; — versatur circa media *ib.*; — status vitae quanti sit momenti 743 662 sq; — deputationem ad comitia quando sit obligatoria 955, quid in ea liceat, quid non 955 sq; — ad beneficia ecclesiastica debet fieri dignioris 1159; — indigni vel minus digni si pecunia avertitur sitne simonia 541; — status quae facienda 743 662 sqq, est in *arbitrio* filiorum 948.
- Eleemosyna.** Eius obligatio I 761 sqq; — in necessitatibus ordinariis qualis obligatio 763 sq; — in necessitate extrema 762 764; — in necessitate gravi 762 765; — non in sola pecuniae collatione consistit 765; — quae quomodo danda, si praescribitur pro iubilaeo II 687.
- Elenchus censurarum eccles.** II 1273 sqq. — indulgentiarum approbandus a S. Officio aut Episcopo II 696 1319 1340.
- Eliciti actus** qui quo sensu dicantur I 52.
- Emancipatio** filiorum I 1057.
- Emphyteusis.** Notio et iura I 1053.
- Emptio v. Venditio.**
- Ephemerides pravae** exponere liceatne cautionibus I 823; — scriptione bona iuvare *ib.* II 1321; — annuntianda iis committere I 823; — quae comprehendantur positiva lege eccles. II 1321 1333.
- Epikia.** Notio I 243; — num inveniatur in probabilismo 195; — ut virtus 921.
- Epileptici** quo sensu et quamdiu irregulares II 1300.
- Episcopales casus** quoad absolutionem II 521 sqq.
- Episcopatus** habet rationem sacramenti II 730; — quam habeat materiam et formam 739; — num invalide conferatur sine praevio presbyteratu 734; — quam conferat potestatem 732 744.
- Episcopus** ut minister confirmationis valide confirmat quoslibet, licite non extra limites suae dioecesis II 132 sq; — solus consecrat materiam confirm. 126; — proprius pro ordinatione quis sit 752 sqq; — habet iurisdictionem a S. Pontifice 486, quomodo iure divino *ib.*; — exemptus quomodo a iurisdictione civili eiusque legibus I 232; — habet ligerferam potestatem 213, quam quomodo exercent 212 sq; — quas habeat obligationes speciales II 815 sqq; — quae privilegia habeat iure communi 831 sqq; — a quibus legibus eccl. possit dispensare I 259 sqq II 833, num cum religiosis exemptis I 261; — possitne dispensare in votis 619 II 832, idque cum peregrinis I 620; — fruitur facultate oratorii privati II 306; — quas possit concedere indulgentias 672; — quomodo ferre possit censuras pro sua dioecesi 1115, in peregrinos *ib.*, in subditum absentem *ib.*, in religiosos exemptos ex potestate delegata 1117; — quas habeat facultates ad absolvendum a casibus Papalibus 529 831; — ipse Papalibus excommunicationibus quidem subiaceat 1114, suspensionibus et interdictis non, nisi speciatim exprimat *ib.* 1267 sq 1272; — a Pontificalibus suspensus quando fiat irregularis 1153; — ex religioso ad episcopatum evectus num solvatur ab obligatione regulae I 673.
- Epistola principalis** cum Graduali et reliquis in Missa pars gravis pro celebrante II 331; — accessoria non ita 332.
- Erronea conscientia.** Num possit esse regula actionum I 116; — invincibiliter quae sit et cuius usus 116; unde dignoscatur 118; — vincibiliter non potest esse regula actionum 117; — quam inferat obligationem 117.
- thesis quae dicatur 416. — Quale peccatum sit, eam tenere 417 419; — thesis errori proxima 416.
- Error.** Influxus in voluntarium I 79; — in valorem contractus 1261 sqq; — substantialis et accidentalis 1262; — dans causam contractui *ib.*; — in persona, quacum contrahitur 1263; — circa motivum *ib.*; — in rei determinatione 1279; — dolo causatus 1262.
- in valorem voti: qui faciat votum nullum 578; — accidentalis *ib.*
- in damno causato excusetne a restitutione 1157 1164; — in furto 1154.
- pertinax in fide est haeresis 415.
- in confessione excipienda commissus quomodo reparandus II 603 sqq.
- in aliis sacramentis 24 sqq, in persona afficitne sacramenti valorem 38.
- in recitandis horis quomodo corrigendus 790.
- communis sufficitne, ut Ecclesia suppleat 504.
- ut impedimentum dirimens matrim. 961 sqq; — solius qualitatis matrim. non dirimit 962, at qualitatis, quae redundet

- in personam 963; — officii matrimonialis num nullum reddat matrimonium 964.
- Erubescere** fidem I 403; — parentes 949.
- Esculenta**, quae sine culpa a iudice accipi possint I 969; — in furtulis famulorum II 119.
- Ethnici** quom. possint salvi fieri I 387; — quando capaces baptismi 106 sqq 109 sqq.
- Ss. Eucharistia** ut sacramentum quomodo ab aliis sacramentis distinguatur II 145.
- quam habeat materiam 160 sqq; — valida quid requirat *ib.*; — dubiam licetne adhiberi 163; — ut sit mat. licita quid requiratur 162—164; — quomodo praesens esse debeat ad valorem 166, ad licitatem 167.
- quam habeat formam 170; — num omnia essentialia sint in consecratione calicis 171 sq; — num ad eam pertineat epiclesis 173, verba «Qui pridie etc.» *ib.*
- habet ministrum confectionis solum sacerdotem 159; — ministrum administrationis 180 sqq, quando diaconum 180; — quo modo administranda 187 sq, idque per diaconum *ib.* 189, quo loco 181 sq, qua obligatione 184 sq.
- subiectum seu a quo sumenda 195 sq. Cf. **Communio**.
- effectus 152 sqq; — quando producantur 150 sq; — num paulatim augeantur 151; — quomodo pendeant a cooperatione 158.
- Eius sumptio sacramentalis, spiritualis, materialis 193 sq; — sacrilega v. **Communio**.
- tractatio sacrilega I 522; — facile superat malitiam sacrilegae Communionis 1490.
- asservatio II 175 sqq; — in quibus ecclesiis facienda 175; — ubi ex privilegio *ib.*
- expositio publica et privata 179.
- scientia de ea necessaria I 396.
- Eudaemonismus**, systema moralitatis I 94 *not.*
- Eunuchum** reddere sitne illicitum I 735; — a Ss. Pontif. reprobatum *ib.*; — possitne peccatum pollutionis committere 1039; — quando evadat irregularis II 1293.
- Eutrapelia**. Notio virtutis I 878.
- Evangelium** in Missa pars gravis pro celebrante II 331.
- Evictio rei ex manu possessoris alieni** I 1137.
- Exaggeratio** cavenda apud pueros II 610.
- Examen conscientiae** cuius sit obligationis ante confessionem II 446 sqq; — quando eius neglectus gravis 450; — quando suppleri possit pro confessarium 448; — in gravi morbo cum leviori cura instituendum 449; — methodus 449 456 sq.
- ordinandorum 759.
- Examen pro excipiendis confessionibus** II 492; — quando denuo exigi possit 489 495.
- Examinatores** synodales severissime vetantur pretium accipere I 541 548.
- Excardinatio** clericis quid sit et quomodo fiat II 752 *not.*
- Excellentia** divina quomodo informat virtutem religionis I 462 468.
- Excessus** numeri peccatorum qui comprehendatur verbo *circiter* II 407.
- Excidium urbis** liceatne avertere per traditionem innocentis I 1000.
- Excisio ovariorum** aut uteri efficacitne impedimentum dirimens impotentiae II 975; — impediatur usum matrimonii iam contracti 1064 1092.
- Excommunicatio**. Notio II 1127; — maior et minor 1129; — pendet quoad effectus a voluntate S. Pontificis 1130; — plenos effectus non habet nisi in vitandis 1127; — quos habeat effectus immediatos 1130 sqq; mediatos 1148.
- Excommunicatus** quomodo peccet non assistens sacrificio Missae diebus praecceptis II 1138, negligens Communionem Paschalem *ib.*; — non eximitur a recitando breviario 1139; — diu negligens absolutio nem fit suspectus de haeresi 1148; — excens ordinem sacrum fit irregularis 1286; — possitne recipere fructum Ss. Missae sacrificii 1131 243 sq; — vitandum possitne aliquem in periculo mortis absolvere 509, aliquando obligari ad Missae celebrationem 338; — nominatim si recipitur ad officia divina 1133 1242 1272, ad sepulturam eccles. *ib.* 1140 sq 1249.
- Excusatio** a lege I 249 sqq; — a poenis eccl. II 1008 1107 1280; — quibus causis a requie festiva 709 sqq; — a Missa Dominicali 722 sq; — ieiunio eccles. 1470 sqq; — a restitutione 1228 sqq; — a ieiunio naturali ante Communionem II 220 sqq, a praemitenda confessione 206.
- Exemptio** Rom. Pontificis quo iure I 231; — reliquorum clericorum 232; — religiosorum a iurisdictione episc. qua restrictione II 1117; — peregrinorum a lege locali particulari 233 235; — num liceat eam exemptionem quaerere 253.
- Exercitii libertas** I 61; — in Deo est 4.
- Exhereditatio** quomodo et qua ex causa fieri possit I 1400.
- Exorcismus** fieri debet imperatively I 574; — publicus fieri nequit sine speciali episcopi facultate *ib.* — Cautio necessaria *ib.*
- Exorcistatus** non est sacramentum II 729; — quomodo conferatur 735; — quale habeat officium 731.
- Expensae** in re aliena factae a quo ferendae I 1139; — in commodato 1291; — in deposito 1292; — pro filio factae quae nam computandae sint in divisione hereditatis 1412; — pro prole illegitima a quo ferendae 1186 1189 1191; — apud aegrotum, si augentur a medico 1183 sq.

- Experimenti** causa aegroto remedium praebere licetne I 1183.
- Experimentum** confessarii cum poenitente pio prudentia magna indiget II 634.
- Explicite** seu **expresse** voluntarium I 59 sq.
- Expositi** infantes num baptizandi II 113 *not.* 2; — num habeantur pro irregularibus 1298.
- Expositio** Ss¹ Sacramenti II 179; publica requirit approbationem episcopi *ib.*; — privata quomodo et qua auctoritate facienda *ib.*
- Expressa** licentia I 59 680.
- Exsecratio** loci sacri qua ineptus fiat ad celebrandum II 303; — ecclesiae non trahat secum exsecrationem altaris 311; — altaris quando fiat 308 sqq; — vasorum et utensilium sacrorum 324.
- Exsecutor** testamenti eiusque officia I 141 sq; — num ius ad mercedem habeat *ib.*
- Exsequiae** v. **Sepultura**.
- Exspiratio** legis cum tempore quando locum habeat, quando non I 248. — facultatis acceptae II 493 et *not.* 2.
- Expuere** post sumptam Ss. Eucharistiam quamdiu omittendum II 224.
- Externus** actus I 52; — num augeat moralitatem 104; — qui accusari debeat in confessione II 410. — finis I 2; — fin. ultimus ex parte Dei 3 5, hominis 15.
- Extraordinaria** Dei dona si praetenduntur, quomodo agat confessarius II 637 sq; — probet imprimis ex humilitate *ib.*; — signa poenitentiae 549.
- Extraordinarius** confessarius monialium quoties offerendus II 518 sq; — eius munerata *ib.*
- F.**
- Fabricae** ecclesiae restitutio facienda propter neglectum offic. divin. II 814.
- Fabricare** res falso cultui destinatas I 814; — res turpes 803 827 831.
- Facultates** episcoporum triennes et quinquennales II 1019 sqq; — confessarii in iubilaeo concessae 689 sqq.
- Falcidia** pars in testamento I 1405 *not.*
- Falsa** accusatio sollicitationis casus Papalis II 526.
- Falsarii** crimen eiusque gravitas I 985; — literarum Apostolicarum qua excommunicatione puniantur II 1200 1248.
- Fama** bonum homini necessarium I 1415; — eius curandae obligatio quae et qualis 1416; — propria quando ex virtute possit negligi *ib.*; — aliena laesa 1417 sqq; — laesa reparanda quando 1435, a quibus 1436, apud quos 1436, quibus modis 1437, secum trahit obligationem reparandi damna in rebus fortunae 1435; — quando obligatio reparandi exstinguatur 1438; — periclitans quando excuset ab integritate confessionis II 436, num aliena servanda 439 sqq.
- Familialis** merces operariorum quomodo intelligatur I 1347; — sitne debita 1346.
- Familiares** regularium qua iurisdictione absolvantur II 512 sq; — incurrautne casus reservatos episcopi 521.
- Familiaritas** quo sensu titulus ordinationis II 753. — specialis fugienda in vita communi 642; — cum saecularibus vitari debet a religiosis 643. — suspecta ut causa dispensationis matrimon. 1029..
- Famuli** eorumque obligationes I 989; — quando debeant in confessione conditionem suam declarare 989; — cooperantes cum peccato heri 809 821 825 827 828 sqq 834; — excusantur a requie festiva 705, — ab audienda Missa 722 sq; — excusantur quando a ieiunio eccles. 1471, a lege abstinentiae 1457; — num et quando uti possint occulta compensatione 1126; — quando ex negativa cooperatione tenentur reparare damnum hero illatum 1207; — quoad furtula domestica 1119. — quinam satisfaciant Missae praecepto in oratorio privato 721.
- Fatui** num possint admitti ad sacramenta II 64 199 615.
- Fautores** haeticorum excommunicatione comprehenduntur II 1182; — in aliis criminibus 1189 1190 1191 1210 1217 1221 1224 1234 1241.
- Favores** late interpretandi I 201; quando non v. **Privilegium**. — statui religioso annexi 700; II 834 sqq; — clericorum communes 829 sq; — episcoporum 831 sqq.
- Fecundatio** artificialis in matrimonio quae licita, quae illicita II 1072.
- Femina** conditione inferior viro I 928 sq; — coniugata quae habeat officium naturale 929 931; — quibus officiis et laboribus se addicere possit 931; — innupta maiore fruitur libertate 929; — t non omnibus officiis apta 930 sq; — incapax suscipiendi ordinis II 755; num iurisdictionis eccl. I 214 II 1118. Cf. **Mulier**.
- Mater. Uxor.** — ad ministrandum in Missa non admittitur nisi in necessitate pro responsis solis 335.
- Fenianorum** secta adnumeratur Massonicae II 1224.
- Fenus** in mutuo I 1295 sqq; — ab Ecclesia permissum 1311 sq; — permissum generaliter 1315; — qua mensura iusta 1316.
- Fera** per se fit primi occupantis I 1083; — occisa vel capta in cuius sit dominio 1083 1085.
- Ferendae** sententiae censura II 1103.

- Feria V** in Cena Domini incidens in festum praeceptum exigit, ut plures Missae celebrentur II 288; — regularibus alias permittitur praeter M. sollemnem privata pro infirmis 287 *not.*
- Feria VI** in Parasceve admittit solam Missam praesantificatorum, excepta necessitate Viatici II 287. — S. Communio pro devotione prohibetur 289; — incidens in festum Annuntiationis B. M. V. aliudve festum particulare 288.
- Fermentatus panis materia** Ss. Eucharistiae pro Orientalibus praescripta II 160.
- Ferocitas.** Notio I 875.
- Festa.** Eorum observatio I 701 1447 sq 1480 1483 sq; — translata 1447 1489 II 288; — — translata secumne ferant translationem ieiunii vigiliae I 1475; — in quibus celebratio Missae in oratoriis privatis interdicitur 721; — in quibus pro populo Missa applicari debeat II 264; — quibus ordinatio ex privilegio fieri potest 765.
- Festiva tempora** suadeant continentiam ab usu matrimonii II 1081.
- Feudum.** Notio et iura I 1053.
- Fictio** in contractibus quid iuris producat I 1300; — in iuramento 556; — in voto 576.
- sacramenti quid sit II 60; — illicita 61; — matrimonii non absolute illicita 62; — baptismi sitne necessaria et sufficiens materia sacramenti poenitentiae 356; — in promissione matrimonii inducat sponsalia aliamve obligationem 838; — in absolutione complicit eximatne ab excommunicatione 1203.
- Fideicommissum** I 1407.
- Fideiussio. Fideiussor.** Onera et iura I 1351.
- Fidelitas** distincta a iustitiae obligatione I 1285; — erga Deum ad virtutem religionis pertinet 466; — erga principes 953; — erga herum 989, possitne explorari 797; — advocati erga clientem 983.
- Fidentia** ut pars fortitudinis I 859.
- Fides divina.** Notio ut virtutis theologicae I 379; — falsus conceptus modernistarum 379 *not.* 2; — nititur Dei auctoritate 379 385; — supponit Dei eiusque revelantis certam cognitionem 381; — quomodo nascatur 382; — est actus intellectus 383; — super omnia firma 380; — habet rationem libertatis et meriti a voluntate 383; — est necessaria ad salutem 387; — necessaria necessitate medii 389 sqq; circa quae obiecta 390 sqq; ad iustificationem omnem 386; non semper formalis est et explicita 384; — sitne necessaria ad omnem actum meritorium 368 sqq 388, num intrinseca necessitate 368 sq; — praecpta 393 sqq; — ad obiectum ab Eccl. definitum cognita definitione omnes ob-
- ligat 217; — profitenda ex praescripta formula Eccl. 408 409; — elicienda propter se saepius in vita 398 400 402, ut medium propter alia 399 401; — num et quo sensu requiratur ad suscipienda sacramenta mortuorum II 69; — negari numquam licet I 403; — occultari quando possit 404, quot modis 404 405—407; — externe profitenda 403. — Tentatio contra f. quomodo vincenda 136, actu fidei an contemptu 400; — quibus peccatis laedatur 410 sqq. — Fidei periculum ut causa dispensationis matrim. II 1030; — in Beatis non manet I 33.
- Fides** bona, dubia, mala in possessione rei alienae in causa restitutionis I 1132 sqq; — in praescriptione 1097 1103.
- Filiae peregre abiturae** quomodo monendae sint I 944.
- Filii familias** qui vocentur I 1056; — quos habeant obligationes erga parentes 945 sqq; — circa bona fortunae 1058 sq; — defraudantes parentibus partem lucris 1061; — in furto levius peccant quam extranei 1115 1118; — quid licite agant circa bona paterna 1060 1062; — quando impediatur a statu religioso ob necessitatem parentum 669; — num e religione egredi debeant 670; — in electione status parentibus non subiciuntur 948; — quando a lege abstinentiae excusentur 1473. Cf. **Minores.**
- Finis** est res potissima in theologia morali I 1; — multifarie dividitur 2; — ut fons moralitatis 97; — bonus cum obiecto malo reddit actionem malam 99; — graviter malus quamlibet actionem facit malam 99 101; — leviter malus potest relinquere aliquam bonitatem ex obiecto 102; — leviter malus saepe non tam finis movens est quam causa impulsiva 102; — ultimus in peccato gravi abicitur 328 sq; — cessans facitne cessare legem 276 sq, dispensationem 268 sqq; — legis num a subdito intendendi sit obligatio 245.
- Fiscus.** Quando capiat dominium bonorum I 1092, thesauri 1088 et *not.*; — quando fiat heres 1386 sq; — si quando defraudatus fuerit, cui fieri debeat restitutio 1170 1215.
- Fixum altare** II 307 sq.
- Flaminis** baptismus ut supplementum baptismi aquae II 78 sq.
- Foecundatio** artificialis v. **Fecundatio.**
- Foedifragus** quo sensu quilibet peccans I 332.
- Foetus** in utero exstingui nequit I 1001 sq; — praematurus extrahi quando possit vel debeat 1005; — immaturus eici nequit directe 1003 sq, indirecte aliquando 1005; — extrauterinus immaturus num possit extrahi 1010 sq; numquam exstingui vi electrica aliisve modis 1011; — maturus num

- emisso sanguine diminui possit 1009; — abortivus baptizandus II 103 sqq, neque facile omittendus eius baptismus 103 105; extrahendus ex utero matris mortuae 104.
- Forentra** opera diebus festivis prohibita I 704.
- Forma sacramentorum** II 17 sqq; — quomodo uniri debeat cum materia 21 sq; — quando labore defectu essentiali 20. Cf. singula sacramenta.
- I legalis in contractu quam necessaria 1275; — in testamento 1401 sqq, pro causis piis 1403.
- Formaliter voluntarium** I 56.
- Fornicatio** graviter delinquit contra legem naturae I 1037; cum sponsa aliena sitne specialis malitiae II 845; — ut causa dissolvendi sponsalia II 856; — ut causa reparandi damna I 1186 sq.
- Fortitudo** ut affectio generalis virtutum I 857; — ut virtus specialis cardinalis *ib.*; — naturalis maxime elucet in rebus bellicis 858; — supernaturalis maxime elucet in martyrio *ib.* — Eius functiones 859.
- Fortunae** bona praecipuum obiectum iustitiae commutativae I 1052. — Eorum laesio quantum habeat malitiam 1494. Cf. **Furtum. Damnificatio. Divitiae.**
- Forum** internum et externum II 1191 sq. — Iori privilegium pro clericis v. **Immunitas.**
- Fractio** S^{ae} hostiae in Missa sub gravi faciendi II 330.
- Fragmenta** sacrarum specierum quanta cura tractanda II 191 sq 337.
- Francomurarii.** Eorum emblemata conficere I 815; — aedes construere liceatne ex quibus causis 817; — subiacent excommunicationi Papali II 1224 sqq; eorum matrimonium quomodo tractandum 941 *not.* Cf. **Massonica secta.**
- Frater** correctio I 766 sqq 137.
- Fratres** debeantne in testamento iuvare I 1392.
- Fraus.** Notio I 855; — num specificè diversa a furto 1109 1110; — commissa erga benefactorem vel beneficiarium ad quid obliget 1160 sq 1163; — quam adhibere in bello liceat 1021; — adhibita in capiendis animalibus 1086; — in contractibus 1262; — in assecurationibus 1363 sq 1366; — in ludo 1372; — adhibita in impedienda conditione voti ad quid obliget 601; — in evadenda militia 1176; — in dando consilio nocivo 1194 1197. — In fraudem legis peregre confiteri peccatum reservatum II 522.
- Fructus** rei naturaliter pertinet ad rei dominum I 1130; naturales, industriales, mixti qui sint 1131; — civiles qui vocentur 1131; — naturales quoad possessorem bonae fidei 1134 1135; — ad quem pertineant in venditione 1320; — industriales a possessore tum bonae tum malae fidei retineri possunt 1134 1139; — beneficii ecclesiastici non percipiuntur a negligente officium divinum II 813, a submisso recitante in choro 825, a non residente 815 819 825; — quando non amittantur ab absentibus canonicis 827 sq.
- Frugifera** res diverso sensu I 1296.
- Fruitio** ut actus voluntatis I 69; — quae pertineat ad beatitudinem 24.
- Frustulum** matutinum in ieiunio I 1461; — liceat cum cenula mutuo commutare 1468.
- Fuga** quae quando reo liceat I 479 998; — quando necessaria ad declinandam cruentam defensionem 995; — periculi remedium contra peccatum II 578; — in tentatione luxuriae imprimis necessaria 581; — otii *ib.*
- Funambuli** quondam graviter peccent periculis subeundis I 738.
- Functiones** ecclesiasticas propter stipendia facere sitne simonia I 534. — Farum occasione pecuniam exigere 535; — peragere in statu peccati II 44; — in ultimo triduo hebdomadae sanctae 287.
- Fundatae** Missae quando manualibus acquiparentur II 275 280.
- Funus.** A catholico funeri liceatne interesse I 406. De cetero cf. **Sepultura.**
- Fur** possitne in re restituenda expensas deducere I 1139; — rei, cuius valor factus est varius 1142; — rei certo periturae 1140; — quoad rem venditam ad quid teneatur 1210 *not.*
- Furtiva** bona num et quando praescriptione acquirantur I 1100. — ordinum susceptio num irregularitatem inducat II 1284; — obnoxia est excommunicationi ferendae sent. *ib.*
- Furtum** I 1109; — quando peccatum mortale 1112 sqq; — filii familias exiti maiorem quantitatem 1115 1118; — uxoris 1118; — fanulorum 1119; — in materia parva quando evadat peccatum grave 1116 1117; — ex conspiratione cum aliis 1117; — furtula quando coalescant 1116; — quando obligent ad restitutionem 1129. — Quae ablatio rei alienae non sit f. 1120 sq. — Ad f. sollicitare liceatne ut fur deprehendatur 798.
- Futura** contingentia v. **Contingentia futura.**

G.

Garruli diffamando solent levius peccare I 1422.

Gaudium ut actus voluntatis I 69; — quomodo pertineat ad beatitudinem 24 37. — peccaminosum eiusque distinctio specifica 354 359 sqq; — de peccatis praeteritis 360—362; — quis de eo examinandus 361; — de effectu peccati num licitum 358; — de modo ingenioso vel lepido actus mali commissi 357; — de malo alieno 776.

Gladium reddere occisuro num liceat unquam I 832.

Gloria Dei: intrinseca finis ultimus Creatoris I 3 sq; — in quo consistat 4; — extrinseca 5 sqq; — extr. formaliter non habetur nisi per creaturas racionales 5; — materialiter per quamlibet creaturam *ib.*; — quomodo habeatur per Beatos 7 sqq; quomodo habeatur per reprobos 7 10.

— corporum in Beatis 43; — ut effectus Ss. Eucharistiae quo sensu II 158.

Gloria in Missa non censetur pars gravis 332.

Gnome. Notio I 853.

Gratia efficax ut obiectum meriti I 371; — prima num possit esse ex merito *ib.*; — sacramentalis quae sit II 13; — status gratiae num requiratur ad implendas leges I 246; — quantopere praestet, ut semper conservetur 373; — necessarius ad ministranda sacramenta II 41 sqq, ad suscipienda sacramenta vivorum 68. Ceteroquin cf. Status gratiae.

Gratiarum actio post S. Communionem vel Missae celebrationem II 210 212 302.

Gratiosa forma in dispensationibus II 1043; — quid differat a forma commissoria quoad dispensationis valorem *ib.*

Gratitudo I 914; — erga Deum ad virtutem religionis pertinet 466. — Ex grat. dare temporale pro spirituali vel vice versa num sit simonia 542 543.

Gratuitus contractus I 1240.

Gravida femina sponsa periclitans non potest salvari abortu directo similive operatione chirurgica I 1002 1008, indirecta foetus occisione potest aliquando 1005; — defuncta sectioni subicienda II 104; — sponsa ad quid teneatur 857.

Gravis obligatio legis naturalis I 240; — legis humanae unde dignoscatur 240 241; — in eadem re facilius inducitur lege eccles. quam civili 240.

— res possintne praecipui sub levi 240.

— poena arguit ordinarie gravem obligationem in conscientia 312, aliquando indicat legem tantummodo poenalem *ib.*

Gubernatio. Populi participatio in ea I 955 sqq; — praecipuum officium principis 952; — superioris externa fieri nequit ex auditis in confessione II 601.

Gula. Notio I 872 891; — varios habet peccandi modos 891; — ex se peccatum veniale *ib.*; — quandonam mortale *ib.*; — quomodo impugnanda II 582.

Gutta una alterave aquae num sufficiat ad baptismum II 84.

Guttulae vini in calice dispersae num consecrentur II 166; — si casu effundantur 191.

H.

Habitatio quae sufficiens fuerit ad contrahendum matrim. iure Tridentino II 897;

quae requiratur ad liceitatem iure Piano 889; — quoad banna 863.

Habituale peccatum I 320; — voluntarium 60; — habitualis intentio II 31; nequit propriam actionem facere voluntariam, alienam potest *ib.* 33.

Habitus clericalis quae obligatio II 771 sq.

Haeres v. Heres.

Haeresis. Haeretici. Notio I 412 413;

— consummatur in intellectu 415; — quando committatur ab heterodoxo *ib.*;

— materialis tantum *ib.*; — excommunicationi Rom. Pontifici specialiter reservatae subiacet II 1179 sqq, quae quando in utroque foro absolvi possit per episcopum 831, quae extenditur in fautores 1182, in credentes 1181, in defendentes 1182 1187;

— inducit irregularitatem 1288 sq; — irregularitatem refundit in filios et nepotes 1310; — superveniens dat coniugi innocenti ius divortii imperfecti 938, quando perpetuum *ib.* 940. Haeretici ligantur legibus Eccl. I 228 II 901; — quibus legibus censeantur non ligari I 228 II 895. — Cum iis communicatio I 410 809 *not.* II 1136. — Eorum adire templa, nuptias, funera 406;

— cultum ministrando res iuvare 811; — ministrum ad exercendum cultum vocare 810; — templum aedificare 816; — gregariis operariis facilius licet *ib.* et *not.*;

— templa, instituta, scholas pecuniis iuvare 818.

— denuntiandi ubi et quando 972 sq II 1266; — possintne applicatione Missae donari 244, idque post mortem 243 cum *not.*;

— moribundi imprimis ad contritionem perfectam inducendi 651, possintne sacramentaliter absolvi *ib.*;

— filii eorum baptizari 109 sqq; — possintne esse patrini in baptismo 99; — sacerdotes possintne aliquem in periculo mortis absolvere 509; — possintne valide conferre ordines 748 sqq. — Eorum libri qui prohibeantur 1183 1314 sqq 1329. — De haeresi suspecti qui habeantur I 417 972 II 1148 — leviter suspecti I 973; — qui praesumantur 417. — Haeresi proxima doctrina quae dicatur 416.

Haereticalis blasphemia 507.

Hasta. Sub h. vendere I 1136 sq.

Haustus. Ad aequales h. provocare grave peccatum I 894.

Hebdomada sancta. Triduum ultimum vacat a Missis privatis II 287 sq. — Functiones sacrae in ecclesiis parochialibus fieri debent *ib.*, ubi fieri possint *ib.*

Hebdomadaria confessio quomodo requiratur et sufficiat ad indulgentias occurrentes lucrandas II 677 c. *not.*

Hebetudo mentis in capiendis veritatibus fidei II 614; — eius origo inquirenda *ib.*

Hereditaria dispositio ad vitia I 89.

- Hereditas.** Notio I 1397; — delatio et acquisitio *ib.*; — acceptatio *ib.*, sub beneficio inventarii 1398; — repudiatio 1397; — divisio 1412.
- Heres** quis sit I 1384; — testamentarius aut ab intestato *ib.*; — legitimus 1386; qui sit *ib.* 1387; — necessarius 1389 sqq; — eius iura et onera 1397 sqq; — num obligetur ad solvendum ultra hereditatem acceptam 1398; — num impediatur a praescriptione ob malam fidem praecessoris 1106 1107; — clerici ad quid obligetur quoad bona eccles. 1072 *not.* 1074; — quando teneatur voto testatoris 605.
- Heroici actus** generatim lege humana non praecipiantur I 220; — possunt praescribi per exceptionem *ib.* 692. — Heroicus actus caritatis erga defunctos II 698.
- Herus.** Eius obligationes erga subiectos I 988; — quando seductione duplicem malitiam contrahat *ib.* II 413; — quoad vota famulorum I 614.
- Historiographus** quid possit circa crimina revelanda I 1426 sq.
- Homicida** quam habeat obligationem restitutionis erga occisum I 1178, erga heredes defuncti 1179 1181, erga eius creditores 1180 sq.
- Homicidium** I 1000. Malitia relativa 1494; — crimen, quo polluitur locus sacer II 304; — voluntarium et casuale 1296 sq; — inducit irregularitatem etiam in nescientem poenam 1290, quae afficit etiam cooperantes 1291; — dubium in quo casu causet irregularitatem 1295, — voluntarium subtractum est facultatibus, quae solent dari episcopis 1281.
- Honestas** ut pars specialis virtutis temperantiae I 871.
— publica ut impedimentum matris dirimens II 1001 sqq; — ex sponsalibus orta ad 1^m gradum restringitur *ib.*; — ex matrimonio rato extenditur ad gradum 4^m 1002; — ex matrimonio invalido quando oriatur 1002 sq; — non oritur in praedictum prioris sponsae 1003; — ex sponsalibus apud acatholicos baptizatos facilius oritur quam apud catholicos 1001.
- Honor.** In fama nititur ut fundamento I 1415; — Eum quaerere aut negligere sitne virtus an vitium 1416; — quomodo laedatur 1432 sqq; — denegando 949 954; — quomodo sit reparandus 1440.
- Horae canonicæ** II 785. — Qui obligentur 787 sq; — ad quas existat obligatio 785; — qua forma praescripta 786; — quae admittant materiae parvitatem 789; — quod requirant tempus aptum 792 sqq; — quo modo sint recitandae: qua pronuntiatione 796 sqq, qua attentione 799 sqq; — quam admittant excusationem 808 sqq; — obligant eum, qui potest ex memoria recitare 810; — quam obligationem in-
- ferant scrupuloso I 137 II 807; — quae imponatur restituendi obligatio propter horas neglectas 812 sqq, cui facienda 814.
- Hora** prandii tempore ieiunii sitne observanda sub praeepto I 1468; — quamdiu possit produci 1464; — num et quamdiu interrumpi *ib.*
- Horologium** legitimum ad computandum tempus II 216.
- Hospites**, qui satisfaciant praeepto Missae in oratorio privato. I 721.
- Hostes.** Quid contra eos liceat v. **Bellum.**
- Hostiae** ad consecrandum debent esse recenter confectae II 163; — a sex vel tribus mensibus confectae ineptae sunt *ib.*; — collocandae pro consecratione in Corporali, sed non separate 167; — extra Corporale collocatae censeantur consecratae 168; — afferendae sunt ad consecrandum ante Offeritorium, saltem ante Canonem 169.
Hostia maior pro celebratione sumi potest paululum fracta vel maculata 164; — danda non est cuiquam pro Communione fidelium 186; — ab ea particula detrahi potest, ne quis maneat sine Communione 169; — minor sumi potest ad celebrandum in necessitate 164; — fragmenta quomodo tractanda 192 337.
- Hostilis** persecutio Cardinalium, Episc. etc. II 1190 1288 1310.
- Humanus actus** I 51 sqq.
- Humilitas.** Definitio I 880; — eminet inter virtutes 883; — varii eius actus 881 II 579; — collata cum magnanimitate I 882.
- Hyperdulia** seu cultus B. Mar. V. I 482 923.
- Hypnosis.** Hypnotismus. Eius influxus in liberam voluntatem I 91; — diversi gradus 501; — possint licite adhiberi 502. — Cautelae necessariae 502.
- Hypocrisis.** Vitium contra modestiam I 877; — num licite manifestetur 1425.
- Hypotheca** quid iuris efficiat I 1353.
- Hysteria.** Eius influxus in libertatem et imputabilitatem I 91.

I.

- Iactantia** de peccato commisso quot malitiae I 360.
- Idioma.** Idiomatis ignarus num teneatur confiteri per interpretem II 434; — quando solis signis datis possit et debeat absolvi *ib.* — Idiomate quocumque recitari possunt preces indulgentiis ditatae 676.
- Idololatria** simulata aut vera, imperfecta aut perfecta I 489; — eius malitia in se 492 494; — cum aliis peccatis etiam gravioribus solet coniungi 492 *not.* 1489.
- Ieiunium eccles.** Eius praestantia et meritum I 1459; — ad quid obliget 1460 sqq; — materiae parvitas 1465 1469; — quoniam non obliget 1470. — Dispensare in

- eo et dispensari qui possint 1472 1473.
 — Dispensationes generales a S. Sede datae 1477 sqq — Parochus num possit dispensare 263; — pro iubilaeis quale II 686; — ante ordinationem 768.
- Ieiunium naturale** ante S. Communionem severissime iubetur II 215 sqq; — incipit a media nocte quomodo computanda 216; — laeditur sola sumptione *ab extrinseco* 217 (per modum salivae quid censeatur sumi 218, per modum aspirationis, attractionis *ib.*); idque sumptione rei comestibilis 219; — per se non obligat periculose aegrotos 220; — per accidens non obligat in causa gravis necessitatis vel scandalii 222, vel irreverentiae erga SS. Eucharistiam avertendae 223. — Dispensatio ampla pro infirmis 221, particularis ob alias causas reservatur S. Sedi 224.
- ante confirmationis susceptionem suadet, non exigitur 143.
- Ignarus** idiomatis quomodo confiteri possit II 434; — poenitens circa scitu necessaria quomodo tractandus 571 sqq 614; — certae obligationis quando monendus, quando non 573 sqq; — circa circumstantias peccatorum speciem mutantis 576; — circa peccati levitatem 574; — officii sui quomodo peccet I 960 983 1183 II 566 sqq.
- Ignavia** ut vitium fortitudini oppositum I 860.
- Ignorantia iuris aut facti** I 75; — vincibilis aut invincibilis *ib.*; — culpabilis aut inculpabilis *ib.*; — subsequens est vincibilis *ib.*; num etiam culpabilis *ib.*; — antecedens est invincibilis et inculpabilis *ib.*; — quando auferat voluntarium et culpam 75 sqq; — crassa et affectata 75 77; — invincibilis in quibus praeceptis legis naturalis possit existere 282 284. Cum ea possint satis fieri legis praecepto 245; — in mysteriis fidei quaenam impediatur baptismum 391 sqq II 108, vel absolutionem I 391 II 614; — quaenam cum beatitudine consistere possit I 34.
- Dei qualis non sit possibilis 343.
- legis naturalis 283.
- legis eccles. quae excuset a censuris II 1107 sqq; — num solius poenae 1108, vel solius reservationis 526 1109; — quando etiam crassa aut affectata 1108; — quando excuset a reservatione peccati sine censura 525 sq.
- impediendi matr. num excuset ab impedimento criminis 1008 sq; — quae excuset ab irregularitate 1280; — quae ab amittendo iure coniugali ex incestu 1000. — **Ignorantiae peccata** quae vocentur I 321.
- Illegitimus** quoad hereditatem I 1390 1393 1395 sq; — est irregularis II 1298; — quinam desinat ita esse ex subsequenti matrimonio parentum *ib.*, quo ambitu *ib.*;
- quo sensu desinat esse irreg. ex professione religiosa 1299; — a quo possit habere dispensationem 1299.
- Imago** Sanctorum colenda quomodo I 485 sq; — principis si contumelia afficitur, quale committatur peccatum 954.
- Immaculae Conceptionis** scapulare magnis ditatum est indulgentiis II 703.
- Immersio**, modus baptizandi II 83; — num habeatur projectione in flumen 86.
- Immobilia** quomodo per praescriptionem acquirantur I 1099.
- Immunitas ecclesiastica.** Eius laesio sacrilegium locale I 526; — sacrilegium personale 528. — Romani Pontificis iuris divini est 231.
- clerici generatim II 829 sq; ad quos extendatur *ib.*; — quam excommunicatione protegatur 1196 1228.
- Impatientia.** Notio et peccaminositas I 867 869.
- Impeccabilitas** Beatorum I 38 sqq; — sitne extrinseca tantum, an intrinsecus necessaria 40.
- Impedientes** alterum a consecutione boni alicuius sintne restitutioni obnoxii I 1160 sqq; — a consecutione boni illiciti 1162 sq; — ab iniqua testamenti dispositione 1163; — iurisdictionem ecclesiasticam II 1191 sq; — literas vel acta S. Sedis 1198.
- Impedimenta legis implendae** ponere quando liceat I 251 253.
- matrimonii II 941 sqq; — impeditentia 941 sqq; — dirimentia 953 sqq; — quae revelari debeant qua obligatione 867 sq, cum qua excusatione 868; — iuris naturalis et iuris eccles. 956 1012; — sola ecclesiastica subiacent dispensationi 1012, a quo obtinenda *ib.*; — quorum dispensandorum potestas sit episcopis ordinaria 1013 sqq, per privilegia diversa 1017 sqq, facultas dispensandi cumulative 1018; — sine causa dispensare quis possit 1012.
- Dispensatio quae sit obreptitia et subreptitia 1027; quod vitium non amplius attenditur in causis minoris gradus 1026, attenditur in causis gradus maioris *ib.*; — ex quibus causis. canonicis concedatur 1028 sqq; — quomodo petenda 1031 sqq; — petitur in causis occultis a S. Poenitentiarum 1025, in causis publicis a S. Congregatione de Sacramentis (resp. a S. C. de Prop. F.) *ib.*, in quibus a S. Officio *ib.*; — quando occurrat impedimentum publicum cum occulto 1038; — a quo dari possit in mortis periculo 1015 cum *not.*
- Impediti** ab adeundo legitimo superiore qui absolvi potuerint vel aliquo modo possint ab inferiore II 534 537; brevi, longo, longissimo tempore 535; in casibus Papa-

- libus absolvuntur cum onere recurrenti Romam per literas 533 sqq; — quomodo absolvantur a censuris *ib.* 1126.
- Impediti** a recitando officio divino qui censeantur II 809 sq; — debeantne, si possunt, tempus antevertere 795.
- Imperati** actus I 52.
- Imperfectio** moralis num excludatur a statu Beatorum I 41; — potest, si ad rationem peccati non pertingit, esse materia doloris, non absolutionis II 360.
- Imperium** voluntatis quid sit I 68; — quam late pateat *ib.*
- Impestratoria** vis orationis ad quae extendatur I 480; — bonorum operum generatim quo sensu transferri possit in alios 376; — Ss. Missae sacrificii II 235 241 246 sqq 253.
- Impletio** legis I 244; — num fiat, etsi finis legis non obtineatur 245; — possitne fieri actione peccaminosa 246; — ab invito *ib.*; — ab ignaro praecepti 245; — quoad diversa praecepta uno eodemque tempore 247; — una eademque actione *ib.*
- Implicite** voluntarium I 60. Cf. **Virtualiter et Interpretative** voluntarium.
- Impositio** manuum in confirmatione ut materia necessaria II 130; — quid significet 124.
— in ordinatione ritus essentialis pro diaconatu, presbyt. et episcopatu 737 sqq.
— reconciliatoria distingui debet ab ordinatione 750.
- Impossibilia** iuberi nequeunt I 145; — ut conditio contractus 1282, aut testamenti 1406.
- Impotentia.** Quae excuset a restitutione I 1228; — a lege mere humana 249.
— ut impedimentum matrim. dirimens II 973 sqq; — viri quando adsit 975; — mulieris *ib.*; — dubia quid permittat 977; — certa quid imponat putativis coniugibus 977 978, permittatne vitam ut inter fratrem et sororem 978; — subsequens non dirimit matrimonium 974, num eius usum impediatur *ib.* 1064.
- Imprecatio** I 512; — parentum in filios 933; — filiorum in parentes 945 949 sq.
- Imprimentes** libros qua lege eccl. teneantur II 1327; — libros sacros sine licentia 1260 1328; — libros pravos quomodo peccent I 821 825; — qui censeantur excommunicationi subiacere II 1186.
- Impuberes** amplam habent potestatem rescindendi sponsalia II 844; — matrimonii incapaces 979; — plerisque censuris non subiacent 1114. De cetero cf. **Infantes. Minores.**
- Impudicitia** v. **Luxuria.**
- Impulsiva** causa in dispensationibus quid sit I 265.
- Inadvertentia** excusat a peccato quo sensu I 77; — num admitti possit circa malitias obvias alicuius actionis *ib.*
- Inanis** gloria. Notio I 863 884.
- Incapaces** administrationis bonorum I 1255; — ineundi contractus 1252; — dominii et iurium in ordinibus relig. 674 677; — hereditatis I 1384 1393, num nihilominus aliquid accipere possint *ib.*; — fructuum Missae II 242 245 247; — sacramentorum Eccl. 64; — muneris ecclesiastici I 214.
- Incarceratio** perpetua num privet usu domini I 1255.
- Incardinatio** clerici in alienam dioecesim II 752 *not.*
- Incarnationis** mysterium num explicite credi debeat necessitate medii I 392.
- Incendarius** cui debeat restituere I 1359.
- Incendium** effugere per aliud vitae periculum I 737; — incendio ereptas res consumere, sibi retinere 1140; — res hostiles destruere cum propriae vitae periculo 737. Assuratio contra incend. 1358 sqq.
- Incerta** debita quae videntur I 1216; — possintne quoad restitutionem condonari a S. Pontifice 1218.
- Incestus** I 1050; — eius extensio *ib.*; — cum cognatis in primo gradu lineae rectae specie differt a reliquo 1050; — num inter spiritualiter cognatos *ib.*; — quando, ante 25 Jun. 1885, reticitus induxerit nullitatem dispensationis matrim. II 1036 *not.*; — non amplius declaretur oportet *ib.*; — qui privet iure coniugali 1000 1078.
- Incommodum** quod excuset a lege I 249; — quando non excuset 250.
- Inconsideratio** prudentiae contraria I 854.
- Inconstantia** item prudentiae contraria I 854.
- Incontinentia** 873.
- Inculpabilis** damnificatio non imponit ex se obligationem restitutionis I 1156; — obligat ad impediendum damnum, quod etiam tum impediti potest 1156; alioquin obligatio reparandi oritur *ib.*
- Indeliberatus** actus I 51 344 346.
- S. Indicis** Congregatio I 306.
- Indiferentes** actus quoad moralitatem I 53; — num in concreto dentur 105 sqq; — num dentur per accidens 106; — quoad meritum 54; — num vel quomodo praescribi possint per legem 219.
- Indifferentiae** libertas. Notio I 61.
- Indigna** administratio sacramentorum in statu peccato cui et quando peccatum mortale II 42 sqq; — in quo eius malitia sit collocanda 45, in baptismo necessitatis exsulat 43, num numerice multiplicetur pro numero contentium vel communicantium 47; — collata cum indigna susceptione 68; — distributio SS. Eu-

- charistiae 43; — exercitatio sacrarum functionum 44.
- Indignatio.** Notio I 888; — parentum vel herorum quae excuset a Missa praecepta 723; — mariti num uxorem excuset a ieiunio 1472.
- Indignitas** ad beneficia eccles. I 1159 cum *notis*; — quid secum trahat *ib.*; — habendae hereditatis 1394, quid iuris efficiat *ib.* 1400.
- Indirecte** voluntarium I 58; — quando imputetur, quando non 72 sqq; — abortus 1005; — homieidium 1000; — absolvi a peccatis II 427.
- Indispositus** ad absolutionem qui censeatur II 551; — per conatum confessarii disponendus 553 cum *not.*
- Indulgentiae.** Notio II 660 sq; — utiles 659; — plenariae et partiales 662; — plenariae saepe non plene acquiruntur 663; — a diversis inaequaliter acquiruntur 662 sq; — plenae, pleniores, plenissimae quid sibi velint 662; — toties-quoties lucranda 704 cum *not.*
- potestas Ecclesiae competit 664 sq; — eaque probata ex S. Scriptura 664, ex Traditione 665; — per modum absolutionis et solutionis 667; — per modum suffragii applicatae 668; — fiunt ex thesauro Eccl. 667; — pro defunctis acquiri possunt 666 sqq, non sine speciali S. Pontificis concessione 669; — num infallibiliter defunctis prosint 669; — quibus quomodo applicandae *ib.* 698; — num a peccatore pro defunctis acquiri possint 674; — num per vivum pro vivo 670.
- iusta causa 671; — in qua, si erratur *ib.*
- conditiones necessariae 673 sqq; — ad amussim impleri debent 697. Opera praescripta sunt conditio, non causa 670.
- intentio quae necessaria 675.
- Inebriare** alterum I 893 894; — custodem carceris num liceat 894 979. Cf. **Ebrietas.** **Ebrius.**
- Inefficax** causa quae vocetur I 71.
- Infamia** ex suspicione criminis ut causa dispens. matrim. II 1029.
- ut irregularitas 1308 sqq; — iuris et facti 1308; — iuris completa quando adsit *ib.*, non tollitur per solam emendationem 1309; — ex delicto alieno 1310 sq; — ex artis vilis exercitio 1311; — solius facti quomodo desinat *ib.*
- Infantes** subiaceant legibus I 226 sq.
- Eos provocare ad mala quale peccatum *ib.*
- baptizandi quando sint II 101; — acatholici sintne baptizandi 109 sqq; — num iussu auctoritatis civilis 117 sq; — in quo periculo mortis 111; — in dubio usu rationis 110; — ex consensu alterutrius parentum 113 sqq; — cum periculo apostasiae 113.
- Infederationem** territoriorum ad S. Sedem spectantium suadentes II 1238.
- Infideles.** **Infidelitas** negativa I 384; — privativa 411 414; — positiva 412 413; — ab haeresi non distinguitur nisi accidentaliter 413; — malitia relativa 1487 1488; — est qua talis superstitione peior 1489.
- Infideles num teneantur legibus Ecclesiae 228; — quomodo possint ad salutem pervenire 387. Possint ad eorum rogatum Ss. Missa offerri II 244; — contrahunt matrimonium in solum fidei favorem solubile 925 sqq.
- Infirmitas** quae excuset a Missa praecepta I 722; — a ieiunio ecclesiastico 1470; — ab abstinencia 1457; — quae det ius ad extremam Unctionem II 722 725; — ad S. Eucharistiam sine naturali ieiunio 220 sq.
- infirmitatis peccata quae vocentur I 321; — num generatim venialia tantum *ib.* 339.
- Infirorum scandalum 787 794.
- Informis** contractus I 1274 1275, sponsalitiu inducatne obligationem II 843; — informe testamentum I 1383 1382; — inf. sacramentum II 9 15.
- Infortunium.** Assecuratio operariorum contra illud I 1365. Cf. **Assecuratio.** — Damnum ex — ortum quando restitutioni sit obnoxium, quando non 1149 1153.
- Infructuosa** res quae sit I 1296.
- Infusio** modus baptizandi communis II 86.
- Ingratitudo.** Quibus modis committatur I 915; — formalis *ib.*; — raro est mortale peccatum *speciale ib.*; — erga Deum inest in quolibet peccato 327.
- Ingressus** in ordinem religiosum sitne aliquando obligatio I 662 sqq; — num extinguat debita 667 sq 1233; — quem auferat illegitimitatis defectum II 1299; — num solvat sponsalia 853; — obstacula I 666 sq; — eum impedire aut extorquere II 1263.
- illicitus in monasterium monialium 1229 sq, in monasterium virorum 1233.
- «ab ingressu ecclesiae» interdictum 1162.
- Inhabilitas** ad ecclesiastica beneficia ex simonia inducta I 546—549; — ex irregularitate II 1282, faciatne collationem nullam *ib.*
- Inhonestas** nequeunt lege praescribi I 145.
- Inimicitia.** **Inimicus.** Peccaminositas I 774 775. — Inimicus caritate diligendus 779; — quibus actibus ex praecepto 780 sq; — non sufficit eum non odisse 781. — Specialis oratio pro inim. non est praecepta 784; — ab oratione communi licite non excluditur 781, neque ab opitulatione communi *ib.*; — num salutandus et alloquendus 783; — num

- declinari possit *ib.*; — num ad poenam trahi 782. — Inimicitia contra Deum quae contineatur in peccato mortali 329.
- Inirascencia** vitiosa I 874.
- Initialis** amor in dolore de peccatis II 391.
- Iniusta** lege praescribi nequeunt I 145.
- Iniustitia** I 1109. Cf. Iustitia.
- contra Deum quomodo peccato insit I 326; — in laesione sigilli qualis malitia II 587.
- Innocens**. Ei damnum inferre liceatne I 74; — eum occidere 1000, per iudicem condemnari 964 sq.
- Innocentii XI** decretum in causa probabilismi genuinum I 154; — num probabilismo adversetur *ib.*
- Innominatus** contractus I 1241.
- Inoboedientia** I 925; — quando gravis in filiis 947; — formalis est ex se peccatum grave 690 925; — quando non sit 690. — religiosi quando gravis 690 sq; — particularis complures continet malitias 691 sqq; — sitne specificae distincta, prout obiecta sunt diversa 695 sqq.
- Inquisitio** circa dominum, quando in possessione dubia negligitur, quam secum ferat obligationem I 1144; — in dubia conscientia quae requiratur 122 sq 203; — in dubio matrimonio II 1075 sqq; — iudicialis I 975 sq; — in nomen complicis II 444 sq 1216.
- S. Inquisitio v. S. Officium.**
- Insecutio** Cardinalium aliorumque eccles. principum. Excommunicatio II 1190; — irregularitas 1288; — transfundit irregularitatem in filios et nepotes 1310.
- Insensibilitas** vitiosa I 867 872.
- Insignia** pontificalia cui in casu mortis cedant I 1072 *not. in fine.*
- Insordescencia** in excom. eccl. II 1148; — habetur pro probatione criminis *ib.*; — facit de haeresi suspectum *ib.*
- Instructio** Ritualis pro confirmatione non habet vim legis II 142.
- Instrumentum** publicum. Eo falso uti I 985.
- Integritas** confessionis necessaria II 403 sqq; — formalis et materialis 427. Causae excusantes 431 sqq; — cessante causa, suppleri debet 431.
- Intemperantia**. Notio I 872.
- Intentio** ut actus voluntatis I 66; — bona cuius sit obligationis 373; — alia aliâ praestantior 374; — explicita praestat longe prae implicita et habituali 373 375. — Methodus optima intentionis a Christo sumpta 375; — valde perfecta ad merita agenda II 656 sqq.
- ad indulgentias lucrandas qualis requiratur II 675.
- in officio divino recitando 799 801.
- in sacramentis ministrandis 31 sqq; — in quem ferri debeat 32; — *quid agi* intendi debeat 33 sqq; — virtualis sufficit 33, non habitualis neque interpretativa *ib.*; — conditionata possitne haberi 36, num de futuro 37; — praevalens in intentionibus sibi contrariis 39; — in sacramentis recipiendis 64 sqq; — quomodo adesse debeat in contritione ad iustificationem 379; — in matrimonio quomodo debeat intendere sacramentum 884.
- Intentio** prava inducendi causam dispensationis matrim. quando necessario fuerit indicanda 1036 *not.*
- Intercessio** quae crimen simoniae possit constituere I 531 533 538.
- Interdictum**. Notio II 1155; — locale et personale, generale et speciale, totale et partiale *ib.*; — a iure 1157; — non supponit causam in omnibus qui eo afficiuntur 1156; — quo ambitu valeat 1157; — quae sacramenta prohibeat 1158; officia divina quibus et quibus diebus permittantur 1159 sq; — quomodo et quo peccato laedatur 1163 sq; — partiale *ab ingressu ecclesiae* 1162.
- Interdictus** testamentum condere nequit I 1400; — quoad contractus 1255; — quoad eccl. censuram V. **Interdictum** personale.
- Intermedius** in causa restitutionis I 1224; — si re ipsa non restituat 1224 sq. Cf. **Proxeneta**.
- Internuncius** in promissione I 1287; — in donatione 1290.
- Internus** actus I 52; — num lege humana praescribi possit 221; — num per potestatem ecclesiasticam 222 223; — quando certo possit exigi 222 sq II 461. — finis I 2. — Dei 3; — hominis 11. — internum peccatum non solet esse inter reservata II 524.
- Interpellatio** coniugis infidelis quae sit necessaria ad fruendum privilegio Paulino II 928 931; — a qua possit dispensare R. Pontifex 931.
- Interpres** in confessione tenetur ad sigillum sacramentale II 596.
- Interpretatio** legis privata I 241; — authentica 242; — comprehensiva aut extensiva 242. — privilegiorum 318; — privil. revocationis 319.
- Interpretative** voluntarium I 60 II 31; — interpretativa intentio non sufficit in ministro sacramentorum 33; — quando in suscipiente 31 65 sqq.
- Interrogatio** confessorii quando necessaria II 542; — moderata et discreta esse debet 543 sqq 607 610; — omissa admittatne parvitatem materiae 542; — iure fit de circumstantiis et de peccati occasione 442.
- Interrogationes** in caerimoniis baptismi II 95.

- Interrogatorium** pro excipiendis confessionibus II 456 sq.
- Interruptio** formae sacram., quae faciat invalidum vel dubium sacramentum II 20. — Missae 338 sq; — quae unitatem destruat *ib.*; — post consecrationem gravissimam causam requirit 339; imponit *cuiuslibet* sacerdoti obligationem perficiendae Missae 338. — Officii divini quae licita, quae quo sensu illicita 798.
- Interstitia** inter singulos ordines praescripta II 766; — quando ab iis dispensetur 767.
- Intimatio** consensus offerentis et acceptantis quae requiratur in contractu I 1257 1258 1259.
- Inventarium.** Sub inventarii beneficio acceptare hereditatem I 1398.
- Inventor** rerum amissarum ad quid teneatur I 1089; — possitne rem suam facere 1090 sq; — pauperibus si rem distribuerit 1090 1091. — thesauri qui sit 1088; — quae habeat iura *ib.*
- Invidia** I 776. — Affectus cognati 777. — Remedia II 583.
- Invincibilis** ignorantia I 75 sq 283 343; — error 118.
- Invitus** num impleat legis praeceptum I 246.
- Invocatio** Sanctorum I 481; — animarum sanctorum purgatorii 482.
- Iocari** obsceno modo quale peccatum I 1034; — cum diabolo 574.
- S. Ioseph.** Eius matrimonium virgineum cum B. Maria II 882.
- Ira. Iracundia.** Notio I 874 888. — Eius peccaminositas 888; — quae peccata generet *ib.* — In ira nomina sacra proferre ex se nondum blasphemia 512; — quomodo impugnanda II 584.
- Irregularis** contractus qui vocetur I 1241.
- Irregularitas.** Notio II 1279 1282; totalis et particularis *ib.*; — ex delicto requirit scientiam legis et poenae 1280; — ex defectu non supponit culpam 1281; — ex delictis occultis dispensatur ab episcopo, excepto homicidio voluntario (et bigamia) 1281 831, a regularibus 834 sq; — ex violata censura tolli potest in necessitate a quolibet confessario 1281 *not.*
- Irreligiositas.** Propria notio I 505.
- Irreverentia** erga parentes quae sit gravis I 949; — contra res sacras prout distinguitur a blasphemia admittit parvitatem materiae 510.
- Irrisio** I 1433.
- Irritans** lex I 314 sqq; — simul prohibens 316; — reddit actum aut ab initio invalidum aut rescindibilem 315; — quando etiam ignorantem afficiat 316; — poenalis non afficit ignorantes legem *ib.* II 1107 sqq 1280.
- Irritatio** iuramenti, directa et indirecta I 570; — voti directa quibus competat 607 sqq; — indirecta quae sit 613; — a quibus fiat 614; — num fiat ex iure naturali 608; — sine causa num valeat 615; — quae fiat per professionem religiosam 616. Cf. Contractus.
- Iter** facere liceatne die festivo I 706; — quale excuset a ieiunio eccles. 1471 1472; — num ab audienda Missa 252; — facientes religiosi a quo absolventi II 511.
- Iteratio** sacramentorum II 24 sqq, — confirmationis ab haereticis datae fueritne in usu Ecclesiae 128; — ordinationis v. Reordinationatio.
- Iubens. Iussio.** Quam secum trahat obligationem restituendi I 1192 sq.
- Iubilaeum** maius et minus II 682; — iubilaeum cur tot dentur 684; — habet praeter indulg. plenariam annexas facultates pro confessariis 683 689 sqq; — maius suspendit certas facultates extra Urbem 683; pluries acquiri potest, repetitis operibus 684; — usum facultatum *semel* secum habet quo sensu 694 sqq, idque quando tempore iubilaei elapso 691, aut peccantibus in fiduciam iubilaei *ib.*
- Iudaeorum** filios baptizare quomodo prohibetur II 118.
- Iudex.** Eius scientia et peritia I 960; — quomodo teneatur ad servandas leges 961 sq; — quoad opiniones diversas 966 sq; — quoad leges iniustas 962; — quoad munera accipienda 968 sq; — possitne condemnare innocentem, qui iuridice criminis convictus est 964; — teneaturne innocentem pro posse liberare *ib.*; — in re criminali iudicio reo favere debet 964; — in re civili dubia quid facere possit 966 sq; — iuratus numquam potest condemnare quem scit privatim innocentem 965; — neque vere reum iuridice non convictum *ib.*
- Iudicia** forensia quae prohibentur diebus festivis I 704.
- Iudicialis** potestas in peccata fidelium Ecclesiae data II 346; — est in sacramento potestas sui generis tendens in reum absolvendum 350.
- Iudiciariam** causam sanguinis agere non licet clericis II 776; — quam inducat irregularitatem 1307.
- Iudicium.** Iudicii defectus in iuramento ex se peccatum veniale est I 557; — ex periculo peierandi evadere potest grave *ib.*; — in adiuratione 573. — temerarium quid sit 120; — quale peccatum 1429 sq.
- confessarii de peccatis poenitentibus necesse non est ut sit distinctum de omnibus II 544

Iunius mensis, ubi SSo Cordi Iesu certo cultu dedicatur, ultima Dominica annexam habet indulgentiam plen. *toties quoties* II 704 *not.*

Iuramentum. Notio I 552; — natura sua est actus religionis 551 *not.*; — quid requiratur ut fiat 557 sqq; — assertorium et promissorium 552; — execratorium quid addat 552; — liceatne fieri «per creaturas» 553; — requirit et verba apta et animum 552 553; — quid, si sunt verba dubia 555; — fictum quale sit peccatum 556; — si ex consuetudine fiat, quomodo peccetur 559; — iurandi consuetudo quomodo extirpanda 561; — adhibere ad confirmandam rem malam 560; — promissorium: circa res leves et inutiles 569; — circa res malas 561 563 566; — contra consilia evangelica 561; — sine animo implendi 558. — De cetero cf. **Promissorium iuramentum**. **Periurium**.

— contractui additum quid efficiat 1283 sqq; — quomodo irritari possit 1284; — a potestate civili non directe, sed indirecte tantum irritatur 1284.

— custodis publici quomodo intelligatur 987.

— quod dicitur fidelitatis 568; — in Constitutionem regni 559; — servandi statuta 567.

— contra modernismum a Pio X iniunctum quibus 408.

— relaxare quando possint episcopi II 832, regulares 835; de cetero cf. **Vota**.

Iurati iudices v. Iudex.

Iuridica culpa quae vocetur I 1150; — quando obliget ad restitutionem damni illati 1151.

— persona 904.

— bona fides in praescriptione 1098.

Iurisdictio. Notio II 481 *not.*; — distinguenda a potestate dominativa I 696; — in Papa est potestas primaria, in praefato religioso secundaria 696 697; — latius extenditur in Papa quam potestas dominativa 698; — ad remittenda peccata semper est vicaria II 482; — ordinaria et delegata 482; — quibus competat ordinaria 485 sqq, quae exerceri potest extra territorium 484; — delegata requirit approbationem episcopi 483, eaque ab episcopo loci ubi confessiones excipiuntur 491; — eam in foro sive externo sive interno impedire 1191 sqq.

— **Dei suprema** quomodo peccatis laedatur I 325.

Ius. Notio I 899; — in re et ad rem 900; — in re perfectum aut imperfectum *ib.*, diversi generis 1052 sqq; — ut subiecto competat cuilibet homini, etiam amenti vel infanti 903, etiam personis moralibus 904; — pro obiecto haberi nequit ullus homo 908, at eius labores *ib.*, bona externa 906, fama propria 907.

Ius gentium I 287 sqq; quomodo conveniat cum lege 288; — eius falsa mutabilitas a modernis propugnata 290.

Iusiurandum v. Iuramentum.

Iussio comparata cum mandato I 1192; — quam causat obligationem reparandi damni illati a iusso *ib.* 1193, ab illo incursi 1192.

Iustitia. Notio I 897; — collata cum caritate *ib.*; — sensu stricto aut latiore 898; — stricta seu commutativa spectat aequalitatem rerum, non personarum diversas condiciones 899, obligat graviter ex genere non toto 909, laesa secum fert restitutionem 910 sqq.

— legalis aliter est in superiore, aliter in subdito 901; — non obligat ad restitutionem *ex se* 910; — distributiva quae sit *ib.*; — qua laesa laeditur non raro simul iust. commutativa 902; — vindicativa num sit virtus ab aliis iustitiae speciebus distincta 901; — quando ea laesa laeditur etiam iust. commutativa 902.

— iustitiae defectus in iuramento assertorio 560; in iur. promissorio 562; in adiuratione 573.

K.

Kantianismus in re morali I 94 *not.*

«**Kartell**» quod dicitur, quando licitum, quando illicitum I 1333.

L.

Labor, qui sit homini praecipuus I 744; — ut titulus naturalis acquirendi domini 1081; — per alios exercitus quomodo laedat praecipuum requiei festivae 708; — qui excuset a ieiunio eccles. 1471; — num assumi possit sine necessitate *ib.*; — accessorius in celebranda Missa num sit titulus maioris stipendii 535.

— servilis v. **Servilis labor**.

Lactare prolem quae sit matris obligatio I 935.

Lactancia quando prohibita I 1460 1467; — indulta *ib.* 1477 1479 1481.

Laedere aliquem in causa S. Officii est casus excommunicationis II 1250.

Laesio partium propter Apostolicas literas II 1198.

Laicus possitne accipere potestatem eccles. delegatam II 1118, ferre censuras *ib.*; — baptizans in statu peccati num novum peccatum mortale committat 43; — possitne in necessitate tangere et deferre Ss. Eucharistiam II 183; — alioqui tangens vasa sacra quomodo peccet 325.

— laicam potestatem adire ad literas Apostolicas impediendas 1198, contra immunitatem clericalem 1196.

— **laici Fratres** quoad professionem religiosam I 656.

- Lampas** coram Ss^o Sacramento ardere continuo debet II 177 *not.* 4; — per se nutrienda oleo olivarium, ex indulgentia permittitur alterius generis oleum *ib.*
- Latio** possitne laborare diebus festis I 707; — a quibus iniustitiis cavere debeat 1325.
- Laridum** diebus abstinentiae et ieiunii quando permissum I 1458 1479 1481.
- Latae** sententiae censura quid sit II 1103.
- Lateranense** Concil. III, IV, V contra usuras I 1302 1297; — de montibus pietatis 1305.
- Latria** I 471 sqq 485.
- Laudare** aliquem ex confessione audita potest esse indirecta laesio sigilli contra alios II 600.
- Lavando** os stillam aquae deglutire quando non censeatur laedere ieiunium naturale II 218.
- Laxa** conscientia I 138; — pericula et damna quae causet 138 139. — Eam sequens quomodo peccet 138; — eius emendandae obligatio 139. — Remedia *ib.*
- Laxismus** I 149; — condemnatus 149 153; — num inducatur per probabilissimum 187 190.
- Lectio** rerum obscenarum quale peccatum I 1035 1041 II 1317 1334; — rerum *piarum* remedium contra peccata 578.
- Lectoratus** non est sacramentum II 729; — quomodo conferatur 735; — quodnam habeat officium 731.
- Legale.** Legalis consensus superioris in consuetudinem sufficit ad eam reddendam legitimam I 272; — praemium num sit titulus fenoris percipiendi iustus 1309sqq.
- Legatarius.** Legatum. — in testamento quid sit I 1404; — ecclesiae relictum non solvere num sit sacrilegium 523; — causae piae subiacet iurisdictioni et legi Ecclesiae 1403.
- Legentes** libros prohibitos quam quando poenam incurrant II 1185 1328.
- Leges** edentes contra libertatem et iura Ecclesiae II 1197.
- Legifera** potestas civilis apud quem resideat I 210; — ecclesiastica 211 sqq; — in ordinibus religiosis 214.
- Legislator** quomodo teneatur suis legibus I 237 sq; — possitne se eximere 238.
- Legitima** consuetudo quae sit I 272 *not.* — interrogatio iudicis quae sit 975 976 981.
- pars heredum necessariorum 1389 sqq; — possitne tuta conscientia laedi 1389 1392; — quomodo sit computanda 1412.
- Legitimatio** filii I 1056; — per subsequens matrimonium *ib.* II 1298; — num per dispensationem ab impedimento dirimenti 1016 *not.* 1; — quo sensu per professionem religiosam 1299.
- Lenitas** vitiosa I 875.
- lenitatis defectus qui inducat irregularitatem II 1307; — ex iudiciali actione in causa sanguinis quam late patet *ib.*; — ex bello iusto *ib.*
- Lex** sensu lato I 140 sq; — sensu stricto 141 145; — distinguitur a consilio 141; — quomodo a praeepto 146 sq; — divina et humana 142; — aeterna 278 sqq: sitne lex sensu completo 280; quae cum ea conformitas haberi nequeat 191; quomodo fundamentum omnium legum 281; — divina naturalis aut positiva 130: — naturalis quomodo promulgetur 177 sq; — positiva christiana 295 sqq: quando inceperit esse obligatoria 297; perfectior longe est prioribus legibus 296; — mosaica caerimonialis abrogata et mortifera facta 294; — antemosaica 291; — humana civilis aut eccles. 142; — humana quaelibet ad Deum legislatorem reducitur 144 210 322; — negativa et affirmativa 142 144; — moralis et poenalis 143 239 309 sqq; — directiva 309; — moralis quando obliget sub gravi 240 sq, stricte est sumenda 241 244; — poenalis ligat in conscientia *mediate* 309; unde cognoscatur 312; — affirmativa quomodo sit implenda 244 sq; — irritans 143 314, num sit simul prohibens 316, redditne actum invalidum an irritandum 315; — favorabilis 144. — Lex quomodo casset 249 sqq; — non acceptata num obliget 218; — ad quid extendi possit 219 sqq.
- Libelli** num comprehendantur in prohibitione librorum II 1184; — qui specialiter prohibiti 1321 1333; — qui subiacent censurae praeviae 1326 1338.
- Liberali-catholica** societas Romana quando excommunicatione specialiter reservata puniatur II 1213.
- Liberalitas.** Notio I 920.
- Liber** status quomodo ante matrimonium comprobandus sit II 889 971.
- Libertas.** (Liberum arbitrium.) — physica et moralis I 61; infima eius essentia 65; — sitne potius in facultate quam in actu 65; — contradictionis et contrarietatis 61; — solius specificationis *ib.*; — exercitii *ib.*; — non est plena independentia a causis externis 62; — sollicitatur a bonis apparentibus 88; — inclinatur extrinsecus, sed non determinatur *ib.*; — num extingui possit manente integro iudicio rationis 92; — non evertitur per statisticam 63; — est dogma catholicae fidei 62.
- pro statu religioso quomodo exploranda 653 666.
- defectus qui faciat irregularem II 1302.
- Ecclesiae. Eam laedentes per leges vel decreta quomodo puniuntur II 1197.

- Libertas** Indorum a S. Pontifice defenditur II 1245 *not.*
- Liberum** et voluntarium num sint eadem I 64; — quomodo praedicentur de facultate et de actu 65.
- Libri.** **Libros** pravos componere, imprimere I 821 825; — typos collocare liceatne *ib.*; — remote ad eos cooperari facilius licebit *ib.* De cetero cf. **Typographus.**
- prohibiti num legi possint, cessante legis fine in particulari 277; — qua poena prohibeantur II 1185 1328; — quod secum ferant peccatum 1185 sqq 1335 sqq; — legendi facultas detur cum ipsa venia docendi I 277.
- Licentia**, qua religiosus in usu rerum indigeat I 679 sqq; — expressa, tacita, praesumpta 680; — praesumpta quando excuset a laesione paupertatis 681; — religioso data quando sit invalida 679.
- praesumpta quoad Communionem paschalem extra parochiam sumendam 1452.
- Licitatio** I 1336 sq.
- Licitatores** fictos subornare I 1337.
- Ligamen** impedimentum matrimonii dirimens II 970 sqq; — dubium quid iuris faciat post novum matrim. contractum 972 1076 sq.
- Lingua.** Munus a lingua, quod inducere possit reatum simoniae I 531.
- Litaniae** Sanctorum. Eas recitandi ut partem officii div. quando obligatio gravis II 785.
- Literae.** Literas amatorias deferre quale peccatum I 828; — alienas intercipere 1442; — abiectas legere num liceat 1442; — testimoniales necessariae ante ingressum in religionem 655, ante ordinationem II 764. Literis fieri nequit confessio 369; — peti debet absolutio a censuris papalibus 533 536 538; — absolutio a censuris fieri potest 1122. Cf. **Apostol. liter.**
- Lites** super successione exortae ut causa dispensationis matrim. II 1028.
- Locare** domum meretricibus, num et quando liceat I 836.
- Locatio** I 1340; — obligationes et iura in locante et in locatario *ib.*; — damna occurrentia a quo portanda 1341 sq; — quoad tributa *ib.*
- operariorum contractus sui generis 1344 sqq.
- filii familias ad laborandum 1061.
- Locum** concedere ad peccandum I 837.
- Locupletari** ex re aliena I 1130.
- Longanimitas** cum patientia cognata I 866.
- Loquelae** defectus qui excuset ab integritate confessionis II 433; — qui constituat irregularitatem 1304.
- Loquens** de auditis in confessione quando laedat sigillum II 599 sq; — in subsequenti confessione cum poenitente quando non laedat sigillum 599; — de vitio regnante 600; — cum laude poenitentis *ib.*
- Loteria** I 1369.
- Lotio** sacrorum linteaminum quibus permissa II 325; — prima semper decentius fit a ministro in sacris constituto *ib.*; — eius aqua in sacrarium aut saltem in locum decentem fundenda *ib.*; — loci ubi cecidit s. species 191.
- mulieris post actum conjugalem 1070.
- stomachi laedatne ieiunium ante S. Communionem praescriptum 218 *not.*
- Lucrum** acquirendum, quod excuset ad laborandum diebus festis I 712, ad omitendum Sacrum 723; — a filio minore ex labore acquisitum et sibi retentum 1061; — in negotiatione cum bonis paternis acquisitum 1062; — cessans ut titulus fenoris 1308.
- Ludus** I 1372 sq. — Num ex eo oriatur obligatio solvendi 1372. — Artes in eo permissae, non permissae *ib.*; — a lege prohibitus quo sensu 1373; — quinam debeat a magistratu prohiberi *ib.*; — qui clericis interdictus II 779, quando graviter *ib.*
- Lugdunense** Concil. II contra usuras I 1303.
- Lumen.** Num sine eo celebrare liceat II 320; — coram Ss^o ardere debet continuo 177 et *not.* 4 5.
- Lunula** ostensorii, ex qua materia II 176 *not.* 2; — benedicenda 322.
- Luscus** num irregularis II 1304.
- Luxuria.** Conceptus I 1026; — peccaminositas in genere 889; — directe volita non admittit parvitatem materiae 1028; — indirecte tantum volita admittit 1029; — imperfecta quoad specificam distinctionem in confessione 1036; — quomodo impugnanda II 581 203. Malitia relativa seu comparata cum aliis peccatis I 1494 sq; — species diversa 1495.
- Luxuriosa tractatio quando sit sacrilegium personale 528; — quando sacrilegium locale 526.

M.

- Machinatio** mortis II 1006 sq.
- Magia** quae sit I 490.
- Magister.** Eius obligationes I 990; — quando in confessione conditionem suam declarare debeat *ib.* II 413; — silens ad damnum discipulorum debeat restituere I 1207.
- Magnanimitas.** Notio virtutis I 861.
- Magnetismus** animalis I 499; — usus eius superstitiosus 499 sqq; — iudicium Ecclesiae de eo 500.
- Magnificencia** ut pars fortitudinis I 859; — ut virtus specialis 862.
- Mala fides** in possessore rei alienae I 1139 sqq; — ad quantam obliget restitutionem *ib.*; — impedit praescriptionem 1097 1103; — in contrahendo matrimonio cum impedimento declaranda est in petenda dispensatione II 1037.

- Maleficium** quid sit I 490; — eius malitia 498; — auferre quomodo liceat 498.
- Malitia** peccati sitne aliquid positivum an negativum I 323; — radicalis completa est in oppositione contra Dei voluntatem 322; — incompleta adest Dei prohibitionem prior *ib.*
- Peccata malitiae quae vocentur 321 sqq; — sintne eo ipso mortalia 339.
- diversa comparativesumpta 1485 sqq.
- Malus** actus moraliter sumptus I 53.
- finis in usu cuiuslibet medii facit actum moraliter malum 99; — mortaliter malus corrumpit totam actionem *ib.* 101; — venialiter malus totalis etiam totam actionem corrumpit 100, partialis non ita 99—101.
- malum medium adhibere ad quoslibet fines moraliter malum est 99.
- circumstantia mortaliter mala totam actionem corrumpit, non ita leviter mala 100 102.
- malum optare v. **Optare.**
- Mandans** — ad quid teneatur erga mandatarium I 1293; — revocans mandatum excusetur ab incurrenda censura II 1112.
- Mandatarium** quam habeat obligationem restituendi damna illata I 1192 sq; — ad quid teneatur erga mandantem 1293; — dolose non aperiens literas revocatorias 1193, vel dolose impeditus II 1112.
- Mandatum** I 1192 1293; — quam secum ferat restitutionem 1192 sq; — revocatum quid efficiat 1193; — quomodo exstinguatur 1293.
- Ecclesiae, obligatio standi mandatis in absolute censurae II 1125 cum *nota.*
- Mania** vel exstinguit vel minuit libertatem I 91.
- Manifestatio** perfectionum Dei quomodo finis creationis I 5.
- conscientiae apud religiosos quae admittatur, quae non II 641; — quale constituit secretum 590 I 1445.
- Manipulus** pro Missa necessarius II 312; — insigne subdiaconi 1285.
- Mansueta** animalia aberrantia manent in dominio prioris domini I 1083.
- Mansuetudo.** Notio I 874.
- Manuales** Missae II 275; — quae sint *ad instar ib.*; — alteri si committantur, quid observari debeat 276 sqq. Cf. **Missa.**
- Manus.** Munus a manu quid vocetur in causa simoniae I 531.
- Manus impositio in confirmatione quae necessaria II 130; — in sacramento ordinis: diaconatu 737, presbyteratu 738, episcopatu 739.
- incirere clerico 1217; — parentibus I 949.
- Mappae** altaris tres benedictae requiruntur pro Missa II 319; — non omnes sub gravi 313.
- Margarina** quando licite sumitur diebus abstinentiae I 1458.
- B. Maria V.** cur praedicetur *prudenterissima* I 851; — invocanda qua obligatione 481. per salutationem Angelicam 395, per Rosarium II 705 sqq. — Devotio erga eam speciale remedium contra peccata 578. — Eius matrimonium virgineum 882.
- Maritus** quoad irrationem votorum uxoris I 611 614; — quoad mutuum votum castitatis 612; — quando recipere possit sacros ordines II 781 937 940; — dissipans bona fortunae communia teneatur ad restitutionem I 1069; — quoad administrationem bonorum 1063 sqq; — eius officia II 1098.
- Martyrium** praecipuus actus christianae fortitudinis I 858; — non necessario est fortitudinis actus formalis *ib.*; — supplet effectus baptismi praeter characterem II 78 sq.
- Massonica** secta excommunicationi papali subiecta quatenus sit II 1224; — quatenus adhaesio puniatur 1226; — ignoranter adhaerens quando incurrat poenam *ib.*; — qua nominis expunctione sit relinquenda *ib.* — Occulti coryphaei denuntiandi qui sint 1227. Cf. **Francomurarii.**
- Mater** quoad obligationes ante prolem natam I 934; — quoad prolem lactandam 935; — quoad curam proles generatim 935 sqq 1186 *not.*; — in casu adulterii 1189 sqq et *not.*; — procurans abortivum num comprehendatur excommunicatione II 1247. Cf. **Parentes.**
- Materia sacramentorum** II 17 sqq; — remota et proxima 18; — quando laboret defectu essentiali 19; — quomodo uniri debeat cum forma 18 21 sq.
- Matrimonium** ut contractus II 876 sqq; — fit consensu *de praesenti* 876, mutuo et externo *ib.*; — possitne fieri consensu conditionato 877 sqq, *de futuro* 37 877; — quomodo inficiatur conditione turpi I 1282 II 878 sqq, eaque contra substantiam matrimonii 878; — in foro externo quando pro valido habeatur non obstante conditione turpi 878 879; — in foro interno facilius dubium et revalidandum 878 sqq; — in fieri et in facto esse 870; — legitimum tantum *ib.*
- christianum ut sacramentum 837 871 sqq; — ratum tantum et consummatum 870; — virgineum 882; — quam habeat significationem sacram 872; — est sacramentum vivorum 873; — quam habeat materiam et formam 875; — ministros habet ipsos contrahentes 883, si modo velint verum matrimonium 884, neque praevolenti voluntate excludant sacramentum *ib.*; — ut contractus nequit separari a sacramento 871 874; — subiacet iurisdictioni Ecclesiae 874 885; — qua forma substantiali inendum a Pio X

- inducta 886 sqq, a Tridentino Conc. pridem praescripta 896 sqq; — quos habeat effectus 13 873; — ritus sacri 909 sqq.
- Matrimonium.** Essentiales conditiones: unitas 916 sqq; — indissolubilitas 920 sqq, qua restrictione *ib.*, in lege antechristiana 922; — ratum. et consummatum est omnino indissolubile 920 sqq; — ratum tantum solvitur professione religiosa 923, aut sententia Rⁱ Pontificis ex gravi causa 924; — infidelium etiam consummatum solvi potest in favorem fidei *privilegio Paulino* 925, num auctoritate R. Pontificis 929 sqq; — quamdiu inducat irregularitatem 781 1302. Obligatio ex seductione orta I 1186 1187; — promissio valeatne post extortam copulam 1250; — subsequens quando inducat legitimationem filiorum 1056 II 1298.
- matrimonii libertatem laedentes excommunicantur II 1262. Cf. **Coniugale debitum. Divortium. Impedimenta.**
- Matutinae preces** ex qua obligatione dicendae I 484.
- Matutinum officium** div. qua obligatione recitandum ante Missam II 301.
- Medentes**, si causa sunt mortis, quando irregulares II 1297.
- Medica ars** quae quibus clericis prohibita II 775; — quaelibet ab episcopo prohiberi potest *ib.*
- Medicus.** Eius obligationes I 1183 sqq; — pravos motus patiens ad quid teneatur 1041; — experimentum in homine sumere quomodo illicitum 1183; — positae mediis minus securis uti 160; — quoad secreta servanda 1444; — monere debet aegrotum de vitae periculo 1185; — extorquens salarium a paupere 1324; — a militia aliquem eximens illegitime 1177; — nolens mederi puellae, nisi sibi nubat, contrahatne valide II 966; — quando incurrat irregularitatem 1297; — latens ad succurrendum duellantibus quando subiaceat excommunicationi 1223.
- Medii necessitas** quoad fidem fideique articulos I 386 389 sqq; — quoad reliquos virtutum actus 430 449 II 372; — quoad sacramenta 12, — quoad SS. Eucharistiam quo sensu 155.
- Meditatio** possitne *praescribi* in sacro secessu sacerdotum I 223; — quae praescripta in via crucis ad lucrandas indulg. II 700, in rosario consueto 705; — rerum aeternarum remedium contra peccata 578.
- Medium malum** ad finem bonum facit actionem malam I 99.
- Membra amputata** fidelium quomodo tractanda II 1178.
- Memoria peccatorum** quae confessario necessaria II 451 546.
- Mendacium.** Notio I 916; — malitia 917; — damnosum, officiosum, iocosum 917; — mortale peccatum non est nisi ex gravi damno *ib.*; — in confessione quando peccatum grave, quando leve II 417 sq.
- Mendicantes pauperes** quando excusentur a lege abstinentiae I 1457; — a lege ieiunii 1470. — **Ordines religiosi** quoad paupertatem 674; — quoad privilegiorum communicationem II 836.
- Mensa communis** quae titulus sustentationis in ordinandis religiosis II 763.
- Mensis.** «Infra mensem» denuntiare a quo tempore currat II 1257; — recurrere ad S. Sedem sub poena reincidentiae 533.
- Mentalia opera** non recensentur inter labores serviles I 705.
- Mercatura. (Mercator).** — quae prohibeatur diebus festivis, quae non I 704 707; — cooperatio in rebus vendendis 835; — adulteratio rerum 1322 1325; — pretium iniuste auctum 1326 sq 1330 1332; — fraudes quomodo reparandae 1214. — in bursa 1367 sq.
- missionariis prohibita sub excommunicatione II 1259, sub poena *lucris restituendi* cui *ib.*
- cum stipendiis Missarum prohibetur sub excommunicatione papali 1237; — ope M. stipendiorum prohibetur 274 278, idque laicis sub excommunicatione Ordinariis reservata 1248 *not.*, clericis sub poena suspensionis et irregularitatis *ib.* 1286.
- Mercedariorum ecclesiae** pro sodalibus habent indulgentiam plenariam *toties-quoties* II 704 *not.*
- Mercenarii** num et quando occulta compensatione uti possint I 1126.
- Merces** operariorum I 1344 1345; — familiaris quae sit 1347, sitne debita ex iustitia 1346, ex quibus causis deprimi possit 1347; — pro nuntio ferendo num integra accipi possit pro singulis vicibus 986 1247.
- Meretricium. Meretrix.** Malitia ex natura sua et ex adiunctis I 1037; — iis domum locare sitne illicitum 836; cooperari 830.
- Meridies.** Post mer. celebrare quale peccatum II 298.
- Meritum** in actibus humanis I 54 367 sqq; — quid sit genericè 365 375; — condignum 365 366 sqq; — eius conditiones 366 sqq; — obiectum 371; — congruum 365 366, eius obiectum 371; — cum impetratione collatum 371; — num soli caritatis actui competat 369; — num etiam motivis naturalibus 368; — num possit transferri in alios 372 376; — quo sensu intret in spem 422 424 428. — meritorum excellentia ut causa dispensationis matrim. II 1030. — Christi et Sanctorum in indulgentiis II 667 *not.*
- Metus** quid sit I 84; — gravis aut levis *ib.*; — ab intrinseco aut ab extrinseco

- ib.*; — quomodo influat in voluntarium 85; — excusatur saepe a lege humana 85; — nunquam a lege naturali negativa *ib.*; — reddit aliquando actus invalidos *ib.*
- Metus in contractu** 1265 sqq; — qui positiva lege irritans 1267; — levis quos contractus faciat irritos 1268; — qui solum est occasio contractus 1279.
- speciatim in matrimonio qui sit impedimentum dirimens II 965 sq; — dirimatne ex lege natur. an eccles. 968; ne volentem quidem relinquit habilem ad contrahendum 965; — num obstat valori etiam, quando metu mortis fit coactio ad copulam 968 sq.
- in voto num faciat votum nullum I 579.
- a censurae poena quando excuset II 1110, num levis *ib.*
- Micae panis separatae** num censeantur consecrari II 166; — post consecrationem separatae certissimae manent consecratae et ut tales tractandae sunt *ib.* 178 *not.* 2 192.
- Miles honoris vel conditionis status sui servandae causa** non potest duellum committere I 1016; — possitne belligerare in dubio belli iusti 1020; — quae damna possit hostibus inferre 1021 1022; — in bello iniusto de quibus damnis teneatur 1023; — aerem verberare debet *ib.*; — quando a ieiunii lege excusetur 1470; — ante proelium copia militum quomodo absolvenda II 435.
- Militiam sequi qui qua lege teneantur** I 1175; — eludere quale peccatum 1176; — sponte sequi clericis non licet II 776; — religiosi si coguntur I 656.
- Minas in ferenti sacramenta administrare** num liceat II 59.
- Minister pro Missa masculus necessarius** II 335; — ex qua necessitate admittatur excusatio *ib.*
- sacramentorum 29 sqq; — qualem debeat habere attentionem 30, qualem intentionem 31 sqq; — debet agere in persona Christi 34, idque quo sensu *ib.*; — quem ritum debeat servare 40; — qua probitate praeditus esse debeat 41 sqq; — in statu peccati quomodo peccet 41 sq, possitne licite adiri a fidelibus 71; — quam habeat obligationem administrandi sacramenta 48 sqq; — quam obligationem denegandi 52 sqq; — censura ligatus possitne adiri a fidelibus 71 509 1134, vitandus qua restrictione et qua cautione 72 sq.
- Minor in facultate contrahendi restringitur** I 1253; — quoad dominium bonorum 1056 sqq; — quoad facultatem testamenti faciendi 1400; — contrahens debita quomodo postea solvere debeat 1253; — protegitur contra praescriptionem 1105; quoad banna II 863.
- Miracula narrare.** Leges Ecclesiae de eo I 487 II 1318 1332; — falsa narrare I 491; — petere quando sit Dei tentatio 519.
- Misericordia.** Notio I 921; — opera corporalia 765 *not.*; — spiritualia 766; — remedium sibi divinam misericordiam conciliandi II 581.
- Missae vere est sacrificium** II 226; — est essentialiter sacrif. relativum ad sacrif. crucis 228; — quomodo *unum* cum illo 228; — sitne etiam sacrificium absolutum 228; — essentialiter consistit in consecratione utriusque speciei 229; — complectitur omnes fines speciales sacrificiorum 227 230.
- offerentes qui sint: quo sensu Christus 230; — Ecclesia 231; — sacerdos celebrans *ib.*; — fideles cooperantes *ib.*
- quos producat fructus 232 sqq; — satisfactorios 232 236; — propitiatorios 236 sq 253 sq; — impetratorios 232 235 246 253; — ex opere operato et ex opere operantis 238; — personalem, ministerialem, generalem 239 sq; — num infinitum 249 sqq; — divisibilem 252.
- eius applicatio quomodo facienda sit 255 sqq; — fieri debet saltem ante secundam consecrationem 256; — sufficitne habitualis *ib.*; — quomodo determinata 257; — prositne pluribus non minus quam singulis 249 sqq; — pro quibus fieri liceat 241 sqq; — pro populo a quo fieri debeat 261 265 sq, quibus diebus 262 264, quibus circumstantiis 263; — pro stipendio 267 sqq (cf. *Stipendium Missae*).
- celebratio sitne *obligatoria* ratione sacerdotii 259 sqq; — quando ratione officii pastoralis 261 sqq; — ex oboedientia imposita 282 sq, possitne imponi ad certos fines applicanda 283; — quoties, quibus diebus celebrare *liceat* 286 sqq, qua hora 297 sqq, quo loco ex iure communi 303 sq aut ex privilegio 305 sq; — quod temporis spatium in celebr. implendum 302. Cf. *Rubricae*.
- qualitas Missae sitne sub gravi praescripta 271 sq 328; — quomodo conformis cum calendario ecclesiae, in qua celebratur *ib.*, vel cum Officio celebrantis *ib.*; — neo-presbyteris quo sensu imponatur 769.
- a fidelibus audienda ex praeepto Eccl. I 713 sqq; — ex praeepto divino 724; — qua devotione audienda 716; — quibus actibus impediatur aut non impediatur 252 716 717; — parochialis num sit stricti praeepti 713 720; — integra quo sensu sub gravi 718 719; — possitne satisfieri per partes plurium Missarum 719; — ubi audienda 715 720 sq; — materia gravis in omissione 718; — supplerine debet pars omisa 719. — Rationes excusantes 722 sqq;

- sitne omittenda propter scandalum iuvenis 794; — impedita debeant suppleri precibus privatis 724. — A Missa impedire filium liceat patri ad puniendum 722. — Audire Missam sitne fructuosius quam eam sibi applicandam curare II 254.
- Missale** II 313 319.
- Missio** ut titulus sustentationis in ordinatione II 762 sq.
- Missionarii** num applicare Missam debeant pro populo II 265; — mercaturam agentes quinam excommunicentur 1259.
- Mixti** actus lege humana possunt praescribi I 224.
- Mixtum** matrimonium ab Eccl. reprobatum II 942 943 *not.*; — qua ex causa possit permitti 942, quibus cautelis 943; — num semper reddatur licitum ex Eccl. dispensatione 943 *et not.*; — eius promissio num vera sponsalia 852; — eius periculum ut causa dispensandi in aliis impediens 1030; — dispensat Papa, ex solo privilegio episcopus 943; — contrahi debet in forma eccl. 895: exceptio pro Germania et Hungaria qualis *ib.*; — possitne contrahi ritu sacro 912; — si contrahitur sine dispensatione Eccl. et cautelis 913 sq 1182.
- Mobilia.** Eorum praescriptio acquisitiva I 1100.
- Moderamen** inculpatae tutelae I 995; — non servatum quam inducat obligationem 1178.
- Modestia.** Notio et quanti sit momenti I 876.
- Modus** contractui appositus I 1278 sqq; — quam gignat obligationem 1280; — in solam utilitatem donatarii appositus non censetur obligare, nisi id exprimat *ib.*; — impossibilis et turpis quomodo vitium inferat contractui *ib.*
- Mohatra.** Notio I 1338.
- Molere.** Molitor: liceatne diebus festis I 706; — a quibus fraudibus cavendum 1325.
- Mollities** v. Pollutio.
- Monasterium** — ad ingrediendum cogere II 1263. Cf. Clausura. Ingressus.
- Moniales** quatenus absolvi nequeant sine approbatione *speciali* II 515 519 689; — extra monasterium confitentes 518; — extraordinario confessario aliquoties in anno se sistere debent 516; — extra tempus postulare possunt conf. extraordinarium quo limite 516; — in gravi morbo a quolibet confessario, in articulo mortis a quolibet sacerdote absolvi possunt 518; — quomodo generatim a confessar. tractandae 639 sqq 644; — defectus praecipue vitandi 642.
- clausuram violantes per exitum e monasterio 1232, per admissionem extraneorum 1231; — matrimonium attentantes post vota sollemnia 1246; — earum libertas protegitur 1263.
- Monitio canonica** ante censuram infligendam vel denunciandam II 1128.
- poenitentis de obligatione qua teneatur quando facienda 573 sq, quando omittenda 575 sq. Cf. Bona fides. Correctio.
- Monopolium** I 1332 sq; — quando et quale peccatum *ib.*
- Monstrum** quando et quomodo baptizandum II 105.
- Montes pietatis** a Concil. Later. V commendati I 1305.
- Moralitas.** Essentia et definitio I 93; — conceptus falsi 94; — unde sumatur 95 sqq; — ut sit bona, plus requiritur quam ad malitiam 98 99.
- Morbida affectio** cerebri et nervorum influit in liberas hominis determinationes I 90.
- Morbis** contagiosus prohibeatne usum matrimonii II 1083. Cf. Contagio.
- Morbundus** nequit inebriari, ne sentiat dolores I 893; — quando baptizandus II 101 106 sqq 111, qua dispositione 108; — quoad absolutionem 645 sqq; — absolvendus saepius 655; — iuvandus in actibus necessariis quomodo 654, in colligendis copiosioribus meritis 656 sqq; — quoad S. Communionem 197 sqq 220; — visitandus a parocho 821.
- Morosa cogitatio** mala I 353 368 sq 1033.
- Morositas** vitiosa I 920.
- Mors** coniugis quomodo probari debeat, ut coniugi superstiti liceat ad novas nuptias transire II 971.
- Mortale peccatum** quid sit I 321 334 336; — multas in se continet malitias 324 sqq; — unde dignoscatur 341 sqq; — criterium fallax 339; — ex genere suo toto, aut non toto 341; — per accidens ex venialibus 337.
- peccatum quodlibet post baptismum commissum materia necessaria sacramenti poenit. II 355, etiamsi contritione iam deletum 430; — iam directe remissum materia libera et sufficiens 357; — tum in specie tum in genere est obiectum sigilli sacramentalis 591; — num solum puniatur censura 1105 sq.
- Mortem** desiderare quando liceat, quando non I 736 739; — causare v. Occisio.
- Mortificationes** externae a confessario sobrie et caute concedendae II 634; — excessivae I 731.
- Mortis** articulus seu periculum quando excusat ab integritate confessionis II 432 435 sq; — quando in eo Ecclesia suppleat iurisdictionem 508 sq; — qui quomodo absolvat a censuris 1124 sq. — Benedictio papalis in eo 709, eius conditiones *ib.* — Plenar. indulgentia titulo oblationis et resignationis erga Deum pridem antea factae 710; — quam dat facultatem cuilibet sacerdoti assistere matri-

- monio contrahendo 891, idque cum amplissima facultate dispensandi ab impedi-
mentis *ib.* 1015 cum *notis*.
- Mortuorum sacramenta** quae vocentur II 9 sq; — quid operentur in spiritualiter vivis II.
- Mosaica** lex qua talis non ligavit gentes I 294; — caerimonialis evasit mortifera *ib.*
- Motivum** supernaturale sitne ad merendum necessarium I 367 sqq; — ex fide concipiendum *ib.*; — quoad dolorem de peccatis II 386 sqq.
- in dispensatione impellens et movens I 265; — in dispens. matrimoniali II 1027; — item in contractu I 1263.
- Motus** primo-primus I 82; — pravus, qui causatur, quale peccatum 74; — quomodo imputetur 1041.
- Multa** non imposita a iudice faciatne obnoxium restitutioni I 1208.
- Mulier** naturaliter subiecta est viro I 928; — quo sensu viro inferior 929; — viri socia *ib.*; — in quibus viro iuribus aequalis 928; — innupta num iuribus viro plane aequalis 929; — non est omnibus officiis apta 930; — sitne capax ecclesiasticae potestatis delegatae II 1118.
- indecore se ornans I 796; — conspectui iuvenis se obiciens quomodo peccet 795; — quando excusanda vel etiam prohibenda a ieiunio eccles. 1470 1472; — cohabitans cum clericis II 784. Cf. **Femina. Mater. Uxor.**
- visionaria caute tractanda II 638.
- Multiplicatio** exemplarium libri aliisque operis ad vendendum laedatne ius auctoris I 1076 sq 1325.
- Mundus.** Renovatio in fine saeculorum I 44.
- Munus** extorqueri per iudicem quomodo prohibitum I 968; — per apparitorem 986; — ad turpem amorem oblatum accipere 803, alteri deferre 828.
- a manu in causa simoniae 531; — a lingua *ib.*; — ab obsequio *ib.*
- Mustum** sitne materia consecrationis in Missa II 162 cum *nota*.
- Mutatio** in Horis canonicis quae et quantum sit peccatum II 790 sq; — in forma et materia sacramentorum 19 sqq; — in usu opinionum I 204 sq 967.
- Mutilatio** quid sit II 1293; — possitne fieri ad salvandam vitam I 734; — sitne obligatoria 730; — ad fines extraneos 735; — quae inducat irregularitatem II 1290 sqq. Cf. **Occisio.**
- Mutua caritas** cum proximo effectus Ssae Eucharistiae II 157.
- Mutuatio. Mutuum.** Notio I 1295 1297; — proprio sensu sumptum excludit ius ad usuram 1296; — hodie transit generationem in locationem rei quasi-fructiferae 1314. — Reconciliatio legum Eccl. antiquarum cum hodierna praxi 1313 sqq.
- Mutus** quoad confessionem II 616; — num teneatur scripto confiteri 433 616. — Confessarius ne sollicitus sit de integritate confessionis 616; — quoad indulgentias 681.
- irregularis est 1304.
- Mysteria** fidei quae creditu necessaria I 390 sqq.

N.

- Narrare** peccata propria sacerdoti ut amico possitne esse pro confessione II 451 *not.*; — crimina aliena v. **Diffamatio.**
- Natalium** defectus ut irregularitas II 1298 sq.
- Nativitas** ut titulus acquirendi dominium in pullos animalium I 1093. Cf. **Fructus.**
- Domini Festum, in quo ter celebrare licet II 286, at ipsas Missas proprias, non alias *ib.*; — in ipsa nocte ubinam liceat tres M. continuo celebrare 297; — alias sola M. sollempnis vel conventualis ipsa nocte celebratur *ib.*; — ubinam ipsa nocte liceat S. Communionem distribuere 190 297.
- Naturalis** actus ut distinguitur a supernaturali I 52.
- lex quomodo distinguitur a lege aeterna 282; — quo sensu et limite ignorari possit 283 sq; — quo sensu impressa in corde hominum 283; — immutabilis et indispensabilis 285; — mutato obiecto potest mutari 286; — quomodo promulgetur 177 sq; — quomodo sit fons aliarum legum 144.
- filius qui vocetur II 1298.
- Navfragium.** In eo tabulam cedere alteri cum periculo propriae vitae I 737; — bona amissa num fiant primi occupantis 1091 *not.* 2 1235.
- Navarchus** incitato cursu navis quomodo peccet I 74; — proiciens merces in periculo navfragii 57.
- Navigantes** a quo absolvi possint II 501; — sacerdotes quos possint absolvere *ib.*
- Necessitas** medii et praecepti. Notio I 389; — absoluta aut hypothetica II 12; num competat Ssae Eucharistiae sacramento 155; — quoad actus virtutum I 386 430 449 II 372; — quoad obiecta fidei I 388 sqq II 571 sq.
- quoad opulationem proximi I 757. — Regulae succurrendi 758; — proximi num investiganda 756; — extrema spiritualis quando sublevanda cum extremo damno temporali 758; — extrema temporalis 762; — gravis cum quo incommodo sublevanda 758 762; — ordinaria non obligat ad subeundum grave incommodum *ib.*, — parentum quae impedit filium ab ingressu religionis 669; — quam inducat obligationem filio religioso facto 670; — filiorum quae impedit parentes a statu mutando 669.

- Necessitas** propria quae excuset a furto I 1120 sqq; — num ius det ad magnam summam alteri auferendam I 123; — quae excuset a labore servili diebus festivis faciendo 709 sq 712.
 — celebrandi sine confessione quando adesse censeatur II 207.
 — extrema excusat ab integritate confessionis 432
- Negatio** criminis ex parte rei 975 sqq.
 — fidei, quando committatur tacendo I 403, verbis 404, actionibus 405; — semper mortalis culpa 403 410.
- Negativa** causa I 72; — quando secum ferat imputabilitatem effectus 72 73; — negative voluntarium 58.
 — cooperatio quando inducat obligationem restituendi 1167 1206 sqq.
- Negligentia** in repellenda tentatione I 83 344 sqq; — in inquirendo domino rei detentae I 144 I 146, vel inventae 1089 sqq; — in praecavendo damno 961 I 153 I 156 1206 sq.
- Negotiatio** quid sit II 773; — quando non habeatur 774; — quae quibus clericis prohibita 773; — ex cuius licentia exerceri possit *ib.*; — quae materia gravis in negotiat. prohibita 774.
 — filii familias cum bonis paternis quid iuris creet I 1062; — in bursa 1367 sq. Cf. *Mercatura*.
- Negotiorum** extraord. Congregatio I 307.
- Negotiorum** gestio I 1294.
- Neg. gestor** I 1225; — num possit in casu necessitatis confessarius pro eo haberi 1225.
- Neophyti** quamdiu sint irregulares II 1301; ad quam teneantur confessionem 424 sqq; — quo ordine reconciliandi *ib.*
- Nervorum** mala affectio multum influit in liberas animi determinationes I 90 91; — ut causa scrupulorum 127.
- Neutralem** se habere in pravis motibus sitne peccatum I 82; — num id fieri possit in actibus voluntatis 83.
- Nobilitas** superveniens detne ius rescindendi sponsalia II 858.
- Nocturnus** neo-ordinatis recitandus impositus II 769. De cetero v. *Horae canonicae*.
- Nolitio** actionis melioris sitne moraliter indifferens I 109 110.
- Nominis** Dei vana usurpatio I 511 557.
- Nosocomium**. Tractatio acatholicorum I 810 sq.
- Notarius** eiusque obligationes I 985; — in testamentis 1401 sq.
- Notoria** censura II 1104.
- Notorietas** iuris et facti II 1288.
- Novissimorum** recordatio remedium contra peccata II 578.
- Novitiatus**. — qui requiratur ad statum religiosum assumendum I 654; — quando interrumpatur *ib.*; — quae vota irritari possint a superiore religioso 610 614.
- Novitius**. — absolvine novitii possint a confessario saeculari II 514; — ordinari a quo possint vel debeant 754; — quem titulum sustentationis debeant ostendere 763.
- Nudus** contractus qui vocetur I 1241.
- Nullitas** contractus I 1262 1267 1274.
 — lege inducta quo sensu accipiatur 1274 sqq; — nulli contractui quando stare liceat ante rescissionem iudicalem 1276; — quando in conscientia plene nullus sit 1277.
 — matrimonii cognita quo sensu sit necessaria ad illud revalidandum II 1052 sq. Ceteroquin cf. *Impedimenta*.
- Numerica** distinctio peccatorum I 349 sqq; — non physice sed moraliter sumenda *ib.*; — in eodem actu ex multiplicatis obiectis 352; — ex multiplicatis actibus internis 349 sq, externis 351.
- Numerus** peccatorum in confessione moraliter est sumendus II 406 sqq; — qui contineatur in numero approximative expresso 407; — accuratus postea cognitus num indicari debeat 407 408.
- Nundinae** quomodo prohibeantur diebus festivis I 704.
- Nuntius** in promissione et donatione quid possit I 1287 1290; — si una vice perficit plura negotia 1247; — cooperans peccatis 810 828.
- Nuptiae** secundae vel posteriores post mortem compartis nulla lege sunt prohibitae II 919. Cf. *Bigamia*.
 — nuptiis acatholicis interesse num liceat I 406.
- Nuptialis** benedictio II 909 sqq. Cf. *Matrimonium*.
- Nutrix** num adhiberi possit pro libitu I 935; — severe providendum est, ut sit bene morigerata *ib.*

O.

- Obiectum** actionis humanae fons praecipuus moralitatis I 95 339; — contractus quale esse debeat 1244.
- Obligatio** legis v. *Lex*.
- Oblivio** quae excuset a peccato I 77; — peccatorum in confessione quam inducat obligationem II 427 sqq; — satisfactionis sacramentalis ad quid obliget 476.
- Oboedientia** I 924; — num requiratur superioris, verum praeceptum *ib.*; — praestat inter virtutes 925.
 — filiorum erga parentes 945; — quamdiu duret eius obligatio 946; — qua ratione gravitas ob. laesae diiudicanda 947; — non debetur in electione status 948.
 — discipulorum 991.
 — religiosa 688; — sollemniter et simpliciter professi quomodo distinguatur

- 688 sq; — num reddat obligationem sine licentia superioris praevia irritam 689; — quando obliget sub gravi 690 sq; — vi voti debita in re gravi exigi nequit sub levi 698; — ad quas res extendatur 692 sqq; — num extendatur ad actus internos 693, ad actus heroicos 692; — laesa quale peccatum inducat 695 sqq. Cf. **Inoboedientia**.
- Obreptio dispensationis** II 1027 1036 *not.*
- Obsequium**. Munus ab obsequio in causa simoniae I 531.
- Observantia** qualis sit virtus I 923; — vana peccatum superstitionis 490 493.
- Obsessio** per diabolum. Cautio in ea recognoscenda I 574.
- Obstacula** contra statum religiosum assumendum I 666 sqq; — voluntarii 75 sqq.
- Obstetrices** instruendae circa baptismum II 103 *not.* 3 818; — de collato baptismo diligenter examinandae 27 *not.* 822.
- Occasio** vel occasionalis causa I 71; — peccati si non auferatur, quando peccetur 797; — si ponitur positive 798; — — damni distincta a damni causa 1167sq. — peccandi II 617; — remota et proxima *ib.*; — proxima unde dignoscatur 617; — *in esse et non in esse ib.*; — necessaria et libera *ib.*; — qua obligatio sit removenda 618 sqq; — proxima libere adiri nequit sine peccato 618; — quoad absolutionem dandam aut denegandam 624 sqq.
- Occisio aggressoris** num intendi possit I 993; — innocentis directa numquam licita est 1000; — indirecta aliquando licita *ib.*; — rei ex sola auctoritate publica suprema est licita 998; — num a satellitibus fieri possit *ib.*; — falsi accusatoris est illicita 977; — ut causa restitutionis 1178 sqq. — sui ipsius directa 732; — possitne imperari aut permitti in poenam criminis 733; — indirecta quando fieri possit 731 736 sqq; — illicita est ad fines vanos 738.
- Occulta** impedimenta matrim. quae sint II 1014 1047; — in urgente necessitate quo ambitu relaxari possint ab episcopo 1014. — Occulti actus lege humana exigi possunt I 224. — Occultus peccator qui dicatur II 53; — quando admittendus, quando excludendus quoad sacramenta 54 sqq.
- Occupatio** primitiva titulus acquirendi domini privati I 1079 sqq; — non est mere iuris positivi 1080; — universim auferri nequit lege positiva ut titulus acquirendi 1081; — animalium quando etiam nunc acquirit dominium 1083 sqq; — thesauri quid efficiat 1087 sq; — rerum inventarum 1089 sqq; — rerum derelictarum 1092.
- Occupatio laboriosa** quae excuset a recitando officio divino II 811.
- Oculo** alterutro carens num sit irregularis II 1304.
- Odiosa** stricte interpretanda I 201 317 sq.
- Odium** abominabilis et inimicitiae I 774; — in proxime cognatis est novae malitiae II 414. Cf. **Inimicitiae**. — inimicitiae contra Deum genere suo peccatum omnium gravissimum I 456 1488; — abominabilis accedit 434; — quale contineatur in desperatione 434.
- Officia divina**, a quibus excommunicatus excluditur, sensu lato et stricto II 1135; — in off. div. recipere nominatim excommunicatum 1242 1249.
- S. Officii** Congregatio I 300; — eius scripturas perire II 1250; — eius causa aliquem laedere *ib.*; — in causis matrim. 1025.
- Officium defunctorum**, obligatio illud recitandi die 2 Nov. II 785; — B^{ae} Mar. Virg. quando obliget in choro *ib.*; — alia additamenta quando in choro obligent *ib.*
- Officium divinum** v. **Horae** canonicae.
- Oleum** pro extrema unctione II 717; — a quo debeat esse benedictum *ib.*; — quod sit materia dubia *ib.*
- Omissa** peccata postea accusari debent II 427 sq; — num ante S. Communionem 429; — num quam primum 428; — non solum accusari, sed etiam absolvi debent 429; — accusanda in confessione proxime subsequutura 430.
- Omissio**. Peccatum omissionis I 321; — operis melioris sitne actus indifferens 109 sq; — operis boni propter proximum 742; — possitne imponi pro poenitentia sacramentali II 461.
- Onanismus** I 1044; — quinam utriusque coniugi graviter illicitus II 1095; — qui per se soli viro imputetur, mulieri per accidens. 1094; — agendi ratio mulieris erga virum 1094 sq; — num a confessorio silentio praetermitti possit 1097 cum *nota*.
- Onerosus** contractus I 1240.
- Operantis** aut operis finis I 2.
- Operarii** quoad contractum cum patronis I 1344 sqq; — quoad mercedem, quae ex iustitia debeatur *ib.*; — quoad curam quam patronus debet 1348; — quoad conventionem inter se de augenda mercede 1334 1344 sqq.
- Operatio** chirurgica possitne praecedi ab extrema unctione II 722. V. **Chirurgica operatio**.
- Operistitium** in se gravissimum malum I 1349; — sub quibus conditionibus non sit iniustum 1349 1350.
- Opifices** quid possint laborare diebus festis in vendendis suis rebus I 707; — quando habeant causam laborandi istis diebus 706 sq

- 709 sqq; qui exsumentur a ieiunio ecclesiastico 1471; — ex fraude restitutioni obnoxii 1325. Cf. **Operarii**.
- Opinio** quae sit I 120; — quae eligenda 204 sq, a confessario 206 sqq; — quae sequenda a iudice 966 967.
- Opitulatio** proximi v. **Caritas. Necessitas**.
- Oppressio** mulieris quale peccatum I 1048; — detne mulieri ius eiciendi seminis 1013.
- Optare** proximo malum I 352 778; — sibi ipsi mortem 739; — filiis ex parte parentum 933; — parentibus ex parte filiorum 949 sq.
- Opus** aliunde debitum possitne esse satisfactio sacramentalis II 461, mere internum *ib.*, pro defunctis praestandum *ib.*; — publicum nequit imponi pro peccatis occultis 462; — imprudens quod censeatur *ib.* Omissio operis boni possitne pro satisfactione imponi 461: de quo cf. **Omissio**. — operatum. Ex opere operato causari gratiam per sacramenta 4.
- Orare. Oratio**. Sensu lato et presso I 475; — est essentialiter actus religionis 475; — necessaria ad salutem 476 sq 483; — extenditur ad quaslibet necessitates 480; — est infallibilis efficaciae quo sensu 478, cuius rei 480, num etiam pro aliis 479; — quas habere debeat condiciones 479; — medium universale contra peccata II 578, speciale contra luxuriam 581. — Dominica qua lege sciri debeat I 393 395.
- Oratorium** publicum I 720; — semipublicum *ib.*; — privatum *ib.* 721; — quibus sufficiat ad audiendam Missam praecipit 721; — quibus diebus Missam ibi celebrare non liceat *ib.*, — ubi liceat S. Communionem distribuere II 181 sq.
- Ordalia** per se sunt Dei tentatio I 519 *not.*, — ab Ecclesia numquam approbata *ib.*
- Ordinandi**, quales esse debeant II 755 sqq. Eorum cura episcopo necessaria 817.
- Ordinaria** iurisdictio competit R^o Pontifici in omnes fideles II 485, num in se ipsum *ib.*; — competit episcopis in suos dioecesanos, parochi in parochianos 486 488; — potest delegari aliis 483 488 cum *not.*
- Ordinatio** quid requiratur ad valorem II 735 sqq 755; — infantis sitne valida *ib.*, num imponat obligationem coelibatus *ib.*; — dubia 26 742. Cf. **Ordo** ut sacramentum.
- Ordo** caritatis exercendae pro diversa necessitate I 757 758; — pro diversa coniunctione eiusque gradu 759 760. — restitutionis inter creditores 1219 sqq; — inter cooperatores 1210. — rationis peccato laeditur 324. — ut sacramentum II 729; — quos habeat effectus 13; — a quo conferatur valide 744 sqq, licite 747; — quos habeat ritus essentialis pro valore 737 sqq.
- Ordines** minores non habent rationem sacramenti 729; — postulentne statum gratiae in recipiente 768; — sufficit eos recepisse secundum probabilem opinionem valoris 733 756; — suppleri quoad valorem possunt voluntate Rⁱ Pontificis declarata 734; — possunt conferri a presbytero per R^m Pontificem delegato 744 746.
- Ordo sacer** impedimentum matrimonii dirimens 981; — adnumeratur impedimento voti sollemnis *ib.*; — est impedimentum etiam in eo, qui noluit vivere *ib.* 783; — non ligat eum, qui aut infans aut gravi metu adactus ordinatus fuerit, nisi rati habuerit 781. Subiectum ordinis 755, condiciones requisitae 756 sqq. — ordinum collatio illegitima, quae suspensione punitur 1267 sq; — illegitima susceptio 1269. — ut status perfectionis v. **Religio**. — in Horis canonicis servandus inter singulas horas 789 798, in commemorationibus 798.
- Oretenus** possitne infligi censura II 1152.
- Organum** pulsare in templo haeretico I 813.
- Originale** peccatum I 320.
- Originarius** modus acquirendi dominii I 1079 sqq.
- Origo** ut titulus ordinationis II 752.
- Ornatus** mulieris num dimittendus propter scandalum I 796 802, eum conficere 831; — altaris II 313; — tabernaculi 176 sq *not.*
- Orphanotrophium**. Prolem propriam eo mittere liceatne I 935. — Num illi ex ea causa aliquid restituendum 1191.
- Oscula** quando peccata I 1031 1036.
- Ostensorium** pro expositione SS^{mi} II 179.
- Ostiarius** non est sacramentum II 729; — quomodo conferatur 735; — quodnam secum ferat officium 731.
- Otium** quomodo divitiis vitandum I 744.
- Ova** quando edi vetitum est lege Eccl. v. **Lactinia**.
- Ovaria** mulieri excisa num constituent impedimentum impotentiae II 975; — impediantne usum matrimonii 1092.

P.

- Pacis** bonum ut causa dispensationis matrimonii II 1028.
- Pactum** cum Deo pro moribundis II 658; — in pacto deducere condiciones illicitas in matrimonio 880.
- Palla** ex lino vel cannabe eaque benedicta requiritur pro Missa II 315; — potest in parte superiore habere ornamenta, non autem nigra neque mortis signa *ib.*; — in necessitate quomodo suppleri possit *ib.*
- Palpo** ad restitutionem quando obligetur I 1202.

- Panis triticeus essentialis** pro Ss. Eucharistia II 160; — azymus an fermentatus ad valorem non pertinet *ib.*, praescribitur vero sub gravi pro diverso ritu *ib.*; — formae orbicularis in Eccl. latina *ib.*; — mucidus num valide consecratur 163; — quam recens requiratur ad liceitatem *ib.*
- Pannifices** a quibus fraudibus cavere debeant I 1325.
- Papa v. Pontifex Romanus.**
- Papales casus sine censura** II 526; — cum censura 1179 sqq; — quomodo absolvi possint in necessitate 532 sqq 1124 sqq; — occulti qui ab Episcopis iure communi absolvi possint 1120.
- Paramenta sacra** pro Missa II 312 sq 316 sqq; — benedici nequeunt a quolibet sacerdote 322; — non-benedicta per usum non evadunt benedicta 314; — execrantur quando 324; — ex qua fieri possint vel debeant materia 316.
- Paraphernalia bona uxoris** I 1063.
- Parasceve.** Circumstantia haec temporis quando distinctam speciem malitiae inducat II 415. Cf. **Hebdomada sancta.**
- Parentes.** Officia erga filios I 932 sqq; — non debent extra necessitatem proprios filios baptizare II 93 994; — mala filii imprecantes I 933 514; — mala exempla dantes 940; — quoad educationem filiorum in scholis 937 et *not.*; — sustentare debent filios indigentes 934; — quomodo in testamento iis providere debeant 1389 1392; — necessitate pressi a filiis debent sustentari 950; — quomodo et quando impediantur ab ingressu religionis 669; — non possunt filios cogere vel impedire in electione status 948; — num possint votare pro filiis 590; — filiorum vota quae irritare possint 609 614, num etiam puberum *ib.*; — si silent ad actionem filii damnosam, teneantur ad restitutionem 1207; — quando laesione officii sui et scandalo novam peccati speciem contrahant II 413. — Quando eorum laesio novam malitiam constituat 414.
- dissensus eorum quomodo impediat sponsalia 851 858, matrimonium filiorum 951.
- Parochus** in quibus possit dispensare I 263; — exigere nequit, ut apud se instituat confessio annua 1451; — parochialis ecclesia, ubi sumi debeat Communio paschalis 1452.
- quae habeat obligationes speciales II 48 50 sq 184 261 721 818 sqq, quae iura 823 sq; — specialem malitiam committit in peccato cum parochianis 413.
- applicare Missam debet pro populo 261 sqq; — absens aut ipse alibi aut per alterum in eccl. parochiali satisfacit 263; — Missam omissam debet supplere *ib.*
- Parochus iurisdictionem** habet ordinariam II 487 sqq; — num pro tota dioecesi 487 sq; — suos parochianos ubique potest absolvere *ib.*; — quando possit revocari ad examen 489; — possitne alienis parochis iurisdictionem delegare 488 *not.*; — in dioecesum confiniis quid possit 488.
- ut testis privilegiatus sponsalium qui intelligatur 839, pro matrimoniiis 886 sq; — alterum delegare pro sponsalibus nequit 839, pro matrimonio quomodo 890; — quid facere debeat, si certo cuidam matrimonio futuro obiciantur sponsalia 859; — quibus matrimoniis valide assistat 887, quibus licite 889; — qui fuerit necessarius vi legis Trid. 896 sq; — quam assistentiam praestare debeat 888; — passive non amplius valide assistit 888 898; — in qua necessitate non requiratur ad matrimonium contrah. 891 sq; — quae habeat officia post matrim. 893.
- Parsimonialia bona** clerici quae vocentur I 1070; — quae iura in ea *ib.* 1071.
- Partialis causa** damni qui exstiterit ad quid teneatur I 1211 sq.
- Participans** in actione iniusta quoad restitutionem I 1204; — in praeda *ib.*; — quandonam licite cooperetur 1205.
- Particulae consecratae** frequenter renovandae II 178 *not.* 6, in qua re quae negligentia graviter sit peccaminosa *ib.*; — recenter debent esse confectae 163 178 *not.* 1; — non possunt permisceri cum veteribus consecratis 178 *not.* 2; — non possunt consecrari separatim extra consecrationem maioris hostiae pro Missa 169; — dividi possunt pro fidelium Communione 186; — quando a non ieiuno possint sumi 192; — reverenter tractandae 192 337; — quomodo in accidentibus defectibus 191.
- Particularis lex** generatim solos territorii incolas obligat I 235.
- Partium studium** imprimis iudici cavendum I 968.
- Partus praematurus et immaturus**, quid discriminis I 1003—1005. Cf. **Abortus.**
- Parvidecentia** vitium magnificentiae oppositum I 865.
- Paschalis Communio** I 1452 sqq; — in parochia per se sumi debet 1452; — num sub gravi *ib.*; — sacrilega non satisfacit legi 1453; — at excusata, quando repetitur, a circumstantia loci *ib.*; — tempus quomodo computetur 1452 1483; — tempus prorogari potest quo sensu a confessario 1452; — num finito tempore obligatio cesset 1453; — severius urget quam praeceptum Missae audiendae 252; — generatim non sufficit ad lucrandum iubilaeum II 688.
- Pascuis publicis** uti I 1119.

- Patena** pro Missa sub gravi requiritur consecrata et deaurata II 312; — ex argento vel stanno confecta 314. Cf. **Purificatio**.
- Pater**. Cf. **Parentes**.
- Paterna correctio** similis est fraternae I 766.
- potestas quomodo oriatur 1056; — quando finiatur *ib.*
- Paternitas dubia** ad quid obliget I 1188 1192.
- Patientia** ut pars fortitudinis I 859; — ut virtus specialis 866; — eius gradus diversi *ib.*; — commendatur per Christum D. 867.
- Patrante neutro**—quale intelligatur matrim. impedimentum criminis II 1005; uno patrante 1006; utroque patrante 1007.
- Patrimonialia bona clerici** I 1070.
- Patrimonium** quando titulus sustentationis pro ordinandis II 762.
- Patrini** in baptismo II 97 sqq; — in confirmatione 138; — ut valide constituantur quid requiratur 98 138; — per procuratorem suo munere fungi possunt *ib.*; — quod officium suscipiant 99; — qui excludantur *ib.*; — quod impedimentum matrim. contrahant 992 sqq.
- in duello excommunicantur 1222, sunt irregulares 1288.
- Paulinum privilegium divortii** II 925 sqq; — quo sensu sit divinum 929 932; — non solvit matrimonium, sed dat sub certis conditionibus solvendi facultatem 925 931.
- Pauperes**, quando serviliter laborare possint diebus festis I 709 711; — quando servilibus laboribus iuvari ab aliis *ib.*; — possint excusari a Missa praecepta 722; — quando eligi possint in causa restitutionis loco domini laesi 1128 1144 1214 sq; — possint aliis creditoribus praeferi, ut ipsis solvatur 1220; — quando rem alienam sumere possint sine peccato furti 1120 sqq.
- Paupertas canonica** quae censeatur II 1033; — falso indicata non amplius facit nullam dispensationem matrim., at inducit obligationem solvendi taxam *ib.*
- evangelica non obstat praecepto laborandi I 744.
- religiosa in quo consistat 674 sqq; — non respuit necessario dominium radicale 674, neque possessionem in communi *ib.*; — non admittit usum rerum independentem *ib.*, num usum abundantem 675 683; — quam licentiam requirit ad licitum usum rerum 679 sqq; — laesa quale contineat peccatum 682 685; — quibus actibus laedatur 682 683; — num laedatur actibus internis 686; — ut titulus sustentationis in ordinando pro quibus II 763.
- viduae ut causa dispensationis matrim. 1028.
- Peccaminosam actionem** in alterum concicere I 820.
- Peccatores** possint donari extrema unctione II 724; — quando evasuri sint fructum E. U. participes 716 724; — publici et occulti 53 sqq 1104 1120 1169 sq.
- Peccatum**, definitio I 320; — qualem exigit advertentiam 338; — habituale 320; — originale *ib.*; — mortale et veniale 321 334 sqq; variis generibus distinctum 334; — continet multiplices malitias 321 sqq; — quomodo aestimandum secundum malitiam relativam 1485 sqq; — contra Deum ut talem aliis gravius 1487; — contra Dei bonum extrinsecum 1489; — contra Christum 1490; — contra res Deo sacratas vel promissas 1491 1492; — contra bona humana 1493 sqq; — ignorantiae, infirmitatis, malitiae 321 339. — Distinctio specifica 348. — D. numerica quoad confessionem 349 sqq; — externum quomodo multiplicetur numerice 351; — internum 349 sq 353 sqq.
- a statu Beatorum excluditur 38 sqq; — idque etiam veniale 39.
- ut materia sacramenti poenit. II 355 sqq; — dubium num et quando accusari debeat 419 sqq; — hominis dubie baptizati 424 sqq; — recens accusare ut antiquum iam remissum graviter illicitum 418, non distincte accusare ut antiquum neque ut recens ex se non est graviter illicitum *ib.*; — grave falso sibi in confessione imponere 417; — oblivione omisum quando confitendum 427 sqq; — in confessione accusatum ut obiectum sigilli sacram. 591, num perpetratum in ipsa confessione 594.
- Peculatus** quid sit I 1109; — num mutet speciem furti *ib.*
- Peculium** quodnam repugnet religiosae paupertati I 680.
- Pecunia** sitne sterilis an frugifera I 1313 sq; — habet ex conditione temporum utilitatem usus 1314; — si accipitur ad tacendum ab eo qui damnnum aliis causat 1208; — si confertur ad malos usus 818 819.
- Pensio** ut titulus sustentationis pro ordinandis II 762.
- ecclesiastica quando obliget ad recitandum officium div. 813.
- Peptones** num sumi possint diebus abstinentiae I 1458.
- Percussio** post acceptam iniuriam quae licita, quae illicita I 996 et *not.*; — clerici est sacrilegium personale 528; — parentum quale peccatum 949.
- clericis, quam late patet excommunicatio propter eam II 1217; — levis, gravis, enormis quae censeatur 1220 *not.* — quae non afficiatur poena excommunic. 1219; — a quo absolvatur 1220; — in-

- ducatne excommunicationem etiam in impubes 1217 *not.*, in cooperantes 1217 1218; — quae faciat percussorem *vitan- dum* 1217 sq.
- Peregrinationes** quae in votis sunt reser- vatae I 626 sq.
- Peregrinus** I 233; — tenetur legibus uni- versalibus 233; — num excusetur ob lo- cum mutatum 236; — num teneatur legi- bus loci particularibus 233 235; — uti potest privilegiis et dispensationibus loci, ubi est 234; — quid si in fraudem legis agat *ib. cf. Addenda*; — non potest uti favoribus sui domicilii 236; — uti potest favore personali *ib.*; — accipere potest dispen- sationem personalem ab episcopo loci 260, a votis *ib.*; — peregre abire num possit, ut legi se subtrahat 252 253; — num subiaceat reservationi casuum pro confessione II 522; — a quo censuris possit puniri 1115; — a quo absolvatur 498 sqq 1123; — quoad baptismum 91; — quoad matrimonium 888 sq.
- Perfectio christiana** in quo consistat I 635; paulatim, non per saltum acquirenda II 634; — in humilitate, patientia, imita- tione Christi maxime collocanda 634 637; quomodo poenitentes docenda 640; — ut status I 636 sqq. — Status perfectionis exercendae et acquirendae 636; — quae obligatio ad eam tendendi in religioso 671.
- Perfectio ad systema moralitatis** I 94 *not.*
- Perfectiora** agere num Beati semper de- beant I 41; — nolle quam habeat moralita- tem 109 sq.
- Periculum mortis** subire ex qua causa liceat I 736—738; — quod sufficiat ad dandam extrem. unctionem II 722; denuo oriturum ius dat ad repetendam E. U. 725; — quod excuset a ieiunio natur. ante S. Communionem 220; — quod omni sacer- doti confert iurisdictionem ad absolvendum 508 sq 1124 sqq.
- peccati subire ex caritate I 742.
- rei cui incumbat in venditione 1319; — in commodato 1291; — in deposito 1292 et *not.*; — in mutuo 1295. — Res in per. existens si consumitur, quid sit iuris 1140; — peritura apud dominum si perit apud furem II 41; — e periculo erepta *ib.*
- damni quod subitur a mandatario a quo sustinendum 1293.
- peccati fugiendum II 618; — pec- cati venialis num fuga an pugna vincen- dum 621; — pro hominibus piis 635. Cf. **Occasio**.
- matrimonii mere civilis, mix- ti, defectionis a fide causae dispen- sationis matrim. 1030.
- animae aut corporis causa imperfecti divortii 935.
- Periculum sortis** ut titulus fenoris legi- timus I 1306.
- Periodica** quae accenseantur libris prohibitis II 1184 1321 1333.
- Perit res domino** I 1130.
- Periurium**. Eius malitia I 558; — malitia comparativa 1489; — sumptum pro lae- sione iuramenti promissorii habet malitiam minorem 562 et *not.* 1492; — quando evitetur per restrictionem 559 919.
- Permittere effectum malum** quando liceat, quando non I 72—74.
- Perplexa conscientia**. Regulae in ea ser- vandae I 124.
- perplexus casus in detegenda nullitate matrimonii quomodo solvendus II 1054 sq.
- Persecutio hostilis** Cardinalium aliorumque principum Eccles. excommunicatione puni- tur II 1190; — irregularitatem inducit 1288, eamque in filios et nepotes refundit 1310.
- Perseverantia** ut pars fortitudinis I 859; — ut virtus specialis 868.
- finalis quomodo cadat sub meritum 371.
- Persona iuridica** I 904.
- Personalis contractus** I 1240.
- Perterrefacientes** in causa literarum Apo- stolicarum II 1198; — in causa Sⁱ Officii 1250.
- Pertinacia**, virtuti perseverantiae contraria I 869; — quae efficiat haeresim 415.
- Petere ab altero aliquid**, in quo hic pecca- turus est I 800.
- Petra sacra** locus consecrationis in Missa II 307; — in quo etiam materia acciden- talis tempore consecrationis consistere de- beat 167.
- Petulantia** ut modestiae contraria I 877.
- Pharmacopola** a quibus fraudibus cavere debeat I 1325.
- Pia**. Piarum aurium offensiva quae doctrina dicatur I 418.
- causa, quando tali fieri possit re- stituito, omisso domino 1214 sq; — subiaceat iurisdictioni Eccles. 1403.
- Picturam turpem** aspicere quale sit pecca- tum I 1031 1035; — efficere 827; — exponere 803; — domino vel emptori deferre 827.
- Pietas** ut virtus specialis I 922; — respicit ortum *ib.*; — parentum erga filios 932 sqq; filiorum erga parentes 945; — quam late extendatur ad alios cognatos 950; — quae excuset ad laborandum diebus festi- vis 711; — laesa quando addat speci- ficam malitiam II 414.
- Pignus**. Iura et onera inde oriunda I 1352.
- Pigritia** I 879.
- Pii poenitentes** quomodo tractandi II 633 sqq; — si quando lapsi fuerint 636 643.

- Pileolus** num adhiberi possit in Missa II 336; — in deferendo Ss. Sacramento 188.
- Pingere** diebus festivis num liceat I 706.
- Pinguedo** quanam sit interdicta diebus abstinentiae, quanam permittatur I 1458 1479 1481.
- Piscatio** sitne licita diebus festivis I 706; — illegitima quando, quibus limitibus laedit iustitiam commutativam 1084 1085.
- Pistores** a quibus fraudibus praecipue debeant cavere I 1325; — possintne diebus festivis laborare 707.
- Plantatio** in alieno fundo quid iuris efficiat I 1093.
- Plenaria indulgentia** quid sit II 662 sq; — quomodo intelligatur pro defunctis 668; — si pluribus defunctis applicetur 669.
- Pluralitas obiectorum** quando inferat numericam distinctionem peccatorum I 352.
- Poenae** statuta num arguat esse praecipuum grave I 312; — ecclesiasticae quae esse soleant II 1100 sqq; — medicinales et vindictivae 1100 1102; — ferendae sententiae non necessario supponit praecipuum in se grave I 312; — latae sententiae aliquando nihilominus requirit sententiam iudicalem 313; — exorbitans ecclesiastica non incurritur ab ignorante *ib.* II 1008 1280.
- conventionalis in mutuo quando licita I 1307, in contractibus generatim 1280, in sponsalibus II 848.
- huius vitae quomodo informare possit attritionem II 388 sq.
- poenae temporalis reatus diminuitur per Ss. Eucharistiam 156, per Missae sacrificium 236, per sacramentum poenit. 458, per indulgentias 662, per E. Unctionem 713.
- Poenalis lex** I 309 sqq; — non datur in iure naturali 309; — in iure ecclesiastico quando 312; — in iure civili unde dignoscatur *ib.*
- Poenitentia** ad virtutem religionis quomodo pertineat I 467; — eius notio II 344; — ut virtus generalis et specialis 345; — necessaria est ut virtus generalis *ib.*
- qua Sacramentum 346 sqq; — qua tale necessarium necessitate mediis 348; — quomodo differat ab aliis sacramentis 349 sq; — exercetur per modum iudicii 346 350; — quam habeat materiam quo sensu 351, materiam *ex qua* 352; — quomodo habeat diversos actus poenitentis ut materiam *proximam* 353; — materiam remotam seu peccata habet materiam *necessariam* et liberam 354 sqq, sufficientem 359; — sufficienter materia indeterminata seu generica 359 361 sqq; — quam habeat formam in Eccl. latina 366 sqq; — deprecatoria forma quando et quo sensu valere possit 366 *not.*, quae habeat verba essentialia 368; —
- debet esse verbis concepta 369; — quem habeat ministrum 480 sqq. Cf. **Absolutio**. **Confessio**. **Contritio**.
- Poenitentia** ut satisfactio sacramentalis quae imponi debeat II 458 sqq; — etiam in iubilaeis imponi debet 690; — quando sit materia sigilli sacram. 591.
- voluntarie seu sponte assumpta remedium contra peccata 578.
- Poenitentiaria Romana** adeunda pro absolute casuum papalium II 533 sqq; — pro dispensationibus matrim. occultis 1025.
- Poenitentiarius cathedralis** habeatne iurisdictionem ordinariam II 487.
- Pollutio**. Notio I 1038, — directe causata, aut voluntarie acceptata est gravior peccaminosa 1039; — in feminis qualis malitiae *ib.*; — indirecte voluta quando et quomodo imputetur 1040 sq; — nocturna quando peccatum 1043; — incepta debetne supprimi ab evigilante 1044; — hominis coniugati annexam habet malitiam adulterii 1049; — potestne desiderari 358 1043; — quanam prohibeat S. Communionem II 214.
- loci sacri, qua ineptus fiat ad celebrandum I 526 sq II 303; — emendanda per reconciliationem 304; — *ecclesiae* secum trahit p. altarium 311.
- Polyandria** legi naturali omnino contraria II 916.
- Polygamia** est contra primaeam legem matr. II 916 sq; — quo sensu contra legem naturalem 918; — quo sensu tempore antechristiano permessa fuerit 918; — a Christo abolita est non pro solis christianis matrimoniis, sed pro omnibus 917 919. Cf. **Bigamia**.
- Pontifex Rom.** supremus legislator est pro tota Ecclesia I 211; — cum iurisdictione ordinaria in omnes fideles II 485; — num. subdit legibus civilibus principis saecularis I 231; — dispensare potest in quibuslibet legibus eccles. 258; — possitne dispensare in legibus divinis *ib.*; — quid possit in dispensatione votorum 618 621 sq, quoad votorum irrationem 607 610 621; — potest vi suae iurisdictionis a delegato absolvi II 485; — est fons omnis iurisdictionis eccles. *ib.*; — nequit episcopus ab omni iurisdictione excludere 486; — potestatem habet infligendi censuras in omnes fideles 1113; — solus solet reges et principes censura plectere 1114; — ipse nullis censuris subiectus est *ib.*
- pontificiae leges quando pro promulgatis habeantur I 217; — universales omnes ubique christianos ligant 227.
- Pontificalia insignia** ad quem hereditate transeant I 1072 *not. in fine*.
- Præsol.**, genus quoddam monopoli, quando illicitum aut licitum I 1333.

- Populus** quid debeat principi I 953; — quomodo partem habeat in gubernatione eamque obligatoriam 955 sqq; — possitne legem aut recipere aut non recipere 218.
- Portatile** altare 307 sqq.
- Portiunculae** indulgentia II 704; — toties quoties acquiritur *ib.*; — permittit confessionem triduo ante diem indulgentiae factam 678.
- Positiva** causa quando secum trahat imputabilitatem effectus I 72 73.
- Positivismus** ut systema moralitatis I 94 *not.*
- Possessio Dei** habetur per visionem intuitivam I 26.
— Possessio quid valeat in determinandis iuribus et obligationibus 197.
- Possessor rei alienae** I 1130; — bonae fidei I 1132 sqq; — limites restitutionis I 1133; — quoad fructus I 1134 sqq; — quoad rem alienam gratuito acceptam I 1138; — ab altero emptam I 1137.
— dubiae fidei I 1143 sqq; — qui exorto dubio inquirere neglexerit I 1144; — qui cum dubia fide rem acquisivit I 1145 sqq; — qui ab homine suspecto emit I 1146; — dubius de solutione debiti I 1147.
— malae fidei I 1139 sqq; — ex utraque radice restitutionis obligatur I 1139; — quas possit deducere expensas et fructus *ib.*; — quam pretii mensuram attendere debeat, quando haec mutata fuerit I 1142; — rei periturae I 1140; — rei, quae re ipsa perierit I 1141.
- Potestas** dominativa et iurisdictionis in superiore religioso practice distinguenda I 696 698.
- Praeceptum** negativum praefertur positivo, divinum humano I 124; — quomodo differat a lege 146 147 *not.*
- Praecipitatio** vitium prudentiae contrarium I 854.
- Praeco** in licitatione quomodo peccare possit I 1336.
- Praedestinatio.** Tentatio de ea quomodo vincenda II 632.
- Praedicatio** v. Contionari.
- Praedispositio** naturalis ad certas liberi arbitrii determinationes I 89.
- Praegnant** mulieres quoad abstinentiam eccles. I 1457; — quoad ieiunium 1470.
- Praeiudicium** contra dispositionem poenitentis II 549 sq, speciatim recidivi 623.
- Praelatum** religiosus quis habeat legiferam potestatem I 214; potestatem dominativam 696 698; — in quibus legibus dispensare possit 262; — quoad votorum dispensationem 619 620 II 835; — circa potestatem irritandi vota I 610 sq 615. Cf. Regulares, Superiores.
- Praelegatum** in testamento I 1404.
- Praemium** assecurationis quando iustum I 1357.
- Praeparatio** ad S. Communionem remota et proxima II 210 212.
- Praescriptio** modus acquirendi et extinguendi iura I 1094; — acquisitiva *ib.*; — liberativa *ib.* 1103; — ordinaria et extraordinaria 1095; — conditiones, ut valeat in conscientia 1095 sqq; — in quibus rebus excludatur 1095; — quod tempus requirat pro mobilibus 1100; — pro immobilibus 1099; — qui titulus quando sit necessarius 1098; — quando dicatur dormire 1104, interrumpi *ib.*, non procedere *ib.*; — in quorum favorem impediatur 1105. — in re criminali quid faciat 974; — quam vim habeat in foro eccles. *ib.*
— sitne modus explicandi legis desuetudinem 274.
- Praesens** quomodo debeat esse materia consecranda II 166 sqq; — poenitens ad absolvendum 369.
- Praesumptio** iuris quid sit I 199 *not.*; — facit probationem probabilem vel etiam moraliter certam 199; — unde sumatur *ib.* 200; — adest pro superiore in quibus rebus 199; — condonationis in causa restitutionis 1229; — licentiae quid sit 681; — voluntarii 59; — consensus Ecclesiae in emendis rebus eccl. iniuste occupatis 1235 sq; — possitne confessarius eo uti in iudicando de peccatis poenitentis II 544 sq.
— ut peccatum quot modis committatur I 436 sqq; — num parvitatem materiae admittat 437; — num committatur ab eo qui ad peccatum moveatur ex facilitate consequendae veniae 438.
— ut vitium magnanimitati contrarium 863.
- Prandium** diebus ieiunii qua hora sumi possit I 1460; — quamdiu possit protrahi 1464.
- Pravum** desiderium. Eius malitia possitne ignorari invincibiliter I 284. Cf. Desiderium.
— motum causare, quodnam peccatum 74, 1041 sq.
- Precarii** contractus I 1291.
- Praeces** matutinae et vespertinae sintne obligatoriae I 484; — obligatoriae possintne recitari sub Missa praeccepta dominicali 716 717; — indulgentiis ditatae recitari possunt in qualibet versione fidei II 676, a surdo mutis quis orandi modus sufficiat 681; — exhibendae sunt S. Officio ad valorem indulg. 697; — ad intentionem S. Pontificis pro lucrands indulg. quae requirantur 681; — pro ordinatis praescriptae quomodo obligent 769.
- Presbyter** ut minister confirmationis II 134; — quid delegatione ad ministrandam confirm. accipiat 136; — invalide confirmat ultra limites suae delegationis 133; — quid observare debeat circa caerimonias 138.

- Presbyteratus** est sacramentum II 730; — quam habeat materiam et formam 738 740 sq; — ex defectibus in ordinationis ritu commissis quando plus minusve dubius 742 sq; — quam conferat potestatem 732; — praerequiratur ad valorem episcopatus 734; — a solo episcopo conferri potest 744.
- Pretium** in venditione I 1326 sqq; — legale debeat observari 1326; — vulgare 1329 sqq, eius latitudo 1329; — conventionale 1335; — possine augeri ex utilitate quam habeat emptor 1246 1330; affectionis 1330 1335; — deprimere quando et quale sit peccatum 1331; — itineris faciendi num possit postulari a singulis, in quorum favorem iter conficitur 986 1247.
- pretio aestimabile ut conditio obiecti de qua contrahitur 1244 1247.
- simoniacum quotuplex reценсеatur 531; — num et cui restituendum 550.
- Prima** gratia quae vocetur II 10.
- Primaria** causa damni quam debeat indemnitate I 1213; — num excusetur ex condonatione secundariae causae facta *ib.*
- Princeps** quas habeat obligationes I 952; — contumelia affectus 954; — non subiacet censuris nisi papalibus II 1114; — leges condere potest in conscientia obligantes I 311 sq; — num ipse suis legibus subiacet 237 sq.
- Prius** petens creditor possitne integram solutionem recipere cum damno aliorum I 1221.
- Privatio** beneficii, poena eccles. in simoniam I 546—549.
- Privilegium altare v. Altare.**
- Privilegium** I 317 sqq; — odiosum quod vocetur 317; — personale, reale, locale *ib.*; — remuneratorium et onerosum 319; — ad instar concessum 317; — quando sit latae, quando strictae interpretationis 318; — quando cesset 319. — Eo uti sitne obligatio 320. Cf. **Dispensatio.**
- privilegia clericalia communia II 829 sq; — privilegium fori *ib.*, canonis 830; — episcoporum communia 831 sq, specialia quoad dispensationes matrimon. 1017 sqq.
- regularium communia 834 sqq; — eorum communicatio 836.
- Paulinum v. **Paulinum** privileg.
- Probabilis. Probabilitas.** Notio I 156; — iuris et facti *ib.* 202; — speculativa et practica 156; — absoluta et relativa *ib.*; — interna et externa 156 157; — externa quando habeatur 158; — cuius sit momenti 157; — quomodo iuret ad dictamen ultimum certum 203; — maior num elidat minorem 167 183; — minor num determinet assensum 184; — num adhiberi possit a medico 160, in sacramentis *ib.*; — quae adhibenda sit a confessario 206 sqq; — num adhiberi possit utraque invicem sibi contraria ab eodem agente 204, idque in eadem causa 204 sq; — in solutione debiti facienda vel deneganda 198 1147; — in aliis legibus implendis 198; — in occulta compensatione facienda 1125; — in materia sigilli sacram. II 589; — maior sitne ex obligatione sequenda in dubio I 184; — quae sequenda a confessario in tractandis poenitentibus II 607.
- Probabilis.** — iurisdictione quae sit II 503 sq; — liceatne ea uti 507.
- Probabilismus** ut systema morale I 149. — Thesis essentialis 159 — Regulae practicae 196 sqq 202 sqq; — num a Medina sit noviter inductus 152; — semper habuit suas asseclas 152 162 sqq; — a S. Alphonso defensus 164 166 sqq; — num posteriore aetate ab eo reprobatus 169 sqq; — ut systema *verum* ostenditur argumento externo 161 sqq, argumentis internis 176 sqq; — ab obiectionibus vindicatur 181 sqq; — reddatne dictamen conscientiae certum 181 sq; — num ferat secum periculum peccandi 186; — num ducat in laximum 187 190; — num eadem regula obligationem statuere atque negare debeat 189. — **Probabiliorismus** impugnatur 180 sq.
- Probatio** semiplena quae sit I 975 981.
- Probitas** ministri sacramentorum quae exigatur II 41 sqq.
- Proclamationes** matrimonii num excusent sponsam ab adeunda Missa dominicali I 723. De cetero cf. **Banna.**
- Procurantes** abortum v. **Abortus.**
- Procurator.** Per eum patrinum quomodo agere liceat II 98; — matrimonium contrahere 875.
- Prodigalitas** quando peccaminosa I 920; — in donatione fraudulenter impedire faciatne obnoxium restitutioni 1163.
- Proelium**, ante quod milites excusentur ab integritate confessionis II 435; — quid praestandum *ib.*
- Profanas** res agere in loco sacro quando sit sacrilegium I 527.
- Profectitia** bona filiorum I 1058. — Quae eorum iura 1059.
- Professio** fidei, quibus quando praescribatur I 408 sq.
- religiosa 647 sqq; — sollemnis et simplex 656; — tacita non amplius valet *ib.*; — irrita non est ex errore, nisi error sit substantialis 578; — ex metu non est irrita, nisi sit metus gravis 579; — sine novitiatu integro est invalida 654; — in articulo mortis valida fieri potest ante annum novitiatus expletum 654; — extinguere potest omnia vota priora 616 700; — quomodo extinguat omnem

- reatum poenae temporalis 700; — simplex non excludit dominium radicale professi 656, per se non sufficit ad sacros ordines titulo paupertatis conferendos *ib.*, ab aliis favoribus Ordinis non excludit *ib.*; dimissione ab ordine relig. quando solvatur *ib.*
- Proicere** puerum in flumen sufficitne ad materiam baptismi II 86; — liceatne aliquando *ib.*
- Proles** ante natiuitatem caute custodienda I 934; — nata sedulo curanda 935 sqq. — illegitima a quo educanda 1186 *not.*; — adulterina 1189 et *not.* — numerosa num excuset uxorem a reddendo debito coniugali II 1088.
- Promiscuitas** ciborum esurialium et carnearum quae tempore ieiunii prohibeatur I 1467.
- Promissio** divina quomodo necessaria sit ad meritum I 370; — ut motivum spei theologiae 422. — erga Sanctos num sit votum 580. — ut contractus 1285 sqq; — realis et personalis 1287. — matrimonii non-sponsalitia inducatne obligationem II 838 842 sq; — sub conditione quod puella peccet 842; — prodiga num obliget 858; — cum seductione num obliget I 1186 1187 1250; ad quid obliget puella postea renuente 1188.
- Promissorium** iuramentum I 562 sqq; quomodo obliget 562 563; — fidelitatis 568; — servandi statuta, secreta 567; — quando fiat obligatorium, quando corruat 566; — quando dissolvatur 570 sq; — laesum quale peccatum 562; — metu extortum num obliget ex religione 564; — ex errore factum 566; — quomodo interpretandum 565; — de facienda re mala quale peccatum 561, certe non obligat 563; ex religione velle illud implere novum peccatum est *ib.*
- Promulgatio** quae sit necessaria, ut lex eiusque obligatio existat I 145 176 sqq 216; — quaenam re adsit quoad legem naturalem 177 sq; — quae sufficiat in lege civili 216; — in lege eccles. et pontificia 217; — literarum Apostolicarum si prohibeatur II 1198.
- Pronuntiatio** in officio divino qualis sufficiat II 796; — corrupta quomodo emendanda 797; — in formis sacramentorum qualis esse debeat 333.
- De Propaganda Fide**, S. Congregatio Rom. I 305 II 1025.
- Propitiatorius** fructus Missae II 236 sq 253 sq.
- Propositiones** damnatae v. **Damnatae** theses.
- Propositum** non peccandi contineaturne in contritione II 373; — quale requiratur ad absolutionem 394 sqq; — universale quoad mortalia necessarium 394; — quoad veniale quale sufficit 395 sq; — num requiratur explicitum 399 sq, quando certo necessarium 399, ex qua causa utilissimum *ib.*; — efficac quo sensu requiratur 397 sq; — saepe renovandum ut remedium contra peccata 578.
- Proprius** sacerdos Concilii Later. IV qui intelligatur I 1451.
- Proscriptus** possitne occidi ab homine privato I 999; — possitne se defendere contra aggressorem *ib.*
- Providentia** Dei quomodo a Beatis cognoscatur I 32. — humana ut virtus 853.
- Provocare** infantes aut amentes ad mala quale sit peccatum I 226; — ad duellum excommunicatione prohibetur II 1222.
- Proxena**. Quid ei liceat in venditione I 1338.
- Proxima** causa I 71; — occasio v. **Occasio**; — prox. finis 2.
- Proximus** v. **Caritas**. **Eleemosyna**. **Necessitas**.
- Prudentia**. Notio I 849; — christiana supponit fidem 850; — perfecta non adest sine aliis virtutibus *ib.*; — incohata *ib.*; — personalis et gubernatrix aliaeque subdivisiones 851. — Varias eius functiones 852 sq; — carnis quae vocetur 855; — naturaliter habita non potest confessarii scientiae defectum supplere II 570.
- Prurium** abigere liceatne cum periculo pollutionis I 1042.
- Pubertas**. **Puberes** II 979. Cf. **Impuberes**.
- Publica** causa in dispensationibus II 1047.
- Publicare** scriptum alienum quaenam sit iniustitia I 1076; — lectiones, contiones exceptas 1078.
- Publicus** peccator qui dicatur II 53; — quomodo excludendus a sacramentis 54 sqq; — quando sacramentis denuo restituendus 57; — quoad sepulturam 1169; — quoad censuras 1104 1120. — publicum crimen narrare sitne detractio I 1423. — publ. oratorium v. **Oratorium**.
- Pudicitia** ut virtus I 871.
- Pudor** quando excuset ab audienda Missa I 723; — num unquam excuset ab integritate confessionis II 431.
- Puella**. In eius educatione quid imprimis respiciendum I 930 944. Cf. **Filii**.
- Pueri** ante septennium aetatis teneanturne legibus Eccl. I 229; — post septennium 230; — quoad leges divinas 230; — illicite provocantur ante usum rationis ad mala 226; — turpiter agentes quomodo peccent 1039; — quando teneantur ad confessionem 1449, quomodo in ea tractandi II 609 sqq; — quando admittendi ad S. Communionem I 1449 II 200 sqq;

- quando capaces extremae unctionis 723. Cf. **Infantes**.
- Pugio** possitne reddi occisuro I 1205 *not.*
- Pugna** instantanea non est duellum I 1017; — studiosorum sine duellum lege eccles. prohibitum *ib.* 1288. De cetero cf. **Proelium**.
- Punitio** cruenta cui reservetur I 998 sq.
- Pupilli** ad contractus incapaces I 1252; — prohibiti a testamento condendo 1400.
- Purgatorium**. Animae patientes quomodo iuari possint per Missam II 242 246 sqq.; — per indulgentias 666 sqq.; — num possint orari I 482.
- Purificatio** ciborii qua diligentia facienda II 178 cum *notis* 192.
— patenae et calicis in Missa sub gravi facienda 330 337.
- Purificatorium** lineum pro Missa requiritur II 312 315.
- Pusillanimitas** magnanimitati contraria I 864.
- Pyxis** pro asservanda S. Eucharistia cuius sit materiae II 176 *not.* 2; — non consecratur, sed benedicitur *ib.* *not.* 1; — debet bene claudi *ib.* *not.* 3; — velo circumdanda *ib.* *not.* 4.
- Q.**
- Quaestum** facientes ex gratiis spiritualibus dandis excommunicationem incurrunt II 1236; — ex stipendiis Missarum transferendis 1237.
- Quasi-contractus** I 1242.
- Quasi-parochus** quam habeat iurisdictionem II 490; — quoad matrimonii assistentiam 886.
- Quinquennales** facultates Episcoporum II 1019 sqq.
- R.**
- Radix**. Sanatio matrim. in radice II 1056 sqq.
- Rapina** specificè distincta a furto I 1109 1111.
- Raptus** quid ad malitiam luxuriae addat I 1048; — impedimentum matrim. II 1010; — seductionis num sit impedimentum 1011; — casus excommunicationis 1261; — infert irregularitatem 1288.
- Ratihabentes** in percussione clerici num incurrant excommunicationem II 1218; — in homicidio sintne irregulares 1291.
- Rationalis** ordo peccato laeditur I 324.
- Realis contractus** ut distinctus a consensuali I 1240; — ut distinctus a personali contractu *ib.*
— praesentia Christi in Eucharistia II 146 sqq.; — in qualibet parte 148; — quamdiu duret 151.
- Rebaptizatio** quatenam irregularitatem inducat in subiecto et in ministro II 1283; — in assistente partialem irreg. inducit *ib.*
- Rebellio** ut illicita I 953; — distingui debet a resistentia contra leges iniquas *ib.*
- Recens** peccatum ut antiquum accusare in confessione quomodo illicitum II 418.
- Receptans** quomodo ad reparanda damna teneatur I 1203.
- Receptio** legis quo sensu necessaria I 218.
- Receptitia** bona uxoris I 1063.
- Receptores** haereticorum qui excommunicatione puniantur II 1182.
- Recidivi** qui vocentur II 623 626; — quod praeiudicium contra rectam dispositionem faciant 623; — quoad absolutionem dandam aut denegandam 624 sqq., a qua astutia cavendum 625; — ex intrinseca fragilitate labentes mitius tractandi 627, severius qui ex occasione externa *ib.*
- Recitatio** v. **Horae canonicae**. **Pronuntiatio**.
- Reconciliatio** cum inimico necessaria I 782 sq.; — a quo *primo* offerri debeat 784.
— cum Deo non differenda 740.
- Recordatio** peccatorum quae requiratur ad absolvendum II 546.
- Recurrentes** ad forum laicale ad impediendam iurisdictionem eccles. II 1194 sq.; — ad impediendas literas Apost. 1198 sq.
- Recursus** ad S. Sedem vel S. Poenitentiarium necessarius post absolutionem a casibus papalibus in casu necessitatis II 533; — fieri potest ad episcopum privilegium habentem 534; — ad cessarium privilegium fieri nequit nisi per confessionem instituendam *ib.*
— causae secundariae ad causam primariam in casu restitutionis factae I 1213.
— eum furi praebere 1203.
- Redemptio** per Christum quomodo necessitate mediæ credi debeat I 392.
- Reductio** Missarum cui competat II 273.
- Regimen** internum piarum Congregationum vel locorum censuris protectum II 1266.
- Regulae** ordinum relig. quam habeant obligationem I 671; — violatae per accidens constituunt plerumque peccatum veniale, quandonam grave *ib.* 672; — observandae a promotis ad episcopatum 673.
- Regulares** iurisdictionem pro confess. habent per suos superiores a Papa II 494; — possunt eam accipere ab episcopo loci 497; — indigent episcopi approbatione pro saecularibus 494 sq.; — retinentne approbationem mutato domicilio 493 et *not.* 3; — se submittere debent episcopo revocati 493 495, quibus limitibus 495; — reservatis casus episc. observare debent 521; — absolvi possunt sine episcopi approbatione 510 sq., et etiam cum eius approbatione sine consensu superioris a reservatis Ordinis 514; — episcopi censuris generatim non subiacent 1117, nisi in casibus exceptis *ib.*
— Superiores quam habeant facultatem ferendi censuras 1116; — quos casus sibi reservare possint 539, qua restrictione 514;

- non possunt postulare, ut subditi sibi confiteantur 540; — volentes ad confessionem admittere debent *ib.*; — debeantne pro suis subditis Missam applicare 266; — possintne suos absolvere a papalibus 1123.
- Regulares** quae habeant privilegia communia 834 sqq; — facultatem erigendi oratoria 305, distribuendi S. Eucharistiam 182. Cf. **Religiosus. Praelatus.**
- Reimprimere** librum cum dispendio auctoris I 1076 sqq 1325.
- Reincidentia** in censuras II 533 1125.
- Relapsus.** Eius timor reddatne propositum inefficax II 398; — remedia contra eum a confessario praebenda 577 sqq. Cetero qui v. **Recidivi.** — eum falso negare in confessione 416 sq.
- Relaxatio** religiosae disciplinae qualem involvat culpam I 672, in superiore *ib.*; — consuetudine firmata num et quando aboleri possit 694.
- Religio** ut virtus I 460 462 sqq; — notio adulterata modernistarum 460 *not.*; — non est virtus theologica 468; — cum aliis virtutibus collata 460 sqq 469 sq; — quos actus habeat elicitos aut imperatos 463, internos et externos *ib.* 464 465; — est necessario exercenda 462; — varias sub se habet species: gratitudinem, fidelitatem erga Deum etc. 466 sq; — imperare potest actus quoslibet aliarum virtutum 469; — eximie a Christo exercita 470.
- ut status evangelicae perfectionis 639; — requirit acceptationem ex parte Eccl. 642; — non requirit vota sollemnia 646 652; — quo sensu sit institutionis divinae 645; — quam requirat libertatem in proficiente 653; — quae habeat obstacula 656 666 sqq; — quas imponat obligationes 671 sqq; — professum liberetne a debitis 1233; qua restrictione *ib.*; — voto promissa ad quid obliget 603, quando constituat votum reservatum 627.
- religionem nominare cuius alumnus grave crimen confessus sit, sitne contra sigillum I 600. Cf. **Novitiatus. Professio. Vocatio.**
- Religiosorum** negotiis praeposita S. Congregatio Rom. I 304.
- Religiosus** quas suscipiat obligationes I 671 sqq; — ut civiliter mortuus 1255; — possitne dispensationem habere ab Episcopo 261, iurisdictionem ad excipiendas confessiones II 494 497; — voveatne valide sine consensu Superioris I 611; — quomodo subiaceat Superiori quoad irrationem votorum directam 608 610, in recentioribus Congregationibus religiosis 610 643; — qui teneatur ad horas canonicas II 787; — professus votorum sollemnium per se ad horas can. tenetur, prof. votorum simplicium tantum ratione chori aut ordinis sacri 787
- 788, eiectus qua ratione teneatur 811, — num incarcerationis *ib.*
- Religiosus** a quo ordinandus II 754; — quando titulo paupertatis 763; — dimissus quem titulum sustentationis exhibere debet 761; — administrans Viaticum aut E-U contra ius parochi qui excommunicationi subiaceat 1239; — attentans matrimonium 1246.
- eiectus vel dimissus quando sit suspensus 761 cum *not.* 1269. Cf. **Professio. Regulares. Religio. Paupertas** etc.
- Reliquiae** Sanctorum quomodo colendae I 485 sqq; — eas extrahentes e catacumbis II 1240.
- Remedia** contra peccata et relapsus a confessario praescribenda II 577; — universalis 578; — specialia contra diversa vitia 579 sqq; — contra tentationes 631 sq.
- Remissio debiti** v. **Condonatio.**
- Remota** causa I 71; — in re luxuriae 1029.
- Renuntiatio** privilegii I 319; — dispensationis quid efficiat 267; — hereditatis 1397.
- Reordinationes** quae factae esse dicuntur II 748 sqq.
- Reparatio** post lapsum, num eam apud Deum homo mereri possit I 371.
- Repetitio** sacramentorum II 24 sqq; — conditionata *ib.*; — quando illicita 25; — scrupulosa quale peccatum *ib.*; — quando obligatoria 26; — quando fieri possit neque debeat 26 27; — *baptismi* quando faciendi 27 *not.*; — *confessionis* quando necessaria 451, apud eundem confessarium leviori modo fieri potest *ib.*
- Repulsa** quae necessaria sit in tentationibus I 82 83.
- Requiem** Missa de — quas habeat orationes II 329.
- Requies festiva** lege eccles. obligans I 702; — quae opera prohibeantur 704 706, quam severe 708; — quibus actionibus censeatur non laedi 706 sq. — Excusatio quando adsit 709 sqq. Cf. **Servilis labor.**
- Res** dominans et serviens in iuribus servitutum I 1054.
- Resalutare** inimicum per se est obligatio I 783.
- Rescindibilitas** contractus I 1264 1265 1272; — differt a nullitate 1269; — a lege statuta quomodo valeat in conscientia 1272 1274 sqq; — quando invocari possit, quando non possit 1272 sq.
- Reservatio** votorum I 626 sqq; — est strictae interpretationis 627; — intelligitur de solis iis votis quae perfecto sensu videntur *ib.*; — quando episcopus nihilominus dispensare possit 628.
- peccatorum. Notio II 520; — non potest fieri nisi quoad peccata subditorum *ib.*; — a quibus fieri possit *ib.*;

- quas condiciones requirat 523 sqq; — poenalis et medicinalis 520 525 sq; — a regularibus observanda est 521; — immodica reprehenditur a S. Sede 527 528; — cuius absolute auferatur 529 sqq; — num cesset confessione invalida, aut ea in qua reservata fuerint oblivione omisa 531; — cessat in articulo mortis 532; — requiratur confessionem novam integram apud competentem confessarium 534; — apud regulares 539.
- Reservatio censurarum** II 1104; — diversi gradus *ib.* 1120; — num absit propter reservationis ignorantiam 1109. Cf. **Absolutio**.
- Residentia** ad quam obligatus sit Episcopus II 815, canonicus 825, parochus 819; — violata si non denuntietur 1272.
- Resignatio beneficii eccles. illicita** I 545 *not.*
- Resipiscentia** dat ius ad habendam absolutionem a censuris II 1102; — post crimen patratum ante eius effectum num impediatur, quominus censura incuratur 1111.
- Resistentia** quaenam requiratur in pravis motibus et tentationibus I 82 83 II 630 sq. — contra leges iniquas I 953. — reo quaenam illicita 978 sq.
- Restitutio**. Ex laesa iustitia commutativa est obligatoria I 910 1127; — sitne obligationis negativae an positivae 911; — ex se non obligat ad restitutionem in alio genere rerum 912; — in aliis generibus laesionis imponi judicialiter potest pecuniaria *ib.*; — qua gravis quando obliget 1128; — dilata quando et cur sit peccatum, quando non sit 911 1127 1228; — ex duabus radicibus oritur, rei alienae sive detentione sive damnificatione 1129; — ex furtulis levibus quaenam obligatio 1129; — in solidum 1209 sqq; — quem ordinem postulet inter cooperatores ad laesionem iniustam 1210, inter creditores 1219 sqq; — cui facienda 1214 sqq; — quando devolvatur facienda ad pauperes piasve causas *ib.*; — quando ratione paupertatis extinguatur 1217; — quo modo fieri possit vel debeat 1222 sqq; — quas habeat causas excusantes 1228 sqq; — *in causa incendii* 1359; — *in assecuratione fraudulenta* 1362 1364; — *ob neglectum officium div.* II 812 sqq, obligat ante iudicis sententiam 813; — *ob neglectam residentiam* 815 819 825; — *ob defraudata tributa* I 1170; — *ob elusam militiam* 1177; — *ob homicidium* 1178 sqq; — *ob duellum* 1182; — *ob fornicationem* 1186 sqq; — *ob adulterium* 1189 sqq; — *ob cooperationem* 1192 sqq. — in integrum contra praescriptionem 1105.
- Restrictio mentalis** I 918; — pure aut late mentalis *ib.*; — pure mentalis illicita est 918 919; — late mentalis licita pro gravitate causae 918; — illicita quando interrogans ius habet ad plenam veritatem 919; — num licita reo in iudicio 975 sqq, vel testi 981; — in iuramento 559 919; — ad cavendam laesionem sigilli sacramentalis II 588; — late mentalis permittit alterius deceptionem, non intendit I 918.
- Resurrectio corporum ad accidentalem beatitudinem** pertinet I 42 43.
- Retractatio consilii dati** I 1197; — damnificantis actionis num liberet a restitutione 1157 1197 sq 1200; — diffamationis aliter fieri debet in simplici detractatione, aliter in calumnia 1437 1439; — quae facienda in inculpabili famae laesione 1436; — peccati commissi obligetne quam primum erga Deum II 376; — num quae excuset a contrahenda censura 1111 sq.
- Retrovenditio** I 1338.
- Reus** quid facere debeat positive circa confessionem I 975 sq; — circa fugam 978 sq; — contra testes 977 1425; — fame necandus teneaturne cibos clam oblatos sumere 731; — iussus se occidere num possit vel debeat oboedire 733; — innocens at iuridice convictus possitne condemnari 964.
- Revalidatio matrimonii invalidi** II 1051 sqq; — ut causa dispensandi ab impedimento 1029; — fieri communiter debet per novum consensum independentem 1052 sq; — in casu necessitatis quae consensus renovatio sufficiat 1053 1057; — quando necessaria sit publica 1051, quando sufficiat privatim facienda 1052. Cf. **Sanatio**.
- Revelatio criminis** quae sit licita I 977 1424 sqq; — complicitis II 445; — impedimenti matrim. obliget per se graviter 867 869, a qua quinam excusentur 868. — divina ut motivum fidei I 385; — quomodo antea debeat esse cognita 381.
- Reverentia Deo debita** I 465; — erga res sacras 485 sq; — parentibus debita 922 949; — superioribus 923 954; — hero a famulis 989.
- Reviviscentia sacramentorum** II 15 sq; quas postulet condiciones 70; — habeatne locum in sacramento poenitentiae 402.
- Revocatio dispensationis** quid efficiat I 267; — donationis quando fieri possit 1289; — privilegii quomodo fiat 319; — consilii damnosi quae et quando liberet a reparatione damni 1197 sq; — mandati I 193; — testamenti 1410; — mandati aut consilii num impediatur censuram incurrendam II 1112; — coniugis post divortium 938.
- Ridere** ad diffamationem quale peccatum I 1428; — ad verba obscoena 1034; — ad res peccaminosas universim propter modum ridiculum aut artificiosum 357.
- Ritus observandi** in administrandis sacramentis II 40; — gustandi salis in baptismo non impedit ob ieiunium laesum

S Communionem 223 *not.* 2. Cf. *singula sacramenta.*

Ritus Ecclesiarum diversi non permittendi II 165 186; — ritus alieni fideles diiudicari quoad reservationem casuum debent secundum disciplinam sui ritus 522; — in sumenda Eucharistia alieno ritu confecta etiam causa pietatis admittitur 186.

— acatholicus. Ei interesse I 406 809 sqq.

S. Rituum Congregatio I 307. — **Orientalium Congreg.** 305.

Rixa. Eius peccaminositas I 888 1434.

Rosarium B. Mar. V. Varia genera II 705 sqq; — consuetum seu O. Praed. 705; — Birgittinum eiusq. indulgentiae 706; — septem dolorum B. M. V. 707; — Patrum crucigerorum 708, quod cumulat indulgentias cum Rosario Praed. *ib.* — **Rosarii** festum ditatum est indulgentiis plenariis toties quoties 704 *not.*

Rubricae quam habeant vim obligatoriam II 326 sq; — praecipuae in Missa servandae *ib.* 335 sqq; — a quibus infirmitas similisve causa excuset 336.

Rudes quomodo in dubio sibi dictamen certum facere possint I 203; — quomodo mysteria christiana capere debeant 392; — possint esse in inculpabili ignorantia circa malitiam pravorum desideriorum 284; — in confessione quomodo tractandi II 612 sqq; — cum manca praeparatione num dimittendi 613; — iuvandi in accusatione 365; — num monendi de circumstantiis aggravantibus 576; — investiganda causa accusationis plane mancae 365 614.

Rusticitas vitiosa I 877.

S.

Sabbatum Sanctum admittit distributionem S. Communionis II 289; — Missas privatas non admittit nisi ex specialissimo privilegio 288.

Sacellum v. Oratorium.

Sacerdos. Sacerdotium necessarium est ad remittenda peccata II 480 sq; — non confert ex se iurisdictionem 481, at iurisdictionis exercitium reddit sacramentale *ib.*; — titulus ex quo celebratio Missae aliquoties obliget 259; — est ratio quam frequentissime celebrandi, si modo adsit status gratiae 260. Cf. **Presbyter.**

Sacra nomina in ira proferre I 512; — verba Scripturae abutendo adhibere 524; — N. d. D. sitne blasphemia 513.

Sacra res qua ratione colenda I 485 sqq; — cuius violatio sacrilegium sit, quomodo constituatur 521 523 527; — cuius venditio simonia 532 sqq 537.

Sacramenta quorum sciendorum sit christiano necessitas I 393 396; — nominare

ex ira sitne blasphemia 512; — suscipere ex vana gloria 102. Sacramentum *naturae* 293; quando cessaverit 297.

— **Novae Legis.** Notio et definitio II. 3, falsus conceptus modernistarum *ib.*; — sunt instrumenta gratiae 2, eamque causant 3 4 6; — quomodo gratiam causent 6 sq; — quo numero adsint 8; — quomodo distinguantur 9 sqq.

— **materia et forma** 17 sqq.

— **minister** 29 sqq; — quid observare debeat quoad validam administrationem 30 sqq, ad licitam 40 sq; — quam habeat conferendi obligationem 48 sqq, obligationem denegandi 52 sqq.

— **subiectum** 64 sqq; — in adulta aetate requiritur susceptio *voluntaria* 64.

— **num invalida** fiant propter excommunicationem 1132; — excommunicato recipere per se non licet 1134, neque ei administrare *ib.*, neque administrari per excommunicatum 1134, nisi in necessitate 1133.

Sacramentalia quomodo dignoscantur a sacramentis II 5; — ea conficiens in statu peccati peccetne graviter 44; — earum sacrilega tractatio I 522.

Sacramentalis gratia quae vocetur II 13.

De Sacramentorum disciplina, S. Congregatio Rom. I 302 II 1025.

Sacrificium. Notio I 472 *not.* II 226; — sitne signum patriae naturale I 472 sq; — etiam eucharisticum, propitiatorium, impetratorium essentialiter est actus patriae 473; — perfectissimum habetur per Ss. Eucharistiam II 226, idque relativum, an etiam absolutum 228. Cf. **Missae.**

Sacrilegium I 521; — malitia comparativa 1491; — reale 521 sqq; — personale 528; — locale 521 525 sqq; — reale num semper eiusdem speciei infimae 522; — admittatne parvitatem materiae 521 1111; — in furto malitiam novam addit ad iniustitiam 1109 1111; — in peccatis luxuriae quando 1051; — etiam internis peccatis committitur *ib.*; — quomodo in omni peccato aliquo sensu contineatur 332; — sacrilega confessio non sufficit ad legem Eccl. implendam 246. — **Communio** legi Eccl. non satisfacit 246 1454 II 196, est peccato Iudae levius peccatum I 1490; — Missae celebratio quot habeat malitias II 46; — in laesione sigilli sacram. 587.

Sacristia sitne locus aptus ad audiendam Missam I 715; — polluta non polluit ecclesiam II 304, per ecclesiam pollutam polluitur *ib.*

Saevitia quae det ius ad divortium II 935.

Salarium clericorum a gubernio solvendum quandomam habeat onus bonorum ecclesiasticorum I 1075; — est loco beneficii eccles. II 813.

- Salarium** famulorum infimum I 1126; — num occulta compensatione augeri possit *ib.*
- pro nuntio pluribus deferendo possitne integrum sumi a singulis 986 1247.
- operariorum iustum 1344 sqq; — familiare quo sensu debitum 1347.
- Salutatio** inimici qualis sit obligatio I 783.
- Sanatio** in radice quoad matrimonium II 1056 sqq; — fiatne vi eonsensus virtualiter an habitualiter perdurantis 1056 *not.*; — post obitum coniugis quem sensum habeat 1060 *not.*; — quas requirat conditiones 1059 sqq. — Exempla copiosae sanationis 1058; — eius facultas non censetur concessa in ordinaria facultate dispensandi 1061.
- Sanctificatio** diei Dominicae praecepta I 701.
- Sanctorum cultus** v. **Cultus.**
- merita quomodo concurrant in indulgentiis II 667 *not.*
- Sanguinis effusio** qua polluat locus sacer II 304.
- Sartor** a quibus fraudibus maxime cavere debeat I 1325.
- Satellites** num in capiendo et detinendo reum possint occidere I 998.
- Satisfactio** possitne ab inimico postulari I 782; — praestanda ob honorem laesum 1440, non per duellum 1010.
- ionis vis operum bonorum possitne transferri in alios 372 376; qua augetur meritum proprium *ib.*; — Missae auditae aut oblatae II 232 236.
- Christi et Sanctorum ut thesaurus indulgentiarum 667 cum *not.*
- ut pars sacramenti poenit. — ex obligatione imponi debet 458 sqq 690; — quomodo proportionata esse debeat 459 465 sqq; — vindicativa et medicinalis 460 478; — quibus operibus constare possit 461; — quae obliget sub gravi 463 sq; — gravis possitne imponi sub levi aut e contrario 464; — sub conditione num imponi possit 462; — quas admittat causas excusantes 465 sqq; — a poenitente accipi debet et impleri 468 sqq; — num impleatur sine intentione 470, in statu peccati 471; — quo modo implenda 473; — dilata quando peccatum 472; — commutari potest a quo 474 sqq. Enumeratio diversarum satisfact. 477.
- Scalae sanctae** exercitium Romae peragentes donantur indulg. plen. *toties quoties* II 704 *not.*
- Scandalosa** thesis seu doctrina quae dicitur I 418.
- Scandalum.** Notio I 787; — passivum et activum 786; — activum non adest in sola excitanda admiratione 792; — collatum cum cooperatione 786; — directum et indirectum 787; — possitne esse peccatum veniale ex parvitate materiae 790; — directum duas habet malitias 788; — diabolicum habet malitiam specialem *ib.*; — indirectum probabiliter solam unam habet malitiam eamque contra caritatem 789; — passivum sine activo 791; — activum sine passivo *ib.*; — pusillorum 787; — quando cavendum 793; — pharisaicum 787, debeatne caveri 787 793 sq; — si timetur, num obliget ad omittendas actiones bonas 794, vel utiles *ib.* 795, vel praeceptas 722 794; — num excuset ab audienda Missa praecepta 722; — a parentibus aliisque superioribus datum quanta sit malitiae 940 988 990 II 413; — quod detur preferendo blasphemias I 514.
- removendum ante S. Communionem II 557. — Eius periculum quomodo excusare possit a confessionis integritate 437; — ut removeatur causam exhibet dispensationis matrim. 1030.
- Scapularia** eorumque indulgentiae II 702 sq; — prima saltem, quae accipiuntur, debent esse benedicta 702; — deposita seu exuta quando expungant e numero sodalium *ib.*; — quibus favoribus gaudeat scap. Carmelitarum 703, Immac. Conceptionis *ib.*
- Schisma** quale peccatum I 839.
- Schismatici** num teneantur legibus Eccles. I 228; — quibus subiaceant poenis II 1188; — quo modo excludantur a Sacrificio Missae 244; — eorum confirmatio per presbyteros 133.
- Schola acatholica.** Ad eam filios mittere, num parentibus liceat I 937 et *not.* 939. — Ad eam aedificandam conferre 818; — superior gravia habet pericula quae quomodo mitiganda 938.
- Scientia Beatorum** quae sit I 30 sqq; — eorum infusa 33.
- muneris debita, si deest, quomodo peccetur 78, a iudice 960, a medico 1183 sq; — confessorio quae sit necessaria II 566 sqq; — si dubia est 568; — ea deficiente quando nihilominus officium exerceri possit 569; — ordinandum 758, examine comprobata esse debet 759, in religiosis quomodo comprobata *ib.*
- circa fidei veritates quae necessaria I 389 sqq 727.
- Scriba publicus** eiusque munera I 985.
- Scribere** non censetur inter operaservilia I 706.
- Scripta** sintne et quo sensu materia paupertatis religiosae I 676.
- prava. Cooperatio ad ea quale peccatum 821; — ecclesiastica lege prohibita II 1314 sqq 1318 1321 1332 sq.
- sola admittuntur sponsalia 839, coram quibus testibus *ib.*
- confessio sitne aliquando obligatoria 433; — quando obiectum sigilli sacramentalis 597.

- Scriptores.** Dominium et iura I 1076 sqq.
- Scriptura Sacra.** Eius verbis abuti quale peccatum I 524; — eam eiusve commentarios edere sine approbatione II 1260 1324 1326.
- Scrupulus. Scrupulosus.** Scrupulosa conscientia I 125; — eius distinctiones *ib.* — Notio scrupuli *ib.*; — origo 126 sq; — damna 131; — utilitas per accidens 131; — signa 128 sqq; — remedia 132 sqq. — **Obligatio** agendi contra 132. — **Sitne obiectum sigilli sacramentalis** II 593. — **Regulae pro scrupulosis** I 134 sqq, pro eorum confessario 133. — **Scrupulum sequi malum est** 134. — **Scrupulosus idemque laxus** 128.
- Scurrilitas.** Notio vitii I 878.
- Secretum naturale, promissum, commissum quid significet** I 1441; — naturale communicari debet ad legitimam superioris interrogationem 1442; — promissum similiter, non ita commissum 1443; — laedi potest ad evitandum damnium relative grave proprium aut proximi 1443; — promissum difficilius laeditur ob damnium proprium *ib.*; — commissum pro diverso genere aliis strictius urget 1444; — sacramentale plane nunquam laedi potest 1445 II 589; — quasi sacramentale differt a sacramentali I 1445.
- Sectio caesarea v. Caesarea sectio.**
- Secundaria causa damni;** — quoad restitutionem I 1213; — quam habeat recursum ad primariam *ib.*; — quomodo excusetur, excusata causa primaria *ib.*
- Seductio mulieris ad quid seductorem obliget** I 1186 sqq. Cf. **Scandalum.**
- Semen exceptum liceatne puellae expellere** I 1013; — effusum quando polluat locum sacrum II 304.
- Semideliberatum peccatum** I 321 335.
- Semifatum quoad S. Communionem** II 199; — quoad confessionem 615.
- Senex sexagenarius a ieiunio eccles. excusatur** I 1470; — quando E. Unctionis capax II 722; — quoad matrimonium 980 1064.
- Sensibus destitutus quoad absolutionem** II 646 sqq; — quoad E. Unctionem 724, — quoad S. Viaticum *ib.* 199.
- Sensitiva delectatio cum venerea cohaerens** I 1027.
- Sententia iudicialis declaratoria et condemnatoria** I 313 II 1308; — iusta ut fiat, munera extorquere seu postulare iniustitia est I 969; — iniusta ut fiat, mercedem postulare non est iniustitia 968; neque tamen meliorem facit conditionem iudicis *ib.*; — iudicis, existente culpa iuridica, imponit obligationem restituendi in conscientia 1151 sq; — sitne ex se titulus exstinguens debitum 1232.
- Separatio coniugum, propter impotentiam** II 977 sq; — propter adulterium compartis 936 sq; — propter haeresim 938; — propter pericula animi aut corporis 935; — quem iudicis eccles. interuentum requirit 939.
- Sepultura eccl.** Iura parochialia circa eam II 823; — quibus deneganda 1169 sqq; — in dubio quando Episcopus consulendus 1170; — quae polluat locum sacrum 303 sq; — quae secum trahat excommunicationem vel interdictum 1141 1242 1249 1272; — prohibita ratione interdicti eccles. 1161; — quomodo facienda in coemeteriis mixtis 1177. — **Sepulturam haeretici aut nominatim censurati extorquentes** 1249.
- Sequesterum** I 1292; — in res eccles. inique imponere II 1208 sq 1244.
- Sermones obsceni quando peccatum grave** I 1034. — Num sit obiectum declarandum in confessione 789. Cf. **Contionari.**
- Servilis labor qui sit** I 705 sqq, qui non censeatur inter serviles 705—707; — qui sit materia gravis in laedenda requie festiva 708; — possitne imponi infidelibus 702; — exercetur alicubi a meridie diei festi 703. — **Dispensatio fieri potest a S. Pontifice** 702. — **Rationes sine dispensatione excusantes** 709 sqq, — in dubio ex consilio parochi 712. — **timor in attritione qui admittendus, qui reprobandum** II 385; — distinguitur a timore *filiali ib.*
- Servitae.** Eorum ecclesiae in festo septem dolorum B. M. V. ditatae sunt indulg. plen. *toties quoties* II 704 *not.*; — rosarium septem dolorum speciatim colunt 707.
- Servitium ecclesiae ut titulus sustentationis in ordinando** II 762.
- Servitus.** Sensu completo repugnat legi naturali I 908; — sensu incompleto non repugnat, at minus decet *ib.*; — non potest impedire matrimonium *ib.*; — quando impedimentum dirimens II 961; — sensu spirituali quam subit peccator I 333. — **ut species iuris** 1054; — urbana et rustica *ib.*; — activa et passiva *ib.*; — quam habeat restrictionem iuris et oneris 1055; — praescriptione potest acquiri 1101 1108; — quomodo possit exstingui 1102 1103, sufficiatne bona fides *negativa* 1103.
- Severitas.** Notio I 875.
- Sexuales res.** Quando adulescentes de iis instruendi I 942. De cetero cf. **Luxuria.**
- Sigillum altaris.** Eius laesione altare exsecratur II 308 cum *not.* — **sacramentale** II 586 sqq; — unde habeat strictissimam obligationem 586; — laesum quot habeat malitias 587; — num admittat parvitatem materiae 588 589; — obligat erga ipsum poenitentem 588; — obligat ad quodlibet malum ferendum vel permittendum 601 *not.*; — laedi nequit in testimonio iudiciali I 981

- 1445; — oritur ex sola et omni confessione sacramentali saltem incohata II 590; — ad quaenam objecta extendatur 591 sqq; — quos obliget 595; — quibus modis laedatur 598 sqq, directe aut indirecte 598; — a solo confitente potest solvi 602; — laedendi periculum quomodo excuset ab integritate confessionis 438.
- Signa specialia doloris** in poenitente II 549.
- Simonia** I 529 sqq; — iuris divini et eccles. 529; — mentalis, realis, confidentialis 530; — palliata 544; — distinguenda a iusta remuneratione 540; — quibus poenis afficiatur 545 sqq; — circa beneficia eccles. 546 547 II 1234; — in ingressu religionis I 548 II 1235; — in dandis certis dispensationibus 1236.
- Simul implere complures leges** quando fieri possit I 247.
- Simulatio** v. **Fictio**.
- Sinceritas** in confessione II 417 sq.
- Sobrietas** ut virtus I 871.
- Socialistae** num ut asseclae massonicae sectae habendi sint II 1225, ut haeretici *id.*
- Societas** prava si in bonis laesa fuerit, cui facienda sit restitutio I 1215.
- Societatis contractus** I 1300; — legitimus modus habendi utilitatem et reditum ex pecunia *ib.*
- Socius** in recitatione officii divini adhiberi potest II 796; — num debeat ab eo qui solus recitare nequeat 811, num pretio conduci *ib.*; — qui si male pronuntiet 797. — itineris qui pro religiosis sit legitimus confessarius 511.
- Sodomia** in quo consistat I 1045; — specie perfecta et imperfecta *ib.*; — actu perfecta 1046; — quomodo explicanda in confessione 1045 1046. — Inclinator ad s. insita vel contracta ad quid obliget 1046; — inter coniuges gravissimum peccatum II 1070, distinguendum ab inordinatione in situ 1071.
- Solatii causa crimina aliena** narrare I 1424.
- Solidum**. In solidum obligari ad restitutionem I 1209 sqq.
- Solitarii tactus coniugum** quando et quomodo peccaminosi II 1073.
- Sollemnis contractus** qui vocetur I 1240.
- Sollemnitatis festi** aliquando in Dominicam transfertur I 1484.
- matrimonii II 910 sqq; — prohibita tempore clauso 944.
- votorum in quo consistat 647 sqq; — est iuris eccles. 647 648; — reddit vota magis firma et irrevocabilia 649 650; — non requiritur ad statum religiosum 646 652.
- Sollertia**. Notio I 853.
- Sollicitatio** ad peccatum experiundae fidelitatis causa I 798.
- ad turpia in confessione denuncianda sub poena excommunicationis II 1253 sqq; — etiam confessarii emendati 1257; — obligatio *sub censura* solos sollicitatos afficit 1258, ipsa obligatio latius patet *ib.*; — obligatio quando suspendatur 1257, exstinguitur sola morte sollicitantis *ib.*
- Sollicitudo vitiosa** I 855 sq.
- Solutio debiti dubia** relinquitur obligationem I 1147; — creditoris creditori facta num valeat 1231.
- vinculi matrimonialis II 920 sqq, voti v. **Votum**.
- in indulgentiis quae fiat II 667.
- Sopire sensus aegroti** num liceat I 893.
- Sors**. Sortis periculum ut titulus percipiendi feneratoris I 1306.
- Sortilegium**. Species divinationis superstitiosae I 490; — sensu canonico est maleficium 490 *not.*
- Speciali modo reservatae censurae** II 1104 1120 1179 sqq.
- Species eucharisticae** sunt aliquid reale extra sensus II 149; — manent sine substantia *ib.*; — quamdiu permaneant 151; — quam reverenter tractandae 191 sq; — vini num aliud significant et operentur quam species panis 150; — sub specie vini liceat dare Viaticum 186.
- infimae peccatorum unde petantur I 348 353 sqq 1485 sqq, quomodo in confess. declarandae II 407 sq.
- Specificatio rei** quid efficiat ratione domini I 1093. — Specificationis libertas 61.
- Spectacula**. Repraesentare I 802 826; — turpia plausu, pecunia adiuvere *ib.*, — iis interesse curiositatis causa *ib.*; — publica clericis prohibita II 778.
- Spes**. Conceptus communis I 420 425 sqq; — ut virtus theologica 421 sqq; — quo nitatur ut motivo 422; — num nitatur propriis meritis 428; — indiget gratia divina 423; — quo sensu sit firma, quo sensu infirma 423 sq 426 429; — quae spectet objecta 421 425; — necessaria est ad salutem 430; — quoties elicienda 431; — num ante quamlibet susceptionem sacramenti mortuorum II 69; — quibus peccatis laedatur I 433 sqq; — quibus peccatis exstinguatur 439.
- Spiritismus** I 503; — plane illicitus *ib.* 504.
- Spiritualis res** quam vendere simonia est I 532. Cf. **Supernaturale**.
- cognatio ut impedimentum matrimonii dirimens oritur ex baptismo et ex confirmatione II 992 sqq; — num ex baptismo privato 994.
- Sponsalia** II 838 sqq. Ad valorem quid requiratur ex natura rei 838, ex lege eccles. pro catholicis scriptio et subscriptio mutua 839; — ex metu, eoque levi, num valida 838; — contra voluntatem parentum inita 851; — conditionata 841, sub

- condicione «si Papa dispensaverit» 840, sub condicione peccati committendi 842.
- Sponsalia**, eorum effectus: obligatio ad matrim. futurum II 846, idque sine dilatione djuturna *ib.*; — num contra promissionem alteri factam 847; — quomodo impediunt matrimonium cum tertio 945; — quam compensationem inducant sp. violata 848; — inducantne novam malitiae speciem in fornicatione cum altera persona 845; — quam secum ferant obligationem revelandi defectus 857; — quod producant impedimentum publicae honestatis 849 1001.
- eorum solutio. Nullitas et rescindibilitas 850 sqq; — rescindibilia ex quibus causis 855 sqq; — ob defectus noviter detectos 857, noviter ortos 856 sqq; — ob mutationem propriam in meliorem conditionem 858; — qui dissensus parentum sufficit *ib.*; — quod ius detur impuberibus 844; — quid efficiat electio status perfectioris 853, lapsus temporis 854; — valeantne pro matrimonio mixto 850 852.
- Sponsio** I 1370 sq; — quando licita 1370; — illicita et positive prohibita 1371.
- Spontaneitas** I 61.
- Spurius** quoad hereditatem I 1393 et *not.* I 1395 sq; — irregularis est II 1298 1299 cum *not.*
- Stabilitas**. Ut conditio legis I 145; — legem distinguit a praecepto 146.
- Stare mandatis Eccl.**, obligatio imponenda in absolute a censuris quando II 1124 sq.
- Statistica** nihil demonstrat contra libertatem I 63.
- Statuum** obscoenam exponere I 803; — conficere *ib.*; — idololatricam 814.
- Status perfectionis evangelicae** quid requirat I 636; — latius patet quam status religiosus 637—639.
- religiosus vel sacerdotalis possitne occultari 407. De cetero v. **Religio**.
- vitae eligendus qua obligatione 745; — non pertinet ad res in quibus oboedientia parentibus debetur 948; — conveniens provideri debet filiis a parentibus 936, quomodo illegitimis 1186 *not.*
- gratiae ad lucrandas indulgentias necessarius II 673; num ad lucrandas pro defunctis 674; — necessarius, ut licite administrarentur sacramenta 41, pro celebranda Missa per sacramentalem confessionem reparatus *ib.* 204 sqq; — sufficit prudenter existimatus 41; — pro suscipiendis sacramentis vivorum quomodo requiratur 10 68, pro S. Communionem 204 sqq.
- socialis. Quam deiectionem pati debeat debitor I 1228; — cuius mutatio ius det solvendi sponsalia II 857 858.
- Sterilis** res num sit pecunia I 1313.
- Sterilitas** mulieris distinguitur ab impotentia II 973 sqq; — num impediatur usum matrimonii 1064; — facultativa probabilis possitne suaderi 1086.
- Stillicidio** supponere baptizandum sufficienter ad valorem II 86.
- Stipendium** Missarum. Antiquus mos quo titulo honestus I 534 II 267; — etiam sacerdoti diviti licet accipere 268; — quando sit simoniacum 268; — taxâ vel consuetudine maius exigere I 534 II 268, oblatum accipere 268; — taxa minor prohiberi potest ab episcopo *ib.*; — acceptum imponatne obligationem gravem Missae celebrandae 269, cum qua dilatione permessa 270; — quas secum ferat obligationes accidentales ad qualitatem Missae, locum, tempus 271 sq; — quae fieri possit reductio 273; — si transfertur alteri retinere partem non licet 274 278, quando nihilominus liceat 281; — mercimonio serviri prohibetur 278 sq. Abusus prohibiti 273 sqq, poenae in violentantes 279.
- Stola** pro Missa necessaria II 312; — adhibenda in administratione sacramentorum 40; — in administr. Sacramento poenit. non absolute praescribitur *ib.*; — in deferenda Ss. Eucharistia 187; a diacono quomodo gestanda 189; — a non-diacono gestata in functionibus sacris habetur pro usurpatione ordinis sacri 1285. — Iura stolae pro parocho I 1070 II 823 893.
- Studiorum** S. Congregatio Rom. I 308.
- Studiositas** ut virtus I 879.
- Studiosorum** pugna ut duellum prohibitum I 1017.
- Studium** theologiae mor. a confessario non intermittendum II 570.
- Stuprum** I 1048; — sensu stricto est iniusta virginis laesio *ib.*; — quam secum trahat obligationem 1186 sqq.
- Suadere** minus malum quando liceat I 1196; — iniustum damnum 1194 sqq; — solum modum damnificationis 1195. Cf. **Consilium**.
- Subdelegatus** quando locum habeat I 266.
- Subdiaconatus** probabilis non est sacramentum II 730; — duobus ritibus distinctis confertur 736; — quod habeat officium 732; — secum trahit obligationem caelibatus 780, dicendi officii divini 787; — conferri *potest* a presbytero a S. Pontifice delegato 745.
- Subdiaconus** in statu peccati sollemniter ministrans quomodo peccet II 44.
- Subditus**. Eius obligationes I 953 sq.
- Subhaestatio** I 1336 sq.
- Subiectum** legis I 225 sqq; — censurarum eccles. II 1113 sqq; — sacramentorum 65 sqq; de cetero cf. *singula sacramenta*.
- Sublato** quocumque sensu secundum leges permessa I 1340.

- Submissa** voce utendum in Missae Canone num sub gravi II 333, ea uti in iis quae alta voce proferenda sunt, quod peccatum *ib.*
- Subreptitia** dispensatio I 264 sq II 1027. — peccata I 321 335.
- Substitutio** pauperum vel causae piae loco domini laesi in causa restitutionis I 1214 sqq; — in testamento 1404 1407; — vulgaris, pupillaris, fideicommissaria 1404.
- Successio** hereditaria I 1374; — quo sensu iuris naturalis 1375; — ab intestato 1386 sqq; — partim ab intestato partim per testamentum non ubique admittitur 1388; — a succ. h. qui excludantur 1393 sq.
- Succurrere** proximo quae sit obligatio I 754 sqq. Cf. **Necessitas**.
- Sufficientia** sui summa in Deo ratio est cur poterit nolle creare I 4.
- Suffragatio. Suffragium.** In damnificatione iniusta causa restitutionis I 1199 sqq; — quae obligatio absentium et abstinentium 1200; — quo ordine restituito obliget 1201; — in electione deputati iniqui 956.
- Suffragia** communia quibus privetur excommunicatus II 1130; — quorum vitandus particeps reddi nequeat, possit toleratus II 31.
- per modum suffragii. Applicatio indulgentiarum pro defunctis II 668.
- Suicidium.** Eius malitia I 732 sq; — spirituale in quolibet peccato mortali habetur 333.
- Sumptio** Ss^{ae} Eucharistiae materialis, sacramentalis, spiritualis II 193 sq; — a non-baptizato nequit esse sacramentalis 153; — praecepta 195 sqq.
- Sumptuositas.** Vitium magnificentiae contrarium I 865.
- Superadulta** aetas ut causa dispensationis matrim. II 1028.
- Superbia.** Notio I 884; — completa gravissimum peccatum *ib.* 886; — incompleta in se non est peccatum mortale 886, at radix multorum peccatorum 884 886 887; — quomodo impugnanda II 579.
- Superflua** expendere quomodo sit contra religiosam paupertatem I 675; — bona clerici quomodo impendi debeant 1072; vitae vel status quae ceaseantur 761 1071 sq.
- Superior.** Eius voluntas legifera qualis esse debeat I 141 145; — silens ad damnum subditi debeatne restituere 1207; — ad quem recurritur pro casu reservato, tenetur sigillo sacramentali II 595; — qui confessiones audivit, quomodo hac notitia uti nequeat ad gubernandum 601; — quando inquirere possit nomen complicis 445; — quando eius conditio novam malitiam addat scandalo 413 I 940 988 990.
- religiosus quamnam habet potestatem legiferam et iurisdictionis I 214, potestatem dominativam 695 sq; — quem titulum debeat ostendere 215; — debet loco sui alios confessarios constituere pro conf. subditorum II 540; — ad confessiones excipiendas admittere debet volentes *ib.*; — qui missionarios mercaturam agentes non punit, excommunicationi subiacet 1259.
- Superiorissa** monialium non habet potestatem iurisdictionis sed dominativam tantum I 214; — non potest inducere subditas ad manifestationem conscientiae II 641; — quomodo a confessario tractanda *ib.*
- Supernaturalis** finis I 17 sqq; — actus quomodo differat a naturali 52. — Sup. bonum negligere seu in eo alterum sibi praeferre quando peccatum mortale, quando non 741 sq. — motivum sitne necessarium ad meritum 367 sqq, ad dolorem de peccatis II 386 sqq.
- Superpelliceum** communiter adhibendum in administratione sacramentorum II 40.
- Superstitis** occisi quod ius habeant ad restitutionem contra homicidam I 1178 sqq.
- Superstitio** I 488 sqq; — modi indebiti et rei indebitae 488. — Varia genera 489 490; — quae quando *moralis* specie differant 493 sq; — num sit infidelitate peior 492 1489; — rei indebitae essentiali malitiam repetit ex communicatione cum diabolo 494; — unde cognoscatur *ib.* 496; — quando censeatur a peccato mortali immunis 495.
- Supplere** Ecclesiam. Notio II 502; — quando fiat 503 sqq; liceatne uti potestate supplente Ecclesia 506 sq.
- Surdo-muti** quoad testamentum condendum I 1400; — quoad indulgentias lucrandas II 681; — quoad sacramentalem absolutionem 616.
- Surdus (Surdaster)** quoad integritatem confessionis II 433; — quoad irregularitatem 1304.
- Suspensio legis** possitne fieri a Praelato inferiore I 217 271.
- ut censura eccles. II 1149; — ab officio, ab ordine, a beneficio *ib.*; — quando potius poena sit vindicativa 1151 sq; — in dubio potius pro censura habenda 1152; — ex informata conscientia 1150 sq; — non privat sacramentorum susceptione 1149; — quando interdicat fidelibus communicationem in sacris 1153; — cessat absolutione, aliquando lapsu temporis 1154; — in periculo mortis a quolibet confessorio auferri potest *ib.* Enumerantur suspensiones latae sententiae 1267 sqq.
- Suspicio.** Notio generica I 120; — haeresis ex quibus criminibus oriatur 417 972; — levis quae vocetur 973; — temeraria 1429, quae generatim non est mortalis *ib.*; — mortalis fit ex malevolentia

in re gravi 1431; — in re extraordinarie gravi cum plena advertentia retenta *ib.*
Suspicio criminis si in alterum transferatur, quale peccatum I 1168.

— Ab homine suspecto rem emere vel gratuito accipere num et quando liceat 1146.

Sustentatio congrua clerici quid comprehendat I 1071; — filiis a parentibus debetur 934 sq 1186 *not.*; — per accidens parentibus a filiis 950; — uxori a marito 1068; — ius dat ad quaedam bona retinenda in cessione bonorum 1230.

— novitii sitne ratio ob quam ordo religiosus pecuniam recipere possit sine simonia II 1235; — num ipsius religiosi votis ligati *ib.*

— Sustentationis titulus necessarius in ordinandis 761 sqq.

Susurratio I 1417.

Sutores a quibus fraudibus imprimis cavere debeant I 1325.

Symbolum Apostolicum quomodo sciri et credi debeat I 393 sqq.

Sympathia sensualis satis periculosa I 1031.

Synesis. Notio I 853.

Synthesis. Notio I 111.

Systemata moralia I 149 sqq; — moralitatis falsa 94 cum *not.*

T.

Taberna. Eius frequentatio clericis interdicta II 778.

Tabernaculum Ssⁱ Sacramenti quomodo construendum et ornandum sit II 176 *not.* 5; — non potest servire pro asservandis sacris oleis vel reliquiis 177 *not.* 1.

Tabulae rotantes I 499.

Tacere interrogato de fide num liceat I 403; — peccata in confessione II 417 437 sqq.

Tacitum. Voluntarium I 59. — Tacita licentia 680. — Tacitus contractus 1242.

Tactus instrumentorum in ordinatione qui requiratur II 742 sq; — phycus num requiratur in impositione manuum pro diaconatu et sacerdotio 740 *not.*; — Ss. Eucharistiae in statu peccati 43; — vasorum sacrorum laicis prohibitus 325.

— obsceni I 1031 1036 1041; — graviter peccaminosi 1036. — Eos permittere quale peccatum 1036; — inter coniuges qui liciti II 1066; — quando illiciti 1067; — solitarii quando graviter illiciti 1073.

Taxa assercationis iusta aut iniusta I 1357.

— legalis in venditione rerum quomodo teneri *debeat* 1326. — Mutandae taxae praecox cognitio num impediatur a licita emptione vel venditione 1328; — feneratoris num excedi possit 1315.

— in dispensationibus ecclesiasticis II 1032, eaque solvenda ex iustitia 1033;

— quandonam sine simonia accipiatur I 539.

Telegraphica concessio facultatum num valeat II 492 *not.* 1017 *not.*

Telephonium possitne adhiberi ad absolvendum. sacramentaliter II 369; ad absolvendum a censuris 1122.

Temeritas. **Temerarium** iudicium generice sumptum I 120; — iudic. contra alterius famam 1429; — quando evadat mortale 1430; — aliis communicatum facilius est mortale *ib.* — **Temeraria thesis** seu doctrina quae dicatur 416.

— ausus qui intelligatur quando censura puniatur II 1008 cum *not.* 1010.

— temeritas quae committatur in tenenda doctrina reprobata 417 419; — in expectando singulari Dei auxilio 520; sitne Dei tentatio *ib.*; — in quolibet peccato quae insit 330.

— ut vitium fortitudini contrarium 860.

Temperantia ut affectio generalis virtutum moralium I 870; — ut specialis virtus cardinalis eaque frequentissimi usus *ib.*; — supernaturalis utitur regulis aliis quam naturalis *ib.*; — quibus peccatis laedatur 891 sqq.

Templa haeticorum adire quando liceat, quando non I 406 816 *not.*; — construere 816; — pecunia iuvare 818 *not.*

Temporalia bona v. **Bona.**

Tempus ut circumstantia speciem peccati mutans I 524 II 415; — requisitum ad legitimam praescriptionem I 1099; — ad confessionem annum 1449 1450; — ad paschalem Communionem 1452 sq; — *pro horis canonicis* aptum II 792 sqq; — *pro ordinatione* ex iure communi 765, ex privilegio *ib.*; — ad determinandam mediam noctem quoad leges eccles. 216 793.

— clausum quoad matrimonia 944; prohibet sollemnitatem nuptiarum, lege particulari ipsas nuptias *ib.*

Tendentia ad conformitatem cum lege aeterna quae sit necessaria I 191; — ad perfectionem religioso necessaria 671, quando violetur graviter 672.

Tenera conscientia I 125.

Tentatio II 629; — diversas habet origines 630; — iustos gravius affligit quam peccatores *ib.*; — a confessario quomodo tractanda 630 sqq; — quibus remediis vincenda 631 sq; — nulla fere superatur sine fide I 401; — contra fidem saepe *contemptu* vincenda est 400; — quomodo generatim vincenda 82 sq, a scrupuloso 136 137; — quae ab hominibus piis maxime cavenda II 635.

— Dei in quo consistat I 517, — formalis aut interpretativa *ib.* 518, sitne specie distinctae 520; — sitne contra spem 437 *not.*; — formalis num admittat parvitatem materiae 519, inter-

- pretativa num admittat 520; — quam habeat malitiam comparativam 1489.
- Tentatio** hominis suspecti num sit licita I 798.
- Tepor** in homine spirituali quam periculosus II 635 643.
- Tertullianus**, Montanista factus, testis potestatis Ecclesiae largiendi indulgentias II 665.
- Testamentum**. Notio I 1376; — sitne iuris naturalis 1377 sqq; — a lege positiva regi potest 1376 1381; — quas habere possit formas legitimas 1401 sqq; — holographum ubi admittatur 1402; — privilegium quando et pro quibus valere soleat 1403; — clerici 1072 *not.*; — in forme quid valeat 1382—1383; — pro piis causis regitur lege canonica 1383 1403; — quoad singulas dispositiones 1404 sqq; — quomodo implendum 1412 sq; — inefficax quot modis fiat 1408 sqq; — revocandum quomodo sit 1410; — executioni dandum ab exsecutore 1411.
- Testator**. Quis esse possit I 1400; — possitne a sui voti realis obligatione heredem eximere 605.
- Testimonialia** literae pro candidatis religiosorum I 655; — pro ordinandis II 764; — pro nupturientibus circa banna peracta et statum liberum II 863 889 971.
- Testis**. Ut talis Deus invocatur in iuramento I 552 553; — quod ut fiat implice, sufficit 553.
- iudicialis quomodo teneatur ad dandum testimonium 980 sq; — possitne restrictione uti 981; — falsa testatus ad quid obligetur 982.
- ad valorem actus necessarius: pro sponsalibus II 839; pro matrimonio 887 sq; pro testamento 1402 sq.
- Theatrum v. Spectacula**.
- Theologia** moralis. Eius munus I 377; — studium confessario necessarium II 566 570.
- Theologica** culpa I 1148 sq; — perfecta aut imperfecta 1148 1153.
- Thesaurus** qui vocetur I 1087; — quando censetur detegi 1088, seu inveniri *ib.*; — cuius fiat proprius 1087 sq; — si inventus fuerit, liceatne eum obruere et agrum emere 1088.
- Ecclesiae pro indulgentiis II 667 *not.*
- Theses** proscriptae diverso modo qualificantiur I 416; — quomodo a fidelibus recipiendae 417 419, poenae in defendentes II 1214 1265 sq; — a S. Congregationibus proscriptae 419. — Earum catalogus II *Append. I.*
- Timor** relapsus num reddat propositum inefficax pro absolutione II 398.
- servilis in dolore de peccatis 385.
- Timoratus** homo distingui debet a scrupuloso I 125 135.
- Titulus** in praescriptione necessarius I 1098; — coloratus qui sit *ib.*; — existimatus quoad praescriptionem 1098, praesumptus *ib.*, vitiosus non sufficit ad praescriptionem, sed nullo est peior 1098.
- in perceptione fenoris 1306 sq.
- iurisdictionis eccles. II 504; — coloratus in quo suppleat Ecclesia 504 sq.
- pro ordinatione 752 sqq, sustentationis 762 sq.
- Tolerati** in censuris eccles. II 1127 cum *not.*; — non privantur iurisdictione, sed cum restrictione eius usu licito 1142; — expelli a divinis officiis non debent, quando possint 1121 1137 1138.
- Tonsura** ecclesiastica initiatio ad statum clericalem II 729 *not.*; — ex praecepto gestanda a clericis 771; — neglecta num inferat peccatum grave 772.
- Toties-quoties** indulgentiae plenariae II 704 *not.*
- Tractus** successivus in lege quid sit et valeat in dispensationibus I 268.
- Transactio** de debito dubio quid efficiat I 1232.
- Transgressio** regularum in religioso ex quo titulo sit peccaminosa I 672; — silentio pressa quando sit peccaminosa Superiori *ib.*
- Transsubstantiatio** II 149.
- Trebellianica** pars hereditatis I 1405 *not.*
- Tributa** ex qua virtute debita I 1170; — defraudata ad quid obligent 1173 sq; — iusta et iniusta quomodo discernenda 1171; — sintne lege mere poenales imposita 1172; — exigi a ministris quamdiu possint 1174.
- in locatione a quo solvenda 1342.
- Ss. Trinitas** in forma Baptismi necessario exprimenda II 89; — num in Confirmatione 131; — sitne explicite credenda ad salutem I 391 sq.
- Trinus** contractus fueritne semper licitus I 1300.
- Tristitia** de bono, quale peccatum I 359; — de bono alieno quando licita 777; — inimicitiae quid sit 776; — invidiae *ib.*; — aecidiae 890.
- Trust.** Species monopolii I 1333; — quaenam peccata quaeve fraudes facile committantur *ib.*
- Turpe** obiectum. Quid iuris si de eo contractus fiat I 1248 sqq. — Turpis conditio in contractu quid iuris facit 1282, in matrimonio II 878 sqq; in testamento I 1406. Cf. **Luxuria**. **Motus**. **Sermones**. **Tactus**.
- Tutiora** sequi non est tutius I 127; — quando sequenda 124 159 sq 201.
- Tutorismus** ut systema morale, absolutus aut mitigatus I 149.
- Tutor**. Obligationes et peccata specificè distincta I 990; — quibus clericis eius officium sit interdictum II 776.

Typographus. A quibus fraudibus ei cavendum I 1325; — possitne artem suam exercere diebus festivis 706; — cooperans pravis scriptis 821 II 1186; — quibus legibus eccl. teneatur *ib.* 1260 1327 1337 1340.

U.

Ultimus. — Ultima voluntas I 1376; — cur ita vocetur 1377; — impedita a filio quale peccatum 950. — Ultimus finis 2; — ex parte Dei 3 sqq; — ex parte hominis 11 sqq

Unctio extrema sacramentum II 711; — per se supponit statum gratiae 712; — ex propria institutione conciliat statum gratiae si defuerit 13 716; — abstergit reliquias peccatorum 713 715; — quomodo conciliet sanitatem corporalem 714; — reviviscit quoad effectus suos 724.

— quam habeat materiam *remotam* 717; — olei benedictio per episcop. per se necessaria *ib.*; — mat. *proxima*: unctio quinque sensuum num essentialis 718; — valide fit a sacerdotibus diversis *ib.*; — unctio gemina 720; — pedum et renum num omittenda *ib.*; — quam habeat formam 718, in casu necessitatis 719; — partialis num sufficiat 718; — facienda sensu deprecatorio 719.

— administratio ante aut post Viaticum 720; — cum caerimoniis qua obligatione *ib.*; — a solo sacerdote valide 721, extra necessitatem a solo parocho eiusve delegato fit licite *ib.*; — cuius iuris laesio excommunicatione punitur 1239; — sub gravi administranda 727.

— subiectum 722 sqq; — sitne sub gravi recipiendum 726 cum *not.*; — sitne remedium necessarium *ib.*; — possitne haereticis administrari 716.

— in confirmatione ut materia proxima necessaria 129; — possitne fieri instrumento *ib.*; — quid significet 124; — — distinguitur ab unctione in baptismo usitata 129.

— reconciliatoria distinguenda a Confirmationis sacramento 128; — distinguenda ab ordinatione 748 *not.*

— per modum unctionis aqua lavare num sufficiat ad baptizandum 84.

Unilateralis contractus I 1240.

Unio inter materiam et formam sacramentorum necessaria II 21 sq; — inter dolorem et absolutionem sacramentalem 379 sqq.

Unitas matrimonii primaevae institutionis est II 916 sq.

Universalis lex ecclesiastica omnes ubique fideles obligat I 227.

Universalitas doloris quae requiritur in confessione II 392 sq; — propositi latius patet, quam doloris 392 394.

Urbanus VIII. Catalogus festorum I 1448.

Urceoli pro ministerio Missae II 315; — materia acolythatus 735.

Usura. Definitio I 1297; — exercetur in rebus infructuosus 1296; — natura sua non est in sola oppressione pauperum 1298 1302 et *not.*; — diversis modis exerceri potest 1297; — quomodo reprobetur a S. Scriptura 1301, ab Ecclesia 1302 sqq; — quibus titulis semper permittitur a S. Scriptura 1301, ab Ecclesia 1306 sqq. — Reconciliantur leges antiquae et hodiernae 1313 sqq.

Usurpatio bonorum eccles. secum ferens excommunicationem specialiter reserv. II 1208 sq. 1210 sq.; ordinario modo R^o Pontifici reserv. 1244.

— ordinis sacri quam inducat irregularitatem 1285; — num laicum ea afficiat *ib.*

— iurisdictionis 506.

Usus ut actus voluntatis I 67; — ut species iuris 1052.

— notitiae confessionis illicitus II 598 601 cum *not.*; — qui licitus 602.

Ususfructus I 1053.

Utensilia pro Missa II 312 sqq; — pontificalia quae post mortem ecclesiae relinquenda sint I 1072 *not. in fine.*

Uterus feminae excisus constituat impedimentum matrim. dirimens II 975, impediatur usum matrimonii 1092; — occlusus 975. In utero matris baptizari num foetus possit 102.

Utilitarismus ut systema moralitatis I 94 *not.*

Utilitas aliena num augeat pretium iustum in contractibus I 1246.

Uxor quoad bona fortunae I 1063 sqq; — ex bonis communibus sibi usurpans 1068, vel ex bonis mariti *ib.*; — cognatos ex bonis communibus iuvans 1069; — inter heredes legitimos vel necessarios quando versetur 1387 1389; — quoad contractus faciendos 1254; — quoad vota mariti qua potestate utatur 614 612.

— quoad usum matrimonii num licite se excitet post copulam II 1074; quando peccet prava intentione 1070 sq; — possitne viro onanistae obsecundare 1094 sq; — quomodo peccet pollutione 1074.

V.

Vacantia bona I 1092.

Vagus I 233; — num subiaceat legibus loci ubi est 233 235; — potest uti favoribus loci 234; — tenetur legibus universalibus 233; — num excusetur ob locum mutatum 236; — quoad baptismum II 91, absolutionem sacramentalem 498, banna 863, matrimonium 889.

Valor rei unde sumatur I 1329 1345; — crescens et decrescens quomodo influit in mensuram restitutionis 1142.

Vana observantia species superstitionis I 490; — quale peccatum 490 493; —

- parvitatem materiae quando admittat 491 495 et *not.* 497.
- Vasa sacra** pro Missa necessaria II 312 sqq; — tangere, cum sacras species continent, non-diaconis graviter illicitum 325; — vacua tangere sine necessitate laico est veniale peccatum *ib.*; — in usum profanum adhibere grave sacrilegium I 524.
- Vasectomia** num licita I 735.
- Vastare** terram hostilem I 74 1021 sq.
- Vectigalia** immediate lege poenali deberi solent I 1172.
- Velleitas** est voluntas non efficax neque absoluta I 353 sq 362.
- Venatio** positiva lege restringi vel prohiberi potest I 1083; — prohibita quando obstat dominio acquirendo 1084 1085; — prohibita quantum secum ferat obligationem restitutionis *ib.*; — quando censeatur lege mere poenali prohiberi 1084; — sitne licita diebus festis 706; — quae clericis interdicta II 777.
- Venditio**. Definitio et essentia contractus I 1317; — est contractus *consensualis* 1318; — quas obligationes imponat venditori 1321 sqq; — rei alienae quid iuris faciat 1323; — rei alteri iam venditae *ib.*; — rei quae malum usum habitura est 817 832 835; — librorum vel scriptorum haereticorum 821 *not.*
- sub hasta 1336 sq; — quibus fraudibus patere possit *ib.*
- per proxenetas 1338; — per circuitorem 1339.
- Venera** delectatio I 1026; — directe volita non admittit parvitatem materiae 1028. Cf. *Luxuria*.
- Venia** danda inimico I 780 782; — num sponte offerenda *ib.*; — si paululum differatur 780; — petenda per offensorem quando 780 *not.* 1440.
- cum spe veniae peccare sitne speciale peccatum praesumptionis 438.
- Veniale** peccatum. Notio I 321 334 336; — ex imperfectione actus 335 337; — ex ipso obiecto parvo 335; — per accidens in obiecto gravi 337; — ex genere suo quod sit 342; — a mortali peccato non specie tantum sed toto genere distat 336.
- in damnificatione ex defectu deliberationis quam secum ferat obligationem 1153; — ex plena deliberatione 1154; — cum advertentia ad priora damna possitne existere 1155.
- materia libera et sufficiens sacramenti poenit. II 357; — num reservari possit 523; — quem requirat dolorem 393, quale propositum 394 sqq; — num extra sacramentum deleatur quavis attritione 378; — expiari potest multis remediis *ib.*; — quomodo remittatur per Ss. Eucharistiam 156; — imponatne obligationem ad annum confessionem I 1450; —
- quodvis in specie est obiectum sigilli sacramentalis II 591, non ita venialia plane in genere *ib.*
- Veracitas**. Notio et munus I 916.
- Verberare** alterum liceatne homini privato I 995 996 *not.* 1434.
- Verecundia** ut pars temperantiae I 871; — num excusare possit ab integritate confessionis II 431.
- Veritas** in iuramento I 557 558; — qualis requiratur certitudo 558; — quae restrictio permessa 559; — in adiuratione quomodo intelligatur 573; — in iuramento promissorio 558 562 et *not.*
- Vernacula** lingua. Possintne in ea fieri interrogations baptismi II 95; — recitari possunt preces indulgentiarum 676.
- Vertere** librum in aliam linguam, num reservetur auctori I 1078; — in libro censurae eccl. subiecto postulat novam approbationem II 1327.
- Vespertinae** preces ex qua obligatione fundendae I 484.
- Vestes** sacrae in administrandis sacramentis II 40 187; — pro Missa v. **Paramenta**; — eas ad profanum usum adhibere sacrilegium I 524; — superstitiosas conficere 814, iis uti sitne contra fidei professionem 405; — inhonestas conficere 831, iis uti 796.
- Vestis clericalis II 771; — quomodo obliget 772.
- Vetitum** Ecclesiae ut impedimentum matrim. II 941.
- Vexationem** redimere in re spirituali non est simonia ex parte redimentis I 536; — est in vexante *ib.*
- Via** crucis Indulgentiae II 699; — conditiones eam peragendi 700 cum *not.* 2, in publico exercitio 701; — cruces permutari possunt 699.
- Viatum** quando sumi debeat II 197 sq; — quando pueris dandum 202; — a quibus administrandum 184 sq 183; — ad dandum liceatne Missam celebrari a nonieiuo 222; — extra necessitatem a regularibus dari sine licentia parochi prohibetur excommunicatione 1239.
- Vicaria** iurisdictio quid sit II 481 *not.*; — satisfactio quomodo habeatur in indulgentiis 667 *not.*, sufficientne in sacramento poenitentiae 467.
- Vicarius** Apostolicus debeatne Missam applicare pro populo II 262 265.
- **Generalis** habet iurisdictionem ordinariam II 487.
- **Capitularis**. Eius potestas II 486 826; — quid cavendum in eius electione vel functione 1212 1272 1268.
- Vice-parochus** quando applicare debeat pro populo II 262. Cf. **Parochus**.
- Vidua** cogitans de usu matrimonii praeterito quando peccet I 362; — eius paupertas

- ut causa dispensandi in impedimentis matrim. II 1028.
- Vigilantia** quae in parentibus sit debita I 940 sq.
- Viles artes** quae clericis sint prohibitae II 776; — ob quas adsit irregularitas 1311.
- Vincibilis ignorantia** I 75; — error 79; — in conscientiae dictamine 117 118; — non aufert voluntarium 77, at generatim minuit *ib.*
- Vindicativa iustitia** I 901 sq 992 998.
- Vindicta** possitne sumi I 780 782; — distinguenda est a postulatione satisfactionis post iniuriam acceptam 782.
- Vinum** de vite pro Ss. Missae sacrif. quo lato sensu sumatur II 162 cum *not.*: — aescens quando adhiberi possit 163; — turbidum *ib.*; — mixtum cum spiritu alcolico 162 *not.*
— solum adhibere in ablutione digitorum num liceat 336.
- Violatio Cardinalium aliorumque principum eccles.** II 1190 1288 1310.
- Violentia. Violentum** I 86; — inferri nequit voluntati, sed solis actibus externis *ib.* — stuprum quit vocetur 1048; — defensio quomodo licita 993 sqq; — manu iniectio in clericos II 1217 sqq.
- Virgineum matrimonium** II 876 *not.* 882.
- Virginitas.** Eius votum ut distinctum a voto castitatis II 946; — num inito matrimonio servanda 947.
- Virtualiter voluntarium** I 60. — Virtualis intentio *ib.* II 31.
- Virtutes naturales aut supernaturales** I 378; — theologicae inter supernaturales eminent *ib.*; — morales: in solis facultatibus superioribus insunt 841; — acquisite et infusae 842; — per se infusae et inf. per accidens *ib.*; — infunduntur cum gratia sanctificante 845; — infusae seu supernaturales distinguuntur obiecto formali 843, attendunt normam divinam *ib.*; — naturales dant facilitatem, supernaturales non ita *ib.*; — operatione nostra augentur diverso modo 844; — quot numerentur 846; — cardinales quae vocentur *ib.* — Virtutis exercitium pro pecunia facere sitne simonia 544.
— Virtutes possintne esse obiectum sigilli sacramentalis II 594.
- Vis.** Notio I 86. — Vim vi repellere 993.
- Visio Dei intuitiva** est essentia beatitudinis I 25 sqq; — non est eadem in omnibus Beatis 32; — non est Dei *comprehensio ib.*; — quid per eam in Deo cognoscatur 30; — accidentalem cognitionem aliarum rerum secum fert 32.
- Visiones** non plane reiiciendae sed caute examinandae II 637 sq.
- Visitatio aegrotorum officium parochi** II 821.
- Visitatio dioecesis officium episcopi** II 816; — liminum Apost. *ib.*
— ecclesiae ad lucrandas indulgentias quaslibet fieri potest a meridie diei praecedentis usque ad mediam noctem diei constituti 680; — non requiritur specialis, si Communio in ecclesia sumitur 679; — si certa non sit determinata, sufficit quaelibet ecclesia vel oratorium pleno sensu publicum 680; — substitui per oratorium semipublicum potest a solis privilegiatis *ib.*; — ratione iubilaei fieri debet in ecclesiis determinatis 685.
- Vita propria** qua obligatione sit conservanda I 729 730 sq; — num eam negligi liceat seu eius interitum permittere 731.
- Vitandi qui sint in censuris eccles.** II 1128; — sub qua culpa a reliquis vitari debeant 1128 sq 1133 1135 1141 1146; — qui se ingerunt in divina quomodo tractandi 1136 sqq; — invalide absolunt extra articulum mortis 1142; — quando desinunt esse vitandi 1128; — sepulti in loco sacro quomodo tractandi 1140.
- Vitiosus titulus in causa praescriptionis** I 1098.
- Vitium gentis in sermonem inducere** quale peccatum I 1421. Cf. **Diffamatio.**
- Vi verborum quid significet** II 147.
- Vivorum sacramenta** II 9 10; — quid efficiant in spiritualiter mortuis II.
- «Vix pervenit»** Encyclica Bened. XIV de usura I 311.
- Vocatio ad statum religiosum** I 657 sqq; — neglecta sitne peccatum 662; — quod inducat periculum aeternae salutis *ib.* 663.
— ad sacros ordines II 760.
- Voluntarium.** Definitio I 55; — a voluto distinctum *ib.*; — formaliter et denominative 56; — perfectum et imperfectum 57; — directum et indirectum 58; — in se et in causa tantum *ib.* 70 sqq; — positive et negative 58; — expressum, tacitum, praesumptum 59; — explicitum et implicitum 60; — actuale, virtuale, habituale, interpretativum *ib.* — Voluntarium et liberum sintne re distincta 64.
- Voluntas simplex ut actus** I 66; — inefficax et efficax 104 353 sq 362. — Beatorum perfecta est 35 sqq.
- Voluptariae expensae** I 1139.
- Vomitus.** Ad vom. usque edere quale peccatum I 891; — timendus quando prohibeat a S. Communionem aegrotum II 198; — si acciderit post S. Communionem, quomodo agendum 151.
- Votiva Missa** qua obligatione celebranda II 272; — si diebus vetitis dicatur 328 332.
- Votum.** Vota. Notio I 575; — ut distinctum a proposito 576; — quibus defectibus corrumpatur 576 sqq; — de quo obiecto fieri possit 583 sqq; — de re aliunde iam praeepta 586; — quoad diversa genera 581 sqq; — simplex et sollemne 581;

— sollemne in quo consistat 647 sqq; — sollemne *castitatis* est impedimentum matrim. dirimens II 981, simplex in sola Societate Iesu 982; — simplex alias impedim. matrim. impediens *ib.* 948. — Vota alia quae matrimonium impediunt 947 sqq; — sollemne sollemnitate privari potest per Papam I 652 *not.*; — conditionatum 581 598 601; — poenale 582 598 602; — — disiunctivum 582, quod quomodo obliget 602; — personale et reale 582. — Sanctis factum 580. — Votum non peccandi quo sensu obliget 588

Vota baptismalia sintne vere vota I 587.

Voti obligatio et laesio: — quando obliget sub gravi, quando sub levi 591 595; — quando ex obiecto grave 595; — quando cum aliis coalescat 597; — sub levi promissum 591 594; — indiscretum quomodo obliget 585 588 sq; — alienum num obliget 590 605; — religionis substantiale possitne promitti sub levi 594; — laesum quale peccatum 592 sq 604, — comparatum cum sacrilegio 1492; — castitatis in religioso et sacris ordinibus initiato veri nominis sacrilegium est II 413; — castitatis privatum non ita *ib.*, quod num ex-

cuset coniugem a reddendo debito coniugali 1080, detne aliquando facultatem petendi *ib.*; — num possit et quale impleri actione aliena I 599; — implendum differre quale peccatum 600; — post sollemne votum castitatis attentare matrimonium excommunicatione punitur II 1246.

Dispensatio votorum 617 sqq; — possitne fieri a votis in favorem tertii factis 622; — quae dispensari possint ab episcopis II 832, a regularibus 835; — quae commutari possint vi iubilaei 690.

Suspensio quomodo differat a dispensatione I 607 616.

Cessatio 606 sqq.

Irritatio 607 sqq.

Vox in Missa secundum rubricas moderanda II 333.

Vulneratio quam inducat obligationem restitutionis I 1178 sqq; — sui ipsius 734 sq; — quae polluat locum sacrum II 304. Cf. **Mutilare.**

Z.

Zelus a confessario exercendus II 560, — maxime in tractandis moribundis elucet 645 656; — ab exemplo Christi hauriendus 560 561.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

AD VOL. I.

Pag. 62 penultima nota:

Litrè moriens, impiis suis scriptis reprobatis, baptismum catholicum recepit.

Pag. 360 ad finem numeri 654:

Statuta sunt, approbante Pio X, per decr. S. Congr. de Religiosis d. 3 Maii 1914 (Acta Ap. Sedis VI 229) haec: Praeterquam quod declaratur, annum novitiatus integrum ad valorem professionis omnino necessarium intelligi de die in diem, non de hora ad horam, statuitur de interruptione novitiatus:

«Novitiatus interrumpitur ita ut *denuo incipiendus et perficiendus* sit: a) si novitius a Superiore dimissus a domo exierit; b) si absque Superioris licentia domum deseruerit; c) si ultra 30 dies etiam cum licentia Superioris extra novitiatus septa permanserit.

Si novitius *infra triginta dies*, etiam non continuos, cum Superiorum licentia, extra domum septa permanserit, licet sub Superioris obedientia, *requiritur ad validitatem et satis est, dies hoc modo transactos supplere*; at Superiores hanc licentiam nisi iusta ac gravi de causa ne impertiant.»

Similiter *ibid.* pag. 361 circa eos, qui ad militiam vocantur, eodem modo decisum est (Acta Ap. Sedis VI 230), scil.:

a) novitiatum interrompi, ita ut denuo ab initio sit repetendus, «si novitius ultra 30 dies completos servitio militari reapse addictus fuerit»; at b) «si infra triginta dies, hi supplendi erunt. Et in quocumque casu ad professionem votorum admitti nequit, nisi saltem per triginta dies probetur».

AD VOL. II.

Pag. 510 n. 892. Ad decr. «*Ne temere*» de sponsalibus et matrimonio praecipue ad art. VIII adde haec:

Decr. S. C. de Sacramentis d. d. 12/13 Martii 1910 (public. per Acta Ap. Sedis II 193 sqq die 31 Martii 1910) declaravit sequentia.

«In plenariis comitiis a S. Congregatione de disciplina Sacramentorum habitis, die 12 Martii 1910, sequentia proposita fuerunt dirimenda dubia, nimirum:

I. Quid intelligendum sit nomine «regionis», seu in qua distantia debeant versari contrahentes a loco in quo est sacerdos competens ad assistendum matrimonio, ut hoc possit valide et licite iniri coram solis testibus ad normam art. VIII decr. *Ne temere*.

II. Accidit non raro, ut ob sacerdotum inopiam plures paroeciae ab uno tantum parochi regantur, qui easdem omnes singulis mensibus invisere nequit. Sunt pariter quaedam amplae paroeciae, vicos etiam cum sacello publico valde dissitos continentes, qui infra mensem, tum ob viarum asperitatem, tum ob fluminum impetum lustrari a parochi nequeunt omnino, nec parochus a fidelibus adiri potest. Quaeritur: a) Possintne fideles paroeciarum in primo casu, elapso mense quin parochus advenerit, valide ac licite matrimonium contrahere coram duobus testibus tantum, iuxta art. VIII; b) quilibet vicus in secundo casu possintne tamquam «regio» haberi, ita ut ibi degentes facultate praefati art. VIII uti valeant.

III. Utrum valide matrimonium coram solis testibus ineat, qui in regionem de qua art. VIII *in fraudem legis* se conferat.

IV. An possint adhiberi ut testes mali christiani atque adeo pagani in ordine ad observandas praescriptiones art. II III VII et VIII.

V. Quoad menstruam commorationem et vagos quaeritur: a) utrum commoratio menstrua, de qua in art. V, § 2, sit accipienda *sensu relativo*, i. e. quoad eos qui alibi habent domicilium aut quasi-domicilium, an *sensu absoluto*, seu quoad illos qui nullibi praedictum domicilium aut quasi-domicilium habent; b) utrum parochus vel Ordinarius proprius, de quo eodem art. V, § 3, sit parochus vel Ordinarius commorationis menstruae sensu absoluto acceptae; c) utrum nomine vagorum, de quibus art. V, § 4, ii omnes veniant, qui destituuntur domicilio et quasi-domicilio, an ii tantum, qui domicilio et quasi-domicilio destituti, praeterea nullibi habent parochum vel Ordinarium commoratione saltem menstrua acquisitum.

VI. Accidit, ut parochorum coadiutores ab Episcopis nominentur, et quidem ex iure particulari facultate assistendi coniugiis non sint instructi; tamen usuvenit ut, ab incepto officii exercitio, parochis non contradicentibus, sed irrequisita eorum licentia, matrimoniis essistant, in libris etiam matrimoniorum adhibentes solam sui ipsorum subscriptionem; immo praesertim in maioribus paroeciis semper vel fere semper matrimoniis assistunt. Quaeritur in casu: a) An matrimonia coram coadiutoribus hucusque inita, tacentibus parochis, sint valida; b) quatenus affirmative, an licite coadiutores se gerant in assistentia conubiis praestanda ab incepto officii exercitio, absque expressa parochorum delegatione; c) utrum tolerari possit mos ut coadiutores omnibus vel fere omnibus matrimoniis in paroecia assistant, an potius parochi urgeri debeant ad hanc assistentiam ut plurimum et ordinarie per seipos explendam, nisi legitima et gravi causa, onerata ipsorum conscientia, impediti fuerint, quo in casu deputationem coadiutoribus conferant et ita solitis verbis conubia in libris matrimoniorum describantur.

VII. Utrum per art. I decreti maneat abrogatum ius speciale ante illud decretum in Hispania vigens, et ad Americam Latinam extensum, vi cuius ad valorem sponsalium requirebatur scriptura publica a notario subscripta.

VIII. Utrum ecclesiae regulares exemptae ad tenorem decreti existimari possint et valeant tamquam territorium parochi seu Ordinarii, in quorum territoriali districtu sunt sitae, ad effectum assistentiae matrimonii.

IX. An et quomodo annuendum sit petitionibus quorundam Ordinariorum [nimirum circa inscriptionem in libro baptizatorum: quae, cum particularia sint, hic omitto].

Et Eminentissimi Patres ad huiusmodi dubia ita respondendum censuerunt:

Ad I. Matrimonium potest valide et licite contrahi coram solis testibus sine praesentia sacerdotis competentis ad assistendum semper ac, elapso iam mense, sacerdos competens absque gravi incommodo haberi vel adiri nequeat.

Ad II. Provisum in I.

Ad III. Affirmative.

Ad IV. Quoad qualitates testium a decreto «Ne temere» nihil esse immutatum.

Quoad V. Ad a) et b) Provisum per responsum ad V datum S. C. Concilii die 28 Martii 1908 [scil. rationem habendam non esse quasi-domicilii, sed dumtaxat menstruae commorationis]. Ad c) Nomine vagorum, de quibus art. V, § 4, veniunt omnes et soli qui nullibi habent parochum vel Ordinarium proprium ratione domicilii vel menstruae commorationis.

Quoad VI. Ad a) acquiescant, *facto verbo cum SS^{mo}*; ad b) serventur de iure servanda; ad c) quoad assistentiam matrimoniis a parochis praestandam Archiepiscopus pro suo iure urgeat, si quae sunt de ea re leges Concilii Provincialis. Quoad descriptionem matrimonii celebrati servetur art. IX decreti *Ne temere* et praescriptum Ritualis Romani.

Ad VII. Affirmative.

Ad VIII. Affirmative.

Die autem 13 eiusdem mensis et anni SS^{mus} Dominus Noster, audita relatione infra-scripti secretarii, supra relatas resolutiones ratas habere et adprobare dignatus est.

D. Card. Ferrata, Praefectus.

Ph. Giustini, Secretarius.»

Praeterea pag. 64 ad n. 107 adde:

Illud prudens seu probabile iudicium, quod moribundus sensibus destitutus voluerit baptizari, facilius etiam habetur quoad hominem acatholicae sectae christianae, ita ut liceat eum sub conditione «*si capax es*» baptizare, qui, ob incuriam recte baptizandi in

eius secta usitatam, baptismum dubie tantum recepit. Atque idem videtur fieri posse in regionibus christianis mixtarum professionum circa moribundum sensibus destitutum, cuius religio plane nesciatur neque indagari possit. — Praemitti tamen debent ad aures eorum actus necessariorum virtutum cum contritione (eaeque securitatis causa perfecta), suppressa mentione explicita Ecclesiae *catholicae*. — De absolutione sacramentali conditionata adiungenda cf. n. 651 huius vol.

Pag. 168 n. 286 ad finem adde:

3. Similiter ex Constit. Benedicti XV «*In cruentum Altaris sacrificium*» d. d. 10 Aug. 1915 et Decr. S. C. Rit. d. d. 11 Aug. 1915 licet die Omn. Def. *tres* Missas celebrare formulis ibid. praescriptis, ea tamen lege, ut pro una tantum Missa liceat recipere stipendium, reliquarum Missarum prior pro omnibus fidelibus defunctis, altera ad mentem S. Pontificis applicari debeat. Cf. *Acta Ap. Sed. VII*, 401 sqq et 421 sqq.

Pag. 179 lin. 12 adde:

Immo nunc Decreto S. C. de Sacram., approbante Bened. XV, d. d. 22 Martii 1915 formaliter sic statutum est: Ordinarios *ex iustis et rationabilibus causis*, servatisque de iure servandis, permittere posse *per modum actus* 1) celebrationem Missae *domi* quocumque die; 2) celebrationem *domi* eorum favore, qui domestici Oratorii indulto gaudent, etiam iis diebus, qui in obtento indulto excepti sunt (*Acta Ap. Sed. VII*, 147).

Pag. 192 in fine notae adde:

Circa orationes *imperatas pro re gravi* S. R. C. d. d. 23 Dec. 1914 haec statuit: 1. Si Episcopus simpliciter praescripsit orationem «*ut pro re gravi*», oratio omittenda est *in omnibus duplicibus Iae cl.*, atque etiam in *vig. Nativ. Dni et Pentecostes*, et in *Dominica Palmarum*; 2. Si oratio praescripta est «*ut pro re gravi etiam in duplicibus Iae cl.*», oratio nihilominus omittenda est: in *Nativ. Dni, Epiphania, Fer. V in Coena Dni, Sabbato Sancto, Paschate, Ascens. Dni, Pentecoste, festo SSae Trinit., festo Corporis Christi*.

Pag. 297 n. 509 ad e) adde:

: immo S. Poenitentiarum d. 18 Martii 1912, annuente Pio X, respondit, «*militibus quocumque in statu bellicae evocationis (seu, ut aiunt, mobilisationis) constitutos aequiparari posse iis qui versantur in periculo mortis, ita ut a quovis obvio sacerdote possint absolvi.*» Cf. *Nov. Revue théol.* t. 44, p. 500. Quod relate ad S. Eucharistiam per modum Viatici recipiendam S. Congregatio de discipl. sacramentorum ex speciali auctoritate S. Pontificis declarat *de militibus ad proelium vocatis (i. soldati sul fronte)* (*Acta Ap. Sedis VII*, 97: Decr. 11 Febr. 1915).

Pag. 408 ad notam sub e) adde:

Indulgentiae pro die 2 Nov., quae antea concessae erant visitantibus ecclesias Benedictinorum et ampliore modo gestantibus habitualiter numisma Sⁱ Benedicti iubilare, nunc ad quaslibet ecclesias extensae sunt. Videlicet decr. 25 Iunii (v. *Acta Ap. Sedis VI*, 378 d. 3 Aug.) 1914 *generaliter* indultum est, ut die 2 Nov. [i. e. a meridie 1^{mi} Nov. usque ad mediam noctem quae 2^m Nov. finit] *Christifideles, confessi ac S. Communionem refecti, quoties aliquam ecclesiam vel publicum aut semipublicum oratorium, defunctis suffragaturi, visitaverint, ibique ad mentem S. Pontificis oraverint, toties plenariam indulgentiam, animabus piacularibus flammis addictis tantummodo profuturam, lucrari valeant.*

Pag. 749 ad n. 1307 adde:

Cum hodie a compluribus guberniis ipsi sacerdotes ad militiam trahantur atque tempore belli cogantur pugnare, S. Poenitentiarum ad removenda dubia et scrupulos positive indulsit, *ut sacerdotes militantes inter bellicas operationes Sacrum facere et sacramenta administrare valeant, non obstante irregularitate, quam pugnantes forte incurrerint: bello vero composito, recurrant ad competentem auctoritatem.* Ita d. 18 Martii 1912: cf. *Nov. Revue théol.* t. 44 l. c.

Iis tamen, *qui armis dimicant, solis diebus Dominicis et festis de praecepto* S. Congr. de discipl. sacramentorum d. d. 11 Febr. 1915 permisit Sacrum litare in quocumque loco decenti ac tuto, si in ecclesiis celebrare nequeant; illis autem, qui tantummodo *militibus sauciis deferendis vel curandis destinati sint*, sine restrictione dierum: haec pro praesenti quidem bello. Cf. *Acta Ap. Sedis VII*, 97.

The first part of the ...

The second part of the ...

The third part of the ...

The fourth part of the ...

The fifth part of the ...

The sixth part of the ...

The seventh part of the ...

The eighth part of the ...

The ninth part of the ...

The tenth part of the ...

The eleventh part of the ...

The twelfth part of the ...

The thirteenth part of the ...

The fourteenth part of the ...

The fifteenth part of the ...

The sixteenth part of the ...

The seventeenth part of the ...

The eighteenth part of the ...

The nineteenth part of the ...

The twentieth part of the ...

The twenty-first part of the ...

The twenty-second part of the ...

The twenty-third part of the ...

The twenty-fourth part of the ...

The twenty-fifth part of the ...

The twenty-sixth part of the ...

The twenty-seventh part of the ...

The twenty-eighth part of the ...

The twenty-ninth part of the ...

The thirtieth part of the ...

The thirty-first part of the ...

The thirty-second part of the ...

The thirty-third part of the ...

The thirty-fourth part of the ...

The thirty-fifth part of the ...

The thirty-sixth part of the ...

The thirty-seventh part of the ...

The thirty-eighth part of the ...

The thirty-ninth part of the ...

The fortieth part of the ...

The forty-first part of the ...

The forty-second part of the ...

The forty-third part of the ...

The forty-fourth part of the ...

The forty-fifth part of the ...

The forty-sixth part of the ...

The forty-seventh part of the ...

The forty-eighth part of the ...

The forty-ninth part of the ...

The fiftieth part of the ...

